Digitized by Google

8
1 M F
11

INSTITVTIO CHRISTIANAE Religionis,

IOHANNE CALVINO AVTHORE.

Quæ ad ſuperiores editiones hâc poſtremâ, omnium emendatiſſim. locupletiſſimáque, recèns addita ſunt, ſtatim poſt ipſius authoris Epiſtolam ad Regem Chriſtianiſs. ſubiecta ad lectorem admonitio breuiter indicat.

GENEVAE
Apud Iohannem le Preux.
M.D.XCII.

III 14 F

IOHAN CALVINVS VERE THEOLOGVS ECCLESIAE GENEV

Iohannes Caluinus Lectori,

IN prima huius noſtri operis editione quia eum quem pro immenſa ſua bonitate Dominus ſucceſſum dedit, minime expectabam, leuiter, maiori ex parte (vt in minutis operibus fieri ſolet) defunctus eram: verum quum intelligerem, eo piorum ferè omnium fauore exceptum eſſe quem nunquam voto expetere, nedum ſperare auſus fuiſſem: vt mihi plus multo deferri ex animo ſentiebam quàm eſſem promeritus, ita magnæ ingratitudinis fore putaui niſi adeò propenſis in me ſtudiis, ac meam induſtriam ſponte inuitantibus, reſpondere ſaltem pro mea tenuitate conarer. Neque id ſecunda tantùm editione tentaui: ſed quoties deinde excuſum fuit opus, nonnulla acceſſione locupletatum fuit. Etſi autem laboris tunc impenſi me non pœnitebat: nunquam tamen mihi ſatisfeci, donec in hunc ordinem qui nunc proponitur digeſtum fuit. Nunc me dediſſe confido quod veſtro omnium iudicio probetur. Certè quanto ſtudio ad operam hanc Eccleſiæ Dei præſtandam incubuerim luculentum teſtimonium proferre licet, quòd proxima hyeme dum exiſtimabam à febre quartana mortem mihi denuntiari, quo magis vrgebat morbus, eo minus mihi peperci, donec librum ſuperſtitem relinquerem, qui tam benignæ piorum inuitationi gratiam aliquam rependeret. Maluiſſem equidem citius, verùm ſat citò ſi ſat bene. Opportunè autem prodiſſe tunc putabo vbi ſenſero vberiorem adhuc quàm antehac fructum aliquem Eccleſiæ Dei attuliſſe. hoc mihi vnicum votum. Et ſanè mecum malè ageretur niſi vnius Dei approbatione contentus, vel ſtulta & peruerſa imperitorum hominum, vel iniqua & maligna improborum iudicia contemnerem. Nam quanuis Deus & propagandi regni ſui, & adiuuandæ publicæ vtilitatis ſtudio animum meum penitus addixerit: mihi quoque probè conſcius ſim, ipſum & angelos teſtes habeam, nihil ex quo officium doctoris in Eccleſia ſuſcepi, mihi fuiſſe propoſitum quàm Eccleſiæ prodeſſe, ſinceram pietatis doctrinam aſſerendo: neminem tamen eſſe puto qui pluribus impetatur, mordeatur & laceretur calumniis. Quum iam ſub prelo eſſet epiſtola, certò reſciui, Auguſtæ, vbi conuentus ordinum Imperij agebatur, ſparſum fuiſſe de mea ad Papatum defectione rumorem, & cupidius quàm par erat in aulis Principum exceptum. Hæc eſt ſcilicet eorum gratitudo quos certè non latent plurima conſtantiæ meæ experimenta, quæ vt calumniam adeò fœdam reſpuunt, ita ab ea me apud omnes æquos & humanos iudices tueri debuerant. Fallitur autem cum tota ſua caterua diabolus, ſi me putidis mendaciis obruendo, hac indignitate fractiorem vel magis lentum fore putat: quia Deum pro immenſa ſua bonitate daturum mihi confido vt in curſu ſanctæ ſuæ vocationis æquabili tolerantia perſeuerem. Cuius rei nouum in hac editione documentum piis lectoribus exhibeo. Porrò hoc mihi in iſto labore propoſitum fuit, ſacræ Theologiæ candidatos ad diuini verbi lectionem ita præparare & inſtruere, vt & facilem ad eam aditum habere, & inoffenſo in ea gradu pergere queant. ſi-

quidem religionis ſummam omnibus partibus ſic mihi complexus eſſe videor, & eo quoque ordine digeſſiſſe, vt ſiquis eam rectè tenuerit, ei non ſit difficile ſtatuere & quid potiſſimum quærere in Scriptura, & quem in ſcopum quicquid in ea continetur referre debeat. Itaque, hac veluti ſtrata via, ſiquas poſthac Scripturæ enarrationes edidero, quia non neceſſe habebo de dogmatibus longas diſputationes inſtituere, & in locos communes euagari: eas compendio ſemper aſtringam. Ea ratione, magna moleſtia & faſtidio pius lector ſubleuabitur: modò præſentis operis cognitione, quaſi neceſſario inſtrumento præmunitus accedat. Sed quia huius inſtituti ratio in tot meis Commentariis quaſi in ſpeculis clarè apparet, re ipſa malo declarare quale ſit, quàm verbis prædicare. Vale amice Lector, & ſiquem ex meis laboribus fructum percipis, me precibus tuis apud Deum patrem noſtrum adiuua. Geneuæ, Kalend. Auguſti, Anno M. D. LIX.

Quos animus fuerat tenui excuſare libello,
Diſcendi ſtudio magnum fecere volumen.

Auguſtinus Epiſt. vij.
Ego ex eorum numero me eſſe profiteor qui ſcribunt proficiendo, & ſcribendo proficiunt.

PRÆCIPVA CAPITA EORVM QVÆ IN HOC INSTITVTIONIS CHRISTIANÆ opere continentur.

Abnegatio noſtri lib. iij. cap. vii.
Adæ lapſus ii. i.
Angeli i. xiiii.
Aſcenſus Chriſti in cælum ii. xvi.
Baptiſmus iiii. xv.
Charitas proximi ii. viii.
Cælibatus Sacerdotum iiii. xii.
Cœna Chriſti iiii. xvii.
Concilia, & eorum authoritas. iiii. ix.
Confeſſio Papalis iii. iiii.
Confirmatio Papalis iiii. xix.
Conſcientia iii. xix.
Chriſtus ad quid miſſus ii. xv.
Chriſti diuinitas ii. xiiii.
Chriſti perſona quomodo vna ſit in duabus naturis ibidem.
Chriſti deſcenſus ad inferos ii. xvi.
Chriſtus quomodo mediator ii. xii.
Chriſtus nobis meritus eſt vitam æternam ii. xvii.
Chriſtus Propheta, Rex & Sacerdos. ii. xv.
Crux iii. viii.
Dei notitia i. i. & ſequentibus
Deus cognoſcitur naturaliter ab omnibus i. iii.
Dei cognitio quorſum tendat i. ii.
Dei cognitionem ſuffocari vel inſcitia vel malitia hominum i. iiii.
Dei vnica eſſẽtia, & tres perſonæ. i. xiii
Deus quomodo vtatur impiorum operibus i. xviii.
Diaboli i. xiiii.
Eccleſia iiii. i.
Eccleſiæ veræ & falſæ comparatio. iiii. ii
Eccleſiæ iuriſdict. & diſcipl. iiii. xi. xii.
Eccleſiæ poteſtas quoad leges ferendas iiii. x.
Eccleſiæ poteſtas quoad fidei dogmata iiii. viii.
Eccleſiæ veteris ſtatus iiii. iiii.
Electio æterna iii. xxi.
Fides iii. ii.
Hæretici & ſchiſmatici iiij. i.
Hominis creatio i. xv.
Idola i. xi. xii.
Ieiunium iiii. xii.
Ieſus quid ii. xv.
Imago Dei i. xv.
Imaginẽ Deo affingere, nefas eſſe. i. xi.
Impoſitio manuum iiii. xix.
Indulgentia iii. v.
Iudicia forenſia iiii. xx.
Iuramentum ii. viii.
Iuſtificatio fidei iii. xi.
Iuſtificationis initium & progreſſus iii. xiiii.
in Iuſtificat. quæ obſeruanda. iii. xiii.
Lex ii. vii.
Legis finis officium & vſus ibidem
Legis moralis explicatio ii. viii.
Leges politicæ iiii. xx.
Liberum arbitrium i. xv. & ii. ii. & v.
Libertas Chriſtiana iii. xix.
Matrimonium iiii. xix.
Merces operum iii. xviii.
Merita operum iii. xv.
Miſſa Papalis iiii. xviii.
Monachatus iiii. xiii.
Mors Chriſti ii. xvi.
Mundus a Deo conditus, ab eodem fouetur ac gubernatur i. xvi.
Mundi gubernatio ibidem.
Oratio iii. xx.
Ordines Eccleſiaſtici Papæ iiii. x. x.
Ordo & miniſteria Eccleſiæ iiii. iii.
Pædobaptiſmus iiii. xvi.
Paſtorum electio & officium iiii. iii.
Peccatum in Spiritum ſanctum. iii. iii.
Peccatum originale ii. i.
Pœnitentia vera iii. iii.
Pœnitentia Papalis iiii. xix.
Politica adminiſtratio iiii. xx.
Prædeſtinatio Dei iii. xxi.
Promiſſionum Legis & Euangelij conciliatio iii. xvii.
Prouidentia Dei i. xvi.
Purgatorium iii. v.
Redemptor Chriſtus ii. xvi.
Regeneratio iii. iii.
Romanæ ſedis primatus, & Romani papatus exordium iiii. vi. & vii.
Reprobos ſua culpa accerſere ſibi interitum ad quem ſunt prædeſtinati iii. xxiiii.
Reſurrectio Chriſti ii. xvi.
Reſurrectio vltima iii. xxv.
Sacramenta iiii. xiiii.
Sacramenta falſò nominata iiii. xix.
Sanctorum interceſſio iii. xx.
Satisfactio Papalis iii. iiii.
Scandalum iii. xix.
Scripturæ ſacræ authoritas i. vi.
Scripturæ doctrinam neceſſariam nobis eſſe i. ix.
Spiritus ſanctus, & illius officia iii. i.
Spiritus arcana operatio ibidem.
Teſtamenti Veteris & Noui ſimilitudo ii. x.
Traditiones humanæ iiii. x.
Trinitas i. xiii.
Vita hominis Chriſtiani iii. vi.
Vitæ futuræ meditatio iii. ix.
Vita præſenti quomodo vtẽdum. iii. x.
Vocatio ſancit æternam Dei electionem iii. xxiiii.
Vocatio ſua diligenter cuique inſpicienda iii. vii.
Vota iiii. xiii.
Vnctio vltima Papalis iiii. xix.

Hæc omnia perſpicuè ac ſolidè in hiſce Inſtitutionibus tractantur: & quicquid aduerſarij contrà obiiciunt, ita confutatur, vt cuiuis pio lectori ita ſatisfiat, nequid eum poſthac moreantur ſophiſtarum fuci.

Poten

Potentiſſimo, Illuſtriſſimóque Monarchæ,

FRANCISCO, FRANCORVM REGI

CHRISTIANISSIMO, PRINCIPI SVO

Iohannes Caluinus pacem ac ſalutem in Chriſto precatur.

Scribendæ Inſtitutionis duplex conſilium.

QVum húic operi manum primùm admouerem, nihil minus cogitabam, Rex clariſſime, quàm ſcribere quæ maieſtati tuæ poſtea offerrentur. Tantùm erat animus rudimenta quædam tradere, quibus formarentur ad veram pietatem qui aliquo religionis ſtudio tanguntur. Atque hunc laborem Gallis noſtris potiſſimùm deſudabam, quorum permultos eſurire & ſitire Chriſtum intelligebam: pauciſſimos autem videbam qui vel modica eius cognitione rite imbuti eſſent. Hanc mihi fuiſſe propoſitam rationem liber ipſe loquitur, ad ſimplicem ſcilicet rudémque docendi formam compoſitus. Verùm quum perſpicerem vſque eo quorundam improborum furorem inualuiſſe in regno tuo, vt nullus ſanæ doctrinæ ſit iſtic locus: facturus mihi operæpretium viſus ſum ſi eadem opera & inſtitutionem iis darem, & confeſſionem apud te ederem vnde diſcas qualis ſit doctrina in quam tanta rabie exardeſcunt furioſi illi, qui ferro & ignibus regnum tuum hodie turbant. Neque enim verebor fateri, hîc me ſummam ferè eius ipſius doctrinæ complexum eſſe quam illi carcere, exilio, proſcriptione, incendio mulctandam, quam terra marique exterminandam vociferantur. Equidem ſcio quàm atrocibus delationibus aures animúmque tuum impleuerint, vt cauſam noſtram tibi quàm odioſiſſimam redderent: ſed id tibi pro tua clementia perpendendum eſt, nullam neque in dictis, neque in factis innocentiam fore, ſi accuſaſſe ſufficiat. Sanè ſiquis faciendæ inuidiæ cauſa, doctrinam hanc, cuius rationem tibi reddere conor, omnium ordinum calculis damnatam, multis fori præiudiciis confoſſam iamdudum fuiſſe cauſetur, nihil aliud dixerit quàm partim aduerſariorum factione & potẽtia violenter deiectam: partim mendaciis, technis, calumniis, inſidioſè fraudulentérque oppreſſam. Vis eſt, quòd indicta cauſa ſanguinariæ ſententiæ aduerſus illam feruntur: fraus, quòd ſeditionis & maleficij præter meritum inſimulatur. Nequis hæc iniuria nos queri exiſtimet, ipſe nobis teſtis eſſe potes, Rex nobiliſſime, quàm mendacibus calumniis quotidie apud te traducatur, quòd non aliorſum ſpectet niſi vt Regibus ſua ſceptra è manibus extorqueat, tribunalia, iudiciáque omnia præcipitet, ſubuertat ordines omnes & politias, pacem & quietem po-

Poſterior eius operis cauſa, & quidem neceſſaria.

1. Orthodoxæ doctrinæ defenſio.

2. Atrocium delationum ad regem depulſio.

3. Vis, fraudes, mendacia, calumniæ horrendis piorum vexationibus dicatæ.

puli perturbet, leges omnes abroget, dominia & poſſeſſiones diſſipet, omnia denique ſurſum deorſum voluat. Et tamen minimam portiunculam audis. horrenda enim quædam in vulgus ſparguntur: quæ ſi vera eſſent, meritò illam cum ſuis authoribus mille ignibus ac crucibus dignam vniuerſus mundus iudicet. Quis iam miretur publicum odium in illam accenſum eſſe, vbi iniquiſſimis iſtis criminationibus fides habetur? En cur in noſtram ipſorum doctrinæque noſtræ damnationem omnes ordines conſentiant ac conſpirent.

4. Iniquitatis, quæ in iudicib. verſi, manifeſtatio.

Hoc affectu correpti, qui ad iudicandum ſedent, præiudicia quæ domo attulerunt, pro ſententiis pronuntiant: & ſe rite perfunctos ſuis partibus putant ſi neminem ad ſupplicium trahi iubeant, niſi aut ſua confeſſione, aut ſolidis teſtimoniis conuictum. At cuius criminis? Damnatæ (aiunt) iſtius doctrinæ. At quo iure damnata eſt? Id autem erat defenſionis præſidium: non doctrinam ipſam abnegare, ſed pro vera tueri. Hic muſſitandi quoque facultas præciditur.

Attentionem ſibi conciliat à Regis officij conſideratione. Regum enim eſt afflictę Eccleſiæ cauſam ſuſcipere.

Quare non iniquè poſtulo, Rex inuictiſſime, vt integram cauſæ iſtius cognitionem ſuſcipias: quæ perturbatè hactenus nulloque iuris ordine, & impotenti æſtu magis quam legitima grauitate tractata eſt, vel quoquomodo exagitata. Neque hic me priuatam defenſionem meditari exiſtimes, qua ſaluum in patriam reditum mihi conficiam: quam tametſi quo decet humanitatis affectu proſequor, vt nunc tamen res ſunt, ea non moleſtè careo.

2. Chriſtianæ religionis patronos non aſpernari.

Verùm communem piorum omnium, adeóque ipſam Chriſti cauſam complector, quæ modis omnibus hodie in regno tuo proſciſſa ac protrita, velut deplorata iacet, Phariſæorum id quidem quorundam tyrannide magis quàm tua conſcientia.

3. Impiis veritatem & Eccleſiam perſequentibus nimis fauere.

Sed quî id fiat, hîc dicere nihil attinet. afflicta certè iacet. Hoc enim profecerunt impij, vt Chriſti veritas, ſi non vt fugata diſſipatáque intereat, certè vt ſepulta & ignobilis lateat: paupercula verò Eccleſia aut crudelibus cædibus abſumpta ſit, aut exiliis abacta, aut minis ac terroribus perculſa ne hiſcere quidem audeat. Et inſtant etiamnum qua ſolent inſania & ferocitate, fortiter in parietem iam inclinatum, & ruinam quam fecerunt incumbentes. Nullus interim prodit qui talibus furiis patrocinium ſuum opponat.

4. Præpoſterè modeſtiorum quorundam, quos Euangelij pudet, conſilia non audere.

Quòd ſi qui veritati maximè fauere videri volunt, ignoſcendum eſſe cenſent errori & imprudentiæ imperitorum hominum. Sic enim modeſti homines loquuntur, errorem & imprudentiam vocantes quam norunt certiſſimam eſſe Dei veritatem: imperitos homines, quorum ingenium non adeò deſpicabile Chriſto fuiſſe vident, quin cęleſtis ſuæ ſapientiæ myſteriis dignatus ſit. Adeò omnes pudet Euangelij.

5. Gloriam & veritatem Dei promouere.

Tuum autem erit, sereniſſime Rex, nec aures, nec animum à tam iuſto patrocinio auertere: præſertim vbi de re tanta agitur: nempe quomodo Dei gloriæ ſua conſtet in terris incolumitas, quomodo ſuam dignitatem Dei veritas retineat, quomodo regnum Chriſto ſartum tectúmque inter nos maneat. Digna res auribus tuis, digna tua cognitione, digna tuo tribunali.

6 Regis vocationem finem recte agnoſcere.

Siquidem & verum Regem hæc cogitatio facit, agnoſcere ſe in regni adminiſtratione Dei miniſtrum. Nec iam regnum ille ſed latrocinium exercet qui non in hoc regnat vt Dei gloriæ ſeruiat.

7. Iudicia Dei formidare.

Porrò fallitur qui diuturnam proſperitatem expectat eius regni, quod Dei ſceptro, hoc eſt, ſancto eius verbo, non regitur: quando cæleſte oraculum excidere non poteſt, quo

quo edictum eſt diſſipatum iri populum vbi defecerit prophetia. Nec te ab *Prou.29.18.*
hoc ſtudio abducere debet humilitatis noſtræ contemptus. Nos quidem
quàm pauperculi ſimus & abiecti homunciones, probè nobis conſcij ſumus: *8. Piis pauperes et abiectos*
coram Deo, ſcilicet, miſeri peccatores, in hominum conſpectu deſpectiſſimi: *non abs ſe abiicere.*
mundi (ſi vis) excrementa quædam & reiectamenta, aut ſiquid adhuc vilius
nominari poteſt. vt, quo apud Deum gloriemur, nihil reſtet, præter vnam
eius miſericordiam, qua in ſpem æternæ ſalutis nullo noſtro merito aſciti ſimus:
apud homines verò non ita multū, præter noſtram infirmitatem, quam
vel nutu confiteri, ſumma inter eos ignominia eſt. Sed doctrinam noſtram *9. Doctrinam chriſtianam*
ſupra omnem mundi gloriam, ſublimem: ſupra omnem poteſtatem, inui- *quam pauperes illi profitentur*
ctam ſtare oportet: quia non noſtra eſt, ſed Dei viuentis, ac Chriſti eius, quem *tenuere.*
Pater Regem conſtituit, vt à mari vſque ad mare dominetur, & à fluminibus
vſque ad terminos orbis terrarum. Et ſic quidem dominetur, vt totam ter- *Dan.2.32.*
ram, cum ferreo ſuo atque æreo robore, cum ſplendore aureo & argēteo, ſola *Ieſa.11.4.*
oris ſui virga percuſſam non ſecus comminuat quàm figulina vaſcula: quem- *Pſal.2.9.*
admodum de magnificentia regni ipſius vaticinantur Prophetæ.

Reclamant quidem aduerſarij, falsò nos prætendere verbum Dei, cuius *Obiectionis,*
ſceleratiſſimi ſimus corruptores. Hæc verò quàm ſit non modò malitioſa ca- *quæ Regem ab audiendo reuocat,*
lumnia, ſed inſignis quoque impudentia, ipſe, confeſſionem noſtram legen- *occupatio & dilutio.*
do, pro tua prudentia iudicare poteris. Nonnihil tamen hîc etiam dicendum
eſt quod tibi ad lectionem ipſam, vel ſtudium attentionémque excitet, vel
certè viam ſternat. Paulus, quum ad fidei analogiam omnem prophetiam *Rom.12.6.*
formatam eſſe voluit, certiſſimam amuſſim poſuit qua probari Scripturæ in-
terpretatio debeat. Ad hanc itaque fidei regulam ſi noſtra exigantur, in ma- *1. Collata ad fidei analogiam*
nibus eſt victoria. Quid enim melius atque aptius fidei conuenit quàm agno- *doctrina noſtra, vera de-*
ſcere nos omni virtute nudos, vt à Deo veſtiamur? omni bono vacuos, vt ab *prehenditur.*
ipſo impleamur? nos peccati ſeruos, vt ab ipſo liberemur? nos cęcos, vt ab ipſo
illuminemur? nos claudos, vt ab ipſo dirigamur? nos debiles, vt ab ipſo ſuſten
temur? nobis omnem gloriandi materiam detrahere, vt ſolus ipſe glorioſus
emineat & nos in ipſo gloriemur? Hæc atque id genus reliqua quum à nobis *2. Aduerſariorum falſa.*
dicuntur, interpellant illi, queritantúrque hoc modo ſubuerti cæcum neſcio
quod lumen naturæ, fictas pręparationes, liberum arbitrium, & meritoria ſa-
lutis æternæ opera, cum ſuis etiam ſupererogationibus: quia ferre non poſ-
ſunt integram omnis boni, virtutis, iuſtitiæ, ſapientiæ laudem ac gloriam
apud Deum reſidere. At non legimus reprehenſos qui nimium è fonte aquæ *Confirmatio à*
viuæ hauſerint: contrà grauiter obiurgantur qui foderunt ſibi puteos, puteos *dicto Ieremiæ, 2.13.*
contritos, & qui continere aquam non valent. Rurſum quid fidei conuenien *A conſideratione*
tius quàm Deum ſibi polliceri propitium Patrem, vbi Chriſtus frater ac pro- *veræ fidei.*
pitiator agnoſcitur? quàm omnia læta ac proſpera ſecurè ab eo expectare, cu-
ius inenarrabilis erga nos dilectio eò progreſſa eſt vt proprio Filio non pe- *Rom.8.32.*
percerit quin pro nobis ipſum traderet? quàm in certa expectatione ſalutis &
vitæ æternæ acquieſcere, vbi Chriſtus à Patre datus cogitatur, in quo tales
theſauri ſunt abſconditi? Hîc nobis manum iniiciunt, & illam fiduciæ certi- *Quā arrogantia & præ[illegible]*
tudinem arrogantia & præſumptione non carere clamant. At, vt nihil de no- *[illegible]*
bis, ita omnia de Deo præſumenda ſunt. nec alia ratione vana gloria ſpolia- *adverſarii [illegible]*

mur

mur niſi vt in Domino diſcamus gloriari. Quid vltrà? Percurre, fortiſſime Rex, omnes noſtræ cauſæ partes, & quouis ſceleratorum hominum genere nequiores nos exiſtima, niſi planè comperias, in hoc nos laborare, & probris

1.Tim.4.10. affici quia ſpem reponimus in Deo viuo: quia hanc credimus eſſe vitam æter-

Iohan.17.3. nam, noſſe vnum verum Deum, & quem ille miſit Ieſum Chriſtum. Propter hanc ſpem, alij noſtrûm vinculis conſtringuntur, alij virgis cæduntur, alij in ludibrium circunducuntur, alij proſcribuntur, alij ſæuiſſimè torquentur, alij fuga elabũtur: omnes rerum anguſtia premimur, diris execrationibus deuouemur, maledictis laceramur, indigniſſimis modis tractamur.

A conformitate Eccleſiæ cum Chriſto, cui ſit conformis ſub cruce.

Intuere iam in aduerſarios noſtros (de ordine ſacrificorum loquor, quorum nutu & arbitrio alij nobiſcum inimicitias exercent) & mecum pauliſper reputa quo ſtudio ferantur. Veram religionem, quæ Scripturis tradita eſt, quæque inter omnes conſtare debuerat, facilè & ſibi & aliis ignorare, negligere, deſpicere permittunt: parúmque referre putant quid quiſque de Deo & Chriſto teneat, vel non teneat, modò implicita, vt aiunt, fide, ſuam mentem Eccleſiæ iudicio ſubmittat. nec valde afficiuntur ſi Dei gloriam manifeſtis blaſphemiis pollui contingat, modò nequis aduerſus ſedis Apoſtolicæ primatum & ſanctæ matris Eccleſiæ authoritatem digitum tollat. Cur ergo tanta ſæuitia & acerbitate pro Miſſa, Purgatorio, peregrinationibus, & id genus nugis belligerantur, vt ſine eorum explicatiſſima, vt ita dicam, fide ſaluam fore pietatem negent, quum tamen nihil eorum à verbo Dei eſſe probent? Cur? niſi quia illis Deus venter eſt, culina religio: quibus ſublatis, non modò non Chriſtianos, ſed ne homines quidem futuros ſe credunt? Tametſi enim alij ſplendidè ſe ingurgitant, alij tenuibus cruſtulis victitant, omnes tamen ex eadem viuunt olla, quę ſine illis fomentis non frigeret modò, ſed penitus conglaciaret. Ideo vt quiſque eorum pro ventre eſt maximè ſolicitus, ita pro ſua fide deprehenditur bellator acerrimus. Denique huc ad vnum omnes incumbũt, vel vt regnum incolume, vel vt ventrem confertum retineant: nemo vel minimam ſynceri zeli dat ſignificationem.

Ab hoſtium veritatis ingenio, ſtudiis & moribus, graphicè depictis.

Nec ſic tamen deſinunt doctrinam noſtram inceſſere & quibus poſſunt nominibus criminari & infamare, quo vel inuiſam vel ſuſpectam reddant. Nouam appellant & nuper natam, dubiam eſſe & incertam cauillantur: rogant quibus confirmata ſit miraculis: quærunt an ſit æquum vt contra tot ſanctorum Patrum conſenſum, & vetuſtiſſimam conſuetudinem obtineat: vrgent vt ſchiſmaticam eſſe fateamur, quæ contra Eccleſiam prælium moueat: vel Eccleſiam multis ſeculis intermortuam fuiſſe, quibus nihil tale auditum fuit. Poſtremò nihil opus eſſe aiunt multis argumentis: qualis enim ſit iudicari à fructibus poſſe: vtpote quæ tantum ſectarum aceruum, tot ſeditionum turbas, tantam vitiorum licentiam peperit. Scilicet perquam illis facile eſt apud credulam imperitámque multitudinem deſertæ cauſæ inſultare. verùm ſi nobis quoque mutuæ eſſent dicendi vices, deferueret profectò hæc acrimonia qua ſic in nos plenis buccis, ac tam licenter quàm impunè, deſpumant.

Imperitæ incudentia, ad ſex capita aduerſariorum chriſtianæ religionis calumnias reuocat, quib. ſigillatim reſpondet.

Principiò, nouam quòd appellant, Deo ſunt vehementer iniurij, cuius ſacrum verbum nouitatis inſimulari non merebatur. Illis quidem nouam eſſe minimè dubito, quibus & Chriſtus nouus eſt & Euangelium nouum: ſed qui

Prima calumnia, Nouam eſſe doctrinam.

qui illam Pauli concionem veterem eſſe nouerunt, Ieſum Chriſtum mor- *Rom.4.25.*
tuum propter peccata noſtra, reſurrexiſſe propter iuſtificationem noſtram,
nihil apud nos deprehendent nouum. Quòd diu incognita ſepultáque latuit, *Diu incognitam ſepultamque latuiſſe.*
humanæ impietatis crimen eſt: nunc quum Dei benignitate nobis redditur,
ſaltem poſtliminij iure ſuam antiquitatem recipere debebat. Ex eodem igno
rantiæ fonte pro dubia incertáque habent. hoc profectò eſt quod Dominus *Dubiam eſſe & incertam.*
per Prophetam ſuum conqueritur, Bouem cognouiſſe poſſeſſorem ſuum, & *Ieſa.1.3.*
aſinum præſepe dominorum ſuorum: ſe non agnoſci à populo ſuo. Verùm
vtut in eius incertitudinem ludant, ſi ſua illis proprio ſanguine vitæque di-
ſpendio obſignanda eſſet, liceret ſpectare quanti ab illis fiat. Longè alia no-
ſtra fiducia eſt, quæ nec mortis terrores, nec adeò ipſum Dei tribunal for-
midat.

Quòd miracula à nobis poſtulant, improbè faciunt. non enim recens ali- *Secunda calumnia, Nullis miraculis eſſe confirmatam.*
quod Euangelium cudimus, ſed illud ipſum retinemus cuius confirmandæ
veritati ſeruiunt omnia quæ vnquam & Chriſtus & Apoſtoli miracula edi-
derunt. At id præ nobis habent ſingulare, quòd aſſiduis in hunc vſque diem *Contra, papatum miraculis ſtatere.*
miraculis fidem ſuam confirmare poſſunt. Imò potius allegant miracula, quę
animum alioqui bene compoſitum labefactare queant: adeò aut friuola ſunt
& ridicula, aut vana & mendacia. Nec tamen, etiamſi valde prodigioſa eſſent, *Sed miraculis ratuciis & mendacibus.*
contra Dei veritatem vllius momenti eſſe oportebat: quando & nomen Dei
ſanctificari vbique & ſemper conuenit, ſiue portentis, ſiue naturali rerum or-
dine. Speciosior forſan eſſe fucus poterat, niſi de fine vſúque miraculorum
legitimo Scriptura nos admoneret. Signa enim quæ Apoſtolorum prædica-
tionem ſequuta ſunt, in eius confirmationem edita fuiſſe docet Marcus. ſic *Mar.16.20.*
& Lucas Dominum ſermoni gratię ſuę reddidiſſe teſtimonium narrat, quum *Act.14.3.*
ſigna & portenta fierent per Apoſtolorum manus. Cui ſimillimum eſt illud
Apoſtoli, Salutem annuntiato Euangelio fuiſſe confirmatam, conteſtante *Heb.2.4.*
Domino ſignis & portentis & variis virtutibus. Quæ verò audimus Euange- *Euangelii enim ſiunt diruunt ac euertunt.*
lij eſſe ſignacula, eáne ad diruendam Euangelij fidem conuerremus? quæ ve-
ritati tantùm obſignandæ ſunt deſtinata an mendaciis confirmandis accom-
modabimus? Proinde doctrinam, quæ præcedere ab Euangeliſta dicitur,
priore loco examinari explorarique par eſt. quæ ſi probata fuerit, tum de-
mum à miraculis iure confirmationem ſumere debet. Probæ autem doctri-
næ, authore Chriſto, iſthæc nota eſt, ſi non in hominum ſed Dei gloriam *Ioan.7.18, & 8.50.*
quærendam vergit. Hanc quum doctrinæ probationem Chriſtus aſſerat, per-
peram cenſentur miracula quæ aliò quàm ad illuſtrandum vnius Dei nomen
trahuntur. Et meminiſſe nos decet, ſua eſſe Satanæ miracula, quæ tametſi pręs- *Sunt Satanæ miracula.*
ſtigiæ ſunt magis quàm veræ virtutes, ſunt tamen eiuſmodi quæ impruden-
tes & imperitos deludant. Magi & incantatores miraculis ſemper claruerunt.
idololatriam ſtupenda miracula aluerunt: quæ tamen nec Magorum, nec
idololatrarum ſuperſtitionem nobis approbant. Atque hoc olim ariete vul- *Quibus iam olim Schiſmatici gloriabantur.*
gi ſimplicitatem concutiebant Donatiſtæ, quòd miraculis pollerent. Idem
ergo nunc noſtris aduerſariis reſpondemus quod tunc Donatiſtis Auguſti-
nus, Dominum contra iſtos mirabiliarios, cautos nos feciſſe: quum prædixit *In Iohan. tract.13.*
venturos pſeudoprophetas, qui ſignis mendacibus variſque prodigiis in er- *Matth.24.24*
rorem

1.Theſ.2.9. rorem electos, ſi fieri poſſet, inducant. Et Paulus admonuit, Antichriſti regnum futurum cum omni potentia & ſignis & prodigiis mendacibus. At Obiectionis diluti. hæc (inquiunt) miracula non ab idolis, non à maleficis, non à pſeudoprophe- 2.Cor.11.14. tis, ſed à ſanctis fiunt. Quaſi verò non nouerimus hanc eſſe Satanæ artem, Hie. in præf. Ieremiæ. transfigurare ſe in Angelum lucis. Olim Ægyptij ſepultum apud ſe Ieremiam ſacrificiis aliiſque diuinis honoribus proſequuti ſunt. nónne ſancto Dei Propheta ad idololatriam abutebantur? & tamen tali ſepulchri veneratione conſequebantur, vt curationem à tactu ſerpentum putarent iuſtam il- Et quib. mendacium (iuſto Dei iudicio) confirmatur. lius mercedem eſſe. Quid dicemus? niſi fuiſſe hanc ſemperque fore iuſtiſſimam Dei vindictam, iis qui dilectionem veritatis non receperunt, mittere 2.Theſ.2.11. efficaciam illuſionis, vt credant mendacio? Miracula ergo nobis minimè deſunt, eáque certa nec cauillis obnoxia. Quæ autem illi pro ſe obtendunt, meræ ſunt Satanæ illuſiones, quando à vero Dei ſui cultu ad vanitatem populum abducunt.

Tertia calumnia, Patres, i. veteres Theologos, Papatui fauere. Præterea calumnioſè nobis Patres opponunt (antiquos & melioris adhuc ſeculi ſcriptores intelligo) acſi eos haberent ſuę impietatis ſuffragatores. quorum authoritate ſi dirimendum certamen eſſet, melior victoriæ pars (vt modeſtiſſimè etiam loquar) ad nos inclinaret. Verùm quum multa præclarè ac ſapienter ab illis Patribus ſcripta ſint, in quibuſdam verò iis acciderit quod hominibus ſolet: iſti pij ſcilicet filij, qua ſunt & ingenij & iudicij & animi dexteritate, eorum tantùm lapſus & errores adorant: quæ bene dicta ſunt vel non obſeruant, vel diſſimulant, vel corrumpunt: vt dicas prorſus illis curæ A nobis contemni & aduerſarios haberi. fuiſſe, in auro legere ſtercora. Tum improbis clamoribus nos obruunt, ceu Patrum contemptores & aduerſarios. Nos verò adeo illos non contemnimus, vt ſi id præſentis inſtituti eſſet, nullo negotio mihi liceat meliorem eorum partem quæ hodie à nobis dicuntur, ipſorum ſuffragiis comprobare. Sic Reſp.1. Nos, in ſcriptis patrū, vt decet, verſari. tamen in eorum ſcriptis verſamur, vt ſemper meminerimus, omnia noſtra eſſe, quæ nobis ſeruiant, non dominentur: nos autem vnius Chriſti, cui per om- 1.Cor.3.21. nia, ſine exceptione, parendum ſit. Hunc delectum qui non tenet, nihil in religione conſtitutum habebit. quando multa ignorarunt ſancti viri illi: ſæpe inter ſe conflictantur, interdum etiam ſecum ipſi pugnant. Non ſine cauſa Prou.22.28. (inquiunt) à Solomone admonemur ne tranſgrediamur antiquos terminos Exceptionis diluuio. quos poſuerunt patres noſtri. At non eadem eſt regula in agrorum limitibus & obedientia fidei: quam ſic comparatam eſſe oportet vt obliuiſcatur popu- Pſal.45.11. lum ſuum & domum patris ſui. Quòd ſi tantopere geſtiunt ἀλληγορεῖν, cur non Apoſtolos potius, quàm alios quoſuis, Patres interpretantur, à quibus præ- Reſp. 2. oſtendens 14. teſtimoniis Papiſtas eſſe Patrū aduerſarios. ſcriptos terminos nefas ſit reuellere? ſic enim interpretatus eſt Hieronymus, cuius verba in ſuos canones retulerunt. Quòd ſi eorum, quos intelligunt, fixos volunt eſſe terminos: cur ipſi, quoties libet, adeò licenter tranſgrediun- 1. Acatius in lib.11.cap.16. tripert.hiſt. tur? Ex Patribus erant, quorum alter dixit, Deum noſtrum non edere neque bibere: itaque non habere opus calicibus neque diſcis: alter, ſacra aurum non Ambr. lib.2. de off.c.28. quærere, neque auro placere quæ auro non emuntur. Tranſgrediuntur ergo limitem quum in ſacris tantopere auro, argento, ebore, marmore, lapillis, ſericis delectantur: nec rite Deum coli putant niſi omnia exquiſito ſplendore 2. Spiridion trip.hiſt. lib. 1.c.10. vel potius inſano luxu diffluant. Pater erat qui dixit, ideo ſe liberè carnes edere quo

re quo die cæteri abſtinebant, quia Chriſtianus eſſet. Itaque fines tranſiliunt
quum diris animam deuouent quæ per quadrageſimam carnem guſtauerit.
Patres erant, quorum vnus dixit, monachum, qui manibus ſuis non laboret, 3. Trip.hiſt. lib.8.cap.1.
violento, aut ſi mauis latroni, iudicari æqualem: alter, non licere monachis ex Aug.de ope-
alieno viuere, etiamſi aſſidui ſint in contemplationibus, in orationibus, in re mon.c.17.
ſtudiis. Et hunc limitem tranſgreſſi ſunt, quum otioſos ac doliares mona-
chorum ventres in luſtris ac fornicibus collocarunt, qui aliena ſubſtantia ſa-
ginarentur. Pater erat qui dixit horrendam eſſe abominationem, videre de- 4. Epiph.epi.
pictam vel Chriſti vel ſancti vllius imaginem in Chriſtianorum templis. ab Hie.verſ.
Neque id hominis vnius voce pronuntiatum eſt, ſed ab Eccleſiaſtico etiam Con.Eleber.
Concilio decretum, ne quod colitur, in parietibus depingatur. Plurimùm c 36.
abeſt quin ſe intra hos fines contineant, quando non relinquunt angulum
imaginibus vacuum. Alius Pater conſuluit vt officio humanitatis erga mor- 5. Amb.li.de
tuos in ſepultura defuncti, ſineremus eos quieſcere. Hos limites perrumpunt Abra.1.c.7.
quum perpetuam mortuorum ſolicitudinem incutiunt. Ex Patribus erat qui 6. Gelaſ.Pap.
ſubſtantiam panis & vini teſtatur in Euchariſtia ita permanere & non deſi- in Con.Rom.
nere, ſicut manet in Chriſto Domino ſubſtantia & natura hominis, iuncta
diuinæ. Igitur modum prætereunt qui fingunt deſinere ſubſtantiam panis &
vini verbis Domini recitatis, vt in corpus ac ſanguinem tranſſubſtantietur.
Patres erant qui vti vniuerſæ Eccleſiæ vnam duntaxat Euchariſtiam exhibe- 7. Chryſ.in
bant, atque vt inde arcebant flagitioſos & ſceleratos, ita grauiſſimè damna- 1.c. Eph. Cali
bant omnes eos qui præſentes ei non communicarent. Hos fines quàm pro- lixt. Papa de conſ.diſt.2.
cul ſubmouerunt? quum non templa tantùm, ſed etiam priuatas domos Miſ-
ſis ſuis replent, ad eas ſpectandas quoſuis admittunt, & eo quemque liben-
tius, quo largius quiſque numerat, quantumuis impuri ſint & ſcelesti: ad fi-
dem in Chriſtum, & fidelem Sacramentorum communionem inuitant ne-
minem: quin potius ſuum opus pro gratia & merito Chriſti venditant. Patres 8. Gelaſ.can.
erant, quorum vnus ab vſu ſacræ Chriſti Cœnæ in totum ſubmouendos de- Comperimus, de conſ.di.2.
creuit qui alterius ſpeciei participatione contenti, ab altera abſtinebant: alter Cypr.epiſt.2.
fortiter pugnat, non denegandum populo Chriſtiano Domini ſui ſangui- lib.1.de lapſ.
nem, pro cuius confeſſione ſanguinem ſuum effundere iubetur. Hos quoque
terminos ſuſtulerunt, quum inuiolabili lege idipſum iuſſerunt quod ille ex-
communicatione puniebat, hic valida ratione improbabat. Pater erat qui te- 9. Aug.lib 2.
meritatem eſſe aſſeruit, de re obſcura in vtramuis partem definire ſine claris de pecc.mer.
atque euidentibus Scripturæ teſtimoniis. Hunc terminum obliti ſunt quum c.vlt.
tot conſtitutiones, tot Canones, tot magiſtrales determinationes ſine vllo
Dei verbo ſtatuerunt. Pater erat qui Montano inter alias hæreſes exprobrauit 10. Apollon.
quòd primus ieiuniorum leges impoſuiſſet. Hunc quoque terminum longè de quo Eccl. hiſt.lib.5.c.12
exceſſere quum ieiunia ſtrictiſſimis legibus ſanxerunt. Pater erat qui negauit 11. Paphnu.
Eccleſiæ miniſtris interdicendum coniugium, caſtitatem pronuntiauit, cum trip.hiſt. lib.
propria vxore concubitum. & Patres erant qui eius authoritati aſſenſerunt. 2.c.14.
His finibus egreſſi ſunt quum ſuis ſacrificis cælibatum ſeuerè indixerunt. Pa- 12. Cypr.epi.
ter erat qui cenſuit vnum Chriſtum audiendum eſſe, de quo dictum ſit, Ipſum 2.lib.2.
audite: nec reſpiciendum quid alij ante nos aut dixerint aut fecerint, ſed quid
(qui primus omnium eſt) Chriſtus præceperit. Hunc finem neque ipſi ſibi

præſt

præſtituunt, neque aliis præſtitutum habere permittunt, dum quoſuis potius
13. Aug. c. 2. cont. Creſco. grammatic. & ſibi & aliis magiſtros quàm Chriſtum præficiunt. Pater erat qui contendit Eccleſiam non debere ſe Chriſto præponere, quia ille ſemper veraciter iudicet: Eccleſiaſtici autem iudices, ſicut homines, plerunque fallantur. Hoc etiam fine perrupto, aſſerere non dubitant totam Scripturæ authoritatem ab
14. De ſcholaſticis doctor. iudicium. Vide huius operis libr. 2. c. 2. ſect. 6. & li. 3. c. 4. ſect. 1. &c. 3. 4. &c. 26. 28. 29. & lib. 4 c. 18. ſect. 1. & c. 19. ſect. 4. 10 11. &c. Eccleſiæ arbitrio pendere. Patres omnes vno pectore execrati ſunt & vno ore deteſtati, ſanctum Dei verbum ſophiſtarum argutiis contaminari & dialecticorum rixis implicari. An iſti iis limitibus ſe continent, dum nihil aliud in tota vita moliuntur, quàm infinitis contentionibus & pluſquam ſophiſticis iurgiis Scripturæ ſimplicitatem inuoluere & impedire? vt ſi nunc Patres ſuſcitentur, & huiuſmodi iurgandi artem audiant quam ſpeculatiuam theologiam appellant iſti, nihil minus credant quàm de Deo haberi diſputationem. Verùm latius iuſtis ſpatiis ſeſe oratio noſtra effunderet, ſi recenſere vellem quàm petulanter iſti Patrum iugum, quorum obſeruantes filij videri volunt, excutiant. Menſes profectò atque anni me deficerent. Et adeò perdita ſunt deploratæque impudentiæ, vt nos caſtigare auſint quòd terminos antiquos tranſgredi non dubitemus.

Quarta calumnia, Nos conſuetudinē laudatam non ſequi. Iam verò quòd nos ad conſuetudinem vocant nihil efficiunt. Iniuſtiſſimè enim nobiſcum ageretur ſi conſuetudini cedendum eſſet. Equidem ſi recta eſſent hominum iudicia, conſuetudo à bonis petenda erat. verùm longè aliter ſæpiuſcule agi contingit. quod enim a multis fieri conſpectum eſt, conſuetudinis ius mox obtinet. Atqui vix vnquam tam bene habuerunt res humanæ vt pluribus placerent meliora. Ergo ex priuatis multorum vitiis publicus error plerunque factus eſt, vel potius communis vitiorum conſenſus: quem nunc boni iſti viri pro lege eſſe volunt. Vident qui oculos habent, non vnum mare malorum inundaſſe, multas ſonticas peſtes inuaſiſſe orbem, omnia in præceps ruere: vt aut prorſus res humanæ deplorandæ ſint, aut tantis malis inicienda manus, vel potius vis afferenda. Et abigitur remedium, non
Decret. diſt. 8 c. fin. extr. de conſuet. alia ratione niſi quia iampridem malis aſſueuimus. Sed locum ſanè habeat in hominum ſocietate publicus error: in regno tamen Dei ſola eius æterna veritas audienda & ſpectanda eſt, cui nulla annorum ſerie, nulla conſuetudine,
Ieſa. 8. 12. nulla coniuratione præſcribi poteſt. Si quondam electos Dei docebat Ieſaias ne dicerent Conſpiratio, ad omnia in quibus populus dicebat Conſpiratio. hoc eſt, ne in ſceleratum populi conſenſum vna ipſi conſpirarent, neue timorem eius timerent, ac formidarent: ſed potius vt Dominum exercituum ſanctificarent, & ipſe eſſet timor eorum & pauor. Nunc itaque, vt volent, & præterita ſecula & præſentia exempla nobis obiectent: ſi Dominum exercituum ſanctificauerimus, non valde terrebimur. Siue enim in ſimilem impietatem multa ſecula conſenſerint, fortis eſt qui vltionem in tertiam & quartam generationem faciat: ſiue totus ſimul orbis in eandem nequitiam conſpiret, experimento docuit quis ſit eorum exitus qui cum multitudine delinquunt,
Gen. 7. 1. Heb. 11. 7. quum vniuerſum hominum genus diluuio perdidit, ſeruato Noe cum modica familia, qui per ſuam vnius fidem totum orbem condemnaret. Denique praua conſuetudo non ſecus ac publica quædam eſt peſtis, in qua non minus pereunt qui in turba cadunt. Adhæc expendere decebat quod alicubi dicit

Cyprianus, eos qui ignoratione peccant, etſi non poſſint omni ſe culpa exi-mere, videri tamen poſſe quoquomodo excuſabiles: oblatam autem Dei be-neficio veritatem qui pertinaciter reſpuunt, nihil habere quod obtendant.

Epiſt. 3. lib. 2. & in epiſt. ad Iulian. de hæret. baptiz.

Dilemmate ſuo non adeò vehementer nos premunt, vt fateri adigant vel Eccleſiam fuiſſe aliquandiu intermortuam, vel nunc cum Eccleſia nobis li-tem eſſe. Vixit ſanè Chriſti Eccleſia, & viuet quandiu Chriſtus regnabit ad dexteram Patris: cuius manu ſuſtinetur, cuius præſidio defenditur, cuius vir-tute ſuam incolumitatem retinet. Præſtabit enim ille indubiè quod ſemel re-cepit, ſe affuturum ſuis vſque ad conſummationem ſeculi. Aduerſus eam nulla nunc nobis pugna eſt. ſiquidem Deum vnum & Chriſtum Dominum vno conſenſu, cum omni fidelium populo, colimus & adoramus, qualiter ſemper ab omnibus piis adoratus eſt. Sed non parum à verò ipſi aberrant, dum Eccleſiam non agnoſcunt niſi quam præſenti oculo cernant, & eam iis finibus circunſcribere conantur quibus minimè incluſa eſt. In his cardinibus controuerſia noſtra vertitur: primùm quòd Eccleſiæ formam ſemper appa-rere & ſpectabilem eſſe contendunt: deinde quòd formam ipſam in ſede Ro-manæ Eccleſiæ & Præſulum ſuorum ordine conſtituunt. Nos contrà aſſeri-mus, & Eccleſiam nulla apparente forma conſtare poſſe, nec formam exter-no illo ſplendore, quem ſtultè admirantur, ſed longè alia nota contineri: nempe pura verbi Dei prædicatione, & legitima Sacramentorum admini-ſtratione. Fremunt niſi Eccleſia digito ſemper oſtendatur. Sed quàm ſæpè in populo Iudæorum ſic deformari contigit vt nulla ſpecies emineret? quam putamus formam reſplenduiſſe, quum Helias ſolum ſe relictum deploraret? quandiu ab aduentu Chriſti deformis latuit? quoties ab eo tempore bellis, ſeditionibus, hæreſibus ſic oppreſſa eſt vt nulla parte fulgeret? An ſi eo tem-pore vixiſſent, credidiſſent vllam eſſe Eccleſiam? ſed audiuit Helias ſalua eſſe ſeptem millia virorum qui non curuauerant genu coram Baal. Nec dubium nobis eſſe debet quin ſemper in terris regnauerit Chriſtus ex quo cælum aſ-cendit. notabilem verò aliquam formam ſi tum pij oculis requiſiiſſent, non-ne protinus concidiſſent animis? Et ſanè id iam ſummi vitij loco in ſuo ſecu-lò ducebat Hilarius, quòd ſtulta Epiſcopalis dignitatis admiratione occupa-ti, latentem ſub ea larua exitialem feram non animaduerterent. ſic enim lo-quitur, Vnum moneo, cauete Antichriſtum. malè enim vos parietum amor cepit: malè Eccleſiam Dei in tectis ædificiiſque veneramini: malè ſub iis Pa-cis nomen ingeritis. Anne ambiguum eſt in iis Antichriſtum eſſe ſeſſurum? Montes mihi, & ſyluæ, & lacus, & carceres, & voragines ſunt tutiores. in iis enim Prophetæ aut manentes aut demerſi prophetabant. Quid autem hodie in cornutis ſuis Epiſcopis mundus veneratur, niſi quoniam ſanctos eſſe reli-gionis præſules autumat quos celebribus vrbibus videt præſidere? Apage ſis ergo tam ſtupidam æſtimationem. Quin potius permittamus hoc Domino: vt quando ipſe ſolus nouit qui ſui ſint, interdum etiam Eccleſiæ ſuæ exterio-rem notitiam ab hominum aſpectu auferat. Eſt, fateor, horribilis illa Dei vin-dicta ſuper terram: ſed ſi ita meretur hominum impietas, cur iſtæ Dei vltioni obſiſtere nitimur? Sic anteactis ſeculis Dominus hominum ingratitudinem vltus eſt. nam quia veritati ſuæ obedire noluerant, & lucem ſuam extinxe-

Quanta calumnia, vel nos Eccleſiam aliquandiu intermortuam fingere, vel nunc Eccleſiæ intendere litem.

Matt. 28. 20.

Duplex paralogiſmus Papiſtarum in nomine Eccleſiæ.

Prioris refutatio.

1. Reg. 19. 18.

Contra Auxentium.

2. Tim. 2. 19.

raut,eos excæcatos ſenſu, & abſurdis mendaciis ludi,& altis tenebris immergi paſſus eſt, vt nulla veræ Eccleſiæ facies extaret. interim tamen ſuos & diſperſos & deliteſcentes, in mediis erroribus & tenebris ab exitio ſeruauit. Nec mirum: didicit enim ſeruare & in ipſa confuſione Babylonis & flamma fornacis ardentis. Quòd autem formam Eccleſiæ neſcio qua vana pompa cenſeri volunt, id quàm periculoſum ſit paucis indicabo magis quam enarrabo, ne orationem in immenſum extraham. Pontifex, inquiunt, qui ſedem Apoſtolicam tenet, & qui ab eo antiſtites ſunt inuncti & conſecrati, infulis modò & lituis inſigniti ſint, Eccleſiam repræſentant, & pro Eccleſia haberi debent. ideo nec errare poſſunt. Qui ſic? quia paſtores ſunt Eccleſiæ, & conſecrati Domino. Et Aaron cæterique præfecti Iſrael nónne paſtores erant? Aaron verò & filij eius iam Sacerdotes deſignati errauerunt tamen, quum vitulum fabricauerunt. Cur ſecundum hanc rationem Eccleſiam non repræſentaſſent quadringenti illi Prophetæ qui Ahab mentiebantur? At Eccleſia ſtabat à partibus Micha, ſolius quidem & contemptibilis, ſed ex cuius ore verum egrediebatur. Nónne & nomen & faciem Eccleſiæ præ ſe ferebant Prophetæ, quum vno impetu aduerſus Ieremiam inſurgerent, & minaces iactarent fieri non poſſe vt periret Lex à Sacerdote, conſilium à ſapiente, verbum à Propheta? Aduerſus totam Prophetarum nationem ſolus Ieremias mittitur qui à Domino denuntiet fore vt Lex pereat à Sacerdote, conſilium à ſapiente, verbum a Propheta. Nónne talis ſplendor refulgebat in eo concilio quod Pontifices, Scribæ & Phariſæi collegerunt, conſilia de interficiendo Chriſto capturi? Eant nunc, & in externa larua hæreant, vt Chriſtum & omnes Dei Prophetas faciant ſchiſmaticos: Satanę rurſum miniſtros faciant Spiritus ſancti organa. Quòd ſi ex animo loquuntur, reſpondeant mihi bona fide, vbinam gentium ac locorum Eccleſiam reſidere exiſtiment ex quo Baſilienſis Concilij decreto deiectus & abdicatus eſt Pontificatu Eugenius, ſubrogato in eius locum Amedæo? Negare, vel ſi rumpantur, nequeunt, Concilium, quantum ad externos ritus attinet, fuiſſe legitimum: nec ab vno tantùm Pontifice, ſed à duobus indictum. Damnatus eſt illic Eugenius ſchiſmatis, rebellionis, pertinaciæ, cum toto Cardinalium & Epiſcoporum grege qui cum eo Concilij diſſolutionem admoliti erant. Poſtea tamen Principum fauore ſubleuatus, ſaluum Pontificatum recepit. Illa Amedęi electio, generalis & ſacroſanctæ Synodi authoritate rite peracta, in fumum abiit: niſi quòd ipſe galero Cardinalitio, ceu canis latrans iniecta offa, placatus eſt. Ex illorum hæreticorum rebellium ac pertinacium gremio prodiit quicquid poſtea Paparum, Cardinalium, Epiſcoporum, Abbatum, Presbyterorum fuit. Hîc deprehenſi hæreant neceſſe eſt. Vtram enim in partem Eccleſiæ nomen conferent? negabúntne Concilium generale fuiſſe, cui nihil ad exteriorem maieſtatem deerat? nempe quod duobus diplomatibus ſolenniter indictum, præſidente Romanæ ſedis legato conſecratum, rerum omnium ordine bene compoſitum, eadem ſemper dignitate ad extremum perſeuerauit. Fatebuntur ſchiſmaticum Eugenium cum tota ſua cohorte, à qua omnes ſanctificati ſunt? Aut igitur Eccleſiæ formam aliter definiant: aut quotquot ſunt, habebuntur à nobis ſchiſmatici, qui ſcientes volentes ab hæreticis ordinati ſunt. Quòd ſi nunquam

Poſterioris paralogiſmi refutatio.

Exod. 32. 4.

1. Reg. 22. 11.

Ierem. 18. 18.

Ierem. 4. 9.

Ioh. 11. 10.

Scito dilemmate, ex ſua autem hypotheſi, arguitur clericalis ordo Papiſticus non eſſe Eccleſia: nec habere à ſua parte Eccleſiā.

quam antea compertum fuiſſet, externis pompis non alligari Eccleſiam, ipſi prolixo documento nobis eſſe poſſunt, qui ſub ſpecioſo illo Eccleſiæ titulo tandiu ſe orbi ſupercilioſè venditarunt, quum tamen eſſent exitiales Eccleſię peſtes. De moribus non loquor, & tragicis illis facinoribus, quibus ſcatet tota eorum vita: quando Phariſæos ſe eſſe aiunt, qui ſint audiendi non imitandi. Ipſam, ipſam doctrinam, cui id deberi aiunt quòd ſint Eccleſia, exitialem animarum carnificinam, facem, ruinam, & excidium Eccleſiæ eſſe non obſcurè cognoſces, ſi legendis noſtris aliquantum otij tui decidas.

Eccleſię forma non pendet ab externo ſplendore.

Poſtremò, non ſatis candidè faciunt, quum inuidioſè commemorant quantas turbas, tumultus, contentiones ſecum traxerit noſtræ doctrinæ prædicatio, & quos nunc in multis fructus ferat. nam horum malorum culpa indignè in ipſam deriuatur, quæ in Satanæ malitiam torqueri debuerat. Eſt hic diuini verbi quidam quaſi genius, vt nunquam emergat, quieto ac dormiente Satana. hæc certiſſima & in primis fidelis nota, qua diſcernitur à mendacibus doctrinis, quæ ſe facilè produnt dum æquis omnium auribus recipiuntur, & à mundo plaudente audiuntur. Sic ſæculis aliquot, quibus profundis tenebris ſubmerſa fuerunt omnia, huic mundi domino cuncti ferè mortales ludus erant ac iocus, nec ſecus ac Sardanapalus aliquis in alta pace deſidebat ac deliciabatur. quid enim aliud quàm riſiſſet ac luſiſſet, tranquilla ac pacata regni poſſeſſione? At verò vbi lux è ſupernis affulgens tenebras eius aliquantum diſcuſſit, vbi fortis ille regnum eius turbauit ac perculit, tum verò ſolitum ſuum torporem excutere cœpit, & arma corripere. Et primùm quidem hominum manus concitauit, quibus illuceſcentem veritatem violenter opprimeret. per quas vbi nihil profectum eſt, ad inſidias ſe conuertit: diſſidia & dogmatum contentiones per Catabaptiſtas ſuos & alia nebulonum portenta excitauit, quibus eam obſcuraret, tandem & extingueret. Et nunc vtraque machina ipſam tentare perſeuerat. ſiquidem & verum illud ſemen vi ac manu hominum euellere conatur, & ſuis zizaniis (quantum in ſe eſt) nititur occare, ne creſcat, & fructum reddat. Id tamen ipſum fruſtra, ſi monitorem Dominum audimus qui & eius artes multò ante nobis aperuit, ne incautos deprehenderet, & contra omnes eius machinas, ſatis firmis præſidiis armauit.

Sexta calumnia, Euangelicã doctrinam cauſam eſſe tumultuum & diſſidiorum.

Paralogiſmus a non cauſa vt cauſa.

Cur Euangelio patefacto, tot turbæ excitatæ ſunt, vnde ad calumniam colligunt, reſponſio.

Cæterùm, in ipſum Dei verbum inuidiam conferre, aut ſeditionum, quas improbi & rebelles: aut ſectarum, quas impoſtores contrà excitant: quanta eſt malignitas? Nouum tamen exemplum non eſt. Interrogabatur Elias annon is eſſet qui turbabat Iſrael: Chriſtus ſeditioſus Iudæis erat. Apoſtolis crimen impingebatur commotionis popularis. Quid aliud agunt qui hodie omnes turbas, tumultus, contentiones quę in nos ebulliunt, nobis imputant? Talibus autem quid reſpondendum ſit, docuit nos Elias, nos non eſſe qui vel errores ſpargimus, vel tumultus commouemus: ſed eos ipſos qui Dei virtuti obluctantur. Verùm vt illud vnum ad retundendam eorum temeritatem ſatis eſt: ita rurſum aliorum imbecillitati occurrendum, quos talibus offendiculis commoueri, ac perturbatos vacillare non rarò contingit. Illi verò ne hac perturbatione labaſcant, ac de gradu deiiciantur, ſciant eadem expertos eſſe ſuo ſeculo Apoſtolos quæ nunc vſu nobis veniunt. Erant indocti & inſtabiles, qui ad ſuam ipſorum perniciem deprauarent quæ à Paulo diuinitus

Reſp. 2. veterem hanc eſſe calumniam, vt ex Prophetarum et Apoſtolorum hiſtoria ac exẽplis colligere licet: nihil quoque nobis hic poſſe obiici quod aliis viris ſanctis iampridem obiectum non fuerit.

1.Reg.18.18.

2.Pet.3.16.

** 2 ſcrip

ſcripta erant, vt ait Petrus. Erant Dei contemptores, qui quum audiebant abundaſſe peccatum vt gratia exundaret, ſtatim ingerebant, Manebimus in peccato, vt gratia abundet. Quum audiebant fideles non eſſe ſub Lege, protinus occinebant, Peccabimus, quia non ſumus ſub Lege, ſed ſub gratia. Erant qui illum mali ſuaſorem arguebant. Subintrabant multi pſeudoapoſtoli, qui diruerent Eccleſias quas ipſe ædificauerat. Quidam per inuidiam & contentionem, nec ſyncerè Euangelium prædicabant, malitioſè etiam cogitantes ſe preſſuram ſuſcitare vinculis eius. Alicubi non multus erat Euangelij profectus. Omnes quæ ſua erant, quærebant, non quæ Ieſu Chriſti. Alij retrorſum abibant, canes ad vomitum, & ſues ad volutabrum luti. Plerique libertatem Spiritus rapiebant ad licentiam carnis. Inſinuabant ſeſe multi fratres, à quibus deinde piis imminebant pericula. Inter ipſos fratres variæ concertationes ſuſcitabantur. Quid hîc Apoſtolis agendum erat? an non vel ad tempus diſſimulandum, vel potiùs omittendum illud Euangelium ac deſerendum erat, quod tot litium videbant eſſe ſeminarium, tot periculorum materiam, tot ſcandalorum occaſionem? At in huiuſmodi anguſtiis ſuccurrebat, Chriſtum eſſe lapidem offenſionis, & petram ſcandali poſitum in ruinam & reſurrectionem multorum, & in ſignum cui contradiceretur. qua fiducia armati per omnia tumultuum offenſionúmque diſcrimina audacter progrediebantur. Eadem & nos cogitatione ſuſtentari decet, quando hunc perpetuum Euangelij genium eſſe teſtatur Paulus, vt ſit odor mortis in mortem iis qui pereunt: tametſi in hunc potius vſum vobis deſtinatum erat vt odor eſſe vitæ in vitam, ac potentia Dei in ſalutem fidelium. quod ipſum nos quoque certè experiremur, niſi noſtra ingratitudine corrumperemus hoc tam ſingulare Dei beneficium, ac in exitium noſtrum verteremus quod nobis vnicum ſalutis præſidium eſſe debuerat.

Rom.6.1. c.15. *Philip.1.15.* *Horum autem prudentia & ſimplicitas, in tot tantiſque tumultibus et ſcandalis, nobis imitanda.* *Luc.2.34.* *2.Cor.2.16.*

Sed ad te reuertor, ô Rex. Nihil te moueant vanæ illæ delationes, quibus terrorem tibi iniicere nituntur noſtri aduerſarij, Non aliud hoc nouo Euangelio, (ſic enim appellant,) captari ac quæri, niſi ſeditionum opportunitatem, ac vitiorum omnium impunitatem. Neque enim diuiſionis Deus noſter autor eſt, ſed pacis: & Filius Dei non peccati miniſter eſt, qui venit ad diſſoluenda opera diaboli. Et nos talium cupiditatum immeritò accuſamur, quarum ne minimam quidem ſuſpicionem vnquam dedimus. Scilicet nos regnorum inuerſionem meditamur: quorum nulla vnquam factioſa vox audita eſt, & vita ſemper quieta ſimpléxque cognita fuit, quum ſub te viueremus: & qui nunc etiam domo profugi, tibi tamen regnóque tuo fauſta omnia precari non deſinimus. Scilicet nos impunitam vitiorum petulantiam aucupamur, quorum in moribus etſi multa reprehendi poſſunt, nihil tamen tanta inſultatione dignum. nec tam infœliciter (gratia Dei) in Euangelio profecimus quin iſtis obtrectatoribus vita noſtra, caſtitatis, benignitatis, miſericordiæ, continentiæ, patientiæ, modeſtiæ, & virtutis cuiuſuis exemplum eſſe poſſit. Nos ſanè Deum ſyncerè timere & colere reipſa palàm eſt, quando tum vita tum morte noſtra nomen eius ſanctificari petimus, & ipſa inuidia coacta eſt quibuſdam noſtrûm innocentiæ & ciuilis integritatis teſtimonium dare: in quibus id vnum morte plectebatur quod ſingulari in laude ponendum

Peroratio, beneuolentiam conciliāns. *Nec ſeditionis nec vitiorum culpa Deo aut Chriſto imputanda eſt.* *Nec nos ſeditioſi ſumus.* *Nec vitiorum fautores.* *Imò Dei cultores eſſe cupimus & ſumus*

dum

dum erat. Quòd ſiqui ſub prætextu Euangelij tumultuantur (quales hacte-nus aliquos in regno tuo fuiſſe non compertum eſt) ſiqui vitiorum ſuorum licentiæ, libertatem gratiæ Dei prætexunt (quales permultos noui) ſunt leges & legum pœnæ, quibus pro meritis grauiter coerceantur: modò ne interim Euangelium Dei ob ſceleſtorum hominum nequitiam malè audiat. Habes, Rex, ſatis multis expoſitam calumniatorum virulentam iniquitatem, ne in eorum delationes vltra modum credula aure propendeas. vereor etiam ne nimis multis: quando hæc iam præfatio ad iuſtæ penè apologiæ modum accedit: qua non defenſionem texere, ſed duntaxat ad ipſam cauſæ actionem audiendam animum tuum præmollire ſtudui, auerſum quidem nunc & alienatum à nobis, addo etiam inflammatum: ſed cuius gratiam recolligere nos poſſe confidimus, ſi hanc noſtram confeſſionem, quam pro defenſione apud tuam maieſtatem eſſe volumus, placidus compoſitúſque ſemel legeris. Sin verò ita aures tuas occupant maleuolorum ſuſurri, vt nullus ſit reis pro ſe dicendi locus: importunæ verò illæ furiæ, te conniuente, ſemper vinculis, flagris, equuleis, ſectionibus, incendiis ſæuiunt: nos quidem, velut oues mactationi deſtinatæ, ad extrema quæque redigemur: ſic tamen, vt in patientia noſtra poſſideamus animas noſtras, & manum Domini fortem expectemus: quæ indubiè tempore aderit, & ſeſe armata exeret tum ad pauperes ex afflictione eruendos, tum etiam ad vindicandos, qui tanta ſecuritate nunc exultant, contemptores. Dominus Rex regum, thronum tuum iuſtitia ſtabiliat, & ſolium tuum æquitate, Illuſtriſſime Rex.

Baſileæ, Calend. Auguſti, Anno Domini
millеſimo quingenteſimo
trigeſimoſexto.

Anabaptistas, Libertinos, Epicureos, damnamus.

Ideo, aduerſus pios Chriſti ſeruos Rex chriſtianiſs. calumniis aures præbere non debet

Quod ſi ſecus fiat, patientia nobis eſt opus, Deuſque conſtituto tempore apparebit in miſeros, & vindicem.

ADMONITIO AD LECTOREM.

QVæ huius operis renouatæ editioni nunc primùm acceſſerunt, vt Theologiæ candidatorum ſtudia iuuarentur, paucis deſignanda putauimus, tum ne officio noſtro deeſſe videremur, tum vt ad ipſam Inſtitutionis tractationem comparatior accedere poſſes. Primùm igitur præfixa eſt proximè ſequens Methodus & diſpoſitio, ſeu totius operis Argumentum quod authoris ſcopum & mentem aperit: idque ex Gaſp. Oleuiano, qui ante aliquot annos huius Inſtitutionis epitomen edidit. Sequuntur centum Aphoriſmi, quatuor librorum ſummam & ſeriem breuiter complectentes, ex tabulis Gulielmi Launæi in Anglia excuſis collecti. Deinde in quatuor libros argumenta: præcipuæ Capitum partes analyticæ: Annotationes perpetuæ in ſingulas ſectiones, partim ex laboribus Nicolai Colladonis & Edmundi Bunnij (qui laudabilem operam in hac Inſtitutione illuſtranda iampridem Eccleſiæ Dei nauarunt) partim ex noſtris obſeruationibus excerptæ, quæ authoris Methodum, argumentorum ordinem, & nexum, ad obiecta aduerſariorum reſponſiones, nec non accuratam omnium membrorum explicationem & ſenſum perſpicuè oſtendunt. Loci ſimiles diuerſis in libris Inſtitutionis, aut capitibus, vel ſectionibus, inter ſe collati ſunt vbique, & obſeruati: vt alter alteri ſemper ſit adiumento. Præterea quibus in alijs Opuſculis eadem tractentur à Caluino annotatum eſt. Scripturæ ſacræ & Veterum teſtimonia, quæ in alijs editionibus aliquot locis deſiderabantur, nunc primùm marginibus ſuiſque ſectionibus diligenter adſcripta ſunt. Indices locorum ſcripturæ, rerum item ac nominum, olim ab A. Marlorato collecti, auctiores apparent. Tota denique hæc editio, non ſine ſummo fauore Dei Omnipotentis, inter ignes et gladios, Eccleſiæ ac Reipublicæ Geneuenſis ceruicibus, menſe Iulio anni 1590. vndique imminentes, præclarum & vtile admodum opus ad finem perducentis, ac fremente Satana, eximium Chriſti ſeruum Caluinum rediuiuum, pro orthodoxæ fidei veritate fortiter felicitérque pugnantem inducentis, caſtigatior & prioribus abſolutior exit in lucem. Porrò, quàm neceſſaria tibi ſit huius Inſtitutionis aſſidua lectio, quum ex argumentorum & reſponſionum ſerie ſatis ſupérque cognoſcere poſſis, prolixiore monitione non eſt opus. Tantùm addam: quot Caluino aduerſarios Satan excitauit, qui hanc Chriſtianæ Religionis Inſtitutionem innumeris penè librorum latino & peregrino idiomate ſcriptorum telis adorti ſunt, tot ſeruo ſuo Dominus Ieſus victoriarum trophæa defixit. Id vnum ſupereſt, vt quam tibi, Lector, typographus noſter, vir de tuis ſtudijs bene meritus, præſtitit operam & induſtriam, æqui bonique conſulas.

Geneuæ, Kalendis Auguſti, anno temporis vltimi

1590.

INST

INSTITVTIONIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS
METHODVS ET DISPOSITIO: SEV,
Totius operis Argumentum.

SCopus authoris in hac Inſtitutione Chriſtiana duplex eſt: prior, Cognitio Dei, qua ad beatam immortalitatem perueniatur. Altera, noſtri, ad priorem illam deſtinata. Ad hunc ſcopum vt nos deducat, hac forma vtitur:nempe proponit ſibi prorſus methodum Symboli Apoſtolici, vt pote omnibus Chriſtianis familiariſſimam. Prout enim Symbolum quatuor conſtat partibus: quarum prima eſt de Deo Patre, ſecunda de Filio, tertia, de Spiritu ſancto, quarta de Eccleſia: ita & author omnem ſuam Inſtitutionem, vt vtrunque ſcopum priùs poſitum aſſequatur, partitur in libros quatuor: quorum primus primæ ſymboli parti, ſecundus ſecundæ, tertius tertiæ, quartus quartæ reſpondeat. Quod ſigillatim nunc eſt explicandum.

I. Primus articulus Symboli Apoſtolici eſt de Deo Patre, de creatione, conſeruatione, & rerum omnium gubernatione, quæ in eius omnipotentia incluſa ſunt. Sic primus liber eſt de cognitione Dei, quatenus eſt Creator, conſeruator, & gubernator rerum omnium & ſingularum. Docet & quæ ſit vera Creatoris notitia,& in quem finem tendat.cap.1.& 2. Hanc non in ſchola diſci, ſed quemlibet ab vtero eſſe ſibi eius magiſtrum, cap.3. Tantam verò eſſe hominis prauitatem, vt eam notitiam partim inſcitia, partim malitia ſuffocet & corrumpat, vt per eàm nec Deum, vt par eſt, glorificet, nec ad beatitudinem eius ductu perueniat, cap.4. Et quamuis interior illa notitia ſubleuetur cauſa adiuuante, obiecto nimirum creaturarum ſpeculo, in quo Dei virtutes contemplari liceat, ne ſic quidem hominem proficere. Itaque Deum, quibus familiariùs vult innoteſcere in ſalutem, ſcripturam verbi ſui proponere,vbi de ſcriptura Sacra: in hac ſe patefeciſſe,quòd non ſolus Pater, ſed vnà cum Patre, Filius, & Spiritus ſanctus ſit ille Creator cæli & terræ: quem nec ex inſita naturali notitia ob noſtram prauitatem, nec ex obiecto pulcherrimo mundi ſpeculo ita cognoſcere potuimus,vt à nobis glorificaretur. Hac occaſione tractat patefactionem Dei in ſcriptura: vbi de vnica Dei eſſentia & tribus perſonis. Ne verò homo ſpontaneæ ſuæ cæcitatis culpam in Deum conferat, docet qualis homo ſit initio creatus,vbi de imagine Dei, de libero arbitrio, & prima naturæ integritate diſſeritur. Creatione ita expedita,ad conſeruationem & gubernationem rerum omnium deſcendit tribus poſtremis capitibus,vbi tractatur pleniſſimè locus de Dei prouidentia.

II. Quia autem homo creationis iure excidit per peccatum, ad Chriſtum eſt veniendum. Ideo in Symbolo ſequitur, *Et in Ieſum Chriſtum, Filium eius vnigenitum*, &c. Ita & author noſter in ſecundo Inſtitutionis libro tractat de cognitione Dei, quatenus eſt Redemptor in Chriſto:ducítque hominem ad Chriſtum Mediatorem,oſtenſo hominis lapſu: vbi docet de peccato Originali: nec quicquam in ipſo eſſe virium,quibus à peccato & maledictione incumb

cumbente ſe poſſit expedire: quin potiùs nil niſi damnabile ex ipſo prodire, antequam reconcilietur & renouetur; hæc vſque ad caput ſextum: ideo hominitur ſemetipſo modis omnibus perditò, nec idoneo ſuſcipiendæ vel cogitationi bonæ, qua ſibi medeatur, aut Deo grata faciat, extra ſe quærendam eſſe redemptionem in Chriſto. In hunc finem Legem datam, non quæ cultores ſuos in ſe retineret, ſed ad Chriſtum manu duceret: qua occaſione Legis Moralis expoſitio interſeritur. Hunc ſub Lege Iudæis vt ſalutis authorem fuiſſe cognitum, pleniùs verò ſub Euangelio, in quo mundo fuit exhibitus: hinc fluit doctrina de ſimilitudine & differentia vtriuſque Teſtamenti, Veteris & Noui, Legis & Euangelij. Hæc vſque ad cap. 12. Inde docetur, ad producendum plenæ ſalutis effectum, oportuiſſe æternum Dei Filium fieri hominem, aſſumpſiſſe etiam re ipſa veram naturam humanam: item quo modo duæ hæ naturæ vnam efficiant perſonam demonſtratur. Deſtinatum ad plenam ſalutem merito ipſius & efficaciâ, eſſe officium Chriſti Sacerdotale, Regium, & Propheticum. Deinde quo modo officio ſuo ſit perfunctus, ſeu reipſa Redemptoris partes impleuerit, vbi articuli de Chriſti morte, reſurrectione, aſcenſu in cælum exponuntur. Poſtremò euincit, rectè & propriè dici, Chriſtum nobis eſſe promeritum gratiam Dei & ſalutem.

III. Quandiu Chriſtus à nobis ſeparatus eſt, nihil nobis prodeſt. Quamobrem ei inſeri nos oportet, vt palmites viti. Ideo poſt doctrinam de Chriſto, in tertia Symboli parte ſequitur, *Credo in Spiritum ſanctum:* vt pote qui eſt vinculum vnionis inter nos & Chriſtum. Ita & author noſter libro tertio de Spiritu ſancto tractat, qui nos Chriſto vnit: & per conſequens, De fide, qua Chriſtum amplectimur cum duplici beneficio, nempe gratuita iuſtitia, quam nobis imputat, & regeneratione, quam in nobis inchoat, donando nobis reſipiſcentiam. Et vt oſtendat, nos neutiquam de eiuſmodi fide gloriari, quæ non coniunctum habeat ſtudium reſipiſcentiæ; priùs quàm ad plenam tractationem iuſtificationis deſcendat, de reſipiſcentia & eius continua meditatione, quam Chriſtus fide apprehenſus Spiritu ſuo in nobis generat, fusè diſſerit 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. capitibus. Vndecimo demum capite, primum & præcipuum Chriſti, per Spiritum ſanctum nobis coniuncti, beneficium pertractat, nempe Iuſtificationem, vſque ad cap. 20. quod eſt de Oratione, quæ velut manus eſt, quæ re ipſa bona illa fruenda accipit, quæ fides apud Deum ſibi ex verbo promiſſionis nouit eſſe repoſita. Quia autem non omnes homines per Spiritum ſanctum, qui fidem in nobis creat & conſeruat, Chriſto omnis ſalutis authori vniuntur, agit cap. 21. de electione Dei æterna: qua factum eſt, vt nos, in quibus nil boni præuiderat quod ipſe non gratis daret, Chriſto donârit, & per vocationem Euangelij efficacem ipſi vniuerit, vſque ad cap. 25. vbi de plena regeneratione & felicitatis fruitione, vltima ſcilicet reſurrectione agitur, quò attollendi ſunt oculi, cùm inchoata duntaxat in hoc mundo ſit piorum fœlicitas, ſi fruitionem ſpectes.

IIII. Quoniam autem Spiritus ſanctus non omnes homines Chriſto inſerit, ſeu fide donat, & quos ea donat, non ſine mediis ordinariè donat, verùm vtitur ad eam rem prædicatione Euangelij & Sacramentorum vſu, cùm totius diſciplinæ adminiſtratione: ideo in Symbolo ſequitur, *Credo ſanctam Ecclesiam*

cleſiam Vniuerſalem, quam nempe ex gratuitæ electionis fonte, in morte æterna iacentem, gratis ſibi in Chriſto reconciliauit, & Spiritu ſancto donauit, vt Chriſto inſita, communionem cum ipſo velut capite habeat; vnde perpetua fluit peccatorum remiſſio, & plena ad vitam æternam inſtauratio. Sic author noſter libro quarto de Eccleſia tractat vſque ad cap. 14. Inde de mediis, quibus Spiritus ſanctus ad efficaciter è morte ſpirituali vocandum, & conſeruandum Eccleſiam vtitur, verbo & ſacramentis, Baptiſmo ſcilicet & ſacra Cœna: quæ velut ſceptrum ſunt Regis Chriſti, quo regnum ſuum ſpirituale in Eccleſia virtute ſui Spiritus inchoat, in dies promouet, ac poſt hanc vitam ſine illis mediis perficit, ad 20. vſque cap. tractat.

Et quia politiæ ſunt hoſpitia Eccleſiæ in hac vita, (licet politica gubernatio à ſpirituali regno Chriſti ſit diſtincta) de ea, quantum ſit Dei beneficium, quod Eccleſia grato animo agnoſcere debet, nos inſtituit, donec ex hoc hoſpitio, in cæleſtem hæreditatem euocemur, vbi Deus erit omnia in omnibus. Hæc Inſtitutionis eſt diſpoſitio. In ſumma, homo initio quidem creatus rectus, poſtea non dimidia ex parte, ſed totus perditus, extra ſe totam ſalutem in Chriſto reperit; cui vnitus per Spiritum ſanctum nobis gratis donatum, citra vllum futurorum operum intuitum, duplex beneficium in eo percipit, plenam imputationem iuſtitiæ, quæ nos comitatur in ſepulchrum vſque, & initium ſanctificationis, quam in dies auget, donec tandem in die regenerationis ſeu carnis reſurrectione perficiat, vt in æterna vita & hæreditate cæleſti pro tanta miſericordia celebretur.

CENTVM APHORISMI,

Quatuor librorum Inſtitutionis Chriſtianæ Religionis ſummam & ſeriem breuiter complectentes.

LIB. I.

1. Vera hominis ſapientia ſita eſt in cognitione Dei Creatoris & Redemptoris.

2. Hæc cognitio eſt nobis naturaliter inſita, cuius finis eſſe debet cultus Dei rectè inſtitutus, ſeu Numinis reuerentia cum timore & amore coniuncta.

3. Sed tale ſemen corrumpitur inſcitia, vnde ſuperſtitioſus cultus: & malitia, vnde timor ſeruilis & Deitatis odium.

4. Aliunde etiam eſt comparata: nempe totius mundi fabrica, & ſacris ſcripturis.

5. Hæc fabrica docet qualis ſit Dei bonitas, virtus, iuſtitia, ſapientia, creando cæleſtia & terreſtria, eademque conſeruando per adminiſtrationem ordinariam & extraordinariam, in qua clarius innoteſcit eius prouidentia. Docet item qualis noſtra ſit indigentia, vt diſcamus noſtram fiduciam collocare in Dei bonitate, potentia, ſapientia: eius obtemperare præceptis; ad eum in aduerſis confugere: quas habemus dotes ei referre acceptas cum gratiarum actione.

6. Scripturis ſacris etiam cognoſcitur Deus Creator. In his conſiderandum quales ſint, nempe veræ & à Dei Spiritu profectæ, quod probatur Spiritus S. teſtimonio, Scripturarum efficacia & antiquitate, prophetiarum certitudine, miraculoſa Legis conſeruatione, vocatione, & ſcriptis Apoſtolorum, Eccleſiæ conſenſu, martyrum conſtantia. Vnde conſtat omnia pietatis principia euertere fanaticos illos qui poſthabita ſcriptura ad reuelationes tranſuolant.

7. Deinde, quid doceant: nempe qualis ſit natura Dei in ſe, & in rerum creatione ac adminiſtratione.

8. Natura Dei in ſe eſt infinita, inuiſibilis, æterna, omnipotens: vnde ſequitur eos errare qui Deo viſibilem formam tribuunt. Item, vnius eſſentiæ, in qua tres perſonæ, Patris, Filij, Spiritus ſancti.

9. In rerum creatione, conſiderantur præcipue cæleſtes & ſpirituales ſubſtantiæ, id eſt Angeli, quorum alij boni, & piorum tutores: alij mali, non creatione ſed corruptione: 2. terreſtres, & præcipue quidem homo, cuius perfectio elucet in anima & in corpore.

10. In rerum adminiſtratione natura Dei apparet. Eius autem adminiſtratio alia eſt vniuerſalis, qua dirigit omnes creaturas iuxta proprietatem quam ſingulis, dum eas creauit, largitus eſt.

11. Alia eſt particularis, quæ conſideratur ratione rerum inanimatarum, ita vt ſi quis vel aduerſis caſibus, vel proſpero aliquo ſucceſſu afficitur, id totum Deo adſcribere debeat: & ratione rerum inanimatarum, quibus licet naturaliter indita ſit ſua proprietas, tamen vim ſuam non exerunt, niſi quatenus præſenti Dei manu diriguntur.

12. Conſideratur item ratione temporis, præteriti & futuri. Præteriti, vt ſciamus omnia euenire Dei diſpenſatione, operando vel per media, vel ſine mediis, vel contra media: ita vt quicquid accidat, piis in bonum cedat, impiis in malum. Futuri, ad quod pertinent humanæ deliberationes, & quod vtendum eſſe docet mediis licitis: quum prouidentia illa, in quam recumbimus, mediis ſuis veſtita ſit.

13. Poſtremo, conſiderata ratione fructus quem inde pij colligunt. Certo enim ſcimus 1. Deo curæ eſſe totum humanum genus, præcipue verò ſuam Eccleſiam. 2. Deum omnia ſuo nutu regere & ſua ſapientia moderari. 3. Satis amplam habere benefaciendi facultatem: quia in eius manu ſunt cælum & terra, eius obſequio addictæ ſunt omnes creaturæ, in eius protectione acquieſcunt pii. & eius imperio coercetur inferor[illegible] teſtas. Nihil fortuito fieri, li[illegible] cultæ ſint cauſæ, ſed Dei volunt[illegible] taque tum arcana quam ſcrutari o[illegible] poſſumus, ſed reuerenter adoramus, tum expreſ-

ſa in Lege & in Euangelio.

LIB. II.

14. Cognitio Dei Redemptoris colligitur ex lapſu hominis, & ex materiali redemptionis cauſa.

15. In lapſu hominis conſiderandum quid debeat & poſſit.

16. Quia creatus fuit ad imaginem Dei, id eſt, Sapientiæ, Iuſtitiæ, Sanctitatis diuinæ fuit particeps, atque ideo perfectus anima & corpore, debuit Deo perfectam mandatorum obſeruationem.

17. Cauſæ lapſus, propinquę fuerunt Satan, Serpens, Eua, fructus vetitus: remotæ, infidelitas, ambitio, ingratitudo, contumacia. Vnde ſequuta eſt deletio imaginis Dei in homine, qui factus eſt infidelis, iniuſtus, morti obnoxius.

18. Quid poſſit nunc videndum, tum animę tum corporis reſpectu. Animæ intelligentia in rebus diuinis, id eſt in Dei cognitione & vero cultu, talpa cęcior eſt: bona opera nec excogitare nec exequi poteſt. In rebus humanis, vt artibus liberalibus & mechanicis, admodum cęcutit & varius eſt. Voluntas autem, quod ad res diuinas attinet, vult tantum quod malum eſt. Quod ad inferiores & humanas, incerta, vaga, nec omnino ſui iuris.

19. Corpus animæ corrumpens appetitus ſequitur multis infirmitatibus, morti tandem, ex obnoxium.

20. Hinc ſequitur homini perdito quærendam in Chriſto mediatore redemptionem: quia electi populi prima adoptio, Eccleſiæ conſeruatio, eiuſdem liberatio ex periculis, inſtauratio poſt diſſipationes, piorum ſpes a gratia mediatoris ſemper pendebat. Ideo lex data, quæ ſuſpenſos teneret animos vſque ad Chriſti aduentum. quod patet ex gratuiti fœderis ſępius repetita memoria, ceremoniis, ſacrificiis, ablutionibus, adoptionis fine, & iure Sacerdotij.

21. Materialis cauſa redemptionis eſt Chriſtus, in quo conſideranda tria. 1. Quomodo exhibeatur hominibus. 2. Quomodo recipiatur. 3. Quomodo in eius ſocietate homines retineantur.

22. Chriſtus exhibetur hominibus per Legem & per Euangelium.

23. Lex triplex eſt, Ceremonialis, Iudicialis, Moralis. Ceremonialis vſus eſt abrogatus, effectus perpetuus. Iudicialis ſeu politica Iudæis erat peculiaris, & ſublata eſt, manente vniuerſali illa æquitate quæ in lege Morali deſcripta eſt. Hęc Moralis, quę ad pietatem & Iuſtitiam fouendam ac conſeruandam pertinet, perpetua eſt, & omnibus competit.

24. Vſus legis Moralis eſt triplex. Primus noſtram oſtendit impotentiam, iniquitatem, damnationem, non vt deſperemus: ſed ad Chriſtum recurramus. Secundus, Vt qui promiſſionibus non mouentur terrore comminationum coerceantur. Tertius, Vt ſciamus qualis ſit Dei voluntas: vt eam ad obſequium meditemur: vt ad id confirmentur animi: vt a lubrico retrahamur.

25. Summa legis proœmio & duabus tabulis comprehenditur. In proœmio notatur 1. Dei poteſtas, vt populum obediendi neceſſitate conſtringat. 2. Promiſſio gratiæ, qua ſe Deum Eccleſię profitetur. 3. Beneficium, quo Iudæos ingratitudinis arguit, niſi benignitati ſuæ reſponderint.

26. Prior tabula quæ ad Dei cultum pertinet quatuor præceptis abſoluitur.

27. Primi præcepti finis eſt, vt Deus in populo ſuo ſolus emineat. Soli Deo igitur debemus adorationem, fiduciam, inuocationem, gratiarum actionem.

28. Secundi præcepti finis eſt, Deum ſuperſtitioſis ritibus cultum ſuum nolle profanari. Eiuſdem partes duę. Prior licentiam noſtram coercet, ne Deum ſub ſenſus noſtros ſubiiciamus, aut vlla ſpecie repreſentemus. Altera vetat, ne vllas imagines adoremus religionis cauſa, ideo producit potentiam ſuam, quam ſperni non patitur: æmulationem, quia conſortem ferre nequeat: vindictam in pronepotes: miſericordiam maieſtati ſuæ cultoribus.

29. Tertium præceptum tria iubet. 1. Vt Dei maieſtatem reſpiat quicquid mens noſtra concipit & lingua profatur. 2. Ne temere abutamur ſancto eius verbo & ſacris myſteriis ad ambitionem & auaritiam. 3. Ne eius operibus obloquamur, ſed illa cum elogiis Sapientię, Patientiæ, Potentiæ, Bonitatis, Iuſtitiæ prædicemus. His opponitur nominis Dei profanatio triplex, periuriis, iuramentis ſuperuacuis, idololatricis item, videlicet quum in Dei locū ſubſtituimus ſanctos, vel creaturas animatas aut inanimatas.

30. Quarti præcepti finis eſt, vt propriis affectibus & operibus emortui regnum Dei meditemur. Hic autem tria ſunt conſideranda. 1. Requies ſpiritualis, quum fideles a propriis operibus feriantur, vt Deus in ipſis operetur. 2. Vt ſit ſtatus dies ad inuocandum nomen Dei, ad verbum eius audiendum, & ad ceremonias ſacras peragendas. 3. Vt ſerui habeant aliquam a labore remiſſionem.

31. Poſterior tabula, de charitatis officiis erga proximum ſex poſtrema præcepta continet. Quinti præcepti finis eſt, Quoniam Deo ſuæ diſpoſitionis obſeruatio cordi eſt, ordinatos ab ipſo eminentiæ gradus eſſe inuiolabiles. Interdicitur ergo ne ſuperiorum dignitati derogemus, cōtemptu, contumacia, ingratitudine: immo eos reuerentia, obedientia, gratitudine proſequamur.

32. Sexti præcepti finis eſt, Quoniam hominum genus vnitate quadam Deus deuinxit, incolumitatem omnium vnicuique debere eſſe commendatam: vnde ſequitur violentiam interdici priuatis, beneuolentiam præcipi.

33. Septimi pręcepti finis eſt, Quia puritatem amat Deus, facesſere a nobis debet omnis immunditiës. Ergo ſcortari prohibet animo, verbo, opere.

34. Octaui pręcepti finis eſt, Quoniam Deo eſt abominationi iniuſtitia, vult vt vnicuique reddatur quod ſuum eſt. furātur autem homines, vel violentia, vel malitioſa impoſtura, aut calliditate, vel blanditiis, &c.

35. Noni pręcepti finis eſt, Quum Deus, qui eſt veritas, mendacium execretur, prohibet calumnias falſaſque criminationes quibus violatur proximi nomen: mendacia item quibus in ſuis fortunis quiſpiam grauetur. Contra, requirit, vt in aſſerenda veritate vnuſquiſque noſtrum tueatur & nominis & rerum proximi ſui integritatem.

36. Decimi præcepti finis eſt, Quia totam animam dilectionis affectu poſſideri vult Deus, omnis aduerſa charitati cupiditas ex animis eſt excutienda. Ideoque omnis cupiditas, quę in alterius detrimentum vergit, prohibetur.

37. Per Euagelium diximus Chriſtum nobis exhiberi. Primum autem doctrinæ Euangelij ſeu noui Teſtamenti cū vetere Teſtamento demonſtratur conuenientia. 1. Quia piis ſub vtroque fœdere eadem fit, & fuerit ſpes immortalitatis. 2. Idem fœdus ſitum non in operibus hominum, ſed in Dei miſericordia. 3. Idem Mediator Dei & hominum Chriſtus.

38. Deinde, vtriuſque fœderis diſcrimen quintuplex oſtenditur. 1. Sub lege cœleſtis hæreditas ſub rebus terrenis exhibebatur Sub Euangelio recta ad eam mentes noſtrę diriguntur. 2. Vetus in figuris abſente veritate imaginem tantum oſtētabat. Nouum præſentem veritatem exhibet. 3. Illud, ratione Legis, miniſterium erat damnationis & mortis. Hoc, iuſtitiæ & vitæ. 4. Illud ſeruitutis, qui timorem generet in animis. Hoc, libertatis, quod in fiducia iam erigat. 5. Vni Iudæorum genti deſtinatum erat verbum. Nunc omnibus prędicatur gentibus.

39. Euangelicæ doctrinæ ſumma eſt docere 1. Qualis ſit Chriſtus. 2. Quorſum miſſus. 3. Quomodo redemptionis partes impleuerit.

40. Chriſtus eſt Deus & homo. Deus, vt ſuis largiatur iuſtitiam, ſanctificationem & redemptionem. Homo, quia hominis debitum erat perſoluturus.

41. Miſſus eſt vt munus exequeretur 1. Prophetæ, vera prædicendo, prophetias adimplendo, voluntatem Patris docendo & faciendo. 2. Regis, gubernando Eccleſiam totā & quodlibet membrum eius, a qualibet aduerſariorum iniuria ſuos defendendo. 3. Sacerdotis, pro peccatis corpus ſuum offerendo, Deum ſua obedientia nobis reconciliando, pro ſuis ſemper precibus ad Patrem intercedēdo.

42. Redemptoris partes impleuit, moriendo pro peccatis noſtris, reſurgendo ad noſtram iuſtificationem, aperiendo nobis cælos per aſcenſionem, ſedendo ad dexteram Patris, inde venturus ad iudicandum viuos & mortuos. Itaque nobis promeritus eſt gratiam Dei, & ſalutem.

LIB. III.

43. Chriſtum redemptorem recipimus virtute Spiritus ſancti qui nos cum Chriſto coniungit. Ideo dicitur Spiritus ſanctificationis & adoptionis, arrhabo & ſigillum noſtrę ſalutis, aqua, oleum, fons, ignis, Dei manus.

44. Eid

44. Fides autem animę manus eſt, quæ Chriſtū in Euangelio nobis obla tum eadem virtute Spiritus S. recipit.

45. Commune fidei officium eſt veritati Dei ſubſcribere, quoties, quicquid, & quomodo loquatur. Proprium vero, reſpicere Dei in Chriſto voluntatem, miſericordiam, promiſſiones gratiæ, in quarum certitudinem Spiritus ſanctus mentes noſtras illuminat & corda confirmat.

46. Fides igitur eſt diuinæ erga nos beneuolentiæ firma certaque cognitio, quæ gratuitæ in Chriſto promiſſioni fundata, per Spiritum ſanctum & reuelatur mentibus noſtris, & cordibus obſignatur.

47. Fidei effecta ſunt quatuor. 1. Pœnitentia. 2. Vita chriſtiana. 3. Iuſtificatio. 4. Oratio.

48. Pœnitentia vera duabus partibus conſtat: Mortificatione, quæ ex agnitione peccati & vero iudicij diuini ſenſu procedit: Viuificatione item, cuius fructus ſunt, pietas erga Deum, charitas erga proximum, ſpes vitæ æternæ, vitæ ſanctitas. Huic veræ Pœnitentiæ opponitur falſa, cuius partes Contritio, Confeſſio, & Satiſfactio. Priores duæ ad veram pœnitentiam referri poſſunt: modo contritio ſit cordis propter agnitionem peccati, nec a ſpe veniæ per Chriſtum ſeparetur: confeſſio autem, ſeu priuata, ſoli Deo, aut Eccleſiæ paſtoribus libere & ad conſolationem, non ad enumerationem delictorum & conſcientię carnificinam inuehendam fiat: ſeu publica, quæ eſt totius Eccleſiæ, vel vnius aut multorum coram tota Eccleſia. Satisfactio, olim Eccleſiaſtica, id eſt, quæ ad ædificationem Eccleſiæ ob peccatorum reſipiſcentiam & publicam confeſſionem fiebat, ad Deum relata eſt a Sophiſtis: vnde Indulgentiarum ſupplementa in hoc mundo, & ignis purgatorius poſt mortem. At contritio illa Sophiſtarum, confeſſio item auricularis (quam vocant) & operis ſatisfactio, gratuitæ peccatorum remiſſioni opponuntur.

49. Vitæ Chriſtianæ partes duæ conſtituuntur. 1. Amor iuſtitię: vt ſancti ſimus, quia Deus ſanctus eſt, cum eo coniungimur, & in eius populo cenſemur. 2. Vt nobis norma præſcripta ſit quæ nos in iuſtitię ſtadio aberrare non ſinat, ſiamusque Chriſto conformes. Huius autem exemplar nobis proponitur, cuius formam in vita noſtra debemus exprimere. Accedunt Dei beneficia quibus extremæ erit ingratitudinis ſi non reſpondeamus.

50. Summa vitæ Chriſtianæ eſt noſtri abnegatio.

51. Huius abnegationis fines ſunt quatuor. 1. Vt nos conſecremus Deo in hoſtiam viuētem. 2. Ne noſtra quęramus, ſed quæ Dei ſunt & proximi. 3. Vt crucem patienter feramus, cuius fructus ſunt, noſtræ imbecillitatis agnitio, patientiæ noſtræ probatio, delictorum correctio, ardentior inuocatio, vitæ æternæ alacrior meditatio. 4. Vt ſciamus quomodo vtendum ſit præſenti vita eiuſque adminiculis, propter neceſſitatem & oblectationem. Neceſſitas requirit vt omnia poſſideamus tanquam nihil poſſidentes: feramus placide penuriam, & abundantiam moderatè, ſciamus ſagiari, eſurire, & patienter carere: habeamus rationem proximi, quia reddenda eſt ratio villicationis noſtræ: omnia vocationi noſtræ reſpōdeant. Oblectatio nobis eſſe debet laudandę benignitatis Dei maius argumētum.

52. In conſideratione Iuſtificationis, quæ eſt tertius fidei effectus, occurrit primum vocis explicatio. Iuſtificatus dicitur, qui Dei iudicio cenſetur & habetur iuſtus. Iuſtificatur operibus, cuius vita pura & irreprehenſibilis eſt coram Deo. Et talis nullus vnquam fuit, excepto Chriſto. Iuſtificantur fide, qui operum iuſtitia excluſi Chriſti iuſtitiam apprehendunt. Tales ſunt Dei electi.

53. Inde conſequitur firmiſſima conſolatio. Nam pro ſeuero iudice patrem habemus clementiſſimum. Iuſtificati in Chriſto, pacemque habeontes, virtute euiſdem freti ſanctitatem meditamur.

54. Conſequitur item chriſtiana libertas, in tribus conſiſtens. 1. Vt fidelium conſcientię ſeſe ſupra Legem erigant, totamque legis iuſtitiam obliuiſcantur. 2. Vt conſcientię iugo Legis liberæ voluntati Dei vltro obediant. 3. Vt rerum indifferentium nulla religione coram Deo teneantur. Cauenda tamen hic duo præcipitia. Primum, ne donis Dei abutamur. Alterum, vt ſcandalum datum & acceptum fugiamus.

55. Oratio, quartus eſt effectus fidei: in qua conſiderantur, fructus, leges, errores, & petitiones.

56. Fructus orationis eſt quintuplex. 1. Dum aſſueſcimus ad Deum confugere, cor noſtrum inflammatur maiore deſiderio eius quærendi, amandi & colendi. 2. Nulla mala cupiditas cor noſtrum inuadit, cuius teſtem Deum facere pudeat. 3. Eius beneficia cum gratiarum actione excipimus. 4. Donum conſequuti, ardentius Dei benignitatem meditamur. 5. Vſus nobis confirmat Dei bonitatem, prouidentiam & veritatem.

57. Leges ſunt quatuor. 1. Ne aliter ſimus compoſiti, quam qui ad Dei colloquium ingrediuntur. Ideo manuum eleuatio, cordis motus, perſeuerantia commendatur. 2. Inopiam noſtram ſentiamus. 3. Omni propriæ gloriæ cogitatione nos abdicemus, dantes Deo gloriā in ſolidū. 4. In medijs malorū abyſſis proſtrati ſpe certa exorādi animemur, quandoquidē Dei mandato & promiſſione freti ſumus.

58. Errant autem qui Sanctos extra hanc vitam conſtitutos inuocant. 1. Quia Scriptura docet ſolum Deum eſſe inuocandum, qui ſolus nouit quę ſunt nobis neceſſaria. Vult adeſſe, quia promiſit. Poteſt, quia Omnipotens. 2. Quia vult inuocari fide, quæ verbo & promiſſione eius nititur. 3. Quia fides adulteratur, quam primum ab hac regula recedit. At in inuocatione ſanctorū nullū eſt verbum, nulla promiſſio: ergo nulla fides. Nec Sancti illi audire aut iuuare poſſunt.

59. Summa orationis, quæ a Chriſto Domino nobis tradita eſt, comprehēditur proœmio & duabus tabulis.

60. In proœmio lucet Dei bonitas, quia Pater noſter dicitur. Sequitur nos eſſe filios: & aliunde ſubſidia quærere, eſſet vel egeſtatem vel ſæuitiam exprobrare Deo. Peccata non obeſſe quominus ſupplices miſericordiam imploremus. Fraternæ dilectionis affectū debere inter nos intercedere. Lucet itē in hoc proœmio Dei potentia: quia in cælis. Vnde colligimus Deum per omnia diffundi, quem dū quærimus ſupra corporis & animæ ſenſus attolli nos decet: euehi ſuper omnem aleam corruptionis aut mutationis: vniuerſum orbem complecti & ſua potentia gubernare.

61. Prior tabula Dei gloriæ tota deſtinata eſt, & tres petitiones continet. 1. Vt Dei nomen, id eſt, eius potentia, bonitas, ſapientia, iuſtitia, veritas, ſanctificetur: id eſt, vt homines ſine ſumma veneratione de Deo nec loquantur nec cogitent. 2. Vt Deus prauas omnes carnis cupiditates Spiritus ſui virtute corrigat: ſenſus omnes noſtros formet ad imperij ſui obſequium: ſuos filios tueatur: & frangat impiorum conatus. Huius petitionis vſus triplex eſt. Retrahit nos a mundi corruptelis: accendit mortificandæ carnis ſtudium: ad crucis tolerantiam nos animat. 3. Tertia petitio agit non de arcana Dei voluntate, ſed de ea quę per ſcripturas innoteſcit: cui reſpondet voluntarium obſequium.

62. Poſterior tabula tres reliquas petitiones continet quæ nos & proximos noſtros reſpiciunt. 1. Petit omnia quibus corporis vſus ſub mundi huius elementis indiget. Dei enim curæ ac prouidentiæ nos committimus, vt nos paſcat, foueat, ſeruet. 2. Petimus quæ ad ſpiritualem vitam faciunt, nempe peccatorum remiſſionem, quę ſatisfactionem tollit, & cui apponitur conditio, vt dicto factoque læſi a proximis nihilominus eis in nos delicta cōdonemus. 3. Liberationē a tentationibus, ſeu nos armis inſtrui & diuino præſidio defendi, vt pares ſimus ad victoriam. Tentationes autem differunt cauſa, nam tentat Deus, Satan, mundus, caro: & materia, a dextris enim tentamur, ratione diuitiarum, honorum, pulchritudinis, &c. a ſiniſtris, ratione paupertatis, cōtemptus, afflictionum: & fine, nam Deus probat tentat in bonum: Satan, caro, mundus, in malum.

63. Porro, quatuor illa fidei effecta nos deducunt ad certitudinem electionis & reſurrectionis vltimæ.

64. Electionis cauſæ: efficiens, mera Dei liberalitas, quam cum humilitate & gratiarum actione agnoſcere debemus: materialis, Chriſtus filius dilectus: finalis, vt certi de ſalute noſtra, quia Dei ſumus, cum tum in hac vita, tum in futura, ęternùm glorificemus. Effecta ſunt, multorū aut vnius reſpectu: idque alios eligendo, alios autē reprobādo. Electi autem vocantur verbi prædicatione & Spiritus S. illuminatione, iuſtificantur, ſanctificantur, vt tandem glorificentur.

65. Reſurrectio vltima fiet. 1. Quia nō poſſumus alia ratione perfecte glorificari. 2. Quia Chriſtus in noſtra carne reſurrexit. 3. Quia Deus eſt omnipotens.

LIB. IIII.

66. Deus in ſocietate Chriſti nos

reum

tetinet per adminiſtrationem Eccleſiaſticam & ciuilem.

67. In Eccleſiaſtica adminiſtratione tria conſiderantur. 1. Quæ ſit Eccleſia. 2. Quomodo regatur. 3. Quæ ſit eius poteſtas.

68. Eccleſia dupliciter conſideratur: Inuiſibilis & vniuerſalis, quæ eſt ſanctorum communio: Viſibilis & particularis. Dignoſcitur autē Eccleſia verbi pura prædicatione, & Sacramētorum legitima adminiſtratione.

69. Quoad Eccleſię regimē, quinque expenduntur. 1. Qui præſunt. 2. Quales. 3. Quænam eorum vocatio. 4. Officium. 5. Quis fuerit veteris Eccleſiæ ſtatus.

70. Præſunt non Angeli, ſed homines. in hoc Deus ſuam benignitatem nobis declarat: habemus ſingulare exercitium ad humilitatem & obedientiam: optimum item ad mutuam charitatem vinculum.

71. Hi ſunt Prophetę, Apoſtoli, Euangeliſtæ, quorum munus fuit temporarium: Paſtores & doctores, qui perpetuum durant.

72. Eorum vocatio duplex, Interna & externa. Interna a Dei ſpiritu. Externa, in qua occurrūt quatuor expendenda. 1. Quales ſint eligendi: nempe ſana doctrina & bonis moribus præditi. 2. Qualiter: cum ieiunio & oratione. 3. A quibus. Immediate a Deo, vt Prophetę & Apoſtoli. Mediatè, verbo duce, ab Epiſcopis, a ſenioribus, & a plebe. 4. Quo ritu: manuum ſcilicet impoſitione, cuius triplex eſt vſus. Primus, vt miniſterij commendetur dignitas. Alter, vt vocatus ſciat ſe Deo eſſe conſecratum. Tertius, vt credat Spiritum ſanctū non defuturum ſancto huic miniſterio.

73. Officium Paſtorum in Eccleſia eſt prædicare verbum, adminiſtrare ſacramenta, diſciplinam exercere.

74. Veteris Eccleſię ſtatus tributus eſt in presbyteros, ſeniores, diaconos qui eccleſiaſtica bona diuidebant epiſcopis, clero, pauperibus, templorum reparationi.

75. Poteſtas Eccleſiæ conſideratur ratione doctrinæ, legum ferendarum & iuriſdictionis.

76. Doctrina reſpicit fidei dogmata, quæ nulla extra Dei verbum tradenda ſunt, ſed omnia ad Dei gloriam & Eccleſiæ ædificationem referenda: reſpicit etiam dogmatum applicationem, quæ ad fidei analogiam debet congruere.

77. Leges Eccleſiaſticę, in præceptis neceſſariò obſeruādis, verbo Dei ſcripto conformes eſſe debent. In indifferentibus habenda eſt ratio locorum, perſonarum, temporum, cum obſeruatione ordinis & decori. Fugiendę ſunt autem conſtitutiones quæ a pſeudopaſtoribus pro vero Dei cultu traditæ ſunt, quæ præciſa neceſſitate conſcientias aſtringunt, quæ irritum faciunt Dei mandatum, quæ ſunt inutiles & ineptæ, quæ ſuo numero conſcientias opprimunt, quæ hiſtrionicam referūt oſtentationem, quæ pro ſacrificiis expiatoriis habentur, quæ ad quæſtum conuertuntur.

78. Iuriſdictio duplex eſt. 1. Clero propria, quæ agebatur in Synodis prouincialibus & generalibus. 2. Communis clero & plebi: cuius finis duplex, tum vt ſcandala impediantur, tum vt ſcandalum exortum aboleatur. Praxis autem conſiſtit in admonitionibus priuatis & publicis: item in excommunicatione, cuius triplex ſcopus. 1. Ne Eccleſia male audiat. 2. Ne boni corrumpantur malorum conſuetudine. 3. Vt præ pudore excommunicati pœnitere incipiant.

79. Proinde ratione temporum indicuntur ieiunia, & fiunt vota. Ieiuniorum finis eſt vt maceretur caro, ſimus ad preces melius compoſiti, ſint humilitatis & obedientiæ teſtimonia. Conſiſtunt in tempore, in qualitate & quantitate ciborum. His autem cauendum ne veſtimenta tantum frangamus, non corda, vt hypocritæ: ne pro opere meritorio facta cenſeantur: ne rigidius exigantur tanquam ad ſalutem neceſſaria.

80. In votis conſiderandum, 1. Cui vouetur, nempe Deo. Vnde ſequitur nihil tentandum niſi præeunte verbo, quo docemur quid placeat & quid diſpliceat Deo. 2. Quis vouet, nempe homo. Cauendum itaque ne libertatem noſtram negligamus: ne ſupra vires, aut quod cum vocatione pugnat promittamus. 3. Quid voueatur. Ibi habenda ratio temporis: tum præteriti, quale eſt votum actionis gratiarum & pœnitentiæ. tum futuri, vt ſimus in poſterum cautiores, & his ſtimulis ad officium excitemur. Hinc apparet quid de votis Papiſticis ſit ſentiendū.

81. In Sacramentorum explicatione tria ſunt conſideranda. 1. Quid, nempe externum ſymbolum, quo beneuolentiæ erga nos ſuę promiſſiones conſcientiis noſtris Deus obſignat ad ſuſtinendam fidei noſtræ imbecillitatem. Nos vici...m pietatem ... noſtram teſtamur. 2. Quæ neceſſaria: nempe Signum, Res ſignata, Promiſſio, Sacramentalis communicatio. 3. Quot ſint: nempe Baptiſmus & Cœna.

82. Baptiſmi ſignum eſt aqua: res ſignata, ſanguis Chriſti promiſſio, vita æterna: communicatores ſeu participes, adulti poſt fidei confeſſionem: infantes item, quia Baptiſmus ſucceſſit circunciſioni, & in vtroque myſterium, promiſſio, vſus, efficacia, eadem ſunt. Peccatorum item remiſſio ad infantes pertinet, ergo & ſignum huius remiſſionis.

83. Finis Baptiſmi duplex eſt. 1. Vt ſeruiat fidei noſtræ erga Deum. Quia ſignum eſt noſtrę ablutionis per Chriſti ſanguinem: noſtræ carnis item in Chriſto mortificationis & regenerationis: præterea Chriſto coniuncti credimus nos fore omnium ſuorum bonorum participes, nec condemnationem vllam nobis futuram. 2. Vt ſeruiat cōfeſſioni erga proximum. Quia nota eſt nos velle populo Dei accenſeri: teſtamur etiam nos religionem Chriſtianam profiteri: cupere vt laudem Dei omnia noſtra ſpirent.

84. Cœna eſt epulum ſpirituale, quo in ea vita conſeruamur, in quam nos verbo ſuo Deus genuit.

85. Finis Cœnæ triplex eſt. 1. Vt ſeruiat fidei noſtræ erga Deum confirmandę. 2. Confeſſioni coram hominibus. 3. Exhortationi ad charitatem.

86. Cauendum autem ne in extenuandis ſignis nimij à ſuis myſteriis ea diuellamus, quibus quodammodo annexa ſunt. Ne item in iiſdem extollendis immodici, myſteria ipſa obſcurare videamur.

87. Partes ſunt duæ. 1. Spiritualis veritas, in qua conſideratur ſignificatio, in promiſſionibus: materia, Chriſtus mortuus & reſuſcitatus: effectus, nempe redemptio, iuſtificatio & ſanctificatio noſtra. 2. Signa viſibilia, panis & vinum.

88. Cœnæ opponitur Miſſa papiſtica. 1. Contumelia Chriſtum afficit. 2. Chriſti crucem ſepelit. 3. Mortem eius abolet. 4. beneficia quę in Chriſto obtinemus tollit. 5. Sacramenta, quib. mortis memoria relicta eſt, eneruat.

89. Falſo autem numerantur Sacramenta Confirmatio, Pœnitentia, Extrema vnctio, Ordo qui minores & maiores peperit, Matrimonium.

90. Supereſt ciuilis adminiſtratio, ad externā morū iuſtitiam pertinens.

91. In ea conſiderantur magiſtratus, leges, populus.

92. Magiſtratus eſt Dei vicarius, pater patriæ, legum cuſtos, præſes iuſtitiæ, Eccleſiæ nutritius.

93. His nominibus, 1. ad officium excitatur, vt coram Deo ſanctè ambulet, & coram hominib. integritatem, prudentiam, continentiam, innocentiam, prudentiam referat. 2. Vt ſingulari conſolatione muneris ſui difficultates leniat.

94. Species magiſtratus ſeu ciuilis adminiſtrationis ſunt Monarchia, Ariſtocratia, Democratia.

95. Quo ad leges videndum qualis ſit earum conſtitutio, ratione Dei & hominum: deinde qualis æquitas, ratione temporū, locorum, nationum.

96. Populus magiſtratui debet, 1. reuerentiam, tanquam Dei legato, idque animo ſincero. 2. Obedientiam, ſiue edictis parendum, ſiue tributa ſoluenda, ſiue ſubeunda publica munera & onera. 3. Amorem, quo eorum proſperitatem precibus Deo commendet.

97. Iubemur non tantum bonis magiſtratibus parere, ſed etiam omnibus qui rerum potiuntur, etiam ſi tyrannidem exerceant: nec enim ſine numine Principes conſtituti ſunt.

98. Tyrannis porro regnantibus, ſubeat primum delictorum noſtrorum recordatio, quæ talibus flagellis caſtigamur. Inde humilitas patientiam noſtram frenabit. Deinde, non noſtrum eſſe his malis mederi. hoc tantum eſſe reliquum, vt Domini opem imploremus, cuius in manu ſunt regum corda & regnorum inclinationes.

99. Duobus modis autem Tyrannorum furores Deus compeſcit: aut ex ſeruis ſuis manifeſtos vindices excitans, qui populum a tyrannide eximant: vel furorem aliud cogitantium & molientium hominum eo deſtinat, tyrannidem alia tyrannide euertens.

100. Priuatis obedientia præſcripta non impedit quominus populares quidam magiſtratus eſſe poſſint, penes quos ſit tyrannos coercere & populi libertatem tueri. Ita autem Magiſtratibus eſt obediendum, vt ſupremo Regi ius ſuum integrum illibatúmque ſemper maneat.

INDEX IN INSTITVTIONEM CHRISTIANÆ RELIGIONIS A IOHANNE CALVINO CONSCRIPTAM.

Typographus Lectori,

Quum librum hunc (præſertim in hac poſtrema editione) tam accuratè diſtinctum tàmque apto ordine compoſitum videremus vt attento lectori ſingula doctrinæ capita ſuis reperire locis difficile futurum non eſſet, indicem ei addere minimè neceſſarium eſſe putabamus: quia tamen à pleriſque requiri eum intelleximus, aliquid etiam receptæ conſuetudini dandum exiſtimauimus.

A

de Abnegatione noſtri.

Principium formandæ vitæ ad regulam in Lege præſcriptam, conſiderare nos non eſſe noſtri iuris, ſed Deo conſecratos & dicatos. Itaque nos nobis rationique noſtræ (quã ſolam putant audiendam philoſophi) renunciare oportere, vt verbo ſpirituque Domini gubernemur, li.3, c.7, ſect.1.

Item, Non quærenda quæ noſtra ſunt, ſed quæ ex Domini ſunt voluntate, & ad eius gloriam faciunt, hanc eſſe noſtri abnegationem, ſine qua mundus vitiorum reconditus eſt in hominis anima, &, ſiqua eſt virtutis ſpecies, praua gloriæ cupidine vitiatur, lib.3, c.7, ſect.2.

Abnegatio noſtri ſiue mortificatio partim homines reſpicit, partim (& præcipue) Deum. Iubet Scriptura duo erga alios præſtare: nempe vt illos nobis anteferamus honore, & procurandis eorum commodis totos nos bona fidê impendamus. Quorum prius quomodo faciendum docetur, li.3, c.7, ſect.4. ad alterum etiam quomodo nos manu ducat Scriptura, ſect.5.

Vide quædam huc pertinentia, li.3, c.20, ſect.43.

de Acoluthis.

Acoluthi in vetere Eccleſia, li.4, c.4, ſect.3, & 9.

de Adæ lapſu.

Lapſus Adę non ex gulæ intemperie proceſſit, ſed ex infidelitate (nam contempto Dei verbo & veritate deflexit ad Satanæ mendacia) quę ambitioni & ſuperbię ianuam aperuit (quibus annexa fuit ingratitudo) ambitio contumacię mater fuit, li.2, c.1, ſect.4.

Adæ lapſu quum reliquæ creaturę quodammodo deformatæ fuerint, non mirum totum humanum genus fuiſſe corruptum, id eſt a prima origine degeneraſſe, & maledictioni fuiſſe addictum. Id veteres dixiſſe peccatum originale: & tamen hoc doctrinæ caput minus dilucide quam par erat explicuiſſe. Interim Pelagium grauiter erraſſe, quum diceret imitatione factum, non propagine, peccatum a primo homine tráſiiſſe in totam poſteritatem, probatur rationibus & Scripturæ teſtimoniis, lib.2, c.1, ſect.5.6. Neque ſi peccati lues potiſſimum in anima reſidet, propterea ad huius doctrinæ definitionem facere diſputationem illam, An filij anima ex traduce animæ patris oriatur: quum non in ſubſtantia carnis aut animæ cauſam habeat contagio, ſed quia a Deo ſuit ordinatum vt quæ primo homini contulerat dona, ille ſibi ſuiſque haberet ac perderet. Poſtremò huic doctrinæ non obſtare quòd ſanctificantur fidelium liberi, lib.2, cap.1, ſect.7.

Per lapſum Adæ naturalia dona in homine corrupta eſſe, ſupernaturalia ablata, multi vſurparũt, pauci intellexerũt, lib.2, c.2, ſect.4, & 16. Quod dictum exponitur c.2, ſect.12.

Nempe ſupernaturalia dona abolita eſſe, fidem, amorem Dei, charitatem erga proximos, ſanctitatis & iuſtitiæ ſtudium, ſed reſtitui a Chriſto: naturalia, mentem ſcilicet & cor, eſſe corrupta, quia ſanitas mentis & cordis rectitudo ſimul fuerunt ablata. Item rationem in homine non penitus fuiſſe deletam, ſed partim debilitatam, partim vitiatam: ſic voluntatem quia inſeparabilis eſt ab hominis natura, non periiſſe, ſed prauis cupiditatibus fuiſſe deuinctam, lib.2, cap.2, ſect.12.

Auguſtini & Scripturæ teſtimoniis confirmatur, Deum non modo primi hominis caſum, & in eo poſterorum ruinam præuidiſſe aut permiſiſſe: ſed arbitrio quoque ſuo diſpenſaſſe, lib.3, cap.23, ſect.7.8.

de Angelis.

Angelos eſſe Dei creaturas, licet Moſes non exprimat in hiſtoria creationis, lib.1, c.14, ſect.3. De tempore vel ordine quo creati fuerint inquirere non expedit, quando Scriptura nihil de eorum tradit, quam pro regula ſequi debemus, lib.1, cap.14, ſect.4.

Cur cæleſtes Spiritus vocentur Angeli, Exercitus, Virtutes, Principatus, Poteſtates, Dominationes, Throni, Dij, li.1. cap.14, ſect.5.

De Angelis docet Scriptura quæ ad conſolationem noſtram fideique confirmationem valent, nempe diuinæ erga nos beneficentiæ eſſe diſpenſatores & adminiſtros, idque variis modis, lib.1, cap.14, ſect.6.9.

Non vni tantùm Angelo quenque noſtrum eſſe curæ, ſed omnes vno conſenſu vigilare pro ſalute noſtra: itaque ſuperuacuum eſſe quærere an ſuus cuique Angelus ſit cuſtos aſſignatus, lib.1, cap.14, ſect.7.

De Angelorum multitudine & ordine quærere, curioſitatis eſſe: ac temeritatis: & cur, Spiritus quum ſint, alatos pingat Scriptura ſub Cherubim & Seraphim, lib.1, c.14, ſect.8.

Contra Sadducæos & ſimiles fanaticos variis teſtimoniis Scripturæ euincitur, Angelos non eſſe qualitates aut inſpirationes ſine ſubſtantia, ſed veros ſpiritus, lib.1, c.14, ſect.9.

De vitanda hic ſuperſtitione, & ne Angelis tribuamus quæ Dei ſolius & Chriſti ſunt, lib.1, cap.14, ſect.10.

Hoc periculum vt caueamus, expendendum, quod opera illorum vtitur Deus, non facere neceſſitate, quaſi carere illis nequeat, ſed ad ſolatium noſtræ imbecillitatis. Ibid. ſect. 11. Proinde quicquid de Angelorum miniſterio dicitur, ad hunc finem referri oportere, vt expugnata omni diffidentia, ſpes in Deo noſtra fortius ſtabiliatur, non autem vt nos ipſi a Deo abducant, Ibidem, ſect.12.

Angelos etiam ad Dei ſimilitudinem creatos eſſe, lib.1, cap.15, ſect.3.

de Anima.

Animam ſiue ſpiritum hominis non eſſe flatum tantùm, ſed eſſentiam immortalem, licet creatam, probatur ex conſcientia, Dei cognitione, & tot præclaris dotibus quibus mens humana pollet, adeóque ex iis quæ in ſomno ipſo concipit: item multis argumentis ex Scriptura petitis, lib.1, cap.15, ſect.2. Deinde ex eo quod ad imaginem Dei dicitur creatus homo, ſect.3.

Contra eos qui naturæ prætextu Dei prouidentiam & gubernationem negant in animæ mirifici, & pene innumeris facultatibus ſe exerentem, lib.1, cap.5, ſect.4.5.

Refutatio erroris Manichæorum & Serueti, Animam eſſe traducem ſubſtantiæ Dei: item Oſiandri, imaginem Dei in homine non agnoſcentis ſine eſſentiali iuſtitia, lib.1, cap.15, ſect.5.

De animæ immortalitate nemo ferè philoſophorũ certò eſt loquutus: ſed eius facultates præſenti vitę aſſigũt: quum Scriptura ita primatum illi in regẽda vita tribuat, vt etiam ad colendum Deum excitet. Item de pluribus animabus, variaque diuiſione facultatum animæ ſecũdum Philoſophos, lib.1, c.15, ſect.6. Alia diuiſio conuenientior Chriſtianæ doctrinæ, in intellectum & voluntatem: & vtriuſque officium ac vis in prima hominis conditione. Ibid. ſect.7.8.

Reliquię ſeminis religionis impreſſę adhuc in ipſis vitiis animæ, lib.1, cap.15, ſect.6.

De eorum errore qui putarunt morte totum hominem interire, & tandem animas reſurrecturas cum corporibus, lib.3,cap.25,ſect.6.

De ſtatu animarum à morte ad diem vltimum,lib.3.c.25, ſect.6.

Ex Bernardo deſcriptio miſeriarum animæ fidelis,conſideratæ prout in ſe eſt & ex ſe, & ex oppoſito certæ gloriationis eius in Chriſto,quæ indignitates illius omnes delet, lib.3,cap.2,ſect. 25.

de Aqua luſtrali Papiſtarum.

Vide lib.4,cap.10,ſect.20.

de Archiepiſcopis & Patriarchis.

Vide lib.4,cap.4,ſect.4,& cap.7,ſect.15.

de Aſcenſu Chriſti in cælum.

Chriſtum, etſi reſurgendo gloriam ſuam virtutémque plenius illuſtrare cœpit,ſua tamen demum in cælum aſcenſione vere regnum ſuum auſpicatum eſſe: quia maiorem tum Spiritus ſui abundantiam effudit, magnificentius regnum ſuum promouit,& maiorem potẽtiam oſtendit,tum in adiuuandis ſuis, tum in hoſtibus deiiciendis. Ita tamen abeſſe ſecundum præſentiam carnis,vt ſemper vbique ſit ſecundum pręſentiam maieſtatis,& cum fidelibus ſecundum ineffabilem & inuiſibilem gratiam,lib.2,cap.16,ſect.14.

De Chriſti ſeſſione ad Patris dexteram,& multiplici fructu quem inde colligit fides noſtra,Ibid.ſect.15.16.

B

de Baptiſmo.

Baptiſmi definitio:finis primus,vt ſeruiat fidei noſtræ apud Deum:alter,vt confeſſioni noſtræ apud homines. Tria affert fidei noſtrę:Primum,quod eſt ſymbolum noſtrę purgationis,confirmans omnia peccata noſtra deleta eſſe, li.4, cap.15,ſect.1.Quod demonſtratur Scripturæ teſtimoniis:& non aqua mundari nos,ſed Chriſti ſanguine,ſect.2.

Baptiſmi vim non reſtringi ad tempus præteritum, ſed eo nos ſemel in omnem vitam ablui & purgari: neque tamen hinc peccandi in futurum licentiam captandam, ſect. 3.Clauium poteſtatem (vt vocant) id eſt Eccleſiæ miniſterium, quo nobis quotidie annuntiatur remiſſio peccatorum,non eſſe a Baptiſmo ſeparandum,ſect.4.

Alter fructus fidei ex Baptiſmo, quòd noſtram in Chriſto mortificationem nobis oſtendit, & nouam in eo vitam, lib.4,cap.15,ſect.5. Tertius,quod ſic nos Chriſto vnitos certificatur, vt omnium eius bonorum ſimus participes vnde Chriſtus dicitur proprium Baptiſmi obiectum:& in Chriſti nomen baptizarunt Apoſtoli: in quo tam purgationis quam regenerationis noſtræ materiam conſequimur, vt in Patre cauſam,in Spiritu effectum,ſect.6.

Eundem fuiſſe Baptiſmum in miniſterio Iohannis & Apoſtolorum oſtenditur, licet aliter quidam veterum ſenſerint,lib.4,cap.15,ſect.7. Neque obſtare quod lucul̃entiores Spiritus gratiæ a Chriſti reſurrectione ſunt effuſę.Interim diſtinguendam in Baptiſmo Chriſti perſonam ab Iohanne,Apoſtolis,& reliquis miniſtris,ſect.8.

Tam mortificationem quam purgationẽ noſtram adumbratas fuiſſe in populo Iſrael,per tranſitum maris, & refrigerium nubis,lib.4,cap.15,ſect.9.

Falſum eſſe quod docuerant nonnulli, per Baptiſmum nos in eàdem iuſtitiam & naturæ puritatem reſtitui quam ab initio habuerat Adam. Et oſtenditur in filiis Dei manere adhuc reliquias peccati, (licet non regnent) quod acuit eorum conatus,non ſibi blandiendi occaſionem dat, lib.4, cap.15,ſect.10.11.Id confirmatur ex Paulo,ſect.12.

Quomodo Baptiſmus ſeruiat confeſſioni noſtræ apud homines,lib.4,cap.15,ſect.13.

Quę ſit ratio vtendi Baptiſmo tam ad fidei confirmationem quam ad confeſſionem apud homines. Vbi oſtenditur Dei gratias non eſſe incluſas Sacramento, vt eius virtute nobis conferantur,lib.4,cap.15,ſect.14.15.

Baptiſmo nihil afferri eius dignitate qui adminiſtrat,nihil item auferri illius indignitate:contra Donatiſtas, & noſtros Catabaptiſtas, qui Anabaptiſmum vrgent quia ſumus baptizati in regno Papali, lib.4, cap.15,ſect.16. Refutantur eorum argumenta,ſect.17.18.

Baptiſmus perpetuum in totam vitam pœnitentiæ ſacramentum,vt alio nouo opus non ſit,lib.4,cap.19,ſect.17.

De aquę incantatione,de cereo,chriſmate,exufflatione, ſputo, & ſimilibus nugis ſimplici Chriſti ceremoniæ adiectis:cuius pure adminiſtrandæ in Eccleſia ratio oſtenditur, lib.4,cap.15,ſect.19.

Eccleſiæ miniſtrorum eſſe Baptiſmum adminiſtrare,non priuatorum hominum,nedum mulierum,oſtenditur: & refutantur contrariæ obiectiones,ſect.20.21,& 22.

De infantium Baptiſmo,vide in dictione Pędobaptiſmus.

de Bellis.

Legitima eſſe bella, quum magiſtratibus arma capere neceſſe eſt ad exercendam publicam vindictam in eos qui ditionis ipſorum quietem turbãt,ſiue domeſtici ſint, ſiue extranei hoſtes,lib.4,c.20,ſect.11. Non obſtare quod nonnulli prætexunt,nullum extare in Nouo teſtamento vel teſtimonium, vel exemplum,quod doceat bellum rem eſſe licitam Chriſtianis. Cauendum ſummopere magiſtratibus, ne in armis capiendis,cupiditatibus ſuis vel tãtillum obſequantur. Vt bellum,ſic præſidia, fœdera, ciuiles munitiones, res eſſe Chriſtianis permiſſas,lib.4,cap.20,ſect.12.

C

de Cantu Eccleſiaſtico.

Vocem & cantum nihil habere momenti in precibus,niſi adſit cordis affectus,lib.3,cap. 20,ſect.31,& 33.

De ritu canendi in Eccleſiis,lib. 3,cap.20,ſect.32.

de Cardinalibus.

Cardinalium nomen quando primum cœperit, & quomodo ita ſubito in tantam amplitudinem emerſerint, lib. 4,cap.7,ſect.30.

de Ceremoniis.

Ceremonias veteres abrogatas quo ad vſum tantùm, non quo ad effectum (conſtat enim nobis hodie clariſſime & efficaciſſime in Chriſto) idque nihil earum ſanctitati derogare probatur,lib.2,cap.7,ſect.16. Eaſque per ſe conſideratas & extra Chriſtum, merito vocari a Paulo chirographa nobis contraria,ſect.17.

Conſtitutiones de ceremoniis in Papatu præſcribunt obſeruationes magna ex parte inutiles, interdum etiam ineptas, licet ſpeciem habeant ſapientiæ. deinde immenſa multitudine opprimunt conſcientias,lib.4,c.10,ſec.11.12.13.

Non poſſe excuſari ceremonias Papales quod ſint inſtitutæ ad pædagogiam rudium,exemplo ceremoniarum Legis quia manifeſtum eſt hic diſcrimen inter nos & veterem populum,lib.4,cap.10,ſect.14.

Ceremoniæ Papales creduntur ſacrificia eſſe peccatorum expiatoria & meritoria vitæ ęternæ: doctrina carent, & ſunt aucupia captandæ pecuniæ,lib.4,cap.10,ſect.15.

de Charitate erga proximum.

Contra ſophiſtas Sorbonicos oſtenditur charitatem eſſe amorem proximi, non noſtri ipſorum, lib.2, cap.8, ſect.54. Proximi vocabulo etiam alieniſſimum quenque & inimicum comprehendi,Ibid.ſect.55.Itaque damnantur ignorantiæ ſcholaſtici,qui ex præceptis de non appetenda vindicta & diligendis inimicis conſilia fecerunt,quorum neceſſariæ obſeruationi ſoli monachi ſe aſtringerent: & oſtenditur aliter ſenſiſſe veteres Eccleſiæ doctores, adeoque Gregorium ipſum,Ibid.56.57.

Ne aliis benefaciendo faciſcamus,patientia eſſe opus:nec hominum indignitatem aut alias qualitates quæ nos remorari poſſent attendendas, ſed Deum, qui iubet, reſpiciendum,lib.3,cap.7,ſect.6.

Vt omnes charitatis numeros impleamus,non ſatis eſſe ſi defungamur omnibus charitatis officiis,ſed ſyncero animo eis affectu id faciendum. In quo primum eſt, vt eius quem ope noſtra indigere conſpicimus, perſonam ſuſcipiamus. ita vitabitur arrogantia reliquaque charitatis inquinamenta,lib.3,cap.7,ſect.7.

Chriſtum & Apoſtolos in commemorãda Legis ſumma prętermittere interdum priorem tabulam:non quod pluris ſit ad iuſtitiæ ſummam,cum hominibus innocenter viuere quam pietate Deum honorare: ſed quia non ficta charitas veræ pietatis eſt approbatio,lib.2,cap.8,ſect,52.53.

Refutantur Phariſæi noſtri temporis, qui contendunt nos charitate iuſtificari, quia dicitur a Paulo Charitas maior,fide & ſpe,lib.3,cap. 18,ſect.8.

Expoſitio decimi præcepti: quo non tantùm conſilium omne nocendi proximo(vt ſuperioribus præceptis)prohibetur, ſed etiam concupiſcentia ſiue cupiditas omnis aduerſa charitati,lib.2,c.8,ſect.49,& 58.Meritò tantum ardorem dilectionis tantamque rectitudinem Deum a nobis exigere,Ibid.ſect.50.

Expoſitio ſexti præcepti: quo non tantùm cædes vel o-

dium

dium proximi interdicitur, ſed conſeruatio vitæ illius nobis commendatur, quia homo & caro noſtra eſt & imago Dei, lib. 2, cap. 7, ſect. 39. 40.

de Christo.

Filij deitas probatur, lib. 1, cap. 13, ſect. 7.

Contra quoſdam canes, qui æternitatem ſuam Filio Dei clam ſuffurantur, ipſum tum primum cœpiſſe eſſe affirmantes quum Deus in mundi creatione loquutus eſt, li. 1, c. 13, ſec. 8.

Varia teſtimonia Scripturæ, quæ deitatem Chriſto aſſerunt: & primum ex Veteri teſtamento, lib. 1, ca. 13, ſect. 9. 10. Deinde ex Nouo, Ibid. ſect. 11.

Eiuſdem deitatis probatio ex operibus quæ illi in Scripturis aſcribuntur, lib. 1, c. 13, ſect. 12. Item ex miraculis, & aliis quibuſdam, Ibid. ſect. 13.

Diſcrimen inter Chriſtum miracula edentem, & Prophetas aut Apoſtolos ſimilia operantes, lib. 1, cap. 13, ſect. 13.

Multis iiſque firmiſſimis Scripturæ teſtimoniis probatur, Chriſtum veram humanæ carnis ſubſtantiam induiſſe, non ſpectrum aut laruam hominis (vt fingebant Marcionitæ) non etiam cæleſte corpus, vt Manichæi mentiebantur, lib. 2, cap. 13, ſect. 1.

Exponuntur loci Scripturæ quos in erroris ſui confirmationem Marcion detorquebat, quos item Manichæus, & hodie nonnulli eorum diſcipuli, ſec. 2. & 3. Vbi etiam refutantur noui Marcionitæ, qui, vt euincant Chriſtum de nihilo corpus ſumpſiſſe, mulieres contendunt eſſe ἀσπόρους. Refelluntur & alia quæ tanquam abſurda obiiciunt, ſect. 4.

De Chriſti aſcenſu in cælum vide in dictione Aſcenſus.

de Clericis.

De clericis in vetere Eccleſia, lib. 4, cap. 4, ſect. 9.

de Cælibatu.

Impudentia eorum qui cælibatus decorum pro re neceſſaria venditant in ſummam veteris Eccleſiæ ignominiam. Quibus gradibus hæc tyrannis obrepſerit in Eccleſiam: nec poſſe defendi veterum quorundam canonum prætextu, lib. 4, cap. 12, ſect. 26. 27. 28.

Sacerdotibus interdictum fuiſſe coniugium impia tyrannide & contra verbum Dei, & contra omnem æquitatem, lib. 4, c. 12, ſect. 23. Reſpondetur aduerſariorum obiectioni, Oportere aliqua nota differre Sacerdotem a plebe, ſect. 24.

Papę blaſphemia, coniugium eſſe carnis pollutionem & immunditiem, lib. 4, cap. 12, ſect. 24.

Friuolum eſſe prohibitionem coniugij defendere exemplo Sacerdotum Leuiticorum, qui ingreſſuri Sanctuarium ab vxoribus ſecubabant, lib. 4, cap. 12, ſect. 25.

de Cœna Domini.

De pane & vino ſignis ſacræ Cœnæ: & cur illis vti nos voluerit Dominus oſtenditur ex verbis ipſius in Cœna, lib. 4, cap. 17, ſect. 1.

Magnum fiduciæ ac ſuauitatis fructum nos colligere ex hoc Sacramento, quod teſtatur nos cum Chriſto ſic coaluiſſe in vnum corpus, vt quicquid ipſius eſt noſtrum vocare liceat, ſect. 2. Id explicatur ex verbis Cœnæ, ſect. 3.

Non eſſe præcipuas ſacramenti partes, Chriſti corpus ſine altiori conſideratione nobis porrigere, ſed magis obſignare promiſſionem illam qua carnem ſuam vere cibum eſſe teſtatur, ſect. 4.

Non facit Cœna vt Chriſtus panis vitæ primùm eſſe incipiat, ſed vt vim panis illius ſentiamus. Ipſum ſemel dediſſe carnem ſuam pro mundi vita, & quotidie ſuis dare. Cauendum ne ſimus nimij in extenuandis vel extollendis ſignis. Manducationem carnis Chriſti non eſſe fidem, ſed potius fidei effectum, ſect. 5.

Ita ſenſiſſe Chryſoſtomum & Auguſtinum: & quo ſenſu hic dixerit credendo nos manducare Chriſti carnem, ſec. 6.

Non ſatis dicere illos qui prætereita carnis & ſanguinis mentione, nos Spiritus modo Chriſti participes fieri ſentiunt. Tantum eſſe Cœnæ myſterium, vt nec lingua loquendo, nec animus cogitando eius magnitudinem complecti poſſit, ſect. 7.

Quouſque pateat ſolida Chriſti communio, vbi oſtenditur, Chriſtum, qui ab initio fuit viuificum Patris Verbum, carnem quam aſſumpſit, viuificam nobis effeciſſe, ſect. 8. & 9. Eam fideles vere manducare, quantacunque ſit inter eos & illam locorum diſtantia, ſect. 10.

Duabus rebus conſtare Cœnæ myſterium, corporeis ſignis & ſpirituali veritate: quæ tria complectitur, ſignificationem, materiam, effectum, ſect. 11.

De tranſſubſtantiatione panis & vini in corpus & ſanguinem Chriſti, quam Romanæ curiæ artifices confinxerunt, lib. 4, cap. 17, ſect. 12. 13. & ſequen. & ſect. 20.

Deſtitui eos vetuſtatis teſtimonio: & quo ſenſu veteres dixerint in conſecratione fieri arcanam conuerſionem. Item non quadrare Cœnæ ſignificationem niſi maneat ſubſtantia ſignorum externorum, ſect. 14.

Panem non niſi hominibus ad quos ſermo dirigitur eſſe Sacramentum. vbi etiam refutantur quædam argumenta doctorum tranſſubſtantiationis, ſect. 15.

De quibuſdam, qui licet ſubſtantiam ſignorum manere vno verbo concedant: in pane tamen & ſub pane corpus Chriſti locantes, in localem præſentiam recidunt, & vbiquitatem ipſi affingunt, lib. 4, cap. 17, ſect. 16. 17. 18, & 20. Refutantur eorum obiectiones, ſect. 21. 22. 23. 24, & ſequent.

Nec Auguſtini teſtimoniis, nec Scripturæ authoritate iuuari hoc dogma demonſtratur, ſect. 28. 29. 30. 31.

Refelluntur aliæ quædam iſtorum obiectiones: & præcipue, quicquid docemus de ſpirituali manducatione, veræ & reali oppoſitum: vbi etiam oſtenditur, infidelibus quoque offerri in Cœna Chriſti corpus non tamen ab ipſis recipi, ſect. 33. Neque huc trahi poſſe dictum Auguſtini, Sacramentis nihil decedere infidelitate hominum, variis eiuſdem teſtimoniis conuincitur, ſect. 34.

Quomodo in Cœna corpus & ſanguis Chriſti nobis exhibeatur, & qualem Chriſti præſentiam ibi ſtatuere oporteat, lib. 4, cap. 17, ſect. 18. 19, & 32.

De expoſitione verborum Chriſti in Cœna, lib. 4, cap. 17, ſect. 20. 21.

Corpus Chriſti finitum eſſe, ac cælo comprehendi vſque ad vltimum diem probatur ex Scripturis, li. 4, c. 17, ſe. 26. 27

De adoratione carnali & concomitantia Papiſtarum, de côſecratione hoſtię (vt vocant) & circumgeſtatione in pompa, lib. 4, cap. 18, ſect. 35. 36. 37.

Cœnæ myſterium nos ad gratiarũ actionem excitare debet, exercere in recolenda mortis Chriſti memoria, inflammare ad vitæ ſanctimoniam, præcipue vero ad charitatem, lib. 4, cap. 17, ſect. 37. 38.

In Papatu Cœnam (cuius recta adminiſtratio non conſtat niſi que verbo) verſam eſſe in mutã actionem. vbi etiam de repoſitione Sacramenti, vt ægrotis extra ordinem diſtribuatur, lib. 4, cap. 17, ſect. 39.

Qui Cœnam Domini vſurpant ſine fide & charitatis ſtudio, illis verti in nocentiſſimum venenum, & meritò reos fieri corporis & ſanguinis eius, lib. 4, cap. 17, ſect. 40.

Doctrinam Papiſtarũ, dum ad manducandi corpus Chriſti dignitatem comparare volunt homines, diris modis torquere conſcientias, ne que potuiſſe Diabolum maiori compendio perdere homines: tum ne optimo remedio vitandi huius præcipitij & aberrare illos qui fidei perfectionem in Cœna exigunt a fidelibus, lib. 4, cap. 17, ſect. 41. 42.

Quod ad externum ritum actionis Cœnæ multa eſſe indifferentia: & quomodo adminiſtrari poſſit quam decentiſſime, lib. 4, cap. 17, ſect. 43.

De infrequenti hodie participatione Cœnæ, quæ contemptus eſt indicium, & vehementer diſplicuit olim ſanctis Patribus: & certiſſimum fuiſſe diaboli inuentum conſuetudinem quæ ſemel quotannis communicare iubet, lib. 4, cap. 17, ſect. 44. 45. 46.

Ex diaboli officina prodiiſſe conſtitutionem quæ ſymbolum ſanguinis Domini laicis eripuit, oſtenditur ex authoritate Scripturæ, & vſu veteris Eccleſię etiam quadringentis annis poſt Gregorij mortem, aliiſque multis argumentis, lib. 4, cap. 17, ſect. 47. 48. 49. 50.

De concomitantia ſanguinis in carne Chriſti, figmento Papiſtico, lib. 4, cap. 17, ſect. 47.

Profanari Domini Cœnam ſi omnibus promiſcue exhibetur, & de miniſtrorum officio in repellendis indignis, lib. 4, cap. 12, ſect. 5.

Breuis ſumma eorum quæ de duobus Sacramentis tenere conuenit. & cur Cœna ſæpius iteretur, Baptiſmus non item, lib. 4, cap. 18, ſect. 19.

de Cognitione Dei.

Deum cognoſcere non eſt côcipere tantùm eſſe aliquem Deum, ſed tenere quod de eo ſcire noſtra refert, vtile eſt in eius gloriam, & expedit, lib. 1, c. 2, ſect. 1.

Huc valere debet Dei notitia, primùm vt ad timorem ac reuerêtiam nos inſtituat: deinde vt ea duce ac magiſtra om-

ne bonum ab illo petere, & illi acceptum ferre diſcamus, li. 1, cap. 2, ſect. 2, & cap. 5, ſect. 8.

Philoſophos non aliam habuiſſe Dei cognitionem quam quæ ipſos redderet inexcuſabiles, non autem ad veritatem perduceret, lib. 2, cap. 2, ſect. 18.

Naturaliter ingenitam eſſe omnibus hanc perſuaſionem, eſſe aliquem Deum, lib. 1, cap. 2, ſect. 3. Idque vt ſuo ipſorum iudicio damnentur qui illum non coluerint, lib. 1, c. 3, ſect. 1.

Licet omnes natura ſciant aliquem eſſe Deum, alij tamen in ſuperſtitionibus euaneſcunt, alij data opera malitioſe a Deo deſciſcunt, lib. 1, cap. 4, ſect. 1.

de Conciliis.

Tenendum eſſe modum in honorandis conciliis, nequid Chriſto derogetur: & veteribus conciliis magna ex parte confirmari noſtram doctrinam, lib. 4, cap. 9, ſect. 1.

Ex Scripturis nullam eſſe conciliorum authoritatem, niſi in Chriſti nomine congregentur: & quid hoc ſit, li. 4, c. 9, ſ. 2.

Falſum eſſe quod Papiſtæ obtendunt, non remanere in Eccleſia veritatem niſi inter Paſtores conſtet, nec Eccleſiam ipſam conſiſtere niſi in conciliis generalibus emineat. lib. 4, c. 9, ſect. 3. 4. 5. 6. 7.

Quum agitur de concilij alicuius authoritate, quæ ſint expendenda: & optimum modum præſcribi ab Auguſtino, lib. 4, cap. 9, ſect. 8.

Concilia cum conciliis pugnantia, ſect. 9. Etiam in prioribus illis & antiquis conciliis peccata & lapſus deprehendi, ſect. 10. 11.

de Concupiſcentia.

Differentia inter concupiſcentiam & conſilium, lib. 2, c. 8, ſect. 49.

Omnes hominum cupiditates malas eſſe & peccati reas, non quatenus naturales, ſed quia omnes ſunt inordinatæ propter naturę corruptionem. Sicque ſenſiſſe Auguſtinum, ſi propius expendatur, lib. 3, cap. 3, ſect. 12. Id confirmatur ex multis ſcriptorum eius locis, lib. 3, cap. 3, ſect. 13.

de Confeſſione auriculari.

De cõfeſſione pugna Theologorum ſcholaſticorum contra Canoniſtas aſſerentes non eſſe ex Dei mandato. Refutatio argumentorum quibus priores nituntur. Primum quia Dominus in Euangelio leproſos a ſe mundatos remiſit ad Sacerdotes: vbi oſtenditur vera facti illius ratio, li. 3, c. 4, ſ. 4.

Refutatio ſecundi eorum argumenti, Quòd Dominus præcepit diſcipulis vt Lazarum ſuſcitatum faſciis ſoluerent & expedirent, lib. 3, cap. 4, ſect. 5.

Vera expoſitio duorum locorum quibus fulcire nituntur ſuam confeſſionem: nempe quia qui ad Iohannis Baptiſmum veniebant confitebantur ſua peccata, & Iacobus vult vt alter alteri peccata confiteamur, lib. 3, c. 4, ſect. 6.

Vſum confitendi Sacerdoti vetuſtiſſimum fuiſſe, ſed liberum, vt politicam diſciplinam, non vt legem a Chriſto vel Apoſtolis poſitam. deinde a Nectario Conſtantinopolitanę Eccleſiæ Epiſcopo fuiſſe abrogatum, propter Diaconum qui hoc prætextu matronam compreſſerat. Hanc tyrannicam legem non fuiſſe impoſitam Eccleſiis ante Innocentij tertij tempora: (anni ſunt trecenti) cuius conſtitutionis ineptiæ & verborum barbaries oſtenditur, lib. 3, c. 4, ſect. 7.

Abrogationis illius teſtimonia ex Chryſoſtomo Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ Epiſcopo, lib. 3, cap. 4, ſect. 8.

Expoſitio legis Innocentij de confeſſione omnium peccatorum: vbi recitantur Romanenſium Theologorum variæ ſententiæ de numero & vſu clauium, & de poteſtate ligandi & ſoluendi, lib. 3, cap. 4, ſect. 15.

Indignitas ſingulorum capitum legis confitendi, in primis illius de connumerandis omnibus peccatis, lib. 3, cap. 4, ſe. 16. Et luculenta deſcriptio carnificinæ qua per varios circuitus torquebantur illic miſeræ conſcientiæ, Ibid. ſect. 17.

Similitudine deſcribitur quomodo huiuſmodi illuſioni acquieuerit bona pars orbis. Legem eſſe impoſſibilem, & reddere homines hypocritas. Inde oſtẽditur certiſſima confeſſionis regula, propoſito Publicani exemplo, lib. 3, cap. 4, ſect. 18.

Refutatio capitis illius, Non dimitti peccata niſi voto confitendi firmiter concepto, & clauſam eſſe paradiſi portam, &c. vbi etiam ſoluitur eorum obiectio, Non poſſe ferri iudicium niſi cauſa cognita. id eſt, dari abſolutionem niſi enumeratis omnibus peccatis, Ibid.

Non mirum eſſe ſi auricularem confeſſionem damnamus & abrogamus. & falſo aduerſarios hoc ei vtilitatis tribuere, quod erubeſcentia humiliet peccatorem, quum contrà ad peccandi confidentiam armet, lib. 3, cap. 4, ſect. 19.

Fruſtra illos obtendere clauium poteſtatem, quum non ſint Apoſtolorum ſucceſſores, nec Spiritum ſanctum habeant: vt qui quotidie ſine delectu ſoluant quæ ligari Dominus præcepit, & contra, lib. 3, cap. 4, ſect. 20.

Quod poteſtatem clauium aliquando exerceri poſſe ſine ſcientia dicunt, falſum oſtenditur: quum hoc modo incerta futura ſit abſolutio. Vbi etiam de abſolutione vel damnatione quam Euangelij miniſtri vel Eccleſia pronuntiat ex verbo, & de illius certitudine, lib. 3, cap. 4, ſect. 21.

Abſolutio Sacrificorum in Papatu eſt incerta tam a parte abſoluentis quam confitentis. contra in Euangelica abſolutione: quæ ab hac vna conditione pendet, Si peccator expiationem quærat in vno Chriſti ſacrificio, & acquieſcat oblatæ ſibi gratiæ, lib. 3, cap. 4, ſect. 22.

Doctores Papiſticos, dum prætexunt ius ſoluendi datum Apoſtolis, perperam ad auricularem confeſſionem torquere quæ a Chriſto dicta ſunt partim de Euangelij prędicatione, partim de excommunicatione. Errores Lombardi & ſimilium in hac re: & de modo remittendi cum iniunctione pœnæ & ſatisfactionis, lib. 3, cap. 4, ſect. 23.

Summa eorum quæ dicta ſunt, quid ſentire debeant pij de confeſſione auriculari, lib. 3, cap. 4, ſect. 24.

de vera Confeſſione.

Quod genus confeſſionis nobis verbo Dei traditum ſit: nempe vt Deo confiteamur, cordium noſtrorum & cogitationum omnium cognitori, lib. 3, cap. 4, ſect. 9.

Ex hac arcana cõfeſſione quę fit Deo, ſequi voluntariam apud homines confeſſionem, quoties id vel diuinæ gloriæ vel humiliationis noſtræ intereſt. Et huius ſecundi generis ordinarium fuiſſe ſub veteri populo eſſeque hodie in Eccleſia vſum: ſed tamen extra ordinem ſingulari modo vſurpari debere, ſiquando populum communi aliquo delicto obſtringi contigerit, aut aliqua calamitate affligi. Et de vtilitate huiuſmodi confeſſionis, lib. 3, cap. 4, ſect. 10. & 11.

De duabus aliis priuatæ confeſſionis formis: quarum prior noſtra cauſa fit, quum conſolationem a fratribus petimus, quia nos angit & affligit peccatorum ſenſus (qua in re ad paſtores præcipue recurrendum nobis eſt, & hoc remedio prudenter moderatéque vtendum, nequa ſeruitus introducatur) poſterior, ad placãdum & reconciliandum proximum, ſiqua in re noſtro vitio læſus fuerit. Sub quo genere comprehenditur confeſſio eorum qui vſque ad totius Eccleſiæ offenſionem peccarunt, lib. 3, c. 4, ſect. 12 & 13.

Clauium poteſtatem in tribus confeſſionis generibus locum habere: & de fructu qui inde ad confitentes redit, quod ſciunt a Chriſti legato ſibi annuntiari peccatorum remiſſionem, lib. 3, cap. 4, ſect. 14.

Confeſſio peccatorum quædam generalis, quædam ſpecialis, lib. 3, cap. 20, ſect. 9.

de Confirmatione Papali.

Ceremonia impoſitionis manuum, quum liberi fidelium, qui infantes fuerant baptizati, reddebant rationem fidei, li. 4, cap. 19, ſect. 4.

De Papiſtico Sacramento confirmationis ſubrogato in locum ſanctæ illius inſtitutionis, ſe. 5. Perperam hic prætexi Apoſtolorum exemplum, ſect. 6. Blaſphemia, dum vocant illud oleum ſalutis, ſect. 7. 8. & iactãt plenos Chriſtianos non fieri niſi qui chriſmati ſunt Epiſcopali confirmatione, ſect. 9. Et hanc vnctionem maiori in veneratione habendam eſſe quam Baptiſmum, ſect. 10. 11.

Optandum vt reuocetur in vſum mos veteris Eccleſię in exigenda a pueris fidei ratione, lib. 4, cap. 19, ſect. 13.

de Conſcientia.

Fiduciam ſuæ coram Deo iuſtificationis dum quærunt conſcientiæ, debere ipſas totam Legis iuſtitiam obliuiſci, lib. 3, cap. 19, ſect. 2. 3.

Fidelium conſcientias non quaſi Legis neceſſitate coactas Legi obſequi, ſed Legis ipſius iugo liberas volũtati Dei vltro obedire, lib. 3, cap. 19, ſect. 4. 5. 6.

De libertate conſcientię in rebus externis & indifferentibus, lib. 3, cap. 19, ſect. 7. 8.

Fidelium conſcientias Chriſti beneficio libertatem adeptas eximi omnium hominum poteſtate: & quomodo id intelligendum. vbi etiam de regimine ſpirituali & politico; & quomodo diſtinguenda, lib. 3, cap. 19, ſect. 14. 15.

Quid ſit conſcientia, & quo ſenſu dicat Paulus obediendum

dum

dum eſſe magiſtratui propter conſcientiam, lib. 3, cap.19, ſect.15.16.

Quid ſit conſcientia, & de diſtinctione vulgari inter externum & conſcientiæ forum, lib.4, c.10, ſect.3, & 5.

de Creatione mundi.

Quanquam ex rerum creatione Deus cognoſci debeat, ne tamen ad Gentium figmenta deſluerent fideles, hiſtoriam creationis in Scriptura extare voluit, & tempus notari, lib.1, c.14, ſe.1. Vbi refutatur profana ſubſannatio eorum qui quærunt cur non citius Deo venerit in mentem cælum & terram condere, Ibid.

In eundem finem narrari, non vno momento, ſed ſex diebus abſolutum fuiſſe opus. deinde ordinem deſcribi, ut ipſe non ante creatum fuiſſe Adam quam Deus mundum omni bonorum copia locupletaſſet, lib.1, cap.14, ſect.2, & 22.

Refutatio erroris Manichæi de duobus principiis, lib.1, cap.14, ſect.3.

Dei notitiam, quæ in mundi opificio relucet, non poſſe per ſe nos perducere ad rectam viam, probatur ex Scripturis, lib.1, cap.5, ſect.13. Et tamen omni nos excuſatione merito excludi, ſect.14.

Licet cæli terræque contemplatio & adminiſtrationis rerum humanarum conſideratio nos ad Deum colendum ſolicitent, effluxerunt tamen illi ſine vero profectu etiam ſapientiſſimis philoſophis, lib.1, cap.5, ſect.10.

Hinc immenſa deorum turba, hinc infinitæ & contrariæ inter philoſophorum ſectas opiniones de Deo, lib.1, ca.5, ſect.11.

Dei eſſentia incomprehenſibilis: ſed in operibus ſuis certas gloriæ ſuæ notas inſculpens viſibilem ſe quodammodo exhibuit, lib.1, cap.5, ſect.1.

Dei ſapientiam teſtantur non tantùm ea quæ philoſophi & eruditi homines ſpeculantur in cælo & terra, ſed etiam quæ plebeij ſolo oculorum adminiculo percipiunt, lib. 1, cap.5, ſect.2.

Vt vera fide apprehendamus quod de Deo ſcire refert, hiſtoriam creationis mundi operæpretium eſt tenere, qualiter a Moſe eſt tradita, cuius ſumma capita breuiter recitantur, lib.1, cap.14, ſect.20.

Conſideratio operum Dei (id eſt creationis rerum omnium) ad duos fines præcipuos debet referri. Primum, vt quas in ſuis creaturis exhibet conſpicuas virtutes, non ingrata vel incogitantia vel obliuione tranſeamus, lib.1, cap.14, ſect.21. Deinde vt eas nobiſipſis applicare diſcamus, quo nos ad ipſius fiduciam, inuocationem, laudem, amorem excitemus, lib.1, cap.14, ſect.22.

de Crucis tolerantia.

Oportet noſipſos abnegemus ad crucem ferendam: quoniam Deus ſuos omnes ſub cruce vult exercere, a Chriſto ſuo primogenito exorſus. quæ cum Chriſto ſocietas tam magnam patientiæ & conſolationis materiam ſuppeditat, lib.3, cap.8, ſect.1.

Multis rationibus nobis eſſe neceſſe ſub aſſidua cruce vitam degere. primum ad retundendam arrogantiam & virium noſtrarum confidentiam. eoque remedio opus habere etiam ſanctiſſimos oſtenditur Dauidis exemplo, lib.3, cap.8, ſect.2. Hinc fiduciam noſtram in Deum confirmari, & ſpe[illegible]

Deinde vt patientia noſtra exploretur, & vt ad obedientiam erudiamur, ſect.4. quod nobis maxime neceſſarium eſt, quum tanta ſit carnis noſtræ laſciuia ad excutiendum Dei iugum ſimulatque liberaliter ille nos tractat, ſect.5.

Aliquando etiam vt præterita delicta corrigat: in quo bonit Patris officio erga nos fungi agnoſcamus: contrà, infideles fiunt ſæpe obſtinatiores, ſect.6.

Singularis conſolatio, vbi pro iuſtitia patimur vel ignominiam, vel damnum, vel calamitatem quamuis: quæ crux maxime eſt propria fidelium, lib.3, cap.8, ſect.7.

Quam neceſſe ſit in afflictionum acerbitate fideles hac cogitatione niti, Deum diligere ipſos, vitia autem eorum iraſci, lib.3, cap.4, ſect.34.

D

de Deſcenſu Chriſti ad inferos.

Deſcenſum Chriſti ad inferos rei maximæ myſterium continere, neque parui eſſe momenti ad redemptionis noſtræ effectum. Huius partis diuerſe expoſitiones afferuntur & refutantur, lib.2, c.16, ſect.8.9. Genuina aſſeritur ex verbo Dei, ſancta, pia, & plena eximiæ conſolationis (quæ etiam confirmatur veterum teſtimonio) Chriſtum non tantùm corporea morte defunctum fuiſſe, ſed etiam diuinæ vltionis ſeueritatem ſenſiſſe, quo & iræ ipſius intercederet, & ſatisfaceret iuſto iudicio: itaque oportuiſſe eum cum inferorum copiis æternæque mortis horrore quaſi conſertis manibus luctari. Neque tamé Deum fuiſſe vnquam illi vel aduerſarium, vel iratum: ſed diuinæ ſeueritatis grauitatem eum ſuſtinuiſſe, quoniam manu Dei percuſſus & afflictus, omnia irati & punientis Dei ſigna expertus eſt, ſe.10.11. Refutantur nebulones quidam mali & indocti, qui hanc expoſitionem hodie exagitant, clamitantes Filio Dei fieri iniuriam, illique deſperationem adſcribi, quę fidei contraria ſit. Itaque contra eos manifeſtis teſtimoniis oſtenditur optimè conſtare ſibi hæc duo, vere Chriſtum metuiſſe, turbatum fuiſſe ſpiritu, expauiſſe, tétatum fuiſſe per omnia ſicut nos: & abſque peccato tamen, ſect.12.

de Deo.

Scriptura tradens Dei eſſentiam immenſam eſſe & ſpiritualem, non tantum vulgi deliria, ſed etiam profanæ philoſophiæ argutias, item Manichęorum errorem de duobus principiis, & Anthropomorphitarum de Deo corporeo euertit, lib.1, cap.13, ſect.1.

Quo ſenſu dicatur Deus eſſe in cælis, & quæ inde doctrina colligenda, lib.3, cap.20, ſect.40.

Quid ſit ſanctificari Dei nomen, lib.3, cap.20, ſect.41.

De regno Dei inter homines, eius progreſſu & plenitudine, lib.3, cap.20, ſect.42.

De Dei notitia, vide in dictione Cognitio Dei.

de Diabolis.

Quæ de diabolis tradit Scriptura, eò fere tendunt vt ſolliciti ſimus ad præcauendas eorum inſidias, & iis armis nos inſtruamus quę ad propulſandos potentiſſimos hoſtes ſatis ſint firma, lib.1, cap.14, ſect.13.

Quo autem ad id agendum magis excitemur, denuntiat non vnum aut alterum diabolum, ſed magnas eſſe malorum ſpirituum copias quę nobiſcum bellum gerunt: & quo ſenſu diabolum numero ſingulari aliquando proponat, lib.1, cap.14, ſect.14.

Ad perpetuum cum diabolo certamen accedere nos debet quod aduerſarius Dei & noſter vbique dicitur, lib.1, cap.14, ſect.15.

Diabolus natura prauus, homicida, mendax, & omnis malitiæ architectus, lib.1, c.14, ſect.15. Sed hæc naturæ eius malitia non ex creatione eſt, verum ex deprauatione, Ibid. ſec.16. De cauſa, modo, tempore, & ſpecie lapſus angelorum malorum quærere curioſum eſt, quum Scriptura ſubticeat, Ibidem.

Hoc a ſeipſo ſuáque nequitia habere diabolum, vt cupiditate & propoſito Deo aduerſetur: ſed nihil facere & exequi poſſe niſi volente & annuente Deo, lib.1, cap.14, ſect.17.

Qui ſic regimen hoc temperat vt Satanæ in animas fidelium regnum nō permittat, quum ſemper in fine victoriam obtineant. (licet in quibuſdam particularibus actibus vulnerentur & concidant) ſed impios duntaxat illi gubernandos tradat, vt in eorum animis & corporibus imperium exerceat, Ibid. ſect.18.

Refelluntur qui nugantur diabolos nihil quàm malos affectus aut perturbationes eſſe: & teſtimoniis Scripturæ euincitur eſſe mentes vel ſpiritus ſenſu & intelligentia pręditos, lib.1, cap.14, ſect.19.

de Diaconis.

De Diaconis & eorum duobus generibus, lib.4, c.3, ſec.9.

In vetere Eccleſia idem fuiſſe Diaconorum munus quod ſub Apoſtolis. De Hypodiaconis & Archidiaconis, quando primum creari cœperint, lib.4, cap.4, ſect.5.

Quis bonorum Eccleſiaſticorum vſus & qualis diſpenſatio in vetere Eccleſia, lib.4, cap.4, ſect.6.7.

De Diaconis Papiſticis, eorum functione, & ordinationis ceremonia, lib.4, cap.19, ſect.32.

De Hypodiaconis Papiſticis & eorum nugatoria functione, & ridiculo initiandi ritu, lib.4, cap.19, ſect.33.

[illegible] 4, c.5, ſec. 15. Papiſtas nullam diaconiam reliquam habere, quum tota opum Eccleſiaſticarum adminiſtratio illic in ſacrilegam deprædationem palam ſit conuerſa, ſect.16.18.19.

Refutatur impudentia quorundam Papiſtarum, qui luxum Sacerdotum totiúſque Eccleſiæ Papalis dicunt eſſe ſplendorem regni Chriſti prædictum a ſanctis Prophetis, lib. 4, cap.5, ſect.17.

de Diſciplina.

Diſciplinam rem eſſe maxime neceſſariam in Eccleſia,li. 4,cap. 12,ſect.1.

De monitionibus priuatis, quod eſt primum diſciplinæ Eccleſiaſticæ fundamentum,lib.4,cap.12,ſect.2.

De ſenatu Eccleſiaſtico,id eſt ſenioribus qui morum cenſuræ præſunt vna cum Epiſcopis,lib.4,c.3,ſect.8.

Principes etiam vna cum plebeiis debere ſubiici Eccleſiæ diſciplinæ,& ita olim factum fuiſſe,lib.4,c.12,ſect.7.

De veteri diſciplina cleri,& prouincialibus ſynodis quotannis cogendis: húncque ordinem ſepultum eſſe in Papatu, niſi quod eius vmbras neſcio quas retinent,lib.4,c.12,ſe.12.

E

de Eccleſia.

Eccleſia mater fidelium,lib.4,c.1,ſect.1.4.5.

Expoſitio articuli Symboli, Credo ſanctam Eccleſiam, &c.lib.4,cap.1,ſect.2.3.

Sanctitatem Eccleſiæ nondum eſſe perfectam,lib.4, cap. 8,ſect.12.

De Eccleſia inuiſibili:item de viſibili,cuius ſigna ſunt ſyncera verbi prædicatio & Sacramentorum adminiſtratio,ſe. 7.8.9.10.11. Vbicunque ſigna illa ſunt ab ea nos ſocietate diſceſſionem non debere facere,ſect.12.

Vitij aliquid obrepere poſſe in doctrina vel Sacramentorum adminiſtratione, propter quod non ſit nobis abiicienda Eccleſiæ illius communio. & multo minus ob id vitę im perfectionem & morum corruptelam: vbi taxantur Anabaptiſtæ,lib.4,cap.1,ſect 12.13.14.15.16,&c.

Ita ſanctam eſſe Eccleſiam vt multis ſemper vitiis laboret,nec tamen deſinat eſſe Eccleſia,Scripturę teſtimoniis & ſeculorum omnium experientia oſtenditur,lib.4, cap.1,ſec. 17.18.19.

de Eccleſiæ poteſtate quoad fidei dogmata.

Quicquid authoritatis habet Eccleſia,id proprie non hominibus, ſed verbo (cuius miniſterium illis eſt commiſſum) dari. itaque nunquam licuiſſe Eccleſiæ aliud docere quam quod a Domino acceperat,oſtenditur Prophetarum & Apoſtolorum adeóque Chriſti exemplo,lib.4,ca.8, ſect. 1.2.3,4,& 8.9.

Chriſtum ſemper docuiſſe ſuam Eccleſiam:varias tamen tenuiſſe docendi rationes pro temporum diuerſitate, ante Legem ſcriptam,ſub Lege & Prophetis,& demum ipſo manifeſtato in carne,lib.4,cap.8,ſect.5.6.7.

de falſa Eccleſia.

Vbi regnum occupauit mendacium & falſitas, illic non eſſe Eccleſiam: quod oſtenditur reperiri ſub Papiſmo, licet ibi iactetur perpetua Epiſcoporum ſucceſſio, lib.4, cap.2, ſect.1.2.3.4.

Non eſſe hæreticos aut ſchiſmaticos qui a Papatu deſciunt,lib.4,cap.2,ſect.5.6.

Vt maxime extenuate quis velit vitia Eccleſię Papiſticę, non tamen eſſe meliorem eius ſtatum quam fuit in regno Iſrael ſub Iarobeam,lib.4,cap.2,ſect.7.8.9.10.

Manere tamen Dei benignitate in Papatu veſtigia quædam Eccleſiæ, & ita impleri quod ſcriptum fuit, Antichriſtum ſeſſurum in templo Dei,lib.4,c.2,ſect.11.12.

Comparatio poteſtatis quam habet vera Eccleſia in docendo, cum tyrannide Papæ & ſuorum in condendis fidei nouis articulis,lib.4,cap.8,ſect.10.

De axiomate Papiſtarum,Errare non poſſe Eccleſiam,li. 4,cap.8,ſect.13.

Falſum eſſe,oportuiſſe Eccleſiam addere ſcriptis Apoſtolorum,lib.4,cap.8,ſect.14.15.16.

Refutantur argumenta quibus Papiſtæ confirmant datam eſſe poteſtatem Eccleſiæ vt cudat nouos fidei articulos, lib.4,cap.8,ſect.11.12.

de Epiſcopis.

Epiſcopi nomen in vetere Eccleſia attributum vni alicui in ſingulis miniſtrorum collegiis,politiæ cauſa,non autem vt in alios dominationem exerceret,lib.4,cap.4,ſect.2,

Tam Epiſcopi quam reliquorum Presbyterorum partes fuiſſe,incumbere prædicationi & Sacramentorum adminiſtrationi,lib.4,cap.4,ſect.3.

Veterem Eccleſiam fere obſeruaſſe præſcriptum Apoſtolorum in miniſtrorum vocatione,lib.4,c.4,ſect.10.11,12.13.

Quo ritu poſt electionem initiarentur veteris Eccleſiæ miniſtri,ſect.14.15.

De ceremonia ordinationis verorum Presbyterorum, li. 4,cap.19,ſect.28.

Sępe corruptiſſimum fuiſſe in Eccleſia ordinem Sacerdotum,Prophetarum & paſtorum,lib.4,c.9,ſect. 3.4 5.

Non eſſe ſine exceptione obediendum paſtoribus Eccleſiarum,ſed in Domino & verbo eius,lib. 4,cap.9,ſect.12.

Qui & quales creentur in Papatu,lib.4,c.5,ſect.1.

Ius populi ſublatum in eligendo,violatóſque canones antiquos,ſect.2,& 3.

Quales presbyteri creentur in Papatu,& ad quid, lib.4, cap.5,ſect.4.5.

De beneficiorum collationibus in Papatu,li.4,c.5,ſe,6.7.

Quam fideliter munus ſuum exerceant Sacerdotes omnes in Papatu,ſiue ſint Monachi,ſiue ſeculares, vt Canonici,Decani,&c.Parochiarum rectores,Epiſcopi,lib.4,cap.5, ſect.8.9.10.11.

Negligentia eorum qui Eccleſiis præerant tempore Gregorij & Bernardi,lib.4,cap.5,ſect.12.

Tota facies gubernationis Eccleſiaſticę quę hodie eſt ſub Papiſmo,eſt velut ſpoliarium, in quo ſine lege & modo latrones graſſantur,lib. 4,cap.5,ſect.13.

De diſſoluta in omnibus vitæ partibus licentia Sacerdotum,Epiſcoporum,&c.in Papatu,lib.4,c.5,ſect.14.

de Euangelio.

Chriſtum quamuis ſub Lege Iudæis cognitus fuerit, tamen Euangelio demum exhibitum fuiſſe & ſanctos Patres delibauiſſe gratiam quæ hodie nobis plena abundantia offertur: vidiſſe diem Chriſti,licet obſcuriore intuitu: cuius nunc gloria nullo interpoſito velo in Euangelio refulget, lib.2,c.9,ſec.1.2. Vbi etiam oſtenditur Euangelium propriæ & ſpecialiter vocari promulgationem exhibitæ in Chriſto gratiæ,non quę de peccatorum remiſſione apud Prophetas extant promiſſiones.

Contra Serueti dogma (qui eo prætextu quód ſi de Euangelij habemus promiſſionum omnium complementum,abolet promiſſiones) oſtenditur,quamuis præſentem ſpiritualium bonorum plenitudinem nobis in Euangelio Chriſtus offerat, fruitionem tamen ſub cuſtodia ſpei ſemper latere quamdiu hic viuimus: ideóque in promiſſiones adhuc nobis recumbendum,lib.2,cap. 9,ſect.3.

Conuincitur eorum error qui Legem nunquam aliter Euangelio conferunt,quam operum merita gratuitę imputationi iuſtitiæ,lib.2,c.9,ſect.4.

Iohannem Baptiſtam habuiſſe munus medium inter Prophetas Legis interpretes, & Apoſtolos Euangelij præcones,lib.2,cap. 9,ſect.5.

de Excommunicatione.

Quid ſit poteſtas iuriſdictionis Eccleſiaſticæ, quam neceſſaria,& antiqua,lib.4,cap.11,ſect.1.& 4.

De poteſtate ligandi & ſoluendi quatenus ad diſciplinam pertinet:vbi de excommunicatione,lib. 4,cap.11,ſect.2. diſtinctam eſſe hanc Eccleſiæ poteſtatem a ciuili, & alteram alteri eſſe adiumento: itaque falſo quoſdam exiſtimare locum illi non eſſe vbi Chriſtiani ſunt Magiſtratus, lib.4,ca. 11,ſect.1.3.8. & ratum ac perpetuum eſſe hunc ordinem in Eccleſia,non temporarium,ſect.4.

De recto vſu huius iuriſdictionis in veteri Eccleſia, & non fuiſſe penes vnum hanc poteſtatem, ſed penes conſeſſum ſeniorum,lib.4,c.11,ſect.5.6,& c.12,ſect.7.

De Eccleſię excommunicatione,illiúſque authoritate,li. 4,cap.11,ſect.4.

Tres fines quos ſpectat Eccleſia in correctionibus & excommunicatione,lib.4,cap.12,ſect.5.

De diſciplina Eccleſiæ exercenda pro ratione peccatorum, quum alia ſint priuata,alia publica: item alia delicta, alia ſcelera,lib.4,cap.12,ſect.3.4.6.

In excommunicatione ſeueritatem moderatam eſſe debere. & in hac parte notatur immodica veterum auſteritas, lib.4,cap.12,ſect.8.

Priuatus etiam quiſque excommunicatos debet alienos iudicare ab Eccleſia, ſed non pro deſperatis habere, & pro virili contendere vt in viam redeant,lib.4,c.12,ſect.9.10.

Si collegium ſeniorum minus diligenter vitia corrigat, aut ipſi Paſtores nequeant ex animi ſui voto omnia repurgare,non tamen debere priuatos facere diſceſſionem ab Eccleſia,aut Paſtores miniſterium abiicere,lib. 4,c.12,ſect.11.

Contra Donatiſtarum veterum & noſtrorum Anabaptiſtarum moroſitatem,qui nullum cœtum Chriſti eſſe agno-

ſcunt, opti in quo omni ex parte reluceat Angelica perfectio, lib.4, cap.12, ſect.12.

Si contagio peccati alicuius totam multitudinem inuaſerit, temperandam eſſe miſericordia diſciplinæ ſeueritatem, ne exitium corpori afferatur, lib.4, c.12, ſect.13.

F.

de Fide.

Fidei nomen aliter ſumptum a ſacris ſcriptoribus quam à profanis, lib.4, cap.12, ſect.13.

Deum eſſe fidei obiectum, quomodo intelligi debeat, lib.2, cap.6, ſect.4.

De fide. Vbi reprehenduntur Sophiſtæ, qui hac voce nihil aliud concipiunt quam vulgarem Euangelicæ hiſtoriæ aſſenſum, & ſimpliciter Deum obiectum fidei vocant, Chriſtum interim omittentes, ſine quo nulla fides, nullúſque ad Deum acceſſus, lib.3, cap.2, ſect.1.

Impugnatur ſcholaſticorum dogma de fide implicita, quum fides requirat explicitam diuinæ bonitatis agnitionem, in qua conſiſtit noſtra iuſtitia, ſect.2.

Fidem quidem noſtram, quandiu in mundo peregrinamur, implicitam eſſe multis ignorantiæ reliquiis, & in cunctis ſemper fidei mixtam incredulitatem (cuius rei multa exempla notantur in Chriſti diſcipulis, antequam ad plenam illuminationem veniſſent) nihilominus tamen veriſſimum illud eſſe, ſemper cum fide coniunctam eſſe intelligentiam, ſect.3.4.

Quandam eſſe Chriſti obſeruantiam, & docilitatem cum proficiendi deſiderio, quæ ornatur fidei titulo, quum tamen ſit tantum præparatio ad fidem: & eam poſſe vocari fidem implicitam, longe tamen diſtare a Papiſtarum cōmento, ſ.5.

Veram fidem, ſiue Chriſti cognitionem eſſe quum eum ſuſcipimus qualis a Patre offertur, nempe Euangelio ſuo veſtitum: & mutuam eſſe fidei relationem cum verbo: quia verbum fons eſt fidei, baſis fidei, & ſpeculum in quo Deum fides intuetur, ſect.6.

Fidem, licet omnibus partibus verbi Dei ſubſcribat, proprie tamen in eo reſpicere Dei beneuolentiam & miſericordiam, id eſt gratiæ promiſſiones in Chriſto fundatas, in quarum intelligentiam & certitudinem mētes illuminat & corda confirmat Spiritus. Inde concluditur fidei definitio, ſe.7.

Refutatur Sophiſtarum diſtinctio fidei formatæ & informis: vnde apparet eos de ſingulari Spiritus dono nunquam cogitaſſe, quum fides à pio affectu nullo modo poſſit diſtrahi, ſect.8.

Fidei vocabulum diuerſas habere ſignificationes, & ſumi interdum pro facultate edendorum miraculorum (quo dono Dei pollent aliquando impij) aliquando abuſiue pro ea notitia Dei quæ in quibuſdam impiis cernitur, quæ potius vmbra & imago eſt fidei, cuius diuerſæ formæ in ipſis cernuntur, ſect.9.10.

Reprobos interdum etiam ſimili ferè ſenſu atque electos affici, non tamen ſolide percipere vim ſpiritualis gratiæ, ſed tantum confuſe. id ipſum nihilominus eſſe operationem quandam Spiritus inferiorem, ſed longe diſtare ſenſum hunc à peculiari teſtimonio quod reddit electis, ſect.11.

Neque tamen fallacem eſſe Spiritum, quum leuiter tingit interdum Euangelij notitia reprobos, & Diuini amoris ſenſu, qui poſtea euaneſcat. Aliquando etiam in cordibus eorum excitari mutui quoddam erga Deum amoris deſiderium, ſed qui mercenarius ſit, non ſyncerus. Concluditur tandem quoſdam eſſe qui fidem non ſimulant, qui tamen vera fide carent. quod rurſus probatur Scripturæ teſtimoniis, ſect.12. & a Scriptura eiuſmodi ſenſum vocari fidem, licet improprie, ſect.13.

Fidem nonnunquam accipi pro ſana pietatis doctrina, & tota eius ſumma: aliquando contra, reſtringi ad particulare aliquod obiectum: aliquando referri ad Eccleſiæ miniſterium, ſect.13.

Optima ratione fidem vocari Agnitionem & Scientiam: & tamen eſſe eiuſmodi notitiam quæ certitudine magis quàm apprehenſione conſtet: quum omnibus modis ſit infinitum quod mens noſtra fide complectitur, li.3, c.2, ſect.14.

Fidem non eſſe contentam dubia opinione aut obſcura conceptione, ſed plenam fixámque certitudinem requirere: eóque referenda eſſe tot elogia quibus verbo Dei authoritatem aſſerit Spiritus ſanctus, lib.3, c.2, ſect.15.

Permultos ita miſericordiam Dei concipere vt quàm minimum inde conſolationis recipiant, quia dubitant an ſibi ſit miſericors futurus: ſed longè aliū eſſe ſenſum πληροφορίας fidei, cuius præcipuus cardo eſt ne promiſſiones gratiæ extra nos tantum veras eſſe arbitremur, ſed potius eas intus complectendo noſtras faciamus. inde colligitur quis vere fidelis dici poſſit, lib.3, c.2, ſect.15.16.

Quòd fideles in recognoſcenda erga ſe Dei bonitate non modo ſæpe tententur inquietudine, ſed grauiſſimis etiam terroribus interdum quaſſentur, non obſtare quin fides certitudinem ſecum afferat: quia qualemcunque in modum affligantur, nunquam tamen decidunt ac deficiunt a certa illa quam de miſericordia Dei cōceperunt fiducia: ſed cum propria infirmitate certantes ſemper tandem emergunt. quod multis in Dauide exemplis oſtēditur, li.3, c.2, ſ.17. Deſcribitur conflictus carnis & ſpiritus in anima fideli, ſec.18.

Diuinæ beneuolentiæ certitudo, lib.2, c.2, ſect.18.

Refutatur peſtilentiſſima quorundam ſemipapiſtarum philoſophia, qui licet fateantur nos, quoties in Chriſtum reſpicimus, inuenire plenam bene ſperandi materiam, volunt tamen noſtræ indignitatis intuitu nos fluctuari & hæſitare: oſtenditúrque certam nos nihilominus ſalutem expectare debere quum mirabili quadam communione Chriſtus in vnum corpus nobiſcum in dies magis ac magis coaleſcat, lib.3, cap.2, ſect.24.

Vbi primum vel minimam fidei guttulam habemus, Deum nobis propitium contemplari incipimus, procul quidem & eminus, ſed ita certo intuitu vt ſciamus nos minime hallucinari. Vtrunque confirmatur Pauli teſtimoniis, li.3, cap.2, ſect.19.20.

Exemplis oſtenditur quomodo ad impetus tentationum ſuſtinendos fidelis ſe verbo Domini armet & muniat, nec ſibi diuinæ miſericordiæ fiduciam excuti vnquam patiatur pia mens, quantis multis incredulitatis & diffidentiæ reliquiis oppugnetur, lib.3, cap.2, ſect.21.

In diuina beneuolentia (quam reſpicere dicitur fides) licet ſibi præcipue proponat vitæ æternæ certam expectationem, continet tamen promiſſiones vitæ etiam præſentis, ſolidamque bonorum omnium ſecuritatem, ſed qualis e verbo percipi poteſt. Vtrunque Scripturæ teſtimoniis confirmatur, lib.3, cap.2, ſect.28.

Fidem, licet Dei verbum ōmni ex parte amplectatur, (hoc eſt in mandatis etiam & interdictis ac minis) fundamentum tamen & proprium ſcopum habere in gratuita miſericordiæ promiſſione: atque hac ratione Euangelium dici verbum fidei, opponique Legi, lib.3, c.2, ſect.29. Neque tamen hac diſtinctione fidem lacerari a nobis, vt impudenter calumniatur Pighius, ſect.30.

Fidem non minus verbo Dei opus habere, quàm fructum viua radice arboris, & cum verbo coniungendam eſſe Diuinæ potentiæ conſiderationem, ſine qua illud aures maligne admittent, vel non æſtimabunt iuſto pretio. Potentiam autem effectualem conſiderandam ex operibus videlicet Dei, & ex beneficiis eius vel particularibus, vel vetuſtis, & toti Eccleſiæ collatis, lib.3, c.2, ſect.31.

Fideles nonnunquam ita agere vt eorum fidei errores aliqui ſint permixti & videantur verbi fines excedere, ſic tamen vt illa primatū ſemper teneat, Saræ & Rebeccæ exemplis oſtenditur: quas in obliquis animi ſui deflexionibus arcano Deus fræno in verbi obedientia retinuit, Ibid.

Propter cæcitatem pertinaciamque noſtrā verbum non ſufficere ad fidem, niſi Spiritus Dei mentem noſtram illuminet, & virtute ſua cor confirmet: eumque non tantum inchoatorem eſſe fidei, ſed eam etiam augere per gradus, li.3, c.2, ſ.33. Licet [illegible] pleriſque videatur neminem poſſe in Chriſtum credere niſi cui donatum ſit: veriſſimum tamen eſſe oſtenditur rationibus, teſtimoniis Scripturæ, & exemplis. Ibid. ſe.34. Propterea fidem vocari Spiritum fidei, opus & beneplacitum Dei: donumque eſſe ſingulare, quod impertit ſingulari priuilegio quibus vult: vt confirmatur egregiis ſententiis ex Auguſtino ſumptis. Ibid. ſect.35.

Non ſatis eſſe mentem illuminari verbi intelligentia, niſi etiam in cor ipſam verbi certitudo transfundatur. quorum vtrunque Spiritus operatur, qui propterea & ſigillum, & arrha, & Spiritus promiſſionis dicitur, lib.3, cap.2, ſect.36.

Licet variis dubitationibus impellatur fides, ſemper tamen ipſam emergere tandem ex tentationum gurgite, & quietem ſuauiſſimam concipere, lib.3, c.2, ſect.37.

Impugnatur pernicioſum ſcholaſticorum dogma, Nos de gratia Dei erga nos aliter ſtatuere non poſſe quam ex coniectura morali, lib.3, cap.2, ſect.38. Miſerrimæ cæcitatis arguuntur quod temeritatis eſſe dicant nos concipere in-

dubie

dubitatam diuinæ voluntatis notitiam. Inferitur egregia antitheſis iſtorum & Pauli in hoc dogmate, Ibid.ſe.39. Refutatur eorum friuola tergiuerſatio, Etiamſi ſecundum præſentem iuſtitiæ ſtatum de gratia Dei iudicium nobis ſumere liceat, manere tamen in ſuſpenſo finalis perſeuerantiæ notitiam. Ibid.ſect 40.

Oſtenditur definitio fidei tradita hoc capite, ſect.7, bene conuenire cum ea quæ habetur apud Apoſtolum, Heb.cap.11. Et teſtimonio Bernardi refellitur ſcholaſticorum deliramentum, charitatem fide ac ſpe priorem eſſe, li.3, c.2, ſec.41.

Ex fide ſemper gigni ſpem, & hanc illius comitem eſſe indiuiduam, adeo vt qui ſpe caret, fidem etiam nullam habere conuincatur: item, fidem ſpe ali & confirmari: & quam neceſſaria ſint ſpei ſubſidia ad fidem ſtabiliendam, quæ tot tentationum formis impetitur, lib.3, c.2, ſect.42.

Propter hanc coniunctionem & affinitatem ſpei cum fide, Scripturam hæc vocabula nonnunquam confundere, aliquando ſimul iungere. Refutatur Petri Lombardi error, qui duplex fidei fundamentum ponit, nempe gratiam Dei & operum meritum, lib.3, cap.2, ſect.43.

De imperfectione fidei, & illius confirmatione & augmento, lib.4, cap.14, ſect.7.8.

De ſumma Fidei noſtræ, quam Symbolum Apoſtolorum vocamus, lib.2, cap.16, ſect.18.

Concluſio cap.16, in qua ſummatim comprehenduntur bona quæ ad nos redeunt ex iis quæ de Chriſto recitantur in Symbolo Apoſtolorum quod vocant, ſect. 19.

de Furto.

Expoſitio octaui præcepti. vbi de variis furtorum generibus, & quibuſdam quæ licet aliter iudicent homines, apud Deum tamen furta cenſentur: adeóque eum qui non exequitur quod ex ſuæ vocationis munere aliis debet, furem eſſe, lib.2, c.8, ſect.45. Quid præſtare nos oporteat, vt pareamus huic mandato, oſtenditur variis exemplis, pro ratione perſonarum & diuerſarum functionum, Ibid.ſect.46.

H

de Homine.

Homo ſui agnitione non tantùm inſtigatur ad quærendum Deum, ſed quaſi manu ducitur etiam ad reperiendum, lib.1, cap.1, ſect.1.

Hominis creatio egregium ſpecimen potentiæ, bonitatis & ſapientiæ Dei: vnde *μικρόκοσμος* a quibuſdam philoſophis dictus, lib.1, c.5, ſect.3. Hominum ingratitudo, qui Dei prouidentiæ ſigna & in anima & in corpore ſentientes, Deo non dant laudem, lib.1, cap.5, ſect.4.

Duplex noſtri cognitio: nempe in prima origine, & poſt Adæ lapſum. & hanc illa prætermiſſa non accipiendam, ne videamur corruptionem referre ad Deum naturæ authorem, lib.1, cap.15, ſect.1.

Homini maxime neceſſaria ſuipſius recta cognitio: quæ in hoc ſita eſt (quemadmodum præſcribit Dei veritas) vt primum reputans quem in finem ſit creatus, & donis non contemnendis præditus, totus a Deo pendeat, a quo precario tenet omnia: deinde miſeram ſuam poſt Adæ lapſum conditionem expendens, vere ſibi diſpliceat, & nouum concipiat quærendi Dei ſtudium, vt in eo recuperet bona quorum prorſus inanis & vacuus deprehenditur. Itaque cauendum ne hic iudicio carnis philoſophorúmque libris auſcultemus: qui dum nos reputandis tantùm bonis noſtris detinent, in peſſimam noſtri ignorationem abriperent. lib.2, ca.1, ſect.1.2.3.

Homo nunquam ad puram ſui notitiam peruenire poteſt, niſi prius Dei faciem ſit contemplatus. id eſt, ex verbo cognoſcere & expendere cœperit qualis ſit & quam exacta iuſtitiæ, ſapientiæ & virtutis eius perfectio, ad quam nos conformari oportet, lib.1, cap.1, ſect.2.

Sanctiſſimi etiam homines, quoties Deus illis extra ordinem manifeſtauit præſentiam & gloriam ſuam, horrore & ſtupore perculſi fuerunt, lib.1, cap.1, ſect.3.

Totum hominem corruptum eſſe vtraque ſui parte (id eſt & mente & corde, ſiue voluntate) probatur ex variis elogiis quibus illum deſcribit Scriptura, maxime quum carnem eſſe dicit: & oſtenditur hanc vocem non referri tantùm ad ſenſualem, ſed etiam ad ſuperiorem animæ partem, lib.2, ca.3, ſec.1. Fruſtra homines in ſua natura aliquid boni requirere probatur ex Paulo, qui de vniuerſa filiorum Adam natione agens, nec alicuius ſeculi deprauatos mores taxans, ſed perpetuam naturæ corruptionem accuſans, hominibus adimit iuſtitiam, id eſt integritatem & puritatem, deinde intelligentiam, & poſtremo Dei timorem, lib.2, c.3, ſect.2.

Diluitur obiectio de profanis quibuſdam hominibus, qui quum natura duce tota vita ad virtutem & honeſtatis ſtudium fuerint intenti, monere nos videntur ne hominis naturam in totum vitioſam putemus. Itaque oſtenditur naturæ peruerſitatem, qua vndique pollutus eſt homo, Deum non quidem purgare intus (quod facit in electis) ſed tamen ſua prouidentia aliquando refrænare in incredulis, ne in actum erumpat, & cohibere variis rationibus, quatenus expedire nouit ad conſeruandam rerum vniuerſitatem, lib.2, c.3, ſe.3. Et quæ leguntur in profanis quibuſdam eminuiſſe virtutes, non eſſe idonea argumenta puritatis naturæ, quum animus intus fuerit prauus, ambitione aut alio veneno corruptus, non ſtudio illuſtrandæ Dei gloriæ directus: & quum non ſint communes naturæ dotes, ſed ſpeciales Dei gratiæ, quas varie & ad certum modum profanis alioqui hominibus diſpenſat, vt ſæpe regibus, nonnunquam etiam priuatis quibuſdam, lib.2, cap.3, ſect. 4.

de Humilitate.

Veram humilitatem nō eſſe (quam à nobis exigit Deus) niſi omni nos bono & iuſtitia penitus vacuos agnoſcimus, lib.3, ca.12, ſect.6. Cuius humilitatis exemplum oſtenditur in Publicano, ſect.7.

Vt Chriſti vocationi locum demus, faceſſere a nobis oportere tum arrogantiam tum ſecuritatem, li.3, c.12, ſect.8.

Non eſt periculum ne ſibi nimium adimat homo, dummodo recuperandum in Deo diſcat quod ſibi deeſt. Verbum eſt diabolicum, licet nobis dulce, quod hominem in ſeipſo erigit. ad quod repellendum recitantur ex Scriptura multæ graues ſententiæ, quæ hominem ſeuere proſternunt: item promiſſiones, quæ non aliis gratiam promittunt quam tabeſcentibus ſuæ paupertatis ſenſu, lib.2, c.2, ſect.10. Item egregie quædam dicta de humilitate vera a Chryſoſtomo & Auguſtino, lib.2, c.2, ſect.11.

I

de Idolis.

Scriptura Deum certis epithetis & notis inſignit, non vt vni loco aut populo alliget, ſed vt ſacrum eius numen ab idolis diſcernat, lib.1, cap.8, ſect.15.

Primi præcepti expoſitio: vbi oſtenditur, adorationem, fiduciam, inuocationem, gratiarum actionem Deo in ſolidum competere: eorúmque ne tantillum quidem aliò deriuari poſſe ſine ipſius graui iniuria, cuius oculis omnia patent, lib.2, c.8, ſec.16. Secundi præcepti expoſitio: vbi de idolis & imaginibus, lib.2, c.8, ſect.17. Scripturam vt ad verum Deum nos deducat, diſerte excludere deos omnes Gentium, lib.1, c.10, ſect.3, & maxime idola ac ſimulachra omnia, li.1, c.11, ſect.1. Deum ab idolis diſcerni, non tantum vt ſolus Dei nomen obtineat, ſed vt ſolus in ſolidum colatur, nec aliò transferatur quicquid in diuinitatem competit, li.1, c.12, ſe.1. Impio mendacio corrumpi Dei gloriam quoties ei forma vlla affingitur, lib.1, c.11, ſect.1. Simpliciter Deo diſplicere omnes ſtatuas & imagines quæ fiunt ad eum figurandum, probatur teſtimoniis & rationibus, li.1, c.11, ſect.2. neque ad Iudæos tantum pertinuiſſe eam prohibitionem, Ibid.

Sic Deum certis ſignis viſibilibus præſentiam ſuam olim oſtendiſſe vel toti populo vel quibuſdam ſelectis, vt eadem ſigna monerent eos de incomprehenſibili Dei eſſentia, lib.1, c.11, ſec.3. Inſanire Papiſtas qui ſimulachra Dei & ſanctorum defendunt exemplo Cherubim operientium propitiatorium, oſtenditur vel Iuuenalis teſtimonio, lib.1, c.11, ſec.3.

Simulachra non eſſe deos materia ipſa oſtendit, item fabricatio, quæ manibus hominum perficitur, li.1, c.11, ſect.4.

Contra Græcos, qui Deum non ſculpunt, ſed pingere ſibi permittunt, lib.1, cap.11, ſect.4.

Gregorij dictum (quo niti ſe dicunt Papiſtæ) imagines eſſe libros idiotarum, refutatur teſtimoniis Ieremiæ & Habacuc, Lactantij, Euſebij, Auguſtini, Varronis, & decreto Concilij Elibertini, lib.1, cap.11, ſect.5.6.7.

Papiſtarum ſtatuas vel picturas quibus ſanctos martyres & pias virgines repræſentant, perditiſſimi luxus & obſcœnitatis exemplaria, lib.11, cap.11, ſect.7 & 12.

Ex verbi prædicatione & Sacramentorum adminiſtratione multo plus diſcet populus quam ex mille crucibus ligneis, lib.1, cap.11, ſect.7.

Idololatriæ vetuſtas & origo, quod homines Deum ſibi adeſſe non credentes, niſi carnaliter ſe præſentem exhibeat,

erexerunt ſigna in quibus ipſum ſibi præ oculis carnalibus obuerſari credebant, lib.1, cap.11, ſect.8. Tale figmentum ſequitur protinus adoratio ſimulachri, ſicut Dei aut alterius creaturæ in ſimulachro. quorum vtruoque Lex Dei prohibet, ſect.8.9.

Contra eos qui ad defenſionem execrabilis idololatriæ prætexunt, ſe non reputare imagines pro diis, oſtenditur neque Iudæos vitulum, neque Ethnicos ſimulachra ſibi fabricantes, exiſtimaſſe illa Deum eſſe: quos tamen nemo excuſare ſuſtineat, lib.1, cap.11, ſect.9.

Papiſtas non minus quam Ethnicos & idololatras Iudæos, perſuaſos eſſe ſe Deum ipſum colere ſub ſimulachris oſtenditur, lib.1, cap.11, ſect.10. neque ipſos elabi poſſe diſtinctione ſua duliæ & latriæ, Ibid. ſect 11 & 16, & cap.12, ſect.2. Quum idololatria damnatur, non repudiari prorſus ſculpturam & picturam, ſed requiri purum & legitimum vtriuſque vſum, adeóque ne Deus effingatur viſibili ſpecie, ſed ea tantum quorum capaces ſint oculi, lib.1, c.11, ſect.12.

De imaginibus in templis Chriſtianorum, li.4, c.9, ſe.9.

Etiam idololatræ omnibus ſeculis naturaliter ſenſerunt vnicum eſſe Deum: ſed hic ſenſus non vltra valuit niſi vt eſſent inexcuſabiles, lib.1, c.10, ſect.3.

Idololatria amplum eſt documentum Dei notitiam omnium mentibus naturaliter eſſe inditam, lib.1, cap.3, ſect.1.

de Ieiunio.

De ea parte diſciplinæ Eccleſiaſticæ quæ eſt de indicendis ieiuniis, aut precibus extraordinariis: & quomodo id facere debeant paſtores, lib.4, cap.12, ſect 14.16.17. Prouidendum ne quid in ieiunio obrepat ſuperſtitionis, ſect.19.

Sanctum & legitimum ieiunium tres habet fines, lib.4, c.12, ſect.15. Ieiunij definitio, lib.4, c.12, ſect.18.

De quadrageſimæ ſuperſtitione & varia ieiunij illius obſeruatione, lib.4, cap.12, ſect.20.21.

de Imagine Dei in homine.

Quid ſit hominem creatum eſſe ad imaginem Dei: vbi refutantur futiles expoſitiones Oſiandri & aliorum quorum damnatur oſtenditur, quamuis Dei imago reluceat etiam in homine externo, & extendatur ad totam præſtantiam qua eminet hominis natura inter omnes animantium ſpecies, primariam tamen eius ſedem in mente & corde, vel in anima eiuſque potentiis eſſe, lib.1, c.15, ſect.3, lib.2, c.2, ſect.1.

Imaginem Dei initio conſpicuam fuiſſe in Adamo, in luce mentis, cordis rectitudine, & partium omnium ſanitate, probatur ex reparatione corruptæ naturæ, qua Chriſtus nos reformat ad imaginem Dei, & aliis argumentis, li.1, c.15, ſ.4.

de Impoſitione manuum.

De impoſitione manuum in ordinandis miniſtris, lib.4, cap.14, ſect.20.

De impoſitione manuum in creandis Sacerdotibus Papiſticis, lib.4, cap.19. ſect.31.

de Indulgentijs.

Quòd tandiu ſaluæ conſtiterint indulgentiæ, argumento eſſe quam alta errorum nocte aliquot ſeculis immerſi fuerint homines, lib.3, cap.5, ſect 1.

Quid ſint indulgentiæ ex Papiſtarum doctrina: vnde conuincitur eſſe profanationem ſanguinis Chriſti. Egregia antitheſis Chriſti & indulgentiarum Papalium, lib 3, c.5, ſec.1.

Confoditur impium dogma indulgentiarum egregiis ſententiis Leonis Romani Epiſcopi & Auguſtini: oſtenditurque ſanguinem Martyrum non eſſe infructuoſum, licet nullum locum habeat in remiſſione peccatorum, lib.3, cap.5, ſect.3. & 4.

Aut mendax Dei Euangelium eſſe oportere, aut mendaces indulgentias, oſtenditur: & quæ earum origo fuiſſe videatur, lib.3, cap.5, ſect.5.

de Iudiciis forenſibus.

De iudiciorum, magiſtratuum & legum vſu inter Chriſtianos. Licere Chriſtianis coram magiſtratu ius ſuum perſequi, modo id illæſa pietate & charitate proximi fiat, li.4, c.20, ſect.17.18. Vindictæ cupiditatem ſemper fugiendam, ſiue actio ſit ciuilis ſiue criminalis, qua contenditur coram iudice, ſect.19. Præceptum Chriſti de pallio permittendo ei qui tunicam auferat, & ſimilia, non repugnare quominus Chriſtianus coram magiſtratu litiget, & eius ope vtatur ad rerum ſuarum conſeruationem, ſect.20. Paulum non damnare in vniuerſum lites, ſed reprehendere immodicum litigandi furorem in Corinthiis, ſect.21.

de Iudicio vltimo.

De viſibili præſentia Chriſti quum apparebit ſupremo die: de iudicio viuorum & mortuorum: oportereque ad diei illius cogitationem reuocari fidem noſtram, & de egregia conſolatione quæ inde conſcientiis noſtris oritur, ſect.17.18.

De incomprehenſibili grauitate diuinæ vltionis in reprobos, lib.3, cap.25, ſect.12.

de Iuramento.

Expoſitio tertij præcepti: quo tria hæc continentur. Ne quid de ipſo Deo cogitemus aut loquamur niſi reuerenter, ne quid etiam de eius verbo & adorandis myſteriis, ne quid poſtremo de eius operibus, lib.2, cap.8, ſect.22.

Iuramenti definitio: vbi oſtenditur ſpeciem eſſe cultus diuini. ideóque cauendum ne iuramenta noſtra contineant contumeliam in nomen Dei, quod fit peierando: vel contemptum eius, quod fit in ſuperuacuis iuramentis, aut quibus alterius quam Dei nomen adhibetur, lib.2, c.8, ſec.23.24.25.

Contra Anabaptiſtas probatur ex Scriptura non omnia iuramenta nobis interdici, Chriſtumque in Euangelio nihil mutaſſe quo ad regulam iuriſiurandi in Lege præſcriptam, li.2, c.8, ſect.26. quod ipſius etiam exemplo confirmatur: nec ſolum publica, ſed priuata etiam iuramẽta permiſſa eſſe, ubi ſeruata moderatione quam Lex iubet, Ibid. ſe.27.

de Iuſtificatione fidei.

De iuſtificatione fidei, ac primo de ipſa nominis & rei definitione, lib.3, cap.11.

Maximi eſſe momenti caput doctrinæ de iuſtificatione fidei, lib.3, cap.11, ſect.1.

Quid ſit iuſtificari operibus, quid item fide, oſtenditur ex Scriptura, lib.3, cap.11, ſect.2.3.4.

Refutatur Oſiandri delirium de eſſentiali iuſtitia, quod homines ſerio gratuitæ Chriſti gratiæ ſenſu priuat, lib.3, c.11, ſect.5.6.7, & ſequentibus que ad 13.

Refellitur Oſiandri commentum, Quum Deus & homo ſit Chriſtus, reſpectu diuinæ naturæ non humanæ factum nobis eſſe iuſtitiam, lib.3, cap.11, ſect.8.9.

Contra eos qui iuſtitiam imaginantur ex fide & operibus conflatam, oſtenditur, altera ſtante alteram neceſſario euerti, lib.3, cap.11, ſect.13.14.15.16.17.18.

Ex Scriptura probatur contra ſophiſtas firmum eſſe axioma, Nos ſola fide iuſtificari, lib.3, cap.11, ſect.19.20.

Confirmatur Scripturæ teſtimoniis, iuſtitiam fidei eſſe reconciliationem cum Deo, quæ ſola peccatorum remiſſione conſtet, lib.3, cap.11, ſect.21.22.

Sola interceſſione iuſtitiæ Chriſti nos obtinere vt coram Deo iuſtificemur, lib.3, cap.11, ſect.23.

Vt ſerio nobis perſuadeatur gratuita iuſtificatio, ad Dei tribunal attollendas eſſe mentes: coram quo nihil eſt acceptum niſi omni ex parte integrum & abſolutum, cuius tremenda maieſtas deſcribitur ex variis Scripturæ locis, lib.3, cap.12, ſect.1.2.

Pios omnes ſcriptores oſtendere, vbi ſibi cum Deo negotium eſt, vnicum conſcientiæ aſylum eſſe in Dei gratuita miſericordia, excluſa omni operum fiducia: demonſtratur teſtimoniis Auguſtini & Bernardi, lib.3, cap.12, ſect.3.

Duo eſſe in gratuita iuſtificatione obſeruanda: nempe vt Domino conſtet illibata ſua gloria: quod fit vbi ſolus ipſe iuſtus agnoſcitur: quoniam aduerſus Deum gloriantur qui in ſe gloriantur, lib.3, cap.13, ſect.1.2. Deinde vt conſcientiis noſtris coram ipſius iudicio placida ſit quies, ſect.3.4.5.

Quale initium iuſtificationis, & continui progreſſus, lib. 3, cap.14.

Breuis ſumma fundamenti doctrinæ Chriſtianæ ex Paulo, lib.3, cap.15, ſect.5.

Eo fundamento iacto ſapientes architectos recte atque ordine ſuperædificare, ſiue doctrina & exhortatio ſit proponenda, ſiue conſolatio adhibenda, ſect.8.

Doctrina iuſtificationis fidei non deſtrui bona opera, li. 3, cap.16, ſect.1.

Falſiſſimum eſſe, abduci hominũ animos ab affectu bene agendi quũ illis merendi opinionẽ tollimus, li.3, c.16, ſe.2.3

Futiliſſimam eſſe calumniam, inuitari homines ad peccandum quum gratuitam peccatorum remiſſionem, in qua collocatam dicimus iuſtitiam affirmamus, lib.3, c.16, ſect.4.

Quo ſenſu dicat nonnunquam Scriptura fideles iuſtificari operibus, lib.3, ca.17, ſect.8.9.10.11.12. Item, factores Legis iuſtificari, lib.3, c.17, ſect.13. Item, eum qui ambulat in integritate ſua iuſtum eſſe, ſect.15.

Expon

Exponuntur loci quidam quibus fideles iuſtitiam ſuam examinandam Dei iudicio audacter offerunt, ac ſecundum eam de ſe ſtatui cupiunt: & oſtenditur non pugnare cum gratuita iuſtificatione fidei, lib.3, cap.17, ſect.14.

Sententiam Chriſti, Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata, non pugnare cum gratuita iuſtificatione fidei, lib.3, c.18, ſect.9.

L

de Lege.

Legem, id eſt formam religionis, à Moſe promulgatam, non fuiſſe datam vt veterem populum in ſe retineret, ſed vt in illorum cordibus foueret ſpem ſalutis in Chriſto vſque ad eius aduentum: oſtendit toties repetita fœderis mentio apud Moſem. item ceremoniarũ ratio præſcripta tam in ſacrificiis quam in ablutionibus: item ius ſacerdotij in tribu Leui, & regia dignitas in Dauide & poſteris. Legem etiam decem præceptorũ datã fuiſſe vt homines ad Chriſtũ quærendum præpararet, li.2, c.7, ſec.1.2. Idque fieri quũ nos peccatorum noſtrorũ vndique conuictos magis inexcuſabiles reddit, vt ad veniã reatus expetendã ſollicitet, li.2, c.7, ſe.3.4

Impoſſibilem eſſe Legis obſeruationem probatur ex Scriptura, & exponitur, lib.2, cap.7, ſect.5.

Legis moralis vſum officiúmque triplex eſſe. quorum primum eſt, vt iuſtitiam quæ ſola Deo accepta eſt oſtẽdens, nobis ſit inſtar ſpeculi, in quo noſtram impotentiam, tum ex hac iniquitatem, poſtremo ex vtraque maledictionem contemplemur. neque id in ignominiã Legis, ſed in gloriam beneficentiæ Dei cedere, quæ & auxilio gratiæ ad faciendum quod iubetur ſuccurrit, & miſericordia delet lapſus noſtros. neque tamen in reprobis ceſſare omnino hoc Legis officiũ, li.2, c.7, ſect.6.7.8.9. Secundum, vt pœnarũ formidine coerceat reprobos, ne effrænate perpetrent quam ſemper intus alunt & amant prauitatem: filios etiam Dei ante regenerationem ab externa petulantia retrahat, lib.2, ca.7, ſect.10.11. Tertium, fideles reſpicit. illis enim Lex licet iam digito Dei inſcripta cordibus, bifariam adhuc prodeſt: nam eius meditatione in intelligentia volũtatis Domini magis confirmantur, & ad obſequium excitantur roborantúrque, ne carnis ignauia degenerent, li.2, c.7, ſect.12.13. Nam quantum ad maledictionem Legis abrogata eſt fidelibus, ne amplius ſe contra illos exerat damnando ac perdendo, lib.2. c.7, ſect.14.

Ex decem præceptis Legis diſcimus eadem illa quæ lege naturali dictante tenuiter tãtùm deguſtamus. Primum Deo reuerentiam, amorem, timorem deberi a nobis: iuſtitiam illi placere, iniquitatem diſplicere: deinde, vitæ noſtræ examine facto ad Legis regulam, nos indignos eſſe qui locum noſtrum retineamus inter Dei creaturas, & vires noſtras repuſando non modo impares eſſe adimplendę Legi, ſed prorſus nullas. vtrunque humilitatem & deiectionem in nobis generat, quæ ad Dei miſericordiam recurrere, & opem gratiæ eius expoſcere nos docet, lib.2, c.8, ſect.1.2.3.

Quoniã Deus legiſlator eſt ſpiritualis (id eſt, animę non minus quam corpori loquitur) Lex etiã non externam modo honeſtatem, ſed interiorẽ ſpiritualémque iuſtitiam requirit, & plane Angelicam puritatem, lib.2, cap.8, ſect.6. Quod probatur ex ipſius Chriſti interpretatione Phariſæorum peruerſam expoſitionem refutantis, qui externam tantum neſcio quam Legis obſeruationem vrgebant, ſect.7.

Plus ſemper ineſt in præceptis & interdictis Legis quam verbis exprimatur. Itaque ad rectam & veram eorum interpretationem expendere conuenit quę ſit cuiuſque ratio ſiue finis. Deinde ab eo quod iubetur vel interdicitur ad contrarium ducenda eſt ratiocinatio, vt non tantum malum vetari, ſed illi malo contrarium bonum imperari intelligamus, lib.2, cap.8, ſect.8.9. Cur Deus ſynecdochice loquutus ſit in concipiendis Legis ſuæ præceptorum formulis, ſect.10.

De Legis partitione in duas tabulas: eaque nos doceri primum iuſtitiæ fundamentum (atque adeo animam) eſſe Dei cultum, lib.2, c.8, ſect.11. De diuiſione decem præceptorum, & quot priori, quot item poſteriori tabulæ aſſignanda, Ibidem, ſect.12, & ſn.

Præceptorum Dei explicatio: vbi oſtenditur Dominum initio Legis ad ſanciendam eius maieſtatem triplici argumento vti, primum ſibi poteſtatem ſupremam & ius imperij in nos vendicando, velut neceſſitate ad parendum trahere: deinde promiſſionis gratiæ dulcedine allicere: poſtremo, beneficij accepti commemoratione ad obedientiam ſtimulare, lib.2, cap.8, ſect.13.14.15.

Legem non docere rudimenta tantùm quædam & primordia iuſtitiæ, ſed verum eius complementum, expreſſionem imaginis Dei, & ſanctitatis perfectionem: quæ tota comprehenditur duobus capitibus, dilectione videlicet Dei & proximi, lib.2, cap.8, ſect.51.

Lex naturalis, lib.2, cap.2, ſect.12.

de Legibus politicis.

Nec Leges ſine magiſtratu, nec magiſtratus ſine legibus conſiſtere poteſt. Refelluntur ij qui negant recte compoſitam eſſe rempublicam niſi politicis legibus Moſis regatur. ad id diuiditur Lex Moſis in mores, ceremonias & iudicia, & cognito ſingularum partium ſcopo oſtenditur liberum eſſe ſingulis gentibus leges politicas condere, lib.4, c.20, ſe.14.15. modo ad ęquitate illam naturalẽ referantur cuius ratio in Lege morali Moſis deſcripta eſt. Itaque pœnarũ ſanctiones poſſe variare pro regionis, ſeculi, aliarumq́, circunſtantiarum diuerſitate, declaratur propoſitis exẽplis, ſe.16.

de Libertate Chriſtiana.

Quam neceſſaria ſit eius cognitio, lib.3, cap.19, ſect.1.

In tribus partibus ſitã eſſe Chriſtianam libertatẽ. Prima tractatur, li.3, c.9, ſect.2.3. ſecunda, ſect.4.5.6. tertia, ſect.7.8.

Libertatem Chriſtianam eſſe rem ſpiritualem: & eam peruerſe interpretari quicunque vel ſuis cupiditatibus ipſam prætexunt, vel ea abutuntur cum fratrum infirmiorum offendiculo, lib.3, cap.19, ſect.9.10.

de Libero arbitrio.

Libero arbitrio pollebat homo in prima conditione creationis, lib.1, c.15, ſect.8. quod lapſu ſuo amiſit. Hoc ignoraſſe philoſophos, & plane deſipere qui eos ſequuntur, liberum arbitrium adhuc homini tribuentes, Ibidem.

Flexibilitas liberi arbitrij vel imbecilla facultas, quæ fuit in primo homine, non excuſat eius lapſum, lib.1, c.15, ſect.8.

Non minus e re noſtra eſſe quam ad Dei gloriam pertinere agnoſcere vires omnes noſtras baculum arũdineum, imò fumum eſſe. interim cauendũ ne dum omni rectitudine abdicatur homo, inde deſidiæ occaſionẽ arripiamus: quin potius excitari nos ita conuenit ad quærendum in Deo bonum omne, quo vacui ſumus. Liberum arbitrium a ſuis defenſoribus magis præcipitari quam ſtabiliri, li.2, c.2, ſect.1.

Philoſophi tres animæ facultates conſtituunt, intellectum, ſenſum & voluntatem, ſiue appetitum: putántque humani intellectus rationem rectæ gubernationi ſufficere: voluntatem a ſenſu quidẽ ad mala ſolicitari (adeo vt cum difficultate rationi ſe ſubiiciat, & aliquãdo varie diſtrahatur) ſed tamen habere liberam electionem, & nequaquam poſſe impediri quin rationem ducem per omnia ſequatur. denique virtutes & vitia in noſtra eſſe poteſtate, li.2, c.2, ſec.2.3.

Scriptores Eccleſiaſtici, licet agnoſcerent & mentis ſanitatem & voluntatis libertatem ex peccato grauiter vulneratam, nimis tamẽ philoſophice hac de re loquuti ſunt. veteres quidem, primum ne rem communi hominum iudicio abſurdam traderent: deinde & præcipue, ne carni ſuapte ſponte nimis ad bonum torpenti nouã deſidię occaſionem præberent: vt oſtenditur ex pluribus ſententiæ Chryſoſt. & Hieron. Græci præ aliis, maximè Chryſoſtomus, modũ excedunt in extollẽdo libero arbitrio: ita tamen veteres in genere omnes, excepto Auguſtino, variant & vacillant in hoc doctrinæ capite, vt nihil fere certi ex eorum ſcriptis referri queat. qui poſtea venerũt, in deterius aliij poſt alios ſũt dilapſi. Itẽ liberi arbitrij varię definitiones ex Origene, Auguſt. Bernardo, Anſelmo, & Petro Lõbardo & Thoma, li.2, c.2, ſ.4

Quibus in rebus vulgo dent homini liberum arbitrium: & de triplici voluntate hominis, li.2, c.2. ſect.5. item de vulgari diſtinctione triplicis libertatis. Ibidem.

An in totum ſit homo priuatus facultate bene agendi, an vero habeat adhuc nonnullam, licet infirmam: vbi de vulgari diſtinctione gratiæ operantis & cooperantis, & quid in ea offendat, lib.2, cap.2, ſect.6.

Quum non alia ratione dici poſſit homo liberum arbitrium habere, niſi quia volũtate ſua male agit, non coactione: magnopere intereſſe Eccleſiæ nunquam vſurpatam eſſe hanc vocem, quæ in exitialẽ confidẽntiam euexit homines. Veteres etiam ſæpe declarare quid de voce ipſa ſentiãt: Auguſtinum in primis, ex quo plurimi loci citantur vbi vim eius eneruat & eludit, cũ ſeruum arbitrium nominans, tum rem ipſam vt eſt exponens pluribus verbis, li.2, c.2, ſect.7.8.

Licet veteres ſcriptores Eccleſiaſtici nimij ſint interdum in libero arbitrio extollendo, & ambigue varieque in hac re loquuti ſint, apparet tamen ex quam plurimis eorum ſen-

rentur, humana virtute nihil aut quamminimo æſtimata, totam bonorum omnium laudem Spiritui ſancto detuliſſe: quarum nonnullæ recitantur Cypriani, Auguſtini, Eucherij, Chryſoſtomi, lib. 2, cap. 2, ſect. 9.

Humani arbitrij facultas non ab euentu rerum, ſed à iudicij electione & voluntatis affectione eſt æſtimanda, lib. 2, cap. 4, ſect. 8.

Contra patronos liberi arbitrij oſtenditur peccatum eſſe neceſſarium, neque tamen ideo minus debere imputari: item eſſe voluntarium, non tamen euitabile, lib. 2, c. 5, ſect. 1.

Soluitur altera eorum obiectio, Niſi ex libera arbitrij electione tum virtutes tum vitia procedunt, non eſſe conſentaneum vt homini vel pœna infligatur, vel præmium rependatur, lib. 2, c. 5, ſec. 2. Item quod obijciunt, Si hæc non ſit voluntatis noſtræ facultas, bonum aut malum eligere, oporteret homines omnes eſſe malos, aut omnes bonos, lib. 2, cap. 5, ſect. 3.

Contra eoſdem etiam docetur non fruſtra fieri exhortationes, admonitiones, obiurgationes, licet non ſit penes peccatorem parere: & quid illæ operentur tum in impijs, tum in fidelibus, oſtenditur, lib. 2, cap. 5, ſect. 4. 5.

Ex præceptis & Lege Dei non inferendum eſt, hominem habere liberum arbitrium & vires aliquas præſtandi: nam Deus non tantum imperat quod fieri oportet, ſed etiam promittit obediendi gratiam, lib. 2, cap. 5, ſect. 6. 7. 9.

Id oſtenditur tum in præceptis quæ primam ad Deum conuerſionem exigunt, quam in iis quę ſimpliciter de Legis obſeruatione loquuntur, item iis quæ perſeuerare in recepta Dei gratia iubent. Idem enim Deus qui hæc exigit, teſtatur dona ſua gratuita eſſe conuerſionem peccatoris, vitæ ſanctitatem, & perſeuerandi conſtantiam, neque earum laudem partiendam inter Deum & hominem, li. 2, c. 5, ſec. 8. 9. 11.

Promiſſiones conditionales, Si volueritis, Si audieritis, & ſimiles non probant liberam volendi audiendiue facultatem eſſe in homine: neque tamen Deum hominibus illudere ita cum illis paciſcendo oſtendunt. & quis eiuſmodi obteſtationum vſus ſit tum erga pios, tum erga impios, lib. 2, cap. 5, ſect. 10.

Exprobrationes quibus Deus populo ſignificat, per eum duntaxat ſtetiſſe quominus ab indulgentia ſua omne genus bonorum reciperet, non probant fuiſſe in hominum poteſtate, mala, quibus vexati ſunt, effugere. Vbi de eiuſmodi exprobrationum vſu, tam erga eos qui obſtinate in vitiis pergunt, quam erga dociles qui ad pœnitentiam conuertuntur. Item quod agendi partes nonnunquam Scriptura nobis tribuere videtur, non alia ratione facere, niſi vt carnis pigritiem expergefaciat, lib. 2, cap. 5, ſect. 11.

Quod Moſes dicit, Prope eſt præceptum in ore tuo & in corde tuo, &c. non iuuare liberi arbitrij defenſores: quum ibi non de nudis præceptis, ſed de promiſſionibus Euangelicis agat, lib. 2, cap. 5, ſect. 12.

Nihilo magis pro ipſis facere locos vbi dicitur Dominus expectare & ſpeculari quid facturi ſint homines, lib. 2, cap. 5, ſect. 13.

Item eos, vbi bona opera vocantur noſtra, & nos dicimur facere quod eſt ſanctum placitúmque Domino. Ibique oſtenditur ſolum Dei Spiritum omnes bonos motus operari in nobis, non tamen quaſi in truncis, lib. 2, cap. 5, ſect. 14. 15.

Expoſitio aliquot aliorum Scripturæ teſtimoniorum, quibus gratiæ Dei hoſtes abutuntur ad ſtabiliendum liberum arbitrium, lib. 2, cap. 5, ſect. 16. 17. 18. 19.

M

de Magiſtratibus.

Magiſtratuum functionem non modò coram Deo ſanctam & legitimam eſſe, ſed ſacerrimã etiam, & in tota mortalium vita lõge honeſtiſſimam, probatur variis elogiis quibus eam ornat Scriptura, & ſanctorum virorum exemplis qui ciuilem poteſtatem exercuerunt, li. 4, c. 20, ſect. 4. Hanc cogitationem ſtimulum eſſe piis magiſtratibus quo excitentur ad officium: & conſolationem qua muneris ſui difficultates leniant, lib. 4, cap. 20, ſect. 6.

Refutantur qui, licet ſub Lege præfuerint olim reges ac iudices populo Dei, hoc tamen ſeruile gubernandi genus aſſerunt non conuenire perfectioni quam Chriſtus cum Euangelio ſuo attulit, lib. 4, cap. 20, ſect. 5. 7.

Falli eos qui magiſtratus arcent a religionis cura: quum eorum officium extendatur ad vtranque Legis tabulam. Ex Scriptura oſtenditur conſtitutos eſſe tam cultus Dei quam publicæ pacis & honeſtatis protectores ac vindices. quod ſine gladij poteſtate præſtare omni ex parte non poſſunt, li. 4, cap. 20, ſect. 9.

Quæſtio, Quomodo liceat magiſtratibus eſſe piis, & gladium ſtringere, ſanguinemque humanum fundere, explicatur ex Scriptura. oſtenditurque adeo non peccare ſceleratos puniendo, vt hæc ſit vna ex regiis virtutibus, pietatiſque eorum approbatio. Duo hic magiſtratibus vitia eſſe cauenda, nimiam ſeueritatem & ſuperſtitioſam clementiæ affectationem, lib. 4, cap. 20, ſect. 10.

Subditorum officium erga magiſtratus, honorificentiſſime de ipſis ſentire tanquã de Dei miniſtris ac legatis, quantum ad ipſum ordinem: non quod hominum vitia pro virtutibus ſint habenda, lib. 4, cap. 20, ſect. 22.

Propenſis in eorum obſeruationem animis ſuam illis obedientiam approbare, ſiue edictis parendũ, ſiue tributa ſoluenda, &c. eorum ſalutem ac proſperitatem Deo commendare, non tumultuari, nec irrũpere in partes magiſtratus, ſect. 23.

Malos etiam principes, & vitæ nequam ac tyrannice dominantes eadẽ in reuerẽtia ac dignatione habendos (quantum ad publicam obediẽtiam attinet) qua optimum regem haberemus, li. 4, c. 20, ſect. 24. 25. quia non ſine Dei prouidentia ac ſingulari actione illi etiam publicam poteſtatem habent. quod teſtimoniis variis exemplíſque Scripturę confirmatur. & oſtenditur quibus conſiderationibus impatientiam ſuam frænare debeant qui ſub huiuſmodi impiis & flagitioſis tyrannis viuunt ſubditi, ſect. 26. 27. 28. 29. & 31.

Non licere priuatis hominibus inſurgere in tyrannos, ſed iis tantum qui ſecundum regni aut regionis leges vindices ſunt libertatis populi, lib. 4, cap. 20, ſect. 31.

Dominum admirabili bonitate & prouidentia excitare interdum ex ſeruis ſuis qui pœnas ſumant de tyrannis, non nunquam impiorum aliud molientium furorem eò deſtinare, lib. 4, cap. 20, ſect. 30.

In ea quæ regum & præfectorum imperiis debetur obedientia ſemper excipiendum, Ne a Dei obedientia nos abducat. neque vllã ipſis fieri iniuriam dum aduerſus Deum præcipientibus parere detrectamus: idque ſolius officij eſſe, quantumuis magnum ac præſens periculum immineat huic conſtantiæ, lib. 4, cap. 20, ſect. 32.

de Matrimonio.

Expoſitio ſeptimi præcepti, quo ſcortationem Dominus prohibet, pudicitiam & puritatem requirit: quam & animo, & oculis, & corporis cultu, & lingua, & moderato cibi potuſque vſu fouere & conſeruare debemus, lib. 2, c. 8, ſect. 41. 44. Continentiam ſingulare eſſe Dei donum, quod non omnibus, ſed quibuſdam dat, idque nonnunquam ad tempus. Quibus non eſt conceſſum, illi omnino ad coniugium (quod eſt in neceſſitatis humanę remedium a Domino ſancitum) confugiant, lib. 2, cap. 8, ſect. 41. 42. 43. Coniugibus videndum, nequid omnino admittant indignum honeſtate ac temperantia matrimonij: alioqui vxorum adulteri videntur eſſe, non mariti, lib. 2, cap. 8, ſect. 44.

Perperam matrimonium dici Sacramentum à Papiſtis: & refutantur eorum rationes, lib. 4, cap. 19, ſect. 34. Oſtenditur non iuuari loco Pauli, quo ſe tegere conantur, ſect. 35. Interim ipſos ſecum pugnare, quum a Sacramento hoc arcent ſuos Sacerdotes, & dicunt eſſe immunditiem ac pollutionem carnis, lib. 4, cap. 19, ſect. 36.

Hoc Sacramenti falſo prætextu Papam cum ſuis traxiſſe ad ſe cauſarum coniugalium cognitionem, leges ſanxiſſe de matrimonio partim in Deum manifeſte impias, partim in homines iniquiſſimas: quæ recitantur, lib. 4, cap. 19, ſect. 37.

de Mediatore Chriſto.

Chriſtum, vt mediatoris officium præſtaret, oportuiſſe fieri hominẽ: quia ſic Deus ſtatuerat quod nobis optimum erat: quum nemo alius pacis reſtituendæ interpres inter Deum & nos eſſe poſſet, nemo nos facere Dei filios, nemo certam nobis reddere regni cęleſtis hereditatem, nemo pro hominis inobedientia remedij loco obedientiam opponere, lib. 2, cap. 12, ſect. 1. 2. 3.

Refutatur vaga ſpeculatio eorum qui Chriſtum, etiamſi ad redimendum genus humanum non fuiſſet opus remedio, contendunt futurum fuiſſe hominem: & multis rationibus teſtimoniiſque oſtenditur, quum tota Scriptura clamet veſtitum fuiſſe carne vt fieret redemptor, aliam cauſam vel alium finẽ imaginari nimiæ eſſe temeritatis, li. 2, c. 12, ſec. 4. Neque fas eſſe de Chriſto longius inquirere: quique id faciant, eos impia audacia prorumpere ad nouum Chriſtum fingendũ, vbi reprehenditur Oſiander, qui ruſus hoc

temp

tempore hanc quæſtionem mouit, & contendit nullo Scripturæ teſtimonio hoc commentum repudiari, ſect.5. Refutatúrque principium quod ſumit, hominem creatum eſſe ad imaginem Dei, quia formatus fuerit ad exemplar futuri Chriſti, vt illum referret, quem iam Pater carne veſtire decreuerat. oſtenditúrque imaginem Dei in Adamo fuiſſe præſtantiæ notas quibus eum Deus inſignierat, quæ etiam relucet in Angelis ſect.6.7.

Soluuntur & aliæ obiectiones ſiue abſurditates quas metuit idem Oſiander. vt, Chriſtum nonniſi per accidens natum eſſe, & creatum ad imaginem Adæ: carituros fuiſſe Angelos capite, homines rege Chriſto, &c. Ibidem.

Quomodo duæ naturæ efficiant mediatoris perſonam in Chriſto: quod oſtenditur ſimilitudine ſumpta coniunctionis animæ & corporis in vno homine. Deinde variis locis demonſtratur Scripturam tribuere nonnunquam Chriſto quæ diuinitati peculiariter competant: nonnunquam quæ ad humanitatem ſingulariter referri oporteat: aliquando quod vni naturæ proprium eſt, alteri tribuere: qui tropus vocatur communicatio idiomatum, lib. 2, cap. 14, ſect. 1. 2. Aliquando etiam Chriſto tribuere quæ vtranque ſimul naturam complectuntur, neutri ſeorſum ſatis conueniant. quod poſtremum plerique veterum non ſatis obſeruarunt: tamen vtile eſt attendere, ad ſoluendos plurimos nodos, & vitandos errores Neſtorij, Eutychis, ſect.3.4. Serueti etiam error refutatur, qui figmentum ex Dei eſſentia, ſpiritu, carne, & tribus elementis increatis conflatum pro Filio Dei ſuppoſuit. Eius vafrities detegitur: & (quod ille negat) oſtenditur, Chriſtum, etiam antequam in carne naſceretur, fuiſſe Dei filium, quia eſt Sermo ille ante ſecula ex Patre genitus, ſect. 5. Item probatur vere & proprie eſſe Dei Filium in carne, id eſt natura humana: ſed deitatis tamen reſpectu, non carnis, vt garrit Seruetus, ſect. 6. Exponuntur quidam loci, quos ille illiúſque ſectatores vrgent in erroris ſui patrocinium: detegitur etiam alia eius calumnia, Antequam apparuit Chriſtus in carne, nuſquam vocari Dei Filium niſi ſub figura, ſect.7. Detegitur eorum omnium error, quicunque Chriſtum non agnoſcunt Filium Dei niſi in carne: & ſummatim proponuntur craſſiores præſtigiæ Serueti, quibus ſe & quoſdam faſcinauit, euertens quod para fides credit de Filij Dei perſona. ac inde colligitur, verſutis ambagibus impuri illius canis ſpem ſalutis prorſus iuiſſe extinctam, ſect.8.

de Mendacio.

Expoſitio præcepti noni: quo falſitatem Dominus coercet, qua vel mendacio vel obtrectandi libidine, alicuius nomen lædimus aut commodis detrahimus, lib.2, cap. 8, ſect. 47. Multa [illegible] a nobis peccari, etiamſi non mentimur. prudenter tamen diſtinguendam maledicentiam quę hic damnatur, a iudiciaria denuntiatione, & obiurgatione quæ fit caſtigandi ſtudio, &c. Ibidem, ſect.48.

de Meritis operum.

Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in conferenda iuſtitia, quam ſalutis certitudinem euertere, lib.3 cap.15.

Meriti nomen quicunque primus bonis operibus coram Dei iudicio aptauit, male illum fidei ſynceritati conſuluiſſe. & eo quidem vſos veteres, ſed ita vt multis locis oſtenderint ſalutem ſe non tribuere operibus, lib.3, cap.15, ſect.2.

Exponuntur loci quidam quibus ſophiſtæ probare nituntur meriti nomen erga Deum in Scripturis reperiri, li. 3. c.15, ſect.4.

Iuſtitiæ præmia ex Dei benignitate mera pendere, probatur authoritate Apoſtoli & Auguſtini, lib.3.c.5, ſect.2.

Falſum eſſe oſtenditur Chriſtum meruiſſe nobis primam tantum gratiam: poſteà nos operibus noſtris mereri, lib. 3, c.15, ſect.6.7.

de Merito Chriſti.

Recte & proprie dici Chriſtum nobis promeritum eſſe gratiam Dei & ſalutem: vbi oſtenditur Chriſtum non inſtrumentum duntaxat eſſe vel miniſtrum ſalutis, ſed authorem & principem: neque ita loquendo obſcurari Dei gratiam, quia non opponitur meritum Chriſti miſericordiæ Dei, imo ab ea dependet. & quæ ſubalterna ſunt, non pugnant, li. 2, c.17, ſect.1.

Hæc diſtinctio meriti Chriſti & gratiæ Dei probatur ex pluribus Scripturæ locis, ſect. 2.

Afferuntur multa Scripturæ teſtimonia, ex quibus certò & ſolidè colligitur, Chriſtũ ſua obedientia vere nobis gratiam apud Patrem acquiſiſſe ac promeritum eſſe, ſec 5.

Stultam eſſe curioſitatem, quærere an aliquid Chriſtus ſibi ipſe meruerit: temerarium vero, aſſerere, ſect.6.

de Miniſterio Eccleſiæ.

De miniſterio Eccleſiæ & iis qui hunc diſcendi modo contemnunt, li.4, c.1, ſect.5. De efficacia miniſterij, ſect.

Deum, qui ſolus docere poſſet Eccleſiam, vel per Angelos, id facere hominum miniſterio tribus de cauſis, lib. 3, ſect.1. Inſignibus elogiis ornari in Scriptura miniſterium Eccleſię, ſect.2.3. De Apoſtolis, Prophetis, Euangeliſtis, Paſtoribus & Doctoribus: & quę ſit ſingulorũ functio, ſec. 4.5.

Functionis Apoſtolorum & Paſtorum præcipuas eſſe partes, Euangelium annuntiare & Sacramenta adminiſtrare, lib.4, cap.3, ſect.6.

Paſtores ſuis Eccleſiis ita eſſe alligatos, vt alio migrare non debeant ſine publica authoritate, lib.4, cap.3, ſect.7.

Epiſcopos, Presbyteros, Paſtores, Miniſtros vocari in Scriptura eos qui Eccleſias regunt, lib.4, cap.3 ſect.8.

Neminem ſe in Eccleſia ad docendum vel regendum ingerere debere, ſed vocationem requiri, lib.4, c.3. ſect.10.

Verbi Dei prędicatio comparatur ſemini quod in terra ſpargitur: vnde intelligimus totum profectum a Dei benedictione & Spiritus efficacia prouenire, lib.4, c.14, ſect.11.

Quales Epiſcopos eligere oporteat, qualiter, a quibus ſint eligendi, & quo ritu quave ceremonia initiandi, li. 4, c. 3, ſect.11.12.13.14.15.16.

Vetus Eccleſia ante Papatum, quicquid miniſtrorum habuit, diuiſit in tres ordines, Paſtores, Seniores & Diaconos, li.4, c.4, ſect.1.

De mandato remittendorum & retinendorum peccatorum, ſiue ligandi & ſoluendi: quæ pars eſt poteſtatis clauium, & ad miniſterium verbi refertur, li.4, cap.11, ſect.1.

de Miſſa Papali.

Quid ſit Miſſa ex Romani Antichriſti & eius Prophetarum definitione, lib.4, c.18, ſect.1.

Prima Miſſæ virtus, quòd illic inſigni contumelia Chriſtus afficitur: quippe cuius ęternum ſacerdotium non agnoſcitur, quum alius velut ſucceſſor ei datur. idque fieri in Miſſa, quicquid prætexant Papiſtæ, li.4, c.18, ſect 2.

Altera Miſſæ virtus, quod erecto ſecundo altari Chriſti crucem euertit, & nouo ſacrificio illius vnicum & perpetuum ac ſemel oblatum ſepelit, ſect.3.9.14.

Exponitur Malachiæ locus quo hodie Miſſatium ſacrificium fulcire conantur aduerſarij, ſect.4.

Tertia Miſſæ virtus, quod veram & vnam mortem Chriſti obliterat, & ex hominum memoria excutit, ſect.5.

Quarta, quod fructum qui ex morte Chriſti ad nos redibat, nobis præripit, ſect.6.

Quinta, quod ſacram Cœnam, in qua Dominus paſſionis ſuæ memoriam inſculptam formatamque reliquerat, eneruat, e medio aufert & diſſipat, ſect.7.

Miſſæ nomen vnde, ſect.8.

Miſſæ ſacrificium non poſſe defendi veterum authoritate, qui Cœnam quidem ſæpe ſacrificium dixerunt, ſed alio ſenſu quam Papiſtæ. ipſos tamen veteres in eo videri nimis deflexiſſe ad Legis vmbras, li.4, c.18, ſect.10.11.

Miſſatij ſacrificij fiducia multos ſibi ſecuritua indulgere in vitiis & ſceleribus, lib.4, c.18, ſect.15.

Deſcribitur ſanctiſſima ipſa Miſſę ſanctitas ſuis elogiis, li.4, c.18, ſect.18.

de Monachatu.

Monaſteria olim fuiſſe velut ſeminaria ordinis Eccleſiaſtici, vbi deſcribitur ex Auguſtino veteris monaſtices forma, & ſolitos fuiſſe tum labore manuum victum ſibi quærere. vnde apparet longe aliam eſſe Papiſtica monachiſmi hodie rationem, li.4, c.13, ſect, 8.9.10.

De ſuperbo perfectionis titulo quo monachi ſuum vitæ genus ornant, li.4, c.13, ſect.11. Quia conſilia Euangelica (vt vocant) quibus reliqui Chriſtiani non ſunt aſtricti, obſeruaturos ſe recipiant, ſect. 12. Quia omnia ſua reliquerint, ſect.13.

Diſceſſionem ab Eccleſia facere omnes qui in cœnobia concedunt, quum monaſticen ſuam palam aſſerant eſſe formam ſecundi Baptiſmi, &c. li.4, c.13, ſect.14.

In moribus multum diſcrepare Papiſticos monachos ab illis veteribus, li, 4, c.13, ſect.15.

Quædam reprehendenda etiam in veteris illius monaſtices profeſſione: & periculoſum exemplum in Eccleſiam induxiſſe qui eius fuerunt authores, li.4, c.13, ſect.16.

Monach

Monachos ſuis votis non Deo ſed dæmonio ſe conſecrare, li.4,c.13,ſect.17.

Omnia non legitima nec rite concepta vota, vt apud Deum nihili ſunt, ſic nobis irrita eſſe debere, li.4,c.13,ſect.20. Itaque qui a monachiſmo ad aliquod honeſtum viuendi genus ſe conferunt, immerito accuſari fractæ fidei & periurij, ſect.21.

de Morte Chriſti.

Licet toto obedientiæ ſuæ curſu (id eſt tota vita ſingulisque eius partibus) Chriſtus redemptorem ſe noſtrum præſtiterit: Scripturam tamen, quo certius definiat modũ ſalutis, hoc morti Chriſti quaſi peculiare ac proprium adſcribere. In qua primum gradum occupat voluntaria Chriſti ſubiectio: ita tamen voluntaria vt non abſque certamine proprio ſe affectu abdicauerit. Conſideranda etiam damnatio, in qua duo notantur: Chriſtum ſcilicet inter ſceleſtos reputatum: & tamen eius innocentiæ teſtimonium ſæpius redditum ipſius etiam iudicis ore, li.2,cap.16,ſect.5. Notanda mortis ſpecies, crux ſcilicet maledicta: idque ita factum oportuiſſe, vt maledictione quæ nobis incumbebat, in eum traducta, & ſuperata ac abolita, nos eximeremur, & fuiſſe figurate repræſentatum in Moſaicis ſacrificiis quod in Chriſto demum, figurarum archetypo, fuit exhibitum, declaratur Eſaiæ & Apoſtolorum multis teſtimoniis, ſect.6. Tam in morte quam ſepultura Chriſti duplex beneficium nobis proponi, liberationem ſcilicet a morte cui mancipati eramus, & carnis noſtræ mortificationem, ſect.7.

O

de Obedientia liberorum erga parentes.

Expoſitio quinti præcepti, finis eius & ſumma, lib.2,c.8, ſect.35. Vocabulum honoris quam late hic pateat, treſque eſſe eius partes, reuerentiam, obedientiam & gratitudinem, Ibidem, & ſect.36.

De promiſſione adiecta quinto præcepto, de longa duratione vitæ, & quatenus ad nos hodie ſpectet, li.2,c.8,ſect.37. Quomodo Deus & quam variis modis vindictam ſuam in immorigeros exerceat. Parentibus tamen & aliis non deberi obedientiam niſi ſalua Dei Lege, ſect.38.

de Officialibus.

De Officialibus (quos vocant) Epiſcoporum Papiſticorum, li.4,c.11,ſect.7.8.

de Operibus.

Comparatio puritatis Dei cum tota hominum iuſtitia, li.3,c.12,ſect.4.5.

Diuiſa omni Adæ progenie in quatuor genera hominum, oſtẽditur nihil eos ſanctitatis aut iuſtitiæ habere. primum in iis qui nulla Dei agnitione præditi ſunt: in quibus licet nonnunquam appareant egregiæ dotes, quæ ſunt Dei dona, nihil tamen purum, li.3,c.14,ſect.1.2.3.4.5.6.

Idem oſtenditur in iis qui Sacramentis initiati, titulo tenus ſunt Chriſtiani, Deum factis abnegantes: item in hypocritis, qui cordis nequitiam manibus fucis tegunt, lib.3, c.14,ſect.7.8.

Probatur demum etiam Dei filios vere Spiritu eius regeneratos, non poſſe vlla operum ſuorum iuſtitia coram Dei iudicio ſtare: quia nullum ab illis proferri poteſt bonum opus quod nõ ſit aliqua carnis impuritate reſperſum: itaque damnabile. deinde ſi tale aliquod daretur, vnum tamen peccatum ſatis eſt ad delendam omnem memoriam prioris iuſtitiæ, li.3,c.14,ſect.9.10.11.

Refutantur ſubterfugia Papiſtarum de iuſtitia operum, & præcipue horrendum portentum operum ſupererogationis, li.3,c.14,ſect.12.13.14.15.

Quum de operibus agitur, duæ peſtes depellendæ ex animis noſtris: nequid ponamus fiduciæ in operum iuſtitia: nequid etiam gloriæ illis adſcribamus, li.3,c.14,ſect.16.

Quatuor genera cauſarum in conſtituenda ſalute noſtra ponuntur & declarantur ex Scriptura: & oſtenditur, nullam illic operum eſſe rationem, li.3,c.14,ſect.17.

Quòd aliquando ſancti ſe confirmant innocentiæ integritatiſque ſuæ memoria, quomodo ſit accipiendum: neque id vllo modo derogare gratuitæ iuſtitiæ in Chriſto, lib.3,c.14,ſect.18.19.20.

Vbi fidelium bona opera Scriptura dicit incitare Deum ad illis benefaciendum, ſeriem magis notari quam cauſam, li.3,c.14,ſect.21.

Cur Dominus in Scriptura vocet bona opera noſtra, & illis remunerationem promittat, li.3,c.15,ſect.3.

Refutatur ſophiſtarum commentum de moralibus operibus, quibus Deo gratioſi reddantur homines antequam Chriſto inſerantur, li.3,c.15,ſect.6. & c.17,ſect.4.

Fidelium operibus rependi quæ iuſtitiæ cultoribus in Lege ſua Dominus promiſit: ſed eius rei conſiderandam triplicem cauſam, li.3,c.17,ſect.3.

Duplicem hominis acceptionem apud Deum obſeruandam ex Scriptura, quarum poſterior licet opera bona fidelium reſpiciat, & ipſa tamen gratuitę eſt miſericordię Dei. li.3,cap.17,ſect.4.5.

Quum dicitur Deus benefacere iis qui ipſum diligunt, non cauſa cur illis benefaciat hæc põnitur, ſed potius modus & quales ipſi ſint Dei gratia, li.3,c.17,ſect.6.

Exponuntur loci quidam, quibus Scriptura bona opera iuſtitiæ titulo inſignit: & oſtenditur non eſſe contraria doctrinæ iuſtificationis fidei, lib.3,c.17,ſect.7.

Vnum bonum opus aut plura non ſufficere ad iuſtitiam coram Deo, licet vnum peccatum ſufficiat ad damnationem: neque hic valere axioma illud, Contrariorum eadem eſt regula, li.3,c.18,ſect.10.

Cur Dominus dicat ſe operibus rependere quod gratis ante opera donauerat, li.3,c.18,ſect.3. Et noſtræ imbecillitati ſic occurrere ipſum, ne animis labaſcamus, ſect.4.6.7.

Inde pendere bonorum operum iuſtitiam quæ faciunt fideles, quod per veniam Deo approbantur, li.3,c.18.ſect.5.

de Oratione.

Veram fidem non poſſe otioſam eſſe à Dei inuocatione, li.3,c.20,ſect.1.

Quam neceſſaria, & quot modis ſit vtilis precandi exercitatio, li.3,c. 20,ſect. 2. licet Dominus nobis non petentibus non ſit ceſſaturus, nec monitore opus habeat, ſect.3.

Rite inſtituendæ orationis prima lex, vt non aliter mente animóque compoſiti ſimus quam eos decet qui ad Dei colloquium ingrediuntur, li. 3,c. 20,ſect.4.5. Altera, vt rogando ſemper inopiam noſtram vere ſentiamus, ac ſerio cogitantes omnibus quæ petimus nos indigere, ſerium & ardentem impetrandi affectum iungamus cum ipſa precatione, ſect.6.

Omni tempore orandum eſſe: & in ſumma rerum omnium tranquillitate ſolam peccatorum noſtrorum recordationem nõ leuem nobis ſtimulum eſſe debere ad id exercitium, li.3,c.20,ſect.7.

Tertia rite precandi lex, vt omni propriæ gloriæ fiducia nos abdicemus: ne ſiquid, vel minimum, arrogemus nobis, cum inani noſtra inflatione ab eius facie concidamus, li.3, c.20,ſect.8.

Rite precandi initium eſt veniæ deprecatio cum humili & ingenua culpæ confeſſione, li.3,c.20,ſect.9.

Quo ſenſu accipiendæ ſint orationes quædam ſanctorum, quibus propriæ iuſtitiæ ſuffragium citare videntur ad exorandum Deum, li.3,c.20,ſect.10.

Quarta rite precandi lex, vt ita proſtrati & ſubacti vera humilitate, nihilominus certa ſpe exorandi ad orandum animemur. Ita in precibus concurrere fidem cum pœnitentia, li.3,c.20,ſect.11.

De certitudine fidei qua ſtatuunt fideles Deum ſibi eſſe propitium, & quam neceſſaria in inuocatione. neque labefactari eam certitudinem, vbi connectitur cum agnitione noſtræ miſeriæ, li. 3,c.20,ſect.12.

Præcipit Deus vt ipſum inuocemus: promittit exauditum iri. vtrumque omnino neceſſarium, vt in fide precemur, li.3,c.20,ſect.13.

Recitantur variæ Dei promiſſiones: quarum dulcedine qui non excitantur ad precandum, omnino ſunt inexcuſabiles, li.3,c.20,ſect.14.

Exponuntur loci quidam quibus videtur Deus quorundam precibus annuiſſe quæ promiſſione nulla nitebantur, li.3,c.20,ſect.15.

Quatuor iſtæ precandi leges non ita exigi ſummo rigore quin multas hic infirmitates Deus, imo intemperies in ſuis toleret, ex variis exemplis comprobatur, li.3,c.20,ſect.16.

In Chriſti ſolius nomine ſemper orãndum eſſe, li.3,c.20, ſect. 17, & 36. neque aliter vnquam fuiſſe exauditos fideles, ſec.18. Qui aliter precãtur, illis nihil reliquum fieri in throno Dei præter iram & terrorem, ſect.19.

Non eſſe contrarium officio mediatoris Chriſti, quòd alij pro aliis orare iubemur, li.3,c.20,ſect.19.

Refellitur ſophiſtarum commentum, Chriſtum eſſe redemptionis mediatorem, fideles autem interceſſionis, li. 3, cap.20,ſect.20.

Cōtra eos qui ſanctos mortuos ſtatuunt ſibi apud Deum interceſſores, vel Chriſti interceſſionem miſcent mortuorum precibus & meritis, lib. 3, cap. 20, ſect. 21. Hanc ſtoliditatem ad craſſa impietatis monſtra & horrenda ſacrilegia progreſſam eſſe in Papatu, ſect. 22. Refutantur argumenta quibus Papiſtę ſanctorum mortuorum interceſſionem confirmare nituntur, ſect. 23. 24. 25. 26.

Nefas eſſe preces noſtras ad ſanctos mortuos dirigere, quum cultus hic Deo vni ſit maximè proprius, lib. 3, c. 20, ſect. 27.

De orationis ſpeciebus, maximè de gratiarum actione: item de aſſidua exercitatione fidelium in precibus & gratiarum actione, lib. 3, cap. 20, ſect. 28. 29.

De battologia Papiſtarum: item de vitanda omni oſtentatione in precibus: & de ſeceſſu quęrendo: de precibus publicis, lib. 3, cap. 20, ſect. 29.

Populari & patrio ſermone concipiendas eſſe preces publicas. vbi de geniculatione & capitis detectione in precibus, lib. 3, cap. 20, ſect. 33.

De immenſa Chriſti bonitate, qui nobis formam etiam orandi præſcripſerit: & quanta inde ad nos conſolatio redeat, lib. 3, c. 20, ſect. 34. Diuiſio precationis Dominicæ, ſect. 35. Eiuſdem precationis expoſitio, ſect. 36. & ſeq. Numeris omnibus abſolutam & vere legitimam eſſe, ſect. 48. Cui nihil addendum, licet aliis verbis vti liceat in concipiendis precibus, ſect. 49. De fiducia quam affert nobis appellatio filiorum Dei, quam ne peccatorum quidem noſtrorum conſcientia labefactare debet, lib. 3, cap. 20, ſect. 36. 37.

Licet pro omnibus (maxime fidei domeſticis) precari nos oporteat, id tamen non obſtare quominus & pro nobis & pro certis aliis orare ſpecialiter liceat, lib. 3, cap. 20, ſect. 38. 39, & 47.

De petendi audacia quam Dominus ſuis concedit & fiducia obtinendi, lib. 3, cap. 20, ſect. 47.

Bonum eſſe vt ſibi quiſque noſtrum exercitationis gratia peculiares horas conſtituat ad precandum, modo ſine ſuperſtitioſa obſeruatione, lib. 3, cap. 20, ſect. 50.

In omni oratione diligenter cauendum ne Deum certis circunſtantiis alligare velimus, lib. 3, cap. 20, ſect. 50.

De perſeuerantia & patientia in precandi exercitio, lib. 3, cap. 20, ſect. 51. 52.

de Ordinibus Eccleſiaſticis Papæ.

Sacramentum Ordinis parit Papiſtis ſeptem alia Sacramentula, de quorum nominibus & diſtinctione nondum conuenit inter illos, lib. 4, cap. 19, ſect. 22. Ridicula & impia eorum ſtultitia, quod in ſingulis Chriſtum ſibi collegam faciunt, ſect. 22.

De Acoluthis, Oſtiariis & Lectoribus, quos ordines Eccleſiaſticos & Sacramenta faciunt Papiſtæ, lib. 4, c. 19, ſect. 24. & quibus ceremoniis eos conſecrent, ſect. 27.

De Exorciſtis, ordine Eccleſiæ Papalis, li. 4, c. 19, ſect. 24. Pſalmiſtarum, Oſtiariorum, Acoluthorum ordines vana eſſe nomina in Papatu, quum miniſteria illa ipſi non exequantur, ſed puer aliquis, aut quiuis laicus, li. 4, c. 19, ſec. 24.

De clericali tonſura & eius ſignificatione, ex Papiſtarum doctrina, lib. 4, cap. 19, ſect. 25. Perperam ab ipſis referri ad Paulum, qui ſuſcepto voto raſit caput, aut ad veteres Nazaræos, ſect. 26. Ex Auguſtino oſtenditur vnde originem habuerit, ſect. 27.

De tribus ordinibus maioribus. primum de ordine Preſbyterij vel Sacerdotij. vbi oſtenditur Papiſtas improbiſſime peruertiſſe ordinem a Deo poſitum, & Chriſto vnico ac æterno Sacerdoti eſſe iniurios, lib. 4, cap. 19, ſect. 28.

De exufflatione in creandis Sacerdotibus Papiſticis: & peruerſe illos eiuſmodi ceremonia imitari Chriſtum. vbi tractatur, multa egiſſe Dominum quæ nobis exempla eſſe noluit, lib. 4, cap. 19, ſect. 29.

De charactere indelebili ſacri olei, quo vnguntur in creatione ipſa Sacerdotes Papiſtici: perperamque referri ad filios Aaron. ſed iſtos, dum Leuitarum æmuli eſſe appetunt, fieri apoſtatas a Chriſto, lib. 4, cap. 19, ſect. 30. 31.

P

de Pædobaptiſmo.

Pædobaptiſmum cum Chriſti inſtitutione & ſigni natura optime congruere, lib. 4, cap. 16.

Circunciſioni Baptiſmum ſucceſſiſſe: quid ſimile habeant, quid item diuerſum, lib. 4, cap. 16, ſect. 3. 4.

Quum rei ſignatæ in Baptiſmo participes infantes etiam faciat Dominus, non eſſe ipſos a Baptiſmo arcendos, lib. 4, cap. 16, ſect. 5. & ipſos etiam regenerari a Domino, ſect. 17. 18. 19.

Quum conſtet nobis idem fœdus quod cum Abrahamo percuſſum Deus voluit in infantibus conſignari ſacramento exteriori, in iis etiam locum nunc habere Baptiſmum, lib. 4, cap. 16, ſect. 6.

Recte probari pędobaptiſmum ex eo quod Chriſtus puerulos eſt amplexus, & manus eis impoſuit, ſect. 7.

Refutantur quædam argumenta aduerſariorum pędobaptiſmi, lib. 4, cap. 16, ſect. 8, & 22. 23. 25. 27. 28. 29.

Magnum ex pædobaptiſmo fructum redire & ad patres fideles, & ad ipſos infantes, lib. 4, c. 16, ſect. 9. quo Satan per Anabaptiſtas priuare nos conatur, ſect. 32.

Refutantur argumenta contraria aduerſariorum, Res alias ſignari Baptiſmo quam Circunciſione: fœdus noſtrum aliud eſſe ab illo veteri: alios hodie quam tunc dici pueros, lib. 4, cap. 16, ſect. 10. 11. 12. 13. 14. 15. Diluuntur & alia ab ipſis conficta diſcrimina inter Circunciſionem & Baptiſmum, ſect. 16. Item quod obiiciunt Baptiſmum pœnitentiæ & fidei eſſe ſacramentum, quorum neutrum in tenellam infantiam cadat, ſect. 20. 21.

In adultis fides & intelligentia debet præcedere Baptiſmi adminiſtrationem: ſed in infantibus fidelium Baptiſmus intelligentiam præcedit, lib. 4, cap. 16, ſect. 24.

Refellitur eorum commentum qui omnes non baptizatos æternæ morti adiudicant, lib. 4, cap. 16, ſect. 26.

Quod Chriſtus anno tantum triceſimo fuit baptizatus, optima factum fuiſſe ratione: nec iuuare cauſam aduerſariorum pædobaptiſmi, lib. 4, cap. 16, ſect. 29.

Cur Cœna infantibus fidelium non ſit adminiſtranda, Baptiſmus non denegandus, lib. 4, cap. 16, ſect. 30.

Longus catalogus argumentorum quibus impius Seruetus pædobaptiſmum impugnauit: & eorundem refutatio, lib. 4, cap. 16, ſect. 31.

De pædobaptiſmo, lib. 4, cap. 8, ſect. 16.

de Papa.

Non eſſe ex Chriſti inſtituto primatum Romanæ ſedis oſtenditur, lib. 4, cap. 6, ſect. 1. 2. 3. 4. neque Petrum habuiſſe principatum in Eccleſia, aut inter Apoſtolos, ſect. 5. 6. 7. neque vtile eſſe, neque fieri poſſe vt vnus homo vniuerſæ Eccleſiæ præſit, ſect. 8. 9. 10.

Etiamſi Petrus habuiſſet primatum in Eccleſia, non tamen ſequi, ſedem illius primatus Romæ eſſe debere, lib. 4, c. 6, ſect. 11. 12. 13. Multis argumentis oſtenditur Petrum non fuiſſe Epiſcopum Romanum, lib. 4, cap. 6, ſect. 14. 15. Primatum Romanæ ſedis non eſſe ex vſu veteris Eccleſiæ, lib. 4, cap. 6, ſect. 16. 17.

De exordio & incrementis Romani Papatus, donec ſe in hanc altitudinem extulit qua & Eccleſiæ libertas oppreſſa, & omnis moderatio euerſa fuit, lib. 4, cap. 7.

In pleriſque conciliis non Romanum Epiſcopum aut eius legatos primum locum tenuiſſe, ſed alium aliquem ex Epiſcopis in Chalcedonenſi obtinuiſſe, ſed extra ordinem, lib. 4, cap. 7, ſect. 22.

De titulo primatus & aliis ſuperbiæ titulis quibus ſe iactat Papa, quando & qualiter obrepſerint, lib. 4, cap. 7, ſect. 3. Vniuerſalis Epiſcopi titulum a diabolo excogitatum, & ab Antichriſti præcone publicatum pronuntiat Gregorius, lib. 4, cap. 7, ſect. 4.

Quod iactat Romanus Pontifex, ſe iuriſdictionem habere in omnes Eccleſias, falſum eſſe oſtenditur ex vſu veteris Eccleſiæ, lib. 4, cap. 7, ſect. 5. ſiue ordinationem Epiſcoporum ſpectes, ſect. 6. ſiue admonitiones & cenſuras Eccleſiaſticas, ſect. 7. ſiue conciliorum indictionem, ſect. 8. ſiue ius audiendarum appellationum, ſect. 9. 10.

Ambitioſe priſcos Pontifices Romanos in pleriſque epiſtolis prædicaſſe ſedis ſuæ amplitudinē, ſed quã fidem tunc non habuerunt: ſuppoſuiſſe etiam fictitia quædam quaſi a ſanctis viris olim ſcripta, lib. 4, cap. 7, ſect. 11. & 20.

Licet Gregorij tempore valde aucta eſſet Romani Epiſcopi authoritas, multum tamen abfuiſſe ab effrœni dominatione & tyrannide, oſtenditur ex eius ſcriptis, lib. 4, cap. 7, ſect. 12. 13, & 22.

Certatum de primatu inter Conſtantinopolitanum Epiſcopum & Romanum, lib. 4, cap. 7, ſect. 14. 15. 16. donec Phocas cõceſſit Boniſacio tertio vt Roma eſſet caput omnium Eccleſiarũ: quod poſtea confirmauit Pipinus, qui Romanæ ſedi iuriſdictionem dedit in Eccleſias Gallicanas, ſec. 17. Inde

mag

magis ac magis creuiſſe tyrannidem Romanę ſedis, partim inſcitia, partim ignauia Epiſcoporum. quam diſſipationem totius Eccleſiaſtici ordinis deplorat & exprobrat Pontifici Bernardus, ſect. 18. 22.

Inſolentia & impudentia Romanorum Pontificum in prædicanda ſuprema ſua authoritate, lib. 4, ca. 7, ſect. 19. 20. Quæ redarguuntur ex Cypriano & Gregorio, ſect. 21.

Non poſſe Romam eſſe matrem omnium Eccleſiarum, quum non ſit Eccleſia: neque Romanum Pontificem, Epiſcoporum principem, quum non ſit Epiſcopus, lib. 4, cap. 4, ſect. 23. 24.

Papam eſſe Antichriſtum probatur ex Paulo, li. 4, c. 7, ſ. 25

Etiamſi Romana Eccleſia olim habuiſſet honorem primatus, eum tamen loco non eſſe alligandum, lib. 4, cap. 7, ſect. 26. 29.

De moribus vrbis Romæ, Pontificis & Cardinalium, & eorum theologia, lib. 4, cap. 7, ſect. 27. 28.

Romanum Pontificem regnis primum, deinde etiam imperio manum inieciſſe: quod indignum eſſe eo qui ſe Apoſtolorum ſucceſſorem iactat, oſtenditur ex grauiſſimis reprehenſionibus Bernardi, lib. 4, c. 11, ſect. 11. De Conſtantini donatione, qua latrocinium ſuum tegere conatur, ſect. 12: & nõdum elapſos eſſe annos quingentos quum in ſubiectione principum adhuc manebant Pontifices: quáque occaſione illam excuſſerint, ſ. 13. Redegiſſe ipſos in ſuam poteſtatem vrbem Romam ante annos centum circiter & triginta, ſe. 14.

de Patientia.

Abnegationis noſtri, quatenus Deum reſpicit, pars eſt ęquanimitas & tolerantia. quam præſtabimus, ſi in quærenda vitæ præſentia commoditate vel tranquillitate nos Domino totos reſignemus, neque vllam proſperãdi rationem appetamus, ſperemus, cogitemus, quam ex eius benedictione, lib. 3, cap. 7, ſect. 8.

Ita fiet vt commoda noſtra ex illicitis artibus vel cum iniuria proximorum nunquam quæramus: deinde ne immodica opum vel honorum cupiditate ardeamus: poſtremò ſi bene res noſtræ cedant, ab arrogantia: ſi male, ab impatientia cohibebimur, lib. 3, c. 7, ſect. 9. Quod ad omnes etiam caſus quibus obnoxia eſt præſens vita, extenditur: quorum Dei Patris ſui manum moderatricem ſemper agnoſcunt fideles, non autem fortunam, ſect. 10.

Non eam eſſe fidelium patientiam quæ careat doloris ſenſu, ſed quę diuina conſolatione ſuffulta pugnet aduerſus naturalem doloris ſenſum. Itaque reiiciendam Stoicorum patientiam, neque vitioſum per ſe eſſe lachrymari aut formidare, lib. 3, c. 8, ſect. 8. 9. Deſcriptio repugnantiæ illius quæ generatur in cordibus piorum ex naturæ ſenſu, qui penitus exui non poteſt, & pietatis affectu, quo illum ſubigi & domari oportet, ſect. 10.

Multum intereſſe inter philoſophicam patientiam & Chriſtianam, quòd illi parere doceant quia ſit neceſſe, Chriſtus, quia iuſtum, deinde nobis ſalutare, lib. 3, c. 8, ſect. 11.

de Peccatis.

Platonis dictum, Non peccare homines niſi ignorantia, improbatur. item eorum qui in omnibus peccatis conſultam malitiam & prauitatem intercedere tradunt, lib. 2, c. 2, ſect. 22. 23. 25.

Contra peruerſam ſophiſtarum imaginationem de peccatis venialibus (quæ dicunt eſſe cupiditates ſine deliberato aſſenſu, & non diu cordi inſidentes) oſtenditur, omne peccatum (ad leuiſſimam vſque concupiſcentiam) mortem mereri, & mortale eſſe, niſi in ſanctis, qui Dei miſericordia veniam conſequuntur, lib. 2, cap. 8, ſect. 58. 59.

Refutatio ineptæ diſtinctionis eorum inter peccata mortalia & venialia. & calumniæ eorum, dum dicunt nos facere peccata omnia æqualia, lib. 3, cap. 4, ſect. 28.

Quomodo accipiendum, quòd Deus viſitat iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem: & an talis vindicta diuinam iuſtitiam dedeceat, li. 2, c. 8, ſe. 19. 20.

de Peccato originali.

Peccati originalis definitio & explicatio, lib. 4, cap. 15, ſect. 10. 11. 12.

Peccati originalis definitio vera, & definitionis explicatio: vbi oſtẽditur non ſolum pœnam ab Adamo in nos graſſatam eſſe, ſed inſtillatam ab ipſo luem in nobis reſidere: & quomodo ſit peccatum alienum, ſit etiam proprium. deinde non ad inferiorem tantùm appetitum, ſed ad mentem & cor intimum penetraſſe eiuſmodi contagionem, vt nulla ſit animæ pars a corruptione immunis, lib. 2, c. 1, ſect. 8. 9.

Refutantur qui Deum ſuis vitiis inſcribere audent, quia dicimus naturaliter vitioſos eſſe homines. Et oſtenditur, naturali quidem vitioſitate corruptum eſſe hominẽ: (nequis praua conſuetudine comparari putet) ſed quę a natura non fluxerit, imo ſit aduentitia qualitas, non ſubſtantialis ab initio proprietas, lib. 2, c. 1, ſect. 10. 11.

de Peccato in Spiritum ſanctum.

Peccati in Spiritum ſanctum vera definitio, & exempla ex Scriptura, lib. 3, cap. 3, ſect. 22.

Non eſſe particularem lapſum vnum aut alterum, ſed vniuerſalem defectionem: cuius deſcriptio ex Apoſtolo declaratur. neque mirum eſſe ſi ita prolapſis Deus ſemper ſit futurus implacabilis, lib. 3, c. 3, ſect. 23. Quum pœnitentibus tantum veniam promittat, quod illi nunquam facient. Et licet quibuſdam eiuſmodi Scriptura tribuat gemitum & clamorem: id tamen non fuiſſe pœnitentiam & conuerſionem, ſed potius cæcum tormentum ex deſperatione, ibid. ſec. 24.

de Perſeuerantia.

Lib. 2, cap. 5, ſect. 3.

Refutatur peſſimus error, perſeuerantiam diſpenſari a Deo pro hominum merito, prout ſe quiſque non ingratum primæ gratię præbuerit: biſariamque in illa ſententia errari oſtenditur. Et de diſtinctione vulgari operantis gratię & cooperantis. & quomodo ea vſus ſit Auguſtinus, commoda definitione leniens, lib. 2, cap. 3, ſect. 11.

de Pœnitentia.

Pœnitentiam ex fide naſci non autem eam præcedere, li. 3, c. 3, ſec. 1 Refutantur rationes eorum qui contra ſentiunt. Hoc tamen non ſignificari ſpatium aliquod temporis quo fides pœnitentiam pariturit: ſed tantum oſtendi, neminem poſſe ſeriò ſtudere pœnitentiæ niſi ſe Dei eſſe nouerit. De errore Anabaptiſtarum quorundam, Ieſuitarum, & ſimilium, qui certos dies ſuis neophytis præſcribunt ad pœnitentiam, lib. 3, c. 3, ſect. 2.

Doctos quoſdam etiam ante hęc tempora duas pœnitentiæ partes conſtituiſſe, mortificationem (quam vulgò contritionem vocant) & viuificationem, quam ipſi perperam interpretantur conſolationem ex ſenſu miſericordiæ Dei: quum potius rectè viuendi ſtudium ſignificet, lib. 3, c. 3, ſe. 3.

Alios duas ponere pœnitentiæ formas, alteram Legalem, alteram Euangelicam: vbi etiam proponuntur vtriuſque exempla ex Scriptura, lib. 3, cap. 3, ſect. 4.

Vera definitio pœnitentiæ ex Scriptura: & pœnitentiam, licet à fide ſeparari non poſſit, debere tamen diſtingui, li. 3, cap. 3, ſect. 5.

Dilucidior enarratio definitionis pœnitentiæ: vbi primùm oſtenditur requiri cõuerſionem ad Deum, id eſt tranſformationem non in operibus tantum externis, ſed in anima ipſa, lib. 3, ca. 3, ſect. 6. Deinde ex ſerio Dei timore ipſam proficiſci. Vbi etiam agitur de triſtitia quæ ſecundum Deum eſt, lib. 3, c. 3, ſect. 7.

Tertio explicatur quod dictum fuerat, pœnitentiam conſtare duabus partibus, carnis mortificatione & Spiritus viuificatione, lib. 3, c. 3, ſect. 8.

Vtrunque ex Chriſti participatione nobis contingere: prius ex mortis eius, poſterius ex reſurrectionis communicatione. Itaque pœnitentiam eſſe reformationem imaginis Dei in nobis, & inſtaurationem in Dei iuſtitiam Chriſti beneficio: eamque inſtaurationem non vno momento impleri in nobis, lib. 3, c. 3, ſect. 9.

Sed manere in ſanctis omnibus, dum habitant in mortali corpore, certaminis materiam cum carne ſua. ſicque ſenſiſſe omnes ſani iudicij ſcriptores Eccleſiaſticos: Auguſtinum in primis, qui hunc mali fomitem & concupiſcẽdi morbum in electis vocat infirmitatem, aliquando etiam peccatum: & re vera eſſe peccatum, lib. 3, c. 3, ſect. 10.

Id confirmatur Pauli teſtimonio, & ex ſumma præceptorum. Quod autem Deus dicitur purgare Eccleſiam ab omni peccato, referri ad reatum potius quam ad ipſam peccati materiam: quod habitare non deſinit in regeneratis (ſed regnare deſinit) licet non imputetur, lib. 3, c. 3, ſect. 11.

Declaratio ſeptem cauſarum, vel effectuum, vel partium, aut affectionum pœnitentiæ, quas recenſet Paulus. Eæ autem ſunt ſtudium aut ſolicitudo, excuſatio, indignatio, timor, deſiderium, zelus, vindicta. Vbi etiam modum tenen-

dum eſſe in huiuſmodi vindicta & timore, adiicitur ex Paulo, & illuſtratur egregia Bernardi admonitione, li.3, c.3, ſ.15.

Pœnitentiæ fructus, pietas erga Deum, charitas erga homines, ſanctitas & puritas in tota vita. ſed illa omnia ab interiore cordis affectu debere incipere, vnde poſtea externa teſtimonia emergant. Vbi etiam de externis quibuſdam pœnitentiæ exercitiis: quæ plus æquo vrgere videntur veteres ſcriptores, lib.3, c.3, ſect.16.

Conuerſionem cordis ad Deum, præcipuum eſſe pœnitentiæ caput: ſaccum & cinerem, fletum & ieiunium, a veteribus ante Christum ſæpe vſurpata tanquam publicæ pœnitentiæ indicia. quorum tamen duo poſteriora locum adhuc habere poſſunt ad deprecandam Dei iram in calamitoſis Eccleſiæ temporibus, lib 3, cap.3, ſect.17.

Impropriè transferri ad externam hanc profeſſionem pœnitentiæ nomen. Cõfeſſio publica non ſemper neceſſaria in peccatis, priuata apud Deum nunquam omitti poteſt: in qua non tantum recens admiſſa fateri cõuenit, ſed grauioris lapſus alicuius diſplicentia nos ad præteritorum memoriam reuocare debet. De ſpeciali pœnitentia, quæ a ſceleratis & aliis quibuſdam exigitur: & de ordinaria, cui Dei filios (perfectiſſimos etiam) tota vita dare operam oportet, l.3, c.3, ſ.18

Dominum ideo gratis ſuos iuſtificare, quo ſimul eos Spiritus ſui ſanctificatione in veram iuſtitiam inſtauret. propterea Iohannem, Chriſtum & Apoſtolos prędicaſſe pœnitentiam & remiſſionem peccatorum: cuius locutionis vis clarius explicatur, lib.3, c.3, ſect.19.

Chriſtianos perpetuam pœnitentiam meditari debere, & illum plurimum profeciſſe qui ſibi plurimum diſplicere didicit, lib.3, c.3, ſect.20.

Singulare donum Dei eſſe pœnitentiam, ad quam homines omnes vocat, quam iis omnibus dat quos ſeruare vult: & quam Apoſtolus pronuntiat nunquam datum iri omnibus voluntariis apoſtatis, quorum irremiſſibilis eſt impietas, id eſt peccantibus in Spiritum ſanctum, lib.3, c.3, ſect.21.

Quamuis ficta pœnitentia non placeat Deo, aliquando tamen Deum hypocritis conuerſionem aliquam præ ſe ferentibus parcere ad tempus, non eorum gratia, ſed in commune exemplum, vt diſcamus alacrius ad ſinceram pœnitentiam adiicere animos: oſtenditur exemplis Achab, Eſau & Iſraelitarum, lib.3, c.3, ſect.25.

Scholaſticos ſophiſtas turpiter hallucinari in iis quas aſſignant pœnitentiæ definitionibus: nihilo fœlicius diuidere dum eam partiuntur in contritionem cordis, confeſſionem oris, & ſatisfactionem operis. Vbi de quæſtionibus quibuſdam quas agitãt, ex quibus facile colligitur, eos de rebus ſibi ignotis garrire quum de pœnitẽtia loquuntur, l.3, c.4, ſ.1.

Quum tria illa requirunt in pœnitentia, iiſdem etiam neceſſariò alligare peccatorum remiſſionem. quod ſi ita eſt, nihil nobis miſerius, quum nunquam tranquillitatem conſcientiæ habere poſſimus. Quod oſtenditur primùm in illa contritione cordis qualem requirunt, lib.3, c.4, ſect.2.

Multum intereſſe inter eiuſmodi contritionis doctrinam, & eam quam a peccatoribus requirit Scriptura, vt vere eſuriant & ſitiant Dei miſericordiam, lib.3, c.4, ſect.3.

Quo ſenſu veteres ſcriptores exiſtimarint ſolennem pœnitentiam, quæ pro grauioribus peccatis tum exigebatur, non magis iterandam quam Baptiſmum, lib.4, c.1, ſect.29.

de Pœnitentia ſacramento Papiſtico.

De ritu veteris Eccleſiæ in publica pœnitentia, & de reconciliatoria manuum impoſitione, item ſucceſſu temporis in priuatis quoque abſolutionibus manuum impoſitionem vſurpatam, lib.4, cap.19, ſect.14.

Variæ ſcholaſticorũ opiniones quomodo pœnitentia ſit ſacramentum: & oſtenditur ei non conuenire definitionem ſacramenti, lib.4, c.19, ſect.15.16.

Mendacium & impoſturam fuiſſe quod de ſacramento pœnitentiæ ſunt commenti: & ornari ab illis impio & blaſphemo elogio, Secundam eſſe tabulam poſt naufragium a Baptiſmo, lib.4, c.19, ſect.17.

de Politica adminiſtratione.

Diſtinguendam politiam a regimine interiori animæ: repudiandos qui illam euertere conantur vt Chriſtianis non neceſſariam, aut qua ſtante pereat ſpiritualis animæ libertas: item adulatores qui omnia illi tribuunt, atque Dei imperio opponunt, lib.4, c.20, ſect.1.2.

Politia donum Dei eſt, humano generi magnas vtilitates afferens, & non paruum adminiculum ad ſtatum religionis iuuandum. Politicæ adminiſtrationis tres partes, magiſtratus, leges & populus, lib.4, c.20, ſect.3.

De trib. regiminis ciuilis formis, ariſtocratia, democratia & monarchia. vtra ſit melior, ſimpliciter definiri non poſſe: fieri tamen hominum vitio vt tutius ſit & tolerabilius plures tenere gubernacula, quam vnum regnare. Sed omnes formas has a Deo eſſe, & varie ab ipſo diſpenſari: itaque priuatorum eſſe parere, non ſuo arbitrio res nouare, li.4, c.20, ſ.8.

De immunitate quam ſibi ſumunt Clerici Romaneníes, veteris Eccleſiæ Epiſcopis incognita, lib.4, c.11, ſect.15.

In cauſis fidei cognitionem olim fuiſſe penes Eccleſiam, non penes principes, licet aliquando principes authoritatem ſuam interpoſuerent in rebus Eccleſiaſticis, ſed conſeruando Eccleſiæ ordini, non turbando, lib.4, c.11, ſect.15.16.

De iure gladij vſurpato ab Epiſcopis in Papatu: & quomodo ex tenuibus initiis paulatim tantos progreſſus fecerint, lib.4, c.11, ſect.9.10.

de Promiſſionibus.

Non ſine cauſa promiſſiones omnes in Chriſto concludi: quum quælibet promiſſio ſit diuinę erga nos dilectionis teſtificatio: nemo autem a Deo extra Chriſtum diligatur. Neque Naaman Syrum, Cornelium Centurionem, Eunuchum ad quem delatus eſt Philippus, Chriſti cognitione caruiſſe, licet eius guſtum admodum tenuem haberent, & fidem aliqua ex parte implicitam, lib.3, c.2, ſect.32.

Vt iuſtitię amore & iniquitatis odio corda imbueret Dominus, nuda præcepta propoſuiſſe non contentus, promiſſiones ſubiunxit benedictionum tam vitæ præſentis quam ęternę beatitudinis, minas etiam tam calamitatum pręſentium quam mortis æternæ. Hinc ſummam Dei puritatem, promiſſiones ſummum eius erga iuſtitiam amorem, miſeram quoque in homines benignitatem teſtantur, l.2, c.8, ſ.4

De promiſſione propagandæ Dei miſericordiæ in mille generationes, lib.2, c.8, ſect.21.

Promiſſiones Legis licet conditionales, non tamen fruſtra datas eſſe, lib.2, c.7, ſect.4.

de Prædeſtinatione.

Suauiſſimi fructus eſſe oſtenditur doctrinæ prædeſtinationis cognitio. Eius tres præcipuæ vtilitates recenſentur: & admonentur ij qui curioſitate quadam impulſi vltra Scripturæ limites prorumpunt in diuinæ ſapientiæ adyta, lib.3, c.21, ſect.1.2. Item ij qui omnem prædeſtinationis mentionem ſepeliri iubent, ſect.3.4.

Quid ſit prædeſtinatio, quid præſcientia Dei: & perperam alteram alteri ſubiici. Prædeſtinationis exemplum in tota Abrahæ ſobole, aliarum gentium reſpectu, confirmatur multis teſtimoniis Scripturæ, lib.3, c.21, ſect.5. Oſtenditur etiam ſpecialis prædeſtinatio, qua inter filios Abrahæ quoſdam ab aliis diſcreuit, ſect.6.7.

Confirmatio doctrinæ prædeſtinationis ex Scripturæ teſtimoniis petita, lib.3, cap.22.

De iis qui prædeſtinationis cauſam faciunt præſcientiam meritorum. item de aliis qui litem Deo intendunt, quod quoſdam aliis electis præterierit, lib.3, c.24, ſect.1.

Deum tam in electione quàm reprobatione nullam rationem habuiſſe operum, nec præteritorum, nec futurorum, ſed illius beneplacitum vtriuſque cauſam eſſe, lib.3, c.22, ſect.2.3.4.5.6.7.11. Confirmatur hoc ex Auguſtino, ſect.8. & refellitur contraria Thomæ argutiola, ſect.9.

Promiſſiones ſalutis non omnibus, ſed electis peculiariter deſtinari, lib.3, c.22, ſect.10.

Non pugnare hęc duo, quod Deus verbi prędicatione externa multos vocet, paucis tamẽ det fidei donũ, l.3, c.22, ſ.10

Contra eos qui electionem ita fatentur vt negent quenquàm a Deo reprobari, lib.3, c.23, ſect.1.

Fruſtra litigare cum Deo reprobos, quum Deus nihil ipſis debeat, nihil non iuſte velit, & ipſi ſuæ damnationis iuſtas cauſas in ſe reperiant, lib.3, c.23, ſect.2.3.4.5.

Reſpondetur ad ſacrilegam interrogationem quorundam, cur Deus ea vitio imputaret hominibus quorum neceſſitatẽ illis ſua prędeſtinatione impoſuit, li.3, c.23, ſ.6.8.9

Prædeſtinationis definitio, lib.3, c.23, ſect.8.

Refutantur qui ex doctrina prædeſtinationis inferunt, Deum habere acceptionem perſonarum, li.3, c.23, ſect.10.11.

Contra porcos, qui prædeſtinationis obtentu ſecuri in vitiis ſuis pergunt, & omnes qui hac doctrina ſtante dicunt concidere omne bene agendi ſtudium, lib.3, c.23, ſect.12.

Contra eos qui dicunt hãc doctrinam euertere omnes ad

piè

pię videndaos exhortationes, oſtenditur ex Auguſtino, curſum ſuum habere prædicationem, neque tamen impediri prædeſtinationis cognitionem, lib.3,c.23,ſect.13. Sic in hoc capite doctrinæ temperandam veri docendi rationem vt prudentes caueatur (quoad licet) offenſiu, ſect.14.

Quod verbi Dei prædicationi alij obediunt, alij contemnunt, vel ea magis excęcantur & indurantur, licet id fiat horum malitia & ingratitudine, ſimul tamen tenendum, diuerſitatem eiuſmodi pendêre ex arcano Dei conſilio, quo altiorem cauſam requirere ſit nefas, lib.3,c.24,ſect.12.13.14.

Exponuntur loci quidam, quibus videtur negare Deus ſua ordinatione fieri vt iniqui pereant, niſi quoad ſe reclamante ipſi mortem ſponte ſibi accerſunt. & oſtenditur eos nihil repugnare doctrinæ prædeſtinationis, lib.3,c.24, ſect. 15.16.17.

Vniuerſalitatem promiſſionum ſalutis non repugnare doctrinæ prædeſtinationis reproborum: nec tamen ſine optima cauſa vniuerſaliter concipi, lib.3, c.24, ſect.17. Vbi etiam diluuntur nonnullæ obiectiones eorum qui negant caput hoc doctrinæ.

de Prouidentia Dei.

Aliter profanos homines carnis ſenſu fateri Deum creatorem, aliter nos per fidem: vtpote quæ moderatorê etiam omnium eſſe doceat, non vniuerſali quadam motione, ſed ſingulari quadam prouidentia, quæ ad minimum vſque paſſerem extenditur, lib.1,cap.16,ſect.1.

Qui fortunæ aliquid tribuunt, ſepeliunt Dei prouidentiam, cuius occulto conſilio omnes euentus gubernantur, lib.1,cap.16,ſect.2.

Res inanimatas, quamuis ſua ſingulis naturaliter indita ſit proprietas, vim tamen ſuam non exerere niſi quatenus præſenti Dei manu diriguntur, oſtêditur ex ſole, ante quem & lucem extare, & terram omni bonorum genere abundare voluit: quem etiam & biduo ſubſtitiſſe, & decem gradibus ad Dei iuſſum retroceſſiſſe legimus, lib.1,cap.16. ſect.2. item ex ſtellis & ſignis cæli, quæ metuunt increduli, ſect.3.

Dei omnipotentiam in continuo actu verſari, ſic vt ad ſingulos & particulares actus intenta ſit, & nihil niſi eius conſilio accidat. quod qui non agnoſcunt, Deum ſua gloria fraudant, & eius bonitatem extenuant, nos contra inde duplicem fructum percipimus, lib.1,c.16,ſect.3.

Dei prouidentiam non tantùm ſpeculari quæ fiunt, ſed euentus omnes moderari probatur. Vnde euertitur figmentum de nuda præſcientia, de vniuerſali tantum prouidentia: item error Epicureorum, & eorum qui Deo dominatum tribuunt tantum ſupra mediam aeris regionem. Quandam tamen vniuerſalem prouidentiam conſtitui poſſe, ſed ita ne ſpecialis obſcuretur: quæ moderatur non tantum quoſdam, ſed omnes particulares actus, lib.1,c.16,ſect.4.5.

Penes Deum non eſſe tantum principium motus, oſtendit anni vnius fertilitas, alterius ſterilitas: quum illud benedictionem, hoc maledictionem & vindictam ſuam vocet Dominus, lib.1,cap.16,ſect.5.

Dei prouidentiam in gubernando mundo præcipuê conſiderandam in humano genere, & ſingulorum hominum varia conditione euentuúmque diuerſa diſpenſatione, lib.1,c.16,ſect.6.7.

Contra eos qui calumniantur, hanc doctrinam de prouidentia Dei eſſe dogma Stoicorum de fato, li.1,c.16,ſect.8.

An aliquid fortuitò vel contingenter accidat: vbi Baſilij Magni dictum, Ethnicorum voces eſſe Caſum & Fortunam, & Auguſtini: pœnitere ſe vſum eſſe Fortunæ nomine. Fortuita tamen dici poſſe quoad nos, quæ in natura ſua conſiderata, aut ſecundum notitiam noſtram æſtimata eiuſmodi apparent, licet in Dei occulto conſilio ſint neceſſaria. item contingentia poſſe nominari futura omnia, vt nobis incerta ſunt, lib.1,c.16,ſect.8.9.

Quæ conſideranda ſint vt in rectum finem referatur doctrina de prouidentia Dei, quo nobis eius conſtet vtilitas. Et vbi eorum quæ accidunt, cauſæ nobis non apparent, cauendum eſſe ne vel fortunæ impetu res volui putemus, vel Deo obloquamur: ſed ita nos reuereri oportere eius iudicia occulta, vt nobis eius voluntas, iuſtiſſima ſit rerum omnium cauſa, lib.1,cap.17,ſect.1.

Contra canes quoſdam (qui doctrinam de prouidentia Dei latratu ſuo hodie impetunt) probatur ex Scriptura, quum Deus voluntatem ſuam in Lege & Euangelio ita reuelarit vt ſuorum mêtes illuminet intelligentiæ Spiritu, ad myſteria percipienda quæ illic continentur, aliqui incomprehenſibilia, mundi tamen gubernandi rationem vocari profundam abyſſum: quia dum nos eius cauſæ latent, reuerenter tamen adoranda eſt, lib.1,c.17,ſect.2.

Profanos eiuſmodi homines ſtulte tumultuari, dum obtendunt, ſi doctrina de Dei prouidentia vera ſit, orationes fidelium quibus aliquid in futurum petant, eſſe peruerſas, non eſſe capienda de rebus futuris conſilia, & homines qui aliquid côtra Legem Dei admiſerint, non peccaſſe. quæ pręcipitia vitabunt quicunque in prouidentia Dei conſideranda ad veram modeſtiam erunt compoſiti, li.1,c.17,ſ.3, & ſeq.

Quod ad futura pertinet, Scripturam bene conciliare humanas deliberationes cum Dei prouidentia, probatur. quia æternis eius decretis minime impedimur quominus ſub eius voluntate & proſpiciamus nobis, & omnia noſtra diſpenſemus. conſultandi enim cauendique artes inſpiratas hominibus eſſe à Domino, quibus prouidentię eius ſubſeruiamus in vitæ propriæ conſeruatione, lib.1,c.17,ſect.4.

In præteriti temporis cuêtibus omnibus intercedere Dei voluntatem: nec tamen excuſari ſcelerum authores: quia propria conſcientia redarguuntur, nec Dei voluntati, ſed ſuæ cupiditati obſequuntur. Eos quidem diuinæ prouidentiæ eſſe inſtrumêta, ſed ita vt totum malum in ſe deprehendant, penes Deum autem nonniſi legitimus malitię eorum vſus temperatur, li.1,c.17,ſe.5, & c.18,ſe.4. Vbi idem oſtêditur in electione regis Iarobeam, deficientibus a domu Dauidis decem tribubus, cęde filiorû Achab, & traditione Filij Dei.

Pia ſanctaque prouidentiæ Dei meditatio, quam dictat pietatis regula: primum vt certo perſuaſi nihil fortuito contingere, ad Deum velut pręcipuam rerum omnium cauſam oculos ſemper referamus: deinde vt ſingularem eius prouidentiam pro nobis excubare non dubitemus, ſiue cum hominibus tam malis quam bonis, ſiue cum reliquis creaturis nobis ſit negotium. In quem vſum ſumendæ ex Scriptura Dei promiſſiones quæ id teſtêtur: quarum exempla recitantur li.1,c.17,ſe.6. Adiungenda etiam teſtimonia Scripturæ, quæ docent ſub Dei poteſtate eſſe omnes homines, ſiue conciliandi nobis ſint eorum animi, ſiue cohibenda malitia hoſtium noſtrorum. quod poſtremum Deus variis modis facit: nempe interdum mentem illis adimendo, nônunquam, vbi mentê illis concedit, abſterrendo, ne quod conceperunt machinêtur: interdum etiam vbi conari permiſit, impetus eorum opportune abrumpendo, quam notitiam neceſſario ſequitur animi gratitudo in proſperu rerû ſucceſſu. l.1.c.17.ſ.7

In rebus autem aduerſis, quum ab hominibus lædimur, patientia placidaque animi moderatio: quod Ioſephi a fratribus, Iobi a Chaldæis afflicti, & Dauidis a Semei conuitiis impetiti exempla demonſtrant. Quod ſi ſine hominum opera nos miſeria aliqua premi contingat, hanc eandem doctrinam optimum eſſe impatientiæ remedium, quia res aduerſas etiam prodire a Deo Scriptura teſtatur, li.1,c.17,ſe.8.

In Dei prouidentiam præcipue attentus vir pius non tamen côniuebit ad cauſas inferiores. Itaque ſi beneficium a quoquam accepit, illi etiam ſe obſtrictum ex animo ſentiet & fatebitur. ſiquid damni fecerit, vel alteri dederit ſua negligentia vel imprudentia, ſibi imputabit: multo minus ſcelera excuſabit. In rebus vero futuris cauſarum inferiorum potiſſimùm rationem habebit: ita tamen vt in capiendis conſiliis proprio ſenſu non feratur, ſed Dei ſapientiæ ſe commendet, nec externis ſubſidiis ita eius fiducia ſubnitatur, vt in illis ſecure acquieſcat quum adſunt, aut trepidet quum deſunt, lib.1,cap.17,ſect.9.

Inęſtimabilis pię mentis fœlicitas quę in Dei prouidentiam recumbit, eleganter multiſque deſcribitur. contra, miſera anxietas, qua alioqui conſtringi nos neceſſe eſt, quum tot morbis terreni huius domicilij infirmitas obnoxios nos reddat, quum infinitis periculis domi, foris, in terra, in mari, ab hominibus, a diabolis vita ſalúſque noſtra obſideatur, lib.1,cap.17,ſect.10.11.

Doctrinæ de prouidentia non obſtare locos Scripturæ, vbi dicitur Deum pœnituiſſe: quum illic (quemadmodum etiam quando dicitur iraſci) ad captum noſtrum ſe ſubmittens, eum deſcribat non qualis in ſe eſt, ſed qualis a nobis ſentitur. Item quod Niniuitis pepercit, quibus excidium intra quadraginta dies minatus erat: Ezechiæ vitam prorogauit in plures annos, cui mortem præſentem denuntiauerat: quia eiuſmodi denuntiationes tacitam continent conditionem. quod ſimili exemplo in rege Abimelech propter Abrahæ vxorem increpato optime comprobatur, lib.1,cap. 17,ſect 12.13.14.

Refelluntur ij qui modeſtiæ laudem captantes, Dei iuſti-

tiam mendaci patrocinio aſſerere tentant, dum Dei permiſſu tantum, non etiam prouidentia & voluntate fieri obtendunt quæ Satan & omnes reprobi male faciunt. Et nihil efficere homines niſi quod ipſe iam apud ſe decreuerit, & arcana ſua directione conſtituat, probatur ex afflictione Iob, deceptione Achab, Chriſti cæde, Abſalom inceſtu cultu, & aliis plurimis exemplis, lib.1, cap.18, ſect.1.

Idque non tantum in actionibus externis locum habere, ſed in motibus etiam arcanis. Deum enim in improborum etiam mentibus & cordibus operari oſtenditur ex Pharaonis induratione & aliis teſtimoniis. Nec obſtare quod illic Satanę opera ſępe interuenit. agit enim nihilominus Deus, ſed ſuo modo: ſuam ſcilicet vindictam exercens, lib.1, c.18, ſect.2. itaque Deum non eſſe ſcelerum authorem, Ibid. ſe.4.

Superbiæ intolerabilis arguuntur qui modeſtiæ prætextu hanc doctrinam reiiciunt. Diluitur eorum obiectio, Si nihil eueniat niſi volente Deo, duas in eo contrarias eſſe voluntates, quum occolto conſilio decernat quæ lege ſua palam vetuit. & oſtenditur Deum ſecum non pugnare, non mutari Dei voluntatem, non ſimulare ipſum ſe nolle quod vult: ſed quum vna & ſimplex ſit in Deo voluntas, nobis multiplicem apparere: quia pro mẽtis noſtræ imbecillitate, quomodo idem diuerſo modo nolit fieri & velit non capimus. Tandem ex Auguſtino oſtenditur, hominem interdum bona voluntate velle aliquid quod Deus non vult, & mala voluntate velle quod Deus vult bona, lib.1, c.18, ſect.3.

Dei potentiæ conſideratio in regenda hac mole cæli & terræ, ſingularúmque quæ in iis ſunt partium, li.1, c.5, ſec.5.

Dei prouidentia ſic adminiſtrati hominum ſocietatem vt ſe liberalem, miſericordem, iuſtum & ſeuerum oſtendat, lib.1, cap.5, ſect.6.

Qui cenſentur in vita hominum fortuiti caſus, tam proſperi quam aduerſi, ſunt totidem cæleſtis prouidentiæ ſigna, lib.1, ca.5, ſect.7. & debent nos expergefacere ad ſpem futuræ vitæ, Ibid. ſect.9.

Quomodo Deus operetur in cordibus ſuorum, Satan in impiorum, ita tamen vt ipſi non excuſentur, li.2, c.4, ſect.1.

Deum etiam operari in impiis, idque eodem in opere quo Satan, neque tamen Deum prędicari authorem peccati, aut Satanam vel impios excuſari: ſed diſtingui alterum ab altero, tum in fine agendi, tum in modo, lib.2, c.4, ſect.2.

Veteres nonnunquam hæc retuliſſe non ad operationem Dei, ſed ad præſcientiam aut permiſſionem, ne inde impii occaſionem arriperent de Dei operibus irreuerenter obloquendi. Scripturam tamen, quum Deum dicit excęcare, indurare, & ſimilia, plus aliquid quam permiſſionem notare: licet Deus duobus modis operetur in reprobis: nempe deſerendo, Spiritúmque ſuum ab illis auferendo: deinde etiam tradendo illos Satanæ miniſtro iræ ſuæ, lib.2, c.4, ſect.3.4.

Satanæ miniſterium intercedere ad reprobos inſtigandos, quoties huc atque illuc Dominus ſua prouidentia eos deſtinat, lib.2, c.4, ſect.5.

de Purgatorio.

Ad doctrinam de Purgatorio non eſſe conniuendum, quum ſit exitiale Satanæ commentum, quod Chriſti crucem euacuat, &c. lib.3, c.5, ſect.6.

Expoſitio quorundam locorum Scripturæ quos Papiſtæ perperam detorquent ad confirmationem ſui Purgatorii, lib.3, cap.5, ſect.7.8.9.

Reſpondetur ad obiectionem Papiſtarum, vetuſtiſſimam fuiſſe Eccleſiæ obſeruationem vt preces fierent pro defunctis. Vbi oſtenditur id a veteribus factum ſine verbo Dei, peruerſa quadam æmolatione, ne Chriſtiani, ſi pigri eſſent in curandis funeribus, viderentur profanis hominibus deteriores. Interim tamen hic latam eſſe differentiam inter huoc veterum lapſum & Papiſtarum peruicacem errorem, lib.3, cap.5, ſect.10.

R

de Ratione hominis.

Intellectum hominis non ita eſſe damnandum perpetua cæcitatis vt nihil intelligentię vllo in rerum genere ei relinquatur: ſed nonnullam eſſe eius perſpicientiam, quod veritatis inquirendæ ſtudio naturaliter rapitur. Et tamen hanc appetentiam mox concidere in vanitatem: quia mens hominis præ hebetudine rectam veri inueſtigandi viam tenere nequit: deinde in quarum rerum veram notitiam incumbere expediat, ſæpius non diſcernit, lib.2, c.2, ſect.12.

Quod ad res terrenas attinet, hominis mentem valere acumine oſtenditur exemplis: primo in politia & œconomia. quum nemo non intelligat oportere hominum cœtus legibus contineri, & harum legum principia mente complectatur, lib.2, cap.2, ſect.13.

Item in artibus tum liberalibus tum manuariis: quibus diſcendis (licet alii aliis magis idonei) inueſtigatur quædam aptitudo: imo etiam amplificandis & expoliendis. Sic tamen vniuerſale bonum eſſe lumen rationis & intelligẽtiæ in hominibus, vt prorſus gratuitum ſit erga ſingulos beneficẽtiæ Dei munus. quod oſtendit Deus dum quoſdam moriones & ſtupidos creat. item dum facit vt hic acumine, alius iudicio, alius mẽtis agilitate præſtet: item dum inſtillat ſingulares motus nõ ſolum pro cuiuſque vocatione, ſed etiam pro ratione temporis aut rei quæ agenda eſt, li.2, c.2, ſ.14, & 17.

Artium inuentio, methodica traditio, aut interior & præſtantior cognitio, quæ in antiquis iureconſultis, philoſophis, medicis (profanis ſane hominibus) elucent, admonent nos, mentem hominis quantumlibet ab integritate ſua collapſam, eximiis tamen Dei donis etiamnum eſſe ornatam, lib.2, cap. 2, ſect.15.

Ea eſſe dona Spiritus, quæ Dominus quibus vult diſpenſat (etiam impiis) in publicum bonum generis humani. itaque iis vti nos oportere, etiamſi impiorum miniſterio nobis communicentur: quibus ſunt fluxa & euanida, quoniam deſtituuntur ipſo ſolido veritatis fundamento, li.2, c.2, ſ.16.

Humanam rationem nihil cernere quod ad regnum Dei & res cęleſtes (quę tribus capitibus cõtinentur, Deum noſſe, paternum eius erga nos fauorem, & formãdæ ſecundum Legis regulam vitę rationem) demonſtratur in duobus primis, li.2, c.2, ſe.18. & in eam rem varia Scripturæ teſtimonia citantur, ſe.19.20.21. In tertio videtur aliquanto eſſe quàm in ſuperioribus acutior, quum lege naturali ad rectam vitæ normam homo inſtituatur. ſed imperfecta eſt, & non aliò valet eiuſmodi notitia in incredulis quam vt reddantur inexcuſabiles, nec lumine illo naturali veritatem in ſingulis cernant. Vbi explicatur Themiſtii dictum, Intellectum in definitione vniuerſali rariſſime falli, ſed hallucinationem eſſe quum ad hypotheſin deſcẽdit: & oſtenditur, hominis iudicium vniuerſale in boni & mali diſcrimine non eſſe vbique ſanum & integrum. Nam quę pręcipua ſunt in prima Legis tabula nõ aſſequitur, nempe de fiducia in Deum, &c. in ſecunda tabula quamuis aliquãto plus habeat intelligentię, deliquium tamen aliquando pati deprehenditur: vt quum iudicat abſurdũ eſſe nimiv impetioſam dominationẽ ferre, & nõ vlciſci iniurias. itẽ concupiſcentię morbum non agnoſcit in vniuerſa Legis obſeruatione, li.2, c.2, ſ.22.23.24.

Coram Domino nihili eſſe rationis noſtræ acumen in cunctis vitæ partibus, oſtenditur ex Scriptura: & mentibus noſtris neceſſariam eſſe illuminationis gratiam, non vno tantum aut vno aliquo die, ſed in ſingula momenta, lib.2, cap. 2, ſect.25.

Vide ſub dictione Liberum arbitrium quædam huc pertinentia.

de Chriſto Redemptore.

Inutilẽm nobis eſſe cognitionem Dei creatoris, niſi ſuccedat etiam fides ipſum in Chriſto Patrem & redemptorem nobis proponens: eamque doctrinam ab exordio mũdi omnibus ſeculis locum habuiſſe inter Dei filios, li.2, c.6, ſ.1.

Variis argumentis & Scripturæ teſtimoniis probatur, fœlicem Eccleſię ſtatum ſemper in Chriſti perſona fuiſſe fundatum. Nam & prima electi populi adoptio, & Eccleſiæ conſeruatio, liberatio in periculis, & inſtauratio poſt diſſipationem, a gratia mediatoris ſemper pendebat, neque alibi ſpes omnium piorum vnquam fuit repoſita quam in Chriſto, lib.2, c.6, ſect.2.3.4.

Diligenter reputandum quomodo redemptoris partes impleuerit Chriſtus, vt in ipſo omnia nobis neceſſaria reperiamus, quum (vt ait Bernardus) ſit nobis lux, cibus, oleum, ſal, &c. lib.2, c.16, ſect.1.

Exponitur quomodo conueniat dicere, Deum fuiſſe nobis inimicum donec per Chriſtum nobis reconciliatus eſt: quum dare nobis Chriſtum & miſericordia pręuenire nos, ſigna fuerint amoris quo iam nos complectebatur. & oſtenditur Scripturam hac locutione & ſimilibus vti, vt ſe ad ſenſum noſtrum accommodet: neque tamen falsò ita loqui. Idque totum authoritate Scripturæ & Auguſtini teſtimonio probatur, ſect.2.3.

de Regeneratione.

Contra Anabaptiſtas quoſdã qui phreneticam intemperiem

tiem pro ſpirituali regeneratione comminiſcuntur: nempe in ſtatum innocentiæ iam reſtitutos Dei filios non oportere amplius ſolicitos eſſe de carnis libidine refrænanda, ſed tantum Spiritum ducem ſequendum, lib.3, c.3, ſect.14.

de Religione.

Reprobis neceſſitas extorquet confeſſionem, aliquem eſſe Deum, lib.1, cap. 4, ſect.4.

Falli eos qui dicunt paucorum vafritia excogitatam religionem ad continendum in officio ſimplicem populum, lib. 1, cap.3, ſect. 2.

Etiam impij & athei homines coguntur, velint nolint, ſentire aliquem Deum eſſe, lib.1, c.3, ſect.2. Et quo ſenſu dicat Dauid eos ſentire non eſſe Deum, lib.1, c.4, ſect.2.

de Remiſſione peccatorum.

Contra eos qui perfectionem ſomniant in hac vita, quæ veniæ petendæ neceſſitatem tollat, lib.3, c. 20, ſect.45.

De peccatorum remiſſione: & quo ſenſu peccata vocentur debita, & nos dicamur aliis remittere qui in nos peccacunt, lib.3, c. 20, ſect.45.

De diſtinctione culpæ & pœnæ: vbi firmiſſimis Scripturæ teſtimoniis refellitur Papiſtarum delirium, Culpa remiſſa Deum pœnam retinere, quę ſit redimenda ſatisfactionibus, li.3, c.4, ſect.29.30. Vbi etiam oſtenditur non poſſe ipſos elabi ſua diſtinctione inter æternam pœnam & temporales.

De locis quibuſdam Scripturæ quibus illi ſuum errorem confirmare nituntur: vbi oſtenditur duo eſſe diuini iudicij genera: vnum vindictę, alterum caſtigationis, quę ſunt prudenter diſtinguenda, lib.3, c.4, ſect.31.

Prius fideles ſemper vehementer eſſe deprecatos: poſterius placido animo ſuſcepiſſe, quia amoris habet teſtimonium. Item quod iraſci dicitur Dominus ſanctis ſuis, non ad punientis conſilium vel affectum referri, ſed ad vehementem doloris ſenſum, quo ipſi afficiuntur ſimulac vel qualemcunque eius ſeueritatem ſuſtinent: hócque illis expedire in malis ſuis ſibi diſplicere. Reprobos contra, dum flagellis Dei feriuntur, iam quodammodo incipere pœnas pendere illius iudicio. Quę omnia confirmantur Scripturę teſtimoniis, item Chryſoſtomi & Auguſtini expoſitionibus, Ibid. ſect.32.33.

Deum remiſſo Dauidi adulterio, eum caſtigaſſe cùm in commune exemplum, tum vt ipſum humiliaret. & hac ratione fideles, quibus propitius eſt, quotidie ſubijcere communibus huius vitæ miſeriis, lib. 3, c.4, ſect.35.

Expoſitio articuli Symboli de remiſſione peccatorum, lib.4, c.1, ſect. 20.21.

Claues Eccleſiæ datas eſſe ad remittenda peccata, non tantùm iis qui nunc primum conuertuntur ad Chriſtum, ſed fidelibus per totam vitam, li.4, c.1, ſect.22. Confirmatur hæc doctrina teſtimoniis Scripturæ, aduerſus Nouatianos & quoſdam ex Anabaptiſtis, qui fingunt Baptiſmo regenerari Dei populum in Angelicam vitam, & poſtea non ſupereſſe lapſis veniam, ſect.23.24.25.26.27.

Refutantur & ij qui voluntariam Legis tranſgreſſionem faciunt delictum irremiſſibile, Ibid. ſect.28.

de Chriſti Reſurrectione.

Sine Chriſti reſurrectiòne mutilum eſſe quicquid de cruce, morte & ſepultura credimus. Eiùs triplicem nos percipere fructum: quod & iuſtitiam nobis acquiſiuit coram Deo, & nobis pignus eſt futuræ reſurrectionis, & eius vita iam nunc regeneramur in vitæ nouitatem, lib.2, c.16, ſec.13.

Exponitur hiſtoria reſurrectionis Chriſti, li.3, c.25, ſect.3.

de Reſurrectione vltima.

Quoniam ſpe & patientia maxime opus habent fideles, ne deficiant in vocationis ſuæ curſu: ſolide illum in Euangelio profeciſſe qui ad continuam beatæ reſurrectionis meditationem eſt aſſuefactus, lib.3, c.25, ſect.1.2.

Caput de reſurrectione vltima continet doctrinam magni ponderis, ſeriam & creditu difficilem: quam difficultatem vt ſuperet fides, duo adminicula ſuppeditat Scriptura, Chriſti ſimilitudinem, & Dei omnipotentiam, li.3, c.25. ſ.3.4

Refutantur Sadducæi negantes reſurrectionē, & Chiliaſtæ, regnum Chriſti terminantes mille annis, li.3, c.25, ſec.5.

Refellitur eorum error qui imaginantur animas die vltimo non recepturas corpora quibus nunc indutæ ſunt, ſed nouis & aliis prædita fore, lib.3, c.25, ſect.7.8.

De modo reſurrectionis vltimæ, lib.3, c. 25, ſect.8.

Quo iure cōmunis ſit impiis & a Deo maledictis reſurrectio vltima, quę ſingulare eſt Chriſti beneficium, l.3, c.25, ſ.9

S

de Sabbatho.

Expoſitio quarti præcepti. finis eius, & tres cauſę quibus conſtare ipſum obſeruandum eſt, lib. 2, cap. 8, ſect. 28 Prima cauſa, ſpiritualis quietis adumbratio (id eſt ſanctificationis noſtræ) primarium locum tenuiſſe in Sabbatho, probatur ex variis locis, Ibid. ſect.29. Cur ſeptimum diem aſſignarit Dominus, Ibid. ſect.30.31. partem hanc, quum ceremonialis eſſet, abolitam fuiſſe Chriſti aduentu, Ibid.

Duæ poſteriores cauſæ, vt ſtati ſint dies celebrandis conuentibus Eccleſiaſticis, vt ſeruis detur a labore requies, omnibus ſeculis conueniunt, lib. 2, c.8, ſect.32.

De diebus conuentuum Eccleſiaſticorum ad verbum audiendum & preces publicas: vbi de diei Dominici obſeruatione, li.2, c.8, ſ.32.33. & de vitāda hic ſuperſtitione, Ibid.34.

de Sacerdotio Chriſti, regno & munere Prophetico.

Vt ſciamus quorſum miſſus fuerit Chriſtus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potiſſimum ſpectanda in eo eſſe: munus Propheticum, regnum & ſacerdotium: ad eaque pertinere quod ei tribuitur Chriſti (ſiue Meſſię & Vncti) elogium, licet peculiariter regni intuitu ita ſit dictus. Licet Prophetas & Doctores Eccleſiæ ſuæ Deus ſemper dederit, omnes tamen pios plenam intelligentiæ lucem Meſſiæ demum aduentu expectaſſe probatur: & ipſum quum apparuit, vnctum fuiſſe Prophetam non ſibi modo, ſed toti ſuo corpori, lib. 2, c.15, ſect.1.2.

Quod ad regnum, primum notare oportere ſpiritualem eſſe eius naturam: vnde & eius æternitas colligitur. quæ eſt duplex: altera ad totum Eccleſiæ corpus pertinet, altera propria eſt cuiuſque membri. Vtraque declaratur, & Scripturæ teſtimoniis illuſtratur, ſe.3. Exponitur vtilitatem regni Chriſti non poſſe aliter a nobis percipi, quam dum ſpiritualem eſſe cognoſcimus: eamque duabus in rebus conſiſtere: nempe quod nos bonis omnibus ad æternam animarum ſalutem neceſſariis locupletat: deinde quod robore & virtute munit aduerſus diabolum omnéſque eius impetus. Itaque Chriſtum nobis magis quam ſibi regnare: vnde & Chriſtiani non immeritò dicimur. Aeternitati regni eius nihil derogare quòd dicitur vltimo die traditurus regnum Deo & Patri, ſimiléſque ſententias, ſect.4.5.

De ſacerdotio: vt ad nos perueniat eius efficacia & vtilitas, oſtenditur incipiendum eſſe a Chriſti morte. Hinc ſequi æternum eſſe deprecatorem, cuius patrocinio fauorem conſequimur: vnde tum precandi fiducia, tum tranquillitas piis conſcientiis oritur. poſtremo ita eſſe ipſum Sacerdotem vt nos aſciſcat in ſocietatem tanti honoris, quo grata ſint Deo quæ a nobis prouenīut ſacrificia precum & laudis, ſ.6.

de Sacramentis.

Quid ſit ſacramentum, lib. 4, c.14, ſect. 1. Qua ratione veteres hoc vocabulum vſurpauerint in eo ſenſu, ſect. 2.13.

Nunquam eſſe ſacramentum ſine præeunte promiſſione, quam hoc modo Dominus obſignat, noſtræ ignorantiæ & tarditati, deinde etiam infirmitati conſulens. ſect.3.5.6.12.

Sacramentum conſtare verbo & ſigno externo: ſed aliter eſſe verbum ſacramentale ſumendum quam exiſtiment Papiſtæ, lib. 4, c.14, ſect.4.

Sacramenta non deſinere eſſe teſtimonia gratiæ Dei, licet impiis quoque porrigantur, qui inde grauiorem damnationem contrahunt, lib.4, c.14, ſect.7.

Sic confirmari fidem noſtram ſacramentis vt tamen id pendeat ab interiore Spiritus efficacia, lib.4, c.14, ſect. 9.10. 11. non ponatur virtus aliqua in creaturis, ſect.12.

Impugnatur diabolicum dogma ſcholarum ſophiſticarum, ſacramenta nouæ Legis iuſtificare & conferre gratiam, modo non ponamus obicem peccati mortalis, li.4, c.14, ſ.14.

Auguſtini ſcita diſtinctio inter ſacramentum & rem ſacramenti, qua oſtenditur, licet Deus in ſacramentis Chriſtum vere offerat, ab impiis tamen nihil recipi præter ſacramentum, id eſt ſignum externum, lib.4, c.14, ſect.15.16.

Non eſſe arbitrandum, latentem aliquam virtutem ſacramentis annexam affixamque eſſe, quo ipſa per ſe Spiritus ſancti gratias nobis conferant, lib. 4, c.14, ſect.17.

Sacramenta olim quędam exhibuiſſe ſuis Deus in miraculis, quædam in rebus naturalibus. vbi de arbore vitæ & de arcu cæleſti, lib. 4, c.14, ſect.18.

Sacramenta eſſe a Domino teſtimonia gratiæ ac ſalutis, & a nobis viciſſim profeſſionis notas, lib. 4, c.14, ſect.19.

Sacramenta veteris Eccleſiæ ſub Lege eundem habuiſſe

ſcop

ſcopum quem noſtra, Chriſtum: quem tamen noſtra clarius offerunt, quare explodendum dogma ſcholaſticum, illa adumbraſſe gratiam Dei, noſtra præſentem conferre, lib.4, ca.14, ſect.20.21.22.23.

Exponuntur quidam Scripturæ loci, & veterum teſtimonia, ex quibus aliter res habere videtur, Ibid. ſect.24.25.26.

de quinque falsò nominatis Sacramentis.

Quum ſacramenta negamus eſſe quinque ab hominibus inuenta, non de nomine ſed de re contendimus: quis volunt Papiſtæ eſſe inuiſibilis gratiæ viſibiles formas, li.4, c.19, ſe.1.

Multæ afferuntur rationes cur non liceat hominibus inſtituere ſacramenta. item diſtinguendum eſſe inter ſacramenta & alias ceremonias, lib.4, c.19, ſect.2.

Veteris Eccleſiæ authoritate non poſſe probari ſeptenarium numerum in ſacramentis, lib.4, c.19, ſect.3.

Licet plura ſacramenta habuerit vetus Eccleſia ſub Lege, hodie tamen Chriſtianam Eccleſiam duobus a Chriſto inſtitutis contentam eſſe debere: neque licere hominibus alia condere, aut his aliquid de ſuo addere, lib.4, c.18, ſect.20.

de Sacrificiis.

Differentia inter Moſaica ſacrificia & Cœnam Domini in Eccleſia Chriſtiana, lib.4, c.18, ſect.12.

Quid proprie ſignificet ſacrificij nomen: & de variis generibus ſacrificiorum ſub Lege, quæ ad duo membra referri poſſunt, vt alia vocentur Euchariſtica, ſiue gratiarum actionis, alia Propitiatoria ſiue expiationis, lib.4, c.18, ſect.13.

Vnicum nobis ſacrificium propitiatorium, mors Chriſti: euchariſtica plura, omnia nempe charitatis officia, preces, laudes, gratiarum actiones, & quicquid in Dei cultum a nobis agitur, lib.4, c.18, ſect.13.16.17.

Hæc ſacrificandi ſpecies quotidie locum habet in Eccleſia, & in Cœna Domini: & inde Chriſtiani omnes ſacerdotes ſunt.

de Satisfactionibus Papiſticis.

De ſatisfactione, cui tertium locum aſſignant in Pœnitentia, de retentione pœnę, culpa remiſſa, & ſimilibus mendaciis, quæ corruunt oppoſita gratuita peccatorum remiſſione per nomen Chriſti, lib.3, c.4, ſect.25.

Refutatus blaſphemus error ſcholaſticorum, Remiſſionem peccatorum & reconciliationem ſemel fieri in Baptiſmo, ſed poſt Baptiſmum reſurgendum eſſe per ſatisfactiones, lib.3, c.4, ſect.26. Eiuſmodi errore Chriſtum ſuo honore ſpoliari, & conſcientiarum pacem turbari, quum nunquam certo ſtatuere poſſint ſibi remiſſa eſſe peccata, Ibidem, ſect.27.

Apud Danielem quum iubetur Nebuchadnezer peccata ſua iuſtitia redimere, illud redimere referri ad homines potius quam ad Deum: & non cauſam veniæ illic deſcribi, ſed potius modum verę conuerſionis. Idem de quibuſdam aliis Scripturæ locis, lib 3, c.4, ſect.36.

Expoſitio loci illius in Euangelio, Remiſſa ſunt illi peccata multa quia dilexit multum: dilectionem ſcilicet non eſſe cauſam remiſſionis, ſed probationem remiſſionis, lib.3, cap.4, ſect.37.

Veteres Eccleſiaſticos ſcriptores non eo ſenſu loquutos de ſatisfactionibus quo Papiſtæ: & intellexiſſe pœnitentes ſatisfacere Eccleſiæ, non Deo, lib.3, c.4, ſect.38.39.

de Scandalis.

Quæ cauenda ſint, quæ negligenda. quid ſcandalum datum, quid item ſcandalum acceptum, lib.3, c.19, ſect.11.

Quinam ſint infirmi, quibus cauendum eſt ne offendiculum ponamus, declaratur ex Pauli doctrina & exemplo, lib.3, cap.19, ſect.12.

Quod cauere iubemur ne offendiculo ſimus infirmis, locum habere tantùm in rebus indifferentibus: itaque hac doctrina perperam abuti qui in infirmorum gratiam dicunt ſe Miſſam audire, lib.3, cap.19, ſect.13.

de Scriptura, verbo Dei, & illius authoritate.

Homines non bene Deum agnoſcere creatorem, & diſcernere a fictitiis Deis ex rerum creatarum conſideratione niſi lumine verbi accedente adiuuentur: eúmque ordinem in ſuis erudiendis Deum tenuiſſe, non tantùm ex quo Iudæos in populum peculiarem elegit, ſed ab initio eam erga Adam, Noe, & cæteros Patres, lib.1, c.6, ſect.1.

Vel per oracula & viſiones vel aliorum miniſterio Patres habuerunt verbum quod certò perſuaſi fuerunt eſſe Dei, quo ipſum agnouerunt verum Deum creatorem & gubernatorem rerum omnium: quod verbum ipſe poſtea, vt in omnes ætates conſuleret mortalibus, voluit quaſi publicis tabulis conſignari in Lege & Prophetis, lib.1, ca.6, ſect.2.3. vbi etiam Scripturę teſtimoniis confirmatur, rerum creatarum conſiderationi adiungendam eſſe verbi doctrinam, ne euanidam Dei notitiam concipiamus.

De iis qui Scripturæ authoritatem dicunt pendere ab Eccleſiæ iudicio: & quam male nobiſcum ageretur ſi ita eſſet, lib.1, cap.7, ſect.1.

Optime refelli hoc commentum ex loco Pauli (Epheſ.2.) Fideles ædificatos ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, lib.1, cap.7, ſect.2.

Quo ſenſu Auguſtinus dicat ſe non crediturum Euangelio, niſi Eccleſiæ ipſum moueret authoritas: quem locum illi calumnioſe detorquent ad erroris ſui confirmationem, lib.1, cap.7, ſect.3.

Licet ſuppetant alia multa argumenta, quę fidem faciunt (& ab impiis etiam extorquent) Scripturam a Deo produiſſe: non alia tamen quam Spiritus ſancti arcano teſtimonio vere perſuadetur cordibus noſtris, Deum eſſe qui loquitur in Lege, Prophetis & Euangelio. idque pluribus locis ex Ieſaia confirmatur, lib.1, cap.7, ſect.4.5.

Ordinata diuinæ ſapientiæ diſpenſatio, nihil terrenum redolens doctrina, pulchra partium omnium inter ſe conſenſio, & præcipue contemptibilium verborum humilitas ſublimia regni cæleſtis myſteria loquens, ſecundaria ſunt adminicula ad ſtabiliendam Scripturæ fidem, lib.1, c.8, ſe.1.2.11. Item Scripturæ antiquitas: quum aliarum religionum libri ſint recentiores libris Moſis, qui tamen ipſe nouum Deum non comminiſcitur, ſed Deum Patrum Iſraelitis proponit, lib.1, c.8, ſect.3.4.

Quod Moſes Leui patris ſui dedecus, Aaronis fratris & Mariæ ſororis murmur non ſubticet, proprios filios non euehit, argumenta ſunt, in libris eius nihil eſſe ab homine confictum, lib.1, c.8, ſect.4.

Item miracula omnia quæ contigerunt tam in Legis promulgatione quam toto reliquo tempore, lib.1, c.8, ſec.5. Quæ quum profani ſcriptores negare non poſſent, calumniati ſunt magicis artibus a Moſe edita: quæ calumnia firmiſſimis rationibus refutatur, lib.1, c.8, ſect.6.

Item quod Moſes in Iacob perſona loquens tribui Iuda principatum aſſignat, & quod vocationem Gentium prædicit (quum illud quadringentis poſt annos, hoc duobus ferè poſt annorum millibus contigerit) argumenta ſunt, Deum ipſum eſſe qui in libris Moſis loquatur, lib.1, c.8, ſect.7.

Quòd Ieſaias prædicit Iudæorum captiuitatem, & eorum redemptionem authore Cyro, (qui centeſimo poſt illius mortem anno natus eſt) quod Ieremias antequam populus abduceretur, præſcribit exilio tempus annorum ſeptuaginta, quod Ieremias & Ezechiel locis alter ab altero longe diſſiti in dictis omnibus conſentiunt, quod Daniel prædicit de rebus futuris ad annum vſque 600, documenta ſunt certiſſima ad ſanciendam librorum Propheticorum authoritatem, lib.1, c.8, ſect.8.

Contra quoſdam profanos deriſores, qui quærunt qui ſciamus Moſis & Prophetarum eſſe quæ ſub eorum nominibus leguntur: item Moſen vnquam fuiſſe aliquem, li.1, c.8, ſect.9. Item qui quærunt vnde ad nos peruenerint exemplaria librorum Scripturę, quum Antiochus iuſſerit omnia concremari. Vbi de admirabili Dei prouidentia in illis per tot ſecula conſeruandis inter tot hoſtes & tam ſæuas perſequutiones, lib.1, c.8, ſect.10.

Trium Euangeliſtarum ſermonis ſimplicitas cæleſtia myſteria continens, Iohannis oratio grauibus ſententiis e ſublimi tonans, in Petri & Pauli ſcriptis relucens cæleſtis maieſtas, Matthæi inſperata vocatio a menſa, Petri & Iohannis a naui culis ad Euangelij præconium, Pauli hoſtis conuerſio & vocatio ad Apoſtolatum, ſigna ſunt loquentis in ipſis Spiritus ſancti, lib.1, c.8, ſect.11.

Tot ſeculorum, tam variarum gentium, & tam diuerſorum animorum conſenſus in amplectenda Scriptura, rara etiam quorundam pietas eius authoritatem apud nos debent confirmare, lib.1, c.8, ſect.12.

Item tot martyrum ſanguis qui pro eius confeſſione mortem firmo & ſobrio Dei zelo oppetierunt, lib.1, c.8, ſect.13.

Contra fanaticos qui poſthabita Scripturæ lectione & doctrina, Spiritum iactant, & ad reuelationes tranſuolant, lib.1, cap.9, ſect.1.2.

Refut

Refutatio obiectionis ab ipſis allatæ, Indignum eſſe, Spiritum Dei, cui ſubiicienda ſunt omnia, Scripturæ ſubiacere, lib.1, cap. 9, ſect.2.

Item quod dicunt liteꝛæ occidenti nos incubare, lib.1, cap.9, ſect.3.

Mutuo nexu Dominus doctrinæ Spiritúſque ſui certitudinem inter ſe copulauit, lib.1, c.9. ſect 3.

Qualem cæli & terræ reliquarúmque creaturarum contemplatio Deum nobis delineat, eundem repræſentat Scriptura, nempe æternum, plenum bonitate, clementia, miſericordia, iuſtitia, iudicio: & veritate: idque non alium in ſcopum, lib.1, c.10, ſect.1.2.

Quid ſentiendum de poteſtate Eccleſiæ in Scripturæ interpretatione, lib.4, c.9, ſect.13.

Perperam hoc colore abuti Romanenſes ad errorum & blaſphemiarum confirmationem, ſect 14.

de Spiritu ſancto.

Teſtimonia quibus probatur deitas Spiritus, lib.1, cap.13. ſect.14.15.

Spiritum ſanctum vinculum eſſe quo nos ſibi efficaciter deuinciat Chriſtus, ac ſine eo nobis inutile eſſe quicquid in ſalutem generis humani Chriſtus paſſus eſt ac fecit, lib.3, cap.1, ſect.1.3.

Chriſtum peculiari modo Spiritu ſancto venisse instructum, nempe vt a mundo nos ſegregaret. Inde dici Spiritum ſanctificationis. Quare nunc Patris nunc Filij Spiritus dicatur: & dici Spiritum Chriſti, non modo quatenus Chriſtus eſt Sermo ille æternus, ſed ſecundum Mediatoris quoque perſonam, ſect.2.

Interpretatio elogiorum quibus Scriptura inſignit Spiritum: vbi de exordio totaque inſtauratione ſalutis noſtræ agitur. Spiritus adoptionis, arrhabo & ſigillum noſtræ hæreditatis, vita, aqua, oleum & vnctio, ignis, fons, Dei manus, &c. ſect.3.

Fidem præcipuum eſſe opus Spiritus, proptereáque ad eam magna ex parte referri quæ paſſim occurrunt in Scriptura ad vim & efficaciam Spiritus exprimendam, ſect.4.

de Superſtitione.

Superſtitioſorum ſimplicitas eos non excuſat, quia eorum cæcitas vanitate, ſuperbia, & contumacia implicita deprehenditur, lib.1, c.4, ſect.1.3.

Deo gratificari quum tentat ſuperſtitio, mendaciibus fucis et illudit, lib.1, c.4. ſect 3.

Superſtitioſi non appropinquant ad Deum niſi inuiti & ſeruili timore, lib.1, c.4, ſect.4.

Quicunque puram religionem adulterant, licet antiquitatis conſenſum vel vrbis alicuius conſuetudinem ſequantur, diſceſſionem faciunt ab vno & vero Deo, lib.1, c.5, ſe.12.

Quid a ſuperſtitione differat religio oſtenditur ex etymologia vocum ſuperſtitionis, religionis, εὐσεβείας, lib.1, cap.12, ſect.1.

Superſtitionis aſtutiæ, dum vni Deo ſupremum locum concedens, illi turbam minorum Deorum circundat, lib.1, cap.12, ſect.1.3.

T

de Templis.

De Templis Chriſtianorum ad conuentus Eccleſiæ celebrandos, lib.3, cap.20, ſect.30.

Non expedire in templis Chriſtianis vllas omnino habere imagines, veteris Eccleſiæ authoritate & Auguſtini rationibus confirmatur, lib.1, c.11, ſect.13.

Verbi prædicatio & ſacramenta viuæ ſunt imagines ſolæ templis Chriſtianis conuenientes, lib.1, c. 11, ſect.7.13.

Synodi Nicenæ, quæ Irenes imperatricis iuſſu habita eſt, impietas, putidæ inſulſitates & ineptiæ in approbandis imaginibus in templis, earúmque adoratione, lib.1, cap.11, ſect.14.15.16.

De templorum & ſacrorum ornatu in vetere eccleſia, li. 4, cap.4, ſect.8, & cap.5, ſect.18.

de Tentationibus.

De variis tentationum formis: & quo ſenſu dicatur Deus nos tentare, lib.3, c.20, ſect.46.

de Teſtamento veteri & nouo.

De ſimilitudine Veteris & Noui teſtamenti: vbi oſtenditur vnum eſſe ſubſtantia & reipſa, adminiſtratione tantum variare. Similitudo in tribus præcipue capitibus vertitur, lib.2, cap.10, ſect.1.2.

1. Vetus teſtamentum non detinuiſſe Patres in terrena felicitate, ſed præcipue ſpectaſſe ad futuram vitam, oſtenditur ex Paulo, qui ſub eo dicit contineri promiſſiones Euangelij, Ibid. ſect.3.

Idem etiam probatur ex Lege & Prophetis: primum conſideratis verbis fœderis, Ego ſum Deus veſter, Ibid. ſect. 7.8. Item, Ero Deus ſeminis veſtri poſt vos, ſect.9. Deinde etiam ex vita ſanctorum Patrum, nempe Adam, Abel, Noe, ſect.10. Abraham, ſect.11. Iſaac, Iacob, ſect.12.13.14. Tum ex multis teſtimoniis Dauidis, ſect.15.16.17.18.

Iobi, ſect.19. in genere, poſteriorum Prophetarum, ſect. 20. Sed nominatim Ezechielis, ſect.21. Ieſaiæ, & Danielis, ſect.22. Tandem concluditur totum hoc caput: vbi rurſus teſtimonia quædam ex Nouo teſtamento adducuntur, ſ.23.

2. Vetus teſtamentum non hominum meritis, ſed gratuita Dei miſericordia fuiſſe fultum: imo tum conſtitiſſe Chriſti mediatoris cognitione fœdus Patrum cum Deo, probatur, Ibid. ſect.4.

Sacramentorum etiam ſignificatione Iſraelitas ſub Lege Chriſtiano populo pares fuiſſe, lib.2, c.10, ſect.5.6.

Quatuor differentiæ Veteris teſtamenti a Nouo, quibus quintam adiicere licet. Prima, quod tametſi olim quoque Dominus populi ſui animas in cæleſtem hæreditatem volebat collimare: quo tamen in ſpe illius melius alerentur, contemplandam ſub beneficiis terrenis ac quodammodo degustandam exhibebat: nunc clarius reuelata per Euangelium futuræ vitæ gratia, recta ad eius meditationem mentes noſtras erigit, omiſſo inferiori, quem apud Iſraelitas adhibebat exercitationis modo, lib.2, cap.11, ſect.1. Propterea comparari veterem Eccleſiam hæredi paruulo, qui a tutoribus regitur, ſect.2.

Eadem ratione tanti æſtimaſſe veteres Patres hanc vitam eiúſque benedictiones, ſect.3.

Secunda differentia eſt in figuris: quibus Vetus teſtamentum imaginem & vmbram ſpiritualium bonorum oſtentabat: nouum præſentem veritatem & corpus ſolidum exhibet. Additur ratio quare Dominus hunc ordinem obſeruarit. & ſubiicitur definitio Veteris teſtamenti, Ibid. ſect.4.

Hoc ſenſu dici, Legis pædagogia deductos fuiſſe Iudæos ad Chriſtum antequam in carne exhiberetur, ſect.5. Quod in excellentiſſimis etiam Prophetis & ſingulari Spiritus gratia pollentibus locum habuit, ſect.6.

Tertia differentia ſumitur ex Ieremiæ 31, & 2.Cor.3. quòd Vetus teſtamentum literale eſt, Nouum ſpirituale. Vetus mortiferum, Nouum, vitæ organum, &c. Ibid. ſect.7.8.

Quarta differentia, quod Vetus teſtamentum Scriptura vocat ſeruitutis, quia timorem in animis generat: Nouum, libertatis: quòd eoſdem in fiduciam & ſecuritatem erigat. Tres poſteriores differentiæ comparationes ſunt Legis & Euangelij. Prima continet etiam promiſſiones ante Legem editas, Patres ſub Lege & Veteri teſtamento ita vixiſſe, vt non illic reſtiterint, ſed aſpirarint ſemper ad Nouum, adeóque certam eius communionem amplexi ſint, ſect. 9.10.

Quinta, quod ante Chriſti aduentum gentem vnam Dominus ſegregauerat, in qua fœdus gratiæ ſuæ contineret, reliquis interim velut neglectis. Sic Gentium vocatio inſignis eſt teſſera qua ſupra Vetus teſtamentum Noui excellentia illuſtratur: res adeo incredibilis, vt Apoſtolis etiam ipſis in Prophetarum lectione verſatis & Spiritu ſancto donatis noua adhuc viſa fuerit, ſect.11.12.

Concluſio huius loci: & reſponſio ad varias obiectiones nonnullorum, qui hanc in gubernanda Eccleſia varietatem, diuerſum in docendo modum, tantam rituum & ceremoniarum conuerſionem pro magna abſurditate iactant. Vbi oſtenditur Dei conſtantiam elucere in hac mutatione, nihilque ab eo factum niſi ſapienter, iuſte, & in miſericordia: quum aliter Eccleſiam in pueritia, aliter in adoleſcentia gubernaret, item quum gratiæ ſuæ manifeſtationem in vno populo ante Chriſti aduentum continuit, quam deinde effudit ſuper omnes nationes, ſect.13.14.

de Timore.

Fideles ſæpe timore & diffidentia laborare ex propriæ infirmitatis ſenſu, lib.3, c.2, ſect.17.

Altera timoris ſpecies in pio pectore concepta, vel ex exemplis diuinæ vltionis in impios, vel ex propriæ miſeriæ conſideratione. Euiuſmodi timorem adeo non eſſe contrarium fidei, vt fidelibus maxime commendetur. nec mirum eſſe ſi ſimul ſint in fideli anima pauor & fides, quum ex oppoſito in impiis ſimul ſint torpor & anxietas, l.3, c.2, ſ.22.23.

Timorem Domini gemino ex ſenſu emanare, quum ſcilicet Deum honoramus tanquam Patrem, timemus vt Dominum: nec mirum eſſe ſi vtrunque affectum idem animus recipiat, li.3, c.2, ſect.26. Et alium eſſe hunc timorem a timore infidelium, quem ſeruilem vulgo vocant, Ibid. ſect.27.

de Traditionibus.

Quum Dominus veræ iuſtitiæ regulam traditurus, omnes eius partes ad voluntatem ſuam reuocarit, inde conſtat nihili coram eo eſſe quicquid bonorum operum ex ſuo ingenio excogitant homines. ſed legitimum cultum ſola conſtare obedientia, eámque eſſe originem, matrem cuſtodemque virtutum omnium, lib.2, c.8, ſect.5.

De traditionibus humanis, id eſt edictis de cultu Dei præter eius verbum profectis ab hominibus: & earum impietate & neceſſitate, lib.4, c.10, ſect.1.2.5, 6.7.8.

Conſtitutionum Papalium (quas vocant traditiones Eccleſiaſticas) diuiſio in eas quæ ritus continent, & alias quæ ad diſciplinam ſpectare dicuntur. Vtrarúmque impietas, quod in illis Dei cultus conſtituitur, & præciſa neceſſitate aſtringuntur conſcientiæ, lib.4, c.10, ſect.9. Propter illas fit irritum Dei præceptum, ſect.10.

Vera nota traditionum humanarum quas ab Eccleſia repudiari & a piis omnibus improbari conuenit, lib.4, ca.10, ſect.16.

Refutatur quorundam prætextus defendentium traditiones Papales, quod ſint a Deo, quia Eccleſia non poſſit errare, & regatur a Spiritu ſancto, lib.4, c.10, ſect.17.

Meram eſſe impoſturam, referre ad Apoſtolos originem traditionum quibus hactenus oppreſſa fuit Eccleſia, lib. 4, c. 10, ſect.18.19.20.

Falso ad excuſandam tyrannidem legum Papalium prætexi exemplum Apoſtolorum, præcipientium Gentibus vt abſtineant ab idolothytis, ſuffocato, & ſanguine, lib.4, cap. 10, ſect.21.22.

Domino ſuum regnum eripitur quoties ipſe traditionum humanarum legibus colitur. quod grauiſſimum ſemper fuiſſe crimen coram Deo exemplis & teſtimoniis Scripturę oſtenditur, lib.4, c.10, ſect.23.24.

Inuentiones humanas non poſſe defendi exemplo Manoha priuati hominis ſacrificium offerentis, aut Samuelis ſacrificantis in Ramatha, lib.4, ca.10, ſect.25: aut Chriſti iubentis ferre onera importabilia quæ alligabant Scribæ & Phariſæi, lib.4, c.10, ſect.26.

De ſanctis & vtilibus Eccleſię conſtitutionibus, ac earum ſcopo, lib.4, cap.10, ſect.1.

De conſtitutionibus Eccleſiaſticis, quę ſanctę haberi debent, vt quę vel ad ſeruandum decorum, vel ordinem & pacē conſeruent in Eccleſia, lib.4, ca.10, ſect.27.28.29. Prudenter expendendum quæ ſint eiuſmodi, ſe.30. Chriſtiani populi officium eſſe illas obſeruare: & qui cauendi hic ſint errores, & quomodo interim ſemper ſua conſcientiis ſalua maneat libertas, ſect.31.32.

de Tributis.

De tributis, vectigalibus, indictionibus, oblationibúſque quæ principibus perſoluuntur, quomodo iis vti bona conſcientia poſſint pij principes, lib.4, c.20, ſect.13.

de Trinitate.

In vna & ſimplici Dei eſſentia tres nobis diſtinctè conſiderandas perſonas, ſiue (vt Græci dicunt) hypoſtaſes, lib.1, cap.13. ſect.2.

Refutantur ij qui perſonæ nomen in hac materia damnant & reiiciunt propter nouitatem, lib.1, c.13, ſect.3.4.5.

Voces quaſdam nouas excogitare coacti ſunt ſacri doctores, ad aſſerendam Dei veritatem contra vafros quoſdam homines, qui tergiuerſando ipſam eludebant: vt contra Arium nomen ὁμοούσιος, contra Sabellium, proprietatum vel perſonarum trium. lib.1, c.13, ſect.4.16. Et de Hieronymi, Hilarij ac Auguſtini diuerſis ſententiis in harū vocum vſu, ſ.5.

Quid perſonam vocemus quum de Trinitate diſſeritur, lib.1, c.13, ſect.6. Et de errore Serueti in acceptione huius vocis, Ibid. ſect.22.

Quemadmodum Chriſti aduentu clarius ſe patefecit Deus, ita etiam tunc in tribus perſonis familiarius innotuiſſe, lib.1, cap.13, ſect.16.

Teſtimonia Scripturæ quibus demonſtratur diſtinctio Patris a Verbo, & Verbi a Spiritu, lib.1, cap.13, ſect.17. Et diſtingui in Scriptura Patrem a verbo & Spiritu, Spiritum etiam ab vtroque, tam ex ordinis obſeruatione quam ex proprietatis attributis, lib.1, c.13, ſect.18.

Simpliciſſimam Dei vnitatem non impedit iſta perſonarum diſtinctio, lib.1, c.13, ſect.19. Et quo ſenſu dicant veteres Patrem Filij eſſe principium, & tamen Filium a ſe ipſo eſſentiam habere, Ibid.

Breuis ſumma eorum quæ de vnica Dei eſſentia & tribus perſonis credere nos oportet, lib.1, c.13, ſect. 20. Et hic ſobrie multaque cum moderatione nobis philoſophandum, ne aut cogitatio aut lingua vltra verbi Dei fines procedat, Ibidem, ſect.21.

Refutatio deliriorum Serueti in hoc capite doctrinæ, li. 1, cap.13, ſect.22.

Refutatio erroris quorundam nebulonum, Patrem verè & propriè vnicum eſſe Deum, qui Filium & Spiritum formando ſuam in eos deitatem transfuderit, lib.1, c.13, ſect.23. Et falſum eſſe quod ſumunt, quoties Dei mentio fit in Scriptura, nonniſi Patrem intelligi, ſe.24. Item quòd indiuidua ſomniant, quorum ſingula partem obtineant eſſentiæ, ſe.25. Reſponſio ad eorum obiectionem, Chriſtum, ſi propriè ſit Deus, perperam Filium Dei vocari, Ibid. ſect.26. Reſponſio ad multos locos: quos in confirmationem ſuę ſententię adducunt ex Irenæo, vbi Patrem Chriſti aſſerit eſſe vnicum & æternum Deum Iſrael, Ibid. ſect.27. Item ad locos ex Tertulliano, Ibid. ſec.28. Iuſtinum, Hilarium, Auguſtinum pro nobis facere, Ibid. ſect.29.

Filium eſſe conſubſtantialem Patri, lib.4, c.8, ſect.16.

V

de Vita hominis Chriſtiani.

Vitæ formandæ regulam continet Lex, ſparſim etiam tradunt varij Scripturæ loci: nec ſine methodo, licet, non ita exquiſita & affectata vt philoſophi, lib.3, c.6, ſect.1.

Duo hic exequitur Scriptura: excitat nos ad iuſtitię amorem, & normam præſcribit eius ſequendę. Prius variis argumentis & rationibus facit, lib.3, c.6, ſect.2. Hic Scripturam multò præſtantiora fundamenta ſumere quam reperiri poſſint in omnibus Philoſophorum libris, li.3, c.6, ſect.3.

Contra eos qui Chriſti cognitionem obtendunt, quum vita & mores eorum Chriſti doctrinam non referant, lib.3, cap.6, ſect.4.

Licet perfectio optanda eſſet omnibus, agnoſcendos tamen pro Chriſtianis etiam pleroſque qui non ita multum adhuc progreſſi ſunt. Enitendum ſemper nobis eſſe, neque deſperandum propter ſucceſſus tenuitatem, lib.3, c.6, ſec.5.

Ex Pauli loco partes vitæ bene compoſitæ, gratiæ Dei conſideratio, abnegatio impietatis & mundanarum cupiditatum, ſobrietas, iuſtitia, & pietas (quæ veram ſanctitatem deſignat) ſpes beatæ immortalitatis, lib.3, c.7, ſect.3.

de Vita futura.

Variis miſeriis Deum nos erudire ad præſentis vitæ contemptum, vt ſerio futuram deſideremus, lib.3, c.9, ſect.1.2.4.

Talem vitæ huius contemptum requiri a nobis, vt neque eam oderimus, nec aduerſus Deum ingrati ſimus, cuius clementiæ ipſa etiam eſt teſtimonium fidelibus, lib.3, c.9, ſec.3.

Admonentur ij qui nimia mortis formidine tenentur Chriſtianorum potius eſſe diem illum expetere, qui finem continuis prope eorum miſeriis imponet, & vero gaudio eos perfundet, lib.3, cap. 9, ſect.5.6.

De fœlicitatis æternæ (quæ reſurrectionis eſt finis) excellentia incomprehenſibili, cuius ſuauitatis guſtum hic nos aſſidue percipere oportet: vitare tamen curioſitatem vnde friuolæ & noxiæ quæſtiones, atque adeo pernicioſæ ſpeculationes. Item non æqualem fore omnibus Dei filiis gloriæ modum in cælis, lib.3, c.25, ſec.10.11. Vbi etiam reſpondetur ad quæſtiones quas quidam mouent de ſtatu filiorum Dei poſt reſurrectionem.

Quo ſenſu vita æterna dicatur nonnunquam merces operum, lib.3, cap.18, ſect.2.4.

de præſenti Vita, eiuſque adiumentis.

Optimum modum vtendi bonis huius vitæ proponi in Scriptura, li.3, c.10, ſect.4.5. Cauendáque duo vitia: ne vel nimia auſteritate aſtringamus conſcientias, vel laxemus fræna hominum intemperantiæ, lib.3, c.10, ſect.1.3.

Deum & in veſtibus & in alimentis non tantùm neceſſitati noſtræ, ſed etiam oblectationi voluiſſe conſulere, lib.3, cap.10, ſect.2.

Maxim

Maxime neceſſarium eſſe, vnumquemque noſtrum in cunctis vitę actionibus in ſuam vocationem intueri, nequid temere vel dubia conſcientia tentemus, lib.3, cap.10, ſect.6.

Deum non dedignari corporis etiam noſtri terreni neceſſitatibus conſulere. & quo ſenſu ab eo petamus panem quotidianum, lib.3, cap.20, ſect.44.

de Vltima (vt vocant) vnctione.

Extremæ vnctionis Papiſticæ adminiſtratio qualis, & qua forma verborum: nec poſſe defendi Iacobi authoritate aut Apoſtolorum exemplo, lib.4, c.19, ſect.18. Quum gratia curationum olim data Apoſtolis iampridem deſierit extare in Eccleſia, ſect.19 20. Et, vt extaret, longe tamen abeſſe a ſancta Apoſtolorum ceremonia impiam iſtorum obſeruationem: cuius blaſphemię demonſtrantur, dum oleum exorcizant, & ei tribuunt quod eſt Spiritus ſancti, ſect.21.

de Voluntate hominis.

An omni ex parte vitiata ſit corruptaque voluntas vt nihil niſi malum generet, an vero aliquam adhuc retineat arbitrij libertatem. Vbi exponitur vulgare dictum a philoſophis vulgo ſumptum, Omnia naturali inſtinctu bonum appetere: & oſtenditur non poſſe inde probari libertatem voluntatis, lib.2, cap.2, ſect.26. Non tantum imbecillam, ſed nullam eſſe animæ facultatem vltro ad bonum aſpirandi. & quum totus homo peccati imperio ſubiaceat, ipſam certe voluntatem arctiſſimis vinculis conſtringi, probatur teſtimoniis Scripturæ & Auguſtini, lib.2, cap.2, ſect.27.

Lapſu ſuo hominem amiſiſſe non voluntatem, ſed voluntatis ſanitatem, vt ad bonum ne quidem commouere ſe poſſit, nedum applicare: ſed neceſſario in malum trahatur vel ducatur, (licet non coacte ſed voluntarie) probatur ex Auguſtino & Bernardo: & fuse oſtenditur differentia inter coactionem & neceſſitatem, lib.2, cap.3, ſect.5.

Quum Dominus bonum in cordibus noſtris & incboet & perficiat, quum operetur in nobis velle (id eſt bonam voluntatem) quum creet cor nouum, auferat lapideum, det carneum ſequitur penitus corruptam eſſe hominis voluntatem, & nihil boni habere, lib.2, cap.3, ſect.6.

Rationibus & variis Scripturæ teſtimoniis clariſſimè probatur, Deum operari bonam voluntatem in ſuis, non tantum præparando aut conuertendo ab initio: (ita vt poſtea ex ſe ipſa aliquid boni agat) ſed quia illud vnius eſt quod recti amorem cöcipit voluntas, quod in eius ſtudium inclinatur, quod ad eius ſectandi conſiium incitatur & mouetur: deinde quod electio, ſtudium, conatus non fatiſcunt, ſed ad effectum vſque procedunt. poſtremo quod homo in illis conſtanter pergit, & in finem vſque perſeuerat, lib.2, cap.3, ſect.7.8.9.

Itaque falſum eſſe quod multis ſeculis traditű eſt, Deum ita voluntatem mouere vt noſtræ poſtea ſit electionis, motioni aut obtemperare aut refragari, aliaſque ſimiles ſententias, Scripturæ & Auguſtini authoritate probatur, lib.2, cap.3, ſect.10.11.12.13.14.

In actionibus etiam quę per ſe nec iuſtę nec vitioſę ſunt, & ad corpoream magis quam ſpiritualem vitam ſpectant, hominis voluntatem nö eſſe liberam, ſed Dei motione ſpeciali inclinari ad clementiam, miſericordiam, iram, pauorem, aliósque diuerſos affectus, quoties ipſe viam facere vult ſuæ prouidentiæ, probatur ex Scriptura, quotidiana experientia, & Auguſtini authoritate, lib.2, cap.4, ſect.6.7.

de Voluntate Dei.

De voluntate Dei arcana: item de alia, cui reſpondet voluntarium obſequium, lib.3, cap.20, ſect.43, & lib.3, cap.24, ſect.17.

de Vocatione.

De Vocatione efficaci ſiue interiori, quæ electionis eſt certum teſtimonium, & a ſola Dei gratuita miſericordia pendet, lib.3, cap.24, ſect.1.2.

Contra eos qui in prædeſtinatione hominē faciunt Dei cooperarium: item qui electionem a poſteriori ſuſpendunt, lib.3, cap.24, ſect.3.

Electionis noſtrę certitudo cognoſcenda ex verbo & Dei vocatione: nec perrumpendum nubis in æternum Dei conſilium, lib.3, cap.24, ſect.4. In Chriſto ſolo nos elegit Pater: in eo ergo contemplemur electionis noſtræ firmitudinem, ſect. 5. Et ita vt inde etiam finalis perſeuerantiæ fiduciam concipiamus, lib.3, cap.24, ſect.6.7.8.9.

Vocatio duplex, vniuerſalis & ſpecialis, lib.3, cap.24, ſectione 8.

Electos ante vocationem non differre quicquam ab aliis: & falſum eſſe quod quidam ſomniant, ab ipſa natiuitate initium eſſe in cordibus eorum ſemen aliquod electionis: probatur variis exemplis & Scripturæ teſtimoniis, lib.3, ca.24, ſect.10.11.

Quemadmodum ſuę erga electos vocationis efficacia ſalutem, ad quam eos æterno cöſilio deſtinarat, perficit Deus: ita ſua ipſum habere aduerſus reprobos iudicia, quib. conſilium de illis ſuum exequitur, & prædeſtinationi ſuę viam facit: tractatur ſubtiliſſime, lib.3, cap.24, ſect.12.13.14, &c.

de Votis.

De votis quæ præter expreſſum Dei verbū ſiunt, an nuncupari rite poſſint ab hominibus Chriſtianis: & quo loco ſint habenda, lib.4, cap.13, ſect.1.6.

Tria obſeruanda in votis, Quis ſit is cui vouemus, nempe Deus, qui obedientia delectatur, ſect.2. Qui ſimus nos qui vouemus, vt metiamur vires noſtras, vt vocationem noſtram intueamur, ne beneficium libertatis quod nobis Deus contulit negligamus, ſect 3. Et quo animo voueamus. ſec.4.

De voto cœlibatus Sacrificorum, Monachorum & Monialium, lib.4, cap.13, ſect.3, & 17.18.19.

Votorum quatuor fines: duo in præteritum tempus referuntur, duo in futurum, lib.4, cap.13, ſect.4.5.

Votum fidelium omnium commune, quod in Baptiſmo nuncupatur, lib.4, cap.13, ſect.6.

De mundi temeritate & ſuperſtitione in votis nuncupandis, lib.4, cap.13, ſect.1.7.

Chriſtianis & huius Libri ſtudioſis Lectoribus,

AVGVSTINVS MARLORATVS

Salutem à Domino precatur.

QVicunque ſubſequentem Indicem Biblicum legerint, mirari poterunt, quid mihi poſt tam multas huius operis editiones ac recognitiones in mentem venerit, vt omnes ſacrarum literarum in eo citatas, ac bonam partem expoſitas authoritates colligerem: quum id, ſi aliquem fructum afferre poterat, maturiùs fieri oporteret: præſertim verò ab hinc triennio, quum author huic libro tam ſedulò incubuit, vt præter plurimas vtiles rerum quas continet additiones, earum collocatio ab ipſius manibus ſuis abſoluta numeris prodierit: ita vt libris quatuor, in capit. i, eáque in diuerſas ſectiones, diſtinctis, totius Chriſtianæ religionis ſummam non minus fœliciter quàm familiariter comprehenderit. Ac ſanè non inficior commodiſſimum futurum fuiſſe, ſi iam tum aliquis fideliter ac ſedulò in his locis colligendis inuigilaſſet: id quod & ipſe ex typographi ſententia facere decreueram: ſed quòd meum munus aliò me auocabat, vel quum iam recognito & ſecus atque antea diſpoſito operi finis imponeretur, rem omittere aut certè intermittere ſum coactus. Ex quo enim liber hic & Latinus & Gallicus emanauit, quúnique iam paſſim vęniret, quia videbam neminem eſſe qui in Scripturæ locis ad copioſiſſimum indicem redigendis operam daret, & quòd quanta eſſet vtilitas ad omnes peruentura intelligebam, non potui quin pro viribus, & pro eo otio quod mihi hæ temporum procellæ concedebant, totam curam impenderem. Verùm vt omnia certiora ac emendatiora prodirent, nolui fidem adhibere numeris hactenus à typographo adſcriptis: nam omnibus diligenter collatis, non paucos falſos, plures prætermiſſos, aliquot etiam traiectos comperi: facilè enim id recognitoribus minus ſacrarum Literarum peritis vt plurimùm euenire ſolet, vt dormitantes hallucinentur. Itaque omnibus ſumma cum diligentia reſtitutis, iiſque expletis quæ omiſſa videbantur, ſacræ Scripturæ locos ex ordine Veteris ac Noui Teſtamenti coaceruatos ita digeſſi, vt ſi qui, aut memoriæ vitio, aut alio modo prætermiſſi ſint (fieri enim vix poteſt quin ſpica aliqua in tam copioſa meſſe colligentis oculos fallat, hoc ſperare audeam, tam paucos inuentum iri, vt ſi quando ad prælum reuocetur Index, non multò locupletior ſit futurus: tametſi rogo atque hortor Lectores, vt ſiquid animaduertant ad typographum deferant, quò res magis ac magis elaborentur. Hoc quoque obſeruandum eſt, verſiculos quos ego totos Indice ſum complexus, non integros citari multò verò minùs exponi in Inſtitutione, ſed tantùm dimidios: quod tamen à nobis temere non eſt factum. Sæpe enim occurrit, vt in diuerſis Inſtitutionis locis certæ citentur authoritates, quæ ex eiuſdem verſiculi parte aliqua afferantur. Et quia repetitionibus in locis ac numeris notandis vtendum fuiſſet, quæ Lectori tædium afferre poterant, malui integrum & perpetuum collocare verſiculum, quàm eum in plures partes ſecando repetitionibus ſuperuacaneis vti. De vtilitate quam ex hoc meo labore percipere poterunt Lectores, præter id quod me vſus & experientia docuit in huiuſmodi indicibus, quos ad priuata ſtudia & exercitationem in Inſtitutiones antea ædıtas ſcripſi: eis ſaltem aſſerere poſſum, qui nondum ſatis in tractandis ſacris literis ſunt exercitati, quíque Eccleſiæ ſeruiendi ſtudio tenentur, atque adeò in dies ei dant operam, fore vt latiſſimum aditum inueniant tutò ac ſumma cum dexteritate, tum Prophetarum tum Apoſtolorum ſcripta explicandi, authoritates etiam hìc citatas, atque adeò his ſimiles ad Eccleſiæ ædificationem, qui verus eſt finis, accommodandi. Quanuis enim nobis non deſint commentarij qui genuinum ſenſum ſacrorum Scriptorum in quibus verſamur, nobis aperiant, tamen quoniam qui eos ſcripſerunt, & in iis feliciter deſudarunt, nuda ac ſincera textus explicatione contenti fuerunt: haud facilè, niſi qui in Religionis capitibus non mediocriter verſati ſunt, commentarij ſolius opera freti, intelligere poterunt, ad quem

† locum

locum communem, argumentum quod tractatur referri debeat. Qui verò hoc Indice vti non grauabitur, vbi locum quem exponit in eo inuenerit, videbit quomodo, & ad quem finem, ſiue ad veræ doctrinæ confirmationem, ſiue aduerſariorum refutationem ſiue locorum, qui pugnare inter ſe videntur, conciliationem, ſit accommodandus: Id quod magno erit vſui, non ſolùm vt amplificetur aliquod argumentum, verùm etiam vt iis qui in præcipuis Religionis Chriſtianæ fundamentis cupiunt confirmari, ſatisfiat. Satis enim conſtat, quàm frigida & ieiuna ſit eorum oratio, qui nihil aliud quàm quod in Commentariis legerint, afferunt: cùm eorum authores, doctiſſimi inquam ac præſtantiſſimi, breuitati diſertè ſtuduerint, quò Lectores locis communibus vterentur, ad ea quæ in Commentariis breuiter expoſita reperiunt, ſuſius explicanda. Præterea cùm non ſemper habeamus in promptu quæ in Biblia Authores ſcripſerunt: atque adeò cùm paucorum in aliquot libros, tum vel maximè authoris huius operis, Commentarij inueniantur: non parum hic Index, cùm alioqui obſcuras & difficiles authoritates explanabit, adminiculi Lectoribus afferet. Aut enim ſubitani interpretationem, aut ſaltem aditum aliquem ad veræ ſententiæ inueſtigationem, inuenire poterunt. Ad verſionem verò quod attinet, ſpero equidem id non alienum Lectoribus viſum iri, quòd ipſa Bibliorum verba potiùs ſim ſequutus, quàm quomodo à Ioanne Caluino in hac Inſtitutione citantur. Vt enim peritiſſimus eſt ac multiiugis homo lectionis, quemadmodum & ipſius opera ſatis teſtantur quàm ei ſacræ literæ ſint familiares, non ſemper præ oculis dum ſcribit libros explicatos habet. Etenim ne neceſſe quidem eſt vt quicquid ex Veteri ac Nouo Teſtamento citat, totidem verbis deſcribat: ſatis eſt, quod ſenſus ita fideliter retinetur, vocabulorúmque proprietas tam accuratè obſeruatur, vt facilè omnium calumnias vitet: niſi fortaſſe eorum, qui ea libenter carpunt, quæ ne minima quidem ex parte imitari poſſint. Perſuaſus itaque nec ingratum authori, nec alienum lectoribus viſum iri, ſi ſententiæ, quomodo extant in nouiſſima Bibliorum, ex Hebræo quod ad Vetus Teſtamentum attinet, quod ad Nouum è Græco, verſione ſumerentur: non dubitaui ſacrarum literarum authoritates, aliter atque in Inſtitutione habentur, quod ad verba attinet, deſcribere, vt quod interdum in tertia perſona affertur, index habeat in ſecunda, & contrà, eadem tamen ſeruata ſententia: quod quiſque facilè iudicabit ſi ſingula diligenter contulerit, ac ſine anticipata opinione, quæ leuioribus & curioſis ingeniis, fructum quem ex multa lectione reportare deberent, eripit. In nominibus verò & numeris tum librorum tum capitum Veteris Teſtamenti, non vulgatam, ſed eam quæ Hebræo quadrat verſionem, ſecuti ſumus: cuius quidem lectores commonefacere lubuit, ne primum Regum, pro primo Samuelis, ſecundum Regum pro ſecundo eiuſdem Prophetæ accipiant: quod ab iis factitatum eſt, qui vſque adhuc impreſſis Inſtitutionibus numeros adſcripſerunt, quippe qui magnis Bibliorum, quas vocant, Concordantiis ex vulgari verſione deſumptis, adhæſerunt: ex qua nonnulli Veteris Teſtamenti libri ſecus inſcripti, Pſalmi verò etiam aliter quàm ex Hebræorum ordine, vt omnibus conſtabit, diſtincti ſunt. Cæterùm cùm in hoc libro omnia religionis capita copioſè & fideliter nobis exponantur, quibus facilè aduerſariorum falſas opiniones refellere poſſimus: quiſquis ad eius lectionem cum docilitate, ac proficiendi ſtudio acceſſerit, non dubium eſt quin et ipſe cumulatè proficiat & aliis prodeſſe poſſit, quorum conſcientias ita corroboret, vt nulla re vnquam labefactari poſſint: vtpote qui certũ habeant, fidem ſuam firmiſſimo niti fundamento et Prophetarum et Apoſtolorum, qui et ſcripſerunt et loquuti ſunt afflati ſpiritu Dei, qui verbum ſuum quod habet clariſſimum ac pretioſiſſimum, legi, audiri, tractari, et cum omni timore ac reuerentia nihil neque addendo neque detrahendo, ne iure vanitatis arguamur, accipi præcipit. Itaque cum omni ſimplicitate ac timore Dei hæc tam vtilia et neceſſaria legamus, & quotidie progreſſus faciamus in gratia & cognitione Chriſti, qui ſolus Seruator eſt, & caput ac Doctor Eccleſiæ, cui hoc & ſempiterno tempore ſit gloria, Amen. Kal. Maij, 1562.

Index, quo continentur Bibliorum Loci ex Serie librorum Veteris ac Noui Teſtamenti.

Si quando in margine duos numeros reperias, prior Bibliorum caput, poſterior verſum indicat: ſi vnicum, verſum tantùm. Primus vero contextui poſtpoſitus, Inſtitutionis librum, Secundus caput, Tertius ſectionem deſignat.

GENESIS.

1.1 IN principio Deus creauit cælum & terram 1.14.20
2 Et Spiritus Dei expanſus erat ſuper abyſſos 1.13.14 & 1.13.22
3 Et dixit Deus, Fiat lux, & lux fuit 1.13.7 & 1.16.2 & 1.13.8
11 Germinet terra herbam virentem & facientem ſemen iuxta genus ſuum 1.16.2
26 Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram 1.13.24 & 1.15.3
27 Et creauit Deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, ad imaginem Dei creauit illos maſculum & fœminâ 1.11.14 & 1.15.3 & 2.1.1
28 Et dominamini piſcibus maris, & volatilibus cæli, & vniuerſis animalibus quæ mouentur ſuper terram 1.14.22
31 Viditque Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Et factum eſt veſpere & mane dies ſextus 1.14.22 & 3.23.8
2.1 Igitur perfecti ſunt cæli & terra, & omnis ornatus eorum 1.14.4
2 Compleuit Deus die ſeptimo opus ſuum quod fecerat: & requieuit die ſeptimo ab vniuerſo opere quod fecerat 1.14.2 & 2.8.30
7 Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem 1.14.8 & 1.15.1 & 1.15.5
9 Lignum etiam vitæ in medio paradiſi, lignúmque ſcientię boni & mali 4.14.8
17 In quocunque die comederis ex eo, morte morieris 3.2.7
18 Non eſt bonum hominem eſſe ſolum: faciamus ei adiutorium ſimile ſibi 4.13.3
23 Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea, hęc vocabitur virago, quoniam de viro ſumpta eſt 2.12.7 &
3.4 Dixit ſerpens ad mulierem: Nequaquam moriemini 1.14.15
6 Vidit igitur mulier quod lignum eſſet bonum ad veſcendum, & pulchrum oculis, aſpectúſque delectabile. & tulit de fructu illius, & comedit, deditque viro ſuo, qui comedit 2.1.4
15 Inimicitias ponam inter te & mulierem, & ſemen tuum, & ſemen illius: ipſa conteret caput tuum & tu inſidiaberis calcaneo eius 1.14.18 & 2.10.2 & 2.13.2
17 In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ 3.14.13 & 2.10.10
19 In ſudore vultus tui veſceris pane, donec reuertaris in terram, &c. 2.15.1
22 Nunc ergo ne forte mittat manum ſuam, & ſumat etiam de ligno vitæ, & comedat & viuat in æternum, eiciamus eum 4.14.2
23 Et emiſit eum Deus de paradiſo voluptatis vt coleret terram de qua ſumptus eſt 1.15.2
4.4 Et reſpexit Dominus ad Abel, & ad munera eius 3.14.8
7 Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius 2.15.16
8 Quúmque eſſent in agro, conſurrexit Cain aduerſus fratrem ſuum Abel, & interfecit eum 2.10.10
10 Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra 3.2.7
13 Maior eſt iniquitas mea quam vt veniam merear 3.3.4
6.3 Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum, quia caro eſt, &c. 3.14.1
5 Videns autem Dominus quòd multa malitia hominum eſſet in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta eſſet ad malum omni tempore 2.1.25
6 Tunc pœnituit Dominum quod hominem feciſſet in terra 1.17.12
18 Ponam fœdus meum tecum 4.14.6
22 Fecit Noe omnia quæ præceperat illi Deus 10.10.10
8.21 Senſus & cogitatio humani cordis in malum proua ſunt ab adoleſcentia ſua 2.1.25 & 2.2.27 & 3.14.1
9.2 Et terror veſter ac tremor ſit ſuper cuncta animalia terræ, & ſuper omnes volucres cæli, cum vniuerſis quę mouentur ſuper terram: omnes piſces maris manui veſtræ traditi ſunt 1.14.22
9 Ecce ego ſtatuo pactum meum vobiſcum & cum ſemine veſtro poſt vos 4.14.6
13 Arcum meum ponam in nubibus, & erit ſignum fœderis inter me & inter terram 4.14.18
24 Euigilans autē Noe ex vino, quum didiciſſet quæ fecerat ei filius ſuus minor 2.10.0
25 Ait, Maledictus Chanaan, ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis ibid.
27 Dilatet Deus Iaphet, & habitet in Tabernaculis Sem, ſitque Chanaan ſeruus eius ibid.
12.3 In te benedicentur omnes cognationes terræ 2.13.1
12.4 Egreſſus eſt itaque Abraham ſicut præceperat ei Dominus 2.10.11
10 Facta autem eſt fames in terra: deſcenditque Abraham in Aegyptum, vt peregrinaretur ibi ibid.
13 Dic ergo obſecro te, quòd ſoror mea ſis ibid.
17 Flagellauit autem Dominus Pharaonem, & domum eius propter Sarai vxorem Abram 2.8.19
13.7 Et facta eſt rixa inter paſtores Abram, & paſtores gregum Loth 2.10.11
11 Diuiſique ſunt alteruter a fratre ſuo ibid.
14.13 Et ecce vnus qui euaſerat nunciauit Abram Hebræo. ibid.
18 At verò Melchiſedec rex Salem, proferens panem & vinum (erat enim ſacerdos Dei altiſſimi,) &c. 4.18.2
15.1 Noli timere Abram, ego protector tuus ſum, & merces tua magna nimis 2.11.1 & 3.25.10 & 4.16.11 & 4.16.24
2 Dixitque Abram, domine Deus quid dabis mihi? &c. 2.10.11
5 Suſpice cælum & enumera ſtellas ſi potes, & dixit ei, ſic erit ſemen tuum 3.16.2
17 Quum ergo occubuiſſet ſol, facta eſt caligo tenebroſa, & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis tranſiens inter diuiſiones illas 4.14.18
18 Semini tuo dabo terram hanc a fluuio Aegypti vſque ad fluuium magnum Euphraten 4.16.11
16.2 Ecce concluſit me Dominus ne parerem, ingredere ad ancillam meam, ſi forte ſaltem, &c. 3.2.31
5 Dixitque Sarai ad Abraham, Inique agis contra me 2.10.11
Ego dedi ancillam meam in ſinum tuum 3.2.31
9 Dixitque ei Angelus Domini, Reuertere ad dominam tuam 1.14.16
15 Peperitque Agar Abrę filium 2.10.11
17.2 Ponam fœdus meum inter me & te, & multiplicabo te vehementer nimis 3.18.2
5 Conſtitui te patrem multarum gentium 2.10.11
7 Et ſtatuam pactum meum inter me & te, & inter ſemen tuum, poſt te in generationibus ſuis fœdere ſempiterno, vt ſim Deus tuus, & ſeminis tui poſt te 2.8.21 & 2.10.9 & 2.13.1 & 4.15.20 & 4.16.3.
10 Circumcidetur ex vobis omne maſculum 4.14.20 & 4.16.3
11 Et circumcideris carnem præputij veſtri, vt ſit in ſignum fœderis inter me & vos 4.16.14
12 Infans octo dierum circumcidetur in vobis omne maſculum in generationibus veſtris 4.16.5 & 4.16.6 & 4.16.30
13 Eritque pactum meum in carne veſtra in fœdus æternum. 4.17.22
14 Maſculus cuius præputij caro circunciſa non fuerit, delebitur anima illa de populo ſuo, quia pactum meum irritum fecit 4.16.6
21 Conſtituam pactum meum cum Iſaac 4.14.5
18.1 Apparuit autem ei Dominus in conualle Mamre.
2 Apparuerunt ei tres viri ſtantes prope eum 1.14.9
10 Reuertens veniam ad te tempore iſto vita comite, & habebit filium Sara vxor tua 3.18.2
18 Quum benedicendæ ſint in illo omnes nationes terræ 2.13.1
23 Si fuerint quinquaginta iuſti in ciuitate, peribunt ſimul? & non parces loco illi propter quinquaginta iuſtos, ſi fuerint in eo? 3.20.15
27 Quia ſemel cœpi, loquar ad Dominum

num meum, cum ſim puluis & cinis? 1.15.1
19.1 Veneruntque duo Angeli Sodomam veſpere 1.14.9
20.2 Dixitque de Sara vxore ſua, Soror mea eſt 2.10.11
3 En, morieris propter mulierem quam tuliſti: habet enim virum 1.17.14
18 Concluſerat enim Dominus omnẽ vuluam domus Abimelech propter Saram vxorem Abrahæ 2.8.19
20.1.2 Et profectus inde Abraham in terrã auſtralem, habitauit inter Cades & Sur, & peregrinatus eſt in Geraris. Dixitque de Sara vxore ſua, Soror mea eſt. miſit ergo Abimelech rex Geraræ, & tulit eam 2.10.11
21.2 Concepitque Sara, peperitque filium Abrahæ, in ſenectute ſua 2.10.11
10 Eiice ancillam hanc & filium eius 2.10.11 & 4.2.3
12 Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius: quia in Iſaac vocabitur tibi ſemen 3.21.6
14 Surrexit itaque Abraham mane, & tollens panem & vtrem aquæ impoſuit ſcapulæ eius, tradiditque puerum & dimiſit eam 2.10.11
24 Dixitque Abraham, Ego iurabo 2.8.27
25 Et Abraham increpauit Abimelech propter puteum aquæ quem vi abſtulerant ſerui eius 2.10.11
30 Ego fodi puteum iſtum 2.10.11
22.1 Quæ poſtquam geſta ſunt; tentauit Deus Abraham 3.8.4 & 3.20.46
2 Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis Iſaac, & vade in terram viſionis, atque offeres eum in holocauſtum 2.10.11
3 Igitur Abraham de nocte conſurgens ſtrauit aſinum ſuum, ducens ſecum duos iuuenes, & Iſaac filium ſuum: cumque conciđiſſet ligna in holocauſtum, abiit in locum quem præceperat ei Deus 3.18.2
8 Fili mi, Deus prouidebit ſibi victimam holocauſti 1.16.4
12 Nunc cognoui quòd timeas Dominum, & non peperciſti vnigenito filio tuo propter me 3.8.4
16 Per memetipſum iuraui, dicit Dominus: quia feciſti hanc rem, & non peperciſti filio vnigenito, &c. 3.18.2
17 Benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli, & velut arenã quæ eſt in littore maris Ibid.
18 Et benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ, quia obediſti voci meæ 2.13.1 & 4.14.21
23.4 Aduena ſum & peregrinus apud vos: date mihi ius ſepulchri vobiſcũ, vt ſepeliam mortuum meum 3.25.8
7 Surrexit Abraham, & adorauit populum terræ, filios videlicet Heth. 1.12.3
12 Adorauit Abraham coram Domino & populo terræ Ibid.
19 Atque ita ſepeliuit Abrahã Saram vxorẽ ſuam in ſpelunca agri duplicis quæ reſpiciebat Mambre, hæc eſt Hebron in terra Chanaan. 3.25.8
24.7 Ipſe mittet Angelum ſuum coram te 1.14.6 & 1.14.12
12 Domine Deus domini mei Abraham, occurre obſecro mihi hodie, & fac miſericordiam cũ domino meo Abraham 1.14.12
25.27 Iſaac amabat Eſau, eo quod de venationibus illius veſceretur 3.2.31
26.1 Orta autem fame ſuper terram, poſt eam ſterilitatem quæ acciderat in diebus Abraham, abiit Iſaac ad Abimelech regem Paleſtinorum in Gerara 2.10.12
4 Et multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli: daboque poſteris tuis vniuerſas regiones has, & benedicentur in ſemine tuo omnes gẽtes 2.13.1
7 Reſpondit, Soror mea eſt: timuerat enim confiteri quod ſibi eſſet ſociata coniugio 2.10.12
15 Ob hoc inuidentes ei Paleſtini, omnes puteos quos foderãt ſerui patris illius Abraham, illo tempore obſtruxerunt, implentes humo 2.10.12
20 Sed & ibi fuit iurgium paſtorum Geraræ, aduerſus paſtores Iſaac 2.10.12
31 Et ſurgentes manè, iurauerunt ſibi mutuo 2.8.27
35 Quæ ambæ offenderant animum Iſaac & Rebeccæ 2.10.12
27.9 Pergens ad gregem, & affer mihi duos hædos optimos, &c. 3.2.31.
14 Abiit, & attulit, deditq; matri 2.10.14
27 Statimque vt ſenſit veſtimentorum illius fragrantiam, benedicens illi, ait, Ecce odor filij mei, ſicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus 3.11.23
38 Eſau eiulatu magno fleuit 3.3.24 & 3.3.25.
39 In pinguedine terræ, & in rore cæli deſuper erit benedictio tua 3.3.25
28.5 Iſaac igitur dimiſit Iacob 2.10.12
12 Viditque in ſomnis ſcalam ſtantem ſuper terram, & cacumen illius tangens cælum 2.9.2
12 Angelos quoque Dei aſcendentes & deſcendentes per eam 1.14.12
18 Surgens ergo Iacob mane tulit lapidem, quem ſuppoſuerat capiti ſuo, & erexit in titulum, fundens oleum deſuper 1.11.15
22 Cunctorum quæ dederis mihi offeram decimas tibi 4.13.1
29.20 Seruiuit Iacob pro Rachel ſeptem annis 2.10.11
23 Et veſpere Liam filiam ſuam introduxit ad Iacob 2.10.12
27 Imple hebdomadam dierum huius copulæ: & hanc quoque dabo tibi pro opere quo ſeruiturus es mihi ſeptem annis aliis 2.10.12
30.1 Cernens autem Rachel quod infœcunda eſſet, inuidit ſorori ſuæ, & ait marito ſuo, Da mihi liberos, alioqui moriar 2.10.12
2 Num pro Deo ego ſum, qui priuauit te fructu ventris tui? 1.16.7
31.19 Et Rachel furata eſt idola patris ſui 1.11.8
23 Qui aſſumptis fratribus ſuis, perſecutus eſt eum diebus ſeptem: & comprehendit eum in monte Galaad 2.10.12.
40 Die noctúque æſtu vrgebar, & gelu, fugiebatque ſomnus ab oculis meis 2.10.12
53 Iurauit ergo Iacob per timorem patris ſui Iſaac 2.8.27
32.1 Iacob autem abiit itinere quod cœperat, fuerúntque ei obuiam Angeli Dei 1.14.5
7 Timuit Iacob valde &c. 2.10.12
10 Minor ſum cunctis miſerationibus tuis, & veritate tua quam expleuiſti ſeruo tuo: in baculo meo tranſiui Iordanem 3.20.14 & 3.20.26
11 Erue me de manu fratris mei Eſau, quia valde eum timeo, ne forte veniens percutiat matrem cum filiis 2.10.12 & 30.20.14
28 Nam ſi contra Deum fortis fuiſti, quanto magis contra homines præualebis? 1.14.5
29 Interrogauit eum Iacob, Dic mihi quo appellaris nomine? Reſpondit, Cur quæris nomen meum, quod eſt mirabile? Et benedixit ei eo in loco 1.13.10
30 Vocauitque Iacob nomen loci illius Phanuel, dicens, Vidi Dominum facie ad faciem, & ſalua eſt anima mea 1.13.10
33.3 Et ipſe progrediens adorauit pronus in terram ſepties, donec appropinquaret frater eius 2.1.11
34.5 Intellexit Iacob eum violaſſe filiam ſuam Dina 2.10.12
25 Simeon & Leui fratres Dinę, gladiis ingreſſi ſunt vrbem confidenter, interfectiſque omnibus maſculis, &c. 2.10.12 & 4.1.24.
29 Turbaſtis me, & odioſum feciſtis me Chananęis & Phereſęis habitatoribus terræ huius 2.10.12
35.18 Egrediente autem anima præ dolore, & imminente iam morte, vocauit &c. 2.10.12
22 Abiit Ruben, & dormiuit cum Bala concubina patris, quod illum minime latuit 2.10.12 & 4.1.24
37.18 Et prætereuntibus Madianitis negotiatoribus, extrahentes eum de ciſterna, vendiderunt eum Iſmaelitis viginti argenteis nummis 4.1.24
32 Tulerunt autem tunicam eius, mittentes qui ferrent ad patrem, &c. 2.10.12
38.18 Ad vnum igitur coitum mulier concepit, &c. 2.10.12 & 4.1.24
42.6 Fratres Ioſeph venerunt, & adorauerunt eum 1.3
36 Abſq; liberis me eſſe feciſtis, Ioſeph non ſupereſt, Simeon tenetur in vinculis, & Beniamin auferetis, in me hæc omnia mala reciderunt 2.10.12
43.14 Deus autem meus omnipotens faciat vobis eum placabilem: & remittat vobiſcum fratrem veſtrum quem tenet in vinculis, & hunc Beniamin: ego autem quaſi orbatus abſque liberis ero 2.4.6
45.8 Non veſtro conſilio, ſed Dei voluntate huc miſſus ſum, &c. 1.17.8
47.7 Et Iacob ſalutauit Pharao 1.11.15
9 Dies peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorum ſunt parui & mali 2.10.12
Et non peruenerunt vſque ad dies patrum meorum quibus peregrinati ſunt 2.10.13
29 Facies mihi miſericordiam & veritatem, vt non ſepelias me in Aegypto 2.10.13.
30 Sed dormiam cum patribus meis, & auferas me de terra hac, condaſque in ſepulchro maiorum meorum 2.10.13 & 3.25.8
31 Quo iurante, adorauit Iſrael Dominum, conuerſus ad lectuli caput 1.11.15
48.14 Et Iſrael extendens manum dexteram poſuit ſuper caput Ephraim 4.3.15
16 Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris iſtis 1.14.6
Et ſuper eos inuocetur nomina

patrum meorum Abraham & Iſaac 2.10.25

19 Sed frater eius minor, maior erit illo, & ſemen illius creſcet in gentes 3.2.5

49.5 Simeon & Leui fratres: vaſa iniquitatis bellantia, &c. 4.8.4

9 Catulus leonis Iuda: ad prædam fili mi aſcendiſti: requieſcens accubuiſti vt leo, & quaſi leæna, quis ſuſcitabit eum? 1.3.4

10 Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium 1.1.6

18 Salutare tuum expectabo Domine [illegible].14

50.20 Vos cogitaſtis de me malum, ſed Deus vertit illud in bonum: vt exaltaret me ſicut in præſentia cernitis 2.17.8

25 Quum Deus viſitabit vos, aſportate oſſa mea vobiſcum de iſto loco 2.10.23

EXODVS.

2.12 CVmque circumſpexiſſet huc atque illuc, & nullum adeſſe vidiſſet, percuſſum Aegyptium abſcondit in ſabulo 4.20.10

3.2 Apparuitque ei Dominus in flamma ignis, de medio rubi, &c. 4.17.21

6 Ego ſum Deus patris tui, Deus Abraham & Deus Iſaac, & Deus Iacob 2.8.25, & 2.10.9

8 Deſcendi vt liberem eum de manibus Aegyptiorum, & educam de terra illa 4.[illegible].30

10 Sed veni, & mittam te ad Pharaonem, vt educas populum meum 4.8.2

14 Qui eſt miſit me ad vos 1.13.23

21 Daboque gratiam populo huic coram Aegyptiis: & quum egrediemini, non exibitis vacui 1.17.7

4.3 Dixitque Dominus, Proiice eam in terram. Proiecit, & verſa eſt in colubrum 4.17.15

11 Quis fecit os hominis, aut quis fabricatus eſt mutum & ſurdum, videntem & cæcum? nonne ego? 1.17.24

21 Vide vt omnia oſtenta, quæ poſui in manu tua, facias coram Pharaone: ego indurabo cor eius, & non dimittet populum 1.4.4, & 3.24.13

21 Indurabo cor eius, & non dimittet populum 2.18.2

25 Tulit illico Sephora acutiſſimam petram, & circumcidit præputium filij ſui 4.1[illegible].22

6.7 Et aſſumam vos mihi in populum, & ero veſter Deus 2.1[illegible].8

23 Accepit autem Aaron vxorem Eliſabeth filiam Aminadab, ſororem Nahaſſon, quæ peperit ei, Nadab & Abiu, & Eleazar & Ithamar 2.1[illegible].3

7.1 Dixitque Dominus ad Moſen, Ecce conſtitui te Deum Pharaonis, & Aaron frater tuus erit propheta tuus 1.3.9

3 Sed ego indurabo cor eius, & multiplicabo ſigna & oſtenta mea in terra Aegypti 1.18.2, & 2.4.3, & 2.4.4

10 Tulitque Aaron virgam coram Pharaone & ſeruis eius, & verſa eſt in colubrum 4.17.15

11 Vocauit autem Pharao ſapientes & maleficos: & fecerunt ipſi per incantationes Aegyptiacas & arcana quædam ſimiliter 1.8.5

12 Proiecerúntque ſinguli virgas ſuas, quæ verſæ ſunt in dracones: ſed deuorauit virga Aaron virgas eorum 4.1[illegible].5

8.15 Videns autem Pharao quod data eſſet requies, ingrauauit cor ſuum 2.1[illegible]

10.1 Et dixit Dominus ad Moſen, Ingredere ad Pharaonem: ego enim induraui cor eius, & ſeruorum illius: vt faciam ſigna hæc in eo 2.4.4

11.3 Dabit autem Dominus gratiam populo ſuo coram Aegyptiis. Fuitque Moyſes vir magnus in terra Aegypti, coram ſeruis Pharaonis, & omni populo 2.4.6

12.5 Erit autem agnus abſque macula, maſculus anniculus 4.16.21

26 Et cum dixerint vobis filij veſtri, Quæ eſt iſta religio? 4.16.30

43 Hæc eſt religio Phaſe, Omnis alienigena non comedet ex eo 4.17.22

46 Nec os illius confringetis 1.16.9

13.2 Sanctifica mihi omne primogenitum quod aperit vuluam in filiis Iſrael tam de hominibus, quam de iumentis: mea ſunt enim omnia 4.16.31

14.19 Tollenſque ſe Angelus Domini, qui præcedebat caſtra Iſrael, abiit poſt eos 1.14.6

21 Cumque extendiſſet Moyſes manum contra mare, abſtulit illud Dominus, flante vento vehementi & vrente tota nocte, &c. 4.15.9

26 Et ait Dominus ad Moyſen, Extende manum tuam ſuper mare, vt reuertantur aquæ ad Aegyptios, ſuper currus & equites eorum 4.15.9

31 Timuitque populus Dominum, & crediderunt Domino, & Moyſi ſeruo eius 4.8.2

15.3 Dominus quaſi vir pugnator, omnipotens nomen eius 1.13.24, & 4.17.23

16.7 Et mane videbitis gloriam Domini: audiui enim murmur veſtrum contra Dominum, nos vero quid ſumus quia muſſitaſtis contra nos? 1.8.5

14 Quumque operuiſſet ſuperficiem terræ, apparuit in ſolitudine minutum, & quaſi pilo tuſum in ſimilitudinem pruinæ ſuper terram 4.17.34, & 4.18.20

17.6 En ego ſtabo ibi coram te, ſupra petram Horeb: percutieſque petram, & exibit ex ea aqua, vt bibat populus 4.17.15, & 4.17.21, & 4.18.20

15 Aedificauitque Moyſes altare: & vocauit nomen eius, Iehouah-Niſſi 1.13.9

18.16 Quumque acciderit eis aliqua diſceptatio, veniunt ad me, vt iudicem inter eos, & oſtendam præcepta Dei, & leges eius 4.11.8

19.5 Eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea eſt enim omnis terra 4.16.13

6 Et vos eritis mihi in regnum ſacerdotale, & gens ſancta 2.7.1

16 Iamque aduenerat tertius dies, & mane inclaruerat: & ecce cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes denſiſſima operire montem, clangórque buccinæ vehementius perſtrepebat: & timuit populus qui erat in caſtris 1.8.5

20.2 Non habebis Deos alienos coram me 1.12.24

4 Non facies tibi ſculptile, neque omnem ſimilitudinem quæ eſt in cælo deſuper, & quæ in terra deorſum, nec eorum quæ ſunt in aquis ſub terra 1.11.1, & 1.1[illegible].12, & 1.13.24

5 Non adorabis ea neque coles: ego ſum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, viſitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me 1.12.8

6 Et faciens miſericordiam in millia his qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea 3.20.9

15 Non occides 4.20.10

24 In quo fuerit memoria nominis mei: veniam ad te & benedicam tibi 4.1.5

21.16 Qui maledixerit patri ſuo vel matri morte moriatur 2.8.36

13 Qui autem non eſt inſidiatus, ſed Deus tradidit eum in manus eius, &c. 1.16.6, & 1.18.3

22.1 Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, & occiderit vel vendiderit, quinque boues pro vno boue reſtituet, & quatuor oues pro vna oue 4.20.16

8 Si latet fur, applicabitur dominus domus ad Deos, & iurabit quod non extenderit manum, &c. 4.20.4

11 Iuſiurandum erit in medio quod non extenderit manum, ad rem proximi ſui 2.8.26

29 Decimas & primitias tuas non tardabis reddere 2.7.4

23.1 Non ſuſcipies vocem mendacij nec iunges manum tuam vt pro impio dicas falſum teſtimonium 2.8.47

4 Si occurreris boui inimici tui, aut aſino erranti, reduc ad eum 2.8.56

5 Si videris aſinum odientis te iacere ſub onere, non pertranſibis ſed ſubleuabis cum eo 2.8.56

12 Vt requieſcat bos & aſinus tuus & refrigeretur filius ancillæ tuæ & aduena 2.8.32

13 Et per nomen externorum deorum non iurabitis, neque audietur ex ore veſtro 2.8.25

19 Primitias frugum terræ tuæ deferes in domum Domini Dei tui 2.7.4

20 Ecce ego mittam Angelum meum qui præcedat te, & cuſtodiat in via, & introducat in locum quem præparaui 1.14.6

24.18 Ingreſſuſque Moyſes medium nebulæ, aſcendit in montem: & fuit ibi quadraginta diebus & quadraginta noctibus 1.8.5, & 4.12.10

25.17 Facies & propitiatorium de auro mundiſſimo: duos cubitos & dimidium tenebit longitudo eius, & cubitum ac ſemiſſem latitudo 1.11.3

18 Duos quoque Cherubin aureos, & productiles facies, ex vtraque parte oraculi 1.11.3

20 Vtrunque latus propitiatorij tegant expandentes alas, & operientes oraculum, reſpiciantque ſe mutuo verſis vultibus in propitiatorium quo operienda eſt arca, in qua pones teſtimonium quod dabo tibi 1.1[illegible].3

40 Inſpice, & fac ſecundum exemplar quod tibi in monte monſtratum eſt 2.7.1, & 4.14.20

28.9 Sumeſque duos lapides Onychinos, & ſculpes in eis nomina filiorum Iſrael 3.20.18

10 Sex nomina in lapide vno, & ſex reliqua in altero iuxta ordinem natiuitatis eorum 3.20.18

12 Portabitque Aaron nomina eorum coram Domino ſuper vtrunque humerum ob recordationem 3.20.18

21 Habebúntque nomina filiorum Iſrael duodecim nominibus cælabun-

tur ſinguli lapides nominibus ſingulorum per duodecim tribus.
29.9 Cingeſque eos balteo, Aaron ſcilicet & liberos eius, & impones eis mitras, eruntque ſacerdotes mihi religione perpetua, &c. 4.2.9
36 Et vitulum pro peccato offeres per ſingulos dies ad expiandum: mundabiſque altare, &c. 2.17.4, & 4.18.13
30.10 Et deprecabitur Aaron ſuper cornua eius ſemel per annum, in ſanguine quod oblatum eſt pro peccato 2.15.6
30 Aaron & filios eius vnges, ſanctificabiſque eos, vt ſacerdotio fungantur mihi 4.19.31
31.3 Et impleui Beſeleel, ſpiritu Dei, ſapientia, intelligentia, & ſcientia in omni opere 2.2.16
13 Videte vt ſabbatum meum cuſtodiatis: quia ſignum eſt inter me & vos in generationibus veſtris 2.8.29
32.1 Surge, fac nobis deos qui nos præcedant: Moyſi enim huic viro, qui nos eduxit de terra Aegypti, ignoramus quid acciderit 1.11.8
4 Dixeruntque, Hi ſunt dij tui Iſrael, qui te eduxerunt de terra Aegypti 1.11.9
27 Ponat vir gladiū ſuper femur ſuum: ite & redite de porta vſque ad portam, per medium caſtrorum, & occidat vnuſquiſque fratrem, & amicum & proximum ſuum 4.20.10
32 Aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi non facis, dele me de libro tuo, quem ſcripſiſti 3.20.35
33.19 Miſerebor cui voluero, & clemens ero in quem mihi placuerit 2.5.17, & 3.11.11, & 3.22.6, & 3.22.8, & 3.24.15
20 Non poteris videre faciem meam, non enim videbit me homo & viuet 1.11.3
34.6 Domino tranſeunte coram eo, ait. Dominator Domine Deus, miſericors & clemens, patiens & multę miſerationis 1.10.2
7 Qui reddis iniquitatem patrum filiis, ac nepotibus in tertiam & quartam progeniem 2.8.19
28 Fuit ergo ibi cum Domino Moyſes, quadraginta dies, & quadraginta noctes: panem non comedit, & aquam non bibit 4.12.20
29 Cumque deſcenderet Moyſes de monte Sinai, tenebat duas tabulas lapideas teſtimonij, & ignorabat quòd cornuta eſſet facies ſua ex conſortio ſermonis Domini 1.8.5
35.2 Sex diebus facietis opus: ſeptimus dies erit vobis ſanctus, ſabbathum & requies Domini 2.8.29
30 Ecce vocauit Dominus ex nomine Beſeleel, filium Vri filij Hur, de tribu Iuda 2.2.16
40.34 Et nubes operiebat tabernaculum, maieſtate Domini coruſcante 1.8.5

LEVITICVS.

1.2 HOmo qui obtulerit ex vobis hoſtiam Domino: de pecoribus, id eſt de bobus & ouibus offerens victimas 4.14.20
4 Ponetque manus ſuper caput hoſtiæ, & acceptabilis erit, atque in expiationem eius proficiens 4.3.16
5 Immolabitque vitulum coram Domino 4.18.13
4.2 Anima quum peccauerit per ignorantiam, & de vniuerſis mandatis Domini, &c. 4.1.28
5.13 Et expiabit eum ſacerdos a peccato ſuo quod peccauit in vno de iſtis, & remittetur ei, &c. 2.7.4
8.6 Congregataque omni turba ante fores tabernaculi ſtatim abluit Aaron & filios eius 4.3.15
11.44 Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum 4.25
16.2 Loquere ad Aaron fratrem tuum, ne omni tempore ingrediatur ſanctuarium, quod eſt intra velum coram propitiatorio, quo tegitur arca 2.15.6
21 Et Aaron poſita vtraque manu ſuper caput hirci viuentis, confiteatur omnes iniquitates filiorum Iſrael, & vniuerſa delicta atq; peccata eorum 3.4.10
18.5 Quæ faciens homo viuet in eis 2.8.4, & 2.17.5, & 3.14.13, & 3.17.3
6 Omnis homo ad proximam ſanguinis ſui non accedet, vt reuelet turpitudinem eius 4.19.3
18 Turpitudinem ſororis patris tui non diſcooperies: quia caro eſt patris tui 2.15.3
19.2 Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum Dominus Deus veſter 2.8.14, & 3.6.02, & 4.19.25
12 Non periurabis in nomine meo, nec polllues nomen Dei tui. ego Dominus 2.8.24
16 Non eris criminator, nec ſuſurro in populo 2.8.47
18 Non quæres vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum 2.2.8.56 & 4.20.19
31 Non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid ſciſcitemini, vt polluamini per eos 4.1.5
20.6 Anima quæ declinauerit ad magos, & ariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam illam de medio populi ſui 1.8.5
7 Sanctificamini, & eſtote ſancti, quia & ego ſanctus ſum Dominus Deus veſter 4.19.25
9 Qui maledixerit patri ſuo aut matri, morte moriatur 2.8.36
26.3 Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea cuſtodieritis, & feceritis ea 2.5.10
4 Dabo vobis pluuias temporibus ſuis, &c. 1.16. , & 2.8.4
12 Ambulabo inter vos, & ero Deus veſter, voſque eritis populus meus 2.10.8
20 Conſumetur in caſſum labor veſter, non proferet terra germen, nec arbores poma præbebunt 3.20.44
23 Quòd ſi nec ſic volueritis recipere diſciplinam, ſed ambulaueritis ex aduerſo mihi 1.17.8
26 Poſtquam confregero baculum panis veſtri, ita vt decem mulieres in vno clibano coquant panes, & reddant eos ad pondus, &c. 3.20.44
33 Vos autem diſpergam in gentes, & euaginabo poſt vos gladium, eritque terra veſtra deſerta, & ciuitates veſtræ dirutæ 2.11.2
36 Et qui de vobis remanſerint, dabo pauorem in cordibus eorum 1.18.2, & 2.4.6

NVMERI.

6.5 OMni tempore ſeparationis ſuæ nouacula non tranſibit per caput eius 4.19.26
18 Tunc radetur Nazaræus ante oſtium tabernaculi fœderis cæſarie conſecrationis ſuæ: tolletque capillos eius, & ponet ſuper ignem 4.19.26
9.18 Cunctis diebus quibus ſtabat nubes ſuper tabernaculum, ad imperium Domini erigebant tentoria 4.15.9
11.9 Quumque deſcenderet nocte ſuper caſtra ros, deſcendebat pariter & Man 1.8.5
18 Sanctificamini cras, comedetis carnes 3.20.51
31 Ventus autem egrediens a Domino arreptas trans mare coturnices detulit 1.16.7
33 Adhuc carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat huiuſcemodi cibus: & ecce furor Domini concitatus in populum, &c. 3.20.51
12.1 Loquutaque eſt Maria & Aaron contra Moyſen, propter vxorem eius Aethiopiſſam 1.8.4
14.43 Amalecites & Chananæus ante vos ſunt, quorum gladio corruetis, eò quod nolueritis acquieſcere Domino, nec erit Dominus vobiſcum 2.5.11
15.30 Factum eſt autem: quum eſſent filij Iſrael in ſolitudine, & inueniſſent hominem colligentem ligna in die Sabbathi 2.8.29
16.24 Præcipe vniuerſo populo vt ſeparetur a tabernaculis Core & Datan, & Abiron 1.8.5
20.10 Congregata multitudine ante petram, dixit eis, Audite rebelles & increduli, Num de petra hac poterimus vobis aquam eiicere? 1.8.5
26 Quumque nudaueris patrem veſte ſua, indues ea Eleazarum filium eius. 4.3.15
21.8 Fac ſerpentem æneum, & pone eum pro ſigno: qui percuſſus aſpexerit eum, viuet 4.18.20
9 Fecit ergo Moyſes ſerpentem æneum, & poſuit eum pro ſigno: quem quum percuſſi aſpicerent, ſanabantur 2.11.3
23.10 Moriatur anima mea morte iuſtorum, & fiant nouiſſima mea horum ſimilia 2.10.14
19 Non eſt Deus quaſi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis vt mutetur 1.17.12
28.2 Hęc ſunt ſacrificia quę offerre debetis, agnos anniculos immaculatos duos quotidie in holocauſtum ſempiternum 4.1.5

DEVTERONOMIVM.

1.16 AVdite illos, & quod iuſtum eſt iudicate: ſiue ciuis ſit ille, ſiue peregrinus. 4.20.4, & 4.20.6, & 4.20.9
39 Paruuli veſtri, de quibus dixiſtis, quod captiui ducerentur, & filij qui hodie boni ac mali ignorant diſtantiam, ipſi ingredientur 4.16.19
2.30 Indurauerat Dominus Deus tuus ſpiritum eius, & obfirmauerat cor illius, ita vt traderetur in manus tuas 1.18.2, & 2.4.3, & 2.4.4
4.2 Non addetis ad verbum quod vobis loquor: nec auferetis ex eo 4.9.2
Nec eſt alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus noſter adeſt cunctis obſecrationibus noſtris 3.24.15
9 Cuſtodi igitur temetipſum, & animam tuam ſollicite, ne obliuiſcaris

verb

verborum quæ viderunt oculi tui, & ne excidant de corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ, &c. 2.1.5
11 Et acceſſiſtis ad radices montis qui ardebat vſque ad cęlum, erantque in eo tenebræ, & nubes & caligo 1.11.3
15 Cuſtodite igitur ſollicite animas veſtras. Non vidiſtis aliquam ſimilitudinem in die qua loquutus eſt vobis Dominus 1.11.2
16 Ne forte decepti, faciatis vobis ſculptam ſimilitudinem, aut imaginem maſculi vel fœminæ 1.8.17
17 Similitudinem omnium iumentorum quæ ſunt ſuper terram, vel auium ſub cælo volantium 1.8.17
5.14 Vt requieſcat ſeruus & ancilla tua, ſicut & tu 2.8.32
17 Non occides 4.20.10
6.5 Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota fortitudine tua 2.7.5, & 2.8.51, & 3.19.4
13 Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſeruies, ac per nomen illius iurabis 2.8.25
16 Non tentabis Dominum Deum tuum, ſicut tentaſti in loco tentationis 4.13.3
25 Eritque noſtri miſericors, ſi cuſtodierimus & fecerimus omnia præcepta eius, coram Domino Deo noſtro, ſicut mandauit nobis 3.17.7
7.6 Quia populus ſanctus es Domino Deo tuo: te elegit Dominus Deus tuus, vt ſis ei populus peculiaris de cunctis populis qui ſunt ſuper terram 2.8.14
7 Non quia cunctas gentes numero vincebatis, vobis iunctus eſt Dominus, & elegit vos, cùm omnibus ſitis populis pauciores 3.22.5
8 Sed quia dilexit vos Dominus, & cuſtodiuit iuramentum quod iurauit patribus veſtris, &c. 3.22.5
9 Et ſcies quia Dominus tuus, ipſe eſt Deus fortis & fidelis, cuſtodiens pactum & miſericordiam diligentibus ſe, & iis qui cuſtodiunt præcepta eius 3.17.5
12 Si poſtquam audieris hæc iudicia, cuſtodieris ea & feceris, cuſtodiet & Dominus Deus tuus pactum tibi & miſericordiam quam iurauit patribus tuis 3.17.1
13 Et diliget te & multiplicabit, benedicétque fructui ventris tui & fructui terræ tuæ, &c. ibidem
8.2 Et recordaberis itineris cuncti per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis per deſertum, vt affligeret te, atque tentaret 3.20.46
3 Vt oſtenderet tibi, quòd non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod egreditur de ore Domini 1.16.7, & 3.20.44
9.6 Scito ergo quòd non propter iuſtitias tuas Dominus Deus tuus dederit tibi terram hanc optimam in poſſeſſionem, cùm duriſſimę ceruicis ſis populus 3.21.5
10.12 Et nunc Iſrael, quid Dominus petit a te, niſi vt timeas Dominum Deum tuum? &c. 2.8.51
14 En Domini Dei tui cælum eſt, & cęlum cæli, terra, & omnia quæ in ea ſunt 2.11.21, & 3.21.4
15 Et tamen patribus tuis conglutinatus eſt Dominus, & amauit eos, elegitque ſemen eorum poſt eos, &c. 3.21.5
16 Circumcidite igitur præputium cordis veſtri, & ceruicem veſtram ne induretis amplius 2.5.8, & 3.3.6, & 4.16.3, & 4.16.21
20 Dominum Deum tuum timebis, & ei ſoli ſeruies: ipſi adhęrebis, iurabiſque in nomine illius 2.8.25
11.26 En propono in conſpectu veſtro hodie benedictionem & maledictionem 3.17.1
12.13 Caue ne offeras holocauſta tua in omni loco quem videris 4.2.9
14 Sed in eo quem elegerit Dominus, in vna tribuum tuarum offeres hoſtias, & facies quæcunque præcipio tibi ibidem
28 Obſerua, & audi omnia quæ ego præcipio tibi, vt bene ſit tibi & filiis tuis poſt te in ſempiternum, &c. 2.8.5
32 Nec addas quicquam nec minuas 4.10.17
13.3 Tentauit vos Dominus Deus veſter, vt palam fiat vtrum diligatis eum, an non in toto corde & in tota anima veſtra 3.20.46
14.2 Populus ſanctus es Domino Deo tuo: & elegit vt ſis ei in populum peculiarem de cunctis gentibus quæ ſunt ſuper terram 2.8.14
16.10 Et celebrabis diem feſtum hebdomadarum Domino Deo tuo, oblationem ſpontaneam manus tuæ, quam offeres iuxta benedictionem Domini Dei tui 4.18.8
17.18.19 Poſtquam autem ſederit in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi Deuteronomium legis huius, &c. 1.8.9
19 Non accipies perſonam, nec munera: quia Munera excæcant oculos ſapientum, & mutant verba iuſtorum 4.20.9
7.8 Si difficile & ambiguum apud te iudicium perſpexeris inter ſanguinem, & ſanguinem, cauſam & cauſam, &c. 3.4.4
9 Veniéſque ad ſacerdotes Leuitici generis, ac ad iudicem qui fuerit illo tempore, quæréſque ab eis, &c. 3.4.4 & 4.8.2
11 Et docebunt te iuxta Legem eius: ſequeriſque ſententiam eorum 4.8.2
12 Qui autem ſuperbierit, nolens obedire ſacerdotis imperio, qui eo tempore miniſtrat Domino Deo tuo: ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Iſrael ibidem
16 Quúmque fuerit conſtitutus, non multiplicabit ſibi equos, nec reducet populum in Aegyptum 4.20.9
18.11 Neque qui quærat a mortuis veritatem 3.5.6
13 Perfectus eris, & abſque macula coram Domino Deo tuo 2.8.51
15 Prophetam de gente tua & de fratribus tuis ſicut me, ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus ipſum audies 4.1.5
19.19 Reddent ei ſicut fratri ſuo facere cogitauit 4.20.16
21.18 Si genuerit homo filium contumacem & proteruum, qui non audierit patris ac matris imperium, & coercitus obedire contempſerit, &c. 2.8.36
23 Maledictus à Deo eſt qui pendet in ligno 2.7.15, & 2.16.16
23.5 Vertitque maledictionem eius in benedictionem tuam, eò quod diligeret te 3.22.5
24.13 Sed ſtatim reddes ei pignus ante ſolis occaſum, vt dormiens in veſtimento ſuo benedicat tibi, & habeas iuſtitiam coram Domino Deo tuo 3.17.7
26.18 En, Dominus elegit te hodie, vt ſis ei populus peculiaris, ſicut locutus eſt tibi, & cuſtodias omnia præcepta illius 2.8.4
27.26 Maledictus qui non permanet in ſermonibus Legis huius, nec eos opere perficit 2.7.5, & 2.7.15, & 2.16.6, & 3.11.19, & 3.12.1, & 3.14.13, & 3.17.1, & 3.17.9
28.1 Si autem audieris vocem Domini Dei tui, vt facias atque cuſtodias omnia mandata eius quæ ego præcipio tibi hodie: faciet te Dominus Deus tuus excelſiorem cunctis gentibus quæ verſantur in terra 1.17.8, & 2.5.10
2 Venientque ſuper te vniuerſæ benedictiones iſtæ, & apprehendent te, ſi tamen præcepta eius audieris 2.8.4
12 Aperiet Dominus theſaurum ſuum optimum, cęlum, vt tribuat pluuiam terræ tuæ, &c. 1.16.5
29 Omnique tempore calumniam ſuſtineas, & opprimaris violentia, nec habeas qui liberet te 4.20.25
36 Ducétque te Dominus, & regem quem conſtitues ſuper te, in gentem quam ignoras tu, & patres tui, &c. 2.11.1
65 Dabit enim tibi Dominus cor pauidum, & deficientes oculos, & animam conſumptam mœrore 2.4.6
29.2 Vos vidiſtis vniuerſa quę fecit Dominus coram vobis in terra Aegypti, &c. 2.2.20
4 Et non dedit vobis Dominus cor intelligens, & oculos videntes, & aures quæ poſſint audire, vſque in præſentem diem 2.2.20
18 Ne forte ſit inter vos vir aut mulier, familia, aut tribus, cuius cor auerſum eſt hodie a Domino Deo noſtro, vt vadat & ſeruiat, &c. 3.17.5
19 Quúmque audierit verba iuramenti huius, benedicat ſibi in corde ſuo, dicens, Pax erit mihi, & ambulabo in prauitate cordis mei: & aſſumat ebria ſitientem 3.17.5
20 Et Dominus non ignoſcet ei, ſed tunc quam maxime furor eius fumus, & zelus contra hominem illum: & ſedeant ſuper eum omnia maledicta quę ſcripta ſunt in hoc volumine, &c. 3.3.7
29 Abſcondita, domino Deo noſtro quæ manifeſta ſunt, nobis & filiis noſtris vſque in ſempiternum, vt faciamus vniuerſa Legis huius 1.17.2, & 3.21.3
30.2 Et reuerſus fueris ad eum, & obedieris eius imperiis, ſicut ego hodie præcipio tibi, cum filiis tuis, &c. 3.3.6
3 Reducet te dominus Deus tuus de captiuitate tua, ac miſerebitur tui, & rurſum congregabit te de cunctis populis in quos te ante diſperſit 4.1.24
6 Circumcidet dominus Deus tuus cor tuum, & cor ſeminis tui, vt diligas dominum Deum tuum, &c. 2.5.8, & 2.5.12, & 3.3.6, & 4.16.3
10 Si tamen audieris vocē Domini Dei tui, & cuſtodieris præcepta eius, &

[illegible]

cæremonias, quæ in hac Lege præſcriptæ ſunt, &c. 1.7.5

11 Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non ſupra te eſt, neque procul poſitum 2.5.12

12 Nec in cælo ſitum vt poſſis dicere, Quis noſtrum valet ad cælum aſcendere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus atque opere compleamus? 1.17.2

13 Neque trans mare poſitum: vt cauſeris, & dicas, Quis e nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos vſque deferre, vt poſſimus audire? 1.17. 2.2.5.12

14 Sed iuxta te eſt ſermo valde in ore tuo & in corde tuo vt facias illum 1.17.2.2.5.12, & 3.24.3

15 Conſidera quod hodie propoſuerim in conſpectu tuo vitam & bonum, & è contrario mortem & malum 3.17.1

19 Teſtes hodie inuoco cælum & terram, quod propoſuerim vobis vitam & bonum, benedictionem & maledictionem: elige ergo vitam, vt & tu viuas, & ſemen tuum 2.5.4, & 2.7.3

32.5 Peccauerunt ei, & non filij eius in ſordibus, generatio praua atque peruerſa 1.8 6

8 Quando diuidebat Altiſſimus gentes: quando ſeparabat filios Adam, conſtituit terminos populorum, &c. 2.12.11, & 3.21.5

15 Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit. Incraſſatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem ſuum, &c. 3.8.5

17 Immolauerunt dæmoniis & non Deo 4.13.17

21 Ipſi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus 1.13.15

35 Mea eſt vltio, & ego retribuam, &c. 2.8.56, & 4.20.19

46 Ponite corda veſtra in omnia verba mea quæ ego teſtificor vobis hodie: vt mandetis ea filiis veſtris cuſtodire & facere, & implere vniuerſa quæ ſcripta ſunt in volumine legis huius 2.7.13

33.3 Omnes ſancti in manu illius ſunt 2.10.9

29 Beatus es tu Iſrael, quis ſimilis tui popule, qui ſaluaris in domino? &c. 2.10.8

34.5 Mortuúſque eſt ibi Moyſes ſeruus domini in terra Moab, iubente domino 4.6.11

IOSVE.

1.7 NE declines ab ea ad dexteram vel ad ſiniſtram, vt intelligas cuncta quæ agis 4.9.12

8 Non recedat volumen Legis huius ab ore tuo: ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus, &c. 4.9.12

2.1 Qui pergentes ingreſſi ſunt domum mulieris meretricis, nomine Rahab, & quieuerunt apud eam 3.24.11

9 Noui quod dominus tradiderit vobis terram: etenim irruit in nos terror veſter, & elanguerunt omnes habitatores terræ 2.4.6

11 Et hæc audientes pertimuimus, & elanguit cor noſtrum, nec remanſit in nobis ſpiritus ad introitum veſtrum, dominus enim Deus veſter ipſe eſt Deus in cælo ſurſum, & in terra deorſum ibidem

5.14 Sum princeps exercitus domini 1.14.5

7.19 Et ait Ioſue ad Acam, Fili mi, da gloriam domino Deo Iſrael, & confitere, atque indica mihi quid feceris 2.8.24

10.13 Steterúntque ſol & luna 1.16.2

11.20 Domini enim ſententia fuerat, vt indurarentur corda eorum, & pugnarent contra Iſrael 1.18.2

24.2 Trans fluuium habitauerunt patres ab initio, Thare pater Abraham & Nachor: ſeruierúntque diis alienis 1.11.8, & 3.24.2

3 Tuli ergo patrem veſtrum Abraham de Meſopotamiæ finibus, & adduxi eum in terram Chanaam, &c. 3.24.2

IVDICES.

2.1 AScendítque dominus de Galgalis ad locum flentium 1.14.6

18 Quumque dominus iudices ſuſcitaſſet in diebus eorum flectebatur miſericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de cæde vaſtantium 3.3.25, & 7.20.15

19 Poſtquam autem mortuus eſſet iudex reuertebantur, & multo faciebant peiora quam fecerant patres eorum, ſequentes deos alienos 4.3.25

3.9 Et clamauerunt ad dominum, qui ſuſcitauit eis ſaluatorem, & liberauit eos 3.20.15, & 4.20.30

12 Addiderunt autem filij Iſrael facere malum in conſpectu domini 3.20.15

15 Et poſtea clamauerunt ad dominum: qui ſuſcitauit eis ſaluatorem Aod, inclytum filium Gera 3.20.15

6.11 Venit autem Angelus domini & ſedit ſub quercu 1.14.6

14 Reſpexitque ad eum dominus, & ait, Vade in hac fortitudine tua: & liberabis Iſrael de manu Madian 1.13.10, & 1.14.5

34 Spiritus autem domini induit Gedeon qui clangens buccina conuocauit domum Abiezer, vt ſequeretur ſe 1.2.17

37 Ponam hoc vellus lanæ in area: ſi ros in ſolo vellere fuerit, & in omni terra ſiccitas &c. 4.14.18

8.27 Fecitque ex eo Gedeon Ephod, & poſuit illud in ciuitate ſua Ephra, fornicatúſque eſt omnis Iſrael in eo, & factum eſt Gedeoni & omni domui eius in ruinam 4.10.25

9.20 Sin autem peruerſe, egrediatur ignis ex Abimelech, & conſumat habitatores Sichem, & oppidum Mello, &c. 3.20.15

11.30 Votum vouit domino Iephthe dicens, Si tradideris filios Ammon in manus meas, &c. 4.13.3

13.10 Ecce apparuit mihi vir quem ante videram 1.14.6

16 Cui reſpondit Angelus, Si me cogis non comedam panes tuos: ſi autem vis holocauſtum facere, offer illud domino. 1.13.10

18 Cur quæris nomen meum quod eſt mirabile? 1.13.10

19 Tulit itaque Manue hœdum de capris & libamenta, & poſuit ſuper terram offerens domino 4.10.25

22 Morte moriemur, quia vidimus dominum 1.13.10, & 1.14.5

23 Si dominus nos vellet occidere, de manibus noſtris holocauſtum & libamenta non ſuſcepiſſet, &c. 1.11.10

16.28 Domine Deus meus memento mei, & redde mihi nunc fortitudinem priſtinam, vt vlciſcar me de hoſtibus meis 3.20.15

21.25 In diebus illis nõ erat rex in Iſrael ſed vnuſquiſque quod ſibi rectum videbatur, hoc faciebat 4.20.9

RVTH.

SI in illie noluerit te retinere, ego te abſque vlla dubitatione ſuſcipiam, viuit dominus. 4.18.9

I. SAMVEL.

1.13 POrro Anna loquebatur in corde ſuo, tantúmque labia illius mouebantur, & vox penitus non audiebatur. Aeſtimauit ergo eam Heli temulentam 3.20.23

2.6 Dominus mortificat & viuificat: deducit ad inferos & reducit 3.2.12

9 Pedes ſanctorum ſuorum ſeruabit & impij in tenebris conticeſcent 2.10.18

10 Et dabit imperium Regi ſuo, & ſublimabit cornu Chriſti ſui 2.6.2

25 Et non audierunt vocem patris ſui: quia voluit dominus occidere eos 1.18.3, & 3.24.14

34 Hoc autem erit tibi ſignum quod venturũ eſt duobus filiis tuis Ophni & Phinees: in die vno morientur ambo 1.18.1

6.9 Et aſpicietis: & ſiquidem per viam finium ſuorũ aſcenderit contra Bethſames, ipſe fecit malum hoc nobis grande, &c. 1.16.8

7.3 Si in toto corde veſtro reuertimini ad dominum, auferte deos alienos de medio veſtri, Baalim & Aſtaroth, & præparate corda veſtra domino, &c. 3.3.5

6 Et ieiunauerunt in die illa atque dixerunt ibi, Peccauimus domino 4.12.17

17 Aedificauit etiam ibi altare domino 4.10.25

8.7 Non enim te abiecerunt, ſed me ne regnem ſuper eos 4.20.6

11 Hoc erit ius regis qui imperaturus eſt vobis, filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis, &c. 4.20.26

10.6 Et inſiliet in te Spiritus domini, & prophetabis cum eis, & mutaberis in virum alium 2.2.17, & 2.3.4

9 Itaque cum auertiſſet humerũ ſuum vt abiret a Samuele, immutauit ei Deus cor aliud, & venerunt omnia ſigna hæc in die illa 3.2.12

26 Saul abiit in domũ ſuam in Gabaa: & abiit cum eo pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda 2.2.17

11.6 Et inſiliuit Spiritus domini in Saul, cum audiſſet verba hæc 2.4.6

15 Et perrexit omnis populus in Galgala, & fecerunt ibi regem Saul coram domino, &c. 1.8.6

12.22 Et non derelinquet dominus populum ſuum, propter nomen ſuum magnum, quia iurauit dominus facere vos ſibi populum 3.21.5

14.44 Et ait Saul, hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia morte morieris Ionathan 2.8.24

15.11 Pœnitet me quòd cõſtituerim Saul regem: quia dereliquit me, & verba mea opere non impleuit. Contriſtatuſque eſt Samuel, & clamauit ad dominum tota nocte 1.17.12, & 3.20.15

22 Nunquid vult dominus holocauſta, & victimas, & non potius vt obediatur voci domini? Melior eſt enim obedientia quam victimæ: & auſcultare magis quam offerre adipem arietum 4.10.17, & 4.18.9

23 Quoniam quaſi peccatum ariolandi eſt repugnare: & quaſi ſcelus idololatriæ nolle acquieſcere. Pro eo ergo quod abieciſti ſermonem domini,

abiec

abiecit te dominus ne ſis rex 4.10.17 & 3.4.33 & 3.22.6
29 Porro Triumphator in Iſrael non parcet, & pœnitentia non flectetur: neque enim homo eſt vt agat pœnitentiam 1.17.12
30 At ille ait, Peccaui: ſed nunc honora me coram ſenioribus populi mei, &c. 3.3.4
35 Veruntamen lugebat Samuel Saulem, quoniam dominum pœnitebat, quod conſtituiſſet regem Saul ſuper Iſrael 3.20.15
16.1 Dixitque dominus ad Samuelem: vſque quo tu lugebis Saul, cum ego proiecerim eum ne regnet ſuper Iſrael? 3.20.15 & 3.22.6
13 Tulit ergo Samuel cornu olei, & vnxit eum in medio fratrum eius 1.8.6 & 2.1.17.
14 Et exagitabat eum ſpiritus nequam a domino 1.14.17 & 2.4.5
18.10 Poſt diem autem alteram, inuaſit ſpiritus Dei malus Saul, 1.14.17 & 2.4.5.
19.9 Et factus eſt ſpiritus domini malus in Saul: ſedebat autem in domo ſua, & tenebat lanceam, &c. 2.4.5
23.26 Et ibat Saul & viri eius ad latus môtis ex parte vna, Dauid autem & viri eius erant in latere môtis 1.16.9
27 Et nuncius venit ad Saul dicens, feſtina, & veni quoniam infuderunt ſe Philiſtini ſuper terram ibid.
24.7 Propitius ſit mihi dominus, ne faciam hanc rem domino meo Chriſto domini, vt mittâ manum meam in eum, qui Chriſtus domini eſt 4.20.28
11 Sed pepercit tibi oculus meus: dixi enim, non extendam manum meam in dominum meum, quia Chriſtus domini eſt ibidem
26.9 Et dixit Dauid ad Abiſai, Ne interficias eum: quis enim extendet manum ſuam in Chriſtum domini, & innocens erit? ibidem
12 Omnes dormiebant, quia ſopor domini irruerat ſuper eos 1.18.2
23 Dominus retribuet vnicuique ſecundum iuſtitiam ſuam & fidem: tradidit enim te dominus in manum meam, &c. 3.17.14
31.13 Et tulerunt oſſa eorum, & ſepelierunt in nemore Iabes, & ieiunauerunt ſeptem diebus 4.12.17

II. SAMVEL.

5.8 IDcirco dicitur in prouerbio, Cæcus & claudus non intrabunt in templum 4.16.31
7.14 Qui ſi inique aliquid geſſerit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum 3.4.32
27 Quia tu domine exercituum Deus Iſrael reuelaſti aurê ſerui tui, dicens, domum ædificabo tibi, &c. 3.20.13
28 Nûc ergo Domine Deus, tu es Deus & verba tua erunt vera: locutus es enim ad ſeruû tuû bona hæc 3.20.14
10.12 Eſto vir fortis, & pugnemus pro populo noſtro, & ciuitate Dei noſtri, dominus autem faciet quod bonum eſt in conſpectu ſuo 1.17.9
11.4 Miſſis itaque Dauid nuntiis, tulit eam: quę cum ingreſſa eſſet ad illum, dormiuit cum ea 4.1.24
15 Scripſit autem in epiſtola, Ponite Vriam ex aduerſo belli, vbi fortiſſimum eſt prælium: & derelinquite eum vt percuſſus intereat ibid.
12.12 Tu feciſti abſcondite: ego autem faciam verbum illud in conſpectu omnis Iſrael 1.18.1
13 Et dixit Dauid ad Nathan, Peccaui domino. Dixitque Nathâ ad Dauid, Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum, non morieris 3.3.4 & 3.4.10 & 3.4.31 & 4.1.24
14 Veruntamen quoniam blaſphemare feciſti inimicos nomen domini: propter verbum hoc, filius qui natus eſt tibi, morte morietur 3.4.33
16.10 Dominus præcepit ei vt malediceret Dauid: & quis eſt qui audeat dicere, quare ſic fecerit 1.17.8 & 1.18.1 & 1.18.4
22 Tetenderunt ergo Abſalon tabernaculum in ſolario, ingreſſuſque eſt ad concubinas patris ſui, coram vniuerſo Iſrael 1.18.1 & 1.18.4
17.17 Et dixit Chuſai ad Abſalon, Non eſt bonum conſilium quod dedit Achitophel hac vice 1.17.7
14 Domini autem nutu diſſipatum eſt conſilium Achitophel vtile, vt induceret dominus ſuper Abſalon malum 1.17.7 & 2.4.6.
22.20 Et eduxit me in latitudinem: liberauit me, quia complacui ei 3.17.5
21 Retribuit mihi dominus ſecundum iuſtitiam meam, & ſecundum munditiam manuum mearum reddidit mihi ibidem
24.1 Et addidit furor domini iraſci côtra Iſrael, commouitque Dauid in eis dicentem ad Ioab, Vade numera Iſrael & Iuda 1.14.18
10 Percuſſit autê cor Dauid eum, poſtquam numeratus eſt populus: & dixit Dauid ad dominum, Peccaui valde in hoc facto, &c. 3.3.4
20 Et egreſſus adorauit regem prono vultu in terram 1.12.3

I. REGVM.

1.16 INclinauit ſe Bethſabee, & adorauit regem 1.12.3
21 Eritque, cum dormierit dominus meus rex cum patribus ſuis, erimus ego & filius meus peccatores 3.11.3
2.5 Tu quoque noſti quæ fecerit mihi Ioab filius Saruiæ, quæ fecerit duobus principibus exercitus Iſrael, &c. 4.20.10.
6 Facies ergo iuxta ſapientiam tuam, & non deduces canitiem eius pacifice ad inferos ibidem
8 Habes quoque apud te Semei filium Gera filij Gemini de Bahurim, qui maledixit mihi maledictione peſſima, &c. ibidem
8.23 Qui cuſtodis pactum & miſericordiam ſeruis tuis qui ambulant coram te in toto corde ſuo 3.17.5
46 Quod ſi peccauerit tibi (non eſt enim homo qui non peccet) & iratus tradideris eos inimicis ſuis, &c. 2.7.5 & 3.14.9 & 4.1.25
47 Et egerint pœnitentiam in corde ſuo in loco captiuitatis, &c. 4.1.25
58 Sed inclinet corda noſtra ad ſe, vt ambulemus in vniuerſis viis eius, & cuſtodiamus mandata eius, & cæremonias eius, & quæcunque iudicia mandauit patribus noſtris 1.3.9
11.12 Veruntamen in diebus tuis non faciam propter Dauid patrem tuum: de manu filij tui ſcindam illud 2.6.2
23 Suſcitauit ei quoque Deus aduerſarium, &c. 1.18.1
31 Ego ſcindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus 1.18.1
34 Nec auferam omne regnum de manu eius, ſed ducem ponam eum cunctis diebus vitæ ſuæ, propter Dauid ſeruum meum, &c. 2.6.2
39 Et affligam ſemen [illegible] ſuper hoc, veruntamen nô omnibus diebus ibid.
12.10 Et dixerunt ei iuuenes qui cum eo nutriti fuerant, Sic loquere populo huic &c. 1.17.7
15 Et non acquieuit rex populo: quoniam auerſatus fuerat eum dominus, &c. 1.17.7 & 1.18.4 & 2.4.6
20 Nec ſecutus eſt quiſpiam domum Dauid præter tribum Iuda ſolam 1.18.4
28 Et excogitato conſilio, fecit duos vitulos aureos, & dixit eis, Nolite vltra aſcendere in Ieruſalem, ecce Dij tui Iſrael qui te eduxerunt de terra Aegypti 4.2.8
30 Et factum eſt verbum hoc in peccatum: ibat enim populus ad adorandum vſque in Dan 4.20.32
31 Et fecit phana in excelſis, & ſacerdotes de extremis populi, qui non erant de filiis Leui
15.4 Sed propter Dauid, dedit ei dominus Deus ſuus lucernam in Ieruſalem, vt ſuſcitaret filium eius poſt eum, & ſtatueret Ieruſalem, 2.6.2
18.10 Viuit dominus Deus tuus, non eſt gens aut regnum in quo nôn miſerit dominus meus, &c. 2.8.27
41 Et ait Elias ad Achab, Aſcende & comede & bibe, quia ſonus multæ pluuiæ eſt 3.20.3
42 Elias autem aſcendit in verticem Carmeli & pronus in terram poſuit faciem ſuam inter genua ſua. ibidem
43 Et dixit ad puerum ſuum, Aſcende, & proſpice contra mare: qui quum aſcendiſſet, & contemplatus eſſet, ait, Non eſt quicquam. & rurſum ait illi, Reuertere ſeptem vicibus ibid.
19.8 Et ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus & quadraginta noctibus vſque ad montem Dei Horeb 4.12.20
18 Derelinqui mihi in Iſrael ſeptem millia virorum, quorum genua non ſunt incuruata ante Baal 4.1.2
21.12 Prædicauerunt ieiunium, & ſedere fecerunt Naboth inter primos populi 4.12.17
28 Et factus eſt ſermo Domini ad Eliam Theſbiten 3.3.25
29 Nônne vidiſti humiliatum Achab coram me? quia igitur humiliatus eſt mei cauſa, non inducam malum in diebus eius, &c. 3.3.25 & 3.20.15
22.6 Congregauit ergo rex Iſrael quadringentos circiter prophetas 4.9.6
21 Egreſſus eſt autem ſpiritus, & ſtetit coram Domino, & ait, Ego decipiam 1.14.17 & 1.17.7 & 1.18.1
22 Et ille ait, Egrediar, & ero Spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius 4.9.6
27 Hoc dicit rex, Mittite virum iſtum in carcerem, & ſuſtentate eum pane tribulationis, & aquæ anguſtiæ, donec reuertar in pace ibidem

II. REGVM.

5.17 DIxitque Naaman, Vt vis: ſed obſecro, concede mihi ſeruo tuo, vt tollam onus duorum mulorum de terra: non enim faciet vltrâ ſeruus tuus holocauſtum, aut victimam

mam diis alienis niſi Domino 3.2.32
18 H... autem ſolum eſt, de quo deprecetis Dominum pro ſeruo tuo, quando ingredietur Dominus templum &c. ibidem
19 Qui dixit ei, Vade in pace: abiit ergo ab eo electo tempore ibidem
6.15 Heu heu domine mi, quid faciemus? 1.14.11
16 Plures nobiſcū ſunt, quam cum illis.
17 Domine, aperi oculos pueri huius, vt videat. Et aperuit Dominus oculos pueri, & vidit: & ecce mons plenus equorum, & curruum igneorum in circuitu Eliſei 1.14.7 & 1.14.8 & 1.14.11
31 Hæc mihi faciat Deus, & hęc addat, ſi ſteterit caput Eliſei filij Saphat ſuper ipſum hodie 2.8.24
10.7 Quúmque veniſſent literæ ad eos, tulerunt filios regis, & occiderunt ſeptuaginta viros, &c. 1.18.4
10 Videte ergo nunc quoniam non cecidit de ſermonibus Domini in terram, quos locutus eſt Dominus, &c. ibidem
16.10 Quúmque vidiſſet altare Damaſci, miſit rex Achaz ad Vriam ſacerdotem exemplar eius, & ſimilitudinem iuxta omne opus eius 4.10.23
17.24 Adduxit autem rex Aſſyriorum viros de Babylone, & de Cutha, &c. ibidem
25 Quúmque ibi habitare cœpiſſent, non timebant Dominum: & immiſit eis Dominus leones qui interficiebant eos 4.18.23
32 Et nihilominus colebãt Dominum, fecerunt autem ſibi de nouiſſimis ſacerdotes excelſorum, &c. 3.2.13 & 4.10.23 & 4.15.22
33 Et quum Dominum colerent, diis quoque ſuis ſeruiebant iuxta conſuetudinem Gentium, de quibus tranſlati fuerant Samariam 3.2.13
34 Vſque in præſentem diem morem ſequuntur antiquum: non timent Dominum, neque cuſtodiunt ceremonias eius, &c. ibidem
19.4 Et fac orationem pro reliquiis quę repertæ ſunt 3.20.14
35 Factum eſt igitur in nocte illa, venit angelus Domini, & percuſſit in caſtris Aſſyriorum centum octogintaquinque millia 1.14.6
20.1 Præcipe domui tuæ: morieris enim tu, & non viues 1.17.12
2 Tunc Ezechias conuertit faciem ſuam ad parietem, & orauit Dominum 3.? 4
3 Obſecro Domine, memento quæſo quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod placitum eſt coram te fecerim 3.14.19 & 3.20.10
5 Ecce ſanaui te, die tertio aſcendens templum Domini.
9 Vis vt aſcendat vmbra decem lineis, aut vt reuertatur totidem gradibus? 4.14.18
11 Inuocauit Iſaias Propheta Dominum & reduxit vmbram per lineas, quibus deſcenderat in horologio Achaz 1.16.2
21.4 Extruxitque aras in domo Domini, de qua dixit Dominus, In Ieruſalem ponam nomen meum 3.10.23
16 Inſuper & ſanguinem innoxium fudit Manaſſes multum nimis, donec impleretur Ieruſalem vſque ad os, &c. 3.24.11
22.2 Fecitque quod placitū erat coram Domino, & ambulauit per omnes vias Dauid patris ſui, non declinauit ad dexteram ſiue ad ſiniſtram 4.10.23
8 Dixitque autem Helcias Pontifex ad Saphan ſcribam, Librum legis reperi in domo Domini: deditque Helcias volumen Saphan ſcribæ, qui legit & illud 1.8.9

I. PARALIP.

28.2 ET ſcabellum pedum Domini Dei noſtri 4.1.5

II. PARALIP.

19.6 VIdete, ait quid faciatis: non enim hominis exercetis iudicium: ſed Domini 4.20.4 & 4.20.6
34.15 Et ait ad Saphā Scribam, Librum legis inueni in domo Domini. Et tradidit ei. At ille intulit Volumen ad regem, &c. 1.8.9

NEHEMIAS.

1.4 QVumq, audiſſem verba huiuſcemodi, ſedi & fleui, & luxi diebus multis, & ieiunabam, & orabam ante faciem Dei cæli 4.12.16
5 Quęſo Domine Deus cęli fortis, magne atque terribilis, qui cuſtodis pactum, & miſericordiam cum iis qui te diligunt, &c. 3.17.5
7 Vanitate ſeducti ſumus, & non cuſtodiuimus mandatum tuum, & ceremonias, & iudicia quæ præcepiſti Moyſi ſeruo tuo 3.4.11
9.14 Et ſabbathum ſanctificatum tuum oſtendiſti eis 2.8.29

IOB.

1.6 QVadam autem die, quum veniſſent filij Dei vt aſſiſterent coram Domino, affuit inter eos etiā Satan 1.14.17 & 1.14.19 & 1.18.1 & 2.14.5
12 Dixit ergo Dominus ad Satan, Ecce vniuerſa quæ habet, in manu tua ſunt tantum in eum ne extendas manum tuam 1.17.7
17 Sed & illo loquente venit alius, & dixit, Chaldæi fecerunt tres turmas, & inuaſerunt camelos, & tulerunt eos, necnon & pueros percuſſerunt gladio, & ego fugi ſolus, vt nunciarem tibi 2.4.2
21 Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſit nomen Domini benedictum 1.17.8 & 1.18.1 & 1.?.? & 2.4.2
2.1 Venit quoque Satan inter eos vt ſtaret in conſpectu Domini 1.14.17 & 1.14.19 & 1.18.1
4.17 Nunquid homo Dei comparatione iuſtificabitur, aut factore ſuo purior erit vir? 3.12.1
18 Ecce qui ſeruiunt ei non ſunt ſtabiles & in Angelis ſuis reperit prauitatem 3.12.1, & 3.17.9
19 Quanto magis hi qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, conſumentur velut a tinea? 1.15.1, & 1.15.2, & 3.12.1
17 Beatus homo qui corripitur a Deo: increpationem ergo Domini ne reprobes 3.4.32
9.2 Vere ſcio quòd ita ſit, & quod non iuſtificetur homo compoſitus Deo. 3.12.2
20 Si iuſtificare me voluero, os meum cõdemnabit me: ſi innocentem oſtendere, prauum me comprobabit 3.12.5
10.15 Et ſi impius fuero, væ mihi eſt, & ſi iuſtus, non leuabo caput, ſaturatus afflictione & miſeria 3.14.16
12.18 Balthcum regum diſſoluit, & pręcingit fune renes eorum 4.20.28
20 Commutat Deus labium veracium, & doctrinam ſenum auffert 2.4.4
13.15 Etiamſi occiderit me, in ipſo ſperabo 2.10.19, & 3.2.11
14.4 Quis poteſt facere mundum de immundo, nonne tu qui ſolus es? 2.1.5, & 3.12.5
5 Breues dies hominis ſunt, menſium numerus apud te eſt: conſtituiſti terminos eius qui præteriri non poterunt 1.16.9
17 Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea, ſed curaſti iniquitatem meam 3.4.29
15.15 Ecce inter ſanctos eius, nemo immutabilis, & cæli non ſunt mundi in conſpectu eius 3.12.1
16 Quanto magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit, quaſi aquam, iniquitatem? 3.12.5
19.25 Scio enim quod redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum 2.10.19, & 3.25.4
26 Et rurſum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deū 2.10.19
27 Quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius, &c. ibidem
21.13 Ducunt in bonis dies ſuos & in puncto ad inferna deſcẽdunt 2.10.17
25.5 Ecce luna etiam non ſplendet, & ſtellæ non ſunt mundæ in conſpectu eius 3.12.1
26.14 Ecce hęc ex parte dicta ſunt viarum eius: & quum vix paruam ſtillam ſermonis eius audierimus, quis poterit tonitru magnitudinis illius intueri? 1.17.2
28.12 Sapientia verò vbi inuenitur, & quis eſt locus intelligentiæ? ibid.
21 Abſcondita eſt ab oculis omnium viuentium, volucres quoque cæli latet ibidem
23 Deus intelligit viam eius, & ipſe nouit locum eius ibidem
28 Et dixit homini, Ecce timor Domini, ipſa eſt ſapientia: & recedere a malo intelligentia 1.17.2, & 3.2.26
34.30 Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi 4.20.25
36.27 Qui aufert ſtillas pluuiæ, & effundit imbres ad inſtar gurgitũ 1.5.5
41.2 Et quis ante dedit mihi, & reddam ei? omnia quæ ſub cælo ſunt mea ſunt 3.14.5

PSALMORVM.

1.1 BEatus vir qui nõ abiit in cõſilio & in via peccatorũ nõ ſtetit 3.17.10
2 Sed in Lege Domini voluntas eius, & in Lege eius meditabitur die ac nocte 2.7.13
2.2 Aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduerſus Dominũ, & aduerſus Chriſtũ eius 2.16.3
3 Dirumpamus vincula eorum, & proiiciamus a nobis iugũ ipſorum ibid.
4 Qui habitat in cælis irridebit eos: & Dominus ſubſannabit eos 1.5.1, & 2.16.3
8 Poſtula a me, & dabo tibi gentes hęreditatem tuam & poſſeſſionem tuam terminos terræ 2.11.11
9 Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos 2.15.5 & 4.1.19
12 Apprehendite diſciplinam: ne quando iraſcatur Dominus, & pereatis de via iuſta 2.6.2, & 4.20.5, & 4.20.29

3.5 Ego dormiui, & ſoporatus ſum, & exurrexi: quia Dominus ſuſcepit me 3.2.37
4 7 Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine 1.11.14
5.4 Mane aſtabo tibi, & videbo quoniam non Deus volens iniquitatem tu es 3.20.12
8 Ego autem in multitudine miſericordiæ tuæ introibo in domũ tuam: adorabo ad tẽplum ſanctum tuum in timore tuo 3.2.23 & 3.20.11
6.1 Domine, ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripias me 3.4.32
7.6 Exurge Domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum meorum &c. 3.20.15. & 3.17.17
9 Iudica me Domine ſecundum iuſtitiam meam, & ſecundum innocentiam meam ſuper me 3.17.14
8.3 Ex ore infantium & lactantium perfeciſti laudem 1.16.3
5 Quid eſt homo, quod memor es eius? aut filius hominis, quoniam viſitas eum? 1.5.3 & 2.13.2
9.10 Et ſperent in te qui nouerunt nomen tuum 3.2.31
10.13 Dixit enim in corde ſuo, Oblitus eſt Deus, auertit faciem ſuam ne videat in finem 1.4.2
11.4 Dominus in tẽplo ſancto ſuo 1.5.1
12.2 Vana loquuti ſunt vnuſquiſque ad proximum ſuum: labia doloſa, &c. 4.14.8
7 Eloquia Domini, eloquia caſta: argentum igne examinatum, probatum terræ, probatum ſeptuplum 3.2.15
14.1 Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus 1.4.2
3 Dominus de cælo proſpexit ſuper filios hominum, vt videat ſi eſt intelligens aut requirens Deum 3.14.1
4 Non eſt qui faciat bonum; non eſt vſque ad vnum 2.3.2
15.1 Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requieſcet in monte ſancto tuo? 3.17.6 & 3.24.8
2 Qui ingreditur ſine macula & operatur iuſtitiam. Qui loquitur veritatem in corde ſuo 3.6.2 & 3.17.2
16.2 Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges 2.8.53
3 Sanctis qui ſunt in terra eius, mirificabit omnes voluntates meas in eis 1.11.14 & 2.8.53 & 3.7.5
5 Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei, tu es qui reſtitues hæreditatem meam mihi. 2.11.2 & 3.25.10
10 Non derelinques animam meam in inferno: nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem 3.25.3
17.1 Exaudi Domine iuſtitiam: intende deprecationi meæ 3.17.14
3 Probaſti cor meum, & viſitaſti nocte: igne me examinaſti, & non eſt inuenta in me iniquitas ibidem
17 Ego autem in iuſtitia apparebo conſpectui tuo: ſatiabor cùm apparuerit gloria tua 2.10.17 & 3.25.10
18.1 Diligam te Domine fortitudo mea 3.20.28 & 4.17.23
22 Et eduxit me in latitudinem: ſaluum me fecit, quoniam voluit me 3.1.17.5
23 Et retribuet mihi Dominus ſecundum iuſtitiam meam, & ſecundum puritatem manuum mearum retribuet mihi 3.17.5, & 3.17.14
30 Quoniam tu populum humilem ſaluum facies: & oculos ſuperborum humiliabis 3.12.6
33 Eloquia Domini igne examinata: protector eſt omnium ſperantium in ſe 3.2.15
19.1 Cœli narrant gloriam Dei 1.5.1, & 1.6.4
8 Lex Domini immaculata conuertens animas: teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans paruulis. 1.6.4, & 2.7.12, & 4.8.6
13 Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me 3.4.16, & 3.4.18, & 3.17.2
20.4 Memor ſit omnis ſacrificij tui: & holocauſtũ tuum pingue fiat. 3.20.18
10 Domine ſaluum fac regem, & exaudi nos in die qua inuocauerimus te 2.6.2
22.1 Deus Deus meus, quare me dereliquiſti? 2.16.11
4 In te ſperauerunt patres noſtri: ſperauerunt, & liberaſti eos 3.20.26
26 Vota mea reddam in conſpectu timentium eum 4.13.4
23.4 Nam etſi ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es 1.17.11, & 3.11.21, & 3.2.28
8 Et miſericordia tua ſubſequetur me omnibus diebus vitæ meæ. 2.3.12
24.3 Quis aſcendet in montem Domini? aut quis ſtabit in loco ſanctu eius? 3.6.2
4 Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vano animam ſuam, nec iurauit in dolo proximo ſuo ibidem
6 Hæc eſt generatio quærentium eum 3.24.8
25.1 Ad te Domine leuaui animam meam 3.20.5
6 Reminiſcere miſerationum tuarum Domine, & miſericordiarum quæ a ſæculo ſunt 3.20.9
7 Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias ne memineris: ſecundum miſericordiam tuam memento mei tu 3.3.8, & 3.20.9
10 Vniuerſæ viæ Domini, miſericordia & veritas requirentibus teſtamentum eius, &c. 3.20.7, & 3.17.1
11 Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo: multum enim eſt 3.17.1
18 Vide humilitatem meam & laborem meum, & dimitte vniuerſa delicta mea 3.19.9
26.1 Iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingreſſus ſum, & in Domino ſperans non infirmabor 3.17.14
2 Proba me Domine, & tenta me: vre renes meos, & cor meum 3.20.46
5 Odi eccleſiam malignantium: & cum impiis non ſedebo 3.17.14
8 Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ 1.11.14
9 Ne perdas cum impiis Deus animam meam, & cum viris, &c. 3.17.14
27.1 Dominus illuminatio mea, & ſalus mea, quem timebo? 1.17.11
3 Si conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meum ibid.
10 Pater meus, & mater mea dereliquerunt me: Dominus autem aſſumpſit me 3.20.36
14 Expecta Dominum, viriliter age: & confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum 3.2.17
28.8 Dominus fortitudo plebis ſuæ & protector ſaluationum Chriſti ſui eſt 2.6.2, & 1.6.3
29.3 Vox Domini ſuper aquas, Deus maieſtatis intonuit: Dominus ſuper aquas multas 1.6.4
30.6 Ad veſperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia 1.10.8
7 Ego autem dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum: Domine in voluntate tua præſtitiſti decori meo virtutẽ: Auertiſti faciem tuam a me, & factus ſum conturbatus. 3.8.2
31.1 In te Domine ſperaui, non confundar in æternum: in iuſtitia tua libera me 3.11.12
6 In manus tuas commendo ſpiritum meum: redemiſti me Domine Deus veritatis 3.10.26
16 In manibus tuis ſortes meæ 1.17.11
23 Ego autem dixi in exceſſu mentis meæ, Proiectus ſum a facie oculorum tuorum 3.1.16
32.1 Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata 3.4.29, & 3.11.11, & 3.14.11, & 3.17.10
5 Delictum meum cognitum tibi feci, & iniuſtitiam meam non abſcondi. Dixi, Confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam Domino, &c. 3.4.9
6 Pro hac orabit ad te omnis ſanctus in tempore opportuno, &c. 3.20.7, & 3.20.26
33.6 Verbo Domini cœli firmati ſunt: & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum 1.13.15, & 1.16.1
12 Beata gens cuius eſt Dominus, Deus eius: populus quem elegit in hæreditatem ſibi 2.10.8, & 3.2.28, & 3.21.5
13 De cælo reſpexit Dominus, vidit omnes filios hominum 1.16.1
18 Ecce oculi Domini ſuper metuentes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius 3.20.40
22 Fiat miſericordia tua Domine ſuper nos, quemadmodum ſperauimus in te 3.20.12
34.7 Iſte pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum, & de omnibus tribulationib. eius ſaluauit eum 3.20.26
8 Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum: & eripiet eos 1.14.6, & 1.14.8, & 3.20.23
15 Diuerte a malo, & fac bonum 3.3.8
16 Oculi Domini ſuper iuſtos: & aures eius in preces eorum 1.16.7, & 3.20.3, & 3.20.10
17 Vultus autem Domini ſuper facientes mala: vt perdat de terra memoriam eorum 1.16.17
22 Mors peccatorum peſſima 2.10.14, & 2.10.18
23 Redimet Dominus animas ſeruorum ſuorum 2.10.16
36.2 Dixit iniuſtus vt delinquat in ſemetipſo, non eſt timor Dei ante oculos 1.4.2
2 Quoniam doloſe egit in conſpectu eius: vt inueniatur iniquitas eius ad odium ibidem
6 Domine in cælo miſericordia tua, & veritas tua vſque ad nubes 3.2.7
7 Iudicia tua abyſſus multa 1.17.2, & 3.23.5
10 Apud te eſt fons vitæ: & in lumine tuo videbimus lumen 2.2.20
37.7 Subditus eſto Domino, & ora eum 3.2.37
22 Quia benedicentes ei hæreditabunt terram: maledicentes autem ei diſpe

ſpeɫ

ſperibunt 2.1.2
38.1 Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me 3.4.32
5 Iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum, & ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me 3.4.16
39.10 Obmutui, & non aperui os meũ, quoniam tu feciſti 1.17.8
13 Aduena ego ſum apud te, & peregrinus, ſicut omnes patres mei 2.10.15
14 Remitte mihi, vt refrigerer priuſquam abeam, & amplius non ero 3.20.16
40.4 Et immiſit in os meum canticum nouum, carmen Deo noſtro: videbunt multi & timebunt, & ſperabũt in Domino 3.20.26, & 3.20.18
6 Multa feciſti tu Dominus meus mirabilia tua: & cogitationibus tuis nõ eſt qui ſimilis ſit tibi. 1.5.9, & 1.17.2
7 Sacrificium & oblationem noluiſti: aures autem perfeciſti mihi 3.22.10
8 Tunc dixi, Ecce venio. In cap. te libri ſcriptum eſt de me 2.16.5
9 Deus meus volui, & Legem tuam in medio cordis mei ibidem
11 Veritatem tuam & ſalutare tuum dixi. Non abſcondi miſericordiã tuam & veritatem tuam a concilio multo 2.2.7
12 Miſericordia tua & veritas tua ſemper ſuſceperunt me ibidem
41.5 Sana animam meam, quia peccaui tibi 3.20.23
42.3 Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum: quando veniam & apparebo ante faciem Dei? 4.17.21
5 Tranſibam vſque ad domum Dei, in voce exultationis & confeſſionis, &c. 3.4.9
6 Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo. 3.2.16
43.5 Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo ibidem
44.4 Nec enim in gladio ſuo poſſederunt terram, & brachium eorum non ſaluauit eos: ſed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui, quoniam complacuiſti in eis 3.21.5
21 Si obliti ſumus nomen Dei noſtri, & ſi expandimus manus noſtras ad Deum alienum 3.20.27
22 Nónne Deus requaret iſta? ipſe enim nouit abſcondita cordis 3.20.27
23 Quoniam propter te mortificamur tota die: æſtimati ſumus ſicut oues occiſionis 3.25.3
45.7 Sedes tua Deus in ſeculum ſeculi: virga directionis, virga regni tui 1.13.9
8 Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. 2.15.5, & 4.19.18, & 4.20.10
13 Et filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur, omnes diuites plebis 1.11.15
46.1 Deus noſter refugium & virtus, adiutor in tribulationibus 3.2.37
2 Propterea non timebimus dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris ibidem
6 Deus in medio eius, non commouebitur 4.1.3
47.3 Dominus excelſus, terribilis, Rex magnus ſuper omnem terram. 1.13.24
5 Elegit nobis hæreditatem ſuam, ſpeciem Iacob quem dilexit 3.2.15
48.9 Sicut audiuimus ſic vidimus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei noſtri: Deus fundauit eam in æternum 1.11.14
11 Secundum nomen tuum Deus, ſic & laus tua in fines terræ: iuſtitia plena eſt dextera tua 3.20.41, & 4.16.32
49.7 Qui confidunt in virtute ſua, & in multitudine diuitiarum ſuarum glorìantur 2.10.17
8 Frater non redimit: non dabit Deo placationem ſuam ibidem
11 Cum viderit ſapientes morientes: ſimul inſipiens & ſtultus peribunt, ib.
12 Tabernacula eorum in progenie & progenie: vocauerunt nomina ſua in terris ſuis ibidem
13 Et homo quum in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis ibidem
14 Hæc via illorum ſcandalum ipſis: & poſtea in honore ſuo complacebunt ibidem
15 Sicut oues in inferno poſiti ſunt: mors depaſcet eos: & dominabuntur eorum iuſti in matutino ibidem
50.15 Et inuoca me in die tribulationis: & eruam te, & honorificabis me 3.20.13, & 3.20.28, & 4.17.37
23 Qui laudem ſacrificat, is me glorificat: & hæc eſt via per quam oſtendam ei ſalutem Dei 4.18.17
51.1 Miſerere mei Deus pro bonitate tua, &c. 3.4.9
6 Vt purus agnoſcaris quando iudicaueris 1.18.3, & 3.11.11, & 3.13.2
7 En ego in iniquitate formatus ſum, & in peccato concepit me mater 2.1.5, & 3.3.18, & 3.20.9, & 4.16.17
12 Cor mundum crea mihi Deus, & ſpiritum firmum intra me innoua 2.2.25, & 2.2.27, & 2.3.9
17 Aperi Domine labia mea, vt os meũ laudem tuam prædicet 3.20.28
19 Sacrificia Deo ſpiritus contractus: cor contritum & contractum Deus non deſpicies 3.20.16
21 Tunc delectaberis hoſtiis, ſacrificio & holocauſto iuſtitiæ: tunc vitulos imponent ſuper aram tuam 4.18.17
52.10 At ego ſimilis oleæ frondoſæ in domo Dei 2.10.17
53.1 Dixit inſipiens in corde ſuo, Non eſt Deus 1.4.2
4 Non eſt qui quod bonum eſt faciat 2.3.2
55.23 Reiice in Dominum ſarcinam tuam, & ipſe te ſuffulciet: non permittet vt iuſtus perpetuo labaſcat 1.17.6, & 2.10.17
24 Tu interim, ó Deus, detrudes ſanguinarios iſtos & fraudulentos in puteum interitus 2.10.17
56.5 In Deum ſperaui, nihil metuo quod caro mihi faciat 1.17.11
10 Quoties te inuoco, hoſtes mei retroceduut, in hoc certus ſio quod tu es Deus meus 3.20.11
13 Vota nuncupabo tibi ó Deus, reddam laudes tibi 4.13.4
59.11 Bonitas tua, ô Deus meus, antenertat me: fac Deus optata in hoſtibus meis videam 1.3.12
60.14 In Deo fortiter faciemus, & ipſe conculcabit hoſtes noſtros 3.20.46
62.9 Effundite ante conſpectum eius cor veſtrum, Deus refugium nobis 3.20.5
10 Filij hominum vani ſunt, mendaces filij viri: ſi ſimul ponantur in bilance, ipſa vanitate leuiores erunt 2.3.2
63.4 Bonitas tua, ipſa vita optabilior eſt 3.2.28, & 3.17.14
65.1 Tibi ô Deus laus in Sion, tibi perſoluetur votum 3.20.29
3 Tu exaudis precem, hinc omnis caro ad te venit 3.20.13
5 Beatus quem elegeris, quem tibi adhibueris: habitabit ille in atriis tuis, &c. 3.21.5
68.19 Aſcendiſti in altum, cepiſti captiuitatem 1.13.11
21 Domino Deo exitus mortis 3.25.4
36 Tremendus es, ô Deus, de ſanctuariis tuis, Deus Iſraelis ipſe dat robur populo 1.11.14, & 4.7.2
69.3 Demerſus ſum in limum profundiſſimum, in quo non eſt fundum, &c. 4.7.13
5 Vt quæ non rapui rependere cogar 2.16.5
22 Et dederunt in cibo meo fel: & cùm ſitirem potauerunt me aceto 4.17.15
29 Deleantur de libro viuentium, & inter iuſtos non ſcribantur 2.10.18, & 3.24.9
71.2 Pro tua iuſtitia erue me, & libera me 3.11.12
72.8 Imperitet à mari ad mare vſque, & a flumine vſque ad terminos terræ 2.11.2
11 Et adorent eum omnes reges, omnes gentes ſeruiant ei 4.5.17
73.2 Parum abfuit quin nutarent pedes mei, fere effuſi ſint greſſus mei 3.9.6
17 Donec in ſecretiora Dei adyta penetraui, & intellexi vt poſtremo eſſent quique habituri. 2.10.16, & 3.9.6
26 Conſumitur caro mea & cor meum: Deus autem eſt petra cordis mei, & portio mea in æternum 2.11.2
74.2 Memor ſis cœtus tui, quem iampridem comparauiſti: & ſortis hereditariæ quam vendicaſti: montis Sionis in quo habitare es ſolitus 3.20.14
9 Signa noſtra non videmus, nullus ſupereſt propheta: nemóque nobiſcum qui ſciat quouſque tandem 2.15.1
75.7 Nam nec ab Oriente, nec ab Occidente, neque a Meridie exaltatio contingit 1.16.6
77.10 Oblitus éſtne miſereri Deus, continebitne in ira miſericordias ſuas? 3.2.16
11 Tandem cogitabam, Hæc mea eſt infirmitas, dextera Excelſi vices mutat 3.2.31
78.8 Nec euadant ſimiles patribus ſuis nationi deficienti & rebelli, nationi quæ recte cor ſuum haudquaquam inſtituit, & cuius ſpiritus nunquam vere Deo credidit 2.5.11
36 Ore ſuo blanditi ſunt ei, lingua autem ſua ei mentiebantur 3.3.25
37 Cor eorum non erat rectum erga illum, nec fidi fuerunt in fœdere eius ibidem
49 Immiſit in eos æſtum iræ ſuæ, impetum, indignationem & anguſtiam, cacodæmonum incurſiones 1.14.17
60 Vt dereliqueret tabernaculum Silo, tentorium in quo inter homines habitabat 2.6.2
67 Et repudiauit tentorium Ioſeph, & tribum Ephraim non elegit 2.6.2, & 3.21.6
70 Et elegit Dauidem ſeruum ſuum, à

caulis

caulis ouium tulit eum 2.6.2
79.9 Auxiliare nobis, ô Deus ſalutis noſtræ, propter gloriam nominis tui & libera nos, & propitius ſis peccatis noſtris propter nomen tuum 3.20.14
13 Et nos populus tuus, & grex paſcuorum tuorum te celebrabimus in ſæculum, & per omne æuum prædicabimus laudes tuas 3.7.10
80.2 Qui inſides Cherubim, affulge 1.13.24, & 2.8.15, & 4.1.5
4 Deus reſtitue nos, & fac illuceſcere faciem tuam, & ſalui erimus 3.2.28
5 Domine Deus exercituum, quouſque tandem excandeſces in oratione populi tui? 3.20.16
18 Sit manus tua cum viro dexteræ tuæ, cum filio hominis quem tibi corroboraſti 2.6.2
81.11 Ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti 3.2.31
82.1 Deus conſiſtit in cœtu Dei, in medio Deorum iudicem agit. 4.20.4, & 4.20.6, & 4.20.19
3 Vindicate pauperem & pupillum, afflictum & miſerum abſoluite. 4.10.9
4 Eripite tenuem, & inopem de manu improrum liberate ibidem
6 Equidem dixeram, Vos dij eſtis, & vos omnes filij Excelſi. 1.14.5, & 4.20.4
84.1 Quam ſunt amabilia ô Domine exercituum, tabernacula tua! 4.1.5
3 Ardet, & etiam deperit anima mea ad atria Domini, cor meum & caro mea clamant ad Deum viuum. 2.11.2
8 Ibunt de virtute in virtutem, comparebit quiſque eorum apud Deum in Sion 4.17.21
86.2 Cuſtodi vitam meam, quoniam beneficus ſum: ſerua tu Deus ſeruum tuum 3.20.10
5 Etenim tu Domine bonus es & propitius, ampla bonitate in omnes qui te inuocant 3.2.29
11 Dirige me Domine in viis tuis, tunc ambulabo in veritate tua: coge pectus meum, vt timeat nomen tuum 2.2.27, & 2.3.9
88.17 Super me tranſierunt furores tui, & terrores tui me confecerunt. 3.4.34
89.4 Pepigi fœdus cum electo meo, iuraui Dauidi ſeruo meo 4.1.17
5 Semen tuum in æternum confirmabo, & ſtabiliam ſolium tuum ad omnem poſteritatem ibidem
31 Si filij eius Legem meam deſeruerint, & in iudiciis meis non ambulauerint 3.4.32, & 4.1.27
32 Si ſtatuta mea prophanauerint, & præcepta mea non cuſtodierint 3.4.32
33 Præuaricationes eorum virga viſitabo, & iniquitates eorum flagellis 3.4.32, & 4.1.27
34 At bonitatem meam non auferam ab eo, nec fallam illi fidem meam 3.4.32, & 4.1.27
36 Semel per ſanctitatem meam iuraui, handquaquam Dauidem fefellero 2.15.3
37 Semen eius in æternum erit, ſolium eius coram me vt ſol perſtabit ibid.
38 Firmum vt luna manebit, quæ eſt certus in æthere teſtis 2.15.3
90.4 Mille anni coram te ſunt vt dies heſternus qui præterit, imo vt noctis vigilia 3.2.42
7 Etenim ira tua deficimus, & feruente indignatione tua terremur. 3.4.34
9 Nam cuncti dies noſtri te iraſcente dilabuntur, annos noſtros finimus dicto citius 3.25.12
11 Quis vim iræ tuæ nouit? vt te quiſque timent, ita in eos indignatio iræ tuæ ſæuit ibidem
91.1 Sedens in abdito Excelſi, ſub vmbra Omnipotentis commoratur 1.17.6, & 2.8.41
3 Nam is a laqueo venatoris, & a peſte exitiali te liberabit 1.17.11
11 Nam Angelis ſuis tui cauſa præcipiet, vt in omnibus viis tuis te cuſtodiant 1.14.6.9, & 2.8.42, & 3.20.23
15 Me inuocabit, ideo eum exaudiam, adero ei in afflictione, eripiam eum & glorioſum eum reddam 3.20.14
92.6 Quam magna ſunt facta tua, ô Domine, vehementer profunda conſilia tua 2.10.17
7 Vir ſtupidus iſtud non cognoſcit, neque ſtultus intelligit 1.5.9
13 Iuſtus vt palma florebit, & ſicut Cedrus in Libano ſuccreſcet 2.10.17
14 Plantati in domo Domini in atriis Dei noſtri florebunt ibidem
93.1 Dominus rex eſt, induit celſitudinem, induit inquam Dominus robur, ſeque accinxit: quin & orbis ſic firmatus eſt vt non nutet 1.6.3
5 Domum tuam decet ſanctitudo, Domine, in longitudine dierum 1.6.4
94.11 Nouit Dominus cogitationes hominum vanas eſſe 2.2.25, & 3.14.1
12 Fœlix vir quem, tu ô Domine, caſtigaueris, & quem in Lege tua inſtitueris 3.4.34
19 Pro æſtu multarum cogitationum intra me, recrearunt animam meam conſolationes tuæ 3.20.7
95.7 Si hodie voci eius auſcultaueritis 3.2.6
8 Ne induretis cor veſtrum, vt in Meriba, vt in die Maſſa in deſerto. 2.5.12
96.10 Dicite in gentibus, Dominus regnat, & orbis firmabitur ne nutet, &c. 1.6.3
97.1 Dominus regnat, exultet terra, & inſularum multitudo lætetur ibid.
7 Procumbite coram eo dij vniuerſi, 1.13.11, & 1.12.23, & 1.14.9
10 Cuſtodit Dominus animas ſanctorum ſuorum, éque manu impiorum eos cuſtodit 2.10.16
11 Lux ſata eſt iuſtis, & iis qui integro ſunt corde lætitia ibidem
99.1 Domino regnante, cum tumultu populi concurrunt: inſidet Cherubim, terra mouet 1.6.3, & 2.8.15
5 Exaltate Dominum Deum noſtrum, & proſternite vos ad ſcabellum pedum ipſius: ſanctus enim eſt 1.11.5, & 4.1.5
9 Exaltate Dominum Deum noſtrum, & proſternite vos ad montem ſanctitatis eius: eſt enim ſacroſanctus Dominus Deus noſter 1.11.15
100.3 Agnoſcite quòd Dominus eſt Deus, ipſe nos fecit, & non ipſi nos: ſumus populus eius, & grex paſcuorum eius 2.3.6, & 3.21.5
101.3 Scelus nefariũ ante oculos meos quod deſignem, non proponam, defectores odio proſequar, nec vnquam mihi adhæreſcent 4.20.9
8 Mature perdam omnes impios terræ, vt e ciuitate omnes facinoroſi exſcindantur 4.20.10
102.14 Tu itaque exurgens miſereris ipſius Sion 2.13.11
16 Et timebunt gentes nomen Domini, & omnes reges terræ gloriam tuam ibidem
18 Ac rationem habuerit precationis humilium, neque precationem eorum ſpreuerit 3.20.28
19 Quod quidem literarum monimentis tranſmittetur ad poſteros: & populus qui creabitur, laudabit Deum ibidem
22 Vt celebrent homines nomen Domini in Sion, & laudem eius in Ieruſalem ibidem
26 Nam primùm terræ fundamenta ieciſti, & cœli ſunt opus manuum tuarum 1.13.11, & 2.10.15
27 Quæ interibunt, tu autem perſtas: & vniuerſa vt veſtis veteraſcent, &c. 2.10.15
28 Verum tu idem es perpetuò, & anni tui non finiuntur ibidem
103.8 Miſerator & miſericors Dominus: longanimis & multum miſericors 3.2.29
17 Domini autem benignitas erga timentes eum durat ab æterno in ſempiternum tempus 2.10.15
20 Prædicate Dominum Angeli eius, qui pollentes virtute exequimini eius voluntatem, obediendo voci verborum eius 1.14.4, & 3.20.43
104.2 Luce amictus eſt tanquam veſtimento 1.5.1
4 Qui legatos ſuos efficit ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem flammantem 1.16.7
15 Et vinum quod exhilarat cor hominis, & oleum quod nitidam reddat faciem 3.10.2
27 Vniuerſa autem ex te pendent, vt eis cibum ſuum des ſuo tempore 1.16.2
28 Téque dante colligunt, & te manum aperiente ſatiantur bonis ibidem
29 Si autem abſcondas faciem tuam, turbantur: ſi quæ ſpiritum eis eripias, exſpirant, & reuertuntur in puluerem ibidem
30 Rurſum animalia creantur, ſi tuum ſpiritum mittas, & renouas terræ faciem ibidem
105.4 Semper faciem eius quærite 4.1.5
6 O ſemen Abrahami cultoris ipſius, filij Iacob electi eius 2.11.5
25 Vertitque cor eorum in odium ſui populi: vt dolum commolirentur in ſeruos ipſius 2.18.2, & 2.4.4
106.3 O beatos qui ſeruant iudicium, & faciunt ſemper quod iuſtum eſt. 3.17.10
4 Memento mei Domine per fauorem erga tuum populum: meique rationem habeto per tuam ſalutem. Vt videam bonum electis tuis hominibus paratum, & gaudeam gaudium gentium tuarum 4.1.4
12 Túncque fidem habuerunt verbis eius, vt decantarent laudem ipſius 3.20.15
13 Verùm confeſtim obliti ſunt eius, neque ſuſtinuerunt conſilium eius.
31 Quod ei eſt imputatum pro iuſtitia ſempiternis temporibus 3.17.7, & 3.17.8
37 Nam filios ſuos & filias ſuas mactauerunt victimas dæmonibus 4.13.17

43 Vicibus multis liberauit eos, ipſi autem exacerbauerunt eum conſilio ſuo, & humiliati ſunt propter iniquitatem ſuam 3.20.15
46 Et fecit eos gratioſos apud victores ſuos vniuerſos 2.4.6
47 Serua nos Domine Deus noſter, & congrega nos ex gentibus, vt confiteamur nomini tuo ſanctiſſimo, & celebremus te laudibus tuis 3.20.28
40-84 Qui errabant in deſerto, in ſolitudine per itinera, quibus oppidum habitatum non inueniebant 1.5.7
6 Clamauerunt Dominum in periculis ſuis, & eripuit eos ex anguſtiis ipſorum 3.20.15
13 Clamauerunt etiam Dominum in periculis qui eripuit eos ex anguſtiis ipſorum ibidem
16 Quia contriuit valuas æreas, & effregit obices ferreos 2.16.9
19 Clamauerunt etiam Dominum, &c. 2.20.15
25 Qui ſuo imperio ciet ventum procelloſum, qui alte fluctus ipſius attollit 1.16.7
29 Et ſedata tempeſtate reddit mare tranquillum, ita vt deſinant fluctus quibus iactabantur ibidem
40 Nam Deus effundit contemptum in principes, & errare facit eos per vaſtitatem inuiam 1.18.2, & 2.2.17, & 2.4.4
43 Quiſquis igitur ſapit, cuſtodiet hęc & beneficia Domini conſiderabit 1.5.7
110.1 Dixit Dominus Domino meo, Sede mihi ad dexteram, donec inimicos tuos ſubdam ſcabellum tuis pedibus 2.15.3, & 2.16.16
4 Iurauit Dominus, nec pœnitet eum, vt tu ſis ſacerdos æternus ritu Melchiſedech 2.11.4, & 2.15.5, & 4.18.2, & 4.19.28
6 Iudicabit Meſſias in gentibus & omnia plena cadaueribus erunt, quando contundet capita in multis regionibus 2.15.5
111.1 Confitebor Domine ex toto corde in concilio & cœtu proborum 4.14.8
2 Magna ſunt Domini facta, quæ inquiruntur ab omnibus qui delectantur ipſis 1.18.3
10 Principium ſapientiæ eſt timor Domini 2.3.4, & 3.2.26
112.1 Beatus eſt vir qui timet Dominum, & valde præceptis eius delectatur 3.17.10
6 Memoria iuſti vſq; durabit. 2.10.16
9 Eius iuſtitia æternum perſtabit cornúque eius altum erit cum gloria. ib.
10 Miniméque impij aſſequentur quod deſiderant ibidem
113.6 Seque demittit vt inſpiciat quæcunq; ſunt in cælo & in terra 1.16.5
7 Qui erigit tenuem ex puluere, & pauperem a ſtercore euehit 1.5.7
9 Qui ſterilem matrem familiâs efficit matrem gaudentem liberis. 1.16.7
115.3 Atqui Deus noſter in cœlo eſt, qui perficit quicquid voluerit. 1.16.3 & 1.18.1, & 1.18.3, & 3.24.15
4 Simulacra ipſorum ſunt argentea & aurea, opus quod manibus hominis producitur 1.11.4
8 Quibus ſimiles euadant qui ea faciunt, & quicunque fidit eis ibidem
116.1 Diligo Dominum, quandoquidem exaudiuit ſupplicem meam vocem 3.20.28
7 Reuertere anima mea ad locum tuum quietum, quia Dominus in te beneficium contulit. 3.2.17
12 Quam gratiam referam Domino pro illis omnibus quæ in me contulit beneficiis? 3.20.28
13 Sumpto calice quo gratię aguntur pro accepta ſalute, nomen Domini vocabo ibidem
14 Meaque vota exoluam Domino nunc coram vniuerſo populo ipſius 4.13.4
15 Nam apud Dominum mors benignorum ipſius maximi eſt momenti 2.10.14, & 2.10.18
18 Mea vota exoluam nunc coram vniuerſo populo ipſius 4.13.4
117.2 Benignitas eius erga nos præpollet, ac veritas Domini ęternum permanet 3.2.7
118.6 Domino à me ſtante non timebo quid mihi homo inferre conetur 1.17.11
18 Probe me caſtigauit Deus, attamen non permiſit vt morerer 3.4.32
25 Ah Domine ſerua quæſo, ah Domine da quæſo fœlicem ſucceſſum 2.6.2
26 Optima quæque illi precamur, qui venit in nomine Domini: noſque fauſta imprecamur vobis e domo Domini ibidem
119.1 O beatos qui vita integrum iter tenent incedentes ad præſcriptum Legis Domini 3.17.10
10 Quum autem te quæram ex toto corde meo, ne ſinas me aberrare a mandatis tuis 2.2.25, & 4.14.8
14 In via teſtimoniorum tuorum delectatus ſum magis quam in omnibus diuitiis 3.2.15
18 Velamen detrahe oculis meis, vt inſpiciam admirabilē ſapientiam quæ recondita eſt in Lege tua 2.2.21
34 Doceto me vt retineam Legē tuam, & toto corde illam cuſtodiam. 2.2.25
36 Inclina cor meum ad obteſtationes tuas, & non ad auaritiam 2.3.9, & 2.5.11
41 Et obueniant mihi tua beneficia, & ſalus tua ſecundum eloquium tuum 3.2.31
43 Et ne omnino eripias ab ore meo verbum veritatis: ſiquidem tua iudicia expecto 3.2.17
71 Bonum mihi quia humiliaſti me, vt diſcam iuſtificationes tuas 3.4.32
76 Verùm obtingat quæſo mihi tua benignitas, quæ me conſoletur ſecundum eloquium tuum quod ſpem aperuit ſeruo tuo 3.2.4, & 3.10.14
80 Sit cor meum integrum in tuis decretis, propterea non pudefiam 2.2.27
89 Verbum tuum Domine perſtat ęternum in cœlo 4.8.6
103 Quam dulce eſt palato meo eloquium tuum, certe ori meo dulcius melle eſt 3.2.15
105 Verbum tuum lucerna eſt pedibus meis, & lux ad iter meum 1.17.2, & 2.7.12, & 4.8.6
111 Aeterna hęreditate mihi venerunt teſtimonia tua: ſunt enim gaudium cordis mei 3.2.15
112 Adieci animum meum decretis tuis, vt exequar illa in finem vſque, & adeò æternùm 2.5.11
127 Quamobrem præcepta tua amaui magis quam aurum, &c. 3.2.15
133 Stabiliato greſſus meos, eloquio tuo, & ne dominetur mihi vlla vanitas. 2.3.9
121.4 Ecce non dormiſcet, neque dormiet qui cuſtodit Iſraelem 3.20.3
130.1 Ex profundo malorum te voco Domine 3.20.4
3 Si enim iniquitates obſeruare velis, ô Deus, Domine quis ſubſiſtet? 3.12.1 & 3.17.14
4 Verum apud te clementia eſt, & propterea timeris 3.3.2, & 3.16.3
131.2 Malè ſit mihi ſi non compœſcaui, & ſimilem iudicaui animam meam puero ablactato apud matrem ſuam: eſtque anima mea in me ſimilis puero ablactato 3.7.9
132.1 Memento Domine omnium quibus afflictus fuit Dauid 3.20.25
7 Adeamus tabernacula eius, & adoremus ſcabellum pedum eius 4.1.5
11 De fructu ventris tui aliquem ſolio tuo imponam 2.13.3
13 Dominus elegit Sion, & expetiuit eam ſibi ſedem 4.1.17
14 Hęc mea eſt requies ſempiterna, hic habitabo quoniam expetiui eam. 4.1.5
133.3 Quia Dominus mandauit ibi eſſe benedictionem & vitam ſempiternam 1.11.2
135.15 Simulacra gentium ſunt argentea & aurea, opus quod manibus hominis producitur 1.11.4
138.1 Confitebor tibi toto corde meo, & coram iudicibus pſallam tibi. 4.14.8
2 Confitebor nomen tuum propter benignitatem, & propter veritatem tuam 3.2.7
8 Non omittes opera manuum tuarum 2.24.6
140.14 Profectò iuſti confitebuntur nomini tuo, & probi permanebunt in conſpectu tuo 2.10.16
141.2 Valeat precatio mea pro incenſo ante te, ac leuatio manuum mearum pro veſpertino ſacrificio. 3.20.14 & 4.18.17
142.6 Proinde Domine te clamo, ac dico, Tu es meum confugium, & ſors mea in terra viuentium 2.11.2
8 Erunt iuſti vice coronæ, quia beneficiis me affeciſti 3.20.26
143.2 Ne ambules tamen in ius cum ſeruo tuo: nullus enim viuens coram te iuſtus eſt 2.7.5, & 3.12.2, & 3.14.15, & 3.17.14, & 3.20.8
5 Recolo tamen tempora ſuperiora, & de omnib. factis tuis commentor. 3.2.38
144.15 Beatum populum cui contingit ita viuere: beatum populum cuius Deus eſt Dominus 2.10.8, & 3.2.28
145.3 Magnus eſt Dominus & impenſe laudandus, cuius magnitudo inueſtigabilis eſt 1.5.8
5 De maieſtatis gloriæ tuæ decore, & rebus tuis admirandis diſſeram. ib.
8 Dominus enim beneficus & miſericors, patiens & magnæ benignitatis 1.10.2, & 3.20.9
9 Bonus eſt Dominus in omnes, & miſericordia eius ſuperat omnia opera ipſius 1.5.6
13 Regnum tuum regnum eſt ſempiternum, & dominium tuum per ſecula vniuerſa durat 1.13.14
18 Præſto adeſt Dominus omnibus vocantibus eum, omnibus eum vocantibus cum veritate, 3.20.3, & 3.20.7, & 3.20.14

19 Facit autem quicquid volent timentes eum, & clamorem eorum exaudit ac ſeruat eos 3.20.5 & 3.20.13
147.9 Qui dat pecori ſuum paſtum, & pullis coruorum qui eum vocant 1.16.5
10 Non probat fortitudinem equi, neque delectatur tibiis viri 3.2.10
20 Non egit ad nunc modum cum omnibus gentibus, neque manifeſtauit eis iudicia 3.21.6

PROVERBIA.

1.7 Timor Domini, ſcientiæ initium 3.2.26
2.21 Recti enim inhabitabunt terram, & integri ſuperſtites in ea erunt 2.11.2
22 Impij vero e terra exſcindentur, & præuaricatores ex ea funditus euellentur ibidem
3.11 Caſtigationem Domini caue inferris, fili mi, neque faſtidias ad increpationem eius 3.4.32
12 Quem enim amat Dominus caſtigat, & tanquam pater in filio delectatur 3.8.6
8.15 Per me regnant reges, & principes decernunt iuſtitiam 4.20.4 & 4.20.7
22 Dominus poſſedit me initio viæ ſuæ, ante opera eius tum eram 1.13.7
23 Ab æterno ordinata ſum, & ab initio ante terram ibidem
24 Nondum erant abyſſi quum ego eſſem formata, nondum fontes aquis redundabant 1.13.7 & 1.14.8
9.10 Principium ſapientiæ eſt timor Domini 3.2.26
10.7 Memoria iuſti laudem habet: impiorum vero memoria ſordet 2.10.18 & 3.17.15
12 Odium excitat occaſiones contentionum: ſed dilectio omnes præuaricationes obtegit 3.4.31 & 3.4.36
12.14 Quiſque pro operis ſui ratione donabitur 3.18.1
28 In ſemita iuſtitiæ vita eſt, & hæc ipſa ad mortem nequaquam ducet 3.17.15
13.13 Qui præceptum timet, huic rependetur 3.18.1
14.21 Qui proximum ſuum contemnit peccat: qui autem afflictis benigne facit beatus eſt 3.17.10
26 In timore Domini forte eſt aſylum, & filiis quoque eius erit perfugium 3.14.19
15.3 In omni loco oculi Domini contemplantur malos & bonos 4.17.23
8 Sacrificium impiorum abominatur Dominus, oratio autem rectorum gratiſſima eſt ei 3.14.8
16.1 Hominis eſt diſponere cor: a Domino autem eſt reſponſio linguæ 1.16.6
2 Homini omnes viæ ſuæ mundæ videntur in oculis ſuis: Dominus autem diſponit ſpiritus 3.12.5
4 Omnia operatur Dominus propter ſe, impium quoque ad diem malum 3.23.6
6 Beneficentia & fide expiatur iniquitas, & in timore Domini receditur a malo 3.4.31 & 4.4.36
9 Cor hominis deliberat de via ſua: Dominus autem dirigit greſſum eius 1.17.14
11 Pondus & ſtatera iudicia Domini ſunt: & opera eius omnes lapides ſaculi 1.16.6
12 Impietatem deſignare, abominandum eſſe debet regibus: iuſtitia enim ſolium fultum eſſe oportet 4.20.10
14 Ira regis mortis eſt nuncius: ſapiens autem placare illam poterit 4.20.32
33 In ſinum coniiciuntur ſortes, at omne iudicium earum pendet a Domino 1.16.6
17.11 Rebellis duntaxat malum quærit: huic crudelis nuncius mittetur contra eum 4.20.10
15 Ex æquo abominatur Dominus tam eum qui ſceleſtum abſoluit quam eum qui inſontem damnat.
18.10 Turris fortiſſima eſt nomen Domini, quo quum currit iuſtus extra telorum iactum eſt. 1.13.13 & 3.20.14
19.17 Domino fœnerat quiſquis benefacit pauperi: ſecundum beneficium rependetur ei 3.18.6
20.7 Iuſtus ambulat in ſua integritate, liberi eius poſt ipſum beati 2.8.21
8 Rex ſedens in ſolio iudicij, diſſipat omne malum intuendo 4.20.10
9 Quis dicet, Mundum eſt cor meum, purus ſum a peccato meo? 3.13.3
12 Auris audiens, & oculi viſum, ambo hæc fecit Dominus 2.4.7
20 Qui maledicit patri ſuo aut matri ſuæ, huius lucerna extinguetur in mediis tenebris 2.8.36
24 Greſſus viri fortis a Domino, & mortalis quomodo intelligeret viam ſuam?
26 Diſſipat impios rex ſapiens, & rotam vertit ſuper eos 4.20.10
21.1 Cor regis eſt in manu Domini velut riuus aquarum: quocunque volet inclinat illud. 1.18.2 & 2.4.7 & 4.20.9
2 Sua cuique via recta videtur 3.12.5
22.2 Diues & Pauper obuiauerunt ſibi: vtriuſque operator eſt Dominus. 1.16.6
24.21 Time Dominum fili mi & regem 4.20.22
24 Qui dicit impio, Iuſtus es, hunc maledicunt populi, hunc nationes deteſtabuntur 4.20.10
25.2 Gloria Dei eſt celare verbum: at gloria regum, eſt ſcrutari verbum 3.21.3
4 Aufer rubiginem ab argento, tum exibit excoctori vas. Auferatur impius a conſpectu regis, tum thronus eius iuſtitia firmus erit 4.20.10
21 Si eſuriat qui te odit, ciba illum pane: ſi ſitierit pota eum aqua 2.8.56
27 Quemadmodum multum mellis edere non eſt bonum, ſic qui gloriam ſcrutatur opprimetur a gloria 3.21.2
26.10 Egregius aliquis ac magnus vir conficit per ſe omnia: ſtultus autem mercede conducit tranſgreſſores 3.23.4
28.2 Propter præuaricationem eorum qui in terra habitant, fit vt alij ſubinde imperent 4.20.28
14 Beatus eſt homo qui iugiter pauet: qui autem cor ſuum obdurat, corruet in malum 2.5.13
29.13 Pauper & fœnerator inter ſeſe conueniunt: vtriuſque autem oculos Dominus illuſtrat 1.16.6
30.4 Quod nomen eſt eius, & quod nomen filij eius, ſi noſti? 1.14.7
5 Omnis ſermo Dei purgatus eſt, ſcutum his qui eo innituntur 3.2.15
6 Ne addas ſermonibus eius, ne te redarguat & mendax inueniaris 4.10.17

ECCLESIASTES.

2.11 Et conuerſus ſum ad omnia opera mea quæ fecerunt manus meæ, & ad laborem quem pertuli: & ecce omnia vanitas & animi moleſtia 2.2.12
3.19 Eadem enim ſolent hominibus & brutis animantibus euenire: & qualis eſt mors vnius, talis eſt mors alterius, & ſpiritus idem omnibus ineſt, nec habet homo quicquam præſtantius pecore: ſiquidem omnia ſunt inania 3.2.38
21 Quis autem ſcit an ſpiritus hominum ſurſum aſcendat, & ſpiritus pecoris deorſum in terram deſcendat? 3.25.5
7.30 Deus hominem probum condidit: ipſi autem plures iam ſibi cogitationes vanas perſecuti ſunt 2.1.10 & 2.5.18
9.1 Homo pariter odium & amorem ignorat eorum quæ ſibi ſunt propoſita 3.2.38 & 3.2.4
2 Omnibus eadem prorſus eueniunt iuſto & impio, &c. 1.16.9
4 Canis viuens præſtat leoni mortuo 3.25.5
5 Qui viuunt ſciunt ſe morituros eſſe: at mortui prorſus nihil nouerunt, &c. 3.20.24
6 Tum amor ipſorum, tum odium ipſorum, tum inuidia ipſorum iam abolita eſt, nec amplius habent ſortem in mundo ex omni eo quod eſt ſub ſole ibidem
12.7 Et ſpiritus redeat ad Deum qui dedit illum 1.15.2 & 1.15.5

CANTICVM CANTICORVM.

2.14 Oſtende mihi faciem tuam: ſonet vox tua in auribus meis. vox enim tua dulcis & facies tua decora 1.11.14
5.3 Exui meam tunicam, & quomodo rurſum induam illam? laui pedes meos & quomodo coinquinabo eos? 2.16.4

ESAIAS.

1.5 Ad quid percuteremini vltra, addituri ſcilicet defectionem? omne caput languet, & omne cor mœret 3.4.33
10 Audite verbum Domini tyranni Sodomorum, auſcultate & tu Gomorrhę plebs Legem Domini 4.1.16
12 Quis poſtulauit id a manu veſtra? 3.14.15
13 Ne vltra afferatis fruſtraneum munus, incenſum res eſt mihi abominanda, neomenias, ſabbathum ve- ſtrum deſtitutus ſum ferendo, &c. 2.8.34 & 3.14.8
14 Neomenias veſtras & ſtatas ferias exhorret animo odi, laſſum reddunt me 4.2.10
15 Et quum expanderitis manus veſtras, abſcondam oculos meos a vobis, etiamſi multiplicaueritis orationem, haudquaquam exaudiam, nam manus veſtrę plenę ſunt ſanguinibus 3.20.7
16 Auferte malitiam 3.3.8
17 Diſcite benefacere, ſtudete iudicium, dirigite oppreſſum, ius dicite pupillo, cauſam viduæ ſuſcipite 2.8.52 & 3.3.8
18 Si peccata veſtra fuerint vt coccus, niue reddentur albiora: ſi rubuerint inſtar purpuræ, ſicut candida lana fient 3.4.29
19 Si volueritis & audieritis, bonis terræ fruemini 2.5.10
20 Si vero renueritis, ac contumaces fueritis, gladio deuorabimini, quoniam os Domini loquutum eſt ibid.

2.8 Idolis quoque plena eſt terra eius, operi manuum ſuarũ geniculantur, & ei quod fecerunt digiti ſui 2.11.4
3.1 Ecce enim dominator Dominus exercituum auferet a Ieruſalem & a Iuda validum & fortem, omne robur panis, & omne robur aquæ 1.16.7
3 Et dabo pueros principes eorum, & effœminati dominabũtur eis. 4.20.25
4.1 Modo nomine tuo vocemur, tolleque opprobrium noſtrum 3.20.25
5.8 Væ his qui copulant domũ domui, & agrum agro continuant, donec locus deficiat, &c. 1.18.1, & 2.4.4
26 Et eriget ſignum genti quæ procul eſt, & ſibilo annuet ei ab extremitate terræ, &c. 3.19.9
6.1 Vidi Dominum ſedere in ſolio ſublimi & edito, & fimbriæ eius replebant regiam 1.13.11, & 1.13.23
2 Seraphim autem ſuperne: ſenæ alæ erant ſingulis 1.2.3, & 1.14.8
5 Væ mihi quoniam ad ſilentium redactus ſum, eo quod homo ſim polluta habens labia 4.8.3
6 Volauitq; ad me vnus ex Seraphim, habens in manu ſua carbonem incenſum correptum forcipe ex ara 1.2.3
9 Dicebat ille, Vade, & dicito populo iſti, Audiendo, audite, & ne intelligatis, &c. 2.13.25, & 3.23.13, & 3.24.13
10 Craſſum reddito cor populi huius, & aures eius fac hebetes, & oculos eius oblme, ne forte vel oculis ſuis videat, &c. 2.4.3
7.4 Obſerua & ſis tranquillus, ne timeas, neque molleſcat cor tuum a duabus caudis iſtorum titionum fumigantium, &c. 1.17.11, & 3.2.17
14 Ecce, virgo illa concipiet & pariet filium, & vocabis eum Immanuel 2.6.3, & 2.12.1
18 Fiet eodem tempore vt Dominus ſibilo annuat muſcæ quæ eſt ad finem fluminum Aegypti, & api quæ eſt in terra Aſſyriorum 2.4.4
8.14 Is erit ſanctuarium, ſed lapis offendiculi, & petra ruinæ duabus domibus Iſraelis 1.13.11, & 1.13.23
16 Liga teſtimonium, ſigna Legem in diſcipulis meis 3.22.10
17 Expectabo Dominum qui abſcondit faciem ſuam a domo Iacob, & præſtolabor eum 3.2.41
18 En ego & pueri quos dedit mihi Dominus, &c. 3.22.10
9.6 Puer natus eſt nobis, filiúſque datus eſt nobis: cuius Imperium erit ſuper humero eius, & vocabitur nomen eius Admirabilis, Cõciliarius, Deus, Heros fortis, Pater æternitatis, Princeps pacis 1.13.9, & 2.15.1, & 2.17.6, & 3.13.4
12 Sed manus eius adhuc extenta eſt. 4.17.23
10.1 Væ his qui decernunt decreta iniqua 4.20.29
5 Heus Aſſur virga furoris mei, is eſt baculus, in manu eorum indignatio mea 1.18.1, & 4.20.25
6 Ad gentem hypocritam mittam eum & contra populum qui indignationem meam commeruit, mandabo ei vt auferat ſpolia, & diripiat prędam vt redigat eum in conculcationem inſtar luti quod in plateis eſt 1.18.2
12 Futurum autem eſt, quum Dominus perfecerit vniuerſum opus ſuum in monte Zion & in Ieruſalem, &c. 1.18.1
15 Num gloriabitur ſecuris aduerſus eum qui ea ſecat? aut ſerra magnificabitur aduerſus eum qui ſe tractat? Quod perinde eſſet ac ſi virga ſeſe eleuaret contra eum qui ipſam fert, & baculus ſeſe extolleret, quaſi lignum non eſſet 2.4.4
11.2 Et requieſcet ſuper eum Spiritus Domini, Spiritus ſapientiæ & intellectus, Spiritus conſilij & fortitudinis, Spiritus ſcientiæ & pietatis 2.15.5, & 4.19.22
3 Et faciet eum ſpirare timore Domini: ob id non ad aſpectum ſuorum oculorum iudicabit, neque ad famam, quæ ad aures eius affertur, arguet 2.3.4
4 Spiritu labiorum ſuorum interficiet impium 1.13.15
9 Non afficient malis, neque vaſtabũt per omnem ſanctum montem meum, &c. 4.20.10
10 Tunc quoque vſueniet vt radicem Ieſſe (quæ ſtat in ſignum populorum) gentes quoque requirant 1.13.13
12.1 Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi: conuerſus eſt furor tuus, & conſolatus es me 3.4.32
14.1 Miſerebitur Dominus Iacob, & eliget adhuc Iſraelem 3.21.5
27 Domino exercituum conſtituente, quis faciet ipſum irritum? quúmque extenderit manum ſuam, quis eam refellet? 1.17.14
19.18 In die illa erunt quinque ciuitates in terra Aegypti, quæ loquentur lingua Chananæica, & quæ iniurandum præſtent Domino exercituum, &c. 2.8.23
19 In die illa erit altare Domino in medio terræ Aegyptiacæ, &c. 4.18.4
21 Cognoſcetur Dominus ab Aegyptiis, contra cognoſcent Aegyptij ipſum Dominum in illa die, & colent eum hoſtiis & muneribus, vouebuntque votum Domino, & reddent ibidem
25 Cui benedixit Dominus exercituũ, dicens, Benedictus populus meus Aegypti, opus manuum mearum Aſſyrius 1.18.1
25.1 Deſignaſti admiranda, & conſilia tua ſunt procul vere & firmiter 3.24.4
8 Mortem præcipitabit in ſempiternum, & abſterget Dominus lacrymam ab omni facie, &c. 3.9.6
9 En, hic eſt Deus noſter, expectauimus eum, & ſeruabit nos 1.13.10, & 1.13.24
26.1 Vrbs fortis nobis eſt, ſalus ponet muros & propugnaculum 1.17.6
19 Mortui tui viuent, & quemadmodum corpus meum reſurgent: expergiſcimini, & iubilate habitatores pulueris, &c. 2.10.21, & 3.25.4
21 Ecce enim Dominus egredietur de loco ſuo, viſitatum iniquitatem habitatorum terræ, & proferet terra ſanguines ſuos, neque occulet intra interfectos ſuos 3.25.8
28.16 Qui crediderit non feſtinabit 2.13.13
29.13 Eo quod populus iſte ore ſuo ad me accedit, & labiis ſuis me honorifice prædicat, cor autem eius longè abeſt a me, & timor eorum, &c. 3.20.7, & 3.20.31, & 4.10.15, & 4.10.16, & 4.10.23
14 Ideo en ipſe quoque addam vt mirifice agam cum populo iſto, mira ſcilicet & portentoſa, nempe peribit ſapientia ſapientum eius, & intelligentia prudentium eius ſeſe abſcondet 1.18.2, & 4.10.6
30.1 Væ filiis defectoribus, dicit Dominus, qui audent conſilium capere, ſed non ex me: quique fundunt fuſionem, ſed non, &c. 3.20.28
15 In vacando & ſilendo ſitum erit robur veſtrum 3.2.37
33 Præparata eſt preterea iam olim Tophet, hæc etiam pro rege præparata eſt, quam profundam & amplam fecit: penetrale eius ignis, vis lignorũ ingens, quæ flatus Domini, ceu ſulphureus torrens incendit 3.25.12
31.1 Væ his qui deſcendunt in Aegyptũ pro auxilio, quique equis nituntur, & fiduciam habent in quadrigis quod multæ ſint 3.20.28
7 Etenim abiiciet in die illo quiſque ſimulacra argentea ſua, & ſimulacra aurea ſua, quę fecerant vobis ſceleratæ manus veſtræ 1.11.4
33.14 Metuunt in Sion peccatores, tenet tremor hypocritas: quis ex nobis, inquiunt, habitabit cum igne deuorante? quis noſtrûm habitabit cum ardoribus æternis? 3.12.1, & 3.17.6
22 Dominus iudex noſter, Dominus Legiſlator noſter, Dominus Rex noſter, ipſe ſeruabit nos 2.10.8, & 2.15.5, & 4.17
24 Populo qui habitat in ea remiſſa eſt iniquitas 4.1.20
35.8 Iſthic quoque erit ſemita & via, & vocabitur via ſancta, pollutus non tranſibit per eam 4.1.17, & 2.6.2
37.4 Tu ergo ſuſcipias orationem pro reliquiis quæ adhuc ſuperſunt. 3.20.5
16 Domine exercituum, Deus Iſraelis qui Cherubim inhabitas, tu ſolus Deus es omnium regnorũ terrę. 2.8.15
32 Quia prodibunt reliquiæ de Ieruſalem, & ſeruati de monte Sion 4.1.4
35 Propugnabo enim vt ſeruem vrbem iſtam, propter meipſum, & propter Dauidem ſeruum meum 21.7.5
36 Egreſſus itaque Angelus Domini, percuſſit in caſtris Aſſyriorum centena octoginta quinque millia, &c. 1.14.6
38.1 Sic dicit Dominus: manda domui tuæ: morieris enim tu & non viues 1.17.12, & 3.3.4
3 Mi Domine, memento quæſo quòd ambulauerim coram te in fide, & integro corde, & quòd fecerim quę tibi placent 3.20.10
5 Ecce ego addo ad dies tuos quindecim annos 1.17.12
8 Ecce ego reducam vmbram gradibus quibus deſcendit in hora Achaz 4.14.18
20 Dominus ad ſeruandum me adfuit, & cantica mea celebrabimus omnibus diebus vitę noſtrę in æde Domini 3.20.28
39.6 Ecce dies venient vt auferatur Babylonem quicquid domi tuæ eſt, & quicquid repoſuerunt patres tui vſque in hunc diem, nec quicquam fiet reliquum dicit Dominus 1.8.7
7 Quin & ex filiis tuis, qui ex te prodibunt, quóſque generabis, auferent, & erunt eunuchi in aula regis Babylonis 2.8.19
40.2 Malitia eius expleta eſt, & iniquitas eius remiſſa: dupla enim accepit

de

de manu Domini pro omnibus peccatis ſuis 2.4.4.33
3 Vox clamantis in deſerto, Parate viam Domino in ſolitudine planam facite ſemitam Deo noſtro 3.3.2
6 Vox dicebat, Clama: & dixi, Quid clamabo? &c. 2.9.5, & 2.10.7
11 Paſcet gregem ſuum vt paſtor 4.19.34
12 Quis menſus eſt vola ſua aquas, & cælos palmo quis æſtimauit? quis comprehendit tribus digitis puluerem terræ, &c. 3.2.31
13 Quis parauit Spiritum Domini? quis verò a conſilijs ei fuit, & eum docuit? 4.18.19, & 4.19.2
17 Omnes gentes coram eo tanquam nihil ſunt, & res inanes atque friuolæ reputantur illi computatæ 3.2.25
18 Cui ego ſimilem facietis Deum? aut quodnam ſimulacrum adornabitis ei? 1.11.2, & 1.11.12
21 Annon a rerum primordio hoc nunciatum eſt vobis? an non docti eſtis a iactis terræ fundamentis? 1.11.4, & 1.14.1
Qui ſedet ſupra globum terræ, &c. 1.5.5
29 Ipſe potius dat laſſo virtutem, & ei quem vires deficiunt, robur abunde ſuppeditat 2.2.10
41.7 Faber lignarius confirmauit conflatorem qui expolit malleo, cum eo qui crebris vicibus incudem percutit, & dicit, Bonum hoc erit ad plumbaturam, firmauitque ſimulachrum hoc clauis, ne loco moueretur 1.11.2
9 Elegi te, neque vnquam te repudiaui 3.21.5
29 En vani ſunt omnes illi & opera eorum nihil, ſimulacra eorum ventus ſunt & res informis 1.11.2
42.1 Ecce ſeruus meus, quo nitar, &c. 2.14.2
8 Gloriam meam alteri non dabo, nec laudem meam ſculptilibus 1.13.9
9 Priora ecce venerunt, & noua ego annuncio, quæ ego vobis nota facio antequam exoriantur 1.8.7
10 Cantate Domino carmen nouum, laudem eius canite ad extrema terræ vſque 3.20.28
13 Dominus herois inſtar prodibit 4.19.34
43.1 Ne timeas, Ego enim redemi te, vocaui te nomine tuo, vt meus eſſes tu 3.2.31
10 Vos teſtes mei, dicit Dominus, & ſeruus meus quem elegi, vt ſciatis & credatis mihi, vtque intelligatis quòd ego ſum ille ipſe: ante me non eſt formatus Deus, neque poſt me erit 1.7.5
11 Ego, ego inquam ſum Dominus: & præter me non eſt ſeruator 3.4.15
25 Ego, ego ille ipſe ſum, qui deleo tranſgreſſiones tuas, idque propter me, & peccatorum tuorum non recordabor 1.13.12, & 3.4.15, & 3.4.25, & 3.20.45
44.3 Effundam aquas ſuper ſiticuloſam, & flumina ſuper aridam: id eſt effundam Spiritum meum ſuper ſemen tuum, & benedictionem meam ſuper germina tua 2.6.10, & 3.1.3, & 3.2.39
6 Ego ſum primus, & ego ſum nouiſſimus, & præter me non eſt Deus 1.13.23, & 1.13.24
12 Faber ferrarius forcipe correpta, operatur in prunis, & ſcalpris fingit illud, agit robuſto brachio ſuo: quin eſurit interim, ita vt vires deficiant: neque aquas bibens, ita vt laſſus conciat 1.11.4
22 Ego deleui tranſgreſſiones tuas vt denſas nebulas, & vt nubem peccata tua: reuertere ergo ad me, quia redemi te 3.4.29
45.1 Sic dicit Dominus Meſſiæ ſuo Cyro, cuius dexteram prehendi, vt ſubijciam ante faciem eius gentes, & lumbos regum aperiam, ad aperiendum ante faciem eius valuas portarum, & portæ non claudantur 1.8.7
7 Formans lucem, & creans tenebras: faciens pacem, & creans malum, ego Dominus facio omnia iſta 1.17.8, & 1.18.3
9 Væ diſceptanti cum factore ſuo, vas fictile cum figulis luti ſcilicet. Num enim dicit lutum figulo ſuo, quid facis, & operi tuo non ſunt manus? 1.11.2
23 Incuruabitur mihi omne genu, & iurabit mihi omnis lingua 1.13.11, & 1.13.23, & 2.5.8, & 3.25.7
25 In Domino iuſtificabuntur, & gloriabuntur omne ſemen Iſraelis 1.13.2, & 3.14.16
46.5 Cui quæſo me adſimilabitis, æquiparabitis, aut comparabitis me, vt ei ſimilis ſim? 1.11.2
47.6 Equidem ita iratus eram populo meo, vt profanarem hæreditatem meam 3.4.32
48.10 Ecce excoxi te, ſed non quaſi argentum, elegi te probatum in fornace aflictionis 3.4.32
16 Dominus Deus miſit me & Spiritus eius 1.13.14
49.15 Num obliuioni tradit mulier infantem ſuum, quo minus miſereatur filij ventris ſui? &c. 1.17.6, & 3.20.36
23 Et erunt reges nutritij tui, & reginæ eorum nutrices tuæ, &c. 4.20.5
51.6 Cœli vt fumus corrumpentur, & terra vt veſtis vetuſtate peribit, & qui in ea habitant, ad eundem modum peribunt: ſalus autem mea in æternum durabit, & iuſtitia mea nõ concidet 2.10.15
52.1 Exurge, exurge, indue robur tuum Sion, indue veſtes decoris tui Ieruſalem, ciuitas ſancta: quoniam vltra non veniet in te incircunciſus & pollutus 4.5.17, & 4.1.17
3 Gratis venundati eſtis, & ideo abſque argento redimemini 3.4.25
7 O quam ſpecioſi ſunt ſuper montes pedes euangelizantis, prædicantis pacem 4.3.3
53.1 Quis credidit prædicationi noſtræ, & brachium Domini cui reuelatum eſt? 1.7.5, & 3.22.10
4 Cùm tamen ipſe portet noſtras infirmitates, & dolores noſtros ipſe baiulet: nos autẽ exiſtimabamus eum tactum percuſſione Dei, & afflictum 2.12.4, & 3.4.27, & 4.17.17
5 Ipſe vero vulneratus eſt propter tranſgreſſiones noſtras, & atritus propter iniquitates noſtras: mulcta enim correctionis noſtræ ei impoſita eſt, & in liuore eius nobis medicatum eſt 2.12.4, & 2.16.5, & 2.16.9, & 2.17.4, & 3.4.30
6 Nos omnes tanquam ouis errauimus, quiſque viam ſuam ſectatus. Dominus autem effecit vt incurreret in ipſum omnium noſtrûm iniquitas 2.16.6, & 3.4.27, & 3.12.5, & 3.24.11
7 Mulctatus eſt & afflictus, nec tamen os ſuũ aperuit: ſicut pecus ad mactationem ducetur, & ſicut agnus coram tonſoribus ſuis mutus fit, is non aperuit os ſuum 2.16.5
8 Abſque dilatione, citraque iudicium raptus eſt: & generationem eius quis enarrabit? quoniam ſucciſus eſt de terra viuentium, &c. 2.15.3
10 Dominus tamen voluit ipſum infirmando atterere, vt ibi poſuerit animam ſuam hoſtiam delicti, videat ſemen, &c. 2.7.2
11 Et ipſe baiulabit eorum iniquitates 2.16.5, & 3.11.8
12 Et cum tranſgreſſoribus connumeratus eſt 2.16.5
54.13 Porro vniuerſi filij tui docti erunt a Domino, paxque multa filijs tuis 1.7.5, & 2.2.20, & 3.20.10, & 3.24.14
55.1 O vos omnes qui ſititis, venite ad aquas, & hi quibus non eſt pecunia, adeſte, cibum comparate & comedite, &c. 2.2.10, & 3.1.3, & 3.15.4
2 Cur expenditis pecuniam pro eo quod cibus non eſt, & laborem veſtrum pro eo quod non ſatiat? 3.14.15 & 4.10.15
3 Inclinate aurem veſtram, & ad me venite: audite, & viuet anima veſtra: feriam enim vobiſcum fœdus ſempiternum, miſericordia, Dauidis fideles 2.6.3, & 3.26
4 Ecce dedi eum teſtem populis, principem ac præceptorem populis 2.6.3, & 2.15.1
6 Quærite Dominum dum inueniri, inuocate eum dum prope eſt 3.3.20
56.1 Cuſtodite iudicium, & facite iuſtitiam: quia properat ſalus mea ad veniendum, & iuſtitia mea vt reueletur ibidem
2 Beatus homo qui fecerit hoc, & filius hominis qui hoc apprehenderit, cuſtodiens (ſcilicet) ſabbathum, ne prophanet illud, &c. 2.8.29
7 Hos adducam ad montem meum ſanctum, & exhilarabo eos in æde mea orationis, holocauſta, & ſacrificia eorum accepta erunt in ara mea: quoniam ædes mea ædes orationis vocabitur cunctis populis 3.20.29
10 Speculatores eius omnes cæci ſunt, omnes ſunt ignari, canes muti, &c. 4.9.3
57.15 Sic dixit excelſus & ſublimis, inhabitans æternitatem, & cuius nomen ſanctum eſt, &c. 3.12.6
58.5 Num huiuſmodi ieiunium eſt quod ego elegi, (nimirum) vt certo die homo affligat animam ſuam, aut torqueat caput ſuum, &c. 4.12.19
6 An non potius hoc ieiunium eligo? Aperire nexus improbitatis, &c. 3.3.6
7 Et a carne tua ne te abſcondas 3.7.6
9 Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet: clamabis, & dicet, En me tibi 3.20.14

13 Si auerteris pedem tuum ſabbatho, quo minus facias voluntatem tuam in die meo ſancto, &c. 2.8.31, & 2.8.34

59.1 Ecce manus Domini non eſt minuta, quominus ſeruare poſſit. neque aggrauata auris eius, vt non exaudiat 3.11.21

2 Sed iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos & inter Deum veſtrum, & peccata veſtra abſcondunt vultum eius à vobis, ne exaudiat 2.12.1, & 3.11.21

7 Pedes ipſorum ad malum currunt, & properant ad effundendum innocentem ſanguinem: cogitationes eorum, cogitationes ſunt vanæ, vaſtitas & contritio in viis eorum 2.3.2

15 Hæc quum videret Dominus, diſplicuit in oculis eius quod non eſſet iudicium

16 Et vidit Deus, (idque obſtupeſcens & admirans) quod nemo eſſet, nemo inquam eſſet, qui ſeſe opponeret. & ſalutem præſtitit ei brachium eius, & iuſtitia eius fulciuit eum 3.14.6

17 Induit iuſtitiam tanquam loricam, & galeam ſalutis capiti ſuo impoſuit, &c. 3.11.12

20 Porro ipſi Zioni, & eis qui de Iacob a perfida tranſgreſſione reſipuerint, veniet Redemptor 3.3.20, & 3.3.21

21 Spiritus meus qui ſuper te eſt, & verba mea quæ inſerui ori tuo, nunquam excident de ore tuo, neque de ore ſeminis tui, &c. 1.7.4, & 1.9.1, & 4.1.5

60.2 Ecce enim tenebræ operient terram, & caligo populos: ſuper te autem orietur Dominus, & gloria eius ſuper te apparebit 2.3.1

6 Omnes de Saba venient, aurum & thus ferentes, & laudes Domino annunciantes.

7 Omnes oues Cedar congregabuntur tibi 4.5.17

19 Sol non erit tibi vltra in lucem diurnam, & ſplendor Lunæ non lucebit tibi, &c. 2.2.12

61.1 Spiritus Domini Dei ſuper me eſt, eo quod vnxit me Dominus, & miſit me vt læta nunciem manſuetis, &c. 2.15.2, & 3.3.20, & 3.4.3, & 3.12.7

3 Et vocabuntur arbores iuſtitiæ, & plantatio Domini ad glorificandum 3.14.16

62.5 Habitabit iuuenis cum virgine, & habitabunt in te filij tui: & vt eſt gaudium ſponſo ſuper ſponſam, ſic gaudebit ſuper te Deus tuus 2.8.18

63.10 Porro ipſi rebellarunt & aſperarunt Spiritum eius ſanctum 1.13.15

16 Quum tu ſis pater noſter (ſiquidem Abraham nos non cognoſcit, neque Iſrael nos nouit) tu Domine pater noſter es, Redemptor noſter. 3.20.25, & 3.20.36

17 Cur abduxiſti nos Domine à viis tuis, cur indurasti cor noſtrum quominus timeremus te? 2.4.4, & 3.3.21

64.5 Ecce autem iratus es quod peccauimus 3.20.8

6 Et fuimus nos omnes veluti immundum, & ſicut veſtis centonum abiectorum omnes iuſtitiæ noſtræ: defluximus nos omnes tanquam folium, &c. 3.2.25

65.1 Quæſitus ſum ab his qui non interrogauerunt, inuentus ſum ab his qui me non quæſierunt, &c. 3.24.2

2 Expandi manus meas tota die ad populum deſerturem, qui graditur in via non bona 3.24.16

16 Qui ſibi benedicere voluerit in terra, benedicet ſibi in Deo vero: & qui iurauerit, iurabit per Deum verum, &c. 2.8.23

24 Futurúmque eſt, vt priuſquam inuocent, ego reſpondeam, & adhuc illis loquentibus, ego exaudiam 3.20.14

25 Non affligent neque vaſtabunt in vniuerſo monte meo ſancto, &c. 4.20.10

66.1 Cœlum ſolium meum eſt, terra vero ſcabellum pedum meorum: vbi igitur erit domus illa quam ædificabitis mihi? & vbi locus ille in quo quieſcam? 3.20.30, & 4.17.24

2 Ad quem autem reſpiciam, niſi ad eum qui eſt humilis & fracto ſpiritu, & qui ad verbum meum contremiſcit? 3.12.6

22 Sicut cœli noui, & terra noua quæ conditurus ſum, ſtant coram me, dicit Dominus: ſic ſtabit ſemen veſtrũ, & nomen veſtrum 2.10.22

23 Et erunt perpetuę neomenię, & perpetua ſabbatha: veniet omnis caro vt adoret coram me 2.8.30

24 Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erũt faſtidio omni carni 3.25.12

IEREMIAS.

1.6 AH Domine Deus en non noui loqui: quoniam puer ſum ego 4.8.3

9 Ecce ego poſui verba mea in os tuum ibidem

10 Ecce ego conſtitui te hodie ſuper Gentes, & ſuper regna, vt euellas & extirpes, vt perdas & diſſipes, vt ædifices & plantes ibidem

2.13 Duo mala fecit populus meus, me deſeruerunt fontem aquarum perennium vt effoderent ſibi puteos, puteos, inquã pertuſos, qui aquas continere non valent 3.20.14

3.1 Aiunt, ſiquis vxorem ſuam repudiat, illa autem abiens ab eo, alteri viro nubit, &c. 2.8.18, & 4.1.25

2 Attolle oculos tuos in vertices, & vide ſicubi non ſis ſubagitata, &c. 2.8.18

12 Reuertere tu aduerſatrix Iſrael, ait Dominus: non conuiciã vultus meos contra vos, quia beneficus ſum, &c. 2.8.18. 4.1.25

4.1 Si reuerti voles ô Iſrael (dicit Dominus) ad me reuertere: & ſi amoueris abominationes tuas a conſpectu meo, non eris extorris 2.5.10, & 3.3.6

4 Nouate vobis nouelleta, neque inter ſpinas ſeminate. Circuncidimini Domino, & auferte præputia cordis veſtri quiſque in Iuda, & ciues Ieruſalem, &c. 2.5.8, & 3.3.6, & 3.3.7, & 4.16.21

9 Et fiet in die illo, ait Dominus, vt concidat cor regis, & cor principum, obſtupeſcant ſacerdotes, & prophetæ conſternentur 4.9.6

11 In tempore illo dicetur populo iſti & Ieruſalem, Ventus exiccans per vertices venis, in deſerto, via filię populi mei, &c. 1.16.7

14 Ablue a malicia cor tuum, ô Ieruſalem, &c. 2.5.8

5.3 Domine, nónne oculi tui ad fidẽ intenti ſunt? Percuſſiſti eos, & non doluerunt: tu perfeciſti eos, ſed noluerunt recipere diſciplinam, indurauerũt vultus ſuos magis quam ſaxum, noluerunt reuerti 3.4.35, & 9.14.8

7 Vbi in hac re propitius tibi eſſem? Filij tui deſeruerunt me, & iurauerunt per eos qui dij non ſunt, &c. 2.8.23

14 Quia loquuti eſtis verbum iſtud: ecce ego do verba mea in ore tuo in ignem, & populum iſtum in ligna, & vorabit eos 3.24.13

6.13 A minimo eorum vſque ad maximum eorum quiſque auaritiæ & lucro inhiat, & a propheta vſque ad ſacerdotem quiſquę fraudulenter & perfide agit 4.9.3

7.4 Nolite fidere verbis mendacibus, dicendo, Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini 4.2.3

5 Si emendando emendaueritis vias veſtras, ac ſtudia veſtra, ſi ius reddideritis inter virum & proximum eius, &c. 3.17.1

13 Quoniam vos feciſtis omnia opera iſta, dicit Dominus, etiam quum loquerer ad vos mature ſurgens, & loquens, ſed non audiſtis, vocaui, ſed non reſpondiſtis 2.5.18

14 Faciam domui ſuper quam inuocatum eſt nomen meum, &c. quemadmodum ipſi Silo feci ibidem

21 Nihil loquutus ſum cum patrib. veſtris, neq; præcepi eis eo tẽpore quo educerem eos de terra Aegypti, de ratione holocauſti & ſacrificij 4.10.15

22 Sed hoc verbum præcepi eis, dicendo, Audite vocem meam, & ero veſter Deus, &c. 4.10.15, & 4.10.17

27 Tu quoque loqueris ad eos omnes ſermones iſtos, ſed non auſcultabũt tibi: clamabis ad eos, ſed non reſpondebunt 2.5.11

28 Hæc eſt gens quæ non audierunt vocem Domini Dei ſui, neque diſciplinam receperunt ibidem

9.22 Ne glorietur ſapiens in ſapientia ſua, neque glorietur robuſtus in robore ſuo, nec glorietur diues in diuitiis ſuis 3.13.2

23 In hoc glorietur qui gloriatur, ſcire & noſſe me quia ego ſum Dominus qui facio miſericordiã & iudiciũ & iuſtitiam in terra, &c. 1.10.2, & 1.3.1

10.2 A cœli ſignis ne formidetis, nam gentes ab illis formidant 1.16.3

8 Et hoc vno bruteſcũt, & ſtulti fiunt, quod diſciplina vanitatum lignum eſt 1.11.5

11 Dij qui cœlum & terram non condiderunt, perdentur de terra & de ſub cœlis iſtis 1.13.23

23 Scio, ô Domine, quod hominis illius non eſt via ſua, nec cuiuſquam vt eat & greſſus ſuos diſponat 1.16.6

24 Caſtiga me Domine, ſed in iudicio non in furore tuo, ne forte, &c. 3.4.32

11.7 Obteſtando obteſtatus ſum patres veſtros, ab eo tempore quo eduxi eos de terra Aegypti in hunc vſque diem, tempeſtiue ſurgendo, obteſtando, & dicendo, Audite vocem meam 3.20.7, & 4.10.17

8 Sed non audiuerunt, nec inclinarunt aurem ſuam, &c. Induxi ergo ſuper eos omnia verba fœderis huius, quæ præceperam vt facerent, &c. 3.20.7

11 Ecce adducam ſuper eos malum, de quo eluctari nõ poterũt, clamabúntq; ad me, & non exaudiam eos ibidem

19 Corrum

19 Corrumpamus lignum in cibum eius, & excindamus eum e terra viuentium, &c. 4.17.15
12.16 Si illi diſcendo didicerint vias populi mei, vt iurét ſcilicet per Numen meum, népe, Viuit Dominus, quemadmodum docuerunt, &c. 1.8.23
14.7 Si iniquitates noſtræ reſponderint nobis, facito tu ô Domine propter nomen tuum: quoniam auerſiones noſtræ multæ ſunt, tibi peccauimus 3.20.8
14 Prophetæ iſti mendacium prophetant in nomine meo, non miſi eos, nihil mandaui eis, &c. 4.9.3
15.1 Si ſtarent Moſes & Samuel coram me, non eſſet animus meus ad populum iſtum. eiice eos a facie mea, vt egrediantur 3.20.23
17.1 Peccatum Iuda ſcriptum eſt ſtylo ferreo, vnguéque adamantino exaratum in tabula cordis veſtri & in cornibus ararum veſtrarum 3.4.29
5 Sic dicit Dominus, Execratus vir qui confidit in hominem, & carnem ponit brachium ſuum, a Dominoque recedit cor eius 2.2.10
9 Vaſrum cor ſuper omnia, & ærumnoſum eſt, quis cognoſcet illud? 2.3.2
21 Cauere, quam charæ ſunt vobis animæ veſtræ, ne tollatis onus die ſabbathi, ad inferendum illud per portas Ieruſalem 2.8.29
22 Neque efferatis onus é domibus veſtris die ſabbathi: imò nihil operis faciatis, ſed ſanctificate diem ſabbathi, &c. ibidem
27 Si verò me non audieritis, ſanctificando diem ſabbathi, quominus tollatis onus, & catis per portas, &c. ibidem
18.8 Si redierit ea gens (contra quam loquutus etam) a malitia ſua, iam & me quoque pœnitebit mali quod ei facere conſtitueram 1.17.12
18 Adeſte, & cogitemus contra Ieremiam cogitationes: quoniam non peribit lex a ſacerdote, & conſilium a ſapiente, & verbum a Propheta 4.9.5
20.2 Percuſſit Phaſſur Ieremiam Prophetam, & coniecit eum in neruum, qui erat ad portam Beniamin ſuperiorem, quæ fuit iuxta ædem Domini 4.9.6
21.12 Ius reddite manè, & aſſerite ſpoliatum de manu eius qui ei vim facit, &c. 4.20.9
22.3 Facite iudicium & iuſtitiam, & aſſerite ſpoliatum de manu eius qui ei vim facit, &c. ibidem
23.1 Væ paſtoribus qui perdunt & diſſipant gregem paſcuę meę, dicit Dominus 4.9.3
5 Ecce dies veniunt, dicit Dominus, vt excitem germen iuſtum Dauidi, regnabitque rex, & prudenter rem geret, & faciet iudicium & iuſtitiam in terra 2.6.3
6 Et hoc nomen eius quo vocabunt eum, Dominus iuſtitia noſtra 1.13.9, & 3.11.8
16 Ne audieritis verba prophetarum qui vobis prophetant, vanos reddunt vos, &c. 4.9.3
24 An non cælum & terram impleo, dicit Dominus? 4.1.5
28 Propheta apud quem eſt ſomnium, ſomnium narret: & is apud quem eſt verbum meum, loquatur verbum meum ex fide 4.8.3
24.7 Et dabo eis cor, vt ſciant me, quia ego ſum Dominus: ipſi erunt mihi populus, & ego ero eorum Deus, quia reuertentur ad me ex toto corde ſuo 2.2.20
25.11 Redigeturque vniuerſa iſta terra in ſolitudinem & vaſtitatem, & ſeruient gentibus illis, nempe regi Babylonio ſeptuaginta annos 1.8.7
12 Quúmque impleti fuerint ſeptuaginta anni, viſitabo & ipſius Regis Babylonici & eorum iniquitatem, ait Dominus, &c. ibidem
29 Ecce ego incipio affligere vrbē quæ vocatur nomine meo, & vos omnino impune abiretis? &c. 3.4.34
27.5 Ego feci cælum & terram, hominem & iumenta, quę ſunt in ſuperficie terræ, &c. 4.20.17
6 Nunc autem tradidi omnes iſtas terras poteſtati Nabuchodonoſoris regis Babylonis ſerui mei 4.20.27, & 4.20.28
7 Et ſeruient ei omnes gentes, & filio eius atque nepoti eius: donec eius quoque terræ tempus veniat, &c. 4.20.27
8 Porro gens aut regnum quod ſeruire Nabuchodonoſori regi Babylonio, & quod collum ſubdere iugo regis noluerit, &c. ibidem
9 Vos ergo ne audiatis prophetas veſtros, diuinos veſtros, ſomniatores veſtros, mathematicos veſtros, & veneficos veſtros, qui vobis ſic dicunt, Non ſeruietis regi Babylonis 4.9.3
14 Ne audiatis ſermones prophetarum prophetantium, ac dicentium vobis, Non ſeruietis regi Babylonis ibid.
17 Ne audiatis eos, ſed ſeruite regi Babylonio, & viuite 4.20.28
29.7 Quærite pacem eius ciuitatis, ad quam ego vos transtuli, & orate Dominum pro ea: quoniam, &c. ibid.
31.18 Audiui plane Ephraim ſeſe in captiuitate cruciantem, Caſtigaſti me, & caſtigatus ſum ſicut vitulus non aſſuetus: conuerte me, & conuertar: quoniam tu es Dominus Deus meus 2.3.5, & 2.5.8, & 3.24.15
19 Proinde enim vt conuerſus ſum, pœnitui, & poſtquam cognitus ſum, mihi comploſi manus ſuper femur, &c. 2.5.8
31 Ecce dies venient, ait Dominus, vt feriam cum domo Iſrael, & cum domo Iuda fœdus nouū 2.11.7 & 3.4.29
32 Non iuxta fœdus quod pepigi cum patribus eorum, tempore quo prehenſa manu eorum, eduxi eos de terra Aegypti, quod fœdus meum ipſi irritum fecerunt, &c. 2.5.9 & 2.11.7
33 Poſt dies illos, dicit Dominus, inſeram legem meam in interiora illorum, & in cor eorum ſcribam eam: eróque Deus eorum, ipſique erunt mihi populus 2.8.14, & 3.20.45
34 Propitius ero iniquitatibus eorum, & peccata eorum non recordabor amplius 3.4.29, & 3.20.45
35 Sic dicit Dominus, qui dedit ſolem in lucem diurnam, lunam ſtellarúmque ordines in lucem nocturnam, &c. 4.17.17
32.16 Poſteaquam dediſſem literas emptionis ipſi Baruch filio Neriæ, orabam ad Dominum 3.20.15
18 Tu facis miſericordiam in millia, & rependis iniquitatem patrum in ſinum filiorum qui poſt eos naſcuntur, &c. 2.8.19
23 Non paruerunt voci tuæ, & in Lege tua non ambulauerunt, & quicquid præcepiſti eis vt facerent, non fecerunt: ideirco effeciſti vt euenirent eis omnia iſta mala 3.5.11
39 Et dabo eis cor vnum, & viam vnam, vt timeant me vniuerſis diebus: & bene ſit eis, & filiis eorum poſt eos 3.3.8
33.8 Mundabo eos ab omni iniquitate eorum, qua peccauerunt contra me, ac propitius ero omnibus iniquitatibus eorom quib. in me peccarunt 3.20.45, & 4.1.20
14 Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & confirmabo verbum bonum quod loquutus ſum ad domum Iſrael & ad domum Iuda 3.11.8
15 In diebus illis & in tempore illo germinare faciam ipſi Dauid germen iuſtitiæ: & faciet iudicium atque iuſtitiam in terra 3.11.8
16 In diebus illis ſeruabitur Iuda, & Ieruſalem habitabit ſecure: & hoc eſt quod vocabit eam, Dominus iuſtitia noſtra 1.13.9 3.11.8
42.2 Sine, quæſo, te exorari, vt pro nobis ores ad Dominum Deum tuum, &c. 3.20.14
9 Sic dixit Dominus Deus Iſraelis, ad quem vos me miſiſtis vt proſternerem precationem veſtram in conſpectu eius ibidem
48.10 Maledictus qui facit opus Domini dolo malo 4.10.6
50.20 In diebus illis, & in tempore illo, dicit Dominus, quæretur iniquitas Iſraelis, & nulla erit: & peccatum Iuda, & non inuenietur 3.4.29
23 Quomodo fractus eſt & contritus malleus vniuerſæ terræ? quomodo Babylonia inter gentes redacta eſt in ſolitudinem? 2.4.4
25 Aperuit Dominus armamentarium ſuum, & protulit arma indignationis ſuæ: quoniam hoc opus quod factum eſt in terra Chaldæorum, a Domino Deo exercituum eſt 1.18.1

LAMENTATIONES.

3.8 Sed & ſi clamem & ſupplicem, obſtruit aures ad orationem meam 3.20.16
38 Ex ore Altiſſimi nonne non proficiſcuntur mala & bona? 1.17.8
4.20 Spiritus narium noſtrarum vnctus Domini captus eſt in retibus eorum, de quo nos dicebamus, In vmbra eius viuemus inter gentes 2.6.2

EZECHIEL.

1.20 Quocunque impellebat impetus eundi, illuc ibant, & quocunque erat animus eundi: rotę ſubuehebantur e regione ipſorum: quoniam ſpiritus animalium, &c. 4.19.22
1.28 Velut aſpectum arcus quum fuerit in nube in die pluuiæ, hic erat aſpectus ſplendoris per gyrum. Hęc viſio ſimilitudinis gloriæ Domini, & vidi & cecidi in faciem meam, &c. 1.1.3
2.3 Fili hominis, mitto te ad filios Iſrael, ad gentes rebelles, quæ contra me rebellarunt: ipſi & patres eorum perfide mecū egerunt vſque in hunc ipſum diem 3.14.13
4 Filij ſunt dura facie, & pertinaci corde, ego te mitto ad eos ibidem
3.14 Spiritus quoque leuauit me & aſſump

ſumpſit me: & abij amarus in indignatione Spiritus mei: manus enim Domini erat mecum, &c. 1.1.3
3.17 Fili hominis ſpeculatorem conſtitui te domui Iſraelis. audies igitur verbum ex ore meo, & diſerte monebis eos ex me 4.8.3
18 Ille quidem impius morietur in iniquitate ſua, ſanguinem vero eius de manu tua requiram 4.3.6, & 4.2.5
7.26 Calamitas alia ſuper aliam veniet, & erit rumor ſuper rumorem: & inquirent viſionem a Propheta, & lex peribit a ſacerdote, atque conſilium a ſenioribus 1.18.2, & 4.9.6
10.4 Et ſublata eſt gloria Domini ab ipſo Cherub ad limen ædis 4.2.3
5 Et ſonitus alarum Cherubim auditus eſt vſque ad atriū exterius 1.14.8
11.19 Dabo eis quoque cor vnum, & ſpiritum nouum dabo in viſceribus eorum: auferam cor lapideum de carne eorum, & tribuam eis cor carneum 1.13.10 & 2.3.8 & 2.5.5 & 3.24.1
20 Vt ambulent in inſtitutis meis dabo eis cor vnum: & cuſtodiant iudicia mea, faciantque ea, & erunt mihi populus, ego vero ero eorum Deus 2.5.5
12.2 Domus rebellis ſunt 3.24.13
13 At ego expandam ſuper eum rete meum, inque ſagena mea capietur, ducamque eum Babylonem in terram Chaldæorum, quam tamen non videbit, & ibi morietur 2.4.4
13.9 In cœtu populi mei non erunt, & in albo domus Iſraelis non ſcribentur &c. 2.24.9, & 4.1.4
14.9 Et propheta ſi ſeductus loquutus fuerit ſermonem, ego Dominus ſeduxi prophetam illum, &c. 1.18.2
14 Et ſi fuerint tres viri illi in medio eius Noe, Daniel, & Iob: ipſi in iuſtitia ſua liberabunt animam ſuam, &c. 3.20.23
16.20 Accepiſti etiam filios tuos & filias tuas quos peperiſti mihi, & ſacrificaſti eos illi vt deuorarent, &c. 2.2.11, & 4.16.24
17.20 Expandam ſuper eum rete meum, & deprehendetur in caſſibus meis, & adducam eum in Babylonem, vt iudicet illic cum eo, idque propter tranſgreſſionem qua tranſgreſſus eſt contra me 2.4.4
18.4 Anima quæ peccauerit ipſa morietur 2.8.4, & 3.4.28
9 Qui in ſtatutis meis ambulauerit, & iudicia mea cuſtodierit, vt faciat veritatem: iuſtus ille eſt, viuendo viuet, dicit dominus Deus 3.17.15
20 Anima quæ peccauerit ipſa morietur: filius non portabit iniquitatem patris, neque pater portabit iniquitatem filij, &c. 2.8.9, & 2.8.19, & 2.8.20, & 2.8.59, & 3.3.24
21 Quod ſi auerſus fuerit impius ab omnibus peccatis ſuis quæ fecit, & cuſtodierit omnia ſtatuta mea, feceritque iudicium & iuſtitiam: viuendo viuet, & non morietur 3.3.24, & 3.4.28, & 3.17.15
23 Num deſidero aut volo mortem impij, dicit Dominus Deus? An non magis vt ſe conuertat a vijs ſuis malis, & viuat? 4.1.25
24 Et ſi iuſtus auerterit ſe a iuſtitia ſua, & fecerit iniquitatem, iuxta omnes abominationes quas fecit impius, &c. 3.4.29, & 3.14.10
27 Quum impius ſe auerterit ab impietate quam fecit, feceritque iudicium & iuſtitiam, ipſe animam ſuam ſeruabit 3.4.29
31 Abijcite a vobis omnes præuaricationes veſtras, in quibus præuaricati eſtis, & facite vobis cor nouum & ſpiritum nouum, &c. 3.3.6
32 Quandoquidem non delector morte morientis, dicit Dominus Deus, auertite ergo, & viuite 4.1.25
19.12 Et ventus orientalis exiccauit fructum eius 1.16.7
20.11 Dedique eis ſtatuta mea, atque iudicia mea indicaui eis, in quibus homo, ſi ea fecerit, viuet 3.17.3
12 Sed & ſabbatha mea dedi eis, quæ eſſent ſignum inter me & inter eos, vt ſcirent quod ego Dominus qui ſanctifico eos 2.8.29
42 Scietiſque quia ego Dominus, quum induxero vos in terram Iſraelis, & in terram, &c. 3.15.1
43 Et recordabimini ibi viarum veſtrarum, atque cunctorum ſtudiorum veſtrorum in quibus polluti eſtis, &c. ibidem
22.8 Sancta mea deſpexiſti, & ſabbatha mea prophanaſti 2.8.29
25 Coniuratio prophetarum eius in medio eius, ſicut leo rugiens & qui prædam rapit, comederūt animam 4.9.3
26 Sacerdotes eius violenter diſcerpſerunt Legem meam, ſanctuaria mea prophanauerunt, nec diſcrimen habuerunt inter ſanctum & prophanum ibidem
23.37 Filios etiam ſuos quos mihi genuerant, traduxerunt eis in cibum 4.16.24
38 Polluerunt ſanctuarium meum in die illa, atque prophanauerunt ſabbatha mea 2.8.29
28.10 Mortibus incircunciſorum morieris per manum alienorum, quoniam ego loquutus ſum, dicit Dominus Deus 2.10.18
29.4 Ego ponam hamos in maxillis tuas, & efficiam vt hæreant piſces fluminum tuorum in ſquamis tuis, &c. 1.17.11
19 Ecce ego do Nabuchodonoſori regi Babylonis terram Aegypti, & auferet multitudinem eius, diripiet ſpolia eius, & deprædabitur prædam eius, & erit merces exercitui eius 4.20.26
20 Pro opere quo mihi miniſtrauit in ea, dedi ei terram Aegypti, eo quod mihi fecerunt, dicit Dominus Deus 4.20.26
31.18 Inter incircunciſos dormies cum interfectis gladio. Hic eſt Pharao & vniuerſus ſtrepitus eius, &c. 2.10.18
33.8 Ipſe impius in iniquitate ſua morietur, & ſanguinem eius de manu tua requiram 4.12.5
11 Non delector morte impij, quin magis quum reuertitur impius a via ſua, & vixerit, &c. 3.14.15
14 Et ſi conuerſus a peccato ſuo, fecerit iudicium & iuſtitiam, &c. 3.17.15
34.4 Quin in duritia & ſæuitia dominati eſtis eis 4.11.14
23 Et ſuſcitabo ſuper eas paſtorem vnum, qui paſcat eas, Dauidem ſeruum meum: is paſcet eas, atque is erit eis paſtor 2.6.3
36.21 Et peperci Nomini meo ſancto quod prophanarunt domus Iſraelis inter gentes ad quas venerunt 3.4.30
22 Non propter vos ego facio, o domus Iſraelis, ſed propter nomen meum ſanctum quod prophanaſtis inter gentes, &c. 3.11.3, & 3.15.2
25 Et ſpargam ſuper vos aquas mundas, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris, atque a cunctis idolis veſtris mundabo vos 3.1.3
26 Et dabo vobis cor nouum, & ſpiritum nouum ponam in præcordia veſtra: auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum 2.3.6, & 2.5.8, & 3.24.1, & 4.14.35
27 Inferam ſpiritum meum in interiora veſtra, efficiamque vt ambuletis in ſtatutis meis, & iudicia mea cuſtodiatis atque faciatis 1.3.10, & 2.3.6
32 Non propter vos ego facio, dicit Dominus Deus, hoc notum ſit vobis: pudeat vos viarum veſtrarum, & erubeſcite, domus Iſraelis 3.4.31, & 3.12.3, & 3.15.2
37.4 Tum dixit ad me, Vaticinare ſuper oſſa iſta, & dic ad ea, Oſſa arida audite verbum Domini 2.10.21
25 Et Dauid ſeruus meus erit princeps eorum vſque in æternum 2.6.3
26 Percutiam denique cum eis fœdus pacis, fœdus perpetuum erit [illegible] eis ibidem
48.12 Principis autem erit quicquid reliquum eſt vtrinque iuxta collationem ſacram, & iuxta poſſeſſionem vrbis, &c. 4.2.13
35 Et nomen vrbis ab eo die, Deus illic 1.13.24

DANIEL.

2.21 QVi deponit reges, & creat reges 4.20.26
37 Tu rex omnium regum præſtantiſſimus es, in quem Deus cœli regnum, potentiam, robur & decus contulit 4.20.26
44 Porro temporibus regum iſtorum Deus cœli regnum condet, quod æternis temporibus non deſtruetur, nec imperium eius alteri populo relinquetur, quod comminuet & finiet omnia iſta regna, ipſum vero æternum ſtabit 2.15.3
4.24 Proin rex, meum conſilium probetur tibi, & tua peccata redime iuſtitia, & iniquitates tuas beneficentia in pauperes 3.4.31, & 3.4.36
5.18 Tuo parenti Nebuchadnezar, o rex, ſummus Deus contulerat regnum & amplitudinem, & decus & magnificentiam 4.20.26
6.22 Imo & te iudice, rex nullum ſcelus patraui 4.20.32
7.4 Primum ſimile fuit leoni, habens aquilinas alas: ſpectabam vero donec euulſæ ſunt eius alæ, &c. 1.8.7
10 Decies mille myriades ante ipſum ſtabant: quúmque iudicium conſediſſet, libri aperti ſunt 1.14.5, & 1.14.8 & 3.2.41
25 Et ſermones contra excelſum loquetur, & ſanctos excelſos implicabit: ſibique arrogabit mutare temporum ſtatum & leges, &c. 4.7.25
8.16 Et audiui vocem viri inter Vlai, qui exclamauit & dixit, Gabriel, fac intelligere, &c. 1.14.8
9.5 Peccauimus, & iniqui fuimus, impie egimus, & deſciuimus à re deflectendo etiam a præceptis tuis, & iudicijs tuis 3.4.9
7 Tibi quidem Domine tribuenda

eſt

eſt iuſtitia, nobis autem pudor, &c. 4.10.19

10 Neque obtemperauimus voci Domini Dei noſtri, vt tranſigeremus vt tam ex ipſius Legibus, quas propoſuerat nobis per ſuos ſeruos prophetas 2.5.11

18 Non in precibus noſtris quas eſſundimus coram te, allegamus noſtram iuſtitiam, ſed tuam profuſiſſimam miſericordiam 3.10.8, & 3.10.14

21 Adhuc loquebar in oratione, & vir ille quem videram Gabriel, &c. 1.14.8

24 Septuaginta hebdomades præfinitę ſunt populo tuo & vrbi tuæ ad conſummandum ſcelus, & perficiendum peccata, & expiandum iniquitatem, & ad iuſtitiam ſempiternam adducendum, &c. 2.7.2, & 2.15.1, & 2.15.6

27 Porro hebdomas vna confirmabit fœdus erga multos, & dimidium hebdomadis abrogabit victimam & oblationem, eritque vaſtator ſuper abominationum ala, &c. 4.2.18

10.13 Sed princeps regni Perſici reſtitit mihi 1.14.7

20 Nunc quidem reuertar pugnatum aduerſus Principem Perſarum ibid.

21 Michael princeps veſter 1.14.8

12.1 Illo tempore Michael princeps magnus rerum potietur, qui ſtat a filiis tui populi, eritque tempus difficile, &c. 1.14.7, & 1.14.8, & 2.10.11

2 Multique dormientium in terra puluerulenta, reſurgent: hi ad vitam æternam, illi vero ad probra & contemptum æternum 3.25.7

3 Porro doctores ſplendebunt vt ſplendor firmamenti: & qui multos ad iuſtitiam adducunt, vt ſtellę ſempiternis temporibus 3.25.10

HOSEE.

1.11 ET congregabuntur filij Iuda & filij Iſraelis ſimul · ponéntque ſibi caput vnum, atque aſcendent de terra 2.6.3

2.2 Expoſtulate cum matre veſtra, expoſtulate: quoniam ipſa non eſt vxor mea, & ego non ſum vir eius: vt auferat fornicationes, &c. 2.8.18

2.5 Siquidem mater eorum ſcortata eſt, & genitrix eorum pudefacta, quia dixit, Ibo, ſequar amatores meos, &c. 2.8.18

18 Et pangam cum eis fœdus in die illo, cum beſtiis campi, & cum volucribus cœli, & cum reptili terræ, &c. 4.1.20

19 Et deſpondebo te mihi in ſempiternum, deſpondebo inquam te mihi in iuſtitia & in iudicio, & in beneficentia, & in miſerationibus, 2.8.18.3.14.6, & 4.1.20

23 Miſerebórque ipſi Lo-hurama: & dicam ad Lo-ami, Ami tu: & ipſe dicet mihi, Deus meus 3.14.6

3.5 Poſtea reuertentur filij Iſraelis, & inquirent Dominum Deum ſuum, & Dauidem regē ſuum, & pauebunt ad Dominum, & ad bonitatem eius nouiſſimis diebus 2.6.3, & 3.2.23

5.11 Vim ac calumniam paſſus eſt Ephraim, fractus eſt iudicio eo, quòd animum induxit ſequi præceptum 4.10.32

15 Et reuertar ad locum meum, donec ſe in culpa eſſe cognoſcant, & quærant faciem meam 3.5.13

6.1 Venite reuertamur ad Dominum: quoniam ipſa diſcerpſit, & ſanabit nos: percuſſit & obligabit nos 3.3.2

7.8 Ephraim factus eſt placenta quæ non eſt verſa 3.4.35

8.4 Ipſi reges inſtituerunt, ſed non ex me 1.18.4

9.8 Speculator Ephraim cum Deo meo, propheta laqueus aucupis eſt in omnibus viis eius, odium in domo Dei eius 4.9.3

12.5 Et Dominus Deus exercituum: Dominus, memoriale eius 1.13.10

13.11 Dabam tibi regem in furore meo, & ſuſtuli eum in excandeſcentia 1.18.4, & 4.20.25

12 Colligata eſt iniquitas Ephraim, & reſeruatum peccatum eius 3.4.29

14 De manu inferorū redemiſſem eos, à morte vindicaſſem eos · vbi cauſa tua ô mors? vbi pernicies tua ô interitus? &c. 3.25.10

14.3 Aufer omnem iniquitatem, & accipe bonum, & perſoluemus iuuencos labiorum noſtrorum 3.4.30, & 3.20.28, & 4.18.17

4 Aſſur non ſaluabit nos, ſuper equis non equitabimus: neque dicemus vltra operi manuum noſtrarum: Vos Dij noſtri eſtis: eo quod in te ſit miſeratio pupillo, 1.11.4

5 Ego ſanabo auerſionem eorum, diligam eos liberaliſſime, quoniam auerſus eſt furor meus ab eo 3.14.6

IOEL.

2.12 COnuertimini ad me in toto corde veſtro, ieiunio, fletu, & lamento 2.5.8, & 3.3.17

13 Scindite cor veſtrum, & non veſtimenta veſtra, &c. 3.3.16, & 4.12.19

15 Clangite tuba in Zione, ſanctificate ieiunium, indicite cœtum 4.12.14. 4.12.17

28 Et poſt hæc, effundam Spiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij veſtri & filiæ veſtræ: ſenes veſtri ſomnia ſomniabunt, & iuuenes veſtri viſiones videbunt, 2.15.2, & 3.1.2, & 4.18.4

32 Quicunque inuocauerit nomen Domini, liberabitur, quoniam in monte Zion & in Ieruſalem erit ſaluatio 1.13.13, & 1.13.20, & 3.20.2, & 3.20.14, & 4.1.3, & 4.1.4

3.17 Erit Ieruſalem ſacroſancta, nec alieni per eam vltra tranſibunt 4.1.17

AMOS.

1.2 DOminus ex Zione rugiet, & de Ieruſalem edet vocem ſuam, &c. 2.8.15

3.6 Eſtne malum aliquod in ciuitate quod Deus nō fecerit? 1.17.8, & 1.18.3

4.7 Ad hęc pluuiam negaui vobis, dum adhuc eſſent tres menſes vſque ad meſſem, & pluui ſuper ciuitatem vnā, ſuper aliam nō pluui, &c. 3.22.10

5.14 Quærite bonum, & non malum, vt viuatis, &c. 2.5.10

6.1 Væ opulentes in Zione, &c. 3.19.9

4 Qui dormiunt in lectis eburneis, indecore ſe diſtendentes in grabbatis, &c. ibidem

8.11 En dies veniunt, dicit Dominus Deus, vt miſſurus ſim famem in terram, non panis quidem famem, aut aquæ ſitim, ſed audiendi verba Dei 3.22.10

9.11 Die illa excitabo tabernaculum Dauidis collapſum, & ſæpe circumdabo rupturas eius, demolitionéſque eius inſtaurabo: reædificabóque eam vt retro temporibus 2.6.3

ABDIAS.

17 AT in monte meo Zion, reliquię ſupererunt quæ ſeruantur, &c. 4.1.13

IONAS.

1.4 DOminus autem excitauit ventum magnum in mari, factaque eſt ingens tempeſtas in illo mari 1.16.7

2.10 Ego autem voce gratulatoria tibi ſacrificabo, quęque voui perſoluam: ipſa ſalus Domini eſt 3.20.28

3.4 Adhuc intra quadraginta dies Niniue ſubuertetur 1.17.12

5 Crediderunt itaque ciues Niniuitæ Deo: & ieiunio indicto à magno ad paruum vſque ſaccos induerunt 3.3.4, & 4.12.17

10 Vidit Deus opera eorum, nempe quod à viis ſuis malis auerſi eſſent, & Deus quoque pœnitentia ductus eſt ſuper malo quod illis inferre decreuerat, & non intulit 1.17.14

MICHAEAS.

2.13 AScendit pandens iter ante eos: diuidet, & tranſibunt portam, & egredientur per eam: & tranſibit rex eorum coram eis, & Dominus in capite eorum 2.6.3

3.6 Nox vobis vice viſionis irruet, tenebręque pro diuinatione: & occumbet ſol ſuper prophetas illos, dieſque ſuper eos obtenebreſcet 4.9.6

5.2 Et tu Bethleem Ephrata, paruula quidem es inter Chiliarchas Iehuda, ex te autem prodibit mihi qui Dominator ſit in Iſraele: & exitus, &c. 2.14.7

13 Excidam quoque ſculptilia tua, & ſtatuas tuas è medio tui, ne vltra opus manuum tuarum adores 1.11.4

7.9 Indignationē Domini feram, quia ſi peccaui, donec cauſam meam egerit, &c. 3.4.32

19 Deponet iniquitates noſtras: & projiciet in profundum maris omnia peccata noſtra 3.4.29

HABACVC.

1.12 AN non tu ex ab initio Domine Deus meus, Sanctus meus, & non moriemur, Domine 2.10.8

2.3 Si diſtulerit, expecta eam, certiſſimè enim veniet, neque morani obſtet 3.2.42

4 Iuſtus in ſua fide viuet 3.11.18, & 3.14.11, & 3.18.5

18 Quid proderit ſculptile? quoniam ſculpſit illud fictor eius? fuſile, & doctor mendax, quod fidit eo, fictor ſcilicet figmento ſuo, vt faceret idola muta 1.5.12, & 1.11.5

20 At Dominus in templo ſanctitatis ſuæ: taceat à conſpectu eius vniuerſa terra 1.5.12, & 1.10.3, & 3.8.15

3.2 Memor ſis in ira miſericordiæ 3.4.32

3 Deus ab Auſtro venit 1.13.17

13 Egreſſus eſt in ſalutem populi tui, in ſalutem cum Chriſto tuo, &c. 2.6.3

SOPHONIAS.

1.5 EOs quoque qui in tectis militiam cæli adorant, & qui adorant ac iurant per Dominum, iurantque per Melchom 2.8.23

3.11 Nam tum ex te tollam eos, qui in te inſolenter exultant, neque tu te vltra efferes in monte ſancto meo 3.12.6

HAGGAEVS.

2.12 INterroga ſacerdotes Legem, dicens

ceus, Si tulerit homo carnem ſanctificatam in ala veſtimenti ſui, &c. 3.14.7

ZACHARIAS.

1.3 REuertimini ad me, dicit Dominus exercituum, & reuertarque ad vos 1.5.9, & 3.24.15
2.4 Angelus alius egrediebatur in occurſum eius. Et dixit ad eum, Curre, loquere ad puerum iſtum, dicens, Abſque muro habitabitur Ieruſalem præ multitudine hominum & iumentorum in medio eius 1.13.10
8 Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei 1.13.10, & 1.17.6
11 Adiungentur denique gentes multæ ad Dominum in die illa, eruntque mihi populus: in medio autem tui habitabo, ſcieſque Dominum exercituum me ad te miſiſſe 1.13.10
12 Et hæreditate poſſidebit Dominus Iehudam, tanquam partem ſuam, in terra ſancta, & rurſum eliget Ieruſalem 3.21.5
3.10 In die illa, dicit Dominus exercituum, quiſque proximū ſuum ſuocet ſub vitem & ſubter ficum vocabit 3.13.4
7.13 Et euenit vt quemadmodum ipſe clamauerat, illique non audierunt, ſic iam clament, nec eos exaudiam dicit Dominus exercituum 3.3.24
9.9 Exulta vehementer filia Sion, iubila filia Ieruſalem, En rex tuus veniet tibi (iuſtus & ſeruator ipſe) mitis, &c. 2.6.3, & 2.17.6
11 Et tu in ſanguine fœderis tui, dimiſi vinctos tuos de lacu in quo non eſt aqua 2.16.9
12.4 In die illa, dicit Dominus, percutiam omnem equum ſtupore: & eum qui ei inſidet veſania, &c. 4.9.5
13.9 Ipſe inuocabit nomen meum, & ego exaudiam eum: dixi, Populus meus hic: & ipſe dicet, Dominus eſt Deus meus 3.20.13
14.9 Eritque Dominus rex ſuper omnem terram: in illo die erit Dominus vnus, & nomen eius vnum 1.13.3

MALACHIAS.

1.2 ANnon Eſau frater erat ipſius Iacob? dicit Dominus 3.21.6.7
3 Et tamen Iacob dilexi, Eſau autem odio habui ibidem
6 Filius honorat patrem, & ſeruus dominum ſuum: ſi ergo ego Pater ſum, vbi honor eſt quem mihi impenditis? ſi vero Dominus ſum veſter, vbi mei timor? 2.8.14 & 3.6.3 & 3.2.26
10 Etenim ab ortu ſolis ad occaſum eius vſque, magnum eſt nomē meum inter gentes, & in omni loco nomini meo incenſum atque mola pura offertur, &c. 4.18.4, & 4.18.16
2.4 Tum ſcietis quod ad vos mandatum meum miſerim, vt eſſet fœdus meum cum Leui, dicit Dominus exercituum 4.2.3 & 4.8.2
5 Fœdus meum fuit cum eo, vitæ ſcilicet & pacis: dedique ei ea, timorem, vt me metueret, metúque numinis mei paueret 4.2.3
6 Lex veritatis fuit in ore eius, nec fuit deprehenſa in labiis eius iniquitas, &c. 4.2.3, & 4.8.2
7 Etenim labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, legemque ex ore eius requirent: Legatus enim eſt Domini 4.8.2 & 4.8.6 & 4.9.2
8 Vos autem receſſiſtis de via, & offendiculo poſito multos in Lege impingere feciſtis, & corrupiſtis fœdus Leui, &c. 4.2.3 & 4.7.30
3.1 Subitóque ad templum ſuum veniet Dominus ille quem vos quæritis, & legatus fœderis quo vos delectamini 1.13.10 & 1.14.9
15 Eiſque parcam, vt quiſpiam filio ſuo ſeruienti ſibi parcit 3.19.5
4.1 Ecce dies illa venit, ardens vt clibanus: tum erunt omnes arrogantes, & omnis qui impietatem patrat ſtipula, inflammabitque eos dies ventura, &c. 3.24.12
2 Vobis autem, qui nomen meum timetis, orietur ſol iuſtitiæ, &c. 2.6.1 & 3.24.12
4 Memento te legis Moſis ſerui mei, quam ei in Horeb ad omnem Iſraelem mandaui 4.2.6
5 En ego mittam vobis Eliam prophetam, priuſquam dies Domini magnus & terribilis veniat 2.9.5
6 Is reducet cor patrum in filios, & cor filiorum in patres ſuos 4.1.6

TOBIAS.

3.25 ET miſſus eſt angelus Domini ſanctus Raphael, vt curaret eos ambos 1.14.8

SAPIENTIA.

14.16 DEinde interueniente tempore, conualeſcēte iniqua conſuetudine hic error tanquam lex cuſtoditus eſt, & tyrannorum imperio colebantur figmenta 1.11.8

ECCLESIASTICVS.

15.14 DEus ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilij ſui. Adiecit mandata & præcepta ſua 2.15.18
15 Si volueris mandata ſeruare, conſeruabunt te, &c. ibidem
16 Appoſuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrige manum tuam ibidem
17 Ante hominem vita & mors bonum & malum, quod placuerit ei dabitur illi ibidem
16.5 Omnis miſericordia faciet locum vnicuique ſecundum meritum operum ſuorum, & ſecundum intellectum peregrinationis ipſius 3.15.4

BARVCH.

2.18 SEd anima quæ triſtis eſt ſuper magnitudinem mali, & declinans, & labaſcens abit, & oculus animus oculique deficientes, & eſuriens anima gloriam tuam prædicarint & iuſtitiam 3.20.8
19 Neque enim iuſte factis patrum, aut regum noſtrorum freti, preces noſtras coram te Domine Deus noſter effundimus 3.20.8
20 Sed quia indignationem & iram tuam immiſiſti nobis, ſicuti modū per ſeruos tuos prophetas denunciaſti ibidem

I. MACHAB.

1.54 LIbrique legis qui inuenti fuiſſent, concerpti & igne cremati ſunt 1.8.9

II. MACHAB.

12.43 TVm deinde ſtipe virītim coacta, ad duo millia drachmarum argenti miſit Hieroſolymam ad ſacrificium pro peccato faciendum, &c. 3.5.8
15.39 Et ſiquidem recte & commentario congruenter, hoc & ipſe volebam: ſin exiliter ac tenuiter, hoc eſt quod potui ibidem

MATTHAEVS.

1.5 SAlmon autem genuit Booz e Rachab: Booz autem genuit Obed è Ruth. Obed autem genuit Ieſſe 2.13.3
16 Iacob autem genuit Ioſeph virum Mariæ, ex qua genitus eſt IESVS ille qui dicitur Chriſtus ibidem
21 Pariet autem filium, & vocabis nomen eius IESVS. Ipſe enim ſeruabit populum ſuum ex peccatis ipſorum 2.6.1
23 Ecce, virgo quædam vterum feret, & pariet filium, & vocabis nomen eius Emmanuel: quod eſt, ſi interpreteris, Nobiſcum Deus 2.12.1
2.6 Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es inter duces Iuda: ex te enim exibit dux qui paſcet populum illum meum Iſrael 2.14.7
3.2 Ioannes dicebat, Reſipiſcite: appropinquauit enim regnum cœlorum 3.3.2 & 3.3.5 & 3.3.19
6 Et baptizabantur ab eo in Iordane, confitentes peccata ſua 3.4.6 & 4.15.6 & 4.16.24
11 Ego quidem baptizo vos aqua ad reſipiſcentiam, &c. 4.15.6 & 4.15.8 & 4.16.26
12 Cuius ventilabrum in manu ipſius, & perpurgabit aream ſuam: & coget triticum ſuum in horreum, paleam autem exuret igni inextinguibili 3.25.12 & 4.1.13 & 4.1.19
13 Tunc aduenit Ieſus a Galilæa in Iordanem ad Iohannem, vt baptizaretur ab eo 4.15.6 & 4.16.27
15 Omitte me nunc. Ita enim decet nos implere omnem iuſtitiam. Tunc omittit eum 2.16.15
16 Et vidit Spiritū Dei aſcendentē tanquam columbam, & venientem ſuper ipſum, 1.11.3 & 4.17.21 & 4.19.20
17 Et ecce vox e cœlis, dicens, Hic eſt filius ille meus dilectus in quo acquieſco 2.16.11 & 3.2.32 & 3.8.1 & 3.24.5
4.2 Et quum ieiunaſſet dies quadraginta & noctes quadraginta, poſtea eſurit 4.12.20
3 Et quum veniſſet ad eum tentator, dixit, Si filius es Dei, dic vt iſti lapides panes fiant 3.20.46
4 Non e ſolo pane viuet homo, ſed ex omni verbo prodeunte per os Dei, 3.20.44
6 Scriptū eſt, Quia Angelis ſuis mandabit de te, & ipſi tollent te in manus, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum 1.14.9
10 Tunc dicit ei Ieſus, Abi Satana: ſcriptum eſt enim, Dominū Deum tuum adorabis, & ei ſoli ſeruies, 1.20.3
11 Tunc omittit eum Diabolus: & ecce Angeli accedebant, & miniſtrabant ei 1.14.6
17 Ex eo tempore cœpit Ieſus prædicare, & dicere, Reſipiſcite: appropinquauit enim regnum cœlorum 2.9.2 & 3.3.2 & 3.3.19
19 Sequimini me, & faciam vos piſcatores hominum 4.16.31
5.3 Beati pauperes ſpiritu: quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum, 3.17.10
4 Beati qui lugent: quoniam ipſi conſolationem accipient 3.8.9
8 Beati mundo corde: quoniam ipſi Deum videbunt 3.25.6
10 Beati qui perſequutionem patiuntur iuſtitiæ cauſa: quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum 3.8.7

12 Gaud

12 Gaudete & exultate, quoniam merces veſtra multa eſt in cœlis, 3.18.1
13 Vos eſtis ſal terræ 4.3.3, & 4.8.4
14 Vos eſtis lux mundi, 4.3.3, & 4.5.14
15 Neque accendunt lucernam & ponunt eam ſubter modium, ſed in candelabrum, & ſplendet omnibus qui ſunt in domum 1.11.4
16 Ita ſplendeat lux veſtra coram hominibus, vt videant veſtra bona opera, glorificentque Patrem veſtrum qui eſt in cœlis 3.16.3
17 Ne exiſtimate me veniſſe vt diſſoluam Legem aut Prophetas: non veni vt diſſoluam, ſed vt impleā 2.7.14
19 Quiſquis igitur ſoluerit vnum ex mandatis hiſce minimis, & ita docuerit homines, minimus vocabitur in regno cælorum: quiſquis autem fecerit, &c. 2.8.59
21 Audiſtis dictum fuiſſe antiquis, Non occides: quiſquis autem occiderit, tenebitur iudicio 4.20.10
22 Ego vero dico vobis, quicunque iraſcitur fratri ſuo temere, tenebitur iudicio 2.8.7, & 2.8.39
25 Eſto amicus aduerſario tuo cito, dum es in via cum eo: nequando, &c. 3.5.7
26 Amen dico tibi, nequaquam exibis illinc vſquedum reddideris vltimum quadrantem 3.25.6, & 3.5.7
28 Quicũque aſpicit mulierem vt eam concupiſcat, iam adulterauit eam in corde ſuo 2.8.7
34 Ne iuretis omnino, neque per cælum, &c. 2.8.26, & 4.13.12
39 Ego verò dico vobis ne reſiſtatis malo: ſed quiſquis te cædet in dexteram tuam, obuerte ei & alteram 4.20.19, & 4.20.20
44 Diligite inimicos veſtros, benedicite eis qui deuouent vos, 2.8.57, & 3.7.6, & 4.13.12
45 Vt ſitis filij Patris veſtri qui eſt in cœlis: facit enim vt ſol ſuus exoriatur ſuper bonos ac malos, &c. 3.20.15, & 3.24.16, & 3.25.9
46 Si dilexeritis eos qui diligunt vos, quam mercedem habebitis? nónne & publicani idem faciunt? 2.8.7
6.2 Itaque quum dabis eleemoſynam, ne cures buccina cani coram te, ſicut hypocritæ faciunt in ſynagogis & in plateis, vt gloriam conſequantur ab hominibus. Amen dico vobis eos referre mercedem ſuam, 3.7.2
6 Tu verò quum precaris, introito in conclaue tuum, & clauſo oſtio tuo precare Patrem tuum qui eſt in occulto, &c. 3.20.29
7 Precantes autem ne ſitis loquaces vt Ethnici: putant enim fore vt ſua illa loquacitate exaudiantur 3.20.29
9 Vos igitur ita precamini, Pater noſter qui es in cœlis, ſanctificetur nomen tuum, &c. 3.20.6, & 3.20.34
11 Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie 2.5.14
12 Et remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris 3.4.39, & 4.1.23
21 Nam vbi eſt theſaurus veſter, illic erit etiam cor veſtrum 3.2.25, & 3.18.6, & 3.25.2
23 Quod ſi oculus tuus malus fuerit, totum corpus tuum tenebroſum erit. Ergo ſi lumen quod eſt in te, tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ? 3.2.25
26 Intuemini in volucres cæli: non ſerunt enim, neque metunt, neque congunt in horrea, & Pater veſter cæleſtis alit eas 1.16.3
7.7 Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulſate, & aperietur vobis 3.20.13
11 Si vos igitur quum ſitis mali, noſtis dona bona dare liberis veſtris, quanto magis Pater veſter qui eſt in cælis, dabit bona iis qui ab ipſo petent? 3.20.36
12 Quæcunque igitur volueritis vt faciant vobis homines, ita & vos facite eis: iſta enim eſt Lex & Prophetæ, 2.8.53
15 Cauete vobis à pſeudoprophetis, qui veniunt ad vos cum veſtimentis ouium, ſed intrinſecus ſunt lupi rapaces, 4.9.2
8.4 Dicit Ieſus leproſo purgato, Vide vt nulli dicas: ſed abi: oſtende teipſum Sacerdoti, & offer donum illud quod imperauit Moſes, vt hoc ſit eis teſtimonio.
10 Hæc quum audiſſet Ieſus, miratus eſt: & ait ſequentibus, Amen dico vobis, ne in Iſrael quidem tantam fidem inueni 3.2.13
11 Multi ab Oriente & Occidente venturi ſunt, & diſcumbent cum Abraham & Iſaac & Iacob in regno cælorum 2.10.23, & 4.16.13
12 Filij regni eiicientur in tenebras exteriores: illic erit fletus & ſtridor dentium 3.25.12
13 Et dicit Ieſus Centurioni, Abi, & vt credidiſti fiat tibi. Sanatuſque eſt puer eius eo ipſo momento 3.20.11
25 Et accedentes diſcipuli excitauerunt eum, dicentes, Domine ſerua nos, perimus 3.2.21
29 Quid nobis tecum, Ieſu fili Dei? venisti huc vexatum nos ante tempus? 1.14.19
9.2 Et ecce, obtulerunt ei paralyticum in lecto proiectum: quúmque vidiſſet Ieſus fidem eorum, dixit paralytico, Confide fili, remiſſa ſunt tibi peccata tua 3.2.13, & 3.4.35, & 3.20.9
3 Quidam è Scribis dicebant apud ſe, Iſte blaſphemat 1.13.12
4 Et quum vidiſſet Ieſus cogitationes eorum, &c. ibidem
5 Vtrum enim eſt facilius, dicere, remiſſa ſunt tibi peccata: an dicere, ſurge, & ambula? 4.19.29
6 Vt autem ſciatis authoritatem habere Filium hominis in terra remittendi peccata, (tunc dicit paralytico) Surge, tolle tuum lectum, & abi domum tuam 1.13.18
12 Qui valent non egent medico, ſed male affecti 2.12.4
13 Non veni vt vocarem iuſtos, ſed peccatores ad reſipiſcentiam 3.3.20, & 3.12.17, & 3.14.5
15 Num poſſunt filij thalami lugere quandiu eſt cum eis ſponſus? 3.3.17, & 4.12.17
29 Tunc tetigit oculos cæcorum, dicens, Secundum fidem veſtram fiat vobis 3.2.43, & 3.4.22, & 3.20.11, & 4.19.18
34 Phariſæi dicebant, Per principem dæmoniorum eiicit dæmonia 9.3.22
35 Et circuibat Ieſus vrbes omnes ac vicos, docens in ſynagogis eorum, & prædicans Euangelium regni, &c. 2.1.2
10.1 Tunc aduocatis duodecim Apoſtolis, dedit eis poteſtatem aduerſus ſpiritus impuros 4.3.5
5 In viam Gentium ne abieritis, & in vrbem Samaritanorum ne ingrediamini 2.11.12
8 Aegrotos ſanate, leproſos purgate, mortuos excitate, dæmonia eiicite, 1.13.13
18 Et ad præſides ac reges adducemini mea cauſa, vt hoc ſit eis & Gentibus teſtimonium 3.4.4
20 Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri, is eſt qui loquitur in vobis 4.19.8
28 Et ne timete vobis ab iis qui trucidant corpus, animam autem non poſſunt trucidare: ſed timete potius eum qui poteſt & animam & corpus perdere in gehenna 1.15.2, & 3.25.7
29 Nonne duo paſſerculi aſſario veneunt, & vnus ex eis non cadet humi ſine Patre veſtro 1.16.1, & 1.16.5, & 1.17.6
30 Veſtri vero etiam capilli capitis omnes numerati ſunt 1.16.2
31 Ne igitur timete: vos multis paſſerculis præſtatis 1.17.6
33 Quiſquis autem negauerit me coram hominibus, negabo eum & ego coram patre meo qui eſt in cælis 4.1.26
11.10 Iſte enim eſt de quo ſcriptum eſt, Ecce, ego mitto nuncium meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam coram te 3.3.19
11 Non ſurrexit, inter eos qui gignuntur e mulieribus quiſquam maior Ioanne Baptiſta: ſed qui eſt minimus in regno cælorum, maior eo eſt 2.9.5
13 Omnes Prophetæ & ipſa Lex vſque ad Ioannem prophetarunt 2.12.5, & 2.11.10
23 Et tu Capernaum: quæ es vſque ad cælum ſublata, vſque ad inferos deprimeris: nam ſi Sodomis æditæ fuiſſent virtutes quæ æditæ ſunt apud te, manſiſſent vſque ad hodiernum diem 3.24.15
25 In illo tempore reſpondens Ieſus dixit, confiteor tibi, Pater, Domine cœli & terræ quòd abſconderis hæc a ſapientibus & intelligentibus, & ea detexeris infantibus 3.2.34
27 Nemo nouit Patrem niſi Filius, & cuicunque voluerit filius retegere 4.8.5
28 Venite ad me omnes qui fatigati eſtis & onerati, & ego faciam vt requieſcatis 3.3.20, & 3.4.3, & 3.12.7, & 3.18.9
29 Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite a me quod mitis ſum & humilis corde: & inuenietis requiem animabus veſtris 3.18.9
30 Iugum enim meum facile eſt, & onus meum leue eſt 4.19.3
12.24 Phariſæi vero quum hæc audiſſent, dicebant, Iſte non eiicit dæmonia niſi per Beelzebul principem dæmoniorum 3.3.22
29 Quomodo poteſt aliquis ingredi domum Validi alicuius, & vaſa eius diripere, niſi primo vinxerit validum illum? 1.14.13
31 Quoduis peccatum & blaſphemia remittetur hominibus: blaſphemia verò in Spiritum non remittetur hominibus 3.3.21, & 1.13.15, & 3.3.28
32 Et quiſquis loquutus fuerit aduerſus Filium hominis, remittetur ei, quiſquis autem fuerit loquutus aduer

uerſus Spiritum ſanctum, non remittetur ei neque in hoc ſæculo, neque in futuro 3.5.7
41 Niniuitæ reſurgent in iudicio cum natione hac, & condemnabunt eam quod ipſi reſipuerint ad prædicationem Ionæ 3.24.15
43 Quum impurus Spiritus exierit ab homine, ambulat per arida loca, quærens requiem, & non inuenit, &c. 1. 14.14, & 1.14.19
13.4 Et in ſeminando, alia quidem ceciderunt iuxta viam: & venerunt volucres, & deuorarunt ea 3.22.10, & 4.14.11, & 4.17.33
5 Alia vero ceciderunt in petroſa, vbi non habebant terram multam: & ſtatim exorta ſunt, propterea quod non habebant profundam terram 4.17.33
7 Alia vero ceciderunt in ſpinas, & aſcenderunt ſpinæ, & ſuffocarunt ea 4.17.33
9 Qui habet aures ad audiendum, audiat 3.23.13
11 Quia vobis datum eſt noſſe myſteria regni cælorum, illis autem non eſt datum 1.7.5, & 3.24.13
16 Veſtri verò beati ſunt oculi, quod cernant, & aures veſtræ quod audiant 2.9.8
17 Amen enim dico vobis, multi Prophetæ & iuſti deſiderarunt videre quæ videtis, & non viderunt 2.11.6
24 Simile eſt regnum cælorum homini ſeminanti bonum ſemen in agro ſuo 4.1.13
29 At ille dixit: Non: ne colligendo zizania, eradicetis ſimul cum eis triticum 4.12.11
31 Simile eſt regnum cælorum grano ſinapis, quod acceptum quiſpiam ſeminauit in agro ſuo 4.19.34
33 Aliam parabolam loquutus eſt eis, dicens, Simile eſt regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier condidit in farinæ ſatis tribus, vſquequo fermentaretur tota 4.19.34
39 Inimicus autem qui ſeminauit ea, eſt diabolus 1.14.15
14.25 Quarta autem noctis vigilia abiit ad eos Ieſus ambulans ſuper mare 4.17.29
15.3 Quare & vos tranſgredimini mandatum Dei, per traditionem veſtram? 4.10.10
4 Nam Deus mandauit dicens, Honora patrem tuum & matrem. Et, Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur 2.8.36
8 Appropinquat mihi populus hic ore ſuo, & labiis me honorat: cor autem eorum procul abeſt a me 3.20.31
9 Sed fruſtra me colunt, docentes doctrinas quæ ſunt mandata hominum 4.10.15, & 4.10.23
13 Omnis planta, quam non plantauit pater ille meus cæleſtis, eradicabitur 2.3.9, & 3.2.12, & 3.23.1, & 3.24.6
14 Sinite eos: duces ſunt cæci cæcorum: Porrò ſi cæcus cæco præierit, ambo in foueam cadent 3.19.1, & 4.9.2, & 4.9.12
24 Non ſum miſſus niſi ad oues perditas domus Iſrael 2.11.12
16.6 Videte & cauete à fermento Phariſæorum & Sadducæorum 4.10.26
12 Tunc intellexerunt eum non dixiſſe vt cauerent à fermento panis, ſed à doctrina Phariſæorum & Sadducæorum ibidem
16 Tu es Chriſtus ille filius Dei viuentis 4.6.6
17 Beatus es Simon bar-Iona: quia caro & ſanguis hæc non reuelauit tibi, ſed Pater meus qui eſt in cælis 2.2.19, & 3.1.4, & 3.2.34
18 Sed & ego tibi dico, Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo meam Eccleſiam 4.6.3, & 4.6.5
19 Et tibi dabo claues regni cælorum, & quicquid ligaueris in terra, erit ligatum in cælis: & quicquid ſolueris in terra, erit ſolutum in cælis 3.4.12, & 4.1.22, & 4.2.10, & 4.6.4, & 4.11.1, & 4.12.4
23 Abſcede à me ſatana, ſcãdalo es mihi 4.7.28
24 Siquis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam ac ſequatur me 3.7.2, & 3.8.1
27 Futurum eſt vt Filius hominis veniat cum gloria Patris ſui cum Angelis ſuis: & tunc reddet vnicuique ſecundum facta eius 3.18.1
17.2 Transformatuſque eſt coram eis, & ſplenduit facies eius vt ſol: veſtimenta autem eius facta ſunt alba vt nix 4.17.17
5 Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida inumbrauit eos: & ecce vox e nube, dicens, Hic eſt filius ille meus dilectus, in quo acquieſco: ipſum audite 2.15.2, & 3.2.32, & 3.8.1, & 3.20.48, & 4.8.1, & 4.8.7
18.10 Dico vobis Angelos eorum in cælis per omne tempus videre faciem patris mei qui in cælis eſt 1.14.7, & 1.14.9
11 Venit Filius hominis vt ſeruet quod perierat 3.12.4
15 Si peccauerit in te frater tuus, veni & argue eum inter te & ipſum ſolum: ſi te audierit lucratus es fratrem tuum 4.12.3
17 Quòd ſi neglexerit eos audire, dic Eccleſiæ: quod ſi Eccleſiam audire neglexerit, ſit tibi velut quiſpiam ethnicus & quiſpiam publicanus 4.8.15, & 4.11.2, & 4.12.3
18 Amen dico vobis, quæcunque ligaueritis in terra, erunt ligata in cælo, & quæcunque ſolueritis in terrà, erunt ſoluta in cælo 3.4.12, & 3.4.20, & 4.1.22, & 4.2.10, & 4.6.4, & 4.12.4, & 4.12.9
19 Rurſum dico vobis, ſi duo ex vobis conſenſerint in terra, quodcunque petierint, fiet eis a patre meo qui in cælis eſt
20 Vbi enim ſunt duo vel tres coacti in nomine meo, illic ſum in medio eorum 4.1.9, & 4.6.4, & 4.9.2
22 Non dico tibi vſque ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties 4.1.23
24 Procidens ergo conſeruus eius ad eius pedes, precabatur eum dicens, Differ iram erga me, & omnia reddam tibi ibidem
18.10 Videte ne contemnatis aliquem ex paruis iſtis: dico enim vobis Angelos eorum in cælis per omne tempus videre faciem patris mei qui in cælis eſt 1.14.9
19.6 Itaque non amplius ſunt duo, ſed vna caro: quod ergo Deus coniunxit homo ne ſeiungat 4.15.22
11 Non omnes capiunt hunc ſermonem, ſed quibus datum eſt 2.8.42, & 4.13.17
12 Sunt enim eunuchi qui ex matris vtero nati ſunt ita: & ſunt eunuchi qui caſtrati ſunt ab hominibus: & ſunt eunuchi qui ſeipſos caſtrarunt propter regnum cælorum 2.8.42
13 Tunc oblati ſunt ei pueruli vt manus eis imponeret, & precaretur: diſcipuli autem obiurgarunt eos 4.16.7
14 Sinite puerulos, & ne prohibete eos ad me venire: talium eſt enim regnum cælorum 4.16.7, & 4.16.17, & 4.16.26
15 Et quum impoſuiſſet eis manus, profectus eſt illinc 4.3.15
17 Nullus eſt bonus, niſi vnus, nempe Deus. Si vis autem ad vitam ingredi, ſerua mandata 1.13.13, & 13.24, & 3.18.9
18 Non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, &c.
19 Honora patrem & matrem 2.8.12
21 Si vis perfectus eſſe, abi, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælo 4.13.13
25 His auditis diſcipuli eius perculſi ſunt valde, dicentes, Quis ergo poteſt ſeruari? 2.7.5
26 Intuitus autem eos Ieſus dixit eis, Apud homines hoc impoſſibile eſt: apud Deum autem omnia poſſibilia ſunt ibidem
28 Ieſus dicit eis, Amen dico vobis, vos qui ſequuti eſtis me, in regeneratione quum ſederit filius hominis in throno gloriæ ſuæ, ſedebitis etiam, vos, inquam, ſuper thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſrael 2.16.18, & 3.25.10
29 Et quiſquis reliquerit domos, aut fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut liberos, aut agros, cauſa nominis mei, centuplicia accipiet, & vitam æternam hæreditatis iure poſſidebit 2.26.10
20.1 Simile eſt regnum cælorum patrifamiliàs, qui exiit cum prima luce ad conducendos operarios quos mitteret in vineam ſuam 3.18.3
25 Scitis principes Gentium in eas dominari, & qui magni ſunt licentia vti in eas 4.11.8, & 4.11.9
26 Verum non ita erit inter vos: ſed quicunque voluerit inter vos magnus fieri, ſit veſter miniſter 4.11.8
28 Sicut Filius hominis non venit vt ſibi miniſtraretur, ſed vt miniſtraret, darétque animam ſuam in redemptionis pretium pro multis 2.16.5
21.9 Porro turba quæ præibat, & quæ ſequebatur, clamabat, dicens, Hoſanna filio Dauid: benedictus qui venit in nomine Domini 2.6.4
22 Quæcunque precando petieritis, ſi credideritis, accipietis 3.20.11
25 Baptiſma Ioannis vnde erat? è cælo, an ex hominibus? At illi ratiocinabantur apud ſe, dicentes, Si dixerimus, e cælo: Dicet nobis, quare ergo non credidiſtis ei? 4.19.5
31 Vter è duobus fecit quod voluit eius pater? Dicunt ei, Prior. Dicit eis Ieſus, Amen dico vobis, publicani & meretrices præeunt vobis in regnum Dei 2.8.14, & 3.7.2
22.2 Simile eſt regnum cælorum cuidam regi qui fecit nuptias filio ſuo 3.24.8
12 Amice, quomodo huc introiſti non habens veſtem nuptialem? 4.17.45
13 Ligatis pedibus & manibus eius tollite eum & conicite in tenebras exterior

teriores:illic erit fletus & ſtridor dentium 3.25.12
14 Multi enim ſunt vocati, pauci vero electi 24.6 8
23 In illa die adierunt illum Sadducæi (qui dicunt non eſſe reſurrectionem) 2.1 .23
30 In reſurrectione, neque vxores ducunt, neque nubunt: ſed ſunt vt Angeli Dei in cælo.1.14.9,& 1.15.3,& .1.6,& 35 1,& 4.1.4
32 Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob. Deus non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium. 2.10.9,& 4.16.3
37 Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo,& ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua. 2.8.11,& 2. .1,& .3.11
38 Secundum autem ſimile eſt huic diliges proximum tuum vt teipſum .2. .11
43 Quomodo ergo Dauid per ſpiritum vocat eum Dominum? 1.13.15
23.4 Ligant enim onera grauia difficiliaque portatu, & imponunt in humeros hominum: Digito autem ſuo nolunt ea mouere. 4. .1,& 4.10.26
8 Vos autem ne vocemini Rabbi, vnus enim eſt doctor veſter, nempe Chriſtus: omnes autem vos fratres eſtis 4.8.8
9 Et patrem veſtrum neminem vocetis in terra: vnus eſt enim pater veſter qui in cælis eſt 3.20 38
23 Et omittitis quæ grauiora ſunt Legis, iudicium, miſericordiam ac fidem: hæc oportuit facere, & illa non omittere 1.8.52
25 Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quoniam purgatis exteriorem poculi patinæque partem, intus autem illa plena ſunt rapina & intemperantia 3.4.36
37 Ieruſalem, Ieruſalem, quæ trucidas Prophetas, & lapidas eos qui a te miſſi ſunt, quoties volui congregare liberos tuos,&c. 4.24.16
24.11 Et multi pſeudoprophetę ſurgent ac ſeducent multos 4.9.4
14 Et prædicabitur iſtud Euangelium regni in vniuerſa terra, vt ſit teſtimonio omnibus gentibus: & tunc veniet finis 3.4.4
24 Surgent enim pſeudochriſti & pſeudo prophetæ, & edent ſigna magna & miracula, ita vt ſeducant (ſi fieri poſſit) etiam electos 4.9.4
30 Tunc apparebit ſignum filij hominis in cęlo: & tunc omnes tribus terræ plangent, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum potentia & gloria multa.1.16.17
36 De die autem & hora nemo ſcit, ne Angeli quidem cælorum, ſed Pater meus ſolus 1.14.9
45 Quis igitur eſt fidelis ſeruus & prudens, quem conſtituit Dominus ſuper famulitium ſuum, vt det illis alimentum in tempore? 4.16.31
25.3 Quæ erant fatuæ, acceptis lampadibus ſuis, non ceperant oleum ſecum 3.5.7
21 Dixit autem dominus ſeruo, Bene habet, ſerue bone & fidelis: in paucis fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam: ingredere in gaudium domini tui 2.3.15
23 Bene habet ſerue bone & fidelis: in paucis fuiſti fidelis, &c. 2.3.11
29 Omni habenti dabitur, & augebitur: qui vero non habet, etiam quod habet tolletur ab eo. 2.3.11,& 3.15.4
31 Quum venerit Filius hominis cum gloria ſua, & omnes ſancti Angeli cum eo, tunc ſedebit ſuper thronum gloriæ ſuæ 4 14.9,& 16.17
32 Et cogentur coram eo omnes gentes & ſeparabit eos, alteros ab alteris, vt paſtor ſeparat oues ab hœdis 2.15.9
34 Venite benedicti Patris, poſſidete regnum paratum vobis a iacto fundamento mundi.3.18.1,& 3.18.2,& 3.18.3,& 3.24.16
35 Eſuriui enim, & dediſtis mihi quo veſcerer: ſitiui, & dediſtis mihi potum,&c. 3.18.1
40 Amen dico vobis, quatenus id feciſtis vni ex iſtis fratribus meis minimis, mihi feciſtis 3.18.6
41 Maledicti, abite a me in ignem æternum, qui paratus eſt Diabolo & angelis eius. 1.14.14,& 1.14.19,& 3.25.5
44 Et abibunt iſti in ſupplicium æternum: iuſti vero in vitam æternam 3.25.5
26.10 Quid moleſtiam exhibetis iſti mulieri? opus enim bonum operata eſt erga me 3.25.8
11 Semper enim pauperes habetis vobiſcum: me vero non ſemper habebitis 4.3.1,& 4.17.26,& 4.17.28
12 Quod enim illa vnguentum hoc iniecit corpori meo, ad ſepeliendum me fecit 3.15.8
15 Ait eis; Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? Ipſi vero appenderunt ei triginta argenteos nummos 4.18.14
26 Edentibus autem eis accepit Ieſus panem, & quum benedixiſſet, fregit, deditque Diſcipulis & ait, Accipite, comedite: hoc eſt corpus meum 4.14.20,& 4.16.30,& 4.17.1,& 4.17.20,& 4.19.25
27 Et accepto poculo, & gratiis actis, dedit eis, dicens, Bibite ex eo omnes 4.9.14
38 Tunc dicit eis Ieſus, Vndiquaque triſtis eſt anima mea vſque ad mortem: manete hic, & vigilate mecum 2.16.12,& 3.8.9
39 Et progreſſus paulum, procidit in faciem ſuam, precans, & dicens, Pater mi, ſi poſſibile eſt, abeat a me poculum iſtud: veruntamen non vt ego volo, ſed vt tu 2.16.12
53 An putas me non poſſe nunc precari Patrem meum, qui huc ſiſtat mihi plures quam duodecim legiones Angelorum? 1.14.8
74 Tunc cœpit ſeipſum deuouere, & iurare, dicens, Non noui hominem 4.1.26
75 Tunc meminit Petrus verborum Ieſu, qui dixerat ei, Priuſquam gallus vocem mittat ter me abnegabis. Et egreſſus extra, fleuit amare 3.3.4
27.4 Peccaui, prodens ſanguine innoxio. At illi dixerunt, quid ad nos? tu videris 3.3.4
12 Et quum ipſe accuſaretur à principibus & ſenioribus, nihil reſpondit 2.16.5.
14 Et non reſpondit ei ad vllum verbum: ita vt miraretur præſes valde ibidem
23 Præſes autem ait, Enimuero quid mali fecit? At illi amplius clamabāt, dicentes, Crucifigatur ibidem
24 Videns autem Pilatus ſe nihil proficere, ſed maiorem tumultum fieri, accepta aqua abluit manus coram turba, dicens, Innoxius ego ſum a ſanguine huius iuſti: vos videritis ibidem
46 Circiter vero horam nonam exclamauit Ieſus voce magna, dicens, Eli, Eli, lama ſabachtani? Hoc eſt, Deus meus, Deus meus, cur dereliquiſti me? 2.16.11
50 Ieſus autem quum rurſum clamaſſet voce magna, emiſit ſpiritum 4.19.25
52 Et monumenta aperta ſunt, & multa corpora ſanctorum qui dormierant, ſurrexerunt 2.10.23,& 3.25.7
53 Qui egreſſi e monumentis poſt reſurrectionem eius, introierunt in ſanctam vrbem, & apparuerunt multis 2.10.23
65 Ipſi autem profecti munierunt ſepulchrum, obſignato lapide cum cuſtodia 3.25.3
28.5 Reſpondens autem Angelus dixit mulieribus, Vos vero ne timete,&c. 1.14 6
6 Non eſt hic: ſurrexit enim prout dixit 4.17.29
7 Dicite diſcipulis eius, eum ſurrexiſſe a mortuis 1.14.6
11 Proficiſcentibus autem illis, ecce, quidam e cuſtodia venerunt in vrbem, & annunciauerunt principibus Sacerdotum omnia quæ facta fuerant 3.25.3
12 Tunc coacti cum ſenioribus, conſilio capto, pecuniam multam dederunt militibus ibidem
13 Dicentes, dicite, Diſcipuli eius nocte venerunt, & eum furati ſunt nobis dormientibus ibidem
18 Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra 3.15.5
19 Profecti ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti 3.13.16,& 4.3.6,& 4.8.4,& 4.14.20,& 4.15.6,& 4.15.18,& 4.15.20,& 4.15.22,& 4.16.27,& 4.19.28
20 Ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. 2.16.14,& 4.8 8,& 4.8.11,& 4.17.26,& 4.17.28,& 4.17.30

MARCVS.

1.1 PRincipium Euangelij Ieſu Chriſti filij Dei 2.9.2
4 Baptizabat Ioannes in deſerto, & prædicabat baptiſmum reſipiſcentiæ ad remiſſionem peccatorum. 3.3.19, & 4.19.17
15 Et dicens, Impletum eſt tempus, & appropinquatum regnum Dei, reſipiſcite, & credite Euangelio 3.3.19
3.15 Haberentque poteſtatem ſanandi morbos, & eiiciendi dæmonia. 1.13.13
28 Amen dico vobis, quæuis peccata remittentur filiis hominum, & blaſphemiæ quibuſcunque blaſphemarint 3.5.7
29 Sed quicunque blaſphemarit in Spiritum ſanctum, non habet remiſſionem in æternum, ſed tenetur æterno iudicio 2.13.15,& 3.3.22
6.7 Deditque eis poteſtatem aduerſus ſpiritus impuros 1.13.13
13 Et dæmonia multa eiiciebant: vngebantque multos ęgrotos, & ſanabant eos 4.19.18,& 4.19.21

7.33 Ipſe vero quum abduxiſſet eum e turba priuatim, miſit digitos ſuos in auriculas eius, & quum ſpuiſſet tetigit linguam eius 4.19.23
8.38 Quemcunque puduerit mei ac ſermonum meorum in natione iſta adultera & peccatrice, Filium etiam hominis pudebit eius, &c. 4.1.16
9.24 Credo Domine, ſuccurre incredulitati meæ 4.14.7
43 In gehennam, in ignem extinguibilem: vbi vermis eorum non interit, & ignis non extinguitur 4.25.12
10.9 Quod ergo Deus coniunxit, homo ne ſeiungat 4.1.2
30 Quin accipiat centuplicia nunc illo tempore, domos, & fratres & ſorores, & matres & liberos, & agros, cum perſecutionibus, & in ſeculo venturo vitam æternam. 3.18.3
11.24 Quæcunque precantes petitis, credite vos accepturos, & erunt vobis 3.20.11
12.18 Tunc veniunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non eſſe reſurrectionem: & interrogauerunt eum dicentes 3.25.5
13.32 Sed de die illo ac hora nemo ſcit, ne Angeli quidem qui in cælo ſunt, nec ipſe Filius, ſed ſolus Pater. 2.14.2
14.22 Et edentibus ipſis, quum accepiſſet Ieſus panem, & benedixiſſet, fregit: deditque eis & ait, Accipite, edite: hoc eſt corpus meum 4.17 1, & 4.17.20
33 Et aſſumit Petrum & Iacobum & Ioannem ſecum, cœpitque expaueſcere, & grauiſſime angi 3.8.9
34 Et dixit eis, Vndiquaque triſtis eſt anima mea vſque ad mortem: manete hic & vigilate 2.16.12
15.28 Et impleta eſt Scriptura quæ dicit, Et cum ſceleratis numeratus eſt 2.16.5
16.9 Apparuit primùm Mariæ Magdalenæ, ex qua eiecerat ſeptem dæmonia 1.14.14
15 Profecti in mundum vniuerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ 4 3.4, & 4 ... 12, & 4.16.27, & 4.19.28
16 Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſeruabitur 4.15.1, & 4.16.27
19 Dominus igitur poſtquam loquutus fuiſſet eis: ſurſum receptus eſt in cœlum, & ſedit ad dexteram Dei 2.14.3, & 4.17.27

LVCAS.

1.6 ERant iuſti ambo in conſpectu Dei, incedẽtes in omnibus mandatis & conſtitutionibus Domini inculpatè 3.17.7
15 Et Spiritu Sancto implebitur etiam ab vtero matris ſuæ 4.16.17
17 Nam ipſe præcedet in conſpectu eius, cum Spiritu & virtute Eliæ, vt conuertat corda patrum in filios, & rebelles ad prudentiam iuſtorum, vt paret Domino populum inſtructum 4.1.6
19 Ego ſum Gabriel qui adſto in conſpectu Dei 1.14.8
26 Miſſus eſt Angelus Gabriel a deo 1.14.8
31 Et ecce, concipies in vtero, & paries filium: & vocabis nomen eius IESVS 2.16.1
32 Hic erit magnus, & Filius Altiſſimi vocabitur: dabitque ei Dominus Deus ſedem Dauid patris ipſius 2.14.4, & 2.14.17
33 Regnabitque ſuper domum Iacob in æternum, & regni eius non erit finis 2.14 3, & 2.15.3
34 Dixit autem Maria ad Angelum, Quomodo erit illud, quandoquidem virum non ſum cognitura? 4.17.25
35 Et reſpondens Angelus, dixit ei, Spiritus Sanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi inumbrauit te: propterea id etiam quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur Filius Dei 2.14.5
43 Et vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me? 2.14.4
54 Suſcepit Iſrael puerum ſuum, vt memor eſſet miſericordiæ, 2.10.4
72 Vt vteretur miſericordia erga patres noſtros, ac memor eſſet teſtamenti ſui ſancti ibidem
73 Et iuſiurandi quod iurauit Abrahamo patri noſtro, &c. ibidem
74 Vt ſine metu, e manu inimicorum noſtrorum liberati, ſeruiremus ipſi 3.16.2
77 Et des cognitionem ſalutis populi eius, per remiſſionem peccatorum ipſorum 3.11.22
79 Vt appareat iis qui in tenebris & vmbra mortis poſiti ſunt, ad dirigendos pedes noſtros in via pacis. 2.12.4
2.11 Nempe natum eſſe vobis hodie ſeruatorem, qui eſt Chriſtus Dominus, in vrbe Dauid 2.15.5
13 Et repente adfuit cum Angelo multitudo exercituum cæleſtium, laudantium Deum 1.14.5
37 Et quum eſſet vidua quaſi annorum octoginta quatuor, non abſcedebat a templo, ieiuniis & deprecationibus ſeruiens Deo noctem ac diem 4.12.16
52 Ieſus autem proficiebat ſapientia, & ſtatura, ac gratia apud Deum & homines 2.14.2
3.3 Venit igitur in omnem regionem circumiacentem Iordani, prædicans Baptiſmum reſipiſcentiæ in remiſſionem peccatorum 3.3.19, & 4.15.7, & 4.19.14
8 Facite igitur fructus dignos iis qui reſipuerint, & ne cœperitis dicere apud vos ipſos, Patrem habemus Abrahã. Dico enim vobis, poſſe Deum etiam ex lapidibus iſtis excitare liberos Abrahamo 3.3.5
14 Interrogauerunt autem eum etiam milites, dicentes, Et nos quid faciemus? Et ait eis, Neminem concutite, neque calumniemini: & contenti eſtote ſtipendiis veſtris 4.20.12
16 Reſpondit Ioannes, Ego quidem baptizo vos aqua: ſed venit qui validior me eſt, cuius non ſum dignus qui ſoluam corrigiam ſolearum: ipſe vos baptizabit Spiritu ſancto & igni 3.1.3, & 3.1.4, & 4.15.6, & 4.15.7
22 Ac deſcendit Spiritus ſanctus corporea ſpecie tanquam columba, ſupra eum, & vox de cælo extitit, dicens, Tu es Filius ille meus dilectus, in te acquieſco 4.17.21
23 Ipſe autẽ Ieſus incipiebat eſſe quaſi annorum triginta, filius (vt exiſtimabatur) Ioſeph, qui fuit filius Heli 4.10.27, & 4.16.29
38 Qui fuit filius Henos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei 2.12.7, & 2.13.3
4.10.11 Scriptum eſt enim, Angelis ſuis mandabit de te, vt cuſtodiant te. Et in manus tollent te, nequando offendas ad lapidem pedem tuum 1.14.9
17 Tunc data eſt ei liber Eſaiæ Prophetæ: quumque explicuiſſet librum, inuenit locum in quo ſcriptum erat. 4.19.23
18 Spiritus domini ſuper me, propterea quod vnxit me: vt euangelizem pauperibus miſit me, vt ſanem contritos corde 2.15.2, & 3.3.20, & 3.4.3
5.14 Ieſus tetigit leproſum. & ſtatim lepra abiit ab eo. Ipſe vero præcepit ei vt nulli hoc diceret: ſed vade, inquit, oſtende teipſum Sacerdoti, & offer pro purgatione tui prout præcepit Moſes, vt hoc ſit eis teſtimonio 3.4 4
34 Num poteſtis facere vt filij thalami, quo tempore cum ipſis eſt ſponſus, ieiunent? 4.12.17
6.13 Et quum dies ortus eſſet, aduocauit diſcipulos ſuos. & quum ex ipſis elegiſſet duodecim, quos & Apoſtolos nominauit, &c. 4.3.5
23 Gaudete illo die & ſalite, ecce enim, merces veſtra multa eſt in cælis 3.18.1
24 Sed væ vobis diuitibus: nam reportatis conſolationem veſtram 8.19.9
36 Eſtote ergo miſericordes, prout & pater veſter miſericors eſt 3.7.6
7.29 Et iis audiens totus populus, & publicani iuſtificarunt Deum qui baptizati fuerant Baptiſmo Ioannis. 3.11.3
35 Sed iuſtificata eſt ſapientia a filiis ſuis omnibus ibidem
36 Rogauit autem eum quidam ex Phariſæis vt cum ipſo veſceretur: itaque ingreſſus domum phariſæi diſcubuit 3.4.37
47 Cuius rei gratia, dico tibi remiſſa eſſe peccata eius multa: nam dilexit multum: cui autem paululùm remittitur, paululum diligit 3.4.38
8.2 Et quædam mulieres quæ ſanauerat a ſpiritibus malis & morbis, Maria quæ vocabatur Magdalêne, ex qua ſeptem dæmonia exierât. 1.14.14
7 Et aliud cecidit inter ſpinas, & ſimul enatæ ſpinæ ſuffocarunt illud 3.2.10
13 Qui vero ſuper petram, ij ſunt qui cum audierint, cum gaudio excipiũt ſermonem: ſed illi radices non habent, qui ad tempus credunt, & tempore tentationis abſcedunt ibidem
15 Quod autem in bonam terram cecidit, ij ſunt qui in corde honeſto & bono auditum ſermonem retinent & fructum afferunt per patientiam 4.14.11
9.23 Si quis vult me ſequi, abneget ſeipſum, & tollat crucem ſuam quotidie, & ſequatur me 3.15.8
26 Quem enim puduerit mei, & meorum ſermonum, eius pudebit Filium hominis quando venerit cum gloria ſua, & Patris, ſanctorúmque Angelorum 1.14.9
41 Reſpondens autem Ieſus ait, O natio incredula & peruerſa, quouſque tandem ero apud vos, & tolerabo vos? Adduc filium tuum huc 3.4.36
55 Sed conuerſus Ieſus obiurgauit eos, dicens, Neſcitis cuius ſpiritus vos ſitis 3.20.19
10.1 Poſt hæc autem deſignauit etiam Dominus alios ſeptuaginta, miſitque eos binos ante faciem ſuam, &c. 4.3.4
6 Quòd ſi fuerit illic quiſpiam filius pacis, requieſcet ſuper eum pax veſtrã ſin minus, ad vos reuertetur 3.23.14
16 Qui vos audit, me audit: & qui vos reiicit, me reiicit 4.3.3, & 4.8.4
18 Spectabam Satanam vt fulgur e cœlo

lo cadentem 2.24.18
20 Sed tamen eo ne gaudete quòd ſpiritus vobis ſubijciantur, gaudete vero potius quòd nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis 3.24.9
21 Eo ipſo momento exultauit Ieſus Spiritu, & dixit, Confiteor tibi Pater, Domine cæli & terræ, & quod hæc abſconderis a ſapientibus & intelligentibus, & detexeris ea infantibus: etiam Pater, quia ita placuit tibi 3.2.34
22 Omnia mihi tradita ſunt a Patre meo, & nemo nouit quis ſit Filius, niſi Pater, & quis ſit Pater, niſi Filius, & cuicunque voluerit Filius detegere 3.2.1, & 4.18.29
23 Beati oculi qui vident quæ vos videtis 2.9.1
24 Dico enim vobis multos Prophetas & Reges cupiuiſſe videre quæ videtis, nec vidiſſe, &c. 3.9.1, & 2.11.6
25 Magiſter, quid faciendo vitam æternam poſſidebo? 4.13.13
27 Ille vero reſpondens dixit, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis, & ex tota cogitatione tua: & proximum tuum vt teipſum 2.8.11
30 Quidam deſcendebat ab Hieruſalem in Iericu, & incidit in latrones, &c. 2.5.19
36 Quis igitur horum trium tibi videtur proximus fuiſſe illi qui incidit in latrones? 2.8.55
11.2 Dixit autem eis, Quum precamini, dicite Pater noſter qui es in cælis, &c. 3.20.6, & 3.20.34
3 Panem noſtrum quotidianum da nobis in diem 2.5.14
21 Quum validus quiſpiam armatus cuſtodit aulam ſuam, in pace ſunt ea quæ habet 1.14.13, & 1.14.10
22 Poſtquam verò quiſpiam validior inuadens vicerit eum, totam armaturam eius aufert qua confidebat, & ſpolia eius diſtribuit 1.14.18
39 Dixit autem Dominus ei, Vos quidem Phariſæi exteriorem poculi patinæque partem purgatis, ſed quod intra vos eſt plenum eſt rapina & ſcelere 3.4.36
46 Væ vobis Legis interpretibus, quoniam oneratis homines oneribus difficilibus portatu, ſed ipſi vno ex digitis veſtris non attingitis onera 4.10.1
12.5 Timete eum qui poſtquam trucidarit, præditus eſt authoritate inijciendi in gehennam 1.15.2
10 Quiſquis dicet quippiam in Filium hominis, ei remittetur: ei vero qui in Spiritum ſanctum blaſphemauerit, non remittetur 1.13.15, & 3.3.21, & 3.3.22, & 3.5.7
14 Heus tu, quis me vobis iudicem, aut partitorem præfecit? 4.11.9, & 4.11.11
14.21 Abi citò in plateas & vicos vrbis, & pauperes ac mancos claudóſque & cæcos huc introducito 4.16.31
15.7 Dico vobis ita fore gaudium in cælo ſuper vno peccatore reſipiſcente, magis quàm ſuper nonaginta nouem iuſtis quibus non opus eſt reſipiſcentia 3.14.7
10 Gaudium eſt apud Angelos Dei ſuper vno peccatore reſipiſcente 1.14.9
20 Quum autem longe adhuc abeſſet, vidit eum pater ipſius, ac miſericordia motus eſt, & accurrens incidit in collum eius, & deoſculatus eſt eum 3.20.37
16.2 Vocauit eum igitur, & dixit ei, Quid hoc audio de te? redde rationé diſpenſationis tuæ: non enim poteris amplius eſſe diſpenſator 3.10.5
9 Et ego vobis dico: facite vobis amicos ex mammona iniuſto, vt quum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula 3.18.6
15 Vos eſtis qui iuſtificatis vos ipſos in hominum conſpectu, Deus autem nouit corda veſtra 3.11.3, & 3.12.2
16 Lex & Prophetæ vſque ad Ioannem: ab eo tempore regnum Dei annunciatur, & quiuis in illud vi irrumpit 2.7.16
22 Factum eſt autem vt moreretur mendicus, & aſportaretur ab Angelis in ſinum Abrahæ. 1.14.7.9, & 1.15.2, & 3.25.6
17.3 Si peccauerit in te frater tuus, obiurga eum: & ſi reſipuerit, remitte ei 3.7.6
5 Tunc dixerunt Apoſtoli Domino, Adde nobis fidem 4.14.7
7 Quis autem veſtrûm habet ſeruum arantem, aut paſcentem, qui regreſſo ab agro, &c. 3.14.15
10 Ita & vos, quum feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite, Serui inutiles ſumus, nam quod debuimus facere, fecimus 3.14.14, & 3.15.3
14 Quum autem eos vidiſſet, dixit eis, Profecti oſtendite vos ſacerdotibus. Et factum eſt vt inter eundum purgati ſint 3.4.4
20 Interrogatus autem à Phariſæis, quando venturum eſſet regnum Dei, reſpondit eis, & dixit, Non veniet regnû Dei ita vt obſeruari poſſit. 2.15.4
18.1 Dixit autem eis etiam parabolam huc ſpectantem, quod oporteret ſemper ipſos precari, nec ſegneſcere 3.20.7
13 Publicanus autem procul ſtans, nolebat vel oculos in cœlum attollere, ſed percutiebat pectus ſuum, dicens: Deus propitius eſto mihi peccatori 3.4.18, & 3.12.7
14 Dico vobis, deſcendit Publicanus iuſtificatus domum ſuam potius quam Phariſæus: quia quicunque ſe extollit, deprimetur: & qui ſe deprimit, extolletur 3.4.35, & 3.11.3
42 Et Ieſus dixit ei, Recipito viſum: fides tua te ſeruauit 4.19.12
19.17 Dominus autem ait, Bene habet ſerue bone: quia in minimo fuiſti fidelis, habeto poteſtatem ſuper decem vrbes 3.3.11
26 Omni habenti dabitur: ei autem qui non habet, etiam quod habet, adimetur ibidem
20.27 Tunc nonnulli Sadducæorum (qui negant eſſe reſurrectionem) acceſſerunt 3.10.23, & 3.16.5
37 Mortuos autem excitari, etiam Moſes indicauit apud rubum, quum dicit Dominum Deum Abrahami, & Deum Iſaac, & Deum Iacob 2.10.9
38 Nam Deus non eſt mortuorum, ſed viuorum 4.16.3
21.15 Ego dabo vobis os, & ſapientiam, cui non poterunt contradicere, neque reſiſtere omnes qui ſe vobis opponent 4.3.12
28 Quum autem hæc fieri incipient, erigite & attollite capita veſtra, quoniam appropinquat redemptio veſtra 3.9.5
22.17 Et accepto poculo, quum gratias egiſſet, dixit, Accipite hoc, & partimini vobis ipſis. 4.17.20, 4.17.43, & 4.18.8
19 Et accepto pane, quum gratias egiſſet, fregit, & dedit eis, dicens, Hoc eſt corpus meum quod pro vobis datur: hoc facite in mei recordationem 4.3.6, 4.15.20, 4.16.30, 4.17.1, 4.17.20, & 4.17.37
20 Itidē etiā dedit eis poculū, poſtquā cœnaſſet, dicens, Hoc poculum eſt Nouum illud Teſtamentum per ſanguiné meum, qui pro vobis effunditur 2.11.4, 2.17.3, 4.17.6, & 4.17.20
25 Reges gentiū dominantur eis: & qui habent poteſtatem in eas, benefici vocantur 4.11.8, 4.11.9, & 4.20.7
26 Vos autē nō itidem: qui maximus eſt inter vos, ſit ſicut qui minimus eſt & qui princeps eſt, ſicut qui mini. 4.11.8
32 Sed ego rogaui pro te, ne deficiat fides tua 2.4.6, 4.7.27, & 4.7.28
43 Viſus eſt autem ei Angelus e cœlo corroborans eum 1.14.6, & 2.16.12
44 Fuit autem ſudor eius quaſi grumi ſanguinis deſcendentes in terram. 2.16.12, & 3.8.9
61 Tunc conuerſus Dominus intuitus eſt Petrum: & recordatus eſt Petrus ſermonis Domini, quomodo (nimirum) dixerat ipſi, Priuſquam gallus vocem emiſerit, ter me abnegabis 3.4.35
62 Et egreſſus foras Petrus, fleuit amare 3.3.4
23.42 Dixitque Ieſu, Domine, memento mei, quum veneris in regnum tuum 3.24.1, & 4.16.31
43 Tunc dixit ei Ieſus, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo. 3.25.6
46 Quúmq; clamaſſet voce magna Ieſus, ait, Pater, in manus tuas depono ſpiritum meum 1.15.2, & 3.25.6
24.5 Dixerunt eis, Quid inter mortuos quæritis eum qui viuit? 1.14.6
6 Non eſt hic, ſed ſurrexit: mementote vt loquutus ſit vobis, quum adhuc in Galilæa eſſet 3.25.3
11 Sed viſa ſunt apud eos quaſi deliramentum verba earum, neque crediderunt eis 3.2.4
12 Petrus autem ſurgens cucurrit ad monumentum: & quum introſpexiſſet, videt lintea ſola illic iacentia: abijtque, apud ſemetipſum mirans hoc factum ibidem
16 Oculi autem eorum tenebantur, ne eum agnoſcerent 4.17.29
26 Nonne hæc oportuit pati Chriſtū, & introire in gloriam ſuam? 2.17.6, 3.18.7, & 4.17.32
27 Et exorſus a Moſe & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipſo ſcripta erant 1.9.3, & 3.2.34
31 Sed ipſe ablatus eſt ex eorum conſpectu 4.17.29
39 Videte manus meas & pedes meos: nam ego ipſe ſum: contrectate me, & videte: nam ſpiritus carnem & oſſa non habet, prout me conſpicitis habere 2.14.2, 3.25.3, & 4.17.29
44 Oportebat impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moſis, & Prophetis, & Pſalmis de me 3.5.8
45 Tunc aperuit eorum mentem, vt intelligerent Scripturas 3.2.34
46 Ita ſcriptum eſt, & ita oportuit Chriſtum pati, & reſurgere a mor-

tuis tertio die 2.12.4,& 3.3.19
47 Et prædicari in eius nomine reſipiſcentiam ac remiſſionem peccatorum apud omnes Gentes incipiendo ab Hieruſalem 2.12.4,& 3.3.1,& 3.3.19
49 Vos autem manete in vrbe Hieruſalem, vſquequo induamini virtute ex alto 4.3.12
51 Et factum eſt, dum ipſe benediceret eis, diſiunctus ab eis, ſurſum ferebatur in cœlum 4.17.27

SECVNDVM IOHANNEM.

1.1 In principio erat Sermo ille,& Sermo ille erat apud Deum,erátque ille Sermo,Deus 1.13.6,& 1.13.11,& 1.13.22
3 Omnia per hunc Sermonem facta ſunt 1.13.7,& 1.13.17
4 In ipſo vita erat,& vita erat Lux illa hominum. 1.13.1 ,& 1.15.4,& 2.2.19, & 2.6.1,& 4.17 8
5 Et Lux illa in tenebris lucet, ſed tenebræ eam non comprehenderunt 2.2 12
9 Hic erat Lux illa vera quæ illuminat omnem hominem venientē in mundum 2.12.4
10 In mundo erat, & mundus per eum factus eſt: ſed mundus eum non agnouit ibidem
12 Quotquot eum acceperunt, dedit eis hanc dignitatem, vt filij Dei fierent, nempe iis qui credunt in nomen eius. 2.6.1,& 3.2.4, & 3.20.36, & 3.22 10
13 Qui non ex ſanguine, neq; ex libidine carnis, neque ex libidine viri,ſed ex Deo geniti ſunt 2.2.19,& 2.13.2, & 3.1.4
14 Et Sermo ille caro factus eſt:& commoratus eſt inter nos (& ſpectauimus gloriam eius,gloriam,inquam, vt vnigeniti egreſſi a Patre) plenus gratiæ ac veritatis. 1.13.11,& 2.12.4,& 2.14.1,& 2.14.8
16 Et ex plenitudine ipſius omnes accepimus,& gratiam pro gratia 2.15 1, & 2.15.5,& 3.11.9,& 3.20.1
17 Nam Lex per Moſem data eſt,gratia & veritas per Ieſum Chriſtum extitit, 2.7.16
18 Deum nemo vidit vnquam:vnigenitus ille Filius qui eſt in ſinu Patris, ille nobis expoſuit. 1.13.17,& 2.2.20, & 2.9.1,& 4.17.30
23 Ego ſum vox clamantis in deſerto, Complanate viam Domini, prout dixit Eſaias Propheta 2.9.5
29 Ecce agnus ille Dei qui tollit peccatum mundi. 2.14.3,& 2.16.5,& 2.17.4 & 3.4.26,& 4.15.7
32 Teſtatus eſt Iohannes,dicens, Conſpexi Spiritum deſcendentem quaſi columbam de cœlo, qui etiam manſit ſuper eum 2.15.5,& 4.19.20
33 Et ego non noueram eum:ſed qui miſit me,vt baptizarem aqua, ille mihi dixerat, Super quem videris Spiritum deſcendentem,ac manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat Spiritu ſancto 2.15.5
36 Ecce agnus ille Dei 2.9.5
41 Erat Andreas frater Simonis Petri, vnus ex duobus qui audierant illa ex Iohanne, & ſequuti fuerant eum 4.6.5
43 Et adduxit eum ad Ieſum ibid.
52 Deinceps videbitis cœlum apertum, & Angelos Dei aſcendentes, ac deſcendentes ſuper Filium hominis 1.
14.12,& 2.9.2
2.2 Vocatus eſt autem etiam Ieſus, ac diſcipuli eius ad nuptias 4.13.3
9 Vt autem guſtauit architriclinus aquam illam quæ facta fuerat vinum ibidem
15 Factoque flagello e funiculis, omnes eiecit e templo, & oues & boues: & argētariorum nummulos effudit, menſaſque ſubuertit 4.19.23
19 Reſpondit Ieſus,& dixit eis,Deſtruite templum hoc, & tribus diebus erigam illud 2.14.4,& 2.25.7
21 At ille loquebatur de templo corporis ſui ibidem
23 Quum autem eſſet Hieroſolymis in Paſcha, die feſto, multi crediderunt in nomen eius, conſpicientes ſigna quæ edebat 4.2.5
24 Ipſe autem Ieſus non credebat eis ſemet ipſum, eo quod noſſet omnes 3.2.12
3.3 Amen,amen,dico tibi,niſi quis fuerit genitus denuo, non poteſt videre regnum Dei ibidem
5 Niſi quis fuerit genitus ex aqua & Spiritu, non poteſt introire in regnum Dei 4.16.25
6 Quod genitum eſt ex carne,caro eſt: & quod genitum eſt ex Spiritu, ſpiritus eſt 2.1.6,& 2.3.2
13 Nullus aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit e cœlo, nempe Filius hominis,qui eſt in cœlo 2.14.2,& 4.17.30
14 Prout Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto,ita exaltari oportet filium hominis 2.15.4,& 4.18.20
16 Ita Deus dilexit mundum vt filium ſuum vnigenitum dederit, vt quiſquis credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam 2.12.4
23 Baptizabat autem etiam Iohannes in Aenon prope Salim, &c. 2.16.4,& 2.17.2, & 3.14.17, & 3.24.5, & 3.24.7, & 4.15.6
27 Homo non poteſt recipere quicquā, niſi fuerit ei datum e cœlo 2.2.20
33 Qui recipit eius teſtimonium,is obſignauit quod Deus verax ſit 3.2.8
34 Nam is quem miſit Deus,verba Dei loquitur, non enim huic admetitur Deus Spiritum 2.13.1,& 2.15.5
36 Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui vero non credit Filio, non videbit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum 4.16.31
4.1 Vt ergo cognouit Dominus Phariſæos audiſſe ipſum plures diſcipulos facere & baptizare quam Ioannem 4.15.6
14 Quiſquis autem biberit ex aqua illa quam ego ei dabo,non ſitiet in æternum. Sed aqua illa quam ego ei dabo, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam 3.1.3
22 Vos adoratis quod neſcitis,nos adoramus quod ſcimus: quia ſalus ex Iudæis eſt 1.5.12,& 1.6.4,& 2.6.1
23 Sed venit hora,& nunc eſt,quum veri adoratores adorabunt Patrem Spiritu ac veritate 3.20.30,& 4.10.14
24 Deus eſt Spiritus 1.13.24
25 Scio Meſſiam venturum,qui dicitur Chriſtus:quum venerit ille,nobis annunciabit omnia 2.15.1,& 4.8.7
35 Ecce dico vobis, attollite oculos veſtros, & ſpectate regiones:nam albæ iam ſunt ad meſſem 4.16.31
42 Et mulieri dicebant, Nos amplius propter tuos ſermones credimus:ipſi enim audiuimus, & ſcimus hunc eſſe vere Seruatorem illum mundi, Chriſtum 3.2.5
53 Agnouit ergo pater id factum eſſe illa ipſa hora qua dixerat ei Ieſus,Filius tuus viuit:& credidit ipſe ac domus eius tota ibidem
5.8 Dicit ei Ieſus, Surge, tolle grabatum tuum,& ambula 4.19.29
17 Pater meus vſque adhuc operatur, & ego operor. 1.13.7,& 1.13.12,& 1.16. 4,& 2.14.2
18 Propterea ergo magis ſtudebāt eum Iudæi trucidare,quia non ſolum ſoluiſſet Sabbathum, ſed & Patrem ſuum dixiſſet Deum, parem ſe faciens Deo 1.13.12
21 Sicut enim Pater excitat mortuos & viuificat, ita & Filius quos vult viuificat 2.14.3
22 Neque enim Pater iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit Filio 1.14.4,& 2.16.18
23 Vt omnes honorent Filium, prout honorant Patrem. Qui non honorat Filium,non honorat Patrem qui miſit eum 2.6.2,& 2.14.3
24 Qui ſermonem meum audit,& credit ei qui miſit me,habet vitam æternam,& in condemnationem non veniet: ſed tranſiuit a morte in vitam 2.9.3,& 3.15.6, & 3.24.5, & 3.25.1, & 4.16.26
25 Veniet tempus, & nunc eſt, quum mortui audient vocem Filij Dei. & qui audierint viuent. 2.5.19,& 2.12. 4,& 3.14.5
26 Sicut Pater habet vitam in ſeipſo, ſic dedit & Filio habere vitam in ſeipſo 4.17.9
28 Ne hoc miramini: nam veniet hora qua omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem eius 3.25.4,& 3.25.7
29 Et prodibunt qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ: qui vero mala egerunt, in reſurrectionem condemnationis 3.18.1
32 Alius eſt qui teſtatur de me 1.13.17
35 Ille erat lucerna ardens & lucens:vos autem voluiſtis ad tempus exultare in eius luce 2.9.4
36 Opera quæ dedit mihi Pater vt ea perficerem, ipſa inquam opera quæ ego facio, teſtantur de me quod Pater miſerit me 1.13.13
44 Quomodo vos poteſtis credere,qui gloriam alij ab aliis capitis, & gloriam quæ a ſolo Deo proficiſcitur non quæritis? 3.11.9
46 Si crederetis Moſi, crederetis mihi. de me enim ille ſcripſit 2.9.2
6.27 Operemini non cibo qui perit,ſed cibo illi qui permanet in vitam æternam,quem Filius hominis dabit vobis 3.8.4,& 4.14.25
29 Hoc illud eſt opus Dei, vt credatis in eum quem miſit ille 3.10.10
35 Ego ſum panis ille vitæ:qui venit ad me nequaquam eſuriet:& qui credit in me non ſitiet vnquam 3.24.5,& 4.17.4
37 Quicquid dat mihi Pater,ad me veniet:& eum qui venit ad me non eiiciam foras 3.22.7,& 3.24.6
38 Quia deſcendi e cœlo vt faciam non voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me 2.14.2
39 Hæc eſt autem voluntas Patris qui miſit me, vt quicquid mihi dederit, non

non perdam ex eo, ſed ſuſcitem illud in vltimo illo die 3.22.7,& 3.22.10,& 3.24.6,& 3.24.7,& 3.25.8
40 Hæc eſt autem voluntas eius qui miſit me, vt omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, &c. 3.22.10,& 3.24.6
44 Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater qui miſit me, traxerit eum: ego vero ſuſcitabo eum vltimo illo die 2.2.20,& 2.5.5,& 3.24.1,& 3.2.35,& 3.22.7
45 Eſt ſcriptum in Prophetis, Et erunt omnes docti a Deo. Quiſquis ergo audiuit a Patre & didicit, venit ad me 1.3.10, & 2.2.20, & 2.3.7, & 2.5.5, & 3.2.34,& 4.14.1,& 3.24.14
46 Nō quod Patrem viderit quiſquam, niſi is qui eſt a Deo: hic vidit Patrem 3.2.34,& 3.22.10,& 3.24.1
47 Qui credit in me, habet vitam æternam 1.13.13
48 Ego ſum panis ille vitæ 3.11.9,& 4.18.4,& 4.17.4
49 Patres veſtri comederunt manna in deſerto & mortui ſunt 2.10.6
50 Hic eſt panis ille qui é cœlo deſcendit, vt qui eo veſcitur non moriatur 10.6,& 4.17.34
51 Ego ſum panis viuificus qui e cœlo deſcendi: ſiquis ederit ex hoc pane, viuet in æternum, & panis quem ego dabo, caro mea eſt, quam ego dabo pro mundi vita 3.11.8,& 4.14.7,& 4.17.5,& 4.17.8,& 4.17.14
53 Dixit ergo eis Ieſus, Amen amen, dico vobis, niſi ederitis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habetis vitam in vobis 3.11.9,& 4.17.6
54 Qui edit carnem meam, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam: & ego excitabo eum in vltimo illo die 3.11.9,& 4.17.34
55 Caro enim mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus 2.17.5,& 4.17.8
56 Qui edit meam carnem & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in eo 4.17.33
57 Sicut miſit me viuens ille Pater, & ego viuo per Patrem: ita etiam qui ederit me, viuet ipſe quoque per me 2.17.5
65 Propterea dixi vobis, neminem poſſe venire ad me, niſi fuerit ei datum a Patre meo 3.23.13
70 Nonne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis eſt diabolus? 3.22.7,& 3.24.9
7.16 Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui miſit me 2.8.26,& 4.8.4
37 Vltimo autem die illo magno feſti ſtetit Ieſus, & clamauit, dicens, Siquis ſitit, veniat ad me, & bibat 2.16.4,& 3.1.2,& 3.1.3,& 4.19.6
39 Nondum erat Spiritus ſanctus, quia Ieſus nondum erat glorificatus 4.17.22
8.12 Ieſus loquutus eſt, dicens, Ego ſum lux mundi: qui ſequitur me, non ambulabit in tenebris, ſed habebit lumen vitæ 2.14.3,& 3.2.2,& 3.11.18,& 4.19.23
16 Solus non ſum, ſed ego & qui miſit me Pater 1.13.17
26 Qui me miſit, verax eſt: & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor mundo 2.8.26
30 Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum 3.2.5
31 Dicebat ergo Ieſus iis Iudæis qui crediderant ipſi, Si vos manſeritis in ſermone meo, vere diſcipuli mei eritis 3.2.12
34 Amen amen dico vobis, quiſquis committit peccata, ſeruus eſt peccati 2.2.27
44 Vos ex patre diabolo eſtis 1.4.15
Ille fuit homicida a principio, & in veritate non perſtitit: non eſt enim veritas in eo. Quotieſcunque loquitur mēdacium, de ſuo loquitur, quia mendax eſt, & mendacij pater 1.14.16,& 1.14.18,& 1.14.19
47 Qui ex Deo eſt, verba Dei audit: propterea vos non auditis quia ex Deo non eſtis 4.2.4
50 Ego vero non quæro gloriam meam: eſt qui quærat, & iudicet 2.14.2
56 Abraham pater veſter geſtiuit vt videret diem illum meum: & vidit, ac gauiſus eſt 2.9.1,& 2.10.4
58 Dixit eis Ieſus, Amen amen dico vobis, priuſquam Abraham fieret, ego ſum 2.14.2
9.3 Neque iſte peccauit, neque parentes eius: ſed oportet opera Dei manifeſta fieri in eo 1.17.1
5 Quandiu fuero in mundo, Lux ſum mundi 2.14.3
6 Hoc quum dixiſſet, ſpuit humi, & fecit lutum ex ſputo, & illeuit lutum oculis cæci 4.19.18
7 Dixitque Ieſus, Vade, laua in piſcina Siloam, (quod eſt, ſi interpreteris, miſſus) abiit ergo & lauit, rediitque videns 4.19.19
24 Et dixerunt ei, Tribue gloriam Deo 2.8.24
31 Scimus autem Deum peccatores nō audire: ſed ſiquis Dei cultor eſt, & voluntatem eius exequitur, hunc audit 3.20.7,& 3.20.10
10.3 Huic aperit oſtiarius, & oues vocem eius audiunt: & ſuas oues vocat nominatim, & educit eas 3.24.6
4 Quúmque oues ſuas emiſerit, antegreditur eas, & oues eum ſequuntur, quia norunt vocem eius 3.22.10, & 4.2.4
5 Alium autem nequaquam ſequentur, ſed fugient ab eo: quia non norunt vocem alienorum 3.22.10
7 Ieſus ergo rurſum dixit eis, Amen, amen dico vobis, ego ſum oſtium ouium 4.19.23
9 Ego ſum oſtium. per me quiſquis introierit ſeruabitur, & ingredietur, & egredietur, & paſcua inueniet 2.14.3
11 Ego ſum Paſtor ille bonus: Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus 4.19.34
14 Ego ſum Paſtor ille bonus, & agnoſco oues meas, &c. 4.2.4
15 Prout nouit me Pater, ita & ego noui Patrem, & animam meam pono pro ouibus 2.16.5
16 Alias autē oues habeo quę non ſunt ex hac caula: illas quoque oportet me adducere, &c. 3.24.6
17 Propterea Pater me diligit, quia pono animam meam vt eam rurſus aſſumam 2.11.4
18 Nemo tollit eam a me, ſed ego pono eam a me ipſo: poteſtatem habeo ponendi eam, & poteſtatem habeo rurſus eam aſſumendi. Hoc mandatum accepi a Patre meo 2.12.4,& 2.16.5
26 Sed vos non creditis: non enim eſtis ex ouibus meis 3.22.10
27 Oues meę vocem meam audiunt, & ego eas agnoſco, &c. 3.24.6
28 Et ego vitam æternam do eis, nec peribunt in æternum, neque rapiet eos quiſquam e manu mea 3.15.5,& 3.21.1,& 3.22.7,& 3.24.6
29 Pater meus qui eas dedit mihi, maior omnibus eſt: neque quiſquam poteſt rapere e manibus Patris mei 3.22.10
30 Ego & Pater vnum ſumus 2.9.1,8
34 Nonne ſcriptum eſt in Lege veſtra, Ego dixi, Dij eſtis? 4.16.31
35 Si illos dixit deos ad quos ſermo Dei factus eſt, & non poteſt ſolui Scriptura 4.20.4
37 Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi 1.13.13
11.25 Ego ſum reſurrectio, & vita. Qui credit in me, etiā ſi mortuus fuerit, viuet 1.13.13,& 2.12.4 & 3.25.9 & 4.17.16
41 Pater, gratias ago tibi quod me audieris 1.13.13
43 Et cum hæc dixiſſet clamauit voce magna, Lazare, aceſdū foras 4.19.29
44 Tum qui fuerat mortuus, prodiit manus & pedes vinctus faſcijs: facies autem eius ſudario erat obuincta. Dicit eis Ieſus, Soluite eum, & ſinite abire 3.4.5
47 Coegerunt ergo pontifices & Phariſæi concilium, & dicebant, Quid facimus? 4.9.7
12.27 Pater, conſerua me ab hac hora, ſed propterea veni in horam hanc 2.16.12,& 2.12.4
28 Pater glorifica nomen tuum 2.18.4
31 Nunc damnatio adeſt mundi huius: nunc princeps mundi huius eijcietur foras 1.14.13,& 1.14.18
32 Et ego ſi ſublatus fuero e terra, omnes traham ad me ipſum 2.25.6
39 Propterea nō poterant credere, quia iterum dixit Eſaias 3.24.13
41 Hæc dixit Eſaias quando vidit gloriam eius, & loquutus eſt de eo 1.13.11,& 1.13.23
43 Dilexerunt enim gloriam hominum potius quam gloriam Dei 3.11.9
49 Ego ex me ipſo non ſum loquutus 4.8.13
13.4 Surgit à cœna, & deponit palliū, & accepto linteo præcinxit ſe 4.19.23
15 Exemplum enim præbui vobis, vt prout ego feci vobis ita & vos faciatis 3.16.2
18 Non de omnibus vobis loquor, ego ſcio quos elegerim 3.22.7,& 3.24.9
34 Mandatum nouum do vobis, vt alij alios diligatis, ſicut inquam dilexi vos, vt etiam diligatis alij alios 3.16.2
14.1 Creditis in Deum, credite etiam in me 1.13.13,& 2.6.4
5 Dixit ei Thomas, Domine neſcimus quò abeas, quomodo igitur poſſumus viam ſcire? 4.17.23
6 Ego ſum via & veritas, & vita 1.13.17, & 2.6.1,& 3.20.21,& 4.16.17
8 Dicit ei Philippus, Domine oſtende nobis Patrē, & ſufficit nobis 14.1.23
10 Non credis me in Patre, & Patrem in me eſſe? Verba quę ego loquor vobis, a meipſo non loquor: ſed pater qui in me manet, ipſe facit opera 2.14.2,& 4.8.13
11 Credite mihi, me in Patre, & Patrem in me eſſe: ſin minus, propter ipſa facta credite mihi 1.13.13
13 Et quicquid petieritis in nomine meo, hoc faciam: vt glorificetur Pa-

ter in Filio 3.20.17
16 Ego autem rogabo Patrem, & alium conſolatorem dabit vobis, &c. 1.13.17, & 4.8.11
17 Nempe Spiritum illum veritatis, quem mundus non poteſt recipere, quia non videt eum nec nouit eum, vos autem cognoſcitis eum, quia apud vos manet, & in vobis erit 3.1.4, & 3.2.39
26 Conſolator autem ille, id eſt Spiritus ſanctus, quem mittet Pater in nomine meo: ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia quæ dixi vobis 2.2.21, & 3.1.4, & 4.8.8, & 4.8.13
28 Pater maior me eſt 1.13.26
30 Non loquar amplius multa vobiſcum: venit enim princeps mūdi huius, & in me non habet quicquam 2.14.18
15.1 Ego ſum vitis illa vera, & Pater meus agricola eſt. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollit: & omnem qui fert fructum, purgat, vt plus fructus ferat 2.3.9, & 2.14.3, & 4.19.34
3 Iam vos puri eſtis propter ſermonem quem loquutus ſum vobis 3.6.3
5 Ego ſum vitis, vos palmites: is qui manet in me & in quo ego maneo, hic fert multum fructum: nam abſque me, &c. 2.2.8, & 2.3.9, & 2.5.4, & 4.19.34
10 Si mandata mea ſeruaueritis, manebitis in charitate mea: ſicut & ego Patris mei mandata ſeruaui, & maneo in eius charitate 3.16.2
16 Ego elegi vos & conſtitui vt abeuntes fructum adferatis, & fructus veſter maneat 3.22.3, & 3.22.8, & 4.1.6
19 Si ex mundo fuiſſetis, mundus quod ſuum eſt amaret: quia verò ex mundo non eſtis, ſed ego elegi vos ex mundo, propterea odit vos mundus 3.22.7
26 Spiritus ille veritatis qui à Patre emanat 1.13.17
16.2 Mouebunt vos ſynagogis 4.2.6
7 Expedit vobis vt ego abeam 1.13.26, & 2.16.14, & 3.25.3, & 4.17.26
11 De iudicio autem, eo quod princeps huius mundi condemnatus ſit 1.14.13
12 Adhuc habeo multa quæ vobis dicam, ſed nunc non poteſtis portare 3.20.1, & 4.8.14
13 Quum autem venerit ille, id eſt Spiritus veritatis deducet vos in omnem veritatem, non enim loquetur à ſemetipſo: ſed quæcunque audierit loquetur 2.9.1, & 3.2.34, & 4.8.8, & 4.8.13
20 Amen amen dico vobis, flebitis vos & lamentabimini, mundus autem gaudebit: vos verò triſtes eritis, ſed triſtitia euadet in gaudium 3.8.9
24 Vſque adhuc nō petiſtis quicquam in nomine meo, petite & accipietis, vt gaudium veſtrū ſit plenum 3.20.17
26 Illo die in nomine meo petetis 3.20.18
28 Exiui à Patre & veni in mundum: iterum relinquo mundum & proficiſcor ad Patrem 4.17.26
17.3 Hæc eſt autem vita æterna vt te ſolum cognoſcant eſſe Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum 1.13.26, & 2.6.1, & 3.2.3
5 Nunc igitur glorifica me tu Pater apud temetipſum ea gloria quam habui apud te prius quam hic mundus exiſteret 1.13.8, & 1.13.22, & 2.14.2
6 Pateſeci nomen tuum hominibus quos dediſti mihi ſelectos e mundo, Tui erant, & mihi eos dediſti 3.24.1, & 3.24.6
9 Ego pro eis rogo: non pro mundo rogo, ſed pro iis quos dediſti mihi: qui tui ſunt 3.22.7
12 Quum eſſem cum eis in mundo ego ſeruabam eos in nomine tuo: quos dediſti mihi, ego cuſtodiui, & nemo ex eis periit, niſi filius ille perditionis, vt Scriptura impleretur 3.22.7, & 3.24.6, & 7, & 9
15 Non rogo vt tollas eos e mundo, ſed ſerues eos a malo 2.5.11
19 Et pro iis ego ſanctifico meipſum, vt ſint & ipſi ſanctificati per veritatem 2.13.1, & 4, & 2.15.6, & 2.17.6, & 3.11.12
21 Vt omnes vnum ſint, ſicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipſi in nobis vnum ſint: vt credat mundus me a te miſſum eſſe 3.2.24
18.4 Ieſus itaque ſciens omnia quæ ventura erant in ſe, prodiens dixit eis, Quem quæritis? 2.16.5
36 Reſpondit Ieſus, Regnum meum non eſt ex hoc mundo: ſi ex hoc mundo eſſet regnum meum, miniſtri mei certarent ne traderer Iudæis, nunc autem regnum meum non eſt hinc 2.15.3
37 Quiſquis eſt ex veritate, audit vocem meam 4.2.4
38 Dicit ei Pilatus, Quid eſt veritas? & quum hoc dixiſſet venit rurſum ad Iudæos, & dicit eis, Ego nullum inuenio crimen in eo 2.16.5
19.30 Quum ergo accepiſſet Ieſus acetum, dixit, Conſummatum eſt, &c. 4.18.3, & 13
34 Sed quidam ex militibus lancea latus eius fodit, & ſtatim exiuit ſanguis & aqua 4.14.22
36 Non confringetur vllum os ipſius 1.16.9
20.8 Tunc ergo introiuit etiam alter ille diſcipulus, qui venerat prior ad monumentum, viditque & credidit 3.2.4
17 Ne me tangas: nondum enim aſcendi ad Patrem meum 2.12.2, & 4.17.29
19 Quum ergo veſpera eſſet die illo primo hebdomadis, & fores eſſent clauſæ illic vbi erant diſcipuli coacti propter metum Iudæorum, venit Ieſus, ſtetitque in medio 4.17.29
22 Et quum hæc dixiſſet afflauit, & dixit eis, Accipite Spiritum ſanctum 4.19.7, & 20.
23 Si quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: ſi quorum retinueritis retenta ſunt 3.4.12, & 4.1.22, & 4.8.10, & 4.6.3, & 4.6.4, & 4.8.4, & 4.11.1, & 4.12.4
28 Dominus meus & Deus meus 1.13.11
31 Hæc autem ſcripta ſunt vt credatis Ieſum eſſe Chriſtum Filium Dei, & credentes vitam habeatis, &c. 3.2.6
21.15 Simon fili Ionæ, diligis me plus quam hi? dicit ei, Etiam Domine. Tu noſti quod amem te, dicit ei, Paſce agnos meos. 4.6.3, & 4.11.1, & 4.19.28
18 Quum eſſes iunior cingebas te, & ibas quo volebas, quum autem ſeneueris, &c. 3.8.9

ACTA SANCTORVM Apoſtolorum.

1.3 QVibus etiam ſeipſum poſtquā ipſe paſſus fuit repræſentarat viuum multis indubitatis ſignis, per dies quadraginta conſpectus ab eis, & dicens quæ ad regnum Dei ſpectant 2.16.14, & 3.25.3, & 4.17.17
5 Ioannes quidem aqua baptizauit, vos autem baptizabimini Spiritu ſancto illis non multis poſt diebus 4.15.18
8 Sed recipietis virtutem Spiritus ſancti, poſtquam ſuperuenerit in vos, eritiſque mihi teſtes & in Ieruſalem, & in tota Iudæa, Samariaque & vſque ad vltimas terras 4.3.18, & 4.19.28
9 Et quum hæc dixiſſet aſpicientibus ipſis eleuatus eſt: & nubes ſuſceptum eum abſtulit ab oculis eorum 2.16.14, & 3.25.3, & 4.17.27
10 Ecce viri duo aſtiterunt illis albo veſtitu 1.14.6
11 Hic Ieſus qui ſurſum a vobis receptus eſt in cœlum, ita veniet quemadmodum conſpexiſtis eum proficiſcentem in cœlum 1.14.6, & 2.16.17, & 4.17.24, & 27
15 Et per ea dies aſſurgens Petrus in medio diſcipulorum, dixit, (erat autem turba capitum eodem loci quaſi centum viginti) 4.3.15
23 Statuerunt igitur duos, Ioſeph, qui vocabatur Barſabas, qui cognominatus eſt Iuſtus, & Matthiam 4.3.13, & 4.3.14
26 Iecerunt igitur ſortes eorum: & cecidit ſors ſuper Matthiam, qui communibus calculis allectus eſt cum vndecim Apoſtolis 4.3.15
2.3 Et viſæ ſunt eis diſpertitæ linguæ inſtar ignis, qui etiam ſedit ſuper vnumquemque eorum 4.15.8
4 Repleti ſunt autem omnes Spiritu ſancto, cœperúntque loqui aliis linguis 4.19.8
21 Quicunque inuocauerit nomen Domini, ſeruabitur 1.13.20
23 Hunc inquā definito conſilio & prouidentia Dei deditum quum accepiſſetis, manibus ſceleratis cruci affixum interemiſtis 1.18.1, & 3.23.6
24 Quem Deus excitauit, ſolutis doloribus mortis, eo quod impoſſibile erat ipſum ab ea retineri 2.16.11, & 2.16.12
33 Itaque dextera Dei euectus, & promiſſum ſanctum Spiritum adeptus à Patre, effudit hoc quod vos nunc ſpectatis & auditis 2.16.15
37 Quid faciemus, viri fratres? 3.3.4, & 4.16.22
38 Reſipiſcite, & baptizetur vnuſquiſque veſtrûm in nomine Ieſu Chriſti, in remiſſionem peccatorum, & accipietis donum Spiritus ſancti 4.15.6
39 Vobis facta eſt promiſſio & liberis veſtris, & omnibus qui longe ſunt, quoſcunque videlicet aduocauerit Dominus Deus noſter 4.16.16
41 Qui ergo libenter exceperunt ſermonem eius, baptizati ſunt, & additæ ſunt Eccleſiæ die illo capita quaſi ter mille 4.15.6, & 4.17.6
42 Erantque perſeuerantes in doctrina Apoſtolorum & communicatione, & fractione panis, & precibus 4.17.5, & 4.17.35, & 4.17.44
3.6 Petrus autem dixit, Argentum & aurum non eſt mihi: quod autem habeo, hoc tibi do, in nomine Ieſu Chriſti Nazareni ſurge & ambula 1.13.13, & 4.19.18

15. Princ

15 Principem autem vitæ trucidaſtis, quem Deus excitauit a mortuis: cuius rei nos teſtes ſumus 2.17.1
18 Deus autem omnia quæ pronunciauerat per os omnium Prophetarum ſuorum, Chriſtum paſſurum 1.18.1
19 Reſipiſcite igitur, & conuertimini, vt deleantur peccata veſtra 3.3.20
21 Quem oportet quidem cœlo capi, vſque ad tempora reſtitutionis omnium, quæ tempora prædixit Deus per os omnium ſanctorum a ſeculo Prophetarum 2.16.15,& 4.17.29
25 Vos eſtis filij Prophetarum & pacti quod pepigit Deus erga patres noſtros,&c. 2.10.23,& 2.13.1,& 4.16.15
26 Vobis primum Deus excitatum filium ſuum Ieſum miſit qui benediceret vobis, vnumquemque auertendo ab ipſis ſceleribus 3.3.10
12 Nec eſt in alio quoquam ſalus, nec enim aliud nomen eſt ſub cœlo quod datum ſit inter homines, per quod oporteat nos ſeruari 2.16.1,& 2.16.14
28 Vt facerent quæcunque manus tua & conſilium tuum prius definierat facienda 1.18.1,& 18.4
32 Multitudinis autem qui crediderant erat cor vnum & anima vna 4.1.3
5.4 Tu non es mentitus hominibus ſed Deo 1.13.15
16 Conueniebat autem etiam vulgus vicinarum vrbium in Ieruſalem, adducens ægrotos ac vexatos a ſpiritibus impuris: qui ſanabantur omnes 4.19.18
29 Obedire oportet Deo potius quam hominibus 3.3.19
31 Hunc inquam Deus dextera ſua euectum conſtituit principem ac ſeruatorem, vt det reſipiſcentiam Iſraeli & remiſſionem peccatorum 3.3.19
41 Ipſi ergo gaudentes profecti ſunt a conſpectu concilij, quod digni habiti eſſent qui nomine Ieſu contumelia afficerentur 3.8.7
6.1 Cæterum per eos dies quum multiplicarentur diſcipuli, ortum eſt murmur Græcorum aduerſus Hebræos, quod ipſorum viduæ deſpicerentur in miniſterio quotidiano 3.2.6
2 Itaque duodecim illi aduocata multitudine diſcipulorum, dixerũt, Non eſt æquum nos derelicto ſermone Dei, miniſtrare menſis 3.2.6,& 4.3.15,& 4.21.9
3 Diſpicite ergo fratres 7. viros ex vobis idoneo teſtimonio ornatos, &c. 4.3.9
6 Qui cum precati eſſent, impoſuerunt eis manus 4.3.15
7 Itaque ſermo Dei creſcebat,& valde multiplicabatur numerus diſcipulorum in Ieruſalem 3.2.6
10 Sed non potuerunt reſiſtere ſapientiæ & Spiritui per quem loquebatur Stephanus 3.3.22
7.5 Nec dedit ei poſſeſſionem in ea, nec veſtigium quidem pedis 2.10.13
28 Num tu me vis interimere, quemadmodum interemiſti heri Aegyptium? 4.20.10
44 Tabernaculum teſtimonij fuit patribus noſtris in deſerto, prout præceperat is qui dixerat Moſi vt faceret illud ſecundum exemplar quod viderat 2.7.1
48 Excelſiſſimus ille non habitat in templis manu factis 3.20.30,& 4.1.5
53 Qui accepiſtis Legem per diſpoſitionem Angelorum, nec ſeruaſtis 1.14.9
55 Quum autem eſſet plenus Spiritu ſancto, intentis in cœlum oculis vidit gloriam Dei,& Ieſum adſtantem ad dextram Dei 4.17.17,& 4.17.29
56 Et ait, Ecce, conſpicio cœlos apertos,& Filium hominis adſtantem ad dextram Dei 2.16.15,& 4.17.29
59 Lapidarunt igitur Stephanum, inuocantem & dicentem, Domine Ieſu, ſuſcipe,&c. 1.13.13,& 1.15.2,& 3.25.6
8.13 Simon verò & ipſe credidit, & baptizatus perdurabat apud Philippum,& conſpiciens ſigna,&c. 3.2.10
14 Miſerunt ad eos Petrum ac Ioannem 4.6.7,& 4.15.8
15 Qui quum deſcẽdiſſent, precati ſunt pro eis, vt acciperent Spiritum ſanctum 4.19.6
16 Nondum enim in quenquam illorum illapſus fuerat, ſed baptizati tantum fuerant in nomine Ieſu 4.5.6,& 4.19.8
17 Deinde impoſuerunt eis manus; & receperunt illi Spiritum ſanctum 4.15.8,& 4.16.31
18 Quum autem conſpexiſſet Simon per impoſitionem manuum Apoſtolorum dari Spiritum ſanctum, obtulit eis pecunias 3.2.10
22 Reſipiſce igitur ab iſta malitia tua, & roga Deum, ſi forte remittatur tibi cogitatio cordis tui 4.1.26
27 Is igitur ſurgens profectus eſt, & ecce quidam Aethiops Eunuchus, dynaſtes Candaces reginę Aethiopum, qui præerat vniuerſis illius opibus, veneratque adoraturus in Ieruſalem 3.2.32
31 At ait ille, Qui enim poſſim eum audire, niſi quis mihi præierit? 3.2.32
37 Dixit vero Philippus, Si credis ex toto corde, licet 4.14.8
38 Ambo in aquam deſcenderunt Philippus ſimul & Eunuchus,& ille baptizauit eum 4.16.22,& 4.16.31
9.1 Saulus adhuc minas ſpirans ac cædem aduerſus diſcipulos Domini 3.2.6
3 Quum autem iter faceret, factum eſt vt appropinquaret Damaſco, & repente circunfulſit eum lux e cœlo 4.17.27
4 Et quum cecidiſſet in terram, audiuit vocem dicentem ſibi, Saul, Saul, quid me perſequeris? 3.25.3,& 4.17.29
6 Surge & ingredere vrbem,& dicetur tibi quid te oporteat facere 4.3.3
10 Erat autem quidam diſcipulus Damaſci, nomine Ananias, ad quem dixit per viſum Dominus, Anania. & ille ait, Ecce ego adſum Domine 3.2.6
13 Domine audiui ex multis de viro iſto quot malis affecerit ſanctos tuos in Ieruſalem 1.13.23
14 Quinetiam hoc loco habet poteſtatem, a principibus Sacerdotum vinciendi omnes qui inuocant nomen tuum ibidem
15 Inſtrumentum electum eſt mihi iſte 4.3.5
17 Abiit igitur Ananias; & introiuit domum illam,& impoſitis manibus, dixit, Saul frater, Dominus miſit me (Ieſus inquam qui apparuit tibi in via qua veniebas) vt viſum recipias 4.19.10
19 Fuit autem Saulus cum diſcipulis qui erant Damaſci, per dies aliquot 3.2.6
25 Acceptum igitur eum diſcipuli nocte, per murum demiſerunt, ſune ſummiſſum in ſporta ibidem
35 Ioppæ autem fuit quædam diſcipula nomine Tabitha, quæ, ſi interpreteris, dicitur Caprea. Hæc erat diues operum bonorum & eleemoſynarum quas præſtabat ibidem
38 Quum autem Lydda eſſet prope Ioppem, diſcipuli, audito Petrum illic eſſe, duos viros miſerunt ad eum ibidem
40 Eiectis verò omnibus foras, Petrus poſitis genibus precatus eſt 4.19.2
10.2 Pius ac timens Deum, cum tota domo ſua, & præſtans eleemoſynas multas populo 4.19.2,& 3.14.10
3 Qui quum aſſidue precaretur Deum, vidit per viſum manifeſte quaſi hora diei nona, Angelum Dei introeuntem, 4.3.3
25 Vt autem factum eſt vt introiret Petrus, occurens ei Cornelius,& accidens ad eius pedes, adorauit 1.12.3
31 Dixitque, Corneli, exauditæ ſunt preces tuæ,& eleemoſynæ tuæ commemoratæ ſunt in conſpectu Dei 3.2.32
34 In veritate comperio Deum non accipere perſonam 3.17.4,& 3.23.10
42 Præcepit autem nobis vt prædicaremus populo: ac teſtificaremur eum eſſe qui definitus ſit a Deo iudex viuorum & mortuorum 2.16.17
43 Huic etiam omnes Prophetæ teſtimonium dant, remiſſionem peccatorum accepturum per nomen eius quemuis qui crediderit in eum 3.4.25,& 3.5.2
44 Adhuc loquente Petro verba iſta, illapſus eſt Spiritus ſanctus in omnes qui audiebant hunc ſermonem 4.16.31
48 Iuſſitque eos baptizari in nomine Domini 4.15.15
11.3 Ad viros præputium habentes introiſti,& vna edisti cum eis 4.6.7
4 Exorſus autem Petrus omnia expoſuit eis ordine 4.6.7
16 Memini autem illius dicti Domini: cum diceret, Ioannes quidem baptiſauit aqua, vos vero baptiſabimini Spiritu ſancto 3.2.3,& 4.15.18
18 His autem auditis quieuerunt, & glorificauerũt Deum, dicentes: nempe etiam gentibus Deus reſipiſcentiam dedit ad vitam 3.3.21
26 Ita vt diſcipuli nominarentur primum Antiochiæ Chriſtiani 3.1.6,& 4.16.31
29 Singuli autem diſcipulorum, prout cuique ſuppetebat, decreuerunt aliquid ſubſidio mittere 3.2.6
12.15 At illi dicebant. Angelus eius eſt 1.14.7
13.2 Separate mihi Barnabam & Saulum operi ad quod eos aduocaui 4.12.14
3 Quum igitur ieiunaſſet & precati eſſent, & impoſuiſſent eis manus dimiſerunt eos 4.3.15,& 4.12.14,& 4.12.16
36 Dauid quidem quum ſua ætate inſeruiſſet Dei conſilio, obdormiuit,& adiunctus eſt patribus ſuis, ſenſitque corruptionem 3.20.23

38. Noſ

38 Notum ſit igitur vobis, fratres, annunciari vobis remiſſionem peccatorum per iſtum 3.11.3,& 3.21.22
39 Et ab omnibus a quibus per Legem Moſis abſolui non potuiſtis, per hunc quemuis qui credat abſolui 2.17.5, & 3.11.3
43 Qui alloquentes eos, perſuaſerunt eis vt perſeuerarent in gratia Dei 2.5.8
48 Gentes autem hæc audientes gauiſæ ſunt, & glorificabant ſermonem Domini & crediderunt quoquot erant ordinati ad vitam æternam 3.2.11,& 3.24.2,& 3.24.13
52 Diſcipuli vero replebantur gaudio & Spiritu ſancto 3.2.6
14.16 Qui præteritis ætatibus ſiuit omnes Gentes ſuis ipſarum viis incedere 1.5.13,& 2.11.11
20 Sed quum cinxiſſent eum diſcipuli, ſurrexit,& ingreſſus eſt vrbem 3.2.6
22 Oportet nos per multas oppreſſiones ingredi in regnum Dei 3.8.1,& 3.18.7,& 3.25.8
23 Quumque ipſi per ſuffragia creaſſent per ſingulas Eccleſias Presbyteros, precatique eſſent cum ieiuniis, commendarũt eos domino in quem crediderant 4.3.7,& 4.3.12,& 4.3.15, & 4.12.16
15.7 Quum autem multa diſceptatio fuiſſet, ſurgens Petrus dixit eis, Viri fratres, vos ſcitis Deum iampridem inter nos elegiſſe me, 4.6.7
9 Nihilque diſcreuit inter nos & illos, fide purgatis,&c. 3.14.8,& 4.14.4
10 Nunc ergo quid tentatis Deum, impoſito iugo ceruici diſcipulorum 3.2.6
11 Imò per gratiam domini Ieſu Chriſti credimus nos ſeruatum iri, quemadmodum & illos 3.5.4
20 Sed ad eos ſcribendum vt abſtineant a pollutionibus idolorum, & ſcortatione, & ſuffocato, &c. 4.10.17,& 4.10.21
29 Videlicet vt abſtineatis ab iis quæ ſunt immolata ſimulacris, &c. 4.10.17
16.1 Peruenit autem Derbẽ & Lyſtram: & ecce, diſcipulus quidam erat illic nomine Timotheus, filius mulieris cuiuſdam Iudeæ fidelis,&c. 3.2.6
3 Eum itaque voluit Paulus ſecũ proficiſci & aſſumptum eum circuncidit, propter Iudæos qui in illis locis erant: 3.19.12
14 Quędam autem mulier nomine Lydia quæ purpuram vendebat in vrbe Thyatirorum, Deum colens, &c. 3.24.13
15 Quum verò baptiſata fuiſſet & familia eius,&c. 4.16.8
33 Et baptiſatus eſt ipſe, & omnes domeſtici illius illico 4.16.8
37 Paulus autem dixit eis, Cæſos nos publice, indicta cauſa, quum ſimus Romani, coniecerunt in carcerem, & nunc clam nos eiiciunt? non profectò: ſed veniant ipſi,& nos educant 4.20.19
17.27 Vt quærerent Deum, ſi fortè palpando eum inuenirent, quanquam profectò non longe abeſt ab vnoquoque noſtrûm 1.5.3,& 1.5.8,& 1.5.13
28 Per ipſum enim viuimus & mouemur, & ſumus, ſicut & quidam veſtratium poetarum dixerũt: nam huius progenies etiam ſumus 1.15.5,& 1.16.1,& 1.16.4
29 Progenies ergo Dei quum ſimus, non debemus exiſtimare auro aut argento, aut lapidi, ſculpturæ artificij aut commentationis hominum numen eſſe,&c. 1.11.2
30 Temporibus igitur iſtis ignorantiæ diſſimulatis Deus nunc denunciat omnibus vbique hominibus vt reſipiſcant 3.3.7
32 Quum audiſſent autem reſurrectionem mortuorum, alij quidem cauillabantur, &c. 3.25.7
18.18 Quum totondiſſet caput Cenchreis: habebat enim votum 4.13.16
23 Confirmans omnes diſcipulos 3.2.6
19.1 Vbi quum diſcipulos inueniſſet, dixit eis, &c. ibidem
3 In quid ergo baptiſati eſtis? at illi dixerunt, In Ioannis baptiſma 4.15.8, & 4.15.18
4 Ioannes quidem baptiſauit baptiſmo reſipiſcentiæ, dicens populo vt in eum qui venturus erat poſt ipſum, crederet 4.15.7
5 His igitur auditis baptiſati ſunt in nomen Domini Ieſu 4.15.6,& 4.15.8, & 4.15.18
6 Et cum eis impoſuiſſet manus Paulus, venit Spiritus ſanctus in eos: & loquebantur linguis, & prophetabant 4.3.15
12 Ita vt etiam ad ægrotos deferrentur a corpore eius ſudaria ſeu ſemicinctia, & diſcederent ab eis morbi, & ſpiritus mali ab eis exirent 4.19.18
13 Aggreſſi ſunt vero quidam ex circulatoribus Iudæis exorciſtis nominare ſuper eos qui habebant ſpiritus malos, nomen domini Ieſu, dicentes: Adiuramus vos per Ieſum quem Paulus prædicat 4.19.24
20.1 Poſtquam autem ceſſauit tumultus quum aduocaſſet Paulus, diſcipulos, & complexus eſſet, &c. 3.2.6
10 Quum deſcendiſſet autem Paulus, ruit in eum, & complexus dixit, Ne tumultuamini, anima enim eius in ipſo eſt 4.19.19
17 Miſſis autem Mileto nuntiis Epheſum, accerſiuit Presbyteros Eccleſiæ 4.3.8
18 Vos ſcitis, à primo die quo ingreſſus ſum Aſiam, quomodo vobiſcum per omne tempus fuerim 4.3.7
20 Vt nihil ſubterfugerim eorum quæ vobis conducerent, quominus ea vobis annuntiarem, & docerem vos publice, & per ſingulas domos 4.1.22, & 4.3.6,& 4.12.14
21 Teſtificans Iudæis ſimul & Græcis conuerſionem ad Deum, & fidem in dominum noſtrum Ieſum 3.2.1,& 3.3.2,& 3.3.5
26 Teſtor vos hodierno die, me purum eſſe a ſanguine omnium 4.4.3,& 4.12.2
28 Attendite igitur vos ipſos, & totum gregem in quo vos Spiritus ſanctus conſtituit Epiſcopos ad paſcendam Eccleſiam Dei, quã proprio illo ſanguine acquiſiuit 1.13.11,& 2.14.2,& 3.5.2,& 3.11.8,& 4.3.8,& 4.5 8
29 Ego hoc noui, poſt diſceſſum meum lupos graues, non parcentes gregi, ingreſſuros eſſe in vos 4.9.4
30 Et ex vobiſipſis exorituros qui loquantur peruerſa, vt diſcipulos poſt ſe abſtrahant ibidem
31 Ideo vigilate, memores me per triennium nocte & die non ceſſaſſe cum lacrymis monere vnumquemque 4.3.6
36 Et quum hæc dixiſſet, poſitis genibus ſuis orauit cum illis omnibus 4.19.2
21.4 Permanſimus autem ibidem dies ſeptem inuentis diſcipulis 3.2.6
22.1 Viri fratres & patres, audite meam, quã nunc apud vos vtor defenſionem 3.20.19
16 Exurge,& baptiſare,& ablue peccata tua, inuocato nomine domini 4.15.15
18 Et vidi eum qui mihi dixit, Feſtina, & exi cito ex Ieruſalem: quoniam non accipient teſtimonium tuum de me 4.17.17,& 4.17.29
25 Quum autem adſtrinxiſſent eum loris, dixit adſtanti Centurioni Paulus, Num hominem Romanum & indemnatum licet vobis flagellare? 4.20.19
23.1 Intuitus autem in conſeſſum oculis Paulus ait, Viri fratres, Ego omni conſcientia bona, ſeruiui Deo ad hunc vſque diem 3.17.14
8 Sadducæi quidem dicunt non eſſe reſurrectionem, neque Angelum, neque Spiritum 1.14.9,& 1.15.2,& 2.10.23,& 3.25.5
12 Orto autem die quidam ex Iudæis facta coitione deuouerunt ſeſe, dicentes, neque eſuros ſe, neque bibituros vſquequo trucidaſſent Paulum 4.13.3
24.12 Neque verò me in templo inuenerunt cum aliquo diſſerentem, aut coitionem turbæ facientem, neque in ſynagogis, neque in vrbe 4.20.19
15 Et ſpem habeam in Deum, fore quam etiam ij ipſi expectant reſurrectionem mortuorum, tum iuſtorum tum iniuſtorum 3.25.9
16 In hoc igitur me exerceo, vt cõſcientiam habeam ſine offendiculo, apud Deum & apud homines ſemper 3.19.16,& 4.10.4
25.10 Dixit autem Paulus, Ad tribunal Cęſaris ſto, vbi me oportet iudicari, Iudæis nulla in re iniuriam feci, ſicut & tu pulchre noſti 4.20.19
11 Nam ſiquam iniuriam ac dignum morte aliquid feci, non recuſo mori: ſin vero nihil eſt eorum quorum iſti me accuſant, nemo poteſt me illis condonare: Cæſarem appello 4.20.19
26.17 Eruens te ex hoc populo,& Gentibus ad quos nunc te mitto 3.2.1
18 Vt aperias oculos eorum vt ſe conuertant à tenebris ad lucem,& a poteſtate Satanę ad Deum, vt remiſſionem peccatorum & ſortem inter ſanctificatos accipiant, per fidem quę eſt in me ibidem
20 Sed iis primùm qui ſunt Damaſci,& Hieroſolymis, & per omnem regionem Iudææ, deinde & gentibus annuntiaui vt reſipiſcerent & reciperent ſe ad Deum, opera facientes digna iis qui reſipiſcunt 3.3.5
28.15 Vnde quum audiſſent fratres de rebus noſtris, prodierunt nobis in occurſum 4.6.17
16 Quum autem veniſſemus Romam, Centurio tradidit vinctos præfecto exercituum 4.6.15

25 Rectè ſanè Spiritus ſanctus loquutus eſt per Eſaiam Prophetam Patribus noſtris 1.13.15

AD ROMANOS.

1.1 PAulus ſeruus Ieſu Chriſti, ex Dei vocatione Apoſtolus, ſeparatus ad prædicandum Euangelium Dei, 2.14.6, & 4 ,.10
2 Quod ante promiſerat per prophetas ſuos in Scripturis ſanctis 2.10.3
3 De filio ſuo, facto ex ſemine dauidis ſecundum carnem. 2.13.1, & 2.13.3, & 2.14.6
4 Declarato filio Dei potenter ſecundum Spiritum ſanctificationis, per reſurrectionem a mortuis) nempe Ieſu Chriſto domino noſtro 2.16.13, & 4 19 22
5 Per quem accepimus gratiam & Apoſtolatum ad obedientiam fidei, inter omnes Gentes, &c. 3.2.6, & 3.2.8, & 3.2.29
7 Gratia vobis ſit & pax a Deo Patre noſtro & Domino Ieſu Chriſto 1.13.13
9 Teſtis eſt mihi Deus cui ſeruio ſpiritu meo in Euangelio Filij ipſius, quod indeſinenter meminerim veſtri 2.8.27
16 Non me pudet Euangelij Chriſti potentia Dei ſiquidem eſt ad ſalutem cuiuis credenti, Iudæo in primis tum etiam Græco. 2.9.4, & 2.10.3, & 3.2.29, & 4.1.5
17 Iuſtitia enim Dei per illum retegitur ex fide in fidem: ſicut ſcriptum eſt, Iuſtus ex fide viuet. 3.2.29, & 3.11.29, & 3.2.32
19 Quoniam id quod de Deo cognoſci poteſt, manifeſtum eſt ipſis: Deus enim eis manifeſtum fecit 1.5.1, & 1.5.13
21 Propterea quòd cum Deũ cognouerint, tamen vt Deum non glorificauerunt, neque gratias ei egerunt: ſed vani facti ſunt in ratiocinationibus &c. 1.5.12
22 Quum ſe profiterentur ſapientes, ſtulti facti ſunt 1.4.1
26 Propterea tradidit eos Deus ſœdis affectibus, &c. 1.18.2
28 Et ſicut non viſum eſt eis Deum in notitia retinere: ita tradidit eos Deus in mentem omnis iudicij expertem, vt facerent quæ minime conueniebant 1.18.2
2.6 Qui reddet vnicuique ſecundum opera ipſius 3.16 ,.& 3.18.1
11 Non enim eſt perſonarum acceptio apud Deum 3.23.10
12 Quicunque enim ſine Lege peccauerunt, ſine Lege quoque peribunt: & quicunque in Lege peccauerunt per Legem damnabuntur 2.2.22
13 Non enim qui audiunt Legem, iuſti ſunt apud Deum, ſed qui Legem præſtant iuſtificantur 3.11.15, & 3.17.13
14 Nam quum Gentes quæ legem non habent, natura quæ Legis ſunt faciant, iſti legem non habentes, 2.2.22
15 Vt oſtendant opus Legis ſcriptum in cordibus ſuis, vna teſtimonium reddente ipſorum conſcientia, & cogitationibus ſeſe mutuo accuſantibus &c. 3.19.15, & 4.10.3
25 Si tranſgreſſor Legis fueris, circumciſio tua facta eſt præputium 4.14.24
3.4 Imo eſto Deus verax, omnis autem homo mendax 4 15.17
9 Quid igitur? præcellimus? nullo modo. nam ante criminati ſumus Iudæos & Græcos omnes eſſe ſub peccato 3.4.6
10 Sicut ſcriptum eſt, Non eſt iuſtus ne vnus quidem 2.1.9, & . . , & 2.5.3
12 Non eſt qui faciat quod bonum eſt, non eſt vſque ad vnum 2.3.3
15 Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem 2.3.3
19 Scimus autem, quæcunque Lex dicit, iis qui in Lege ſunt dicere: vt omne os obturetur, & obnoxius fiat totus mundus condemnationi Dei 2.7.8, & 2.10.3, & 3.4.6
20 Propterea ex operibus Legis nulla caro iuſtificabitur in conſpectu eius: per Legem enim agnitio peccati 2.5.6, & 2.7.7, & 3.11.19
21 Nunc vero abſque Lege iuſtitia Dei patefacta eſt, comprobata teſtimonio Legis & prophetarum. 2.9.4, & 2.10.3, & 3.1 .18, & 3 11.19
23 Iuſtificantur autem gratis, id eſt eius gratia, per redemptionem factam in Ieſu Chriſto 2.5.3, & 2.165, & 2.17.5, & 3.4.30, & 3.11.4, & 3.11.19, & 3. 5.16, & .20.45
24 Quem propoſuit Deus vt eſſet placamentum per fidem, in ſanguine ipſius, ad declarandã iuſtitiam ſuam, per remiſſionem præcedentium peccatorum ex Dei tolerantia 4.15.3
25 Ad declarandam iuſtitiam ſuam præſenti tempore: vt ſit ipſe iuſtus, & iuſtificans eum qui eſt ex fide Ieſu 3.11.12, & 3.13.1, & 3.13.2, & 3.14.17
26 Vbi igitur glorificatio? excluſa eſt. per quam legem? operum? non, imo per legem fidei 3.11.13, & 3.1 .2
4.2 Nam ſi Abraham ex operibus iuſtificatus fuit, habet quod glorietur, at non apud Deum 3.11.13, & 3.11.18
3 Credidit Abraham deo, & imputatum eſt ei pro iuſtitia 3.17.8, & 3.17.10
4 Ei qui operatur merces non imputatur ex gratia, ſed ex debito 3.11.20
5 Ei vero qui non operatur, ſed credit in eum qui iuſtificat impium imputatur fides ſua pro iuſtitia 3.11.3, & 3.11.6
6 Sicut etiam Dauid pronuntiat beatum eum hominem cui Deus imputat iuſtitiam abſque operibus dicens 2.17.5, & 3.11.4, & 3.11.20, & 11.22
7 Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates & quorum obtecta ſunt peccata, 3.11.11
10 Quomodo ergo imputata eſt? cum eſſet in circunciſione, an quum eſſet in præputio? &c. 4.16.3
11 Et ſignum accepit circunciſionis, quod obſignaret iuſtitiam fidei, quæ fuerat in præputio. 4.14.5, & 4.14.21, & 4.14.23, & 4.16.20
12 Et pater circunciſionis, iis videlicet qui non ſolum ſunt ex circunciſione, &c. 4.16 12
13 Non enim per Legem promiſſio ceſſit Abrahæ, aut ſemini eius vt eſſet hæres mundi, ſed per iuſtitiam fidei 3.14.11
14 Etenim ſi ij qui ex lege ſunt, hæredes ſunt, inanis facta eſt fides, & vana reddita eſt promiſſio. 3.11.11, & 3.13.3
15 Nam lex iram efficit: ſiquidem vbi non eſt lex, ibi nec tranſgreſſio eſt 2.7.7, & 3.11.19
17 Sicut ſcriptum eſt (patrem multarum gentium conſtitui te) coram eo cui credidit, Deo videlicet viuificante mortuos, & vocante quæ non ſunt, tanquam ſint. 2.10.11, & 3.2.25, & 3.14.5
21 Ac plane perſuaſum habens, eum quod promiſerat, poſſe etiam facere 3.2.31
25 Traditum in mortem propter offenſas noſtras, & excitatum propter iuſtificationem noſtram. 2.15.5, & 2.16.13, & 2.17.5
5.1 Iuſtificati igitur ex fide, pacem habemus erga Deum per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum 3.2.10, & 3.13.6
3 Scientes quòd oppreſſio patientiam efficiat 3 8.3
5 Porro ſpes non pudefacit, quod charitas Dei effuſa ſit in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis 3.1.2, & 3.2.12
8 Commendat autem ſuam charitatem erga nos Deus, quod quum adhuc eſſemus peccatores, Chriſtus pro nobis mortuus ſit 2.11.4, & 2.16.4, & 3.4.25
9 Iuſtificati igitur eius ſanguine, ſeruabimur nunc multo magis per eum ab ira 2.16.5
10 Nam ſi quum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per Filij eius mortem, multo magis reconciliati ſeruabimur per vitam ipſius: 2.16.2, & 2.16.4, & 2.17.3, & 2.16.4, & 2.17.6, & 3.11.21, & 3.14.6
12 Sicut per vnum hominem peccatum in mundum introiit, ac per peccatum mors: & ita in omnes homines mors tranſiit, in quo omnes peccarunt 2.1.6, & . .1.8, & 2. 1.4
15 Ac non vt offenſa, ita etiam eſt quod Deus gratificatur, nam ſi illius vnius offenſa multi mortui ſunt, multo magis gratia Dei & donum per gratiam quæ eſt vnius hominis Ieſu Chriſti, &c. 3.5.4
16 Neque vt illud quod introiit per vnum qui peccauit, ita eſt beneficium, nam reatus quidem ex vna offenſa introiit ad condemnationem: quod autem gratificatur Deus, datur ex multis offenſis ad iuſtificationem 2.17.3, & 2.17.4
19 Sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores cõſtituti ſunt multi, ita per vnius obedientiam, iuſti conſtituentur multi. 1.1.4, & 2.16.5, & 2.17.3, & 3.11.4, & 3.11.9, & 3.11.12, & 3.11.23, & 4.14.21
20 Lex vero introiit vt augeretur offenſa: ſed vbi auctum eſt peccatum, ibi ſuperabundauit gratia 2.5.6, & 2.7.7
6.3 An ignoratis nos quotquot baptiſati ſumus in Chriſtum Ieſum, in mortem eius eſſe baptiſatos? 4.15.5
4 Sepulti igitur ſumus vnà cum eo per Baptiſmum in mortem: vt ſicut excitatus eſt Chriſtus ex mortuis in gloriam Patris, ita & nos noua vita ambulemus, 2.8.31, & 2.16.7, & 2.16.13, & 3.3.5, & 4.16.16, & 4.16.21, & 4.19.8
6 Illud ſcientes, veterem illum noſtrum hominem cum illo crucifixum eſſe, vt eneruetur corpus peccati, na

poſtḣ

poſthac nos ſeruiamus peccato 3.3.9,& 3.3.11
12 Ne regnet igitur peccatum in mortali veſtro corpore, vt obediatis peccato in cupiditatibus corporis 3.3.13
14 Peccatum vobis non dominabitur, non enim eſtis ſub lege, ſed ſub gratia 3.19.6,& 4.15.12
18 Liberati igitur a peccato, mancipati eſtis iuſtitiæ 3.6.3,& 3.16.1
19 Humanum more loquor, propter infirmitatem carnis veſtræ. Itaque ſicut ſtitiſtis membra veſtra ſerua impuritati & iniquitati ad patrandam iniquitatem,&c. 1.14.10,& 3.25.8
23 Stipendia peccati mors, donum autem Dei eſt vita æterna in Chriſto Ieſu Domino noſtro.2.8.58,& 3.2.16,& 3.13.6
7.1 An ignoratis fratres, (peritos enim alloquor) Legem tantiſper dominari homini quoad ipſe vixerit? 4.15.12
7 Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? Abſit. Imò, peccatum non cognoui niſi per Legem,&c. 2.5.6,& 2.7.6
12 Itaque lex ipſa quidem, ſancta, & mandatum illud ſanctum, iuſtum ac bonum 2.9.4
14 Scimus enim Legem eſſe ſpiritualem 2.8.6
15 Quod enim perpetro, non agnoſco: non enim quod volo, hoc ago, ſed quod odi, hoc facio 1.2.27
18 Noui enim in me non habitare, (id eſt in carne mea) bonum: nam velle adeſt mihi,&c. 2.1.9
19 Non facio bonum quod volo: ſed malum quod nolo hoc ago: 2.2.27.& 3.3.11
20 Quod ſi id facio quod ego nolo, non amplius ego id perpetro: ſed peccatum quod in me habitat id perpetrat 1.2.27
23 Sed video aliam legem in membris meis rebellantem legi mentis meæ, & captiuum reddentem me legi peccati quæ eſt in membris meis 3.3.14
24 Miſer ego homo: quis me eripiet ex iſto corpore mortis? 3.9.4,& 3.11.11,& 4.15.11
8.1 Nulla igitur nunc eſt condemnatio iis qui ſunt in Chriſto Ieſu, id eſt qui non ſecundum carnem incedunt, 3.4.18,& 4.15.12
3 Quum enim Legis impotentia nihil poſſet in carne, Deus ſuo ipſius Filio miſſo conformato carni peccato obnoxiæ, idque pro peccato, condemnauit peccatum in carne 2.7.5,& 1.11.4,& 2.13.1,& 2.13.4,& 2.16.6,& 3.2.32,& 3.4.27,& 3.11.23
6 Nam intelligentia carnis, mors eſt: intelligentia vero ſpiritus vita & pax 2.3.1
7 Propterea quod intelligentia carnis, inimicitia eſt aduerſus Deum, Legi enim Dei non ſubiicitur: nam ne poteſt quidem 2.1.9,& 3.3.8,& 3.20.14
9 Vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu: ſiquidem ſpiritus Dei habitat in vobis: quod ſiquis ſpiritum Chriſti non habet, is non eſt eius.3.1.2,& 3.2.39,& 4.17.12
10 Porrò ſi Chriſtus in vobis eſt, corpus quidem mortuum eſt propter peccatum: ſpiritus autem vita eſt propter iuſtitiam.2.1.6,& 3.1.3,& 3.2.24,& 3.25.3,& 4.17.12
11 Si ſpiritus eius qui excitauit Ieſum a mortuis, habitat in vobis, is qui excitauit Chriſtum ex mortuis, viuificabit etiam mortalia corpora veſtra per inhabitantem eius Spiritum in vobis 1.13.18,& 3.1.2,& 3.2.39,& 3.25.3,& 3.25.8,& 4.17.12
14 Quotquot Spiritu Dei ducuntur, ij ſunt filij Dei 3.2.39
15 Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis rurſum ad metum, ſeu accepiſtis Spiritum adoptionis,&c.2.11.9,& 1.14.5,& 3.1.3,& 3.2.11,& 3.13.5,& 3.20.1,& 3.24.1,& 4.19.12
16 Qui ipſe Spiritus teſtatur vna cum ſpiritu noſtro, nos eſſe filios Dei 3.2.39
17 Quod ſi filij, etiam heredes: heredes quidem Dei, coheredes autem Chriſti,&c. 2.12.2
19 Res creatæ quaſi exerto capite obſeruantes, expectant reuelationem filiorum Dei 3.9.1,& 3.25.1
20 Res creatæ vanitati ſubiectæ ſunt, non ſua ſponte,&c. 2.1.5
21 Scimus omnes res creatas vna ſuſpirare & vna parturire ad hoc vſque tempus 1.1.5,& 3.25.2
22 Neque verò illæ ſolùm ſed & ipſi qui primitias ſpiritus habemus, nos ipſi inquam apud nos ipſos ſuſpiramus, adoptionem expectantes, id eſt redemptionem corporis noſtri. 3.18.3,& 3.25.11
23 Spe ſeruati ſumus, ſpes autem ſi cernatur, non eſt ſpes,&c. 2.9.3
24 Si vero quod non videmus ſperamus, nempe per patientiam expectemus, 3.2.41,& 3.2.43,& 3.25.1
25 Itidem autem & Spiritus vna ſubleuat infirmitates noſtras, quid enim precemur vt oportet, non nouimus,&c. 3.20.5
26 Qui ſcrutatur corda, nouit quis ſit ſenſus Spiritus: quia ſecundum Deum interpellat pro ſanctis 3.20.5,& 3.20.34,& 3.18.7,& 3.24.1
28 Quos præſciuit, eoſdem prædeſtinauit, vt conformes fiant imagini filij ſui: vt is ſit primogenitus inter multos fratres.2.13.2,& 3.1.1,& 3.1.3,& 3.5.1,& 3.15.8
29 Quos vero prædeſtinauit, eos etiam vocauit: & quos vocauit eos etiam iuſtificauit: quos autem iuſtificauit,&c. 2.5.2,& 3.14.20,& 3.18.4,& 3.24.6
31 Is quidem qui proprio filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum, quî non etiam cum eo omnia nobis gratificabitur? 2.14.7,& 2.17.6,& 3.24.5
32 Quis intentabit crimina aduerſus electos Dei? Deus is eſt qui iuſtificat 3.11.3,& 3.11.6,& 3.11.11
33 Quis eſt qui condemnet? Chriſtus is eſt qui mortuus eſt, imo verò qui etiam reſuſcitatus eſt, qui etiam eſt ad dextram Dei,&c. 2.16.13,& 2.16.16,& 2.16.18,& 3.20.20
34 Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? num oppreſſio, num anguſtia, num perſequutio, num fames, num nuditas, num periculum, num gladius? 3.24.4
35 Cauſa tua occidimur totum diem, habiti ſumus velut oues deſtinatæ mactationi 3.9.6,& 3.25.3,& 3.24.19
37 Nam mihi perſuaſum eſt neque mortem, neque vitam, neque Angelos, neque principatus, neque poteſtates, neque inſtantia, neque futura 3.2.16,& 3.1.40,& 3.15.8,& 3.24.6
38 Neque ſublimitatem, neque profunditatem neque rem vllam aliam creatam poſſe nos ſeparare a charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro 3.2.16,& 3.2.18,& 3.2.40
9.3 Optarim enim ego ipſe anathema eſſe a Chriſto, pro fratribus meis, cognatis inquam meis ſecundum carnem: 3.2.35
5 Quorum ſunt Patres, & ij ex quibus Chriſtus quod ad carnem attinet, qui eſt ſupra omnes Deus laudandus in ſecula, Amen. 1.13.11,& 2.13.3,& 2.13.1,& 2.14.6
6 Non omnes qui ſunt ex patre Iſraele, ſunt Iſrael. 3.21 4,& 4.1.3
7 Neque quia ſunt ſemen Abrahæ, ideo omnes ſunt filij ſed in Iſaac vocabitur tibi ſemen 3.21.7,& 4.16.14
8 Hoc eſt, non qui filij carnis, ij filij Dei: ſed qui ſunt filij promiſſionis, cenſentur in ſemine 3.21.7
11 Nondum natis pueris, quum nihil feciſſent boni vel mali, vt propoſitum Dei quod eſt ſecundum ipſius electionem 3.22 4
12 Non ex operibus ſed ex vocante, firmum maneret, dictum eſt ei, Maior ſeruiet minori 3.2.25
13 Sicut ſcriptum eſt, Iacob dilexi, Eſau vero odio habui 3.21.7,& 3.22.11
14 Quid igitur dicemus? num iniuſtitia eſt apud Deum? Abſit 3.22.8
15 Miſerebor cuius miſertus fuero, & commiſerabor quem commiſeratus fuero 3.22.6
16 Nempe igitur electio non eſt eius qui velit, neque eius qui currat, ſed miſerentis Dei 2.1.4,& 2.5.17,& 3.14.1
17 Ad hoc ipſum excitaui te vt oſtendam in te poteſtatem meam,&c. 3.24.14
18 Itaque cuius vult miſeretur, quem autem vult indurat 1.18.2,& 3.22.11
20 Imò verò, ô homo, tu qui es qui ex aduerſo reſponſas Deo? 3.23.1,& 3.23.4,& 3.24.16
21 An non habet poteſtatem figulus in lutum, vt ex eadem maſſa &c. 3.17.5
22 Quid verò ſi volens, oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuam, pertulit multa lenitate vaſa iræ,&c. 1.14.18,& 3.23.1
24 Quos etiam vocauit nimirum nos non ſolùm ex Iudæis, verumetiam ex Gentibus 3.24.16
27 Eſaias autem clamat ſuper Iſrael, Etiamſi fuerit numerus filiorum Iſrael vt arena maris, reliquiæ ſeruabuntur 3.21.7
32 Offenderunt ad lapidem offendiculi 1.13.23
33 Ecce, pono in Sion lapidem offendiculi & petram offenſionis: 1.13.11

Quiſq

Quiſquis credit in eum non pudefiet 1.13.13
10.3 Nam ignorantes Dei iuſtitiam, & propriam iuſtitiam ſtudentes, &c. 3.11.13
4 Finis Legis eſt Chriſtus ad iuſtitiam cuiuis credenti.1.6.2,& 2.6.4,& 2.7.2,& 3.22.6,& 4.8.13
5 Qui præſtiterit ea,viuet per illa.3.11.14,& 3.11.17,& 3.17 3
6 At quæ ex fide eſt iuſtitia, ita dicit, Ne dixeris in corde tuo, Quis aſcendet in cælum? &c. 1.17.2
7 Aut quis deſcendet in abyſſum? Hoc eſt Chriſtum ex mortuis reducere ibidem
8 Hoc eſt verbum illud fidei quod prędicamus.1.5.11,& 3.2.29,& 3.2.30,& 4.14 14
9 Quod ſi confeſſus fueris ore tuo dominum Ieſum, & credideris in, &c. 3.11.4
10 Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem 3.2.2,& 3.2.8
11 Quiſquis credit in eum non pudefiet 1.13.13
14 Quomodo igitur inuocabunt eum in quem non crediderint? &c.3.20.1,& 3 20.11
17 Fides ex auditu: auditus, &c. 3.20.27,& 4 1.5,& 4.8.9,& 4.16.19,& 4.6 31
11.2 Non abiecit Deus populum ſuum quem præcognouit,&c. 3.22.6
4 Sed quid dicit ei diuinum reſponſum? Feci vt remanſerint mihi ſeptem millia virorum qui non flexerunt genu imagini Baal 4.1.2
5 Ita igitur & hoc tempore reſeruatio ſecundum electionem gratuitam facta eſt 3.21.1,& 3.21.7
6 Quod ſi per gratiam non iam ex operibus alioqui gratia iam non eſt gratia,&c. 3.14.5
16 Quod ſi primitiæ ſanctæ, ſancta etiam maſſa, & ſi radix ſancta eſt, etiam rami 4.16.15
17 Quod ſi nonnulli rami defracti ſunt, tu verò quum eſſes oleaſter inſitus es pro ipſis, & particeps radicis & pinguedinis oleæ factus es 3.1.1
20 Rectè: per infidelitatē defracti ſunt, tu verò per fidem ſtas.ne efferor animo,ſed time 2.3.21,& 3.14.6
26 Et ita totus Iſrael ſeruabitur, ſicut ſcriptum eſt,veniet ex Sion ille liberator & auertet impietates Iacob 3.3.21
29 Dona & vocatio Dei eiuſmodi ſunt vt eorum ipſum pœnitere non poſſit 4.16.14
32 Concluſit Deus omnes in contumacia,vt omnium miſereretur.2.7.8,& 3.23.11,& 3.24.16
33 O profundas diuitias tum ſapientiæ, tum cognitionis Dei, quam inſcrutabilia ſunt eius iudicia, & eius viæ inperueſtigabiles 1.17.2,& 3.23.5
34 Quis cognouit mentem Domini? aut quis ei fuit a conſilio.3.2.34,& 4.18.19,& 4.19.2
35 An quis prior dedit ei, & reddetur ei? 3.14.5,& 3.22.3,& 3.23.11
36 Nam ex eo, & per eum, & in ipſum ſunt omnia 3.8.13
12.1 Precor igitur vos fratres,per miſerationes Dei, vt ſiſtatis corpora veſtra hoſtiam viuam, ſanctam, acceptam Deo,rationalem illum cultum veſtrum 2.5.4,& 3.7.1,& 3.16.3,& 4.18.16
2 Et ne configuremini ſeculo iſti, ſed transformemini per renouationem mentis veſtræ, ad hoc vt probetis quę ſit voluntas Dei,bona illa,accepta,ac perfecta 2.1.9,& 4.16.4
3 Prout cuique Deus partitus eſt menſuram fidei 4.13.3,& 4.16.4
4 Quemadmodum in vno corpore membra multa habemus, membra autem omnia eandem non habent actionem 3.16.2
6 Siue prophetiam, prophetemus pro proportione fidei 4.16.4,& 4.17.32
7 Siue miniſterium,verſemur in miniſtrando: tum is qui docet in docendo 4 3.8
8 Tum qui exhortatur in exhortatione: qui diſtribuit cum ſimplicitate: qui præeſt cum diligentia: qui miſeretur cum hilaritate. 4.3.8,& 4.3.9,& 4 11.1,& 4 20.4
10 Fraterna charitate alij ad alios amandos propenſi: honore alij alios præeuntes 3.7.4
14 Benedicite iis qui vos inſectantur, benedicite, inquam, & ne imprecamini 4.20.20
19 Non voſmetipſos vlciſcimini, dilecti, ſed date locum iræ: ſcriptum eſt enim,Mihi eſt vltio, ego rependam, dicit Dominus 4.20.19
21 Ne vincitor ab eo quod malum eſt, ſed vince bonitate malitiam 4.20.20
13.1 Omnis anima poteſtatibus ſupereminentibus ſubiecta eſto, non enim eſt poteſtas niſi a Deo: & quæ ſunt poteſtates,a Deo ſunt ordinatæ.3.19.15,& 4.20.3,& 4.20.5,& 4.20.4,& 4.20.7,& 4.20.23
4 Princeps enim Dei miniſter eſt tuo bono. quod ſi feceris quod malum eſt,metue,non enim temerè gladium geſtat,nam Dei miniſter eſt,vltor ad iram ei qui quod malum eſt fecerit 4.20.10,& 4.20.17,& 4.20.19
5 Quapropter neceſſe eſt ſubijci, non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam. 3.19.15,& 4.10.3,& 4.20.22
6 Propter hoc enim tributa ſoluitis: ſiquidem Dei miniſtri ſunt in hoc ipſum incumbentes 4.20.13
8 Nemini quicquam debete,niſi,vt alij alios diligatis: nam qui diligit alterum Legem impleuit 2.8.57
9 Siquidem illud, Non mœchaberis, non occides, non furaberis, non falſum teſtimonium dices, & ſiquod aliud eſt mandatum, in hoc ſermone ſummatim comprehenditur, Diliges proximum tuum ſicut teipſum 2.8.57
14 Sed induimini Domino Ieſu Chriſto,& carnis curam ne habete,ad explendas cupiditates 3.1.1,& 3.10.2
14.1 Eum qui fide eſt infirmatus aſſumite,non tamen ad certamina diſputationum 3.10.11
5 Alius quidem æſtimat diem præ die, alius autem peræque æſtimat quemnis diem. Vnuſquiſque in animo ſuo plene certus eſto 2.8.33
10 Omnes ſiſtemur apud tribunal Chriſti 1.13.13,& 3.5.8
11 Scriptum eſt enim, Viuo ego, dicit Dominus; quoniam mihi ſeſe flectet omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo 1.13.11,& 1.13.13,& 3.15.7
13 Ne amplius igitur alius de alio iudicemus: ſed hic potius adhibete iudicium vt ne offendiculum ponatis fratri 3.19.11,& 4.10.10
14 Noui & perſuaſum habeo per dominum Ieſum, nihil eſſe impurum per ſe, ſed ei qui exiſtimat aliquid eſſe impurum 3.19.8
17 Non eſt regnum Dei eſca & potus, ſed iuſtitia & pax, & gaudium per Spiritum ſanctum 2.15.4,& 3.17.4
22 Tu fidem habes: apud temetipſum habe coram Deo. Beatus qui non condemnat ſeipſum in eo quod approbat 3.19.8
23 Qui verò ambigit ſi ederit,condemnatus eſt, quoniam non edit ex fide: quicquid verò ex fide non eſt,peccatum eſt. 3.5.10,& 3.15.6,& 4.13.17,& 4.15.22
15.1 Debemus nos qui firmi ſumus,imbecillitates infirmorum portare, ac non indulgere nobiſipſis 3.19.11
5 Deus autem patientiæ, & conſolationis author,det vobis vt eodem animo inter vos mutuo affecti ſitis, ſecundum Ieſum Chriſtum 4.2.5
6 Vt concorditer vno ore glorificetis Deum,ac patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti 3.20.19,& 3.20.38
8 Illud autem dico, Ieſum Chriſtum miniſtrum fuiſſe circonciſionis, vt confirmaret promiſſiones patrum 3.2.32,& 4 16.15
12 Erit radix Ieſſe, & qui exurgat ad imperandum Gentibus,in ipſo Gentes ſperabunt 1.13.13
19 Adeò vt ab Ieruſalem & circumiacentibus regionibus,vſque ad Illyricum,impleuerim prædicandi Euangelij Chriſti munus 4.3.4
20 Ita porro ambiens prædicare Euangelium, non vbi nominatus eſſet Chriſtus ibidem
25 Nunc autem proficiſcor Hieroſolymam,miniſtrans ſanctis 4.6.14
30 Precor autem vos,fratres, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & per charitatem ſpiritus, vt mecum certetis veſtris pro me apud Deum precibus 3.20.20
16.3 Salutate Priſcillam & Aquilam, adiutores meos in Chriſto Ieſu. 4.6.14
7 Salutate Andronicum & Iuniam,cognatos meos, & concaptiuos meos, qui ſunt inſignes inter Apoſtolos, qui etiam ante me fuerunt in Chriſto 4.3.5
20 Porrò Deus pacis princeps conteret Satanam ſub pedes veſtros citò 1.14.18,& 3.15.5
25 Ex reuelatione miniſterij quod à temporibus æternis tacitum fuit 2.9.4
26 Nunc verò factum eſt manifeſtum, & per Scripturas propheticas, &c. 2.9.4

AD CORINTHIOS I.

1.1 PAulus vocatus une Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem Dei, & Soſthenes frater, 4.3.10
3 Gratia vobis & pax a Deo patre noſtro,& domino Ieſu Chriſto 1.13.13

9 Fidelis Deus per quem vocati eſtis ad communionem filij ipſius Ieſu Chriſti, &c. 3.5.5

11 Declaratum eſt mihi de vobis, fratres mei, a domeſticis Chloes, quod lites ſint inter vos 4.1.14

12 Hoc autem dico, vnumquenque veſtrum dicere, Ego quidem ſum Pauli, &c. 4.13.14

13 Num diſpertitus eſt Chriſtus? num Paulus crucifixus eſt pro vobis, aut in nomen Pauli baptizati fuiſtis? 3.5.2, & 4.15.13

20 Vbi ſapiens? vbi ſcriba? vbi inquiſitor ſeculi iſtius? 2.1.20

21 Poſtquam in Dei ſapientia mundus non cognouit Deum, ex eius ſapientia, placuit Deo per ſtultam prædicationem ſeruare credentes 2.6.1

23 Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem offendiculum, Græcis vero ſtultitiam, 3.24.14

26 Videtis vocationem veſtram, fratres, vos videlicet non eſſe multos ſapientes, ſecundum carnem, non multos potentes, non multos nobiles 3.23.10

30 Ex ipſo autem vos eſtis in Chriſto Ieſu, qui factus eſt nobis ſapientia a Deo, iuſtitiaque & ſanctificatio, &c. 2.15.2, & 2.16.19, & 3.3.19, & 3.4.30, & 3.11.6, & 3.12.12, & 3.14.17, & 3.15.5, & 3.16.1

2.2 Non decreui quicquam ſcire inter vos niſi Ieſum Chriſtum, eúmque crucifixum. 1.13.13, & 2.12.4, & 2.12.5, & 2.15.2, & 3.2.1, & 3.2.32

4 Neque oratio mea, neque prædicatio mea verſata eſt in perſuaſoriis humanę ſapientiæ verbis, ſed in demonſtratione ſpiritualis, &c. 1.8.1, & 3.2.35, & 4.1.6, & 4.14.11

5 Ne fides veſtra conſiſtat in ſapientia hominum, ſed in potentia Dei 3.2.35

8 Quam nemo principum huius ſeculi cognouit, nam ſi cognouiſſent, &c. 1.5.12, & 2.14.2, & 4.17.30

10 Nobis autem Deus ea reuelauit per ſpiritum ſuum. Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam profunditates Dei 1.13.14, & 3.2.34

11 Quis enim hominum nouit ea quæ ſunt hominis niſi ſpiritus hominis qui eſt in eo? ita etiam ea quæ ſunt Dei nemo nouit niſi Spiritus Dei 3.2.34

12 Nos verò non ſpiritum mundi accepimus, ſed Spiritum qui eſt ex Deo: vt ſciamus quæ Deus eſt nobis gratificatus 3.2.39, & 4.8.11

13 Spiritualia cum iis quæ ſunt ſpiritualia coniungentes 4.16.31

14 Animalis autem homo non eſt capax eorum quæ ſunt Spiritus Dei. Sunt enim ei ſtultitia, nec poteſt ea cognoſcere, quia ſpiritualiter diiudicantur 2.2.20, & 3.2.34

16 Quis nouit mentem domini, qui inſtructurus ſit eum? nos autem Chriſti mentem habemus 1.13.14, & 3.13.4

3.2 Lactis potu vos alui, & non eſca: nondum enim poteratis id ferre. Imo ne nunc quidem adhuc poteſtis 3.19.13

3 Quum enim in vobis ſint liuor & contentio, & diſſidia, nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem inceditis? 4.1.14

4 Etenim quum dicit quidam, Ego quidem ſum Pauli, alter vero, ego ſum Apollo, nonne carnales eſtis? 4.4.2, & 4.13.14

6 Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus dedit incrementum. 2.5.4, & 3.25.14, & 4.1.6

8 Vnuſquiſque ſuam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem. 3.16.3, & 3.18.1

9 Dei ſumus adminiſtri: Dei aruum, Dei ædificatio eſtis 2.5.17, & 4.1.6

11 Fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt quod eſt Ieſus Chriſtus 3.15.5, & 4.6.6

12 Siquis ſuperædificet ſuper fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretioſos, ligna, fœnum, ſtipulam 3.5.9

13 Cuiuſque opus manifeſtum fiet: dies enim declarabit, nam per ignem retegetur, &c. ibidem

14 Si cuius opus manebit, quod ſuperædificauerit, mercedem accipiet ibidem

15 Si cuius opus exuſtum fuerit, damnum faciet: ipſe vero ſeruabitur, ita tamen vt per ignem ibidem

16 An neſcitis vos eſſe templum Dei, & Spiritum Dei habitare in vobis? 3.6.3, & 3.16.2, & 3.25.7, & 4.5.1, & 1.13.15

19 Sapientia mundi huius, ſtultitia eſt apud Deum. Scriptum eſt enim, Carpit ſapientes cum ſapientia ipſorum 1.5.7, 2.2.20

21 Itaque nullus glorietur in hominibus: omnia namque veſtra ſunt 4.19.1

4.1 Sic de nobis reputet homo vt de miniſtris Chriſti, & diſpenſatoribus myſteriorum Dei 4.1.6, & 4.5.9

4 Nullius rei mihi conſcius ſum, ſed non per hoc iuſtificatus ſum: qui Dominus is eſt qui me diiudicat. 1.14.18, 3.12.2, & 3.17.14

5 Ne ante tempus quicquam iudicate, vſquedum venerit Dominus, qui & illuſtraturus eſt occulta tenebrarum, & manifeſta faciet conſilia cordium 3.12.4

7 Quis te diſcernit? quid autem habes quod non acceperis? quod ſi etiam accepiſti quid gloriaris, vt qui non acceperis? 2.5.2, & 3.7.4, & 3.24.12

15 In Chriſto Ieſu per Euangelium ego vos genui 4.1.6

5.1 Omnino auditur eſſe inter vos ſcortatio, & eiuſmodi ſcortatio, quæ ne inter gentes quidem nominatur, &c. 4.1.14

2 Et vos inflati eſtis, ac non potius luxiſtis, vt tolleretur e medio veſtri qui facinus hoc patrauit 4.1.15

4 Vobis & meo Spiritu in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti congregatis, cum poteſtate domini Ieſu Chriſti 4.11.5, & 4.12.4

5 Eiuſmodi inquam homo tradatur Satanæ, ad interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit die illo Domini Ieſu. 4.12.5, & 4.12.6

6 An neſcitis paululo fermenti, totam maſſam fermentari? 4.52.5

7 Etenim Paſcha noſtrum pro nobis ſacrificatum eſt, nempe Chriſtus 4.12.13, & 4.18.3

11 Siquis quum frater nominetur, ſit ſcortator, aut auarus, aut idololatra, aut conuitiator, ebrioſus, aut rapax, cum eiuſmodi, inquam, ne edatis quidem 4.1.15, & 4.12.5

12 Quid enim mea intereſt etiam de extraneis iudicare? nonne de iis qui intus ſunt, vos iudicatis? 4.11.5

6.6 Sed frater cum fratre iudicio experitur, idque ſub infidelibus 4.20.21

7 Iam omnino impotentia in vobis eſt, quod iudicia habetis inter vosmetipſos 4.1.14

9 An ignoratis iniuſtos non eſſe Dei hæreditatem poſſeſſuros? 3.4.21, & 3.24.10

10 Ne errate, neque ſcortatores, neque idololatrę, neque mœchi, neque molles, neque qui concumbunt cum maſculis, neque fures, neque auari, neque ebrioſi, neque conuitiatores, neque rapaces, regni Dei hæreditatem poſſidebunt 3.4.31

11 Iuſtificati eſtis in nomine Domini Ieſu, & per Spiritum Dei noſtri. 2.13.14, & 3.1.1, & 3.6.3, & 3.14.6, & 3.24.10

13 Eſcæ ventri deſtinatę ſunt, & venter eſcis: Deus autem & hunc & eas abolebit 3.25.8, & 4.13.9, & 4.19.7

15 An ignoratis corpora veſtra eſſe membra Chriſti? 3.6.3, & 3.25.8, & 4.17.9

19 An ignoratis corpus veſtrum eſſe templum Spiritus ſancti, qui eſt in vobis, quem habetis a Deo, &c. 1.13.15, & 3.3.9, & 3.25.8, & 3.15.7, & 4.3.1

20 Nam empti eſtis pretio: glorificate igitur Deum in corpore veſtro & in ſpiritu veſtro, quæ ſunt Dei. 2.17.5, & 3.25.7

7.2 Sed propter fornicationem, ſuam quiſque vxorem habeat, & propriumquæque virum habeat 3.8.43

3 Vxori vir debitam beneuolentiam reddat: ſimiliter autem & vxor viro 4.12.19

5 Ne fraudate alius alium, niſi ſiquid ex conſenſu ad tempus, vt vacetis ieiunio & precibus: & rurſum ſimul conuenite ne tentet vos Satanas propter incontinentiam veſtram ibidem

7 Velim omnes homines eſſe vt etiam ipſe ſum: ſed vnuſquiſque proprium donum habet ex Deo, alius quidem ita, alius autem ita 2.8.42

9 Quod ſi non continent, matrimonium contrahant: nam melius eſt matrimonium contrahere, quam vri 2.8.43, & 4.13.17

14 Maritus infidelis, ſanctificatus eſt vxori, & vxor infidelis ſanctificata eſt viro: alioqui certe liberi veſtri impuri eſſent: nunc autem ſancti ſunt 2.17, & 4.16.6, & 4.16.15, & 4.16.31

19 Circunciſio nihil eſt, & præputium nihil eſt, ſed obſeruatio mandatorum Dei 4.14.14

21 Seruus vocatus es? ne tibi ſit curæ: ſed ſi potes etiam liber fieri, potius eo vtere 4.10.1

23 Pretio empti eſtis, ne eſtote ſerui hominum 4.10.32

31 Qui vtuntur mundo hoc, vt non abutentes, præterit enim ſpecies huius mundi 3.10.1, & 3.10.4, & 4.19.7

34 Quæ eſt innupta, curat ea quæ ſunt Domini, vt ſit ſancta cum corpore tum

cum ſpiritu, &c. 2.8.43
35 Hoc autem dico veſtro commodo: non vt laqueum vobis iniiciam, &c. 4.10.2
8.1 Cæterum de iis quæ idolis immolantur, ſcimus nos omnes ſcientia eſſe præditos 4.10.22
5 Etiamſi ſint qui dicantur dij & in cœlo & in terra 1.13.11
6 Nobis tamen vnus eſt Deus Pater ille, a quo omnia & nos in ipſo: & vnus Dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum. 1.13.11 & 2.3.6, & 2.14.3, & 2.15.5
9 Sed videte nequo modo poteſtas illa veſtra offendiculo ſit iis qui infirmi ſunt 3.19.11, & 4.10.22
9.1 Nónne ſum Apoſtolus? nónne ſum liber? nónne Ieſum Chriſtum Dominum noſtrū vidi? nónne opus meum vos eſtis in Domino? 3.14.15, & 4.1.14 & 4.17.17, & 4.17.29
2 Sigillum Apoſtolatus mei eſtis in Domino 4.1.6
5 Annon habemus poteſtatem ſororem vxorem circunducendi, vt reliqui Apoſtoli, & fratres Domini, & Cephas? 4.12.25
12 Atqui non vſi fuimus iure iſto: ſed omnia ſuſtinemus, ne quid remoremur Euangelium Chriſti 3.14.15
16 Væ autem mihi eſt, niſi Euangeliſem 4.3.6
19 Quum liber ſim ab omnibus, omnibus meipſum ſeruum feci, vt plures lucrifaciam 1.19.12
20 Et factus ſum Iudæis vt Iudæus, vt Iudæos lucrifaciam, &c. 4.19.16
22 Factus ſum infirmis vt infirmus, vt infirmos lucrifaciam: omnibus factus ſum omnia, vt omnino aliquos ſeruem 3.19.12
10.1 Nolim autem vos ignorare, fratres, Patres noſtros omnes ſub illa nube fuiſſe, & omnes per mare tranſiſſe, &c. 2.10.5
2 Et omnes in Moſen baptizatos eſſe nube & mari 4.15.9
3 Et omnes eandem eſcam ſpiritualem ediſſe 4.14.23, & 4.18.20
4 Et omnes eundem potum ſpiritualem bibiſſe: Bibebant enim ex ſequenti ſpirituali petra: Petra verò erat Chriſtus. 1.13.10, & 2.9.1, & 4.14.26, & 4.17.25, & 4.17.21, & 4.17.22
5 Sed pleroſque illorum non approbauit Deus: proſtrati ſunt enim in deſerto 4.14.24
11 Hæc autem omnia typicè eueniebant eis: ſcripta autem ſunt ad noſtri admonitionem, in quos fines ſeculorum occurrerunt 2.3.21, & 2.10.5
12 Itaque qui ſibi videtur ſtare, videat ne cadat 3.2.40, & 3.24.6
13 Tentatio vos non cepit niſi humana 3.20.46
16 Poculum benedictionis cui benedicimus, nonne communio ſanguinis Chriſti eſt? panis quem frangimus, nónne communio corporis Chriſti eſt? 4.17.10, & 4.17.15, & 4.17.22, & 4.17.38, & 4.18.8
17 Quoniam vnus panis, vnum corpus multi ſumus, nam omnes vnius panis ſumus participes 4.17.14
23 Omnia mihi licent, at non omnia conferunt: omnia mihi licent, at non omnia ædificant 3.19.12
25 Quicquid in macello venditur, edite, nihil interrogantes propter conſcientiam 3.19.11
28 At ſiquis vobis dixerit, hoc idolis mactatum eſt, ne edite, propter illum qui indicauit, & propter conſcientiam 2.3.6, & 2.3.9
29 Conſcientiam autem dico, non tuam, ſed illius alterius 4.10.4
31 Siue igitur editis, ſiue bibitis, ſiue quid facitis, omnia in gloriam Dei facite 3.20.44
32 Eſtote ſine offendiculo & Iudæis & Græcis, & Eccleſiæ Dei 3.19.11
11.4 Omnis vir orans aut prophetans operto capite, dedecorat caput ſuum 4.19.26
5 Omnis verò mulier orans & prophetans non operto capite, dedecorat caput ſuum 4.10.29
7 Vir non debet velare caput: cum ſit imago ſit & gloria Dei: ac mulier gloria viri eſt 1.15.4
16 Quod ſiquis videtur contentioſus eſſe, nos eiuſmodi conſuetudinem non habemus, neque Eccleſiæ Dei 4.10.31
20 Itaque quum conuenitis in vnum, hoc non eſt Dominicam cœnam edere 4.18.12
22 Num domos non habetis ad edendum & bibendum? aut Eccleſiam Dei contemnitis? 4.10.29
23 Ego accepi a Domino quod & tradidi vobis 4.17.35, & 4.17.50
24 Et gratiis actis fregiſſe, ac dixiſſe, Accipite, edite, hoc meum eſt corpus quod pro vobis frangitur, hoc facite ad mei recordationem. 4.17.1, & 4.17.20
25 Itidem & poculum, póſtque cœnaſſet, dicendo, Hoc poculum eſt nouum illud Teſtamentum per meum ſanguinem, &c. 4.17.20
26 Quotieſcunque ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annunciatis, vſque quo venerit 4.16.30, & 4.17.37
28 Probet autem quiſque ſeipſum, & ita de pane illo edat, & de poculo illo bibat 4.1.15, & 4.16.30, & 4.17.40
29 Nam qui edit & bibit indigne, damnationem ſibi ipſi edit & bibit, non diſcernens corpus Domini 4.1.15, & 4.16.30, & 4.17.33, & 4.17.34, & 4.17.40
31 Etenim ſi noſipſos diiudicaremus, non puniremur 3.3.18
32 Sed quum punimur, à Domino erudimur, ne cum mundo condemnemur 3.4.33, & 3.8.6
12.3 Notum vobis facio, nullum per Spiritum Dei loquentem, dicere Ieſum anathema, &c. 2.2.20
6 Et diſcrimina facultatum ſunt, ſed idem eſt Deus efficiens eas omnes in quibuſuis 2.3.6, & 2.3.9
8 Nam huic quidem per Spiritum datur ſermo ſapientiæ, alij vero ſermo cognitionis, per eundem ſpiritum 4.3.11
10 Alij verò genera linguarum, alij verò interpretatio linguarum. 1.14.14, & 3.2.9
11 Sed omnia hæc efficit vnus ille & idem Spiritus, diſtribuens priuatim illa ſingulis, ſicut vult 1.13.14, & 4.17.22
12 Sicut enim corpus vnum eſt, & membra habet multa, omnia vero membra corporis vnius multa quum ſint, vnum ſunt corpus: ita & Chriſtus 1.13.16, & 3.7.5, & 3.16.1, & 4.17.22
13 Per vnum Spiritum nos omnes in vnum corpus baptizati ſumus ſiue Iudæi, ſiue Græci, &c. 4.14.7, & 4.15.15, & 4.16.22
25 Vt ne ſit diſſidium in corpore, ſed membra idem curent alia pro aliis 3.20.20
28 Et alios quidem conſtituit Deus in Eccleſia, primum Apoſtolos, deinde Prophetas, tertio doctores, deinde conſtituit poteſtates, deinde dona ſanationum, opitulationes, &c. 4.3.8, & 4.11.1, & 4.20.4
31 Sed ambite dona potiora, & porro iter ad excellentiam vobis indicabo 3.2.9
13.1 Si linguis loquar hominum & Angelorum, charitatem autem non habeam factus ſum æs reſonans, aut cymbalum tinniens 2.5.4
2 Et ſi babeam totam fidem, adeo vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil ſum 3.18.8
3 Et ſi inſumam alendis egenis omnes facultates meas, & ſi tradam corpus meum vt comburar, charitatem autem non habeam, hoc nihil mihi prodeſt 4.13.18
4 Charitas patiens eſt, comis eſt, charitas non inuidet, charitas non agit perperam, non inflatur. 3.7.5, & 3.7.6
9 Ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus 3.2.20
10 Poſtquam aduenerit quod perfectum eſt, tunc quod ex parte eſt abolebitur 3.2.13
12 Cernimus nunc per ſpeculum & per ænigma, tunc autem coram cernemus 3.25.11, & 4.58.20
13 Nunc vero manet fides, ſpes, charitas, tria hæc: maxima autem harum charitas 3.18.8
14.15 Quid eſt igitur? precabor ſpiritu, ſed precabor etiam intelligentia, &c. 3.20.5, & 3.20.32
16 Quandoquidem ſi benedixeris ſpiritu, is qui implet locum idiotæ quo modo dicturus eſt Amen ad tuam gratiarum actionem? &c. 3.20.33
29 Prophetæ autem duo aut tres loquantur, alij diiudicent 4.8.9, & 4.9.13
30 Quod ſi quid alij patefactum fuerit aſſidenti, prior taceat 4.1.12
34 Mulieres veſtræ in conuentibus, ſileant: nec enim permiſſum eſt eis vt loquantur, &c. 4.10.29
40 Omnia vero decēter & ordine fiant 2.8.32, & 3.20.29, & 4.3.10, & 4.10.27 & 4.10.30
15.6 Poſtea viſus eſt amplius quàm quingentis fratribus ſemel, &c. 3.25.3
10 Amplius quam illi omnes laboraui: non ego tamen, ſed gratia Dei quæ mecum eſt 2.3.12, & 4.1.6
12 Quod ſi Chriſtus prædicatur ex mortuis excitatus eſſe, quomodo dicunt quidam inter vos, non eſſe reſurrectionem mortuorum? 3.25.7, & 4.1.14
13 Nam ſi reſurrectio mortuorum non eſt, Chriſtus quoque non eſt excitatus 2.13.12, & 3.25.3
14 Quod ſi Chriſtus non eſt excitatus, inanis videlicet eſt prædicatio noſtra, inanis autem etiam eſt veſtra

fides ibidem
16 Nam ſi mortui non excitantur, Chriſtus quoque non eſt excitatus 2.13.2
17 Quod ſi Chriſtus non eſt excitatus, inanis, &c. 2.13.2, & 2.26.13
19 Si in hac ſolum vita ſperamus in Chriſtum, miſerrimi omnium hominum ſumus 3.9.6, & 3.18.4
20 Nunc autem Chriſtus excitatus eſt ex mortuis: & primitiæ eorum qui obdormierunt factus eſt 2.16.13
21 Quia per hominem mors, per hominem quoque reſurrectio mortuorum 2.1.6
22 Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes viuificantur 4.16.17
25 Nam oportet eum regnare, vſquequo omnes inimicos ſubiecerit pedibus eius 2.16.16
28 Poſtquam vero ſubiecta ei fuerint omnia, tunc & ipſe Filius ſubiicietur ei, &c. 2.3.26, & 2.8.30, & 2.14.3, & 2.15.5, & 3.20.42, & 3.25.12
36 Demens, quod tu ſeminas non viuiſcit niſi mortuum fuerit 3.25.4
39 Non omnis caro, eadem caro: ſed alia quidem caro hominum, &c. 3.25.8
41 Alia gloria ſolis, & alia gloria lunæ, & alia gloria ſtellarum, ſtella enim a ſtella differt in gloria 4.19.34
45 Factus eſt prior homo Adam animal viuens: poſterior autem Adam factus eſt ſpiritus viuificus 1.15.4, & 3.1.2
46 At ſpirituale non eſt prius, ſed animale, deinde ſpirituale 4.16.31
47 Primus homo e terra, terrenus: ſecundus homo ipſe Dominus e cœlo 2.12.7, & 2.13.2, & 2.13.4, & 4.17.25
50 Caro & ſanguis non poſſunt regni Dei hæreditatem conſequi, &c. 4.16.17
51 Ecce myſterium vobis dico, non omnes quidem obdormiemus, ſed omnes mutabimur 2.16.17, & 3.25.8
52 Momento & ictu oculi, ad vltimam tubam, (canet enim tuba,) & mortui ſuſcitabuntur incorrupti, & nos mutabimur 2.16 17
53 Oportet enim hoc corruptioni obnoxium, induere incorruptam naturam, &c. 3.25.7
54 Quum autem hoc corruptioni obnoxium induerit incorruptam naturam, & mortale hoc induerit immortalitatem 3.25.10
16.2 Primo quoque die hebdomadis vnuſquiſque veſtrûm apud ſe reponat, recondens quod pro Dei benignitate licuerit, &c. 2.8.33
7 Nolo vos nunc in tranſcurſu videre: ſed ſpatio temporis aliquantum manſurum me apud vos, ſi Dominus permiſerit 1.17.11

II. AD CORINTHIOS.

1.2 GRatia & pax ſit vobis a Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto 1.13.13
3 Pater ille miſericordiarum & Deus omnis conſolationis author 3.20.37
6 Siue autem premimur, id fit pro noſtra conſolatione ac ſalute, quæ efficitur in tolerantia earundem perpeſſionum quibus & nos afficimur: ſiue conſolationem accipimus, id fit pro veſtra conſolatione ac ſalute 3.5.4
12 Nam gloriatio noſtra hæc eſt, teſtimonium videlicet conſcientiæ noſtræ, quod cum ſimplicitate & ſynceritate Dei non cum ſapientia carnali, &c. 3.2.41, & 3.17.14
19 Dei filius Ieſus Chriſtus, qui inter vos per nos prædicatus eſt, &c. 4.17.50
20 (Quotquot ſunt promiſſiones Dei, in ipſo ſunt etiam, & in ipſo ſunt Amen) &c. 2.9.2, & 3.2.32, & 3.20.17, & 4.14.20
22 Qui etiam obſignauit nos, deditque arrhabonem Spiritus in cordibus noſtris 1.7.4, & 3.2.32 & 3.2.36, & 3.24.1
23 Ego vero teſtem Deum inuoco in animam meam, me idcirco nondum veniſſe Corinthum 2.15.2, & 2.8.24, & 2.8.27
24 Non quod dominemur veſtræ fidei, ſed quod adminiſtri ſumus gaudij veſtri, &c. 4.8.9
2.6 Sufficit eiuſmodi homini illa obiurgatio a pluribus profecta 3.4.12
7 Vt e contrario potius vos ei condonetis, eúmque conſolemini, ne quo modo redundante triſtitia abſorbeatur vir huiuſmodi 4.1.29, & 4.12.8
8 Quapropter precor vos vt ratam faciatis in illum charitatem 4.12.9
16 Nempe, odor mortis ad mortem his, illis vero odor vitæ ad vitam, &c. 2.5.5
3.3 Dum palam fit vos eſſe epiſtolam Chriſti ſubminiſtratam a nobis, inſcriptam non atramento, &c. 2.8.57
5 Non quòd idonei ſimus ex nobiſipſis, ad cogitandum quicquam veluti ex nobis, &c. 2.25, & 2.2.27, & 2.3.6
6 Qui etiam fecit vt idonei eſſemus miniſtri Noui Teſtamenti, non literæ, ſed ſpiritus: nam litera occidit, ſpiritus autem viuificat 1.9 3, & 2.7.2, & 3.1.4, & 4.1.6, & 4.14.11
7 Quod ſi mortis miniſterium literis informatum in ſaxis, fuit glorioſum, adeo vt non poſſent intueri filij Iſrael, &c. 2.7.7
8 Qui non potius miniſterium ſpiritus erit glorioſum? 2.9.3
9 Nam ſi miniſterium condemnationis fuit glorioſum, multo magis miniſterium iuſtitiæ abundat gloria 2.11.7, & 4.3.3
14 Itaque occalluerunt mentes eorum: nam vſque ad diem hodiernum in lectione Veteris Teſtamenti manet non retectum velamen illud, (quod per Chriſtum tollitur) 2.30.23
15 Sed ad hunc vſque diem quum legitur Moſes, velamen cordi eorum impoſitum eſt ibidem
17 Dominus vero, ſpiritus ille eſt, vbi autem ſpiritus Domini, ibi libertas 2.2.8
18 Nos autem omnes retecta facie gloriam Domini vt in ſpeculo intuentes, in eandem imaginem transformamur 1.15.4, & 1.15.5, & 3.1.20, & 3.3.9
4.4 In quibus Deus huius ſeculi excæcauit mentes, id eſt infidelibus, ne irradiet eos lumen Euangelij gloriæ Chriſti qui eſt imago Dei 1.14.13, & 1.18.2, & 2.4.1, & 2.9.1
6 Deus qui dixit vt e tenebris lux ſplendeſceret, is eſt qui ſplenduit in cordibus noſtris, &c. 2.9.1, & 3.2.2, & 4.1.5, & 4.3.3
7 Habemus autem theſaurum hunc in teſtaceis vaſculis, vt eius virtutis præſtantia ſit Dei, & non ex nobis 4.15.5, & 4.4.1
8 Dum in omnibus premimur, at non coarctamur: hæſitamus, at non prorſus hæremus 3.8.9, & 3.15.8
9 Perſecutionem patimur, ſed in ea non deſerimur: deiicimur, at non perimus 3.15.8
10 Quolibet die mortificationem Domini Ieſu in corpore circunferentes, vt etiam vita illa Ieſu in corpore noſtro manifeſta fiat 3.15.5, & 3.15.8, & 3.18.7, & 3.25.3, & 3.25.7
13 Quia habemus eundem Spiritum fidei, ſecundum illud quod ſcriptum eſt, Credidi, & ideo loquutus ſum, &c. 3.2.35
5.1 Scimus enim nos, ſi terreſtris huius domus noſtræ tabernaculum diſſolutum fuerit, ædificium ex Deo habituros 3.25.6
2 In hoc enim ſuſpiramus, expetentes domicilio noſtro, quod e cælo eſt, ſuperindui 3.9.5
4 Non cupimus exui, ſed ſuperindui, vt abſorbeatur mortalitas in vita 1.15.2, & 3.9.5
5 Qui etiam dedit nobis arrhabonem Spiritus 2.9.3, & 3.2.36
6 Confidentes igitur ſemper, & ſcientes nos aduenas eſſe in corpore, peregre abſumus a Domino. 1.15.2, & 3.2.14, & 3.9.4, & 3.25.1, & 3.25.6
7 Per fidem enim incedimus, non per aſpectum 3.2.14
8 Confidimus autem, & probamus potius migrare e corpore, & ad Dominum ire habitatum 1.15.2
10 Omnes enim nos comparere oportet coram tribunali Chriſti, &c. 1.3.11, & 1.15.2, & 3.18.1, & 3.25.7
17 Si quis igitur eſt in Chriſto, noua creatura eſt, vetera præterierunt, &c. 3.2 32
18 Hæc autem omnia ſunt ex Deo, qui reconciliauit nos ſibi per Ieſum Chriſtum, &c. 3.2.29, & 3.5.5, & 3.11.4, & 4.6.3
19 Deus erat in Chriſto, mundum reconcilians ſibi, non imputando eis peccata ipſorum, &c. 2.12.4, & 2.17.2, & 3.2.32, & 3.4.25, & 3.11.22, & 3.14.12 & 3.1.22
20 Itaque nomine Chriſti legatione fungimur, velut Deo vos precante per nos 3.4.27, & 4.1.22, & 4.3.1
21 Fecit enim vt qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum eſſet, vt nos efficeremur iuſtitia Dei in eo 2.16.5, & 2.16.6, & 2.17.2, & 3.5.2, & 3.11.11, & 3.11.22, & 3.11.23
6.8 Per gloriam & ignominiam per conuitia & laudes 3.8.8
16 Vos templum eſtis Dei viuentis 1.13.15, & 3.6.3, & 3.16.2
7.1 Has igitur quum habeamus promiſſiones, dilecti, purgemus nosipſos ab omni inquinamento carnis ac ſpiritus, &c. 1.15.2, & 2.5.11, & 2.9.3, & 3.16.2, & 3.25.7
10 Nam qui ſecundum Deum eſt dolor, reſipiſcentiam efficit ad ſalutem, cuius nunquam pœniteat: at mundi dolor mortem efficit 3.3.7, & 3.4.2
11 Ecce enim iſtud ipſum, quod ſecundum Deum triſtitia affecti fuiſtis, quantum in nobis effecit ſtudium, &c. 3.3.15
8.11 At nunc etiam illud ipſum facere

abſolu

9 abſolute: vt ſicut adfuit promptum illud velle, ita etiam adſit ipſum perficere ex eo quod habetis 2.5.8
16 Gratia autem ſit Deo qui cordi Titi indidit idem ſtudium pro vobis ibidem
17 Quod cum exhortationem illam gratam habuit, &c. ibidem
9.6 Qui ſerit parce, parcè etiam metet, & qui ſerit benigne, benigne etiam metet 3.18.6
7 Quiſque ſicut præoptat corde, ita agat, non ex triſtitia aut neceſſitate: nam hilarem datorem diligit Deus 3.16.3
12 Nam ſubminiſtratio oblationis iſtius non ſolum ſupplet ſanctorum inopiam, &c. 2.7.5
10.4 Arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed diuinitus valida, & ad ſubuerſionem, &c. 4.8.9, & 4.11.5, & 4.11.10
6 Et paratum habemus quo vindicemus omnem contumaciam, poſtquam impleta fuerit veſtra obedientia 4.6.3
8 Nam ſi amplius etiam quippiam glorier de poteſtate noſtra quam dedit nobis Dominus ad ædificationem, &c. 4.8.1
11.2 Ambio vos dei zelotypia. Præparaui enim vos quos vni viro (vt virginem puram) ſiſtam, nempe Chriſto 2.8.18
11.14 Neque id mirum: ipſe enim Satanas transformatur in Angelum lucis 1.9.2, & 4.12.12
12.2 Noui hominem in Chriſto ante annos quatuor decim (an in corpore neſcio: an extra corpus neſcio, Deus nouit) raptum in tertium vſque cœlum 1.9.1, & 1.14.4, & 4.3.3
4 Raptum fuiſſe in Paradiſum & audiſſe ineffabilia verba, quæ non liceat homini loqui 1.14.4
7 Et ne excellentia reuelationum ſupramodum efferrer, datus eſt mihi ſurculus infixus carni, & angelus Satan, &c. 1.14.18, & 3.3.14, & 4.17.34
8 Super hoc ter Dominum rogaui, vt abſcederet a me 1.13.20
9 Et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea &c. vt potentia Chriſti inhabitet in me 1.3.13, & 1.13.20, & 3.3.14
21 Ne iterum, vbi venero, me deprimat Deus meus apud vos, & lugeam multos, &c. 3.3.18, & 4.1.27
13.4 Nam etſi crucifixus fuit ex infirmitate, viuit tamen ex potentia Dei. Nam & nos infirmi ſumus cum eo, &c. 2.13.2, & 2.14.6, & 2.16.13
5 Vos ipſos tentate an ſitis in fide, vos ipſos probate: annon agnoſcitis vosmetipſos, videlicet Ieſum Chriſtum in vobis eſſe, niſi reprobi eſtis? 3.2.39
10 Ea poteſtate quam dedit mihi Dominus ad ædificationem, at non ad deſtructionem 4.8.1
13 Gratia Domini Ieſu Chriſti, & charitas Dei & communicatio Spiritus &c. 3.1.2

AD GALATAS.

1.1 PAulus Apoſtolus non ab hominibus neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum 4.3.13
2 Quique mecum ſunt omnes fratres, Eccleſiis Galatiæ 4.1.14
3 Gratia vobis & pax à Deo patre, & domino noſtro Ieſu Chriſto 1.13.13
6 Miror vos ita cito deſerto eo qui vocarat vos in gratiam Chriſti, transferri in aliud euangelium 4.1.27
8 Sed etiamſi nos, aut Angelus e cœlo euangelizet vobis præter id quod vobis euangelizauimus, anathema eſto 4.9.12
16 Retegere Filium ſuum in me, vt euangelizarem ipſum inter gentes, &c. 3.22.7
18 Deinde tribus poſt annis redij Hieroſolymam, vt viſerem Petrum, & manſi apud eum dies quindecim. 4.6.7, & 4.6.14
2.1 Deinde interiectis annis quatuor decim, rurſum aſcendi Hieroſolymam vna cum Barnaba, aſſumpto ſimul & Tito 4.6.14
3 Sed neque Titus qui mecum erat, cum eſſet Græcus, coactus fuit circumcidi 3.19.12
6 Perſonam hominis Deus non accipit 3.23.10
7 Mihi creditum erat Euangelium præputij, ſicut Petro circumciſionis 4.6.7
8 Nam qui efficax fuit per Petrum ad Apoſtolatum circunciſionis, efficax fuit etiam per me inter gentes. 4.1.6, & 4.6.7
9 Quumque cognouiſſent gratiam mihi datam Iacobus & Cephas & Ioannes, &c. 4.6.13
14 Sed quum vidiſſem eos non recto pede incedere ad veritati Euangelij congruebat, dixi Petro coram omnibus, Si tu, &c. 4.12.3
16 Scientes iuſtificari hominem non ex operibus Legis, ſed per fidem Ieſu Chriſti, &c. 3.17.2
19 Ego enim per Legem Legi mortuus ſum, vt Deo viuerem 2.16.7
20 Viuo autem non amplius ego, ſed viuit in me Chriſtus, &c. 4.19.35
3.1 Amentes Galatæ, quis vos faſcinauit ne obſequeremini veritati, &c. 2.11.7, & 4.1.27, & 4.18.11
2 Ex operibus legis Spiritum accepiſtis, an ex fide per auditum perceptam 3.1.3, & 4.1.6
6 Sicut Abraham credidit Deo, & imputatum eſt ei ad iuſtitiam 3.17.8
8 Prouidens autem Scriptura Deum ex fide iuſtificaturum gentes, ante euangelizauit Abrahæ 3.11.3, & 13
10 Quotquot ex operibus Legis ſunt, ſub execratione ſunt. Scriptum eſt enim, Execrabilis quiſquis non manſerit in omnibus, &c. 2.7.5, & 2.7.17, & 2.16.2, & 3.11.19
12 Lex non eſt ex fide, ſed qui fecerit ea homo, viuet in ipſis. 3.11.18, & 3.11.19
13 Chriſtus nos redemit ab execratione Legis, dum pro nobis factus eſt execratio, &c. 2.7.15, & 2.8.57. & 2.16.2, & 2.16.6, & 2.16.19, & 2.17.4, & 3.4.27, & 3.11.12, & 3.19.3, & 4.12.21
16 Abrahæ vero dictæ ſunt promiſſiones & ſemini eius, &c. 2.6.2, & 2.13.3, & 3.21.7, & 4.14.21
17 Hoc autem dico, pactionē ante confirmatam a Deo reſpectu Chriſti, Lex quę poſt annos quadringentos & triginta cœpit, non facit irritam, vt aboleat promiſſionem 3.11.20
18 Si ex Lege eſt hæreditas, non iam ex promiſſione; Abrahæ vero per promiſſionem gratificatus eſt Deus hæreditatem 3.11.17
19 Quid igitur Lex? Tranſgreſſionum gratia addita eſt, &c. 2.14.9, & 2.5.6, & 2.7.2, & 3.21.7
20 Internuntius autem vnius non eſt. Deus vero vnus eſt 3.21.7
21 Num igitur Lex addita eſt aduerſus promiſſiones Dei? Abſit, &c. 3.11.19, & 3.4.6
22 Sed conclusit Scriptura omnia ſub peccatum, vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus 3.4.6
24 Itaque lex pędagogus noſter fuit in Chriſtum reſpiciens, vt ex fide iuſtificaremur 2.7.2, & 2.7.11, & 2.11.5
27 Nam vos qui in Chriſto baptizati eſtis Chriſtum induiſtis 3.1.2, & 3.1.3, & 4.14.7, & 4.15.6, & 4.16.21, & 4.19.8
28 Non eſt Iudæus neque Græcus, non eſt ſeruus neque liber, non eſt maſculus ac fœmina, omnes enim vos vnus eſtis in Chriſto Ieſu. 2.11.11, & 4.20.8
4.1 Hoc autem dico, Quandiu hæres eſt infans, nihil differt a ſeruo, quamuis ſit dominus omnium. 2.11.2, & 2.11.5, & 2.11.13, & 4.10.14
2 Sed ſub tutoribus, & curatoribus eſt vſque ad tempus quod pater præfinierit 2.11.13, & 4.10.14
3 Ita & nos quum eſſemus infantes, ſub elementis mundi eramus in ſeruitutem redacti 2.11.13, & 4.10.14
4 At poſtquam venit plenum tempus, miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, &c. 2.16.5, & 2.7.15, & 2.11.11, & 2.12.7, & 2.13.1, & 2.13.3, & 2.17.3, & 4.20.15
5 Vt eos qui Legi erant obnoxij, redimeret, vt adoptionem acciperemus 2.7.15, & 3.19.8
6 Quoniam autem eſtis filij, emiſit Deus Spiritum filij ſui in corda veſtra, clamantem, Abba, id eſt Pater 2.14.5, & 3.1.3, & 3.2.11, & 3.13.5, & 3.20.37
8 Tunc quidem ignorantes Deum, ſeruiebatis iis qui natura non ſunt dij 1.4.3, & 1.12.3
9 At nunc cum cognoſcitis Deum, imo potius edocti ſitis a Deo, &c. 4.1.27, & 4.10.11, & 4.19.7
10 Dies obſeruatis & menſes, & tempora & annos 2.8.33
11 Metuo de vobis ne fruſtra fatigatus ſim apud vos ibidem
22 Scriptum eſt enim, Abrahamum filios duos habuiſſe, vnum ex ancilla, & vnum ex libera 2.7.1, & 4.2.3
24 Per quæ aliud figuratur: Nam hæ ſunt duæ illæ pactiones, &c. 2.11.9
25 Sina enim eſt mons in Arabia, par autem ſerie reſpondet ei Ieruſalem quæ nunc eſt, &c. 3.2.6
26 Sublimis vero illa Ieruſalem, libera eſt, quæ eſt mater omnium noſtrum 4.1.1
28 Promiſſionis filij ſumus ſecundum Iſaac 4.16.12
30 Eiice ancillam & filium eius 3.18.2
5.1 In libertate igitur qua Chriſtus nos liberauit, perſtate, &c. 3.19.2, & 3.19.14, & 4.10.8, & 4.10.9, & 4.20.1
4 Quicunque per Legem iuſtificamini, & a gratia excidiſtis 3.19.14
5 Nos ſpiritu ex fide ſpem iuſtitiæ expectamus 3.2.43
6 In Chriſto Ieſu neque circunciſio quicquam valet, neque præputium, &c. 3.11.20
13 Vos enim ad libertatem vocati e-

ſtis, fratres; tantùm ne libertatem &c. 3.19.11
14 Tota Lex vno verbo completur, illo videlicet, Diliges proximum tuum vt teipſum 3.8.53
17 Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnem, &c. 2.7.5, & 2.2.27
19 Manifeſta ſunt opera carnis: quæ ſunt adulterium, ſcortatio, impuritas, proteruia 2.1.8, & 3.14.1, & 4.15.10
6.10 Dum tempus habemus ſimus benefici erga omnes, &c. 3.7.6, & 3.20.38
14 A me vero abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti: per quem mundus mihi crucifixus eſt, & ego mundo 2.16.7
15 Nam in Chriſto Ieſu neque circunciſio quicquam valet, neque præputium, 4.14.24
17 De cætero nequis mihi moleſtias exhibeto: ego enim ſtigmata, &c. 3.18.7, & 3.15.8

AD EPHESIOS.

1.2 Gratia vobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto 1.13.13
3 Qui benedixit nobis omni benedictione ſpirituali, in cælis in Chriſto 2.22.10
4 Sicut elegit nos in ipſo antequam iacerentur fundamenta mundi, vt ſimus ſancti, &c. 2.3.8, & 2.8 55, & 2.15.5, & 2.16.4, & 3.15.5, & 3.17.1, & 3.19.2, & 3.22.1, & 3.23.12, & 3.54.3, & 3.24.5
5 Qui prædeſtinauit nos quos adoptaret in filios per Ieſum Chriſtum in ſeſe, &c. 2.12.5, & 3.11.4, & 3.18.2
6 Ad laudem glorioſæ ſuæ gratiæ, qua nos gratis effecit ſibi gratos in illo dilecto 2.17.2, & 3.2.32, & 3.11.4
7 In quo habemus redemptionem per ſanguinem ipſius, &c. 3.4 30
9 Patefacto nobis myſterio voluntatis ſuæ, ſecundum gratuitam ſuam beneuolentiam, &c. 4.14.2, & 4.19.36
10 Vt in pleni temporis diſpenſatione recolligeret omnia in Chriſto, tum quæ in cælis ſunt, &c. 2.12.5, & 3.20.21
13.7 In quo ſperaſtis & vos, audito ſermone veritatis, id eſt Euangelio ſalutis veſtræ, &c. 1.7.4, & 2.9.3, & 2.10.3, & 3.1.4, & 3.2.36, & 3 24.1, & 3.24.
14 Qui eſt arrhabo hæreditatis noſtræ, dum in libertatem vendicemur, &c. 3.24.8
17 Vt Deus Domini noſtri Ieſu Chriſti, Pater ille gloriæ, det vobis Spiritum ſapientiæ, &c. 2.2.21
18 Vt ſciatis quæ ſit ſpes illa vocationis ipſius, & quæ opes gloriæ hæreditatis ipſius in ſanctis 3.2.16, & 4.8.11
20 Quam exeruit in Chriſto, quum excitauit eum ex mortuis, &c. 2.16.15
21 Longe ſupra omne imperium ac poteſtatem, & potentiam, & dominium, & omne nomen quod nominatur, &c. 1.14.5, & 2.15.5, & 2.16.15
22 Eúmque conſtituit caput ſupra omnia, ipſi Eccleſiæ 2.15.5, & 4.6.9
23 Quæ eſt corpus ipſius, & complementum eius qui omnia implet in omnibus. 2.15.5, & 3.20.38, & 4.1.10, & 4.17.9
2.1 Quum eſſetis mortui in offenſis & peccatis 3.24.10
2 In quibus olim verſati eſtis, vt eſt vita mundi huius, ſecundum principem cui poteſtas eſt aeris, &c. 2.14.13, & 1.14.19, & 2.4.1, & 3.24.10
3 Inter quos & nos omnes conuerſati ſumus, olim in cupiditatibus carnis noſtræ, facientes quæ carni ac cogitationibus libebant, &c. 2.1.6, & 2.1.11, & 4.16.17
4 Sed Deus qui diues eſt miſericordia, propter multam charitatem ſuam qua dilexit nos 3.14.5
5 Quum per offenſas mortui eſſemus, vna viuificauit nos, &c. 2.5.19
6 Vnaque excitauit, vnaque collocauit in cœlis, in Chriſto Ieſu. 2.16.16, & 3.15.6, & 3.25.1
8 Gratia eſtis ſeruati per fidem, idque non ex vobis, ſed Dei donum eſt. 3.13.2, & 3.14.11
9 Non ex operibus nequis glorietur. 3.13.2
10 Nam ipſius ſumus opus, conditi in Chriſto Ieſu ad opera bona, &c. 2.3.6, & 3.3.5 19, & 3.14.5, & 3.15 7, & 3.23.13
11 Memores eſte vos quondam gentes in carne, qui dicebamini, præputium, &c. 4.14.12, & 4.16.15
12 Vos inquam, illo tempore fuiſſe abſque Chriſto, alienos à Repub. Iſraelis, &c. 1.4.3, & 1.5.12, & 2.6.1, & 3.24.10, & 4.16.3, & 4.16.24
14 Ipſe eſt pax noſtra, qui vtraque fecit vnum, &c. 2.7.17, & 2.11.11, & 3.2.28, & 3.2.32, & 3.13.4, & 4.16.13
16 Et vt vtroſque in vno corpore reconciliaret Deo per crucem, &c. 2.17.2
19 Non igitur amplius eſtis hoſpites, & inquilini, ſed conciues, &c. 3.25.8
20 Superſtructi ſuper fundamentum Apoſtolorum ac Prophetarum, &c. 1.7.2, & 4.1.9, & 4.2.1, & 4.2.4, & 4.6.5
21 In quo totum ędificium congruenter coagmentatum creſcit vt ſit templum ſanctum Domino 3.15.5, & 3.16.2
3.2 Siquidem audiuiſtis diſpenſationem gratię Dei quæ data eſt mihi apud vos 4.14.2
7 Cuius factus ſum miniſter ex dono gratiæ Dei, &c. 3.22.7
10 Vt nota nunc fiat per Eccleſiam imperiis ac poteſtatibus quæ in cœlis ſunt, &c. 2.18.3, & 2.11.12, & 3.54.16
12 In quo habemus libertatem & aditum cum fiducia, &c. 2.8.15, & 3.13.5, & 3.20.12
14 Huius rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti 3.2.25
15 Ex quo tota familia in cœlis, & in terra nominatur ibidem
16 Vt det vobis, pro diuitiis ſuæ gloriæ, vt fortiter corroboremini, &c. 2.12.5, & 3.15.5
17 Et inhabitet Chriſtus per fidem cordibus veſtris. 2.9 3, & 2.12 5, & 4.17.5
18 Vt in charitate radicati & fundati, valeatis aſſequi cum omnibus ſanctis, &c. 2.12.5, & 3.2.14, & 3.14.19
19 Et cognoſcere charitatē illam Chriſti omni cognitione ſuperiorem, &c. 2.12.
4.2 Tolerantes alij alios per charitatem 4.12.11, & 4.12.23
3 Studentes ſeruare vnitatem Spiritus per vinculum pacis ibidem
4 Vnum eſt corpus & vnus Spiritus, &c. 4.2.3, & 4.3.1, & 4.6.10
5 Vnus Dominus, vna fides, vnum Baptiſma 2.13.16, & 4.2.5
7 Sed vnicuique noſtrûm data eſt gratia &c. 2.15.5, & 3.2.5, & 4.6.10
8 Quum aſcendiſſet in ſublime, captiuam duxit captiuitatem, &c. 2.15.14, & 2.16.16
10 Qui deſcendit ipſe eſt etiam qui aſcendit, longe ſupra omnes cœlos, &c. 2.16.14, & 4.3.2, & 4.6.10
11 Dedit igitur ipſe alios quidem Apoſtolos, alios vero Prophetas, &c. 4.1.1, & 4.1.5, & 4.3.4, & 4.6.10, & 4.8.12
12 Ad coagmentationem ſanctorum, ad opus miniſterij, &c. 4.1.5
13 Donec euadamus omnes ad vnitatem fidei, &c. 4.14.8
14 Vt ne ſimus amplius pueri, qui fluctuemus & circunferamur quouis vento doctrinæ, &c. 2.10.23, & 4.3.1
15 Sed veritatem ſectantes cum charitate, prorſus adoleſcamus in eum, &c. 2.16.15, & 3.1.3, & 3.2.3, & 4.3.2, & 4.6 9, & 4.17.9
16 Ex quo totum corpus congruenter coagmentatum, & compactum per omnes ſuppeditatas commiſſuras, &c. 2.13.1, & 4.6.9
17 Hoc itaque dico, & obteſtor per Dominum, ne amplius verſemini, &c. 2.1.9, & 2.3.1
18 Cogitationem habẽtes obſcuratam, & abalienatam, &c. ibidem
20 Vos non ita didiciſtis Chriſtum. 3.2.6, & 3.6.4
22 Nempe deponere quod ad priſtinam conuerſationem attinet, veterem illum hominem, &c. 3.3.8, & 3.6.4
23 Renouemini Spiritu mentis veſtræ 2.1.9, & 2.3.1, & 3.3.8, & 3.7.1
24 Et induite nouum illum hominem, qui ſecundum Deum conditus eſt, &c. 1.15.4
27 Neque date locum diabolo 1.14.18
28 Qui furabatur, non amplius furetur, ſed potius laboret, &c. 3.24.10
30 Et ne triſtitia afficite Spiritum illum ſanctum Dei, per quem, &c. 2.5.8
5.1 Eſtote igitur imitatores Dei, vt filij dilecti 3.6.3
2 Verſamini cum charitate, ſicut & Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum &c. 2.17.5, & 4.19.23
6 Nequiſquam vos ſeducat inanibus ſermonibus, propter hęc enim, &c. 3.2.27
8 Eratis olim tenebræ, nunc autem lux in Domino, &c. 3.16.2, & 3.24.10
14 Excitare, qui dormis, & ſurge à mortuis & illuceſcet tibi Chriſtus. 2.5.19
23 Quoniam vir eſt caput vxoris, vt & Chriſtus eſt caput Eccleſiæ. 3.6.3, & 4.6.9
25 Et ſemetipſum expoſuit pro ea 4.1.17, & 4.8.12, & 4.20.19
26 Vt eam ſanctificaret, purgans, &c. 3.3.11, & 3.6.3, & 4.1.13, & 4.15.2, & 4.16.22
27 Vt ſiſteret eam ſibi glorioſam, id eſt Eccleſiam non habentem, &c. 3.3.11, & 4.1.10
28 Ita debent viri diligere ſuas vxores, vt ſua ipſorum corpora, &c. 4.19.35
29 Nullus enim vnquam ſuam ipſius carnem odio habuit, imo enutrit, ac fouet eam, ſicut & Dominus Eccleſiam ibidem
30 Membra ſumus corporis eius, ex carne eius, &c. 2.8.18, & 2.12.2, & 2.12.7, & 3.1.3, & 4.17.9
32 Myſterium hoc magnum eſt, loquor autem de Chriſto & Eccleſia. 4.12.24

6.1 Lib

6.1 Liberi, auſcultate in Domino parentibus veſtris, &c. 2.8.36, & 2.8.38, & 4.10.29
4 Et vos patres ne prouocate liberos ad iram, &c. 4.10.29
9 Apud eum nullus eſt perſonæ reſpectus 3.23.10
10 Quod ſupereſt, fratres mei, corroboremini per Dominum, &c. 2.5.8
12 Non eſt nobis lucta aduerſus ſanguinem & carnem, &c. 1.14.13, & 1.17.8
13 Propterea aſſumite vniuerſam illam armaturam Dei, &c. 1.14.13, & 2.5.11
16 Inſuper aſſumpto ſcuto fidei, quo poſſitis omnia, &c. 3.2.21, & 3.20.12
18 Omni prece & ſupplicatione, precantes omni tempore per Spiritum, &c. 3.20.5, & 3.20.7, & 3.20.12
19 Et pro me, vt mihi detur ſermo ad apertionem oris mei cum libertate 3.20.20

AD PHILIPENSES.

1.1 PAulus & Timotheus ſerui Ieſu Chriſti, &c. 4.3.7, & 4.3.8
4 Semper in omni precatione mea pro omnibus vobis, &c. 2.2.25
6 Perſuaſum habens hoc ipſum, fore vt qui cœpit in vobis opus bonum, &c. 2.3.6, & 3.18.1, & 3.24.6
20 Secundum intentam expectationem & ſpem meam, quod nulla in re pudefiam, ſeu cum omni libertate, &c. 3.2.43
23 Coarctor enim vtrinque, cupiens migrare, & eſſe cum Chriſto 3.9.4
29 Nobis enim datum eſt in Chriſti negotio, non ſolum in eum credere, &c. 2.17.5
2.2 Explete meum gaudium, vt itidem ſitis affecti, eandem charitatem habentes, &c. 4.2.5
3 Nihil gerite per contentionem aut per inanem gloriam, ſed ex modeſtia, &c. 3.7.4
5 Itaque is ſit affectus in vobis qui fuit in Chriſto Ieſu 4.2.5
6 Qui quum eſſet in forma Dei, non duxit rapinam, &c. 1.13.11, & 1.13.24
7 Ipſe ſe exinaniuit, forma ſerui accepta, ſimilis hominibus factus, &c. 2.13.14, & 2.13.2, & 2.16.5, & 4.17.25
8 Ipſe ſe ſummiſit, factus obediens vſque ad mortem, &c. 2.13.2, & 2.14.3, & 3.15.8, & 4.14.21
9 Quapropter & Deus ipſum in ſummam extulit ſublimitatem, ac donauit nomen, &c. 2.11.12, & 2.13.1, & 2.15.5, & 2.16.15, & 2.17.6
10 Vt ad nomen Ieſu omne genu ſe flectat, &c. 1.13.24, & 2.11.12, & 2.14.3, & 3.5.8
12 Dilecti mei, ſicut ſemper obediſtis, non vt in præſentia mea ſolùm, &c. 2.5.11, & 3.2.23, & 3.18.1
13 Deus is eſt qui efficit in vobis, vt velitis, & vt efficiatis, &c. 2.2.27, & 2.3.6, & 2.3.11, & 2.5.11, & 3.2.23, & 3.11.12
15 Vt ſitis irreprehenſi & ſinceri, filij, inquam, Dei, inculpati, &c. 3.17.15
17 Quòd etiamſi pro libamento offerar, ſuper hoſtia ſacrificióque fidei veſtræ gaudeo & gratulor omnibus vobis 3.2.6
20 Neminem enim habeo pari animo præditum, qui germane res veſtras curaturus ſit 4.6.15
21 Nam omnes quæ ſua ipſorum ſunt quærunt, non quæ Chriſti Ieſu. ibid.
3.5 Hebræus ex Hebræis: religione Phariſæus 3.24.10
6 Quod ad zelum attinet, perſequens Eccleſiam, &c. 3.14.10
8 Quin etiam omnia duco damnum eſſe propter eminentiam cognitionis Chriſti Ieſu Domini mei, &c. 3.11.13, & 3.25.2
10 Vt cognoſcam eum, & vim reſurrectionis ipſius, &c. 2.16.13, & 3.8.1, & 3.15.8, & 3.25.2
12 Nedum vt iam metam apprehenderim aut iam perfectus ſim, ſed, &c. 4.6.11
14 Vnum autem ago, equidem quæ a tergo ſunt obliuiſcens, &c. 3.14.13, & 3.25.1
15 Quotquot perfecti ſumus, hoc ſentiamus, quod ſiquid aliter ſentitis, &c. 3.2.4, & 4.1.12
20 Nos enim vt municipes cœlorum nos gerimus: vnde etiam ſeruatorem expectamus, &c. 3.25.2, & 3.25.3, & 4.17.27, & 4.17.29
21 Qui transformabit corpus noſtrum humile, &c. 3.25.3, & 3.25.8, & 4.17.29
4.3 Et rogo te quoque, ſocie germane, opitulare ipſis, vt quæ in Euangelio 3.14.9
6 De nulla re ſolliciti eſtote: ſed omni in re precibus & ſupplicatione, &c. 3.20.28, & 3.20.40
12 Noui autem deprimi, noui etiam abundare, vbique & in omnibus initiatus ſum, &c. 3.10.5, & 3.19.9
18 Expletus ſum, inquam, acceptis ab Epaphrodito, quæ a vobis, &c. 4.18.16

AD COLOSSENSES.

1.4 AVdita fide veſtra in Chriſto Ieſu, & charitate in omnes ſanctos 2.10.3, & 3.18.3, & 4.10.24
5 Propter ſpem repoſitam vobis in cœlis, &c. 3.18.3, & 3.25.1
9 Propterea & nos, ex quo die id audiuimus, non deſinimus pro vobis orare, &c. 2.2.25
10 Et creſcentes in agnitionem Dei 2.1.25
12 Gratias agentes Patri, qui idoneos nos fecit, &c. 3.22.1
13 Qui liberauit nos à poteſtate tenebrarum, &c. 3.15.6
14 In quo habemus redemptionem per ſanguinem ipſius, &c. 2.17.5, & 3.4.30, & 3.15.5
15 Qui eſt imago Dei inconſpicui, primogenitus omnis rei creatæ. 2.2.20, & 2.6.4, & 2.12.4, & 2.12.7, & 2.14.2, & 2.14.5
16 Nam per eum condita ſunt omnia, quæ in cœlis ſunt & quæ in terra, viſibilia & inuiſibilia, &c. 1.14.10, & 2.17.2, & 2.12.7
18 Eſtque caput corporis Eccleſiæ. 2.12.7, & 4.6.9
21 Itaque vos quondam abalienatos & hoſtes, mente operibus, &c. 2.16.2, & 3.14.6
20 Et per eum reconciliare omnia ſibi, &c. 1.14.10, & 3.4.27, & 3.15.5
22 Nunc tamen reconciliauit vos in corpore illo carnis ſuæ, &c. 2.16.2
24 Nunc gaudeo de iis quæ patior pro vobis, &c. 3.5.2, & 3.5.4, & 4.12.5
26 Myſterium abſconditum a ſeculis, & ætatibus, nunc autem illud eſt patefactum ſanctis eius. 2.11.12, & 2.7.17, & 3.2.14, & 4.14.2
2.2 Vt conſolationem accipiant eorum corda, ipſis charitate compactis, &c. 3.2.14
3 In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ ac cognitionis abſconditi. 2.12.4, & 2.15.2, & 3.2.13, & 2.11.5, & 3.11.12, & 4.8.7, & 4.10.8, & 4.18.20
8 Videte nequis ſit qui vos deprædetur per philoſophiam, &c. 4.10.8, & 4.19.24
9 Nam in illo inhabitat omnis plenitudo deitatis corporaliter. 1.13.13, & 3.11.5
10 Et eſtis in eo completi qui eſt caput omnis imperij ac poteſtatis 1.14.5, & 4.6.9
11 In quo etiam circuncisi eſtis, circunciſione quæ fit ſine manibus &c. 4.14.24, & 4.16.11
12 Conſepulti cum eo per Baptiſmum, &c. 3.25.8, & 4.15.5, & 4.16.21
13 Vóſque mortuos in peccatis, & præputio carnis veſtræ, &c. 2.7.17
14 Deleto quod aduerſum nos erat ritibus chirographo, &c. 2.7.17, & 2.17.5, & 3.4.25
15 Expoliata imperia ac poteſtates traduxit palam, triumphatis illis per eam 2.16.6
16 Nequis igitur vos damnet ob cibum vel potum, aut reſpectu diei feſti, &c. 2.8.33
17 Quæ ſunt vmbra rerum futurarum, at corpus eſt Chriſti 2.7.16, & 2.8.31, & 4.14.22, & 4.14.25
19 Neque obtinent caput, ex quo totum corpus per commiſſuras & compages ſuppeditatum, &c. 2.15.1
20 Si itaque mortui eſtis in Chriſto, liberi eſtis ab elementis mundi, &c. 4.10.9, & 4.19.7
21 Ne attigeris, neque guſtaris, 4.10.13
23 Quæ rationem quidem habent ſapientiæ, in cultu voluntario, &c. 4.10.31, & 4.10.24, & 4.13.2
3.1 Itaque ſi reſurrexiſtis cum Chriſto, ſuperna quærite, &c. 3.6.3, & 4.17.36
2 Superna curate non terreſtria. 4.17.36
3 Mortui eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo, &c. 2.16.7, & 2.16.13, & 3.25.1
5 Mortificate igitur membra veſtra terreſtria, ſcortationem, impuritatem, &c. 2.16.13
6 Ob quæ venit ira Dei in filios contumaces 3.2.27
9 Ne mentimini alius aduerſus alium, cum exueritis veterem, &c. 3.3.8
10 Et indueritis nouum illum, qui renouatur, &c. 1.15.4, & 2.12.6, & 3.3.8
11 Vbi non eſt Græcus, & Iudæus Circonciſio & Præputium, barbarus, &c. 4.20.1
14 Adhæc autem omnia induimini charitate, &c. 2.8.53, & 3.18.8, & 4.13.13
16 Docendo, & commonefaciendo vos mutuo Pſalmis, hymnis, &c. 3.20.32
20 Liberi, auſcultate parentibus. 2.8.36
24 Scientes vos a Domino recepturos mercedem hæreditatis, &c. 3.18.2
25 Neque eſt perſonarum reſpectus. 3.2.10
4.3 Precantes ſimul etiam pro nobis, vt Deus aperiat nobis oſtium ſermonis, &c. 3.20.20
17 Et dicite Archippo, Vide vt miniſterium, quod accepiſti, &c. 4.3.7

I. AD THESSALONICENSES.

2.18 IDeo voluimus venire ad vos (ego quidem Paulus) &c. 1.17.11

†††† 3 19 Nam

19 Nam quæ eſt noſtra ſpes aut gaudium, aut corona de qua glorier &c. 3.25.10

3.5 Quamobrem etiam ego non amplius ferens veſtri deſiderium, miſi eum vt cognoſceret fidem veſtram, &c. 3.20 46,& 4.1.6

12 Faxit autem Dominus abundetis & exuberetis mutua inter vos,&c. 1.6.6

13 Vt corda veſtra inculpata ſtabiliat in ſanctimonia coram Deo,&c.3.17.15

4.3 Hæc eſt voluntas Dei,nempe ſanctificatio veſtra 3.16.2

7 Non enim vocauit nos Deus ad impuritatem, ſed ad ſanctificationem 3.16.2,& 3.19.2,& 3.23.13

15 Hoc enim vobis dicimus verbis Domini, fore vt nos viui, qui reliqui erimus in aduentu Domini,non præueniamus eos qui obdormierunt.3.25.8

16 Nam ipſe Dominus cum hortationis clamore, & voce Archangeli ac Dei tuba, deſcendet e cœlo, & qui mortui fuerint in Chriſto,reſurgent primum 1.14.8,& 2 16.17

17 Deinde nos viui qui reliqui erimus, rapiemur ſimul cum eis in nubes in occurſum Domini in aera:& ita ſemper cum Domino erimus 2.16.17

5.2 Ipſi enim perſpicue ſcitis diem illum Domini, vt furem in nocte, ita venturum eſſe 4.19.34

9 Non conſtituit nos Deus ad iram, ſed ad ſalutem obtinendam per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.2.16.2

17 Indeſinenter orate. 3.20.7,& 3.20.28

18 In omnibus gratias agite, hæc enim eſt voluntas Dei per Chriſtum Ieſum erga vos 3.20.28

19 Spiritum ne extinguite.2.9.3,& 2.5.11

20 Prophetias ne pro nihilo habete. 2.9.3

23 Deus autem pacis author,ſanctificet vos totos, & integer veſter ſpiritus, anima & corpus inculpate in aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruentur 3 6.3,& 3.17.15,& 3.25.7

II. AD THESSALONICENSES.

1.4 NOs ipſi de vobis gloriamur apud Eccleſias Dei, id eſt de tolerantia veſtra, & fide in omnibus perſequutionibus veſtris & oppreſſionibus quas toleratis 3.2.11

5 Quæ res manifeſto eſt indicio iuſti iudicij Dei, vt digni cenſeamini regno Dei pro quo etiam iſta patimini 3.2.11,& 3.18.7

6 Iuſtum eſt apud Deum,viciſſim reddere iis qui affligunt vos, afflictionem 3.9.6,& 3.18.7,& 3.25.4

7 Vobis vero qui affligimini relaxationem nobiſcum,quum patefiet Dominus Ieſus de cœlo cum Angelis potentiæ ſuæ 3.17.7

9 Qui pœnam pendent æterni exitij, damnati a præſentia Domino, & potentia ipſius gratia 3.25.12

10 Quum venerit vt ſanctificetur in ſanctis ſuis, & admirandus fiat in fidelibus omnibus (quod fides habita ſit teſtimonio noſtro apud vos) in die illo 3.25.10

11 Cuius etiam rei gratia precamur ſemper pro vobis, vt vos dignetur iſta vocatione Deus noſter, & compleat omnem ſuæ bonitatis gratuitam beneuolentiam,& opus fidei potenter 2.5.8,& 3.2.35

2.3 Nequis vos ſeducat vllo modo: non enim aduenies dies Chriſti quin venerit defectio prius & retectus fuerit homo ille ſceleratus, filius inquam ille perditionis 4.9.7

4 Seſe opponens & efferens aduerſus quicquid dicitur Deus, aut numen: adeo vt in templo Dei tanquam Deus ſedeat,&c. 4.2.12,& 4.7.25,& 4 7.29,& 4.9.4

9 Illum inquam,cuius aduentus eſt ex efficacia Satanæ,cum omni potentia & ſignis,& prodigiis mendacibus. 1.14.17

11 Propterea igitur Deus mittet illis efficaciam deceptionis, vt credant mendacio 1.14.17,& 1.18.2.4.5

12 Vt damnentur omnes qui non crediderunt veritati, ſed acquieuerunt in iniuſtitia 1.18.2,& 2.4.5

13 Nos autem debemus gratias agere Domino ſemper de vobis fratres dilecti a Domino,quod elegerit vos ab initio ad ſalutem per ſanctificationem Spiritus, & fidem habitam veritati 3.1.4

14 Quo vocauit vos per Euangelium noſtrum ad obtinendam gloriam Domini noſtri Ieſu Chriſti 2.10.3

3.6 Denuntiamus autem vobis fratres, per nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt ſubducatis vos ab omni fratre qui inordinate ſe gerit,&c. 4.1.26

10 Etiam quum eſſemus apud vos,hoc denuntiabamus vobis, quod ſiquis nolit operari,etiam non edito 4.16.29

12 Iis autem qui ſunt eiuſmodi, denuntiamus, & eos obſecramus per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, vt cum quiete operantes, ſuo pane veſcantur 4.1.26

14 Quod ſiquis non auſcultat noſtro per epiſtolam ſermoni, hunc notate & ne commercium cum eo habete, vt eum pudeat 4.12.5

15 Neque vt inimicum ducite, ſed admonete vt fratrem 4.12.10

I. AD TIMOTHEVM.

1.5 FInis mandati eſt charitas ex puro corde & conſcientia bona, & fide non ſimulata 1.2.5.6,& 2.8.51,& 3.2.12,& 3.19.16,& 4.10.4

9 Sciens legem iuſto poſitam non eſſe, ſed Legis contemptoribus,& iis qui ſubiici neſciunt,impiis,&c. 2.7.10

13 Me inquam qui prius eram blaſphemus, & perſequutor & iniurioſus, ſed mei miſertus eſt, nam ignorans id faciebam fidei expers 3.3.22

15 Ieſus Chriſtus in mundum venit vt ſeruaret peccatores,quorum primus ſum ego 2.12.5

17 Regi autem æterno, immortali, inuiſibili,ſoli ſapienti Deo honor ſit & gloria 1.13.11,& 1.13.24

19 Retinens fidem & bonam conſcientiam,qua repulſa,nonnulli fidei naufragium fecerunt 3.2.12

2.1 Adhortor igitur ante omnia vt fiat deprecationes,preces,poſtulationes, gratiarum actiones, pro quibuſuis hominibus 3.20.19,& 4.20.23

2 Pro regibus & quibuſuis in eminentia conſtitutis: vt tranquillam, & quietam vitam degamus, cum omni ſanctitate & honeſtate 4.20.5,& 4.20.23

4 Qui quoſuis homines vult ſeruari, & ad agnitionem veritatis venire 3.24.15

5 Vnus Deus, vnus etiam mediator Dei & hominum,homo Chriſtus Ieſus.2.12.1,& 2.17.4,& 3.20.17,& 3.20.20,& 4.12.25

6 Qui ſemetipſum dedit redemptionis pretium pro quibuſuis,Chriſtus inquam teſtimonium illud ſuis temporibus deſtinatum 2.17.5,& 3.4.30

8 Velim igitur viros precari in quouis loco,puras manus attollentes,abſque ira & diſceptatione. 3.20.29,& 3.25.7,& 4 19.2

3.2 Oportet igitur Epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, vnius vxoris virum,vigilantem,ſobrium,compoſitum,hoſpitalem,aptum ad docendum 4.3.12,& 4.4.7,& 4.4.10,& 4.5.2,& 4.12.23,& 4.12.24

9 Tenentes myſterium fidei cum pura conſcientia 3.2.13,& 4.19.36

15 Quæ eſt Eccleſia Dei viui, columna & ſtabilimentum veritatis.4.1.10,& 4.2 1,& 4.2.10,& 4.8.12

16 Et ſine controuerſia magnum eſt pietatis myſterium,Deus conſpicuus factus eſt in carne 1.13.11,& 4.14.2

4.1 Spiritus autem diſerte dicit,fore vt poſterioribus temporibus deficiant quidam a fide, ſpiritibus deceptoribus attendentes,ac doctrinis dæmoniorum 4.9.14

2 Docentes mendacium per hypocriſim,quorum conſcientia cauterio refecta eſt 4 9.14

3 Prohibentium contrahere matrimonium, iubentium abſtinere a cibis quos Deus creauit ad participandum cum gratiarum actione, fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem 4 9.14,& 4.12.23

4 Nam quicquid creauit Deus,bonum eſt, nec quicquam reiiciendum eſt,ſi cum gratiarum actione ſumatur 3.19.8

5 Sanctificatur enim per verbum Dei, & preces 3.19.8,& 3.20.28

6 Innutritus in ſermonibus fidei, bonaque doctrina quam aſſectatus es 3.2.13

8 At pietas ad omnia vtilis eſt, vt quæ promiſſionem habeat vitæ præſentis ac futuræ 2.9.3,& 3.2.28,& 3.20.44

10 Idcirco etiam fatigamur & probris afficimur,quod ſperamus in Deo viuo, qui eſt conſeruator omnium hominum,maxime vero fidelium. 3.8.8

13 Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ,interim dum venio 1.9.1

14 Ne negligito donum quod in te eſt, quod datum eſt tibi ad prophetandum, cum impoſitione manuum presbyterij 4.3.15,& 4.19.28

5.9 Vidua allegatur non minor annis ſexaginta quæ fuerit vnius viri vxor 4.3.9

12 Ex eo damnandæ, quod primam fidem reiecerint 4.13.18

17 Qui bene præſunt presbyteri duplici honore digni habentor, maxime qui laborant in ſermone & doctrina 2.8.35,& 4.11.1

20 Eos qui peccant coram omnibus argue,vt & reliqui timeant 4.12.3

21 Obteſtor in conſpectu Dei,& Domini Ieſu Chriſti, & electorum Angelorum,vt hæc ſerues,abſque eo vt vnum alteri præferas, nihil faciens in alteram partem declinando. 1.14.9,& 1.14.16,& 3.23.4

22 Manus citò ne cui imponito, neque communicato peccatis alienis. 4.3.12,& 4.3.15

6.4 Is turget nihil ſciens, ſed inſaniens circa quæſtiones ac verborum pugnas, ex quibus naſcitur inuidia, lis, maledicentiæ, ſuſpiciones malæ. 1.13.3

10 Siquidem radix omnium malorum eſt amor pecuniæ, quam quidam dum appetunt, aberrarunt a fide, & ſeipſos transfixerunt doloribus multis. 3.2.13

16 Qui ſolus immortalitatem habet, lucem inacceſſam habitans, quem vidit nemo hominum neque videre poteſt: cui honor, & robur æternum, Amen 1.6.3,& 1.18.3,& 3.1.1

17 Iis qui diuites ſunt in hoc ſeculo, denuntia ne efferantur animo, neque ſpem ponant in diuitiis incertis, ſed in Deo viuo, qui præbet nobis omnia copioſe ad fruendum 3.18.6

20 Timothee, depoſitum ſerua, & auerſare profanos de rebus inanibus clamores, & oppoſitiones falſo nominatæ ſcientiæ 1.16.8

II. AD TIMOTHEVM.

1.1 Paulus Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem Dei, ſecundum promiſſionem vitæ, quæ eſt in Chriſto Ieſu 2.9.3

6 Suggero tibi vt exuſcites donum Dei quod eſt in te per impoſitionem manuum mearum 4.3.15

9 Qui ſeruauit vos & vocauit vocatione ſancta, non ex operib. noſtris, ſed ex ſuo propoſito & gratia, &c. 2.12.5,& 3.14.5,& 3.22.3,& 4.1.26

10 Patefacta nunc eſt per illuſtrem illum aduentum Seruatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui & mortem aboleuit, & vitam in lucem produxit, ac immortalitatem per Euangelium. 2.9.2,& 3.25.1

12 Quam ob cauſam & hæc patior, neque erubeſco, noui enim cui crediderim, & mihi perſuaſum eſt illum poſſe depoſitum meum in illum diem ſeruare 3.2.31,& 3.25.4

14 Præclarum depoſitum ſerua per Spiritum ſanctum qui inhabitat in nobis 3.2.33

18 Det ei Deus vt inueniat miſericordiam apud Dominum in die illo. 3.25.10

2.10 Ideo omnia ſuſtineo propter electos, vt & ipſi ſalutem conſequantur, quæ eſt in Chriſto Ieſo, cum gloria æterna 3.5.4

12 Si cum eo mortui ſumus, cum eo etiam viuemus: Si toleramus, & cum eo regnabimus 3.25.8

13 Si infidi ſumus, ille tamen fidus manet, negare ſeipſum non poteſt. 1.4.2,& 3.20.36

16 Prophanos clamores de rebus inanibus cohibe: ad maiorem enim procedent impietatem 3.2.13

19 Solidum tamen Dei fundamentum ſtat, habens ſigillum hoc, Nouit Dominus qui ſint ſui, &c. 3.22.6,& 4.1.2,& 4.1.8

20 In magna domo non tantùm ſunt vaſa aurea & argentea, ſed & lignea ac teſtacea, & alia quidem ad decus, alia vero ad dedecus 3.15.8

25 Cum lenitate erudito eos qui contrario animo ſunt affecti, ecquando det eis Deus vt reſipiſcentes agnoſcant veritatem. 1.14.18,& 3.3.21,& 3.24.15

26 Et elapſi ex diaboli laqueo, à quo capti tenentur, mentis ſanitatem recipiant, ad præſtandam illius voluntatem 1.14.18,& 3.3.21

3.7 Semper diſcentes, ſed quæ nunquam ad cognitionem veritatis venire poſſint 3.2.5

8 Quemadmodum Iannes & Iambres reſtiterunt Moſi, ita & hi reſiſtunt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem 3.2.13

16 Tota Scriptura diuinitus eſt inſpirata, & vtilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad inſtitutionem, quæ eſt in iuſtitia 1.9.1,& 2.7.14

17 Vt perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum perfecte inſtructus. 1.9.1

4.1 Obteſtor igitur ego te coram Deo & Domino Ieſu Chriſto, qui iudicaturus eſt viuos & mortuos, in illuſtri illo ſuo aduentu & regno ſuo. 2.16.17

8 Quod ſupereſt, repoſita eſt mihi iuſtitiæ corona, quam reddet mihi Dominus in illo die, iuſtus ille iudex. 3.10.4,& 3.25.4

16 In prima mea defenſione nemo mihi adfuit, ſed omnes me deſeruerunt 4.6.15

AD TITVM.

1.1 Paulus ſeruus Dei, Apoſtolus autem Ieſu Chriſti, ſecundum fidem electorum Dei, & agnitionem veritatis, quæ eſt ſecundum pietatem 3.2.12,& 3.22.10

5 Huius rei cauſa reliqui te in Creta, vt quæ reliqua ſunt pergas corrigere, & conſtituas oppidatim presbyteros, ſicut ego tibi mandaui. 4.3.7,& 4.3.6,& 4.5.15

6 Si quis eſt inculpatus, vnius vxoris vir, liberos habens fideles, &c. 4.3.12,& 4.12.23

7 Oportet Epiſcopum inculpatum eſſe, tanquam Dei diſpenſatorem, &c. non turpis lucri cupidum. 4.5.19

9 Tenacem fidelis illius ſermonis, qui ad doctrinam facit, vt poſſit etiam exhortari per doctrinam ſanam, & contradicentes conuincere 4.3.6

13 Teſtimonium hoc eſt verum: quam ob cauſam redarguito eos præciſe, vt ſani ſint in fide 3.2.13

15 Omnia quidem pura puris: pollutis autem & infidelibus, nihil eſt purum, &c. 3.19.9,& 4.13.9,& 4.17.40

2.2 Vt ſenes ſobrij ſint, venerandi, temperantes, ſani fide, charitate, & tolerantia 3.1.13

11 Illuxit enim gratia illa Dei ſalutifera omnibus hominibus. 2.12.4,& 3.7.3,& 3.16.2,& 4.1.26

12 Erudiens nos vt abnegata impietate, & mundanis cupiditatibus, temperanter, iuſte, & pie viuamus in præſenti ſeculo 3.16.2,& 3.25.1

13 Expectantes beatam illam ſpem & illuſtrem illum aduentum gloriæ magni illius Dei, ac Seruatoris noſtri, nempe Ieſu Chriſti, 3.9.5,& 3.16.2

3.1 Suggere ipſis, vt ſeſe ſubiiciant principatibus, ac poteſtatibus obtemperent, vt ad omne opus bonum ſint parati 4.20.23

4 Poſtquam bonitas, & erga homines amor apparuit Seruatoris noſtri Dei, ſeruauit nos. 2.5.17,& 3.14.5,& 4.1.26

5 Non ex operibus iuſtis quæ fecerimus nos, ſed ex ſua miſericordia, per lauacrum regenerationis, &c. 1.13.14,& 3.4.25,& 4.15.2,& 4.15.5,& 4.16.20,& 4.17.22

7 Vt iuſtificati ipſius gratia, hæredes efficeremur ſecundum ſpem vitæ æternæ 3.15.6

9 Stultas autem quæſtiones & genealogias, & contentiones ac pugnas legales cohibe. ſunt enim inutiles & vanæ 2.21.5

AD HEBRAEOS.

1.1 Deus multis vicibus, multiſque modis olim loquutus Patribus per Prophetas. 2.9.1,& 1.15.1,& 4.8.7

2 Vltimis hiſce diebus loquutus eſt nobis per Filium. 2.13.7,& 4.8.7,& 4.18.20

3 Qui cum ſit ſplendor gloriæ, & character perſonæ illius, ſuſtineatque omnia verbo illo ſuo potente, purgatione peccatorum noſtrorum per ſeipſum facta, &c. 1.13.2,& 1.13.12,& 1.16.4,& 2.2.20,& 2.14.3

4 Tanto præſtantior factus Angelis, quanto excellentius præ illis ſortitus eſt nomen 1.14.9

6 Adorent eum omnes Angeli Dei. 1.13.11,& 1.13.23,& 1.14.9

10 Et tu in initio Domine, terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cœli 1.13.11,& 1.13.23,& 1.13.26

14 Nonne omnes ſunt miniſtratores ſpiritus, qui miniſterij cauſa mittuntur propter eos qui hæredes erunt ſalutis? 2.14.9,& 3.20.23

2.5 Non Angelis ſubiecit mundum illum futurum de quo loquimur. 1.14.9

9 Sed Ieſum illum cernimus gloria & honore coronatum, qui paulisper fuit inferior Angelis factus, propter mortis perpeſſionem, vt beneficio Dei pro omnibus mortem guſtaret 1.13.26,& 2.16.7

11 Nam & qui ſanctificat & qui ſanctificantur, ex vno ſunt omnes, quam ob cauſam non erubeſcit fratres ipſos vocare 2.13.2

14 Vt per mortem aboleret eum qui mortis imperium habet, hoc eſt diabolum, &c. 1.14.18,1.13.1,& 2.13.2,& 3.11.12

15 Et liberos redderet quotquot metu mortis, per omnem vitam obnoxij erant ſeruituti 2.16.7,& 11

16 Non enim videlicet Angelos aſſumpſit, ſed ſemen Abrahæ aſſumpſit. 2.14.9,& 2.13.1,& 2.13.2

17 Debuit per omnia fratribus ſimilis fieri, vt miſericors eſſet, & fidelis pontifex in iis quæ apud Deum agenda forent 2.13.1,& 2.16.12,& 2.16.19

3.14 Chriſti participes facti ſumus, ſi modo principium illud quo ſuſtentamur, firmum tenuerimus ad finem vſque 3.2.16

4.9 Itaque reliquus eſt aliquis ſabbatiſmus populo Dei 2.8.29

14 Habentes igitur Pontificem magnum, qui penetrauit cœlos, Ieſum Filium Dei, teneamus hanc profeſſionem 2.7.2,& 4.4.28

15 Non habemus Pontificem qui non poſſit affici ſenſu infirmitatum noſtrarum, ſed tentatum in omnibus ſimiliter abſque peccato 2.12.1,& 2.12.7,& 2.13.1,& 2.16.12,

& 4

& 4.17.24

16 Accedamus igitur cum fiducia ad thronum gratiæ, vt conſequamur miſericordiam, & gratiam inueniamus ad opportunum auxilium. 3.20.12, & 3.20.17

5.1 Omnis autem Pontifex ex hominibus aſſumitur, & pro hominibus conſtituitur in iis quæ apud Deum agenda ſunt, vt offerat donaria & victimas pro peccatis 2.15.4

4 Neque ſibiipſi quiſquam ſumit hunc honorem, ſed qui vocatur a Deo, ſicut & Aaron. 4.3.10, & 4.15.22, & 4.18.9, & 4.18.14

5 Ita & Chriſtus non ſibi hunc honorem tribuit vt fieret Pontifex, &c. 4.14.21, & 4.18.v

6 Tu es Sacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedec. 4.19.28

7 Qui in diebus carnis ſuæ, quum deprecationes & ſupplicationes apud eũ qui poterat ipſum ſeruare a morte, cum clamore valido ac lachrymis obtuliſſet, & exauditus eſſet ex metu 2.16.11

8 Quamuis filius eſſet, tamen ex iis quæ paſſus eſt, didicit obedientiam 3.8.1

10 Cognominatus à Deo Pontifex, ſecundum ordinem Melchiſedec. 4.18.2

6.4 Nam fieri non poteſt vt qui ſemel fuerint illuſtrati, guſtauerúntque donum cœleſte, & participes fuerunt Spiritus ſancti 3.2.11, & 3.3.21, & 3.3.v3

6 Si prolabantur vt denuò renouentur per reſipiſcentiam, &c. 3.3.v1

10 Non enim iniuſtus eſt Deus, vt obliuiſcatur operis veſtri, & laborioſæ charitatis, quam exhibuiſtis ipſius nomini 3.18.7

13 Deus enim pollicitus Abrahę, quum non poſſet per quenquam maiorem iurare, iurauit per ſeipſum 2.8.25

16 Homines quidem iurat per eum qui ſit maior, atque iiſdem omnis controuerſiæ finis, eſt iuſiurandum ad confirmationem adhibitum. 2.8.v7

7.3 Sine patre, ſine matre, ſine genere, nec initium dierum, neque vitæ finem habens, ſed aſſimilatus Filio Dei, manet ſacerdos in perpetuum 4.19.28

7 Porrò ſine vllâ controuerſia id quod minus eſt, ab eo quod maius eſt benedicitur 4.18.2

11 Si conſummatio per Leuiticum Sacerdotium erat, &c. 2.11.4

12 Mutato igitur Sacerdotio, neceſſe eſt vt Legis quoque mutatio fiat. 3.4.4, & 4.6.2

17 Tu es Sacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedec 4.18.2

19 Nihil enim ſanctificauit Lex, ſed adſcita ſpes melior, per quam appropinquamus Deo 2.7.17, & 2.11.4

21 At hic cum iureiurando per eum qui dixit ei, Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, Tu es Sacerdos in ęternum, &c. 4.8.2

22 Tanto potioris fœderis ſponſor factus eſt Ieſus ibidem

24 At iſte, propterea quòd in æternum manet, perpetuum habet ſacerdotium 2.15.6

25 Vnde & ſeruare prorſus poteſt eos qui per ipſum accedunt ad Deum. 2.16.16

8.1 Cæterùm eorum quæ dicimus hæc ſumma eſt: Talem nos habere Pontificem, qui conſedit ad dextram throni maieſtatis illius cœleſtis. 2.16.15

5 Vide, inquit, vt facias omnia ad exemplar quod oſtenſum eſt tibi in monte 2.7.1

6 At nunc noſter ille Pontifex eo excellentius miniſterium ſortitus eſt, quo præſtantioris eſt fœderis interceſſor, &c. 2.16.12

9.1 Habebat quidem etiam prius fœdus conſtitutos religionis ritus, & ſanctuarium mundanum 4.14.v1

7 In ſecundum autem, ſemel quotannis ſolus Pontifex, non ſine ſanguine quem offert pro ſeipſo, & pro populi erratis v.15.6

8 Hoc declarante Spiritu ſancto, nondum patefactam fuiſſe viam ad ſacrarium, priore tabernaculo adhuc conſiſtente ibidem

9 Quo dona ſacrificiaque afferuntur, quæ non poſſunt in conſcientia ſanctificare cultorem 2.7.17, & 2.11.4, & 4.14.25

11 Adueniens autem Chriſtus Pontifex futurorum, &c. 2.16.16, & 4.14.21, & 4.18.v

12 Neque ſanguine hircorum & vitulorum, ſed per proprium ſanguinem ingreſſus eſt ſemel in Sacrarium. 2.17.4, & 4.18.3

13 Nam ſi ſanguis taurorum & hircorum & cinis iuuencæ aſpergens inquinatos, ſanctificat ad carnis puritatem 2.17.4

14 Quantò magis ſanguis Chriſti qui per Spiritum æternum ſeipſum obtulit, inculpatum Deo, purgabit, &c. 2.16.6, & 3.16.1, & 4.14.21

15 Itaque ob id noui fœderis Mediator eſt, vt morte intercedente, &c. 4.17.4, & 2.7.17

16 Nam vbi teſtamentum eſt, mors intercedat neceſſe eſt teſtatoris 4.18.5

22 Et omnia ferè ſecundum Legem ſanguine purificantur, & abſque ſanguinis effuſione non fit remiſſio. 2.15.6, & v.17.4

26 Sed nunc ſemel in conſummatione ſeculorum ad abolendum peccatum, per immolationem ſui ipſius patefactus eſt, &c. 4.18.3

27 Et ſicut illud ſtatutum eſt hominibus vt ſemel moriantur, poſtea vero iudicium 2.16.17, & 3.25.8

28 Ita & Chriſtus ſemel oblatus vt multorum peccata tolleret, altera vice abſque peccato conſpicietur iis, qui ipſum expectant ad ſalutem 3.25.2

10.1 Lex enim vmbram obtinens futurorum bonorum, non expreſſam formam rerum, iis hoſtiis quas ſingulis annis eaſdem aſſiduè offerunt, nunquam poteſt accedentes ſanctificare 2.7.16, & 2.7.17, & 2.11.4, & 4.14.23

2 Alioqui deſiiſſent offerri, propterea quod qui ſacrificaſſent, ac ſemel purgati eſſent, nullorum peccatorum amplius ſibi conſcij eſſent. 3.19.15, & 4.10.3, & 4.14.25

4 Non enim poteſt ſanguis taurorum & hircorum auferre peccata. 4.14.25

7 Tunc dixi, Ecce adſum: in capite libri ſcriptum eſt de me, vt faciam, Deus, voluntatem tuam. 2.16.6

8 Quum ſuperius dixiſſet, Sacrificium & oblationem & holocauſtomata & hoſtiam pro peccato noluiſti, neque approbaſti, quæ iuxta Legem offeruntur: tum dixit, Ecce adſum vt faciam, Deus, voluntatem tuam. 2.16.5

10 Qua voluntate ſanctificati ſumus per oblationem corporis Ieſu Chriſti ſemel factam 3.6.3, & 4.18.3

14 Vnica enim oblatione conſecrauit in perpetuum eos qui ſanctificantur 3.5.v, & 4.18.3

19 Quum igitur, fratres, habeamus libertatem ingrediendi Sacrarium per ſanguinem Ieſu 3.20.10

20 Ea via quam dedicauit nobis recentem & viuam per velum, hoc eſt carnem ſuam 3.20.18

26 Si vltro peccauerimus poſt acceptam cognitionem veritatis, non adhuc pro peccatis reliqua eſt hoſtia. 3.3.v1, & 3.3.23, & 4.18.3

27 Sed horrenda quædam expectatio iudicij, & ignis feruor qui deuoraturus eſt aduerſarios 3.v5.12

29 Quanto putatis acerbiore ſupplicio dignus cenſebitur, qui Filium Dei conculcarit, & ſanguinem fœderis per quem fuerat ſanctificatus profanum duxerit, & Spiritum gratię contumelia affecerit 3.3.v1

36 Patientia vobis eſt opus, vt vbi voluntatem Dei præſtiteritis, reportetis promiſſionem 3.2.37

11.1 Eſt nũc fides, illud quod facit vt extent quæ ſperantur, & quod demonſtrat quæ non videantur 3.2.41, & 3.25.1

3 Per fidem intelligimus conſtructum fuiſſe mundum verbo Dei, vt quæ cernimus non ſint ex apparentibus facta 1.6.1, & 1.5.13, & 1.16.1

6 Atqui fieri non poteſt vt quiſquam ei ſine fide placeat. Nam qui accedit ad Deum, hunc credere oportet eſſe Deum, & præmia largiri iis qui ipſum requirunt. 3.11.15, & 3.14.4, & 3.20.40

7 Per fidem diuinitus admonitus Noe de iis quæ nondum videbantur veritus, &c. 3.2.30

9 Per fidem commoratus eſt in terra promiſſa vt alienus, &c. 2.10.13

17 Abraham quum tentaretur obtulit Iſaac per fidem, vnigenitum inquam illum obtulit is qui promiſſiones exceperat 3.19.6

21 Adorauit baculo innixus 1.11.15

12.3 Reputate igitur quis ille ſit qui talem ſuſtinuit a peccatoribus aduerſus ſeſe contradictionem, ne animis deficientes, fatiſcatis 3.3.15

5 Et obliti eſtis exhortationis, quę vobis tanquam filiis loquitur, Fili mi, ne negligito caſtigationem Domini, neque deficias animo cùm ab eo argueris 3.4.32

8 Quod ſi eſtis abſque caſtigatione, cuius participes ſunt omnes, nempe ſpurij eſtis, & non filij 3.8.6

9 Deinde corporum noſtrorum patres habuimus caſtigatores, & eos reueriti ſumus, annon multo magis ſubijciemur Patri ſpirituum, & viuemus? 1.15.2

17 Scitis eum etiam poſtea quum vellet hæreditario iure benedictionem aſſequi, reprobatum fuiſſe, non enim reperit pœnitentiæ locum, quamuis cum lachrymis benedictionem

nem illam exquiſiſſet 3.3.24
18 Non enim veniſtis ad contrectabilem montem, & accenſum ignem, & turbinem & caliginem, & procellam 2.11.9
22 Sed acceſſiſtis ad montem Sion, & ciuitatem Dei viui, Ieruſalem cœleſtem, & myriadas Angelorum. 1.14.9
23 Conuentum & concionem primogenitorum qui conſcripti ſunt in cœlis, & iudicem vniuerſorum Deum 3.25.6
13.4 Honorabile eſt inter quoſuis coniugium, & cubile impollutum. ſcortatores autem & adulteros damnabit Deus 4.9.14, & 4.12.25, & 4.13.3
8 Ieſus Chriſtus heri & hodie idem eſt, & in ſecula 2.10.4
15 Per ipſum igitur aſſidue offeramus Deo ſacrificium laudis, id eſt fructum labiorum confitentium nomini eius 3.20.28, & 4.18.61, & 4.18.17
16 Beneficentiæ vero & communicationis ne obliuiſcimini, talibus enim victimis delectatur Deus. 3.4.36, & 3.7.5, & 3.15.4, & 4.18.17
17 Obedite ducibus veſtris, & obſecundate, vigilant enim pro animabus veſtris, tanquam rationem reddituri 1.15.2

IACOBI.

1.2 PRo ſummo gaudio ducite fratres mei, quoties in tentationes varias incideritis 3.20.46
12 Beatus vir qui tolerat tentationem, quoniam quum probatus erit accipiet coronam vitæ 3.17.10
13 Nemo quum tentatur, dicat ſe a Deo tentari. nam Deus tentari malis non poteſt, nec quenquam tentat. 3.20.46
14 Sed vnuſquiſque tentatur, dum a propria cupiditate abſtrahitur & inescatur 3.20.46
15 Deinde cupiditas poſtquam concepit, parit peccatum: peccatum verò peractum gignit mortem 3.3.13
17 Omne munus bonum & omne donum eſt perfectum, ſuperne deſcendens a patre luminum, apud quem non eſt tranſmutatio, aut conuerſionis obumbratio 1.13.8, & 2.2.21, & 4.14.10
21 Quapropter abiectis omnibus ſordibus, & excremento malitiæ, cum lenitate recipite inſitum ſermonem, qui poſſit ſeruare animas veſtras. 4.17.25
2.5 Nonne Deus elegit pauperes mundi huius, vt fierent diuites fide, cohæredes regni, quod promiſit iis a quibus diligitur? 3.23.10
10 Quiſquis totam Legem ſeruauerit, offenderit autem in vno, omnibus tenetur 3.14.10, & 3.18.10
14 Quæ vtilitas, fratres mei, ſi fidem dicat aliquis habere ſe, opera vero non habeat? Non poteſt fides illa eum ſeruare 3.2.9, & 3.2.12
19 Tu credis Deum vnum eſſe, rectè facis, & dæmonia credunt, & horreſcunt 3.2.10
21 Abraham pater ille noſter, nónne ex operibus iuſtificatus eſt, quum obtuliſſet Iſaac filium ſuum ſuper altare? 3.17.11
4.3 Petitis & non accipitis, eò quòd male petatis, vt in voluptates veſtras inſumatis 3.20.7
6 Sed maiorem offert gratiam, quia dicit, Deus ſuperbis reſiſtit: modeſtis autem dat gratiam 2.2.10, & 3.12.5
8 Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis: Emundate manus, vos peccatores, & purificate corda, vos duplices animo 3.3.16
11 Qui damnat fratrem ſuum, loquitur contra Legem, & damnat Legem: quod ſi damnas Legem, &c. 4.10.7
12 Vnus eſt Legiſlator qui poteſt ſeruare & perdere ibidem
14 Qui ignoratis quid futurum ſit poſtero die, quæ eſt enim vita veſtra? vapor enim eſt, &c. 3.20.28
15 Pro eo quod dicere debuiſtis, Si Dominus voluerit, & vixerimus, faciemus hoc aut illud ibidem
5.12 Ante omnia, fratres mei, ne iurate neque per cœlum, neque per terram, neque aliud vllum iuſiurandum. Sit autem veſtrum eſt, eſt, & non, non, &c. 2.8.26
13 Affligitur aliquis inter vos? oret. eſt aliquis æquo animo? pſallat. 3.20.7
14 Infirmatur quis inter vos? accerſat presbyteros Eccleſiæ, & orent pro eo, &c. 4.19.18, & 4.19.21
15 Et oratio fidei ſeruabit laborantem, erigetque eum Dominus: quod ſi peccata commiſerit, remittentur ei 3.20.11
16 Confitemini alij aliis offenſas, & orate alij pro aliis, vt ſanemini: multum enim valet deprecatio iuſti efficax 3.4.6, & 3.4.11, & 3.20.27
17 Elias homo erat iiſdem quibus nos obnoxius, & precibus precatus eſt ne plueret: & non pluit ſuper terram annos tres & ſex menſes 3.20.26

I. PETRI.

1.2 DIlectis ex præcognitione Dei Patris ad ſanctificationem Spiritus, per obedientiam & aſperſionem ſanguinis Ieſu Chriſti, Gratia vobis & pax multiplicetur. 3.1.1, & 3.14.6, & 3.22.6, & 4.15.2
3 Benedictus Deus, & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui ex multa ſua miſericordia regenuit nos in ſpem viuam per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis 2.16.13
5 Qui virtute Dei cuſtodimini per fidem ad ſalutem quę parata eſt patefieri tempore vltimo. 3.2.42, & 3.18.3
7 Vt exploratio fidei veſtrę multo pretioſior exploratione auri, quod perit, & tamen per ignem exploratur 3.8.4
9 Reportantes mercedem fidei veſtræ, ſalutem animarum. 2.15.2, & 3.18.3, & 3.25.1
11 Scrutantes in quem aut cuiuſmodi temporis articulum, præſignificaret ille qui in ipſis erat, Spiritus Chriſti, declararet euenturas Chriſto perpeſſiones 1.13.18, & 2.9.1
12 Quibus patefactum eſt eos non ſibi, ſed nobis ea adminiſtrare quæ nunc annunciata ſunt vobis, 1.14.19, & 2.9.1, & 2.11.6
15 Sed ſicut is qui vos vocauit ſanctus eſt, ipſi quoque ſancti in omni conuerſatione reddamini 3.6.3
16 Sancti eſtote, nam ego ſanctus ſum 3.6.2
18 Vt qui ſciatis vos non caducis rebus argento vel auro, fuiſſe redemptos ex vana veſtra conuerſatione, ex patrum traditionibus accepta 2.17.5
19 Sed pretioſo ſanguine vtpote agni immaculati & incontaminati, ipſo Chriſti 2.17.5, & 3.6.3
20 Præordinati quidem ante iacta mundi fundamenta, patefacti vero vltimis temporibus propter vos 3.22.6, & 4.18.20
21 Qui per eum creditis Deo, qui excitauit eum a mortuis, & gloriam ei dedit, vt ſpes ac fides veſtra in Deo eſſet 2.16.13, & 3.2.1, & 3.2.43
22 Animabus veſtris purificatis, auſcultando veritati per Spiritum, cum charitate fraterna ſimulationis experte, &c. 1.15.2, & 2.5.11
23 Renati non ex ſemine mortali, ſed ex immortali, per ſermonem Dei viui, & manentis in æternum 2.10.7, & 3.2.21, & 4.1.6, & 4.16.18, & 4.16.31
2.5 Ipſi quoque veluti viui lapides ædificemini, domus ſpiritualis, &c. 4.6.5, & 4.18.16
9 Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus quem ſibi Deus vt proprium vendicat: vt virtutes prædicetis illius qui vos vocauit e tenebris in admirabilem ſuam lucem 2.7.1, & 3.13.2, & 4.18.17, & 4.19.25
11 Dilecti, precor vt tanquam aduenæ & peregrini abſtineatis a carnis cupiditatibus, quæ militant aduerſus animam 1.15.2
13 Subiecti eſtote cuiuis humanæ ordinationi, propter Dominum: ſiue regi vt qui ſuperemineat 4.20.23
17 Omnes honorate, fraternitatem diligite, Deum timete, Regem honorate 4.20.7
18 Famuli, ſubditi eſtote cum omni timore dominis, non ſolum bonis & æquis, ſed etiam prauis 4.10.23
21 Chriſtus paſſus eſt pro nobis, relinquens nobis exemplar, vt inſequeremini veſtigia ipſius 3.16.2
24 Qui peccata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum: vt peccatis mortui, iuſtitiæ viueremus: cuius vibicibus ſanati eſtis. 2.16.6, & 2.17.4, & 3.4.25, & 3.4.27, & 3.4.30 & 4.15.21
25 Eratis velut oues errantes: ſed conuerſi nunc eſtis ad paſtorem & curatorem animarum veſtrarum. 1.15.23 & 3.25.6
3.7 Viri ſimiliter vos verſentur vt ſcientes decet, vaſi muliebri vt infirmiori tribuentes honorem, &c. 4.20.29
18 Nam & ſemel Chriſtus pro peccatis paſſus eſt, iuſtus pro iniuſtis, vt nos ad Deum adduceret, mortificatus quidem carne, viuificatus autem Spiritu 2.13.2
19 Per quem etiam ſpiritibus qui ſunt in carcere profectus prædicauit 2.16.9
21 Qui nunc correſpondens exemplar Baptiſmi nos quoque ſeruat (non quo carnis ſordes abluuntur, ſed quo fit vt bona cóſcientia Deum interroget) per reſurrectionem Chriſti 3.19.15, & 4.10.3, & 4.14.4, & 4.14.24, & 4.15.2, & 4.16.21
4.3 Satis eſt nobis quod anteacto vitæ tempore libidinem gentium patrauerimus, quum incederemus in proteruiis, &c. 4.15.8, & 3.24.11
8 Ante omnia verò charitatem alij in alios propenſam habentes, nam charitas operiet multitudinem peccatorum 3.4.31, & 3.4.36

10 Vt

10 Vt quiſque accepit donum,ita alius in alium illud ſubminiſtrantes, vt boni diſpenſatores variæ Dei gratiæ 3.7.5
11 Siquis loquitur loquatur vt eloquia Dei 3.8.8,& 4.8.9
17 Nam tempus eſt quo incipiat iudicium a domo Dei: quod ſi primum incipit a nobis,quis erit finis? &c. 3.4.34
5.1 Presbyteros qui inter vos ſunt precor,ego vna presbyter,&c. 4.6.7
2 Paſcite Dei gregem qui penes vos eſt 4.10.17,& 4.6.3
3 Neque vt dominantes cleris 4.4.9,& 4.10.7
5 Deus ſuperbis reſiſtit,humilibus autem dat gratiam 3.12.5
6 Submittite igitur vos ipſos potenti manui Dei,vt vos in tempore extollat 3.2.40
7 Omni cura veſtra in eum coniecta, nam illi cura eſt de vobis 1.17.6
8 Sobrij eſtote: vigilate,nam aduerſarius veſter diabolus,tanquam leo rugiens ambulat, quærens quem deuorèt 1.14.13,& 1.4.18,& 3.10.46
10 Cæterùm Deus omnis gratiæ autor qui vocauit nos ad æternam ſuam gloriam in Chriſto Ieſu, paulisper afflictos, is inquam abſolutos vos reddat,ſtabiliat,roboret,fundet 3.2.40

II. PETRI.

1.4 EX eo quòd nobis maxima & pretioſa promiſſa donata ſunt, vt per hæc efficeremini diuinæ conſortes naturæ,&c. 3.11.10,& 3.25.10
5 Ad hoc ipſum verò vos omni præterea collato ſtudio, adiicite fidei veſtrę virtutem,virtuti vero ſcientiam 2.5.11
10 Quapropter fratres potius ſtudete vocationem & electionem veſtram firmam efficere: hæc enim ſi feceritis,nunquam impingetis 3.15.8
13 Iuſtum arbitror quandiu ſum in hoc tabernaculo excitare vos per admonitionem 1.15.2
14 Quum ſciam breui futurum, vt deponam hoc tabernaculum meum:ſicut Dominus Ieſus Chriſtus declarauit mihi 1.15.2,& 3.25.6
19 Et habemos firmiſſimum ſermonem Propheticum,cui recte facitis quod attenditis velut lucernæ ſplendenti in obſcuro loco,vſque dum dies illuceſcat, & lucifer exoriatur in cordibus veſtris 1.9.2
21 Non libidine hominis allata eſt olim Prophetia,ſed acti a Spiritu ſancto,loquuti ſunt ſancti Dei homines 1.13.7,& 1.13.15
2.1 Fuerunt & pſeudoprophetæ in populo: vt etiam inter vos erunt falſi doctores,&c. 4.9.4
4 Si Deus Angelis qui peccauerant, non pepercit,ſed in tartarum detruſos,catenis caliginis tradidit,&c. 1.14.16,& 1.14.19
9 Nouit Dominus pios e tentatione eripere 3.20.46
19 A quo quis ſuperatus eſt,huic etiam in ſeruitutem eſt addictus 2.2.8
3.4 Vbi eſt pollicitatio aduentus eius? nam ex quo die patres obdormierūt omnia ita permanent ab initio creationis 3.2.42
8 Vnum autem hoc ne vos lateat,dilecti, Vnum diem apud Dominum, proinde eſſe vt mille annos, & mille annos vt diem vnum 3.2.42
9 Nolens vllos perire: ſed omnes tendere ad reſipiſcentiam 3.14.15

I. IOHANNIS.

1.1 QVod erat a principio, quod audiuimus, quod vidimus oculis noſtris, quod ſpectauimus, & quod manus noſtræ tractarunt de ſermone vitæ 2.14.2,& 1.14.7,& 4.17.8
7 Quod ſi in luce incedimus,ſicut ipſe eſt in luce, communionem habemus cum eo mutuam, & ſanguis Filij eius Ieſu Chriſti, purgat nos ab omni peccato 2.17.4,& 3.5.2,& 4.14.21
9 Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & iuſtus, vt remittat nobis peccata noſtra,&c. 3.4.10,& 3.20.9
10 Si dixerimus nos non peccaſſe,mendacem facimus eum,&c. 3.20.45
2.1 Si quis peccauerit, Aduocatum apud Patrem habemus Ieſum Chriſtum iuſtum 3.4.26,& 3.20.17
2 Ipſe enim eſt propitiatio pro peccatis noſtris:nec pro noſtris ſolùm,ſed etiam pro totius mundi peccatis 2.17.2,& 3.4.26,& 3.20.20
12 Scribo vobis filioli,quoniam remiſſa vobis ſunt peccata propter nomen eius 2.17.5,& 3.4.26
18 Pueruli,vltimum tempus adeſt,& ſicut audiſtis antichriſtum venturum 4.18.10
19 E nobis egreſſi ſunt,ſed non erant ex nobis: nam ſi fuiſſent ex nobis, permanſiſſent vtique nobiſcum,&c. 3.3.23,& 3.24.6,7
20 At vos vnctionem habetis a Sancto illo profectam,& noſtis omnia 3.1.3
23 Quiſquis negat Filium,is ne Patrem quidem habet 2.6.4
27 Sed vnctio quam vos accepiſtis ab eo,manet in vobis,nec neceſſe habetis, vt quiſquam doceat vos. verum ſicut vnctio eadem docet vos,&c. 3.1.3
3.1 Videte qualem charitatem dedit nobis Pater,nempe vt filij Dei vocemur: propterea mundus non nouit nos,quia non nouit eum 3.6.3,& 3.20.36
2 Chariſſimi,nunc filij Dei ſumus,ſed nondum patefactum eſt quod erimus: ſcimus autem fore,vt cum patefactus ipſe fuerit, ſimiles ei ſimus, &c. 2.9.3,& 3.2.14,& 3.11.10,& 3.25.10,& 4.18.10
3 Et quiſquis habet hanc ſpem in eo ſitam, purificat ſe,ſicut & ille purus eſt 3.16.2
8 Qui committit peccatum,ex diabolo eſt,quoniam a principio diabolus peccat:Filius autem Dei,&c. 1.14.15,& 18,& 19,& 3.15.8
9 Quiſquis natus eſt ex Deo, peccatum non committit,quoniam ſemen ipſius in eo manet, nec poteſt peccare,eo quod ex Deo natus eſt 1.3.10,& 2.5.11
10 Per hoc manifeſti ſunt filij Dei,& filij diaboli,&c. 1.14.19,& 3.16.2
15 Quiſquis odit fratrem ſuum, homicida eſt: & noſtis nullum homicidam habere vitam æternam in ſe manentem 2.8.39
16 Per hoc cognouimus charitatem, quòd ille animam ſuam pro nobis poſuit: nos igitur debemus pro fratribus animas ponere 2.14.2
20 Nam ſi nos condemnet cor noſtrum, potentior eſt Deus corde noſtro, & nouit omnia 3.4.18
22 Et quicquid petierimus,accipiemus ab eo,quoniam præcepta eius cuſtodimus,&c. 3.20.7,& 10
24 Qui ſeruat eius mandata, in eo habitat, & per hoc nouimus eum habitare in nobis,nempe ex Spiritu quem nobis dedit 3.1.4,& 3.2.39
4.1 Dilecti, ne cuiuis ſpiritui credite, ſed probate ſpiritus, an ex Deo ſint &c. 4.9.2
3 Quicunque ſpiritus non confitetur Ieſum Chriſtum in carnem veniſſe, ex Deo non eſt 4.17.32
10 In hoc eſt charitas,non quòd nos dilexerimus Deum,ſed quod ipſe dilexerit nos, & miſerit Filium ſuum, &c. 2.17.2,& 3.14.6
11 Dilecti,ſi Deus nos ita dilexit, debemus & nos alij alios diligere 3.16.2
13 Per hoc cognoſcimus nos in eo habitare,& ipſum in nobis, quod de Spiritu ſuo dedit nobis. 3.1.4,& 3.24.1
18 Metus non eſt in charitate: expleta charitas foras eiicit metum: quoniam metus cruciatum habet, qui autem metuit, non eſt perfectus in charitate 3.2.27
19 Nos diligimus eum, quoniam ipſe prior dilexit nos 2.16.5
5.4 Quicquid natum eſt ex Deo,vincit mundum,& hæc eſt victoria quæ vincit mundum,nempe fides noſtra. 1.18.2,& 2.5.11,& 3.2.21
6 Hic ille eſt Ieſus Chriſtus qui venit per aquam & ſanguinem,&c. 4.14.22
7 Tres ſunt qui teſtificantur in cœlo, Pater, Sermo, & Spiritus ſanctus,& hi tres vnum ſunt 3.1.1
8 Et tres ſunt qui teſtificantur in terra ſpiritus,& aqua & ſanguis,& hi tres in vnum conſentiunt ibidem
12 Qui habet Filium habet vitam: qui non habet Filium Dei vitam non habet 3.14.3,& 3.15.6
14 Et hęc eſt fiducia quam apud Deum habemus, ipſum, ſiquid petierimus ſecundum voluntatem eius, nos audire 3.20.5
15 Quòd ſi ſcimus eum audire nos, quicquid petierimus,ſcimus nos habere petitiones quas ab eo petimus 3.20.52
18 Qui genitus eſt ex Deo, conſeruat ſeipſum 2.5.11
19 Scimus nos ex Deo eſſe,& mundum totum in malo iacere 3.8.14
20 Hic eſt verus Deus & vita æterna.1.13.11,& 26
21 Filioli,cauete vobis ab idolis,Amen, 1.11.1

II. IOANNIS.

1.7 MVlti impoſtores ingreſſi ſunt in mundum, qui non confitentur Ieſum Chriſtum veniſſe in carne,&c. 4.17.32

IVDAE.

1.6 ET Angelos qui non ſeruata ſua origine reliquerunt ſuum domicilium, iudicio magni illius diei, vinculis æternis ſub caligine reſeruaſſe,&c. 1.14.16,& 1.14.19,& 3.25.6
9 At Michael Archangelus,quum aduerſus diabolum certans diſceptaret de corpore Moſis, non auſus eſt impingere illi notam maledicti,

ſed

ſed dixit, Increpet te Dominus 1.14.
8, & 1.14.19

APOCALYPSIS.

2.5 Et qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris per ſanguinem ſuum 4.14.21
6 Et fecit nos Reges & ſacerdotes Deo & Patri ſuo 2.15.6, & 4.18.17
5.13 Et omnem creaturam quæ in cælo eſt & quæ ſuper terram, & ſub terra, & in mari, & quæ in eis ſunt omnia, audiui dicentia, &c. 3.5.8
7.14 Hi ſunt qui venerunt ex afflictione magna, & lauerunt ſtolas ſuas ac dealbarunt in ſanguine Agni 3.5.2
13.5 Datúmque eſt ei os loquens magna & blaſphemias 4.7.25
14.13 Beati poſthac mortui, ſi inquam qui Domini cauſa moriuntur. Etiam dicit Spiritus, requieſcunt enim à laboribus ſuis 3.5.10
18 Reddite ei ſicut & ipſa reddidit vobis, & duplicate ei duplum ſecundum opera eius 3.9.6
19.10 Et cecidi ante pedes eius, vt adorarem eum, ſed dixit mihi, Vide ne feceris, conſeruus tuus ſum, vnus ex fratribus tuis qui habent teſtimonium Ieſu. Deum adora. 1.12.3, & 1.14.10
20.4 Deinde vidi ſedes, & ſederunt ſuper eas, & iudicium datum eſt eis: & animas eorum qui ſecuri percuſſi ſunt propter teſtimonium Ieſu, & propter ſermonem Dei, quíque non adorarunt beſtiam, neque imaginem eius, neque acceperunt characterem eius in frontibus ſuis, aut in manibus ſuis, viuéntque & regnabunt cum Chriſto mille annis. 3.25.5
21.27 Non intrabit in eam quicquam quod inquinat, aut abominandum quippiam patrat, ſed tantum, &c. 4.16.17
22.8 Ego verò hæc quum vidiſſem & audiſſem, cecidi vt adorarem ante pedes Angeli qui mihi hæc oſtendebat 1.12.3, & 1.14.10
9 Is verò dixit mihi, Vide ne feceris, conſeruus enim tuus ſum, & vnus fratrum tuorum Prophetarum, &c. 1.12.3. & 1.14.10
18 Siquis adiecerit ad hæc, imponet ei Deus plagas ſcriptas in libro iſto. 4.9.2
19 Et ſiquis abſtulerit aliquid ex verbis libri Prophetiæ huius, auferet Deus partem eius e libro vitæ, &c. ibidem

RERVM ET NOMINVM QVÆ HOC VOLVMINE CONTINENTVR INDEX:

olim ab A. Marlorato primùm collectus. Poſtrema autem hac editione renouatus, & duplò auctior redditus.

Primus numerus librum: alter caput: tertius ſectionem indicat.

A

ABraham pater fidelium 2.10.11
Abraham ſola fide iuſtificatus 3.11.13
Abraham vitam miſeriarum plenam duxit 2.10.11
Acatius Amidæ Epiſcopus 4.4.8
Actio gratiarum ſoli Deo debetur. 2.8.16
Actio gratiarum neceſſaria fidelibus 3.20.28
Acceptio hominis duplex apud Deum 3.17.4
Achab, & eius pœnitentia 3.3.25, & 3.20.15
Acolythi, & eorum munus. 4.4.10, & 4.19.23
Adam quomodo lapſus 2.1.4
Adam Dei prouidentia lapſus. 3.23.8
Adam poſterior, vide Chriſtus
Adminiſtratio ſacramentorum pars miniſterij Eccleſiaſtici 4.15.10
Admonitiones priuatæ in Eccleſia neceſſariæ 4.12.2
Adoratio ſoli Deo debetur 2.8.16
Aduentus Chriſti in iudicium. 2.16.17
Adulterium prohibitum 2.8.41
Aegyptiorum garrulitas ridicula. 1.8.4
Aedificatio neceſſaria fidelibus 4.1.12, & 4.8.1
Afflictiones a Deo immiſſæ 1.17.8
Afflictiones fidelibus neceſſariæ. 3.8.1
Afflictiones variis modis vtiles. 3.4.32.33.34, & 3.8.2.3
Afflictionum finis ſemper conſiderandus 3.9.1
Afflictiones fidelium & impiorum differunt 3.4.32, & 3.8.1
Afflictiones impiorum maledictæ 3.4.32.33.
Allegoriæ 3.5.19, & 3.4.4
Ambroſius, lib. de philoſophia 2.2.8.44
Lib. 1. de Iacob & vita beata 6. ca. 2. 7.7, & 2. lib. 2. cap. 3.11.23
Lib. de Iſaac & anima 3.10.21
Lib. 2. de off. 28. cap. 4.4.8
Lib. 6. de Sacramentis 4.19.3
Lib. de iis qui myſteriis initiantur 4.17.25, & 4.19.3
Lib. 1. de vocatione gentium, 1. & 2. cap. 3.18.3, & 3.22.9
Serm. 46. de pœnit. Petri 3.4.45
Serm. ſeu homilia de baſilicis tradendis 4.11.8. & 15
Epiſt. 32. ad Valentin. 4.11.4. & 15
Epiſt. lib. 1. 3. epiſt. 4.12.7
Epiſt. lib. 5, 31. & 33. epiſt. 4.4.8
In 5. cap. 1. ad Timoth. 4.11.6
Ambroſij magnanimitas 4.12.7
Anabaptiſtarum errores detecti & refutati. 2.8.26, & 2.10.1.7, & 3.3.14, & 4.1.13, & 4.12.12, & 4.15.16, & 4.16.1, & 4.20.2
Anathematis ſignificatio 4.12.10
Angeli a Deo creati 1.14.3.4
Angeli ad Dei imaginem creati. 1.15.3
Angeli ſpiritus eſſentialis naturæ. 1.14.9
Angeli cur ſic dicti 1.14.5
Angeli cur appellentur exercitus ibid.
Angeli interdum dij vocantur. ibid.
Angeli cur virtutes dicantur ibid.
Angeli non adorandi 1.14.11
Angeli ad ſalutem fidelium conſtituti 1.14.7
Angelorum caput Chriſtus 3.22.1
Angeli mali, illorumque lapſus 1.14.16
Angelorum munus 1.14.6.11, & 3.20.23
Angelorum diuerſa nomina. 1.14.8
Animæ definitio 1.15.6
Anima eſt immortalis eſſentiæ. 1.5.4.5, & 1.15.2.6
Anima bipertita 1.15.7
Animæ a Deo creatæ 2.15.5
Animæ immortales 1.15.2, & 2.10.9
Anſelmus 2.2.4
Anthropomorphitæ 4.17.23.25
Antichriſtus, & eius in Eccleſia ſedes 4.2.12
Apollinarius vetus hæreticus. 2.16.12
Apoſtoli qui proprie 4.3.4.5
Apoſtoli Spiritu diuino afflati, & loquuti ſunt & ſcripſerunt 4.8.9
Apoſtoli quomodo præferantur Ioanni Baptiſtæ 2.9.5
Apoſtolorum in ſcriptis ſcopus. 4.20.12
Apoſtoli, ab iis qui ſe eorum ſucceſſores prædicant, longe differunt. 4.8.9
Apparitiones Dei 1.11.3
Appetitus vindictæ prohibitus. 2.8.57, & 4.20.20
Appetitus vindictæ in Samſone. 3.20.15
Arbitrium, vide Liberum Arbitrium
Archidiaconi, & illorum in Eccleſia origo 4.4.5
Archiepiſcoporum in Eccleſia inſtitutio 4.4.4
Ariſtocratia inter Iſraelitas a Deo conſtituta 4.20.8
Ariſtoteles Philoſophus lib. 11. de hiſt. animal. 17. cap. 1.5.3
Lib. 1. de animo, & 1. Metaphyſ. 1.5.5
Lib. 6. Ethic. cap. vlt. & 6. lib. 2. cap. 1.15.6
Lib. 6. Ethic. 2. cap. 1.15.7
Lib. 3. Ethic. 5. cap. 2.2.3
Lib. 7. Ethic. 3. cap. 2.2.23
Arrius hæreticus refellitur. 1.13.4.16
Artes ſedentariæ a Deo ſunt 2.2.16
Aſcenſus Chriſti ad cælum 2.16.14
Aſtrologiæ vſus 1.5.5
Aſſentatores principum pericoloſiſſimi 4.20.32
Atheiſmus vnde 2.6.12
Athicorum ingratitudo 1.5.4
Audire ad credendum 3.2.6

AVGVSTINVS.

Quoniam in citandis & explicandis Auguſtini locis frequens eſt Caluinus, ordinem Tomorum Auguſtini ſequuti ſumus in hoc indice.

I.

Retractationum 1. lib. 1. cap. 1.16.1
Lib. eodem, 3. cap. 2.2.8
Lib. eodem, 5. cap. 2.8.50
Confeſſionum 10. lib. 33. cap. 3.20.32
Confeſſ. 11. lib. 12. cap. 1.14.1
Lib. 2. de Ordine, 9. cap. 1.7.3
Lib. de morib. Eccl. Catholicæ. 3.6.1
Eod. lib. 31. & 33. cap. 4.13.9
Lib. de morib. Manich. 13. cap. 4.12.19
Lib. 1. de Geneſi contr. Manich. 1.14.1
Eod. lib. 3. cap. 3.23.2

II.

Epiſtola 2. ad Ianuar. 4.6.15
Epiſt. 5. ad Marcellin. 4.20.12.20
Epiſt. 19. ad Hieronym. 4.7.30
Epiſt. 23. ad Bonif. 4.17.21.28
Epiſt. 24. ad Alip. 2.5.7
Epiſt. 43. ad Auguſt. 1.10.3
Epiſt. 44. ad Maxim. 1.10.3
Epiſt. 47. ad Valent. 2.2.1
Epiſt. 48. ad Vincent. 1.18.4, & 4.2.3
Epiſt. 49. ad Deograt. 1.11.13
Epiſt. 52. ad Maced. 2.5.2
Epiſt. 56. ad Dioſc. 2.2.11
Epiſt. 57. ad Dardan. 4.17.25.28
Epiſt. 64. ad Aurel. 4.12.13
Epiſt. 66. ad Maxim. 1.13.15
Epiſt. 82. ad Largum 4.13.8
Epiſt. 89. ad Hilarium 2.7.9
Epiſt. 95. ad Innocent. 2.7.9
Epiſt. 99. ad Euodium 2.16.9
Epiſt. 105. ad Sextum 2.3.14, & 3.15.7, & 3.23.10
Epiſt. 106. ad Bonif. 2.3.7, & 2.3.14, & 3.23.5.11
Epiſt. 107 ad Vital. 2.5.17
Epiſt. 108. ad Sixtum 3.22.8
Epiſt. 110. ad Eradium 4.4.11
Epiſt. 118. & 19. ad Ianuar. 4.10.13.14.19, & 4.14.26, & 4.19.3
Epiſt. 144. ad Anaſtaſ. 2.2.8
Epiſt. 162. ad epiſcop. 4.7.10
Epiſt. 174. ad Paſcent. 1.13.19
Epiſt. 200. ad Aſcilic. 2.7.9, & 2.8.50

III.

Lib. 1. de doctr. Chriſt. 23. cap. 2.8.54, & 57
Lib. 3. de doctr. Chriſt. 2.5.8
Eod. lib. cap. 9. 4.14.16.26, & 4.17.6, & 4.19.3
De fide & Symbolo, 6. cap. 4.17.26, & 8. cap. 2.16.16
Enchirid. ad Laurent. 2.5.7, & 3.23.7
Eod. enchirid. 5. cap. 2.15.1

() &

& 30.cap. 2.2.8
& 31.cap. 3.24.1
& 32.cap. 3. .11
& 36.cap. 2.14.4
& 68.cap. 3.5.9
& 101.cap. 1.18.3
& 116.cap. 3.20 35
Lib.de Eccleſiaſt.dogmatib. 54.cap.3. 4.38
Lib.3.de Trinitate,4.cap. 1.16.8
& 3.lib.10.cap. 4.17.15.28,& 5. lib.8.& 9.cap. 1.13.5,& 10.lib.1.15.4
De Geneſi ad literam,5.lib. 3.21.4
& 6.lib.15.cap. 3.23.8
& 10.lib.10.cap. 3.24.13
& 11.lib.7.8,& 9.cap. 2.15.8
De opere monachorum 4.13.10.15, & 4 19.20
Lib.de Spiritu & litera, 2.2.8,& 2.7.5. 1111.
Lib.quæſt.Euangel.ſecund.Matth. 4. 2.5
Lib.83.quæſt. 1.16.8,& 1.17.2,& 2.8.50
Lib.2 quæſt.veteris teſtam. 2.8.12,& 3.lib. 4.14.14.17:26,& 14.19.15.16
Lib.de continentia,8.cap. 2.8.50
Lib.de pœnitentia 3.14 8

V.

De ciuitate Dei,1.lib.8.cap. 1.6.10
& 4.lib.9.cap. 1.21.6
& 4.lib.12.cap. 2.8.5
& 4.lib.31.cap. 1.11.13
& 5.lib.24.cap. 4.20.12
& 6.lib.10 cap. 2.11.2
& 10.lib.29.cap. 2.14.7
& 11.lib.2.cap. 3.2.1
& 19.lib.17.cap. 4.20 16
& 19.lib.27.cap. 3.21.22
& 21.lib.25.cap. 4.17.34
& 22.lib.2.cap. 3.20.15
& 24.lib.13.& 16.cap. 3.5.10

VI.

Contra epiſtolam fundamenti 4.& 5. cap.1.7.3
Contra Adimantum, 12.cap.4. 17.21.28
Contra Fauſtum,9.lib.11.cap. 4.14.19
& 13.lib.16.cap. 4.17.34
& 19.lib.13.cap. 4.14.6.26
& 20 lib.18.cap. 4.18.10
& 30.lib. 4.12.19
& 32.lib. 1.7.3
Contra aduerſar.legis & prophet. 2. 8 6,& 4.18 10
De bono coniugali 2.8.6

VII.

Contra epiſt.Parmeniani, 2.lib.1.cap. 4.12.1,& 2.lib.8.cap.3.20.20,& 4.18. 19,& 2.lib.13.cap. 4.15.20,& 3.lib. 1.& 2.cap.4.1.16,& 4.12.11.13
Contra literas Petiliani, 2.lib.3.cap. 4.14.26
Contra 2.Gaudentij epiſt. 23.cap. 3.5.8
De Baptiſmo contra Donatiſtas, 2.li. 6.cap. 2.8.58
& 3.lib.16.cap. 4.19.12
& 5.lib.10.cap. 4.15.7,& 4.17.34
& 5.lib.23.cap. 4.19.12
& 5.lib.24.cap. 4.14.14
In breuic.collat.contra Donatiſt. 4. 7.10
De peccatorum meritis & remiſſione,1.lib.27.cap. 4.19.23
& 2.lib.18.cap. 2.3.7,& 3.2.41
& 2.lib.33.& 34.cap. 3.4.35
& 3.lib.8.cap. 2.1.8
Lib.de natura & gratia 2.2.11,& 2.3. 6,& 2.7.5
De gratia Chriſti contra Pelag.& Cœleſt. 2.1.7,& 3.14.1
Contra 2.epiſt. Pelagianorum ad Bonifacium 1.lib.3.cap.2.2.8
& 2.lib.6.cap. 2.16.8
& 3.lib.5.cap. 3.12.3,& 3.14.4, & 3.18.5,& 3.lib.7,& 8.cap.2.2. 8,& 3.17.15,& 4.lib.4. cap.3.3. 10,& 3.5.3
Contra Iulianum,1.lib. 3.3.10
& 2.lib. 2.8.44
& 4.lib. 3.14.3
& 5.lib. 3.23.1
De prædeſtinatione & gratia 2.4.3, & 3.23.11,& 3.24.17
De prædeſtin.Sanctorum 2.2.9,& 2. 3.10,& 2.4.4,& 2.17.1,& 3.15.2,& 3. 23.1,& 3 24.1
Lib.de bono perſeuerantiæ, 12.cap.3. 23.11,& 14.15.16.17.18.19.20. cap.3. 21.4,& 3.22.1,& 3.23.13,& cap.vlt. 2.17.1
De gratia & lib.arbit.ad Valent.3.18.5
Eod.lib 16.cap. 2.5.7
& 20.cap. 1.18.4,& 2.4.7
De Baptiſmo paruulorum 4.14.15
De Oratione ad Probam 3.20.48
De correpț.& gratia ad Valent. 1.15.3, & 2.2.8,& 2.3.13,& 2.5.14,& 2.7.7. 9,& 2.14.7,& 3.22.1
De perfectione iuſtitiæ 2.2.8,& 2.3.6

VIII.

Præfat.in Pſalmos 3.14.4
In 3.Pſalmum 4.17.22
in 16.pſalmum 3.5.4
in 19.pſalmum 2.1.4
in 31.pſalmum 2.5.2
in 32.pſalmum 3.18.7
in 33.pſalmum 4.17.28
in 45.pſalmum 2.2.11
in 68.pſalmum 1.13.19
in 70.pſalmum 2.5.2,& 2 7.9
in proœmio enarra.73.pſal.4.14.26
in 77.pſalmum 4.14.26
in 78 pſalmum 4.14.15
in 8.pſalmum 3.13.4,& 1.15.2
in 102. pſalmum 3.4.33
in 109.pſalmum 1.13.19,& 3.18.7
in 113 pſalmum 1.11.9.13
in 118.pſalmum 2.7.9,& 2.8.50
in 137.pſalmum 3.14.20
in 139 pſalmum 3.15.2
in 143.pſalmum 2.8.50
in 144.pſalmum 1.6.9.10,& 3.15.7

IX.

Homil.ſeu tractatu 8.in Iohann.3.22.8
& 13.tract. 4.14.4
& 26.tract.4.14.15.16.26,& 4.17 34. 45,& 20.tract. 4.14 22
& 29.tract. 2.5.7
& 31.tract. 4.17.6
& 35.tract. 3.21.2
& 3.tract. 2.13.19,& 4.17.34
& 40.tract. 4.17.6
& 45.tract. 4.1.8,& 4.14.26
& 46.tract. 4.10.26
& 47.tract. 3.5.4
& 49.tract. 2.2.11,& 3.5 10
& 50.tract. 4.6.4,& 4.17.26.28
& 53.tract. 2.2.8
& 79.tract. 3.2.41
& 80.tract. 4.19.2
& 81.tract. 2.2.1
& 84.tract. 3.4.3
& 89.tract. 4.14.6
& 90.tract. 3.2.41
& 96.tract. 4.8.14
& 109.tract. 2.16.14
& 110.tract. 2.16 4

X.

Serm.2.de verb. Apoſt.3.2.35.& 4.17.34
& 3.Serm. 2.2.8
& 6.Serm. 3.3.10
& 8.Serm. 3.12.8,& 3.22.1
& 10.Serm. 2.2.27
& 11.Serm. 2.3.10,& 3.22.10
& 15.Serm. 2.5.2
& 20.Serm. 3.23.5
& 68.Serm. 4.12.5
Homil.1.10 aduentu 2.2.9
Homil.de baptiſmo infant. 4.19.15.16
Homil.38.de tempore 1.13.19
& 45.homil. 2.8.50
& 62.homil. 4.17.34
& 124.homil. 4.6.4

Huc vſque Auguſtinus.

Aulici aſſentatores periculoſi 4.20.31
Auſteritas veterum in correctionibus 4.12.8
Authoritas conciliorum 4.8.10.11,& 4.9.11
Azioma 4.2.8

B.

Baptiſmus, & eius ſignificatio 4. 15.1
Baptiſmus a Chriſto inſtitutus. 4. 16.17
Baptiſmus ſacramentum pœnitentiæ 4.15.4
Baptiſmus cum ceremoniis 4.15.19
Baptiſmus pro circunciſione 4.14.242 & 4.16.6
Baptiſmus in quo differat a circunciſione 4.14.21,& 4.16.3
Baptiſmus quomodo neceſſarius 4. 16.26
Baptiſmus ex adminiſtrantis dignitate non æſtimandus 4.15.16
Baptiſmus quid ad fidem Chriſtianam affert 4.15.1
Baptiſmus Ioannis & Apoſtolorum idem 2.9.5
Baptiſmus infantium ſacris literis probatus ac confirmatus 4.16.1
Baptiſmus non repetendus 4.15.16
Baſilius 1.14.20,& 1.16 8
Bella quomodo legitima 4.20.11
Benedictio Dei maximam vim habet 3.7.8.9
Beneficentiæ argumentum 3.7.6
Beneficium Dei 2.3.15.eius finis 3.6.3
Beneficia papalia 4.5.6.9
Beneuolentia diuina cauſa ſalutis 3. 2.28
Berengarius 4.17.12
Bernardus de gratia & lib.arbitrio 2. 3.4.& 6
Idem Serm.2.10 Cantica 2.3.12
& 11.Serm. 3.3.15
& 13.Serm. 3.12 3.8
& 15.Serm. 2.16.1
& 22.Serm. 3.11.22
& 23.Serm. 3.24.4
& 61.Serm. 3.12.3
& 78.Serm. 3.21.1
& 81.Serm. 2.3.5,& 2.5.6
& 98.Serm. 3.15.2
Serm.15.10 pſal.qui habitat 3.12.3
Serm.1.de annuntiatione 3.2.41
Serm.2.in octaua paſchæ 3 2 38
Serm.2.in die aſcenſionis 3.2.38,& 3.23.1
Serm.5.in dedicat.templi 3.2.25,& 3 13.4
Epiſt 107.ad Thomam præpoſit. 3. 22.10
Lib.1.2.3.& 4.de conſiderat.ad Eugen. 4.7.18,& 4.11.11
Blaſphemia in Spiritum S. 1.3.18
Boethius de definitione 1.4.3
Bonifacij ambitio 4.7.27

Bonitas Dei 1.5.5,& 1.14.2,& 3.3.19
Bonorum terreſtrium vſus 3.10.1
Bonorum eccleſ. diſtributio 4.4.6,& 4.7.7
Bonorum Eccleſiæ communio 4.1.4
Bonum ſummum 1.2.3,& 3.25.2
Boni inter improbos 3.26.7,& 4.1.7.8.13

C.

CAligula audax & inſignis omnium contemptor 1.3.2
Calumnia damnatur 2.8.47
Canonici qui in Papatu 4.5.10
Cantus introductus in Eccleſiam 3.20.32
Capellani in eccleſia Papiſtica 4.5.10
Caput miniſteriale 4.6.9
Cardinales quomodo in Eccleſia euecti 4.7.30
Carnis opera 2.1.8
Carnis petulantia 3.10.3
Caro Chriſti vere cibus 4.17.7. viuifica 4.17.9
Caro pugnat cum ſpiritu 3.20.17.18
Caſſij tribunal 4.20.10
Caſu an aliquid fiat 1.16.5
Caſtigatio Dei vnde 3.2.21,& 3.4.35
Catechiſandi ratio in Eccleſia. 4.19.12
Catharienſes 4.1.13
Cato 3.10.4
Cauſæ ſalutis noſtræ quatuor. 3.14.17.21
Celeſtini hæretici refelluntur 2.1.5, & 3.23.5
Cenſuræ 4.7.7. veterum quales. 4.1.29
Ceremoniæ aduentu Chriſti deletæ 4.15.25
Ceremoniæ a Chriſto ſeparatæ inutiles 4.14.25
Charitas 2.8.54
a fide procreatur 3.2.41
quomodo fide maior 3.18.8
facit efficacem fidem 3.11.20
huius ingenium 3.7.5.6
& efficacia 3.4.36
huius regula 3.10.5,& 3.19.14
tres fines 4.17.38
Character indelebilis 4.19.31
Cherubim, quid 1.11.3
Chiliaſtæ 3.25.5
Chorepiſcopi 4.4.2
Chriſma papiſticum 4.19.7
Chriſtiani Sacerdotes & vncti. 2.15.6, & 4.19.9
Chriſtianorum conſolatio 2.16.19
Chriſtiani qui non dicendi 3.6.4
Chriſtus Deus æternus 2.13.7,& 2.14.2
Chriſtus Deus & homo 2.12.1
Chriſtus habet duas naturas 2.14.1
Chriſtus cur Ieſus appellatus 2.16.1
Chriſtus alter Adam 1.15.4,& 2.12.7
Chriſtus patronus 3.20.17
Chriſtus angelus nominatus. 1.3.10, & 1.14.5
Chriſtus verus ac ſolus miraculorum author. 1.13.13
Chriſtus author vitæ 2.17.1
Chriſtus eccleſiæ caput 4.6.9
Chriſtus hominum & angelorum caput 2.12.1,& 3.22.1
Chriſtus ſolum animarum noſtrarum alimentum 4.17.1
Chriſtus ſolus Eccleſiæ doctor ac magiſter 4.3.3,& 4.8.7.8
Chriſtus filius Dauid 2.13.3
Chriſtus proprie Dei filius 2.14.5
Chriſtus finis Legis 1.6.2,& 2.6.4,& 2.7.2
Chriſtus omnium fidelium frater 2.12.2
Chriſtus ſolus eccleſiæ fundamentum 3.15.5
Chriſtus vt officio mediatoris fungeretur debuit carnem humanam aſſumere 2.12.1.4
Chriſtus perfectiſſima Dei imago 1.15.4
Chriſtus totius mundi iudex 2.16.17
Chriſtus ſacramentorum ſubſtantia 1.14.16,& 4.17.11
Chriſtus ſolus interceſſor inter Deum & hominem 1.14.12,& 2.6.2.3,& 2.12.1,& 2.16.16,& 2.17.1.4, & 3.20.17,& 4.12.25
Chriſtus verum Baptiſmi obiectum 4.15.6
Chriſtus panis vitæ 4.17.5
Chriſtus Propheta, rex, & ſacerdos. 2.15.1
Chriſtus verum noſtræ electionis ſpeculum 3.24.5
Chriſtus ſacerdos. 2.12.4,& 2.15.6,& 4.18.2,& 4.19.28
Chriſtus ſolus omnium electorum ſeruator 3.15.5
Chriſtus ſol iuſtitiæ. 2.10.20,& 3.25.1, & 4.8.7
Chriſtus complementum legis 2.7.2
Chriſtus anno circiter triceſimo baptizatus 4.16.29
Chriſtus diuerſis afflictionibus obnoxius 3.8.1
Chriſtus in Euangelio patefactus. 2.9.1
Chriſtus omnis peccati expers. 2.13.4,& 2.16.5
Chriſtus nobis Dei gratiam & vitam æternam acquiſiuit 2.17.1
Chriſtus in cælo quæri debet 4.17.19
Chriſtus veræ carnis noſtræ eſſentiam aſſumit 2.13.1
Chriſtus ſedet ad dexteram Dei patris 2.14.3
Chriſtus ſolus omnibus fidelibus eſt ſatis 2.16.19
Chriſtus in iudicium venturus. 2.16.17, & 4.17.9
Chriſtus eſt præditus carne viuificante
Chriſtus morte ſua nobis vitam attulit 2.16.5
Chriſtus ad inferos deſcēdit 2.16.8.9
Chriſtus 40. dies ieiunauit, quamque ob cauſam 4.12.20
Chriſtus noſtras induit infirmitates excepto peccato 2.16.12
Chriſtus perfecta iuſtitia præditus 3.14.12
Chriſti meritum 2.17.1
Chriſti miracula 1.13.13
Chriſtus ſua obedientia deleuit noſtra peccata 2.16.5
Chriſti officium 2.6.2, & 2.5.2,& 2.12.4,& 3.11.7
Chriſtus infinita potentia præditus 2.15.5,& 1.16.16
Chriſti regnum æternum. 2.15.3,& 3.25.5
Chriſti regnum ſpirituale. 2.15.3.4,& 4.5.17,& 4.17.18,& 4.20.1.12.13
Chriſtus a mortuis reſurrexit. 2.16.13
Chriſtus victor in Satanam 2.14.18
Chriſtus interdum nomen ſuum Eccleſiæ communicat 4.17.22
Chryſoſtom. homil. 10. in Geneſ. 3.4.38
& 18. homil. 2.2.4
& 22. homil. 2.5.3
& 33. homil. 3.15.2
homil. 2. in 50. pſalm. 3.4.8.38
Opere imperf. in Matth. 3.20.35
homil. 3. in Matth. 4.12.5
& homil. in 14. Matth. 4.15.7
& homil. 12. de Chananæa. 3.4.4
homil. 8. in Marc. 4.17.6
homil. de Lazaro 3.4.8
homil. 16. in Iohann. 3.2.2
homil. de conuerſ. Pauli 3.24.13
homil. 18. in 2. ad Corinth. 8. cap. 4.17.48
homil. 26. in epiſt. ad Epheſ. 1. cap. 4.17.45
homil. de inuent. s. crucis. 2.3.7,& 4.12.18
homil. 60. & 61. ad popul. Ant. 4.14.3,& 4.17.6
homil. de incomprehenſib. Dei natura 1.13.21,& 3.4.8
Serm. de pœnit. & confeſſ. 3.4.8,& 3.4.33
Serm. de Spiritu S. 4.8.13,& 4.17.13
Serm. 3. de prouidentia, ad Stagirium 3.4.35
Lib. de compunctione cordis. 2.8.57
De perfectione Euangel. 2.2.11
Cicero lib. 3. quæſt. Tuſcul. 2.1.3
Lib. 1. de natura deor. 1.3.1.2.3,& 1.5.5,& 1.6.11.12
& 2. lib. 1.5.5,& 1.12.1
& 3. lib. 2.2.3
de finibus, 5. lib. 1.15.6
de officiis 4.20.12
de legib. 2. lib. 1.5.13,& 4.1.5
Circuncitio in quo differat a baptiſmo 4.14.21 quomodo conueniant 4.16.3 gratiæ ſymbolum 4.15.16
mortificationis figura 4.16.10
Claues regni cælorum 3.4.13,& 3.4.20,& 4.2.10,& 4.6.4
Clementia Dei 1.5.6
Clemens papa 4.7.24
Clerici qui olim 4.4.9
Clericorum immunitas 4.11.15
Clericorum tonſura 4.19.26.27
Coactio 2.3.5
Cœlibatus 2.8.43,& 4.12.26,& 4.13.18
Cœmeteria 3.25.8
Cœna domini, quomodo inſtituta 4.17.1.10 eius energia 4.17.3
fines tres 4.17.8
materia 4.17.11
vtilitas & ſignificatio 4.17.2
eius partes 4.17.11.24
infantibus cur non adminiſtratur 4.16.30 continuum fidelibus alimentum 4.18.19 quando & quomodo celebranda 4.17.43
quibus adminiſtranda 4.1.15,& 4.16.31. reliqua vide in 1. indice.
Cœtus eccl. neceſſarij 2.8.32,& 4.1.5
Cognitio Chriſti 3.2.6
Cognitio Dei naturaliter hominibus inſita 1.3.3
ſuffocatur 1.4.1
huius effecta & finis 1.2.2,& 1.2.1
Cognitio hominis duplex 1.15.1
in duobus conſiſtit 2.1.1
huius effecta 1.1.1
& finis 2.1.1
& fructus 2.1.2
cui obnoxia 2.2.10
eius regula 1.1.2,& 1.2.2
Colere ſanius quàm ſeruare 1.11.11
Collationes beneficiorum 4.5.6
Collegia monachorum 4.13.8
Colloquium cum Deo 3.20.2
Comminationes 2.5.12
Comminationes Dei conditionales 1.17.14
Communicatio idiomatum 2.14.1.2, & 4.19.30

Communio Sanctorum 3.25.3,& 4.1.3,& 4.1.18
Comparatio inter Chriſtum & Moſen 2.11.4
Conciliatio locorum, ſpecie tenus pugnantium 2.8.12,& 2.8.10,& 2.10.6,& 2.15.4,& 2.16.17,& 3.17.11.12.13.&c.
Conciliatio quæ bonum 2.9.4
Concilia legitima 4.9.1
eorum contrarietas, & error 4.8.10,& 4.9.9. quæ neceſſaria 4.9.8
generalia 4.9.6
a quibus conuocabantur 4.12.12
papiſtica qualia 4.7.8
Concilium vniuerſale 4.4.4
Aquiſgrenſe 4.5.17,& 4.7.2
Carthaginenſe 4.19.14
Laodicenſe 4.4.12
Mileuitanum 4.7.9
Taurinenſe 4.7.14
Concupiſcentia damnatur 2.8.49
Concupiſcentia in regeneratis 3.2.10
Concupiſcentia peccatum coram Deo 3.3.12
Conditio humana extra Chriſtum miſera 4.17.3
Confeſſio coram Deo 3.4.9
coram hominibus 3.4.10
priuata, & eius ſpecies 3.3.18,& 3.4.12. extraordinaria 3.4.12
publica 3.3.18
auricularis, noxia 3.4.19
eius origo 3.4.14
Conferre ſpiritum 4.19.6
Congregationum vtilitas 2.8.32
Confirmatio quid 4.19.4
veri huius vſus 4.19.13
confir. papiſticæ formula 4.19.5
Conflictus 3.8.9
Conformitas Chriſti 3.15.3
Congregatio in Chriſti nomine 4.9.2
Coniecturæ fidei contrariæ 3.2.38
Coniugium interdictum 4.12.23
Coniunctio Dei cum fidelibus 2.8.18
Conſcientia quid 3.19.15,& 4.10.3
Deum reſpicit 4.10.4
qualis eſt eius pax 3.13.3
et nullus iniciendus laqueus 4.10.2
Conſecratio in cœna 4.17.14
Conſecratio presbyterorum 4.19.28
miniſtrorum 4.3.15
Conſenſus eccleſiæ ad confirmandam Scripturam 1.8.12
Conſenſus veteris & noui teſtamenti 2.10.2
Conſiſtoria 4.3.8,& 4.11.1
Conſolationes 1.4.6,& 1.16.3,& 1.17.11,& 2.8.21, & 2.16.5.18, & 2.25.4,& 3.8.7,& 3.9.6,& 3.15.8, & 3.20.51,& 3.25.4,& 4.8.3
Conſtantinus 4.7.10,& 4.11.12
Conſtitutiones Eccleſiaſticæ 4.10.29
bonæ & vtiles, quæ 4.10.30.32
papiſticæ, quales 4.10.9
Conſubſtantialis filius 1.13.4
Conſuetudo laudabilis 4.11.10
Contemptus miniſterij non inultus manebit 4.1.5
Contemptus mortis 3.9.5
Contemptus periculoſus 4.20.31
Contentio in Eccleſia de vniuerſalis Epiſcopi titulo 4.7.4
Contentio pro infantulorum baptiſmo 4.16.32
Continentiæ nomen quid ſignificet 4.12.27
Continentia donum Dei ſingulare 2.8.42
Contritio, quid 3.4.2
Contumelia in Chriſtum 4.18.2
Contumacia 2.1.4
Conuentus Eccleſiaſtici neceſſarij 2.8.32,& 4.1.5
Conuentus in nomine Chriſti 4.9.2
Conuerſio quænam in ſacramentis ſomniatur 4.17.14.15
Conuerſio peccatoris 3.3.7,& 2.4.6
huius principium a Deo, & Dei opus eſt 2.3.5,& 2.4.9
Conuerſatio fidelium 1.8.12
Corda hominum in manu Dei 1.18.1.2
Cordis affectus 3.20.5
Cordis durities 2.4.5
Cornelius centurio cur baptizatus 4.15.15
Cornelius priuſquam Euangelium ex ore Petri audiret regeneratus. 3.24.10
Cornelij fides 3.2.32
Corpus etiam Deo conſecratum 3.25.7
Corpus Chriſti finitum 4.17.26
Corpus Chriſti templum appellatur 2.4.4
Corpus Chriſti quomodo in cœna edatur 4.17.5
Corruptio hominis, aduentitia qualitas 2.1.11
Crates Thebanus 3.10.1
Creatio, quid 4.6.1,& 1.15.6
creationis tempus 1.14.1
creatio hominis 1.14.20,& 1.15.1
qui inter eius excellentia 1.15.8
creaturam humanam, poſt peccatum, quomodo Deus ſimul amet & odio proſequatur 2.16.4
Credere Eccleſiam, quid 4.1.2
Credere ex toto corde 4.14.8
Cruciatus impiorum 3.25.12
Crucis cauſæ 3.8.1
fructus 3.8.2
ſpecies, propria fidelium 3.8.9
tolerantia 3.8.1
triumphus 3.9.6
Crux triumphalis Chriſti 1.16.6
Cucullati fratres 4.13.15
Culpa peccati 3.4.28
cum pœna collocatur 3.4.29
Cultus Dei 1.5.9
iuſtitiæ fundamentum 2.8.11
Cupiditates quæ damnandæ 3.3.12
Curioſitas 1.2.2,& 1.4.1,& 1.14.1. 4.7.8.16, & 1.14.14, & 1.15.8, & 2.1.10,& 2.12.5,& 2.16.18,& 2.17.5.6,& 3.20.24,& 3.21.1.2,& 3.24.6.10
Cyprianus, epiſtolarum 1.lib.2.epiſt. 4.17.6, & 4.19.14
& 3.epiſt. 4.12.7
& 4 epiſt. 4.4.14
& 7.lib.2.epiſt. 4.7.3
& 5.epiſt. 4.4.10,& 4.5.2
& 3.lib.5.epiſt. 4.1.19
& 10.epiſt. 4.11.6
& 14.epiſt. 4.11.6, & 4.12.6, & 4.19.14
& 19 epiſt. 4.11.6
& 4.lib.6.epiſt. 4.7.3
de Simplicitate prælatorum 4.2.6, & 4.6.4.15
Serm.4. de lapſis 4.17.49
ad Pompeium contra epiſt. Steph. 4.7.7
Cyrillus lib.7. de Trinit. 1.13.19
Lib.2. Dialogorum 1.13.19
de recta fide ad reginas 2.16.11
In Iohannem 4.17.9

D.

DAuid figura & imago Chriſti 3.4.3,& 3.20.23
Debemus Deo quæ 2.8.2
Decorum in Eccleſia ſeruandum 4.10.29
Decretum Apoſtolorum 4.10.20
Deliberationes de futuris conuenientes cum Dei prouidentia 1.17.4
Decretum diabolicum 4.7.19
Dei imago 1.15.3
Deitas filij & Sp.S. probatur 1.13.7.14
Deus viuus 2.10.3,& 2.8.16
non eſt acceptor perſonarum. 3.23.10
origo & fons bonorum omnium 1.2.1
non eſt author peccati 1.14.16,& 1.18.4,& 2.4.2
ſolus corda nouit 2.8.23,& 3.4.9
ſolus omnium rerum creator 1.14.3
doctor fidelium 3.1.6
totius mundi iudex 1.16.6
ſpiritualis legiſlator 2.8.6
ſibi ipſi lex eſt 3.23.2
omnipotens 1.16.2.3
ſponſus Eccleſiæ 2.8.18
natura liberalis 3.20.46
rex æternus 3.20.42
ſemper ſibi ſimilis 1.4.2.3,& 2.11.13
quodammodo ſe viſibilem reddit in Chriſti perſona 2.9.1
cur mundum ſex diebus crearit 1.14.22
non debet vlla viſibili effigie repræſentari 1.11.1
quomodo dicatur eſſe in cœlo. 3.20.40
duobus modis cognoſci poteſt 1.2.1
eſt ſimplicis & infinitæ eſſentiæ 1.13.2
nobiſcum & cum patribus fœdus iniit ſed diuerſa ratione 2.10.2
ficta pœnitentia non placatur. 3.3.25
quomodo obcæcet & induret improbos 2.4.3
quomodo in cordibus hominum operetur 2.4.1
duobus modis in electis operatur 2.5.5
beneficium ſuum electis duntaxat largitur 2.2.6,& 2.3.14
homines ſua benedictione ditat 3.7.8 9
in omnes creaturas ſuam infundit miſericordiam 1.5.5
omnia regit ſua prouidentia 1.16.1
iram ſuam in reprobos teſtatur 3.25.12
homines gratuita ſua benignitate animaduertit 3.14.5,& 3.2.42
in corda potius quam in opera intuetur 3.14.8,& 3.20.32
quomodo improbis vtatur 1.18.2
ſuis diuerſis modis indulget 3.15.4,& 3.1.9.5,& 3.20.12.19,& 4.17.14
nonnunquam vult ſuum verbum annunciari reprobis 3.14.13.
Dei nomen 1.13.1.20
bonitas 1.5.5,& 1.14.2
prouidentia 1.17.2
iudicium 1.5.6
præſentiæ effecta 1.1.3
Deus ſolus Legiſlator 4.10.7
amat creaturam ſuam 2.16.3
tentat ſuos, & cur 3.8.4
omnium eſt creator 1.16.1
quomodo in ſuis agit 2.4.5
vbi non vere cognoſcitur 1.2.1
Deus quomodo recedit 2.13.7
quomodo cuncta ad ſuum finem dirigit 1.16.4
non vult malum 1.17.4

malos cohibet 2.3.3
eius miſericordia 1.10.1
liberalitas 2.3.11
non alligatur ſemini carnali 1.16.4
eius ad veniam propenſio 3.3.15
apparuit ſub forma humana 1.11.3
in eo nulla varietas 1.17.12.13
de eo non minori religione loquendum quam cogitandum 1.13.3
Diabolus quomodo improbus 2.3.5
Diaboli ſpiritus eſſentiales 1.14.19
Diaconi ſunt duorum generum 4.3.9
Diaconi in Eccleſia & eorum munus 4.3.9
Diaconi quales in Papatu 4.5.15,& 4.19.32
Diaconiſſæ in Eccleſia 4.13.39
Diagoras 1.1.3
Dies Dominicus 2.8.34
Dij tutelares 3.20.22
Dignitas hominis 1.15.3,& 4.17.42
Diœceſis 4.4.2
Diſciplina Eccl. neceſſaria 4.11.2
ſeparatur a ciuili 4.11.5
communis populo & clero 4.12.2
eius pars prima & ſecunda 4.12.6.22
Dionyſius de hierarchia cœleſti 1.14.4
Diſcendi in Eccleſia pro temporum ratione diuerſus modus 4.8.5.6.7
Diſcrimen inter Deum & homines 2.8.6,& 2.10.9,& 30.20.16
Diſcrimen inter iuſtum & iniuſtum 3.14.2
Diſcrimen inter Legem & Euangelium 2.9.1.3.4
Diſcrimen inter neceſſitatem & coactionem 2.3.5
Diſcrimen inter paſtores & doctores 4.3.4
Differentia inter patres, & fideles ſub nouo teſtamento 2.7.16,& 2.9.1.2.4,& 2.10.5,& 2.14.15,& 4.10.14,& 4.14.23
Diſcrimen inter veram religionem & ſuperſtitionem 1.12.1
Diſcrimen inter ſacramenta veteris ac nouæ Legis 4.14.23.26
Diſcrimen inter ſchiſmaticos & hæreticos 4.2.5
Diſcrimen inter vetus ac nouum fœdus 2.11.1
Diſplicere ſibi multum eſt 3.3.21
Diſputatio inter Petrum & Simonem Magum fictitia 4.6.15
Diſſimulatio quorundam reprehenditur 3.19.13
Diſtantia locorum non impedit vſum Cœnæ 4.17.10
Diſtinctio fidei formatæ & informis nugatoria 3.2.8
Diſtinctio duliæ & latriæ 1.11.11,& 1.12.2
Diſtinctio ſcholaſtica trium libertatis generum 2.2.5
Diſtinctio ſcholaſtica neceſſitatis. 1.16.9
Diſtinctio pœnæ & culpæ 3.4.26
Diſtinctio ridicula peccati mortalis & venialis 2.8.58.& 3.4.28
Diſtinctio inter ſacramentum & rem ipſam ſacramenti 4.14.15
Docendi in Eccleſia verus modus 4.8.8
Doctores neceſſarij in Eccleſia 4.3.4
Doctrinæ Moſis ſcopus 1.8.7
Doctrina Chriſti anima eſt Eccleſiæ 4.12.1
Doctrina fidei in Papatu corrupta 3.2.1
Doctrina pœnitentiæ a Sophiſtis corrupta fuit 3.4.1
Dona Dei diuerſa 2.2.17
Donatio Conſtantini 4.11.12
Donatiſtæ refutantur 4.1.13,& 4.15.16
Donatiſtæ duriſſimi 4.1.17
Dotes in homine 1.2.17
Duritiès cordis 2.4.5

E.

ECcleſiaſticus dubiæ authoritatis ſcriptor 2.5.18
Eccleſia vera 4.1.1
Eccleſia fidelium mater ibidem
Eccleſia vera longe differt ab adulterina 4.2.1
Eccleſiæ conſpicua facies 4.1.9.10
Eccleſia bifariam conſideranda 4.1.7
Eccleſiæ locus 4.1.9
Eccleſia ſuam habet iuriſdictionem 4.11.1
Eccleſiæ perfectio 4.8.12
Eccleſiæ perpetuitas 2.15.3
Eccleſia ſemper in mundo fuit 4.1.17
Eccleſia catholica ſeu vniuerſalis 4.1.2
Eccleſia quomodo ſancta 4.1.13.17,& 4.8.12
Eccleſia regnum eſt Chriſti 4.2.4
Eccleſia interdum Chriſti nomine appellatur 4.17.22
Eccleſiæ, antequam exiſteret Papatus, conditio 4.4.1.2
Eccleſia Papiſtica 4.2.1
Eccleſiæ Romanæ authoritas 4.6.16
Eccleſia errare poteſt 4.8.13
Eccleſia quomodo ædificanda 4.8.1
Eccleſiæ anima eſt Chriſti doctrina 4.12.1.4
Eccleſiæ magna eſt authoritas 4.1.10
Eccleſia ſemper a Domino conſeruatur 2.15.3
Eccleſiæ diſciplina 4.1.19
Eccleſiæ fundamentum 1.7.2,& 4.2.1
Eccleſiæ poteſtas ſubiecta Dei verbo eſt 4.8.4
Electi ſoli Dei gratiæ ſunt compotes 2.2.6
ſoli vere credunt 1.2.5,& 32.11,& 3.24.12
ſoli Deum timent 2.3.4
quomodo ad Dei notitiam adducuntur 1.6.1
ſoli perire nequeunt 3.24.6.7
ſoli in fide permanent 32.4.6
multo differunt a reprobis 3.2.11.27,& 3.4.2,& 3.8.6,& 3.9.6,& 3.13.3,& 3.20.16.29
Electio Dei æterna 3.21.1
gratuita 3.22.1
eſt Eccleſiæ fundamentum 4.1.2
vocatione ſtabilita & confirmata 3.24.1
Electionis conſtantia 3.24.4
finis, vitæ ſanctimonia 3.23.12
ordo & probatio 3.24.1
teſtimonia 3.21.5
ſpecies 3.21.5.6
Electio omnium gratiarum initium 3.14.21
Electionis fructus, fides 32.11
cauſa, Dei voluntas 3.22.9
Eliæ ieiunium 4.12.20
Eligere quando plebs deſit 4.4.10.12
Eleuatio manuum 3.20.5
Elohim 1.13.9
Energia naturalis 2.2.14
Encratitæ 4.12.23
Epicuri opinio de diuinitate 1.2.2
Epicurei ſemper multi 1.16.4
Epiphanius 4.9.9,& 4.15.21
Epiſcopi, presbyteri, paſtores, miniſtri, interdum idem deſignant 4.3.8
Epiſcopi qui eligendi 4.3.12
Epiſcopi papiſtici 4.5.11,& 4.11.6
Erectio manuum in precibus 3.20.16
Errores ſæpe cum fide permixti 3.2.31
Error Saræ & Rebeccæ 3.2.31
Eſau & illius pœnitentia 3.3.25
Ethnicorum prophana templa 4.1.5
Euangeliſtarum munus 4.3.4
Euangelium pro manifeſta arcani Chriſti declaratione 2.9.2
Euangelium interdum reprobis annuntiatur 3.2.4.2
Euangelium a lege differt 2.9.2.3.4
Euangelij ſumma 3.3.1.19
Euangelium ſpectat fidem 2.11.19
Eunuchi pietas 3.2.32
Euſebius 1.11.6,& 4.6.14,& 4.7.26
Eutyches hæreticus 2.14.4.8,& 4.17.30
Examen Sp. S. 3.12.4
Examen Cœnæ 4.16.33
Examen miniſtrorum 4.4.14
Examen morum 4.5.14
Examine vicarij Epiſcoporum quo vtantur 4.5.5
Excommunicatio ab anathemate differt 4.12.10
Excommunicatio tres habet fines 4.12.5
Exhortationes ad ieiunia & preces 4.12.14
Exhortationes fidelibus vtiles ac neceſſariæ 2.7.12
Exhortationum vſus 3.3.5
Exorciſtæ in papatu 4.19.24
Exuperius epiſcopus Toloſanus 4.5.18

F.

FAcetiæ damnandæ 4.5.18
Facultates animæ 2.2.2
Fanaticorum ridiculæ reuelationes 1.9.1
Fatum 1.16.8
Fideles iuſti appellati, & qua ratione 4.15.10
Dei filij 4.17.2
in hoc mundo peccatores 3.3.11.12
ſacerdotes dicti 2.15.6
a Deo edocti 3.2.6
in varias cogitationes abſtracti 3.2.18
ſunt participes mortis & reſurrectionis Chriſti, & qua ratione 3.3.9
aliquando proferunt innocentiam ſuam & integritatem 3.24.18.19
cur Chriſtiani dicti 2.15.5
perpetuo bellum gerunt 1.14.13.15.18, & 3.3.10, & 3.20.46, & 4.15.11.12
Fidelium afflictiones 3.4.32,& 3.8.1
ſcopus 2.10.1,& 3.25.2
conditio 2.15,& 3.8.1,& 3.9.6
timor 3.2.22.23
deſiderium 4.15.4
dignitas 1.14.2,& 2.16.16,& 4.17.2
fœlicitas 2.15.4,& 3.25.10
virtus 2.3.5
perfectio 3.17.15
ſacrificia 4.18.4.16
Fideles ſemper tuti 3.24.7
in Satanam victores 1.14.18
Fidei diuerſæ ſignificationes 3.2.13
Fides interdum pro ſpe ſumitur 3.2.43
pro confidentia 3.2.15
pro poteſtate edendi miracula 3.2.9
Fides vera 1.7.5,& 3.2.6.7.41
Fidei natura 3.13.4

fundamentum eſt Dei promiſſio 2.3.29
incrementum neceſſarium 4.14.7
Fides eſt Dei donum 1.7.5,& 2.3.8, & 3.14.8
ab electione proficiſcitur 3.22.10
doctrinæ comes 3.2.6
non eſt ſine intelligentia 3.2.3
cum ſpe coniuncta 3.2.42
certa ac firma eſſe debet 3.2.39
quomodo appellatur opus 3.2.39
inuocationis mater 3.20.1
omnium bonorum radix 4.13.20
pœnitentiam gignit 3.3.1
ſola iuſtificat 3.11.19,& 3.17.10
homines regenerat 3.3.1
Fides reproborum 3.2.10.11
Simonis Magi 3.2.10
Sophiſtarum intricata 3.2.2
Fidei obiectum 3.3.19
Fides formata & informis ſophiſt. 3.2.28
Fidei ſemen in infantibus 4.16.20
Fidei & Euangelij relatio 3.11.17
Fidei merces 3.18.3
Fides miraculorum 3.2.9
ſcholaſtica 3.2.1
temporalis 3.2.11
informis 3.2.8
implicita 3.2.32
oppoſita 3.2.38
Fiducia quæ 1.10.2,& 1.14.12,& 2.8.16
eſt pax animorum 3.2.16
qualis in precibus eſſe debet 3.2.12
Fiducia perfectionis,vana 4.1.20
Fiducia & gloria peſtes 3.14.16
Figuris Dei vos opponitur 1.11.2
Filij Dei qui 1.14.18
naſcuntur per fidem 2.13.2
eorum ſchola 1.6.4
Filij Abrahæ qui 4.14.18
Filij Diaboli qui 1.14.18
Filiorum correctio 3.4.21
Fines diuerſi vnius actionis 2.4.2
Finis ſingulorum præceptorum 2.8.35.36
Finis noſtræ regenerationis 1.19.4,& 33.19
Fletus in pœnitentia 3.3.17
Fœlicitas Chriſtiana 3.25.1
æterna 3.25.10
Fortuna 1.16.6
Fortuitum nihil 1.16.2.8
Fortuna ethnicorum vocabulum 1.16.18
Fortunæ nulla vis 1.6.14,& 3.17.10
Fundamentum Eccleſiæ 1.7.2.4,& 4.2.1
Fundamentum fidei,gratuita Dei promiſſio 3.2.19
Furtum prohibitum 2.8.45

G

Galenus 1.5.2
Gaudium fidelium 3.9.5
Gelaſij decretum 4.17.49
Generatio hominis immunda 2.13.4
Geniculatio 3.5.8
Gentium vocatio 1.11.11.12
Gloria Dei in iuſtificatione 3.13.1
Gloria fidelium poſt hanc vitam 3.25.10
Gloria fidelium in hoc mundo. 2.15. 4 3.13.1
Gradus ad ſalutem 3.18.1
Gratia operans & cooperans 2.2.5
Gratiarum actio 2.8.16
Gratia Dei libera 3.21.6,& 3.22.1
Gregorij ſeptimi aſtus 4.11.3
Gregorius Nazianzenus citatus 1.13, 17,& 4.9.1
Gregorius papa, 11. homil. in Ezech. 4.4.3
& 17.homil. 4.5.12
Epiſtolarum 1.lib.5.epiſt. 4.4.13,& 4.7.13.22
& 7.epiſt. 4.7.13
& 10.epiſt. 4.4.5
& 24.epiſt. 4.4.3.7.6
& 25.epiſt. 4.7.13.22
& 43.epiſt. 4.11.16
Lib.1.epiſtolarum,5.epiſt. 4.11.12
& 6.& 25.epiſt. 4.7.30
& 61.epiſt. 4.11.12
& 68.epiſt. 4.7.6.12
& 69.epiſt. 4.4.13.14
& 70.epiſt. 4.7.6
& 76.epiſt. 4.4.14
& vlt.epiſt. 4.7.12
Lib.3.epiſt.11.epiſt. 4.5.8
& 20.epiſt. 4.11.22
Lib.4 epiſt.25 epiſt. 4.7.30
& 32.& 34.epiſt. 4.11.16
& 34.epiſt. 4.11.12
& 55.epiſt. 4.7.30
& 76.78.80.epiſt. 4.7.4
& 91.epiſt. 4.7.21
Lib.5.epiſt.7.epiſt. 4.7.30
Lib.6.epiſt.169.epiſt. 4.7.6
& 188.epiſt. 4.7.4
Lib.7.epiſt.28.epiſt. 4.7.21
& 30.epiſt. 4.7.16
& 39.epiſt. 4.11.16
& 64.epiſt. 4.7.12
& 76 epiſt. 4.7.4
& 109.epiſt. 1.11.5
& 194.epiſt. 4.7.4
Lib.9.epiſt.9 epiſt. 1.11.5
Lib.12.epiſt.6.epiſt. 4.19.37
Lib.4.Regiſt. 4.7.30,& 4.11.14
Gubernationes 4.11.1
Gubernatores Eccleſiæ 4.3.8

H

Habitare,quid 3.11.5
Habitus corporis 2.8.44
Hæretici qui 4.2.5
Henricus imperator 4.11.13
Hierarchia papiſtica 4.5.13
Hieronymus citatus præfat.in lib.Solomonis 4.9.14
in cap.9.comment.in Ieſaiam. 4.4.1
in 2.Malach. 4.17.48
in 1.cap.epiſt.ad Titum 4.4.2
in epiſt.ad Euagr. 4.4.2.3.& 4.7.3
in epiſt.ad Nepotian. 4.4.5.8,& 4.12.21
in epiſt.ad Cteſiphont.2.5.2,& 2.7.5
dialog.1.contra Pelag. 2.5.2.17
& 3.dialog. 2.2.4
Hilarius citatus 1.13.5.21,& 2.16.11
Hildebrandus 4.11.13
Hiſtoria tripertita, lib.2.cap.14,& 4.lib.& 5.lib.& 9.lib.cap.13.38, 4.12.26,& 4.7.8,& 4.4.8, & 2.8.34, & 4.7.25
Homerus 1.17.3,& 2.2.17,& 4.6.8
Homicidium prohibitum 2.8.39
Hominis creatio 1.14.20,& 1.15.1,& 2.1.10,& 2.3.11,& 2.5.18
eius excellentia 1.15.3.4.8
microcoſmus 1.5.3
operum Dei ſpecimen mirandum 1.14.20
totus corruptus 2.3.1
eius captiuitas 2.4.1,& 2.5.11
miſera extra Chriſtum conditio.2.16.2
reliqua vide in priori indice.
Homines infinitis periculis in hac vita ſunt obnoxij 1.17.10
Honeſtas in Eccleſia ſeruanda 4.10.29
Honor maioribus debitus 2.8.15
Honoris ſignificata & genera 2.8.35.36
Horatius 2.11.14
Horæ precibus deſtinatæ 3.20.28
Humilitati Chriſti conuenientia 2.14.2
Humilitas vera 2.2.11,& 3.12.6
via ad Chriſtum 2.2.3
præcedit inuocationem 3.8.2
Hypocriſis homini inſita 1.1.2
Hypocritarum natura 1.4.4
opera 3.14.7
preces deteſtandæ 3.20.29
Hypoſtatica vnio 2.14.5

I

Iacob vitæ in ſpeciem miſeræ exemplum 2.10.12
Iacobi ſpes 2.10.12
Iactura ferenda 1.17.9
Idiomatum communicatio 2.14.2, & 4.19.30
Idola 1.10.1
eorum origo 1.11.8
Idololatræ ſunt athei 1.5.12
Idololatria damnatur 1.11.1,& 2.8.16.17
Idololatriæ origo 1.5.11,& 1.11.8
Ieiunij definitio 4.12.18
Ieiunium ſanctum & legitimum tres habet fines 4.12.15
Ieiunij vſus 3.3.17
Ieiunium quomodo neceſſarium 4.12.14
Ieiunium Moſis 4.12.20
Eliæ ibid.
Chriſti ibid.
Papiſtarum 4.2.28
Iephthe votum 4.13.3
Ieruſalem nomine Dei inſignita 1.13.9
Ieſuitæ 3.3.2
Ignatius 1.13.29
Ignis,pro examine 3.5.9
Ignorantia hominis 3.2.3
voluntaria 3.2.5
ſuperſtitioſa 1.4.1
fidelis 3.23.4
Illuminati ſine prædicatione 4.16.19
Imago Dei quid 1.15.3.4
in adamo quid 2.12.6
magnum beneficentiæ argumentum 3.7.6
Imagines quando in templis poſitæ 1.11.13
licitæ & illicitæ 1.11.12
idiotarum libri 1.11.5
Immunitas cleri & epiſcoporum papiſt. 4.5.15,& 4.11.15
Impiis bonum fuiſſet non naſci 3.9.4
eorum opera quomodo Deus vtitur 1.18.1
eorum punitio 3.4.31
cruciatus 3.25.12
reſurrectio accidentalis 3.25.9
exultatio ad tempus 1.5.6
cur in Eccleſia tolerantur 4.1.7
ſenſum deitatis excutere nequeunt 1.3.3
inexcuſabiles coram Deo 1.4.1
quo ſenſu dicant non eſſe Deum 1.4.1
Impoſitio manuum in paſtorum electione 4.3.16
Impoſitio manuum an ſacramentum 4.14.20
Improbi quamuis Dei ſint inſtrumenta,tamen excuſatione carent 1.17.5,&

5,& 1.18.4,& 2.4.5,& 3.13.9
Improbi diuinis caſtigationibus indurantur 3.4.12,& 3.8.6
Improbi quomodo Deum timeant 4.10.23
Improbi nonnunquam donis præſtantibus excellunt 3.14.2.3.2.1.4
Indulgentiæ ſatisfactionibus additæ 3.5.1
Indulgentiarum origo 3.5.5
Indurationis improborum origo 3.24.14
Infantes damnationem ſecum ex vtero matris adducunt 4.15.10
Infantes a Deo regeniti 4.16.17
Infantes baptizandi 4.16.1
Infidelitas radix omnium malorum 2.1.4
Inimici diligendi 2.8.3.36
Inobedientia prima humani generis pernicies 2.1.4
Intellectus & voluntas duæ animæ partes 1.15.7
Intelligentia cum fide coniuncta. 3.2.3
Intentio bona 2.2.25
Interceſſio Chriſti 3.20.20
Interceſſionis ſanctorum origo 3.20.21
Inuocatio a fide promanat ibid.
Inuocatio ſoli Deo debita 2.8.16
Ioannis Baptiſtæ miniſterium 4.15.17
Ioannis Baptiſtæ munus 2.9.5
Ioannes Baptiſta medium inter legem & Euangelium ibid.
Ioannes Baptiſta Euangelij nuntius ibidem
Ioannes Baptiſta quomodo Elias dictos ibid.
Ioſephus 1.8.4,& 2.8.12
Ira Dei maxime in reprobos 3.25.12
Irenæus 1.3.27,& 2.6.4,& 2.14.7,& 4.7.7
Iſaaci conditio quod ad mundum ſpectat 2.10.12
Iſaaci peccatum 3.2.31
Iudas a Chriſto electus quomodo 3.24.9
Iudas quomodo Cœnæ Chriſti communicarit 4.17.34
Iudicia Dei bifariam 3.4.31
Iudicia quomodo legitima 4.20.18
Iudæi primogeniti in Dei familia 4.16.14
Iuſiurandum eſt ſpecies cultus diuini 2.8.23
Iuramenta priuata licita néene 2.8.27
Iuriſiurandi formulæ ſacris literis familiares 2.8.24
Iuriſdictio in homine duplex 4.19.15
Iuriſdictio Eccleſiaſtica penes quem 4.7.5, & 4.11.1
Iuriſdictio in Eccleſia 4.11.1
Iuſtificari coram Deo 3.11.2,& 3.17.12
Iuſtitia Chriſti perfecta 3.14.12
Iuſtitia operum ex mercede colligi non poteſt 3.18.1
Iuſtitia Chriſti & Chriſtianorum 3.11.10,&c.
Iuſtitia partialis à Sophiſtis conficta 3.14.13
Iuſtinus Martyr 1.10.3,& 3.7.5
Iuuenalis 1.11.3

L

Labyrinthus 1.13.21
Lacedæmoniorum diſciplina 4.13.9
Lactantius 1.11.1,& 1.6.1.2,& 1.4.3,& 1.11.6
Laici baptizare non poſſunt 4.15.10
Lampades naturales 1.5.13
Lapſus hominis 2.1.1.4
duplex 3.19.7
lubricus 4.1.13
eius cauſa 2.5.3
Laquei papales 4.10.12
Laruæ papiſticæ 4.5.4
Latronum partitio 4.5.16
Latria & dulia 1.4.3,& 1.12.2
Lazarus quomodo faſciis ſolutus 3.4.6
Lectio ſcripturæ neceſſaria 1.9.2
Lectores 4.4.2,& 4.4.9
Legiſlator vnus 4.10.7
Legis ſumma 2.8.11
Legis vſus 1.12.1,& 2.7.1
Legis munus 2.7.6,& 3.19.2,& 4.15.12
Leges ciuiles ab hominibus conſtitui poſſunt 4.20.15
Leges politicæ nerui validiſſimi rerum publicarum 4.20.14
Leo Romanus 3.5.3,& 4.4.11,& 4.5.2,& 4.7.11
Leproſi cur ad Sacerdotes miſſi 3.4.4
Lex contrariorum 3.13.9
Lex Dei in tres partes a Moſe diſtincta ibid.
Lex moralis duabus partibus conſtat 4.20.15
Lex Moſis miraculo quodam conſeruata 1.8.9
Lex cur promulgata 1.6.2
Lex quomodo abolita 2.7.14
Lex ſpiritualis 2.8.6
Lex obſeruari non poteſt propter carnis imbecillitatem 2.5.6.7,& 2.7.4.5
Libertas Chriſtiana ſpiritualis 3.19.9
in tribus conſiſtit 3.19.2
Libertas populi in Epiſcoporum electione 4.4.11
Liberum arbitrium hominis ante lapſum 1.15.8
Liberum arbitrium hominis 1.15.8,& 2.2.1,& 2.5.1
Libertini 1.9.1
Ligare, quid 4.11.2
Lingua peregrina non fiunt preces 3.20.33
Litera & ſpiritus 2.11.8
Lombardus citatus,& refutatus.
lib.2. Sententiarum, 24.25.26.28.& 31. diſtinct. 2.2.4,& 2.2.5.6, & 2.3.7.13, & 2.2.6.16, & 3.15.7, & 2.1.9
lib.3. Sentent. 9.16.18, & 25. diſtinct. 3.4.26, & 3.11.15, & 3.2.8, & 3.2.41
lib.4. Sentent. 1.7.10.12.14.18.24.26.32.33, & 34. diſtinct. 4.14.16, & 4.19.10, & 3.4.25, & 4.17.13, & 3.4.15, & 4.19.16.22.25.27.30.32.36.37
Lucretius, de rerum natura 2.5.5

M

Macedonius hæreticus refutatur 3.13.6
Magiſtratus dignitas 4.20.14
Magiſtratus munus 2.8.46,& 4.20.9
Magiſtratui parendum 4.20.8.22.23
Magiſtratus Deo ſubiectos 2.8.38,& 4.20.32
Magiſtratui citra peccatum licet interficere 4.20.10
Magiſtratus à Deo ordinati ſunt eique placent 4.20.4
Magiſtratus nomine Dei vere appellantur 4.16.31
Magiſtratus Dei ſunt vicarij 4.20.6
Magnitudo animi ſanctorum 3.8.8
Maledicentia damnatur 2.8.47.48
Malicia hominis 1.4.4
Mandatum Dei 2.4.8,& 3.20.13,& 3.20.31,& 4.20.6
Manducatio carnis Chriſti 4.17.6
Manuum impoſitio in paſtorum electione 4.3.16
Manichæi hæretici refelluntur 1.13.2, & 1.14.3, & 1.15.5, & 2.1.11, & 2.11.3, & 2.13.1.2, & 2.14.8, & 3.11.5, & 3.23.5 & 3.25.7, & 4.12.19
Manna 2.10.6
Manna 1.13.10
Manuum eleuatio 3.20.5
Marcionitæ 2.13.1.2, & 4.17.17
Martyrum ſanguis 1.8.13
eius fructus 3.5.4
Matrimonium a Deo conſtitutum 2.8.41
Matrimonium non eſt ſacramentum 4.19.34
Matrimonium non debet prohiberi Eccleſiæ miniſtris 4.12.23
Maria Chriſti mater Ioſepho affinis 2.13.3
Mediator. vide Chriſtus.
Meditationes piæ 1.5.5,& 1.14.21,& 3.25.1
Merces promiſſa fidelibus 3.18.3
Mendacium omnino prohibitum 2.8.47
Meritum, fidei ſynceritati contrarium 3.15.2
Michael princeps magnus 2.10.22
Michael Seruetus, Anabaptiſta 4.16.31
Michael Seruetus refellitur 1.13.10.22, & 1.15.5, & 2.9.3, & 2.10.1,& 2.14.5.6.7, & 4.16.29.31,& 4.17.29.30
Mileſiorum prouerbium 4.13.15
Miniſterium verbi in Eccleſia neceſſarium 4.1.5, & 4.3.2.3, & 4.1.4.11
Miniſterium Iohannis Baptiſtæ & Apoſtolorum vnum 4.15.7
Miniſtri verbi. vide Paſtores.
Miniſtrorum paupertas glorioſa 4.5.17
Miniſteriale caput 4.6.9
Miracula Moſis 1.8.5
Miracula Chriſti 1.13.13
Miſeria hominis 3.12.5,& 3.14.5
Miſeria impiorum deſcripta 2.25.12
Miſericordia & veritas coniunctæ ſunt 3.13.4
Miſericordia Dei in omnes creaturas effuſa 1.5.5
Miſſæ origo 4.18.8
Miſſæ virtutes 2.15.6, & 4.2.9, & 4.18.1

Miſſarum forum in Papatu 4.5.9
Moderatores Eccleſiæ 4.3.8
Modeſtia fidelibus neceſſaria 2.2.1.11
Monachi veteri Eccleſiæ incogniti 4.5.8
Monachorum corrupti mores 4.13.15
Monachorum periculoſæ ſectæ 4.13.14
Monachi vota temeraria faciunt 4.1.3.3 17
Moniales veteri Eccleſiæ ignotæ 4.13.19
Monica mater Auguſtini 3.5.10
Monitiones priuatæ neceſſariæ in Eccleſia 4.12.2
Monothelitæ refelluntur 2.16.12
Mortificatio carnis 2.16.7
Mortis Chriſti magna vis 2.16.5
Mors Ethnicorum voluntaria 1.8.13
Mors a fidelibus contempta 3.9.5
Morum examen 4.5.14
Mortuorum interceſſio 3.20.21
Moſes omnium Prophetarum princeps 4.8.2
Moſes familiariter ſcripſit 1.14.3
Moſis doctrina 1.8.3
Moſes cur quadraginta dies ieiunarit 4.12.20
Moſis authoritas 1.8.4
Moſis miracula 1.8.5
Motus animi 1.18.2
Mulieres ſub hominum nominibus in genealogiis comprehenduntur 2.13.3
Mulieribus baptizare non licet 4.15.20
Mundi duo in homine 3.19.15
Mundus pro genere humano creatus 1.16.6
Myſterium quid 2.2.20,& 4.14.2

N

NAamani Syrij pietas 3.2.31
Naturæ corruptio 2.5.1
Natura duplex in perſona mediatoris 2.14.1
Nebucadnezar, ſeruus Dei 4.20.27
Neceſſitas duplex 1.16.9
Neceſſitas & coactio differunt 2.3.5
Neceſſitas fatalis Stoicorum 1.16.8
Nehemiæ ieiunium 4.12.16
Neſtorius hæreticus 2.14.4.5
Nicena Synodus 1.11.14,& 4.17.36
Nomen Dei ſumma cum reuerentia ſumi debet 2.8.22
Nomen Dei quomodo ſanctificari debeat 30.20.41
Nomen Chriſti aliquando Eccleſiæ tribuitur 4.17.28
Notæ Eccleſiæ 4.1.7
Notitia Dei 1.3.3,& 1.4.1,& 1.6.10
Nouatiani refelluntur 3.3.21,& 4.1.23

O

OBexcatio 3.24.12
Obedientia mediatoris 2.12.3
Obedientia Deo gratiſſima 2.8.5
Obedientia Chriſti noſtra deleuit peccata 2.16.5
Obedientia parentibus debita 2.8.38
Obedientia regibus & magiſtratibus debita 4.20.8.22.23.32
Obiectum fidei 3.3.19
Obſeruatio dierum ſuperſtitioſa damnatur 2.8.31
Obſeruatio legis eſt impoſſibilis 2.7.5
Odium eſt homicidium 2.8.39
Odium peccati, pœnitentiæ exordium 3.3.20
Officiales papiſtici 4.11.7
Olei conſecratio 4.19.20
Omnipotentiæ Dei conſideratio 1.16.3
Opera Dei ordinaria & extraordinaria 2.5.10,&c.
Opus Spiritus ſancti 4.14.8.9
Opus idem pluribus omnino contrariis tributum 1.18.4,& 2.4.2
Opera hominem non iuſtificant 3.17.11
Opera carnis a peccato originali prouenient 4.15.10
Opera ſupererogationis 3.14.14
Operum iuſtitia 3.18.1
Opera bona ex Dei gratia prouenium 2.3.13
Opera bona a fide procedunt 4.15.20
Opera carnis 2.1.8,& 4.15.11
hypocritarum 3.14.7
ſupererogationis 3.14.14
Oracula 1.6.2
Officium paſtoris differt a principis officio 4.11.8
Orationis ſignificatio 3.20.2
Oratio omnibus fidelibus neceſſaria 3.20.2
Oratio vitiis multis modis 3.20.8
Oratio quomodo concipi debeat 2.20.4.8.11
Oratio Dominica exponitur 3.20.36
Oratio non intermiſſa 3.20.7
Orationes publicæ Deo gratæ 2.2.20.29
Ordinationes 4.4.6.10.14
Ordines tres in regnis 4.20.31
Ordo in Eccleſia 4.10.28
Ordo, ſacramentum a Scholaſticis inuentum 4.19.22
Originale peccatum 2.1.5
Origenes 2.2.4.27,& 2.5.17,& 2.8.12,& 3.22.8
Oſiander refellitur 1.15.3 5,& 2.12.5.6.7,& 3.11.5
Oſtiarij 4.4.9
Otium monachale 4.13.10
Ouidius 1.15.3,& 2.2.23

P

PAnis pro rebus neceſſariis corpori 3.20.44
Panis aſſumit nomen corporis Chriſti 4.17.20
Pædobaptiſmus 4.8.16
Papa ſe Chriſti vicarium appellat 4.6.2
Papa Antichriſtus 4.7.21.25,& 4.9.4
ſibi Occidentis imperium ſubiecit 4.1.13
quo & quando pacto tantum creuerit 4.7.1.12
eius inſignia & authoritas. 3.5.2,& 4.7.26
corruptio 4.7.2
Papatus an ſit Eccleſia 4.2.10
eius principium 4.7.1
hodie deterrimus 4.7.22
Paphnutij opinio de cœlibatu 4.12.29
Papiſtæ Chriſti ſimiæ 4.19.29
Papiſtæ quomodo imagines defendant 1.11.5
Papiſtæ Chriſtum ignorant 2.15.1
Papiſtarum ieiunia 4.12.21
Paſtor & Epiſcopus 4.3.8
Paſtores in Eccleſia 4.3.4.5
Paſtores & doctores neceſſarij in eccleſia 4.3.4
Paſtorum munus 2.8.46,& 3.3.17,& 4.1.1.5.22,& 4.3.6, & 4.8.1,& 4.2.11.14.17
Paſtorum poteſtas 3.4.14
Paſtorum vocatio 4.3.11
Patientia fidelibus neceſſaria 3.8.1,& 3.20.52,& 3.25.1
Patientia Chriſtianorum & philoſophorum 3.8.11
Patres ſub Vetere Teſtam. 2.7.16,& 2.9.1.2.4, & 2.10.5, & 2.14.5, & 4.10.14,& 4.14.23
Patriarchæ in Eccleſia 4.4.4
Paupertas, in quibus glorioſa 4.7.15.17
Pauperum cura in Eccleſia 4.3.8
Pax a remiſſione peccatorum procedens 3.13 4
Peccatum originale 2.1.5.8,& 4.15.10
Peccatum in Spiritum ſanctum 3.13.22
Peccatum veniale ex Sophiſtis 2.8.56
Peccatum omne per ſe mortale eſt 2.8 59
Peccata duobus modis 4.12.3.6
Peccata cur debita appellantur 3.20.45
Peccata patrum quomodo in filiis puniantur 2.8.19.20
Peccata ſanctorum ſunt venialia 2.8.59
Peccata extra eccleſiam non condonantur 4.1.20
Peccata ſigillatim numerari non poſſunt 3.4.16.18
Peccatores cur puniantur 1.17.5
Peccatores pro diſſolutis hominibus 3.20.11
Peccatorum remiſſio 3.16.4
Pelagiani hæretici refelluntur 2.1.5,& 2.2.21,& 2.3.7,& 2.7.5,& 3.22.8
Perfectio Eccleſiæ 4.8.12
Perfectio fidelium 3.17.15
Perfectio huic ibid.
Perfectio monachorum 4.17.11
Perfectionis vana fiducia 4.1.20
Periurium eſt execrandum 2.8 24
Perpetuitas eccleſiæ 2.15.3
Perſecutio pro iuſtitia 3.8.7
Perſæ ſolem adorabant 1.11.5
Perſeuerantia donum Dei 2.3.11,& 2.5.3
Perſeuerantia, electorum tantum propria 2.3.12
Perſonæ ſignificatio, in Scriptura 3.23.10
Perſona in Deo 1.13.6
Perſonæ tres in vna eſſentia Diuina 1.13.2
Petrus nullum habebat ius in alios Apoſtolos 4.6.5
Petrus Romæ non fuit 4.6.14
Petulantia carnis 3.10.3
Phariſæi 2.8.50
Philoſophorum confuſæ opiniones de Deo 1.6.12
Philoſophorum opinio de libero arbitrio 2.2.3
Phocas Romanæ ſedis patronus 4.17.7
Philoſtratus in vita Apoll. 3.10.1
Pietatis definitio 1.2.1
Pighius hereticus 3.2.30

Plato

Plato, varijs dialogis, citatus 1.3.3, & 1.5.5, & 1.6.11, & 1.14.12, & 1.15.6.7, & 2.2.3.22, & 3.5.20, & 3.20.34
Platonis commata 4.18.15
Plautus 1.17.3
Plinius 1.16.4
Plutarchus 1.3.3, & 1.5.12, & 1.6.11, & 3.10.1
Pœnitentia vera 3.3.5
ex fide prodire ſcitur 3.3.1
eximium Dei donum 3.3.21, & 3.24.15
in oratione neceſſaria 3.20.7
Legalis & euangelica 3.3.4
par. Euangelij 3.3.1
non eſt ſacramentum 4.15.10, & 4.19.14
Pœnitentiæ effecta 3.3.15.16
partes 3.3.3.8
Pœnitentia in Deo non inuenitur 1.17.12.13
Pœnitentia papalis 3.4.1, & 4.4.1, & 4.19.14
Pœnitentia Achab 3.3.25, & 3.20.15
Pœnitentiam agere in cinere & cilicio, quid 3.3.4
Politia inter Chriſtianos 4.20.3.8
Politia eccleſiaſtica non contemnenda 4.10.27
Potentia Dei 1.14.20.21, & 1.16.3, & 3.2.31, & 3.21.7
Potentia noſtra 2.2.13, & 2.8.3
Poteſtas ſine ſcientia 3.4.21
Poteſtas Dei 4.17.24, & 2.8.15
Poteſtas Eccl. 4.8.1, & 4.7.6
Poteſtas ligandi & ſoluendi 3.4.14.15
Poteſtas prophetarum 4.8.3
Præcepta Dei ex hominis facultate non æſtimanda 2.5.4.6
Præcepta legis quomodo conſiderandá 2.8.8
Præcepta Dei ab hominibus perfecte obſeruari ne queunt 2.5.4.6
Præceptorum tria genera 2.5.6.8
Prædeſtinatio quid ſignificet 3.21.5
Prædeſtinationis cognitio ardua & difficilis 3.21.1
Prædicatio Euangelij reprobis etiam eſt communis 3.24.1
Præparatio Papiſtarum 2.2.27
Præſcientia in Deo quid ſignificet 3.21.5
Præſentia Dei homines perterrefacit 1.1.3
Præſidia in ciuitatibus 4.20.12
Presbyteri ſeculares in Papatu 4.5.9
Presbyterorum munus 4.12.2
Preces aſſiduæ 3.20.7
Preces hypocritarum coram Deo abominandæ 3.20.29
Preces ſanctorum defunctorum 3.20.21
Primatus ſedis Romanæ 4.6.1
Primogenituræ vis 3.21.6
Primogenitura dirigebat ad vitam æternam 2.10.14
Primogenitura Chriſti 2.13.2
Primogenitura aliquando à Deo contemnitur 3.22.5
Princeps diſciplinæ ſubijcitur 4.12.7
quid poſſit in reb. eccleſ. 4.11.16
Principia non ſunt duo 1.14.3
Principium maxime neceſſarium 2.6.4
Principium conuerſionis a Deo 2.3.5
Principibus obediendum 4.10.5
non blandiendum 4.20.1
Probatio ſui ipſius 4.17.4
Promereri, quid 2.17.3
Promiſſio Dei gratuita, eſt fundamentum fidei 3.2.29
Promiſſiones Dei in ſolis electis ſunt efficaces 3.24.16
Promiſſionum Dei vſus 2.5.10
Promiſſiones Dei omnes in Chriſto incluſæ 3.2.32
Promiſſionum vſus erga fideles & improbos 2.5.10
Promiſſiones Legis & Euangelij quomodo inter ſe conſentiant 3.17.2
Prophetæ qui proprie 4.3.4
Prophetæ Legis interpretes 1.6.2, & 4.8.6
Prophetę bonitatem Dei terrenis beneficiis adumbrarunt 2.10.20
Prophetarum poteſtas 4.8.3
Prouerbium [illegible] 2.8.54
Prouerbium Mileſiorum 4.13.15
Prouidentia Dei erga omnes creaturas 1.16.4.5
Prouidentia Dei quomodo conſideranda 1.17.1.2.5.6.7, & 1.17.6.7.8.9.10.11
Prouidentia Dei in regnorum diſtributione 4.20.26
Proximi ſignificatio 2.8.55
Prudentia naturalis 1.5.8
Pugna fidelium aſſidua 1.14.13.15.18, & 3.3.10, & 3.20.46, & 4.15.11.12
Punitio peccatorum 1.17.5
Punitio impiorum 3.4.31
punietur quiſque pro ſuo peccato 2.8.20
Purgatorius ignis quomodo excogitatus 3.5.6
Q
Quadrageſimæ obſeruatio ſuperſtitioſa 4.12.20
Quales vocandi ad eccl. miniſterium, qualiter, quomodo, & a quibus 4.3.16
Quatuor hominum iuſtificatorum ſpecies 3.14.1
Quatuor Deo in primis debentur 2.8.6
Querimonia Senecæ de idolis 1.11.2
Quæſtiones inutiles reſecandæ 1.14.1.4, & 2.12.5
Quies ſpiritualis 2.8.28
R
Ratio humana in rebus ſpiritualibus cæca 2.2.19
Rationis vis 2.2.2
Rebeccæ peccatum 3.2.31
Rebellio in Deum, grauiſſ. flagitium 4.8.25
Reconciliator Dei & hominum, Chriſtus 2.6.1
Redemptio in vno Chriſto 2.6.1
Regeneratio per fidem 3.3.1
Regenerationis finis 1.15.4, & 3.3.19
Regenerationis gradus 4.16.31
Regeneratio ex Anabaptiſtis 3.3.14
Regeneratorum opera 3.4.9 quomodo regenerantur infantes 4.16.17
Reges nutritij Eccleſiæ 4.20.5
Regimen duplex in homine 3.19.15, & 4.20
Regiminis tres ſpecies 4.20.8
Regnum Chriſti æternum 2.15.3, & 3.22.7
Regnum Dei 3.3.19
Regna Dei prouidentiá diſtribuuntur 4.20.26
Regula Chriſtiana 1.14.4
obſeruanda in diſputat. de homine 1.15.1
adu. infidelitatem 1.16.3
triplex in conſideratione legis Dei 2.8.6
in iuramentis 2.8.27
de S. Patribus, ſub vetere teſtam. 2.11.10
obſeruatu digna in diſputatione de perſona Chriſti 2.14.3
de iuſtificatione Chriſtiana 3.11.8
de mercede operum 3.18.3
de confeſſione 3.4.18
orationis Chriſt. 3.20.4.6.8.11
recte orandi 3.20.15
de gratiarum actione 3.20.28
de felicitate æterna 3.25.10
de conſtit. eccleſiaſt. 4.10.31
de ſacramentis 4.17.10
de Cœna domini 4.18.12
Relatio inter fidem & verbum Dei 3.2.6.29.31, & 3.11.17, & 3.22.10
Religionis origo 1.[illegible]
[illegible] vera 1.2.2, & 1.4.3
Remiſſio peccatorum in ſola eccleſia reperitur 4.1.20
Remiſſio peccatorum primus eſt in Eccleſiam & Dei regnum aditus ibidem
Remiſſio peccatorum pacem gignit 3.13.4
Renunciare ſibi ipſi 3.3.8, & 7.1.2
Repetitiones Hebræis familiares 1.15.3
Reprehenſiones ad legis violatores. 2.5.11
Reprobatio ex Dei voluntate 3.22.11
Reprobi Deo inuiſi 3.24.16
Reprobi excuſatione carent quum peccant 3.23.9
Reprobi Deum non timent vt decet 3.2.27
cur a Deo excæcantur 3.24.14
Reproborum fides 3.2.11.12
Reproborum miſera conditio 3.25.6
Reproborum pœna erit grauiſſima. 3.25.12
Reprobi Dei verbum audire poſſunt 2.5.5
Reſipiſcentia. vide Pœnitentia.
Res animatæ & inanimatæ reguntur Dei prouidentia 1.19.2
Reſurrectio Chriſti 2.16.13
Reſurrectio carnis creditu difficilis 3.25.3
Reſurrectio carnis bonis & improbis communis 3.25.9
Reſurrectio miro quodam modo fiet 3.25.8

Reuel

Reuelationes fanaticorum 1.9.1
Reuelationes 4.8.5
Regibus obtemperandum 4.20.8.22.23,& 4.20.32.
Reges ac magiſtratus dij nominantur 4.16.31
Regibus aſſentatores adeſſe non oportet 4.20.31
Ritus vocationis miniſtrorum 4.3.16
Romæ cur nulla eccleſia 4.7.23. cur tantum honoris datum 4.6.16
Romaniſtæ fruſtra ſibi Apoſtolorum ſucceſſionem glorioſe arrogant 4.2.2.3
Roma omnium Eccleſiarum non eſt caput 4.7.17
Rudimenta infirmitatis 4.10.31
Ruina ex nobis 2.1.10

S.

SAbbati vera obſeruatio 2.8.28
Sabbatum quomodo Chriſti aduentu abolitum 2.8.31
Sabellius hæreticus refellitur 1.13.4
Sacerdotium Chriſti 2.15.2.6,& 4.6.2
Sacerdotij Chriſti fructus 2.15.6
Sacerdotium Aaroni reſignatum 4.11.8
Sacerdotes papiſtici 4.8.2
Sacramenti vera ſignificatio 4.14.1
Sacramentum ſine promiſſione non eſt 4.4.3
Sacramenti generalis ſignificatio 4.14.18
Sacramenta duo in eccleſia 4.14.20, & 4.18.20
Sacramenta numero plura ex ſcholaſticorum opinione 4.19.1
Sacramentorum vſus 4.14.13
Sacramenta Legis ab Euangelicis differunt 4.14.23.26
Sacrificium Chriſti non iterandum 4.18.3
Sacrificium Moſis & Euchariſtiæ 4.18.12
Sacrificium duplex 4.18.13.16
Sacrificium Deo gratum 3.7.1
Sacrificiorum vſus 2.7.1.17,& 2.12.4
Sacrificium fidelium 4.18.4.16
Sadducæorum de Angelis opinio 1.14.9
Sadducæorum de animis ſententia 1.15.2
Sadducæi refelluntur.2.12.23,& 3.25.5
Salus certa 4.13.3
eius cauſæ 2.17.2,& 3.14.17
materia, Chriſtus 2.17.3
à quo nobis merito acquiſita 2.17.1
Samuelis ſacrificium 4.10.25
Sapientia vera 1.1.1,& 1.18.4
Sanctimonia vitæ, electionis ſcopus 3.23.12
Sancti nec vident nec audiunt quę facimus 3.20.24
Sanctorum gloria & gloriatio 3.14.18,& 3.25.10
Sancti interdum diuina præſentia perterrefiunt 1.1.3
Sancti defuncti an pro nobis preces concipiant 3.20.20.24
Salus a Dei electione prouenit 3.24.4.5
Salus fidelium cum ipſius omnibus partibus in Chriſto continetur 2.16.19
Salutis quatuor cauſæ 3.14.17.21
Samſon hoſtes vleiſcendo quodammodo peccauit 3.20.15
Sanctificare nomen Dei 3.20.41
Saræ peccatum 3.2.31
Satan omnis improbitatis ac iniquitatis author 1.14.15
Satan author diffidij 4.17.1
Satan diuerſis appellatur nominibus 1.14.13
Satan vocatur Dei ſpiritus 2.4.5
Satan vltionis diuinæ miniſter 1.8.2, & 2.4.2
Satan Dei ſimia 1.8.2,& 4.14.19
Satan quomodo in reprobis operetur 2.4.2
Satan nihil niſi Deo volente ac permittente poteſt 1.14.17,& 17.7
Satan eccleſiæ prout vellet non nocet 1.14.18
Satanæ aſtus 3.20.46,& 4.1.1.11.13,& 4.14.19, & 4.15.19, & 4.16.32, & 4.17.12,& 4.18.18
Satisfactio a Sophiſtis excogitata 3.4.25,& 3.16.4
Satisfactiones Eccl. 3.4.39
Scala Iacob 2.14.12
Scandalum duplex 3.19.11
Scandala vitanda ibid.
Schiſmatici qui proprie 4.2.5
Scopus omnium fidelium 2.10.11,& 3.25.2
Scortatio damnatur 2.8.41
Scriptura homines ad Dei cognitionem adducit 1.6.1
Scriptura duobus modis de Eccleſia verba facit 4.1.7
Scripturæ certitudo, efficacia, antiquitas, authoritas, neceſſitas 1.6.2, & 1.8.1.3.&c.
Scripturæ maximus eſt fructus 1.9.1
Sedes Chriſti ad dexteram patris 2.16.15
Sectæ monachorum pericuſoſæ 4.13.14
Semina legum in omnibus hominibus 2.2.13
Semen religionis in mente humana 1.3.1,& 1.5.1
Seneca 1.13.2,& 1.5.12, & 2.2.3,& 3.8.4
Senſus quinque in homine 1.15.6
Senſus diuinitatis in hominum mente inſculptus 1.2.3,& 1.3.1
Sephora filium quomodo circumdederit 4.15.22
Sepultura veterum,& illius ſignificatio 3.25.8
Sepultura veterum 2.12.13
Sepulturæ Chriſti ſignificatio 2.16.7
Seraphim 1.11.3
Seruetus, vide Michael Seruetus
Seruorum munus & relaxatio 2.8.25.46
Seſſio ad patris dexteram 2.16.15
Signa pœnitentiæ extrinſeca 4.12.14.17
Simonis magi fides 3.2.10
Simoniæ ſignificatio 4.5.6
Simplicitas ſacrarum literarum magnæ eſt efficaciæ 1.8.1
Simile 2.1.2,& 2.4.1,& 2.7.7,& 2.8.18, & 2.11.13.14,& 2.14.1, & 3.2.34,& 3.4.18,& 3.12.2.4,& 3.15.3,& 3.18.8,& 30.20.38, & 4.3.2, & 4.5.15, & 4.14.10.13
Simulachra 1.11.6.9
Sinus Abrahæ 3.25.6
Sobrietas fidelibus neceſſaria 1.9.3
Sol a Perſis adoratus 1.11.1
Sol Dei prouidentiæ teſtis 1.16.2
Solon 4.20.9
Sozomenos 3.4.7
Spes pro fide 3.2.43
Spes cum fide coniuncta 3.2.42
Spes etiam vltra mortem porrigitur 3.24 7
Spes propter bona antea a Deo accepta 3.2.31
Spei natura 3.25.1
Spiritus ſanctus eſt Deus æternus 1.13.14
Spiritus ſanctus internus doctor 3.1.4
Spiritus ſanctus in improbis non habet domicilium 2.2.16
Spiritus ſancti elogia 3.1.3
Spiritus ſancti munus 3.2.36
Spiritus ſancti opus 4.14.8.9
Statius 1.4.4
Stoici & illorum opinio de neceſſitate 1.16.8
Strabo 4.1.5
Summa legis 2.8.11
Summa euangelij 3.3.1.19
Subdiaconi in eccleſia 4.4.20
Subdiaconi papatus 4.19.23
Suetonius 1.3.2
Superbia in homine inſita 1.1.2
Superbia omnium malorum initium 2.1.4
Superſtitionis deſcriptio 3.19 7
Superſtitionis origo 1.12.1
Superſtitio differt a vera religione 1.12.11
Superſtitio fugienda 2.8.16
Surſum corda 4.17.36
Symbolum apoſtolorum 2.16.18

T

TAtiani 4.15.73
Templorum vſus 3.20.30,& 4.1.5
Templa Græciæ a Xerxe incenſa aut diruta ibid.
Templorum ſuperfluus ornatus 4.5.18
Tempus creationis 1.4.1
Tentationis diuerſæ ſpecies 3.20.46
Tentare Deum quid ſignificet 4.13.3
Tertullianus 1.10.3,& 1.13.6.28,& 2.14.7,& 3.20.48, & 3.25.7,& 4.15.21, & 4.17.29.48
Teſtamentum vetus Chriſti opera confirmatum 2.10.4
Teſtamentum vetus & nouum in quibus ſimilia 2.10.1
Themiſtius 1.15.6,& 2.2.23
Theodoritus 4.4.11,& 4.11.15,& 4.17.48
Theodorus epiſcopus 1.1.14
Theodoſius Mirenſis epiſcopus 1.11.15
Theodoſius imperat. publicum peccatum agnouit 4.12.7
Theologia Paparum & Cardinalium 4.7.27

The

INDEX.

Theſaurum Eccleſiæ quid Papiſtæ vocent 3.5.3
Thomas Aquinas 1.2.4.16,& 3.12.9
Timor Dei qualis in reprobis 3.2.27, & 4.10.23
Timor Domini 3.2.26
Timor fidelium 3.2.21.22.27
Tonſuræ origo 4.19.26.27
Tranſubſtantiatio a ſophiſtis excogitata 4.17.12.14.15
Tradi Satanæ 4.12.5
Tributa Principibus pendi debent 4.20.13
Trinitas perſonarum in Deo 1.13.1.2.3.4
Triſmegiſtus 1.5.5
Triſtitia duplex 3.3.7,& 3.4.2
Triumphus Chriſti 3.6.9
Turcæ idolum loco veri Dei ponunt 2.6.4
Tyrannis in eccleſia 4.11.6,& 13.1
Tyrannus quis 4.20.24.an & cur ei obediendum 4.20.28

V

Valerius Max. 1.3.3
Valla 3.23.6
Varro 1.11.6
Vbiquitarij 4.17.26
Vectigalia principibus pendenda 4.20.13
Veritas & miſericordia coniunctæ 3.14.4
Viduæ ſenes,& illarum cœlibatus 4.13.18
Vigilare perpetuò 1.14.15
Vindicta Deo relinquenda 2.8.57,& 4.20.20
Vindictæ appetitus prohibitus ibid.
Virgilius 1.5.5
Vita hominis a Deo limitibus eſt circunſcripta 1.16.9,& 1.17.4
Vita præſens Dei benedictio 2.8.37
Vita præſens breuis ac futilis 3.9.2
Vita chriſtiana 3.3.20,& 1.6.1
Vita æterna ſcopus omnium fidelium 2.10.11
Vita æterna cur merces aut præmium appelletur 3.18.3.4
Vnctio extrema non eſt ſacramentum 4.19.18
Vnio Hypoſtatica 2.14.5
Vocationis duæ ſpecies 3.24.8
Vocatione electio confirmatur 3.24.1.2
Vocatio vniuſcuiuſque conſideranda 3.10.6
Vocationis fidelium ſcopus 3.6.2,& 3.25.1
Vocatio gentium 2.11.11.12
Vocatio paſtorum quatuor in rebus ſita eſt 4.3.11
Voti ſignificatio 4.13.1
Votum cœlibatus 4.13.18
Votum Iephthæ 4.13.3
Vota charitatis 4.19.26
Vota fidelium, quatuor ſibi res proponunt 4.13.4
Vota monachorum temeraria 4.13.3.17
Vota temeraria violanda 4.13.20
Voluntas Dei ſimplex 3.24.16
Voluntas Dei bifariam conſideranda 1.17.2
Voluntas Dei, ſuprema rerum omnium cauſa 1.14.1,& 1.16.8,& 1.17.2, & 1.18.2
Voluntas Dei eſt rerum omnium neceſſitas 3.23.8
Voluntatem Dei ſequi oportet 3.20.43
Voluntas Dei, ſumma iuſtitiæ regula 3.23.3
Voluntas hominis quomodo in regeneratione aboleatur 2.5.15
Voluntas & intellectus duæ partes animæ 1.15.7
Voluntas hominis in Dei manu 2.4.6.7
Voluntas in regeneratis 2.3.6,& 1.5.15
Vox Dei figuris oppoſita 1.11.2

X

Xenophon 1.5.12,& 4.12.22
Xerxes incendit aut diruit omnia templa Græciæ 4.1.5

Z

Zachariæ Papæ perfidia 4.17.17
Zelus quomodo ex pœnitentia excitetur 3.3.15
Zepherini conſtitutio de Cœnæ celebratione 4.17.46

FINIS.

INSTITVTIONIS
Chriſtianæ Religionis
Liber Primus.
DE COGNITIONE DEI CREATORIS.
ARGVMENTVM.

Primus liber de Cognitione Dei Creatoris diſſerit. Quoniam verò in creatione hominis ea maximè elucet, ideo de homine quoque diſputatio habetur. Atque ita præcipui loci totius tractationis duo ſunt: prior de notitia Dei, alter de notitia hominis. Ac primo capite de vtroque coniunctim agitur: ſequentibus de ſingulis ſeparatim: ita tamen vt quædam miſceantur, quæ ad alterutrum iſtorum referri debeant: tractatus ſcilicet de S. Scriptura, & Imaginibus, ad notitiam Dei: tres reliqui de mundi Opificio, de S. Angelis, de Diabolis, ad hominis notitiam: poſtremus, de ratione, qua Deus mundum gubernat, ad vtrumq́ ſpectet.

Quòd ad priorem, hoc eſt, Dei notitiam attinet, primùm oſtendit qualis ſit notitia quam ipſe poſtulat, cap. II. *Deinde vbi quærenda ſit, à* III. *ad* IX. *nimirum, non in homine: quia etſi naturaliter hominum mentibus indita ſit, tamen partim inſcitia, partim malitia ſuffocatur,* III. *&* IIII. *Nec in mundi fabrica: quia etſi in ea clariſſimè lucet, nos tamen adeò ſtupidi ſumus, vt eiuſmodi teſtificationes, quantumuis perſpicuæ, ſemper nobis ſine fructu effluant,* V. *Sed in Scriptura,* VI. *De qua agitur, cap.* VII. VIII. IX. *Tertiò, qualis ſit Deus,* X. *Quartò, quàm impium ſit Deo tribuere viſibilem formam (vbi de Imaginibus, earum adoratione & origine agit) cap.* XI. *Quintò, contendit æquum eſſe, vt ſolus Deus in ſolidum colatur,* XII. *Poſtremò, de vnitate Eſſentiæ diuinæ, & trium perſonarum diſtinctione, cap.* XIII.

Ad poſteriorem, hominis nempe notitiam, quòd attinet, primùm de mundi creatione, de bonis & malis Angelis, (quæ omnia hominem ſpectant) inſtituitur tractatio, XIIII. *cap. Deinde, ad hominem ipſum accedens naturam viréſque eius examinat, cap.* XV.

Vt autem Dei hominisq́ notitiam meliùs illuſtret, ad omnium humanarum actionum, totiusq́ mundi gubernationem, contra fortunam & fatum, tribus reliquis capitibus, XVI. *videlicet* XVII. *&* XVIII. *deſcendit, doctrinam ſinceram, atq́ illius vſum, tradens: tandem Deum, etſi impiorum opera vtatur, purum tamen ab omni labe & culpa eſſe oſtendit.*

CAPVT I.

Dei notitiam & noſtri res eſſe coniunctas, & quomodo inter ſe cohæreant.

TOta ferè ſapientiæ noſtræ ſumma, quę vera demum ac ſolida ſapientia *Veræ ſapientiæ*
cenſeri debeat, duabus partibus conſtat, Dei cognitione & noſtri. Cę- *partes.*
terùm, quum multis inter ſe vinculis connexę ſint, vtra tamen alteram
præcedat, & ex ſe pariat, non facile eſt diſcernere. Nam primò, ſe ne- *1. Dei cognitio.*
Act.17.28 mo aſpicere poteſt quin ad Dei, in quo viuit & mouetur, intuitum ſen
ſus ſuos protinus conuertat: quia minimè obſcurum eſt, dotes quibus
pollemus, nequaquam à nobis eſſe. imò ne id quidem ipſum quod ſumus, aliud eſſe
quàm in vno Deo ſubſiſtentiam. Deinde ab his bonis quæ guttatim è cælo ad nos ſtil-
lant, tanquam à riuulis ad fontem deducimur. Iam verò ex noſtra tenuitate melius ap-

2. Noſtri cognitio, & eius effecta.

paret illa, quæ in Deo reſidet bonorum infinitas. Præſertim miſerabilis hæc ruina, in quam nos deiecit primi hominis defectio, ſurſum oculos cogit attollere, non modò vt inde ieiuni & famelici petamus quod nobis deeſt, ſed metu expergefacti, humilitatem diſcamus. Nam vt in homine reperitur quidam miſeriarum omnium mũdus, ac ex quo ſpoliati ſumus diuino ornatu, pudenda nuditas immenſam probrorum congeriem detegit: propriæ infœlicitatis conſcientia vnumquemq; pungi neceſſe eſt, vt in aliquam ſaltem Dei notitiam veniat. Ita ex ignorantiæ, vanitatis, inopiæ, infirmitatis, prauitatis denique & corruptionis propriæ ſenſu recognoſcimus, non alibi quàm in Domino ſitam eſſe veram ſapientiæ lucem, ſolidam virtutem, bonorum omnium perfectã affluentiam, iuſtitiæ puritatem. atque adeò malis noſtris ad conſideranda Dei bona excitamur: nec antè ad illũ ſeriò aſpirare poſſumus, quàm cœperimus nobis ipſis diſplicere. Quis enim hominum non libenter in ſe requieſcat? quis etiam non requieſcit quandiu ſibi eſt incognitus, hoc eſt, ſuis dotibus eſt contentus, & inſcius ſuæ miſeriæ vel immemor? Proinde vnuſquiſque ſui agnitione non tantùm inſtigatur ad quærendum Deum, ſed etiam ad reperiendum quaſi manu ducitur. Vide Calui. in Ioann. c. 4. 10.

Cognitionis Dei effecta.

2 Rurſum, hominem in puram ſui notitiam nunquam peruenire conſtat niſi priùs Dei faciem ſit contemplatus, atque ex illius intuitu ad ſeipſum inſpiciendum deſcẽdat. Nam (quę ingenita eſt omnibus nobis ſuperbia) iuſti ſemper nobis videmur & integri, & ſapientes, & ſancti: niſi manifeſtis argumentis, iniuſtitiæ, fœditatis, ſtultitię, & impuritatis noſtræ conuincamur. Non autem conuincimur ſi in nos duntaxat ipſos reſpicimus, & non in Dominum quoque: qui vnica eſt regula ad quam exigendũ eſt iſtud iudiciũ.

1. Superbiam noſtram conuincit.

2. Hypocriſin detegit.

Quia enim ad hypocriſin natura propenſi ſumus omnes, ideò inanis quædam iuſtitiæ ſpecies pro iuſtitia ipſa nobis abundè ſatisfacit. Et quia nihil intra nos vel circũ apparet quod non ſit plurima obſcœnitate inquinatum: quod paulò minùs fœdum eſt, pro putiſſimo arridet quandiu mentem noſtram intra humanæ pollutionis fines continemus.

Confirmatio à ſimili.

Non ſecus atque oculus, cui nihil aliàs obuerſatur niſi nigri coloris, candidiſſimũ eſſe iudicat quod tamen ſubobſcura eſt albedine, vel nõnulla etiam fuſcedine aſperſum. Quin ex corporeo ſenſu propiùs adhuc diſcernere licet quantum in æſtimandis animæ virtutibus hallucinemur. Nam ſi vel terram deſpicimus medio die, vel intuemur quæ aſpectui noſtro circumcirca patent, validiſſima perſpicaciſſimáque acie videmur nobis præditi: at vbi in ſolem ſuſpicimus, atque arrectis oculis contemplamur, vis illa quæ egregiè in terra valebat, tanto fulgore protinus perſtringitur & confunditur, vt fateri cogamur, illud noſtrum in conſiderãdis terrenis acumen, vbi ad ſolem ventum eſt, meram eſſe hebetudinem. Ita & in reputandis ſpiritualibus noſtris bonis contingit. quantiſper enim extra terram non reſpicimus, propria iuſtitia, ſapientia, virtute pulchrè contenti, nobis

3. Dei perfectionem omnibus numeris abſolutam, vt ſordemque noſtram infinitam eſſe demonſtrat.

ſuauiſſimè blandimur, & tantùm non ſemidei videmur. at ſi ſemel cœperimus cogitationem in Deum erigere, & expendere qualis ſit, & quàm exacta iuſtitiæ, ſapientiæ, virtutis eius perfectio, ad cuius amuſſim conformari nos oportet: quod antea in nobis falſo iuſtitiæ prætextu arridebat, pro ſumma iniquitate mox ſordeſcet: quod mirificè imponebat ſapientiæ titulo, pro extrema ſtultitia fœtebit: quod virtutis faciem pr ę ſe ferebat, miſerrima impotentia eſſe arguetur: adeò diuinæ puritati malè reſpondet quod videtur in nobis vel abſolutiſſimum.

Altera confirmatio, ab exemplis.

3 Hinc horror ille & ſtupor, quo paſſim Scriptura recitat perculſos atque afflictos fuiſſe ſanctos quoties Dei pręſentiam ſentiebant. Quum enim eos videamus, qui abſente ipſo ſecuri firmique conſiſtebant, ipſo gloriam ſuá manifeſtante, ſic quatefieri ac conſternari vt mortis horrore concidant, imò abſorbeantur, & penè nulli ſint: colligendum inde eſt, hominem humilitatis ſuæ agnitione nũquam ſatis tangi & affici, niſi poſtquam

1. Sanctorum Patrum.

ſe ad Dei maieſtatem comparauit. Eius autem cõſternationis exempla crebra habemus tum in Iudicibus, tum in Prophetis: adeò vt vox illa in Dei populo vſitata foret, Moriemur, quia Dominus apparuit nobis. Ideò & hiſtoria Iob ad proſternendos ſuæ ſtultitiæ, impotentiæ, pollutionis conſcientia homines, potiſſimum ſemper argumentum à diuinę ſapientię, virtutis, puritatis deſcriptione ducit. Neque fruſtra. videmus enim vt Abraham meliùs ſe terram & puluerem agnoſcat, ex quo propiùs ad conſpiciendam Domini gloriam acceſſit: vt Elias retecta facie, eius acceſſum expectare non ſuſtineat: tantũ eſt

Iud.13.22. Ieſa.6.5. Eze.1.28. & 3.14. Iob. 9.4. &c. & alibi paſſim. Ge.18.27. 1.Re.19.13

2. S. Angelorũ.

in aſpectu formidinis. Et quid faciat homo putredo ac vermis, quũ ipſos quoque Cherubim velare, ipſo pauore, faciẽ ſuá oporteat? Hoc ſcilicet eſt quod dicit propheta Ieſaias, Ieſa.6.2. Ieſ.24.23.

Erub

Erubeſcet ſol & confundetur luna quum Dominus exercituum regnauerit: hoc eſt, Vbi claritatem ſuam extulerit, ac propiùs admouerit, luciđiſſimum quodque præ illa tenebris obſcurabitur. Vtcunque tamen Dei noſtríque notitia mutuò inter ſe nexu ſint colligatæ, ordo rectè docendi poſtulat vt de illa priore diſſeramus loco, tum ad hanc tractandam poſtea deſcendamus. *3. Solis & Lunæ.* *Lib. 2.*

CAPVT II.

Quid ſit Deum cognoſcere, & in quem finem tendat eius cognitio.

IAm verò Dei notitiam intelligo, qua non modò concipimus aliquem eſſe Deum, ſed etiam tenemus quod de eo ſcire noſtra refert, quod vtile eſt in eius gloriam, quod denique expedit. Neque enim Deum, propriè loquendo, cognoſci dicemus vbi nulla eſt religio nec pietas. Atque hic nondum attingo eam notitiæ ſpeciem qua homines in ſe perditi ac maledicti Deum redemptorem in Chriſto mediatore apprehendunt: ſed tantùm de prima illa & ſimplici loquor, ad quam nos deduceret genuinus naturæ ordo ſi integer ſtetiſſet Adam. Nam etſi nemo iam, in hac humani generis ruina, Deum vel patrem, vel ſalutis authorem, vel vllo modo propitium ſentiet donec ad eum nobis pacificandum medius occurrat Chriſtus: aliud tamen eſt ſentire Deum fictorem noſtrum ſua nos potentia fulcire, prouidentia regere, bonitate fouere, omníque benedictionum genere proſequi: aliud verò, gratiam reconciliationis in Chriſto nobis propoſitam amplecti. Quia ergo Dominus primùm ſimpliciter Creator tã in mũdi opificio, quàm in generali Scripturę doctrina, deinde in Chriſti facie Redemptor apparet: hinc duplex emergit eius cognitio: quarum nũc prior tractanda eſt, altera deinde ſuo ordine ſequetur. Quanquam autem Deum apprehendere mens noſtra non poteſt quin illi cultum aliquem tribuat: non tamen ſimpliciter tenere ſufficiet illum eſſe vnum quem ab omnibus oporteat coli & adorari: niſi etiam perſuaſi ſimus fontem omnium bonorum eſſe: ne quid alibi quàm in ipſo quæramus. Hoc ita accipio, non ſolùm quòd mundũ hunc, vt ſemel condidit, ſic immenſa potentia ſuſtineat, ſapientia moderetur, bonitate conſeruet, humanum genus præſertim iuſtitia iudicióq; regat, miſericordia toleret, pręſidio tueatur: ſed quia nuſquam, vel ſapientię ac lucis, vel iuſtitiæ, vel potentiæ, vel rectitudinis, vel ſynceræ veritatis gutta reperietur quæ non ab ipſo fluat, & cuius ipſe non ſit cauſa: vt hæc ſcilicet omnia ab ipſo expectare & petere diſcamus, eíque cum gratiarum actione accepta referre. Nam hic virtutum Dei ſenſus nobis idoneus eſt pietatis magiſter, ex qua religio naſcitur. Pietatem voco coniunctam cum amore Dei reuerentiam quam beneficiorum eius notitia conciliat. Donec enim ſentiant homines, Deo ſe omnia debere, paterna ſe eius cura foueri, eum ſibi omnium bonorum eſſe authorem, vt nihil extra ipſum quærendum ſit, nũquam ei ſe voluntaria obſeruantia ſubiicient: imò niſi ſolidam in eo fœlicitatem ſibi conſtituant, nunquam ſe illi verè & ex animo totos addicent.

Huius cognitionis Dei creatoris (de redemptione enim ſuo loco agetur) deſcriptio.

Summa & vſus huius cognitionis.

2 Itaque frigidis tantum ſpeculationibus ludunt quibus in hac quæſtionę inſiſtere propoſitum eſt, quid ſit Deus: quum interſit noſtra potiùs, qualis ſit, & quid eius naturæ conueniat ſcire. Quorſum enim attinet, Deum aliquem cum Epicuro fateri, qui abiecta mundi cura ſe otio tantùm oblectet? Quid denique iuuat Deum cognoſcere quocũ nihil ſit nobis negotij? Quin potiùs huc valere debet eius notitia, primùm vt ad timorem ac reuerentiam nos inſtituat: deinde vt ea duce ac magiſtra omne bonum ab illo petere, & illi acceptum ferre diſcamus. Quomodo enim mẽtem tuam ſubire queat Dei cogitatio, quin ſimul extemplò cogites, quum figmentũ illius ſis, eiuſdem imperio eſſe te ipſo creationis iure addictum & mancipatum? vitam tuam illi deberi? quicquid agis, ad illum referri oportere? Id ſi eſt, iam profectò ſequitur vitam tuam prauè corrumpi niſi ad obſequium eius cõponitur: quando nobis viuendi lex eſſe debet eius voluntas. Rurſum nec ad liquidum perſpicere ipſum potes, niſi vt bonorum omnium fontem eſſe & originem agnoſcas: vnde & deſiderium illi adhærendi, & fiducia in ipſum naſceretur ſi non ſua mentẽ hominis prauitas à recta inueſtigatione abduceret. Nam initiò pia mens Deum non quemlibet ſibi ſomniat, ſed vnicum & verum duntaxat intuetur: neque illi quodcunque viſum fuerit, affingit, ſed talem habere contenta eſt qualem ſe manifeſtat ipſe, ſummáque diligentia ſemper cauet ne audaci temeritate vltra voluntatem eius egreſſa, perperam vagetur. Ita cognitum, quia cuncta moderari intelligit, tutorẽ ſibi eſſe confidit ac protectorem, ideóque in eius fidem totam ſe confert. quia bonorũ omnium

Vſus illius amplificatio, cum neceſſaria profanæ curioſitatis & Epicureorum refutatione.

Piarum mentium Deus deſcriptus, vt Epicureorum impia curioſitas magis ac magis appareat.

intelligit eſſe authorem,ſiquid premit,ſiquid deeſt,mox ſe recipit in eius præſidium,opem ab eo expectans.quia bonum & miſericordem eſſe perſuaſa eſt, in eum certa fiducia recumbit,nec dubitat malis ſuis omnibus ſemper in eius clementia paratum fore remedium.quia dominum ac patrem agnoſcit, eum quoque dignum ſtatuit eſſe cuius imperium in omnibus intueri,maieſtatem ſuſpicere,gloriam promouendam curare,mandatis obſequi debeat.quia iuſtum eſſe iudicem videt, ſuáque ſeueritate armatum ad vindicanda ſcelera,eius tribunal ſemper in conſpectu ſibi proponit,ac ipſius metu ſe retrahit ac cohibet ab ira eius prouocãda. Neque tamen iudicij eius ſenſu ita terretur vt ſubducere ſe velit, etiam ſiquod pateat effugium:quin illum non minus amplectitur malorum vltorem,quam erga pios beneficum,quando ad eius gloriam non minus pertinere intelligit,impiis & ſceleratis apud eum repoſitam eſſe pœnam,quàm iuſtis vitæ æternæ mercedem.Præterea non ſola vindictæ formidine ſe coercet à peccando,ſed quia Deum loco patris amat & reueretur, loco domini obſeruat & colit, etiamſi nulli eſſent inferi, ſolam tamen eius offenſionem horret. En quid ſit pura germanáque religio, nempe fides cum ſerio Dei timore coniuncta : vt timor & voluntariam reuerentiam in ſe contineat,& ſecum trahat legitimum cultum qualis in Lege præſcribitur.Atque hoc eò diligentius notandum eſt, quòd omnes promiſcuè venerantur Deum,pauciſſimi reuerentur,dum vbique magna eſt in ceremoniis oſtentatio,rara autem cordis ſynceritas.

CAPVT III.

Dei notitiam hominum mentibus naturaliter eſſe inditam.

Hæc Dei cognitio omnibus obuia, reprobos reddit inexcuſabiles. Rom. 1. 20.

QVendam ineſſe humanæ menti, & quidem naturali inſtinctu, diuinitatis ſenſum,extra controuerſiam ponimus : ſiquidem,ne quis ad ignorantiæ prætextum confugeret, quandam ſui numinis intelligentiam vniuerſis Deus ipſe indidit,cuius memoriã aſſiduè renouans,nouas ſubinde guttas inſtillat:vt quum ad vnum omnes intelligant Deum eſſe, & ſuum eſſe opificem , ſuo ipſorum teſtimonio damnentur quòd non & illum coluerint,& eius voluntati vitam ſuam conſecrarint.Sanè ſicubi Dei ignorantia quæratur, nuſquam magis extare poſſe eius exemplum veriſimile eſt , quàm inter obtuſiores populos , & ab humanitatis cultu remotiores. Atqui nulla eſt etiam, vt Ethnicus ille ait, tam barbara natio, nulla gens tam efferata , cui non inſideat hæc perſuaſio,Deum eſſe.Et qui in aliis vitæ partibus minimum videntur à beluis differre , quoddam tamen perpetuò religionis ſemen retinent. adeò penitus omnium animos occupauit, adeò tenaciter omnium viſceribus inhæret communis iſta præſumptio. Nulla ergo quum ab initio mundi regio , nulla vrbs, nulla denique domus fuerit quæ religione carere poſſet : in eo tacita quædam confeſſio eſt, inſcriptum omnium cordibus diuinitatis ſenſum. Quin & idololatria, huius conceptionis amplum eſt documentum. Quàm enim non libenter ſe deiiciat homo , vt alias præ ſe creaturas ſuſpiciat, ſcimus. Proinde quum lignum potius & lapidem colere malit, quàm vt nullum putetur habere Deum : conſtat vehementiſſimam iſtam eſſe de numine impreſſionem, quæ adeò ex hominis mente oblitterari nequeat, vt facilius ſit naturæ affectum frangi: quemadmodum certè frangitur, dum homo ex illa naturali inflatione ad infima quæque ſponte ſe dimittit,quo Deum reuereatur.

Cic. de nat. deor. lib. 1. Lactant. Inſtit. li. 3. c. 10.

Deum eſſe, oẽs homines ſẽtiũt et profitentur.

Obiectio. Religionem et Numinis ſenſum eſſe hominum aſtutorum commentum.

Refutatio.

2 Quare vaniſſimum eſt quod à quibuſdam dicitur : paucorum vafritia & calliditate excogitatam eſſe religionem, vt hac arte ſimplicem populum in officio continerent: quum tamen ipſi,qui aliis authores erant Dei colendi, nihil minus crederent quàm aliquem eſſe Deum. Fateor quidem plurima in religione commentos eſſe aſtutos homines,quibus reuerentiam plebeculæ iniicerent, & terrorem incuterent,quo haberẽt obſequentiores eius animos. ſed id nuſquam obtinuiſſent niſi iam prius conſtanti illa de Deo perſuaſione imbutæ fuiſſent hominum mentes,ex quo velut ſemine emergit ad religionem propenſio. Ac ne illos quidem ipſos qui religionis titulo callidè rudioribus imponebant , Dei notitia prorſus vacaſſe credibile eſt. Tametſi enim extiterunt olim nonnulli , & hodie non pauci emergunt qui Deum eſſe negent : velint tamen nolint, quod neſcire cupiunt, ſubinde ſentiſcunt. Nemo in audaciorem aut effrænatiorem numinis contemptum prorupiſſe legitur quàm C. Caligula:nemo tamen miſerius trepidauit,quum aliquod iræ diuinæ indicium ſe profeterbat : ita Deum quem ſtudebat ex profeſſo contemnere, inuitus exhorreſcebat. Hoc paſſim eius quoque ſimilibus euenire videas. vt enim quiſque eſt audaciſſimus Dei contemptor , ita vel ad folij cadentis ſtrepitum

Cic. de nat. deor. lib. 1. circa fin.

Calu. lib. de ſcandalis.

Cõfirmatio ab exemplis ipſorum impiorum & atheorum.

Sueton. in Calig. c. 51.

tum maximè perturbatur. vnde id, niſi ex diuinæ maieſtatis vltione: quæ illorum conſcientias eo vehementius percellit, quo magis eam refugere conantur? Omnes quidem latebras reſpectant, quibus ſe abdant à Domini præſentia, & eam rurſum ex animo ſuo deleant: ſed velint nolint, irretiti ſemper tenentur. Vtcunque interdum videatur euaneſcere ad momentum aliquod, ſubinde tamen recurrit, & nouo impetu irruit. vt ſiqua illis remiſſio eſt à conſcientiæ anxietate, non multum abſimilis ſit à ſomno ebrioſorum aut phreneticorum, qui ne dormientes quidem placidè conquieſcunt: quia diris & horrificis inſomniis continenter vexantur. Ergo impij quoque ipſi exemplo ſunt, vigere ſemper in omnium hominum animis aliquam Dei notionem.

3 Hoc quidem rectè iudicantibus ſemper conſtabit, inſculptum mentibus humanis eſſe diuinitatis ſenſum, qui deleri nunquam poteſt. Imò & naturaliter ingenitam eſſe omnibus hanc perſuaſionem, eſſe aliquem Deum, & penitus infixam eſſe quaſi in ipſis medullis, locuples teſtis eſt impiorum contumacia, qui furioſè luctando, ſe tamen extricare è Dei metu nequeunt. Iocoſè licet eludant Diagoras & ſimiles, quicquid omnibus ſeculis de religione creditum fuit: ſubſannet Dionyſius cæleſte iudicium: Sardonius hic riſus eſt, quia intus eos mordet conſcientiæ vermis cauteriis omnibus acrior. Non dico quod Cicero, vetuſtate obſoleſcere errores, religionem in dies magis creſcere & meliorem fieri. Nam mundus (vt paulo pòſt dicendum erit) omnem Dei notitiam, quantum in ſe eſt, excutere conatur, & eius cultum modis omnibus corrumpere. Hoc tantùm dico, quum ſtupida, quam impij ad Deum ſpernendum cupidè acceſſunt, durities in eorum animis tabeſcat, vigere tamen, ac ſubinde emergere quem maximè extinctum cuperēt, deitatis ſenſum. Vnde colligimus non eſſe doctrinam quæ in ſcholis primùm diſcenda ſit, ſed cuius ſibi quiſque ab vtero magiſter eſt, & cuius neminem obliuiſci, natura ipſa patitur, quamuis huc multi neruos omnes intendant. Porrò ſi ea conditione nati ſunt omnes ac viuunt vt Deum cognoſcant: Dei autem notitia niſi huc vſq; proceſſerit, fluxa eſt ac euanida: eos omnes à creationis ſuæ lege degenerare palàm eſt qui non ad hūc ſcopum vniuerſas ſuæ vitæ cogitationes actioneſque deſtinant. Quod nec Philoſophos ipſos latuit. Non enim aliud eſt quod voluit Plato, dum ſæpius docuit, ſummum animæ bonum Dei eſſe ſimilitudinem, vbi percepta eius cognitione, in ipſum tota transformatur. Proinde ſcitiſſimè quoque ille apud Plutarchum Gryllus ratiocinatur, dum homines affirmat, ſi ab eorum vita ſemel abſit religio, non modò brutis pecudibus nihil excellere, ſed multis partibus longè eſſe miſeriores, vt qui tot malorum formis obnoxij, tumultuariam & irrequietam vitam perpetuò trahant. Vnum ergo eſſe Dei cultum, qui ſuperiores ipſos reddat, per quem ſolum ad immortalitatem aſpiratur.

Altera confirmatio, impios ſe è Dei metu furioſè luctando extricare nō poſſe.

Cic. de nat. deor. lib. 1. & 3. Val. Max. lib. 1. c. 1.

Concluſio, Dei notitiam, hominum mentibus naturaliter eſſe inditam.

In Phædone & Theæteto.

Lib. quod bruta animalia ratione vtantur.

CAPVT IIII.

Eandem notitiam partim inſcitia, partim malitia vel ſuffocari vel corrumpi.

SIcut autem omnibus inditum eſſe diuinitus religionis ſemen experientia teſtatur: ita vix centeſimus quiſque reperitur qui conceptum in ſuo corde foueat, nullus autem in quo matureſcat: tantum abeſt vt fructus appareat ſuo tempore. Porrò ſiue alij euaneſcant in ſuis ſuperſtitionibus, ſiue alij data opera malitioſè à Deo deſciſcant, omnes tamen degenerant à vera eius notitia. Ita fit vt nulla in mundo recta maneat pietas. Quòd autem errore aliquos in ſuperſtitionem labi dixi, non ita accipio quaſi ſua eos ſimplicitas à crimine liberet: quia cæcitas qua laborant, ſemper ferè & ſuperba vanitate, & contumacia implicita eſt. Vanitas & quidem ſuperbiæ coniuncta, in eo deprehenditur quòd neque miſeri homines in Deo quærendo ſupra ſeipſos, vt par erat, conſcendunt, ſed pro carnalis ſui ſtuporis modo ipſum metiuntur: & neglecta ſolida inueſtigatione ad vanas ſpeculationes curioſè tranſuolant. Itaque non apprehendunt qualem ſe offert: ſed qualem pro ſua temeritate fabricati ſunt, imaginantur. Quo gurgite aperto, quaquauerſum pedem moueant, in exitium præcipites ſemper ruere neceſſe eſt. Quidquid enim poſtea in cultum aut obſequium Dei moliantur, impenſum illi ferre nequeunt: quia non ipſum, ſed cordis ſui figmentum potius & ſomnium, pro ipſo colunt. Hanc prauitatem diſertè notat Paulus, infatuatos eſſe dicens, quum ſapientes eſſe appeterent. Prius dixerat euanuiſſe in ſuis cogitationibus: ſed ne quis eos culpa eximeret, ſubiicit, meritò eos excæcari, quia ſobrietate non contenti, ſed plus ſibi arrogando quàm fas ſit, tenebras vltro acceſſunt, imò inani ac peruerſo faſtu ſeipſos infatuant. Vnde ſequitur, non eſſe excuſabilem eorum ſtultitiam cuius cauſa eſt

Ab inſcitia eſt, quod in ſuis ſuperſtitionibus nonnulli euaneſcant, Dei notitiam ſuffocantes.

Neque tamen ſunt excuſabiles. 1. Quia eorum error vanitatem cum ſuperbia coniunctam habet.

Rom. 1. 22.

non vana modò curioſitas, ſed libido plus ſciendi quàm par ſit, cum falſa confidentia.

2. Deinde & contumaciam, impietatis & incurabilis veſaniæ conuictos.

2 Quòd autē Dauid impios & veſanos dicit ſentire in cordibus ſuis, non eſſe Deum, Pſal. 13. 1. & 53. 1.
primò ad eos reſtringitur qui ſuffocata naturæ luce, conſultò ſeipſos obſtupefaciunt, vt paulo pòſt iterum videbimus. Quemadmodum multos videmus, poſtquam audacia peccandi & conſuetudine obduruerint, furioſè repellere omnē Dei memoriam, quę tamen illis ſponte à naturę ſenſu intus ſuggeritur. Iam quo magis deteſtabilem eorum furorem reddat, eos inducit præcisè negantes Deum eſſe, quāuis eſſentiam illi ſuam non adimāt, ſed quia ſpoliantes eum ſuo iudicio & prouidētia, otioſum cælo includunt. Nam quum nihil minus Deo conueniat quàm abiectam mundi gubernationem fortunæ permittere, cæcutire ad hominum ſcelera, vt impunè laſciuiant: quiſquis extincto cęleſtis iudicij metu ſecurè ſibi indulget, Deum eſſe negat. Atque hęc iuſta Dei vindicta eſt, pinguedinem obducere cordibus, vt impij poſtquā oculos ſuos clauſerunt, videndo non videant.
Pſal. 36. 2. Et Dauid alibi optimus ſuæ ſententiæ eſt interpres, vbi dicit timorem Dei non eſſe præ
Pſal. 10. 11. oculis impiorum: item ſibi in maleficiis ſuperbè plaudere, quia Deum non aſpicere, ſibi perſuadeant. Quanquam ergo coguntur aliquem Deum cognoſcere, eius tamen glo-
2. Tim. 2. 13. riam exinaniunt, potentiam illi detrahendo. ſicut enim (teſte Paulo) Deus ſeipſum abnegare nequit, quia ſui perpetuò ſimilis manet: ita iſti mortuum & inane idolum fingendo, Deum negare verè dicuntur. Adhęc notandum eſt, quamuis luctentur cum proprio ſenſu, & Deum non ſolùm inde excutere, ſed in cælo quoq; abolere cupiant, nunquam tamen eò vſque inualeſcere ſtuporem quin retrahat Deus ipſos interdum ad ſuum tribunal. Sed quia nullo metu retinentur quominus violenter contra Deum ruant: quandiu illos ita rapit cæcus impetus, brutam Dei obliuionem in ipſis regnare certum eſt.

Concluſio, Inanem eſſe ſuperſtitioſorū prætextum, quem ratione primū deinde Apoſtoli teſtimonio cō firmat.

3 Sic inane illud patrocinium quod ſuperſtitioni ſuæ prætexere multi ſolent, euertitur. putant enim ſtudium qualecunque religionis, quamlibet præpoſterū, ſatis eſſe: ſed non animaduertunt, veram religionem ad Dei nutum, ceu ad perpetuam regulam, debere conformari: Deum verò ipſum ſemper ſui ſimilem manere: non ſpectrum eſſe aut phantaſma, quod pro vniuſcuiuſque libidine transformetur. Et ſanè videre eſt quàm mendacibus fucis Deo illudat ſuperſtitio, dum gratificari tentat. Nam ea ferè ſola, quæ ſibi curæ non eſſe teſtatus eſt, arripiens, quæ præſcribit, ac ſibi placere docet, aut contemptim habet, aut etiam non diſſimulanter reiicit. Sua ergo deliria colunt & adorant quicunq; cultus Deo commentitios erigunt: quia nequaquam ita cum Deo nugari auderent niſi Deum prius nugarum ſuarum ineptiis conſentaneum finxiſſent. Quare Apoſtolus, vagam illam & erraticam de numine opinionem, Dei eſſe ignorantiam pro-
Gal. 4. 8. nuntiat. Quum Deum, inquit, neſciretis, ſeruiebatis iis qui natura dij non erant. Et alibi
Epheſ. 2. 12. ſine Deo fuiſſe tradit Epheſios quo tempore à recta vnius Dei cognitione aberrabant. Nec multum intereſt, hac ſaltem in parte, Deúmne vnum, an plures concipias: quia ſemper à vero Deo diſcedis, & deficis: quo relicto, nihil tibi reſtat niſi execrabile idolum. Supereſt ergo vt cum Lactantio conſtituamus: nullam eſſe legitimam religionem niſi Inſtit. lib. 1. 2. 6. & alibi paſſim.
cum veritate coniunctam.

A malitia fit, vt nunquam impii ad Deum cum ſincero animi affectu, ſed inuiti, & metu & hypocriſi inuiti accedant.

4 Accedit & ſecundum peccatum, quòd neque Dei rationem vnquam habent niſi inuiti: nec ad ipſum appropinquant donec renitentes pertrahantur, nec tum quoq; voluntario imbuuntur timore, qui ex diuinæ maieſtatis reuerentia fluat, ſed tantùm ſeruili & coacto, quem illis Dei iudicium extorquet: quod quia effugere nequeunt, exhorrent, ſic tamen vt etiam abominentur. Siquidem conuenienter in impietatem, atq; in hanc ſolam, competit illud Statij, Timorem primum, feciſſe in orbe deos. Qui animum à Dei Thebaid. lib. 3.
iuſtitia alienum gerunt, tribunal, quod ad vindicandas eius tranſgreſſiones ſtare ſciunt, euerſum magnopere cupiunt. Quo affectu, aduerſus Dominum belligerantur, qui ſine iudicio eſſe non poteſt: ſed dum eius potētiam ſibi ineuitabilem imminere intelligunt, quia nec amoliri, nec effugere valent, reformidant. Itaq; ne vbique videantur eum contemnere cuius maieſtas eos vrget, qualicunq; religionis ſpecie defunguntur: interim tamen non deſinūt omni vitiorum genere ſe polluere, & flagitia flagitiis copulare, donec ſanctam Domini legem omni ex parte violarint, & vniuerſam eius iuſtitiam diſſiparint: vel certè non ita retinentur ſimulato illo Dei timore, quin ſuauiter in peccatis ſuis acquieſcant, & ſibi blandiantur, & carnis ſuæ intemperantiæ indulgere malint, quàm Spiritus ſancti fræno eam cohibere. Sed quando inanis ea eſt & mendax religionis vmbra, vix etiam digna quę vmbra nominetur: hinc rurſus facilè elicitur quantum ab hac con-

fuſa

fuſa Dei notitia differat quæ ſolis fidelium pectoribus inſtillatur pietas, ex qua demum religio naſcitur. Et tamen hoc per flexuoſos circuitus cõſequi volunt hypocritæ, vt Deo quem fugiunt propinqui appareant. Vbi enim perpetuus obedientiæ tenor in tota vita eſſe debuerat, in cunctis ferè operibus ſecurè illi rebellantes, pauculis tantùm ſacrificiis placare eum ſtudent: vbi ſanctimonia vitæ & cordis integritate illi ſeruiendum erat, friuolas nugas comminiſcuntur, & nihili obſeruatiunculas quibus eum ſibi cõcilient. Imò maiore licentia in fęcibus ſuis torpent, quia confidunt expiationum ludicris ſe poſſe erga illum defungi: deinde vbi in illũ defixa eſſe fiducia debuerat, in ſe vel creaturis ſubſidunt, eo poſthabito. Tandem ſe tanta errorum congerie implicant, vt ſcintillas illas quę micabant ad cernendam Dei gloriam ſuffocet, ac demũ extinguat malitiæ caligo. Manet tamen ſemen illud quod reuelli à radice nullo modo poteſt, aliquam eſſe diuinitatem: ſed ipſum adeò corruptum, vt non niſi peſſimos ex ſe fructus producat. Imò inde certius elicitur quod nunc contendo, Naturaliter inſculptum eſſe Deitatis ſenſum humanis cordibus, quia reprobis quoque ipſis eius cõfeſſionem extorquet neceſſitas. Rebus tranquillis facetè illudunt Deo, imò ad extenuandam eius potentiam dicaces ſunt ac garruli. deſperatio ſiqua eos vrget, ad eundem quærendum extimulat, dictátque concisas preces, ex quibus pateat non prorſus ignaros fuiſſe Dei, ſed quod citiùs emergere debuerat, fuiſſe peruicacia ſuppreſſum.

In ſumma, illo ſenſu & conſenſus deitatis, nonniſi peſſimos ex ſe fructus producit.

CAPVT V.

Dei notitiam in mundi fabrica & continua eius gubernatione lucere.

Huius Capitis duæ ſunt partes.

1 Prior, decem prioribus ſectionibus comprehenſa, in duo genera vniuerſa Dei opera diſtribuens, in vtroque genere Dei notitiam elucere contendit: priorique ſex, poſteriori quatuor ſectiones deſignantur.

2 Altera, oſtendit homines adeo ſtupidos eſſe, vt teſtificationes iſtæ, quantumlibet perſpicuæ, ſemper ſine profectu effluant. Hæc poſterior pars a ſectione vndecima, vſque ad poſtremam excurrit.

AD hęc quia vltimus beatæ vitæ finis in Dei cognitione poſitus eſt: ne cui præcluſus eſſet ad fœlicitatem aditus, non ſolùm hominum mentibus indidit illud quod diximus religionis ſemen, ſed ita ſe patefecit in toto mundi opificio, ac ſe quotidie palã offert, vt aperire oculos nequeant quin aſpicere eum cogantur. Eſſentia quidem eius incomprehenſibilis eſt, vt ſenſus omnes humanos procul effugiat eius numen: verùm ſingulis operibus ſuis certas gloriæ ſuæ notas inſculpſit, & quidem adeò claras & inſignes vt ſublata ſit quamlibet rudibus & ſtupidis ignorantiæ excuſatio. Ideò optimo iure Propheta exclamat, luce quaſi veſtimento ipſum eſſe amictum: acſi diceret, cœpiſſe tunc demum viſibili ornatu inſignem prodire ex quo in mundi creatione ſua inſignia protulit, quibus nunc quoties oculos huc vel illuc circunferimus, decorus appatet. Ibidem etiam ſcitè idem Propheta cælos vt expanſi ſunt, tegio illius tentorio comparat, cœnacula dicit contignaſſe in aquis, nubes eius eſſe vehicula, equitare ſuper alas ventorum, ventos & fulgetra celeres eſſe eius nuntios. Et quoniam plenius ſurſum refulget potentiæ & ſapientiæ eius gloria, paſſim vocatur cælum eius palatium. Ac primùm, quaqua verſum oculos coniicias, nulla eſt mundi particula in qua non ſcintillæ ſaltem aliquæ gloriæ ipſius emicare cernantur. Ampliſſimam vero hanc & pulcherrimam machinam, quàm latè patet, vno intuitu luſtrare nequeas quin vi immenſa fulgoris totus vndique obruaris. Quare eleganter author Epiſtolæ ad Hebræos ſecula nuncupat, inuiſibilium rerum ſpectacula: quòd nobis vice ſpeculi ſit tam concinna mundi poſitio, in quo inuiſibilem alioqui Deum contemplari liceat. Qua ratione Propheta cæleſtibus creaturis idioma attribuit, nullis nationibus incognitum: quòd euidentior illic extat diuinitatis teſtificatio quàm vt præterire gentis vllius vel obtuſiſſimæ conſiderationem debeat. Quod clarius enarrans Apoſtolus, patefactum eſſe hominibus dicit quod de Deo cognoſci operæpretium erat: quia inuiſibilia eius, ad æternam vſque eius virtutem & diuinitatem, à creatione mundi intellecta, omnes ad vnum conſpiciunt.

Dei eſſentia inuiſibilis & incomprehenſibilis, ſe in operibus ſuis viſibilem modo quodam exhibens.

Pſal.104.2.

Heb.11.3.

Pſal.19.1.

Rom.1.19.

2 Mirificam eius ſapientiam quæ teſtentur, innumera ſunt tum in cęlo, tum in terris documenta: non illa modò reconditiora, quibus propiùs obſeruandis aſtrologia, medicina, & tota phyſica ſcientia deſtinata eſt: ſed quæ rudiſſimi cuiuſque idiotæ aſpectui ſe ingerũt, vt aperiri oculi nequeant quin eorũ cogantur eſſe teſtes. Equidem qui libera-

Id teſtatur, primũ genus operum eius, mirãda videlicet cæli & terræ moles, corporis

Humani ſymmetria & connexio: denique quicquid rudiorum ipſorū oculis occurrit.

les illas artes vel imbiberunt, vel etiam deguſtarunt, earum ſubſidio adiuti, longè altius prouehuntur ad introſpicienda diuinæ ſapientiæ arcana: nemo tamen earum inſcitia impeditur quominus artificij ſatis ſupérque perſpiciat in Dei operibus, vnde in opificis admirationem prorumpat. Nempe ad diſquirendos aſtrorum motus, diſtribuendas ſedes, metienda interualla, proprietates notādas, arte ac exactiore induſtria opus eſt: quibus perſpectis, vt Dei prouidentia explicatius ſe profert, ita in eius gloriam conſpiciendam, animum par eſt aliquanto ſublimius aſſurgere. Sed quum ne plebeij quidem & rudiſſimi qui ſolo oculorum adminiculo inſtructi ſunt, ignorare queant diuinæ artis excellentiam, vltrò ſe in iſta innumerabili, & tamē adeò diſtincta & diſpoſita cæleſtis militiæ varietate exerentem: conſtat neminem eſſe cui non abundè ſapientiam ſuam Dominus patefaciat. Similiter in humani corporis ſtructura connexionem, ſymmetriam, pulchritudinem, vſum, ea, quam Galenus adhibet, ſolertia penſiculare, eximij eſt acuminis. Sed omnium tamen confeſſione, præ ſe fert corpus humanum tam ingenioſam compoſitionem, vt ob eam meritò admirabilis opifex iudicetur.

Libris de vſu partium.

Præcipuè verò in homine id maximè eſt perſpicuum.

3 Ac proinde quidam ex philoſophis olim hominem non immeritò vocarunt μικρόκοσμον, quia rarum ſit potentiæ, bonitatis & ſapientiæ Dei ſpecimen, ſatiſque miraculorum in ſe contineat occupandis noſtris mētibus, modo ne attendere pigeat. Qua ratione Paulus, vbi admonuit, Deum palpando à cæcis quoque poſſe deprehendi, mox procul quærendum non eſſe adiungit, quia ſcilicet intus ſinguli cæleſtem gratiam qua vegetantur, indubiè ſentiunt. Si verò vt Deum apprehēdamus, extrà nos egredi opus non eſt, quam veniam merebitur eius ſocordia, qui vt Deum inueniat, in ſe deſcendere grauabitur? Eadem etiam ratio eſt cur Dauid, vbi breuiter celebrauit admirabile Dei nomen & decus quæ vbique refulgent, ſtatim exclamet, Quid eſt homo cuius memor es? Item, Ex ore infantium & lactantium ſtabiliſti robur. ſiquidem non tantùm in genere humano clarum operum Dei ſpeculū extare pronuntiat, ſed infantibus dum à matrum vberibus pendent, ſatis diſertas eſſe linguas ad prædicandam eius gloriam, vt minimè opus ſit alijs rhetoribus. Vnde etiam eorum ora in aciem producere non dubitat tanquam validè inſtructa ad refellendam eorum amentiam qui Dei nomen pro diabolica ſua ſuperbia extinguere cuperent. Vnde & illud emergit quod ex Arato citat Paulus, nos eſſe Dei progeniem: quia tanta præſtantia nos exornans, ſe patrem nobis eſſe teſtatus eſt. Sicuti etiam ex communi ſenſu & quaſi dictante experientia profani Poetę eum vocarunt hominum patrem. Neque verò ſe quiſquam vltrò & libenter Deo addicet in obſequium, niſi qui guſtato paterno eius amore viciſſim ad eum amandum & colendum illectus fuerit.

Vide Macrob. li. 2. in ſomn. Scip. c. 12. Boetium de definitione. Ariſt. lib. 1. de hiſt. animal. c. 17.

Act. 17. 27

Pſal. 8. 5.

Act. 17. 28.

Fœda igitur eſt ingratitudo eorum qui Deum quum in ſeipſis, tot modis, ſentiunt, aſpernantur: eò verò fœdior quod ab animæ ſuæ tot donis prædita, ad opificē ipſum non aſſurgunt.

4 Hic autem detegitur fœda hominum ingratitudo, qui dum in ſe cōtinent officinam innumeris Dei operibus nobilem, & ſimul tabernam inæſtimabili opum copia refertam, quum erūpere deberent in laudes, tanto maiore faſtu contrà inflantur ac turgēt. Quàm miris modis in ipſis operetur Deus, ſentiunt: quantam etiam donorū varietatē ex eius liberalitate poſſideant, vſu ipſo docentur. Hæc diuinitatis ſigna eſſe, cogūtur ſcire velint nolint: intus tamen ſupprimūt. Non opus quidem eſt extra ſeipſos egredi, modò ne ſibi arrogando quod è cælis datū eſt, defodiant in terra quod eorum mentibus ad Deum clarè videndum prælucet. Imò prodigioſos hodie multos ſpiritus terra ſuſtinet, qui totū diuinitatis ſemen in natura humana ſparſum cōferre non dubitant ad obruendum Dei nomen. Quàm deteſtabilis eſt, obſecro, hęc veſania, vt homo in corpore ſuo & anima centies Deum reperiens, hoc ipſo excellentiæ prætextu Deum eſſe neget? Non dicent ſe fortuitò à brutis animātibus diſtinctos: tantùm obducto naturæ velo, quæ illis rerum omnium eſt artifex, Deum ſubducunt. Vident tam exquiſitum artificium in ſingulis ſuis membris ab ore & oculis vſq; ad infimos vnguiculos. Hic quoq; naturam ſubſtituunt in locum Dei. Sed in primis tam agiles animæ motus, tam præclaræ facultates, tam raræ dotes diuinitatem præ ſe ferunt, quæ ſe non patitur facilè celari: niſi Epicurei tanquam Cyclopes, ex hac altitudine bellum Deo proteruius inferrent. Itáne verò ad regendum quinque pedum vermiculum toti cæleſtis ſapientiæ theſauri concurrunt? vniuerſitas mundi hac prærogatiua carebit? Primò ſtatuere aliquid organicum in anima quod ſingulis partibus reſpondeat, adeò nihil ad obſcurandam Dei gloriam facit, vt potius eam illuſtret. Reſpondeat Epicurus, quis atomorum cōcurſus cibum & potum coquens, partem in excrementa, partem in ſanguinem digerat, ac efficiat vt ſingulis mem-

Nec obſtat, ſi quid organicū in ea ſtatuamus.

bris

bris tanta ſit induſtria ad præſtandum officium acſi totidem animæ communi conſilio corpus vnum regerent?

5 Sed mihi nunc cum illa porcorum hara negotium nō eſt: eos magis compello qui præpoſteris argutiis dediti, frigidum illud Ariſtotelis dictum libēter obliquo flexu traherent tam ad immortalitatem animæ abolēdam, quàm ad enpiendum Deo ius ſuum. Nam quia organicæ ſunt animæ facultates, hoc prętextu alligāt eam corpori, vt ſine eo non ſubſiſtat: Naturæ verò elogiis, quantū in ſe eſt, Dei nomen ſupprimunt. Atqui longè abeſt quin potentiæ animæ in functionibus quæ corpori ſeruiunt incluſæ ſint. Quid hoc ad corpus vt cælum metiaris, numerum ſtellarum colligas, teneas cuiuſque magnitudinem, ſcias quo ſpatio inter ſe diſtent, qua celeritate vel tarditate cōficiant ſuos curſus, quot gradibus huc vel illuc deflectant? Fateor quidem eſſe aliquem Aſtrologiæ vſum: ſed tantùm oſtēdo, in hac tam alta diſquiſitione rerum cæleſtium non eſſe organicā ſymmetriam, ſed ſuas animæ eſſe partes à corpore ſeparatas. Exemplum vnum propoſui, ex quo reliqua ſumere, lectoribus promptum erit. Multiplex ſanè animæ agilitas qua cælum & terram perluſtrat: præterita futuris cōiungit: retinet memoriter quę pridem audiuit: imò quidlibet ſibi figurat: ſolertia etiam qua res incredibiles excogitat, & quæ tot mirabilium artium mater eſt, certa ſunt diuinitatis inſignia in homine. Quid quod dormiendo non tantùm ſe circumagit & verſat, ſed multa vtilia concipit, de multis ratiocinatur, futura etiam diuinat? Quid hic dicendum eſt, niſi deleri non poſſe quæ in homine impreſſa ſunt immortalitatis ſigna? Nunc quæ ratio feret vt ſit homo diuinus, & creatorem non agnoſcat? Nos ſcilicet, iudicio quod nobis inditum eſt, diſcernemus inter iuſtum & iniuſtum, nullus autē erit in cęlo iudex? Nobis etiam in ſomno manebit aliquid reſiduum intelligentiæ, nullus Deus excubias aget in mundo regendo? Tot artium rerúmque vtilium inuentores cenſebimur, vt fraudetur Deus ſua laude? quum tamen experientia ſatis doceat diſparibus modis aliunde diſtribui quod habemus. Quòd autem de arcana inſpiratione quæ vegetat totum mundum quidam blaterant, non modò dilutum, ſed omnino profanum eſt. Placet illis celebre dictum Virgilij,

Nam animæ vires & actiones omnibus demonſtrant ſuas animæ eſſe partes a corpore ſeparatas illamque eſſe immortalē firmis rationibus probamur.

Obiectio, vnicam eſſe animam, quæ totum mundum vegetat.

Aenei.6.

Principio cælum ac terras, campóſque liquentes,
Lucentémque globum Lunæ, Titaniáque aſtra
Spiritus intus alit: totámque infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.
Inde hominum pecudúmque genus, vitæque volantum,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus,
Igneus eſt ollis vigor, & cæleſtis origo, &c.

Vide Caluin. in Acta, cap. 17.28.

Manil. li. 1. Aſtronomic.

Nempe vt mundus qui in ſpectaculum gloriæ Dei conditus eſt, ſuus ipſe ſit creator. Sic enim idem alibi communem Græcis & Latinis ſententiam ſequutus,

Reſponſio, quæ hanc obiectionem impietatis deregit.

Georg.4.

Eſſe apibus partem diuinæ mentis, & hauſtus
Aetherios, dixère. Deum nanque ire per omnes
Terráſque tractúſque maris, cælúmque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas:
Scilicet huc reddi deinde, ac reſoluta referri
Omnia: nec morti eſſe locum, ſed viua volare
Syderis in numerum, atque alto ſuccedere cælo.

En quid ad gignendam fouendámque in cordibus hominum pietatem valeat ieiuna illa ſpeculatio de vniuerſa mente quæ mundum animat ac vegetat. Quod etiam ex ſacrilegis impuri canis Lucretij vocibus melius liquet quæ à principio illo deductæ ſunt. Hoc verò eſt, vt procul faceſſat, verus Deus quem timeamus & colamus, vmbratile numen facere. Fateor quidem piè hoc poſſe dici, modò à pio animo proficiſcatur, Naturam eſſe Deum: ſed quia dura eſt & impropria loquutio, quum potius Natura ſit ordo à Deo præſcriptus, in rebus tanti ponderis, & quibus debetur ſingularis religio, inuoluere confuſè Deum cum inferiore operum ſuorum curſu, noxium eſt.

Mercur. Triſmegiſt. in Pimandro. Plato in Timęo. Ariſto. lib.1. de animo, & 1. Metaph. Cice. lib.1. & 2. de Natura Deorum. De rerū Natura, lib.1.

6 Meminerimus ergo, quoties quiſque naturam ſuam conſiderat, vnum eſſe Deum, qui ſic gubernat omnes naturas vt velit nos in ſe reſpicere, fidem noſtram ad ſe dirigi, coli & inuocari à nobis: quia nihil magis præpoſterum quàm frui tam præclaris dotibus quæ in nobis diuinitatem ſpirant, & authorē negligere qui precario nobis eas largitur.

Supra dictorū cōcluſio, Deū potentiam, æternitatē & bonitatē ex hoc primo

Iam

genere operum eius, quæ ordinarium curſum ſequitur, adſciſcere nos poſſe.

Iam potentia quàm præclaris ſpeciminibus nos in conſiderationem ſui rapit? niſi fortè latere nos poteſt, cuius ſit virtutis, infinitam hác cæli ac terræ molem ſuo verbo ſuſtentare: ſolo nutu, nunc fragore tonitruum, cælum concutere, fulminibus quidlibet exurere, fulgetris aërem accendere: nunc variis tempeſtatum formis conturbare, eundem ipſum ſtatim, vbi libuit, vno momento ſerenare. mare, quod aſſiduam terræ vaſtationem minari ſua altitudine videtur, quaſi in aëre ſuſpenſum, coercere: & nunc horrendum in modum tumultuoſo ventorum impetu concitare, nunc ſedatis vndis, pacatum reddere. Huc pertinent quæ paſſim occurrunt potentiæ Dei elogia ex naturæ teſtimoniis, præſertim verò in libro Iob & apud Ieſaiam: quæ nunc cõſultò prætereo, quia commodiorem alibi locum repetient, vbi ex Scripturis de mundi creatione diſſeram. Tantùm nũc attingere volui, exteris & domeſticis communé hanc eſſe viam quærendi Dei, ſi lineamenta ſequantur quæ ſurſum ac deorſum viuam eius effigiem adumbrant. Iam ipſa potentia nos ad cogitandam eius æternitatem deducit: quia æternum eſſe, & à ſeipſo principium habere neceſſe eſt, vnde omnia trahunt originem. Porrò ſi cauſa quęritur qua & ad creanda hæc ſemel omnia inductus ſit, & nunc ad conſeruanda moueatur: ſolam illi ſuam bonitatem comperiemus pro cauſa eſſe. Quinetiam hæc ſi vna ſit, plus ſatis tamen ſufficere debet ad nos in amorem eius alliciendos: quando nulla eſt creatura, vt Propheta monet, in quam non effuſa ſit eius miſericordia.

Pſal. 145. 9.

Alterú genus operum Dei, quæ videlicet præter ordinarium naturæ curſum eueniunt, manifeſta Dei virtutum argumenta proponit. In iis nempe elucet Dei bonitas, iuſtitia, miſericordia.

7 In ſecundo quoque genere operum eius, quæ ſcilicet præter ordinarium naturæ curſum eueniunt, nihilo obſcuriora ſe proferunt virtutum eius argumenta. Nam in adminiſtranda hominum ſocietate ita prouidentiam ſuam temperat, vt quum ſit erga omnes innumeris modis benignus ac beneficus: apertis tamẽ ac quotidianis indiciis, ſuá piis clemẽtiam, improbis ac ſceleratis ſeueritatem declaret. Non enim dubiæ ſunt quas de flagitiis ſumit vltiones: quemadmodum non obſcurè tutorem, ac etiam vindicem ſe innocentiæ eſſe demonſtrat, dum bonorum vitam ſua benedictione proſperat, neceſſitati opitulatur, dolores lenit ac ſolatur, calamitates ſubleuat, ſaluti per omnia conſulit. Neque verò perpetuam iuſtitiæ eius regulam obſcurare debet, quòd improbos & ſontes ad tempus impunitos ſæpiuſculè exultare ſinit: probos autem & immerentes multis rebus aduerſis iactari, impiorũ etiam malitia & iniquitate premi ſuſtinet. Quin potiùs longè diuerſa cogitatio ſubire mentem debet: quando in flagitium vnum manifeſto irę indicio animaduertit, omnia ipſum odiſſe: quando multa inulta prætermittit, aliud fore iudicium quo punienda differuntur. Similiter miſericordiæ ſuæ conſiderandę quantam materiam nobis ſuppeditat, dum ſæpius miſeros peccatores indeſeſſa tamen benignitate proſequitur, donec eorum prauitatem benefaciendo fregerit, pluſquam paterna indulgentia ad ſe reuocando?

Tum etiam Prouidentia, Potentia, Sapientia.

8 In hunc finem Propheta commemorans in rebus deſperatis repentè & mirabiliter ac præter ſpem Deum miſeris ac ferè perditis ſuccurrere, ſiue per deſerta vagantes à feris protegat, & tandem reducat in viam, ſiue egentibus ac famelicis victũ ſuppeditet, ſiue captiuos ex tetris foueis & ferreis cuſtodiis emittat, ſiue naufragos in portum adducat incolumes, ſiue à morbis ſanet ſemimortuos, ſiue æſtu & ſiccitate exurat terras, ſiue occulta irrigatione gratiæ fœcundet, ſiue attollat contẽptiſſimos è vulgo, ſiue proceres deiiciat ex alto dignitatis gradu: propoſitis eiuſmodi exemplis colligit, qui cenſentur eſſe fortuiti caſus, totidem eſſe prouidentiæ cæleſtis teſtimonia, præſertim verò paternæ clementiæ: atque hinc piis dari materiam lætitię, impiis verò & reprobis ora obſtrui. Sed quia maior pars erroribus ſuis imbuta, in tã illuſtri theatro cæcutit, exclamat raræ & ſingularis eſſe ſapientiæ, prudenter expendere hæc Dei opera, quorum aſpectu nihil proficiunt qui alioqui videntur eſſe acutiſſimi. Et certè quantumuis ſplẽdeat Dei gloria, vix centeſimus quiſque verus eſt eius ſpectator. Nihilo magis aut potẽtia aut ſapientia in tenebris latent. quarum altera præclarè emergit dum impiorum ferocia, omnium opinione inſuperabilis, momento vno retunditur, arrogantia domatur, diruuntur validiſſima præſidia, tela & arma comminuuntur, vires infringuntur, machinationes euertuntur, & ſua ipſarum mole concidunt: quæ ſupra cælos ſe efferebat audacia, in centrum vſque terræ proſternitur: rurſum eriguntur humiles è puluere, & inopes è ſtercore ſuſcitantur: oppreſſi & afflicti, ab extremis anguſtiis eruuntur: deploratı, in ſpem bonam reſtituuntur: inermes de armatis, pauci de plurimis, imbecilles de validis victoriam referunt. Sapientia verò ipſa manifeſtè excellit dum optima vnamquamq; rem opportunit

Pſalm. 107.

Pſal. 113. 7.

tenitate diſpenſat: quamlibet mundi perſpicaciam confundit, deprehendit aſtutos in aſtutia ſua: nihil denique non optima ratione attemperat. 1.Cor.3.19.

9 Videmus non longa nec laborioſa demonſtratione opus eſſe ad eruenda quę illuſtrandæ aſſerendæque diuinæ maieſtati ſeruiunt, teſtimonia: ſiquidem ex paucis quæ delibauimus, quocunq; incideris adeò prompta & obuia eſſe conſtat, vt oculis deſignari, ac digitis notari facilè queant. Atque hic rurſus obſeruandum eſt, inuitari nos ad Dei notitiam, non quæ inani ſpeculatione contenta in cerebro tãtùm volitet, ſed quę ſolida futura ſit & fructuoſa ſi ritè percipiatur à nobis, radicémque agat in corde. A ſuis enim virtutibus manifeſtatur Dominus: quarũ vim quia ſentimus intra nos, & beneficiis fruimur, viuidiùs multò hac cognitione nos affici neceſſe eſt quã ſi Deum imaginaremur cuius nullus ad nos ſenſus perueniret. Vnde intelligimus hãc eſſe rectiſſimam Dei quærendi viam & aptiſſimum ordinẽ: non vt audaci curioſitate penetrare tentemus ad excutiendam eius eſſentiam, quæ adoranda potiùs eſt, quàm ſcrupuloſiùs diſquirenda: ſed vt illum in ſuis operibus contemplemur, quibus ſe propinquum nobis familiarémque reddit, ac quodammodo communicat. Quò reſpiciebat Apoſtolus quum diceret non longè quæritandum eſſe, quippe qui præſentiſſima ſua virtute habitet in vnoquoq; noſtrûm. Proinde Dauid, inenarrabilem eius magnitudinem antè confeſſus, poſtquam ad operum commemorationem deſcendit, eam ipſam ſe enarraturum profitetur. Quare & nos in eam Dei inueſtigationem incumbere decet, quæ ſic ſuſpenſum admiratione ingenium teneat vt efficaci ſenſu penitus ſimul afficiat. Et quemadmodum docet alicubi Auguſtinus, quia illum non poſſumus capere, velut ſub eius magnitudine deficientes, ad opera reſpicere conuenit, vt eius reficiamur bonitate.

Ex huiuſmodi rebus, eruuntur teſtimonia quæ maieſtatem aſſerũt ac illuſtrant: & quis ſit horum fructus & vſus docet: vt videlicet notitia cũ vera pietate coniuncta.

Act.17.27. Pſal.145. Aug.in Pſal.144.

10 Deinde eiuſmodi notitia non modò ad Dei cultũ excitare nos debet, ſed ad ſpem quoque futuræ vitæ expergefacere, & erigere. Quum enim animaduertamus quæ Dominus tum clementiæ, tum ſeueritatis ſuæ ſpecimina edit, inchoata duntaxat & ſemiplena eſſe: haud dubiè ad maiora ſic ipſum præludere reputemus oportet, quorum manifeſtatio plenáque exhibitio in aliam vitam differtur. econuerſo, pios ab impiis quum videamus afflictionibus grauari, iniuriis concuti, calumniis opprimi, contumeliis probriſque lacerari: ſceleſtos contrà florere, proſperari, quietem cũ dignitate obtinere, idq; impunè: protinus colligendum eſt, alteram fore vitam, in qua, & ſua iniquitati vindicta, & merces iuſtitiæ repoſita ſit. Adhæc quum obſeruemus, Domini ferulis ſæpius fideles caſtigari, certo certiùs cõſtituere licet, multò minùs impios eius flagella olim euaſuros. Scitum enim eſt illud Auguſtini: Si nunc omne peccatum manifeſta plecteretur pœna, nihil vltimo iudicio reſeruari putaretur. Rurſus, ſi nullum peccatum nunc apertè Deus puniret, nulla eſſe diuina prouidentia crederetur. Fatendum eſt igitur, in ſingulis Dei operibus, præſertim autẽ in ipſorum vniuerſitate, non ſecus atq; in tabulis, depictas eſſe Dei virtutes, quibus in eius agnitionem, & ab ipſa in veram plenámque fœlicitatem inuitatur atque illicitur vniuerſum hominum genus. Porrò lucidiſſimæ quum illic appareant: quorſum tamẽ potiſſimùm ſpectent, quid valeant, quem in finem à nobis ſint reputandæ, tum demum aſſequimur dum in nos ipſos deſcendimus, ac cõſideramus quibus modis ſuam in nobis vitam, ſapientiam, virtutem Dominus exerat: ſuam iuſtitiam, bonitatem, clementiam erga nos exerceat. Nam etſi iuſtè conqueritur Dauid, incredulos deſipere, quia in humani generis gubernatione profunda Dei conſilia non expendunt: eſt tamẽ hoc veriſſimum quod idem alibi dicit, admirabilem Dei ſapientiam hac in parte excedere capillos capitis noſtri. Sed quia hoc argumentum poſthac ſuo ordine pleniùs tractandum erit, nunc omitto.

Pios ad ſpem futuræ vitæ animat & erigit hæc notitia.

Impiis parata eſſe manere ſupplicia oſtatur.

Lib.1.de Ciuit.Dei,c.8.

Eximium in cordibus piorũ diuinæ bonitatis ſenſum ingerit.

Pſal.91.7. Pſal.40.13. Lib. 1. c. 16. ſect.6.7.8.9.

11 Atqui quantacũque claritate & ſe & immortale ſuum regnum Dominus in operum ſuorum ſpeculo repræſentet: qui tamen eſt noſter ſtupor, ad tam perſpicuas teſtificationes ſemper hebeſcimus, vt ſine profectu effluant. Nam quantùm ad mundi fabricam & pulcherrimam poſitionem attinet, quotuſquiſque eſt noſtrûm, qui dum oculos vel in cælum attollit, vel per regiones terræ varias circunfert, mẽtem ad Creatoris memoriam referat, ac non magis, præterito Authore, in operũ aſpectu deſideat? Quantùm verò attinet ad ea quæ præter naturalis decurſus ordinem quotidie eueniunt, quotuſquiſque non magis reputat, cæca potiùs fortunæ temeritate rotari & volutari homines quàm Dei prouidẽtia gubernari? Quòd ſi quãdo iſtarũ rerũ ductu ac directione, ad Dei conſiderationem adigimur (quod omnibus euenire neceſſarium eſt) tamen vbi temerè

Capitis altera pars, deſcribit ſtuporem quo indocti & eruditi percutiuntur, vniuerſalẽ rerum ordinẽ naturæ, adminiſtrationẽ diuinæ prouidentiæ mirificam, fortunæ tribuentes.

diuinitatis alicuius ſenſum concepimus, extẽplò ad carnis noſtrę deliria vel praua commẽta delabimur, ac puram Dei veritatem noſtra corrumpimus vanitate. In eo quidem diſſimiles, quòd quiſque ſibi priuatim aliquid peculiaris erroris acceſſit: in hoc tamen ſimillimi, quòd ad vnum omnes, ab vno vero Deo ad prodigioſa nugamenta deficimus. Quo morbo nõ plebeïa modò & obtuſa ingenia, ſed præclariſſima, & ſingulari alioqui acumine prædita, implicantur. Quàm prolixè ſuam in hac parte ſtoliditatem ac inſulſitatem prodidit tota Philoſophorum natio? Nam vt aliis parcamus qui multò abſurdiùs ineptiunt: Plato inter omnes religioſiſſimus, & maximè ſobrius, ipſe quoq; in rotundo ſuo globo euaneſcit. Et quid aliis nõ eueniret, quum ita primores, quorum erat reliquis prælucere, hallucinentur & impingant? Similiter, vbi rerum humanarum gubernatio prouidentiam manifeſtius arguit quàm vt abnegari queat, nihilo tamen inde plus proficitur, quàm ſi temeraria fortunę voluntate crederẽtur omnia ſurſum deorſum verſari: tanta eſt noſtra in vanitatem & errorem propẽſio. De excellentiſſimis ſemper loquor, non vulgaribus illis, quorum in profananda Dei veritate proceſſit in immẽſum inſania.

vide Cic. de nat. deor. & Plutarch. de Philoſophorum placitis, lib. 1.
Plat. in Timæo. Cicer. lib. 1. de nat. deorum.

Hinc impia horrendaque Ethnicorum πολυθεΐα, & Philoſophorum de Deo cũ infinitæ tum etiam ſibi inuicẽ repugnantes opiniones ortæ ſunt.

12 Hinc immenſa illa errorum colluuies, qua totus orbis refertus ac coopertus fuit. Suum enim cuique ingenium inſtar labyrinthi eſt, vt mirum non ſit ſingulas Gentes in varia commenta diductas eſſe. neque id modò, ſed ſingulis propè hominibus proprios fuiſſe deos. nam vt ad inſcitiam & tenebras accedit temeritas & laſciuia, vix vnus vnquam repertus eſt qui non ſibi idolum vel ſpectrum Dei loco fabricaret. Certè non ſecus atque ex vaſta ampláque ſcatutigine aquæ ebulliunt, immenſa deorum turba ab hominum mente profluxit, dum quiſque nimis licentiosè vagando, perperàm hoc vel illud de ipſo Deo comminiſcitur. Neque tamen hîc ſuperſtitionum quibus implicitus fuit mũdus, catalogum texere neceſſe eſt: quia nec vllus eſſet finis: & vt verbum nullum fiat, ſatis ex tot corruptelis apparet quàm horribilis ſit humanæ mentis cęcitas. Rude & indoctum vulgus omitto. Sed inter Philoſophos qui ratione & doctrina penetrare in cælum conati ſunt, quàm pudenda eſt varietas? vt quiſque altiore ingenio præditus fuit, artéque & ſcientia limatus, ita ſpecioſos colores ſuæ ſententiæ inducere viſus eſt: quos tamen omnes ſi propiùs inſpicias, euanidos eſſe fucos reperies. Argutè ſibi viſi ſunt dicere Stoici, poſſe elici ex cunctis naturæ partibus varia Dei nomina, neque tamen propterea lacerari vnum Deum. Quaſi verò non iam plus ſatis ad vanitatem procliues ſimus, niſi multiplex deorum copia nobis obiecta, longiùs & violentiùs nos in errorem abſtraheret. Myſtica etiam Ægyptiorum theologia oſtendit, ſedulò in hoc omnes incubuiſſe ne abſque ratione deſipere viderentur. Ac primo fortè intuitu aliquid tanquam probabile ſimplices & incautos deciperet: ſed nihil vnquam excogitauit vllus mortalium, quo non turpiter corrupta fuerit religio. Atque hæc tam confuſa varietas Epicureis, & craſſis aliis pietatis contemptoribus, audaciam addidit, vt omnem Dei ſenſum abiicerent. Nam quum prudentiſſimos quoſque certare viderent contrariis opinionibus, ex eorum diſſidiis, & friuola etiam, vel abſurda cuiuſque doctrina colligere non dubitarunt, fruſtra & ſtultè tormenta ſibi acceſſere homines vbi deum qui nullus eſt inueſtigant: ídque ſe impunè facere duxerunt, quia præſtaret breui compendio prorſus Deum negare, quàm fingere incertos deos, & deinde lites mouere quæ nullum haberent exitum. Ac nimis quidem inſcitè ratiocinantur illi, vel potiùs tegendæ ſuæ impietati nebulam inducunt ex hominum inſcitia, ex qua Deo quidquam decedere minimè æquum eſt. Sed quum fateantur omnes nullam eſſe rem de qua tantoperè docti ſimul & indocti diſſentiant, hinc colligitur, pluſquam hebetes ac cæcas in cæleſtibus myſteriis eſſe hominum mentes quę in Dei inueſtigatione ſic errant. Laudatur ab aliis Simonidis reſponſum, qui rogatus ab Hierone tyranno quid eſſet Deus, diem ſibi ad cogitandum dari petiit. Quum idem quæreret poſtridie tyrannus, biduum poſtulauit: ac ſæpius duplicato numero dierum, tandem reſpondit, Quantò diutiùs conſidero, tantò res mihi videtur obſcurior. Prudenter ſanè ille ſententiam de re ſibi obſcura ſuſpenderit: hinc tamen apparet, ſi naturaliter tantùm edocti ſint homines, nihil certum, vel ſolidum, vel diſtinctum tenere: ſed confuſis tantùm principiis eſſe affixos, vt Deum incognitum adorent.

Cic. lib. 1. & 2. de natura deorum.
Lactant. Inſtit. Diu. lib. 1. &c.
Senec. lib. 4. de benef. c. 7. & natural. quæſt. lib. 1. in præf. & li. 2. c. 45.
Plutarc. lib. de Iſide & Oſiride.
Cic. lib. 1. de nat. deor.
Cic. lib. 1. de nat. deor.

Ita ad vnũ oẽs a vero defecerũt, quippe qui puram religio-

13 Iam tenendum quoque eſt, quicunque puram religionem adulterãt (vt omnibus accidere neceſſe eſt opinioni ſuæ deditis) diſceſſionem facere ab vno Deo. Aliud quidem ſibi in animo eſſe iactabunt: ſed quid intẽdant, vel quid ſibi perſuadeant, non multum ad

tum ad

tum ad rem facit: quando Spiritus ſanctus pronũtiat omnes eſſe apoſtatas, qui pro mentis ſuæ caligine dæmonia ſupponunt in Dei locum. Hac ratione Paulus ſine Deo fuiſſe pronunciat Epheſios, donec ex Euangelio didiciſſent quid eſſet verum Deum colere. Neque hoc ad gẽtem vnam duntaxat reſtringere oportet, quum generaliter alibi aſſerat euanuiſſe cunctos mortales in ſuis cogitationibus, poſtquam in mundi fabrica illis patefacta erat Creatoris maieſtas. Ideóque Scriptura vt vero & vnico Deo locũ faciat, quidquid diuinitatis olim celebratum fuit inter Gentes, falſitatis & mendacij damnat: nec vllũ numen relinquit niſi in monte Sion, vbi peculiaris vigebat Dei cognitio. Certè inter Gentiles Chriſti ætate proximè ad veram pietatem accedere viſi ſunt Samaritæ. audimus tamen ex ore Chriſti eos neſciſſe quid colerent. vnde ſequitur, vano errore fuiſſe deluſos. Denique etiamſi non omnes laborauerint craſſis vitiis, aut in apertas idololatrias prolapſi ſint: nulla tamen pura & probata fuit religio quæ tantùm in communi ſenſu fundata eſſet. Quanuis enim pauci quidam non inſanierint cum vulgo, manet tamen fixa Pauli doctrina, Non apprehendi ſapientiam Dei à principibus mundi huius. Quòd ſi excellentiſſimi quique in tenebris errarunt, quid de fæcibus ipſis dicendũ erit? Quare nihil mirum ſi cultus omnes hominum arbitrio excogitatos tanquam degeneres repudiet Spiritus ſanctus: quia in cæleſtibus myſteriis opinio humanitus concepta, etſi non ſemper magnam errorum congeriem pariat, erroris tamen eſt mater. Atq; vt nihil deterius accedat, hoc tamen vitium non leue eſt, fortuitò adorare Deum incognitum: cuius tamen rei fiunt Chriſti ore quicunque ex Lege edocti nõ ſunt quem Deum colere oporteat. Et certè nõ longius progreſſi ſunt qui optimi fuerũt legiſlatores, quàm vt in publico conſenſu fundata eſſet religio. Quinetiam apud Xenophontem laudat Socrates Apollinis reſponſum, quo præcepit vt quiſque ritu patrio & pro vrbis ſuę conſuetudine deos coleret. Vnde autem hoc ius mortalibus vt ſua authoritate definiant quod mundum longè ſuperat? vel quis ita maiorum placitis, vel populi ſcitis acquieſcere poterit, vt Deum abſque dubitatione recipiat humanitus ſibi traditũ? Potius iudicio quiſque ſuo ſtabit, quàm ſe alieno arbitrio ſubiiciet. Quum ergo nimis infirmum ac fragile ſit pietatis vinculum, vel vrbis conſuetudinem, vel antiquitatis conſenſum in colendo Deo ſequi, reſtat vt de ſe teſtetur è cælo ipſe Deus.

Eph.2.12. Rom.1.21. Habac.2.18.20. Ioan.4.22. 1.Cor.2.8. Ioan.4.22. De dictis & factis Socrat. li. 1. Cic. de legib.li.2.

nem adulterãtes, aut populorum conſuetudinem, aut antiquitatis impium conſenſum ſecuti ſunt.

14 Ergo fruſtra nobis in mundi opificio collucent tot accenſæ lampades ad illuſtrandam authoris gloriam: quæ ſic nos vndique irradiant, vt tamen in rectam viam per ſe nequaquam poſſint perducere. Et ſcintillas certè quaſdam excitant: ſed quæ antè præfocantur quàm pleniorem effundant fulgorem. Quamobrem Apoſtolus, eo ipſo loco, vbi ſecula, ſimulachra vocat rerum inuiſibilium: ſubiungit, per fidem intelligi eſſe verbo Dei aptata: ita ſignificans, inuiſibilem diuinitatem repræſentari quidem talibus ſpectaculis: ſed ad illam perſpiciendam non eſſe nobis oculos niſi interiore Dei reuelatione per fidem illuminentur. Neque Paulus, vbi tradit patefieri quod cognoſcendum eſt de Deo ex mundi creatione, talem manifeſtationem deſignat quæ hominum perſpicacia comprehendatur: quin potius eam oſtendit non vltrà procedere niſi vt reddantur inexcuſabiles. Idem quoque, tametſi alicubi negat Deum procul veſtigandum, vtpote qui intra nos habitet: alio tamen loco docet quorſum valeat eiuſmodi propinquitas: In præteritis, inquit, generationibus permiſit Dominus Gentes ingredi viis ſuis, non tamen ſeipſum ſine teſtimonio reliquit, benefaciens è cælo, dans pluuias, & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda hominum. Vtcunque ergo non deſtituatur teſtimonio Dominus, dum plurima & varia benignitate homines in ſui cognitionem ſuauiter allicit: vias tamen ſuas, hoc eſt exitiales errores, propterea ſequi non deſinunt.

Hinc ſequitur, Dei creatoris mirãdas Lampades ſic nos vndique irradiare, vt tamẽ vias noſtras ſequi non deſinamus.

Heb.11.3. Rom.1.19. Act.17.27. Act.14.16.17.

15 Quãquam autem naturali facultate deficimur quominus ad puram vſq; & liquidam Dei cognitionem conſcendere liceat: quia tamẽ hebetudinis vitium intra nos eſt, præciſa eſt omnis tergiuerſatio. Neque enim ignorantiam ſic prætexere licet quin ſemper & ignauiæ & ingratitudinis vel conſcientia ipſa nos conuincat. Digna ſcilicet quæ admittatur defenſio, ſi homo ad audiendam veritatem aures ſibi defuiſſe obtendat, ad quam enarrandam ſuppetunt mutis creaturis pluſquam canoræ voces: ſi oculis ſe non poſſe videre cauſetur quod ſine oculis creaturæ demonſtrant: ſi mentis imbecillitatem excuſet, vbi omnes ſine ratione creaturę erudiũt. Quare omni prorſus excuſatione meritò excludimur, quòd vagi & palantes aberramus: quum omnia rectam viam demon-

Omni tamen excuſatione meritò excludimur, quòd hebetudinis vitium intra nos habentes palantes erramus: quũ mundi opificium & adminiſtratio rectam viam commonſtrẽt.

ſtrent. Sed enim, vtcunque hominum vitio imputandum ſit, quòd ſemen notitiæ Dei, ex mirabili naturæ artificio mentibus ſuis inſperſum, mox corrumpunt, ne ad frugem bonam ac ſynceram perueniat: veriſſimum tamen eſt, nuda iſta & ſimplici teſtificatione, quæ Dei gloriæ à creaturis magnificè redditur, nequaquam nos ſufficienter erudiri. Simul enim ac modicum diuinitatis guſtum ex mundi ſpeculatione delibauimus: vero Deo prætermiſſo, eius loco ſomnia & ſpectra cerebri noſtri erigimus: ac iuſtitię, ſapientiæ, bonitatis, potentiæ laudem ab ipſo fonte huc & illuc traducimus. Quotidiana porrò eius facta ita aut obſcuramus aut inuertimus prauè æſtimando, vt & ſuam illis gloriam, & authori debitam laudem præripiamus.

CAPVT VI.

Vt ad Deum creatorem quis perueniat, opus eſſe Scriptura duce & magiſtra.

Melior autem adminiculo, voce ſua videlicet, in ſacris literis ſignante, Deus electos ſuos ad Nomini ſui notitiã pertraxit.

Ergo quanquam hominum ingratitudinem ſatis ſupérque omni patrocinio ſpoliat fulgor ille qui in cælo & in terra omnium oculis ingeritur: ſicuti Deus vt genus humanum inuoluat eodem reatu, cunctis ſine exceptione numen ſuum delineatum in creaturis proponit: aliud tamen & melius adminiculum accedere neceſſe eſt quod nos probè ad ipſum mundi creatorem dirigat. Itaque non fruſtra verbi ſui lumen addidit, quo innoteſceret in ſalutem. atque hac prærogatiua dignatus eſt quos voluit propiùs & magis familiariter ad ſe colligere. Nam quia vaga & inſtabili agitatione circunferri videbat omnium animos, poſtquam Iudæos ſibi elegit in gregem peculiarem, cancellos illis circundedit, ne aliorum more euaneſcerent. Nec fruſtra eodem remedio nos in pura ſui notitia continet: quia mox alioqui diffluerẽt etiam qui videntur præ aliis firmi ſtare. nempe ſicuti ſenes, vel lippi, & quicunque oculis caligant, ſi vel pulcherrimũ volumen illis obiicias, quanuis agnoſcát eſſe aliquid ſcriptum, vix tamen duas voces contexere poterunt: ſpecillis autem interpoſitis adiuti, diſtinctè legere incipient: ita Scriptura confuſam alioqui Dei noticiam in mentibus noſtris colligens, diſcuſſa caligine liquidò nobis verum Deum oſtẽdit. Hoc igitur ſingulare donum eſt, vbi ad erudiendam Eccleſiam nõ mutis duntaxat magiſtris Deus vtitur, ſed os quoque ſacroſanctum reſerat: neque tantùm promulgat colendum eſſe aliquem Deum, ſed eum ſe eſſe ſimul pronuntiat qui colendus ſit: nec electos docet modò in Deum reſpicere, ſed ſe quoque exhibet in quem reſpiciant. Hunc ordinem ab initio erga eccleſiam ſuam tenuit, vt præter communia illa documenta verbum quoque adhiberet: quæ rectior eſt & certior ad ipſum dignoſcendum nota. Nec dubium eſt quin Adam, Noe, Abraham, & reliqui patres hoc adminiculo penetrauerint ad familiarem notitiam, quæ illos ab incredulis quodam modo diſcreuit. Nondum loquor de propria fidei doctrina qua fuerunt illuminati in ſpem æternæ vitæ. nam vt tranſirent à morte in vitam, Deum non modo creatorem agnoſcere neceſſe fuit, ſed redemptorem quoque: vt certè vtrunque adepti ſunt ex verbo. Ordine enim præceſſit illa notitiæ ſpecies qua tenere datum fuit quiſnam ſit Deus ille à quo mundus eſt conditus, & gubernatur. Deinde adiuncta fuit altera interior, quę ſola mortuas animas viuificat, qua Deus non tãtùm mundi conditor, & omnium quæ fiunt vnicus author & arbiter cognoſcitur, ſed etiam redemptor in Mediatoris perſona. Cæterùm quia nondum ad mundi lapſum & naturæ corruptionem ventum eſt, de remedio etiam tractare ſuperſedeo. Meminerint ergo lectores, me nondum de fœdere illo diſſerere, quo ſibi Deus adoptauit Abrahæ filios: & de illa doctrinæ parte qua propriè ſegregati ſemper fuerunt fideles à profanis gentibus: quia in Chriſto fundata fuit: ſed tantùm quomodo ex Scriptura diſcere conueniat, Deum qui mundi creator eſt, certis notis ab omni commentitia deorum turba diſcerni. Opportunè deinde ſeries ipſa ad Redemptionem nos deducet. Quanquam autem multa ex Nouo teſtamento teſtimonia adhibebimus, alia etiam ex Lege & Prophetis, vbi expreſſa fit Chriſti mentio: in hunc tamen finem tendent omnia, Deum mundi opificem nobis patefieri in Scriptura, & quid de eo ſentiendum ſit exponi, ne per ambages incertum aliquod numen quæramus.

Idque ab orbe condito.

Conueniens ordine doctrinæ.

De quo remedio lib. 2. agitur, à cap. 6. vſque ad finem.

Primum per oracula, viſiones, & patriarcharum miniſterium.

2 Siue autem per oracula & viſiones Patribus innotuit Deus, ſiue hominum opera & miniſterio ſuggeſſit quod deinde per manus poſteris traderent: indubium tamen eſt inſculptam fuiſſe eorum cordibus firmã doctrinæ certitudinem, vt perſuaſi eſſent, atque intelligerent à Deo profectum eſſe quod didicerát. Semper enim Deus indubiam fecit verbo ſuo fidem, quę omni opinione ſuperior eſſet. Tandem vt continuo progreſſu doctrin

ctrinæ veritas ſeculis omnibus ſuperſtes maneret in mundo, eadem oracula quæ depoſuerat apud Patres, quaſi publicis tabulis conſignata eſſe voluit. Hoc conſilio Lex promulgata fuit, cui poſtea interpretes additi ſunt Prophetę. Etſi enim multiplex fuit Legis vſus, vt melius videbitur ſuo loco: pręſertim verò Moſi & omnibus Prophetis propoſitum fuit, modum reconciliationis inter Deum & homines docere (vnde etiam Paulus Chriſtum vocat finem Legis) iterum tamen repeto, pręter doctrinam fidei & pœnitentię propriam, quę Chriſtum Mediatorem proponit, Scripturam vnicum & verum Deum quatenus mundum creauit & gubernat, certis notis & inſignibus ornare, ne miſceatur cum falſa deorum turba. Ergo quanuis hominem ſeriò oculos intendere conueniat ad conſideranda Dei opera, quando in hoc ſplendidiſſimo theatro locatus eſt vt eorum eſſet ſpectator: aures tamen præcipuè arrigere conuenit ad verbum, vt melius proficiat. Ac proinde mirum non eſt, magis ac magis in ſtupore ſuo obdureſcere qui in tenebris nati ſunt: quia pauciſſimi vt ſe intra metas contineant, verbo Dei ſe præbent dociles, ſed potius exultant in ſua vanitate. Sic autem habendum eſt, vt nobis affulgeat vera religio, exordium à cæleſti doctrina fieri debere, nec quenquā poſſe, vel minimum guſtum rectæ ſanæque doctrinæ percipere, niſi qui Scripturæ fuerit diſcipulus. vnde etiam emergit verę intelligentiæ principium, vbi reuerenter amplectimur quod de ſe illic teſtari Deus voluit. Neque enim perfecta ſolum, vel numeris ſuis completa fides, ſed omnis recta Dei cognitio ab obedientia naſcitur. Et ſanè hac in parte ſingulari prouidentia conſuluit mortalibus Deus in omnes ætates.

Deinde, per Legis promulgationē & Prophetarum conciones.

Lib.2.c.7. & 8.

Rom.10.4.

Quib. de cauſis doctrina de Deo ſcriptis cōſignata eſt.

3 Nam ſi reputamus quàm lubricus ſit humanæ mentis lapſus in Dei obliuionem, quanta in omne genus erroris procliuitas, quanta ad confingendas identidem nouas & fictitias religiones libido: perſpicere licebit quàm neceſſaria fuerit talis cęleſtis doctrinę conſignatio, ne vel obliuione deperiret, vel errore euaneſceret, vel audacia hominum corrumperetur. Quum itaque palàm ſit, Deum erga eos omnes quos vnquam erudire cum fructu voluit, ſubſidium verbi adhibuiſſe, quòd effigiem ſuam in pulcherrima mundi forma impreſſam, parum eſſe efficacem prouideret: hac recta via contendere expedit, ſi ad ſynceram Dei contemplationem ſeriò aſpiramus. Ad Verbum, inquam, eſt veniendum, vbi probè, & ad viuum, nobis à ſuis operibus deſcribitur Deus, dum opera ipſa non ex iudicij noſtri prauitate, ſed æternę veritatis regula æſtimantur. Ab eo ſi deflectimus, vt nuper dixi, quamlibet ſtrenua enitamur celeritate, quia tamen extra viam curſus erit, nunquam ad metam pertingere continget. Sic enim cogitandum eſt: fulgorem diuini vultus, quem & Apoſtolus inacceſſum vocat, eſſe nobis inſtar inexplicabilis labyrinthi, niſi Verbi linea in ipſum dirigamur. vt ſatius ſit in hac via claudicare, quàm extra eam celerrimè currere. Itaque ſæpius Dauid ſuperſtitiones è mundo tollendas docens, quo pura vigeat religio, Deum regnantem inducit: regnandi nomine non poteſtatem ſignificans qua præditus eſt, & quam in vniuerſa naturæ gubernatione exercet: ſed doctrinam qua ſibi legitimum principatum aſſerit: quia nunquam euelli queunt ex hominum cordibus errores donec plantata fuerit vera Dei cognitio.

Confirmatio 1. à natura noſtra prauitate, quæ cauſa eſt, vt ad verbū veniendum ſit quicunque Deum rectè agnoſcere volet.

1.Tim.6.16.

Pſal. 93. 96.97.99 & ſimilib.

2. Ab eo, quod Dauid ſæpius Deum regnantem inducit.

4 Proinde idem Propheta, vbi commemorauit gloriam Dei à cælis enarrari, opera manuum enuntiari à firmamento, ab ordinata dierum noctiúmque ſerie maieſtatē eius prædicari, deinde ad Verbi mentionē deſcendit: Lex, inquit, Domini immaculata, conuertens animas: teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans paruulis: iuſtitię Domini rectæ, lætificantes corda: pręceptum Domini lucidum, illuminās oculos. Etſi enim alios quoque Legis vſus comprehendit, ſignificat tamen in genere, quum fruſtra Deus omnes populos ad ſe inuitet cæli terræque intuitu, hanc eſſe peculiarem filiorum Dei ſcholam. Eodem ſpectat Pſal. 29. vbi Propheta concionatus de terribili Dei voce, quæ in tonitru, ventis, imbribus, turbinibus & procellis terram cōcutit, tremefacit montes, cedros cōfringit: in fine tādem ſubijcit, cani eius laudes in Sanctuario, quia ad omnes Dei voces quæ in aëre reſonāt, ſurdi ſunt increduli. Sicut alium Pſalmū, vbi deſcripſit terribiles fluctus maris, ita claudit: Teſtimonia tua verificata ſunt: decor tēpli tui, ſanctitas in longitudinē dierum. Hinc & illud emanat quod Samaritanæ mulieri dicebat Chriſtus, gentem eius & reliquos omnes populos adorare quod neſcirent: ſolos Iudęos Deo vero cultū exhibere. Nā quum humana mēs pro ſua imbecillitate peruenire ad Deum nullo modo queat niſi ſacro eius verbo adiuta & ſubleuata, omnes tunc mortales, exceptis Iudæis, quia Deum ſine verbo quærebant, neceſſe fuit in vanitate atque errore verſari.

Pſal.19.1. 8.

3. A manifeſtā quibuſdam teſtimoniis ex Pſal. 19. 29. & 93. deſumptis.

Pſal.93.5.

4. A dicto quodam Chriſti.

Ioan.4.22.

CAPVT VII.

Quo teſtimonio Scripturam oporteat ſanciri, nempe Spiritus: vt certa conſtet eius authoritas: atque impium eſſe commentum, fidem eius pendere ab Eccleſiæ iudicio.

Scripturæ authoritas nō ab hominibus, ſed à Dei Spiritu pendet.

VErum antequam longius progrediar, quædam inſerere operæpretium eſt de Scripturæ authoritate, quæ non modò animos pręparent ad eius reuerētiam, ſed omnem dubitationem eximant. Porrò vbi ſermonem Dei eſſe qui proponitur, in confeſſo eſt, nemo eſt tam deploratæ audaciæ, niſi fortè & ſenſu communi, & humanitate quoq; ipſa deſtitutus, qui fidem loquenti derogare auſit. Sed quoniam non quotidiana è cælis redduntur oracula, & Scripturæ ſolæ extāt quibus viſum eſt Domino ſuam perpetuæ memoriæ veritatem conſecrare: non alio iure plenam apud fideles authoritatem obtinent, quàm vbi ſtatuunt è cęlo fluxiſſe, acſi viuę ipſę Dei voces illic exaudirētur. Res ſanè digniſſima quæ & tractetur fuſius, & accuratius expendatur. Sed dabunt veniam lectores, ſi magis reſpiciam quid ferat operis inſtituti ratio, quàm quid huius rei amplitudo requirat.

Obiectio prima, Scripturā ab Eccleſiæ determinatione pendere.

Inualuit autem apud pleroſque pernicioſiſſimus error, Scripturæ rantum ineſſe momenti quantum illi Eccleſiæ ſuffragiis conceditur: acſi verò æterna inuiolabiliſque Dei veritas, hominum arbitrio niteretur. ſic enim magno cum ludibrio Spiritus ſancti quærunt, Ecquis nobis fidem faciat, hęc à Deo prodiiſſe? Ecquis ſalua & intacta ad noſtram vſque ætatem perueniſſe, certiores reddat? Ecquis perſuadeat, librū hunc reuerenter excipiendum, alterum numero expungendum: niſi certam iſtorum omnium regulam Eccleſia præſcriberet? Pendet igitur, inquiunt, ab Eccleſiæ determinatione & quę Scripturæ reuerentia debeatur, & qui libri in eius catalogo cenſendi ſint.

Reſponſio. hic error 1. veritatem Dei hominum arbitrio ſubiicit. 2. Spiritui S. eſt iniurius. 3. tyrannidem in Eccleſiā inuehit. 4. errores cumulat. 5. conſcientias euertit. 6. impiorū ſannis fidē noſtram ſubiicit.

Ita ſacrilegi homines, dum ſub Eccleſiæ prætextu volunt effrænatam tyrannidem inuehere, nihili curant quibus ſe & alios abſurditatibus illaqueent, modò hoc vnum extorqueant apud ſimplices, Eccleſiam nihil non poſſe. Atqui ſi ita eſt, quid miſeris conſcientiis fiet, ſolidam vitæ æternæ ſecuritatem quęrentibus, ſi quęcunq; extant de ea promiſſiones, ſolo hominum iudicio fultæ, conſiſtant? An accepto tali reſponſo fluctuari & trepidare deſinent? Rurſum, quibus impiorum ſannis ſubiicitur fides noſtra, quātam apud omnes in ſuſpicionem vocatur, ſi credatur, hominum beneficio, non ſecus ac precariam habere authoritatem?

Alia reſponſio ex Apoſtoli verbis collecta.

2 Sed eiuſmodi rabulæ, vel vno Apoſtoli verbo pulchrè refelluntur. Eccleſiam ille teſtatur, Prophetarum & Apoſtolorum fundamento ſuſtineri. Eph. 2.20 Si fundamentum eſt Eccleſiæ Prophetica & Apoſtolica doctrina: ſuam huic certitudinem antè conſtare oportet, quàm illa extare incipiat. Neque eſt quod cauillētur, etiamſi inde primū exordium ducat Eccleſia, manere tamen dubium quę Prophetis & Apoſtolis ſint adſcribenda, niſi iudicium ipſius intercedat.

Inſtantiæ aduerſariorum ſolutio.

Nam ſi Chriſtiana Eccleſia Prophetarum ſcriptis, & Apoſtolorum prædicatione initio fundata fuit, vbicunque reperietur ea doctrina, Eccleſiam certè præceſſit eius approbatio: ſine qua nunquam Eccleſia ipſa extitiſſet. Vaniſſimum eſt igitur commentum, Scripturæ iudicandæ poteſtatem eſſe penes Eccleſiam: vt ab huius nutu illius certitudo pendêre intelligatur. Quare dum illam recipit, ac ſuffragio ſuo obſignat, non ex dubia aut alioqui controuerſa authenticam reddit: ſed quia veritatem eſſe agnoſcit Dei ſui, pro pietatis officio, nihil cunctando veneratur.

Alterius obiectionis refutatio.

Quòd autē rogant, Vnde perſuadebimur à Deo fluxiſſe, niſi ad Eccleſiæ decretum confugiamus? perinde eſt acſi quis roget, Vnde diſcemus lucem diſcernere à tenebris, album à nigro, ſuaue ab amaro? Non enim obſcuriorem veritatis ſuæ ſenſum vltro Scriptura præ ſe fert, quàm coloris ſui res albæ ac nigræ: ſaporis, ſuaues & amaræ.

Tertiæ obiectionis ex Auguſtini ſententia petitæ conſideratio.

3 Scio equidem vulgò citari Auguſtini ſentētiam, vbi ſe Euangelio crediturū negat niſi Eccleſię ipſum moueret authoritas. Cōtra Epiſtolam fundamēti, cap. 5. Sed quàm perperàm & calūnioſè citetur in eum ſenſum, ex cōtextu facilè eſt deprehendere. Negotium illi erat cū Manichæis, qui abſq; controuerſia credi ſibi volebant, quum veritatem ſe habere pollicerētur, non oſtenderent. Quia verò vt Manichæo ſuo fidem aſtruerent, obtendebant Euangelium, rogat quidnam facturi ſint ſi in hominem incidant qui ne Euangelio quidem credat: quo genere perſuaſionis eum ſint in ſuam ſententiam adducturi. Poſtea ſubiicit: Ego verò non crederem Euangelio, &c. ſignificans ſe, quum alienus eſſet à fide, nō aliter potuiſſe adduci vt Euangelium amplecteretur pro certa Dei veritate, quàm Eccleſiæ authoritate victum. Et quid mirum, ſiquis nondū Chriſto cognito, hominum reſpectū habeat? Non ergo illic docet Auguſtinus fundatam eſſe piorum fidem in Eccleſiæ authoritate: nec

Euang

Euangelij certitudinem inde pendêre intelligit: verùm ſimpliciter nullam fore Euangelij certitudinem infidelibus, vt inde Chriſto lucrifiant, niſi Eccleſiæ conſenſus eòs impellat. *Eiuſdem libri cap. 4.* Atque id paulo antè non obſcurè confirmat, ita loquendo: Quum ego laudauero quod credo, & quod credis irriſero, quid putas nobis eſſe iudicandum, quídve faciendum, niſi vt eos relinquamus qui nos inuitant certa cognoſcere, & poſtea imperant vt incerta credamus: & eos ſequamur qui nos inuitant prius credere quod nondum valemus intueri, vt ipſa fide valériores facti, quod credimus intelligere mereamur: non iam hominibus, ſed ipſo Deo intrinſecus mentem noſtram firmante atque illumináte? Hæc certè ſunt Auguſtini verba: ex quibus cuiuis colligere promptum eſt, non hanc ſancto viro fuiſſe mentem, vt fidem quam Scripturis habemus, à nutu arbitrióve Eccleſiæ ſuſpenderet: ſed tantùm vt indicaret quod nos quoque verum fatemur, eos qui nondum Spiritu Dei ſunt illuminati, Eccleſiæ reuerentia ad docilitatem induci, vt Chriſti fidem *Vide eundé Auguſt. lib. 2. de ordine, cap. 9.* ex Euangelio diſcere ſuſtineant: atque ita hoc modo Eccleſiæ authoritatem iſagogen eſſe qua ad fidem Euangelij præparamur. Nam, vt videmus, piorum certitudinem longè alio fundaméto vult eſſe ſuffultam. Alioqui non nego quin ſæpe Manichæos Eccleſiæ vniuerſæ conſenſú vrgeat, dum Scripturam, quam illi repudiabant, vult approbare. Vnde illa aduerſus Fauſtum exprobratio: quòd ſe Euangelicæ veritati non ſubdat, tam *Lib. 32.* fundatæ, tam ſtabilitæ, táta gloria diffamatæ, & à tempore Apoſtolorum per certas ſucceſſiones commédatæ. Sed nuſquam eò ſpectat, vt pendêre doceat quam Scripturis authoritatem deferimus, ab hominum definitione aut dècreto: tantùm, quòd in cauſa plurimum valebat, vniuerſale Eccleſiæ iudicium profert, in quo aduerſariis erat ſuperior. Siquis pleniorem huius approbationem deſiderat, libellum eius legat De vtilitate credendi: vbi reperiet, non aliam credendi facilitatem ab ipſo commendari niſi quæ nobis aditum modo præbeat, ſitque opportunum inquirendi exordium, vt ipſe loquitur: non tamen in opinione acquieſcendum eſſe, ſed certa & ſolidá veritate nitendum.

4. Tenendum quod nuper dixi, non antè ſtabiliri doctrinę fidem, quàm nobis indubiè perſuaſum ſit, authorem eius eſſe Deum. *Concluſio, Scripturam a Deo loquente authoritatem ſumere.* Itaque ſumma Scripturæ probatio paſſim à Dei loquentis perſona ſumitur. Non iactant Prophetæ & Apoſtoli vel acumé ſuum, vel quæcunq; fidem loquentibus conciliant, neq; inſiſtunt rationibus: ſed ſacrũ Dei nomen proferunt, quo ad obſequium cogatur totus mundus. Nunc videndũ quomodo nõ opinione tantùm probabili, ſed liquida veritate pateat, non temerè, nec fallaciter obtendi Dei nomen. Iam ſi conſcientiis optimè cõſultũ volumus, ne inſtabili dubitatione per- *Cõſcientiis piorum teſte.* petuò circunferantur, aut vacillent, ne etiam hæſitent ad minimos quoſque ſcrupulos, altius quàm ab humanis vel rationibus, vel iudiciis, vel coniecturis petenda eſt hæc perſuaſio, nempe ab arcano teſtimonio Spiritus. Verum quidem eſt, ſi argumentis agere libeat, multa poſſe in medium proferri quæ facilè euincant, ſiquis eſt in cælo Deus, Legé, *Doctos omnib. niſi prorſus pudore exuerint aſſenſuros.* & Prophetias, & Euangelium ab eo manaſſe. Imò quamuis docti homines & ſummo iudicio præditi contrà inſurgant, & omnes ingenij vires cõferant atq; oſtentent in hac diſceptatione: niſi tamen ad perditam impudétiam obduruerint, extorquebitur illis hæc confeſſio, manifeſta ſigna loquentis Dei cõſpici in Scriptura, ex quibus pateat cæleſtem eſſe eius doctrinam. ac paulo pòſt videbimus, omnes Scripturæ ſacræ libros quibuſq; aliis ſcriptis longiſſimè præcellere. Imò ſi puros oculos, & integros ſenſus illuc afferimus, ſtatim occurret Dei maieſtas, quę ſubacta reclamádi audacia, nos ſibi parere cogat. Pręposterè tamen faciunt qui diſputando contendunt ſolidam Scripturæ fidem adſtruere. Equidem tametſi nec ſumma dexteritate, nec facundia polleo: ſi tamen mihi certamen eſſet cum vaferrimis quibuſque Dei contemptoribus, qui in labefactanda Scriptura ſolertes & faceti videri appetunt, non difficile mihi fore confido obſtreperas eorum voces compeſcere. ac ſi vtilis in refellendis eorum cauillis eſſet labor, non magno negotio quas in angulis iactantias muſſitant diſcuterem. Verùm ſi quis ſacrum Dei verbum aſſerat ab hominũ maledictis, non protinus tamen quam requirit pietas certitudiné cordibus infiget. *Quarta obiectio, profanis hominib. familiaris.* Quia opinione tantùm ſtare videtur religio profanis hominibus, nequid ſtultè aut leuiter credant, ratione probari ſibi cupiunt ac poſtulant Moſen & Prophetas diuinitus loquutos eſſe. Atqui teſtimonium Spiritus omni ratione præſtantius eſſe reſpódeo. *Reſponſio.* Ná ſicuti Deus ſolus de ſe idoneus eſt teſtis in ſuo ſermone: ita etiam nõ antè fidem repetiet ſermo in hominũ cordibus quá interiore Spiritus teſtimonio obſignetur. Idem ergo Spiritus qui per os Prophetarũ loquutus eſt, in corda noſtra penetret neceſſe

eſt, vt perſuadeat fideliter protuliſſe quod diuinitus erat mandatum. Atq; hæc cõnexio aptiſſimè ab Ieſaia ponitur in his verbis, Spiritus meus qui in te eſt, & verba quæ poſui in ore tuo & ſeminis tui, in perpetuum nõ deficient. Bonos quoſdam malè habet quòd dum impunè obmurmurant impij contra Dei verbum, non ad manum ſuppetat clara probatio. Quaſi verò non ideo vocetur Spiritus & ſigillum, & arrha ad confirmandam piorum fidē, quia donec mentes illuminet, ſemper inter multas hæſitationes fluctuant.

Ieſa.59.21.

Poſtrema & neceſſaria concluſio, Spiritus S. teſtimonio Scripturæ S. authoritate cordibus piorum obſignari.

5 Maneat ergo hoc fixum, quos Spiritus ſanctus intus docuit, ſolidè acquieſcere in Scriptura, & hanc quidem eſſe αὐτόπιστον, neque demõſtrationi & rationibus ſubiici eam fas eſſe: quam tamen meretur apud nos certitudinem, Spiritus teſtimonio conſequi. Etſi enim reuerentiam ſua ſibi vltrò maieſtate conciliat, tunc tamē demum ſeriò nos afficit quum per Spiritū obſignata eſt cordibus noſtris. Illius ergo virtute illuminati, iam non aut noſtro, aut aliorum iudicio credimus, à Deo eſſe Scripturam: ſed ſupra humanū iudicium, certo certius conſtituimus (non ſecus ac ſi ipſius Dei numen illic intueremur) hominum miniſterio, ab ipſiſſimo Dei ore ad nos fluxiſſe. Non argumenta, non veriſimilitudines quærimus quibus iudicium noſtrum incumbat: ſed vt rei extra æſtimandi aleam poſitæ, iudicium ingeniúmque noſtrum ſubiicimus. Non id quidem qualiter ſolent quidam interdum rem incognitam arripere, quæ mox perſpecta diſplicet: ſed quia inexpugnabilem nos veritatem tenere, probè nobis conſcij ſumus. Neque qualiter ſuperſtitionibus ſolent miſeri homines captiuam mētem addicere: ſed quia non dubiam vim numinis illic ſentimus vigere ac ſpirare; quia ad parendum, ſcientes quidem ac volentes, viuidius tamen & efficacius quàm pro humana aut voluntate, aut ſcientia trahimur & accendimur. Itaque optimo iure per Ieſaiam clamat Deus Prophetas cum toto populo ſibi eſſe teſtes, quia vaticiniis edocti, indubiè tenebant abſque fallacia vel ambiguitate loquutum eſſe Deum. Talis ergo eſt perſuaſio quæ rationes non requirat: talis notitia, cui optima ratio conſtet, nempe in qua ſecurius conſtantiúſque mens quieſcit quàm in vllis rationibus: talis denique ſenſus, qui niſi ex cæleſti reuelatione naſci nequeat. Non aliud loquor quàm quod apud ſe experitur fidelium vnuſquiſque, niſi quòd longè infra iuſtam rei explicationem verba ſubſidunt. Pluribus nunc ſuperſedeo, quoniam hac de re alibi tractandi locus iterum ſe offeret: tantùm nunc ſciamus, veram demum eſſe fidem quam Spiritus Dei cordibus noſtris obſignat. Imò vna hac ratione contentus erit modeſtus ac docilis lector: promittit Ieſaias omnes renouatæ Eccleſiæ filios, Dei fore diſcipulos. Singulari priuilegio illic Deus ſolos electos dignatur, quos à toto humano genere diſcernit. Etenim quodnam veræ doctrinæ initium eſt niſi prompta alacritas ad audiendam vocem Dei? Atqui Deus audiri poſtulat per os Moſis, ſicuti ſcriptum eſt, Ne dicas in corde tuo, Quis aſcendet in cælum, aut quis deſcēdet in abyſſum? ecce ſermo eſt in ore tuo. Si hunc intelligentiæ theſaurum filiis ſuis reconditū eſſe Deus voluit, nihil mirum vel abſurdum ſi in hominum vulgo cernitur tāta inſcitia & ſtupiditas. Vulgus nomino præcipuos etiam quoſque, donec in Eccleſiæ corpus inſiti fuerint. Adde quòd Ieſaias non extraneis modò, ſed Iudæis etiam qui domeſtici cenſeri volebant, Propheticam doctrinam incredibilem fore admonens, ſimul cauſam addit, Quia non reuelabitur omnibus brachium Dei. Quoties ergo nos conturbat credentium paucitas, ex oppoſito veniat in mentem, non alios comprehendere Dei myſteria niſi quibus datum eſt.

Certitudo huius teſtimonii.

Confirmatio, à dictis Prophetæ Ieſa.43.10.

Ab experientia fidelium.

Ab alio teſtimonio. Ieſa.54.13.

Deut.30.10

Ieſa.53.1.

CAPVT VIII.

Probationes, quatenus fert humana ratio, ſatis firmas ſuppetere ad ſtabiliendam Scripturæ fidem.

Huius capitis partes ſunt quatuor.

1 Prior, generales quaſdam probationes continet, quæ ex vtriuſque Teſtamenti libris facilè colligi poſſunt: doctrinæ ſacræ videlicet diſpoſitionem, dignitatem, veritatem, ſimplicitatem, efficaciam & Maieſtatem, ſect.1.2.

2 Altera, ſpeciales probationes ex veteri Teſtamento petitas proponit: nempe librorum Moſis antiquitatem, authoritatem, miracula, prophetias, ſect.3.4.5.6.7. aliorum item Prophetarum prædictiones & admirabilem conſenſum, ſect. 8. Additur duarum aduerſus Moſis & Prophetarum libros obiectionum refutatio, ſect.9. & 10.

3 Tertia, ex Nouo Teſtamento collectas exhibet probationes: harmoniam Euangeliſtarum de cæleſtibus myſteriis differentium: Ioannis, Pauli & Petri in ſcribendo maieſtatem: Apoſtolorum inſignem vocationem, & Pauli conuerſionem, ſect.11.

4 Poſt

4 Poſtremo, depromptas ex Eccleſiaſtica hiſtoria probationes repræſentat: Eccleſiæ perpetuum conſenſum in recipienda & conſeruanda Dei veritate: ipſius veritatis, vt ſcriptam tueretur, inuictum robur: plurium (tot modis alioqui inter ſe diſſidentium) conuenientiam: nonnullorum illuſtrium virorum piam eiuſdem doctrinę profeſſionem: martyrum denique conſtantiam omnem humanum captum ſuperantem: ſect. 12. & 13. His adiungitur tractationis concluſio.

Secundaria adminicula ad ſtabiliendā S. ſcripturæ fidē. In Genere.

HÆc niſi certitudo adſit quolibet humano iudicio & ſuperior & validior, fruſtra Scripturæ authoritas vel argumentis munietur, vel Eccleſiæ cōſenſu ſtabilietur, vel aliis præſidiis cōfirmabitur. ſiquidē niſi hoc iacto fundamento, ſuſpenſa ſemper manet. Sicuti cōtrà, vbi ſemel communi ſorte exemptam religioſè ac pro dignitate amplexi ſumus, quę ad eius certitudinem animis noſtris inſerendam & infigendam non adeò valebant, tunc aptiſſima ſunt adminicula. Mirum enim quantum confirmationis ex eo accedat, dum intentiore ſtudio reputamus quam ordinata & diſpoſita illic appareat diuinæ ſapientiæ diſpenſatio, quàm cæleſtis vbique & nihil terrenum redolens doctrina, quàm pulchra partium omnium inter ſe conſenſio, & eiuſmodi reliqua quæ ad conciliandam ſcriptis maieſtatem conueniunt. *1. Sacræ doctrinæ diſpoſitio. 2. Dignitas. 3. Veritas.* Tum verò ſolidius adhuc confirmantur corda noſtra, dum cogitamus rerum magis dignitate quàm verborum gratia, in eius admirationem nos rapi. Nam & hoc non ſine eximia Dei prouidentia factum eſt, vt ſublimia regni cæleſtis myſteria ſub contemptibili verborum humilitate bona ex parte traderentur: ne ſi ſplendidiore eloquentia illuſtrata forent, cauillarentur impij, ſolam eius vim hic regnare. *4. Simplicitas.* Nunc quum inculta illa, & tantùm non rudis ſimplicitas maiorem ſui reuerentiam excitet quàm vlla Rhetorum facundia, quid iudicare licet niſi potentiorem Scripturæ ſacræ vim veritatis conſtare, quàm vt verborum arte indigeat? Non ergo abſque ratione Apoſtolus Dei virtute, non humana ſapientia, fundatam eſſe fidem Corinthiorum arguit, quòd ſua inter eos prædicatio, non perſuaſoriis humanæ ſapientiæ verbis, ſed oſtenſione Spiritus & potentiæ commēdabilis fuiſſet. *1. Cor. 2. 4.* ſiquidem ab omni dubitatione vindicatur veritas, vbi non alienis ſuffulta præſidiis, ſola ipſa ſibi ad ſe ſuſtinendam ſufficit. Hæc autem virtus quàm propria ſit Scripturæ, inde liquet, quòd ex humanis ſcriptis quamlibet artificioſè expolitis, nullum omnino perinde ad nos afficiendos valet. *5. Efficacia.* Lege Demoſthenem, aut Ciceronem: lege Platonem, Ariſtotelem, aut alios quoſuis ex illa cohorte: mirum in modum, fateor, te allicient, oblectabunt, mouebunt, rapient: verùm inde ſi ad ſacram iſtam lectionem te conferas, velis nolis ita viuidè te afficiet, ita cor tuum penetrabit, ita medullis inſidebit, vt præ iſtius ſenſus efficacia, vis illa Rhetorum ac Philoſophorum propè euaneſcat. vt promptum ſit perſpicere, diuinum quiddam ſpirare ſacras Scripturas, quæ omnes humanæ induſtriæ dotes ac gratias tanto interuallo ſuperent.

2 Fateor quidem Prophetis nonnullis elegans & nitidum, imò etiam ſplendidum eſſe dicendi genus: vt profanis ſcriptoribus non cedat eorum facundia. ac talibus exemplis voluit oſtendere Spiritus ſanctus non ſibi defuiſſe eloquentiam dum rudi & craſſo ſtylo alibi vſus eſt. *6. Maieſtas, quæ in ſcriptis Prophetarum elucet.* Cęterùm ſiue Dauidem, Ieſaiam & ſimiles legas, quibus ſuauis & iucunda fluit oratio, ſiue Amos hominem pecuarium, Ieremiam & Zachariam, quorum aſperior ſermo ruſticitatem ſapit, vbiq; conſpicua erit illa quam dixi Spiritus maieſtas. Nec me latet, vt Satan in multis eſt Dei æmulus, quo ſe fallaci ſimilitudine melius inſinuet in animos ſimplicium, ita impios errores quibus miſeros homines fallebat, aſtutè ſparſiſſe inculto ſermone & ferè barbaro, & ſæpè obſoletis loquendi formis vſum eſſe, vt ſub hac larua tegeret ſuas impoſturas. ſed quàm inanis & putida ſit affectatio, vident omnes mediocri ſenſu præditi. Quantum verò ad ſacram Scripturam attinet, quamuis multa arrodere conentur proterui homines, conſtat tamen ſententiis refertam eſſe quę humanitus concipi non potuerint. Inſpiciantur ſinguli Prophetæ: nemo reperietur qui non longè exceſſerit humanum modum: vt palato prorſus carere cenſendi ſint quibus inſipida eſt eorum doctrina.

Speciales probationes, ex veteri Teſtamento.

3 Tractarunt alij hoc argumentum copioſè: quo fit vt pauca tantùm delibare in præſens ſufficiat quæ ad ſummam totius cauſæ maximè faciunt. Præter ea quæ iam attigi, non parum habet ponderis ipſa Scripturę antiquitas. *Mercurius Triſmegiſtus. Plato. Herodotus.* Nam vtcunque Gręci ſcriptores de Ægyptiaca theologia multa fabulentur, nullum tamen cuiuſquam religionis monumentum extat quod non ſit Moſis ſeculo longè inferius. *1. Librorū Moſis antiquitas.* Neq; Moſes nouum Deum commiſcitur: ſed quod de ęterno Deo longa temporum ſerie à patribus quaſi per manus

nus traditum acceperant Iſraelitæ, proponit. Quid enim aliud agit, quàm vt ad fœdus (Plutarchus, &c. Diodorus. Vide Euſebium, de præparatione Euangelica, lib. 2. cap. 1.)
ipſos reuocet cum Abrahamo initum? Quòd ſi rem inauditam attuliſſet, nullus erat acceſſus: ſed oportuit liberationem à ſeruitute, in qua detinebantur, rem omnibus notam ac tritam eſſe: vt audita eius mentio protinus omnium animos erigeret. Quinetiam de quadringentorum annorum numero probabile eſt fuiſſe edoctos. Nunc reputandum eſt, ſi a tam alto exordio Moſes (qui tamen ipſe tanto interuallo temporum ſuperat alios omnes ſcriptores) repetit doctrinæ ſuæ traditionem, quantum vetuſtate Scriptura ſacra inter alias omnes emineat.

Quæ Ægyptiorū deliriis merito opponitur. 4 Niſi fortè Ægyptiis credere libeat vetuſtatem ſuam extendentibus ad ſex annorum millia ante creatum mundum. Sed quum profanis etiam quibuſque ſemper ludibrio fuerit eorum garrulitas, non eſt cur in eius refutatione laborem. Citat autem Ioſephus contra Appionem teſtimonia memoratu digna ex antiquiſſimis ſcriptoribus, vnde colligere licet, gentium omnium conſenſu doctrinam in Lege proditam ab vltimis ſeculis fuiſſe celebrem, quamuis neque lecta neque verè cognita fuerit. Iam nequa hæreret apud malignos ſuſpicio, nequa etiam improbis cauillandi eſſet anſa, vtrique periculo optimis remediis Deus occurrit. (*2. Authoritas.*) Dum refert Moſes quid trecentis ferè antè annis cæleſti afflatu pronuntiaſſet Iacob de poſteris ſuis, quomodo tribum ſuam nobilitat? Imò eam notat æterna infamia in perſona Leui. (Gen. 49. 5. 6.) Simeon, inquit, & Leui vaſa iniquitatis: in conſilium eorum non veniat anima mea, nec in arcanum eorum lingua mea. Certè potuit dedecus illud ſilere, non tantùm vt patri ſuo parceret, ſed ne ſeipſum cum tota familia aſpergeret eiuſdem ignominiæ parte. Quomodo ſuſpectus eſſe poterit qui primum familię ex qua oriundus erat, authorem Spiritus ſancti oraculo deteſtabilem fuiſſe vltrò prædicans, neque priuatim ſibi conſulit, neque recuſat ſubire inuidiam apud gentiles ſuos, quibus haud dubiè hoc moleſtum erat? Quum etiam impium Aaronis germani fratris & Mariæ ſororis murmur commemorat, (Num. 12. 1.) dicemúſne ex carnis ſuæ ſenſu loqui, an parere Spiritus ſancti imperio? Adhæc quum ſumma eius eſſet authoritas, cur ſaltem ius ſummi Sacerdotij non relinquit filiis ſuis, ſed in vltimum locum eos ablegat? Pauca tantùm ex multis delibo: ſed in ipſa Lege paſſim occurrent multa argumenta quę vendicent plenam fidem, vt abſque controuerſia Moſes quaſi Dei Angelus è cęlo prodeat.

3. Miracula. 5 Iam verò tot ac tam inſignia quæ refert miracula, totidem ſunt Legis ab ipſo latæ proditæque doctrinæ ſanctiones. Nam quòd nube abreptus fuit in montem (Exo. 24. 18.): quòd illic vſque ad diem quadrageſimum humano contubernio exemptus fuit: quòd in ipſa Legis promulgatione facies eius tanquam ſolaribus radiis fulgebat (Exo. 34. 29.): quòd vndique micabant fulgetra: tonitrua & fragores toto aere exaudiebantur (Exo. 19. 16.): tuba etiam nullo humano ore inflata clangebat: quòd tabernaculi ingreſſus nube oppoſita excipiebatur à conſpectu populi (Exo. 40. 34.): quod horrendo Core, Dathan & Abirom, totiúſque impiæ factionis exitio tam mirificè vindicata fuit eius authoritas (Num. 16. 24.): quòd lapis virga percuſſus flumen protinus eiecit (Num. 20. 10.): quòd man è cælo ad eius precationem depluit (Num. 11. 9.): nónne hunc Deus ipſum cælitus commendabat tanquam indubium Prophetam? Siquis obiiciat, me ſumere pro confeſſis quæ controuerſia non careant, (*Obiectioni profana refutatio.*) huius cauilli facilis eſt ſolutio. Nam quum hęc omnia pro concione publicauerit Moſes, quis fingendi locus fuit apud ipſos rerum geſtarum oculatos teſtes? Scilicet prodiiſſet in medium, ac populum infidelitatis, contumacię, ingratitudinis aliorúmque ſcelerum coarguens, ſuam doctrinam ſub ipſorum conſpectu iactaſſet ſancitam fuiſſe iis miraculis quæ ipſi nunquam vidiſſent.

6 Nam & hoc notatu dignum, quoties narrat de miraculis, ſimul odioſè coniungi quæ totum populum ſtimulare ad reclamandum poterant ſi vel minima fuiſſet occaſio. vnde apparet non aliter vt ſubſcriberent fuiſſe adductos, niſi quia plus ſatis conuicti erant ſua experientia. (*Alia obiectio impia. Refutatio.*) Cæterùm quoniam res erat illuſtrior quàm vt profanis ſcriptoribus liberum eſſet negare edita fuiſſe à Moſe miracula, calumniam illis ſuggeſſit pater mendacij, ea magicis artibus adſcribens. (Exo. 7. 11.) Sed qua coniectura magum fuiſſe inſimulant qui tantopere ab hac ſuperſtitione abhorret, vt lapidibus obruere iubeat qui tantùm conſuluerit magos & ariolos? (Leui. 20. 6. Exod. 16. 7.) Certè nemo impoſtor præſtigiis ludit, qui non obſtupefacere vulgi animos ſtudeat captādæ famæ cauſa. Quid autem Moſes? ſe & fratrem Aaronem nihil eſſe clamans, ſed tantùm exequi quę Deus præſcripſit, ſatis abſtergit omnem ſiniſtram notam. Iam ſi res ipſę conſiderentur, quęnam incantatio facere potuit vt man è cælo

è cælo quotidie pluens,ad populum alendum ſufficeret : ſiquis plus iuſta menſura repo-
ſitum haberet, ex ipſa putredine diſceret incredulitatem ſuam diuinitus puniri ? Adde
quòd multis ſeriis probationibus ſic examinari paſſus eſt Deus ſeruum ſuum, vt nunc
obſtrependo nihil proficiant improbi. Quoties enim ſuperbè & petulanter nunc ſurre-
xit totus populus,nunc quidam inter ſe conſpirando,ſanctum Dei ſeruum euertere co-
nati ſunt,eorum furorem præſtigiis eludere qui potuit? Et euentus palam docet,hoc mo
do ſanciram in omnia ſecula fuiſſe eius doctrinam.

Gen. 49. 10. 7 Adhæc quòd tribui Iuda in perſona Patriarchæ Iacob aſſignat principatum, quis 4. *Prophetiæ.*
neget ſpiritu Prophetico factum eſſe : præſertim ſi rem ipſam, vt euentu comprobata
fuit, cogitationi noſtræ ſubiicimus ? Finge Moſen primum eſſe vaticinij authorem : ex *Regni ſceptrū*
quo tamen ſcriptum hoc memoriæ prodidit,prætereunt anni quadringenti quibus nul *tribui Iudæ aſ-*
la eſt in tribu Iuda ſceptri mentio. Poſt Saulem inauguratum videtur regia poteſtas in *ſignatum.* 1.Sam.11.15.
tribu Beniamin reſidere. Quum à Samuele vngitur Dauid, quænam eius transferendæ 1.Sam.16.13.
ratio apparet ? Quis regem ſperaſſet ex plebeia hominis pecuarij domo exiturum ? Et
quum illic ſeptem eſſent fratres, quis minimo natu honorem deſtinaſſet ? Qua deinde
ratione ad ſpem regni peruenit? Quis humana arte vel induſtria vel prudentia guberna-
tam fuiſſe vnctionem dicat,ac non potius vaticinij cæleſtis complementum eſſe? Simi-
liter quæ de Gentibus in fœdus Dei cooptandis,obſcurè licet,prædicit, quum poſt duo *Gentium voca*
ferè annorum millia euenerint, an non diuino afflatu ipſum loquutum eſſe palàm fa- *tio.*
ciunt? Omitto alias prædictiones, quæ diuinam reuelationem ita planè ſpirant vt ſanis
hominibus conſtet Deum eſſe qui loquitur. Breuiter, vnum Canticum illuſtre ſpecu- Deut.32.
lum eſt in quo Deus euidenter apparet.

8 In reliquis autem Prophetis multo etiamnum clarius id cernitur. Pauca tantùm 5. *Aliorū Pro*
exempla deligam,quia in omnibus colligendis nimius eſſet labor. Quum Ieſaię tempo- *phetarum præ*
re pacatum eſſet regnum Iuda, imò quum in Chaldæis aliquid præſidij ſibi repoſitum *dictiones.* *Excidium Hie*
putaret,de excidio vrbis populique exilio concionabatur Ieſaias. Vt demus nondum ſa *roſolymitanū,*
tis clarum ſpecimen fuiſſe diuini inſtinctus,multo antè prædicere quæ tunc videbantur *& reditus po*
fabuloſa, tandem vera apparuerunt : quæ tamen ſimul de redemptione vaticinia edit, *puli ex Baby-*
vnde niſi à Deo profecta fuiſſe dicemus? Cyrum nominat, per quem ſubigendi erant *lone, Cyri ope*
ra. Ieſa.45.1.
Chaldæi, & populus in libertatem aſſerendus. Elapſi ſunt anni plus centum ex quo ita
vaticinatus eſt Propheta priuſquam naſceretur Cyrus. nam hic centeſimo demum an-
no aut circiter poſt illius mortem natus eſt. Nemo diuinare tunc poterat fore aliquem
Cyrum cui cum Babyloniis bellum futurum eſſet: qui tam potenti monarchia ſub ma-
num ſuam redacta, finem Iſraelitici populi exilio imponeret. Nuda hæc narratio, ſine
vllo verborum ornatu, nónne indubia eſſe Dei oracula, non hominis coniecturas, quæ
Ieſaias loquitur,planè demonſtrat? Rurſus quum Ieremias priùs aliquanto quàm popu- Ier.25.11.12.
lus abduceretur, annis ſeptuaginta finiret tempus captiuitatis, reditúmq; & libertatem
indiceret,nónne à Spiritu Dei gubernari eius linguam oportuit? Cuius impudentię erit
negare talibus documentis ſancitam fuiſſe Prophetarum authoritatem,adeóque imple
tum eſſe quod ipſi iactant ad vindicandam ſermonibus ſuis fidem ? Priora ecce vene-
runt,noua annuntio : antequam oriantur,nota vobis faciam. Omitto quod Ieremias & Ieſa.42.9.
Ezechiel, quum tam procul eſſent diſſiti, tamen eodem tempore prophetantes, in di- 6. *Conſenſus.*
ctis omnibus perinde conſentiebant acſi mutuò alter alteri dictaſſet verba. Quid Da- *Danielis pro-*
niel? annon vſque ad annum ferè ſexcenteſimum de rebus futuris prophetias ita con- *phetia illuſtris*
texit acſi hiſtoriam de rebus geſtis & paſſim notis ſcriberet? Hæc ſi probè meditata ha- *cap.9.&c.*
beant pij homines,ad compeſcendos impiorum hominum latratus abundè inſtructi e-
runt.clarior enim eſt iſta demonſtratio quàm vt vllis cauillis ſit obnoxia.

9 Scio quid in angulis obſtrepant quidam nebulones,vt in oppugnanda Dei verita- *Obiectio pri-*
te acumen ingenij ſui oſtentent. Quærunt enim, quis nos certiores fecerit à Moſe & *ma, adu. Mo-*
Prophetis hæc fuiſſe ſcripta quæ ſub eorum nominibus leguntur. Quinetiam quæſtio- *ſen & Pro-*
phetas.
nem mouere audent fueritne vnquam aliquis Moſes. At ſiquis in dubium reuocet fue- *Reſponſio.*
ritne vnquam vel Plato aliquis,vel Ariſtoteles,vel Cicero,quis non colaphis aut flagel-
lis caſtigandam talem inſaniam dicat? Fuit Lex Moſis cæleſti magis prouidentia,quàm
hominum ſtudio mirabiliter conſeruata. Et quanquam negligentia Sacerdotum ad bre 2.Reg.22.8.
ue tempus ſepulta iacuit,ex quo pius rex Ioſias eam inuenit, per continuas ætatum ſuc- 2.Chron.34.
15.
ceſſiones inter manus hominum verſata eſt. Neq; verò quaſi rem ignotam aut nouam
prot

protulit Ioſias,ſed quæ ſemper vulgata fuerat,& cuius tunc celebris erat memoria. Dicatum erat templo volumen prototypon: dicatum regiis archiuis deſcriptũ inde exemplar. tantùm hoc acciderat quòd Sacerdotes Legem ipſam ex ſolenni more publicare deſierant,& populus etiam ipſe vſitatam lectionem neglexerat.Quid quòd nullum ferè ſeculum præterit quo non confirmata renouatáque fuerit eius ſanctio ? an iis incognitus erat Moſes qui Dauidem tractabant?Verùm, vt de omnibus ſimul loquar,certo certius eſt ipſorum ſcripta non aliter perueniſſe ad poſteros quam de manu in manum, vt ita loquar, perpetua annorum ſerie à patribus tradita, qui partim loquentes audierant, partim recenti memoria diſcebant ab auditoribus,fuiſſe ita loquutos. *Deut. 17. 18.19.*

Altera obiectio.

10 Imò quod ex Machabæorum hiſtoria obiiciunt ad eleuandam Scripturæ fidem, tale eſt vt nihil ad eam ſtabiliendam excogitari poſſit aptius. Primùm tamen quem obtendunt colorem diluamus: deinde in eos retorquebimus quam in nos machinam erigunt. Quum Antiochus, inquiunt, libros omnes iuſſerit concremari, vnde prodierunt quæ nunc habemus exemplaria? Ego autem viciſſim interrogo in qua officina tam citò fabricari potuerint. Conſtat enim poſt ſedatam ſæuitiam mox extitiſſe, & à piis omnibus qui in eorum doctrina educati fuerant, familiariter eos nouerant, ſine controuerſia fuiſſe agnitos. Quinetiam quum omnes impij, quaſi facta coniuratione, Iudæis tam proteruè inſultauerint,nemo vnquam illis obiicere auſus eſt falſam librorum ſuppoſitionẽ. Nam qualiſcunque, eorum opinione,ſit religio Iudaica, Moſen tamen ipſius eſſe authorem fatentur. Quid ergo aliud quàm proteruiam ſuam pluſquam caninam produnt iſti blaterones, dum ſuppoſititios libros eſſe mentiuntur, quorum ſacra vetuſtas hiſtoriarum omnium conſenſu approbatur? Sed ne refellendis tam putidis calumniis fruſtra plus operæ impendam,potius hinc reputemus quantam Dominus conſeruandi Verbi ſui curam habuerit, quando ipſum ex truculentia ſæuiſſimi tyranni, quaſi ex præſenti incendio præter ſpem omnium eripuit: quòd pios Sacerdotes aliósque tanta conſtantia inſtruxit, vt non dubitauerint theſaurum hunc vitæ ſuæ diſpendio, ſi opus foret, redemptum,ad poſteros tranſmittere: quòd acerrimam tot præſidum ac ſatellitum conquiſitionem fruſtratus eſt. Quis inſigne ac mirificum Dei opus non agnoſcat, quod ſacra illa monumenta quę prorſus interiiſſe ſibi impij perſuaſerant,mox quaſi poſtliminio redierunt,& quidem maiore cum dignitate?Sequuta eſt enim Græca interpretatio quę per totum orbem ea vulgaret. Neque in eo tantùm apparuit miraculum quòd fœderis ſui tabulas Deus à ſanguinariis Antiochi edictis vindicauit,ſed quòd inter tam multiplices gentis Iudaicæ clades, quibus ſubinde attrita & vaſtata, mox propè ad internecionem redacta fuit,ſaluæ tamen ſuperſtitéſque manſerunt. Lingua Hebræa non ignobilis modò,ſed propè incognita iacebat: & certè,niſi religioni conſultum voluiſſet Deus,in totum periiſſet. Quantum enim ex quo reuerſi ſunt ab exilio Iudæi, à linguæ patriæ genuino vſu deſciuerint,ex eius ſeculi Prophetis apparet:quod ideò notatu vtile eſt, quia ex hac comparatione clarius elicitur Legis & Prophetarum antiquitas. Et per quos ſalutis doctrinam in lege & Prophetis comprehenſam nobis Deus ſeruauit, vt Chriſtus ſuo tempore pateſieret? Per infeſtiſſimos Chriſti ipſius hoſtes Iudæos:quos meritò Eccleſiæ Chriſtianę librarios Auguſtinus ideò appellat,quia nobis ſubminiſtrarunt lectionem cuius ipſi vſum non habent.

1.Mach.1.59. *Reſponſio.* *De admirabili prouidentia Dei in libris ſacris per tot ſecula conſeruãdis ac conſeruatis inter tot hoſtes & tam ſæuas perſequutiones* *Græca interpretatio.* *Iudæorum diligentia.*

Speciales probationes ex nouo Teſtamento.

11 Porrò ſi ad nouum teſtamentum venitur, quàm ſolidis fulturis nititur eius veritas? Hiſtoriam humili abiectóque ſermone tres Euangeliſtæ recitant. faſtidio eſt multis ſuperbis iſta ſimplicitas: nempe quoniam ad præcipua doctrinæ capita non attendunt, ex quibus colligere facilè eſſet eos ſupra humanum captum de cæleſtibus myſteriis diſſerere. Certe quicunque ingenui pudoris gutta præditi erunt,lecto primo capite Lucæ pudeſient. Iam Chriſti conciones, quarum ſumma à tribus illis Euangeliſtis perſtringitur,omni contemptu eorum ſcripta facilè eximunt. Iohannes autem è ſublimi tonans, quos non cogit in obſequium fidei, eorum peruicaciam quolibet fulmine validius proſternit.Prodeant in medium omnes iſti naſuti cenſores,quibus ſumma voluptas eſt Scripturę reuerentiam ex ſuis& aliorũ cordibus excutere.legant Iohannis Euangelium:velint nolint, illic reperient mille ſentẽtias quæ ſaltem eorum ſocordiam expergefaciant: imò quæ eorum conſcientiis ad cohibendos eorum riſus horribile inurant cauterium. Eadem Pauli &Petri ratio eſt,in quorũ ſcriptis quamuis maior pars cęcutiat,ipſa tamen cæleſtis maieſtas deuinctos ſibi omnes & quaſi conſtrictos tenet. Vnũ verò hoc eorum doctr

1. Euangeliſtarum ſermonis harmonia & ſublimitas in ſcribendo ſimplicitas. *2. Ioannis, Pauli & Petri maieſtas.* *3. Apoſtolorum vocatio.*

doctrinam ſupra mundum ſatis ſuperque attollit, quòd Matthæus ad menſæ ſuæ quæſtum antea affixus, Petrus & Ioannes in nauiculis ſuis verſati, omnes craſſi idiotæ nihil didicerant in hominum ſchola quod aliis traderent. Paulus verò non tantum ex profeſſo hoſte, ſed etiam ſæuo & ſanguinario, conuerſus in nouum hominem, ſubita & inſperata mutatione oſtendit cæleſti imperio ſe compulſum doctrinam quam oppugnauerat aſſerere. Negent canes iſti Spiritum ſanctum ſuper Apoſtolos delapſum eſſe, vel ſaltem hiſtoriæ fidem abrogent: res tamen palàm clamitat à Spiritu fuiſſe edoctos, qui antè in ipſa plebe contemptibiles, repentè de cæleſtibus myſteriis tam magnificè diſſerere cœperunt.

4. Pauli conuerſio.

12 Adde quòd aliæ quoque ſunt optimæ rationes cur pondere ſuo non careat Eccleſiæ conſenſus. Neque enim pro minimo ducendum eſt, ex quo Scriptura publicata fuit, tot ſeculorum voluntates conſtanter in eius obedientiam conſenſiſſe: & vtcunque miris modis eam vel opprimere, vel euertere, vel inducere prorſus & ex hominum memoria obliterare Satan cum toto mundo conatus ſit, ſemper tamen inſtar palmæ ſuperiorem euaſiſſe, & inexpugnabilem perſtitiſſe. Siquidem nemo ferè excellentiore ingenio, vel ſophiſta, vel rhetor olim fuit, qui vim ſuam aduerſus ipſam non intenderet: nihil tamen profecerunt omnes. In eius excidium vniuerſa terræ potentia ſe armauit: & in fumum abierunt omnes eius conatus. Quomodo tam validè vndequaque impetita reſtitiſſet, nonniſi humano freta præſidio? Quin magis hoc ipſo à Deo eſſe conuincitur, quòd reluctantibus humanis omnibus ſtudiis, ſua tamen virtute vſque emerſerit. Adde etiam huc, quòd non vna ciuitas, non gens vna in eam recipiendam & amplexandam conſpirauit: ſed quàm longè latéque patet terrarum orbis, variarum gentium, quibus alioqui nihil inter ſe commune erat, ſancta conſpiratione ſuam authoritatem adepta eſt. Porrò quum plurimum nos mouere debeat talis conuenientia tam diuerſorum animorum, & rebus omnibus alioqui inter ſe diſſidentium, quando eam nonniſi cæleſti numine conciliatam apparet: non parum tamen grauitatis illi accreſcit, dum intuemur in eorum pietatem qui ſic conueniunt, non omnium quidem, ſed quibus, ceu luminibus, fulgere Eccleſiam ſuam Dominus voluit.

Ex hiſtoria Eccleſiaſtica probationes.

1. Perpetuus Eccleſiæ conſenſus in recipienda & conſeruanda veritate.

2. Ipſius veritatis inuictum robur.

3. Piorum (toto modo alioqui inter ſe diſſidentium) conuenientia.

4. Eruditorum virorum pia profeſſio.

13 Iam quanta ſecuritate nos ei doctrinæ nomen dare par eſt, quam tot ſanctorum virorum ſanguine ſancitam ac teſtificatam videmus? Illi pro ſemel ſuſcepta non dubitarunt mortem animoſè & intrepidè, atque adeo magna alacritate oppetere: nos cum tali arrhabone ad nos tranſmiſſam, qui non certa & inconcuſſa perſuaſione ſuſciperemus? Non ergo eſt mediocris Scripturæ approbatio, tot teſtium ſanguine fuiſſe obſignatam: præſertim dum reputamus, eos mortem ad reddendum fidei teſtimonium oppetiiſſe, non fanatica intemperie, qualiter interdum erratici ſpiritus ſolent: ſed firmo conſtantíque, ſobrio tamen Dei zelo. Aliæ ſunt nec paucæ nec inualidæ rationes, quibus ſua Scripturæ dignitas ac maieſtas non modò aſſeratur piis pectoribus, ſed aduerſus calumniatorum technas egregiè vindicetur: ſed quæ non ſatis per ſe valeant ad firmam illi fidem comparandam, donec eius reuerentiam cæleſtis Pater, ſuo illic numine patefacto, omni controuerſia eximit. Quare tum verè demum ad ſaluificam Dei cognitionẽ Scriptura ſatisfaciet, vbi interiori Spiritus ſancti perſuaſione fundata fuerit eius certitudo. Quæ verò ad eam confirmandam humana extant teſtimonia, ſic inania non erunt, ſi præcipuum illud & ſummum, velut ſecundaria noſtræ imbecillitatis adminicula, ſubſequãtur. Sed ineptè faciunt qui probari volunt infidelibus, Scripturam eſſe verbum Dei: quod niſi fide, cognoſci nequit. Meritò itaque Auguſtinus, qui pietatem & pacem mentis debere præcedere admonet, vt de tantis rebus aliquid homo intelligat.

5. Martyrum conſtantia.

Concluſio, tum demum cauſinandi teſtimonia ſore manca, dummodo interna Spiritus S. perſuaſione fundata fuerit in cordibus hominum Scripturæ certitudo.

Lib. de vtilitate credendi.

CAPVT IX.

Omnia pietatis principia euertere fanaticos, qui, poſthabita Scriptura, ad reuelationem tranſuolant.

Vide Caluin. in inſtructione aduerſ. Libertinos, cap. 9. & 10.

Porro qui repudiata Scriptura, neſcio quam ad Deum penetrandi viam imaginantur, non tam errore teneri quàm rabie exagitari putandi ſunt. Emerſerunt enim nuper vertiginoſi quidam, qui Spiritus magiſterium faſtuoſiſſimè obtendentes, lectionem ipſi omnem reſpuunt, & eorum irrident ſimplicitatem qui emortuam & occidentem, vt ipſi vocant, literam adhuc conſectantur. Sed velim ab ipſis ſcire quiſnam ſit iſte ſpiritus cuius afflatu eò ſublimitatis euehuntur, vt Scripturæ doctrinam ceu puerilem & humilem deſpicere auſint. Nam ſi Chriſti Spiritum

Libertinorum, qui ſe ſpirituales cognominãt, ingenium & error paucis deſcribitur.

Refutantur. 1. Apoſtoli & veri Chriſtiani e-

mnes verbum Dei ſcriptum amplexi ſunt. tum eſſe reſpondent, per quàm ridicula eſt eiuſmodi ſecuritas: ſiquidē Apoſtolos Chriſti, aliósque in prima Eccleſia fideles non alio ſpiritu illuminatos fuiſſe, vt opinor, concedent. Atqui nullus eorum verbi Dei contemptum inde didicit, ſed vnuſquiſque potiùs maiore reuerentia imbutus fuit: quemadmodum eorum ſcripta luculentiſſimè te- *Confirmatio ex verbis Ieſ. 59. 21. poſita.* ſtantur. Et ſanè ſic per os Ieſaiæ prædictum fuerat. Neque enim vbi dicit, Spiritus meus qui in te eſt, & verba quæ poſui in ore tuo non diſcedent ab ore tuo, neque ab ore ſeminis tui in perpetuum, veterem populum externæ doctrinæ aſtringit acſi elementarius eſſet: quin potius veram hanc & plenam ſub Chriſti regno fœlicitatem nouæ Eccleſiæ fore docet, vt non minus voce Dei quàm Spiritu regatur. vnde colligimus, nefando ſacrilegio diuelli ab iſtis nebulonibus quæ inuiolabili nexu Propheta coniunxit. Huc *Altera, ab exemplo & dictis Pauli.* adde quòd Paulus in tertium vſque cælum raptus, non deſtitit tamen proficere in doctrina Legis & Prophetarum: ſicuti & Timotheum ſingularis pręſtantię doctorem hor- *1.Tim.4.13.* tatur vt lectioni attendat. Ac memoratu dignum eſt elogium illud quo Scripturam *2.Tim.3.16.* ornat, vtilem eſſe ad docendum, monendum, arguendum, quo perfecti reddantur ſerui Dei. Quàm diabolici furoris eſt caducum vel tēporalem Scripturę vſum fingere, quę ad *2. Chriſti ſpiritus verbi ſcripti doctrinam in mentibus piorum obſignat.* vltimam vſque metam filios Dei deducit? Deinde & hoc mihi reſponderi ab ipſis velim, an alium hauſerint ſpiritum ab eo quē diſcipulis ſuis Dominus promittebat. Tametſi extrema inſania vexantur, non tamen eos tanta vertigine puto raptari vt id iactare auſint. Qualem autem fore promittendo denuntiabat? nempe qui non à ſeipſo lo- *Iohan.13.10.* queretur, ſed ſuggereret eorum animis & inſtillaret quæ ipſe per verbum tradidiſſet. Non ergo promiſſi nobis Spiritus officium eſt, nouas & inauditas reuelationes confingere, aut nouum doctrinæ genus procudere, quo à recepta Euangelij doctrina abducamur: ſed illam ipſam quæ per Euangelium commendatur, doctrinam mentibus noſtris obſignare.

2 Vnde facilè intelligimus, Scripturæ & lectioni & auſcultationi eſſe ſtudioſè in- *2.Pet.1.19.* cumbendum, ſi quem à Spiritu Dei vſum ac fructum percipere libet (ſicuti etiam laudat Petrus eorum ſtudium qui attenti ſunt ad Propheticam doctrinam, quæ tamen videri poterat loco ceſſiſſe poſt exortam Euangelij lucem) contrà verò, ſiquis ſpiritus, pręterita verbi Dei ſapientia, aliam doctrinam nobis ingerit, eum meritò vanitatis ac menda- *3. Satanę præſtigiæ niſi verbi ſcripti auxilio detegi nequeunt.* cij ſuſpectum eſſe debere. Quid enim? quum ſe Satan in angelū lucis transfiguret, quam authoritatem habebit apud nos Spiritus niſi certiſſima nota diſcernatur? Et ſanè perſpicuè nobis deſignatus eſt voce Domini: niſi quia ſponte in ſuum exitium errare affe- *1. Obiectio Libertinorum.* ctant miſeri iſti, dum Spiritum à ſeipſis potius quàm ab ipſo quęrunt. At verò indignum *Reſponſio.* eſſe cauſantur, Spiritum Dei, cui ſubiicienda ſunt omnia, Scripturæ ſubiacere. Quaſi verò ſit hoc ignominioſum Spiritui ſancto, ſibi eſſe vbique parem & conformem, ſibi per omnia conſtare, nuſquam variare. Equidem ſi ad humanam, vel angelicam, vel alienam quamuis regulam exigeretur, cenſendus tum eſſet, in ordinem, adde etiam ſi placet, in ſeruitutem redigi. ſed dum ſibiipſi comparatur, dum in ſeipſo conſideratur, quis ideo dicet irrogari ei iniuriam? Atqui ita ad examen reuocatur: fateor: ſed quo ſuam apud nos maieſtatem ſanciri voluit. Nobis abunde eſſe debet, ſimul atque ſe nobis inſinuat. Verùm ne ſub titulo ſuo Satanæ ſpiritus obrepat in ſua imagine quam Scripturis impreſſit, vult à nobis recognoſci. Scripturarum author eſt: varius diſſimiliſque eſſe non poteſt. Qualem igitur ſe illic ſemel prodidit, talis perpetuò maneat oportet. Hoc contumelioſum illi non eſt: niſi fortè honorificum ducamus à ſeipſo deſciſcere & degenerare.

2. Obiectio petita ex verbis Apoſtoli. 3 Quòd verò literæ occidenti nos incubare cauillantur, in eo pœnas luunt contem- *2.Cor.3.6.* ptæ Scripturæ. Satis enim conſtat Paulum illic aduerſus pſeudoapoſtolos contendere, *Reſponſio, quæ mentem Pauli aperit.* qui quidem Legem citra Chriſtum commendantes, à Noui teſtamenti beneficio populum auocabant, quo paciſcitur Dominus ſe Legem ſuam in fidelium viſcera inſculpturum, & cordibus inſcripturum. Emortua eſt igitur litera, & ſuos lectores necat lex Domini, vbi & Chriſti gratia diuellitur, & intacto corde, auribus tantùm inſonat. Verùm ſi per Spiritum efficaciter cordibus imprimitur, ſi Chriſtum exhibet: Verbum eſt vitæ, conuertens animas, ſapientiam præſtans paruulis, &c. Quinetiam eodem loco prę- *2.Cor.3.8.* dicationem ſuam Apoſtolus miniſterium Spiritus vocat: nimirum ſignificans, ita ſuæ *Inſtantię ſolutio, quæ oſten-* quam in Scripturis expreſſit, veritati inhærere Spiritum ſanctum, vt vim tum demum ſuam proferat atque exerat vbi ſua conſtat Verbo reuerentia ac dignitas. Nec his repu-

gnat

gnat quod nuper dictum eſt, Verbum ipſum non valde certum nobis eſſe niſi Spiritus teſtimonio confirmetur. Mutuo enim quodam nexu Dominus Verbi Spiritúſq; ſui certitudinem inter ſe copulauit: vt ſolida Verbi religio animis noſtris inſidat, vbi affulget Spiritus qui nos illic Dei faciem contemplari faciat: vt viciſſim nullo hallucinationis timore Spiritum amplexemur, vbi illum in ſua imagine, hoc eſt in Verbo, recognoſcimus. Ita eſt ſanè. Non Verbum hominibus ſubitæ oſtentationis cauſa in medium protulit Deus, quod Spiritus ſui aduentu extemplò aboleret, ſed eundem Spiritum cuius virtute Verbum adminiſtrauerat, ſubmiſit, qui ſuum opus efficaci Verbi confirmatione abſolueret. In hunc modum Chriſtus diſcipulis duobus ſenſum aperiebat: nō vt abiectis Scripturis per ſe ſaperent: ſed vt Scripturas intelligerent. Similiter Paulus, dum hortatur Theſſalonicenſes ne Spiritum extinguant, non ſublimiter eos arripit ad inanes ſine Verbo ſpeculationes: ſed continuò ſubiicit, non ſpernendas prophetias. Quo proculdubiò innuitur, Spiritus lucem præfocari ſimul atque in contemptum veniunt prophetiæ. Quid ad hæc timidi iſti ἐνθουσιασταὶ, qui hanc vnam reputant eximiam illuminationem, vbi ſecurè omiſſo ac valere iuſſo Dei verbo, quicquid ſtertendo conceperint, non minus confidenter quàm temere arripiunt? Filios certe Dei longè alia decet ſobrietas: qui vt omni veritatis luce, ſine Dei Spiritu, orbatos ſe vident, ita non ignorant, Verbum eſſe organum quo Spiritus ſui illuminationem fidelibus Dominus diſpenſat. Alium enim Spiritum neſciunt quàm qui in Apoſtolis habitauit & loquutus eſt: cuius oraculis aſſiduè ad Verbi audientiam reuocantur.

Dicitur Spiritus & verbi ſcripti vinculum indiſſolubile.

Luc.24.27.

1.Theſſ.5.19. 20.

Libertinorum ebrietas ſuperba.

CAPVT X.

Scripturam, vt omnem ſuperſtitionem corrigat, verum Deum excluſiuè opponere diis omnibus Gentium.

SEd enim quoniam Dei notitiam, quæ in mundi machina vniuerſíſque creaturis non obſcurè alioqui proponitur, familiarius tamen etiamnum & clarius Verbo docuimus explicari: iam operæpretium eſt expendere ecquid ſe talem Dominus in Scriptura nobis repræſentet qualem in operibus ſuis delineari, prius viſum eſt. Longa certe materia: ſiquis in ea diligentius tractanda immorari velit. At ego velut indicem propoſuiſſe contentus ero, quo monitæ piæ mentes, quid potiſſimum in Scripturis de Deo inueſtigādum ſit norint, & ad certum eius inquiſitionis ſcopum dirigantur. Nondum attingo peculiare fœdus quo genus Abrahæ à reliquis Gētibus diſtinxit. Nam gratuita adoptione recipiens in filios qui hoſtes erant, Redemptor iam tunc apparuit: nos autem adhuc in ea notitia verſamur quę in mundi creatione ſubſiſtit, neque aſcendit ad Chriſtum Mediatorem. Etſi autem paulo pòſt quoſdam ex nouo teſtamento locos citare operæpretium erit (ſicuti etiam inde & potentia Dei creatoris, & prouidentia in primæ naturę conſeruatione probatur) lectores tamen monitos volo quid nunc agere mihi propoſitum ſit, ne fines ſibi præſcriptos tranſiliant. denique tenere in præſentia ſufficiat quomodo Deus cæli & terræ opifex mundum à ſe conditum gubernet. Paſſim verò celebratur & paterna eius bonitas, & voluntas ad beneficentiam procliuis: & exempla traduntur ſeueritatis, quæ iuſtum ſcelerum vltorem eſſe oſtendunt, præſertim vbi tolerantia ſua contra obſtinatos nihil proficit.

Ad dei notitiam explicandam conuerſio, in qua oſtenditur verum ſe talem in ſcriptura nobis exhiberi qualem in operibus ſuis delineatur.

2 Certis quidem locis dilucidæ magis deſcriptiones nobis proponuntur, quibus
Exo.34.6 εἰκονικῶς viſenda exhibetur germana eius facies. Nam quum eam deſcriberet Moſes, videtur ſanè voluiſſe breuiter comprehendere quicquid de ipſo intelligi ab hominibus fas eſſet. Iehouah, inquit, Iehouah, Deus miſericors & clemens, patiens, & multæ miſerationis, ac verax, qui cuſtodis miſericordiam in millia, qui aufers iniquitatem & ſcelera, apud quem innocens non erit innocens, qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus. Vbi animaduertamus eius æternitatem & αὐτουσίαν, magnifico illo nomine bis repetito, prædicari: deinde commemorari eius virtutes, quibus nobis deſcribitur non quis ſit apud ſe, ſed qualis erga nos: vt iſta eius agnitio viuo magis ſenſu, quàm vacua & meteorica ſpeculatione conſtet. Virtutes porrò eaſdē hîc enumerari audimus quas notauimus in cælo & terra relucere: clementiam, bonitatem, miſericordiam, iuſtitiam, iudicium, veritatem. Nam virtus & potentia ſub titulo Elohim continetur. Iiſdem etiam epithetis illum inſigniunt Prophetæ, quum ad plenum volunt ſanctum eius nomen illuſtrare. Ne multa cōgerere cogamur, in præſentia nobis Pſalmus vnus ſufficiat: in quo tam exactè ſumma omnium eius virtutum recenſetur, vt nihil omiſſum videri queat,

Nempe æternum, bonum, qui faciat miſericordiam, iudicium, & iuſtitiam in veritate, vt Moſes, Dauid & Ieremias teſtantur.

Horum Dei attributorū explicatio.

Pſal.145.

Et nihil tamen illic ponitur quod non liceat in creaturis contemplari. Adeò talem ſentimus, experientia magiſtra, Deum, qualẽ ſe verbo declarat. Apud Ieremiam, vbi pronuntiat qualis agnoſci à nobis velit, deſcriptionem proponit nõ ita plenam, ſed eodem planè recidentem. Qui gloriatur, inquit, in hoc glorietur, quòd me nouerit Dominum qui facio miſericordiam, iudicium, & iuſtitiam in terra. Tria certè hæc apprimè nobis cognitu ſunt neceſſaria: Miſericordia, qua ſola conſiſtit noſtra omnium ſalus: Iudicium, quod in flagitioſos quotidie exercetur, & grauius etiam eos manet in æternum exitium: Iuſtitia, qua conſeruantur fideles, & benigniſſimè fouentur. Quibus comprehenſis, te abundè habere vaticinium teſtatur quo poſſis in Deo gloriari. Neque tamen ita omittuntur aut veritas eius, aut potentia, aut ſanctitas, aut bonitas. Quòmodo enim conſtaret, quæ hic requiritur iuſtitiæ, miſericordiæ, iudicij eius ſcientia, niſi veritate eius inflexibili niteretur? Et quomodo crederetur terram iudicio & iuſtitia moderari, niſi intellecta eius virtute? Vnde autem, niſi ex bonitate, miſericordia? Si denique viæ omnes eius ſunt miſericordia, iudicium, iuſtitia, in illis quoque & ſanctitas conſpicua eſt. Porrò non in alium ſcopum deſtinatur, quæ in Scripturis nobis proponitur Dei notitia, quàm quæ in creaturis impreſſa nitet: nempe ad Dei timorem primùm, deinde ad fiduciam nos inuitat: quo ſcilicet & perfecta vitæ innocentia, & non ſimulata obedientia colere illum diſcamus: tum ab eius bonitate toti dependere.

Iere.9.24.

Vſus huius notitiæ.

3 Sed hic ſummam generalis doctrinæ colligere propoſitum eſt. ac primò quidem obſeruent lectores, Scripturam vt ad verum Deum nos dirigat, diſertè excludere ac reiicere deos omnes Gẽtium, quia ſeculis ferè omnibus paſſim adulterata fuit religio. Verum quidem eſt, vnius Dei nomen vbique fuiſſe notum ac celebre. Nam qui ingentem deorum turbam colebãt, quoties ex genuino naturæ ſenſu loquuti ſunt, acſi vnico Deo contenti eſſent, ſimpliciter vſi ſunt Dei nomine. atque hoc prudenter notauit Iuſtinus martyr, qui in hunc finem librum compoſuit De monarchia Dei, vbi ex plurimis teſtimoniis oſtendit vnitatem Dei fuiſſe omnium cordibus inſculptam. Idem etiam Tertullianus ex communi ſermone probat. Sed quia omnes ad vnum vanitate ſua vel tracti vel prolapſi ſunt ad falſa commenta, atque ita euanuerunt eorum ſenſus, quicquid naturaliter ſenſerunt de vnico Deo non vltrà valuit niſi vt eſſent inexcuſabiles. Nam & ſapientiſſimi quique eorum vagum mentis ſuæ errorem palàm aperiunt, vbi Deum quempiam ſibi adeſſe cupiunt: & ita votis inuocant incertos deos. Adde quòd multiplicem Dei naturam imaginando, licet minus abſurdè quàm rude vulgus de Ioue, Mercurio, Venere, Minerua & aliis ſentirent, non fuerunt ipſi quoque immunes à Satanæ fallaciis. ac iam alibi diximus, quæcunque effugia argutè excogitarunt Philoſophi, crimen defectionis non diluere quin ab omnibus corrupta fuerit Dei veritas. Hac ratione Habacuc, vbi idola omnia damnauit, Deum in templo ſuo quærere iubet, ne alium admitterent fideles quàm qui ſe verbo ſuo patefecerat.

Scriptura autem vt ad verum Deum nos dirigat, diſertè excludit deos gentium, qui vnitatem Dei quodammodo agnouerunt.

Lib. de Idololatria. Vide etiam Auguſtino. epiſt. 43. & 44.

Habac. 2.20.

CAPVT XI.

Deo tribuere viſibilem formam nefas eſſe, ac generaliter deficere à vero Deo quicunque idola ſibi erigunt.

Tres ſunt huius capitis partes præcipuæ.

1 Refutantur qui Deo formam viſibilem affingunt, ſect. 1. & 2. addita reſponſione ad eorum obiectionem qui certis ſignis Deum numinis ſui præſentiam exhibuiſſe audientes, inde errori ſuo quærunt patrocinium, ſect. 3. & 4. deinde variis argumentis (ſect. 5. 6. 7.) ſic ſatis tritæ obiectioni ex Gregorio, Libros idiotarum eſſe imagines.

2 De idolorum ſeu imaginum origine & adoratione a Papiſtis reapſe comprobata, ſect. 8. 9. 10. effugiũmque illorum 11. ſectione exploditur.

3 De vſu & abuſu imaginum, ſect. 12. An in templis Chriſtianorum eas habere expediat, ſect. 13. Tandem Synodi Nicenæ, pro imaginibus contra Dei veritatem, non ſine Chriſtiani nominis opprobrio, ineptè admodum litigantis, refutatio ſubiungitur.

VErum vt Scriptura, rudi craſſóque hominum ingenio conſulens, popularitet loqui ſolet, vbi verum Deum à falſis diſcernere vult, idolis pręcipuè eum opponit. non quòd probet quæ ſubtilius & elegantius à Philoſophis traduntur, ſed quo melius detegat mundi ſtultitiam, imò amentiam in quærendo Deo, quamdiu ſuis quiſq; ſpeculationibus adhæret. Excluſiua igitur definitio quæ paſſim occurrit in nihilum redigit quicquid diuinitatis propria opinione ſibi fabricant homines: quia Deus ipſe ſolus eſt de ſe idoneus teſtis. Interea quum hic brutus ſtupor totum orbem occupauerit, vt viſibiles Dei figuras appeterent, atque ita ex ligno, lapide, auro

Deus idolis opponitur, vt eum eſſe ſolum de ſe teſte idoneum omnes intelligant.

Vetat autem, & verbis expreſſis, ne ipſi

auro, argento, aliáve mortua & corruptibili materia formarent deos, tenendum nobis eſt hoc principium, impio mendacio corrumpi Dei gloriam quoties ei forma vlla affingitur. Itaque Deus in Lege poſtquam ſibi vni aſſeruit Deitatis gloriam, vbi docere vult quem cultum probet vel repudiet, mox adiungit: Non facies tibi ſculptile, neque ſimilitudinem vllam: quibus verbis licentiam noſtram coercet, ne ipſum vlla viſibili effigie repræſentare tentemus. ac formas omnes breuiter enumerat, quibus iam olim cœperat eius veritatem in mendacium conuertere ſuperſtitio. Scimus enim Solem adoratum fuiſſe à Perſis. quotquot etiam aſtra in cælo cernebant ſtultæ Gentes, totidem ſibi finxerunt deos. Iam nullum propè animal fuit quod Ægyptiis non eſſet Dei figura. Græci verò ſupra alios ſapere viſi ſunt, quòd ſub humana forma Deum colerent. Atqui imagines Deus inter ſe non comparat, quaſi altera magis, altera minus conueniat: ſed abſq; exceptione repudiat ſimulachra omnia, picturas, aliáque ſigna quibus eum ſibi propinquum fore putarunt ſuperſtitioſi.

quis vlla viſibili ſpecie repræſentare ten tet.

Exod. 20. 4.

Maximus Tyrius Platonic. Serm. 38.

Deu. 4. 15. 2 Id colligere promptum eſt ex rationibus quas prohibitioni adiungit. Primum apud Moſen, Memento quòd Iehouah loquutus tibi ſit in valle Horeb: vocem audiſti, corpus non vidiſti. obſerua ergo teipſum, ne fortè deceptus, facias tibi vllam ſimilitudinem, &c. Videmus vt apertè vocem ſuam opponat Deus omnibus figuris: vt ſciamus à Deo deſciſcere quicunque viſibiles eius formas appetunt. Ex Prophetis ſufficiet vnus Ieſaias qui in hac demonſtratione plurimus eſt, vt doceat indecora & abſurda fictione fœdari Dei maieſtatem, dum incorporeus materiæ corporeæ, inuiſibilis viſibili ſimulachro, ſpiritus re inanimata, immenſus exigui ligni, lapidis, vel auri fruſto aſſimilatur. In eundem quoque modum ratiocinatur Paulus: Genus quum ſimus Dei, non exiſtimandum auro, & argento, aut lapidi arte ſculpto, aut inuento hominis Diuinum eſſe ſimile. Vnde conſtat, quicquid ſtatuarum erigitur vel imaginum pingitur ad Deum figurandum, ſimpliciter ei diſplicere ceu quædam maieſtatis ſuæ dedecora. Et quid mirum ſi hæc è cælo Spiritus ſanctus oracula detonet, quum ad talem confeſſionem è terra eden dam miſeros quoque & cæcos idololatras cogat? Nota eſt illa Senecæ querimonia, quæ apud Auguſtinum legitur: Sacros (inquit) immortales, inuiolabiléſque deos in materia viliſſima, atque ignobili dedicant, illíſque hominum & ferarum habitus induunt: quidam verò mixto ſexu, & diuerſis corporibus: ac numina vocant quæ ſi accepto ſpiritu occurrerent, monſtra haberentur. vnde rurſus palàm apparet, friuolo cauillo elabi imaginum patronos, qui obtendunt Iudæis fuiſſe vetitas quòd ad ſuperſtitionem procliues eſſent. Quaſi verò ad gentem vnam pertineat quod Deus ex æterna ſua eſſentia, & con tinuo naturæ ordine, adducit. Neque verò Iudæos Paulus alloquebatur, ſed Athenienſes, quum errorem in Deo figurando refelleret.

Iſa. 40. 18. & 41. 7. 29 & 45. 9. & 46. 5.

Act. 17. 29.

Rationes huius prohibitionis extant apud Moſen, Ieſaiam & Paulũ: quibus additur Ethnici hominis querimonia, vt idolorum cultores pudefaciant.

Lib. 6. de Ciuit. Dei, c. 10.

3 Exhibuit quidem interdum Deus certis ſignis numinis ſui præſentiam, vt diceretur ſpectari facie ad faciem: ſed omnia quæ vnquam edidit ſigna, aptè quadrabant ad rationem docendi, & ſimul apertè monebant homines de incomprehenſibili eius eſſentia. Nubes enim & fumus & flamma, quanquam ſymbola erant cæleſtis gloriæ, quaſi iniecto fræno cohibebát omnium mentes ne penetrare altius tentarent. Quare ne Moſes quidé (cui tamen præ aliis familiariſſimè ſe patefecit) precibus adeptus eſt vt faciem illam cerneret. quin reſponſum accepit, non eſſe hominem tanti fulgoris capacem. Apparuit Spiritus ſanctus ſub ſpecie columbæ: ſed dum protinus euanuit, quis non videt, vnius momenti ſymbolo admonitos eſſe fideles Spiritum inuiſibilem credendum eſſe? vt eius virtute & gratia contenti, nullam ſibi externam figuram accerſerent. Nam quòd ſub forma hominis Deus interdũ apparuit, preludium fuit futuræ in Chriſto reuelationis. Itaq; hoc prætextu minimè licuit Iudæis abuti vt ſibi deitatis ſymbolum erigerent ſub humana figura. Propitiatorium quoq;, vnde ptęſentiam virtutis ſuę ſub lege exeruit Deus, ſic compoſitum erat vt innueret optimum diuinitatis aſpectum hunc eſſe, dum animi ſupra ſe admiratione efferuntur. Cherubim ſiquidem alis extentis illud operiebant: velum obtegebat: locus ipſe procul recõditus ſatis per ſe occulebat. Proinde inſanire eos minimè obſcurum eſt qui ſimulachra Dei & Sanctorum exemplo illorũ Cherubim defendere conantur. Quid enim obſecro volebát imagunculæ illæ, niſi imagines repræſentandis Dei myſteriis non eſſe idoneas? quando in hoc formatæ erant, vt alis velantes propitiatorium, non oculos modò humanos, ſed omnes ſenſus prohiberent à Dei intuitu: atque ita temeritatem corrigerent. Huc accedit quòd Prophetæ Seraphim

Obiectionis, ex variis locis apud Moſen petitę, conſideratio.

Deut. 4. 11.

Exo. 33. 13.

Matth. 3. 16.

De apparitionibus Dei.

Exo. 25. 17. 18 21.

Cherubim imagines non eſſe idoneas repræſentandis Dei myſteriis oſtendunt.

Ieſa. 6. 2. 1, 6.

ſibi in viſione oſtenſos velata facie nobis pingunt: quo ſignificant tantum eſſe diuinæ gloriæ fulgorem vt Angeli quoque ipſi à recto intuitu arceantur, & tenues eius ſcintillæ, quæ in Angelis emicant, ab oculis noſtris ſint ſubductæ. Quanquam Cherubim de quibus nunc agitur, ad veterem Legis pædagogiam pertinuiſſe agnoſcunt quicunque rectè iudicant. Ita in exemplum eos trahere quod noſtræ ætati ſeruiat, abſurdū eſt. Præteriit enim ſeculum illud puerile, vt ita loquar, cui eiuſmodi rudimenta deſtinata erant. Ac ſanè pudendum eſt, profanos ſcriptores magis dextros eſſe Legis Dei interpretes quàm Papiſtas. Iudæis per ludibrium exprobrat Iuuenalis, quòd puras nubes & cœli numen adorent. Peruersè quidem & impiè: verius tamen loquitur, Dei effigiem apud illos extare negans, quàm Papiſtæ, qui viſibilem aliquam Dei effigiem fuiſſe garriunt. Quòd autem populus ille feruida celeritate ſubinde ad idola ſibi quærenda prorupit, non aliter quàm aquæ ex magna ſcaturigine violento impetu ebulliunt: hinc potius diſcamus quanta ſit ingenij noſtri ad idololatriam propenſio, ne vitij communis culpam reijciendo in Iudæos ſub vanis peccandi illecebris mortiferum ſomnum dormiamus.

Præterea ad veterem legis pædagogiam pertinuerunt.

Satyra 14.

Idolorum materia, idololatrarum de Deo figmentum ſatis ſuperque refellit.

4 Eodem tendit illud, Simulachra Gentium argentum & aurum, opera manuum hominum: quia & ex materia colligit Propheta, non eſſe deos quorum effigies aurea eſt vel argentea: & pro confeſſo ſumit, quicquid proprio ſenſu concipimus de Deo, inſipidum eſſe figmentum. Aurum potius & argentum nominat, quàm lutum vel lapidem, ne vel ſplendor vel pretium idolis reuerentiam conciliet. Concludit tamen in genere, nihil minus eſſe probabile quàm ex mortua qualibet materia conflari deos. Interea non minus in altero inſiſtit, nimis veſana temeritate effertri mortales, qui euanidum ſpiritum in ſingula momenta precario trahentes, Dei honorem conferre audent idolis. Fateri cogetur homo ſe animal eſſe ephemeron, & pro Deo tamen haberi volet metallum cui deitatis originem dedit. Vnde enim idolis principium, niſi ex hominum arbitrio? Iuſtiſſima eſt profani illius poetæ ſubſannatio, Psal.115.4 & 135.15.

Hora. 1. Ser. Saty. 8.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Quum faber, incertus ſcamnum faceretne, &c. *Maluit eſſe Deum.*

ſcilicet terrenus homuncio qui ſingulis ferè momentis vitam exhalat, ſuo artificio Dei nomen & honorem ad mortuum truncum transferet. Sed quia Epicureus ille facetè ludendo, nullam religionem curauit, omiſſis eius & ſimilium dicteriis, pungat nos, imò transfodiat obiurgatio Prophetæ, Nimium eſſe vecordes qui ex eodem ligno ſe calefaciunt, furnum accendunt coquendo pani, aſſant carnem vel elixant, deúmque fabricant coram quo ſupplices ad precādum ſe proſternunt. Itaq; alibi non tantùm ex Lege reos peragit, ſed exprobrat quòd ex fundamentis terræ non didicerint: quando ſcilicet nihil minus conſentaneum, quàm velle Deum qui immenſus eſt ac incomprehenſibilis, redigere ad quinque pedum menſuram. Et tamen portentum hoc quod palàm naturæ ordini repugnat, conſuetudo oſtendit eſſe hominibus naturale. Tenendum porrò eſt, hac loquendi forma paſſim notari ſuperſtitiones, quòd opera ſint manuum hominum, quæ Dei authoritate carent: vt hoc fixum ſit, deteſtabiles eſſe omnes cultus quos à ſeipſis homines excogitant. Furorem exaggerat Propheta in Pſalmo, quòd auxilium implorent à rebus mortuis, ſenſúque carentibus qui intelligentia ideo præditi ſunt vt ſciant ſola Dei virtute omnia moueri. Sed quia tam populos omnes quàm priuatim vnumquemque rapit naturæ corruptela ad tantam dementiam, dira imprecatione tandem fulminat Spiritus, Similes illis fiant qui faciunt ea, & quicunque illis fidunt. Notandum autem non minus ſimilitudinem vetari quàm ſculptile: quò inepta Græcorum cautio refutatur. Bellè enim defunctos ſe putant ſi Deum non ſculpant, dum in picturis licentioſius quàm vllæ aliæ gentes laſciuiunt. Atqui Dominus non à ſtatuario modò ſibi erigi effigiem, ſed à quolibet artifice effingi prohibet: quia perperàm & cum maieſtatis ſuæ contumelia ſic aſſimulatur.

Cōfirmatio, ex Ieſaiæ & aliorum teſtimoniis deſumpta.

Ieſa. 44.12.

Ieſa. 40.21.

Ieſ. 2.8. & 31.7. & 57.10.

Oſeæ. 14.4. Mich. 5.13. Pſal. 115.8.

Græcorum inepta cautio.

5 Scio quidem illud vulgò eſſe pluſquam tritum, Libros idiotarum eſſe imagines. Dixit hoc Gregorius: at longè aliter pronuntiat Spiritus Dei, in cuius ſchola ſi edoctus fuiſſet hac in parte, nunquam ita loquutus foret. Nam quum Ieremias lignum eſſe doctrinam vanitatis pronuntiat: quum Habacuc docet conflatile eſſe doctorem mēdacij: certè hinc generalis colligenda eſt doctrina, futile eſſe, adeóque mendax, quicquid de Deo ex imaginibus homines didicerint. Siquis excipiat, eos a Prophetis reprehēdi qui ſimulachris ad impiam ſuperſtitionem abutebantur: fateor id quidem: ſed addo, quod

Obiectio, libros idiotarum eſſe imagines.

1. Reſpōſio. Spiritus S. (Iere. 10.3. & Habac. 2.18.) pronuntiat imagines eſſe doctores vanitatis & mendacij.

Gregor. epiſt. 109. lib. 7. & epiſt. 9. li. 9. ad Serenum Epiſcop. Maſſil.

omn

omnibus conſpicuum eſt, in totum damnari ab illis quod Papiſtæ pro certo axiomate ſumunt, imagines eſſe pro libris. Opponunt enim vero Deo ſimulachra, tanquam res contrarias, & quæ nunquam ſimul conuenire poſſint. Hęc, inquam, comparatio, in locis illis quos nuper citaui, ſtatuitur: quum vnus ſit verus Deus quem colebant Iudęi, perperàm & falsò confingi viſibiles figuras quæ Deum repręſentent: ac miſerè deludi omnes qui Dei cognitionem inde petunt. Denique niſi ita res haberet, fallacem eſſe & adulterinam quæcunque ex ſimulachris petitur Dei cognitio, non ita generaliter damnarent eam Prophetæ. Saltem hoc habeo: quum vanitatem & mendacium eſſe docemus, quòd ſimulachris Deum effingere homines tentant, nihil aliud quàm de verbo ad verbum nos referre quod Prophetæ tradiderunt.

Institut. Diuinarum lib. 1. c. 15. Euseb. lib. 3. de præparat. Euangelica. c. 3 & 4.

6 Legantur præterea quæ de hac re Lactantius & Euſebius ſcripſerunt, qui pro certo aſſumere non dubitant, mortales fuiſſe omnes quorum ſimulachra viſuntur. Nec aliter Auguſtinus, qui ſecutè pronuntiat nefas eſſe nō modò adorare ſimulachra, ſed Deo collocare. Neque tamen aliud dicit quàm quod multis ante annis in Concilio Elibertino decretum fuerat: cuius hoc eſt triceſimum ſextum caput, Placuit in templis non haberi picturas: ne quod colitur vel adoratur, in parietibus pingatur. Sed in primis memorabile quod ex Varrone alibi citat idem Auguſtinus, ſuáque ſubſcriptione confirmat, Qui primi deorum ſimulachra induxerunt, eos & metum dempſiſſe, & errorem addidiſſe. Hoc ſi ſolus Varro diceret, parum fortaſſe haberet authoritatis: pudorem tamen nobis meritò incutere deberet, quòd homo Ethnicus, quaſi in tenebris palpans, ad hác lucem peruenerit, ideò indignas eſſe Dei maieſtate corporeas imagines, quia metum eius diminuant hominibus, errorémque augeant. Res certè ipſa teſtatur verè hoc non minus quàm prudenter fuiſſe dictum: ſed Auguſtinus à Varrone mutuatus, tanquam ex ſuo ſenſu profert. Ac primùm quidem admonet, primos de Deo errores, quibus homines ſunt impliciti, non cœpiſſe à ſimulachris, ſed noua materia ſuperaddita, creuiſſe. Deinde ideo imminui aut etiam tolli Dei timorem interpretatur, quia facilè poſſit eius numen in ſimulachrorum ſtultitia ineptóque & abſurdo figmento contemni: quod ſecundum vtinam non tam verum eſſe experiremur. Quiſquis ergo ritè doceri cupiet, aliunde quàm ex ſimulachris diſcat quod de Deo ſciendum eſt.

2. Veteres Theologi, imaginum erectionē & cultum damnarunt.

Lib. 4. de Ciuit. Dei. cap. 9. & 31.

7 Quare ſiquid frontis habent Papiſtæ, ne poſthac effugio iſto vtantur, libros eſſe idiotarum imagines: quod tam apertè pluribus Scripturæ teſtimoniis refellitur. Tametſi vt hoc illis concedam, ne ſic quidem multum profecerint pro idolis ſuis tuendis. Cuiuſmodi portenta pro Deo obtrudant notum eſt. Quas verò ſanctis picturas vel ſtatuas dicant, quid ſunt niſi perditiſſimi luxus & obſcœnitatis exemplaria? ad quę ſiquis formare ſe vellet, fuſtuario dignus ſit. Equidem lupanaria pudicius & modeſtius cultas meretrices oſtendunt quàm templa eas quas volunt cenſeri virginum imagines. Martyribus nihilo decentiorem fingunt habitum. Componant ergo ſua idola vel ad modicum ſaltem pudorem, vt paulo verecundius mentiantur alicuius ſanctitatis libros eſſe. Sed tum quoque reſpondebimus, non hanc eſſe in ſacris locis docendi fidelis populi rationem: quem longè alia doctrina quàm iſtis næniis illic inſtitui vult Deus. In Verbi ſui prędicatione & ſacris myſteriis communem illic omnibus doctrinam proponi iuſſit: in quam parum ſedulò intentum ſibi animum eſſe produnt qui oculis ad idola contemplanda circumaguntur. Quos ergo vocant Papiſtę idiotas, quorum ruditas ſolis imaginibus doceri ſuſtineat? hos ſcilicet, quos pro ſuis diſcipulis agnoſcit Dominus: quos cæleſtis ſuæ philoſophiæ reuelatione dignatur: quos ſalutaribus regni ſui myſteriis vult erudiri. Fatentur quidem, vt res habet, hodie eſſe non paucos qui talibus libris carere nequeant. Sed vnde quæſo, iſthæc ſtupiditas, niſi quòd ea doctrina fraudantur quæ ſola erat ad eos formandos idonea? Neque enim alia de cauſa, qui præerant Eccleſiis, reſignarunt idolis docendi vices, niſi quia ipſi muti erant. Chriſtum vera Euangelij prędicatione depingi, & quodammodo ob oculos noſtros crucifigi teſtatur Paulus. Quorſum igitur attinebat tot paſſim in templis cruces erigi, ligneas, lapideas, argenteas & aureas, ſi probè & fideliter illud inculcaretur, Chriſtum eſſe mortuum vt in cruce maledictionem noſtram ſuſtineret, peccata noſtra expiaret corporis ſui ſacrificio, ſanguinéque ablueret, nos denique reconciliaret Deo Patri? Ex quo vno plus diſcere poterant quàm ex mille crucibus ligneis aut lapideis. nam in aureas & argenteas auari mentes & oculos tenacius fortè defigunt, quàm in vlla Dei verba.

3. Luxus & meretricium magnū in templis papisticis ornatus, earū patrocinium euertit.

4. Alia est Ecclesię vera pietate instituenda ratio.

Gal. 3. 1.

Capitis pars altera. De idolorum ſeu imaginum origine.

8 Porrò de idolorum origine, publico ferè conſenſu receptum eſt quod in libro Sapientiæ habetur: primos ſcilicet extitiſſe eorum authores, qui hunc honorem detulerunt mortuis; vt ipſorum memoriam ſuperſtitioſè colerent. Et ſanè fateor peruerſum hunc morem fuiſſe vetuſtiſſimum: nec facem fuiſſe nego qua accenſus hominum ad idololatriam furor magis exarſit: non tamen concedo hunc fuiſſe primum mali fontem. Idola enim iam fuiſſe prius in vſu quàm iſta in conſecrandis mortuorũ imaginibus ambitio inualuiſſet, (cuius apud profanos ſcriptores crebra fit mentio) conſtat ex Moſe. Quum Rachelem narrat furatam eſſe patris ſui idola, non ſecus ac de communi vitio loquitur. Vnde colligere licet, hominis ingenium perpetuam, vt ita loquar, eſſe idolorum fabricam. A diluuio quædam erat mundi palingeneſia: atqui non multi anni fluunt quin ſibi homines pro libidine deos fingant. Ac credibile eſt, ſuperſtite adhuc ſancto Patriarcha, idololatriæ deditos fuiſſe nepotes, vt oculis ſuis non ſine acerbiſſimo dolore cerneret idolis fœdari terram, cuius corruptelas nuper Deus tam horribili iudicio purgauerat. Nam Thare & Nachor iam ante natum Abraham falſorum deorum cultores erant, ſicuti teſtatur Ioſue. Quum tam citò deſciuerit progenies Sem, quid de poſteris Cham iudicabimus qui in patre ſuo pridem fuerant maledicti? Ita eſt ſanè. Mens hominis, vt ſuperbia & temeritate eſt referta, Deum pro captu ſuo imaginari audet: vt hebetudine laborat, imò craſſiſſima ignorantia eſt obruta, pro Deo vanitatẽ & inane ſpectrũ concipit. Ad hæc mala accedit noua improbitas, quòd homo qualem intus concepit Deum, exprimere opere tentat. Mens igitur idolum gignit: manus parit. Hanc eſſe idololatriæ originem, quòd homines Deum ſibi adeſſe non credũt niſi carnaliter exhibeat ſe præſentem, prodit Iſraelitarum exemplum. Neſcimus, dicebant, quid iſti Moſi contigerit: fac nobis deos qui nos præcedant. Deum quidem eſſe nouerant, cuius experti virtutem erant in tot miraculis: ſed propinquum ſibi eſſe non confidebant niſi oculis cernerent corporeum vultus eius ſymbolum, quod ſibi teſtimonium eſſet gubernãtis Dei. A præeunte ergo imagine volebant cognoſcere Deum itineris ſibi eſſe ducem. Id quotidiana experientia docet, inquietam ſemper eſſe carnem, donec ſibi ſimile figmentum nacta eſt in quo ſe pro Dei imagine inaniter ſoletur. Omnibus ferè à condito mundo ſeculis, huic cæcæ cupiditati vt obſequerentur homines, erexerunt ſigna in quibus Deum ſibi præ oculis carnalibus obuerſari credebant.

Sapien. 14.15. — *Gen. 31.19.* — *Ioſue. 24.2.* — *Exo. 32.1.*

De imaginum adoratione.

9 Tale figmentum ſequitur protinus adoratio: quum enim Deum ſe homines in ſimulachris intueri arbitrarentur, & ipſum quoq; illic coluerunt. Tandem toti & animis & oculis illic affixi, magis obruteſcere cœperunt: & quaſi aliquid diuinitatis ineſſet, obſtupeſcere & admirari. Iam conſtat, homines ad ſimulachrorum cultum non antè prorumpere, quàm craſſiore aliqua opinione ſint imbuti: non quidem vt deos exiſtiment, ſed quia vim aliquam diuinitatis illic inhabitare imaginãtur. Itaq; ſiue Deum, ſiue creaturam tibi in ſimulacbro repræſentes, vbi ad venerationem proſterneris, iam ſuperſtitione aliqua faſcinatus es. Hac ratione, Dominus non ſtatuas modò erigi ad ſe effigiandum fabrefactas, ſed titulos etiam quoſlibet & lapides conſecrari vetuit qui in adorationem proſtarẽt. Eadem quoq; ratione in præcepto Legis altera pars de adoratione ſubiicitur. Nam ſimularque efficta eſt Deo viſibilis forma, huic quoq; alligatur illius virtus. Ita ſtupidi ſunt homines vt Deum affigant vbicunque affingunt. ac proinde fieri non poteſt quin adorent. Neq; intereſt idolúmne ſimpliciter colant, an Deum in idolo: hæc ſemper idololatria eſt, quum idolo, qualicunque colore, exhibentur diuini honores. Et quia ſuperſtitioſè coli non vult Deus, illi eripitur quicquid confertur in idola. Huc animum aduertant qui ad defenſionem exectabilis idololatriæ, qua multis antehac ſeculis vera religio ſubmerſa ſubuerſáque fuit, miſeros prætextus aucupantur. Non reputantur, inquiunt, pro diis imagines. Nec tam prorſus incogitantes erant Iudæi vt non meminiſſent Deum fuiſſe cuius manu educti eſſent ex Ægypto antequam fabricarent vitulum. Quin Aaroni dicenti, illos eſſe deos à quibus liberati eſſent è terra Ægypti, intrepidè annuebant, non dubia ſignificatione, velle ſe retinere illum Deum liberatorem, modò præeuntem in vitulo conſpicerent. Nec ita ſtupidi fuiſſe Ethnici credendi ſunt vt non intelligerent Deum alium eſſe quàm ligna & lapides. Mutabant enim pro arbitrio ſimulachra, deos ſemper eoſdem animo retinebant: & multa erant vni deo ſimulachra, nec pro multitudine complures tamen deos ſibi fingebant: præterea noua quotidie conſecrabant, nec putabant tamen ſe nouos facere deos. Legantur excuſationes quas

Pro imaginum adoratione idololatrarũ prætextus refelluntur. — *Exo. 32.4.5.*

quas ab idololatris ſui ſeculi fuiſſe prætextas refert Auguſtinus: nempe quum argueren tur, reſpondebant vulgares, ſe non viſibile illud colere, ſed numen quod illic inuiſibiliter habitabat. Qui verò purgatioris, vt ipſe loquitur, religionis erant, nec ſimulachrum nec dæmonium ſe colere aiebant: ſed per effigiem corpoream intueri eius rei ſignum quam colere deberent. Quid ergo? Omnes idololatræ, ſiue ex Iudæis, ſiue ex Gentibus, non aliter quàm dictum eſt fuerunt animati. ſpirituali intelligentia non contenti, certiorem ac propiorem ex ſimulachris impreſſum iri ſibi putabant. Poſtquam ſemel placuit præpoſtera iſta Dei aſſimilatio, nullus finis factus, donec nouis ſubinde præſtigus deluſi, in imaginibus Deum vim ſuam exerere opinarentur. Nihilominus & Deum æternum Iudæi, vnum verúmque cæli ac terræ Dominum, ſub talibus ſimulachris perſuaſi erant ſe colere: & Gentes, ſuos licet falſos deos, quos tamen in cælo habitare fingerent. In Pſal.113.

10 Hoc qui antehac factum, & noſtra etiam memoria fieri negant, impudéter mentiuntur. Cur enim coram illis proſternuntur? Cur ſeſe ad illa, precaturi, tanquam ad Dei aures, conuertunt? Siquidem verum eſt quod ait Auguſtinus: Neminem orare vel adorare ſic intuentem ſimulachrum, qui non ſic afficiatur vt ab eo exaudiri ſe putet, vel ſibi præſtari quod deſiderat, ſperet. Cur inter eiuſdem Dei ſimulachra tantum diſcrimen vt altero præterito, aut vulgariter honorato, alterum omni ſolenni honore proſequantur? Cur in viſendis ſimulachris, quorum ſimilia domi ſuæ habent, votiuis peregrinationibus ſe fatigant? Cur pro illis hodie, tanquam pro aris & focis, ad cædes vſque & ſtrages digladiantur, vt facilius laturi ſint vnicum Deum ſibi eripi quàm ſua idola? Et tamen nondum craſſos vulgi errores (qui penè infiniti ſunt, & omnium ferè corda occupant) enumero: tantùm indico quod ipſi profitentur quum ſe maximè ab idololatria purgare volunt. Non vocamus, inquiunt, noſtros deos. Neque illi aut Iudæi, aut Gentiles olim vocabant: & tamen Prophetæ paſſim illis fornicationes cum ligno & lapide exprobrare non deſinebant: tantùm ob ea quæ quotidiè ab iis fiunt qui Chriſtiani haberi volunt, nempe quòd Deum in ligno & lapide carnaliter venerabantur.

Mendax Papiſtarum effugium, & cum veteribus idololatris conuenientia detegitur.

In Pſal.113.

11 Quanquam non ignoro, nec diſſimulandum eſt, diſtinctione ipſos elabi magis argutâ, cuius paulo pòſt iterum plenior fiet mentio. Cultum enim quem ſimulachris ſuis impendunt, εἰδωλοδουλείαν eſſe obtendunt, εἰδωλολατρείαν eſſe negant. Sic enim loquuntur, dum cultum quem appellant duliæ, ſine Dei iniuria ſtatuis & picturis poſſe communicari docent. Ergo innoxios ſe arbitrátur ſi tantummodò ſerui ſint idolorum, non etiam cultores. Quaſi verò non aliquanto leuius ſit colere quàm ſeruire. Et tamé dum in Græca voce latebras captant, ſecum ipſi pugnant admodum pueriliter. Nam quum λατρεύειν nihil aliud Græcis ſignificet quàm colere: perinde valet quod dicunt, acſi imagines ſuas fateantur ſe colere, ſed abſque cultu. Nec eſt quòd obiiciant, aucupia me in verbis tendere: ſed ipſi dum tenebras conantur offundere ſimplicium oculis, inſcitiam ſuam produnt. Quamlibet tamen ſint diſerti, nunquam ſua eloquentia conſequentur vt rem vnam & eandem nobis duas eſſe probent. In re, inquam, oſtendant diſcrimen, vt habeantur veteribus idololatris diſſimiles. Sicuti enim reatum non effugiet adulter aut homicida, ſi aliud aſcititium ſceleri ſuo nomen impoſuerit: ita iſtos ſubtili nominis commento abſolui abſurdum eſt, ſi cauſa nihil ab idololatris differunt, quos damnare ipſi etiam coguntur. Atqui tantum abeſt vt ab illorum cauſa ſuam ſeiungant, vt potius fons totius mali ſit præpoſtera æmulatio, qua cum illis certarunt, dum ſymbola quibus Deum ſibi figurent, & ſuo ingenio ſibi comminiſcuntur, & ſuis manibus confingunt.

Aliud eorum effugium ſiue ſophiſma, diſtinctionem δουλείας & λατρείας inducens, refellitur. Vide finem ſect. 16. & c.12. ſect.3

12 Neque tamen ea ſuperſtitione teneor vt nullas prorſus imagines ferendas cenſeam. Sed quia ſculptura & pictura Dei dona ſunt, purum & legitimum vtriuſque vſum requiro: ne quæ Dominus in ſuam gloriam & bonum noſtrum nobis contulit, ea non tantùm polluantur præpoſtero abuſu, ſed in noſtram quoque perniciem conuertantur. Deum effingi viſibili ſpecie nefas eſſe putamus, quia id vetuit ipſe, & fieri ſine aliqua gloriæ eius deformatione nō poteſt. Ac ne in hac opinione nos ſolos eſſe putent, omnes ſanos ſcriptores id ſemper improbaſſe reperient qui in eorum monumentis verſati fuerint. Si ne figurare quidē Deo corpoream effigiem fas eſt, multo minus ipſam pro Deo, vel Deum in ipſa colere licebit. Reſtat igitur vt ea ſola pingantur ac ſculpantur quorum ſint capaces oculi: Dei maieſtas, quæ oculorum ſenſu longè ſuperior eſt, ne indecoris ſpectris corrumpatur. In eo genere partim ſunt hiſtoriæ ac res geſtæ, partim imagines

Pars poſtrema, in qua 1. de vſu et abuſu imaginum agitur.

ac

ac formæ corporum, ſine vlla rerum geſtarum notatione. Priores, vſum in docendo vel admonendo aliquem habent: ſecundæ, quid præter oblectationem afferre poſſint non video. Et tamen conſtat tales fuiſſe omnes propemodù imagines quæ hactenus in templis proſtiterunt. Vnde iudicare licet, non iudicio aut delectu, ſed ſtulta & inconſiderata cupiditate illic fuiſſe excitatas. Omitto quam perperàm & indecenter magna ex parte ſint efficta, quàm licentioſè hîc pictores & ſtatuarij laſciuierint, quam rem paulo antè attigi: tantùm dico, etiamſi nihil vitij ineſſet, nihil tamen habere ad docendum momenti. Sect.7.

2. An in templis Christianorum imagines habere expediat, quæſtio excutitur.

Vide præfat. huius operis, & lib.4. cap.9. ſect.9.

13 Verùm illo quoque diſcrimine omiſſo, an vllas omnino imagines, ſiue quæ res geſtas, ſiue quæ hominum corpora figurét habere in templis Chriſtianis expediat, obiter expendamus. Principio, ſi quid nos mouet veteris Eccleſiæ authoritas, meminerimus quingentis circiter annis, quibus magis adhuc florebat religio, & ſyncerior doctrina vigebat, Chriſtiana templa fuiſſe communiter ab imaginibus vacua. Ergo tunc primùm in ornamentum templorum aſcitæ ſunt quum miniſterij ſynceritas nonnihil degeneraſſet. Non diſputabo ecquid rationis habuerint qui primi fuerunt eius rei authores: verùm ſi ætatem cum ætate conferas, videbis illos multum declinaſſe ab eorum integritate qui imaginibus caruerát. Quid? an paſſuros fuiſſe putamus ſanctos illos patres Eccleſiam tandiu ea re carere quam vtilem ac ſalutarem eſſe iudicarent? At certè quia videbant in ea aut nihil aut minimum vtilitatis, plurimum autem ſubeſſe periculi, repudiarunt magis conſilio & ratione, quàm ignoratione aut negligentia prætermiſerút. Quod etiam Auguſtinus claris verbis teſtatur, Quum his ſedibus locantur, inquit, honorabili ſublimitate, vt à precantibus atque immolantibus attédantur, ipſa ſimilitudine animatorum membrorum atque ſenſuum, quanuis ſenſu & anima careant, afficiunt infirmos animos, vt viuere ac ſpirare videantur, &c. Et alibi, Hoc enim facit & quodámodo extorquet illa figura membrorum, vt animus in corpore viuens magis arbitretur ſentire corpus, quod ſuo ſimillimum videt, &c. Paulo pòſt, Plus valent ſimulachra ad curuandam infœlicem animam, quòd os, oculos, aures, pedes habent: quàm ad corrigendam, quòd non loquuntur, neque vident, neque audiunt, neque ambulant. Hæc ſanè videtur cauſa eſſe cur Ioannes non tantùm à ſimulachrorum cultu, ſed ab ipſis quoque ſimulachris cauere nos voluerit. Et nos horribili inſania, quæ ad totius ferè pietatis interitum orbem antehac occupauit, plus nimio ſumus experti, ſimulátque in templis collocantur imagines, quaſi ſignum idololatriæ erigi: quia ſibi temperare non poteſt hominum ſtultitia, quin protinus ad ſuperſtitioſos cultus delabatur. Quòd ſi nec tantum periculi immineret, quum tamen expendo in quem vſum deſtinata ſint templa, neſcio quomodo indignum mihi videtur eorum ſanctitate, vt alias recipiant imagines quàm viuas illas & iconicas, quas verbo ſuo Dominus conſecrauit: Baptiſmum intelligo & Cœnam Domini, cum aliis ceremoniis quibus oculos noſtros & ſtudioſius detineri, & viuidius affici conuenit quàm vt alias hominum ingenio fabrefactas requirant. En incomparabile imaginum bonum, quod nulla penſatione reſarciri poteſt, ſi Papiſtis creditur.

Epiſt.49. vide & 4. lib. de Ciuitate Dei, cap.31.

In Pſal.113.

1. Ioan.5.21.

3. Conciliabuli Nicæni pro imaginum adoratione, litigantis, inepta ſuperbia detegitur.

Sophiſmata, ſeu S. Scripturæ deprauationes, pro imaginum in templis erectione.

14 Iam ſatis multa, opinor, de hac re dicta forent, niſi manum quodammodo mihi iniiceret Synodus Nicena, nó illa celeberrima quam coegit Conſtantinus magnus, ſed quæ Irenes Imperatricis iuſſu & auſpiciis ante annos octingentos habita eſt. Decreuit enim non habendas modò in templis eſſe imagines, ſed etiam adorandas. Quicquid enim dixerim, magnú ex aduerſo præiudicium afferet Synodi authoritas. Etſi, vt verum fatear, non tam hoc me mouet, quàm vt appareat lectoribus, quorſum euaſerit eorum furor qui imaginum magis fuerút cupidi quàm Chriſtianos decebat. Sed hoc primùm expediamus. Qui hodie ſimulachrorú vſum tuentur, Nicenæ illius Synodi patrocinium allegant. Extat autem refutatorius liber ſub Caroli Magni nomine, quem ex dictione colligere licet eodem fuiſſe tempore compoſitum. Illic Epiſcoporum ſentétiæ qui concilio interfuerunt recitantur, & argumenta quibus pugnarunt. Dixit Ioannes legatus Orientalium, Creauit Deus hominem ad imaginem ſuam: atque inde collegit habendas igitur eſſe imagines. Idem cómendari nobis putauit imagines hac ſententia, Oſtende mihi faciem tuam, quia ſpecioſa eſt. Alius, vt probaret collocandas eſſe in altaribus, hoc teſtimonium citauit, Nemo accendit lucernam, & ponit eam ſub modio. Alius, vt earum aſpectum nobis vtilem monſtraret, adduxit verſum ex Pſalmo, Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Domine. Alius ſimilitudinem hanc arripuit, Sicut Patriarchæ

vſi

vſi ſunt Gentium ſacrificiis, ita Chriſtianis habendas eſſe ſanctorum imagines pro idolis Gentium. Eodem torſerunt illud, Domine, dilexi decorem domus tuæ. Sed in primis ingenioſa eſt iſta interpretatio, Vt audiuimus, ita & vidimus. Deum igitur nõ ſolo Verbi auditu cognoſci, ſed etiam imaginum aſpectu. Simile Theodori epiſcopi acumen: Mirabilis, inquit, Deus in ſanctis ſuis. Atqui alibi habetur, Sanctis qui ſunt in terra: Ergo ad imagines hoc referri debet. Denique tam putidæ ſunt inſulſitates, vt eas referre me quoque pigeat.

15 Vbi de adoratione diſputant, illic adoratio & Pharaonis, & virgæ Ioſeph, & tituli quem erexit Iacob, in medium adducitur. Quanquam in hoc poſtremo non tantum deprauant Scripturæ ſenſum, ſed arripiunt quod nuſquam legitur. Tũ illa, Adorare ſcabellum pedum eius. Item, Adorate in monte ſancto eius. Item, Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis: firmæ admodum & appoſitæ illis videntur probationes. Siquis per ludibrium attribuere imaginum patronis ridiculam perſonam vellet, poſſétne maiores & craſſiores colligere ineptias? Ac ne qua amplius reſtaret dubitatio, Theodoſius Mirenſis epiſcopus adorandas eſſe imagines Archidiaconi ſui ſomniis tam ſeriò confirmat, ac ſi oraculum cæleſte in promptu haberet. Eant nunc ſimulachrorum fautores, & Synodi decreto nos vrgeant. Quaſi verò non omnem ſibi fidem abrogent venerandi illi patres, ſcripturas vel tam pueriliter tractando, vel tam impiè fœdéque lacerando.

Teſtimonia ad iconolatriam ſtabiliendam prolata.

16 Venio nunc ad impietatum portenta, quæ euomere auſos eſſe mirum eſt: non fuiſſe autem illis reclamatum cum ſumma omnium deteſtatione, bis mirum. Atq; hanc flagitioſam amentiam traduci expedit, vt ſaltem fucus antiquitatis quem Papiſtæ obtendunt, ſimulachrorũ cultui detrahatur. Theodoſius Amorii epiſcopus anathema crepat aduerſus omnes qui imagines nolunt adorari. Alius omnes Græciæ & Orientis calamitates huic ſceleri imputat, quòd nõ fuerint adoratæ. Quibus ergo pœnis digni Prophetæ, Apoſtoli, Martyres, quorum tempore nullæ extiterunt? Addunt poſtea, ſi imagini imperiali cum ſuffitu & thymiamate obuiam proceditur; multo magis hunc honorem Sanctorum ſimulachris deberi. Conſtantius autem Conſtantiæ Cypri epiſcopus ſe imagines reuerenter amplecti profitetur, cultúmque honoris qui viuificæ Trinitati debetur, illis ſe exhibiturum cõfirmat: quiſquis idem facere recuſauerit, eum anathematizat, & cum Manichæis & Marcionitis amandat. Ac ne putes priuatam eſſe vnius hominis ſententiam, aſſentiuntur reliqui. Imò Ioannes legatus Orientalium, calore vltra prouectus, præſtare admonet lupanaria omnia in vrbem admitti, quàm imaginum cultum abnegare. Tandem omnium conſenſu ſtatuitur, hæreticis omnibus deteriores eſſe Samaritanos: at ipſis Samaritanis ἀνάθεμα. Cæterùm ne ſuo ſolenni Plaudite fabula careat, additur clauſula, Gaudeant & exultent qui Chriſti habentes imaginem ſacrificium illi offerunt. Vbi nunc latriæ & duliæ diſtinctio, qua Dei & hominum oculos ſolent perſtringere? Nam concilium ſine exceptione tantundem ſimulachris ac Deo viuo largitur.

Blaſphemæ voces nonnullorũ iconolatrarum veterum, a recentioribus nõ paucis, tũ verbis tum reipſa comprobata.

CAPVT XII.

Deum ab idolis diſcerni, vt ſolus in ſolidum colatur.

Diximus autem initio, Dei notitiam non eſſe poſitam in frigida ſpeculatione, ſed ſecum trahere eius cultũ. ac obiter attigimus quomodo ritè colatur: quod alibi locis fuſius explicandum erit. nunc tantum breuiter repeto, quoties aſſerit Scriptura vnicum eſſe Deum, non pugnare de nudo nomine, ſed hoc etiam præcipere, ne alio transferatur quicquid in diuinitatem competit. vnde etiam patet quid à ſuperſtitione differat pura religio. εὐσέβεια certè Græcis tantundem valet ac rectus cultus: quia ſemper cæci ipſi in tenebris palpando, ſenſerunt tenendam eſſe certam regulam, ne præposterè colatur Deus. Religionis nomen etſi verè ſcitéque Cicero à relegendo deducit, coacta eſt tamen, & longè petita quam aſſignat ratio, quòd probi cultores ſæpius relegerent, ac diligenter retractarent quid verum eſſet. Potius exiſtimo vagæ licentiæ opponi hoc nomen: quia maior pars mũdi quicquid obuium eſt temere arripit: imò etiam huc & illuc tranſuolat: pietas autem, vt in firmo gradu conſiſtat, ſeſe intra fines ſuos relegit. ſicuti inde mihi dicta videtur ſuperſtitio, quod modo & præſcripta ratione non contenta, ſuperuacuam rerum inanium congeriem accumulet. Cæterùm vt voces

Scriptura vnicum Deum aſſerens, ſigni[illegible] haud in [illegible] ſed Deo omnem tribuit honorem & religioſum cultum. Id probatur.

1. Argumento ſumpto ab etymologia vocis.

2. de Natura deorum.

Vide Lactãt. lib. 4. Inſtit. diu. cap. 28.

omitt

omittamus, ætatum omnium conſenſu receptum ſemper fuit, vitiari peruertíque religionem falſis erroribus. vnde colligimus, vbi zelo inconſiderato quidvis nobis permittimus, friuolum eſſe quem ſuperſtitioſi obtendunt prætextum. Quanuis tamen in omnium ore perſonet hæc confeſſio, turpis interim ſe prodit inſcitia, quòd neque adhærent vni Deo, neque delectum adhibent in eius cultu, ſicuti antehac docuimus. Atqui Deus, vt ſibi ius ſuum vendicet, clamat ſe eſſe æmulum, ac ſeuerum fore vltorem ſi cum vllo deo fictitio miſceatur. deinde legitimum cultum definit, vt genus humanum ſub obſequio contineat. Vtrunque complectitur Lege ſua, vbi primò ſibi addicit fideles, vt illis ſit vnus legiſlator: deinde regulam præſcribit qua ritè ex ſuo arbitrio colatur. De Lege quidem, quia multiplex eſt eius vſus ac finis, ſuo loco differam: nunc partem hanc duntaxat attingo, frænum illic impoſitum eſſe hominibus, ne ad vitioſos cultus declinent. Quod autem priore loco poſui, tenendum eſt, niſi in vno Deo reſideat quicqnid proprium eſt diuinitatis, honore ſuo ipſum ſpoliari, violaríque eius cultum. Atque hîc intentiore cura animaduertere conuenit quibus aſtutiis ludat ſuperſtitio. Neque enim ad alienos deos ſic deſciſcit vt videatur ſummum Deum deſerere, vel in aliorum ordinem redigere: ſed dum ſupremum locum illi concedit, turbam minorum deorum circundat, inter quos propria eius officia partitur. ita (licet diſſimulanter & callidè) diuinitatis gloria, ne apud vnum tota maneat, diſſecatur. Sic veteres olim, tam ex Iudæis quàm Gentibus, deorum patri & arbitrio ingentem illam turbam ſubdiderunt, quibus communis eſſet, pro ordinis ratione, cæli & terræ cũ ſummo Deo adminiſtratio. Sic aliquot retrò ſeculis, Sancti qui hac vita exceſſerant, in Dei ſocietatem euecti ſunt, vt pro illo & colerentur & inuocarentur & celebrarentur. Tali abominatione ne offuſcari quidem putamus Dei maieſtatem, quum magna ex parte ſupprimatur & extinguatur: niſi quòd frigidam retinemus de ſuprema eius potentia opinionem. interea inuolucris decepti, diducimur in varios deos.

2. A Dei ipſius teſtimonio, clamantis ſe eſſe æmulũ & vltorem, ſi cum vllo ſictio Deo miſceatur.

2 Quinetiam in hunc finem inuenta eſt latriæ & duliæ, quam appellant, diſtinctio, quò impunè videntur Angelis & mortuis tranſcribi diuini honores. Quem enim Sanctis cultum deferunt Papiſtæ, nihil reipſa differre à Dei cultu palàm eſt. promiſcuè enim & Deum & illos adorant: niſi quòd dum vrgentur, exceptione hac euadunt, Deo ſe illibatum ſeruare quod ſuum eſt, quia latriam illi relinquant. Atqui de re nõ de voce quum ſit quæſtio, quis illis permittat tam ſecurè in re omnium maxima ludere? Verùm (vt hoc quoq; omittamus) non aliud tandem cõſequentur ſua diſtinctione, quàm cultũ ab ipſis vni Deo præſtari, aliis autem ſeruitium. Λατρεία enim apud Græcos valet quantum apud Latinos cultus: δουλεία verò propriè ſeruitutem ſonat. & tamen in Scripturis interdum confunditur hoc diſcrimen. Porrò vt demus eſſe perpetuum, nempe inquirendum eſt quid vtrunque valeat. δουλεία quidẽ ſeruitus eſt, λατρεία cultus. Iam quin maius quiddam ſit ſeruire quàm colere, nemo dubitat. Nam ei ſeruire durum eſſet ſæpenumero quẽ colere non recuſates. ita iniqua eſſet diſtributio, Sãctis aſſignare quod maius eſt, Deo quod minus eſt relinquere. At complures ex veteribus hac diſtinctione vſi ſunt. Quid tum, ſi omnes eam perſpiciunt non modò impropriam eſſe, ſed penitus friuolam?

Quæ aduerſus ſinceram hanc doctrinam inuecta eſt latriæ & duliæ diſtinctio nihil Papiſtas iuuat, immo eos maiorũ etiam impietatis arguit, vt ex verborum ſignificatione oſtenditur.

3 Omiſſis argutiis rẽ expendamus. Paulus quum Galatis reducit in memoriam quales fuerint priuſquam eſſent illuminati in Dei notitia, dicit eos duliam exhibuiſſe iis qui natura non erant dij. Vtcunque latriam non nominet, an ideò excuſabilis eſt eorum ſuperſtitio? Ipſe quidem nihilominus peruerſam illam ſuperſtitionẽ damnat, cui nomen duliæ imponit, quàm ſi exprimeret latriæ nomen. Et quum Chriſtus Satanæ inſultum repellit hoc clypeo, ſcriptum eſſe, Dominum Deum tuum adorabis, non veniebat nominatim in quæſtionem latria. Satan enim nonniſi προσκύνησιν exigebat. Similiter quum reprehenditur Ioannes ab Angelo quòd in genua coram eo procidiſſet, non debemus intelligere Ioannem tam fuiſſe amentem vt debitum ſoli Deo honorem vellet ad Angelum tráſferre. Sed quia fieri aliter nequit quin diuinum aliquid ſapiat cultus qui cum religione coniunctus eſt, προσκυνεῖν ille Angelum non potuit quin ex Dei gloria detraheret. Legimus quidem ſæpe, adoratos fuiſſe homines: ſed ille fuit ciuilis honor, vt ita dicam: religio autem aliam habet rationem, quæ ſimulátque coniuncta eſt cum cultu, diuini honoris profanationem ſecum trahit. Idem & in Cornelio videre licet. neque enim tam malè profecerat in pietate, quin ſummum cultum vni Deo tribueret. Quòd ergo ſe coram Petro proſternit, non facit certè hoc animo vt eum adoret loco Dei.

Scriptura teſtimonia quæ Papiſticam illam diſtinctionem euertunt, & vni Deo duliam cultum religioſum aſſerunt.

Galat. 4. 8.

Matth. 4. 10.

Apoc. 19. 10. & 22. 8. 9.

Act. 10. 25.

ſeuer

ſeuerè tamen Petrus ne hoc faciat prohibet. Cur, niſi quia nunquam tam articulatè homines inter Dei & creaturarum cultum diſcernũt, quin promiſcuè transferant ad creaturam quod erat Dei proprium? Proinde ſi volumus vnum Deum habere, meminerimus ne tantulum quidem ex eius gloria delibandum quin retineat quod ſibi proprium eſt. Itaque Zacharias, vbi de Eccleſię reparatione concionatur, diſertè exprimit nõ modò vnum fore Deum, ſed vnum quoque fore eius nomen: nequid ſcilicet cũ idolis commune habeat. Qualem verò cultum exigat Deus, alibi ſuo ordine videbitur. Nam Lege ſua voluit præſcribere hominibus quid fas ſit ac rectum, & ideo ad certam normam eos aſtringere, ne quiſque ſibi permitteret cultum quemlibet comminiſci. Sed quia nõ expedit multa miſcendo onerare lectores, partem illam nõdum attingo. hoc tenere ſufficiat, quæcunque pietatis officia aliò transferuntur quàm ad vnicum Deum, ſacrilegio non carere. Ac primùm quidem ſuperſtitio diuinos honores vel Soli & aliis ſtellis, vel idolis affinxit: deinde ſequuta eſt ambitio, quæ mortales Dei ſpoliis ornando, quicquid ſacrum erat profanare auſa eſt. & quanquam ſtabat principium illud, colere ſummum numen, Geniis tamen, diiſque minoribus, aut heroibus mortuis promiſcuè ſacrificia offerre vſu receptum fuit. Adeò in hoc vitium procliuis eſt lapſus, vt quod ſibi vni ſeuerè vendicat Deus, communicetur cum magna turba.

Zach.14.9.

Lib.2.cap.7. & 8.

Diuini cultus deprauationes.

CAPVT XIII.

Vnicam Dei eſſentiam ab ipſa creatione tradi in Scripturis, quæ tres in ſe perſonas continet.

Conſtat hoc caput duabus partibus.

1 Orthodoxam de S. Trinitate doctrinam tradit, quæ à prima ſectione vſque ad vigeſimam primam, ad quatuor particulas reuocari poteſt. Primùm enim agitur de ſignificatione Perſonæ, tum vocis, tum rei ipſius reſpectu, ſect.2.3.4.5 6. Secundò, deitatem filij probat, ſect.7.8.9.10.11.12.13. Tertio, Spiritus Sancti deitatem aſſerit, ſect.14.15. Quarto, quid de S. Trinitate ſit ſentiendum explicat, ſect.16.17.18.19.20.

2 Hæreſes quaſdam, præcipue vero noſtro ſeculo adu. Orthodoxam hanc doctrinam exortas refellit, a ſect.21. vſque ad finem capitis.

Quod de immenſa & ſpirituali Dei eſſentia traditur in Scripturis, non modò ad euertenda vulgi deliria, ſed etiam ad refutandas profanæ Philoſophiæ argutias valere debet. Scitè ſibi vnus ex Veteribus dicere viſus eſt, Deum eſſe quicquid videmus, & quicquid non videmus. Atqui hoc modo in ſingulas mundi partes diuinitatem transfuſam eſſe finxit. Etſi autem Deus, vt nos in ſobrietate contineat, parcè de ſua eſſentia diſſerit, duobus tamen illis quæ dixi epithetis tam craſſas imaginationes tollit quàm reprimit humanæ mentis audaciam. Nam certè eius immenſitas terrere nos debet, ne eum ſenſu noſtro metiri tentemus: Spiritualis verò natura quicquam de eo terrenum aut carnale ſpeculari vetat. Eodem pertinet quòd ſæpius domicilium ſibi in cælo aſſignat. Etſi enim, vt eſt incomprehenſibilis, terram quoque ipſam implet: quia tamen mentes noſtras pro ſua tarditate ſubſidere in terra videt, meritò, vt pigritiem & inertiam excutiat, ſupra mundum nos attollit. Atque hinc concidit Maniehæorum error, qui duo principia ſtatuendo, diabolum ferè Deo parem fecerũt. Certè hoc fuit & Dei vnitatem abrumpere, & reſtringere immenſitatem. Nam quòd abuti teſtimoniis quibuſdã auſi ſunt, turpis inſcitiæ fuit: ſicuti ipſe error, execrabilis inſaniæ. Anthropomorphitæ etiam, qui Deum corporeum ex eo ſunt imaginati quòd os, aures, oculos, manus, & pedes Scriptura illi ſæpe aſcribit, facilè refutãtur. Quis enim vel parum ingenioſus non intelligit Deum ita nobiſcum, ceu nutrices ſolent cum infantibus, quodammodo balbutire? Proinde tales loquendi formæ non tam ad liquidum exprimunt qualis ſit Deus, quàm eius notitiam tenuitati noſtræ accommodant. quod vt fiat, longè infra eius altitudinem deſcendere neceſſe eſt.

Seneca, præfat. li. 1. quæſt. nat.

Dei eſſentiam immenſam & ſpiritualem eſſe Scriptura docens, non tantum idololatras, & mundi μωροσόφους, ſed etiam Manichæos, & Anthropomorphitas refellit.

Breuis refutatio Manichæiſmi & Anthropomorphiſmi.

2 Sed alia quoque ſpeciali nota qua propius poſſit dignoſci, ſe deſignat. nam ita ſe prædicat vnicum eſſe, vt diſtinctè in tribus perſonis conſiderandum proponat, quas niſi tenemus, nudum & inane duntaxat Dei nomen ſine vero Deo in cerebro noſtro volitat. Porrò nequis triplicem Deum ſomniet, aut putet tribus perſonis lacerari ſimplicem Dei eſſentiam, quærenda hic nobis erit breuis & facilis definitio quæ nos ab omni errore expediat. Cæterùm quia vocem Perſonæ odioſè exagitant nonnulli quaſi humanitus inuentam, qua æquitate id faciant prius videndum. Filium Dei Apoſtolus characterem hypoſtaſeos Patris nominans, haud dubiè aliquam Patri ſubſiſtentiam aſſignat in qua differat à Filio. Nam pro Eſſentia accipere (ſicuti fecerunt quidam interpretes,

In vnica autem hac eſſentia tres ſunt Perſonæ, ita tamen vt nec triplex Deus ſit, nec ſimplex Dei eſſentia tribus Perſonis laceretur.

Heb.1.3.

1. Quid vox (Perſona) ſi-

acſi

gnificat, in hac hypoſtaſeωs: ſeu deſinitio vocis.

acſi Chriſtus, velut ſigillo impreſſa cera, Patris in ſe ſubſtantiam repræſentaret) non durum modò, ſed abſurdum quoq; eſſet. Nam quum ſimplex & indiuidua ſit eſſentia Dei, qui totam in ſe continet, neque portione aut defluxu, ſed integra perfectione, impropriè, imò ineptè diceretur eius character. Sed quia Pater, quamuis ſua proprietate diſtinctus, ſe totum in Filio expreſſit, optima ratione dicitur ſuam hypoſtaſin reddidiſſe in eo conſpicuam. Cui aptè conuenit quod mox additur, eſſe ſplendorem gloriæ. Certè ex Apoſtoli verbis colligimus propriam eſſe in Patre hypoſtaſin quæ in Filio refulgeat. Vnde etiam rurſus facilè elicitur Filij hypoſtaſis, quæ eum à Patre diſtinguat. Eadé in Spiritu ſancto ratio: quia & Deum eſſe ſtatim probabimus, & tamen alium à Patre cenſeri neceſſe eſt. Hæc porrò diſtinctio non eſt eſſentiæ, quam nefas eſt facere multiplicem. Ergo ſi fidem obtinet Apoſtoli teſtimonium, ſequitur tres in Deo eſſe hypoſtaſes. Idem quum expreſſerint Latini Perſonæ voce, nimij faſtidij atque etiam peruicaciæ eſt dere clara rixari. Si verbum de verbo transferre libeat, Subſiſtentia dicetur. Multi eodem ſenſu ſubſtantiam dixerunt. Nec verò ſolis Latinis in vſu fuit Perſonæ nomen, ſed Græci ſimiliter fortè teſtandi conſenſus cauſa, docuerút tria πρόσωπα in Deo eſſe. Qui tamen ſiue Græci ſiue Latini verbo inter ſe differunt: probè conſentiunt in rei ſumma.

Aduerſus eos qui Perſonæ vocula in hac diſputatione vtuntur.
Obiectio eorundem.
1. Reſpōſio non eſſe voculam exoticam.

3 Nunc vt de perſona oblatrét hęretici, vel quidam nimis moroſi obſtrepant ſe non admittere hominum arbitrio confictum nomen, quum nobis excutere non poſſint tres dici, quorum quiſque in ſolidum ſit Deus, nec tamen plures eſſe deos, quænam eſt iſta improbitas improbare verba quæ non aliud explicant quàm quod Scripturis teſtatum conſignatúmque eſt? Satius foret, inquiunt, non modò ſenſa noſtra, ſed verba etiam intra Scripturæ fines continere, quàm exoticas voces ſpargere, quæ diſſentionum ac iurgiorum ſeminaria futura ſint. ſic enim languetur circa verborum pugnas: ſic veritas altercando amittitur: ſic charitas odioſè rixando diſſoluitur. Si verbum exoticum appellant quod totidem ſyllabis compoſitum in Scriptura oſtendi non poſſit, iniquam ſanè legem nobis imponunt, qua damnatur omnis interpretatio quæ Scripturę cótextu non conſarcinatur. Sin exoticum illud eſt quod curioſè excogitatum ſuperſtitioſè defenditur, quod ad contentionem magis quàm ad ædificationem valet, quod vel importunè vel nullo fructu vſurpatur, quod ſua aſperitate pias aures offendit, quod à verbi Dei ſimplicitate abſtrahit: eorum ſobrietatem toto animo amplector. non enim minori religione de Deo nobis loquendum quàm cogitandum ſentio: quando & quicquid de eo à nobis cogitamus ſtultum eſt, & quicquid loquimur, inſulſum. Eſt autem modus aliquis ſeruandus: petenda certa ex Scripturis & cogitandi & loquendi regula, ad quá & mentis cogitationes omnes & oris verba exigantur. Sed quid vetat quo minus quæ captui noſtro perplexa in Scripturis impeditáque ſunt, ea verbis planioribus explicemus, quæ tamen religioſè & fideliter ipſius Scripturæ veritati ſeruiant, & parcè modeſtéque, nec citra occaſionem vſurpentur? Cuius rei non deſunt ſatis multa exempla. Quid autem, vbi Eccleſiam ſumma neceſſitate vrgeri ad vſurpandas Trinitatis & Perſonarum voces comprobatum fuerit, ſiquis verborum nouitatem tum reprehendat, nónne meritò iudicetur lucem veritatis indignè ferre? vt qui tantùm hoc reprehendat, veritatem planam ac dilucidam reddi.

Sed adhibeantur, vt myſteria ſacra verbis planioribus explicentur: ita vt veritatis lucé indignè ferant qui voculam hāc reſpuunt.

2. Reſp. neceſſitate coacti ſunt Orthodoxi vt Trinitatis, conſubſtantialis, & Perſonæ voces adhiberent: tum vt ſanam doctrinam fulcirent, tum vt hæreticos conuincerent.
Cōfirmatio, ab exemplis Arianorum & Sabellianorū, ex Eccl. hiſtoria petitis.

4 Huiuſmodi autem verborum nouitas (ſi ita appellanda eſt) tum potiſſimum vſu venit dum aduerſus calúniatores aſſerenda eſt veritas, qui tergiuerſando ipſam eludunt. Quod hodie plus ſatis experimur, quibus plurimum eſt negotij in expugnandis puræ ſanæque doctrinæ hoſtibus: adeò obliquo & volubili flexu lubrici iſti angues effugiunt niſi fortiter premantur, & depreheńſi vrgeantur. Sic veteres variis prauorum dogmatum certaminibus exagitati, quid ſentirent coacti ſunt exquiſita perſpicuitate edíſſerere, ne obliqua ſubterfugia impijs relinquerent, quibus verborum inuolucra errorum eſſent latebræ. Arius fatebatur Chriſtum Deum, & Filium Dei, quia euidentibus oraculis reluctari non poterat, & quaſi probè defunctus conſenſum aliquem cum aliis ſimulabat. At interim non deſinebat iactare Chriſtum creatum eſſe & initium habuiſſe, vt reliquas creaturas. Quo flexilem hominis vafriciem è latebris extraherét veteres, vltrà progreſſi ſunt, Chriſtum pronuntiantes æternum Patris Filium, Patrique conſubſtantialem. Hic efferbuit impietas, dú nomen ὁμοούσιον peſſimè odiſſe & execrari Ariani cœperunt. Quòd ſi principiò confeſſi eſſent ſincerè & ex animo Deum, non inficiati eſſent Patri eſſe conſubſtantialem. Quis probos illos viros inſectari audeat quaſi rixatores & contentioſos,

quòd

quòd ob voculam vnam tanto diſceptandi feruore incaluerint,& Eccleſię quietem turbauerint? At vocula illa diſtinguebat inter puræ fidei Chriſtianos & ſacrilegos Arianos. Surrexit poſtea Sabellius,qui Patris,Filij,& Spiritus ſancti nomina ferè pro nihilo ducebat, non diſtinctionis alicuius cauſa poſita eſſe diſputans, ſed diuerſa eſſe Dei attributa, cuiuſmodi plurima habentur. Si in certamen ventum eſſet,fatebatur ſe credere Patrem Deum,Filium Deum,Spiritum Deum. ſed poſteà elabi promptum erat,nihil ſe aliud dixiſſe quàm ſi Deum fortem,& iuſtum,& ſapientem vocaſſet. Itaq; recinebat aliam cantilenam,Patrem eſſe Filium,& Spiritum ſanctum eſſe Patrem,nullo ordine,nulla diſtinctione. Probi doctores,quibus tum pietas cordi erat,vt hominis improbitatem frangerent,reclamabant verè agnoſcendas eſſe in Deo vno tres proprietates. Atque vt ſe contra tortuoſas verſutias aperta ſimplicique veritate munirent, affirmarunt verè in vno Deo ſubſiſtere,ſeu(quod idem erat)in Dei vnitate ſubſiſtere perſonarum Trinitatem.

5 Si ergo temerè nō ſunt inuenta nomina,cauendū eſt ne ea repudiando ſuperbę temeritatis arguamur. Vtiná quidē ſepulta eſſent,conſtaret modò hæc inter omnes fides, Patrem,& Filium,& Spiritū eſſe vnū Deum:nec tamen aut Filium eſſe Patrē,aut Spiritum Filium, ſed proprietate quadá eſſe diſtinctos. Neq; verò tá præciſa ſum auſteritate vt ob nudas voculas digladiari ſuſtineam. Animaduerto enim veteres,multa alioqui religione de iis rebus loquētes,nec inter ſe,nec ſingulos etiam ſecū vbiq; cōſentire. Quas enim Hilarius formulas à Cōciliis vſurpatas excuſat? Quò licētiæ interdum proſilit Auguſtinus? Quàm abſimiles ſunt Græci Latinis? Sed huius variationis exemplū vnū ſufficiat. Nomen ὁμοουσίου quū reddere Latini vellent,dixerūt Conſubſtantialē,vnā eſſe Patris & Filij ſubſtantiam indicātes,atq; ita Subſtantiam vſurpātes pro Eſſentia. Vnde & Hieronymus ad Damaſum,ſacrilegiū eſſe dicit tres in Deo ſubſtātias prædicare. Atqui plus centies apud Hilariū reperies,tres eſſe in Deo ſubſtātias. In vocabulo autē Hypoſtaſeos quàm perplexus eſt Hieronymus? Venenū enim ſubeſſe ſuſpicatur,quū nominātur tres in Deo hypoſtaſeis. Et ſiquis pio ſenſu hac voce vtatur,impropriam tamē loquutionem eſſe nō diſſimulat. ſi tamē ſyncerè ita loquutus ſit:ac non potius quos oderat Epiſcopos Orientis ſciens ac volēs grauare ſtuduerit iniuſta calūnia. Certè hoc parū ingenuè aſſerit, in omnibus profanis ſcholis οὐσίαν nihil aliud eſſe quàm hypoſtaſin, quod ex cōmuni tritóq; vſu paſſim refellitur. Modeſtior & humanior Auguſtinus,qui etſi nomen Hypoſtaſeos in hoc ſenſu Latinis auribus nouū eſſe dicit:adeò tamē Gręcis ſuam loquēdi conſuetudinē non eripit,vt Latinos etiam qui phraſin Græcá imitati fuerāt,placidè toleret. Et quod etiam à Socrate de ipſa ſcribitur libro ſexto Hiſtoriæ tripartitæ,eò tendit quaſi ab imperitis hominibus ſit perperá ad hāc rem accōmodata. Quin idē Hilarius magno crimini ducit hæreticis,quòd eorū improbitate cogatur ſubiicere periculo humani eloquij quæ mentium religione cōtineri oportuerat,nō diſſimulans quin id ſit agere illicita,ineffabilia loqui,inconceſſa præſumere. Paulo pòſt multis adhuc excuſat quòd audet proferre noua nomina. ná vbi poſuit naturæ nomina,Patrē,Filium,& Spiritū:ſubnectit, extra ſignificātiam ſermonis eſſe,extra ſenſus intentionē,extra intelligētię cōceptionē, quicquid vltrà quæritur. Ac alibi fœlices Galliæ Epiſcopos prædicat, qui aliá nec excudiſſent,nec recepiſſent,nec omnino nouiſſent confeſſionē,quá veterē illá & ſimpliciſſimá quę ab ætate Apoſtolorū apud omnes Eccleſias recepta fuerat. Nec abſimilis eſt Auguſtini excuſatio, neceſſitate extortá fuiſſe hāc vocē propter humani eloquij in re tanta inopiá,nō vt exprimeretur quod eſt,ſed ne taceretur quomodo tres ſint,Pater,Filius,& Spiritus. Atq; hæc ſanctorū virorū modeſtia monere nos debet ne tá ſeuerè velut cēſorio ſtylo protinus notemus eos qui in verba à nobis cōcepta iurare nolint: modò ne aut faſtu,aut proteruia, aut malitioſo aſtu id faciāt:ſed expendāt ipſi viciſſim quāta neceſſitate adacti ſic loquamur,vt paulatim vtili loquendi formæ tandē aſſueſiant. Cauere etiá diſcant,ne,vbi occurrendū eſt ex vna parte Arianis, ex altera Sabellianis,dū vtriſq; tergiuerſandi anſam præcidi ſtomachātur,nonnullá ſuſpicionē iniiciant vel Arij ſe eſſe diſcipulos,vel Sabellij. Dicit Arius Chriſtum eſſe Deum:ſed muſſitat factū eſſe & initium habuiſſe. Dicit vnū cum Patre:ſed clàm in ſuorū aures inſuſurrat,vnitum eſſe vt cæteros fideles,quanquá ſingulari prærogatiua. Dic cōſubſtantialē,detraxeris verſipelli laruam, & tamen nihil addis Scripturis. Dicit Sabellius,Patrem,Filium,&Spiritum nihil in Deo diſtinctum ſonare. Dic tres eſſe,vociferabitur te nominare tres deos. Dic in vna Dei eſſentia perſonarum Trinitatem:dixeris vno verbo quod Scripturę loquuntur,& inanem

3. Reſpōſio,per anticipatione. Tametſi veteres in explicatione vocū aliquoties diſſentire videantur tamen in verā ipſarum orthodoxo ſenſu amplectendo conueniunt: vt teſtantur Hilarius, Hieronymus & Auguſtinus diuerſæ ſententiæ in vſu vocum, Eſſentiæ, Subſtantiæ, Hypoſtaſeos.

Lib. 5. de Trinit. c. 8. & 9.

Lib. 2. de Trinit.

De cōcilius.

4. Reſp. Nemo tam moroſus vel auſterus eſſe debet, vt ob nudas voces digladiari velit, modò orthodoxum ſenſum & Eccleſiæ Chriſti perpetuum conſenſum ſequatur.

Sed qui hæc nomina repudiant, & de vocibus litigãs pertinacius, hæreſin Arij vel Sabellij occultè fouent.

loquacitatem compreſſeris. Porrò ſi quos tam anxia conſtringit ſuperſtitio vt hæc nomina non ferant: nemo tamen iam, vel ſi rumpatur, inficiari poterit, quum vnum audimus, intelligendam eſſe ſubſtantiæ vnitatem: quum tres audimus in vna eſſentia, perſonas notari in hac Trinitare. Quo non fraudulenter confeſſo, verba nihil moramur. Sed expertus pridem ſum, & quidem ſæpius, quicunque de verbis pertinacius litigant, fouere occultum virus: vt magis expediat eos vltrò prouocare quàm in eorum gratiam obſcurius loqui.

A definitione vocis ad rei ipſius definitionem accedit, quam deinde explicat.
Ioan. 1. 1.

6 Cæterùm omiſſa de vocibus diſputatione, iam de re ipſa dicere aggrediar. Perſonam igitur voco ſubſiſtẽtiam in Dei eſſentia, quę ad alios relata, proprietate incommunicabili diſtinguitur. Subſiſtentię nomine aliud quiddam intelligi volumus quàm eſſentiam. Si enim Sermo ſimpliciter eſſet Deus, interea non haberet aliquid proprium, perperàm dixiſſet Ioannes fuiſſe ſemper apud Deum. Vbi continuo pòſt addit, Deum quoque fuiſſe ipſum Sermonem, ad vnicam eſſentiam nos reuocat. Sed quia apud Deum eſſe non potuit quin reſideret in Patre, hinc emergit illa ſubſiſtentia, quæ etſi indiuiduo nexu cum eſſentia coniuncta eſt, nec poteſt ſeparari, ſpecialem tamẽ habet notam qua ab ipſa diſtinguatur. Iam ex tribus ſubſiſtentiis vnamquanque dico ad alias relatá proprietate diſtingui. Relatio hîc diſertè exprimitur: quia vbi ſimplex fit Dei mentio & indefinita, non minus ad Filium & Spiritum pertinet nomen hoc quàm ad Patrem. Simul autem atque Pater cum Filio confertur, ſua quenque proprietas ab altero diſcernit. Tertiò quicquid ſingulis proprium eſt, incommunicabile eſſe aſſeto, quia in Filium competere vel transferri non poteſt quicquid ad notam diſcretionis tribuitur Patri. Neq; verò mihi diſplicet Tertulliani definitio, modò dextrè ſumatur: eſſe quandam in Deo diſpoſitionem vel œconomiam quæ de eſſentiæ vnitate nihil mutet.

Lib. contra Praxeam.

2. Aeterna Filij deitas probatur varijs argumentis. Primum, Filius eſt λόγος Dei Patris æternus. Ergo Filius eſt æternus Deus.

7 Priuſquam tamen longius progrediar, probanda erit & Filij & Spiritus ſancti deitas. deinde vt inter ſe differant videbimus. Certè quum Dei verbum nobis proponitur in Scriptura, abſurdiſſimum fuerit imaginari fluxam duntaxat & euanidam vocem, quę in aere emiſſa prodeat extra ipſum Deum: cuiuſmodi & oracula Patribus edita, & prophetiæ omnes fuerunt: quum perpetua magis Sapientia indicetur apud Deum reſidens, vnde & oracula & prophetiæ omnes prodierunt. Non enim minus (teſte Petro) loquuti 1. Pet. 1. 11
ſunt Spiritu Chriſti veteres Prophetæ quàm Apoſtoli: & quicunque poſtea cæleſtem doctrinam adminiſtrarunt. Quia verò nondum manifeſtatus erat Chriſtus, neceſſe eſt Sermonem intelligere ante ſecula ex Patre genitum. Quòd ſi Sermonis fuit ille Spiritus, cuius organa fuerunt Prophetæ, indubiè colligimus verum fuiſſe Deum. Atque hoc in mundi creatione ſatis clarè docet Moſes, Sermonẽ illum intermedium ſtatuens. Cur enim diſertè narrat Deum ſingulis operibus creandis dixiſſe, Fiat hoc vel illud, niſi vt

Obiectio.
Reſponſio.

imperueſtigabilis Dei gloria in imagine ſua reluceat? Naſutis & garrulis hoc eludere promptum eſſet, vocem accipi pro iuſſu & imperio. ſed meliores interpretes Apoſtoli,

Heb. 1. 2.

qui tradunt per Filium ſecula eſſe condita, & portare omnia potenti ſuo verbo. Hîc enim videmus verbum pro nutu vel mandato Filij accipi, qui ipſe æternus & eſſentialis

Prou. 8. 22.

eſt Patris Sermo. Nec verò ſanis & modeſtis obſcurum eſt quod dicit Solomon, vbi ſapientiam inducit à Deo ante ſecula genitam, & rerum creationi & cunctis Dei operibus pręſidentem. Nam temporarium quendam Dei nutum fingere, ſtultum ac friuolum eſſet: quum tunc exerere voluerit Deus fixum æternúmque ſuum conſilium, atque etiam

Ioan. 5. 17.

aliquid occultius. Quò etiam ſpectat dictum illud Chriſti, Pater meus & ego vſque ad hunc diem operamur. Se enim à primo mundi exordio aſſiduum in opere cum Patre fuiſſe affirmans, apertius explicat quod breuius attigerat Moſes. Sic ergo Deúm fuiſſe loquutum colligimus vt Sermoni in agendo ſuæ eſſent partes, atque ita vtriuſque com-

Ioan. 1. 3.

munis eſſet operatio. Multo autem omnium clariſſimè Iohannes, quum Sermonem illum qui ab initio Deus apud Deum erat, rerum omnium cauſam ſimul cum Deo Patre ſtatuit. Nam & ſolidam permanentémque Verbo attribuit eſſentiam, & aliquid peculiare aſſignat, & dilucidè oſtendit quomodo Deus loquendo mundi fuerit creator. Ergo vt omnes diuinitus profectæ reuelationes verbi Dei titulo ritè inſigniuntur, ita Verbum illud ſubſtantiale ſummo gradu locare conuenit, oraculorum omnium ſcaturiginem, quod nulli varietati obnoxium, perpetuò vnum idémque manet apud Deum, & Deus ipſe eſt.

Obiectio.

8 Hic obſtrepunt nonnulli canes, qui quum ſuam illi diuinitatem palàm eripere

non

non auſint, æternitatem clam ſuffurantur. Dicunt enim, tum demum Sermonem eſſe *ὁ λόγος*
cœpiſſe quum Deus in mundi creatione ſacrum ſuum os aperuit. Sed nimis inconſide- *corpus eſſe, quū*
ratè ſubſtantiæ Dei nouationem quandam affingunt. Nam vt quæ externum opus re- *Deus mundum creans loquu-*
ſpiciunt Dei nomina attribui ei cœperunt ab exiſtentia operis ipſius (quale eſt quòd *tus eſt.*
cœli & terræ creator vocatur) ita nullum nomen agnoſcit pietas vel admittit quod Deo *Reſponſio, te-*
aliquid nouum in ſeipſo accidiſſe ſignificet. Nam ſiquid fuiſſet aduentitium, concide- *ſtimoniis & ra-*
Iac.1.17. ret illud Iacobi, manare deſurſum omne donum perfectum, & deſcendere à Patre lu- *tionibus firmiſ-*
minum, apud quem non eſt tranſmutatio, vel cõuerſionis obumbratio. Nihil ergo mi- *ſimis confirma-*
nus ferendum quàm principium fingere illius Sermonis qui & Deus ſemper fuit, & po- *ta.*
ſtea mundi opifex. Sed argutè ſcilicet ratiocinantur, Moſen, narrando Deum tunc pri-
mùm loquutum eſſe, ſimul innuere nullum antè in ipſo fuiſſe Sermonem. quo nihil ma
gis eſt nugatorium. Neque enim quia manifeſtari aliquid certo tempore incipit, colli-
gendum propterea erat, nunquam prius fuiſſe. Ego verò longè ſecus concludo. quum in
ipſo momento quo dixit Deus, Fiat lux, Sermonis virtus emerſerit & extiterit, ipſum Gen.1.3.
multò antè fuiſſe. Quam dudum autem ſiquis inquiret, nullum exordium reperiet. Ne-
que enim certum temporis ſpatium terminat quum dicit ipſe, Pater illuſtra Filium glo Ioan.17.5.
ria quam apud te initiò poſſedi, antequam iacerentur mundi fundamenta. Neque hoc
præteriit Ioannes: quia antequam ad mundi creationem deſcendat: principiò Sermo-
nem apud Deum fuiſſe dicit. Conſtituimus ergo rurſum, Sermonem extra temporis
initium à Deo conceptum, apud ipſum perpetuò reſediſſe: vnde & æternitas, & vera eſ-
ſentia, & diuinitas eius comprobatur.

9 Etſi autem Mediatoris perſonam nondum attingo, ſed differo vſque in eum lo- *Secundū arg.*
cum vbi de redemptione agetur: quia tamen ſine controuerſia inter omnes conſta- *Filius appella-*
re debet, Chriſtum eſſe illum Sermonem carne indutum, huc optimè conuenient quę- *tur Deus &*
cunque deitatem Chriſto aſſerunt teſtimonia. Quum dicitur Pſalmo 45, Solium tuum *Iehoua, aliiſ-*
Deus in ſeculum & vſque, tergiuerſantur Iudæi, nomen Elohim competere etiam in *que nomini-*
Angelos & ſummas poteſtates. Atqui nuſquam extat ſimilis in Scriptura locus, qui *bus inſignitur*
thronum æternum creaturæ erigat. neque enim ſimpliciter Deus vocatur, ſed æter- *in veteri Te-*
nus quoque Dominator. Deinde nemini defertur hic titulus, niſi cum adiectio- *ſtamento quæ*
ne, qualiter Moſes fore dicitur Pharaoni in Deum. Alij in genitiuo caſu legunt, quod *æterno Patri*
nimis inſipidum eſt. Fateor quidem ſæpe diuinum vocari quod ſingulari præſtan- *tribuūtur. Eſt*
tia eximium eſt: ſed ex contextu ſatis liquet durum illud eſſe & coactum, imò nequa- *igitur æternus*
quam quadrare. Verùm ſi non cedat eorum peruicacia, certè non obſcurè à Ieſaia *Deus.*
idem Chriſtus inducitur & Deus, & ſumma potentia ornatus, quod vnius Dei pro- Exod.7.1.
prium eſt. Hoc eſt, inquit, nomen quo vocabunt eum, Deus fortis, Pater futuri ſecu- *Obiectionis Iu-*
li, &c. Oblatrant hic quoque Iudæi, & ſic lectionem inuertunt, Hoc eſt nomen quo *dæorum refu-*
vocabit eum Deus fortis, Pater futuri, &c. vt hoc duntaxat Filio reliquum faciant, Prin- *tatio.*
cipem vocari pacis. Sed quorſum tot epitheta in Deum Patrem hoc loco congeſta fo- Ieſa.9.6.
rent? quum Prophetæ conſilium ſit Chriſtum inſignibus notis quę fidem in eo noſtram *Alia obiectio*
ædificent, ornare? Quare dubium non eſt quin eadem ratione Deus fortis nunc voce- *euerſa.*
tur, qua paulo antè Immanuel. Nihil autem dilucidius Ieremiæ loco quæri poteſt, hoc Iere.23.6.
fore nomen quo vocabitur germen Dauidis, Iehouah iuſtitia noſtra. Nam quum do-
ceant ipſi Iudæi vltrò alia Dei nomina nihil quàm epitheta eſſe, hoc ſolum quod inef-
fabile dicunt, eſſe ſubſtantiuum ad exprimendam eius eſſentiam: colligimus Filium v-
nicum eſſe Deum & æternum, qui alibi pronuntiat ſe gloriam ſuam non daturum alte- Ieſa.42.8.
ri. Latebras quidem hîc captant, quia & altari à ſe extructo nomē iſtud impoſuerit Mo- *Inſtantia Iu-*
ſes, & Ezechiel ciuitati nouæ Ieruſalem. Sed quis non videt altare extrui in monimen- *dæorum ſolu-*
tum quòd Deus ſit exaltatio Moſis? nec Hieroſolymam inſigniri Dei nomine niſi ad *tio.*
teſtandam Dei præſentiam? Sic enim Propheta loquitur, Nomen ciuitatis ex illa die,
Iehouah ibi. Moſes verò in hunc modum, Ædificauit altare, & vocauit eius nomen, Ie- Eze.48.35.
houah exaltatio mea. Sed maius ſcilicet certamen reſtat ex alio Ieremiæ loco, vbi hoc Exo.17.15.
ipſum elogium ad Ieruſalem refertur his verbis, Hoc eſt nomen quo vocabunt eam, Iere.33.16.
Iehouah iuſtitia noſtra. Atqui tantum abeſt quin hoc teſtimonium officiat veri- *Alius inſtan-*
tati quam defendimus, vt magis ſuffragetur. Quum enim antea Chriſtum eſſe ve- *tiæ ſolutio.*
rum Iehouah teſtatus eſſet, vnde fluit iuſtitia, nunc pronuntiat, Eccleſiam Dei hoc ve-
rè ita ſenſuram, vt nomine ipſo gloriari queat. Itaque priore loco fons & cauſa iuſtitiæ

ponitur: deinde additur effectus.

Tertium arg. Iehouam in Angeli perſona S. Patribus ſub lege apparens, ſe Iehouā eſſe aſſerit. Is autem eſt æternus Patris λόγος. Ergo filius eſt Deus æternus.

10 Quòd ſi non ſatisfaciunt hæc Iudæis, tam frequenter Iehouam ſtatui in Angeli perſona, non video quibus cauillis eludant. Angelus apparuiſſe ſanctis Patribus dicitur. (Iudic.6. & 7.) Idem ſibi nomen æterni Dei vendicat. Si excipiat quiſpiam, perſonæ quam ſuſtinet reſpectu hoc dici, minimè ita ſoluitur nodus. Neque enim ſeruus, ſacrificium offerri ſibi permittens, ſuum Deo honorem eriperet. Atqui Angelus panem ſe māducaturum negans, iubet offerri ſacrificium Iehouę. (Iudic.13.16.) Deinde verò ſe illum Iehouam eſſe reipſa probat. Itaq; Manuah & eius vxor ex hoc ſigno non Angelum modò, ſed Deum ſe vidiſſe colligunt. Vnde vox illa, Moriemur quia Deum vidimus. Dum verò reſpondet vxor, Si voluiſſet nos occidere Iehouah, non ſuſcepiſſet è manu noſtra ſacrificium: certè Deum fatetur qui Angelus antè dictus eſt. (Ibid.22. & 23.) Adde quòd ipſa Angeli reſponſio dubitationem tollit, Cur de nomine meo interrogas quod eſt mirabile? (Ibid.18.)

Serueti impietas profligata.

Quo magis deteſtabilis fuit Serueti impietas, dum aſſeruit Deum nūquam patefactum fuiſſe Abrahæ & aliis Patribus, ſed eius loco adoratum fuiſſe Angelum. Rectè autem & prudenter orthodoxi Eccleſiæ Doctores Sermonem Dei eſſe interpretati ſunt principem illū Angelum, qui iam tunc præludio quodam fungi cœpit Mediatoris officio.

Cur Filius ſub Angeli perſona olim apparuit.

Etſi enim nondum erat carne veſtitus, deſcendit tamen quaſi intermedius, vt familiarius ad fideles accederet. Propior igitur communicatio dedit ei Angeli nomen: interea quod ſuum erat, retinuit, vt Deus eſſet ineffabilis gloriæ. Idem ſibi vult Oſeas, qui poſtquam recenſuit luctam Iacob cum Angelo, Iehouah, inquit, Deus exercituum, Iehouah memoriale nomen eius. (Oſeæ 12.5.) Iterū ogganit Seruetus, Deum geſtaſſe perſonam Angeli. Quaſi verò non confirmet Propheta quod à Moſe dictum fuerat, Vt quid interrogas de nomine meo? (Gen.32.29. 30.) Et confeſſio ſancti Patriarchæ ſatis declarat non fuiſſe creatum Angelum, ſed in quo plena deitas reſideret, quum dicit, Vidi Deum facie ad faciem. Hinc etiam illud Pauli, Chriſtum fuiſſe populi ducem in deſerto. (1.Cor.10.4.) quia etſi nondum aduenerat humiliationis tempus, figuram tamen propoſuit æternus ille Sermo eius officij cui deſtinatus erat. Iam ſi abſque contentione expenditur caput Zachariæ ſecundum, Angelus qui alterum Angelum mittit, idē mox pronuntiatur Deus exercituum, & ei ſumma potētia adſcribitur. Innumera teſtimonia omitto in quibus tutò acquieſcit fides noſtra, quanuis Iudęos non admodum moueant. Nam quum dicitur apud Ieſaiam, Ecce Deus noſter iſte: hic eſt Iehouah: expectabimus eum, & ſeruabit nos: (Ieſa.25.9.) oculatis patet monſtrari Deum qui in ſalutem populi denuò exurgit. Et emphaticæ demonſtrationes bis poſitæ non aliò ſinunt hoc trahi quàm ad Chriſtum. Apertior etiamnum & ſolidior locus Malachiæ, vbi venturum Dominatorem, qui tunc expetebatur, ad templum ſuum promittit. (Malach.3.1.) Certè nonniſi vni ſummo Deo ſacrum fuit templum, quod tamen Propheta Chriſto vendicat. Vnde ſequitur, eundem eſſe Deum qui ſemper adoratus fuit apud Iudæos.

Quartū arg. ex Noui Teſtamenti teſtimoniis illuſtribus collectum, vbi Filius agnoſcitur Iehoua exercituum, Iudex mundi, Deus gloriæ, Creator mūdi, Dominus Angelorum, Rex Eccleſiæ, λόγος æternus, Deus in ſecula benedictus, Deus in carne manifeſtatus, Deo æqualis, verus Deus & vita æterna, Dominus & Deus omniū credentium. Proinde eſt Deus æternus.

11 Nouum autem teſtamentum innumeris teſtimoniis ſcatet. Ideo danda eſt opera vt breuiter potius ſeligamus pauca quā omnia congeramus. Quantis autē de eo loquuti ſint Apoſtoli, ex quo iam extiterat Mediator in carne: quicquid tamen adducā, probandæ eius æternæ deitati aptè conueniet. In primis iſtud eſt ſingulari animaduerſione dignum, quòd Apoſtoli, quæ de æterno Deo prædicta erāt, in Chriſto vel iam exhibita, vel olim repræſentāda docent. Nam vbi Ieſaias DOMINUM exercituum Iudæis & Iſraelitis in petram ſcandali & lapidem offenſionis fore vaticinatur, (Ieſa.8.14) id Paulus aſſerit in Chriſto eſſe impletum. (Rom.9.33.) DOMINUM ergo illum exercituum Chriſtum eſſe declarat. Similiter alibi, Oportet, inquit, nos omnes ſemel ſiſti ad tribunal Chriſti. (Rom.14.10.) Scriptū eſt enim, Mihi flectetur omne genu, & omnis lingua iurabit mihi. Id quum apud Ieſaiam de ſe DEUS prædicet, (Ieſa.45.23.) Chriſtus reipſa in ſe exhibeat, cōſequitur illum ipſum DEUM eſſe cuius gloria traduci aliò non poteſt. Quod etiam ad Epheſios ex Pſalmis citat, in DEUM vnicè cōpetere liquet: (Eph.4.8.) Aſcendens in altum duxit captiuitatē. (Pſ.68.19.) tum aſcenſionem eiuſmodi adumbratā fuiſſe intelligens quum inſigni aduerſus exteras gentes victoria, potētiam ſuam exeruit DEUS, in Chriſto plenius exhibitam ſignificat. Sic Ioannes gloriam Filij fuiſſe teſtatur, (Ioh.1.14.) quæ Ieſaiæ per viſionem reuelata fuit: quum tamen Propheta ipſe DEI maieſtatem ſibi viſam ſcribat. (Ieſa.6.1.) Illa verò quæ Apoſtolus ad Hebræos in Filium confert, non obſcurum eſt eſſe clariſſima DEI elogia: (Heb.1.10 & 6.) Tu in principio DOMINE fundaſti cælum & terram, &c. Item, Adorate eum omnes Angeli eius. Neque tamen illis abutitur, quum ad Chriſtum trahit. ſiquidem quæcunque in Pſalmis illis canuntur, ſolus ipſe impleuit. Ille

enim

enim fuit qui exurgens miſertus eſt Sion:ille qui omnium gentium & inſularũ regnum
ſibi aſſeruit. Et cur dubitaſſet Ioannes Dei maieſtatem ad Chriſtum teferre,qui præfa- Iohan.1.1, & 14.
tus fuerat,Verbum ſempet fuiſſe Deum? Quid formidaſſet Paulus Chriſtum in Dei tri- 2.Cor.5.10.
bunali collocate, tam aperto præconio eius diuinitarem antè proſequutus, vbi dixetat Rom.9.5.
eſſe Deum in ſecula benedictum? Atque vt appareat quàm ſibi bene in hac parte con- 1.Tim.3.16.
ſentiat,alibi etiam Deum in carne manifeſtatũ eſſe ſcribit. Si Deus eſt in ſecula laudan- 1.Tim.1.17.
dus, ille eſt igitur cui ſoli omnem gloriam & honotem deberi, alio loco idem affirmat.
Neque verò id diſſimulat: quin palàm clamat,Quum in forma Dei eſſet,non fuiſſe du- Philip.2.6.
cturum rapinæ loco ſi æqualem Deo ſe præbuiſſet:ſed vltrò ſeipſum exinaniuiſſe. Ac ne
factitium quempiam Deum eſſe impij obſtreperent,vltrà progreditur Ioannes:Ipſe,in- 1.Ioh.5.20.
quit, eſt verus Deus,& vita æterna. Quanquam ſatis ſupérque nobis eſſe debet, Deum
nominari: præſertim ab eo teſte qui disertè nobis non plures eſſe deos aſſeuerat, ſed v-
num. Ille autem Paulus eſt,qui ſic loquitur,Vtcunque multi nominentur dij,ſiue in cæ- 1.Cor.8.5.
lo,ſiue in terra:nobis tamen vnus eſt Deus, ex quo omnia. Ex eodem ore quum audia-
mus Deum in carne manifeſtatũ, Deum ſuo ſanguine acquiſiuiſſe ſibi Eccleſiam: quid
ſecundum Deum imaginamur,quem ille nequaquam agnoſcit? Et minimè dubium eſt 1.Tim.3.16,
quin idẽ pıis omnibus fuerit ſenſus. Thomas certè ſimiliter Dominum & Deum ſuum Act.20.28. Ioh.20.28.
apertè prædicando,vnicum illum eſſe Deum profiretur quem ſemper adorauerat.

12 Iam ſi ab operibus eius diuinitarem cenſemus quæ illi in Scripturis aſcribuntut,
Ioh.5.17. euidentius inde adhuc eluceſcer.Quum enim ſe ab initio vnà cum Patre hactenus ope-
rari diceret, Iudæi ad alia eius dicta ſtupidiſſimi, ſenſerunr ramen eum ſibi diuinam po-
tentiam vſurpare. Ac propterea (vt Ioannes refert) magis eum quærebant interficere,
quòd non ſabbathum modò ſoluebat, ſed & Parrem ſuum dicebat Deum, æqualem ſe
faciens Deo. Qualis ergo erit ſtupor noſter, niſi hinc eius diuinitarem planè aſtrui ſen-
tiamus? Er ſanè prouidentia & virtute mundum adminiſtrare,nutúque propriæ virtutis
omnia moderari,(quod illi dat Apoſtolus) non eſt niſi Creatoris. Neque ſolam guber- Hebr.1.3.
nandi orbis prouinciam cum Patre participar:ſed alia quoque ſingula officia,quæ crea-
turis communicari nequeant. Clamat Dominus per Prophetam, Ego ſum,ego ſum qui Ieſa.43.25.
deleo iniquitates tuas propter me.Secundum hanc ſententiam quum iniuriam irrogari
Deo Iudæi exiſtimarent, eo quòd peccata Chriſtus remittebat, hanc poteſtatem ſibi Matth.9.6.
competere non tantùm verbis aſſeruit, ſed miraculo etiam comprobauit. Ergo pecca-
torum remiſſionis non miniſterium, ſed poteſtatẽ penes ipſum eſſe conſpicimus,quam
à ſe ad alium tranſituram Dominus negat. Quid?tacitas cordium cogitationes percon- Matth.9.4.
tari & penetrare,an non ſolius Dei eſt? At eam quoque habuit Chriſtus:vnde colligitur
eius diuinitas.

Quintum argumentũ. Chriſtus eſt Creator, Conſeruator, Redẽptor, & cordium ſcrutator. Ergo eſt æternus Deus.

13 In miraculis autem quàm perſpicuè luculentéque apparer? Quibus erſi paria & ſi-
milia tum Prophetas tum Apoſtolos edidiſſe fateor: in hoc tamen plurimum eſt diſcri-
minis, quòd hi dona Dei ſuo miniſterio diſpenſarunr:ille ſuam ipſius virrutem exeruit.
Vſus eſt quidẽ interdum precatione, quò gloriam ad Parrẽ referret:ſed videmus vrplu-
rimum propriam eius virtutem nobis oſtenſam. Er quomodo nõ eſſet verus authot mi-
Matth. 10.8. raculorum,qui diſpenſationem aliis ſua authoritate cõmittir? Narrat enim Euangeliſta
Marc. 13. illum dediſſe Apoſtolis poteſtarẽ mortuos ſuſcitandi,leproſos curãdi, eiiciendi dæmo-
15,& 6.7. nes, &c. Illi autem ſic miniſterio eiuſmodi defuncti ſunr vt ſatis oſtenderent virtutem
non aliunde eſſe quàm à Chriſto. In nomine Ieſu Chriſti(inquit Petrus)ſurge & ambu- Act.3.6.
Ioh.5.36, & 10.37, la.Non mirũ ergo ſi miracula ſua obiecerit Chriſtus,ad reuincendã Iudęorum incredu-
& 14.11. litatem: vtpote quæ virtute eius edita,ampliſſimũ diuiniratis teſtimonium reddebant.
Præterea ſi extra Deum nulla eſt ſalus,nulla iuſtitia,nulla vita,Chriſtus autem in ſe hæc
omnia cõtinet,Deus certè oſtendirur. Neq; mihi quiſpiam obiiciat, diffuſam à Deo in
Matth. ipſum vitã aut ſalutem:nõ enim ſalutem accepiſſe,ſed ipſe ſalus eſſe dicitur. Et,ſi nemo
19.17. bonus niſi ſolus Deus,quomodo eſſet purus homo,nõ dico bonus ac iuſtus,ſed ipſa bo-
Ioh.1.14. nitas & iuſtitia? Quid,quòd à primo creationis exordio,teſte Euangeliſta,in ipſo vita e-
rar:& ipſe vita iam tũ exiſtens,erat lux hominũ? Proinde talibus documentis freti fidem
in ipſo noſtrã & ſpem teponere audemus: quum ſciamus tamen ſacrilegam eſſe impie-
Ioh.14.1. tatem ſi cuius fiducia in creaturis hæteat. Creditis in Deum, inquit, & in me credire.
Ieſa. 26. Atq; ita Paulus duos Ieſaiæ locos interpretatur,Quicũq; ſperar in eo nõ pudefiet. Irem,
16, & 11. 10. Erit ex radice Iſai qui conſurget ad regendos populos:in ipſo Gentes ſperabunt. Er quid

Sextum argumentum. Chriſtus miracula edidit ſua ipſius virtute, et aliis locũ earum miraculorũ edendorum largitur. Eſt igitur æternus Deus.

Septimum arg. Extra Deum æternum nulla eſt ſalus, nulla iuſtitia, nulla vita. Chriſtus autẽ hæc omnia in ſe cõtinet. Per conſequens eſt Deus æternus.

Octauum arg. Neceſſe eſt eũ eſſe Deum æternũ, in quem credimus & ſperamus, quẽ inuocamus,

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

quem Eccleſia fidelium ſirua torè agnoſcit, cuius cognitione ſola ad ſalutē obtinendā proponitur, in cuius ſolius cognitione pii gloriantur, & qui beneficia æterna communicat. Is eſt Chriſtus, Dei Filius. Ergo Filius eſt Deus æternus.

Rom. 10. 11, & 15. 12. Ioh. 6. 47. Ioel. 2. 32. Prou. 18. 10. Act. 7. 59. Act. 9. 13. 1. Cor. 2. 2.

de ea te plura Scripturæ teſtimonia perſequamur, quum toties occurrat hæc ſententiã, Qui credit in me habet vitam æternam? Iam quæ ex fide pendet inuocatio, illi etiam competit, quæ tamen diuinæ maieſtatis propria eſt ſiquid aliud proprium habet. Dicit enim Propheta, Quicunque inuocauerit nomen Iehouæ, ſaluus erit. Alter verò, Turris fortiſſima nomen Iehouæ: ad ipſam confugiet iuſtus, & ſeruabitur. Atqui in ſalutem inuocatur nomen Chriſti. ſequitur ergo ipſum eſſe Iehouam. Porrò inuocationis exemplum habemus in Stephano, quum dicit, Domine Ieſu, ſuſcipe ſpiritum meum. deinde in vniuerſa Eccleſia, quemadmodum Ananias teſtatur eodem libro, Domine, inquit, ſcis quanta hic intulerit mala ſanctis omnibus qui inuocant nomen tuum. Ac quò apertius intelligatur totam diuinitatis plenitudinem in Chriſto corporaliter habitare, fatetur Apoſtolus nullam inter Corinthios aliam doctrinam pręſe tuliſſe quàm eius cognitionem, nec aliud quàm ipſam prædicaſſe. Quale iſtud quæſo & quantum eſt Filij duntaxat nomen annuntiari nobis quos Deus iubet in ſui ſolius cognitione gloriari? Quis meram creaturam ipſum iactare auſit, cuius notitia vnica eſt noſtra gloriatio? Huc accedit quòd ſalutationes Pauli epiſtolis præfixæ eadem à Filio precantur beneficia quę à Patre: quo docemur non modò illius interceſſione ad nos peruenire quæ largitur cæleſtis Pater, ſed potentiæ communione Filium ipſum eſſe authorem. Quæ practica notitia certior haud dubiè ſolidiórque eſt qualibet otioſa ſpeculatione. Illic enim pius animus Deum præſentiſſimum conſpicit & penè attrectat, vbi ſe viuificari, illuminari, ſeruari, iuſtificari, ac ſanctificari ſentit.

Iere. 9. 24.

3. Argumenta ad deitatē æternam Spiritus S. aſſerendam.
1. Eſt mundi Creator & Conſeruator.
2. Mittit Prophetas.
3. Omnia viuificat.
4. Eſt vbique.
5. Sanctus regenerat in vitam incorruptibilem.
6. Denique omnia officia in eum conferuntur.

Gen. 1. 2. Iſai. 48. 16. 1. Cor. 2. 10, 16, & 12. 10. Exo. 4. 11.

14 Quare iiſdem etiam è fontibus pręcipuè ad deitatem Spiritus aſſerendá petenda eſt probatio. Eſt quidem minimè obſcurum illud teſtimonium Moſis in creationis hiſtoria, Spiritum Dei expanſum fuiſſe ſuper abyſſos, vel materiam informem. quia oſtendit non modò pulchritudinem mundi quæ nunc cernitur, vigere ſaluam Spiritus virtute: ſed antequam accederet hic ornatus, iam tunc in fouenda illa confuſa mole Spiritum fuiſſe operatum. Nullis etiam cauillis obnoxium eſt quod dicitur apud Ieſaiam, Et nunc Iehouah miſit me & Spiritus eius: quia ſummum in mittẽdis Prophetis imperium cum Spiritu ſancto communicat: ex quo relucet diuina eius maieſtas. ſed optima, vt dixi, confirmatio nobis erit ex familiari vſu. Longè enim à creaturis alienũ eſt quod illi Scripturæ tribuunt: & nos ipſi certa pietatis experientia diſcimus. Ille enim eſt qui vbiq; diffuſus omnia ſuſtinet, vegetat & viuificat in cælo & in terra. Iam hoc ipſo creaturarum numero eximitur, quòd nullis circunſcribitur finibus. ſed ſuum in omnia vigorẽ transfundendo, eſſentiam, vitam, & motionem illis inſpirare, id verò planè diuinum eſt. Deinde ſi regeneratio in vitam incorruptibilẽ quauis præſenti vegetatione ſuperior eſt & multo excellentior, quid de eo cenſendum eſt cuius ex virtute procedit? Ipſum autem non mutuatitio, ſed proprio vigore regenerationis eſſe authorem Scriptura multis locis docet: neq; eius modò, ſed futuræ quoq; immortalitatis. Deniq; in ipſum omnia, vt in Filium, conferuntur quæ maximè propria ſunt diuinitatis officia. Siquidem etiam profunda Dei ſcrutatur, cui nullus eſt inter creaturas cõſiliarius. ſapientiam & loquendi facultatẽ largitur: quum tamen Dominus Moſi pronuntiet, id facere ſuum eſſe ſolius. ſic per ipſum in Dei participationem venimus, vt eius virtutem ſentiamus erga nos quodammodo viuificam. iuſtificatio noſtra, eius opus eſt. ab ipſo eſt potentia, ſanctificatio, veritas, gratia, & quicquid boni cogitari poteſt: quoniam vnus eſt Spiritus à quo profluit omne donorum genus. Nam digna in primis notatu eſt ſententia illa Pauli, Quanuis diuerſa ſint dona, & multiplex variáq; diſtributio, eundẽ tamen eſſe Spiritum: quia ipſum non modò principium vel originem ſtatuit, ſed etiam authorẽ. quod etiam clarius exprimitur paulo pòſt his verbis, Omnia diſtribuit vnus & idem Spiritus prout vult. Niſi enim eſſet aliquid in Deo ſubſiſtens, minimè ei daretur arbitrium & volũtas. Clariſſimè ergo Paulus Spiritũ inſignit diuina potẽtia, & in Deo hypoſtaticè reſidere demonſtrat.

1. Cor. 12. 11. & ſeq.

7. Deus appellatur.

1. Cor. 3. 17, & 6. 19, & 2. Cor. 6. 16.

15 Nec verò quum de ipſo Scriptura loquitur, à Dei appellatione abſtinet. Paulus enim nos eſſe templum Dei ex eo colligit quia Spiritus eius habitat in nobis. Quod non eſt leuiter prætereundum. ſiquidem quum toties promittat Deus ſe electurum nos ſibi in templũ, non aliter impletur ea promiſſio quàm eius Spiritu in nobis habitante. Certè vt præclarè dicit Auguſtinus, Si ex lignis & lapidibus templum Spiritui facere iuberemur, quia cultus hic ſoli Deo debetur, clarum eſſet diuinitatis eius argumentũ. nunc ergo quanto clarius iſtud eſt, quòd non templum illi facere, ſed nosipſi eſſe debemus? Et

Aug. ad Maximinum, Epiſt. 66. Act. 5. 3. 4.

Apoſt

Apoſtolus ipſe nunc templum nos Dei eſſe, nunc Spiritus ſancti eodẽ ſignificatu ſcribit. Petrus verò Ananiam reprehendens quòd Spiritui ſancto mentitus eſſet, non hominibus mentitum eſſe dicebat, ſed Deo. Atque vbi Ieſaias Dominum exercituum loquentem inducit, Paulus Spiritum ſanctum eſſe docet qui loquitur. Imò quum paſſim dicant Prophetæ, verba quæ proferunt, eſſe Dei exercituum, Chriſtus & Apoſtoli ad Spiritum ſanctum referunt. vnde ſequitur, verum eſſe Iehouam, qui præcipuus eſt Prophetiarum author. Rurſus vbi Deus ſe ad iram populi contumacia prouocatum conqueritur, pro eo Ieſaias Spiritum eius ſanctum contriſtatum ſcribit. Poſtremò ſi blaſphemia in Spiritum neque in hoc ſeculo neq; in futuro remittitur, quum veniam obtineat qui in Filium blaſphemauit, palàm hinc aſſeritur diuina eius maieſtas, quam lædere vel imminuere, crimen inexpiabile eſt. Sciens ac volens ſuperſedeo à multis teſtimoniis quibus vſi ſunt veteres. Plauſibile illis viſum eſt citare ex Dauide, Verbo Domini cæli firmati ſunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum: vt probarent non minus Spiritus ſancti opus eſſe mundum quàm Filij. Sed quum in Pſalmis vſitatum ſit bis idem repetere, & quum apud Ieſaiam Spiritus oris idem valeat atque ſermo, infirma illa ratio fuit. Itaque tantùm parcè attingere volui quibus ſolidè inniterentur piæ mentes.

Ieſa.6.9. Act.28.25.

Ieſ.63.10. Matt.12.31 Marc.3.29. Luc.12.10

8. Blaſphemia in Spiritum S. nunquam remittitur. Eſt igitur Deus æternus cũ Patre & Filio.

Pſal.33.6.

Ieſa.11.4.

16 Quia autem Chriſti aduentu clarius ſe patefecit Deus, ita etiam in tribus perſonis familiarius innotuit. Sed ex multis teſtimoniis vnum hoc nobis ſufficiat. Nam Paulus hæc tria ſic connectit, Deum, fidem, & Baptiſmum, vt ab vno ad aliud ratiocinetur: nempe quia vna eſt fides, vt inde vnum eſſe Deum demonſtret: quia vnus eſt Baptiſmus, inde quoque vnam eſſe fidem oſtendat. Ergo ſi in vnius Dei fidem ac religionem initiamur per Baptiſmum, nobis neceſſe eſt verum cenſere Deum in cuius nomen baptizamur. Nec verò dubium eſt quin hac ſolenni nuncupatione perfectam fidei lucem iam eſſe exhibitam teſtari voluerit Chriſtus quum diceret, Baptizate eos in nomen Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. ſiquidem hoc perinde valet atque baptizari in vnius Dei nomen qui ſolida claritate apparuit in Patre, Filio, & Spiritu. vnde planè conſtat in Dei eſſentia reſidere tres perſonas in quibus Deus vnus cognoſcitur. Et ſanè quum fides non circunſpicere huc & illuc debeat, neque per varia diſcurrere, ſed in vnum Deum ſpectare, in eum conferri, in eo hærere: ex eo facilè conſtituitur quòd ſi varia ſint fidei genera, plures etiam eſſe deos oporteat. Iam quia ſacramentum eſt fidei Baptiſmus, Dei vnitatem nobis confirmat ex eo quòd vnus eſt. Hinc etiam conficitur, vt nonniſi in vnum Deum baptizari liceat: quia eius amplectimur fidem in cuius nomen baptizamur. Quid ergo ſibi vult Chriſtus, quum in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti baptizari præcepit, niſi vna fide in Patrem, & Filium, & Spiritum credendum eſſe? id verò quid aliud eſt, quàm clarè teſtari Patrem, Filium & Spiritum vnum eſſe Deum? Itaq; quum fixum illud maneat Deum vnum eſſe non plures, Verbum & Spiritum non aliud eſſe quàm ipſam Dei eſſentiam conſtituimus. Et verò ſtolidiſſimè ineptiebant Arriani, qui Filij diuinitatem confitentes, Dei ſubſtantiam illi adimebant. Nec abſimilis Macedonianos rabies vexabat, qui per Spiritum dona gratiæ duntaxat in homines effuſa intelligi volebant. Nam vt ſapientia, intelligentia, prudentia, fortitudo, timor Domini, ab ipſo proficiſcuntur: ita vnus ipſe eſt ſapientiæ, prudentiæ, fortitudinis, pietatis Spiritus. Nec ſecundum gratiarum diſtributionem ipſe diuiditur: ſed vtcunque illæ variè diuidantur, idem tamen & vnus manet, inquit Apoſtolus.

Ephe.4.5

Quartũ membrum probationis, quòd ab vnitate ſit conſequentia capta.

Matt.28.19.

Chriſtianorum Baptiſmus, Tres Perſonas in vna Dei eſſentia oſtendit.

Arrianorum & Macedonianorum hæreſis.

1.Cor.12.11.

17 Rurſum & quędam Patris à Verbo, Verbi à Spiritu diſtinctio Scripturis demonſtratur. In qua tamẽ excutienda, quãta religione ac ſobrietate verſandũ ſit, ipſa myſterij magnitudo nos admonet. Ac mihi ſanè vehemẽter iſtud Gregorij Nazianzeni arridet, οὐ φθάνω τὸ ἓν νοῆσαι, καὶ τοῖς τρισὶ περιλάμπομαι· οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ ἓν ἀναφέρομαι: Non poſſum vnum cogitare quin trium fulgore mox circumfundar: nec tria poſſum diſcernere quin ſubitò ad vnum referar. Proinde & nos eam perſonarum Trinitatem ne imaginari in animum inducamus quæ cogitationem ſeorſum diſtractam detineat, ac non ad illam mox vnitatem reducat. Verum certè diſtinctionem inſinuant Patris, Filij, & Spiritus vocabula, nequis nuda epitheta eſſe putet quibus à ſuis operibus variè deſignetur Deus, ſed diſtinctionem, non diuiſionem. Proprietatem Filio à Patre eſſe diſtinctam oſtendunt loci quos iam citauimus: quia Sermo non fuiſſet apud Deum niſi alius eſſet à Patre: neque gloriam ſuam habuiſſet apud Patrem niſi ab eo diſtinctus. Similiter Patrem à ſe diſtinguit, quum alium eſſe dicit qui teſtimonium ſibi perhibet. Atq; huc

De diſtinctione trium Perſonarum.

In Serm. de ſacro baptiſ.

Non ſunt autem diuiſæ, ſed diſtinctæ, vt apparet ex teſtimoniis ſequentibus.

Iohan. 5. 32, & 8. 16, & alibi.

tendit quod alibi dicitur Patrem, per Verbum omnia creaſſe: quod non poterat niſi ab ipſo quodammodo diſtinctus. Præterea non deſcendit Pater in terram, ſed is qui à Patre exiit: non mortuus eſt, nec reſurrexit, ſed qui ab eo miſſus fuerat. Neque ab aſſumpta carne exordium habuit hæc diſtinctio, ſed antea quoque vnigenitum in ſinu Patris fuiſſe manifeſtum eſt. Quis enim aſſerere ſuſtineat, tum demum ſinum Patris ingreſſum Filium quum è cælo deſcendit ad ſuſcipiendam humanitatem? Erat ergo antè in ſinu Patris, & ſuam apud Patrem gloriam obtinebat. Spititus ſancti à Patre diſtinctionem Chriſtus innuit, quum dicit eum à Patre procedere: à ſeipſo autem, quoties alium vocat: vt quum alium conſolatorem ab ſe mittendum denuntiat, & alibi ſæpius.

Iohan.1.18. — *Iohan.14. 6, & 15.26* — *Iohan.14. 16.*

Hic cauendum nobis a ſimilitudinibus quæ a rebus humanis ſumuntur: idque duplici nomine.

E ſcripturis verò ſimilitudo petenda eſt, quæ etiam ordinis obſeruationem demonſtrat.

18 Enimuero ad vim diſtinctionis exprimendam, ſimilitudines à rebus humanis mutuari neſcio an expediat. Solent id quidem interdum facere veteres: ſed ſimul fatentur plurimum differre quicquid pro ſimili in medium afferunt. quo fit vt omnem audaciam hic reformidem: ne ſiquid intempeſtiuè productum fuerit, aut malignis calumniæ, aut rudibus hallucinationis anſam præbeat. Quam tamen Scripturis notatam diſtinctionem animaduertimus, ſubticeri non conuenit. Ea autem eſt, quòd Patri principium agendi, rerúmque omnium fons & ſcaturigo attribuitur: Filio ſapientia, conſilium, ipſáque in rebus agendis diſpenſatio: at Spiritui virtus & efficacia aſſignatur actionis. Porrò quanquam Patris æternitas, Filij quoq; & Spiritus ęternitas eſt, quando nunquam Deus ſine ſapientia virtutéque ſua eſſe potuit, in æternitate autem non eſt quærendum prius aut poſterius: non eſt tamen inanis aut ſuperuacua ordinis obſeruatio, dum primus recenſetur Pater, deinde ex eo Filius, poſtea ex vtroque Spiritus. Nam & mens vniuſcuiuſque eò ſponte inclinat vt primò Deum conſideret, deinde emergentem ex eo ſapientiam, tum poſtremò virtutem qua conſilij ſui decreta exequitur. Qua ratione, à Patre duntaxat exiſtere dicitur Filius: à Patre ſimul & Filio Spiritus. multis id quidem locis, ſed nuſquam clarius quàm cap. 8. ad Romanos, vbi ſcilicet idem Spiritus, nunc Chriſti, nunc eius qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis, promiſcuè vocatur: neque iniuria. Nam & Petrus Spiritum Chriſti fuiſſe teſtatur, quo vaticinati ſunt Prophetæ: quum toties Scriptura doceat Spiritum fuiſſe Dei Patris.

1. Petr. 1. 21.

Cur tres illæ perſonæ ſimpliciſſimam Dei vnitatem non tollunt, immo conſtituunt.

19 Porrò ſimpliciſſimá Dei vnitatem adeò non impedit iſta diſtinctio, vt Filium inde probare liceat vnum eſſe cum Patre Deum, quia vno ſimul cum eo Spiritu conſtet: Spiritum autem non aliud eſſe à Patre & Filio diuerſum, quia Patris & Filij ſit Spiritus. Siquidem in vnaquaque hypoſtaſi tota intelligitur natura, cum hoc, quòd ſubeſt ſua vnicuique proprietas. Pater totus in Filio eſt, totus in Patre Filius, quemadmodum ipſe quoque aſſerit, Ego in Patre, & Pater in me: nec vlla eſſentiæ differentia ſeiungi alterum ab altero ſcriptores Eccleſiaſtici concedunt. His appellationibus quæ diſtinctionem denotant (inquit Auguſtinus) hoc ſignificatur quòd ad ſe inuicem referuntur, non ipſa ſubſtantia qua vnum ſunt. Quo ſenſu conciliandæ ſunt inter ſe veterum ſententiæ, quæ pugnare alioqui nonnihil viderentur. Nunc enim Patrem Filij principium eſſe tradunt: nunc Filium à ſeipſo & diuinitatem & eſſentiam habere aſſeuerant, adeóque vnum eſſe cum Patre principium. Eius diuerſitatis cauſam bene ac perſpicuè explicat Auguſtinus alibi, quum ita loquitur, Chriſtus ad ſe Deus dicitur, ad Patrem Filius dicitur. Rurſúſque, Pater ad ſe Deus dicitur, ad Filium dicitur Pater. Quod dicitur ad Filium Pater, non eſt Filius: quod dicitur Filius ad Patrem, non eſt Pater: quòd dicitur ad ſe Pater, & Filius ad ſe, eſt idem Deus. Ergo quum de Filio ſine Patris reſpectu ſimpliciter loquimur, bene & propriè ipſum à ſe eſſe aſſerimus: & ideo vnicum vocamus principium: quum verò relationem quæ illi cum Patre eſt notamus, Patrem Filij principium meritò facimus. In huius rei explicatione quintus liber Auguſtini de Trinitate totus verſatur. Longè verò tutius eſt in ea quam tradit relatione ſubſiſtere, quàm ſubtilius penetrando ad ſublime myſterium, per multas euanidas ſpeculationes euagari.

Iohan.14.10.

Auguſtinus Homil. de tēp.38. de Trinit. & col. ad Paſcentium, Epiſt.174. Cyril. lib. 7. de Trinit. Idem lib. 3. Dialog. Aug. in Pſalmum 109, & Tract. in Iohan.39. Aug. in Pſal. 68.

Concluſio prioris partis, & ſumma eorum quæ de vnica Dei eſſentia et tribus perſonis credere neceſſe eſt.

20 Ergo quibus cordi erit ſobrietas, & qui fidei menſura contenti erunt, breuiter quod vtile eſt cognitu accipiant: nēpe quum profitemur nos credere in vnum Deum, ſub Dei nomine intelligi vnicam & ſimplicem eſſentiam, in qua comprehendimus tres perſonas vel hypoſtaſeis: ideóque quoties Dei nomen indefinitè ponitur, non minus Filium & Spiritum, quàm Patrem deſignari. vbi autem adiungitur Filius Patri, tunc in medium venit relatio: atque ita diſtinguimus inter perſonas. Quia verò proprietates in perſonis ordinem ſecum ferunt, vt in Patre ſit principium & origo: quoties mentio fit

Patris

Patris & Filij ſimul, vel Spiritus, nomen Dei peculiariter Patri tribuitur. hoc modo retinetur vnitas eſſentiæ, & habetur ratio ordinis, quæ tamen ex Filij & Spiritus deitate nihil minuit. Et certè quum antè viſum fuerit Apoſtolos aſſerere Filium Dei illum eſſe quem Moſes & Prophetæ teſtati ſunt eſſe Iehouam, ſemper ad vnitatem eſſentiæ venire neceſſe eſt. Proinde nobis ſacrilegium deteſtabile eſt, Filium vocari alium Deum à Patre: quia ſimplex Dei nomen relationem non admittit, nec poteſt Deus ad ſeipſum dici hoc vel illud eſſe. Iam quòd nomen Iehouæ indefinitè ſumptum in Chriſtum competat, ex Pauli etiam verbis patet, Propterea ter rogaui Dominum: quia vbi retulit Chriſti reſponſum, Sufficit tibi gratia mea, ſubiicit paulo pòſt, Vt inhabitet in me virtus Chriſti. 2.Cor.12.9. Certum enim eſt nomen Domini pro Iehoua illic eſſe poſitum: atque ita reſtringere ad perſonam Mediatoris, friuolum eſſet ac puerile: quàdo abſoluta eſt oratio quæ Filium cum Patre non comparat. Et ſcimus ex recepta Græcorum conſuetudine Apoſtolos paſſim nomen κυρίου ſubſtituere in locum Iehouæ. Et ne procul quærendum ſit exemplum, non alio ſenſu orauit Dominum Paulus, quàm quo citatur locus Ioelis à Petro, Quiſquis inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit. Act.2.16. Ioel.2.28. Vbi nomen hoc peculiariter Filio aſcribitur, aliam eſſe rationem conſtabit ſuo loco. nunc tenere ſatis eſt, quum abſolutè Paulus Deum rogaſſet, ſtatim ſubiicere nomen Chriſti. Ita & totus Deus à Chriſto ipſo Spiritus nuncupatur. Nihil enim obſtat quominus tota ſpiritualis ſit Dei eſſentia, in qua Pater, Filius & Spiritus comprehendantur. Quod ipſum ex Scriptura planum fit. nam vt illic Deum audimus nominari Spiritum, ita & Spiritum ſanctum, quatenus eſt hypoſtaſis totius eſſentiæ, audimus dici & Dei eſſe, & à Deo.

Poſterior pars huius capitis, quæ in refellendis Arrianis, Pneumatomachis, & Antitrinitariis verſatur.

21 Quoniam autem Satan, vt fidem noſtram ab ipſis radicibus conuelleret, partim de diuina Filij & Spiritus eſſentia, partim de perſonali diſtinctione ingentes pugnas ſemper mouit: atque vt omnibus propè ſeculis impios ſpiritus excitauit qui doctores orthodoxos, hac in parte vexarent, ita & hodie ex veteribus fauillis nouum ignem accendere conatur: hic peruerſis quorundam deliriis occurrere operæpretium eſt. Hactenus dociles manu ducere, non autem cum præfractis & contentioſis manum conſerere maximè propoſitum fuit: nunc autem veritas quæ placidè oſtenſa fuit, ab omnibus improborum calumniis aſſerenda. Etſi præcipuum ſtudium in hoc incumbet, vt habeant qui faciles apertáſque Dei verbo aures dederint, in quo certo pede conſiſtant. Equidem hic, ſiquando aliàs in reconditis Scripturę myſteriis, ſobriè multáque cum moderatione philoſophandum: adhibita etiam multa cautione, ne aut cogitatio aut lingua vltrà procedat quàm verbi Dei fines ſe protendunt. Quomodo enim immenſam Dei eſſentiam ad ſuum modulum mens humana definiat, quæ nondum ſtatuere certò potuit quale ſit Solis corpus, quod tamen oculis quotidie conſpicitur? Imò verò, quomodo proprio ductu ad Dei vſque ſubſtantiam excutiendam penetret, quę ſuam ipſius minimè aſſequitur? Quare Deo libenter permittamus ſui cognitionem. Ipſe enim demum vnus, vt inquit Hilarius, idoneus ſibi teſtis eſt, qui niſi per ſe cognitus non eſt. Permittemus autem ſi & talem concipiemus ipſum qualem ſe nobis patefacit: nec de ipſo aliunde ſciſcitabimur quàm ex eius verbo. Extant in hoc argumentum homiliæ Chryſoſtomi quinque aduerſus Anomœos, quibus tamen cohiberi Sophiſtarum audacia non potuit quin fræna garrulitati laxarent. Nihilo enim modeſtius hic ſe geſſerunt quàm vbique ſolent. Cuius temeritatis infeliciſſimo ſucceſſu admoneri nos decet, vt docilitate magis quàm acumine in iſtam quæſtionem incumbere curæ ſit: nec in animum inducamus aut Deum vſquam inueſtigare niſi in ſacro eius verbo, aut de ipſo quicquam cogitare niſi præeunte eius verbo, aut loqui niſi ex eodem verbo ſumptum. Quòd ſi quæ ſubeſt in vna diuinitate Patris, Filij, & Spiritus diſtinctio (vt eſt cognitu difficilis) ingeniis quibuſdam plus faceſſit negorij & moleſtiæ quàm expediat, meminerint labyrinthum ingredi hominis mentes dum ſuæ curioſitati indulgent: atque ita regi ſe ſuſtineant cæleſtibus oraculis, vtcunque myſterij altitudinem non capiant.

Cautio in primis obſeruanda in hac diſputatione.

Lib.1.de Trinit.

De incōprehenſibili natura Dei. Importunæ Sophiſtarū voces extant apud Iuſtin. Theodoret. & hiſt. Eccleſ. ſcriptores.

Quum veteribus hæreticis ſect. 17.18.19. clauſa ſit ianua.

22 Texere catalogum errorum quibus olim tentata fuit fidei ſynceritas in hoc doctrinæ capite, nimis longum eſſet, plenúmque inutili tædio: ac hæreticorum plerique craſſis deliriis totam Dei gloriam ita aggreſſi ſunt obruere, vt ſatis eſſe duxerint concutere ac turbare imperitos. Statim verò a paucis hominibus ebullierunt plures ſectæ, quę partim lacerarent Dei eſſentiam, partim diſtinctionem quæ inter Perſonas eſt confunderent. Porrò ſi tenemus quod antè ex Scriptura ſatis oſtenſum eſt, ſimplicem & indi-

uiduam eſſe eſſentiam vnius Dei, quæ ad Patrem, & Filium, & Spiritum pertineat: rurſus Patrem proprietate aliqua differre à Filio, & Filium à Spiritu: non Ario tantùm & Sabellio, ſed aliis vetuſtis errorum authoribus clauſa erit ianua. Sed quia noſtro tempore exorti ſunt phrenetici quidam, vt Seruetus & ſimiles, qui nouis præſtigiis omnia inuoluerunt, paucis eorum fallacias diſcutere operæpretium eſt. Serueto nomen Trinitatis ita fuit exoſum, imò deteſtabile, vt Trinitarios omnes quos vocabat, diceret eſſe atheos. Omitto inſulſas voces quas ad conuitiandum excogitauit. Hæc quidem ſpeculationum eius fuit ſumma, tripartitum induci Deum vbi in eius eſſentia reſidere dicuntur tres Perſonę, Triadémque hanc eſſe imaginariam, quia cum Dei vnitate pugnet. Interea Perſonas voluit eſſe externas quaſdam ideas, quæ verè non ſubſiſtant in eſſentia Dei, ſed Deum nobis hac vel illa ſpecie figurent: ac initiò quidem nihil in Deo fuiſſe diſtinctum, quia olim idem erat Verbũ quod Spiritus: ſed ex quo emerſit Chriſtus Deus de Deo, Spiritum etiam alium ex ipſo Deum fluxiſſe. Etſi autem allegoriis interdum fucat ſuas nænias, vt quum dicit Sermonem æternum Dei fuiſſe Spiritum Chriſti apud Deum, & relucentiam ideæ: item, Spiritum fuiſſe deitatis vmbram: poſtea tamen vtriuſque deitatem in nihilum redigit, aſſerens ſecundum diſpenſationis modum tam in Filio quàm in Spiritu partem eſſe Dei, ſicuti idem Spiritus ſubſtantialiter in nobis atque etiam in lignis & lapidibus, Dei portio eſt. Quid de Mediatoris Perſona blateret, ſuo loco videbimus. Prodigioſum verò hoc commentum, Perſonam nihil aliud eſſe quàm viſibilem creato mundo λόγον fuiſſe Deum pronuntiet, longè ab idea diſcernit. Si verò tunc quoq; & ab vltima æternitate λόγος ille qui Deus erat, fuit apud Patrem, & propria ſua gloria apud Patrem inſignis fuit, non potuit certè externus eſſe aut figuratiuus ſplendor: ſed neceſſariò ſequitur fuiſſe hypoſtaſin, quę in Deo ipſo intus reſideret. Quanquam autem non fit Spiritus mentio niſi in hiſtoria creationis mundi, non tamen illic inducitur vt vmbra, ſed eſſentialis Dei virtus, quum narrat Moſes informem quoque illam maſſam fuiſſe in eo ſuffultam. Æternum igitur Spiritum ſemper in Deo fuiſſe tunc apparuit, dum fouendo ſuſtinuit confuſam cæli & terræ materiam, donec accederet pulchritudo & ſeries. Certè nondum potuit effigies vel repræſentatio Dei eſſe, vti ſomniat Seruetus. Alibi verò ſuam impietatem apertius detegere cogitur, quòd Deus æterna ſua ratione Filium ſibi viſibilem decernens, hoc modo viſibilem ſe exhibuit. nam ſi hoc verum ſit, non alia relinquitur Chriſto diuinitas, niſi quatenus æterno Dei decreto Filius eſt ordinatus. Adde quòd ſpectra illa quæ in locum hypoſtaſeon ſupponit, ſic transformat, vt noua accidentia Deo affingere non dubitet. Illud verò omnium maximè execrandum, quòd tam Filium Dei quàm Spiritum promiſcuè creaturis omnibus permiſcet. Partes enim & partitiones palam aſſerit eſſe in eſſentia Dei, quarum vnaquæque portio Deus eſt: præſertim verò ſpiritus fidelium coæternos dicit & conſubſtantiales Deo: quanuis alibi ſubſtantialem deitatem non tantùm hominis animæ, ſed aliis rebus creatis aſſignet.

Sermonum & rectitiores Antitrinitarios aggreditur, & Serueti hæreſin hac ſectione euertit.

Vide Calu. defenſionem orthod. fidei S. Trinitatis adu. prodigioſos errores M. Serueti. Claſſe 5. tractatuum Theologicorum.

Iohan. 1. 1.

Iohan. 17. 5.

Gen. 1. 2.

23 Ex hac lacuna prodiit aliud non diſſimile monſtrum. Nebulones enim quidam, vt Seruetica impietatis inuidiam ac dedecus effugerent, tres quidem perſonas eſſe confeſſi ſunt, ſed ratione addita, quòd Pater qui verè & propriè vnicus eſt Deus, Filium & Spiritum formando, ſuam in eos deitatem transfudit. Nec verò abſtinent ab horrendo loquendi genere, Patrem hac nota diſtingui à Filio & Spiritu, quia ſit ſolus eſſentiator. Colorem hunc primò obtendunt, paſſim Chriſtum vocari Dei Filium: vnde colligunt non alium propriè Deum eſſe niſi Patrem. Atqui non obſeruant, quanuis Dei nomen Filio quoq; ſit commune, tamen κατ' ἐξοχὴν Patri interdum adſcribi, quia fons eſt ac principium [illegible]tatis: idque vt notetur ſimplex eſſentiæ vnitas. Excipiunt, ſi verè eſt Dei Filius, ab[illegible]dum eſſe cenſeri perſonæ Filium. Ego vtrunque verum eſſe reſpondeo, Dei nempe eſſe Filium, quia Sermo eſt à Patre ante ſecula genitus (nondum enim de Mediatoris perſona nobis ſermo eſt) & tamen explicandi cauſa habendam eſſe rationem perſonæ, vt nomen Dei non ſimpliciter ſumatur, ſed pro Patre. nam ſi non alium cenſemus Deum quàm Patrem, non obſcurè deiicitur Filius ab hoc gradu. Ergo quoties deitatis fit mentio, minimè admitti debet antitheſis inter Filium & Patrem, quaſi huic tantùm conueniat nomen veri Dei. Nam ſanè Deus qui Ieſaiæ apparuit, verus & vnicus fuit Deus: quem tamen Iohannes affirmat fuiſſe Chriſtum. Qui etiam per os Ieſaiæ teſtatus

Alterum Antitrinitariorũ hæreſis Patrẽ verè & propriè vnicum eſſe Deum, & ſolum eſſentiatorem, vſque ad finem capitis refutatur.

Ac primò probatur nihil pro ipſis facere quod paſſim Chriſtus vocetur Dei filius: quum etiam verus & vnicus Deus vocetur.

Ieſa. 6. 1.

Iohan. 12. 41.

Ieſa. 8. 14.

ſtatus eſt ſe fore in lapidem offendiculi Iudæis, vnicus erat Deus: quem Paulus Chri- Rom.9.33.
ſtum fuiſſe pronuntiat. Quum per Ieſaiam clamat, Viuo ego: mihi flectetur omne ge- Ieſa.45.23.
nu, vnicus Deus eſt. atqui idem Paulus Chriſtum interpretatur. Huc accedunt quę reci- Rom.14.11.
tat Apoſtolus teſtimonia, Tu Deus fundaſti cælum & terram. Item, Adorent eum om- Heb.1.10,&6
nes Angeli Dei, quæ nonniſi in vnicum Deum competunt: quum tamen propria Chri- Pſal.102.26.
ſti elogia eſſe contendat. Nec valet cauillum illud, transferri ad Chriſtum quod Dei pſal.97.7.
proprium eſt, quia ſit relucentia gloriæ ipſius. Nam quum vbique ponatur nomen Ie-
houæ, ſequitur deitatis reſpectu ex ſe ipſo eſſe. Nam ſi eſt Iehouah, negari non poteſt
quin idem ſit ille Deus qui per Ieſaiam alibi clamat, Ego ego ſum, & præter me non eſt Ieſa.44.6.
Deus. Expendere etiam conuenit illud Ieremiæ, Dij qui non fecerunt cęlum & terram, Iere.10.11.
pereant de terra quæ ſub cælo eſt: quando ex oppoſito fateri neceſſe erit Filium Dei
eum eſſe cuius deitas ſæpius apud Ieſaiam probatur ex mundi creatione. Quomodo au-
tem creator qui omnibus eſſe dat, non erit ex ſeipſo, ſed eſſentiam aliunde mutuabitur?
Nam quiſquis eſſentiatum à Patre Filium eſſe dicit, à ſeipſo negat eſſe. Reclamat au- *Refutatio 2.*
tem Spiritus ſanctus, illum Iehouah nominans. Iam ſi demus totam eſſentiam eſſe in ſo- *ab impiis ab-*
lo Patre, vel fiet partibilis, vel eripietur Filio: atque ita ſpoliatus ſua eſſentia, titularis ſo- *ſurdis quæ ex*
lùm erit Deus. Eſſentia Dei, ſi creditur iſtis nugatoribus, ſoli Patri conuenit, quatenus *iſtorum vel u-*
ipſe ſolus eſt, & eſt Filij eſſentiator. Ita diuinitas Filij quiddam erit abſtractum à Dei eſ- *lonum hæreſi*
ſentia, vel deriuatio partis à toto. Iam concedant ex ſuo principio neceſſe eſt, Spiritum *oriun tur.*
eſſe ſolius Patris: quia ſi deriuatio eſt à prima eſſentia, quæ nonniſi Patri propria eſt, iu-
re non cenſebitur Spiritus Filij. quod tamen refellitur Pauli teſtimonio: vbi commu-
nem Chriſto & Patri facit. Adhæc ſi expungitur è Trinitate Patris Perſona, in quo à Fi-
lio & Spiritu differet niſi quia ſolus eſt ipſe Deus? Fatentur Chriſtum eſſe Deum, & ta-
men à Patre differre. Viciſſim notam aliquam diſcretionis eſſe oportet, ne Pater ſit Fi-
lius. Qui in eſſentia eam ponunt, manifeſtè in nihilum redigunt veram Chriſti deita-
tem: quæ ſine eſſentia eſſe non poteſt, & quidem tota. Non differet certè Pater à Filio
niſi proprium aliquid habeat in ſe quod Filio commune non ſit. Quid iam reperient in
quo eum diſtinguant? Si in eſſentia eſt diſcretio, reſpődeant annon cum Filio eam com
municauerit. Hoc verò non potuit eſſe ex parte: quia dimidium fabricare Deum nefas
eſſet. Adde quòd hoc modo fœdè lacerarent Dei eſſentiam. Reſtat vt tota & in ſoli-
dum Patris & Filij ſit communis. Quod ſi verum eſt, iam ſanè quoad ipſam nulla erit
alterius ab altero diſcretio. Si excipiant, Patrem eſſentiando manere nihilominus vni-
Exo.3.14. cum Deum, penes quem ſit eſſentia: Chriſtus ergo figuratiuus erit Deus, ac ſpecie tan-
tùm vel nomine, non re ipſa: quia Deo nihil magis proprium quàm eſſe, iuxta illud, Qui
eſt, miſit me ad vos.

24 Falſum quidem eſſe quod ſumunt, quoties abſolutè ſit Dei mentio in Scriptura, *Refutatio 3.*
nonniſi Patrem intelligi ex multis locis refellere promptum eſt: & in illis ipſis quos pro *Nomen Dei*
ſe citant, turpiter produnt ſuam incogitantiam, quia illic Filij nomen apponitur: vnde *abſolute poſi-*
apparet relatiuè accipi Dei nomen, ideóq; reſtringi ad Patris perſonam. ac eorum ob- *tum de Filio di-*
iectio vno verbo diluitur, Niſi ſolus Pater, inquiunt, verus eſſet Deus, ſuus ipſe pater eſ- *citur aliquan-*
ſet. Neque enim abſurdum eſt, propter gradum & ordinem Deum peculiariter vocari *do, vt & de Pa-*
qui non ſolùm genuit ex ſe ſuam ſapientiam, ſed Deus etiam eſt Mediatoris, ſicuti ple- *tre.*
nius ſuo loco diſſeram. Nam ex quo manifeſtatus eſt in carne Chriſtus, Filius Dei vo-
catur, non tantùm quatenus ante ſecula genitus ex Patre fuit æternus Sermo, ſed quia
Matt.19.17. Mediatoris ſuſcepit perſonam & munus, vt Deo nos coniungeret. Et quoniam Filium
à Dei honore tam audacter excludunt, ſcire velim, quum pronuntiat nullum eſſe bo- *4. Deus vnus bonus. Filius bonus eſt. Ergo Deus æternus.*
num præter vnum Deum, an ſe bonitate priuet. Non loquor de humana eius natura, ne
fortè excipiant, quicquid in ea boni fuit, ex gratuito dono fluxiſſe: quæro an Sermo æ-
ternus Dei bonus ſit néce. Si negent, ſatis conuicta tenetur eorum impietas: fatendo
ſeipſos iugulant. Quòd autem primo intuitu videtur Chriſtus à ſe remouere nomen
boni, ſententiam noſtram magis confirmat: nempe quum ſingulare ſit vnius Dei elo-
gium, quatenus ex vulgari more ſalutatus fuerat bonus, falſum honorem repudians, bo
1. Tim.1.17. nitatem qua pollet diuinam eſſe admonet. Quæro etiam, vbi affirmat Paulus ſolum *5. Solus Deus*
Deum eſſe immortalem, ſapientem & veracem, an his verbis in ordinem mortalium, *eſt immorta-*
ſtultorum & fallacium redigatur Chriſtus. Non erit igitur immortalis, qui ab initio *lis, ſapiens, ve-*
vita fuit vt Angelis immortalitatem conferret? non erit ſapiens, qui æterna eſt Dei ſa- *rax & idem Fi-lius. Ergo...*
pient

Chriſtus eſt ergo verus æternus.

pientia? non erit verax ipſa veritas? Quæro præterea Chriſtúmne adorandum cenſeant. Si enim hoc iure ſibi vendicat, vt flectatur coram ipſo omne genu, ſequitur illum eſſe Deum, qui in Lege vetuit quenquam alium præter ſe adorari. De ſolo patre ſi accipi volunt quod apud Ieſaiam dicitur. Ego ſum, ac nemo pręter me, hoc teſtimonium in ipſos retorqueo, quandò videmus Chriſto attribui quicquid Dei eſt.

Philip. 2. 10. *Ieſa. 44. 6*

Obiectionis ex Propheta deſumptæ dilutio.

Nec locus eſt eorum cauillo, Chriſtum in carne fuiſſe exaltatum in qua exinanitus fuerat, & carnis reſpectu omne imperium illi datum eſſe in cælo & in terra: quia etſi extenditur Regis & Iudicis maieſtas ad totam Mediatoris perſonam, niſi tamen Deus manifeſtatus eſſet in carne, non potuit in tantam altitudinem extolli quin Deus ſecum ipſe pugnaret.

Aliæ obiectionis refutatio.

Atque hanc controuerſiam optimè Paulus tollit, æqualem Deo fuiſſe docens, antequam ſe exinaniret ſub forma ſerui. Porrò æqualitas iſta quomodo ſtaret niſi fuiſſet Deus ille cuius nomen eſt Ia & Iehouah, qui equitat ſuper Cherubim, qui Rex eſt totius terræ, & Rex ſeculorum? Iam vtcunque obſtrepant, non poteſt eripi Chriſto quod alibi dicit Ieſaias, Hic, hic eſt Deus noſter, expectauimus eum: quando his verbis aduentum Dei Redemptoris deſcribit qui non modò ab exilio Babylonico populum reduceret, ſed Eccleſiam plenè reſtitueret omnibus numeris.

Philip. 2. 6, 7

Ieſa. 25. 9.

Tertia obiectio refellitur, & 6. refutatio hæreſeos Antitrinitariorum, ex Moſis hiſtoria de creatione, additur.

Altero etiam cauillo nihil proficiunt, Chriſtũ fuiſſe Deum in Patre ſuo. Nam etſi fatemur ratione ordinis & gradus principium diuinitatis eſſe in Patre, deteſtabile tamen eſſe dicimus commentum illud, ſolius Patris eſſentiam eſſe propriam, quaſi Filij deificator eſſet: quia hoc modo vel multiplex eſset eſsentia, vel titulo & imaginatione tenus Chriſtum appellant Deum. Si concedant Filium eſse Deum, ſed ſecundum à Patre: iam in ipſo genita & formata erit eſsentia, quæ eſt in Patre ingenita & informis. Scio multis naſutis ludibrio eſse quod ex verbis Moſis perſonarum diſtinctionem elicimus, vbi Deum ſic loquentem inducit, Faciamus hominem ad imaginem noſtram. vident tamen pij lectores quàm frigidè atque ineptè hoc velut colloquium induceret Moſes, niſi ſubeſſent in vno Deo plures perſonæ. Iam quos alloquitur Pater, certum eſt fuiſſe increatos: nihil verò increatum, excepto ipſo Deo, & quidem vno. Nunc ergo niſi concedant Patris, Filij & Spiritus communem fuiſſe creandi poteſtatem, & commune iubendi imperium, ſequetur Deum non intus ſecum ita loquutum eſſe, ſed direxiſſe ad alios extraneos opifices ſermonem. Denique locus vnus duo ſimul eorum obiecta facilè expediet. Nam quod pronuntiat Chriſtus ipſe, Deum eſſe Spiritum, ad Patrem ſolum reſtringi conſentaneum non eſſet, acſi Sermo ipſe non eſſet ſpiritualis naturę. Quòd ſi Filio ſimiliter vt Patri conuenit nomen Spiritus, ſub indefinito Dei nomine Filium comprehendi colligo. Subiicit tamen continuo pòſt, non alios probari cultores Patri niſi qui eum in ſpiritu & veritate adorant. vnde alterum conſequitur, quia ſub capite fungitur Chriſtus officio doctoris, Dei nomen Patri adſcribere, non vt aboleat ſuam ipſius deitatem, ſed vt gradatim nos ad eam attollat.

Gen. 1. 26.

Iohan. 4, 24.

Refut. 7. falluntur in eo quod in Dei eſſentia fingunt indiuidua, quorum ſingula Eſſentiæ partem obtineant: & quaternitate ab Orthodoxis confictam calumniantur.

25 Sed in eo ſcilicet hallucinantur quòd indiuidua ſomniant, quorum ſingula partem obtineant eſſentiæ. Atqui ex Scripturis docemus vnum eſſentialiter Deum eſſe, ideóque eſſentiam tam Filij quàm Spiritus eſſe ingenitam. ſed quatenus Pater ordine primus eſt, atque ex ſe genuit ſuam Sapientiam, meritò, vt nuper dictum eſt, cenſetur principium & fons totius diuinitatis. Ita Deus indefinitè eſt ingenitus: & Pater etiam perſonæ reſpectu ingenitus. Stultè etiam putant ſe ex noſtra ſententia colligere quaternitatem ſtatui, quia falſo & calumnioſè cerebri ſui commentum nobis adſcribunt, quaſi deriuatiuè fingamus prodire ex vna eſſentia tres perſonas: quum ex ſcriptis noſtris liqueat non abſtrahere nos perſonas ab eſſentia, ſed quamuis in ipſa reſideant, diſtinctionem interponere. Si ſeparatæ eſſent ab eſſentia perſonæ, probabilis fortè eſſet eorum ratio: ſed hoc modo trinitas eſſet deorum, non perſonarum quas in ſe continet vnus Deus. Ita ſoluitur futilis eorum quæſtio, concurrátne eſſentia ad conflandam Trinitatem: quaſi tres deos ex illa deſcendere imaginemur.

Quartæ eorum obiectionis dilutio attente legenda & obſeruanda.

Quòd excipiunt Trinitatem igitur fore ſine Deo, ex eadem inſulſitate naſcitur: quia etſi ad diſtinctionem non concurrit vt pars vel membrum, non tamen perſonæ ſine ipſa, vel extra ipſam: quia & Pater, niſi Deus eſſet, non poterat eſſe Pater: & Filius non aliter Filius niſi quia Deus. Deitatem ergo abſolutè ex ſeipſa eſſe dicimus. vnde & Filium, quatenus Deus eſt, fatemur ex ſeipſo eſse, ſublato perſonæ reſpectu: quatenus verò Filius eſt, dicimus eſse ex Patre. ita eſsentia eius principio caret: perſonæ verò principium eſt ipſe Deus. Et quidem orthodoxi ſcriptores, quicunque olim de Trinitate loquuti ſunt, ad perſonas tan-

tùm

tùm retulerunt hoc nomen: quando non modò abſurdus eſſet error, in ipſa diſtinctione complecti eſſentiam, ſed nimis craſſa impietas. Nam qui volunt tria concurrere, Eſſentiam, Filium, & Spiritum, eos Filij & Spiritus eſſentiam exinanire palam eſt. alioqui partes inter ſe commiſtæ conciderent: quod eſt in omni diſtinctione vitioſum. Denique ſi Pater & Deus ſynonyma eſſent, ſic deificator eſſet Pater, nihil in Filio reſiduũ eſſet præter vmbrã: nec aliud eſſet Trinitas quàm coniunctio Dei vnius cũ duabus rebus creatis.

Prioris refutationis fuſior explicatio: quod deſiderat nomen Dei non debere ita ad Patrem reſtringi vt Filio Mediatori noſtro auferatur.

26 Quòd obiiciunt, Chriſtum, ſi propriè ſit Deus, Filium Dei perperàm vocari, iam reſponſum eſt, quia fit vnius perſonæ ad alteram comparatio, nomen Dei non ſumi indefinitè, ſed reſtringi ad Patrem, quatenus deitatis eſt principium, non eſſentiando, vt fanatici nugantur, ſed ratione ordinis. Hoc ſenſu accipitur ſermo ille Chriſti ad Patrem,
Iohan.17.3. Hæc eſt vita æterna vt credãt te vnum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Nam in Mediatoris perſona loquens, medium gradum tenet inter Deum & homines. neque tamen ideò imminuitur eius maieſtas. Nam etſi ſeipſum exinaniuit, gloriam tamen
Cap.1.10, & 2.9. ſuam, quæ abſcondita fuit coram mundo, non perdidit apud Patrem. Sic Apoſtolus ad Hebræos quanquam fateatur exiguo tempore fuiſſe imminutum infra Angelos, non tamen dubitat ſimul aſſerere, æternum eſſe Deum qui fundauit terram. Tenendum igitur eſt, quoties Chriſtus in perſona Mediatoris Patrem compellat, ſub hoc Dei nomine diuinitatem complecti, quæ ipſius quoque eſt. Sic quum Apoſtolis diceret, Expedit me aſcendere ad Patrem, quia Pater maior me eſt, non ſecundam diuinitatem tantùm ſibi tribuit, vt ſit quoad æternam eſſentiam Patre inferior. ſed quia cæleſti gloria potitus, fideles colligit in eius participationem. In ſuperiore gradu Patrem locat, quatenus differt conſpicua ſplendoris perfectio, quæ in cælo apparet, ab ea gloriæ menſura quæ conſpecta fuit in ipſo carne veſtito. Eadem ratione alibi Paulus Chriſtum dicit redditurum Deo & Patri regnum, vt ſit Deus omnia in omnibus. Nihil abſurdius quàm auferre perpetuitatem Chriſti deitati. Quòd ſi nunquam deſinet eſſe Dei Filius, ſed idem manebit ſemper qui fuit ab initio, ſequitur, ſub Patris nomine vnicã Dei eſſentiam, quæ vtriuſq; communis eſt, comprehendi. Et certè ideò ad nos deſcendit Chriſtus vt ad Patrem attollendo, ſimul etiam ad ſeipſum attolleret, quatenus vnum eſt cum Patre. Nomen ergo Dei excluſiuè ad Patrem reſtringere vt Filio auferatur, neque fas neque rectum eſt. Nam & hac de cauſa verum eſſe Deum aſſerit Iohannes, nequis ſecundo deitatis gradu ſubſidere putet infra Patrem. ac miror quid ſibi velint iſti nouorum deorum fabri, dum Chriſtum verum Deum confeſſi, mox eum excludunt à Patris deitate: quaſi poſſit eſſe verus Deus niſi qui vnus eſt, aut transfuſa diuinitas non ſit nouum aliquod figmentum.

Iohan.14.28. — 1.Cor.15.24. — Iohan.1.1.

Reſpõſio ad locos adductos ex Irenæo, vbi Patrem Chriſti aſſerit eſſe vnicum & æternum Deum Iſraelis.

27 Quòd multos locos accumulant ex Irenæo vbi Patrem Chriſti aſſerit eſſe vnicum & æternum Deum Iſrael, vel pudenda inſcitia eſt, vel ſumma improbitas. Animaduertere enim debuerant ſancto viro negotium & certamen fuiſſe cum phreneticis, qui Patrem Chriſti negabant illum eſſe Deum qui per Moſen & Prophetas olim loquutus fuerat, ſed neſcio quod ſpectrum è labe mundi productum. Itaque in hoc totus eſt, vt palàm faciat non alium prædicari in Scriptura Deum quàm Chriſti Patrem, & perperam alium excogitari, ac proinde nihil mirum ſi toties cõcludat non alium fuiſſe Deum Iſraelis quàm qui celebratur à Chriſto & Apoſtolis. Sic etiam nunc, vbi diuerſo errori reſiſtendum eſt, verè dicemus, Deum qui olim apparuit Patribus, nõ alium fuiſſe quàm Chriſtum. Porrò ſiquis excipiat fuiſſe Patrem, in promptu erit reſponſio, dum pro Filij diuinitate pugnamus, nos Patrem minimè excludere. Ad hoc Irenæi conſilium ſi attendant lectores, ceſſabit omnis contentio. Quinetiam ex ſexto capite lib.3. tota lis facilè dirimitur, vbi in hoc vnum inſiſtit pius vir, Qui abſolutè & indefinitè vocatur in Scriptura Deus, illum eſſe verè vnicum Deum: Chriſtum verò abſolutè Deum vocari. Meminerimus hunc fuiſſe diſceptationis ſtatum, ſicuti ex toto progreſſu patet, ac præſertim libri ſecundi cap. 46. non vocari Patrem ænigmaticè & parabolicè qui verè non ſit Deus. Adde quòd alibi coniunctim tam Filium quàm Patrem prædicatum fuiſſe Deum contendit à Prophetis & Apoſtolis. Poſtea verò definit quomodo Chriſtus, qui Dominus eſt omnium & Rex, & Deus, & Iudex, ab eo qui eſt Deus omnium acceperit poteſtatem: nempe ſubiectionis reſpectu, quia humiliatus eſt vſque ad mortem crucis. Interea paulo pòſt affirmat, Filium eſſe opificem cæli & terræ, qui Legẽ tulit per Moſis manum, & Patribus apparuit. Iam ſiquis blateret, Irenæo ſolum Patrẽ eſſe Deum Iſrael,

Irenæi conſilium.

Lib.3.cap.9. — Cap.12.eiuſdem libri. — Cap.16.eiuſdem libri.

Cap.18,& 23 eiuſdem lib.

regeram quod idem ſcriptor apertè tradit, Chriſtum vnum & eundem exiſtere: ſicuti etiam ad eum refert vaticinium Habacuc, Deus ab Auſtro veniet. Eodē pertinet quod legitur cap.9.lib.4. Ipſe igitur Chriſtus cum Patre viuorum eſt Deus. Et eiuſdem libri cap.12.interpretatur Abraham credidiſſe Deo, quia factor cæli & terræ, & ſolus Deus ſit Chriſtus.

Reſp. ad locos ex Tertulliano prolatos ab Antitrinitariis.

Lib. aduerſus Praxeam

28 Tertullianum nihilò verius patronum ſibi aſciſcunt. quia etſi aſper interdum & ſpinoſus eſt in ſuo loquendi genere, ſummam tamen doctrinæ quam tuemur, non ambiguè tradit: nempe quum vnus ſit Deus, diſpenſatione tamen vel œconomia eſſe eius Sermonem: vnicum eſſe Deum ſubſtantiæ vnitate, & nihilominus vnitatem diſpenſationis myſterio in Trinitatem diſponi: tres eſſe non ſtatu, ſed gradu: nec ſubſtantia, ſed forma: nec poteſtate, ſed ſerie. Dicit quidem ſe defendere ſecundum a Patre Filium, ſed non alium intelligit niſi diſtinctione. Viſibilem alicubi Filium dicit: ſed poſtquam in vtranque partem ratiocinatus eſt, definit inuiſibilem eſſe quatenus eſt Sermo. Denique Patrem ſua perſona determinari affirmans, alieniſſimum ſe probat ab eo commento quod refellimus. Et quanquam non alium Deum agnoſcit quàm Patrē, ſeipſum tamen proximo contextu explicans, ſe non excluſiuè loqui oſtendit Filij reſpectu, quia negat alium eſſe à Patre Deum: ideóq; non violari monarchiam perſonæ diſtinctione.

Tertulliani perpetua mens in diſputatione de S.Trinitate.

Atque ex perpetuo eius conſilio verborum ſenſum colligere promptum eſt. Contendit enim aduerſus Praxeam, quamuis in tres perſonas diſtinctus ſit Deus, non tamen fieri plures deos, neque diſcerpi vnitatem. Et quia ſecundùm Praxeæ commentum Chriſtus non poterat Deus eſſe quin idem eſſet Pater, ideo tantoperè de diſtinctione laborat. Quòd verò Sermonem & Spiritum vocat portionem totius, etſi dura eſt loquutio, excuſabilis tamen eſt, quando ad ſubſtantiam non refertur, ſed diſpoſitionem tantùm & œconomiam notat quę ſolis perſonis conuenit, Tertulliano ipſo teſte. Inde etiam pendet illud, Quot perſonæ tibi videntur peruerſiſſime Praxea, niſi quot ſunt voces? Sic etiam paulo pòſt, Vt credant Patrem & Filium in ſuis quenque nominibus & perſonis. His arbitror ſatis refelli poſſe eorum impudentiam qui ex Tertulliani authoritate fucum tentant facere ſimplicibus.

Veteres Theologi, inter quos Iuſtinus & Hilarius, Antitrinitarios abundè refellunt, & orthodoxam de S. Trinitate doctrinam profitentur.

Ignatius ſuſpectus ſcriptor.

Vide lib.4.c. 12.ſect.20.21.

Auguſtin. libris de Trinitate, & alibi.

29 Et certè quiſquis diligenter veterum ſcripta inter ſe conferet, non aliud reperiet apud Irenæum quàm quod ab aliis qui deinde ſequuti ſunt, proditum fuit. Iuſtinus vnus eſt ex vetuſtiſſimis: nobis autē per omnia ſuffragatur. Obiectent tam ab illo quàm à reliquis Patrem Chriſti vocari vnum Deum. Idem Hilarius quoque docet, imò aſperius loquitur, æternitatem eſſe in Patre. An vt Filio auferat Dei eſſentiam? Atqui in eius fidei quam ſequimur defenſione totus eſt. Nec tamen eos pudet mutila neſcio quæ dicta excerpere, ex quibus perſuadeant Hilarium eſſe erroris ſui patronū. Ignatium quòd obtendunt, ſi velint quicquam habere momenti, probent Apoſtolos legem tuliſſe de quadrageſima & ſimilibus corruptelis. nihil nænius illis quæ ſub Ignatij nomine editæ ſunt, putidius. Quo minus tolerabilis eſt eorum impudentia, qui talibus laruis ad fallendum ſe inſtruunt. Porrò hinc veterum conſenſus clarè perſpicitur, quòd neque in concilio Niceno Arius ex cuiuſquam probati ſcriptoris authoritate fucum facere auſus eſt: & nemo ex Græcis vel Latinis excuſat à prioribus ſe diſſentire. Auguſtinus, cui nebulones iſti infeſtiſſimi ſunt, quàm ſedulò excuſſerit omnium ſcripta, & quàm reuerenter amplexus ſit, dicere nihil attinet. Certè in minimis quibuſque ſcrupulis oſtendere ſolet cur ab illis diſcedere cogatur. In hoc etiam argumēto ſiquid ambiguum vel obſcurum legerit apud alios, non diſſimulat. Quam tamen iſti oppugnant doctrinam pro confeſſo ſumit ab vltima antiquitate ſine controuerſia fuiſſe receptam. Neque tamen quid antè docuiſſent alij, ipſum latuiſſe, vel ex vno verbo conſtat, vbi dicit in Patre eſſe vnitatem, lib. de doctrina Chriſtiana primo. an garrient ſui tunc fuiſſe oblitum? Atqui alibi ab hac calumnia ſe purgat, vbi Patrem vocat principium totius deitatis, quia à nullo eſt: prudenter ſcilicet expendens ſpecialiter Patri adſcribi Dei nomen, quòd niſi ab ipſo fiat initium, concipi nequeat ſimplex Dei vnitas. His etiam demum, vt ſpero, agnoſcet pius lector omnes calumnias diſcuſſas, quibus Satan hactenus puram doctrinæ fidem peruertere vel obtenebrare molitus eſt. Denique totam huius doctrinæ ſummam fideliter eſſe explicatam confido, ſi quidem modum curioſitati imponant lectores, nec moleſtas & perplexas diſputationes cupidius quàm par ſit ſibi accerſant. Nam quos oblectat ſpeculandi intemperies, minimè placandos ſuſcipio. Certè nihil aſtutè præterij

Concluſio diſputationis de S. Trinitate.

quod

quod mihi aduerſum eſſe putarem: ſed dum Eccleſiæ ædificationi ſtudeo, multa non attingere conſultius viſum eſt, quæ & parum prodeſſent, & lectores grauarent ſuperuacua moleſtia. Quid enim diſputare attinet an ſemper generet Pater? quando ſtultè fingitur continuus actus generandi, ex quo liquet ab æterno tres in Deo Perſonas ſubſtitiſſe.

Vt multis diſputat P. Lombard. lib. 1. diſtinct. 9.

CAPVT XIIII.

In ipſa etiam mundi & rerum omnium creatione Scripturam certis notis diſcernere verum Deum à fictitiis.

Secunda pars libri 1. de Notitia hominis.

Quædam verò hoc capite præmittuntur.

1 De Creatione mundi, in genere, ſect. 1. & 2.
2 Tractatione de homine in proximum caput reiecta, de Angelis agitur, ſect. 3. vſque ad 13.
3 De malis Angelis, ſiue diabolis, a 13. ſect. ad 20.
4 Quis fructus ex hiſtoria creationis a nobis ſit colligendus, ſect. 20. 21. & 22.

Ieſ. 40. 21.

Qvanquam falſorum deorum cultoribus ſocordiam meritò exprobrat Ieſaias, quòd ex terræ fundamentis & cælorum ambitu non didicerint quiſnam eſſet verus Deus: quæ tamen eſt ingenij noſtri tarditas & hebetudo neceſſe fuit, ne ad Gentium figmenta defluerent fideles, expreſſius illis depingi verum Deum. Nam quum euanida ſit quæ apud Philoſophos maximè tolerabilis habetur deſcriptio, Deum mentem eſſe mundi: ipſum familiarius à nobis cognoſci operæpretium eſt, ne ſemper in ambiguo vacillemus. Itaque hiſtoriam creationis extare voluit, cui innixa Eccleſiæ fides non alium Deum quæreret niſi qui propoſitus eſt à Moſe opifex mundi & conditor. Illic primò notatum eſt tempus, vt continua annorum ſerie fideles ad primam humani generis & rerum omnium originem peruenirent. quæ apprimè vtilis eſt cognitio, non tantùm vt prodigioſis fabulis, quæ in Ægypto & aliis terræ plagis olim graſſatæ ſunt, obuiam eatur, ſed etiam vt cognito mundi exordio, clarius eluceat Dei æternitas, nóſque in ſui admirationem magis rapiat.

Etſi ex mundi creatione Deus agnoſci debeat, ne tamen ad Gentium figmēta defluerent fideles, hiſtoriam Creationis in Scriptura extare voluit, & tempus notari.

Neque verò mouere nos debet profana illa ſubſannatio, mirum eſſe cur non citius venerit Deo in mentem, cælum & terram condere, ſed otioſus immenſum ſpatium præterfluere ſiuerit, quod ante plurima ætatum millia efficere poſſet: quum ad ſex annorum millia nondum peruenerit mundi ad vltimum finem vergentis diuturnitas.

Impia obiectio, cur mundum Deus non citius condiderit.

Reſponſio.

Nam cur tandiu diſtulerit Deus neque fas eſt nobis inquirere, neque expedit: quia ſi eo vſque penetrare contendat mens humana, centies in itinere deficiet: neque etiam cognitu vtile eſſet quod Deus ipſe, vt fidei noſtræ modeſtiam probaret, conſultò voluit celatum eſſe. Ac ſcitè pius ille ſenex, quum proteruus quiſpiam ex eo per ludibrium quæreret quid ante creatum mundum egiſſet Deus: reſpondit fabricaſſe inferos curioſis. Hæc non minus grauis quàm ſeuera admonitio compeſcat laſciuiam, quæ multos titillat, adeóque impellit ad prauas & noxias ſpeculationes. Denique meminerimus, Deum illum inuiſibilem & cuius incomprehenſibilis eſt ſapientia, virtus & iuſtitia, Moſis hiſtoriam ſpeculi loco nobis proponere, in quo viua eius effigies relucet. Sicuti enim nihil diſtinctè cernunt oculi vel ſenio obtuſi, vel alio vitio hebetes: niſi ſpecillis adiuuentur: ita, quę noſtra eſt imbecillitas, niſi nos dirigat Scriptura in Deo quærendo, ſtatim euaneſcimus.

Confirmatio à Sancto apophthegmate pii cuiuſdam ſenis. huius meminit Auguſt. cōfeſſionum lib. 11. cap. 12.

Vide cap. 6. ſect. 1.

Qui verò proteruiæ ſuæ indulgent, quia nunc fruſtra monentur, ſerò horribili interitu ſentient quanto ſatius fuerit arcana Dei conſilia reuerenter ſuſpicere, quàm blaſphemias euomere quibus cælum obſcurent. Et rectè Auguſtinus iniuriam Deo fieri conqueritur vbi ſuperior eius voluntate flagitatur rerum cauſa. Idem alibi prudenter admonet, non minus perperam de immenſis temporum quàm locorum ſpatiis quæſtionem moueri. Certè quantumuis latè pateat cælorum circuitus, eſt tamen aliqua eius dimenſio. Nunc ſiquis cum Deo expoſtulet, quòd centuplo ſuperet vacuitas, annon piis omnibus deteſtabilis erit petulátia? Eodem furoris proſiliunt qui exagitant Dei otium, quòd eorum arbitrio mundum ante innumera ſecula non condiderit. Vt ſuæ cupiditati morem gerant, extra mundum egredi affectant. quaſi verò in tam ampla cæli & terræ circunferentia, nō ſatis multa occurrát quę inæſtimabili ſuo fulgore abſorbeant ſenſus omnes noſtros: quaſi intra ſex annorū millia non ſatis multa documéta ediderit Deus, in quorum aſſidua meditatione mētes noſtræ ſe exerceant. Ergo libēter maneamus incluſi his

Lib. de Gen. contra Manich.

Lib. 11. de Ciuit. Dei.

cancellis, quibus nos circumſcribere Deus voluit, & quaſi mentes noſtras contrahere, ne vagandi licentia diffluerent.

In eundem finem nō vno momento ſed ſex diebus abſolutum eſt Dei opus.

2 Eiuſdem rationis eſt quod narrat Moſes, non momēto, ſed ſex diebus abſolutum fuiſſe Dei opus. Nam & hac circunſtantia ab omnibus figmentis colligimur ad vnicum Deum qui in ſex dies opus ſuum digeſſit, ne moleſtum nobis eſſet in eius conſideratione occupari toto vitæ curſu. Quanuis enim oculi noſtri, in quancunque partem ſe vertant, coguntur in operum Dei intuitu verſari: videmus tamen quàm fluxa ſit attentio, & quàm citò præteruolent ſiquę nos tangant pię cogitationes. Hîc etiam obſtrepit humana ratio, quaſi à Dei potentia alieni fuerint tales progreſſus, donec ſubacta ad fidei obſequium quietem illam colere diſcit, ad quam nos inuitat ſeptimi diei ſanctificatio.

Deinde & ordo deſcribitur, nempe non ante creatū fuiſſe Adamum, quàm eî Deus abundè & paterna cura, mirificáque bonitate prouidiſſet.

In ipſo autem ordine rerum diligenter conſiderandus eſt paternus Dei amor erga humanum genus, quòd non antè creauit Adam quàm mundum omni bonorum copia locupletaſſet. Nam ſi eum in terra adhuc ſterili & vacua locaſſet, ſi vitam dediſſet ante lucem, viſus fuiſſet eius vtilitati parùm conſulere. Nunc vbi Solis & aſtrorum motus diſpoſuit ad vſus humanos, terram, aquas, aërem animalibus repleuit, frugum omnium abundantiam protulit quę alimentis ſufficeret: curam prouidi & ſeduli patrisfamiliâs ſuſcipiens, mirificam erga nos ſuam bonitatem oſtendit. Quæ breuiter tantùm delibo ſi quiſque attentius apud ſe expendat, cōſtabit Moſen certum vnius Dei creatoris teſtem ac præconem fuiſſe. Omitto quæ iam expoſui, non de nuda tantùm Dei eſſentia illic fieri ſermonem, ſed æternam quoque eius ſapientiam & Spiritum nobis proponi, ne alium Deum ſomniemus quàm qui in illa expreſſa imagine vult agnoſci.

Locus de Angelis, expoſitus.

3 Sed antequam de hominis natura plenius diſſerere incipiam, aliquid de Angelis inſerere oportet: quia etſi Moſes vulgi ruditati ſe accōmodans, non alia Dei opera commemorat in hiſtoria creationis niſi quę oculis noſtris occurrunt: vbi tamen poſtea Angelos Dei miniſtros inducit, colligere facilè licet eorum eſſe conditorem, cui ſuam operam & officia impendunt.

1. Vt ex iis quoque diſcamus agnoſcere Deū.

Quanuis ergo Moſes populariter loquens, non ſtatim à primis rudimentis Angelos recenſuerit inter Dei creaturas: nihil tamen vetat quominus diſertè & explicatè de illis tradamus quæ alibi paſſim docet Scriptura. quia ſi Deum ex operibus ſuis agnoſcere cupimus, minimè omittendum eſt tam præclarum & nobile ſpecimen. Adde quòd refutandis multis erroribus valde neceſſaria eſt hæc pars doctrinæ.

2. Vt muniti ſimus aduerſus errores Angelolatrarū & Manichæorū.

Multorum mentes ita perſtrinxit Angelicæ naturæ præſtantia, vt putarent illis iniuriam fieri ſi vnius Dei imperio ſubiecti quaſi in ordinem cogerentur. hinc illis affficta diuinitas. Emerſit etiam Manichæus cū ſua ſecta, qui ſibi duo principia fabricauit, Deum & diabolum. ac Deo quidem tribuebat bonarū rerum originem: malas autem naturas ad diabolum authorem referebat. Hoc delirium ſi mentes noſtras teneret implicitas,

Manichæiſmi, duo principia cōſtituentis refutatio.

non conſtaret Deo ſua in mundi creatione gloria. Nā quum nihil magis Dei proprium ſit quàm æternitas, & αὐτουσία, id eſt, à ſeipſo exiſtentia, vt ita loquar: qui diabolo hoc tribuunt, nónne quodammodo eum diuinitatis ornant titulo? Iam vbi omnipotētia Dei, ſi diabolo tale conceditur imperium, vt illo inuito ac repugnante, quicquid volunt exequatur? Quòd autem vnicum habent fundamentum Manichęi, nefas eſſe aſcribi bono Deo vllius rei malæ creationem, id orthodoxam fidem minimè lædit, quæ non admittit aliquam eſſe in mundi vniuerſitate malam naturam: quandoquidem nec prauitas & malitia tum hominis, tum diaboli, aut quæ inde naſcuntur peccata, ex natura ſunt, ſed ex naturæ corruptione: nec quicquam omnino ab initio extitit in quo non & ſapientiæ & iuſtitiæ ſuæ ſpecimen ediderit Deus. His ergo peruerſis commentis vt obuiam eatur, altius animos attollere neceſſe eſt quàm oculi noſtri penetrent. Quo conſilio veriſimile eſt, vbi in ſymbolo Niceno vocatur Deus omnium conditor, res inuiſibiles fuiſſe expreſſas.

Pietatis regula.

Modum tamen, quem præſcribit pietatis regula, tenere curæ erit, ne altius quàm expedit ſpeculando, lectores à fidei ſimplicitate abducti vagentur. Et certè quum vtilitet ſemper nos doceat Spiritus: in quibus verò parum eſt momenti ad ædificationem, vel ſubticeat prorſus, vel leuiter tantùm & curſim attingat, noſtri quoque officij eſt, libenter ignorare quæ non conducunt.

1. Angeli ſunt creati a Deo: quo autē tempore vel ordine, inquirere non expedit, vt ſa-

4 Angelos ſanè, quum Dei ſint miniſtri ad iuſſa eius exequenda ordinati, eſſe quoque illius creaturas, extra controuerſiam eſſe debet. De tempore vel ordine quo creati fuerint, contentionem mouere nónne peruicaciæ magis quàm diligentiæ eſt? Terram eſſe perfectam, & cælos perfectos, cum omni exercitu eorū, narrat Moſes: quid attinet Gen. 2. 1.

anxiè

anxiè percontari quoto die præter aſtra & planetas alij quoque magis reconditi cæleſtes exercitus eſſe cœperint? Ne longior ſim, meminerimus hic, vt in tota religionis doctrina, tenendam eſſe vnam modeſtię & ſobrietatis regulam, ne de rebus obſcuris aliud vel loquamur, vel ſentiamus, vel ſcire etiam appetamus quàm quod Dei verbò fuerit nobis traditum. Alterum, vt in lectione Scripturæ, iis continenter quærendis ac meditandis immoremur quæ ad ædificationem pertinent: non curioſitati aut rerum inutilium ſtudio indulgeamus. Et quia Dominus non in friuolis quæſtionibus, ſed in ſolida pietate, timore nominis ſui, vera fiducia, ſanctitatis officiis erudire nos voluit, in ea ſcientia acquieſcamus. Quamobrem, ſi ritè ſapere volumus, relinquenda ſunt nobis illa ματαιόμητα, quæ & ab otioſis hominibus de Angelorum natura, ordinibus, multitudine abſque Dei verbo traduntur. Scio hæc cupidius à multis arripi, & maiori voluptati eſſe quàm quæ in vſu quotidiano ſunt poſita. Verùm, niſi Chriſti diſcipulos eſſe nos piget, eam quam ipſe methodum præſcripſit, ſequi ne pigeat. Ita fiet vt eius magiſterio contenti, à ſuperuacuis ſpeculationibus, à quibus nos reuocat, non tantùm abſtineamus, ſed etiam abhorreamus. Dionyſium illum, quicunque fuerit, nemo negauerit multa ſubtiliter & argutè in cæleſti Hierarchia diſputaſſe: verùm ſiquis propius excutiat, deprehendet maxima ex parte meram eſſe garrulitatem. Theologo autem non garriendo aures oblectare, ſed vera, certa, vtilia docendo, conſcientias confirmare propoſitum eſt. Si librum illum legas, putes hominem de cælo delapſum referre non quæ didicit, ſed quæ oculis vidit. Atqui Paulus, qui extra tertium cælum raptus fuerat, non modò nihil tale prodidit, ſed teſtatus quoque eſt nefas eſſe homini loqui quæ viderat arcana. Illa ergo nugatoria ſapientia valere iuſſa, ex ſimplici Scripturæ doctrina conſideremus quod de Angelis ſuis ſcire nos Dominus voluit.

cis P. Lombardus lib. 2. diſtinct. 2. & ſeq. vſque ad 12.

Regula Chriſtiana.

2. Cor. 12. 4.

5 Angelos eſſe cæleſtes Spiritus quorum miniſterio & obſequio vtitur Deus ad exequenda omnia quæ decreuit, paſſim in Scriptura legitur: vnde & hoc illis nómen attributum eſt quòd illos veluti internuntios adhibet Deus ad ſe hominibus manifeſtandum. Aliæ etiam quibus inſigniuntur appellationes, ex ſimili ratione ſumptę ſunt. Exercitus vocantur, quia vt ſatellites principem ſuum circundát, eius maieſtatem exornant & conſpicuam reddunt, & inſtar militum ad ſignum ducis ſui ſemper intenti ſunt, & ita parati ſunt ac expediti ad capeſſenda illius iuſſa, vt ſimul ac annuerit, operi ſe accingant, vel potius ſint in opere. Talem imaginem throni Dei, ad declarandam eius magnificentiam, cùm alij Prophetæ deſcribunt, tum præcipuè Daniel: vbi mille millia, & decies mille myriadas aſtitiſſe dicit, quum Deus tribunal conſcendiſſet. Quoniam verò vim ac fortitudinem manus ſuæ Dominus per ipſos mirabiliter exerit ac declarat, inde Virtutes nominantur. Quia verò imperium ſuum in mundo per eos exercet ac adminiſtrat, ideò dicuntur nunc Principatus, nunc Poteſtates, nunc Dominationes. Poſtremò, quia in illis quodammodo reſidet gloria Dei, Throni quoque hac ratione appellantur. Quanquam de hoc poſtremo nihil velim aſſerere: quia diuerſa interpretatio velæquè, vel magis etiam congruit. Verùm hoc nomine omiſſo, prioribus illis ſæpe vtitur Spiritus ſanctus ad commendandam Angelici miniſterij dignitatem. Neque enim æquum eſt, ſine honore præteriri ea inſtrumenta quibus numinis ſui præſentiam ſpecialiter Deus exhibet. Quinetiam ob id non ſemel Dij nuncupantur, quòd in ſuo miniſterio, velut in ſpeculo, diuinitatem aliqua ex parte nobis repræſentant. Tametſi enim mihi non diſplicet quod veteres ſcriptores, vbi Scriptura Angelum Dei Abrahæ, Iacob, Moſi & aliis apparuiſſe commemorat, Chriſtum fuiſſe Angelum illum interpretantur: ſæpius tamen vbi de Angelis omnibus fit mentio, hoc nomen illis tribuitur. Neque id mirum videri debet. nam ſi principibus ac præfectis id honoris datur, quòd Dei, qui ſummus eſt Rex & Iudex, vices gerunt in ſua functione: longè maior cauſa eſt cur deferatur Angelis, in quibus diuinæ gloriæ claritas multo abundantius elucet.

5. Angelorum naturæ, muneris, nomina varia.

Vide Calu. in Ezech. capit. 1. 4. & c. 10. 14.

Dan. 7. 10.

Coloſſ. 1. 16.

Epheſ. 1. 21.

Gen. 18. 1. & 32. 2. & 28. Ioſ. 5. 14. Iudic. 6. 14. & 13. 22.

Vide cap. 13. ſect. 10.

Pſal. 82. 6.

6 Quod autem ad conſolationem noſtram fideíque confirmationem facere maximè poterat, in eo docẽdo plurimum inſiſtit Scriptura: nempe Angelos diuinæ erga nos beneficentiæ diſpenſatores eſſe & adminiſtros. Ideóque commemorat, pro ſalute noſtra ipſos excubare, ſuſcipere defenſionem noſtri, vias noſtras dirigere, ſolicitudiné gerere nequid aduerſi nobis accidat. Vniuerſales ſunt ſententiæ quę in primis ad Chriſtũ, Eccleſiæ caput, deinde ad omnes fideles pertinent. Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtod

6. Sunt diſpenſatores & adminiſtri beneficentiæ diuinæ erga nos.

Pſal. 91. 11.

ſtodiant te in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te, ne fortè offendas ad lapidem pedes tuos. Item, Manet Angelus Domini per circuitum eorum qui timent eum, & eruit eos. Quibus oſtendit Deus, ſeſe eorum quos cuſtodiendos ſuſcepit, tutelam Angelis ſuis delegare. Secundum hanc rationē Angelus Domini conſolatur Agar fugitiuam, & dominæ ſuæ reconciliari iubet. Pollicetur Abraham ſeruo ſuo Angelum fore ducem itineris ipſius Iacob in benedictione Ephraim & Manaſſe precatur vt Angelus Domini, per quem liberatus fuerat ab omni malo, proſperari eos faciat. Sic Angelus protegendis Iſraelitici populi caſtris præfectus fuit: & quoties voluit Iſraelem Deus redimere è manu hoſtium, Angelorum miniſterio vindices excitauit. Sic denique (ne plura commemorare neceſſe ſit) Angeli Chriſto miniſtrarunt, & ei adfuerunt in omnibus anguſtiis: eius reſurrectionem mulieribus, & diſcipulis glorioſum aduentum nuntiarunt. Itaque quò iſtud protectionis noſtræ munus impleant, contra Diabolum omnéſque hoſtes noſtros depugnant, & vindictam Dei aduerſus eos qui nobis infeſti ſunt exequuntur. Quemadmodum legimus Angelum Dei, vt Ieruſalem obſidione liberaret, centum octoginta quinque millia in caſtris regis Aſsyrij vna nocte confeciſſe.

Pſal.34.8. Gen.16.9. Ibidem 24.7 Ibid.48.16. Exod.14.19. & 23.20. Iudic. 2.1, & 6.11, & 13.10. Matth. 4.11, luc.22.43. Matt.28.5.7, luc.24.5, act. 1.10. 2.Reg.19. 35. Ieſ.37.36.

4. Regnorum & prouinciarum quaſi præſides: præcipuè autem, electorum Dei cuſtodes. Nec certũ eſt vnicuique noſtrûm conſtitutum eſſe Angelum quendam defenſorem. Illud ſatis eſt, omnes Angelos pro Eccleſiæ ſalute excubias agere.

7 Cæterùm an ſingulis fidelibus ſinguli Angeli ſint attributi ad eorum defenſionem pro certo aſſerere non auſim. Certè quum Daniel Angelum Perſarum & Græcorum Angelum inducit, ſignificat certos Angelos regnis ac prouinciis quaſi præſides deſtinari. Chriſtus etiam quum dicit Angelos puerorum ſemper videre faciem Patris, certos eſſe Angelos, quibus commendata ſit eorum ſalus, innuit. Sed ex eo neſcio an colligi debeat, vnicuiq; præeſſe ſuum Angelum. Hoc quidem pro certo habendum, non tantùm vni Angelo vnumquenque noſtrûm eſſe curæ: ſed omnes vno conſenſu vigilare pro ſalute noſtra. Nam de omnibus Angelis ſimul dicitur, quòd plus gaudeant ſuper vno peccatore ad reſipiſcentiam conuerſo, quam ſuper nonaginta nouem iuſtis qui in iuſtitia perſtiterint. De pluribus etiam Angelis dicitur, quòd Lazari animam in ſinum Abrahæ detulerint. Nec vero fruſtra miniſtro ſuo monſtrat Eliſæus tot currus igneos qui peculiariter illi deſtinati erant. Vnus eſt locus qui videtur ad id confirmandum aliis paulò clarior. Nam quum Petrus è carcere eductus pulſaſſet fores domus in qua congregati erant fratres, quum ſuſpicari non poſſent eum eſſe, dicebant Angelum ipſius. Videtur hoc illis in mentem veniſſe ex communi conceptione, quòd ſingulis fidelibus præſides aſſignati ſint ſui Angeli. Quanquam hic quoque reſponderi poteſt, nihil obſtare quominus vnumquemlibet ex Angelis intelligamus, cui Dominus tunc Petri curam mādaſſet, neque tamen propterea eſſet perpetuus eius cuſtos: quemadmodum vulgò imaginantur duos Angelos, bonum & malum, tanquam diuerſos genios, ſingulis eſſe attributos. Neque tamen operæpretium eſt anxiè inueſtigare quod ſcire noſtra non multum refert. Nam ſi cui hoc non ſatisfaciet, omnes cæleſtis militiæ ordines pro ſalute ſua excubias agere, non video quid proficere ex eo poſſit ſi intelligat Angelum vnũ peculiariter cuſtodem ſibi datum. Qui verò ad vnum Angelum reſtringunt quam de vnoquoque noſtrum curam Deus gerit, magnam ſibi & omnibus Eccleſiæ membris iniuriam faciunt: acſi de nihilo promiſſæ eſſent illæ auxiliares copiæ, quibus vndique cincti & muniti animoſius certemus.

Dan.10. 13.20, & 12.1. Matt. 18. 10. Luc.15.7. Luc.16.22 2.Reg.6. 17. Act.12.15.

Angelorũ multitudo & ordines non definiendi.

8 De multitudine verò & ordinibus qui definire audent, videant quale habeant fundamentum. Michael, fateor, princeps magnus vocatur apud Danielem, & Archangelus apud Iudam. Et Archangelum fore docet Paulus, qui tuba citabit homines ad iudicium. Sed quis inde poterit honorum gradus inter Angelos ſtatuere, diſtinguere ſingulos ſuis inſignibus, locum & ſtationem cuique aſſignare? Nam & duo nomina quę in Scripturis extant, Michael & Gabriel, & tertium ſi addere velis ex hiſtoria Tobię, ex ſignificatu videri poſſunt, pro infirmitatis noſtræ captu, Angelis indita. etſi id in medio malo relinquere. Quantum ad numerum, audimus ex ore Chriſti multas legiones. à Daniele multas myriadas: plenos currus vidit Eliſæi miniſter: & ingentem multitudinem declarat, quòd dicuntur caſtrametari in circuitu timentium Deum. Forma ſpiritus carere certum eſt: & tamen Scriptura pro ingenij noſtri modulo Angelos ſub Cherubim & Seraphim non fruſtra nobis alatos pingit, ne dubitemus incredibili celeritate ſemper ad auxilium nobis ferendũ præſentes fore ſimul ac res tulerit: acſi fulgur è cælo emiſſũ, qua ſolet pernicitate, ad nos volaret. Quicquid præterea de vtroq; quæri poteſt, credamus ex eo eſſe genere myſteriorum quorũ plena reuelatio in vltimum diem differtur.

Dan.12.1. Iud.9. 1.Theſſ.4. 16. Dan. 10. 13.21. Dan.8.16 & 9.21. Luc.1.19.26. Tob.3.17. & 5.5. Matt.26.53. Dan.7.10. Pſal.34.8.

Angeli cur alati proponantur.

Proin

Proinde à nimia vel in quærendo curioſitate, vel in loquendo audacia cauendum meminerimus.

5. Sunt Spiritus miniſtratorii, & ſubſtantiæ Spiritales.

9 Hoc tamen, quod nonnulli inquieti homines in dubium vocant, pro certo eſt habendum, Angelos ſpiritus eſſe miniſtratorios, quorum obſequio vtitur Deus ad ſuorum protectionem, & per quos tum ſua beneficia inter homines diſpenſat, tum reliqua etiam opera exequitur. Fuit illa quidem olim Sadducæorum opinio, per Angelos nihil deſignari quàm vel motus, quos Deus hominibus aſpirat, vel ea quæ edit virtutis ſuæ ſpecimina. Sed huic deliramento tot reclamant Scripturæ teſtimonia vt mirum ſit tam craſſam ignorationem in illo populo ferri potuiſſe. Vt enim omittam quos ſuperius locos citaui, vbi referuntur millia & legiones Angelorum, vbi gaudium illis tribuitur, vbi narrantur fideles manibus ſuſtinere, eorum animas deferre in quietem, videre faciem Patris, & ſimilia: ſunt alij, ex quibus clariſſimè euincitur re vera eſſe ſpiritus naturæ ſubſiſtentis. Nam quod Stephanus & Paulus dicunt, Legem eſſe latam in manu Angelorum: & Chriſtus, electos fore poſt reſurrectionem Angelis ſimiles: diem iudicij ne Angelis quidem eſſe cognitum: ſe tùc venturum cum ſanctis Angelis: vt maximè torqueatur, neceſſe erit ita intelligi. Similiter quum Paulus Timotheum coram Chriſto & electis ipſius Angelis atteſtatur vt præcepta ſua cuſtodiat, non qualitates aut inſpirationes ſine ſubſtantia, ſed veros ſpiritus denotat. Nec aliter ſubſiſtit quod in Epiſtola ad Hebræos legitur, Chriſtum excellentiorem Angelis effectum, illis non eſſe ſubiectum orbem terrarum, Chriſtum non ipſorum, ſed hominum naturam aſſumpſiſſe: niſi beatos eſſe Spiritus intelligamus, in quos cadant iſtæ comparationes. Et ipſe author Epiſtolæ ſeipſum declarat, vbi in regno Dei, fidelium animas & ſanctos Angelos ſimul collocat. Præterea quod iam citauimus, Angelos puerorum ſemper videre faciem Dei, eorum præſidio nos defendi, eos lætari de ſalute noſtra, mirari multiplicem Dei gratiam in Eccleſia, ſubeſſe Chriſto capiti. Eodem pertinet quòd ſanctis Patribus toties apparuerunt ſub forma hominum, loquuti ſunt, excepti etiam fuerunt hoſpitio. Et Chriſtus ipſe ob primatum quem obtinet in perſona Mediatoris, Angelus vocatur. Hoc obiter attingere libuit, ad ſimplices præmuniendos aduerſus illas ſtultas & abſurdas cogitationes quæ ante multa ſecula à Satana excitatæ, ſubinde repullulant.

Sadducæorum Angelicam eſſentiam abolentium error refellitur.

Luc.15, 10. Pſ.91.11. Mat.4.6 Luc.4.10 & 16.22. Matth. 17.10.

Act.7.53. Gal.3.19. Matth.22.30 & 24.36. Ibid.25.31. Luc.9.26. 1.Tim.5.21. Hebr.1.4. & 2.16. Ibid.12.22.

1.Petr.1.12. Hebr.1.6. Pſal.97.7. Malac.3.1.

Vide Geneſin, & lib. Iudicum.

Eiuſmodi errores, Angelos in Dei throno collocantes, refelluntur, 1. Scriptura S. teſtimonio.

10 Reſtat vt ſuperſtitioni occurramus, quæ obrepere plerúque ſolet vbi dicitur Angelos nobis omnium bonorum miniſtros eſſe ac præbitores. Eò enim protinus delabitur hominis ratio, vt nihil non honoris deferendum illis putet. Ita fit vt quæ ſolius Dei & Chriſti ſunt, ad ipſos transferantur. Ita videmus Chriſti gloriam ſuperioribus aliquot ſeculis fuiſſe multis modis obſcuratam, quum immodicis elogiis Angeli præter Dei verbum cumularentur. Neque vllum ferè antiquius eſt vitium ex iis quæ hodie impugnamus. Siquidem Paulo etiam fuiſſe magnum certamen cum nonnullis apparet, qui ſic Angelos euehebant vt Chriſtum propemodum in ordinem redigerent. Hinc tanta ſolicitudine vrget in Epiſtola ad Coloſſenſes, Chriſtum non modò Angelis omnibus eſſe anteferendum, ſed ipſis quoque bonorum omnium eſſe authorem: ne eo derelicto, ad illos conuertamur qui nec ſibi ſufficere poſſunt, ſed ex eodem, quo nos, fonte hauriunt. Certè quum in eis fulgor diuini numinis refulgeat, nihil eſt magis procliue quàm in eorum adorationem ſtupore quodam nos proſterni, & omnia deinde illis tribuere quæ nonniſi Deo debentur. Quod etiam Iohannes in Apocalypſi fatetur ſibi accidiſſe: ſed ſimul addit fuiſſe ſibi reſponſum, Vide ne feceris: conſeruus tuus ſum, Deum adora.

Cap.1.16. & 20.

Apoc.19.10, & 22.8.9.

Deinde, argumento ex S. Scriptura depromptu: ſimulque oſtenditur cur Deus vtatur Angelorum miniſterio.

11 Atqui hoc periculum bene cauebimus ſi expendamus cur per eos Deus potius quàm per ſe ſine ipſorum opera potentiam ſuam declarare, fidelium ſalutem curare, ſuæque beneficentiæ dona ipſis communicare ſoleat. Non facit hoc certè neceſſitate, quaſi carere illis nequeat: nam quoties libet, ipſis præteritis, opus ſuum vel ſolo nutu peragit: tantum abeſt vt ad leuandam difficultatem ſint illi ſubſidio. Hoc ergo ad ſolatium noſtræ imbecillitatis facit, nequid omnino quod animis noſtris vel in bonam ſpem erigendis, vel in ſecuritate confirmandis valeat, deſideremus. Illud quidem vnum ſatis ſupérque eſſe deberet, quòd Dominus aſſerit ſe noſtrum eſſe protectorem. Sed dum tot periculis, tot noxis, tot hoſtium generibus nos videmus circũſideri: quæ noſtra eſt mollities ac fragilitas, fieri interdum poterit vt trepidatione impleamur, vel deſperatione concidamus, niſi pro modulo noſtro gratiæ ſuæ præſentiam apprehendere nos Domi-

nus

nus faciat. Hac ratione non modò nos ſibi curæ fore promittit, ſed ſe innumeros habere ſatellites quibus procurandam ſalutem noſtram mandauerit. horum præſidio ac tutela quandiu ſepti ſumus, quicquid periculi immineat, nos extra omnem mali aleam eſſe poſitos. Perperam id quidem fieri à nobis fateor, quòd poſt illam ſimplicem promiſſionem de vnius Dei protectione, adhuc circunſpectamus vnde veniat nobis auxilium. Sed quia Dominus pro immenſa ſua clementia & facilitate, vult huic noſtro vitio ſubuenire, non eſt cur tantum eius beneficium negligamus. Eius rei exemplum in puero

2. Reg. 6. 17. Eliſæi habemus, qui quum montem obſidione cingi videret ab exercitu Syrorum, nec vllum effugium patere, pauore conſternabatur quaſi actum de ſe ac domino ſuo eſſet. Hic Eliſæus Deum precatus eſt vt illius aperiret oculos: ille protinus montem equis ac curribus igneis refertum conſpicit, multitudine ſcilicet Angelorum, à quibus cuſtodiendus erat cum Propheta. Hac viſione confirmatus ſe recepit, & hoſtes potuit intrepido animo deſpicere, quorum aſpectu fuerat propè exanimatus.

Vſus doctrinæ in Scriptura traditæ, de S. Angelis.

12 Proinde quicquid de Angelorum miniſterio dicitur, ad hunc finem dirigamus, vt expugnata omni diffidentia, ſpes in Deo noſtra fortius ſtabiliatur. Siquidem hęc præſidia ideo nobis à Domino ſunt cõparata ne hoſtium multitudine terreamur, quaſi aduerſus opem eius præualeret, ſed ad illam Eliſæi ſententiam confugiamus, plures eſſe pro nobis quàm cõtra nos. Quam igitur præpoſterum eſt, ab Angelis nos abduci à Deo, qui in hoc ſunt conſtituti vt præſentiorem eius opem nobis teſtentur? Abducũt autem, ſi non rectà ad ipſum manu ducunt, vt ſolum auxiliatorem ſpectemus, inuocemus ac prædicemus: ſi non vt eius manus à nobis conſiderantur, quæ nullum ad opus niſi ipſo dirigente ſe moueant: ſi non in vno Mediatore Chriſto nos retinent, vt ab eo prorſus

Gen. 28. 12. pendeamus, in eo recumbamus, ad eum feramur, & in ipſo acquieſcamus. Quod enim in viſione Iacob deſcribitur, hærere ac penitus infixum eſſe animis noſtris debet, Angelos in terram ad homines deſcendere, & ab hominibus in cælum aſcendere per ſcalam, cui inſidet Dominus exercituum. Quo indicatur ſola Chriſti interceſſione fieri vt Angelo-

Ioan. 1. 51. rum miniſteria ad nos perueniant, ſicut ipſe affirmat, Poſthac videbitis cælos apertos, &

Gen. 24. 7. Angelos deſcendentes ad Filium hominis. Itaque ſeruus Abrahæ, Angeli cuſtodiæ commendatus, non propterea ipſum inuocat vt ſibi adſit, ſed ea commendatione fretus preces fundit coram Domino, petitque vt miſericordiam ſuam erga Abrahamum exerat. Quemadmodum enim non ideo potentiæ bonitatiſque ſuæ miniſtros facit eos Deus vt ſuam cum illis gloriam partiatur: ita non opem ſuam ideo in ipſorum mini-

Vide Plat. in Epinomide & Cratylo. ſterio nobis promittit vt noſtram inter ipſos & eum fiduciam diuidamus. Valeat ergo Platonica illa philoſophia de quærendo per Angelos ad Deum aditu, & ipſis in hunc finem colendis, quo Deum faciliorem nobis reddant: quam ſuperſtitioſi curioſique homines conati ſunt in religionem noſtram ab initio inuehere, & ad hunc vſque diem perſeuerant.

Locus de malis Angelis, ſeu diabolis, ad quatuor capita reuocatus. 1. Vt inſidias, ... & inſultus potentiſſimorum illorum aduerſariorum armis idoneis propugnemus.

13 Quæ de diabolis Scriptura tradit, eò ferè tendunt omnia vt ſoliciti ſimus ad præcauendas eorum inſidias & molitiones: tum iis armis nos inſtruamus quæ ad propulſandos potentiſſimos hoſtes ſatis firma ſint ac valida. Nam quum deus ac princeps huius 2. Cor. 4.
ſeculi vocatur Satan, quum fortis armatus, ſpiritus cui poteſtas eſt aëris, leo rugiens di- 4. Ioh. 12. 31.
citur: non aliò reſpiciunt iſtæ deſcriptiones niſi vt cautiores ſimus & vigilantiores, tum Matt. 12.
ad pugnam capeſſendam paratiores. Quod etiam expreſſis verbis interdum notatur. 29. Eph. 2. 2.
Nam Petrus poſtquam diabolum dixit circuire inſtar leonis rugientis, quærẽtem quos 1. Pet. 5. 8.
deuoret: mox adhortationem ſubiungit, vt fide fortiter reſiſtamus. Et Paulus, vbi mo- Ephеſ. 6. 12.
nuit luctam non cum carne & ſanguine nobis eſſe, ſed cum principibus aeris, poteſtatibus tenebrarum, & nequitiis ſpiritualibus, continuò arma induere iubet quæ ad tantum támque periculoſum certamen ſuſtinendum paria ſint. Quare nos quoque ad hunc finem omnia conferamus, vt hoſtem, & hoſtem audacia promptiſſimum, viribus robuſtiſſimum, artibus callidiſſimum, diligentia & celeritate infatigabilem, machinis omnibus refertiſſimum, pugnandi ſcientia expeditiſſimum nobis aſſiduè imminere præmoniti: non ſocordia vel ignauia opprimi nos ſinamus, ſed ex aduerſo erectis excitatiſque animis, pedem figamus ad reſiſtendum. & quia hæc militia non niſi morte finitur, ad perſeuerantiam nos hortemur. Præcipuè verò imbecillitatis & ruditatis noſtræ nobis conſcij, Dei opem inuocemus, nec quicquam tentemus niſi ipſo freti: quando ipſius eſt ſolius & conſilium & robur & animos & arma ſubminiſtrare.

14 Quo

Vt rerum ingenti numero propoſito excitemur ac vrgeamur ad prę latus exercitia.

14 Quo autem ad idagendum magis excitemur ac vrgeamur, nō vnum aut alterum aut paucos hoſtes, ſed magnas eſſe copias denuntiat Scriptura, quæ nobiſcum bellum gerunt. Nam & Maria Magdalena dicitur liberata fuiſſe à ſeptem dæmoniis quibus occupabatur: & illud eſſe ordinarium teſtatur Chriſtus, quòd ſi eiecto ſemel dæmonio locum iterum patefacias, ſeptē ſpiritus nequiores ſecum aſſumit, ac redit in poſſeſſionem vacuam. Imò legio tota dicitur hominem vnum obſediſſe. His ergo docemur, cum infinita hoſtium multitudine bellandum nobis eſſe: ne paucitate cōtempta, ſimus ad prçlium remiſſiores, vel intermiſſionem aliquam dari nobis interdum putantes, deſidię indulgeamus. Quòd autem ſingulari numero ſæpe vnus Satan vel diabolus proponitur, in eo denotatur principatus ille iniquitatis qui aduerſatur regno iuſtitiæ. Quemadmodum enim Eccleſia & ſanctorum ſocietas Chriſtum habet caput: ita impiorum factio, & ipſa impietas cum ſuo principe nobis depingitur, qui ſummū imperium illic obtineat. Qua ratione dictum eſt illud, Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus eſt diabolo & angelis eius.

Marc.16.9. Matt.12.43. Luc.8.30 — *Cur vnus ſæpe ſingulari numero proponatur.* — Matt.25.41.

Vt ad perpetuum certamē accendamur, quum Dei & hominum hoſtis vbique vocetur.

15 Hoc quoque ad perpetuum cum diabolo certamen accendere nos debet, quòd aduerſarius Dei & noſter vbiq; dicitur. Nam ſi cordi nobis eſt Dei gloria vt par eſt, totis viribus aduerſus eum enitendum eſt qui illius extinctionem molitur. Si ad regnum Chriſti aſſerendum animati ſumus vt oportet, neceſſe eſt nobis irreconciliabile cum eo bellum eſſe qui in illius ruinam conſpirat. Rurſus ſiqua ſalutis noſtræ cura nos tāgit, nec pax nec induciæ cum eo nobis eſſe debent qui in eius perniciem aſſiduè inſidias tendit. Talis autem deſcribitur Geneſeos cap. 3, vbi hominem ab obedientia quam Deo debebat abducit, vt ſimul & Deum iuſto honore ſpoliet, & hominem ipſum in ruinam præcipitet. Talis etiam in Euangeliſtis, vbi inimicus vocatur, & ſpargere zizania ad corrumpendum vitæ æternæ ſemen dicitur. In ſumma, quod de ipſo teſtatur Chriſtus, ab initio fuiſſe homicidam & mendacem, in omnibus eius factis experimur. Mendaciis enim veritatem Dei oppugnat: lucem tenebris obſcurat: hominum mentes implicat erroribus: odia ſuſcitat: contentiones ac pugnas accendit: omnia in eum finem vt Dei regnum euertat, homines in æternum interitum ſecum demergat. Vnde conſtat, ipſum natura prauum, malignum ac malitioſum eſſe. Nam in eo ingenio quod ad gloriam Dei & hominum ſalutem impetendam factum eſt, ſummam prauitatem eſſe oportet. Hoc etiam ſignificat Ioannes in epiſtola ſua, quum ſcribit eum ab initio peccare. Siquidem intelligit, ipſum omnis malitiæ & iniquitatis authorem, ducem, architectum.

Matth.13.28. Ioh.8.44. 1.Ioh.3.8.

2. Diaboli malitia non eſſe ex creatione, ſed ex deprauatione.

16 Atqui quum à Deo conditus ſit diabolus, hanc malitiam quam eius naturæ tribuimus, nō ex creatione, ſed ex deprauatione eſſe meminerimus. Quicquid enim damnabile habet, defectione & lapſu ſibi accerſiuit. Quod ideo nos admonet Scriptura, ne talem credētes à Deo prodiiſſe, Deo ipſi adſcribamus quod eſt ab eo alieniſſimum. Hac ratione denuntiat Chriſtus Satanam ex propriis loqui, quum mendacium loquitur: & rationem ponit, quia non ſtetit in veritate. Certè quum in veritate perſtitiſſe negat, innuit aliquando in ea fuiſſe: & quū patrem facit mendacij, hoc illi adimit ne Deo vitium imputet, cuius ipſe ſibi cauſa fuit. Quanquam autem hæc breuiter ſunt & minus clarè dicta, ad id tamen abundè ſufficiunt vt Dei maieſtas ab omni calumnia vindicetur. Et quid noſtra refert, vel plura, vel in alium finem de diabolis ſcire? Fremūt nonnulli quòd non ordine & diſtinctè lapſum illum, eiúſque cauſam, modum, tempus, ſpeciem pluribus locis Scriptura exponat. Sed quia hæc nihil ad nos, melius fuit, ſi non ſubticeri in totum, at certè leuiter attingi: Quia nec Spiritu ſancto dignum fuit, inanibus hiſtoriis ſine fructu curioſitatem paſcere: & videmus hoc fuiſſe Domino propoſitum, nihil in ſacris ſuis oraculis tradere quod non ad ædificationem diſceremus. Ergo ne ſuperuacuis ipſi immoremur, contenti ſimus hoc breuiter habere de diabolorum natura, fuiſſe prima creatione Angelos Dei: ſed degenerando ſe perdidiſſe, & aliis factos eſſe inſtrumenta perditionis. Hoc quia vtile cognitu erat, clarè apud Petrum & Iudam docetur. Angelis, inquiunt, qui peccauerant nec ſeruarant ſuam originem, ſed reliquerant ſuum domicilium, non pepercit Deus. Et Paulus electos Angelos nominans, haud dubiè reprobos tacitè opponit.

Ioh.8.44. — *Cauſam, modum, tempus & ſpeciem lapſus Angelorum malorum quærere, curioſum eſt & inutile.* — 2.Pet.2.4. Iudæ 6. 1.Tim.5.21.

3. Diaboli potentia, conſentaneū eſt, vt quantùm voluntate

17 Quantum verò ad diſcordiam & pugnam attinet quam Satanę cum Deo eſſe dicimus, ſic accipere oportet, vt fixum interim illud maneat, illum, niſi volēte & annuente Deo, nihil facere poſſe. Legimus enim in hiſtoria Iob, illum ſe ſiſtere coram Deo ad

Iob 1.6, & 2.1.

excip

& conatu (idque à ſeipſo) ſemper Domino aduerſetur, ille tamen, niſi volente & annuente Deo, nihil facere poſſit.

excipienda mandata, nec pergere audere ad facinus aliquod obeundum niſi impetrata facultate. Sic & quum decipiendus eſt Achab, recipit ſe fore ſpiritum mendacij in ore omnium Prophetarum: & à Domino amandatus, id præſtat. Hac ratione & ſpiritus Domini malus dicitur qui torquebat Saul, quòd eo veluti flagello puniebantur impij regis peccata. Et alibi ſcribitur, plagas Ægyptiis fuiſſe à Deo inflictas per angelos malos. Secundùm hæc particularia exempla Paulus generaliter teſtatur excæcationem incredulorum opus eſſe Dei, quum antea vocaſſet operationem Satanæ. Conſtat ergo ſub Dei poteſtate eſſe Satanam, & ſic ipſius nutu regi vt obſequium reddere ei cogatur. Porrò quum dicimus Satanam Deo reſiſtere, & illius opera cum huius operibus diſſidere, hãc repugnantiam & hoc certamen à Dei permiſſione pendêre ſimul aſſerimus. De voluntate iam non loquor, nec etiam de conatu, ſed de effectu tãtùm. Quando enim improbus eſt natura diabolus, minimè ad obedientiam diuinæ voluntatis propenſus eſt, ſed totus ad cõtumaciam & rebellionem fertur. Hoc igitur à ſeipſo ſuáque nequitia habet, vt cupiditate & propoſito, Deo aduerſetur. Hac improbitate extimulatur ad conatum earum rerum quas maximè aduerſarias eſſe Deo putat. Sed quia Deus illum potentiæ ſuæ fræno vinctum constrictúmque tenet, ea modò exequitur quæ ſibi diuinitus conceſſa fuerint: atque ita creatori ſuo, velit nolit, obſequitur: quia cogitur miniſterium præbere quocunque ille impulerit.

1.Reg.22.20. 1.Sam.16.14. & 18.10. Pſ.78.49. 2.Theſſ.2.9.11.

Deinde, Deum ita huc illuc inflectit ſpiritus immundos, vt illos fideles exercendos tantùm, incredulos & impios gubernandos permittat.

18 Iam verò quia Deus immundos ſpiritus, prout libitum eſt, huc illuc inflectit, hoc regimen ita temperat, vt fideles pugnando exerceant, adoriantur inſidiis, incurſionibus ſolicitent, pugnando vrgeant, fatigent etiam ſæpe, conturbent, pauefaciant, ac interdum vulnerent, ſed nunquam vincant nec opprimant: impios autem ſubactos trahant, in eorum animis & corporibus imperium exerceant, ad omnia flagitia velut mancipiis abutantur. Quantum ad fideles attinet, quia ab eiuſmodi hoſtibus inquietantur: ideo has exhortationes audiunt, Nolite locum dare diabolo. Diabolus hoſtis veſter vt leo rugiens circuit, quærens quem deuoret: cui reſiſtite fortes fide. & ſimiles. Ab hoc genere certaminis ſe non fuiſſe immunem fatetur Paulus, quum ſcribit ad remedium domandæ ſuperbiæ ſibi datum Satanæ angelum, à quo humiliaretur. Omnibus ergo filiis Dei commune eſt id exercitium. Quia autem promiſſio illa de conterendo Satanæ capite, ad Chriſtum & omnia eius membra communiter pertinet, ideo nego vinci vnquam vel opprimi ab eo fideles poſſe. Conſternuntur quidem ſæpe, ſed non exanimantur quin ſe recolligant: concidunt violentia ictuum, ſed poſtea eriguntur: vulnerantur, ſed non lethaliter. denique ſic laborant toto vitæ curriculo, vt in fine victoriam obtineant. quod tamen ad ſingulos actus non reſtringo. Scimus enim iuſta Dei vindicta, Satanæ permiſſum fuiſſe ad tempus Dauidem vt eius impulſu populum numeraret: nec fruſtra ſpem veniæ relinquit Paulus etiam ſiqui diaboli laqueis irretiti fuerint. Ideo alibi idem Paulus promiſſionem ſuperius citatam inchoari in hac vita, vbi luctandum eſt, oſtendit: poſt luctam adimpleri, quum dicit, Deus autem pacis breui Satanam conteret ſub pedibus veſtris. In capite quidem noſtro ſemper ad plenũ extitit hæc victoria: quia nihil in eo habuit princeps mundi: in nobis autem, qui membra eius ſumus, ex parte nunc apparet: perficietur autem, quum carne noſtra exuti, ſecundùm quam infirmitati obnoxij adhuc ſumus, Spiritus ſancti virtute pleni erimus. In hunc modum, vbi ſuſcitatur erigitúrque regnum Chriſti, Satan cum ſua poteſtate concidit. quemadmodum ait Dominus ipſe, Videbam Satanam quaſi fulgur de cælo cadentem. Hoc enim reſponſo confirmat quod de prædicationis ſuæ potentia retulerant Apoſtoli. Item, Quum princeps occupat atrium ſuum, in pace ſunt omnia quæ poſſidet. quum autẽ ſuperuenit fortior, eiicitur, &c. Et in hũc finẽ Chriſtus moriendo, vicit Satanã, qui habebat mortis imperium: & triumphũ de omnibus eius copiis egit, ne Eccleſiæ noceant. alioqui centies eam peſſundaret ſingulis momẽtis. Nã (quæ noſtra eſt imbecillitas, & quæ illius ſunt furioſæ vires) quomodo vel tantillũ contra multiplices & aſſiduos eius impetus ſtaremus, niſi freti ducis noſtri victoria? Nõ ergo in animas fideliũ permittit Deus regnũ Satanæ, ſed impios duntaxat & incredulos illi gubernãdos tradit, quos in ſuo grege cenſeri non dignatur. Nã dicitur hunc mundũ ſine cõtrouerſia occupare donec à Chriſto exturbetur. Item, excæcare omnes qui non credũt Euangelio. Item, peragere opus ſuum in filiis cõtumacibus. & meritò: ſunt enim impij omnes vaſa iræ. Ideo cui potius quã diuinæ vltionis miniſtro ſubiicerẽtur? Deniq; ex patre diabolo eſſe dicũtur: quia vt in eo Filij Dei agnoſc

Ephe.4.27. 1.Pet.5.8. 2.Cor.12.7. Gen.3.15. 2.Sam.24.1. 2.Tim.2.26. Rom.16.20. Luc.10.18. Luc.11.21. Ioh.12.31. 2.Cor.4.4. Ephe.2.2. Rom.9.22.

agnoſcuntur fideles quòd imaginem eius gerunt: ita illi ex Satanæ imagine, in quam degenerarunt, eius filij propriè cenſentur. Ioan.8.44. 1.Ioan.3.8.

19 Quemadmodum autem ſuperius refutauimus nugatoriam illam de ſanctis Angelis philoſophiam, quæ docet nihil eſſe quàm inſpirationes vel monitiones bonas, quas in mentibus hominum Deus excitat: ſic & hoc loco refellendi ſunt qui diabolos nihil quàm malos affectus aut perturbationes eſſe nugantur, quæ nobis ingeruntur à carne noſtra. Id autem breuiter facere licebit, quia extant non pauca in hanc rem & ſatis aperta Scripturę teſtimonia. Primùm quum immundi ſpiritus vocantur & Angeli apoſtatæ, qui ab origine ſua degenerarunt, ipſa nomina ſatis exprimunt, non motiones aut affectiones mentium, ſed magis reuera quod dicuntur, mentes vel ſpiritus ſenſu & intelligentia prędıtos. Similiter vbi Filij Dei cum diaboli filiis tam à Chriſto quam ab Ioanne conferuntur, nónne inepta eſſet comparatio ſi nomen diaboli nihil quàm malas inſpirationes deſignaret? Et Ioannes aliquid etiamnum apertius addit, diabolum ab initio peccare. Similiter quum Michaelem archangelum inducit Iudas pugnantem cum diabolo: certè angelo bono opponit malum & defectorem. Cui reſpondet id quod legitur in hiſtoria Iob, comparuiſſe Satanam cum ſanctis angelis coram Deo. Clariſſimi autem omnium ſunt illi loci qui mentionem pœnæ faciunt quam ſentire incipiunt à Dei iudicio, & præcipuè ſenſuri ſunt in reſurrectione. Fili Dauid, cur veniſti ante tempus ad torquendum nos? Item, Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus eſt diabolo & angelis eius. Item, Si propriis angelis non pepercit: ſed catenis detractos proiecit in caliginem ad æternam damnationem ſeruandos, &c. Quàm ineptæ loquutiones forent, deſtinatos æterno iudicio diabolos, ignem illis eſſe præparatum, iam torqueri ipſos & cruciari à Chriſti gloria, ſi nulli eſſent omnino diaboli? Sed quoniam hæc res diſputatione non eget apud eos qui verbo Domini fidem habent, apud iſtos verò inanes ſpeculatores, quibus nihil placet niſi nouum, Scripturæ teſtimoniis parum proficitur: videor mihi feciſſe quod volui, vt ſcilicet instructæ ſint piæ mentes aduerſus eiuſmodi deliria, quibus inquieti homines ſe & alios ſimpliciores turbant. Fuit autem operæpretium hoc quoque attingere, ne qui illo errore impliciti, dum putant nullum ſe habere hoſtem, fiant ad reſiſtendum ſegniores & incautiores.

4. De natura malorum angelorum, ſpiritualis videlicet ſunt ſubſtantia, vel Spiritus ſenſu & intelligentia præditi.

Ioan.7.44. Ioan.3.18. 1.Ioan.3.8. Iudæ 9. Iob.1.6, & 2.1. Matth.8.29. Ibid.25.41. 2.Pet.2.4.

20 Interea ne pigeat in hoc pulcherrimo theatro piam oblectationē capere ex manifeſtis & obuiis Dei operibus. Eſt enim hoc (vt alibi diximus) etſi non præcipuum, naturæ tamen ordine primum fidei documentum, quaquauerſum oculos circunferamus, omnia quæ occurrunt, meminiſſe Dei eſſe opera: & ſimul quem in finem à Deo condita ſint, pia cogitatione reputare. Ergo vt vera fide apprehendamus quod de Deo ſcire refert, hiſtoriam creationis mundi operæpretium eſt in primis tenere, qualiter à Moſe breuiter expoſita, & à ſanctis deinde viris, Baſilio præſertim & Ambroſio, copioſius illuſtrata eſt. Ex ea diſcemus, Deum Verbi ac Spiritus ſui potentia ex nihilo creaſſe cælum & terram: hinc omne genus animalia réſque inanimatas produxiſſe, mirabili ſerie diſtinxiſſe innumeram rerum varietatem, ſuam vnicuique generi naturam indidiſſe, aſſignaſſe officia, loca attribuiſſe & ſtationes: &, quum omnia ſint corruptioni obnoxia, prouidiſſe tamen vt ſingulæ ſpecies ad diem extremum ſaluæ conſeruentur. Proinde alias fouere arcanis modis, & nouum ſubinde vigorem illis quaſi inſtillare: aliis vim propagandi contuliſſe, ne ſuo interitu prorſus intereant. Itaque cælum & terram quàm fieri potuit abſolutiſſima rerum omnium copia, varietate, pulchritudine, non ſecus atque amplá ac ſplédidam domum, exquiſitiſſima ſimul & copioſiſſima ſuppellectile inſtructam ac refertam, mirabiliter exornaſſe. Demum hominem formando, eúmque tam ſpecioſo decore, tótque ac tantis dotibus inſigniendo, præclariſſimum in eo ſuorum operum ſpecimen edidiſſe. Verùm quoniam mundi creationem enarrare mihi non eſt propoſitum, ſatis ſit hæc paucula iterum in tranſitu attigiſſe. Melius enim eſt, vt iam monui lectores ex Moſe & aliis qui mundi hiſtoriam fideliter ac diligenter memoriæ commendarunt, pleniorem huius loci intelligentiam petere.

Poſtremi pars capitis, creationis hiſtoriam paucis complectens, cuius notitia nos docet quid de Deo ſcire noſtra refert.

21 Quorſum verò tendere, & quem in ſcopum referri debeat operum Dei conſideratio, pluribus diſputare nihil attinet: quum & alibi magna ex parte expedita hæc quæſtio, & quantum præſentis inſtituti intereſt, paucis verbis abſolui queat. Sanè ſi pro dignitate explicare libeat quàm inæſtimabilis Dei ſapientia, potentia, iuſtitia, bonitas in mundi compoſitione reluceat, nullus orationis ſplendor, nullus ornatus tantæ rei magnitud

1. Ea nempe ad hoc imprimis valet, vt quas in ſuis creaturis conſpicuas virtutes exhibet Deus em-

nipotens, non ingrata vel incogitantia vel obliuione tranſeamus.

gnitudini par erit. Nec dubium quin velit nos Dominus in hac ſancta meditatione continenter occupari: vt dum illas immenſas ſapientiæ, iuſtitiæ, bonitatis, potentiæ ſuæ diuitias in omnibus creaturis, velut in ſpeculis contemplamur, non tantum eas fugiente oculo percurramus, & euanido (vt ſic loquar) intuitu: ſed in ea cogitatione diu immoremur: eam ſeriò ac fideliter animis reuoluamus, memoriáque identidem repetamus. Verùm quia nunc in didactico verſamur genere, ab iis ſuperſedere nos conuenit quæ longas declamationes requirunt. Ergo vt compendio ſtudeam, tunc ſciant lectores ſe vera fide apprehendiſſe quid ſit Deum cæli & terræ eſſe creatorem, ſi illam primùm vniuerſalem regulam ſequantur, vt quas in ſuis creaturis Deus exhibet conſpicuas virtutes, non ingrata vel incogitantia vel obliuione tranſeant: deinde ſic ad ſe applicare diſcant quò penitus afficiantur in ſuis cordibus. Prioris exemplum eſt, dũ reputamus quanti fuerit artificis, hanc ſtellarum multitudinem quæ in cælo eſt, tam diſpoſita ſerie ordinare & aptare vt nihil excogitari poſſit aſpectu ſpecioſius: alias ita inſerere & affigere ſuis ſtationibus vt moueri nequeant: aliis liberiorem curſum concedere, ſed ita vt errando non vltra ſpatium vagentur: omnium motum ita temperare, vt dies & noctes, menſes, annos & anni tempora metiatur: & hanc quoque, quam quotidie cernimus, inæqualitatem dierum ad tale temperamentum redigere vt nihil confuſionis habeat. Sic quoque dum potentiam obſeruamus, in ſuſtinenda tanta mole, in tam celeri cæleſtis machinæ volutatione gubernanda, & ſimilibus. Hæc enim paucula exempla ſatis declarant quid ſit Dei virtutes in mundi creatione recognoſcere. Alioqui ſi totam rem, vt dixi, oratione perſequi libeat, nullus erit modus. quando tot ſunt diuinæ potentiæ miracula, tot inſignia bonitatis, tot ſapientiæ documenta, quot ſunt in mundo rerum ſpecies, imò quot ſunt res vel magnæ vel exiguæ.

Exemplũ prioris huius monitæ.

2. Deinde et ad illud (quod fidem propius reſpicit) vt eas noſtra cauſa creatas eſſe agnoſcamus, quo magis ad Dei fiduciam, inuocationem, laudem & amorem excitemur.

22 Reſtat altera pars quæ ad fidem propius accedit: vt dum animaduertimus in bonum ac ſalutem noſtram Deum omnia deſtinaſſe, ſimul in nobis ipſis, & tantis quæ in nos contulit bonis, ſentimus ipſius potentiam & gratiam: inde nos ad ipſius fiduciam, inuocationem, laudem, amorẽ excitemus. Porrò omnia ſe hominis cauſa condere, ipſo creandi ordine demonſtrauit ipſe Dominus, vt paulo antè admonui. Non enim abs re eſt quòd mundi fabricam in ſex dies diſtribuit: quum nihilo difficilius eſſet, vno momẽto totum opus ſimul omnibus numeris complere, quàm eiuſmodi progreſſione ſenſim ad complementum peruenire. Verùm in eo ſuam erga nos prouidẽtiam paternámque ſolicitudinem commendare voluit, quòd antequam hominem fingeret, quicquid vtile illi ac ſalutare prouidebat fore, id totum præparauit. Quantæ nunc ingratitudinis foret, dubitare an huic optimo Patri curæ ſimus, quem videmus de nobis, priuſquã naſceremur, fuiſſe ſolicitum? Quàm impium eſſet diffidentia trepidare, ne aliquando nos in neceſſitate deſtituat eius benignitas, quam videmus nondum natis cum ſumma bonorum omnium affluentia fuiſſe expoſitam? Adhæc audimus ex Moſe, nobis eius liberalitate ſubiectum quicquid omnino rerum eſt in toto orbe. Certum eſt, non ideo feciſſe quò nos luderet inani titulo donationis. Ergo nihil vnquam nobis defuturum eſt quoad ſalutis noſtræ referet. Denique vt ſemel finiam, quoties Deum nominamus cæli & terræ creatorem, ſimul in mentem nobis veniat, eorum omnium quæ condidit, diſpenſationem in manu ac poteſtate ipſius eſſe, nos verò eſſe ipſius filios, quos alendos & educandos in ſuam fidem cuſtodiámque receperit: vt bonorum omnium ſummam ab eo vno expectemus, ac certò ſperemus illum nunquam paſſurum nos rebus ad ſalutem neceſſariis indigere, ne aliunde ſpes noſtra pendeat: vt quicquid deſideramus, ad eum vota noſtra reſpiciant: cuiuſcunque rei fructum percipimus, eius eſſe beneficium agnoſcamus, & cum gratiarum actione profiteamur: vt tanta bonitatis ac beneficentiæ ſuauitate illecti, ipſum toto pectore amare & colere ſtudeamus.

Gen. 1. 28, & 9. 2.

CAPVT XV.

Qualis homo ſit creatus: Vbi de animæ facultatibus, de imagine Dei, libero arbitrio, & prima naturæ integritate diſſeritur.

Partes huius capitis.

1 In hac diſputatione de hominis ſtatu ante lapſum, regulis neceſſariis adhibitis, primùm de corporis creatione agitur, & quid nos doceat eius ex terra formatio, & viuificatio, ſect. 1.

2 Variis & validis argumentis probatur animæ humanæ immortalitas, ſect. 2.

3 De

De imagine Dei (immortalitatis animæ humanæ argumento firmiſſimo) tractatus, refutatis quorun[illegible] delirijs, ſect. 3.
4 Diſcuſſis nebul[illegible] errorum quæ luci veritatis tenebras offundunt, additur de facultatibus animæ humanæ ante lapſum Theologica & Philoſophica conſideratio, ſect. 4. 5. 6. 7. & [illegible].

Cap. 1. ſect. 1.

Duplex hominis cognitio ante & poſt lapſum. De priore hoc capite agitur.

IAm de hominis creatione dicendum: non modò quia inter omnia Dei opera nobiliſſimum ac maximè ſpectabile eſt iuſtitiæ eius, & ſapientiæ, & bonitatis ſpecimen: ſed quia, vt initiò diximus, nō poteſt liquidò & ſolidè cognoſci Deus à nobis niſi accedat mutua noſtri cognitio. Etſi autem ea duplex eſt: nempe vt ſciamus quales nos prima origine ſimus conditi, & qualis noſtra conditio eſſe cœperit poſt Adæ lapſum (nec verò multum prodeſſet creationem noſtram tenere, niſi in hac triſti ruina agnoſceremus qualis ſit naturæ noſtræ corruptela & deformitas) nunc tamen integræ naturæ deſcriptione cōtenti erimus. Et ſanè antequam ad miſeram iſtam hominis conditionem, cui nunc addictus eſt, deſcendamus, operæpretium eſt tenere qualis ab initio conditus fuerit. Cauendum eſt enim ne præciſè tantùm naturalia hominis mala demonſtrādo, ea videamur ad naturæ authorem referre: quandoquidem in hoc prætextu ſe habere ſatis defenſionis putat impietas ſi obtendere queat, quicquid habet vitij, à Deo quodammodo profectum eſſe: nec dubitat, ſi redarguitur, cum Deo ipſo litigare, culpámque in eum tranſcribere cuius meritò rea agitur. Et qui religioſius loqui de numine videri volunt, libenter tamen excuſationem prauitatis ſuæ captant à natura, non cogitantes ſe Deum quoque (licet obſcuriùs) ſugillare: cuius in contumeliam recideret ſiquid vitij ineſſe naturæ probaretur. Quum ergo videamus carnem inhiare ſubterfugiis omnibus, quibus vtcunque deriuari aliò a ſe malorum ſuorum culpam exiſtimat, huic malitiæ diligenter obuiandum eſt. Itaque ſic tractanda eſt humani generis calamitas vt præcidatur omnis tergiuerſatio, & iuſtitia Dei ab omni inſimulatione vindicetur. Poſtea ſuo loco videbimus quàm longè abſint homines ab ea puritate qua donatus fuerat Adam. Ac primò tenendum eſt, quum ex terra & luto ſumptus fuit, iniectum fuiſſe ſuperbiæ frænum: quia nihil magis abſurdum eſt quàm ſua excellentia gloriari qui non ſolùm habitant tugurium luteum, ſed qui ſunt ipſi ex parte terra & cinis. Quòd autem Deus vas teſtaceum non modò animare dignatus eſt, ſed etiam domicilium eſſe voluit immortalis ſpiritus, iure in tanta fictoris ſui liberalitate gloriari potuit Adam.

Regulæ ſeu cautiones in hac diſputatione imprimis obſeruandæ.

Lib. 2. c. 1. & 2. & 3.
Gen. 2. 7. & 3. 19. 23

Quod nos doceat corpus e luto formatū, &c.

Animatum.

2 Porrò hominem conſtare anima & corpore, extra controuerſiam eſſe debet. atque animæ nomine eſſentiam immortalem, creatam tamē intelligo, quæ nobilior eius pars eſt. Interdum ſpiritus vocatur. etſi enim dum ſimul iunguntur hęc nomina, ſignificatione inter ſe differunt: vbi tamen ſeorſum ponitur ſpiritus, tantundem valet atque anima. ſicuti quum Solomo de morte loquens, dicit tunc ſpiritum ad Deum redire qui dedit illum. Et Chriſtus ſpiritum ſuum Patri commendans, Stephanus etiam Chriſto, non aliud intelligunt, quàm vbi ſoluta eſt à carnis ergaſtulo anima, Deum eſſe perpetuum eius cuſtodem. Qui verò animam imaginantur ideo ſpiritum dici quia flatus ſit, aut vis diuinitus infuſa corporibus, quæ tamen eſſentia careat: eos nimis craſsè deſipere & res ipſa, & tota Scriptura oſtendit. Verum quidem eſt, dum terræ plus iuſto affixi ſunt homines, hebetari, imò, quia à patre luminum alienati ſunt, tenebris eſſe obcæcatos, vt ſe à morte fore ſuperſtites non cogitent. interim tamen non ita in tenebris extincta lux eſt, quin immortalitatis ſuę ſenſu tangantur. Certè conſcientia, quę inter bonum & malum diſcernens, Dei iudicio reſpondet, indubium eſt immortalis ſpiritus ſignum. Quomodo enim ad Dei tribunal penetraret motus ſine eſſentia, & terrorem ſibi ex reatu incuteret? Neque enim ſpiritualis pœnæ metu afficitur corpus, ſed in ſolam animam cadit. vnde ſequitur, eſſentia præditam eſſe. Iam ipſa Dei cognitio ſatis coarguit, animas quæ mundū tranſcendunt, eſſe immortales, quia ad vitæ fontem nō perueniret vigor euanidus. Deniq; quum tot præclaræ dotes quibus humana mens pollet, diuinum aliquid inſculptum ei eſſe clamitent, totidem ſunt immortalis eſſentiæ teſtimonia. Nam qui brutis animalibus ineſt ſenſus, extra corpus non egreditur: vel ſaltem non longius ſe extendit quàm ad res ſibi obiectas. Mentis verò humanæ agilitas cælum & terram, naturæq; arcana perluſtrans, & vbi ſecula omnia intellectu & memoria complexa eſt, ſingula digerens ſua ſerie, futuráque ex præteritis colligens, clarè demonſtrat latere in homine aliquid à corpore ſeparatum. Deum inuiſibilem & Angelos intelligentia concipimus,

Animæ humanæ immortalitas probatur.

Eccles. 12. 7.
Luc. 23. 46.
Act. 7. 59.

1. Teſtimonio conſcientiæ.

2. Dei cognitione.

3. Præclaris dotibus quibus pollet.

quod minimè in corpus competit. Recta, iuſta, & honeſta, quæ ſenſus corporeos latent,
4. Conceptionibus mirandis quæ per ſomnum fiunt. apprehendimus. Ergo huius intelligentiæ ſedem ſpiritum eſſe oportet. Imò ſomnus ip-
ſe, qui hominem obſtupefaciens, vita etiam exuere videtur, non obſcurus eſt immorta-
litatis teſtis: quando non modo earum rerum quæ nunquam factæ ſunt cogitationes
ſuggerit, ſed etiam in futurum tempus præſagia. Breuiter hæc attingo quę profani quo-
que ſcriptores ſplendidiore verborum ornatu magnifice extollunt: ſed apud pios lecto-
5. Innumeris argumentis e Scriptura S. depromptis. res ſatis valebit ſimplex admonitio. Iam niſi anima eſſentiale quiddam eſſet à corpore Iob. 4. 19.
ſeparatum, non doceret Scriptura nos habitare domos luteas, & morte migrare ex ta- 2. Cor. 5. 4.
bernaculo carnis: exuere quod corruptibile eſt, vt tandem vltimo die reportemus mer- 2. Petr. 2. 13. 14.
cedem, prout ſe quiſque geſſerit in corpore. Nam hi certè loci, & ſimiles qui paſſim oc- 2. Cor. 5.
currunt, non ſolùm manifeſtè diſtinguunt animã à corpore, ſed hominis nomẽ ad eam 10.
1. Cor. 7. 1. transferendo, præcipuam eſſe partem indicant. Iam quum hortatur fideles Paulus vt ſe
mundent ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, duas partes in quibus reſident ſor-
1. Pet. 2. 25. des peccati conſtituit. Petrus quoque Chriſtum vocans animarum paſtorem & epiſco-
1. Pet. 1. 9. Ibid. 2. 11. pum, perperàm loquutus eſſet niſi eſſent animæ erga quas fungeretur hoc officio. Neq; Vid. Calui. in Pſychopann.
ſtaret quod dicit de æterna animarum ſalute: & quod iubet animas purificare, & prauas
Heb. 13. 17. cupiditates militare aduerſus animam: quod item author Epiſtolę ad Hebręos paſtores & in inſtru. adu.
dicit excubias agere, vt rationem reddãt pro animabus noſtris: niſi propriam eſſentiam libert. ca. 11. 12.
2. Cor. 1. 23. animæ haberent. Eodem ſpectat quod Paulus teſtem inuocat Deum in animam ſuam:
Matth. 10. 28 quia rea coram Deo non fieret niſi pœnæ eſſet obnoxia. Quod etiam clarius exprimi-
tur Chriſti verbis, dum timere eum iubet qui poſtquam occiderit corpus, animã poteſt
Luc. 12. 5. Heb. 12. 9. mittere in gehennam ignis. Iam dum author Epiſtolæ ad Hebræos patres carnis noſtræ
à Deo diſtinguit, qui vnus eſt pater ſpirituum, non potuit clarius animarum eſſentiam
aſſerere. Adhæc, niſi animæ corporum ergaſtulis ſolutæ manerent ſuperſtites, abſurdè
Luc. 16. 22. induceret Chriſtus Lazari animam gaudio fruentem in ſinu Abrahæ: & rurſum diuitis
2. Cor. 5. 6. 8. animam horrendis tormentis addictam. Hoc idem Paulus confirmat, nos à Deo pere-
grinari docens quandiu in carne habitamus: eius vero præſentia extra carnem frui. Ne
longior ſim in re parum obſcura, hoc tantùm ex Luca addam, inter Sadducæorum er-
Act. 23. 8. rores referri quòd ſpiritus & Angelos eſſe non crederent.
De imagine Dei, pro immortalitate animæ firmiſſ. argumentum. 3 Huius etiam rei probatio inde firma colligitur, quòd dicitur homo creatus ad ima- Gen. 1. 27
ginem Dei. Quanuis enim in homine externo refulgeat Dei gloria, propriam tamẽ ima
ginis ſedem in anima eſſe dubium nõ eſt. Non inficior quidẽ, externam ſpeciem, quate-
nus nos diſtinguit à brutis animalibus ac ſeparat, ſimul Deo propius adiungere: nec ve-
hementius contendam, ſiquis cẽſeri velit ſub imagine Dei, quòd quum prona ſpectent Ouid. Met. l. 1.
animalia cætera terram, os homini ſublime datum eſt, cælúmq; videre iuſſus, & erectos
Qualis ſit hæc imago. ad ſydera tollere vultus. modò fixum illud maneat, imaginem Dei, quæ in his externis
notis conſpicitur vel emicat, ſpiritualẽ eſſe. Oſiander enim (quem ſcripta eius teſtantur
in futilibus commentis peruersè fuiſſe ingenioſum) imaginem Dei promiſcuè tam ad
Oſiandri deliria de imagine Dei refelluntur. corpus quàm ad animam extendens, cælum terræ miſcet. Dicit Patrem, Filium, & Spi-
ritum ſanctum in homine locare ſuam imaginem, quia vtcunq; ſtetiſſet Adam integer,
Chriſtus tamẽ futurus fuerit homo. Ita ſecundũ eum corpus quod deſtinatũ erat Chri-
ſto, exemplar ac typus fuit corporeæ illius figuræ quę tunc formata fuit. Sed vbi reperiet
Chriſtum Spiritus eſſe imaginẽ? Fateor certè in Mediatoris perſona lucere totius diui-
nitatis gloriam: ſed quomodo Sermo æternus vocabitur Spiritus imago, quem ordine
præcedit? Deniq; euertitur inter Filium & Spiritum diſtinctio, ſi hic illũ nominet ſuam
imaginem. Adhęc ſcire ex eo velim quomodo Chriſtus in carne quam induit Spiritum
ſanctum referat, & quibus notis vel lineamentis exprimat eius ſimilitudinem. Et quum Gen. 1. 26
Filij quoque perſonæ ſermo ille, Faciamus hominem, &c. communis ſit, eum ſuiipſius
imaginem ſequitur eſſe: quod ab omni ratione abhorret. Adde quòd nonniſi ad Chriſti
hominis typum vel exemplar formatus fuit homo, ſi recipitur Oſiandri figmentum. at-
que ita idea ex qua ſumptus eſt Adã, fuit Chriſtus, quatenus veſtiẽdus carne erat: quum De Oſiandri nugamentis vi
Scriptura longè alio ſenſu doceat eum in imagine Dei creatum eſſe. Plus coloris habet de lib. 2.
eorum argutia, qui exponunt, Adam creatum fuiſſe in imagine Dei, quia Chriſto, qui c. 12. ſect.
Imago & ſimilitudo an differant. vnica Dei imago eſt, fuerit conformis. ſed in ea quoque nihil eſt ſolidum. Diſputatio 5. &c.
etiam non parua eſt de imagine, & ſimilitudine, dum interpretes differentiam quę nul-
la eſt, inter duas iſtas voces quærunt: niſi quòd ſimilitudo vice expoſitionis addita eſt.

Prim

Primò ſcimus Hebræis tritas eſſe repetitiones quibus rem vnam bis explicát. deinde in re ipſa nulla eſt ambiguitas quum Dei imago nominetur homo, quia Deo ſimilis eſt. Vnde ridiculos eſſe apparet qui ſubtilius philoſophátur in nominibus illis, ſiue Zelem, hoc eſt imaginem, ſtatuant in ſubſtantia animæ, & Demuth, hoc eſt ſimilitudinem, in qualitatibus, ſiue aliud diuerſum affectant. quia vbi Deus hominem creare decreuit in imagine ſua, quod erat obſcurius, exegeticè repetit hac particula, Ad ſimilitudinem. quaſi diceret ſe hominem facturum, in quo ſeipſum velut in imagine repræſentaret, propter inſculptas ſimilitudinis notas. Itaque Moſes paulo pòſt idem recitans, imaginem Dei bis ponit, omiſſa ſimilitudinis mẽtione. Friuolum autem eſt quod obiicit Oſiander, non *Alia Oſiandri obiectio.* dici partem hominis, vel animam cum ſuis dotibus, imaginem Dei: ſed totum Adam, cui nomen à terra, vnde ſumptus eſt, impoſitum fuit. friuolum inquam ſani omnes lectores hoc iudicabunt. Nam dum mortalis vocatur totus homo, non ideo morti ſubiicitur *Reſponſio.* anima: nec rurſum vbi dicitur animal rationale, ideo in corpus ratio vel intelligentia competit. Quanuis ergo anima non ſit homo, abſurdum tamen non eſt, eum animæ reſpectu vocari Dei imaginem: etſi principium quod nuper poſui retineo, patere Dei effigiem ad totam præſtantiam, qua eminet hominis natura inter omnes animantium ſpecies. Proinde hac voce notatur integritas qua præditus fuit Adam quum recta intelligentia polleret, affectus haberet compoſitos ad rationem, ſenſus omnes recto ordine temperatos, veréque eximiis dotibus opificis ſui excellentiam referret. Ac quanuis primaria ſedes Diuinæ imaginis fuerit in mente & corde, vel in anima eiúſque potentiis: *In toto Adamo Dei imago elucebat.* nulla tamen pars fuit etiam vſque ad corpus, in qua non ſcintillæ aliquæ micarent. Certum eſt in ſingulis etiam mundi partibus fulgere lineamenta quædam gloriæ Dei: vnde colligere licet, vbi in homine locatur eius imago, tacitam ſubeſſe antitheſin quæ hominem ſupra alias omnes creaturas extollat, & quaſi ſeparet à vulgo. Neque verò negandum eſt, Angelos ad Dei ſimilitudinem creatos eſſe, quando ſumma noſtra perfectio, teſte Chriſto, erit ſimiles illis fieri. Sed non fruſtra peculiari hoc elogio, Dei erga nos *Matt.22.30.* gratiam commendat Moſes: præſertim quum viſibiles tantùm creaturas homini comparet.

4 Nondum tamen data eſſe videtur plena imaginis definitio, niſi clarius pateat qui- *Imago Dei in anima quibus facultatibus cenſeri debeat, ex inſtauratione per Chriſtum colligitur.* bus facultatibus præcellat homo, & quibus ſpeculum cenſeri debeat gloriæ Dei. Id verò nõ aliunde melius quàm ex reparatione corruptæ naturę cognoſci poteſt. Quin Adam, vbi excidit è gradu ſuo, hac defectione à Deo alienatus ſit minimè dubium eſt. Quare etſi demus non prorſus exinanitam ac deletam in eo fuiſſe Dei imaginem, ſic tamẽ corrupta fuit, vt quicquid ſupereſt, horrenda ſit deformitas. Ideóq; recuperandę ſalutis nobis initium eſt in ea inſtauratione quam conſequimur per Chriſtum, qui etiam hac de cauſa vocatur ſecũdus Adam: quia nos in veram & ſolidam integritatẽ reſtituit. Quan-
1.Cor.15.45. uis enim viuificantem ſpiritum quo donantur à Chriſto fideles, opponẽs Paulus animæ viuenti in qua creatus fuit Adam, vberiorem gratiæ menſuram in regeneratione commendet: non tamen alterũ illud caput tollit, hunc regenerationis eſſe finẽ, vt nos Chri-
Col.3.10. ſtus ad imaginem Dei reformet. Itaq; alibi nouum hominem renouari docet ſecundum
Ephes.4.24. imaginem eius qui creauit illum. Cui reſpõdet illud, Induite nouum hominẽ qui ſecundùm Deum creatus eſt. Iam vidẽdum eſt quid maximè ſub hac renouatione cõprehen- *Quid ſub hac inſtauratione comprehendatur.* dat Paulus. Priore loco agnitionem ponit, altero autem ſynceram iuſtitiam, & ſanctitatem. vnde colligimus imaginẽ Dei initio in luce mentis, in cordis rectitudine, partiúmque omnium ſanitate cõſpicuam fuiſſe Dei imaginẽ. Quanquam enim fateor ſynecdochicas eſſe loquendi formas, non poteſt tamen principium hoc conuelli, quod in renouatione imaginis Dei præcipuum eſt, in ipſa etiam creatione tenuiſſe ſummũ gradum. Eodem pertinet quod alibi tradit, nos reuelata facie gloriam Chriſti ſpeculantes, in ean- *2.Cor.3.18.* dem imaginem transformari. Videmus nunc vt Chriſtus perfectiſſima ſit Dei imago, ad quam formati ſic inſtauramur, vt vera pietate, iuſtitia, puritate, intelligentia imaginem Dei geſtemus. Quo poſito, Oſiandrica illa de figura corporis imaginatio per ſe facilè euaneſcit. Quòd autẽ vir ſolus imago & gloria Dei vocatur apud Paulũ, & mulier exclu- *1.Cor.11.7.* ditur ab hoc honoris gradu, ad ordinem politicum reſtringi ex contextu patet. At ſub imagine cuius ſit mentio, comprehendi quicquid ad ſpiritualem & ęternam vitam ſpectat, iam ſatis probatum eſſe arbitror. Hoc idẽ aliis verbis confirmat Iohannes, aſſerens, *Iohan.1.4.* vitam quæ in æterno Dei Sermone ab initio erat, fuiſſe lucem hominum. Nam quum

f 2 prop

propoſitum ſit, ſingularem Dei gratiam qua homo reliquis animantibus præcellit laudare, vt eum ſegreget ex communi numero, quia non vulgarem adeptus eſt vitam, ſed coniunctam cum luce intelligentiæ: ſimul oſtendit quomodo ad imaginem Dei ſit conditus. Ergo quum Dei imago ſit integra naturæ humanæ præſtantia, quæ refulſit in Adam ante defectionem, poſtea ſic vitiata & propè deleta, vt nihil ex ruina niſi cõfuſum, mutilum, labéque infectum ſuperſit: nunc aliqua ex parte conſpicitur in electis, quatenus ſpiritu regeniti ſunt: plenum verò fulgorem obtinebit in cælo. Vt verò ſciamus quibus partibus conſtet, de animæ facultatibus diſſerere operæpretium eſt. Nam illa Auguſtini ſpeculatio minimè firma eſt, animam Trinitatis eſſe ſpeculum, quia in ea reſident intellectus, voluntas, & memoria. Neque etiam probabilis eorum opinio, qui Dei ſimilitudinem in dominatu ei tradito locant: acſi Deum hac nota ſolùm referret, quia conſtitutus ſit omnium rerum herus ac poſſeſſor, quum penes ipſum nõ extra propriè quærenda ſit: imò interius ſit animæ bonum.

Imago Dei in homine ante lapſum, quid fuerit: in quibus nunc conſpiciatur, quãdo & vbi perfecta apparebit.

Lib. de Trin. 10. & lib. De ciuit. Dei 11.

Vid. Caluin. in Pſychopann. & Comment. in Geneſ.

5 Cæterùm antequam longius progrediar, Manichæorum delirio occurrere neceſſe eſt, quod rurſus hac ætate inuehere tentauit Seruetus. Quòd dicitur inſpiraſſe Deus in faciem hominis ſpiraculum vitæ, putarunt animam traducem eſſe ſubſtantiæ Dei: quaſi aliqua immenſę diuinitatis portio in hominẽ fluxiſſet. Atqui hic diabolicus error quam craſſas & fœdas abſurditates ſecum trahat, breuiter oſtendere facile eſt. Nam ſi ex Dei eſſentia per traducem ſit anima hominis, ſequetur, Dei naturam non ſolum mutationi eſſe obnoxiam & paſſionibus, ſed ignorantiæ quoque, prauis cupiditatibus, infirmitati & omne genus vitiis. Nihil homine inconſtantius, quia eius animam exagitant & variè diſtrahunt contrarij motus: ſubinde per inſcitiam hallucinatur: minimis quibúſque tentationibus victus ſuccumbit: animam ipſam ſcimus ſordium omnium lacunam ac receptaculum eſſe. quæ omnia Dei naturę aſcribere conueniet, ſi recipimus animam eſſe ex Dei eſſentia, vel arcanum diuinitatis influxum. Quis ad hoc portentum non exhorreat? Verè quidem ex Arato Paulus nos dicit eſſe Dei progeniem: ſed qualitate, non ſubſtantia, quatenus ſcilicet diuinis nos dotibus ornauit. Interea Creatoris eſſentiam lacerare, vt partem quiſque poſſideat, nimiæ amentiæ eſt. Animas ergo, quanuis illis inſculpta ſit imago Dei, creatas eſſe non minus quàm Angelos, certò ſtatuendum eſt. Creatio autem non transfuſio eſt, ſed eſſentiæ ex nihilo exordium. Nec verò ſi à Deo ſpiritus datus eſt, & ex carne migrando ad eum redit, protinus dicendũ eſt, ex eius ſubſtantia decerptum eſſe. Atque hac quoque in parte Oſiander, dum ſuis illuſionibus effertur, impio errore ſe implicuit, imaginem Dei in homine non agnoſcens ſine eſſentiali iuſtitia, quaſi nos inæſtimabili Spiritus ſui virtute conformes ſibi reddere nequeat Deus quin ſubſtantialiter Chriſtus in nos ſe transfundat. Quocunque colore has præſtigias fucare conentur nonnulli, oculos ſanis lectoribus nunquam ita perſtringent quin videant reſipere Manichęorum errorem. Atque vbi de imaginis inſtauratione diſſerit Paulus, ex eius verbis elicere promptum eſt, non ſubſtantiæ influxu, ſed Spiritus gratia & virtute hominem fuiſſe Deo conformem. Dicit enim Chriſti gloriam ſpeculando, in eandem imaginem nos transformari tanquam à Domini Spiritu: qui certè ita in nobis operatur vt Deo conſubſtantiales non reddat.

Prius quàm de animæ facultatibus diſſerat, refellit Manichæorum & Serueti delirium de animæ origine.

Gen. 2.7.

Act. 17.28.

Et Oſiandri imaginem Dei in homine non agnoſcentis ſine eſſentiali iuſtitia.

2. Cor. 3.18.

6 Animæ definitionẽ a Philoſophis petere ſtultum eſſet, quorum nemo ferè, excepto Platone, ſubſtantiam immortalem ſolidè aſſeruit. Eam quidem alij quoq; Socratici attingunt: ſed ita vt nemo apertè doceat de quo ipſe perſuaſus nõ fuit. Inde autem Platoni rectior ſententia, quod imaginẽ Dei in anima conſiderat. Alij eius potentias ac facultates ita præſenti vitæ affigunt, vt extra corpus nihil reliquum faciant. Porrò ex Scriptura antè docuimus eſſe ſubſtantiam incorpoream: nunc addendũ eſt, quanuis propriè loco non comprehendatur, corpori tamẽ inditam illic quaſi in domicilio habitare: non tantùm vt omnes eius partes animet, & organa reddat apta & vtilia ſuis actionibus, ſed etiam vt primatum in regenda hominis vita teneat: nec ſolùm quo ad officia terrenæ vitæ, ſed vt ad Deum colendum ſimul excitet. Hoc poſtremum tametſi in corruptione liquidò non cernitur, eius tamen reliquiæ in ipſis vitiis impreſſæ manent. Vnde enim tanta famæ cura hominibus, niſi ex pudore? vnde autem pudor, niſi ex honeſti reſpectu? cuius principium & cauſa eſt, quòd ſe ad colendam iuſtitiam natos eſſe intelligunt: in quo incluſum eſt religionis ſemen. Sicut autem abſque controuerſia ad cæleſtis vitæ meditationem conditus fuit homo, ita eius notitiam animæ fuiſſe inſculptam

Ad animæ facultates explicandas accedens, primum doctrinam omnium ferè philoſophorum variam, incertam & obſcuram eſſe, oſtendit.

Animæ præſtantia deſcribitur.

cert

certum eſt. Et ſanè pręcipuo intelligentię vſu careret homo ſi ſua eum lateret fœlicitas: cuius perfectio eſt cum Deo coniunctum eſſe. vnde & præcipua animæ actio eſt vt illuc aſpiret. ac proinde quo quiſque magis ad Deum accedere ſtudet, eò ſe probat ratione eſſe præditum. Qui plures volunt eſſe animas in homine, hoc eſt ſenſitiuam & rationalem, etſi videntur aliquid afferre probabile, quia tamen in eorum rationibus nihil eſt firmum, repudiandi nobis ſunt, niſi in rebus friuolis & inutilibus nos torquere libeat. Magnam repugnantiam eſſe dicunt inter organicos motus & rationalem animæ partem. Quaſi non ipſa quoque ratio ſecum diſſideat, & eius conſilia alia cum aliis non ſecus ac hoſtiles exercitus confligant. Sed quum hæc perturbatio ſit ex naturæ deprauatione, perperàm inde colligitur, duas eſſe animas, quia facultates qua decet ſymmetria inter ſe non conſentiant. Cæterùm de ipſis facultatibus ſubtilius diſſerere Philoſophis permitto. nobis ad ędificandam pietatem ſimplex definitio ſufficiet. Vera quidem eſſe, nec iucunda modò cognitu, ſed etiam vtilia eſſe fateor, dextréque ab illis collecta quæ docent: nec verò ab eorũ ſtudio prohibeo qui diſcendi cupidi ſunt. Admitto igitur primo loco eſſe quinque ſenſus, quos tamen Platoni organa magis vocari placet, quibus in ſenſum communem, ceu in receptaculum quoddam, obiecta omnia inſtillentur: ſequi phantaſiam, quæ à ſenſu communi apprehenſa diiudicet: poſtea rationem, penes quam vniuerſale eſt iudicium: poſtremò mentem, quæ defixo quietóque intuitu contempletur quæ ratio diſcurrendo volutare ſolet. Item menti, rationi, phantaſiæ, tribus animæ facultatibus cognitiuis tres etiam appetitiuas reſpõdere: Voluntatem, cuius partes ſint, quæ mens & ratio proponunt, appetere: Vim iraſcendi, quæ à ratione & phantaſia porrecta arripiat: Vim concupiſcendi, quæ à phantaſia ſenſúque obiecta apprehendat. Hæc vt vera ſint, aut ſaltem probabilia, quoniam tamen vereor ne magis nos ſua obſcuritate inuoluant quàm iuuent, omittenda cenſeo. Sicui libet alio modo animæ potentias diſtribuere, vt altera vocetur appetitiua: quæ tametſi rationis expers, rationi tamen obtẽperat, ſi aliunde dirigatur: altera dicatur intellectiua, quæ ſit per ſe ipſam rationis particeps: non valde reclamo. Nec iſtud refellere velim, tria eſſe agendi principia, ſenſum, intellectum, appetitũ. Sed nos diuiſionem potius eligamus infra omnium captum poſitam, quæ certè à philoſophis peti non poteſt. Nam illi dum ſimpliciſſimè loqui volunt, animam diuidunt in appetitum & intellectum. ſed vtrúque faciunt duplicem. Hunc interdũ contemplatiuum eſſe dicunt, qui ſola cognitione contentus, nullum actionis motum habeat: quam rem ingenij nomine deſignari putat Cicero. interdum practicum, qui boni malive apprehenſione voluntatem variè moueat. Sub quo genere bene iuſtéque viuendi ſcientia continetur. Illum quoque (appetitum dico) in voluntatem, & concupiſcentiam partiuntur, ac ἐγκράτειαν quidem eſſe quoties rationi appetitus, quem ὁρμὴν appellant obtemperat: ἀκρασίαν autem fieri vbi excuſſo rationis iugo, ad intemperiem excurrit. Ita ſemper in homine rationem imaginantur qua ſe rectè moderari queat.

Vna tantum in vno homine anima.

Breuis recenſio ſententiæ philoſophorum de animæ facultatibus.

In Theæteto.

Ariſt. libr.1. Ethi. ca. vlt. Item libr.6. cap.2.

Quid de ea philoſophorũ ſententia ſit ſtatuendum.

Themiſt. in lib.3. de Anima. cap. 49. De duplici intellectu.

De Fin. lib.5.

Vide lib. 2.c.2.ſect. 2.& 12.

7 Ab hac docendi ratione paulùm diſcedere cogimur: quia philoſophi, quibus incognita erat naturæ corruptio quæ ex defectionis pœna prouenit, duos hominis ſtatus valde diuerſos perperá cõfundunt. Sic ergo habeamus, ſubeſſe duas humanæ animæ partes, quæ quidem pręſenti inſtituto conueniant, intellectum & voluntatem. Sit auté officium intellectus, inter obiecta diſcernere, prout vnumquodque probandũ aut improbandum viſum fuerit: voluntatis autem, eligere & ſequi quod bonum intellectus dictauerit: aſpernari ac fugere quod ille improbarit. Nihil hîc nos remorentur illę Ariſtotelis minutiæ, nullá eſſe menti per ſe motioné, ſed electionem eſſe quæ moueat: quam eandem nuncupat intellectum appetitiuum. ne ſuperfluis quæſtionibus intricemur, ſatis ſit nobis intellectum eſſe quaſi animæ ducem & gubernatoré: voluntatem in illius nutum ſemper reſpicere, & iudicium in ſuis deſideriis expectare. Qua ratione verè tradidit ipſe idem Ariſtoteles, ſimile quiddam eſſe in appetitu fugam & perſequutioné, quale eſt in mente affirmatio aut negatio. Porrò quàm certa nunc ſit ad dirigendam voluntaté intellectus gubernatio, alibi videbitur. hîc duntaxat volumus, nullam reperiri poſſe in anima potentiam, quæ non ritè ad alterutrum iſtorum membrorum referatur. Atq; hoc modo ſenſum ſub intellectu comprehendimus: quem alij ſic diſtinguunt, quòd ſenſum ad voluptatem propendere dicũt, pro qua intellectus bonum ſequatur. inde fieri vt appetitio ſenſus, concupiſcentia fiat & libido: affectio intellectus, voluntas. Rurſum pro appetitus nomine, quod illi malunt, voluntatis nomen, quod vſitatius eſt, vſurpo.

Diuiſio facultatum animæ, in intellectum & voluntaté, doctrinæ Chriſtianæ commodior.

Ita Plato in Phædro.

Lib. Ethi 6. cap.2.

Lib.2. ca.2. à ſect.12. ad 26.

Intellectus & voluntas officium ac vis in homine ante lapſum.

8 Ergo animam hominis Deus mente inſtruxit, qua bonum à malo, iuſtum ab iniuſto diſcerneret: ac quid ſequendum vel fugiendum ſit, præeunte rationis luce videret. vnde partem hanc directricem τὸ ἡγεμονικὸν dixerunt philoſophi. Huic adiunxit voluntatem, penes quam eſt electio. His præclaris dotibus excelluit prima hominis conditio, vt ratio, intelligentia, prudentia, iudicium non modò ad terrenæ vitæ gubernationem ſuppeterent, ſed quibus tranſcenderent vſque ad Deum & æternam fœlicitatem. Deinde vt accederet electio, quæ appetitus dirigeret, motúſque omnes organicos temperaret: atque ita voluntas rationis moderationi eſſet prorſus conſentanea. In hac integritate libero arbitrio pollebat homo, quo ſi vellet, adipiſci poſſet æternam vitam. Hic enim intempeſtiuè quæſtio ingeritur de occulta prædeſtinatione Dei: quia non agitur quid accidere potuerit nécne, ſed qualis fuerit hominis natura. Potuit igitur Adam ſtare ſi vellet, quando non niſi propria voluntate cecidit. ſed quia in vtranque partem flexibilis erat eius voluntas, nec data erat ad perſeuerandum conſtantia, ideo tam facilè prolapſus eſt. Libera tamen fuit electio boni & mali: neque id modò, ſed in mente & voluntate ſumma rectitudo, & omnes organicæ partes ritè in obſequium compoſitæ, donec ſeipſum perdendo, bona ſua corrupit. Hinc tanta philoſophis obiecta caligo, quòd in ruina ædificium, & in diſſipatione aptas iuncturas quærebant. Principium illud tenebant, non fore hominem rationale animal niſi ineſſet libera boni & mali electio. veniebat etiam illis in mentem, alioqui tolli diſcrimen inter virtutes & vitia niſi proprio conſilio vitam homo inſtitueret. Probè quidem hactenus, ſi nulla fuiſſet in homine mutatio, quæ dum ipſos latuit nihil mirum ſi cœlum terræ miſceant. Qui verò Chriſti ſe diſcipulos eſſe profeſſi, in homine perdito & in ſpirituale exitium demerſo liberum arbitrium adhuc quærunt, inter philoſophorum placita & cœleſtem doctrinam partiendo, planè deſipiunt, vt nec cœlum nec terram attingant. Sed hæc ſuo loco melius. Nunc duntaxat illud tenendum eſt, longè alium prima creatione fuiſſe hominem quàm totam eius poſteritatem, quæ originem à corrupto trahens, hæreditariam labem ab eo contraxit. Nam ad rectitudinem formatæ erant ſingulæ animæ partes, & conſtabat mentis ſanitas, & voluntas ad bonum eligendum libera. Siquis obiiciat: quaſi in lubrico fuiſſe poſitam, quia imbecilla eſſet facultas: ſatis ad tollendam excuſationem valuit ille gradus. neq; enim æquum fuit hac lege Deum conſtringi, vt hominem faceret vel qui non poſſet vel nollet omnino peccare. Præſtantior quidem fuiſſet talis natura. ſed præcisè expoſtulare cum Deo, quaſi hoc debuerit conferre homini, pluſquam iniquum eſt: quando in eius arbitrio fuit quantulumcunque vellet dare. Cur autem perſeuerantiæ virtute eum non ſuſtinuerit, in eius conſilio latet: noſtrum verò eſt ad ſobrietatem ſapere. Acceperat quidem poſſe, ſi vellet, ſed non habuit velle quo poſſet: quia hoc velle ſequuta eſſet perſeuerantia. Excuſabilis tamen non eſt, qui tantum accepit vt ſibi ſponte accerſeret interitum: nulla verò impoſita fuit Deo neceſſitas quin mediam illi voluntatem daret, atque etiam caducam, vt ex illius lapſu gloriæ ſuæ materiam eliceret.

Functio liberi arbitrii.

Arbitrium illud liberum quo lapſu primus homo amiſit, quod Philoſophi ignorarunt.

Pelagianorum & Papiſtarum delirium.

Lib.2.c.2.

Obiectio de lapſu hominis diluta.

Augu.lib.11. ſuper Gen. c.7.8.9.

De correp. & grat. ad Valent.c.11.

CAPVT XVI.

Deum ſua virtute mundum à ſe conditum fouere ac tueri, & ſingulas eius partes ſua prouidentia regere.

Partes huius capitis.

1 Doctrina de ſingulari prouidentia Dei circa omnes & ſingulas res creatas, deliriis Epicureorum de fortuna & fortuitis caſibus, Sophiſtarum figmento de Dei omnipotētia, Philoſophorum errori de confuſa & ambigua mūdi gubernatione, opponitur, ſect.1.2.3.4.5.

2 Prouidentiæ Dei, cuncta animantia, præcipue verò genus humanū ſpeciali cura moderantis, argumenta, teſtimonia & exempla, ſect.6.7.

3 Fati, fortunæ, caſus, contingentiæ, dubiorum euentuum (de quibus in hac diſputatione controuertitur) conſideratio, ſect.8. & 9.

Impij ſenſu carnis inducti fatentur Deum eſſe creatorem.

POrrò Deum facere momentaneum creatorē, qui ſemel duntaxat opus ſuum abſoluerit, frigidum eſſet ac ieiunum. atq; in hoc præcipuè nos à profanis hominibus differre conuenit, vt non minus in perpetuo mundi ſtatu quàm prima eius origine præſentia diuinæ virtutis nobis illuceat. Etſi enim impiorum quoque animi ſolo terræ cœlíque aſpectu ad creatorem ſurgere coguntur, ſuum tamen peculiarem modum habet fides, quo ſolidā creationis laudem Deo aſſignet. Quò pertinet illud Apoſtoli quod antè citauimus, nonniſi fide nos intelligere concinnatum Heb.11.3.
eſſe

Tum verò fide agnoſcunt non modo creatorē,

eſſe ſeculum verbo Dei: quia niſi ad prouidentiam eius vſque tranſimus, nondum ritè capimus quid hoc valeat, Deum eſſe creatorem: vtcunque & mente comprehendere & lingua fateri videamur. Carnis ſenſus, vbi Dei virtutem ſemel in ipſa creatione ſibi propoſuit, illic ſubſiſtit: & quum longiſſimè procedit, nihil aliud quam in edendo tali opificio, authoris ſapientiam, & potentiam, & bonitatem (quæ ſponte ſeſe proferunt, & nolentibus etiam ingerunt) expendit & conſiderat: in eo autem conſeruando & moderando generalem quandam actionem, vnde vis motionis dependeat. Denique ad res omnes ſuſtinendas ſufficere putat vigorem diuinitus ab initio inditum. At verò fides altius penetrare debet, nempe vt quem omnium creatorem eſſe didicit ſtatim quoque perpetuum moderatorem & conſeruatorem eſſe colligat: neque id vniuerſali quadam motione tam orbis machinam quàm ſingulas eius partes agitando: ſed ſingulari quadam prouidentia vnumquodque eorum quæ condidit ad minimum vſque paſſerem, ſuſtinendo, fouendo, curando. Sic Dauid breuiter præfatus mundum fuiſſe à Deo conditum, ſtatim ad continuum prouidentiæ tenorem deſcendit, Verbo Iehouæ cæli ſirmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Mox addit, Iehoua reſpexit ſuper filios hominum. & quæ in eandem ſententiam attexit. Quanquam enim non tam ſcitè ratiocinantur omnes, quia tamen credibile non eſſet curari à Deo res humanas niſi eſſet mundi opifex: nec quiſquam ſeriò credit fabricatum eſſe mũdum a Deo, quin ſibi perſuadeat operum ſuorum curam habere: non abs re Dauid optima ſerie ab vno ad alterum nos deducit. In genere quidem arcana Dei inſpiratione vegetari omnes mundi partes & philoſophi docent, & humanæ mentes concipiunt. Interea eouſque non pertingunt quò euehitur Dauid, ſecũmque pios omnes attollit, dicens, Omnia ad te reſpiciunt, vt des illis eſcam tempore ſuo. te dante, colligunt: te manum aperiente, ſatiantur bonis. ſimulatque faciem auerteris, cõſternantur: vbi reduxeris ſpiritum, intereunt, & in terram reuertuntur. Si rurſus emittis ſpiritum, creantur, & renouas faciem terræ. Imò quamuis Pauli ſententiæ ſubſcribant, in Deo nos eſſe, & moueri, & viuere: longè tamen abſunt à ſerio eius quam commendat gratiæ ſenſu: quia ſpecialem Dei curam, ex qua demum cognoſcitur paternus eius fauor, minimè guſtant.

Verum etiam ſapientem, potentem & operatorem ſingularum rerum creatarum moderatorem & conſeruatorem perpetuum.

Fides illa nititur Dei verbo, cuius teſtimonia quædam proferuntur.

Matth.6.26, & 10.29. Pſal.33.6.

Ibidem 13.

Pſal.103.27. 28.29.30.

Act.17.28.

2 Quo melius pateat hoc diſcrimen, ſciendum eſt, prouidentiam Dei, qualis traditur in Scriptura, fortunæ & caſibus fortuitis opponi. Iam quum vulgò perſuaſum fuerit omnibus ſeculis, & eadem opinio cunctos ferè mortales hodie quoque occupet, fortuitò contingere omnia: quod de prouidentia tenendum erat, non modò hac praua opinione obnubilari, ſed ferè ſepeliri certũ eſt. Siquis in latrones incidat, vel feras beſtias, ſi vento repentè exorto naufragium faciat in mari, ſi domus vel arboris ruina obruatur: ſi alius per deſerta oberrans inueniat penuriæ ſuæ remedium, vndis iactatus ad portum perueniat, mirabiliter à diſtantia tantùm vnius digiti euadat à morte: hos omnes tam proſperos quàm aduerſos occurſus fortunæ carnis ratio adſcribet. Quiſquis verò edoctus eſt Chriſti ore, capillos omnes capitis ſui eſſe numeratos, cauſam longius quæret, ac ſtatuet quoſlibet euentus occulto Dei conſilio gubernari. Ac de rebus quidem inanimatis ſic habendum eſt, quamuis naturaliter ſingulis indita ſit ſua proprietas, vim tamen ſuam non exerere niſi quatenus præſenti Dei manu diriguntur. Sunt igitur nihil aliud quàm inſtrumenta quibus Deus aſſiduè inſtillat quantum vult efficaciæ, & pro ſuo arbitrio ad hanc vel illam actionem flectit ac conuertit. Nullius creaturæ mirabilior vel illuſtrior vis eſt quàm ſolis. Præterquam enim quòd totum orbem illuminat ſuo fulgore, quantum iſtud eſt quòd animalia omnia ſuo calore fouet ac vegetat? terræ fœcunditatem ſuis radiis inſpirat? ſeminibus in eius gremio tepefactis, herbeſcentem inde viriditatem elicit, quam nouis alimentis ſuffultam auget ac confirmat, donec in culmos aſſurgat? quòd perpetuo vapore paſcit, donec in florem, & ex flore in frugem adoleſcat? quòd tunc etiam excoquendo ad maturitatem perducit? quòd arbores ſimiliter & vites ab eo tepefactæ gemmant primùm ac frondeſcunt, deinde florem emittunt, & ex flore fructum generant? At Dominus, vt ſolidam horum omnium laudem ſibi vendicaret, antè & lucem extare voluit, & terram omni herbarum & fructuum genere refertam eſſe quàm ſolem crearet. Non ergo ſolem faciet pius homo vel principalem vel neceſſariam eorum cauſam quæ ante ſolis creationem extiterunt, ſed inſtrumẽtum duntaxat quo vtitur Deus, quia ita vult: quum poſſit, eo prætèrito, per ſeipſum nihilo difficilius agere. Deinde quum legimus biduo ſolem ſubſtitiſſe in vno gradu ad preces

Epicureos, fortunam & caſus fortuitos Dei prouidentię in Scriptura traditæ opponentes, refelluntur.

Matt.10.30.

Sol, Diuinę prouidentiæ teſtis luculentus aduerſ. Epicureos

Gen.1.3, & 11.

Ioſue 10.13. 2.Reg.20.11. Ioſue, in gratiam regis Ezechiæ vmbram eius retroceſſiſſe per decem gradus, paucis illis miraculis teſtatus eſt Deus, non ſic quotidie cæco naturæ inſtinctu ſolem oriri & occidere quin ipſe ad renouandam paterni erga nos ſui fauoris memoriam curſum eius gubernet. Nihil magis naturale eſt quam ver hyemi, veri æſtatem, æſtati autumnum viciſſim ſuccedere. Atqui in hac ſerie tanta perſpicitur ac tam inæqualis diuerſitas, vt facile appareat ſingulos annos, menſes & dies noua & ſpeciali Dei prouidentia temperari.

Figmentũ Sophiſtarum de otioſa Dei Omnipotentia, refutatum. 3 Et ſanè omnipotentiam ſibi vendicat ac deferri à nobis vult Deus, non qualem ſophiſtæ fingunt inanem, otioſam & ferè ſopitam: ſed vigilem, efficacem, operoſam, & quæ in continuo actu verſetur. neque etiam quæ generale tantùm ſit principium confuſi motus, acſi fluuium per alueos ſemel præfixos fluere iuberet: ſed ad ſingulos & particulares motus intenta ſit. Ideo enim cenſetur omnipotens, non quòd poſſit quidem facere, ceſſet tamen interim & deſideat, vel quem præfixit naturæ ordinem generali inſtinctu continuet: ſed quia ſua prouidentia cælum & terram gubernans, ſic omnia moderatur vt nihil niſi eius conſilio accidat. *Pſal.115.3.* Nam quum in Pſalmo dicitur facere quæcunque vult, certa & deliberata notatur voluntas. Inſipidum enim eſſet philoſophico more interpretari Prophetæ verba, Deum eſſe primum agens, quia principium & cauſa eſt omnis motus: quum potius hoc ſolatio in rebus aduerſis ſe leniant fideles, nihil ſe perpeti niſi Dei ordinatione & mandato: quia ſunt ſub eius manu. *Omnipotentiæ Dei cum eius prouidentia coniuncta recta conſideratio.* Quod ſi Dei gubernatio ſic extenditur ad omnia eius opera, puerile cauillum eſt, eam includere in naturæ influxu. Nec verò magis Deum ſua gloria fraudat quam ſeipſos vtiliſſima doctrina, qui Dei prouidentiam coarctant tam anguſtis finibus, acſi libero curſu ſecundum perpetuam naturæ legem ferri omnia ſineret: quia nihil homine miſerius, ſi ad quoſlibet cæli, aëris, terræ, aquarum motus expoſitus foret. Adde quòd hoc modo nimis indignè extenuatur ſingularis erga vnumquenque Dei bonitas. *Pſal.8.3.* Exclamat Dauid infantes adhuc pendentes à matrum vberibus ſatis facundos eſſe ad celebrandam Dei gloriam: quia ſcilicet ſtatim ab vtero egreſſi, cæleſti cura paratam ſibi alimoniam inueniunt. Eſt quidem hoc verum in genere, modò ne oculos & ſenſus noſtros fugiat quod palàm experientia demonſtrat, aliis matribus plenas eſſe mammas & vberes, aliis ferè aridas, prout liberalius hunc Deus alere vult, parcius verò alium. *Duplex fructus ex Omnipotẽtia Dei vera agnitione germinans.* Qui verò Dei omnipotentiæ iuſtam laudem tribuunt, duplicem inde percipiunt fructum, quòd ſatis ampla benefaciendi facultas penes ipſum ſit, in cuius poſſeſſione ſunt cælum & terra, & cuius nutum reſpiciunt omnes creaturæ vt ſe in obſequium addicant. deinde quòd ſecurè in eius protectione quieſcere licet, cuius arbitrio omnes ſubiacent quæ alicunde timeri poſſunt noxæ, cuius imperio non ſecus ac fræno coercetur Satan cum omnibus ſuis furiis totóque apparatu, à cuius nutu pendet quicquid ſaluti noſtræ aduerſatur: nec aliter corrigi vel ſedari poſſunt immodici & ſuperſtitioſi metus, quos ſubinde ex periculorum obiectu concipimus. Superſtitioſe nos eſſe timidos dico, ſi quoties minantur nobis creaturæ, vel terrorem aliquem ingerunt, perinde expaueſcamus acſi quam ex ſe vim nocendi haberent ac poteſtatem, vel temerè læderent ac fortuitò, vel aduerſus earum noxas non ſatis eſſet in Deo auxilij. *Ierem.10.2.* Exempli gratia, vetat Propheta ne à ſtellis & ſignis cæli metuant filij Dei, quemadmodum increduli ſolent. Non quemlibet certè timorem damnat. Sed quum mundi gubernationem à Deo ad aſtra transferant infideles, ſuam vel felicitatem vel miſeriam ab aſtrorum decretis & præſagiis, non autem à Dei voluntate pendere fingunt, ita fit vt timor eorum ab vno illo quem reſpicere debebant ad ſtellas & cometas abſtrahatur. *Infidelitas quomodo cauenda.* Ab hac igitur infidelitate qui cauere volet, memoria ſemper teneat, non erraticam vel potentiam, vel actionem, vel motionem eſſe in creaturis: ſed arcano Dei conſilio ſic regi, vt nihil contingat niſi ab ipſo ſciente & volente decretum.

Prouidẽtiæ definitio, Philoſophorũ de confuſa & ambigua mundi gubernatione errorem refellit. 4 Principiò igitur teneant lectores prouidentiam vocari, non qua Deus è cælo otioſus ſpeculetur quæ in mũdo fiunt, ſed qua veluti clauum tenens, euentus omnes moderatur. Ita non minus ad manus quam ad oculos pertinet. Nec enim quum filio ſuo dicebat Abraham, Deus prouidebit, tantùm volebat præſcium futuri euentus aſſerere: *Gen.22.8* ſed curam rei incognitæ in eius voluntatem reiicere qui rebus perplexis & confuſis exitum dare ſolet. Vnde ſequitur, prouidentiam in actu locari. nimis enim inſcitè nugantur multi de nuda præſcientia. Non tam craſſus eſt eorum error qui gubernationem

Deo attribuunt, ſed cõfuſam & promiſcuam, vt dixi: nempe quæ orbis machinam cum ſingulis partibus generali motu voluat atque impellat: cuiuſque verò creaturæ actionem peculiariter non dirigat. Neque tamen hic etiam error tolerabilis eſt. hac enim prouidentia quam vniuerſalem appellant, nihil impediri tradunt, vel creaturas omnes, quominus contingenter moueantur, vel hominem, quo minus libero voluntatis ſuæ arbitrio huc atque illuc ſe conuertat. atque ita inter Deum & hominem partiuntur: vt ille motionem huic ſua virtute inſpiret qua agere poſſit pro naturæ ſibi inditæ ratione: hic autem actiones ſuas voluntario conſilio moderetur. Breuiter Dei potentia ſed non deſtinatione mundum, res hominum, ipſóſque homines gubernari volunt. Taceo Epicureos (qua peſte refertus ſemper fuit mundus) qui Deum otioſum inertémque ſomniant: alióſque nihilo ſaniores, qui olim commenti ſunt Deum ita dominari ſupra mediam aëris regionem, vt inferiora fortunæ relinqueret. ſiquidem aduerſus tam euidentem inſaniam ſatis clamant mutæ ipſæ creaturæ. Nunc enim ſententiam illam quæ vulgò ferè obtinuit refutare propoſitum eſt, quę cæcam modò neſcio quam & ambiguam motionem quum Deo concedat, quod præcipuum eſt illi adimit, vt incomprehenſibili ſapientia quæque dirigat ac diſponat ad ſuum finem: atque ita verbo tantùm non re Deum facit mũdi rectorem, quia moderationem eripit. Quid enim quæſo eſt moderari, niſi ita præeſſe vt deſtinato ordine ea regas quibus præes? Neque tamen quod de vniuerſali prouidentia dicitur in totum repudio: modò viciſſim hoc mihi concedant, mundum à Deo regi, non tantùm quia poſitum à ſe naturæ ordinem tuetur, ſed quia peculiarem vniuſcuiuſque ex ſuis operibus curam gerit. Verùm quidem eſt ſingulas rerum ſpecies arcano naturæ inſtinctu moueri, acſi æterno Dei mandato parerent, & quod ſemel ſtatuit Deus, ſponte fluere. Atque huc referri poteſt quod dicit Chriſtus, ſe & Patrem ab initio vſque ſemper fuiſſe in opere: & quod Paulus docet, in ipſo nos viuere, moueri, & eſſe. quod etiam author epiſtolæ ad Hebræos Chriſti diuinitatem probare volẽs, dicit potenti eius nutu ſuſtineri omnia. Sed perperàm hoc prætextu tegunt & obſcurant quidam ſpecialem prouidentiam, quæ adeò certis clariſque Scripturæ teſtimoniis aſſeritur, vt mirum ſit potuiſſe de ea quempiam dubitare. Et certè qui velum illud quod dixi obtendunt, coguntur ipſi quoque correctionis vice addere, multa fieri peculiari Dei cura: ſed hoc perperàm ad actus tantùm particulares reſtringunt. Quare nobis probandum eſt, Deum ſic attendere ad ſingulos euentus regendos, & ſic omnes illos prouenire à definito eius conſilio, vt nihil fortuitò contingat.

Plin. lib. 2. cap. 7.

Epicureorum & Peripateticorum ſomnia.

Specialis Prouidentiæ Dei aſſertio.

Act. 17. 28.
Hebr. 1. 3.

5 Si demus, principium motus penes Deum eſſe, ſponte verò vel caſu omnia ferri quò impellit naturæ inclinatio, mutuæ dierum & noctium vices, hyemis etiam & æſtatis, erunt Dei opus, quatenus ſuas quibuſque partes attribuens, certam legem præfixit: nempe ſi æquabili tenore eundem ſemper modum ſeruarent, dies qui noctibus ſuccedunt, menſes menſibus, & anni annis. Quòd autem nunc immodici calores cum ſiccitate coniuncti quicquid eſt frugum exurunt, nunc pluuiæ intempeſtiuæ ſegetes corrumpunt, quòd ex grandinibus & procellis ſubita calamitas accidit: non erit hoc Dei opus: niſi fortè quia ex aſtrorum occurſu, & aliis naturalibus cauſis vel nebulæ, vel ſerenitas, vel frigus vel calor originem trahunt. Atqui hoc modo nec paterno Dei fauori, nec iudiciis locus relinquitur. Si Deum humano generi ſatis beneficum eſſe dicát, quia cælo & terræ vim ordinariam inſtillet qua alimenta ſuppeditent, nimis dilutum eſt ac profanum figmentum: acſi fœcunditas anni vnius non eſſet ſingularis Dei benedictio: penuria autem & fames non eſſet maledictio & vindicta. Sed quia rationes omnes colligere nimis longum eſſet, ſufficiat ipſius Dei authoritas. In Lege & in Prophetis ſæpius pronuntiat, quoties rore & pluuia terram irrigat, ſe gratiam ſuam teſtari, cælum obdureſcere inſtar ferri ſuo imperio, vredine & aliis vitiis conſumi ſegetes, grandinibus & procellis quoties agri feriuntur, certæ & ſpecialis ſuæ vindictæ eſſe ſignum. Hæc ſi recipimus, certum eſt non cadere pluuiæ guttam niſi certo Dei mandato. Laudat quidem Dauid generalem Dei prouidentiam, quòd eſcam miniſtret pullis coruorum inuocantibus eum: ſed quum animalibus Deus ipſe famem minatur, nónne ſatis declarat nunc tenui nunc ampliore demenſo, prout viſum eſt, ſe alere cuncta animantia? Puerile eſt, vt iam dixi, hoc ad particulares actus reſtringere, quum ſine exceptione loquatur Chriſtus, nullum ex paſſerculis nullius pretij cadere in terram ſine Patris voluntate. Certè ſi auium volatus certo Dei cõſilio regitur, fateri neceſſe eſt cum Propheta

Dei prouidentiam ſpecialem eſſe probatur, argumento ex miſeriis vel a inſtituta Dei conſideratione petitum.

Deinde, teſtimoniis Scripturæ, cæli, terræ & animantium reſpectu.

Pſal. 146. 9.

Matt. 10. 29.
Pſal. 12. 5.

ta

ta,ſic eum habitare in ſublimi,vt ſe humiliet ad videndum quæcunque accidunt in cælo & in terra.

Reſponſio item generis humani, & qualem præcipuè, quæ homines cauſa mundus ſit conditus.

6 Sed quia ſcimus humani præcipuè generis cauſa mundum eſſe conditum, in eius
etiam gubernatione hic nobis ſpectandus eſt finis. Exclamat Propheta Ieremias, Scio Ier.10.23.
Domine, quia non eſt hominis via eius, neque viri vt dirigat greſſus ſuos. Solomo au-
tem, A Domino ſunt greſſus viri,& quomodo diſponet homo viam ſuam? Dicát nunc, Prou. 20. 24.
hominem à Deo moueri ſecundum naturæ ſuæ inclinationem , ipſum autem conuet-
tere motum quò viſum fuerit. At ſi id verè diceretur, penes hominem foret viarú ſua-
rum arbitrium. Negabunt fortè,quia nihil ſine Dei potentia valeat. At quum Prophe-
tam & Solomonem conſtet non potentiam modò , ſed electionem quoque ac deſtina-
tionem Deo attribuere,nequaquam ſe expediunt. Atque hanc hominum temeritatem
eleganter alibi carpit Solomo,qui ſcopum ſibi præſtituunt ſine Dei reſpectu , aeſi manu
Prou.16.1. eius non ducerentur. Hominis, inquit, eſt diſpoſitio cordis , & Domini eſt præparatio
linguæ. Ridicula ſanè inſania , quòd facete ſine Deo inſtituunt miſeri homines , qui ne
profari quidem poſſunt niſi quod ille voluerit. Porrò quo magis exprimeret Scriptura,
nihil penitus in mundo geri niſi ex eius deſtinatione , quæ maximè fortuita videntur,
illi ſubiacere oſtendit. Quid enim magis ad caſum referas quàm dum prætereuntem
Exod.21.13. viatorem defractus ex arbore ramus interficit? At longè aliter Dominus, qui ſe fatetur
Prou. 16. 11, 33. eum tradidiſſe in manum occiſoris. Sortes ſimiliter quis non fortunæ cæcitati permit-
tat? Verùm Dominus non patitur,qui ſibi vendicat earum iudicium. Non ſua potentia
fieri docet vt & in ſinum coniiciantur lapilli & extrahantur : ſed quod vnum caſui dari
Prou.22.2. poterat,à ſeipſo eſſe teſtatur. Eodem pertinet illud Solomonis, Pauper & fœnerator oc-
currunt ſibi: oculos amborum Deus illuminat. Quanuis enim permixti ſint pauperibus
diuites in mundo, dum ſingulis diuinitus aſſignatur ſua conditio, admonet, Deum, qui
omnibus illucet,minimè cæcutire, atque ita pauperes ad tolerantiam hortatur: quia o-
nus ſibi à Deo impoſitum excutere conantur quicunq; ſua ſorte contenti non ſunt. Sic
& alter Propheta profanos homines obiurgat , qui induſtriæ hominum vel fortunæ a-
Pſal.75.7. ſcribunt quòd alij iacent in ſordibus,alij ad honores emergunt. Neque ab Oriente,ne-
que ab Occaſu , neque à deſerto ſunt exaltationes : quia Deus iudex eſt, hic humiliat &
hic eleuat. Quia non poteſt Deus exuere iudicis munus : hinc ratiocinatur, arcano eius
conſilio alios excellere,alios manere contemptibiles.

Poſtremò, exemplis ex hiſtoria populi Iſraelitici, Ionæ, Iacobi patriarchæ, & quotidiana experientia deſumptis.

7 Quinetiam particulares euétus teſtimonia eſſe dico in genere ſingularis Dei pro-
uidentiæ. Excitauit Deus in deſerto ventum auſtralem,qui populo adueheret copiam Exod. 19. 13.
auium. Quum Ionam voluit in mare proiici, ventum turbini excitando emiſit. Dicent Ion.1.4.6
qui non putant Deum mundi gubernacula tenere,hoc fuiſſe præter communem vſum.
Atqui inde colligo nullum vnquam vétum oriri,vel ſurgere,niſi ſpeciali Dei iuſſu. Nec Pſal. 104. 4.
verò aliter verum eſſet illud, ventos facere ſuos nuntios, & miniſtros ſuos ignem flam-
meum,nubes facere vehicula ſua,& equitare ſuper alas venti: niſi & nubes & vétos cir-
cumageret ſuo arbitrio, ſingularémque virtutis ſuæ præſentiam in illis oſtenderet. Sic
etiam alibi docemur, quoties vétorum flatu mare ebullit, impetus illos teſtari ſingula-
Pſal. 107. 25. 29. rem Dei præſentiam. Præcipit,& excitat ſpiritum procellę,& in ſublime attollit fluctus
maris. deinde ſtare facit procellam in ſilentio,vt ceſſent fluctus nauigantium. ſicut alibi
denuntiat,ventis vrentibus ſe flagellaſſe populú. Sic quum naturaliter vis generandi in-
dita ſit hominibus, Deus tamen ſpeciali gratiæ vult ferri acceptum quòd alios relinquit
Gen.30.2. in orbitate,alios ſobole dignatur. ná donum eius,fructus ventris. Ideo dicebat Iacob v-
xori, An ego pro Deo ſum,vt tibi dem liberos? Vt ſemel finiam, nihil magis ordinarium
Deut.8.2. in natura quàm nos pane ali. Atqui pronuntiat Spiritus non modò terræ prouentú Dei
eſſe donum ſpeciale,ſed non viuere ſolo pane homines: quia non ipſa ſaturitas eos vege
tat,ſed arcana Dei benedictio. ſicut è conuerſo minatur ſe fracturú panis fulturam. Nec
Ieſa.3.1. verò aliter ſeria poſſet concipi oratio de quotidiano pane,niſi Deus cibú paterna manu
Pſal.136.25. nobis ſuggereret. Ideo Propheta,vt fidelibus perſuadeat, Deum in ipſis paſcédis optimi
Pſal.34.16. patrisfamiliâs partes implere,admonet,eſcam dare omni carni. Deniq; vbi ab vna parte
Ibidem 17. audimus, Oculi Domini ſuper iuſtos,& aures eius ad preces eorum: ab altera auté, Ocu-
lus Domini ſuper impios,vt perdat è terra memoriam eorum,ſciamus creaturas omnes
ſurſum & deorſum præſto ad obſequium adeſſe,vt eas in quemcunq; vult vſum accom-
modet. Vnde colligitur, non tantùm generalem eius prouidétiam vigere in creaturis,

vt

vt naturæ ordinem continuet: ſed in certum & proprium finem aptari, admirabili eius conſilio.

8 Qui huic doctrinæ inuidiam facere volunt, calumniantur eſſe dogma Stoicorum, de fato: quod & Auguſtino exprobratum aliquando fuit. Nos etſi de verbis inuiti litigamus, Fati tamen vocabulum non recipimus: tum quia eſt ex eorum genere, quorum profanas nouitates refugere nos Paulus docet: tum quia eius odio conátur grauare Dei veritatem. Dogma verò ipſum falsò nobis ac malitioſè obiectatur. Non enim cum Stoicis neceſſitatem comminiſcimur ex perpetuo cauſarum nexu & implicita quadam ſerie, quæ in natura contineatur: ſed Deum conſtituimus arbitrum ac moderatorem omnium, qui pro ſua ſapientia, ab vltima æternitate decreuit quod facturus eſſet: & nũc ſua potentia, quod decreuit exequitur. Vnde eius prouidentia non cęlum modò ac terram, & creaturas inanimatas, ſed hominum etiam conſilia & voluntates gubernari ſic aſſerimus, vt ad deſtinatum ab ea ſcopum rectà ferantur. Quid ergo? inquies. nihílne fortuito, nihil contingenter accidit? Reſpondeo, verè à Baſilio magno dictum eſſe, Fortunam & Caſum, Ethnicorum eſſe voces, quarũ ſignificatione piorum mentes occupari non debeant. Nam ſi ſucceſſus omnis, Dei benedictio eſt, calamitas & aduerſitas, eius maledictio: fortunę iam in rebus humanis aut caſui nullus relinquitur locus. Et mouere nos quoque illud Auguſtini debet: In libris contra Academicos, inquit, non mihi placet toties me appellaſſe Fortunam. quanuis non aliquam deam voluerim hoc nomine intelligi, ſed fortuitum rerum euentum in externis vel bonis vel malis. Vnde & illa verba ſunt quæ nulla religio dicere prohibet, Fortè, Forſan, Forſitan, Fortaſſe, Fortuitò. quod tamen totum ad diuinam reuocandum eſt prouidentiam. Neque hoc tacui, dicens. Etenim fortaſſe quę vulgò Fortuna nuncupatur, occulto quoque ordine regitur: nihilque aliud in rebus caſum vocamus, niſi cuius ratio & cauſa ſecreta eſt. Dixi quidem hoc: verùm pœnitet me ſic nominaſſe illic Fortunam: quum videam homines habere in peſſima conſuetudine, vt vbi dici debet, Hoc Deus voluit, dicant, Hoc voluit Fortuna. Denique paſſim docet, ſiquid Fortunæ relinquitur, temerè verſari mundum. Et quanquam alicubi definit, partim libero hominis arbitrio, partim Dei prouidentia omnia geri, huic tamen ſubeſſe homines & ab ea regi, ſatis paulo pòſt oſtendit, principium illud ſumens, nihil eſſe abſurdius quam fieri quicquam niſi ordinante Deo: quia temerè accideret. Qua ratione & contingentiam quę ab hominum arbitrio pendet excludit: mox verò clarius cauſam eſſe quærendam negans voluntatis Dei. Quoties autem permiſſionis ab ipſo mentio fit, quomodo hoc intelligi debeat ex vno loco optimè patebit, vbi Dei volũtatem, ſummam eſſe probat & primam omnium cauſam: quia nihil niſi ex iuſſu eius vel permiſſione accidit. Certè non fingit Deum in otioſa ſpecula ceſſantem, dum aliquid vult permittere, vbi actualis (vt ita loquar) voluntas intercedit, quæ alioqui non poſſet cenſeri cauſa.

Lib. ad Boniſ. 2. cap. 6, & alibi.

Errores, qui doctrinæ de Dei prouidentia [illegible] corrumpunt, refelluntur.

1. Fatum Stoicorum.

2. Ethnicorum Fortuna & Caſus.

1. Retract. cap. 1.

Lib. 83. Quæſtionum.

Lib. de Trinit. 3. cap. 4.

9 Quoniam tamen longè infra prouidentię Dei altitudinem ſubſidit mentis noſtrę tarditas, adhibenda eſt quæ eam ſubleuet diſtinctio. Dicam igitur, vtcunque ordinentur omnia Dei conſilio & certa diſpenſatione, nobis tamen eſſe fortuita. non quòd Fortunam reputemus mundo ac hominibus dominari, temeréq; omnia ſurſum deorſum volutare: (abeſſe enim à Chriſtiano pectore decet hanc vecordiam.) ſed quoniam eorum quæ eueniunt, ordo, ratio, finis, neceſſitas, vtplurimum in Dei conſilio latet, & humana opinione non apprehenditur. quaſi fortuita ſunt quæ certum eſt ex Dei voluntate prouenire. Non enim aliam imaginem præ ſe ferunt, aut in natura ſua conſideratæ, aut ſecundùm notitiam noſtram iudiciúmque æſtimatæ. Fingamus, exempli gratia, mercatorem, qui ſyluam ingreſſus cum comitatu fidorum hominum, imprudenter à ſociis aberret, ipſo errore feratur in ſpoliarium, incidat in latrones, iuguletur. Mors eius non tantùm Dei oculo præuiſa, ſed decreto ſtabilita fuerat. Non enim dicitur prêuidiſſe quantum cuiuſque vita protenderetur, ſed terminos cõſtituiſſe ac fixiſſe qui præteriri non poterunt. Quantum tamen mentis noſtræ captus apprehendit, omnia illic fortuita apparent. Quid hic ſentiet Chriſtianus? nempe quicquid in morte eiuſmodi interceſſit, fortuitum natura, vt eſt, reputabit. prouidentiam tamen Dei pręfuiſſe non dubitabit ad fortunam in ſuum finem dirigendam. Eadem eſt ratio futurorum contingentiæ. Futura omnia vt incerta nobis ſunt, ita in ſuſpenſo habemus, acſi vtramuis in partem propenſa forent. Manet tamen nihilominus cordibus noſtris infixum, nihil euenturum

Qui modo fortuita nobis eſſe dicantur quæ fiunt certo Dei conſilio.

Exemplum.

Iob. 14. 5.

3. Contingentia & [illegible], ſi ab oculis ſed iuſſo & ſa-[illegible]

permiſſ. vel de creto ſeparentur. turum quod non Dominus iam prouiderit. Hoc ſenſu apud Eccleſiaſten ſępe repetitur nomen euentus: quia primo intuitu non penetrant homines ad primam cauſam, quæ procul abſcōdita eſt. Et tamen nunquam ita deletum fuit ex hominum cordibus quod de occulta Dei prouidentia proditum eſt in Scripturis, quin ſemper micarent in tenebris aliquę ſcintillę. Sic Philiſthinorum augures, quanuis ambigui vacillent, Deo tamen

1.Sam.6.9. partim aduerſum caſum tribuunt, partim fortunæ. Si arca, inquiunt, tranſierit per viam illam, ſciemus Deum eſſe qui nos percuſſit: ſin vero per alteram, caſus fuit ſuper nos. Stulte quidem, vbi eos fallit diuinatio, ad fortunam confugiunt: interea videmus eos

Exemplum. conſtringi, ne audeant quod infeliciter illis acciderat fortuitum putare. Cæterùm quomodo prouidentiæ ſuæ fræno euentus quoſlibet in quācunq; vult partem flectat Deus, inſigni exemplo liquebit. Ecce eodem articulo temporis quo deprehenſus fuerat Da-

1.Sam.23.26. 27. uid in deſerto Mahon, irruptionem faciunt Philiſthini in terram: cogitur Saul diſcedere. Si Deus, saluti ſerui ſui conſulere volens, impedimentū hoc Sauli obiecit, certè quanuis repentè præter hominum opinionem arma ceperint Philiſthini, non tamen dicemus caſu fuiſſe factum: ſed quæ nobis videtur contingentia, ſecretum Dei impulſum fuiſſe agnoſcet fides. Non ſemper quidem apparet ſimilis ratio: ſed indubiè ſic habendum eſt, quæcunque cernuntur in mundo conuerſiones, ex ſecreta manus Dei agita-

Aliud exemplum. tione prodire. Interea quod ſtatuit Deus, ſic neceſſe eſt euenire vt tamen neque pręciſè neque ſuapte natura neceſſarium ſit. Exemplum in Chriſti oſſibus familiare occurrit. Quum induerit corpus noſtro ſimile, fragilia fuiſſe eius oſſa nemo ſanus negabit:

Iohan.19.33, 36. quæ tamen frangi fuit impoſſibile. Vnde iterum videmus non temerè in ſcholis inuentas fuiſſe diſtinctiones de neceſſitate ſecundùm quid, & abſoluta: item conſequentis & conſequentiæ: quando oſſa Filij ſui Deus, quæ a fractura exemerat, fragilitati ſubiecit, atque ita reſtrinxit ad conſilij ſui neceſſitatem quod naturaliter contingere potuit.

CAPVT XVII.

Quorſum & in quem ſcopum referenda ſit hæc doctrina, vt nobis conſtet eius vtilitas.

In duas partes hoc caput commode diſtribui poteſt.

1 Doctrinæ de prouidentia Dei, quantum ad ſolidam piorum inſtitutionem & conſolationem conducit, explicatio in genere, ſect. 1. & ſpeciatim a ſect. 2. ad 12. Primum autem refelluntur qui arcano & incomprehenſibili Dei conſilio mundum regi negant: alij item qui ſcelerum omnium culpam in Deum reijciunt, pietatiſque exercitia inutilia eſſe ſomniant, ſect. 2. 3. 4. 5. Deinde additur ſancta prouidentiæ Diuinæ meditatio in proſperis rebus & aduerſis ad viuum depicta, ſect. 6. 7. 8. 9. 10. 11.

2 Solutio duarum obiectionum ex Scripturæ locis qui Deo pœnitentiam adſcribunt, & decretorum eius veluti quaſdam abrogationes referunt, ſect. 12. 13. 14.

Summa doctrinæ de Dei prouidentia. 1. ad præteritum & futurum tempus extenditur. 2. per media, ſine mediis, contra media operatur. 3. humani generis, eccleſię ſingulariter, ſpecialem curam gerit. 4. Plerunque occultas habet administrationis ſuæ cauſas, at ſemper æquiſſimas. PORRO (vt propenſa ſunt ad vanas argutias hominum ingenia) fieri vix poteſt quin ſe perplexis nodis impediant quicunque non tenent probum rectúmq; huius doctrinæ vſum. Itaque in quem finem omnia diuinitus ordinari Scriptura doceat, breuiter hic attingere expediet. Ac primò quidem notandum eſt, tam in futurum quam in præteritum tempus conſiderandam eſſe prouidentiam Dei: deindè ſic moderatricem eſſe rerum omnium, vt nunc mediis interpoſitis operetur, nunc ſine mediis, nunc contra omnia media. Poſtremò huc tendere, vt totum humanum genus ſibi eſſe curæ Deus oſtendat: præcipuè vero in regenda Eccleſia (quam propiore intuitu dignatur) ſe excubias agere. Iam & hoc addendum eſt, quanuis aut paternus Dei fauor & beneficētia, aut iudicij ſeueritas ſæpe in toto prouidentiæ curſu reluceat: interdum tamen eorum quæ accidunt occultas eſſe cauſas, vt obrepat cogitatio, cæco fortunæ impetu volui & rotari res humanas: vel ad obloquendum nos caro ſolicitet, acſi Deus homines quaſi pilas iactādo, ludum exerceret. Verum quidem eſt, ſi quietis & ſedatis mentibus ad diſcendum parati eſſemus, exitu tandem patefieri, Deo conſtare optimam conſilij ſui rationem: vel vt ſuos erudiat ad tolerantiam, vel vt corrigat prauos eorum affectus, & laſciuiam domet, vel vt ad ſui abnegationem ſubigat, vel expergefaciat torporem: rurſum vt proſternat ſuperbos, vt impiorum aſtutiam diſcutiat, vt diſſipet eorum machinationes. Vtcunque tamen nos lateant ac fugiant cauſæ, apud eum eſſe abſconditas certò habendum eſt: ac proinde cum Dauide exclamandum, Ma-

Pſal.40.6. gna feciſti Deus mirabilia tua, & cogitationes tuas ſuper nos non licet ordinare. ſi loqui tento, pręualent ſupra narrationem. Etſi enim ſemper in ærumnis noſtris occurrere debent peccata, vt pœna ipſa nos ad pœnitentiam ſolicitet: videmus tamen vt Chriſtus arcano

arcano Patris conſilio plus iuris aſſerat, quàm vt quemque prout meritus eſt caſtiget. Iohan.9.3.
Nam de cæco nato ait, Neque hic peccauit, neque parentes: ſed vt manifeſtetur gloria Dei in ipſo. Hic enim obſtrepit ſenſus, dum ipſos natales præuenit calamitas, acſi Deus parum clementer immeritos ſic affligeret. Atqui in hoc ſpectaculo fulgere gloriam Patris ſui teſtatur Chriſtus, modò puri ſint nobis oculi. Sed tenenda modeſtia eſt, ne ad cauſam reddendam Deum trahamus: ſed ita reuereamur occulta eius iudicia, vt nobis eius voluntas, iuſtiſſima ſit rerum omnium cauſa. Quum cælum occupant denſæ nubes, exoriturque violenta tempeſtas, quia & triſtis caligo oculis obiicitur, & tonitru aures percellit, & ſenſus omnes terrore obſtupeſcunt, videntur nobis omnia confundi & miſceri: eadem interim ſemper manet in cælo quies & ſerenitas. Ita ſtatuendum eſt, dum res in mundo turbulentæ iudicium nobis eripiunt, Deum ex pura iuſtitiæ & ſapientiæ ſuæ luce hos ipſos motus optimè compoſito ordine temperare ac dirigere in rectum finem. Et certè prodigioſus in hac parte eſt multorum furor, qui maiore licentia Dei opera vocare audent ad ſuum calculum, & arcana eius conſilia excutere, tum etiam de incognitis præcipitem ferre ſententiam, quàm de mortalium hominum factis. Quid enim mágis præpoſterum, quàm erga æquales noſtros hac vti modeſtia, vt iudicium ſuſpendere malimus quàm notam temeritatis incurrere: obſcuris autem Dei iudiciis, quæ reuerenter ſuſpicere decebat, proterue inſultare?

Poſtrema hæc de Dei prouidentia theſis, de occultis & iuſtis eiuſdem cauſis, fuſius explicatur.

2 Ergo Dei prouidentiam ritè & vtiliter nemo expendet niſi qui ſibi cum fictore ſuo mundique opifice negotium eſſe reputans, ad metū & reuerentiam, qua decet humilitate, ſe ſubmiſerit. Hinc fit vt tam multi hodie canes doctrinam hāc virulentis ſuis morſibus, vel ſaltem latratu impetant: quia non plus Deo licere volunt quàm ipſis dictat propria ratio. Nos etiam quanta poſſunt proteruia exagitant, quòd non contenti Legis præceptis, quibus comprehenſa eſt Dei voluntas, arcanis etiam eius conſiliis mundum regi dicamus. Quaſi verò cerebri noſtri figmentum ſit quod docemus: ac non vbique idem diſertè pronuntiet Spiritus, & innumeris loquendi formis repetat. Sed quia eos retinet aliquis pudor ne ſuas blaſphemias audeant in cælum euomere, quo liberius inſaniant, ſe nobiſcum litigare fingunt. Verùm niſi admittant, incōprehenſibili Dei conſilio quicquid in mundo accidit gubernari, reſpondeant quorſum dicat Scriptura, eius Pſal.36.7.
iudicia profundam eſſe abyſſum. Nam quum clamet Moſes volūtatem Dei non procul Deut.30.11
in nubibus, vel in abyſſis quærendam eſſe, quia familiariter in Lege expoſita ſit, ſequi- 13.14.
tur profundæ abyſſo conferri aliam voluntatem abſconditam: de qua etiam Paulus, O Rom.10.6 Rom.11.33.
profunditatem diuitiarum & ſapientiæ & cognitionis Dei: quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & imperueſtigabiles viæ eius! Quis enim cognouit mentem Domini? aut conſiliarius eius fuit? Ac verum quidem eſt, in Lege & Euangelio cōprehendi myſteria quæ longè emineant ſupra ſenſus noſtri modum: ſed quoniam Deus ad capienda hæc myſteria, quæ verbo patefacere dignatus eſt, ſuorum mentes intelligentiæ ſpiritu illuminat: nulla iam illic abyſſus, ſed via, in qua tutò ambulandum eſt, & lucerna pedibus regendis, & lux vitæ, & certæ conſpicuæque veritatis ſchola. At mundi gubernandi admirabilis ratio meritò abyſſus vocatur: quia dum nos latet, reuerenter adoranda eſt. Pulchrè vtrunq; paucis verbis expreſſit Moſes. Occulta, inquit, Deo noſtro: quæ autem hic ſcripta Deut.29.29.
ſunt, ad vos & filios veſtros pertinent. Videmus enim vt non tantùm ad Legem meditandam ſtudium adiicere, ſed arcanam Dei prouidentiam reuerenter ſuſpicere iubeat. Huius quoque altitudinis elogium ponitur in libro Iob, quòd mentes noſtras humiliet. Poſtquam enim orbis machinam ſurſum & deorſum luſtrando, magnificè diſſeruit author de operibus Dei, ſubiicit tandē, En iſtæ ſunt extremitates viarum eius, & quantu- Iob.26.14.
lum quod auditur in eo? Qua ratione diſtinguit alio loco inter ſapientiam quæ penes Iob.28.21,28
Deum reſidet, & ſapiendi modum quem hominibus præſcripſit. Nā vbi de naturæ arcanis cōcionatus eſt, ſapientiam dicit ſoli Deo cognitā, fugere autem oculos omnium viuentium. Sed paulò pòſt ſubiicit, vulgatam eſſe vt inueſtigetur: quia dictum ſit homini, Ecce timor Dei eſt ſapientia. Huc ſpectat Auguſtini dictū, Quia non omnia nouimus Lib.83. quæ-
quæ de nobis optimo ordine Deus agit, in ſola bona voluntate nos ſecundùm Legem ſtio.cap.27.
agere, in aliis verò ſecundùm Legem agi: quia eius prouidentia Lex ſit incommutabilis. Ergo quum ſibi ius mundi tegendi vendicet Deus nobis incognitum, hæc ſit ſobrietatis ac modeſtiæ lex, acquieſcere ſummo eius imperio, vt eius voluntas nobis ſit vnica iuſtitiæ regula, & iuſtiſſima cauſa rerum omnium. Non illa quidem abſoluta voluntas

Profanorum quorundā, arcano Dei conſilio mundum regi negantium, uelitia refelluntur variis S. Scripturæ teſtimoniis.

de qua garriunt ſophiſtæ, impio profanóque diſſidio ſeparantes eius iuſtitiam à potentia: ſed illa moderatrix rerum omnium prouidẽtia, à qua nihil niſi rectum manat, quanuis nobis abſconditæ ſint rationes.

Hæc de arcano Dei conſilio in mundi adminiſtratione doctrina, nec eorum impietati qui ſcelerum culpam in Deum regerunt, nec eorum proteruiæ qui reiiciunt media, nec aliorum errori qui poteſtis extrema negligunt, vllo modo patrocinatur.

3 Ad hanc modeſtiam quicunque erunt compoſiti, neque in præteritum tempus de rebus aduerſis contra Deum frement, neque ſcelerum culpam in ipſum regerent: ſicut Homericus Agamemnon, ἐγὼ δ' οὐκ αἴτιός εἰμι. ἀλλὰ Ζεὺς καὶ μοῖρα. neque turſum, vt Plautinus ille adoleſcens, quaſi fatis abrepti, deſperatione ſe proiicient in exitium. Inſtabilis eſt ſors rerum, pro libidine fata agunt homines: referam me ad ſcopulũ, vt rem iſtic cum ætate perduam. Neque alterius exemplo, Dei nomen ſuis flagitiis obtendent. Sic enim Lyconides in altera comœdia, Deus impulſor fuit: credo deos voluiſſe: Nam ni vellent, non fieret, ſcio. Quin potius ex Scriptura, quid Deo placeat inquirent ac diſcent, vt Spiritu duce illuc nitantur. ſimul Deum quocunque vocat ſequi parati, re ipſa oſtẽdent nihil huius doctrinæ cognitione eſſe vtilius. Stultè cum ſuis ineptiis tumultuantur profani homines, vt penè cælum terræ, vt, dicitur, permiſceant. Si mortis noſtræ punctum ſignauit Dominus, effugere non licet: fruſtra igitur in cautionibus adhibendis laboratur. Quòd ergo alius committere ſe viæ non audet, quam periculoſam audit, ne à latronibus trucidetur: alius medicos accerſit, ac pharmacis ſe fatigat, vt vitæ opituletur: alius à craſſioribus cibis abſtinet, ne lædat imbecillam valetudinem: alius ruinoſas ædes inhabitare formidat: omnes denique vias excogitant, & magna animi intentione excudunt, quibus id quod concupiſcunt aſſequantur: aut hæc omnia inania ſunt remedia, quæ captantur ad corrigendam Dei voluntatem: aut non certo eius decreto terminantur vita & mors, ſanitas & morbus, pax & bellum, & alia quæ homines prout vel appetunt, vel oderunt, ita ſua induſtria vel obtinere vel refugere ſtudent. Quinetiam orationes fidelium peruerſas, nedum ſuperuacuas fore colligunt, quibus petitur vt Dominus proſpiciat iis quæ iam ab æterno decreuit. In ſumma, omnia quæ in poſterum capiuntur conſilia, tollunt, perinde ac Dei prouidentiæ aduerſa, quæ, illis non aduocatis, quid fieri vellet decreuit. Deinde quicquid iam accidit, ita prouidẽtiæ Dei imputant, vt conniueant ad hominem, quem idipſum deſignaſſe conſtet. Occidit ſicarius probum ciuem? exequutus eſt, inquiunt, conſilium Dei. Furatus eſt aliquis, aut ſcortatus? quia fecit quod prouiſum erat à Domino & ordinatum, miniſter eſt eius prouidentiæ. Parentis mortem, neglectis remediis, ſecurus filius expectauit? non potuit Deo obſiſtere, qui ſic ab ęterno pręſtituerat. Ita flagitia omnia, virtutes vocãt, quia Dei ordinationi obſequantur.

Vt clarius iſtorum deliria appareant, quum ex omnia quæ adhuc de capite doctrinæ ſolent obiicere vel ad tẽpus futurum vel ad præteritum referri poſſint, primum quo ad futura, hominũ deliberationes cũ Dei prouidentia minime pugnare demonſtratur.

4 Atqui quod ad futura pertinet, humanas deliberationes facilè cum Dei prouidentia conciliat Solomo. Sicut enim eorum ſtoliditatem ridet qui ſine Domino quiduis audacter ſuſcipiunt, acſi eius manu non regerentur: ita alibi ſic loquitur, Cor hominis cogitat viam ſuam, & Dominus diriget greſſus eius: ſignificans æternis Dei decretis nos minimè impediri quominus ſub eius voluntate & proſpiciamus nobis, & omnia noſtra diſpenſemus. Neq; id manifeſta caret ratione. Nanque is qui vitam noſtram ſuis terminis limitauit, eius ſimul curam apud nos depoſuit: eius conſeruandæ rationibus ſubſidiiſque inſtruxit: periculorum quoque præſcios fecit: ne incautos opprimerent, cautiones ac remedia ſuggeſſit. Nunc perſpicuum eſt quid ſit noſtri officij: nempe, ſi vitam nobis noſtram tutandam commiſit Dominus, vt eam tueamur: ſi ſubſidia offert, vt iis vtamur: ſi pericula præmonſtrat, ne temerè irruamus: ſi remedia ſuppeditat, ne negligamus. Atqui periculum nullum oberit, niſi fatale: quod ineluctabile eſt remediis omnibus. Quid autem ſi ideo fatalia non ſunt diſcrimina, quia iis propulſandis ac ſuperandis remedia tibi Dominus aſſignauit? Vide quomodo tuæ ratiocinationi cum ordine diuinæ diſpenſationis conueniat. Tu cauendum non eſſe periculum colligis, quia fatale quum non ſit, ſimus etiam citra cautionem euaſuri: Dominus autem ideo vt caueas iniungit, quia fatale tibi eſſe nolit. Non expendunt inſani iſti quod eſt ſub oculis, conſultandi cauendique artes inſpiratas hominibus eſſe à Domino, quibus prouidentiæ eius ſubſeruiant, in vitæ propriæ conſeruatione. Quemadmodum contrà neglectu & ſocordia, quæ illis iniunxit mala, ſibi accerſunt. Qui fit enim vt vir prouidus, dum ſibi conſulit, imminẽtibus etiam malis ſe explicet, ſtultus inconſulta temeritate pereat, niſi quòd & ſtultitia & prudentia diuinæ ſunt diſpenſationis inſtrumenta in vtranque partem? Ideo nos celare futura omnia voluit Deus, vt tanquam dubiis occurramus, neque deſinamus parata remedia opponere, donec aut ſuperata fuerint, aut omnem curam ſuperauer-

Prou. 16. 9.

rauerint. Ideo antè admonui, prouidentiam Dei non ſemper nudam occurrere, ſed pro-
vt adhibitis me...is eam Deus quodammodo veſtit.

5 Iidem præteriti temporis euentus perperam & inconſiderate ad nudam Dei prouidentiam trahunt. Nam quia ex ea pendent quæcunque contingunt, Ergo, inquiunt, nec furta, nec adulteria, nec homicidia perpetrantur, quin Dei voluntas intercedat. Cur ergo, inquiunt, fur punietur, qui eum expilauit quem Dominus paupertate voluit caſtigare? Cur punietur homicida, qui eum interfecit cui vitam Dominus finierat? Si Dei voluntati ſeruiunt huiuſmodi omnes, cur punientur? Sed enim eos Dei voluntati ſeruire nego. Non enim qui malo animo fertur, præbere miniſterium Deo iubenti dicemus, qnum malignæ cupiditati tantum obſequatur. Paret ille Deo, qui de eius voluntate edoctus, eò contendit quo ab ea vocatur. Vnde autem edocemur, niſi ex eius verbo? Proinde in rebus agendis ea eſt nobis perſpicienda Dei voluntas quam verbo ſuo declarat. Id requirit vnum Deus a nobis, quod præcipit. Siquid aduerſus præceptum deſignamus, non obedientia eſt, ſed contumacia & tranſgreſſio. At, niſi vellet, non faceremus. Fateor. Sed an facimus mala in hunc finem, vt ei obſequium præſtemus? At nobis ea nequaquam mandat: quin potius irruimus, non quid ille velit cogitantes, ſed libidinis noſtræ intemperie ſic furentes, vt contra ipſum deſtinato conſilio nitamur. Atque hac ratione, malè agendo, iuſtæ eius ordinationi ſeruimus: quia pro immenſa ſuę ſapientiæ magnitudine, ad bene agendum malis inſtrumentis vti bene probéque nouit. Ac vide quam inſulſa ſit eorum argumentatio: impunita eſſe authoribus ſuis ſcelera volunt, quia nonniſi Dei diſpenſatione patrantur. Ego plus concedo: fures & homicidas, & alios maleficos, diuinæ eſſe prouidentiæ inſtrumenta, quibus Dominus ipſe ad exequenda quæ apud ſe conſtituit iudicia vtitur. Atqui eorum malis vllam inde excuſationem deberi nego. Quid enim? An vel eadem ſecum iniquitate Deum implicabunt, vel ſuam prauitatem illius iuſtitia operient? Neutrum poſſunt. Quo minus ſe purgent, propria conſcientia redarguuntur. quo minus Deum inſimulent, totum in ſe malum deprehendunt: penes ipſum, nonniſi legitimum malitiæ ſuæ vſum. Sed enim per ipſos operatur. Et vnde, quæſo, fœtor in cadauere, quod calore ſolis tum putrefactum, tum reſeratum fuerit? Radijs ſolis excitari omnes vident. nemo tamen illos fœtere ideo dicit. Ita quum in homine malo ſubſideat mali materia & culpa, quid eſt quòd inquinamentum aliquod contrahere putetur Deus, ſi ad ſuum arbitrium vtatur eius miniſterio? Faceſſat igitur canina hæc procacitas, quæ allatrare quidem eminus Dei iuſtitiam poteſt, ſed non attingere.

Quod præterita, ... à cæteris argumentantur, cum ſcelera authoribus ſuis impunita eſſe volunt, quòd non niſi Dei diſpenſatione patrantur.

1. Ratio. Dei voluntas perfecta reſiſtunt ſcelerati.

2. Propria conſcientia redarguuntur.

3. In eis ſubſidet mali materia & culpa, etiam ſi Deus vtatur eorum miniſterio.

6 Verum has calumnias vel potius phreneticorum deliria facilè diſcutiet pia ſanctáque prouidentiæ meditatio, quam nobis dictat pietatis regula, vt optimus & ſuauiſſimus inde fructus nobis proueniat. Ergo Chriſtianum pectus, quum certo certius perſuaſum ſit, omnia Dei diſpenſatione euenire, nihil fortuito contingere: ad illum, velut præcipuam rerum cauſam, oculos ſemper referet: cauſas tamen inferiores ſuo loco intuebitur. Deinde ſingularem Dei prouidentiam ad ſe conſeruandum excubare non dubitabit, quæ nihil euenire paſſura ſit, quàm quod bono ac ſaluti ſibi vertat. Quoniam autem cum hominibus primum, deinde cum reliquis creaturis illi negotium eſt, vtrobique ſibi pollicebitur Dei prouidētiam regnare. Quantum ad homines attinet, ſiue boni ſint, ſiue mali, eorum conſilia, voluntates, conatus, facultates ſub eius manu eſſe agnoſcet, vt flectere quò libuerit, ac quoties libuerit conſtringere, in eius arbitrio ſitum ſit. Singularem Dei prouidentiam in ſalutem fidelium excubate plurimæ ſunt & luculentiſſimæ promiſſiones quæ teſtentur: Iacta ſuper Dominum curam tuam, & ipſe te enutriet, nec permittet vnquam fluctuari iuſtum. quoniam illi curæ ſumus. Qui habitat in adiutorio Altiſſimi, in protectione Dei cæli commorabitur. Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. Ero clypeus tuus, murus aheneus: aduerſantibus tibi aduerſabor. Etiamſi mater obliuiſcatur filiorum, non tamen obliuiſcar tui. Quinetiam hic potiſſimus eſt ſcopus in hiſtoriis Biblicis, vt doceant tanta ſedulitate vias ſanctorum cuſtodiri à Domino, vt ne ad lapidem quidem impingant. Ergo vt iure paulo antè à nobis exploſa fuit eorum opinio qui vniuerſalem Dei prouidentiam comminiſcuntur, quæ non ſpeciatim ad curam vniuſcuiuſque creaturæ ſe demittat: in primis tamen ſpecialem hanc curam erga nos recognoſcere operæpretium eſt. Vnde Chriſtus, vbi aſſeruit ne viliſſimum quidem paſſerculum in terram decidere ſine Patris voluntate, huc ſtatim applicat, vt quo

Sancta diuinæ prouidentiæ meditatio.

1. Omnia eueniunt Dei diſpenſatione.

2. Tum omnia ſimul conſeruat ad bonum.

3. Hominum omnium corda & conatus in manu eius ſunt.

4. In ſalutem piorum excubat Dei prouidentia.

Pſal. 55. 23. 1 Pet. 5. 9. Pſal. 91. 1. Zach. 2. 8. Ieſa. 46. 2. Ieſa. 49. 15.

5. Specialem curam ſuorum gerit Deus.

Matt. 10. 29.

Ibidem 30. pluris ſumus paſſeribus, eo propiore cura teputemus Deum nobis proſpicere. ac eo vſque ipſam extendit, vt confidamus capillos capitis noſtri numeratos eſſe. Quid nobis aliud optemus, ſi nec vnus è capite pilus defluere poteſt niſi ex eius voluntate? Non de genere humano tantùm loquor: ſed quia Deus Eccleſiam ſibi in domicilium elegit, non dubium eſt quin paternam in ea regenda curam ſingularibus documentis oſtendat.

6. Hoſtes Eccleſiæ ſuæ vel emollit, vel reprimit, vel variis modis opprimit. 7 His tum promiſſis, tum exẽplis confirmatus Dei ſeruus, adiunget teſtimonia quæ docent ſub eius poteſtate eſſe omnes homines, ſiue eorum conciliandi ſunt animi, ſiue cohibenda malitia, nequid noceat. Dominus enim eſt qui dat nobis gratiam, non apud Exo.3.21. eos modò qui nobis bene volunt, ſed etiam in oculis Ægyptiorũ: hoſtium verò noſtrorum improbitatem frangere variis modis nouit. Interdum enim mentẽ illis adimit, ne-
1.Reg.22.22. quid ſani ſobriíve capere queant: qualiter Satanam dimittit, qui mendacio impleat os
Ibidẽ 12.10, & 15. omnium Prophetarum, ad decipiendum Achab: Rechabeam iuuenili cõſilio demẽtat, vt regno per ſuam ſtultitiam ſpolietur. Nonnunquam vbi mentem illis cõcedit, ita abſterret & exanimat, ne id quod conceperunt velint aut machinentur. Interdum etiam, vbi cõnari permiſit quod libido & rabies ſuadebat, impetus eorum opportunè abrumpit, nec ſinit ad finem vſque procedere quod inſtituunt. Sic cõſilium Achitophel, quod
2.Sam.17.7, & 14. exitiale Dauidi futurum erat, ante tempus diſſipauit. Sic & creaturas omnes in ſuorum
7. Creaturas omnes, & Satanam ipſum, in bonum ac ſalutẽ piorum moderatur. bonum ac ſalutem moderari, ei curæ eſt: ac diabolum etiam ipſum, quem conſpicimus, nihil auſum fuiſſe tentare aduerſum Iob, ſine permiſſu eius ac mandato. Hanc notitiam Iob.1.12. neceſſariò ſequitur tum animi gratitudo in proſpero rerum ſucceſſu, tum in aduerſitate patientia, tum etiam in poſterum incredibilis ſecuritas. Quicquid ergo proſperè atque ex animi ſentẽtia eueniet, id totum acceptum Deo referet, ſiue per hominum miniſterium ſenſerit eius beneficentiam, ſiue ab inanimatis creaturis adiutus fuerit. Sic enim reputabit cum animo ſuo, Certè Dominus eſt qui ad me iſtorum animos inclinauit, qui
Vſus 6. & 7. meditationis. mihi adglutinauit, vt ſuę erga me benignitatis inſtrumenta forent. In frugum abundantia cogitabit, Dominum eſſe qui cęlum exaudit, vt cęlum exaudiat terram, ipſa quoque exaudiat ſuos fœtus: in aliis non dubitabit benedictionem Domini ſolam eſſe qua omnia proſperentur: nec tot cauſis admonitus, ingratus eſſe ſuſtinebit.

8. Pios ad patientiam & ad animi moderationem aſſuefacit, exemplo Ioſephi, Iobi & Dauidis. 8 Si aduerſi quid contigerit, extemplò mentem hic quoque extollet in Deum, cuius manus ad patientiam placidámque animi moderationem nobis imprimendam valet plurimum. Si Ioſeph in recognoſcenda fratrum perfidia immoratus eſſet, nunquam fraternum potuiſſet in eos animum recipere. Sed quoniam mentem ad Dominum reflexit, oblitus iniuriæ, ad manſuetudinem ac clementiam inclinatus eſt, vt fratres etiam
Gen.45.8, & 50.20. vltrò ſoletur, ac dicat, Non vos eſtis qui me vendidiſtis in Ægyptum, ſed Dei voluntate pręmiſſus ſum ante vos, vt vitá vobis conſeruem. Vos quidem cogitaſtis de me malum, ſed Dominus conuertit illud in bonum. Si Iob ad Chaldęos ſe conuertiſſet, à quibus vexabatur, ſtatim accenſus eſſet ad vindictam: ſed quia opus Domini ſimul recognoſcit,
Iob 1.21. ſemet pulcherrima illa ſententia conſolatur, Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſit nomen Domini benedictum. Sic Dauid conuiciis & lapidibus à Semei impetitus, ſi in hominem defixiſſet oculos, ad retaliandam iniuriam ſuos animaſſet: verùm quia non ſine
2.Sam.16.10. Domini motu illum agere intelligit, illos potius mitigat. Sinite eum, inquit, quia Domi-
Pſal.38.10. nus ei præcepit vt maledicat. Hoc eodem fręno alibi doloris intemperiem cohibet, Tacui & obmutui, inquit, quia tu feciſti Iehouah. Si nullum efficacius eſt iræ atque impatientiæ remedium, non parum certè profecit qui Dei prouidentiam didicit in hac parte meditari, vt poſſit eò mentem ſemper reuocare, Dominus voluit, ideo ferẽdum eſt: non modò quia reluctari non licet, ſed quia nihil vult niſi quod & iuſtũ ſit & expediat. Summa huc redit, vt iniuſtè ab hominibus læſi, omiſſa eorum improbitate (quæ nihil quàm dolorem noſtrũ exaſperaret, animóſq; acueret ad vindictam) meminerimus ad Deum conſcẽdere, ac pro certo ſtatuere diſcamus, iuſta eius diſpenſatione fuiſſe & permiſſum
Epheſ.6.12. & immiſſum quicquid hoſtis ſceleratè in nos admiſit. Paulus, vt à retaliandis iniuriis nos compeſcat, prudenter admonet nobis non eſſe luctam cum carne & ſanguine, ſed cum hoſte ſpirituali Diabolo, vt nos ad certandum paremus. Sed hæc ad ſedandos omnes iracundiæ impetus vtiliſſima admonitio eſt, tam Diabolum quàm improbos omnes Deum armare ad conflictum, & ſedere quaſi agonothetam vt patientiam noſtram e-
9. Piorum temperamentum in rebus aduerſis. xerceat. Quòd ſi abſque hominum opera eueniant quæ nos premunt clades & miſeriæ, in memoriam redeat Legis doctrina, Quicquid proſperi eſt, ex fonte benedictionis Deut.28.

Dei

1.&c. Dei fluere: aduerſa omnia eſſe eius maledictiones. ac terreat nos illa horribilis denun- *piſcentiam ſolicitat.*
Leu. 26. tiatio, Si temerè incedĭtis contra me, ego quoque temerè incedam contra vos. Quibus
23. verbis coarguitur torpor noſter, vbi pro communi carnis ſenſu fortuitum eſſe ducentes quicquid in vtramque partem accidit, neque beneficiis Dei animamur ad eius cultum, neque flagellis ad reſipiſcentiam ſtimulamur. Hæc eadem ratio eſt cur acerbè ex-
Thren. 3. poſtularent Ieremias & Amos cum Iudæis, quia tam bona quàm mala fieri putarent
38. Amos 3. Deo non iubente. Eodem refertur illa Iſaiæ concio, Ego Deus creans lucem, & for-
6. mans tenebras: faciens pacem, & creans malum ego Deus facio hæc omnia.
Iеſa. 46. 7 9 Neque tamen interim ad cauſas inferiores vir pius conniuebit. Neque enim quia *10. Cauſarum inferiorum rectum vſum docet.*
miniſtros diuinæ bonitatis arbitrabitur eos à quibus beneficio affectus fuerit, ideo illos
præteribit, acsi nullam gratiam ſua humanitate promeriti eſſent: ſed illis obſtrictum ſe
ex animo ſentiet, & libenter fatebitur obligationem, & gratiam pro facultate & re nata referre ſtudebit. Denique Deum in acceptis bonis reuerebitur & prædicabit, vt præcipuum authorem: ſed homines vt eius miniſtros honorabit: atque, vt res eſt, intelliget
ſe Dei voluntate iis eſſe deuinctum per quorum manum beneficus eſſe voluerit. Siquid *11. Negligentiam & imprudentiam in officio præſtando pius demonſtrat, vt ſuam culpam gementes agnoſcant,*
iacturæ vel ob negligentiam vel ob imprudentiam fecerit, Domino quidem volente fa-
ctum id apud ſe ſtatuet, verùm ſibi quoque imputabit. Siquis morbo abſumptus ſit,
quem, quum ex officio curare debuiſſet, negligenter tractauit: tametſi non ignorabit
ad terminum perueniſſe quem præterire non poterat, peccatum tamen ſuum inde non
eleuabit: ſed quia non eſt defunctus erga eum fideliter ſuo munere, perinde accipiet ac-
ſi negligentiæ ſuæ culpa periſſet. Multo minus, vbi in deſignando vel homicidio vel *12. Sceleratorũ nequitiam damnat.*
furto fraus & concepta animo malitia interceſſerit, eam excuſabit ſub prætextu diuinæ
prouidentiæ: ſed in eodem facinore, Dei iuſtitiam, hominis nequitiam, vt ſe vtraque
manifeſtè prodit, diſtinctè contemplabitur. In futuris verò potiſſimùm, inferiorum huiuſmodi cauſarum rationem habebit. Nam inter Domini benedictiones reponet ſi non *13. Futurorum rectam conſiderationem parit, prudentéſque, ſedulos & ſtrenuos reddit Dei ſeruos.*
deſtituetur ſubſidiis humanis, quibus ad incolumitatem ſuam vtatur. itaque nec in capiendis conſiliis ceſſabit, nec torpebit in ope eorum imploranda, quibus ſuppetere con
ſpiciet vnde iuuetur: ſed à Domino ſibi in manum offerri reputans quęcunque commodare ſibi aliquid poſſunt creaturæ, ipſas, tanquam legitima diuinæ prouidentiæ inſtrumenta, ad vſum applicabit. Ac, quum incertus ſit quem ſint exitum habitura quę negotia aggreditur (niſi quòd in omnibus Dominum ſuo bono proſpecturũ nouit) ad id ſtudio aſpirabit quod ſibi expedire ducet, quantum intelligẽtia mentéque aſſequi poteſt.
Neque tamen in capiendis conſiliis proprio ſenſu feretur: ſed Dei ſapientię ſe commen *14. Sapientiæ & omnipotentiæ Dei ſe ſe committens, vocationi ſuæ interea diligenter incumbentes.*
dabit ac permittet, vt eius ductu in rectum ſcopum dirigatur. Cæterùm non externis
ſubſidiis ita eius fiducia ſubnitetur, vt ſi adſint, in iis ſecurè acquieſcat: ſi deſint, perinde
ac deſtitutus trepidet. Mentem enim in ſola Dei prouidẽtia ſemper habebit defixam,
neque à firmo eius intuitu, præſentium rerum conſideratione, abduci patietur. Sic Ioab
tametſi prælij euentum in arbitrio manuq; Dei eſſe agnoſcit, non tamen inertiæ ſe dedit: ſed quod ſuæ vocationis eſt ſedulo exequitur: Domino autem permittit euentũ mo
deran. Stabimus fortes, inquit, pro gente noſtra, & vrbibus Dei noſtri: Dominus autem *2. Sam. 10. 12.*
faciat quod bonum eſt in oculis ſuis. Eadem cognitio temeritate & praua confidentia
exutos ad continuam Dei inuocationem nos impellet: tum etiam animos noſtros bona
ſpe fulciet, vt quę nos circunſtant pericula, ſecurè & fortiter deſpicere non dubitemus.
10 Hac verò parte ſe prodit inæſtimabilis piæ mentis fœlicitas. Innumera ſunt quæ *15. Tametſi malis innumeris (hîc ad viuum depictis) vita humana obſideatur, pia tamen felicitate gaudens, qui in Dei Optimi Max. prouidentia acquieſcũt.*
vitam humanam obſident mala, quæ totidem oſtentant mortes. Vt extra nó exeamus:
quum mille morborum receptaculũ ſit corpus, imò intus incluſas teneat ac foueat morborum cauſas, ſeipſum homo ferre non poteſt quin multas exitiorum ſuorũ formas ſecum ferat, ac vitã quodammodo cum morte implicitam trahat. Quid enim aliud dicas,
vbi nec frigetur, nec ſudatur ſine periculo? Iam quocunque te vertas, quæ circa te ſunt
omnia, non modo ambiguæ ſunt fidei, ſed apertè ferè minantur, ac præſentem mortem
videntur intẽtare. Conſcende nauem, pede vno à morte diſtas. Equo inſide, in lapſu pedis vnius vita tua periclitatur. Incede per vias vrbis, quot ſunt in tectis tegulę, tot diſcriminibus es obnoxius. Si ferramentum in tua aut amici manu ſit, exerta eſt noxa. Quotquot animalia ferocia vides, in tuã perniciem armata ſunt. Quòd ſi vel horto bene munito includere te ſtudeas, vbi nihil quàm amœnitas appareat, illic ſerpens interdũ delitеſcet. Domus aſſiduè incẽdio ſubiecta, interdiu tibi paupertatem, noctu etiam oppreſ-

 ſion

ſionem minatur. Ager grandini, pruinæ, ſiccitati, aliiſq; tempeſtatibus expoſitus quum ſit, ſterilitatem, atq; ex ea famem tibi denuntiat. Omitto veneficia, inſidias, latrocinia, vim apertam, quotum pars nos domi obſident, pars peregrè cõſequuntur. Inter has anguſtias annon opottet miſerrimum eſſe hominẽ, vtpote qui in vita ſemiuiuus anxium & languidum ſpiritum ægrè trahat, non ſecus acſi imminentẽ perpetuò ceruicibus gladium haberet? Dices iſta rarò euenire, aut certè non ſemper, neq; omnibus, nunquã verò ſimul omnia. Fateor. ſed quum aliorũ exemplis admoneamur, euenire etiam nobis poſſe: nec noſtram magis, quàm eorum vitã excipi debere: fieri non poteſt vt nõ timeamus ac formidemus tãquam nobis euentura. Tali ergo trepidatione quid calamitoſius fingas? Adde quòd Dei cõtumelia non caret, ſi dicatur hominem, ex creaturis nobiliſſimam, proſtituiſſe ad cæcos & temerarios quoſlibet Fortunę ictus. Sed hîc de miſeria hominis tantùm loqui propoſitum eſt, quã ſenſurus ſit ſi ſub imperium Fortunę redigatur.

Præcedentium meditationum vſus, & expoſitio, quæ adu. omnia pericula pias mentes armat, inuictáſque reddit.

11 At vbi lux illa diuinę prouidentię ſemel homini pio affulſit: iam non extrema modò, qua antè premebatur, anxietate & formidine, ſed omni cura releuatur ac ſoluitur. Vt enim meritò Fortunam horret, ita ſecurè Deo ſeſe audet permittere. Hoc, inquam, ſolatium eſt, vt intelligat patrem cæleſtem ſic omnia ſua potentia cõtinere, ſic imperio nutúque ſuo regere, ſic ſapientia moderari: vt nihil, niſi ex eius deſtinatione, cadat. in eius porrò fidem ſe receptum, Angelorum curæ demandatum, neque aquæ, neq; ignis, neque ferri noxa poſſe attingi, niſi quoad locum illis dare Deo moderatori libuerit. Sic

Pſal. 91. 3. enim canit Pſalmus, Quoniam ipſe liberabit te de laqueo venatoris, & à peſte noxia. Sub ala ſua proteget te, atque in pennis eius fiduciam habebis. pro ſcuto erit veritas eius. Non timebis à pauore nocturno, nec à ſagitta volante per diem, à peſte perambu-

Pſal. 118. 6. & 27. 3. & 56. 5. & alibi. lante in caligine, à noxa graſſante in meridie, &c. Vnde & illa emergit in ſanctis gloriandi fiducia, Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi caro. Dominus protector meus, quid trepidabo? Si cõſiſtant aduerſum me caſtra, ſi ambulauero in medio vmbræ mortis, non deſinam bene ſperare. Vnde id quæſo habent, quòd illis nunquam excutitur ſua ſecuritas, niſi quia vbi temerè mundus volutari in ſpeciem videtur, Dominum vbique operari ſciunt, cuius opus confidunt ſibi fore ſalutare? Iam ſi vel à diabolo, vel à ſceleratis hominibus impetitur eorum ſalus: hîc verò, niſi prouidentię recordatione ac meditatione confirmentur, protinus concidere neceſſe ſit. Verùm vbi in memoriam reuocant, diabolum totámque improborum cohortem ſic omnibus partibus manu Dei, tanquã fræno, cohiberi, vt nec concipere vllũ aduerſus nos maleficium, nec conceptum moliri, nec ad perpetrandum, ſi maximè moliantur, digitum mouere queant, niſi quantum ille permiſerit, imò niſi quantum mandarit: nec compedibus tantùm eius teneri ligatos, ſed etiam ad obſequia præſtãda fræno cogi: habent vnde ſe prolixè conſolentur. Nam vt Domini eſt, eorum furorem armare, & conuertere deſtinaréque quò li-

1. Theſſ. 2. 18. 1. Cor. 16. 7. buerit: ita & modũ finémque ſtatuere, ne pro ſua libidine licentioſè exultent. Qua perſuaſione fulfultus Paulus, profectionem ſuam, quam vno in loco dixerat à Satana impeditam fuiſſe, alibi in Dei permiſſione ſtatuit. Si tãtùm dixiſſet obſtaculum fuiſſe à Satana, nimium poteſtatis viſus fuiſſet ei dare, acſi ipſa quoque Dei cõſilia euertere eſſet in eius manu: nunc verò vbi Deum arbitrum ſtatuit, à cuius permiſſione pendeant omnia itinera, ſimul oſtendit nihil niſi eius nutu conſequi Satanam poſſe, quicquid machinetur. Eadem ratione Dauid, quia propter varias conuerſiones quibus aſſiduè voluitur &

Pſal. 31. 16. quaſi rotatur hominum vita, in hoc aſylum ſe recipit, Tempora ſua eſſe in manu Dei. Poterat aut vitæ curſum, aut tẽpus in ſingulari numero ponere: ſed temporum nomine exprimere voluit, quantumuis inſtabilis ſit hominum conditio, quęcunque ſubinde ac-

Ieſa. 7. 4. cidunt vices diuinitus gubernari. Qua ratione Raſin & Rex Iſrael, quum viribus in exitium Iuda copulatis, viderentur faces ad perdendam & abſumendam terram accenſæ, vocantur à Propheta titiones fumigantes, qui nihil quàm modicum fumum exhalare queant. Sic Pharao, quum & opibus, & robore, & multitudine copiarũ omnibus formi-

Ezech. 29. 4. doloſus eſſet, ipſe belluæ marinæ, copię eius piſcibus comparantur. Ducem ergo & exercitum denuntiat Deus ſe hamo ſuo capturum, & tracturum quò volet. Deniquc, ne hîc diutius immorer, facilè, ſi animaduertas, perſpicies, extremũ eſſe omnium miſeriarum, prouidentiæ ignorationem: ſummam beatitudinem in eiuſdem cognitione eſſe ſitam.

Altera pars huius capitis, obiectiones

12 De prouidentia Dei, quantum ad ſolidam fidelium & eruditionem & conſolationem cõducit, (nam explendæ vanorum hominum curioſitati neque ſatis quicquam

eſſe

eſſe poteſt, neq; optandum eſt vt ſatisfiat) ſatis dictum foret, niſi obſtarét pauci quidam loci, qui innuere videntur, contrà quàm ſuprà expoſitum eſt, non firmum ac ſtabile conſtare Deo conſilium, ſed pro rerum inferiorum diſpoſitione mutabile. Primú aliquoties Dei pœnitẽtia cõmemoratur, vt, quòd illũ pœnituerit hominis creati: Saulis in regnum euecti: quòd eũ pœnitebit mali quod inſligere populo ſuo ſtatuerat, ſimulac conuerſionem eius aliquam ſenſerit. Deinde nonnullæ decretorum eius abrogationes referuntur. Per Ionam edixerat Niniuitis, quadraginta diebus elapſis perituram Niniuen: atqui mox eorum pœnitentia ad clementiorem ſententiam inflexus eſt. Ezechiæ mortem per os Ieſaię pronuntiarat: ad quam differendam lachrymis eius & precibus commotus eſt. Hinc argumentantur multi, Deum non æterno decreto res hominum conſtituiſſe: ſed prout ſunt cuiuſque merita, vel prout æquum ac iuſtum cenſet, ſingulos in annos, dies & horas, hoc vel illud decernere.

Gen.6.6. 1.Sam.15.11. Iere.18.8. Ion.3.4,10. Ieſa.38.1,5. 2.Reg.20 1,5.

duas diluere quarum prior eſt, Scripturam tribuere Deo conſilii mutationem ſeu pœnitentiam: ideo eius prouidentiam firmam non videri.

De pœnitentia ſic habendum, non magis illam in Deum cadere, quàm vel ignorantiam, vel errorem, vel impotentiam. Si enim nemo ſciens ac volens ſe in pœnitentiæ neceſſitatem conijcit, Deo pœnitentiam non tribuemus quin aut ignorare dicamus quid futurum ſit, aut effugere non poſſe, aut præcipitanter & inconſideratè ruere in ſententiam cuius ſtatim pœniteat. Id autem tantum abeſt à ſenſu Spiritus ſancti, vt in ipſa pœnitentiæ mentione, neget Deum pœnitudine duci, quia homo non ſit quem pœnitere queat. Ac notandum eſt in eodem capite ſic vtrunque coniungi vt comparatio ſpeciem repugnantiæ optimè conciliet. Mutatio figuratè traditur, quòd Deum pœniteat Saulis in Regem creati. Paulo pòſt additur, Non mentietur fortitudo Iſrael, nec pœnitudine flectetur: quia homo non eſt, vt eum pœniteat. Quibus verbis palàm abſque figura immutabilitas aſſeritur. Itaque Dei ordinationem in rebus humanis adminiſtrandis & perpetuam & omni pœnitentia ſuperiorem eſſe certum eſt. Ac ne dubia eſſet eius conſtantia, teſtimonium illi reddere ſui quoque aduerſarij coacti ſunt. Balaam enim, vel inuitum, in hanc vocem prorumpere oportuit, non eſſe Deum inſtar hominis vt mentiatur, nec quaſi hominis filium vt mutetur: ac fieri non poſſe vt non faciat quicquid dixerit, vt non impleat quicquid loquutus ſit.

Reſponſio ad priorem illam obiectionem: ex Scripturæ locis pœnitentiam in Deum haud cadere demonſtrans.

1.Sam 15.29. Num. 23.19.

13 Quid ergo ſibi vult pœnitentiæ nomen? Nempe quod aliæ omnes loquendi formulę quę Deum humanitus nobis deſcribunt. Quia enim ad eius altitudinem non pertingit noſtra infirmitas, quæ nobis traditur eius deſcriptio, ad captum noſtrum ſubmittenda eſt, vt à nobis intelligatur. Hæc eſt porrò ſubmittendi ratio, vt ſe talem nobis figuret, nõ qualis in ſe eſt, ſed qualis à nobis ſentitur. Extra omnem perturbationis affectum quum ſit, iraſci ſe peccatoribus teſtatur. Quemadmodũ ergo quũ audimus Deum iratum, imaginari non debemus aliquam in ipſo motionem, ſed reputare potius loquutionem hanc a ſenſu noſtro ſumptam, quia faciem excandeſcentis iratiq; præ ſe ferat Deus quoties iudicium exercet: ita nec aliud debemus concipere ſub pœnitentiæ vocabulo, quàm factorum mutationem: quia ſoleant homines facta ſua mutando, teſtari ſibi diſplicere. Quoniam ergo mutatio quælibet inter homines, correctio eius eſt quod diſplicet: correctio autem ex pœnitentia prouenit: ideo per pœnitentiæ nomen ſignificatur quod Deus in ſuis operibus mutat: interim nec conſilium illi nec voluntas inuertitur, nec affectus commutatur: ſed quod ab æterno prouiderat, probauerat, decreuerat, perpetuo tenore proſequitur, vtcunque appareat ſubita hominum oculis varietas.

Cur pœnitentia Deo tribuatur.

14 Nec ſacra hiſtoria, dum Niniuitis remiſſum narrat quod iam promulgatum fuerat excidium, & Ezechię vitam, denuntiata morte, prorogatam: abrogata fuiſſe Dei decreta oſtendit. Qui ſic ſentiunt, in denuntiationibus hallucinantur: quæ tametſi ſimpliciter affirmant, tacitam in ſe nihilominus conditionem cõtinere ex fine ipſo intelligetur. Cur enim ad Niniuitas Ionam Dominus mittebat, qui ruiná vrbis prædiceret? Cur per Ieſaiam morté indicabat Ezechię? Poterat enim & illos & hunc perdere, ſine cladis nuntio. Aliud ergo ſpectauit quàm vt mortis ſuæ præſcij venienté illam eminus cernerent. Nimirũ non perditos voluit: ſed, ne perderentur, emendatos. Quòd ergo Niniuen poſt quadraginta dies ruiturá Ionas vaticinatur, ideo fit ne ruat. Quòd Ezechię ſpes vitę longioris præciditur, ideo fit vt longiorem vitam impetret. Quis iam non videt, Dominum eiuſmodi comminationibus voluiſſe ad reſipiſcentiam expergefacere quos terrebat, vt effugerent quod peccatis ſuis meriti erát iudicium? Id ſi conuenit, natura rerum eò nos ducit vt in ſimplici denũtiatione conditioné tacitam ſubaudiamus. Quod etiam confirmatur ſimilibus exemplis, Abimelech regem corripiens Dominus, quòd Abrahæ

Ion.3.10. Ieſa.38.1,5.

Poſterior obiectio, decretorum Dei abrogationem in Scriptura deſcriptam proponens: quæ abrogatio Dei prouidentiam tollere videtur.

Reſponſio.

Cõfirmatio ab exẽplo ſimili.

ſuam

Gen.20.3. ſuam vxorem ſuſtuliſſet, his verbis vtitur, Ecce, tu morieris propter mulieré quam accepiſti. eſt enim viro iuncta. Poſtquam autem ille excuſauit, in húc modum loquitur, Reſtitue vxoré viro: eſt enim Propheta, & orabit pro te vt viuas. Sin minus, ſcito quòd moriendo morieris tu, & omnia quæ habes. Vides vt primo edicto vehemétius animú eius concutiat, quò ſatisfactioni reddat intentum: altero autem volútatem liquidè ſuam explicet? Quando ſimilis eſt aliorum locorú ratio, ne ex illis inſeras quicquam fuiſſe priori Domini conſilio derogatum, quia quod promulgauerat, irritum fecerit. Viam enim potius æternæ ſuæ ordinationi ſternit Dominus, quum pœnam denuntiando, ad reſipiſcentiam monet eos quibus vult parcere, quàm voluntate quicquam variet, ac ne ſermone quidem: niſi quòd ſyllabatim non exprimit quod intelligere tamen promptum
Ieſa.14.27. eſt. Siquidem illud Ieſaiæ manere verum oportet, Dominus exercituum deliberauit, & quis poterit diſſoluere? manus eius extenta, & quis auertet eam?

CAPVT XVIII.

Deum ita impiorum opera vti, & animos flectere ad exequenda ſua iudicia, vt purus ipſe ab omni labe maneat.

Conſtat poſtremum hoc caput primi libri tribus partibus.

1 Quum paulò antea dictum ſit Deum reprobos omnes atque adeo Satanam ipſum ſuo arbitrio flectere, tres occurrunt obiectiones. Prior, Dei permiſſione, nó voluntate, iſta fieri. Huic obiectioni duplex opponitur reſponſio, quarum altera Angelos & homines bonos malóſque nihil efficere niſi quod a Deo conſtitutum eſt: altera, arcanos omnes motus ab occulta Dei inſpiratione ad finem ſuum dirigi probatur, ſect. 1. & 2.

2 Altera obiectio, duas in Deo contrarias eſſe voluntates, ſi occulto conſilio decernat quæ lege ſua palam prohibet, ſect. 3. diluitur.

3 Poſtrema, Deum conſtitui ſcelerum omnium authorem, ſi non modò impiorum opera vti, ſed etiam conſilia & affectus gubernare dicatur, ac proinde impios immerito damnari, refellitur, ſectione vltima.

Senſus carnis, origo obiectionum quæ aduerſus prouidentiam proponuntur.

Vid. Calui. adu. libert. c. 15. & 16. & Aug. lib. 1. de ordine, cap. 1. &c.

EX aliis locis vbi Deus Satanam ipſum & omnes reprobos ſuo arbitrio flectere vel trahere dicitur, difficilior emergit quæſtio. Quomodo enim per illos agens, nullam ex eorum vitio labem contrahat, imò in opere communi ab omni culpa ſit immunis, miniſtros autem ſuos iuſtè damnet, vix capit ſenſus carnis. hinc reperta diſtinctio inter agere & permittere: quia hic nodus multis inexplicabilis viſus eſt, ſub Dei manu & imperio Satanam & impios omnes ita eſſe, vt eorú malitiam in quemcunque viſum eſt finem dirigat: & ſceleribus vtatur ad exequenda ſua iudicia. Ac excuſabilis fortè eſſet eorú modeſtia quos terret abſurditatis ſpecies, niſi quòd perperam mendacij patrocinio aſſerere tentát Dei iuſtitiam ab omni ſiniſtra nota. Abſurdum videtur, volente ac iubente Deo excæcari hominem, qui mox cæcitatis ſuæ pœnas daturus eſt. Tergiuerſando itaq; effugiunt, Dei tantùm permiſſu, non etiam voluntate hoc fieri. ipſe verò palam ſe facere pronuntians, effugium illud repudiat. Quòd autem nihil efficiant homines niſi arcano Dei nutu, nec quicquam deliberando agitent niſi quod ipſe iam apud ſe decreuerit, & arcana ſua directione conſtituat, innumeris & claris teſtimoniis probatur. Quod anteè citauimus ex Pſalmo, Deum quæcunq; vult facere, ad omnes actiones hominum pertinere certum eſt. Si Deus bellorum & pacis certus eſt arbiter, vt illic dicitur, idque ſine vlla exceptione, eo inſcio aut quieſcéte homines cæco motu temerè ferri quis dicere audebit? Sed in ſpecialibus exemplis plus lucis erit. Ex primo capite Iob ſcimus Satanam ſe corá Deo ſiſtere ad excipienda iuſſa, nó minus quàm Angelos, qui ſponte obediunt: diuerſo quidé id modo & fine: ſed tamen nequid aggredi poſſit, niſi volente Deo. Etſi nuda permiſſio deinde ſubiici videtur, vt ſanctum virum affligat: quia tamen vera eſt illa ſententia, Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſicut Deo placuit, ita factum eſt: colligimus, eius probationis cuius Satá & ſceleſti latrones miniſtri fuerunt, Deum fuiſſe authorem. Molitur Satan ſanctum virum deſperatione adigere in furorem: Sabæi crudeliter & impie in aliena bona prædando inuolant. Agnoſcit Iob diuinitus ſe exutú eſſe omnibus fortunis, & ſe pauperé factum, quia ſic placuerit Deo. Ergo quicquid agitent homines, vel Satan ipſe, Deus tamen clauum tenet, vt ad exequenda ſua iudicia conuertat eorum conatus. Vult Deus perfidum regem Achab decipi: operam ſuam offert diabolus ad eam ré: mittitur cum certo mandato, vt ſit ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarú. Si Dei iudicium eſt excæcatio & amentia Achab, nudę permiſſionis figmentum euaneſcit: quia ridiculum eſſet, iudicem tantùm permittere non etiam decernere quid fieri velit, & mandare executionem miniſtris. Iudæis propoſitum eſt Chriſtum extinguere: Pilatus & milites rabioſę eorum libidini morem gerút, faten-

Prior obiectio, Dei permiſſionem ab eius voluntate ſeparat.

Reſponſio. Angeli, & homines tum boni tum mali nihil efficiunt niſi quod a Deo eſt conſtitutum.

Probatio ab exemplis expreſſis & perſpicuis.

Primum. — Iob.1.21.

Alterum. — 1.Reg.22.20,21,22,23.

Tertium. — Act.4.28.

tur

tur tamen in ſolenni precatione diſcipuli nihil feciſſe omnes impios niſi quod manus &
Act.2.23. conſilium Dei decreuerat. ſicuti iam antè concionatus fuerat Petrus, definito cõſilio &
præſcientia Dei traditum fuiſſe vt interficeretur: acſi diceret, Deum (quem nihil ab ini-
Act.3.18. tio latuit) ſcientem & volentẽ ſtatuiſſe quod Iudęi executi ſunt. ſicuti alibi reperit, Deus
qui prænũtiauit per omnes ſuos Prophetas paſſurum eſſe Chriſtum, ita impleuit. Abſa- *Quartum.*
2.Sam.16 22. lon inceſto coitu, patris torũ polluens, deteſtabile ſcelus perpetrat: Deus tamẽ hoc opus
2.Sam.12 12. ſuum eſſe pronuntiat. verba enim ſunt, Tu feciſti occultè: ego verò palàm faciam, & co-
Iere.50. 25. ram ſole hoc. Quicquid ſæuitiæ exercent Chaldæi in Iudæa, opus Dei eſſe pronũtiat Ie- *Quintum.*
remias. Qua ratione Nabucadnezer vocatur Dei ſeruus. Clamat paſſim Deus, ſuo ſibilo,
Ieſa.5.26, & 10.5, & 19.25. tubæ ſuæ clãgore, imperio & iuſſu excitari impios ad bellum: Aſſyrium vocat virgam fu
roris ſui, & ſecurim quam manu ſua mouet. Cladem vrbis ſanctæ & Templi ruinam vo
2.Sam.16 10. cat opus ſuum. Dauid non obſtrepens Deo, ſed iuſtum iudicẽ agnoſcens, ex illius tamen *Sextum.*
1.Reg.12. 31. iuſſu prouenire maledicta Semei fatetur. Dominus inquit, iuſſit eum maledicere. Sępius *Septimum.*
in ſacra hiſtoria occurrit, quicquid accidat, proficiſci à Domino, ſicuti decem tribuum
1.Sam.2. 34. defectionem, interitum filiorum Heli, & eiuſdem generis permulta. Qui mediocriter
exercitati ſunt in Scripturis, vidẽt me ex multis pauca tantùm proferre teſtimonia, vt
breuitati conſulam, ex quibus tamen ſatis ſupérque liquet nugari eos & ineptire qui in
locum prouidentiæ Dei nudam permiſſionem ſubſtituunt, acſi in ſpecula ſedens expe-
ctaret fortuitos euentus: atque ita eius iudicia penderent ab hominum arbitrio.

2 Quantum ad arcanos motus ſpectat, quod de corde Regis prædicat Solomo, flecti *Altera ſpecies in refutatione obiectionis permiſſioni à Dei voluntate ſeparantis, qua oſtenditur arcanos motus occultos, ſed iuſta Dei inſpiratione ad ſuum finem dirigi.*
huc vel illuc, prout Deo viſum eſt, ad totum certè humanum genus extenditur, tantun-
démq; valet acſi dixiſſet, quicquid animis concipimus, arcana Dei inſpiratione ad ſuum
Ieſa.29. 14. finem dirigi. Et certè niſi intus operaretur in mẽtibus hominum, nõ rectè dictum eſſet,
Pſal.107. 40. auferre labium à veracibus, & à ſenibus prudẽtiam: auferre cor principibus terræ, vt er-
Ezech.7. 26. rẽt per deuia. Atq; huc pertinet quod ſępe legitur, homines eſſe pauidos, prout eius ter-
Leuit.26. 36. rore occupantur eorũ corda. Sic Dauid è caſtris Saulis, nemine ſciente, egreſſus eſt: quia
1.Sam.26 12. ſopor Dei irruerat ſuper omnes. Sed nihil clarius poteſt deſiderari quàm vbi toties pro-
nuntiat ſe excæcare hominũ mẽtes, ac vertigine percutere, ſpiritu ſoporis inebriare, in-
cutere amentiam, obdurare corda. Hæc etiam ad permiſſionẽ multi reiiciunt, acſi deſe- *Inſtantia prima.*
Rom.1. 26, & 11.8 rẽdo reprobos, à Satana excæcari fineret. Sed quũ diſertè exprimat Spiritus ſanctus, iu- *Reſponſio.*
Exo.8.15. ſto Dei iudicio infligi cæcitatem & amẽtiam, nimis friuola eſt illa ſolutio. Dicitur indu-
raſſe cor Pharaonis, itẽ aggrauaſſe, & roboraſſe. Eludũt inſulſo cauillo quidã has loquen *Inſtantia 2.*
di formas: quia dũ alibi dicitur Pharao ipſe aggrauaſſe cor ſuum, indurationis cauſa po-
nitur eius voluntas. Quaſi verò non optimè conueniant hæc duo inter ſe, licet diuerſis *1.Reſp.*
modis, hominem, vbi agitur à Deo, ſimul tamẽ agere. Ego autem, quod obiiciunt in eos
retorqueo: quia ſi indurare nudam permiſſionem ſonat, ipſe contumaciæ motus nõ erit
propriè in Pharaone. Porrò quàm dilutum eſſet ac inſipidum ita interpretari, acſi tãtùm
Pharao ſe obdurari paſſus eſſet. Adde quòd anſam talibus cauillis præcidit Scriptura. *2.Reſp.*
Tenebo, inquit Deus, cor illius. Sic & de incolis terræ Chanaan dicit Moſes progreſſos Ibid.4.21.
fuiſſe in pugnam, quia roboraſſet Deus eorum corda. Quod idem ab alio Propheta re- Ioſue 11.20.
petitur, Vertit cor eorum vt odio haberent populum ſuum. Similiter apud Ieſaiam con Pſal.105.25. Ieſa.10.9.
tra gentem fallacem miſſurum ſe Aſſyrios pronuntiat, ac præcepta daturum, vt auferant
ſpolia, & diripiant prædam. non quia impios & pręfractos homines docere velit ad ſpon
te parẽdum, ſed quia flexurus ſit ad exequenda ſua iudicia, perinde acſi iuſſa eius animis
inſculpta geſtarent. vnde apparet certa deſtinatione Dei fuiſſe impulſos. Fateor quidem *Inſtantia 3.*
interpoſita Satanæ opera ſæpe Deum agere in reprobis: ſed vt eius impulſu Satan ipſe *Reſponſio.*
ſuas partes agat, & proficiat quatenus datum eſt. Spiritus malus turbat Saulem: ſed dici- 1.Sam.16.14.
tur eſſe à Deo: vt ſciamus furorẽ Saulis à iuſta Dei vindicta prodire. Dicitur etiam idem 2.Cor.4.4.
Satan excæcare infidelium mentes: ſed vnde hoc, niſi quòd à Deo ipſo manat efficacia
erroris, vt mendaciis credant qui renuunt parere veritati? Secundùm priorem rationem
dicitur, Si Propheta quiſpiam loquutus fuerit mẽdaciter, ego Deus illum decepi. Secun- Eze.14.9.
dùm alteram verò dicitur ipſe dare homines in reprobum ſenſum, & proiicere in fœdas Rom.1.28.
cupiditates: quia iuſtæ ſuæ vindictæ præcipuus eſt author, Satan verò tantùm miniſter.
Cap.4. ſect.3.4. Sed quia, vbi ſecundo libro diſputabimus de libero vel ſeruo hominis arbitrio, iterum
hæc res tractanda erit, breuiter mihi nunc dixiſſe videor quantũ locus poſtulabat. Sum- *Sũma omnium reſp. ad 1 obiectionem.*
ma hæc ſit, quum Dei volũtas dicitur rerum omnium eſſe cauſa, prouidentiam eius ſta-

tui moderatricem in cunctis hominum conſiliis & operibus, vt non tantùm vim ſuam
exerat in electis, qui Spiritu ſancto reguntur, ſed etiam reprobos in obſequium cogat.

Iterum detegitur ſumma protervitas eorum, ſuperbia videlicet & blaſphemia in Spiritum. 3 Quando autem hactenus recitaui ſolùm quæ apertè & non ambiguè in Scriptura
traduntur, viderint qui cæleſtibus oraculis ſiniſtras ignominiæ notas inurere non dubi-
tant, quodnam vſurpent cenſuræ genus. Nam ſi ex inſcitiæ ſimulatione laudem mode
ſtiæ appetunt, quid ſuperbius fingi poteſt, quàm Dei authoritati verbulum vnum oppo-
nere? Mihi ſecus videtur, vel, Hoc attingi non placet. Sin apertè maledicunt, quidnã pro-
ficient cælum ſputis impetendo? Nouum quidem huius petulantiæ exemplum non eſt:
quia fuerunt omnibus ſeculis impij & profani homines, qui aduerſus hãc doctrinæ par-
Pſal. 51. 6. tẽ ore rabido latrarent. Sed quod olim pronuntiauit Spiritus per os Dauidis, re ipſa ſen-
tient verum eſſe, vt vincat Deus quum iudicatur. Obliquè perſtringit Dauid hominum
amentiam in hac tam effræni licentia, quòd ex ſuo cœno non ſolùm aduerſus Deum li-
tigant, ſed poteſtatẽ ſibi arrogant eius damnandi. Interea breuiter admonet, quas in cę-
lum euomunt blaſphemias, ad Deum non pertingere, quin iuſtitiam ſuam, diſcuſſis ca-
lumniarũ nebulis illuſtret: fides etiam noſtra (quia in ſacro Dei verbo fundata, ſuperior *1. Ioh. 5. 4.*
Altera obiectio, quæ duas in Deo repugnantes voluntates imaginatur. eſt toto mundo) nebulas iſtas ex ſua altitudine deſpiciat. Nam quod primò obiiciunt, ſi
nihil eueniat niſi volente Deo, duas in eo contrarias eſſe voluntates, quia occulto conſi
lio decernat quæ Lege ſua palàm vetuit: facilè diluitur. Antequam tamen reſpondeam,
monitos iterum volo lectores, cauillum hoc non in me ſed in Spiritum ſanctũ torqueri,
Reſponſio 1 qui certè hanc ſancto viro Iob confeſſionem dictauit, Sicut Deo placuit ita factum eſt. *Iob. 1. 21.*
quum ſpoliatus eſſet à latronibus, in illorum iniuria & maleficio iuſtum Dei flagellum
agnoſcit. Quid alibi Scriptura? Non obtemperarunt patri ſuo filij Eli, quia voluit Deus *1. Sam. 2. 25.*
occidere eos. Clamat etiam alius Propheta, Deum, qui in cælo reſidet, quæcunq; vult fa *Pſal. 115. 3.*
Secunda. cere. Et iam ſatis apertè oſtendi, Deum vocari eorum omnium authorem, quæ iſti cenſo
res volunt otioſo tantũ eius permiſſu contingere. Teſtatur ſe creare lucem & tenebras, *Ieſa. 45. 7.*
formare bonum & malum: nihil mali accidere quod ipſe non fecerit. Dicant obſecro, *Amos 3. 6.*
Tertia. volénſne an nolens iudicia ſua exerceat. Atqui ſicuti docet Moſes, eum qui fortuitò ſe- *Deut. 19. 5.*
curis lapſu occiditur, diuinitus traditum eſſe in manũ percuſſoris: ita tota Eccleſia dicit *Act. 4. 28.*
apud Lucam, Herodem & Pilatum conſpiraſſe, vt facerent quæ Dei manus & cõſilium
Simplex & vna Dei voluntas cur multiplex hominum appareat. decreuerat. Et ſanè, niſi Deo volente crucifixus eſſet Chriſtus, vnde nobis redemptio?
Neq; tamen ideo vel ſecum pugnat, vel mutatur Dei voluntas, vel quod vult ſe nolle ſi-
mulat: ſed quum vna & ſimplex in ipſo ſit, nobis multiplex apparet: quia pro mentis no
ſtræ imbecillitate, quomodo idem diuerſo modo nolit fieri & velit non capimus. Paulus *Eph. 3. 10.*
vbi Gentium vocationem dixit myſterium eſſe abſconditum, paulo pòſt adiungit, in ea
manifeſtatam fuiſſe πολυποίκιλον ſapientiam Dei. An quia propter hebetudinem ſenſus
noſtri multiplex apparet Dei ſapiẽtia (vel multiformis, vt reddidit vetus interpres) ideo
ſomnianda nobis eſt in ipſo Deo aliqua varietas, quaſi vel conſilium mutet, vel a ſeipſo
Quarta. diſſideat? Imò vbi non capimus quomodo fieri velit Deus quod facere vetat, veniat no- *1. Tim. 6. 16.*
bis in memoriam noſtra imbecillitas, & ſimul reputemus, lucem quam inhabitat, non
fruſtra vocari inacceſſam, quia caligine obducta eſt. Ergo huic Auguſtini ſententiæ pij *Enchir. ad Laur. cap. 101.*
omnes & modeſti facilè acquieſcent, Interdum bona voluntate hominem velle aliquid
Exemplum, ſuperiores reſponſiones illuſtrans. quod Deus non vult. velut ſi bonus filius patrem vult viuere, quem Deus vult mori. Rur
ſus fieri poſſe vt idem velit homo voluntate mala, quod Deus vult bona: velut ſi malus
filius velit mori patrem, velit hoc etiam Deus. nempe ille vult quod non vult Deus, iſte
verò vult quod vult & Deus. Et tamen bonæ voluntati Dei pietas illius potius conſonat,
quamuis aliud volentis, quàm huius idem volentis impietas: tantum intereſt quid velle
homini, quid Deo congruat, & ad quem finem referatur cuiuſq; voluntas, vt vel appro-
Aliud exemplum. betur, vel improbetur. Nam Deus quæ bene vult, per malas voluntates malorum homi-
num implet. Paulo verò antè dixerat, ſua defectione Angelos apoſtatas, omnéſq; repro-
bos, quantum ad ipſos pertinet, feciſſe quod Deus nolebat: quantũ verò ad omnipoten-
tiam Dei, nullo modo hoc potuiſſe: quia dum contra Dei voluntatem faciunt, de ipſis fa
cta eſt eius voluntas. vnde exclamat, Magna opera Dei, exquiſita in omnes voluntates *Pſ. 111. 2.*
eius: vt miro & ineffabili modo non fiat præter eius voluntatem quod etiam contra e-
ius fit voluntatem: quia non fieret ſi non ſineret: nec vtique nolens ſinit, ſed volens: nec
ſineret bonus fieri male, niſi omnipotens etiam de malo facere poſſet bene.

Tertia obiectio, 4 Hoc etiã modo ſoluitur, imò ſponte liqueſcit altera obiectio, Si non modò impio-
rum

rum opera vtitur Deus,ſed etiam conſilia& affectus gubernat,ſcelerũ omnium eſſe au- *Deum eſſe authore omnium ſcelerum,&c.*
thorẽ:ac proinde immeritò damnari homines ſi exequuntur quod decreuit Deus, quia
eius voluntati obtemperent. Perperã enim miſcetur cum præcepto volũtas,quam lon- *Reſponſio 1.*
2.Sam.16 22. giſſimè ab illo differre innumeris exemplis cõſtat.Nam etſi dum ſtuprauit Abſalon pa- *exẽplis ex Dauidis hiſtoria depromp. is confirmata.*
tris vxores, voluit Deus hoc probro vlciſci Dauidis adulterium:nõ ideo tamẽ præcepit
2.Sam.16 10. ſceleſtato filio inceſtum committere,niſi fortè Dauidis reſpectu,ſicut loquitur de cõui-
tiis Semei. Nam illũ Dei iuſſu maledicere dum fatetur,minimè cõmendat obſequium,
acſi Dei imperio pareret proteruus ille canis:ſed eius linguã flagellũ Dei eſſe agnoſcens,
caſtigari patienter ſuſtinet. Hoc quidem tenendum eſt, dum per impios peragit Deus
quod occulto ſuo iudicio decreuit, non eſſe excuſabiles, quaſi obediant eius præcepto,
1.Reg.12. 20. quod data opera pro ſua libidine violãt. Iam quomodo ex Deo ſit,& occulta eius proui *Secũda reſponſio, ex Iſr. apoſtaſia Iſraelitarum.*
dentia regatur quod peruersè faciunt homines,illuſtre documẽtum eſt electio regis Ia-
robeam,in qua ſeuerè damnatur populi temeritas & amentia,quòd ordinem à Deo ſan
citum peruerterit,ac perfidè deſciuerit à familia Dauidis. & tamẽ ſcimus voluiſſe vngi:
vnde & in verbis Oſeæ quædam apparet repugnantiæ ſpecies, quòd vbi conqueſtus eſt *Oſeæ 8.4.*
Deus regnum illud ſe neſciente & nolente fuiſſe erectũ,alibi prædicat ſe dediſſe regem *Oſeæ 13.11.*
Iarobeam in furore ſuo.Quomodo hæc cõuenient,Iarobeam nõ ex Deo regnaſſe,& ab
eodem fuiſſe prefectum regem? Nempe quia nec deſciſcere à familia Dauidis potuit po
pulus quin iugum ſibi diuinitus impoſitum excuteret:neq; tamen libertas ipſi Deo ere-
pta fuit quominus Solomonis ingratitudinem ita puniret. Videmus ergo vt Deus,perfi
diam nolendo,defectionẽ tamen alio fine iuſtè velit. vnde & Iarobeam prẹter ſpem ſa- *1.Reg.11.31.*
cra vnctione impellitur ad regnum. Hac ratione dicit Sacra hiſtoria fuiſſe à Deo ſuſcita
tum hoſtem,qui Solomonis filium exueret regni parte. Diligenter vtrunq; expendant
lectores,quia placuerat Deo ſub manu vnius Regis gubernari populum:vbi in duas par-
tes ſcinditur,fieri cõtra illius voluntatem:& tamen ab eiuſdem voluntate initium fuiſſe
diuortij.Nam certè quòd Iarobeam nihil tale cogitãtem Propheta & voce & vnctionis
teſſera ad ſpem regni ſolicitat,non fit hoc vel neſcio vel inuito Deo,qui ita fieri manda-
uit:& tamen iure dãnatur populi rebellio, quòd velut inuito Deo à Dauidis poſteris de-
1.Reg.12. 15. ſciuerit.Hac ratione etiam ſubiicitur poſtea,quòd Rechabeam ſuperbè deſpexit populi
preces , hoc à Deo factum eſſe, vt ſtabiliret verbum quod pronuntiauerat per manum
Ahihæ ſerui ſui. Ecce vt nolente Deo laceretur ſacra vnitas,& tamen vt eodem volente
2.Reg.10 7. alienentur à filio Solomonis decem tribus. Accedat ſimile quoq; aliud exemplum, vbi *Tertia reſponſio, ex Achabi & Iehu hiſt.*
conſentiente populo,imò manus ſuas prẹbente,iugulantur filij regis Achab,& extermi
natur tota progenies. Vere quidem refert Iehu nihil in terrã cecidiſſe ex Dei ſermoni-
bus,ſed ipſum feciſſe quicquid loquutus fuerat per manum ſerui ſui Eliæ. Et tamen non
abs re ciues Samariæ perſtringit quòd operam ſuam cõmodaſſent, Iuſtine eſtis, inquit?
Si ego coniuraui cõtra dominum meum,quis hos omnes occidit? Iam antè liquidò,niſi
fallor,explicui quomodo in eodem opere tã ſe prodat hominis crimen,quam refulgeat
Epiſt. 48. ad Vincẽtium. Dei iuſtitia : & modeſtis ingeniis ſemper hæc Auguſtini reſpõſio ſufficiet, Quum Pater *Auguſtini conſenſus, & ex hiſtoria mortis Chriſti quarta reſponſio ſuperiores confirmans ac carnalis prudentia os occludens.*
tradiderit Filium,&Chriſtus corpus ſuum,& Iudas Dominũ,cur in hac traditione Deus
eſt iuſtus,& homo reus, niſi quia in re vna quam fecerũt, cauſa non vna eſt ob quam fe-
cerunt? Si quos autem magis impediat quod nũc dicimus,nullum eſſe Dei cum homine
conſenſum,vbi hic iuſto illius impulſu agit quod ſibi non licet : ſuccurrat quod alibi ad-
De grat. & lib. arbit. ad Valent.c.20. monet idem Auguſtinus, Quis non ad iſta iudicia contremiſcat, vbi agit Deus etiam in
cordibus malorum quicquid vult,reddens eis tamen ſecundum eorum merita? Et certè
in Iudæ perfidia nihilo magis fas erit culpam ſceleris Deo adſcribere , quia Filium ſuum
& tradi voluit ipſe, & tradidit in mortem:quàm redemptionis laudem ad Iudam tranſ-
ferre.Itaq; verè alibi idem ſcriptor admonet,in hoc examine Deum non inquirere quid
potuerint homines,vel quid fecerint,ſed quid voluerint,vt in rationem veniat cõſilium
& voluntas. Quibus hoc aſperum videtur , quàm tolerabilis ſit ſua moroſitas pauliſper
cogitent,dum rem claris Scripturæ teſtimoniis teſtatam, quia excedat eorum captum,
reſpuunt , ac vitio vertunt in medium proferri quæ Deus niſi ſciuiſſet vtilia eſſe cogni-
tu, nunquam per Prophetas ſuos & Apoſtolos doceri iuſſiſſet. Nam ſapere noſtrum ni- *Vera Chriſtianorum ſapientia.*
hil aliud eſſe debet quàm manſueta docilitate amplecti , & quidem ſine exceptione,
quicquid in ſacris Scripturis traditum eſt. Qui verò proteruius inſultant , quum ſatis
conſtet eos contra Deum blaterare,longiori refutatione digni non ſunt.

INST

INSTITVTIONIS
Chriſtianæ Religionis
Liber Secundus.

DE COGNITIONE DEI REDEMPTORIS IN CHRISTO, QVÆ PATRIBVS SVB LEGE PRIMVM, deinde & nobis in Euangelio patefacta eſt.

ARGVMENTVM.

Abſoluta primæ partis Symboli Apoſtolici, de Cognitione Dei Creatoris, tractatione, ſequitur altera de Cognitione Dei Redemptoris in Chriſto, quam hic liber ſecundus explicat.

Primùm verò de Redemptionis occaſione, hoc eſt de lapſu Adæ differit. Secundò, de Redemptione ipſa. Diſſertationi priori priora quinque capita, poſteriori reliqua aſſignantur.

Quòd ad Redemptionis occaſionem, non tantùm in genere de lapſu agit, ſed etiam ſpeciatim de eius effectu, id eſt de peccato Originali, de arbitrij ſeruitute, de corrupta omnium hominum natura, de Dei in hominum cordibus operatione, cap. I. II. III. IIII. *quibus ſubiungit refutationem obiectionum quæ pro defenſione liberi arbitrij afferri ſolent, c.* V.

Tractatus de Redemptione ad quinque partes præcipuas reuocari poteſt.

1 *Oſtendit quis ille ſit, in quo ſalus homini perdito quærenda eſt: nempe Chriſtus,* VI. *c.*

2 *Quomodo hic ille Chriſtus mundo patefactus ſit, nimirum duplici ratione: primùm ſub Lege (qua occaſione Decalogum explicat & alia quædam de Lege diſcutit) cap.* VII. *&* VIII. *Deinde ſub Euangelio, vbi de ſimilitudine & differentia vtriuſque Teſtamenti diſputat,* IX. X. *&* XI. *cap.*

3 *Qualis fuerit debuerítque eſſe Chriſtus, vt Mediatoris officium præſtaret, homo videlicet & Deus in vna perſona,* XII. XIII. XIIII. *cap.*

4 *Quorſum miſſus à Patre in mundum fuerit, cap.* XV. *vbi de Prophetia, Regno & Sacerdotio Chriſti locus explanatur.*

5 *Quibus modis vel gradibus Redemptoris partes impleuerit, vt nobis ſalutem acquireret, c.* XVI. *vbi de eius crucifixione, morte, ſepultura, deſcenſu ad inferos, reſurrectione, aſcenſu in cœlum, ſeſſione ad dexteram Patris, articuli & fructus ex hac doctrina naſcentes excutiuntur: addita cap.* XVII. *quæſtionis ſolutione, An Chriſtus gratiam Dei & ſalutem nobis ſit promeritus.*

CAPVT I.

Adæ lapſu & defectione totum humanum genus maledictioni fuiſſe addictum, & à prima origine degeneraſſe. vbi de peccato originali.

Partes huius capitis.

1 Quàm neceſſaria ſit noſtri notitia: qualis eſſe debeat: quot & quibus obnoxia periculis: eius partes præcipuæ, ſect. 1. 2. 3.
2 De cauſis horrendi lapſus Adæ, ſect. 4.
3 De huius lapſus contagione, tum creata omnia, tum Adæ poſteros inuadente, à ſect. 5. ad finem capitis, vbi de peccati originalis propagatione, definitione & efficacia agitur.

Noſtri notitia res eſt neceſſaria admodum.

Qua vt benè vtamur, cauenda eſt ſuperbia.

NOn ſine cauſa, prouerbio veteri tantoperè homini commendata ſemper fuit cognitio ſuiipſius. Nam ſi turpe ignorare ducitur quæcunque ad humanæ vitæ rationem pertinent: multo verò fœdior ignorantia noſtri eſt, qua fit vt in capiendo de re qualibet neceſſaria conſilio miſerè hallucinemur, atque adeò cęcutiamus. Verùm quo vtilior eſt pręceptio, eo diligentius videndum eſt nobis ne ipſa præpoſterè vtamur: quod Philoſophis quibuſdam videmus accidiſſe. Illi enim dum hominem hortantur vt

ſeip

ſeipſum nouerit, finem ſimul proponunt, ne dignitatem excellentiámque ſuam neſciat. neque aliud ipſum in ſe contemplari volunt, quàm vnde inani fiducia intumeſcat & ſuperbia infletur. Noſtri autem cognitio primùm in eo ſita eſt, vt reputantes quid nobis in creatione datum ſit, & quàm benignè ſuam erga nos gratiam continuet Deus, ſciamus quanta ſit naturæ noſtræ excellentia, ſi quidem integra maneret: ſimul tamen cogitemus, nihil nobis ineſſe proprium, ſed precariò nos tenere quicquid in nos Deus contulit, vt ſemper ab ipſo pendeamus. Deinde vt nobis occurrat miſera poſt Adæ lapſum noſtra conditio, cuius ſenſus, proſtrata omni gloria & fiducia, nos pudore obrutos verè humiliet. Nam ſicuti Deus ad imaginem ſuam initiò nos finxit, vt mentes noſtras tum ad virtutis ſtudium, tum ad æternæ vitæ meditationem erigeret: ita, ne ſocordia noſtra obruatur tanta generis noſtri nobilitas quę nos à brutis animalibus diſcernit, cognoſcere operæprerium eſt, ideò nos ratione & intelligentia prędiros eſſe, vt ſanctam & honeſtam vitam colendo ad propoſitum beatæ immortalitatis ſcopum tendamus. Ceterùm in mentem venire nequit prima illa dignitas, quin mox ex altera parte ſe offerat triſte fœditatis & ignominiæ noſtræ ſpectaculum, ex quo in primi hominis perſona ab origine noſtra excidimus. Vnde & noſtri odium ac diſplicentia veráque humilitas oritur, & nouum accenditur quærendi Dei ſtudium, in quo quiſque ea bona recuperet quorum prorſus inanes & vacui deprehendimur.

Induenda demde vera humilitas quæ nos ad hominis lapſum conſiderandum & Dei in Chriſto miſericordiã amplectendam dedueat.

2 Hoc ſanè quærendum in excutiendis nobis eſſe præſcribit Dei veritas. nempe talem exigit notitiam, quæ nos & ab omni propriæ facultatis confidentia procul auocet, & omni gloriandi materia deſtitutos, ad ſubmiſſionem adducat. Quam regulam tenere conuenit ſi ad rectam & ſapiendi & agendi metam pertingere libet. Neque me latet quanto plauſibilior ſit illa ſententia quæ ad reputanda noſtra bona potius nos inuitat, quàm ad inſpiciendam, quæ nos pudore obruere debet, miſeram noſtram inopiam vnà cum ignominia. Siquidem nihil eſt quod magis appetat humanũ ingenium quàm blanditiis demulceri, atque ideò, vbi dotes ſuas magni fieri audit, in hanc partem nimia credulitate propendet. Quo minus mirum eſt, hic adeò perniciosè fuiſſe à maxima hominum parte aberratum. Nam quum ſit ingenitus vniuerſis mortalibus pluſquam cæcus ſui amor, libentiſſimè ſibi perſuadent nihil ineſſe ſibi quod meritò debeat eſſe odioſum. Ita ſine alieno patrocinio vaniſſima hæc opinio fidem paſſim obtinet, hominem ſibi abundè ſufficere ad bene beatéque viuendum. Quòd ſiqui modeſtius ſentire volunt, vtcunque aliquid Deo concedant, ne ſibi arrogare omnia videantur: ſic tamen partiuntur vt potiſſima & gloriæ & fiduciæ materia ſemper apud ſe reſideat. Iam ſi accedit oratio, quæ ſponte prurientem in hominis medullis ſuperbiam ſuis illecebris titillet, nihil eſt quod magis arrideat. Proinde vt vnuſquiſque humanæ naturæ præſtantiam benigniſſimè ſuo præconio extulit, ita magno ſeculorum propè omnium applauſu fuit exceptus. Sed enim quæcunque talis eſt humanæ excellentiæ commendatio, quę hominem in ſe acquieſcere doceat, nihil aliud quàm ſuauitate illa ſua delicias facit: & ſic quidem illudit, vt qui aſſentiuntur, eos peſſimo exitio perdat. Quorſum enim pertinet, vana omni fiducia fretos deliberare, inſtituere, tentare, moliri quæ putamus ad rem pertinere: & defici quidem ac deſtitui tum ſana intelligentia, tum vera virtute inter primos conatus: pergere tamen ſecurè, donec in exitium corruamus? Atqui non aliter ſuccedere iis poteſt qui ſe aliquid poſſe propria virtute confidunt. Talibus ergo magiſtris, qui reputandis tantùm bonis noſtris nos detinent, ſiquis auſcultet, non in ſui cognitionem proficiet, ſed in peſſimam ignorationem abripietur.

Tametſi ante plauſibilior eſt ſententia quæ nos ad noſtri admirationem incitat: altera ſanè ſola eſt recipienda quæ ad veram animi ſubmiſſionem flectit.

Superbiæ noſtræ prætextus.

Hominis peccatoris miſera vanitas.

3 Ergo quum in hoc conſentiat Dei veritas cum publico omnium mortalium ſenſu, ſecundam ſapientiæ partem in noſtri cognitione reposítam eſſe: in ipſa tamen cognoſcendi ratione magnum eſt diſſidium. Tunc enim homo, iudicio carnis, probè ſibi exploratus videtur, quum & intelligentia & integritate ſua confiſus, audaciam ſumit, ac ſeſe incitat ad virtutis officia: & indicto vitiis bello, ad id quod pulchrum & honeſtũ eſt toto ſtudio incumbere conatur. Qui autem ſe ad amuſſim diuini iudicij inſpicit & examinat, nihil reperit quod animum ad bonam fiduciam erigat: ac quo penitius ſe excuſſit, eo magis deiicitur: donec omni fiducia prorſus abdicatus, nihil ſibi ad vitam rectè inſtituendam relinquit. Neque tamen vult nos obliuiſci Deus primæ nobilitatis, quam Adæ patri noſtro contulerat, nempe quæ nos ad iuſtitiæ bonitatíſque ſtudium meritò expergefacere debeat. Non enim poſſumus aut primã noſtram originem, aut quorſum

At in cognoſcẽdi ratione, aliter ſentiunt. Carnis prudentia.

Cõſcientia, quę ad amuſſim diuini iudicij ſeipſam expendit.

conditi ſumus cogitare, quin ad meditandam immortalitatem, expetendúmque Dei regnum pungamur. Sed tantum abeſt vt animos nobis faciat iſta recognitio, vt potius ſubmiſſis illis, ad humilitatem proſternat. Quę enim illa eſt origo? Nempe à qua excidimus. Quis ille creationis noſtræ finis? A quo penitus auerſi ſumus, vt miſeræ noſtræ ſortis pertæſi ingemiſcamus: ingemiſcendo, ad perditam illam dignitatem ſuſpiremus. Nos autem, quum dicimus nihil in ſe oportere hominem intueri quod ipſum animoſum reddat, intelligimus nihil eſſe penes ipſum cuius fiducia debeat ſuperbire. Quare ſi libet, quam homo ſui notitiam habere debet, ita partiamur, vt primo loco, quem in finem creatus ſit, & donis non contemnendis præditus, reputet: qua cogitatione ad diuini cultus vitæque futurę meditationem excitetur: deinde ſuas facultates, vel certè facultatum inopiam expendat: qua perſpecta, non ſecus atque in nihilum redactus, in extrema confuſione iaceat. Huc tendit prior conſideratio, vt quale ſit officium ſuum agnoſcat: altera, quid ad ipſum præſtandum valeat. De vtraque, prout ſeries docendi poſcet, à nobis diſſeretur.

Porro duæ ſunt partes humanæ notitiæ. Prior pars lib. 1. c. 15. diſcuſſa eſt. Poſteriorem nunc aggreditur.

In ea autem explicãda, duo occurrunt. 1. Qui factum ſit vt tam horrenda calamitate Adam ſe & totum humanum genus inuolueret.

4 Quia verò non leue delictum, ſed deteſtabile fuiſſe ſcelus oportet, quod tam ſeuerè vltus eſt Deus, ſpecies ipſa peccati in lapſu Adæ conſideranda nobis eſt, quæ horribilem Dei vindictam accendit in totum humanũ genus. Puerile eſt quod de gulæ intemperie vulgo receptum fuit. Quaſi vero ſumma & caput virtutum omnium in abſtinentia vnius tantùm fructus fuerit, quum vndique affluerent quæcunque expetibiles erant deliciæ, atque in beata illa terræ fœcunditate non tantùm copia ad lautitias ſuppeteret, ſed etiam varietas. Altius igitur ſpectandum, quia prohibitio ab arbore ſcientiæ boni & mali, obedientiæ examen fuit, vt parendo Adam ſe Dei imperio libenter ſubeſſe probaret. Nomen verò ipſum oſtendit præcepti non alium fuiſſe finẽ, quàm vt ſua ſorte contentus, ſe improba cupiditate altius non efferret. Promiſſio autem, qua vitam æternam ſperare iuſſus eſt quandiu ederet de arbore vitæ: rurſum horrenda mortis denuntiatio, ſimulac guſtaret de arbore ſcientiæ boni & mali, ad fidem eius probandam & exercendam ſpectabat. Hinc elicere non difficile eſt quibus modis in ſe prouocauerit Adam iram Dei. Non malè quidem Auguſtinus, dum ſuperbiam dicit malorum omnium fuiſſe initium: quia niſi hominem altius quàm licebat & quàm fas erat extuliſſet ambitio, manere poterat in ſuo gradu: plenior tamen definitio ex tẽtationis ſpecie, quam deſcribit Moſes, ſumenda eſt. Nam dum ſerpentis captione abducitur per infidelitatem mulier à verbo Dei, iam initium ruinæ apparet fuiſſe inobedientiam. Quod etiam confirmat Paulus, vnius hominis inobedientia omnes fuiſſe perditos docẽs. Simul tamen notandum, deſciuiſſe primum hominem ab imperio Dei, quòd non tantùm Satanæ illecebris captus fuerit, ſed contempta veritate, deflexerit ad mendacium. Et certè cõtempto Dei verbo, excutitur omnis eius reuerentia: quia nec aliter cõſiſtit eius maieſtas inter nos, nec integer manet eius cultus, niſi dum ab eius pendemus ore. Proinde infidelitas radix defectionis fuit. Hinc autem emerſit ambitio, & ſuperbia, quibus annexa fuit ingratitudo, quòd Adam plus appetendo quàm conceſſum erat, tantam Dei liberalitatem qua ditatus erat, indignè ſpreuit. Hæc verò prodigioſa fuit impietas, terræ filio parum videri quòd ad ſimilitudinem Dei factus eſſet, niſi accedat æqualitas. Si fœdum & execrabile ſcelus eſt apoſtaſia, qua ſe homo conditoris ſui imperio ſubducit, imò petulanter excutit eius iugum, fruſtra extenuatur peccatum Adæ. Quanquam non ſimplex apoſtaſia fuit, ſed cum fœdis in Deum probris coniuncta, dum Satanæ calumniis ſubſcribunt quibus Deum & mendacij & inuidiæ & malignitatis inſimulat. Denique infidelitas ambitioni ianuam aperuit: ambitio verò cõtumaciæ fuit mater, vt homines, abiecto Dei metu, ſeſe proiicerent quò ferebat libido. Itaque rectè Bernardus ianuam ſalutis aperiri nobis docet, quum hodie Euangelium auribus recipimus: ſicuti illis feneſtris, dum Satanę patuerunt, mors admiſſa fuit. Nunquam enim repugnare Dei imperio auſus fuiſſet Adam niſi eius verbo incredulus. Optimum ſcilicet hoc erat frænum ad omnes affectus ritè temperandos, nihil melius eſſe quàm Dei mandatis parendo, colere iuſtitiam: deinde vltimam fœlicis vitæ metam eſſe ab ipſo diligi. Diaboli ergo blaſphemiis abreptus, quantum in ſe erat exinaniuit totam Dei gloriam.

In Pſ. 19. cæli enarrant, &c.

Rom. 5. 19

Id non ex intemperie gulæ accidit, ſed ex infidelitate, (vnde exortam alia peccata aſſtruerũt) quod per eam a Deo defecerit, in quo vno vltima felicitas ſua erat poſita.

Peccatorum illorum, ex infidelitate primi hominis prodeuntium, enumeratio.

5 Sicut ſpiritualis Adę vita erat, manere opifici ſuo coniunctum & deuinctum: ita alienatio ab eo fuit animæ interitus. Nec mirum ſi genus ſuum peſſundedit ſua defectione qui totum naturæ ordinẽ peruertit in cælo & in terra. Ingemiſcunt omnes creaturæ,

... rrenda quam las ſerpat hęc c ... tagio.

inquit

Ro.8.22. inquit Paulus;corruptioni obnoxię,non voléres.Si cauſa quęritur,non dubium eſt quin partem ſuſtineant eius pœnæ quam promeritus eſt homo,in cuius vſum códitæ fuerát. Quű ergo ſurſum & deorſum ex eius culpa fluxerit maledictio,quę graſſatur per omnes műdi plagas,nihil à ratione alienű ſi propagata fuerit ad totá eius ſobolé. Poſtquam ergo in eo obliterata fuit cæleſtis imago, non ſolus ſuſtinuit hanc pœná,vt in locű ſapientiæ,virtutis,ſanctitatis,veritatis,iuſtitiæ(quibus ornaméntis veſtitus fuerat)teterrimę cederent peſtes,cæcitas,impotentia,impuritas,vanitas,iniuſtitia:ſed iiſdem quoque miſeris implicuit ſuam progeniem,ac immerſit.Hæc eſt hęreditaria corruptio,quam peccatum originale veteres nuncuparunt, Peccati voce intelligentes naturæ antea bonæ puræque deprauationem. Qua de re multa fuit illis concertatio, quum a communi ſenſu nihil magis ſit remotum quam ob vnius culpam fieri omnes reos, & ita peccatum fieri cómune.Quæ videtur fuiſſe ratio vetuſtiſſimis Eccleſiæ doctoribus cur obſcutè tantùm perſtringerét hoc caput:ſaltem minus dilucidè quàm par erat explicarent. Neq; tamen hęc timiditas efficere potuit quin ſurgeret Pelagius,cuius profanum commentum fuit, Adam ſuo tantű damno peccaſſe,nihil nocuiſſe poſteris. hac ſcilicet aſtutia Satan morbum tegendo,incurabilé reddere tentauit.Cęterùm quum euinceretur manifeſto Scripturæ teſtimonio,peccatű à primo homine tranſiiſſe in totam poſteritatem: cauillabatur tranſiiſſe per imitationé, non propaginem. Ergo boni viri in hoc elaborarűt (ac præ aliis Auguſtinus)vt oſtenderét nos non aſcita nequitia corrumpi,ſed ingenitam vitioſitaté ab vtero matris afferre.Quod inficiari ſummæ impudentiæ fuit.Sed Pelagianorum & Cęleſtianorum temeritatem non mirabitur qui ex illius ſancti viri monumentis perſpexerit quam fuerint in aliis omnibus perditæ frontis beſtiæ. Certè non ambiguum eſt quod confitetur Dauid, ſe in iniquitatibus genitum, & in peccato conceptum à matre. Pſal.51.7. Non arguit illic patris aut matris delicta:ſed, quo Dei erga ſe bonitatem melius cómendet,propriæ peruerſitatis confeſſionem ab ipſa genitura repetit.Quum id Dauidi peculiare non fuiſſe conſtet, ſequitur communem humani generis ſortem ſub eius exemplo notari. Omnes ergo qui ab impuro ſemine deſcendimus, peccati contagione naſcimur infecti: imò, antequam lucem hanc vitæ aſpicimus, ſumus in Dei conſpectu fœdati & inquinati.Quis enim daret mundum de immundo?Ne vnus quidem,vt eſt in libro Iob. Iob.14.4.

1.In creaturas infantes.

2.In totam Adæ ſobolem.

Hæc eſt hæreditaria corruptio,ſeu peccatum originale, & naturæ antea bonæ puræque deprauatio.

Qua totã Adæ poſteritatẽ inuaſit: ſecus ac Pelagiani & Cæleſtiani ſenſerunt.

6 Audimus ita in filios tranſmitti parentum immunditiem, vt omnes citra vllam exceptionem,ſua origine ſint inquinati. Huius autem pollutionis non reperietur exordium,niſi ad primum omnium parentem,tanquam ad fontem,aſcendimus.Ita certè habendum eſt, fuiſſe Adamum humanæ naturæ non progenitorem modò, ſed quaſi radicem, atque ideo in illius corruptione meritò vitiatum fuiſſe hominum genus. Quod ex Rom.5.12 illius & Chriſti comparatione planum facit Apoſtolus. Quemadmodum(inquit)per vnum hominem peccatum intrauit in vniuerſum mundum, & per peccatum mors, quæ in omnes homines peruagata, quando omnes peccauerűt:ita per gratiam Chriſti iuſtitia & vita nobis reſtituta eſt.Quid hic garrient Pelagiani?peccatű Adæ imitatione propagatű? Ergóne ex Chriſti iuſtitia nihil aliud proficimus,niſi quòd exemplum nobis eſt ad imitationé propoſitű?Quis tantű ſacrilegium ferat?Quòd ſi extra controuerſiam eſt, Chriſti iuſtitiam communicatione noſtram eſſe,& ex ea vitam:ſimul cóficitur, vtranq; ita in Adam fuiſſe perditam,vt in Chriſto recuperetur: peccatű verò & mortem ita per Adam obrepſiſſe,vt per Chriſtum aboleantur. Non ſunt obſcura verba,iuſtificari multos per Chriſti obedientiam, quemadmodű per Adæ inobedientiam peccatores fuerát conſtituti. Ideóq; inter eos duos hanc eſſe relationé, quòd hic nos ſuo exitio inuolutos ſecum perdidit:ille nos ſua gratia in ſalutem reſtituit.In tam perſpicua luce veritatis nihil longiori vel magis laborioſa probatione opus eſſe arbitror. Sic & in priore ad Corin 1.Cor.15.22. thios,quum in reſurrectionis fiducia vult pios confirmare,oſtédit recuperari in Chriſto vitam,quæ in Adam perdita fuerat. Qui nos omnes in Adam mortuos eſſe pronuntiat, iam ſimul apertè quoq; teſtatur, peccati labe eſſe implicitos. Neq; enim ad eos perueniret damnatio qui nulla iniquitatis culpa attingerentur.Sed clarius intelligi quid velit, quàm ex alterius membri relatione,non poteſt, vbi ſpem vitæ reſtitutam in Chriſto docet. Satis autem ſcitur, illud non aliter fieri quàm vbi mirifica illa communicatione iuſtitiæ ſuæ vim in nos Chriſtus transfundit. quemadmodum alibi ſcribitur, Spiritum Rom.8.10. nobis vitam eſſe propter iuſtitiam.Ergo neque aliter interpretari licet quod dicitur,nos in Adam mortuos eſſe, quàm quòd ipſe peccando, non ſibi tantùm cladem ac ruinam

Non tantum per imitationẽ,verũ etiam per propagationem: quod probatur.

1.Comparatione Adæ cum Chriſto.

Confirmatio prioris huius argumenti à teſtimonio Apoſtoli.

Secunda confirmatio.

aſciuit,ſed naturam quoque noſtram in ſimile pręcipitauit exitium. Neque id ſuo vnius vitio,quod nihil ad nos pertineat: ſed quoniam vniuerſum ſuum ſemen ea in quam lapſus erat vitioſitate infecit. Nec verò aliter ſtaret illud Pauli, natura omnes eſſe iræ filios,niſi iam in ipſo vtero maledicti eſſent. *Ephe.2.3.* Naturam verò illic notari,non qualis à Deo condita eſt,ſed vt in Adam vitiata fuit,facilè colligitur:quia minimè conſentaneum eſſer,Deum fieri mortis authorem. Sic ergo ſe corrupit Adam,vt ab eo tranſierit in totam ſobolem contagio. Satis etiam clarè pronuntiat cæleſtis ipſe iudex Chriſtus omnes prauos & vitioſos naſci,vbi docet,quicquid genitum eſt ex carne, carnem eſſe,ideóque omnibus clauſam eſſe vitæ ianuam,donec regeniti fuerint. *Ioh.3.6.*

2. Omnium teſtimonio,quod veluti ſimus natura filii iræ. 3. Quid caro ſit quicquid ex carne genitum eſt.

Obiectio. Si propagatũ eſt peccatum in Adæ poſteros,animæ ſunt ex traduce. Reſponſio.

7 Neque ad eius rei intelligentiam neceſſaria eſt anxia diſputatio, quæ veteres non parum torſit:an filij anima ex traduce paternæ animæ oriatur,quòd in ea potiſſimũ lues reſideat. Eo nos eſſe cõtentos oportet,Dominum, quas voluit humanæ naturæ collatas dotes,apud Adamum depoſuiſſe. Ideò illum, quum acceptas perdidit, non tantùm ſibi perdidiſſe,ſed nobis omnibus. Quis de animę traduce ſit ſollicitus,vbi audiat Adamum nobis non minus quàm ſibi ornamenta illa quæ perdidit,accepiſſe?non vni homini data illa fuiſſe,ſed vniuerſæ hominis naturæ attributa? Nihil ergo abſurdi,ſi ſpoliato eo,natura nuda inópſque deſtituitur: ſi illo per peccatum inquinato,in naturam cõtagio ſerpit. Proinde à radice putrefacta rami putridi prodierunt, qui ſuam putredinem tranſmiſerunt ad alios ex ſe naſcentes ſurculos. Sic enim vitiati ſunt filij in parente, vt nepotibus eſſent rabifici: hoc eſt, ita corruptionis exordium in Adam fuit, vt perpetuo defluxu, à prioribus in poſteros transfundatur. Neque enim in ſubſtantia carnis aut animę cauſam habet contagio:ſed quia à Deo ita fuit ordinatum,vt quę primo homini dona contulerat,ille tam ſibi quàm ſuis haberet ſimul ac perderet. Quòd autem cauillantur Pelagiani, veriſimile non eſſe à parentibus piis corruptionem ducere liberos, quum magis eorum puritate ſanctificari debeant, facilè refutatur. Non enim ex eorum regeneratione ſpirituali deſcendunt,ſed generatione carnali. Proinde,vt ait Auguſtinus,ſiue reus infidelis,ſiue abſolutus fidelis,non abſolutos vterq; generat, ſed reos:quia ex vitioſa natura generat. Porrò quòd eorum ſanctitati quodammodo communicant,ſpecialis eſt populi Dei benedictio,quæ non facit quominus prima illa & vniuerſalis generis humanæ maledictio præcedat. Ex natura enim,reatus:ſanctificatio autem ex ſupernaturali gratia.

Alia obiectio. A piis parentibus liberi non ducunt corruptionem. Reſponſio.

Lib. cont. Pelag. & Caleſt.

Peccati originalis definitio.

8 Atque ne hæc de re incerta & incognita dicta fuerint,peccatum originale definiamus. Neq; verò ſingulas,quę à ſcriptoribus poſitæ ſunt,definitiones excurrere mihi propoſitum eſt:ſed vnam proferam duntaxat,quæ veritati mihi videtur optimè conſentanea. Videtur ergo peccatum originale hæreditaria naturæ noſtræ prauitas & corruptio, in omnes animæ partes diffuſa:quæ primùm facit reos iræ Dei, tum etiam opera in nobis profert quæ Scriptura vocat opera carnis. Atque id eſt propriè quod à Paulo ſæpius peccatum nominatur. Quæ verò inde emergunt opera, qualia ſunt adulteria, ſcortationes,furta, odia, cædes, comeſſationes, fructus peccati ſecundum hanc rationem vocat, quanquam & peccata,cum in Scripturis paſſim, tum etiam ab ipſo nuncupantur. Hæc itaque duo diſtinctè obſeruanda: nempe,quòd ſic omnibus naturæ noſtræ partibus vitiati peruerſique, iam ob talem duntaxat corruptionem damnati meritò conuictique coram Deo tenemur,cui nihil eſt acceptum niſi iuſtitia,innocẽtia,puritas. Neq; iſta eſt alieni delicti obligatio. quod enim dicitur, nos per Adæ peccatum obnoxios eſſe factos Dei iudicio:non ita eſt accipiendum,acſi inſontes ipſi & immerentes culpam delicti eius ſuſtineremus: ſed quia per eius tranſgreſſionem maledictione induti ſumus omnes, dicitur ille nos obſtrinxiſſe. Ab illo tamen non ſola in nos pœna graſſata eſt,ſed inſtillata ab ipſo lues in nobis reſidet,cui iure pœna debetur. Quare Auguſtinus,vtcunq; alienum peccatum ſępe vocet(quo clarius oſtendat propagine in nos deriuari)ſimul tamen & proprium vnicuique aſſerit. Et Apoſtolus ipſe diſertiſſimè teſtatur, ideò mortem in omnes peruagatam,quòd omnes peccarint,id eſt,inuoluti ſint originali peccato,& eius maculis inquinati. Atque ideò infantes quoq; ipſi, dum ſuam ſecum damnationẽ à matris vtero afferunt,non alieno,ſed ſuo ipſorum vitio ſunt obſtricti. Nam tametſi ſuę iniquitatis fructus nondum protulerint, habent tamen in ſe incluſum ſemen:imò tota eorum natura, quoddã eſt peccati ſemen:ideò nõ odioſa & abominabilis Deo eſſe nõ poteſt. Vnde ſequitur,propriè corã Deo cenſeri peccatũ quia nõ eſſet reatus abſque culpa. Alterũ deinde accedit,quòd hęc peruerſitas nunquam in nobis ceſſat,ſed nouos aſſiduè fruct

Vid. Calum. in decretũ primum,ſeſſ. 5. concil. trident.

Galat.5.19.

Definitionis partes duæ.

Poſterioris partis explicatio: peccatum illud omnes reddere reos iræ diuinæ.

Cum alibi ſæpe,tum vero 3. de peccatorũ merit. & rem. cap.8.

Rom.5.12.

Item, opera carnis in nobis profert.

fructus parit:ea ſcilicet,quæ antè deſcripſimus, opera carnis:non ſecus atq; incenſa fornax flammam & ſcintillas efflat,aut ſcaturigo aquam ſine fine egerit. Quare qui peccatum originale definierunt carentiam iuſtitiæ originalis, quam ineſſe nobis oportebat, quanquam id totum complectuntur quod in re eſt, non tamen ſatis ſignificanter vim atque energiam ipſius expreſſerunt. Non enim natura noſtra boni tantum inops & vacua eſt: ſed malorum omnium adeo fertilis & ferax, vt otioſa eſſe non poſſit. Qui dixerunt eſſe concupiſcentiam, non nimis alieno verbo vſi ſunt, ſi modo adderetur (quod minimè conceditur a pleriſque) quicquid in homine eſt, ab intellectu ad voluntatem, ab anima ad carnem vſque,hac concupiſcentia inquinatum refertúmq; eſſe. aut,vt breuius abſoluatur,totum hominem non aliud ex ſeipſo eſſe quam concupiſcentiam.

Vide lib. 4. cap. 15. ſect. 10. 11. 12.

Prior pars definitionis (in omnes animæ partes diffuſam eſſe prauitatem illam hæreditariam) explicatur.

9 Quamobrem dixi cunctas animæ partes à peccato fuiſſe poſſeſſas, ex quo à fonte iuſtitiæ deſciuit Adam. Neq; enim appetitus tãtùm inferior eum illexit,ſed arcẽ ipſam mẽtis occupauit nefanda impietas, & ad cor intimum penetrauit ſuperbia: vt frigidum ſit ac ſtultum, corruptelam, quæ inde manauit, ad ſenſuales tãtùm, vt vocant, motus reſtringere: aut fomitem vocare qui ſolam partem quæ illis ſenſualitas eſt ad peccatum alliciat, excitet ac trahat. In quo craſſam inſcitiam detexit Petrus Lõbardus, qui ſedem quærẽs & veſtigans dicit in carne eſſe, teſte Paulo, non quidem propriè, ſed quia in carne magis apparet. Quaſi verò tantùm partem animæ deſignet Paulus, ac non totam naturam quæ ſupernaturali gratiæ opponitur. Et Paulus omnem dubitationem tollit, corruptionem docens non in vna tantùm parte ſubſidere, ſed nihil à mortifera eius tabe purum eſſe, aut ſincerum. Nam de vitioſa natura diſputans, non tantùm inordinatos qui apparent appetituum motus damnat, ſed præcipuè contendit mentem cæcitati, & cor prauitati addictum eſſe. atque tertium illud ad Romanos caput nihil aliud eſt quàm originalis peccati deſcriptio. Id ex renouatione clarius patet. Nam ſpiritus, qui veteri homini & carni opponitur, non modò gratiam notat qua corrigitur inferior pars animæ vel ſenſualis, ſed plenam omnium partium reformationem complectitur. Atque ideò Paulus non tantùm craſſos appetitus in nihilum redigi, ſed nos ſpiritu mentis renouari iubet. ſicut etiam alibi transformari nos iubet in nouitate mentis. vnde ſequitur, partem illam, in qua maximè refulget animæ præſtantia & nobilitas, nõ modò vulneratam eſſe, ſed ita corruptam, vt non modò ſanari, ſed nouam propè naturam induere opus habeat. Quatenus & mentem & cor occupet peccatum, mox videbimus. Hic tantùm breuiter attingere volui, totum hominem quaſi diluuio à capite ad pedes ſic fuiſſe obrutum, vt nulla pars à peccato ſit immunis: ac proinde quicquid ab eo procedit in peccatum imputari. ſicut dicit Paulus omnes affectus carnis, vel cogitationes, eſſe inimicitias aduerſus Deum, & ideo mortem.

Lib. 2. diſtin. 31. — Rom. 7. 18. — Epheſ. 4. 17. 18. — Epheſ. 4. 23. Rom. 12. 2. — Cap. 2. — Rom. 8. 7.

Definitionis partibus explicatis, ſequitur Deum non eſſe authorem peccati: quandoquidem naturali et propria vitioſitate corruptum ſit vniuerſum genus humanum.

10 Eant nunc qui Deum ſuis vitiis inſcribere audent, quia dicimus naturaliter vitioſos eſſe homines. Opus Dei perperam in ſua pollutione ſcrutantur, quod in illa integra adhuc & incorrupta Adæ natura requirere debuerant. A carnis ergo noſtræ culpa, non à Deo noſtra perditio eſt. quando non alia ratione periimus, niſi quia degenerauimus à prima noſtra conditione. Neque hìc obſtrepat quiſpiam, potuiſſe Deum noſtræ ſaluti melius proſpicere ſi Adæ lapſui occurriſſet. Nam obiectio iſta cùm ob nimis audacem curioſitatem piis mentibus abominanda eſt, tum ad prædeſtinationis arcanum attinet, quod ſuo loco poſtea tractabitur. Quare ruinam noſtram naturæ deprauationi imputandam meminerimus, ne in Deum ipſum naturæ authorem ſtringamus accuſationem. Hærere quidem exitiale illud vulnus in natura verum eſt: ſed multum refert acceſſeritne aliunde, an ab origine inſederit. Conſtat autem per peccatum inflictum fuiſſe. Non eſt igitur cur conqueramur niſi de nobiſipſis, quod diligenter annotauit Scriptura. Dicit enim Eccleſiaſtes, Hoc ſcio, quòd fecerit Deus hominem rectum: ipſi autem quæſierunt ſibi adinuentiones multas. Homini tantùm ſuum exitium adſcribendum apparet, quum Dei benignitate rectitudinem adeptus, ſua ipſe dementia in vanitatem delapſus ſit.

Vid. Caluin. lib. de prædeſt. — Eccle. 7. 30.

Hæc prauitas autem à natura minimè fluxit, ſed aduentitia eſt qualitas.

11 Dicimus ergo naturali hominem vitioſitate corruptum, ſed quæ à natura non fluxerit. A natura fluxiſſe negamus, vt ſignificemus aduentitiam magis eſſe qualitatem quæ homini acciderit, quàm ſubſtãtialem proprietatem quæ ab initio indita fuerit. Vocamus tamen naturalem, nequis ab vnoquoque praua conſuetudine comparari putet, quum hæreditario iure vniuerſos comprehenſos teneat. Neq; id ſine authore facimus.

Epheſ. 2.3.

Eadem enim cauſa nos omnes eſſe natura filios iræ docet Apoſtolus. Quomodo creaturæ omnium nobiliſſimæ infenſus eſſet Deus, cui placent infima quæque opera ſua? Sed operis ſui corruptioni magis infenſus eſt quàm operi ſuo. Ergo ſi ob vitiatam humanam naturam non inſcitè dicitur homo naturaliter eſſe Deo abominabilis, non etiam ineptè dicetur naturaliter prauus & vitioſus: quemadmodum non veretur Auguſtinus, ratione corruptæ naturæ, naturalia dicere peccata quæ in carne noſtra neceſſariò regnant, vbi abeſt Dei gratia. Ita euaneſcit ſtultum Manichæorum nugamentum, qui quum ſubſtantialem in homine malitiam imaginarentur, alterum illi conditorem affingere auſi ſunt, ne iuſto Deo viderentur mali cauſam & principium aſſignare.

Ideo Manichæorum delirium de duob. principiis euaneſcit.

CAPVT II.

Hominem arbitrij libertate nunc eſſe ſpoliatum, & miſeræ ſeruituti addictum.

Tractatione de primi hominis lapſu & corruptione humani generis priori capite abſoluta, neceſſario quærendum videtur, An omni libertate Adæ filij ſpoliati ſint: tum ſi qua libertatis particula adhuc viget, quouſque vis eius procedat. Huic quæſtioni quatuor capita proxime ſequentia deſignantur.

Porro, caput hoc 2. ad tres præcipuas partes reuocari poteſt.

1 Fundamentum totius diſputationis ſubſternit, ſect. 1.
2 Aliorum refert de humana libertate & ſeruitute ſententias, ſect. 2.3.4.5.6.7.8.9.
3 Quid ſit de hac controuerſia ſtatuendum oſtendit, à 10. ſectione ad 27.

Superioris capitis cum 4. ſequentibus connexio. Vt autē diſputationis de libero arbitrio fundamentum commodè ponatur, vnde ſeu duo præcipitia vitentur, deſidiam videlicet & ſuperbiam.

Fundamentum & ſumma totius diſputationis.

Vid. Caluin. adu. Theol. Pariſienſ. artic. 2.

POſtquam viſum eſt peccati dominatum, ex quo primum hominem ſibi obligatum tenuit, non ſolùm in toto genere graſſari, ſed in ſolidum etiam occupare ſingulas animas, nunc propius excutiendum reſtat, ex quo in hanc ſeruitutem redacti ſumus, an omni ſpoliati ſimus libertate: & ſiqua particula adhuc viget, quouſque vis eius procedat. Sed quo facilius nobis huius quæſtionis veritas eluceat, ſcopum obiter præfigam, quò tota ſumma deſtinanda ſit. Hæc autem optima cauendi erroris erit ratio, ſi pericula conſiderentur quæ vtrinq; imminent. Nam vbi omni rectitudine abdicatur homo, ſtatim ex eo deſidiæ occaſionem arripit: & quia nihil ad iuſtitiæ ſtudium valere per ſe dicitur, illud totum, quaſi iam nihil ad ſe pertineat, ſuſque déque habet. Rurſum vel minutulum illi quippiam arrogari non poteſt quin & Deo præripiatur ſuus honor, & ipſe temeraria confidentia labefactetur. Ad hos ergo ſcopulos ne impingamus, tenendus hic curſus erit, vt homo nihil boni penes ſe reliquum ſibi eſſe edoctus, & miſerrima vndique neceſſitate circunſeptus, doceatur tamen ad bonum quo vacuus eſt, ad libertatem, qua priuatus eſt, aſpirare: & acrius ab ignauia excitetur quàm ſi ſumma virtute fingeretur inſtructus. Hoc ſecundum quàm neceſſarium ſit, nemo non videt. De priore video à pluribus dubitari quàm conueniebat. Nam hoc extra controuerſiam poſito, nihil homini de ſuo adimendum eſſe, quantopere interſit ipſum falſa gloriatione deiici, palàm conſtare debet. Nam ſi ne tum quidem hoc homini conceſſum fuit vt in ſe gloriaretur, quum Dei beneficentia ſummis ornamentis eſſet inſignitus, quantum nunc humiliari conuenit, vbi ob ſuam ingratitudinem ab eximia gloria in extremam ignominiam deturbatus eſt? Pro eo, inquam, tẽpore quo in ſummum honoris faſtigium euectus erat, Scriptura nihil aliud ei tribuit quàm quòd creatus eſſet ad imaginem Dei: quo ſcilicet inſinuat, non propriis bonis ſed Dei participatione fuiſſe beatum. Quid ergo nunc ſupereſt niſi vt Deum, (cuius beneficentiæ gratus eſſe non potuit, quũ diuitiis gratiæ eius afflueret) omni gloria nudus ac deſtitutus agnoſcat? & quem bonorum ſuorum recognitione non glorificauit, nunc ſaltem propriæ paupertatis confeſſione glorificet? Nihilo etiam minus è re noſtra eſt, omnem ſapientiæ virtutíſque laudem nobis derogari, quàm ad Dei gloriam attinet: vt cum ſacrilegio ruinam noſtram coniungant qui aliquid vltra verum nobis largiuntur. Quid enim aliud fit, quum marte noſtro docemur contendere, niſi quòd baculo arundineo in ſublime euehimur, quo mox confracto decidamus? Quanquam nimis etiamnum commendantur vires noſtræ, dum baculo arundineo comparantur. Fumus enim eſt quicquid de illis vani homines commenti ſunt & garriunt. Quare non abs re toties ab Auguſtino præclara iſta ſententia repetitur, præcipitari magis à ſuis defenſoribus liberum arbitrium, quàm ſtabiliri. Hæc præfari neceſſe fuit propter nonnullos, qui, dum audiunt humanam virtutem funditus euerti, vt Dei virtus in homine ædificetur, totam hanc diſputationem peſſimè oderunt quaſi periculoſam, nedum ſuperuacuam: quam tamen & in religione neceſſariam, & nobis vtiliſſimam eſſe apparet.

Hæc 2. præcipitia notat Augu. epiſt. 47. & in Iohan. cap. 12.

Huius fundamenti ſolida ſtructura & firma demonſtratio, ab argumento a maiori ad minus:

Item ab incommodis & abſurdis quæ ex præcipitio ſuperbiæ oriuntur.

In Euangel. Ioh. tract. 81.

2 Nunc

Lib. 1. ca. 15. ſect. 7. & 8.

Altera pars capitis alterum ſententias refert. 1. Philoſophorum, hac & ſequentiis ſectione.

2 Nunc conſideremus, quum paulo antè dixerimus in mente & corde ſitas eſſe animæ facultates, quid pars vtraque polleat. Philoſophi ſanè magno conſenſu rationem in mente conſiſtere fingunt, quæ inſtar lampadis conſiliis omnibus præluceat, & inſtar reginæ voluntatem moderetur. Ita enim luce diuina perfuſam eſſe, vt optimè conſulere: eo vigore præſtare, vt optimè imperare queat. Senſum contrà torpere & lippitudine teneri, vt ſemper humi ſerpat, & in craſſioribus obiectis volutetur, nec vnquam ſe attollat ad veram perſpicaciam. Appetitum, ſi rationi parere ſuſtineat, nec ſenſui ſubigendum ſe permittat, ad ſtudium virtutum ferri, rectam viam tenere, & in voluntatem formari: quòd ſi in ſeruitutem ſenſus ſe addicat, ab eo corrumpi & deprauari, vt in libidinem degeneret. Atque omnino quum ex eorum opinione illæ quas ſuprà dixi animæ facultates inſideant, intellectus ſenſus, & appetitus, ſeu voluntas: (quæ appellatio iam vulgatiore vſu recepta eſt) intellectum ratione præditum aſſerunt optima ad bene beatéque viuendum moderatrice, ipſe modò ſe in ſua præſtantia ſuſtineat, ac vim ſibi naturaliter inditam exerat. Inferiorem autem eius motionem, quæ ſenſus dicitur, qua ad errorem & hallucinationem abſtrahitur, talem eſſe vt rationis ferula domari & paulatim profligari queat. Voluntatem porrò inter rationem & ſenſum mediam locant, ſui ſcilicet iuris & libertatis compotem, ſiue rationi obtemperare, ſiue ſenſui rapiendam ſe proſtituere libeat.

Philoſophorũ labyrinthus.

3 Non inficiantur quidem interdum, ipſa nimirum experientia conuicti, quanta cum difficultate rationi apud ſe regnum homo ſtabiliat: dum nunc titillatur voluptatum illecebris, nunc falſa bonorum imagine deluditur, nunc impotenter percutitur immoderatis affectibus, & tanquam funibus, vel neruis (vt ait Plato) in diuerſum abripitur. Qua etiam ratione Cicero dicit illos à natura datos igniculos, prauis opinionibus maliſque moribus mox extingui. Vbi verò ſemel occuparunt in animis hominum eiuſmodi morbi, impotentius graſſari fatentur quàm vt facilè coercere eos liceat: nec dubitant ferocibus equis comparare, qui ex turbata ratione, ceu auriga excuſſo, intemperanter ac ſine modo laſciuiant. Hóc tamen extra controuerſiam ponunt, virtutes & vitia in noſtra eſſe poteſtate. nam ſi noſtræ (inquiunt) electionis eſt hoc aut illud agere: ergo & non agere. Rurſum ſi non agere: ergo & agere. Libera autem electione agere videmur quæ agimus, & ab iis abſtinere quibus abſtinemus: ergo ſiquid boni agimus vbi libeat, poſſumus illud omittere: ſiquid mali perpetramus, poſſumus id quoque fugere. Quinetiam eò licentiæ quidam eorum proruperũt, vt iactarint deorum quidem eſſe munus, quòd viuimus: noſtrum verò, quòd bene ſanctéque viuimus. vnde & illud Ciceronis in perſona Cottæ, quia ſibi quiſque virtutem acquirit, neminem ex ſapientibus vnquam de ea gratias Deo egiſſe. Propter virtutem enim laudamur, inquit, & in virtute gloriamur. quod non fieret ſi donum eſſet Dei, non à nobis. Ac paulo pòſt, Iudicium hoc omnium mortalium eſt, fortunam à Deo petendam, à ſeipſo ſumendam eſſe ſapientiam. Hęc ergo philoſophorum omnium ſententiæ ſumma eſt, humani intellectus rationem rectæ gubernationi ſufficere: voluntatem illi ſubiacentem, à ſenſu quidem ad mala ſolicitari: ſed, vt liberam electionem habet, impediri nequaquam poſſe quin rationem ducem per omnia ſequatur.

Lib. 1. de leg.

Lib. 3. Tuſc. Quæſt.

Vide apud Ariſt. lib. 3. Ethic. cap. 5.

Seneca, paſſim.

3. de Nat. deorum.

Summa ſententiæ omnium Philoſophorum.

2. De ſeruo & libero arbitrio veterum Theologorum, ſententia.

4 Inter ſcriptores Eccleſiaſticos tametſi nemo extitit qui non agnoſceret & ſanitatem rationis in homine grauiter ex peccato vulneratam, & voluntatem prauis cupiditatibus valde implicitam eſſe: multi tamen eorum longè plus æquo philoſophis acceſſerunt. Ex quibus veteres mihi videntur hoc conſilio vires humanas ſic extuliſſe, ne ſi impotentiam disertè eſſent confeſſi, primùm philoſophorum ipſorum cachinnos, quibuſcum tunc certamen habebant, excuterent: deinde carni ſuapte ſponte nimis ad bonum torpenti nouam deſidiæ occaſionem præberent. Ergo nequid communi hominum iudicio abſurdum traderent, Scripturę doctrinam cum philoſophiæ dogmatibus dimidia ex parte conciliare ſtudium illis fuit: præcipuè tamen ſecundum illud ſpectaſſe, ne deſidiæ locum facerent, ex eorum verbis apparet. Habet Chryſoſtomus alicubi: Quoniam bona & mala in noſtra Deus poteſtate poſuit, electionis liberum donauit arbitrium. & inuitos non retinet, ſed volentes amplectitur. Item, Sępe qui malus eſt, ſi voluerit, in bonum mutatur: & qui bonus, per ignauiam excidit, & fit malus. quia liberi arbitrij eſſe noſtram naturam fecit Dominus: nec imponit neceſſitatem, ſed congruis remediis appoſitis totum iacere in ægrotantis ſententia ſinit. Item, Sicut niſi gratia Dei adiuti, nihil

Quæ partim ex philoſophia, partim ex Theologia conflata ſunt.

Homil. de prodi. Iudæ.

Homil. 18. in Geneſin.

Homil. 52.

vnquam poſſumus rectè agere: ita niſi quod noſtrum eſt attulerimus, non poterimus ſupernum acquirere fauorem. Dixerat autem prius, Vt non totum diuini ſit auxilij, ſimul nos aliquid afferre oportet. Adeóque verbum hoc illi paſſim familiare eſt, Afferamus quod eſt noſtrum, reliqua Deus ſupplebit. Cui conſentaneum quod ait Hieronymus, Noſtrum eſſe incipere, Dei autem perficere: noſtrum offerre quod poſſumus, illius implere quod non poſſumus. Vides certè iis ſententiis homini plus quàm par erat ad virtutis ſtudium illos eſſe largitos: quia putabant ſe non aliter torporem nobis ingenitum poſſe expergefacere, quàm ſi ſolo ipſo nos peccare arguerent. id autem quanta dexteritate ab illis factum ſit, poſtea videbimus. Certè, quas retulimus ſententias, eſſe falſiſſimas, paulo pòſt conſtabit. Porrò tametſi Græci præ aliis, atque inter eos ſingulariter Chryſoſtomus, in extollenda humanæ voluntatis facultate modum exceſſerunt, veteres tamen omnes, excepto Auguſtino, ſic in hac re aut variant, aut vacillát, aut perplexè loquuntur, vt certi ferè nihil ex eorum ſcriptis referre liceat. Itaque enumerandis ſingulorum ſententiis exactius non inſiſtemus: ſed carptim ex vnoquoque tantum delibabimus quantum argumēti explicatio exigere viſa fuerit. Qui poſtea ſequuti ſunt (dum pro ſe quiſque in humanæ naturæ defenſioné argutiæ laudem captat) ſenſim alij poſt alios in deterius continuò delapſi ſunt: donec eò ventum eſt vt vulgò putaretur homo, ſenſuali tantùm parte corruptus, habere prorſus incolumem rationem, voluntatem etiam maiori ex parte. Interea volitauit illud in ore omnium, naturalia dona in homine corrupta eſſe, ſupernaturalia verò ablata. Sed quorſum tenderet, vix centeſimus quiſque leuiter guſtauit. Ego certè ſi dilucidè tradere velim qualis ſit naturæ corruptela, his verbis facilè ſim contentus. Sed magnoperè intereſt attentè expendi quid homo & in cunctis naturæ ſuæ partibus vitiatus, & donis ſupernaturalibus exutus valeat. Nimis ergo philoſophicè hac de re loquuti ſunt qui ſe Chriſti iactabant eſſe diſcipulos. Nam quaſi adhuc integer ſtaret homo, ſemper apud Latinos liberi arbitrij nomen extitit. Græcos verò non puduit multo arrogantius vſurpare vocabulum. ſiquidem αὐτεξούσιον dixerunt, acſi poteſtas ſuiipſius penes hominem fuiſſet. Quoniam ergo ad vulgus etiam ipſum omnes hoc principio imbuti ſunt, præditum eſſe libero arbitrio hominem, nonnulli autem eorum qui eximij volunt videri, quouſque id extendatur neſciunt: nos vim vocis prius excutiamus, tum ex Scripturæ ſimplicitate exequamur quid ſuapte natura homo ad bonum aut malum polleat. Liberum arbitrium quid eſſet, quum in omnium ſcriptis identidem occurrat, pauci definierunt. Videtur tamen Origenes id de quo paſſim inter eos conueniebat, poſuiſſe, quum dixit, Facultatem eſſe rationis ad bonum malúmve diſcernendum: voluntatis ad vtrumvis eligēdum. Nec ab eo variat Auguſtinus, quum docet facultatem eſſe rationis & voluntatis, qua bonum eligitur gratia aſſiſtente: malum, ea deſiſtente. Obſcurius Bernardus, dum vult argutè loqui, qui ait eſſe conſenſum, ob volūtatis inamiſſibilem libertatem, & rationis indeclinabile iudicium. Nec ſatis popularis Anſelmi definitio, qui tradit eſſe poteſtatem ſeruādi rectitudinem propter ſeipſam. Itaque Petrus Lombardus & Scholaſtici Auguſtini definitionem magis amplexi ſunt, quia & apertior erat, & gratiam Dei non excludebat: ſine qua voluntatem ſibi per ſe non ſufficere videbant. Sua tamen & ipſi afferunt, ſiue quæ meliora eſſe, ſiue quæ facere putabant ad maiorem explicationem. Principiò conſentiunt, nomen arbitrij magis ad rationem referendum, cuius eſt diſcernere inter bona & mala: epithetum liberi, ad voluntatem propriè pertinere, quæ ad vtrunq; flecti poſſit. Quare quum libertas propriè voluntati conueniat, Thomas optimè quadrare dicit ſi liberum arbitrium dicatur vis electiua, quæ mixta quidem ex intelligentia & appetitu, magis tamen ad appetitum inclinet. Iam habemus in quibus ſitam eſſe doceant vim liberi arbitrij, in ratione ſcilicet & voluntate. nunc quantum vtrique parti tribuant, breuiter videndum ſupereſt.

Dialog. 3. cōtra Pelag.

Ideo vel falſæ, vel hyperbolicæ, vel perplexæ, aut variæ & pugnantes.

Vide huius cap. ſect. 12.

Philoſophiæ profanæ nimius amor in Eccleſia, Dei & noſtri notitiam obſcurauit.

Vt autem ſententiæ veterum melius expendantur, definitio Liberi arbitrij eſt conſtituenda: in qua illi minime conſentiunt.

Lib. 3. de principiis.

Refertur a Lōbardo, lib. 2. diſt. 24.

De grat. & lib. arb.

Dialog. de lib. arbit. cap. 12. & 13.

Lib. 2. Sentent. diſt. 24. ſect. 5.

Part. 1. quæſt. 83, art. 3.

5 Communiter ſolent res medias, quæ ſcilicet nihil ad regnum Dei pertinent, ſub libero hominis conſilio ponere: veram autem iuſtitiam ad ſpecialem Dei gratiam & ſpiritualem regenerationem referre. Quod dum vult oſtendere author operis De vocatione Gentium, triplicem voluntatem numerat: primam ſenſitiuam, alteram animalem, tertiam ſpiritualem: quarum priores duas homini liberas eſſe tradit, vltimam opus eſſe Spiritus ſancti in homine. Quod an verum ſit, ſuo loco tractabitur. nunc enim recenſere breuiter aliorum ſententias, non refellere propoſitum eſt. Hinc fit vt quum de

Cuiuſmodi res libero arbitrio ſubiiciant veteres, præcipuè verò Scholaſtici.

Lib. 1. cap. 2.

libero

libero arbitrio agunt ſcriptores, non quid ad ciuiles ſeu externas actiones, ſed quid ad diuinæ Legis obedientiam valeat, in primis requirant. Quam poſteriorem quęſtionem ſic pręcipuam eſſe fateor, vt illam arbitrer non prorſus negligendam. Cuius ſentētię ſpero me optimam rationem redditurum. Obtinuit autem in ſcholis diſtinctio, quę triplicem libertatem numerat: à neceſſitate primam, ſecundam à peccato, tertiam à miſeria. quarum prima ſic homini naturaliter inhæreat vt nequeat vllo modo eripi, duæ alteræ per peccatum ſint amiſſæ. Hanc diſtinctionem ego libenter recipio, niſi quòd illic neceſſitas cum coactione perperam confunditur: inter quas quantum ſit diſcriminis, & quàm neceſſariò conſiderandum, alibi apparebit.

A ſect.12. ad 18. — Quotuplex item, ſecundum eos, ſit arbitrij libertas. — Lōbard. lib.2.diſt. 25.

6 Hoc ſi recipitur, extra controuerſiam erit, non ſuppetere ad bona opera liberum arbitrium homini, niſi gratia adiuuetur, & gratia quidem ſpeciali, qua electi ſoli per regenerationem donantur. Nam phreneticos nihil moror, qui gratiam pariter & promiſcuè expoſitam eſſe garriunt. Sed nondum iſtud liquet ſitne in totum priuatus bene agendi facultate, an habeat adhuc nonnullam, ſed puſillam & infirmam: quæ per ſe quidem nihil poſſit, opitulante verò gratia, ſuas ipſa quoque partes agat. Id dum vult expedire Magiſter ſententiarum, duplicem gratiam neceſſariam eſſe nobis docet, quò reddamur ad bonum opus idonei. Alteram vocat Operantem, qua fit vt efficaciter velimus bonum: Cooperantem alteram, quæ bonam voluntatem ſequitur adiuuando. In qua partitione hoc mihi diſplicet, quòd dum gratiæ Dei tribuit efficacem boni appetitum, innuit hominem iam ſuapte natura, bonum quodammodo, licet inefficaciter, appetere. ſicut Bernardus bonam quidem voluntatem opus Dei eſſe aſſerens, homini tamen hoc concedit, vt motu proprio bonam eiuſmodi voluntatem appetat. Sed iſtud ab Auguſtini mente procul abeſt, à quo tamen ſumpſiſſe partitionem videri vult Lombardus. In ſecundo membro ambiguitas me offendit, quæ peruerſam genuit interpretationem. Ideo enim putarunt nos ſecundæ Dei gratiæ cooperari, quòd noſtri iuris ſit primam gratiam vel reſpuendo irritam facere, vel obedienter ſequendo confirmare. Quod author operis De vocatione Gentium ſic exprimit, Liberum eſſe iis qui rationis iudicio vtuntur, à gratia diſcedere: vt non diſceſſiſſe ſit pręmium, & vt quod non poteſt niſi Spiritu cooperante fieri, eorum meritis deputetur quorum id potuit voluntate non fieri. Hæc duo notare obiter libuit, vt videas iam lector quantum à ſanioribus Scholaſticis diſſentiam. Longiore enim interuallo à recentioribus Sophiſtis differo, quanto ſcilicet à vetuſtate longius abſceſſerunt. Vtcunque, ex hac tamen partitione intelligimus qua ratione liberum dederint arbitrium homini. Pronuntiat enim tandem Lombardus, non liberi arbitrij ideo nos eſſe quòd ad bonum & malum vel agendum vel cogitandum peræque polleamus: ſed duntaxat quòd coactione ſoluti ſumus. Quæ libertas non impeditur, etiamſi praui ſimus, & ſerui peccati, & nihil quàm peccare poſſimus.

Scholaſticorū Theologorum ſcrupuli in hac quæſtionis explanatione. — Lōbard. lib.2.diſt. 26.ſect.7. 8. — Lib.2.diſt.26 — Vide huius lib. c. 3. ſect.10. & cap. 7. ſect.9. — De libero arbit. — Vid. ſect. 27. huius capitis. — Lib.2.cap.4. — Lib.2.ſent.diſtinct.25.

7 Liberi ergo arbitrij hoc modo dicetur homo, non quia liberam habeat boni æquè ac mali electionem: ſed quia malè voluntate agit, non coactione. Optimè id quidem: ſed quorſum attinebat rem tantulam adeò ſuperbo titulo inſignire? Egregia verò libertas, ſi homo quidem non cogitur ad ſeruiendum peccato: ſic tamen eſt ἐθελόδουλος, vt vincta teneatur peccati compedibus eius voluntas. Equidem λογομαχίαις abominor, quibus fruſtra Eccleſia fatigatur: ſed religioſè cenſeo cauendas eas voces quę abſurdum aliquid ſonant: præſertim vbi pernicioſè erratur. Quotus autem quæſo, quiſque eſt, qui dum aſſignari homini liberum arbitrium audit, non ſtatim concipit illum eſſe & mentis ſuæ & voluntatis dominum, qui flectere ſe in vtramuis partem à ſeipſo poſſit? Atqui (dicet quiſpiam) ſublatum erit huiuſmodi periculū, ſi de ſignificatione diligenter plebs admoneatur. Imò verò quum in falſitatem vltrò humanum ingenium propendeat, citius errorem ex verbulo vno hauriet, quàm veritatem ex prolixa oratione. Cuius rei certius habemus in hoc ipſo vocabulo, quàm optandum ſit, experimentum. Illa enim veterum interpretatione prætermiſſa, tota ferè poſteritas in verbi etymo dum hæret, in exitialem confidentiam euecta eſt.

Concluſio, rem tantulā ita magnifice nō debuiſſe. — Obiectio eorū qui voces nouas in Eccleſia retinent. Reſponſio.

8 Quòd ſi nos Patrum authoritas mouet: illi quidem aſſiduè in ore habent vocabulum, ſed ſimul declarant quanti faciant illius vſum. In primis Auguſtinus, qui non dubitat ſeruum appellare. Alicubi ſuccenſet aduerſus eos qui liberum negant arbitrium: ſed præcipuam rationem declarat, quum ait, Tantùm ne audeat quiſquam ſic negare voluntatis arbitrium, vt velit excuſare peccatum. At certè alibi fatetur ſine Spiritu non eſſe

Lib.1.cōt. Iuliā. Homil.53. in Ioh. Ad Anaſt. epiſt.144. — Altera reſponſio. Patres (imprimis Auguſtinum) etiamſi vocē arbitrij retinuerint, tamen hæretico-

…rum, gratiam Dei toll entium, dogma de libero arbitrio damnaſſe.

De perf. iuſt. Ench. ad Laurent. cap. 30. Lib. 3. ad Boniſac. cap. 8. Lib. 3. cap. 7. Lib. 1. ad Boniſac. cap. 3. Lib. 3. cap. 7. Lib. de ver. Apoſt. ſer. 3. Lib. de ſpiritu & litera. cap. 30. 2. Cor. 3. 17.

eſſe liberam hominis volũtatem, quum cupiditatibus vincientibus ac vincentibus ſubdita ſit. Item, victa vitio in quod cecidit voluntate, cœpiſſe carere libertate naturam. Item, hominem libero arbitrio malè vſum, & ſe & arbitrium ſuum perdidiſſe. Item, liberum arbitrium captiuatum, nequid poſſit ad iuſtitiam. Item, liberum non fore, quod non Dei gratia liberauerit. Item, iuſtitiam Dei non impleri, quum Lex iubet, & homo quaſi ſuis viribus facit: ſed quom Spiritus adiuuat: & hominis non libera, ſed à Deo liberata voluntas obſequitur. Atque horum omnium rationem breuiter reddit, quum alibi ſcribit, hominem magnas liberi arbitrij vires, quum conderetur, accepiſſe: ſed peccando amiſiſſe. Itaque alibi, poſtquam oſtendit liberum arbitrium conſtitui per gratiam, acriter in eos inuehitur, qui ſibi illud arrogant ſine gratia. Vtquid ergo, inquit, miſeri homines aut de libero arbitrio audent ſuperbire, antequam liberentur: aut de ſuis viribus, ſi iam liberati ſunt? Nec attendunt in ipſo nomine liberi arbitrij vtique libertatem ſonare. Vbi autẽ Spiritus Domini, ibi libertas. Si ergo ſerui ſunt peccati, quid ſe iactant de libero arbitrio? A quo enim quis deuictus eſt, huic & ſeruus addictus eſt. Si autem liberati ſunt, quid ſe iactant velut de opere proprio? An ita liberi ſunt, vt nec ſerui eius eſſe velint qui dicit, Sine me nihil poteſtis facere? Quid, quòd alio etiam loco videtur iocosè eludere vſum eius vocis, quum dicit, liberum quidem eſſe arbitrium, ſed non liberatum: liberum iuſtitiæ, ſeruum peccati. Quam ſententiam alibi quoque repetit & explicat, vbi docet liberum a iuſtitia non eſſe hominem, niſi arbitrio voluntatis: a peccato autem non fieri liberum niſi gratia Saluatoris. Qui libertatem hominis nihil aliud eſſe ſibi teſtatur quàm emancipationem, vel manumiſſionem à iuſtitia, illius inane nomen videtur bellè irridere. Itaque ſiquis vocis huius vſum non praua intelligentia ſibi permittat, per me quidem non vexabitur ob eam rem: ſed quia ſine ingenti periculo non poſſe retineri cenſeo, magno contrà Eccleſiæ bono futurum ſi aboleatur: neque ipſe vſurpare velim, & alios, ſi me conſulant, abſtinere optarim.

Iohan. 15. 5. De corrept. & grat. cap. 13.

Quamuis antè veteres (excepto Auguſtino) ita loquuti ſint de libero hominis arbitrio poſt lapſũ, vt certũ quippiam ex eorum ſcriptis elici nequeat: attamen in hoc loquendi ambiguitate, humana virtuti nihil aut quàm minime æſtimata, totam Spiritui S. bonorũ omnium laudem detulerunt.

9 Magnum mihi præiudicium attuliſſe forſan videar, qui ſcriptores omnes Eccleſiaſticos, excepto Auguſtino, ita ambiguè aut variè in hac re loquutos eſſe cõfeſſus ſum, vt certum quippiam ex eorum ſcriptis haberi nequeat. Hoc enim perinde nonnulli interpretabuntur quaſi à ſuffragij iure depellere ideo ipſos voluerim, quia mihi ſint omnes aduerſarij. Ego verò nihil aliud ſpectaui quàm quòd volui ſimpliciter ac bona fide conſultum piis ingeniis: quæ ſi eorum ſententiam hac in parte expectent, ſemper incerta fluctuabunt: adeò nunc hominem liberi arbitrij viribus ſpoliatum, ad ſolam gratiam confugere docent: nunc propriis ipſum armis aut inſtruunt, aut videntur inſtruere. Difficile tamen factu non eſt, vt appareat eos in huiuſmodi loquendi ambiguitate, humana virtute nihil aut quàm minimo æſtimata, totam Spiritui ſancto bonorum omnium laudem detuliſſe: ſi quaſdam eorum ſententias huc intuleram quibus id clarè docetur. Quid enim ſibi vult illud Cypriani, toties ab Auguſtino celebratum, De nullo gloriandum: quia nihil noſtrum eſt, niſi vt homo prorſus apud ſe exinanitus, à Deo totus pendere diſcat. Quid illud Auguſtini & Eucherij, dum lignum vitæ Chriſtum eſſe exponunt, ad quem qui manum porrexerit, viuet: lignum ſcientiæ boni & mali, voluntatis arbitrium, de quo, qui relicta gratia Dei guſtauerit, morietur? Quid illud Chryſoſtomi, Quòd omnis homo non modò naturaliter peccator, ſed totus peccatum eſt? Si nihil boni noſtrum eſt, ſi homo à vertice ad calcem totus eſt peccatum, ſi ne tẽtare quidem licet quantum valeat arbitrij facultas: qui iam inter Deum & hominem laudem boni operis partiri liceat? Poſſem eiuſmodi formę permulta ex aliis referre: ſed nequis cauilletur, me ſeligere ſola ea quæ cauſæ meæ ſeruiunt, quæ autem aduerſantur callidè prætenire, ab hac recitatione abſtineo. Audeo tamen hoc affirmare, vtcunque nimij interdum ſint in libero arbitrio extollendo, hunc tamen illis propoſitum fuiſſe ſcopum, vt hominem à virtutis ſuæ fiducia penitus auerſum, in Deo vno fortitudinem ſuam repoſitam habere doceant. Nunc ad ſimplicem veritatis explicationem in conſideranda hominis natura venio.

Lib. de prædeſt. ſanct. Item ad Boniſacium lib. 4. & alibi. Lib. in Gene ſin. Homil. 1. in aduentu.

Poſtrema huius cap. pars, ſimplicem veritatis doctrinã in cõſideranda hominis natura proponens.

10 Quod tamen initio huius capitis præfatus ſum, cogor rurſum hic repetere, Vt quiſque maximè ſuæ calamitatis, inopiæ, nuditatis, ignominiæ conſcientia deiectus eſt & conſternatus, ita optimè in ſui cognitione profeciſſe. Non enim periculum eſt ne ſibi nimium adimat homo, dummodo recuperandum in Deo diſcat quod ſibi deeſt. At ſibi ne tantillum quidem ſumere vltra ius ſuum poteſt, quin & inani cõfidentia ſe perdat

dat,& diuinum honorem ad ſe traducens,immanis ſacrilegij reus fiat. Et ſanè quoties hæc libido mentem noſtram inceſſit vt aliquid noſtrum habere expetamus,quod in nobis ſcilicet potius quàm in Deo reſideat, cogitationem hanc non ab alio cõſiliario ſeramus nobis ſuggeri quàm qui primos parentes induxit vt diis eſſe ſimiles vellēt,ſcientes bonum & malum. Si verbum diabolicum eſt, quod hominem in ſeipſo erigit,illi ne locum demus:niſi ab hoſte conſilium capere libet. Dulce quidem eſt,tãtum habere propriæ virtutis vt in teipſo acquieſcas: ſed, ne ad inanem iſtam fiduciam illectemur, deterreant nos tot graues ſentẽtiæ,quibus ſeuerè proſternimur:quales ſunt, Maledictum eſſe qui confidit in homine,& ponit carnē brachium ſuum.Item, Non delectari Deum robore equi: tibias viri illi non placere: ſed affici erga timentes ſe, ſuſpicientes bonitatem ſuam. Item, Ipſum eſſe qui dat laſſo vires,& virtute defecto robur auget: qui facit vt fatigentur & laborent adoleſcentes: iuuenes impingant: qui autem in ipſo vno ſperant,roborentur. Quæ omnes eò ſpectant,vt ne quantulacunque fortitudinis noſtræ opinione nitamur, ſi Deum volumus habere propitium, qui ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Tum in memoriam rurſum veniant iſtæ promiſſiones, Effundam aquam ſuper ſitientem, & flumina ſuper aridam. Item, Omnes ſitientes venite ad aquas.Quæ teſtãtur,ad percipiendas Dei benedictiones nullos admitti niſi ſuæ paupertatis ſenſu tabeſcẽtes.Nec prætereundæ eiuſmodi,qualis iſta eſt Ieſaiæ,Non erit amplius tibi ſol ad lucendum per diem,neque luna ad lucendum per noctem: ſed erit tibi Dominus in lucem ſempiternam. Solis certè aut lunæ ſplendorem non aufert Dominus ſeruis ſuis: ſed quia vult in ipſis ſolus glorioſus apparere: ab iis etiam quæ habentur eorum opinione excellentiſſima,fiduciam eorum procul auocat.

Fundamentum aliud eſſe, vt homo ſe perditum agnoſcens, tum demum in ſeipſo cognitione profeciſſe exiſtimet.

Ier.17.5. Pſal.147.10. Ieſa.40.29.30.31.

Id cõfirmatur, 1. Teſtimoniis Scripturæ.

Iac.4.6. Ieſ.44.3. Idem 55.1. Ieſa.60.19.

11 Semper ſanè mihi vehementer illud Chryſoſtomi placuit,Fundamentum noſtræ philoſophiæ eſſe humilitatem. magis etiamnum illud Auguſtini, Quemadmodum,inquit,rhetor ille rogatus quid primum eſſet in eloquentiæ præceptis:reſpondit pronuntiationem:quid ſecundum,pronuntiationem:quid tertium,pronuntiationem.ita ſi me interroges de religionis Chriſtianæ præceptis, primò, ſecundò, & tertiò & ſemper reſpondere liberet humilitatem. Porrò humilitatem non intelligit, vbi homo aliquantæ virtutis ſibi conſcius à ſuperbia faſtúque abſtinet: ſed vbi talem ſe verè ſentit qui nullum habeat niſi in humilitate refugium,quemadmodum alibi declarat. Nemo,inquit, ſe palpet: de ſuo Satanas eſt:id vnde beatus eſt,à Deo tantùm habet. Quid enim de tuo habes niſi peccatum? Tolle tibi peccatum, quod tuum eſt: nam iuſtitia Dei eſt. Item, Quid tantum de naturæ poſſibilitate præſumitur?vulnerata,ſauciata,vexata,perdita eſt. Vera confeſſione, non falſa defenſione opus habet. Item, Quando quiſque cognoſcit quòd in ſeipſo nihil eſt,& adiutorium de ſe nullum habet: arma in ipſo confracta ſunt, bella ſedata ſunt. Neceſſe autem eſt vt conterantur omnia impietatis arma,confringantur,comburantur:remaneas inermis,nullum habeas in te adiutorium. Quantò magis in te infirmus es,tantò magis te ſuſcipit Dominus. Sic in Pſalmum ſeptuageſimum,iuſtitiæ noſtræ reminiſci nos vetat,quo Dei iuſtitiam agnoſcamus:ac Deum oſtendit ſic nobis gratiam ſuam commendare,vt nos nihil eſſe ſciamus. Stare tantùm Dei miſericordia, quum à nobis ipſis nonniſi mali ſimus. Ne hîc ergo de iure noſtro cum Deo contendamus, acſi ſaluti noſtræ decederet quod illi tribuitur. Siquidem vt noſtra humilitas, eius eſt altitudo: ita confeſſio noſtræ humilitatis, miſerationem eius in remedium paratam habet. Neque verò exigo vt homo non conuictus, vltrò cedat:& ſiquas facultates habet, ab iis animum auertat, quo in veram humilitatē ſubigatur: ſed vt ſepoſito φιλαυτίας & φιλονεικίας morbo (quo excæcatus, æquo altius de ſe ſentit) in veraci Scripturæ ſpeculo ſeipſum probè recognoſcat.

Hom. de perf. Euang. Epiſt.56. ad Dioſc.

De vera humilit. vide cap. 7. huius lib.ſect.4 & lib.3.c.12.ſect.6.7.

2. Teſtimoniis veterum ſcriptorum.

Homil.in Iohan.49. Lib. de natura & gratia, c.52. In pſal.45.

12 Ac illa quidem vulgaris ſententia quam ſumpſerunt ex Auguſtino, mihi placet, naturalia dona fuiſſe corrupta in homine per peccatum,ſupernaturalibus autem exinanitum fuiſſe. Nam hoc poſteriore membro intelligũt tam fidei lucem quàm iuſtitiam, quæ ad cæleſtem vitam æternámque fœlicitatem adipiſcendam ſufficerent. Ergo ſe abdicans à regno Dei,ſimul priuatus eſt ſpiritualibus donis,quibus in ſpem ſalutis æternæ inſtructus fuerat. vnde ſequitur, ita exulare à regno Dei,vt quæcunque ad beatam animæ vitam ſpectant, in eo extincta ſint, donec per regenerationis gratiam ipſa recuperet. In his ſunt, fides, amor Dei, charitas erga proximos, ſanctitatis & iuſtitiæ ſtudium. Hæc omnia quum nobis reſtituat Chriſtus, aduentitia cenſentur, & præter naturam: ideóq

Fundamẽto poſito,vt oſtendat quantum in homine poſt lapſum tribuendum ſit cum intellectui, tum etiam voluntati: primum de vtroque generatim affirmat (idque ſecundum Auguſti-

num & Scholaſticos) naturalia dona corrupta eſſe, ſupernaturalia verò penitus amiſſa.

ideóque fuiſſe abolita colligimus. Rurſum ſanitas mentis & cordis rectitudo ſimul fuerunt ablata. atque hæc eſt naturalium donorum corruptio. Nam etſi aliquid intelligentiæ & iudicij reſiduum manet vnà cum voluntate, neque tamen mentem integram & ſanam dicemus, quæ & debilis eſt, & multis tenebris immerſa. & prauitas voluntatis plus ſatis nota eſt. Quum ergo ratio qua diſcernit homo inter bonum & malum, qua intelligit & iudicat, naturale donum ſit, non potuit in totum deleri: ſed partim debilitata, partim vitiata fuit, vt deformes ruinæ appareant. Hoc ſenſu dicit Iohannes lucem adhuc in tenebris lucere, ſed à tenebris non comprehendi: quibus verbis vtrunque clarè exprimitur, in peruerſa & degenere hominis natura micare adhuc ſcintillas, quæ oſtendant rationale eſſe animal, & à brutis differre, quia intelligentia præditum ſit: & tamen hanc lucem multa ignorantiæ denſitate ſuffocari, vt efficaciter emergere nequeat. Sic voluntas, quia inſeparabilis eſt ab hominis natura, non periit: ſed prauis cupiditatibus deuincta fuit, vt nihil rectum appetere queat. Hęc quidem plena eſt definitio, ſed quæ pluribus explicanda eſt. Ergo, vt ſecundum primam illam diſtinctionem, qua hominis animam in intellectum & voluntatem partiti ſumus, orationis ordo procedat: vim intellectus priore loco excutiamus. Perpetuæ cæcitatis ita eum damnare, vt nihil intelligentiæ vllo in genere rerum reliquum facias, non modò verbo Dei, ſed ſenſu etiam communis experimento repugnat. Videmus enim inſitum eſſe humano ingenio deſiderium neſcio quod indagandæ veritatis, ad quam minimè aſpiraret niſi aliquo eius odore antè percepto. Eſt ergo iam hæc nonnulla humani intellectus perſpicientia, quòd veritatis amore naturaliter rapitur: cuius neglectus in brutis animantibus arguit craſſum abſque ratione ſenſum. Quanquam hæc qualiſcunque appetentia, antequam curſus ſui ſtadium ingrediatur, deficit: quia mox concidit in vanitatem. Siquidem mens hominis, præ hebetudine, rectam veri inueſtigandi viam tenere nequit: ſed per varios errores vagatur, & tanquam in tenebris palpando ſubinde impingit, donec tandem palata euaneſcat. ita veritatem quærendo, quàm ſit ad ipſam quærendam & inueniendam inepta prodit. Altera deinde vanitate grauiter laborat: quòd in quarum rerum veram notitiam incumbere expediat, ſæpius non diſcernit. Itaque in diſquirendis ſuperuacuis ac nihili rebus ridicula curioſitate ſe torquet: ad res maximè cognitu neceſſarias aut non aduertit, aut contemptim & rarò deflectit: ſtudium certè ſuum vix vnquam ſeriò applicat. De qua prauitate quum paſſim conquerantur profani ſcriptores, omnes ferè ſe ea implicuiſſe comperiuntur. Quare Solomo, in toto ſuo Eccleſiaſte, vbi ea ſtudia eſt perſequutus in quibus ſibi videntur homines valde ſapere, inania tamen eſſe & friuola pronuntiat.

Iohan. 1. 5.

Deinde, vtrunque ſeparatim explicandū ſibi aſſumit. Intellectus primùm vires excutit ab hac ſectione ad 26.

Generalia autem priore loco quædam profert: nēpe 1. intellectum humanum perſpicientia aliqua valere. Quę tamē in plēs vanitate laborat.

Porrò, intelligentia hæc, ad res terrenas & cœleſtes extenditur.

13 Neque tamen ita conatus eius ſemper in irritum cedunt, quin aliquid aſſequatur, præſertim vbi ſeipſam ad inferiora iſta intendit. Quinetiam non ita ſtupida eſt quin exiguum quiddam & de ſuperioribus delibet, vtcunque negligentius illis percontandis vacet: non id quidem æqua facultate. Nam quum ſupra vitæ præſentis ſpatium euehitur, tum præcipuè demum conuincitur ſuæ imbecillitatis. Quare, vt melius perſpiciamus quouſque pro gradibus ſuæ facultatis in vnaquaque re procedat, diſtinctionem nobis proponere operæpretium eſt. Sit ergo hæc diſtinctio, eſſe aliam quidem rerum terrenarum intelligentiam, aliam verò cæleſtium. Res terrenas voco, quæ ad Deum regnúmque eius, ad veram iuſtitiam, ad futuræ vitæ beatitudinem non pertingunt: ſed cum vita præſenti rationem relationémque habent, & quodammodo intra eius fines continentur. Res cæleſtes, puram Dei notitiam, veræ iuſtitiæ rationem, ac regni cęleſtis myſteria. In priore genere ſunt, politia, œconomia, artes omnes mechanicæ, diſciplinæque liberales. In ſecundo, Dei ac diuinæ voluntatis cognitio, & vitæ ſecundum eam formandæ regula. De priori autem ſic fatendum, Quoniam homo animal eſt natura ſociale, naturali quoque inſtinctu, ad fouendam conſeruandámque eam ſocietatem propendet: ideóque ciuilis cuiuſdam & honeſtatis & ordinis vniuerſales impreſſiones inesse omnium hominum animis conſpicimus. Hinc fit vt nemo reperiatur qui non intelligat, oportere quoſuis hominum cœtus legibus contineri, quíq; non earum legum principia mente complectatur. Hinc ille perpetuus tam Gentium omnium, quàm ſingulorum mortalium in leges conſenſus, quia inſita ſunt vniuerſis, abſque magiſtro aut legiſlatore, ipſarum ſemina. Neque moror diſſenſiones & pugnas quæ mox emergunt, dum alij cupiunt ius & fas omne inuerſum, ſoluta legum repagula, libidinem ſolam pro iure

Quouſq; intellectus valeat in verā terrenarum cognitione aſſequenda oſtēditur hac ſect. et quatuor proximè ſequentibus, nempe 14. 15. 16. 17.

Ac primùm, quòd ad res illas mediæ ſiue terrenas attinet, manent adhuc in homine quędā intelligentiæ vires. Politiam enim & œconomiam hæ omnes amplectuntur v:

iure graſſati, vt fures & latrones: alij: (quod vitium pluſquam vulgare eſt) iniquum eſſe putant quod pro æquo ab aliis ſancitur: contrà, laudabile contendunt quod ab aliis vetatur. Siquidem illi non ideo leges oderunt quòd ignorent bonas & ſanctas eſſe: ſed præcipiti cupiditate furentes, cum manifeſta ratione pugnant: &, quod mentis intelligentia probant, pro ſua libidine abominantur. Poſterius certamen tale eſt vt primam illam conceptionem æquitatis non dirimat. ſiquidè de legum capitibus dum inter ſe diſceptant homines, in quandam æquitatis ſummam conſentiunt. In quo debilitas certè humanę mentis arguitur, quę, etiam dum viam ſequi videtur, claudicat & vacillat. Manet tamen illud, inſperſum eſſe vniuerſis ſemen aliquod ordinis politici. Atque hoc amplum argumentum eſt, in huius vitę conſtitutione, nullum deſtitui luce rationis hominem.

non ſolùm intelligant, oportere quoſuis hominum cœtus legibus contineri: verùm etiam & harum verũ principia mẽte comprehendũt, atque confuſionũ autores ac fautores damnãt.

14 Sequuntur artes tum liberales, tum manuarię, quibus diſcendis, quia ineſt omnibus nobis quædam aptitudo, in eis etiam apparet vis humani acuminis. Quanquam autem non ſunt omnes omnibus diſcendis idonei, ſatis tamen communis energię certum ſpecimen eſt, quòd nemo propè reperitur cuius in arte aliqua perſpicientia non ſe exerat. Neque ſola ſuppetit ad diſcendum energia & facilitas, ſed ad excogitandum in vnaquaque arte nouum aliquid, vel amplificandum & expoliendum quod alio præeunte didiceris. Quod vt Platonem perperàm impulit vt traderet comprehenſionem eiuſmodi nihil eſſe quàm recordationem: ita nos optima ratione cogit fateri, eſſe ingenitum humano ingenio eius principium. Hæc ergo documenta apertè teſtantur vniuerſalem rationis & intelligentiæ comprehenſionem eſſe hominibus naturaliter inditam. Sic tamen vniuerſale eſt bonum, vt in eo pro ſe quiſque peculiarem Dei gratiam agnoſcere debeat. Ad quam gratitudinem nos abundè expergefacit ipſe naturæ conditor, dum moriones creat, in quibus reptæſentat quibus excellat dotibus hominis anima, niſi eius lumine perfuſa: quod ſic naturale ineſt omnibus, vt prorſus gratuitũ ſit erga ſingulos beneficentiæ eius munus. Ipſarum porrò artium inuentio aut methodica traditio, aut interior & præſtantior cognitio (quæ propria eſt paucorum) non eſt quidem ſolidum argumentum communis perſpicaciæ: quia tamen promiſcuè contingit piis & impiis, iure inter naturales dotes numeratur.

Secundò, in artibus diſcendis valet humanus intellectus

Sic autem eſt bonum vniuerſale eiuſmodi facultas intelligendi, vt nihilominus varia dona ſingulis collata Dei gratiam fateri ſupérque agnoſcere tenemur.

15 Quoties ergo in profanos ſcriptores incidimus, illa quæ admirabilis in iis affulget veritatis luce admoneamur, mentem hominis, quantumlibet ab integritate ſua collapſam & peruerſam, eximiis tamen etiamnum Dei donis veſtitam eſſe & exornatam. Si vnicum veritatis fontem, Dei Spiritum eſſe reputamus, veritatem ipſam neq; reſpuemus, neque contemnemus, vbicunque apparebit: niſi velimus in Spiritum Dei contumelioſi eſſe. non enim dona Spiritus, ſine ipſius contemptu & opprobrio, vilipẽduntur. Quid autem? Veritatem affulſiſſe antiquis iureconſultis negabimus, qui tanta æquitate ciuilem ordinem & diſciplinam prodiderunt? Philoſophos cæcutiſſe dicemus cùm in exquiſita iſta naturæ contemplatione, tum artificioſa deſcriptione? Dicemus mentem illis defuiſſe, qui arte diſſerendi conſtituta, nos cum ratione loqui docuerunt? Dicemus eos inſaniiſſe, qui medicinam excudendo, ſuam induſtriam nobis impenderunt? Quid mathemata omnia? putabimúſne amentium deliria? Imò ne ſine ingenti quidem admiratione, veterum ſcripta legere de his rebus poterimus: admirabimur autem, quia præclara, vt ſunt, cogemur agnoſcere. Porrò laudabiléne aliquid aut præclarum cenſebimus, quod non recognoſcamus à Deo prouenire? Pudeat nos tantæ ingratitudinis, in quam non inciderunt Ethnici poetę, qui & philoſophiam, & leges, & bonas omnes artes, deorum inuenta eſſe confeſſi ſunt. Ergo quum homines iſtos, quos Scriptura ψυχικοὺς vocat, vſque eò fuiſſe pateat in rerum inferiorum inueſtigatione acutos & perſpicaces, talibus exemplis diſcamus quot naturæ humanæ bona Dominus reliquerit, poſtquam vero bono ſpoliata eſt.

Vſus huius cognitionis & intelligentiæ circa res terrenas verſantis, in eo cõſiſtit, vt mentem hominis quantumlibet & ab integritate ſua collapſam, eximiis tamen Dei donis etiamnum ornatam eſſe agnoſcamus.

16 Neque tamen interim obliuiſcamur hæc præſtantiſſima diuini Spiritus eſſe bona, quæ in publicum generis humani bonum, quibus vult diſpenſat. Si enim Beſeleel & Oliab intelligentiam & ſcientiam quæ ad fabricam tabernaculi requirebatur, oportuit à Spiritu Dei inſtillari: non mirum eſt, ſi earum rerum quę ſunt in vita humana pręſtantiſſimæ, cognitio per Spiritum Dei communicari nobis dicatur. Neque eſt cur roget quiſpiam, Quidnam cum Spiritu commercij impiis, qui ſunt à Deo prorſus alieni? Nam quòd dicitur Spiritus Dei in ſolis fidelibus habitare, id intelligendum de Spiritu ſan-

Exo.31.2. & 35.30.

Deinde, in commune bonũ generis humani quibuſlibet collata ſunt hæc dona.

Interdũ etiam & impiis, quibus pura & firma eſſe coram Deo deſinunt.

ædificationis, per quem Deo ipſi in templa conſecramur. Neque tamen ideò minus replet, mouet, vegetat omnia eiuſdem Spiritus virtute, idque ſecundùm vniuſcuiuſque generis proprietatem, quam ei creationis lege attribuit. Quòd ſi nos Dominus impiorum opera & miniſterio, in phyſicis, dialecticis, mathematicis & reliquis id genus voluit adiutos, ea vtamur: ne ſi Dei dona vltrò in ipſis oblata negligamus, demus iuſtas ignauiæ noſtræ pœnas. At verò, nequis hominem valde beatum putet quum ſub elementis huius mundi tanta veritatis comprehendendę energia illi conceditur: ſimul addendum eſt, totam iſtam & intelligendi vim, & intelligentiam quæ inde conſequitur, rem eſſe fluxam & euanidam coram Deo, vbi non ſubeſt ſolidum veritatis fundamentum. Veriſſimè enim Auguſtinus (cui ſubſcribere, vt diximus, coacti ſunt Magiſter ſententiarum & ſcholaſtici) vt gratuita homini dona poſt lapſum detracta eſſe, ita naturalia hæc quæ reſtabant, corrupta fuiſſe docet. non quòd per ſe inquinari poſſint, quatenus à Deo proficiſcuntur: ſed quia polluto homini pura eſſe deſierunt, ne quam inde laudem conſequatur.

Lib. 2. Diſt. 25.

In ſumma, aliquid naturæ humanæ reliquum eſt: quicquid autẽ eſt, id totum indulgentiæ diuinæ adſcribi debet.

17 Hæc ſumma ſit, in vniuerſo genere humano perſpici naturæ noſtræ propriam eſſe rationem, quæ nos à brutis animalibus diſcernat, ſicut ipſa ſenſu differũt à rebus inanimatis. Nam quòd naſcuntur moriones quidam, vel ſtupidi, defectus ille generalem Dei gratiam non obſcurat: quin potius tali ſpectaculo monemur, quod nobis relictum eſt, Dei indulgentiæ meritò debere aſcribi: quia niſi nobis pepercisset, totius naturæ interitum ſecum traxiſſet defectio. Quòd autem alij præſtant acumine, alij iudicio ſuperant, aliis mens agilior eſt ad hanc vel illam artem diſcendam, in hac varietate gratiam ſuam nobis commendat Deus, ne ſibi quiſquam velut proprium arroget quod ex mera illius liberalitate fluit. Vnde enim alius alio præſtantior, niſi vt in natura communi emineat ſpecialis Dei gratia, quæ multos præteriens, nemini ſe obſtrictam eſſe clamat?

Ratio 1.

2. Exempla.

Adde quòd ſingulares motus pro cuiuſque vocatione Deus inſtillat. cuius rei multa occurrunt exempla in libro Iudicum, vbi dicitur Spiritus Domini induiſſe quos ad regendum populum vocabat. Deniq; in eximiis quibuſque factis ſpecialis eſt inſtinctus. Qua ratione Saulem ſequuti ſunt fortes, quorum tetigerat Deus corda. Et quum prædicitur inauguratio in regnum, ita loquitur Samuel, Tranſibit ſuper te Spiritus Domini, & eris vir alius. Atque hoc ad totum gubernationis curſum extenditur: ſicuti poſtea narratur de Dauide, quòd tranſierit ſuper eum Spiritus Domini à die illa in poſterum. Sed idem alibi traditur quoad particulares motus. Imò apud Homerum ingenio pollere dicuntur homines non modò prout cuique diſtribuit Iupiter, ſed οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι. Et certè experientia oſtendit, dum attoniti ſæpe hærent qui maximè ingenioſi erant ac ſolertes, in manu & arbitrio Dei eſſe mentes hominum, vt eas ſingulis momentis regat: qua ratione dicitur auferre ſenſum prudentibus, vt errent per inuia. Cæterùm in hac diuerſitate conſpicimus tamen aliquas imaginis Dei ſuperſtites notas, quæ totum humanum genus ab aliis creaturis diſtinguant.

Iudic. 6. 34. 1. Sam. 10. 6. 1. Sam. 16. 13. Odyſſ. σ Ratio 3. Pſal. 107. 40.

Altera pars diſputationis de vi humanæ rationis ſeu intelligentiæ, circa res cæleſtes & ſpirituales: ab hac 18 ſect. ad 26 vſque.

Quum autem res ſpirituales ad 3 capita reuocentur, nempe diuinę notitię, adoptionis, & voluntatis intelligentiã: circa hæc tria homines cæcutire probatur rationibus firmiſſimis, eleganti ſimilitudine illuſtratis.

18 Nunc exponendum eſt quid cernat humana ratio, vbi ad regnum Dei venitur & ſpiritualem illam perſpicientiam: quæ tribus potiſſimum rebus conſtat, Deum noſſe, paternum erga nos eius fauorem, in quo ſalus noſtra conſiſtit: & formandæ ſecundum legis regulam, vitæ rationem. Cum in primis duobus, tum verò in ſecundo propriè, qui ſunt hominum ingenioſiſſimi, talpis ſunt cæciores. Equidem non inficior, ſparſim quędam apud philoſophos de Deo legi ſcitè & appoſitè dicta: ſed quæ vertiginoſam quandam imaginationem ſemper reſipiant. Præbuit quidem illis Dominus, vt ſuprà dictum eſt, exiguum diuinitatis ſuæ guſtum, ne ignorantiam impietati obtenderent: & eos interdum ad dicenda nonnulla impulit, quorum confeſſione ipſi conuincerentur: ſed ita viderunt quæ videbant, vt tali intuitu minimè ad veritatem dirigerentur, nedum pertingerent. qualiter nocturni fulgetri coruſcationem, qui in medio agro eſt viator, longè lateq; ad momentum videt: ſed adeò euanido aſpectu, vt antè noctis caligine reſorbeatur, quàm pedem mouere queat: tantum abeſt vt in viam tali ſubſidio deducatur. Præterea illæ veritatis guttulæ, quibus libros tanquã fortuitò aſpergunt, quot & quàm portentoſis mendaciis ſunt inquinatæ? Denique illam diuinæ erga nos beneuolentię certitudinem (ſine qua hominis ingenium immenſa confuſione repleri neceſſe eſt) ne olfecerunt quidem vnquam. Ad hanc ergo veritatem nec appropinquat, nec contendit, nec collimat humana ratio, vt intelligat quis ſit verus Deus, qualiſve erga nos eſſe velit.

Vide lib. 3. cap. 2. ſect. 14. 15. 16.

19 Sed

19 Sed quia falſa perſpicaciç noſtræ opinione ebrij, ægerrimè nobis perſuaderi ſini- *Deinde ſcripturæ teſtimoniis, ex quibus colligitur. 1. aliqua luce donatos eſſe Adæ filios, ſed eã Deum haud cõprehẽdere poſſe.*
mus, illam in rebus diuinis cęcam prorſus eſſe & ſtupidam: ſatius, opinor, fuerit Scriptu-
Iohan. 1. 4. ræ teſtimonus, quam rationibus id comprobare. Hoc pulcherrimè docet Iohann es, eo
quem nuper citaui loco, quum ſcribit in Deo ab initio fuiſſe vitam, & eam vitam quæ
eſſet lux hominum: lucem hanc in tenebris lucere, & à tenebris non comprehendi. In-
dicat quidem hominis animam fulgore diuinæ lucis irradiari, vt nunquam planè vel e-
xigua ſaltem eius flamma, vel ſaltem ſcintilla deſtituatur: ſed ea tamen illuminatione
Deum non comprehendere. Cur id? quia eius acumen, quantum ad Dei notitiam, mera *Ratio prima.*
eſt caligo. Quum enim Spiritus homines appellat tenebras, eos ſemel ſpoliat omni ſpi-
Iohan. 1. 12. ritualis intelligentiæ facultate. Quare fideles, qui Chriſtum amplectuntur, non ex ſan-
guinibus, neq; ex voluntate carnis aut viri, ſed ex Deo natos aſſerit. Quaſi diceret, non *Ratio altera.*
eſſe tam ſublimis ſapientiæ capacem carnem, vt Deum, & quod Dei eſt, ſuſcipiat, niſi
Dei Spiritu illuminetur. Quemadmodum teſtatus eſt Chriſtus, hanc ſpecialem eſſe Pa- Matth.16.17.
tris reuelationem, quòd à Petro agnoſceretur.

20 Si perſuaſum nobis foret (quod extra controuerſiam eſſe debet) naturæ noſtræ *2. Adoptio non à natura, ſed à Patre celeſti per regenerationis Spiritũ in electis obſignatur. ideo intelligentia quę ſalutis noſtræ ſunt ante regenerationẽ minimè apprehenda. vt ex Scripturæ S. variis locis apparet.*
deeſſe quicquid cæleſtis Pater electis ſuis per Spiritum regenerationis confert, hîc nul-
Pſal. 36. 10. la eſſet hæſitãdi materia. Sic enim loquitur populus fidelis apud Prophetam, Quoniam
1. Cor. 12. 3. apud te eſt fons vitę, & in lumine tuo videbimus lumen. Idem teſtatur Apoſtolus, quum
ait neminem poſſe dicere Dominum Ieſum, niſi in Spiritu ſancto. Et Iohannes Bapti-
Iohan. 3. 27. ſta, ſtuporem diſcipulorum videns, exclamat, neminem poſſe accipere quicquam, niſi
datum illi fuerit déſuper. Donum autem ab eo intelligi de ſpeciali illuminatione, non
communi naturæ dote, inde conſtat, quòd tot verbis, quibus Chriſtum commendaue-
rat diſcipulis ſuis, nihil ſe profeciſſe conqueritur. Video, inquit, verba nihil eſſe ad men-
tes hominum de rebus diuinis imbuendas, niſi Dominus per Spiritum ſuum intelligen
tiam dederit. Quinimo Moſes, dum populo exprobrat ſuam obliuionem, ſimul tamen
notat, non aliter ipſum poſſe in mysteriis Dei ſapere, niſi ipſius beneficio. Viderunt, in- Deut.29.2.
quit, oculi tui ſigna illa portentáque ingentia: & non dedit tibi Dominus cor ad intelli-
gendum, nec aures ad audiendum, nec oculos ad videndum. Quid plus exprimeret, ſi
nos vocaret ſtipites in operibus Dei conſiderandis? Vnde Dominus per Prophetam, Iere.24.7.
ſingularis gratiæ loco, pollicetur ſe daturum Iſraelitis cor, vt ab illis cognoſcatur: nimi-
rum innuens, tantum hominis mentem ſpiritualiter ſapere, quantum abs ſe illuſtrata
fuerit. Hoc quoque ſua voce dilucidè confirmauit Chriſtus, quum diceret neminem Iohan.6.44.
venire ad ſe poſſe, niſi cui datum a Patre ſuo foret. Quid? annon ipſe eſt viua Patris ima-
go, in qua totus gloriæ eius ſplendor nobis exprimitur? Ergo non potuit melius oſten- *Argumentis firmiſſimis idem confirmatur.*
dere qualis ſit noſtra ad cognoſcendum Deum facultas, dum ad cernendam eius ima-
ginem, vbi ita palàm exhibetur, oculos nobis eſſe negat. Quid? Annon ideo in terras de-
ſcendit vt Patris voluntatem hominibus patefaceret? Annon ſua quoque legatione fi-
deliter defunctus eſt? Ita eſt ſanè. ſed nihil efficitur eius prædicatione, niſi interior magi- *Primum argumentum.*
ſter Spiritus viam ad animos patefaciat. Ergo non veniunt ad eum, niſi qui à Patre au-
dierunt & edocti ſunt. Quæ iſta diſcendi & audiendi ratio? Nempe vbi aures ad audien
dum, & mentes ad intelligendum, Spiritus mira & ſingulari virtute format. Ac ne illud Ieſa.54.7.
nouum videatur, Ieſaiæ vaticinium citat, vbi dum Eccleſiæ inſtaurationem promittit,
eos Dei diſcipulos fore docet qui in ſalutem colligentur. Si aliquid peculiare de electis
ſuis illic prædicit Deus, conſtat non de eo doctrinæ genere ipſum loqui quod impiis e-
tiam & profanis commune eſt. Reſtat igitur vt intelligamus, nemini patere in regnum
Dei ingreſſum niſi cui nouam mentem Spiritus ſanctus ſua illuminatione fecerit. Om- *Alterum argumentum.*
nium verò clariſſimè Paulus, qui diſputationem hanc ex profeſſo ingreſſus, poſtquam
ſtultitiæ ac vanitatis damnauit vniuerſam hominum ſapientiam, adeóq; prorſus exina-
niuit, ita concludit demum, Animalem hominẽ non poſſe percipere quæ ſunt Spiritus 1. Cor.2.8.
Dei: ſtultitiam eſſe illi, nec poſſe intelligere, quia ſpiritualiter diiudicãtur. Quem vocat
animalem? nempe qui naturæ lumine nititur. Ille, inquam, nihil in ſpiritualibus myſte-
riis Dei comprehendit. Quid ita? an quia per ignauiam negligit? Imò, etiamſi enitatur,
nihil poteſt: quia ſcilicet ſpiritualiter diiudicantur. Quid iſtud ſignificat? quia humanæ
perſpicaciæ penitus abſcondita, per ſolam Spiritus reuelationem patefiunt: adeò vt pro
ſtultitia ducantur, vbi Spiritus Dei non illucet. Antè autem ſupra oculorum, aurium,
mentium capacitatem extulerat quæ præparauit Deus diligentibus ſe. quin ſapientiam

humanam, quaſi velum quoddam eſſe teſtatus fuerat, quo mens à cernendo Deo impeditur. Quid volumus? pronuntiat Apoſtolus infatuatam a Deo ſapientiam huius mundi: & nos ſcilicet acumen illi tribuemus, quo ad Deum & cæleſtis regni adyta penetrare poſſit? Faceſſat à nobis tanta vecordia. 1. Cor. 2. 10.

Tertium argumentum.

Quartum argumentum. Deo ſoli tribuit S. Scriptura adoptionis & ſalutis noſtræ gloriam. Cæcutiunt igitur in rebus cæleſtibus intelligentia humana niſi illuminetur.

Obiectionis hæreticæ dilutio.

21 Itaque quod hic detrahit hominibus, alibi ſoli Deo tribuit in precatione. Deus, inquit, & Pater gloriæ det vobis Spiritum ſapientiæ & reuelationis. Iam audis, omnem ſapientiam & reuelationem eſſe Dei donum. Quid tum præterea? Illuminatos oculos mentis veſtræ. Certè ſi noua reuelatione indigent, à ſeipſis cæcutiunt. ſequitur deinde, Vt ſciatis quæ ſit ſpes vocationis veſtræ, &c. Ergo tantæ intelligentiæ non eſſe capaces hominum mentes vt vocationem ſuam nouerint, fatetur. Neque hic garriat Pelagianus quiſpiam, huic vel ſtupiditati, vel ruditati Deum ſuccurrere, dum verbi ſui doctrina eò dirigit hominis intellectum, quò, ſine duce, peruenire non poterat. Habebat enim Dauid Legem, in qua quicquid ſapientiæ deſiderari poteſt, comprehenſum erat: neque tamen eo contentus, oculos ſibi retegi poſtulat, vt Legis ipſius myſteria conſideret. Qua certè loquutione innuit, ſolem exoriri terris, vbi hominibus, Dei verbum elucet: verùm eos non multum inde conſequi, donec oculos vel dederit vel aperuerit ille ipſe qui ideò pater luminum vocatur, quia vbicunque Spiritu ſuo non reſplendet, omnia tenebris occupantur. Sic & Apoſtoli ab optimo quidem magiſtro ritè & abundè edocti fuerant: niſi tamen indigerent Spiritu veritatis qui eorum mentes hac ipſa doctrina, quam antè audierant, erudiret, non illum expectare iuberentur. Si quod petimus à Deo: deeſſe nobis confitemur, & ipſe in eo quod promittit, noſtram arguit inopiam: nemo iam fateri dubitet, ſe tantum ad intelligenda Dei myſteria valere, quantum eius gratia fuerit illuminatus. Qui ſibi plus intelligentiæ tribuit, eo cæcior eſt, quòd cæcitatem ſuam non agnoſcit.

Ephes. 1. 15. Pſal. 119. 18. Iac. 1. 17. Iohan. 14. 26.

3. Veram Legis diuinæ notitiam ignorat humana intelligentia: quod probatur teſtimonio Apoſtoli.

Ratione ex eodem teſtimonio deprompta.

A conſideratione finis & definitionis Legis naturæ.

22 Reſtat tertium illud membrum, de cognoſcenda vitæ probè inſtituendę regula, quam verè operum iuſtitiæ notitiam nuncupamus: vbi videtur mens humana eſſe aliquáto quàm in ſuperioribus acutior. Siquidem teſtatur Apoſtolus, Gentes quæ Legem non habent, dum Legis opera faciunt, ſibi pro Lege eſſe, ac oſtendere opus Legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium illis reddente conſcientia, & cogitationibus inter ſe accuſantibus, aut excuſantibus coram iudicio Dei. Si Gentes naturaliter Legis iuſtitiam habent mentibus ſuis inſculptam, certè non dicemus eas in vitæ ratione prorſus cæcutire. Et nihil eſt vulgatius, quàm lege naturali (de qua iſtic Apoſtolus loquitur) hominem ſufficienter ad rectam vitæ normam inſtitui. Nos verò expendamus, quorſum indita hominibus hæc Legis notitia fuerit: tum protinus apparebit quouſque illos ad rationis veritatiſque ſcopum deducat. Id quoque ex Pauli verbis liquet, ſiquis diſpoſitionem obſeruet. Dixerat paulo antè, eos qui in Lege peccauerunt, per Legem iudicari: qui ſine Lege peccauerunt, ſine Lege perire. Hoc quia poterat abſurdum videri, vt ſine vllo iudicio præcedente Gentes pereant, continuò ſubiicit, ſuam illis conſcientiam eſſe vice Legis: ideóque ad iuſtam earum damnationem ſufficere. Finis ergo legis naturalis eſt, vt reddatur homo inexcuſabilis. Nec malè hoc modo definietur, Quòd ſit conſcientiæ agnitio, inter iuſtum & iniuſtum ſufficienter diſcernentis: ad tollendum hominibus ignorantiæ prætextum, dum ſuo ipſorum teſtimonio redarguuntur. Ea eſt hominis erga ſeipſum indulgentia, vt in malis perpetrãdis libenter mentem à peccati ſenſu, quoad licet, ſemper auertat. Qua ratione videtur impulſus fuiſſe Plato, vt exiſtimaret non peccari niſi ignorantia. Id quidem ab eo conuenienter dictum foret, ſi humana hypocriſis tantum in tegendis vitiis proficeret, vt mens non ſibi malè conſcia eſſet coram Deo. Sed quum ſubterfugiens peccator impreſſum ſibi boni & mali iudicium, illuc identidem retrahatur, nec conniuere ita permittatur quin cogatur, velit nolit, aliquando aperire oculos: falsò dicitur, ipſum ignorantia ſola peccare.

Rom. 2. 14. In Protagora.

Vnde liquet Platonem falli, qui peccata omnia ignorantiæ tribuit.

Ad veritatem autem propius accedit Themiſtius, qui intellectus hallucinationem circa particularia verſari exiſtimat.

23 Veriùs Themiſtius, qui intellectum in definitione vniuerſali, ſeu rei eſſentia, rariſſimè falli docet: hallucinationem eſſe, quum vlteriùs progreditur: nempe quum ad hypotheſin deſcendit. Homicidium eſſe malum, ſi in genere quæratur, nemo erit qui non affirmet: qui autem conſpirat in mortem inimici, tanquam de re bona deliberat. Adulterium in genere damnabit adulter: in ſuo priuatim ſibi blandietur. Hæc eſt ignorantia, dum homo, vbi ad hypotheſin ventum eſt, eius regulæ obliuiſcitur quam in theſi nuper conſtituerat. De qua re elegantiſſimè diſſerit Auguſtinus in expoſitione

Paraph. in 3. lib. de anima, cap. 46.

prim

primi verſus Pſalmi 57. Quanquam ne iſtud quidem eſt perpetuum. ſic enim interdum flagitij turpitudo conſcientiam vrget, vt non ſibi imponens ſub falſa boni imagine, ſed ſciens & volens in malum ruat. Ex quo affectu prodeunt iſtæ voces, —*video meliora, proboque: Deteriora ſequor.* Quare mihi ſcitiſſimè Ariſtoteles incontinentiam & intemperantiam videtur diſtinxiſſe. Vbi incontinentia regnat, dicit per affectum perturbatum ſeu πάθος particularem notitiam menti eripi, ne malum obſeruet in ſuo facinore, quod generaliter in ſimilibus cernit: vbi deferbuit perturbatio, pœnitentiam extemplò ſuccedere. Intemperantiam autem non extingui aut frangi peccati ſenſu, ſed contrà obſtinatè in ſuſcepta mali electione perſiſtere.

Eius regulæ exceptio.

Medea apud Ouidium.

Lib. Eth. 7. cap. 3.

24 Porrò quum iudicium vniuerſale audis in boni & mali diſcrimine, ne ſanum vbique & integrum eſſe putes. Nam ſi in hunc tantùm finem, iuſti & iniuſti delectu imbuta ſunt corda hominum ne ignorantiæ excuſationem prætexant, minimè neceſſarium eſt veritatem in ſingulis cernere: ſed ſatis ſupérque eſt, eatenus intelligere, ne tergiuerſari queant quin teſte conſcientia conuicti iam nunc ad Dei tribunal horrere incipiant. Et ſi rationem noſtram volumus ad Dei Legem exigere, quæ perfectę eſt iuſtitiæ exemplar, comperiemus quàm multis partibus cæcutiat. Certè quæ in prima tabula præcipua ſunt, minimè aſſequitur: qualia ſunt, de fiducia in Deum, de virtutis & iuſtitiæ laude illi tribuenda, de nominis eius inuocatione, de vero ſabbathiſmo. Quæ vnquam anima, naturali ſenſu freta, ſubodorata eſt in his & ſimilibus poſitum eſſe legitimum Dei cultum? Nam quum volunt profani homines Deum colere, etiam ſi centies reuocentur ab inanibus ſuis nugis, ſemper tamen illuc relabuntur. Negant quidem placere Deo ſacrificia, niſi accedat mentis ſynceritas. quo teſtantur aliquid ſe concipere de ſpirituali Dei cultu, quem tamen falſis commentis ſtatim peruertunt. Nam quicquid de eo Lex præſcribit, verum eſſe nunquam illis perſuaderi poterit. Dicámne præſtare vlla perſpicacia mentem, quę nec per ſe ſapere, nec monitionibus auſcultare valet? In ſecundæ tabulæ præceptis aliquanto plus habet intelligentiæ: quo ſcilicet ad ciuilis inter homines ſocietatis conſeruationem propius accedunt. Quanquam & hîc deliquium interdum pati deprehenditur. excellentiſſimo enim cuique ingenio abſurdiſſimum eſt, iniquam ac nimis imperioſam dominationẽ ferre, ſiqua modò ratione depellere queat. Nec aliud eſt iudicium humanæ rationis, quàm ſeruilis eſſe abiectíque animi patienter eam ferre: rurſum honeſti ingenuique pectoris excutere. Nec verò iniuriarum vltio pro vitio ducitur apud Philoſophos. Atqui Dominus nimia iſta ingenuitate damnata, illam apud homines infamem patientiam ſuis præſcribit. Omnino autem in vniuerſa Legis obſeruatione perſpicientiam noſtram fugit concupiſcentiæ animaduerſio. Non enim adduci ſe ſuſtinet animalis homo vt cupiditatum ſuarum morbos recognoſcat. Antè ſuffocatur naturæ lumen quàm ad primum huius abyſſi ingreſſum accedat. Nam dum Philoſophi pro vitiis notant immoderatos animi motus, illos extantes & ſe craſſioribus ſignis exerentes intelligunt: quę autem placidè titillant animum praua deſideria, nihili reputant.

Errat etiam in eo Themiſtius, quod intellectum circa generalia verſiſsimè falli docet.

Ratio. Si ad diuinæ legis normã reuocatur intellectus humanus, cæcus eius apparet.

Tum prioris tabulæ reſpectu.

Tum poſterioris tabulæ.

Secunda ratio.

Tertia.

Quarta.

25 Quare, vt ſuprà meritò reprehenſus eſt Plato quòd omnia peccata ignorantię imputarit, ita & eorum eſt repudianda opinio qui conſultam malitiam & prauitatem in omnibus peccatis intercedere tradũt. Nimium enim experimur quoties labamur cum bona noſtra intentione. Tot obruitur hallucinationum formis noſtra ratio, tot erroribus eſt obnoxia, in tot impedimenta impingit, tot anguſtiis irretitur, vt plurimum à certa directione abſit. Quàm verò nihili ſit coram Domino in cunctis vitę partibus, Paulus oſtendit, dum negat nos idoneos qui cogitemus ex nobis quippiam, tanquam ex nobis. Non de voluntate loquitur aut affectu: ſed hoc quoque adimit nobis, ne putemus in mentem venire nobis poſſe quomodo ritè quippiam agendum ſit. Itáne deprauata eſt omnis induſtria, perſpicientia, intelligentia, cura, vt rectum nihil coram Domino excogitare aut meditari queat? Nobis nimirum qui rationis acumine (quam pretioſiſſimam dotem reputamus) ægrè patimur ſpoliari, durum id nimis videtur: Spiritui autem ſancto æquiſſimum, qui nouit omnes cogitationes ſapientum vanas eſſe, & qui clarè pronuntiat, omne figmentum humani cordis tantummodo malum. Si quicquid ingenium noſtrum concipit, agitat, inſtituit, molitur, ſemper malum eſt, qui in mentem nobis veniat inſtituere quod Deo placeat, cui ſola ſanctitas & iuſtitia accepta eſt? Ita videre eſt, mentis noſtræ rationem, quoquo ſe vertat, eſſe vanitati miſerè obnoxiam.

1. Cor. 3. 5.

Pſal. 94. 11.

Gen. 6. 3. & 8. 21.

Media igitur hęc via tenenda eſt, vt nec omnia peccata ignorantię imputentur, nec conſultam malitiam omnib. peccatis interuenire ſtatuamus.

Deinde, quicquid obnoxiat humana ratio, mentis noſtræ vires à vera directione plurimum abeſſe: imo & malum eſſe coram Deo quicquid in hiſce rebus ingenium noſtrum concipit, agitat, & molitur.

Huius imbecillitatis ſibi conſcius erat Dauid, quum petebat ſibi dari intellectum ad mandata Domini rectè diſcenda. Innuit enim, ſuum ingenium nequaquam ſufficere, qui nouum obtingere ſibi cupit. Neque id ſemel facit: ſed in vno Pſalmo decies ferè repetit eandem precationem. Qua repetitione ſubindicat quanta ad petendum neceſſitate vrgeatur. Et quod ille ſibi vni petit, Paulus communiter Eccleſiis precari ſolet. Non ceſſamus, inquit, orare pro vobis & poſtulare vt impleamini agnitione Dei in omni prudentia & intelligentia ſpirituali, vt ambuletis dignè Deo, &c. Quoties autem eam rem Dei beneficium facit, meminerimus eum ſimul teſtari, non eſſe in hominis facultate poſitam. Adeò autem hunc rationis defectum ad intelligenda quæ Dei ſunt agnouit Auguſtinus, vt non minus neceſſariam mentibus illuminationis gratiam putet, quàm oculis ſolis lucem. Nec eo contentus, correctionem ſubiicit, quòd oculos ipſi aperimus ad cernendam lucem: mentis autem oculi, niſi à Domino aperiantur, clauſi manent. Neque vno tantùm die illuminari mentes noſtras docet Scriptura, vt deinde per ſe videant: quia ad continuos progreſſus & incrementa pertinet quod nuper adduxi ex Paulo. Et hoc diſertè exprimit Dauid, his verbis, In toto corde meo exquiſiui te, ne errare me facias à mandatis tuis. Nam quum regenitus eſſet, adeóque non vulgariter profeciſſet in vera pietate, fatetur tamen aſſidua directione ſe opus habere in ſingula momenta, ne à ſcientia qua præditus eſt declinet. Itaque alibi rectum ſpiritum, quem ſua culpa perdiderat, innouari petit: quia eiuſdem Dei eſt, quod initio dederat, ablatum nobis ad tempus reſtituere.

[Margin: Pſal. 119. 34. — Philip. 1. 4. — Col. 1. 9. — Lib. 2. de pec. merit. & rem. c. 5 — Pſal. 119. 10. — Pſal. 51. 12]

[Margin: Tertiò, aſsidua directione in ſingula momenta nos opus habere. — Denique, illuminationis gratiam mētis eſſe Dei donum, non minus neceſſarium quàm oculis lux ſolis. Quę omnia expreſsis Scripturæ teſtimoniis confirmantur.]

26 Examinanda nunc voluntas, in qua præcipuè arbitrij libertas vertitur, quandoquidem magis huius eſſe electionem, quàm intellectus, antè viſum eſt. Principiò, nequid ad humanæ voluntatis rectitudinem pertinere videatur quod à Philoſophis traditum, publico conſenſu receptum eſt, omnia naturali inſtinctu bonum appetere: obſeruemus, liberi arbitrij vim non conſiderandam in eiuſmodi appetitu qui magis ab eſſentiæ inclinatione quàm mentis deliberatione proficiſcitur. Nam & ſcholaſtici fatentur nullam eſſe liberi arbitrij actionem niſi dum ſe ratio vertit ad oppoſita. qui intelligunt, oportere appetitus obiectum tale eſſe quod electioni ſubiaceat: & deliberationem præire, quæ electioni viam ſternat. Et ſanè ſi reſpicias quale ſit iſtud naturale boni in homine deſiderium, inuenies illi cum belluis eſſe commune. Siquidem & illæ bene ſibi eſſe cupiunt: & vbi ſpecies boni, quæ ſenſum moueat, apparet, eò ſequuntur. Homo verò, nec id quod verè ſibi bonum ſit, pro naturæ ſuæ immortalis excellentia, ratione deligit, vt id ſtudio perſequatur, nec rationem adhibet in conſilium, nec mentem intendit: ſed ſine ratione, ſine conſilio, naturæ inclinationem, inſtar pecudis, ſequitur. Nihil ergo hoc ad arbitrij libertatem, an homo ſenſu naturæ ad bonum appetendum feratur: ſed hoc requiritur, vt bonum recta ratione diiudicet, cognitum eligat, electum perſequatur. Ac ne cui ſcrupulus inhæreat, aduertendus eſt duplex paralogiſmus. Nam & appetitus hic non proprius voluntatis motus, ſed naturalis inclinatio: & bonum, non virtutis aut iuſtitiæ appellatur, ſed conditionis: vt ſcilicet homo bene habeat. Denique vt maximè appetat homo aſſequi quod bonum eſt, non tamē ſequitur. ſicuti nemo eſt cui non grata ſit æterna beatitudo, ad quam tamen nemo niſi Spiritus impulſu aſpirat. Quando igitur nihil ad probandam arbitrij libertatem facit naturale hominibus bene habendi deſiderium, non magis ſcilicet quàm in metallis & lapidibus, ad eſſentiæ ſuæ perfectionem inclinans affectio: in aliis conſideremus, ſitne penitus ita omni ex parte vitiata corruptáq; voluntas, vt nihil niſi malum generet: an particulam aliquam illæſam retineat, vnde naſcantur bona deſideria.

[Margin: Thomas, partis 1. quæſt. 83. artic. 3.]

[Margin: Hac & ſequenti ſectione voluntas examinatur. 1. Oſtenditur naturale illud deſiderium boni quo omnes imbuuntur, nihil omnino facere ad probandam arbitrij libertatem. Ratio. — Hic autem aduertenda duplex Sophiſtarum fallacia: in voce Appetitus & Boni.]

27 Qui primæ Dei gratiæ tribuunt vt efficaciter velimus, è conuerſo innuere videntur, ineſſe facultatem animæ vltrò ad bonum aſpirandi, ſed imbecilliorem quàm quæ in ſolidum affectum emergere, aut conatum excitare poſſit. Nec dubium quin hanc opinionem, ab Origene & veterum quibuſdam ſumptam, Scholaſtici communiter amplexi ſint: quando ſolent hominem in puris, vt loquuntur, naturalibus reputare qualem deſcribit Apoſtolus his verbis, Non quod volo bonum, hoc facio: ſed quod nolo malum, hoc ago. Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Sed perperàm hoc modo inuertitur tota, quam illic exequitur Paulus, diſputatio. Tractat enim de lucta Chriſtiana (quam breuius attingit ad Galatas) quam fideles in conflictu carnis & ſpiritus in ſe perpetuò ſentiunt. Porrò Spiritus non à natura eſt, ſed à regeneratione.

[Margin: Vid. ſect. 6. — Rom. 7. 15 & 19. — Gal. 5. 17.]

[Margin: 2. Illud manifeſte probatum eſt, quod Scholaſtici primæ Dei gratiæ tribuunt, vt efficaciter velimus, hoc ipſo innuunt, ineſſe quandam animæ vltrò ad bonū aſpirādi facultatē, ſed imbecilliorē quam]

Loqui

Loqui autem Apoſtolum de regeneratis inde conſtat, quòd vbi dixerat in ſe bonũ nullum habitare, ſubnectit expoſitionem, quòd intelligat de carne ſua. Ideóque negat ſe eſſe qui malum faciat, ſed peccatum in ſe inhabitãs. Quid ſibi vult iſta correctio, In me, hoc eſt in carne mea? Nempe acſi in hunc modum loqueretur, Non habitat in me bonum à me ipſo: nam in carne mea nihil boni reperire eſt. Hinc ſequitur illa ſpecies excu-
Rom.7.22. ſationis, Non facio malum ipſe, ſed quod habitat in me peccatum. quæ ſolis regeneratis competit, qui præcipua animæ parte ad bonum tendunt. Iam verò quæ ſubiicitur concluſio totum hoc liquidò declarat. Condelector, inquit, Legi ſecundum interiorem ho-
Lib. ad Bonif. c. 10. & 10 Retract. minem: video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Quis in ſe tale diſſidium habeat, niſi qui Spiritu Dei regeneratus, reliquias carnis ſuæ circunfert? Proinde Auguſtinus, quum ſermonem illum de hominis natura aliquando haberi putaſſet, interpretationem ſuam, tanquam falſam & malè congruentem, retractauit. Et verò ſi illud recipimus, homines ſine gratia habere quamlibet puſillos, aliquos ta-
2.Cor.3.5 men ad bonum motus, quid reſpondebimus Apoſtolo, neganti vel ad cogitandum aliquid nos eſſe idoneos? Quid Domino per Moſen pronuntianti, omne figmentum hu-
Gen.8.21 mani cordis tantummodo malum eſſe? Quum ergo falſa loci vnius ſententia impegerint, non eſt quòd eorum ſentẽtiam moremur. Potius valeat hoc Chriſti, Qui facit pec-
Ioh.8.34. catum, ſeruum eſſe peccati. Peccatores ſumus omnes natura: itaque ſub peccati iugo detinemur. Quòd ſi totus homo peccati imperio ſubiacet, ipſam certè voluntatem, quę præcipua eſt eius ſedes, arctiſſimis vinculis conſtringi neceſſe eſt. Nec verò aliter con-
Phil.2.13. ſtaret illud Pauli, Deum eſſe qui velle in nobis operatur, ſiqua voluntas præcederet Spi-
Pſal.119. ritus gratiam. Faceſſat igitur quicquid de præparatione multi nugati ſunt: quia etſi in-
Pſal.51.12 terdum petunt fideles cor ſibi formari ad Legis Dei obſequium (ſicuti Dauid pluribus locis) notandum tamen eſt hoc quoque precandi deſiderium à Deo eſſe: quod ex eius
De verb. Apoſt. ſerm.10. verbis colligere licet. nam quum optet in ſe cor mundum creari, certè creationis initium ſibi non arrogat. Ideo apud nos potius valeat illud Auguſtini, Præueniet te Deus in omnibus: præueni & tu aliquando eius iram. Quomodo? Confitere iſta omnia à Deo te habere: quicquid boni habes eſſe ab ipſo: à te, quicquid eſt mali. Et paulo pòſt, Noſtrum nihil niſi peccatum.

quæ in ſolidũ affectũ emergunt, aut conatũ exhibere poſſit. Scholaſticis autẽ opponuntur expreſſa teſtimonia S. Scripturæ eos refellentia teſtimonia.

3. Quum totus homo peccati imperio ſubiaceat, ſequitur ipſam voluntatem, quæ præcipua eſt peccati ſedes arctiſſ. vinculis opus habere: nihilque noſtrum eſſe niſi peccatum.

CAPVT III.

Ex corrupta hominis natura nihil niſi damnabile prodire.

Huius capitis partes præcipuæ.

1 Ἀνακεφαλαίωσις prioris capitis, hominis intelligentiam & voluntatem, teſtimoniis S. Scripturæ adeo corruptam eſſe probans, vt in nullo iam inueniri poſſit aut integritas, aut notitia, aut timor Dei: ſect. 1. & 2.
2 Aduerſus ſuperiorem doctrinam. Obiectionum, de virtutibus quæ in nonnullis Ethnicis eluxerunt, dilutio, ſect. 3. & 4.
3 Qualis in homine peccati ſeruo voluntas maneat, ſect. 5. eiuſdémque remedium ac ſanitas, ſect. 6.
4 Sophiſtarum Neopelagianorum de humanæ voluntatis præparatione & efficacia, item de perſeuerantia & gratia cooperante opiniones refelluntur, tum rationibus, tum S. Scripturæ teſtimoniis, ſect. 7. 8. 9. 10. 11. 12.
5 Tandem ſubiiciuntur Auguſtini dicta, quæ huius doctrinæ veritatem confirmant, ſect. 13. & 14.

SEd melius homo vtraque animæ parte cognoſci non poteſt, quàm ſi cum ſuis elogiis in medium prodeat, quibus à Scriptura inſignitur. Si totus depingitur
Ioh.3.6. his Chriſti verbis, Quod natum eſt ex carne, caro eſt (vt euincere promptum eſt) valde miſerum eſſe animal conuincitur. Affectus enim carnis, teſte Apo-
Rom.8.6 ſtolo, mors eſt: quandoquidem inimicitia eſt aduerſus Deum, eóque Legi Dei nec ſubditur, nec ſubdi poteſt. Itáne eſt peruerſa caro, vt toto ſuo affectu ſimultatem aduerſus Deum exerceat? vt cum Legis diuinæ iuſtitia conſentire nequeat? vt nihil denique parere queat, niſi mortis materiam? Nunc fac in hominis natura nihil eſſe niſi carnem: & inde quippiam, ſi potes, boni elice. At Carnis vocabulum ad ſenſualem pertinet tantùm,
Ioh.3.6. non ad ſuperiorem animæ partem. Id verò ex verbis & Chriſti & Apoſtoli abundè refellitur. Argumentum eſt Domini, oportere hominem renaſci: quia caro eſt. Non ſecundum corpus renaſci præcipit. Animo autem nõ renaſcitur, ſi corrigatur aliqua eius portio: ſed vbi tota renouatur. Idque confirmat vtroque loco poſita antitheſis. ſic enim carni comparatur Spiritus, vt nihil relinquatur medium. Ergo quicquid non eſt ſpirituale in

Totius hominis intelligentia, & voluntas corrupta eſt. Vocatur enim Caro.

Quæ vox non tantum ad ſenſualem, ſed etiam ad ſuperiorem animæ partem, i. mentem pertinet.

in homine, ſecundum eam rationem dicitur carneum. Nihil autem habemus Spiritus, *Quod Scripturæ S. firmiſſimis demonſtrationibus probatur.* niſi per regenerationem. Eſt igitur caro quicquid habemus à natura. Verùm de ea re ſiqua alias poſſet eſſe dubitatio, ea nobis à Paulo tollitur: vbi deſcripto veteri homine, quem dixerat corruptum eſſe concupiſcentiis erroris, iubet nos renouari ſpiritu mentis noſtræ. Eph.4.23. Vides eum nō ponere illicitas ac prauas cupiditates in parte ſenſitiua modò, ſed in ipſa etiam mente: atque ideo eius exigere renouationem. Et ſanè eam humanę naturæ imaginem paulo antè depinxerat, quæ nulla in parte nos non corruptos ac peruerſos eſſe oſtenderet. Nam quòd Gentes omnes ſcribit ambulare in vanitate mentis ſuæ, obtenebratas eſſe intelligentia, alienatas à vita Dei, propter ignorantiam quæ in ipſis eſt, & cæcitatem cordis ſui: minimè eſt dubium quin competat in eos omnes quos Dominus ad rectitudinem ſuæ tum ſapientiæ, tum iuſtitiæ nondum reformauit. Ephe. 4.17.18. Quod etiam clarius fit ex comparatione mox adiuncta: vbi fideles admonet quòd non ita didicerint Chriſtum. Siquidem ex iſtis verbis colligimus, Chriſti gratiam vnicum eſſe remedium quo ab illa cæcitate & malis inde conſequentibus liberemur. Nam & ita de regno Chriſti vaticinatus erat Ieſaias, quum Dominum Eccleſiæ ſuæ fore in lucem ſempiternam promitteret: quum interim tenebræ obtegerent terram, & caligo populos. Ieſa.60.2. Quum igitur ſola Eccleſia exorituram Dei lucem teſtetur: extra Eccleſiam certè nonniſi tenebras & cæcitatem relinquit. Non recenſebo ſigillatim quæ in hominis vanitatem paſſim, in Pſalmis præſertim & Prophetis, habentur. Magnum eſt quod ſcribit Dauid, Si cum vanitate appendatur, ipſa fore vaniorem. Pſ.62.10. Graui telo confoditur eius ingenium, quum omnes quæ inde prodeunt cogitationes, vt ſtultæ, friuolæ, inſanæ, peruerſæ, irridentur.

Cor etiam ipſum eadē corruptione tenetur. 2 Nihilo leuior eſt cordis condemnatio, quum fraudulentum dicitur præ omnibus & peruerſum. Iere.17.9. Sed quia breuitati ſtudeo, contentus ero vno tantùm loco: qui tamen lucidiſſimi ſpeculi inſtar futurus ſit, in quo totam naturæ noſtræ imaginem intueamur. Apoſtolus enim, dū humani generis arrogātiam vult deiicere, his teſtimoniis agit, Quòd non eſt iuſtus quiſquam, non eſt intelligēs, aut requirens Deum. Ro.3.10. Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt: non eſt qui faciat bonum, ne vnus quidem. Sepulchrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſè agunt, venenum aſpidum ſub labiis eorum. Ieſa.59.7 Quorum os maledictione plenum, & amaritudine: quorum veloces pedes ad effundendum ſanguinem: in viis quorum contritio & infœlicitas: quibus præ oculis nō eſt timor Dei. His fulminibus non in certos homines, ſed in vniuerſam filiorum Adam nationem inuehitur. Neque in vnius aut alterius ſeculi deprauatos mores declamat: ſed accuſat perpetuam naturæ corruptionem. Siquidem propoſitum illi eſt eo loco non ſimpliciter homines obiurgare, quo reſipiſcant: ſed docere potius ineluctabili calamitate omnes oppreſſos, è qua emergere non poſſint niſi miſericordia Dei eruantur. Id quia probari non poterat niſi de clade & exitio naturæ conſtitiſſet: protulit hæc teſtimonia, quibus pluſquam perditam eſſe naturam noſtram conuincitur. *Adeoque in nullo prorſus iam inueniri poteſt vel integritas, vel iuſtitia, vel timor Dei.* Maneat ergo hoc, non prauæ duntaxat conſuetudinis vitio tales eſſe homines quales hic deſcribuntur, ſed naturæ quoque prauitate: quando non aliter ſtare poteſt Apoſtoli argumentatio, Nullam eſſe homini ſalutem niſi à Domini miſericordia: quia in ſe perditus eſt & deploratus. Non hic laborabo in approbanda teſtimoniorum applicatione, necui videantur intempeſtiuè vſurpata. Perinde agam acſi à Paulo primùm hæc dicta forent, non è Prophetis deſumpta. Initiò adimit homini iuſtitiam, id eſt integritatem & puritatem: deinde intelligentiam. Intelligentiæ autem defectū arguit apoſtaſia à Deo: quem requirere, primus eſt ſapientiæ gradus. illud autem neceſſe eſt iis euenire qui à Deo defecerunt. Subnectit, omnes declinaſſe, & quaſi putridos eſſe redditos: nullum eſſe qui faciat bonum: tum flagitia, quibus ſingula ſua membra contaminant qui in nequitiam ſemel ſoluti ſunt, adiungit. Poſtremò timore Dei vacuos teſtatur, ad cuius regulam greſſus noſtri dirigi debuerant. Si iſtæ ſunt hæreditariæ humani generis dotes, fruſtra in natura noſtra aliquid boni requiritur. Equidem fateor non omnia hæc in vnoquoque homine flagitia emergere: inficiari tamen non licet quin hydra iſta in ſingulorum pectoribus lateat. Nam vt corpus, dum iam morbi cauſam & materiam incluſam in ſe fouet, etiamſi nondum ferueat dolor, non dicetur ſanum: ita nec anima, dum talibus vitiorum morbis ſcatet, ſana cenſebitur. quanquam non per omnia quadrat ſimilitudo. In corpore enim quamlibet morbido vigor vitæ ſupereſt: anima verò iſto exitiali gurgite immerſa, non ex vitiis modò laborat, ſed omni bono prorſus vacua eſt.

3 Ead

3 Eadem ferè quæ prius ſoluta eſt quæſtio, ex integro nobis ſurgit. Omnibus enim ſeculis extiterunt aliqui, qui natura duce ad virtutem tota vita intenti eſſent. Neq; moror ſi multi lapſus in eorum moribus notari poſſint: ipſo tamen honeſtatis ſtudio documentum ediderunt nonnihil fuiſſe in natura ſua puritatis. Quid pretij habeant coram Deo huiuſmodi virtutes, tametſi plenius diſſeremus vbi agetur de operum meritis, dicendum tamen eſt hoc quoque loco, quatenus ad præſentis argumenti explicationem neceſſe eſt. Exempla igitur iſta monere nos videntur ne hominis naturam in totum vitioſam putemus: quòd eius inſtinctu quidam non modò eximiis facinoribus excelluerunt, ſed perpetuo tenore vitæ honeſtiſſimè ſe geſſerunt. Sed hic ſuccurrere nobis debet, inter illam naturæ corruptionem eſſe nonnullum gratiæ Dei locum, non quæ illam purget, ſed intus cohibeat. Nam ſi ſingulorum animos laxis habenis Dominus in libidines quaſlibet exultare permitteret, nemo haud dubiè eſſet qui non reipſa fidem faceret veriſſimè in ſe competere omnia mala quibus vniuerſam naturam damnat Paulus. Quid enim? Tène eorum numero eximas quorum pedes ad ſanguinem effundendum veloces, manus rapinis & homicidiis fœdatæ, guttura ſepulchris patentibus ſimilia, linguæ fraudulentę, venenata labia, opera inutilia, iniqua, putrida, lethalia: quorum animus ſine Deo, quorum intima prauitates, quorum oculi ad inſidias, animi ad inſultandum elati, omnes denique partes ad infinita flagitia concinnatæ? Si omnibus eiuſmodi portentis obnoxia eſt vnaquæque anima (quemadmodum audacter pronuntiat Apoſtolus) videmus certè quid futurum ſit ſi Dominus humanam libidinem pro ſua inclinatione vagari ſinat. nulla eſt rabioſa bellua quæ tam præcipitanter feratur: nullum eſt quamlibet rapidum ac violentum flumen, cuius adeo impetuoſa ſit exundatio. In electis ſuis morbos iſtos curat Dominus, eo quem mox exponemus modo: in aliis, iniecto fræno duntaxat coercet, tantùm ne ebulliant, quatenus expedire prouidet ad conſeruandam rerum vniuerſitatem. Hinc alij pudore, alij legum metu retinentur ne in multa fœditatis genera prorumpant, vtcunque ſuam magna ex parte impuritatem non diſſimulent. alij, quia honeſtam viuendi rationem conducere ducant, ad eam vtcunque aſpirant. alij ſupra vulgarem ſortem emergunt, quo ſua maieſtate alios contineant in officio. Ita ſua prouidentia Deus naturæ peruerſitatem refrænat, ne in actum erumpat: ſed non purgat intus.

Obiectio. Ethnici quidã fuerunt præclaris dotibus ornati. Ergo hominis natura in totum vt ipſa minime putanda eſt.

Reſponſio. corruptio non eſt purgata, ſed tantùm intus cohibita.

Pſal.14.13.

Ratio huius reſponſionis

Rom.3.13.

4 Nondum tamen ſolutus eſt ſcrupulus. Aut enim Camillum parem Catilinę faciamus, conuenit: aut in Camillo habebimus exemplum, naturam, ſi ſtudio excolatur, bonitate non prorſus vacare. Ego verò fateor, quæ in Camillo fuerunt ſpecioſæ dotes, & Dei fuiſſe dona, & iure commendabiles videri, ſi in ſe æſtimentur. ſed quomodo naturalis probitatis erunt in ipſo documenta? Annon ad animum redeundum erit, & hęc ducenda ratiocinatio? Si homo animalis tali morum integritate præſtitit, non deeſſe vtiq; naturæ ad virtutis ſtudium facultatem. Quid autem ſi animus prauus fuerit & contortus, qui aliud potius quiduis quàm rectitudinem ſectatus ſit? Et talem fuiſſe non dubium eſt, ſi animalem illum hominem concedis. Quam mihi in hac parte prædicabis humanę naturæ ad bonum potentiam, ſi in ſumma integritatis ſpecie ſemper ad corruptionem ferri deprehenditur? Ergo vt hominem à virtute non commendaueris, cuius vitia ſub virtutis imagine imponunt: ita humanæ voluntati recti expetendi facultatem non tribuas, quátiſper ipſa in ſua peruerſitate defixa eſt. Quanquam hæc certiſſima eſt & faciliima huius quæſtionis ſolutio: non eſſe iſtas communes naturæ dotes, ſed ſpeciales Dei gratias, quas variè & ad certum modum profanis alioqui hominibus diſpenſat. Qua ratione, non formidamus in vulgari ſermone hunc bene natum, illum prauæ naturæ dicere. Nec tamen vtrunque deſinimus includere ſub vniuerſali humanæ prauitatis conditione: ſed indicamus quid ſpecialis gratię in alterum Dominus contulerit, quo alterum non ſit dignatus. Saulem præficere regno volens, quaſi nouum hominem formauit. atque hæc ratio eſt cur Plato, ad Homericam fabulam alludens, Regum filios creari dicat aliqua ſingulari nota inſignes: quia Deus humano generi conſulere volens, ſæpe quos ad imperium deſtinat, heroica natura inſtruit. atque ex hac officina prodiit quicquid magnorum ducum celebrant hiſtoriæ. Idem & de priuatis hominibus cenſendum eſt. Sed quia vt præſtantiſſimus quiſque fuit, eum ſemper impulit ſua ambitio (qua labe fœdantur omnes virtutes, vt coram Deo gratiam omnem amittant) pro nihilo ducendum eſt quicquid laude dignum apparet in hominibus profanis. Adde quòd præcipua pars

Inſtãtia. Aut Ethnici vitio & virtute pares confundentur, aut qui virtute excelluerunt naturã humanam bonitate nõ vacare ſi excolatur, oſtendunt.

Reſp.1. Animus manifeſtè prauus.

Vid. Augu. lib.4. contra Iulian.

Reſp.2. Non ſunt iſta dona communes naturæ dotes, ſed ſpeciales Dei gratię.

1.Sam.10.6.

Quæ ab ambitioſis Ethnicis polluta ſunt.

rectid

rectitudinis deficit vbi nullum eſt illuſtrandæ Dei gloriæ ſtudium, quo vacui ſunt omnes quos Spiritu ſuo non regenuit. Nec vero fruſtra dicitur apud Ieſaiam, ſuper Chriſtum requieſcere ſpiritum timoris Dei: quo docemur quicunque à Chriſto alieni ſunt, eoſdem carere timore Dei, qui ſapientiæ initium eſt. Quantum ad virtutes quæ inani ſpecie nos decipiunt, in foro quidem politico & in communi hominum fama habebunt laudem: apud cæleſte verò tribunal nullius erunt pretij ad iuſtitiam promerendam.

Ieſa.11.3. Ieſa. 11.10.

Et quamuis coram hominibus ſuam habeant laudē, nullius ſunt pretii ad iuſtitiam promerendam coram Deo.

5 Qua igitur peccati ſeruitute vincta detinetur voluntas, ad bonum commouere ſe non poteſt, nedum applicare. eiuſmodi enim motus, conuerſionis ad Deum principium eſt, quæ Dei gratiæ tota in Scripturis tribuitur. Quemadmodum precatur à Domino Ieremias vt ſe conuertat, ſi conuerſum velit. Vnde Propheta eodem capite, ſpiritualem populi fidelis redemptionem deſcribens, dicit redemptum de manu fortioris, nempe ſignificans quàm arctis compedibus alligatus eſt peccator, quandiu à Domino deſertus, ſub iugo diaboli agit. Manet nihilominus voluntas, quæ propenſiſſima affectione ad peccandum & propendeat & feſtinet. ſiquidem non voluntate priuatus eſt homo, quum in hanc neceſſitatem ſe addixit, ſed voluntatis ſanitate. Neque vero inepte Bernardus, qui velle nobis omnibus ineſſe docet: ſed velle bonum, profectus: velle malum, defectus. Ideo ſimpliciter velle, hominis: malè velle, corruptæ naturæ: bene velle, gratiæ. Porrò quòd libertate abdicatam voluntatem dico neceſſitate in malum vel trahi vel duci: mirum eſt ſicui videatur aſpera loquutio, quæ nec abſonum habet quippiam, nec a ſanctorum vſu aliena eſt. Offendit autem eos qui inter neceſſitatem & coactionem diſtinguere neſciunt. At ſi quis eos interroget, Annon Deus neceſſariò bonus ſit: annon diabolus neceſſariò malus: quid reſpondeant? Sic enim connexa eſt Dei bonitas cum diuinitate, vt non magis neceſſarium ſit ipſum eſſe Deum, quàm bonum. Diabolus autem per lapſum ſic a boni communione alienatus eſt, vt nihil quàm malè agere poſſit. Quòd ſi quis ſacrilegus obganniat, Deo parum laudis ex ſua bonitate deberi, ad quam ſeruandam cogatur: cui non erit prompta reſponſio, Immenſa eius bonitate fieri ne malè agere poſſit, non violenta impulſione? Ergo ſi liberam Dei voluntatem in bene agendo non impedit, quòd neceſſe eſt illum bene agere: ſi diabolus, qui nonniſi malè agere poteſt, voluntate tamen peccat: quis hominem ideo minus voluntariè peccare dicet, quòd ſit peccandi neceſſitati obnoxius? Hanc neceſſitatem quum vbique prædicet Auguſtinus, dum etiam inuidioſè Cæleſtij cauillo vrgeretur, ne tum quidem aſſerere dubitauit, in hæc verba, Per libertatem factum eſt vt eſſet homo cum peccato: ſed iam pœnalis vitioſitas ſubſequuta ex libertate fecit neceſſitatem. Ac quoties incidit eius rei mentio, non dubitat in hunc modum loqui de neceſſaria peccati ſeruitute. Hæc igitur diſtinctionis ſumma obſeruetur, hominem, vt vitiatus eſt ex lapſu, volentem quidem peccare, non inuitum nec coactum: affectione animi propenſiſſima, non violenta coactione: propriæ libidinis motu, non extraria coactione: qua tamen eſt naturæ prauitate, non poſſe niſi ad malum moueri & agi. Quod ſi verum eſt, peccandi certe neceſſitati ſubiacere non obſcurè exprimitur. Auguſtino ſubſcribens Bernardus ita ſcribit, Solus homo inter animalia liber: & tamen interueniente peccato, patitur quandam vim & ipſe: ſed à voluntate, non à natura, vt ne ſic quidem ingenita libertate priuetur. Quod enim voluntarium, etiam liberum. Et paulo pòſt, Ita neſcio quo prauo & miro modo ipſa ſibi voluntas peccato quidem in deterius mutata, neceſſitatem facit, vt nec neceſſitas (quum voluntaria ſit) excuſare valeat voluntatem, nec voluntas (quum ſit illecta) excludere neceſſitatem. Eſt enim neceſſitas hæc quodammodo voluntaria. Poſtea dicit nos premi iugo, non alio tamen quàm voluntariæ cuiuſdam ſeruitutis: ideo pro ſeruitute eſſe miſerabiles, pro voluntate inexcuſabiles: quia voluntas, quum libera eſſet, ſeruam ſe peccati fecit. Tandem concludit, Ita anima miro quodam & malo modo ſub hac voluntaria quadam ac malè libera neceſſitate & ancilla tenetur & libera: ancilla, propter neceſſitatem: libera, propter voluntatem: &, quod magis mirum magiſque miſerum eſt, ideo rea, quòd libera: eóque ancilla, quo rea: ac per hoc, eo ancilla, quo libera. Hinc certè agnoſcent lectores nihil me nouum afferre, quod olim ex piorum omnium conſenſu prodidit Auguſtinus, & mille ferè annis poſtea in clauſtris monachorum retentum fuit. Lombardus autem quum neceſſitatem à coactione diſtinguere neſciret, pernicioſo errori materiam dedit.

Iere.31.18

Porro, quamuis poſt lapſum voluntas in homine manſerit, voluntatis ſanitas in eo non reperitur.

In peccati ſeruitutem enim neceſſario, ſed voluntarie incidit.

Neceſſitas a coactione diſtinguenda eſt.

Vid. Caluin. adu. Pighiū.

Huius neceſſitatis veteres Theologi quidam meminerunt.

Lib. de perf. iuſtit.

De nat. & grat. & alibi.

Serm. ſuper Cantica 81.

Quorum teſtimonia Lombardus obſcurando condemnat.

Remedium …

6 Ex oppoſito reputare operæpretium eſt quale ſit diuinæ gratiæ remedium, quo

naturæ vitioſitas corrigitur ac ſanatur. Nam quum Dominus in ope ferenda, quod nobis deeſt largiatur, vbi conſtiterit quale ſit in nobis illius opus, quæ ſit è conuerſo noſtra penuria, ſtatim eluceſcet. Quum dicit Apoſtolus Philippenſibus, ſe confidere quòd qui cœpit in ipſis opus bonum, perfecturus ſit vſque in diem Ieſu Chriſti: non dubium quin per boni operis principium, ipſam conuerſionis originem, quæ eſt in volũtate, deſignet. Bonum itaque opus inchoat in nobis Deus, iuſtitiæ & amorem & deſiderium & ſtudium in cordibus noſtris excitando: vel (vt magis propriè loquamur) corda noſtra flectendo, formando, dirigendo in iuſtitiam: perficit autem, ad perſeuerantiam nos confirmando. Nequis à Domino bonum inchoari tergiuerſetur, quòd volũtas, per ſe infirma, adiuuetur: alibi declarat Spiritus quid valeat voluntas ſibi relicta. Dabo, inquit, vobis cor nouum: ſpiritum nouum ponam in medio veſtri: & auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum: & Spiritum meum ponam in medio veſtri, & faciam vt in præceptis meis ambuletis. Quis voluntatis humanæ infirmitatem dicet ſubſidio roborari, quò ad boni electionem efficaciter aſpiret, quum transformari renouariq; totam oporteat? Siqua eſt in lapide mollities, quæ adminiculo tenerior facta flexũ quemlibet recipiat: neque ductile eſſe cor hominis negabo in recti obedientiam, modò gratia Dei quod in eo imperfectum eſt ſuppleatur. Verùm ſi hac ſimilitudine oſtendere voluit nihil vnquam boni expreſſum iri à corde noſtro, niſi penitus aliud fiat: ne inter ipſum & nos partiamur quod ſibi vni vendicat. Si ergo lapis in carnem transformatur, quando nos Deus ad recti ſtudium conuertit: abolebitur quicquid eſt propriæ noſtræ voluntatis: quod in eius locum ſuccedit, totum à Deo eſt. Voluntatem dico aboleri, non quatenus eſt voluntas: quia in hominis conuerſione integrum manet quod primæ eſt naturæ: creari etiam nouam dico, non vt voluntas eſſe incipiat, ſed vt vertatur ex mala in bonam. Hoc in ſolidum à Deo fieri affirmo, quia ne ad cogitandum quidem idonei ſumus, eodem Apoſtolo teſte. Itaque alibi tradit non modò Deum opitulari infirmę voluntati, vel prauam corrigere, ſed operari in nobis velle. Vnde facilè colligitur quod dixi, quicquid boni eſt in voluntate, eſſe vnius gratię opus. Quo ſenſu alibi dicit Deum eſſe qui omnia operatur in omnibus. Neque enim illic de vniuerſali gubernatione diſſerit, ſed bonorum omnium quibus pollent fideles, laudem aſſerit vni Deo. Omnia autem dicendo, certè ab initio ad finem vſque Deum ſpiritualis vitæ authorẽ facit: quod idem aliis verbis prius docuerat, fideles ex Deo eſſe dicens in Chriſto: vbi apertè nouam creationem qua abolетur quod communis naturæ eſt, commendat. Subaudienda enim eſt inter Adam & Chriſtum antitheſis, quam alibi clarius explicat, vbi docet nos eſſe Dei facturam, creatos in Chriſto ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Hac enim ratione probare vult gratuitam eſſe noſtram ſalutem: quia initium omnis boni ſit à ſecunda creatione quam in Chriſto conſequimur. Atqui ſiqua eſſet vel minima ex nobis facultas, aliqua etiam eſſet meriti portio. Verùm vt nos prorſus exinaniat, nihil promeritos eſſe ratiocinatur, quia in Chriſto conditi ſumus ad bona opera quæ præparauit Deus: quibus verbis iterum ſignificat omnes bonorum operum partes à primo motu, Dei eſſe proprias. Hac ratione Propheta poſtquam in Pſalmo dixit nos Dei eſſe figmentum, ne qua fiat partitio, mox adiungit, Non fecimus nos ipſi. de regenetatione eum loqui, quæ principium eſt ſpiritualis vitæ, ex contextu patet, vbi continuo pòſt ſequitur nos eſſe populum eius, & gregem paſcuorum eius. Videmus autem vt non contentus ſimpliciter ſalutis noſtræ laudem Deo dediſſe, diſertè ab omni ſocietate nos excludat: quaſi diceret ne tantillum quidem reſtare homini in quo glorietur, quia totum à Deo eſt.

7 Sed erunt fortè qui concedent voluntatem à bono ſuopte ingenio auerſam, ſola Domini virtute conuerti: ſic tamen vt præparata, ſuas deinde in agendo partes habeat: quemadmodum docet Auguſtinus, omne bonum opus gratiam præcedere, & id comitante, non ducente: pediſſequa, non præuia voluntate. quod non malè à ſancto viro dictum præpoſtetè huc detorquet Petrus Lombardus. Ego autem tam in Prophetæ verbis quæ citaui, quàm in aliis locis clarè duo ſignari contendo: quòd & prauam noſtram voluntatem corrigat Dominus, vel potius aboleat, & à ſeipſo bonam ſubmittat. Quatenus à gratia præuenitur, in eo vt pediſſequam appelles tibi permitto: ſed quia reformata, opus eſt Domini, hoc perperam homini tribuitur, quòd gratiæ præuenienti, pediſſequa voluntatę obſequatur. Ideo non rectè à Chryſoſtomo ſcriptum eſt, Nec gratiam ſine

Marginalia, left: Philip.1.6. — Ezech. 36.26. — 2.Cor.3.5. — Philip.2.13. — 1.Cor.12.6. — Epheſ.2.1. — Epheſ.2.10. — Pſal.100.3. — Ad Boniſ. epiſt. 106. — Lib.2.ſenten. Diſt. 25. — Serm. de

Marginalia, right:

...tem ſeu ſanitas humanæ voluntatis eſt conuerſio ad Deum.

Non inchoata tantummodo, ſed continuata etiam & abſoluta: adeo vt inchoatio, perſeuerantia & conſummatio ſoli Deo tribuantur.

Id ſimilitudine cordis lapidei & carnei ex Ezechiele petita probatur: deinde Scripturæ teſtimoniis.

Obiectionũ variarum aduerſariorum doctrinam dilutio.

1. Voluntas quidem à Deo conuertitur: ſed præparata habet ſuas partes.

Reſp. ex Auguſtino.

2. Obiect. Non

gratia ſine voluntate, nec voluntas ſine gratia quicquam poteſt. Reſp. Ipſa gratia operatur voluntatē. Dominus enim præuenit nolentem vt velit: volentem ſubſequitur ne fruſtra velit. Altera reſponſio ex varijs Auguſtini locis collecta.

ſine voluntate, nec voluntatem ſine gratia quicquam poſſe operari. quaſi verò non ip- inuect. Crucis.
ſam quoque voluntatem operetur gratia, ſicuti ex Paulo nuper vidimus. Neque verò
Auguſtini conſilium fuit, dum pediſſequam gratiæ vocat humanam voluntatem, ſecun
das quaſdam à gratia partes illi aſſignare in bono opere: ſed quia hoc illi tantùm propo-
ſitum erat refellere peſſimum Pelagij dogma, quòd primam ſalutis cauſam in hominis
merito ponebat: quod ſatis erat præſenti cauſæ, contendit, gratiam omni merito eſſe
priorem: altèra interim quæſtione omiſſa, de perpetuo gratiæ effectu, quam tamen alibi
egregiè tractat. Aliquoties enim dum dicit, Dominum præuenire nolentem vt velit: vo
lentem ſubſequi ne fruſtra velit: ipſum boni operis in ſolidum facit authorem. Quan-
quam clariores de hac re ſunt eius ſententiæ quàm vt longam argumentationem deſi-
derent. Laborant, inquit, homines inuenire in noſtra volútate quod noſtrum ſit, & non Lib. 2. de
ex Deo: & quomodo inueniri poſſit ignoro. Libro autem conrta Pelagium & Cæle- remiſſ.
ſtium primo, vbi dictum illud Chriſti interpretatur, Omnis qui audierit à Patre meo, ve peccat. cap. 18.
nit ad me: Arbitrium, inquit, ſic adiuuatur vt non ſolùm quid faciendum ſit ſciat: ſed Ioh. 6. 45.
quod ſciuerit, etiam faciat. Atque ita quum Deus docet, non per Legis literam, ſed per
Spiritus gratiam, ita docet vt quod quiſque didicerit, non tantùm cognoſcendo videat,
ſed etiam volendo appetat, agendóque perficiat.

Prioris reſponſionis ad 2. obiectionem confirmatio. Nulla voluntas reperitur ad bonum propenſa niſi in electis. Atqui electionis cauſa extra homines quærenda eſt. Vnde conficitur, rectam voluntatem ex Dei beneplacito, vt & electionem noſtram, fluere. Altera confirmatio. Bene volendi & agendi principium eſt ex fide. At fides eſt donum Dei. Sequitur ex mera gratia eſſe vt velle bonum incipimus, ad malum naturâ propenſi. Tertia confirmatio, teſtim. Scripturæ.

8 Et quoniam in præcipuo cardine iam verſamur: agedum, ſummam rei paucis ac
apertiſſimis tantùm Scripturæ teſtimoniis probatam tradamus lectoribus: tum deinde
(ne quis nos detortæ perperàm Scripturæ inſimulet) oſtendamus neque huius ſancti vi-
ri (Auguſtinum dico) teſtimonio deſtitui quam ex Scriptura deſumptam aſſerimus ve-
ritatem. Nam neque expedire cenſeo, vt quæ in ſententiæ noſtræ confirmationem ad-
duci ex Scripturis poſſunt, ordine ſingula tecenſeantur: modò ex ſelectiſſimis, quæ pro-
ferentur, via ſternatur ad reliqua omnia, quæ ſparſim leguntur, intelligenda. neque rur-
ſum intempeſtiuè factum iri ſi palàm fecero mihi cum eo viro non malè conuenire cui
plurimum authoritatis meritò defert piorum conſenſus. Certè boni exordium non a-
liunde quàm à ſolo Deo eſſe facili & certa ratione liquet. neque enim voluntas reperie-
tur ad bonum propenſa niſi in electis. Atqui electionis cauſa extra homines quærenda
eſt: vnde conficitur, rectam voluntatem non eſſe homini à ſeipſo, ſed ex eodem bene-
placito, quo ante mundi creationem electi ſumus, fluere. Accedit altera non abſimilis
ratio. nam quum bene volendi & agendi principium ſit ex fide, videndum eſt vnde ſit
ipſa fides. Quum verò gratuitum eſſe Dei donū clamet tota Scriptura, ſequitur ex mera
gratia eſſe vbi velle bonū incipimus, qui ad malum toto animo ſumus naturaliter pro-
penſi. Ergo Dominus, vbi in populi ſui conuerſione duo hæc ponit, vt cor illi lapideum
auferat, det carneum, apertè teſtatur oportere aboleri quod ex nobis eſt, quo ad iuſti-
tiam conuertamur: quicquid autem in eius locum ſubit, à ſeipſo eſſe. Neque id vno lo-
co pronūtiat. dicit enim apud Ieremiam, Dabo eis cor vnum, & viam vnam, vt timeant Ierem. 32.
me vniuerſis diebus. Paulo poſt, Timorem nominis mei dabo in cor eorum, vt non re- 39.
cedant à me. Rurſum apud Ezechielem, Dabo eis cor vnum, & Spiritum nouum dabo Ezech. 11. 19.
in viſceribus eorum. Cor lapideum auferam de carne eorum, & dabo eis cor carneum.
Non poſſet euidentius ſibi vendicare, nobis adimere, quicquid eſt in voluntate noſtra
boni & recti, quàm dum conuerſionem noſtram, creationem noui Spiritus & noui cor-
dis eſſe reſtatur. ſequitur enim ſemper, & ex voluntate noſtra nihil prodire boni donec
reformata fuerit: & poſt reformationem, quatenus bona eſt, à Deo eſſe, non à nobis.

Quarta confirmatio. Precationes ſanctorū, ex quibus tria colliguntur axiomata 1. Dominū non ita præparare hominem, vt poſtea ex ſeipſo aliquid boni agat: ſed vt illum tamen confiteatur quod recto amorem concipit voluntas, quod in

9 Sic & precationes ſanctorum compoſitę leguntur. Inclinet cor noſtrum ad ſe Do- 1. Reg. 8.
minus, dicebat Solomo, vt ſeruemus mandata ſua. Peruicaciam cordis noſtri oſtendit 58.
quòd in Legis diuinæ rebellionem naturaliter exultet, niſi flectatur. Idem & in Pſalmo Pſal. 119. 36.
habetur, Inclina cor meum ad teſtimonia tua. Semper enim notanda eſt antitheſis in-
ter peruerſum cordis motum quo fertur ad contumaciam, & correctionem hanc qua
in obſequium cogitur. Dauid autem quum ſe directrice gratia ad tempus orbatum fuiſ-
ſe ſentiens, Deum rogat vt cor mundum in ſe creet, Spiritum rectum innouet in ſuis vi- Pſal. 51. 12.
ſceribus, annon omnes cordis ſui partes impuritate refertas agnoſcit, & ſpiritum obli-
qua prauitate contortum? munditiem autem quam flagitat, Dei creaturam vocando, an
non totam illi acceptam refert? Siquis excipiat, precationem ipſam ſignum eſſe pij ſan-
ctique affectus, prompta eſt ſolutio, quanuis iam aliqua ex parte reſipuiſſet Dauid, con-
ferre tamen priorem ſtatum cum illa triſti ruina quam expertus erat. Perſonam ergo

homin

hominis à Deo alienati ſuſcipiens, meritò ſibi dari petit quæcunque electis ſuis in regeneratione confert Deus. Itaq; mortuo ſimilis, optat ſe iterum creari, vt ex mancipio Satanæ fiat Spiritus ſancti organum. Mira ſanè & portentoſa ſuperbiæ noſtræ libido. Nihil ſeuerius Dominus exigit quàm vt religioſiſſimè ſuum ſabbathum obſeruemus, quieſcendo ſcilicet ab operibus noſtris: à nobis verò nihil magis ægrè impetratur, quàm vt operibus noſtris valere iuſſis, Dei operibus iuſtum locum cedamus. Niſi obſtaret vecordia, ſatis luculentum teſtimonium reddidit gratis ſuis Christus, ne malignè ſupprimerentur. Ego ſum, inquit, vitis, vos palmites: Pater meus agricola eſt. Sicut palmes non poteſt fructum ferre a ſeipſo, niſi manſerit in vite: ſic nec vos, niſi in me manſeritis: quia ſine me nihil poteſtis facere. Si nõ aliter per nos fructificamus, quàm reuulſus à terra palmes, & humore priuatus, germinat: non eſt amplius quærendum quæ ſit naturæ noſtræ ad bonum aptitudo. Nec ambigua eſt iſta concluſio, Sine me nihil poteſtis facere. Non dicit nos eſſe infirmiores quàm qui nobis ſufficiamus: ſed nos ad nihilum redigendo, omnem vel exiguæ facultatulæ opinionem excludit. Si in Chriſto inſiti fructificamus inſtar vitis, quæ tum à terræ humore, tum à rore cæleſti, tum à ſolis fomento vegetationis ducit energiam: nihil in bono opere reſtare nobis video, ſi Deo illibatũ ſeruamus quod ſuum eſt. Nequicquam obtenditur friuola argutia, ſuccum iam incluſum eſſe in palmite, & vim proferendi fructus: ideóque non omnia ſumere à terra vel à prima radice, quia aliquid ſuum conferat. Neque enim aliud vult Chriſtus, quàm nos aridum & nihili eſſe lignum vbi ſumus ab eo ſeparati: quia ſeorſum nulla ſit in nobis bene agẽdi facultas, ſicut alibi quoque, inquit, Omnis arbor quam non plantauerit Pater meus, eradicabitur. Quare Apoſtolus totam illi ſummam tranſcribit in loco iam citato, Deus eſt, inquit, qui in vobis operatur & velle & perficere. Prior pars operis boni, eſt voluntas: altera, validus in exequendo conatus: vtriuſque author eſt Deus. Ergo Domino ſurripimus ſiquid nobis arrogamus aut in voluntate, aut in effectu. Si diceretur Deus opem ferre infirmæ voluntati, nobis nonnihil relinqueretur: ſed quum dicitur efficere voluntatem, iam extra nos, quicquid in ea bonum eſt locatur. Porrò quoniam carnis noſtrę pondere bona etiamnum voluntas obruitur, ne emergat: ſubiunxit, eluctandis eius pugnæ difficultatibus, conatus conſtantiam ad effectum vſque adminiſtrari. Siquidem nec aliter conſtare poſſet quod alibi docet, vnicum eſſe Deum qui efficit omnia in omnibus, vbi totum ſpiritualis vitæ curſum comprehendi antè docuimus. Qua ratione Dauid poſtquam vias Dei ſibi patefieri precatus eſt, vt ambulet in eius veritate, mox adiũgit, Vnias cor meum ad timendum nomen tuum. Quibus verbis ſignificat, etiam qui probè affecti ſunt, tot eſſe diſtractionibus obnoxios vt facilè euaneſcant vel effluant niſi ad conſtantiam firmentur. Qua ratione alibi, poſtquam greſſus ſuos dirigi ad ſeruandum Dei ſermonem precatus eſt, robur quoque ad bellandum ſibi dari poſtulat: Ne dominetur, inquit, mihi vlla iniquitas. Hunc itaq; in modum & inchoat & perficit Dominus bonum opus in nobis: vt illius ſit, quòd recti amorem concipit voluntas, quòd in eius ſtudium inclinatur, quòd ad eius ſectandi conatum incitatur & mouetur: deinde quòd electio, ſtudium, conatus non fatiſcunt, ſed ad effectum vſque procedunt: poſtremò, quòd homo in illis conſtanter pergit, & in finem vſque perſeuerat.

Marg.: eius ſtudium inclinetur, quod ad eius ſectandi conatum incitetur & moueatur. 2. Quod electio, ſtudium, conatus non fatiſcunt, ſed ad effectum vſque procedunt. 3. Quod homo in illis conſtanter pergit & ad finem vſque perſeuerat. — Ioh. 15. 1. — 3. Obiectio. — Reſponſio. — Matth. 15. 13. — Altera reſponſio. — Philip. 2. 13. — 1. Cor. 12. 6. — Tertia reſponſio. — Sect. 6. — Pſal. 86. 11. — Pſal. 119. 133.

10 Ac voluntatem mouet, non qualiter multis ſeculis traditum eſt & creditum, vt noſtræ poſtea ſit electionis, motioni aut obtemperare aut refragari: ſed illam efficaciter afficiendo. Illud ergo toties à Chryſoſtomo repetitum repudiari neceſſe eſt, Quem trahit, volentem trahit: quo inſinuat Dominum porrecta tantùm manu expectare an ſuo auxilio iuuari nobis adlubeſcat. Talem fuiſſe hominis adhuc ſtantis conditionem cõcedimus vt potuerit ad alterutrá partem inclinare: ſed quum ſuo exemplo docuerit quàm miſerum ſit liberum arbitrium, niſi Deus in nobis & velit & poſſit: quid fiet nobis ſi ad eum modulum ſuam gratiam nobis impertitur? Imò nos ipſi eam obſcuramus & extenuamus noſtra ingratitudine. Non enim docet Apoſtolus, offerri nobis bonæ voluntatis gratiam ſi acceptemus: ſed ipſum velle in nobis efficere: quod non aliud eſt niſi Dominum ſuo Spiritu cor noſtrum dirigere, flectere, moderari: & in eo, tanquam in poſſeſſione ſua, regnare. Nec verò per Ezechielem promittit ſe daturum electis Spiritum nouum hoc tantùm fine vt in præceptis ſuis ambulare poſſint, ſed vt re ipſa ambulent. Neque ſecus accipi ſententia Chriſti poteſt, Omnis qui audiuit à Patre meo venit ad me, quàm vt efficacẽ à ſeipſa Dei gratiam doceat: quemadmodum & Auguſtinus contẽdit.

Marg.: 4. Obiectio. Reſponſio. — 5. Obiectio. Reſponſio. — Confirmatio reſponſionis, multiplici Scripturæ & Auguſtini teſtimonio munita. — Ezech. 11. 19. & 36. 27. — Iohan. 6. 45. — Lib. de prædeſt. ſanct.

k Qua

Qua gratia non quoſlibet promiſcuè dignatur Dominus, quemadmodum vulgò iactatur illud(niſi fallor)Occamicum,eam nemini denegari facienti quod in ſe eſt. Docendi quidem ſunt homines,expoſitam eſſe Dei benignitatem omnibus,ſine exceptione,qui eam quærunt: ſed quum ij demum quærere incipiant quibus cæleſtis gratia aſpirauit, nec hæc ſaltem portiuncula de eius laude decerpenda erat. Hæc eſt ſanè electorum prerogatiua, vt per Spiritum Dei regenerati, ipſius ductu agantur ac gubernentur. Quare

De verbis Apoſt. Sermo.11.

meritò Auguſtinus tam eos deridet qui aliquas volendi partes ſibi arrogant, quàm reprehendit alios qui putant promiſcuè dari omnibus quod ſpeciale eſt,gratuitæ electionis teſtimonium: Communis(inquit)omnibus eſt natura,non gratia: vitreum acumen appellans quod mera vanitate ſplendet vbi ad omnes generaliter extéditur,quod Deus quibus vult confert. Alibi autem,Quomodo veniſti?credendo. Time ne dum tibi arrogas quòd inuenta ſit à te via iuſta,pereas de via iuſta. Veni,inquis,libero arbitrio: voluntate propria veni. Quid turgeſcis? vis noſſe quòd & hoc præſtitum eſt tibi? Ipſum audi vocantem, Nemo venit ad me,niſi Pater meus traxerit eum. Et citra controuerſiam elicitur ex Iohannis verbis,ſic efficaciter gubernari diuinitus piorum corda,vt inflexibili affectu ſequantur. Qui ex Deo genitus eſt(inquit) non poteſt peccare: quia ſemen Dei in ipſo manet. Nam medium quem Sophiſtæ imaginantur motum,cui obſequi vel quem repellere liberum ſit, apertè excludi videmus vbi aſſeritur efficax ad perſeuerandum conſtantia.

Iohan.6.44.
1.Iohan.3.9.

Perſeuerantia quoque non à nobis, ſed à Deo eſt.
6.Obiectio.
Reſponſio.
Duplex error huius obiectionis.

11 De perſeuerantia nihilo magis dubium futurum erat quin habenda eſſet pro gratuito Dei dono, niſi inualuiſſet peſſimus error, pro hominum merito hanc diſpenſati, prout ſe vnuſquiſque non ingratum primæ gratiæ præbuerit. Sed enim quoniam inde natus eſt quòd putabát in manu noſtra eſſe reſpuere vel accipere oblatam Dei gratiam, hac opinione exploſa,ille quoq; ſpôte ſua corruit. Quanquam hîc bifariam erratur. nam præterquam quòd noſtram erga primam gratiam gratitudinem legitimúmq; vſum poſterioribus remunerari docent, addunt etiam, non iam ſolam gratiam in nobis operari, ſed eſſe tantùm nobis cooperatricem. De priore ſic habendum eſt, Dominum, dum in dies locupletat,& nouis ſuæ gratiæ dotibus cumulat ſeruos ſuos, quia opus quod in illis cœpit, gratum acceptúmq; habet, in illis inuenire quod maioribus gratiis proſequatur. Atq; huc pertinent ſententiæ illæ,Habenti dabitur. Item,Euge ſerue bone:quia in paucis fuiſti fidelis,ſuper multa te conſtituam. Sed hîc duo ſunt cauenda,ne aut remunerari dicatur poſterioribus gratiis legitimus vſus primæ gratiæ,acſi homo ſua ipſius induſtria redderet gratiam Dei efficacem: aut ſic remuneratio cêſeatur vt deſinat haberi gratuita Dei gratia. Fateor ergo expectandam eſſe fidelibus hanc Dei benedictionem, quo melius vſi fuerint ſuperioribus gratiis, vt eo maioribus poſthac adaugeantur: ſed illum quoque vſum à Domino eſſe dico, & hanc remunerationem à gratuita eius beneuolentia prouenire. ac ſiniſtrè nô minus quàm infeliciter tritam illam diſtinctionem vſurpant, operantis gratię & cooperantis Hac quidem vſus eſt Auguſtinus,ſed eam commoda definitione leniens,Deum cooperando perficere quod operando incipit:ac eandem eſſe gratiam,ſed ſortiri nomen pro diuerſo modo effectus. Vnde ſequitur,eum non partiri inter Deum & nos acſi ex proprio vtriuſque motu eſſet mutua concurrentia:ſed gratiæ multiplicationem notare. Quò pertinet quod alibi dicit,multa Dei dona pręcedere bonam hominis voluntatem,inter quæ eſt & ipſa. Vnde ſequitur,nihil reliquum facere quod ipſa ſibi arroget. Quod & Paulus nominatim expreſſit. Nam quum dixiſſet,Deum eſſe qui efficit in nobis & velle & perficere, continuò ſubdidit, vtrunq; facere pro bona voluntate:hac dictione gratuitã eſſe benignitatẽ indicans. Ad id autẽ quod dicere ſolent, poſtquam primæ gratiæ locũ dedimus, iam conatus noſtros ſubſequenti gratiæ cooperari,reſpôdeo:Si intelligát nos,ex quo ſemel Domini virtute in iuſtitię obſequium edomiti ſúmus,vltrò pergere,& propẽſos eſſe ad ſequendam gratię actionẽ,nihil reclamo. Eſt enim certiſſimum,vbi gratia Dei regnat,talem eſſe obſequendi promptitudinẽ. Vnde id tamen niſi quòd Spiritus Dei vbique ſibi conſentiens, quam principiò generauit obedientiæ affectionem,ad perſeuerandi conſtantiam fouet & confirmat? At ſi hominem à ſeipſo ſumere volunt vnde gratiæ Dei collaboret,peſtilentiſſimè hallucinantur.

Prioris refutatio.
Cautio duplex hic adhibẽda.
Matth.25. 21. 23. & 29.
Luc.19.17 & 26.
Diſtinctionis de gratia operante & cooperante côſideratio.
Enchiri. ad Laur. cap.32.
Philip.2.13.
Poſterioris erroris ex 6. obiectione naſcentis refutatio.

7. Obiectio ex diſtinctione illa de gratia cooperante deducta.

12 Atque huc falsò per inſcitiam torquetur illud Apoſtoli, Plus omnibus iis laboraui: non ego, ſed gratia Dei mecum. Sic enim accipiunt, quia paulò arrogantius dictum videri poterat quòd ſe præferret omnibus,id quidem corrigere,laudem ad Dei gratiam refer

1. Cor.15. 10.

referendo:ſed ita vt ſe gratiæ cooperarium vocet. Ad hanc feſtucam mirum eſt tot non malos alioqui homines impegiſſe. Non enim gratiam Domini ſecum laboraſſe ſcribit Apoſtolus, vt ſe conſortem laboris faciat: quin pótius totam laboris laudem vni gratiæ transſcribit, iſta correctione, Non ego, ait, ſum is qui laboraui, ſed gratia Dei quæ mihi aderat. Fefellit autem eos loquutionis ambiguitas: ſed magis præpoſtera verſio, in qua vis Græci articuli prętermiſſa fuit. Nam ſi ad verbum reddas, non dicit gratiam ſibi fuiſſe cooperatricem:ſed gratiam quæ ſibi aderat, omnium fuiſſe effectricem. Atque id non obſcurè, licet breuiter, docet Auguſtinus, quum ita loquitur, Pręcedit voluntas bona hominis multa Dei dona, ſed non omnia. Quæ autem pręcedit ipſa, in eis & ipſa eſt. Sequi-

Reſponſio.

Confirmatio, Auguſtini & Bernardini teſtimonio roborata.

Pſ.59.11. tur deinde ratio: quia ſcriptum ſit, Miſericordia eius præuenit me. Et, Miſericordia eius
Pſ.23.6. ſubſequetur me: nolentem præuenit, vt velit: volentem ſubſequitur, ne fruſtra velit. Cui
Serm.2. in Cant. conſentit Bernardus, Eccleſiam ita loquentem inducens, Trahe quodammodo inuitam vt facias voluntariam: trahe torpentem vt reddas currentem.

13 Audiamus nunc Auguſtinum ſuis verbis loquentem, ne ætatis noſtræ Pelagiani, hoc eſt Sorbonici ſophiſtæ totam vetuſtatem nobis aduerſam pro ſuo more criminentur. in quo ſcilicet patrem ſuum Pelagium imitantur, à quo in eandem olim arenam ip-

Poſtrema capitis pars, qua probatur ex multis locis eandem fuiſſe Auguſtini ſententiam: nempe non offerri tantùm à Deo gratiam, quæ libera cuiuſque electione aut recipiatur aut reſpuatur: ſed ipſam eſſe, quæ in corde & electionem & voluntatem formet.

Cap.2. ſe Auguſtinus protractus eſt. Libro de correptione & gratia ad Valentinum fuſius exequitur, quod breuiter, eius tamen verbis referam, Gratiam perſiſtẽdi in bono, Adę fuiſſe datam ſi vellet: nobis dari vt velimus, ac voluntate concupiſcẽtiam ſuperemus. Habuiſſe ergo illum poſſe ſi vellet: ſed non velle vt poſſet: nobis & velle dari & poſſe. Primam fuiſſe libertatem, poſſe non peccare: noſtram multo maiorem, non poſſe peccare. Ac ne
Lib.2. diſtinct.25. de futura poſt immortalitatem perfectione loqui putetur (ſicuti perperam Lombardus eò trahit) ſcrupulum hunc paulo pòſt eximit. Tantùm quippe, inquit, Spiritu ſancto accenditur voluntas ſanctorum: vt ideo poſſint quia ſic volũt: ideo velint, quia Deus ope-
2.Cor.12.9. ratur vt ſic velint. Nam ſi in tanta infirmitate, in qua tamen ad reprimẽdam elationem perfici virtutem decet, ipſis relinquatur voluntas ſua, vt adiutorio Dei poſſint, ſi velint, nec Deus operetur in illis vt velint: inter tot tentationes infirmitate voluntas ipſa ſuccumberet, ideóque perſeuerare non poſſent. Subuentum eſt ergo infirmitati voluntatis humanæ, vt gratia diuina indeclinabiliter & inſeparabiliter ageretur, ideóq; quantumuis infirma non deficeret. Tractat deinde copioſius quomodo corda noſtra Dei afficientis neceſſariò ſequantur motum: ac dicit quidem Dominum homines ſuis voluntatibus trahere, ſed quas ipſe operatus eſt. Habemus nunc Auguſtini ore teſtatum quod in primis obtinere volumus, non offerri tantùm à Domino gratiam, quæ libera cuiuſque electione aut recipiatur aut reſpuatur: ſed ipſam eſſe, quæ in corde & electionem & voluntatem formet: vt quicquid deinde ſequitur boni operis, fructus ſit ipſius ac effectus: nec aliam habeat ſibi obſequentem voluntatem niſi quam fecit. Sunt enim eius quoque verba ex alio loco, Omne bonum in nobis opus nonniſi gratiam facere. Cap.14.

8. Obiectio, Auguſtinum Auguſtino opponens, alio eiuſdem Theologi teſtimonio explicata.

Epiſt.105 14 Quod aũtem alibi dicit, non tolli gratia voluntatẽ, ſed ex mala mutari in bonam: & quum bona fuerit, adiuuari: ſignificat tantùm, hominem non ita trahi vt ſine motu cordis, quaſi extraneo impulſu feratur: ſed intus ſic affici vt ex corde obſequatur. Spe-
Epiſt.106 cialiter gratuitóque electis dari, in hunc modum ad Bonifacium ſcribit, Scimus non omnibus hominibus dari Dei gratiam: & quibus datur, neque ſecundum merita operum dari, neque ſecundum merita voluntatis, ſed gratuita gratia: quibus non datur, ſcimus iuſto Dei iudicio nõ dari. Ac in eadem epiſtola fortiter eam opinionem impugnat, quæ hominum meritis ſubſequentem gratiam reddi putat: quia primam gratiam non reſpuendo, ſe dignos præſtiterint. Vult enim Pelagium fateri, nobis gratiam neceſſariam eſſe ad ſingulas actiones, neq; operibus retribui, quò ſit verè gratia. Sed breuiore ſumma comprehẽdi res non poteſt quàm ex octauo capite libri ad Valentinum, de correptione & gratia: vbi primùm docet, Quòd humana voluntas non libertate gratiam, ſed gratia conſequatur libertatem: Quòd per eandem gratiam impreſſo delectationis affectu, ad perpetuitatem conformetur: Quòd inſuperabili fortitudine roboretur: Quòd illa gubernante, nunquam excidat: deſerente, protinus corruat. Quòd gratuita Domini miſericordia, & ad bonum conuertatur: & conuerſa in ipſo perſeueret. Quòd voluntatis humanæ directio in bonum, & poſt directionem conſtantia, ex ſola Dei voluntate pendeat, non vllo ſuo merito. Ita homini tale relinquitur liberum arbitrium (ſi appellare ita libet) quale alibi ſcribit, quòd nec ad Deum conuerti, nec in Deo perſiſtere, niſi per Epiſt.46.

Summa doctrinæ Auguſtini de libero arbitrio.

gratiam,poſſit:à gratia valeat quicquid valet.

CAPVT IIII.

Quomodo operetur Deus in cordibus hominum.

Tres ſunt huius capitis præcipuæ partes.

1 An aliquid in malis actionibus & quantum Deo tribuendum ſit, diabolo item & homini, ſect.1.2.3.4.& 5.
2 In rebus medijs quantum Deo tribuendum,& quantum homini relinquendum ſit,ſect.6.
3 Duarum obiectionum,quæ in hac diſputatione occurrunt,ſolutio,ſect.7. & 8.

Quarti huius capitis cum tertio connexio. — *Ex qua præſens quæſtio oritur.* — *Ab Auguſtino ſimilitudine boni & mali ſeſſoris illuſtrata.* — *Reſponſio ad quæſtionem, diaboli reſpectu.* — 2.Cor.4.4. — Epheſ.2.2. — Alio reſpectu hæc tractauit li. 1.c.18.vbi vide ſect. 2. Itē lib. adu. Libertinos, c.15.& 16. In Pſal. 31. & 33. meminit Dei ſeſſoris.

HOminem peccati iugo ita captiuum teneri, ne ad bonum aut voto aſpirare, aut ſtudio contendere ſuapte natura queat, ſufficienter, niſi fallor, probatum eſt. Præterea diſtinctio inter coactionem & neceſſitatem poſita fuit, vnde liqueret eum,dum neceſſariò peccat,nihilo tamē minus voluntariè peccare. Sed quoniam,dum in ſeruitutem diabolo addicitur, illius arbitrio videtur magis agi quàm ſuo, quale ſit actionis vtriuſque genus, expediendum reſtat:tum ſoluenda quæſtio,an aliquid in malis operibus Deo ſit tribuendum, in quibus nonnullam eius actionem intercedere Scriptura inſinuat. Alicubi Auguſtinus humanam voluntatem equo comparat ſeſſoris nutum expectanti:Deum ac diabolum,ſeſſoribus. Si Deus illi inſidet,inquit,perinde ac moderatus & peritus ſeſſor, compoſitè illam regit: tarditatem incitat, nimiam celeritatem compeſcit: petulantiam luxuriámque coercet, peruicaciam retundit, in rectam viam deducit. quòd ſi eam diabolus occupauit, inſtat ſtolidi ac petulantis ſeſſoris per inuia rapit, impellit in foueas, per præcipitia deuoluit, ad contumaciam ferociámque inſtigat.Qua ſimilitudine,quando melior non occurrit,in præſentia contenti erimus.Imperio igitur diaboli quòd animalis hominis voluntas dicitur ſubiacere vt inde agitetur, non ſignificat ipſam reluctantem ac reſtitantem ad obſequia adigi(quemadmodum inuita mancipia obire iuſſa noſtra dominij iure cogimus) ſed Satanæ præſtigiis faſcinatam,illi ſe ad omnem ductum obſequentem neceſſariò præbere. Nam quos Spiritus ſui regimine non dignatur Dominus,eos ad Satanæ actionem iuſto iudicio ablegat. Quare Apoſtolus deum huius ſeculi excæcaſſe mentes infidelibus exitio deſtinatis ait, ne cernant lumen Euangelij. Et alio loco,ipſum operari in filiis contumacibus.Excæcatio impiorum,& quæcunque inde ſequuntur flagitia,opera Satanæ nuncupantur:quorum tamen cauſa extra humanam voluntatem quærenda non eſt, ex qua radix mali ſurgit: in qua fundamentum regni Satanæ(hoc eſt,peccatum)reſidet.

Reſpectu Dei, & hominum. Exemplum,in Iobi hiſtoria. — Iob.1. — *Dei opus ab opere Satanæ & hominis impii diſtinguitur,* — *1. Conſilio,ſeu fine agendi.* — *2.Modo.* — *Quomodo Satan agat in reprobis.* — *Quomodo vterque Deus in iiſdem agat.*

2 Longè eſt alia ratio diuinæ in talibus actionis. Quæ vt certius nobis pateat,exemplo ſit calamitas à Chaldæis ſancto Iob illata. Chaldæi,interemptis eius paſtoribus,gregem hoſtiliter deprædantur. Iam eorum improbum facinus palàm extat.neque in eo opere ceſſat Satan, à quo totum id prouenire narrat hiſtoria. Ipſe autem Iob Domini opus in eo recognoſcit, quem dicit ſibi abſtuliſſe quæ erepta erant per Chaldæos. Quomodo idem opus ad Deum, ad Satanam, ad hominem authorem referamus, quin vel Satanam excuſemus Dei conſortio,vel Deum mali authorem prædicemus? Facilè,ſi finem agendi primùm inſpiciamus, deinde modum. Domini conſilium eſt ſerui ſui patientiam calamitate exercere: Satan molitur eum ad deſperationem adigere: Chaldæi ex re aliena præter ius & fas lucrum quærere affectant. Tanta in conſiliis diuerſitas opus iam valde diſtinguit. In modo non minus eſt diſcriminis. Satanæ affligendum ſeruum ſuum Dominus permittit:Chaldæos, quos ad id exequēdum miniſtros delegit,illi permittit ac tradit impellendos: Satan alioqui prauos Chaldæorum animos venenatis ſuis aculeis ad perpetrandum id flagitium inſtigat: illi ad iniuſtitiam furiosè ruunt, omniáque membra ſcelere obſtringunt ac contaminant. Propriè ergo agere dicitur Satan in reprobis: in quibus regnum ſuum,hoc eſt nequitiæ, exercet. Dicitur & Deus ſuo modo agere, quòd Satan ipſe(inſtrumentum quum ſit iræ eius) pro eius nutu ac imperio huc atque illuc ſe inflectit ad exequenda eius iuſta iudicia. Omitto hîc vniuerſalem Dei motionem, vnde creaturæ omnes vt ſuſtinentur, ita efficaciam quiduis agendi ducunt. De illa ſpeciali actione tantùm loquor quæ in vnoquoque facinore apparet. Idem ergo facinus Deo, Satanæ, homini aſſignari, videmus non eſſe abſurdum: ſed varietas in fine & modo facit vt illic inculpata Dei iuſtitia reluceat, Satanæ hominiſque nequitia cum ſuo opprobrio ſe prodat.

Obiectio, ex verbis deſumpta, ad præſcientiam aut permiſſionem Dei non autem ad eius operationem hæc actiones eſſe referendas.

Lib. de Prædeſt. & gratia.

3 Veteres religioſius interdum ſimplicem quoque veritatis confeſſionem in hac parte teformidant, quòd verentur ne impietati feneſtram de operibus Dei irreuetenter obloquendi apetiant. Quam ſobrietatem vt exoſculor, ita minimè periculoſum iudico ſi ſimplicitet teneamus quod Scriprura tradit. Ne Auguſtinus quidem illa ſuperſtitione interdum ſolutus eſt: quemadmodum vbi dicit indurationem & excæcationem non ad operationem Dei ſed ad præſcientiam ſpectare. At iſtas atgutias non recipiunt tot Scripturæ loquutiones, quæ plus aliquid Dei quàm præſcientiam interuenire clarè oſtendunt. Et Auguſtinus ipſe libro contra Iulianum 5, longa orarione cõtendit, non permiſſionis tantùm aut patientiæ diuinæ eſſe peccata, ſed etiam potẽtiæ, vt ſic priora peccata puniantur. Similiter quod de permiſſione afferunt, dilutius eſt quàm vt ſubſiſtat. Sæpiſſimè excæcare dicitur Deus & indurare reprobos, eorum cotda vertete, inclinare, impellere, vt alibi fuſius docui. Id quale ſit, nequaquam explicatur, ſi confugitur ad præſcientiam aut permiſſionem. Nos ergo duplici tatione teſpondemus id fieri. Siquidem quum ſublato eius lumine, nihil quàm caligo & cæcitas ſuperſit: quum ablato eius Spiritu, corda noſtra in lapides obdureſcant: quum ceſſante eius ditectione, in obliquitatem contorqueantur: titè excæcare, indurare, inclinare dicitur quibus facultatem videndi, parendi, tectè exequendi adimit. Secunda ratio, quæ multo propius accedit ad verborum proprietatem, quòd ad exequenda ſua iudicia pet miniſtrum iræ ſuæ Satanam, & conſilia eorum deſtinat quò viſum eſt, & voluntates excitat, & conatus firmat. Sic vbi recitat Moſes Sehon tegem tranſirum non dediſſe populo, quia indurauerat Deus Spiritum eius, & cot obfirmauerat, finem conſilij mox ſubjungit, Vt daret eum in manus noſtras, inquit. Ergo quia perditum Deus volebat, obſtinatio cotdis, diuina fuit ad ruinam ptæparatio.

Lib. 1. c. 18

Idque duplici ratione. 1. eos deſerendo.

2. Eos Satanæ tradendo, vt malè pereant.

Deut. 2. 30.

Scripturæ illuſtria dicta quæ vtranque rationem confirmant, & ſuperiorem illã de nuda Dei præſcientia & permiſſione obiectione diluunt.

Ezech. 7. 26. Pſal. 107. 40. Iob. 12. 20 Ieſa. 63. 17. Exo. 4. 21 & 7. 3. Exo. 10. 1. Exo. 3. 19. Deut. 2. 30. Pſ. 105. 25.

4 Secundum priorem rationem iſtud videtur dictum, Aufert labium à veracibus, & rationem tollit à ſenioribus. Aufert cor ab iis qui præſunt populo tetræ, errare eos facit per inuium. Item, Quare dementaſti nos Domine, induraſti cot noſtrum, ne timeamus te? Quandoquidem indicant potius quales Deus homines faciat deſerendo, quàm qualiter opus in ipſis ſuum peragat. At ſunt alia teſtimonia quæ vltrà procedunt: qualia ſunt de Pharaonis indutatione, Indurabo cor Pharaonis, ne vos audiat, ac dimittat populum. Poſtea dicit ſe aggrauaſſe cor illius, & robotaſſe. An indurauit non emolliendo? Id quidem verum eſt: ſed plus aliquid fecit, quòd obſtinatione pectus eius obfirmandum Satanæ mandauit. vnde prius dixerat, Tenebo cot illius. Egreditur populus ex Ægypto: prodeunt obuiam infeſti regionis incolæ. vnde excitati? Moſes certè populo aſſerebat Dominum fuiſſe qui corda eotum roboraſſet. Propheta verò eandem hiſtoriam recitans, dicit ipſum vertiſſe corda eorum vt odio haberent populum ſuum. Iam dicere non poſſis deſtitutos Domini conſilio impegiſſe. Nam ſi roborantur & vertuntur, deſtinatò inflectuntur ad idipſum. Adhæc, quoties in populi tranſgreſſiones vindicare illi placuit, quomodo opus ſuum in reprobis adimpleuit? vt videas efficaciam agendi penes ipſum fuiſſe, illos miniſtetium duntaxat præbuiſſe. Quare nunc ſibilo ſuo euocaturum ſe illos minabatur: nunc inſtar ſagenæ ſibi fore ad irretiendos: nunc mallei inſtar, ad feriendos Iſraelitas. Sed præcipuè tum declarauit quàm non ſit otioſus in illis, dum Sennachetib ſecurim vocat, quæ ad ſecandum manu ſua & deſtinata fuit & impacta. Non malè alicubi Auguſtinus ita definit, quòd ipſi peccant, eorum eſſe: quòd peccando hoc vel illud agant, ex virtute Dei eſſe, tenebras prout viſum eſt diuidentis.

Ieſa 5. 26, & 7. 18. Ezech. 12. 13, & 17. 20. Iere. 50. 23. Ieſa. 10. 15

Alia confirmatio, ex Auguſtino ſumpta.

Augu. de Prædeſt. ſanct. 1. Sam. 16. 14, & 18. 10, & 19. 9. 2. Theſſ. 2. 10.

5 Porrò Satanæ miniſterium intercedere ad reprobos inſtigandos, quoties huc atque illuc Dominus prouidentia ſua eos deſtinat, vel ex vno loco ſatis conſtiterit. Dicitur enim ſæpius in Samuele, quòd Saulem aut taptauetit aut dimiſerit ſpiritus Domini malus, & ſpiritus malus à Domino. Ad Spiritum ſanctum id referre nefas eſt. Spiritus ergo impurus, Dei ſpiritus vocatur, quia ad eius nutum potentiámque reſpondet, inſtrumentum magis ipſius in agendo, quàm à ſeipſo authot. Simul addendum eſt quod à Paulo traditur, diuinitus efficaciam erroris ac ſeductionis immitti, vt credanr mendacio qui veritati non patuerunt. Longo tamen diſcrimine ſemper diſtat in eodem opere id quod agit Dominus, ab eo quod Satan & impij moliuntur. Ille, mala inſtrumenta, quæ ſub manu habet & verſare quolibet poteſt, ſeruire iuſtitiæ ſuæ facit. Hi, prout mali ſunt, nequitiam ingenij prauitate conceptam effectu pariunt. Reliqua quæ ad vindicandam à calumnia Dei maieſtatem, tum præcidendam impiis tergiuerſationem

Neceſſaria ſuperioris reſponſionis correctio ſeu explicatio, quæ ad reprobos inſtigãdos Satanæ miniſterio, ex Saulis hiſtoria & Apoſtoli teſtimonio, ſemper intercedere probat: tum ab omni nequitia Deum manere immunem oſtendit.

pertinent, in capite De prouidentia iam expoſita ſunt. Hic enim breuiter propoſitum Lib. 1. c. 16.17.18.
modò fuit, quomodo in reprobo homine regnet Satan, quomodo in vtroque agat Dominus, indicare.

Quo ad res medias, Deus ita operatur in cordibus hominum: vt quoties viam vult facere ſuæ prouidentiæ, voluntates noſtras pro ſuo libitu flectat & verſet.

Nec ita libera eſt in his reb. arbitrij noſtri electio, quin eius libertati arbitrium Dei dominetur.

6 In actionibus autem quæ nec iuſtæ per ſe, nec vitioſæ ſunt, & ad corpoream magis quàm ſpiritualem vitam ſpectant, quam libertatem obtineat homo, etſi ſuprà attigimus, nondum tamen explicatum eſt. Nonnulli in talibus liberam ei electionem conceſſerunt, magis, vt arbitror, quòd de re non magni momẽti diſceptare nolebant, quàm quòd aſſerere pro certo vellent illud ipſum quod concedunt. Ego, etſi eos qui nullas eſſe ſibi ad iuſtitiam vires tenent, quod in primis ad ſalutem cognitu neceſſarium eſt tenere fateor, non tamen puto hanc quoque partem negligendam, vt nouerimus ſpecialis eſſe gratiæ Domini, quoties in mentem venit eligere quod è re noſtra eſt: quoties eò voluntas inclinat: rurſum quoties & mẽs & animus refugit quod alioqui erat nociturum. Atque huc ſe protendit diuinæ prouidentiæ vis, non modò vt rerum euentus ſuccedant quemadmodum expedire proſpexerit: ſed vt voluntates quoque hominum eodem tendant. Equidem ſi ſenſu noſtro reputamus rerum externarum adminiſtrationem, nihil dubitabimus eatenus ſub humano arbitrio ſitas eſſe: verùm ſi aures tot teſtimoniis præbemus, quæ Dominum in his quoque regere animos hominum clamant, arbitrium ipſum ſpeciali Dei motioni ſubiicere nos cogent. Quis Ægyptiorum voluntates Iſraelitis Exo. 11.3.
conciliauit vt pretioſiſſima quæq; vaſa illis commodatò darent? Nunquam eò animum ipſi ſuapte ſponte induxiſſent. Ergo eorum animi Domino magis ſuberant quàm à ſeipſis regebantur.

Varia exempla, quæ hanc doctrinam confirmant.

Nec ſanè Iacob niſi perſuaſus eſſet Deum, prout viſum eſt, hominibus Gen. 43. 14.
inducere diuerſos affectus, dixiſſet de filio Ioſeph (quem profanum eſſe quempiam Ægyptium putabat) Det vobis Deus inuenire miſericordiam coram hoc viro. Sicuti & tota Eccleſia in Pſalmo fatetur, quum eius miſereri voluit Deus, mãſuefacta ad clementiam Pſal. 106. 46.
ab ipſo fuiſſe crudelium Gẽtium corda. Rurſum quum exarſit in iram Saul vt ſe ad bellum accingeret, cauſa exprimitur, quòd eum impulerit ſpiritus Dei. 1. Sam. 11. 6.
Quis animum Abſolomi auertit ab amplexando cõſilio Achitophel, quod eſſe vice oraculi ſolebat? Quis 2. Sam. 17. 14.
flexit Rehabeam, vt iuuenili conſilio perſuaderetur? Quis Gentes magnæ prius audaciæ 1. Reg. 12. 10.
perterruit ad Iſraelis aduentum? Id quidem diuinitus fieri confeſſa eſt meretrix Rahab. Ioſ. 2. 9.
Quis rurſus metu & formidine deiecit Iſraelis corda, niſi qui in Lege minatus eſt ſe daturum illis cor pauidum? Leuit. 26. 36. Deut. 28. 65.

Obiectio, exempla hæc regulam non conſtituunt.

Reſponſio, experientia omnium hominum teſtimonio fulta.

7 Excipiet quiſpiam, eſſe hæc ſingularia exempla, ad quorum regulam exigi nequaquam vniuerſa debeant. Ego vero dico, ſufficienter us probari quod cõtendo, Deum, quoties viam facere vult ſuæ prouidentiæ, etiam in rebus externis hominum voluntates flectere & verſare, nec ita eſſe liberam ipſorum electionem quin eius libertati Dei arbitrium dominetur. Velis nolis, animum tuum à motione Dei potius quàm ab electionis tuæ libertate pendere, hæc quotidiana experientia reputare coget, quòd te in rebus minimè perplexis iudicium & mens ſæpe deficit: in rebus factu non arduis, animus flacceſcit: rurſum in rebus obſcuriſſimis, expeditum ſtatim offertur conſilium: in magnis & periculoſis, animus omni difficultate ſuperior ſuppetit. Atque ita interpretor quod ait Solomo, Vt auris audiat, vt oculus videat, Dominus facit vtrunque. Prou. 20. 12.

Idẽ perſpicuis Scripturæ teſtimoniis.

Non enim mihi de creatione loqui videtur, ſed peculiari functionis gratia. Quum verò ſcribit, Dominum cor Regis, quaſi riuos aquarum, in manu ſua tenere, & inclinare quocunque voluerit: Prou. 21. 1.
ſub vna profectò ſpecie totum genus comprehendit. Sicuius enim voluntas omni ſubiectione ſoluta eſt, id iuris regiæ voluntati maximè competit, quæ in alias quodammodo regnum exercet. quòd ſi illa Dei manu flectitur, neque noſtra eximetur ea conditione.

Proinde, Auguſtini dictũ.

Hac de re inſignis extat Auguſtini ſententia, Scriptura, ſi diligenter inſpiciatur, oſtendit non ſolùm bonas hominum voluntates, quas ipſe facit ex malis, De grat. & lib. arbit. ad Valent. c. 20.
& à ſe factas in actus bonos & vitam dirigit æternam: verùm illas quæ conſeruant ſeculi creaturam, ita eſſe in Dei poteſtate, vt eas quò voluerit, quando voluerit faciat inclinari vel ad præſtanda beneficia, vel ad pœnas infligendas, occultiſſimo quidem iudicio, ſed iuſtiſſimo.

Quorundam nõnullis adu. errorem de libero arbitrio pugnantes, ab e-

8 Hic meminerint lectores, ab euentu rerum non eſſe æſtimandam humani arbitrij facultatem, quod imperiti quidam præpoſterè facere ſolent. Ex eo enim pulchrè & ingenioſè ſibi videntur humanam voluntatẽ conuincere ſeruitutis, quòd ne ſummis quidẽ monarchis omnia ex ſententia fluant. Atqui facultas iſta, de qua loquimur, intra hominem

minem conſideranda eſt, non ab extraneo ſucceſſu metienda. Siquidem in liberi arbitrij diſputatione non hoc quæritur, an homini quæcunque animo deliberarit, perficere & exequi per externa impedimenta liceat: ſed an in re qualibet liberam habeat & iudicij electionem, & voluntatis affectionem, quæ vtraque ſi hominibus ſuppetat, non minus liberi arbitrij Attilius Regulus erit, anguſtiis dolij aculeati incluſus, quàm Auguſtus Cæſar, magnam orbis terrarum partem nutu ſuo gubernans.

nomen verò ſumit argumentum: ad quomodo ſit intelligendum explicat.

CAPVT V.

Obiectionum refutatio quæ pro defenſione liberi arbitrij afferri ſolent.

Has obiectiones ad 3. præcipua capita refert.

1 Quatuor abſurda, quæ ab aduerſariis adu. orthodoxam de humani arbitrij ſeruitute doctrinam conficta ſunt, proponit ac refellit ſect. 2. 3. 4. & 5.
2 Scripturæ teſtimonia, quibus abutuntur vt errorem confirment, ad quinque claſſes reuocata, explicat, a ſect. 6. ad 16.
3 Quinque alia ſingularia loca, pro liberi arbitrij defenſione, citata interpretatur, ſect. 16. 17. 18. & 19.

Abſurda ab aduerſariis conficta primum refellit. Deinde Scripturæ teſtimonia explicat.

DE humani arbitrij ſeruitute ſatis dictũ videri poſſet, niſi qui falſa libertatis opinione præcipitare ipſum conãtur, ſuas ex aduerſo quaſdam rationes obtenderent ad ſententiam noſtrã oppugnandam. Congerunt primò abſurda nonnulla, quibus eam in odium trahant, tanquam à ſenſu quoq; communi abhorrentem: poſtea ſcripturæ teſtimoniis cum ea congrediuntur. Vtraſque machinas ordine retundemus. Si peccatum, aiunt, neceſſitatis eſt, iam deſinit eſſe peccatum: ſi voluntarium eſt, ergo vitari poteſt. Hæc Pelagij quoque arma erant ad impetendum Auguſtinum: cuius tamen nomine illos nolumus prægrauari, donec de re ipſa ſatisfactum à nobis fuerit. Nego igitur peccatum ideo minus debere imputari, quòd neceſſarium eſt: nego rurſum, conſequi quod inferunt, euitabile eſſe, quia voluntarium ſit. Siquis enim diſceptare cum Deo velit, & hoc prætextu iudicium ſubterfugere, quoniam aliter non potuerit: habet paratam reſponſionem quam alibi attulimus, non ex creatione eſſe, ſed naturæ corruptela: quòd homines peccato mancipati nihil velle poſſunt niſi malum. Vnde enim iſta quam improbi libenter prætexerent impotentia, niſi quòd Adam vltrò ſe diaboli tyrannidi addixit? Hinc ergo vitioſitas, cuius vinculis tenemur conſtricti, quòd primus homo defecit à ſuo opifice. Huius defectionis ſi meritò rei tenentur vniuerſi homines, ne ſe neceſſitate excuſatos putent, in qua ipſa luculentiſſimam habent damnationis ſuæ cauſam. Atque hoc ſuprà clarè explicui: & in diabolo ipſo exemplum propoſui, vnde pateret non minus voluntariè peccare qui neceſſariò peccat: ſicuti rurſum in electis Angelis quum voluntas indeclinabilis ſit à bono, non deſinit tamen voluntas eſſe: quod idem Bernardus quoque ſcitè docet, nos ideo miſeriores eſſe, quòd voluntaria eſt neceſſitas: quæ tamen nos ſibi addictos ita cõſtringit, vt ſerui ſimus peccati, ſicuti antè retulimus. Secundum ratiocinationis membrum vitioſum eſt: quia à voluntario perperam tranſilit ad liberum: nos autem ſuprà euicimus, voluntariè fieri quod liberæ tamen electioni non ſubiaceat.

1. Abſurdum, à Pelagio mutuatum.

Reſponſio, per negationem.

Cõfirmatio reſponſionis.

Ser. 81. in Cantica.

2 Subiiciunt, niſi ex libera arbitrij electione tum virtutes tum vitia procedunt, non eſſe conſentaneum vt homini vel pœna infligatur, vel prǽmium rependatur. Hoc argumentum, etſi Ariſtotelicum eſt, fateor tamen à Chryſoſtomo & Hieronymo alicubi vſurpatum. Pelagianis tamẽ fuiſſe familiare nec ipſe Hieronymus diſſimulat, ac ipſorum etiam verba refert: Quòd ſi gratia Dei in nobis agit, illa ergo, non nos qui non laboramus, coronabitur. De pœnis reſpondeo illas iure nobis irrogari, à quibus peccati culpa emanat. Quid enim refert, liberóne iudicio an ſeruili, modò voluntaria cupiditate peccetur: præſertim quum inde peccator arguatur homo, quia eſt ſub ſeruitute peccati? Quantum ad iuſtitiæ præmia, magna verò abſurditas, ſi fateamur illa ex Dei benignitate potius quàm propriis meritis dependere. Quoties hoc apud Auguſtinum recurrit, Non merita noſtra Deum coronare, ſed ſua dona: præmia autem vocari, non quæ meritis noſtris debeantur, ſed quæ gratiis iam collatis retribuantur? Acutè ſanè hoc animaduertunt, nullum iam ſupereſſe locum meritis ſi non ex liberi arbitrij fonte prodeunt: ſed quòd iſtud tantopere diſſentaneum ducunt, longè aberrant. Neque enim dubitat Auguſtinus paſſim pro neceſſario docere, quod ita nefas cõfiteri putant: quemadmodum vbi dicit, Merita quorumlibet hominum quæ ſunt? Quando ille non cum merc

2. Alterũ abſurdum, ex Ariſtotele & Pelagio deſumptum.

In epiſt. ad Cteſiphon. & Dial. 4.

Reſponſio, per diſtinctionem.

Cõfirmatio reſponſ. Auguſtini teſtimonio munita.

In Pſal. 31.

merce de debita, ſed cum gratuita gratia venit, omnes peccatores ſolus à peccatis liber
In Pſalm. 70. ac liberator inuenit. Item, Si redderur tibi quod debetur, puniendus es. Quid ergo fit? nõ
tibi reddidit Deus debitam pœnam, ſed donat indebitam gratiam. Si vis eſſe alienus à
Epiſt. 52. gratia, iacta merita tua. Item, Nihil es per te: peccata ſunt tua: merita autem, Dei. Sup-
plicium tibi debetur: & quum præmium venerit, ſua dona coronabit, non merita tua.
De verb. Apoſt. Ser. 15. Eodem ſenſu alibi non gratiam ex merito, ſed meritum ex gratia eſſe docet. Ac paulò
pòſt concludit Deum ſuis donis merita omnia præcedere, vt inde eliciat ſua merita, &
prorſus gratis dare, quia nihil inuenit vnde ſaluet. Sed quid longiorem catalogum texe
Altera confirmatio, Apoſtoli authoritate ſuffulta. re neceſſe eſt, quum ſubinde tales ſententiæ in eius ſcriptis recurrant? Atqui melius e-
tiamnum hoc errore liberabit eos Apoſtolus, ſi audiant quo ex principio ſanctorum
gloriam deducat. Quos elegit, eos vocauit: quos vocauit, eos iuſtificauit: quos iuſtifica- Rom. 8. 29.
uit, eos glorificauit. Cur ergo, teſte Apoſtolo, coronantur fideles? Quia Domini miſeri- 2. Tim. 4. 8.
cordia, non ſua induſtria & electi ſunt & vocati & iuſtificati. Faceſſat ergo inanis hic ti-
mor, nulla fore amplius merita ſi liberum non ſtabit arbitrium. Stultiſſimum enim eſt
ab eo abſterreri ac refugere quò nos Scriptura vocat. Si omnia accepiſti, ait, quid gloria- 1. Cor. 4. 7
ris, quaſi nõ acceperis? Vides ob idipſum libero arbitrio adimere eum omnia, ne quem
meritis locum relinquat. Sed tamen, vt inexhauſta & multiplex eſt Dei beneficentia ac
liberalitas, quas gratias in nos confert, quia noſtras facit, perinde ac noſtras virtutes re-
muneratur.

3. Tertium abſurdũ, ex Chryſoſtomi verbis collectum. 3 Addunt quod ex Chryſoſtomo ſumptum videri poteſt, Quòd ſi hæc non ſit vo- Homil. 22. in Geneſ.
luntatis noſtræ facultas, bonum aut malum eligere, aut omnes eiuſdem naturæ partici-
pes malos eſſe oporteret, aut omnes bonos. Nec longè abeſt ab eo quicunque eſt ſcri-
ptor ille operis, De vocatione Gentium, qui ſub Ambroſij nomine circumfertur, dum Lib. 4. ca. 4.
ratiocinatur, neminem vnquam à fide fuiſſe receſſurum niſi mutabilitatis cõditionem
Reſponſio, per negationem. Dei gratia nobis relinqueret, in quo mirum eſt tantos viros ſibi excidiſſe. Quomodo e-
nim Chryſoſtomo in mentem non venit electionem Dei eſſe quæ inter homines ſic
diſcernat? Nos quidem concedere minimè formidamus, quod Paulus magna conten-
tione aſſerit, omnes ſimul prauos eſſe & malitiæ deditos: ſed cum illo ſubiicimus, Dei
miſericordia fieri ne omnes in prauitate permaneant. Ergo quum pari morbo labore-
mus naturaliter omnes, ſoli illi conualeſcunt quibus medicam manum admouere Do-
mino placuit. Alij, quos iuſto iudicio prætermittit, in ſua putredine tabeſcunt, donec
abſumantur. Nec aliunde eſt quòd alij ad finem perſeuerant, alij in cœpto curſu prola-
buntur. Siquidem & ipſa perſeuerantia donum Dei eſt, quod non omnibus promiſcuè
largitur, ſed quibus viſum eſt impertit. Si cauſa differentiæ requiritur, cur alij conſtan-
ter perſeuerent, alij inſtabilitate deficiant, non alia nobis conſtat, niſi quòd illos ſua vir-
tute roboratos ſuſtinet Dominus, ne pereant: his, quò ſint inconſtantiæ documenta,
non eandem virtutem adminiſtrat.

4. Quartum abſurdũ, a Pelagianis olim obiectum. 4 Inſtant præterea, fruſtra exhortationes ſuſcipi, ſuperuacuum eſſe admonitionum
vſum, ridiculas eſſe obiurgationes, niſi ſit penes peccatorem parêre. Similia olim quum
obiectarentur Auguſtino, libellum De correptione & gratia ſcribere coactus fuit. Vbi
Reſponſio, per negationem, ex Auguſtini operibus collecta. etſi copioſè illa diluit, ad hanc tamen ſummam aduerſarios reuocat, O homo, in præce-
ptione cognoſce quid debeas agere: in correctione cognoſce tuo te vitio non habere: in
oratione cognoſce vnde accipias quod vis habere. Eiuſdem ferè argumenti eſt liber De
Spiritu & litera, vbi Deum Legis ſuæ præcepta non humanis viribus metiri docet, ve-
rùm vbi iuſſit quod rectum eſt, gratis dare implendi facultatem ſuis electis. Nec verò
hæc res longæ diſceptationis eſt. Primùm non ſoli ſumus in hac cauſa, ſed Chriſtus &
Cõfirmatio reſponſionis, teſtimonio Chriſti illuſtrata. Et Pauli Apoſtoli. omnes Apoſtoli. Viderint iſti quomodo ſuperiores euadant in certamine, quod cum
talibus antagoniſtis ſuſcipiunt. Chriſtus, qui teſtatur nos ſine ſe nihil poſſe, an ideo mi- Iohan. 15. 5.
nus reprehendit & caſtigat eos qui extra ſeipſum malè agebant? an ideo minus exhor-
tatur vt quiſque bonis operibus incumbat? Paulus quàm ſeuerè in Corinthios inuehitur
ob charitatis neglectum? Iiſdem tamẽ demum charitatem à Domino dari flagitat. Te-
ſtatur in epiſtola ad Romanos, non eſſe volentis, neque currentis, ſed miſerentis Dei: Rom. 9. 16.
non deſinit tamen poſtea & admonere & hortari & corripere. Cur nõ ergo Dominum
interpellant, ne ita ludat operam, ab hominibus ea exigendo quæ ſolus ipſe dare poteſt:
ea caſtigando quæ gratiæ eius defectu admittuntur? Paulum cur non admonent vt par-
cat iis quorum in manu non eſt velle aut currere, niſi præeunte Dei miſericordia, quæ

nunc

nunc ipſos deſtituit? Quaſi verò non optima doctrinæ ſuæ ratio Domino conſtet, quæ
in promptu ſe offert religioſius quæ rentibus. Doctrina certè & exhortatio & obiurga- *Altera reſponſio, quæ vſum exhortationum demonſtrat.*
1.Cor.3.7 tio quantum per ſe efficiant ad animum immutandum, indicat Paulus dum ſcribit, neque qui plantat eſſe aliquid, neque qui rigat: ſed Dominum, qui incrementum dat, ſolum efficaciter agere. Sic Moſen, ſeuerè videmus Legis præcepta ſancire, & Prophetas acriter inſtare, & minari tranſgreſſoribus: quum tamen fateantur tunc ſapere demum homines, vbi cor illis datur ad intelligendum: proprium Dei opus eſſe, corda circuncidere, & pro lapideis dare carnea: Legem ſuam inſcribere viſceribus: deniq; animas innouando, facere vt efficax ſit doctrina.

5 Quorſum ergo exhortationes? nempe ſi ab impiis obſtinato corde ſpernuntur, in *Tertia reſponſio, quæ ſecundam iuſtius explicat, impiorum reſpectu.* teſtimonium illis futuræ ſunt, vbi ad Domini tribunal ventum fuerit: quinetiam iam nunc illorum conſcientiam verberant ac feriunt: quia, vtcunque irrideat proteruiſſimus quiſque, improbare tamen non poteſt. Sed quid faciat miſer homuncio, inquies, quando cordis mollities, quæ ad obedientiam neceſſaria erat, illi denegatur? Imò quid tergiuerſatur, quum duritiem nulli niſi ſibiipſi imputare queat? Itaque impij libenter eas eludere parati, ſi liceat, velint, nolint, earum virtute proſternuntur. Præcipua autem vtilitas erga fideles conſideranda eſt: in quibus vt omnia per Spiritum ſuum agit Dominus, ita verbi ſui inſtrumentum non prætermittit: & illud ipſum non ſine efficacia vſurpat. *Piorum reſpectu.* Stet ergo quod verum eſt, totam piorum virtutem in Dei gratia ſitam eſſe, ſecundum illud Prophetæ dictum, Dabo illis cor nouum vt in illis ambulent. Atqui excipies, *Inſtantia ad priores reſponſiones.*
Ezech.11.19.20. Cur iam admonentur officij ſui, ac non potius ſinuntur Spiritus directioni? cur hortationibus ſolicitantur, quando feſtinare magis nequeunt quàm fert Spiritus incitatio? cur caſtigantur ſiquando à via deflexerunt, quando neceſſaria carnis infirmitate lapſi ſunt? O homo, quis es qui legem imponas Deo? Si ad recipiendam hanc ipſam gratiam, qua *Solutio.* fit vt hortationi pareatur, per hortationem vult nos præparari, quid habes quod in ea œconomia mordeas vel ſugilles? Si nihil exhortationes reprehenſionéſque apud pios aliud proficerent niſi vt peccati redarguerent, eſſent eo ipſo reputandæ non prorſus inutiles. Nunc, quum agente intus Spiritu, ad inflammandum boni deſiderium, ad diſcutiendum torporem, ad eximendam iniquitatis voluptatem & venenatam dulcedinem, contrà autem, ad odium tædiúmque generãdum plurimum valeant: quis audeat ſuperfluas cauillari? Siquis clariorem deſiderat reſponſionem, ſic habeat, Bifariam Deus in electis ſuis operatur: intus, per Spiritum: extrà, per verbum. *Summa ſuperiorum reſponſionum.* Spiritu, mentes illuminando, corda in iuſtitiæ amorem cultúmque formando, nouam eos creaturam facit. Verbo, ad eandem renouationem expetendam, quærendam, aſſequendam excitat. Vtroque manus ſuæ efficaciam pro diſpenſationis ſuæ modo exerit. Verbum idem dum reprobis deſtinat, etſi non in eorum correctionem, in alium tamen vſum valere facit: quo & in præſens conſcientiæ teſtimonio vrgeantur, & in iudicij diem magis reddantur inexcuſabiles. Sic Chriſtus, quanuis pronuntiet neminem ad ſe venire niſi quem Pater traxerit, & electos venire poſtquam à Patre audierint, & didicerint: non tamen ipſe doctoris munus negligit, ſed voce ſua ſedulò inuitat quos intus à Spiritu ſancto doceri neceſſe eſt vt aliquid proficiant. Apud reprobos admonet Paulus nõ otioſam eſſe doctrinam, quia illis odor eſt mortis in mortem, ſuauis tamen odor Deo. *Iohan.6.44, & 45.* *1.Cor.2.16.*

6 In congerendis Scripturę teſtimoniis valde ſunt laborioſi: idque ſedulò faciunt, vt quoniam pondere nequeunt: numero ſaltem nos adobruant. Sed quemadmodum in prælius, vbi ad manus ventum eſt, imbellis multitudo, quantumlibet pompę & oſtentationis habeat, paucis ictibus protinus funditur ac fugatur: ita nobis facillimum erit illos cum ſua turba diſiicere. Quia enim in pauciſſimos ſcopos coeunt loci omnes quibus aduerſum nos abutuntur, vbi in ſuas claſſes diſtributi fuerint, compluribus vna reſponſione ſatisfiet: ſingulis diſſoluẽdis incumbere néceſſe non erit. *Prima claſſis argumentorum quæ Pelagiani ex Scriptura colligũt pro liberi arbitrij defenſione.* Præcipuum robur locant in præceptis: quæ putant facultatibus noſtris ſic attemperata eſſe, vt quicquid ab illis exigi probatum ſit, his pręſtari poſſe neceſſariò conſequatur. Ergo ſingula percurrunt, & ex illis virium noſtrarum modum metiuntur. Aut enim (inquiunt) illudit nobis Deus quum ſanctitatem, pietatem, obedientiam, caſtitatem, dilectionem, manſuetudinem imperat: quum immundiriam, idololatriam, impudicitiam, iram, rapinam, ſuperbiam, & ſimilia interdicit: aut ea tantum requirit quæ ſunt in noſtra poteſtate. *1. Lex à nobis integritatẽ exigit. ergo aut Deus nobis illudit, aut quæ ſunt in noſtra poteſtate requirit.* Porro omnia ferè quæ accumulant præcepta, in tres ſpecies diſtinguere licet. Alia, primam ad Deum *Reſponſio per diſtinctionem triplicium præceptorum.*
conu

piorũ, de quibus primum in genere diſſeritur hac & ſequenti ſect.

conuerſionem exigunt: alia ſimpliciter de Legis obſeruatione loquuntur: alia perſeuerare in recepta Dei gratia iubent. De omnibus in genere diſſeramus, tum deſcendemus ad formas ipſas. Hominum facultates ad diuinæ Legis præcepta extendere, vulgare id quidem iamdiu eſſe cœpit, & nonnullam ſpeciem habet: ſed à rudiſſima Legis ignorantia prodiit. Nam qui pro ingenti piaculo ducunt ſi dicatur Legis obſeruationem eſſe impoſſibilem, validiſſimo ſcilicet argumẽto inſiſtunt, fruſtra aliàs datam eſſe Legem. Perinde enim loquuntur acſi nuſquam Paulus de Lege loquutus eſſet. Quid enim, quæſo, iſta ſibi volunt, Legem propter tranſgreſſiones poſitam eſſe, Per Legem eſſe cognitionem peccati, Legem peccatum efficere, Subingreſſam eſſe vt abundaret delictum. an ad noſtras vires limitandam fuiſſe, ne fruſtra daretur? Quin potius longè ſupra nos poſitam, quò impotentiam noſtram conuinceret. Certè ex eiuſdem definitione finis Legis ac complementum eſt charitas. Atqui dum ea Theſſalonicenſium animos repleri optat, ſatis fatetur ſine profectu in auribus noſtris ſonare Legem, niſi totam eius ſummam cordibus noſtris Deus inſpiret.

Rom.3.20. Ibid.7.7. Galat 3.19. Rom.5.20. 1.Tim.1.5. 1.Theſſ.3.12.

Argumentum antè illud de Lege in genere nihil innuit arbitrii liberi patronis.

7 Equidem ſi Scriptura nihil aliud doceret quàm Legem eſſe vitæ regulam, ad quã ſtudia noſtra componere debeamus, ego quoque citra moram pedibus in eorum ſententiam deſcenderem. ſed quum multiplicem Legis vſum diligenter ac perſpicuè nobis explicet, ex illa potius interpretatione, quid Lex in homine valeat conſiderare conuenit. Quantum præſentis cauſæ refert, ſimulac quid agendum ſit nobis præſcripſit, obediendi virtutẽ à Dei bonitate eſſe docet: ideóq; ad preces inuitat quibus eam nobis dari poſtulemus. Si ſolum extaret imperium, nulla promiſſio, tentandæ eſſent vires an ad reſpondendum imperio ſufficerent: ſed quum ſimul promiſſiones connectantur quę in diuinæ gratiæ auxilio non modo ſubſidium, ſed totam virtutem nobis eſſe ſitam clamant, illæ ſatis ſupérq; teſtantur nos prorſus ineptos, nedum impares obſeruandæ Legi eſſe. Quare ne amplius iſta virium noſtrarum cum Legis præceptis proportio vrgeatur, acſi Dominus quam in Lege daturus erat iuſtitiæ regulam, ad modulum noſtræ imbecillitatis exegiſſet, magis ex promiſſionibus reputandum quàm ſimus ipſi à nobis imparati, qui omni in parte tantopere eius gratia indigemus. Sed cui (aiunt) veriſimile fiet, Dominum truncis ac lapidibus Legem deſtinaſſe? Neque id quiſpiam perſuadere molitur. Non enim aut impij ſaxa ſunt aut ſtipites, dum aduerſari Deo ſuas libidines per Legem edocti, ſuo ipſorum teſtimonio rei fiunt: aut pij, dum ſuæ impotentię admoniti, ad gratiam confugiunt. Quò pertinent iſtæ ſolennes Auguſtini ſententiæ, Iubet Deus quæ non poſſumus, vt nouerimus quid ab ipſo petere debeamus. Magna eſt præceptorum vtilitas, ſi libero arbitrio tantum detur, vt gratia Dei amplius honoretur. Fides impetrat quod Lex imperat. imò ideo Lex imperat, vt impetret fides quod imperatum erat per Legem: imò fidem ipſam exigit à nobis Deus, & non inuenit quod exigat, niſi dederit quod inueniat. Item, Det Deus quod iubet, & iubeat quod velit.

Promiſſiones enim præceptis connexæ, nos in Dei gratia ſalutem inuenire probant.

Obiectio. Lex non hominibus data eſt. Reſponſio, Auguſtini teſtimonio confirmata.

In Ench. ad Laurent. de gratia & lib. arbit. cap.16. Homil.29 in Iohan. Epiſt.24.

Specialis conſideratio triplicium præceptorũ, nihil innuit liberi arbitrii patronis.

8 Id, recenſendis tribus pręceptorum formis quas ſuperius attigimus, clarius cernetur. Iubet ſępius Dominus tum in Lege, tum in Prophetis, vt ad ſe conuertamur. At ſuccinit ex aduerſo Propheta, Conuerte me Domine, & conuertar: poſtquam enim conuertiſti me, egi pœnitentiam, &c. Iubet vt pręputia cordis noſtri circuncidamus. At per Moſen denuntiat, iſtam circuncisionem manu ſua fieri. Cordis nouitatem paſſim requirit: ſed alibi a ſe dari teſtatur. Quod autem promittit Deus, vt Auguſtinus ait, non facimus ipſi per arbitrium vel naturam: ſed facit ipſe per gratiam. Atque hæc obſeruatio eſt quam idem ipſe inter regulas Ticonij quinto loco enumerat, vt bene diſtinguamus inter Legem & promiſſiones, vel inter mandata & gratiam. Eant nunc qui ex pręceptis colligũt ecquid homo valeat ad obedientiam, vt Dei gratiam perimant, per quam pręcepta ipſa adimplentur. Secundi generis præcepta ſimplicia ſunt, quibus Deum colere, eius volũtati ſeruire & adhærere, eius placita obſeruare, eius doctrinam ſequi iubemur. Sed innumeri ſunt loci qui teſtificentur illius eſſe donum, quicquid iuſtitiæ, ſanctitatis, pietatis, puritatis haberi poteſt. Ex tertio genere erat illa quæ à Luca refertur Pauli & Barnabæ exhortatio ad fideles, vt in gratia Dei permanerent. Sed vnde illa conſtantiæ virtus petenda ſit, alio loco idem Paulus tradit. Quod ſupereſt (inquit) fratres, ſitis fortes per Dominum. Alibi vetat ne contriſtemus Spiritum Dei, quo obſignati ſumus in diem redemptionis noſtræ. Sed quod illic exigit, quia præſtari ab hominibus non poterat, Theſſalonicenſibus à Domino imprecatur, nempe vt dignos habeat eos vocatione ſua

Ioel.2.12. Ier.31.18. Deut.10.16. Ibid.30.6 Ezech.36.26. Ier.31.18. Lib. de doctrin. Chriſt.3. Act.13.43 Epheſ.6.10. Ibid.4.30 2.Theſſ.1.11.

1. Neque præcepta, quę conuerſionem ad Deum exigunt.

2. Neque præcepta, quę ſimpliciter de Legis obſeruatione loquuntur.

3. Neque præcepta quæ in Dei gratia nos perſeuerare iubent:

ſanct

ſancta,& impleat bonum omne propoſitum bonitatis ſuæ,opúſque fidei in illis. Eodem modo in ſecunda ad Corinthios epiſtola, de eleemoſynis tractans, bonam & piam eorum voluntatem ſæpius commendat: paulo pòſt tamen gratias agit Deo, qui poſuit in corde Titi vt exhortationem ſuſciperet. Si ne oris quidem officium ad alios hortandos præſtare Titus potuit niſi quatenus ſuggeſſit Deus, quomodo alij ad agendum voluntarij fuiſſent,niſi Deo ipſo corda eorum dirigente?

2. Cor.11.16.

Inſtantia aduerſariorum con federationem.

9 Cauillantur hæc omnia teſtimonia aſtutiores: quia nihil impediat quominus ipſi conferamus noſtras vires,& infirmis conatibus Deus ſuppetias ferat. Afferunt etiam locos ex Prophetis,vbi conuerſionis noſtræ effectus inter Deum & nos videtur dimidiari. Conuertimini ad me,& ego conuertar ad vos. Quales nobis ſuppetias Dominus ferat, ſuprà demonſtratum eſt, neque hic opus eſt repetere. Vnum hoc duntaxat mihi concedi volo, fruſtra implendæ Legis facultatem in nobis requiri, quia eius obedientiam nobis Dominus imperet: quando conſtat omnibus Dei præceptis adimplendis & neceſſariam eſſe gratiam Legiſlatoris, & nobis promiſſam, quia inde patet,ſaltem plus à nobis exigi quàm ſimus ſoluendo. Nec verò vllis cauillis dilui poteſt illud Ieremiæ,irritum fuiſſe pactum Dei percuſſum cum veteri populo, quia literale tantùm erat: non aliter autem ſanciti quàm vbi accedit Spiritus, qui ad obediendum corda format. Neque eorum errori aſtipulatur ſententia illa,Conuertimini ad me,& cõuertar ad vos. Siquidem illic Dei cõuerſio notatur, non qua cor noſtrum ad reſipiſcentiam renouat,ſed qua ſe beneuolum ac propitium, rerum proſperitate teſtatur: quemadmodum rebus aduerſis offenſionem interdum indicat. Quoniam igitur multis miſeriarum & calamitatum formis vexatus populus, auerſum à ſe Deum querebatur: reſpondet non defuturam illis ſuam benignitatem ſi ad vitę rectitudinem,& ad ſeipſum,qui eſt iuſtitię exemplar,redeant. Perperam ergo detorquetur locus,dum eò trahitur vt opus conuerſionis videatur inter Deum & homines partiri. Hæc eo breuius perſtrinximus, quòd huic argumento proprius in Legis tractatione locus erit.

Zach.1.5.
Sect.7.8.
Reſponſio.
Ier.31.32.
Confirmatio reſponſionis ex Ieremia.
Alia inſtantię ſolutio.
Vid. cap. 2.ſect.27. Cap.7.& 8.ſect.2.3.

Secũda claſſis argumẽtorum pro libero arbitrio,ex Dei promiſſionibus.

10 Secundus argumentorum ordo ſuperiori finitimus eſt. Allegant promiſſiones quibus Dominus cum voluntate noſtra paciſcitur: quales ſunt, Quærite bonitatem & non malitiam,& viuetis. Si volueritis & audieritis,bona terræ comedetis: quòd ſi nolueritis,gladius deuorabit vos: quia os Domini loquutum eſt. Item, Si abſtuleris abominationes tuas à facie mea,non expellêris: ſi audieris vocem Iehouę Dei tui,& facias & cuſtodias omnia mandata eius,faciet te Dominus excelſiorem cunctis Gentibus terrę. Et reliquæ ſimiles. Importunè & per ludibrium,quę Dominus in promiſſionibus offert beneficia,voluntati noſtræ delegari putant,niſi noſtrum ſit illa vel ſtabilire,vel irrita facere. Et ſanè rem iſtam facundis querimoniis amplificare promptum eſt: nos crudeliter à Domino illudi,quum benignitatem ſuam à voluntate noſtra pendere denuntiat, ſi voluntas ipſa noſtri iuris non eſt. Egregiam verò fore hanc liberalitatem Dei, ſi beneficia ſua ita nobis exponat, ne fruendi vlla ſit facultas. miram promiſſionum certitudinem, quæ vt nunquam impleantur,à re impoſſibili dependeant. De promiſſionibus eiuſmodi quæ conditionem habent appoſitam, alibi dicemus: vt palàm futurum ſit, in earum impoſſibili complemento nihil eſſe abſurdi. Quantum ad hunc locum attinet, nego Deum inhumaniter illudere nobis, dum nos ad beneficia ſua demerenda inuitat, quos nouit eſſe prorſus impotentes. Siquidem quum fidelibus iuxtà & impiis offerâtur promiſſiones, ſuum apud vtroſque vſum habent. Quemadmodum præceptis impiorum conſcientias pungit Deus,ne ſuauiter nimium in peccatis delicientur,nulla iudiciorum ſuorum memoria. ita in promiſſionibus quodammodo eos atteſtatur quàm indigni ſint ſua benignitate. Quis enim æquiſſimum & conuenientiſſimum eſſe neget, Dominum iis benefacere à quibus colitur: maieſtatis autem ſuæ contemptores pro ſua ſeueritate vlciſci? Ritè ergo & ordine agit Deus,dum impiis peccati compedibus deuinctis, hanc legem in promiſſionibus dicit, tum demum ſua beneficia percepturos ſi à prauitate diſceſſerint: vel ob hoc ſolùm, vt intelligant ſe ab iis meritò excludi quæ veris Dei cultoribus debentur. Rurſum,quia modis omnibus ad implorandam ſuam gratiam fideles extimulare ſtudet,nequaquam erit abſonum,ſi quod illum multo cum fructu agere præceptis erga eos oſtendimus, id quoque promiſſionibus tentet. De voluntate Dei præceptis edocti, miſeriæ noſtræ admonemur, qui ſic ab illa toto pectore diſſidemus: ſimul inſtigamur ad inuocandum eius Spiritum,per quem in rectam viam dirigamur

Am.5.14.
Ier.4.1.
Iſa.1.
Deut. 28.1.
Leuit.26.3.
2. Irritæ ſunt Dei promiſſiones, quibus beneficia nobis tam quærentibus pollicetur, ſi noſtrum non ſit illa ſtabilire vel irrita facere.
Reſponſio,quæ vſum harum promiſſionũ erga pios & impios oſtẽdit,& repugnantiam ab aduerſariis confictam conciliat.

mut. ſed quia præceptis ignauia noſtra non ſatis acuitur, ſubduntur promiſſiones, quæ dulcedine quadam ad eorum amorem nos alliciant. Quo autem maiore tenemur iuſtitiæ deſiderio, eo ſimus ad quærendam Dei gratiam feruentiores. En quomodo illis obteſtationibus, Si volueritis, Si audieritis, neque volendi audiendive liberam facultatem nobis Dominus tribuat, neque tamen ob impotentiam nos ludibrio habeat.

Tertia claſſis, vt Dei exprobrationibus collecta.

11 Habet & tertia claſſis multam cum illis affinitatem. Locos enim producunt quibus ingrato populo Deus exprobrat, per eum duntaxat ſtetiſſe quominus ab indulgentia ſua omne genus bonorum receperit. Cuius generis ſunt iſti, Amalec & Chananæus *Num. 14. 43.* ante vos ſunt, quorum gladio corrueris: eo quòd nolueritis acquieſcere Domino. Quia *Iere. 7. 13, & 38.* vocaui vos, & non reſpondiſtis, faciam huic domui ſicut feci Silo. Item, Hæc gens non audiuit vocem Domini Dei ſui, nec recepit diſciplinam: ideo proiecta eſt à Domino. *Iet. 32. 32.* Item, Quia induraſtis cor veſtrum, & noluiſtis obedire Domino, hæc omnia mala euenerunt vobis. Tales exprobrationes, inquiunt, quomodo aduerſus eos cōgruerent quibus exemplò reſpondere liceat, Nobis verò proſperitas cordi erat, aduerſa timebamus: quòd autem illius adipiſcendę, horum vitandorum cauſa, Domino non paruimus, nec vocem eius auſcultauimus, eo factum eſt quia peccati dominationi obnoxiis liberum non fuit. Fruſtra igitur mala nobis exprobrantur, quæ effugere non fuit noſtræ poteſtatis.

3. Fruſtra nobis mala exprobrantur quæ effugere noſtræ non fuit poteſtatis.

Reſpōſio. Quin peccatores conſcientiæ ſenſu dānati teneantur, meritò exprobrationes Dei ore audiunt.

Sed omiſſo neceſſitatis obtentu, in quo infirmum eſt ac futile patrocinium, rogo poſſintne culpam deprecari. Nam ſi culpæ alicuius tenentur cōuicti: non abs re Dominus exprobrat, eorum peruerſitate factum eſſe quominus ſuæ clementiæ fructum ſentirent. Reſpondeant ergo, poſſintne inficiari cauſam contumaciæ, prauam ſuam voluntatem fuiſſe. Si mali fontem intra ſe reperiunt, quid veſtigandis extraneis cauſis inhiant, ne ſibiipſi fuiſſe exitij authores videantur? Quòd ſi verum eſt ſuo non alieno vitio & diuinis beneficiis priuari peccatores, & vltionibus caſtigari, magna ratio eſt cur iſtas exprobrationes ex ore Dei audiant: vt ſi obſtinatè in vitiis pergant, diſcant in calamitatibus ſuam potius nequitiam accuſare & deteſtari, quàm Deum iniquæ ſæuitiæ inſimulare: ſi docilitatem non exuerunt, peccatorum tædio capti (quorum meritò miſeros ſe ac perditos vident) in viam redeant, ac idipſum ſeria confeſſione agnoſcant quod Dominus obiurgando commemorat.

Præterea duplex vſus harum exprobrationū eſt conſiderandus.

In quem vſum illas, quæ citantur, Prophetarum obiurgationes apud pios profeciſſe, ex ſolenni Danielis oratione conſtat, quæ habetur capite 9. Prioris autem vſus exemplum intuemur in Iudæis, quibus ſuarum miſeriarum cauſam enarrare Ieremias iubetur: quum tamen non aliter caſurum eſſet quàm Dominus prædixerat. *Ierem. 7. 27.* Loquêris ad eos omnia verba hęc, & non audient te: vocabis eos, & non reſpondebunt tibi. Quorſum igitur canebatur ſurdis? vt nolentes ac inuiti intelligerent verum eſſe quod audiebant: nefarium eſſe ſacrilegium ſi malorum ſuorum culpam, quæ in ipſis reſidebat, Deo transferiberent.

Veterū Scripturæ locorum ſolutio ex prioribus reſponſionibus colligenda.

Paucis his ſolutionibus expedire te facillimè poſſis ab immenſa teſtimoniorum congerie, quam ad erigendum liberi arbitrij ſimulachrum hoſtes gratiæ Dei ſtruere ſolent tam ex præceptis quàm ex obteſtationibus aduerſus Legis tranſgreſſores. Probroſè de Iudæis in Pſalmo refertur, Generatio *Pſal. 78. 8.* praua quę non direxit cor ſuum. alio etiam Pſalmo hortatur Propheta ſuę ætatis homines, ne obdurent corda ſua: *Pſal. 95. 8.* nempe quia omnis contumaciæ culpa in hominum prauitate hæret. ſed ſtultè inde colligitur, cor in vtramque partem eſſe flexibile, cuius præparatio à Deo eſt. Dicit Propheta, Inclinaui cor meum ad obſeruanda præcepta tua: *Pſal. 119. 12.* nempe quia libenter & hilari animi propenſione Deo ſe addixerat: neque tamen ſe inclinationis authorem eſſe iactat, quam in eodem Pſalmo fatetur Dei eſſe donum. Itaque tenenda Pauli admonitio, *Philip. 2. 12.* dum fideles iubet operari ſalutem ſuam cum timore & tremore, quia Deus eſt qui operatur & velle & perficere. Agendi quidem partes illis aſſignat, ne indulgeant carnis torpori: ſed metum & ſolicitudinem præcipiens, ſic eos humiliat, vt meminerint hoc ipſum quod agere iubentur, proprium eſſe Dei opus. quo diſertè exprimit, paſſiuè (vt ita loquar) agere fideles, quatenus è cælo ſuggeritur facultas, vt nihil ſibi prorſus arrogent. *2. Pet. 1. 5.* Proinde dum nos hortatur Petrus vt ſubminiſtremus in fide virtutem, non concedit nobis ſecundas partes quaſi ſeparatim quicquam agamus, ſed tantùm carnis pigritiem expergefacit, qua plerunque ſuffocatur ipſa fides. Eodem ſpectat illud Pauli, *1. Theſſ. 5. 19.* Spiritum ne extinguatis, quia ſubinde obrepit fidelibus ignauia: niſi corrigatur. Siquis tamen inde inferat, in eorum eſſe arbitrio fouere oblatam lucem, facilè refutabitur eius inſcitia, *2. Cor. 7. 1.* quia hæc ipſa ſedulitas quam requirit Paulus, nonniſi à Deo

eſt

eſt. Nam & ſæpe iubemur ab omni inquinamento nos purgare, quum Spiritus ſibi vni
conſecrãdi munus vendicet. Deniq; per conceſſionem ad nos transferri quod in Deum
competit, ex verbis Iohannis palam eſt, Quiſquis ex Deo eſt, ſeruat ſeipſum. Vocem 1.Iohan.5.18.
hanc arripiunt liberi arbitrij præcones, quaſi partim Dei virtute, partim noſtra ſerue-
mur. quaſi verò hanc ipſam cuſtodiam, cuius Apoſtolus meminit, non habeamus è cæ-
lo. Vnde & Patrem rogat Chriſtus vt nos à malo ſeruet. & ſcimus pios, dum aduerſus Sa Iohan.17.15.
tanam militant, non alijs quàm Dei armis victoriam conſequi. Itaq; Petrus vbi animas 1.Pet.1.22.
purificare iuſſit in obedientia veritatis, mox correctionis vice addit, per Spiritum. De-
nique quàm nihil ſint omnes humanæ vires in certamine ſpirituali, breuiter oſtendit
Iohannes, quum tradit non poſſe peccare qui ex Deo geniti ſunt, quia ſemen Dei in il- 1.Iohan. 3.9, & 5.4.
lis manet. ac rationem alibi reddit, quòd fides noſtra ſit victoria quæ vincit mundum.

Deut. 30. 11. 12 Citatur tamen de Lege Moſis teſtimonium, quod ſolutioni noſtræ valde aduer- *Inſtantia adu. ſuperiorem ſolutionē, ex Moſe deſumpta, diluitur, Apoſtoli authoritate, et firma demonſtratione confirmata.*
ſari videtur. Nam ille populum, poſt Legem promulgatam, hunc in modum conteſta-
tur, Mandatum hoc quod præcipio tibi hodie, nõ eſt occultum, neque procul poſitum,
neque in cælo ſitum, ſed iuxta te eſt in ore tuo & in corde tuo, vt facias illud. Hæc certè
ſi de nudis præceptis dicta intelligantur, fateor ad cauſam præſentem habere non pa-
rum momenti. Nam etſi eludere leuis operæ fuerit, quòd hîc non de obſeruationis ſed
cognitionis facilitate & procliuitate agatur, nonnullum tamen ſcrupulum ſic quoque
Rom. 10. 8. forſan relinquerent. Verùm omnem nobis dubitationem eximit Apoſtolus, non am-
biguus interpres, qui de Euangelij doctrina Moſen hîc loquutum eſſe affirmat. Quòd
ſiquis refractarius contendat, violenter à Paulo detorta fuiſſe vt ad Euangelium trahi
poſſent: quanquam impietate non carebit eius audacia, eſt tamen quo præter Apoſtoli
authoritatem redarguatur. Nam ſi de ſolis præceptis loquebatur Moſes, vaniſſima con-
fidẽtia populum inflabat. Quid enim aliud quàm ſe præcipitaſſent, ſi Legis obſeruatio-
nem aggreſſi forent ſuis viribus tanquam ſibi non difficilem? Vbi ergo Legis obſeruan-
dæ iſta tam obuia facilitas, quando nullus niſi per exitiale præcipitium patet acceſſus?
Proinde nihil certius eſt quàm Moſen his verbis miſericordiæ fœdus comprehendiſſe,
quod vnà cum Legis exactione promulgauerat. Nam & paucis antè verſibus docuerat, Deut.30.6.
circuncidi manu Dei oportere corda noſtra, vt ipſum diligamus. Ergo hác, de qua mox
loquitur, facilitatem non in hominis virtute, ſed in ope ac præſidio Spiritus ſancti po-
ſuit, qui opus ſuum potenter in noſtra infirmitate peragit. Quanquam nec de præceptis
ſimpliciter intelligendus eſt locus, ſed magis de promiſſionibus Euangelicis, quæ adeò
comparandæ iuſtitiæ facultatem in nobis non ſtabiliunt vt eam prorſus euertant. Id re-
putans Paulus, non ſub dura illa ardua & impoſſibili conditione ſalutem in Euangelio
proponi, qua nobiſcum Lex agit (nempe vt ipſam ij demum aſſequantur qui manda-
ta omnia impleuerint) ſed facili, expedita, & expoſiti acceſſus hoc teſtimonio confir-
mat. Nihil ergo hoc teſtimonium ad vendicandam humano arbitrio libertatem.

13 Obiectari ſolent & alij quidam loci quibus oſtenditur Deum interdum, reducto *Quarta claſſis, ex Dei exploratione & expectatione.*
gratiæ ſuæ ſubſidio, explorare homines, & expectare quorſum conuertant ſua ſtudia:
Oſe.5.14. qualiter eſt apud Oſeam, Vadam ad locum meum, donec ponant in corde ſuo, & quæ-
rant faciem meam. Ridiculũ (aiunt) erat, ſi conſideraret Dominus an Iſrael faciem ſuam *4. Deus expectat an peccatores reſipiſcãt nec ne: ergo viribus poſſunt.*
quæſiturus eſſet, niſi flexibiles fuiſſent animi, qui vtrouis ſuopte ingenio inclinare poſ-
ſent. Quaſi verò iſtud non ſit in Prophetis vſitatiſſimum, Deo ſpeciem aſpernantis ac
proijcientis populum præ ſe ferre, donec vitam in melius emendarit. Sed quid tandem
ex talibus minis aduerſarij elicient? Si volunt, populum à Deo derelictum cõuerſionem
à ſeipſo poſſe meditari, tota Scriptura reclamante id facient: ſi neceſſariam Dei gratiam
ad conuerſionem fatentur, quid nobiſcum litigant? At neceſſariam ita concedunt vt *Reſponſio, per dilemma.*
ſuam homini velint ſeruatam facultatem. Vnde id probant? certè non ex loco illo, neq;
ſimilibus. aliud eſt enim ſecedere ab homine, & reſpicere quid ſibi permiſſus relictúſ-
que agat. aliud, vires eius aliquantulas pro modo imbecillitatis adiuuare. Quid ergo, di- *Oſeæ locus explicatur.*
cet quiſpiam, inſinuant iſtæ formulæ? Reſpondeo, perinde valere acſi ita loqueretur
Deus, Quandoquidem monendo, hortando, increpando nihil apud contumacem hunc
populum proficitur, ſubducam me paulìſper, & eum afflictari tacitus ſinam. Videbo an
aliquando eum poſt longas calamitates capiat mei recordatio, vt quærat faciem meam.
Abſcedere autem Dominum procul, ſignat prophetiam ſubmouere. Speculari ec-
quid facturi ſint homines, ſignificat tacitum & quaſi ſe diſſimulantem afflictionibus

variis eos ad tempus exercere. Vtrunque facit quo nos magis humiliet. citius enim con tunderemur rerum aduerſarum flagellis quàm corrigeremur, niſi Spiritu ſuo nos ad eam docilitatem componeret. Porrò vbi Dominus infracta noſtra peruicacia offenſus & tanquam fatigatus, nos pauliſper omittit (ſubmoto ſcilicet verbo ſuo, in quo præſentiam quandam ſui exhibere ſolet) & experimentum capit quid ſe abſente facturi ſimus: inde falſo colligitur, aliquas eſſe liberi arbitrij vires quas contempletur & exploret: quando non in alium id finem facit quàm vt ad recognoſcendam noſtram [illegible] nos adigat.

Quinta claſſis argumẽtorum pro libero arbitrio, ex perpetua loquẽdi ratione. 5. Bona & mala opera noſtra dicuntur: ergo penes nos eſt vtraque facere. Reſponſio, per expoſitionem, quæ neutram loquẽdi rationem pro libero arbitrio patronis facere oſtendit.

14 Pugnant etiam ex perpetua loquendi ratione, quæ tum in Scripturis, tum in hominum ſermonibus obſeruatur. ſiquidem bona opera nuncupantur noſtra, & quod ſanctum placitúmque Domino eſt, non minus facere quàm peccata perpetrare dicimur. Quòd ſi peccata iure nobis imputantur, veluti à nobis profecta: certè & in iuſtitiis aliquid nobis aſſignandum eadem ratione erit. Neque enim conſentaneum eſſet rationi vt ea diceremur facere quibus agendis proprio motu inhabiles, inſtar lapidum à Deo moueremur. Vt ergo Dei gratiæ primas demus, noſtram tamen operam vel ſecundarias tenere partes illæ loquutiones indicant. Si vnum illud vrgeretur, bona opera noſtra nuncupari, ego viciſſim obiicerem, panem nuncupari noſtrum quem nobis dari à Deo poſcimus. Quid ex poſſeſſionis titulo percipient, quàm Dei benignitate ac gratuito munere noſtrum fieri quod minimè aliàs nobis debetur? Ergo aut eandem in oratione Dominica rideant abſurditatem: aut ne pro ridiculo habeant quòd noſtra vocantur bona opera in quibus nihil habemus proprium niſi ex Dei largitate. Atqui iſtud aliquàto eſt validius, quòd nos ipſos Deum colere, ſeruare iuſtitiam, obedire Legi, bonis operibus ſtudere Scriptura ſępe affirmat. Hæc quum ſint propria mẽtis & voluntatis officia, quomodo conueniret ad Spiritum hæc referri, & ſimul nobis tribui, niſi quædam eſſet ſtudij noſtri cum diuina virtute communicatio? His tricis nullo labore nos exoluemus, ſi

Inſtantia, à ſimili.

ritè modum reputemus quo in ſanctis agit Spiritus Domini. Extranea eſt illa ſimilitudo qua nos inuidioſè grauant. quis enim ita deſipit vt hominis motionem à iactu lapidis nihil differre autumet? Neque verò quicquam ſimile cõſequitur ex noſtra doctrina.

Reſponſio.

In naturales hominis facultates referimus, approbare, reſpuere: velle, nolle: eniti, reſiſtere: nempe approbare vanitatem, reſpuere ſolidum bonum: velle malum, nolle bonum:

Quid & quomodo Deus agat in electis.

eniti ad nequitiam, reſiſtere iuſtitiæ. Quid hîc agit Dominus? Si eiuſmodi prauitate vti vult tanquam iræ ſuæ inſtrumento, dirigit ac deſtinat quò libuerit, vt per vitioſam manum bonum ſuum opus exequatur. Sceleſtum igitur hominem, qui Dei potentiæ ſic ſeruit, dum libidini tantùm ſuæ obſequi ſtudet, an cum ſaxo conferemus, quod alieno impetu vibratum, nec motu, nec ſenſu, nec voluntate propria fertur? Videmus quantum ſit diſcriminis. Quid verò in bonis, de quibus præcipua eſt quæſtio? Vbi regnum in illis ſuum erigit: voluntatem, ne vagis libidinibus ſurſum deorſum raptetur, pro naturæ inclinatione, per Spiritum ſuum cohibet: quo in ſanctitatem ac iuſtitiam propendeat, ad iuſtitiæ ſuæ regulam flectit, componit, format, dirigit: ne titubet aut concidat, Spiritus ſui virtute ſtabilit ac confirmat. Qua ratione Auguſtinus, Dices mihi, inquit, ergo agi-

De corrept. & grat. cap. 2.

mur, non agimus. Imò agis, & ageris: & tunc bene agis, ſi à bono agaris. Spiritus Dei qui te agit, agentibus adiutor eſt, nomen adiutoris præſcribit, quòd & tu aliquid agas. Priore membro admonet actionem hominis non tolli Spiritus ſancti motu, quia à natura eſt voluntas, quæ regitur vt ad bonum aſpiret. Quod autem mox adiungit, ex nomine auxilij poſſe colligi nos etiam aliquid agere, non conuenit ita accipere, quaſi ſeorſum aliquid nobis tribuat: ſed ne foueat in nobis ignauiam, ſic Dei actionẽ cum noſtra conciliat vt velle ſit à natura, bene autem velle à gratia. Ideo paulo antè dixerat, Niſi Deus nos adiuuet, non modò vincere, ſed neque pugnare poterimus.

Cõcluſio reſponſionis ad argumenta claſſis poſtremæ: Gratiam Dei omnia in nobis operari, ita tamen vt noſtra duplici ratione dicantur quæcunque bona

15 Hinc apparet, gratiam Dei (vt hoc nomen ſumitur vbi de regeneratione eſt ſermo) eſſe Spiritus regulam ad dirigendam ac moderandam hominis voluntatem. Moderari nõ poteſt quin corrigat, quin reformet, quin renouet (vnde dicimus principium regenerationis eſſe, vt quod noſtrum eſt aboleatur) ſimul quin moueat, agat, impellat, ferat, teneat. Vnde verè dicimus illius in ſolidum eſſe omnes quæ inde emanant actiones. Interim non negamus veriſſimum eſſe quod Auguſtinus docet, non deſtrui gratia voluntatem, ſed magis reparari: quia vtrunque optimè conſtat: vt inſtaurari dicatur hominis voluntas, dum correcta vitioſitate & peruerſitate ad veram iuſtitiæ regulam dirigit

rigitur: & ſimul noua in homine voluntas dicatur creari, quia ſic vitiata corruptáque eſt, vt nouum penitus ingenium induere neceſſe habeat. Nihil iam obſtat quominus ritè agere dicamur quod agit Spiritus Dei in nobis, etiamſi nihil à ſeipſa conferat noſtra voluntas quod ab eius gratia ſeparetur. Ideóque memoria tenendum quod alibi ex Auguſtino citauimus, fruſtra quoſdam ſatagere vt in hominis voluntate quicquam boni proprium reperiant. quicquid enim mixturæ ex liberi arbitrij virtute afferre ſtudent homines ad Dei gratiam, nihil aliud quàm eius corruptio eſt: perinde ac ſi quis lutoſa & amara aqua vinum dilueret. Etſi autem quicquid in voluntate boni eſt, ex mero Spiritus inſtinctu prouenit, quia tamen nobis naturaliter ingenitum eſt velle, non abs re ea agere dicimur quorum laudem ſibi iure Deus vendicat. primùm, quia noſtrum eſt eius benignitate quicquid operatur in nobis, modò non à nobis eſſe intelligamus: deinde quia noſtra eſt mens, noſtra voluntas, noſtrum ſtudium, quæ ab eo in bonum diriguntur.

operamur, etiamſi nihil à ſeipſa conferat noſtra voluntas quod ab hac Dei gratia ſeparetur.

16 Quæ præterea hinc inde teſtimonia corradunt, mediocribus etiam ingeniis non multum faceſſent negotij, quę ſuperiores modò ſolutiones probè imbiberint. Citant ex Geneſi ſententiam illam, Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illi: quam de peccato interpretantur, acſi Cain promitteret Dominus, non fore in animo eius vim ſuperiorem peccati, ſi in eo perdomando laborare vellet. Nos autem magis congruere dicimus ordini orationis, vt de Abele accipiatur hoc dictum. illic enim iniquitaté inuidiæ, quam in fratrem Cain conceperat, arguere propoſitum eſt Deo. id facit duplici ratione: quòd fruſtra meditabatur ſcelus quo fratrem præcelleret apud Deum, apud quem nullus eſt honor niſi iuſtitiæ: deinde quòd nimium ingratus eſſet iam accepto Dei beneficio, qui ne ſubiectum quidem ſuo imperio fratrem ferre poſſet. Verùm ne hanc interpretationem ideo videamur amplexati quòd altera nobis contraria ſit, demus ſanè de peccato loquutum fuiſſe Deum. Si ita eſt, aut promittit hoc Dominus quod denuntiat, aut iubet. Si iubet, nullam inde probationé facultatis humanæ ſequi iam demonſtrauimus: ſi promittit, vbi promiſſionis cóplementum, quando peccato, cui dominari ipſum oportebat, Cain ſuccubuit? Promiſſioni incluſam dicent tacitam conditionem, acſi diceretur victoriam reportaturum fuiſſe ſi certaret: ſed quis recipiat iſtas ambages? Nam ſi ad peccatum refertur iſta dominatio, nemo ambigat imperatiuam eſſe orationem, in qua non definitur quid poſſimus, ſed quid vel ſupra poteſtatem debeamus. Quanquam & res ipſa & ratio Grammaticę poſtulant, comparationem fieri Cain & Abelis: qua primogenitus frater minori poſthabitus non fuiſſet niſi proprio ſcelere deterior.

Tertia & vltima pars capitis, ſingularia quædam loca excutiens.

1. Locus ex Moſe deſumptus, Geneſ. 4. 7.

Reſponſio 1. germanũ ſenſum proponens.

Altera reſponſio, per dilemma.

17 Vtuntur & teſtimonio Apoſtoli, quia dicit non eſſe volentis, nec currentis, ſed miſerentis Dei. ex quo eliciunt, aliquid eſſe in voluntate & conatu, quod per ſe licet imbecillum, miſericordia Dei adiutum, proſpero ſucceſſu non careat. Atqui ſi ſobriè penſitarent quę illic cauſa tractetur à Paulo, iſta ſententia non adeò incóſideratè abuterentur. Scio eos poſſe Originem & Hieronymum citare ſuę expoſitionis ſuffragatores: poſſem & illis viciſſim Auguſtinum opponere: ſed quid illi opinari ſint noſtra nihil refert, ſi conſtat quid voluerit Paulus. Illic docet, iis demum paratam eſſe ſalutem quos ſua miſericordia Dominus dignetur: ruinam & interitum manere quoſcunque non elegerit. Reprobórum ſortem ſub Pharaonis exemplo demonſtrauerat: gratuitæ quoq; electionis certitudinem Moſis teſtimonio confirmarat, Miſerebor cuius miſerebor. Concludit, non eſſe volentis aut currentis, ſed miſerentis Dei. Quòd ſi in hunc modum intelligatur, non ſufficere voluntatem aut conatum quia tantæ moli ſint impares: parum conuenienter à Paulo dictum foret. Proinde apage iſtas argutiolas, Non eſt volentis neque currentis: ergo eſt aliqua voluntas, eſt aliquis curſus. Simplicior enim eſt mens Pauli, Non eſt volútas, non eſt curſus quæ nobis viam ad ſalutem cóparant: ſola eſt hîc Domini miſericordia. Nó enim aliter hîc loquitur quàm ad Titum, vbi ſcribit appparuiſſe Dei bonitatem & humanitaté, non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos, ſed pro immenſa eius miſericordia. Ne illi quidé ipſi qui argutantur Paulum innuiſſe aliquam eſſe voluntatem & aliqué curſum, quia negauerit eſſe volentis aut currentis, mihi ad eandem formam ratiocinari cócederent, aliqua nos bona opera feciſſe, quia negat Paulus ex operibus quæ fecerimus, Dei bonitaté nos aſſequutos. Quòd ſi vitium in hac argumétatione perſpiciunt, aperiant oculos, & ſuam non carere ſimili fallacia cernent. Firma eſt etiam ratio illa qua nititur Auguſtinus, Si ideo dictum foret non eſſe volentis neque currentis quia

2. Locus, ex epiſt. ad Rom. 9. 16.

Reſponſio.

Orige. lib. 7. in epiſtol. ad Romanos. Hieronym. dial. 1. in Pelag.

Inſtantia diluitur.

Tit. 3. 4.

Alia dilutio, ab abſurdo.

Tertia, ex Au-

guſtinus,epiſt. 107.ad Vitalem.

quia non ſufficiat voluntas nec curſus: poſſe in contrariam partem retorqueri,non eſſe Dei miſericordiæ,quia neque ſola illa ageret. Quum hoc ſecundum ſit abſurdum,meritò concludit Auguſtinus, ideo eſſe hoc dictum quia nulla ſit hominis voluntas bona niſi præparetur a Domino:non quin velle debeamus & currere:ſed quia vtrumq; Deus

3.Locus,ex Apoſtol. 1. Cor. 3.9. Reſponſio.

efficit in nobis. Non minus inſcitè torquetur à quibuſdam illud Pauli,Dei cooperarij ſumus, quod ad ſolos miniſtros reſtringi minimè dubium eſt: cooperarios autem vocari non qui ex ſe quicquam afferant,ſed quoniam eorum opera vtitur Deus poſtquam idoneos reddidit inſtruxítque neceſſariis dotibus.

4.Locus,ex Eccleſiaſt.cap.15. 14.

18 Eccleſiaſticum producunt,quem dubiæ authoritatis ſcriptorem eſſe non ignoratur. At enim vt à nobis non repudietur(quod facere tamen iure noſtro nobis licet)quid ille teſtatur pro libero arbitrio? Dicit,hominem ſtatim atque creatus fuit,relictum eſſe in manu conſilij ſui:data illi eſſe præcepta,quæ ſi ſeruaret,ab illis viciſſim ſeruaretur:ante hominem poſitam eſſe vitam & mortem,bonum & malum: quodcunque voluerit,

Reſponſio.

ei datum iri.Eſto acceperit homo à ſua creatione facultatem adipiſcendæ vitæ aut mor-

Eccleſ.7.30.

tis:quid ſi ex aduerſo reſpondeamus perdidiſſe?Certè animus non eſt contradicere Solomoni qui aſſerit hominem rectum ab initio creatum eſſe, ipſum ſibi aſciuiſſe multas adinuentiones: verùm quia homo degenerando, & ſui & bonorum omnium naufragium fecit, quicquid primæ creationi tribuitur, non protinus ſequitur in vitiatam ac

Alia reſponſio, per diſtinctionem.

degenerem naturam competere. Ergo non illis modò, ſed ipſi quoque Eccleſiaſtico (quicunque tandem ſit)reſpondeo. Si hominẽ vis inſtituere vt apud ſeipſum acquirendæ ſalutis facultatem quærat,tanti non eſt nobis tua authoritas vt vel minimi præiudicij aduerſus indubitatum Dei verbum vicem obtineat: ſin malignitatem carnis duntaxat coercere ſtudes, quæ ſua mala in Deum transferendo, vanam defenſionem captare ſolet: ideóque reſpondes rectitudinem homini inditam fuiſſe quo ipſum exitij ſibi cauſam eſſe appareat, libenter aſſentio:modò mihi rurſum tecum hoc conueniat,iis ornamentis quibus eum Dominus initiò induerat, nunc ſua culpa eſſe ſpoliatum: atque ita pariter fateamur medico nunc opus eſſe,non patrono.

5. Locus,ex Luca 10.30.

19 Nihil tamen frequentius in ore habent quàm parabolã Chriſti de viatore,quem ſemiuiuum latrones in via proiecerunt. Sub viatoris huius typo,calamitatem repræſentari generis humani,ſcio vulgatiſſimum eſſe omnibus pene ſcriptoribus.Inde argumentum ſumunt noſtri aduerſarij,nõ ita peccati ac diaboli latrocinio mutilatum eſſe hominem quin ſuperſtites retineat bonorum priorum reliquias:quandoquidem dicitur reli-

Reſpõſio.1.Allegorica argumenta ſunt infirma.

ctus eſſe ſemiuiuus. Vbi enim eſt illud vitæ dimidium niſi rectæ & rationis & voluntatis portio aliqua maneret?Primùm,ſi nolim locum dare ipſorũ allegoriæ,quid obſecro facturi ſunt?nam præter germanum orationis Domini ſenſum,à patribus excogitatũ fuiſſe nihil dubium eſt. Allegoriæ vltrà procedere non debent quàm præeuntẽ habent Scripturæ regulam:tantum abeſt vt fundandis vllis dogmatis per ſe ſufficiant. Neq; deſunt rationes quibus poſſim,ſi lubeat,totum hoc commentum conuellere:neq; enim dimi-

Altera reſponſio, quæ hunc locum per aliã magis perſpicua interpretatur.

diam homini vitam relinquit Dei verbum,ſed penitus interiiſſe docet quãtum ad beatæ vitæ rationem.Non ſemiuiuos dicit ſanatos Paulus, dum loquitur de noſtra redemptione: ſed quum mortui eſſemus, ſuſcitatos. non ſemiuiuos inclamat ad recipiendam Chriſti illuminationẽ,ſed dormientes & ſepultos:nec ſecus Dominus ipſe,dum horam venisse ait qua mortui ad vocem ſuam reſurgat.Qua fronte leuem alluſionem tot claris *Eph. 2. 5. & 5.14.*

Tertia reſponſio, per conceſſionem.

ſententiis opponerent? Valeat tamen allegoria hæc pro certo teſtimonio:quid tamen à nobis extorquebũt?Semiuiuus eſt homo:habet igitur aliquid ſaluum:nẽpe habet mentem intelligentiæ capacem,etiam ſi ad cæleſtem ſpiritualémq; ſapientiam nõ penetret: habet nonnullum honeſtatis iudicium: habet aliquem diuinitatis ſenſum, vtcunq; veram Dei rationem non aſſequatur.Sed quò iſta recidunt?certè non efficiunt vt nobis il- *Iohan. 5. 25.*

Poſtrema, ex Auguſtino ſumpta.

lud Auguſtini,communibus etiam ſcholarum ſuffragiis approbatum,adimatur,Adempta eſſe homini poſt lapſum gratuita bona vnde ſalus dependet: naturalia verò corrupta pollutáque eſſe.Stet ergo nobis indubia iſta veritas,quæ nullis machinamentis qua-

Totius de libero arbitrio tractationis concluſio & ſumma.

tefieri poteſt,Mentem hominis ſic alienatã prorſus à Dei iuſtitia,vt nihil non impium, contortum,fœdum,impurum,flagitioſum concipiat,concupiſcat,moliatur:cor peccati veneno ita penitus delibutum,vt nihil quàm corruptum fœtorem efflare queat. Quòd ſi quippiam interdum boni in ſpeciem oſtentant, mentem tamen ſemper hypocriſi & fallaci obliquitate inuolutam,animum interiori peruerſitate illigatum manere.

CAP

CAPVT VI.

Homini perdito quærendam in Christo redemptionem eſſe.

Partes huius capitis.

1 Doctrinæ de Chriſto Redemptore, ſemper ab Eccleſia Dei perceptæ, vtilitas, ſect. 1.
2 Chriſtus, vtriuſque fœderis Mediator, fidei piorum Iſraelitarum ſeu veteris populi fuit obiectum, vt ex ſacrificiorum ritu, familiæ Abrahami electione, & Dauidis eiúſque poſterorum dignitate liquet, ſect. 2.
3 Inde conſolatio, robur, fiducia & ſpes piorum ſub Lege, quos ad Chriſtum cæleſtis Pater variis modis inuitauit, ſect. 3. & 4.

QVum in Adæ perſona perierit totum humanum genus, nobis adeò nihil prodeſſet illa quam memorauimus originis præſtantia & nobilitas, vt magis cedat in maiorem ignominiam, donec in Filij ſui vnigeniti perſona Redemptor appareat Deus, qui homines peccato fœdatos & corruptos pro ſuo opere non agnoſcit. Ergo poſtquam excidimus à vita in mortem, inutilis eſſet tota illa Dei creatoris, de qua diſſeruimus, cognitio, niſi ſuccederet etiam fides, Deum in Chriſto Patrem nobis proponens. Erat quidem hic genuinus ordo vt mundi fabrica nobis ſchola eſſet ad pietatem diſcendam: vnde ad æternam vitam & perfectam fœlicitatem fieret tranſitus. ſed poſt defectionem quocunque vertamus oculos, ſurſum & deorſum occurrit Dei maledictio, quę dum innoxias creaturas culpa noſtra occupat & inuoluit, deſperatione animas noſtras obruat neceſſe eſt. Etſi enim multis adhuc modis paternum erga nos fauorem extare vult Deus, ex mundi tamen conſpectu patrem colligere non licet, vbi nos intus vrget conſcientia, oſtendítque iuſtam in peccato abdicationis cauſam eſſe, ne pro filiis nos cenſeat Deus vel reputet. Accedit & ſocordia & ingratitudo: quia nec mentes noſtræ, vt ſunt excæcatæ, quid verum ſit cernunt: &, vt praui ſunt omnes ſenſus noſtri, Deum malignè ſua gloria fraudamus. Itaque veniendum ad illud Pauli, Quoniam in ſapientia Dei non cognouit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes. Sapientiam Dei appellat magnificum hoc theatrum cæli & terrę, innumeris miraculis refertum, ex cuius intuitu ſapienter Deum cognoſcere decebat: ſed quia tam malè illic profecimus, reuocat nos ad fidem Chriſti, quæ ob ſtultitiæ ſpeciem incredulis faſtidio eſt. Quanquam ergo humano ingenio non reſpondet prædicatio crucis, humiliter tamen eam amplecti oportet, ſi ad Deum opificem noſtrum & fictorem, à quo ſumus alienati, redire cupimus, vt nobis iterum pater eſſe incipiat. Certè poſt lapſum primi hominis nulla ad ſalutem valuit Dei cognitio abſq; Mediatore: quia non de ſua tantùm ætate loquitur Chriſtus, ſed omnia ſecula comprehendit, quum dicit hanc eſſe vitam æternam, cognoſcere Patrem verum vnum Deum, & quem ille miſit Ieſum Chriſtum. Quo fœdior eſt eorum ſocordia, qui cælum profanis & incredulis quibuſlibet patefaciunt, abſque eius gratia quem Scriptura paſſim docet vnicam eſſe ianuam qua in ſalutem ingredimur. Quòd ſiquis ad Euangelij promulgationem illud Chriſti dictum reſtringere velit, in promptu refutatio eſt, quia omnibus & ſeculis & Gentibus communis fuit ratio illa, non poſſe abſque reconciliatione placere Deo, qui alienati ſunt ab eo, & maledicti pronuntiantur ac filij iræ. Huc adde quod reſpondit Chriſtus mulieri Samaritanæ: Vos adoratis quod neſcitis: nos autem adoramus quod ſcimus: quia ſalus ex Iudæis eſt. Quibus verbis & quaſlibet Gentium religiones falſitatis damnat, & rationem aſſignat, quia ſoli electo populo fuerit promiſſus Redemptor ſub Lege. vnde ſequitur, nullum vnquam Deo cultum placuiſſe niſi qui in Chriſtum reſpiceret. Vnde etiam affirmat Paulus, Gentes omnes abſq; Deo fuiſſe, & ſpe vitæ orbatas. Iam quum doceat Iohannes, vitá ab initio fuiſſe in Chriſto, & ab ea excidiſſe totum mundum, ad fontem illum redire neceſſe eſt. atque ideo Chriſtus, quatenus eſt propitiator, ſe vitam eſſe aſſerit. Et ſanè non ad alios quam Dei filios pertinet cælorum hereditas. Filiorum autem loco & ordine cenſeri minimè conſentaneum eſt qui non inſiti ſunt in corpus vnigeniti Filij. Et clarè teſtatur Iohannes, qui credunt in eius nomen, filios Dei fieri. Sed quia de fide in Chriſtum ex profeſſo diſſerere mihi nondum propoſitum eſt, in tranſcurſu attigiſſe ſatis fuerit.

[Margin: Inutilis eſt cognitio Dei Creatoris. Niſi ſuccedat fides in Chriſtū redemptorem. — Ratio. — Ratio altera, teſtimonio Apoſtoli firmata. — 1.Cor.1.21. — Concluſio. — Hæc doctrina ab exordio mūdi omnib. ſeculis locum habuit inter Dei filios. — Iohan.17 3. — Ideo toto cælo aberrant, qui profanis & incredulis Chriſtum neſcientibus, cælum aperiunt: horum quæ prætexitur ſcripturæ teſtimonium refellitur. — Iohan. 4. 22. — Epheſ.2.12. — Iohan.1.4. — Iohan.1.12.]

2 Ac proinde veteri populo nunquam ſe Deus oſtendit propitium, nec ſpem gratię vnquam fecit abſq; Mediatore. Omitto ſacrificia Legis, quibus palàm & apertè edocti fuerunt fideles, non alibi quàm in expiatione quæ à ſolo Chriſto peracta eſt, quærẽdam ſalutem eſſe. Hoc tantùm dico, beatum & fœlicem Eccleſiæ ſtatum ſemper in Chriſti

[Margin: Veteri autem Iſraelitarū populo Deus nunquā fuit propitius abſq; Mediatore Chri-]

Ratio 1. ex ſacrificiorum vi deprompta. *Ratio altera ex familiæ Abrahami electione petita.*

perſona fuiſſe fundatum. Nam etſi Deus totam Abrahæ ſobolem in fœdere ſuo com-
plexus eſt, prudenter tamen ratiocinatur Paulus, Chriſtum propriè eſſe ſemen illud in Gal. 3.16.
quo benedicendæ erant omnes Gentes: quando ſcimus non omnes qui ſecundum car-
nem ex eo geniti ſunt, reputatos fuiſſe in ſemine. Nam vt de Iſmaele & aliis taceam,
qui factum eſt vt ex duobus filiis Iſaac, nempe Eſau & Iacob fratribus geminis, quum
adhuc in vtero matris coniuncti eſſent, vno electo alter repudiaretur? Imò qui factum
eſt vt primogenito reiecto, minor natu ſolus gradum tenuerit? Vnde etiam contigit vt
maior pars abdicaretur? Patet igitur in vno præcipuè capite cenſeri Abrahæ ſemen: nec
ſalutem promiſſam conſtare donec ad Chriſtum ventum fuerit, cuius officium eſt quæ
Altera ratio, ex regiæ dignitatis in Dauidis familia ſtabilitæ conſideratione collecta, illuſtribus que teſtimoniis confirmata.
diſſipata erant colligere. Prima itaque electi populi adoptio a gratia Mediatoris pen-
debat. Quod etſi non adeò claris verbis exprimitur apud Moſen, vulgò tamen piis om-
nibus fuiſſe notũ ſatis apparet. Nam antequam Rex in populo creatus eſſet, iam Han-
na Samuelis mater de piorum fœlicitate diſſerens, in ſuo cantico ſic loquitur, Dabit ro-
bur Regi ſuo Deus, & exaltabit cornu Meſſiæ ſui. Quibus verbis intelligit Deum Eccle- 1. Sam. 2. 10.
ſiæ ſuæ benedicturum. Cui etiam reſpondet oraculum quod paulo pòſt ſubiicitur, Am-
bulabit ſacerdos quem conſtituam coram Chriſto meo. Nec verò dubium eſt quin cæ-
leſtis Pater in Dauide eiúſque poſteris conſpici voluerit viuam Chriſti imaginem. Ideo
Pſal. 2.12. pios ad Dei timorem hortari volens, iubet oſculari Filium: cui ſcilicet hęc Euangelij ſen
Iohan. 5.23. tentia reſpondet, Qui non honorat Filium, non honorat Patrem. Itaque licet decem tri
buum defectione collapſum fuerit regnum, fœdus tamen quod pepigerat Deus in Da-
uide & eius ſucceſſoribus, ſtare oportuit, ſicut & per Prophetas loquutus eſt, Non ſcin-
1. Reg. 11. 12. 34. dam prorſus regnum propter Dauid ſeruum meum & propter Ieruſalem quam elegi:
ſed filio tuo reſtabit tribus vna. vbi ſecundò & tertio idem repetitur. Diſertè etiam ad-
Ibidem 39. ſcribitur, Affligam ſemen Dauidis: ſed non cunctis diebus. Aliquo poſtea temporis in-
1. Reg. 15.4. teruallo dictum eſt, Propter Dauid ſeruum ſuum dedit lucernam Deus in Ieruſalem, vt
ſuſcitaret ei filium, & ſaluam tueretur Ieruſalem. Iam quum res ad interitum vergerẽt,
2. Reg. 8.19. rurſus dictum fuit, Noluit Deus diſpergere Iehudah propter Dauid ſeruum ſuum, quia
loquutus erat vt daret ei lucernam & filiis eius in perpetuum. Huc redit ſumma, præte-
ritis omnibus aliis, Dauidem vnum fuiſſe electum, in quo beneplacitum Dei reſideret:
Pſal. 78. 60, & 67. ſicuti dicitur alibi, Repulit tabernaculum Silo, & tabernaculum Ioſeph, & tribum E-
phraim non elegit: ſed elegit tribum Iehudah, montẽ Sion quem dilexit: Elegit ſeruum
ſuum Dauid, vt paſceret Iacob populum ſuum, hæreditatem ſuam Iſrael. Deniq; ſic Ec-
cleſiam ſuam ſeruare voluit Deus, vt eius incolumitas & ſalus à capite illo penderet. Id-
Pſal. 28.8. eóque exclamat Dauid, Iehouah fortitudo populi ſui, robur ſalutum Chriſti ſui. Et mox
precationem addit, Serua populum tuum, & benedic hæreditati tuæ: ſignificans Eccle-
Pſal. 20.10. ſiæ ſtatum indiuiduo nexu cum Chriſti imperio coniunctum eſſe. Eodem ſenſu alibi,
Serua Iehouah, Rex exaudiat nos quo die inuocabimus. Quibus verbis apertè docet, fi-
deles non alia fiducia confugiſſe ad Dei opem, niſi quia delitеſcebant ſub Regis præſi-
Pſal. 118. 25. 26. dio, quod ex alio Pſalmo colligitur, Serua Iehouah, benedictus qui venit in nomine Ie-
houæ; vbi ſatis conſtat reuocari ad Chriſtum fideles, vt ſe Dei manu ſaluos fore ſpe-
Pſal. 80.18. rent. Eodem reſpicit alia precatio, vbi tota Eccleſia Dei miſericordiam implorat, Sit ma
nus tua ſuper virum dexteræ tuæ, ſuper filium hominis quem conſeruaſti (vel aptaſti) ti-
bi. Nam etſi populi totius diſſipationem deplorat author Pſalmi, tamen inſtauratio-
nem flagitat in ſolo capite. Vbi autem populo in exilium abducto, vaſtata terra, & re-
bus in ſpeciem perditis, Eccleſiæ cladem luget Ieremias, præcipuè regni interitu ſpem
fidelibus præciſam eſſe queritur. Chriſtus, inquit, ſpiritus oris noſtri captus eſt in pec-
Thren. 4.20. catis noſtris, cui diximus, In vmbra tua viuemus inter Gentes. Hinc iam ſatis liquet,
quia non poteſt Deus propitius humano generi eſſe abſque Mediatore, ſanctis Patribus
ſub Lege Chriſtum ſemper fuiſſe obiectum, ad quem fidem ſuam dirigerent.

Nec abſimile quum ex hoc ipſo fonte in rebus afflictis aut ſolatium promiſſum eſt, aut fiduciæ & ſpei vexillum vnquam erectum.

3 Porro vbi rebus afflictis ſolatium promittitur, maximè vbi deſcribitur Eccleſiæ
liberatio, fiduciæ & ſpei vexillũ in Chriſto ipſo præfigitur, Egreſſus eſt Deus in ſalutem Habac. 3. 13.
populi ſui cum Meſſiah ſuo, inquit Habacuc. Et quoties de inſtauratione Eccleſiæ men-
tio fit apud Prophetas, populum reuocant ad promiſſionẽ Dauidi factam de regni per-
petuitate. Nec mirũ, quia nulla fuiſſet alioqui fœderis ſtabilitas. Quò pertinet inſigne il
lud reſpõſum Ieſaiç. Quũ enim videret ab incredulo rege Achaz repudiari quod de ſol-
uenda obſidione Hieroſolymæ & pręſenti ſalute teſtatus fuerat, quaſi ex abrupto trãſit

ad

Iesa.7.14. ad Messiam, Ecce virgo concipiet ac pariet filium, obliquè significans quanuis Rex &
populus sua prauitate reiicerent oblatam ſibi promiſſionem, acſi data opera incumbe- *Confirmatio, ex variis ſelectiſque Scripturæ dictis.*
rent ad labefactandum Dei fidem, non fore tamen irritum fœdus quin ſuo tempore ve
niret Redemptor. Denique Prophetis omnibus curæ fuit, vt Deum placabilem oſten-
derent, ſemper in medium proferre illud Dauidis regnum vnde pēdebat & redemptio
& æterna ſalus. Sic Ieſaias, Statuam vobiſcum fœdus, miſericordias Dauidis fideles. ecce
teſtem dedi eum populis. Nempe quia in rebus perditis non aliter ſperare poterant fi- Ieſa.55.3.
deles, niſi teſte illo interpoſito, Deum ſibi fore exorabilem. Eodem modo Ieremias vt
deſperatos erigat, Ecce(inquit) dies veniunt quibus ſuſcitabo Dauidi germen iuſtum, & Iere.23.6.
tūc ſeruabitur Iuda, & Iſrael tuto habitabit. Ezechiel autem, Suſcitabo ſuper oues meas
paſtorem vnum, nempe Dauidem ſeruum meum. Ego Iehoua illis in Deum ero, & ſer- Ezech.34.23
uus meus Dauid in paſtorem: & percutiam cum iis fœdus pacis. Item alibi, poſtquam
de incredibili renouatione diſſeruit, Seruus(inquit) meus Dauid erit Rex eorum, & erit
paſtor vnus ſuper omnes, & fœdus pacis æternum percutiam cum ipſis. Pauca ex multis Ezech.37.25 26.
delibo, quia tantùm lectores volo admonitos, ſpem omnium piorum non alibi vnquam
fuiſſe repoſitam quàm in Chriſto. Succinunt etiam alij omnes Prophetæ, ſicuti apud
Oſeam dicitur, Congregabuntur filij Iuda & filij Iſrael pariter, & ponent ſibi caput v-
num. quod poſtea clarius explicat, Reuertentur filij Iſrael, & inquirent Iehouam Deum Oſeæ 1.11.
ſuum & Dauidem Regem ſuum. Michæas etiam, de populi reditu verba faciens, diſer- Oſeæ 3.5.
tè exprimit, Tranſibit Rex ante ipſos, & Iehoua in capite eorum. Sic Amos populi re- Mich.2.13.
nouationem promittere volens, Suſcitabo(inquit) in die illa tabernaculum Dauid quod Amos 9.11.
collapſum eſt, & ſepiam interruptiones, & ſubuerſiones erigam. nempe quia vnicum
illud erat ſalutis vexillum, iterum in ſublime emergere regiam gloriam in familia Da-
uidis, quod in Chriſto impletum eſt. Itaque Zacharias, ſicuti eius ſeculum Chriſti ma-
nifeſtationi propius erat, apertius exclamat, Lætare filia Sion, iubila filia Ieruſalem, ec- Zach.9.9.
ce Rex tuus venit tibi iuſtus & ſeruatus. Quod loco Pſalmi antè citato reſpondet, Ie-
houa robur ſalutum Chriſti ſui, ſerua Iehoua. vbi ſalus à capite ad totum corpus exten- Pſal.28.8.
ditur.

4 His vaticiniis ita imbui voluit Deus Iudæos, vt liberationis petendæ cauſa, rectà
oculos ad Chriſtum conuerterent. Nec verò quanuis turpiter degeneraſſent, potuit ta- *Sic Iudæos docuit Dominus, vt in Christum respicerent.*
men aboleri memoria generalis illius principij, Deum per manum Chriſti, ſicuti Dani-
di pollicitus fuerat, fore Eccleſiæ liberatorem: atque demum hoc modo firmum fore
gratuitum fœdus quo Deus electos ſuos adoptauerat. Hinc factum eſt vt in ore puero-
rum perſonaret canticum illud quum Chriſtus Hieroſolymam paulò ante mortem in- Matth.21.9.
greſſus eſt, Hoſianna filio Dauid. Vulgo enim notum ac celebre fuiſſe apparet atque ex
communi vſu petitum quod canebant, vnicum ſibi reſtare miſericordiæ Dei pignus in
aduentu redemptoris. Hac ratione Chriſtus ipſe diſcipulos, vt diſtinctè & perfectè cre- *Quod Christi ipsius approbatione confirmatum est.*
dant Deo, iubet in ſe credere, Creditis in Deum, & in me credite, inquit. Etſi enim pro-
priè loquendo, à Chriſto fides ad Patrem conſcendit, ſignificat tamen eam, etiamſi Deo Iohan.14.1.
innititur, paulatim euaneſcere niſi intercedat ipſe medius qui eam in ſolida firmitate
retineat: alioqui altior quoque eſt Dei maieſtas quam vt ad eam penetrent mortales qui
tanquam vermiculi ſuper terram reptāt. Quare illud vulgare dictum ſic admitto, Deum
eſſe fidei obiectum, vt tamen correctione opus habeat: quia non fruſtra vocatur Chri- *Ideo vulgare illud dictum, Deum esse obiectum fidei, correctione seu interpretatione opus habet.*
Coloſ.1.15 ſtus inuiſibilis Dei imago: ſed hoc elogio monemur, niſi occurrat nobis Deus in Chri-
ſto, non poſſe in ſalutem nobis innoteſcere. Etſi autem apud Iudæos falſis commentis
obtenebrauerant Scribæ quod de Redemptore Prophetæ tradiderant, ſumpſit tamen
pro confeſſo Chriſtus, quaſi publico conſenſu receptum, non aliud rebus perditis eſſe
remedium, nec modum alium liberandæ Eccleſiæ, quàm Mediatore exhibito. Non fuit
quidem vulgo cognitum vt decebat, quod docet Paulus, Chriſtum eſſe finem Legis:
quàm tamen verum ſit ac certum, ex Lege ipſa & Prophetis liquidò patet. De fide non- Rom.10.4.
Lib.3.c.2. dum diſſero, quia alibi opportunior erit locus: hoc modò fixum lectoribus maneat; Pri-
mus ad pietatem gradus ſit agnoſcere Deum eſſe nobis patrem, vt nos tueatur, guber- *Conclusio huius disputationis de Christo.*
net ac foueat, donec colligat in æternam hæreditatem regni ſui: hinc palàm fieri quod
nuper diximus, ſaluificam Dei cognitionem abſque Chriſto non conſtare. ideóque ab
exordio mundi ipſum fuiſſe propoſitum omnibus electis in quem reſpicerent, & in quo
Lib.4.c.8. acquieſceret eorum fiducia. Hoc ſenſu ſcribit Irenæus Patrem, qui immenſus eſt, in Fi- *Confirmatio.*
lio

Irenæi teſtimonio.

lio eſſe finitum, quia ſe ad modulum noſtrum accommodauit, ne mentes noſtras immenſitate ſuæ gloriæ abſorbeat. Quod fanatici non reputantes, vtilem ſententiam ad impium phantaſma detorquent, acſi portio tantùm diuinitatis à tota perfectione defluens in Chriſto eſſet: quum nihil aliud velit quàm Deum in Chriſto ſolo comprehendi. Omnino verum ſemper fuit illud Iohannis, Qui non habet Filium, neque Patrem habet. Nam etſi olim gloriati ſunt multi ſummum numen, cælíque & terræ opificem ſe colere: quia tamen nullus illis erat Mediator, fieri non potuit vt Dei miſericordiam verè guſtarent, atque ita perſuaſi eſſent ſibi patrem eſſe. Quia ergo caput non tenebant, hoc eſt Chriſtum, euanida fuit apud eos Dei cognitio: vnde etiam factum eſt vt in craſſas fœdáſque ſuperſtitiones demum prolapſi, ignorantiam ſuam proderent. ſicuti hodie Turcæ, quamuis plenis buccis prædicent cæli & terræ creatorem ſuum eſſe Deum, ſubſtituunt tamen in locum veri Dei idolum, dum à Chriſto abhorrent.

1.Iohan.2.23

Sequitur, Ethnicos Deum ad ſalutem non cognouiſſe.

CAPVT VII.

Legem fuiſſe datam, non quæ populum veterem in ſe retineret, ſed quæ foueret ſpem ſalutis in Chriſto vſque ad eius aduentum.

Summa & partes capitis.

1 Lex moralis & ceremonialis pædagogus fuit ad Chriſtum, ſect.1.& 2.
2 Moralis præcipue, cuius conditionales promiſſiones optima de cauſa datæ ſunt: item, quo modo Legis moralis obſeruatio impoſſibilis eſſe dicatur, ſect.3.4.5.
3 De triplici Legis moralis officio & vſu, a ſect.6.ad 12. refutatis Antinomis, ſect.13.
4 Qualis ſit Legis, tum moralis, tum ceremonialis, abrogatio, ſect.14.15.16.17.

Primum in genere oſtenditur Legem, 1. vniuerſam religionis formam veteri populo per manum Moſis à Deo traditã, non multis modis ad Chriſtum dirigere.

EX continua illa, quam retulimus, ſerie colligere licet, Legem non ideo poſt mortem Abrahæ quadringétis circiter annis fuiſſe ſuperadditam, vt electum populum à Chriſto abduceret: imò vt ſuſpenſos teneret animos vſque ad eius aduentum, accenderet etiam eius deſiderium, & in expectatione confirmaret ne longiore mora deficerent. Legis nomine non ſolùm decem præcepta, quæ piè iuſtéque viuendi regulam præſcribunt, intelligo, ſed formam religionis per manum Moſis à Deo traditam. Neque enim datus eſt Moſes legiſlator qui benedictionem generi Abrahæ promiſſam aboleret: imò videmus vt paſſim reuocet in memoriam Iudęis gratuitum illud fœdus cum patribus eorum percuſſum, cuius hæredes erant: acſi ad illud renouandum miſſus foret. Id clariſſimè ex ceremoniis patefactum fuit. Quid enim magis inane aut friuolum quàm homines, vt ſe Deo recõcilient, fœtidum nidorem ex adipe pecudum offerre? vt ſordes ſuas eluant, ad aquæ vel ſanguinis aſperſionem confugere? Denique totus legalis cultus (ſi per ſe reputetur, nec contineat vmbras & figuras quibus reſpondeat veritas) res erit prorſus luſoria. Quare non abs re & in concione Stephani, & in epiſtola ad Hebręos tam diligenter expenditur locus ille vbi Deus Moſen iubet quæcunque ad tabernaculum pertinent formare ſecundum exemplar quod oſtenſum illi fuerat in monte. Niſi enim ſpirituale aliquid fuiſſet propoſitum quò tenderent, non ſecus in illis operam luſiſſent Iudæi atq; Gentes in ſuis nugis. Profani homines, qui nunquam ſeriò in pietatis ſtudium incubuerunt, non abſque faſtidio audire ſuſtinent tam multiplices ritus: neque ſolùm mirantur cur Deus veterem populum fatigauerit tanta ceremoniarum congerie, ſed deſpiciunt illas ac rident tanquam pueriles luſus. Nempe quia ad finem non attendunt, à quo ſi legales figuræ ſeparentur, vanitatis damnari neceſſe eſt. Atqui oſtendit typus ille, Deum non ideo mandaſſe ſacrificia vt cultores ſuos occuparet in terrenis exercitiis, ſed potius vt altius erigeret eorum mẽtes. Quod etiam ex eius natura liquidò conſtare poteſt: quia, vt ſpiritualis eſt, non alio quàm ſpirituali cultu oblectatur. Teſtantur hoc tot Prophetarum ſententiæ, quibus Iudæos ſocordiæ arguunt, quòd putent vllius eſſe apud Deum momenti quæuis ſacrificia. An quia Legi quicquam derogare conſilium ſit? Minimè: ſed (vt erant veri illius interpretes) hoc modo ad ſcopum oculos dirigi voluerunt, à quo vulgus errabat. Iam ex gratia Iudæis oblata certò colligitur legem Chriſto non fuiſſe vacuam. hũc enim adoptionis finem illis propoſuit Moſes, vt eſſent Deo in regnum ſacerdotale: quod aſſequi non poterant niſi maior & præſtantior quàm ex ſanguine pecudum reconciliatio intercederet. Quid enim minus conſentaneum, quàm Adæ filios, qui hæreditaria labe naſcuntur omnes peccati mancipia, in regiam dignitatem attolli, & hoc modo fieri gloriæ Dei conſortes, niſi aliunde illis proueniret tam præclarum bonum? Ius quoque ſacerdotij quomodo apud eos

Nempe per ſacrificia, ablutiones, & ingentem ceremoniarum congeriem.

Act.7.44. Heb.8.5. Exod.25.40.

Cõfirmatio huius propoſitionis, ex Dei conſilio manifeſtato deſumpta.

Altera confirmatio, à ceremoniarum conſideratione.

Tertia, à natura Dei.

Quarta, à gratia Iudæis oblata.

Exo.19.6

Quinta, a ſa-

eos vigere potuit qui vitiorum ſordibus abominabiles Deo erant, niſi conſecrati eſſent in ſancto capite? Quare eleganter Petrus illud Moſis dictum conuertit, plenitudinem gratiæ, cuius guſtum ſub Lege perceperant Iudæi, in Chriſto exhibitam eſſe docens. Vos eſtis genus electum, inquit, regale ſacerdotium. Huc enim tendit vocum inuerſio, plus adeptos eſſe quibus apparuit Chriſtus per Euangelium, quàm illorum patres: quia omnes prædicti ſint ſacerdotali honore & regio, vt Mediatore ſuo freti, liberè in Dei conſpectum prodire audeant.

cerdotiũ conſecratione.

1.Pet.2.9.

2 Atque hîc obiter notandum eſt, regnum quod tandem erectum fuit in familia Dauidis, eſſe Legis partem, & contineri ſub Moſis miniſterio. vnde ſequitur, tam in toto genere Leuitico quàm in poſteris Dauidis Chriſtum oculis veteris populi quaſi in duplici ſpeculo fuiſſe obiectum. Quia, vt nuper dixi, non aliter coram Deo eſſe poterãt vel reges vel ſacerdotes, qui & ſerui erãt peccati ac mortis, & ſua corruptione polluti. Hinc veriſſimum eſſe patet illud Pauli, Iudæos quaſi ſub pædagogi cuſtodia fuiſſe retentos, donec veniret ſemen in cuius gratiam data erat promiſſio. Nam quia nondum familiariter innotuerat Chriſtus, ſimiles fuerunt pueris, quorum imbecillitas nondum plenam rerum cæleſtium ſcientiam ferre poterat. Quomodo autem ceremoniis ad Chriſtum fuerint manuducti, antè dictum eſt, & ex pluribus Prophetarum teſtimoniis melius intelligere licet. Nam etſi nouis quotidie ſacrificiis ad Deum placandum accedere ipſos oportuit, vnico tamẽ ſacrificio ſcelera omnia expiatum iri promittit Ieſaias. cui concinit Daniel. Sacerdotes ex tribu Leui deſignati ſanctuarium ingrediebantur: at de vnico ſacerdote ſemel dictum fuit, iureiurando diuinitus electum eſſe qui ſacerdos eſſet in perpetuum ſecundum ordinem Melchi-ſedech. Erat tunc viſibilis olei vnctio, aliam fore Daniel ex viſione pronuntiat. Ac ne pluribus inſiſtam, ſatis prolixè & dilucidè author epiſtolæ ad Hebræos à quarto cap. ad vndecimum vſque demonſtrat nihili & inanes eſſe ceremonias donec ad Chriſtum ventum fuerit. Quod verò ad decem præcepta ſpectat, tenenda ſimiliter eſt Pauli admonitio, Chriſtum eſſe finem Legis in ſalutem omni credenti: & altera, Chriſtum eſſe ſpiritum qui literam per ſe mortiferam viuificat. Nam priore quidem ſignificat fruſtra doceri iuſtitiam præceptis, donec eam Chriſtus & gratuita imputatione & ſpiritu regenerationis conferat. Quare meritò Chriſtũ vocat complemẽtum Legis, vel finem: quia nihil prodeſſet quid exigat Deus à nobis ſcire, niſi ſub iugo & onere intolerabili laborantibus & oppreſſis Chriſtus ſuccurreret. Alibi Legem propter tranſgreſſiones poſitam eſſe docet: nempe vt homines damnationis ſuæ conuictos humiliaret. Porrò quia hæc ad Chriſtum quærendum vera & vnica eſt præparatio, quæcunque diuerſis verbis tradit, probè inter ſe conſentiunt. Sed quia diſceptatio illi fuit cum peruerſis doctoribus, qui Legis operibus iuſtitiam nos mereri fingebãt, vt eorum errorem refutaret, coactus eſt interdum nudam Legem præciſè accipere: quæ tamen gratuitæ adoptionis fœdere alioqui veſtita eſt.

Sexto cõfirmatio propoſitionis, lege fuiſſe pios veterib. pædagogũ ad Chriſtum, à conſideratione regni in tranſdis familia erecti.

Septimo, a fine ceremoniarum.

Octauo, a Lege morali ſu[m]ne.

Gal.3.24.

Ieſa.53.5. Dan.9.26, 27.

Pſal.110.4.

Rom.10.4.

2.Cor.3.6

Gal.3.19.

3 Quomodo autem à lege morali edocti magis inexcuſabiles reddamur, vt nos ad veniam expetendam reatus ſollicitet, breuiter cognoſcere operæpretium eſt. Si verum eſt perfectionem iuſtitiæ in Lege nos edoceri: iſtud etiam conſequitur, abſolutam eius obſeruationem perfectam eſſe coram Deo iuſtitiam: qua ſcilicet homo iuſtus apud cæleſte tribunal cenſeatur ac reputetur. Quare Moſes, Lege promulgata, non dubitat conteſtari cælum & terram quòd propoſuiſſet Iſraeli vitam & mortem, bonum & malum. Nec refragari licet quin iuſtam Legis obedientiam maneat æternæ ſalutis remuneratio, quemadmodum à Domino promiſſa eſt. Rurſum tamen operæpretium eſt recognoſcere ecquid eam obedientiam præſtemus, cuius meritò concipienda ſit illius remunerationis fiducia. Quantulum enim eſt, videre in Legis obſeruantia poſitum vitæ æternæ præmium, niſi præterea conſtet an ea via peruenire ad vitam æternam nobis liceat? Hac verò in parte, Legis imbecillitas ſe profert. nam quia in nullo noſtrûm illa Legis obſeruantia deprehẽditur, à vitæ promiſſionibus excluſi, in ſolam maledictionem recidimus. Dico non quid fiat modò, ſed quid neceſſarium ſit. quum enim longè ſupra humanam facultatem ſit Legis doctrina, poteſt quidem homo eminus ſpectare appoſitas promiſſiones, non tamen fructum ex iis aliquem colligere. Hoc ergo vnum reſtat vt ab earum bono ſuam miſeriam melius æſtimet, dum cogitat præciſa ſpe ſalutis, mortem ſibi certò imminere. Ex aduerſo inſtant horrificæ ſanctiones, quæ non paucos noſtrûm, ſed omnes ad vnum irretitos cõſtringunt. inſtant, inquam, ac inexorabili aſperitate nos perſequuntur,

Poſtrema confirmationis amplior expoſitio. Lex moralis pios ducit ad Chriſtũ. Perfecta enim corã Deo iuſtitia monſtrata, nos quòd eandem aſſequi nequeamus procul arcet a vita, & æterna morti adiudicat, vel ſollicitat ad remedium in Chriſto quærendum.

Deut.30.19.

tur, vt præſentiſſimam in Lege mortem cernamus.

Promiſſiones Legis moralis, vtcunque conditionales, optima tamen de cauſa pios facta ſunt.

4 Itaq; ſi Legem duntaxat intuemur, nihil aliud poſſumus quàm animum deſpondere, confundi, ac deſperare, quum ex ea damnemur omnes, ac maledicamur: à beatitudine quam ſuis cultoribus proponit, procul arceamur. Ergóne, inquies, ita nos ludificatur Dominus? Quantulum enim à ludibrio abeſt, ſpem fœlicitatis oſtentare, ad eam inuitare & hortari, illam teſtari nobis expoſitam, quum interim præcluſus ſit & inacceſſus ingreſſus? Reſpondeo, Etiamſi promiſſiones Legis, quatenus conditionales ſunt, à perfecta Legis obedientia dependeant, quam nullibi repetire eſt: non tamen fruſtra datas eſſe. Vbi enim didicimus irritas nobis fore & inefficaces niſi gratuita ſua bonitate, citra intuitum operum, nos Deus amplexetur, atque adeò illam bonitatem, nobis per Euangelium exhibitam, fide ſimus amplexati: ne ipſis quidem deeſt ſua efficacia, etiam cum annexa conditione. Sic enim tum omnia nobis gratuitò confert vt hoc quoq; ad cumulum ſuæ beneficentiæ adiungat quòd ſemiplenam noſtram obedientiam non reſpuens, & quod deeſt complemento, remittens, perinde atque à nobis impleta conditione, legalium promiſſionum fructum percipere nos facit. Sed hanc quæſtionem, quia in tractanda fidei iuſtificatione plenius diſputanda erit, non vltrà in præſens proſequemur.

Cauſa huius expoſitio.

Nec abſurdum videri debet, quod impoſſibilis eſſe Legis obſeruatio dicatur.

5 Quòd autem impoſſibilem Legis obſeruationem diximus, id eſt paucis verbis explicandum ſimul & confirmandum. ſolet enim vulgo abſurdiſſima ſententia videri: vt Hieronymus non dubitarit anathema illi denuntiare. Quid viſum ſit Hieronymo, nihil moror: nos quid verum ſit inquiramus. Non texam hic longas ambages de variis poſſibilitatis generibus. Impoſſibile appello quod nec fuit vnquam, & ne in poſterũ ſit, Dei ordinatione ac decreto impeditur. Si ab vltima memoria repetamus, neminem ſanctorum extitiſſe dico qui corpore mortis circundatus, ad eum dilectionis ſcopum pertigerit vt ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima, ex tota potẽtia Deum amaret: neminem rurſum qui non concupiſcentia laborarit. Quis reclamet? Video quidem quales nobis ſanctos imaginetur ſtulta ſuperſtitio, quorum ſcilicet puritati vix cæleſtes Angeli reſpondeant: ſed repugnante tum Scriptura, tum experientiæ ratione. Dico item, neminem poſthac futurũ, qui ad veræ perfectionis metam peruenturus ſit niſi corporis mole ſolutus. In hanc rem primùm ſuppetunt aperta Scripturæ teſtimonia, Non eſt homo iuſtus ſuper terram qui non peccet, dicebat Solomo. Dauid autem, Nõ iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Iob plurimis locis idem affirmat. Clariſſimè omnium Paulus, quòd caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Nec alia ratione probat omnes qui ſub Lege ſunt, maledictioni ſubiectos, niſi quia ſcriptum ſit, maledictos omnes qui non permanſerint in omnibus eius mãdatis: innuens ſcilicet, imò pro confeſſo aſſumens, neminem permanere poſſe. Quicquid autem Scripturis prædictum eſt, id pro perpetuo, adeòque pro neceſſario haberi docet. Eiuſmodi argutia vexabant Auguſtinum Pelagiani, iniuriam fieri Deo ſi plus iubeat quàm per eius gratiam præſtare queant fideles. Ille, vt effugeret calumniam, fatebatur poſſe quidem Dominũ, ſi vellet, hominem mortalem in Angelicam puritatem euehere: ſed neque feciſſe vnquam, nec facturum, quòd aliter in Scripturis aſſeruiſſet. Id neq; ego inficior: ſed addo tamen, importunè de potentia Dei diſputari contra eius veritatem. ideo cauillis non eſſe obnoxiam ſententiam, ſiquis dicat fieri non poſſe quod non futurum Scripturæ pronuntiant. Verùm ſi de verbo diſputatur, Dominus rogantibus diſcipulis quis poſſit ſaluus eſſe, reſpondet, apud homines id quidem impoſſibile, apud Deum verò omnia poſſibilia. Validiſſima etiam ratione id contendit Auguſtinus, nunquam in hac carne reddere nos quem debemus legitimum Deo amorẽ. Amor, inquit, notitiam ita ſequitur, vt Deum amare nemo perfectè poſſit qui non cognitam prius ad plenum habuerit eius bonitatem. Nos dum in mundo peregrinamur, cernimus per ſpeculum & in ænigmate: ſequitur ergo imperfectum eſſe noſtrum amorem. Sit ergo extra controuerſiam, impoſſibile eſſe in hac carne Legis implementum, ſi naturæ noſtræ impotentiam intuemur, quemadmodum & ex Paulo alibi adhuc oſtendetur.

Vide inter opera Iuſtini quæſtionem 103. & Hieronymũ ad Cteſiphõtem adu. Pelagianos, vbi idẽ & negare & fateri videtur.

Ratio, ſeu demonſtratio firmiſſima huius propoſitionis.

Confirmatio à Scriptura dicta.

1.Reg.8.46.

Pſ.143.2.

Galat.5.17.

Galat.3.10.

Deut.27.26.

Alia confirmatio, ex Auguſtino.

Lib. de natura & gratia.

Matth.19.25.

De ſpiritu & litera, in fine, & ſæpe alias.

Rom.8.3.

Ex officio vſuque Legis moralis conſideratione apparet Legem nos ducere ad Chriſtum.

6 Sed quo tota res melius pateſiat, officium vſúmque Legis quam moralem vocant, ſuccincto ordine recolligamus. Porrò tribus iſtis partibus, quantum intelligo, continetur: Prima eſt, vt dum iuſtitiam Dei oſtendit, id eſt, quæ ſola Deo accepta eſt, ſuæ vnumquenque iniuſtitiæ admoneat, certiorem faciat, conuincat denique ac condemnet. Sic enim opus eſt, cæcum & ebrium amore ſui hominẽ, ad notitiam ſimul & confeſſionem ſuæ

Rom.2.3. Lib.2. ca. 12. ſect.4. & lib.3.c. 4. ſect.27. & cap. 11. ſect.23.

ſuæ tum imbecillitatis tum imputatis adigi: quando niſi vanitas eius euidenter redarguatur, inſana virium ſuarum cōnfidentia inflatus eſt, nec adduci vnquam poteſt vt de eatū tenuitate ſentiat, quanti ſpeceas arbitrij ſui modo metitur. At qui ſimulac eas comparare ad Legis difficultatem cœpit, habet illic quod ferociam minuat. Vtcunque enim ingentem de iis opinionem præſumpſerit, mox tamen eas ſub tanto pondere anhelare ſentit: deinde titubare ac labaſcere, tandem concidere etiam ac deficere. Sic Legis magiſterio eruditus, exuit illam, qua prius cæcutiebat arrogantiam. Similiter altero, quo ipſum laborare dictum eſt, ſuperbiæ morbo ſanandus eſt. Quandiu iudicio ſuo ſtare permittitur, hypocriſin comminiſcitur pro iuſtitia: qua contentus, factitiis neſcio quibus iuſtitiis aduerſus Dei gratiam erigitur. Poſtquam verò ad Legis trutinam examinare vitam ſuam cogitur, omiſſa commentitiæ illius iuſtitiæ præſumptione, immenſo ſpatio ſe abeſſe à ſanctitate cernit: rurſus infinitis vitiis ſe abundare, quibus purus antea videbatur. Tam profundis enim ac ſinuoſis receſſibus abſconduntur concupiſcentiæ mala, vt hominis aſpectū facilè fallant. Nec ſine cauſa dicit Apoſtolus, ſe concupiſcentiam ignoraſſe niſi Lex diceret, Non concupiſces: quia niſi per illam retegatur ex latebris ſuis, occultius miſerum hominem perdit quàm id exitiale eius telum ſentiatur.

1. Dum enim lex iuſtitiam Deo acceptam deſcribit, vniuſquemque conuincit eſſe iniuſtum.

Rom.7.7.

7 Ita Lex inſtar eſt ſpeculi cuiuſdam, in quo noſtram impotentiam, tum ex hac iniquitatem, poſtremò ex vtraque maledictionem contemplamur: quemadmodum oris noſtri maculas ſpeculum nobis repræſentat. Quem enim ad ſequendam iuſtitiam deſtituit facultas, hic in luto peccatorum hæreat defixus neceſſe eſt. Peccatum continuò maledictio ſequitur. Ideo quo maioris tranſgreſſionis deprehenſos conuictóſque Lex tenet, eo grauioris ſimul iudicij reos agit. Huc pertinet Apoſtoli dictum, quòd per Legem eſt cognitio peccati. Primum enim eius officium illic tantùm notat, cuius experimentum eſt in peccatoribus nondum regeneratis. Huic coniuncta ſunt iſta, Legem eſſe ſubingreſſam vt abundaret peccatum, ac proinde eſſe adminiſtrationem mortis, quæ iram operetur, & occidat. Eo enim magis haud dubiè creſcit iniquitas, quo liquidiore peccati intelligentia conſcientia feritur: quòd ad præuaricationem tunc aduerſus Legiſlatorem contumacia accedit. Reſtat igitur vt iram Dei in peccatoris exitium armet: quia nihil per ſe poteſt quàm accuſare, damnare, & perdere. Et quemadmodum ſcribit Auguſtinus, ſi deſit Spiritus gratiæ, in hoc tantùm adeſt vt reos faciat & occidat. Id autem quum dicitur, nec ignominia afficitur Lex, nec eius quidem excellentię quicquam derogatur. Sanè ſi voluntas noſtra tota in eius obedientiam formata compoſitáque foret, planè iam ad ſalutem ſufficeret ſola ipſius cognitio: at quum natura noſtra carnalis & corrupta cum ſpirituali Dei Lege hoſtiliter pugnet, nec eius diſciplina quicquam emendetur, ſupereſt vt Lex quæ in ſalutem (ſi auditores idoneos nacta fuiſſet) data erat, in peccati & mortis occaſionem cedat. Quandoquidem enim omnes eius tranſgreſſores eſſe conuincimur, quo iuſtitiam Dei clarius reſerat, eo noſtram ex aduerſo iniquitatem magis detegit: quo vitæ ſalutiſque præmium iuſtitiæ repoſitum certius confirmat, eo certiorem iniquorum interitum reddit. Tantùm ergo abeſt quin Legi contumelioſa ſint iſta elogia, vt ad illuſtriorem diuinæ beneficentiæ commendationem plurimum valeant. Nam inde profectò patet, noſtra nequitia & prauitate nos impediti quominus vitæ beatitudine per Legem in propatulo poſita fruamur. Vnde ſuauior redditur, quæ ſine Legis ſubſidio nobis ſuccurrit Dei gratia: & amabilior, quæ illam nobis confert, miſericordia, qua diſcimus, identidem benefaciendo, & noua dona cumulando nunquam ipſum fatigari.

Ideo lex ſpeculo appoſitè comparatur, quod miſeriam noſtram nobis detegit.

Rom.3.20.

Rom.5.20.
2.Cor.3.7.

Rom.4.15.

De corrept. & grat.
Vide Ambroſ.ca.1. de Iac. & vita beata, cap.6.

Nec propterea Lex ignominia afficitur, aut de excellentia ſua quicquam amittit.

8 Quòd autem omnium noſtrûm iniquitas & damnatio, Legis teſtimonio conſignatur, non ideo fit (ſi tamen ritè in ea proficimus) vt concidamus deſperatione, ac deſponſis animis in præcipitium corruamus. In hunc certè modum illinc examinantur reprobi: ſed ob animi obſtinationem. Apud filios Dei alium eſſe eruditionis finem conuenit. Nos quidem iudicio Legis damnatos eſſe teſtatur Apoſtolus, quo omne os obſtruatur, & obnoxius reddatur omnis mundus Deo. Idem tamen alibi docet, Deum omnes ſub incredulitate concluſiſſe, non vt perdat, aut omnes perire ſinat, ſed vt omnium miſereatur. Nempe vt omiſſa ſuæ virtutis ſtolida opinione, ſola Dei manu ſtare ſe & conſiſtere intelligant, vt nudi & vacui ad eius miſericordiam confugiant, in hanc ſe toti reclinent, in hanc penitus ſe abdant, hanc vnam pro iuſtitia & meritis arripiant, quæ omnibus in Chriſto expoſita eſt quicunque eam vera fide & expetunt & expectant. Deus enim

Nec ideo deſpondere animū debemus, quod Lex ſordes noſtras detegat: ſed potius ad Dei miſericordiam confugere.

Rom.3.19

Rom.11.32.

Quomodo id fieri poteſt.

enim in Legis præceptis nonniſi perfectæ iuſtitiæ, qua nos omnes deſtituti ſumus, remunerator: contra autem ſeuerus ſcelerum iudex apparet. In Chriſto autem facies eius gratiæ ac lenitatis plena, erga miſeros etiam ac indignos peccatores relucet.

Prioris huius Legis moralis vſus & officij confirmatio, ex Auguſtino, vbi vide.

9 De profectu ad implorandam auxilij gratiam ſæpe Auguſtinus: vt quum ſcribit Hilario, Iubet Lex vt facere iuſſa conati, & in noſtra infirmitate ſub Lege fatigati, adiutorium gratiæ poſcere nouerimus. Item Aſellio, Vtilitas Legis eſt vt hominem de ſua infirmitate conuincat, & gratiæ medicinam, quæ in Chriſto eſt, implorare compellat. Item ad Innocentium Romanum, Iubet Lex: gratia vires agendi ſubminiſtrat. Item Valentino, Iubet Deus quæ non poſſumus, vt nouerimus quid ab illo petere debeamus. Item, Data eſt Lex vt vos reos faceret: rei facti, timeretis: timentes, indulgentiam peteretis: de viribus veſtris non præſumeretis. Item, Ad hoc data eſt Lex, vt de magno paruulum faceret: vt te ad iuſtitiam vires de tuo non habere monſtraret, ac ſic inops, indignus ac egenus ad gratiam confugeres. Poſtea ſermonem ad Deum dirigit. Ita fac Domine, ita fac miſericors Domine: impera quod non poſſit impleri: imò impera quod nonniſi per gratiam tuam poſſit impleri: vt quum homines id implere per ſuas vires nequiuerint, omne os obſtruatur, & nemo ſibi magnus videatur. Sint omnes paruuli, & reus fiat omnis mundus coram Deo. Sed ego ineptus ſum qui tot teſtimonia congero, quum proprium opus ſcripſerit ſanctus ille vir, cui titulum fecit De ſpiritu & litera. Secundum profectum non tam ſignificanter deſcribit, vel quòd dependere ex illo priore nouerat, vel quòd non ita probè tenebat, vel quòd verba non habebat quibus rectum alioqui ſenſum ita diſtinctè & perſpicuè explicaret. Neque tamen in reprobis quoque ipſis primum hoc Legis officium ceſſat. Quanquam enim cum filiis Dei non hucuſque pergunt vt poſt carnis deiectionem interiore homine renouentur ac refloreſcant, ſed primo terrore attoniti in deſperatione iacent: pertinet tamen ad manifeſtandam diuini iudicij æquitatem, eiuſmodi fluctibus eorum conſcientias exagitari Siquidem libenter ſemper cupiunt aduerſus Dei iudicium tergiuerſari: nunc illo nondum patefacto, Legis tamen & conſcientiæ teſtimonio ſic conſternati, in ſeipſis produnt quid meriti ſint.

Epiſt. 89. Epiſt. 200 Epiſt. 95. Lib. de correpe. & grat. In Pſ. 70. In Pſ. 118. Côcio. 27

2. Alterum Legis officium eſt, vt peccatores coerceantur.

10 Secundum Legis officium eſt vt qui nulla iuſti rectique cura, niſi coacti, tanguntur, dum audiunt diras in ea ſanctiones, coerceantur ſaltem pœnarum formidine. Coercentur autem, non quòd interior eorum animus permoueatur aut afficiatur: ſed quia, tanquam iniecto fræno, manus ab exteriori opere continent, & ſuam prauitatem intus cohibent, quam alioqui petulanter effuſuri erant. Ex eo nec meliores quidem ſunt, nec apud Deum iuſtiores. Nam tametſi vel terrore vel pudore impediti exercere non audẽt quod animo conceperunt, nec ſuæ libidinis furias palàm efflare, cor tamen non habent compoſitum ad timorem & obedientiam Dei: imò quo magis ſeſe retinent, eo fortius intus accenduntur, feruent, bulliunt, parati quiduis facere, & quouis prorumpere niſi hic terror Legis obſtaret. Nec id ſolùm, ſed Legem quoq; ipſam peſſimè oderunt, & Deum Legiſlatorem execrantur, vt eum, ſi poſſent, maximè velint tollere, quem nec rectà iubentem, nec ſuæ maieſtatis contemptores vlciſcentem ferre poſſunt. Aliis quidem obſcurius, aliis clarius, omnibus tamen nondum regeneratis hic ſenſus ineſt, vt non voluntaria ſubmiſſione, ſed inuiti ac reſtitantes, tantùm timoris violentia ad Legis ſtudium trahantur Sed tamen hæc coacta expreſſáque iuſtitia, neceſſaria eſt publicæ hominum communitati, cuius hic tranquillitati conſulitur, dum cauetur ne omnia permiſceantur tumultu: quod fieret ſi omnia omnibus liceret. Quinetiam filiis Dei non eſt inutile hac pædagogia exerceri, quantiſper ante vocationem, Spiritu ſanctificationis deſtituti, in inſipientia carnis laſciuiunt. Dum enim diuinæ vltionis terrore vel ab externa petulantia retrahuntur, vtcunque nondum animo domiti parum in præſentia promoueant, aliqua tamen ex parte ferendo iuſtitiæ iugo aſſueſiunt: ne quum vocati fuerint, ſint ad diſciplinam, ceu ad rem incognitam, rudes prorſus ac nouitij. Hoc officium videtur Apoſtolus propriè attigiſſe, quum tradit Legem non eſſe iuſto poſitam, ſed iniuſtis & immorigeris, impiis & peccatoribus, ſceleratis & profanis, parricidis, homicidis, fornicariis, pæderaſtis, plagiariis, mendacibus ac periuris: & ſiquid aliud ſanæ doctrinæ aduerſatur. Indicat enim eſſe exultantibus, & ſine modo alioquin vagaturis carnis libidinibus, retinaculum.

Eſt itaque illud publicæ hominum communitati valde neceſſarium, nec tantùm reprobis, ſed etiam electis ante regenerationem, quod Apoſtoli authoritate confirmatur.

1. Tim. 1. 9.

Vtrumque, ad eam

11 Ad vtrunque verò accommodari poteſt quod alibi dicit, Legem fuiſſe Iudæis pædagog Gal. 3. 24.

dagog

dagogum ad Chriſtum. ſiquidem duo ſunt hominum genera quos ad Chriſtum ſua pædagogia manuducit. Alij (de quibus ptimo loco diximus) quia propriæ aut virtutis, aut iuſtitiæ fiducia nimis pleni ſunt, recipiendæ Chtiſti gratiæ non ſunt idonei, niſi prius ſint exinaniti. Ergo eos miſeriæ ſuæ agnitione Lex ad humilitatem ſubigit, quo ita præparentur ad expetendum quod ſibi antea deeſſe non putabant. Alij opus habent fræno quo retineantur, ne ita laxent fræna carnis ſuæ laſciuiæ vt ab omni iuſtitiæ ſtudio prorſus excidant. Vbi enim nondum regit Spititus Dei, illic ſic ebulliunt interdum libidines, vt periculum ſit ne animam ſibi obnoxiam in obliuionem contemptúmque Dei demergant: & fieret niſi Dominus hoc remedio obuiam iret. Itaque quos ad regni ſui hæreditatem deſtinauit, ſi non ſtatim regenerat, ad tempus ſuæ viſitationis conſeruat per Legis opera ſub timore, non illo quidem caſto & puro qualis in eius filiis eſſe debet, vtili tamen ad hoc vt ad veram pietatem pro ſuo captu erudiantur. Huius rei tot habemus documenta, vt minimè opus ſit exemplo. Quicunque enim aliquandiu in ignoratione Dei verſati ſunt, hoc ſibi accidiſſe fatebuntur vt Legis fræno retinerentur in qualicunque Dei metu & obſeruantia, donec Spiritu regenerati, ex animo ipſum amare inciperent.

monſtrandum vnicuique ſuã miſeriam, vt ad remedium excipiendum non deplorati præparentur.

Deinde ad continendum vniuſquenque in ſuo officio.

Cõfirmatio, ab experientia et ſenſu vniuſcuiuſque.

12 Tertius vſus, qui & præcipuus eſt, & in proprium Legis finem propius ſpectat, erga fideles locum habet, quorũ in cordibus iam viget ac regnat Dei Spititus. Nam tametſi digito Dei Legem ſcriptam & inſculptam habẽt in cordibus, hoc eſt, ſic affecti ſunt & animati per Spiritus directionem vt obtemperare Deo cupiant: bifariam tamen adhuc in Lege proficiunt. Eſt enim illis optimum organum quo melius in dies ac certius diſcant qualis ſit Domini voluntas, ad quam aſpirant: atque in eius intelligentia confirmentur. Vt ſiquis ſeruus iam ita ſit toto animi ſtudio comparatus vt domino ſuo ſe approbet, neceſſe tamen habet mores domini explorare accuratius & obſeruare, ad quos ſe componat & accommodet. Nec ſe quiſpiam noſtrûm ab hac neceſſitate eximat. nemo enim eò ſapientiæ adhuc penetrauit vt non poſſit ex quotidiana Legis eruditione nouos facere progreſſus in puriorem diuinæ voluntatis notitiam. Deinde quia non ſola doctrina, ſed exhortatione quoque indigemus, hanc quoque vtilitatem ex Lege capiet ſeruus Dei, vt frequẽti eius meditatione excitetur ad obſequium, in eo roboretur, à delinquendi lubrico retrahatur. In hunc enim modum ſanctos ſibi inſtare oportet, qui ſecundùm Spiritum quantalibet alacritate ad Dei iuſtitiam contendant, carnis tamen ignauia ſemper onerantur quominus legitima promptitudine pergant. Huic carni Lex flagrum eſt, quo inſtar inertis tardíque aſini, ad opus vrgeatur. imò ſpirituali homini, quia nondum carnis mole expeditus eſt, aſſiduus aculeus erit qui deſidere illum non permittat. Nimirum in hunc vſum reſpiciebat Dauid, quum inſignibus illis encomiis Legem celebraret, Lex Domini immaculata, conuertens animas: iuſtitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos, &c. Item, Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis. ac innumera quæ toto illo Pſalmo proſequitur. Neque verò repugnant iſta Paulinis ſententiis quibus oſtenditur, non quem regeneratis vſum Lex præſtet, ſed quid homini per ſe conferre queat. Hic autem canit Propheta quanta cum vtilitate Legis ſuæ lectione erudiat Dominus eos quibus intus obſequendi promptitudinem aſpirat: nec ſola præcepta arripit, ſed rebus annexam gratiæ promiſſionem, quæ ſola facit vt quod amarum eſt dulceſcat. Quid enim Lege minus amabile, ſi flagitando tantùm & minando metu ſolicitet animas, & terrore angat? Præſertim verò oſtendit Dauid, ſe in Lege Mediatorem apprehendiſſe, ſine quo nulla eſt oblectatio vel ſuauitas.

3. Tertius vſus (qui & præcipuus & maximè proprius) tantùm erga Dei electos locum habet.

Primùm enim eos de voluntate Dei fideliter & in dies magis ac magis inſtruit.

Deinde exhortationibus excitat in obſequium

Teſte Dauide. Pſal.19.8.

Pſal.119.105.

Qui cum Apoſtolo conciliatur.

13 Quod diſcernere dum imperiti quidam neſciunt, totum Moſen animosè explodunt, duáſque Legis tabulas valere iubent: quia ſcilicet Chriſtianis alienũ eſſe arbitrantur adhærere doctrinæ quæ mortis adminiſtrationem cõtinet. Faceſſat longè ex animis noſtris profana iſtæc opinio. pulchrè enim docuit Moſes, Legem, quæ apud peccatores nihil quàm mortem generare poteſt, in ſanctis meliorem præſtantiorémque habere debere vſum. Sic enim moriturus populo edixit, Ponite corda veſtra in omnia ver-
Deut.32.46. ba quæ ego teſtificor vobis hodie, vt mandetis ea filiis veſtris, doceatíſque cuſtodire, facere & implere vniuerſa quæ ſcripta ſunt in volumine Legis huius, quia non incaſſum præcepta ſunt vobis, ſed vt ſinguli in eis viuerẽt. Quòd ſi abſolutum in ea iuſtitię exemplar eminere nemo inficiatur, aut nullam eſſe nobis rectè iuſtéque viuendi regulam o-

Ideo profana illa opinio Antinomorum explodenda, Chriſtianos ſcilicet non debere Legi adhærere, quippe quæ mortis adminiſtrationem contineat.

Ratio ex Moſis & Dauidis dictis deſumpta

portet, aut ab ea nefas eſt diſcedere. Siquidem non plures, ſed vna eſt perpetua & inflexibilis viuẽdi regula. Quamobtem quòd iuſti hominis vitam in Legis meditatione continuam facit Dauid, id ne ad ſeculum vnum referamus, quia ſingulis ad finem mundi ætatibus conuenientiſſimum eſt: nec abſterreamur ideo, aut refugiamus ab eius inſtitutione quod exactiorem multo ſanctitatem præſcribat quàm præſtaturi ſumus dum circunferemus carcerem corporis noſtri. Non enim iam rigidi exactoris vicem erga nos fungitur, cui nõ ſatisfiat niſi ſoluto penſo: ſed in hac ad quam nos adhortatur perfectione, metam demonſtrat ad quam nobis tota vita contendere non minus vtile eſt quàm officio noſtro conſentaneum. In qua contentione ſi non deficimus, bene eſt. Stadium nanque eſt tota hæc vita, cuius decurſo ſpatio, dabit Dominus vt metam illam, ad quam nunc eminus nituntur noſtra ſtudia, teneamus.

Pſal.1.2.

Poſtrema capitis pars, in qua de abrogatione Legis agitur. Prima autem de morali.

14 Nunc ergo quoniam vim exhortationis erga fideles habet Lex, non quæ eorum conſcientias maledictione liget, ſed quæ pigritiam, ſubinde inſtando excutiat, & imperfectionem vellicet: multi dum volunt ſignificare hanc ab illius maledictione liberationem, dicunt abrogatam eſſe Legem fidelibus (de morali adhuc loquor) non quòd amplius illis non iubeat quod rectum eſt, ſed duntaxat ne ſit illis quod antea erat, hoc eſt, ne eorum conſcientias perterrendo & confundendo, damnet ac perdat. Et ſanè talem Legis abrogationem non obſcurè docet Paulus. A Domino quoque fuiſſe prædicatam ex eo apparet quòd opinionem illam de Lege à ſe diſſipanda nõ refutaſſet niſi inualuiſſet inter Iudæos. Quum autem non potuerit temerè, ſine vllo prætextu, emergere: credibile eſt, ab eius doctrinæ falſa interpretatione fuiſſe natam: qualiter cuncti ferè errores occaſionem à veritate ſumere conſueuerunt. Nos verò, ne ad eundem impingamus lapidem, accuratè diſtinguamus quid in Lege ſit abrogatum, quid firmum adhuc maneat. Quum teſtatur Dominus ſe non veniſſe ad Legem abolendam, ſed adimplendam: nec præteriturum, donec cælum ac terra tranſeant, apicem ex Lege quin omnia fiant: nihil de obſeruantia Legis per ſuum aduentum detractum iri ſatis confirmat. Et meritò: quando in hunc finem potius venit vt eius tranſgreſſionibus mederetur. Manet igitur per Chriſtum inuiolabilis Legis doctrina, quæ nos docendo, admonendo, obiurgando, corrigendo, ad omne opus bonum formet ac comparet.

Quid in ea ſit abrogatum & non abrogatũ.

Mat.5.17.

Maledictio Legis quo modo abrogata.

15 Quæ verò de maledictione dicuntur à Paulo, non ad inſtitutionem ipſam pertinere, ſed ſolùm conſtringendæ conſcientiæ vigorem, conſtat. Non enim ſolùm docet Lex, ſed imperioſè exigit quod mandat. Si non exhibeatur, imò ſiqua in parte ab officio ceſſetur, maledictionis fulmen ſtringit. Hac ratione dicit Apoſtolus, omnes qui ſunt ex operibus Legis, eſſe execrationi obnoxios, quia ſcriptum ſit, Execrabilis omnis qui non complet omnia. Eos autem ſub operibus Legis dicit qui in remiſſione peccatorum iuſtitiam non ſtatuunt, per quam à Legis rigore ſoluimur. Solui ergo nos à Legis vinculis oportere docet, niſi volumus ſub illis miſerè perire. Sed quibus vinculis? illius auſteræ & infeſtæ exactionis quæ ex ſummo iure nihil remittit, nec tranſgreſſionem vllam impunitam ſinit. Ab hac, in quam, maledictione vt nos redimeret Chriſtus, factus eſt pro nobis maledictio. Scriptum eſt enim, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Capite quidem ſequenti tradit, Chriſtum Legi fuiſſe ſubiectum vt eos qui ſub Lege erant redimeret: ſed eodem ſenſu. ſubdit enim continuò, Quo ius filiorum, adoptione reciperemus. Quid iſtuc eſt? ne perpetua ſeruitute premeremur, quæ conſcientias noſtras anxietate mortis compreſſas teneret. Interim manet illud ſemper inconcuſſum, ex Legis authoritate nihil deceſſiſſe quin eadem ſemper veneratione obedientiáque ipſam ſuſcipi à nobis conueniat.

Galat.3.10.
Deut.27.26.
Galat.3.13. & 4.4.
Deut.21.23.

De abrogatione Legis ceremonialis, quo ad vſum tantummodo.

16 Alia ceremoniarum ratio, quæ non effectu, ſed vſu ſolo fuerunt abrogatæ. Quòd autem illis finem aduentu ſuo Chriſtus impoſuit, adeò nihil earum ſanctitati derogat vt eam magis commendet ac illuſtret. Nam ſicuti veteri populo inane præbuiſſent ſpectaculum niſi mortis & reſurrectionis Chriſti virtus illic monſtrata eſſet: ita niſi ceſſaſſent, diſcernere hodie non liceret quorſum fuiſſent inſtitutę. Ideo Paulus, vt earum obſeruationem non ſuperuacuam modò, ſed noxiam quoque eſſe probet, vmbras fuiſſe docet, quarum nobis extat in Chriſto corpus. Videmus ergo vt in earum abolitione melius refulgeat veritas, quàm ſi adhuc procul & quaſi obtento velo Chriſtum qui palàm apparuit figurarent. Ideo & Chriſti morte velum templi in duas partes ſciſſum cecidit: quia iam viua & expreſſa cæleſtium bonorum imago in lucem prodierat, quæ obſcuris tanq

Coloſ.2.17.
Matth.27.51.

tùm

tùm lineamentis inchoata fuerat,ſicuti loquitur author epiſtolæ ad Hebræos.Huc pertinet dictum Chriſti,Legem & Prophetas fuiſſe vſque ad Iohannem:ex eo regnum Dei cœpiſſe euangelizari.non quòd prædicatione quæ ſpem ſalutis & vitæ æternę continet, priuati fuerint ſancti Patres:ſed quia procul & ſub vmbraculis intuiti ſunt dűtaxat quod hodie in plena luce conſpicimus. Cur autem Eccleſiam Dei ab illis rudimentis altius tranſcendere oportuerit,explicat Iohannes Baptiſta, Quòd Lex per Moſen data ſit,gratia autem & veritas per Ieſum facta. Quia etſi verè expiatio in veteribus ſacrificiis promiſſa fuit,& arca fœderis certum fuit paterni Dei fauoris pignus: hoc totum vmbratile fuiſſet,niſi in Chriſti gratia fundatum,vbi reperitur ſolida æternáq; ſtabilitas. Hoc quidem fixum maneat, quanuis ſeruari deſierint ritus legales, ipſo tamen fine melius cognoſci quanta fuerit eorum vtilitas ante Chriſti aduentum, qui vſum tollendo, vim & effectum ſua morte obſignauit.

Cap.10.1. Luc.16.16. Ioan.1.17.

Colo.2.13 17 Paulo plus difficultatis habet quæ notatur à Paulo ratio, Et vos quum eſſetis mortui per delicta & præputium carnis veſtræ, conuiuificauit cum illo,donans vobis omnia delicta, delens quod aduerſus nos erat chirographum in decretis, quod erat nobis contrarium:& ipſum tulit è medio,affigens cruci,&c. Videtur enim Legis abolitionem aliquantum vltrà dilatare, vt nihil iam nobis ſit cum illius decretis. Errant enim qui ſimpliciter de Lege morali accipiunt,cuius tamen inexorabilem magis ſeueritatem, quàm doctrinam abolitam interpretantur. Alij acutius penſiculantes Pauli verba,perſpiciunt in Legem ceremonialem propriè competere: & oſtendunt, id non ſemel apul Paulum ſonare vocabulum Decreti: nam ad Epheſios quoque ita loquitur, Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, Legem mandatorum in decretis ſitam euacuans, vt duos conderet in ſeipſo, in vnum nouum hominé. De ceremoniis illic agi, minimè ambiguum: quia interſtitium [illegible]cat,quo Iudæi à Gentibus diſſidebant.Quare priores illos ab his iure reprehen[illegible]r:ſed ab his quoque nondum bene explicari mens Apoſtoli mihi videtur. Nam illos duos locos ſimul per omnia comparari, nullo modo placet. Epheſios quum de ſua in ſocietatem Iſraelis cooptione certiores facere vellet, impedimentum quo arcebantur olim,ſublatum docet:illud erat in ceremoniis. Ritus enim ablutionum & ſacrificiorum quibus Iudęi Domino conſecrabantur,eos à Gentibus ſegregabant. At in epiſtola ad Coloſſenſes ſublimius myſterium attingi quis non videat? Certamen eſt quidem illic de Moſaicis obſeruationibus, ad quas pſeudoapoſtoli Chriſtianum populum adigere ſtudebant:ſed quemadmodum in Epiſtola ad Galatas controuerſiam illam altius ducit,& quodammodo ad fontem ſuum reuocat:ita & hoc loco. Nam ſi in ritibus nihil aliud conſideras quàm defungendi neceſſitatem,quorſum attinebat vocari chirographum contrarium nobis?præterea in eo totam propè redemptionis noſtrę ſummam ponere,vt induceretur? Quare res ipſa clamat,hic aliquid interius reputãdum eſſe. Ego autem confido me germanam intelligentiam aſſequutum, ſi tamen mihi verű eſſe conceditur quod alicubi veriſſimè ab Auguſtino ſcriptum eſt, imò quod ex claris Apoſtoli verbis hauſit, in ceremoniis Iudaicis cőfeſſionem magis delictorum extitiſſe quàm expiationem. Quid enim ſacrificiis aliud agebant quàm ſe mortis conſcios fatebantur, qui in ſuum locű catharmata ſubſtituebant? Quid purificationibus,niſi quòd ſe immundos teſtabãtur?Ita renouabatur ſubinde ab illis & piaculi & impuritatis ſuæ chirographum: ſolutio in illa teſtificatione non erat. Qua ratione ſcribit Apoſtolus, morte demű Chriſti intercedente, redemptionem præuaricationum eſſe peractam, quæ manebant ſub veteri Teſtamento. Meritò ergo chirographa vocat Apoſtolus,ſuis cultoribus aduerſa: quando per illa ſuam damnationem ac immunditiem palàm conſignabant. Nec obeſt, quòd illi quoque eiuſdem nobiſcum gratiæ participes fuerunt.Id enim ſunt aſſequuti in Chriſto,nő in ceremoniis quas illic à Chriſto diſcernit Apoſtolus:quoniam Chriſti gloriam,tum vſurpatæ,obſcurabant.Habemus ceremonias, ſi per ſe conſiderentur,eleganter & appoſitè vocari chirographa,hominum ſaluti contraria:quia velut ſolennia inſtrumenta erant, quæ ipſorum obligationem teſtarentur. Illis quum vellent rurſum Chriſtianam Eccleſiam aſtringere pſeudoapoſtoli, non ſine cauſa Paulus altius repetita earum ſignificatione,Coloſſenſes admonuit,quò relaberentur, ſi ſubiugari ſe in eum modum ab ipſis paſſi eſſent. Simul enim illis excutiebatur Chriſti beneficium: quatenus, peracta ſemel æterna expiatione, quotidianas illas obſeruationes aboleuit:quæ ad peccata conſignanda tantùm validæ,ad eadem delenda nihil poterant.

Ratio autem ab Apoſtolo aſſignata non ad Legem moralem ſed ad obſeruationes ceremoniales ſpectat.

Epheſ.2.14.

Quæ ideo abrogatæ ſunt, non ſolù quod Iudæos à Gentibus ſeparauerint.

Sed multò magis quòd nihil eſſent quàm ſolennia quædã inſtrumenta, quæ reatum et immunditiem noſtram teſtarentur.

Hebr.7.9 10. Heb.9.15.

Hæc quű Chriſtus morte ſua deleuerit, merito chirographum, quod contra nos erat, ſuſtuliſſe & cruci affixiſſe dicitur.

CAPVT VIII.

Legis moralis explicatio.

Quatuor partibus conſtat hoc caput.

1 Præmittuntur generalia quædam dicta, intellectu neceſſaria, quę præfationis vice funguntur, ſect. 1. 2. 3. 4. & 5.
2 Deinde tres obſeruationes perpetuæ in Legis moralis vero ſenſu explicando & aſſequendo, a ſect. 6. ad 12.
3 Explicatio Legis moralis, ſeu decem Dei præceptorum, additur, à 13. ſect. ad 50.
4 Poſtrema pars oſtendit quorſum tota Lex ſpectet: nempe non tantum vt rudimenta, ſed etiam vt perfectionem doceat: idque à 51. ſectione vſque ad finem capitis.

Primùm, Lex ſcripta eſt, vt vtilem & ſalutarem cum Dei, tùm etiam noſtri notitiam, qua nos tenuiter & obſcurè Lex naturalis imbuerat, plenius & perfectius nos edoceret.

HIc decem Legis pręcepta, cum breui eorum explicatione, inſerere non alienum fore arbitror: quia & inde melius patebit quod attigi, quem ſemel Deus præſcripſit cultum adhuc vigere: deinde accedet ſecundi capitis confirmatio, non ſolùm didiciſſe ex ea Iudæos quænã eſſet vera pietatis ratio, ſed horrore iudicij, quum ſe obſeruationi viderent impares, fuiſſe ſubactos vt vel inuiti ad Mediatorem traherentur. Porrò inter explicandam eorum ſummam quæ in vera Dei notitia requiruntur, docuimus non poſſe ipſum pro ſua magnitudine à nobis concipi quin ſtatim occurrat eius maieſtas quæ nos ad eius cultum adſtringat. In cognitione noſtri hoc pręcipuum poſuimus, vt propriæ virtutis opinione vacui, & propriæ iuſtitiæ fiducia exuti: contrà, egeſtatis conſcientia fracti & contuſi, ſolidam humilitatem diſcamus, ac noſtri deiectionem. Vtrunque in Lege ſua Dominus exequitur, vbi primùm vindicata ſibi legitima imperandi poteſtate, ad numinis ſui reuerentiam nos vocat, atque in quo ſita ea ſit & conſtituta præſcribit: deinde, promulgata iuſtitiæ ſuæ regula (cuius rectitudini ingenium noſtrum, vt prauum eſt & contortum, perpetuò aduerſatur: & infra cuius perfectionem facultas noſtra, vt imbecilla eſt & ad bonum eneruata, procul iacet) tum impotentiæ nos, tum iniuſtitiæ arguit. Porrò hæc ipſa quæ ex duabus tabulis diſcenda ſunt, quodammodo nobis dictat lex illa interior, quam omnium cordibus inſcriptam & quaſi impreſſam ſuperius dictum eſt. Non enim ſinit nos perpetuum ſomnum ſine ſenſu dormire noſtra conſcientia, quin intus teſtis ſit ac monitrix eorũ quæ Deo debemus, quin boni & mali diſcrimen nobis obiiciat, atque ita nos accuſet dum ab officio diſcedimus. Verùm, qua errorum caligine obuolutus eſt homo, per legem illam naturalem vix tenuiter deguſtat quis Deo acceptus ſit cultus: certè à recta eius ratione longiſſimo interuallo diſtat. Ad hoc arrogantia & ambitione ſic turgidus, ſuíque amore excæcatus eſt, vt ſe proſpicere nondum queat, & velut in ſe deſcendere, quo ſubmittere ſe ac deiicere diſcat, ſuámque miſeriam fateri. Proinde (quod tum hebetudini tum contumaciæ noſtræ neceſſarium erat) Dominus Legem ſcriptam nobis poſuit: quæ & certius teſtificaretur quod in lege naturali nimis obſcurum erat, & mentem memoriámque noſtram, excuſſo torpore, viuidius feriret.

Cõnexio huius capitis cum lib. 1. ca. 1. & 2. item cum lib. 2. cap. 1. 2. 3. 5. 6.

Propoſitionis probatio, à præcipuarum partium Legis moralis enumeratione.

Item, à dictamine Legis naturalis omnium cordibus inſcriptæ, & peccato velut obliteratæ.

Lib. 2. c. 2. ſect. 22.

Quæ de cauſa Lex ſcripta nobis poſita eſt.

Generalia quædam dicta. 1. Ex Dei per Legem notitia diſcimus, Deum Patris & Domini locum erga nos iure obtinere.

Iuſtitiam illi gratam, iniquitatem abominationi eſſe.

Eſt igitur iniquitas fugienda, iuſtitia verò colenda, vtcunque ſimus imbecilles.

2 Nunc promptum eſt intelligere quid ex Lege diſcendum ſit, nempe Deum, ſicut Creator eſt noſter, ita iure locum patris & domini erga nos obtinere: hac ratione gloriam, reuerentiam, amorem, timorem illi à nobis deberi. Quinetiam nos non eſſe noſtri iuris, vt quocunque animi libido incitarit, ſequamur, ſed ab eius nutu ſuſpenſos, in eo ſolo debere conſiſtere, quod ei placuerit. Deinde iuſtitiam ac rectitudinem illi cordi eſſe, iniquitatem verò abominationi: ideóque, niſi velimus impia ingratitudine à conditore noſtro deficere, iuſtitiam tota vita nobis eſſe neceſſariò colendam. Nam ſi tum illi demum exhibemus quam decet reuerentiam dum voluntatem eius noſtræ præferimus: ſequitur non alium eſſe legitimum eius cultum, quàm iuſtitiæ, ſanctitatis, puritatis obſeruationem. Nec prætendere excuſationem licet, quòd facultas deſit, &, velut exhauſti debitores, ſoluendo non ſimus. Non enim cõuenit vt Dei gloriam metiamur ex noſtra facultate. qualeſcunque enim ſimus, manet ille ſui ſimilis ſemper, amicus iuſtitiæ, iniquitati infenſus. Quicquid à nobis exigat, (quia non poteſt niſi rectum exigere) ex naturæ obligatione obſequendi neceſſitas nos manet: quòd autem non poſſumus, id vitij noſtri eſt. A propria enim cupiditate, in qua peccatum regnat, ſi vincti tenemur, ne ſoluti ſimus in noſtri Patris obſequium, non eſt cur neceſſitatem pro defenſione cauſemur, cuius malum & intra nos eſt & nobis imputandum.

2. Ex noſtri per legem notitia ſorditatem

3 Vbi hucvſque per Legis doctrinam profecerimus, tum ad nos, eadem docente, deſcendere oportet, vnde tandẽ duo referamus: Primùm, iuſtitiam Legis cum vita noſtra

comp

comparando, longè abeſſe quin Dei voluntati reſpondeamus: ideóq; indignos eſſe qui locum noſtrum retineamus inter eius creaturas, nedum inter filios cenſeamur. Deinde vires noſtras reputando, adimplendæ Legi non impares modò eas eſſe, ſed prorſus nullas. Hinc neceſſariò ſequitur tum propriæ virtutis diffidentia, tum animi anxietas & trepidatio. Neque enim iniquitatis pondus ſuſtinere poteſt conſcientia, quin mox Dei iudicium obuerſetur. Sentiri verò Dei iudicium non poteſt quin mortis horrorem incutiat. Similiter impotentiæ documentis coacta, facere nequit quin protinus in virium ſuarum deſperationem concidat. Vtraque affectio humilitatem ac deiectionem generat. ita fit demum vt homo æternæ mortis (quam iniuſtitiæ ſuæ merito ſibi imminere videt) ſenſu perterrefactus, ad vnam Dei miſericordiam, tanquam ad vnicum ſalutis portum, ſeſe conuertat: vt ſuæ non eſſe facultatis ſentiens exoluere quod legi debet, in ſeipſo deſperabundus, ad opem aliunde poſcendam & expectandam reſpiret.

& impotentiā noſtram intuentes diſcimus: vt in nobis ipſis fruſtratis & patefactis, aliud auxilium conquiramus.

4 Sed enim non contentus Dominus iuſtitiæ ſuæ reuerentiam conciliaſſe: quò etiam eius amore, ſimul & iniquitatis odio, corda noſtra imbueret, promiſſiones ac minas ſubiunxit. Quia enim magis caligat mentis noſtræ oculus quàm vt ſola boni pulchritudine afficiatur, clementiſſimus Pater pro ſua indulgentia nos ad ipſum amandum & expetendum illectare præmiorum dulcedine voluit. Denuntiat ergo, repoſita virtutibus apud ſe præmia: nec operam fruſtra ſumpturum qui præceptis ſuis fuerit obſequutus. Edicit ex aduerſo, non tantùm eſſe execrabilē ſibi iniuſtitiam, ſed nec impunè euaſuram: quòd ipſe contemptæ ſuæ maieſtatis vltor ſit futurus. Ac quò modis omnibus cohortetur, tam vitæ præſentis benedictiones, quàm æternam beatitudinem pollicetur eorum obedientiæ qui mandata ſua ſeruauerint: tranſgreſſoribus non minus præſentes calamitates, quàm æternæ mortis ſupplicium minatur. Illa enim promiſſio, Qui fecerit hæc, viuet in illis: item comminatio illi reſpondens, Anima quæ peccauerit, ipſa morietur: ad futuram procuIdubiò & nunquam finiendam vel immortalitatem vel mortem ſpectant. Quanquam vbicunque commemoratur beneuolentia aut ira Dei, ſub illa æternitas vitæ, ſub hac æternum exitium continetur. Præſentium autem benedictionum ac maledictionum longus in Lege catalogus recenſetur. Atque in ſanctionibus quidem ſumma Dei puritas, quæ iniquitatem ferre non poteſt: in promiſſionibus verò, præter ſummum erga iuſtitiam amorem (quem præmio fraudare non ſuſtinet) mira quoque eius benignitas approbatur. Nam quum eius maieſtati cum noſtris omnibus ſimus obærati, iure optimo quicquid requirit à nobis, tanquam debitum repoſcit. debiti autem ſolutio remuneratione digna non eſt. Iure igitur ſuo decedit quum præmium proponit noſtris obſequiis, quæ non vltrò ceu indebita exhibentur. Quid autem ipſæ nobis per ſe afferant partim dictum eſt, partim clarius iterum ſuo loco apparebit. ſatis in præſentia eſt ſi tenemus ac reputamus eſſe in Legis promiſſionibus non vulgarem iuſtitiæ commendationem: quò certius conſtet, quantopere Deo placeat eius obſeruatio: ſanctiones in maiorem iniuſtitiæ execrationem eſſe poſitas, ne vitiorum blanditiis delibutus peccator, iudicium Legiſlatoris ſibi paratum obliuiſcatur.

Hinc eſt quod Deus præceptis promiſſiones ac minas ſubiunxit.

Quæ non tantū res momentaneas, ſed etiam cæleſtes & æternas cōprehendunt.

Leuit.18.5 Ezech.18. 4,& 20.

Leuit.26. 4. Deut.28. 1.

Præterea ſummam Dei puritatem, iuſtitiæ amorem & erga nos benignitatem teſtantur.

5 Porrò quòd Dominus, perfectæ iuſtitiæ regulam traditurus, omnes eius partes ad volūtatem ſuam reuocauit, in eo indicatur nihil eſſe illi acceptius obedientia. Quod eò diligentius obſeruandum eſt, quò procliuior eſt humanæ mentis laſciuia ad varios identidem excogitandos cultus quibus illum demereatur. Omnibus enim ſeculis hæc irreligioſa religionis affectatio (quia humano ingenio naturaliter inſita eſt) ſe prodidit, ac etiamnum prodit: quòd homines comparandæ iuſtitiæ rationem præter Dei verbū ſemper comminiſci geſtiunt. Vnde in bonis quæ communiter cēſentur operibus anguſtiorem locum tenēt Legis præcepta, innumera illa humanorum turba totum ferè ſpatium occupāte. At verò quid aliud Moſes quàm eiuſmodi libidinem cohibere ſtuduit, quum poſt Legis promulgationem ſic populum compellaret? Obſerua & audi omnia quæ præcipio tibi, vt bene ſit tibi & filiis tuis poſt te in ſempiternum, quum feceris quod bonum eſt & placitum coram Deo tuo. Quod præcipio tibi, hoc tantùm facito: non addas, nec minuas. Atq; antea, quum teſtatus eſſet, hanc eſſe eius ſapientiam & intelligentiam coram reliquis nationibus, quòd iudicia, iuſtitias & ceremonias accepiſſet à Domino, ſubiecerat, Cuſtodi igitur teipſum & animam tuam ſollicitè, ne obliuiſcaris verborum quæ viderūt oculi tui, & ne aliquādo excidat è corde tuo. Quia ſcilicet prouidebat Deus, nō quietutos Iſraelitas quin, recepta Lege, nouas præterea iuſtitias parturirent, niſi ſeuerè

Vid.Calui. lib.de vera Eccleſiæ reformãdæ ratione.

3. Porrò lex oſtendit nihil Deo eſſe acceptius obedientia.

Quæ opera omnia ficticia & hypocritarū varios cultus damnat.

Deut.12.28.

Deut.4.9.

retinerentur: hic iuſtitiæ perfectionem eſſe comprehenſam pronuntiat: quod validiſſimum retinaculum eſſe debebat. nec tamen ab illa tantopere vetita audacia deſtiterunt. Quid nos? Eodem certè dicto conſtringimur. non enim dubium quin perpetuò valeat illud quo abſolutam iuſtitiæ doctrinam Legi ſuæ Dominus vendicauit: illa tamen non contenti, bonis operibus aliis ſuper alia confingendis & cudẽdis prodigioſè laboramus.

Remediũ aduerſus ſuperſtitioſos cultus, & humanã audaciam ſeſe ſupra Deũ attollentem.

Huic ſanando vitio remedium optimum erit ſi conſtanter inſederit hæc cogitatio, Legem nobis eſſe diuinitus traditam, quæ nos perfectam iuſtitiam edoceret: illic nõ aliam iuſtitiam doceri niſi quæ ad præſcriptum diuinæ voluntatis exigatur: fruſtra igitur nouas operum formas ad demerendum Deum tentari, cuius legitimus cultus ſola conſtat obedientia. Quin potius quod extra Dei Legem euagetur bonorum operum ſtudium, eſſe diuinæ veræque iuſtitiæ non tolerandam profanationem. Veriſſimè quoque Auguſtinus, qui nunc matrem cuſtodémque virtutum omnium, nunc originem appellat, obedientiam quæ Deo præſtatur. *Lib. 4. de ciui. Dei, cap. 12.*

Secunda pars capitis, tres obſeruationes ſiue regulas continens, quarum prima eſt, vt ſtatuamus non modò ad externam honeſtatem, ſed ad interiorem ſpiritualémque iuſtitiam hominis vitam in Lege formari: atque in hac re ab edictis magiſtratuum differre.

Deus enim eſt ſpiritualis Legiſlator, non autem homo.

6 Verùm vbi Lex Domini explicata nobis fuerit, tum aptius demum & maiore cum fructu quod de ipſius officio vſúq; antè differui confirmabitur. *De bono coniugali.* Antè verò quàm ad excutienda ſingula capita ingredimur, quæ ad vniuerſalem eius notitiam faciunt, modò *Cõtra aduerſ. Legis & Prophetarũ, lib. 2. c. 14.* præcipere operæpretium eſt. Initiò conſtitutum ſit, non ad externam honeſtatem modò, ſed ad interiorem ſpiritualémque iuſtitiam, hominis vitam in Lege informari. Quod quum inficiari nemo queat, pauciſſimi tamen ritè animaduertunt. Id fit quia in Legiſlatorem non reſpiciunt: a cuius ingenio natura quoque Legis æſtimanda eſt. Siquis rex edicto ſcortari, occidere, furari prohibeat: ſanctione, fateor, non tenebitur ſiquis ſcortandi, occidendi, furandi cupiditatem animo conceperit tãtùm, nihil eorum perpetrarit. Nempe, quia mortalis Legiſlatoris prouidentia nonniſi ad externam ciuilitatẽ protenditur, non violantur eius interdicta niſi patratis flagitiis. Deus autem (cuius oculum nihil fugit, & qui externam ſpeciem non tam moratur quàm cordis puritatem) ſub ſcortationis, homicidij, furti interdicto, libidinem, iram, odium, alieni appetentiam, dolum, & quicquid tale eſt, vetat. Nam quum ſit ſpiritualis Legiſlator, animæ non minus quàm corpori loquitur. Homicidium autem animæ, ira eſt ac odium: furtum, mala cupiditas & auaritia: ſcortatio, libido. Leges etiam humanæ (dicet quiſpiam) conſilia & voluntates ſpectant, non fortuitos euentus. Fateor: ſed quæ extrà emerſerunt. Quo animo vnumquodque factum editum fuerit, expendunt: ſed arcanas cogitationes non ſcrutantur. Proinde illis ſatisfactum fuerit vbi quis manum duntaxat continuerit à tranſgreſſione: contrà autem, quia animis noſtris lata eſt Lex cæleſtis, eorum coercitio ad iuſtam eius

Qua ratio late admodum extendatur, nec ſatis attente conſideratur a nobis.

obſeruationem in primis neceſſaria eſt. At vulgus hominum, etiam dum Legis contemptum fortiter diſſimulat, oculos, pedes, manus, & omnes corporis partes in aliquam Legis obſeruationem componit: cor ab omni obedientia alieniſſimum interim retinet, ac ſe defunctum putat ſi probè homines celauerit quod gerit in conſpectu Dei. Audiunt, non occides, non mœchaberis, non furaberis: gladium ad cædem non exerunt: corpora ſua meretricibus non commiſcent: manus alienis bonis non iniiciunt. Hæc omnia bene hactenus: ſed cædes totis animis ſpirant, feruent in libidinem, omnium bona oculis retortis aſpiciunt, & cupiditate deuorant. Iam verò deeſt quod præcipuum erat Legis. Vnde quæſo tam craſſus ſtupor, niſi quòd omiſſo Legiſlatore, iuſtitiam ſuo magis ingenio accommodant? His fortiter reclamat Paulus, affirmans Legem eſſe ſpiritualem: *Rom. 7. 14.* quo ſignificat, non modò animæ, mentis, voluntatis obſequium exigere, ſed requirere Angelicam puritatem, quæ omnibus carnis ſordibus abſterſa, nihil quàm ſpiritum ſapiat.

Cõfirmatur ſuperior regula Chriſti authoritate.

7 Hunc quum eſſe Legis ſenſum dicimus, nõ nouam ex nobis interpretationem ingerimus, ſed Chriſtum ſequimur optimũ Legis interpretẽ. Quum enim Phariſæi per- *Mat. 5. 21, 24, & 43.* uerſa opinione populum imbuiſſent, Legem perficere qui externo opere nihil aduerſus Legem perpetraſſet: hunc periculoſiſſimum errorem arguit: & impudicum mulieris aſpectum, ſcortationẽ eſſe pronuntiat: homicidas teſtatur quicunque fratrem oderint. facit enim reos iudicio, qui vel iram animo conceperint: reos conſilio, qui murmurando aut fremẽdo aliquam offenſi animi ſignificationẽ dederint: reos gehennæ ignis, qui conuiciis & maledicentia in apertam iram proſilierint. Hæc qui non viderunt, finxerunt

Et vindicatur a falſo dogmate Sophi-

Chriſtum alterum Moſen, Legis Euangelicæ latorem, quæ defectũ Moſaicæ illius ſuppleuerit. Vnde illud vulgatum axioma de perfectione Legis Euangelicæ, quæ Legem

veter

veterem longo interuallo ſuperet. quod multis modis eſt pernicioſiſſimum. Nam ex ipſo Moſe, vbi poſtea præceptorum ſummam colligemus, patebit quàm indignam contumeliam diuinę Legi inurat. Patrum certè ſanctimoniam non procul ab hypocriſi abfuiſſe inſinuat, nóſque ab vna illa & perpetua iuſtitiæ regula deducit. Faciliima autem eſt erroris confutatio: quòd putarunt Chriſtum Legi adiicere, vbi ſuæ tantum integritati reſtituit, dum Phariſæorum mendaciis obſcuratam & fermento inquinatam aſſerit & repurgat.

ſtarum, qui Chriſtum alterum Moſen eſſe tradunt.

8 Hæc nobis ſecunda ſit obſeruatio, plus ineſſe ſemper in præceptis ac interdictis quàm verbis exprimatur. quod tamen ſic temperandum eſt, ne ſit nobis inſtar Lesbiæ regulæ, qua freti, Scripturam licentioſè contorquentes, quodlibet è quolibet faciamus. Faciunt enim quidam hac immoderata excurrendi libertate, vt apud alios vileſcat Legis authoritas, aliis ſpes intelligentiæ concidat. Igitur ſi fieri poteſt, ineunda eſt via aliqua quæ nos ad Dei voluntatem recto ac ſolido greſſu deducat. Quærendum, inquam, quatenus excedere verborum fines debeat interpretatio: vt appareat, non attextam eſſe Legi diuinæ ex humanis gloſſis appendicem, ſed purum germanúmque Legiſlatoris ſenſum fideliter reddıtum. Sanè adeò in omnibus ferè præceptis manifeſtæ ſunt ſynecdochæ, vt deridiculo iure ſit futurus qui Legis ſenſum ad verborum anguſtias reſtringere velit. Vltra verba itaque progredi ſobriam Legis interpretationem palam eſt: ſed quouſque, obſcurum manet, niſi modus aliquis finiatur. Hunc ergo modum optimum fore cenſeo, ſi ad præcepti rationem dirigatur: nempe vt in vnoquoque præcepto expendatur cur datum nobis fuerit. Exempli gratia, Omne præceptum aut imperatiuum eſt, aut prohibitorium. Vtriuſq; generis veritas ſtatim occurrit ſi rationem, ceu finem, intuemur. vt præcepti quinti finis eſt, honorem eſſe iis reddendum quibus eum attribuit Deus. Hæc igitur præcepti ſumma, rectum eſſe, Deóque placere vt eos honoremus quibus aliquid excellentiæ largitus eſt: contemptum & contumaciam aduerſus eos, abominationi eſſe. Primi præcepti ratio eſt, vt Deus ſolus colatur. Summa igitur præcepti erit, veram pietatem, hoc eſt numinis ſui cultum Deo cordi eſſe: impietatem abominari. Sic in ſingulis præceptis inſpiciendum qua de re agatur: deinde quærendus finis, donec reperiamus quid propriè illic teſtetur ſibi placere Legiſlator, vel diſplicere. Demum ab eo ipſo ad contrarium ducenda ratiocinatio, in hunc modum, Si placet hoc Deo, contrarium diſplicet: ſi hoc diſplicet, contrarium placet. ſi hoc præcipit, contrarium vetat: ſi hoc vetat, contrarium præcipit.

Altera obſeruatio ſeu regula, diligenter ab interpretibus expendenda.

Cuius vſus eſt, vt finem præcepto ſcrutemur, donec reperiat quid legiſlator probet aut improbet.

Exemplum.

Deinde ab eo ipſo ad contrarium ratiocinationem ducant.

9 Quod nunc ſubobſcurè attingitur, inter exponenda præcepta clariſſimum ipſa exercitatione fiet. Quare ſufficit attigiſſe, niſi quòd poſtremum membrum (quod vel alioqui non intelligeretur, vel intellectum, forſan abſonum initio videri poſſet) ſua probatione breuiter confirmandum erit. Probatione illud non eget, dum bonum iubetur, vetari quod cum eo pugnat malum. nemo eſt enim qui non concedat. Imperari quoque contraria officia, dum mala vetantur, non ægertimè recipiet commune iudicium. Virtutes quidem commendari, dum aduerſa vitia damnantur, vulgare eſt. Sed nos plus aliquid poſtulamus quàm vulgò ſignificent iſtę formulæ. Contrariam enim vitio virtutem, ferè interpretantur vitij ipſius abſtinentiam: nos eam vltrà procedere dicimus, ad officia ſcilicet factáque contraria. Itaque in hoc præcepto, Non occides, ſenſus hominum communis nihil aliud conſiderabit quàm ab omni maleficio ac malefaciendi libidine abſtinendum eſſe. Ego prętereà contineri dico, vt proximi vitam quibus poſſimus ſubſidiis adiuuemus. Ac ne ſine ratione loquar, ita confirmo, Deus vetat iniuria fratrem lædi aut violari, quia vitam eius charam nobis eſſe vult ac pretioſam: ſimul ergo poſtulat quæ ad illius conſeruationem conferri poſſunt officia charitatis. Atque ita videre eſt vt ſemper nobis finis præcepti referet quicquid illic facere aut iubemur aut vetamur.

Poſterioris huius membri ſuſior explicatio: Deum videlicet non tantum mala prohibere, ſed contraria etiam officia iubere.

Exemplum.

10 Cur autem Deus ita velut dimidiis pręceptis, per ſynecdochas ſignificarit magis quid vellet quàm expreſſerit, quum alię quoque rationes reddi ſoleant, hęc mihi in primis placet. quia peccatorum fœditatem (niſi vbi palpabilis eſt) diluere, & ſpecioſis prætextibus inducere ſemper caro molitur, quod erat in vnoquoque tranſgreſſionis genere deterrimum & ſceleſtiſſimum, exemplaris loco propoſuit, cuius ad auditum ſenſus quoq; exhorreſceret, quo maiorem peccati cuiuſlibet deteſtationem animis noſtris imprimeret. Hoc nobis imponit ſæpius in æſtimandis vitiis: quòd ſi tectiora ſunt, eleuamus. Has præſtigias Dominus diſcutit quum nos aſſuefacit vniuerſam vitiorum multitud

Idcirco autem propoſuit quod erat in vnoquoque tranſgreſſionis genere ſceleſtiſſimum: vt quantum ſit abominationis in vnoquoque genere demonſtraret.

Exemplum.

tudinem ad hæc capita referre quæ optimè quantum ſit in vnoquoque genere abominationis repræſentant. Exempli gratia, Ita & odium non vſqueadeo execranda putantur mala quum ſuis nominibus appellantur: at quum interdicuntur nobis ſub homicidij nomine, melius intelligimus quanta ſint in abominatione apud Deum, cuius voce in tam horrendi flagitij ordinem reiiciuntur: atque ipſi, iudicio eius permoti, delictorum, quæ prius leuia videbantur, grauitatem aſſueſcimus melius reputare.

Tertia obſeruatio ſeu regula de legis partitione in duas tabulas.

Quarum prior Religionem, altera charitatē erga proximos complectitur.

11 Tertio loco conſiderandum quid ſibi velit diuinæ Legis in duas tabulas partitio: quarum non abs re nec temerè ſolennem mentionem aliquoties factam eſſe omnes ſani iudicabunt. Et in promptu cauſa eſt quæ ambiguos nos de hac re manere non ſinit, In duas enim partes, quibus tota continetur iuſtitia, Legem ſuam ſic diuiſit Deus, vt priorē religionis officiis, quę peculiariter ad numinis ſui cultum pertinent, alteram officiis charitatis quæ in homines reſpiciunt, aſſignauerit. Primum ſanè iuſtitię fundamentum, eſt Dei cultus: quo euerſo, reliqua omnia iuſtitiæ membra, velut diuulſi collapſiq́; ędificij partes, lacera & diſſipata ſunt. Qualis enim iuſtitię eſſe dices quòd homines non vexas furtis ac rapinis, ſi per ſceleratum ſacrilegium interim Dei maieſtatem ſua gloria ſpolias? quòd fornicatione corpus tuum non conſpurcas, ſi blaſphemiis tuis profanas nomen Dei ſacroſanctum? quòd hominem non trucidas, ſi memoriam Dei interimere & extinguere contendis? Fruſtra igitur ſine religione venditatur iuſtitia: ac nihilo maiore ſpecie quàm ſi truncum abſciſſo capite corpus ad decorem obtendatur. Neque modò eſt præcipua ipſius pars, ſed anima quoque, qua tota ipſa ſpirat & vegetatur. neque enim citra Dei timorem inter ſe homines æquitatem ac dilectionem ſeruāt. Principium ergo & fundamentum iuſtitiæ vocamus Dei cultum: quòd eo ſublato, quicquid inter ſe æquitatis, continentiæ, temperantiæ homines exerceent, inane eſt ac friuolum coram Deo. Dicimus fontem & ſpiritum: quia ex eo diſcunt homines temperanter ac ſine maleficio inter ſe viuere, ſi Deum venerantur, tanquam recti & iniqui iudicem. Proinde priore tabula ad pietatem & propria religionis officia, quibus maieſtas ſua colenda eſt, nos inſtituit: alterā pręſcribit quomodo propter nominis ſui timorem nos in hominum ſocietate gerere debeamus. Qua ratione Dominus noſter (vt Euangeliſtæ referunt) Legem totam ſummatim in duo capita collegit, vt Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus diligamus: vt proximum amemus ſicut noſmetipſos. Vides vt è duabus partibus, quibus totam Legem concludit, alteram in Deum dirigat, alteram hominibus deſtinet.

Earum coniunctio neceſſaria & inſeparabilis.

Ordo perpetuus.

Summa.

Matt.22.37.
Luc.10.27.

Diuiſio ſeu partitio in decem verba ſiue præcepta.

12 Verùm, quanquam vniuerſa Lex duobus capitibus contenta eſt: Deus tamen noſter, quo omnem excuſationis prætextum tolleret, voluit fuſius & explicatius decem præceptis enarrare tum quæcunque ad honorem, timorem, amorem ſui ſpectant, tum quæ ad charitatem pertinent, quam propter ſeipſum nobis erga homines mandat. Nec in diuiſionem præceptorum noſcendam malè ſtudium intenditur: modò eius generis rem eſſe memineris in qua liberum cuique iudicium eſſe debeat, ob quam non ſit contentioſè cum diſſentiente pugnandum. Nobis quidem hic locus neceſſariò attingendus eſt, ne, quam poſituri ſumus diuiſionem, ceu nouam & nuper excogitatam lectores aut rideant aut mirentur. Legem eſſe decem verbis diſtinctam, quia Dei ipſius authoritate ſæpius comprobatur, extra cōtrouerſiam eſt. Quare non de numero, ſed de ſecādi ratione ambigitur. Qui ſic partiūtur vt tria pręcepta dent primæ tabulę, reliqua ſeptē in ſecundam reiiciant, pręceptum de imaginibus numero expungunt, vel certè ſub primo occultant: quum mandati loco haud dubiè à Domino diſtinctè poſitum ſit. decimum verò, de non concupiſcendis proximi rebus, ineptè in duo concerpunt. Accedit quòd talem partiendi rationem puriore ſeculo incognitam fuiſſe, mox intelligetur. Alij quatuor capita nobiſcum in prima tabula numerāt: ſed primi vice, promiſſionem ſtatuunt, ſine præcepto. Ego autem, quia, niſi euidenti ratione conuincar, decem verba apud Moſen pro decem præceptis accipio, & totidem pulcherrimo ordine diſpoſita videre mihi videor: permiſſa illis ſua opinione, ſequar quod magis mihi probatur, nempe vt quod illi præceptum primum faciunt, locum præfationis in totam Legem teneat: ſequantur deinde præcepta primæ quatuor, ſecundæ tabulæ ſex, eo quo recenſebuntur ordine. Hanc diuiſionem Origenes ſine controuerſia, perinde atque paſſim ſuo ſeculo, receptam, tradidit. Suffragatur & Auguſtinus ad Bonifacium, qui in enumeratione hunc ordinem ſeruat, Vt vni Deo religionis obſequio ſeruiatur, vt idolum non colatur, vt nomen

Quæ variè à multis diſtinguuntur.

Sed aptiùs hoc modo, vt quatuor priora primæ tabulę, ſex ſequētia ſecundę tribuantur.

Origenes in Exod.lib.3.

men Domini non in vanum accipiatur,quum antè ſeorſum de vmbratili Sabbathi prę-
cepto loquutus foret. Alibi quidem prima illa diuiſio illi arridet,ſed ob nimium leuem Lib.2.quæſt. Vet.teſt.
cauſam,quòd in numero ternario(ſi tribus præceptis conficiatur prima tabula)magis e-
luceat myſterium Trinitatis.Quanquam nec illic diſſimulat in cęteris noſtram ſibi ma-
gis placere.Nobiſcum pręter illos eſt author operis imperfecti in Matthęum.Ioſephus,
nôn dubium quin ex communi ætatis ſuæ conſenſu, quina præcepta ſingulis tabulis aſ-
ſignat. Quod cùm rationi aduerſatur in eo quòd religionis & charitatis diſtinctionem
confundit:tum refutatur Domini authoritate, qui apud Matthæum in catalogo ſecun- Matth.19.19.
dæ tabulæ, mandatum de parentibus honorandis reponit. Nunc Deum ipſum audia-
mus loquentem ſuis verbis.

PRÆCEPTVM PRIMVM.

Ego ſum IEHOVAH,Deus tuus,qui eduxi te de terra Ægypti,de domo ſeruitutis:Non habebis deos alienos coram facie mea.

13 Partémne mandati primi facias priorem ſententiam,an ſeparatim legas,mihi in
medio eſt,modò ne vice procemij cuiuſdam eſſe in totam Legem mihi neges.Primùm
in legibus ferendis curandum eſt ne contemptu mox abrogentur. Prouidet ergo in pri
mis Deus ne Legis quā laturus eſt,maieſtas aliquando in contemptum veniat:ad quam
ſanciendam triplici argumento vtitur.Poteſtatem ac ius imperij ſibi vendicat,quo cle-
ctum populum conſtringat parendi neceſſitate. Promiſſionem gratiæ proponit, cuius
ſuauitate eundem alliciat ad ſanctitatis ſtudium. Beneficium commemorat, quo Iu-
dæos redarguat ingratitudinis, niſi benignitati ſuæ reſpondeant. Sub nomine Iehouah
imperium & legitima dominatio deſignatur,quòd ſi ab ipſo ſunt omnia,& in ipſo con-
ſiſtunt, æquum eſt vt in ipſum referantur: quemadmodum ait Paulus. Abundè itaque Rom.11.36.
hoc ſolo verbo ſub diuinæ maieſtatis iugum redigimur, quia portentoſum fuerit ab e-
ius ditione velle nos ſubmouere extra quem eſſe non poſſumus.

Tertia pars capitis, decalogi pręcepta explicans. Præfixa autem eſt pręfatio, qua lex a contēptu vindicatur: Idque triplici argumento.

Primum, maieſtatis ſuę declaratione.

14 Poſtquam ſe eum eſſe oſtendit qui ius habeat pręcipiendi,cui obedientia debea-
tur: ne ſola neceſſitate videatur trahere, dulcedine quoque illectat, Deum ſe Eccleſiæ
Ier.31.33. pronuntiando. Subeſt enim loquutioni relatio mutua, quæ in promiſſione continetur,
Ero illis in Deum,ipſi erunt mihi in populum. Vnde Abrahæ,Iſaac & Iacob immorta-
litatem ex eo Chriſtus confirmat quòd Dominus ſe eorum Deum teſtatus ſit. Quare
perinde eſt acſi ita loqueretur, Ego vos mihi delegi in populum, cui non modò in præ- Matt.22.32.
ſenti vita benefacerem,ſed vitæ quoque futurę beatitudinem largirer.Quorſum autem
iſtud ſpectet, variis locis in Lege annotatur. nam quum hac miſericordia nos dignatur
Dominus vt populo ſuo in conſortio accenſeat,eligit nos,inquit Moſes,vt ſimus ſibi in Deut.7.6, & 14.2. & 26.18
populum peculiarem,in populum ſanctum,ac cuſtodiamus præcepta ſua.Vnde illa co- Leuit.19.2.
hortatio,Sancti eſtote,quia ſanctus ſum.Porrò ex his duobus illa quę eſt apud Prophe- Mal.1.6.
tam obteſtatio ducitur,Filius honorat patrem,& ſeruus dominum.Si ego Dominus,v-
bi timor?ſi ego Pater,vbi amor?

Deinde, beneficentiæ paternæ commemoratione.

15 Sequitur commemoratio beneficij, quæ eò validior eſſe debet ad nos commo-
uendos,quò magis deteſtabile,etiam inter homines,ingratitudinis flagitium. Recentis
quidem beneficij tum Iſraelem admonebat, ſed quod ob mirificam magnitudinem in
æternum memorabile,ad poſteritatem quoque valeret.Adhęc conuenientiſſimum eſt
præſenti cauſæ. innuit enim Dominus, eos è miſera ſeruitute ideò liberatos vt ſe liber-
tatis authorem obedientia & obſequendi promptitudine colant. Solet etiam (quo nos
in vero ſui vnius cultu retineat) certis epithetis ſeſe inſignire, quibus ſacrum ſuum nu-
men ab omnibus idolis ac diis commētitiis diſcernit.Nam(vt antea dixi)quæ noſtra eſt
ad vanitatem propenſio cum temeritate coniuncta, ſimulac nominatur Deus,mens no
ſtra ſibi cauere nequit quin ad inane aliquod commentum delabatur. Huic igitur malo
remedium dum afferre vult Deus, ipſe ſuam diuinitatem certis titulis ornat, atque ita
nos quibuſdam veluti cancellis circunſcribit, ne huc aut illuc euagemur,& temerè no-
bis fingamus nouum aliquem Deum, ſi derelicto Deo viuo,idolum erigamus. Hac ra- Exod.3.6.
tione Prophetæ, quoties eum propriè deſignare volunt, illum veſtiunt & quaſi inclu- Amos 1.2. Hab.2.18.
dunt iis notis ſub quibus ſe populo Iſraelitico manifeſtauerat. Neq; enim, quum Deus Pſal.80.2, & 99.1.
Abrahæ, vel Deus Iſraelis vocatur,quum in templo Hieroſolymitano collocatur inter Ieſa.37.16.
Cher

Tertio, commemoratione eductionis è terra Aegypti.

Cur Deus certis epithetis ſeſe inſigniat.

Cherubim, iſtæ & ſimiles loquendi formulæ ipſum vni loco alligant, aut populo: ſed in hoc duntaxat ſunt poſitæ vt cogitationes piorum in illo Deo ſiſtant, qui ſuo fœdere, quod cum Iſraele pepigit, ſeſe ita repræſentauit vt ab eiuſmodi idea deflectere nullo modo liceat. Fixum tamen illud maneat, redemptionis fieri mentionem, quo alacrius Iudæi ſe Deo addicant qui ſibi iure eos vendicat. Nos autem (ne ad nos pertinere nihil id putemus) reputare conuenit, Ægyptiacam Iſraelis ſeruitutem typum eſſe ſpiritualis captiuitatis in qua omnes vincti detinemur, donec brachij ſui virtute liberatos in regnum libertatis nos cęleſtis vindex traducit. Quemadmodum ergo, quum diſſipatos olim Iſraelitas ad cultú nominis ſui recolligere vellet, eos ab intolerabili, qua premebantur, Pharaonis dominatione eripuit: ita quibus hodie ſe in Deum eſſe profitetur, eos omnes iam ab exitiali diaboli poteſtate aſſerit, quę illa corporali adumbrata fuit. Quamobrem nemo eſt cuius animus inflammari non debeat ad auſcultandam Legem, quam à ſummo Rege profectam audit: à quo vt ſuam originem ducunt omnia, ita æquum eſt vt finem ſuum viciſſim in ipſum deſtinent ac dirigant. Nemo, inquam, eſt qui non rapi debeat ad amplexandum Legiſlatorem, ad cuius obſeruanda mandata peculiariter ſe delectum eſſe docetur: à cuius benignitate, cùm bonorum omnium affluentiam, tum immortalis vitæ gloriam expectat: cuius mirabili virtute ac miſericordia è faucibus mortis ſe liberatum nouit.

Cur huius redemptionis mentio fiat.

Quomodo & quatenus ad nos hodie pertineat huius beneficii recordatio.

Primi præcepti explicatio.
Finis eiuſdem.

16 Fundata & ſtabilita Legis ſuæ authoritate, præceptum primum edit, Ne habeamus deos alienos coram facie ſua. Finis pręcepti eſt quòd Dominus in populo ſuo ſolus vult eminere, & iure ſuo potiri in ſolidum. Id vt fiat, impietatem ac ſuperſtitionem quamlibet, qua diuinitatis ſuæ gloria vel minuitur vel obſcuratur, à nobis abeſſe iubet. atque eadem ratione, vero pietatis ſtudio coli ſe à nobis atque adorari præcipit. Et verborum ſimplicitas id ferè ſonat. ſiquidem habere Deum non poſſumus quin ſimul complectamur quæ ſunt ei propria. Quòd ergo vetat habere alienos deos, eo ſignificat ne quod ſibi proprium eſt, aliò transferamus. Etſi auté quæ Deo debemus innumera ſunt, ad quatuor tamen capita non ineptè referentur. Adorationem, cui accedit tanquam appendix, ſpirituale conſcientiæ obſequium: Fiduciam, Inuocationem, Gratiarum actionem. Adorationem voco venerationem ac cultum quem illi reddit quilibet noſtrum, vbi ſe eius magnitudini ſubmiſit. Quare non immeritò eius partem facio, quòd noſtras conſcientias eius Legi ſubiicimus. Fiducia eſt, ex virtutú eius recognitione, acquieſcendi in eo ſecuritas: quum in eo ſapientiam, iuſtitiam, potentiam, veritaté, bonitatem omnem reponentes, ſola eius cómunicatione nos beatos exiſtimamus. Inuocatio, ſit métis noſtræ, quoties vrget vlla neceſſitas, in eius fidem atq; opem receptus, tanquam ad vnicum præſidium. Gratiarú actio, eſt gratitudo, qua laus bonorum omnium illi tribuitur. Horum vt nihil patitur Dominus aliò deriuari, ita omnia ſibi in ſolidum exhiberi mandat. Neque enim ſatis fuerit ab alieno abſtinere Deo, niſi in hoc ipſo te contineas. quod nefarij quidam cótemptores ſolent, quibus ſummum cópendium eſt religiones omnes ludibrio habere. Atqui pręcedat oportet vera religio, qua in Deum viuentem animi referantur: cuius cognitione imbuti, ad ſuſpiciendam, timendá, colendam ipſius maieſtatem, ad amplexandam bonorum eius communicationem, ad opem vbiq; requirédam, ad recognoſcendam laudiſq; confeſſione celebrandam operum magnificentiam, in omnibus vitæ actionibus, tanquam ad vnicum ſcopum, aſpirent. tum caueatur praua ſuperſtitio, qua animi à vero Deo deflexi, huc atq; illuc, ceu in varios diducútur deos. Proinde ſi vno Deo ſimus contenti, memoria reperamus quod antè dictum eſt, procul abigendos eſſe fictitios omnes deos, nec lacerandum eſſe cultum qué vnus ille ſibi vendicat. Quia ne tantillum quidé ex eius gloria delibare fas eſt, quin apud ipſum quæcunq; ei propria ſunt reſideant. Particula quę ſequitur, Coram facie mea, indignitatem auget: quòd Deus ad zelotypiam prouocatur quoties figmenta noſtra ſubſtituimus in eius locum: quemadmodum ſi impudica mulier, producto palàm ante oculos mariti adultero, eius animum magis vreret. Quum ergo præſenti ſua virtute & gratia teſtatum faceret Deus ſe populum qué elegerat reſpicere, quo magis à ſcelere defectionis deterreat, non poſſe nouos deos aſciſci admonet, quin teſtis ſit ac ſpectator ſacrilegij. Huic enim audaciæ plurimum impietatis accreſcit, quòd in ſuis tranfugiis Dei oculos ludificari ſe poſſe iudicat. Ex aduerſo reclamat Dominus, quicquid ſtruimus, quicquid molimur, quicquid fabricamus, in conſpectum ſuum venire. Pura ſit ergo conſcientia vel

Quid ſit habere Deum, & habere deos alienos.

Deo debetur adoratio.
Fiducia.

Inuocatio.

Gratiarum actio, quę virtutes hoc præcepto commendantur.

Item vera religio.

Prohibentur autem ſuperſtitio, polytheia, atheiſmus.

Quid ſignificent hæc verba, Coram facie mea.

ab

ab occultiſſimis apoſtaſię cogitationibus,ſi religionem noſtram approbare Domino libet. Siquidem integram & incorruptam diuinitatis ſuæ gloriam non externa modò confeſſione requirit,ſed in oculis ſuis,qui abditiſſimas cordium latebras intuentur.

PRÆCEPTVM SECVNDVM.

17 Non facies tibi ſculptile, neque ſimilitudinem vllam eorum quæ in cælo ſunt ſurſum, vel in terra deorſum, vel in aquis quæ ſub terra ſunt. Non adorabis,neque coles.

Secundi præcepti explicatio. Quemadmodum proximo mandato Deum ſe vnum eſſe pronuntiauit,præter quem nulli alij dij cogitandi aut habendi ſint: ita qualis ſit,& quo cultus genere honorandus, apertius etiamnum edicit:ne quid ſibi carnale affingere audeamus. *Finis.* Finis ergo præcepti eſt,quòd ſuperſtitioſis ritibus legitimum ſui cultum non vult profanari. *Summa.* Quare in ſumma,nos à carnalibus obſeruatiunculis,quas ſtolida mens noſtra,vbi Deum pro ſua craſſitie cócepit,comminiſci ſolet, in totum reuocat & abſtrahit:ac proinde ad legitimum ſui cultum,hoc eſt ſpiritualem & à ſe inſtitutum,format. Quod autem eſt in hac tranſgreſſione craſſiſſimum vitium notat:idololatriam externam. *Partes duæ.* Ac duæ quidem ſunt man dati partes. prior licentiam noſtram coercet, ne Deum,qui incomprehenſibilis eſt,ſub ſenſus noſtros ſubiicere, aut vlla ſpecie repræſentare audeamus. Secunda vetat ne imagines vllas adoremus,religionis cauſa. *Formarum vetitarum breuis enumeratio.* Porrò formas omnes breuiter enumerat,quibus ſolebat à profanis & ſuperſtitioſis gentibus figurari. Per ea quæ in cælo ſunt, ſolem,lú- *Deu.4.15* nam, aliáſque ſtellas & fortaſſe aues intelligit. quemadmodum Deuteronomij quarto exprimens ſuam mentem, tam aues quàm aſtra nominat. Quod non annotaſſem, niſi quoſdam viderem ad Angelos imperitè referre.Itaque reliqua membra,quia per ſe nota ſunt,prætermitto.ac iam lib.1.ſatis apertè docuimus,quaſcunque excogitat homo viſibiles Dei formas,pugnare ex diametro cum eius natura.ideóque,ſimulac in medium prodeunt idola,corrumpi veram religionem & adulterari. *Cap.11.& 12.*

18 Quæ additur ſanctio non parum ad excutiendam ſocordiam valere debet. Minatur *Cur hæc ſanctio addatur.*

Se Iehouam eſſe, Deum noſtrum, * Deum, æmulatorem, qui viſitet iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem, in iis qui oderunt nomen ſuum: faciat autem miſericordiam in millia iis qui diligunt ſe,ac præcepta ſua ſeruant.

** vel fortem.nam hoc Dei nomen à fortitudine ductũ eſt.*

Dominũ quatuor elogiis ornatũ induci, vt nos excitet. Hoc verò perinde eſt acſi diceret ſe ſolum eſſe in quo hęrere debeamus.Eò vt nos inducat,potentiam ſuam prædicat,quę ſe impunè contemni vel eleuari non patiatur.Ponitur hic quidem nomen EL,quod Deum ſignificat:ſed quia à fortitudine ducitur,quo ſenſum melius exprimerem,hoc quoque reddere non dubitaui,vel contextui inſerere. *Fortis vocatur.* Deinde æmulatorem ſe vocat, qui conſortem ferre nequeat. *Æmulator.* Tertiò, vindicem ſe futurum aſſerit ſuæ maieſtatis ac glorię,ſiqui eam ad creaturas aut ſculptilia transferant:neque id breui aut ſimplici vindicta,ſed quæ in filios,nepotes & pronepotes ſe protendat, qui ſcilicet paternæ impietatis imitatores erunt. *Vindex.* Quemadmodum perpetuam quoque in longam poſteritatem iis miſericordiam ac benignitatem ſuam exhibet qui ſe diligunt,ac Legem ſuam cuſtodiunt. *Miſericors.* Perſonam mariti erga nos induere, vſitatiſſimum eſt Deo. ſiquidem coniunctio qua nos ſibi deuincit dum in Eccleſię ſinum recipit,ſacri cuiuſdam coniugij inſtar habet,quod mutua fide ſtare oportet.Ipſe vt omnibus fidelis ac veracis mariti officiis defungitur, ita viciſſim à nobis ſtipulatur amorem ac caſtitatem coniugalem: hoc eſt, ne animas noſtras ſatanæ, libidini,fœdiſque carnis cupiditatibus ſtuprandas proſtituamus. *Cur Æmulator dicatur.* *2.Cor.11.2. Eph.5.30 Ieſa.62.5. Oſe.2.19.* Vnde quum Iudæorum apoſtaſiam corripit,eos proiecta pudicitia adulteriis inquinatos conqueritur. *Ier.3.12. Oſe.2.2.* Ergo vt maritus, quò ſanctior eſt ac caſtior, eò grauius accenditur,ſi vxoris animum ad riualem inclinare videt: ita Dominus, qui nos ſibi in veritate deſponſauit, ardentiſſimam zelotypiam ſuam eſſe reſtatur, quoties, neglecta ſancti ſui coniugij puritate,ſceleſtis libidinibus cónſpurcamur,tum verò præſertim dum numinis ſui cultum, quem maximè illibatum eſſe decuerat, aliò deriuamus, vel inficimus aliqua ſuperſtitione. *Ratio,à ſimili.* Quandoquidem hoc modo non tantùm vio-

lamus datam in coniugio fidem, ſed ipſum nuptialem thorum inductis adulteris, pol-
luimus.

Comminationis additæ explicatio.

19 In comminatione videndum eſt quid ſibi velit, quum ſe viſitaturum edicit ini-
quitatem patrum in filios, ad tertiam & quartam generationẽ. Nam præterquam quòd
à diuinæ iuſtitiæ æquitate alienum eſt pœnam alieni delicti ab inſonte expetere, Deus Ezech. 18. 20.
ipſe quoque hoc ſe non commiſſurum affirmat, vt filius portet iniquitatem patris. At-
qui ſententia tamen hæc non ſemel repetitur, de pœnis auitorum ſcelerum in futuras
generationes prorogandis. ſic enim ſæpius alloquitur eum Moſes, Iehouah, Iehouah, Num. 14. 18.
qui reddis iniquitatem patrum filiis in tertiam & quartam generationem. Ieremias ſi- Iere. 32. 18.
militer, Qui facis miſericordiam in millibus, qui reddis iniquitatem patrum in ſinum
filiorum poſt eos. Nonnulli, dum in ſoluendo hoc nodo ægrè deſudant, de pœnis dun-
taxat temporariis putant intelligẽdum: quas ſi filij ſuſtinent pro parentum delictis, non
eſt abſurdum: quando ſæpe in ſalutem infliguntur. Quod verum quidem eſt. nam Eze-
chiæ denuntiabat Ieſaias, filios eius regno ſpoliandos, & in exilium deportandos, ob
peccatum ab eo perpetratum. Domus Pharaonis & Abimelech ob læſum Abrahamum
afflictantur, &c. ſed quum id ad quæſtionis huius ſolutionem affertur, effugium eſt ma-
gis quàm vera interpretatio. Grauiorem enim vltionem edicit hic & ſimilibus locis
quàm vt intra vitæ præſentis terminos limitetur. Sic igitur accipiendum eſt quòd iuſta
Domini maledictio non modò in caput impij, ſed in totam quoque familiam incum-
bat. Vbi incubuit, quid expectari poteſt, niſi vt pater, Spiritu Dei deſtitutus, flagitioſiſſi-
mè viuat? filius ob patris nequitiam ſimiliter a Domino derelictus, eandem exitij ſe-
quatur viam? Nepos demum & pronepos, hominum deteſtabilium execrabile ſemen,
præcipites poſt eos ruant?

Prior pars, de visitanda iniquitate patrum in filios. (margin)

Interpretatio à scopo recedens. (margin)

Iesa. 39. 7. *Gen. 12. 17. & 20. 3.* (margin)

Expositio dilucida, & genuinus comminationis sensus. (margin)

An visitatio iniquitatis patrum in filios diuinam iustitiam dedeceat.

20 Primùm inſpiciamus an talis vindicta diuinam iuſtitiam dedeceat. Si vniuerſa
hominum natura eſt damnabilis: quos Dominus gratiæ ſuæ communicatione non di-
gnatur, iis paratum ſcimus eſſe interitum. nihilominus propria iniquitate, non iniquo
Dei odio intereunt. nec vlla relinquitur expoſtulatio, cur non aliorum exemplo Dei
gratia in ſalutem adiuuentur. Quum ergo hæc impiis & flagitioſis irrogatur ob ſcelera
punitio, vt Dei gratia in multas generationes domus eorum priuentur: quis ob iuſtiſſi-
mam hanc vindictam Deo criminationem intendat? At Dominus contra pronuntiat, Ezech. 18. 20.
pœnam peccati paterni in filium non tranſituram. Obſerua quid illic agatur. Iſraelitæ,
quum diu & aſſiduè multis calamitatibus vexarentur, prouerbium iactare cœperant, pa-
tres ſuos comediſſe vuam acerbam, vnde dentes filiorum obſtupeſcerent: quo ſignifi-
cabant, admiſſa fuiſſe a parentibus peccata, quorum pœnas ipſi, iuſti alioqui & imme-
rentes, penderent: implacabili magis Dei iracundia quàm moderata ſeueritate. Iis de-
nuntiat Propheta, non ita eſſe: quia ob propria flagitia plectantur: neque Dei iuſtitiæ
conuenire vt filius iuſtus ob ſceleſti patris nequitiam ſupplicium luat. quod neque in
præſenti ſanctione habetur. Nam ſi viſitatio, de qua nunc ſermo eſt, adimpletur quum
ab impiorum familia gratiam, lumen ſuę veritatis, reliqua ſalutis adiumenta aufert Do-
minus: eo ipſo quòd excęcati & derelicti ab ipſo filij parentum veſtigiis inſiſtunt, male-
dictiones ob paterna ſcelera ſuſtinent. Quòd verò & temporariis miſeriis ſubiiciuntur,
& æterno demum exitio, ita iuſto Dei iudicio, non ob aliena peccata, ſed ob iniquita-
tem propriam puniuntur.

Locorum in speciem pugnantium conciliatio. (margin)

Posterioris partis de misericordia Dei in mille generationes propaganda, expositio.

21 Altera ex parte offertur promiſſio de propaganda in mille generationes Dei mi-
ſericordia: quæ etiam frequenter in ſcripturis occurrit, & in ſolenni Eccleſiæ fœdere
inſeritur, Ero Deus tuus, & ſeminis tui poſt te. Quod reſpiciens Solomon, ſcribit filios Gen. 17. 7.
iuſtorum poſt mortem eorum beatos fore: non tantùm ſanctę educationis ratione (quę Prou. 20. 7.
& ipſa certè momentum non minimum habet) ſed ob iſtam in fœdere promiſſam be-
nedictionem, quòd Dei gratia in familiis piorum æterna reſideat. Eximia hinc fidelibus
conſolatio, ingens impiis terror. nam ſi poſt mortem quoque memoria tum iuſtitiæ
tum iniquitatis tantum apud Deum valet, vt maledictio huius & illius benedictio in po
ſteritatem redundet, multò magis in ipſis authorum capitibus reſidebit. Cęterùm nihil
obſtat quòd impiorum ſoboles interdum ad bonam frugem ſe recipit, fidelium ſobo-
les degenerat: quia non perpetuam hic regulam figere voluit Legiſlator, quę ſuę ſanctio-
ni derogaret. Nam ad conſolationem iuſti ac terrorem peccatoris ſufficit non eſſe va-
nam ipſam aut inefficacem ſanctionem, tametſi non ſemper locum habeat. Quemad-
mod

Huius promissionis vsus. (margin)

Exceptionis ratio & frequenter admodum [illegible] consideratio. (margin)

modum enim quæ paucis ſceleratis infliguntur temporales pœnæ, teſtimonia ſunt diuinæ aduerſus peccata iræ, & futuri olim in omnes peccatores iudicij, tametſi multi impunè vſque ad vitæ finem euadant: ita quum exemplum vnum edit Dominus iſtius benedictionis, vt filium in patris gratiam miſericordia & benignitate ſua proſequatur, documentum præbet conſtantis & perpetuæ in ſuos cultores gratiæ: quum patris iniquitatem ſemel in filio perſequitur, docet quale reprobos omnes iudicium ob ſcelera propria maneat. quam certitudinem potiſſimùm hic ſpectauit. Obiter etiam miſericordiæ ſuæ amplitudinem nobis commendat, quam in mille generationes extendit, quum quatuor duntaxat generationes aſſignarit vindictæ. *Amplitudo huius beneficij.*

PRÆCEPTVM TERTIVM.

Non vſurpabis nomen Iehouæ Dei tui in vanum.

22 Finis præcepti eſt, Quòd nominis ſui maieſtatẽ vult nobis eſſe ſacroſanctã. Summa igitur erit, ne ipſam contemptim & irreuerenter habendo profanemus. *Tertii præcepti expoſitio, finis & ſumma.* Cui interdicto cohæret ex ordine præceptum, vt eam religioſa veneratione proſequi nobis ſtudio & curæ ſit. Itaque ſic animis & linguis comparatos eſſe nos decet, vt nihil de ipſo Deo eiúſq; myſteriis aut cogitemus aut loquamur niſi reuerenter & multa cum ſobrietate: vt in æſtimandis eius operibus nihil niſi erga ipſum honorificum ſapiamus. *Partes tres.* Hæc, inquam, tria obſeruare non oſcitanter conuenit, Vt quicquid mens de ipſo concipit, quicquid lingua profatur, ipſius excellentiam reſipiat, & ſacræ nominis eius ſublimitati reſpondeat: denique ad extollendam eius magnificentiam aptum ſit. *Prima.* Sancto eius verbo & adorandis myſteriis ne temerè præpoſteréq; abutamur vel ad ambitionem, vel ad auaritiam, vel ad ludicra noſtra: ſed prout impreſſam gerunt nominis eius dignitatem, ſuum inter nos honorem ac pretium ſemper habeant. *Altera.* Poſtremò, eius operibus ne obloquamur aut detrectemus, quemadmodum illi contumelioſè ſolent obſtrepere miſeri homines: ſed quicquid ab ipſo memoramus factum, cum ſapientiæ, iuſtitiæ, bonitatis elogiis prædicemus. *Tertia.* Id eſt nomen Dei ſanctificare. vbi ſecus fit, vano prauóq; abuſu polluitur: quia rapitur extra legitimum vſum, cui ſoli cõſecratum erat: atque vt nihil aliud, ſua tamen dignitate exutum, contemptibile paulatim redditur. *Vſurpare nomen Dei in vanum, quid.* Quòd ſi in hac temeraria vſurpandi importunè diuini nominis facilitate tantum eſt mali: multò plus in eo, ſi in nefarios vſus conferatur, vt qui ipſum necromantiæ ſuperſtitionibus, diris deuotionibus, illicitis exorciſmis, aliſque impiis incantationibus ſeruire faciunt. *Species huius vſurpationis.* Iuramentum autem in mandato potiſſimùm aſſumitur, in quo peruerſus diuini nominis abuſus maximè eſt deteſtabilis: quo inde melius abſterreamur ab omni in vniuerſum eius profanatione. *Inter alias, Iuramentum.* Hic autem de cultu Dei præcipi & reuerentia nominis eius, non autem de æquitate quæ inter homines colenda eſt, inde patet quòd deinde in ſecunda tabula periurium & falſum teſtimonium damnabit, quo lęditur humana ſocietas. ſuperuacua autem eſſet repetitio ſi hoc præceptum tractaret de officio charitatis. *Diſtinctio huius præcepti à nono.* Iam ipſa quoque diſtinctio hoc poſtulat, quia non fruſtra Deus, vt dictum eſt, duas Legi ſuæ tabulas attribuit. Vnde colligitur hoc ius ſuum ſibi vendicare, ac tueri nominis ſui ſanctitatem, non autem docere quid homines hominibus debeant.

23 Primo loco habendum eſt quid ſit iuramentum. Eſt autem Dei atteſtatio ad veritatem ſermonis noſtri confirmandam. *Iuramenti definitio.* Quæ enim manifeſta in Deum probra continent execrationes, indignæ ſunt quæ inter iuramenta cenſeantur. Eiuſmodi atteſtationem, vbi ritè peragitur, ſpeciem eſſe cultus diuini oſtenditur multis locis Scripturæ. *Eſt diuini cultus ſpecies.* vt quum Ieſaias de Aſſyriis & Ægyptiis in fœderis ſocietatem cum Iſraele vocandis vaticinatur, Loquentur, inquit, lingua Chanaan, & in nomine Domini iurabunt. *Ieſa. 19. 18.* hoc eſt, Iurando per nomen Domini, confeſſionem religionis edent. Item quum de propagando eius regno loquitur, Quicunq; benedicet ſibi, in Deo fideliũ benedicet: & qui iurabit in terra, iurabit in Deo vero. *Ieſa. 65. 16.* Ieremias, Si eruditi, inquit, docuerint iurare populũ in nomine meo, ſicut docuerũt iurare per Baal, ædificabuntur in medio domus meæ. *Ierem. 12. 16.* Et meritò nomen Domini in teſtimonium inuocãdo, noſtrã in ipſum religionem dicimur teſtari. Sic enim ipſum, æternam eſſe & immutabilem veritatem confitemur: quẽ appellamus non modò tanquam præ aliis idoneum veritatis teſtem, ſed etiam ceu eius aſſertorẽ vnicum, qui abſcõdita in lucẽ proferre queat: deinde vt cordium cognitorem. *Ratio.* Vbi enim deſunt hominum teſtimonia, ad Deum teſtem refugimus: ac pręſertim vbi aſſerendum

eſt quod in conſcientia latet. Qua ratione amarè ſuccenſet iis Dominus qui per alienos deos deierant: atque id iuriſiurandi genus, argumentum manifeſtæ defectionis interpretatur. Filij tui dereliquerunt me, & iurant in iis qui non ſunt dij. Et ſceleris huius grauitatem, pœnarum comminatione declarat, Diſperdam eos qui iurant per nomen Domini, & iurant per Melchon.

Ierem. 5. 7. *Sophon. 1. 5.*

Hic verò multipliciter peccatur.

24 Iam vbi intelligimus, ſacramentis noſtris Dominum ineſſe velle nominis ſui cultum: eo maior adhibenda diligentia, ne pro cultu vel contumeliam vel contemptum & vilitatem contineant. Contumelia eſt non leuis ſi per ipſum peieratur: vnde & profanatio appellatur in Lege. Quid enim reſtat Domino, vbi ſua veritate fuerit ſpoliatus? iam Deus eſſe deſinet. Sed enim ſpoliatur certè, dum falſi ſuffragator & approbator conſtituitur. Quare Ioſuah, dum Achan ad confeſſionem veri adigere vult, Fili mi, ait, da gloriam Domino Iſrael: innuens ſcilicet, Dominum grauiſſimè inhonorari ſi per eum peieratur. Neque mirum: non enim ſtat per nos quin mendacium ſacro eius nomini quodammodo inuratur. Quam loquutionem vſitatam inter Iudæos fuiſſe, quoties ad ſacramentum dicendum quiſpiam vocaretur, conſtat ex ſimili obteſtatione qua vtuntur in Euangelio Iohannis Phariſæi. Ad hanc cautionem nos inſtituunt formulæ quæ in Scripturis vſurpantur, Viuit Dominus: Hæc faciat mihi Dominus & hæc addat: Teſtis ſit Deus in animam meam: quæ inſinuant Deum aduocare nos non poſſe orationis noſtræ teſtem quin periurij vltorem nobis imprecemur ſi fallimus.

1. Si nomen ipſum atteſtantes, vel peierantes, atque ita cõtumeliam ipſi inferamus. *Leuit. 19. 12.* *Ioſu. 7. 19.* *Iohan. 9. 24.* *1. Reg. 14. 39.* *1. Sam. 2. 9.* *2. Cor. 1. 23.*

25 Vile & vulgare redditur Dei nomen, quum veris quidem, ſed ſuperuacuis iuramentis adhibetur: ſiquidem accipitur hic quoque in vanum. Quare non ſatis fuerit à periurio abſtinere, ni ſimul meminerimus, iuſiurandum non libidinis aut voluptatis, ſed neceſſitatis cauſa permiſſum & inſtitutum, idcóque extra licitum illius vſum egredi qui rebus non neceſſariis accommodat. Porrò non alia prætendi neceſſitas poteſt quàm vbi vel religioni vel charitati eſt ſeruiendum. Qua in re nimis licentioſè hodie delinquitur, eóq; intolerabilius quòd aſſuetudine ipſa pro delicto imputari deſiit: quod certè apud Dei tribunal non paruo æſtimatur. Paſſim enim promiſcuè temeratur Dei nomen in nugacibus colloquiis: nec malè fieri putatur, quia in tantæ improbitatis poſſeſſionem longa & impunita audacia ventum eſt. Manet tamen ratum Domini mandatum: manet firma ſanctio: & effectum olim ſuum obtinebit, qua peculiaris quædam vindicta in eos edicitur qui fruſtra nomen ipſius vſurparint. Peccatur & alia in parte, quod in Dei locum ſanctos eius ſeruos in iuramentis ſubſtituimus, manifeſta impietate: quia ſic diuinitatis gloriam ad eos traducimus. Neque enim abs re eſt, quòd ſpeciali mandato præcepit Dominus iurare per nomen ſuum: ſpeciali interdicto prohibuit ne per alienos deos iurantes audiamur. Et Apoſtolus idē liquidè teſtatur, quum ſcribit homines in iuramentis ſuperiorem ſeipſis appellare. Deum, quia ſua gloria maiorem non habebat, per ſeipſum iuraſſe.

2. Vel ſi iuramentis inanibus eum appellantes, vilem quodammodo & contemptibilem reddamus. *Iuramentum quando & quomodo adhibendum.* *3. Si Dei ſeruos in eius locũ iurando ſubſtituamus.* *Exod. 23. 13.* *Deut. 6. 13. & 10. 20.* *Heb. 6. 13.*

26 Hac iuriſiurandi moderatione Anabaptiſtæ non contenti, omnia ſine exceptione execrantur: quoniam Chriſti generale ſit interdictum, Ego dico vobis, ne iuretis omnino: ſit autem ſermo veſter, eſt, eſt: non, non: quod vltrà eſt, à malo eſt. Sed hoc modo inconſideratè in Chriſtum impingunt: dum illum faciunt Patri aduerſarium, & qui ad decreta eius abroganda in terram deſcenderit. Siquidem Deus æternus in Lege non modò iuramentum, ceu rem legitimã, permittit: (quod ipſum abundè foret) ſed in neceſſitate imperat. Chriſtus autem ſe aſſerit vnum eſſe cum Patre, ſe non aliud afferre quàm quod Pater mandauerit, doctrinam ſuam nõ eſſe à ſeipſo, &c. Quid ergo? Deimne ſibi contrarium facient, qui quod ſemel in moribus præcipiendo approbarit, poſtea prohibeat ac damnet? Sed quia in verbis Chriſti nonnihil eſt difficultatis, ea pauliſper expendamus. Hic autem nunquam verum aſſequemur niſi oculos intẽdamus in Chriſti ſcopum, & ad id quod illic agit animum aduertamus. Illi non eſt inſtitutum, Legem aut laxare, aut reſtringere, ſed ad veram ac germanam intelligentiam reducere, quæ falſis Scribarum & Phariſæorum commentis valde deprauata fuerat. Id ſi tenemus, non putabimus Chriſtum damnaſſe in totum iuramenta: ſed ea tantùm quæ Legis regulam tranſgrediuntur. Ex ipſis conſtat, populum nihil tunc cauere ſolitum præter periuria, quum non iis ſolis, ſed inanibus quoque ac ſuperuacuis iuramentis Lex interdicat. Dominus ergo, certiſſimus Legis interpres, non modò peierare, ſed etiam iurare, malum eſſe admonet. Quomodo iurare? nempe in vanum. Quæ autem in Lege commẽdantur iuram

Anabaptiſtæ omnia iuramenta damnãtes refelluntur. *Mat. 5. 34.* *1. Authoritate Chriſti, quẽ Patri aduerſum eſſe negant.* *Exod. 22. 11.* *Iohan. 10. 30.* *Ibid. 18.* *Iohan. 7. 16.* *2. Interpretatione loci quem Anabaptiſtæ prætendunt.*

iuramenta,ſalua & libera relinquit. Videntur ſibi validius pugnare quum mordicus arripiunt particulā Omnino:quę tamen non ad iurandi verbum referturſed ad ſubiectas ſacramentorum formulas.Nam & iſta erat erroris portio,quòd dum per cęlum & terram deierabant,Dei nomen ſe non putabant attingere. Ergo poſt præcipuum præuaricationis caput,omnia etiam ſubterfugia Dominus illis pręcidit:ne ſe opinentur euaſiſſe ſi ſuppreſſo Dei nomine cælum & terram appellarint. Nam hîc quoque obiter notandum, quanuis non exprimatur nomen Dei, homines tamen obliquis formis per ipſum iurare: quemadmodum ſi per lumen vitale, per panem quo veſcuntur, per baptiſmum ſuum,aut alia diuinæ erga ſe liberalitatis pignora quælibet iurent. Neque verò Chriſtus eo loco per cælum & terram & Hieroſolymam iurare vetans, ſuperſtitionem corrigit, vt falsò quidem putant: ſed eorum potius ſophiſticam argutiam refellit, qui pro nihilo ducebant indirecta iuramenta futiliter iactare,quaſi ſacro Dei nomini parcerent,quod tamen inſculptum eſt ſingulis eius beneficiis. Alia eſt ratio vbi vel mortalis quiſpiam, vel mortuus, vel Angelus in locum Dei ſubſtituitur:ſicuti apud profanas gentes excogitauit adulatio putidam illam formam,per vitam aut genium Regis: quia tunc falſa apotheoſis vnius Dei gloriam obſcurat & minuit. Verùm vbi nihil aliud eſt propoſitum quàm ex ſacro Dei nomine petere dictorum confirmationem,quamuis id obliquè fiat, in friuolis omnibus iuramentis læditur eius maieſtas. Licentiam hanc vano prætextu ſpoliat Chriſtus,omnino iurare prohibens. Eodem & Iacobus tendit,illa Chriſti verba quæ citaui vſurpans: quia ſemper in mundo graſſata eſt illa temeritas, quæ tamen profanatio eſt nominis Dei. Nam ſi ad ſubſtantiam referas particulam Omnino, acſi nulla exceptione illicitum eſſet quoduis iuſiurandum,quorſum explicatio quę mox additur: Neque per cęlum,neque per terram,&c.Quibus ſatis patet,cauillis occurri vnde leuari ſuum vitium Iudæi putabant.

Inſtantia eorūdem ſolutio.

Cur omnino iurare Chriſtus prohibeat hoc loco.

Iacob.5.12.

27 Itaque ſanis iudiciis ambiguum iam eſſe nequit,Dominum illic iuramenta modò ea improbaſſe quæ per Legem vetita eſſent. Nam & ipſe,qui perfectionis,quam docebat,exemplar in vita exhibuit, non abhorruit à iuramentis quoties res requirebat:& diſcipuli,quos magiſtro ſuo per omnia paruiſſe non dubitamus,idem exēplum ſequuti ſunt. Quis audeat dicere iuraturum fuiſſe Paulum, ſi iuſiurandum prorſus interdictum fuiſſet? Atqui vbi res ita tulit,ſine vllo ſcrupulo iurat,etiam addita interdū imprecatione. Nondum tamen finita eſt quæſtio: quando nonnulli ſola ab hoc interdicto publica iuramenta eximi arbitrantur:qualiā ſunt quæ deferente exigentéq; magiſtratu præſtamus:qualia etiam in ſanciendis fœderibus vſurpare principes ſolent:vel populus,quum in nomen principis iurat:vel miles, quum ſacramento militiæ adigitur:& quæ ſunt huiuſmodi.In hunc quoq; ordinem(& iure)referunt quæ extant apud Paulum,ad aſſerendam Euangelij dignitatem:quádo Apoſtoli in ſua functione priuati homines non ſunt, ſed publici Dei miniſtri. Et ſanè nō inficior illa eſſe tutiſſima,quòd ſolidioribus Scripturę teſtimoniis defenduntur.Iubetur magiſtratus in re dubia adigere teſtem ad iuramentum, ille viciſſim iuramento reſpondere. & Apoſtolus ait humanas controuerſias hoc remedio expediri.In hoc pręcepto habet vterq; ſolidam officij ſui approbationē.Quinetiam apud veteres ethnicos obſeruare licet, publicum & ſolenne iuſiurandum in magna religione habitum fuiſſe:vulgaria,quæ promiſcuè faciebant,aut pro nihilo,aut non ita magno fuiſſe reputata,perinde ac Dei numen in his non intercedere putarent. Verùm priuata iuramenta, quæ ſobriè, ſanctè, reuerenter neceſſariis rebus adhibentur, damnare nimis periculoſum fuerit:quæ ipſa & ratione & exēmplis fulciuntur. Nam ſi priuatis in re graui & ſeria Deum inter ſe iudicē appellare licet,multò magis teſtem. Inſimulabit te frater tuus perfidię:purgare re ſtudebis,ex charitatis officio:ille nulla ratione ſatisfieri ſibi patietur. Si in diſcrimē fama tua ob illius obſtinatam malignitatem veniat, ſine offenſa ad Dei iudicium prouocabis, vt tuam innocentiam tempore manifeſtet. Minùs eſt teſtem aduocare,ſi verba expenduntur. Non video igitur cur hic illicitam aſſeramus atteſtationem. Neque deſunt plurima exempla. Si Abraham & Iſaac ſacramentū cum Abimelech publico nomine præſtitere:at certè Iacob & Laban priuati erant,qui mutuo iuramento fœdus inter ſe ſanciunt. Priuatus erat Boos,qui promiſſum coniugium Ruth eodem modo confirmauit. Priuatus erat Abdias, vir iuſtus & timens Dei, qui iuramento aſſeuerat quod Eliæ vult perſuadere. Nullam itaque meliorem regulam habeo, niſi vt iuramenta ſic moderemur ne temeraria ſint, ne promiſcua,

3. Exēplo Chriſti & Pauli Apoſtoli.

Sæpiſſime,apud Euangeliſtas.

Rom.1.9. 2.Cor.1.23.

Iuramenta publica probant nonnulli: priuata autem minimè.

Hebr.6.16.

Sed priuata etiam licita eſſe, tum ratione, tum exemplis oſtenditur, adhibitis cancellis quos Dei verbum præſcribit.

Gen.21.24. 26.31.

Gen.31.53.

Ruth 3.13.

1.Reg.18.10.

Regula in iuramētis ſequēda.

ne libidinoſa,ne friuola:ſed iuſtę neceſſitati ſeruiant,vbi ſcilicet vel Domini gloria vindicanda,vel promouenda fratris ædificatio.quò Legis mandatum ſpectat.

PRÆCEPTVM QVARTVM.

Recordare vt diem ſabbathi ſanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua: ſeptimo autem die ſabbathum Iehouæ Dei tui eſt. Non facies vllum opus in eo,&c.

Quarti præcepti expoſitio et finis. *Cauſæ tres.* *Prima.* *Altera.* *Tertia.*

28 Finis præcepti eſt vt propriis affectibus & operibus emortui,regnum Dei meditemur,atque ad eam meditationem inſtitutis ab ipſo rationibus exerceamur. Verùm, quoniam habet peculiarem & diuiſam à reliquis conſiderationem, paulò diuerſam interpretationis ſeriem requirit. Vmbratile veteres nuncupare ſolent, quòd externam diei obſeruationem contineat quæ in Chriſti aduentu cum reliquis figuris abolita fuerit,quod verè quidem ab illis dicitur:ſed dimidia tantùm ex parte rem attingunt.Quare altius repetenda eſt expoſitio:& diſpiciendæ tres cauſæ, quibus cõſtare hoc mandatum obſeruaſſe mihi videor. Voluit enim cæleſtis Legiſlator ſub diei ſeptimi quiete populo Iſrael ſpiritualem requiem figurare, qua à propriis operibus feriari debent fideles, vt Deum in ſe operari ſinant. Deinde ſtatum diem eſſe voluit, quo ad Legem audiendam & ceremonias peragendas conuenirent, vel ſaltem quem operum ſuorum meditationi peculiariter darent:vt hac recordatione ad pietatem exercerentur. Tertiò,ſeruis,& iis qui ſub aliorum degerent imperio, quietis diem indulgendum cenſuit,quo aliquam haberent à labore remiſſionem.

Prima cauſa explicatio. Spiritualis quietis adumbratio primarium locum in hoc præcepto tenet.

29 Illam tamen ſpiritualis quietis adumbrationem primarium in ſabbatho locum
tenuiſſe, multifariàm docemur. Nullius ferè ſiquidem præcepti obedientiam ſeuerius Num. 15.
Dominus exegit.Quum ſubuerſam omnem religionem vult apud Prophetas ſignifica- 22.
re,polluta,violata,non cuſtodita,non ſanctificata ſua ſabbatha cõqueritur: quaſi,omiſ- Eze. 20.
ſo hoc obſequio, nihil amplius reſtaret in quo poſſet honorari. Eius obſeruantiam exi- 12, & 22.
miis encomiis proſequitur: vnde & fideles,inter alia oracula,ſabbathi reuelationem mi- 8,& 23.38
rificè æſtimabant. Sic enim loquuntur Leuitæ apud Nehemiam, in ſolenni congrega- Ier. 17.21.
tione,Oſtendiſti patribus noſtris ſabbathum tuum ſanctum,mandata & ceremonias & 22,& 27.
Legem dediſti eis per manum Moſis.Vides vt ſingulari dignatione habeatur inter præ- Ieſa. 56.2.
cepta omnia Legis. Quæ omnia pertinent ad commendandam myſterij dignitatem, Nehem.
9.14.

Quod indicat Deum eſſe noſtrum ſanctificatorem.

quod a Moſe & Ezechiele pulcherrimè exprimitur. Sic habes in Exodo, Videte vt ſab- Exod. 13.
bathum meum cuſtodiatis, quia ſignum eſt inter me & vos, in generationibus veſtris: 31,35.
vt ſciatis quòd ego ſum Dominus qui ſanctifico vos.Cuſtodite ſabbathum:ſanctum eſt
enim vobis. Cuſtodiant filij Iſrael ſabbathum,& celebrent illud in generationibus ſuis.
pactum eſt ſempiternum inter me & filios Iſrael,ſignúmque perpetuum.Fuſius etiamnum
Ezechiel: cuius tamen ſumma huc redit, eſſe in ſignum quo Iſrael cognoſceret, Eze. 20.
Deum eſſe ſuum ſanctificatorem. Si ſanctificatio noſtra propriæ voluntatis mortifica- 12.
tione cõſtat,iam ſe profert aptiſſima ſigni externi cum re ipſa interiori analogia.Quieſcendum omnino eſt, vt Deus in nobis operetur: cedendum voluntate noſtra, reſignandum cor,abdicandæ cunctæ carnis cupiditates. Denique feriandum eſt ab omnibus proprij ingenij muniis, vt Deum habentes in nobis operantem, in ipſo acquieſcamus,quemadmodum Apoſtolus quoque docet. Hebr. 3.13

Vnde ſequitur feriandum nobis eſſe ut Deum in nobis operantem impediamus.

Si quis arcanam ſignificationẽ in numero requirat,ſeniſus præcepti eo reſpectu aperitur, ſabbathi perpetuitas, et in vltimo die perfectio.

30 Perpetuam iſtam ceſſationem Iudęis repræſentabat vnius diei ex ſeptenis obſer- & 4.9.
uatio:quę vt maiori religione coleretur,eam exemplo ſuo Dominus cõmendauit. Non enim ad excitandum hominis ſtudium mediocriter valet vt ſe ad Creatoris imitationem tendere nouerit. Siquis arcanam aliquam in ſeptenario numero ſignificationem requirat, quando hic in Scriptura perfectionis eſt numerus, non ſine cauſa delectus eſt ad notandam perpetuitatem.Cui & illud ſuffragatur,quòd Moſes in die quo narrat te-quieuiſſe Dominum ab operibus ſuis,finem deſcribendę dierum ac noctium ſucceſſionis facit. Poteſt & altera probabilis afferri numeri notatio:quòd ſcilicet deſignarit Dominus nunquam abſolutum fore ſabbathum donec ventum ad vltimum diem fuerit. Noſtram enim in illo beatam quietem hic inchoamus,in ea nouos quotidie progreſſus facimus: ſed quia aſſidua eſt adhuc cum carne militia, non prius conſummabitur quam
Ieſa. 66.23. implebitur illud Ieſaiæ de continuanda neomenia cum neomenia, ſabbatho cum ſab-

batho

batho, nempe quum erit Deus omnia in omnibus. Videri ergo poſſit Dominus per diem ſeptimum populo ſuo delineaſſe futuram ſui ſabbathi in vltimo die perfectionem: quo continenti ſabbathi meditatione ad hanc perfectionem tota vita aſpiraret. *1.Cor.15.28.*

Si ſimplicius accipias, parũ intereſt, modò myſterium maneat, de perpetua noſtrorum operum quiete: ita tamen vt ſuperſtitioſa dierum obſeruatio arceatur.

31 Siquis hanc numeri obſeruationem ceu nimis argutam faſtidiat, nihil impedio quominus ſimplicius accipiat: Dominum certum diem ordinaſſe, quo ad meditandam ſpiritualis quietis aſſiduitatem populus ſub Legis pædagogia exerceretur. Septimum aſſignaſſe, vel quia ſufficere prouidebat, vel vt propoſita exempli ſui ſimilitudine, melius populum extimularet: vel certè admoneret non aliò ſpectate ſabbathum niſi vt ſuo Creatori conformis redderetur. Parum enim intereſt: modò myſterium, quod præcipuè delineatur, maneat, de perpetua noſtrorum operum quiete. Ad quod contemplandum identidem reuocabant Iudæos Prophetæ: ne carnali ceſſatione defunctos ſe putarent. Præter allegatos iam locos ſic habes apud Ieſaiam, Si auerteris à ſabbatho pedem tuum vt non facias voluntatem tuam in die ſancto meo, & vocaueris ſabbathum delicatum & ſanctum Domini glorioſi: & glorificaueris eum dum non facis vias tuas, & non inuenitur voluntas tua vt loquaris ſermonem: tũc delectaberis ſuper Domino, &c. *Ieſa.58.13.* Cęterùm non dubium quin Domini Chriſti aduentu, quod ceremoniale hic erat, abolitum fuerit. *Ceremonia Chriſti aduentu abrogata.* Ipſe enim veritas eſt, cuius præſentia figuræ omnes euaneſcunt: corpus cuius aſpectu, vmbrę relinquuntur. Ipſe, inquam, verum ſabbathi complementum. Per baptiſmum illi conſepulti, in conſortium mortis eius inſiti ſumus, vt reſurrectionis participes, in nouitate vitæ ambulemus. *Rom.6.4.* Ideò ſabbathum vmbram fuiſſe rei futuræ alibi ſcribit Apoſtolus: corpus extare in Chriſto, hoc eſt, ſolidam veritatis ſubſtantiam, quam illo loco bene explicauit. *Col.2.16, & 17.* Ea non vno die contenta eſt, ſed toto vitæ noſtræ curſu, donec penitus nobiſmetipſis mortui, Dei vita impleamur. A Chriſtianis ergo abeſſe debet ſuperſtitioſa dierum obſeruatio.

Secũdę & tertię cauſæ explicatio, quæ duplicẽ habet reſpectum perpetuum. Confirmatio.

32 Enimuerò quoniam duę poſteriores cauſę veteribus vmbris annumerari non debent, ſed ſeculis omnibus peræquè conueniunt: abrogato ſabbatho, inter nos tamen etiamnum locum iſtud habet, vt ſtatis diebus ad audiendum verbum, ad myſtici panis fractionem, ad publicas orationes conueniamus: deinde vt ſeruis & operariis ſua detur à labore remiſſio. Vtranque in ſabbathi præceptione curæ fuiſſe Domino, procul dubio eſt. Prior abundè teſtimonij, vel in ſolo Iudæorum vſu, habet. Secundam ſignauit Moſes in Deuteronomio, his verbis, Vt requieſcat ſeruus tuus & ancilla tua, ſicut & tu: memento quòd & ipſe ſerujeris in Ægypto. *Deut.5.14.* Item in Exodo, Vt requieſcat bos & aſinus tuus: & reſpiret filius ancillæ tuæ. *Exod.23.12.* Vtrunque quis neget nobis perinde ac Iudæis conuenire? Conuentus Eccleſiaſtici nobis Dei verbo præcipiuntur; & eorum neceſſitas, ipſa vitæ experientia, nota ſatis eſt. Niſi ſtati ſint, & ſuos habeant conſtitutos dies, quomodo haberi poſſunt? Omnia decenter & ordine gerenda inter nos ſunt ex Apoſtoli ſententia. *1.Cor.14.40.* Tantum verò abeſt quin decorum & ordo, niſi iſta politia & moderatione conſeruari poſſit, vt præſentiſſima impendeat Eccleſiæ perturbatio & ruina ſi diſſoluatur. Quòd ſi eadem nobis neceſſitas incumbit, cuius in ſubſidium Iudæis Dominus ſabbathum conſtituerat: nemo cauſetur nihil aliud ad nos pertinere. Voluit enim prouidentiſſimus & indulgentiſſimus Pater noſter, noſtræ, non minus quàm Iudæorum neceſſitati proſpicere. *De cõuentibus ſacris.* Cur non quotidie, inquies, potius conuenimus, vt ita tollatur dierum diſcretio? vtinam illud quidem daretur: & ſanè digna erat ſpiritualis ſapientia, cui quotidie decideretur particula aliqua temporis. Sed ſi à multorum infirmitate obtineri non poteſt vt quotidiani conuentus agantur: & charitatis ratio plus ab illis exigere non permittit: cur non pareamus rationi quam nobis videmus Dei voluntate impoſitam?

De diei Dominici obſeruatione, adu. eos qui plebẽ Chriſtianam ſic in Iudaiſmo foueri quiritantur.

33 Paulò hîc cogor eſſe longior, quòd hodie ob diem Dominicum tumultuantur nonnulli inquieti ſpiritus: Plebem Chriſtianam quiritantur in Iudaiſmo foueri, quia retinet aliquam dierum obſeruationem. Ego autem reſpõdeo, citra Iudaiſmum dies iſtos à nobis obſeruari: quia longo interuallo differimus in hac parte à Iudæis. Non enim vt ceremoniam arctiſſima religione celebramus, qua putemus myſterium ſpirituale figurari: ſed ſuſcipimus vt remedium retinendo in Eccleſia ordini neceſſarium. *Col.2.16.* Atqui Paulus docet, non eſſe in eius obſeruatione iudicandos Chriſtianos: quia ſit vmbra rei futuræ. *Gal.4.10. 11.* Ideo timet ne inter Galatas fruſtra laborarit, quòd adhuc dies obſeruarent. *Obiectio.* Et ad Romanos aſſerit ſuperſtitioſum eſſe ſiquis iudicat inter diem & diem. *Rom.14. 5.* *Reſponſio.* At quis præter iſtos duntaxat furioſos, non videat de qua obſeruatione intelligat Apoſtolus? Non enim

in finem iſtum politicum & Eccleſiaſticum ordinem reſpiciebant: ſed quum, tanquam rerum ſpiritualium vmbras retinerent, tantundem obſcurabant Chriſti gloriam & Euangelij lucem. A manuariis operibus non ideo feriabantur quòd eſſent à ſacris ſtudiis & meditationibus auocamenta: ſed religione quadam, quòd feriando, myſteria olim commendata recolere ſe ſomniabant. In hanc, inquam, præpoſteram dierum diſcretionem inuehitur Apoſtolus: non in legitimum delectum, qui ſocietatis Chriſtianæ paci ſeruiat. Siquidem in Eccleſiis ab eo inſtitutis ſabbathum in hunc vſum retinebatur. Illum enim diem præſcribit Corinthiis, quo ſymbola ad ſubleuandos Hieroſolymitanos fratres colligantur. Si timetur ſuperſtitio: plus erat periculi in Iudaicis feriis, quàm in Dominicis (quos nunc habent Chriſtiani) diebus. Nam quod ad euertendam ſuperſtitionem expediebat, ſublatus eſt Iudæis religioſus dies: quod decoro, ordini, paci, in Eccleſia retinendis neceſſarium erat, alter in eum vſum deſtinatus eſt.

1.Cor.16.2.

Ratio huius inſtituti.

34 Quanquam non ſine delectu Dominicum quem vocamus diem veteres in locum ſabbathi ſubrogarunt. Nam quum veræ illius quietis, quam verus ſabbathū adumbrabat, in reſurrectione Domini finis ſit ac complementum, ipſo die, qui vmbris finem attulit, admonentur Chriſtiani ne vmbratili ceremoniæ inhæreant. Neque ſic tamen ſeptenarium numerum moror, vt eius ſeruituti Eccleſiam aſtringam. neque enim Eccleſias damnauero, quæ alios conuentibus ſuis ſolennes dies habeant, modò à ſuperſtitione abſint. Quod erit ſi ad ſolam obſeruationem diſciplinę & ordinis bene compoſiti referantur. Summa ſit: vt ſub figura Iudęis tradebatur veritas, ita nobis ſine vmbris commendatur: primùm, vt perpetuum tota vita ſabbathiſmum meditemur à noſtris operibus, quò Dominus in nobis per ſuum Spiritum operetur: deinde vt pia operum Dei recognitione priuatim ſe quiſq;, quoties vacat, diligenter exerceat: tum etiam, vt omnes ſimul legitimum Eccleſiæ ordinem, ad verbum audiendum, ad ſacramentorum adminiſtrationem, ad publicas orationes conſtitutum, obſeruemus. tertiò ne nobis ſubditos inhumaniter premamus. Ita euaneſcunt nugæ pſeudoprophetarum qui Iudaica opinione populum ſuperioribus ſeculis imbuerunt, nihil aliud afferentes niſi abrogatum eſſe quod ceremoniale erat in hoc mandato (id vocant ſua lingua diei ſeptimæ taxationem) remanere autem quod morale eſt, nempe vnius diei obſeruationem in hebdomade. Atqui id nihil aliud eſt quàm in Iudæorum contumeliam diem mutare, diei ſanctitatem animo eandem retinere: ſiquidem manet nobis etiamnum par myſterij in diebus ſignificatio quæ apud Iudæos locum habebat. Et ſanè videmus quid tali doctrina profecerint. qui enim eorum cōſtitutionibus hęrent, craſſa carnaliq; ſabbathiſmi ſuperſtitione Iudæos ter ſuperant: vt nihilo minus hodie ipſis conueniant obiurgationes quę apud Ieſaiam leguntur, quàm iis quos ſua ætate Propheta increpabat. Cæterùm generalis doctrina præcipuè tenenda eſt: ne religio inter nos vel concidat vel langueſcat, diligenter colendos eſſe ſacros cœtus, & externis ſubſidiis quæ ad fouendum Dei cultum valeant operam dandam eſſe.

A quo tamen abeſſe debet ſuperſtitioſa neceſſitas.

Summa præcepti.

De hac libertate vide Socratem hiſt. tri. lib. 9. c. 38

Ieſa. 1. 13. & 58. 13.

PRÆCEPTVM QVINTVM.

Honora patrem tuum & matrem vt ſis longæuus ſuper terram quam Iehoua Deus tuus daturus eſt tibi.

35. Finis eſt, Quoniam Domino Deo ſuæ diſpoſitionis conſeruatio cordi eſt, ordinatos ab ipſo eminentiæ gradus oportere nobis eſſe inuiolabiles. Summa igitur erit vt quos nobis præfecit Dominus, eos ſuſpiciamus, eóſque & honore & obedientia & gratitudine proſequamur. Vnde ſequitur interdictum, nequid eorū dignitati, vel contemptu, vel contumacia, vel ingratitudine derogemus. Sic enim latè patet vocabulum honoris in Scriptura. vt quum dicit Apoſtolus, Presbyteros qui bene præſunt, duplici honore dignos eſſe, non modo reuerētiam iis deberi intelligit, ſed quam miniſterium eorum remunerationem meretur. Quoniam autem hoc de ſubiectione præceptum cum humani ingenij prauitate valde pugnat (quod, vt eſt celſitudinis appetentia turgidum, ægrè ſe ſubiici ſuſtinet) quę naturá maximè amabilis eſt ac minimè inuidioſa ſuperioritas, in exemplar propoſita eſt. quia facilius animos noſtros emollire & inflectere ad ſubmiſſionis conſuetudinem poterat. Ad omnem ergo legitimam ſubiectionem ab ea quæ facillima eſt toleratu, nos paulatim aſſuefacit Dominus: quādo eſt omnium eadem

Quinti præcepti, quod eſt primum ſecundæ tabulæ expoſitio, finis, ſumma, & interdictum.

Honor parentibus exhibendus, quàm latè pateat.

Cur patris & matris meminit.

1. Tim. 5. 17.

ratio. Siquidem quibus attribuit eminentiam, quatenus ad eam tuendam neceſſe eſt, ſuum cum illis nomen communicat. In vnum ipſum ita conueniunt Patris, Dei ac Domini tituli, vt quoties vnum aliquem ex iis audimus, maieſtatis illius ſenſu animum noſtrum feriri oporteat. Quos ergo iſtorum facit participes, eos quadam fulgoris ſui ſcintilla illuſtrat, vt ſint pro ſuo quiſque loco ſpectabiles. Ita qui nobis eſt pater, in eo diuinum aliquid reputare par eſt: quia diuinum titulum non ſine cauſa gerit. Qui princeps eſt, qui dominus, habet nonnullam honoris cum Deo communionem. *Cui nomen Patris communicat.*

36 Quapropter ambiguum eſſe non debet quin hic vniuerſalem regulam Dominus ſtatuat: nempe prout quenque nouimus eſſe nobis eius ordinatione præfectum, vt ipſum reuerentia, obedientia, gratitudine, & quibus poſſumus officiis proſequamur. Nec intereſt dignine an indigni ſint quibus honor iſte defertur. nam qualeſcunque ſint tandem, non tamen ſine Dei prouidentia hunc locum aſſequuti ſunt, cuius ratione ipſe Legislator eos honorari voluit. Nominatim tamen de parentum reuerentia præcepit, qui nos in hanc vitam ſuſtulerunt: ad quam natura ipſa quodammodo inſtituere nos debet. Monſtra enim ſunt, non homines, qui patriam poteſtatem contumelia vel peruicacia infringunt. Ideo cunctos parentibus immorigeros trucidari iubet Dominus, vt beneficio lucis indignos, qui non recognoſcunt quorum opera in eam peruenerint. Atque ex variis quidem Legis appendicibus apparet verum eſſe quod annotauimus, tres eſſe honoris de quo hic loquitur partes, reuerentiam, obedientiam, gratitudinem. Primam Dominus ſancit dum interfici præcipit qui maledixerit patri aut matri. quandoquidem illic contemptum ac contumeliam vindicat. Secundam, dum aduerſus immorigeros & rebelles pœnam mortis edicit. Ad tertiam pertinet quod dicit Chriſtus Matth. 15, ex præcepto Dei eſſe vt benefaciamus parentibus. Et quoties mandati mentionem facit Paulus, obedientiam in eo requiri interpretatur.

Nec intereſt, digni an indigni ſint quibus honor iſte defertur. *Præcipuè autem ſancitur erga parentes honor.* *Cuius tres ſunt partes.* *Reuerentia.* *Obedientia.* *Gratitudo.*

Exo. 21. 17. Leuit. 20. 9. Prou. 20. 20. Deut. 21. 18. Matt. 15. 4. Ephe. 6. 1. Coloſſ. 3. 20.

37 Subiicitur promiſſio, commendationis vice, quæ magis admoneat quàm grata Deo ſit quæ hic nobis imperatur ſubmiſſio. Iſtum enim aculeum excitando torpori noſtro admouet Paulus, quum dicit mandatum hoc eſſe primum cum promiſſione. Siquidem quæ in prima tabula præceſſit, non ſpecialis & propria vnius mandati fuit, ſed ad Legem vniuerſam extendebatur. Porrò ſic accipienda hæc eſt, Peculiariter Iſraelitis loquebatur Dominus de terra quam illis promiſerat in hæreditatem. Si ergo diuinæ benignitatis arrhabo erat terræ poſſeſſio, non miremur ſi Dominus teſtari voluerit ſuam gratiam, vitæ longitudinem largiendo: per quam fiebat vt diuturnus caperetur ſui beneficij fructus. Senſus ergo eſt, Honora patrem & matrem, quò per longum vitæ ſpatium frui tibi diu liceat ea terræ poſſeſſione quæ tibi futura eſt in gratiæ meæ teſtimonium. Cæterùm, quia tota terra fidelibus benedicta eſt, præſentem vitam inter Dei benedictiones meritò reponimus. Quare ad nos ſimiliter ſpectat iſtæc promiſſio, quatenus ſcilicet diuinæ beneuolentiæ documentum nobis eſt præſentis vitæ duratio. Non enim ea aut nobis promittitur, aut promiſſa fuit Iudæis, quaſi beatitudinem in ſe contineret: ſed quia ſymbolum piis eſſe ſolet diuinæ indulgentiæ. Quare ſi contingat ante maturam ætatem obſequentem parentibus filium è vita abripi (quod non rarò cernitur) nihilo minus in ſuæ promiſſionis complemento conſtanter Dominus perſeuerat, quàm ſi eum centum terræ iugeribus muneretur cui vnum modò pollicitus erat. Totum in hoc ſitum eſt vt expendamus longam vitam eatenus promitti quatenus Dei benedictio eſt: benedictionem verò eſſe quatenus diuinæ gratiæ eſt documentum: quam ipſe per mortem infinito vberius & ſolidius ſeruis ſuis teſtificatur & re ipſa demonſtrat.

Promiſſio, quorſum addita ſit. *Quo ſenſu accipienda.* *Præſens vita, diuinæ benedictionis teſtimonium.* *Exceptionis [illegible] ratio & ſolatium.*

38 Adhæc, dum præſentis vitæ benedictionem Dominus pollicetur filiis qui parentes qua decet obſeruatione coluerint: ſimul innuit, omnibus immorigeris ac inobſequentibus certiſſimam imminere maledictionē, cui ne deſit executio, eos per Legem ſuam mortis iudicio obnoxios pronuntiat, ac ſupplicium de ipſis ſumi mandat. Si iudicium effugiunt, ipſe vltionem expetit quouis modo. Videmus enim quantus numerus ex hoc hominum genere vel in prœliis vel in rixis cadat: alij inſolitis modis affliguntur. omnes propè comminationem hanc non eſſe vanam argumento ſunt. Quòd ſiqui euadunt ad vltimam ſenectutē: quia in hac vita, Dei benedictione priuati, nihil aliud quàm miſerè languent, & maioribus in poſterum pœnis reſeruantur, multum abeſt quin benedictionis piis filiis promiſſæ fiant participes. Sed iſtud etiam obiter annotādum, quòd illis obedire nonniſi in Domino iubemur: neque id obſcurum eſt ex iacto prius funda-

Ex aduerſo, immorigeris filiis maledictio denunciatur. *Sed quouſque parentibus & in quo paren-*

Ephe. 6. 1.

ment

...rum lo. non obſtante ſit obedientiam addi... nece ſſaria inſtructio.

mentò. præſident enim eo loco in quem euexit eos Dominus, communicata cum ipſis honoris ſui portione. Quæ ergo ſubmiſſio illis exhibetur, ad ſuſpiciendum ſummum illum Patrem gradus eſſe debet. Quare ſi in Legis tranſgreſſionem nos inſtigant, meritò tum non parentes nobis habẽdi ſunt, ſed extranei, qui nos à veri Patris obedientia ſubducere conantur. Sic de principibus, dominis, & vniuerſo ſuperiorum genere habendum. Indignum enim & abſonum eſt vt ad deprimendam Dei celſitudinem eorum eminentia polleat, quæ vt ab illa pendet, ita in illam deducere nos debet.

PRÆCEPTVM SEXTVM.

Non occídes.

...ci præcepti expoſitio, finis & ſumma.

39 Finis præcepti eſt: Quoniam hominum genus vnitate quadam Dominus deuinxit, incolumitatem omnium vnicuique debere eſſe commendatam. In ſumma ergo, violentia omnis & iniuria, ac omnino quæuis noxa, qua proximi corpus læditur, nobis interdicitur. Ac proinde iubemur, ſiquid in opera noſtra ad tuendam proximorum vitam ſubſidij eſt, fideliter impendere, quæ ad eorum tranquillitatem faciunt, procurare: depellendis noxis excubare: ſiquo in diſcrimine ſunt, præbere manum auxiliarem. Si Deum Legiſlatorem ſic loqui recordaris, ſimul cogita velle per hanc regulam animæ tuæ moderari. Ridiculum enim foret vt is qui cordis cogitationes ſpeculatur, iiſq; præcipuè immoratur, ad veram iuſtitiam nihil quàm corpus erudiret. Ergo & homicidium cordis hac Lege prohibetur, & præcipitur interior affectus conſeruandæ fratris vitæ. Manus quidem homicidium parit, ſed animus concipit, dum ira & odio inficitur. Vide an iraſci aduerſus fratrem poſſis quin noxæ libidine ardeas. Si non iraſci, ergo nec odiſſe: quando odium nihil aliud eſt quàm ira inueterata. Diſſimules licet, & vanis ambagibus extricare te coneris: vbi vel ira vel odium eſt, illic eſt maleficus affectus. Si tergiuerſari pergis, iam ore Spiritus pronuntiatum eſt, homicidam eſſe qui fratrem in corde ſuo oderit: ore Domini Chriſti pronuntiatum eſt reum eſſe iudicio qui fratri ſuo iraſcitur: reum eſſe concilio qui dixerit racha: reum eſſe gehennæ ignis qui dixerit fatue.

Quum Legiſlator ſit ſpiritualis, homicidium cordis prohibet, & interiorem affectum conſeruandæ vitæ proximi præcipit.

1. Johan. 3. 15. Matth. 5. 22.

Ratio duplex huius præcepti. 1. Homo eſt imago Dei. 2. Eſt caro noſtra.

40 Duplicem autem æquitatem Scriptura notat, qua nititur hoc præceptum: quia & imago Dei eſt homo, & caro noſtra. Quare, niſi imaginem Dei violare libeat, ſacroſanctum habere illum: niſi omnem exuere humanitatem, vt carnem propriam fouere debemus. Quæ à redemptione & Chriſti gratia ducenda eſt exhortatio, alibi tractabitur. Duo illa naturaliter in homine conſiderari Dominus voluit, quæ nos ad conſeruationem eius inducerent: vt & ſuam imaginem in ipſo impreſſam reuereamur, & carnem noſtram amplexemur. Non ergo euaſit homicidij crimen qui à ſanguinis effuſione ſibi temperarit. Si quid opere perpetras, ſi conatu machinaris, ſi voto & conſilio concipis quod alterius ſaluti ſit aduerſum, homicidij reus teneris. Niſi rurſum illam pro facultate & opportunitate tueri ſtudes, ea quoq; immanitate Legem præuaricaris. Quòd ſi tantopere de corporis incolumitate laboratur: hinc colligamus, quantum ſtudij & operæ ſaluti animæ debeatur quæ in immenſum coram Domino præcellit.

Lib. 3. c. 7 ſect. 4. 5. 6 7. & c. 20. ſect. 38. 45 Item lib. 4. c. 1. ſect. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19 & c. 17 ſect. 38. 40.

PRÆCEPTVM SEPTIMVM.

Non mœchaberis.

Septimi præcepti expoſitio, finis & ſumma.

Cur ſcortationem vetat.

41 Finis eius, Quia pudicitiam & puritatem Deus amat, faceſſere à nobis omnem immunditiem oportere. Summa igitur erit, vt nequa ſpurcitia, aut libidinoſa intemperie carnis inquinemur. Cui reſpondet affirmatiuum præceptum, vt caſtè & continenter omnes vitæ noſtræ partes moderemur. Scortationem autem nominatim vetat, ad quam tendit omnis libido: vt illius fœditate (quæ craſſior eſt & palpabilior, quatenus ſcilicet corpori etiam maculam inurit) in libidinis cuiuſuis abominationem nos adducat. Quoniam hac lege conditus eſt homo vt ſolitariam vitam non agat, ſed adiuncto ſibi ſubſidio vtatur: deinde ex peccati maledictione in hanc neceſſitatem magis addictus eſt: quantum ſatis erat, Dominus opitulatus eſt nobis in hac parte dum coniugium instituit, cuius ſocietatem ſua authoritate initam, ſua quoque benedictione ſanctificauit. Vnde conſtat & aliam quamlibet, extra coniugium, ſocietatem, coram ipſo maledictam eſſe: & illam ipſam coniugalem in neceſſitatis remedium eſſe ordinatam, ne in effrænem libidinem proruamus. Ne ergo nobis blandiamur, dum audimus non poſſe virum

Adu. ſcortationem remedium.

rum cum muliere,ſine Dei maledictione,extra coniugium copulari.

42 Iam quum per naturæ conditionem & accenſa poſt lapſum libidine, mulieris conſortio bis obnoxij ſimus,niſi quos ſingulari gratia Deus inde eximit:videant ſinguli quid ſibi datum ſit. Virginitas,fateor, virtus eſt non contemnenda:ſed quoniam aliis negata eſt, aliis nonniſi ad tempus conceſſa, qui ab incontinentia vexantur, & ſuperiores in certamine eſſe nequeunt, ad matrimonij ſubſidium ſe conferant, vt ita in ſuæ vocationis gradu caſtitatem colant. Nam qui non capiunt hoc verbum, ſi non propoſito conceſſóque remedio intemperantiæ ſuæ ſuccurrant, cum Deo pugnant,ac reſiſtunt eius ordinationi. Neque mihi quiſpiam obſtrepat (quod multi hodie faciunt) Dei ſe au-

Continentia donum, eximium quidem, in manu ſolius Dei: aliis omnino negatum: aliis ad tempus conceſſum eſt.

Pſal.91.11. 14. xilio adiutum, omnia poſſe. Dei enim auxilium nonniſi iis adeſt qui in viis ſuis ambulant:hoc eſt,in ſua vocatione,à qua ſe omnes ſubducunt,qui prӕteritis Dei ſubſidiis neceſſitates ſuas ſuperare eluctarique inani temeritate contendunt. Continentiam ſingulare eſſe Dei donum,atque ex eorum genere quæ non promiſcuè,nec in vniuerſum corpori Eccleſiæ, ſed paucis membris conferantur,Dominus affirmat. Primùm enim certum hominum genus facit,quod ſe caſtrauerit propter regnum cælorum, hoc eſt,vt ſolutius ac liberius vacare regni cæleſtis negotiis liceat. At ne talem caſtrationem eſſe in hominis ſitam poteſtate quis putet, paulo antè oſtenderat non omnes eſſe capaces, ſed quibus peculiariter è cælo datum ſit. vnde concludit, Qui poteſt capere capiat. Aſſerit etiamnum apertius Paulus, dum ſcribit vnumquenq; habere proprium donum à Deo: vnum ſic,alterum autem ſic.

Obiectiones pro cælibatu, diluitur.

Matth.19.12.

1.Cor.7.7 43 Quando aperta denuntiatione admonemur, non eſſe cuiuſlibet ſeruare caſtitatem in cӕlibatu,etiamſi ſtudio & conatu ad id maximè aſpiret:peculiarem eſſe gratiam quam Dominus nonniſi certis hominibus confert, quo ipſos habeat ad opus ſuum expeditiores:nónne Deo & naturæ ab eo inſtitutæ repugnamus, ſi non vitæ noſtræ genus ad facultatis noſtræ modum accommodamus? Hic ſcortationem Dominus prohibet: puritatem ergo & pudicitiam à nobis requirit. Eius ſeruandæ vna eſt ratio, vt ſuo quiſque modulo ſe metiatur. Nemo temerè matrimonium contemnat, veluti rem ſibi aut inutilem aut ſuperuacuam: nemo cælibatum aliter expetat quàm ſi vxore carere poſſit. Neque in eo etiam carnis tranquillitati vel commoditati conſulat, ſed tantùm vt vinculo hoc ſolutus ad omnia pietatis officia promptior ſit ac paratior. Et quoniam multis hoc beneficium nonniſi ad tempus confertur,tandiu quiſq; à coniugio abſtineat quandiu erit ad ſeruandum cælibatum idoneus. Si ad domandam libidinem vires deficiant, intelligat iam ſibi coniugij neceſſitatem à Domino impoſitam. Hoc demonſtrat Apoſtolus quum præcipit vt ad fugiendam ſcortationem vnuſquiſque vxorem ſuam habeat,& vnaquæque mulier virum. Item,Vt qui non poteſt ſe continere, matrimonium in Domino contrahat. Primùm ſignificat maiorem hominum partem incontinentiæ vitio eſſe obnoxiam: deinde ex iis qui obnoxij ſunt neminem excipit quem non iubeat ad vnicum illud remedium confugere quo impudicitiæ obuiam itur. Ergo qui ſunt incontinentes, ſi hac ratione mederi negligunt ſuæ infirmitati, eo ipſo peccant quòd huic Apoſtoli mandato non obtemperant. Neque ſibi blandiatur qui mulierem non attingit,acſi impudicitiæ argui non poſſet:quum interim animus libidine intus ardeat.pudicitiam enim definit Paulus,coniunctam cum caſtitate corporis,animi puritatem. Cælebs,mulier, inquit, cogitat quæ Domini ſunt: quomodo ſancta ſit corpore & ſpiritu. Itaque dum ſuperius illud præceptum ratione confirmat,non tantùm dicit melius eſſe vxorem ducere quàm ſcorti ſocietate ſe polluere, ſed dicit melius eſſe nubere quàm vri.

Tandem igitur vnuſquiſque à coniugio abſtinere poteſt, quandiu erit ad ſeruandum cælibatum idoneus.

Cælibatus quis ſit verus & legitimus vſus.

1.Cor.7.2. & 9.

Qui incontinentia vitio cælebs laborat, Dei & naturæ ab ipſo inſtitutæ bellum indicit.

1.Cor.7. 34.

Pudicitiæ definitio.

44 Porrò, ſi coniuges recognoſcunt ſuam ſocietatem eſſe à Domino benedictam, eo admonentur non eſſe intemperata & diſſoluta libidine conſpurcandam. Non enim ſi incontinentiæ turpitudinem velat matrimonij honeſtas,ideo eius irritamentum protinus eſſe debet. Quare non omnia ſibi licere coniuges exiſtiment:ſed ſuam quiſque vxorem ſobriè habeat,& viciſſim vxor virum:ſic agentes nequid omnino indignum honeſtate ac temperantia matrimonij admittant. Sic enim ad modum & modeſtiam reuocari decet coniugium in Domino contractum,non in extremam quamque laſciuiam exundare. Hanc petulantiam Ambroſius graui quidem,ſed non indigna ſententia notauit, quum vxoris adulterum vocauit qui in vſu coniugali nullam verecundiæ vel honeſtatis curam habet. Poſtremò reputemus quis hic Legiſlator ſcortationem damnet.

Maritis etiam cauendum, ne fœdis libidinibus ſic fræna laxent, vt vxorum adulteri potius quàm mariti cenſeri debeant.

Amb lib. de philoſoph. quem citat Auguſtinus.

libro contra Iulianum. 2.

nempe is, qui quum nos totos poſſidere debeat, iure ſuo, animæ, ſpiritus, & corporis integritatem requirit. Ergo dum ſcortari prohibet, ſimul vetat & laſciuo corporis ornatu, & obſcœnis geſticulationibus, & impuris ſermonibus alienæ pudicitię inſidiari. Non enim ratione caret Archelai ſententia ad adoleſcentem molliter & delicatè vltra modum veſtitum, non referre qua parte cinædus eſſet: ſiquidem Deum reſpicimus; qui omnem contaminationem abominatur, quacunque in parte vel animæ vel corporis noſtri appareat. Ac ne dubium ſit, memineris hic pudicitiam à Deo commendari. Si pudicitiam requirit à nobis Dominus, quicquid illi aduerſum eſt damnat. Proinde ſi ad obedientiam adſpiras, nec animus praua cupidine intus ardeat, nec oculi in corruptos affectus laſciuiant, nec corpus ad lenocinium excolatur, nec lingua ſpurcis ſermonibus mentem ad ſimiles cogitationes illiciat, nec gula ſua intemperie inflammet. Sunt enim omnia eiuſmodi vitia veluti maculæ quædam quibus caſtitatis puritas conſpurcatur.

Denique quicquid molestiæ (sic) ſimiſtra) repugnat huic ſeptimo præcepto damnatur.

PRÆCEPTVM OCTAVVM.

Non furtum facies.

Octaui præcepti expoſitio, finis & ſumma.

45 Finis, Quoniam abominationi eſt Deo iniuſtitia, vt reddatur vnicuique quod ſuum eſt. Summa igitur erit, nos vetari rebus alienis inhiare, ac proinde iuberi ſuis vnicuique conſeruandis bonis fidelem operam impendere. Sic enim cogitandum eſt, vnicuique eueniſſe quod poſſidet, non fortuita ſorte, ſed ex diſtributione ſummi rerum omnium Domini: non poſſe igitur præuerti malis artibus facultates cuiuſpiam quin fraus diuinæ diſpenſationi fiat. Plurima autem ſunt furtorum genera. Vnum eſt in violentia: quum vi quęcunque & prędatoria licentia aliena diripiuntur. Alterum in malitioſa impoſtura: vbi fraudulenter intercipiuntur. Aliud in tectiori calliditate: vbi per ſpeciem iuris excutiuntur. Aliud in blanditiis: vbi ſub donationis prætextu emunguntur. Sed ne in generibus recenſendis nimium inſiſtamus, artes omnes, quibus proximorum poſſeſſiones & pecuniæ ad nos deriuantur, vbi à ſynceritate dilectionis, ad fallendi aut quouis modo nocendi cupiditatem obliquant, pro furtis nouerimus eſſe habendas. In forenſi certamine obtineant licet, à Deo tamen non ſecus æſtimantur. Nempe videt longas captiones, quibus ſimpliciorem homo vafer animum incipit irretire, donec in ſuas tandem naſſas attrahat: videt duras inhumanaſque leges, quibus potentior tenuem vrget ac præcipitat: videt illecebras quibus tanquam hamis imprudentem aſtutior ineſcat. quæ omnia latent humanum iudicium, nec in cognitionem veniunt. Neque hæc iniuria in pecunia modò, aut in mercibus, aut agris locum habet: ſed in iure cuiuſque. ſuo enim bono proximos fraudamus, ſi denegamus officia quibus erga eos obſtringimur. Si procurator aut villicus otioſus vorat domini ſubſtantiam, nec ad rei familiaris curam intentus eſt: ſi commiſſas ſibi facultates vel iniuria diſſipat, vel luxurioſè profundit: ſi ſeruus herum ludibrio habet, ſi eius arcana diuulgat, ſi vllo modo tum vitam, tum bona eius prodit: ſi dominus rurſum familiam immaniter vexat: furti apud Deum tenetur. Alienum enim & retinet & præuertit qui non exequitur quod ex ſuæ vocationis munere aliis debet.

Quatuor furtorum genera.

Quæ ſint malæ artes hoc præcepto damnatæ.

Aliæ furti peculiares & obſeruandæ ſpecies.

Eiuſdem præcepti recta obſeruatio.

46 Ritè ergo ſic parebimus mandato, ſi noſtra ſorte contenti, nullum niſi honeſtum & legitimum lucrum facere ſtudeamus: ſi non appetamus cum iniuria diteſcere, nec fortunis dirvere proximum moliamur, quò res nobis accreſcat: ſi non crudeles opes, & ex aliorum ſanguine expreſſas cumulare contendamus: ſi non intemperanter vndecunque per fas & nefas corradamus, quò vel expleatur noſtra auaritia, vel prodigentiæ ſatisfiat. Verùm econuerſo ſit nobis perpetuus hic ſcopus, omnes quoad licet conſilio atque ope fideliter in retinendis ſuis iuuare. quòd ſi cum perfidis ac fallacibus negotium fuerit, ex noſtro potius aliquid cedere parati ſimus, quàm vt contédamus cum illis. Neque id modò: ſed quos rerum difficultate viderimus premi, eorum neceſſitatibus communicemus, ac noſtra copia ſubleuemus eorum inopiam. Poſtremò reſpiciat vnuſquiſque quatenus ex officio aliis ſit obligatus, ac quod debet, bona fide perſoluat. Hac ratione populus omnes ſibi præfectos in honore habeat, eorum dominationem æquo animo ferat, legibus & iuſſis pareat, nihil detrectet quod propitio Deo ferre poſſit. Rurſum illi plebis ſuæ curâ ſuſtineant, publicâ pacé cóſeruent, bonis ſint præſidio, malos coerceant: ſic omnia adminiſtrent quaſi ſupremo iudici Deo functionis ſuæ rationem reddituri. Eccleſiarum miniſtri fideliter verbi miniſterio incumbant, nec ſalutis doctrinam adulter

Prima.

Altera.

Tertia.

Quarta.

Huius obſeruationis applicatio. 1. ad populum & magiſtratum.

2. Ad paſtores & oues Eccleſiæ.

terent:ſed puram & ſynceram populo Dei tradant. Nec doctrina ſolùm,ſed vitæ exemplo inſtituant: præſint denique,vt boni paſtores ouibus. Populus viciſſim eos pro nuntiis & Apoſtolis Dei ſuſcipiat, eum iis honorem reddat quo ſummus Magiſter eos dignatus eſt:quæ eorum vitæ neceſſaria ſunt præbeat.Parentes liberos,vt ſibi a Deo commiſſos,alendos,regendos, docendos ſuſcipiant: nec ſæuitia eorum animos exaſperent, & à ſe auertant: ſed lenitate ac indulgentia quæ ſuam perſonam deceat, eos foueant & amplectantur. Quo modo & ſuam illis obſeruantiam à liberis deberi antè dictum eſt. Iuniores ſenilem ætatem reuereantur, vt eam ætatem honorabilem eſſe Dominus voluit. Senes quoque iuuentutis imbecillitatem ſuam prudentia, & (quo magis quàm illi pollent) rerum vſu moderentur, non aſperis clamoſiſque inſectationibus eos inceſſentes, ſed temperantes comitate ac facilitate ſeueritatem. Serui ſe ad obſequium ſedulos & morigeros dominis præſtent: neque id ad oculum, ſed ex animo, tanquam Deo ipſi ſeruientes. Heri quoque non moroſos ſe & intractabiles erga ſeruos gerant,non aſperitate nimia diuexent,non contumelioſè accipiant:ſed potius agnoſcant ſibi fratres eſſe, ſuóſque ſub cæleſti Domino conſeruos, quos mutuò amare & humaniter tractare debeant. Ad hunc, inquam, modum quiſque reputet quid in ſuo ordine ac loco proximis debeat,& quod debet ſoluat. Ad hæc,referenda ſemper mens ad Legiſlatorem: vt animus, perinde ac manibus, regulam hanc nouerimus conſtitui: quò aliorum commodis atque vtilitatibus & tuendis & promouendis ſtudeant.

3. Ad parentes & liberos.
4. Ad Iuniores & Senes.
5. Ad Seruos & Heros.
6. Ad ſingulos.

PRÆCEPTVM NONVM.

Non eris aduerſus proximum tuum teſtis mendax.

47 Finis eius:Quoniam mendacium Deus(qui veritas eſt)execratur,veritatem ſine fuco eſſe inter nos colendam.Summa igitur erit,ne vel calumniis falsíſque criminationibus violemus alicuius nomen,vel mendacio in ſuis fortunis grauemus:deniq; ne maledicentiæ & procacitatis libidine quempiam lædamus. Cui interdicto cohæret imperium, vt vnicuique fidelem operam, quoad licet, in aſſerenda veritate commodemus, ad tuendam & nominis & rerum ſuarum integritatē.Senſum mandati ſui videtur expo-
Exod. 23. 1.7. nere voluiſſe Dominus his verbis, Non ſuſcipies vocem mendacij: nec iunges manum
Leuit. 19. 16. tuam,vt pro impio dicas falſum teſtimonium. Item,Mendacium fugies. Alio etiam loco, non ea modò parte à mendacio nos reuocat, ne ſimus criminatores ac ſuſurrones in populo:ſed ne quis decipiat fratrem ſuum. vtrunque enim diſtinctis mandatis cauet.Sanè dubium non eſt quin, vt præcedentibus mandatis cohibuit ſæuitiam,impudicitiam, auaritiam,ita hic falſitatem coerceat:cuius duo ſunt membra,quę prius notauimus.Aut enim malignitate & obtrectandi prauitate delinquimus in famam proximorum: aut mentiendo,interdum etiam obloquendo,detrahimus eorum commodis. Nihil autem intereſt, ſolenne & iudiciarium teſtimonium hîc nominari putes, an vulgare, quod in priuatis ſermonibus fertur. Semper enim eò recurrendum eſt, ex ſingulis vitiorum generibus ſpeciem vnam paradigmatis loco proponi,ad quam cæteræ referantur:eam autem potiſſimum deligi,in qua vitij turpitudo maximè emineat. Quanquam generalius extendere conuenit ad calumnias & ſiniſtras obtrectationes, quibus iniquè grauantur proximi:quia forenſis teſtimonij falſitas nunquam periurio caret. Periuriis autem,quatenus Dei nomen profanant ac violant, in mandato tertio ſatis eſt obuiatum. Proinde legitima præcepti obſeruatio eſt, vt lingua in aſſerenda veritate, proximorum tum bonæ famæ,tum vtilitatibus ſeruiat. Æquitas pluſquam manifeſta eſt. Nam ſi quibuſlibet theſauris pretioſius eſt nomen bonum, nihilo minore noxa, nominis integritate quàm fortunis ſpoliatur homo. In diripienda autem eius ſubſtantia, non minus interdum falſo teſtimonio,quàm manuum rapacitate proficitur.

Noni præcepti expoſitio, ſumma & finis.
Senſus mandati, mendacium deteſtatum & veritatis confeſſio.
Falſitatis duo membra.
Teſtimonium publicum & priuatum.
Præcepti huius æquitas.

48 Et tamen mirum eſt quàm ſupina ſecuritate paſſim in hac re peccetur, vt rariſſimi reperiantur qui non hoc morbo notabiliter laborent:adeò venenata quadam dulcedine oblectamur in alienis malis tum inquirendis,tum detegendis. Nec putemus id ó neam eſſe excuſationem ſi ſæpenumero non mentimur. Nam qui prohibet mendacio fratris nomen deturpari,vult etiam illibatum conſeruari, quantum per veritatem licet. Siquidem vtcunque illi aduerſus mendacium tantùm caueat: eo ipſo tamen innuit,ſibi eſſe commendatum. Atqui id nobis ſufficere debet ad famam proximo ſaluam cuſtodiend

Quàm multi aduerſus hoc præceptum peccent.
1. Obtrectationibus.

Maledicentia, à qua Christianæ charitatis officia diſtinguuntur et remouentur.

diendam, Deo eam curæ eſſe. Quare damnatur proculdubio in vniuerſum maledicentia. Porrò maledicentiam intelligimus, non obiurgationem, quæ fit caſtigandi ſtudio: non accuſationem aut iudiciariam denuntiationem, qua remedium malo quæritur: non publicam reprehenſionem, quæ ad incutiendum cęteris peccatoribus terrorem tendit: non manifeſtationem apud eos quorum ſalutis intereſt præmonitos fuiſſe, ne ignorantia periclitentur: ſed odioſam criminationem quæ ex malignitate & obtrectandi petulantia naſcitur. Quin huc quoque extenditur mandatum iſtud, ne ſcurrilem vrbanitatem affectemus, & amaris lædoriis intinctam, quibus aliorum vitia, ſub imagine luſus, mordaciter perſtringantur, qualiter ſolent nonnulli qui facetiarũ laudem, cum aliorum rubore ac etiam gemitu captant: quando ex eiuſmodi procacitate non leuiter interdum fratres ſugillantur. Nunc ſi ad Legiſlatorem conuertamus oculos, quem conuenit non minus auribus atque animo, quàm linguæ, pro ſuo iure dominari: ſuccurret certè & audiendarum obtrectationum auiditatem, & importunam ad ſiniſtra iudicia propenſionem, nihilominus interdici. Ridiculum enim eſt ſiquis putet Deum odiſſe maledicentiæ in lingua morbum: malignitatis in animo, non improbare. Quare ſi verus eſt timor atque amor Dei in nobis, demus operam quoad licet & expedit, & quantum fert charitas, ne maledictis & amaris ſalibus vel linguam vel aures præbeamus: ne obliquis ſuſpicionibus temerè mentem permittamus: ſed æqui erga omnium dicta & facta interpretes, tum iudicio, tum auribus, tum lingua ſaluum illis ſuum honorem candidè ſeruemus.

Vrbanitate ſcurrili & amarulenta.

Curioſitate importuna, & ad ſiniſtra iudicia propenſione.

Quid ab omnibus requiratur.

PRÆCEPTVM DECIMVM.

Non concupiſces domum proximi tui, &c.

Decimi præcepti expoſitio, finis & ſumma.

49 Finis eſt, Quoniam totam animam dilectionis affectu poſſideri vult Deus, omnem aduerſam charitati cupiditatem ex animis excutiendam. Summa igitur erit, nequa cogitatio nobis irrepat, quę noxia & in alterius detrimentum vergente concupiſcentia, animos noſtros commoueat. Cui reſpondet ex aduerſo præceptum, vt quicquid concipimus, deliberamus, volumus, meditamur, id cum proximorum bono & commoditate ſit coniunctum. Sed hic magna & perplexa, vt videtur, difficultas nobis occurrit. Si enim verè ſuperius à nobis dictum eſt, ſub ſcortationis & furti vocabulis, ſcortandi libidinem, & nocendi, fallendíque conſilium cohiberi: ſupervacuum fuiſſe videri queat, vt nobis poſtea ſeorſum alienorum bonorum concupiſcentia interdiceretur. Sed nobis facilè nodum iſtum expediet diſtinctio inter conſilium & concupiſcentiam. Conſilium enim, qualiter de eo in ſuperioribus præceptis loquuti ſumus, eſt deliberata voluntatis conſenſio, vbi animum libido ſubiugauit. Cupiditas citra talem & deliberationem & aſſenſionem eſſe poteſt, quum animus vanis peruerſiſque obiectis pungitur modò, & titillatur. Quemadmodum ergo voluntatibus, ſtudiis, operibus, charitatis regulam præeſſe hactenus Dominus iuſſit: ita ad eandem nunc dirigi animi conceptiones iubet, ne ſint vllæ prauæ & contortæ, quæ animum alioſum exſtimulent. Quemadmodum animum inflecti atque induci in iram, odium, ſcortationem, rapinam, mendacium, vetuit, ita nunc prohibet inſtigari.

Quid concupiſcentiæ nomine hic intelligatur.

Diſtinctio inter conſilium & concupiſcentiã hoc præcepto damnatam.

Cur tantam rectitudinem Deus exigat.

50 Neque verò ſine cauſa tantam rectitudinem exigit. Nam quis ęquum eſſe neget, omnes animę potentias charitate occupari? Siqua autem à charitatis ſcopo aberret, quis morboſam eſſe inficietur? Iam verò vnde fit vt animum tuum ſubeant cupiditates fratri tuo damnoſæ, niſi quòd neglecto illo, tibi vni ſtudes? Si enim charitate totus eſſet imbutus animus, nulla eius particula talibus imaginationibus pateret. Vacuum ergo eatenus charitate eſſe oportet, quatenus concupiſcẽtiam recipit. Obiiciet quiſpiam non tamen conſentaneum eſſe vt phantaſiæ, quæ temerè volutantur in mente, & tandem euaneſcunt, pro concupiſcentiis, quarum ſedes in corde eſt, damnentur. Reſpondeo, hîc quæſtionem eſſe de eius generis phantaſiis quæ dum mentibus obuerſantur, ſimul animum cupiditate mordent ac feriunt. quandoquidem nunquam in mentem venit optare aliquid quin cor excitatum ſaliat. Mirabilem ergo dilectionis ardorẽ Deus mandat, quem ne minimis quidem concupiſcentię titillationibus vult impediri. Animum mirificè compoſitum requirit, quem ne leuibus quidem aculeis commoueri cõtra dilectionis legem patitur. Ad hanc intelligentiam mihi primùm viam aperuit Auguſtinus: ne graui ſuffragio deſtitui eam putes. Etſi autem qualibet praua cupiditate interdicere conſilium Domini fuit

Obiectio.

Reſponſio.

Charitas erga proximum hic præcepto commendatur.

Cur demum, v-

Epiſt. 200 & 83. quę-

ſtionib. ſub finé 66.quæſt. concione 8. in Pſal. 118. in Pſ. 143. Ser. 45. de tẽpore. Retract. lib. 1. cap. 5. & lib. de cõtinentia, cap. 8.

fuit, ea tamen obiecta in exemplum propoſuit quæ falſa delectationis imagine nos vt plurimum capiunt: nequid cupiditati protſus relinqueret, vbi ab iis rebus retrahit in quas potiſſimùm inſanit & exultat. En ſecunda Legis tabula, in qua ſatis admonemur quid hominibus debeamus propter Deum, à cuius conſideratione pendet tota charitatis ratio. Quare fruſtra inculcaueris quæcunque in hac tabula docentur officia, niſi doctrina tua Dei timore & reuerentia, tanquam fundamento, ſubnitatur. Qui duo præcepta quærunt in concupiſcentiæ prohibitione, peruerſa ſectione quod vnum eſtat lacerare, prudens lector me tacente iudicabit. Nec obſtat quod ſecundò repetitur verbum, Non concupiſces: quia vbi domum poſuit, partes eius enumerat, ab vxore incipiens. vnde clarè patet, vno contextu, quod rectè Hebræi faciunt, legendum eſſe, ac Deum in ſumma præcipere, vt quod poſſidet quiſque, maneat ſaluum & intactum non modò ab iniuria aut libidine fraudandi, ſed à minima etiam cupiditate quæ animos ſolicitet.

vxoris, ſerui ancillæ, bouis, aſini, &c. meminit.

Aduerſus eos qui hoc præceptum in duo diuidunt.

51 Quorſum verò ſpectet Lex vniuerſa, non erit nunc difficile iudicium, nempe in iuſtitiæ complemẽtum: vt hominis vitam ad diuinę puritatis exemplar formet. Ita enim ſuum ingenium Deus illic delineauit, vt ſiquis factis quicquid illic præcipitur repręſentet, imaginem Dei quodammodo ſit in vita expreſſurus. Quamobrẽ Moſes, quum ſummam illius reducere Iſraelitis in memoriam vellet, Et nunc Iſrael (aiebat) quid petit abs te Dominus Deus tuus, niſi vt timeas Dominum, & ambules in viis eius: diligas eum, ac ſeruias ei in toto corde, & in tota anima, cuſtodiáſque mandata eius? Nec ceſſabat eadem occinere illis quoties indicãdus erat Legis ſcopus. Huc ita reſpicit Legis doctrina, vt hominem vitæ ſanctitate cum Deo ſuo coniungat, & (quemadmodum alibi Moſes loquitur) cohærere faciat. Porrò eius ſanctitatis perfectio in duobus iam recitatis capitibus ſita eſt, Vt diligamus Dominum Deum ex toto corde, tota anima, totis viribus, & Proximum, ſicut noſipſos. Ac primum quidem eſt vt Dei dilectione anima noſtra omni ex parte impleatur. Ex ea protinus vltrò fluet proximi dilectio. Quod oſtendit Apoſtolus, dum ſcribit finem præcepti eſſe charitatem ex conſcientia pura, & fide non ſimulata. Vides, tanquam in capite collocari conſcientiam, & fidem non ſimulatam: hoc eſt, vno verbo, veram pietatem: inde charitatem deduci. Fallitur ergo ſiquis autumat rudimenta quædam & primordia iuſtitiæ duntaxat in Lege tradi, quibus homines ad tyrocinium inchoentur, non etiam dirigantur ad rectam bonorum operum metam. quando vltra illam Moſis & hanc Pauli ſententiam, ad ſupremam perfectionem nihil deſiderare queas. Quò enim quæſo, procedere volet, qui iſta inſtitutione contentus non erit, qua homo ad timorem Dei, ad ſpiritualem cultum, ad mandatorum obedientiam, ad ſequendam viæ Domini rectitudinem, denique ad puritatem conſcientiæ, ſynceram fidem & dilectionem erudiritur? Vnde confirmatur illa Legis interpretatio, quæ omnia pietatis & dilectionis officia in eius præceptis veſtigat & reperit. Qui enim arida ieiunáque tantùm elementa ſectantur, acſi dimidia ex parte voluntatem Dei edoceret, finem illius, teſte Apoſtolo, nequaquam tenent.

Poſtrema pars huius capitis, quæ oſtendit ſcopus Legis.

Deut. 10. 12.

Confirmatio.

Deut. 6. 5 & 11. 13.

Summa decem præceptorum.

1. Tim. 1. 5

Sequitur ex ſuperioribus dictis Legem nõ rudimenta quædam & primordia iuſtitiæ duntaxat tradere: ſed ad puritatis diuinæ exemplar in iuſtitiæ complemẽtum ſpectare.

52 Enimuero quia in commemoranda Legis ſumma interdum Christus & Apoſtoli priorem tabulam prætermittunt, ea in re plurimi hallucinantur, dum eorum verba ad vtranque tabulam trahere volunt. Vocat Christus apud Matthæum præcipua Legis, miſericordiam, iudicium & fidem. Sub fidei vocabulo mihi non eſt ambiguum quin veritatem erga homines deſignet. Arqui, vt ſententia in totam Legem protendatur, quidam pro religione erga Deum accipiunt: fruſtra certè. nam Christus de his operibus diſſerit quibus homo ſe iuſtum approbare debet. Hác rationem ſi obſeruemus, deſinemus etiam mirari cur alibi roganti adoleſcenti quæ ſint mandata quorum obſeruatione ad vitam ingredimur, hęc ſola reſpondeat: Non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, Non falſum teſtimonium dices, Honora patrem & matrem: Dilige proximum tuum ſicut teipſum. Siquidem prioris tabulæ obedientia aut in cordis affectu, aut in ceremoniis ferè erat. Cordis affectus non apparebat, ceremoniis hypocritæ aſſiduè incumbebant: at opera charitatis talia ſunt vt ſolidam iuſtitiam per ea teſtemur. Hoc verò ita paſſim occurrit in Prophetis, vt lectori mediocriter exercitato familiare eſſe debeat. Nam ferè quoties hortantur ad pœnitẽtiam, omiſſa priore tabula, fidem, iudicium, miſericordiam & æquitatem vrgent. Neque hoc modo prætereunt Dei timorem, ſed eius ſeriam probationem à ſignis exigunt. Hoc quidem notum eſt, vbi de Legis obſeruatio-

Cur apud Euangeliſtas et Apoſtolos poſterioris tantùm tabulę nõ prioris aliquoties ratio fiat.

Matt. 23. 24.

Matt. 19. 18.

Idem occurrit apud Prophetas.

ne diſſerunt, plerunque inſiſtere in ſecunda tabula: quia illic maximè perſpicitur iuſtitiæ & integritatis ſtudium. Neque opus eſt recenſere locos: quia per ſe quiſque facilè animaduertet quod dico.

Aduerſus ſuperſtitioſam ſimulationem obiectio, & eiuſdem ſolutio.

53 Ergóne, inquies, pluris eſt ad iuſtitiæ ſummam, cum hominibus innocenter viuere, quàm pietate Deum honorare? Minimè. ſed quia non temerè quis charitatem per omnia cuſtodit, niſi Deum ſeriò timeat, inde quoque pietatis approbatio ſumitur. Huc accedit, quòd Dominus quum probè nouerit nihil beneficentiæ à nobis peruenire ad ſeipſum poſſe (quod & per Prophetam teſtatur) non ſibi officia noſtra depoſcit, ſed erga proximum bonis operibus nos exercet. Itaque non ſine cauſa Apoſtolus totam ſanctorum perfectionem in charitate reponit. Nec ipſam alibi abſurdè vocat Legis complementum: addens, Legem perfeciſſe qui diligit proximum. Item, Totam Legem vno verbo comprehendi, Dilige proximum ſicut teipſum. Non enim aliud docet quàm Chriſtus ipſe, dum ait, Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, eadem facite illis. hoc eſt enim Lex & Prophetæ. Certum eſt, in Lege & Prophetis primum locum tenere fidem & quicquid ad legitimum Dei cultum pertinet, inferiore loco ſubſidere dilectionem: ſed intelligit Dominus, in Lege nobis tantùm præſcribi iuris & æquitatis inter homines obſeruantiam, qua ad teſtandum pium eius timorem, ſiquis in nobis eſt, exerceamur.

Pſal. 16. 2.
Ephe. 3. 19.
Rom. 13. 8.
Galat. 5. 14.
Matth. 7. 12.

Vita ad Legis normam compoſita rectè ad charitatem erga proximos poſtulat.

54 Hic ergo hæreamus, tum optimè ad Dei voluntatem Legiſq; præſcriptum compoſitam fore vitam noſtram, quum fratribus omni ex parte fructuoſiſſima fuerit. In tota verò Lege ſyllaba vna non legitur, quæ regulam homini de iis ſtatuat quæ carnis ſuæ commodo facturus aut omiſſurus ſit. Et ſanè, quando ita nati ſunt homines vt in amorem ſui plus iuſto toti proni ferantur, &, quantumuis à veritate excidant, eum ſemper retineant: nulla fuit opus Lege quæ amorem illum ſponte ſua immodicum, magis inflammaret. Quo planè perſpicuum eſt, non noſtri ipſorum amorem, ſed Dei & proximi, obſeruationem mandatorum eſſe: optiméque ac ſanctiſſimè eum viuere qui quàm minimum fieri poteſt, ſibi viuit ac ſtudet: neminem verò eo peius nec iniquius viuere, qui ſibi duntaxat viuit ac ſtudet, ſuáque duntaxat cogitat ac quærit. Quinetiam quò magis exprimeret Dominus quanta propenſione nos in proximorum dilectionem agi oporteret, ad noſtri amorem (quia nullum habebat vehementiorem aut validiorem affectum) tanquam ad regulam exegit. Ac diligenter quidem penſitanda eſt vis loquutionis. non enim (quod ſtolidè ſomniarunt ſophiſtæ quidam) priores partes τῇ φιλαυτίᾳ concedit, & ſecundas charitati aſſignat: ſed potius quem naturaliter amoris affectum trahimus ad nos ipſos, eum ad alios transfert. Vnde Apoſtolus aſſerit, charitatem non quærere quæ ſua ſunt. Nec pili æſtimanda eſt eorum ratio, Regulatum ſemper eſſe inferius ſua regula. Siquidem non regulam ſtatuit in amore noſtri Dominus, cui charitas erga alios ſubeſſet: ſed vbi naturali prauitate ſolebat amoris affectus in nobis reſidere, oſtendit aliò iam oportere diffundi: vt non minori alacritate, ardore, ſollicitudine parati ſimus ad benefaciendum proximo quàm nobiſipſis.

Vide Augu. de Doctrin. Chriſtiana lib. 1. ca. 23. & ſequentib.

Quam errant qui priores partes philautiæ tribuunt.

1. Cor. 13. 5

Horum ratio euertitur.

Proximus quis.

55 Iam ſub proximi vocabulo quum Chriſtus in parabola Samaritani demonſtrarit alieniſſimum quenq; contineri, non eſt quòd dilectionis præceptum ad noſtras neceſſitudines limitemus. Non nego, vt quiſque eſt nobis coniunctiſſimus, ita officiis noſtris eſſe familiarius adiuuandum. Ita enim fert humanitatis ratio, vt eò plura homines inter ſe officia communicent, quò arctioribus inter ſe aut cognationis, aut familiaritatis, aut viciniæ vinculis connectuntur. Atque id nulla Dei offenſione, cuius prouidentia huc quodammodo adigimur. Sed dico, vniuerſum hominum genus, nulla exceptione, vno charitatis affectu eſſe amplexandum: nullum hic eſſe diſcrimen barbari aut Græci, digni vel indigni, amici vel inimici: quoniam in Deo, non in ſeipſis conſiderandi ſunt: à quo intuitu dum deflectimus, non mirum eſt ſi multis erroribus implicamur. Quare ſi veram diligendi lineam tenere libet, non in hominem primùm conuertendi ſunt oculi, cuius aſpectus odium ſæpius quàm amorem exprimeret: ſed in Deum, qui amorem, quem ſibi deferimus, ad vniuerſos homines diffundi iubet. vt ſit hoc perpetuum fundamentum, Qualiſcunque ſit homo, diligendum tamen eſſe, quia diligitur Deus.

Lucæ. 10. 36

Nō malè coniunctus ſanguinis, affinitatis, patriæ, viciniæ, amicitiæ, humanitatis vinculis: ſed etiam alieniſſimus & remotiſſimus quiſque.

Quem vt ſincero affectu amplectamur, in Deum præcipuè conuertendi ſunt oculi.

Scholaſtici igitur duplici errore à vero aberrarunt.

56 Quapropter peſtilentiſſimæ vel ignorantiæ vel malitiæ fuit, quòd Scholaſtici ex præceptis de non appetēda vindicta, de diligendis inimicis, quę & omnibus olim Iudęis tradita fuerunt, & tum omnibus in commune Chriſtianis tradebātur, conſilia fecerunt,

quib

quibus parēte vel non parēre liberum eſſet. Eorum autem neceſſariam obedientiam ad monachos relegarunt: qui vel hoc vno ſimplicibus Chriſtianis eſſent iuſtiores, quòd vltrò ſe ſeruandis conſiliis obſtringerent. Et rationem aſſignant cur ea non recipiant pro legibus: quòd oneroſa nimium & grauia videantur, Chriſtianis præſertim, qui ſunt ſub Lege gratiæ. Itáne Legem Dei æternam de diligendo proximo refigere audent? An tale in aliqua Legis pagina diſcrimen extat: ac non magis paſſim illic occurrunt mandata quæ inimicorum dilectionem à nobis ſeueriſſimè exigant? Quale enim eſt iſtud, quòd eſurientem iubemur inimicum paſcere? eius boues & aſinos errantes in viam dirigere, aut oneri ſuccumbentes ſubleuare? Belluíſne in eius gratiam benefaciemus, nulla in ipſum beneuolentia? Quid? annon æternum eſt verbum Domini, Mihi vindictam, & ego rependam? Quod alibi quoque explicatius habetur, Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Aut hæc obliterent ex Lege, aut Dominum Legiſlatorem fuiſſe agnoſcant, non conſiliarium fuiſſe mentiantur.

1. Quod ex præceptis conſilia fecerunt, quæ monachis obſeruanda reliquerunt. — Prou. 25. 21. Exod. 23. 4. Deut. 32. 35. Leuit. 19. 18.

Mat. 5. 44 — 57 Et quid hæc, quæſo, ſibi volunt, quę auſi ſunt inſulſo gloſſemate illudere? Diligite inimicos veſtros: benefacite iis qui oderūt vos: orate pro perſequentibus vos: benedicite iis qui vos execrantur: vt ſitis filij Patris veſtri qui eſt in cælis. Quis non hic cum Chryſoſtomo ratiocinetur, ex tam neceſſaria cauſa probè conſtare non eſſe exhortationes, ſed præceptiones? Quid nobis amplius reſtat, vbi expūgimur è numero filiorum Dei? At ſecundùm eos filij Patris cæleſtis erunt ſoli monachi, ſoli Deum Patrem audebūt inuocare. Quid interim Eccleſia? Eodem iure relegabitur ad Gētiles & publicanos. Dicit enim Chriſtus, Si amicis veſtris eſtis beneuoli, quam inde gratiam expectatis? annon Gētes & publicani idē faciunt? Bene verò nobiſcum agetur ſi Chriſtianorum titulus nobis relinquatur, cæleſtis regni adimatur hæreditas. Nec minus firmum eſt Auguſtini argumentum, Quum ſcortari, inquit ille, Dominus vetat, non inimici minus quàm amici vxorem attingere prohibet: quum furtū interdicit, nihil omnino furari permittit, ſiue ab amico, ſiue ab inimico. Hæc autem duo, Non furari, &, Non ſcortari, ad dilectionis regulam reuocat Paulus: imò docet ſub hoc mandato contineri, Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Ergo aut falſum Legis interpretē fuiſſe Paulum oportet, aut neceſſariò hinc conficitur, diligendos quoq; eſſe inimicos ex præcepto, quemadmodum amicos. Verè itaq; ſe filios Satanæ eſſe produnt qui cōmune iugum filiorum Dei excutiunt adeò licētiosè. Dubites autē maiorine ſtupiditate an impudētia iſtud dogma euulgarint. Nemo enim veterum eſt qui non tanquam de re certa pronuntiet hæc eſſe mera præcepta. Ne Gregorij quidem ætate dubitatum de eo fuiſſe, ex ſecuta eius aſſeueratione liquet. nā citra controuerſiam pro præceptis habet. Et quàm ſtolidè ratiocinātur? Onus, inquiunt, eſſet nimis graue Chriſtianis. Quaſi verò grauius quicquam excogitari poſſit quàm diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Præ iſta Lege nihil nō facile haberi debeat, ſiue diligendus inimicus, ſiue omnis vindictæ cupiditas ex animis deponenda. Omnia certe noſtræ imbecillitati ardua ſunt & difficilia, vel ad minimum vſque Legis apicem. Dominus eſt in quo virtutem facimus. det ille quod iubet, & iubeat quod velit. Sub Lege gratiæ eſſe Chriſtianos, non eſt effrænatè ſine lege vagari, ſed Chriſto inſitos eſſe, cuius gratia à Legis maledictione liberi ſint, & cuius ſpiritu Legem habeant in cordibus inſcriptam. Hanc gratiam, Legem impropriè vocauit Paulus, alludens ad Legem Dei, cui per contentionē eam opponebat: iſti in nomine Legis de nihilo philoſophātur.

Lib. de cōpūctione cordis. — *Huius erroris refutatio, Scripturæ & veterum Theologorum teſtimonio.* — Matth. 5. 46. — Lib. de doctrina Chri. — Rom. 13. 9. — *Inſtantia ſophiſtica ſolutio.*

Vide lib. 3. c. 4. ſect. 28. — 58 Eiuſdem eſt rationis quòd peccatum veniale nuncuparunt, cùm occultam impietatem, quæ primæ tabulæ aduerſatur, tum directam vltimi mandati præuaricationem. Sic enim definiunt, eſſe cupiditatem ſine deliberato aſſenſu, quæ non diu cordi inſideat. Ego autem ne ſubire quidem poſſe dico, niſi ob defectum eorum quæ in Lege requiruntur. Vetamur alienos habere deos. Quum mens diffidentiæ machinis perculſa, aliò circunſpectat, quum ſubita cupidine aliò transferendæ ſuæ beatitudinis inceſſitur: vnde iſti quamlibet euanidi motus, niſi quia eſt aliquid in anima vacuum ad recipiendas eiuſmodi tentationes? Ac ne longius argumentum protrahatur, præceptum eſt de diligendo Deo ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima. niſi ergo omnes animæ potentiæ in Dei amorem intenduntur, iam diſceſſum eſt à Legis obedientia. quia Deo non bene ſtabilitum in conſcientia noſtra thronum arguunt qui illic inſurgunt aduerſus regnum eius hoſtes, eiúſque edicta interpellāt. Mandatum verò vltimum propriè huc pertinere demonſtratū eſt. Pupugit nos animi aliquod deſiderium? iam concupiſcentiæ rei tene-

2. Quod occultam impietatem & concupiſcentiam veniale peccatum nuncuparunt. — *Huius erroris refutatio, à ſumma totius decalogi (quæ Dei & proximi dilectionem iubet) conſideratione.*

mur, ac ſimul conſtituimur Legis tranſgreſſores: quia Dominus non tantùm deliberare
& machinari quod ſit in iacturam alterius vetat, ſed concupiſcentia etiam ſtimulari &
æſtuare. Legis verò tráſgreſſioni maledictio Dei ſemper incumbit. Non eſt igitur quòd
Libro 2. de Baptiſ. contra Donatiſt. cap. 6. vel leuiſſimas cupiditates iudicio mortis eximamus. In æſtimandis peccatis, inquit Au-
guſtinus, non afferamus ſtateras doloſas, vbi appendamus quod volumus, & quomodo
volumus, pro arbitrio noſtro, dicentes, hoc graue, hoc leue eſt: ſed afferamus ſtateram
diuinam de Scripturis ſanctis, táquam de theſauris Dominicis: & in illa quid ſit grauius
2. A teſtimonio Apoſtoli. appendamus: imò non appendamus, ſed à Domino appenſa recognoſcamus. Quid au-
tem Scriptura? certè dum Paulus ſtipendium peccati mortem vocat, ſibi putidam hanc Ro. 6.23.
diſtinctionem incognitam fuiſſe oſtendit. Quum plus iuſto procliues ad hypocriſin ſi-
mus, fomentum hoc addi minimè oportuit quod torpidas conſcientias mulceret.

3. Ab authoritate Chriſti. 59 Vtinam reputarent quid ſibi velit illud Chriſti dictum, Qui tranſgreſſus fuerit v- Mat. 5. 19.
num ex mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines, nullus habebitur in regno cæ-
lorum. An ex eo numero non ſunt, dum Legis tranſgreſſionem ita extenuare audét ac ſi
4. A natura & maieſtate Dei. digna morte non eſſet? Atqui oportuerat conſiderare, non ſimpliciter quid pręcipiatur,
ſed quiſnam ſit ille qui præcipit, quia in qualicunque mandatæ ab eo Legis tranſgreſ-
ſiuncula eius authoritati derogatur. An illis parum eſt Dei maieſtatem vlla in re viola-
ri? Deinde ſi ſuam in Lege voluntatem expoſuit Deus, quicquid Legi contrarium eſt,
illi diſplicet. An iram Dei ſic exarmatam fingent vt non mortis vindicta protinus con-
5. A ſententia in peccatum pronunciata. ſequatur? Neque ipſe obſcurè pronuntiauit (ſi vocem eius exaudire in animum potius
inducerent, quàm claram veritatem inſipidis ſuis argutationibus obturbare) Anima (in- Ezech. 18. 20.
quit) quæ peccauerit, ipſa morietur. Item quod nuper citaui, Stipendium peccati, mors. Ro. 6. 23.
Iſti autem quod peccatum eſſe fatentur, quia negare nequeunt, mortale tamen non eſ-
ſe contendunt. Sed enim quia plus ſatis hactenus inſaniæ indulſerunt, diſcant ſaltem a-
Concluſio, cum triplici huius reſutationis. liquando reſipiſcere. Quòd ſi delirare perſeuerant, illis valere iuſſis, habeant Filij Dei, o-
mne peccatum mortale eſſe: quia eſt aduerſus Dei voluntatem rebellio, quæ eius iram
neceſſariò prouocat: quia eſt Legis præuaricatio, in quam edictum eſt ſine exceptione
Dei iudicium: Sanctorum delicta venialia eſſe, non ex ſuapte natura, ſed quia ex Dei mi
ſericordia veniam conſequuntur.

CAPVT IX.

Chriſtum, quamuis ſub Lege Iudæis cognitus fuerit, tamen in Euangelio demum exhibitum fuiſſe.

Partes capitis tres.

1 De Chriſti cognitione & beneficio dicturus, appoſitè diſputat de huius cognitionis diſpenſatione, quæ illuſtrior fuit poſt Chriſtum in carne manifeſtatum quam ſub Lege, quod ſect. 1. & 2. perſequitur.

2 Occurrit Serueti profano delirio, promiſſiones in totum abolentis, ſect. 3. eos item refellit qui Legem cum Euangelio non rectè conferunt, ſect. 4.

3 Tandem de Iohannis Baptiſtæ miniſterio, quod inter Legem & Euangelium interpoſitum eſt, additur neceſſaria & breuis explicatio, ſect. vltima.

Sancti Patres ſub Lege viderunt diem Chriſti, ſed obſcuriore intuitu: nobis autem plenius reuelatus eſt ſub Euangelio. QVia non fruſtra Deus iam olim per expiationes & ſacrificia voluit ſe Patrem
teſtari, nec fruſtra populum electum ſibi conſecrauit: iam tunc haud dubiè in
eadem imagine cognitus eſt in qua nunc pleno fulgore nobis apparet. Ideò
Malachias, poſtquam Iudæos ad Legem Moſis iuſſit attendere, & in eius ſtu- Mala. 4. 4.
dio perſeuerare (quia poſt eius mortem futura erat aliqua muneris Prophetici interru-
ptio) mox denuntiat exoriturum eſſe ſolem iuſtitiæ. Quibus verbis admonet, Legem in
hoc valere vt pios in expectatione venturi Chriſti contineat: eius tamen aduentu longè
plus lucis ſperandum eſſe. Hac ratione Petrus Prophetas dicit fuiſſe ſciſcitatos & ſedulò
inquiſiiſſe de ſalute quæ nunc per Euangelium patefacta eſt: & fuiſſe illis reuelatū quòd 1. Pet. 1. 12.
non ſibi vel ſuo ſeculo, ſed nobis miniſtrarent ea quæ per Euangelium annuntiantur.
Non quòd inutilis fuerit veteri populo eorum doctrina, vel ipſis etiam nihil profuerit:
Ratio huius propoſitionis, Chriſti & Apoſtolorum teſtimoniis confirmata. ſed quia theſauro potiti non ſunt, quem nobis tráſmiſit Deus per eorum manum. Nam
hodie nobis ante oculos familiariter proponitur gratia de qua teſtificati ſunt: & quum
eam modicè delibauerint, vberior nobis offertur eius fruitio. Ideò Chriſtus, qui ſe teſti-
monium à Moſe habere aſſerit, gratiæ tamē menſuram qua Iudæos ſuperamus extollit.
Nam diſcipulos alloquens, Beati (inquit) oculi qui vident quę videtis: & beatæ aures quę Ioh. 5. 46. Mat. 13. 16.

audiunt quæ vos auditis. Multi enim Reges & Prophetæ hoc optarunt, nec adepti ſunt. Luc.10.23.
Hæc non parua eſt reuelationis Euangelicæ commendatio, quòd ſanctis Patribus, qui rara pietate excelluerunt, nos Deus prætulit. Cui ſententiæ minimè repugnat alter locus, vbi dicitur Abraham vidiſſe diem Chriſti, & gaudio exultaſſe. Iohan.8.56. Quia etſi obſcurior fuit intuitus rei procul remotæ: nihil tamen ad bene ſperandi certitudinem defuit: vnde lætitia illa quæ ſanctum Patriarcham ad mortem vſque comitata eſt. Neque vox illa Iohannis Baptiſtæ, Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus, qui eſt in ſinu Patris, enarrauit nobis, Iohan.1.18. pios qui antè mortui fuerant excludit à ſocietate intelligentiæ & lucis quæ refulget in Chriſti perſona: ſed illorum ſortem cum noſtra comparans, myſteria quæ ſub vmbris obſcurè tantùm ſpeculati ſunt, docet nobis manifeſta eſſe: quemadmodum probè explicat author epiſtolæ ad Hebræos, multifariàm & multis modis loquutum fuiſſe olim per Prophetas, nunc verò per dilectum Filium. Heb.1.1. Quanuis ergo vnigenitus ille, qui nobis hodie eſt ſplendor gloriæ & character ſubſtantiæ Dei Patris, olim Iudæis innotuerit, ſicuti alibi citauimus ex Paulo, fuiſſe antiquæ liberationis ducem, verum tamen eſt quod alibi tradit idem Paulus, Deum qui iuſſit è tenebris lumen ſplendeſcere, nunc illuxiſſe cordibus noſtris, ad illuſtrandam notitiam gloriæ Dei in facie Ieſu Chriſti. 2.Cor.4.6. quia vbi apparuit in hac ſua imagine, quodammodo ſe fecit viſibilem, præ vt obſcura & vmbratilis antè fuerat eius ſpecies. Quo turpior & magis deteſtabilis eſt eorum ingratitudo ac prauitas, qui hic in meridie cæcutiunt. Et ideò mentes eorum à Satana obtenebratas eſſe dicit Paulus, ne cernant gloriam Chriſti, nullo velo interpoſito, in Euangelio refulgentem.

Quanuis vox Euangelij latè ſumpta, comprehendat teſtimonia quæ Deus miſericordiæ ſuæ patribus obtulit: Euangelium tamen propriè & ſpecialiter vocari debet promulgatio illa exhibitæ in Chriſto diuinæ gratiæ.

2 Porrò Euangelium accipio pro clara myſterij Chriſti manifeſtatione. Fateor certè, quatenus Euangelium vocatur à Paulo doctrina fidei, 2.Tim.4.6. eius partes cenſeri quæcunque paſſim in Lege occurrunt promiſſiones de gratuita peccatorum remiſſione, quibus ſibi Deus reconciliat homines. Fidem enim terroribus illic opponit, quibus angitur & vexatur conſcientia, ſi ex operibus petenda ſit ſalus. Vnde ſequitur, vocem Euangelij largè ſumendo, ſub ea comprehendi quæ olim teſtimonia Deus miſericordiæ ſuæ paternique fauoris Patribus dedit. verùm per excellentiam aptari dico ad promulgationem exhibitæ in Chriſto gratiæ. idque non modò communi vſu receptum eſt, ſed à Chriſti & Apoſtolorum authoritate pendet. Math.4. & 9. Vnde proprium hoc illi tribuitur, ipſum prædicaſſe Euangelium regni. Marc.1.1. Et Marcus præfatur hoc modo, Initium Euangelij Ieſu Chriſti. Nec verò opus eſt locos colligere quibus probetur res ſatis ſupérque nota. Suo igitur aduentu Chriſtus vitam & immortalitatem illuſtrauit per Euangelium. 2.Tim.1.10. Quibus verbis non intelligit Paulus demerſos fuiſſe Patres in tenebris mortis, donec carnem indueret Filius Dei: ſed hanc prærogatiuam honoris Euangelio vendicans, nouum & inſolitum legationis genus fuiſſe docet, qua Deus quæ pollicitus fuerat præſtitit: vt in Filij perſona extaret promiſſionum veritas. Nam etſi ſemper experti ſunt fideles verum eſſe illud Pauli, In Chriſto omnes promiſſiones eſſe etiam & amen: 2.Cor.1.20. quia eorum cordibus fuerunt obſignatæ: quia tamen omnes noſtræ ſalutis numeros in carne ſua impleuit, viua ipſa rerum exhibitio iure nouum & ſingulare præconium obtinuit. Ex quo illud Chriſti, Iohan.1.51. Poſthac videbitis cælos apertos, & Angelos Dei aſcendentes ac deſcendentes ſuper Filium hominis. Etſi enim alludere videtur ad ſcalam in viſione oſtenſam Patriarchæ Iacob, præſtantiam tamen aduentus ſui commendat hac nota, quòd ianuam cęlorum nobis aperuerit vt familiaris pateat ingreſſus.

Sequitur refutatio Serueti promiſſiones in totum abolentis.

3 Cauendum tamen eſt à diabolica imaginatione Serueti, qui dum magnitudinem gratiæ Chriſti extollere vult, vel ſaltē ſe velle fingit, promiſſiones in totùm abolet, quaſi finem ſimul cum Lege acceperint. Obtendit, fide Euangelij nobis afferri promiſſionum omnium complementum. Quaſi verò nulla ſit inter nos & Chriſtum diſtinctio. Admonui quidem nuper, Chriſtum nihil reliquum feciſſe ex tota ſalutis noſtræ ſumma: ſed ex eo perperam infertur, beneficiis ab ipſo partis nos iam potiri: acſi falſum illud Pauli eſſet, ſalutem noſtram in ſpe eſſe abſconditam. Fateor quidem nos, in Chriſtum credēdo, ſimul tranſire à morte in vitam. ſed tenendum interea eſt illud Iohannis, quanuis ſciamus nos eſſe filios Dei, nondum tamen apparuiſſe, donec ſimiles ei erimus: dum ſcilicet eum videbimus qualis eſt. Quanuis ergo præſentem ſpiritualium bonorum plenitudinem nobis in Euangelio Chriſtus offerat, fruitio tamē ſub cuſtodia ſpei ſemper latet, donec corruptibili carne exuti, transfiguremur in eius qui nos præcedit gloriam. Interea

Quare in Dei promiſſiones ſit nobis adhuc incumbendum.

in promiſſiones recumbere nos iubet Spiritus ſanctus, cuius authoritas compeſcere a-
1.Tim.4.8. pud nos debet latratus omnes impuri illius canis. Nam teſte Paulo, pietas tam futuræ
2.Tim.1.1. quàm præſentis vitæ promiſſionem habet: qua ratione iactat ſe Apoſtolum Chriſti ſe-
2.Cor.7.1. cundum promiſſionem vitæ quæ in ipſo eſt. Et alibi nos eaſdem habere promiſſiones
admonet, quibus olim donati fuerunt ſancti. Deniq; hanc fœlicitatis ſummam ſtatuit,
Altera ratio. quòd obſignati ſimus Spiritu promiſſionis ſancto. Nec verò aliter Chriſto fruimur, niſi
quatenus eum amplectimur promiſſionibus ſuis veſtitum. Quo fit vt habitet ipſe qui-
dem in cordibus noſtris, & tamen ab ipſo peregrinemur: quia per fidem ambulamus, &
Difficultatis non per aſpectum. Nec malè inter ſe coueniunt hæc duo, nos poſſidere in Chriſto quic-
quæ in hac di- quid ad cæleſtis vitę perfectionem ſpectat, & tamen fidem eſſe viſionem bonorum quę
ſputatione oc-
currit ſolutio. non videntur. Tantùm in natura promiſſionum vel qualitate notandum eſt diſcrimen:
quia Euangelium digito monſtrat quod Lex ſub typis adumbrauit.

Refelluntur & 4 Hinc etiam conuincitur eorum error, qui Legem nunquam aliter Euangelio con-
ii qui legis & ferunt, quàm operum merita gratuitæ imputationi iuſtitiæ. Eſt quidem hæc antitheſis
Euangelij col-
lationem non minimè repudianda: quia ſæpe Paulus ſub Legis nomine regulam iuſtè viuendi intel-
rectè inſtituunt. ligit, qua Deus à nobis exigit quod ſuum eſt, nullam vitæ ſpem faciens niſi omni ex
parte obſequimur, ac viciſſim maledictione addita ſi vel minimùm deflectimus: nem-
pe vbi diſputat gratis nos placere Deo & per veniam iuſtos cenſeri, quia nuſquam in-
Cõciliatio quæ- uenitur Legis obſeruatio, cui merces promiſſa eſt. Aptè igitur Paulus iuſtitiam Legis
ſtionum hîc oc- & Euangelij facit inter ſe contrarias. Sed non ita ſucceſſit Euangelium toti Legi, vt di-
currentium.
uerſam rationem ſalutis afferret: quin potius vt ſanciret ratúmque eſſe probaret quic-
quid illa promiſerat, & corpus vmbris adiungeret. Neque enim Chriſtus, vbi dicit Le-
gem & Prophetas fuiſſe vſque ad Iohannem, Patres maledictioni addicit, quam effu-
gere non poſſunt ſerui Legis: ſed rudimentis tantùm imbutos fuiſſe ſignificat, vt lon-
Rom.1.16. gè ſubſiſterent infra Euangelicæ doctrinæ altitudinem. Proinde Paulus, Euangelium
appellans Dei potentiam in ſalutem omni credenti, mox addit habere teſtimonium à
Lege & Prophetis. In fine verò eiuſdem epiſtolæ quanquam præconium Ieſu Chriſti
reuelationem eſſe tradit myſterij temporibus ęternis taciti, ſententiam hanc addita ex-
Collationis hu- plicatione mitigat, manifeſtatum eſſe docens per Scripturas Propheticas. Vnde colligi-
ius breuis ex- mus, vbi de tota Lege agitur, Euangelium reſpectu dilucidæ manifeſtationis tantùm-
plicatio.
modò ab ea differre: cæterum propter inæſtimabilem gratiæ affluentiam, quę nobis fuit
in Chriſto expoſita, non abs re eius aduentu dicitur erectum fuiſſe in terris cæleſte Dei
regnum.

Tertia pars ca- 5 Iam inter Legem & Euangelium interpoſitus fuit Iohannes, qui medium obtinuit
pitis, de Iohan- munus, & vtrique affine. Etſi enim Chriſtum vocans agnum Dei & victimam expian-
nis Baptiſtæ
miniſterio, ad dis peccatis, ſummam Euangelij protulit: quia tamen incomparabilem illam virtutem
ſuperiorẽ tra- & gloriam quæ demum enituit in reſurrectione, non explicuit: Chriſtus Apoſtolis pa- Mat.11.11.
ctationem om-
nino pertinẽs. rem eſſe negat. Hoc enim ſignificant eius verba, quanuis inter filios mulierum excellat
Iohannes, qui tamen minimus eſt in regno cælorum, maiorem illo eſſe. Quia non ho-
minum perſonas illic commendat: ſed poſtquam Iohannem prętulit omnibus Prophe-
tis, Euangelij prædicationem in ſummum gradum attollit, quam alibi vidimus notari
Iohan.1.23. per regnum cęlorum. Quòd autem ſe vocem tantùm eſſe Iohannes ipſe reſpondet, qua-
ſi Prophetis eſſet inferior, non facit hoc ſimulatæ humilitatis cauſa, ſed docere vult ſibi
non mandatam eſſe propriam legationem, ſed officio apparitoris ſe defungi: ſicuti à
Mala.4.5. Malachia prædictum erat, Ecce mitto Eliam Prophetam antequam veniat dies Iehouæ
magnus & terribilis. Nec verò aliud toto miniſterij ſui curſu egit quàm vt Chriſto pa-
Iohan.5.35. raret diſcipulos. Sicuti etiam hoc ſibi diuinitus iniunctum eſſe ex Ieſaia probat. Hoc ſen-
ſu dictus eſt à Chriſto lucerna ardens & lucens, quia nondum illuxerat plenus dies. Nec
tamen hoc obſtat quominus numeretur inter Euangelij præcones, ſicuti eodem vſus
eſt Baptiſmo, qui poſtea traditus fuit Apoſtolis. Sed quod exorſus eſt, nonniſi Chriſto
in cæleſtem gloriam recepto liberiore progreſſu per Apoſtolos completum eſt.

CAPVT X.

De ſimilitudine Veteris & Noui teſtamenti.

Quatuor partibus conſtat hoc caput.

1 Summa, vtilitas, & neceſſitas huius tractationis, ſect. 1.

2 Demonſt

2 Demonſtratio qua in genere docetur vetus & nouum fœdus reipſa vnum eſſe, quamuis adminiſtratione diuerſum, & tria proponuntur in quibus per omnia duo hæc fœdera conueniunt, ſect. 2.3.4.

3 In eo tertia pars verſatur, vt vetus Teſtamentum perinde ac nouum ad ſpem immortalitatis & futuram vitam ſpectaſſe euincat, vnde reliquę duę ſimilitudines ſeu conuenientiæ conſequuntur: vtrunque ſcilicet & gratuita Dei miſericordia conſtitiſſe, & Chriſti interceſſione fuiſſe confirmatum. Multis argumentis, teſtimoniis & exemplis nititur hæc pars a ſect. 5. vſque ad 23.

4 Totius capitis concluſio, vbi rurſus in pleniorem confirmationem quædam Scripturæ dicta proferuntur, retectis Sadducæorum & Iudæorum cauillis.

EX ſuperioribus liquere iam poteſt, quoſcunq; ab initio mūdi homines Deus in populi ſui ſortem cooptauit, eadem lege atque doctrinæ eiuſdem quæ inter nos viget vinculo fuiſſe ei fœderatos. ſed quia non parum intereſt caput hoc ſtabiliri, vice appendicis annectam, quum Patres eiuſdem nobiſcum hæreditatis fuerint conſortes, & eiuſdem Mediatoris gratia communem ſalutem ſperauerint, quatenus in ſocietate hac diuerſa fuerit eorum conditio. Quanquam autem quæ ex Lege ac Prophetis ad eius probationem collegimus teſtimonia, palàm faciunt non aliam vnquam fuiſſe in Dei populo religionis pietatiſque regulam: quia tamen apud ſcriptores multa ſæpe de diſcrimine Veteris ac Noui teſtamenti diſputantur, quæ ſcrupulum parum acuto lectori iniicere poſſint, huic rei melius atque exactius diſcutiendæ peculiarem locum iure deſtinabimus. Quinetiam quod vtiliſſimum alioqui futurum erat, neceſſarium nobis fecerunt prodigioſus nebulo Seruetus & furioſi nonnulli ex Anabaptiſtarum ſecta, qui non aliter de Iſraelitico populo ſentiunt quàm de aliquo porcorum grege, vtpote quem nugantur a Domino in hac terra ſaginatum, citra ſpem vllam cæleſtis immortalitatis. Hunc ergo peſtiferum errorem vt arceamus à piis animis, ſimul etiam vt difficultates omnes eximamus, quæ, audita diuerſitatis mentione inter Vetus ac Nouum teſtamentum, ſuboriri protinus ſolent, obiter inſpiciamus quid ſimile, quidve diuerſum habeant, quod olim cum Iſraelitis fœdus ante Chriſti aduentum Dominus pepigit, & quod nunc eo manifeſtato, percuſſit nobiſcum.

Prior pars, in qua propter Seruetum & Anabaptiſtas neceſſariam eſſe probat de ſimilitudine vtriuſque fœderis tractationem.

2 Ac vno quidem verbo expediri vtrunque poteſt. Patrum omnium fœdus adeò ſubſtantia & re ipſa nihil à noſtro differt, vt vnum prorſus atque idem ſit: adminiſtratio tamen variat. Sed quia ex tanta breuitate nemo certam intelligentiam aſſequeretur, longiorem explicationem, ſiquid prodeſſe volumus, perſequi neceſſe eſt. Cæterùm in ſimilitudine vel potius vnitate oſtendenda, ſingulas particulas, quæ iam expeditæ ſunt, ex integro retractare ſuperuacuum fuerit: miſcere verò quæ adhuc alibi dicenda erunt, intempeſtiuum. In tribus autem maximè capitibus hic inſiſtendum eſt, Primùm vt teneamus, non carnalem opulentiam ac fœlicitatem, metam fuiſſe Iudæis propoſitam ad quam demum aſpirarent, ſed in ſpem immortalitatis fuiſſe cooptatos: atque huius adoptionis fidem illis fuiſſe tum oraculis, tum Lege, tum Prophetiis certò factam. Deinde, 1.
fœdus quo conciliati Domino fuerunt, nullis eorum meritis, ſed ſola Dei vocantis mi- 2.
ſericordia fuiſſe ſuffultum. Tertium, & habuiſſe ipſos & cognouiſſe mediatorem Chri- 3.
ſtum, per quem & Deo coniungerentur, & promiſſionum eius compotes forent. Ex quibus ſecundum, quia nondum fortè ſatis innotuit, ſuo loco fusè demonſtrabitur. Plurimis enim ac luculentis Prophetarum teſtimoniis confirmabimus, à mera fuiſſe bonitate ac indulgentia quicquid vnquam Dominus populo ſuo benefecit ac promiſit. Tertium quoque ſuas habuit ſparſim non obſcuras demonſtrationes. Ac ne primum quidem intactum reliquimus.

Altera pars, de hac ſimilitudine in genere agens. Vnum re ipſa eſt vtrūque fœdus: adminiſtratione vero duplex

Tria autē ſunt in quibus per omnia duo hæc fœdera conueniunt.

Lib. 3. cap. 15. 16. 17. 18.

3 In hoc ergo explicando (quia ad cauſam præſentem maximè pertinet, & de ipſo plus controuerſiæ nobis faciunt) intentiorem ponemus operam. ſic tamen vt ſiquid aliorum explicationi adhuc deeſt, obiter ſufficiatur, vel opportuno deinde loco addatur. Sanè de omnibus dubitationem eximit Apoſtolus, quum ait Deum Patrem Euangelium, quod de Filio ſuo ſecūdùm tempus deſtinatum promulgauit, longè antè per Prophetas in Scripturis ſanctis promiſiſſe. Item, fidei iuſtitiam quæ per Euangelium ipſum docetur, teſtimonium habere à Lege & Prophetis. Euangelium ſiquidem hominum corda non in præſentis vitæ lætitia detinet, ſed ad ſpem immortalitatis euehit: non terrenis deliciis affigit, ſed ſpem in cælo repoſitam annuntians, illuc quodammodo tranſportat. Sic enim alibi definit, Poſteaquam Euangelio credidiſtis, obſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto, qui eſt arrhabo hęreditatis noſtrę, in redemptionem acquiſitę poſſeſſio

Rom. 1. 2.
Rom. 3. 21
Eph. 1. 13.

Prima autem illa generalis ſimilitudo ſeu conuenientia eſt, quod Vetus Teſtamentum, perinde ac Nouū, non tantum ad præſentis vitæ promiſſiones, ſed multò magis ad futuræ, et ad immortalitatis ſpē certiſſimā Dei electos euexerit.

ſeſſionis. Item, Audiuimus fidem veſtram in Chriſto Ieſu & charitatem erga ſanctos: Col.1.4.
propter ſpem vobis repoſitam in cælis, de qua audiſtis per ſermoоem veracem Euangelij. Item, Vocauit nos per Euangelium, in participationem gloriæ Domini noſtri Ieſu 1.Theſſ.2.14.
Chriſti. Vnde & verbum ſalutis & potentia Dei ad ſaluandos fideles, & regnum cælorum nuncupatur. Quòd ſi ſpiritualis eſt Euangelij doctrina, & ad vitæ incorruptibilis poſſeſſionem aditum aperit, ne putemus eos quibus promiſſum ac denuntiatum fuit, præterita neglectáque animæ cura, in captandis corporis voluptatibus inſtar pecudum obſtupuiſſe. Nec cauilletur hic quiſpiam, promiſſiones quæ in Lege & Prophetis de Euangelio ſunt conſignatæ, nouo populo eſſe deſtinatas. Nam paulo pôſt quàm illud poſuit de Euangelio in Lege promiſſo, ſubiicit, quæcunque Lex continet, ad eos ſine dubio propriè dirigi qui ſub Lege ſunt. In alio quidem argumento fateor. ſed non adeò erat obliuioſus, vt quum diceret ad Iudęos verè pertinere quæcunque Lex docet, non cogitaret quid paucis antè verſibus affirmaſſet de Euangelio in Lege promiſſo. Clariſſimè ergo demonſtrat Apoſtolus ad futuram vitam præcipuè ſpectaſſe teſtamentum Vetus, quum ſub eo dicit Euangelij promiſſiooes contineri.

Ratio huius ſimilitudinis ſeu conuenientiæ. — *Obiectio.* — *Reſponſio.* — Rom.3.19.

4 Eadem ratione ſequitur & gratuita Dei miſericordia conſtitiſſe, & Chriſti interceſſione fuiſſe confirmatum. Nam & Euangelica prædicatio nihil aliud quàm paterna Dei indulgentia iuſtificari præter ſuum meritum peccatores pronuntiat: & tota eius ſumma in Chriſto terminatur. Quis igitur expertes Chriſti Iudęos facere auſit, quibuſcum audimus fuiſſe percuſſum Euangelij fœdus, cuius vnicum fundamentum Chriſtus eſt? Quis alienos reddere à gratuitæ ſalutis beneficio, quibus adminiſtratam fuiſſe audimus iuſtitiæ fidei doctrinam? Ac ne diu de re liquida diſceptemus, habemus inſignem Iohan. 8.56.
Domini ſententiam: Abraham exultauit vt videret diem meum: vidit, & gauiſus eſt. Et Hebr.13.8
quod de Abraham reſtatur illic Chriſtus, oſtendit Apoſtolus in fideli populo fuiſſe vniuerſale, quum dicit Chriſtum manere heri, hodie, & in ſecula. Neque enim de Chriſti æterna diuinitate ſimpliciter illic loquitur: ſed de eius virtute, quæ perpetuò fidelibus fuit patefacta. Quare & beata Virgo & Zacharias in ſuis canticis reuelatam in Chriſto ſalutem exhibitionem eſſe dicunt promiſſionum, quas Abraham & Patriarchis olim ſecerat Dominus. Si Chriſtum ſuum exhibendo, iuriſiurandi ſui veteris fidem ſoluit Dominus, dici non poteſt quin eius finis in Chriſto & vita æterna ſemper fuerit.

Generali illa ſimilitudine probata, reliqua duæ conſequuntur: vtrunque fœdus ſcilicet & gratuita Dei miſericordia conſtitiſſe, & Chriſti interceſſione fuiſſe confirmatum. — Luc. 1.54, & 72.

5 Quin Apoſtolus non fœderis tantùm gratia pares nobis facit Iſraelitas, ſed etiam ſacramentorum ſignificatione. Nam pœnarum exemplis quibus caſtigatos olim fuiſſe illos Scriptura recitat, deterrere Corinthios volens, ne in ſimilia flagitia incurrerent, à 1.Cor.10.1.11.
præfatione iſta orditur, Non eſſe cur vllam prærogatiuam nobis vendicemus, quæ nos à Dei vindicta eripiat quam illi ſubierunt. quando non iiſdem modò beneficiis proſequutus ſit illos Dominus, ſed iiſdem quoque ſymbolis illuſtrem inter eos gratiam ſuam reddiderit. ac ſi diceret, Si confiditis vos extra periculum eſſe, quia & Baptiſmus quo inſigniti eſtis, & Cœna quam quotidie ſuſcipitis, eximias habent promiſſiones: interim contempta Dei bonitate, licentioſè laſciuitis: ſcitote nec Iudæos talibus ſymbolis caruiſſe, aduerſus quos tamen iudicia ſua Dominus ſeueriſſimè exercuit. Baptizati ſunt in tranſitu maris & nube, qua protegebantur ab ardore ſolis. Tranſitum illum Baptiſmum carnalem fuiſſe aiunt, qui ſpirituali noſtro ſecundùm quandam proportionem reſpondeat. Verùm ſi id recipitur, non procederet Apoſtoli argumentum, qui hîc vult ademptum Chriſtianis ne Baptiſmi prærogatiua Iudæos præcellere ſe putent. Nec obnoxium eſt huic cauillo quod protinus ſequitur, Illos eandem nobiſcum ſpiritualem eſcam mâducaſſe, ac eundem bibiſſe ſpiritualem potum, quem Chriſtum interpretatur.

Quum autem duæ poſteriores hæ ſimilitudines ſeu conuenientiæ à priore pendeant, in ea probanda verſatur tertia pars capitis ab hac ſect. ad 23. Primum argumentum autem ex Apoſtolo deſumptũ eſt, qui à pari ſacramentorũ ſignificatione, parẽ veterum conditionem cum noſtra fuiſſe euincit.

6 Obiiciunt quidem ad frangendam hanc Pauli ſententiam, quod ait Chriſtus, Patres veſtri manducauerunt manna in deſerto, & mortui ſunt: Qui manducat carnem Iohan. 6.31.
meam, non morietur in æternum, quæ duo inter ſe nullo negotio conciliantur. Dominus, quia ſermonem habebat ad auditores qui tantùm ventris alimento quærebant ſaturari, verum animæ cibum non curabant, ad eorum captum orationem aliquantum attemperat, præſertim verò comparationem mannæ & corporis ſui pro eorum ſenſu ſtatuit. Poſtulabant vt acquirendæ ſibi authoritatis gratia ſuam virtutem miraculo aliquo approbaret, quale ediderat Moſes in deſerto quum manna è cælo impetrauerat. In manna autem nihil apprehendebant niſi carnalis inediæ, qua populus tunc affligebatur, remedium: ad myſterium illud ſublimius, quod Paulus reſpicit, non penetrabant.

Obiectio. Patres manducauerunt manna in deſerto, & mortui ſunt. Chriſtiani mãducant Chriſti carnẽ, nec moriuntur. — *Reſpõſio, dicta Euãgeliſtæ ſpecie tenus pugnãtia cũ Apo*

Chriſt

Chriſtus ergo, vt demonſtret quanto præſtantius à ſe beneficium expectare debeant quàm quod à Moſe collatum patribus ſuis prædicarent, hanc comparationem format, Si magnum fuit opinione veſtra, & memorabile miraculum, quòd Dominus per Moſen populo ſuo, ne in deſerto fame periret, cæleſtem cibum ſubminiſtrauit, quo ſuſtentaretur ad modicum tempus: hinc colligite quanto excellentior ſit cibus qui immortalitatem largitur. Videmus cur quod in manna præcipuum erat, prætermiſerit Dominus, infimam tantùm eius vtilitatem notarit. Nempe quoniam Iudæi, velut exprobrandi ſtudio, Moſen illi obiecerant, qui populi neceſſitati mannę remedio opitulatus eſſet: reſpondet, ſe longè ſuperioris gratiæ eſſe adminiſtrum, præ qua vileſcere meritò debeat carnalis populi educatio, quam ſolam tāti æſtimabant. Paulus quia nouerat Dominum, quum manna è cælo deplueret, non in ventris duntaxat paſtum effudiſſe, ſed ſpiritualis quoque myſterij loco diſpenſaſſe ad figurandam quæ in Chriſto habetur ſpiritualem viuificationem, partem iſtam, quæ conſideratione digniſſima erat, non negligit. Quare certò claréque conficitur, non eaſdem modò quibus nos dignatur nunc Dominus, vitæ æternæ ac cæleſtis promiſſiones communicatas fuiſſe Iudæis, ſed etiam ſacramentis verè ſpiritualibus obſignatas. Qua de re copioſè Auguſtinus aduerſus Fauſtum Manichæum diſputat. *Hoc dicto concionem.*

7 Quòd ſi teſtimonia ex Lege & Prophetis ſibi recitari malint lectores, ex quibus perſpiciant ſpirituale fœdus fuiſſe Patribus etiam commune ſicuti ex Chriſto & Apoſtolis audimus: huic quoque voto obſequar, eóque libentius quòd ita certius conuincentur aduerſarij, ne quid poſtea tergiuerſari queant. Atque ab ea quidem demonſtratione incipiam, quam tametſi Anabaptiſtarum ſupercilio futilem & penè ridiculam fore ſcio, apud dociles tamen & ſanos plurimùm valebit: ac pro confeſſo ſumo, eam verbo Dei ineſſe vitæ efficaciam, vt quoſcunque Deus participatione eius dignatur, eorum a-

1.Pet.1.23 nimas viuificet. Valuit enim ſemper illud Petri, ſemen eſſe incorruptibile quod in ęter-

Ieſa.40.6 num manet, ſicuti etiam ex verbis Ieſaiæ colligit. Iam quum hoc ſacro vinculo Deus olim ſibi deuinxerit Iudæos, non dubium eſt quin eos ſegregauerit in ſpem æternæ vitæ. Nam quum verbum fuiſſe amplexos dico, quod illos Deo propius adiungeret, communicandi rationem intelligo, non illam generalem quæ per cælum & terram omnéſque mundi creaturas diffunditur (quæ licet vniuerſa viuificet pro ſuæ vnumquodque naturæ modo, non tamen à corruptionis neceſſitate eruit) ſed iſtam ſpecialem qua piorum animæ & illuminantur in Dei notitiam, & illi quodammodo copulantur. Huiuſmodi verbi illuminatione quum adhæſerint Deo Adam, Abel, Noe, Abraham, & reliqui patres, dico minimè dubium eſſe quin illis in regnum Dei immortale fuerit ingreſſus. Erat enim ſolida Dei participatio, quæ extra vitæ æternæ bonum eſſe non poteſt. *Alterum argumentum, ex Lege & Prophetis, de verbo domino, quod animas viuificat, efficacia ante Chriſtum exhibitum. Vnde neceſſario ſequitur Iudæos fideles in ſpem æternæ vitæ fuiſſe ſegregatos.*

8 Si tamen illud nónihil implicitum videtur: age, ad ipſam fœderis formulam tranſeamus: quæ non placidis modò ingeniis ſatisfaciet, ſed eorum inſcitiam abundè coar-

Leuit.26.12. guer qui contradicere nituntur. Sic enim ſemper pepigit cum ſeruis ſuis Dominus, Ero vobis in Deum, & vos eritis mihi in populum: quibus verbis & vitam, & ſalutem, & omnem ſummam beatitudinis comprehendi Prophetæ quoque exponere ſoliti ſunt. Non enim Dauid ſine cauſa ſæpius pronuntiat, beatum populum cuius Dominus eſt

Pſal.144.15. Deus: beatam gentem quam in hæreditatem ſibi elegit: nec terrenæ quidem fœlicitatis

Pſal.33.12 gratia, ſed quoniam à morte eripit, perpetuò conſeruat, æternáque miſericordia proſequitur quos in populum aſſumpſit. Quemadmodum eſt apud alios Prophetas, Tu Deus Habac.1.12.

noſter, non moriemur. Dominus, Rex noſter, Legiſlator noſter: ipſe ſaluabit nos. Bea- Ieſa.33.22.

tus es Iſrael, quia in Domino Deo ſaluaris. Sed ne in re ſuperuacua multum laboremus, Deut.33.29.

paſſim in Prophetis recurrit hæc admonitio, nihil ad bonorum omnium affluentiam, adeoque ſalutis certitudinem deeſſe, modò nobis Dominus ſit in Deum: & meritò. Si enim facies eius, ſimul atque illuxit, præſentiſſimum eſt ſalutis pignus, cuinam ſe homini in Deum manifeſtet, cui non ſalutis quoque theſauros aperiat? Hac enim conditione Leuit.26.12.

Deus noſter eſt vt in medio noſtri habitet: quemadmodum per Moſen teſtabatur. Obtineri autem talis eius præſentia non poteſt, vt non ſimul vita poſſideatur. Atque vt nihil vltrà exprimeretur, ſatis claram habebant vitæ ſpiritualis promiſſionem in his verbis, Sum Deus veſter. Non enim ſolis vtique corporibus Deum ſe fore denuntiabat, ſed Exod.6.7.

animis præcipuè. animæ autem, niſi per iuſtitiam Deo coniunctæ, ab ipſo alienę in morte manent. Adſit rurſum illa coniunctio: perpetuam ſalutem ſecum ducet. *Tertium argumentum, à fœderis formula, quæ vincimus re ipſa eſſe eandem ante & poſt Chriſtum in carne manifeſtatum.*

9 Acced

Confirmatio ſuperioris argumenti, ex perſpicuis formulis aliisque verbis deſumpta.

9 Accedit eò, quòd non modò ſe illis Deum eſſe teſtabatur, ſed ſe quoque ſemper fore promittebat: quò ſpes eorum præſentibus bonis non contenta, in æternitatem protenderetur. Id porrò valuiſſe apud eos temporis futuri notationem oſtendunt multæ voces, vbi ſe non in præſentibus tantùm malis, ſed in poſterum conſolantur fideles: quòd ſibi Deus nunquam defuturus eſſet. Iam verò (quæ pars erat ſecunda promiſſionis) ipſos de Dei benedictione extra terrenæ vitæ limites erga ſe proroganda, clarius etiamnum confirmabat, Ero Deus ſeminis veſtri poſt vos. (Gen. 17. 7.) Nam ſi ſuam erga mortuos beneuolentiam declaraturus erat, benefaciendo poſteris: erga ipſos multò minus defuturus erat eius fauor. Neque enim inſtar hominum eſt Deus, qui ſuum ideò amorem ad amicorum filios transferunt, quia morte intercumpitur eorum facultas, quo minus iis quibus bene volebant impendant ſua officia. at Deus, cuius beneficentia morte non impeditur, ſuæ profectò miſericordiæ fructum mortuis non tollit, quam eorum cauſa transfundit in mille generationes. (Exod. 20. 6.) Præclaro igitur documento magnitudinem atque affluentiam ſuæ bonitatis, quam poſt mortem ſenſuri eſſent, volebat illis Dominus commendare, quum talem deſcribebat quæ in totam familiam exuberaret.

Alia confirmatio illuſtrior tùm à ſuperiore, tùm à Dei natura fluens.

Huius verò promiſſionis veritatem tum obſignauit Dominus, & quaſi complementum protulit, quum Deum ſe Abraham, Iſaac & Iacob longè poſt eorum mortem appellaret. Exod. 3. 6 Quid enim? annon ridicula erat appellatio, ſi perierant? Perinde enim fuiſſet acſi ita foret loquutus, Ego ſum Deus eorum qui non ſunt. Proinde vno iſto argumento Sadducæos à Chriſto conſtrictos fuiſſe Euangeliſtæ referunt, vt ne inficiari quidem poſſent reſurrectionem mortuorum à Moſe eſſe teſtatam. (Matt. 22. 23.) nempe qui ex ipſo Moſe didicerant, omnes ſanctos eſſe in manu illius. (Luc. 20. 32.) Vnde inferre promptum erat, ne morte quidem extingui quos in tutelam, cuſtodiam, protectionémque ſuam recepiſſet qui mortis & vitę eſt arbiter. (Deu. 33. 3.)

Quartum argumentum, ab exeplis. Patres Adam, Abel, Noe, aliique Chriſti variis tentationibus agitati, ad meliorem illã vitam vnius fide & ſpe innixi, præſentem negligentes, aſpirarũt. Illorum igitur, vt & ſub Euãgelio credentium, idẽ fuit ſcopus.

10 Iam (qui pręcipuus eſt cardo in hac controuerſia) diſpiciamus annon ipſi quoque fideles ſic inſtituti fuerint à Domino, vt meliorem alibi vitam ſibi eſſe ſentirent, ac neglecta terrena, illam meditarentur. Primùm, quæ diuinitus iniuncta illis fuit viuendi conditio, aſſiduum erat exercitium, quo admonerentur ſe omnium eſſe miſerrimos ſi in hac modò vita fœlices eſſent. Adam, vel ſola recordatione perditæ fœlicitatis infœliciſſimus, anxiis laboribus egeſtatem ſuam ægrè ſuſtentat. (Gen. 3. 17.) ac ne in ſolis manuum laboribus Dei maledictione prematur, vnde ſolatium illi reſtabat, extremum luctum percipit. Ex duobus filiis alter illi nefando fratris parricidio eripitur: eum habet ſuperſtitem cuius aſpectum meritò deteſtetur ac horreat. Abel in ipſo ætatis flore crudeliter trucidatus, exemplum eſt humanæ calamitatis. (Gen. 4. 8.) Noe bonam ætatis partem (dum totus orbis ſecurè deliciatur) cum magna fatigatione in arca extruenda deterit. (Gen. 6. 22.) Quòd mortem effugit, id fit maioribus eius moleſtiis quàm ſi centum mortes obeundę eſſent. Nam pręterquam quòd arca illi eſt quaſi ſepulchrum decem menſium, inſuauius nihil eſſe poteſt quàm in animalium ſtercoribus penè immerſum tandiu detineri. (Geneſ. 9. 24.) Poſtquam tantas difficultates eluctatus eſt, in nouam mœroris materiam incidit: ludibrio ſe haberi à proprio filio videt: & ei quem magno Dei beneficio ſaluum ex diluuio receperat, ſuo ipſius ore maledicere cogitur.

Quarti argumenti cõtinuatio, ab exemplo Abrahami, cuius vocatio & vita contemplanti hominem ad fœlicitatis æternæ præmium & domicilium inter innumerabiles ærumnas toto pectore anhelantem oſtendit.

11 Abraham quidem vnus inſtar decem myriadum nobis eſſe debet, ſi ſpectatur eius fides, quæ nobis in optimam credendi regulam proponitur: (Gen. 12. 4.) in cuius etiam genere, vt Filij Dei ſimus, cenſeri nos oportet. Quid verò abſurdius quàm patrem omnium fidelium eſſe Abraham, & ne poſtremum quidem angulum inter illos tenere? Atqui ex numero, imò ex gradu apprimè honorifico deiici non poteſt, quin aboleatur tota Eccleſia. Iam quod ad vitæ experiméta attinet: vbi primùm vocatur Dei imperio, à patria, parentibus, amicis auellitur: in quibus præcipuam vitæ dulcedinem eſſe putant: acſi illum deſtinato conſilio omnibus vitę oblectamentis ſpoliare Dominus vellet. Simul ac terrá ingreſſus eſt in qua iubetur habitare, fame inde exigitur. (Gen. 12. 10, &c.) Eò ad opem quęrendam refugit, vbi, quò ſe incolumem ſeruet, neceſſe habet vxorem proſtituere: quod incertum an multis mortibus fuerit acerbius. (Vide Caluin. commétar. in Gen. cap. 12. verſ. 11. 15.) Vbi in terram habitaculi ſui reuerſus eſt, inde rurſum expellitur. Simul eodem neceſſitatis redigitur apud Abimelech, vt caput redimere iactura vxoris opus habeat. (Gen. 20. 1. 2.) Dum hucatque illuc multos annos incertus vagatur, aſſiduis ſeruorum rixis compellitur nepotem, quem filij loco habebat, à ſe dimittere. Quæ diſceſſio ſine dubio non aliter ab eo accepta fuit, quàm ſi membri vnius ſectionem (Geneſ. 13. 7, 8, 9.)

paſſus

Gen. 14. 12,13,14. paſſus foret. Paulo pòſt captiuum ab hoſtibus abripi audit. Quocunque pergat, vicinos
reperit immanis barbariæ, qui ne ex effoſſis quidem magno labore puteis aquam bi be-
Gen. 21. 30. re ſinant. Neque enim vſum redimeret à rege Gerar, niſi antè fuiſſet prohibitus. Iam v-
Gen. 15. 2 & 16. 15, & 21. 10. bi ad effœtam ſenectutem ventum eſt, quod habet ea ætas inſuauiſſimum & acerbiſſi-
mum, orbitate mulctatum ſe videt, donec præter ſpem Iſmaelem gignit: cuius tamen
natiuitatem magno redimit, dum Sarę probris fatigatur, perinde acſi ancillæ contuma-
Gen. 21. 2,3. 14. ciam fouendo, domeſticæ perturbationis ipſe cauſa eſſet. Naſcitur demum Iſaac, ſed ea
mercede vt exturbetur primogenitus Iſmael, ac pro derelicto penè hoſtiliter proiicia-
Gen. 22. 2 tur. Vbi ſolus relictus eſt Iſaac, in quo acquieſcat defeſſa boni viri ſenectus, paulo pòſt
mactare ipſum iubetur. Quid calamitoſius excogitet humana mens quàm patrem fieri
filij carnificem? Si morbo abſumptus foret, quis non putaſſet miſerrimum eſſe ſenem,
cui in ludibrium datus eſſet filius, ob quem orbitatis dolor ei geminaretur? Si ab extra-
neo aliquo interfectus, indignitate multum eſſet aucta calamitas. Iſtud verò omnia ca-
lamitatis exempla ſuperat, patris manu trucidari. Sic denique toto vitæ curriculo iacta-
tus ac vexatus fuit, vt ſiquis velut in tabula exemplar calamitoſæ vitæ depingere velit,
nihil reperiat magis appoſitum. Neque obiiciat quiſpiam eum non fuiſſe prorſus infeli- *Obiectionis diluitio.*
cem, quòd à tot tantiſque tempeſtatibus proſperè tandem emerſerit. Non enim bea-
tam vitam ducere illum dicemus, qui per infinitas difficultates ad longum ſpatium la-
boriosè eluctetur: ſed qui, ſine malorum ſenſu, præſentibus bonis placidè fruatur.

12 Iſaac, qui minoribus malis affligatur, vix tamen minimum ſuauitatis guſtum *Item ab exemplo Iſaac.*
Gen. 26. 35. percipit. Eas ipſe quoque vexationes experitur quę beatum eſſe hominem in terra non
ſinant. Illum fames fugat è terra Chanaan: vxor è ſinu illi eripitur: vicini illum ſubinde
Gen. 28. 1 exagitant, ac modis omnibus premunt, vt de aqua etiam cogatur decertare: domi ſuæ à
nuribus multum moleſtiarum ſuſtinet: filiorum diſſidio angitur: nec mederi tanto ma-
Gen. 28. 5 lo poteſt, niſi per exilium eius cui benedixerat. At verò Iacob nihil quàm extremæ in- *Et Iacobi.*
felicitatis inſigne eſt exemplar. Pueritiam domi inquietiſſimè tranſigit inter fratris pri-
mogeniti minas ac terrores, quibus demum cedere cogitur. Profugo à parētibus ac na-
tali ſolo præterquam quòd acerbum eſt exulare, apud Laban auunculum nihilo mitius Gen. 29. 20.
ac humanius accipitur. Patum eſt durißimam atque auſteriſſimam ſeptem annis ſerui-
re ſeruitutem, niſi dolo malo in vxore eludatur. Alterius vxoris gratia in nouam ſerui-
tutem ingrediendum eſt, vbi totum diem ſolis æſtu torreatur, noctu peruigil vrgeatur
gelu ac frigore, quemadmodū ipſe conqueritur. Tantam vitæ aſperitatem dum an-
nos viginti ſuſtinet, quotidie nouis ſoceri iniuriis affligitur. Nec domi ſuæ quietus eſt, Gen. 31. 23.
quam videt vxorum odiis, iurgiis, æmulationibus diſtractam ac penè diſſipatam. Vbi in
patriam iubetur ſe recipere, abitum captare illi neceſſe eſt ignominioſæ fugæ ſimilem:
nec tamen ſoceri iniquitatem ita poteſt effugere quin eius probris ac contumeliis in
medio itinere vexetur. Excipit mox eum multo ſæuior difficultas. Nam dum ad fra- Gen. 32. 11.
trem accedit, tot mortes habet in conſpectu, quot ab homine crudeli & inimico parari
queant. Diris ergo terroribus ſupramodum diſcruciatur ac diſcerpitur quandiu aduen-
tum eius expectat: vbi in conſpectum eius prodit: tanquam ſemimortuus ad pedes pro-
cumbit, donec placatiorem ſentit quàm ſperare auſus fuerat. Ad hęc Rachele, vnicè di- Gen. 35. 16.
lecta coniuge, primo terræ ingreſſu priuatur. Poſtea quem ab ea filium ſuſtulerat, eóque Gen. 37. 32.
præ aliis amabat, à fera laceratum audit: cuius ex morte quantum mœrorem ceperit,
declarat ipſe, quòd pòſt diuturnas lachrymas ſolatiis omnibus viam obſtinatè clau-
dit, nihil ſibi reliquum faciens niſi vt deſcendat ad filium lugens in ſepulchrum. Inte- Gen. 34. 2.
rim raptus & defloratio filiæ, in iis vindicandis filiorum audacia, quæ illum non fœtere
modo fecerat apud omnes regionis incolas, ſed præſentiſſimum internecionis pericu-
lum illi creauerat, quantæ anxietatis, luctus, tædij cauſæ erant? Sequitur horrendum il- Gen. 35. 22.
lud flagitium Ruben primogeniti, quo nihil grauius accidere poterat. Nam quum inter
ſumma infortunia reponatur vxoris pollutio, quid dicendum ſit vbi à proprio filio per-
petratum eſt id ſcelus? Aliquanto pòſt altero inceſtu contaminatur familia, vt conſtan- Gen. 38. 18.
tiſſimum alioqui & infractū calamitatibus animum tot dedecora labefactare debeant.
Sub extremum vitę, dum ſuę ac ſuorum inediæ ſuccurrere quærit, noui infortunij nun- Gen. 42. 32.
tio percellitur, qui intelligit filium alterum in vinculis detineri, quem vt recipiat, Ben-
iamin vnicum ſuum deſiderium, permittere aliis cogitur. Quis putet in tanta malorum
congerie momentum illi datum quo ſaltem ſecurè reſpiraret? Itaque ipſe optimus de ſe
teſtis

Gen.47.9. teſtis aſſeuerat Pharaoni, dies ſuos breues ac malos fuiſſe ſuper terram. Qui per continuas miſerias vitam ſe tranſegiſſe pronuntiat, negat profectò eam proſperitatem ſe ſenſiſſe quæ illi à Domino promiſſa fuerat. Ergo aut malignus ingratúſque Dei gratię æſtimator erat Iacob, aut vere ſe miſerum fuiſſe ſuper terram profitebatur. Si vera fuit affirmatio, ſequitur non habuiſſe ipſum ſpem in rebus terrenis defixam.

Concluſio probationis quarti argumēti, S. Patres, Adamū, Abelum, Noachum, Abrahamum, Iſaacum, Iacobum, & alios ſub Lege non in terris, ſed in cælo promiſſionum Dei cōplementū expectaſſe.

13 Si ſancti iſti Patres (quod vtique indubitatum eſt) beatam vitam expectarunt è manu Dei, aliam quàm terreſtris vitæ beatitudinem & cogitarunt & viderunt. Quod etiam pulcherrimè oſtendit Apoſtolus, Fide (inquit) demoratus eſt Abraham in terra promiſſionis, tanquam aliena, in caſulis habitando, cum Iſaac & Iacob conſortibus eiuſdem hæreditatis. Expectabant enim bene fundatam ciuitatem, cuius opifex ac conditor Deus. In fide defuncti ſunt omnes iſti, non acceptis promiſſionibus: ſed procul eas inſpicientes, ac credentes, confitentéſque quòd hoſpites & inquilini ſorent ſuper terram. Quo ſignificant ſe patriam inquirere. & ſi deſiderio eius quam reliquerant tacti fuiſſent, erat facultas reuertendi: ſed meliorem appetebant, nempe cæleſtem. Vnde Deus non erubeſcit vocari eorum Deus: quando parauit illis ciuitatem. Stipitibus enim obtuſiores fuiſſent, tam pertinaciter promiſſiones conſectando, quarum nulla ſpes in terris apparebat, niſi complementum earum alibi expectaſſent. Id verò in primis non ſine ratione vrget, quòd peregrinationem, hanc vitam nuncuparunt: qualiter & Moſes refert. Si enim peregrini & inquilini ſunt in terra Chanaan, vbi promiſſio Domini qua illius conſtituti erant hæredes? Manifeſtè ergo indicat longius ſpectare quod de poſſeſſione illis Dominus promiſerat. Quare pedem in terra Chanaan non acquiſierunt niſi in ſepulchrum. quo teſtabantur ſe ſperare fructum promiſſionis nonniſi poſt mortem percepturos. Atque hæc cauſa eſt cur tanti æſtimauerit Iacob illic ſepeliri, vt iureiurando adegerit filium Ioſeph ad eam pollicitationem: cur Ioſeph poſt aliquot ſecula transferri oſſa ſua, iampridem in cinerem collapſa voluerit. Heb.11.9. Gen. 47. 9. Gen. 47. 29. 30. & 50.25.

Ideo vitā hanc terrenam peregrinatione appellarūt, & in terra Chanaan (felicitatis æternæ figura) ſepeliri voluerunt.

Quintum argumentum, ex hiſtoria Iacobi primogenituram affectantis. Id enim futuræ vitæ in eis deſiderium oſtendit.

14 Denique apertè conſtat, in omnibus vitæ ſtudiis propoſitam futuræ vitæ beatitudinem habuiſſe. Quorſum enim primogenituram tantopere affectaſſet, tantóque periculo ambiiſſet Iacob, quæ exilium & tantum non abdicationem illi conflatura erat, boni verò nihil prorſus allatura: niſi ad altiorem benedictionem reſpexiſſet? Atqui eum ſibi ſenſum fuiſſe declarauit ea voce quam inter vltimos ſpiritus edidit, Salutare tuum expectabo Domine. Quam ſalutem expectaſſet, quum intelligeret ſe animam expirare: niſi in morte initium nouę vitę cerneret? Et quid de ſanctis ac filiis Dei diſceptamus, quum eiuſmodi intelligentiæ guſtu ne is quidem caruerit qui veritatem oppugnare alioqui nitebatur? Quid enim ſibi volebat Balaam, quum diceret, Moriatur anima mea morte iuſtorū, & fiant nouiſſima mea ſimilia eorum: niſi quòd ſentiebat id quod poſtea Dauid prodidit, Pretioſam eſſe mortem ſanctorum in conſpectu Domini: mortem verò impiorum peſſimam? Si vltima linea & meta in morte forent, nullum in ea notari poſſet diſcrimen iuſti & impij. ſorte, quæ poſt mortem vtroſque diuerſa manet, inter ſe diſtinguuntur. Gen. 49. 18. Num. 23. 10. Pſ.116.15. Pſ.34.22.

Quo intelligentiæ guſtu Balaam non caruit.

Sextum argumentū, ex Dauide, qui tanta ſibi a Domino pollicetur, & tamen hanc vitā nihil aliud eſſe vult quam vanitatem: vnde ſequitur eū alibi ſuam felicitatem repoſitam habuiſſe, & ſalutē expectaſſe quæ cum Dei æternitate coniuncta ſit.

15 Nondum vltra Moſen progreſſi ſumus: quem iſti nihil aliud officij habuiſſe dicunt quàm vt carnalem populum agri vbertate rerúmque omnium copia ad colēdum Deum induceret: & tamen (niſi quis ſponte ſemet offerentem lucem refugiat) perſpicua iam extat ſpiritualis fœderis declaratio. Quòd ſi ad Prophetas deſcendamus, illic pleniſſimo fulgore & vita æterna & regnum Chriſti ſe profert. Ac primùm Dauid, qui vt tempore aliis fuit ſuperior, ita pro ordine diuinę diſpenſationis cæleſtia myſteria obſcurius quàm illi adumbrauit, quanta tamen perſpicuitate ac certitudine ad eum ſcopum omnia ſua dirigit? Terreſtrem habitationem qualiter æſtimarit teſtatur hæc ſententia, Aduena hic ſum & peregrinus, quemadmodum omnes Patres mei. Vanitas omnis homo viuens: velut vmbra quiſque obambulat. Et nunc quę expectatio mea, Domine? ſpes mea ad te ipſa. Sanè qui nihil eſſe in terra ſolidum aut ſtabile confeſſus, ſpei tamen in Deum firmitatem retinet, alibi repoſitam ſibi fœlicitatem contemplatur. Ad eam contemplationem fideles reuocare ſolet, quoties vult eos verè conſolari. Nam alibi, poſtquam de breuitate fluxáq; & euanida imagine humanæ vitæ loquutus eſt, ſubiicit, Miſericordia autem Domini vſque in æternum, ſuper timentes eum. Cui ſimile eſt quod habetur etiam Pſalmo centeſimoſecundo, Initio Domine tu fundaſti terram, & opera manuum tuarum ſunt cæli. Ipſi peribunt, tu autem permanes: velut veſtis veteraſcent Pſ.39.13. Pſal.103.17. Pſal.102. 26. 27.28.29.

ſcent, & ſicut indumentum mutabis eos. Tu autem idem ipſe perſtas, & anni tui non
deficient. Filij ſeruorum tuorum habitabunt, & poſteri eorum coram te ſtabilientur. Si
ob cæli ac terræ interitum non deſinunt pij ſtabiliri coram Domino: ſequitur eorum
ſalutem cum Dei æternitate eſſe coniunctam. Atqui omnino non poteſt ſtare ſpes iſta,
niſi in promiſſionem recumbat quæ apud Ieſaiam exponitur, Cæli (inquit Dominus) ſi- Ieſa.51.6.
cut fumus liqueſcent: terra ſicut veſtimentum atteretur, & habitatores eius ſicut hæc
interibunt: ſalus autem mea in æternum erit, & iuſtitia mea non deficiet. Vbi iuſtitiæ ac
ſaluti tribuitur perpetuitas, non quatenus penes Deum reſident, ſed quatenus ab homi
nibus ſentiuntur.

16 Neque verò aliter accipere liceat quę de fidelium proſpero ſucceſſu paſſim canit, *Septimum argumentum, ex eodem Propheta. Quæ de fidelium proſpero ſucceſſu paſſim canit, ad cœleſtis gloriæ ſtatum neceſſariò ſunt referenda: quandoquidem in hoc mundo omni malorum genere premuntur.*
Pſ.97.10. niſi vt in cæleſtis gloriæ manifeſtationem conferantur. Qualia ſunt, Cuſtodit Dominus
animas ſanctorum ſuorum: de manu peccatoris liberabit eos. Lux orta eſt iuſto, & re-
Pſal. 112. 7.9. ctis corde lætitia. Item, Iuſtitia pij manet in ſeculum ſeculi, cornu eius exaltabitur in glo
Pſ.140.14 ria: deſyderium peccatorum peribit. Item, Veruntamen iuſti cōfitebuntur nomini tuo:
Pſ.112.6. habitabunt recti cum vultu tuo. Item, in memoria ęterna erit iuſtus. Item, Redimet Do
Pſ.34.23. minus animas ſeruorum ſuorum. Siquidem ſeruos ſuos Dominus impiorum libidini
non vexandos modò, ſed lacerandos perdendóſque ſępè permittit. in tenebris & ſqual-
lore languere patitur bonos, dum impij penè inter ſtellas refulgent: nec illos ita vultus
ſui ſerenitate exhilarat vt diuturna lætitia fruantur. Quamobrem ne ipſe quidem diſſi-
mulat, ſi in præſentem rerum ſtatum oculos defigant fideles, grauiſſima tentatione
percuſſum iri, acſi nulla eſſet innocentiæ apud Deum gratia nec merces. Adeò impietas
vt plurimum proſperatur ac floret, dum piorum natio ignominia, paupertate, contem-
Pſ.73.17. ptu, omníque crucis genere premitur. Parum, inquit, abfuit quin lapſus pes meus, quin
effuſi fuerint greſſus mei, dum vrit me fortuna ſtultorum, dum improborum proſperi-
tatem video. Tandem poſt narrationem concludit, Inſtituebam cogitationem ſi poſ-
ſem hæc cognoſcere: ſed tormentum eſt ſpiritui meo, donec ingrediar in ſanctuarium
Domini, & intelligam nouiſſimum eorum.

17 Ergo vel iſta Dauidis confeſſione diſcamus, non ignoraſſe ſanctos Patres ſub ve- *Octauum arg. ex communi omnium piorum ſenſu & confeſſione, qui in cœlo per fidem & ſpem viuā quæſierunt quod in præſenti vita vmbra non apperuit.*
teri Teſtamento quàm rarò vel nunquam in hoc mundo repræſentet Deus quæ ſeruis
ſuis pollicetur, atque ideo animos ad Dei ſacrarium ſuſtuliſſe, in quo reconditum habe
bant quod in præſentis vitæ vmbra nō apparet. Hoc erat vltimum Dei iudicium, quod
quum oculis minimè cernerent, fide contenti erant intelligere. Qua fiducia freti, quic-
quid eueniret in mundo, venturum tamen aliquando tempus non dubitabant quo Dei
Pſ.17.15. promiſſiones implerentur. Qualiter iſtæ voces teſtantur, Ego in iuſtitia contemplabor
Pſ.52.10. faciem tuam, ſatiabor ſpecie tua. Item, Ego ſicut oliua viridis in domo Domini. Item,
Pſal. 92. 13.14.15. Iuſtus vt palma florebit, ſicut cedrus Libani frondeſcet. Plantati in domo Domini, in a-
triis Dei noſtri florebunt. Adhuc fructificabunt: in ſenecta pingues ac virides erunt.
Quum paulò antè dixiſſet, Quàm profundæ ſunt cogitationes tuæ Iehoua, dum florent
impij, germinant quaſi herba, vt pereant in perpetuum. Vbi ſpecies iſta & decor fide-
lium, niſi vbi mundi huius facies regni Dei manifeſtatione inuerſa fuerit? In illam æter-
nitatem quum oculos conuerterent, contempta præſentium calamitatum momenta-
nea aſperitate, ſecurè in has voces erumpebant, Non dabis in æternum vt moriatur iu-
ſtus. Tu verò præcipitabis ſceleſtos in puteum interitus. Vbi in hoc mūdo puteus ęterni Pſ. 55.23.24.
exitij qui ſceleratos abſorbeat, in quorum felicitate hoc quoque alibi numeratur quòd Iob 21.13.
diem extremum in puncto ſine multo languore claudunt? Vbi tanta ſanctorū ſtabilitas,
quos ipſe Dauid non modò concuti, ſed opprimi & conteri prorſus vbiq; conqueritur?
Nempe ob oculos ſibi ſtatuebat, non quid ferat inſtabilis & pluſquam ęſtuaria mūdi vi-
ciſſitudo: ſed quid facturus ſit Dominus quum ad æternam cæli ac terræ cōſtitutionem
olim ſedebit. Quemadmodum alio loco eleganter deſcribit, Nituntur ſtulti opulentia Pſal. 49.7.8. &c.
ſua, ob diuitias multas ſuperbiunt: & tamen nemo, quantalibet excellētia polleat, redi-
mere fratrem ſuum à morte poſſit, nemo pretium redemptionis Deo ſoluere. Quum au
tem videant & ſapientes mori, peruerſos pariter & ſtultos interire, & alienis relinquere
diuitias ſuas, cogitant domos ſibi permanſuras in ſempiternum, habitationes in ſecula:
& nomina ſua in terra celebrant. At homo in honore non permanebit: ſimilis erit pe-
cudibus quæ intereunt. Hæc meditatio eorum, ſumma ſtultitia eſt: quam tamen poſte-
ri cupidè æmulantur. Inſtar gregis apud inferos collocabuntur, mors præſidebit illis.

P Exor

Exorta luce tecti dominabuntur illis:forma ipſorum peribit:infernus,ipſorum domicilium. Primùm illa ſtultorum itriſio, quòd in lubricis & volubilibus mundi bonis acquieſcant,oſtendit longè aliam ſapientibus quærendã eſſe felicitatem. Sed illic reſurrectionis myſterium euidentius reſerat,vbi illis perditis & extinctis piorum regnum erigit. Quem enim,quæſo,dicemus eſſe illum lucis exortum,niſi nouę vitæ reuelationem, quæ finem præſentis ſequitur?

Superioris argumentis continuatio & confirmatio, à ſpe piorum & impiorum in mundo videntium exitio.

18 Inde illa naſcebatur cogitatio, quam in miſeriarum ſolatium ac tolerantiæ remedium fideles vſurpabant, Momentum in indignatione Domini, vita in eius miſericordia. Psal.30.6
Quomodo afflictiones momento terminabant qui per totam ferè vitam affligebantur? vbi tantam videbant diuinæ benignitatis durationem, cuius vix minimum guſtum delibabant? Si in terra hæſiſſent,nihil tale repetire poterant:ſed quia cælum intuebantur,agnoſcebãt punctum eſſe temporis quo exercentur per crucem ſancti à Domino:miſerationes ſeculi eſſe,quibus colliguntur. rurſum impiorum,qui per ſomnium beati ad diem vnum eſſent, æternum ac nunquam finiendum exitium præuidebant.
Vnde illæ voces, Memoria iuſti in benedictione erit: nomen autem impiorum putreſcet. Prou. 10. 7.
Pretioſa mors ſanctorum in conſpectu Domini: mors peccatorum peſſima. Item Psal. 116. 15, & 34. 22.
apud Samuelem, Dominus pedes ſanctorum ſeruabit, & impij in tenebris cõticeſcent, 1. Sam. 2. 9.
quæ ſignificant,illos probè cognouiſſe,vtcunque variè circunferrentur ſancti,vltimum tamen eorum exitum,vitam ac ſalutem:impiorum felicitatem amœnam eſſe viam qua in mortis voraginem paulatim labuntur. Ideo iſtorum mortem vocabant exitium incircunciſorum,vt quibus reſurrectionis ſpes præciſa eſſet. Ezech.28 10, & 32. 18, & alibi.
Quare nullam hac excogitare potuit Dauid grauiorem imprecationem, Deleantur de libro vitæ,& cum iuſtis non ſcribantur. Psal. 69. 29.

Nonum argumentum ex Iobo, qui omnium apertiſſime de hac ſpe diſſeruit.

19 Præ aliis verò inſignis illa ſententia Iob,Scio quia redemptor meus viuit,& in nouiſſimo die de terra reſurrecturus ſum:& in carne mea videbo Deum ſaluatorẽ meum. Iob.19.25
Repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo. Qui volunt venditare ſuum acumen, cauillantur non eſſe hæc intelligenda de vltima reſurrectione,ſed de primo quoque die quo ſibi mitiorem fore Deum Iob expectabat: quod vt illis ex parte demus, extorquebimus tamen, velint nolint, ad eam ſpei amplitudinem non potuiſſe peruenire Iob ſi cogitatione in terra reſediſſet. Neceſſe ergo eſt fateamur,oculos in futuram immortalitatem ſuſtuliſſe, qui ſibi vel in ſepulchro iacenti redemptorem affore conſpexerit. Siquidem de præſenti tantùm vita cogitantibus mors extrema eſt deſperatio, quæ nec ipſa ſpem eius abſcindere poterat. Etiam ſi me occiderit, dicebat, in ipſo nihilominus ſperabo. Iob.13.15.

Obiectionis diluſio.

Alia obiectio. Reſponſio.

Nec mihi obſtrepat hic nugator quiſpiam paucorum fuiſſe iſtas voces, vnde minimè probetur talem fuiſſe inter Iudæos doctrinam. Reſponſum enim à me ſtatim accipiet, paucos iſtos non prodidiſſe talibus ſententiis arcanã aliquam ſapientiam, ad quam ſeorſum ac priuatim excellentia tãtùm ingenia admitterentur:ſed,vt erant conſtituti à Spiritu ſancto plebis doctores,quæ communiter ediſcenda eſſent Dei myſteria,& popularis religionis principia eſſe deberent,palàm promulgaſſe. Quum ergo audiamus publica Spiritus ſancti oracula, quibus de ſpirituali vita tam clarè ac dilucidè in Iudæorum Eccleſia diſſeruit,intolerabilis pertinacię fuerit eos ad carnale tantummodo fœdus ablegare,vbi ſolius terræ ac terreſtris opulentiæ fiat mentio.

Nonum argumentum, ex poſterioribus Prophetis,qui piorum felicitatẽ extra terrenæ huius vitæ limites ſitam eſſe docuerunt.

20 Si ad poſteriores Prophetas deſcendam, illic verò liceat, quaſi in campo noſtro, liberè ſpatiari. Nam ſi in Dauide,Iob,Samuele fuit non difficilis victoria:illic multo eſt facilior. Hanc enim œconomiam & hunc ordinem in diſpenſando miſericordiæ ſuæ fœdere tenuit Dominus, vt quo propius temporis progreſſu ad plenam exhibitionem accedebatur, ita maioribus in dies reuelationis incrementis illuſtraret. Proinde initiò, quum prima ſalutis promiſſio Adę data fuit,quaſi tenues ſcintillę emicarunt:poſtea facta acceſſione,maior lucis amplitudo cœpit exeri, quæ magis ac magis deinde emerſit, latiúſque fulgorem ſuum protulit:donec tandem nubibus omnibus diſcuſſis,ſol iuſtitię Chriſtus vniuerſum terrarum orbem ad plenum illuminauit. Non eſt ergo metuendum ne ſi ad cauſam noſtram comprobandam Prophetarum petamus ſuffragia,illa nos deficiant:ſed quia ingentem materię ſyluam fore video,in qua diutius multo immorari neceſſe ſit quàm ferat inſtituti ratio (eſſet enim opus longi voluminis) ſimúlque vel parum perſpicaci lectori viam me ſtrauiſſe ex ſuperioribus arbitror, qua inoffenſo curſu pergere queat, à prolixitate non adeò in præſens neceſſaria abſtinebo: præmonitis

tamen lectoribus, vt viam ſibi ea claui expedire meminerint, quam prius in manum il- [Cap. 6. ſect. 3. 4.] lis dedimus: Nempe quoties fidelis populi beatitudinem Prophetę commemorant (cuius vix minima veſtigia in præſenti vita cernuntur) ad hanc diſtinctionem confugiant: Dei bonitatem quò melius Prophetæ commendarent, temporariis beneficiis, velut lineamentis quibuſdam, populo adumbraſſe: ſed talem eius pinxiſſe effigiem quæ mentes extra terram, elementa mundi huius, & periturum ſeculum raperet, atque ad cogitandam futuræ ac ſpiritualis vitæ fœlicitatem neceſſariò excitaret.

21 Exemplo vno contenti erimus. Quum Iſraelitæ Babylonem deportati, ſuam diſſipationem morti ſimillimam eſſe cernerent: dimoueri ab ea opinione vix poterant [Ezech. 37. 4.] quin fabuloſum putarent eſſe quod de ſua reſtitutione vaticinabatur Ezechiel: quòd perinde id æſtimabát acſi denuntiaſſet ſuſcitatum in vitam iri putrida cadauera. Dominus vt oſtenderet nec ea ipſa difficultate ſe impediri quominus beneficio ſuo locum faceret, Prophetæ campum aridis oſſibus plenum per viſionem oſtendit: quibus, ſola verbi ſui virtute, ſpiritum vigorémque vno momento reddidit. Seruiebat quidem ad præſentem incredulitatem corrigendam viſio: ſed interim Iudæos cōmonefaciebat quantum vltra populi reductionem virtus Domini protenderetur, quæ arida & diſperſa oſſa ſolo nutu, adeò facilè vegetaret. Quare ſententiam illam cum altera Ieſaiæ ritè compa- [Ieſ. 26. 19] rabis: Viuent mortui, cadauer meum, reſurgent. Expergiſcimini & exultate qui habitatis in puluere, quia ros viridis campi, ros tuus: & terram gigantum detrahes in ruinam. Vade popule mi, intra in tabernacula tua: claude oſtia tua ſuper te, abſcondere pauxillum, donec pertranſeat indignatio. Ecce enim Dominus egredietur de loco ſuo, vt viſitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum: & reuelabit terra ſanguinem ſuum, nec operiet diutius interfectos ſuos.

Id vno exemplo ex Ezechiele ſumpto de oſſibus aridis viuificatis, dilucide probatur.

Confirmatur, ex dicto Ieſaiæ.

22 Quanquam ſiquis ad eiuſmodi canonem omnia redigere tentet, abſurdè fecerit: ſunt enim aliquot loci qui nullo integumento, futuram, quæ in regno Dei fideles manet, immortalitatem demonſtrant. quales nonnullos recitauimus, & quales ſunt cùm [Ieſ. 66. 22] alij plerique, tum præcipuè duo iſti. alter apud Ieſaiam, Sicut cæli noui & terra noua, quæ facio ſtare coram me: ſic ſtabit ſemen veſtrum. Et erit mēſis ex menſe, ſabbathum ex ſabbatho: veniet omnis caro vt adoret coram facie mea, dicit Dominus. Et egredientur, & videbunt cadauera virorum qui præuaricati ſunt in me, quòd vermis eorum non [Dan. 12. 1.] morietur, & ignis non extinguetur. alter verò Danielis, In tempore illo conſurget Michael princeps magnus, qui ſtat pro filiis populi ſui: & veniet tempus anguſtiæ non quale fuit ex quo gentes eſſe cœperunt. Et tunc ſaluabitur populus tuus omnis qui inuentus fuerit ſcriptus in libro. Et ex iis qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium ſempiternum.

Poſtremum argumentū. Extare in Prophetis aliquot locos qui apertè puriū in regno cæleſti futurā immortalitatē demonſtrant.

23 Iam in duobus reliquis probandis, Patres ſcilicet Chriſtum in fœderis ſui pignus habuiſſe, atque in ipſo omnem benedictionis fiduciam repoſuiſſe: quia minus controuerſiæ & plus claritatis habent, non laborabo. Conſtituamus ergo ſecurè quod nec vllis diaboli machinis reuelli queat: vetus Teſtamentum ſeu fœdus, quod cum Iſraelitico populo percuſſit Dominus, non rebus terrenis fuiſſe limitatum, ſed ſpiritualis æternæque vitæ promiſſionem continuiſſe: cuius expectationem omnium animis impreſſam oportuit qui in fœdus verè conſentiebant. Hanc verò inſanam ac pernicioſam opinionem procul ſummoueamus, aut Dominum nihil aliud propoſuiſſe Iudæis, aut illos nihil quæſiuiſſe præter ventris ſaturitatem, carnis delicias, florentes opes, externam potentiam, li- [Mat. 8. 11.] berorum fœcunditatem, & quicquid animalis homo in pretio habet. Non enim aliud cælorum regnum hodie promittit ſuis Chriſtus Dominus, quàm vbi recumbant cum [Act. 3. 25.] Abraham, Iſaac & Iacob. ac Iudæos ſeculi ſui Petrus hæredes eſſe Euangelicæ gratiæ aſſerebat, quòd filij eſſent Prophetarum, cōprehenſi in fœdere quod Dominus olim cum [Matt. 27. 52.] ſua gente pepigiſſet. Ac ne id ſolis verbis teſtatum eſſet, Dominus facto quoque approbauit. Eo enim quo reſurrexit momento multos ſanctorum reſurrectionis ſuæ conſortio dignatus eſt, ac viſendos in ciuitate præbuit: certo arrhabone ſic dato, quicquid fecit ac paſſus eſt in æternæ ſalutis acquiſitionem, ad veteris Teſtamenti fideles non ſecus [Act. 15. 8.] quàm ad nos pertinere. Nempe & eodem fidei Spiritu, quo in vitam regeneramur, teſte Petro, præditi fuerunt. Quum Spiritum illum, qui eſt veluti quædam immortalitatis in nobis ſcintilla (vnde & arrhabo hæreditatis noſtræ alibi vocatur) in illis ſimiliter [Eph. 1. 14.] audimus habitaſſe, quomodo illis vitæ hæreditatem adimere audeamus? Quo magis

Cōcluſio totius tractationis de ſimilitudine vtriuſque Teſtamenti.

Ad cuius pleniorem confirmationē quatuor teſtimonia Scripturę proferuntur.

Vnde cōſequi-

tur perſpicua errore Sadducæorum & Iudæorum,ſalutē æternā & ſpē certam Eccleſia Dei abolentium, reſutatur.

mirum eſt eo ſtuporis olim recidiſſe Sadducæos, vt tum reſurrectionem, tum animarum ſubſtantiam negarent: quorum vtrunq; tam illuſtribus Scripturæ teſtimoniis conſignatum habebant. Nec minus prodigioſa hodie foret totius nationis ſtoliditas in expectando terreſtri Chriſti regno, niſi hanc repudiati Euangelij pœnam daturos Scripturæ multò antè prædixiſſent. ſic enim iuſto Dei iudicio conueniebat mentes cæcitate percutere, quæ oblatum cæli lumen reſpuendo, tenebras vltrò ſibi accerſiuiſſent. Moſen ergo legunt, & aſſiduè reuoluunt: ſed oppoſito velamine impediuntur ne cernant lucem in eius vultu refulgentem. atque ita manebit illis obtectus ac inuolutus, donec ad Chriſtum conuertantur, à quo illum nunc quantum poſſunt, abducere ac diſtrahere ſtudent. 2. Cor. 3. 14.

CAPVT XI.

De differentia vnius Teſtamenti ab altero.

Tres ſunt præcipuæ partes huius capitis.

1 Proponit quinque Veteris & Noui Teſtamenti differentias, à ſect. 1. ad 12.
2 Quoniam vero inter has poſtrema eſt, quod Vetus Teſtamentum ad Iudæos tantùm pertinuit, Nouum ad omnes, de vocatione Gentium ſubiungitur breuis tractatio, ſect. 12.
3 Additur reſponſio ad duas obiectiones, quibus hæc doctrina de Veteris & Noui Teſtamenti diſcrimine grauari ſolet, ſect. 13. & 14.

Quinque huius Teſtamēti ab altero differentiæ ad modum administrationis potius quàm ad ſubſtantiam eorundem pertinent.

Qvid ergo? (inquies) nullúmne diſcrimen veteris & noui Teſtamenti relinquetur? & quid fiet tot Scripturæ locis, vbi tanquam res diuerſiſſimæ inter ſe conferuntur? Ego verò libenter recipio quæ in Scriptura commemorantur differentias: ſed ita vt nihil conſtitutæ iam vnitati derogent: quemadmodum videre erit vbi eas ordine tractauerimus. Sunt autem illæ (quantum animaduertere mihi licuit, & meminiſſe poſſum) numero quatuor præcipuæ. Quibus ſi quintam adiungere libeat, minimè reclamo. Eas omnes ſic eſſe dico, & oſtenſurum me profiteor, vt ad modum adminiſtrationis potius quàm ad ſubſtantiam pertineant. Hac ratione nihil impedient quominus eædem maneant veteris ac noui Teſtamenti promiſſiones, atque idem ipſorum promiſſionum fundamentum, Chriſtus. Porrò prima eſt, Quòd tametſi olim quoque Dominus populi ſui mentes in cæleſtem hæreditatem volebat collimare, arrectóſque eſſe animos: quo tamen in ſpe illius melius alerentur, contemplandam ſub beneficiis terrenis ac quodammodo deguſtandam exhibebat: nunc clarius liquidiúſque reuelata per Euangelium futuræ vitę gratia, rectà ad eius meditationem, omiſſo inferiori, quem apud Iſraelitas adhibebat, exercitationis modo, mentes noſtras dirigit. Hoc conſilium Dei qui non animaduertunt, non putant veterem populum altius conſcendiſſe quàm ad illa quæ corpori promittebantur bona. Audiunt toties terram Chanaan nominari, velut inſigne adeóque vnicum Legis diuinæ cultoribus præmium. Audiunt nihil ſeuerius Dominum eiuſdem Legis tranſgreſſoribus interminari quam ab eius terræ poſſeſſione expellendos, ac diſpergendos in alienas regiones. Vident in hanc ferè ſummam recidere quæcunque vel benedictiones vel maledictiones à Moſe denuntiantur. Ex iis minimè dubitanter conſtituunt Iudæos non ſua cauſa, ſed aliena fuiſſe à cæteris populis ſegregatos: nempe vt imaginem haberet Chriſtiana Eccleſia, in cuius externa ſpecie ſpiritualium rerum documenta cerneret. Sed quum aliquoties Scriptura demonſtret, hæc terrena quibus eos proſequebatur beneficia Deum ipſum deſtinaſſe, vt ad ſpem cæleſtium ita ipſos manu duceret: eiuſmodi diſpenſationem non conſiderare, nimiæ imperitiæ, ne dicam hebetudinis, fuit. Cum hoc hominum genere ſtatus controuerſiæ nobis eſt, quòd illi poſſeſſionem terræ Chanaan Iſraelitis pro ſumma atque vltima beatitudine habitam, nobis poſt reuelatum Chriſtum cæleſtem hęreditatem figurare docent. Nos contra contendimus, in terrena qua fruebantur poſſeſſione, velut in ſpeculo, futuram, quam ſibi in cælis præparatam crederent, hæreditatem eſſe intuitos.

Prima differētia. In veteri Teſtamēto cæleſtem hæreditatem ſub terrenis beneficiis contemplandam & deguſtandam Dominus exhibuit: ſub Nouo, eiuſmodi terrena ſubſidia omittuntur.

Probatio primæ, vt & quartæ differentiæ, à ſimili de hærede paruulo, cuius mētio fit apud Apoſtolum.

2 Id melius elucebit ex ſimilitudine quam poſuit Paulus ad Galatas. Comparat Iudæorum gentem hæredi paruulo, qui ad ſe regendum nondum idoneus, tutoris aut pædagogi, cuius cuſtodiæ commiſſus eſt, dictum ſequitur. Quòd autem eam ad ceremonias ſimilitudinem potiſſimum refert, nihil obſtat quominus huc quoque aptiſſimè applicetur. Eadem ergo illis hæreditas quæ nobis deſtinata fuit: ſed cuius adeundæ & tractandæ nondum per ætatem capaces forent. Eadem inter illos Eccleſia: ſed cuius ætas Gal. 4. 1.

adhuc

adhuc puerilis erat. Sub hac ergo pædagogia illos cõtinuit Dominus, vt ſpirituales promiſſiones non ita nudas & apertas illis daret, ſed terrenis quodammodo adumbratas. Abraham ergo, Iſaac & Iacob, eorúmque poſteritatem quum in ſpem immortalitatis coopraret, terram Chanaan in hæreditatem illis promiſit: non in qua ſpes ſuas terminarent, ſed cuius aſpectu in ſpem veræ illius, quæ nondum apparebat, hæreditatis ſe exercerent ac confirmarent. Ac ne hallucinari poſſent, dabatur ſuperior promiſſio quæ terram illam non ſupremum eſſe Dei beneficium teſtaretur. Sic Abraham in accepta terræ promiſſione torpere non ſinitur: ſed maiori promiſſione erigitur illius mens in Dominum. Audit enim, Abraham, ego protector tuus, & merces tua magna valde.

Gen.15.1.

Hic videmus Abrahamo proponi finem ſuæ mercedis in Domino, ne illam quærat fluxam ac lubricam in elementis huius mundi: ſed immarceſcibilem eſſe reputet. Subiungit deinde terræ promiſſionem, non alia conditione quàm vt ſit diuinæ beneuolentiæ ſymbolum, ac cæleſtis hæreditatis typus, quem ſanctis fuiſſe ſenſum, eorum voces declarant. Sic Dauid à benedictionibus temporariis ad ſummam illam atque vltimam aſſurgit. Languet (inquit) tui deſiderio cor meum & caro mea. Deus portio mea in ſempiternum. Item, Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei: tu es qui conſeruas hæreditatem meam mihi. Item, Clamaui ad te Domine, dixi, Tu es ſpes mea, portio mea in terra viuorum.

Pſal. 73. 26. & 84.3.
Pſal.16.5.
Pſal.142.6.

Qui ſic loqui audent, ſe profectò mundum & quicquid eſt bonorum præſentium ſpe ſua tranſcendere profitentur. Hanc tamen futuri ſeculi beatitudinem Prophetæ ſæpius ſub typo quem à Domino acceperant, deſcribunt: qualiter intelligendæ ſunt iſtæ ſententiæ, Quòd pij hæreditate poſſidebunt terram: ſceleſti autem ex ea diſperdentur. Quòd Ieruſalem omne genus diuitiis abundabit, & Sion rerum omnium copia diffluet. Quæ omnia videmus non in terram peregrinationis noſtræ, aut in terreſtrem Ieruſalem propriè competere, ſed in veram patriam fidelium ac cæleſtem illam ciuitatem, in qua Dominus benedictionem & vitam mandauit in perpetuum.

Iob 18.17.
Apud Ieſaiã multis locis.
Pſal.133.3

3 Hæc ratio eſt cur maioris quàm nunc deceat, æſtimaſſe mortalem vitam eiúſque benedictiones ſancti legantur ſub Veteri teſtamento. Tametſi enim probè nouerant non eſſe in ea tanquam in curſus ſui meta conſiſtendum: quia tamen recognoſcebant, quæ illic ad eos pro teneritudinis ipſorum modulo exercendos, gratiæ ſuæ lineamenta Dominus impreſſerat, maiori eius ſuauitate afficiebantur quàm ſi ipſam per ſe conſideraſſent. Quemadmodum autem Dominus, beneuolentiam ſuam erga fideles præſentibus bonis teſtando, ſpiritualem felicitatem eiuſmodi typis ac ſymbolis tunc adumbrabat, ita è conuerſo dabat in pœnis corporeis, in reprobos iudicij ſui documenta. Itaque vt Dei beneficia in rebus terrenis magis conſpicua erant, ita pœnæ. Hanc inter pœnas & præmia analogiam ac conuenientiam (vt ſic loquar) dum imperiti non expendunt, mirantur tantam in Deo varietatem, vt qui ad quælibet hominis delicta ſæuis horrendíſque ſuppliciis vindicanda olim ſubitus, nunc velut poſito priſtinæ iracundiæ affectu, & mitius & rarius multo puniat: & parum abeſt quin ob id diuerſos Veteris & Noui teſtamenti deos imaginentur, quod etiam Manichæis accidit. Verùm talibus ſcrupulis facile expediemur, ſi animum referemus ad iſtam quam notaui Dei diſpenſationem, quòd tum futuræ ac æternæ fœlicitatis gratiam terreſtribus beneficiis, tum ſpiritualis mortis grauitatem corporeis pœnis ſignificare & figurare pro eo tempore voluit quo Teſtamentum ſuum quodammodo adhuc inuolutum Iſraelitico populo tradebat.

Ob hanc cauſam S. Patres ſub Lege terrenam vitam eiuſque benedictiones admodũ æſtimarũt, & pœnas exhorruerũt, quæ etiam magis erãt conſpicuæ.

Cur grauiores ſubitæ ſub Lege ſupplicia extiterunt.

4 Alterum Veteris & Noui teſtamẽti diſcrimen ſtatuitur in figuris, quòd illud abſente veritate, imaginem tantùm & pro corpore vmbram oſtentabat: hoc præſentem veritatem & corpus ſolidum exhibet. Atque huius ferè ſit mentio vbicunque Veteri teſtamento Nouum opponitur: fuſior tamen eſt eius tractatio in epiſtola ad Hebræos quàm alibi vſquam. Illic diſputat Apoſtolus aduerſus eos qui Legis Moſaicæ obſeruationes aboleri poſſe non putabant niſi vt ſecum traherẽt religionis totius ruinam. Quo hunc errorem refutet, aſſumit quod de Chriſti ſacerdotio prædictum apud Prophetam fuerat. nam quum æternum illi deferatur ſacerdotium, certum eſt aboleri ſacerdotium illud vbi alij aliis ſucceſſores quotidie ſubſtituebãtur. Prævalere autem noui iſtius ſacerdotis inſtitutionem probat, quòd iuramento ſtabilitur. Subiungit poſtea, in ea ſacerdotij tranſlatione verti etiam Teſtamenti mutationem. Atqui id neceſſarium fuiſſe ratione confirmat, quoniam ea erat Legis imbecillitas quæ nihil adducere ad perfectio-

Secunda differentia. Vetus ceremoniis Chriſtum adumbrabat: Nouum præſentem veritatem & corpus ſolidũ exhibet.

Pſal. 110. 4.
Heb.7.11, 19. & 9.9. & 10.1.

nem poſſet. Tum deinde proſequitur quæ illa fuerit imbecillitas, nempe quòd externas carnis iuſtitias habuerit, quæ cultores ſuos non poſſent ſecundum conſcientiam perfectos reddere, quòd pecudum victimis, nec peccata delere, nec veram ſanctitatem conciliare poterat. Concludit ergo, vmbram fuiſſe in ipſa futurorum bonorum, non viuam rerum effigiem: ideóque non aliud habuiſſe officij niſi vt introductio eſſet in ſpem meliorem quę in Euangelio exhibetur. Hîc videndum eſt qua parte fœdus Legale cum fœdere Euangelico, Chriſti miniſterium cum Moſaico conferatur. Nam ſi ad promiſſionum ſubſtantiam pertineret comparatio, magnum extaret inter duo Teſtamenta diſſidium: ſed quum ſtatus quæſtionis aliò nos ducat, eò tendendum eſt vt verum reperiamus. Fœdus ergo quod æternum & nunquam interiturum ſemel ſanciuit, in medio ſtatuamus. Illius complementum, vnde tandem habet vt ſtatum ratúmque ſit, Chriſtus eſt. Talis confirmatio dum expectatur, ceremonias Dominus per Moſen præſcribit, quæ ſunt velut ſolennia confirmationis ſymbola. Id in contentionem veniebat, cederéne oporteret Chriſto quæ in Lege ordinatæ erant ceremoniæ. Hę verò tametſi fœderis duntaxat accidentia erant, vel certè acceſſiones ac annexa, & (vt vulgus loquitur) acceſſoria: quia tamen inſtrumenta erant illius adminiſtrandi, fœderis nomen habent. qualiter & aliis ſacramentis dari ſolet. Proinde, in ſumma, Vetus teſtamentum hoc loco appellatur ſolennis confirmandi fœderis ratio, ceremoniis & ſacrificiis comprehenſa. In ea quoniam nihil ſolidum ſubeſt, niſi vlterius tranſeatur, oportuiſſe antiquari & abrogari contendit Apoſtolus, vt Chriſto potioris Teſtamenti ſponſori ac mediatori locus daretur, per quem æterna ſanctificatio electis ſemel acquiſita eſt: & tranſgreſſiones obliteratæ, quæ ſub Lege manebant. Quòd ſi malis, ita accipe: vetus fuiſſe Domini Teſtamentum, quod vmbratili & inefficaci ceremoniarum obſeruatione inuolutum tradebatur, ideóque temporarium fuiſſe, quia veluti in ſuſpenſo erat, donec firma & ſubſtantiali confirmatione ſubniteretur. Tum verò demum nouum æternúmque factum fuiſſe, poſtquam Chriſti ſanguine conſecratum ſtabilitúmque fuit. Vnde calicem, quem diſcipulis in Cœna porrigit Chriſtus, Noui Teſtamenti calicem vocat in ſuo ſanguine: vt ſignificet, tum verè Dei Teſtamento ſuam conſtare veritatem, per quam nouum fit & æternum dum ſanguine ſuo obſignatur.

Scopus epiſtolæ ad Hebræos, hanc differentiam explicatus.

Veteris Teſtamenti definitio.

Matt.26.28.

Hinc etiã eſt, quod Legis pędagogia dicuntur ad Chriſtum deduci.

5 Hinc liquet quo ſenſu dixerit Apoſtolus, Legis pædagogia deductos fuiſſe Iudęos ad Chriſtum antequam ipſe in carne exhiberetur. Illos quoque filios & hæredes Dei fuiſſe fatetur: ſed qui propter pueritiam ſub pædagogi cuſtodia habendi eſſent. Conueniebat enim, ſole iuſtitiæ nondum exorto, nec tantum eſſe reuelationis fulgorem, nec tantam intelligendi perſpicaciam. Sic ergo verbi ſui lucem illis Dominus diſpenſauit, vt eam eminus adhuc & obſcurè cernerent. Ideò hanc intelligentiæ tenuitatem pueritiæ vocabulo Paulus notat, quam elementis huius mundi & externis obſeruatiunculis, tanquam regulis puerilis diſciplinæ, voluit Dominus exerceri, donec effulgeret Chriſtus: per quem fidelis populi cognitionem adoleſcere oportebat. Hanc diſtinctionem ſignauit Chriſtus ipſe, quum diceret, Legem & Prophetas fuiſſe vſque ad Iohannem: ex eo euangelizari regnum Dei. Quid Lex & Prophetæ ſui temporis hominibus prodiderunt? nempe guſtum præbebant eius ſapientiæ quæ olim ad liquidum manifeſtanda erat, & procul emicantem præmonſtrabant. Vbi autem digito poteſt oſtendi Chriſtus, reſeratum eſt regnum Dei. In ipſo enim expoſiti ſunt theſauri omnes ſapientię & intelligentiæ, quibus propè ad ipſa cæli adyta penetratur.

Galat. 3. 24. & 4.1.

Matth.11.13.

Col.2.9.

Nec obſtat quod inter veteres ſub Lege quidam extiterunt in fide robuſtiſsimi cum quib. nemo ferè in Eccleſia Chriſtiana ſit conferendus. Ordinaria n. Dei diſpẽſatio reſpicienda eſt. Deinde, excellentiſsimi quoque ſub hac pædagogia compre-

6 Nec obſtat quòd nemo ferè in Chriſtiana Eccleſia reperiri queat qui fidei pręſtantia ſit cum Abraham componendus: quòd ea vi Spiritus excelluerint Prophetæ, qua hodiéque orbem vniuerſum illuminant. Non enim quid in paucos gratiæ contulerit Dominus, hîc quæritur: ſed quam in populo docẽdo ordinariam diſpenſationem ſequutus ſit: qualis apud illos ipſos Prophetas, qui peculiari ſupra alios cognitione præditi fuerunt, habetur. Nam & obſcura, ceu de rebus longinquis, & typis incluſa eſt eorum prædicatio. Ad hæc, vtcunque mirifica in illis notitia emineret, quum tamen ad communem populi pędagogiam ſubmittere ſe neceſſe habuerint, in puerorum grege ipſi quoque cenſentur. Poſtremò nunquam tanta vllis tunc contigit perſpicientia, quæ non ſeculi obſcuritatem aliqua ex parte reſiperet. Vnde illud Chriſti, Multi Reges & Prophetæ deſiderarunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ vos auditis, nec audierunt. Itaque veſtri oculi beati, quia vident: & aures, quia audiunt. Et ſanè hac

Mat.13.17 Luc. 10. 24.

præ-

prærogatiua Chriſti præſentiam pollere æquum fuit, vt ab ea dilucidior emergeret cæleſtium myſteriorum reuelatio. Quò etiam pertinet quod antè citauimus ex priore Petri epiſtola, fuiſſe illis patefactum, noſtro maximè ſeculo vtilem eſſe eorum operam.

1.Pet.1.12

...henſi ſunt, & ceremoniis admoti vt Chriſtū omnino intuerentur ac ſalutarent.

7 Venio ad tertium diſcrimen, quod ex Ieremia ſumitur, cuius ſunt verba, Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Iſrael & domui Iuda fœdus nouum: non ſecundùm pactum quod pepigi cum Patribus veſtris, in die qua apprehendi manum eorum vt educerem eos è terra Ægypti, pactum quod irritum fecerunt, quanuis dominarer eis: ſed hoc erit pactum quod feriam cum domo Iſrael, Ponam Legem meam in viſceribus eorum, cordibus eorū inſcribam eam, & propitiabor iniquitati eorum. Et non docebit vnuſquiſque proximum ſuum, vir fratrem ſuum. Omnes enim cognoſcent me à minimo vſque ad maximum. Ex quibus occaſionem accepit Apoſtolus comparationis huius inter Legem & Euangelium ſtatuendæ, vt illam vocaret literalem, hoc, ſpiritualem doctrinam: illam diceret fuiſſe deformatam in tabulis lapideis, hoc fuiſſe cordibus inſcriptum: illam eſſe prędicationem mortis, hoc vitæ: illam damnationis, hoc iuſtitiæ: illam euacuari, hoc permanere. Quum Apoſtolo propoſitum fuerit mentem Prophetæ enarrare, verba vnius expendere ſatis fuerit, vt aſſequamur vtriuſque ſenſum. Quanquam eſt aliquid inter eos diſſimile. Odioſius enim loquitur de Lege Apoſtolus quàm Propheta. neque id ſimplici Legis reſpectu: ſed quòd erant nebulones quidam Legis ζηλωταὶ, qui peruerſo ceremoniarum ſtudio, Euangelij claritatem obſcurabant: de Legis natura ſecundum eorum errorem ac ſtultam affectionem diſputat. Ergo id peculiare in Paulo obſeruare operæpretium erit. Vterque verò quia Vetus ac Nouum teſtamentum per contentionem inter ſe componit, nihil in Lege conſiderat niſi quod proprium eius eſt. Exempli gratia: Lex, miſericordiæ promiſſiones paſſim continet: ſed quia ſunt aliunde aſcitæ, non veniunt in Legis rationem quum de pura eius natura ſermo habetur. Hoc illi tantùm tribuunt vt præcipiat quæ recta ſunt, ſcelera prohibeat, præmium edicat cultoribus iuſtitiæ, pœnam tranſgreſſoribus minetur: cordis interim prauitatem, quæ cunctis hominibus naturalis ineſt, non immutet aut emendet.

Iere.31.31.
2.Cor.3.6

Tertia differentia. Vetus eſt literale: nouū ſpirituale: illud, mortis miniſterium: hoc, vitę organum.

Hæc differentia ab Apoſtolo traditur tractatur primò in genere.

8 Nunc membratim Apoſtoli collationem explicemus. Vetus teſtamentum literale eſt: quia ſine Spiritus efficacia promulgatum: Nouum, ſpirituale: quod Dominus hominum cordibus ſpiritualiter inſculpſit. Ideo ſecunda antitheſis eſt veluti primæ declaratio. Vetus mortiferum eſt: quia nihil poteſt quàm maledictione inuoluere vniuerſum hominum genus: Nouum eſt vitæ organum: quia à maledictione liberatos in gratiam cum Deo reſtituit. illud damnationis miniſterium eſt: quia reos peragit iniuſtitiæ omnes filios Adam. hoc, iuſtitiæ: quia Dei miſericordiam reuelat, per quam iuſtificamur. Poſtrema antitheſis ad Legis ceremonias referenda. Quia illud rerum abſentium imaginem habebat, intetire ac euaneſcere tempore oportuit. Euangelium, quia ipſum corpus exhibet, firmam perpetuámque retinet ſtabilitatem. Vocat quidem Ieremias & leges morales, infirmum ac fragile fœdus: ſed alia ratione, quòd ſcilicet ingrati populi ſubita defectione mox abruptum fuerit. ſed quia eiuſmodi violatio eſt à culpa populi, in Teſtamentum propriè non conferetur. Ceremonię verò, quoniam ſua ipſarum infirmitate Chriſti aduentu fuerunt diſſolutę, cauſam infirmitatis intra ſe habebant. Porrò differentia illa Literæ & Spiritus non ſic accipienda eſt acſi nullo cum fructu Legem ſuam Iudæis Dominus tuliſſet, nullo eorum ad ſe cōuerſo: ſed per comparationem poſita eſt, ad commendandam gratiæ affluentiam, qua Euangelij prædicationem idem Legiſlator, quaſi nouam perſonam induens, honorauit. Nam ſi eorum multitudinem recenſemus quos ex populis omnibus per Euangelij prædicationem Spiritu ſuo regeneratos in Eccleſiæ ſuæ communionem collegit, pauciſſimos ac penè nullos dicemus qui olim in Iſraele cordis affectu atque ex animo fœdus Domini amplexi ſint: qui tamen multi fuerunt, ſi ſuopte numero ſine comparatione cenſeantur.

Deinde ſpeciatim, membratim textus Apoſtolici diligenter collatus, per triplicem antitheſin. Vetus eſt literale, mortiferum, temporarium: Nouū eſt ſpirituale, viuificum, æternum.

Literæ & Spiritus differentia.

9 Ex tertio diſcrimine quartum emergit. Vetus enim teſtamentum Scriptura vocat ſeruitutis, quòd timorem in animis generet: nouum autem, libertatis, quòd in fiduciam ac ſecuritatem eoſdem erigat. Sic Paulus ad Romanos, Non accepiſtis, inquit, ſpiritum ſeruitutis iterum ad timorem: ſed Spiritum adoptionis, per quem clamamus, Abba, Pater. Huc pertinet quod habetur ad Hebræos, non acceſſiſſe nunc fideles ad corporeum montem, & incenſum ignem, ac turbinem, & caliginem, & procellam, vbi nihil audiatur, aut videatur, niſi quod terrore mentes percellat: adeò vt ipſe quoque Moſes expa-

Rom.8.15
Hebr.12.18

Quarta differentia. Vetus teſtamentum eſt ſeruitutis: nouum autem libertatis. Id quod tribus Apoſtoli teſtimoniis confirmatur.

ueſ

ueſcat, vbi vox terribilis inſonat, quam audire omnes deprecētur: ſed acceſſiſſe ad montem Sion, & ciuitatem Dei viuentis, Ieruſalem cæleſtem, &c. Quod autem in ſententia quam ex epiſt. ad Rom. adduximus, breuiter tangit Paulus, fuſius explanat ad Galatas, *Gal. 4. 22.* quum ad allegoriam trahit duos Abrahæ filios, in hunc modum, Quòd Agar ſerua typus ſit montis Sinai, vbi Legem accepit populus Iſrael: Sara libera, figura ſit cæleſtis Ieruſalem, à qua fluit Euangelium. Quòd quemadmodum ſemen Agar ſeruum naſcitur, quod ad hæreditatem nunquam perueniat, Saræ liberum, cui hæreditas debeatur: ita per Legem addicamur in ſeruitutem, per ſolum Euangelium in libertatem regeneremur. Huc autem ſumma redit, Vetus teſtamentum pauorem ac trepidationem incuſſiſſe conſcientiis: noui beneficio fieri vt in lætitiam ſoluantur. Illud iugo ſeruitutis conſcientias aſtrictas tenuiſſe, huius liberalitate in libertatem manumitti. Quòd ſi ex populo Iſraelitico ſancti Patres obiiciuntur, quos quum eodem fidei Spiritu nobiſcum præditos fuiſſe conſtet, ſequitur eiuſdem & libertatis & lætitiæ fuiſſe participes: reſpondemus, neutrum à Lege fuiſſe: ſed quum ſe per Legem & ſeruili conditione premi, & conſcientiæ inquietudine fatigari ſentirent, ad Euangelij ſubſidium confugiſſe: ideóque peculiarem noui Teſtamenti fructum fuiſſe, quòd præter communem Veteris teſtamenti legem illis malis exempti fuerunt. Deinde negabimus ita libertatis & ſecuritatis ſpiritu fuiſſe donatos, vt non experti ſint aliqua ex parte & timorem à Lege & ſeruitutem. Vtcunque enim illa, quam per Euangelij gratiam aſſequuti erant, prærogatiua fruerentur, erant tamen iiſdem obſeruationum vinculis & oneribus cum vulgo obnoxij. Quum ergo ad eas ceremonias ſolicitè obſeruandas adigerentur, quæ pædagogiæ ſeruituti ſimilis ſymbola erant, & chirographa quibus ſe peccati reos faterentur, ab obligatione non ſoluerent: iure præ nobis ſub ſeruitutis ac timoris Teſtamento fuiſſe dicuntur, dum reſpicitur communis illa diſpenſatio, qua tunc cum Iſraelitico populo Dominus agebat.

Obiectio.

Reſponſio, per diſtinctionem.

Altera, per negationem.

Diſcrimen inter tres poſteriores differentias & primā.

10 Tres quas poſteriores retulimus comparationes ſunt Legis & Euangelij, quare in illis Lex, Veteris teſtamenti, Euangelium, noui nomine ſignatur. Prima latius extenditur: comprehendit enim ſub ſe & quæ ante Legem editæ ſunt promiſſiones. Quòd autem ipſas ſub veteris Teſtamenti nomine cenſendas Auguſtinus negauit, optimè in eo *Lib. 3. ad Bonif. c. 4.* ſenſit. nec aliud voluit quàm quod docemus: ſiquidem ad illas Ieremiæ & Pauli ſententias reſpiciebat, vbi Vetus teſtamentum à verbo gratiæ & miſericordiæ diſcernitur. Iſtud quoque ſcitiſſimè eodem loco ſubiungit, pertinere ab initio mundi ad Nouum teſtamentum filios promiſſionis, regeneratos à Deo, qui fide per dilectionem operante obedierunt mandatis. Idque in ſpe non carnalium, terrenorum, temporalium, ſed ſpiritualium, cæleſtium, æternorum bonorum, præcipuè credētes in Mediatorem: per quem non dubitarunt & Spiritum ſibi adminiſtrari, vt benefacerent, & ignoſci, quoties peccarent. Id enim ipſum eſt quod aſſerere in animo fuit, Eiuſdem nobiſcum benedictionis in ęternam ſalutem conſortes fuiſſe omnes ſanctos, quos ab exordio mundi peculiariter à Deo ſelectos Scriptura commemorat. Inter noſtram ergo & illius partitionem hoc intereſt, quòd noſtra (ſecundum illam Chriſti ſententiam, Lex & Prophetæ vſq; ad Iohannem, ex eo regnum Dei euangelizatur) inter Euangelij claritatem, & obſcuriorem quæ *Mat. 11. 13.* præceſſerat verbi diſpenſationem diſtinguit. altera ſimpliciter Legis debilitatem ſecernit ab Euangelij firmitudine. Atque hic quoque de ſanctis Patribus annotandum eſt, ita ſub veteri Teſtamento vixiſſe, vt non illic reſtiterint, ſed aſpirarint ſemper ad nouum, adeóque certam eius communionem amplexi ſint. Qui enim præſentibus vmbris contenti, mentem ad Chriſtum non extenderunt, eos cæcitatis ac maledictionis damnat Apoſtolus. Vt enim reliqua taceamus, quænam maior cæcitas fingi poſſit, quàm à pecude mactata peccati expiationem ſperare? quàm in externa aquę irrigatione, animę purgationem quærere? quàm frigidis Deum ceremoniis, perinde atque illis valde oblectetur, velle placare? Ad iſtas enim omnes abſurditates delabuntur qui ſine Chriſti reſpectu in Legis obſeruationibus hærent.

Confirmatio ſuperioris dictorum, ex Auguſtino deſumpta.

Regula, de S. Patribus ſub Veteri teſtamento.

Quinta differentia. Vetus teſtamentū ad vnū tantū populū pertinuit: Nouum verò ad omnes.

11 Quintum, quod adiungere licet, diſcrimen, in eo iacet, quòd ad Chriſti vſque aduentum gentem vnam ſegregauerat Dominus, in qua fœdus gratiæ ſuæ contineret. Quando diſtribuebat Altiſſimus gentes, quando diuidebat filios Adam, inquit Moſes, *Deut. 32. 8.* in poſſeſſionem illi ceſſit populus ſuus: Iacob funiculus hæreditatis eius. Alibi ſic populum alloquitur, En Domini Dei tui eſt cælum & terra, & omnia quæ in ea ſunt. Patribus *Ibi. 10. 14.* tamen

tamen tuis tantummodo adhæſit,amauit eos vt eligeret ſemen eorum poſt eos:nempe vos ipſos,è cunctis gentibus. Populum ergo illum veluti ſolus ad ſe ex hominibus pertineret, nominis ſui cognitione dignatus eſt ſolum : fœdus ſuum quaſi in eius ſinu depoſuit:præſentiam ſui numinis illi manifeſtauit:omnibus prærogatiuis eum honorauit.Sed (vt reliqua omittamus beneficia) quod vnum hic agitur, illum verbi ſui communione ſibi deuinxit,vt eius appellaretur & haberetur Deus. Interea gentes alias,quaſi nihil ſecum haberēt rei aut commercij,in vanitate ambulare ſinebat : nec vt earum exitio mederetur,quod vnicum erat remedium afferebat,verbi ſcilicet ſui prædicationem.Itaque Iſrael tunc filius Domino delicatus : alij extranei. ille cognitus, & in fidem tutelámque ſuſceptus:alij tenebris ſuis relicti. ille à Deo ſanctificatus : alij profani. ille Dei præſentiâ honoratus:alij omni propinquitate excluſi.At vbi venit plenitudo temporis,inſtaurandis omnibus deſtinata, exhibitúſque eſt ille Dei & hominum conciliator:diruta maceria quæ tandiu miſericordiam Dei intra Iſraelis fines concluſam tenuerat, annuntiata pax eſt iis qui procul erant,non ſecus atque iis qui propè coniuncti,vt Deo ſimul reconciliati,in vnum populum coaleſcerent. Quare nulla iam Græci aut Iudæi,circuncisionis vel præputij ratio,ſed omnia in omnibus Chriſtus,cui datæ ſunt gentes in hæreditatem, & termini terræ in peculium : vt ſine diſcrimine dominetur à mari vſque ad mare, & à fluminibus vſque ad vltimos orbis fines.

Act.14.16. Galat.4.4. Epheſ.2.14. Pſal.2.8. Pſ. 72.8, & alibi. Galat.6.15.

12 Gentium igitur vocatio, inſignis eſt teſſera, qua ſupra Vetus teſtamentum Noui excellentia illuſtratur.Plurimis quidem & clariſſimis Prophetarum oraculis teſtata antè fuerat : ſed ita vt in regnum Meſſiæ eius complementum reiiceretur. Ac ne Chriſtus quidem ſtatim à primo ſuæ prædicationis exordio ad eam progreſſus fecit:ſed eò vſque diſtulit donec abſolutis omnibus redemptionis noſtræ numeris, ac finito humiliationis ſuæ tempore, acciperet à Patre nomen quod eſt ſupra omne nomen, coram quo omne genu flecteretur. Vnde mulieri Chananææ, hac opportunitate nondum expleta, negat ſe miſſum niſi ad oues perditas domus Iſrael : nec Apoſtolos in prima miſſione patitur eoſdem limites ſuperare.In viam Gentium,inquit,ne abieritis,& in ciuitates Samaritanorum ne ingrediamini:ſed ite potius ad oues perditas domus Iſrael. Vtcunque autem tot teſtimoniis prodita foret, vbi tamen Apoſtolis auſpicanda fuit, ſic noua & inſolens illis viſa eſt vt tanquam prodigium aliquod exhorrerent. Trepidè ſanè nec ſine recuſatione tandem aggreſſi ſunt. Nec mirum:videbatur enim rationi minimè cōſentaneum, vt Dominus,qui tot ſeculis Iſraelem à reliquis gentibus ſelegerat,quaſi repentè mutato conſilio delectum illum tolleret. Vaticiniis quidem id prædictum erat:ſed nō poterant vaticiniis adeò attenti eſſe, vt rei nouitate, quæ ſe oculis ingerebat, nihil mouerentur. Neque ſatis ad eos permouendos valebant quæ iam olim futuræ Gentium vocationis ſpecimina Deus ediderat. Siquidem præterquam quòd pauciſſimos vocauerat,illos ipſos inſerebat quodammodo in familiam Abrahæ,vt populo ſuo accederent:iſta verò publica vocatione non modò Iudæis æquabantur Gentes, ſed velut in demortuorum locum ſubire eas apparebat. Adde quòd nunquam æquati fuerant Iudæis extranei, quoſcunque Deus antè in corpus Eccleſiæ aſciuerat. Itaque non abs re Paulus myſterium hoc tantopere prædicat abſconditum à ſeculis & generationibus, & quod etiam Angelis mirabile eſſe dicit.

Altera pars capitis, e præcedentis ſectione pendens, in qua de vocatione Gentium pauca agitur.

Phil.2.9. Matt.15.24. Mat.10.5.

Cur Gentium vocatio adeo noua & inſolens Apoſtolis viſa eſt.

Col.1.26.

13 His quatuor aut quinque membris totam Veteris & Noui teſtamenti differentiam, quantum ad ſimplicem docendi rationem ſufficit, puto bene ac fideliter explicatam. Verùm quia nonnulli hanc in gubernanda Eccleſia varietatem, diuerſum in docendo modum,tantam rituum ac ceremoniarum conuerſionem pro magna abſurditate iactant : iis quoque reſpondendum eſt, antequam ad alia tranſeamus. Fieri autem id breuiter poteſt, quia non tam firmæ ſunt obiectiones vt accurata refutatione opus habeant. Non eſt,inquiunt,conſentaneum,vt Deus,qui perpetuò ſibi conſtat,tantam mutationem paſſus ſit, vt quod ſemel iuſſerat & commendauerat, poſtea improbaret. Reſpondeo,non propterea mutabilem iudicari Deum debere quòd diuerſis ſeculis diuerſas formas accommodauerit, prout cuique expedire nouerat. Si alia hyeme officia, alia æſtate familiæ ſuæ agricola præſcribit, non propterea illum inconſtantiæ arguemus,aut deuiare putabimus à recta agriculturæ regula, quæ cum perpetuo naturæ ordine coniuncta eſt. Similiter ſiquis paterfamiliâs aliter ſuos liberos in pueritia,aliter in adoleſcentia,aliter in iuuentute erudiat, regat, tractet : non propterea dicemus ipſum leuem eſſe, aut

Poſtrema capitis pars, quæ obiectiones diluit.

1. Minimè conſentaneum eſt vt Deus immutabilis quod ſemel iuſſit poſtea improbet.

Reſpōſio, à ſimili, teſtimonio Apoſtolico confirmata.

aut à ſua ſententia diſcedere. Quid ergo inconſtantiæ notam Deo inurimus, quòd temporum diuerſitatem aptis & congruentibus notis diſtinxerit? Poſterior ſimilitudo penitus ſatisfacere nobis debet. Iudæos pueris ſimiles facit Paulus, Chriſtianos adoleſcentibus. Quid in hoc Dei regimine eſt inordinati, quòd illos in rudimentis detinuit quæ pro ætatis modulo ipſis congruebant: nos firmiore & quaſi viriliore diſciplina inſtituit? Ergo in eo elucet Dei conſtantia quòd eandem omnibus ſeculis doctrinam tradidit: quem ab initio præcepit nominis ſui cultum, in eo requirendo perſeuerat. Quòd externam formam & modum mutauit, in eo non ſe oſtendit mutationi obnoxium: ſed hominum captui, qui varius ac mutabilis eſt, eatenus ſe attemperauit.

Galat. 4.1.2. 3. &c.

a Ab initio cũ Iudæis agere potuit quemadmodum hodie cum Chriſtianis.

Reſponſio, qua huius obiectionis abſurda detegit.

14 Atqui vnde (inquiunt) iſta diuerſitas, niſi quia talem eſſe Deus voluit? nónne tam bene ab initio quàm poſt Chriſti aduentum perſpicuis verbis citra vllas figuras reuelare potuit vitam æternam, paucis & claris ſacramentis ſuos erudire, Spiritum ſanctum largiri, gratiam ſuam per orbẽ vniuerſum diffundere? Hoc verò perinde eſt acſi cum Deo litigarent quòd mundum tam ſerò creauerit, quum poſſet ab initio: quòd alternas vices inter hyemem & æſtatem, inter diem & noctem eſſe voluerit. Nos verò (quod ſentire omnes pij debent) quicquid à Deo factum eſt, ſapienter & iuſtè factum ne dubitemus: etiamſi cauſam ſæpe neſciamus cur ita fieri oportuerit. Hoc enim eſſet nimium nobis arrogare, non concedere Deo vt conſilij ſui rationes habeat quæ nos lateant. At mirum eſt (inquiunt) quòd nunc pecudum victimas, & totum illum ſacerdotij Leuitici apparatum reſpuat & abominetur, quibus olim oblectabatur. Quaſi verò Deum externa iſta & caduca oblectent, aut vllo modo afficiant. Iam dictum eſt, nihil horum feciſſe ſua cauſa, ſed omnia pro hominum ſalute diſpenſaſſe. Si medicus iuuenem optima ratione à morbo curet, in eodem poſtea iam ſene alio curationis genere vtatur: num ideò dicemus ipſum medendi rationem repudiare quæ antea placuerat? Imò quum in illa conſtanter perſtet, rationem ætatis habet. Sic Chriſtum aliis ſignis & abſentem figurari, & venturum prænuntiari oportuit: aliis nunc exhibitum repræſentari decet. Quòd ad vocationem Dei latius per omnes populos in aduentu Chriſti ſparſam quàm antè fuerat, & gratias Spiritus largius effuſas, quis, obſecro, æquum eſſe neget vt in manu & arbitrio Dei ſit libera gratiarum ſuarum diſpenſatio, vt quas velit nationes illuminet? quibus velit locis verbi ſui prædicationem excitet? qualem & quantum velit doctrinæ ſuæ profectum & ſucceſſum largiatur? nominis ſui notitiam, quibus velit ſeculis, auferat è mundo, propter ipſius ingratitudinem: quando iterum velit, propter ſuam miſericordiam reſtituat? Videmus ergo nimis indignas eſſe calumnias, quibus impij homines hac parte ſimplicium animos exagitát, vt vel Dei iuſtitiam vel ſcripturæ fidem in dubium vocent.

In ſᾶtia. Deus improbat quod olim probauit.

Reſponſio, à ſimili.

Alia reſponſio, à voluntaria donatione vocationis, & gratiæ conſtáte diſpenſatione.

CAPVT XII.

Chriſtum, vt Mediatoris officium præſtaret, oportuiſſe fieri hominem.

Partes huius capitis.

1 Cauſæ propter quas Mediatorem noſtrum oportuit verum Deum eſſe, & hominem fieri, ſect. 1. 2. & 3.

2 Variarum obiectionum, à nonnullis fanaticis, tum præcipuè ab Oſiandro, aduerſus orthodoxam de mediatore Deo & homine doctrinam dilutio, ſect. 4. 5. 6. & 7.

Neceſſarium fuit, non abſolute, ſed ex cœleſti decreto, vt Mediator Deus eſſet & fieret homo.

IAm magnopere noſtra intetfuit, verum eſſe & Deum & hominem qui Mediator noſter futurus eſſet. De neceſſitate ſi quæritur, non ſimplex quidem (vt vulgò loquuntur) vel abſoluta fuit: ſed manauit ex cæleſti decreto, vnde pendebat hominum ſalus. Ceterùm quod nobis optimum erat ſtatuit clementiſſimus Pater. Quum enim iniquitates noſtræ quaſi interiecta inter nos & ipſum nube nos à regno cælorum prorſus alienaſſent, nemo, niſi qui ad eum pertingeret, pacis reſtituendæ interpres eſſe poterat. Quis autem pertigiſſet? quiſpiámne ex filiis Adam? Atqui omnes cum parente ſuo ad conſpectum Dei horrebant. Angelorum aliquis? Sed enim illi quoque opus habebant capite, per cuius nexum ſolidè & indiſtractè Deo ſuo cohærerent. Quid igitur? deplorata certè res erat niſi maieſtas ipſa Dei ad nos deſcenderet: quando aſcendere noſtrũ non erat. Ita Filium Dei fieri nobis Immanuel oportuit, id eſt nobiſcum Deum: & hac quidẽ lege, vt mutua coniunctione eius diuinitas & hominũ natura inter ſe coaleſcerent. alioqui nec ſatis propinqua vicinitas, nec affinitas ſatis firma, vnde nobis ſpes fieret Deum nobiſcum habitare. Tantũ erat inter noſtras ſordes & ſummam Dei munditiem diſſidium. Quanuis ab omni labe integer ſtetiſſet homo, humilior tamen

Homo purus aut Angelus id non poterat: & illi capite opus habebát.

Dei Filium igitur ad nos deſcendere oportuit.

Nec homo in

tamen erat eius conditio quàm vt ſine Mediatore ad Deum penetraret. Quid ergo exitiali ruina in mortem & inferos demerſus, fœdatus tot maculis, corruptione ſua fœtidus, denique obrutus omni maledictione? Non ergo abs re Paulus Chriſtum proponere Mediatorem volens, diſertè commemorat eſſe hominem, Vnus, inquit, Mediator Dei & hominum, homo Ieſus Chriſtus. Poterat Deum dicere: poterat ſaltem & nomen hominis ſicut Dei omittere: ſed quia Spiritus per os eius loquens, infirmitatem noſtram nouerat, vt tempeſtiuè occurreret, aptiſſimo remedio vſus eſt, Filium Dei tanquam vnum ex nobis familiariter in medio ſtatuens. Ne quis igitur ſe torqueat vbinā ille quærendus Mediator, aut qua via ad ipſum perueniendum, hominem nominans, propinquum, imò contiguum nobis eſſe admonet, quandoquidem caro noſtra eſt. Idem certè deſignat quod alibi pluribus verbis explicatur, non eſſe nobis Pontificem qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris, quando ſit more noſtro, ſola peccati exceptione, per omnia tentatus.

1.Tim.2.5 — Heb.4.15

integritate permanēs ad Deū ſine mediatore penetrare poterat: multo minus poſt lapſum.

Mediator autē ille non modo Deus, ſed etiā homo nobis proponitur.

2 Id etiam clarius fiet ſi reputemus quàm non vulgare fuerit quod Mediatori præſtandum erat, nempe ſic in Dei gratiam nos reſtituere, vt faceret ex filiis hominum illius filios: ex hæredibus gehennæ, regni cæleſtis hæredes. Quis hoc poterat, niſi Filius Dei fieret idem filius hominis, & ſic noſtrum acciperet vt transferret ad nos ſuum? & quod ſuum erat natura, noſtrum faceret gratia? Hac ergo arrha freti nos eſſe filios Dei confidimus, quia naturalis Dei Filius ſibi corpus de corpore noſtro, carnem ex carne noſtra, oſſa ex oſſibus aptauit, vt idem nobiſcum eſſet. quod nobis proprium erat, ſuſcipere grauatus non eſt, vt viciſſim ad nos pertineret quod proprium ipſe habebat: atque ita in commune ipſe nobiſcum & filius Dei eſſet & filius hominis. Hinc ſancta illa fraternitas, quam ore ſuo commēdat, vbi dicit, Aſcendo ad Patrem meum & Patrem veſtrum, Deum meum & Deum veſtrum. Hac ratione certa nobis eſt regni cæleſtis hæreditas, quia vnicus Dei Filius, cuius in ſolidum propria erat, nos ſibi fratres adoptauit: quòd ſi fratres, ergo & hæreditatis conſortes. Adhæc apprimè vtile fuit hac etiam de cauſa verum eſſe Deum & hominem qui redemptor noſter futurus eſſet. Eius erat mortem abſorbere: quis hoc poterat niſi vita? Eius erat peccatum vincere: quis hoc poterat niſi ipſa iuſtitia? Eius erat mūdi & aeris poteſtates profligare: quis hoc poterat niſi virtus & mundo & aere ſuperior? Porrò penes quem vita eſt, aut iuſtitia, aut cæli imperium & poteſtas, niſi penes ſolum Deum? Seſe ergo clementiſſimus Deus in perſona vnigeniti Redemptorem noſtrum fecit, dum nos redemptos voluit.

Altera cauſa, ex officio a Mediatore præſtā do deſumpta, videlicet vt nos ex filiis Adæ & hæredibus gehennæ filios Dei & regni cæleſtis hæredes efficeret.

Iohan.20.17 — Rom.8.17.

3 Alterum hoc noſtræ cum Deo reconciliationis caput erat, vt homo, qui ſua ſe inobedientia perdiderat, remedij loco obedientiam opponeret, iudicio Dei ſatisfaceret, pœnas peccati perſolueret. Prodiit ergo verus homo Dominus noſter, Adæ perſonam induit, nomen aſſumpſit, vt eius vices ſubiret Patri obediendo, vt carnem noſtram in ſatisfactionis pretium iuſto Dei iudicio ſiſteret: ac in eadem carne pœnam quam meriti eramus perſolueret. Quum denique mortem nec ſolus Deus ſentire, nec ſolus homo ſuperare poſſet, humanam naturam cum diuina ſociauit, vt alterius imbecillitatem morti ſubiiceret, ad expianda peccata: alterius virtute luctam cum morte ſuſcipiens, nobis victoriam acquireret. Qui ergo Chriſtum ſua aut diuinitate, aut humanitate ſpoliant, eius quidem vel imminuunt maieſtatem & gloriam, vel bonitatem obſcurant. Sed non minus altera ex parte hominibus ſunt iniurij, quorum fidem ita labefactant & euertunt: quæ niſi hoc fundamento nixa ſtare non poteſt. Adde quòd ſperandus fuit redemptor ille Abrahæ Dauidíſque filius, quem in Lege & Prophetis Deus promiſerat. vnde alterum fructum colligunt piæ mentes, quòd ipſa originis ſpecie ad Dauidem & Abraham perductæ, certius agnoſcunt hunc eſſe Chriſtum qui tot oraculis celebratus fuit Sed illud quod nuper expoſui, præcipuè tenendum eſt, communem naturam pignus eſſe noſtræ cum Filio Dei ſocietatis: carne noſtra veſtitum debellaſſe mortem cum peccato, vt noſtra eſſet victoria & triumphus noſter: carnem quam à nobis accepit, obtuliſſe in ſacrificium, vt facta expiatione reatum noſtrum deleret, & placaret iuſtam Patris iram.

Tertia, vt in noſtra carne perfectam obedientiam præſtaret pro fratribus ſuis diuino iudicio ſatisfaceret, & pœnas peccati perſolueret: vt noſtra eſſet victoria & noſter triūphus.

Quarta cauſa, ad totius Eccleſiæ conſolatione & confirmationem ſpectans.

4 His vt par eſt conſiderandis qui ſedulò attentus erit, vagas ſpeculationes facilè negliget quæ leues ſpiritus & nouitatis cupidos ad ſe rapiunt: cuius generis eſt, Chriſtum, etiamſi ad redimendum humanum genus non fuiſſet opus remedio, futurum tamen fuiſſe hominem. Fateor equidem, in primo creationis ordine & integro naturæ ſtatu præfectum Angelis & hominibus fuiſſe caput. qua ratione dicitur à Paulo primogeni-

Obiectio 1. aduerſus orthodoxam hanc doctrinam.

Reſponſio.

Col.1.15.

tus

tus omnis creaturæ. ſed quum tota Scriptura clamet veſtitum fuiſſe carne, vt fieret re-
demptor, aliam cauſam vel alium finem imaginari nimiæ temeritatis eſt. Quorſum ab
Confirmatio, à legalibus ſacrificiis. initio promiſſus fuerit Chriſtus ſatis notum eſt: vt ſcilicet inſtauraret collapſum mun-
dum, & perditis hominibus ſuccurreret. Itaque ſub Lege propoſita fuit eius imago in ſa
crificiis, vt ſperarent fideles Deum ſibi propitium fore, poſtquam expiatis peccatis re-
conciliatus foret. Certè quum ſeculis omnibus, etiam Lege nondum promulgata, nun-
quam ſine ſanguine promiſſus fuerit Mediator, colligimus, æterno Dei conſilio purgan
dis hominum ſordibus fuiſſe deſtinatum: quia piaculi ſignum eſt ſanguinem fundi. Sic
A teſtimonio Prophetarum. de eo concionati ſunt Prophetæ, vt reconciliatorem Dei & hominum fore promitte-
rent. Sufficiet pro omnibus vnum illud in primis celebre Ieſaiæ teſtimonium, vbi præ- Ieſa.53.4.5
dicit percutiendum eſſe Dei manu propter ſcelera populi, vt caſtigatio pacis eſſet ſuper
eum: & Sacerdotem fore, qui ſe in victimam offerret: ex plagis eius fore aliis ſanitatem:
& quia omnes errarunt & inſtar ouium fuerunt diſperſi, placuiſſe Deo illum affligere,
vt omnium iniquitates ferret. Vbi ad opem miſeris peccatoribus ferendam Chriſtum
diuinitus propriè addici audimus, quiſquis has metas tranſilit, ſtultæ curioſitati nimis
A teſtimonio item Apoſtolorum & Euangeliſtarũ, atque adeo ipſius Chriſti. indulget. Iam vbi prodit ipſe, hanc aduentus ſui cauſam eſſe aſſeruit, vt placato Deo nos
à morte in vitam colligeret. Idem teſtati ſunt de eo Apoſtoli. Sic Iohannes, antequam Ioh.1.9.
doceat Sermonem factum eſſe carnem, defectionem hominis narrat. Sed ipſe ante om-
nes audiendus eſt de officio ſuo diſſerens, Sic Deus dilexit mundum, inquit, vt Filium Ibid.10.14.
ſuum vnigenitum daret: vt quiſquis credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æter- Ibid.3.16
nam. Item, Venit hora vt mortui audiant vocem Filij Dei, & qui audierint viuant. Ego Ibid.5.25.
ſum reſurrectio & vita. qui credit in me, quamuis ſit mortuus, viuet. Item, Filius hominis Ibid.11.25
Matth.18.11. venit ad ſeruandum quod perierat. Item, ſanis non opus eſt medico. Nullus eſſet finis ſi
Ibid.9.12. omnia referre vellem. Vno quidem conſenſu ad hunc fontem nos reuocant Apoſtoli:
& certè niſi ad reconciliandum Deum veniſſet, concideret honor ſacerdotij, quando
Heb.5.1. ad deprecandum medius ſtatuitur inter Deum & homines Sacerdos. non eſſet iuſtitia
2.Cor.5.19. noſtra, quia pro nobis victima factus eſt, vt nobis peccata Deus non imputet. Denique
omnibus elogiis, quibus eum ornat Scriptura, ſpoliabitur. Concidet etiam illud Pauli,
Rom.8.3. Quod impoſſibile erat Legi, Deum miſiſſe Filium ſuum vt in ſimilitudine carnis pecca-
Tit.2.11. ti pro nobis ſatisfaceret. Nec ſtabit quod alibi docet, in hoc ſpeculo apparuiſſe Dei bo-
nitatem, & immenſum amorem erga homines, dum Chriſtus datus eſt redemptor. De-
nique non alium finem vbique aſſignat Scriptura cur carnem noſtram ſuſcipere volue-
rit Dei Filius & hoc etiam mandatum à Patre acceperit, niſi vt victima fieret ad Patrem
Luc.24.26. nobis placandum. Ita ſcriptum eſt, atque ita oportuit Chriſtum pati, & prædicari in no-
Iohan.10.17. mine eius pœnitentiam. Propterea diligit me pater, quia animam meam pono pro oui-
Ibid.3.14. bus: hoc mandatum dedit mihi, Sicut exaltauit Moſes ſerpentem in deſerto, ita oportet
Ibi.12.27.28. exaltari Filium hominis. Alibi, Pater ſerua me ex hac hora: ſed propterea veni in hanc
horam. Pater glorifica Filium. Vbi clarè finem aſſumptæ carnis aſſignat, vt victima &
Luc.1.79. piaculum fiat abolendis peccatis. Eadem ratione pronuntiat Zacharias, ſecundùm pro-
miſſionem datam patribus veniſſe: vt illuminet qui in vmbra mortis ſedebant. Hæc o-
Coloſſ.2.3. mnia meminerimus de Filio Dei prædicari, in quo alibi Paulus omnes ſcientiæ & ſapien
1.Cor.2.2. tiæ theſauros abſconditos eſſe teſtatur, & præter quem nihil ſe ſcire gloriatur.

2. Obiectio. 5 Siquis excipiat, horum nihil obſtare quominus idem Chriſtus, qui damnatos re-
demit, teſtari etiam potuerit ſuum erga ſaluos & incolumes amorem, eorum carnem
Reſponſio. induendo: breuis reſponſio eſt, quum pronuntiet Spiritus, æterno Dei decreto coniuncta
ſimul hæc duo fuiſſe, vt fieret nobis redemptor Chriſtus, & eiuſdem naturæ particeps,
fas non eſſe longius inquirere. Nam quem titillat plus aliquid ſciendi cupiditas, immu-
tabili Dei ordinatione non contentus, oſtendit etiam ne hocquidem Chriſto, qui no-
Confirmatio. bis in pretium redemptionis datus eſt, ſe contentum eſſe. Nec verò Paulus ſolùm reci-
tat quorſum miſſus fuerit, ſed ad ſublime prædeſtinationis myſterium conſcendens, o-
Ephe.1.4.5. mnem humani ingenij laſciuiam & pruritum opportunè compeſcit. Elegit nos in Chri
ſto Pater ante mundi creationem vt adoptaret in filios ſecundùm propoſitum volun-
tatis ſuæ, & acceptos habuit in Filio dilecto, in quo habemus redemptionem per ſan-
guinem eius. Hic certè non præſupponitur Adæ lapſus quaſi tempore ſuperior: ſed quid
ante ſecula ſtatuerit Deus oſtenditur, quum mederi vellet humani generis miſeriæ. Si
3. Obiectio. rurſum obiiciat aduerſarius, conſilium hoc Dei pependiſſe ex hominis ruina quam pre-
uideb

uidebat: mihi ſatis ſupérque eſt, impia audacia ad fingendum nouum Chriſtum prorum- *Reſponſio.*
pere, quicunq; ſibi de Chriſto plus inquirere permittunt vel ſcire appetunt, quàm Deus
arcano ſuo decreto prædeſtinauit. Ac meritò Paulus, vbi de proprio Chriſti officio ita *Confirmatio.* *Ephes.5.16.*
diſſeruit, precatur Epheſiis ſpiritum intelligentiæ, vt comprehendant quæ ſit longitu- *17.18.*
do, ſublimitas, latitudo & profunditas: nempe charitas Chriſti quæ omnem ſcientiam
ſupereminet: acſi data opera cancellos mentibus noſtris circundaret, ne à gratia recon-
ciliationis tantillum declinent quoties fit Chriſti mentio. Quare quum fidelis hic ſer-
mo ſit, teſte Paulo, Chriſtum veniſſe vt peccatores ſaluos faceret: in eo libenter acquieſ- *1.Tim.1.15.*
co. Et quum alibi doceat idem Apoſtolus gratiam quæ nunc per Euangelium manife- *2.Tim.1.9.*
ſtata eſt, datam nobis fuiſſe in Chriſto ante tempora ſecularia: ad finem vſque conſtan-
ter in ea manendum ſtatuo. Huic modeſtiæ iniquè obſtrepit Oſiander, qui hanc quæ- *4. Obiectio Oſiandri.*
ſtionem à paucis antè leuiter motam, rurſus hoc tempore infœliciter agitauit. Confi-
dentiæ eos inſimulat qui Filium Dei negant appariturum in carne fuiſſe, ſi non cecidiſ-
ſet Adam: quia nullo Scripturæ teſtimonio commentum hoc repudietur. Quaſi verò *Reſponſio.*
peruerſæ curioſitati frænum non iniiciat Paulus, vbi de redemptione per Chriſtum par- *Tit.3.9.*
ta loquutus, mox iubet ſtultas quæſtiones fugere. Eouſque erupit quorundam veſania,
dum præpoſterè acuti videri appetunt, vt quærerent an naturam aſini aſſumere potue-
rit Dei filius. Hoc portentum, quod pij omnes tanquam deteſtabile meritò exhorrent,
hóc prætextu excuſat Oſiander quòd nuſquam disertè in ſcriptura refellitur. Quaſi verò *1 Cor.2.2.*
dum nihil pretioſum aut dignum cognitu Paulus ducit præter Chriſtum crucifixum, a- *Ephes.1.22.*
ſinum ſalutis authorem admittat. Ergo qui alibi Chriſtum prædicat æterno Patris con-
ſilio in caput fuiſſe ordinatum vt omnia colligeret, nihilo magis alium agnoſcet cui nul-
læ redimendi partes iniunctæ ſint.

6 Quod autem iactat principium prorſus friuolum eſt. Hominem vult creatum eſſe *5. Obiectio Oſiandri, quæ eſt baſis errorum quos in hanc doctrinam effutiuit.*
ad imaginẽ Dei, quia formatus fuerit ad exemplar futuri Chriſti, vt illum referret quem
iam Pater carne veſtire decreuerat. Vnde colligit, ſi nunquam excidiſſet Adam à prima
ſua & integra origine, Chriſtum tamen futurum fuiſſe hominem. Quàm iſtud & nuga-
torium ſit & contortum, per ſe intelligunt omnes ſano iudicio præditi. interea primũ ſe *Reſponſio.*
vidiſſe putat quid eſſet imago Dei, quod ſcilicet non ſolùm in dotibus eximiis, quibus
ornatus fuerat, relucebat Dei gloria, ſed eſſentialiter in eo habitabat Deus. Ego verò vt
concedam imaginem Dei Adam geſtaſſe quatenus Deo coniunctus erat (quæ vera eſt
ac ſumma dignitatis perfectio) Dei tamen ſimilitudinem non alibi quærendam eſſe con-
tendo quàm in illis præſtantiæ notis quibus Adam Deus inſigniuerat præ aliis animan- *Imago Dei in Adamo quid.*
tibus. Ac Chriſtum quidem iam tunc fuiſſe imaginem Dei vno conſenſu fatentur om-
nes: & proinde quicquid excellentiæ inſculptum ipſi Adæ fuit, inde manaſſe quòd per
vnigenitum filium ad opificis ſui gloriam accederet. Ad imaginem ergo Dei conditus *Gen.1.27.*
eſt homo, in quo ſuam gloriam creator ipſe conſpici quaſi in ſpeculo voluit. In hunc gra- *Chriſtus, Angelorum & hominum caput.*
dum honoris euectus fuit vnigeniti filij beneficio, ſed addo filium ipſum tam Angelis
quàm hominibus commune fuiſſe caput: ita vt quæ in hominem collata fuerat dignitas,
ad Angelos quoque pertineret. Neque enim dum audimus vocari filios Dei, conſenta- *Pſal.82.6.*
neum eſſet negare inditum illis fuiſſe aliquid quo patrem referrent. Quòd ſi tam in An-
gelis quàm in hominibus repræſentari ſuam gloriam & in vtraque natura conſpicuam
eſſe voluit, inſcitè nugatur Oſiander, Angelos fuiſſe tunc poſthabitos hominibus, quia
non geſtarent Chriſti figuram. Neque enim præſenti Dei intuitu aſſiduè fruerentur, ni-
ſi ei eſſent ſimiles. nec aliter docet Paulus renouari homines ad imaginem Dei, quàm ſi *Coloſ.3.10.*
Angelis ſocientur, vt ſimul inter ſe cohæreant ſub vno capite. Denique, ſi Chriſto cre-
ditur, hæc vltima erit noſtra fœlicitas, vbi in cælos erimus recepti, conformes eſſe An-
gelis. Quòd ſi inferre Oſiandro licet, primarium imaginis Dei exemplar fuiſſe in Chri-
ſto homine, eodem iure contendet quiſpiam Chriſtum oportuiſſe fieri Angelicæ natu-
ræ conſortem, quia ad illos quoque pertineat imago Dei.

7 Non eſt igitur cur metuat Oſiander Deum poſſe mendacem deprehendi niſi in *6. Obiectio Oſiandri.*
eius mente prius fuiſſet de Filio incarnando decretũ fixum & immutabile. Quia etiam- *Reſponſio.*
ſi non collapſa fuiſſet Adæ integritas, ſimilis fuiſſet Deo cum Angelis: neque tamen pro-
pterea neceſſe fuiſſet Filium Dei fieri vel hominem vel Angelum. Fruſtra etiam abſur- *7. Obiectio.*
dum illud metuit, niſi immutabili Dei conſilio ante creatum hominem Chriſtus fuiſſet
naſciturus, nõ vt redemptor, ſed vt primus homo, ne à ſua prærogatiua excideret: quan-

do iam nonniſi per accidẽs natus eſſet, vt ſcilicet inſtauret perditum genus humanum:
Reſponſio. vt inde inferat, creatum igitur fuiſſe ad imaginem Adæ. Cur enim horrebit quod tam
Heb.4.15. apertè docet Scriptura, ſimilem nobis fuiſſe factum per omnia, excepto peccato? vnde
Luc.3.38. & Lucas filium Adæ in genealogia cenſere non dubitat. Scire etiam velim cur à Paulo
1.Cor.15.47. Chriſtus vocetur ſecundus Adam, niſi quia deſtinata ei fuit humana conditio, vt ex rui-
8. Obiectio. na erigeret Adæ poſteros. Nam ſi creationem ordine illa præceſſit, dicendus fuit primus Adam. Securè affirmat Oſiander, quia iam Chriſtus homo pręcognitus erat in men-
Reſponſio. te Dei, homines ad hoc exemplar fuiſſe formatos. Paulus autem ſecundum Adam nominans, inter primam hominis originem & reſtitutionem quam per Chriſtum conſequimur, mediam ſtatuit defectionem, ex qua naturæ in priſtinum ordinem reformandæ neceſſitas. vnde ſequitur, eandem Filio Dei naſcendi fuiſſe cauſam, vt homo fieret.
9. Obiectio. Interea malè & inſulsè ratiocinatur Oſiander, Adam, quandiu integer ſtetiſſet, futurum
Reſponſio. imaginem fuiſſe ſuiipſius, non Chriſti. Reſpondeo ex oppoſito, quia etſi nunquam induiſſet carnem Dei Filius, fulgebat nihilominus & in corpore & in anima eius imago Dei: in cuius radiis ſemper apparuit, Chriſtum eſſe verè caput, & primatum tenere in o-
10. Obiectio. mnibus. Atque ita ſoluitur futilis argutia, quam ventilat Oſiander, carituros fuiſſe Angelos hoc capite niſi Deo propoſitum fuiſſet Filium ſuum carne veſtire, etiam citra A-
Reſponſio. dæ culpam. Nimis enim inconſideratè arripit quod nemo ſanus concedet, Chriſto non competere primatum in Angelos, vt fruantur eo principe, niſi quatenus eſt homo. At-
Coloſ.1.15. qui facilè elicitur ex Pauli verbis, quatenus æternus eſt Dei ſermo, primogenitum eſſe omnis creaturæ, non quòd creatus ſit, vel numerari inter creaturas debeat: ſed quia integer mundi ſtatus, qualis ab initio fuit ſumma pulchritudinę inſignis, non aliud principium habuit: deinde quatenus homo factus eſt, primogenitum eſſe ex mortuis. Vtrun-
Coloſ.1.18. que enim vno & breui contextu conſiderandum proponit Apoſtolus, per Filium crea-
Ibidem 16. ta fuiſſe omnia, vt Angelis dominetur: & hominem eſſe factum vt redemptor eſſe inci-
11. Obiectio. peret. Eiuſdem inſcitiæ eſt quòd homines dicit carituros fuiſſe Chriſto rege, niſi homo
Reſponſio. fuiſſet. Quaſi verò non potuerit conſtare regnum Dei, ſi æternus Dei Filius, licet non indutus humana carne, Angelis & hominibus in ſocietatem cæleſtis gloriæ ſuæ & vitæ collectis, primatum ipſe tenuiſſet. Sed in hoc falſo principio ſemper hallucinatur, vel ſibi præſtigias facit, Eccleſiam fuiſſe ἀκέφαλον futuram, niſi apparuiſſet in carne Chriſtus. Quaſi verò ſicuti eo capite fruebantur Angeli, non etiam diuina ſua virtute præeſſe hominibus potuerit, & arcana virtute Spiritus ſui vegetare ipſos & fouere, inſtar corporis ſui, donec in cælum collecti eadem cum Angelis vita fruerentur. Quas hactenus refutaui nænias, pro firmiſſimis oraculis ducit Oſiander: nempe vt ſuarum ſpeculationum dul-
12. Obiectio. cedine inebriatus, ridiculos pæanas de nihilo efflare ſolet. Vnum verò poſtea dicit longè firmius ſe afferre, prophetiam Adæ ſcilicet, qui vxore ſua conſpecta dixit, Hoc nunc
Gen.2.23. os ex oſſibus meis, & caro dę carne mea. Vnde autem prophetiam eſſe euincit? nempe
Reſponſio. quia eundem ſermonem Chriſtus apud Matthæum Deo tribuit. Quaſi verò quicquid per homines loquutus eſt Deus, vaticinium aliquod contineat. Vaticinia in ſingulis Legis præceptis quærat Oſiander, quæ à Deo authore profecta eſſe conſtat. Adde quòd rudis & terrenus fuiſſet Chriſtus in literali ſenſu ſubſiſtens. Quia non de myſtica vnione qua Eccleſiam dignatus eſt diſſerit, ſed tantùm de fide cõiugali: ob hanc cauſam Deum pronuntiaſſe docet, virum & vxorem fore carnem vnam, ne inſolubile illud vinculum quiſquam diuortio violare tentet. Hæc ſimplicitas ſi Oſiandro ſordet, Chriſtum reprehendat, quia diſcipulos ad myſterium non traduxerit, Patris dictum ſubtilius interpre-
Inſtantiæ ſolutio. tando. Nec verò eius delirio ſuffragatur Paulus, qui vbi dixit nos eſſe carnem de carne
Epheſ.5.30. Chriſti, mox adiungit, magnum hoc eſſe myſterium. Neque enim quo ſenſu hoc protulerit Adam referre voluit, ſed ſub figura & ſimilitudine coniugij ſacram coniunctionem proponere, quæ nos vnum cum Chriſto facit. & hoc verba ſonant: quia ſe de Chriſto & Eccleſia hoc dicere admonens, correctionis loco à lege coniugij diſcernit ſpiritualem Chriſti & Eccleſiæ coniunctionem. Quare facilè euaneſcit hęc futilitas. Nec verò mihi neceſſe arbitror ſimiles quiſquilias diſcutere: quia ex breuiſſima hac refutatio-
Summa ſuperioris doctrinæ. ne deprehendetur omnium vanitas. Hæc quidem ſobrietas filiis Dei ſolidè paſcendis a-
Galat.4.4 bundè ſufficiet, quum venit plenitudo temporum, miſſum fuiſſe Filium Dei factum ex muliere, factum ſub Lege, vt eos qui ſub Lege erant redimeret.

CAPVT XIII.

Chriſtum veram humanæ carnis ſubſtantiam induiſſe.

Partes huius capitis.

1 Orthodoxæ doctrinæ de vera humanæ carnis Chriſti ſubſtantia multis Scripturę teſtimonijs confirmatio, ſect. 1.

2 Marcionitarum, Manichęorum & eiuſmodi hæreticorum impię obiectiones aduerſus hanc doctrinam diluuntur, ſect. 2. 3. & 4.

Prima pars, veritatem humanæ naturæ Chriſti aduerſus Manichęos & Marcionitas probans.

DE Chriſti diuinitate, quę alibi claris & firmis teſtimoniis probata eſt, nunc iterum diſſerere ſuperuacuum, niſi fallor, eſſet. Videndum igitur reſtat quomodo carne noſtra indutus Mediatoris partes impleuerit. Ac humanæ quidem naturæ veritas olim tã à Manichæis quàm à Marcionitis impugnata eſt: quorum hi quidem ſpectrum pro Chriſti corpore ſibi fingebant, illi autem cæleſti carne præditum ſomniabant. Sed vtriſque Scripturæ teſtimonia & multa & valida reſiſtunt. Non enim vel in cæleſti ſemine, vel in hominis larua benedictio promittitur, ſed in ſemine Abrahæ & Iacob. neque homini aereo promittitur thronus æternus, ſed Dauidis filio, & fructui ventris eius. vnde & in carne exhibitus, filius vocatur Dauidis & Abrahæ: non ideo tantùm quòd ex Virginis vtero natus ſit, in aere autem creatus: ſed quia (Paulo interprete) ſecũdum carnem factus ſit ex Dauidis ſemine: ſicut alibi docet idem Apoſtolus eum deſcendiſſe ex Iudæis. Quamobrem Dominus ipſe non contentus hominis nomine, filium quoque hominis ſubinde ſe appellat, clarius exprimere volens ſe hominem eſſe ex hominis ſemine verè progenitum. Quum Spiritus ſanctus toties per tot organa, tantáque diligentia & ſimplicitate rem per ſe non abſtruſam enarrauerit, quis cogitaſſet tanta vllos mortales impudentia fore qui offucias adhuc ſpargere auderent? Et tamen alia etiamnum teſtimonia ad manum ſe offerunt, ſi congerere plura libeat. quale eſt illud Pauli, Deum miſiſſe Filium ſuum factum ex muliere: & innumera, quibus fami, ſiti, frigori, aliiſque naturæ noſtræ infirmitatibus obnoxium fuiſſe conſtat. At ex multis deligenda ſunt ea potiſſimũ quæ animis in vera fiducia ædificandis conducere queant: vt quum dicitur Angelis nequaquam tantum honoris detuliſſe, vt eorum naturam aſſumeret: ſed noſtram aſſumpſiſſe, vt in carne & ſanguine per mortẽ deſtrueret eum qui potiebatur mortis imperio. Item, eius communicationis beneficio nos fratres eius cenſeri. Item, debuiſſe fratribus ſimilem fieri, vt miſericors eſſet ac fidelis interceſſor: nos Pontificem non habere qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris: & ſimilia. Eódem pertinet quod paulo antè attigimus, oportuiſſe in carne noſtra expiari peccata mũdi. quod à Paulo clarè aſſeritur. Ac certè ideo ad nos pertinet quicquid Chriſto contulit Pater, quia caput eſt, ex quo totum corpus per iuncturas connexum ſimul coaleſcit. Imò non aliter conueniet quod dicitur, Spiritum ei datum eſſe abſque menſura, vt de plenitudine eius hauriamus omnes: quando nihil abſurdius quàm Deum in ſua eſſentia aduentitio dono locupletari. Hac etiam ratione dicit alibi Chriſtus ipſe, Ego propter eos ſanctifico meipſum.

Gen. 12.3. & 18.18. & 22.18 & 26.4. Act. 3.25. Galat. 3.8. Pſal. 45.7. Matth. 1.1. Rom. 1.3. Ibid. 9.5. Galat. 4.4. Heb. 2.16. Ibid. 2. 11, & 17. Ibid. 4.15. Rom. 8.3. Ephe. 4.16. Iohan. 1.16. Iohan. 17.19.

Altera pars, hæreticorum impias obiectiones diluẽs.

1. Obiectio, ex Apoſtoli loco.

Phil. 2.7.

2 Quos verò in erroris ſui confirmationem locos proferunt, nimis ineptè contorquent: nec quicquam friuolis argutiis proficiunt, vbi diluere conantur quę iam ex parte noſtra adduxi. Marcion phantaſma pro corpore Chriſtum induiſſe imaginatur: quia dicatur alicubi in ſimilitudinem hominis factus, & figura compertus vt homo. Sed ita minimè expẽdit quid illic agat Paulus. non enim quale ſibi corpus ſumpſerit Chriſtus vult docere: ſed quum iure diuinitatem ſuam exerere poſſet, nihil præ ſe tuliſſe niſi quod erat abiecti contemptique hominis. Nam, vt eius exemplo nos hortetur ad ſubmiſſionem, oſtendit, quum Deus eſſet, potuiſſe mundo gloriam ſuam conſpicuam ſtatim proponere: ceſſiſſe tamen iure ſuo, & ſponte ſeipſum exinaniſſe: quia ſcilicet imaginem ſerui induit, & ea humilitate contentus, carnis velamine ſuam diuinitatem abſcondi paſſus eſt. Hîc certè non docet quid fuerit Chriſtus, ſed qualiter ſe geſſerit. Quinetiam ex toto cõtextu facilè colligitur, in vera hominis natura exinanitum fuiſſe Chriſtum. Quid enim hoc ſibi vult, figura repertũ fuiſſe tanquam hominem, niſi quia ad tempus non reſplenduit diuina gloria, ſed tantũ in vili & abiecta conditione apparuit humana ſpecies? Nec verò aliter cõſtaret illud Petri, mortuum fuiſſe carne, viuificatum ſpiritu, niſi infirmus fuiſſet Filius Dei in hominis natura. Quod Paulus clarius explicat, paſſum fuiſſe aſſerens pro carnis infirmitate. Atque huc pertinet exaltatio, quia disertè nouam gloriam

Reſponſio, conſilium Pauli aperiens.

Reſponſionis confirmatio aliis teſtimoniis.

1. Pet. 3.18. 2. Cor. 13.4.

adeptus fuiſſe dicitur Chriſtus,poſtquam ſeipſum exinaninit. quod aptè non quadraret
2.Obiectio, ex alio Pauli loco. niſi in hominem carne & anima præditum. Manichæus aereum fabricatur corpus,quia 1. Cor. 15,
vocetur Chriſtus ſecundus Adam de cælo cæleſtis. At neq; illic eſſentiam corporis cæ- 47.
Reſponſio. leſtem inducit Apoſtolus,ſed vim ſpiritualem,quę à Chriſto diffuſa nos viuificat.Porrò
eam, vt vidimus, Petrus & Paulus ab eius carne ſeparant. Quin potius ex eo loco egre-
giè ſtabilitur quæ inter orthodoxos de Chriſti carne viget doctrina.Niſi enim vnam ha
beret nobiſcum corporis naturam Chriſtus, inanis eſſet ratiocinatio quam tanta vehe-
mentia Paulus proſequitur, Si Chriſtus reſurrexit,nos quoq; reſurrecturos:ſi non reſur- Ibid.v.13,
gimus,neq; Chriſtum reſurrexiſſe. Quibuſcunq; cauillis elabi conentur ſiue Manichæi 14,15.
veteres,ſiue recẽtes eorum diſcipuli,non ſe expediunt.Putidum eſt effugium,quòd nu-
3. Obiectio, ex Euangeliſtis. gantur Chriſtum dici Filium hominis quatenus hominibus promiſſus eſt.ſiquidem pa-
Reſponſio. làm eſt,Hebraico more vocari filium hominis verũ hominẽ. Chriſtus verò haud dubiè
phraſin linguæ ſuæ retinuit. Quid etiam per filios Adam intelligi conueniat,extra con-
Confirmatio reſponſionis. trouerſiam eſſe debet. Ac (ne longius abeamus)locus Pſalmi octaui,quem ad Chriſtum
Apoſtoli accommodant,abũdè ſufficiet, Quid eſt homo,quòd memor es eius,aut filius
hominis,quòd viſitas eum?Hac figura exprimitur vera Chriſti humanitas:quia etſi non
Heb.2.14. fuerit ex patre mortali immediatè genitus, origo tamen eius ex Adam fluxit. Nec verò
aliter ſtaret quod iam citauimus,Chriſtum participẽ factum carnis & ſanguinis,vt pue-
ros ſibi aggregaret ad obſequium Dei. quibus verbis apertè Chriſtus eiuſdẽ nobiſcum
naturæ ſocius & cõſors ſtatuitur. Quo etiam ſenſu dicit ex vno eſſe authorẽ ſanctitatis,
& eos qui ſanctificantur.Nam id referri ad naturæ ſocietatẽ ex contextu euincitur:quia
Ibid.2.11. mox ſubiicit,Ideo non erubeſcit eos vocare fratres.Si enim prius dixiſſet fideles ex Deo
eſſe,in tanta dignitate quęnam eſſet erubeſcentię ratio?Sed quia pro immenſa gratia ad
4. Obiectio, ab abſurdo. ſordidos & ignobiles ſe aggregat Chriſtus , ideo dicitur non erubeſcere. Fruſtra autem
Reſponſio. obiectant, impios hoc modo fore Chriſti fratres:quia ſcimus filios Dei non ex carne &
ſanguine,ſed ex Spiritu naſci per fidem.Proinde fraternam coniunctionem non facit ſo
la caro.Tametſi autem Apoſtolus hunc honorẽ aſſignat ſolis fidelibus,quòd ex vno ſint
cum Chriſto,non tamen ſequitur quominus ex eodem fonte naſcantur increduli ſecun
dum carnem. quemadmodum vbi dicimus Chriſtum factum eſſe hominem vt nos fa-
ceret Dei filios, non extenditur hæc loquutio ad quoſlibet:quia fides media interponi-
tur,quæ nos in Chriſti corpus ſpiritualiter inſerit.De primogeniti etiam nomine rixam Ro.8.29.
inſcitè mouent.Cauſantur Chriſtum debuiſſe ex Adam naſci ſtatim ab initio,vt primo-
5.Obiectio, à voce primogeniti. genitus eſſet inter fratres. Primogenitura enim non ad ætatem,ſed ad gradum honoris
& virtutis eminentiam refertur. Nihilo etiam plus coloris habet quòd garriunt Chri- Heb.2.16
Reſponſio. ſtum hominem aſſumpſiſſe , non Angelos , quia in gratiam receperit humanum genus.
6. Obiectio, ab Apoſtolo dicto. Nam vt Apoſtolus amplificet honorem quo nos Chriſtus dignatus eſt , Angelos nobis
Reſponſio. cõparat,qui poſthabiti fuerunt hac in parte.Ac,ſi probè expẽditur Moſis teſtimonium, Gen.3.15.
vbi ſemen mulieris dicit contriturum caput ſerpentis,litem prorſus decidet.Neq; enim
de vno duntaxat Chriſto illic ſermo habetur,ſed de toto humano genere.Quoniam ac-
quirenda nobis erat a Chriſto victoria , generaliter pronuntiat Deus poſteros mulieris
ſuperiores fore diabolo. Vnde ſequitur,Chriſtum ex humano genere eſſe progenitum:
quia cõſilium Dei eſt,Euam quam alloquitur,bona ſpe erigere,ne mœrori ſuccumbat.

7.Obiectio, ludis allegoriis. 3 Teſtimonia vbi Chriſtus ſemen Abrahæ & fructus ventris Dauidis vocatur , non
minus ſtultè quam improbè allegoriis inuoluunt. Nam ſi allegoricè poſitum eſſet no-
Reſponſio. men ſeminis,Paulus certè hoc non tacuiſſet,vbi clarè & ſine figura affirmat non eſſe plu
res Abrahæ filios redemptores,ſed vnum Chriſtum.Eiuſdem eſt farinę,quod obtendũt Gal.3.16.
8. Obiectio, ſeu fallacia homonymiæ. non aliter vocari Dauidis filium niſi quia promiſſus fuerat , & ſuó demum tempore fuit
exhibitus. Poſtquam enim Filium Dei nominauit Paulus,continuò pòſt ſubiiciens, Se- Rom.1.3.
Reſponſio. cundum carnem , naturam certè deſignat. Sic & nono cap. Deum benedictum prædi- & 9.5.
Confirmatio reſponſionis. cans,ſeorſum ponit,Secundum carnem ex Iudæis deſcendere. Iam niſi verè genitus eſ-
ſet ex ſemine Dauidis , quid valebit iſta loquutio, fructum eſſe ventris eius ? Quid pro-
9.Obiectio, ſeu ignoratio elenchi. miſſio iſta?Ex lumbis tuis deſcendet qui manebit in ſolio tuo.Porrò in Chriſti genealo-
gia, qualis refertur à Matthæo, ſophiſticè ludunt. etſi enim non recenſet Mariæ paren- Pſ.132.11.
Reſponſio. tes,ſed Ioſephi:quia tamen de re tunc vulgò comperta verba facit,ſatis habet oſtendere
Ioſephum ex Dauidis ſemine ortum eſſe, quum ſatis conſtaret Mariam ex eadem eſſe
familia. Magis etiam vrget Lucas, ſalutem à Chriſto allatam toti generi humano com-
mun

munem eſſe docens: quia Chriſtus author ſalutis ex Adam communi omnium patre ſit progenitus. Fateor equidem ex genealogia non aliter colligi Chriſtum eſſe filium Dauidis, niſi quatenus ex Virgine progenitus eſt. Sed nimis ſuperbè noui Marcionitę fucan- 10. Obiectio, ex philoſophię & medicinę conſideratione deſumpta. di erroris ſui cauſa, nempe vt Chriſtum de nihilo corpus ſumpſiſſe euincant, mulieres contendunt eſſe ἀσπόρους: atque ita euertunt naturæ elementa. Quoniam autem theologica non eſt hæc diſputatio, & rationum quas adducunt ea eſt futilitas quæ nullo negotio refelli queat, quæ philoſophiæ ſunt & artis medicæ non attingam: ac diluere ſatis erit quæ ex Scriptura obiiciunt, nępe Aaron & Ioiadah duxiſſe vxores ex tribu Iehudah, atq; ita confuſam tunc fuiſſe tribuum diſcretionem, ſi ineſſet mulieri generatiuum ſemen. Atqui ſatis notum eſt, quantum ad politicum ordinem ſpectat, cenſeri progeniem Reſponſio, variis rationibus ex diuino ac humano iure collectis confirmata. ex virili ſemine: neque tamen pręſtantiam ſexus obſtare quominus in generando coeat ſemen mulieris. Hæc quoque ſolutio ad omnes genealogias extenditur. Sæpe vbi catalogum hominum recenſet Scriptura, ſolos viros nominat: an ideo dicendum eſt mulieres nihil eſſe? Imò pueris ipſis notum eſt eas ſub viris comprehendi. Hac ratione dicuntur fœminæ parere ſuis maritis, quia familię nomen penes maſculos ſemper reſidet. Iam ſicuti virilis ſexus præſtantiæ hoc conceditur vt ex patrum conditione nobiles cenſeantur filij vel ignobiles: ita etiam in ſeruitute, partus ventrem ſequitur, ſecundum Iuriſconſultos. Vnde colligere licebit ex materno ſemine fœtum procreari. & communi gentium vſu pridem receptum fuit matres vocari genitrices: cui & Lex Dei conſentit, quæ Leuit.18. perperam alioqui coniugium auunculi cum nepte ſua vetaret: quia nulla eſſet conſanguinitas. Viro etiam fas eſſet ſororem vterinam in coniugium accipere, modò ex altera patre eſſet genita. Sicuti autem fateor vim paſſiuam adſcribi mulieribus, ita reſpondeo de illis promiſcuè idem prædicari quod de viris. Neq; enim Chriſtus ipſe dicitur factus Galat.4.4. per mulierem, ſed ex muliere. Ac quidam ex eorum caterua, excuſſo pudore, nimis pro- 11. Obiectio. teruè quærunt an dicere velimus ex ſemine menſtruali Virginis procreatum eſſe Chriſtum. quia viciſſim excipiam, annon coaluerit in matris ſanguine, quod fateri cogentur. Reſponſio. Aptè ergo ex Matthæi verbis cōficitur, quia ex Maria genitus eſt Chriſtus, procreatum eſſe ex eius ſemine, ſicuti quum dicitur Booz genitus ex Rahab, ſimilis notatur generatio. Nec verò Matthæus hîc Virginem quaſi canalem deſcribit, per quem fluxerit Chri- Matth.1.5. ſtus: ſed hunc mirificum generandi morem à vulgari diſcernit, quòd per eam ex ſemine Dauidis genitus fuerit Chriſtus. Eadem enim ratione qua Iſaac ex Abraham, Solomo ex Dauide, Ioſeph ex Iacob, ſimiliter Chriſtus ex matre genitus eſſe dicitur. Sermonis enim ſeriem ita Euangeliſta contexit: & probare volens Chriſtum originem ducere à Dauide, hoc vno contentus eſt, ex Maria eſſe genitum. Vnde ſequitur, pro confeſſo ſum pſiſſe, Mariam fuiſſe conſanguineam Ioſeph.

4 Abſurda quibus nos grauare volunt, puerilibus calumniis ſunt referta. Turpe & 12. Obiectio, ab abſurdo. probroſum Chriſto eſſe ducunt ſi ex hominibus originem traxerit: quia non potuerit à communi lege eximi, quę totam Adę ſobolem abſque exceptione ſub peccato includit. Reſponſio. Atqui hunc nodum facilè ſoluit antitheſis quæ apud Paulum legitur, Sicuti per vnum Rom.5.12. hominem peccatum, & per peccatum mors: ita per iuſtitiam vnius hominis abundauit gratia. Cui & altera reſpondet, Prior Adam è terra terrenus & animalis, ſecundus è cęlo 1.Cor.15.47. cęleſtis. Itaq; alibi idem Apoſtolus Chriſtum in ſimilitudine carnis peccati miſſum fuiſ- Rom.8.3. ſe docens, vt Legi ſatisfaceret, eum diſertè à communi ſorte ſeparat, vt ſit abſque vitio & corruptela verus homo. Pueriliter autem nugantur, ſi ab omni macula immunis eſt 13. Obiectio, ab abſurdo. Chriſtus, ac per arcanam Spiritus operationem genitus fuit ex ſemine Mariæ: non eſſe igitur impurum ſemen mulieris, ſed viri duntaxat. Neq; enim immunem ab omni labe Reſponſio. facimus Chriſtum, quia tantùm ex matre ſit genitus abſque viri concubitu, ſed quia ſanctificatus eſt à Spiritu, vt pura eſſet generatio & integra, qualis futura erat ante Adæ lapſum. Ac omnino fixū hoc nobis manet, quoties de Chriſti puritate nos admonet Scriptura, notari veram hominis naturam: quia ſuperuacuum eſſet dicere purū eſſe Deum. Sanctificatio etiam de qua loquitur Iohannis 17, in natura diuina locum non haberet. Nec verò duplex fingitur Adæ ſemen, quamuis nulla ad Chriſtum contagio peruenerit: quia hominis generatio per ſe immūda aut vitioſa non eſt, ſed accidētalis ex lapſu. Proinde nihil mirum ſi Chriſtus, per quem reſtituenda erat integritas, à vulgari corruptione exemptus fuerit. Quod etiam pro abſurdo nobis obtrudūt, ſi Sermo Dei carnem in- 14. Obiectio, ab abſurdo. duit, fuiſſe igitur anguſto terreni corporis ergaſtulo incluſum, mera eſt procacitas. quia Reſponſio.

etſi in vnam perſonam coaluit immenſa Verbi eſſentia cum natura hominis, nullam tamen incluſionem fingimus. Mirabiliter enim è cælo deſcendit Filius Dei, vt cælum tamen non relinqueret: mirabiliter in vteró Virginis geſtari, in terris verſari, & in cruce pendere voluit, vt ſemper mundum impleret, ſicut ab initio.

CAPVT XIIII.

Quomodo duæ naturæ Mediatoris vnicam efficiant perſonam.

Duæ ſunt præcipuæ partes huius capitis.

1 Doctrina de duabus in Chriſto naturis vnicam perſonam efficientibus, breuiter traditur, ſect.1.2.3.4.

2 Serueti hæreſes naturarum in Chriſto diſtinctionem & diuinæ filij naturæ æternitatem tollentes, refelluntur, ſect.5.6.7.8.

Prima pars, demonſtrans duas eſſe in Chriſto naturas, diuinam & humanam.

Porro quod dicitur Verbum carnem eſſe factum, non ſic intelligendum eſt Iohã.1.14.
quaſi vel in carnem verſum, vel carni confusè permixtum fuerit: ſed quia è
Virginis vtero templum ſibi delegit in quo habitaret, & qui Filius erat Dei,
filius hominis factus eſt: non confuſione ſubſtantiæ, ſed vnitate perſonæ. Si-
quidem ita coniunctam vnitámque humanitati diuinitatem aſſerimus, vt ſua vtrique
naturæ ſolida proprietas maneat, & tamen ex duabus illis vnus Chriſtus conſtituatur.

Confirmatio, per ſimilitudinem, quæ ſumpta eſt à coniunctione corporis & animæ.

Siquid in rebus humanis tanto myſterio ſimile poteſt reperiri, hominis ſimilitudo appoſitiſſima videtur, quem ex duabus ſubſtantiis conſpicimus conſtare: quarum neutra tamen ſic alteri permixta eſt, vt non retineat naturę ſuę proprietatem. Neque enim aut anima corpus, aut corpus anima eſt. Quare & de anima ſeorſum dicitur quod in corpus nullo modo cadere poteſt: & de corpore rurſus, quod nulla ratione animę conueniat: de toto homine, quod nec de anima ſeorſum, nec de corpore, niſi ineprè, accipi poſſit. Poſtremò animi propria transferuntur ad corpus, & propria corporis ad animam. qui tamen iis conſtat, vnus homo eſt, non plures. Huiuſmodi vero loquendi formulę & vnam eſſe in homine perſonam ex duobus connexis compoſitam ſignificant, & duas ſubeſſe

Applicatio ſimilitudinis.

diuerſas naturas quæ hanc cõſtituant. Ita & de Chriſto Scripturæ loquuntur. attribuunt illi interdum quæ ad humanitatem ſingulariter referri oporteat: interdum quæ diuinitati peculiariter competant: nonnunquam quæ vtranque naturam complectantur, neutri ſeorſum ſatis conueniant. Atque iſtam quidem duplicis naturæ coniunctionem, quæ in Chriſto ſubeſt, tanta religione exprimunt, vt eas quandoque inter ſe communicent. qui tropus veteribus ἰδιωμάτων κοινωνία dictus eſt.

Secunda confirmatio, à teſtimoniis Scripturæ deſumpta, quæ vtriuſque naturæ, diuinæ nempe et humanæ diſtinctionem declarant.

2 Hæc parum firma eſſent niſi plurimæ & paſſim obuiæ Scripturæ phraſes proba-
rent nihil eorum fuiſſe humanitus excogitatum. Quod de ſe ipſe dicebat Chriſtus, An- Ioh.8.58.
tequam Abraham fieret, ego ſum, longè ab humanitate alienum erat. Nec me latet quo
cauillo deprauent locum hunc erronei ſpiritus, nempe ſuperiorem fuiſſe omnibus ſecu-
lis, quia iam tunc præcognitus fuit Redemptor tam in Patris conſilio, quàm in menti-
bus piorum. Sed quum apertè diem manifeſtationis ab æterna eſſentia diſtinguat, & ex
profeſſo ab antiquitate imperium ſibi conciliet, quo excellat ſupra Abraham, ſibi haud
Coloſ.1.15. dubiè vendicat quod diuinitatis eſt proprium. Quòd primogenitum Paulus aſſerit vni-
Iohan.17.5. uerſæ creaturæ, qui ante omnia extiterit, & per quem omnia conſiſtant: quòd etiam ſe
Iohan.5.17. prædicat glorioſum fuiſſe apud Patrem ante mundum conditum, ſéque vnà cum Patre
Ieſa.42.1, & alijs locis. operari, nihilo magis homini competit. Hæc igitur & ſimilia peculiariter diuinitati ar-
tribui certum eſt. Quòd autem ſeruus Patris vocatur, quòd creuiſſe narratur ætate & ſa-
Luc.2.52. Iohan.8.50. pientia apud Deum & homines, quòd gloriam ſuam non quærere, neſcire diem vlti-
Marc.13.32. mum, à ſeipſo non loqui, non facere voluntatem ſuam, viſus & palpatus fuiſſe dicitur, ſo-
Ioh.14.10, & 6.38. hus humanitatis id totum eſt. Siquidem quatenus Deus eſt, nec augeri vlla re poteſt, &
Luc.24.39. omnia propter ſe operatur, nec quicquã eum latet: agit omnia pro ſuę volũtatis arbitrio,
& eſt inuiſibilis ac impalpabilis. Neq; tamen hæc humanæ tantùm ſuæ naturæ ſeorſum
adſcribit, ſed in ſeipſum recipit quaſi Mediatoris perſonæ conuenianr. Communicatio

De communicatione proprietatum, teſtimonia.

autem idiomarum ſiue proprietarum eſt quod dicit Paulus, Deum ſuo ſanguine acqui- Act.20.
ſiuiſſe ſibi Eccleſiam, &, Dominum gloriæ crucifixum. Item quod dicit Iohannes, pal- 28.
patum fuiſſe Sermonem vitæ. Deus certè nec ſanguinem habet, nec patitur, nec mani- 1.Cor.2.8
bus tangi poteſt. ſed quoniam is qui verus erat Deus & homo Chriſtus ſanguinẽ ſuũ pro 1.Ioh.1.1.
nobis crucifixus fudit, quę in humana eius natura peracta ſunt, ad diuinitatẽ impropriè,

liget

licet non ſine ratione, transferuntur. Simile eſt exemplum, vbi Iohannes docet Deum 1.Iohan.3.16
poſuiſſe animam ſuam pro nobis. Ergo & illic humanitatis proprietas cum altera natu-
ra communicatur. Rurſum quum diceret Chriſtus adhuc in terris agens, neminem in
cælum aſcendiſſe niſi Filium hominis qui in cælo erat, certè tunc ſecundum hominem Iohan.3.13.
& in carne quam induerat non erat in cęlo, ſed quia ipſe idem erat Deus & homo, pro-
pter duplicis naturæ vnionem alteri dabat quod erat alterius.

3 Sed omnium clariſſimè veram Chriſti ſubſtantiam enarrant loci qui vtranque ſi- *Tertia confirmatio, á teſtimoniis quæ vtriuſque naturæ coniunctionem oſtendunt.*
mul naturam comprehendunt, quales in Euangelio Iohannis extant quamplurimi. ſi-
quidem nec deitatis ſingulare, nec humanitatis fuit, ſed vtriuſque ſimul quod illic legi-
tur, poteſtatem accepiſſe à Patre remittendi peccata, ſuſcitandi quos velit, iuſtitiam, ſan
ctitatem, ſalutem largiendi: præfectum eſſe iudicem viuis & mortuis, vt honoretur Iohan. 1. 29.
quemadmodum & Pater. Denique quod lux mundi, paſtor bonus, vnicum oſtium, vi- & 5.21.22.23. & 9.5.
tis vera nuncupatur. Huiuſmodi enim prærogatiuis Dei Filius, quum in carne manife- Ibid. 10.9.11.
ſtatus eſt, præditus fuit: quas etſi ipſe vnà cum Patre ante mundum conditum obtine- Ibid.15.1.
bat, non tamen eodem modo vel reſpectu: & quæ homini qui nihil quàm homo eſſet,
dari non poterant. In eundem quoque ſenſum accipere conuenit quod apud Paulum 1.Cor.15.24.
habetur, Chriſtum peracto iudicio redditurum eſſe regnum Deo & Patri. Regnum ſa-
nè Filij Dei quod initium nullum habuit, neque finem habiturum eſt: ſed quo modo
ſub carnis humilitate delituit, & ſeipſum exinaniuit accepta ſerui forma, depoſitáque Philip.2.8.
maieſtatis ſpecie, Patri ſe obedientem pręſtitit, ac eiuſmodi ſubiectione defunctus, tan-
dem gloria & honore coronatus eſt, atque euectus in ſummum imperium, vt coram i- Heb.2.6.
pſo flectatur omne genu: ita tunc & nomen ipſum & coronam gloriæ, & quicquid à Pa Philip.2.10.
tre accepit Patri ſubiiciet, vt ſit Deus omnia in omnibus. Quorſum enim data ei pote-
ſtas eſt, ac imperium, niſi vt per eius manum Pater nos gubernet? Quo etiam ſenſu di- 1. Cor.15.28.
citur ad Patris dexteram ſedere. Hoc verò temporale eſt, donec præſenti diuinitatis a-
Vide Caluin. epiſt. ad Polonos, adu. Scancarum. ſpectu fruamur. Atque hic excuſari non poteſt veterum error, qui dum ad Mediatoris
perſonam non attendunt, totius ferè doctrinæ quæ in Euangelio Iohannis legitur, ge-
nuinum obſcurant ſenſum, ſéque implicant multis laqueis. Sit igitur nobis hæc rectę in- *Regula in hac doctrina diligenter obſeruanda.*
telligentiæ clauis, neq; de natura diuina, neque de humana ſimpliciter dici quæ ad Me-
diatoris officium ſpectant. Regnabit ergo Chriſtus donec prodierit mundi iudex, qua-
tenus pro infirmitatis noſtræ modulo Patri nos coniungit. Vbi autem conſortes cæle-
ſtis gloriæ Deum videbimus qualis eſt, tunc perfunctus Mediatoris officio, deſinet Pa-
tris legatus eſſe, & ea gloriâ contentus erit qua potiebatur ante mundum conditum.
Nec alio reſpectu peculiariter in Chriſti perſonam competit Domini nomen, niſi qua-
tenus medium gradum ſtatuit inter Deum & nos. Quò pertinet illud Pauli, Vnus Deus 1.Cor.8.6.
ex quo omnia, & vnus Dominus per quem omnia: nempe cui temporale imperium à
Patre mandatum eſt, donec facie ad faciem conſpicua ſit diuina eius maieſtas. cui adeò
nihil decedet, imperium Patri reddendo, vt longè clarior emineat. Nam & tunc deſi-
net caput Chriſti eſſe Deus, quia Chriſti ipſius deitas ex ſe ipſa fulgebit, quum adhuc
velo quodam ſit obtecta.

4 Atque hæc obſeruatio ad ſoluendos quamplurimos nodos non paruo vſui futu- *Vtilitas & vſus ſuperioris doctrinę de coniunctione et diſtinctione vtriuſque naturæ in Chriſto.*
ra eſt, ſi eam ſcitè accommodent lectores. Mirum enim quantum rudes, imò quoſdam
etiam non prorſus indoctos torqueant eiuſmodi formulę, quas vident Chriſto attribui,
neque diuinitati eius, neque humanitati ſatis aptas. quia non conſiderant eius perſonæ
in qua Deus & homo manifeſtatus eſt, & Mediatoris officio congruere. Ac omnino vi-
dere eſt, quàm pulchrè inter ſe cohęreant ſingula, ſi modò ſobrium habeant interpretē,
qui tanta myſteria qua decet religione examinet. Verùm nihil eſt quod furioſi & phre
netici ſpiritus non perturbent. Arripiunt attributa humanitatis, ad tollendam diuinita- Aug. in Enchir. ad Lau. cap.36.
tem: diuinitatis rurſum, ad tollendam humanitatem. quę vero de vtraq; natura ſic con-
iunctè dicta ſunt vt neutri conueniant, ad tollendam vtranque. Id verò quid aliud eſt,
quàm contendere Chriſtum non eſſe hominem, quia Deus eſt: non eſſe Deum, quia ho
mo eſt: nec hominem nec Deum eſſe, quia & homo ſimul & Deus eſt? Chriſtum ergo,
vt Deus eſt & homo, vnitis, licet non confuſis, naturis conſtans, Dominum noſtrum ve-
rúmque Dei Filium eſſe conſtituimus, etiam ſecundum humanitatem: etſi non ratio- *Aduerſus Neſtorianos duplicem Chriſtum fingentes.*
ne humanitatis. Procul enim abigendus eſt à nobis Neſtorij error, qui dum naturas di-
ſtrahere potius quàm diſtinguere volebat, duplicem Chriſtum ita comminiſcebatur.

quando

Luc.1.35.&43.

Item.adu.Eutychianos vtramque naturam confundentes ac deſtruentes.

quando Scripturam videmus clara voce reclamare, vbi & Filij Dei nomen inditur ei qui de virgine naſcitur,& virgo ipſa,mater Domini noſtri appellatur. Cauendum & ab Eutycbiana inſania, ne dum volumus perſonæ vnitatem demonſtrare, vtranque naturam deſtruamus. Tot enim iam citauimus teſtimonia, vbi ab humanitate diſtinguitur diuinitas,& tot alia paſſim extant, vt vel contentioſiſſimis poſſint os obſtruere. Et paulo pòſt nonnulla ſubiiciam quæ figmentum illud melius diſcutiant. Nobis in præſentia ſatis erit locus vnus. neque enim templum Chriſtus vocaſſet corpus ſuum, niſi diſtinctè in eo habitaret diuinitas. Quare vt meritò in Epheſina ſynodo damnatus fuerat Neſtorius, ita & poſtea in Conſtantinopolitana ac Chalcedonenſi Eutyches: quando non magis confundere duas in Chriſto naturas licet quàm diſtrahere.

Iohan.2.19.

Vterque meritò ab Eccleſia damnati.

Altera pars capitis, qua nominatim Serueti, Filii Dei deitatem et vtriuſque naturæ in eodē veritatem pernegantis, hæreſes refelluntur.

5 Verùm noſtro quoq; ſeculo emerſit non minus exitiale monſtrum Michael Seruetus, qui figmentum ex Dei eſſentia, ſpiritu, carne & tribus elementis increatis conflatum pro Filio Dei ſuppoſuit. Ac primò quidem negat Chriſtum alia ratione Dei Filium eſſe niſi quatenus in vtero Virginis genitus eſt ex Spiritu ſancto. Huc autem tendit vafrities, vt euerſa duplicis naturæ diſtinctione, Chriſtus aliquid ſit ex Deo & homine permixtum, neque tamen Deus & homo cenſeatur. Toto enim progreſſu huc incumbit, antequam patefactus fuerit Chriſtus in carne, vmbratiles tantùm fuiſſe in Deo figuras: quarum tunc demum extitit veritas aut effectus quum verè incepit eſſe Filius Dei Sermo ille qui ad hunc honorem deſtinatus fuerat. Et nos quidem fatemur Mediatorem, qui ex Virgine natus eſt, propriè eſſe Dei Filium. Nec verò ſpeculum eſſet inæſtimabilis Dei gratiæ homo Chriſtus niſi in eum collata eſſet hæc dignitas vt ſit ac vocetur vnigenitus Dei Filius. Fixa tamen interim manet Eccleſiæ definitio, cenſeri Dei Filium, quia Sermo ante ſecula ex Patre genitus, vnione hypoſtatica naturam humanam ſuſceperit. Porrò vnio hypoſtatica veteribus dicta eſt, quæ perſonam vnam conſtituit ex naturis duabus. quæ loquutio ad refellendum Neſturij delirium inuenta fuit: quia Filium Dei fingebat ita habitaſſe in carne, vt non idem ille eſſet homo. Duplicem nos facere Dei Filium calumniatur Seruetus, quum dicimus æternum Sermoné antequam carne veſtitus eſſet, iam fuiſſe Dei Filium: acſi aliud diceremus quàm manifeſtatum fuiſſe in carne. Neque enim ſi Deus fuit antequam homo fieret, ideo nouus eſſe Deus incepit. Nihilo abſurdius eſt, in carne apparuiſſe Dei Filium, qui tamen ab æterna genitura ſemper hoc habuit vt Filius eſſet. Quod ſubindicant Angeli verba ad Mariam, Quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur Filius Dei, acſi diceret Filij nomen, quod obſcurius fuerat ſub Lege, celebre fore & paſſim notum. Cui reſpondet illud Pauli, quia nunc per Chriſtum ſumus filij Dei, liberè & cum fiducia clamare Abba, Pater. Annon olim quoque ſancti Patres habiti fuerunt inter Dei filios? Imò hoc iure freti Deum inuocarunt Patrem. Sed quia ex quo in mundum productus eſt vnigenitus Dei Filius, clarius innotuit cæleſtis paternitas, hoc quaſi priuilegium aſſignat Paulus Chriſti regno. Hoc tamen conſtanter tenendum eſt, nunquam vel Angelis vel hominibus Deum fuiſſe patrem niſi vnigeniti Filij reſpectu: præſertim homines, quos propria iniquitas Deo exoſos reddit, gratuita adoptione eſſe filios: quia ille eſt naturà. Nec eſt quòd obſtrepat Seruetus, pendere hoc à filiatione quam Deus apud ſe decreuerat: quia hìc non agitur de figuris, qualiter expiatio in ſanguine pecudum oſtenſa fuit: ſed quum re ipſa filij Dei eſſe non potuerint niſi in capite fundata eſſet eorum adoptio, detrahere capiti quod membris commune fuit, ratione caret. Vltra progredior: quum Angelos vocet Scriptura Dei filios, quorum tanta dignitas à futura redemptione non pendebat: Chriſtum tamen ordine præire neceſſe eſt qui Patrem illis conciliet. Breuiter iterum repetam, & idem addam de genere humano. Quum à prima origine conditi hac lege fuerint tam Angeli quàm homines vt Deus communis vtriſque eſſet Pater, ſi verum eſt illud Pauli, ſemper Chriſtum fuiſſe caput, & primogenitum omnis creaturæ, vt primatum in omnibus teneret: ritè mihi colligere videor, filium quinque Dei fuiſſe ante mundi creationem.

Generalis reſponſio, ſeu ſumma orthodoxæ doctrinæ de Chriſto.

Vnio hypoſtatica, quid.

1. Obiectio Serueti adu. æternā Chriſti deitatem.

Reſponſio.

Rom.8.15.

2. Obiectio.

Reſponſio.

Mal.1.6.

Coloſſ.1.15.

3. Obiectio.

Reſponſio.

6 Quòd ſi principium habuit eius filiatio (vt ita loquar) ex quo in carne patefactus eſt, ſequetur Filium humanæ quoque naturæ reſpectu fuiſſe. Volunt Seruetus & ſimiles phrenetici Chriſtum, qui in carne apparuit, eſſe Dei Filium: quia extra carnem non potuit cenſeri hoc nomine. Reſpondeant nunc mihi an ſecundum vtranque naturam & vtriuſq; reſpectu ſit Filius. Sic quidem garriunt: ſed longè aliter docet Paulus. Fatemur

quidem Chriſtum in carne humana Filium dici, non vt fideles, adoptione duntaxat &
gratia, ſed verum & naturalem, ideóque vnicum: vt hac nota diſcernatur ab omnibus
aliis. Nos enim qui in nouam vitam ſumus regeniti, Deus filiorum nomine dignatur: *Chriſtus verus, naturalis & vnicus filius: qua nota a filiis adoptiuis, i. ab omnibus Dei in eodem Chriſto diſtinctio diſcernitur.*
nomen veri & vnigeniti vni Chriſto defert. Quomodo autem vnicus in tanto fratrum
numero, niſi quòd natura poſſidet quod nos dono accepimus? Atque hunc honorem
extendimus ad totam Mediatoris perſonam, vt verè & propriè ſit Filius Dei, qui & na
tus eſt ex Virgine, & ſe victimam Patri in cruce obtulit: ſed deitatis tamen reſpectu,
ſicuti Paulus docet, dum ſe ait ſegregatum in Euangelium Dei, quod antè promiſerat
de Filio ſuo, qui genitus eſt ex ſemine Dauid ſecundum carnem, declaratus Filius Dei
in virtute. Cur ſecundum carnem diſtinctè nominans filium Dauidis, ſeorſum diceret Rom.1.1.2.3.
declaratum eſſe Dei Filium, niſi vellet innuere aliunde hoc pendere quàm à carne ipſa?
Nam quo ſenſu alibi dicit paſſum fuiſſe ex infirmitate carnis, reſurrexiſſe ex virtute Spi 2.Cor.13.4.
ritus, ita nunc diſcrimen ſtatuit vtriuſque naturæ. Certè concedant neceſſe eſt, ſicuti à
matre accepit cuius cauſa filius Dauidis vocatur, ita à Patre habere cuius cauſa ſit Filius
Dei, idque ab humana natura aliud eſſe ac diuerſum. Duplici nomine eum inſignit Scri *Duplex Chriſti filiatio: Dei videlicet, & hominis.*
ptura, paſſim vocans nunc Dei, nunc hominis Filium. De ſecundo lis moueri non po-
teſt quin ex communi linguę Hebraicæ vſu hominis dicatur filius, quia eſt ex progenie
Adæ. Ex oppoſito contendo deitatis ęternæque eſſentiæ ratione vocari Dei filium: quia
non minus cõſentaneum eſt ad diuinam naturam referri quòd vocatur Dei filius, quàm
ad humanam, quòd vocatur filius hominis. Denique eo quem citaui loco, non aliter in-
telligit Paulus eum qui ſecundum carnem genitus eſt ex ſemine Dauidis, declaratum
eſſe in virtute Filium Dei, quàm alibi docet, Chriſtum qui ex Iudæis deſcendit ſecun-
dum carnem, eſſe Deum benedictum in ſecula. Quòd ſi vtroque loco geminæ naturæ Rom.9.5.
diſtinctio notatur, quo iure negabunt Filium Dei eſſe naturę diuinæ reſpectu, qui ſecun
dum carnem filius etiam eſt hominis?

Rom. 8. 32. Luc.1.32. 7 Tumultuosè quidem illi erroris ſui patrocinium vrgent, quòd dicitur Deus pro- *4. Obiectio.*
prio Filio non peperciſſe, quòd illum ipſum, qui è Virgine naſceretur, Filium Altiſſimi
vocari Angelus præcepit. Verùm (ne tam futili obiectione ſuperbiant) expendant pau- *Reſponſio.*
liſper nobiſcum quàm validè ratiocinentur. Si enim ritè concluditur, à conceptione cœ
piſſe Dei Filium, quia qui conceptus eſt, filius vocatur: ſequetur, eſſe cœpiſſe Verbum à
ſua manifeſtatione in carne, quia Iohannes tradit ſe de Verbo vitæ annuntiare, quod 1.Iohan.1.1.
manus ſuæ contrectauerunt. Similiter quod apud Prophetam legitur, Tu Bethlehem Mich.5.2.
terra Iuda, paruula es in millibus Iuda: ex te mihi naſcetur dux qui regat populũ meum
Iſrael, & egreſſus eius ab initio, à diebus æternitatis: quomodo cogentur interpretari, ſi
talem argumentandi modum ſequi volent? Nos enim minimè Neſtorio ſuffragari te-
ſtatus ſum, qui duplicem Chriſtum commentus eſt: quando ex doctrina noſtra iure fra
ternæ coniunctionis nos ſecum Dei filios Chriſtus fecit: quia in carne quam à nobis
ſumpſit, ipſe vnigenitus eſt Dei filius. Ac prudenter admonet Auguſtinus, miræ & ſin- Lib. de corrept. & grat. cap.11. & lib. 10. de ciuit. Dei, cap.29.
gularis Dei gratiæ illuſtre eſſe ſpeculum, quòd honorem adeptus eſt, quatenus eſt ho-
Vid. cap. 17. ſect.1. mo, quem mereri non poterat. Hac igitur præſtantia etiam ſecundùm carnem ab vtero
ornatus fuit Chriſtus, vt Filius Dei eſſet. Neque tamen in perſonæ vnitate fingenda eſt
permixtio quæ deitati quod proprium eſt tollat. Nec verò magis abſurdum eſt, æter-
num Dei Sermonem, & Chriſtum, vnitis in vnam perſonam duabus naturis, vocari di-
uerſis modis Dei Filium, quàm ſecundum varios reſpectus nunc Filium Dei, nunc fi-
lium hominis dici. Nihilo etiam magis nos grauat alia Serueti calumnia, antequam ap- *5. Obiectio.*
paruit in carne Chriſtus, nuſquam vocari Dei Filium niſi ſub figura: quia etſi obſcurior *Reſponſio.*
fuit tunc eius deſcriptio, quum tamen iam clarè probatum ſit, non aliter æternum fuiſ-
ſe Deum niſi quia Sermo fuit ab æterno Patre genitus, neque aliter nomen hoc com-
petere in Mediatoris perſonam quam ſuſcepit, niſi quia Deus eſt in carne manifeſtatus:
neque Deum Patrem ita fuiſſe vocatum ab initio, niſi mutua iam tunc fuiſſet ad filium Epheſ.3.15.
relatio, per quem omnis cognatio vel paternitas cenſetur in cælo & in terra: hinc colli-
gere promptum eſt, ſub Lege quoque & Prophetis fuiſſe Dei Filium, antequam cele-
bre eſſet hoc nomen in Eccleſia. Quòd ſi de ſola voce certetur, Solomo de immẽſa Dei
altitudine diſſerens, tam filium eius, quàm ipſum incomprehenſibilem affirmat: Dic no
men eius, ſi potes, inquit, aut filij eius. Nec me latet apud contentioſos non fore ſatis Prou.30.4.
ponderis in hoc teſtimonio: neq; etiam eo valde nitor, niſi quòd malignè eos cauillari
oſtend

Confirmatio, à teſtimoniis veterum Theologorum.

oſtendit qui Filium Dei negant eſſe Chriſtum, niſi quatenus homo factus eſt. Adde quòd vno ore & conſenſu vetuſtiſſimi quique ſcriptores hoc idem tam apertè teſtati ſunt, vt non minus ridicula quàm deteſtabilis ſit eorum impudentia qui Irenæum & Tertullianum obiicere nobis audent, quorum vterque inuiſibilem fatetur fuiſſe Dei Filium, qui poſtea viſibilis apparuit.

Concluſio, ſuperiorū obiectionum, conſequēs horrendum vrdocens, quaſi ex traduce Dei humanam naturam haberet Chriſtus.

8 Etſi autem horrenda portenta cumulauit Seruetus, quibus fortè alij non ſubſcriberent: quicunque tamen Filium Dei non agnoſcunt niſi in carne, ſi propius inſtes, ab illis id concedi animaduertes, non alia ratione niſi quia conceptus eſt in vtero Virginis ex Spiritu ſancto: qualiter olim nugati ſunt Manichæi, hominem ex traduce Dei animam habere: quia legebant Deum inſpiraſſe Adæ vitæ ſpiraculum. Nam ita mordicus arripiunt Filij nomen, vt nullum inter naturas diſcrimen relinquant: ſed confusè blaterent Chriſtum hominem eſſe Dei Filium, quia ſecundum humanam naturam ex Deo genitus eſt. Sic æterna Sapientiæ genitura, quam prædicat Solomo, aboletur, & nulla habetur deitatis ratio in Mediatore: vel in hominis locum ſpectrum ſupponitur. Craſſiores Serueti præſtigias, quibus ſe & quoſdam faſcinauit (vt hoc exemplo admoniti pij lectores ſe in ſobrietate & modeſtia contineant) refellere vtile quidem eſſet: tamē ſuperuacuum fore duco, quia id peculiari libro à me factū eſt. Huc ſumma redit, Filium Dei ab initio fuiſſe ideam, & iam tunc præordinatum fuiſſe hominem qui eſſet eſſentialis Dei imago. Nec alium Dei Sermonem agnoſcit niſi in externo ſplendore. Hanc fuiſſe genituram interpretatur, quòd Filij generādi ab initio genita fuit in Deo voluntas, quæ etiam actu ſe extendit in ipſam creaturam. Spiritum interea miſcet cum ipſo Sermone, quia Deus inuiſibile verbum & Spiritum diſpenſauerit in carnem & animam. Denique figuratio Chriſti locum genituræ apud eum obtinet: ſed qui tunc per ſpeciem vmbratilis fuit Filius, eum tandem eſſe genitum dicit per Sermonem, cui ſeminis partes attribuit. Vnde ſequetur, porcos & canes non minus eſſe Dei filios, quia ex originali ſemine verbi Dei creati ſunt. Etſi autem ex tribus increatis elemētis Chriſtum conflat, vt ſit genitus ex eſſentia Dei: ſic tamen primogenitum eſſe fingit inter creaturas, vt eadem ſit eſſentialis diuinitas lapidibus ſecundum ſuum gradum. Ne verò Chriſtum videatur ſua deitate exuere, aſſerit carnem eius Deo eſſe ὁμοούσιον & Sermonem fuiſſe hominem factum, carnis in Deum conuerſione. Ita dum Chriſtum apprehēdere non poteſt Filium Dei, niſi eius caro ex Dei eſſentia prodierit, & in deitatem fuerit conuerſa, æternam Sermonis hypoſtaſin redigit in nihilum, & filium Dauidis, qui promiſſus fuit redemptor, nobis eripit. Sępius quidem hoc repetit, genitum fuiſſe Filium à Deō, ſcientia & prędeſtinatione: tandem verò hominem factum ex materia illa quæ initiò apud Deum fulgebat in tribus elementis, quæ deinde apparuit in prima luce mūdi, in nube & columna ignis. Porrò quàm turpiter ſecum ipſe ſubinde pugnet nimis prolixum eſſet referre. Ex hoc compendio colligent ſani lectores, verſutis ambagibus impuri canis ſpem ſalutis prorſus fuiſſe extinctam. Nam ſi caro eſſet ipſa diuinitas, deſineret eſſe eius templum. Iam nec redemptor nobis eſſe poteſt niſi qui ex Abrahæ Dauidiſque ſemine progenitus, verè ſecūdum carnem homo factus ſit. Ac perperam in verbis Iohannis inſiſtit, Sermonem fuiſſe factum carnem: quia ſicut Neſtorij errori occurrūt, ita impium hoc commentum, cuius author fuit Eutyches, minimè adiuuant, quum Euangeliſtæ non aliud fuerit propoſitum quàm perſonæ vnitatem aſſerere in duabus naturis.

Alii peſtilentes Serueti errores cur non refellantur.

Summa horū errorū, & eorundē impietas breuiter perſtricta.

Impuri illius hæretici ſcopus

Gen.2.7.

Prou. 8. 24.

CAPVT XV.

Vt ſciamus quorſum miſſus fuerit Chriſtus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potiſſimùm ſpectanda in eo eſſe, munus propheticum, regnum & ſacerdotium.

Partes capitis.

1 De Prophetico Chriſti munere, eiuſdémque dignitate ac vſu, ſect. 1. & 2.
2 Quale ſit Chriſti regnum, & quæ bona inde percipiamus, ſect. 3. 4. & 5.
3 De Chriſti ſacerdotio, atque eiuſdem efficacia, ſect. 6.

Chriſtus, nomine tenus apud hæreticos & pſeudochriſtianos inuenitur

REctè Auguſtinus, quanuis hæretici Chriſti nomen prædicent, commune tamen illis cum piis fundamentum eſſe negat, ſed manere Eccleſiæ proprium. quia ſi diligenter conſiderentur quæ ad Chriſtum pertinent, nomine tenus inuenitur Chriſtus apud eos: re ipſa non eſt. Sic hodie Papiſtæ, quamuis in ore ipſorum reſonet Filius Dei, mundi redemptor: quia tamen inani nominis obtentu contenti, ſua virtute & dignitate eum nudant, verè in eos competit illud Pauli, caput

Ench. ad Laurent. cap.5.

Col.2.19.

non

non tenere. Ergo vt in Chriſto reperiat fides ſolidam ſalutis materiam, atque ita in ipſo
acquieſcat, ſtatuendum hoc principium eſt, tribus partibus conſtare quod ei iniunctum
à Patre munus fuit. Nam & Propheta datus eſt, & Rex & Sacerdos: quanquam nomina
hæc tenere parum prodeſſet, niſi accederet finis & vſus cognitio. Nam & in Papatu
quoque pronũtiantur, ſed frigidè nec magno cum fructu, vbi neſcitur quid in ſe vnum-
quodque elogium contineat.

A Deo electus vere ac efficaciter Propheta, Rex & Sacerdos Eccleſiæ agnoſcatur.

Diximus antè, quanuis Deus Prophetas continua ſerie a-
lios aliis ſubmittens populum nunquam deſtituerit vtili doctrina, & quæ ad ſalutem
ſufficeret: piorum tamen mentes hac perſuaſione ſemper fuiſſe imbutas, aduentu Meſ-
ſię demum plenam intelligentiæ lucem ſperandam eſſe. adeóque eius rei opinio peue-
nerat vſque ad Samaritanos, quibus tamen nunquam innotuerat vera religio. quod pa-
Iohan. 4. 25. tet ex voce illa mulieris, Meſſias quum venerit, docebit nos omnia. Neque verò hoc lu-
dæi temerè præſumpſerant animis: ſed, vt erant certis oraculis edocti, ita credebant. Il-
Ieſa. 55. 4. luſtris inter alias eſt Ieſaiæ ſententia, Ecce poſui eum teſtem populis, ducem & magi-
Ieſa. 9. 6. ſtrum populis dedi eum: nempe quo modo iam alibi vocauerat angelum vel interpre-
tem magni conſilij. Hac ratione Apoſtolus perfectionem doctrinæ Euangelicæ com-
mendans, vbi dixit, variè olim & ſub figuris multiplicibus Deum loquutum eſſe Patri-
Hebr. 1. 1. bus per Prophetas, adiungit, nouiſſimè nobis loquutum eſſe per dilectum Filium. Quia
autem commune Prophetis officium fuit tenere ſuſpenſam Eccleſiam, & ſimul fulcire
vſque ad Mediatoris aduentum, ideò conqueſtos in diſſipatione fideles legimus, priua-
Pſal. 74. 9. ri ſe ordinario illo bono, Signa noſtra non videmus: non eſt inter nos Propheta: non eſt
cognoſcens amplius. At verò quum iam non longè abeſſet Chriſtus, præfixum fuit Da-
Dan. 9. 24. nieli tempus ad obſignandam viſionem & prophetam, non ſolum vt vaticinio de quo
illic agitur, certa conſtaret authoritas: ſed vt fideles æquo animo carerent ad tempus
Prophetis, quia inſtaret omnium reuelationum plenitudo & clauſula.

Quod ad Propheticum munus, Eccleſia receptum ea eſt à quo plenam intelligentiæ lucem pii omnes ſub Lege ſperauerunt.

Adeo vt Prophetæ ſuis vaticinationibus ſuſpenſam tenuerint Eccleſiam vſque ad Mediatoris aduentum, qui omnia aperiret.

2 Porrò notandum eſt ad hæc tria munera Chriſti pertinere elogium. ſcimus enim
ſub Lege ſacro oleo tam Prophetas quàm ſacerdotes ac reges fuiſſe vnctos. Vnde & ce-
lebre Meſſiæ nomen promiſſo Mediatori fuit impoſitum. Etſi autem fateor peculiari
regni intuitu & ratione dictum fuiſſe Meſſiam (vt etiam alibi oſtendi) prophetica ta-
men & ſacerdotalis vnctio gradum ſuum obtinent, neque ſunt à nobis negligendæ.
Ieſa. 61. 1. Prioris expreſſa fit mentio apud Ieſaiam, his verbis, Spiritus Domini Iehouæ ſuper me.
ideo vnxit me Iehoua vt prædicarem manſuetis, medelam afferrem contritis corde,
promulgarem captiuis liberationem, publicarem annum beneplaciti, &c. Videmus vn-
ctum Spiritu fuiſſe vt præco & teſtis eſſet gratiæ Patris: neque id communi more: quia
à reliquis doctoribus, quorum ſimile erat officium, diſcernitur. Atque hic rurſus notan
dum eſt, non ſibi modò vnctionem accepiſſe, vt fungeretur docendi partibus: ſed toti
ſuo corpori, vt in continua Euangelij prædicatione virtus Spiritus reſpondeat. Interea
manet illud fixum, hac quam attulit perfectione doctrinæ finem impoſitum fuiſſe om-
nibus prophetiis: vt authoritati eius derogent qui Euangelio non contenti extraneum
aliquid aſſuunt. Nam extra omnium ordinem ſingulari priuilegio eum euexit vox illa
quæ detonuit è cælo, Hic eſt Filius meus dilectus: ipſum audite. Ab ipſo deinde capite Matth. 3. 17.
ad membra diffuſa eſt hæc vnctio: ſicut à Ioele prędictum fuerat, Prophetabunt filij ve- Ioel. 2. 28.
ſtri, & filiæ veſtræ viſiones videbunt, &c. Quod autem dicit Paulus, datum eſſe nobis in 1. Cor. 1. 30.
ſapientiam: & alibi, in eo abſconditos eſſe theſauros omnes ſcientiæ & intelligentiæ, Coloſſ. 2. 3.
paulò diuerſum ſenſum habet: nempe extra ipſum nihil eſſe vtile cognitu, & quicun-
que fide percipiunt qualis ſit, totam bonorum cęleſtium immenſitatem complexos eſ-
ſe. Qua ratione alibi ſcribit, Nihil ſcire pretioſum duxi præter Ieſum Chriſtum, & hunc 1. Cor. 2. 2.
crucifixum. Quod veriſſimum eſt, quia vltra Euangelij ſimplicitatem progredi fas non
eſt. Atque huc tendit prophetica dignitas in Chriſto, vt ſciamus in ſumma doctrinæ
quam tradidit, incluſos eſſe omnes perfectæ ſapientiæ numeros.

Et quamuis peculiari regni dignitatis reſpectu vnctus fuiſſe dicatur: hæc vnctio tamẽ & Propheticã & Sacerdotalem dignitatem reſpicit.

Vnctus eſt igitur ratione muneris Prophetici, & quidem non tam ſibi quam nobis.

Dignitas huius vnctionis.

Neceſſitas.

Vſus.

3 Venio ad regnum, de quo fruſtra verba fierent niſi prius admoniti eſſent lectores
ſpiritualem eſſe eius naturam: quia inde ad quid valeat & quid nobis conferat, totáque
Dani. 2. 44. eius vis & æternitas colligitur. Æternitas porrò, quam apud Danielem Angelus Chriſti
Luc. 1. 33. perſonæ tribuit, meritò Angelus item apud Lucam ſaluti populi accommodat. Sed hæc
quoque duplex, aut duobus modis ſtatuenda eſt: altera enim ad totum Eccleſiæ corpus
pertinet, altera propria eſt cuiuſque membri. Ad priorem referendum eſt quod in Pſal
Pſal. 89. 36. 37. 38. mo dicitur, Semel iuraui per ſanctitatem meam Dauidi, non mentiar: ſemen eius in
æterna

De regno Chriſti, quod eſt Spirituale, æternitas colligitur: eáque duplex.

Prior, ad totũ corpus Eccleſiæ pertinens, vt

æternum manebit:ſolium eius ſicut ſol in conſpectu meo:ſicut luna ſtabilietur in æternum, & teſtis in cælo fidelis. Neque enim dubium eſt quin illic promittat Deus ſe per manum Filij ſui æternum fore Eccleſiæ præſidem ac defenſorem. Neque enim alibi quàm in Chriſto repetietur vaticinij huius veritas. quandoquidem ſtatim poſt mortem Solomonis concidit maiori ex parte regni dignitas,& cum ignominia familiæ Dauidicæ ad priuatum hominem tranſlata eſt, poſtea ſenſim diminuta fuit, vſquedum prorſus
Ieſa.53.8. triſti & pudendo interitu deficeret. Eundem habet ſenſum illa Ieſaiæ exclamatio, Generationem eius quis enarrabit? Nam Chriſtum ita à morte ſuperſtitem fore pronuntiat vt cum coniungat cum ſuis membris. Ergo quoties audimus armari Chriſtum ęterna poteſtate, meminerimus hoc præſidio fulciri Eccleſię perpetuitatem: vt inter turbulentas agitationes, quibus aſſiduè vexatur, inter graues& formidabiles motus qui innumeras clades minantur, ſalua tamen maneat. Sic vbi Dauid hoſtium audaciam ridet qui
Pſal.2.34. iugum Dei & Chriſti eius abrumpere conantur, dicitque reges & populos fruſtra tumultuari, quia ad frangendos eorum impetus ſatis fortis eſt qui in cælis habitat: de perpetua Eccleſiæ conſeruatione pios certiores reddens, ad bene ſperandum animat quoties illam opprimi contigerit. Sic alibi quum dicit in perſona Dei, Sede à dextris meis,
Pſal.110.1. donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum: admonet, vtcunque ad oppugnandam Eccleſiam multi & validi hoſtes conſpirent, non tamen ſuppetere illis vires quibus aduerſus decretum illud immutabile Dei præualeant, quo Filium ſuum conſti-
Vſus huius doctrinæ. tuit æternum Regem. Vnde ſequitur fieri non poſſe vt Diabolus cum toto mundi apparatu Eccleſiam vnquam deleat, quæ in æterno Chriſti ſolio fundata eſt. Iam quod ad
Poſterior, propria cuiuſque membri Eccleſiæ. ſpecialem cuiuſque vſum ſpectat, eadem illa æternitas in ſpem beatę immortalitatis erigere nos debet. Quicquid enim terrenum eſt atque ex mundo, temporale, imò etiam caducum eſſe cernimus. ergo Chriſtus vt ſpem in cęlos noſtram attollat, regnum ſuum
Iohan.18.36. pronuntiat non eſſe ex mundo. Denique vbi quiſq; noſtrûm ſpirituale Chriſti regnum eſſe audit, hac voce excitatus penetret ad ſpem melioris vitæ: & quod nunc protegitur Chriſti manu, plenum huius gratiæ fructum in futuro ſeculo expectet.

Vnde nobis cõſtet Spirituale eſſe Chriſti regnum, & quæ bona inde hauriamus. 4 Quòd diximus vim & vtilitatem regni Chriſti non poſſe aliter à nobis percipi quàm dum ſpirituale eſſe cognoſcimus, vel hinc ſatis liquet, quòd dum toto vitæ curſu militandum ſub cruce nobis eſt, aſpera & miſera eſt noſtra conditio. Quid igitur nobis prodeſſet, collectos eſſe ſub regis cæleſtis imperium, niſi extra terrenæ vitæ ſtatum con
1. Ad vitam æternã nos attollit. ſtaret eius fructus? Ideóque ſciendum eſt quicquid nobis fœlicitatis in Chriſto promittitur, non ſubſiſtere in externis commodis, vt lætam & tranquillam vitam agamus, floreamus opibus, ſecuri ſimus ab omni noxa, & deliciis affluamus quas expetere ſolet caro: ſed cæleſtis vitæ eſſe proprium. Sicut autem in mundo proſper & optabilis populi ſtatus partim bonorum omnium copia & domeſtica pace, partim validis pręſidiis con-
2. Bonis omnibus ad ſalutẽ neceſſariis nos ditat. tinetur, quibus tutus ſit contra externam violentiam: ita & Chriſtus ſuos omnibus ad æternam animarum ſalutem neceſſariis locupletat, & virtute munit qua ſtent inexpugnabiles contra quoſlibet hoſtium ſpiritualium impetus. Vnde colligimus ipſum nobis
3. Inuictos reddit adu. hoſtes ſpirituales. magis regnare quàm ſibi, idque intus & extra: vt ſcilicet donis Spiritus, quibus naturaliter vacui ſumus, quatenus expedire nouit Deus, referti, ex iis primitiis ſentiamus verè nos Deo coniunctos eſſe ad perfectam beatitudinem. Deinde vt eiuſdem Spiritus vir-
Luc.17.21. tute freti, non dubitemus contra Diabolum, mundum, & quoduis noxę genus nos ſemper fore victores. Huc tendit reſponſum Chriſti ad Phariſæos, quia regnum Dei intra nos eſt, cum obſeruatione non venturum. Probabile enim eſt, quia profitebatur ſe regem illum eſſe ſub quo ſperanda erat ſumma Dei benedictio, per ludibrium rogaſſe vt proferret ſua inſignia. Ipſe verò, ne ſtultè pompis immorentur (qui alioqui plus æquo
Rom.14.17. propenſi ſunt in terram) eos in ſuas conſcientias ingredi iubet, quia regnum Dei eſt iuſtitia, pax & gaudium in Spiritu ſancto. His breuiter docemur quid nobis cõferat Chriſti regnum. nam quia non terrenum eſt vel carnale, quod corruptioni ſubiaceat, ſed ſpi-
4. Ad patientiam nos animat. rituale, ad æternam nos vſque vitam attollit: vt patienter hanc vitam ſub ærumnis, inedia, frigore, contemptu, probris, aliiſque moleſtiis tranſigamus: hoc vno contenti quòd nunquam deſtituet nos Rex noſter quin neceſſitatibus noſtris ſubueniat, donec militia noſtra perfuncti vocemur ad triumphum. quia talis eſt regnandi ratio vt communicet nobiſcum quicquid accepit à Patre. Iam quia nos potentia ſua armat & inſtruit, decore
5. Gloriãdi ma- & magnificentia ornat, opibus locupletat: hinc nobis ſuppetit vberrima gloriandi materia

tetia, atque etiam fiduciam ſuggeritur, vt intrepidè certemus cum diabolo, peccato & *teriam & fiduciam ſuggerit.*
morte. Denique vt iuſtitia eius veſtiti, omnia mundi opprobria fortiter ſuperemus: & *6. Fortitudinē*
ſicut ipſe ſuis donis liberaliter nos replet, ita nos viciſſim fructus in eius gloriam pro- *& charitatem.*
feramus.

5 Ideo regia eius vnctio non ex oleo vel aromaticis vnguentis confecta nobis pro- *Cœleſtis autē fuit Redemptoris noſtri vnctio.*
Ieſa.11.2. ponitur, ſed Chriſtus Dei vocatur, quia ſuper eum requieuit Spiritus ſapientiæ, intelli-
Pſal.45.8 gentiæ, conſilij, fortitudinis & timoris Dei. Hoc oleum eſt lætitiæ, quo Pſalmus prædi-
cat eum fuiſſe vnctum præ conſortibus ſuis: quia niſi in ipſo talis eſſet præſtantia, inopes
eſſemus omnes ac famelici. Neque enim priuatim (vt dictum eſt) ipſe ſibi ditatus eſt: ſed *Vt nos ſua abundantia perfunderet.*
Iohan. 3. 34. vt ieiunos & aridos ſua abundantia perfunderet. Nam ſicuti dicitur Pater non dediſſe
Iohā.1.16 Filio Spiritum ad menſuram: ita exprimitur ratio, vt de plenitudine eius acciperemus
Eph.4.7. omnes & gratiam pro gratia. Ex quo fonte manat largitio cuius meminit Paulus, qua
variè diſtribuitur gratia fidelibus, ſecundum menſuram donationis Chriſti. His ſatis ſu-
pérque confirmatur quod dixi, Chriſti regnum in Spiritu, non terrenis delicijs vel pom-
pis eſſe ſitum. ac proinde, vt ſimus eius participes, mundo renuntiandum eſſe. Huius ſa-
cræ vnctionis viſibile ſymbolum in Chriſti baptiſmo oſtenſum fuit, dum ſuper eum re- *Huius vnctionis ſymbolum & fructus ad Chriſtianos pertinens.*
Iohan. 1. 32. quieuit Spiritus in ſpecie columbæ. Spiritum verò eiúſque dona vnctionis voce deſi-
Luc.3.22. gnari, neque nouum eſt, neque abſurdum videri debet: quia non aliunde vegetamur:
1. Iohan. maximè verò quòd ad cæleſtem vitā ſpectat, nulla eſt in nobis vigoris gutta, niſi quam
2.20.27. nobis Spiritus ſanctus inſtillat, qui ſedem in Chriſto delegit, vt inde largè ad nos ſcatu-
rirent cæleſtes diuitiæ quarum adeò ſumus egeni. Quod autem & regis ſui fortitudine
inuicti ſtant fideles & ſpirituales eius diuitiæ in eos exuberant: non immeritò dicuntur
Chriſtiani. Cæterùm huic, de qua loquuti ſumus, æternitati nihil derogat Pauli ſenten- *Conciliatio ſententiæ Apoſtolicæ cum ſuperioribus dictis de æterno Chriſti regno.*
1. Cor.15. 24.28. tia, Tunc regnum tradet Deo & Patri. Item, Subiicietur Filius ipſe, vt ſit Deus omnia in
omnibus. quia nihil aliud vult, quàm in illa perfecta gloria non talem fore regni admi-
niſtrationem qualis nunc eſt. Dedit enim Pater omnem poteſtatem Filio vt per eius
manum nos gubernet, foueat, ſuſtentet, ſub eius tutela nos protegat, nobíſque auxilie-
tur. Ita quantiſper à Deo peregrinamur, Chriſtus intercedit medius, qui nos paulatim
ad ſolidam cum Deo coniunctionem perducat. Et certè quòd ſedet ad Patris dex-
teram, tantundem valet acſi vocetur Patris legatus, penes quem tota ſit imperij pote-
ſtas: quia Deus mediatè (vt ita loquar) vult in eius perſona Eccleſiam regere ac tueri.
Sicuti etiam interpretatur Paulus primo ad Epheſios, locatū fuiſſe ad dexteram Patris,
vt ſit Eccleſiæ caput, quæ eſt corpus eius. Nec aliò tendit quod alibi docet, datum illi Philip.2.9.
fuiſſe nomen quod eſt ſuper omne nomen: vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, &
omnis lingua confiteatur quòd ſit in gloriam Dei Patris. Nam iis etiam verbis in Chri-
ſti regno ordinem commendat præſenti noſtræ infirmitati neceſſarium. Ita rectè colli-
git Paulus, Deum per ſe tunc fore vnicum Eccleſiæ caput, quia impletæ erunt Chriſti
partes in Eccleſiæ defenſione. Eadem ratione paſſim ſcriptura Dominum vocat, quia
hac lege eum nobis præfecit Pater vt ſuam dominationem per eum exerceat. Licet e- 1.Cor.8.9.
nim multa dominia celebrētur in mundo, vnus nobis Deus Pater, ex quo omnia, & nos
in ipſo: & vnus Dominus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum, inquit Paulus.
Vnde ritè colligitur, eundem eſſe ipſum Deum, qui per os Ieſaiæ aſſeruit ſe regem eſſe Ieſa.33.22.
ac legiſlatorem Eccleſię. Nam etſi vbique beneficium & donum Patris vocat quicquid
habet poteſtatis: non aliud tamen ſignificat quàm ſe diuinitus regnare: quia ideo Me-
diatoris induit perſonam vt è ſinu Patris & incomprehēſibili gloria deſcendens, ad nos
appropinquaret. Quo iuſtius eſt nos omnes vno conſenſu ad parendum accingi, ſum-
máque alacritate obſequia noſtra dirigere ad eius nutum. Nam ſicuti regis & paſtoris
officia coniungit erga pios qui ſe morigeros vltrò ſubiiciunt: ita ex oppoſito audimus
ſceptrum ferreum geſtare, quo frangat ac conterat præfractos omnes, quaſi vaſa figuli. Pſal.2.9.
Audimus etiam iudicem fore Gentium, vt terram operiat cadaueribus, & altitudinem Pſal.110.6.
ſibi aduerſam proſternat. Cuius rei quædam hodie cernuntur exempla: plenum verò
documentum extabit vltimo iudicio. quod etiam propriè cenſeri poteſt extremus re-
gni eius actus.

6 Iam de ſacerdotio breuiter ſic habendum, finem & vſum eius eſſe vt ſit mediator *Quod ad ſacerdotium Chriſti, vt ad nos perueniat eius*
purus omni macula, qui ſanctitate ſua Deum nobis conciliet. Sed quia aditum occupat
iuſta maledictio, & Deus pro iudicis officio nobis infenſus eſt: vt nobis fauorem com-

r parer

efficacia et vtilitas.

paret ſacerdos ad placandam iram ipſius Dei, piaculum interuenire neceſſe eſt. Quare vr hoc munus impletet Chriſtus, cum ſacrificio in medium prodire oportuit. nam & ſub Lege ſacerdotij fas non erat ſanctuarium ingredi abſque ſanguine: vt ſcirēt fideles, quamuis ſacerdos interpoſitus eſſet deprecator, non poſſe tamen Deum propitiari, niſi expiatis peccatis. Qua de re prolixè Apoſtolus diſputat in epiſtola ad Hebræos a ſeptimo capite ferè ad finem vſque decimi. Summa tamen huc redit, nonniſi in Chriſtum competere ſacerdotij honorem, quia ſacrificio mortis ſuæ reatum noſtrum deleuit, & ſatisfecit pro peccatis. Quanti verò momenti res ſit, ex ſolenni illo Dei iureiurando, quod abſque pœnitentia prolatum eſt, monemur, Tu es ſacerdos in æternum ſecūdum ordinem Melchiſedech. *Pſal. 110. 4.* Sancire enim haud dubiè voluit caput illud, in quo pręcipuum ſalutis noſtrę cardinem verti ſciebat. Neque enim, vt dictum eſt, nobis aut precibus noſtris ad Deum patet acceſſus: niſi purgatis inquinamentis nos ſacerdos ſanctificet, gratiámque nobis obtineat, à qua nos ſcelerum noſtrorum & vitiorum arcet immunditiES. Ita videmus à morte Chriſti incipiendum eſſe, vt ad nos perueniat ſacerdotij eius efficacia & vtilitas. Hinc ſequitur æternum eſſe deprecatorem, cuius patrocinio fauorem conſequimur. Vnde rurſus oritur non modò precandi fiducia, ſed etiam tranquillitas piis conſcientiis: dum in paternam Dei indulgentiam tutò recumbunt, certóque perſuaſæ ſunt ei placere quicquid per Mediatorem conſecratum eſt. Quum verò ſub Lege victimas ex pecudibus offerri ſibi Deus iuſſerit, diuerſa & noua in Chriſto fuit ratio, vt idem eſſet hoſtia qui ſacerdos. quia nec alia pro peccatis idonea ſatisfactio reperiri poterat nec quiſquam tanto honore dignus qui Deo vnigenitum Filium offerret.

A morte Chriſti incipiendū eſt: vnde ſequitur 1. æternam interceſſio pro nobis, 2. precando fiducia. 3. cōſcientiarū tranquillitas.

Iam ſacerdotis perſonam ſuſtinet Chriſtus, non modò vt ęterna reconciliationis lege patrem nobis fauentem ac propitium reddat, ſed etiam vt nos aſciſcat in ſocietatem tanti honoris. Nam qui in nobis polluti ſumus, in ipſo tamen ſacerdotes, offerimus nos & noſtra omnia Deo, cæleſtéque ſanctuarium liberè ingredimur, vt grata ſint ac boni odoris in conſpectu Dei quæ à nobis proueniunt ſacrificia precum & laudis. *Apoc. 1. 6* Atq; huc-vſque ſe extendit illud Chriſti dictum, Propter eos ſanctifico meipſum: *Iohan. 17 19.* quia ſanctitate eius perfuſi quatenus nos ſecum Patri dicauit (qui alioqui fœtemus coram eo) tanquam puri & mundi, imò etiam ſacri, placemus. Huc pertinet vnctio ſanctuarij, cuius mentio fit apud Danielem. *Dan. 9. 24.* Notanda enim eſt antitheſis inter hanc vnctionem & illam vmbratilem quæ tunc in vſu fuerat: acſi diceret Angelus, diſcuſſis vmbris in Chriſti perſona clarum fore ſacerdotium. Quo magis deteſtabile eſt eorum commentum qui non contenti Chriſti ſacerdotio, ſeipſos ad eum mactandum ingerere auſi ſunt. quod tentatur quotidie in Papatu, vbi miſſa cenſetur immolatio Chriſti.

4. Chriſtiani per Chriſtum fiunt ſacerdotes, ſeipſos & ſua omnia Deo accepta offerentes.

Hinc ſequitur Papiſtas grauiter peccare qui Chriſtum ſe immolare iactitant.

CAPVT XVI.

Quomodo redemptoris partes impleuerit Chriſtus, vt nobis ſalutem acquireret: vbi de morte & reſurrectione eius agitur, & in cælum aſcenſu.

Huius capitis quatuor præcipuæ ſunt partes.

1 De tota re in genere agit, neceſſariam quæſtionem de Dei iuſtitia & miſericordia in Chriſto coniuncta diſcutiens, ſect. 1. 2. 3. & 4.
2 Sigillatim oſtendit quomodo Redemptoris partes Chriſtus impleuerit, à 5. ſectione ad 18. vbi de eius morte, ſepultura, deſcenſu ad inferos, reſurrectione, aſcenſione in cælum, ſeſſione ad dexteram Patris, & reditu eius ad iudicium.
3 Quoniam vero bonam partem ſymboli ea occaſione enarrauit, quid ſit de eo ſymbolo (quod Apoſtolis adſcribitur) ſentiendum expoſuit, ſect. 18.
4 Concluſio, doctrinam & vſum totius doctrinæ de Redemptore Chriſto proponens, ſect. 19.

Adeo ſolida in Chriſto ſalus nobis proponitur, vt quicquid nobis ad eam conquirendam & obtinendam neceſſarium eſt in ipſo abūde reperiamus.

QVæ hactenus de Chriſto diximus, ad vnum hunc ſcopum referenda ſunt vt in nobis damnati, mortui & perditi, iuſtitiam in ipſo, liberationem, vitam & ſalutem quęramus: quemadmodum docemur inſigni illa Petri ſententia, non eſſe aliud nomen ſub cęlo datum hominibus in quo oporteat ſaluos fieri. *Act. 4. 19.* Neque verò temerè, vel fortuito caſu, vel hominum arbitrio impoſitum illi fuit nomen Ieſu, ſed è cælis ab Angelo ſupremi decreti pręcone allatum, ratione etiam addita: quia ad ſeruandum à peccatis populum miſſus eſſet. *Mat. 1. 21. Luc. 1. 31.* In quibus verbis notandum eſt quod alibi attigimus, redemptoris munus ei fuiſſe iniunctum vt nobis eſſet ſaluator. Interea tamen mutila eſſet redemptio, niſi per continuos progreſſus ad vltimam vſque ſalutis metam nos perduceret. Itaque ſimulac vel minimùm ab eo deflectimus, ſenſim euaneſcit ſalus, quæ ſolida in eo reſidet: vt ſe vltrò priuent omni gratia quicunq; in eo non acquie

Extra Chriſtū æternam mors æterna.

Bern. in Cát. Ser. 15. acquieſcunt. Et memoratu digna eſt illa Bernardi admonitio, non modò lucem ſed cibum quoque eſſe nomen Ieſu: oleum etiam eſſe: ſine quo aridus eſt omnis animæ cibus: ſalem eſſe, ſine cuius conditura inſipidum eſt quicquid proponitur: denique eſſe mel in ore, in aure melos, in corde iubilum, & ſimul medicinam: & quicquid diſputatur inſulſum eſſe, niſi vbi ſonat hoc nomen. Sed hic diligenter expendere conuenit quomodo nobis ab ipſo parta ſit ſalus: vt non modò ipſum eius authorem perſuaſi ſimus, ſed quæ ad ſtabilem fidei noſtræ fulturam ſufficiunt amplexi, repudiemus quæcunque poſſent huc vel illuc nos abſtrahere. Quum enim nemo poſſit in ſeipſum deſcendere ac seriò reputare qualis ſit, quin Deum ſibi iratum infeſtúmque ſentiens, neceſſe habeat eius placandi modum ac rationem anxiè expetere, quod ſatisfactionem exigit, non vulgaris requiritur certitudo: quia peccatoribus, donec à reatu ſoluti fuerint, ſemper incumbit ira Dei & maledictio, qui, vt eſt iuſtus iudex, nō ſinit impunè legem ſuam violari, quin ad vindictam armatus ſit.

Quomodo hæc ſalus a Chriſto nobis parta ſit.

2 Verùm, antequam longius progredimur, in tranſcurſu videndum eſt quomodo conueniat, Deum, qui nos miſericordia ſua præuenit, fuiſſe inimicum, donec per Chriſtum nobis reconciliatus eſt. Nam quomodo in Filio vnigenito ſingulare amoris ſui pignus nobis dediſſet, niſi iam antè fuiſſet gratuito fauore complexus? Quoniam ergo hîc emergit aliqua repugnantiæ ſpecies, hunc nodum expediam. In hunc ferè modum Spi-
Rom. 5. 10. ritus in Scripturis loquitur, Deum fuiſſe hominibus inimicū, donec in gratiam Chriſti
Gal. 3. 10. 13. morte ſunt reſtituti: fuiſſe maledictos, donec illius ſacrificio expiata eſt eorum iniquitas: fuiſſe à Deo ſeparatos, donec per ipſius corpus fuerunt in coniunctionem recepti.
Col. 1. 21. 22. Huius generis loquutiones ad ſenſum noſtrum ſunt accommodatæ, vt melius intelligamus quàm miſera ſit & calamitoſa extra Chriſtum noſtra conditio. Niſi enim claris verbis diceretur, iram ac vindictam Dei mortémque æternam nobis incubuiſſe, minus agnoſceremus quàm miſeri eſſemus ſine Dei miſericordia, & beneficium liberationis, minoris æſtimaremus. Exempli gratia: audiat aliquis, Si te quo tempore adhuc peccator eras, odiſſet Deus, & te abieciſſet, vt eras meritus, horribile exitium te manebat: ſed quia ſponte ac gratuita ſua indulgentia te in gratia retinuit, nec alienari à ſe paſſus eſt, eo periculo ſic te liberauit: afficietur quidem & ſentiet aliqua ex parte quantum debeat miſericordiæ Dei. Verùm audiat rurſum quod Scriptura docet, ſe alienatum fuiſſe à Deo per peccatum, hæredem iræ, mortis æternæ maledictioni obnoxium, excluſum ab omni ſpe ſalutis, extraneum ab omni benedictione Dei, Satanæ mancipium, ſub peccati iugo captiuum, horribili denique exitio deſtinatum & iam implicitum: hic Chriſtum deprecatorem interceſſiſſe, pœnam in ſe recepiſſe ac luiſſe quæ ex iuſto Dei iudicio peccatoribus omnibus imminebat: mala, quæ Deo exoſos illos reddebant, ſanguine ſuo expiaſſe: hoc piaculo ſatisfactum ac ritè litatum Deo Patri eſſe: hoc interceſſore iram eius fuiſſe placatam: hoc fundamento pacem Dei cum hominibus eſſe ſubnixam: hoc vinculo beneuolentiam illius erga ipſos contineri: his nónne eo magis permouebitur quo melius ad viuum repræſentatur quanta è calamitate ereptus fuerit? In ſumma, quoniam non poteſt animus noſter vitam in Dei miſericordia vel ſatis cupidè apprehendere vel qua decet gratitudine excipere, niſi formidine iræ Dei & æternæ mortis horrore antè perculſus & conſternatus: ſic inſtituimur ſacra doctrina, vt ſine Chriſto Deum nobis quodammodo infeſtum cernamus, & eius manum in exitium noſtrum armatam, beneuolentiam eius paternámque charitatem nonniſi in Chriſto amplexemur.

Id vt intelligatur, quærit an explicat de conciliatione miſericordiæ & miſericordiæ Dei nobis reconciliati per Chriſtum.

Scriptura his loquēdi formulis vtitur, vt melius intelligamus quam miſera ſit extra Chriſtum noſtra cōditio.

3 Atque hoc tametſi pro captus noſtri infirmitate dicitur, non tamen falſó. Deus enim, qui ſumma iuſtitia eſt, iniquitatem, quam in omnibus nobis conſpicit, amare non poteſt. Habemus ergo omnes in nobis quod Dei odio dignum ſit. Proinde ſecundum corruptæ noſtræ naturæ, & deinde accedentis prauæ vitæ reſpectum, in offenſione Dei reuerà ſumus omnes in eius conſpectu rei, & ad gehennæ damnationem nati. Verùm quia Dominus quod ſuum eſt in nobis perdere non vult, adhuc aliquid inuenit quod pro ſua benignitate amet. Vtcunque enim peccatores vitio noſtro ſimus, manemus tamen eius creaturæ: vtcunque mortē nobis aſciuerimus, ipſe tamen nos ad vitam condiderat. Sic mera & gratuita noſtri dilectionē excitatur ad nos in gratiam recipiendos. Atqui ſi perpetuum & irreconciliabile diſſidium eſt inter iuſtitiam & iniquitatē: quandiu peccatores manemus, ſuſcipere nos totos non poteſt. Itaq; vt ſublata omni ſimul-

Nec tamen id falſo dictū eſt. Deus.n. iuſtiſſimus in nobis reperit quod ſummo odio dignū eſt, donec reatus per Chriſtū aboleatur: vtcunque pro bonitate ſua quod ſuum eſt in nobis diligat.

tatis materia, nos ſibi prorſus reconciliet, propoſita in morte Chriſti expiatione, quicquid in nobis mali eſt abolet, vt iuſti in eius conſpectu & ſancti appareamus, qui antea immundi eramus ac impuri. Proinde ſua dilectione præuenit ac anteuertit Deus Pater noſtram in Chriſto reconciliationem. Imò quia prius diligit, poſtea nos ſibi reconciliat. Sed quia in nobis, donec ſua morte ſuccurrit Chriſtus, manet iniquitas quæ Dei indignationem meretur, & eſt coram eo maledicta ac damnata: non antè plenam habemus firmámque cum Deo coniunctionem quàm vbi Chriſtus nos coniungit. Adeóque ſi Deum nobis pacatum ac propitium volumus polliceri, in Chriſtũ ſolum oculos mentéſque defigere conuenit: vt reuera per ipſum ſolum conſequimur ne imputentur nobis peccata, quorum imputatio iram Dei ſecum trahit. 1. Iohan. 4. 19.

Confirmatio ex S. Scripturis.

4 Atque hac ratione dicit Paulus, eam dilectionẽ, qua nos ante mundi creationem complexus eſt Deus, in Chriſto conſtitiſſe ac fuiſſe fundatã. Hæc perſpicua ſunt & Scripturæ conſentanea, locóſque illos optimè inter ſe conciliant, vbi dicitur, Deum ſuam erga nos dilectionem in eo declaraſſe quòd vnigenitum Filium in mortem dederit: & tamen fuiſſe inimicũ, antequam morte Chriſti in gratiam reductus eſſet. Verùm quo firmiora ſint apud eos qui veteris Eccleſiæ teſtimonium requirunt, citabo locum Auguſtini vbi idipſum docetur. Incomprehenſibilis (inquit) ac immutabilis eſt Dei dilectio. Non enim ex quo ei reconciliati ſumus per ſanguinem Filij eius, cœpit nos diligere, ſed ante mundi conſtitutionem dilexit nos, vt cum eius Vnigenito etiam nos filij eius eſſemus, antequam omnino aliquid eſſemus. Quòd ergo reconciliati ſumus per mortẽ Chriſti, non ſic accipiatur quaſi ideo nos recõciliauerit ei Filius, vt iam amare inciperet quos oderat: ſed iam nos diligenti reconciliati ſumus, cum quo propter peccatum inimicitias habebamus. Quod vtrum verum dicam, atteſtetur Apoſtolus. Commendat (inquit) dilectionem ſuam erga nos, quoniam quum adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt. Habebat itaq; ille erga nos charitatem, etiam quum inimicitias aduerſus eum exercentes operaremur iniquitatem. Proinde miro & diuino modo & quando nos oderat, diligebat. Oderat enim nos, quales ipſe non fecerat: & quia iniquitas noſtra opus eius non omni ex parte conſumpſerat, nouerat ſimul in vnoquoque noſtrûm & odiſſe quod feceramus, & amare quod fecerat. Hæc ſunt Auguſtini verba.

Eph. 1. 4. Iohan. 3. 16. Rom. 5. 10.

Ex Auguſtino Tract. in Euãg. Ioh. 110. Rom. 5. 8.

Altera pars capitis, de redemptione noſtra per Chriſtũ agens, primum in genere. Etiamsi ad totam obediẽtiæ Chriſti curſum referenda eſt.

5 Iam vbi quæritur quomodo abolitis peccatis diſſidium Chriſtus inter nos & Deum ſuſtulerit, & iuſtitiam acquiſierit quæ eum nobis fauentem ac beneuolum redderet: generaliter reſponderi poteſt, toto obedientiæ ſuæ curſu hoc nobis præſtitiſſe. Quod Pauli teſtimonio probatur, Quemadmodũ vnius tranſgreſſione peccatores multi ſunt conſtituti: ſic vnius obedientia iuſti conſtituimur. Et ſanè alibi cauſam veniæ quæ nos eximit à maledictione Legis, extendit ad totam Chriſti vitam, Vbi venit plenitudo tẽporis, miſit Deus Filium ſuum factum ex muliere, ſubiectum Legi, vt eos qui ſub Lege erant redimeret. Ita in ipſo quoque Baptiſmo aſſeruit impleri iuſtitiæ partem quòd obedienter Patris mãdatum perageret. Deniq; ex quo induit perſonam ſerui, cœpit ad nos redimẽdos pretium liberationis ſoluere. Scriptura tamen, quo certius definiat modum ſalutis, hoc morti Chriſti quaſi peculiare ac proprium adſcribit. Pronuntiat ipſe animam ſe dare in redemptionem pro multis. Paulus docet mortuum eſſe propter peccata noſtra. Clamabat Iohannes Baptiſta, ipſum veniſſe ad tollendum peccata mũdi, quia agnus Dei eſſet. Alibi Paulus nos iuſtificari gratis tradit per redemptionem quæ eſt in Chriſto: quia propoſitus eſt reconciliator in ſuo ſanguine. Item, nos iuſtificatos eſſe in ſanguine ipſius & reconciliatos per mortem. Rurſum, Qui peccatum non nouerat, pro nobis factus eſt peccatum, vt eſſemus iuſtitia Dei in illo. Non omnia perſequar, quia immenſus eſſet catalogus, & multa deinde ſuo ordine citanda erunt. Quamobrem in ſymbolo fidei quod Apoſtolicum vocant, optimo ordine ſtatim à natalibus Chriſti fit tranſitus ad mortem & reſurrectionem, vbi perfectæ ſalutis ſumma conſiſtit. Neque tamen excluditur reliqua pars obedientiæ qua defunctus eſt in vita: ſicuti Paulus ab initio ad finem vſq; totam comprehendit, quòd ſeipſum exinanierit, forma ſerui accepta, & Patri fuerit obediens vſque ad mortem: nempe mortem crucis. Et ſanè in ipſa quoque primum gradum occupat voluntaria ſubiectio: quia ad iuſtitiam nihil profuiſſet ſacrificium niſi ſpontè oblatum. Itaque vbi teſtatus eſt Dominus ſe animam pro ouibus ponere, diſertè addit, Nemo tollit eam à meipſo. Quo ſenſu Ieſaias dicit obmutuiſſe inſtar agni coram tonſore. Et hiſtoria Euangelica refert obuiam prodiiſſe militibus: & coram Pilato

Rom. 5. 19. Gal. 4. 4. Mat. 3. 15.

Deinde ſpecialiter modus ſalutis morti Chriſti adſcribitur.

Matt. 20. 28. Rom. 4. 25. Iohã. 1. 29. Rom. 3. 25. Rom. 5. 9. 2. Cor. 5. 21.

In qua præcipue elucet voluntaria ſubiectio Chriſti, ita tamẽ vt nõ abſque certamine propriõ ſe affectu abdicarit.

Philip. 2. 7. Iohan. 10. 15. Ieſa. 53. 7.

Iohan.18.4. Matt.27.11.

Pilato,omiſſa defenſione,ſtetiſſe ad ſubeundum iudicium. Non id quidem abſque certamine:quia & infirmitates noſtras ſuſceperat:& hoc modo probari oportuit quod Patri ſuo præſtabat obſequium. Et hoc non vulgare fuit amoris erga nos incomparabilis ſpecimen,luctari cum horribili formidine, & inter diros illos cruciatus abiicere ſui curam,vt nobis conſuleret. Illud quidem tenendum eſt,non potuiſſe ritè Deo aliter litari quàm dum proprio ſe affectu abdicans Chriſtus illius ſe arbitrio ſubiecit, totúmq; addixit. Quam ad rem appoſitè teſtimonium illud Pſalmi citat Apoſtolus, In libro Legis ſcriptum eſt de me vt faciam voluntatem tuam Deus. Volo, & Lex tua in medio cordis mei. Tunc dixi,Ecce venio. Cæterùm quia nonniſi in ſacrificio & ablutione,quibus expiantur peccata,quietem reperiunt trepidæ conſcientię:illuc meritò dirigimur,& in morte Chriſti ſtatuitur nobis vitæ materia. Porrò quia nos maledictio ex reatu manebat ad cæleſte Dei tribunal, primo loco refertur damnatio coram præſide Iudææ Pontio Pilato:vt ſciamus,pœnam,cui eramus obſtricti,fuiſſe iuſto inflictam. Horribile Dei iudicium effugere non poteramus: vt inde nos eriperet Chriſtus coram homine mortali,imò etiam ſceleſto & profano damnari ſuſtinuit. Neq; enim ſolùm ad aſtruendam hiſtoriæ fidem exprimitur nomen præfecti, ſed vt diſcamus quod docet Ieſaias, caſtigationem pacis noſtræ fuiſſe ſuper eum,eiúſque liuore nos fuiſſe ſanatos. Neque enim tollendę damnationis noſtrę cauſa ſatis erat quamlibet obire mortem:ſed,quo redemptioni noſtræ ſatisfaceret, genus mortis deligendum fuit,in quo & damnationem ad ſe traducens, & piaculum in ſe recipiens, vtroque nos liberaret. Si à latronibus iugulatus fuiſſet,vel tumultuariè cæſus per ſeditionem vulgi,in eiuſmodi morte nulla ſatisfactionis ſpecies extitiſſet. Verùm vbi reus ad tribunal ſiſtitur,teſtimoniis arguitur & premitur,ipſius iudicis ore morte addicitur:his documētis intelligimus ipſum perſonam ſontis & malefici ſuſtinere. Atque hic duo notanda ſunt quæ & Prophetarum vaticiniis prædicta erant,& eximiam fidei conſolationem & confirmationem afferunt. Quum enim Chriſtum audimus à iudicis ſolio ad mortem dimiſſum,inter latrones eſſe ſuſpenſum:habemus cōplementum eius prophetiæ quæ ab Euangeliſta citatur, Inter iniquos reputatus eſt. Cur iſtud? nempe vt peccatoris, non iuſti aut inſontis vices obiret: quia non innocentię,ſed peccati cauſa mortem oppetebat. Contrà, vbi audimus eodem quo damnatus fuit ore abſolutum (nam eius innocentiæ non ſemel teſtimonium palàm reddere coactus eſt Pilatus) in mētem veniat quod eſt apud alterum Prophetam, Quæ non rapuerat exoluiſſe. Atque ita & peccatoris ſceleratique perſonam in Chriſto repræſentatam intuebimur, & relucente innocentia, conſpicuum ſimul fieri alieno potius quàm proprio ſcelere grauatum. Paſſus ergo eſt ſub Pontio Pilato, ſolenni præſidis ſententia in ſceleſtorum numerum ita relatus:neque ſic tamen quin iuſtus ab ipſo ſimul pronuntietur,dum affirmat nullam ſe in eo inuenire cauſam. Hæc noſtra abſolutio eſt quòd in caput filij Dei translatus eſt reatus,qui nos tenebat pœnæ obnoxios. Nam hæc compenſatio in primis tenenda eſt, ne trepidemus atque anxij ſimus tota vita: acſi nobis inſtaret iuſta Dei vltio,quam in ſe tranſtulit Dei Filius.

Hebr.10.5. Pſal.40.9.

Deinde conſideranda damnatio coram Pilato præſide.

Ieſa.53.5.

In qua damnatione duo ſunt obſeruanda.

1. Chriſtum inter iniquos reputatum.

Ieſ.53.12. Marc.15.28.

2. Iudicis ore abſolutum.

Pſal.69.5

Iohan.18.38.

Fructus & vſus huius doctrinæ.

6 Iam & ipſa mortis ſpecies inſigni myſterio non caret. Maledicta crux erat,non humana tantùm opinione, ſed diuinæ Legis decreto. In eam ergo dum tollitur Chriſtus, maledictioni ſe obnoxium facit. Atque ita factum oportuit,vt omni execratione,quæ propter iniquitates noſtras nos manebat, vel potius nobis incumbebat, eximeremur, dum in eum traducitur. Quod etiam in Lege adumbratū fuit. Siquidem אשמות (quo vocabulo peccatum ipſum propriè deſignatur) vocabantur oblatæ pro peccatis victimę & expiatrices. Qua nominis tranſlatione innuere Spiritus voluit,inſtar καθαρμάτων ipſas eſſe: quæ debitam ſceleribus execrationem ſuſciperent ac ſuſtinerent. Quod autem in Moſaicis ſacrificiis figuratè repræſentatum fuit,id in Chriſto figurarum archetypo exhibetur. Quare,vt iuſta expiatione defungeretur,animam ſuam אשם impēdit,hoc eſt ſatisfactoriam peccati hoſtiam (vt inquit Propheta) in quam reiecta quodammodo macula & pœna, nobis deſinat imputari. Apertius idipſum teſtatur Apoſtolus, quum docet, eum qui peccatum non nouerat, peccatum pro nobis à Patre factum, quo iuſtitia Dei efficeremur in illo. Nam Filius Dei,omni vitio puriſſimus, iniquitatum tamen noſtrarum probrum ac ignominiam induit,ac ſua viciſſim puritate nos operuit. Eódem videtur reſpexiſſe,quum tradit de peccato,damnatum fuiſſe peccatum in eius carne. Siquidem peccati vim aboleuit Pater,quum in Chriſti carnem tranſlata fuit eius maledictio.

Cur Chriſtus cruci affixus ſit.

Myſterium illud in Lege adumbratum.

A Propheta & Apoſtolo detectum.

Ieſ.53.5,& 12. 2.Cor.5.21.

Rom.8.3.

Indicatur itaque hac voce, Chriſtum Patri fuiſſe in morte pro victima ſatisfactoria immolatum, vt peracta per eius ſacrificium litatione, iram Dei iam horrere deſinamus.
Ieſa.53.6. Nunc liquidum eſt quid ſibi velit illud Prophetæ, poſitas fuiſſe in eo noſtras omnium iniquitates: nempe quòd ſordes earum abſterſurus, iiſdem per tranſlatitiam imputationem obrectus fuit. Eius rei ſymbolum fuit crux, cui affixus eſt, teſte Apoſtolo. Chriſtus,
Galat.3.13. Deut.27.26. inquit, redemit nos ab execratione Legis, dum pro nobis factus eſt execratio. Scriptum eſt enim, Execrabilis omnis qui pēdet in ligno. vt in gentes benedictio Abrahæ in Chri
1.Pet.2.24. ſto perueniret. Eódem reſpexit Petrus, vbi docet peccata noſtra portaſſe in ligno: quia ex ipſo maledictionis ſymbolo clarius intelligimus, onus quo eramus oppreſſi, fuiſſe illi
Chriſtus quo ſenſu maledictio factus pro nobis. impoſitum. Neque tamen eam ſubiiſſe maledictionem intelligendus eſt qua obrutus ipſe fuerit: quin ſubeundo potius, vim eius vniuerſam depreſſit, infregit, diſſipauit. Proinde fides in Chriſti damnatione abſolutionem, benedictionem in maledictione apprehendit. Quare non abs re Paulus triumphum, quem ſibi in cruce peperit Chriſtus, magnificè prædicat, ac ſi crux, quæ plena erat dedecoris, conuerſa eſſet in currum trium-
Coloſſ.2.19. phalem. Dicit enim affixum fuiſſe cruci chirographum quod erat contrarium nobis, & expoliatos principatus, ac palàm traductos. Nec mirum, quia per Spiritum æternum (te-
Hebr.9.17. ſte altero Apoſtolo) ſeipſum obtulit Chriſtus. vnde illa naturæ rerum conuerſio. Sed
Crux Chriſti cum effuſione ſanguinis coniuncta. hæc vt firmam radicem agant in cordibus noſtris, & penitùs inſideant, ſemper nobis in mentem veniant ſacrificium & ablutio. Neque enim certò confidere poſſemus Chriſtum eſſe ἀπολύτρωσιν καὶ ἀντίλυτρον καὶ ἱλαστήριον. niſi victima fuiſſet. Ideóque toties fit ſanguinis mentio, vbi modum redemptionis oſtendit Scriptura. Quanquam non modò ad litationem valuit effuſus Chriſti ſanguis, ſed lauacri etiàm vice fuit, ad ſordes noſtras purgandas.

De morte Chriſti. 7 Sequitur in ſymbolo, mortuum fuiſſe & ſepultum. vbi rurſum videre eſt quomodo in vicem noſtram vbique ſe ſuppoſuerit ad ſoluendum noſtræ redemptionis pretium. Mors iugo ſuo nos obligatos tenebat, in illius ſe poteſtatem loco noſtro tradidit,
Hebr.2.9. quò nos inde eximeret. Hoc intelligit Apoſtolus, quum ſcribit eum mortem guſtaſſe
Cur ſit mortuus. pro omnibus. Moriendo enim effecit ne moriamur, vel (quod idem eſt) morte ſua vitam nobis redemit. Hoc autem à nobis diuerſum habuit, quòd morti ſe velut deglutiendum permiſit, non vt eius gurgitibus abſorberetur, ſed magis vt eam abſorberet, à qua mox eramus abſorbendi: quòd ſubigendum ei ſe permiſit, non vt eius poteſtate opprimeretur, ſed magis vt eam proſterneret, quæ nobis imminebat ac iam depreſſis inſulta-
Ibidem 15. bat. Denique vt per mortem deſtrueret eum qui habebat mortis imperium, id eſt Diabolum: & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant ſeruituti.
Fructus. Hunc primum fructum mors eius nobis protulit. Alterum verò, quòd participatione ſui membra noſtra terrena mortificat, ne ſuas in poſterū actiones exerceant: veterémque noſtrum hominem enecat, ne poſthac vigeat ac fructificet. Quò etiam ſepultura e-
De Chriſti ſepultura. ius pertinet: nempe cuius conſortes, peccato & ipſi ſepeliamur. Non enim dum nos in
Galat. 2. 19. & 6.14. ſimilitudinem mortis Chriſti inſitos eſſe Apoſtolus docet, & cum eo ſepultos in pec-
Coloſſ.3.3. cati mortem, per eius crucem nobis crucifixum eſſe mundum, & nos mundo: nos illi commortuos eſſe, ad exprimendum mortis eius exemplum duntaxat nos adhortatur: ſed hanc illi ineſſe efficaciam declarat quæ in Chriſtianis omnibus apparere debeat, niſi
Fructus. velint mortem ipſam inutilem reddere & infructuoſam. Proinde duplex in morte ſepulturáque Chriſti beneficium nobis fruendum proponitur, liberatio a morte cui mancipati eramus, & carnis noſtræ mortificatio.

De deſcenſu Chriſti ad inferos. 8 Nec verò deſcenſum ad inferos omittere conuenit, in quo ad redemptionis effectum non parum eſt momenti. Quanquam enim ex veterum ſcriptis, particulam quæ legitur in ſymbolo apparet non adeo fuiſſe olim in Eccleſiis vſitatam: in tractanda tamen doctrinæ ſumma locum ei dari neceſſe eſt: vtpote quæ rei maximæ vtile ac mini-
Hic articulus autem nō protinus ſed ſenſim Eccleſiis inſueuit. mè ſpernendum myſterium continet. Sunt quidem & ex veteribus nonnulli qui eam non prætermittant. Vnde coniicere licet, poſt aliquantum temporis inſertam, non protinus, ſed ſenſim Eccleſiis inſueuiſſe. Id certè extra cōtrouerſiam eſt, ex communi piorum omnium ſenſu fuiſſe deſumptam: quando nemo eſt Patrum qui non in ſuis ſcriptis deſcēſum Chriſti ad inferos commemoret, tametſi interpretatione diuerſa. Verùm aut à quibus, aut quo primùm tempore inſerta fuerit, parum ad rem attinet. Potius hoc in
Neque tamen eſt repudiādus ſymbolo animaduertendum vt plena & numeris omnibus abſoluta fidei ſumma nobis

conſt

conſtet, in quam nihil ingeratur niſi ex puriſſimo Dei verbo petitum. Si quos porrò impedit moroſitas ne in ſymbolum admittant, mox tamen planum fiet tanti intereſſe ad redemptionis noſtræ ſummam vt ea præterita multum ex mortis Chriſti fructu depereat. Sunt etiam rurſum qui opinentur, non aliquid nouum hic dici, ſed aliis verbis repeti quod prius de ſepultura dictum fuerat: quandoquidem inferni vocabulum ſæpius in Scripturis pro ſepulchro ponatur. Quod de verbi ſignificatione obtendunt, verum eſſe concedo, non rarò pro ſepulchro accipi infernum: ſed eorum opinioni rationes duæ repugnant, quibus ego facilè adducor vt ab illis diſſentiam. Quantæ enim oſcitantiæ fuiſſet, rem minimè difficilem verbis expeditis & claris demonſtratam, obſcuriore deinde verborum complexu indicare magis quàm declarare? Nam quoties loquutiones duæ rem eandem exprimentes ſimul connectuntur, poſteriorem eſſe prioris exegeſin conuenit. At verò qualis erit iſta exegeſis ſi quis ita loquatur, Quòd Chriſtus ſepultus eſſe dicitur, ſignificat ad inferos deſcendiſſe? Deinde non eſt veriſimile, irrepere potuiſſe ſuperfluam eiuſmodi battologiam in compendium hoc, vbi ſummatim, quàm fieri poteſt pauciſſimis verbis præcipua fidei capita notantur. Nec dubito quin mihi facilè aſſentiantur quicunque rem ipſam paulò diligentius expenderint.

Aut cum ſuperiore articulo de ſepultura confundendus.

9 Alij ſecus interpretantur, quòd Chriſtus deſcenderit ad animas Patrum qui ſub Lege mortui erant, vt nuntium peractæ redemptionis perferret, ac erueret eas ex carcere, vbi incluſæ tenebantur: & huc perperam trahunt teſtimonia ex Pſalmo, quòd portas æreas & vectes ferreos fregerit. Item ex Zacharia; quòd redemerit vinctos è puteo in quo non erat aqua. Verùm, quum Pſalmus eorum liberationes prædicet qui in longinquis regionibus capti in vincula coniiciuntur: Zacharias autem profundo & arido puteo vel abyſſo comparet cladẽ Babylonicam in qua demerſus erat populus: & ſimul doceat, totius Eccleſiæ ſalutem eſſe exitum à profundis inferis: neſcio qui factum ſit vt poſteritas locum putaret eſſe ſubterraneum, cui affinxit nomen limbi. ſed hæc fabula tametſi magnos authores habet, & hodie quoq; à multis ſeriò pro veritate defenditur, nihil tamen quàm fabula eſt. Nam concludere in carcere mortuorum animas puerile eſt: Chriſti autem animam illuc deſcendere vt eas manumitteret, quid opus fuit? Libenter equidem fateor, Chriſtum ipſis illuxiſſe virtute ſui Spiritus: vt gratiam, quam ſpe guſtauerant duntaxat, mundo fuiſſe tunc exhibitam agnoſcerẽt. Et probabili ratione huc aptari poteſt Petri locus, vbi dicit Chriſtum veniſſe, ac prædicaſſe ſpiritibus qui in ſpecula erant. (carcerem vertunt communiter) nam & contextus eò nos ducit, fideles qui ante id tempus defuncti fuerant, conſortes fuiſſe eiuſdem nobiſcum gratiæ: quia vim mortis inde amplificat quòd ad mortuos vſque penetrauerit, dum piæ animæ eius viſitationis, quam ſollicitè expectauerant præſenti aſpectu ſunt potitæ: contrà, reprobis clarius patuit ſe excludi ab omni ſalute. Quòd autem Petrus non tam diſtinctè loquitur, non ita accipiendum eſt quaſi nullo diſcrimine pios ſimul & impios permiſceat: ſed tantùm docere vult communem vtriſque fuiſſe mortis Chriſti ſenſum.

Pſal. 107. 16. *Zach. 9. 11.* *Vid. Augu. epiſt. 99.* *1. Pet. 3. 19.*

Abſurda expoſitio de limbo patrum, ad quos Chr. ſtum deſcendiſſe quidã volunt. *Huius fabulæ refutatio.*

10 Verùm de Chriſti deſcenſu ad inferos ſepoſita ratione ſymboli, certior expoſitio quærenda eſt: & nobis ex Dei verbo conſtat non modò ſancta & pia, ſed plena quoque eximiæ conſolationis. Nihil actum erat ſi corporea tantũ morte defunctus fuiſſet Chriſtus: ſed operæ ſimul pretium erat vt diuinæ vltionis ſeueritatem ſentiret: quo & iræ ipſius intercederet, & ſatisfaceret iuſto iudicio. Vnde etiam eum oportuit cum inferorum copiis æternæque mortis horrore, quaſi conſertis manibus, luctari. Correctionem pacis noſtræ illi impoſitam fuiſſe ex Propheta nuper retulimus, fuiſſe propter ſcelera noſtra à Patre percuſſum, attritum propter noſtras infirmitates. Quibus ſignificat, in locum ſceleratorum ſponſorem, vadem, adeóque inſtar rei ſubmiſſum, qui dependeret ac perſolueret omnes, quæ ab illis expetendæ erant, pœnas: vno hoc duntaxat excepto, quòd doloribus mortis non poterat detineri. Ergo ſi ad inferos deſcendiſſe dicitur, nihil mirum eſt, quum eam mortem pertulerit quæ ſceleratis ab irato Deo infligitur. Ac nimis friuola, adeóque ridicula eſt eorum exceptio, qui dicunt hoc modo peruerti ordinem: quia abſurdũ eſt ſepulturæ ſubiici quod præceſſit. vbi enim quæ in hominum conſpectu paſſus eſt Chriſtus expoſita fuerunt, opportunè ſubiicitur inuiſibile illud & incomprehenſibile iudicium quod coram Deo ſuſtinuit: vt ſciamus non modò corpus Chriſti in pretium redemptionis fuiſſe traditum: ſed aliud maius & excellentius pretium fuiſſe quòd diros in anima cruciatus damnati ac perditi hominis pertulerit.

Articuli deſcenſus ad inferos certior expoſitio, & plena eximiæ conſolationis. *Ieſa 53. 5.* *Act. 2. 24.* *Exceptio.* *Reſponſio.*

Confirmatio huius expoſitionis, teſtimonio Scripturæ & veterum Theologorum munita.

11 Hoc ſenſu dicit Petrus Chriſtum reſurrexiſſe ſolutis mortis doloribus, à quibus impoſſibile erat ipſum teneri, vel ſuperari. Nō ſimpliciter nominat mortem: ſed Filium Dei implicitum fuiſſe doloribus exprimit, quos parit maledictio & ira Dei: quæ origo mortis eſt. Quantulum enim fuiſſet, ſecurè & quaſi per luſum prodire ad ſubeundam mortem? Hoc verò immenſæ miſericordiæ verum fuit ſpecimen, mortem quam tantopere horrebat, nō refugere. Nec dubium eſt quin idem docere velit Apoſtolus in Epiſt. ad Hebræos, vbi ſcribit, Chriſtum à ſuo metu fuiſſe exauditum (reuerētiam alij vertunt vel pietatem, ſed quàm parū aptè, res ipſa euincit, & ipſa etiam loquendi forma.) Chriſtus ergo cum lachrymis & clamore valido orans, à metu ſuo exauditur: non vt a morte ſit immunis, ſed ne abſorbeatur vt peccator: quia illic perſonam noſtrā gerebat. Et certè nulla fingi poteſt magis formidabilis abyſſus, quàm ſentire te à Deo derelictum & alienatum: & quum inuocaueris non exaudiri: perinde acſi in tuam perniciem ipſe conſpiraſſet. Eò Chriſtum videmus fuiſſe deiectum vt coactus fuerit, vrgente anguſtia, exclamare, Deus meus, Deus meus, vtquid me dereliquiſti? Quod enim nonnulli volunt, ex aliorum potius opinione quàm ex ſuo ſenſu ſic loquutum fuiſſe, nequaquam probabile eſt: quum ex intimi animi angore deductam fuiſſe vocem conſtet. Neque tamen innuimus Deum fuiſſe vnquam illi vel aduerſarium vel iratum. Quomodo enim dilecto Filio, in quo animus eius acquieuit, iraſceretur? aut quomodo Chriſtus Patrem aliis ſua interceſſione placaret, quem infenſum haberet ipſe ſibi? Sed hoc nos dicimus, diuinæ ſeueritatis grauitatem eum ſuſtinuiſſe: quoniam manu Dei percuſſus & afflictus, omnia irati & punientis Dei ſigna expertus eſt. Proinde Hilarius eo deſcenſu hoc nos eſſe conſequutos ratiocinatur, vt mors perempta ſit. Nec aliis locis à noſtra ſententia abludit: vt quum ait, Crux, mors, inferi, noſtra vita ſunt. Item alibi, Filius Dei in infernis eſt: ſed homo refertur ad cęlum. Et quid priuati hominis teſtimonium cito, quum idem Apoſtolus aſſerat, hunc victorię fructum commemorans, quòd liberati fuerint qui metu mortis per totam vitam obnoxij erant ſeruituti? Vincere ergo metum oportuit qui naturaliter cunctos mortales aſſiduè angit ac vrget: quod fieri non potuit niſi pugnando. Porrò fuiſſe non vulgarem aut leui de cauſa conceptum mœrorem, mox clarius patebit. Ita cum diaboli poteſtate, cum mortis horrore, cum inferorum doloribus manum conſerendo, factum eſt vt & referret de illis victoriam, & triumphum ageret, ne iam in morte ea formidemus quæ Princeps noſter deglutiuit.

Act.2.24. Heb.5.7. Pſal. 22.2 Matt. 27.46. Vide Cyril. lib. 2. de recta fide ad Reginas. Lib. 4. 2. & 3. de Trinit. Heb.2.15.

Obiectionis à ſuperiori confirmatione dilutio.

Fructus deſcenſus Chriſti.

Alia obiectio. Chriſti ſeruum iniuriam, & deſperationem adſcribi, ſi metuiſſe eum dicamus.

12 Hic nebulones quidam, licet indocti, malitia tamen magis quàm inſcitia impulſi, clamitant me atrocem facere Chriſto iniuriam: quia minimè conſentaneum fuerit eum de animæ ſalute timere. Deinde calumniam durius exagitant, me deſperationem adſcribere Filio Dei, quæ fidei contraria ſit. Primum de metu pauoréque Chriſti, quem tam apertè prædicant Euangeliſtæ, controuerſia ab his improbè mouetur. Nam antequam inſtaret tempus mortis, turbatus eſt ſpiritu, & affectus mœrore: in ipſo vero congreſſu cœpit expaueſcere vehemētius. Simulationem ſi fuiſſe dicant, nimis putidum eſt effugium. Confidenter ergo (vt verè docet Ambroſius) profiteri Chriſti triſtitiam conuenit, niſi nos crucis pudeat. Et ſanè niſi pœnæ fuiſſet particeps anima, corporibus tantùm fuiſſet redemptor. Luctari autem oportuit vt erigeret qui proſtrati iacebant: adeóque nihil inde cœleſti eius gloriæ decedit, vt hac in parte refulgeat bonitas nunquam ſatis laudata, quòd infirmitates noſtras in ſe ſuſcipere grauatus non eſt. Vnde etiam ſolatium illud anxietatum & dolorum, quod nobis proponit Apoſtolus, Mediatorem hunc expertum eſſe noſtras infirmitates, vt ad ſuccurrendum miſeris propenſior ſit. Obtendunt, quod vitioſum per ſe eſt indignè Chriſto tribui. Quaſi verò ſupra Spiritum Dei ſapiant, qui hæc duo ſimul conciliat, Chriſtum fuiſſe tentatum per omnia ſicut nos, & tamen abſque peccato. Non eſt igitur cur nos terreat infirmitas Chriſti, cui vt ſe ſubiiceret, non violentia aut neceſſitate coactus, ſed mero amore noſtri, miſericordiáque inductus eſt. Quicquid autem ſponte paſſus eſt pro nobis, nihil ex eius minuit virtute. In vno autem falluntur iſti obtrectatores, quòd infirmitatem in Chriſto omni vitio labéque puram & vacuam non agnoſcunt: quia ſe intra obedientiæ fines continuit. Nam quia moderatio in naturæ noſtræ deprauatione conſpici non poteſt, vbi omnes affectus turbido impetu modum excedunt, hac vlna perperam metiuntur Filium Dei. At quum integer eſſet, in cunctis eius affectibus viguit moderatio, quæ exceſſum cohiberet. Vnde nobis in dolore, metu & formidine ſimilis eſſe potuit, vt tamen hac nota differret.

Reſp. ex Euangeliſtis apparet Chriſtum verè timuiſſe, conturbatio fuiſſe ſpiritu, expauiſſe, tentatum fuiſſe per omnia ſicut nos: attamen abſque peccato.

Heb. 4.15.

Inſtantia diluitur.

Cur Chriſtus infirmus fieri voluit.

Metus Chriſti ſine peccato.

Conuict

Conuicti ad aliud tandem cauillum tranſiliunt, quanuis mortem rimuerit Chriſtus, maledictionem & iram Dei, à qua ſe tutum eſſe nouerat, non timuiſſe. Sed expendant pij lectores quàm honorificum hoc ſit Chriſto, molliorem ac magis meticuloſum fuiſſe quàm pleroſque gregarios homines. Contumaciter ad mortem properant larrones aliique malefici: eam multi alto animo deſpiciunt: alij placidè eam obeunt. Eius horrore Filium Dei fuiſſe perculſum & propè attonitum, cuius fuiſſet conſtantiæ vel magnitudinis? Quod enim prodigioſum cenſeri vulgò poſſet, de eo refertur, præ vehementia cruciatus guttas ſanguinis ex eius facie fluxiſſe. Neq; verò ſpectaculū hoc præbuit aliorum oculis, quum in arcano receſſu gemitus ſuos ad Patrem dirigeret. Et dubitationem eximit, quòd Angelos, qui inſolita conſolatione eum erigerent, è cælo deſcendere neceſſe fuit. Quàm pudenda, vt dixi, fuiſſet hæc mollities, eouſq; torqueri ob communis mortis formidinem, vt ſanguineo ſudore difflueret, neque poſſet recreari niſi Angelorum conſpectu? Quid? illa precatio ter repetita, Pater, ſi fieri poteſt, trāſeat à me calix iſte, annon ex incredibili amaritudine animi profecta, oſtendit aſperius & magis arduū fuiſſe Chriſto certamen quàm cum morte communi? Vnde apparet nugatores iſtos, cum quibus diſputo, audacter garrire de rebus incogniris: quia nūquam ſeriò reputarunt quid ſit aut valeat nos redemptos eſſe à Dei iudicio. Atqui hæc noſtra ſapientia eſt, probè ſentire quanti conſtiterit Dei Filio noſtra ſalus. Si nunc roget quiſpiam an tunc deſcenderit Chriſtus ad inferos quum mortem deprecatus eſt: reſpondeo hoc fuiſſe exordium, vnde colligi poteſt quàm diros & horribiles cruciatus perpeſſus fuerit, quum ſe ad tribunal Dei reum ſtare cognoſceret noſtra cauſa. Quanquam autem ſeſe ad momētum occultauit diuina vis ſpiritus, vt locum infirmitati carnis cederet: ſciendum tamen eſt talem fuiſſe tentationem ex doloris & metus ſenſu quæ cum fide non pugnarēt. Et hoc modo impletum eſt quod habetur in concione Petri, non potuiſſe eum teneri a doloribus mortis: quia ſe quaſi derelictum à Deo ſentiens, ne tantillum quidem deflexit à bonitatis eius fiducia. Quod docet celebris illa inuocatio, in qua præ doloris vehementia clamauit, Deus meus, Deus meus, vtquid dereliquiſti me? Nam etſi ſupra modum angitur, non tamen deſinit vocare Deum ſuum, à quo ſe derelictum exclamat. Porrò hinc refellitur tam Apollinaris error, quàm eorum qui Monothelitæ dicti ſunt. Ille Chriſto fingebat ſpiritum æternum fuiſſe animæ vice, vt tantùm eſſet dimidius homo. Quaſi verò expiare peccata noſtra potuerit niſi Patri obediendo. Vbi autem affectus aut voluntas obedientiæ niſi in anima? quam ideo turbatam fuiſſe ſcimus vt noſtræ, trepidatione diſcuſſa, pacem & quietem obtineant. Adhæc contra Monothelitas, videmus vt nunc ſecundum hominem noluerit quod volebat ſecūdum diuinam naturam. Omitto quòd metum, de quo loquuti ſumus, contrario affectu ſubigat. neque enim obſcura eſt illa repugnantiæ ſpecies, Pater libera me ex hac hora: ſed propterea veni in horam hanc. Pater clarifica nomen tuum. In qua tamen perplexitate nulla fuit intemperies, qualis in nobis cernitur dum maximè nitimur ad nos domandos.

Aliud inſtantia diluitur, qua quæſtio explicatur, An & cur Chriſtus mortem metuerit. — Matt.26.39. — *Quando Chriſtus deſcenderit ad inferos.* — *Quomodo.* — Act.2.24. — Matt.27.47. — *Ex ſupradictis refellitur error Apollinaris.* — *Et Monothelitarum.* — Iohan.12.27.28.

13 Sequitur à mortuis reſurrectio, ſine qua mutilum eſſet quod hactenus diximus. Quando enim in cruce, morte, & ſepultura Chriſti nonniſi infirmitas apparet, tranſilienda ſunt illa omnia fidei, vt pleno robore inſtruatur. Proinde tametſi in eius morte habemus ſolidum ſalutis complementum, quia per eam & Deo reconciliati ſumus, & iuſto eius iudicio ſatisfactum, & maledictio ſublata, & perſoluta eſt pœna: dicimur tamē non per mortem, ſed per reſurrectionem regenerati in ſpem viuam, quia vt ille reſurgendo victor mortis emerſit, ita fidei noſtræ victoria in ipſa demum conſiſtit reſurrectione. Quale hoc ſit, melius Pauli verbis exprimitur. mortuum enim dicit propter peccata noſtra, ſuſcitatum propter noſtram iuſtificarionem. acſi diceret, morte eius ſublatum peccatum, reſurrectione inſtauratam reſtitutámque iuſtitiam. Quomodo enim moriendo liberāre nos à morte poterat, ſi morti ipſe ſuccubuiſſet? quomodo comparaſſet nobis victoriam, ſi in certamine defeciſſet? Quare ſic ſalutis noſtræ materiam inter Chriſti mortem & reſurrectionem partimur, quòd per illam peccatum abolitum, & mors extincta: per hanc, iuſtitia reparata, & erecta vita: ſic tamen vt huius beneficio vim efficaciámq; ſuam illa nobis proferat. Itaq; Paulus in ipſa reſurrectione declaratum fuiſſe Filium Dei aſſerit: quia tunc demum exeruit cæleſtem potentiam, quæ & clarum diuinitatis eius ſpeculum eſt, & ſtabilis fidei noſtræ fultura. ſicuti etiam alibi docet paſſum fuiſſe pro infirmitate carnis, reſurrexiſſe autem ex virtute ſpiritus. Eodem ſenſu alibi de perfectione

De reſurrectione Chriſti. — *Huius multiplex fructus.* — 1.Pet.1.3. — Ro.4.25. — *1. Inſtaurata reſtitutáque nobis eſt corā Deo iuſtitia.* — Rom.1.4. — 2.Cor.13.4.

ne

Philip.3.10. ne diſſerens, Vt cognoſcam illum (inquit) & potentiam reſurrectionis illius. Continuo
1.Pet.1.21. tamen pòſt ſocietatem cum morte annectit. Cui aptiſſimè congruit illud Petri, Deum ſuſcitaſſe eum à mortuis,& dediſſe illi gloriam: vt fides & ſpes noſtra eſſet in Deo. non quòd fides morte ſuffulta vacillet, ſed quia virtus Dei quæ ſub fide nos cuſtodit, in ipſa maximè reſurrectione ſeſe aperit. Proinde meminerimus, quoties ſolius mortis fit mentio, ſimul comprehendi quod proprium eſt reſurrectionis: parem quoque ſynecdochen eſſe in voce reſurrectionis, quoties ſeorſum à morte ponitur: vt ſecum trahat quod peculiariter morti conuenit.

2. Eius vita eſt fides ac ſpei noſtræ baſis: item nouæ vitæ in nobis cauſa efficax.

Sed quia reſurgẽdo palmam adeptus eſt, vt fieret reſurrectio & vita: meritò contẽdit Paulus abolitam eſſe fidem, & inane falláxque Euangelium, niſi Chriſti reſurrectio cordibus noſtris ſit infixa. 1.Cor.15.17. Ideo alibi, poſtquam in Chriſti morte aduerſus damnationis terrores gloriatus eſt, amplificandi cauſa addit, Imò idem qui mortuus eſt reſurrexit, & nunc coram Deo pro nobis apparet mediator. Ro.8.34. Deinde, quemadmodum antea expoſuimus ex communicatione crucis pendẽre carnis noſtræ mortificationem: ſic & alterum ex eius reſurrectione fructum nos obtinere illi reſpondentem intelligendum eſt. Ideo enim, inquit Apoſtolus, ſimilitudini mortis eius inſiti ſumus, vt participes reſurrectionis, in vitæ nouitate ambulemus. Ro.6.4. Itaque alibi, vt argumentum ex eo quòd Chriſto ſumus cõmortui, deducit, mortificanda eſſe membra noſtra ſuper terram: Colo.3.5. ita etiam, quia cum Chriſto ſurreximus, ex eo infert, quæ ſurſum ſunt nobis eſſe quærenda, non quæ ſuper terram. Colo.3.1. Quibus verbis non inuitamur duntaxat, exemplo ſuſcitati Chriſti, ad ſectandam vitæ nouitatem: ſed eius fieri virtute docemur vt regeneremur in iuſtitiam.

3. Eſt pignus futuræ reſurrectionis corporum noſtrorum.

Tertium quoq; ex ea fructum conſequimur, quòd veluti accepta arrha, ſecuti reddimur de noſtra ipſorum reſurrectione, cuius illam eſſe certiſſimam hypoſtaſin conſtat, qua de re prolixius diſputat 1. Corin. 15. Obiter autem annotandum eſt, quòd dicitur ex mortuis reſurrexiſſe: qua voce & mortis & reſurrectionis veritas exprimitur, acſi diceretur, & eandem qua cæteri homines naturaliter defunguntur, mortem obiiſſe, & in eadem quam mortalem ſuſceperat carne, immortalitatem recepiſſe.

De Chriſti aſcenſu in cælũ.

14 Reſurrectioni non abs re annectitur in cælum aſcenſus. Etſi enim gloriam virtutémque ſuam Chriſtus reſurgendo plenius illuſtrare cœpit, depoſita iam ſcilicet abiecta & ignobili conditione mortalis vitæ & crucis ignominia: ſua tamen demum in cælum aſcenſione regnũ ſuum verè auſpicatus eſt.

Cur in cælum aſcenderit.

Quod Apoſtolus oſtendit quum docet illum aſcendiſſe vt impleret omnia, Eph.4.10. vbi in ſpecie repugnãtiç admonet pulchrum eſſe conſenſum: quia ſic à nobis diſceſſit, vt præſentia eſſet vtilior, quæ in humili carnis domicilio ſe continebat quantiſper in terris verſatus eſt. Itaque Iohannes, vbi præclaram illam inuitationem retulit, Siquis ſitit, veniat ad me, &c. Ioh.7.37. ſubiicit nondum fuiſſe tunc fidelibus datum Spiritum: quia nondũ glorificatus erat Ieſus. Quod etiam teſtatus eſt diſcipulis ipſe Dominus, Expedit vobis vt abeam: niſi enim abiero, Spiritus ſanctus non veniet. Ioh.16.7. Corporalis verò abſentiæ ſolatium proponit, quòd non deſeret pupillos, ſed iterum ad eos veniet, inuiſibili quidem modo, ſed magis optabili: quia tunc certiore experientia edocti ſunt, imperium quo potitur, & quam exercet potentiam non modò ad beatè viuẽdum, ſed feliciter quoque moriendum fidelibus ſufficere.

Huius aſcenſionis fructus.

Et ſanè videmus quanto maiorem Spiritus ſui abundantiam tum effuderit, quanto magnificentius regnum ſuum promouerit, quanto maiorem potentiam tum in adiuuandis ſuis, tum in hoſtibus deiiciendis, extulerit. In cælum ergo ſublatus, corporis ſui præſentiam è conſpectu noſtro ſuſtulit: non vt adeſſe fidelibus deſineret qui adhuc in terris peregrinarentur, ſed vt præſentiore virtute & cælum & terram regeret. Quin potius quod pollicitus eſt, ſe futurũ nobiſcum vſq; ad conſummationem ſeculi, id ſua hac aſcẽſione præſtitit: qua vt corpus ſupra omnes cælos eleuatum eſt, ita virtus & efficacia vltra omnes cæli ac terræ fines diffuſa propagatáq; eſt. Hoc Auguſtini verbis malo quàm meis explicare.

Tract. in Euang. Iohan. 109. Iturus (inquit) per mortẽ erat Chriſtus ad dexterã Patris, vnde venturus eſt ad viuos & mortuos iudicandos: præſentia itidem corporali, ſecundum ſanam doctrinam fideique regulam. Nam præſentia ſpirituali cum eis erat venturus poſt aſcenſionem ſuam. Et alibi fuſius ac clarius, Secundum ineffabilem & inuiſibilem gratiam impletur quod ab eo dictũ eſt, Ecce vobiſcum ſum omnibus diebus vſq; ad conſummationem ſeculi. Matt.28.20. Secundum carnem verò quam Verbum aſſumpſit, ſecundum id quòd de Virgine natus eſt, ſecundum id quòd à Iudæis comprehenſus eſt, quòd ligno cõfixus, quòd de cruce depoſitus, quòd linteis inuolutus, quòd in ſepulchro cõditus, quòd in reſurrectione manifeſtatus, nõ ſemper habebitis me vobiſc

vobiſcum. Quare? Quoniam conuerſatus eſt ſecundum corporis præſentiam quadraginta diebus cum diſcipulis ſuis, & eis deducentibus videndo, non ſequendo, aſcendit in cælum, & non eſt hic: ibi enim ſedet ad dexteram Patris, & hic eſt: non enim receſſit præſentia maieſtatis. Ergo ſecundum præſentiam maieſtatis, ſemper habemus Chriſtum: ſecundum præſentiam carnis, rectè dictum eſt diſcipulis, Me autem non ſemper habebitis. Habuit enim illum Eccleſia ſecundum præſentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet, oculis non videt.

(Act. 1.3, & 9.)

15 Quare mox ſubiicitur, conſediſſe ad Patris dexteram: ſimilitudine ſcilicet à principibus ſumpta, qui ſuos habent aſſeſſores, quibus regendi imperandique vices demandant. Ita Chriſtus, in quo exaltari, & per cuius manum regnare vult Pater, in eius dexteram receptus dicitur, acſi diceretur cæli ac terræ dominio inauguratus, commiſſæ ſibi adminiſtrationis poſſeſſionem ſoléniter adiiſſe: nec ſemel adiiſſe tantùm, ſed in ea perſtare, donec ad iudicium deſcendat. Sic enim Apoſtolus interpretatur quum ita loquitur, Cõſtituit illum Pater ad dexteram ſuam ſupra omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non ſolùm in hoc ſeculo, ſed in futuro. &, Omnia ſubiecit ſub pedibus eius, & ipſum dedit caput Eccleſiæ ſupra omnia, &c. Vides quorſum pertineat illa ſeſſio, nempe vt eius maieſtatem tum cæleſtes tum terrenæ creaturæ ſuſpiciant, manu eius regantur, nutum intueantur, virtuti ſubiectæ ſint. Neque aliud volunt Apoſtoli quum illam toties commemorant, quàm vt eius arbitrio permiſſa eſſe vniuerſa doceant. Quare non rectè illi qui beatitudinem ſimpliciter deſignari putant. Porrò nihil refert quòd in Actis Stephanus eum ſtantem ſe videre teſtatur, quia non de corporis conſtitutione, ſed imperij maieſtate hic agitur: vt Sedere nihil aliud ſit quàm cæleſti tribunali præſidere.

(Marc. 16. 19. Heb. 1.3. · Eph. 1.20 · Phil. 2.9. · 1. Cor. 15. 27. · Eph. 4.15 · Act. 1.30, & 3.21. · Heb. 1.4. · Act. 7.56.)
De ſeſſione Chriſti ad Patris dexteram.
Quid ſit, ſedere ad dexterā Patris.

16 Hinc multiplicem fructum colligit fides. Siquidem intelligit, Dominum ſuo in cælum aſcenſu aditum regni cæleſtis, qui per Adam præcluſus fuerat, aperuiſſe. Quando enim in carne noſtra quaſi noſtro nomine eò ingreſſus eſt, inde ſequitur quod ait Apoſtolus, nos quodammodo in cæleſtibus iam in ipſo conſidere, vtpote qui cęlum non ſpe nuda expectemus, ſed in capite noſtro poſſideamus. Deinde agnoſcit illum non ſine magno noſtro bono apud Patrem reſidere. Sanctuarium enim non manufactum ingreſſus, coram facie Patris aſſiduus pro nobis aduocatus & interceſſor apparet: eius oculos in ſuam iuſtitiam ita conuertit vt à peccatis noſtris auertat: eius animum ita nobis reconciliat, vt viam & acceſſum nobis ſternat ad eius thronum ſua interceſſione, ipſum gratia & clementia replens, qui alioqui miſeris peccatoribus plenus horroris futurus erat. Tertiò potentiam eius apprehēdit, in qua ſitum eſt noſtrum robur, virtus, opes, & aduerſus inferos gloriatio. Nam aſcēdens in cælum, captiuam duxit captiuitatem: & ſpoliatis hoſtibus, locupletauit populum ſuum, ac quotidie ſpiritualibus diuitiis cumulat. In excelſis ergo ſedet, vt transfuſa inde ad nos ſua virtute, in vitam ſpiritualem nos viuificet, vt Spiritu ſuo ſanctificet, vt variis gratiarum dotibus Eccleſiam ſuam exornet, vt protectione ſua tutam aduerſus omnes noxas conſeruet, vt ferocientes crucis ſuæ ac noſtræ ſalutis hoſtes manus ſuæ fortitudine coerceat, denique vt omnem teneat poteſtatem in cęlo & in terra: donec inimicos omnes ſuos, qui etiam noſtri ſunt, proſtrauerit, ac Eccleſiæ ſuæ ædificationem conſummarit. Atque hic verus eſt regni eius ſtatus, hæc poteſtas quam in eum contulit Pater, donec vltimum actum ad viuorum & mortuorum iudicium adueniens compleat.

(Auguſt. de fide & ſymb. c. 8. · Ephe. 2.5 · Heb. 7.25 & 9.11. · Ro. 8.34. · Ephe. 4.6 · Pſ. 110.1.)
Fructus multiplex aſcenſus Chriſti.
1. Aditum regni quē per Adam præcluſus fuerat aperuit.
2. Intercedit pro nobis apud Patrem.
3. Trāsfuſa inde ad nos ſua virtute multa ad ſalutē præclari in nobis operatur.

17 Non obſcura quidem præſentiſſimę virtutis documenta prębet ſuis Chriſtus: ſed quia ſub carnis humilitate quodammodo in terris deliteſcit eius regnum, optimo iure vocatur fides ad cogitandam viſibilem illam præſentiam quam ſupremo die manifeſtabit. Viſibili enim forma è cælo deſcendet qualis aſcendere viſus eſt: ac omnibus apparebit cum ineffabili regni ſui maieſtate, cum immortalitatis fulgore, cum immenſa diuinitatis potētia, cum Angelorum ſatellitio. Inde igitur illum iubemur redemptorem expectare ad diem illum quo agnos ſegregabit ab hœdis, electos à reprobis: nec erit quiſquam aut viuorum aut mortuorum qui iudicium eius effugiat. Ab extremis enim orbis angulis exaudietur tubæ clangor, quo ad ipſius tribunal accerſentur omnes, tum quos dies ille ſuperſtites deprehendet, tum quos iam anteà è viuorum conſortio mors ſuſtulerit. Sunt qui ſecus Viuorum & Mortuorum vocabula hic accipiant: & ſanè videmus quoſdam veterum in particulæ iſtius expoſitione hæſitaſſe: ſed ille ſenſus, vt planus eſt

(Act. 1.11. · Matt. 24. 30. · Mat. 25.31 · 1. Theſſ. 4. 16.)
De reditu Chriſti ad iudicium.
Qualis erit.
Qui ſint viui illi & mortui iudicandi.

&

& dilucidus, ita ſymbolo longè conuenientior eſt, quod populariter ſcriptum eſſe conſtat. Neque repugnat quod Apoſtolus aſſerit, omnibus hominibus conſtitutum ſemel mori. Nam etſi non morientur naturali modo & ordine qui ad iudicium vltimum in vita mortali ſupererunt, mutatio tamen illa quam patientur, quia inſtar mortis erit, non impropriè mors appellatur. Non omnes quidem dormituros certum eſt, ſed immutabuntur omnes. Quid iſtud eſt? Interibit & abſorbebitur vno momento mortalis eorum vita, & in nouam penitus naturam transformabitur. Interitum iſtum carnis nemo negauerit mortem eſſe: manet tamen interim verum, quòd viui & mortui ad iudicium citabuntur: quia mortui, qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi: deinde qui reliqui erunt & ſuperſtites, obuiam Domino cum illis rapientur in aera. Et certè veriſimile eſt hanc particulam ex concione Petri quam refert Lucas deſumptam fuiſſe, & ſolenni Pauli ad Timotheum obteſtatione.

Conciliatio locorum ſpecie tenus pugnantium. *Modus iudicij.*

Heb. 9. 27. 1. Cor. 15. 51. Ibid. 52. 1. Theſ. 4. 16. Act. 10. 42. 2. Tim. 4. 1.

Fructus doctrinæ de Chriſto veniente ad iudicium.

18 Hinc egregia exoritur cõſolatio, quòd penes eum iudicium audimus eſſe qui nos ſibi in iudicando honoris conſortes iam deſtinauit: tantum abeſt vt in cõdemnationem noſtram tribunal ſit conſcenſurus. Quomodo enim perderet populũ ſuum clementiſſimus princeps? quomodo membra ſua caput diſſiparet? quomodo ſuos clientes patronus condemnaret? Nam ſi audet exclamare Apoſtolus, Chriſto intercedente nullum prodire poſſe qui condemnet, multo verius eſt, Chriſtum ipſum interceſſorem non condemnaturum eos quos in fidẽ clientelámq; ſuam recepit. Non modica certè ſecuritas quòd non ad aliud tribunal ſiſtemur quàm redemptoris noſtri, à quo ſalus ſit expectanda: præterea, quòd ille qui per Euangelium nunc æternam beatitudinem promittit, tunc ratam promiſſionem iudicando facturus eſt. Ergo in hunc finem Pater Filium honorauit, omne iudicium illi deferendo, vt ita conſcientiis ſuorum, terrore iudicij trepidis, conſuluerit. Hactenus ſymboli Apoſtolici ordinem ſequutus ſum: quia dum paucis verbis capita redemptionis perſtringit, vice tabulæ nobis eſſe poteſt, in qua diſtinctè & ſigillatim perſpicimus quæ in Chriſto attẽtione digna ſunt. Apoſtolicum autem nuncupo, de authore interim minimè ſolicitus. Apoſtolis certè magnò veterum ſcriptorũ conſenſu adſcribitur: ſiue quòd ab illis in commune conſcriptum ac editũ exiſtimabant, ſiue quòd compendium iſtud ex doctrina per eorum manus tradita, bona fide collectũ tali elogio confirmandum cenſuerunt. Neque verò mihi dubium eſt quin à prima ſtatim Eccleſiæ origine adeóque ab ipſo Apoſtolorum ſeculo, inſtar publicæ & omnium calculis receptæ confeſſionis obtinuerit, vndecunque tandem initio fuerit profectum. Nec ab vno aliquo priuatim fuiſſe conſcriptum veriſimile eſt quum ab vltima vſque memoria ſacroſanctæ inter pios omnes authoritatis fuiſſe conſtet. Quod vnicè curandum eſt id extra controuerſiam poſitum habemus, totam in eo fidei noſtræ hiſtoriam ſuccinctè diſtinctóque ordine receuſeri, nihil autem contineri quod ſolidis Scripturæ teſtimoniis non ſit conſignatum. Quo intellecto, de authore vel anxiè laborare, vel cum aliquo digladiari, nihil attinet: niſi cui fortè non ſufficiat certam habere Spiritus ſancti veritatem, vt non ſimul intelligat aut cuius ore enunciata, aut cuius manu deſcripta fuerit.

Ro. 8. 33. Vid. Ambroſ. lib. 1. de Iac. c. 6. Ioh. 5. 22.

Tertia pars capitis, quod de Symbolo Apoſtolico ſemiendum ſit explicans. *Summa Symboli Apoſtolici.*

Poſtrema pars, ſeu concluſio totius capitis, quæ in Chriſto omniũ Dei electorum ſalutem & ſingulas ſalutis partes comprehenſas eſſe demonſtrat.

19 Quando autem totam ſalutis noſtræ ſummam ac ſingulas etiam partes videmus in Chriſto comprehenſas, cauendum ne vel minimam portiunculam aliò deriuemus. Si ſalus quæritur, ipſo nomine Ieſu docemur penes eum eſſe: ſi Spiritus alia quælibet dona, in eius vnctione reperientur: ſi fortitudo, in eius dominio: ſi puritas, in eius conceptione: ſi indulgentia, in eius natiuitate ſe profert, qua factus eſt nobis per omnia ſimilis, vt condoleſcere diſceret: ſi redemptio, in eius paſſione: ſi abſolutio, in eius damnatione: ſi maledictionis remiſſio, in eius cruce: ſi ſatisfactio, in eius ſacrificio: ſi purgatio, in eius ſanguine: ſi reconciliatio, in deſcenſu ad inferos: ſi mortificatio carnis, in eius ſepulchro: ſi vitæ nouitas, in eius reſurrectione: ſi immortalitas, in eâdem: ſi hæreditas regni cæleſtis, in cæli ingreſſu: ſi præſidium, ſi ſecuritas, ſi bonorum omnium copia & facultas, in eius regno: ſi ſecura iudicij expectatio, in poteſtate iudicandi illi tradita. Denique in ipſo theſauri omne genus bonorum quum ſint, inde ad ſatietatem hauriantur, nõ aliunde. Nam qui vno ipſo non contenti feruntur huc atque illuc in ſpes varias, etiamſi in illum præcipuè reſpiciunt, eo tamen ipſo rectam viam non tenent quòd aliquam ſuæ cogitationis partem aliò deflectunt. Quanquam irrepere diffidentia iſta non poteſt vbi ſemel abundantia bonorum eius probè cognita fuerit.

Act. 4. 12. 1. Cor. 1. 30. Heb. 2. 17. Gala. 3. 13.

CAPVT XVII.

Rectè & propriè dici Christum nobis promeritum eſſe gratiam Dei & ſalutem.

Partes capitis.

1 Variis rationibus & teſtimoniis probatur gratiam Dei & meritum Chriſti (qui ſalutis noſtræ princeps & author eſt) rectè conſiſtere poſſe, ſect. 1. & 2.

2 Chriſtum ſua obedientia (per mortem, quæ fuit pretium redemptionis noſtræ) verè nobis gratiam apud Patrem eſſe promeritum, ſect. 3. 4. & 5.

3 Scholaſticorum curioſa temeritas in huius doctrinæ tractatione retunditur, ſect. 6.

HÆc etiam quæſtio vice auctarij expedienda eſt. Sunt enim homines quidam perperam arguti, qui etſi fatentur ſalutem nos per Chriſtum conſequi, nomen tamen meriti audire non ſuſtinent, quo putant obſcurari Dei gratiam: atque ita Chriſtum volunt inſtrumentum eſſe duntaxat vel miniſtrum, non authorem vitæ vel *Chriſtus non eſt duntaxat miniſter ſalutis.*

Act. 3. 15. ducem & principem, ſicuti à Petro vocatur. Equidem fateor, ſiquis ſimpliciter & per ſe Chriſtum opponere vellet iudicio Dei, non fore merito locum: quia non reperietur in *Sed author & princeps.*

Lib. 1. de prædeſt. Sanct. ca. 15. homine dignitas quæ poſſit Deum promereri: imò, vt veriſſimè Auguſtinus ſcribit, Clariſſimum lumen prædeſtinationis & gratiæ ipſe eſt ſaluator homo Chriſtus Ieſus, qui vt hoc eſſet, nullis operum vel fidei præcedentibus meritis natura humana quæ in illo eſt comparauit. Reſpondeatur quæſo, ille homo vt à Verbo Patri coæterno in vnitatem perſonæ aſſumptus, Filius Dei vnigenitus eſſet, vnde hoc meruerit? Appareat igitur in noſtro capite ipſe fons gratiæ, vnde ſecundum vniuſcuiuſque menſuram per cuncta eius membra ſe diffundit. Ea gratia quiſque ab initio fidei ſuæ fit Chriſtianus, qua homo

De bono perſeuer. cap. vlt. ille ab initio ſuo factus eſt Chriſtus. Item alibi, Nullum illuſtrius eſt prædeſtinationis exemplum quàm ipſe Mediator. Qui enim hunc fecit ex ſemine Dauid hominem iuſtum qui nunquam eſſet iniuſtus, ſine vllo merito præcedentis voluntatis eius, ipſe ex iniuſtis facit iuſtos qui membra ſunt illius capitis. & quæ ſequuntur. Quum ergo de Chriſti merito agitur, non ſtatuitur in eo principium: ſed conſcendimus ad Dei ordinationem, quæ prima cauſa eſt: quia mero beneplacito Mediatorem ſtatuit qui nobis ſalutem acquireret. Atque ita inſcitè opponitur Chriſti meritum miſericordiæ Dei. Regula enim vulgaris eſt, quæ ſubalterna ſunt, non pugnare. ideóque nihil obſtat quominus gratuita ſit hominum iuſtificatio ex mera Dei miſericordia, & ſimul interueniat Chriſti meritum, quod Dei miſericordiæ ſubiicitur. Noſtris autem operibus aptè opponitur tam gratuitus Dei fauor quàm Chriſti obedientia: ſuo ordine vtrunque. Nam Chriſtus nonniſi ex Dei beneplacito quicquam mereri potuit: ſed quia ad hoc deſtinatus erat vt iram Dei ſacrificio ſuo placaret, ſuáque obedientia deleret tranſgreſſiones noſtras. In ſumma quando ex ſola Dei gratia (quæ hunc nobis conſtituit ſalutis modum) dependet meritum Chriſti, non minus aptè quàm illa humanis omnibus iuſtitiis opponitur.

Neque ita loquendo obſcuratur Dei gratia. Quia Chriſti meritum non opponitur miſericordiæ Dei. Sed ab ea dependet.

Ioh. 3. 16. 2 Hæc diſtinctio colligitur ex plurimis Scripturæ locis. Ita Deus dilexit mundum vt Filium ſuum vnigenitum daret, vt quiſquis credit in eum non pereat. Videmus vt priorem locum teneat Dei dilectio, tanquam ſumma cauſa vel origo: ſequatur fides in Chriſtum, tanquam cauſa ſecunda & propior. Siquis excipiat, Chriſtum nonniſi formalem eſſe cauſam, magis extenuat eius virtutem quàm ferant verba. Nam ſi fide quę in ipſum recumbit iuſtitiam conſequimur, ſalutis noſtræ materia in eo quærenda, quod pluribus locis clarè probatur. Non quòd priores dilexerimus eum, ſed ipſe nos prior dilexit, ac Filium ſuum miſit ἱλασμὸν pro peccatis noſtris. Clarè his verbis demonſtratur, Deum, nequid ſuo erga nos amori obſtaret, reconciliandi modum ſtatuiſſe in Chriſto. Ac magnum pondus habet nomen placationis: quia Deus ineffabili quodam modo, quo tempore nos amabat, ſimul tamen erat infenſus nobis, donec reconciliatus eſt in Chriſto. Quò pertinent omnes iſtæ ſententiæ, Ipſe expiatio eſt pro peccatis noſtris. Item, Placuit Deo reconciliare per ipſum omnia erga ſe, pacificans per ſanguinem crucis eius per ipſum, &c. Item, Erat Deus in Chriſto, mundum ſibi reconcilians, non imputans hominibus peccata. Item, Gratos nos habuit in dilecto Filio. Item, Vt ambos in vnum hominem reconciliaret Deo per crucem. Ratio huius myſterij ex primo ad Epheſios capite petenda eſt, vbi poſtquam docuit Paulus nos in Chriſto fuiſſe electos, ſimul addit, nos in eodem gratiam eſſe adeptos. Quomodo cœpit Deus fauore ſuo complecti quos ante conditum mundum dilexerat, niſi quia amorem ſuum exeruit vbi reconciliatus eſt Chriſti ſanguine? Nã quia Deus fons eſt omnis iuſtitiæ, neceſſe eſt vt homo, quandiu

Hæc duo autẽ rectè conſiſtere poſſe probatur variis teſtimoniis, quæ vtrumque ſimul coniũgunt.

1. Ioh. 4. 10.

1. Iohan. 2. 2.
Coloſ. 1. 20.
2. Cor. 5. 19.

Ephe. 2. 16.
Epheſ. 1. 6.

peccator eſt, illum habeat hoſtem & iudicem. Quare principium amoris eſt iuſtitia,
2.Cor.5.21. qualis à Paulo deſcribitur, Eum qui peccatum non fecerat, pro nobis peccatum fecit, vt
eſſemus iuſtitia Dei in ipſo. Significat enim, gratuitam iuſtitiam adeptos Chriſti ſacri-
ficio, vt Deo placeamus, qui natura ſumus filij iræ, & per peccatum alienati. Cæterùm
hæc diſtinctio etiam notatur, quoties Dei charitati adiungitur Chriſti gratia, vnde ſe-
quitur, cum de ſuo quod acquiſiuit, nobis largiri: quia non aliter quadraret ſeorſum à
Patre ei adſcribi hanc laudem, quòd gratia eius ſit, & ab ipſo proueniat.

Altera pars, & præcipua quidem, huius capitis, probãs Chriſtum ſua obedientia verè nobis apud Patrem gratiam eſſe promeritum.

3 Quòd autem verè Chriſtus ſua obedientia nobis gratiam apud Patrem acquiſie-
rit ac promeritus ſit, ex pluribus ſcripturæ locis certò & ſolidè colligitur. Nam hoc pro
confeſſo ſumo, ſi pro peccatis noſtris Chriſtus ſatisfecit, ſi pœnam nobis debitam per-
ſoluit, ſi obedientia ſua Deum placauit, denique ſi iuſtus pro iniuſtis paſſus eſt: iuſtitia
eius partam nobis ſalutem: quod tantundem valet ac promereri. Atqui teſte Paulo, re- Rom.5.11
conciliati ſumus, & reconciliationem accepimus per eius mortem. Atqui reconciliatio
locum non habet niſi vbi offenſio præceſſit. Senſus ergo eſt, Deum cui propter pecca-
tum eramus exoſi, morte Filij ſui placatum fuiſſe, vt nobis ſit propitius. Ac diligenter
notanda eſt quæ paulo pòſt ſequitur antitheſis. Sicut per tranſgreſſionẽ vnius peccato- Rom.5.19
res conſtituti ſunt multi: ſic & per obedientiam iuſti conſtituuntur multi. Senſus enim
eſt, Sicut Adæ peccato alienati à Deo ſumus & deſtinati ad interitum, ita Chriſti obe-
dientia, nos in fauorem recipi tanquam iuſtos. Nec futurum verbi tempus præſentem
iuſtitiam excludit: ſicuti ex contextu apparet. Nam & prius dixerat χάρισμα ex multis
delictis eſſe in iuſtificationem.

Gratia hæc nobis contigit per ſanguinem Chriſti effuſionem & mortem.

4 Cæterùm quum dicimus Chriſti merito partam nobis eſſe gratiam, hoc intelligi-
mus, ſanguine eius nos fuiſſe mundatos, & eius mortem expiationem fuiſſe pro pecca- 1.Ioh.1.
tis. Sanguis eius emundat nos à peccato. Hic ſanguis eſt qui effunditur in remiſſionem Luc. 22. 20.
peccatorum. Si hic effectus eſt fuſi ſanguinis vt non imputentur nobis peccata, ſequitur Iohan. 1.
eo pretio ſatisfactum eſſe iudicio Dei. Quò pertinet illud Baptiſtæ, Ecce agnus Dei qui 29.
tollit peccatum mũdi. Nam omnibus Legis ſacrificiis Chriſtum opponit, vt impletum
in eo ſolo doceat quod figuræ illæ monſtrarunt. Scimus autem quid paſſim dicat Moſes,
Expiabitur iniquitas, peccatum delebitur ac remittetur. Denique in veteribus figuris
optimè docemur quæ ſit mortis Chriſti vis & efficacia. Et hanc rem Apoſtolus, dextrè
Heb.9.22. ſumpto hoc principio, in Epiſtola ad Hebræos explicat, quòd remiſſio abſque ſangui-
nis effuſione non fiat. Vnde colligit, Chriſtum in abolitionem peccati per ſuum ſacrifi-
Ibidem,12. cium ſemel apparuiſſe. Item, Oblatum eſſe vt multorum tolleret peccata. Dixerat au-
tem prius, non per ſanguinem hircorum aut vitulorum, ſed per ſanguinem proprium
Ibidem,13. ſemel intraſſe in ſancta, æterna redemptione inuenta. Iam dum in hunc modum ratio-
cinatur, Si ſanguis vitulæ ſanctificat ſecundum carnis puritatem, multò magis ſanguine
Chriſti purificari conſcientias ab operibus mortuis: facilè patet, nimis extenuari Chri-
ſti gratiam niſi eius ſacrificio vim expiandi, placãdi, & ſatisfaciendi cõcedimus: quem-
admodum paulo pòſt addit, Mediator hic eſt Noui teſtamenti, vt morte interueniente
Ibidem,15. in redemptionem præcedentium delictorum quæ manebant ſub Lege, promiſſionem
æternæ hæreditatis accipiant qui vocati ſunt. Præſertim verò expendere conuenit ana-
Galat.3.13. logiam quæ à Paulo deſcribitur, quòd pro nobis factus ſit maledictio, &c. Superuacuum
enim, adeóque abſurdum fuit, onerari Chriſtum maledictione, niſi vt quod alij debe-
Ieſa.53.5. bant perſoluens, iuſtitiam illis acquireret. Clarum eſt etiam Ieſaiæ teſtimonium, Quòd
caſtigatio pacis noſtræ Chriſto impoſita fuit, & liuore eius nobis obtigit ſanitas. Niſi e-
nim ſatisfeciſſet pro peccatis noſtris Chriſtus, non diceretur placaſſe Deum pœna cui
eramus obnoxij, in ſe recepta, cui reſpondet quod ibidem ſequitur, Propter ſcelus po-
puli mei percuſſi eum. Accedat etiam Petri interpretatio, quæ nihil ambiguum relin-
1.Pet.2.24. quet, quòd peccata noſtra portauerit ſuper lignum. Onus enim damnationis, quo leuati
ſumus, dicit in Chriſtum eſſe reiectum.

Et ita quidem vt ipſe pretium perſoluerit, quo nos à mortis reatu redimeret.

5 Nec obſcurè pronuntiant Apoſtoli pretium ſoluiſſe quo nos à reatu mortis redi-
meret. Iuſtificati gratia ipſius per redemptionem quæ eſt in Chriſto, quem poſuit Deus Rom. 3.
ἱλαστήριον per fidem quæ eſt in ſanguine eius. Gratiam Dei in hoc commendat Paulus, 24.
quia redemptionis pretium dedit in Chriſti morte: deinde iubet nos confugere ad eius
ſanguinem, vt iuſtitiam adepti coram Dei iudicio ſecuri ſtemus. Idem valet iſtud Petri, 1. Petr. 1.
Redempti non auro & argento, ſed pretioſo ſanguine agni immaculati. Neque enim 18.

cong

1.Cor.6.20. congrueret antitheſis niſi pro peccatis ſatisfactum eſſet hoc pretio, qua ratione Paulus
1.Tim.2.5.6. dicit nos pretioſè emptos eſſe. Non ſtaret etiam alterum eius dictum, Vnus mediator
qui ſe dedit ἀντίλυτρον, niſi reiecta in eum eſſet pœna quam meriti eramus. Ideo idem A-
Col.1.14. poſtolus redemptionem in ſanguine Chriſti definit remiſſionem peccatorum, acſi di-
ceret, iuſtificari nos vel abſolui coram Deo, quia ſanguis ille in ſatisfactionem reſpon- Coloſ.2.14.
det. Cui & alter locus conſonat, deletum fuiſſe in cruce chirographum quod erat con-
trarium nobis. Solutio enim vel compẽſatio notatur quæ nos à reatu abſoluit. Magnum
& his verbis Pauli ſubeſt pondus, Si iuſtificamur ex operibus Legis, ergo gratis Chriſtus Galat.2.21.
mortuus eſt. Nam hinc colligimus, à Chriſto petendum eſſe quod lex conferret ſiquis
eam impleat: vel (quod idem eſt) nos conſequi per Chriſti gratiam quod Deus operibus Leuit.18.5.
noſtris in Lege promiſit, Qui fecerit hæc, viuet in ipſis. Quod non minus clarè in con- Act.13.38.
cione Antiochiæ habita confirmat, credendo in Chriſtum iuſtificari nos aſſerens ab o-
mnibus à quibus non potuimus in lege Moſis iuſtificari. Nam ſi obſeruatio Legis iuſti-
tia eſt, quis neget Chriſtum, dum hoc onere in ſe ſuſcepto nos Deo perinde cõciliat acſi
eſſemus Legis obſeruatores, fauorem nobis promeritum? Eódem ſpectat quod poſtea
ad Galatas tradit, Deus filium ſuum miſit Legi ſubiectum, vt eos qui ſub Lege erant re- Galat.4.4.
dimeret. Quorſum enim ſubiectio iſta, niſi quod iuſtitiam nobis peperit, ſuſcipiens præ-
ſtandum cui nos ſoluẽdo non eramus? Hinc illa iuſtitiæ imputatio ſine operibus, de qua
Paulus diſſerit: quia ſcilicet accepta nobis fertur quæ in ſolo Chriſto reperta fuit iuſtitia. Rom.4.5.
Nec certè alia de cauſa vocatur caro Chriſti cibus noſter, niſi quia in eo reperimus vitæ Iohan.6.55.
ſubſtantiam. Ea porrò vis non aliunde prouenit niſi quia in iuſtitiæ noſtræ pretium cru-
cifixus fuit Dei Filius. Sicut dicit Paulus quòd ſeipſum tradiderit ſacrificium in odorem Epheſ.5.2.
bonæ fragrantiæ. Et alibi, Mortuus eſt propter peccata noſtra: reſurrexit propter iuſtifi- Rom.4.25.
cationem noſtram. Inde conficitur, non modò per Chriſtum ſalutem nobis datam eſſe,
ſed Patrem nobis eius gratia nũc eſſe propitium. Nam ſolidè in eo impleri non dubium
eſt, quod per Ieſaiam ſub figura pronuntiat Deus, Propter me faciam, & propter Daui- Ieſa.37.35.
dem ſeruum meum. Cuius rei optimus teſtis eſt Apoſtolus quum dicit, Remittuntur vo- 1. Ioh.2.12.
bis peccata propter nomen eius. Nam etſi non exprimitur Chriſti nomen, Iohannes ta-
men ſuo more ſub pronomine αὐτὸς eum deſignat. Quo etiam ſenſu pronuntiat Domi-
nus. Sicuti ego viuo propter Patrem, ita & vos viuetis propter me. Cui reſpondet quod Ioh.6.57.
dicit Paulus, Vobis datum eſt propter Chriſtum, ὑπὲρ Χριστοῦ, non ſolùm vt in eum creda- Philip.1.29.
tis, ſed etiam vt pro eo patiamini.

Lib.3.Sententiarum dist.18. 6 Quærere verò an ſibi ipſe meruerit (quod faciunt Lombardus & ſcholaſtici) non *Scholaſticorũ curioſa temeritas in hac diſputatione refellitur.*
minus ſtulta eſt curioſitas quàm temeraria definitio vbi hoc idem aſſerunt, Quid enim
opus fuit deſcẽdere vnicum Dei Filium vt ſibi acquireret quicquam noui? Et conſilium
ſuum exponens Deus omnem dubitationem eximit. Non enim Filij vtilitati conſuluiſ-
ſe dicitur Pater in eius meritis, ſed eum tradidiſſe in mortem, neque ei peperciſſe: quia Rom.8.32.
mundum diligeret. Et notandę ſunt loquutiones propheticę, Puer natus eſt nobis. Item, Ieſa.9.6.
Exulta filia Sion: ecce rex tuus venit tibi. Frigeret etiam alioqui confirmatio illa amo- Zach.9.9.
ris, quam Paulus commendat, quòd Chriſtus pro inimicis mortem ſubierit. Inde enim Rom.5.10.
colligimus rationem ſui non habuiſſe: ídque clarè affirmat, dicens, Pro illis ſanctifico Iohan.17.19.
meipſum. Se enim ſibi nihil acquirere teſtatur qui fructum ſanctitatis ſuæ in alios tranſ-
fert. Et certè hoc maximè dignum obſeruatu quòd Chriſtus, vt ſe totum addiceret in
ſalutem noſtram, quodammodo ſui oblitus eſt. Præpoſterè verò huc trahunt Pauli te- Philip.2.9.
ſtimonium, Propterea exaltauit illum Pater, & dedit illi nomen, &c. Quibus enim me-
ritis aſſequi potuit homo, vt iudex eſſet mundi, caput Angelorum, atque vt potiretur
ſummo Dei imperio, atque in eo reſideret maieſtas illa cuius milleſimam partem cun-
ctæ hominum & Angelorum virtutes attingere nequeunt? Sed facilis & plena ſolutio
eſt, Paulum illic non diſſerere de cauſa exaltationis Chriſti: ſed conſequentiam dunta-
xat oſtendere vt nobis eſſet exemplo. nec omnino aliud voluit quàm quod alibi dici- Luc.24.26.
tur, oportuiſſe Chriſtum pati, & ita intrare in gloriam Patris.

INSTITVTIONIS

Chriſtianæ Religionis

Liber Tertius.

DE MODO PERCIPIENDÆ CHRISTI GRATIÆ, ET QVI INDE FRVCTVS NOBIS PROVENIANT, & qui effectus conſequantur.

ARGVMENTVM.

De Deo Creatore & Redemptore prioribus libris duobus actum eſt. Hic autem de Deo ſanctificatore, ſeu de Spiritus Sancti effectu ad ſalutem noſtram diſſerit, tertiam Apoſtolici Symboli partem accuratè explicans.

Præcipui loci totius tractationis ſunt ſeptem, qui eundem fermè finem, fidei nempe doctrinam, ſpectant.

1 *Quoniam arcana & ſpeciali operatione Spiritus Sancti fit, vt Chriſto boniſque eius omnibus fruamur, de hac operatione, quæ fidei, nouæ vitæ, & Sanctorum omnium exercitiorum eſt fundamentum, agitur cap. I.*

2 *Deinde, quum fides ſit veluti manus qua Chriſtum redemptorem à Spiritu Sancto nobis oblatum amplectimur, iuſtam fidei tractationem ſubiungit cap. II.*

3 *Vt ſalutaris iſta fides melius innoteſcat, oſtenſurus qui inde fructus neceſſariò proueniant, contendit veram pœnitentiam à vera fide ſemper promanare. Primùm autem in genere doctrinam de Pœnitentia proponit, cap. III. deinde de pœnitentia Papiſtica eiúſque partibus, cap. IIII. de Indulgentiis & purgatorio igne, cap. V. Speciatim verò de veræ Pœnitentiæ partibus tractationem inſtituit, videlicet de mortificatione carnis & viuificatione Spiritus, ſeu de vita hominis Chriſtiani, quam egregiè admodum deſcribit, cap. VI. VII. VIII. IX. & X.*

4 *Quò clarius oſtendat quæ ſit huius fidei vtilitas, & qui effectus conſequantur, primùm de iuſtificatione fidei agit c. XI. deinde conſequentes quæſtiones explanat, c. XII. XIII. XIIII. XV. XVI. XVII. & XVIII. Tandem, de libertate Chriſtiana, quæ eſt veluti appendix iuſtificationis, diſſerit, cap. XIX.*

5 *Sequitur oratio, præcipuum fidei exercitium ac veluti medium vel inſtrumentum quo Dei beneficia quotidie percipimus, cap. XX.*

6 *Quum autem non omnes promiſcuè amplectantur Chriſti communionem per Euangelium oblatam, ſed ij tantùm quos Spiritus ſui efficacia & peculiari gratia dignatus eſt Dominus, ne cui abſurdum hoc videatur, neceſſariam & appoſitam de Dei electione diſputationem ſubnectit, cap. XXI. XXII. XXIII. XXIIII.*

7 *Poſtremò, quoniam moleſtum nobis multis modis eſſe poteſt, ſub hac dura militia exerceri quæ vitam hominis Chriſtiani ſemper comitatur, contendit eam leniri poſſe vltimæ reſurrectionis meditatione: ob quam cauſam de ea reſurrectione tractationem ſubiungit cap. XXV.*

CAPVT I.

Quæ de Chriſto dicta ſunt, nobis prodeſſe, arcana operatione Spiritus.

Partes capitis.

1 Arcana illa Spiritus Sancti ſalutem noſtram obſignantis operatio, in mediatore Chriſto primum, tanquam in noſtro capite, conſideranda, ſect. 1. & 2.

2 Elogia Spiritui S. tributa docent nos membra Chriſti fieri eiuſdem Spiritus gratia & virtute, ſect. 3.

3 Vis autem præcipua Spiritus S. quum in fidei donis eluceat, meritò huius tractationem aggreditur, & viam ſibi munit ad caput ſecundum, ſect. 4.

Spiritus S. (de cuius eſſentia & deitate primo libro actũ eſt) vinculum eſt noſtræ cum Chriſto communionis.

NVnc videndum quomodo ad nos perueniant quæ Pater Filio vnigenito contulit bona, non in priuatum vſum, ſed vt inopes egenóſque locupletaret. Ac primò habendum eſt, quandiu extra nos eſt Chriſtus, & ab eo ſumus ſeparati, quicquid in ſalutem humani generis paſſus eſt ac fecit, nobis eſſe inutile nulliúſque momenti. Ergo vt nobiſcum quæ à Patre accepit communicet, noſtrum fieri & in nobis habitare oportet. Ideo & caput noſtrum vocatur, & primogenitus inter multos fratres: nos Eph. 4. 15 Ro. 8. 29.

etiam

Ro.11.17. Gala.3.17 etiam viciſſim dicimur in ipſum inſeri,& eum induere:quia nihil ad nos(vt dixi)quęcun
que poſſidet,donec cum ipſo in vnum coaleſcimus. Etſi autem verum eſt,hoc fide nos *Quæ fide fit.*
conſequi: quando tamen videmus non omnes promiſcuè amplecti Chriſti communica
tionem quæ per Euangelium offertur, altius conſcendere ipſa ratio nos docet, ac de ar-
cana Spiritus efficacia inquirere, qua fit vt Chriſto boniſq; eius omnibus fruamur. Diſ- *Sed tamen arcana Spiritus S. operatione.*
Lib.1.c.13 ſect.14.15. ſerui antè de ęterna Spiritus deitate& eſſentia:nunc ſpeciali hoc capite contenti ſimus,
Chriſtum ita in aqua & ſanguine veniſſe, vt de eo teſtificetur Spiritus,ne ſalus per hunc
1.Ioh.5.7. 8. parta nobis effluat. Quemadmodum enim tres citantur in cælo teſtes, Pater, Sermo & *Vt ex ſequentibus teſtimoniis apparet.*
Spiritus:ita etiam tres in terra,aqua,ſanguis & Spiritus. Neque fruſtra repetitur Spiritus
teſtimonium,quod ſentimus cordibus noſtris ſigilli vice inſculptū eſſe. Vnde fit vt ablu
1.Pet.1.2. tionem & ſacrificium Chriſti obſignet. Qua ratione etiam dicit Petrus fideles electos
eſſe in ſanctificatione Spiritus,in obediētiam & aſperſionem ſanguinis Chriſti. Quibus
verbis admonet,ne irrita ſit ſacri illius ſanguinis effuſio, arcana Spiritus irrigatione ani-
1.Cor.6. 11. mas noſtras eo purgari. Qua ratione etiam Paulus,de purgatione & iuſtificatione verba
faciens, dicit nos fieri vtriuſque compotes in nomine Ieſu Chriſti & Spiritu Dei noſtri.
Huc ſumma redit,Spiritum ſanctum vinculū eſſe quo nos ſibi efficaciter deuincit Chri-
ſtus.Quò etiam pertinent quæ proximo libro de eius vnctione docuimus.

2 Verùm, quo res apprime digna cognitu certius liqueat, tenendum eſt Chriſtum *In Chriſto autem mediatore plenitudo donorum Spiritus Sancti conſideranda, et quorſum.*
peculiari modo Spiritu ſancto veniſſe inſtructum:nempe vt à mundo nos ſegregaret,ac
in ſpé colligeret æternæ hæreditatis.Hinc Spiritus ſanctificationis dicitur:quia non vir-
tute tantùm generali,quę conſpicitur tam in humano genere quàm in reliquis animan-
tibus,nos vegetat & fouet,ſed radix ac ſemen eſt cæleſtis vitæ in nobis. Itaq; hoc maxi-
mè elogio Chriſti regnum cōmendant Prophetæ,quòd vberior Spiritus affluentia tunc
floreret. Inſignis præ aliis eſt Ioelis locus, Effundam in illa die de Spiritu meo ſuper o- Ioel.2.28.
mnem carnem. Etſi enim videtur dona Spiritus reſtringere Propheta ad munus prophe
tandi,ſub figura tamen ſignificat, Deum illuſtratione Spiritus ſui facturum ſibi diſcipu-
los qui prius expertes & vacui fuerant cæleſtis doctrinæ.Porrò quia Deus Pater propter *Cur Spiritus S. vocatur Spiritus Patris & Filii.*
Filium ſuum Spiritu ſancto nos donat, & tamen apud eum totam plenitudinem depo-
ſuit,vt ſuæ liberalitatis miniſter eſſet ac diſpenſator: nunc Patris,nunc Filij Spiritus vo-
catur. Vos(inquit Paulus) nō eſtis in carne,ſed in Spiritu:ſi quidem Spiritus Dei habitat Rom.8.9.
in vobis. quòd ſiquis Spiritum Chriſti non habet,hic non eſt eius. Inde verò ſpem facit
plenæ renouationis,quòd is qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis,viuificabit mortalia cor- Ibid.11.
pora noſtra propter Spiritum eius habitātem in nobis. Nihil enim abſurdi eſt,Patri ad-
ſcribi donorum ſuorum laudem quorum eſt author: & tamen Chriſto,apud quem de- Iohan.7.37.
poſita ſunt Spiritus dona quę ſuis largitur,eaſdem adſcribi partes. Ideo cunctos ſitientes Epheſ.4.7.
ad ſe inuitat vt bibant. Et Paulus docet ſingulis diſtribui Spiritum pro mēſura donatio-
nis Chriſti. Ac ſciendum eſt, Spiritum Chriſti dici,non modò quatenus æternus ſermo *Quo reſpectu Spiritus Filii dicitur.*
Dei eſt eodem Spiritu cum Patre coniunctus:ſed ſecundum Mediatoris quoque perſo-
nam:quia niſi hac virtute præditus, fruſtra ad nos veniſſet. Quo ſenſu vocatur ſecundus 1.Cor.15.45.
Adam è cælo datus in Spiritum viuificantem. vbi Paulus ſingularem quam ſuis vitam
inſpirat Filius Dei,vt ſecum vnum ſint,comparat cum vita animali quæ reprobis etiam 2.Cor.13.1.
communis eſt. Similiter vbi optat Chriſti gratiam & Dei charitatem fidelibus, ſimul
annectit communicationem Spiritus,ſine qua nec paternum Dei fauorem, nec Chriſti
beneficentiam quiſquam guſtabit.Sicut etiam alibi dicit,Charitas Dei effuſa eſt in cor- Rom.5.5.
da noſtra per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis.

3 Atq; hîc notare expediet quibus elogiis Spiritum inſigniat Scriptura,vbi de exor- *Elogia eiuſdem.*
Ro.8.15. dio totáque inſtauratione ſalutis noſtræ agitur. Primò vocatur Spiritus adoptionis:quia *1. Spiritus adoptionis.*
nobis teſtis eſt gratuitæ Dei beneuolētiæ qua nos Deus Pater in dilecto vnigenito com
plexus eſt,vt nobis eſſet in Patrem, nóſque ad precandi fiduciam animat,imò verba di-
Gal.4.6. ctat,vt intrepidè clamemus Abba Pater. Eadem ratione dicitur arrhabo & ſigillum no- *2. Arrhabo et ſigillum.*
ſtræ hæreditatis:quia in mundo peregrinantes, & mortuis ſimiles è cælo ita viuificat vt
certi ſimus ſub fideli Dei cuſtodia ſalutem noſtram in tuto eſſe. vnde & vita eſſe dicitur *3. Vita.*
Ro.8.10. propter iuſtitiam.Quoniam verò arcana ſua irrigatione ad germina iuſtitiæ proferenda
Ieſa.55.1. nos fœcundat, vocatur ſæpius aqua, vt apud Ieſaiam, Omnes ſitientes venite ad aquas. *4. Aqua.*
Ieſa.44.3 Item,Effundā Spiritum meum ſuper ſitientē,& flumina ſuper aridam. Quibus reſpon-
Ioh.7.37. det Chriſti ſententia quam nuper adduxi, Siquis ſitit, veniat ad me. Quanquam inter-

dum à purgandi mundandique energia ſic nuncupatur, vt apud Ezechielem, vbi Domi Ezech.36
nus aquas mundas promittit quibus populum ſuum a ſordibus abluet. Quoniam verò 25.
5. Oleum & vnctio. gratiæ ſuæ liquore perfuſos in vitæ vigorem reſtituit ac fouet, inde nomen obtinet olei
& vnctionis. Rurſum quia concupiſcentiæ noſtræ vitia aſſiduè excoquendo & exurẽdo, 1. Iohā.2.
6. Ignis. corda noſtra incendit amore Dei & ſtudio pietatis, ab hoc quoque effectu meritò ignis 20.
Luc.3.16.
7. Fons. appellatur. Denique nobis deſcribitur quaſi fons, vnde ad nos manant cæleſtes omnes Ioh.4.14.
8. Manus Dei. diuitiæ: vel Dei manus, qua ſuam potentiam exercet: quia virtutis ſuæ afflatu diuinam Act.11.21.
nobis vitam ſic inſpirat vt non iam agamur ipſi à nobis, ſed eius actione ac motu regamur: vt ſiqua ſunt in nobis bona, fructus ſint gratiæ ipſius: noſtræ verò ſine ipſo dotes,
Vſus horum elogiorum. mentis ſint tenebræ cordiſq; peruerſitas. Hoc quidem iam clarè expoſitum eſt, donec
intentæ ſint in Spiritum mentes noſtræ, Chriſtum iacere quodammodo otioſum: quia
frigidè eum extra nos, adeóque procul à nobis ſpeculamur. Scimus autem non aliis prodeſſe niſi quorum eſt caput & primogenitus inter fratres, qui denique eum induerunt. Eph.4.15. Ro.8.29. Gal.3.27.
Facit ſola hæc cõiunctio, ne inutiliter, quoad nos, cum Saluatoris nomine venerit. Quò
ſpectat ſacrum illud cõiugium quo efficimur caro de carne eius, & oſſa ex oſſibus, adeóque vnum cum ipſo: ſolo autem Spiritu vnit ſe nobiſcum. Eiuſdem Spiritus gratia & Eph.5.30
virtute efficimur illius membra, vt nos ſub ſe contineat, viciſsimq; illum poſſideamus.

Quum fides ſit præcipuum opus Spiritus S. propterea ad eam magna ex parte referuntur quæ paſſim in Scriptura referuntur ad vim & efficaciam Spiritus exprimendam.
4 Verùm quia fides præcipuum eſt eius opus, ad eam magna ex parte referuntur
quæ ad vim eius & operationem exprimendam paſſim occurrunt: quia nonniſi per eam
nos in Euangelij lumen adducit, ſicuti docet Iohannes, datam eſſe prærogatiuam credentibus in Chriſtum vt ſint Filij Dei, qui nõ ex carne & ſanguine, ſed ex Deo nati ſunt. Ioh.1.12.
vbi Deum opponens carni & ſanguini, ſupernaturale eſſe donum aſſerit, quòd fide recipiant Chriſtum qui alioqui ſuæ incredulitati dediti manerent. Cui ſimile eſt illud Chriſti reſponſum, Caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed Pater meus qui in cælis eſt. quæ Mat.16.17
nunc breuiter attingo: quia iam alibi copioſè tractaui. Simile etiam eſt illud Pauli, Obſignatos fuiſſe Epheſios Spiritu promiſſionis ſancto. Oſtendit enim internum eſſe do- Ephe.1.13
ctorem, cuius opera in mẽtes noſtras penetrat ſalutis promiſſio, quę alioqui aerem duntaxat vel aures noſtras feriret. Similiter vbi Theſſalonicenſes dicit electos à Deo in ſan- 2 Theſſ.2
ctificatione Spiritus & fide veritatis: quo contextu breuiter admonet fidem ipſam non 13.
aliunde prodire quàm à Spiritu. Quod apertius explicat Iohannes, Nos ſcimus quòd ma 1. Iohā.3.
net in nobis è Spiritu quem nobis dedit. Item, Ex hoc cognoſcimus in eo nos manere, 24. & 4.13
& ipſum in nobis, quòd dedit nobis ex Spiritu ſuo. Itaque diſcipulis ſuis, vt capaces eſ-
Ioh. 14.17. ſent cæleſtis ſapientiæ, promiſit Chriſtus Spiritum veritatis, quem mundus non poteſt
capere. Et hoc illi proprium munus attribuit, ſuggerere quæ ipſe ore docuerat. quia fruſtra cæcis lux ſe offerret niſi Spiritus ille intelligentiæ aperiret mentis oculos: vt rite clauem vocare queas qua cæleſtis regni theſauri nobis reſerantur, eiúſque illuminationem
2. Cor.3.6. mentis noſtræ aciem ad videndum. Ideo Paulus tantopere commendat miniſterium
Iohan.6.44 Spiritus: quia ſine profectu clamarent doctores niſi Chriſtus ipſe interior magiſter ſuo
Spiritu ad ſe traheret qui dati ſunt à Patre. Ergo ſicut in Chriſti perſona reperiri dixi-
Luc.3.16. mus perfectam ſalutem: ita, vt fiamus eius participes, baptizat nos in Spiritu ſancto &
igni, illuminans nos in Euangelij ſui fidem, atque ita regenerans vt ſimus nouæ creaturæ: & prophanis ſordibus purgatos in ſancta Deo templa conſecrat.

CAPVT II.

De fide: vbi & definitio eius ponitur, & explicantur quæ habet propria.

Huius capitis tres præcipuæ ſunt partes.

1 Quædam ad diſputationem de fide pertinẽtia breuiter explicantur à prima ſectione ad decimamquartam. Et primum de fidei obiecto, ſect.1. deinde de fide implicita, ſect.2.3.4.5.6. Tertiò definitio fidei proponitur, ſect.7. Quartò, de multiplici ſignificatione huius vocis, ſect.8.9.10.11.12.13.

2 Partium huius definitionis, ſeptima ſectione propoſitæ, prolixa expoſitio à ſect.14. ad 40.

3 Breuis confirmatio eiuſdem definitionis Apoſtoli authoritate: eaque occaſione oſtenditur relatio quam ad ſe mutuam habent fides, ſpes, & charitas, ſect.41.42. & 43.

Breuis repetitio præcipuorũ quorundam capitum totius tractationis lib.2.
VErum hęc omnia cognitu facilia erunt vbi poſita fuerit clarior fidei definitio:
vt vim eius & naturam teneant lectores. Repetere autem memoria conuenit quæ antè tradita fuerunt, quum Deus nobis per Legem præſcribat quid
agendum ſit, ſiqua in parte lapſi fuerimus, terribile illud quod edicit mortis
æternæ iudicium nobis incumbere. Rurſum, quia non modò arduum ſed prorſus ſupra

vires

vires extráque omnem noſtram facultatem eſt Legem implere vt exigit: ſi nos duntaxar
ipſos intuemur,& quæ meritis noſtris digna ſit conditio reputamus,nihil bonæ ſpei
eſſe reliquum,ſed à Deo abiectos ſub æterno interitu iacere.Hoc tertio explicatum fuit
vnam eſſe liberationis rationem quæ nos à tam miſera calamitate eruat: vbi apparet
Chriſtus redemptor,per cuius manum cæleſtis Pater,pro ſua immenſa bonitate & clementia
noſtri miſertus,ſuccurrere nobis voluit: ſiquidem & ſolida fide miſericordiam
hanc amplectimur,& in ipſa conſtanti ſpe acquieſcimus.Hoc verò nunc expedere con- *Scopus huius capitis.*
uenit,qualis eſſe hæc fides debeat,per quam regni cæleſtis poſſeſſionem adeunt quicun
que adoptati ſunt à Deo in filios: quando tantæ rei efficiendæ non quamlibet opinio-
nem aut etiam perſuaſionem parem eſſe conſtat.Atque eo maiore cura & ſtudio diſpi- *Neceſſitas doctrinæ de fide.*
cienda eſt nobis & diſquirenda germana fidei proprietas, quo pernicioſior hodie eſt in
hac parte multorum hallucinatio. Siquidem bona pars orbis,audito eius nomine, nihil
altius concipit quàm vulgarem quendam Euangelicæ hiſtoriæ aſſenſum. imò quum in
ſcholis de fide diſputãt, Deum eius obiectum ſimpliciter vocando,euanida ſpeculatio- *Quam obſeruant Scholaſtici, Deum fidei obiectum (omiſſo Chriſto) conſtituentes. Hi autem variis teſtimoniis refelluntur.*
ne (vt alibi diximus) miſeras animas rapiunt tranſuerſum magis quàm ad ſcopum diri-
1. Tim.6. 16. gant. Nam quum Deus lucem inacceſſam habitet,Chriſtum medium occurrere neceſ-
Ioh.8.12. ſe eſt. Vnde & ſe lumen mundi vocat:& alibi,viam,veritatem & vitam:quia ad Patrem
Ioh.14.6. (qui fons eſt vitæ) niſi per ipſum nemo venit:quia ſolus Patrem cognoſcit , deinde fide-
Luc.10. 22. les quibus eum voluerit patefacere. Secundum hanc rationem Paulus nihil ſe cognitu
1.Cor.2.2 eximium ducere aſſerit præter Chriſtum: & Actorum vigeſimo ſe prædicaſſe refert fi-
Act.26. 17.18. dem in Chriſtum. & alibi Chriſtum ita loquentem inducit, Mittam te inter gentes, vt
accipiant remiſſionem peccatorum & ſortem inter ſanctos,per fidem quæ eſt in me. Et
Paulus in eius perſona nobis viſibilem eſſe Dei gloriam teſtatur, vel (quod idem valet)
illuminationem cognitionis gloriæ Dei in eius facie lucere. Verum quidem eſt in vnum
Deum fidem reſpicere:ſed illud quoque addendum eſt, vt agnoſcat quem ille miſit Ie-
ſum Chriſtum.Quia Deus ipſe procul abſcõditus lateret niſi nos irradiaret fulgor Chri-
2.Cor.4. 6. ſti. In hunc finem quicquid habebat Pater, apud vnigenitum depoſuit,vt in eo ſe pate-
faceret: vt ipſa bonorum communicatione exprimeret veram gloriæ ſuæ imaginem.
Siquidem vt dictum eſt Spiritu nos trahi oportere vt ad Chriſtum quærendum incite-
mur: ita viciſſim monendi ſumus inuiſibilem Patrem non alibi quàm in hac imagine
Lib.11. de ciui.Dei, cap.2. quærendum eſſe. Qua de re elegãter Auguſtinus,qui de fidei ſcopo diſſerens,ſciendum
eſſe tradit quò ſit eundum &quà:tum continuo pòſt colligit,munitiſſimam aduerſus o-
mnes errores viam eſſe eundem Deum & hominem. Deum enim eſſe quò tendimus,
hominem quà imus:vtrunq; autem nonniſi in Chriſto inueniri. Nec verò Paulus,dum
fidem erga Deum prædicat, in animo habet euertere quod toties inculcat de fide, quæ
1. Pet.1.21 totam ſuam ſtabilitatem habet in Chriſto. Petrus verò aptiſſimè vtrunque connectit,
dicens per ipſum nos in Deum credere.

2 Ergo hoc malum, vt alia innumera, ſcholaſticis acceptum referri par eſt, qui velut *Dogma eorundem de fide implicita impugnatur.*
obducto velo Chriſtum texerunt, in cuius intuitum niſi rectà intenti ſimus,per multos
labyrinthos ſemper vagari continget. Præterquam verò quòd caligionſa ſua definitio-
ne totam vim fidei deterunt ac ferè exinaniunt , commentum fabricarunt implicitæ fi-
vid.Chryſoſto. in Iohan.homil.16. dei,quo nomine craſſiſſimam ignorantiam ornãtes,miſeræ plebeculæ cum magna per-
nicie illudunt.Imò(vt verius & apertius dicam quod res eſt)commentum hoc veram fi- *Fidem enim deſtruit, quæ in cognitione diuinæ voluntatis ſita eſt.*
dem non modò ſepelit, ſed penitus deſtruit. Hoccine credere eſt,nihil intelligere, mo-
dò ſenſum tuum obedienter Eccleſiæ ſubmittas? Non in ignoratione,ſed in cognitione
ſita eſt fides:atq; illa quidem non Dei mndò,ſed diuinæ voluntatis. Nec enim ex eo ſa-
lutem conſequimur,vel quòd parati ſumus pro vero amplecti quicquid Eccleſia pręſcri
pſerit,vel quòd inquirendi cognoſcendique prouinciam ad ipſam relegamus:ſed quan-
do Deum agnoſcimus nobis eſſe propitium Patrem , reconciliatione per Chriſtum fa- *Quæ ſit hæc voluntas, & quam neceſſaria eiuſdem cognitio.*
cta:Chriſtum verò in iuſtitiam,ſanctificationem,& vitam nobis eſſe datũ.Hac(inquam)
cognitione, non ſenſus noſtri ſubmiſſione , ingreſſum in regnum cælorum obtinemus.
Ro.10.10. Nam quum dicit Apoſtolus, corde credi ad iuſtitiam, ore cõfeſſionem fieri ad ſalutem,
non ſatis eſſe indicat ſiquis implicitè credat quod non intelligat,nec etiam inquirat:ſed
explicitam requirit diuinæ bonitatis agnitionem,in qua conſiſtit noſtra iuſtitia.

3 Equidem non inficior (qua ſumus ignorantia circunſepti) quin plurima nobis im- *Multa quidẽ ſunt et erũt nobis implicita.*
plicita nũc ſint,& etiam ſint futura,donec depoſita carnis mole propius ad Dei præſen-
tiam

tiam acceſſerimus: in quibus ipſis nihil magis expediat quàm iudicium ſuſpendere, animum autem offirmare ad tenendam cum Eccleſia vnitatem. Verùm hoc prætextu

At tamen fides in Dei & Christi cognitione, non in Eccleſiæ reuerentia iacet.

ignorantiam humilitate temperatam fidei nomine inſignire, abſurdiſſimum eſt. Fides Iohan. 17. 3.
enim in Dei & Chriſti cognitione non in Eccleſiæ reuerentia iacet. Et videmus qualem labyrinthum iſta ſua implicatione ſint fabricati, vt quiduis, nullo cum delectu, dum ſub Eccleſiæ obtruditur titulo, ab imperitis inſtar oraculi arripiatur, interdum etiam prodigioſiſſimi errores. Quæ inconſiderata facilitas, quum certiſſimum ſit in ruinam præcipitium, ab iis tamen excuſatur: quia definitè nihil credat, ſed appoſita conditione,

Alia refutatio, ab abſurdis quæ hoc dogma conſequuntur.

ſi talis Eccleſiæ ſit fides. Ita in errore veritatem, in cæcitate lucem, in ignorantia rectam ſcientiam teneri fingunt. Quibus refutandis ne longius immoremur, tantùm admonemus lectorem vt ipſa cum noſtris conferat. ipſa enim veritatis perſpicuitas ſatis expeditam per ſe refutationem ſuggeret. Neque enim apud eos hoc quæritur an implicita ſit fides multis ignorantiæ reliquiis, ſed definiunt, rite credere qui in ſua inſcitia ſtupent, adeóque ſibi indulgent, modò Eccleſiæ authoritati & iudicio de rebus incognitis aſſentiantur. Quaſi verò Scriptura paſſim non doceat cum fide coniunctam eſſe intelligentiam.

Quo ſenſu noſtra fides agnoſcenda ſit implicita.

4 Nos verò fidem, quandiu in mundo peregrinamur, implicitam eſſe concedimus, non ſolùm quia nos multa adhuc latent: ſed quia multis errorum nebulis circundati, non omnia aſſequimur. Nam perfectiſſimi cuiuſque ſumma ſapientia eſt proficere, placidáque docilitate longius eniti. Itaque fideles hortatur Paulus vt ſiqua de re alij ab aliis Philip. 3. 15.
diſſentiant, expectét reuelationem. Et ſanè experientia docet, donec carne ſimus exuti, minus nos aſſequi quàm optandum eſſet. ac quotidie legendo in multos obſcuros locos incidimus, qui nos ignorantiæ coarguunt. Atque hoc fræno in modeſtia nos Deus retinet, fidei menſuram ſingulis aſſignans, vt optimus etiam quiſque doctor ad diſcen-

Exempla in Apoſtolis.

dum paratus ſit. Ac inſignia huius fidei implicitæ exempla in Chriſti diſcipulis notare licet, antequam plenam illuminationem adepti eſſent. Videmus quàm difficulter rudimenta ipſa guſtent, vt hæſitent in minimis quibuſque, vt à magiſtri ore pendentes, non tamen multum promoueant. quinetiam, dum ad monumentum accurrunt mulierum admonitu, reſurrectio magiſtri illis inſtar ſomnij eſt. Quum illis fidei teſtimonium antè reddiderit Chriſtus, ea prorſus fuiſſe vacuos dicere fas non eſt: imò, niſi perſuaſi fuiſſent Chriſtum reſurrecturum eſſe, concidiſſet in illis omne ſtudium. Nec verò ſuperſtitio traxit mulieres, vt cadauer hominis extincti aromatibus condirent de cuius vita nulla ſpes foret: ſed quanuis fidem haberent eius verbis, quem ſciebãt veracem eſſe: ruditas tamen, quæ adhuc occupabat eorum mentes, fidem caligine obuoluit, vt eſſent ferè attoniti. Vnde etiam dicuntur tunc demum credidiſſe, vbi re ipſa ab ipſis comperta fuit ſermonum Chriſti veritas: non quòd credere inceperint, ſed quia occultæ fidei ſemen, quod in eorum cordibus velut emortuum erat, tunc recepto vigore emerſit. Vera ergo in illis fuit, ſed implicita fides: quia reuerenter Chriſtum pro vnico doctore amplexi erant. Deinde ab ipſo edocti, ſtatuebant ſibi eſſe authorem ſalutis. denique cre-

In omnibus credentibus.

debant è cælo veniſſe, vt per gratiam Patris diſcipulos illuc colligeret. Nec verò familiarior huius rei probatio quærenda eſt quàm quòd in cunctis ſemper mixta eſt fidei incredulitas.

Eſt item implicita fides, ſeu fidei præparatio in quibuſdam.

5 Vocare etiam fidem implicitam licet quæ tamen propriè nihil aliud eſt quàm fidei præparatio. Pleroſque credidiſſe Euangeliſtæ referunt qui tantùm miraculis in admirationem rapti, non vltrà progreſſi ſunt quàm Chriſtum eſſe Meſſiam qui promiſſus fuerat: quanuis ne tenui quidem Euangelij doctrina imbuti eſſent. Talis obſeruantia, quæ eos ſubegit vt Chriſto libẽter ſe ſubiicerent, ornatur fidei titulo: cuius tamen nonniſi initium fuit. Sic aulicus ille qui de filij ſanatione promiſſioni Chriſti credidit, do- Iohan. 4.
mum reuerſus, teſte Euangeliſta, denuò credidit. nempe quia primò inſtar oraculi ha- 53.
buit quod audierat ex ore Chriſti: deinde eius authoritati ſe addixit, ad recipiendam doctrinam. Quanquam ſciendum eſt, ita fuiſſe docilem & paratum ad diſcendum, vt tamen verbum credendi priore loco particularem fidem denotet, ſecundo loco eum numeret inter diſcipulos qui nomen Chriſto dederant. Non abſimile exemplum in Samaritanis proponit Iohannes, qui mulieris ſermoni crediderunt vt feruidè ad Chriſtum accurrerent, qui tamen eo audito ſic loquuntur, Iam nõ credimus ob ſermonem tuum, Iohan. 4.
ſed eum audiuimus, & ſcimus quòd ſeruator ſit mundi. Ex his patet, eos etiam qui pri- 42.

mis

mis elementis nondum ſunt imbuti,modò ad obediendum ferátur, vocari fideles,non
quidem propriè,ſed quatenus Deus pro ſua indulgentia pium illum affectum tanto ho
nore dignatur. Sed hæc docilitas cum proficiendi deſiderio longè diſtat à craſſa igno-
2. Tim. 3. 7. rantia, in qua torpent qui fide implicita (qualis fingitur à Papiſtis) contenti ſunt. Nam
ſi Paulus ſeuerè eos damnat qui ſemper diſcentes,nunquam ad ſcientiam veritatis per-
ueniunt,quanto grauiorem ignominiam merentur qui data opera affectant nihil ſcire?

Sed hęc docilitas longè diſtat a fide implicita ſcholaſticorum.

6 Hęc igitur vera eſt Chriſti cognitio,ſi eum qualis offertur à Patre ſuſcipimus,nem
pe Euágelio ſuo veſtitum:quia ſicuti in ſcopum fidei noſtræ ipſe deſtinatus eſt,ita non-
niſi pręeunte Euangelio rectà ad eum tendemus.Et certè illic nobis aperiuntur theſau-
ri gratiæ:quibus clauſis,parum nobis Chriſtus prodeſſet.Sic Paulus fidem doctrinę indi
Epheſ. 4. 20. uiduam comitem addit his verbis, Non ita didiciſtis Chriſtum : ſiquidem edocti eſtis
quæ ſit veritas in Chriſto.Neque ſic tamen ad Euangelium reſtringo fidem quin fatear
à Moſe & Prophetis traditum fuiſſe quod ad eam ædificandam ſufficeret:ſed quia ple-
Rom. 10. 4. nior Chriſti manifeſtatio in Euangelio exhibita eſt,meritò vocatur à Paulo doctrina fi-
dei. Qua etiam ratione alibi dicit, fidei aduentu Legem abolitam fuiſſe:hac voce com-
prehendens nouum & inſolitum docendi genus,quo Patris miſericordiam magis illu-
ſtrauit,& de ſalute noſtra certius teſtatus eſt Chriſtus ex quo apparuit magiſter. Quan-
quam facilior erit & aptior methodus , ſi gradatim à genere ad ſpeciem deſcendimus.
Principio admonendi ſumus , perpetuam eſſe fidei relationem cum Verbo , nec magis
Ieſa.55.3. ab eo poſſe diuelli, quàm radios à ſole, vnde oriuntur. Ideo apud Ieſaiam clamat Deus,
Iohan.20 31. Audite me,& viuet anima veſtra. Et hunc eundem fidei fontem demonſtrat Iohannes
Pſal.95.8. his verbis,Hæc ſcripta ſunt vt credaris.Propheta quoque hortari volens populum ad fi-
dem,Hodie(inquit)ſi vocem eius audieritis. & audire paſſim accipitur pro credere.De-
Ieſa.53.13 niq; non fruſtra Deus apud Ieſaiam hac nota diſcernit filios Eccleſiæ ab extraneis,quòd
omnes erudiet,vt ſint ab ipſo edocti. quia ſi promiſcuum eſſet beneficium, cur ad pau-
cos dirigeret ſermonem ? Cui reſpondet quòd paſſim Euangeliſtæ fideles & diſcipulos
Act.6.1.2. 7. & 9. 1. 10. 19. 25. 26. 38. & 11. 26. 29. & 13. 52. & 14. 15. 16. 18. 19. 20. 22. ponunt tanquam ſynonyma , ac præſertim Lucas in Actis Apoſtolorum ſæpius. quin-
etiam hoc epitheton ad mulierem vſq; extendit,Act.9. Quare ſi ab hoc ſcopo in quem
collimare debet , vel minimùm deflectit fides , naturam ſuam non retinet , ſed incerta
eſt credulitas, & vagus mentis error. Idem verbum baſis eſt, qua fulcitur & ſuſtinetur:
vnde ſi declinat,corruit. Tolle igitur verbum,& nulla iam reſtabit fides.Non hîc diſpu
tamus an ad ſeminandum Dei ſermonem, vnde fides concipiatur , neceſſarium ſit ho-
minis miniſterium, quod alibi tractabimus : ſed verbum ipſum, vtcunque ad nos defe-
ratur,inſtar ſpeculi eſſe dicimus,in quo Deum intueatur fides.Siue igitur hominis ope-
ram in hoc Deus adhibeat, ſiue ſola ſuæ virtute operetur , ſemper tamen iis quos ad ſe
trahere vult,per verbum ſuum ſe repræſentat. Vnde & fidem definit Paulus obedien-
Rom.1.5. Philip.2. 17. tiam quæ præſtatur Euangelio,& obſequium fidei laudat in Philippenſibus. Neque e-
nim vnum id in fidei intelligentia agitur, vt Deum eſſe nouerimus, ſed etiam,imò hoc
præcipuè , vt qua ſit erga nos voluntate , intelligamus. Neque enim ſcire quis in ſe ſit:
tantùm noſtra refert,ſed qualis eſſe nobis velit.Iam ergo habemus fidem eſſe diuinæ er
ga nos voluntatis notitiam ex eius verbo perceptam. Huius autem fundamentum eſt,
præſumpta de veritate Dei perſuaſio. De cuius certitudine,quádiu ſecum animus tuus
diſceptabit,dubiæ & infirmæ,vel potius nullius authoritatis erit verbum.Neque etiam
ſufficit Deum credere veracem , qui nec fallere nec mentiri poſſit , niſi conſtituas pro-
culdubio,quicquid ab ipſo prodit,ſacroſanctam eſſe & inuiolabilem veritatem.

Eiuſmodi autē eſt verbi Dei relatio ad fidē: vt verbum ſit ſiue ut baſis fidei, ac veluti ſpeculū in quo Deum intuetur.

Cōfirmatio, varia Scripturæ teſtimonia.

Denique, abſque verbi cognitione nulla poteſt eſſe fides.

Summa diſputationis adu. dogma ſcholaſticorum de fide implicita.

7 Sed quoniam nec ad vocem Dei quamlibet cor hominis in fidem erigitur,inqui-
Gen.2.17 rendum adhuc eſt,quid propriè fides in verbo reſpiciat. Vox Dei erat ad Adam,Morte
Ibid.4.10 morieris : Vox Dei ad Cain, Sanguis fratris tui clamat ad me de terra:ſed quæ nihil per
ſe, niſi fidem quatefacere queant:tantum abeſt vt ſtabiliendæ ſint idoneæ. Non nega-
mus interim quin fidei officium ſit veritati Dei ſubſcribere , quoties & quidquid &
quocunque modo loquitur : ſed quærimus modò quid in verbo Domini reperiat fides,
quo nitatur & recumbat. Vbi ſolam indignationem & vindictam conſcientia noſtra
conſpicit , quomodo non trepidabit & exhorreſcet ? Deum autem quem exhorreſcit,
quomodo non refugeret?atqui Deum quærere fides debet,non refugere.Conſtat ergo
nondum plenam haberi à nobis fidei definitionem : quando voluntatem Dei qualem-
cunque noſſe,pro fide cenſendum non eſt. Quid ſi in locum voluntatis, cuius ſæpe tri-
ſtis

Quid propriè fides in verbo Dei reſpiciat.

ſtis eſt nuntius & formidabile præconium, beneuolentiam ſeu miſericordiam ſubiiciamus? Ita certè ad fidei ingenium propius acceſſerimus. tum enim ad Deum quærẽdum allicimur poſtquam didicimus ſalutem nobis apud eum eſſe repoſitam: quod ipſum nobis confirmatur vbi ſibi curæ ſtudióque eam eſſe declarat. Proinde gratiæ promiſſione opus eſt, qua nobis teſtificetur ſe propitium eſſe Patrem: quando nec aliter ad eum appropinquare poſſumus, & in eam ſolam reclinare cor hominis poteſt. Hac ratione in Pſalmis paſſim iunguntur hæc duo ſicuti inter ſe cohærent, miſericordia & veritas: quia nec quicquam nos iuuaret ſcire Deum eſſe veracem, niſi clementer nos ad ſe alliceret: nec eius miſericordiam amplecti noſtrum eſſet niſi eam ſua voce offerret. Veritatem tuam & ſalutẽ prędicaui: non celaui bonitatem tuam & veritatem tuam. Bonitas tua & veritas cuſtodiant me. Alibi, Miſericordia tua ad cęlos, veritas tua vſque ad nubes. Item, Omnes viæ Iehouæ clementia & veritas cuſtodientibus fœdus eius. Item, Multiplicata eſt ſuper nos miſericordia eius, & veritas Domini manet in æternum. Item, Canam nomini tuo ſuper miſericordia & veritate tua. Omitto quod in eandem ſententiam apud Prophetas legitur, Deum clementem eſſe & fidelem in promiſſis. Temere enim ſtatuemus Deum nobis propitium, niſi de ſe teſtetur ipſe, nóſque ſua inuitatione præueniat, ne dubia vel obſcura ſit voluntas. Iam autem viſum eſt vnicum amoris pignus eſſe Chriſtum: ſine quo ſurſum & deorſum apparent odij & iræ ſigna. Iam quum non multum habitura ſit momenti diuinæ bonitatis notitia, niſi in ea nos acquieſcere faciat, excludenda eſt dubitatione mixta intelligentia, quę non ſolidè ſibi conſtet, ſed ipſa ſecum diſceptet. At verò plurimum abeſt quin mens hominis, vt cæca eſt & obtenebrata, ad percipiendam vſque Dei voluntatem penetret ac conſcendat, atque etiam cor, vt perpetua hæſitatione fluctuatur, ſecurum in ea perſuaſione reſideat. Itaque aliunde & mentem illuminari, & cor obfirmari conuenit, quò Dei verbum plenam apud nos fidem obtineat. Nunc iuſta fidei definitio nobis conſtabit ſi dicamus eſſe diuinę erga nos beneuolentiæ firmam certámque cognitionem, quæ gratuitæ in Chriſto promiſſionis veritate fundata, per Spiritum ſanctum & reuelatur mentibus noſtris & cordibus obſignatur.

Gratiæ videlicet promiſſionem. — Pſal.40.11. — Pſal.36.6. — Pſal.25.10. — Pſal.117.2. — Pſal.138.2. — *Quæ in Chriſto nobis offertur.* — *Modò cum fide amplectamur.* — *Cuius fidei iuſta proponitur definitio.*

8 Verùm antequam vltrà progrediar, quædam procemia neceſſaria erunt ad nodos explicandos, qui obſtaculum alioqui afferre poſſent lectoribus. Ac primò refutanda eſt quę in ſcholis volitat nugatoria fidei formatæ & informis diſtinctio. Imaginantur enim eos credere quicquid cognitu neceſſarium eſt ad ſalutem, qui nullo timore Dei, nullo pietatis ſenſu tanguntur. Quaſi verò Spiritus ſanctus corda noſtra in fidem illuminando, non ſit nobis adoptionis noſtræ teſtis. Superciliosè tamen, tota Scriptura reclamante, perſuaſionem illam timore Dei vacuam, fidei nomine dignantur. Cum eorum definitione longius confligari opus non eſt, quàm fidei naturam ſimpliciter enarrãdo, qualis verbo Dei traditur. Vnde liquidò patebit quàm imperitè & inſulsè de ipſa ſtrideant magis quàm loquantur. Partem iam attigi, reliqua ſuo loco deinde ſubiiciam. Nunc dico, nihil eorum commento poſſe fingi abſurdius. Fidem aſſenſum eſſe volunt, qua recipiet quilibet Dei contemptor quod ex Scriptura profertur. Atqui primò videndum erat, ſibíne quiſque proprio marte fidem accerſat: an Spiritus ſanctus per eam teſtis ſit adoptionis. Itaque pueriliter ineptiunt, quærendo an eadem ſit fides quam ſuperueniens qualitas format: an verò diuerſa & noua. Vnde certò apparet ita garriendo de ſingulari Spiritus dono nunquam cogitaſſe: quia initium credendi iam in ſe reconciliationem continet qua homo ad Deum accedit. Quòd ſi expenderent illud Pauli, Corde creditur ad iuſtitiam: fingere deſinerent frigidam illam qualitatem. Si vna hæc nobis ſuppeteret ratio, valere deberet ad litem finiendam: aſſenſionem ſcilicet ipſam, ſicuti ex parte attigi, & fuſius iterum repetam, cordis eſſe magis quàm cerebri, & affectus magis quàm intelligentiæ. Qua ratione obedientia vocatur fidei, cui nullum aliud obſequium præfert Dominus. & meritò, quando illi ſua veritate nihil eſt pretioſius: quam à credentibus, quaſi ſubſcriptione facta, obſignari Iohannes Baptiſta eſt teſtis. Quoniam res minimè dubia eſt, vno verbo ſtatuimus, eos ineptè loqui quum fidem formari dicunt, acceſſione pię affectionis ad aſſenſum facta: quum aſſenſus quoque pia affectione conſtet: qualis ſaltem in Scripturis demonſtratur. Sed alterum multo clarius argumentum ſe etiamnum offert. Quum enim fides Chriſtum amplectatur, vt nobis offertur à Patre: ille verò non in iuſtitiam modò, peccatorum remiſſionem & pacem offeratur, ſed in ſanctific

Scholaſticorũ nugatoria diſtinctio de fide formata & informi refellitur. — Lõbard. libr.3. diſtinct.23. — *A cõſideratione naturæ fidei, quæ Spiritus Dei donum eſt quod à pio affectu nullo modo poteſt diſtrahi.* — Rom.10.10. — Rom.1.5. — Iohan.3.33.

ſtificationem quoq; & fontem aquæ viuæ: eum haud dubiè ritè cognoſcere nunquam poterit quin ſanctificationem Spiritus ſimul apprehẽdat. Aut ſiquis apertius id dictum cupiat, Fides in Chriſti notitia ſita eſt. Chriſtus niſi cum Spiritus ſui ſanctificatione cognoſci nequit. Conſequitur, fidem à pio affectu nullo modo eſſe diſtrahendam.

1. Cor. 13. 2.

Obiectio ex Pauli dicto.

9 Quòd ſolent obtrudere quod ait Paulus. Siquis ſcilicet omnem fidem habeat, vt montes transferat, charitatem verò non habeat, eum nihil eſſe, quò fidem charitate ſpoliatam deforment: non animaduertunt quid eo loco ſit Apoſtolo fides.

1. Cor. 12. 10.

Ibid. 31.

Reſponſio.

Quum enim proximo capite diſſeruiſſet de variis donis Spiritus, in quibus repoſuerat genera linguarum, virtutes, prophetiam, & hortatus eſſet Corinthios ad ſectanda ex iis meliora, hoc eſt, vnde plus fructus & emolumenti rediret ad totum Eccleſiæ corpus: ſubiicit, excellentiorem adhuc ſe viam demõſtraturum. Eiuſmodi dona omnia, vtcunque per ſe excellentia ſint, nihili tamen æſtimanda eſſe niſi charitati ſeruiant. Eſſe enim in Eccleſiæ ædificationem data: in eam niſi cõferantur, perdere ſuam gratiam. Ad id probandum diſtributione vtitur, repetens eadem illa quæ ſuperius recenſuerat dona, ſed aliis nominibus. Pro eodem autem vſurpat virtutes, & fidem, nempe pro edendorum miraculorum facultate. Quum ergo hæc ſiue virtus ſiue fides particulare ſit donum Dei, quo impius quiſpiam & pollere queat & abuti, vt dono linguarum, vt prophetia, vt aliis chariſmatibus: non mirum ſi a charitate ſeparetur.

Error ſcholaſticorum in eo eſt, quod vocem multiplicis ſignificationis, ſynonymã eſſe ſomniant.

Totus autem iſtorum error in eo eſt, quòd quum vocabulum fidei ſit πολύσημον· ſignificati diuerſitate non obſeruata, perinde pugnant acſi eadem vbique foret acceptio.

Infra, c. 17. ſect. 11.

Locus Iacobi, quem in eiuſdem erroris patrocinium accerſunt, alibi diſcutietur. Quanquam verò plures eſſe fidei formas, docendi cauſa concedimus, dum volumus oſtendere qualis ſit in impiis Dei notitia: vnicam tamen piorum fidem, vt Scriptura docet, agnoſcimus & prædicamus. Credunt certè plurimi Deum eſſe, Euãgelicam hiſtoriam ac reliquas Scripturę partes veras eſſe arbitrantur: (quale ferè iudicium eſſe ſolet de iis quæ vel olim geſta narrantur, vel ipſi præſentes ſpectauimus) ſunt etiam qui vltrà procedunt: nam & Dei ſermonem pro certiſſimo habent oraculo, nec eius præcepta prorſus negligunt, & minis & promiſſionibus vtcunque commouẽtur.

Fidei teſtimonium abuſiuè dubiis hominum generibus tribuitur.

Talibus quidem fidei teſtimonium tribuitur, ſed per κατάχρησιν: quoniam Dei verbum non impugnant manifeſta impietate, vel reiiciunt, vel contemnunt: ſed quandam potius obedientiæ ſpeciem præ ſe ferunt.

Quid de hac attributione ſit ſentiendum.

10 Verùm hæc fidei ſeu vmbra, ſeu imago, vt nullius eſt momenti, ita indigna eſt fidei appellatione: à cuius ſolida veritate quàm procul abſit, tametſi mox fuſius videbitur, nihil tamen impedit nunc obiter indicari.

Act. 8. 13. 18.

Crediſſe dicitur Simon Magus, qui tamen ſuam incredulitatem paulo pòſt prodit. Quòd fides illi tribuitur, non intelligimus cum quibuſdam, ſimulaſſe verbis quam in corde nullam haberet: ſed potius arbitramur, Euangelij maieſtate victum, qualemcunque fidem adhibuiſſe, atque ita Chriſtum, vitæ & ſalutis authorem agnouiſſe, vt libenter illi nomen daret.

Luc. 8. 7. 13.

Credentes ad tempus, qui.

Eodem modo credere ad tempus dicuntur in Euangelio Lucæ, in quibus verbi ſemen, antequam fructificet, præfocatur: aut etiam nullis dum actis radicibus areſcit mox & deperit. Tales non dubitamus quodam verbi guſtu affectos ipſum auidè arripere, & diuinam eius virtutem perſentiſcere: vt fallaci fidei ſimulatione non hominum oculis modò imponãt, ſed ſuis ipſorum animis. Ipſiſſimam enim pietatem eſſe ſibi perſuadent illam quam Dei verbo deferunt reuerentiam, quia nullam eſſe impietatem reputant, niſi manifeſtum & confeſſum eius vel probrum vel contemptum.

Hypocritarum fides.

Qualiſcunque autem illa eſt aſſenſio, ad cor ipſum vſque minimè penetrat, vt illic defixa reſideat. & quanquam radices egiſſe interdum videtur, viuæ tamen illæ non ſunt. Tot vanitatis receſſus habet, tot mendacij latebris ſcatet cor humanum, tam fraudulenta hypocriſi obtectum eſt, vt ſeipſum ſæpe fallat. At verò qui talibus fidei ſimulachris gloriantur, intelligant Diabolis nihilo ſe in hac parte præcellere.

Iac. 2. 19.

Cum quib. cõferendi ſint.

Priores certè illi ſunt multo inferiores, qui ſtupidi audiunt & intelligunt, quorum notitia Diaboli contremiſcunt: alij in hoc pares ſunt, quòd qualiſcunque ſenſus, quo tanguntur, in terrorem tandem exit & conſternationem.

1. Theſſ. 1. 4. 5.

Fides cur reprobis tribuatur.

11 Scio quibuſdam durum videri vbi fides reprobis tribuitur: quum Paulus eam fructum electionis eſſe aſſerat, qui tamen nodus facilè ſoluitur: quia etſi in fidem non illuminantur, nec Euangelij efficaciam verè ſentiunt niſi qui præordinati ſunt ad ſalutem: experientia tamen oſtendit reprobos interdum ſimili ferè ſenſu atque electos affici, vt ne ſuo quidem iudicio quicquam ab electis differant. Quare nihil abſurdi eſt quòd cæ-

leſtium

leſtium donorum guſtus ab Apoſtolo,& temporalis fides à Chriſto illis adſcribitur:non quòd vim ſpiritualis gratię ſolidè percipiant ac certum fidei lumen:ſed quia Dominus, vt magis conuictos & inexcuſabiles reddat, ſe inſinuat in eorum mentes,quatenus ſine adoptionis Spiritu guſtari poteſt eius bonitas. *Obiectio.* Siquis obiiciat, nihil igitur amplius reſtare fidelibus vnde certò adoptionem ſuam æſtiment: reſpondeo, *Reſponſio.* quanuis magna ſit ſimilitudo & affinitas inter Dei electos,& qui fide caduca ad tẽpus donantur, vigere tamen in ſolis electis fiduciam illam quam celebrat Paulus, vt pleno ore clament, Abba, Pater. Gal.4.6. Ergo, vt ſolos electos ſemine incorruptibili Deus in perpetuum regenerat, vt nunquam diſpereat ſemen vitę eorum cordibus inſitum:ita ſolidè in illis obſignat adoptionis ſuæ gratiam,vt ſtabilis ac rata ſit. Sed hoc minimè obſtat quin illa inferior Spiritus operatio curſum ſuum habeat etiam in reprobis. Interea docentur fideles,ſolicitè & humiliter ſeipſos excutere, ne pro fidei certitudine obrepat carnis ſecuritas. *Quam gratiæ ſenſum reprobi percipiant.* Adde quòd reprobi nunquam ſenſum gratię niſi confuſum percipiunt,vt vmbram potius apprehendant quàm ſolidum corpus: quia peccatorum remiſſionem Spiritus propriè in ſolis electis obſignat,vt eam ſpeciali fide in vſum ſuum applicent. Meritò tamen dicuntur reprobi Deum credere ſibi propitium: quia donum reconciliationis, licet confusè nec ſatis diſtinctè, ſuſcipiunt: non quòd eiuſdem vel fidei,vel regenerationis participes ſint cum filiis Dei:ſed quia commune cum illis fidei principium habere videntur, ſub integumento hypocriſeos. Nec verò nego quin hucuſque eorum mẽtes irradiet Deus, vt eius gratiam agnoſcant:ſed ſenſum illum à peculiari teſtimonio quod reddit ſuis electis,ita diſtinguit,vt ad ſolidum effectum & fruitionem nõ perueniant. Non enim ideo ſe propitium illis demonſtrat, quia verè ex morte ereptos in cuſtodiam ſuam recipiat, *Electi quomodo a reprobis diſcernantur.* ſed tantùm illis manifeſtat præſentem miſericordiam. Viua autem fidei radice ſolos electos dignatur,vt in finem vſque perſeuerent. Ita diluitur obiectio illa, ſi verè gratiam ſuam demonſtrat Deus, hoc perpetuò fixum eſſe: quia nihil obſtat quominus præſenti gratiæ ſuæ ſenſu,qui poſtea euaneſcit,Deus aliquos illuſtret.

Cur fides temporaria ſit in reprobis. 12 Quanquam etiam fides diuinæ erga nos beneuolentiæ notitia eſt, & certa de eius veritate perſuaſio: non mirum tamen eſt diuini amoris ſenſum in temporariis euaneſcere,qui licet fidei ſit affinis,ab ea tamen multum differt. Voluntas Dei immutabilis eſt, fateor, & ſemper eius veritas ſibi conſtat. atqui nego hucuſque progredi reprobos,vt in arcanam illam reuelationem penetrent,quam ſolis electis Scriptura vendicat. Nego igitur eos vel Dei voluntatem, vt eſt immutabilis,capere,vel eius veritatem conſtanter amplecti:quia in ſenſu euanido ſubſidunt. ſicuti arbor non ſatis altè plantata,vt viuas radices agat, temporis ſucceſſu areſcit: licet per aliquot annos non flores tantùm & folia emittat,ſed etiam fructus. Deniq; ſicut primi hominis defectione deleri potuit ex eius mente & anima imago Dei, ita mirum non eſt ſi quibuſdam gratiæ ſuæ radiis reprobis illuceat,quos poſtea extingui patitur. Nec verò quicquam impedit quominus *Cur firma & perpetua in electis.* leuiter alios tingat Euangelij ſui notitia, alios penitus imbuat. Hoc interim tenendum eſt, quantumuis exigua ſit ac debilis in electis fides, quia tamen Spiritus Dei certa illis arrha eſt ac ſigillum ſuæ adoptionis, nunquam ex eorum cordibus deleri poſſe eius ſculpturam:reprobos verò tali luce aſpergi quæ poſtea diſpereat. Neq; tamen fallacem eſſe Spiritum:quia ſemen quod iacit in eorum cordibus,non viuificat,vt ſemper maneat incorruptibile,ſicuti in electis. *Ratio, reſpectu reproborum.* Vltrà procedo,nam quum ex Scripturæ doctrina,& quotidiano vſu conſtet reprobos interdum affici diuinæ gratiæ ſenſu,quoddam mutui amoris deſiderium in illorũ cordibus excitari neceſſe eſt. *Exemplum.* Sic in Saule ad tempus viguit pius affectus, vt Deum amaret, à quo paternè ſe tractari ſciens, aliqua bonitatis eius dulcedine capiebatur. At quemadmodum radicitus non hæret in reprobis de paterno Dei amore perſuaſio:ita non ſolidè eum redamant vt filij, ſed mercenario quodã affectu ducuntur. Nam ſoli Chriſto hac lege datus eſt Spiritus ille amoris, vt eum membris ſuis inſtillet. *Rom.5.5.* nec certè longius quàm ad electos patet illud Pauli, Diffuſa eſt charitas Dei in corda noſtra per Spiritum ſanctum,qui datus eſt nobis,nempe charitas quę illam,quam ſupra attigi,inuocationis fiduciam generat. *Cur Deus iraſcatur filiis ſuis.* Sicuti ex oppoſito videmus,Deum mirabiliter iraſci filiis ſuis quos amare non deſinit: non quòd apud ſe eos oderit; ſed quia terrere eos vult irę ſuę ſenſu,vt ſuperbiam carnis humiliet,torporem excutiat,& ad pœnitentiam ſolicitet. Itaque eodem tempore & iratum ſibi,vel peccatis ſuis,& propitium concipiunt:quia non fictè iram eius deprecantur, ad quem tamen cum tranquilla fiducia

cia

cia confugiunt. His quidem conſtat, quoſdam non ſimulare fidem, qui tamen vera fide
carent: ſed dum ſubito zeli impetu feruntur, ſeipſos falſa opinione decipiunt. Nec du-
bium eſt quin ipſos occupet ſocordia, ne cor ſuum probè, vt par erat, examinent. Tales Iohan.2.24.
fuiſſe probabile eſt quibus (teſte Iohanne) Chriſtus ſeipſum non credebat, quum tamen
in ipſum crederent: quia nouerat omnes, & ſciebat quid eſſet in homine. Quòd niſi à *Quo ſenſu à*
communi fide multi exciderent (communem appello, quia magna eſt ſimilitudo & af- *fide multi ex-*
Ioh.8.31. finitas fidei tẽporalis cum viua & perpetua) non dixiſſet Chriſtus diſcipulis, Si vos man *cidere dicãtur.*
ſeritis in ſermone meo, verè diſcipuli mei eſtis: & cognoſcetis veritatem: & veritas vos
liberos reddet. Eos enim compellat qui amplexi erant eius doctrinam, & hortatur ad
Tit.1.1. profectum fidei, ne torpore ſuo lumen quod datum eſt, extinguant. Ideo Paulus fidem
electis peculiariter vendicat, ſignificans multos euaneſcere, quia viuam radicem non
Mat.15.13 traxerunt. Sicuti etiam loquitur Chriſtus apud Matthæum, Omnis arbor quam non
plantauit Pater meus, eradicabitur. In aliis craſſius eſt mendacium, quos Deo & homi-
nibus illudere non pudet. In hoc genus hominum, qui fallaci prętextu impiè fidem pro-
fanant, inuehitur Iacobus. Nec Paulus requireret à filiis Dei fidem non fictam, niſi quia Iacob 2.14.
multi ſibi audacter arrogant quod non habent, & inani fuco vel alios vel interdum ſe- 1.Tim.1.5.
ipſos fallunt. Itaque bonam conſcientiam arcæ comparat, in qua cuſtoditur fides: quia Ibid.19.
multi ab illa excidendo circa hanc naufragium fecerunt.

13 Tenenda etiam eſt ambigua verbi ſignificatio. ſæpe enim fides tantundem valet *Fidei variæ ſi-*
ac ſana pietatis doctrina, ſicut eo quẽ nuper citauimus loco, & eadem epiſtola vbi Pau- *gnificationes.*
1.Tim.3.9 lus diaconos tenere vult myſterium fidei in pura conſcientia: Item, vbi denuntiat quo- *1. Sumitur pro*
1. Tim.4.1,& 6. rundam defectionem à fide. Ex oppoſito autem dicit enutritum fuiſſe Timotheum ver *ſana pietatis doctrina.*
2. Tim.2.16. bis fidei. Item, vbi dicit, profanas inanitates & oppoſitiones falsò nominatæ ſcientiæ, in
cauſa eſſe vt multi à fide diſcedant: quos alibi reprobos vocat circa fidem. Sicuti rurſum
Tit.1.13. & 2.2. vbi Tito præcipit, Admone eos vt ſani ſint in fide: ſanitatis voce nihil aliud intelligit
quam doctrinæ puritatem, quæ hominum leuitate facilè corrumpitur & degenerat.
Col.2.3. Nempe quia in Chriſto, quem poſſidet fides, abſconditi ſunt omnes theſauri ſcientię &
ſapientiæ: meritò extenditur ad totam cæleſtis doctrinæ ſummam, à qua non poteſt ſe-
parari. Contrà ad particulare aliquod obiectum aliquando reſtringitur. ſicuti quum di- *2. Aliquando*
Matt.9.2. cit Matthæus Chriſtum fidem eorum vidiſſe qui per tegulas paralyticum demiſerant: *reſtringitur ad*
Mat.8.10. & ipſe clamat ſe non inueniſſe tantam fidem in Iſrael quantam Centurio attulerat. At- *particulare aliquod obiectũ.*
qui probabile eſt intentum prorſus fuiſſe ad filij ſanationem, cuius cura occupauerat to
tum eius animum. ſed quia ſolo Chriſti nutu & reſponſo contentus corporalem præ-
ſentiam non flagitat, huius circunſtantiæ cauſa tantopere extollitur eius fides. Et nuper
docuimus Paulum accipere fidem pro dono miraculorum. quo pollent qui nec Spiritu
Dei ſunt regeniti, nec eum seriò colunt. Alibi etiam fidem ponit pro doctrina qua in fi-
1. Cor.13.10. de inſtituimur. Nam quum ſcribit fidem abolendam, non dubium eſt id referri ad Ec- *3. Significat etiam Eccleſiæ*
cleſiæ miniſtęrium, quod infirmitati noſtrę hodie vtile eſt. In his quidem loquendi for- *miniſterium,*
mis conſtat analogia. Cæterùm vbi impropriè transfertur nomen fidei ad falſam pro- *ſeu doctrinam*
feſſionem vel mendacem titulum, nihilo aſperior videri debet κατάχρησις. quàm vbi ti- *qua in fide inſtituimur.*
mor Dei ponitur pro vitioſo & peruerſo cultu. ſicuti quum ſæpius dicitur in ſacra hiſto-
ria, Gentes exteras quæ in Samariam & vicina loca traductæ fuerant, timuiſſe deos fi-
ctitios & Deum Iſrael. quod tantundem valet, ac cælum terræ miſcere. Sed nunc quęri-
mus quid ſit fides quæ filios Dei ab incredulis diſtinguit, qua Deum inuocamus pa-
trem, qua tranſimus à morte in vitam, & qua Chriſtus (æterna ſalus & vita) in nobis ha-
bitat. Eius autem vim & naturam breuiter & dilucidè explicuiſſe videor.

14 Nunc ſingulas partes definitionis eius de integro perſequamur: quibus diligen- *Variis ſignifi-*
ter excuſſis, nihil (vt opinor) dubium reſtabit. Cognitionem dum vocamus, non intelli- *cationibus expoſitis, ſingu-*
gimus comprehenſionem, qualis eſſe ſolet earum rerum quę ſub humanum ſenſum ca- *las definitionis*
dunt. Adeò enim ſuperior eſt, vt mentem hominis ſeipſam excedere & ſuperare opor- *(ſect. 7. circa*
teat, quò ad illã pertingat. Neq; etiam vbi pertigit, quod ſentit aſſequitur: ſed dum per- *finem propoſi-ta) partes ex-*
ſuaſum habet quod nõ capit, plus ipſa perſuaſionis certitudine intelligit quàm ſi huma- *plicaturus, ſeu*
Eph.3.18. num aliquid ſua capacitate perciperet. Quare elegãter Paulus, qui id vocat comprehen *præcipua mem-bra ſequit. 1.*
dere quę ſit longitudo, latitudo, profunditas & ſublimitas, & cognoſcere ſupereminen- *Qualis ſit Co*
tem cognitioni dilectionem Chriſti. Voluit enim ſignificare, modis omnibus infini- *gnitio, cuius*
tum eſſe quod mens noſtra fide complectitur, & genus hoc cognitionis eſſe omni intel- *meminit in definitione.*

t lig

ligentia longè ſublimius. Quia tamen arcanum voluntatis ſuę, quod à ſeculis & generationibus abſcóditum erat, Dominus ſanctis patefecit, optima ratione fides inde in Scripturis agnitio vocatur: ab Iohanne verò ſcientia: quum fideles teſtatur ſcire ſe eſſe filios Dei. Et ſanè certò ſciunt: ſed diuinę veritatis perſuaſione confirmati magis quàm rationali demonſtratione edocti. Id indicant & Pauli verba, nos in hoc corpore habitantes, à Domino peregrinari: quia per fidem ambulamus, non per aſpectum: quibus oſtendit, ea quæ per fidem intelligimus, à nobis tamen abeſſe, & aſpectum noſtrum latere. Vnde ſtatuimus, fidei notitiam certitudine magis quàm apprehenſione contineri.

Col. 1. 26, & 2. 2.
1. Iohan. 3. 2.
2. Cor. 5. 6.

2. Cur certa & firma cognitio requiratur.

15 Addimus, certam ac firmam, quo ſolidior perſuaſionis conſtantia exprimatur. Nam vt dubia & verſatili opinione non eſt contenta fides, ita nec obſcura perplexáque conceptione: ſed plenam & fixam, qualis de rebus compertis & probatis eſſe ſolet, certitudinem requirit. Tam altè enim & radicitus hæret in cordibus noſtris incredulitas, & ita ad eam ſumus propéſi, vt quod ore fatentur omnes, Deum eſſe fidelem, non abſque arduo certamine quiſquam ſibi perſuadeat. Præſertim vbi ad rem ventum eſt, omnium vacillatio detegit vitium quod latebat. Nec verò fruſtra tam inſignibus elogiis verbo Dei authoritatem aſſerit Spiritus ſanctus: ſed morbo quem dixi mederi vult, vt Deus in ſuis promiſſis plenam obtineat apud nos fidem. Eloquia Iehouæ, eloquia pura (inquit Dauid) argentum fuſum in eximio catino terræ, purgatum ſepties. Item, Sermo Iehouæ excoctus, clypeus eſt omnibus confidentibus in ipſo. Solomo autem idem confirmans & ferè iiſdem verbis, Omnis ſermo Dei excoctus. Sed quia in hoc ferè argumento Pſalmus centeſimus decimus nonus conſumitur, plura recitare ſuperuacuum eſſet. Certè quoties ita ſuum ſermonem commẽdat nobis Deus, obliquè incredulitatem nobis exprobrat: quia non aliò tendit niſi vt peruerſas dubitationes è cordibus noſtris eradicet. Sunt etiam permulti qui Dei miſericordiam ſic cócipiunt, vt quamminimùm conſolationis inde recipiant. Simul enim miſera anxietate conſtringuntur, dum dubitant an miſericors ſibi ſit futurus: quia illam ipſam, de qua perſuaſiſſimi ſibi videntur, clementiam nimium exiguis finibus terminant. Etenim ita ſecum reputant, magnam quidem eam eſſe & copioſam, effuſam in multos, obuiam omnibus & paratam: ſed incertum eſſe an ad ſe quoque peruentura ſit, vel potius an ſint ad eam peruenturi. Hæc cogitatio, quum in medio curſu reſiſtat, dimidia tantùm eſt. Itaque non tam ſecura ſpiritum tranquillitate confirmat, quàm irrequieta hæſitatione ſollicitat. Longè eſt alius ſenſus πληροφορίας, quæ fidei ſemper in Scripturis tribuitur: nempe qui Dei bonitatem perſpicuè nobis propoſitam extra dubium ponat. Id autem fieri nequit quin eius ſuauitatem verè ſentiamus, & experiamur in nobis ipſis. Quare Apoſtolus ex fide deducit fiduciam, & ex hac rurſum audaciam. Sic enim loquitur, per Chriſtum nos habere audaciam, & aditum in fiducia, quæ eſt per fidem illius. Quibus ſanè verbis oſtendit, non eſſe rectam fidem, niſi quum tranquillis animis audemus nos in conſpectum Dei ſiſtere. Quæ audacia nonniſi ex diuinæ beneuolentiæ ſalutiſq; certa fiducia naſcitur. Quod adeò verum eſt vt ſæpiuſculè pro fiducia nomen fidei vſurpetur.

Ratio, à conſideratione noſtrę infirmitatis.
Pſal. 12. 7. & 18. 31.
Prou. 30. 5.
Altera ratio, à conſideratione certitudinis promiſſionum Dei.
Eph. 3. 12.

Huius certitudinis cardo.

16 Hic præcipuus fidei cardo vertitur, ne quas Dominus offert miſericordiæ promiſſiones, extrà nos tátùm veras eſſe arbitremur, in nobis minimè: ſed vt potius eas intus cóplectendo noſtras faciamus. Hinc demum naſcitur fiducia illa quam alibi pacem idem vocat: niſi quis pacem deriuare inde malit. Eſt autem ſecuritas quæ conſcientiam coram Dei iudicio ſedat & ſerenat: ſine qua, tumultuoſa trepidatione ipſam vexari & penè dilaniari neceſſe eſt, niſi fortè Dei & ſui oblita, ad momẽtum obdormiſcat. Et verè ad momentũ. neq; enim diu fruitur miſera illa obliuione, quin memoria diuini iudicij ſubinde recurrẽte, acerrimè lancinetur. In ſumma, verè fidelis non eſt niſi qui ſolida perſuaſione Deum ſibi propitium beneuolúmq; patrẽ eſſe perſuaſus, de eius benignitate omnia ſibi pollicetur: niſi qui diuinæ erga ſe beneuolẽtiæ promiſſionibus fretus, indubitatam ſalutis expectationem præſumit: vt Apoſtolus his verbis demonſtrat, Si fiduciam & gloriationem ſpei ad finem vſq; firmam tenuerimus. Sic enim non bene ſperare in Domino exiſtimat niſi qui confidẽter ſe regni cæleſtis hæredem glorietur. Fidelis (inquam) non eſt niſi qui ſuę ſalutis ſecuritati innixus, diabolo & morti confidenter inſultet, quomodo ex præclaro illo Pauli epiphonemate docemur. Confiſus ſum (inquit) quod neq; mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque poteſtates, neque præſentia, neque futura poterunt nos à charitate Dei diuellere, qua nos complectitur

Rom. 5. 1.
Fructus.
Verè credẽtis deſcriptio.
Hebr. 3. 14.
Rom. 8. 38.

in Chriſto Ieſu. Sic idem Apoſtolus non alitet exiſtimat bene illuminari oculos mentis noſtræ, niſi cernamus quæ ſit ſpes ætetnæ hereditatis, ad quam vocati ſumus. Et vbique ſic docet, vt innuat non bene aliter Dei bonitatem à nobis comptehendi niſi magnæ ſecuritatis fructum inde colligamus. Epheſ.1.18.

De fidei imperfeƈtione, cõfirmatione & incremẽto, vid.lib.4. ſeƈt.7.8.

17 Atqui (dicet quiſpiam) longè aliud expetiuntur fideles, qui in recognoſcenda erga ſe Dei gratia non modò inquietudine rentantur (quod ſæpe illis contingit) ſed grauiſſimis etiam terroribus interdum quatefiunt. ranta eſt ad deturbandas eorum mentes tentarionum vehementia: id quod non ſatis videtut cum illa fidei certitudine cohę- tere. Ptoinde nodus hic ſoluẽdus eſt ſi ſuperiorem illam doctrinam ſtare volumus. Nos certè, dum fidem docemus eſſe debere certam ac ſecuram, non certitudinem aliquam imaginamur quæ nulla tangatur dubitatione, nec ſecuritatem quæ nulla ſolicitudine impetatut: quin potius dicimus perpetuum eſſe fidelibus certamen cum ſua ipſorum diffidentia. tantum abeſt vt eorum conſcientias in placida aliqua quiete collocemus, quæ nullis omnino turbis interpelletur. Rurſum tamen, qualemcunque in modum affli ctentur, decidere ac deſciſcete negamus à certa illa, quam de miſericordia Dei conceperunt, fiducia. Nullum illuſtrius vel magis memorabile exemplum fidei proponit Scriprura quàm in Dauide, præſertim ſi continuum vitæ curſum ſpectes. Ille tamen quàm non ſemper pacato animo fuerit, innumeris querimoniis declatat, ex quibus paucas eligere ſufficiet. Dum animæ ſuæ turbulentos motus exprobrar, quid aliud quàm ſuæ incredulitati ſuccenſet? Quid trepidas (inquit) anima mea, & quid tumultuaris intra me? ſpera in Deum. Et certè conſternatio illa apertum diffidentiæ ſignum fuit, acſi deſtitui ſe à Deo putaret. Amplior etiam alibi cõfeſſio legitut, Dixi in mea præcipitatione, Proiectus ſum à conſpectu oculorum tuorum. Alibi etiam anxia & miſera perplexitate ſecum diſceprat, imò de ipſa Dei natura litem mouet. An oblitus eſt miſereti Deus? an in

Obieƈtio adu. hanc certitudinem.

Reſponſio.

Cõfirmatio reſponſionis à Dauidis exemplo.

Pſal.42.6, & 43.5.

Pſal.31.23.

Vid. Caluin. adu. Pighiũ, paulo poſt initium.

ſecula repellet? Durius quod ſequirut, Arqui dixi, Occidere meum eſt: mutationes dexteræ excelſi. Nam quaſi deſperatus ſeipſum exitio adiudicat: nec tantùm agitari ſe dubitatione fatetur, ſed (quaſi in certamine ſuccubuerit) nihil ſibi facit reſiduum: quia Deus ipſum deſeruetit, & manum, quæ olim auxiliaris erat, conuertetit ad ipſum perdẽdum. Quare non abs re animam ſuam hortatur vt ad quietem ſuam redeat: quia expertus fuerat intet fluctus turbulentos ſe iactari. Et tamen, quod mirabile eſt, inter iſtas concuſſiones piorum corda fides ſuſtentat: veréque palmæ vicem obtinet, vt contra quælibet onera nitatur, ſurſúmque ſe attollat: ſicuti Dauid, quum obrutus videri poſſet, ſe tamen increpando, ad Deum ſurgere non deſtitit. Qui verò cum propria infirmitate certans, ad fidem in ſuis anxietatibus contendit, iam magna ex parte victor eſt. Quod ex hac ſentẽtia & ſimilibus colligere licet, Expecta Iehouá: fortis eſto, roborabit ille cor tuum. Expecta Iehouam. Seipſum timiditatis coarguit, & idem bis repetens, ſe multis agitationibus ſubinde obnoxium faretur eſſe. Interim non tantùm ſibi diſplicet in his vitiis: ſed enixè ad correctionem aſpirat. Certè ſi propius iuſto examine conferre eum libeat

Pſal.77.10.

Pſal.116.7.

Pſal.27.14.

Ieſa.7.4.

cum Achaz, repetietur magnum diſcrimen. Mirtitur Ieſaias qui remedium afferat impij Regis & hypocritę anxietati. his verbis eum alloquitur, Sis in cuſtodia, & quieſce: ne formides, &c. Quid ille? Sicuti prius dictum fuerat cot eius fuiſſe cõmotum, ſicuti quatiuntut arbores ſyluæ à vento, licet audita promiſſione expaueſcere non deſtitit. Eſt igitut hæc propria infidelitatis merces & pœna, ſic contremiſcere vt in tentatione ſe à Deo auertat qui ſibi ianuam fide non aperit: contrà autem fideles, quos incuruat & ferè opptimit tentationum moles, conſtanter, quanuis non ſine moleſtia & difficultate emetgunt. Et quia ſibi propriæ imbecillitatis ſunt conſcij, cum Propheta precantut, Ne

Amplificatio ab oppoſito Achazi exemplo.

Item à perpetua fidelium experientia & precatione.

Pſal. 119. 43.

auferas ab ore meo vetbum veritatis vſquequaque. Quibus verbis docemur, interdum ipſos obmuteſcere, acſi proſtrata eſſet eorum fides: non tamen deficere aut terga vertere, ſed certamen ſuum perſequi, & ſuam ſegnitiem precando acuete, ne ſaltem ex indul gentia ſtuporem contrahant.

18 Id quo intelligatur, neceſſe eſt redire ad illam carnis & ſpiritus diuiſionem, cuius alibi meminimus, quæ in hac parte lucidiſſimè ſe profert. Sentit ergo in ſe diuiſionem pium pectus, quod partim ob diuinæ bonitatis agnitionem ſuauitate perfunditur, partim ob ſuæ calamitatis ſenſum amaritudine angitur, partim in Euangelij promiſſionem recumbit, partim ſuæ iniquitatis teſtimonio trepidat, partim vitæ apprehenſione exultat, partim mortem exhorreſcit. Quæ variatio ex fidei imperfectione contingit: quan-

Hac de cauſa confliƈtus carnis & Spiritus in anima fidelis deſcribitur.

do nunquam tam bene in præſentis vitæ curſu nobiſcum agitur vt omni diffidentiæ morbo curati, fide toti repleamur & occupemur. Hinc cõflictus illi: vbi quæ in reliquiis carnis hæret diffidentia, ad oppugnandam quæ intus concepta eſt fidem inſurgit. Verùm ſi in fideli mente certitudo permixta eſt dubitatione, annon eò ſemper recidimus vt fides non certa & liquida, ſed obſcura modò & perplexa diuinæ erga nos voluntatis notitia conſtet? Minimè veró. Neque enim, ſi variis cogitationibus diſtrahimur, ideo protinus à fide diuellimur: nec ſi ſurſum deorſum diffidentiæ agitatione vexamur, ideo in eius abyſſum demergimur: neque ſi concutimur, ideo de gradu deturbamur. Siquidem iſtius certaminis ſemper hic finis eſt, quòd fides eas difficultates, quibus ita circuncesſa videtur periclitari, tandem eluctatur.

Conflictus finis eſt fidei victoria.

19 Summa hæc ſit. Vbi primùm vel minima fidei gutta mentibus noſtris inſtillata eſt, iam faciem Dei placidam & ſerenam nobiſque propitiam contemplari incipimus, procul id quidem & eminus: ſed ita certo intuitu, vt ſciamus nos minimè hallucinari. Quantum deinde proficimus (vt nos aſſiduè proficere decet) quaſi progreſſu facto, in propiorem eius conſpectum eóque certiorem venimus, & ipſa etiam continuatione familiarior nobis redditur. Ita mentem Dei cognitione illuminatam, initio multa ignorantia videmus inuolutam teneri, quæ paulatim abſtergitur. Non tamen quędam ignorando, aut obſcurius id quod cernit cernendo, impeditur quin diuinæ erga ſe voluntatis perſpicua notitia fruatur, quod in fide primas ac potiſſimas partes tenet. Quemadmodum enim ſiquis carcere incluſus, ex anguſtiore feneſtra obliquè tantùm & quaſi dimidiatim emicantes habeat ſolis radios, libero quidem priuatur ſolis aſpectu, ſplendorem tamen non ambiguum oculis haurit, eiúſque vſum recipit: ſic terrei corporis compedibus vincti, vtcunque multa obſcuritate vndique obumbremur, luce tamen Dei vel puſillum ad exerendam eius miſericordiam irradiante, quantum ſatis eſt ad ſolidam ſecuritatem illuminamur.

Summa, fides electorum Dei eſt indubitata & certa.

Confirmatio à ſimili.

20 Vtrunque diuerſis locis Apoſtolus eleganter docet. Quum enim ex parte nos cognoſcere, & ex parte prophetare, videreq́; in ænigmate per ſpeculum tradit, quàm tenuis in præſenti vita illius verè diuinæ ſapientiæ portiuncula nobis detur, indicat. Etſi enim non ſimpliciter indicant verba illa imperfectam eſſe fidem quantiſper gemimus ſub carnis onere, ſed quòd neceſſe eſt nobis aſſiduè diſcendo exerceri, ex imperfectione noſtra contingere: innuit tamen modulo noſtro & anguſtiis quod immenſum eſt non poſſe comprehendi. Atque hoc Paulus de tota Eccleſia prædicat: cuique autem noſtrum ſua ruditas obſtaculum & remora eſt, ne tam propè accedat quàm optandum eſſet. At quàm certo & minimè fallaci ſui guſtu nos afficiat vel exigua fidei guttula, idem alibi oſtendit, quum affirmat nos per Euangelium, reuelata facie, nullóque obiecto velamine gloriam Dei tanta efficacia contemplari, vt in eandem imaginem transformemur. In talibus ignorantię inuolucris plurimum ſimul dubitationis & trepidationis implicari neceſſe eſt: quum præſertim cor noſtrum ſuo quodam naturali inſtinctu ad incredulitatem propendeat. Huc accedunt tentationes, quæ & infinitę numero & genere variæ magno identidem impetu inſiliunt. Ipſa pręcipuè conſcientia incumbente peccatorum mole oppreſſa, nunc ſecum querulatur ac gemit, nunc ſe arguit, nunc tacitè fremit, nunc apertè tumultuatur. Siue ergo res aduerſæ iram Dei pręſe ferunt, ſiue eius argumentum & materiam conſcientia in ſe reperit, inde tela & machinas ad profligandam fidem incredulitas arripit: quæ tamen ad hunc ſcopum perpetuò deſtinantur vt Deum nobis aduerſum & infenſum eſſe putantes, nec opis ab ipſo quicquam ſperemus, & timeamus ceu ab hoſte capitali.

Altera, ab Apoſtoli teſtimonio, ex quo apparet fidem etſi imperfectam admodum in Dei electis, firmam nihilominus et certam eſſe.

1. Cor. 13. 9.

2. Cor. 3. 18.

21 Ad hos impetus ſuſtinendos fides ſe verbo Domini armat & munit. Atque vbi inſultat huiuſmodi tentatio, Deum eſſe inimicum, quia ſit infeſtus: contrà excipit, eſſe quoque, dum affligit, miſericordem: quia caſtigatio à dilectione potius quàm ira proueniat. Vbi hac cogitatione feritur, Deum eſſe iniquitatum vindicem, opponit veniam delictis omnibus paratam, quoties ad Domini clementiam peccator ſe confert. Ita pia mens, vtcunque miris modis exagitetur ac diuexetur, ſupra omnes tamen difficultates tandem emergit, nec ſibi diuinæ miſericordiæ fiduciam excuti vnquam patitur. Quin potius quęcunq; diſceptationes eam exercent & fatigant, in iſtius fiducię certitudinem exeunt. Huius rei argumento eſt, quòd ſancti, dum vltione Dei maximè vrgeri ſibi videntur, apud ipſum tamen querimonias ſuas deponunt, & dum ſe minimè exauditũ iri

Natura fidei vberior explicatio.

1. Quum formidine concutiuntur fideles in Dei miſericordiæ ſinum ſe recipit.

appar

apparet, eum nihilominus inuocant. Quorſum enim attineret apud eum deplorare à quo ſolatium nullum ſperarent? eum verò inuocare nunquam inducerent in animum, niſi aliquid ſibi opis ab eo paratum crederent. Sic diſcipuli, in quibus fidei puſillitatem Chriſtus reprehendit, ſe quidem perire querebãtur, eius tamen auxilium implorabant. Nec verò dum eos ob puſillam fidem caſtigat, reiicit à ſuorum ordine, vel annumerat incredulis, ſed ad vitium excutiendum incitat. Ergo, quod iam ſuperius dictum eſt, rurſum aſſerimus, fidei radicem nunquam è pio pectore auelli quin ima in parte defixa hæreat, vtcunque decuſſa huc aut illuc inclinare videatur: eius lumen ita nunquam extingui aut præfocari, quin ſaltem velut ſub fauilla deliteſcat. atqui hoc documento patefieri, verbum, quod ſemen eſt incorruptibile, fructum ſui ſimilem producere, cuius germen nunquam areſcit ac perit in totum. Siquidem quum hæc ſit ſanctis extrema deſperationis materia, manum Dei in ſuum exitium, ſecundum præſentium rerum æſtimationem, ſentire: eo vſque tamen progreſſuram ſpem ſuam Iob affirmat, vt ſi ab eo occidatur, non ſit propterea deſiturus in eum ſperare. Ita eſt ſanè. non intus in cordibus piorum regnat incredulitas, ſed foris oppugnat: nec lethaliter vulnerat ſuis telis, ſed infeſtat, aut certè ſic lædit vt vulnus ſit ſanabile. Fides enim, vt Paulus docet, nobis pro ſcuto eſt: ea telis oppoſita, eorũ vim ſic excipit vt prorſus depellat, vel ſaltem frangat, ne ad vitalia penetret. Quum ergo concutitur fides, perinde eſt ac ſi violento ictu iaculi miles alioqui firmus pedem mouere cogatur, & paulùm cedere: quum autem ſauciatur fides ipſa, perinde eſt ac ſi clypeus fractionem aliquam ex impreſſione recipiat, ſic tamen vt non perforetur. Semper enim eò pia mens emerget, vt cũ Dauide dicat, Si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es. Ambulare certè in caligine mortis eſt terrificum: nec fieri poteſt quin fideles, quantumuis firmitudinis habeant, id perhorreſcãt. Sed quoniam illa cogitatio ſuperat, quòd Deum habeant præſentem, & ſuæ ſaluti conſulentem, ſimul vincitur timor ſecuritate. Quantaſlibet autem machinas (vt Auguſtinus ait) aduerſum nos erigat diabolus, quando non tenet locum cordis, vbi fides habitat, eiectus eſt foras. Ita ſi ex euentu iudicium fiat, non tantùm ab omni pugna ſalui euadũt fideles, vt paulo pòſt recepto vigore rurſus in arenam deſcendere ſint parati: ſed impletur quod dicit Iohannes in ſua canonica, Hæc eſt victoria quę vincit mundum, fides veſtra. Neque enim tantùm in prælio vno, vel paucis, vel contra aliquem inſultum affirmat fore victricem, ſed ſuperiorem toto mundo quamuis millies impetatur.

Mat. 8.25. — Iob. 13.15. — Eph. 6.16 — Psal. 23.4. — 1. Iohan. 5.4.

2. Deum perſequentem minime fugit, ſed in eum ſperat.

3. Incredulitatẽ in corde ſuo regnare nõ patitur.

4. Imo eam oppugnat, nec perit fidelis in æternum.

5. Victrix tandem euadit fides, quamuis millies impetatur.

22 Altera eſt timoris ac trepidationis ſpecies, ex qua tamen adeo nihil decedit fidei ſecuritati, vt ſolidius inde ſtabiliatur. Nempe dum fideles vel exempla diuinæ vltionis aduerſus impios edita documentorum vice ſibi eſſe cogitantes, ne iiſdem flagitiis iram Dei in ſe prouocare ſibi contingat, ſollicitè cauent: vel quum miſeriam ſuam ſecum recognoſcentes, à Domino toti pendêre diſcunt, ſine quo ſe quolibet vento fluxos magis & euanidos eſſe vident. Nam Apoſtolus, dum propoſitis flagellis, quibus in Iſraeliticum populum olim Dominus vindicarat, terrorem Corinthiis incutit ne ſimilibus malis ſeipſos obſtringant, eo fiduciam ipſorũ nihil labefactat, ſed torporem carnis modò excutit, quo fides obrui magis quàm confirmari ſolet. Nec dum à Iudæorum caſu argumentum exhortandi ſumit, vt qui ſtat videat ne cadat, nos vacillare iubet, acſi noſtræ ſtabilitatis parum certi eſſemus: ſed arrogantiam duntaxat & temerariam propriæ virtutis prǽſidẽtiam adimit, ne depulſis Iudæis Gentes in eorum locum receptæ, ferocius inſultent. Quanquam non fideles tantùm illic alloquitur, ſed oratione ſua hypocritas etiam comprehendit, qui externa duntaxat ſpecie gloriabantur. Neque enim ſingulos homines admonet, ſed comparatione inter Iudæos & Gentes poſita, poſtquam illos oſtẽderat iuſtas incredulitatis & ingratitudinis ſuæ in eo pœnas dare quòd reiecti eſſent, has etiam hortatur ne ſuperbiendo ac ſeſe efferendo gratiam adoptionis nuper ad ſe tranſlatam amittant. Quemadmodum autem in illa Iudæorum reiectione ſupererant aliqui ex ipſis qui ab adoptionis fœdere minimè exciderant: ita poterant aliqui ex Gentibus emergere qui ſine vera fide, tantùm ſtulta carnis confidentia inflarentur, atque ita abuterentur in ſuam perniciem Dei benignitate. Verùm etiamſi electis ac fidelibus hoc dictum accipias, nihil ex eo ſequetur incommodi. Aliud enim eſt temeritatem, quæ ex carnis reliquiis interdum ſanctis obrepit, reprimere ne inani confidentia laſciuiat, aliud conſcientiam timore percellere, ne plena ſecuritate in Dei miſericordia acquieſcat.

1. Cor. 10. 11 — Ibid. 12. — Rom. 11. 20.

Eſt & altera timoris ſpecies, ex iudiciorum Dei adm. impiis conſideratione proueniẽs, quam fides etiam ſuperat.

Eiuſmodi exẽpla ob oculos fidelium poſita carnis confidentiam reprimũt & fidem in Deum ſtabiliunt.

Nec obſtat Apoſtoli dictum, qui nihil aliud exigit, niſi vt domini virtutem cum multa noſtri deiectione ſuſpicere aſſueſcamus.

23 Deinde vbi docet vt cum timore & tremore operemur ſalutem noſtram, non a- Philip. 2. 12.
liud exigit niſi vt in Domini virtutem, cum multa noſtri deiectione, ſuſpicere aſſueſca-
mus. Enimuero nihil tam nos ad fiduciam certitudinémq; animi in Dominum reiicien-
dam expergefacit quàm noſtri diffidentia, & concepta ex conſcientia noſtræ calamita-
tis anxietas. In quem ſenſum accipiendum eſt quod eſt apud Prophetam, In multitudi- Pſal. 5. 8.
ne bonitatis tuę ingrediar templum tuum: adorabo in timore. Vbi decenter fidei auda-
ciam, quæ Dei miſericordiæ innititur, cum religioſo timore coniungit, quo nos affici
neceſſe eſt quoties in conſpectũ diuinę maieſtatis prodeuntes, ex eius ſplendore, quan-
ta ſit noſtra obſcœnitas, intelligimus. Verè etiam Solomo, dum beatum hominem pro- Prou. 28. 14.
nuntiat qui terret aſſiduè cor ſuum: quoniam induratione in malũ corruitur. At terro-
rem intelligit qui nos cautiores reddát, non autem quo afflicti concidamus: dum ſcili-
cet animus in ſe confuſus, in Deo ſe recolligit: in illo erigitur, apud ſeipſum deiectus:

Et ſanè commemmunt mutuóque nexu copulantur timor & fides, quod ex oppoſito liquet

diffiſus ſibi, illius fiducia reſpirat. Proinde nihil obſtat quin ſimul & terreantur fideles,
& ſecuriſſima conſolatione potiantur: prout nunc in ſuam vanitatem oculos conuer-
tunt, nunc in Dei veritatem animi cogitationem referunt. Quomodo (dicet quiſpiam)
in eodem animo ſedem habebunt pauor & fides? Nempe ſicuti ex oppoſito torpor &
anxietas. Nam quum impij indolentiam ſibi acceſſant, nequis timor Dei eos ſolicitet,
vrget tamen eos Dei iudicium ne aſſequantur quod appetunt. Ita nihil impedit quo-
minus ſuos exerceat Deus ad humilitatem, vt fortiter militando, ſub fræno modeſtiæ ſe
cohibeant. Atq; hoc fuiſſe Apoſtoli conſilium liquet ex cõtextu, vbi metus & tremoris
cauſam aſſignat Dei beneplacitum, quo dat ſuis & bene velle & ſtrenuè proſequi. In

Confirmatio, a dicto Prophetæ.

hunc ſenſum accipere conuenit illud Prophetæ, Pauebunt filij Iſrael ad Deum & ad bo- Oſe. 3. 5.
nitatem eius: quia non ſolùm pietas reuerentiam Dei gignit, ſed ipſa dulcedo & ſuaui-
tas gratiæ hominem in ſeipſo deiectum timore ſimul & admiratione imbuit vt à Deo
pendeat, ſéque humiliter ſubiiciat eius potentiæ.

Nec etiam ſemetipſos doctrina errore eorũ qui fiduciam incredulitate mixtam ſomniant.

24 Neque tamen ſic locum facimus peſtilentiſſimę philoſophię, quam nonnulli ſe-
mipapiſtæ cudere hodie in angulis incipiunt. Quia enim craſſam illam dubitationem,
quæ in ſcholis tradita fuit, tueri nequeunt, confugiunt ad aliud cõmentum, vt fiduciam
incredulitate mixtam faciant. Quoties in Chriſtum reſpicimus, fatentur illic nos inue-
nire plenam bene ſperandi materiam: ſed quia ſemper indigni ſumus illis omnibus bo-
nis quæ in Chriſto nobis offeruntur, volunt indignitatis noſtræ intuitu nos fluctuari &
hæſitare. In ſumma, conſcientiam ſic ſtatuunt inter ſpem & metum, vt per interualla &
vices huc atque illuc alternet: ſpem vero & metum ſic inter ſe conferunt, vt illa exoriẽ-
te, hic opprimatur: hoc reſurgente, illa rurſum concidat. Ita Satan, vbi iam videt aper-
tas machinas illas quibus fidei certitudinem deſtruere antea ſolitus erat, nunc nihil va-

Huius erroris refutatio, a cõſideratione dignitatis Chriſti in nobis habitantis.

lere, obliquis cuniculis eam labefacere conatur. Qualis autem erit illa fiducia quæ ſub-
inde deſperationi cedet? Si Chriſtum (inquiunt) conſideras, certa ſalus: ſi ad teipſum re-
uerteris, certa damnatio. Ergo alternis diffidentiam & bonã ſpem in animo tuo regna-
re neceſſe eſt. Quaſi verò Chriſtum, veluti procul ſtantem, & non potius in nobis habi-
tantem debeamus cogitare. Ideo enim ab ipſo ſalutem expectamus, non quia eminus
nobis appareat: ſed quia nos corpori ſuo inſitos, non modò ſuorum omnium bonorũ

Retorquetur argumentum.

participes faciat, ſed ſui quoq; ipſius. Proinde hoc ipſorum argumentum ſic retorqueo,
Si teipſum conſideras, certa damnatio: ſed quoniam Chriſtus tibi cum omnibus ſuis bo-
nis ſic communicatus eſt, vt omnia eius tua fiant, vt fias eius membrum, adeóq; vnum
cum ipſo: iuſtitia eius tua peccata obruit, ſalus eius tuam damnationem abolet, ipſe ſua
dignitate intercedit ne in conſpectũ Dei veniat tua indignitas. Sic eſt ſanè: Chriſtum à
nobis ſeparare, aut nos ab ipſo minimè cõuenit: ſed vtraq; manu fortiter retinere opor-

Et cõfirmatur refutatio, Apoſtoli authoritate.

tet eam qua ſe nobis agglutinauit ſocietatẽ. Ita nos Apoſtolus inſtituit. Corpus quidem Rom. 8. 10.
(inquit) mortuum eſt propter peccatũ: ſed Spiritus Chriſti qui in vobis habitat, vita eſt
propter iuſtitiam. Secundum iſtorum nugamentum dicere debuerat, Chriſtus quidem
vitam apud ſe habet: ſed vos, vt eſtis peccatores, manetis morti & damnationi obnoxij.
Atqui longè aliter loquitur. Docet enim, eam quam à nobis meremur damnationem,
Chriſti ſalute abſorptam eſſe: atq; ad id confirmandum, ea quam attuli ratione vtitur:
quia Chriſtus non extra nos eſt, ſed in nobis habitat: nec ſolùm indiuiduo ſocietatis ne-
xu nobis adhæret, ſed mirabili quadam communione in vnum corpus nobiſcum coale-

Quid de hac

ſcit in dies magis ac magis, donec vnum penitus nobiſcum fiat. Neque tamen inficior,
quod

quæſtione ſtatum eius fit.

quod nuper dixi, quaſdam interdum interruptiones fidei contingere, prout eius imbecillitas inter violentos impetus huc vel illuc flectitur. Ita in denſa caligine tentationum ſuffocatur eius lumen. Quicquid tamen accidat, a quærendi Dei ſtudio non deſiſtit.

Concluſionis præcedentis confirmatio, ex Bernardo deſumpta.

25 Nec aliter diſſerit Bernardus, quum hoc argumentum ex profeſſo tractat, Homilia in dedicatione templi quinta. Dei (inquam) beneficio nonnunquam de anima cogitans, videor mihi in ea veluti duo quædam contraria inuenire. ſi ipſam, prout in ſe eſt & ex ſe, intueor: de ea nihil verius dicere poſſum quàm ad nihilum eſſe redactam. Quid modò neceſſe eſt ſingulas eius miſerias numerare, quàm ſit onerata peccatis, offuſa tenebris, irretita illecebris, pruriens concupiſcentiis, obnoxia paſſionibus, impleta illuſionibus, prona ſemper ad malum, in vitium omne procliuis, poſtremò ignominiæ & confuſionis plena? Nimirum ſi ipſæ quoque iuſtitiæ omnes ad lumen veritatis inſpectæ, velut pannus menſtruatæ inueniuntur, iniuſtitiæ deinceps quales reputabuntur? Si lumen quod in nobis eſt, tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ erunt? Quid igitur? ſine dubio vanitati ſimilis factus eſt homo: in nihilum redactus eſt homo. nihil eſt homo. Quomodo tamen penitus nihil eſt quem magnificat Deus? Quomodo nihil, erga quem appoſitum eſt cor diuinum? Reſpiremus fratres. Etſi nihil ſumus in cordibus noſtris, fortè in corde Dei poteſt aliquid latere de nobis. O Pater miſericordiarum, ô Pater miſerorum, quomodo apponis erga nos cor tuum? Cor enim tuum vbi eſt theſaurus tuus. Quomodo autem theſaurus tuus ſumus, ſi nihil ſumus? Omnes gentes quaſi non ſint, ſic ſunt ante te: in nihilum reputabuntur. Nimirum ante te: non intra te: ſic in iudicio veritatis tuæ, ſed non ſic in affectu pietatis tuæ. Nimirum vocas ea quæ non ſunt, tàquam ſint. & non ſunt ergo, quia quæ non ſunt, vocas: & ſunt, quia vocas. Licet enim non ſint, quantum ad ſe: apud te tamen ſunt, iuxta illud Pauli, Non ex operibus iuſtitiæ, ſed ex vocante. Deinde mirificam eſſe hanc connexionem dicit vtriuſque conſiderationis. Certè quæ inter ſe connexa ſunt, ſe inuicem non deſtruunt. Quod etiam in concluſione apertius declarat his verbis: Iam ſi vtraque conſideratione diligenter inſpexerimus nos quid ſumus: imò in vna quàm nihil, in altera quàm magnificati: puto temperata videtur gloriatio noſtra: ſed forſan magis aucta eſt, ſolidata quidem, vt non in nobis ſed in Domino gloriemur. Nimirum ſi cogitamus, ſi decreuerit ſaluare nos, ſtatim liberabimur: iam in hoc reſpirare licet. Sed in altiorem ſpeculam aſcendentes, quæramus ciuitatem Dei, quæramus templum, quæramus domum, quæramus ſponſam. Non oblitus ſum: ſed cum metu & reuerentia dico, Nos inquam ſumus: ſed in corde Dei. Nos ſumus: ſed illius dignatione, non noſtra dignitate.

Ieſa.64.6.
Matt.6.23.
Rom.9.18.

Verus timor autem ex gemino ſenſu emanat: quum ſcilicet Deum vt Patrem reueremur, vt Dominum timere docemur.

26 Porrò timor Domini, cuius teſtimonium paſſim defertur ſanctis omnibus, & qui alias initium ſapientiæ, alias ſapientia ipſa nuncupatur, tametſi vnus eſt, gemino tamen ex ſenſu emanat. Habet enim in ſe Deus Patris reuerentiam, & Domini. Itaque qui illum rite volet colere, & obedientem illi filium ſe præſtare & obſequentem ſeruum ſtudebit. Obedientiam quæ ſibi vt Patri redditur, Dominus per Prophetam honorem vocat: obſequium quod vt Domino exhibetur, timorem. Filius (inquit) honorat patrem, & ſeruus dominum. Si ego Pater, vbi honor? Si Dominus, vbi timor? Vtcunque autem diſtinguat, vides vt confundat vtrunque ſimul. Timor ergo Domini, ſit nobis reuerentia honore illo & timore mixta. Nec mirum ſi vtrunq; affectum idem animus recipiat. nam qui ſecum reputat qualis ſit nobis Pater Deus, ſatis habet cauſæ, etiamſi nulli ſint inferi, cur eius offenſionem qualibet morte grauius perhorreſcat. Sed etiam (quæ eſt ad peccandi licentiam carnis noſtræ laſciuia) quo eam modis omnibus cohibeamus, arripienda ſimul eſt hæc cogitatio: Domino, ſub cuius poteſtate degimus, eſſe abominationi omnem iniquitatem: cuius vltionem non euadent qui flagitioſè viuendo eius iram aduerſum ſe prouocarint.

Pſ.111.10.
Prou.1.7.
Prou.15.33.
Ioh.8.31.
Mala.1.7.

Obiectio, ex dicto Iohannis Apoſtoli.
Reſponſio, per diſtinctionem timoris filialis & ſeruilis.

1.Ioh.4.15

27 Quod autem Iohannes dicit, timorem non eſſe in charitate, ſed perfectam charitatem expellere foras timorem, quoniam timor pœnam habet, nihil iſtis repugnat. De terrore enim incredulitatis loquitur, à quo longè differt iſte fidelium timor. Neq; enim Deum timent impij, quòd in eius offenſionem incurrere vereantur, ſiquidem impunè id poſſent: ſed quia vindictæ potentia eſſe armatum ſciunt, ad auditum iræ eius, horrore concutiuntur. Ac iram quoque ſic timent, quia ſibi imminere arbitrantur, quia ſingulis momentis expectant dum in caput ſuum corruat. Fideles autem (vt dictum eſt) & offenſam pluſquam pœnam timent, nec timore pœnæ perturbantur, acſi ceruicibus ſuis impend

penderet:ſed cautiores redduntur,ne ipſam accerſant. Sic Apoſtolus,dum fideles alloquitur,Nolite falli,inquit: propter hoc venit ira Dei in filios diffidentiæ. Non minatur in ipſos deſcenſuram:ſed admonet,vt impus ubi ea quæ receſuerat flagitia itam Domini præparatam cogitent:ne & ipſi eam experiri velint. Quanquam raro contingit vt ſolis & ſimplicibus minis expergefiant reprobi:quin potius iam ſua duritie tardi & hebetes, quoties verbis fulminat Deus è cælo, ad contumaciam ſe obdurant: ſed manu eius percuſſi,timere,velint nolint,coguntur.Timorem hunc vulgò ſeruilem vocant,& ingenuo voluntarióque opponunt, qui filios decet. Alij mediam ſpeciem ſubtiliter interſerunt: quia ſeruilis ille & coactus affectus animos interdum ſubigit vt ad timorem Dei ſponte accedant. Eph.5.6. Coloſ.3.6

Abſoluto ſecundo definitionis membro (cuius conſideratio à ſect.15. ad hanc extenditur) de certitudine fidei, tertium excutit, nempe quod fides dicitur reſpicere diuinam beneuolentiam.

28 Iam in diuina beneuolentia, quam reſpicere dicitur fides, intelligimus ſalutis ac vitæ æternæ poſſeſſionem obtineri. Nam ſi,Deo propitio,nihil boni deeſſe poteſt:abunde nobis ſufficit,ad ſalutis certitudinem, vbi ſuæ dilectionis ipſe nos certiores facit. Oſtendat faciem ſuam,inquit Propheta,& ſalui erimus. Vnde hanc ſalutis noſtræ ſummam ſtatuunt Scripturæ,quòd abolitis inimicitiis omnibus in gratiam nos recepit.Quo ſcilicet innuunt,Deo nobis reconciliato,nihil manere periculi quin omnia nobis bene ſuccedant. Quare fides,dilectione Dei apprehenſa,promiſſiones habet vitæ præſentis & futuræ,ſolidámque bonorum omnium ſecuritatem:ſed qualis è verbo percipi poteſt. Neque enim vitæ huius aut longitudinem, aut honorem, aut opes ſibi certò fides promittit: (quando nihil horum nobis eſſe conſtitutum voluit Dominus) ſed hac certitudine contenta eſt,vtcunq; nos multa deficiant quæ ad vitę huius ſubſidium pertinent,Deum tamen nunquam defuturum. Præcipua autem eius ſecuritas in futuræ vitæ expectatione reſidet, quæ extra dubium per Dei verbum poſita eſt. Quæcunque tamen in terra miſeriæ & calamitates eos maneant quos ſua dilectione complexus eſt Deus, impedire nequeunt quin eius beneuolentia,plena ſit fœlicitas. Proinde, quum ſummam beatitudinis vellemus exprimere, Dei gratiam poſuimus:è qua ſcaturigine vniuerſæ bonorum ſpecies nobis profluunt. Atque id paſſim obſeruare in Scripturis licet, nos ad Domini charitatem reuocari quoties non de æterna modò ſalute,ſed quolibet bono noſtro agitur. Qua ratione Dauid canit, diuinam bonitatem, dum in pio corde ſentitur, vita ipſa eſſe ſuauiorem & optabiliorem. Denique, ſi nobis affluant omnia pro voto, de amore autem Dei vel odio incerti ſimus, maledicta erit ac proinde miſera noſtra fœlicitas. Quod ſi affulgeat paterna Dei facies, ipſæ quoque miſeriæ beatæ erunt, quia vertentur in ſalutis adiumenta.Sicuti Paulus res omnes aduerſas accumulans,gloriatur tamen,per illas nos ab amore Dei non diſiungi: & in ſuis precationibus ſemper incipit à Dei gratia, vnde manat omnis proſperitas. Similiter Dauid cunctis terroribus, qui nos conturbant, opponit ſolum Dei fauorem. Si ambulauero in medio vmbræ mortis (inquit) non timebo mala: quoniam tu mecum es. Et ſentimus ſemper animos noſtros vacillare,niſi Dei gratia contenti,pacem ſuam in ea quærunt, & penitus infixum habent quod dicitur in Pſalmo, Beatus populus cuius Iehoua eſt Deus, & gens quam elegit in hæreditatem ſibi.

Pſ.80.4.8 20. Eph.2.14.

Quid hac beneuolentia comprehendat.

Pſ.63.4.

Cõfirmatio, ex Dauide et Paulo.

Ro.8.35.

Pſ.23.4.

Pſ.33.12.

Quartum membrum definitionis, gratuita promiſſio, quæ eſt fidei fundamentum.

29 Fidei fundamentum facimus gratuitam promiſſionem,quòd in ipſa propriè fides conſiſtat. Tametſi enim Deum per omnia veracem eſſe ſtatuat, ſiue iubeat, ſiue prohibeat:ſiue promittat,ſiue minetur:iuſſa etiam eius obedienter excipiat, interdicta obſeruet,ad minas animaduertat: propriè tamen à promiſſione incipit,in ipſa conſtat, in ipſam deſinit. Vitam enim in Deo quærit,quæ non in mandatis,aut pœnarum edictis,ſed miſericordiæ promiſſione reperitur,eáque nonniſi gratuita:quoniam conditionalis,qua ad opera noſtra remittimur,non aliter vitam promittit, quàm ſi perſpiciamus eſſe in nobis ſitam. Ergo, niſi fidem tremere ac vacillare volumus, illam ſalutis promiſſione fulciamus oportet: quæ à Domino vltrò ac liberaliter, potiúſque miſeriæ noſtræ quàm dignitatis reſpectu offeratur. Quare Apoſtolus hoc Euangelio teſtimonium defert,quòd ſit verbum fidei:Legis tum præceptis, tũ promiſſionibus adimit:quando nihil eſt quod fidem ſtabilire queat, niſi liberalis illa legatio qua ſibi Deus mundum recõciliat. Inde & apud eundem crebra fidei & Euãgelij correlatio,dum Euangelij miniſterium ſibi commiſſum docet in fidei obedientiam : illud eſſe virtutem Dei, in ſalutem omni credenti: in illo reuelari Dei iuſtitiam ex fide in fidem. Nec mirum,ſiquidem,quum Euangelium ſit reconciliationis miniſterium,nullum aliud ſatis firmum diuinæ erga nos beneuolentiæ

Ratio.

Confirmatio.

Rom.1.5. & 16.17.

2.Cor.5.18.

tiæ teſtimonium extat, cuius agnitionem fides requirit. Quum ergo fidẽ gratuitæ promiſſioni inniti oportere dicimus, non negamus quin Dei verbum omni ex parte amplectantur & ſuſcipiant fideles: ſed miſericordiæ promiſſionem fidei in proprium ſcopum deſtinamus. Quemadmodum iudicem & vltorem ſcelerum Deum debent quidem agnoſcere fideles, & tamen in eius clementiam propriè intuentur: quando talis
Pſ. 86. 5, & 103. 8, & 145. 8. conſiderandus illis deſcribitur qui beneuolus ſit & miſericors, procul ira, multus bonitate, ſuauis vniuerſis, ſuper omnia opera ſua miſericordiam ſuam effundens.

Nec inde ſequitur fidem lacerari, quæ gratuitam promiſſionem in Euãgelio quærit.

30 Nec verò Pighij aut ſimilium canum latratus moror, dum hanc reſtrictionem exagitant, quaſi fidem lacerando, fruſtum vnum arripiat. Fateor, vt iam dixi, generale fidei obiectum (vt loquuntur) eſſe Dei veritatem: ſiue minetur, ſiue ſpem faciat gratiæ. Quare Apoſtolus fidei hoc adſcribit, quòd Noe mundi interitum, quum nondum videbatur, timuerit. Si timor imminentis pœnæ, fidei fuit opus, non debent minę ab eius definitione excludi. Hoc quidem verum eſt. ſed nos immeritò grauant calumniatores, acſi negaremus, fidem habere reſpectum ad omnes verbi Dei partes. Tantùm enim indicare hęc duo volumus, nunquam ſcilicet ipſam conſiſtere, donec ad gratuitam promiſſionem peruenerit: deinde non aliter nos per ipſam conciliari Deo, niſi quia nos Chriſto copulat. Vtrunque notatu dignum. *Ratio.* Fidem quærimus quæ Dei filios à reprobis diſcernat, & fideles ab incredulis. Siquis Deum & iuſtè præcipere quicquid præcipit & verè minari credat, an propterea fidelis vocabitur? Nihil minus. *Concluſio, alia ratione confirmata.* Firmus ergo fidei ſtatus non erit, niſi in Dei miſericordia ſiſtatur. Iam quorſum de fide diſputamus? nónne vt teneamus viam ſalutis? Quomodo autem fides ſaluifica niſi quatenus nos in Chriſti corpus inſerit? Nihil ergo abſurdi ſi in definitione præcipuum eius effectum ita vrgemus, & loco differentiæ ſubiicimus generi notam illam quæ fideles ab incredulis ſeparat. Deni-
Ro. 10. 8. que nihil habent in hac doctrina maleuoli quod carpant quin Paulum nobiſcum inuoluant in eandem reprehenſionem, qui Euangelium propriè appellat fidei ſermonem.

Verbum Dei, eſt fidei fulcrũ & radix: ſed verbum quod Dei bonitatem & miſericordiam nobis teſtatur.

31 Hinc verò rurſum colligimus quod antè expoſitum fuit, non minus verbo opus
Pſal. 9. 11. habere fidem quàm fructum viua radice arboris: quia non alij, teſte Dauide, ſperare in Deo poſſunt, niſi qui nouerunt nomen eius. Hæc autem cognitio ex cuiuſque imagina-
Pſ. 119. 43 tione non eſt: ſed quatenus Deus ipſe ſuæ bonitatis teſtis eſt. Quod idem Propheta alibi confirmat, Salus tua ſecundum eloquium tuum: Item, Speraui in verbo tuo, ſaluum me fac. Vbi notanda eſt fidei ad verbum relatio, deinde ſalutis conſequentia. Neque tamen interea potentiam Dei excludimus, cuius intuitu niſi ſe fides ſuſtentet, nunquam Deo
Ro. 4. 21. 2. Tim. 1. 12. tribuet ſuum honorem. Videtur Paulus frigidum quiddam aut vulgare referre de Abraham: quòd crediderit, Deum, qui benedictum ſemen ei promiſerat, potẽtem eſſe. Item alibi de ſeipſo, Scio cui crediderim, & certus ſum quòd potens ſit depoſitum meum ſeruare in diem illum. *Quo ſenſu fides potentiam Dei reſpiciat.* Verùm ſi quiſque ſecum expendat quot identidem dubitationes de virtute Dei obrepant, ſatis agnoſcet qui eam magnifaciunt vt digna eſt, non paruos feciſſe progreſſus in fide. Fatebimur omnes Deum poſſe quicquid vult: ſed dum nos metu conſternat & horrore attonitos reddit minima quæque tentatio, hinc palam eſt nos derogare potentiæ Dei cui præferimus quæ contra eius promiſſiones minatur Satan. Hęc ratio eſt cur Ieſaias, dum ſalutis certitudinem vult imprimere cordibus populi, tam magnificè de immenſa Dei virtute diſſerat. *Ieſaiæ varii loci ad Dei potentiam intuendam poſt minitantes explicantur.* Videtur ſæpe, vbi ſermonem exorſus eſt de ſpe veniæ & reconciliationis, aliò digredi, & vagari per longas & ſuperuacuas ambages, commemorans quàm mirabiliter Deus cæli & terræ machinam cum toto naturæ ordine gubernet. nihil tamen eſt quod non circunſtantiæ præſenti ſeruiat: quia niſi virtus Dei, qua poteſt omnia, oculis noſtris occurrat, verbum aures malignè admittẽt, vel non æſtimabunt iuſto pretio. Adde quòd effectualis potentia hic notatur: quia pietas, vt alibi viſum fuit, Dei potentiam ſemper ad vſum & opus accommodat: pręſertim opera Dei ſibi proponit quibus ſe patrem eſſe teſtatus eſt. Hinc illa tam crebra in Scripturis redemptionis memoria, ex qua diſcere poterant Iſraelitæ, Deum, qui ſemel author fuerat ſalutis, æternum fore eius cuſtodem. *Alii loci, ex Dauide.* Suo etiam exemplo nos admonet Dauid, quę priuatim ſingulis beneficia contulit Deus, ad confirmationem fidei eius in poſterum valere: imò vbi deſeruiſſe nos videtur, ſenſus noſtros longius extendere conuenit, vt vetuſta eius be-
Pſ. 143. 5. neficia nos erigant, ſicuti alio Pſalmo dicitur, Memor fui dierum antiquorum: medita-
Pſ. 77. 11. tus ſum in cunctis operibus tuis, &c. Item, Recordabor operum Domini, & mirabilium eius ab initio. Sed quia ſine verbo euanidum eſt quicquid concepimus de potentia Dei

&

Sed cauendum ne tranſgrediamur verbi fines, ne fidei zelus vitra metas in vitium aliquod impellat, vt Saram, Rebeccam & Iſaacam.

& operibus:non temere aſſerimus nullam eſſe fidem donec gratiæ ſuæ teſtimonio prę-
luceat Deus.Poſſet hic tamen moueri quęſtio,quid de Sara & Rebecca ſentiendum ſit,
quarum vtraque fidei zelo(vt videtur) impulſa, extra verbi fines egreſſa eſt. Sara quum Gen.16.5
arderet deſiderio promiſſæ ſobolis,ancillam ſuam marito ſuppoſuit.Quin multis modis
peccauerit negādum non eſt:ſed hoc vitium nunc attingo, quòd zelo ſuo abrepta ſe in-
tra verbi Dei metas non continuit. Certum tamē eſt,deſiderium illud à fide profectum
eſſe.Rebecca oraculo certior facta de electione filij ſui Iacob,eius benedictionem malo Gen. 27.
artificio procurat:maritum ſuum gratiæ Dei teſtem ac miniſtrum decipit: filium ſuum 9.&c.
cogit mentiri: variis fraudibus & impoſturis corrumpit Dei veritatem. Denique ludi-
brio exponens illius promiſſionem, quantum in ſe eſt eam abolet. Neque tamen hoc
opus, quamlibet vitioſum & reprehenſione dignum, fide vacuum fuit: quia ſuperare
multa offendicula neceſſe fuit vt tantopere appeteret quod ſine ſpe terrenæ vtilitatis
ingentibus moleſtiis & periculis refertum erat. Sicuti ſanctum Patriarcham Iſaac non
omnino fide priuabimus, eo quòd admonitus eodem oraculo dē honore ad minorem
filium tranſlato, non deſinit tamen propenſus eſſe in primogenitum ſuum Eſau. Do-

Eiuſmodi defectus fidem obſcurat, non extinguit.

cent certè hæc exempla, errores ſæpe fidei eſſe permixtos:ſic tamen vt primatum ſem-
per teneat illa,vbi vera eſt.Sicuti enim Rebeccæ particularis error non irritum benedi-
ctionis effectum reddidit,ſic neque fidem,quæ generaliter dominata eſt in eius animo,
principiúmque & cauſa fuit illius actionis. In eo nihilominus prodidit Rebecca quàm
lubricus ſit humanæ mentis flexus ſimul ac vel tantillum ſibi permittit. Etſi autem de-
fectus& imbecillitas fidem obſcurat,non tamen extinguit:interim nos admonet quàm

Admonet autem ne tantillū à Dei verbo recedamus.

ſolicitè pendere oporteat ex ore Dei:& ſimul confirmat quod docuimus,fidem niſi ver
bo ſuffultam effluere: ſicuti & Saræ & Iſaac & Rebeccæ euanuiſſent animi in obliquis
ſuis deflexionibus,niſi arcano Dei fræno in verbi obedientia retenti eſſent.

Quintum membrum definitionis, In Chriſto promiſſiones omnes includi.

Obiectio 1.

Reſponſio.

32 Rurſum non ſine cauſa in Chriſto promiſſiones omnes concludimus: quando & Rom.1.3.
eius agnitione totum Euangelium Apoſtolus concludit, & alibi docet, quotquot ſunt 1.Cor.2.2
Dei promiſſiones,in ipſo eſſe etiam & Amen. Cuius rei in promptu eſt ratio. Siquid e- 2.Cor.1.20.
nim pollicetur Deus,eo beneuolētiam ſuam teſtatur:vt nulla ſit eius promiſſio quæ non
ſit dilectionis teſtimonium. Nec refert quòd ingentibus atque aſſiduis diuinæ largitatis
beneficiis dum impij cumulantur,eò grauiori iudicio ſeſe induunt. Quum enim ea ſibi
è Domini manu prouenire nec cogitent, nec agnoſcant, aut ſiquando agnoſcant, eius
tamen bonitatem nequaquam apud ſe reputent: non poſſunt inde magis de eius miſe-
ricordia edoceri quàm brutæ pecudes, quæ pro conditionis ſuæ modo,eundem libera-

Obiectio 2.

litatis fructum recipiunt, neque tamen proſpiciunt. Nihilo magis obſtat quòd deſtina-
tas plærunque ſibi promiſſiones reſpuendo, vltionem hac occaſione maiorem ſibi ac-

Reſponſio.

cerſunt. Quanquam enim tum ſe demum profert promiſſionum efficacia vbi fidem a-
pud nos inuenerunt: vis tamen ac proprietas earum noſtra infidelitate aut ingratitudi-
ne nunquam extinguitur. Ergo quum Dominus,ſuis promiſſionibus,non ad percipien-
dos modò ſuæ benignitatis fructus, ſed etiam cogitandos hominem inuitet,ſuam illi di
lectionem ſimul declarat. Vnde huc redeundum eſt,promiſſionem quamlibet, eſſe di-
Matt.3.17. & 17.5. uinæ erga nos dilectionis teſtificationem. Atqui extra controuerſiam eſt, neminem à
Deo extra Chriſtum diligi. ille eſt Filius dilectus in quo reſidet & acquieſcit amor Pa-
Epheſ.1.6. tris, & ad nos deinde ab eo ſe diffundit: ſicut docet Paulus, nos gratiam adeptos eſſe in
Ephe.2.14. Rom.8.3. dilecto. Ipſo igitur intercedente, ad nos deriuetur ac perueniat oportet. Proinde Apo-
ſtolus alibi pacem noſtram ipſum vocat, alibi ceu vinculum proponit, quo paterna pie-
tate nobis nobiſcum deuinciatur. Conſequitur, in illum coniiciendos eſſe oculos, quo-
ties vlla promiſſio nobis offertur:nec abſurdè à Paulo doceri,in ipſo confirmari & adim

Obiectio 3. ab exemplis.

Reſponſio, Naamanis, Cornelij, Eunuchi fidem expēdens.

pleri quæcunque ſunt Dei promiſſiones. Repugnant exempla quædam:neque enim vel Ro.15.8.
Naaman Syrum, quum de modo rite colendi Dei ſciſcitaretur ex Propheta, de Media-
tore edoctum fuiſſe credibile eſt: laudatur tamen eius pietas. Cornelius homo gentilis Act.10.31
& Romanus vix tenere potuit quod non omnibus Iudæis cognitum erat, & quidem
obſcurè: eleemoſynæ tamen eius & preces gratæ fuerunt Deo: & ſacrificia Naaman, 2. Reg. 5.
Prophetę reſponſo probata,quod neuter potuit conſequi niſi fide.Similis eunuchi ratio 17.18.19.
ad quem delatus eſt Philippus, qui niſi fide aliqua præditus non ſumpſiſſet longi ac dif- Act.8.27.
ficilis itineris laborem & ſumptus adorandi cauſa. Videmus tamen vt interrogatus à Act.8.31.
Philippo ſuam de Mediatore inſcitiam prodat. Et quidem fateor aliqua ex parte impli-
citam

citam fuiſſe eorum fidem, non modò quoad Chriſti perſonam, ſed quoad virtutem & munus à Patre iniunctum. Intetea certum eſt, principiis fuiſſe imbutos quæ guſtum aliquem Chriſti, licet tenuem, darent. Neque hoc nouum videri debet: quia neque eunuchus ex longinqua regione ad Deum incognitum propetaſſet Ietoſolymam: & Cornelius, Iudaicam religionem ſemel amplexus, tantum temporis non tranſegit quin rudimentis veræ doctrinæ aſſueſceret. Quod ad Naaman ſpectat, nimis abſurdum fuiſſet, quum de rebus minutis ei præcipetet Eliſæus, tacuiſſe de pręcipuo capite. Quanuis ergo obſcura inter ipſos eſſet Chriſti cognitio, nullam tamen fuiſſe conſentaneum non eſt: quia legis ſacrificiis ſe exercebant, quæ à fine ipſo, hoc eſt Chriſto, diſcerni oportuit ab adulterinis Gentium ſacrificiis.

Sextum & vltimum membrum, fidei nõ alia ratione quam per Spiritũ Sanctũ reuelatur mentibus noſtris et cordibus obſignatur.

33 Atque hæc quidem nuda externáque verbi Dei demonſtratio abundè ad fidem faciendam ſufficere debebat, niſi cæcitas peruicaciáque noſtra impediret. Verùm (quæ mentis noſtræ ad vanitatem eſt propenſio) Dei veritati nunquam adhærere poteſt: quæ hebetudo eſt, ad eius lucem ſemper cæcutit. Proinde, ſine Spiritus ſancti illuminatione, verbo nihil agitur. Vnde etiam liquet fidem humana intelligẽtia multo ſuperiorem eſſe. Nec ſatis fuerit mentem eſſe Dei Spiritu illuminatam, niſi & eius virtute cor obfirmetur ac fulciatur. In quo tota terra ſcholaſtici aberrant, qui in fidei conſideratione nudum ac ſimplicem ex notitia aſſenſum arripiunt, prætcrita cordis fiducia & ſecuritate. Ergo ſingulare Dei donum vtroque modo eſt fides, & quòd mens hominis ad deguſtandam Dei veritatem purgatur, & quòd animus in ea ſtabilitur. Neque enim fidei tantum inchoator eſt Spiritus, ſed per gradus eam auget, donec ea nos in regnum cæleſte perducat. Egregium, inquit Paulus, depoſitum ſeruato, per Spiritum ſanctum qui habitat in nobis. Quomodo autem Spiritum ex auditu fidei donari tradat Paulus, nullo negotio expedire licet. Si vnum dũtaxat eſſet Spiritus donum, abſurdè Spiritum effectum fidei dixiſſet, qui author eſt & cauſa: ſed quum dona prędicet quibus ornat Deus Eccleſiam ſuam, & per fidei incrementa ad perfectionem deducit, non mirum eſt ſi ea fidei aſcribat, quæ ad ea recipienda nos comparat. Habetur id quidẽ paradoxotaton, quum dicitur, neminem, niſi cui donatum ſit, poſſe in Chriſtum credere: ſed ideo partim quòd non animaduertunt vel quàm recondita ſit ac ſublimis cæleſtis ſapientia, vel quanta ſit in percipiendis Dei myſteriis humana hebetudo: partim quòd ad firmam illam ſtabilémque cordis conſtantiam, hoc eſt, præcipuam fidei partem, non reſpiciunt.

2.Tim.1.14. *Gal.5.5.*

Bipartitum eſt hoc membrũ. 1. Primo enim mens hominis ad guſtãdam Dei veritatem purgatur. 2. Deinde animus in ea ſtabilitur: vtrũque Spiritus S. virtute.

1.Cor.2.11.

Prioris membri probatio. 1. Rationibus.

34 Atqui ſi humanæ voluntatis (vt Paulus concionatur) nemo eſt teſtis niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt, diuinæ voluntatis quî certus eſſet homo? Et ſi Dei veritas apud nos in iis quoque rebus vacillat quas oculo præſenti intuemur, quî firma ſtabiliſque foret, vbi Dominus ea pollicetur quæ nec oculus videt, nec ingenium capit? Adeo autem hic conſternatur & deficit humana perſpicacia, vt primus in Domini ſchola proficiendi gradus ſit, ab ea deficere. Nam ea, ceu obiecto velamine, impedimur quominus aſſequamur Dei myſteria, quę non reuelantur niſi paruulis. Neque enim caro & ſanguis reuelat, nec animalis homo percipit ea quæ ſunt Spiritus. quin potius ſtultitia eſt illi Dei doctrina: quia ſpiritualiter diiudicanda eſt. Neceſſarię ergo ſunt Spiritus ſancti ſuppetię, vel potius vis eius ſola hic viget. Nemo eſt hominum qui ſenſum Dei nouerit, aut conſiliarius eius fuerit: ſed Spiritus omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei: per quem fit vt mentem Chriſti teneamus. Nemo poteſt venire ad me (inquit) niſi Pater, qui miſit me, traxerit eum. Omnis ergo qui audiuit à Patre, & didicit, venit. Non quòd Patrem viderit quiſquam, niſi is qui eſt à Deo miſſus. Quemadmodum ergo niſi Spiritu Dei tracti, accedere ad Chriſtum nequaquam poſſumus: ita vbi trahimur, mente & animo euchimur ſupra noſtram ipſorum intelligentiam. Nam ab eo illuſtrata anima nouam quaſi aciem ſumit, qua cæleſtia myſteria contempletur, quorum ſplendore antè in ſeipſa perſtringebatur. Atque ita quidem Spiritus ſancti lumine irradiatus hominis intellectus, tum verè demum ea quæ ad regnum Dei pertinent guſtare incipit: antea prorſus ad ea delibanda fatuus & inſipidus. Quamobrem Chriſtus regni ſui myſteria duobus diſcipulis præclarè ediſſerens, nihil tamen proficit, donec ſenſum illis aperit vt intelligant Scripturas. Sic edoctis diuino eius ore Apoſtolis Spiritus tamen veritatis mittendus eſt, qui ipſorum mentibus eandem inſtillet doctrinam quam auribus vſurpauerant. Verbum quidem Dei inſtar Solis eſt omnibus affulgentis quibus prędicatur: ſed nullo cum fructu inter cæcos. Nos autem natura cæci ſumus omnes hac in parte: proinde in mentem penetr

Matt.11.25. Luc.10.21. Matt.16.17. 1.Cor.2.14. Rom.11.34. 1.Cor.2.10. Ioh.6.44. Luc.24.27.& 45. Ioh.16.13.

2. Teſtimoniis Scripturæ. *3. Exemplis.* *4. Similitudine appoſita.*

netrare nequit, niſi interiore illo magiſtro Spiritu per ſuam illuminationem aditum faciente.

5. Attributis eximiis fidei.

35 Alibi, quum de naturæ corruptione tractandum fuit, plenius oſtendimus quàm Lib.2.c.2.
non ſint idonei homines ad credendum. Itaque non fatigabo lectores eadem repetendo. & 3.
Sufficiat Spiritum fidei vocari à Paulo fidem ipſam,qua donamur à Spiritu,non autem 2.Cor.4.
quam naturaliter habeamus.Ideo precatur vt in Theſſalonicenſibus impleat Deus 13.
omne beneplacitum ſuum & opus fidei in virtute. Vbi fidem vocans opus Dei, & loco 2.Theſſ.1.
epitheti inſigniens,appoſitiuè vocans beneplacitum,negat eſſe ex proprio hominis mo 11.
tu:neque eo contẽtus,adiungit,ſpecimen eſſe virtutis diuinę. Ad Corinthios,vbi fidem 1.Cor.2.4
non pendere ex ſapientia hominum dicit,ſed fundatam eſſe in potentia Spiritus,loquitur quidem de externis miraculis:ſed quia ad eorum aſpectum cęcutiunt reprobi,comprehendit etiam interius illud ſigillum,cuius alibi meminit. Acquò magis in tam præclaro dono ſuam liberalitatem illuſtret Deus, non omnes eo promiſcuè dignatur: ſed ſingulari priuilegio impertit quibus vult. Cuius rei antè citauimus teſtimonia. quorum fidus interpres Auguſtinus exclamat, vt Seruator doceret ipſum quoque credere doni Augu. de
eſſe,non meriti, Nemo(inquit) venit ad me,niſi Pater meus traxerit eum, & cui datum verbis A-
fuerit à Patre meo. Mirum eſt quòd duo audiunt: vnus contemnit, alter aſcendit. Qui poſt.lib.2
contemnit,imputet ſibi:qui aſcendit,non arroget ſibi. Alio loco, Quare vni datum eſt, Ioh.6.44
non alteri? Non me piget dicere, Hoc eſt profundum crucis. De profundo neſcio quo iudiciorum Dei, quæ perſcrutari non poſſumus, procedit omne quod poſſumus. Quod poſſum,video:vnde poſſum,non video:niſi quia hactenus video, à Deo eſſe. Quare autem illum,& non illum?multum eſt ad me:abyſſus eſt:profundum crucis. Admiratione exclamare poſſum: non diſputatione monſtrare. Huc redit ſumma, Chriſtum, vbi nos in fidem illuminat Spiritus ſui virtute, ſimul inſerere in corpus ſuum, vt fiamus bonorum omnium participes.

6. Auguſtini præclaro teſtimonio.

Poſterioris membri explicatio,cuius cõfirmatio deducitur a priori, tanquam a minore ad maius.

36 Reſtat deinde vt quod mens hauſit, in cor ipſum transfundatur. neque enim ſi in ſummo cerebro voluatur Dei verbum, fide perceptum eſt: ſed vbi in imo corde radices egit, vt ad ſuſtinendas repellendáſque omnes tentationum machinas inuictum ſit propugnaculum. Quòd ſi veram mentis intelligẽtiam, eius illuminationem eſſe verum eſt:in tali cordis confirmatione multo euidentius eius virtus apparet: quo ſcilicet & maior eſt cordis diffidentia quàm mentis cæcitas, & animum ſecuritate inſtrui quàm mentem cognitione imbui difficilius eſt. Proinde Spiritus ſigilli vice fungitur, ad eas ipſas promiſſiones in cordibus noſtris obſignandas, quarum certitudinem prius mentibus impreſſit:atque ad confirmandas & conſtituendas arrhę locum tenet.Poſtquam credidiſtis (inquit Apoſtolus) obſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto,qui eſt arrhabo hæreditatis noſtræ. Eph.1.13.
Vides vt Spiritu,velut ſigillo,corda fidelium inſculpi doceat?vt hac ratione appellet promiſſionis Spiritum, quia ratum apud nos Euangelium facit? Similiter ad Corinthios, Qui vnxit nos Deus (ait) qui & ſignauit nos, & dedit arrham Spiritus in 2.Cor.1.
cordibus noſtris.Et alibi,quum de fiducia audaciáque ſperandi loquitur,eius fundamen 22.
tum facit Spiritus arrham. Ibid.5.5

Ob hanc cauſam Spiritus S. dicitur ſigillum, arrha, & Spiritus promiſſionis.

Ita tamen vt fidelium animus interdum agitentur, non vt pereant, ſed vt ex tentationum gurgite emergant, & in ſtatione ſua permaneant.

37 Neque verò oblitus ſum quod antè dixi, & cuius memoriam aſſiduè renouat experientia, fidem ſcilicet variis dubitationibus impelli, vt rarò ſedatæ ſint piorum mẽtes, ſaltem non ſemper fruantur tranquillo ſtatu: ſed, quibuſcunque machinis quatiantur, vel ex ipſo tentationum gurgite emergunt, vel in ſtatione ſua permanẽt. Securitas quidem hæc ſola fouet ac tuetur fidẽ, vbi ſtatuimus quod in Pſalmo dicitur, Dominus pro- Pſ.46.3.
tectio noſtra, auxilium in tribulatione: ideo non timebimus dum contremiſcet terra, &
tranſilient montes in cor maris. Hæc etiam ſuauiſſima quies alibi celebratur, Decubui, Pſal.3.6.
& ſomnum cepi,& ſurrexi:quia Dominus ſuſcepit me. Non quòd æquabili tenore ſemper ad lætam hilaritatem compoſitus fuerit Dauid:ſed quatenus Dei gratiam pro modo fidei guſtabat, gloriatur ſe intrepidè deſpicere quicquid mentis pacem inquietare poterat. Ideo Scriptura,dum ad fidem hortari vult, quieſcere iubet. Apud Ieſaiam, In ſpe & Ieſa.30.15
ſilentio erit fortitudo veſtra.In Pſalmo,Sile Iehouæ,& expecta illum.Quibus reſpondet Pſ.37.7.
illud Apoſtoli ad Hebræos,Patientia opus eſt,&c. Heb.10.36.

Teſtimonia.

Obiectio Scholaſticorũ adu. ſuperiorem doctrinam.

38 Hinc iudicare licet quàm pernicioſum ſit ſcholaſticum illud dogma, nos de gratia Dei erga nos non aliter ſtatuere poſſe quàm ex coniectura morali prout ſe vnuſquiſque non indignum ea reputat. Equidem ſi ab operibus æſtimandum ſit qualiter affectus ſit

ſit erga nos Dominus, id ne tenui quidem coniectura poſſe nos aſſequi fateor: ſed quum *Reſponſio.*
ſimplici & gratuitę promiſſioni reſpondere fides debeat, nullus ambigendi locus relin-
quitur. Nam quali (obſecro) fiducia armabimur, ſi hac conditione ratiocinemur, Deum
eſſe nobis propitium, modò ita vitæ noſtræ puritas mereatur? Sed quoniam his tractan-
dis ſuum locum deſtinauimus, longius non proſequemur in præſens: quum præſertim
abundè liqueat, fidei nihil eſſe magis aduerſum quàm vel coniecturam, vel aliud quid-
Eccle.9.1. piam dubitationi affine. Ac peſſimè huc detorquent Eccleſiaſtæ teſtimonium, quod *Obiectionis huius defenſio ex Eccleſiaſte petita.*
identidē in ore habent, Nemo ſcit vtrum odio dignus ſit an amore. Nam, vt prætercam
Vid. Bernar. Ser. 2. in die aſcēſionis, & Serm. 2. in octa. Paſchæ. hunc locum in vulgari interpretatione mendoſè redditum, latere tamen vel pueros ip-
ſos non poteſt quid eiuſmodi verbis ſibi velit Solomo: nempe, ſiquis à præſenti rerum *Reſponſio, mentem Solomonis aperiens.*
ſtatu cenſere velit quos odio proſequatur Deus, quos amore complectatur, eum fruſtra
laborare ac nullo operæpretio totqueri: quum omnia pariter eueniant iuſto & impio,
immolanti victimas & non immolanti. Vnde ſequitur, Deum non teſtari perpetuò a-
morem ſuum quibus omnia ſuccedere proſperè facit: neq; odium ſuum in eos ſemper
prodere quos affligit. Idq; facit ad vanitatem humani ingenij arguendam: quum in re-
Ibid.3.9. bus ſcitu maximè neceſſariis tanta hebetudine teneatur. Quemadmodum paulo antè
ſcripſerat, non poſſe diſcerni quid hominis anima differat ab anima pecudis, quòd eo-
dem modo videtur interire. Siquis inde inferre velit, ſola coniectura niti quam de ani-
morum immortalitate ſententiam tenemus, annon inſanus meritò habeatur? An igitur
ſani ſunt iſti qui nullam eſſe gratiæ Dei certitudinem colligunt, quoniam nulla ex car-
nali rerum præſentium aſpectu comprehendi poſſit?

39 Atqui temeratiæ præſumptionis eſſe cauſantur, indubitatam voluntatis diuinæ *Altera obiectio, temeraria præſumptionis electos in Christo inſimulans.*
notitiam ſibi arrogare. Id quidem illis concederem, ſi tantum nobis ſumeremus vt inge-
nij noſtri tenuitati ſubiicere vellemus incomprehenſibile Dei conſilium. Sed vbi ſimpli-
1. Cor. 2. 12. citer cum Paulo dicimus, nos accepiſſe non ſpiritum huius mundi, ſed Spiritum qui ex *Reſponſio.*
Deo eſt, quo docente ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis: quid contrà obgannire poſ-
ſunt, quin Spiritum Dei contumelioſè inceſſant? Quòd ſi ab ipſo profectam reuelatio-
nem vel mendacij, vel incertitudinis, vel ambiguitatis inſimulare, horrendum eſt ſacri-
legium: in aſſerenda certitudine quid delinquimus? Verùm hoc quoque non vacare ma- *Inſtantia.*
gna temeritate exclamāt, quòd de Chriſti Spiritu ſic audemus gloriari. Quis credat tan- *Reſponſio.*
tum eſſe iſtorum ſtuporem qui orbis magiſtri haberi volunt, vt in primis religionis ele-
mentis adeò turpiter impingant? Mihi certè credibile non eſſet, niſi teſtarentur quę ex-
Ro.8.14. tant eorum ſcripta. Paulus eos demum filios Dei eſſe pronuntiat qui eius Spiritu agun- *Reſponſionis cōfirmatio, variis Apoſtoli Pauli teſtimoniis, munita.*
Ibid.16. tur: hi agi proprio ſpiritu, diuino autem vacuos eſſe volunt qui ſint filij Dei. Ille Deum à
nobis Patrem appellari docet, Spiritu talem vocem dictāte, qui ſolus teſtimonium red-
dere poteſt ſpiritui noſtro quòd filij Dei ſumus: hi tametſi à Dei inuocatione nō arcent,
Spiritum tamen abſtrahunt, cuius ductu tire inuocandus erat. Ille Chriſti ſeruos eſſe ne-
Ro.8.11. gat qui non agantur Spiritu Chriſti: hi Chriſtianiſmum confingunt Spiritu Chriſti non
indigentem. Ille nullam beatæ reſurrectionis ſpem facit niſi Spiritum in nobis reſiden-
tem ſentiamus: hi ſpem tali ſenſu vacuam confingunt. Sed reſpondebunt forſan, non ſe
inficiari quin illo præditos eſſe oporteat, cæterùm modeſtiæ & humilitatis eſſe, non a-
2. Cor. 13. 5. gnoſcere. Quid ergo ſibi vult quum iubet Corinthios tentare an ſint in fide, ſemet pro-
bare an Chriſtum habeant, quem niſi quis in ſe habitantem agnoſcat, reprobus eſt? Ex
1. Ioh. 3. 24. Spiritu autem quem dedit nobis, inquit Iohannes, ſcimus quòd in nobis manet. Et quid *Item Iohannis & Ieſaiæ.*
Ieſa. 34. 3. aliud quàm Chriſti promiſſiones in dubium reuocamus, dum ſerui Dei ſine ipſius Spiri-
tu haberi volumus, quem ſuper ſuos omnes effuſurum ſe denuntiauit? Quid, quòd Spi-
ritui ſancto iniurij ſumus, qui fidem, opus eius peculiare, ab ipſo ſeparamus? Hæc quum
prima ſint pietatis tyrocinia, miſerrimæ eſt cæcitatis arrogantiæ notari Chriſtianos qui
Spiritus ſancti præſentia gloriari auſint: ſine qua gloriatione Chriſtianiſmus ipſe non
conſtat. Sed enim exemplo ſuo declarant quàm verè dixerit Chriſtus Spiritum ſuum
mundo incognitum eſſe: ab ipſis modò agnoſci apud quos manet.

40 Ac ne vno duntaxat acto cuniculo, fidei firmitudinem diruere tentent, aliunde *Tertia obiectio, perſeuerātiam electorum Dei in fide impugnans.*
ipſam adoriuntur: nempe, etiamſi ſecundum præſentem iuſtitiæ ſtatum, de gratia Dei
iudicium ſumere liceat, manere tamen in ſuſpenſo finalis perſeuerantiæ notitiam. E-
gregia verò ſalutis fiducia nobis relinquitur, ſi ad præſens momentum nos eſſe in gratia,
coniectura morali æſtimamus, quid in craſtinum ſit futurum neſcimus. Longè aliter

Apoſt

Reſponſio, ex Apoſtolo petita. *Inſtantia ſolutio.* Ro.8.38.

Apnſtolus: Certò, inquit, perſuaſus ſum, quòd neque Angeli, nec poteſtates, nec principatus, neque mors, neque vita, neque pręſentia, neque futura diriment nos à dilectione, qua nos Dominus in Chriſto complectitur. Euadere conantur friuola ſolutione, id habuiſſe Apoſtolum ex ſpeciali reuelatione garrientes: ſed preſſius conſtringuntur quàm vt effugiant. Siquidem illic quæ in commune vniuerſis fidelibus ex fide proueniant bona tractat, non quæ ſpecialiter ipſe experiatur.

Alia inſtātia diluitur. 1.Cor.10.12.

Atqui idem nos alibi noſtræ imbecillitatis & inconſtantiæ mentione deterret. Qui bene ſtat (inquit) videat ne cadat. Verum eſt: at non terrore quo conſternemur, ſed quo diſcamus nos ſub potenti manu Dei humiliare, quemadmodum Petrus explicat. 1.Pet.5.6. Deinde quam prępnſterum eſt, ad punctum temporis limitare fidei certitudinem cuius proprium eſt, ſuperatis huius vitæ ſpatiis, ad futuram immortalitatem protendi?

Summa totius refutationis.

Quum ergo id gratiæ Dei fideles acceptum ferant, quòd Spiritu eius illuminati, cæleſtis vitæ cōtemplatione per fidem fruuntur: adeò procul abeſt ab arrogantia talis gloriatio, vt ſi quem confiteri pudet, eo extremam ingratitudinem prodat magis diuinam bonitatem malignè ſupprimendo, quam modeſtiam aut ſubmiſſionem reſtetur.

Definitione fidei explicata, oſtenditur eam non pugnare ſed conuenire cum illa quam Apoſtolus tradit. Heb.11.1.

41 Quoniam non aliunde melius aut magis perſpicuè fidei natura declarari poſſe videbatur quàm à promiſſionis ſubſtantia, qua velut proprio fundamento ſic nititur, vt ea ſublata protinus corruat, vel potius euaneſcat: ideo noſtram definitionem inde ſumpſimus, quæ tamen ab illa Apoſtoli vel definitione vel deſcriptione potius, quàm ſuæ diſputationi accommodat, minimè aliena eſt: vbi docet eſſe rerum ſperandarum ſubſiſtentiam, indicem non apparentium. Nam per ὑπόστασιν (quo vocabulo vtitur) quaſi fulcrum intelligit, cui pia mens innitatur & incumbat. Acſi diceret fidē ipſam certam quandam eſſe ac ſecuram poſſeſſionem eorum quæ nobis à Deo promiſſa ſunt. niſi quis ὑπόστασιν pro fiducia accipere malit. quod non diſplicet: quanquam illud quod receptius eſt amplectnr.

Huius definitionis ſeu deſcriptionis explicatio. Dan.7.10

Rurſum vt ſignificaret ad ſupremum vſque diem quo libri aperientur, ſublimiora eſſe, quàm quæ ſenſu noſtro percipi, aut oculis ſpectari, manúve contrectari poſſint: eáque non aliter interim poſſideri à nnbis, quàm ſi captum omnem ingenij noſtri excedamus, ac ſupra omnia quæ in mundo ſunt aciem noſtram intendamus, nos denique ipſos ſuperemus: addidit ſecuritatem hanc poſſidēdi, eſſe rerum quæ in ſpe iacent, ideóque non videntur.

Rom.8.24. Homil. in Iohan.79.95. De peccat. meri. & rem. lib.2.cap.31.

Siquidem euidentia, (vt Paulus ſcribit) ſpes non eſt: nec ea quæ videmus, ſperamus. dum verò indicem, aut probationem, aut (vt ſæpe reddidit Auguſtinus) conuictionem appellat rerum non præſentium: (nam Græcè eſt ἔλεγχος) perinde loquitur acſi diceret euidentiam non apparentium rerum, viſionem earum quæ non videntur, perſpicuitatem obſcurarum, præſentiam abſentium, demōſtrationem occultarum. Myſteria Dei enim, cuiuſmodi ſunt quæ ad ſalutem noſtram pertinent, in ſe, ſuáque (vt dicitur) natura cerni non poſſunt: verum ipſa in eius verbo duntaxat intuemur: cuius veritas ſic perſuaſa eſſe nobis debet, vt pro facto impletóque habendum ſit quicquid loquitur. Ad talem verò diuinę bonitatis guſtum percipiendum quomodo ſe attollat animus, quin ſimul ad redamandum Deum totus accendatur? Verè enim cognoſci illa ſuauitatis affluentia non poteſt, quam Deus timentibus ſe recondidit, vt non ſimul vehementer afficiat. Quem autem ſemel affecit, penitus ad ſe rapit & effert. Proinde mirum non eſt ſi peruerſum cor & obliquum nunquam ſubit hic affectus: quo in cælum ipſum traducti, ad reconditiſſimos Dei theſauros admittitur, & ad ſacratiſſima regni eius adyta, quæ prnfanari impuri cordis ingreſſu non decet.

Refutatio erroris Scholaſticorum, charitatem fide ac ſpe priorem eſſe docentium. Lōbard. lib.3.Sen. diſt.25. & ſæpius. Serm.1.in Annūciatione. 2.Cor.1.12.

Quod enim tradunt Scholaſtici, charitatem fide ac ſpe priorem eſſe, merum eſt deliramētum: quandoquidem ſola eſt fides quæ in nobis charitatem primùm generat. Quanto rectius Bernardus: Teſtimonium, inquit, conſcientiæ, quod piorum gloriam vocat Paulus, in tribus conſiſtere credo. Neceſſe enim primò omnium eſt, credere quòd remiſſionem peccatorum habere nō poſſis niſi per indulgentiam Dei: deinde quòd nihil prorſus habere queas operis boni niſi & hoc dederit ipſe: poſtremò quòd vitam ęternam nullis potes operibus promereri niſi gratis detur & illa. Paulo pòſt ſubiicit, hæc non ſufficere, ſed eſſe quoddam fidei initium: quia credendo peccata non poſſe remitti niſi à Deo, ſimul tenere oporteat remiſſa nobis eſſe donec etiam Spiritus ſancti teſtimonio perſuaſi ſimus ſalutem nobis eſſe repoſitam: quia Deus peccata condonat, merita ipſe donat, & præmia idem redonat, non poſſe gradum in illo principio figere. Verùm hæc & alia ſuis locis tractanda erunt: nunc tantùm quid fides ipſa ſit, habere ſufficiat.

42 Iam verò vbicunque viua erit hæc fides, fieri non poterit quin ſpem æternę ſalutis comitem ſecum habeat indiuiduam, vel potius ex ſe gignat & exerat: qua ſublata, quamlibet diſertè atque ornatè de fide diſſeramus, nullam habere conuincimur. Nam ſi fides (vt auditum eſt) certa eſt de veritate Dei perſuaſio, quod nec mentiri nobis, nec fallere, nec irrita eſſe queat: qui hanc certitudinem conceperunt, ſimul profectò expectant fore vt promiſſiones ſuas Deus præſtet, quæ eorum perſuaſione nonniſi veræ eſſe poſſunt: vt in ſumma, nihil aliud ſit ſpes quàm eorum expectatio quæ verè à Deo promiſſa fides credidit. Ita fides Deum veracem credit: ſpes expectat, vt in temporis occaſione veritatem ſuam exhibeat. fides credit nobis eſſe patrem: ſpes expectat vt ſe talē erga nos ſemper gerat. fides datam nobis vitam æternam credit: ſpes expectat vt aliquando reueletur. fides fundamentum eſt, cui ſpes incumbit: ſpes fidem alit ac ſuſtinet. Vt enim expectare à Deo nemo quicquam poteſt niſi qui prius eius promiſſis crediderit: ita rurſus fidei noſtræ imbecillitatem, ne velut feſſa concidat, ſuſtineri ac foueri patienter ſperando & expectando oportet. Qua ratione Paulus rite ſalutem noſtram in ſpe collocat. Nam ea dum in ſilentio Dominum expectat, fidem continet, ne nimis feſtinando præcipitet: confirmat, ne vacillet in Dei promiſſionibus, aut de earum veritate dubitare incipiat: recreat, ne fatigetur: extendit ad vltimam illam metam, ne in medio curſu aut etiam in carceribus deficiat. Denique aſſiduè renouando & inſtaurando, facit vt ſeipſa ſubinde ad perſeuerantiam vegetior emergat. Atque omnino quod nominibus neceſſaria ſint ſpei ſubſidia ad fidem ſtabiliendam, melius patebit ſi cogitemus quot tentationum formis impetantur & concutiantur qui verbum Dei amplexi ſunt. Primùm Dominus, promiſſiones ſuas differendo, diutius ſæpe quàm pro votis noſtris, ſuſpenſos animi nos tenet. hic officium eſt ſpei, præſtare quod iubet Propheta: vt ſi moram illæ fecerint, expectemus tamen. Interdum non modò languere nos ſinit, ſed apertam indignationem præ ſe fert. hic ſpem multo magis ſuccurrere neceſſe eſt, quo, ſecundum alterius Prophetæ dictum, poſſimus expectare Dominum, qui abſcōderit faciem ſuam à Iacob. Inſurgunt etiam illuſores (quemadmodum ait Petrus) qui rogant, Vbi eſt promiſſio aduentus eius? quando, ex quo patres dormierunt, omnia ſic perſeuerant ab initio creationis. Imò eadem hæc nobis inſuſurrant caro & mundus. Hic fidem ſpei tolerantia ſuſfultam, in æternitatis contemplatione defixam retineri oportet, quo mille annos, inſtar diei vnius reputet.

Spes indiuidua comes viuæ fidei. — *Ratio.* — *Connexio fidei & ſpei, mutuúmque auxilium.* — Rom.8.24. — *Ex variis tentationũ formis conſtat neceſſaria eſſe ſpei ſubſidia ad fidem ſtabiliendam.* — Habac.2.3. — Ieſa.8.17. — 2.Pet.3.4. — Pſ.90.4. — 2.Pet.3.8.

43 Propter hanc tum coniunctionem, tum affinitatem, Scriptura interdum Fidei & Spei vocabula confundit. Nam quum Petrus docet, virtute Dei nos per fidem cuſtodiri vſque ad ſalutis reuelationem: quod ſpei magis quadrabat fidei tribuit: neque immeritò: quando iam docuimus, nihil aliud ſpem eſſe quàm fidei alimentum & robur. Interdum ſimul iunguntur, ſicuti eadem epiſtola, quo fides veſtra & ſpes eſſet in Deo. Paulus verò ad Philippenſes ex ſpe deducit expectationem: quia ſperando patienter, vota noſtra ſuſpendimus, donec patefacta fuerit Dei opportunitas. Quod totum melius intelligere licet ex decimo cap. ad Hebræos, quod iam citaui. Paulus alibi, quanuis impropriè loquatur, hoc ipſum tamen intelligit, his verbis, Nos ſpiritu ex fide ſpem iuſtitiæ expectamus: nempe quia Euangelij teſtimonium de gratuito amore amplexi, expectamus dum palàm oſtendat Deus quod nunc ſub ſpe eſt abſconditum. Neque iam obſcurum eſt quàm inſulsè Petrus Lombardus duplex ſpei fundamentum iaciat, Dei gratiam, & operum meritum. Non huic alius ſcopus quàm fidei eſſe poteſt. fidei autem iam clariſſimè expoſuimus vnicum eſſe ſcopum, Dei miſericordiam: in quam vtroque (vt ita loquar) oculo reſpicere debeat. Sed operæpretium eſt auſcultare quàm viuidam afferat rationem. Si quippiam (inquit) ſine meritis ſperare audeas, non ſpes illa, ſed pręſumptio dicenda erit. Quis non meritò, amice lector, tales beſtias execretur, quę temerè & pręſumptuosè fieri pronuntiant ſiquis Deum veracem eſſe confidat? Nam quum Dominus nihil non à ſua bonitate expectari velit, præſumptionem eſſe dicunt in ea recumbere & acquieſcere. O magiſtrum talibus dignum diſcipulis quales in inſanis rabularum ſcholis nactus eſt: Nos verò, quando videmus Dei oraculis iuberi peccatores ſpem ſalutis concipere, libenter tantum præſumamus de veritate eius, vt ſola eius miſericordia freti, abiecta operum fiducia, bene ſperare audeamus. Non fallet ipſe, qui dixit, Secundum fidem veſtram fiat vobis.

Interdum quidem fidei & ſpei vocabula confunduntur. — 1.Pet.1.5. — Philip.1.20. — Gal.5.5. — *Refutatio erroris Scholaſticorum, qui duplex ſpei fundamentum, Dei gratiam, & meritum operũ, cōſtituunt.* — Mat.9.29.

CAPVT III.

Fide nos regenerari. vbi de pœnitentia.

Partes capitis.

1 Titulus videtur de fide tractationem polliceri: tamen de Pœnitentia tantùm, indiuidua fidei comite, nunc agitur. Et primùm variæ aliorum de Pœnitentia referuntur opiniones, ſect.1.2.3.4.
2 Orthodoxæ doctrinæ de Pœnitentia expoſitio, à ſect.5.ad 10.
3 Cauſæ propter quas in vltimum vſque vitæ terminum Pœnitentia extendi debeat, ſect.10.11.12.13.14.
4 De fructibus Pœnitentiæ, vel quorſum & in quem finem tendit, à ſect.15.ad 21.vſque.
5 Vnde Pœnitentia nobis proueniat, ſect.21. 22.23.24. & 25. vbi de peccato in Spiritum ſanctum & de reproborum impœnitentia.

Huius capitis cum præcedenti & ſequentibus connexio.

ETſi iam aliqua ex parte docuimus quomodo fides Chriſtum poſſideat, & per ipſam fruamur eius bonis: hoc tamen adhuc obſcurum eſſet niſi effectuum quos ſentimus accederet explicatio. Non abs re ſumma Euangelij ſtatuitur in pœnitentia & remiſſione peccatorum. Ergo duobus illis capitibus omiſſis, ieiuna & mutila erit adeóq; propè inutilis quælibet de fide diſputatio. Iam quum vtrunque nobis conferat Chriſtus, & vtrunque fide conſequamur, vitæ ſcilicet nouitatem, & reconciliationem gratuitam: ratio & docendi ſeries poſtulat vt de vtroq; hoc loco diſſerere incipiam.

Fidem ſequitur pœnitentia, ex eáque naſcitur.

Proximus autem à fide ad pœnitentiam nobis erit tranſitus: quia hoc capite probè cognito, melius patebit quomodo ſola fide & mera venia iuſtificetur homo, neque tamen à gratuita iuſtitiæ imputatione ſeparetur realis (vt ita loquar) vitę ſanctitas. Pœnitentiam verò non modò fidem continuò ſubſequi, ſed ex ea naſci, extra con-

Ratio.

trouerſiam eſſe debet. Quum enim venia & remiſſio per Euangelij prędicationem ideo offeratur, vt à tyrãnide Satanæ, peccati iugo, & miſera ſeruitute vitiorum liberatus peccator in regnum Dei tranſeat: certè Euangelij gratiam nemo amplecti poteſt quin ex erroribus vitæ prioris in rectam viam ſe recipiat, totúmque ſuum ſtudium applicet ad pœnitentiæ meditationem.

Qui contrà ſentiunt, falluntur.

Quibus autem videtur fidem potius præcedere pœnitentia quàm ab ipſa manare vel proferri, tanquam fructus ab arbore, nunquam vis eius fuit cognita, & nimium leui argumento ad id ſentiendum mouentur.

1. Obiectio eorum.

2 Chriſtus (inquiunt) & Iohannes in ſuis concionibus populum ad reſipiſcentiam primùm hortantur: deinde regnum cælorum appropinquaſſe ſubiiciunt. Tale prædicandi mandatum accipiunt Apoſtoli: talem ordinem ſequutus eſt Paulus, quemadmodum Lucas refert. Matt.3.2. Mar.4.17. Act.20.21

Reſponſio.

Atqui dum in ſyllabarum contextu ſuperſtitioſè hærent, non animaduertunt quo ſenſu inter ſe verba illa cohæreant. Nam dum in hunc modum concionantur Chriſtus Dominus & Iohannes, Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum: annon reſipiſcendi cauſam ab ipſa gratia & ſalutis promiſſione ducunt? Perinde ergo valent eorum verba acſi dicerent, Quoniam appropinquauit regnum cælorũ, ideo reſipiſcite. Nam Matthæus, vbi ſic prędicaſſe Iohannem narrauit, impletum in ipſo fuiſſe Ieſaiæ vaticinium docet de voce in deſerto clamante, Parate viam Domini, rectas facite ſemitas Dei noſtri. Verùm apud Prophetam illa vox iubetur à conſolatione & læto nuntio inchoare. Matt.3.2. Ieſa.40.3

Quo ſenſu pœnitentiæ ſeu reſipiſcentiæ origo ad fidem refertur.

Neque tamen, quum reſipiſcentiæ originem ad fidem referimus, ſpatium aliquod tẽporis ſomniamus quo ipſam parturiat: ſed oſtendere volumus, non poſſe hominem pœnitentiæ ſeriò ſtudere niſi ſe Dei eſſe nouerit. Dei autem ſe eſſe nemo verè perſuaſus eſt, niſi qui eius gratiam prius apprehenderit. Sed hæc dilucidius in ipſo progreſſu ediſſerentur. Fefellit eos fortè quòd multi cõſcientię pauoribus antè domantur, vel formantur ad obſequium, quàm imbuti fuerint cognitione gratiæ, imò eam guſtauerint.

Vnde eorũ error manarit, qui fidem à pœnitentia oriri putant, atque eiuſdem refutatio.

Atque hic eſt initialis timor, quem inter virtutes quidam recenſent, quia verę & iuſtæ obedientiæ propinquum eſſe cernunt. Sed non hîc agitur quàm variè nos Chriſtus ad ſe trahat, vel præparet ad pietátis ſtudium. tantùm dico, nullam rectitudinem poſſe inueniri vbi non regnat Spiritus ille quem accepit vt eum membris ſuis communicaret. Deinde, ſecundum illud Pſalmi, Apud te eſt propitiatio vt timearis: nemo vnquam Deum reuerebitur, niſi qui ſibi propitium cõfidet: nemo ſe ad Legis obſeruationem libenter accinget niſi qui perſuaſus erit ei placere ſua obſequia. quæ in ignoſcendo & tolerandis vitiis indulgentia, ſignum eſt paterni fauoris. Quod etiam demonſtrat illa Oſeæ exhortatio, Venite, reuertamur ad Iehouá: quia ipſe rapuit, & ſanabit nos: percuſſit, & curabit nos: quia ſpes veniæ tãquam ſtimulus additur, ne in ſuis peccatis torpeant. Pſ.130.4. Oſe.6.1.

Omni

Omni autem rationis ſpecie caret eorum deliramentum,qui vt à pœnitentia exordiantur, certos dies ſuis neophytis præſcribunt per quos ſe in pœnitentiam exerceant: quibus demum tranſactis, in Euangelicæ gratiæ communionem ipſos admittunt. De plurimis Anabaptiſtarum loquor: iis præſertim qui ſpirituales haberi mirè gaudent, eorúmque ſodalibus Ieſuitis, & ſimilibus quiſquiliis. Tales ſcilicet fructus profert ſpiritus ille vertiginis,vt pœnitentiam,quæ in totam vitam proroganda eſt homini Chriſtiano, paucis dieculis terminet.

Anabaptiſtarum & Ieſuitarũ,præ cœteris hominũ ſpecies, hypocriſis deregitur.

3 Cæterùm de pœnitentia docti quidam viri,longè etiam ante hæc tempora, quum iuxta Scripturæ regulam ſimpliciter & ſincerè loqui vellent, dixerunt conſtare duabus partibus,mortificatione & viuificatione.Mortificationem interpretantur animæ dolorem, & terrorem ex agnitione peccati & ſenſu iudicij Dei conceptum. Vbi enim quis in veram peccati cognitionem adductus eſt, tum verè peccatum odiſſe & execrari incipit: tum ſibiipſi ex animo diſplicet,miſerum ſe & perditum fatetur,& alium ſe eſſe optat. Adhæc vbi ſenſu aliquo iudicij Dei tactus eſt(alterum enim ex altero protinus ſequitur)tum verò perculſus ac cõſternatus iacet,humiliatus ac deiectus tremit, animum deſpondet, deſperat. Hæc prior pœnitentiæ pars, quam vulgò Contritionem dixerunt. Viuificationem interpretantur conſolationem quæ ex fide naſcitur: vbi ſcilicet homo, peccati conſcientia proſtratus,ac Dei timore perculſus,poſtea in Dei bonitatem,in miſericordiam, gratiam,ſalutem,quæ eſt per Chriſtum, reſpiciens,ſeſe erigit,reſpirat,animum colligit,& velut è morte in vitam redit.Ac voces quidem iſtæ,ſi modò recta conſtet interpretatio,vim pœnitentiæ ſatis commodè exprimunt:ſed quòd viuificationem accipiunt pro lętitia quam recipit animus ex perturbatione & metu ſedatus,non aſſentior:quum potius ſanctè piéque viuendi ſtudium ſignificet, quod oritur ex renaſcentia: quaſi diceretur hominem ſibi mori vt Deo viuere incipiat.

Prima hæc de pœnitentia opinione excuſſa, ſecunda conſideratur quæ duas pœnitentiæ partes conſtituens,poſteriorem non rectè explicat.

Ratio.

4 Alij, quia videbant variè hoc nomen in Scriptura acceptum, duas poſuerunt pœnitentiæ formas:quas vt nota aliqua diſtinguerent,alteram legalem dixerũt,qua peccator peccati cauterio vulneratus & terrore iræ Dei attritus, in ea perturbatione conſtrictus hęret,nec ſe explicare poteſt.Euangelicam alteram,qua peccator grauiter quidem apud ſe afflictus,altius tamen emergit, & Chriſtum,vulneris ſui medicinã,terroris con-

Tertia opinio, eorũ qui duas pœnitentiæ formas, legalem & Euangelicã,conſtituunt.

Gen.4.13 ſolatione,miſeriæ portum apprehendit.Legalis pœnitentiæ exempla eſſe volunt,Cain,
1.Sam.15.30 Saul,Iudam:quorum pœnitentiam dum Scriptura nobis cõmemorat,intelligit,peccati
Matt.27.3. ſui grauitate agnita,iram Dei timuiſſe:ſed Deum duntaxat vltorem & iudicem cogitantes,in eo ſenſu defeciſſe. Ergo eorũ pœnitentia non aliud fuit quàm quoddã inferorum atrium,quò iam in hac vita ingreſſi,cœperunt à facie iræ maieſtatis Dei pœnas dare. Euangelicam pœnitentiam videmus in omnibus qui peccati aculeo apud ſe exulcerati, fiducia autem miſericordię Dei erecti & recreati,ad Dominum conuerſi ſunt.Perterri-
2.Reg.20.2. tus eſt Ezechias accepto mortis nuntio:ſed flens orauit,& in bonitatẽ Dei intuitus,fidu-
Ieſa.38.1. ciam recepit. Conturbati ſunt Niniuitæ horribili denũtiatione excidij:ſed induti ſacco
Ion.3.5. & cinere orarunt, ſperantes quod conuerti poſſet Dominus, & auerti à furore iræ ſuæ.
2.Sam.24.10. Confeſſus eſt Dauid ſe nimium peccaſſe in recẽſendo populo: ſed adiecit, Aufer Domi-
2. Sam.12. ne iniquitatem ſerui tui. Agnouit adulterij crimen,obiurgante Nathan,& ſe coram Do-
13,& 16. mino proſtrauit:ſed veniam ſimul expectauit. Talis fuit eorum pœnitentia qui ad præ-
Act.2.37. dicationem Petri compuncti ſunt corde: ſed Dei bonitate confiſi,addiderunt,Quid fa-
Matt.26.75. ciemus viri fratres?Talis & Petri ipſius,qui fleuit quidem amarè,ſed ſperare non deſiit.
Luc.22.62.

Exempla legalis.

Harum formarum conſideratio.

Exempla Euangelica.

5 Hæc quanquam omnia vera ſint, nomen tamen ipſum pœnitentiæ (quatenus ex Scripturis aſſequi poſſum)aliter accipiendum eſt.Nam quòd fidem ſub pœnitẽtia com-
Act.20.21 plectuntur, pugnat cum eo quod Paulus in Actis dicit, ſe Iudæis ac Gentibus teſtificatum in Deum pœnitentiam, & fidem in Ieſum Chriſtum. Vbi tanquam duo diuerſa, pœnitentiam & fidem enumerat. Quid igitur? An vera pœnitentia citra fidem conſiſtere poteſt? Minimè. Verùm etſi ſeparari non poſſunt,diſtingui tamen debent. Quemadmodum ſine ſpe fides non eſt, & tamen fides ac ſpes varia ſunt: ita pœnitentia & fides,quanquam perpetuo inter ſe vinculo cohærent,magis tamen cõiungi volunt quàm confundi. Equidem nec me latet, ſub pœnitentiæ nomine totam ad Deum conuerſionem comprehendi,cuius pars non poſtrema fides eſt:ſed quo ſenſu, facillimè apparebit vbi vis ac natura eius explicata fuerit. Pœnitẽtiæ nomen Hebræis à conuerſione vel reditu, Græcis à mentis conſiliique mutatione deductum eſt: nec vtrique etymologiæ res

Altera pars capitis,ab hac ſectione ad 10. de pœnitentia orthodoxam doctrinam continens.

1. Diſtinguenda fides & pœnitentia,nõ confundenda vel ſeparanda.

2. Nominis conſideratio.

res ipſa malè reſpondet: cuius ſumma eſt, vt à nobis demigrantes, ad Deum conuertamur:& depoſita priſtina mente, nouam induamus. Quamobrem nõ malè, meo quidem iudicio, ſic pœnitentia definiri poterit, Eſſe veram ad Deum vitæ noſtrę conuerſionem, à ſincero ſerióque Dei timore profectam, quæ carnis noſtræ veteriſque hominis mortificatione, & ſpiritus viuificatione conſtet. In eum ſenſum accipiendæ ſunt conciones omnes quibus vel Prophetę quondam, vel Apoſtoli poſtea ſui temporis homines ad pœnitentiam hortabantur. Hoc enim contendebant vnum, vt peccatis ſuis confuſi, ac diuini iudicij timore puncti, coram eo procident & humiliarentur in quem deliquerant, ac vera reſipiſcentia in rectam eius viam ſe reciperent. Ideo hæc promiſcuè vſurpantur apud ipſos eodem ſignificatu, Conuerti ſeu reuerti ad Dominum, Reſipiſcere, & pœnitentiam agere. Vnde etiam & Sacra hiſtoria pœnitentiam dicit agi poſt Deum, vbi homines qui in ſuis cupiditatibus, eo poſthabito, laſciuiebant, incipiunt verbo eius obſequi:& duci ſuo præſto ſunt ad pergendum quò vocauerit. Et fructus pœnitentia dignos proferre dixerunt Iohannes & Paulus, pro vitam ducere quæ eiuſmodi reſipiſcentiam in cunctis actionibus referat ac teſtetur.

3. Rei definitio, ſeu, quid ſit pœnitentia.

A Prophetis & Apoſtolis tradita.

Matt.3.2. 1.Sam.7.2. Luc.3.8. Ro.6.4. Act.26.20.

Definitionis explanatio. Hæc tribus partibus conſtat.

1. Pœnitentia eſt vitæ noſtræ ad Deum conuerſio.

6 Sed antequam vltrà procedamus, definitionem à nobis poſitam dilucidius enarrare conducet. In qua tria ſunt præcipuè capita conſideranda. Primũ, quum vitę ad Deum conuerſionem nuncupamus, transformationem requirimus, non in operibus tãtùm externis, ſed in anima ipſa: quę vbi vetuſtatem ſuam exuerit, tum demum operum fructus renouationi ſuæ reſpondentes ex ſe pariat. Quod dum vult exprimere Propheta, iubet vt cor nouum ſibi faciant quos ad pœnitentiam vocat. Vnde Moſes ſæpius oſtenſurus quomodo rite ad Dominum conuerterentur Iſraelitę pœnitentia ducti, docet vt id fiat ex toto corde, & ex tota anima (quam loquutionem videmus à Prophetis ſubinde repetitam) & cordis circunciſionem nominans, interiores affectus excutit. Nullus tamen locus eſt ex quo melius perſpicere liceat quæ ſit germana pœnitentiæ proprietas, quàm ex cap. 4. Ieremiæ, Si reuerteris Iſrael, inquit Dominus, ad me reuertere. Arate vobis aruum, & nolite ſerere ſuper ſpinas. Circũcidimini Domino, & auferte præputia cordium veſtrorum. Vide quomodo nihil effecturos denuntiet in ſtudio iuſtitiæ capeſcendo niſi reuulſa in primis ex penitiſſimo corde impietas fuerit. Et quo penitus eos afficiat, monet cum Deo eſſe negotium, apud quem tergiuerſando nihil proficitur: quia cor duplex odio habet. Eam ob rem præpoſteros hypocritarum conatus irridet Ieſaias, qui externam in ceremoniis reſipiſcentiam ſtrenuè quidem moliebantur: at interim faſciculos iniquitatis, quibus colligatos tenebant pauperes, diſſoluere non curabant. Vbi etiam pulchrè oſtendit, in quibus propriè ſita ſit officiis pœnitentia non ficta.

Ezech.18.31.

Huius deſcriptio. *Iere.4.1.3.4.*

Amplificatio à contrario. *Ieſa.58.6.*

2. Ex ſerio Dei timore profecta.

7 Secundum caput erat, quòd ex ſerio Dei timore docuimus ipſam proficiſci. Prius enim quàm ad reſipiſcentiam mens peccatoris inclinetur, diuini iudicij cogitatione excitari oportet. Vbi autẽ hæc cogitatio penitus inſederit, Deum aliquando tribunal conſcenſurum ad exigendam omnium dictorum factorúmque rationem: miſerum hominem interquieſcere non ſinet, nec punctum temporis reſpirare quin perpetuò ad meditandum aliud vitæ inſtitutum extimulet, quo ſe ad iudicium illud ſiſtere ſecurè queat. Quare Scriptura ſæpe, dum ad pœnitentiam cohortatur, iudicij mentionem iniicit, vt apud Ieremiam, Ne fortè egrediatur vt ignis furor meus, & non ſit qui extinguat, propter malitiam operum veſtrorum. In concione Pauli ad Athenienſes, Et tempora quidem huius ignorantię quum hactenus diſſimularit Deus, nunc annuntiat hominibus vt omnes vbiq; pœnitentiam agant: eo quòd ſtatuit diem in quo iudicaturus eſt orbem in æquitate. & aliis compluribus in locis. Interdum à punitionibus iam irrogatis, Deum eſſe iudicẽ declarat: quo peccatores ſecum reputent, peiora ſibi imminere niſi maturè reſipuerint. Exemplũ habes Deuteronomij vigeſimonono. Quoniam verò à peccati horrore & odio conuerſio inchoatur, ideo triſtitiam quæ ſecundum Deum eſt, pœnitentiæ cauſam facit Apoſtolus. Triſtitiam autem ſecundũ Deum appellat, vbi non pœnã modò exhorremus, ſed peccatum ipſum, ex quo diſplicere Deo intelligimus, odimus & execramur. nec mirum, quia niſi acriter pungamur, non poſſet corrigi carnis noſtræ pigrities: imò non ſufficerent eius ſtupori & ſocordię punctiones, niſi ferulas exerendo altius penetraret Deus. Accedit etiam contumacia, quam velut malleis contundi neceſſe eſt. Ergo ſeueritatem, qua Deus vtitur minando, ingenij noſtri prauitas ab eo extorquet: quia dormientes fruſtra blandè alliceret. Teſtimonia non recito quæ paſſim occurrunt.

Ideo iudicij mentio apud Prophetas & Apoſtolos. *Iere.4.4.* *Act.17.30.*

Exemplum.

Explicatio ſecundi huius membri definitionis, ex Paulo deſumpta. *2.Cor.7.10.*

Alia

Alia etiam ratione timor Dei pœnitentiæ principium eſt: quia etſi omnibus virtutum numeris abſoluta ſit hominis vita, niſi ad Dei cultum referatur, laudari quidem poterit à mundo: ſed in cælo mera abominatio erit: quando præcipua iuſtitiæ pars eſt, ſuum ius & honorem Deo reddere, quo impiè fraudatur vbi nobis propoſitum non eſt ſubiicere nos eius imperio.

Ratio, cur ſeruus Dei timor pœnitētiæ pars ſit & principium.

8 Tertio loco explicandum reſtat quale ſit iſtud quod dicimus, pœnitentiam duabus partibus conſtare: mortificatione ſcilicet carnis, & ſpiritus viuificatione. Id Prophetæ licet pro carnalis populi captu ſimplicius & rudius, liquidò tamen exprimunt, quum
Pſ.34.15. dicunt, Deſine à malo, & fac bonitatem. Item, Lauamini, mundi eſtote, auferte malum
Ieſa.1.16. operum veſtrorum ab oculis meis. Quieſcite agere peruersè, diſcite benefacere, quærite iudicium, ſubuenite oppreſſo, &c. Quum enim à malitia reuocant, totius carnis interitum exigunt, quæ malitia & peruerſitate referta eſt. Res prorſus difficilis & ardua, nos ipſos exuere, & à natiuo ingenio demigrare. Neque enim caro bene interiiſſe putanda
Rom.8.4 eſt, niſi quicquid à nobis habemus, abolitum fuerit. Sed quum vniuerſus carnis affectus ſimultas ſit aduerſus Deum, primus ad obedientiam Legis eius ingreſſus eſt illa naturæ noſtræ abnegatio. Poſtea renouationem deſignant à fructibus qui inde conſequuntur, iuſtitia, iudicio & miſericordia. Siquidem non ſatis fuerit talibus officiis rite defungi, niſi mens primum ipſa & cor iuſtitiæ, iudicij, miſericordiæ affectum induerint. id fit quum Dei Spiritus intinctas ſua ſanctitate animas noſtras nouis & cogitationibus & affectibus ita imbuit, vt nouæ iure haberi queant. Et certè vt naturaliter ſumus auerſi à Deo, niſi præcedat abnegatio noſtri, nunquàm ad id quod rectum eſt tendemus. Ideo toties iubemur exuere veterem hominem: renuntiare mundo & carni: concupiſcentiis noſtris valere iuſſis, renouari ſpiritu mentis noſtræ. Nomen porrò ipſum mortificationis admonet quàm difficile ſit obliuiſci prioris naturæ: quia hinc colligimus, non aliter nos formari ad Dei timorem, & pietatis initia diſcere niſi vbi gladio Spiritus violenter mactati in nihilum redigimur: quaſi pronuntiaret Deus, vt cenſeamur inter ſuos filios, opus eſſe communis naturæ interitu.

3. Conſtàt mortificatione carnis & Spiritus viuificatione.

Vtramque exigunt Prophetæ.

Ambo etiam ſigillatim explicantur.

Rom.6.6 9 Vtrunque ex Chriſti participatione nobis contingit. Nam ſi verè morti eius communicamus, eius virtute crucifigitur vetus noſter homo, & peccati corpus emoritur, ne amplius vigeat primæ naturæ corruptio. Si reſurrectionis ſumus participes, per eam ſuſcitamur in vitæ nouitatem, quæ Dei iuſtitiæ reſpondeat. Vno ergo verbo pœnitentiam interpretor, regenerationem, cuius non alius eſt ſcopus niſi vt imago Dei quæ per Adæ tranſgreſſionem fœdata, & tantum non obliterata fuerat, in nobis reformetur. Sic
2. Cor. 3. 18. docet Apoſtolus, quum ait, Nos autem reuelata facie gloriam Domini repræſentantes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam, tanquam à Domini Spiritu.
Eph.4.23 Item, Renouamini ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominem, qui ſecundum
Col.3.10. Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis. Item alibi, Induentes nouum hominem, qui renouatur ad agnitionem & imaginem eius qui creauit illum. Proinde iſta re-
1. Cor. 7. 12. generatione in Dei iuſtitiam, Chriſti beneficio inſtauramur, à qua per Adam excideramus: quo modo in integrum reſtituere placet Domino quoſcunque in vitæ hæreditatem cooptat. Atque hæc quidem inſtauratio non vno momento, vel die, vel anno impletur, ſed per continuos, imò etiam lentos interdum profectus abolet Deus in electis ſuis carnis corruptelas: repurgat eos ſordibus, ſibique in templa conſecrat, ſenſus eorum omnes ad veram puritatem renouans, quo ſe tota vita exerceant in pœnitentia: ſciántque huic militiæ nullum niſi in morte eſſe finem. Quo maior eſt impuri rabulæ & apoſtatæ Staphyli cuiuſdam improbitas: qui ſtatum præſentis vitæ cum gloria cæleſti à me
1. Cor. 4. 4. confundi nugatur, dum imaginem Dei ex Paulo interpretor ſanctitaté & iuſtitiam veracem. Quaſi verò vbi res aliqua definitur, non quærenda ſit ipſa integritas & perfectio. Neque tamen locus negatur incrementis: ſed quatenus ad Dei ſimilitudinem propius quiſque accedit, in eo dico fulgere imaginem Dei. Huc vt perueniant fideles, ſtadium pœnitentiæ, in quo tota vita currant, illis Deus aſſignat.

Vnde oriãtur.

Hinc ſequitur Pœnitentiam nihil aliud eſſe quàm reformationem imaginis Dei in nobis.

Quæ breui aliquo momento nō abſoluitur, ſed vſque in vltimum vitæ terminum extenditur.

10 Sic ergo à peccati ſeruitute liberantur filij Dei per regenerationem, non vt quaſi plenam libertatis poſſeſſionem iam adepti, nihil amplius moleſtiæ à carne ſua ſentiant: ſed vt illis maneat perpetua certaminis materia, vnde exerceantur: neque exerceantur modò, ſed infirmitatem quoque ſuam melius diſcant. Atque in ea re omnes ſanioris iudicij ſcriptores inter ſe conſentiunt, manere in homine regenerato mali fomitem, vnde

Tertia pars. Cauſa, propter quas pœnitentiam in vltimum vſque terminū vitæ debeat extendi.

vnde perpetuò ſcateant cupiditates quæ ipſum ad peccandum illiciant & extimulent. Fatentur etiam, ſanctos illo cócupiſcendi morbo adhuc ita implicitos teneri, vt obſtare nequeant quin ſubinde vel ad libidinem, vel ad auaritiam, vel ad ambitionem, vel ad alia vitia titillentur & incitentur. Neque opus eſt multum inueſtigando laborare quid hic veteres ſenſerint: quando vnus Auguſtinus ſufficere ad id poteſt, qui fideliter magnáque diligentia omnium ſententias collegit. Ex illo igitur ſumant lectores, ſiquid de ſenſu antiquitatis habere certi volent. Porrò inter illum & nos hoc diſcriminis videri poteſt intereſſe, quòd ipſe quidem quum fideles concedat, quandiu in corpore mortali habitant, ſic illigatos teneri concupiſcentiis vt non poſſint non concupiſcere, eum tamen morbum peccatum vocare non audet: ſed ad illum deſignandum infirmitatis nomine contentus, tunc demum fieri peccatum docet vbi vel opus vel conſenſus ad conceptionem vel apprehenſionem accedit. hoc eſt, quando primæ appetitioni cedit voluntas. nos autem illud ipſum pro peccato habemus, quòd aliqua omnino cupiditate contra legem Dei homo titillatur: imò ipſam prauitatem, quę eiuſmodi cupiditates nobis generat, aſſerimus eſſe peccatum. Docemus itaque in ſanctis, donec mortali corpore exuantur, ſemper eſſe peccatum: quia in eorum carne reſidet illa concupiſcendi prauitas quæ cum rectitudine pugnat. Neque tamen ſemper à peccati nomine abſtinet: ſicuti quum dicit, Hoc peccati nomine appellat Paulus vnde oriuntur cuncta peccata in carnalem concupiſcentiam. Hoc quantum ad ſanctos pertinet, regnum admittit in terra, perit in cœlo. Quibus verbis fatetur, quatenus obnoxij ſunt fideles concupiſcentiis carnis, peccati eſſe reos.

Lib. ad Boni. 4. Lib. 1. & 2. cótra Iulianum.

Auguſtini ſententia de concupiſcentia in renatis excutitur.

Sermo. 6. de verb. Apoſt.

11 Quòd autem Deus Eccleſiam ſuam purgare ab omni peccato dicitur, quòd eam liberationis gratiam per Baptiſmum pollicetur, & in electis ſuis implet: ad reatum potius referimus quàm ad ipſam peccati materiam. Præſtat hoc quidem Deus, ſuos regenerando, vt peccati regnum in ipſis aboleatur: (virtutem enim Spiritus ſubminiſtrat, qua ſuperiores in certamine victoréſque fiant) ſed regnare tantùm, non etiam habitare deſinit. Proinde ſic dicimus veterem hominem crucifixum eſſe, legem peccati ſic abolitam eſſe in filiis Dei, vt reliquiæ tamen ſuperſint: non vt dominentur, ſed vt eos ſuæ infirmitatis conſcientia humilient. Et illas quidem fatemur non imputari, acſi non eſſent: ſed hoc ſimul Dei miſericordia fieri contendimus vt ab hoc reatu liberentur ſancti, qui meritò aliàs peccatores & rei coram Deo forent. Neque verò hanc ſententiam confirmare difficile nobis erit: quando extant in eam rem clara Scripturæ teſtimonia. Quid enim apertius volumus quàm quod ad Rom. 7. clamat Paulus? Primùm, illic eum in hominis regenerati perſona loqui, cum nos alibi oſtendimus, tum Auguſtinus firmis rationibus euincit. Taceo quòd mali & peccati vocabulis vtitur. vt voces illas cauillari poſſint qui reclamare nobis volent: quis tamen repugnantiam aduerſus Legem Dei, malum eſſe neget? quis impedimentum iuſtitię neget eſſe peccatum? quis denique non concedat culpá ineſſe, vbi eſt ſpiritualis miſeria? Atqui iſta omnia de hoc morbo à Paulo prædicantur. Deinde habemus certam à Lege demonſtrationem, qua breuiter tota hæc quæſtio expediri poteſt. Iubemur enim Deum diligere ex toto corde, ex tota anima, ex totis facultatibus. Quum ita omnes animæ noſtræ partes Dei amore occupari deceat, certum eſt eos præcepto non ſatisfacere qui vel leuiculam appetitionem corde recipere, vel vllam omnino cogitationem animo admittere poſſunt, quæ eos ab amore Dei in vanitatem abducat. Quid enim? annon illæ ſunt animæ facultates, ſubitis motionibus affici, ſenſu apprehendere, mente concipere? Iſtæ igitur quum vanis & prauis cogitationibus aditum ad ſe patefaciunt, annon oſtendunt ſe tantundem ab amore Dei eſſe vacuas? Quare qui nõ fatetur omnes carnis cupiditates eſſe peccata: illum verò concupiſcendi morbum, quem fomitem appellant, eſſe peccati ſcaturiginem: ille tranſgreſſionem Legis peccatum eſſe neget neceſſe eſt.

Ephe. 5. 26. 27.

Locus, ex Paulo, quo Auguſtini ſententiam confirmare videtur.

Reſponſio.

Rom. 6. 6

Confirmatio reſponſionis, ex ipſo Apoſtolo.

Rom. 7. 6

Altera confirmatio, ex Legis præcepto.

Concluſio.

12 Si cui abſurdum videtur, ita in vniuerſum damnari cupiditates omnes quibus homo naturaliter afficitur, quum à Deo inditæ ſint naturæ authore: reſpondemus, nos nequaquam eas appetitiones damnare quas hominis ingenio Deus ſic à prima creatione inſculpſit, vt inde eradicari niſi cum ipſa humanitate non poſſint: ſed tantùm inſolentes effrænéſque motus qui cum Dei ordinatione pugnant. Iam verò quum ob naturæ prauitatem omnes facultates adeò vitiatæ ſint ac corruptæ, vt in omnibus actionibus emineat perpetua ἀταξία & intemperies: quia ab eiuſmodi incontinentia ſeparari nequeunt

Exceptio: tantùm dánari cupiditates quæ cum Dei ordinatione pugnant.

Nõ quatenus ſunt naturales, ſed quatenus inordinatæ damnantur: vt ſenſit etiam Auguſtinus.

queunt appetitiones, ideo vitioſas eſſe cõtendimus. Aut (ſi paucioribus verbis ſummam habere libet) omnes hominum cupiditates malas eſſe docemus, & peccati reas peragimus: non quatenus ſunt naturales, ſed quia inordinatæ: inordinatas autem eſſe, quia ex natura corrupta & polluta nihil puri nec ſynceri prodire poteſt. Neque verò ab hac doctrina tantum diſcedit Auguſtinus quantum in ſpeciem apparet. Dum inuidiam plus æquo reformidat, qua eum grauare ſtudebant Pelagiani, à peccati nomine interdum abſtinet: quum tamen ſcribit, manente in ſanctis peccati lege, tolli duntaxat reatum, ſatis indicat ſe non adeò à ſenſu noſtro abhorrere.

Ad Bonif.

Cum multa teſtimonia proferuntur, quæ eius mentem aperiunt.

13 Afferemus alias aliquot ſententias vnde melius appareat quid ſenſerit. Lib. ſecundo contra Iulianum: Lex iſta peccati & remiſſa eſt regeneratione ſpirituali, & manet in carne mortali. remiſſa ſcilicet, quia reatus ſolutus eſt in ſacramento quo regenerantur fideles. manet autem, quia operatur deſideria, cõtra quæ dimicant & fideles. Item, Lex itaque peccati (quæ in tanti quoque Apoſtoli membris erat) remittitur in baptiſmate, non finitur. Item, Legem peccati, cuius manentis ſolutus eſt in baptiſmo reatus, Ambroſius vocauit iniquitatem: quia iniquum eſt vt caro concupiſcat aduerſus ſpiritum. Item, Mortuum eſt peccatum in eo reatu quo nos tenebat: & donec ſepulturæ perfectione ſanetur, rebellat & mortuum. Lib. quinto etiamnum apertius: Sicut cæcitas cordis & peccatum eſt, quo in Deum non creditur: & pœna peccati, qua cor ſuperbum digna animaduerſione punitur, & cauſa peccati quum aliquid cęci cordis errore committitur: ita concupiſcentia carnis aduerſus quam bonus concupiſcit ſpiritus, & peccatum eſt, quia illi ineſt inobedientia contra dominatum mentis: & pœna peccati, quia reddita eſt meritis inobedientis: & cauſa peccati defectione conſentientis, vel contagione naſcentis. Vocat hîc ſine ambiguitate peccatum: quia proſtrato iam errore, & confirmata veritate, calumnias minus veretur. Quemadmodum & in Iohannem, homi. 41. vbi ex animi ſui ſenſu ſine contentione loquitur, Si carne ſeruis legi peccati, fac quod ait ipſe Apoſtolus, Non regnet peccatum in mortali veſtro corpore, ad obediendum deſideriis eius. Non ait, non ſit: ſed, non regnet. Quandiu viuis peccatum neceſſe eſt eſſe in membris tuis: ſaltem regnum illi auferatur, non fiat quod iubet. Qui concupiſcentiam non eſſe peccatum defendunt, illud Iacobi obiicere ſolent, Concupiſcentia poſtquam conceperit, parit peccatum. Atqui nullo negotio hoc refellitur: niſi enim de ſolis operibus malis, vel de peccatis actualibus intelligamus ipſum loqui, ne mala quidem voluntas in peccato deputabitur. Ex eo autem quòd flagitia & praua facinora concupiſcentię partus vocat, atque iis ipſis peccati nomen tribuit, non protinus ſequitur quin concupiſcere, res mala ſit, & coram Deo damnabilis.

Rom. 6. 12.

Obiectio, ex Iacobi dicto.

Iacob. 1. 15.

Reſponſio.

Vid. Calu. adu. Libertinos, cap. 18.

Alia obiectio, Anabaptiſtarum & Libertinorum, adu. perpetuam filiorum Dei in hac vita pœnitentiam.

14 Anabaptiſtæ quidam hoc ſeculo, phreneticam neſcio quam intemperiem pro ſpirituali regeneratione comminiſcuntur: nempe in ſtatum innocentiæ reſtitutos Dei filios, iam non oportere ſolicitos eſſe de libidine carnis refręnanda: Spiritum ducem ſequendum eſſe, ſub cuius actione nunquam aberratur. Incredibile eſſet hominis mentem eò veſaniæ prolabi, niſi palàm & faſtuosè ſuum hoc dogma deblaterarent. Prodigioſum certè quidem eſt: ſed tales ſacrilegæ audaciæ pœnas luere æquum eſt qui veritatem Dei in mendacium vertere animum induxerunt. Itáne delectus omnis turpis & honeſti, iuſti & iniuſti, boni & mali, virtutis & vitij tolletur? Tale, inquiunt, diſcrimen eſt ex maledictione veteris Adæ, à qua nos per Chriſtum exempti ſumus. Ergo inter ſcortationem & caſtitatem, ſynceritatem & aſtutiam, veritatem & mendacium, æquitatem & rapinam, nihil iam intererit. Tolle (inquiunt) vanam formidinem: Spiritus nihil tibi mali imperabit, modò ſecurè & intrepidè illius actioni te permittas. Quis ad hęc prodigia non obſtupeſcat? Popularis tamen eſt philoſophia apud eos, qui libidinum amentia excæcati, ſenſum communem exuerunt. Sed quem obſecro, Chriſtum nobis fabricantur, & quem Spiritum eructant? Nos enim Chriſtum vnum, eius vnũ Spiritum recognoſcimus quem Prophetæ commendarunt, Euangelium exhibitum prædicat, de quo nihil illic tale audimus. Spiritus ille non eſt homicidij, ſcortationis, ebrietatis, ſuperbiæ, contentionis, auaritiæ, fraudis patronus: ſed author dilectionis, pudicitiæ, ſobrietatis, modeſtiæ, pacis, moderationis, veritatis. Non eſt vertiginoſus, & qui præceps per fas & nefas inconſideratè ruat, ſed plenus ſapientiæ & intelligentiæ, qua ritè inter iuſtum & iniuſtum diſcernat. Non inſtigat ad diſſolutam effrænémque licentiam: ſed prout licitum ab illicito diſcriminat, modum moderationémque ſeruare docet. Quid tam

Reſponſio, horrendam iſtiuſmodi monſtrorũ impietatem detegens.

Altera reſponſio, ab abſurdis quæ hæc obiectio parit.

Tertia reſponſio, ſincerã de pœnitentia & vita Chriſtiana doctrinam iſtorum errori opponens.

tamen diutius in refellenda beluina iſta rabie laboremus? Chriſtianis Spiritus Domini non turbulentum eſt phâraſma, quod vel ipſi per ſomnium pepererint, vel ab aliis confictum acceperint: ſed eius notitiam à Scripturis religioſè petunt, vbi duo hæc de ipſo traduntur, nobis in ſanctificationem datum eſſe, quo ab immunditiis & inquinamentis purgatos, in obedientiam diuinæ iuſtitiæ deducat: quæ obedientia conſtare nequit niſi domitis ſubactiſque concupiſcentiis, quibus iſti habenas laxare volunt. Deinde ſic nos eius ſanctificatione purgari, vt multis vitiis multáq; infirmitate obſideamur quandiu incluſi ſumus mole corporis noſtri. Quo fit vt longo interuallo à perfectione diſſiti, proficere ſemper aliquid, & vitiis irretiti cum illis quotidie luctari neceſſe habeamus. Vnde etiam conſequitur, excuſſa deſidia & ſecuritate, intentis animis vigilandum eſſe, ne carnis noſtræ inſidiis incauti circumueniamur. Niſi fortè confidimus nos maiores progreſſus feciſſe quàm Apoſtolum, qui tamen fatigabatur ab angelo Satanæ, quo virtus in infirmitate perficeretur: & qui illam carnis & ſpiritus diuiſionem in ſua carne non fictè repræſentabat.

Cõfirmatio, ab Apoſtoli exemplo & dicto. — 2. Cor. 12. 15. Rom. 7. 6

Quarta pars capitis de pœnitẽtia fructibus, qui cauſę, vel effectus, aut partes, ſiue affectiones dici poſſunt.

15 Quòd autem Apoſtolus in deſcriptione pœnitentiæ ſeptem eius vel cauſas, vel effectus, vel partes enumerat, id optima cauſa facit. ſunt autem ſtudium aut ſolicitudo, excuſatio, indignatio, timor, deſiderium, zelus, vindicta. Neque abſurdum videri debet, quòd ſtatuere non audeo cauſæne an effectus cenſeri debeant. vtrunque enim diſputari poteſt. Poſſunt etiam vocari affectiones cum pœnitentia coniunctæ. ſed quia omiſſis illis quæſtionibus, intelligere licet quid Paulus velit, ſimplici expoſitione contenti erimus. Dicit ergo ex triſtitia quæ ſecundum Deum eſt, excitari ſolicitudinem. Nam qui ſerio diſplicentiæ ſenſu tangitur quod in Deum ſuum peccarit, ſimul extimulatur ad diligentiam & attentionem, vt à Diaboli laqueis penitus ſe explicet, vt ab eius inſidiis melius ſibi caueat, ne à Spiritus ſancti gubernatione poſthac excidat, ne ſecuritate opprimatur. Proxima eſt excuſatio, quæ hoc loco non defenſionem ſignificat qua peccator ad effugiendum Dei iudicium, vel ſe deliquiſſe neget, vel culpam extenuet: ſed purgationem, quæ in deprecatione magis poſita ſit quàm cauſæ fiducia. Qualiter filij non reprobi dum errata ſua agnoſcunt & confitentur, deprecationem tamen adhibent. atq; vt ea locum habeat, quibus poſſunt modis teſtantur, ſe minimè abieciſſe eam quam parentibus debent reuerentiam: denique ſic excuſant, non vt ſe iuſtos eſſe ac innocentes probent, ſed tantùm vt veniam obtineant. Sequitur indignatio, qua peccator ſecum intus fremit, ſecum expoſtulat, ſibi iraſcitur, dum ſuam peruerſitatem ſuámq; in Deum ingratitudinem recognoſcit. Timoris nomine intelligit illam trepidationem quę mentibus noſtris incutitur, quoties cogitamus & quid nos ſimus meriti, & quàm horribilis ſit iræ diuinæ ſeueritas in peccatores. Mirabili enim inquietudine tunc nos vexari neceſſe eſt, quæ tum ad humilitatem nos erudit, tum cautiores in poſterum reddit. Quòd ſi oritur ex timore ſolicitudo, de qua prius dixerat, videmus quo nexu hæc inter ſe cohæreant. Deſiderium videtur mihi poſuiſſe pro ſedulitate in officio & obſequendi alacritate, ad quam maximè prouocare nos debet delictorum noſtrorum agnitio. Huc quoque pertinet zelus quem continuò ſubiungit. ardorem enim ſignificat quo accendimur vbi aculei illi nobis admouentur: Quid feci? Quò me præcipitaueram, niſi mihi Dei miſericordia ſubueniret? Poſtrema eſt vindicta. quo enim ſeueriores in nos ſumus, & acriore cenſura quæſtionem habemus de peccatis noſtris, eo debemus ſperare magis propitium ac miſericordem Deum. Et certè fieri non poteſt quin anima diuini iudicij horrore perculſa, partes vltionis in exigenda de ſe pœna occupet. Sentiunt ſanè pij quales pœnæ ſint pudor, confuſio, gemitus, diſplicentia ſui, & reliqui affectus qui ex ſeria delictorum recognitione naſcuntur. Meminerimus tamen modum eſſe tenendum, ne triſtitia nos abſorbeat: quia nihil magis procliue eſt trepidis conſcientiis quàm in deſperationem ruina. Et hoc quoque artificio Satan quoſcunque videt metu Dei proſtratos, in profundum illum mœroris gurgitem magis ac magis demergit, ne vnquam aſſurgant. Non poteſt quidem nimius eſſe timor qui in humilitatem deſinit, neque diſcedit à ſpe veniæ. Semper tamen ex Apoſtoli præcepto cauendum, ne peccator, dum ſe ad diſplicẽtiam ſolicitat, nimia formidine oppreſſus deficiat: quia hoc modo refugitur Deus, qui per pœnitentiam nos ad ſe vocat. Qua de re vtilis etiam eſt admonitio Bernardi, Neceſſarius dolor pro peccatis ſi non ſit continuus. Suadeo reflectere pedem interdum à moleſta & anxia recordatione viarum veſtrarum, & euadere ad planitiem ſerenę me-

2. Cor. 7. 11.

Solicitudo. *Excuſatio.* *Indignatio.* *Timor.* *Deſiderium.* *Zelus.* *Vindicta.*

Modus autem tenẽdus, idque ſanctiſſimo Bernardi conſilio, ne eiuſmodi triſtitia nos abſorbeat.

Heb. 12. 3. Serm. 11. in Cant.

mor

moriæ beneficiorum Dei. Miſceamus abſynthio mel, vt ſalubris amaritudo ſalutem date queat: cum immiſto dulcore temperata bibetur: & ſi de vobis in humilitate ſentitis, ſentite & de Domino in bonitate.

16 Iam & pœnitentiæ fructus quales ſint, intelligi poteſt: nempe officia pietatis erga Deum, charitatis erga homines, adhæc in tota vita ſanctimonia ac puritas. Deniq; quo maiore quiſque ſtudio vitam ſuam exigit ad normam Legis Dei, eo certiora pœnitentiæ ſuæ ſigna edit. Itaque Spiritus ſæpe dum nos ad pœnitentiam hortatur, nunc ad ſingula Legis præcepta, nunc ad officia ſecundæ tabulæ nos reuocat: quanquam aliis locis poſtquàm immunditiem damnauit in ipſo fonte cordis, deinde ad externa teſtimonia deſcendit quæ ſinceram reſipiſcentiam commendant. Cuius rei tabulam in deſcriptione vitæ Chriſtianæ mox ſubiiciam lectorum oculis. Non colligam ex Prophetis teſtimonia quibus partim ſubſannant eorum ineptias qui ceremoniis contendunt Deum placare, oſtendúntque mera eſſe ludicra: partim verò externam vitæ integritatem docent non eſſe caput pœnitentiæ, quia Deus cor intuetur. Quiſquis mediocriter in Scriptura verſatus fuerit, per ſe, abſque alterius monitu intelliget, vbi cum Deo negotium eſt, nihil agi niſi ab interiore cordis affectu incipimus. Et Ioelis locus aliis intelligendis non parum valebit, Scindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra. Vtrunque etiam breuiter expreſſum eſt his Iacobi verbis, Mundate ſcelerati manus, purgate corda duplices. vbi priori quidem membro acceſſio ponitur, fons tamen & principium deinde monſtratur, nempe abſtergendas eſſe occultas ſordes, vt altare in ipſo corde erigatur Deo. Sunt præterea & externa aliqua exercitia, quibus priuatim veluti remediis vel ad nos humiliandos, vel ad domandam carnem noſtram vtimur: publicè verò ad reſipiſcentiæ teſtificationem. Emanant autem ab illa vindicta de qua loquitur Paulus. ſiquidem hæc afflicti animi ſunt propria, in ſqualore, gemitu, lachrymis eſſe: fugere ſplendorem & quemlibet apparatum, omnibus deliciis ſe abdicare. Deinde is qui ſentit quantum malum ſit carnis rebellio, remedia omnia quærit quibus coerceat. Prǽterea qui bene cogitat quàm graue ſit violaſſe Dei iuſtitiam, quieſcere non poteſt donec in ſua humilitate gloriam dederit Deo. Eiuſmodi exercitia ſæpe commemorant vetuſti ſcriptores, quum de pœnitentiæ fructibus loquuntur. Quanquam autem vim pœnitentiæ minimè in illis reponunt: veniam tamen mihi dabunt lectores ſi dixero quod ſentio. plus æquo certè inſiſtere in his mihi videntur. Ac ſi quis prudenter expendat, mihi (vt ſpero) aſſentietur, dupliciter eos modum exceſſiſſe. Nam quum tantopere vrgerēt, ac immodicis elogiis commendarent corporalem illam diſciplinam, hoc quidem conſequebantur vt plebs eam maiore ſtudio amplecteretur: ſed, quod longè maioris momenti eſſe debet, quodammodo obſcurabant. Deinde in exigendis caſtigationibus fuerunt aliquanto rigidiores quàm ferat Eccleſiaſtica manſuetudo, quemadmodum alibi tractandum erit.

Quales ſint hi pœnitentiæ fructus. *Internus.* *1. Pietas erga Deum.* *2. Charitas erga homines.* *3. Vitæ ſanctitas.* *Quàm ſedulo hi fructus à Prophetis commendentur.* Ioel.2.13. Iacob.4.8. *Externi.* *4. Corporis exercitia.* Lib.3.c.6. &c. 2. Cor. 7. 11. *A vetuſtis ſcriptoribus nimium commendata.* *Dupliciter eorum modum exceſſerunt.*

17 Sed quia nonnulli, dum fletum, ieiunium & cinerem cum alibi frequenter, tum præſertim apud Ioelem commemorari audiunt, præcipuam reſipiſcentiæ partem ieiunio & fletu metiuntur, tollenda eſt eorum hallucinatio. Quod de conuerſione totius cordis ad Dominum, déque ſciſſione non veſtimentorum ſed cordis illic dicitur, reſipiſcentiæ proprium eſt: fletus autem & ieiunium, non vt perpetua aut neceſſaria eius effecta ſubnectuntur, ſed ſpecialem habent circunſtantiam. Quoniam grauiſſimum Iudæis excidium imminere vaticinatus fuerat, iram Dei ſuadet anteuertere, non tantùm reſipiſcendo, ſed mœroris indicia præ ſe ferendo. Qualiter enim promiſſa barba, impexo capillo, pulla veſte, ſuppliciter ſe demittere ſolet reus ad conciliandam iudicis miſericordiam: ita illos, quum rei agerentur coram Dei tribunali, eius ſeueritatem miſerabili habitu deprecari oportebat. Quanquam autem cinis & ſaccus illis fortè temporibus magis conueniebant: fletus tamen & ieiunii valde opportunum fore inter nos vſum cõſtat quoties cladem aliquam aut calamitatem nobis minari viſus fuerit Dominus. Se enim ad vltionem apparari & quodammodo armari denuntiat, vbi periculum apparere facit. Bene igitur Propheta, qui ſuos ad fletum & ieiunium, hoc eſt ad reorum mœſtitiam, cohortatur, de quorum flagitiis conſtitutam quæſtionem paulo antè dixerat. Quemadmodum nec malè hodie fecerint Eccleſiaſtici paſtores, ſi dum impendentem ſuorum ceruicibus ruinam vident, ad ieiunium & fletum properandum vociferentur: modò quod eſt præcipuum maiore & intentiore cura & opera ſemper vrgeant, ſcindenda

Ioel.2.12. *Hæc exercitia quum à nonnullis præcipua pœnitentiæ pars conſtituantur, euiuſmodi hallucinatio tollitur.* *Cur in Iudaica Eccleſia recepta ſint.* *Horum exercitiorum legitimus vſus in Eccleſia Chriſtiana.*

denda ſcilicet eſſe corda, non veſtimenta. Extra dubium eſt, non ſemper pœnitentiæ cohærere ieiunium, ſed calamitoſis temporibus peculiariter deſtinari. vnde & cum luctu coniungitur à Chriſto, dum Apoſtolos ab eius neceſſitate abſoluit, donec ſua præſentia orbati mœrore conficerentur. de ſolenni ieiunio loquor. Nam piorum vita frugalitate & ſobrietate temperata eſſe debet, vt in toto eius decurſu quædam ieiunij ſpecies continenter appareat. Verùm tota illa res, quia rurſus, vbi de Eccleſiæ diſciplina agetur, expedienda erit, nunc parcius à me attingitur.

De ieiunio. — Mat. 9. 15. — Libr. 4. c. 12.

Sed præcipua pœnitentiæ pars in conuerſione ad Deum conſiſtit.

Vſus horum exercitiorum.

18 Hoc tamen adhuc inſeram, quum ad hanc externam profeſſionem transfertur nomen pœnitentiæ, impropriè à genuino illo ſenſu quem poſui deflecti. Neque enim tam eſt conuerſio ad Deum quàm culpæ confeſſio, cum pœnæ & reatus deprecatione. Sic pœnitentiam agere in cinere & cilicio, nihil aliud eſt quàm teſtari diſplicentiam, vbi Deus ob graues offenſas nobis iraſcitur. Atque hæc quidem confeſſionis ſpecies publica eſt, qua nos damnantes coram Angelis & mũdo, præuenimus iudicium Dei. Nam eorum ſegnitiem coarguens Paulus qui peccatis ſuis indulgẽt, Si iudicaremus noſipſos (inquit) non à Deo iudicaremur. Sed homines facere palàm conſcios & teſtes noſtræ reſipiſcentiæ, non ſemper eſt neceſſarium: priuatim autem Deo confiteri, pars eſt veræ pœnitentiæ quæ omitti non poteſt. Nihil enim minus conſentaneum quàm vt peccata ignoſcat Deus, in quibus nobis ipſi blandimur: & ne in lucem proferat, prætegimus per hypocriſin. Nec tantùm quæ quotidie admittimus peccata fateri conuenit: verùm grauiores lapſus longius trahere nos debent: atque in memoriam reuocare quæ videntur pridem ſepulta: quod exemplo ſuo nobis præſcribit Dauid. Tactus enim recentis flagitij pudore, ſeipſum examinat vſque ad matris vterum, & agnoſcit iam tunc fuiſſe corruptum & infectum carnis labe. neque id vt culpam ſuam extenuet: ſicuti multi in turba ſe occultant, & alios ſecum inuoluendo, impunitatem captant. Longè aliter Dauid, qui ingenuè culpam exaggerat, quòd à prima infantia corruptus, non deſierit mala malis cumulare. Alio etiam loco tale præteritæ vitæ examen ſuſcipit, vt adoleſcentiæ ſuæ peccatis miſericordiam Dei imploret. Et certè tunc demum ſoporem nobis eſſe excuſſum probabimus ſi gemendo ſub onere, maláque noſtra deflendo, leuationem à Deo petemus. Notandum præterea eſt, pœnitentiam, cui aſſiduè incumbere iubemur, ab ea differre quæ velut à morte excitat qui vel turpius ceciderant, vel effræni licentia ſe proiecerant ad peccandum, vel quadam defectionis ſpecie excuſſerant iugum Dei. Nam Scriptura ſæpe dum hortatur ad pœnitentiam, quaſi tranſitum & reſurrectionem à morte in vitam ſignificat: & dum refert populum egiſſe pœnitentiam, ab idololatria aliiſque craſſis ſceleribus conuerſum fuiſſe intelligit. Qua ratione Paulus luctum peccatoribus denuntiat, qui pœnitentiam non egerunt ſuper laſciuiis ſcortatione & impudicitia. hoc diſcrimen diligenter obſeruandum eſt, ne vbi paucos audimus ad pœnitentiam citari, nobis ſupina obrepat ſecuritas, quaſi nihil amplius ad nos pertineret carnis mortificatio: cuius curam remittere non permittunt quę nos ſemper titillant prauę cupiditates, & quæ ſubinde pullulant vitia. Specialis ergo pœnitentia quæ a quibuſdam tantùm exigitur, quos Diabolus à Dei timore abreptos exitialibus laqueis implicuit, ordinariam non tollit, cui per totum vitæ curriculum operam dare nos cogit naturæ corruptio.

Mat. 11. 21 — Luc. 10. 13 — 1. Cor. 11. 31. — *Peccatorũ confeſſio & agnitio qualis eſſe debeat.* — Pſal. 51. 7 — Pſal. 25. 7. — *Pœnitentia ordinaria & ſpecialis diſtinctio.* — 2. Cor. 12. 21. — *Huius diſtinctionis vſus.*

Finis pœnitentiæ.

19 Porrò ſi verum eſt quod clariſſimè conſtat, totam Euangelij ſummam duobus iſtis capitibus contineri, pœnitentia, & peccatorum remiſſione: ánnon videmus, Dominum ideo gratis ſuos iuſtificare, quo eos ſimul Spiritus ſui ſanctificatione, in verã iuſtitiam inſtauret? Iohannes angelus ante faciem Chriſti miſſus ad vias eius præparandas, prædicabat, Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cælorum. Ad pœnitentiam inuitando, monebat vt ſe peccatores agnoſcerẽt, ſuáq; omnia corã Domino damnata, quo carnis ſuæ mortificationem, ac nouam in Spiritu regenerationem totis votis expeterent. Regnum Dei annuntiando, ad fidem vocabat. ſiquidem per regnum Dei quod docebat in propinquo eſſe, remiſſionem peccatorum, ſalutem, vitam, & quicquid omnino in Chriſto aſſequimur, ſignificabat. quare apud alios Euãgeliſtas legitur, Venit Iohannes prædicans baptiſmum pœnitentiæ, in remiſſionem peccatorum. Quod quid aliud eſt, quàm vt peccatorum mole preſſi & fatigati, ad Dominum ſe conuerterent, ac de remiſſione & ſalute ſpem conciperent? Sic & Chriſtus ſuas conciones auſpicatus eſt, Appropinquauit regnum Dei: pœnitentiam agite, & credite Euangelio. Primùm declar

Ex Iohannis, Chriſti & Apoſtolorum prædicationis forma, quis ſit oſtenditur. — Mat. 11. 10 — Matt. 3. 2. — Marc. 1. 4. — Luc. 3. 3. — *Horum prædicationis ſumma.* — Marc. 1. 15

clarat, theſauros miſericordiæ Dei in ſe apertos: deinde pœnitentiam exigit. tum poſtre-
Luc. 24. 26, & 46. mò fiduciam erga Dei promiſſiones. Itaque quum totam Euangelij ſummam breuiter complecti voluit, dixit ſe oportuiſſe pati, reſurgere à mortuis, prædicari in nomine ſuo pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum. Id & Apoſtoli poſt eius reſurrectionem præ-
Act. 5. 31. dicarunt, excitatum a Deo, ad dandam pœnitentiam Iſraeli, & remiſſionem peccatorum. Prædicatur pœnitentia in nomine Chriſti, quum per Euãgelij doctrinam audiunt homines ſuas omnes cogitationes, ſuos affectus, ſua ſtudia corrupta & vitioſa eſſe: pro-
Rom. 1. 30. pterea neceſſe eſſe vt renaſcantur, ſi volunt ingredi in regnum Dei. Remiſſio peccatorũ prædicatur, quum docentur homines, Chriſtum ſibi factum eſſe redemptionem, iuſtitiam, ſalutem, & vitam: cuius nomine, gratis in Dei conſpectu iuſti habeantur & innocentes. Vtraque gratia quum fide apprehendatur (vt alibi demonſtratum eſt) quia tamen proprium fidei obiectum eſt Dei bonitas qua peccata remittuntur, eam à pœnitentia diligenter diſtingui operæpretium fuit.

Pœnitentia Chriſti ina ter minus, vt & noſtra finis.

Ieſa. 61. 1. Matt. 11. 5. Luc. 4. 18. 20 Porrò vt peccati odium, quod pœnitentiæ exordium eſt, primum nobis ad Chriſti cognitionem ingreſſum aperit, qui nullis ſe exhibet niſi miſeris & afflictis peccatoribus, qui gemunt, laborant, onerati ſunt, eſuriunt, ſitiunt, dolore & miſeria tabeſcunt: ita in pœnitentiam ipſam eniti, tota vita in eam incumbere, eam ad vltimum proſequi
Mat. 9. 13. Act. 3. 26, & 5. 31. nos oportet, ſi in Chriſto conſiſtere volumus. Ad peccatores enim vocandos venit, ſed ad pœnitentiam. Miſſus eſt ad benedicendum indignis: ſed quo ſe conuertat vnuſquiſque à nequitia ſua. Plena eſt Scriptura eiuſmodi vocibus. Quare vbi peccatorum remiſſionem offert Deus, reſipiſcentiam viciſſim ſtipulari ferè ſolet: innuens ſuam miſe-
Ieſa. 56. 1, & 59. 20. ricordiam, reſipiſcendi cauſam hominibus eſſe debere. Facite, inquit, iudicium & iuſtitiam: quia ſalus appropinquauit. Item, Veniet Sioni redemptor, & iis qui in Iacob reſi-
Ieſa. 55. 6. piſcunt à peccatis. Item, Quærite Dominum dum inueniri poteſt, inuocate eum dum propè eſt. Derelinquat impius viam ſuam, & iniquitatem cogitationum ſuarum, & ad
Act. 2. 38. Dominum conuertatur: & miſerebitur eius. Item, Conuertimini, & reſipiſcite, vt deleantur peccata veſtra. Vbi tamen adnotandum eſt, non eam conditionem ſic apponi quaſi emerendæ veniæ fundamentum ſit noſtra reſipiſcentia: quin potius (quia in hunc finem hominum miſereri ſtatuit Dominus vt reſipiſcant) quò ſit tendendum indicat, ſi gratiam obtinere volunt. Proinde donec in carcere corporis noſtri habitabimus, aſſiduè nobis cum naturæ noſtræ corruptæ vitiis luctandum eſt, adeóque cum naturali noſtra anima. Dicit aliquoties Plato, vitam Philoſophi, meditationem eſſe mortis. Verius nobis dicere licet, vitam Chriſtiani hominis perpetuum eſſe ſtudium & exercitationem mortificãdæ carnis donec ea planè interempta, Spiritus Dei regnum in nobis obtineat. Quare illum arbitror plurimum profeciſſe, qui ſibi plurimum diſplicere didicit: non vt in hoc luto hæreat, nec vltrà progrediatur: ſed magis vt ad Deum feſtinet & ſuſpiret: quò morti vitæque Chriſti inſertus, perpetuam pœnitentiam meditetur: vt certè non aliter poſſunt, quos genuinum peccati odium tenet. nemo enim peccatum vnquam odit niſi prius iuſtitiæ amore captus. Hęc ſententia, vt erat ſimpliciſſima omnium, ita mihi cum Scripturæ veritate optimè conſentire viſa eſt.

Hoc modo remiſſionem peccatorũ in Chriſto oblatam, et reſipiſ. etiã cauſam adipiſcimur.

Id cum alibi tum in l'Enchidone multis diſputat.

Poſtrema pars vide ſit Pœnitentia dicens, videlicet à Dei gratia.

21 Porrò ſingulare eſſe Dei donum Pœnitentiam, notius ex ſuperiore doctrina eſſe arbitror quàm vt longum ſermonem retexere opus ſit. Itaque beneficium Dei lau-
Act. 11. 18. 2. Tim. 2. 25. 26. dat, & miratur Eccleſia, quòd Gentibus dederit pœnitentiam ad ſalutem: & Paulus Timotheum patientem & manſuetum erga incredulos eſſe iubens, Siquãdo, inquit, Deus illis det pœnitentiam qua reſipiſcant à diaboli laqueis. Affirmat quidem Deus ſe velle omnium conuerſionem: & exhortationes cõmuniter omnibus deſtinat: efficacia tamen pendet à Spiritu regenerationis. Quia facilius eſſet creare nos homines, quàm propria
Epheſ. 2. 10. marte induere præſtantiorem naturam. Itaq; toto regenerationis curſu non abs re vocamur Dei figmentũ creati ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Quoſcunq; eripere vult Deus ab interitu, hos Spiritu regenerationis viuificat: non quòd pœnitentia propriè ſit ſalutis cauſa, ſed quia iam viſum eſt inſeparabilẽ eſſe à fide & miſeri-
Ieſ. 59. 20. cordia Dei: quãdo, teſte Ieſaia, venit Sioni redẽptor, & iis qui in Iacob reuerſi ſunt ab iniquitate. Stat quidẽ hoc firmum, vbicunq; viget Dei timor, Spiritũ in ſalutẽ hominis o-
Ieſ. 63. 17. Hebr. 6. 6. peratũ eſſe. Itaq; fideles apud Ieſaiam, dũ querũtur & deplorãt à Deo ſe derelictos, hoc quaſi reprobationis ſignũ ponunt, obdurata fuiſſe diuinitus corda ſua. Apoſtolus quoque excludere volens apoſtatas à ſpe ſalutis, rationẽ affert, eſſe impoſſibile eos renouari

Electis communicata, quos Deus eripere vult ab interitu.

Reprobis autẽ obduratio & impœnitẽtia e-

X ad

nitu æterna eſt denũciatio, vt ex Ieſaia & Apoſtolo liquet.

ad pœnitentiam: quia ſcilicet Deus renouans quos perire non vult, ſignum oſtendit paterni fauoris, & quodámodo radiis ſereni & læti vultus eos ad ſe attrahit: rurſum obduratione fulminat contra reprobos, quorũ irremiſſibilis eſt impietas. Quod genus vindictæ Apoſtolus denuntiat volũtariis apoſtatis, qui dum à fide Euangelij deficiunt, Deum ludibrio habent, gratiam eius contumelioſè reſpuunt, profanant ac conculcant Chriſti ſanguinem: imò quantum in ſe eſt, rurſus ipſum crucifigunt. Neque enim, vt volunt quidam præpoſterè auſteri, voluntariis omnibus peccatis ſpem veniæ præcidit: ſed apoſtaſiam docet omni excuſatione indignam eſſe, vt mirum non ſit Deum inexorabili rigore tam ſacrilegum ſui contemptum vlciſci. Impoſſibile enim eſſe tradit, eos qui ſemel illuminati fuerint, guſtauerint donum cæleſte, participes facti ſint Spiritus ſancti, guſtauerint bonum Dei verbum, virtutéſque venturi ſeculi, ſi prolabantur, rurſum renouari ad pœnitentiam, ab integro crucifigentes Filium Dei, & ludibrio exponentes. Item alibi, Si volentes, ait, peccauerimus poſt acceptam notitiam veritatis, non vltrà pro peccatis reliqua eſt hoſtia: ſed formidabilis quædam expectatio iudicij, &c. Hi quoque loci ſunt ex quorum praua intelligentia inſaniendi materiam olim Nouatiani hauſerunt: quorum aſperitate offenſi boni quidam viri, hanc ſuppoſititiam Epiſtolam crediderunt, quæ omni tamen ex parte Apoſtolicum ſpiritum verè redolet. Quoniam autem nobis contentio non eſt niſi cum iis qui eam amplexantur, facile eſt oſtendere quàm nihil illæ ſententiæ ipſorum ſuffragentur errori. Primùm neceſſe eſt, Apoſtolum cum magiſtro ſuo conſentire, qui omne peccatum & blaſphemiam remiſſum iri affirmat, excepto peccato in Spiritum ſanctum, quod neque in hoc ſeculo, neque in futuro remittitur. Hac, inquam, exceptione contentum fuiſſe Apoſtolum certum eſt, niſi volumus illum gratiæ Chriſti aduerſarium facere. Vnde conficitur, nullis ſingularibus peccatis veniam negari præterquam vni, quod ex deſperato furore profectum neque infirmitati aſcribi poteſt, & palàm demonſtrat hominem à diabolo eſſe poſſeſſum.

Ibid. 10. 29.

Ibid. 6. 4.

Ibid. 10. 25.

Hic autem Apoſtoli locus (Hebr. 6. 6.) quum voluntariis tantum apoſtatis remiſſionem neget, nihil pro Nouatianis facit.

Hac occaſione, de peccato irremiſſibili in Spiritum ſanctum agitur.

22 Vt tamen hoc expediatur, quod ſit tam horrendum eiuſmodi flagitium quod nullam remiſſionem habiturum eſt, quærere conuenit. Quod Auguſtinus alicubi definit obſtinatam ad mortem vſque peruicaciam cum veniæ diffidentia, non ſatis quadrat ipſis Chriſti verbis, Non remiſſum iri in hoc ſeculo. Nam aut hoc fruſtra dicitur, aut in hac vita committi poteſt. Si autem vera eſt Auguſtini definitio, non committitur niſi ad mortem vſque perſeueret. Quòd alij dicunt, in Spiritum ſanctum peccare qui gratiæ in fratrem collatæ inuidet: non video vnde ſumptum fuerit. Sed veram definitioné afferamus: quæ vbi firmis teſtimoniis comprobata fuerit, facilè per ſeipſam omnes alias euertet. Dico igitur in Spiritum ſanctum peccare qui diuinæ veritati, cuius fulgore ſic perſtringuntur vt ignorantiam cauſari nequeant, tamen deſtinata malitia reſiſtunt, in hoc tantùm vt reſiſtant. Chriſtus enim explicaturus quod dixerat, continuò ſubiungit, Qui dixerit verbum in Filium hominis, remittetur ei: qui autem blaſphemauerit cótra Spiritum, nó remittetur. Et Matthæus pro blaſphemia in Spiritum, ponit Spiritum blaſphemiæ. Quomodo in Filium quis probrum iacere poſſit quin ſimul in Spiritum torqueatur? Nempe qui in veritatem Dei incognitam impudentes impingunt, qui Chriſto ignoráter maledicunt, hoc interim animo prædıti vt patefactam ſibi Dei veritatem extinguere nolint, aut quem nouerint eſſe Chriſtum Domini, verbo vno lædere: illi in Patrem ac Filium peccant. Sic multi ſunt hodie, qui Euangelij doctrinam peſſimè execrantur: quam ſi Euágelij eſſe ſcirent, toto corde venerari parati eſſent. Quorum autem conuicta eſt conſcientia, Dei verbum eſſe quod repudiant atq; impugnant, impugnare tamen non deſinunt: illi in Spiritum blaſphemare dicuntur: quandoquidem aduerſus illuminationem (quæ opus eſt Spiritus ſancti) luctantur. Tales erant ex Iudæis nonnulli, qui quum reſiſtere Spiritui per Stephanum loquenti non poſſent, reſiſtere tamen contendebant. Non dubium eſt quin ex illis multi, Legis zelo ad id raperentur: ſed fuiſſe alios apparet qui malitioſa impietate in Deum ipſum furerent, hoc eſt in doctrinam quam eſſe à Deo non neſciebant. Tales & ipſi Phariſæi, in quos Dominus inuehitur, qui Spiritus ſancti virtutem vt diſiicerent, Beelzebub nomine infamabant. Hic ergo eſt Spiritus blaſphemiæ, vbi hominis audacia in contumeliam diuini nominis data opera proſilit. Quod innuit Paulus, quum docet ſe miſericordiam conſequutum, quòd ignorans ea per incredulitatem commiſerat, quorum meritò indignus alioqui fuiſſet

Vera huius peccati definitio, ex ſcripturis probata & illuſtrata.

Mat. 12. 31. Marc. 3. 29. Luc. 12. 10.

Qui peccẽt in Spiritum ſanctum.

Exempla.
1. Iudæi Stephano reſiſtentes.

Act. 6. 10.

2. Phariſæi.

Matth. 9. 34. & 12. 24.

Probatio definitionis à contrario Pauli exemplo.

1. Tim. 1. 13.

fuiſſet gratia Domini. Si ignorantia cum incredulitate iuncta fecit vt veniam obtineret, hinc ſequitur, non eſſe veniæ locum vbi ſcientia ad incredulitatem acceſſit.

Cur illud peccatum ſit irremiſſibile.

23 Apoſtolum verò non de particulari vno lapſu vel altero, ſed de vniuerſali defectione loqui qua ſe reprobi à ſalute abdicant, ſi bene animaduertas, intelliges. Eos autem implacabilem Deum ſentire mirum non eſt, quos Iohannes in ſua Canonica affirmat non fuiſſe ex electis à quibus exierunt. *1. Iohan. 2.19.* Sermonem ſiquidem in eos dirigit qui religionem Chriſtianam ſe repetere poſſe imaginabantur, etſi ſemel ab ea defecerãt: quos ab hac falſa & pernicioſa opinione auocans, dicit quod veriſſimum eſt, non patêre iis reditum ad Chriſti communionem qui eam ſcientes volentes proiecerint. Proiiciunt autem non qui ſimpliciter diſſoluta vitæ licentia verbum Domini tranſgrediuntur: ſed qui totam eius doctrinam ex profeſſo reiiciunt. Ergo paralogiſmus eſt in verbo Prolabendi & Peccandi. quoniam Prolabi Nouatiani interpretantur, ſiquis Lege Domini, non furandum nec ſcortandum edoctus, à furto aut ſcortatione non abſtineat. At contrà ſubeſſe tacitam antitheſin affirmo, in qua repeti debeant contraria omnia iis quæ prius dicta fuerant: vt hic non particulare aliquod vitium, ſed vniuerſalis auerſio à Deo, & totius (vt ita loquar) hominis apoſtaſia exprimatur. Quum ergo dicit, eos qui prolapſi ſint, poſtquam ſemel illuminati fuerunt, guſtauerũt donum cæleſte, participes facti ſunt Spiritus ſancti; guſtauerunt etiam bonum Dei verbum, virtutéſque venturi ſeculi: intelligendum eſt, qui lumen Spiritus deliberata impietate ſuffocarint, doni cæleſtis guſtum reſpuerint, à ſanctificatione Spiritus ſe alienarint, verbum Dei & ſeculi venturi virtutes conculcarint. *Heb. 6.4.* Ac quo magis exprimeret illam impietatis certam deſtinationem, alio poſtea loco nominatim adiecit dictionem, Voluntariè. *Hebr. 10. 26.* Nam quum dicit, nullam fieri reliquam hoſtiam iis qui volentes, poſt acceptam veritatis notitiam, peccarint, non negat Chriſtum eſſe perpetuam hoſtiam, ad expiandas ſanctorum iniquitates: (quod tota ferè epiſtola diſertè clamat, inter explicandum Chriſti ſacerdotium) ſed nullam aliam reſtare dicit vbi ab ea diſceſſum eſt. Diſceditur autem, abnegata ex profeſſo Euangelij veritate.

Paralogiſmus Nouatianorũ, Apoſtoli locum deprauantium excutitur

Et conferuntur duo eiuſdẽ Apoſtoli teſtimonia.

1. Obiectio aduerſ. ſuperiorẽ doctrinam.

Reſponſio.

24 Quod autem nimis durum & Dei clementia alienum videtur quibuſdam à remiſſione vllos omnino depelli qui ad implorandam Domini miſericordiam cõfugiant, id facilè diluitur. Non enim denegari veniam dicit ſi ad Dominum ſe conuerterint: ſed omnino negat poſſe ad pœnitentiam ſurgere: quòd ſcilicet æterna cæcitate, ob ſuam ingratitudinem iuſto Dei iudicio percuſſi ſint. Neque obſtat quòd idem exemplum Eſau huc poſtea accommodat, qui fruſtra lachrymis & eiulatu tentauerit amiſſam primogenituram recuperare. Nihilo etiam magis illa Prophetæ comminatio, Quum clamauerint, non exaudiam. *Zach. 7. 13.* Neque enim talibus loquendi formulis aut vera conuerſio, aut Dei inuocatio deſignatur: ſed illa impiorum anxietas, qua in rebus extremis conſtricti coguntur reſpicere quod antea ſecurè negligebant, ſibi nihil eſſe boni, niſi in Domini auxilio. Illud autem non tam implorant, quam ſibi ablatum eſſe gemunt. Itaque nihil aliud ſignificat Propheta per clamorem, Apoſtolus per lachrymas, quàm tormentum illud horribile quod impios ex deſperatione vrit & diſcruciat. Hoc diligenter notare operæpretium eſt: quia ſecum alioqui pugnaret Deus, qui per Prophetam clamat, ſe propitium fore ſimulac conuerſus fuerit peccator. *Ezech. 18. 20. 21.* Et (quemadmodum iam dixi) animum hominis in melius mutari nonniſi præueniente illius gratia certum eſt. De inuocatione etiam nunquam fallet promiſſio. ſed conuerſio & precatio impropriè vocatur cæcum illud tormentum quo diſtrahuntur reprobi, quum Deum ſibi quærendum eſſe vident vt inueniant malis ſuis remedium, & tamen eius acceſſum refugiunt.

Inſtantia deſumpta ex exemplo Eſaui & Prophetæ comminatione, ſoluitur.

2. Obiectio.

Reſponſio.

3. Obiectio, de ficta impiorũ (vt Achabi) pœnitẽtia, quã Deus probare videtur.

Reſponſio.

25 Quæritur tamen, quum neget Apoſtolus ficta pœnitentia placari Deum, quomodo veniam adeptus ſit Achab, & pœnam ſibi indictam auerterit: quẽ tamen nonniſi ſubito pauore fuiſſe cõſternatum ex reliquo tenore vitæ apparet. *2. Reg. 18. 29.* Induit quidem ſaccum, aſperſus eſt cinere, iacuit humi, & (quemadmodum teſtimonium illi redditur) humiliatus eſt coram Deo: ſed parum fuit veſtes ſcindere, quum maneret cor obſtipum & malitia turgidum. Videmus tamen vt Deus ad clementiam flectatur. Reſpondeo, ſic interdum hypocritis parci ad tempus, vt tamen ſemper illis incumbat ira Dei: ídq; fieri non tam eorum gratia quàm in cõmune exemplum. Nam quòd mitigata fuit pœna ipſi Achab, quam inde vtilitatem cõſequutus eſt niſi vt eam viuus in terra non ſentiret? Ergo Dei maledictio, quanuis recondita, fixam habuit ſedem in eius domo: ipſi autẽ in æter-

Cōfirmatio, ab exemplo Eſau.

num exitium perrexit. Idem videre eſt in Eſau. Etſi enim repulſam paſſus eſt, temporalis tamen benedictio conceſſa fuit eius lachrymis. Sed quia ſpiritualis hæreditas ex Dei oraculo nonniſi penes vnum ex fratribus reſidere poterat, dum prçterito Eſau electus eſt Iacob, abdicatio illa miſericordiam Dei excluſit: ſolatium hoc quaſi homini belluino fuit reſiduum, vt pinguedine terræ & rore cæli ſaginaretur. Atq; id eſt quod nuper dixi ad exemplum aliorũ referri debere, quo alacrius ad ſinceram pœnitentiam adiicere animos & ſtudia noſtra diſcamus: quia minimè dubitandum eſt verè & ex animo cōuerſis Deum fore ad ignoſcendum facilem, cuius clementia ſe ad indignos vſq; extēdit, dum aliquid diſplicentiæ præ ſe ferunt. Eadem etiam opera docemur quàm horribile iudicium præfractos omnes maneat, quibus Dei minas improba frōte non minus quàm corde ferreo ſpernere & pro nihilo ducere ludus eſt. In hunc modum ſæpe filiis Iſrael manum porrexit ad leuandas eorum clades, quanuis ſimulati eſſent eorum clamores, duplexq; & perfidus animus: ſicut ipſe in Pſalmo cōqueritur, ſtatim ad ingenium fuiſſe reuerſos. atq; ita voluit tam amica facilitate ad ſeriam conuerſionē eos adducere, vel reddere inexcuſabiles. Neque tamen, pœnas ad tempus remittendo, perpetuam ſibi legem imponit: quin potius ſeuerius interdum contra hypocritas inſurgit & pœnas duplicat, vt inde appareat quantopere ei diſpliceat fictio. Sed quædam (vt iam dixi) exempla profert ſuæ ad dandam veniam propenſionis, ex quibus pij animentur ad vitæ correctionem, & grauius damnetur eorum ſuperbia qui proteruè aduerſus ſtimulum calcitrant.

Cur Deus impios ficto corde pœnitentes ferat ad tempus.

Exceptio.

Gen. 27. 38.19.

Pſ.78. 36. 37.

CAPVT IIII.

Quàm procul abſit ab Euangelij puritate quicquid de pœnitentia garriunt Sophiſtæ in ſuis ſcholis. Vbi de confeſſione & ſatisfactione agitur.

Partes huius capitis.

1 Expoſita orthodoxa doctrina de Pœnitentia, falſa hoc capite refellitur: Scholaſticorum doctrina in genere & ſummatim perſtricta, ſect. 1.

2 Singulæ partes eius deinde examinantur: Contritio, ſect. 2. & 3. Confeſſio à 4. ſect. ad 24. Satisfactio à 25. ad finem capitis.

Scholaſticorū errores in tradenda doctrina de pœnitentia.

NVnc venio ad excutienda ea quę de pœnitentia ſcholaſtici ſophiſtę tradiderunt, quæ quàm pauciſſimis fieri poterit percurram. quia omnia perſequi animus non eſt: ne hic liber, quem ad docendi compendium aptare ſtudeo, in immenſum extrahatur. Et illi rem alioqui non valde implicitam tot voluminibus inuoluerunt, vt non futurus ſit facilis exitus ſi te paulùm in eorum fæces immerſeris. Principio, in danda definitione planè oſtendunt nunquam ſe intellexiſſe quid eſſet, pœnitentia. Arripiunt enim quædam è libris veterum dicta, quæ vim pœnitentiæ minimè exprimunt: Quòd pœnitere ſit anteacta peccata deflere, & flenda non committere. Item, quòd ſit mala præterita plangere, & plangenda iterum non committere. Item, quòd ſit quædam dolens vindicta, puniens in ſe quod dolet commiſiſſe. Item, quòd ſit dolor cordis & amaritudo animæ pro malis quæ quiſque commiſit, vel quibus conſenſit. Hæc enim vt à Patribus bene dicta cōcedamus (quod inficiari tamen contentioſo difficile non eſſet) non tamen in eam partem dicebantur vt pœnitentiam deſcriberent, ſed tantùm vt ſuos hortarentur ne in eadem delicta rurſum inciderent à quibus extracti erant. Quòd ſi elogia iſtiuſmodi omnia in definitiones conuertere placet, alia quoque non minori iure aſſuenda erant. Quale eſt hoc Chryſoſtomi, Pœnitentia eſt medicamentum peccatum extinguens, donum cælitus datum, virtus admirabilis, gratia vim legum ſuperans. Adde quod doctrina, quam poſtea tradunt, iſtis definitionibus eſt aliquanto deterior. Sic enim ſunt in externis exercitiis mordicus infixi, vt nihil aliud ex immenſis voluminibus colligas quàm pœnitentiam eſſe diſciplinam & auſteritatem, quæ partim domandæ carni, partim caſtigandis puniendíſque vitiis ſeruiat: de interiori mentis renouatione, quæ veram vitæ correctionem ſecum trahit, mirum ſilentium. De contritione quidē & attritione multus apud eos ſermo. multis ſcrupulis animas torquent: & plurimũ moleſtię & anxietatis ingerunt: ſed vbi viſi ſunt corda penitus vulneraſſe, leui ceremoniarum aſperſione totam amaritudinem ſanant. Pœnitentiam tam argutè definitam, in contritionem cordis, confeſſionem oris, ſatisfactionem operis partiuntur, nihilo magis dialecticè quàm definierūt: etſi videri volunt totā ætatem in ſyllogiſmis contexendis detriuiſſe. Verùm ſiquis à definitione ratiocinetur (quod genus argumentandi apud dialecticos valet) poſſe aliquem anteacta peccata deflere

1. Male definiunt.

Prima definitio.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Harum definitionum examē.

2. Ineptè diuidunt.

Pri. eſt Gre. & refer. lib. 4. Sent. diſt. 14. cap. 1. Sec. Ambro. refer. illic, & in Decr. diſtin. 3. de pœnit. c. Pœnit. priore. Tert. Auguſt. refert. ea diſtinct. c. Pœnit. poſt. Quart. Ambroſ. refer. diſt. 1. de pœn. c. Vera pœnit.

Li. 4. Sen. 16. c. 1. de pœnit. diſtin. 1. c. Perfecta pœnit.

flere

flere,& flenda non committere:poſſe præterita mala plangere, & plangenda non committere: poſſe punire, quod doleret commiſiſſe, &c. quanuis ore non confiteatur: quomodo ſuam partitionem tuebuntur? Si enim ille verè pœnitens non confitetur,pœnitentia ſine confeſſione eſſe poteſt. Quòd ſi reſpondeant, hanc partitionem ad pœnitentiam referri quatenus eſt ſacramentum,vel de tota pœnitentiæ perfectione intelligi quam ſuis definitionibus non comprehẽdunt,non eſt vnde accuſet: ſibi ipſi imputent, qui non purius ac dilucidius definiunt. Ego certè pro mea craſſitie, quum de re aliqua diſputatur, ad ipſam definitionem omnia refero, quæ eſt totius diſputationis cardo ac fundamentũ.Sed ſit illa magiſtralis licentia.iam partes ipſas ordine perluſtremus.Quòd neglectim quaſi friuola tranſilio quæ ipſi graui ſupercilio pro myſteriis venditant, non facio inſcitia: (neque enim mihi valde laborioſum eſſet excutere quæcunque argutè & ſubtiliter ipſi exiſtimant à ſe diſputari) ſed mihi religio eſſet fatigare talibus ineptiis lectores abſque fructu. Certè de rebus ignotis eos garrire, ex quæſtionibus quas mouent & agitant,& quibus miſerè ſe impediunt,cognitu facile eſt. qualis illa eſt. An vnius peccati pœnitentia Deo placeat,vbi in aliis durat obſtinatio. Item,an pœnæ diuinitus inflictæ ad ſatisfactionem valeant.Item,an ſæpius iterari poſſit pro mortalibus peccatis. vbi turpiter & impiè definiunt nonniſi de venialibus peccatis quotidie agi pœnitentiam. Similiter craſſo errore valde ſe torquent in dicto Hieronymi, pœnitentiam eſſe ſecundam tabulam poſt naufragium.in quo oſtendunt ſe nunquam à bruto ſtupore euigilaſſe,vt milleſimam vitiorum ſuorum partem vel procul ſentirent.

Reſpõſionis vanum diluuio. *3. Sunt vaniloqui & ſpinoſis quæſtionibus impediunt animos legentium.* *4. Seipſos implicant & torquent.*

2 Velim autem animaduertant lectores,non hîc de aſini vmbra rixam eſſe,ſed rem omnium maximè ſeriam tractari: nempe de peccatorum remiſſione. Quum enim tria ad pœnitentiam requirunt, compunctionem cordis,oris confeſſionem, operis ſatisfactionem:ſimul ad impetrãdam peccatorum remiſſionem neceſſaria eſſe docent. Siquid autem in tota religione ſcire noſtra refert,id certè refert maximè,nempe intelligere ac probè tenere,qua ratione,qua lege, qua conditione, qua facilitate aut difficultate obtineatur peccatorum remiſſio. Hæc notitia niſi perſpicua certáq; conſtat, nullam omnino requiem, nullam cum Deo pacem, nullam fiduciam aut ſecuritatem habere poteſt conſcientia:ſed aſſiduè trepidat,fluctuatur,æſtuat,cruciatur, diuexatur, horret, odit,ac fugit conſpectũ Dei. Quòd ſi ab his conditionibus pendet peccatorum remiſſio quibus eam ipſi alligant:nihil nobis miſerius nec deploratius. Contritionem,primam obtinendæ veniæ partem faciunt,eámque debitam exigunt,hoc eſt iuſtam & plenam:ſed interim non conſtituunt quando ſecurus aliquis eſſe poſſit,ſe hac contritione ad iuſtum modum defunctum eſſe. Equidem ſedulò & acriter inſtãdum eſſe fateor,vt quiſque amarè deflendo ſua peccata, ſe ad eorum diſplicentiam & odium magis acuat. Hæc enim eſt non pœnitenda triſtitia, quæ pœnitentiam gignit in ſalutem, ſed vbi exigitur doloris acerbitas, quæ culpæ magnitudini reſpondeat, & quæ in trutina appendatur cum fiducia veniæ:hîc verò miſeræ conſcientiæ miris modis torquentur, & exagitantur,dum ſibi debitam peccatorum contritionem imponi vident, nec aſſequuntur debiti menſuram, vt ſecum decernere poſſint, ſe perſoluiſſe quod debebant. Si dixerint faciendum quod in nobis eſt, eódem ſemper reuoluimur. quando enim audebit ſibi promittere quiſpiam,omnes ſe vires contuliſſe ad lugenda peccata? Vbi ergo diu ſecum luctatæ,& longis certaminibus exercitæ conſcientiæ, portum tandem in quo reſideant non inueniunt: vt ſe aliqua ſaltem parte leniant, dolorem à ſe extorquent, & lachrymas exprimunt,quibus ſuam contritionem perficiant.

Quàm neceſſaria ſit falſa ſcholaſticorum doctrina refutatio. *De Contritione, eorundem ſententia.* *Examen illius ſententiæ.*

3 Quòd ſi me calumniari aiunt: prodeant ſanè, & vnum aliquem oſtendant qui huiuſmodi contritionis doctrina vel non ſit ad deſperationem adactus: vel ſimulationem doloris,iudicio Dei,pro vero dolore,non oppoſuerit. Diximus & nos quodã loco,nunquam ſine pœnitentia obuenire peccatorum remiſſionem,quòd nulli niſi afflicti,& peccatorum conſcientia vulnerati,Dei miſericordiam implorare ſincerè poſſunt:ſed ſimul adiecimus, pœnitentiam non eſſe cauſam remiſſionis peccatorum. Illa autem animarum tormenta ſuſtulimus,quòd debita præſtanda ſit. Peccatorẽ docuimus non in ſuam compunctionem neque in ſuas lachrymas intueri, ſed vtrunq; oculum in ſolam Domini miſericordiam defigere. Tantùm admonuimus,vocari à Chriſto laborantes & oneratos, quando miſſus ſit ad euangelizandum pauperibus, ad ſanandum contritos corde, prædicandum captiuis remiſſionem, ad educendos vinctos, conſolandos lugentes.

Falſæ & veræ contritionis conſideratio. Matth.11.28. Ieſa.61.1. Luc.4.18.

Quo excluderentur & Phariſæi, qui ſua iuſtitia ſaturi, paupertatem ſuam non agno-
ſcunt:& contemptores,qui ſecuri iræ Dei,malo ſuo remedium non quærunt. Tales e-
nim non laborant,nec onerati ſunt,nec contriti corde,nec vincti,nec captiui. Multum
verò intereſt doceáſne emereri peccatorum remiſſionem iuſta & plena cõtritione(qua
nunquam defungi poſſit peccator)an eum inſtituas ad eſuriendam & ſitiendam Dei mi
ſericordiam,quo per miſeriæ ſuæ agnitionem,ſuum æſtum,laſſitudinem, captiuitatem
illi oſtendas vbi quærere refrigerium, requiem, libertatem debeat: illum denique do-
ceas in ſua humilitate dare Deo gloriam.

De confeſſione auriculari, An ſit nec ne de iure diuino. 4 De confeſſione ſemper ingens fuit pugna inter Canoniſtas & Theologos ſchola-
ſticos:his contendentibus mandari diuino præcepto confeſſionem:illis reclamantibus,
Eccleſiaſticis duntaxat conſtitutionibus præcipi. In eo verò certamine inſignis Theo-
logorum impudentia apparuit, qui tot locos Scripturæ deprauarunt, & vi detorſerunt,
quot in rem ſuam citabant.Et quando ne ſic quidem obtineri poſſe viderunt quod po-
ſtulabant, qui arguti volebant præ aliis videri, hoc effugio elapſi ſunt confeſſionem à
iure diuino profectam, quantum ad ſubſtantiam:ſed formam poſtea accepiſſe à iure po
Canoniſtarum & Scholaſticorũ argumenta. ſitiuo. Nempe ſic qui inter leguleios ſunt ineptiſſimi, citationem ad ius diuinum refe-
runt, quia dictum ſit, Adam vbi es? Exceptionem item, quia reſponderit Adam quaſi Gen. 3.9.
excipiens, Vxor quam dediſti mihi,&c. vtrique tamen formam à iure ciuili datam. Sed 12.
videamus quibus argumentis confeſſionem hanc vel formatam vel informem Dei eſſe
1. Primum, quod eſt allegoricum, & Iudaiſmum ſentiens. mandatum probant. Miſit(inquiunt) leproſos Dominus ad Sacerdotes. Quid? miſitne Matt.8.4.
ad confeſſionem?quis vnquam fando audiuit,audiendis confeſſionibus præfectos Leui- Luc.5.14.
ticos ſacerdotes? Confugiunt ergo ad allegorias:Sancitum erat Lege Moſaica vt ſacer- & 17.14. Deut. 17.
dotes diſcernerent inter lepram & lepram:peccatum,ſpiritualis eſt lepra:de hac pronun 8.9.
tiare, Sacerdotum eſt. Antequam reſpondeo,quæro obiter ſi hic locus ſpiritualis lepræ
eos iudices facit,cur naturalis & carnalis lepræ cognitionem ad ſe trahunt? Scilicet hoc
non eſt Scripturis ludere. Lex cognitionem lepræ defert Sacerdotibus Leuiticis. hanc
nobis vſurpemus.Peccatum eſt lepra ſpiritualis.ſimus & peccati cognitores. Nunc re-
Reſponſio 1. ſpondeo:Tranſlato ſacerdotio, neceſſe eſt Legis tranſlationem fieri. Omnia ſacerdotia Heb.7.12
ad Chriſtum tranſlata ſunt,in eo impleta & finita:ad eum igitur vnum ius omne & ho-
nos ſacerdotij tranſlatus eſt. Si tantopere amant allegorias ſectari,vnicum Sacerdotem
Chriſtum ſibi proponant, & rerum omnium libera iuriſdictione tribunal eius cumu-
Reſp. 2. quæ cauſam reddit cur leproſi ad ſacerdotes miſſi ſint à Chriſto. lent:facilè id feremus. Adhæc importuna eſt ipſorum allegoria,quæ Legem merè poli-
ticam,inter ceremonias reponit. Cur igitur Chriſtus ad Sacerdotes,leproſos mittit? Ne
calumniarentur Sacerdotes, ipſum Legem violare, qui iubebat coram Sacerdote re-
præſentari à lepra curatum, & oblato ſacrificio expiari:iubet mundatos leproſos facere
ea quæ Legis erant. Ite,inquit,oſtendite vos Sacerdotibus.& offerte munus quod præ-
cepit Moſes in Lege, vt ſit in teſtimonium ipſis. Et verè futurum erat illis in teſtimo-
nium miraculum hoc:pronuntiauerant eos leproſos,nunc curatos pronuntiant. Nónne
velint, nolint, coguntur fieri teſtes miraculorum Chriſti? Explorandum illis Chriſtus
ſuum miraculum permittit,diffiteri non poſſunt: quia autem adhuc tergiuerſantur, eſt
Matt.24.14. illis hoc opus in teſtimonium.Sic alibi,Prædicabitur Euangelium hoc in vniuerſo orbe,
Matth.10.18. in teſtimonium omnibus gentibus.Item,Ante Reges & Præſides ducemini,in teſtimo
Homil.12.de muliere Chananæa. nium ipſis.Id eſt,quò in iudicio Dei fortius cõuincantur.Quòd ſi Chryſoſtomo acquie-
ſcere malunt, ille etiam propter Iudæos à Chriſto id factum docet,ne Legis præuarica-
tor haberetur.Quanquam in re tam clara ſuffragium vllius hominis accerſere pudet:v-
bi Chriſtus pronuntiat ſe ius legale relinquere Sacerdotibus integrum, tanquam pro-
feſſis Euangelij hoſtibus, qui ſemper ad obſtrependum intenti erant, niſi os fuiſſet oc-
cluſum.Quare vt hanc poſſeſſionem retineant papales ſacrifici,palàm concedant in eo-
rum partes quos neceſſe eſt vi compeſci ne Chriſto maledicant.Nam ad veros eius mi-
niſtros nihil hoc pertinet.

2. Argumentum, allegoricum. 5 Secundum argumentum ex eodem fonte ducunt,hoc eſt ex allegoria.quaſi mul-
tum valeant allegoriæ ad dogma aliquod confirmandum.Sed valeant ſanè,niſi eas ipſas
oſtendero ſpecioſius à me obtendi, quàm ab ipſis poſſe. Dicunt ergo, Dominus diſci- Ioh.11.44
Reſponſio 1. pulis præcepit, vt ſuſcitatum Lazarum faſciis ſoluerent & expedirent. Hoc primùm
mentiuntur:nuſquam enim legitur, hoc dixiſſe Dominum diſcipulis,éſtque multò ve-
riſimilius dixiſſe Iudæis aſtantibus:quo citra vllam fraudis ſuſpicionem euidétius fieret
mirac

miraculum,& maior ſua virtus eluceret, quòd nullo tactu, ſua ſola voce mortuos ſuſcitaret. Sic equidem interpretor, Dominum, quo omnem ſiniſtram ſuſpicionem Iudæis tolleret, voluiſſe illos reuoluere lapidem, fœtorem percipere,certa mortis ſigna ſpectare,ſola verbi virtute ſurgentem videre, viuentem primos attrectare. Atque hæc Chryſoſtomi ſententia eſt. Sed demus hoc dictum diſcipulis, quid tum obtinebunt? Dominum dediſſe Apoſtolis ſoluendi poteſtatem. quanto aptius & magis dextrè hæc allegoricè tractari poterunt, ſi dicamus hoc ſymbolo Deum voluiſſe fideles ſuos inſtituere, vt ſoluerent à ſe ſuſcitatos: hoc eſt,ne in memoriam peccata reuocarent, quæ ipſe oblitus eſſet:ne ceu peccatores damnarent quos ipſe abſoluiſſet: ne adhuc exprobrarent quæ ipſe condonaſſet:ne vbi miſericors ipſe eſſet,& ad parcendum facilis,ipſi ad puniendum ſeueti & moroſi eſſent? Certè nihil ad ignoſcentiam flectere nos magis debet quàm iudicis exemplum, qui ſe nimiùm rigidis & inhumanis implacabilem fore minatur. Eant nunc & allegorias ſuas venditent.

Serm.cõtra Iudæos,Gẽtiles & hæret.

Reſponſio 2.

6 Iam propius manus conſetunt, dum apertis (vt ſibi videntur) ſententiis pugnant, Qui ad Iohannis baptiſmum veniebant,confitebantur peccata ſua:& Iacobus vult vt alter alteri peccata confiteamur. Nihil mirum ſi confitebantur peccata ſua qui volebant baptizari. dictum enim antè eſt, Iohannem prædicaſſe Baptiſmum pœnitentiæ, baptizaſſe aqua in pœnitentiam. Quos igitur baptizaſſet,niſi qui ſe peccatores cõfeſſi eſſent? Baptiſmus ſymbolum eſt remiſſionis peccatorum:& qui ad hoc ſymbolum admitterentur,niſi peccatores,& qui ſe tales agnoſcunt? Confitebãtur itaque peccata ſua,vt baptizarentur. Nec ſine cauſa præcipit Iacobus vt alij aliis confiteamur. Verùm ſi animaduerterent quod proximè ſequitur intelligerent, parum etiam hoc ſibi ſuffragari. Confitemini,inquit,alter alteri peccata veſtra, & orate pro inuicem. Mutuam confeſſionem & mutuam orationem ſimul iungit.Si ſolis ſacrificulis confitendum eſt:ergo & pro illis ſolis orandum. Quid, quòd ſequeretur ex verbis Iacobi, ſolos ſacrificulos confiteri poſſe? ſiquidem dum vult vt mutuò confiteamur, eos ſolos alloquitur qui aliorum confeſſionem audire poſſint. ἀλλήλως, inquit, mutuò, inuicem, viciſſim, aut ſi malunt,reciprocè. Confiteri autem reciprocè nequeunt niſi qui ſunt audiendis cõfeſſionibus idonei. Qua prærogatiua quando ſolos ſacrificulos dignantur nos quoque confitendi munus ad eos ſolos ablegamus. Faceſſant igitur hoc genus nugamenta, & ipſam Apoſtoli mentem accipiamus:quæ ſimplex eſt & aperta,nempe vt noſtras infirmitates viciſſim alter in alterius ſinum deponamus, mutuum conſilium, mutuam compaſsionem, mutuam inter nos conſolationem accepturi. Deinde vt fraternis infirmitatibus mutuò conſcij,pro illis ad Dominum oremus. Quid ergo contra nos Iacobum citant, qui tantopere confeſſionem miſericordiæ Dei vrgemus? Confiteri autem Dei miſericordiam nemo poteſt niſi miſeriam ſuam prius confeſſus. Quin potius anathema eſſe pronuntiamus,quicunque non ſe coram Deo, coram Angelis eius, coram Eccleſia, coram omnibus denique hominibus peccatorem confeſſus fuerit. Omnia enim concluſit Dominus ſub peccatum,vt omne os obſtruatur,& humilietur omnis caro coram Deo: ſolus autem ipſe iuſtificetur & exaltetur.

Matt.3.6.
Iaco.5.16

3. Argumentum,a duobus Scripturæ locis.

Prioris loci expoſitio.

Poſterioris expoſitio.

Gal.3.22.
Rom.3.9.
& 19.

7 Miror autem qua fronte auſint contendere confeſsionem,de qua loquuntur,iuris eſſe diuini: cuius equidem vetuſtiſsimum eſſe vſum fatemur: ſed quem facilè euincere poſſumus olim fuiſſe liberum. Certè nullam de ea ſtatam fuiſſe legem aut conſtitutionem ante Innocentij tertij tempora, eorum quoque annales narrant. Certè ſi lex illis fuiſſet antiquior, potius eam arripuiſſent quàm contenti Lateranenſis concilij decreto, pueris quoque ipſis ridiculos ſe feciſſent. Non dubitant in aliis rebus excudere fictitia decreta, quæ vetuſtiſsimis conciliis aſcribunt, vt ipſa antiquitatis veneratione ſimplicium oculos perſtringant.In hoc capite talem fallaciam obiicere non venit illis in mentem. Itaque(ipſis teſtibus)nondum elapſi ſunt anni trecenti ex quo iniectus ab Innocentio tertio laqueus, & impoſita confitendi neceſsitas. Atque vt de tempore taceam, ſola verborum barbaries fidem legi abrogat. Nam quod iubent boni patres,omnem vtriuſque ſexus quotannis ſemel proprio ſacerdoti confiteri omnia peccata, faceti homines lepidè excipiunt hoc præcepto teneri ſolos hermaphroditos,ad neminem verò ſpectare qui ſit vel mas vel fœmina. Craſsior deinde inſulſitas in diſcipulis ſe prodidit, dum explicate nequeunt quid ſit proptius ſacerdos.Quicquid blaterent omnes conductitij Papæ rabulæ, tenemus neque Chriſtum huius legis authorẽ eſſe quæ ad enumeranda peccata

Confeſſionem hanc non eſſe iuris diuini probatur, quod vſus eius fuerit liber per annos circiter 1200. à Chriſto.

Fuit ille Papa 183.

Qualis autẽ, & quàm inepta lex,cum lata fuerit, oſtenditur.

cata homines cogit: imò fluxiſſe annos mille & ducentos à reſurrectione Chriſti antequam talis vlla lex ferretur. Itaque tyrannidem hanc fuiſſe demum inuectam quum extincta pietate & doctrina, ſine delectu quiduis licentię ſibi iam ſumpſiſſent laruæ Paſtorum. Deinde luculenta teſtimonia extant tum in hiſtoriis, tum apud antiquos alios ſcriptores, quæ doceant hanc fuiſſe politicam diſciplinam, ab Epiſcopis inſtitutam, non legem à Chriſto aut Apoſtolis poſitam. Vnum duntaxat è multis proferam, quod nõ obſcurum eius rei documentum erit. Refert Sozomenus fuiſſe hanc Epiſcoporum conſtitutionem diligenter obſeruatam in Eccleſiis occidẽtalibus, præſertim verò Romę. Quo ſignificat non fuiſſe vniuerſale omnium Eccleſiarum inſtitutum: vnum autem è Preſbyteris peculiariter deſtinatum fuiſſe dicit qui huic muneri præeſſet. Quo abundè confutat quod iſti de clauibus vniuerſo ſacerdotali ordini in hunc vſum promiſcuè datis mentiuntur. ſiquidem non omnium Sacerdotum communis erat functio, ſed ſingulares vnius partes, qui ad id electus ab Epiſcopo fuerat. Is eſt quem hodie quoque in ſingulis cathedralibus Eccleſiis pœnitentiarium vocant, grauiorum criminum, & quorum cenſura ad exemplum pertinet, cognitor. Subiicit deinde, eum quoque morem Cõſtantinopoli fuiſſe donec matrona quædam, confitentem ſimulans, ea ſpecie conſuetudinem quam habebat cum Diacono, prætexuiſſe deprehenſa eſſet. Ob id facinus Nectarius, vir & ſanctitate & eruditione clarus, illius Eccleſię Epiſcopus, confitendi ritum abrogauit. Hic, hic aures aſini iſti arrigant. Si Lex Dei erat auricularis confeſſio, qui auſus eſſet Nectarius eam refigere ac conuellere? Nectarium ſanctum Dei hominem, omnibus veterum ſuffragiis probatum, hæreſeos & ſchiſmatis accuſabunt? Sed eodem calculo damnabunt Eccleſiam Conſtantinopolitanam, in qua confitendi morem non ad tempus modo diſſimulatum fuiſſe, ſed ad ſuam vſque memoriam obſoleuiſſe affirmat Sozomenus. Imò non Conſtantinopolitanam, ſed Orientales omnes Eccleſias defectionis reas agant, quæ inuiolabilem (ſi verum dicunt) legem, & Chriſtianis omnibus mandatam neglexerunt.

Propoſitionis confirmat. ope tua ex hiſtoria Eccleſiæ.

Eccl. ſuæ hiſt. lib. 7. cap. 17.

Veteris confeſſionis auricularis ſimulachrum inter Pontifices, in iudicium illis.

In Eccleſia Cõſtantinopolitana, deinde ſublatus, iſtius cõfeſſionis vſus.

8 Hanc autem abrogationem tot locis euidenter Chryſoſtomus teſtatur, Conſtantinopolitanæ & ipſe Eccleſiæ præſul, vt mirum ſit iſtos audere contrà mutire. Peccata, inquit, tua dicito, vt deleas illa. ſi confunderis alicui dicere quæ peccaſti, dicito quotidie ea in anima tua. Non dico vt confitearis conſeruo tuo, qui exprobret: dicito Deo qui curat ea. Peccata tua ſuper ſtratum confitere, vt vbi ſua mala quotidie conſcientia tua recognoſcat. Item, Nunc autem neque neceſſarium eſt præſentibus teſtibus confiteri. cogitatione tua fiat delictorum exquiſitio: ſine teſte ſit hoc iudicium: ſolus Deus te confitentem videat. Item, Non te in conſeruorum tuorum theatrum duco, non hominibus peccata tua detegere cogo: repete coram Deo conſcientiam tuam, & explica. Oſtende Domino, præſtantiſſimo medico, tua vulnera, & pete ab eo medicamentum: oſtende ei qui nihil opprobret, ſed humaniſſimè curet. Item, Certè ne homini dixeris, ne tibi opprobret. neque enim conſeruo eſt confitendum, qui in publicum proferat: ſed Domino (qui tui curam gerit, & qui humanus eſt, & medicus) oſtende vulnera. Poſtea Deum ita loquentem inducit, Non cogo te in medium prodire theatrum, ac multos adhibere teſtes: mihi ſoli dic peccatum tuum priuatim, vt ſanem vlcus. Dicemúſne Chryſoſtomum eò progredi temeritatis, quum hæc & ſimilia ſcribit, vt conſcientias hominum liberet his vinculis quibus diuina Lege conſtringuntur? Minimè verò. ſed quod Dei verbo intelligit nequaquam eſſe præſcriptum, exigere ceu neceſſarium non audet.

Quod ex Chryſoſtomi variis teſtimoniis etiam colligere licet: cui hoc genus confeſſionis admodũ diſplicuit.

Homil. 2. in Pſ. 50.

Serm. de Pœnit. & confeſſ.

Homil. de incomprch. Dei natura, cõtra Anomœos.

Homil. de Lazaro.

9 Verùm, vt res tota planior & expeditior fiat, primùm bona fide referemus quod genus confeſſionis verbo Dei nobis traditum ſit: deinde & eorum commenta ſubiiciemus, non quidem omnia (quis enim immenſum illud mare exhauriret?) ſed ea dũtaxat quibus ſummam arcanæ ſuæ confeſſionis complectuntur. Hic commemorare piget quàm frequenter vetus interpres verbum confiteri reddiderit pro laudare, quod rudiſſimis idiotis vulgatum eſt: niſi quod eorum audaciam traduci expedit, dum ad tyrannicum ſuum edictum transferunt quod de laudibus Dei ſcriptum erat. Vt confeſſionem probent valere ad exhilarandas mentes, obtrudunt illud Pſalmi, In voce exultationis & confeſſionis. Atqui ſi talis metamorphoſis valeat, quodlibet nobis ex quolibet naſcetur. Verùm quando ita illos depuduit, meminerint pij lectores iuſta Dei vindicta in reprobam mentem fuiſſe coniectos, quo magis deteſtabilis eſſet eorum audacia. Quòd ſi nobis in ſimplici Scripturæ doctrina acquieſcere libet, periculum non erit ne quis talibus

Falſa confeſſione remota, confeſſionis verbo Dei traditæ cõſideratio ſubiungitur.

Primum autẽ error veteris interpretis homonymiæ decepti refellitur.

Pſ. 42.

fucis nobis illudat. Illic enim vna præſcribitur confitendi ratio, nempe, quando Dominus eſt qui peccata remittit, obliuiſcitur, delet: huic peccata noſtra vt confiteamur, veniæ obtinendæ cauſa. Ille medicus eſt: vulnera igitur noſtra illi exponamus. Ille læſus eſt & offenſus: ab illo pacem petamus. Ille eſt cordium cognitor, & cogitationum omnium conſcius: coram ipſo corda noſtra effundere properemus. Ille eſt denique qui peccatores vocat, ad ipſum accedere ne moremur. Peccatum meum, inquit Dauid, cognitum tibi feci, & iniuſtitiam meam non abſcondi. Dixi, confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam Domino: & tu remiſiſti iniquitatem cordis mei. Talis eſt altera ipſius Dauidis confeſſio, Miſerere mei Deus, ſecũdum magnam miſericordiam tuam. Talis & Danielis, Peccauimus Domine, peruersè egimus, impietates fecimus, & rebelles fuimus, declinando à mandatis tuis. Et aliæ quæ paſſim in Scripturis occurrunt: quarum recitatio volumen ferè impleret. Si confitemur peccata noſtra (inquit Iohannes) fidelis eſt Dominus, vt remittat nobis peccata noſtra. Cui confiteamur? ipſi ſcilicet. hoc eſt, ſi afflicto & humiliato corde coram ipſo procidamus, ſi apud ipſum nos ex animo accuſantes & damnantes, bonitate eius & miſericordia abſolui petamus.

Pſal.51.5. — Ibid.1. — Dan.9.5. — 1.Iohā.1.9.

Deinde Scripturæ teſtimonio probatur peccatorũ confeſſionem ad Deum ſolum dirigi.

10 Qui animo & coram Deo hanc confeſſionem amplexus fuerit, habebit haud dubiè & linguam ad confeſſionem paratam, quoties opus fuerit apud homines Dei miſericordiam prædicare: neque tantùm vt vni & ſemel & in aurem cordis ſecretum inſuſurret: ſed ſæpius, ſed palàm, ſed toto orbe audiente, ingenuè & ſuam ignominiam, & Dei magnificentiam ac decus commemoret. In hunc modum, quum Dauid à Nathan argueretur, conſcientiæ aculeo punctus, peccatum & coràm Deo & coram hominibus confitetur. Peccaui, inquit, Domino. hoc eſt, Iam nihil excuſo, non tergiuerſor quominus peccatorem me omnes iudicent, & quod clam Domino eſſe volui, hominibus quoque ipſis patefiat. Arcanam ergo illam confeſſionem, quæ Deo fit, ſequitur voluntaria apud homines confeſſio, quoties id vel diuinæ gloriæ, vel humiliationis noſtræ intereſt. Hac ratione inſtituit Dominus olim in populo Iſraelitico, vt præeunte verbo à Sacerdote, populus ſuas iniquitates palàm in templo confiteretur. Siquidem hoc adminiculum illis neceſſarium eſſe prouidebat, quo vnuſquiſq; melius adduceretur ad iuſtam ſui recognitionem. Et æquum eſt vt miſeriæ noſtræ confeſſione, bonitatem ac miſericordiam Dei noſtri inter nos & coram toto mundo illuſtremus.

2.Sam.12.13. — Leuit.16.21.

Arcanę huius confeſſionis quę ſoli Deo fit effectus.

Alterum genus confeſſionis, quæ fit hominibus.

11 Hoc verò confitendi genus & ordinarium eſſe in Eccleſia conuenit, & tunc extra ordinem ſingulari modo vſurpari, ſiquando populum communi aliquo delicto obſtringi contigerit. Huius ſecundi generis exemplum habemus in ſolenni illa cõfeſſione, qua populus vniuerſus auſpiciis ductúque Eſdræ & Nehemiæ defungitur. Nam quum exilium illud diuturnum, vrbis, ac templi excidium, religionis diſſipatio, communis omnium defectionis fuiſſet pœna, non poterant liberationis beneficium vt par erat agnoſcere, niſi ſe antè reos peragerent. Neque refert ſi in vna congregatione pauci aliqui interdum ſint inſontes. quando enim membra ſunt languidi ac malè affecti corporis, non debent ſanitatem iactare. Imò fieri non poteſt quin aliqua labe contracta aliquid ipſi etiam culpæ ſuſtineant. Ergo quoties vel peſte vel bello, vel ſterilitate, vel alia qualibet calamitate affligimur: ſi officij noſtri eſt, ad luctum, ad ieiunium, & alia reatus ſigna confugere: ipſa confeſſio, ex qua alia omnia dependent, minimè eſt negligẽda. Ordinariam illam, præterquam quòd ore Domini commendata eſt, nemo ſanus, expenſa eius vtilitate, improbare audeat. Nam quum in omni ſacro cõuentu ſiſtamus nos in conſpectum Dei & Angelorum: quod erit aliud initium actionis noſtræ, quàm indignitatis noſtræ recognitio? Atqui illa, inquies, fit qualibet precatione. quoties enim precamur veniam, peccata noſtra confitemur. Fateor. At ſi conſideres quanta ſit noſtra vel ſecuritas, vel ſomnolentia, vel ſocordia, concedes mihi ſalutare fore inſtitutum, ſi ſolenni aliquo confitendi ritu Chriſtiana plebs ad humiliationem exerceatur. Tametſi enim ceremonia quam Dominus Iſraelitis præcepit, ex Legis pædagogia erat: res tamen ipſa aliquo modo ad nos quoque pertinet. Et ſanè videmus hunc morem in Eccleſiis bene moratis cum fructu obſeruari, vt ſingulis diebus Dominicis miniſter formulam confeſſionis ſuo & populi nomine concipiat, qua reos omnes iniquitatis peragit, & veniam à Domino comprecatur. Denique hac claue tam ſingulis priuatim, quàm omnibus publicè aperitur ad precandum ianua.

Nehem.1.7.

Huius duæ ſpecies, publica et priuata.

Publica, aut ordinaria, aut extraordinaria.

Extraordinariæ vſus.

Ordinariæ vſus.

Obiectio adu. confeſſiones et preces publicas.

Reſponſio.

12 Duas præterea priuatæ confeſſionis formas Scriptura probat. Vnam quæ noſtra cauſa

Priuata confeſſio.

feſſio duplex. 1. Noſtrâ cauſâ. 2. Proximi cauſâ. Prioris vſus.

cauſa fiat. quò pertinet illud Iacobi, vt alter alteri peccata cõfiteamur. ſentit enim vt noſtras infirmitates alter alteri deregentes, conſilio & conſolatione mutua nos iuuemus. Alteram, quæ in ptoximi gratiam facienda eſt, ad ipſum placandum, & nobis reconciliandum, ſiqua in re noſtro vitio læſus fuerit. Ac in priore quidem ſpecie, tametſi Iacobus neminem nominatim aſſignãdo, in cuius ſinum nos exonerẽmus, liberum permittit delectum, vt ei confiteamur qui ex Eccleſiæ grege maximè idoneus fuerit viſus: quia tamen paſtores præ aliis vt plurimum iudicandi ſunt idonei, potiſſimum etiam nobis eligẽdi erunt. Dico autem ideo præ aliis appoſitos, quòd ipſa miniſterij vocatione nobis à Domino deſignantur, quorum ex ore erudiamur ad ſubigenda & corrigenda peccata, tum conſolationem ex veniæ fiducia percipiamus. Iac.5.16.

Qui multum à fidei Eccleſiæ paſtoribus promouentur & iuuantur.

Quemadmodum enim mutuæ admonitionis & correptionis officium Chriſtianis quidem omnibus demandatum eſt, miniſtris tamen ſpecialiter eſt iniunctum: ſic quum omnes mutuò nos debeamus conſolari, & in fiducia diuinæ miſericordiæ confirmare, videmus tamen miniſtros ipſos, vt de remiſſione peccatorum certiores reddant conſcientias, teſtes eius ac ſponſores conſtitui. adeò vt ipſi dicantur remittere peccata, & animas ſoluere. Mat.16.19. Mat.18.18. Ioh.3.23. Quum audis hoc illis tribui, in vſum tuum eſſe cogita. Ergo id officij ſui vnuſquiſque fidelium eſſe meminerit, ſi ita priuatim angitur & affligatur peccatorum ſenſu vt ſe explicare niſi alieno adiutorio nequeat, non negligere quod illi à Domino offertur remedium: nempe vt ad ſe ſubleuandum priuata confeſſione apud ſuum paſtorem vtatur: ac ad ſolatia ſibi adhibenda priuatam eius operam imploret, cuius officium eſt & publicè & priuatim populum Dei Euangelica doctrina conſolari.

Quid hic cauendum ſit, & obſeruandum.

Verùm ea moderatione ſemper vtendum eſt, ne vbi Deus nihil certum præſcribit, conſcientiæ certo iugo alligentur. Hinc ſequitur, eiuſmodi confeſſionem liberam eſſe oportere, vt non ab omnibus exigatur, ſed iis tantùm commendetur qui ea ſe opus habere intelligent. Deinde ne hi ipſi qui illa vtuntur pro ſua neceſſitate, ad enumeranda omnia peccata vel præcepto aliquo cogantur, vel arte inducantur: ſed quoad intereſſe ſua putabunt, vt ſolidum conſolationis fructum referant. Hanc Eccleſiis libertatem non modò relinquere, ſed tueri quoque & fortiter vindicare debent fidi Paſtores, ſi volunt & tyrannidem abeſſe à ſuo miniſterio, & à populo ſuperſtitionem.

Poſterioris à Chriſto commendata vſus.

13 De altera autem loquitur Chriſtus apud Matthæum, Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quòd frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque ibi munus tuum, & abi, priúſq; reconciliare fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. Mat.5.23. Sic enim ſarcienda eſt charitas quæ noſtra culpa diſsilierit, culpam quam admiſimus agnoſcendo & deprecando.

Quid comprehendat.

Sub hoc gẽnere comprehẽditur eorum confeſsio qui vſque ad totius Eccleſiæ offenſionem peccarunt. Nam ſi tanti priuatam vnius hominis offenſam æſtimat Chriſtus, vt à ſacris arceat eos omnes qui in fratres aliquid peccarunt, donec iuſta ſatisfactione redierint in gratiam: quanto maior eſt ratio vt qui Eccleſiam læſit malo aliquo exemplo, eam ſibi culpæ agnitione reconciliet? Ita receptus eſt Corinthius ille in communionem, quum ſe obſequentem correptioni præbuiſſet. 2.Cor.2.6. Hæc etiam forma confitendi in veteri Eccleſia fuit: quemadmodum & Cyprianus meminit, Pœnitentiam, inquit, agũt iuſto tempore: deinde ad exomologeſin veniunt, & per manuum impoſitionem Epiſcopi & cleri, ius communionis accipiunt.

Aliam cõfitendi rationem, Scriptura prorſus ignorat.

Aliam confitendi vel rationem vel formam Scriptura prorſus ignorat. neque noſtrum eſt adſtringere nouis vinculis conſcientias, quas in ſeruitutem redigere Chriſtus ſeuerifsimè vetat. Interim quin ſiſtant ſe Paſtori oues, quoties ſacram Cœnam participare volunt, adeò non reclamo, vt maximè velim hoc vbique obſeruari. Nam & qui habent impeditam conſcientiam, referre inde poſſunt ſingularem fructum: & qui admonendi ſunt, monitionibus locum ita præbent, modò ſemper abſit tyrannis & ſuperſtitio.

Poteſtas clauium in his tribus confeſsionum generibus locum habet.

14 In tribus illis confeſsionis generibus poteſtas clauium locum habet, vel quum ſolenni recognitione vitiorum ſuorum veniam deprecatur tota Eccleſia: vel quum priuatus, qui aliquo notabili delicto commune offendiculum peperit, pœnitentiam ſuam teſtatur: vel quum is qui ob conſcientiæ inquietudinem ope miniſtri indiget, ſuam illi infirmitatem aperit. Tollendæ verò offenſionis diuerſa eſt ratio: quia etſi tunc quoque conſcientiæ paci conſulitur, præcipuus tamen finis eſt vt ſublato odio inter ſe vniantur animi vinculo pacis. Sed fructus ille quem dixi, minimè ſpernendus eſt, quo libentius cõfiteamur peccata noſtra. Quum enim tota Eccleſia velut coram Dei tribunali adſtat,

ream

ream ſe confiretur, vnum refugium habet in Dei miſericordia: non vulgare aut leue ſo-
latium eſt habere illic pręſentem Chriſti legatum, reconciliationis mandato pręditum,
à quo denuntiari ſibi abſolutionem audiat. Hic vtilitas clauium meritò commendatur, *Huius poteſtatis vtilitas, reſpectu confeſſionis & abſolutionis publicæ.*
quum rite, quo ordine & qua religione decet, iſta peragitur legatio. Similiter quum is
qui ſe ab Eccleſia quodammodo alienauerat, reſtituitur in fraternam vnitatem accepta
venia, quantum beneficium eſt quòd ſibi ab iis ignoſci intelligit quibus dixit Chriſtus,
Mat.18.19 Ioh.20.23. Quibuſcunque remiſeritis peccata in terris, remiſſa in cælo erunt? Nec minoris effica-
ciæ aut fructus eſt priuata abſolutio, vbi ab iis petitur qui ſingulari remedio ad infirmi-
tatem ſuam ſubleuandam opus habét. Accidit enim non raro vt qui generales promiſ- *Et priuatæ.*
ſiones audit, quæ ad totam fidelium congregationem deſtinantur, maneat nihilominus
in aliqua dubitatione, ac velut remiſſione nondũ impetrata, inquietum adhuc animum
habeat. Idem ſi paſtori ſuo ſecretum animi vulnus aperuerit, atque illam Euangelij vo-
Matt.9.2. cem peculiariter ad ſe directam audierit, Remittuntur tibi peccata tua, cõfide: animum
confirmabit ad ſecuritatem, illáque qua prius æſtuabat trepidatione liberabitur. At ve- *Cautio obſeruanda.*
rò quum de clauibus agitur, ſemper cauendum eſt ne facultatem aliquam ſomniemus
Lib.4.c.11.& 12. ab Euangelij prædicatione ſeparatam. Alio iterum loco plenius hæc res explicanda erit,
vbi de Eccleſiæ regimine agetur: atque illic videbimus verbo alligatum eſſe quicquid
iuris ad ligandum vel ſoluendum Chriſtus Eccleſiæ ſuæ contulit. Hoc tamen in mini-
ſterio clauium maximè verum eſt, cuius tota vis in eo poſita eſt vt Euangelij gratia, per
eos quos Dominus ordinauit, fidelium animis publicè ac priuatim obſignetur: quod fie-
ri, niſi ſola prædicatione, nequit.

C. Omnis vtriuſque ſexus. De ſumma Trin & fi de catho. decretũ eſt Inno. in cõcil. Lateran. Et refert lib.4. ſen diſt.14. c. 2, & diſt. 18.c.2. Mat.18.19.
15 Quid Romanenſes theologi? Statuunt vt omnes vtriuſque ſexus, ſtatim atque ad *Papiſtici errores de confeſſione.*
diſcretionis annos peruenerint, ſemel ad minimum quotannis confiteantur omnia ſua
peccata proprio ſacerdoti: nec peccatum dimitti niſi confitendi votum firmiter conce- *1. Neceſſitas confitendi omnia peccata omnibus pręſcripta.*
ptum fuerit. quod votum niſi oblata facultate perſolutum fuerit, iam nullum patere pa-
radiſi ingreſſum. Sacerdotem verò poteſtatem habere clauium, quibus peccatorem ſol-
uat ac liget. quia non ſit irritum Chriſti verbum, Quodcunque ligaueritis, &c. De hac
verò poteſtate pugnaciter inter ſe belligerantur. Alij dicunt, vnicam eſſe clauem in eſ- *2. Claues fictitiæ.*
ſentia, ſcilicet poteſtatem ligandi & ſoluẽdi: ſcientiam ad bonum quidem vſum requi-
ri, ſed tantùm inſtar acceſſorij eſſe, non eſſentialiter cohærere. Alij, quia videbant hanc
nimium effrænatam licentiam, duas claues recenſuerunt, diſcretionem & poteſtatem.
Alij rurſum, quum tali moderatione cohiberi ſacerdotum improbitatem viderent, alias
claues excuderunt, authoritatem diſcernendi, qua in definiẽndo vterentur: & poteſta-
tem, quam executione ſuæ ſententiæ exercerent: ſcientiam accedere velut cõſiliarium.
Iſtud autem ligare & ſoluere non audent interpretari ſimpliciter, peccata remittere & *3. Ligandi & ſoluendi mandatum incognitum.*
Ieſa.43.11.25. delere: quia Dominum clamantem audiunt apud Prophetam, Ego ſum, & non alius pręter me. ego ſum, ego ſum qui deleo iniquitates tuas Iſrael. Sed dicũt Sacerdotis eſſe pro-
nuntiare qui ligati ſint aut ſoluti, & declarare quorum remiſſa aut retenta ſint peccata:
declarare autem, vel per confeſſionem, quum abſoluit, & peccata retinet: vel per ſenten-
tiam, quum excommunicat, & recipit ad Sacramentorum communionem. Demum
quum intell[?]ant nõdum ſe hoc nodo explicari, quin ſemper obiici poſſit, indignos ſæ-
pe ligari & ſolui à ſuis Sacerdotibus, qui propterea non ligentur aut ſoluantur in cælo:
quod vltimum refugium eſt, reſpondent, collationem clauium cum limitatione acci-
piendam eſſe: quòd Chriſtus promiſerit, apud tribunal ſuum approbatum iri ſacerdotis
ſententiam, quæ iuſtè prolata fuerit, ſecundum quod merita ligati aut ſoluti poſtulabát.
Porrò has claues omnibus ſacerdotibus à Chriſto datas eſſe, quæ illis ab Epiſcopis in *4. Quibus illud munus ligandi & ſoluendi ſit commiſſum.*
promotione cõferuntur: ſed liberum vſum penes eos duntaxat eſſe qui muneribus Ec-
cleſiaſticis funguntur: apud excommunicatos & ſuſpenſos manere quidem ipſas claues,
ſed rubiginoſas ac ligatas. Et qui hæc dicunt, modeſti ac ſobrij iure videri poſſint præ a-
C.5. lib. 3. ſect. 2. liis, qui ſub noua incude nouas claues fabricati ſunt quibus theſaurum Eccleſiæ obſerari
tradunt: quas poſtea ſuo loco excutiemus.

16 Ad ſingula paucis reſpondebo. Taceo autem ad præſens quo iure quáve iniuria *Primi erroris refutatio.*
fidelium animas ſuis legibus obſtringant: quando id ſuo loco diſpicietur. Quòd autem
legem imponunt de omnium peccatorum enumeratione: quòd peccatum dimitti ne-
gant niſi ſub conditione, ſi votum confitendi firmiter conceptum fuerit: quòd nullum
ſupereſſe ingreſſum Paradiſi garriunt, ſi facultas confitendi neglecta fuerit: iſtud vero

nullo

Ab impoſſibili, teſtimonio Dauidis.
Pſal.19.13.
Pſal.38.5.

nullo modo ferendum eſt. Omniáne peccata enumeranda ſunt? At Dauid, qui ſecum probè (vt arbitror) meditatus erat peccatorum confeſſionem, tamen exclamabat, Errores quis intelliget? Ab occultis meis munda me Domine. Et alibi, Iniquitates meæ tranſierunt ſuper caput meum, & ſicut onus graue, grauatæ ſunt vltra vires meas. Nimirum intelligebat quanta eſſet peccatorum noſtrorum abyſſus, quàm multæ ſcelerum facies, quot capita ferret, & quàm longam caudam traheret hæc hydra. Non ergo ad recenſendum catalogum ſe conferebat: ſed è profundo malorum clamabat ad Dominum, Obrutus ſum, ſepultus ſum & ſuffocatus: inferorum portæ circundederunt me, immerſum alto puteo, deficientem & moribundum manus tua extrahat. Quis ſuorum peccatorum nunc ſupputationem cogitet, vbi Dauidem videt ſuorum numerum inire non poſſe?

Teſtimonium conſcientiæ, quæ nullo modo huic ſeuerisſimæ obligationi ſatisfacere poteſt.

17 Hac carnificina pluſquam crudeliter diuexatæ ſunt eorum animæ qui aliquo Dei ſenſu afficiebantur. Principiò ſeſe vocabant ad calculum, peccata in brachia, in ramos, in ramuſculos, in frondes, iuxta iſtorum formulas diſſecabant. tum appendebant qualitates, quantitates, circunſtantias. atque aliquantulum quidem res procedebat. Vbi verò longius progreſſi fuerant, cælum vndique & vndique pontus: nullus portus, nulla ſtatio. quo plura tranſmiſerant, maior ſemper congeries oculis ingerebatur: imò verò velut altæ moles aſſurgebant: nec ſpes vlla, vel ſaltem poſt longas ambages, euadêdi apparebat. Hærebant itaque inter ſacrum & ſaxum: nec alius tandem exitus reperiebatur quàm

Deinde, quod in deſperationem aut ſtuporem trahere neceſſe ſit.

deſperatio. Ibi ſæui iſti carnifices, vt vulnera leuarent quæ fecerant, fomenta quædam adhibuerunt: vt faceret ſcilicet quiſque quod in ſe eſſet. Sed nouæ ruſum curæ obſtrepebant, imò noui cruciatus excotiabant miſeras animas: Non ſatis temporis impendi, non iuſta opera incubui, multa per negligētiam prætetij, & obliuio quæ ex incuria prouenit, non eſt excuſabilis. Suggerebantur adhuc alia pharmaca quæ eiuſmodi dolores demulcebant: Age negligentiæ tuæ pœnitentiam, modò ſupina non ſit, condonabitur. Verùm omnia iſta cicatricem obducere non poſſunt: nec tam mali ſunt leuamēta quàm venena melle oblita, ne ſua acerbitate primum guſtum offendant: ſed in intima penetrēt, antequam ſentiantur. Vrget ergo ſemper terribilis illa vox, & auribus inſonat, Con-

Confirmatio præcedentium, a conſcientiæ appellatione.

fitere omnia peccata tua: nec poteſt horror iſte pacari niſi certo ſolatio. Hic cogitent lectores quàm poſſibile ſit ad rationem vocare totius anni acta, & quid ſingulis diebus peccarint colligere: quando experientia vnumquenque cōuincit, vbi ad veſperam excutienda ſunt vnius tantùm diei delicta, memoriam confundi: tanta ſe turba & varietas ingerit. Neque enim de craſſis & ſtupidis hypocritis loquor, qui, tribus vel quatuor grauioribus animaduerſis, defunctos ſe putant, ſed de veris Dei cultoribus, qui poſtquam ſe examine peracto obrui vident, addunt etiam illud Iohannis, Si cor noſtrum arguit nos, maior eſt Deus corde noſtro, itáque expaueſcunt ad iudicis illius conſpectum, cuius cognitio ſenſum noſtrum longè ſuperat.

1.Ioh.3.20.

A duplici ſimilitudine altera primi erroris refutatio ducta.

18 Quòd autem bona pars orbis talibus blandimentis, quibus tam exitiale venenum temperabatur, acquieuit, non id factum eſt quòd Deo ſatisfactū crederet, aut ſibi etiam planè ſatisfaceret: ſed vt, quaſi in medio mari fixa anchora, paulum interquieſceret à nauigatione, vel quaſi feſſus & fatiſcens viator, in via decumberet. In facienda eius rei fide non laboro. Sibi enim quiſque teſtis apud ſe eſſe poteſt. Dicam in ſumma qualis lex illa

Summa totius refutationis.

fuerit. Primùm ſimpliciter eſt impoſſibilis. itaque nonniſi perdere, damnare, confundere, in ruinam & deſperationem cōiicere poteſt. Deinde peccatores, à vero peccatorum ſuorum ſenſu abductos, hypocritas facit, Deique ac ſui ipſorum ignorantes. Siquidem, dum in peccatorum enumeratione toti occupantur, interim obliuiſcuntur latentem illam vitiorum lernam, occultas ſuas iniquitates, & interiores ſordes, quarū potiſſimum

Tertia refutatio, ab oppoſito, certisſimam confeſſionis regulam proponens.

notitia miſeriam ſuam reputare debuerant. At certiſſima erat confeſſionis regula, tantam mali noſtri abyſſum agnoſcere ac fateri, quæ ſenſum quoque noſtrum ſuperet. Hac regula videmus compoſitam Publicani cōfeſſionem, Domine, propitius eſto mihi peccatori. Quaſi diceret, Quantus quantus ſum, totus ſum peccator, nec ipſam peccatorum meorum magnitudinem aut mente aut lingua aſſequi poſſum: abyſſus miſericordiæ tuę hanc peccati abyſſum abſorbeat. Quid, inquies, ergóne confitenda non ſunt ſingula delicta? ergo nulla confeſſio Deo accepta, niſi duobus iſtis verbis concluſa, Peccator ſum?

Luc.18.13

Huius regulæ explicatio.

Imò verò danda potius opera vt quantum in nobis eſt totum cor effundamus corā Domino: nec modò nos peccatores vno verbo fateamur, ſed vt tales nos verè & ex animo agnoſc-

agnoſcamus: quanta ſit & quàm varia peccatorum labes, tota cogitatione recognoſca-
mus: non modò nos immundos, ſed qualis ſit & quanta, quámque in multis partibus no
ſtra immunditıes: non modò debitores, ſed quantis debitis grauati, & quot nominibus
obſtricti: non modò vulneratos, ſed quàm multis & lethalibus plagis ſaucij ſimus. Hac
tamen recognitione quum ſe totum peccator coram Deo effuderit, ſeriò ac ſincerè co-
gitet plura adhuc reſtare, ac profundiores eſſe malorum ſuorum receſſus quàm quos pe
Pſal.19.13. nitus excutere poſſit. Atque adeò exclamet cum Dauide, Errores quis intelligit? ab oc-
cultis meis munda me Domine. Iam verò quòd affirmant non dimitti peccata, niſi vo- *1. Obiectio. Reſponſio.*
to confitendi firmiter concepto, & clauſam eſſe paradiſi portam ei qui facultatem con-
fitendi ſibi oblatam neglexerit, abſit vt iſtud eis concedamus. Non enim alia nunc eſt
peccatorum remiſſio quàm ſemper fuit. Quotquot remiſſionem peccatorum à Chriſto
obtinuiſſe leguntur, non leguntur in aurem ſacrificuli cuiuſpiam confeſſi. Nec ſanè con-
fiteri poterant, vbi nec ſacrificuli confeſſionarij erant, nec ipſa etiam confeſſio. Et multis
poſtea ſeculis inaudita fuit hæc confeſſio, quibus ſine hac cõditione remittebantur pec-
cata. Sed ne quaſi de re dubia longius diſceptemus, verbum Dei apertum eſt, quod ęter- *Confirmatio.*
Ezech.18.21. num manet: Quotieſcunque ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recor
dabor. Huic verbo qui aliquid audet adiicere, non peccata ligat, ſed Domini miſericor-
diam. Nam quòd contẽdunt non poſſe ferri iudicium niſi cauſa cognita, in promptu eſt *2. Obiectio. Reſponſio.*
ſolutio, temere hoc ſibi arrogare qui ſunt à ſeipſis iudices creati. Ac mirum eſt tam ſecu
rè ſibi fabricare principia quæ nemo ſanæ mẽtis admittet. Iactant ſibi ligandi & ſoluen- *3. Obiectio.*
di munus eſſe mandatum, acſi quædam eſſet iuriſdictio quæſtioni adiuncta. Porrò hoc *Reſponſio 1.*
ius Apoſtolis fuiſſe incognitum tota eorum doctrina clamat. Nec verò certò ſcire ſolua-
túrne peccator, ad ſacerdotẽ pertinet, ſed ad eum à quo petitur abſolutio: quando nun-
quam ſcire poteſt qui audit, ſitne iuſta & integra enumeratio. Ita nulla eſſet abſolutio, *Reſp. 2.*
niſi ad verba eius qui iudicandus eſt reſtricta. Adde quòd tota ſoluendi ratio ex fide &
pœnitentia conſtat: quæ duæ res cognitionem hominis fugiunt, vbi de altero ferenda
eſt ſententia. Sequitur ergo ligandi & ſoluendi certitudinem non ſubiici terreni iudicis
arbitrio: quia miniſter verbi, vbi partes ſuas rite exequitur, non poteſt niſi conditionali-
ter abſoluere: ſed in gratiam peccatoris hoc dici, Quorum remiſeritis peccata: ne dubi-
tent veniam, quæ promittitur ex Dei mandato & voce, in cælis fore ratam.

19 Nihil itaque mirum ſi auricularem iſtam confeſſionem, rem adeò peſtilentem *4. Obiectio, confeſſionem auricularem eſſe rem indifferentem, & etiam vtilem.*
tótque nominibus Eccleſiæ noxiam, damnamus, ac ſublatam è medio cupimus. Quòd ſi
per ſe res eſſet indifferens, quando tamen nulli vſui eſt nec fructui, tot autem impietati-
bus, ſacrilegiis, erroribus cauſam dedit: quis non protinus abolendam cenſeat? Recen-
ſent quidem aliquot vſus, quos vt valde fructuoſos venditant: ſed illos aut emẽtitos, aut
nullius prorſus momenti. Vnum tantùm ſingulari prærogatiua commẽdant, erubeſcen-
tiam confitentis grauem eſſe pœnam, qua & peccator fit in poſterum cautior, & Dei
vindictam anteuertit, ſeipſum puniens. Quaſi non ſatis magna verecundia hominem *Reſponſio, quæ patronorũ huius erroris hypocriſin, mendacium, impietatem, & prodigioſas abominationes detegit.*
humiliemus, dum ad ſummum illud tribunal cæleſte, ad Dei, inquam, cognitionem vo-
camus. Egregiè verò profectum eſt ſi vnius hominis pudore peccare deſinimus, Deum
non erubeſcimus habere malæ conſcientiæ noſtrę teſtem. Quanquam id quoque ipſum
falſiſſimum eſt. nulla enim re fieri maiorem peccandi confidentiam aut licentiam paſ-
ſim videre eſt, quàm dum, confeſſione ſacerdoti facta, homines exiſtimant ſe poſſe ter-
gere os, & dicere, non feci. Nec toto ſolùm anno fiunt ad peccandum audaciores: ſed in
reliquum anni tempus de confeſſione ſecuri, nunquam ad Deum ſuſpirant, nunquam
ad ſe redeunt, ſed peccata peccatis accumulant: donec omnia, vt opinantur, ſimul euo-
mant. Vbi autem euomuerunt, ſarcina ſua exonerati ſibi videntur, iudiciúmque à Deo
tranſtuliſſe, quod ſacerdoti detulerunt: Deo obliuionem induxiſſe, vbi conſcium ſacer-
dotem fecerunt. Porrò quis confeſſionis diem lætus inſtare videt? quis ad confitendum
alacri animo pergit? ac non potius, quaſi obtorto collo in carcerem trahatur, inuitus ac
reluctanti ſimilis venit? niſi fortè ipſi ſacrificuli, qui mutuis facinorum ſuorum narratio-
nibus, quaſi iocoſis fabulis, ſe delicatè oblectant. Non multas chartas inficiam referen-
Nectarius, de quo ſect. 7. dis prodigioſis abominationibus, quibus ſcatet auricularis confeſſio. Tantùm dico, ſi
non inconſultè fecit ſanctus ille vir, qui ob vnum ſcortationis rumorem, confeſſionem
ex eccleſia ſua, vel potius à ſuorum memoria ſuſtulit: infinitis hodie ſtupris, adulteriis,
inceſtis, lenociniis, quid facto opus ſit admonemur.

Secundi erroris refutatio.

20 Quod huc obtendunt poteſtatem clauium, & in ea regni ſui proram (vt aiunt) & puppim confeſſionarij locant, videãdum quantũ valere debet. Ergo ſine cauſa (inquiunt) datæ ſunt claues? ergo ſine cauſa dictum eſt, Quæcunque ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cælis? Fruſtramur ergo verbum Chriſti? Reſpõdeo, grauem fuiſſe cauſam cur darentur claues: quemadmodum & nuper expoſui, & vbi de excommunicatione agetur, explicatius iterum docebo. Sed quid, ſi vno gladio eiuſmodi omnibus eorum poſtulatis anſam præcidam, ſacrificulos non eſſe Apoſtolorũ vicarios nec ſucceſſores? Verùm iſtud quoque alibi tractandum erit. nunc, vnde ſe munire maximè volũt, arietẽ erigunt quo molitiones omnes ſuæ deiiciantur. Chriſtus enim non antè Apoſtolis ligandi & ſoluendi poteſtatem fecit quàm eos Spiritu ſancto donauit. Nego igitur vllis competere clauium poteſtatem, qui non prius acceperint Spiritum ſanctum. Nego quenquam clauibus vti poſſe niſi præeunte docentéque Spiritu ſancto, & dictante quid agendum ſit. Spiritum ſanctum habere ſe illi nugantur: ſed re ipſa negant. niſi fortè Spiritum ſanctum rem eſſe vanam & nihili fingunt, vt certè fingunt: ſed illis non credetur. Atque hac quidem machina in vniuerſum ſubuertuntur, vt cuiuſcunq; oſtij clauem ſe habere iactent, ſemper interrogandi ſint habeántne Spiritum ſanctum, qui clauium eſt arbiter & moderator. Si habere ſe reſpondeant, rurſum interpellandi ſunt an errare poſſit Spiritus ſanctus? Iſtud disertè profari non audebunt, tametſi obliquè ſua doctrina inſinuant. Inferendum ergo erit, nullos ſacrificulos habere clauium poteſtatem, qui paſſim ſine delectu ſoluunt quæ ligari Dominus voluerat, ligant quæ ſolui iuſſerat.

Mat. 18. 18. Li. 4. c. 12. Lib. 4. c. 6.

1. Sacrificuli non ſunt Apoſtolorum ſucceſſores.

2. Non habent Spiritũ S. qui ſolus eſt clauiũ moderator & arbiter.

Ratio.

Tertii erroris refutatio.

21 Quando clariſſimis experimentis euinci ſe vident, quòd dignos & indignos promiſcuè ſoluant & ligent, poteſtatẽ vſurpant ſine ſcientia. Et quanquam negare non audent ad bonum vſum requiri ſcientiam, poteſtatem tamen ipſam malis diſpenſatoribus traditam ſcribunt. Atqui hæc poteſtas eſt, Quodcunq; ligaueris aut ſolueris in terra, erit in cęlis ligatum aut ſolutum. Aut promiſſum Chriſti mentiri oportet, aut bene ligant & ſoluunt qui ſunt hac poteſtate prędìti. Nec eſt quòd tergiuerſentur, Chriſti dictum limitari ſecundum eius merita qui ligatur aut ſoluitur. Et nos etiam fatemur nec ligari nec ſolui poſſe niſi dignos qui ligentur aut ſoluantur. Sed habent Euangelij nuntij & Eccleſia verbum quo dignitatem hanc metiantur. In hoc verbo nuntij Euangelij poſſunt omnibus remiſſionem peccatorũ in Chriſto polliceri per fidem: poſſunt damnationem edicere in omnes & ſuper omnes qui Chriſtum non amplectuntur. In hoc verbo Eccleſia pronuntiat, ſcortatores, adulteros, fures, homicidas, auaros, iniquos partem in regno Dei non habere: taléſque certiſſimis vinculis ligat. Eodem verbo ſoluit quos reſipiſcentes conſolatur. Sed quæ erit iſthæc poteſtas, neſcire quid ligandum ſit aut ſoluendum? ligare autem non poſſe aut ſoluere, niſi ſcias? Cur ergo dicunt ſe abſoluere authoritate ſibi data, quum incerta ſit abſolutio? quò nobis imaginaria hæc poteſtas, ſi nullus ſit vſus? Iam autem habeo, aut nullum eſſe, aut tam incertũ eſſe vt pro nullo habẽdus ſit. Quum enim fateantur bonam eſſe ſacerdotum partem qui non rite vtantur clauibus, poteſtatem verò ſine legitimo vſu inefficacem: quis mihi fidẽ faciet, eum à quo ſoluor bonum eſſe clauium diſpenſatorem? quòd ſi malus eſt, quid aliud habet quàm friuolam iſtam diſpenſationem? Quid in te ligandum ſit aut ſoluendum, neſcio, quando iuſto clauium vſu careo: ſed ſi mereris, te abſoluo. Ac tantundem poſſet, non dico laicus (quando id æquis auribus non ferrent) ſed Turca, aut diabolus. Id enim eſt dicere, Verbum Dei non habeo, certam ſoluendi regulam: ſed authoritas mihi data eſt te abſoluendi, ſi ita ſunt tua merita. Videmus igitur quorſum ſpectarint, quum diffinierunt, claues eſſe authoritatem diſcernendi, & executionis poteſtatem: ſcientiam accedere conſiliarium, & inſtar conſiliarij ad bonum vſum eſſe. Nempe libidinosè, licenter, ſine Deo & verbo eius voluerunt regnare.

1. Mandatum & promiſſum Chriſti ignorant.

Obiectionis dilutio.

1. Cor. 6. 9.

2. In abſurda innumera incurrunt, à Dei verbo (quod eſt certa ligandi & ſoluendi regula) recedentes.

Vid. sect. 15.

Exceptio aduerſus 3. erroris refutationem.

22 Si excipiat quiſpiam, legitimos Chriſti miniſtros nõ minus perplexos fore in ſuo officio, quia abſolutio quæ à fide pendet ſemper ambigua erit: deinde nullum peccatoribus aut frigidum ſolatium fore quia miniſter ipſe qui idoneus iudex nõ eſt eorum fidei, de eorum abſolutione certus non eſt: in promptu eſt ſolutio. Dicunt enim illi, non remitti à ſacerdote peccata niſi quorum ipſe eſt cognitor. ita ſecundum eos remiſſio ex ſacerdotis iudicio pendet. qui niſi prudenter diſcernat quinã venia digni ſint, tota actio caſſa eſt ac irrita. Denique poteſtas de qua loquuntur, iuriſdictio eſt examini annexa, ad quod reſtringitur venia & abſolutio. In hac parte nihil firmum reperitur: imò profunda

Reſp. 1. ad abſurda varia pontificios deducens, ſeu ſacrificulum, ſeu confitentem ſpectes.

eſt

eſt abyſſus: quia vbi integra non eſt confeſſio, mutila etiam eſt ſpes veniæ. deinde ſacerdos ipſe ſuſpenſus hæreat neceſſe eſt, dum neſcit an bona fide enumeret peccator ſua mala: poſtremò (quæ inſcitia & ruditas ſacerdotum eſt) maior pars ad hoc munus exercendum nihilo aptior eſt quàm ſutor ad agros colendos: alij ferè omnes ſibi meritò ſuſpecti eſſe debent. Hinc igitur perplexitas & dubitatio de abſolutione papali, quòd eam fundatam eſſe volunt à ſacerdotis perſona: neque id modò, ſed à cognitione, vt tantùm de rebus delatis, quęſitis & compertis iudicet. Iam ſi quis à bonis iſtis doctoribus quęrat, reconcilietúrne Deo peccator, peccatis quibuſdam remiſſis, nō video quid reſpōdeant: niſi quòd fateri cogentur infructuoſum eſſe quicquid pronuntiat ſacerdos de remiſſis peccatis, quorum recitationem audierit, quandiu alia non eximuntur à reatu. Ex parte confitentis, quàm pernicioſa anxietas cōſcientiam deuinctam teneat, hinc patet, quòd dum recumbit in ſacerdotis diſcretionem, vt loquuntur, nihil ex verbo Dei ſtatuere poteſt. Ab his omnibus abſurdis libera & immunis eſt doctrina quam tradimus. Conditionalis enim eſt abſolutio vt confidat peccator ſibi propitium eſſe Deum, modò ſyncerè in Chriſti ſacrificio expiationem quærat, & acquieſcat oblatæ ſibi gratiæ. Ita errare non poteſt qui pro officio præconis, quod ſibi ex Dei verbo dictatum eſt, promulgat. Peccator verò certam & liquidam abſolutionem amplecti poteſt, vbi ſimplex illa conditio apponitur de amplexanda Chriſti gratia, ſecundum generalem illam magiſtri ipſius regulam, quæ impiè ſpreta in papatu fuit, Secundum fidem tuam fiat tibi. *Reſp. 2. exceptione abundè ſatisfaciens.*

Mat.9.29

23 Quàm inſulsè miſceant quæ de clauium poteſtate docet Scriptura, promiſi me alibi dicturum: & locus erit opportunior in tractando regimine Eccleſiæ. Meminerint tamen lectores præpoſterè ad auricularem & ſecretam cōfeſſionem torqueri quæ partim de Euangelij prædicatione, partim de excommunicatione à Chriſto dicta ſunt. Quare dum obijciunt, ius ſoluendi datum eſſe Apoſtolis, quod ſacerdotes exerceant, peccata ſibi agnita remittendo, falſum & friuolum principium ſumi palàm eſt: quia abſolutio quæ fidei ſeruit, nihil aliud eſt quàm teſtimonium veniæ ex gratuita Euangelij promiſſione ſumptum. altera autem quæ ex diſciplina Eccleſiæ pēdet, nihil ad ſecreta peccata, ſed ad exemplum magis pertinet, vt tollatur publica Eccleſiæ offenſio. Quòd autē hinc inde teſtimonia corradunt quibus probent non ſufficere vel ſoli Deo vel laicis confiteri peccata, niſi ſacerdos ſit cognitor, putida ac pudenda eſt eorum diligentia. Nam ſi quando peccatoribus ſuadent vetuſti patres vt ſe exonerent apud ſuum paſtorem, de recitatione accipi non poteſt quæ tunc in vſu non fuit. Deinde, vt ſiniſtri fuerunt Lombardus & ſimiles, videntur dara opera libris adulterinis fuiſſe addicti, quorum prætextu deciperent ſimplices. Rectè quidem fatentur, quia pœnitentiam ſemper comitatur ſolutio, nullum propriè vinculum manere vbi quis pœnitentia tactus eſt, quanuis nondum confeſſus fuerit: ideóque tunc ſacerdotem non tam remittere peccata quàm pronuntiare & declarare remiſſa eſſe. Quanquam in verbo, declarandi, craſſum errorem inſinuant, ceremoniam ſubrogantes in locum doctrinæ. Quòd autem attexunt, in facie Eccleſiæ abſolui qui iam coram Deo veniam adeptus erat, intempeſtiuè trahunt ad peculiarem cuiuſque vſum, quod iam diximus communi diſciplinę eſſe deſtinatum vbi tollenda eſt grauioris & notæ culpæ offenſio. Sed paulo pòſt moderationem peruertunt & corrumpunt, addentes alium modum remittendi: nempe cūm iniunctione pœnę & ſatisfactionis. in quo ſuis ſacrificiis ius arrogant dimidiandi quod Deus vbique in ſolidum nobis promiſit. Quum enim ſimpliciter pœnitentiam & fidem exigat, partitio hæc vel exceptio prorſus ſacrilega eſt. Perinde enim valet ac ſi ſacerdos, tribuni perſonam ſuſtinens, Deo intercederet nec vellet Deum pati meta ſua liberalitate in gratiam recipere niſi qui ad tribunitium ſubſellium proſtratus iacuerit, illicque ſit mulctatus. *Quarti erroris (ceu Soluere de ſacrificiis concedentes) refutatio.* *1. Petitio principij & ignoratio elenchi.* *2. Eccleſiaſticæ diſciplinæ inuerſio.* *Obiectio 1.* *Reſponſio 1.* *2.* *3.* *Obiectio 2.* *Reſponſio.* *Obiectio 3.* *Reſponſio.*

Li.4.c.11.

24 Tota huc ſumma redit. ſi Deum facere velint cōfeſſionis huius fictitiæ authorem, eorum vanitatem coargui: ſicuti monſtraui falſarios in paucis quos citant locis. Quum verò palàm ſit legem eſſe ab hominibus impoſitam, dico & tyránicam eſſe & cum Dei iniuria latam, qui verbo ſuo conſcientias aſtringens, vult ab hominum imperio ſolutas eſſe. Iam quum ad obtinendam veniam neceſſitas eius rei præſcribitur quam Deus voluit eſſe liberā, dico ſacrilegium eſſe minimè tolerabile. quia nihil Deo magis proprium, quàm peccata remittere, in quo nobis ſita eſt ſalus. Adhæc oſtendi inuectam demum fuiſſe hanc tyrannidem, quum fœda barbarie oppreſſus eſſet mundus. Docui prætèrea legem eſſe peſtiferam qua vel in deſperationem præcipitat miſeras animas, vbicunque *Concluſio totius diſputationis aduerſus cōfeſſionem hanc fictitiam, cuius vanitatem, tyrannidem, blaſphemiam, ſacrilegium & multiplicem impietatem depingit.*

viget Dei timor: vel, vbi eſt ſecuritas inanibus blanditiis demulcens, magis hebetat. Poſtremò expoſui quaſcunque afferunt mitigationes non aliò tendere niſi vt inuoluant, obſcurent ac deprauent puram doctrinam, fucoſis autem coloribus impietates tegant.

De ſatisfactione, cui tertium locū aſſignant ſophiſtæ in pœnitentia, errores & mendacia.

25 Tertium locum ſatisfactioni in pœnitentia aſſignant, de qua quicquid blaterant, vno verbo ſubuerti poteſt. Dicunt non ſufficere pœnitenti à præteritis malis abſtinere, & mores in melius commutare, niſi de iis quæ facta ſunt ſatisfaciat Deo. Eſſe autē multa adminicula, quibus peccata redimamus: lachrymas, ieiunia, oblationes, charitatis officia. Iis Dominum propitiandum, iis debita iuſtitiæ Dei perſoluenda, iis compenſanda delicta, iis veniam emerendam. quanuis enim largitate miſericordiæ culpam remiſerit, pœnam tamen retinere diſciplina iuſtitiæ. hanc eſſe pœnam quæ ſatisfactionibus redimenda ſit. In hanc tamen ſummam recidunt omnia, nos quidem à Dei clementia delictorum veniam impetrare, ſed intercedente merito operum, quibus peccatorum noxa compenſetur, quo debita iuſtitiæ Dei ſatisfactio perſoluatur. Talibus mendaciis oppono gratuitam peccatorum remiſſionem, qua nihil in Scriptura clarius prædicatur. Primùm, quid eſt remiſſio niſi meræ liberalitatis donum? Non enim remittere dicitur creditor, qui antapocha teſtatur ſibi numeratam pecuniam: ſed qui nulla ſolutione, vltrò ſua beneficentia nomen expungit. Cur deinde gratis additur, niſi ad tollēdam omnem ſatisfactionis opinionem? Qua igitur confidentia ſuas ſatisfactiones adhuc erigunt, quæ tam valido fulmine proſternuntur? Quid autem? quum Dominus per Ieſaiam clamat, Ego ſum, ego ſum qui deleo iniquitates tuas propter me: & peccatorum tuorum non ero memor: ánnon apertè denuntiat, cauſam & fundamentum remittendi à ſola ſua bonitate ſe petere? Præterea quum Scriptura vniuerſa teſtimonium Chriſto deferat, quòd per nomē eius ſit accipienda peccatorum remiſſio, nónne alia omnia nomina excludit? Quomodo igitur per ſatisfactionum nomen accipi docent? Neque verò hoc ſe dare ſatisfactionibus negent, etiam ſi ipſæ intercedant quaſi ſubſidia. Nam quòd Scriptura ait Per nomen Chriſti, intelligit nihil nos afferre, nihil noſtrum prætendere, ſed ſola Chriſti commendatione niti. quemadmodum Paulus aſſerens, quòd Deus erat mundum ſibi in Chriſto reconcilians, non imputans propter ipſum hominibus delicta, modum rationémque mox ſubiicit, quia pro nobis factus eſt peccatum qui peccati expers erat.

His opponitur vox. 1. Remiſſionis. 2. Gratuita. 3. Dei iniquitates delentis. 4. Per & propter Chriſtum. Nihil ergo operis eſt ſatisfactione noſtra.

Li. 4. ſen. diſt. 10. c. 10. c. non ſufficit. de Pont. c. med. ea dem diſt. C. nullus. ead. diſt. Ieſa. 52. 3. Rom. 5. 8. Col. 2. 14. Tit. 3. 5. Ieſa. 43. 25. Act. 10. 43 2. Cor. 5. 19.

1. Obiectio, Chriſti gratiā & efficaciam anguſtis limitibus includens.

26 Verùm qua ſunt peruerſitate, & peccatorum remiſſionem, & reconciliationem fieri ſemel dicunt, quum in gratiam Dei per Chriſtum in Baptiſmo recipimur: poſt baptiſmum, reſurgēdum eſſe per ſatisfactiones. ſanguinem Chriſti nihil prodeſſe, niſi quatenus per claues Eccleſiæ diſpēſatur. Nec de re dubia loquor, quum ſuam impuritatem clariſſimis ſcriptis prodiderint: nec vnus aut alter, ſed vniuerſi ſcholaſtici. Nam ipſorum magiſter, poſtquam Chriſtum in ligno pœnam peccatorum ſoluiſſe, iuxta Petri doctrinam, confeſſus eſt: ſubiuncta illico exceptione ſententiam illam corrigit, quòd in Baptiſmo omnes peccatorum pœnæ temporales relaxantur: ſed poſt baptiſmum, pœnitentię beneficio minorantur: vt ita ſimul cooperetur crux Chriſti & noſtra pœnitentia. Sed longè aliter Iohannes, Siquis peccauerit, ait, habemus aduocatum apud Patrem, Ieſum Chriſtum: & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris. Scribo vobis filioli: quia remittuntur vobis peccata propter nomen eius. Certè fidelibus loquitur, quibus dum Chriſtum proponit peccatorum propitiationem, non aliam eſſe ſatisfactionem oſtēdit qua offenſus Deus propitiari placarive poſsit. Non dicit, Semel vobis per Chriſtum reconciliatus eſt Deus, nunc vobis alias rationes quærite: ſed perpetuum facit aduocatum, qui ſua interceſsione in Patris gratiam nos ſemper reſtituat: perpetuam propitiationem, qua peccata expientur. Eſt enim illud perpetuò verū, quod alter Iohannes dicebat, Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Tollit (inquam) ipſe, non alius. hoc eſt, quando ipſe ſolus eſt Agnus Dei, ſolus quoq; oblatio eſt pro peccatis, ſolus expiatio, ſolus ſatisfactio. Nam quum ius & poteſtas ignoſcēdi propriè competat in Patrem, vbi à Filio diſtinguitur vt iam viſum eſt: in altero gradu Chriſtus hîc locatur, quod pœnam nobis debitam in ſe transferens, reatum noſtrum deleuerit coram Dei iudicio. Vnde ſequitur, non aliter nos fore participes expiationis à Chriſto peractæ, niſi apud eum reſideat honor ille quem ſibi rapiunt qui Deum placare tentant ſuis compenſationibus.

Reſp. 1. ex Iohanne Euangeliſta. Reſp. 2. ex Iohanne Baptiſta. Reſponſionum harum conſequens.

Li. 3. ſent. diſt. 9. 1. Pet. 2. 24. 1. Tim. 2. 9. 1. Ioh. 2. 1. 12. Ioh. 1. 36.

Duo quæ hîc obſeruanda erant, ſatisfactionis commenta violantur.

27 Ac duo hîc perpendere conuenit: vt integer & illibatus ſuus honor Chriſto ſeruetur: vt conſcientiæ de peccati venia ſecuræ, pacem apud Deum habeant. Ieſaias ait, Patrem poſuiſſe in Filium noſtras omnium iniquitates, vt liuore eius ſanemur. Quod aliis *Ieſa. 53. 4. 6.*

verb

1.Pet.2. 24. verbis repetens Petrus ait, Chriſtum pertuliſſe in corpore ſuo peccata noſtra ſuper li-
Rom.8.3. gnum. Paulus ſcribit damnatum eſſe peccatum in eius carne, quum pro nobis peccatum
Gal.3.13. factus eſt: hoc eſt vim & maledictionem peccati in eius carne interemptam, quum in *Primũ, videlicet Chriſti honorem illibatũ ſeruari debere, probatur ſigillatim.*
hoſtiam datus eſt, in quã tota peccatorum noſtrorum moles, cum ſua maledictione &
execratione, cum horrendo iudicio Dei, & mortis damnatione, reiiceretur. Hic nequa-
quam audiuntur nugamenta illa: quòd poſt initialem purgationem, paſſionis Chriſti ef-
ficaciam non aliter noſtrûm vnuſquiſq; ſentiat quàm pro ſatisfactoriæ pœnitentiæ mo-
do: ſed ad vnicam Chriſti ſatisfactionem, quoties lapſi fuerimus, reuocamur. Nunc tibi
peſtiléte eorum nænias propone. Gratiam Dei in prima peccatorum remiſſione ſolam
operari: ſi poſtea ceciderimus, ad ſecundam veniam impetrandam opera noſtra coope-
rari. Hæc ſi locum habeant, ánne quæ Chriſto ſuperius ſunt attributa, illi ſalua manent?
Immanè quantum hæc differũt, iniquitates noſtras poſitas eſſe in Chriſto vt in ipſo ex-
piarentur, & noſtris operibus expiari: Chriſtum eſſe propitiationẽ pro peccatis noſtris,
& Deum operibus propitiandum. Quòd ſi de pacificanda conſcientia agitur: quæ iſtæc *Alterum, de pacificãda conſcientia, probatur ſi ita non poſſe ſi detur locus huic ſatisfactioni.*
erit pacificatio, ſi audiat peccata redimi ſatisfactionibus? quando tandem illi ſatisfactio-
nis modus conſtare poterit? Ergo ſemper dubitabit an Deum habeat propitium, ſemper
æſtuabit, ſemper horreſcet. Nam qui leuibus ſatisfactiunculis acquieſcunt, nimis con-
temptim iudicium Dei æſtimant: & parum reputant quanta ſit peccati grauitas: vt alibi
dicemus. Et vt ipſis concedamus, peccata aliquot iuſta ſatisfactione redimere, quid ta-
men facient vbi tot peccatis obruuntur, quorum ſatisfactionibus nec centum vitæ, vel ſi
totæ in hoc ſint, ſufficere queant? Adde quòd loci omnes quibus aſſeritur peccatorũ re-
miſſio, non ad catechumenos pertinent, ſed ad regenitos Dei filios, & qui in Eccleſię ſi- *2. Obiectio, quæ peccatorũ remiſſionẽ ad Catechumenos reſtringunt, diluitur.*
2.Cor.5. 20. nu fuerũt diu nutriti. Legatio illa quam tã ſplendidè extollit Paulus, Obſecro vos Chri-
ſti nomine, reconciliamini Deo: non ad exteros dirigitur, ſed ad eos qui pridem regeni-
ti fuerant. Atqui ſatisfactionibus valere iuſſis, ad Chriſti crucem eos ablegat. Sic quum
Col.1.20. ſcribit Coloſſenſibus Chriſtum pacificaſſe per ſanguinem crucis quæ ſunt in cælo vel in
terra, non reſtringit hoc ad momentum quo recipimur in Eccleſiam, ſed ad totum cur-
ſum extendit. Quod facilè ex contextu patet, vbi dicit fideles habere redemptionem
per ſanguinem Chriſti, nempe remiſſionem peccatorum. Quanquam plures locos con
gerere ſuperuacuum eſt qui ſubinde occurrunt.

28 Hic in aſylum confugiunt ineptæ diſtinctionis, Peccata quædam venialia eſſe, *3. Obiectio, peccata venialia & mortalia pro ſuo arbitrio fabricant, 1. cum Deo ludens & Scripturæ repugnans.*
quædam mortalia: pro mortalibus grauem ſatisfactionem deberi: venialia facilioribus
remediis purgari, oratione Dominica, aquæ benedictæ aſperſione, abſolutione Miſſæ.
Sic cum Deo ludunt & ineptiunt. Quum tamen aſſiduè peccatum veniale & mortale
in ore habeant, nondum alterum ab altero diſcernere potuerunt, niſi quòd impietatem
& immunditiem cordis, peccatum veniale faciunt. Nos autem (quod Scriptura iuſti &
Ro.6.23. iniuſti regula docet) peccati ſtipendium pronuntiamus eſſe mortem: & Animam, quæ
Ezech.18 20. peccauerit, morte dignam. Cæterum fidelium peccata venialia eſſe: non quia non mor- *Reſp. peccati venialis & mortalis verã diſtinctionem aperiens.*
tem mereantur, ſed quia Dei miſericordia, nulla eſt cõdemnatio iis qui ſunt in Chriſto
Rom.8.1. Ieſu: quia non imputantur, quia venia delentur. Scio quàm iniquè doctrinam hanc no-
ſtram calumnientur. dicunt enim paradoxum eſſe Stoicorum, de peccatorum æquali- *Inſtantia ex ſuperiore obiectione nata.*
tate: ſed ſuo ipſorum ore nullo negotio conuincentur. Quæro enim, annon inter ea ipſa
peccata quæ mortalia fatentur, aliud alio minus agnoſcant. Non igitur protinus ſequi- *Reſponſio.*
tur, paria eſſe peccata quæ ſimul mortalia ſint. Quum Scriptura definiat, ſtipẽdium pec-
cati mortem eſſe: Legis obedientiam, eſſe vitæ viam: tranſgreſſionem, mortem: hanc
ſententiam euadere non poſſunt. Quem ergo ſatisfaciendi exitum inuenient in tanto
peccatorum cumulo? ſi vnius diei eſt ſatisfactio peccati vnius: dum illam meditantur,
pluribus ſe inuoluunt: quando diem nullum præterit iuſtiſſimus quiſque, quo non ali-
quoties labatur. Ad eorum verò ſatisfactiones dum ſe accingent, numeroſa, vel potius Prou.24.16.
innumera cumulabunt. Iam præciſa eſt ſatisfaciendi fiducia. quid morantur? quomodo
adhuc de ſatisfaciendo cogitare audent?

29 Conantur quidem ſe expedire: ſed aqua (vt dicitur) illis hæret. Fingunt ſibi diſtin *4. Obiectio, pœnæ & culpæ diſtinctionẽ inducens, vt ſatisfactionum figmẽtũ ſtabiliat. Reſponſio 1.*
ctionem pœnæ & culpæ: culpam remitti fatentur Dei miſericordia: ſed culpa remiſſa,
pœnam reſtare quam perſolui Dei iuſtitia poſtulat. Ad pœnæ igitur remiſſionem pro-
prię ſpectare ſatisfactiones. Quę iſta bone Deus, deſultoria leuitas? culpę remiſsioné núc
gratuitam proſtare confitentur, quam precibus & lachrymis, aliiſque omne genus præ-

Reſponſio 2. varus Scripturæ teſtimoniis illuſtrata.
paratiónibus emereri ſubinde docent. Verùm adhuc cum iſta diſtinctione ex diametro
pugnat quicquid de peccatorum remiſſione in Scriptura nobis traditur. Quod tametſi
ſatis ſupérque exiſtimo iam à me confirmatum, ſubnectam tamen quædam alia teſtimo
nia, quibus adeo conſtringantur tortuoſi iſti angues, vt ne ſummam quidem caudam
complicare poſthac queant. Hoc eſt teſtamentũ nouum quod Deus in Chriſto ſuo no-
biſcum pepigit, Quòd iniquitatum noſtrarum nõ recordabitur. Quid his ſignificauerit, Iere.31.31
diſcimus ex altero Propheta, vbi Dominus, Si iuſtus (inquit) à iuſtitia ſua deflexerit, om- 34.
nium iuſtitiarum eius non recordabor. ſi impius ab impietate ſua receſſerit, omnium Ezech.18
iniquitatum eius non recordabor. Quòd ſe iuſtitiarum recordaturum negat, vtique hoc 24.27.
eſt, nullam ſe earum habiturum rationem, vt remuneretur. Ergo & peccatorum non re-
cordari, eſt ea nõ poſtulare ad pœnam. Idipſum alibi dicitur, proiicere poſt tergum, de- Ieſa.38.17
lere inſtar nubis, demergere in profundum maris, non imputare, tectúmque habere. Ta 22. & 44.
libus loquendi formulis non obſcurè ſenſum ſuum nobis explicuerat Spiritus ſanctus, ſi 22.
Rationibus.
dociles aures illi accommodaremus. Certè ſi punit Deus peccata, imputat: ſi vindicat, Mich.7.
recordatur: ſi ad iudicium vocat, tecta non habet: ſi examinat, poſt tergum nõ proiecit: 19.
ſi inſpicit, non obliterauit inſtar nebulæ: ſi ventilat, non proiecit in profundum maris. Pſ.32.1
Præclara Auguſtini dicto.
Atque in hunc modum interpretatur Auguſtinus claris verbis, Si texit peccata Deus, In Pſ.31.
noluit aduertere: ſi noluit aduertere, noluit animaduertere: ſi noluit animaduertere, no-
luit punire: noluit agnoſcere, maluit ignoſcere. Tecta ergo peccata quare dixit? Vt non
viderétur. Quid erat, Deum videre peccata, niſi punire? Audiamus verò & ex alio Pro-
phetæ loco, quibus legibus peccata remittat Dominus. Si fuerint (inquit) peccata veſtra Ieſa.1.18.
vt coccinum, quaſi nix albeſcent: & ſi rubuerint vt vermiculus, erunt quaſi lana. Apud
Ieremiam autem ſic legitur, In illa die requiretur iniquitas Iacob, & nõ inuenietur: pec- Iere.50.
catũ Iehudah, & non erit: quia propitiabor reliquiis quas ſeruauero. Vis breuiter tenere 20.
Alios oppoſitis Scripturæ locis.
quis ſit verborum iſtorum ſenſus? Expende quid è conuerſo ſibi velint loquutiones illę, Iob.14.17
Dominum in ſacculo iniquitates colligare, in faſciculũ colligere & recondere, ſtylo fer- Oſe.13.12
reo exarare in lapide adamantino. Nempe ſi vindictam repenſum iri ſignificant (quod Iere.17.1.
extra dubium eſt) neque etiam dubitandum eſt quin contrariis ſententiis omnem vin-
dictæ repenſionem Dominus ſe remittere affirmet. Hic mihi obteſtandi ſunt lectores,
non vt gloſſis meis auſcultent: ſed tantùm vt verbo Dei locum aliquem eſſe ſinant.

Reſponſio 3. à conſideratione efficaciæ mortis Chriſti.
30 Quid, quæſo, nobis præſtitiſſet Chriſtus, ſi adhuc pro peccatis pœna exigeretur?
Nam quum dicimus eum pertuliſſe omnia peccata noſtra in corpore ſuo ſuper lignum, 1.Pet.2.
non aliud ſignificamus quàm defunctum pœna & vindicta quæ peccatis noſtris debe- 24.
batur. Idipſum ſignificantius declarauit Ieſaias, quum dicit, Caſtigationem (ſiue corre-
ctionem) pacis noſtræ fuiſſe ſuper eum. Quid verò eſt correctio pacis noſtræ, niſi pœna Ieſa.53.5.
peccatis debita, & à nobis perſoluenda, antequam Deo reconciliari poſſemus niſi vices
noſtras ipſe ſubiiſſet? En clarè vides, Chriſtum peccatorum pœnas ſuſtinuiſſe, vt ſuos ab
illis eximeret. Et quoties de redemptione per eum facta meminit Paulus, vocare ſolet Ro.3.24.
ἀπολύτρωσιν, quo non ſimpliciter redemptionem indicat, qualiter vulgò intelligitur: ſed 1.Cor.1.
pretium ipſum & ſatisfactionem redemptionis. Qua ratione & Chriſtum ipſum ſe pro 30.
nobis ἀντίλυτρον dediſſe ſcribit. Quæ apud Dominum propitiatio eſt (inquit Auguſtinus) Eph.1.7.
niſi ſacrificium? Et quod eſt ſacrificium, niſi quod pro nobis oblatum eſt in morte Chri- Col.1.14.
Reſp. 4. à conſideratione ſacrificiorum ſub Lege.
ſti? Validum autem in primis arietem nobis ſuppeditat quod de expiandis peccatorum 1.Tim.2.
noxis in Lege Moſaica præſcribitur. Neque enim illic Dominus hanc aut illam ſatisfa- 6.
ciendi rationem conſtituit: ſed totam in ſacrificiis compẽſationem requirit. Vbi tamen
alioqui diligentiſſimè atque exactiſſimo ordine omnes expiandi ritus exequitur. Quî
fit autem vt nullis prorſus operibus admiſſa delicta procurare iubeat, ſed ſola in expia-
tionem ſacrificia requirat, niſi quòd ita teſtari vult vnicum eſſe ſatisfactionis genus, quo
iudicium ſuum placatur? Nam quæ tum immolabant ſacrificia Iſraelitæ, non hominum
opera cenſebantur: ſed à ſua veritate, hoc eſt vnico Chriſti ſacrificio, æſtimabãtur. Qua-
Reſp. 5. à conſideratione veræ ſatisfactionis noſtræ. Diſtinctionis Sophiſtarum diluno.
lem autem compenſationem à nobis recipiat Dominus, paucis verbis eleganter Oſeas
expreſſit. Omnem (inquit) tolles iniquitatem ô Deus: En peccatorum remiſſio. Et vi- Oſe.14.3.
tulos labiorum perſoluemus: En ſatisfactio. Scio quidem ſubtilius adhuc ipſos elabi,
dum inter æternam pœnam & temporales diſtingunt. ſed quum temporalem pœnam Vid. Caluin. ad concil. Trid. ſeſſ.6.c.15
quoduis ſupplicium eſſe tradant quod tam de corpore quàm de anima ſumit Deus, ex-
cepta modò æterna morte, parum eos ſubleuat hæc reſtrictio. Nam ſuperiores loci quos
citau

citauimus,hoc nominatim volunt,hac nos conditione recipi à Deo in gratiam,vt quicquid eramus pœnæ meriti,remittat,culpam ignoſcendo. Et quoties Dauid aut alij Prophetæ peccatorum veniam petunt, ſimul pœnam deprecantur. Imò diuini iudicij ſenſus huc eos impellit. Rurſum, quum à Domino miſericordiam promittunt, ſemper fere ex profeſſo de pœnis earúmque remiſſione concionantur. Certè quum Dominus apud Ezechielem pronuntiat finem ſe impoſiturum Babylonico exilio, idq; propter ſe, non propter Iudæos: gratuitum eſſe vtrunque ſatis demonſtrat. Denique, ſi à reatu liberamur per Chriſtum, pœnas quæ inde proueniunt ceſſare oportet.

Ezech.36.22 & 32.

31 Verùm quando & ipſi Scripturæ teſtimoniis ſeſe armant, videamus qualia ſint quæ ipſi obtendunt argumenta. Dauid(inquiunt) de adulterio & homicidio à propheta Nathan obiurgatus, veniam peccati accipit: & tamen morte filij, quem ex adulterio ſuſtulerat, poſtea plectitur. Tales pœnas, quæ poſt culpæ etiam remiſſionem infligendæ eſſent, ſatisfactionibus redimere docemur. Hortabatur enim Daniel Nebuchadnezer vt eleemoſynis peccata redimeret. Et Solomo ſcribit, propter æquitatem & pietatem remitti iniquitates. Alibi etiam, charitate operiri multitudinem peccatorum. Quam ſententiam confirmat & Petrus. Item apud Lucam Dominus de muliere peccatrice ait, remiſſa eſſe illi peccata multa, quia dilexerit multum. Vt peruerſè ſemper & præpoſtere facta Dei æſtimant! At ſi obſeruaſſent, (quod minimè prætereundum erat) duo eſſe diuini iudicij genera: lōgè aliam in hac Dauidis correptione vidiſſent pœnæ formam quàm quæ ad vltionem tendere putanda ſit. Quoniam autem noſtrâ omnium non mediocriter refert intelligere quorſum pertineant Dei caſtigationes quibus in peccata noſtra animaduertit: & quantum ab exemplis differant quibus impios & reprobos cum indignatione perſequitur: ſummatim perſtringere non abs re, arbitror, fuerit. Iudicium vnum, docendi cauſa, vocemus vindictæ: alterum, caſtigationis. Porrò iudicio vindictæ ſic intelligendus eſt Deus inimicos ſuos vlciſci, vt iram aduerſus illos ſuam exerceat, confundat, diſſipet, in nihilum redigat. Id ergo ſit nobis propriè Dei vindicta, vbi punitio cum eius indignatione coniuncta eſt. Iudicio caſtigationis non ita ſæuit vt iraſcatur: nec vindicat vt perdat vel fulminet ad interitum. Vnde non eſt ſupplicium propriè aut vindicta, ſed correctio & admonitio. Alterum iudicis eſt, alterum patris. Iudex enim quum facinoroſum punit, in ipſum delictum animaduertit, & de facinore ipſo pœnam expetit. Pater quum filium ſeuerius corrigit, non hoc agit vt vindicet aut mulctet, ſed magis vt doceat & cautiorem in poſterum reddat. Paulò diuerſa ſimilitudine Chryſoſtomus alicubi vtitur, quæ tamen eódem recidit. Verberatur (inquit) filius: verberatur & famulus. ſed hic vt ſeruus, quia peccauit, punitur: ille verò, vt liber & filius diſciplina indigens, caſtigatur. Huic correptio in probationem & emendationem cedit, illi in flagella & pœnas.

2.Sam.12.13. Dan.4.24 Prou.16.6.& 10.12 1.Pet.4.8. Luc.7.47

5. Obiectio, ſex ſcripturæ teſtimoniis abuſis. 1. De animaduerſione in Dauidem. 2. De iuſtitia redimente peccata. 3. De charitate peccata operiente. 4. De miſericordia expiante iniquitaté. 5. De eleemoſynis omnia mundantibus. 6. De peccatis multis mulieri condonatis, quod multum dilexiſſet. Huic obiectioni vt ſatisfiat, quædam præmittūtur de duplici iudicio Dei. 1. Vindictæ. 2. Caſtigationis.

32 Vt breuiter & expeditè rem totam teneamus, hęc ex duabus ſtatuatur prima diſtinctio. vbicunq; pœna eſt ad vltionem, ibi maledictio & ira Dei ſe exerit, quam ſemper à fidelibus continet. Caſtigatio contrà, & Dei benedictio eſt, & amoris habet teſtimonium, vt docet Scriptura. Hoc diſcrimen ſatis Dei verbo paſſim notatur. Quicquid enim afflictionum in pręſenti vita ſuſtinent impij, nobis depingitur ceu quoddam inferorum atrium, vnde æternam ſuam damnationem eminus iam conſpiciunt. tantúmque ab eſt vt inde emendentur, aut fructum aliquem percipiant, vt potius talibus prælu diis ad diriſſimam, quę tandem eos manet, gehennam apparentur. Caſtigans autem caſtigat ſeruos ſuos Dominus, ſed morti nō tradit eos. quare eius ferula verberati, bonum id ſibi fuiſſe fatentur ad veram eruditionem. Vt autem ſanctos vbique legimus tales pœnas placido animo ſuſcepiſſe, ita ſuperioris generis flagella ſemper vehementer ſunt deprecati. Caſtiga me Domine (inquit Ieremias) ſed in iudicio, non in ira tua: ne fortè imminuas me. Effunde furorem tuum in gentes quæ te non nouerunt, & in regna quæ nomen tuum non inuocarunt. Dauid autem, Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Neque obeſt quòd ſæpiuſculè ſanctis ſuis iraſci dicitur Dominus, quum in eorum peccata animaduertit. Qualiter apud Ieſaiam, Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi: conuerſus eſt furor tuus, & conſolatus es me. Item Habacuc, Quum iratus fueris, miſericordiæ recordaberis. Michæas verò, Iram Dei portabo, quia peccaui ei. Vbi admonet non ſolùm nihil obſtrependo proficere qui iuſtè plectuntur, ſed doloris mitigationem ſuppetere fidelibus, conſilium Dei reputando.

Iob.3.17. Prou.3.11. Heb.12.5. Pſal.118.18. Pſal.119.71. Iere.10.24. Pſal.6.2. & 38.2. Ieſa.12.1. Habac.3.2. Michæ.7.9.

Ex vtriuſque conſideratione duæ producuntur diſtinctiones, quarum prior iram Dei (vbi pœna eſt ad vltionē) teſtatur: cui opponitur caſtigatio, amoris paterni teſtimonium: quod multis locis Scripturæ confirmatur.

Obiectio. Ergo Deus electis ſuis ſæpius iraſcitur.

Eadem

Eadem enim ratione hæreditatem ſuam profanare dicitur: quam tamen, vt ſcimus, in
Reſpōſio, oſtendens cur ſuos Deus in hac vita grauiſſimis plagis feriat. æternum non profanabit. Id autem non ad Dei punientis conſilium vel affectum, ſed
ad vehementem doloris ſenſum refertur, quo afficiuntur qui vel qualemcunque eius
ſeueritatem ſuſtinent. Atqui fideles ſuos non mediocri tantùm auſteritate pungit, ſed
interdum ita vulnerat vt ſibi non longè ab infectorum exitio diſtare videantur. Sic qui-
dem teſtatur iram ſuam promeritos, atque ita expedit vt ſibi in malis ſuis diſpliceant,
Dei placandi maiore cura tangantur, & ſolicitè ad veniam petendam feſtinent: ſed in
Ita tamē vt miſericordia ſui non auferat ab eis. eo ipſo luculentius interim clementiæ quàm iræ ſuæ teſtimonium profert. Stat enim
fœdus in vero noſtro Solomone nobiſcū percuſſum, cuius fidem nunquam fore irritam
is qui fallere non poteſt affirmauit. Si dereliquerint, inquit, filij eius Legem meam, & in Pſal. 89.
iudiciis meis non ambulauerint: ſi ſtatuta mea profanauerint, & mandata mea non cu- 31.
ſtodierint: viſitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum: miſeri-
cordiam autem meam non auferam ab eo. Cuius miſericordiæ quo nos certiores face-
ret, virgam, qua Solomonis poſteritatem arguet, dicit fore virorum, & verbera filio- 2. Sam. 7.
Cōfirmatio ab eius promiſſione. rum hominum. Quibus particulis dum moderationem & lenitatem ſignificat, ſimul 14.
innuit non poſſe niſi extremo lethalique horrore confundi qui Dei manum ſibi aduer-
ſam eſſe ſentiunt. Huius lenitatis quantam habeat rationem in Iſraele ſuo caſtigando,
A teſtimonio & exēplo, perpetua Eccleſiæ Dei experientia illuſtrata. oſtendit apud Prophetam, In igne repurgaui te, inquit, ſed non velut argentum. nam & Ieſ. 48. 10.
ipſe totus abſumptus eſſes. Quanquam purgationis loco caſtigationes illi eſſe docet: eas
tamen ipſas addit ita ſe temperare, ne plus iuſto per eas deteratur. Idque omnino ne-
ceſſe eſt. quia vt quiſque Deum magis reueretur, & ad colendam pietatem ſe addicit,
ſic tenerior eſt ad ferendam eius iram. Reprobi enim, quanuis ſub flagellis gemāt, quia
tamen non expēdunt cauſam, quin potius tam ſuis peccatis quàm Dei iudicio tergum
Reproborum & electorum dum caſtigantur diſcrimen. obuertunt, ex ſocordia illa contrahunt duritiem. vel quia fremunt & calcitrant, adeóq;
tumultuantur contra ſuum iudicem, furioſus ille impetus amentia & furore eos obſtu-
pefacit. Fideles autem Dei ferulis admoniti, ſtatim deſcendunt ad reputanda peccata,
& metu horroréque perculſi, ad deprecationem ſupplices confugiunt. Hos dolores,
quibus ſe cruciant miſeræ animæ, niſi leniret Deus, ſuccumberent centies etiam in me-
diocribus iræ eius ſignis.

Poſterior diſtinctio. Dum flagellātur reprobi, pœnas æternas quodammodo pendere incipiunt: Caſtigationes piorū eos ad reſipiſcētiam & vel grauiā animaduerſionem plectendā inuitant: quod & S. Patrum & Scripturæ teſtimonio confirmatur.
33 Sit deinde hæc altera diſtinctio, quòd dum flagellis Dei reprobi feriuntur, iam
pœnas illius iudicio quodammodo pendere incipiunt. & quanquam illis non impune
cedet talibus iræ diuinæ documentis non auſcultaſſe, non tamen ideo plectuntur quo
ad meliorem mentem redeant: ſed tantùm vt Deum magno ſuo malo iudicem & vltro-
rem experiantur. Ferulis autem verberantur filij, non vt mulctam delictorum Deo per-
ſoluant, ſed vt inde ad reſipiſcentiam proficiant. Proinde in futurum eas potius quàm
in præteritum tempus reſpicere intelligimus. Id Chryſoſtomi verbis malim quàm meis In ſerm. de Pœn. & confeſſione.
exprimere. Propter hoc, inquit, imponit nobis pœnam, non de peccatis ſumens ſuppli-
cium, ſed ad futura nos corrigens. Sic & Auguſtinus, Quod pateris, vnde plangis, medi-
cina eſt tibi, non pœna: caſtigatio, non damnatio. Noli repellere flagellum, ſi non vis re- Expoſ. in Pſal. 102. circa fin.
pelli ab hæreditate, &c. Tota iſta miſeria generis humani in qua gemit mundus, noueri-
tis fratres quia dolor medicinalis eſt, non ſententia pœnalis, &c. Has ſententias ideo ci-
tare placuit, ne cui videretur noua aut minus vſitata loquutio quam poſui. Atque huc
pertinent querimoniæ indignationis plenæ, quibus Deus ſæpe de populi ingratitudine
expoſtulat, quòd pertinaciter contempſerit omnes pœnas. Apud Ieſaiam, Ad quid per- Ieſa. 1. 5.
cuterem vos vltra? à planta pedis ad verticem non eſt ſanitas. Sed quia talibus ſententiis
abundant Prophetæ, breuiter indicaſſe ſatis fuerit, non alio conſilio Deum punire ſuam
1. Sam. 15. 23. Eccleſiam niſi vt ſubacta reſipiſcat. Ergo quum Saulem regno abiecit, puniebat ad vin-
2. Sam. 12. 18. dictam: quum Dauidem paruulo filio orbauit, ad emendationem corripiebat. In hanc
1. Cor. 11. 32. ſententiam accipiendum eſt quod ait Paulus, Quum iudicamur à Domino, corripimur,
ne cum hoc mundo damnemur. Hoc eſt, dum nos filij Dei manu cæleſtis Patris affligi-
mur, non hæc pœna eſt qua confundamur: ſed caſtigatio duntaxat qua erudiamur. Qua
Lib. de Peccato. meritis ac remiſ. 2. c. 33 & 34. in re planè nobiſcum eſt Auguſtinus. docet enim, pœnas, quibus homines pariter caſti-
gantur à Deo, variè conſiderandas eſſe: quia ſanctis ſunt, poſt peccatorum remiſſionem,
certamina & exercitationes: reprobis, ſine remiſſione, ſupplicia iniquitatis. Vbi pœnas
Dauidi aliiſque piis inflictas commemorat, & eò ſpectaſſe dicit vt eorum pietas huiuſ-
Ieſa. 40. 2. modi humilitate exerceretur ac probaretur. Neque verò quod dicit Ieſaias, remiſſam
eſſe

eſſe populo Iudaico iniquitatem, quòd plenam accepiſſet caſtigationem de manu Domini, à pœnę ſolutione pendêre delictorum veniam arguit: ſed perinde eſt acſi diceret, Satis iam pœnarum exactum eſt: quarum ob grauitatem & multitudinem, quia iam diuturno luctu & mœrore confecti fuiſtis, tempus eſt vt accepto plenæ miſericordiæ nuntio, animi veſtri in lętitiam diffuſi me patrem ſentiant. Nam illic Deus patris induit perſonam, quem iuſtæ quoque ſeueritatis pœnitet, vbi coactus eſt aſperius in filium animaduertere.

1. Petr. 4. 17. Iere. 25. 29. 34 His cogitationibus fidelem inſtrui neceſſe eſt in afflictionum acerbitate. Tempus eſt vt iudicium incipiat à domo Domini, in qua inuocatum eſt nomen eius. Quid facerent filij Dei ſi ſeueritatem quam ſentiunt, vltionem eius eſſe crederent? Qui enim manu Dei percuſſus, Deum iudicem punientem cogitat, non poteſt niſi iratum & aduerſum ſibi concipere: ipſum verò Dei flagellum, vt maledictionem & damnationem, deteſtari. denique ſe à Deo diligi nunquam perſuaderi poterit qui ſic erga ſe affectum ſentiet vt adhuc punire velit. Sed ille demum ſub Dei flagellis proficit qui ſuis vitiis iraſcentem, ſibi autem propitium ac beneuolum ipſum reputat. Alioqui enim neceſſe eſt euenire quod Propheta ſe expertum conqueritur, Super me tranſierunt furores tui Deus: terrores tui oppreſſerunt me. Item quod ſcribit Moſes, Quoniam defecimus in ira tua, & in indignatione tua conturbati ſumus. Poſuiſti iniquitates noſtras in conſpectu tuo, occulta noſtra in lumine vultus tui. Quoniam omnes dies noſtri receſſerunt in ira tua: conſumpti ſunt anni noſtri, ſicut verbum ex ore emiſſum. Contrà verò Dauid de paternis caſtigationibus, vt illis adiuuari magis fideles quàm opprimi doceat, ſic canit, Beatus homo quem tu corripueris Domine, & in Lege tua erudieris, vt pręſtes illi quietem à diebus malis, dum foditur peccatori fouea. Dura certè tentatio, vbi Deus parcens incredulis, & eorum ſcelera diſſimulans rigidior erga ſuos apparet. Ideóque ſolatij cauſam addit Legis admonitionem, qua diſcât ſaluti ſuæ conſuli dum reuocantur in viam, impij verò præcipites ferantur in ſuos errores, quorum finis eſt fouea. Nec refert ſitne æterna pœna an temporaria. Tam enim bella, fames, peſtilentiæ, morbi, maledictiones Dei ſunt, quàm ipſum mortis æternæ iudicium: dum inferuntur in eum finem, vt ſint aduerſus reprobos iræ vindictæque Domini inſtrumenta.

Doctrinæ quæ hac diſtinctione continetur duplex vſus, fidelis cuiuſque reſpectu.

Prior, vt in afflictione Deum ſibi beneuolum, vitiis ſuis eſſe iraſcentem, credas.

Pſal. 88. 17. Pſ. 90. 7. Pſ. 94. 12.

Alter, reprobis temporarias pœnas maledictionis æternæ eſſe præludia.

35 Perſpiciunt nunc omnes (ni fallor) quò ſpectet illa Domini animaduerſio in Dauidem: nempe vt documentum eſſet, grauiter Deo diſplicere homicidium & adulterium, aduerſum quod tantam offenſionem in dilecto & fideli ſeruo declaraſſet: vt erudiretur ipſe Dauid ne poſtea tale facinus auderet: non autem vt pœna eſſet qua compenſationem quandam Deo ſolueret. Sic & de altera correptione iudicandum eſt, qua Dominus populum vehementi peſte affligit, ob Dauidis inobedientiam, ad quam in recenſendo ipſo populo prolapſus fuerat. Nam peccati quidem noxam Dauidi gratis remiſit: ſed quia tum ad publicum omnium ſeculorum exemplum, tum ad Dauidis quoque humiliationem pertinebat, tale facinus nō impunitum manere: ipſum flagello ſuo aſperrimè caſtigauit. Quem ſcopum in vniuerſali quoque humani generis maledictione præ oculis habere decet. Quum enim impetrata gratia, omnes tamen adhuc perpetimur quæ in peccati pœnam parenti noſtro indictæ fuerant, miſerias: talibus exercitamentis admoneri nos ſentimus quàm grauiter Deo Legis ſuæ tranſgreſſio diſpliceat: quò miſeræ noſtræ ſortis conſcientia deiecti & humiliati, ad veram beatitudinem ardentius aſpiremus. Stultiſſimus verò fuerit ſiquis arbitretur præſentis vitæ calamitates in peccati noxam eſſe nobis impoſitas. Id mihi videtur Chryſoſtomus voluiſſe, quum ita ſcripſit, Si ob hoc pœnas infert Deus vt in malis perſeuerantes ad pœnitentiam vocet, oſtenſa pœnitentia, ſuperflua iam erit pœna. Quare, prout vniuſcuiuſque ingenio expedire nouit, ita hunc maiori aſperitate, illum benigniore tractat indulgentia. Itaque vbi docere vult ſe non eſſe in pœnis exigendis immodicum, exprobrat duro & obſtinato populo quòd percuſſus non tamen faciat finem peccandi. Hoc ſenſu conqueritur Ephraim eſſe quaſi placentam ab vna parte torridam, ab altera parte incoctam: quia ſcilicet non penetrabant in animos ferulæ, vt vitiis excoctis populus ipſe capax veniæ fieret. Certè qui ſic loquitur, oſtendit, ſimulac quiſque reſipuerit, ſe mox fore placabilem, ſibique noſtra peruicacia exprimi quem exercet rigorem in caſtigandis delictis, cui voluntaria correctio occurreret. Quando tamen ea eſt noſtra omnium duritìes & ruditas quæ caſtigatione in vniuerſum opus habeat, viſum eſt prudentiſſimo Patri omnes ſine except

2. Sam. 24. 15.

Duplici diſtinctione de iudicio Dei explicata, reſponſio ſubiicitur ad 5. obiectionis primum membrum. De animaduerſione in Dauidem, quæ caſtigatio fuit non pœna.

Hypotheſeos reuocatio ad theſin, confirmata teſtimoniis & exemplis.

Homil. 3. de proud. ad Stagirium.

Ierem. 5. 3. Oſeæ. 7. 8.

Cur omnes communi flagello Dei per totā vitam exerceātur.

exceptione communi flagello per totam vitam exercere. Mirum autem eſt cur ſic in vnum Dauidis exemplum oculos coniiciant, tot exemplis non permoueantur, in quibus Luc. 17. 14. gratuitam peccatorum remiſſionem licebat contemplari. Legitur publicanus deſcendiſſe è templo iuſtificatus: pœna nulla ſequitur. Luc. 22. 61. Petrus delicti veniam obtinuit: lachrymas eius, inquit Ambroſius, legimus: ſatisfactionem non legimus. Serm. 46. de pœnitẽt. Petri. Et audit paralyticus, Matth. 9. 2. Surge, remittuntur tibi peccata tua. pœna non imponitur. Omnes quę in Scriptura commemorantur abſolutiones, gratuitæ deſcribuntur. Ex hac exemplorum frequentia regula potius peti debuerat, quam ab vnico illo, quod neſcio quid ſingulare continet.

Ad alterum membrum 3. diſtinctionis de miſ[er]icordia redimente peccata reſponſio.

36 Daniel ſua exhortatione, qua ſuadebat Nebuchadnezer vt peccata ſua iuſtitia redimeret, & iniquitates ſuas miſeratione pauperum: Dan. 4. 24. non voluit ſignificare iuſtitiam & miſericordiam eſſe Dei propitiationem & pœnarum redẽptionem: (abſit enim vt alia vnquam fuerit ἀπολύτρωσις quàm ſanguis Chriſti) ſed illud redimere, ad homines potius quam ad Deum retulit. acſi dixiſſet, Exercuiſti, ô rex, iniuſtam & violẽtam dominationem, oppreſſiſti humiles, ſpoliaſti pauperes, durè & iniquè tractaſti populum tuum: pro iniuſtis exactionibus, pro violentia & oppreſſione nunc refer miſericordiam & iuſtitiam.

Reſpõſio ad tertium membrũ, de charitate multitudinem peccatorũ operiente.

Similiter Solomon charitate operiri multitudinem peccatorum ait: Prou. 10. 12. non apud Deum, ſed inter homines ipſos. Sic enim habet integer verſus, Odium excitat contentiones: charitas verò operit cunctas iniquitates. Quo verſu, more ſuo, per antitheſin, mala quæ ex odiis naſcuntur, cum fructibus charitatis confert, in hunc ſenſum, Qui inter ſe oderunt, viciſſim mordent, carpunt, exprobrant, lacerant, omnia vitio vertunt: at verò qui ſe diligunt, multa inter ſe mutuò diſſimulãt, ad multa conniuent, multa viciſſim condonant: non quòd alter alterius vitia probet, ſed tolerat, & admonendo medetur, potius quàm inſectando exulceret. Eodem ſenſu citatum locum hunc à Petro nihil ambigendum eſt: 1. Pet. 4. 8. Prou. 16. 6.

Ad quartum membrum de miſericordia peccata non expiante, reſponſio.

niſi deprauatæ vafréque detortæ ſcripturæ inſimulare eum volumus. Vbi verò miſericordia & benignitate docet expiari peccatum, non intelligit illis coram facie Domini compenſari, vt tali ſatisfactione pacatus Deus, pœnam, quam alioqui erat expetiturus, remittat: ſed familiari Scripturæ more indicat quòd ipſum ſibi propitium reperturi ſint qui vitiis ac nequitiis prioribus valere iuſſis, per pietatem & veritatẽ ad ipſum conuertuntur. acſi diceret iram Domini reſidere, acquieſcere eius iudicium vbi à flagitiis noſtris quieſcimus. Nec verò cauſam veniæ, ſed potius modum veræ conuerſionis deſcribit. Sicuti frequenter denuntiant Prophetę fruſtra Deo hypocritas ingerere fictitios ritus pro pœnitentia, quem oblectat integritas cum officiis charitatis. Sicut etiam admonet author epiſtolæ ad Hebræos, beneficentiam & humanitatem commendans, Hebr. 13. 16.

Item, ad quintum, de eleemoſyna omnia mundantibus.

eiuſmodi ſacrificia placere Deo. Nec certè Chriſtus, dum Phariſæos ſubſannans quòd Matt. 23. 25. purgandis tantùm catinis intenti, cordis munditiem negligerent, iubet eos, quo omnia munda ſint, dare eleemoſynas, Luc. 11. 41 ad ſatisfaciendum hortatur: ſed tantùm docet qualis probetur Deo munditíes. Vid. Cal. in harm. Euang. De qua loquutione alibi tractatum eſt.

Et ad poſtremum, de peccatrice muliere vbi [illegible] condonata, quòd multum dilexiſſet.

37 Quantum attinet ad locum Lucę, Luc. 11. 41 nemo, qui parabolam illic à Domino propoſitam ſano iudicio legerit, nobis ex eo controuerſiam faciet. Luc. 7. 36 Phariſęus apud ſe cogitabat, non cognoſci à Domino mulierem quam tanta facilitate ad ſe admiſiſſet. Sentiebat enim nõ fuiſſe admiſſurum, ſi peccatricem, qualis erat cognouiſſet. Atq; ex eo colligebat non eſſe Prophetam, qui eum in modum falli poſſet. Dominus, vt peccatricem non eſſe oſtenderet cui iam remiſſa eſſent peccata, parabolam propoſuit: Duo debitores erant vni fœneratori. alter quinquaginta debebat, alter quingenta: vtriq; remiſſum eſt debitum. vter maiorem gratiam habet? Reſpondet Phariſæus, Is vtiq; cui plus donatum eſt. Subiicit Dominus, Hinc agnoſce remiſſa eſſe huic mulieri peccata, quia dilexit multũ.

Dilectio mulieris non cauſa remiſſionis peccatorũ, ſed probatio.

Quibus verbis (vt vides) eius dilectionem non facit cauſam remiſſionis peccatorum, ſed probationem. Sunt enim ſumpta à ſimili eius debitoris, cui remiſſa erãt quingenta, cui non dixit ideo remiſſa quia multum dilexiſſet: ſed ideo multum diligere, quia remiſſa ſint. Atque huc eam ſimilitudinẽm applicari conuenit, in hanc formam. Putas mulierem hanc eſſe peccatricem. atqui talem non eſſe, agnoſcere debueras, quando ei remiſſa ſint peccata. Remiſſionis autem peccatorum fidem tibi facere debuerat eius dilectio,

Argumentum à poſteriori.

qua ob beneficium gratiam refert. Eſt autem argumentum à poſteriori, quo aliquid demonſtratur à ſignis ſequentibus. Qua autem ratione peccatorum remiſſionem illa obtinuerit, palam Dominus teſtatur. Fides, inquit, tua te ſaluam fecit. Fide igitur remiſſionem aſſequimur: charitate gratias agimus, & Domini beneficentiam teſtamur.

38 Parum autem me mouent quæ in veterum ſcriptis de ſatisfactione paſſim occurrunt. Video quidem eorum nonnullos (dicam ſimpliciter, omnes ferè quorum libri extant) aut hac in parte lapſos eſſe, aut nimis aſperè ac durè loquutos: ſed non concedam eos ipſos adeò fuiſſe rudes & imperitos, vt eo ſenſu illa ſcripſerint quo à nouis iſtis ſatiſ-
Homil. 2. in Pſal. 50 factionariis leguntur. Chryſoſtomus alicubi ita ſcribit, Vbi miſericordia flagitatur, interrogatio ceſſat: vbi miſericordia poſtulatur, iudicium non ſæuit: vbi miſericordia petitur, pœnæ locus non eſt: vbi miſericordia, quæſtio nulla: vbi miſericordia, condonata reſponſio eſt. Quæ verba vtcunque torqueantur, cum dogmatibus tamen ſcholaſticis
Cap. 54. conciliari nunquam poterunt. In libro autem de dogmatibus Eccleſiaſticis qui Auguſtino inſcribitur, ſic legis, Pœnitentiæ ſatisfactio eſt, cauſas peccatorum excidere, nec eorum ſuggeſtionibus aditum indulgere. Quo apparet, illis quoque ſeculis irriſam paſſim fuiſſe ſatisfactionis doctrinam, quæ pro admiſſis delictis rependi diceretur: quum omnem ſatisfactionem ad cautionem referat ſe in poſterum à peccatis abſtinendi. No-
Hom. 10. in Geneſ. lo citare quod tradit idem Chryſoſtomus, eum nihil à nobis vltrà requirere quàm vt delicta noſtra cum lachrymis apud ſe confiteamur: quando eiuſmodi ſententię ſubinde
Euchir. ad Laurent. in eius & aliorum ſcriptis recurrunt. Auguſtinus quidem alicubi opera miſericordię remedia nuncupat obtinendę peccatorum remiſſionis: ſed ne in verbulo iſto quis impingat, ipſe alio loco occurrit. Caro Chriſti, inquit, verum eſt & vnicum pro peccatis ſacrificium, non modò iis quæ vniuerſa in baptiſmate delentur, ſed quæ poſtea ex infirmitare ſubrepunt: propter quæ vniuerſa quotidie clamat Eccleſia, Remitte nobis debi-
Mat. 6. 12. ta noſtra. Et remittuntur per ſingulare illud ſacrificium.

6. Obiectio pro ſatisfactione, ex veterum ſcriptis.

Horum nonnulli etſi hac in parte aut lapſi ſunt, aut nimis aſpere ac durius locuti, tamē cum ſcholaſticis non conueniunt, vt ex Auguſtini & Chryſoſtomi teſtimoniis conſtat.

39 Vocarunt autem vt plurimum ſatisfactionem, non compenſationem quæ Deo redderetur, ſed publicam teſtificationem, qua qui excommunicatione mulctati fuerāt quum in communionem recipi vellent, Eccleſiam reddebant de ſua pœnitētia certiorem. Indicebantur enim illis pœnitentibus certa ieiunia, & alia quibus ſe prioris vitæ verè & ex animo pertæſos eſſe approbarent, vel potius priorum memoriam obliterarent. atque ita dicebantur non Deo ſed Eccleſiæ ſatisfacere. Quod etiam his ipſis verbis
Cap. 65. Citatur in Decr. c. in act. pœnit. diſt. 1. ab Auguſtino expreſſum eſt in Enchiridio ad Laurentium. Ex antiquo eo ritu ſumpſerunt originem confeſſiones & ſatisfactiones quæ hodie in vſu ſunt. Viperei ſanè partus, quibus factum eſt, vt ne vmbra quidem melioris illius formæ ſuperſit. Scio veteres interdum duriuſculè loqui: nec, vt nuper dixi, forſan lapſos eſſe nego. ſed quę pauculis nęuis aſperſa erant, dum illotis iſtorum manibus tractantur, prorſus inquinantur. Et ſi veterum authoritate pugnandum eſt, quos, Deus bone, veteres nobis obtrudunt? Bona pars eorum quibus Lombardus eorum coryphæus centones ſuos contexuit, ex inſulſis quorundam monachorum deliriis quæ ſub Ambroſij, Hieronymi, Auguſtini & Chryſoſtomi nomine feruntur, decerpta eſt. vt in præſenti argumento omnia ferè ſumit è libro Auguſtini De pœnitentia, qui à rhapſodo aliquo ineptè ex bonis pariter ac malis authoribus conſarcinatus, Auguſtini quidem nomen præfert, ſed quem nemo, vel mediocriter doctus, agnoſcere pro ſuo dignetur. Quòd autem in eorum ineptias non tam argutè exquiro, ignoſcant lectores, quos volo moleſtia leuare. Mihi certè nec valde laborioſum, & tamen plauſibile eſſet traducere cum maximo probro quæ antehac pro myſteriis iactarunt: ſed quia fructuosè docere propoſitum eſt, ſuperſedeo.

De ſatisfactionibus eorum ita locuti ſunt, vt appareat eo tēpore ſatiſfactiones Eccleſiæ pacem non Deo placationem reſpexiſſe.

Scholaſtici autem, quod obſcurè à nonnullis, inſulsè ab ignotis monachis prolatum eſt, peſſimè ſunt interpretati.

CAPVT V.

De ſupplementis quæ ad ſatisfactiones adiiciunt, nempe indulgentiis & purgatorio.

Partes capitis.

1 Indulgentiarum papiſticarum ſomma, deſcriptio & refutatio, ſect. 1. & 2.
2 Earundem confutatio ex Leone & Auguſtino collecta, ſimúlque additur ad duas obiectiones quæ hunc errorem fulciunt reſponſio, ſect. 3. & 4. Papæ item hac in parte profana turpis lucri cupiditas, & indulgentiarum origo, detegitur, ſect. 5.
3 Purgatorij Papiſtici examen neceſſarium, impietas, horrenda. ſect. 6. explicatio quinque locorum Scripturæ, quibus ſomnium illud Sophiſtæ confirmare nituntur, ſect. 7. 8. 9. Deinde quid veteres Theologi de hoc purgatorio ſenſerint, diſſeritur, ſect. 10.

EX hac porrò ſatisfactionis doctrina ſcaturiunt indulgentiæ. Nam quod ad ſatisfaciendum facultatibus noſtris deeſt, iſtis ſuffici nugantur: atque eo profiliunt inſaniæ vt diſpenſationem eſſe definiant meritorum Chriſti & martyrum, quam Papa ſuis bullis partitur. Etſi autem helleboro magis quàm argumentis digni ſunt, vt non magnum operæpretium ſit tam friuolis erroribus refellendis incumb

Satisfactionis doctrina indulgentiarum mater.

Harum definitio.

Ac vanitas. incumbere, qui multis arietibus percuſſi ſua ſponte conſeneſcere & ad inclinationem ſpectare incipiunt: quia tamē imperitis quibuſdam vtilis erit breuis refutatio, eam non omittam.

Tamen diu inualuerunt, & qua de cauſa. Et ſanè quòd tandiu ſaluæ conſtiterint indulgentiæ ac in tam impotenti & furioſâ laſciuia tam diuturnam impunitatem retinuerint, id verò documento eſſe poteſt quàm alta errorum nocte immerſi fuerint aliquot ſeculis homines. Videbant ſe à Papa & ſuis belligerulis palàm nec diſſimulanter ludibrio haberi: quæſtuoſas nundinationes de animarum ſuarum ſalute exerceri, pauculis nummis ſalutis pretium taxari, nihil gratuitum proſtare: hac ſpecie emungi ſe oblationibus, quæ in ſcorta, in lenones, in comeſſationes turpiter abſumerentur: ſummos indulgentiarum buccinatores, ſummos eſſe contemptores: monſtrum iſtud maiori in dies licentia graſſari ac luxuriari, nec finem vllum fieri, plumbum ſemper nouum afferri, nouos nummos elici. Excipiebant tamen ſumma veneratione indulgentias, adorabant, redimebant: & qui cernebant inter alios acutius, exiſtimabant tamen pias eſſe fraudes, quibus cum fructu aliquo falli poſſent. Tandem vbi orbis aliquantum ſibi ſapere permiſit, frigent indulgentiæ, & paulatim etiam congelaſcunt, donec planè euaneſcant.

Teſtes ſunt antem impiæ auaritia Pontificis & Cleri Romani: horrēda item caecitatis quo Chriſtianus orbis olim percuſſus eſt.

Harum deſcriptio, ex Sophiſtarum ſententia. 2 Verùm quoniam plurimi, qui ſordes, impoſturas, furta, rapacitates (quibus luſerunt hactenus, & nos ludificati ſunt indulgentiarij) vident, fontem ipſum impietatis non conſpiciunt: operæpretium eſt indicare non ſolùm quales ſint indulgētiæ, ſed quid omnino ſint omni macula abſterſæ. Theſaurum Eccleſiæ vocant, Chriſti & ſanctorum Apoſtolorum Martyrúmque merita. Huius horrei radicalem cuſtodiam (vt attigi) Romano Epiſcopo traditam fingunt, penes quem ſit tantorum bonorum diſpenſatio, vt & ipſe per ſe elargiri poſſit, & elargiendi iuriſdictionem aliis delegare. Hinc nunc plenariæ indulgentiæ à Papa, nunc certorum annorum: à Cardinalibus, centum dierum: ab Epiſcopis, quadraginta.

Re vera quid ſint, & tanta impietatis refutatio, ſæpè Scripturæ locis confirmata. Sunt autem illæ (vt genuinè deſcribam) ſanguinis Chriſti profanatio, Satanæque ludibrium, quo Chriſtianum populum à Dei gratia, à vita quæ eſt in Chriſto abducát, & à vera ſalutis via auertant. Quî enim poterat fœdius profanari Chriſti ſanguis, quàm dum negatur ſufficere ad peccatorum remiſſionem, ad reconciliationem, ad ſatisfactionem niſi velut areſcentis & exhauſti defectus aliunde ſuppleatur &
Act.10.43. ſufficiatur? Chriſto Lex & Prophetæ omnes (inquit Petrus) teſtimonium perhibent, quòd per ipſum accipienda ſit remiſſio peccatorum. indulgentiæ remiſſionem peccatorum per Petrum, Paulum & Martyres largiuntur. Sanguis Chriſti emundat nos à pec-
1.Iohan.1.7. cato, inquit Iohannes: indulgentiæ ſanguinem Martyrum faciunt peccatorum ablutio-
2.Cor.5.21. nem. Chriſtus (inquit Paulus) qui peccatum non nouerat, factus pro nobis eſt peccatum (id eſt peccati ſatisfactio) vt iuſtitia Dei efficeremur in illo: indulgentiæ peccatorum ſa-
1.Cor.1.13. tisfactionem in ſanguine Martyrum reponunt. Clamabat Paulus & Corinthiis teſtificabatur, ſolum Chriſtum pro ipſis crucifixum & mortuum eſſe: indulgentiæ pronun-
Act.20.28. tiant, Paulum & alios pro nobis mortuos. Alibi dicit, Chriſtum acquiſiuiſſe Eccleſiam ſuo ſanguine: indulgentiæ aliud pretium acquiſitionis in Martyrum ſanguine ſtatuunt.
Heb.10.14. Vna oblatione Chriſtus conſummauit in perpetuum ſanctificatos, ait Apoſtolus: indulgentiæ reclamant, à Martyribus perfici ſanctificationem, quæ alioqui non ſufficeret. Io-
Apoc.7.14. hannes dicit ſanctos omnes lauiſſe ſtolas in ſanguine Agni: indulgentiæ docent lauare ſtolas in ſanguine ſanctorum.

Item luculento Leonis, Rom. Epiſcopi teſtimonio. 3 Præclarè aduerſus hæc ſacrilegia Leo Romanus Epiſcopus ad Palæſtinos, Quãuis (inquit) multorum ſanctorum in conſpectu Domini pretioſa mors fuerit, nullius tamen inſontis occiſio propitiatio fuit mundi. Acceperẽ iuſti, non dederunt coronas, & de fortitudine fidelium nata ſunt exempla patientiæ, non dona iuſtitiæ. ſingulares quippe eorum mortes fuere, nec alterius quiſpiam debitum ſuo fine perſoluit: quum vnus extiterit Dominus Chriſtus, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, ſepulti, ſuſcitati. Quam ſententiam, vt erat memorabilis, alibi quoq; repetiit. Nihil certè clarius ad confodien- Epiſt.95.
Cui Auguſtinus ſuffragatur. dum impium hoc dogma deſiderari queat. Nec tamen minus appoſitè Auguſtinus in eandem ſententiam, Etſi fratres (inquit) pro fratribus morimur, nullius tamen ſanguis Martyris in peccatorum remiſſionem funditur: quod fecit Chriſtus pro nobis: neque in hoc quod imitaremur, ſed quod gratularemur contulit nobis. Item alibi, Sicut ſolus Filius Dei factus eſt Filius hominis, vt nos ſecum filios Dei faceret: ita pro nobis ſolus ſuſcepit ſine malis meritis pœnam, vt nos per ipſum ſine bonis meritis conſequeremur indebitam gratiam.

Epiſt.81. Pſal. 116. 15. *Tract. in Iohan.84* *Lib.4. ad Bonif. c.4*

Nihilominus tamē Papiſti- Equidem quum tota eorum doctrina ex horrẽdis ſacrilegiis & blaſph

blaſphemiis confuta ſit, hæc tamen præ aliis prodigioſa eſt blaſphemia. Agnoſcant annon hæc ſint ſua placita, Martyres plus morte ſua Deo præſtitiſſe ac meritos eſſe quàm ſibi opus eſſet: tantámque illis meritorum largitatem ſuperfuiſſe quæ in alios redundaret. Ne igitur ſuperuacuum ſit tantum bonum, commiſceri eorum ſanguinem ſanguini Chriſti, & ex vtroque theſaurum Eccleſiæ confici, ad remiſſionem & ſatisfa- Col.1.24. ctionem peccatorum. Atque ita accipiendum quod ait Paulus, Suppleo in corpore meo ea quæ deſunt paſſionum Chriſti pro corpore eius, quod eſt Eccleſia. Quid hoc eſt, niſi Chriſto nomen relinquere, cæterùm vulgarem ſanctulum facere, qui in turba vix dignoſcatur? Vnum, vnum illum prædicari decebat, vnum proponi, vnum nominari, vnum reſpici quum de obtinenda peccatorum remiſſione, expiatione, ſanctificatione agitur. Sed audiamus eorũ enthymemata. Ne ſine fructu effuſus ſit ſanguis Martyrum, in commune Eccleſiæ bonum conferatur. Itáne? an verò nullus erat fructus glorificare Deum per mortem? veritati eius ſuo ſanguine ſubſcribere? teſtificari præſentis vitæ contemptu, meliorem ſe vitam quærere? fidem Eccleſiæ ſua conſtantia cõfirmare, hoſtium autem pertinaciam frangere? Sed hoc eſt ſcilicet, nullum fructum agnoſcunt, ſi ſolus Chriſtus eſt propitiator, ſi ſolus mortuus eſt propter peccata noſtra, ſi ſolus eſt oblatus pro noſtra redemptione. Nihilominus (inquiunt) coronam victoriæ adepti eſſent Petrus & Paulus ſi in lectulis defuncti eſſent ſua morte. Quòd autem ad ſanguinem vſque certarunt, id ſterile & infructuoſum relinquere, iuſtitiæ Dei non quadraret. Quaſi verò pro donorum ſuorum menſura gloriam in ſeruis ſuis augere Deus non nouerit. Vtilitas autem ſatis magna in commune ab Eccleſia percipitur, vbi illorum triumphis accenditur ad pugnandi zelum.

Ac doctores pro digioſam hanc in magiſtrorum blaſphemiam inuerti, & quidem Apoſtoli authoritate, conantur.

Reſponſio 1.

Obiectionis diluuio.

Col.1.24. 4 Quàm verò malitioſè Pauli locum detorquent, vbi dicit ſe ſupplere in corpore ſuo ea quæ deerant paſſionum Chriſti! Non enim defectum illum ſupplementúmve illud ad redemptionis, ſatisfactionis, expiationis opus refert, ſed ad eas afflictiones quibus Chriſti membra, nempe fideles omnes, exerceri oportet, quandiu in hac carne agent. Dicit ergo hoc reſtare paſſionum Chriſti, quod in ſeipſo ſemel paſſus, quotidie in membris ſuis patitur. Eo nos honore dignatur Chriſtus, vt noſtras afflictiones ſuas reputet ac ducat. Quod autem addidit Paulus, pro Eccleſia: non intelligit pro redemptione, pro reconciliatione, pro ſatisfactione Eccleſiæ: ſed pro ædificatione & profectu. Quem- 2. Tim.2.10. admodum alibi ait, ſe ſuſtinere omnia propter electos, vt ſalutem cõſequantur, quæ eſt 2.Cor.1.6 in Chriſto Ieſu. Et Corinthiis ſcribebat, pro eorum conſolatione & ſalute ſe perferre quaſcunque tribulationes patiebatur. Et continuò ibidem ſeipſum explicat, quum addit ſe factum Eccleſiæ miniſtrum, non ad redemptionem, ſed ſecundum diſpenſationem quæ illi commiſſa erat, ad prædicandum Chriſti Euangelium. Quòd ſi alium quo- In Pſ.16. que interpretem requirunt, audiant Auguſtinum. Paſſiones (inquit) Chriſti in ſolo Chriſto, vt in capite: in Chriſto & Eccleſia, vt in toto corpore. Vnde dicit membrum vnum Paulus, Suppleo in corpore meo quod deeſt paſſionibus Chriſti. Si ergo in mẽbris Chriſti es, quiſquis hæc audis, quicquid pateris ab iis qui non ſunt Chriſti membra, deerat Tract. in Iohan.47 paſſionibus Chriſti. Paſſiones verò Apoſtolorum pro Eccleſia ſuſceptæ quorſum tendant, alibi exponit, Chriſtus mihi ianua eſt ad vos. quia oues Chriſti eſtis, ſanguine eius comparatæ: agnoſcite pretium veſtrum, quod à me non datur, ſed per me prædicatur. Deinde ſubnectit, Quo modo ipſe animam ſuam poſuit, ſic & nos debemus animas pro fratribus ponere, ad ædificãdam pacem, ad fidem aſſerendam. Hęc Auguſtinus. Abſit autem vt deeſſe aliquid putauerit Paulus paſſionibus Chriſti quantum ad omnem iuſtitiæ, ſalutis ac vitæ plenitudinem attinet: aut addere aliquid voluerit, qui adeò luculenter & magnificè concionatur, exuberantiam gratiæ per Chriſtum tanta largitate ef- Rom.5.15 fuſam, vt omnem vim peccati longè ſupergreſſa fuerit. Hac ſola ſancti omnes ſalui facti ſunt, non vitæ aut mortis ſuę merito, quẽadmodum Petrus diſertè teſtatur: vt in Deum Act.15.11. & Chriſtum eius contumelioſus fuerit qui vllius ſancti dignitatem alibi quàm in ſola Dei miſericordia repoſuerit. Sed quid hic diutius, perinde atque in re adhuc obſcura, moror, quum talia prodigia traducere, vincere ſit?

Reſp. 2. ad Apoſtoli locum, quẽ indulgentiarii malitioſè detorquent.

Cõfirmatio reſponſionis, a collatione aliorũ locorum.

Ab Auguſtino, Pauli interprete, ſumitur.

Ab aliis Apoſtoli locis, quæ conſiſtunt ſeruã Dei apertum.

5 Porrò, vt tales abominationes prætereamus, quis docuit Papam plumbo & membranæ gratiam Ieſu Chriſti includere, quam Dominus verbo Euangelij diſpenſari voluit? Sanè aut mendax Dei Euangelium eſſe oportet, aut mendaces indulgentiæ. Nam Euãgelio Chriſtum, cum omni affluentia bonorum cęleſtium, cum omnibus ſuis meri-

Profana turpi lucro cupiditas pontificis Romani refellitur.

tis, omni ſua iuſtitia, ſapientia, gratia, nulla exceptione, nobis offerri teſtis eſt Paulus, 2. Cor. 5. 18.
quum dicit depoſitum eſſe apud miniſtros verbum reconcillationis, quo hac legationis
forma fungantur, ceu Chriſto per ipſos hortante, Obſecramus, reconciliamini Deo.
Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt iuſtitia Dei efficeremur
in illo. Et quid valeat Chriſti κοινωνία, quę (eodem Apoſtolo teſte) fruenda nobis in Euan- 1. Cor. 1. 17.
gelio offertur, norunt fideles. Contra indulgentiæ demenſum aliquod gratiæ ex arma-
rio Papæ recluſum, plumbo, membranæ, loco etiam affigunt, à verbo Dei auellunt. Si-
Indulgentiarũ origo. quis autem originem requirat, hinc videtur hic abuſus emanaſſe, quòd quum iniun-
gerentur olim ſeueriores ſatisfactiones pœnitentibus quàm vt ab omnibus ferri poſ-
ſent, qui pœnitentia ſibi impoſita grauari ſe vltra modum ſentiebant, petebant ab Ec-
cleſia relaxationem. Remiſſio, quæ talibus fiebat, indulgentia vocabatur. Vbi autem
ſatisfactiones ad Deum tranſtulerunt, ac compenſationes eſſe dixerunt quibus ſe redi-
mant homines à iudicio Dei, ſimul etiam indulgentias eò traxerunt vt eſſent expiato-
ria remedia, quæ nos pœnis meritis liberent. Illas verò quas retulimus blaſphemias, tan-
ta impudentia confinxerunt, vt nullum prætextum habere queant.

Purgatorii à papiſtis confícti examen quàm ſit neceſſarium
6 Iam nec de ſuo Purgatorio moleſti nobis ſint: quod hac ſecuri fractum, dirutum,
& à fundamentis prorſus euerſum eſt. Neque enim quibuſdam aſſentior qui diſſimu-
landum hac in parte cenſent, & mentionem Purgatorij omittendam, ex qua acres (vt
aiunt) pugnæ oriuntur, minimum ædificationis referri poteſt. Equidem & ipſe tales nu-
Ratio 1. à rei ipſius conſideratione. gas negligendas conſulerem, niſi ſeria ducerent. Sed quum ex multis blaſphemiis con-
ſtructum ſit Purgatorium, & nouis quotidie fulciatur, quum multas & graues offenſio-
nes ſuſcitet: profectò conniuendum non eſt. Illud fortè vtcunque ad tempus diſſimulari
poterat, quòd ſine Dei verbo curioſa audacíque temeritate excogitatum erat: quòd de
ipſo creditum erat neſcio quibus reuelationibus Satanæ arte confictis: quòd ad ipſius
2. A Dei authoritate. confirmationem aliquot Scripturæ loci inſcitè detorti erant. Quanquam non fert Do-
minus humanam audaciam ſic in abditos iudiciorum ſuorum receſſus perrumpere: & Deu. 18. 11
ſeuerè prohibuit, neglecta voce ſua, ſciſcitari à mortuis veritatẽ: nec verbum ſuum tam
irreligioſè contaminari permittit. Demus tamen, illa omnia tolerari aliquantiſper po-
3. A conſideratione meriti Chriſti, quod hoc commento abolet. tuiſſe vt res non magni momenti. at vbi peccatorum expiatio alibi quàm in Chriſti ſan
guine quęritur, vbi ſatisfactio aliò transfertur, periculoſiſſimum ſilentium. Clamandum
ergo non modò vocis ſed gutturis ac laterum contentione, Purgatorium exitiale Sata-
næ eſſe commentum, quod Chriſti crucem euacuat, quod contumeliam Dei miſericor
Purgatorium quid. diæ non ferendam irrogat, quod fidem noſtram labefacit & euertit. Quid enim illis eſt
Purgatorium niſi quę poſt mortem à defunctorum animis pendatur pro peccatis ſatiſ-
factio? vt diruta ſatisfaciendi opinione, ipſum ab imis radicibus extemplo euertatur.
Quòd ſi proxima diſputatione pluſquam perſpicuum eſt, Chriſti ſanguinem vnicam
eſſe pro fidelium peccatis ſatisfactionem, expiationem, purgationem: quid ſupereſt ni-
4. Ratio, ab impietatib. ex hoc fonte ſcaturientibus. ſi Purgatorium meram eſſe eámque horribilem in Chriſtum blaſphemiam? Prætereo
ſacrilegia quibus quotidie defenditur, offendicula quæ in religione parit, aliáque innu-
mera, quæ ex tali impietatis fonte prodiiſſe conſpicimus.

Locorum Scripturæ pro Purgatorio citatorum explicatio.
7 Quos tamen è Scriptura locos arripere falsò & perperam ſolent, illis è manibus
excutere operæpretium eſt. Quum Dominus (inquiunt) peccatũ in Spiritum ſanctum, Matt. 12. 32.
neque in hoc neq; in futuro ſeculo remittendum aſſeuerat, ex eo ſimul innuit, quorun- Marc. 3.
dam eſſe in futuro ſeculo peccatorum remiſſionem. Verùm quis nõ videat, Dominum 28.
1. De peccato quod neque in hoc neque in futuro ſeculo cõdonatur: vnde inferũt, quorundam eſſe in futuro ſeculo peccatorũ remiſſionem. illic de peccati culpa loqui? Quòd ſi ita eſt, quid ad eorum Purgatorium, vtpote quo- Luc. 12. 10
rum illic pœna, ex eorum opinione, luitur, culpam in præſenti vita remiſſam eſſe non
inficiantur? Ne tamen adhuc nobis obſtrepant, planiorem habebũt ſolutionem. Quum
Dominus ſpem omnem veniæ præcidere vellet tam flagitioſæ nequitiæ, non ſatis ha-
buit dicere, nunquam remiſſum iri: ſed quò magis amplificaret, partitione vſus eſt, qua
& iudicium complexus eſt quod ſentit in hac vita vniuſcuiuſque conſcientia, & poſtre
mum illud quod palàm in reſurrectione feretur. acſi diceret, Vos à malitioſa rebellione,
non ſecus ac præſentiſſimo exitio, cauete. Nam qui oblatam Spiritus lucem deſtinatò
extinguere conatus fuerit, neque in hac vita, quæ peccatoribus ad conuerſionem data
eſt, veniam conſequetur, neque vltimo die, quo per Angelos Dei agni ab hœdis ſegre-
2. De vltimo quadrante perſoluendo. gabuntur, & regnum cæleſte omnibus ſcandalis repurgabitur. Proferunt deinde illam
ex Matthęo parabolam, Concordiam habe cum aduerſario tuo: nequando te ille iudici Mat. 5. 25.

trad

tradat, iudex lictori, lictor carceri: vnde non exeas donec perſolueris vltimum quadrantem. Si iudex hoc loco Deum ſignificat, litigator Diabolum, lictor Angelum, carcer Purgatorium, libenter dabo manus. Verùm ſi nulli non conſtat, voluiſſe illic Chriſtum oſtendere quot periculis ac malis ſe obiiciant qui ſummum ius obſtinatè pertentare malunt quam ex æquo & bono agere, quò vehementius ad æquam concordiam ſuos exhortaretur: vbi, quæſo, reperietur Purgatorium?

Phil.2.10 8 Petunt ex Pauli dicto argumentum, vbi cæleſtium, terreſtrium & infernorum ge- *3. De genuflexione infernorum.*
nua Chriſto flecti affirmat. Infernos enim non poſſe intelligi, qui æternæ damnationi addicti ſunt, pro confeſſo aſſumunt. Proinde ſupereſt vt ſint animæ in Purgatorio laborantes. Non peſſimè ratiocinarentur ſi Apoſtolus verum pietatis cultum per geniculationem deſignaret: ſed quum ſimpliciter doceat, delatam eſſe Chriſto dominationem qua ſubiugandæ ſint vniuerſæ creaturæ: quid obſtat quominus per infernos, Diabolos intelligamus, qui ſanè ad Domini tribunal ſiſtentur, iudicem ſuum agnituri, cum terrore & trepidatione? Qualiter eandē prophetiam Paulus ipſe alibi interpretatur, Omnes Rom.14.10.
(inquit) ſiſtemur ad tribunal Chriſti. Scriptum eſt enim, Viuo ego, mihi flectetur omne Apoc.5.13.
genu, &c. Atqui in eum modum interpretari non licet, quod in Apocalypſi habetur, Omnem creaturam, quæ in cælo, & quæ ſuper terram, & quæ ſub terra, & quæ in mari, & quę in ipſis ſunt, omnia audiui dicentia, Sedenti in throno, & Agno, benedictio & honor & gloria & poteſtas in ſecula ſeculorum. Id quidem facilè concedo. ſed quales hic creaturas recenſeri putant? Certo enim certius eſt, & ratione carentes & inanimatas comprehendi. Quo non aliud affirmatur quàm ſingulas orbis partes, à ſummo cælorum vertice ad vſque terræ centrum, ſuo modo Creatoris gloriam enarrare. Quod ex Ma- *4. De exemplo Iudæ Machabæi, oblationē pro mortuis Hieroſolymam mittentis.*
2.Macha. 12.43. chabæorum hiſtoria proferunt, reſponſione non dignabor, ne opus illud videar in ſacrorum librorum catalogū referre. At Auguſtinus pro canonico recepit. Primùm quàm
Cōtra 2. Gaudēt. epiſt.c.23 certa fide? Scripturam (inquit) Machabæorum non habent Iudæi ſicut Legem, Prophetas, & Pſalmos, quibus teſtimonium perhibet Dominus tanquam teſtibus ſuis, dicens,
Luc. 24. 44. Oportebat impleri omnia quæ ſcripta ſunt in Lege, & Pſalmis, & Prophetis de me. Sed recepta eſt ab Eccleſia non inutiliter, ſi ſobriè legatur vel audiatur, &c. Hieronymus autem ſine dubitatione, minimè valere eius authoritatē ad aſſerēda dogmata docet. Et ex libello illo vetuſto qui ſub nomine Cypriani de expoſitione Symboli inſcribitur, apertè
2. Mach. 15.36. conſtat locum nullum in veteri Eccleſia habuiſſe. Et quid fruſtrà hic contendo? Quaſi author ipſe non ſatis oſtendat quantum ſibi deferendum ſit, quum veniam in fine precatur, ſiquid minus bene dixerit. Certè qui ſcripta ſua indigere venia fatetur, Spiritus ſancti oracula non eſſe clamat. Adde quod non alio nomine laudatur Iudæ pietas, niſi quia ſpem firmam de vltima reſurrectione habuerit, vbi oblationem miſit pro mortuis Hieroſolymam. Neque enim ad pretium redemptionis trahit ſcriptor hiſtorię quod ille egit: ſed vt conſortes æternæ vitæ eſſent cum reliquis fidelibus qui pro patria & religione occubuerant. Superſtitione quidem & præpoſtero zelo non caruit hoc factum: ſed pluſquam fatui ſunt qui ſacrificium legale ad nos vſque trahunt: quando aduentu Chriſti ſcimus ceſſare quæ in vſu tunc fuerunt.

1. Cor. 3. 12. 9 Verùm habent inuictum cuneum in Paulo, qui non ita facilè percelli queat. Siquis *5. De igne vniuſcuiuſque opus probante.*
ſuperædificat, inquit, ſuper fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretioſos, ligna, fœnum, ſtipulam: vniuſcuiuſque opus quale ſit, dies Domini maniſeſtabit: quòd in igne reuelabitur. & vniuſcuiuſque opus quale ſit, ignis probabit. Si cuius opus arſerit, detrimentum patietur. ipſe autem ſaluus erit: ſed quaſi per ignem. Quis (inquiunt) ille ignis eſſe poteſt niſi purgatorius, per quem peccatorum ſordes abſterguntur, quo puri ingre-
Chryſoſ. Auguſt. & alij. diamur in regnum Dei? Atqui alium eſſe ſenſerunt veterum plerique, nempe tribula- *Veterū Theologorum ſententia.*
tionem ſeu crucem, per quam Dominus ſuos examinat, ne in carnis ſordibus acquieſcant: idq; multo probabilius quàm purgatorium confingendo. Quanquam nec illis aſſentior: quia mihi videor certiorem multo & lucidiorem eius loci intelligentiam aſſequutus. Antequam tamen eam profero, velim mihi reſpondeant putétne Apoſtolis ac *Reſponſio, ad abſurda deducens aduerſarios.*
Sanctis omnibus per hunc ignem purgatorium tranſeundum fuiſſe. Negabunt, ſcio. nimis enim abſonum foret eos purgari oportuiſſe quorū merita vltra menſuram ad vniuerſa Eccleſiæ membra redūdare ſomniant. Verùm Apoſtolus hoc affirmat. neq; enim
Enchi. ad Laur. c. 68. dicit, quorundam opus probatum iri, ſed omnium. Neq; hoc meum argumentum eſt, ſed Auguſtini, qui ſic interpretationem illam oppugnat. Et (quod magis abſurdum eſt) *Auguſtini teſtim. cōfirmata.*

non dicit tranſitutos ob quælibet opèra: ſed ſi Eccleſiam ſumma fidelitate ædificarint, *Senſus Apoſtoli.* mercedem recepturos, vbi opus eorum igni fuerit examinatum. Principiò, videmus Apoſtolum metaphora vſum eſſe, quum doctrinas hominum capite excogitatas, lignum, fœnum, & ſtipulam vocauit. Ratio quoque metaphoræ prompta eſt: nempe quòd velut lignum, ſtatim atque igni admotum fuerit, conſumitur & deperditur, ſic neq; illæ perdurare poterunt, quum eas examinari cõtigerit. Potrò eiuſmodi examen à Spiritu Dei proficiſci neminem latet. Quo igitur filum metaphoræ proſequeretur, ac partes iuſta *Ignis, eo loco, quid.* correlatione inter ſe aptaret, ignem appellauit examen Spiritus Sancti. Perinde enim atque aurum & argentum, quo propius ad ignem admouentur, eo certiorem probitatis puritatiſque probationem referunt: ita Domini veritas, quo exactius ſpirituali exa- *Metaphoræ expoſitio perſpicua.* mine expenditur, eo maiorem ſumit authoritatis confirmationem. Quemadmodum fœnum, lignum, ſtipula igni admota, corripiuntur in ſubitam conſumptionem: ita hominum inuenta, Domini verbo non ſtabilita, Spiritus ſancti examen ferre nequeunt, quin concidant protinus & diſpereant. Denique ſi commentitiæ doctrinę, ligno, fœno, ſtipulæ comparantur, quòd inſtar ligni, fœni, ſtipulæ comburantur ab igne, & corrumpantur in interitum, non autem conficiuntur aut profligantur niſi à Domini Spiritu: ſequitur, Spiritum eſſe ignem illum à quo probabuntur. cuius probationem vocat Paulus *Dies Domini.* diem Domini, vulgato Scripturę vſu. Dies enim Domini eſſe dicitur quoties ſuam pręſentiam hominibus aliquo modo manifeſtat. Tum verò potiſſimum facies eius lucet, vbi veritas eius illucet. Iam euictum eſt, non alium eſſe ignem Paulo, quàm Spiritus ſan- *Quomodo per ignem ſalui fiunt qui operis iacturam patiuntur.* cti examen. Quomodo autē per ignem illum ſalui fiunt qui operis iacturam patiuntur? Idipſum intelligere non erit difficile, ſi conſideremus de quo genere hominum loquatur. Siquidem eos Eccleſiæ architectos notat qui retento legitimo fundamento, diſparem materiam ſuperſtruunt: hoc eſt, qui non deflectentes à præcipuis & neceſſariis fidei capitibus, in minoribus nec ita periculoſis hallucinantur, commenta ſua Dei verbo admiſcentes. Tales, inquam, operis iacturam facere oportet, aboliris eorum commentis: ipſi autem ſalui fiunt, ſed quaſi per ignem, hoc eſt, non quòd eorum ignorantia & hallucinatio coram Domino ſit probabilis: ſed quia Spiritus ſancti gratia & virtute ab illa repurgantur. Proinde quicunque auream diuini verbi puritatem iſto purgatorij ſtercore infecerunt, operis iacturam facere neceſſe eſt.

6. Vetuſta quidem eſt hæc opinio, quam vetuſtior Apoſtolus refellit. 10 At vetuſtiſſima fuit Eccleſiæ obſeruatio. Hanc obiectionem ſoluit Paulus, dum ſuam quoque ætatem in ea ſententia comprehendit, vbi denuntiat, iacturam operis ſui facere opòrtere omnes qui in Eccleſiæ ſtructura aliquid fundamento minus conſentaneum poſuerint. Quum ergo mihi obiiciunt aduerſarij, ante mille & trecentos annos vſu receptum fuiſſe vt precationes fierēt pro defunctis, eos viciſſim interrogo, quo Dei verbo, qua reuelatione, quo exemplo factum ſit. Neque enim hic Scripturæ teſtimonia deſunt tantùm: ſed quæcunque illic leguntur Sanctorum exempla, nihil tale oſtendunt. De luctu & officio ſepulturæ habentur illic multæ & interdum longæ narrationes: de *Nec firmis teſtimoniis aut argumentis à veteribus ſuffulta eſt.* precibus ne minimum quidē apicem videas. Atqui quo maioris momēti res eſt, eo magis debuerat commemorari. atque ipſi etiam veteres qui preces fundebant pro mortuis, & mandato Dei, & legitimo exemplo hîc ſe deſtitui videbant. Cur ergo audebant? In eo dico aliquid humani paſſos eſſe: ideóq; ad imitationem trahendum non eſſe contendo quod fecerunt. Nam quum nihil operis debeant aggredi fideles, niſi certa con- *Rom.14.23.* ſcientia, vt Paulus præcipit, in oratione potiſſimum requiritur hæc certitudo. Credibile tamen eſt aliqua ratiòne ad id impulſos: nempe ſolatium quærebant quo ſubleuarent ſuum mœrorem: & inhumanum videbatur non edere coram Deo aliquod ſuæ erga mortuos dilectionis teſtimonium. Ad hunc affectum quàm ſit propenſum hominis in- *Immò verò recepta conſuetudine & non moderato ad regulam verbi Dei zelo mouebatur.* genium, omnes experiuntur. Fuit etiam inſtar facis recepta conſuetudo, quæ ardorem multorum animis iniiceret. Scimus apud cunctas Gentes, & ſeculis omnibus iuſta fuiſſe ſoluta mortuis, & luſtratas quotannis fuiſſe eorum animas. Etſi autem his præſtigiis ſtultos mortales deluſit Satan, fallendi tamen occaſionem ex recto principio ſumpſit: mortem non eſſe interitum, ſed tranſitum ex hac vita in alteram. Nec dubium eſt quin gentiles etiam ipſa ſuperſtitio conuictos apud Dei tribunal teneat, quòd futuræ vitæ, quam ſe credere profitebantur, curam negligerent. Iam ne deteriores eſſent profanis hominibus Chriſtiani, puduit eos nullum mortuis officium præſtare, acſi penitus extincti forent. Hinc malè conſulta ſedulitas: quia ſi pigri eſſent in curandis funeribus, in epulis &

oblat

oblationibus, putabant ſe magno probro expoſitum iri. Quod autem ex peruerſa ęmulatione fluxerat, nouis ſubinde incrementis ſic auctum eſt, vt pręcipua ſanctitas Papatus ſit mortuis laborantibus opem afferre. Verùm aliud ſolatium longè melius ac ſolidius ſuppeditat Scriptura, quum beatos mortuos teſtatur qui in Domino moriuntur. Et rationem addit: quia ex eo requieſcunt à laboribus ſuis. Amori autem noſtro non debemus eouſque indulgere, vt peruerſum orandi morem in Eccleſia erigamus. Certè quiſquis mediocri prudentia pollet, facilè agnoſcit, quicquid de hac re legitur apud veteres, publico mori & vulgi imperitię fuiſſe datum. Abrepti etiam ipſi, fateor, in errorem fuerunt: nempe vt inconſiderata credulitas priuare iudicio ſolet hominum mentes. Interea quàm dubitanter preces pro mortuis commendent lectio ipſa demonſtrat. Monicam matrem ſuam in libris confeſſionum Auguſtinus narrat vehementer rogaſſe vt ſui memoria in peragendis myſteriis fieret ad altare. Anile ſcilicet votum quod filius non exegit ad normam Scripturæ: ſed pro naturæ affectu probari aliis voluit. Libet autem de cura pro mortuis agenda, ab eo compoſitus tot hæſitationes continet, vt ſuo frigore meritò debeat ſtulti zeli calorem extinguere, ſiquis mortuorum patronus eſſe appetat. Frigidis certè veriſimilitudinibus ſecuros reddet qui prius erant ſoliciti. Hæc enim vna eſt fultura, quia inualuit conſuetudo vt preces adhibeantur pro mortuis, non eſſe ſpernendum hoc officium. Cæterùm vt concedam vetuſtis Eccleſiæ ſcriptoribus pium eſſe viſum ſuffragari mortuis, regula quæ fallere nequit ſemper tenenda eſt, fas non eſſe in precibus noſtris quicquam afferre proprium, ſed vota noſtra Dei verbo ſubiicienda eſſe: quia penes eius arbitrium eſt præſcribere quid peti velit. Nunc quum tota Lex & Euangelium ne vna quidem ſyllaba libertatem ſuggerant orandi pro mortuis, profanatio inuocationis Dei eſt tentare pluſquam nobis præcipiat. Verùm ne glorientur aduerſarij noſtri quaſi veterem Eccleſiam erroris ſui ſociam habeant, dico eſſe lõgum diſcrimen. Agebant illi memoriam mortuorum, ne viderentur omnem de ipſis curam abieciſſe: ſed ſimul fatebantur ſe dubitare de ipſorum ſtatu. de purgatorio certè adeò nihil aſſerebant, vt pro re incerta haberent. Iſti quod de purgatorio ſomniarunt, pro fidei dogmate haberi ſine quęſtione poſtulant. Illi parcè & tantùm vt defungerentur, in communione ſacræ Cœnæ ſuos mortuos Deo commendabant. Hi mortuorum curam aſſiduè vrgent: & importuna prædicatione efficiunt vt omnibus charitatis officiis præferatur. Quinetiam nonnulla veterum teſtimonia proferre nobis haud difficile eſſet, quæ totas illas pro mortuis preces, quæ tunc vſitatæ erant, manifeſtè euertunt. Quale eſt hoc Auguſtini: quum reſurrectionem carnis & ęternam gloriam expectari docet ab omnibus: requiem verò, quæ poſt mortem ſequitur, tunc vnumquemque accipere, ſi dignus eſt, quum moritur. Itaq; pios omnes non minus quàm Prophetas & Apoſtolos & Martyres ſtatim à morte, beata quiete frui teſtatur. Si talis eſt eorum conditio, quid illis, obſecro, conferent noſtræ preces? Craſſiores illas ſuperſtitiones, quibus ſimplicium animos faſcinarunt, omitto: quæ tamen ſunt innumeræ, & pleræque adeò portentoſæ, vt nullo honeſto colore prætexere ipſas poſſint. Illas quoque turpiſſimas nundinationes taceo, quas in tanto mundi ſtupore ſua libidine exercuerunt. Nam nec vllus futurus eſſet finis, & ſine commemoratione ſatis habebunt hic pij lectores vnde conſcientias ſuas ſtabiliant.

Sed ex peruerſa æmulatione fluxit quæ tandem in ſuperſtitionem erupit: à Spiritu Dei, Apoc. 14. 13. refutatam conuerſa eſt.

Priores alij, vt Auguſtinus, dubitãter preces pro mortuis commendant.

Quicquid ſit, regula verbi Dei tenẽda eſt, quæ eiuſmodi commenta reucit.

Cæterùm magnũ eſt diſcrimẽ inter veteres iſtos, & recentiores Purgatorii architectos: vt ex his breui collatione conſtat.

Homil. in Iohan. 49. c. Vide eund. lib. 24. de Ciuit. Dei, cap. 13. 16.

CAPVT VI.

De Vita hominis Chriſtiani: ac primùm, quibus argumentis ad eam nos hortetur Scriptura.

Quæ hoc ſexto capite & quatuor ſequentibus de Vita hominis Chriſtiani diſputantur, eo ordine videntur eſſe congeſta, vt omnia ad duo præcipua capita referri poſſint. Primum, vt hoc vnum apud omnes pro confeſſo habeatur, Neminem Chriſtianum eſſe qui non afficitur ſingulari quodam iuſtitiæ amore, cap. 6.

Deinde, quod ad normam attinet, qua quiſque vitam ſuam formare debet, & ſi ea 7. caput tantùm occupare videatur, reliqua tamen tria quę ſequuntur ad eam ſpectant. Nam quę duo homini Chriſtiano præſtanda eſſe docet, quum tam ardua deprehendantur, vt in iis præſtandis ſumma patientia ſit opus: huius rei gratia & vtilitatem crucis ex profeſſo deſcribit, cap. 8. & ad futuræ vitæ meditationem reuocat, cap. 9. deinde (quod ad hanc rem non parum conducit) quomodo hac vita eiúſque adiumentis vtendum ſit, nequid ex vlla parte in eo peccetur, perſpicue oſtendit, cap. 10.

Porrò huius 6. capitis partes ſunt duæ.

1 Tractationis de vita Chriſtiana cum doctrina de regeneratione ſeu pœnitentia, connexio: eiuſdémque methodus & partes, ſect. 1. 2. 3.

2 Quæ extrema ſint fugienda. 1. Pſeudo Chriſtiani Chriſtum factis abnegantes damnantur, ſect. 4. Chriſtianis autem non eſt deſperandum, etiam ſi perfectionis metam nondum attigerint: modo in ſtadio pietatis & iuſtitiæ aliquos progreſſus in dies faciant, ſect. 5.

Connexio huius capitis cum doctrina de regeneratione.

SCopum regenerationis eſſe diximus vt in vita fidelium appareat inter Dei iuſtitiam & eorum obſequium ſymmetria & conſenſus: atque ita adoptionem confirment qua recepti ſunt in filios. Etſi autem nouitatem illam qua imago Dei in nobis inſtauratur, lex ipſius in ſe continet, quia tamen tarditas noſtra multis tam ſtimulis quàm adminiculis opus habet, proderit ex variis Scripturæ locis rationem vitæ formandæ colligere, ne in ſtudio ſuo aberrent quibus reſipiſcentia cordi eſt. Porrò dum vitam Chriſtiani hominis formandam ſuſcipio, argumentum me ingredi non ignoro varium & copioſum, & quod magnitudine ſua longum volumen explere poſſit, ſi numeris ſuis omnibus ipſum abſoluere libeat. Videmus enim in quantam prolixitatem diffundantur veterum parænеſes de ſingulis tantùm virtutibus compoſitæ. Neque id loquacitate nimia, ſiquidem quamcunque virtutem commendare oratione propoſitum ſit, vltro ſtylus in eam amplitudinem materiæ copia deducitur, vt rite diſſeruiſſe non videaris niſi multa dixeris. Mihi verò animus non eſt, quàm me traditurum nunc profiteor vitę inſtitutionem eouſque extendere, vt & peculiariter ſingulas proſequatur virtutes, & in exhortationes exſpatietur. Ex aliorum ſcriptis, præſertim verò ex veterum homiliis, hęc petantur. Mihi abundè erit ſi methodum oſtendero qua vir pius ad rectum conſtituendę vitæ ſcopum deducatur, ac regulam quandam vniuerſalem breuiter finiero, ad quam officia ſua non malè exigat. Declamationibus ſuum aliquando fortè tempus erit: vel aliis partes quibus non adeo ſum idoneus relinquam. Amo natura breuitatem: & fortè, ſi copioſius loqui vellem, non ſuccederet. Quòd ſi maximè plauſibilis eſſet prolixior docendi ratio, experiri tamen vix liberet. præſentis autem operis ratio poſtulat vt ſimplicem doctrinam quanta licebit breuitate perſtringamus. Quemadmodum autem certos recti & honeſti fines habent philoſophi, vnde particularia officia totúmque virtutum chorum deducunt: ita nec ordine ſuo caret in hoc Scriptura: quin pulcherrimam œconomiam tenet, ac philoſophicis omnibus multo certiorem. Hoc tantùm intereſt quòd illi (vt erant ambitioſi homines) exquiſitam diſpoſitionis perſpicuitatem, qua ingenij dexteritatem oſtentarent, ſedulo affectarunt: Spiritus verò Dei, quia ſine affectatione docebat, non ita exactè nec perpetuò methodicam rationem obſeruauit. quam tamen dum alicubi ponit, ſatis innuit non eſſe a nobis negligendam.

Breuitas huius tractationis, quæ tamē abſolutiſſima videtur.

Methodus.

Scripturę ſanctę in formandis morib. præſtans œconomia, non fucata, ſed aperta & ſimplex.

Partes generales huius methodi duæ.

2 Porrò duabus potiſſimum partibus incumbit hæc, de qua loquimur, Scripturę inſtitutio. Prior eſt, vt iuſtitiæ amor, ad quem alioqui natura minimè propenſi ſumus, animis noſtris inſtilletur ac inferatur: altera, vt nobis norma præſcripta ſit, quæ nos in iuſtitiæ ſtudio aberrare non ſinat. Hæc 2. pars tractatur cap. 7. Commendandæ autem iuſtitiæ rationes habet plurimas & optimas, ex quibus multas ſuprà diuerſis locis notauimus, nonnullas adhuc breuiter hic attingemus. A quo fundamento melius exordiatur quàm dum admonet nos ſanctificari oportere, quia Deus noſter ſanctus eſt? Siquidem quum inſtar diſiectarum ouium diſperſi eſſemus, ac per mūdi labyrinthū diſſipati, ipſe nos recollegit, vt ſibi aggregaret. Leu. 19. 1. 1. Pet. 1. 16 Quum noſtræ cum Deo coniunctionis mentionem audimus, meminerimus ſanctitatem oportere eius eſſe copulam: non quia ſanctitatis merito veniamus in eius communionem: (quum potius adhærere primò illi oporteat, vt eius ſanctitate perfuſi ſequamur quò vocat) ſed quoniam ad eius gloriam magnopere pertinet, non eſſe illi conſortium cum iniquitate & immunditia. Quare & hunc vocationis noſtræ finem eſſe docet in quem reſpicere ſemper conuenit, ſi vocanti Deo velimus reſpondere. Quorſum enim à mundi nequitia & pollutione, in quibus demerſi eramus, nos eruit attinebat, ſi nobis permittimus tota vita in illis volutari? Adhæc ſimul etiam admonet nos, vt in Domini populo cenſeamur, ſanctam ciuitatem Ieruſalem oportere inhabitare: Ieſa. 35. 8, & alibi. quam vt ipſe ſibi conſecrauit, ita incolarum impuritate nefas eſt profanari. vnde ſunt eæ voces, Locum iis futurum in Dei tabernaculo qui incedunt ſine macula, & iuſtitiæ ſtudent, &c. Pſal. 15. 1, & 24. quia ſanctuarium in quo habitat, minimè decet inſtar ſtabuli ſordibus eſſe refertum.

Prioris partis commendatio duplex.

Prior. A ſanctificatione noſtra: 1. quia Deus noſter ſanctus eſt.

2. Nos cum eo coniungimur, ſeu in populo eius cenſemur: ideo ſanctos eſſe conuenit.

Poſterior à redemptione noſtra.

3 Ac, quo melius nos expergefaciat, oſtendit Deum Patrem, quemadmodum nos ſibi in Chriſto ſuo conciliauit, ita in eo nobis imaginem ſignaſſe ad quam nos cōformari velit. Rom. 6. 18. Age, præſtantiorem œconomiam mihi apud philoſophos reperiant qui apud eos ſolos ritè atque ordine diſpoſitam putant philoſophiam moralem. Illi, dum ad virtutem egregiè volunt adhortari, nihil aliud afferunt quàm vt naturæ cōuenienter viuamus

Vnde ſequatur eximiam methodum in Scriptura S. contineri, quæ morum ſinceram philoſophiam nobis tradit.

mus: Scriptura autem à vero fonte deducit exhortationem, quum nõ modò vitam noſtram ad Deum authorem cui obſtricta eſt, referre præcipit: ſed, poſtquam degeneraſſe nos docuit à vera creationis noſtræ origine ac lege, ſubiungit, Chriſtũ, per quem in gratiam cum Deo rediimus, nobis propoſitum eſſe exemplar cuius formam in vita noſtra exprimamus. Quid hoc vno efficacius requiras? imò quid vltra hoc vnum requiras? Hac enim conditione ſi adoptamur in filios à Domino, vt Chriſtum, noſtræ adoptionis vinculum, vita noſtra repræſentet: niſi nos iuſtitiæ addicimus ac deuouemus, non modò à Creatore noſtro deficimus peſſima perfidia, ſed ipſum quoque ſeruatorem eiuramus.

Speciales rationes ſeu exhortationes ad vitam Chriſtianam inſtituendam.

Deinde ab omnibus Dei beneficiis quæ nobis commemorat, ac ſingulis ſalutis noſtræ
Malac.1.6. partibus ſumit exhortandi materiam. Ex quo ſe nobis Patrem Deus exhibuit, extremæ
Eph.5.1. 1.Ioh.3.1. ingratitudinis nos eſſe arguendos, niſi viciſſim illi filios exhibeamus. Ex quo nos Chri-
Eph.5.26 ſtus ſanguinis ſui lauacro purificauit, atque hanc purgationem per baptiſmum commu-
Heb.10.10. nicauit, non decere vt nouis ſordibus inquinemur. Ex quo nos ſuo corpori inſeruit, ſo- *Prima.*
1.Cor.6.11. licitè cauendum ne nobis, qui ſumus eius membra, maculam aut labem vllam aſperga- *Secunda.*
1. Pet.1.15 & 19. mus. Ex quo ipſe idem, qui caput eſt noſtrum, in cælum aſcendit, conuenire vt depoſi- *Tertia.*
to terræ affectu, illuc toto pectore aſpiremus. Ex quo nos Spiritus ſanctus templa Deo *Quarta.* *Quinta.*
1.Cor.6.15. dedicauit, dandam operam vt Dei gloria per nos illuſtretur: nec verò eſſe committen-
Ioh.15.3. dum vt peccati ſpurcitia profanemur. Ex quo & anima noſtra & corpus cæleſti incor- *Sexta.*
Eph.5.23. ruptioni & immarceſſibili coronæ deſtinata ſunt, ſtrenuè enitendum eſſe vt pura & in-
Col.3.1. corrupta in diem Domini conſeruentur. Hæc, inquam, auſpicatiſſima ſunt bene conſti-
1.Cor 3.16, & 6.19 tuendæ vitæ fundamenta, quibus nequaquam ſimilia deprehendas apud philoſophos:
2.Cor.6.16 qui in commendatione virtutis, nunquam ſupra hominis naturalem dignitatem con-
1. Theſ.5.23. ſcendunt.

Hunc de vita Chriſtiana doctrinæ hoſtes pſeudoChriſtiani increpantur.

4 Atque hic locus eſt compellandi eos qui nihil habentes Chriſti præter titulum ac ſymbolum, Chriſtiani tamen nominari volunt. Qua tandem fronte ſacro eius nomine gloriantur? Siquidem nihil eſt commercij cum Chriſto niſi his qui rectam eius cogni-
Eph.4.22 tionem ex verbo Euangelij perceperunt. Atqui eos omnes Chriſtum rectè didiciſſe negat Apoſtolus, qui non edocti ſunt, abiecto veteri homine, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris, ipſum eſſe induendum. Falsò igitur atque etiam iniuria Chriſti cognitionem obtendere arguuntur, quamlibet disertè interim ac volubiliter de Euangelio garriant. Non enim linguæ eſt doctrina, ſed vitæ: nec intellectu memoriáque duntaxat apprehenditur, vt reliquæ diſciplinæ, ſed tum recipitur demum vbi animam totam poſſidet, ſedémque & receptaculum inuenit in intimo cordis affectu. Aut ergo deſinant cum Dei contumelia iactare id quod non ſunt, aut ſe non indignos Chriſto magiſtro diſcipulos præſtent. Doctrinæ, qua religio noſtra continetur, priores dedimus partes: quandoquidem ab ea ſalus noſtra inchoatur. verùm ea in pectus transfundatur atque in mores tranſeat oportet, adeóque nos in ſe transformet vt ſit nobis non infructuoſa. Si iure in eos philoſophi excandeſcunt, eóſque probroſè à grege ſuo abigunt, qui quum artem profiteantur quæ magiſtra vitæ eſſe debeat, eam in ſophiſticam loquacitatem conuertunt: quanto meliori ratione nugaces iſtos ſophiſtas deteſtabimur, qui Euangelium in ſummis labris volutare contenti ſunt, cuius efficacia centuplo magis quàm frigidæ philoſophorum paræneſes, in affectus cordis intimos penetrare, animæ inſidere, ac totum hominem afficere debuerat?

1. Quòd Chriſtum non rectè didicerint.
2. Quòd Euangelium linguæ doctrinam non vitæ faciant.
3. Quòd magiſtrũ Chriſtum non imitentur.
4. Quòd Dei Spiritum ab eius verbo ſeparare velint.

Nec tamen Chriſtiani animum deſpondere debent.

5 Neque requiro vt nihil quàm abſolutum Euangelium Chriſtiani hominis mores ſpirent. quod tamen ipſum & optandum eſt & conari neceſſe eſt. Sed non ita ſeuerè requiro Euangelicam perfectionem, vt non ſim pro Chriſtiano agniturus qui nondum ad eam pertigerit. ſic enim ab Eccleſia excluderentur omnes: quando nemo reperitur qui non ſit longo adhuc interuallo diſſitus: multi verò parum adhuc progreſſi ſunt, qui tamen immeritò abiicerentur. Quid ergo? ſcopus ille ante oculos præfigatur, ad quem ſolum dirigatur ſtudium noſtrum. Præſtituatur meta illa, ad quam & enitamur & contendamus. Non enim ita partiri cum Deo fas eſt vt ex iis quæ tibi eius verbo præſcribuntur partem ſuſcipias, partem arbitrio tuo prætereas. Primo enim loco integritatem, tanquam præcipuam cultus ſui partem, vbique commendat. quo nomine ſynceram animi ſimplicitatem intelligit, quæ fuco & fictione careat: cui cor duplex opponitur. acſi diceretur ſpirituale eſſe rectè viuendi principium, vbi interior animi affectus ſine fictione ad ſanctitatem & iuſtitiam colendam Deo addicitur. Sed quoniam nemini tantum ſup-

1. Modo verbũ Dei pro ſcopo habeant.
2. Integritatem ex animo colant.
3. In via Do-

petit

...mus pro ſuo modulo incedans.

petit in terreno hoc corporis carcere roboris, vt iuſta curſus alacritate feſtinet, maiorem verò numerum tanta premit debilitas vt vacillando & claudicando, humi etiam reptando modicè promoueant, eamus quiſque pro facultatulæ ſuæ modo, & inceptum iter proſequamur. Nemo tam infeliciter incedit, quin aliquantum ſaltem viç quotidie emetiatur. Hoc ergo agere non deſinamus, vt aliquid aſſiduè in via Domini proficiamus: neque ſucceſſus tenuitatem deſperemus. vtcunque enim ſucceſſus voto nó reſpondeat, non tamen perdita eſt opera vbi hodiernus dies heſternum vincit: ſyncera modò ſimplicitate in ſcopum noſtrum reſpiciamus, & ad metam aſpiremus, non aſſentatoriè blandientes nobis ipſis, nec malis noſtris indulgétes, ſed perpetuo conatu in hoc incumbentes vt meliores nobis ipſis euadamus, donec ad ipſam peruentum fuerit bonitaté: quam quidem toto vitæ ſpatio quęrimus ac ſequimur, tum apprehendemus quum nos carnis infirmitate exuti, in plenum eius conſortium recepti fuerimus.

4. Aliquos progreſſus in ea faciant.

5. Perſeuerent in propoſito hoc propoſito.

CAPVT VII.

Summa vitæ Chriſtianæ: Vbi de abnegatione noſtri.

Partes capitis.

1 Norma quæ nos in iuſtitiæ ſtudio non ſinit aberrare duo poſtulat, videlicet vt homo à ſe diſcedens ſe totum dedat Dei obſequio: vnde conſequitur non quæ noſtra ſed quæ Dei ſunt eſſe quærenda, ſect. 1. & 2.

2 Ex Apoſtolo ad Titum huius renouationis ſeu vitæ Chriſtianæ deſcriptio deſumpta, quæ in ſpeciales quaſdam partes diſtributa accurate explicatur à 3. ſect. ad poſtremam.

Poſterioris partis generalis de inſtitutione vitę Chriſtianæ conſultatio.

Prior pars explicata eſt 2. verſ. cap. 6. Rom. 12. a

ETſi optimam & aptiſſimè diſpoſitam conſtituendæ vitæ methodum habet lex Domini, viſum tamen eſt cæleſti magiſtro, accuratiore etiamnum ratione ad ipſam quam in Lege præſcripſerat regulam ſuos formare. Atque huius quidé rationis principium hoc eſt: quòd fidelium officium eſt, præbere Deo ſua corpora hoſtiam viuentem, ſanctam, & illi acceptam: atque in eo ſitum eſſe legitimum eius cultum. Vnde exhortandi argumentum ducitur, ne ſe accommodent ad figuram ſeculi huius, ſed transformentur renouatione mentis ſuæ, vt probent quę ſit voluntas Dei. Iam hoc magnum eſt, nos eſſe Deo conſecratos, ac dedicatos: nequid poſthac cogitemus, loquamur, meditemur, agamus, niſi in eius gloriam. Sacrum enim non ſine inſigni in eum iniuria ad profanos vſus applicatur. Quòd ſi noſtri non ſumus, ſed Domini: & quis error ſit fugiendus, & quorſum dirigendæ ſint vitæ noſtræ actiones vniuerſæ, apparet. Noſtri non ſumus: ergo ne vel ratio noſtra, vel voluntas in conſiliis noſtris factiſque dominetur. Noſtri non ſumus: ergo ne ſtatuamus nobis hunc finem, vt quæramus quod nobis ſecundum carnem expediat. Noſtri non ſumus: ergo quoad licet obliuiſcamur noſmetipſos, ac noſtra omnia. Rurſum, Dei ſumus: illi ergo viuamus ac moriamur. Dei ſumus: cunctis ergo noſtris actionibus pręſideat ſapientia eius & voluntas. Dei ſumus: ad illum igitur, tanquam ſolum legitimum finem, contendant omnes vitæ noſtræ partes. O quantum ille profecit qui ſe non ſuum eſſe edoctus, dominium regiménque ſui propriæ rationi abrogauit, vt Deo aſſerat: Nam vt hæc ad perdendos homines efficaciſſima eſt peſtis, vbi ſibiipſis obtemperant, ita vnicus eſt ſalutis portus, nihil nec ſapere, nec velle per ſeipſum, ſed Dominum præeuntem duntaxat ſequi. Sit hic itaque primus gradus, hominem à ſeipſo diſcedere, quo totam ingenij vim applicet ad Domini obſequium. Obſequium dico nó modo quod in verbi obedientia iacet, ſed quo mens hominis, proprio carnis ſenſu vacua, ſe ad Spiritus Dei nutum tota cóuertit. Hanc transformationem (quam renouationem mentis Paulus appellat) quum primus ſit ad vitam ingreſſus, philoſophi omnes ignorarunt. Solam enim rationem homini moderatricem præficiunt, hanc ſolam putant audiendam, huic denique vni morum imperium deferunt ac permittunt. at Chriſtiana philoſophia illam loco cedere, Spiritui ſancto ſubiici ac ſubiugari iubet: vt homo iam non ipſe viuat, ſed Chriſtum in ſe ferat viuentem ac regnantem.

Huius principium & ſumma.

Duplex reſpectus.

1. Noſtri enim non ſumus.

2. Dei ſumus.

Reſpectus vtriuſque fructus & vſus.

Omnibus Philoſophis incognitum quod rationem in Spiritus S. throno collocarunt.

Ad hoc caput & tria ſequentia cófer Auguſtini librum de moribus Eccleſiæ catholicæ. Vide & Calu. de ſcandalis.

Ro. 14. 8.

Eph. 4. 23

Gal. 2. 20

Quod ex hac conſideratione conſequatur: videlicet quũ noſtri non ſimus, Dei gloriam quæramus, & eius

2 Inde conſequitur & illud alterum, Vt ne quæramus quæ noſtra ſunt, ſed quæ & ex Domini ſint voluntate, & faciant ad gloriam eius promouendam. Magni & hoc profectus, vt noſtri penè obliti, certè ratione noſtri poſthabita, Deo eiúſque mandatis fideliter ſtudium noſtrum impendere conemur. Quum enim nos priuatam noſtri rationem omittere iubet Scriptura, non modò habendi cupiditatem, potentiæ affectationem, hominum gratiam ex animis noſtris eradit: ſed ambitionem quoque & omnem gloriæ

hum

humanæ appetitum, aliáſque ſecretiores peſtes eradicat. Ita ſanè compoſitum & comparatum eſſe conuenit hominem Chriſtianum, vt ſibi in tota vita negotium cum Deo eſſe reputet. *voluntati pareamus.* Hac ratione, vt omnia ſua ad arbitrium calculúmque eius reuocabit, ita totam mentis intentionem religioſè ad eum referet. Nam qui Deum in omni re agenda intueri didicit, ſimul ab omni vana cogitatione auertitur. Hæc illa eſt noſtri abnegatio, quam diſcipulis ſuis à primo tyrocinio mandat tanta diligentia Chriſtus: quæ vbi ſemel in animo obtinuit, primum neque faſtui, neque oſtentationi, deinde neque auaritiæ, neque libidini, neque luxuriæ, neque mollitiæ, neque aliis quæ ex amore noſtri generantur malis locum vllum relinquit. *Hæc eſt abnegatio noſtri Chriſti diſcipulis commendata.* Contrà vbicunque non regnat, illic vel ſpurciſſima vitia ſine pudore peruagantur: vel ſi qua eſt virtutis ſpecies, praua gloriæ cupidine vitiatur. Oſtende enim hominem, ſi potes, qui niſi ſibi, iuxta Domini mandatum, renuntiarit, gratis exercere bonitatem inter homines velit. *Cuius multiplex fructus in toto vitæ curriculo.* Nam quicunque non fuerunt hoc ſenſu occupati, laudis ſaltem gratia virtutem ſequuti ſunt. Qui autem vnquam ex philoſophis virtutem propter ſe expetendam maximè contenderunt, tanta arrogantia inflati fuerunt, vt appareat non ob aliud virtutem expetiiſſe, niſi vt ſuperbiendi haberent materiam. Atqui adeo non oblectatur Deus neque illis popularis auræ captatoribus, nec turgidis illis pectoribus, vt pronuntiet illos in mundo ſuam recepiſſe mercedem, his propiores regno cœlorum faciat meretrices & publicanos. *A qua quiſquis aberrat, aut hypocriſi vel ſuperbia deceptus ruit in æternum exitium.* Necdum tamen ad liquidum expoſuimus quot & quantis obſtaculis impediatur homo à recti ſtudio quandiu ſeipſum non abnegauerit. Verè enim dictum eſt olim, Mundum vitiorum eſſe reconditum in hominis anima. Nec aliud remedium inuenias, quàm ſi te abnegato, ac præterita tui ratione, mentem ad ea quærenda totam intendas quæ abs te Dominus requirit, & ideo tantum quærenda quia illi placent.

3 Alibi diſtinctius idem Paulus ſingulas vitæ bene compoſitæ partes, quanuis breuiter, exequitur. *Eiuſdem conſiderationis diſtinctio, quæ duo fugienda & tria ſequenda eſſe in vitæ noſtræ ſtadio iubet.*
Tit.2.11. Illuxit gratia Dei ſalutifera omnibus hominibus, erudiens nos vt abnegata impietate & mundanis concupiſcentiis, ſobriè & iuſtè & piè viuamus in præſenti ſeculo, expectantes beatam ſpem, & manifeſtationem gloriæ magni Dei, & ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti: qui dedit ſe pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & purificaret ſibi populum peculiarem, ſtudioſum bonorum operum. Poſtquam enim ad nos animandos gratiam Dei propoſuit, vt nobis ad Deum verè colẽdum viam ſternat, duo tollit obſtacula quæ maximè impediunt, impietatem ſcilicet, ad quam natura ſumus nimium procliues, dein de mundanas cupiditates quæ ſe longius extendunt. *Fugienda impietas.* Ac ſub impietate quidem non modò ſuperſtitiones notat, ſed comprehendit etiam quicquid pugnat cum ſerio timore Dei. Mundanæ autem cupiditates tantundem valent atque carnis affectus. *Mundanarum item cupiditatum caterua.* Ita quo ad vtranque Legis tabulam iubet nos proprium ingenium exuere, & abnegare quicquid ratio & voluntas dictat. Iam omnes vitæ actiones ad tria membra reſtringit, ſobrietatem, iuſtitiam, & pietatem. *Sequenda ſobrietas.* ex quibus ſobrietas haud dubiè tam caſtitatem & temperantiam quàm purum & frugalem temporalium bonorum vſum, & inopiæ tolerantiam denotat. Iuſtitia autem omnia æquitatis officia complectitur, vt reddatur vnicuique quod ſuum eſt. *Iuſtitia.* Sequitur pietas, quæ nos à mundi inquinamentis ſegregatos vera ſanctitate cum Deo cõiungit. *Pietas.* Hæc vbi inſolubili vinculo inter ſe connexa ſunt, ſolidam efficiunt perfectionem. Verùm quia nihil magis difficile eſt, quàm ratione carnis valere iuſſa, & domitis cupiditatibus, imò abnegatis, Deo & fratribus nos addicere, & Angelicam vitam in terræ ſordibus meditari: Paulus, vt animos noſtros ab omnibus laqueis extricet, reuocat nos ad ſpem beatæ immortalitatis: *Stimulus ad vitam rectè inſtituendam.* non fruſtra nos certare admonens: quia vt ſemel apparuit Chriſtus redemptor, ita vltimo ſuo aduentu fructum ſalutis à ſe partæ oſtendet. Atque hoc modo illecebras omnes diſcutit quæ nos obnubilant, ne aſpiremus, vt decet, ad cæleſtem gloriam: imò docet peregrinandum eſſe in mundo, ne pereat vel excidat nobis cæleſtis hæreditas.

4 Porrò in his verbis perſpicimus abnegationem noſtri partim quidem in homines reſpicere, partim verò (idque præcipuè) in Deum. *Sententia Pauli ſumma eſt abnegatio noſtri.* Quum enim ſic nos cum hominibus
Ro.12.10. gerere iubet Scriptura vt illos honore nobis anteferamus, vt procurandis eorum com-
Phil.2.3. modis totos nos bona fide impendamus: ea dat mandata quorum minimè capax eſt animus noſter, niſi antè naturali ſenſu euacuatus. *Hæc abnegatio, hominum reſpectu, quando homines nobis ſunt anteferendi admodũ eſt difficilis.* Nam (qua cæcitate omnes in amorem noſtri ruimus) ſibi quiſque iuſtam cauſam habere videtur ſe efferendi, alios autem præ ſe omnes contemnendi. Siquid in nos contulit Deus non pœnitendum, eo freti ſtatim, anim

Quia ſumus ſuperbi.
Hypocritæ.

animos tollimus: nec tantùm intumeſcimus, ſed penè rumpimur ſuperbia. Vitia, quibus abundamus, & occultamus ſedulò apud alios, & nobis ipſis leuia minutáque eſſe fingimus, blandiendo, imò interdum pro virtutibus oſculamur. Eaſdem, quas in nobis admiramur, dotes ſi in aliis apparent, vel etiam ſuperiores, ne cogamur illis cedere, noſtra malignitate deterimus ac carpimus: ſiqua ſunt vitia, ſeuera acrique animaduerſione ea obſeruare non contenti, odioſè amplificamus. Hinc illa inſolentia, vt quiſque noſtrûm, ceu communi lege exemptus, ſupra reliquos velit eminere: neminem verò mortalium non ſecurè & ferociter contemnat, vel certè tanquam inferiorem deſpiciat. Cedunt diuitibus pauperes, plebeij nobilibus, ſerui dominis, literatis indocti: ſed nemo eſt qui non aliquam præſtantiæ opinionem intus alat. Ita ſinguli ſibi adulando regnum quoddam gerunt in pectore. ſibi enim arrogantes quo ſibi placeant, de aliorum ingeniis & moribus cenſuram agunt: ſi verò ad contentionem ventum fuerit, illic erumpit venenum. Nam multi ſanè nonnullam manſuetudinem præ ſe ferunt quandiu blanda omnia & amabilia experiuntur: at verò qui eundem ſeruet modeſtiæ tenorem vbi pungitur & irritatur, quotuſquiſque eſt? Nec aliud remedium eſt quàm vt reuellatur ex imis viſceribus hæc noxioſiſſima τῆς φιλονεικίας καὶ φιλαυτίας peſtis: quemadmodum etiam Scripturæ doctrina reuellitur. Sic enim inſtituimur, vt quas Deus nobis largitus eſt dotes, meminerimus non noſtra eſſe bona, ſed gratuita Dei dona: quibus ſiqui ſuperbiant, ingratitudinē ſuam produnt. Quis te præſtantiorem reddit? inquit Paulus. quòd ſi acceperis omnia, quid glorians acſi tibi data non eſſent? Deinde aſſidua vitiorum noſtrorum recognitione ad humilitatē nos reuocemus. Ita nihil in nobis reſtabit quo turgeamus: multa verò erit deiectionis materia. Rurſum iubemur, quæcunque in aliis reſpicimus Dei dona, ſic uereri ac ſuſpicere vt eos quoque honoremus penes quos reſident. Nam, quo ipſos honore dignatus eſt Dominus, magnæ improbitatis foret eum illis adimere. Ad vitia autem docemur conniuere, non equidem vt adulando foueamus, ſed ne illorum cauſa inſultemus iis quos beneuolentia & honore fouere conuenit. Ita fiet vt cum quocunque mortalium negotium nobis ſit, non tantùm moderatè nos & modeſtè, ſed comiter & amicè etiam geramus. Quemadmodum ad veram manſuetudinem nunquam alia via peruenies quam ſi & tui deiectione, & alterius reuerentia imbutum pectus habueris.

Maligni.
Inuidi.
Inſolentes.
Feroces.
Philauti.
Contentioſi.
Tot antiqua morborum remedia.
1. Ambitio remouenda.
1. Cor. 4. 7.
2. Humilitas amplectenda.
3. Candor magnificentius.
4. Charitas mutua conſeruanda.
5. Modeſtia ſincera colenda.

5 Iam in quærenda proximi vtilitate officium præſtare, quantum habet difficultatis? Niſi à tui conſideratione diſcedas, & te quodammodo exuas, nihil hîc efficies. Quomodo enim opera exhibeas quæ charitatis eſſe Paulus docet, niſi tibi renuntiaueris, vt aliis totum te addicas? Charitas (inquit) patiens eſt, benigna, non procax, non faſtidioſa, non inuidet, non inflatur, non quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, &c. Hoc vnum ſi exigatur, ne quæramus quæ noſtra ſunt, non tamen minima vis erit afferenda naturæ: quæ ſic in ſolam noſtri dilectionem nos inclinat, vt non tam facilè patiatur nos ac noſtra negligenter tranſire, quò alienis commodis inuigilemus: imò iure noſtro ſponte cedere, quod alteri reſignemus. At Scriptura, vt eò nos manu ducat, præmonet, quicquid à Domino gratiarum obtinemus, eſſe nobis hac lege concreditum vt in commune Eccleſiæ bonum conferatur. ideóque legitimum gratiarum omnium vſum eſſe, liberalem ac benignam eum aliis communicationem. Nulla nec certior regula, nec validior ad eam tenēdam exhortatio excogitari poterat, quàm vbi docemur, omnes quibus pollemus dotes, Dei eſſe depoſita, ea lege fidei noſtræ commiſſa vt in proximorum bonum diſpenſentur. Sed vlterius etiamnum pergit Scriptura, dum illas facultatibus comparat quibus prædita ſunt humani corporis membra. Nullum membrum ſuam facultatem ſibi habet, nec in priuatum vſum applicat: ſed ad ſocia membra transfundit: nec vllam inde vtilitatē capit niſi quæ ex cōmuni corporis totius cōmoditate procedit. Sic pius vir quicquid poteſt, fratribus debet poſſe: ſibi nō aliter priuatim conſulendo quàm vt ad cōmunem Eccleſiæ ædificationem intentus ſit animus. Hæc itaq; ſit nobis ad benignitatem beneficentiámque methodus: quicquid in nos Deus contulit quo proximum queamus adiuuare, eius nos eſſe œconomos, qui ad reddendā diſpenſationis rationē aſtringimur. Eam porrò demum rectam eſſe diſpēſationem, quæ ad dilectionis exigatur regulam. Ita fiet vt non modò alieni commodi ſtudium cum propriæ vtilitatis cura ſemper coniungamus, ſed hâc illi ſubiiciamus. Ac ne fortè nos lateret, eam eſſe legem ritè adminiſtrandi quæcunque à Deo dona ſuſcipimus, in minimis quoque benignitatis ſuæ muneribus eam

Quàm autem quærenda eſt proximi vtilitas, abnegatio noſtri prorſus eſt neceſſaria, & admodum difficilis: propter philautiā nobis ingenitam.
1. Cor. 13. 4.
Huic malo duplex remedium oppoſitum.
1. Beneficia nobis collata eſſe vt in commune Eccleſiæ bonum conferantur.
2. Quicquid poſſumus, proximis poſſe debemus: quod comparatione membrorū corporis humani illuſtratur.
Huius erga proximos officii ratio,

Exod. 22. 29, & 23. 19. eam olim poſuit. Primitias enim frugum offerri ſibi mandauit, quibus teſtaretur populus nefas ſibi eſſe aliquem percipere fructum ex bonis non illi antè conſecratis. Quòd ſi ita demum ſanctificantur nobis Dei dona poſtquam ipſi authori manu noſtra ea dedicauimus: impurum eſſe abuſum conſtat qui non eiuſmodi dedicationem redoleat. Atqui Dominum fruſtra rerum tuarum communicatione locupletare contendas. ad eum igitur quum peruenire benignitas nequeat tua (vt Propheta inquit) ea tibi erga ſanctos eius qui in terra ſunt exercenda eſt. ideóque ſacris oblationibus comparantur eleemoſynæ, vt legalibus illis nunc reſpondeant.

Pſ. 16. 3. Heb. 13. 16. 2. Cor. 13. 4.

[i]n mādato Dei charitatem erga illos commendans, petita.

6 Porrò ne benefaciendo fatiſcamus (quod protinus fieri alioqui neceſſe foret) accedere oportet alterum illud quod ponit Apoſtolus, Patientem eſſe charitaté, nec irritari. Omnibus in vniuerſum benefacere Dominus præcipit, quorum magna pars indigniſſimi ſunt, ſi proprio merito æſtimentur: ſed hic optima ratione ſubuenit Scriptura, quum docet non eſſe reſpiciendum quid ex ſeipſis mereantur homines, ſed imaginem Dei in cunctis conſiderandam, cui nihil non & honoris & dilectionis debeamus. In domeſticis autem fidei illam eandem diligentius obſeruandam, quatenus per Chriſti Spiritum renouata eſt & inſtaurata. Ergo quiſquis hominum tibi nunc offeratur qui officio tuo indigeat, cauſam non habes cur illi te impendere detrectes. Dic extraneum eſſe. at Dominus notam illi impreſſit quæ familiaris eſſe tibi debet: qua ratione vetat carnem tuam deſpicere. Dic contemptibilem ac nihili. at eum Dominus eſſe demonſtrat, quem imaginis ſuæ decore dignatus ſit. Dic nullis eius officiis te eſſe obæratum. at eum velut in vicem ſuam ſubſtituit Deus, erga quem tot ac tanta recognoſcas beneficia quibus te ſibi deuinxit. Dic indignum eſſe cuius cauſa vel minimum labores. at digna eſt imago Dei, qua tibi commendatur, cui te & omnia tua exhibeas. Quòd ſi non modò nihil boni promeritus eſt, ſed iniuriis quoque ac maleficiis te prouocauit, ne hæc quidem iuſta cauſa eſt cur illum & dilectione complecti & dilectionis officiis proſequi deſinas. Longè aliter (inquies) de me promeritus eſt. At quid meritus eſt Dominus? qui dum illi iubet remitti quicquid in te peccauit, ſibi certè vult imputari. Hac profectò vna via peruenitur ad id quod humanæ naturæ prorſus aduerſum eſt, nedum difficile: vt diligamus eos qui nos odio habent, beneficiis mala penſemus, probris benedictiones referamus: ſi meminerimus non hominum malitiam reputandam eſſe, ſed inſpiciendam in illis Dei imaginem: quæ inductis ac obliteratis eorum delictis, ad eos amandos amplexandóſque ſua pulchritudine ac dignitate nos alliciat.

Gal. 6. 10. Ieſa. 58. 7. Mat. 6. 14 & 18. 35. Luc. 17. 3. Mat. 5. 44

Charitatis hæ inſeparabiles comites eſſe debent Patientia & Benignitas.

Imago enim Dei in proximis, præcipuè in fidei domeſticis, conſideranda.

Vnde quadruplex emergit conſideratio, quæ obiectiones omnes refellat.

Communis obiectionis diluendæ imprimis obſeruanda.

7 Hæc ergo mortificatio tum demum habebit in nobis locum, ſi charitatis numeros impleamus. Ille autem implet nō qui omnibus charitatis officiis ſolummodo defungitur, etiamſi nullum prætermittat: ſed qui ex ſyncero amoris affectu id facit. Poteſt enim accidere vt quis exoluat quidem ad plenum omnibus quod debet, quantum attinet ad externa officia: interim tamen longè abſit à vera exoluendi ratione. Quoſdam enim videas qui valde liberales videri volunt, qui tamen nihil largiuntur quod non ſuperbia vultus aut etiam verborum inſolentia exprobrent. Atq; huc calamitatis hoc infœlici ſeculo deuentum eſt, vt nullæ propè eleemoſynæ, ſaltem à maxima parte hominum, ſine contumelia porrigantur. Quæ prauitas ne inter ethnicos quidem tolerabilis eſſe debuerat. nam à Chriſtianis plus aliquid etiamnum requiritur quàm vt hilaritatem in vultu præ ſe ferāt, & verborum comitate amabilia reddant ſua officia. Primùm, eius quem ope ſua indigere conſpiciunt perſonam ſuſcipiant oportet, ac fortunæ perinde miſereantur acſi eam ſentirent ipſi ac ſuſtinerent: vt miſericordiæ atque humanitatis ſenſu ad ferendas illi ſuppetias non aliter quàm ſibi, ferantur. Qui ſic animatus ad operam fratribus ſuis dandam accedet, non modò nulla vel arrogātia vel exprobratione officia ſua contaminabit: ſed nec fratrem, cui benefacit, vel tanquam opis egenum deſpiciet, vel tanquam ſibi obligatum ſubiugabit. non magis ſcilicet quàm vel ægro membro inſultamus, cui refocillando reliquum corpus laborat: vel reliquis membris putamus ſpecialiter obligatum, quia plus operæ ad ſe traxerit quàm rependerit. Siquidem officiorum inter membra communicatio nihil gratuitum habere creditur, ſed potius ſolutio eſſe eius quod naturæ lege debitum negare prodigioſum eſſet. Hac quoque ratione fiet vt ne liberatum ſe putet qui vno genere officij defunctus fuerit: quemadmodum vulgò fieri ſolet vt diues, poſtquam aliquid de ſuo erogauit, alia onera, tanquam nihil ad ſe pertinentia, aliis deleget. Sed ita potius ſecum quiſque cogitabit, ſe, quantus quantus eſt, pro-

Ex ſuperioribus liquet ſine charitate, i. ſincero cordis affectu, nullam in homine agnoſcēdam eſſe vitæ Chriſtianæ regulam.

Vitiorum, quæ huic charitati aduerſantur, remedia.

1. Miſericordia

2. Humilitas.

3. Modeſtia.

4. Alacritas.

5. Perſeuerantia.

xim

ximis debitorem ſui eſſe: nec alium exercendæ erga ipſos beneficentiæ ſtatuendum eſſe finem niſi quum facultates deficiunt: quæ, quam latè extenduntur, ad charitatis regulam limitari debent.

Abnegationis noſtri, reſpectu Dei conſiderata nos ad æquanimitatem tolerantiamque format. 1. Ut Deo ſemper ſubditi ſimus.

8 Præcipuam abnegationis noſtri partem, quam diximus in Deum ſpectare, iterum plenius exequamur. ac multa quidem de ea iam dicta ſunt, quæ repetere ſuperuacuum foret. ſufficiet tractare quatenus ad æquanimitatem tolerantiámque nos format. Principiò igitur in quærẽda vitæ præſentis vel commoditate vel tranquillitate, huc nos Scriptura vocat, vt Domini arbitrio nos noſtráque omnia reſignantes, domandos ac ſubiugandos cordis noſtri affectus illi tradamus. Ad opes honoréſque expetẽdos, ad ambiendam potentiam, ad cumulandas diuitias, ad eas omnes ineptias, quæ ad magnificentiam pompámque facere videntur, congerendas, furioſa eſt noſtra libido, infinita cupiditas. Rurſum paupertatis, ignobilitatis, humilitatis mirus timor, mirum odium: quibus ad illa modis omnibus amolienda ſtimulamur. Hinc videre eſt quàm irrequieto ſint ingenio, quot tentent artes, quibus ſtudiis ſe fatigent quicunq; vitam proprio conſilio component: quò ſcilicet adipiſcantur quæ vel ambitionis vel auaritiæ fert affectus. rurſum quò pauperiem humilitatémque defugiant. Piis ergo hominibus, ne talibus laqueis implicentur, hæc tenenda eſt via. Principiò non aliunde proſperandi rationem vel appetant, vel ſperent, vel cogitent quàm ex Domini benedictione: ideóque in eam ſe tutò ac confidenter reiiciant ac reclinent. Nam vtcunque ſibi pulchrè ſufficere videatur caro, dum vel propria induſtria ad honores opéſque contendit, vel ſtudio enititur, vel adiuuatur hominum gratia: certum eſt tamen omnia hæc nihil eſſe, neque aliquid vel ingenio vel labore nos profecturos, niſi quatenus vtrunque Dominus proſperabit. At è conuerſo ſola ipſius benedictio etiam per omnia impedimenta viam reperit, vt nobis in lætum fauſtúmque exitum ſuccedere omnia faciat: deinde vt maximè ſine ipſa poſſimus aliquid gloriæ atque opulentiæ nobis comparare: (quemadmodum videmus quotidie impios magnis & honoribus & opibus cumulari) quando tamen ne minimam quidem felicitatis particulam deguſtant quibus incumbit Dei maledictio, ſine ipſa nihil niſi quod malè nobis vertat conſequemur. Porrò nequaquam appetendum quod homines magis miſeros facit.

2. Ambitionẽ & auaritiam fugiamus.

3. A ſola Dei benedictione proſpera omnia expectemus, & toti pendeamus.

4. Opes & honores extra hanc minimè cupiamus.

9 Ergo ſi omnem proſperi ſucceſſus atque optabilis rationem in ſola Dei benedictione credimus eſſe poſitam, qua abſente miſeriæ nos omne genus & calamitatis maneant: reſtat etiam vt ne propria vel ingenij dexteritate vel ſedulitate freti, nec hominum fauore ſubnixi, vel inani fortunæ imaginatione confiſi, ad opes honoréſque cupidè contendamus: ſed in Dominum ſemper reſpiciamus, vt eius auſpiciis ad quamcunque ille prouiderit ſortem deducamur. Ita primùm fiet vt non per nefas, & dolis ac malis artibus, vel rapacitate, cum proximorum iniuria ruamus ad captandas opes, ad honores inuadendos: ſed eas tantùm fortunas ſequamur quæ nos ab innocentia non abducant. Quis enim ſperet diuinæ benedictionis, inter fraudes, rapinas, aliáſque nequitiæ artes, auxilium? Nam vt illa niſi purè cogitantem ac rectè agentem non ſequitur: ita eos omnes à quibus expetitur ab obliqua cogitatione prauiſque facinoribus reuocat. Deinde iniectum erit nobis frænum, ne immodica diteſcendi cupiditate ardeamus, néve honoribus ambitioſè inhiemus. Qua enim fronte quis à Deo ſe adiutum iri confidat, ad ea conſequenda quæ contra eius verbum deſiderat? Abſit enim vt quod ore ſuo Deus maledicit, benedictionis ſuæ adiutorio proſequatur. Poſtremò, ſi pro voto ac ſpe non ſuccedat, cohibebimur tamen ab impatientia, & qualiſcunque noſtræ conditionis deteſtatione: quòd ſciemus id eſſe murmurare aduerſus Deum, cuius arbitrio diuitiæ & paupertas, contemptus & honores diſpenſantur. In ſumma, qui ſe eo quo dictum eſt modo in Dei benedictionem reclinarit, nec ea quæ furioſè expeti ab hominibus ſolent, malis artibus aucupabitur, quibus ſe nihil profecturum cogitabit: nec, ſi quid proſperè acciderit, ſibi imputabit, ac ſuæ vel ſedulitati, vel induſtriæ, vel fortunæ: ſed Deo authori accepum feret. Quòd ſi florentibus aliorum rebus, ipſe parum promoueat, imò etiam retro delabatur: maiori tamen æquitate ac moderatione animi ſuam tenuitatem feret quàm profanus quiſpiam mediocrem ſucceſſum, qui voto duntaxat non reſpondeat: habens ſcilicet ſolatium, in quo tranquillius acquieſcat quàm in ſummo vel opulentiæ vel potentiæ faſtigio: quia vt ſaluti ſuæ conducit, ita res ſuas ordinari à Domino reputat. Sic Dauidem fuiſſe affectum videmus, qui dum ſequitur Deum, ſéque ei regendum tradit, Pſal.131.1.

5. Impiorũ artes haud ſequamur.

6. Vocatione noſtra contẽti, ſucceſſuum omnium onus & curam in Dei ſinum deponamus.

7. Aliorũ proſperitati nunquam inuideamus, ſed Dei cõſilio acquieſcamus.

ſimil

ſimilem ſe teſtatur puero ablactato, neque ambulare in rebus altis vel mirabilibus ſupra ſe.

8. Omnes vitæ noſtræ partes Dei arbitrio cõmittamus.

10 Neque in hac tantùm parte conſtare piis animis debet illa tranquillitas & tolerantia: verùm ad omnes etiam caſus, quibus obnoxia eſt præſens vita, extendatur neceſſe eſt. Ergo nemo ſe rite abnegauit, niſi qui ſe totũ ita reſignauit Domino vt omnes vitæ ſuæ partes eius arbitrio gubernari ferat. Qui verò ſic animo compoſitus erit, quicquid accidat, nec miſerum ſe reputabit, nec de ſua ſorte cum Dei inuidia conqueretur. Quàm verò neceſſaria ſit hæc affectio, inde patebit, ſi conſideres quot accidentibus ſubiecti ſimus. Alij atque alij morbi nos identidem infeſtant: nunc ſæuit peſtilentia, nunc belli calamitatibus crudeliter vexamur: nunc gelu aut grando, ſpe anni deuorata, ſterilitatem inducit, quæ nos ad penuriam redigat: vxor, parentes, liberi, propinqui morte abripiuntur: incendio abſumitur domus: hæc ſunt quorum euentu, vitæ ſuę maledicũt homines, ſuum natalem deteſtantur, cælum & lucem execrationi habent, obloquuntur Deo: & (vt ſunt facundi ad blaſphemias) iniquitatis eum & ſęuitię accuſant. Fidelem verò in his quoque oportet Dei clementiam & verè paternam indulgentiam intueri. Proinde, ſiue ſuas ædes, ſublatis propinquis, in ſolitudinem redactas videat, ne ſic quidem deſinet benedicere Domino: quin potius ad hanc cogitationem ſe conuertet, Gratia tamen Domini, quæ domum meam inhabitat, eam deſolatam non relinquet. Siue aduſtis pruina ſegetibus, aut gelu conſumptis, aut grandine proculcatis, imminere famem videat: non tamen deſpondebit animum, nec Deo inuidiam faciet: ſed in hac fiducia permanebit, Nos tamen in tutela Domini ſumus, & oues in paſcuis eius educatæ: ille igitur alimenta nobis etiam in extrema ſterilitate ſuppeditabit. Siue morbo afflictabitur, ne tum quidem frangetur doloris acerbitate, vt ad impatientiam prorumpat, atque ita cum Deo expoſtulet: ſed iuſtitiam ac lenitatem in Dei ferula conſiderando, ad tolerantiam ſe reuocabit. Denique, quicquid eueniet, quia ſciet manu Domini ordinatum, placido gratóque animo ſuſcipiet, ne contumaciter eius imperio reſiſtat, cuius in poteſtate ſe ſuáque omnia ſemel permiſit. Faceſſat imprimis à pectore Chriſtiani hominis ſtulta illa & miſerrima ethnicorum conſolatio, qui vt animum contra res aduerſas confirmarent, eas fortunæ imputabant: contra quam indignari ſtultum eſſe iudicabant, quòd ἄσκοπος eſſet ac temeraria, quæ cæcis oculis merentes ſimul ac immerentes vulneraret. Hæc enim è conuerſo pietatis eſt regula, ſolam Dei manum vtriuſque fortunæ arbitram eſſe & moderatricem: ac eam quidem ipſam non ruere inconſiderato impetu, ſed ordinatiſſima iuſtitia nobis bona ſimul ac mala diſpenſare.

Huius doctrinę neceſſitas. — *Multiplex vſus in variis afflictionibus.* — *Pſal. 79.13.* — *Abuſus & corruptela ethnica.* — *Quæ pietatis regula ſolis.*

CAPVT VIII.

De crucis tolerantia, quæ pars eſt abnegationis.

Partes huius capitis.

1 Crux quid ſit: huius neceſſitas & dignitas, ſect. 1. & 2.
2 Multiplex crucis vtilitas deſcribitur, ſect. 3. 4. 5. & 6.
3 Crucis ſpecies omnium aliarum præſtantiſſima, quæ tamen omnem doloris ſenſum minime tollit, ſect. 7. & 8.
4 Conflictus ſub cruce deſcriptio, & ad Chriſti exemplum veræ patientiæ (à Philoſophica diſtinctæ) effigies, ſect. 9. 10. & 11.

Matt. 16. 24. — *Crux quid ſit.*

QVin altius etiamnum conſcendere piam mentem decet. nempe quò diſcipulos ſuos vocat Chriſtus, vt ſuam vnuſquiſque crucem tollat. Quoſcunque enim Dominus cooptauit, ac ſuorum conſortio dignatus eſt, ij ſe ad duram, laborioſam, inquietam, plurimiſque ac variis malorum generibus refertam vitam pręparare debent. Sic eſt cæleſtis Patris voluntas, vt certum de ſuis experimentum capiat, eos talem in modũ exercere. A Chriſto primogenito ſuo exorſus, erga filios omnes ſuos hunc ordinem proſequitur. nam quum eſſet ille Filius præ aliis dilectus, & in quo Patris animus acquieſcebat, videmus tamen quàm non indulgenter ac molliter habitus fuerit: vt verè dici queat, non modò perpetua cruce exercitatum fuiſſe, quandiu terram incoluit: ſed totam eius vitã nihil aliud fuiſſe quàm perpetuæ crucis ſpeciem. Cauſam Apoſtolus aſſignat, quòd obedientiam diſcere oportuerit ex iis quæ paſſus eſt. Cur nos ergo ab ea conditione eximamus, quam ſubire Chriſtum caput noſtrum oportuit: præſertim quum noſtra cauſa ſubierit, vt nobis in ſeipſo patientiæ exẽplar exhiberet? Quamobrem Apoſtolus omnibus filiis Dei hunc eſſe deſtinatũ finem docet, vt conformes eius fiant.

Mat. 3.17. & 17.5. — *A quo impoſita. Quibus.* — *Qua de cauſa, vnde conſtat eius neceſſitas.* — *Ro. 8.29.*

Et [illegible] quæ [illegible] in aduerſis. Vnde etiam inſignis conſolatio ad nos redit, in rebus duris atque aſperis, quæ aduerſæ malæque exiſtimantur, nos Chriſti paſſionibus communicare: vt quemadmodum ille à malorum omnium labyrintho in gloriam cæleſtem ingreſſus eſt, ita in eandem per varias tribulationes deducamur. ſic enim loquitur alibi Paulus ipſe: quòd dum cõmunionem diſcimus afflictionum eius, ſimul apprehendimus potẽtiam reſurrectionis: ac dum conformes reddimur morti eius, ita præparamur ad glorioſæ reſurrectionis conſortium. Act.14.22. Phil.3.10.

Quæ ſit hæc dignitas. Quantum hoc valere poteſt ad leniendam omnem crucis acerbitatem, quòd quo magis rebus aduerſis affligamur, eo certius confirmatur noſtra cũ Chriſto ſocietas? cuius communione paſſiones ipſæ non modò benedictæ nobis fiunt, ſed ad promouendam quoq; noſtram ſalutem multum afferunt adiumenti.

Crux nobis neceſſaria. 2 Adde quòd Dominus noſter crucem ferendam ſuſcipere nihil neceſſe habuit niſi ad teſtandam approbandámque Patri ſuam obedientiam. nobis verò multis rationibus *1. Vt ſuperbia noſtra retundatur.* neceſſe eſt ſub aſſidua cruce vitam degere. Primùm (vt natura nimium propenſi ſumus ad omnia carni noſtræ tribuenda) niſi nobis imbecillitas noſtra velut oculo demõſtrata fuerit, facilè virtutem noſtram ſupra iuſtum modum æſtimamus, nec dubitamus, quicquid eueniat, contra omnes difficultates infractam fore & inuictam. Vnde in ſtolidam & inanem carnis confidentiam euehimur: qua freti, contumaciter deinde ſuperbimus in Deum ipſum, perinde acſi propriæ nobis facultates citra eius gratiam ſufficerẽt. Hanc arrogantiam melius retundere non poteſt quàm dum experimento nobis comprobat quanta non modò imbecillitate, ſed etiam fragilitate laboremus. Ergo vel ignominia, vel paupertate, vel orbitate, vel morbo, vel aliis calamitatibus nos affligit: quibus ſuſti*2. Vt humiliati diſcamus inuocare Dei auxilium.*nendis longè impares, quantum ad nos attinet, mox ſuccumbimus. Sic humiliati diſcimus inuocare eius virtutem: quæ ſola ſub pondere afflictionũ conſiſtere nos facit. Quin etiam ſanctiſſimi, vtcunque Dei gratia non propriis viribus ſtare ſe nouerint, de ſua tamen fortitudine & conſtantia plus iuſto ſecuri ſunt, niſi eos crucis probatione in peniPſal.30.7. tiorem ſui notitiam adducat. Hæc ſocordia Dauidi quoque obrepſit, Ego dixi in quiete mea, Non mouebor perpetuò. Iehoua ſtabilieras in beneplacito tuo monti meo robur, *Cõfirmatio ab exemplo Dauidis.* abſcõdiſti faciem tuam: fui perculſus. Fatetur enim torpore in rebus proſperis obſtupefactos fuiſſe ſuos ſenſus, vt poſthabita Dei gratia, à qua pendere debuerat, ſibi innixus fuerit vt perpetuitatem ſibi promitteret. Si hoc tanto Prophetæ accidit, quis noſtrûm non timeat vt caueat? Quòd ergo, rebus tranquillis, maioris conſtantiæ & patientiæ opinione ſibi blandiebantur, rebus aſperatis humiliati, hypocriſin fuiſſe diſcunt. Talibus, inquam, documentis admoniti ſuorum morborum fideles, proficiunt ad humilitatem: *3. Vt eius præſentiam experiamur.* vt praua carnis confidentia exuti, ad Dei gratiam ſe conferant. Porrò vbi ſe contulerunt, diuinæ virtutis præſentiam, in qua ſatis ſuperque præſidij ineſt, experiuntur.

Crucis vtilitas multiplex. 3 Atq; id eſt quod Paulus docet, tribulationibus generari patientiam, patientia probationem. Nam quòd Deus promiſit fidelibus ſe adfuturũ in tribulationibus, id verum eſſe ſentiunt dum patienter ſubſiſtunt, eius manu ſuffulti: quod ſuis viribus nequaquam Rom.5.3. *1. Patientia vnde oritur.* poſſent. Patientia igitur experimentum affert ſanctis, quòd Deus, quam pollicitus eſt *Spei confirmatio.* opem, re ipſa dum opus eſt exhibeat. Inde ſpes quoque eorum confirmatur: quando ingratitudinis nimiæ foret, non expectare in poſterum quam conſtantem ac firmam ex*In Deum firma & ſincera fiducia.*perti ſint Dei veritatem. Videmus iam quot vno contextu bona ex cruce naſcantur. Illam enim quam falsò de propria virtute præſumimus opinionem euertens, noſtrámque hypocriſin, quæ delicias nobis facit, detegens, pernicioſam carnis confidentiam excutit. ſic humiliatos, in Deum vnum reclinare docet: quo fit vt non opprimamur, nec ſuc*Victoria.*cumbamus. Victoriam autem ſpes ſequitur: quatenus ſcilicet Dominus, quod promiſit præſtando, ſuam in futurum veritatem ſtabilit. Sanè vt ſolæ ſint iſtæ rationes, apparet quàm neceſſaria nobis ſit crucis exercitatio. Neque enim parui momenti eſt cæcum tui amorem abſtergi: vt imbecillitatis tuæ conſcius probè ſias. Imbecillitatis propriæ ſenſu *Perſeuerãtia.* affici, vt diffidere tibi diſcas. Diffidere tibi, vt fiduciam in Deum transferas. Cordis fiducia in Deum recumbere, vt ipſius auxilio fretus ad vltimum inuictus perſeueres. Conſi*Fides inuicta.*ſtere ipſius gratia, vt veracem eſſe in ſuis promiſſis intelligas. Certitudinem promiſſionum eius habere compertam, vt ſpes tua inde roboretur.

2. Exploratio patientiæ & eruditio ad obedientiam. 4 Alium quoque finem habet Dominus affligendi ſuos, vt ipſorum patientiam exploret, & ad obedientiam eos erudiat. Non equidem quòd poſſint illi obedientiam præſtare, niſi quam ipſe dederit: ſed ita placet ei præclaris documẽtis teſtatas facere ac illu-

ſtres quas in ſanctos contulit gratias: ne intus otioſæ lateant. Ergo tolerandi virtutem ac conſtantiam, qua ſeruos ſuos inſtruxit, in apertum proferẽdo, dicitur eorum patientiam
Gen. 22. 1.12. explorare. Vnde illæ ſunt loquutiones, quòd tentauerit Deus Abraham, & pietatem eius compertam habuerit ex eo quod non detrectaſſet proprium filium & vnicum im-
1.Pet.1.7. molare. Quare Petrus nõ ſecus fidem noſtram tribulationibus docet probari, quàm aurum in fornace igni examinatur. Quis autem non expedire dicat vt præſtãtiſſimum patientiæ donum, quod à Deo ſuo fidelis accepit, in vſum producatur, vt certum manifeſtúmque fiat? Neque enim aliter vnquam homines ipſum pro merito æſtimabũt. Quòd ſi Deus ipſe, ne in obſcuro lateant, imò inutiles iaceant ac depereant quas fidelibus ſuis virtutes contulit iure facit, dum illis excitãdis materiam ſuppeditat: optimam rationem habẽt ſanctorum afflictiones, ſine quibus nulla foret eorum patientia. Ad obediendum quoque erudiri cruce dico: quia ſic non ad proprium votum, ſed Dei arbitrium viuere docentur. Sanè, ſi omnia illis ex ſententia fluerent, neſcirent quid eſſet Deum ſequi. At-
De vita beata 9.c. 15. que illud Seneca commemorat fuiſſe verus prouerbium, quum ad res aduerſas tolerandas quempiam hortarentur, Deum ſequere. Quo ſcilicet innuebant, tum verè demum iugum Dei ſubire hominem, quum eius ferulæ manum ac tergum prẽberet. Quod ſi æquiſſimum eſt vt cœleſti Patri nos per omnia obſequentes eſſe approbemus, non eſt certè detrectandum, vt ad reddendam ſibi obedientiam modis omnibus nos aſſuefaciat.

Confirmatio, ab exemplo Abrahami, & Petri teſtimonio.

Eruditio ad obedientiam quàm vtilis.

5 Necdum tamẽ perſpicimus quàm neceſſaria ſit nobis iſthæc obedientia, niſi ſimul reputamus quanta ſit ad excutiendum Dei iugum carnis noſtræ laſciuia, ſimulátq; mollius aliquantiſper atq; indulgentius habita eſt. Idem enim prorſus accidit illi quod equis refractariis, qui ſi aliquot dies otioſi ſaginantur, prę ferocitate domari poſtea nequeunt: nec seſſorem recognoſcunt, cuius imperio vtcunque antea obtemperabant. Atque om-
Deut. 33. 15. nino illud in nobis perpetuum eſt quod fuiſſe in populo Iſraelitico conqueritur Deus, vt pinguefacti & adipe obducti recalcitremus aduerſus eum qui nos aluit & enutriuit. Debebat quidem nos Dei beneficentia ad reputandam ac deamandam eius bonitatem allicere: ſed quando ea eſt noſtra malignitas vt perpetuò eius indulgẽtia potius corrumpamur, pluſquam neceſſarium eſt nos aliqua diſciplina contineri, ne in talem petulantiam exultemus. Sic, ne immodica opum abundantia ferociamus, ne honoribus elati ſuperbiamus, ne inflati reliquis vel animæ vel corporis vel fortunæ bonis inſoleſcamus, Dominus ipſe, prout prouidet expedire, occurrit, & carnis noſtræ ferociam crucis remedio ſubigit ac refrænat. idque variis modis: quantum ſcilicet vnicuique ſalubre eſt. Neque enim aut iiſdem morbis peræquè grauiter laboramus omnes, aut perinde difficili curatione indigemus. Inde videre eſt vt alij alio crucis genere exerceantur. Quum autem alios lenius tractet, alios aſperioribus remediis purget cœleſtis medicus, dum vult omnium ſanitati conſulere: neminem tamen immunem ac intactum prætermittit: quia omnes ad vnum nouit eſſe morbidos.

Neceſſaria vt ad domandam carnis noſtræ laſciuiam, quę appoſita ſimilitudine depingitur.

Inde variæ crucis ſpecies, quibus pii premuntur.

6 Adde quòd non modò infirmitatem noſtram præuenire, ſed præterita etiam delicta ſæpe corrigere neceſſe habet clementiſſimus Pater: vt nos in legitima erga ſe obedientia contineat. Proinde quoties affligimur, ſubire protinus in mentem debet anteactæ vitæ recordatio. ita proculdubio reperiemus, nos admiſiſſe quod dignum eiuſmodi caſtigatione eſſet. Neq; tamen à peccati agnitione præcipuè ſumenda eſt ad patientiam
1. Cor. 11. 32. exhortatio. Nam Scriptura meliorem longè conſiderationem ſuppeditat, quum dicit rebus aduerſis nos à Domino corripi, ne cum hoc mundo damnemur. Ergo in ipſa quoque tribulationum acerbitate Patris noſtri clemẽtiam erga nos ac benignitatem recognoſcere conuenit: quando ne tum quidem deſinit ſalutem noſtram promouere. Affligit enim non vt perdat vel perimat, ſed potius vt à mundi damnatione liberet. Ea cogi-
Prou. 3. 11 tatio nos deducet ad id quod alibi docet Scriptura, Fili mi, ne reſpuas correctionem Domini, neque afficiaris tædio quum ab eo argueris. Quem enim diligit Deus, corripit: & eum velut Pater filium amplectitur. Vbi ferulam Patris agnoſcimus, an noſtrum non eſt obedientes potius docileſque filios exhibere, quàm contumacia deſperatos homines
Heb. 12. 8. imitari, qui maleficiis indurauerunt? Perdit nos Deus niſi à ſe delapſos correptione reuocat. vt rectè ille dicat, nos ſpurios eſſe, nõ filios, ſi extra diſciplinam ſumus. Peruerſiſſimi ergo ſumus ſi ipſum ferre nõ poſſumus dum ſuam nobis beneuolentiam & quam habet de ſalute noſtra curã declarat. Hoc inter incredulos & fideles intereſſe docet Scriptura, quòd illi, velut inueteratæ recoctæque nequitiæ mancipia, flagellis deteriores modo ac

3. Infirmitates noſtras præuenit Deus, & præterita delicta corrigit, vt nos in obedientia contineat.

Confirmatio, à teſtimonio Salomonis.

Ab Apoſtoli dicto.

obſtinatiore fiunt: hi, ceu filij ingenuitate prædití, ad pœnitentiam proficiunt. Eligendum nunc vero in numero eſſe malis. Sed quoniam de hac re alibi dictum eſt, contentus breuiter attigiſſe, finem faciam.

Singularis autem ſub cruce conſolatio, eſt vbi pro iuſtitia (quæ longè patet) perſecutionem patimur.

7 Porrò ſingularis illa eſt conſolatio, vbi pro iuſtitia perſecutionem patimur. Succurrere enim tum debet quanto nos honore dignetur Deus, quòd ita nos peculiari militiæ ſuæ nota inſignit. Perſecutionem pati pro iuſtitia dico, non tantum qui pro Euangelij defenſione, ſed qui pro quolibet iuſtitiæ patrocinio laborant. Siue ergo in aſſerenda aduerſus Satanæ mendacia Dei veritate, ſiue in ſuſcipienda bonorum atque innocentium contra improborum iniurias tutela, neceſſe eſt incurrere in mundi offenſiones & odia, vnde aut vitæ noſtræ, aut fortunis, aut honori periculum immineat: ne graue ſit nobis aut moleſtum eatenus impendere nos Deo, aut ne miſeros in iis nos putemus, in quibus ipſe ſuo ore nos beatos pronuntiauit. (Matth. 5. 10.) Paupertas quidem, ſi in ſe ipſa æſtimetur, miſeria eſt: ſimiliter exilium, contemptus, carcer, ignominia: mors denique ipſa extremum eſt omnium calamitatum. Verùm vbi aſpirat fauor Dei noſtri, nihil eſt iſtorũ quod non in fœlicitatem nobis cedat. Contenti ergo potius ſimus Chriſti teſtimonio quàm falſa carnis ęſtimatione. Ita fiet vt Apoſtolorum exemplo gaudeamus, quoties nos reputabit dignos qui pro ſuo nomine contumeliam patiamur. (Act. 5. 41.) Quid enim? ſi innocentes ac nobis bene conſcij impiorum ſcelere exuimur facultatibus, ad inopiam quidem redigimur apud homines: ſed verè apud Deum in cœlis diuitiæ ita nobis accreſcunt. ſi penatibus noſtris extrudimur, eo interius recipimur in Dei familiam. ſi vexamur & contemnimur, eo firmiores agimus in Chriſto radices. ſi probris ac ignominia notamur, eo ampliore loco ſumus in regno Dei. ſi trucidamur, ita nobis ingreſſus patefit ad beatam vitam. Pudeat nos minoris æſtimare, quibus tantum pretium Dominus ſtatuit, quàm vmbratiles & euanidas vitæ præſentis illecebras.

Panes quędam bonus conſolationis.

Hæc crucis ſpecies fidelium maxime propria libenter ac hilariter è manu Dei ſuſcipienda eſt.

8 Quum ergo his & ſimilibus monitis abundè ſoletur Scriptura quas pro iuſtitię defenſione ſuſtinemus vel ignominias vel calamitates: nimis ingrati ſumus niſi libēter atque hilariter eas è manu Domini ſuſcipimus. præſertim quum ſit hæc crucis ſpecies fidelium maximè propria, qua vult Chriſtus in nobis glorificari: quemadmodũ & Petrus 1. Pet. 4. 13.
docet. Quia verò ingenuis naturis acerbius eſt contumeliam quàm centum mortes pati, nominatim admonet Paulus non modò perſecutiones nos manere, ſed etiam probra, 1. Tim. 4.
quia ſperamus in Deum viuũ. Sicut alibi ſuo exẽplo ambulare nos iubet per infamiam 10.
& bonam famam. Neq; verò ea requiritur à nobis hilaritas quæ omnem acerbitatis do- 2. Cor. 6. 8.
lorîſque ſenſum tollat. alioqui nulla in cruce eſſet ſanctorum patientia, niſi & dolore torquerentur, & angerentur moleſtia. Si nulla eſſet in egeſtate aſperitas, nullus in morbis cruciatus, nulla in ignominia punctio, nullus in morte horror: cuius foret vel fortitudinis vel moderationis, ea ſúſque dé que habere? At quum vnumquodque ipſorum ingenita ſibi amaritudine noſtros omnium animos naturaliter mordeat, in eo ſe profert fidelis hominis fortitudo, ſi eiuſmodi amaritudinis ſenſu tentatus, vtcunque grauiter laboret, fortiter tamen obſiſtendo eluctatur. in eo ſe exerit patientia, ſi acriter exſtimulatus, timore tamen Dei refrænatur, ne in aliquam intemperiem erumpat. in eo elucet alacritas ſi triſtitia & mœrore vulneratus, in ſpirituali Dei conſolatione acquieſcit.

Hilaritas autē ſtupida non requiritur, ſed quæ ſub onere gemat & patienter expectet dominum.

Huius conflictus deſcriptio ex Apoſtoli verbis deſumpta.

9 Hunc conflictum, quem aduerſus naturalem doloris ſenſum ſuſtinent fideles, dum patientiæ ac moderationi ſtudent, elegãter deſcripſit Paulus his verbis, In omnibus pre- 2. Cor. 4.
mimur, at non anxij reddimur: laboramus, at non deſtituimur: perſecutionem patimur, 8.
at in ea non deſerimur: deiicimur, at non perimus. Vides vt patienter ferre crucem, non ſit prorſus obſtupeſcere, & omni doloris ſenſu priuari. quemadmodum Stoici magnanimum hominem ſtultè olim deſcripſerunt qui exuta humanitate, rebus aduerſis perinde ac proſperis: triſtibus perinde ac lętis afficeretur. imò qui inſtar lapidis nulla re afficeretur. Et quid iſta ſublimi ſapientia profecerunt? nempe ſimulachrum patientiæ depinxerunt, quod neq; repertum eſt vnquam inter homines, neq; extare poteſt. Quin potius dum nimis exactam ac præciſam patientiam habere volunt, eius vim ſuſtulerunt è vita humana. Nunc quoque ſunt inter Chriſtianos noui Stoici, quibus non modò gemere ac flere, ſed triſtari quoque & ſolicitum eſſe vitioſum eſt. Atque hæc quidem paradoxa ferè ab otioſis hominibus procedunt, qui ſpeculando magis quàm agendo ſe exercentes, nihil quàm talia paradoxa parere nobis queunt. At nihil nobis cum ferrea iſta philoſophia, quam magiſter ac dominus noſter non verbo tantùm, ſed exemplo etiam ſuo

Stoicorum vanitati oppoſita.

Chriſti authoritate & exemplo illuſtrata.

damn

damnauit. Nam & ſuis & aliorum malis ingemuit & illachrymauit:nec aliter diſcipulos
Iohã.17. 20. ſuos inſtituit. Mundus,inquit,gaudebit:vos autem lugebitis ac flebitis. Ac,ne quis vitio
id verteret,propoſito edicto beatos pronuntiauit qui lugent.nec mirum. Nam ſi impro
Matt.5.4. *Luc.22. 44.* bantur omnes lachrymæ,quid de Domino ipſo iudicabimus,cuius è corpore ſanguineę
lachrymæ diſtillatunt? Si quælibet formido infidelitatis notatur, quo loco habebimus
horrorem illum quo non leuiter conſternatum fuiſſe legimus? ſi omnis triſtitia diſpli-
cet,quomodo placebit quod animam ſuam fatetur eſſe triſtem vſque ad mortem?

10 Hæc eo dicere volui vt pios animos à deſperatióne reuocarem,ne ſtudio patien- *Electorũ Dei perpetua experientia & teſtimonio comprobata.*
tiæ ideo protinus renuntient quòd naturalem doloris affectum exuere non poſſunt.
Quod neceſſe eſt euenire iis qui ex patientia ſtuporem,ex homine forti & conſtanti ſti-
pitem faciunt. Sanctis enim tolerantiæ laudem defert Scriptura,dum ita malorũ duritia
affligantur vt non frangantur nec concidant: ita amaritudine punguntur,vt ſimul per-
fundantur ſpirituali gaudio: ita premuntur anxietate,vt Dei conſolatione exhilarati re-
ſpirent. Interim verſatur in eorum cordibus illa repugnantia,quòd naturę ſenſus,quę ſi-
bi ſentit aduerſa refugit atque horret: pietatis autem affectus ad obedientiam diuinæ vo
luntatis etiam per has difficultates contendit. Hanc repugnantiam expreſſit Dominus
quum ita loqueretur Petro, Quum eſſes iunior, cingebas te, & ambulabas quò libebat. *Iohan.21.18.*
Quum autem ſenueris,præcinget te alius,& ducet quò nõ voles. Non eſt ſanè veriſimi-
le,Petrum,quum neceſſe eſſet glorificare Deum per mortem,inuitum ac reſtitátem eò *Idem ſpeciali exemplo Petri Apoſtoli.*
tractum eſſe.alioqui parum haberet laudis eius martyrium. Verùm vtcunq; cordis ſum
ma alacritate diuinæ ordinationi parêret,quia tamen humanitatem non exuerat,dupli-
ci volũtate diſtringebatur. Nam dum cruentam illam mortem quam erat obiturus,per
ſe reputabat,eius horrore perculſus,libẽter effugiſſet. Rurſum dum ſuccurrebat Dei im
perio ſe ad eam vocari, euicto ac proculcato timore, libenter atque adeò hilariter eam
ſubibat. Hoc ergo ſtudendum eſt,ſi Chriſti diſcipuli eſſe volumus,vt tanta Dei obſeruan *Qualis ſit patientia quæ à nobis requiritur.*
tia atque obedientia imbuantur animi noſtri,quæ contrarias omnes affectiones doma-
re ac ſubiugare eius ordinationi queat. Ita fiet vt quocunque vexemur crucis genere, in
ſummis etiam animi anguſtiis patientiam conſtanter retineamus. Res enim ipſę aduer-
ſæ habebunt ſuam aſperitatem qua mordeamur. Sic morbo afflicti,& ingemiſcemus,&
inquietabimur,& ſanitatem expetemus: ſic egeſtate preſſi,ſolicitudinis & triſtitię acu-
leis perſtringemur: ſic ignominiæ,contemptus, iniuriæ dolorefremus: ſic in funeribus
noſtrorum debitas naturæ lachrymas exoluemus. ſed hæc ſemper erit clauſula, Atqui
Dominus ita voluit. ergo eius voluntatem ſequamur. Imò inter ipſas doloris punctio-
nes,inter gemitus & lachrymas, neceſſe eſt interueniat hæc cogitatio, quæ animum ad
ea ipſa quorum cauſa ſic afficitur,alacriter ferenda inclinet.

11 Quoniam autem præcipuam crucis tolerandę rationem à diuinæ voluntatis con- *Philoſophicæ ac Chriſtianæ patientiæ diſcrimen.*
ſideratione ſumpſimus, paucis definiendum eſt quid inter philoſophicam ac Chriſtia-
nam patientiam interſit. Equidem pauciſſimi ex philoſophis eò rationis conſcenderunt
vt manu Dei nos exerceri per afflictiones intelligerent, & Deo hac in parte obtempe-
randum cenſerent. ſed illi quoque ipſi non aliam afferunt rationem,niſi quia ita neceſſe
ſit. Quid autem iſtud eſt dicere niſi cedendum eſſe Deo,quia fruſtra cõtendas oblucta- *Philoſophica neceſſitati obtemdit, cui non poſſis reſiſtere.*
ri? Nam ſi Deo tantũ paremus quia neceſſe eſt: ſi euadere liceat,parêre deſinemus. Scri-
ptura autem longè aliud in voluntate Dei conſiderare iubet, nempe iuſtitiam primùm
& æquitatem: deinde ſalutis noſtræ curam. Huiuſmodi ergo ad patientiam ſunt Chri-
ſtianæ exhortationes. Siue paupertas,ſiue exilium,ſiue carcer,ſiue contumelia,ſiue mor *Chriſtiana,iuſtitia Dei proponit & ſalutem noſtram.*
bus,ſiue orbitas,ſeu quid aliud ſimile nos cruciat, cogitãdum nihil iſtorum accidere niſi
nutu ac prouidentia Dei. Porrò ipſum nihil niſi iuſtiſſimo ordine agere. Quid enim? an-
non innumera ac quotidiana noſtra delicta promerentur ſeuerius ac grauioribus ferulis
caſtigari quàm quæ nobis ab eius clementia infliguntur? Annon ęquiſſimum eſt carnem *Huius diſcriminis diffuſior explicatio.*
noſtram domari,& veluti iugo aſſueſieri, ne libidinosè pro ſuo ingenio ferociat? annon
digna eſt iuſtitia & veritas Dei cuius cauſa laboremus? Quòd ſi indubia Dei æquitas in
afflictionibus appatet, non poſſumus ſine iniquitate vel obmurmurare vel obluctari.
Non audimus iam illam frigidã cantionem, Cedendum quia neceſſe eſt: ſed viuidam ac
plenam efficaciæ præceptionem. Obtemperandum,quia reſiſtere nefas eſt. Patienter fe-
rendũ,quoniam impatientia ſit aduerſus Dei iuſtitiam contumacia. Iam verò quia illud
demum amabile nobis eſt quod ſaluti ac bono eſſe nobis agnoſcimus, hac etiam parte

conſolatur nos optimus Pater, dum aſſerit, ſe eo ipſo quòd nos cruce affligit, ſaluti noſtræ conſulere. Quòd ſi ſalutares nobis tribulationes eſſe conſtat, cur non grato placidóque animo eas ſuſciperemus? Quare eas patienter ferendo non ſuccumbimus neceſſitati, ſed bono noſtro acquieſcimus. Iſtæ, inquam, cogitationes faciunt, vt quantum animi noſtri contrahuntur in cruce, naturali acerbitatis ſenſu, tantum ſpirituali lætitia diffundantur. Vnde & gratiarum actio ſequitur, quę nulla ſine gaudio eſſe poteſt. Quòd ſi laus Domini, & gratiarum actio nonniſi ab hilari lętóque pectore emanare poteſt: nihil autem eſt quod eam interpellare in nobis debeat: hinc apparet quàm neceſſarium ſit, crucis amaritudinem ſpirituali gaudio temperari.

CAPVT IX.

De meditatione futuræ vitæ.

Partes capitis.

1 Præcipua crucis vtilitas ea eſt, quòd nos variis modis tum ad præſentis vitæ contemptum aſſuefacit, tum ad futuræ meditationem excitat, ſect. 1. 2.

2 Neceſſe eſt nos ita vi abſtrahi ex præſenti vita, vt illam neq; fugiamus neq; odio proſequamur: ſed futuræ deſiderio præſentem alacriter in morte deſeramus, cum bona ſummi noſtri Imperatoris venia, ſect. 3. 4.

3 Infirmitatis noſtræ mortem formidantis deſcriptio, correctio, & tuta remedia, ſect. 5. 6.

Dei finis affligentis conſilium.

QVocunque autem tribulationis genere premamur, reſpiciendus ſemper eſt hic finis, vt aſſueſcamus ad præſentis vitæ contemptum, indéque ad futuræ meditationem excitemur. Quoniam enim optimè nouit Deus quantoperè in belluinum mundi huius amorem ſimus naturâ inclinati, aptiſſimam rationem adhibet ad nos retrahendos & torporem excutiendum, ne nimis tenaciter in eo amore inhæreſcamus. Nemo quidem eſt noſtrum qui non videri cupiat ad cæleſtem immortalitatem toto vitæ curriculo aſpirare & eniti. Pudet enim nos nulla re antecellere brutas pecudes: quarum conditio nihilo noſtra inferior futura eſſet niſi ſpes æternitatis poſt mortem nobis ſuperſit. Verùm ſi conſilia, ſtudia, facta cuiuſque examines, nihil aliud illic videbis quàm terram. Inde autem ſtupiditas, quòd mens noſtra fulgore inani opum, potentiæ, honorum, perſtricta hebetatur, ne longius cernat. Cor etiam auaritia, ambitione, libidine occupatum degrauatur, ne altius aſſurgat. Denique tota anima carnis illecebris irretita, fœlicitatẽ in terra ſuam quærit. Huic malo vt occurrat Dominus, aſſiduis miſeriarum documentis ſuos de præſentis vitæ vanitate edocet. Ergo, ne altam ſibi & ſecuram pacem in ea promittant: vel bellis, vel tumultibus, vel latrociniis, vel aliis iniuriis inquietari ſæpe infeſtaríque permittit. Ne auiditate nimia fluxis & caducis diuitiis inhient, aut in iis quas poſſident acquieſcant: nunc exilio, nunc ſterilitate terræ, nunc incendio, nunc aliis modis ad inopiam eos redigit, aut certè in mediocritate continet. Ne nimium placidè in bonis coniugij delicientur: aut vxorum improbitate vexari facit, aut mala progenie ipſos humiliat, aut orbitate affligit. Quòd ſi in his omnibus indulgentior illis eſt, ne tamen vel ſtulta gloria intumeſcant, vel cõfidentia exultent, morbis & periculis ob oculos illis ponit quàm inſtabilia ſint ac euanida quæcunque mortalitati obnoxia ſunt bona. Tum ergo demum rite proficimus crucis diſciplina, vbi diſcimus hanc vitam, quum in ſe æſtimatur, inquietam, turbulentam, innumeris modis miſeram, nulla ex parte planè beatam eſſe: omnia quæ æſtimantur eius bona, incerta, fluida, vana, multiſque admixtis malis vitiata eſſe: atque ex eo ſimul conſtituimus, nihil hîc quærendum aut ſperandum quàm certamen: attollendos in cælum oculos, vbi de corona cogitamus. Sic enim habẽdum eſt, nunquam ſeriò ad futuræ vitæ deſiderium ac meditationem erigi animum, niſi præſentis contemptu antè imbutus fuerit.

1. Vult aſſueſcamus ad præſentis vitæ contemptum.

Cuius amore inſanimus.

Quem amorẽ variis afflictionum variata pharmacis extinguit.

2. In cælum attollamus oculos ad coronam immortalem.

2 Siquidem inter iſta duo nihil medium eſt: aut vileſcat nobis terra oportet, aut intemperato amore ſui vinctos nos detineat. Proinde ſiqua æternitatis cura eſt, huc diligenter incumbendum vt malis iſtis compedibus nos explicemus. Porrò quoniam plurimas blanditias habet præſens vita quibus nos pelliciat: multam amœnitatis, gratiæ, ſuauitatis ſpeciem qua nos demulceat: magnopere noſtra refert identidem nos auocari, ne talibus lenociniis faſcinemur. Quid enim, obſecro, fieret ſi perpetuo bonorum ac fœlicitatis concurſu hic frueremur: quum aſſiduis malorum ſtimulis non poſſimus ſatis expergefieri ad reputandam eius miſeriam? Vitam humanam fumi vel vmbræ inſtar eſſe, non modò eruditis notum eſt, ſed vulgus quoque hominum prouerbium nullum

Qui præſentis vitę amore detinentur, futuram meditari haud facile poſſ.

Id confirmant proſperitatis incommoda.

magis tritum habet. & quia tem eſſe videbant in primis cognitu vtilem, multis inſignibus ſententiis commendarunt. Verùm nulla ferè res eſt quam vel negligentius expendamus vel minus meminerimus. Omnia enim molimur perinde atq; immortalitatem nobis in terra conſtituentes. Si effertur funus aliquod, vel inter ſepulchra ambulamus, quia tunc oculis obuerſatur mortis ſimulachrum, egregiè, fateor, de vitæ huius vanitate philoſophamur. Quanquam ne id quidem facimus perpetuò: plerunque enim nihil nos afficiunt iſta omnia. Verùm vbi accidit, momentanea eſt philoſophia, quæ, ſimul atque terga vertimus, euaneſcit, ac ne minimum quidem poſt ſe recordationis veſtigium relinquit. denique non aliter effluit atque theatralis plauſus in iucundo aliquo ſpectaculo. Neque enim mortis tātùm, ſed mortalitatis quoque ipſius obliti, acſi nullus vnquam de ea rumor ad nos perueniſſet, in ſupinam terrenæ immortalitatis ſecuritatem reuoluimur. Siquis interim prouerbium occinat, hominem animal eſſe ἐφήμερον, fatemur id quidem: ſed adeò nulla attentione, vt perpetuitatis cogitatio nihilominus animis inſideat. Quis ergo neget, nobis omnibus ſummum operæpretium eſſe, non dico verbis admoneri, ſed quibuſcunque fieri poteſt experimentis conuinci de miſera terreſtris vitæ conditione: quando vix conuicti etiam deſinimus praua ſtultáque eius admiratione obſtupeſcere, acſi vltimam bonorum meram in ſe contineret? Quòd ſi neceſſe habet Deus nos erudire: noſtri viciſſim officij eſt auſcultare vocanti, & torporem noſtrum vellicanti: vt contempto mundo, ad futuræ vitæ meditationem toto pectore contendamus.

Humanæ indi-dum cæcitas.

Momentanea etiam earū philoſophia quæ memoria vitæ deſiderio tenentur.

Concluſio, neceſſariam eſſe crucē, qua piì ad futuræ vitæ meditationē & amorem excitantur.

3 Sed enim ad talem præſentis vitæ contemptum ſeſe aſſueſaciant fideles, qui neque eius odium generet, nec aduerſus Deum ingratitudinem. Siquidem hæc vita, vtcunque infinitis miſeriis referta ſit, cenſetur tamen meritò inter non aſpernandas Dei benedictiones. Quare ſi nihil in ea recognoſcimus diuini beneficij, rei iam ſumus non paruæ in Deum ipſum ingratitudinis. Præſertim verò fidelibus teſtimonium eſſe debet diuinæ beneuolentiæ: quando ad ſalutem eorum promouendam tota eſt deſtinata. Prius enim quàm æternæ gloriæ hereditatem nobis palàm exhibeat, minoribus documentis ſe nobis Patrem vult declarare. ea ſunt quæ quotidie ab ipſo nobis conferuntur bona. Quum ergo nobis ſeruiat vita hæc ad intelligendam Dei bonitatem, faſtidiemúſne eam quaſi nullam boni micam in ſe haberet? Hunc igitur ſenſum atque affectum induere nos oportet, vt ipſam reponamus inter minimè reſpuenda diuinæ benignitatis dona. Nam ſi deeſſent Scripturæ teſtimonia (quæ plurima ſunt & clariſſima) ipſa quoque natura nos hortatur ad reddendam Domino gratiarum actionem quòd in eius lucem nos protulit, quòd vſuram nobis concedit, quòd omnia ad eam conſeruandam neceſſaria præſidia largitur. Et multo illa maior eſt ratio, ſi reputamus in ea nos ad gloriam regni cæleſtis quodammodo præparari. Sic enim Dominus ordinauit, vt qui olim coronandi ſunt in cælo, certamina prius in terris obeant, ne triumphent niſi ſuperatis belli difficultatibus, & parta victoria. Deinde altera: quòd variis beneficiis diuinæ benignitatis ſuauitatem delibare in ea incipimus: quò ſpes ac deſiderium noſtrum acuatur ad plenam eius reuelationem expetendam. Vbi conſtitutum illud fuerit, diuinæ clementiæ munus eſſe quòd terrenam vitam viuimus, cuius gratia vt ſumus illi obligati, ita memores gratóſque eſſe oportere: tum opportunè deſcendemus ad conſiderandam miſerrimam eius conditionem: quo ſcilicet extricemur à nimia eius cupiditate, ad quam, vt dictum eſt, vltro natura propendemus.

Veruntamen præſens vita, nō eſt deteſtanda, quum ſit diuinæ beneuolētiæ erga pios teſtimonium.

Præterea, nos ad gratiarum actionem Deo Opt. Max. reddendam hortatur & impellit.

Poſt certamina enim in terris victoriam & coronam electis in cælo repoſuit.

4 Porrò quicquid detrahitur prauo eius amori, debet melioris vitæ deſiderio accedere. Fateor ſanè veriſſimè ſenſiſſe eos quibus viſum eſt optimum nō naſci: proximum, quàm citiſſime aboleri. ſiquidem Dei lumine & vera religione deſtituti, quid in ea cernere poterant non infauſtum ac tetrum? Nec ſine ratione illi, qui natales ſuorum mœrore ac lachrymis, funera ſolenni gaudio proſequebātur. ſed id faciebant ſine profectu: quia recta fidei doctrina orbati, non videbant quomodo piis in bonum cedat quod per ſe nec beatum nec deſiderabile eſt. itaque iudicium ſuum deſperatione terminabant. Hic ergo ſit ſcopus fidelium in æſtimanda mortali vita, vt dum intelligunt nihil per ſe quàm miſeriam eſſe, eo alacriores & magis expediti totos ſe ad futuræ illius & æternæ meditationem conferant. Vbi ad eam comparationem ventum eſt, tum verò illa non modò ſecurè negligi poteſt, ſed præ hac penitus contemnenda eſt ac faſtidienda. Nam ſi cælum patria eſt, quid aliud terra quàm exilium? Si migratio è mundo eſt in vitam

Tædium vitæ præſentis quomodo ſuperandum.

Scopus fideliū in ea æſtimanda.

Præſentis & futuræ collatio.

tam ingreſſus, quid aliud mundus quàm ſepulchrum? in ipſo manere quid aliud quàm
in morte demerſum eſſe? Si liberari à corpore, eſt aſſeri in ſolidam libertatem, quid a-
liud eſt corpus quàm carcer? Si Dei præſentia frui ſuprema fœlicitatis ſumma eſt, nón-
2.Cor.5.6. ne ea carere miſerum? Atqui donec è mundo euaſerimus, peregrinamur à Domino.
Ergo ſi cum cæleſti vita terrena comparetur, non dubium quin facilè & contemnenda
Quatenus præſens vita odio eſt habenda. & proculcanda ſit. Odio certè habenda nunquam eſt, niſi quatenus nos peccato tenet
obnoxios. quanquam ne illud quidem odium propriè in ipſam conuertendum eſt. Vt-
cunque ſit, nos tamen ita eius vel tædio vel odio affici decet, vt finem eius deſideran-
res, parati quoque ſimus ad arbitrium Domini in ea manere. quò ſcilicet tædium no-
Stationi aſſimilata. ſtrum ſit procul ab omni murmure & impatientia. Eſt enim inſtar ſtationis, in qua nos
Dominus collocauit, tandiu nobis conſeruanda quoad ille reuocarit. Deflet quidem
Rom.7.24. ſortem ſuam Paulus, quòd voto ſuo diutius corporis vinculis alligatus teneatur, & ſu-
ſpirat ardenti redemptionis deſiderio: nihilominus, vt Dei imperio pareat, paratum ſe
Philip.1.23. ad vtrunque profitebatur: quia ſe id Deo debere agnoſcit vt nomen eius vel per mor-
tem vel vitam glorificet. ipſius autem eſt ſtatuere quid maximè ad gloriam ſuam expe
Ex qua non ſine Dei arbitrio exire licet. diat. Itaque ſi Domino viuere ac mori nos decet, eius arbitrio relinquamus mortis vi-
tæque noſtræ terminum: ſed ita, vt & illius ſtudio flagremus, & in meditatione ſimus
aſſidui: hanc verò, præ futura immortalitate contemnamus, & ob peccati ſeruitutem ei
renuntiare, quoties Domino placuerit, optemus.

Contrà damnantur Chriſtiani qui ad mortis nomen trepidant. 5 Hoc verò portenti ſimile, quòd pro illo mortis deſiderio, tanta eius formidine te-
nentur multi, qui ſe Chriſtianos eſſe iactant, vt ad quamlibet eius mentionem contre-
miſcant, velut rei penitus ominoſę & infauſtæ. Equidem non eſt mirum ſi naturalis ſen
ſus in nobis exhorteſcat, audita noſtri diſſolutione. At iſtud nullo modo ferendum,
non eſſe in pectore Chriſtiano pietatis lumen, quod maiori conſolatione qualemcun-
1. Ratio. que illum timorem ſuperet ac ſupprimat. Nam ſi cogitemus hoc inſtabile, vitioſum,
corruptibile, caducum, emarcidum, putre corporis noſtri tabernaculum ideo diſſolui vt
in firmam, perfectam, incorruptibilem, cæleſtem denique gloriam mox inſtauretur: an
2. Altera. non ardenter fides expetere coget quod natura reformidat? Si cogitemus per mortem
ab exilio nos reuocari vt patriam, & cæleſtem patriam incolamus, an nihil inde ſolatij
Obiectio. conſequemur? At nihil eſt quod non permanere appetat. Fateor ſanè. atque ideo ad fu-
Reſponſio. turam immortalitatem reſpiciendum nobis contendo, vbi ſtata conditio obtingat, quę
in terra nuſquam apparet. Optimè enim Paulus fideles alacriter ad mortem pergere *2.Cor.5.2*
3. Tertia ratio à comparatione, & a minori ad maius. docet, non quia velint exui, ſed quia ſuperindui cupiant. An verò bruta animalia, atque *Rom. 8. 19.*
adeò inanimæ ipſæ creaturæ vſque ad ligna & lapides, præſentis ſuæ vanitatis ſibi con-
ſcię, in vltimum reſurrectionis diem intentæ erunt vt cum filiis Dei à vanitate eximan-
tur: nos & ingenij luce præditi, & ſupra ingenium, Dei ſpiritu illuminati, quum de eſſen
tia noſtra agitur, non attollemus animos vltra hanc terræ putredinem? Verùm non eſt
huius inſtituti aut loci contra tantam hanc peruerſitatem agere. Et iam initio profeſſus
4. Quarta, à teſtimonio. ſum me locorum communium fuſiorem tractationem hic minimè velle ſuſcipere. Ego
huiuſmodi timidulis animis ſuaderem vt Cypriani libellum de mortalitate legerent,
niſi digni eſſent qui ad Philoſophos ablegarentur: vt inſpecto quem illi præ ſe ferunt
5. Quinta, à vocatione & ſpe noſtra. mortis contemptu, erubeſcere incipiant. Hoc tamen habeamus cõſtitutum, neminem
bene in Chriſti ſchola profeciſſe, niſi qui & mortis & vltimæ reſurrectionis diem cum
gaudio expectet. Nam & hac nota fideles vniuerſos deſcribit Paulus, & Scripturæ fami- *Tit.2.13.*
liare eſt quoties ſolidæ lætitiæ argumentum proponere vult, eò nos reuocare. Exultate *Luc.21.28*
(inquit Dominus) & leuate capita veſtra. appropinquat enim redemptio veſtra. An ra-
tionabile, quæſo, eſt vt quod ille tantùm valere voluit ad exultationem & alacritatem
in nobis excitandam, nihil quàm triſtitiam ac conſternationem pariat? Si ita eſt, quid
6. Sexta, à redemptionis fine. adhuc eo quaſi magiſtro gloriamur? Saniorem ergo mentem concipiamus: atque, vt re-
pugnet cæca & ſtupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentum Domini non votis
modò, ſed gemitu etiam ac ſuſpiriis, velut rem omnium fauſtiſſimam, expetere. Adue-
niet enim nobis redemptor, qui ab hoc immenſo malorum & miſeriarum omnium
gurgite extractos, in beatam illam vitæ & gloriæ ſuæ hæreditatem inducat.

7. Septima, à vitæ præſentis conſideratione. 6 Sic eſt ſanè: totam fidelium nationem, quandiu terram inhabitát, oportet eſſe tan- *Ro.8.36.*
quam oues mactationi deſtinatas, quo Chriſto capiti ſuo conformentur. Deploratiſſimi *1.Cor.15.*
ergo eſſent, niſi in cælum mente erecta, ſuperarent quicquid in mundo eſt, & præſen- *19.*
tem

tem rerum faciem traiicerent. Contrà, vbi ſemel caput ſupra omnia terrena extulerint, *8. Oblata, à vitæ futuræ meditatione.*
etiamſi videant florentes impiorum opes & honores, ſi alta pace frui, ſi rerum omnium
ſplendore ac luxu ſuperbire, ſi deliciis omnibus affluere cernant: ſi præterea eorum im-
probitate pulſentur, ſi contumelias ab eorum faſtu ſuſtineant, ſi auaritia expilentur, ſi a-
lia quauis libidine vexentur: non difficulter ſe in talibus quoque malis ſuſtinebunt. Erit
Ieſa.25.8. Apoc. 7.17. enim ſub oculis dies ille, quo Dominus in regni ſui quietem fideles ſuos recipiet, abſter
get ab eorum oculis omnem lachrymam, ſtola gloriæ & lætitię ipſos induet, deliciarum
ſuarum inenarrabili ſuauitate paſcet, in ſuæ altitudinis ſocietatem euehet, denique fœ-
licitatis ſuæ participatione dignabitur. Impios verò illos, qui in terra floruerint, in ex- *9. Poſtrema, ab impiorum exitus horrendo deſcriptione ducta.*
tremam ignominiam proiiciet: eorum delicias cruciatibus, riſum & lætitiam fletu ſtri-
doréque dentium permutabit, pacem diro conſcientiæ tormento inquietabit, molli-
tiem plectet igne inextincto: piis etiam, quorum patientia abuſi fuerint, eorum capita
ſubiiciet. Hęc enim eſt iuſtitia (teſte Paulo) dare miſeris & iniuſtè afflictis relaxationem, 2.Theſſ.1.6.
reddere verò afflictionem improbis qui pios affligunt, quum reuelabitur Dominus Ie-
ſus è cælo. Hæc profectò vnica eſt noſtra conſolatio: quæ ſi auferatur, aut neceſſe erit
deſpondere animum, aut vanis mundi ſolatiis in exitium noſtrum delinire. Siquidem Pſal.73.2.
& Propheta ſibi vacillaſſe pedes confitetur, dum in pręſenti impiorum proſperitate re-
putanda nimium immoratur: neque potuiſſe aliter conſiſtere quàm dum ſanctuarium
Dei ingreſſus, ad nouiſſimum piorum ac malorum finem conuertit oculos. Vt vno ver- *Concluſio.*
bo concludam, tunc demum in pectoribus fidelium triumphat crux Christi de Diabo-
lo, carne, peccato & impiis, ſi oculi in reſurrectionis potentiam conuertuntur.

CAPVT X.

Quomodo vtendum præſenti vita, eiúſque adiumentis.

Partes huius capitis.

1 Huius doctrinæ neceſſitas ac vtilitas: quæ extrema item nobis fugienda, ſi præſenti vita eiúſque adiumentis rectè vti cupimus, ſect.1.& 2.

2 Horum extremorum alterum, nempe carnis intemperies diligenter eſt compeſcenda, idque quatuor modis ordine deſcriptis, ſect.3.4.5.& 6.

TAlibus rudimentis probè nos ſimul inſtituit Scriptura quis rectus ſit bo- *Quàm neceſſaria ſit hæc doctrina.*
norum terreſtrium vſus: res in componenda vitæ ratione minimè negligen-
da. Nam ſi viuendum eſt, vtendum quoque neceſſariis vitæ adminiculis. *Ratio.*
nec fugere ea quoque poſſumus quæ videntur oblectationi magis quàm
neceſſitati inſeruire. Modum ergo tenere oportet, vt pura conſcientia ſiue ad neceſ-
ſitatem ſiue ad oblectamentum vtamur. Enim Dominus verbo ſuo præſcribit, quum
docet, vitam præſentem quandam peregrinationem ſuis eſſe, qua in cæleſte regnum
contendunt. Si per terram tranſeundum eſt duntaxat, non dubium quin eatenus v- *Vſus bonorum vitæ præſentis.*
tendum ſit eius bonis, vt curſum noſtrum iuuent potius quàm moretur. Ideo non
1.Cor.7.3 abs re ſuadet Paulus hoc mundo ita vtendum eſſe quaſi non vtamur: eodem animo e-
mendas eſſe poſſeſſiones quo venduntur. Verùm quia lubricus eſt hic locus, & vtran-
que in partem procliuis ad lapſum, ſtudeamus pedem figere vbi tutò ſtare liceat. Fue- *Extrema fugienda.*
runt enim nonnulli, boni & ſancti alioqui homines, qui quum viderent intemperiem
ac luxuriam effręni libidine perpetuò euagari niſi ſeuerius coerceatur, corrigere autem
tam pernicioſum malum cuperent: quæ vna illis occurrebat ratio, corporeis bonis vti
homini permiſerunt, quatenus neceſſitatis intereſſet. Pium quidem conſilium, ſed im-
pendiò auſteriores fuerunt. Nam (quod eſt valde periculoſum) arctiores laqueos indue- *1. Nimia auſteritas.*
runt conſcientiis quàm quibus verbo Domini ſtringerentur. Neceſſitas porrò illis eſt,
ab omnibus abſtinere quibus carere poſſis. ita ſecundum eos vix ad panem cibarium &
Plutarch. lib. de vitando ære al. Philoſtrat. in vita Apoll. aquam addere quicquam liceret. Aliorum maior auſteritas, qualis refertur de Cratete
Thebano, qui opes ſuas in mare proiecit: quia niſi perirent, perditum ſe ab illis iri puta-
bat. Multi autem hodie, dum prætextum quærunt quo in rerum externarum vſu carnis *2. Carnis intemperies & laſciuia.*
intemperies excuſetur, & interim laſciuienti viam ſternere volunt: pro confeſſo aſſu-
munt quod minimè illis concedo, nulla modificatione reſtringendam eſſe hanc liber-
tatem: ſed permittendum cuinſque conſcientiæ vt vſurpet quantum ſibi licere videat.
Equidem fateor nec debere nec poſſe conſcientias ſtatis præciſíſque legum formulis
hîc alligari: ſed quum Scriptura generales legitimi vſus tradat regulas, ſecundum illas
certè limitandus nobis eſt.

2 Sit

Quod ad primum attinet, Deus res bonas creando, non modo neceſſitati noſtræ, ſed oblectamento quoque ac hilaritati conſuluit.

2 Sit hoc principium, vſum donorum Dei non aberrare, quum in eum finem refertur in quem illa nobis author ipſe creauit ac deſtinauit: ſiquidem in bonum noſtrum creauit, non in perniciem. Quamobrem nemo iter rectius tenebit quam qui diligenter finem hunc intuebitur. Iam ſi reputemus quem in finem alimēta creauerit, reperiemus non neceſſitati modo, ſed oblectamento quoque ac hilaritati voluiſſe conſulere. Sic in veſtibus, præter neceſſitatem, finis ei fuit decorum & honeſtas. In herbis, arboribus, & frugibus, præter vſus varios, aſpectus gratia, & iucunditas odoris. niſi enim id verum eſſet, nō receſeret Propheta inter beneficia Dei, quòd vinum lætificat cor hominis, quòd oleum ſplendidam eius faciem reddit. Non commemorarent paſſim Scripturę, ad commendendam eius benignitatem, ipſum eiuſmodi omnia dediſſe hominibus. Et ipſæ naturales rerum dotes ſatis demonſtrant quorſum & quatenus frui liceat. An verò tantam floribus pulchritudinem indiderit Dominus, quæ vltro in oculos incurreret: tantam odoris ſuauitatem, quæ in olfactum influeret: & nefas erit vel illos pulchritudine, vel hunc odoris gratia affici? Quid? annon colores ſic diſtinxit vt alios aliis faceret gratiores? Quid? annon auro & argento, ebori ac marmori gratiam attribuit, qua præ aliis aut metallis aut lapidibus pretioſa redderentur? Denique annon res multas, citra neceſſarium vſum, commendabiles nobis reddidit?

Confirmatio, a dicto Prophetæ, Pſal. 104. 15.

Ab experientia ipſa.

Nimia igitur hæc auſteritas explodenda eſt.

3 Faceſſat ergo inhumana illa philoſophia, quæ dum nullum niſi neceſſarium vſum concedit ex creaturis, non tantùm malignè nos priuat licito beneficentię diuinę fructu: ſed obtinere non poteſt, niſi hominem cunctis ſenſibus ſpoliarum in ſtipitem redegerit. Sed non minus diligenter altera ex parte occurrendum eſt carnis libidini: quę niſi in ordinem cogitur, ſine modo exundat: & habet (vt dixi) ſuos ſuffragatores, qui ſub prætextu conceſſæ libertatis, nihil non illi permittunt. Primò frænum illi vnum iniicitur, ſi ſtatuatur, ideo condita nobis eſſe omnia vt cognoſcamus authorem, ac eius indulgentiam erga nos gratiarum actione proſequamur. Vbi gratiarum actio, ſi te epulis aut vino ita ingurgites vt vel obſtupeſcas, vel inutilis reddatis ad pietatis tuæque vocationis officia? Vbi Dei recognitio, ſi caro ex nimia abundantia in fœdam libidinem ebulliens, mentem impuritate ſua inficit, nequid recti aut honeſti cernas? Vbi in veſtibus gratitudo erga Deum, ſi ſumptuoſo earum ornatu & nos admiremur, & alios faſtidiamus? ſi elegantia & nitore ad impudicitiam nos comparemus? Vbi recognitio Dei, ſi in earum ſplendorem defixæ ſint mentes? nam totos ſuos ſenſus multi ſic deliciis addicunt, vt mens obruta iaceat: multi marmore, auro, picturis ita delectantur vt marmorei fiant, vertantur quaſi in metalla, ſimiles ſint pictis figuris. Nidor culinæ vel odorum ſuauitas alios obſtupefacit, nequid ſpirituale olfaciant. Id quoque ipſum in reliquis videre eſt. Quamobtem conſtat hic iam abutendi licentiam aliquantum cohiberi, & confirmari illam Pauli regulam, ne carnis curam agamus ad eius concupiſcentias, quibus ſi nimium conceditur, ſine modo vel tempetie ebulliunt. Rom. 13. 14.

Nec minus diligenter carnis laſciuia.

1. Sciendum, creaturas nos ad Creatoris cognitionem, amorem & honorem reuocare.

Quod præſtari nequit ab impiis, qui terrenis iis intemperanter abutuntur.

2. Terrena hæc omnia contemnenda, quatenus ad vitæ cæleſtis meditationem impediunt.

4 Sed nulla certior aut expeditior via eſt quàm quæ nobis fit à præſentis vitæ contemptu & cæleſtis immortalitatis meditatione. Inde enim conſequuntur duæ regulæ, vt qui vtuntur hoc mundo, perinde affecti ſint, acſi non vterentur: qui vxores ducunt, acſi non ducerent: qui emunt, acſi non emerent, quemadmodum Paulus præcipit. Deinde vt non minus placidè ac patienter penuriam, quàm moderatè abundantiam ferre nouerint. Qui præſcribit vtendum hoc mundo tanquam non vtaris, non modò in cibo & potu, gulæ intemperiem: in menſis, ædificiis, veſtibus nimiam mollitiem, ambitionem, ſuperbiam, faſtum, moroſitatem exſcindit: ſed omnem curam atque affectionem, quæ te vel abducat, vel impediat à cæleſtis vitæ cogitatione & excolendæ animæ ſtudio. Atqui verè illud olim à Catone dictum eſt, Cultus magnam curam, magnam virtutis eſſe incuriam: & veteri prouerbio vſurpatum, Eos qui multum in corporis cura occupantur, fere animæ eſſe negligentes. Ergo vt ad certam formulam non exigenda ſit fidelium in rebus externis libertas, huic tamen certè legi ſubiecta eſt vt quam minimum ſibi indulgeant: contrà, perpetua animi intentione ſibi inſtent ad reſcindendum omnem ſuperuacuæ copiæ apparatum, nedum coercendam luxuriam: ac diligenter caueant ne ex adiumentis ſibi faciant impedimenta. 1. Cor. 7. 31.

Hac meditatione nimius rerum creatarū amor extinguitur.

Primum, intemperantia.

Deinde impatientia, & immodica appetentia.

5 Altera regula erit, vt quibus res anguſtæ ſunt ac tenues, patienter carere nouerint, ne immodica earum cupiditate ſolicitentur: quam moderationem qui tenēt, non mediocriter in ſchola Domini profecerunt. Quēadmodum vix habere poteſt quo ſe diſcipulum

pulum Chriſti eſſe probet qui non hac in parte aliquatenus ſaltem profecerit. Nam præterquam quòd rerum terrenarum appetentiam comitantur pleraque alia vitia: qui impatienter fert penuriam, contrarium etiam in abundantia morbum vt plurimum prodit. Hoc intelligo, quòd qui ſordida veſte erubeſcet, pretioſa gloriabitur: qui tenui cœnula non contentus, lautioris deſiderio inquietabitur, intemperanter quoque lautitiis illis abutetur, ſi contingant: qui priuatam humilémque conditionem difficulter feret ac inquieto animo; ſi ad honores conſcendat, à faſtu haudquaquam abſtinebit. Huc ergo contendant omnes quibus non fictum pietatis ſtudium eſt, vt diſcant, Apoſtoli exemplo, ſatiari & eſurire: abundare, & penuriam pati. Habet preterea Scriptura & tertiam regulam, qua rerum terrenarum vſum modificat: de qua nonnihil dictū eſt quum præcepta charitatis tractatemus. Statuit enim, omnes illas ſic eſſe datas nobis Dei benignitate & in commodum noſtrum deſtinatas, vt ſint velut depoſita quorum reddenda ſit olim ratio. Sic ergo diſpenſare oportet vt aſſiduè auribus noſtris inſonet vox illa, Redde rationem villicationis tuæ. Simul occurrat, à quo eiuſmodi ratio exigatur, nempe ab eo qui vt abſtinentiam, ſobrietatem, frugalitatem, modeſtiam tantopere cōmendauit: luxum, ſuperbiam, oſtentationem, vanitatem denique execratur. cui non alia bonorum diſpenſatio approbatur quàm quæ ſit cum charitate coniuncta, qui delicias quaſlibet, quæ à caſtitate ac puritate hominis animum abſtrahunt, vel mentem caligine hebetant, ore ſuo iam condemnauit.

Philip. 4. 12.

Remedium aduerſus [illegible]

3. Creaturæ in noſtrum vſum ita depoſitæ ſunt, vt ſimus de eis rationē reddituri: vtendum ita, qui abuſum omnē damnemus.

6 Poſtremò eſt illud notabile, quòd Dominus vnumquenque noſtrum in cunctis vitæ actionibus, in ſuam vocationem intueri iubet. Nôuit enim quanta inquietudine ferueat humanum ingenium, quàm deſultoria leuitate huc atque illuc feratur, quàm cupida ſit, ad res diuerſas ſimul amplexandas, eius ambitio. Ergo, ne ſtultitia & temeritate noſtra, omnia ſurſum deorſum miſcerentur, diſtinctis vitæ generibus ſua cuique officia ordinauit. Ac nequis temere ſuos fines tranſiliret, eiuſmodi viuendi genera vocationes appellauit. Suum ergo ſingulis viuendi genus eſt quaſi ſtatio à Domino attributa, ne temere toto vitæ curſu circumagâtur. Adeò autem neceſſaria eſt iſta diſtinctio, vt actiones omnes noſtrę inde coram ipſo æſtimentur, ac ſæpe quidem longè aliter quàm pro humanæ ac philoſophicæ rationis iudicio. Nullum magis præclarum facinus habetur, etiam apud Philoſophos, quàm liberare tyrannide patriam. atqui voce cæleſtis arbitri apertè damnatur qui priuatus manum tyranno intulerit. Verùm nolo in recenſendis exemplis immorari. ſatis eſt ſi nouerimus vocationem Domini, eſſe in omni re bene agendi principium ac fundamentum: ad quam qui ſe non referet, nunquam rectam in officiis viam tenebit. Poterit fortè interdum nonnihil in ſpeciem laudabile deſignare: ſed illud qualecunque ſit in conſpectu hominum, apud Dei thronum reſpuetur. deinde in ipſis vitę partibus nulla erit ſymmetria. Proinde tum optimè compoſita erit tua vita quum ad hunc ſcopum dirigetur. quia nec quiſquam propria temeritate impulſus, plus tentabit quàm ferat ſua vocatio: quia ſciet fas non eſſe tranſilire ſuas metas. Qui obſcurus erit priuatam vitam non ægrè colet, ne gradum in quo diuinitus locatus erit deſerat. Rurſum hęc erit curis, laboribus, moleſtiis aliiſque oneribus non parua leuatio, dum quiſque ſciet Deum in his omnibus ſibi eſſe ducem. Libentius magiſtratus partes ſuas obibit: paterfamiliâs ſe ad officium aſtringet: quiſque in ſuo vitę genere incommoda, ſolicitudines, tædia, anxietates perferet ac vorabit, vbi perſuaſi fuerint onus cuique à Deo eſſe impoſitum. Hinc & eximia conſolatio naſcetur, quòd nullum erit tam ſordidum ac vile opus quod (modò tuæ vocationi pareas) non coram Deo reſplendeat & pretioſiſſimum habeatur.

4. Deus vnūquēque noſtrū in cunctis vitæ actionibus in ſuam vocationem intueri iubet, ne quid temere aut dubia conſcientia tentemus.

Vtilitas & vſus huius doctrinæ.

Eximia conſolatio.

CAPVT XI.

De iuſtificatione fidei, ac primò de ipſa nominis & rei definitione.

Hoc capite & ſeptem ſequentibus orthodoxa de Iuſtificatione fidei doctrina explicatur, refutatis erroribus oppoſitis. Poſſunt autem hoc ordine ita connecti, vt Caput 11. rem ipſam aſſerat. Quatuor proximè ſuccedentia, iuſtitiam operum deſtruendo, fidei iuſtitiam confirment, ſingula ſecundum eam rationem quam in ſuis quæque titulis præ ſe ferunt. Nempe 12. a deſcriptione perfectæ iuſtitiæ. 13. a duobus quæ cauenda ſunt. 14. a conſideratione initij & progreſſus ſanctificationis in renatis. 15. à duobus peſſimis effectis quę iuſtitiam operum continuò comitantur.

Tria reliqua ſunt refutatoria. 16. Calumnias aduerſariorum diſcutit. 17. argumētis reſpondet quæ ex promiſſionibus vel Legis vel Euangelij ducuntur. 18. Refellit ea quibus ex promiſſa mercede colligitur operum iuſtitia.

Porro tres præcipuæ ſunt partes huius capitis.
1 De loquutionibus, quæ in hac tractatione occurrunt, diſputat, ſect. 1. 2. 3. & 4.
2 Oſiandri delirium de Eſſentiali iuſtitia impugnat, à 5. ſect. ad 13.
3 A ſect. 13. ad finem capitis contra iuſtitiam operum fidei iuſtitiam erigit.

Doctrinę de regeneratione Iuſtificationis locus commnctius applicatur.

IAm mihi ſatis diligenter expoſuiſſe ſuprà videor, quomodo hominibus à Le- Lib. 2. c. 6 & 7.
ge maledictis vnicum recuperandæ ſalutis reſtet in fide ſubſidium. Rurſum Lib. 3. ab
quid fides ipſa ſit, & quæ in hominum Dei beneficia conferat, & quos in eo initio vſque ad
fructus edat. Summa autem hæc fuit, Chriſtum nobis Dei benignitate da- hunc locum.
tum, fide à nobis apprehendi ac poſſideri, cuius participatione duplicem potiſſimùm
gratiam recipiamus: nempe vt eius innocentia Deo reconciliati, pro iudice iam propi-
tium habeamus in cælis Patrem: deinde vt eius Spiritu ſanctificati, innocentiam puri-
tatémque vitæ meditemur. Ac de regeneratione quidem, quæ ſecũda eſt gratia, dictum
fuit quantum ſufficere videbatur. Iuſtificationis ratio leuius ideo attacta eſt, quoniam
ad rem pertinebat intelligere primùm & quàm otioſa non ſit à bonis operibus fides,
qua ſola gratuitam iuſtitiam, Dei miſericordia obtinemus: & qualia ſint ſanctorum bo-
na opera, in quibus pars huius quæſtionis verſatur. Ea ergo nunc penitus diſcutienda: &
ita diſcutienda vt meminerimus præcipuum eſſe ſuſtinendæ religionis cardinem: quo
maiorem attentionem curámque afferamus. Niſi enim primum omnium, quo ſis apud
Deum loco, & quale de te ſit illius iudicium, tenes: vt nullum habes ſtabiliendæ ſalutis
fundamentum, ita nec erigendę in Deum pietatis. Sed neceſſitas cognoſcendi melius ex
cognitione ipſa eluceſcet.

Huius autem notitia duplici nomine admodum eſt neceſſaria.

Quum vt facilius aſſequamur, traditur definitio vocis. 1. Iuſtificari coram Deo.

2 Porrò ne impingamus in ipſo limine (quod fieret ſi de re incognita diſputationẽ
ingrederemur) primùm explicemus quid ſibi velint iſtæ loquutiones, Hominem co-
ram Deo iuſtificari, Fide iuſtificari vel operibus. Iuſtificari coram Deo dicitur, qui iudi-
cio Dei & cenſetur iuſtus, & acceptus eſt ob ſuam iuſtitiam: ſiquidem vt Deo abomi-
nabilis eſt iniquitas, ita nec peccator in eius oculis poteſt inuenire gratiam, quatenus eſt
peccator & quandiu talis cenſetur. Proinde vbicunque peccatum eſt, illic etiam ſe pro-
fert ira & vltio Dei. Iuſtificatur autem qui non loco peccatoris, ſed iuſti habetur, eóque
nomine conſiſtit coram Dei tribunali, vbi peccatores omnes corruunt. Quemadmo-
dum ſi reus innocens ad tribunal æqui iudicis adducatur, vbi ſecundum innocentiam
eius iudicatum fuerit, iuſtificatus apud iudicem dicitur: ſic apud Deum iuſtificatur qui
numero peccatorum exemptus, Deum habet ſuæ iuſtitiæ teſtem & aſſertorem. Iu-
2. Iuſtificari operibus. ſtificari ergo operibus ea ratione dicetur in cuius vita reperietur ea puritas ac ſancti-
tas, quæ teſtimonium iuſtitiæ apud Dei thronum mereatur: ſeu qui operum ſuorum
3. Iuſtificari fide. integritate, reſpondere & ſatisfacere illius iudicio queat. Contrà iuſtificabitur ille fide,
qui operum iuſtitia excluſus, Chriſti iuſtitiam per fidem apprehendit, qua veſtitus in
Definitio vera. Dei conſpectu non vt peccator, ſed tanquam iuſtus apparet. Ita nos iuſtificationem
ſimpliciter interpretamur acceptionem qua nos Deus in gratiam receptos pro iuſtis
habet. Eámque in peccatorum remiſſione ac iuſtitiæ Chriſti imputatione poſitam eſſe
dicimus.

Vocis (Iuſtificari) multiplex ſignificatio.

3 In huius rei confirmationem extant multa & clara Scripturæ teſtimonia. Princi-
piò hanc eſſe propriam & vſitatiſſimam verbi ſignificationem negari non poteſt. Sed
quia nimis longum eſſet locos omnes colligere & inter ſe conferre, ſatis ſit lectores mo
nuiſſe: per ſe enim facilè obſeruabunt. Paucos tantùm producam, vbi hęc, de qua loqui-
Prima, laudē Deo & veritatis tribuere. mur, iuſtificatio nominatim tractatur. Primùm vbi narrat Lucas plebem Chriſto audi- Luc. 7. 21.
to iuſtificaſſe Deum, & vbi pronuntiat Chriſtus ſapientiam iuſtificari à filiis ſuis, non ſi- Ibid. 37.
gnificat illic iuſtitiam conferre, quæ manet ſemper integra apud Deum, quamuis totus
mundus eripere conetur: neque hic etiam ſalutis doctrinam facere iuſtam, quæ per ſe
hoc habet: ſed vtraque loquutio tantundem valet, ac laudem Deo eiúſque doctrinę tri-
2. Inanem iuſtitiam oſtentare. buere quam merentur. Rurſum quum Phariſæis exprobrat Chriſtus quòd ſeipſos iuſti- Luc. 16. 15
ficent, non intelligit acquirere iuſtitiam rectè agendo, ſed ambitioſè captare iuſtitiæ
qua vacui ſunt famam. Hunc ſenſum melius intelligunt Hebraicæ linguæ periti: vbi e-
tiam ſceleſti vocantur non modò qui ſibi conſcij ſunt ſceleris, ſed qui iudicium dam-
nationis ſubeunt. Neque enim Berſabe, dum ſe & Solomonem dicit fore ſceleſtos, cri- 1. Reg. 1. 21.
men agnoſcit: ſed probro ſe & filium expoſitum iri conqueritur, vt numerentur inter
reprobos & damnatos. Ex contextu tamen facilè patet, verbum hoc, etiam dum Latinè
legitur, non poſſe aliter accipi, nempe relatiuè, non autem vt qualitatem aliquam de-
notet

Gal.3.8. notet. Quod verò ad cauſam præſentem attinet, vbi Paulus ait Scripturam præuidiſſe quòd ex fide iuſtificet Gentes Deus, quid aliud intelligas quàm Deum iuſtitiam ex fide *3. Iuſtitiam ex fide imputare.* Rom. 3. 26. imputare? Item, quum dicit Deum iuſtificare impium qui eſt ex fide Chriſti, quis ſenſus eſſe poteſt, niſi fidei beneficio à damnatione liberare quam ipſorum impietas merebatur? Rom. 8. 33. Apertius etiamnum in concluſione, dum ſic exclamat, Quis accuſabit electos Dei? Deus eſt qui iuſtificat. quis condemnabit? Chriſtus eſt qui mortuus eſt: imò qui reſurrexit, & nũc interpellat pro nobis. Perinde enim eſt acſi diceret, Quis accuſabit quos Deus abſoluit? quis damnabit quos ſuo patrocinio Chriſtus defendit? Iuſtificare ergo nihil aliud eſt, quàm eum qui reus agebatur, tanquam approbata innocentia à reatu abſoluere. Quum itaque nos Chriſti interceſſione iuſtificet Deus, non propriæ innocentiæ approbatione, ſed iuſtitiæ imputatione nos abſoluit: vt pro iuſtis in Chriſto cenſeamur, qui in nobis non ſumus. *Per & propter Chriſtum.* Act.13.38. Sic Actorum 13. in concione Pauli, Per hunc vobis annuntiatur remiſſo peccatorum, & ab omnibus iis à quibus non potuiſtis iuſtificari in Lege Moſis, omnis qui credit in eum, iuſtificatur. Vides poſt remiſſionem peccatorum iuſtificationem hanc velut interpretationis loco poni: vides apertè pro abſolutione ſumi: vides operibus Legis adimi: vides merum Chriſti beneficium eſſe: vides fide percipi: vides denique interponi ſatisfactionem, vbi dicit nos à peccatis iuſtificari per Chriſtum. *Prima confirmatio è dicto Pauli.* Luc.18.14 Sic quum publicanus dicitur iuſtificatus è templo deſcendiſſe, non poſſumus dicere aliquo operum merito conſequutum eſſe iuſtitiam. *Ex Chriſti.* Hoc ergo dicitur, poſt impetratam peccatorum veniam, pro iuſto eſſe coram Deo habitum. Iuſtus ergo fuit non operum In Pſ.118. Serm.10. approbatione, ſed gratuita Dei abſolutione. Quare eleganter Ambroſius, qui peccatorum confeſſionem vocat iuſtificationem legitimam.

4 Atque vt omittamus contentionem de voce, rem ipſam ſi intuemur qualiter nobis deſcribitur, nulla manebit dubitatio. *Altera confirmatio, ex collatione aliarum vocum, quæ nomine iuſtificationis gratuitã coram Deo iuſtitiam per fidem in Chriſtũ intelligunt.* Nam Paulus acceptionis nomine certè iuſtificationem deſignat, quum dicit ad Epheſios 1. 5. Deſtinati ſumus in adoptionem per Chriſtum, ſecundum beneplacitum Dei in laudem glorioſæ ipſius gratię, qua nos acceptos vel gratioſos habuit. Id enim ipſum vult quod alibi dicere ſolet, Deum nos gratui- Rom. 3. 24. tò iuſtificare. Quarto autem capite ad Romanos, primùm appellat iuſtitiæ imputatio- Rom.4.6 nem: nec eam dubitat in peccatorum remiſſione collocare. Beatus homo, inquit, à Dauide dicitur cui Deus acceptò fert vel imputat iuſtitiam ſine operibus: ſicut ſcriptum eſt, Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, &c. *1. Acceptio. 2. Iuſtitiæ imputatio. 3. Beatitudo. 4. Remiſſio peccatorum. 5. Reconciliatio cum Deo. 6. Iuſtitia per obedientiam Chriſti.* Illic ſanè non de iuſtificationis parte, ſed de ipſa tota diſputat. Eius porrò definitionem à Dauide poſitam teſtatur, quum beatos eſſe pronuntiat quibus datur gratuita peccatorum venia. Vnde apparet, iuſtitiam hanc 2. Cor. 5. 18. de qua loquitur, ſimpliciter reatui opponi. Sed ad hanc rem locus ille eſt omnium optimus vbi hanc eſſe ſummam docet legationis Euangelicæ, vt reconciliemur Deo: quia ipſe nos per Chriſtum vult in gratiam recipere, non imputando nobis peccata. Sedulò expendant lectores totum contextum. nam paulò poſt exegeticè addens, Chriſtum, qui peccati expers erat, factum eſſe pro nobis peccatum: vt modum recõciliationis de- Rom. 5. 19. ſignet, non aliud haud dubiè reconciliandi verbo intelligit quàm iuſtificari. Nec ſanè quod alibi tradit ſtaret, obedientia Chriſti nos conſtitui iuſtos, niſi in ipſo & extra nos iuſti reputamur coram Deo.

5 Verùm quia Oſiander monſtrum neſcio quod eſſentialis iuſtitiæ inuexit, quo etſi noluit abolere gratuitam iuſtitiam, ea tamen caligine inuoluit quæ pias mentes obtenebratas ſerio gratiæ Chriſti ſenſu priuet: antequam ad alia tranſeo, hoc delirium refellere operæpretium eſt. *Altera pars capitis, Oſiandri deliria de eſſentiali iuſtitia refellens.* Primò hæc ſpeculatio meræ eſt ieiunæque curioſitatis. Multa quidem Scripturæ teſtimonia accumulat, quibus Chriſtum probet vnum eſſe nobiſcum, & nos viciſſim cum ipſo, quod probatione non indiget: ſed quia non obſeruat huius vnitatis vinculum, ſeipſum illaqueat. *1. Argumentum Oſiandri.* Nobis verò omnes eius nodos expedire facile eſt, qui tenemus nos cum Chriſto vniri arcana Spiritus eius virtute. *Reſponſio.* Conceperat vir ille quiddam affine Manichæis, vt eſſentiam Dei in homines transfundere appeteret. Hinc aliud eius commẽtum, Adam fuiſſe formatum ad imaginem Dei: quia iam ante lapſum deſtinatus erat Chriſtus exemplar humanæ naturę. Sed quia breuitati ſtudeo, in præſenti cauſa inſiſtam. *2. Argumentum.* Dicit nos vnum eſſe cum Chriſto. Fatemur: interea negamus miſceri Chriſti eſſentiam cum noſtra. *Reſponſio 1.* Deinde perperam hoc principium trahi dicimus ad illas eius præſtigias: *Altera.* Chriſtum nobis eſſe iuſtitiam, quia Deus eſt æternus, fons iuſtitiæ, ipſáque Dei iuſtitia. Ignoſcent lectores ſi nunc tantùm attingo quæ ratio docendi in alium

3. Argumentum. locum differri poſtulat. Quanuis autem excuſet ſe voce iuſtitiæ eſſentialis non aliud intendere quàm vt huic ſententiæ occurrat, nos propter Chriſtum iuſtos reputari: dilucidè tamen exprimit ſe non ea iuſtitia cõtentum, quę nobis obedientia & ſacrificio mortis Chriſti parta eſt, fingere nos ſubſtantialiter in Deo iuſtos eſſe tam eſſentia quàm qualitate infuſa. Hæc enim ratio eſt cur tam vehementer contendat, non ſolùm Chriſtum, ſed Patrem & Spiritum in nobis habitare. Quod etſi verum eſſe fateor, peruersè
Reſponſio 1. tamen ab eo torqueri dico. Modum enim habitandi expendere decebat, nempe quòd Pater & Spiritus in Chriſto ſunt: & ſicut in ipſo habitat plenitudo diuinitatis, ita in ipſo poſſidemus totum Deum. Quicquid ergo ſeorſum de Patre & Spiritu profert, non aliò
Reſponſio 2. tendit niſi vt ſimplices abſtrahat à Chriſto. Deinde ſubſtantialem mixtionem ingerit, qua Deus ſe in nos transfundens, quaſi partem ſui faciat. Nam virtute Spiritus ſancti fieri vt coaleſcamus cum Chriſto, nobiſque ſit caput & nos eius membra, ferè pro nihilo ducit, niſi eius eſſentia nobis miſceatur. Sed in Patre & Spiritu apertius, vt dixi, prodit quid ſentiat: nempe iuſtificari nos non ſola Mediatoris gratia, nec in eius perſona iuſtitiam ſimpliciter vel ſolidè nobis offerri: ſed nos fieri iuſtitiæ diuinæ conſortes, dum eſſentialiter nobis vnitur Deus.

Quam neceſſaria ſit hęc reſutatio. 6 Si tantùm diceret Chriſtum nos iuſtificando, eſſentiali coniunctione noſtrum fieri: nec ſolum quatenus homo eſt, eſſe caput noſtrum, ſed diuinæ quoque naturę eſſentiam in nos diffundi: minore noxa deliciis ſe paſceret, nec fortè propter hoc delirium tanta eſſet excitanda contentio: ſed quum principium hoc ſit inſtar ſepiæ, quæ egeſtióne atri turbidique ſanguinis multas caudas occultat, niſi velimus ſcientes & volentes pati nobis iuſtitiam illam eripi quæ ſola de ſalute gloriandi fiduciam nobis adfert, acriter
A conſideratione falſa interpretationis vocum præcipuarum, & ab ignoratione elenchi. reſiſtere neceſſe eſt. Nam in hac tota diſputatione nomen iuſtitiæ & verbum iuſtificandi ad duas partes extendit, vt iuſtificari ſit non ſolùm reconciliari Deo gratuita venia, ſed etiam iuſtos effici: vt iuſtitia ſit non gratuita imputatio, ſed ſanctitas & integritas quam Dei eſſentia in nobis reſidens inſpirat. Deinde fortiter negat, quatenus Chriſtus ſacerdos peccata expiando, Patrem nobis placauit, ipſum eſſe iuſtitiam noſtram, ſed vt
4. Argumentum. eſt Deus æternus, & vita. Vt probet illud primum, Deum non tantùm ignoſcendo ſed regenerando iuſtificare, quęrit an quos iuſtificat, relinquat quales erant natura, nihil ex
Reſponſio. vitiis mutando. Reſponſio perquàm facilis eſt: ſicut non poteſt diſcerpi Chriſtus in partes, ita inſeparabilia eſſe hæc duo, quæ ſimul & cõiunctim in ipſo percipimus, iuſtitiam & ſanctificationem. Quoſcunque ergo in gratiam recipit Deus, ſimul ſpiritu adoptio-
Similitudine confirmata. nis donat, cuius virtute eos reformat ad ſuam imaginem. Verùm ſi ſolis claritas non poteſt à calore ſeparari, an ideo dicemus luce calefieri terram, calore verò illuſtrari? Hac ſimilitudine nihil ad rem præſentem magis accommodum. ſol calore ſuo terram vegetat ac fœcundat, radiis ſuis illuſtrat & illuminat. hic mutua eſt ac indiuidua connexio:
Secunda reſponſio, ducta ab abſurdo. transferre tamen quod vnius peculiare eſt ad alterum, ratio ipſa prohibet. In hac duplicis gratiæ confuſione, quam obtrudit Oſiander, ſimilis eſt abſurditas: quia enim re ipſa ad colendam iuſtitiam renouat Deus quos pro iuſtis gratis cenſet, illud regenerationis donum miſcet cum hac gratuita acceptatione, vnúmque & idem eſſe contendit. Atqui Scriptura vtrunque coniungens diſtinctè tamen enumerat, quo multiplex Dei gratia
1.Cor.1.30. melius nobis pateat. Neque enim ſuperuacuum eſt illud Pauli, datum fuiſſe nobis Chriſtum in iuſtitiam & ſanctificationem. Et quoties à ſalute nobis parta, à paterno amore Dei, à Chriſti gratia ratiocinatur nos ad ſanctitatem & munditiem vocatos eſſe, a-
5. Argumentum. pertè indicat aliud eſſe iuſtificari quàm fieri nouas creaturas. Vbi verò ad Scripturam
Reſponſio. ventum eſt, totidem corrumpit locos quot citat. Vbi Paulus dicit reputari fidem ad iuſtitiam non operanti, ſed credenti in eum qui iuſtificat impium, exponit iuſtum efficere. Eadem temeritate deprauat totum illud quartum caput ad Romanos: neque dubitat eodem fuco inficere quod nuper citaui, Quis accuſabit electos Dei? Deus eſt qui iuſtificat. vbi de reatu & abſolutione ſimpliciter agi palam eſt, ac ex antitheſi pendere Apoſtoli ſenſum. Ergo tam in ratione illa quàm in citandis Scripturæ ſuffragiis nimium
6. Argumentum. futilis deprehenditur. Nihilo etiam rectiùs de nomine iuſtitiæ diſſerit, quòd ſcilicet Abrahæ reputata fuerit fides in iuſtitiam, poſtquam amplexus Chriſtum (qui Dei iuſtitia
Reſponſio. eſt, & Deus ipſe) eximiis virtutibus excelluerat. Vnde apparet ex duobus integris ab ipſo vitiosè fieri vnum corruptum. neque enim iuſtitia, cuius illic fit mentio, ad totum vocationis curſum pertinet: quin potius teſtatur Spiritus, quanuis eximia eſſet præſtan-

tia

tia virtutum Abrahæ, diúque perſeuerando tandem auxiſſet, non tamen aliter placuiſſe
Deo, niſi quòd gratiam in promiſſione oblatam fide recepit. Vnde ſequitur in iuſtifica-
tione nullum operibus eſſe locum, ſicuti Paulus ſcitè contendit.

7 Quod obiicit, vim iuſtificandi non ineſſe fidei ex ſeipſa, ſed quatenus Chriſtum *7. Argumentum.*
recipit, libenter admitto. nam ſi per ſe, vel intrinſeca, vt loquuntur, virtute iuſtificaret *Reſponſio.*
fides, vt eſt ſemper debilis & imperfecta, non efficeret hoc niſi ex parte. ſic manca eſſet
iuſtitia quæ fruſtulum ſalutis nobis conferret. Nos quidem nihil tale imaginamur, ſed
propriè loquendo Deum vnum iuſtificare dicimus: deinde hoc idem transferimus ad
Chriſtum, quia datus eſt nobis in iuſtitiam. fidem verò quaſi vaſi conferimus, quia niſi
exinaniti ad expetendā Chriſti gratiam aperto animæ ore accedimus, non ſumus Chri-
ſti capaces. Vnde colligitur, non detrahere nos Chriſto vim iuſtificandi, dum prius eum
fide recipi docemus quàm illius iuſtitiam. Neque tamen interea tortuoſas huius ſophi- *8. Argumentum.*
ſtæ figuras admitto, quum dicit fidem eſſe Chriſtum. quaſi verò olla fictilis ſit theſau-
rus, quòd in ea reconditum ſit aurum. Neque enim diuerſa ratio eſt quin fides, etiamſi *Reſponſio.*
nullius per ſe dignitatis ſit vel pretij, nos iuſtificet, Chriſtum afferendo, ſicut olla pecu-
niis referta hominem locupletat. Inſcitè ergo fidem, quæ inſtrumentum eſt duntaxat
percipiendæ iuſtitiæ, dico miſceri cum Chriſto, qui materialis eſt cauſa, tantíque bene-
ficij author ſimul & miniſter. Iam expeditus eſt ille quoque nodus, quomodo intelligi
debeat vocabulum fidei, vbi de iuſtificatione agitur.

8 In Chriſti receptione lōgius prouehitur: nempe verbi externi miniſterio verbum *9. Argumentum.*
internum recipi, quo nos à ſacerdotio Chriſti & Mediatoris perſona ad externam eius
diuinitatem traducat. Nos quidem Chriſtum non diuidimus, ſed eundem, qui in carne *Reſponſio.*
ſua nos Patri reconcilians iuſtitia donauit, eſſe æternum ſermonem Dei: nec verò ab eo
potuiſſe aliter impleri Mediatoris partes fatemur, & iuſtitiam nobis acquiri, niſi eſſet
Deus ęternus. Sed hoc Oſiandri placitum eſt, quum Deus & homo ſit Chriſtus, reſpectu *Inſtantia.*
diuinæ naturæ non humanæ factum nobis eſſe iuſtitiam. Atqui ſi propriè hoc in diuini- *Reſponſio 1.*
tatem competit, peculiare non erit Chriſto, ſed commune cum Patre & Spiritu: quan-
do non alia eſt vnius quàm alterius iuſtitia. Deinde quod naturaliter ab æterno fuit, *2.*
non congrueret dici nobis eſſe factum. Sed vt hoc demus, Deum nobis factum eſſe iu- *3.*
ſtitiam, qui illud quod interpoſitum eſt conueniet factum eſſe à Deo? Hoc certè pecu-
liare eſt Mediatoris perſonæ: quæ etſi in ſe continet diuinam naturam, hîc tamen inſi-
gnitur proprio elogio, quo ſeorſum à Patre & Spiritu diſcernitur. Ridiculè verò in ver- *2. Inſtantia.*
Ier. 23. 6. bo vno Ieremiæ triumphat, vbi promittit Iehouam fore noſtram iuſtitiam. Atqui nihil *Reſponſio 1.*
& 33. 14. inde aliud eliciet niſi Chriſtum, qui noſtra eſt iuſtitia, eſſe Deum manifeſtatum in car-
Act. 20. 28. ne. Alibi retulimus ex cōcione Pauli, Deum ſibi acquiſiiſſe Eccleſiam ſuo ſanguine. Si-
quis inde inferat, ſanguinem quo expiata ſunt peccata eſſe diuinum, & diuinæ naturæ, *2.*
quis tam fœdum errorem ferat? Atqui hoc tam puerili cauillo ſe omnia adeptum eſſe
putat Oſiander, tumet, exultat, multáſq; paginas farcit ſuis ampullis. quum tamen ſim- *3.*
plex ſit, & expedita ſolutio, Iehouam quidem, vbi factus fuerit germen Dauidis, fore
piorum iuſtitiam: ſed quo ſenſu, docet Ieſaias, Cognitione ſui iuſtificabit multos iuſtus
Ieſa. 53. 11 ſeruus meus. Notemus Patrem loqui: Filio attribuere iuſtificandi partes: cauſam adde- *Confirmatio.*
re, quòd iuſtus ſit: modum vel medium (vt loquuntur) locare in doctrina qua Chriſtus
cognoſcitur. Nam vocem [illegible] paſſiuè accipere commodius eſt. Hinc colligo Chriſtum *Cōcluſio reſponſionū ad 9. argumentum.*
eſſe factum iuſtitiam quando ſerui ſpeciem induit: ſecūdò nos iuſtificare quatenus ob-
ſequentem ſe Patri præbuit: ac proinde non ſecundum diuinam naturam hoc nobis
præſtare, ſed pro diſpenſationis ſibi iniunctæ ratione. Etſi enim ſolus Deus fons eſt iu-
ſtitiæ, nec aliter quàm eius participatione ſumus iuſti: quia tamen infœlici diſſidio ab
eius iuſtitia alienati ſumus, neceſſe eſt deſcendere ad hoc inferius remedium, vt nos
Chriſtus mortis & reſurrectionis ſuæ virtute iuſtificet.

9 Si obiiciat, opus hoc ſua præſtantia ſuperare hominis naturam, ideóque non poſſe *10. Argumentum.*
niſi diuinæ naturæ adſcribi, prius concedo: in hoc ſecundo dico eum inſcite hallucinari.
Nam etſi neq; ſanguine ſuo animas noſtras purgare, neq; Patrem ſuo ſacrificio placare, *Reſponſio.*
neque a reatu abſoluere nos poterat Chriſtus, nec denique munus ſacerdotis peragere,
niſi verus fuiſſet Deus, quia tanto oneri impar erat carnis facultas: certum tamen eſt his
omnibus perfunctum eſſe ſecundum humanam naturam. Quomodo enim iuſtificati
ſumus ſi quæritur, reſpondet Paulus, Chriſti obedientia. An verò aliter obediuit quàm

aſſumpta ſerui figura? Vnde colligimus, in carne eius exhibitam nobis eſſe iuſtitiam. Si- Rom. 5.
militer in aliis verbis (quę ſæpius citare quomodo Oſiandrum non pudeat valde miror) 19.
non alibi ſtatuiț iuſtitiæ fontem quàm in carne Chriſti. Eum qui peccatum non noue-
Inſtantia 1. rat, pro nobis peccatum fecit, vt eſſemus iuſtitia Dei in illo. Iuſtitiam Dei inflatis buccis
attollit Oſiander, & triumphum canit, quaſi euicerit eſſe ſpectrum illud ſuum eſſentia-
lis iuſtitiæ: quum longè aliud verba ſonet, iuſtos nos eſſe expiatione per Chriſtum facta.
Iuſtitiam Dei accipi pro ea quę Deo probatur, notum eſſe debuerat elementariis: ſicuti
Reſponſio. apud Iohannem confertur gloria Dei hominum gloriæ. Scio, interdum vocari Dei iu- Iohan. 12.
Inſtantia 2. ſtitiam, cuius eſt ipſe author, & qua nos donat: ſed hoc loco nihil aliud intelligi quàm 43.
Reſponſio. nos mortis Chriſti piaculo ſuffultos apud Dei tribunal ſtare, ſani lectores me tacente a-
gnoſcunt. Neque in voce tantum eſt momenti, modò nobiſcum de hoc conſentiat O-
ſiander, nos in Chriſto iuſtificari quatenus pro nobis factus eſt expiatrix victima: quod
à diuina eius natura abhorret. Qua etiam ratione, vbi iuſtitiam & ſalutem quam nobis
Inſtantia 3. attulit, obſignare vult Chriſtus, certum eius pignus in carne ſua proponit. Vocat qui-
Reſponſio. dem ſe panem viuum: ſed modum explicans, adiungit, carnem ſuam eſſe verè cibum, &
ſanguinem verè potum. Quæ ratio docendi in ſacramentis perſpicitur: quæ etſi fidem
noſtram ad totum Chriſtum non dimidium dirigunt, ſimul tamen iuſtitiæ & ſalutis
materiam in eius carne reſidere docent. non quòd à ſeipſo iuſtificet aut viuificet merus
homo, ſed quia Deo placuit, quod in ſe abſcõditum & incomprehenſibile erat, in Me-
diatore palam facere. Vnde ſoleo dicere Chriſtum eſſe nobis quaſi expoſitum fontem,
Vnde hauriamus quod alioqui ſine fructu lateret in occulta illa & profunda ſcaturigi-
Inſtantia 4. ne, quæ in Mediatoris perſona ad nos emergit. Hoc modo & ſenſu non inficior Chri-
ſtum, vt eſt Deus & homo, nos iuſtificare, commune eſſe etiam hoc opus Patris & Spi-
Reſponſio. ritus ſancti, denique iuſtitiam, cuius nos conſortes facit Chriſtus, æternam eſſe Dei æ-
terni iuſtitiam, modò firmis & apertis quas citaui rationibus cedat.

Quo ſenſu Chriſtus dicatur noſtra iuſtitia. 10. Porrò ne ſuis cauillis decipiat imperitos, fateor hoc tam incomparabili bono
nos priuari donec Chriſtus noſter fiat. Coniunctio igitur illa capitis & membrorum, ha-
bitatio Chriſti in cordibus noſtris, myſtica denique vnio à nobis in ſummo gradu ſta-
tuitur: vt Chriſtus noſter factus, donorum quibus præditus eſt nos faciat conſortes. Non
ergo eum extra nos procul ſpeculamur, in nobis imputetur eius iuſtitia: ſed quia ipſum
induimus, & inſiti ſumus in eius corpus, vnum denique nos ſecum efficere dignatus eſt:
ideo iuſtitiæ ſocietatem nobis cum eo eſſe gloriamur. Ita refellitur Oſiandri calumnia,
fidem à nobis cenſeri iuſtitiam: quaſi Chriſtum ſpoliemus iure ſuo, quum dicimus fido
nos ad eum vacuos accedere, vt eius gratiæ locum demus, quo nos ipſe ſolus impleat.
11. Argumentum. Sed Oſiander hac ſpirituali coniunctione ſpreta, craſſam mixturam Chriſti cum fideli-
bus vrget: atque ideo Zuinglianos odioſè nominat quicunque non ſubſcribunt fanati-
co errori de eſſentiali iuſtitia: quia non ſentiant Chriſtum in Cœna ſubſtantialiter co-
Reſponſio 1. medi. Mihi verò probrum hoc audire ab homine ſuperbo ſuiſq; præſtigiis dedito ſum-
ma gloria eſt. Quanquam non me ſolum, ſed quos modeſtè venerari debuerat ſcripto-
res orbi ſatis cognitos perſtringit. Mea verò nihil refert, qui priuatam cauſam non ago,
Altera. quo ſincerius hanc cauſam ago, qui liber ſum ab omni prauo affectu. Quòd ergo eſſen-
tialem iuſtitiam & eſſentialem in nobis Chriſti habitationem tam importunè exigit,
huc ſpectat, primùm vt craſſa mixtura ſe Deus in nos transfundat, ſicuti in Cœna car-
nalis manducatio ab ipſo fingitur, deinde vt iuſtitiam ſuam nobis inſpiret, qua realiter
ſimus cum ipſo iuſti: quandoquidem ſecundum ipſum iuſtitia hæc tam eſt Deus ipſe
12. Argumentum. quàm probitas, vel ſanctitas, vel integritas Dei. Non multum operę impendam diluen-
dis quæ adducit teſtimoniis, quæ perperam à cæleſti vita ad ſtatum præſentem detor-
quet. Per Chriſtum (inquit Petrus) donata ſunt nobis pretioſa & maxima promiſſa, vt 2. Pet. 1. 4.
Reſponſio. conſortes efficeremur diuinæ naturæ. Quaſi verò nunc ſimus quales Euangelium fore
promittit vltimo Chriſti aduentu: imò admonet Iohannes tunc nos Deum viſuros ſi- 1. Iohan. 3.
cuti eſt, quia ſimiles ei erimus. Tantùm exilem guſtum dare volui lectoribus, data ope- 2.
ra me ſuperſedere ab his nugis, non quòd difficile ſit eas diluere, ſed quia nolo moleſtus
eſſe in labore ſuperuacuo.

13. Argumentum, de duplici iuſtitia. 11 Cæterùm in ſecundo membro plus veneni latet, vbi nos vna cum Deo iuſtos eſſe
docet. Satis iam me probaſſe arbitror, quanuis non tam peſtiferũ eſſet hoc dogma, quia
tamen frigidum & ieiunum eſt, ſuáque vanitate diffluit, ſanis & piis lectoribus meritò

deb

debere eſſe inſipidum. Verùm hæc minimè tolerabilis eſt impietas, prætextu duplicis *Reſponſio.*
iuſtitiæ labefactare ſalutis fiduciam, & nos raptare ſupra nubes, ne gratiam expiationis
fide amplexi, Deum quietis animis inuocemus. Ridet eos Oſiander qui iuſtificari do- *14. Argumentum.*
cent eſſe verbum forenſe: quia oporteat nos re ipſa eſſe iuſtos. nihil etiam magis reſpuit
quàm nos iuſtificari gratuita imputatione. Agedum, ſi nos Deus non iuſtificat abſoluen *Reſponſio 1.*
2. Cor. 5. 21. do & ignoſcendo, quid ſibi vult illud Pauli? Erat Deus in Chriſto mundum ſibi reconci-
lians, non imputans hominibus peccata. Eum enim qui peccatum nõ fecerat, pro nobis
peccatum fecit, vt eſſemus iuſtitia Dei in illo. Primùm obtineo, iuſtos cenſeri qui Deo
reconciliantur. modus inſeritur, quòd Deus ignoſcendo iuſtificet: ſicuti alio loco iuſti-
ficatio accuſationi opponitur. quæ antitheſis clarè demonſtrat ſumptam eſſe loquendi
formam à forenſi vſu. Nec verò quiſquam mediocriter in lingua Hebraica verſatus (mo
dò idem ſedato ſit cerebro) inde ortam eſſe phraſin hanc ignorat, deinde quorſum ten-
Rom. 4. 7. Pſal. 32. 1. dat & quid valeat. Iam verò mihi reſpõdeat Oſiander, vbi dicit Paulus deſcribi à Daui- *Reſponſio 2.*
de iuſtitiam ſine operibus in his verbis, Beati quorũ remiſſæ ſunt iniquitates: ſit ne ple-
na hæc definitio, an dimidia. Certè Prophetam non adducit teſtem, acſi doceret par-
tem iuſtitiæ eſſe veniam peccatorum, vel ad hominem iuſtificandum concurrere: ſed
totam iuſtitiam in gratuita remiſſione includit, beatum hominem pronuntians cuius
tecta ſunt peccata, cui remiſit Deus iniquitates, & cui tranſgreſſiones non imputat: fœ-
licitatem eius inde æſtimat & cenſet, quia hoc modo iuſtus eſt non re ipſa, ſed imputa-
tione. Excipit Oſiander, contumelioſum hoc fore Deo, & naturæ eius contrarium, ſi iu- *Oſiandri exceptio.*
ſtificet qui re ipſa impij manent. Atqui tenendum memoria eſt quod iam dixi, nõ ſepa- *Reſponſio 3.*
rari iuſtificandi gratiam a regeneratione, licet res ſint diſtinctæ. Sed quia experientia
plus ſatis notum eſt, manere ſemper in iuſtis reliquias peccati, neceſſe eſt lõgè aliter iu-
ſtificari quàm reformantur in vitæ nouitatem. Nam hoc ſecundum ſic inchoat Deus in *Iuſtitia imputata & inchoata diſtinguenda.*
electis ſuis, totóque vitæ curriculo paulatim, & interdum lentè in eo progreditur, vt
ſemper obnoxij ſint apud eius tribunal mortis iudicio. Iuſtificat autem nõ ex parte, ſed
vt liberè, quaſi Chriſti puritate induti, in cælis compareant. Neque enim conſcientias
pacaret aliqua iuſtitiæ portio, donec ſtatutum ſit nos Deo placere: quia ſine exceptione
iuſti coram ipſo ſumus. Vnde ſequitur peruerti & funditus euerti iuſtificationis doctri-
nam vbi animis iniicitur dubitatio, cõcutitur fiducia ſalutis, libera & intrepida inuoca-
tio remoram patitur: imò vbi non ſtabilitur quies & tranquillitas cum ſpirituali gaudio.
Vnde Paulus à repugnantibus arguit, hæreditatẽ non eſſe ex Lege: quia hoc modo exi- *Galat. 3. 18.*
nanita eſſet fides, quæ ſi operum reſpectum habeat, labaſcit: quando nemo ex ſanctiſſi-
mis illic reperiet in quo confidat. Hoc diſcrimen iuſtificandi & regenerandi (quæ duo *Ab Oſiandro confunduntur.*
confundẽs Oſiander, duplicem iuſtitiam nominat) pulchrè exprimitur à Paulo. nam de
reali ſua iuſtitia loquens, vel de integritate qua donatus erat (cui Oſiander titulum im-
ponit eſſentialis iuſtitiæ) flebiliter exclamat, Miſer ego, quis me liberabit ex corpore *Rom. 7. 24.*
mortis huius? Ad iuſtitiam verò cõfugiens quæ in ſola Dei miſericordia fundata eſt, ma
gnificè & vitæ & morti, & probris, & inediæ, & gladio rebúſq; omnibus aduerſis inſul-
tat. Quis accuſabit contra electos Dei, quos ipſe iuſtificat? Certò enim perſuaſus ſum *Rom. 8. 33.*
quòd nihil nos ſeparabit ab amore eius in Chriſto. Iuſtitiam ſibi eſſe clarè prædicat quę
ſola ad ſalutem in ſolidum ſufficiat coram Deo, vt gloriandi fiduciæ nõ deroget ac nihil
remorę iniiciat miſera illa ſeruitus, cuius ſibi conſcius ſortem ſuam paulo antè deflebat.
Hæc diuerſitas ſatis nota eſt adeóq; familiaris ſanctis omnibus qui ſub onere iniquitatũ
gemunt, & interea victrice fiducia emergũt ſupra omnes metus. Quod autem obiectat *Oſiandri obiectio.*
Oſiander, diſſentaneum eſſe à natura Dei, in eum recidit. nam etſi duplici iuſtitia tan- *Reſponſio.*
quam pellita veſte ſanctos veſtit, fateri tamen cogitur, ſine peccatorum remiſſione ne-
minem placere Deo. Quod ſi verum eſt, ſaltem concedat ſecundum ratam partem im-
putationis (vt loquuntur) iuſtos cenſeri qui re ipſa non ſunt. Quouſque autem extendet
peccator acceptationem hanc gratuitam, quæ ſubrogatur in locum iuſtitiæ? ex deunce,
an ex vncia? Ambiguus profectò & vacillans in hanc & in hanc partem pendebit: quia
non licebit quantũ ad fiduciam neceſſarium erit iuſtitiæ ſibi ſumere. Bene eſt quòd hu-
ius cauſæ nõ eſt arbiter, qui Deo legem vellet præſcribere. Cęterùm illud ſtabit fixum,
Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas quum iudicaris. Quantæ aũtẽ arrogantiæ eſt *Pſal. 51. 6.*
damnare ſummum iudicem quum gratis abſoluit, ne valeat illud reſpõſum, Miſerebor *Exod. 33. 19.*
cuius miſerebor? Et tamen Moſis interceſſio, quam hac voce compeſcuit Deus, non eò

tendebat ne cui parceret,ſed vt omnes pariter,abolito reatu,quanuis obooxij culpæ eſ-
ſent,abſolueret. Ac nos quidem dicimus ideo ſepultis peccatis iuſtificari coram Deo
perditos:quia(vt peccatum odio habet) non poteſt amare niſi quos iuſtificat. Sed hæc
eſt mirabilis iuſtificandi ratio,vt Chriſti iuſtitia tecti non exhorreant iudicium quo di-
gni ſunt,& dum ſeipſos meritò damnant,iuſti extra ſe cenſeantur.

15. Argumentum ſeu deliriu Oſiandri. 12 Monendi tamen ſunt lectores,vt ad myſterium, quod ſe illos celare nolle iactat,
ſedulò aduertant. Poſtquam enim diu & prolixè contendit non ſola imputatione iuſti-
tiæ Chriſti nos fauorem conſequi apud Deum,quia hoc ei impoſſibile eſſet habere pro
iuſtis qui non ſunt: (vtor eius verbis)tandem concludit Chriſtum non humanæ naturæ
ſed diuinæ reſpectu datum nobis eſſe in iuſtitiam: & quanuis hæc nonniſi in perſona
Mediatoris reperiri queat,eſſe tamen non hominis ſed Dei iuſtitiam. Non colligat núc
ſuum funiculum ex duabus iuſtitiis, ſed planè iuſtificandi officium adimit humanæ
Chriſti naturæ. Operæpretium autem eſt tenere qua ratione pugnet. Dicitur eodem lo
co Chriſtus factus in ſapientiam:quod non cóuenit niſi æterno ſermoni. Ergo nec Chri
Reſponſio. ſtus homo iuſtitia eſt. Reſpondeo,vnigenitum Dei Filium æternam quidem fuiſſe eius
Coloſſ.2.3. ſapientiam, ſed diuerſo modo nomen hoc ei attribui apud Paulum, quia in ipſo recon-
diti ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ. Quod ergo apud Patrem habebat,nobis
manifeſtauit:& ita non ad eſſentiam Filij Dei,ſed ad vſum noſtrum refertur quod dicit
Paulus, & humanæ Chriſti naturæ rite aptatur: quia etſi lux in tenebris lucebat ante-
Iohan.8.12. quam carnem indueret,erat tamen lux abſcondita, donec prodiit idem Chriſtus in na-
16. Argumentum. tura hominis,ſol iuſtitiæ:qui ſe ideo lucem mūdi appellat. Stultè etiam ab eo obiicitur,
Reſponſio. iuſtificandi virtutem tam Angelis quàm hominibus longè ſuperiorem eſſe: quādo hoc
non ex dignitate creaturæ cuiuſquam,ſed ex Dei ordinatione pendet,Si Angelis libeat
Galat.3.13. Deo ſatisfacere,nihil proficient:quia non ſunt ad hoc deſtinati. homini autem Chriſto
17. Argumentum. hoc ſingulare fuit,qui Legi ſubiectus eſt vt nos à maledictione Legis redimeret. Nimis
etiam improbè calumniatur eos qui negant Chriſtum ſecundum diuinam naturam eſ-
Reſponſio. ſe nobis iuſtitiam,relinquere vnam tantùm partem de Chriſto,&(quod deterius eſt)fa-
cere duos Deos: quia etſi fatentur Deum habitare in nobis, reclamant tamen non eſſe
nos iuſtos iuſtitia Dei. Neque enim ſi Chriſtum,quatenus mortem ſubiit vt deſtrueret
Hebr.2.14. eum qui habebat mortis imperium,vocamus authorem vitæ, protinus totum ipſum,vt
eſt Deus in carne manifeſtatus,fraudamus hoc honore: ſed tantùm diſtinguimus quo-
modo ad nos perueniat iuſtitia Dei, vt ea fruamur. in quo nimis fœdè lapſus eſt Oſian-
der. Neq; verò negamus,quod nobis in Chriſto palàm eſt exhibitum,ab arcana Dei &
gratia & virtute manare:neque de eo pugnamus quin iuſtitia,quam nobis Chriſtus con
fert,iuſtitia Dei ſit,quę ab ipſo proficiſcitur:ſed conſtanter illud tenemus nobis in mor-
18. Argumentum. te & reſurrectione Chriſti eſſe iuſtitiam & vitam. Omitto pudendam illam locorum
Reſponſio. congeriem,qua ſine delectu atque etiam ſine communi ſenſu onerauit lectores,vbicun
que fit iuſtitiæ mentio,debere hanc eſſentialem intelligi. ſicuti vbi Dauid Dei iuſtitiam
ad ferendas ſibi ſuppetias implorat, quum id faciat plus centies, tot ſententias corrum-
19. Argumentum. pete non dubitat Oſiander. Nihilo etiam firmius eſt quod obiectat, iuſtitiam propriè
Philip.2.13. dici & rectè qua ad rectè agēdum mouemur,ſolum verò Deum operari in nobis & vel-
Reſponſio. le & perficere. Neq; enim negamus quin reformet nos Deus Spiritu ſuo in vitæ ſancti-
tatem & iuſtitiam: ſed primò videndum eſt faciátne hoc per ſe & immediatè, an verò
per manum Filij ſui, penes quem omnem Spiritus ſancti plenitudinem depoſuit, vt ſua
abundantia membrorum inopiæ ſubueniret. Deinde quanuis ex occulto diuinitatis fon
Iohan.17.19. te prodeat ad nos iuſtitia, non tamen ſequitur, Chriſtum, qui in carne ſe propter nos
20. Argumentum. ſanctificauit,ſecundum diuinam naturam nobis iuſtitiam eſſe. Non minus friuolum eſt
quod adducit,Chriſtum ipſum diuina iuſtitia fuiſſe iuſtum: quia niſi eum voluntas Pa-
Reſponſio. tris impuliſſet, ne ipſe quidem iniunctis ſibi partibus ſatisfeciſſet. Nam etſi alibi dictum
fuit omnia Chriſti ipſius merita fluere ex mero Dei beneplacito, nihil hoc tamen ad
phantaſma quo ſuos & ſimplicium oculos faſcinat Oſiander. Quis enim colligere per-
mittat, quia fons & principium iuſtitiæ noſtræ Deus eſt, eſſentialiter nos eſſe iuſtos, &
Ieſa.59.17. eſſentiam iuſtitiæ Dei in nobis habitare? In redimenda Eccleſia (inquit Ieſaias) Deus
iuſtitiam ſuam induit quaſi loricam. an vt Chriſtum armis ſpoliaret, quæ dederat ne
eſſet perfectus redemptor? Atqui nihil aliud voluit Propheta,quàm Deum extra ſe ni-
hil mutuatum eſſe, neque fuiſſe vllo ſubſidio adiutum ad nos redimendos. Quod aliis
verbis

verbis breuiter ſignauit Paulus, ſalutem nobis dediſſe in oſtenſionem ſuæ iuſtitiæ. Sed Rom.3.25.
hoc minimè euertit quod alibi docet, nos vnius hominis obedientia iuſtos eſſe. Deni- Rom.5.19.
que quiſquis duplicem iuſtitiam inuoluit, ne quieſcant miſeræ animæ in mera & vnica *Concluſio refutationis errorum Oſiandri.*
Dei miſericordia, Chriſtum implexis ſpinis per ludibrium coronat.

13 Sed quoniam bona pars hominum iuſtitiam ex fide & operibus compoſitam ima- *Poſtrema pars capitis, Sophiſtas fingentes iuſtitiam ex fide & operibus compoſitā refellens.*
ginatur, præmonſtremus id quoque, ſic inter ſe differre fidei operúmque iuſtitiam, vt
Phil.3.8. altera ſtante neceſſariò altera euertatur. Dicit Apoſtolus ſe omnia pro ſtercoribus repu
taſſe vt Chriſtū lucrifaceret, & in illo reperiretur non habens ſuam iuſtitiam quæ eſt ex
Lege, ſed quæ eſt ex fide Ieſu Chriſti, iuſtitiam quæ eſt ex Deo per fidem. Vides & con-
trariorum eſſe hic comparationem, & indicari propriam iuſtitiam oportere pro dereli-
Ro.10.3. ĉto haberi ab eo qui velit Chriſti iuſtitiam obtinere. Quare alibi hanc Iudæis ruinæ cau
ſam fuiſſe tradit, quòd ſuam volentes iuſtitiam ſtabilire, iuſtitiæ Dei non fuerunt ſubie-
ĉti. Si propriam iuſtitiam ſtabiliendo, Dei iuſtitiam excutimus: vt hanc conſequamur, *Ratio. Ita differunt inter ſe fidei & operū iuſtitia, vt altera ſtante altera neceſſariò euertatur.*
Ro.3.27. oportet profectò illam penitus aboleri. Idipſum quoque oſtendit quum negat per Le-
gem excludi gloriationem noſtram, ſed per fidem. Vnde ſequitur, quantiſpet manet
quantulacunque operum iuſtitia, manere nobis nonnullam gloriandi materiam. Iam ſi
fides omnem gloriationem excludit, cum iuſtitia fidei ſociari nullo paĉto iuſtitia ope-
Ro.4.2. rum poteſt. In hunc ſenſum tam clarè loquitur quarto capite ad Rom. vt nullum cauil-
lis aut tergiuerſationibus locum relinquat. Si operibus, inquit, iuſtificatus eſt Abraham,
habet gloriam. Subiungit, Atqui non habet gloriam apud Deum. Conſequens ergo eſt,
non iuſtificatum eſſe operibus. Ponit deinde alterum argumentum à contrariis. Quum
rependitur operibus merces, id fit ex debito, non ex gratia. Fidei autem tribuitur iuſti-
tia ſecundum gratiam. Ergo id non eſt ex meritis operum. Valeat igitur eorum ſom-
nium qui iuſtitiam ex fide & operibus conflatam comminiſcuntur.

14 Subtile effugium habere ſe putant ſophiſtæ, qui ſibi ex Scripturę deprauatione & *Effugium ſophiſtarum homonymia ludentium.*
inanibus cauillis ludos & delicias faciunt. uam opera exponunt, quæ literaliter tantùm
& liberi arbitrij conatu extra Chriſti gratiam faciunt homines nondum regeniti. id ve-
rò ad opera ſpiritualia ſpeĉtare negant. Ita ſecundum eos tam fide quàm operibus iuſti-
ficatur homo, modò ne ſint propria ipſius opera, ſed dona Chriſti & regenerationis fru
ĉtus. Paulum enim non alia de cauſa ita loquutum, niſi vt Iudæos viribus ſuis fretos con
uinceret ſtultè ſibi arrogaſſe iuſtitiam, quum ſolus Chriſti Spiritus eam nobis conferat,
non ſtudium ex proprio naturæ motu. Atqui non obſeruant in antitheſi legalis & Euan *Reſponſio prior.*
gelicæ iuſtitiæ, quam alibi Paulus adducit, excludi quælibet opera, & quocunque ornen
tur titulo. Docet enim iuſtitiam Legis hanc eſſe, vt ſalutem obtineat qui præſtitit quod Galat.3.11.12
Lex iubet: iuſtitiam verò fidei, ſi credimus Chriſtum eſſe mortuum, & reſurrexiſſe. Ad-
hæc videbimus poſtea ſuo loco, diuerſa eſſe Chriſti beneficia, ſanĉtificationem & iuſti-
tiam. Vnde ſequitur ne ſpiritualia quidem opera in calculum venire, vbi vis iuſtificandi *Altera.*
fidei adſcribitur. Nec verò Paulus, vbi negat (quod nuper citaui) Abraham habere cur
glorietur apud Deum, quia operibus iuſtus non eſt, reſtringi hoc debet ad literalem &
externam virtutum ſpeciem, vel liberi arbitrij conatum: ſed quanuis ſpiritualis & fere
Angelica fuerit Patriarchæ vita, non tamen ſuppetere operum merita, quæ illi iuſtitiam
coram Deo acquirant.

15 Craſſius paulò ſcholaſtici, qui præparationes ſuas miſcent: hi tamen non minus *Secundum effugium ſeu ſophiſma.*
prauo dogmate ſimplices & incautos imbuunt, ſub prætextu Spiritus & gratiæ miſeri-
cordiam Dei, quæ ſola trepidas animas placare poteſt, regentes. Nos verò fatemur cum
Paulo, iuſtificari apud Deum legis factores: ſed quia à Legis obſeruatione longè omnes
abſumus, hinc colligimus, quæ maximè ad iuſtitiam valere deberent opera, ideo nihil
nos iuuare, quia illis deſtituimur. Quod ad vulgares Papiſtas pertinet vel ſcholaſticos, *Reſponſio, duplicē fallaciam aperiens.*
dupliciter hic falluntur: & quòd fidem appellant cõſcientiæ certitudinem, in expeĉtan-
da à Deo pro meritis mercede: & quòd gratiam Dei non gratuitæ iuſtitiæ imputatio-
nem, ſed Spiritum ad ſtudium ſanĉtitatis adiuuantem interpretantur. Legunt apud A- Heb.11.6.
poſtolum, Accedentem ad Deum oportet primùm credere quòd Deus ſit, deinde quòd
remunerator ſit quærentibus ſe. Sed non animaduertunt quis ſit quærendi modus. In
nomine verò gratiæ eos hallucinari palàm fit ex eorum ſcriptis. Lombardus enim iuſti-
ficationem per Chriſtum nobis datam duobus modis interpretatur. Primùm, inquit, Lib.3.Sent.
mors Chriſti nos iuſtificat, dum per eam excitatur charitas in cordibus noſtris, qua iuſti diſt.16.c.1.

efficimur: deinde quòd per eandem extinctum eſt peccatum: quo nos captiuos diſtinebat diabolus, vt iam non habeat vnde nos damnet. Vides vt Dei gratiam præcipuè in iuſtificatione conſideret, quatenus ad bona opera per Spiritus ſancti gratiam dirigimur. Voluit ſcilicet Auguſtini opinionem ſequi: ſed procul ſequitur, atq; etiam à recta imitatione multum deflectit: quia & obſcurat ſiquid ab illo perſpicuè dictum eſt, & quod non adeo impurum in illo erat corrumpit. Scholæ in deterius ſemper aberrarunt, donec tandem præcipiti ruinâ deuolutæ ſunt ad quendam Pelagianiſmum. Ac nec Auguſtini quidem ſententia, vel ſaltem loquendi ratio per omnia recipienda eſt. Tametſi enim egregiè hominem omni iuſtitiæ laude ſpoliat, ac totam Dei gratiæ tranſcribit: gratiam tamen ad ſanctificationem refert, qua in vitæ nouitatem per Spiritum regeneramur.

Huius ſophiſmatis fructus peſsimus.

Reſpon. 2. quæ quid ſit fidei iuſtitia ex Scripturis apertè.

16 Scriptura autem, quum de fidei iuſtitia loquitur, longè aliò nos ducit: nempe vt ab intuitu operum noſtrorum auerſi, in Dei miſericordiam ac Chriſti perfectionē tantùm reſpiciamus. Siquidem hunc iuſtificationis ordinem docet, quòd principio peccatorem hominem mera gratuitáque bonitate dignetur complecti Deus, nihil in ipſo, quo ad miſericordiam moueatur, reputans, niſi miſeriam: quippe quem videt à bonis operibus prorſus nudum ac vacuum: à ſeipſo cauſam petens cur illi benefaciat, quòd peccatorem ipſum bonitatis ſuæ ſenſu afficiat, qui de propriis operibus diffiſus, totam ſalutis ſuæ ſummam in ipſius miſericordiam reiiciat. Hic eſt fidei ſenſus, per quem peccator in poſſeſſionem venit ſuæ ſalutis, dum ex Euangelij doctrina agnoſcit Deo ſe reconciliatum: quòd intercedente Chriſti iuſtitia, impetrata peccatorum remiſſione, iuſtificatus ſit: & quanquam Spiritu Dei regeneratus, non in bonis operibus, quibus incumbit, ſed in ſola Chriſti iuſtitia repoſitam ſibi perpetuam iuſtitiam cogitat. Hęc vbi ſigillatim expenſa fuerint, perſpicuam ſententiæ noſtræ explicationem reddent. Quanquam alio quàm propoſita ſint ordine melius digerentur. Sed parum intereſt, modò inter ſe ita cohæreant vt rem totam ritè expoſitam certóque confirmatam habeamus.

Id vt melius appareat, duo loci ex Apoſtolo depromuntur.

Prior, ex epiſtol. ad Rom. cap. 10. 5.

17 Hic memoria repetere conuenit quam prius relationem conſtituimus inter fidem & Euangelium: quia inde iuſtificare dicitur fides, quòd oblatam in Euangelio iuſtitiam recipit & amplectitur. Quòd autem per Euangelium dicitur offerri, eo excluditur omnis operum conſideratio. Quod quum aliàs ſæpe, tum duobus locis clariſſimè Paulus demonſtrat. nam ad Romanos Legem & Euangelium inter ſe cōferens, Iuſtitia, inquit, quæ ex Lege eſt, ſic habet, Qui fecerit hæc homo, viuet in ipſis. quæ autem fidei eſt iuſtitia ſalutem denuntiat: Si credideris in corde tuo, & ore confeſſus fueris Dominum Ieſum, & quòd Pater illum ſuſcitauit à mortuis. Vidéſne vt Legis & Euangelij diſcrimen hoc faciat, quòd illa operibus iuſtitiam tribuat, hoc citra operum ſubſidium gratuitam largiatur? Inſignis locus, & qui nos à multis difficultatibus extricare queat, ſi intelligamus, eam quæ nobis per Euangelium donatur iuſtitiam, Legis conditionibus ſolutam eſſe. Hæc ratio eſt cur tanta repugnantiæ ſpecie promiſſionem Legi non ſemel opponat: Si ex Lege eſt hæreditas, iam non eſt ex promiſſione, & quæ eodem capite in hanc ſententiam habētur. Certè & Lex ipſa ſuas habet promiſſiones. Quare in promiſſionibus Euāgelicis diſtinctum aliquid ac diuerſum eſſe oportet, niſi velimus fateri ineptam eſſe collationem. Quale autem iſtud erit, niſi quòd gratuitæ ſunt, ac ſola Dei miſericordia ſuffultæ, quum Legis promiſſiones ab operum conditione pendeant. Neque hîc obganniat quiſpiam, repudiari quam ex proprio marte & libero arbitrio iuſtitiam obtrudere Deo volunt homines. quando ſine exceptione docet Paulus Legem iubendo nihil prodeſſe: quia nemo eſt qui impleat, non tantùm ex vulgo, ſed ex perfectiſſimis quibuſque. Dilectio certè præcipuum eſt caput Legis: quum ad eam nos formet Spiritus Dei: Cur non eſt nobis iuſtitiæ cauſa, niſi quòd in ſanctis etiam mutila eſt, ideóque per ſe nihil pretij meretur?

Galat. 3. 18.

Rom. 8. 2.

Alter locus ex Abacuc, c. 2. 4 & epiſtola ad Galatas, c. 3. 2

18 Secundus locus eſt, Quòd ex Lege nemo iuſtificetur apud Deum, manifeſtum eſt. Quia iuſtus ex fide viuet. Lex autem non eſt ex fide: ſed qui fecerit hæc homo, viuet in ipſis. Quomodo alioqui conſtaret argumentum, niſi conueniat in calculum fidei non venire opera, ſed prorſus ſeparanda eſſe? Lex, inquit, eſt à fide diuerſa. Quare? Propterea quòd ad illius iuſtitiam opera requiruntur. Ergo ad huius iuſtitiam ſequitur non requiri. Ex iſta relatione apparet, citra operum meritum, imò extra operum meritum iuſtificari qui fide iuſtificantur, quia fides eam quam Euangelium largitur iuſtitiam accipit. Euangelium

gelium autem eo à Lege differt, quòd operibus non alligat iuſtitiam, ſed in ſola Dei mi-
ſericordia collocat. Simile eſt quod ad Romanos contendit, Abrâham non habere glo- Rom.4.2.
riandi materiam, quia fides illi in iuſtitiam ſit imputata. ac confirmationẽ ſubiicit, quòd
tum fidei iuſtitiæ locus eſt vbi nulla ſunt opera quibus debeatur merces. Vbi (inquit)
ſunt opera, illis debitum præmium expenditur: quod datur fidei, gratuitum eſt. ſiqui-
dem & verborum, quibus illic vtitur, ſenſus huc quoque pertinet. Quod ſubnectit ali-
quanto pòſt, ideo ex fide nos obtinere hæreditatem, vt ſecundùm gratiam: hinc colligit
gratuitam eſſe hæreditatem, quia fide percipitur. vnde id, niſi quia fides ſine operum
adminiculo, tota in Dei miſericordiam recumbit? Atque eodem ſenſu haud dubiè alibi Rom.3.21.
docet iuſtitiam Dei abſque Lege manifeſtatam eſſe, quamuis teſtimonium habeat à Le
ge & Prophetis: quia excluſa Lege operibus adiuuari negat, nec operando nos eam con-
ſequi, ſed vacuos accedere vt eam recipiamus.

19 Iam perſpicit lector quanta æquitate doctrinam noſtram hodie Sophiſtæ cauil- *Tertiũ ſophiſma Papiſtarũ, excluſiuam particulam (Sola) repudiantium.*
lentur, quum dicimus hominem ſola fide iuſtificari. Fide iuſtificari hominem quia to-
ties in Scriptura recurrit, negare non audent: ſed quum nuſquam exprimatur Sola, hanc
adiectionem fieri non ſuſtinent. Itáne? ſed quid ad hæc Pauli verba reſpondebunt, vbi
Ro.4.2. contendit non eſſe ex fide iuſtitiam, niſi ſit gratuita? Quomodo gratuitum cum operi- *Reſponſio 1.*
Rom.1.17 bus conueniet? Quibus etiam calumniis eludent quod alibi dicit, in Euangelio Dei iu- *Secunda.*
ſtitiam manifeſtari? Si manifeſtatur in Euangelio iuſtitia, certè non lacera nec dimidia,
ſed plena & abſoluta illic continetur. Lex ergo in ea locum non habet. Nec falſa modò,
ſed planè ridicula tergiuerſatione in excluſiua particula conſiſtunt. Annon enim ſatis ſo
Ro.3.21, & 24. lidè ſoli fidei tribuit omnia, qui operibus adimit? Quid ſibi, amabo, volunt iſtæ loqu- *Tertia.*
tiones, Sine Lege manifeſtatam eſſe iuſtitiam, Iuſtificari gratis hominem, & ſine operi-
bus Legis? Hic ingenioſum ſubterfugium habent: quod tametſi non excogitarunt ipſi,
ſed ab Origene & quibuſdam veterum ſumpſerunt, ineptiſſimum tamen eſt. Opera Le *Quartum ſophiſma, ſeu fallacia dictionis.*
gis ceremonialia excludi garriunt, non moralia. Sic proficiunt aſſiduè rixando vt ne pri-
ma quidem dialecticæ elementa teneant. An putant delirare Apoſtolum dum ad eius
ſententiæ probationem locos iſtos adducit? Qui fecerit hæc homo, viuet in ipſis. Et, Ma *Reſponſio 1.*
Gal.3.10, 12. ledictus omnis qui non impleuerit omnia quæ ſcripta ſunt in volumine Legis. Niſi in-
ſaniant, non dicent promiſſam vitam ceremoniarum cultoribus, nec denuntiatam ma-
ledictionem ſolis earum tranſgreſſoribus. Si ſunt de Lege morali intelligendi: non du-
bium quin à iuſtificandi poteſtate moralia quoque opera excludantur. Eòdem ſpectant
Ro.3.20, & 4.15. iſtæ ratiocinationes quibus vtitur, Quoniam per Legem cognitio peccati: ideo non iu- *Secunda.*
ſtitia. Quia Lex iram operatur, ergo non iuſtitiam. Quia Lex certam non poteſt redde-
re conſcientiam, ideò nec iuſtitiam conferre valet. Quia imputatur fides in iuſtitiam, er
go non eſt operis merces iuſtitia, ſed indebita donatur. Quia ex fide iuſtificamur, abſciſ-
Gal.3.21. ſa eſt gloriatio. Si data eſſet Lex quæ poſſet viuificare, verè ex Lege eſſet iuſtitia: ſed *Tertia.*
Deus concluſit omnia ſub peccato, vt promiſſio daretur credentibus. Nugentur, ſi au-
deant, in ceremonias iſta competere, non in mores. atqui pueri quoq; ipſi exploderent
tantam impudentiam. Maneat ergo nobis certum, de Lege tota verba fieri, quando Le-
gi derogatur iuſtificandi facultas.

20 Siquis autem miretur cur tali adiectione vſus ſit Apoſtolus, non contentus ope- *Quintum ſophiſma, bona opera iuſtitiæ titulo & mercede digna haberi.*
ra nominaſſe: in promptu eſt ratio. Siquidem vt tanti æſtimentur opera, pretium à Dei
approbatione magis quàm à propria dignitate illud habent. Quis enim operum iuſti-
tiam Deo venditare audeat, niſi quam ipſe approbarit? quis tanquam illis debitam repo-
ſcere mercedem, niſi quam ille promiſerit? Habent ergo id ex Dei beneficentia, quòd & *Reſponſio, firmiſs. Pauli argumento munita.*
iuſtitiæ titulo & mercede digna habentur. atque adeo hac vna ratione valent, dum per
Gal.3.17. ipſa propoſitum eſt obedientiam Deo exhibere. Quare vt probet alibi Apoſtolus, Abra
ham iuſtificari ex operibus non potuiſſe, allegat, ferme quadringentis demum & trigin
ta annis poſt percuſſum fœdus latam eſſe Legem. Riderent huiuſmodi argumentũ im-
periti, quòd ante promulgationem Legis potuerint eſſe iuſta opera: ſed quia operibus
nonniſi ex Dei teſtimonio ac dignatione tantum ineſſe momenti nouerat, pro confeſſo
aſſumpſit, ante Legem vim iuſtificandi non habuiſſe. Habemus cur opera Legis nomi-
natim exprimat, dum vult illis detrahere iuſtificationem: quia ſcilicet de illis ſolis con-
trouerſia moueri poteſt. Quanquam & ſine adiectione quælibet interdum opera exci-
Ro.4.6. pit, vt quum Dauidis teſtimonio beatitudinem homini aſſignari dicit cui Deus ſine o-

perib

peribus imputat iuſtitiam. Facere ergo nullis cauillis poſſunt quin generalem excluſiuam obtineamus. Ac fruſtra etiam friuolam ſubtilitatem captant, iuſtificari nos ſola fide quæ per dilectionem operatur, vt nitatur charitate iuſtitia. Fatemur quidem cũ Paulo, non aliam fidem iuſtificare quàm illam charitate efficacem: ſed ab illa charitatis efficacia iuſtificandi vim non ſumit. Imò non alia ratione iuſtificat, niſi quia in communicationem iuſtitiæ Chriſti nos inducit. Alioqui excideret id totum quod tanta contentione Apoſtolus vrget. Ei qui operatur (ait) non imputatur merces ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum. Ei verò qui non operatur, ſed credit in eum qui iuſtificat impium, imputatur ſua fides ad iuſtitiam. Poterátne euidentius loqui quàm ſic agendo? nullam eſſe fidei iuſtitiam, niſi vbi nulla ſunt opera quibus debeatur merces: ac tum demum fidem imputari in iuſtitiam, vbi per indebitam gratiam iuſtitia confertur.

Secundum ſophiſma. Reſponſio. — Gal.5.6. — Ro.4.4.

21 Nunc illud quàm verum ſit excutiamus, quod in finitione dictum eſt, iuſtitiam fidei eſſe reconciliationem cum Deo, quæ ſola peccatorum remiſſione conſtet. Semper ad illud axioma redeundum eſt, vniuerſis iram Dei incumbere, quandiu peccatores eſſe perſeuerant. Id eleganter ſignificauit Ieſaias his verbis, Non eſt abbreuiata manus Domini, vt ſeruare nequeat, neque aggrauata auris eius, vt non exaudiat: ſed iniquitates veſtræ diſſidium fecerunt inter vos & Deum veſtrum, & peccata veſtra abſconderunt faciem eius à vobis, ne exaudiat. Audimus peccatum eſſe diuiſionem inter hominem & Deum, vultus Dei auerſionem à peccatore. nec fieri aliter poteſt: quandoquidem alienum eſt ab eius iuſtitia quicquam commercij habere cum peccato. Vnde Apoſtolus inimicum eſſe Deo hominem docet, donec in gratiam per Chriſtum reſtituitur. Quem ergo Dominus in coniunctionem recipit, eum dicitur iuſtificare: quia nec recipere in gratiam, nec ſibi adiungere poteſt quin ex peccatore iuſtum faciat. Iſtud addimus fieri per peccatorum remiſſionem. Nam ſi ab operibus æſtimentur quos ſibi Dominus reconciliauit, reperientur etiamnum re uera peccatores, quos tamen peccato ſolutos puróſque eſſe oportet. Conſtat itaque, quos Deus amplectitur, non aliter fieri iuſtos niſi quòd abſterſis peccatorum remiſſione maculis purificantur: vt talis iuſtitia vno verbo appellari queat peccatorum remiſſio.

Oſiandro & Sophiſtis refutatis definitio iuſtitiæ fidei probatur. — Supra, circa finem 2. ſect. — Ieſa.59.7. — Rom.5.8.

22 Vtrunque horum pulcherrimè liquet ex iſtis Pauli verbis quæ iam recitaui, Erat Deus in Chriſto mundum ſibi reconcilians, non imputans hominibus ſua delicta, & depoſuit apud nos verbum reconciliationis. Deinde ſummam ſuæ legationis ſubdit, Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt iuſtitia Dei efficeremur in illo. Iuſtitiam & reconciliationem hic promiſcuè nominat, vt alterum ſub altero viciſſim contineri intelligamus. Modum autem aſſequendæ huius iuſtitiæ docet, dum nobis delicta non imputantur. Quare ne poſthac dubites quomodo nos Deus iuſtificet, quum audis reconciliare nos ſibi, non imputádo delicta. Sic ad Romanos, Dauidis teſtimonio probat homini imputari iuſtitiam ſine operibus, quia ille beatum pronuntiat hominem cuius remiſſæ ſunt iniquitates, cuius tecta ſunt peccata, cui Dominus non imputauit delicta. Beatitudinem proculdubio pro iuſtitia illic ponit. eam quum aſſerat in remiſſione peccatorum conſiſtere, non eſt cur aliter ipſam definiamus. Proinde Zacharias pater Iohannis Baptiſtæ cognitionem ſalutis in remiſſione peccatorum poſitam canit. Quam regulam ſequutus Paulus in concione quam de ſalutis ſumma apud Antiochenos habuit, concluſiſſe in hunc modum à Luca narratur, Per hunc remiſſio peccatorum vobis annuntiatur: & ab omnibus iis à quibus non potuiſtis iuſtificari in Lege Moſis, in hunc omnis qui credit, iuſtificatur. Sic remiſſionem peccatorum connectit Apoſtolus cum iuſtitia vt idem prorſus eſſe oſtendat. vnde meritò ratiocinatur, gratuitam eſſe nobis iuſtitiam quam indulgentia Dei obtinemus. Neque inuſitata videri debet loquutio, iuſtos non operibus, ſed gratuita acceptione eſſe fideles coram Deo: quum & toties occurrat in Scriptura, & veteres etiam interdum ſic loquantur. Sic enim alicubi Auguſtinus, Sanctorum iuſtitia in hoc mundo magis peccatorum remiſſione cõſtat quàm perfectione virtutum. Cui reſpondent præclaræ Bernardi ſententiæ, Non peccare, Dei iuſtitia eſt: hominis autem iuſtitia, Dei indulgentia. Antè autem aſſeruerat Chriſtum nobis eſſe iuſtitiam in abſolutione, ideóque ſolos eſſe iuſtos qui veniam ex miſericordia conſequuti ſunt.

Confirmatio huius probationis. — 2.Cor.5.19. — Ibid.21. — *1. Teſtimonio Scripturæ.* — Rom.4.6. — Luc.1.77. — Act.13.38. — *2. Veterum Theologorum.* — Lib. de ciuit. Dei, cap.27. — Serm.23. in Cant. — Serm.22.

23 Hinc & illud conficitur, ſola interceſſione iuſtitiæ Chriſti nos obtinere vt coram Deo iuſtificemur. Quod perinde valet acſi diceretur, hominem non in ſeipſo iuſtum

Sequitur, non ideo hominem fide iuſtificari,

eſſe, ſed quia Chriſti iuſtitia imputatione cum illo communicatur, quod accurata animaduerſione dignum eſt. Siquidem euaneſcit nugamentum illud, ideo iuſtificari hominem fide, quoniam illa Spiritum Dei participat quo iuſtus redditur, quod magis eſt contrarium ſuperiori doctrinæ quàm vt conciliari vnquam queat. Neq; enim dubium quin ſit inops propriæ iuſtitiæ qui iuſtitiam extra ſeipſum quærere docetur. Id autem clariſſimè aſſerit Apoſtolus, quum ſcribit eum qui peccatum non nouerat, pro nobis hoſtiam peccati expiatricem eſſe factum, vt efficeremur iuſtitia Dei in ipſo. Vides non in nobis, ſed in Chriſto eſſe iuſtitiam noſtram: nobis tantùm eo iure competere quia Chriſti ſumus participes. ſiquidem omnes eius diuitias cum ipſo poſſidemus. Nec obſtat quod alibi docet, damnatum eſſe de peccato peccatum in Chriſti carne, vt iuſtitia Legis compleretur in nobis. vbi non aliud complementum deſignat quàm quod imputatione conſequimur. Eo enim iure communicat nobiſcum Dominus Chriſtus ſuam iuſtitiam, vt mirabili quodam modo, quantum pertinet ad Dei iudicium, vim eius in nos transfundat. Aliud non ſenſiſſe abundè liquet ex altera ſententia, quam paulo antè poſuerat, Quemadmodum per vnius inobedientiam cõſtituti ſumus peccatores, ita per obedientiam vnius iuſtificati. Quid aliud eſt in Chriſti obedientia collocare noſtram iuſtitiam, niſi aſſerere eo ſolo nos haberi iuſtos, quia Chriſti obedientia nobis accepta fertur, acſi noſtra eſſet? Quare mihi elegantiſſimè videtur Ambroſius huius iuſtitiæ paradigma in benedictione Iacob ſtatuiſſe. nempe quemadmodum ille primogenitură à ſeipſo non meritus, habitu fratris occultatus, eiúſque veſte indutus, quæ optimum odorem ſpirabat, ſeipſum inſinuauit patri, vt ſuo commodo ſub aliena perſona benedictionem acciperet: ita nos ſub Chriſti primogeniti noſtri fratris pretioſa puritate deliteſcere, vt teſtimonium iuſtitiæ à conſpectu Dei referamus. Verba Ambroſij ſunt, Quòd Iſaac odorem veſtium olfecit, fortaſſe illud eſt, quia non operibus iuſtificamur, ſed fide. quoniam carnalis infirmitas operibus impedimento eſt, ſed fidei claritas factorum obumbrat errorem, quæ meretur veniam delictorum. Et ſanè ita res habet. nam quò in ſalutem coram facie Dei compareamus, bono eius odore fragrare nos neceſſe eſt, & eius perfectione vitia noſtra obtegi ac ſepeliri.

2.Cor.5.21.

Rom.8.3.

Ro.5.19.

Lib. de Iacob & vita beata, cap. 2.

quoniam illa Spiritum Dei participat, quo iuſtus redditur: ſed quia Chriſti iuſtitiam fide apprehendit.

Exceptionis ſolutio.

Iuſtitiæ fidei paradigma ex Ambroſio.

CAPVT XII.

Vt seriò nobis perſuadeatur gratuita iuſtificatio, ad Dei tribunal tollendas eſſe mentes.

Partes huius capitis.

1 Iuſtitiæ Dei meditatio operum iuſtitiam imaginariam euertit, vt patet ex teſtimoniis Scripturæ & piorum confeſſionibus ac exemplis, ſect. 1. 2. 3.
2 Conſcientiæ item ſerium examen, & ad cæleſte tribunal perpetua citatio, ſect. 4 & 5.
3 Vnde non hypocriſis & meriti operum vana opinio, ſed vera humilitas in cordibus piorum naſcitur, quod authoritate Scripturæ & publicani exemplo illuſtratur, ſect. 6. 7.
4 Concluſio, abiiciendam eſſe arrogantiam & ſecuritatem: quia tantum quiſque obiicit impedimenti diuinæ beneficentiæ, quantum in ſeipſo acquieſcit, ſect. 8.

HÆc omnia tametſi luculentis teſtimoniis veriſſima eſſe patet, tamen quàm neceſſaria ſint, non prius nobis clarè conſtiterit, quàm ea nobis ob oculos poſuerimus quæ totius diſputationis fundamenta eſſe debent. Principiò ergo nobis ſuccurrat illud: non de humani fori iuſtitia ſed cæleſtis tribunalis, ſermonem eſſe inſtitutum: ne ad modulum noſtrum metiamur, qua operum integritate diuino iudicio ſatisfiat. Atqui mirum eſt quanta temeritate & audacia id vulgò definiatur. Quinetiam videre eſt vt nulli confidentius & plenioribus, quod aiunt, buccis de operum iuſtitia garriant, quàm qui palpabilibus morbis prodigioſè laborant, vel intercutibus crepant vitiis. Id fit quia Dei iuſtitiam non cogitant, cuius vel ſi minimo ſenſu afficerentur nunquam tanto eam ludibrio haberent. Atqui certè vltra modum floccipenditur, ſi talis támque perfecta non agnoſcitur vt nihil ei acceptum ſit niſi omni ex parte integrum & abſolutum, nulláque ſorde inquinatum. quale in homine reperire nec licuit vnquam, nec licebit. Facile eſt ſcilicet ac promptum cuilibet, in ſcholarum vmbraculis de operum dignitate ad iuſtificandos homines nugari: ſed vbi in conſpectum Dei ventum eſt, faceſſant tales deliciæ oportet quia res illic agitur ſeriò, non ludicra λογομαχία exercetur. Huc, huc referenda mens eſt, ſi volumus de vera iuſtitia cum fructu inquirere: quomodo cæleſti iudici reſpondeamus, quum nos ad rationem vocauerit. Statuamus nobis iudicem illum, non qualem intellectus noſtri ſponte imaginantur, ſed qui depingitur nobis

Fons errorum de operum iuſtitia.

Putarunt ſophiſtæ de tribunali quodã humano quæſtionem inſtitui.

Agitur autem de Dei maieſtate & iuſtitia.

Coram qua nihil acceptũ eſt, niſi omni ex parte integrũ & abſolutum.

bis in Scriptura: cuius ſcilicet fulgore obtenebrãtur ſtellę, cuius robore liquefiunt montes, cuius ira terra concutitur, cuius ſapientia deprehenduntur in aſtutia ſua prudentes, cuius puritate inquinantur omnia, cuius ferendæ iuſtitiæ nec Angeli pares ſunt, qui nocentem non facit innocentem, cuius vindicta, quum ſemel accenſa eſt, penetrat vſque ad inferni nouiſſima. Sedeat, inquam, ille ad examinanda hominum facta: quis ſecutus ad eius thronum ſe ſiſtet? quis habitabit cum igne deuorante? inquit Propheta: quis manebit cum ardoribus ſempiternis? Qui ambulat in iuſtitiis, & loquitur veritatem, &c. Sed prodeat ille quiſquis eſt. Imò verò facit illa reſponſio ne quis prodeat. Ex aduerſo enim terribilis vox inſonat, Si iniquitates obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebit? Pereundum ſanè mox ſit omnibus, vt alibi ſcribitur, Nunquid homo Dei comparatione iuſtificabitur: aut purior erit factore ſuo? Ecce qui ſeruiunt ei non ſunt fideles, & in angelis ſuis reperit prauitatem. Quanto magis qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, conſumentur coram tinea? A mane vſque ad veſperam ſuccidentur. Item, Ecce, inter ſanctos eius nemo eſt fidelis: & cæli non ſunt mundi in conſpectu eius. Quanto magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit quaſi aquam iniquitatem? Fateor quidem in libro Iob mentionem fieri iuſtitiæ quę excelſior eſt obſeruatione Legis. atque hanc diſtinctionem tenere operæpretium eſt: quia etiam ſi quis Legi ſatisfaceret, ne ſic quidem ſtaret ad examen illius iuſtitiæ quæ ſenſus omnes exuperat. Itaque etiam ſi Iob bene ſibi conſcius ſit, attonitus tamen obmuteſcit: quia videt ne Angelica quidem ſanctitate poſſe Deum placari, ſi ad ſummam trutinam reuocet eorum opera. Ego igitur iuſtitiam illam quam attigi, quia incomprehenſibilis eſt, nunc omitto: ſed tantùm dico, ſi exigitur vita noſtra ad normam ſcriptæ Legis, nos eſſe pluſquam ſocordes niſi horrenda formidine nos torqueant tot maledictiones, quibus nos expergefieri voluit Deus: atque inter alias hæc generalis, Maledictus omnis qui non manſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in hoc libro. Denique inſipida vel diluta erit hæc tota diſputatio, niſi ſe quiſque reum ſiſtat coram cæleſti iudice, & de ſua abſolutione ſolicitus vltrò ſe proſternat ac exinaniat.

Vide præcipue Iobi librũ.
Teſtimonia hanc doctrinã confirmantia.
Ieſaiæ. Ieſa.33.14
Dauidis. Iobi. Pſ.130.3. Job.4.17. Iob.15.15.
Immo verò ſi ad Legis iuſtitiam deſcendatur, maledictio quę comprimimur apparet. Deut.27.26.

2 Huc huc attollẽdi erant oculi, vt trepidare potius diſceremus, quàm inaniter exultare. Facile quidem eſt, dum in hominibus ſubſiſtit comparatio, vt ſe quiſque habere te putet quod alij contemnere non debeant: ſed vbi ad Deum aſſurgimus, corruit dicto citius ac deperit fiducia illa. Atque id prorſus animæ noſtrę erga Deum vſu venit, quod erga viſibile cęlum corpori. acies enim oculi, quantiſper rebus adiacentibus perluſtrandis inſiſtit, perſpicentiæ ſuæ documenta capit: ſi in ſolem dirigitur, nimio eius fulgore perſtricta & obſtupefacta, non minorem in eius intuitu debilitatem ſentit, quàm in rerum inferiorum aſpectu robur. Ne fallamus ergo nos vana fiducia, etiamſi reliquis hominibus vel pares vel ſuperiores nos eſſe ducimus: nihil id ad Deum, cuius ad arbitrium reuocanda eſt iſta cognitio. Quòd ſi domari ferocia noſtra monitionibus iſtis nequit, reſpõdebit nobis quod Phariſæis dicebat, Vos eſtis qui vos iuſtificatis coram hominibus. At quod hominibus altum eſt, abominabile eſt Deo. Eas nunc, & de iuſtitia tua tumidè inter homines glorieris, dum illam Deus è cælo abominetur. Quid autem ſerui Dei, verè eruditi eius Spiritu? Ne intres in iudicium cum ſeruo tuo: quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Alter verò, quanquam ſenſu paulùm diuerſo, Non poterit homo iuſtus eſſe cum Deo: ſi voluerit contendere cum eo, non poterit reſpõdere vnum pro mille. Hìc iam ad liquidũ audimus, qualis ſit Dei iuſtitia cui ſcilicet nullis humanis operibus ſatisfiet: cui mille ſcelerum nos interroganti, vnius purgatio afferri non poterit. Talem nimirum iuſtitiam bene animo conceperat electum illud Dei organum Paulus, quum profiteretur ſe nihil ſibi conſcium eſſe, ſed non in hoc iuſtificari.

Similitudinis hypocritarum origo.
Simili appoſito explicata.
Item exhortatione.
Deinde, teſtimonio Dauidis, Iobi & Pauli. Luc.16.15 Pſ.143.2. Iob.9.2. 1.Cor.4.4.

3 Nec in ſacris modò literis extant talia exempla: ſed omnes pij ſcriptores hunc ſibi ſenſum fuiſſe demonſtrãt. Sic Auguſtinus, Omnium, inquit, piorum ſub hoc onere corruptibilis carnis & in hac vitæ infirmitate gementium vna ſpes eſt, quòd Mediatorem vnum habemus Ieſum Chriſtum iuſtum: & ipſe eſt exoratio pro peccatis noſtris. Quid audimus? ſi vnica hæc illis ſpes eſt, vbi operum fiducia? Solam enim quum dicit, nullam aliam relinquit. Bernardus verò, Et re vera, vbi tuta firmáque infirmis requies & ſecuritas, niſi in vulneribus Saluatoris? tanto illic ſecurior habito, quanto potentior eſt ad ſaluandum. Fremit mundus, premit corpus, diabolus inſidiatur. Non cado, quia fundatus ſum ſupra firmam petram. Peccaui peccatum graue. Turbatur conſcientia: ſed non perturb

Poſtremò, Auguſtini & Bernardi confeſſione. Li. ad Bonif.3 c.5. Super cātic.Serm. 61.

turbabitur, quia vulnerum Domini recordabor. Poſtea ex iis concludit, Meritum proinde meum miſeratio Domini. non ſum planè meriti inops, quandiu non fuerit ille inops miſerationum. Quòd ſi miſericordiæ Domini multæ, multus ergo peræquè ſum in meritis. Nunquid iuſtitias meas cantabo? Domine, meminero iuſtitiæ tuæ ſolius. Ipſa enim eſt & mea, nempe factus eſt mihi iuſtitia à Deo. Item alibi, Hoc totú hominis meritum, ſi totam ſpem ponat in eum qui totum hominem ſaluum facit. Similiter vbi pacem ſibi retinens, gloriam relinquit Deo. Tibi, inquit, illibata maneat gloria: mecum bene agitur ſi pacem habuero. Abiuro gloriam prorſus: ne ſi vſurpauero quod meum non eſt, perdam & oblatum. Apertius etiam alio loco, De meritis quid ſolicita ſit Eccleſia? cui de propoſito Dei firmior ſuppetit ſecuriórque gloriandi ratio? Sic non eſt quod quæras, quibus meritis ſperemus bona: præſertim quum audias apud Prophetam, Non propter vos faciam, ſed propter me, dicit Dominus. Sufficit ad meritum ſcire quòd nõ ſufficiant merita: ſed vt ad meritum ſatis eſt de meritis non præſumere, ſic carere meritis ſatis ad iudicium eſt. Quòd merita liberè vſurpat pro bonis operibus ignoſcendum eſt conſuetudini. In fine verò conſilium eius fuit terrere hypocritas, qui peccandi licentia contra Dei gratiam proteruiunt: ſicuti mox ſe explicat, Felix Eccleſia cui nec merita ſine præſumptione, nec præſumptio abſque meritis deeſt. Habet vnde præſumat, ſed non merita. Habet merita, ſed ad promerendum non præſumendum. Ipſum non præſumere nónne promereri eſt? Ergo eo præſumit ſecurius quo non præſumit, cui ampla materies gloriandi eſt, miſericordiæ Domini multæ.

In Pſal. Qui habit. ſer. 15. Serm. 13. in Cant.

Serm. 68.

Ezech. 36. 22. 32.

4 Ita eſt ſanè. Hoc vnicum ſalutis aſylum, in quo reſpirare tutò poſſint, ſentiunt exercitatæ conſcientiæ, vbi cum Dei iudicio negotium eſt. nam ſi, quæ lucidiſſimæ videbantur noctu ſtellæ, ſplendorem ſuum perdunt ſolis aſpectu, quid putamus vel rariſſimæ hominis innocentiæ futurum, vbi ad Dei puritatem compoſita fuerit? Erit enim ſeueriſſimũ illud examen, quod in abditiſſimas quaſq; cordis cogitationes penetrabit: &, quemadmodum ait Paulus, Reuelabit occulta tenebrarum, & abſcondita cordium teteget: quod latitantem & reſtitantem conſcientiam proferre coget omnia quę nunc è memoria quoque noſtra elapſa ſunt. Vrgebit accuſator diabolus, cõſcius omnium flagitiorum ad quæ perpetranda nos impulerit: illic nihil proderunt externæ bonorũ operum pompæ, quæ ſolæ nunc æſtimantur: ſola poſtulabitur voluntatis ſynceritas. Quare hypocriſis, non modò qua homo coram Deo ſibi malè conſcius, oſtẽtare ſe apud homines affectat, ſed qua ſibi quiſque coram Deo imponit (vt ſumus ad nos palpandos adulandóſq; procliues) confuſa concidet, vtcunque nunc pluſquam temulẽta audacia ſuperbiat. Ad eiuſmodi ſpectaculum qui ſenſum ſuum non dirigunt, ſuauiter quidem & placidè iuſtitiam ſibi ad momentum adſtruere poſſunt, ſed quæ in iudicio Dei mox illis ſit excutienda: non ſecus ac magnæ opes, per ſomnium cumulatæ, expergefactis euaneſcunt. Qui autem ſeriò, tanquam ſub Dei conſpectu, de vera iuſtitiæ regula quęrent, illi certò comperient, omnia hominum opera, ſi ſua dignitate cenſeantur, nihil niſi inquinamenta eſſe & ſordes: & quæ iuſtitia vulgò habetur, eam apud Deum meram eſſe iniquitatem: quæ integritas cenſetur, pollutionem: quæ gloria ducitur, ignominiam.

1.Cor.4.5

Altera machina, operum iuſtitiam euertens, conſcientiæ videlicet examẽ ſerium, & ad Dei perfectionem imperfectionis humanæ comparatio.

Hypocritæ contra ſibiipſis plaudunt.

Simile.

5 Ab hac diuinæ perfectionis contemplatione ad nos ſine blanditiis cæcóue amoris affectu reſpiciendos deſcendere ne pigeat. Mirum enim non eſt ſi tãtopere cæcutiamus in hac parte, quum à peſtilenti erga ſe indulgẽtia nemo noſtrûm caueat, quam in nobis omnibus naturaliter hærere clamat Scriptura. Cuique viro, inquit Solomo, recta eſt via in oculis ſuis. Item, Omnes viæ hominis mundæ videntur in oculis eius. Quid autem? an iſta hallucinatione abſoluitur? imo verò (quemadmodum ibidem ſubiungit) Dominus ponderat corda. hoc eſt, dum homo ob externam quam præ ſe fert iuſtitiæ laruam ſe demulcet, interim Dominus latẽtem cordis impuritatem trutina ſua examinat. Quum ergo talibus blandimentis adeo non proficiatur, ne illudamus nobis vltro in noſtram perniciem. Quo autem nos probè excutiamus, neceſſariò ad Dei tribunal reuocanda eſt noſtra conſcientia. Illius enim luce omnino opus eſt ad detegenda, quæ alioqui nimis profundè latent, prauitatis noſtræ inuolucra. tum dilucidè demum perſpiciemus quid iſta valeant: longè abeſſe quin iuſtificetur coram Deo homo, putredo & vermis, abominabilis & vanus: qui bibit tanquam aquas iniquitatem. Nam quis poneret mundum, de immundo conceptũ ſemine? ne vnus quidem. Tum & idipſum experiemur quod de ſe Iob dicebat, Si innocentẽ me oſtendere voluero, os meum condemnabit me: ſi iuſtum,

Prou.21.2 & 16.2.

Iob.15.16

Iob.14.4.

Iob.9.20.

Qui fit, vt tantopere imaginariæ huius iuſtitiæ operum opinione detineamur.

Huius mali remedium ſumma Dei maieſtatis, & miſeriæ noſtræ conſideratio.

Miſeria noſtra vivis deſcripta.

prauum comprobabit. Neq; enim ad ſeculum vnum ſed ad omnia pertinet, quod Pro-
pheta de Iſraele olim querebatur, omnes quaſi oues erraſſe, vnumquenque declinaſſe in
viam ſuam. Siquidem omnes illic comprehendit ad quos peruentura eſſet redemptio- Ieſa.53.6.
nis gratia. Atque eouſque procedere debet iſtius examinis rigor, donec in plenam con-
ſternationem nos ſubegerit, eóque modo ad recipiendam Chriſti gratiam compararit.
Fallitur enim qui putat ſe huius fruendæ eſſe capacem, niſi omnem prius animi altitu-
dinem deiecerit. Notum eſt illud, Deum ſuperbos confundere, humilibus dare gratiam. 1. Pet.5.5.

Hæc demum vera eſt humilitas Chriſtiana, ſi depoſita omni imaginaria iuſtitia noſtra fiducia in Dei miſericordiam per Chriſtum fide apprehenſam acquieſcamus.

6 Quæ autem humiliandi noſtri ratio niſi vt tanti inopes ac vacui Dei miſericordiæ
locum demus? Non enim humilitatem voco, ſiquid nobis reſiduum eſſe putamus. Et ha-
ctenus perniciosam hypocriſin docuerunt qui hæc ſimul duo iunxêre, humiliter de no-
bis ſentiendum coram Deo, & iuſtitiam noſtram aliquo loco habendam. Si enim con-
trà quàm ſentimus confitemur coram Deo, improbè illi mentimur. ſentire autem non
poſſumus vt decet, quin prorſus quicquid videtur in nobis eſſe glorioſum conteratur.
Quum ergo audis apud Prophetam, paratam eſſe ſalutem humili populo, deiectionem Pſ.18.28.
oculis ſuperborum: primùm cogita, ad ſalutem non patêre acceſſum niſi depoſita omni
ſuperbia, & aſſumpta ſolida humilitate: deinde humilitatem illam non eſſe modeſtiam
aliquam, qua Domino de iure tuo pilum cedas, (qualiter humiles vocantur coram ho-
minibus qui nec ſe faſtuosè efferunt, nec aliis inſultant, quum tamen nonnulla excellen
tiæ conſcientia nitantur) ſed ſubmiſſionem non ſimulatam animi ſerio miſeriæ inopiæ-

Humilitas illa deſcribitur.

que ſuæ ſenſu cõſternati. ſic enim vbique verbo Dei deſcribitur. Quum Dominus apud Soph.3.18
Sophoniam ſic loquitur, Auferam de te exultantem, reſiduum faciam in medio populi
tui afflictum & pauperem, & ſperabunt in Domino: annon apertè demonſtrat qui ſint

Teſtimoniis Scripturę comprobatur.

humiles? Nempe qui ſuæ paupertatis cognitione afflicti iacent. Contrà ſuperbos vocat
exultantes, quòd rebus proſperis læti homines ſoleant exultare. Humilibus verò, quos
ſaluare inſtituit, nihil facit reliquum, niſi vt ſperent in Domino. Sic & apud Ieſaiam, Ad Ieſa.66.2
quem autem reſpiciam niſi ad pauperculum & contritum ſpiritu, ac trementem ſermo & 57.15.
nes meos? Item, Excelſus & ſublimis, habitans æternitatem, & ſanctum nomen eius, in
excelſo & in ſancto habitans, & cum contrito humiliq; ſpiritu: vt viuificet ſpiritum hu-
milium, & cor contritorum. Quum audis toties contritionis nomen, intellige cordis
vulnus, quod hominem humi proſtratum attolli non ſinat. Tali contritione vulnera-
tum eſſe cor tuum decet, ſi velis cum humilibus, iuxta Dei ſententiam, exaltari. Id ſi non
fit, humiliaberis potenti Dei manu in tuum pudorem & dedecus.

Publicani parabolâ repræſentatur.

7 Ac verbis non contentus optimus Magiſter, in parabola, velut in tabula, legitimæ Luca.18.13.
humilitatis imaginem nobis repræſentauit. Publicanum enim profert, qui procul ſtans,
nec oculos audens in cælum erigere, cum multo plactu orat, Domine, propitius eſto mi-
hi peccatori. Ne putemus eſſe hæc fictæ modeſtiæ ſigna, quòd cælum non audet intue-
ri, nec propius accedere, quòd pectus plangendo peccatorẽ ſe fatetur: ſed interioris affe-
ctus ſciamus eſſe teſtimonia. Ex aduerſo Phariſæum opponit, qui gratias agit Deo quòd
non ſit ex vulgo hominum, aut raptor, aut iniuſtus, aut adulter: quoniam bis ieiunaret in
ſabbato, decimas daret omnium quæ poſſidebat. Aperta confeſſione agnoſcit eſſe Dei
donum quam habet iuſtitiam: ſed quia iuſtum ſe eſſe confidit, diſcedit à facie Dei ingra

Propriis ſuis & veris elogiis commendatur.

tus & odioſus. Publicanus ſuæ iniquitatis agnitione iuſtificatur. Hinc videre licet quan-
ta ſit humiliationis noſtræ gratia coram Domino: vt non pateat ſuſcipiendæ eius miſe-
ricordiæ pectus, niſi omni propriæ dignitatis opinione prorſus vacuum. Hæc vbi occu-
pauit, illi claudit aditum. Quod ne cui dubium foret, cũ hoc mandato dimiſſus eſt Chri- Ieſa.61.1.
ſtus à Patre in terram, vt euangelizaret pauperibus, mederetur contritis corde, prędica-
ret captiuis libertatem, clauſis apertionem, cõſolaretur lugentes: daret illis gloriam pro
cinere, oleum pro luctu, pallium laudis pro ſpiritu mœroris. Secundum iſtud manda-
tum, nonniſi laborantes & oneratos ad participandam ſuam beneficentiam inuitat. Et Mat.11.28
alibi, Non veni ad iuſtos vocandos, ſed peccatores. & 9.13.

Hinc ſequitur abiiciendã eſſe arrogantiã & ſecuritatem.

8 Ergo ſi Chriſti vocationi locum dare libet, faceſſat procul omnis à nobis tum ar-
rogantia, tum ſecuritas. Illa ex ſtulta propriæ iuſtitię perſuaſione naſcitur, vbi homo ha-
bere ſe aliquid putat cuius merito apud Deum commendetur. hæc etiam ſine vlla ope-
rum perſuaſione eſſe poteſt. Multi enim peccatores, quia vitiorum dulcedine inebriati,
Dei iudicium non cogitant, tanquam veterno quodam obſtupefacti iacent, ne aſpirent
ad oblatam ſibi miſericordiam. At verò non minus excutiendus talis torpor quàm abii-

ciend

cienda quæuis noſtri confidentia, quo expediti ad Chriſtum feſtinemus, quo vacui & ieiuni impleri ipſius bonis queamus. Nunquam enim illi ſatis confidemus, niſi de nobis penitus diffiſi: nunquam in ipſo ſatis animos erigemus, niſi prius in nobis deiectos: nunquam in ipſo nos ſatis ſolabimur, niſi in nobis deſolati. Gratię ergo Dei apprehendendę ac obtinendæ, abiecta quidem prorſus noſtri fiducia, freti verò ſola bonitatis eius certitudine, idonei ſumus, dum (vt ait Auguſtinus) noſtra merita obliti, Chriſti dona amplectimur. quia ſi in nobis merita quæreret, non veniremus ad eius dona. Cui pulchrè ſuccinit Bernardus, ſeruis infidis comparans ſuperbos, qui meritis ſuis vel minimum arrogant: quia laudem gratię per ſe tranſeuntis improbè retinent, perinde acſi paries radium ſe parturire dicat, quem ſuſcipit per feneſtram. Ne longius hîc immoremur, habeamus breuem ſed generalem certámque regulam, eum ad participandos diuinę miſericordię fructus comparatum, qui ſeipſum non dico iuſtitia (quæ nulla eſt) ſed vana ventoſáque iuſtitiæ imagine penitus exinaniuit. quia tantum quiſque obiicit impedimenti Dei beneficentiæ quantum in ſeipſo acquieſcit.

Deinde noſtri confidentiam.

Si modò Dei Gratiam apprehendere ac obtinere percupimus.

De verb. Apoſtoli, cap. 8.

Serm. 13. in Cant.

Regula, ſeu ſumma ſuperio ris doctrinæ.

CAPVT XIII.

Duo eſſe in gratuita iuſtificatione obſeruanda.

Partes capitis.

1 Gloria Dei & conſcientiæ tranquillitas in iuſtificatione gratuita obſeruandæ occurrunt. In gloriam Dei peccant qui in ſe gloriantur & extra Chriſtum (cuius iuſtitia fide apprehenſa coram Deo electis omnibus ad reconciliationem & ſalutem æternam obtinendam imputatur) iuſtitiam quærunt, ſect. 1. & 2.

2 Conſcientiæ tranquillitas nulla alia ratione quam iuſtificatione gratuita acquiri poteſt: quod abunde probatur, ſect. 3. 4. & 5.

ATque omnino quidem duo hîc præcipuè ſpectanda ſunt, nempe vt Domino illibata conſtet ac veluti ſarta tecta ſua gloria, conſcientiis verò noſtris coram ipſius iudicio placida quies ac ſerena tranquillitas. Videmus quoties ac quam ſolicitè Scriptura nos hortetur ad reddendam ſoli Deo laudis confeſſionem,
Ro. 3. 25. vbi de iuſtitia agitur. Atque adeò hunc finem Domino fuiſſe teſtatur Apoſtolus conferendæ nobis in Chriſto iuſtitiæ, vt ſuam ipſe demonſtraret. Mox verò qualis illa ſit demonſtratio ſubiungit: nempe ſi ſolus ille iuſtus cognoſcatur, ac iuſtificās eum qui eſt ex fide Ieſu Chriſti. Vides iuſtitiam Dei non ſatis illuſtrari niſi & ſolus cenſeatur iuſtus, & immerentibus iuſtitiæ gratiam communicet? Hac ratione vult omne os obturari, & obnoxium ſibi reddi vniuerſum mundum: quia quantiſper habet homo quod in ſuam defenſionem loquatur, Dei gloriæ nonnihil decedit. Sic apud Ezechielem docet quantopere ex recognitione noſtræ iniquitatis nomen ſuum glorificemus. Recordabimini, inquit, viarum & omnium ſcelerum quibus polluti eſtis: & diſplicebitis vobis in conſpectu veſtro, in omnibus malitiis quas commiſiſtis. Et ſcietis quia ego Dominus, quum benefecero vobis propter nomen meum: & non ſecundum ſcelera veſtra peſſima. Si hæc in vera Dei notitia continentur, vt propriæ iniquitatis conſcientia attriti, nobis benefacere indignis illum reputemus: quid magno noſtro malo tentamus vel vllam particulam ex iſta gratuitæ benignitatis laude Domino ſuffurari? Similiter Ieremias, dum clamat, Ne glorietur ſapiens in ſapientia ſua, aut diues in diuitiis ſuis, aut fortis in fortitudine ſua: ſed qui gloriatur, in Domino glorietur. annon innuit de gloria Dei nonnihil deperire ſi in ſemetipſo homo gloriatur? In hunc certè vſum Paulus verba illa accommodat, quum omnes ſalutis noſtrę partes apud Chriſtum depoſitas eſſe tradit, vt nonniſi in Domino gloriemur. Significat enim contra Deum inſurgere & tenebras obducere gloriæ eius quiſquis vel tantillum de ſuo ſe habere putat.

Dei gloria ſarta tecta manet, vbi ſolus ipſe iuſtus agnoſcitur.

Confirmatio, à teſtimonio.

Ezech. 20. 42. *Ezechielis.*

Iere. 9. 23. *Ieremiæ.*

Pauli.

1. Cor. 1. 30.

2 Ita eſt ſanè: nunquam in ipſo verè gloriamur, niſi noſtra gloria penitus abdicati. Contra hoc habendum eſt catholicum theorema, aduerſus Deum gloriari quicunque in ſe gloriantur. Siquidem ita demū reddi obnoxium Deo mundum cenſet Paulus dum prorſus adempta eſt hominibus quæuis gloriandi materia. Proinde Ieſaias, quum iuſtificationem Iſrael in Deo fore denuntiat, addit ſimul & laudē: quaſi diceret, in hunc finem à Domino iuſtificari electos vt in ipſo non alibi glorientur. Qualiter autem laudari nos in Domino conueniat, proximo verſu docuerat. nempe vt iuremus eſſe in Domino iuſtitias noſtras, & fortitudinem noſtram. Obſerua non exigi ſimplicem confeſſionem, ſed iuramento confirmatam: ne ficta neſcio qua humilitate defungēdum putes. Neque

Qui igitur in ſe gloriantur, aduerſus Deū gloriantur.

Ro. 3. 19. Ieſa. 45. 25.

Obiectio.

Reſp. Apoſtolorum Pauli & Petri authoritate firmata.

hic cauſetur quiſpiam ſe nequaquam gloriari, dum citra arrogantiam, proptiam inſti-
tiam recognoſcit. talis enim æſtimatio eſſe non poteſt quin fiduciam generet, nec fidu-
cia quin gloriam pariat. Meminerimus ergo in tota iuſtitię diſputatione finem hunc eſ-
ſe ſpectandum, vt illius laus penes Dominum ſolida integráque maneat. Quandoqui-
dem in demonſtrationem iuſtitiæ ſuæ gratiam ſuam, teſte Apoſtolo, in nos effudit, quo Ro.3.26.
ſit ipſe iuſtus, & iuſtificans eum qui eſt ex fide Chriſti. Vnde alio loco, quum docuiſſet Ephe.1.6
Dominum nobis ſalutem contuliſſe, quo nominis ſui gloriam illuſtraret: poſtea, quaſi
idem repetens, ſubiicit, Gratia eſtis ſaluati, ac Dei dono, non operibus, ne quis glorietur.
Et Petrus, dum admonet nos in ſpem ſalutis vocatos eſſe, vt virtutes enarremus eius qui Ephe.2.8
è tenebris nos vocauit in admirabile lumen ſuum, haud dubiè vult ita perſonare in aure 1.Pet.2.8.
fidelium ſolas Dei laudes, vt alto ſilentio obtuant omnem carnis arrogantiam. Summa
hæc eſt, non poſſe hominem ſibi vllam iuſtitiæ micam ſine ſacrilegio vendicare, quia
tantundem ex diuinæ iuſtitiæ gloria decerpitur ac delibatur.

Conſcientiæ tranquillitas ex ſola iuſtificatione gratuita naſcitur. Teſte Salomone.

3 Iam ſi quærimus qua ratione ſerenari queat coram Deo conſcientia, non aliam re-
periemus quàm ſi gratuita nobis iuſtitia, Dei dono conferatur. Subeat ſemper illud So-
lomonis, Quis dicet, Múdaui cor meum, purificatus ſum à peccato meo? Nemo eſt certè Prou.20.
qui non infinita colluuie obruatur. In ſuam ergo conſcientiam deſcédat vel perfectiſſi- 9.
mus quiſq;, & facta ſua ad calculum vocet, quem tandem exitum habebit? An, quaſi be-
ne compoſita ſibi ſint cum Deo omnia, ſuauiter conquieſcet, ac nó potius diris tormen
tis lacerabitur quum in ſe damnationis materiam, ſi ab operibus æſtimetur, reſidere ſen

Conſcientia ipſa.

tiet? Conſcientiam, ſi Deum reſpicit, vel cum illius iudicio certam pacem habere neceſ-
ſe eſt, vel inferorum terroribus obſideri. Nihil ergo proficimus de iuſtitia diſſeredo, niſi

Et Apoſtolo, qui fidem exinanitam eſſe contendit, ſi iuſtitiæ promiſſio ex Legis obſeruatione pendeat.

eam ſtatuerimus cuius ſtabilitate anima noſtra in Dei iudicio fulciatur. Vbi habebit ani
ma noſtra quo & intrepida coram Dei vultu appareat, & incócuſſa eius iudicium exci-
piat: tum ſciamus demum nos non fictitiam iuſtitiam reperiſſe. Non ergo ſine cauſa tan
topere hac parte inſiſtit Apoſtolus, cuius verbis agere quàm meis malo. Si ex Lege, in- Ro.4.14.
quit, promiſſio hæreditatis, exinanita eſt fides, abolita eſt promiſſio. Prius infert, exina-
nitam & euacuatam eſſe fidem, ſi iuſtitię promiſſio operum noſtrorum merita reſpiciat,
aut ex Legis obſeruatione pendeat. Nunquam enim in ea ſecurè acquieſcere quiſquam
poſſet: quando nunquam futurum eſt vt certò apud ſe quiſquam ſtatuat ſe Legi ſatisfe-
ciſſe, vt certè nullus vnquam per opera plenè ſatisfacit. Cuius rei ne longè petantur te-
ſtimonia, ſibi quiſque teſtis eſſe poteſt, qui ſe recto oculo intueri volet. Atque hinc appa
ret in quàm profundos receſſus & tenebricoſos hominum mentes defodiat hypocriſis,
dum tam ſecurè ſibi indulgent vt opponere ſuas blanditias non dubitent Dei iudicio:
quaſi iuſtitium quoddam illi indicerent. Fideles autem, qui ſincerè ſeipſos excutiunt,
longè alia ſolicitudo angit & excruciat. Igitur in omnium animos ſubiter primùm hæ-
ſitatio, demú & deſperatio: dum pro ſe quiſque ſubduceret quanta debiti mole adhuc
premeretur, quámque longè diſtaret ab impoſita ſibi códitione. En iam oppreſſam ex-
tinctámque fidem. non enim fluctuari, variare, ſurſum deorſum ferri, hæſitare, ſuſpen-
ſum teneri, vacillare, deſperare denique, fidere eſt: ſed conſtanti certitudine ac ſolida
ſecuritate animum obfirmare, habereque vbi recumbas ac pedem figas.

Deinde & promiſſionem.

4 Alterum quoque adiungit, irritam & euanidam fore promiſſionem. Si enim eius
complementum à noſtro merito dependet, quando tandem huc ventum fuerit vt Dei
beneficentiam promereamur? Quinetiam ſecundum iſtud membrum ex priore conſe-
quitur. ſiquidem non implebitur promiſſio niſi iis qui fidem illi habuerint. Collapſa igi-

Quæ ſine fide planè corruit.

tur fide, nulla vis promiſſionis reſidua erit. Ideo ex fide hæreditas, vt ſecundum gratiam
ad ſtabiliendam promiſſionem. Abundè enim cófirmata eſt dum ſola Dei miſericordia
nititur: quia perpetuo nexu coniunctæ ſunt inter ſe miſericordia & veritas, hoc eſt, quæ-
cunque Deus miſericorditer pollicetur, fideliter quoque præſtat. Sic Dauid, antequam Pſ.119.76
ſalutem ſibi ex Dei eloquio poſtulet, cauſam primùm ſtatuit in eius miſericordia. Ve-
niant, inquit, ad me miſericordiæ tuæ, ſalus tua ſecundum eloquium tuum. Et meri-
tò: quia non aliunde ad promittendum inducitur Deus niſi ex mera miſericordia. Ita-

Fide autem in Dei ſola miſericordia per Chriſtum ſtante, promiſſio abundè confir-

que hîc ſpem totam ſiſtere conuenit & velut profundè figere, non reſpectare ad noſtra
opera, quò ex illis ſubſidium aliquod petatur. Sic & Auguſtinus agendum præcipit: ne In Pſ.88.
hic nouum aliquid dicere nos putes. In æternum, inquit, regnabit Chriſtus in ſeruis tract.4
ſuis. Hoc promiſit Deus, hoc dixit Deus. ſi parum eſt, hoc iurauit Deus. Quia ergo non
ſecund

ſecundum merita noſtra, ſed ſecundum illius miſericordiam firma eſt promiſſio:nemo debet cum trepidatione prædicare de quo non poteſt dubitare. Bernardus quoq;, Quis poterit ſaluus eſſe?dicũt diſcipuli Chriſti. At ille, Apud homines impoſſibile hoc eſt,ſed non apud Deum. Hæc tota fiducia noſtra, hæc vnica conſolatio,hæc tota ratio ſpei noſtræ. Sed de poſſibilitate certi,de voluntate quid agimus?Quis ſcit an odio vel amore dignus ſit?Quis cognouit ſenſum Domini,aut quis conſiliarius eius fuit? Hic iam planè fidem nobis ſubuenire neceſſe eſt: hic oportet ſuccurrere veritatem:vt quod de nobis latet in corde Patris, per Spiritum reueletur, & Spiritus eius teſtificans perſuadeat cordibus noſtris quòd filij Dei ſumus. Perſuadeat autem vocando & iuſtificando gratis per fidem:in quibus nimirum velut medius quidam tranſitus eſt ab æterna prędeſtinatione ad futuram gloriam. Breuiter ſic colligamus,Scriptura non eſſe firmas Dei promiſſiones indicat,niſi certa conſcientię fiducia arripiantur. vbicunque eſt dubitatio aut incertitudo, irritas fieri pronuntiat. rurſum nihil quàm vacillare ac fluctuari pronuntiat ſi operibus noſtris incumbunt. Ergo aut pereat nobis iuſtitia neceſſe eſt,aut ne veniant in conſiderationem opera,ſed ſola fides locum habeat, cuius iſthæc natura eſt,aures arrigere, oculos claudere:hoc eſt,vni promiſſioni intentam eſſe,cogitationem auertere ab omni hominis vel dignitate vel merito. Ita impletur præclarum illud Zachariæ vaticinium, Quòd vbi deleta fuerit iniquitas terræ,vocabit vir amicum ſuum ſubter vineam,& ſubter ficum ſuum. Vbi Propheta innuit,non aliter vera pace frui fideles, quàm poſt impetratam peccatorum remiſſionem. Tenenda enim eſt analogia hæc in Prophetis vbi de Chriſti regno diſſerunt, externas Dei benedictiones quaſi Spiritualium bonorum figuras proponere. Vnde & Chriſtus rex pacis & pax noſtra vocatur:quia omnes conſcientiæ agitationes ſedat. Modus ſi quæritur, ad ſacrificium, quo pacatus eſt Deus, venire neceſſe eſt: quia trepidare nunquam deſinet quiſquis non ſtatuet ſola illa expiatione propitiari Deum qua Chriſtus iram eius ſuſtinuit. Denique non alibi quàm in Chriſti redemptoris noſtri terroribus pax nobis quærenda.

Margin: Sermo. 5. in dedic. templi. — Eccle. 9. 1. — 1. Cor. 2. 16. — Zach. 3. 9 — Ieſa. 9. 6. — Eph. 2. 14

Margin: *…nota eſt: quod ex Auguſtino & Bernardo probatur.* — *Deinde firmiſſimo argumento ex ſupra dictis continuatq; & Prophetarum perſpicuis prædictionibus illuſtrato.*

5 Sed quid obſcuriore teſtimonio vtor? Negat vbiq; Paulus pacem vel tranquillum gaudium relinqui conſcientiis,niſi ſtatutum ſit iuſtificari nos fide. Vnde autem illa certitudo, ſimul declarat, quum ſcilicet amor Dei in corda noſtra diffuſus eſt per Spiritum ſanctum:ac ſi diceret nõ poſſe aliter ſedari animas noſtras niſi certò perſuaſi ſimus Deo nos placere. Vnde etiam alibi exclamat ex piorũ omnium perſona, Quis nos ſeparabit ab amore Dei,qui eſt in Chriſto? quia ad minimam quamq; auram trepidabimus donec appulerimus ad portũ illum:ſecuri autẽ erimus in caligine mortis, quandiu ſe nobis paſtorem Deus oſtendet. Ergo quicunque garriunt nos fide iuſtificari, quia regeniti, ſpiritualiter viuendo iuſti ſumus,nunquam guſtarunt gratię dulcedinem,vt Deum ſibi propitium fore confiderent. Vnde etiam ſequitur,ritè orandi modum nihilo magis eos ſcire quàm Turcas & profanas alias quaſlibet Gentes. Neq; enim,teſte Paulo,vera eſt fides niſi dictet & ſuggerat ſuauiſſimum illud Patris nomen, imò niſi os nobis aperiat proferẽdo libero clamori, Abba Pater. Quod alibi clarius exprimit,In Chriſto nos habere audaciam & aditum in fiducia per fidem eius. Hoc certè non contingit regenerationis dono:quod vt mutilum ſemper eſt in hac carne, ita multiplicem dubitandi materiam in ſe continet. Quare ad remedium illud venire neceſſe eſt, vt ſtatuant fideles non alio iure ſperandam ſibi eſſe hæreditatem regni cæleſtis, niſi quia inſiti in Chriſti corpus, iuſti gratis reputantur. Nam quoad iuſtificationem res eſt merè paſſiua fides, nihil afferens noſtrum ad conciliandam Dei gratiam,ſed à Chriſto recipiens quod nobis deeſt.

Margin: Rom. 5. 1. — Ibid. 5. — Pſal. 23. 4. — Gal. 4. 6. — Eph. 3. 16.

Margin: *Tertiò, aperta Apoſtoli demonſtratione.* — *Poſtremo, ab oppoſitis ſophiſmatis refutatione, nempe non ideo iuſtos eſſe, quia regeniti ſpiritualiter viuimus.* — *Ratio.*

CAPVT XIIII.

Quale initium iuſtificationis & continui progreſſus.

Partes huius capitis.

Vt facilius quæ dicta ſunt percipiantur, qualis eſſe poſſit toto vitæ decurſu hominis iuſtitia diſcutiendum ſuſcipit, omneſque homines in quatuor claſſes tribuit.

1 Prima claſſis luſtratur, ſect. 1. 2. 3. 4. 5. & 6.
2 Secunda & tertia coniunctim, ſect. 7. & 8.
3 Quarta, ſect. 9. & inde ad finem capitis.

QVo res dilucidior fiat, qualis poſſit eſſe toto vitæ decurſu hominis iuſtitia, excutiamus. quadruplicem verò faciamus gradum. Homines enim aut nulla Dei agnitione præditi, in idololatria demerſi ſunt: aut ſagramentis initiati, vitę impuritate Deum, quem ore confitentur, factis abnegantes, titulo tenus ſunt

Margin: *Homines toto vitæ decurſu aut* { *Idololatræ.* *Impii.* *Hypocritæ.*

Chriſti:aut hypocritæ ſunt,qui cordis nequitiam inanibus fucis tegunt: aut Spiritu Dei regenerati,verã ſanctimoniam meditantur.In primis,quando naturalibus dotibus cenſendi ſunt, à vertice capitis ad plantam vſque pedis ſcintilla boni non reperietur:niſi forrè volumus inſimulare falſi Scripturam, dum hiſce elogiis vniuerſos filios Adam commendat,quòd prauo ſint & præfracto corde, quòd omne figmentum cordis eorum malum ſit à primis annis, quòd vanæ ſint eorum cogitationes,quod timorem Dei præ oculis non habeant, quòd nemo eorum intelligat aut requirat Deum. Breuiter quòd caro ſint: quo nomine intelliguntur opera illa omnia quæ enumerantur à Paulo, fornicatio, immunditia,impudicitia,luxuria,idolorum cultus,veneficia, inimicitiæ,contentiones, æmulationes,iræ,rixæ,diſſenſiones, ſectæ, inuidiæ, homicidia, & quicquid fœditatis & abominationis excogitari poteſt. Hæc eſt dignitas ſcilicet cuius fiducia ſuperbire debeant.Quòd ſi qui inter eos ea morum honeſtate pollent quę ſpeciem aliquam ſanctitatis habeat inter homines:quia tamen ſcimus Deum non morari externum ſplendorem, ad fontem ipſum operum penetrandum eſt, ſiquid ipſa valere velimus ad iuſtitiam Inſpiciendum,inquam, penitus eſt ex quo affectu cordis opera iſta prodeant. Quanquam autem latiſſimus hic dicendi campus patet,quia tamen paucisſimis verbis poteſt res expediri,ſequar quantum licebit in docendo compendium.

Aut regenerati.

1. Idololatræ ſunt omnes in ſuis actionibus.

Impietate & criminibus obruti.

Prorſus miſeri & perditi coram Deo.

Iere.17.9. Gen.8.21 Pſ.94.11. & 14.2. Gen.6.3. Gal.5.19.

2 Principiò, non inficior eſſe Dei dona, quæcunque in incredulis apparent egregiæ dotes. Neque verò ſic à ſenſu communi diſſideo,nihil vt intereſſe contendam inter Titi & Traiani iuſtitiam,moderationem,æquitatem,ac Caligulæ,vel Neronis,vel Domitiani rabiem,intemperiem,ſæuitiam:inter obſcœnas Tiberij libidines,& Veſpaſiani hac in parte continentiam: ac(ne in ſingulatibus aut virtutibus aut vitiis immoremur)inter iuris legúmque obſeruationem ac contemptum. Tantum enim eſt iuſti & iniuſti diſcrimē vt vel in mortuo illius ſimulachro appareat.Quid enim ordinatum reſtabit in mundo ſi hæc inter ſe confundamus? Itaque eiuſmodi diſtinctionem inter honeſta & turpia facinora non modò ſingulorum mentibus Dominus inſculpſit,ſed prouidentię quoque ſuæ diſpenſatione ſæpe confirmat. Videmus enim vt multis præſentis vitæ benedictionibus proſequatur eos qui inter homines virtutem colunt. Non quòd externa illa virtutis imago minimum eius beneficium mereatur:ſed ita placet illi approbare quantopere cordi ſit ſibi vera iuſtitia,dum externam quoq; & ſimulaтam temporali remuneratione carere non patitur. Vnde ſequitur quod nuper confeſſi ſumus,Dei eſſe dona qualeſcunque iſtas virtutes aut virtutum potius imagines: quando nihil eſt vllo modo laudabile quod non ab ipſo proficiſcatur.

Multũ tamen intereſt inter quoſdam virtute præditos & deploratiſſimos. Quod diſcrimen 1. in Dei donis, 2. in diſtinctione inter honeſta & turpia, 3. in præſentis benedictionibus eluceat.

3 Atqui nihilominus verum eſt quod Auguſtinus ſcribit, omnes à Dei vnius religione alienos, vtcunque ob virtutis opinionem admirabiles habeantur, non modò vlla remuneratione dignos, ſed magis punitione: quòd pura Dei bona cordis ſui pollutione contaminant. Etſi enim Dei inſtrumenta ſunt ad conſeruandam, iuſtitia, continentia, amicitia,temperantia, fortitudine, prudentia, hominum ſocietatem: bona tamen hæc Dei opera peſſimè exequuntur: quia non ſyncero boni ſtudio, ſed vel ſola ambitione, vel amore ſui, vel alio quouis obliquo affectu continentur à malè agendo. Quum ergo ab ipſa cordis impuritate,velut à ſua origine, corrupta ſint, non magis inter virtutes ponenda erunt quàm vitia quæ ob affinitatem ac ſimilitudinem virtutis imponere ſolent. Denique quum perpetuum eſſe meminerimus recti finem, vt Deo ſeruiatur: quicquid aliò contendit,iam meritò amittit recti nomẽ.Quia ergo ſcopum non reſpiciunt quem Dei ſapientia præſcribit:tametſi officio bonum videtur quod agunt,fine tamen peruerſo peccatum eſt. Conſtituit igitur,omnes Fabritios,Scipiones & Catones in illis ſuis pręclaris facinoribus hoc peccaſſe quòd quum fidei luce carerent, non ad eum finem ipſa retulerunt ad quem referre debuerunt.non fuiſſe ergo in illis veram iuſtitiam:quia non actibus ſed finibus penſantur officia.

Verùm quicquid ab huiuſmodi virtute humana præditis fit,quantumuis laudabile videatur, corruptum eſt.

1. Cordis impuritate.

2. Recti finis deſertione.

Lib.4.contra Iulianum.

4 Præterea ſi verum eſt quod Iohannes ait non eſſe vitam extra filium Dei: qui partem in Chriſto non habẽt,quales quales ſint, quicquid agant,vel moliantur,in exitium tamen æternáq; mortis iudicium toto curſu pergunt. Secundum hanc rationem illud ab Auguſtino dictum eſt, Religio noſtra iuſtos ab iniuſtis nõ operum,ſed ipſa fidei lege diſcernit: ſine qua quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Quamobrem bellè idem ipſe alibi,dum talium hominũ ſtudium erroneo curſui comparat. Quo enim magis ſtrenuè currit quis extra viam, eo longius à ſcopo recedit,ideóq; fit miſerior. Quare melius

3. Chriſti (extra quem non eſt vita) priuatione.

1.Ioh.5.12. Lib.3. ad Bon.c.5. Præf. in Pſal.

melius eſſe contendit in via claudicare, quàm extra viam currere. Poſtremo malas eſſe *Quid Auguſtinus pronunciat confirmatur.*
arbores conſtat, quando ſine Chriſti communicatione nulla eſt ſanctificatio. pulchros
ergo & aſpectu ſpecioſos, guſtu etiam ſuaues fructus generare poſſunt: bonos nequa-
quam. Hinc facilè cernimus eſſe maledictum, nec modò nullius ad iuſtitiam pretij, ſed
certi in damnationem meriti, quicquid cogitat, meditatur, perficit homo, antequam
Heb.11.6. Deo per fidem reconcilietur. Et quid tanquam de re dubia diſputamus, quum iam pro-
batum ſit teſtimonio Apoſtoli, impoſſibile eſſe vt ſine fide quiſpiam placeat Deo?

5 Sed probatio etiamnum apertior lucebit ſi naturali hominis conditioni Dei gra- *4. Naturali hominis conditione, Scripturæ variis deſcripta, qua hominē ante regenerationem in peccatis mortuum eſſe teſtatur, in regeneratione vero tam Dei gratiam prædicat,*
tia è regione opponatur. Clamat enim vbique Scriptura, nihil in homine Deum repe-
rire quo ad benefaciendum illi incitetur, ſed gratuita ſua benignitate illum præuenire.
Ioh.5.25. Quid enim ad vitam poſſit mortuus? Atqui dum ſui cognitione nos illuminat, dicitur à
Eph.2.4. morte ſuſcitare, ac nouam creaturam facere. Hoc ſiquidem titulo (præſertim apud Apo
ſtolum) videmus ſæpe Dei erga nos benignitatem commendari. Deus (inquit) qui di-
ues eſt in miſericordia, propter multam charitatē qua dilexit nos, etiam quum eſſemus
Rom. 4. 17. mortui peccatis, conuiuificauit nos in Chriſto, &c. Alibi dum ſub typo Abrahæ gene-
ralem fidelium vocationem tractat, Deus eſt, inquit, qui viuificat mortuos, & vocat ea
quæ non ſunt tanquam ſint. Si nihil ſumus, quid quæſo poſſumus? Quare arrogantiam
Iob.41.2. iſtam validè retundit Dominus in hiſtoria Iob, in his verbis, Quis præuenit me, & re-
Rom.11.3 tribuam ei? omnia enim mea ſunt. Quam ſententiam explicans Paulus eò confert, ne pu
temus nos aliquid ad Dominum afferre præter metam inopiæ & vacuitatis ignomi-
Eph.2.10. niam. Quare loco ſuprà citato, vt probet ſola eius gratia, non operibus, in ſpem ſalutis
nos perueniſſe, allegat nos illius eſſe creaturas, quoniam regenerati ſumus in Chriſto
Ieſu, ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Acſi diceret, Quis noſtrûm
iactet ſe ſua iuſtitia Deum prouocaſſe, quum prima noſtra ad bene agendum pōtentia
ex regeneratione fluat? Vt enim natura conditi ſumus, citius ex lapide oleum quàm ex
nobis opus bonum exprimetur. Mirum profectò ſi homo, tantæ ignominiæ damnatus,
audet ſibi adhuc reliquum aliquid facere. Fateamur ergo cum præclaro iſto Dei orga-
no, nos à Domino vocatos vocatione ſancta: non ſecūdum opera noſtra, ſed ſecundum 1.Tim 1.9.
propoſitum ac gratiam eius: ac benignitatem dilectionémque erga nos Saluatoris no- Tit.3.4.
ſtri Dei apparuiſſe: quia non ex operibus iuſtitiæ quæ fecerimus nos, ſed ſecūdum ſuam
miſericordiam ſaluos nos fecit: vt iuſtificati illius gratia, hæredes efficeremur vitæ æter-
næ. Hac confeſſione, omni iuſtitia vſq; ad minimam particulam hominem ſpoliamus,
donec ſola miſericordia in ſpem vitæ æternæ regeneratus fuerit: quando, ſi aliquid ope-
rum iuſtitia ad nos iuſtificandos confert, falsò dicimur gratia iuſtificari. Non exciderat
ſanè ſibi Apoſtolus quum gratuitam aſſeruit iuſtificationem, qui alio loco argumenta- Rom.11.6.
tur, gratiam iam non eſſe gratiam ſi quid opera valeant. Et quid aliud ſibi vult Domi-
nus, quum negat ſe veniſſe ad vocandos iuſtos, ſed peccatores? Si ſoli peccatores admit- Matth.9.13.
tuntur, quid per fictitias iuſtitias aditum quæramus?

6 Redit eadem mihi ſubinde cogitatio, periculum eſſe ne Dei miſericordiæ ſim in- *5. Ieſaiæ Prophetæ teſtimonio.*
iurius, qui tanta anxietate in ea aſſerenda laborem, perinde acſi dubia obſcuráve foret.
Sed quoniam ea eſt noſtra malignitas, quæ nunquam niſi validiſſimè depulſa concedat
Deo quod ſuum eſt, cogor paulo longius inſiſtĕre. Quia tamen ſatis perſpicua eſt in hac
Ieſa.59.15 re Scriptura, eius potius verbis quàm meis pugnabo. Ieſaias, vbi deſcripſit vniuerſale ge
neris humani exitium, pulchrè ordinem reſtitutionis ſubtexit, Vidit Dominus, & ma-
lum apparuit in oculis eius. Et vidit quia non eſt vir: & admiratus eſt, quia non eſt qui
intercedat: & ſalutem poſuit in brachio ſuo, & iuſtitia ſua ſe confirmauit. Vbi ſunt no- *Cui ſuffragatur Oſeas.*
ſtræ iuſtitiæ, ſi verum eſt quod ait Propheta, neminem eſſe qui in recuperanda ſua ſalu-
te Domino opituletur? Sic alius Propheta, vbi Dominum de reconciliandis ſibi pecca-
Oſe.2.19. & 23. toribus agentem inducit, Deſponſabo, inquit, te mihi in perpetuum in iuſtitia, iudicio,
gratia, & miſericordia. Dicam miſericordiam non conſequutæ, Miſericordiam conſe-
quuta. Eiuſmodi fœdus, quod primam nobis eſſe cum Deo coniunctionem conſtat, ſi
miſericordia Dei nititur, nullum relinquitur iuſtitiæ noſtræ fundamentum. Et verò in-
telligere ex iis qui hominem cum aliqua operum iuſtitia Deo obuiam procedere fin-
gunt cupiam, an omnino vllam iuſtitiam eſſe putent niſi quæ ſit accepta Deo. Id cogi-
tare ſi inſanum eſt: quid Deo gratum ab eius inimicis prodeat, quos totos cum omnibus
ſuis factis auerſatur? Omnes, inquam, nos eſſe capitales ac profeſſos inimicos Dei noſtri

teſtat

Paulus itē & Iohannes. teſtatur veritas, donec iuſtificati, in amicitiam recipimur. Si principium dilectionis eſt Rom.5.6.
iuſtificatio, quæ operum iuſtitiæ illam præcedent? Ita, vt peſtilentem illam arrogantiam Col.1.21.
auertat Iohannes, diligenter nos monet quomodo non priores eum dilexerimus. Et id- 1. Iohan. 4.10.
ipſum iam olim per Prophetam ſuum Dominus docuerat. Diligam, inquit, eos ſponta- Oſe.14.5.
6. Vanissima ratione, quæ vulgi ſuorum operum iuſtitiam cũ redemptione per Christum nobis acquiſita confundentem errorem tollit. nea dilectione: quia conuerſus eſt furor meus. Operibus certè non inſtigatur, ſi ſponte
ad nos inclinauit ſe eius dilectio. Sed rude hominum vulgus nihil id aliud eſſe putat ni-
ſi quòd vt redemptionem noſtram perageret Chriſtus nemo promeritus fuerit: vt au-
tem redemptionis poſſeſſionem adeamus, operibus noſtris adiuuari. Imò verò, vtcun-
que a Chriſto redempti ſimus, donec tamen vocatione Patris inſerimur in illius com-
munionem, & tenebræ & mortis hæredes & Dei aduerſarij ſumus. Non enim ab im-
munditiis noſtris purgari nos & ablui Paulus docet Chriſti ſanguine, niſi dum purga- 1. Cor. 6. 11.
tionem illam Spiritus in nobis efficit. Quod idem dicere volens Petrus, declarat Spiri- 1.Pet.1.2.
tus ſanctificationem valere in obedientiam, & aſperſionem ſanguinis Chriſti. Si Chri-
ſti ſanguine in purificationem per Spiritum aſpergimur, ne putemus alios nos eſſe ante
huiuſmodi irrigationem, quàm eſt ſine Chriſto peccator. Maneat ergo illud, princi-
pium noſtræ ſalutis, eſſe quandam velut à morte in vitam reſurrectionem: quia vbi pro-
pter Chriſtum nobis datum eſt in eum credere, tunc incipimus demum tranſire à mor-
te in vitam.

Secunda claſſis impiorum nomine tenus Chriſtianos & hypocritas comprehendit, à quibus nihil niſi prorſus damnabile prodit. 7 Sub hac ratione, qui ſecundus & tertius in diuiſione ſuprà poſita notatus fuit ho-
minum ordo, comprehenditur. Conſcientiæ enim impuritas vtroſque nondum eſſe
Dei Spiritu regeneratos arguit. Rurſum autem, regenerationem in eis nullam eſſe, hoc
defectum prodit fidei. Vnde liquet, Deo nondum reconciliatos, nondum in eius con-
ſpectu iuſtificatos: quando ad hæc bona niſi per fidem non peruenitur. Quid pariant
peccatores à Deo alienati, niſi illius iudicio execrabile? Hac quidem ſtolida confiden-
tia cum impij omnes turgent, tum præſertim hypocritæ, quòd vtcunque totum cor
ſuum obſcœnitate ſcatere norint: ſiqua tamen edunt ſpecioſa opera, digna æſtimant
quæ Deus non aſpernetur. Hinc pernicioſus ille error, quòd ſceleratæ & nefariæ men-
tis conuicti, adigi tamen nequeunt vt ſe iuſtitia vacuos fateantur: ſed iniuſtos ſe agno-
Teſte Haggæo Propheta. ſcentes, quia inficiando non ſunt, iuſtitiam tamen nonnullam ſibi arrogant. Hanc vani- Hagg. 2. 12.
tatem egregiè Dominus refutat per Prophetam, Interroga, inquit, Sacerdotes, dicens,
Si tulerit homo carnem ſanctificatam in ora veſtimenti ſui, & panem aut alium cibum
admouerit, nunquid ſanctificabitur? Reſponderunt autem ſacerdotes, Non. Et dixit
Haggæus, Si tetigerit pollutus in anima aliquid horum, nónne contaminabitur? Reſpon
derũt ſacerdotes, Contaminabitur. Dixit Haggæus, Sic populus iſte ante faciem meam,
dicit Dominus: & ſic omne opus manuum eorum, & omnia quæ obtulerint mihi, con-
taminata erunt. Vtinam hæc ſententia vel plenam fidem poſſet obtinere apud nos, vel
memoriæ probè inſidere. Nemo enim eſt quamlibet alioqui tota vita flagitioſus, qui
perſuadere ſibi ſuſtineat quod hic Dominus clarè pronuntiat. Simul ac nequiſſimus
quiſque vno vel altero Legis officio perfunctus eſt, non dubitat ſibi iuſtitiæ loco acce-
ptum ferri. at Dominus reclamat, nullam inde acquiri ſanctificationem niſi corde prius
bene purgato. Neque eo contentus, contaminari cordis impuritate, quæcunque à pec-
catoribus prodeunt opera, aſſeuerat. Faceſſat ergo nomen iuſtitiæ ab his operibus quæ
Obiectio. pollutionis, ore Domini damnantur. Et quàm eleganti ſimilitudine illud demonſtrat?
Reſponſio. poterat enim obiectari, ſanctum inuiolabiliter eſſe quod Dominus præcepiſſet. Ipſe ve-
rò contrà opponit, nihil mirum eſſe ſi quæ ſanctificata ſunt in Lege Domini, improbo-
rum ſpurcitia contaminantur: quum ſacrum attrectando, immunda manus profanet.

Teſte Ieſaia. 8 Eandem enim cauſam egregiè apud Ieſaiam perſequitur, Ne offeratis, inquit, ſa- Ieſa.1.13. Vid. cap. 58. eiuſdē Prophetæ.
crificium fruſtra: incenſum abominatio eſt mihi: Calendas & ſolennitates veſtras odit
anima mea: facta ſunt mihi moleſta, laboraui ſuſtinens. Quum extenderitis manus ve-
ſtras, auertam oculos meos à vobis: quum multiplicaueritis orationem, non exaudiam.
manus enim veſtræ plenæ ſunt ſanguine. Lauamini, mundi eſtote, auferte malum cogi-
tationum veſtrarum. Quid iſtuc ſibi vult quòd Dominus ita nauſeat ad obſequium ſuæ
Legis? Imò verò nihil hic reſpuit quod ſit ex germana Legis obſeruatione: cuius ini-
tium eſſe vbique docet, ſyncerum ſui nominis timorem. Illo ſublato, non modò nugæ
ſunt quæcunque illi offeruntur, ſed fœtidæ abominandæque ſordes. Eant nunc hypo-
critæ, & inuolutam corde prauitatem retinentes, Deum operibus ſtudeant demereri.

Atqui

Prou. 15. 8 Atqui magis ac magis hoc modo irritabunt. Execrabiles enim illi ſunt impiorum victimæ: ſola rectorum oratio accepta eſt illi. Conſtituimus ergo extra dubium, quod vulgatiſſimum eſſe debet mediocriter in Scripturis exercitato, quæ vel ſummo ſplendore cóſpicua ſunt opera in hominibus nondum verè ſanctificatis, tam procul abeſſe à iuſtitia coram Domino, vt peccata cenſeantur. Ac proinde veriſſimè illi qui non conciliari perſonæ apud Deum gratiam per opera tradiderút: ſed è conuerſo tum placere demum opera vbi perſona gratiam prius in Dei conſpectu inuenerit. Religioſéque eſt obſeruandus hic ordo ad quem Scriptura nos manu ducit. Reſpexiſſe Dominum ad Abel, ſcribit Moſes, & ad opera eius. Vides vt Dominum hominibus propitium deſignet antequam ad eorum opera reſpiciat? Quare ſignificationem cordis præcedere oportet, vt quę à nobis prodeunt opera, benignè à Deo excipiantur. quia ſemper viget illa Ieremiæ ſententia, oculos Dei reſpicere veritatem. Porrò ſolam fidem eſſe qua corda hominum purificantur, Spiritus ſanctus per os Petri aſſeruit. vnde conſtat primum eſſe in vera viuáque fide fundamentum.

Salomone.

August. lib. de poeni. & Gregor. cuius verba referuntur 3. quæſt. 7. Gen. 4. 4. Act. 15. 6. Ierem. 5. 3

Auguſtinus item & Gregorius.

9 Inſpiciamus nunc quid habeant iuſtitiæ quos in ordine quarto poſuimus. Fatemur, dum nos intercedente Chriſti iuſtitia ſibi reconciliat Deus, ac gratuita peccatorum remiſſione donatos pro iuſtis habet: cum eiuſmodi miſericordia coniunctam ſimul eſſe hanc eius beneficentiam, quòd per Spiritum ſuum ſanctum in nobis habitat, cuius virtute concupiſcentiæ carnis noſtræ magis ac magis in dies mortificantur: nos verò ſanctificamur, hoc eſt conſecramur Domino in veram vitæ puritatem, cordibus noſtris in Legis obſequium formatis. Vt hæc ſit præcipua noſtra voluntas, voluntati eius ſeruire, ac eius duntaxat gloriam modis omnibus prouehere. Enimuero etiam dum ſancti Spiritus ductu in viis Domini ambulamus, ne tamen noſtri obliti animos tollamus, remanent imperfectionis reliquiæ, quæ nobis humilitatis argumentum præbeant. Non eſt iuſtus, ait Scriptura, qui faciat bonum & non peccet. Qualem ergo iuſtitiam ex ſuis operibus etiamnum obtinebunt? Primùm dico, quod optimum ab illis proferri poteſt, aliqua tamen ſemper carnis imputitate reſperſum & corruptum eſſe, ac tanquam aliquid fæcis admixtú habere. Seligat, inquam, ex tota ſua vita ſanctus Dei ſeruus quod in eius curſu maximè eximium ſe putabit ediddiſſe, bene reuoluat ſingulas partes: deprehendet proculdubio alicubi quod carnis putredinem ſapiat: quando nunquam ea eſt noſtra alacritas ad bene agendum quæ eſſe debet, ſed in curſu retardando multa debilitas. Quanquam non obſcuras eſſe maculas videmus quibus reſperſa ſint opera ſanctorum, fac tamen minutiſſimos eſſe næuos duntaxat: ſed an oculos Dei nihil offendent, coram quibus ne ſtellæ quidem puræ ſunt? Habemus, nec vnum à ſanctis exire opus, quod ſi in ſe cenſeatur, non mereatur iuſtam opprobrij mercedem.

Quarta claſſis, eſt Regeneratorum.

Hi etſi Spiritus S. ductu recta via incedant.

1. Reg. 8. 46.

Quicquid tamen optimum proferunt carnis impuritate reſperſum & corruptum eſt.

Præſertim quum ad Dei tribunal accedant.

Ezech. 18 24.

10 Deinde etiamſi fieri poſſet vt aliqua nobis eſſent omnino pura abſolutáque opera, vnum tamen peccatum ſatis eſt ad delendam extinguendámque omnem memoriam prioris iuſtitiæ, vt ait Propheta. Cui & Iacobus conſentit, Qui offendit (inquit) in vno, factus eſt omnium reus. Iam quum hæc vita mortalis nunquam à peccato pura ſit aut vacua, quicquid iuſtitiæ à nobis comparatum foret, id ſequentibus identidem peccatis corruptum, oppreſſum, & perditum, in conſpectu Dei non veniret, nec in iuſtitiam nobis imputaretur Deniq; vbi de operum agitur iuſtitia, non opus Legis reſpicien dum eſt, ſed mádatum. Ideo ſi ex Lege iuſtitia quæritur, fruſtra vnum aut alterum opus proferamus: ſed neceſſaria eſt perpetua Legis obedientia. Quare illam, de qua loquuti ſumus, peccatorum remiſſionem non ſemel (vt multi ſtolidè opinantur) nobis in iuſtitiam Deus imputat, vt impetrata præteritæ vitæ venia, poſtea in Lege iuſtitiam quæramus: quòd nihil aliud quàm in ſpem falſam inductos rideret ac luderet. Quum enim perfectio nulla obtingere nobis poſſit quandiu hac carne induti ſumus, Lex autem mortem ac iudicium omnibus denuntiet qui non integram iuſtitiam opere præſtiterint: habebit ſemper quo nos accuſet reóſque agat, niſi contrà occurreret Dei miſericordia, quæ aſſidua peccatorum remiſſione nos ſubinde abſolueret. Quare id ſemper conſtat quod principiò diximus, Si ipſi ex noſtra dignitate æſtimamur, quicquid meditemur aut moliamur, nos tamen cum omnibus noſtris conatibus & ſtudiis morte & interitu dignos eſſe.

Iac. 2. 10.

Præterea, vnicũ deliſtum vel ſatis eſt ad delẽdam omnẽ prioris iuſtitiæ memoriam.

Ideo operibus nullo modo iuſtificari poſſumus.

11 Duobus his fortiter inſiſtendum, nullum vnquam extitiſſe pij hominis opus quod ſi ſeuero Dei iudicio examinaretur, non eſſet damnabile. Adhæc ſi tale aliquod detur

Superioribus duabus rationibus breuiter

(quod

repentius tertia additur a iu. Sophistas, Scripturam perstringe dicere vtcunque bonis operibus polleant regeneratio, sola tamen fide & gratuita iustitiæ Christi imputatione iustificatos esse.

(quod poſſibile homini non eſt) peccatis tamen, quibus laborare authorem ipſum certum eſt, vitiarum ac inquinatum gratiam perdere. atque hic præcipuus eſt noſtræ diſputationis cardo. Nam de principio iuſtificationis nihil inter nos & ſaniores ſcholaſticos pugnæ eſt, quin peccator gratuitò a damnatione liberatus iuſtitiam obtineat, idque per remiſſionem peccatorum. niſi quòd illi ſub vocabulo iuſtificationis renouationē comprehendunt, qua per Spiritum Dei reformamur in Legis obedientiam. Iuſtitiam verò hominis regenerati ſic deſcribunt, quòd homo per Chriſti fidem Deo ſemel reconciliatus, bonis operibus iuſtus cenſeatur apud Deum, & eorum merito ſit acceptus. Verum Dominus contra, ſe fidem imputaſſe Abrahæ in iuſtitiam pronuntiat, non eo tempore quo idolis adhuc ſeruiebat, ſed quum multis iam annis vitę ſanctitate excelluiſſet. Rom. 4. 13.
Diu ergo coluerat Abraham Deum ex puro corde, & eam Legis obedientiam præſtiterat quæ ab homine mortali præſtari poteſt: habet tamen adhuc repoſitam in fide iuſtitiam. Vnde colligimus, ſecundum Pauli ratiocinationem, non ex operibus. Similiter

Haba. 2.4.

quum apud Prophetam dicitur, Iuſtus ex fide viuet: non de impiis & profanis habetur ſermo, quos Dominus ad fidem conuertendo iuſtificet: ſed oratio ad fideles dirigitur,

Rom. 4.7.
Pſal. 32.1.

& iis vita promittitur ex fide. Paulus quoque omnem ſcrupulum ſoluit, quum pro confirmatione illius ſententiæ iſtum Dauidis verſiculum ſumit, Beati quorum remiſſę ſunt iniquitates. Certum eſt verò Dauidem non de impiis, ſed de fidelibus loqui, qualis ipſe erat: quia ex conſcientiæ ſuæ ſenſu loquebatur. Ergo hanc beatitudinem non ſemel habere, ſed tota vita tenere nos oportet. Poſtremo legationem de gratuita cum

2.Cor. 5.18.

Deo reconciliatione non in vnum aut alterum diem promulgari, ſed perpetuam in Eccleſia eſſe teſtatur. Proinde non aliam iuſtitiam ad finem vſq; vitæ habent fideles quàm quæ illic deſcribitur. Manet enim perpetuò mediator Chriſtus, qui Patrem nobis reconciliet. ac perpetua eſt mortis eius efficacia: nempe ablutio, ſatisfactio, expiatio, perfecta denique obedientia, qua iniquitates omnes noſtræ conteguntur. Nec Paulus ad

Ephes. 2.8.

Epheſios dicit nos initium ſalutis habere ex gratia, ſed per gratiam ſaluatos eſſe, non ex operibus, ne quis glorietur.

Scholaſticorū ſophiſmata adu. ſap. ... ſolutionem de 4. hominū claſſe.

12 Quæ ad euadendum ſubterfugia quærunt hic ſcholaſtici, eos non expediunt. Aiunt non tanti, eſſe intrinſeca dignitate bona opera vt ad iuſtitiam comparandam ſufficiant: ſed hoc acceptantis eſſe gratiæ, quòd tantum valent. Deinde, quia fateri coguntur iuſtitiam operum hic ſemper eſſe imperfectam, concedunt nos, quandiu viuimus, remiſſione peccatorum indigere, qua defectus operum ſuppleatur: ſed delicta quę

Reſponſio.

committuntur, operibus ſupererogationis compenſari. Acceptantem enim quam vocant gratiam, non aliam eſſe reſpondeo quam gratuitam eius bonitatem, qua nos in Chriſto complectitur Pater: dum innocentia Chriſti nos induit, eámque fert nobis acceptam, vt eius beneficio pro ſanctis, puris & innocentibus nos habeat. Iuſtitiam enim Chriſti (quæ vt vna perfecta eſt, ita ſola Dei conſpectum ſuſtinere poteſt) pro nobis ſiſti oportet, ac iudicio repræſentari velut ſponſorem. Hac nos inſtructi aſſiduam peccatorum remiſſionem in fide obtinemus. Huius puritate velatæ noſtræ ſordes & imperfectionum immunditiæ, non imputantur: ſed velut ſepultæ conteguntur, ne in iudicium Dei veniant: donec hora adueniat, qua confecto in nobis ac planè extincto veteri homine, diuina bonitas nos in beatam pacem cum nouo Adam recipiet: vbi diem Domini expectemus, quo in gloriam cæleſtis regni, receptis incorruptis corporibus, transferamur.

Huius reſponſionis explicatio.

13 Hæc ſi vera ſunt, nulla certè noſtra opera nos ex ſe Deo acceptos gratioſóſq; reddere queunt: ac ne ipſa quidē placere, niſi quatenus homo, iuſtitia Chriſti opertus, Deo placet, & vitiorum ſuorum remiſſionem obtinet. Non enim certis operibus promiſit Deus vitæ mercedem: ſed tãtùm pronuntiat, qui fecerit hæc victurum: maledictionem Leu. 18.5.
illam celebrem opponens contra omnes eos qui non perſtiterint in omnibus. Quibus abundè refellitur commentum partialis iuſtitiæ, vbi non alia iuſtitia admittitur in cælis

Quo commentum partialis iuſtitiæ & de ſuppleenda per ſupererogationis opera compenſatione refellit.

quàm integra Legis obſeruatio. Neque verò ſolidius eſt quod garrire ſolent de ſufficienda per ſupererogationis opera compenſatione. Quid enim? annon cò ſemper redeunt vnde iam ſunt excluſi? eum qui ex parte Legem ſeruat, catenus iuſtum operibus eſſe? Quod illis nemo ſani iudicij conceſſerit, nimis impudenter pro confeſſo aſſumunt. Toties teſtificatur Dominus nullam ſe agnoſcere operum iuſtitiam niſi in perfecta Legis ſuæ obſeruatione. Quæ eſt improbitas, quum ea deficiamur, ne videamur omni gloria

ſpoliati, hoc eſt protſus Deo ceſſiſſe, neſcio quibus paucorum operum fruſtulis nos iactare,& quod deeſt: redimere per alias ſatisfactiones conari? Satisfactiones iam potenter dirutæ ſuprà fuerunt,vt ne per ſomnium quidem venire nobis in mentem debeant. Tantùm dico, eos qui ſic ineptiunt, minimè reputare quàm res ſit coram Deo execrabilis peccatum. intelligerent enim profectò,totam hominum iuſtitiam in vnum cumu-
Gen.3.17 lum coactam,vnius compenſationi parem eſſe non poſſe. Videmus nanque hominem vno delicto ſic à Deo abiectum fuiſſe & abdicatum,vt ſimul omnem recuperandæ ſalutis rationem perdiderit. Sublata eſt igitur ſatisfactionis facultas, qua qui ſibi blandiuntur,nunquam certè Deo ſatisfacient: cui nihil gratum acceptúmve eſt quod ab inimicis ſuis profectum ſit. Inimici porrò ſunt omnes quibus imputare peccata inſtituit. Tecta igitur & remiſſa peccata nobis antè oportet quàm ad vllum opus noſtrum Dominus reſpiciat. Ex quo ſequitur gratuitam eſſe peccatorum remiſſionẽ: quam ſcelerate blaſphemant qui ſatisſactiones vllas ingerunt. Nos ergo, exemplo Apoſtoli, quæ retrò ſunt obliuiſcentes, ad eà autem pergentes quæ ante nos ſunt, curramus in ſtadio noſtro, tendentes ad palmam ſupernæ vocationis. Philip.3.13.

Primò, quod ſatisfactionibus ſublatis, eiuſmodi figmenta corruere neceſſe eſt.

14 Iactare verò ſupererogationis opera, quomodo cum illo conuenit quod nobis
Luc. 17.10. præceptum eſt,vt quum fecerimus quæcunque præcipiuntur nobis, dicamus nos ſeruos eſſe inutiles, nec plus feciſſe quàm quod debuimus? Dicere coram Deo, non eſt ſimulare aut mentiri: ſed quod pro certo habeas apud te conſtituere. Iubet itaque Dominus nos ſyncerè ſentire,& nobiſcum reputare, nulla ſibi præſtare gratuita officia, ſed debitas operas reddere. Et meritò: ſerui enim ſumus tot obſequiis defœnerati quot defungi nõ poſſumus, etiamſi omnes noſtræ cogitationes omniáque membra in Legis officia, verterentur. Ideóque quod ait, Quum feceritis quæcunque præcipiuntur vobis: perinde valet acſi pluſquam omnes hominum iuſtitiæ vnius forent. Nos ergo (quorum nemo non longiſſimè abeſt ab iſta meta) quomodo audeamus gloriari nos cumulum addidiſſe ad iuſtam menſuram? Nec eſt quod excipiat quiſpiam, nihil obſtare quominus vltra neceſſaria officia prodeat eius ſtudium qui à neceſſariis aliqua in parte ceſſat. Sic enim penitus habendum, nihil nobis vel quod ad Dei cultum, vel quod ad dilectionem conferat in mentem venire poſſe, quod non ſub Dei Lege comprehendatur. Quòd ſi pars eſt Legis, ne voluntariam liberalitatem iactemus, vbi aſtringimur neceſſitate.

Deinde, quod longè aliud ſonat præceptum illud Chriſti, Quum feceritis omnia, &c.

1.Cor.9.1 15 Atque in hanc rem intempeſtiuè allegatur illa Pauli gloriatio, Quod inter Corinthios iure ſuo ſponte ceſſerit, quod licebat alioqui, ſi libuiſſet, vſurpare: nec illis tantùm impenderit quod ex officio debebat, ſed gratuitam operam vltra officij finem largitus
Ibid.12. ſit. Atqui animum aduertere conueniebat ad rationem illic ſignatam, hoc feciſſe ne infirmis offendiculo foret. Venditabant enim ſe hoc benignitatis lenocinio mali fraudulentíque operarij, quo & fauorem ſonticis ſuis dogmatibus conciliarent, & odium conflarent Euangelio: vt neceſſe Paulo fuerit, vel in periculum accerſere Chriſti doctrinam, vel eiuſmodi artibus obuiare. Agedum, ſi res eſt homini Chriſtiano media, offendiculum incurrere, quum abſtinere liceat, fateor Apoſtolum aliquid Domino ſupererogaſſe: ſin hoc ipſum iure requirebatur à prudenti Euangelij diſpenſatore, dico feciſſe quod debebat. Denique etiamſi talis cauſa non apparet, verum tamen ſemper eſt illud Chryſoſtomi, noſtra omnia eandem habere conditionem cum ſeruorum peculiis, quæ
Luc.17.9. iure ipſo deberi domino conſtat. Neque id diſſimulauit Chriſtus in parabola. interrogat enim quam gratiam habituri ſimus ſeruo, vbi tota die vario labore exercitatus ad nos veſperi redierit. Atqui fieri poteſt vt maiori induſtria incubuerit quàm auſi fuiſſemus exigere. Eſto: nihil tamen fecit quod non ex conditione ſeruitutis deberet: quia cum tota ſua facultate noſter eſt. Taceo quales ſint ſupererogationes quas iſti venditare Deo volunt. nugæ enim ſunt quas neque ipſe vnquam imperauit, neque approbat, nec quum reddenda erit apud ſe ratio, acceptas feret. Hac demum ſignificatione concede-
Ieſa.1.12. mus eſſe ſupererogationis opera, vtpote de quibus apud Prophetam dictum eſt, Quis
Idem,55.2. quæſiuit hæc de manibus veſtris? Sed meminerint quid & alibi dicatur de iis, Quare appenditis argentum veſtrum, & non in panibus? laborem veſtrum inſumitis, & non in ſaturitate? Non eſt quidem valde laborioſum otioſis iſtis rabbinis hæc ſub vmbra in mollibus cathedris diſputare. at quum ſummus ille iudex pro tribunali ſederit, euaneſcere ventoſa huiuſmodi placita oportebit. Hoc hoc quærendum erat, quam ad eius tribunal defenſionis fiduciam afferre, non quid in ſcholis & angulis fabulari poſſumus.

Obiectio, ex Pauli gloriatione arrepta.

Reſponſio 1. ſenſum Apoſtoli oſtendens.

Altera, generalem doctrinam proponens ex Chryſoſtomo.

Tertia, ſupererogationes iſtorum nihil eſſe quàm nugas vaniſſimas.

16 Duæ

Quarta, Scripturas a fiducia qualibet in opera noſtra nos depellere.

16 Duæ ſunt potiſſimum nobis abigendæ hac parte ex animis peſtes: nequid in operum iuſtitia fiduciæ ponant, nequid illis gloriæ adſcribant. Fiducia qualibet nos paſſim depellunt Scripturæ, quum docent iuſtitias omnes noſtras fœtere in Dei conſpectu, niſi a Chriſti innocentia bonum odorem ducant: nihil quàm irritare Dei vltionem poſſe, niſi miſericordiæ eius indulgentia ſuſtineantur. Ita porro nihil reliquum nobis faciunt, niſi vt iudicem noſtrum deprecemur, cum illa Dauidis confeſſione, Neminem iuſtificatum iri coram ipſo, ſi rationem à ſeruis ſuis repoſcat. Vbi autem Iob dicit, Si impiè egi, væ mihi: ſi autem iuſtè, nec ſic erigam caput: quanquam reſpicit ad ſummam illam Dei iuſtitiam, cui ne Angeli quidem reſpondent: ſimul tamen oſtendit, vbi ad Dei iudicium venitur, nihil reſtare cunctis mortalibus niſi vt obmuteſcant. Non enim eò tantùm pertinet quòd cedere vltrò malit quam cum rigiditate Dei periculosè certare: ſed ſignificat non aliam ſenſiſſe eum in ſeipſo iuſtitiam, quam quæ primo momento eſſet a facie Dei collapſura. Exacta fiducia gloriationem quoque omnem faceſſere neceſſe eſt. Quis enim iuſtitiæ laudem aſſignet operibus, quorum confidentia trepidet à Dei conſpectu? Veniendum ergo quo nos vocat Ieſaias, vt in Deo laudetur ac glorietur omne ſemen Iſrael: quia veriſſimum eſt quod alibi dicit, nos plantationem eſſe gloriæ Dei. Ritè ergo tum purgatus erit animus, quum nec in fiduciá operum vlla ex parte recumbet, nec in gloria exultabit. Ad falſæ autem & mendacis iſtius fiduciæ flatum ſtultos homines hic error animat, quòd ſuæ ſalutis cauſam in operibus ſemper locant.

Pſal. 143. 2.
Iob 10. 15.
Quinta, gloriationem quoque a nobis procul remouere.
Ieſa. 46. 20.
Ieſa. 61. 3.

Sexta reſponſio, è quatuor generibus cauſarum nullam operibus in conſtituenda noſtra ſalute conuenire ſi illarum demonſtrans.

17 Verùm, ſi quatuor cauſarum genera reſpicimus, quæ in rerum effectu conſiderare præcipiunt Philoſophi, nullum eorum reperiemus operibus in conſtituenda ſalute noſtra conuenire. Efficientem enim vitæ æternæ nobis comparandæ cauſam vbique Scriptura prædicat Patris cæleſtis miſericordiam, & gratuitam erga nos dilectionem: materialem verò, Chriſtum cum ſua obedientia, per quam nobis iuſtitiam acquiſiuit. formalem quoque vel inſtrumentalem quam eſſe dicemus niſi fidem? Atque tres ſimul iſtas vna ſententia comprehendit Iohannes, quum dicit, Sic Deus dilexit mundum vt Filium vnigenitum daret: vt omnis qui credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam. Porrò finalem teſtatur Apoſtolus eſſe, & diuinæ iuſtitiæ demonſtrationem, & bonitatis laudem: vbi & alias tres diſertis verbis commemorat. Sic enim ad Romanos loquitur, Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. iuſtificantur autem gratis ipſius gratia: hic habes caput & primum fontem, quòd Deus nos gratuita miſericordia complexus eſt. Sequitur, Per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu: hic habes veluti materiam qua nobis iuſtitia conficitur: Per fidem in ſanguine ipſius: hic cauſa inſtrumentalis oſtenditur, qua Chriſti iuſtitia nobis applicatur. Poſtremò ſubiungit finem, quum dicit, In demonſtrationem iuſtitiæ ipſius, vt ſit ipſe iuſtus, & iuſtificans eum qui eſt ex fide Chriſti. Atque (vt obiter quoque denotet iuſtitiam hanc reconciliatione conſtare) nominatim ponit, Chriſtum datum eſſe in reconciliationem. Sic & primo ad Epheſios capite docet nos recipi à Deo in gratiam in mera miſericordia: id fieri Chriſti interceſſione: fide apprehendi: omnia in hunc finem, vt diuinæ bonitatis gloria ad plenum eluceat. Quum videamus omnes ſalutis noſtræ particulas ita extra nos conſtare, quid eſt quod iam operibus vel confidamus vel gloriemur? Nec de efficiente, nec de finali controuerſiam nobis mouere poſſunt vel coniuratiſſimi diuinæ gratiæ hoſtes, niſi totam Scripturam abnegare velint. In materiali & formali fucum faciunt, quaſi dimidiatum cum fide Chriſtique iuſtitia locum opera noſtra teneant. Sed id quoque Scriptura reclamante: quæ & Chriſtum nobis eſſe in iuſtitiam & vitam ſimpliciter affirmat, & hoc iuſtitiæ bonum ſola fide poſſideri.

Iohan. 3. 16.
Rom. 3. 23.
1. Efficiens eſt gratuita Dei Patris erga nos dilectio.
2. Materialis, Chriſtus iuſtitiam nobis acquirens.
3. Inſtrumentalis, fides.
4. Finalis, diuinæ iuſtitiæ demonſtratio & bonitatis laus.

Secunda obiectio, a piorum ſanctis gloriatione.
Reſponſio, has loquendi formas explicans & diſtinguens.

18 Quòd autem innocentiæ integritatiſque ſuæ memoria ſæpiuſcule ſancti ſe confirmant ac conſolantur, nec etiam ab ea prædicanda interdum abſtinent, id fit bifariam: vel quòd bonam ſuam cauſam cum mala impiorum cauſa comparando, ſecuritatem inde victoriæ concipiunt, non tam ſuæ iuſtitiæ commendatione quàm iuſta meritáque aduerſariorum damnatione: vel quòd etiam ſine aliena comparatione dum ſe coram Deo recognoſcunt, nonnullam illis & conſolationem & fiduciam affert propriæ conſcientiæ puritas. De priore ratione poſtea videbimus: nunc de poſteriore breuiter expediamus, quomodo cum eo conueniat quod ſupra diximus, nulla eſſe in Dei iudicio operum fiducia ſubnitendum, nulla eorum opinione gloriandum. Hæc porrò conuenientia

Vid. cap. 17 ſect. 14 & cap. 20. ſect. 10.
Quomodo aſ-

tia eſt, quòd ſancti, quum de fundanda conſtituendáque ſalute ſua agitur, citra operum *ſecili ſint ſan-*
reſpectum in ſolam Dei bonitatem oculos intendunt. Neq; ad eam modò ante omnia *cti, quum de*
tanquam ad beatitudinis principium, ſe conuertũt: ſed tanquam in complemento con- *certitudine ſuæ*
quieſcunt. Sic fundata, erecta, ſtabilita conſcientia operum quoque conſideratione ſta- *ſalutis agitur.*
bilitur: quatenus ſcilicet teſtimonia ſunt Dei in nobis habitantis ac regnantis. Quando
igitur iſthæc operum fiducia locum non habet, niſi totam prius animi fiduciam in mi-
ſericordiam Dei reiecens, non debet illi videri contraria vnde pendet. Quare dum o- *Quid de ſuis*
perum fiduciam excludimus, hoc volumus duntaxat, ne mens Chriſtiana ad operum *operibus cordi*
meritum, velut ad ſalutis ſubſidium, reflectatur: ſed penitus reſideat in gratuita iuſtitiæ *Deo cogitent.*
promiſſione. Non vetamus autem ne diuinæ erga ſe beneuolentiæ ſignis hanc fidem
fulciat & confirmet. Nam ſi dum memoria repetuntur quæcunque in nos dona Deus
contulit, ſunt nobis quodammodo inſtar radiorum diuini vultus, quibus illuminemur
ad ſummam illam bonitatis lucem contemplandam: multo magis bonorum operum
gratia, quæ Spiritum adoptionis nobis datum commonſtrat.

19 Quum igitur à conſcientię innocentia fidem ſuam confirmant ſancti, & exultan- *Altera reſpon-*
di materiam ſumũt, nihil aliud quàm à fructibus vocationis ſe in filiorum locum à Do- *ſio, Dei electio-*
Prou. 14. 26. mino cooptatos eſſe reputant. Quod ergo à Solomone traditur, in timore Domini eſſe *nis ſanctis gra-*
firmam ſecuritatem: quòd interdum hác obteſtatione ſancti vſurpant quo exaudian- *tiatione nihil*
Gen. 24. 40. tur à Domino, ſe ambulaſſe coram facie eius in integritate & ſimplicitate: locum in ia- *aliud quam à*
2. Reg. 20. 3. ciendo firmandæ conſcientiæ fundamento nullum habent: ſed tum demum valent ſi à *vocationis ſuæ*
poſteriori ſumuntur: quia & nullibi eſt timor ille qui ſecuritatem plenam affirmare *fructibus ſe à*
queat: & ſancti ſibi talis integritatis conſcij ſunt cui multæ carnis reliquiæ adhuc ſunt *Patre cælesti*
permixtæ. Sed quoniam ex regenerationis fructibus, habitantis in ſe Spiritus ſancti ar- *adoptatos eſſe*
gumentum capiunt, inde ſe non mediocriter ad expectandum in omnibus neceſſitati- *reputare.*
bus Dei auxilium confirmant, quum in re tanta patrem experiuntur. Ac ne id quidem
poſſunt, niſi primùm Dei bonitatem, nulla alia quàm promiſſionis certitudine obſigna-
tam, apprehenderint. Nam ſi illam æſtimare incipiunt à bonis operibus, nihil erit incer- *Huius gloria-*
tius, nec magis infirmum. quandoquidē ſi per ſe opera æſtimentur, non minus iram Dei *tionis ordo.*
ſua imperfectione arguent, quàm vtcunque inchoata puritate beneuolentiam teſtan-
tur. Denique ſic Dei beneficia prædicant vt tamen non deflectant à gratuito Dei fauo-
Eph. 3. 18. re, in quo teſtatur Paulus longitudinem, latitudinem, profunditatem & altitudinem ſi- *Fundamentum,*
tam eſſe. quaſi diceret, quocunque ſe vertant piorum ſenſus, quantumuis altè conſcen- *ſtructura &*
dant, quantumuis longè & latè ſe extendant, non debere tamen à Chriſti dilectione e- *partes.*
gredi quin ſe in ea meditanda totos contineant: quia omnes dimenſiones in ſe compre
hendit. Ideóque dicit eam excellere & eminere ſupra omnem ſcientiam: & dum agno-
Eph. 3. 19. ſcimus quantopere nos Chriſtus dilexerit, impleri in omnem plenitudinem Dei. Sicut
Rom. 8. 37. alibi dum gloriatur pios in omni certamine eſſe victores, rationem mox addit, Propter
eum qui dilexit eos.

20 Videmus iam non eam in ſanctis fiduciam operum eſſe quæ vel eorum merito *Concluſio, ſan-*
aliquid tribuat (quando ea non aliter quàm Dei dona intuentur, vnde eius bonitatem *ctos nec operũ*
recognoſcant, non aliter quàm vocationis ſigna vnde electionem reputent) vel quip- *meritis quic-*
piam deroget gratuitæ, quam in Chriſto conſequimur, iuſtitiæ: quando ab ea depen- *quã tribuere,*
In Pſ. 137. det, nec ſine ea ſubſiſtit. Hoc ipſum Auguſtinus paucis verbis, ſed eleganter ſignificat, *nec quippiam*
quum ſcribit, Non dico Domino, Opera manuum meatum ne deſpicias. Exquiſiui *derogare iuſti-*
Dominum manibus meis, & non ſum deceptus. Sed opera manuum mearum non com *tiæ quam in*
mendo: timeo enim ne quum inſpexeris, plura inuenias peccata quàm merita. Hoc ſo- *Chriſto conſe-*
lum dico, hoc rogo, hoc cupio, Opera manuum tuarum ne deſpicias. Opus tuum in me *quuntur.*
vide, non meum. Nam ſi meum videris, damnas: ſi tuum videris, coronas. Quia & quæ- *Confirmatio, à*
cunque mihi ſunt opera bona, abs te ſunt. Duas cauſas ponit cur non auſit ſua opera *dicto Auguſti-*
Deo venditare, quia ſiquid bonorum operum habet, illic nihil videt ſuum: deinde quia *ni, duas cauſas*
id quoque peccatorum multitudine obruitur. Vnde fit vt plus inde timoris & conſter- *proponentis, pro-*
nationis ſentiat conſcientia, quàm ſecuritatis. Ergo non aliter ſpeum intueri vult ſua *pter quas ne-*
rectè facta quàm vt vocationis ſuæ gratiam in illis recognoſcens, opus quod inchoauit *mo pius auſit*
perficiat. *ſua opera Deo*
venditare.

21 Quod autem præterea bona fidelium opera, Scriptura cauſas eſſe oſtendit cur il- *Tertia obie-*
lis Dominus benefaciat, id ſic intelligendum eſt, vt ſtet inconcuſſum quod antea po- *ctio, bona fide-*
lium opera ſunt

D ſuum

cauſa beneficiorum Dei.

ſuimus, effectum noſtræ ſalutis in Dei Patris dilectione ſitum eſſe: materiam, in Filij obedientia: inſtrumentum, in Spiritus illuminatione, hoc eſt fide: finem eſſe tantæ Dei benignitatis gloriam. Iſtis nihil obſtat quominus opera Dominus, tanquam cauſas inferiores amplectatur. ſed vnde id? nempe quos ſua miſericordia, æternæ vitæ hæreditati deſtinauit, eos ordinaria ſua diſpenſatione per bona opera inducit in eius poſſeſſionem.

Reſp. 1. Sunt cauſæ inferiores.

A gratuita iuſtificatione pendent, quæ eſt ſola vera cauſa cur Deus nobis benefacit.

Quod in ordine diſpenſationis præcedit, poſterioris cauſam nominat. Hac ratione ab operibus interdum vitam æternam deducit. non quòd illis referenda ſit accepta: ſed Rom. 8. 30. quia quos elegit, iuſtificat vt demum glorificet, priorem gratiam, quæ gradus eſt ad ſequentem, cauſam quodammodo facit. At quoties aſſignanda eſt vera cauſa, non ad opera iubet confugere, ſed in ſola miſericordiæ cogitatione nos retinet. Quale enim iſtud eſt quod per Apoſtolum docet, Stipendium peccati mors: gratia Domini vita æterna? Rom. 6. 23. Cur non vt vitá morti, ſic peccato iuſtitiam opponit? Cur non vt peccatum mortis, ita iuſtitiam vitæ cauſam ſtatuit? Sic enim ritè conſtituta erat antitheſis, quę iſta variatione nonnihil abrumpitur. Sed Apoſtolus, id quod erat, exprimere iſta comparatione voluit, meritis hominum deberi mortem: vitam nonniſi in ſola Dei miſericordia eſſe repoſitam.

Ei nomine aduerſantur.

Reſp. 2. Iſtis loquutionib. ſeries magis notatur quam cauſa.

Denique iſtis loquutionibus ſeries magis notatur quàm cauſa: quia Deus gratias gratiis cumulando, ex prioribus cauſam ſumit ſecundas addendi, nequid ad locuplerandos ſeruos ſuos omittat: atque ita liberalitatem ſuam proſequitur, vt tamen gratuitam electionem, quæ fons & initium eſt, reſpicere nos ſemper velit. Quanquam enim quæ nobis quotidie confert dona, quatenus ex illo fonte prodeunt, amat: noſtrum tamen eſt, gratuitam illam acceptionem tenere, quæ ſola fulcire animas noſtras poteſt. quæ verò Spiritus ſui dona deinde largitur, ita ſubnectere primæ cauſæ vt ei nihil derogent.

CAPVT XV.

Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in conferenda iuſtitia, quàm ſalutis certitudinem euertere.

Partes huius capitis.

1 Doctrinæ de gratuita iuſtificatione opponitur quæſtio, an apud Deum opera gratiam mereantur, nec ne ſect. 1. Cui reſpondetur ſect. 2. & 3.

2 Explicantur deinde teſtimonia Scripturæ quæ in confirmationem erroris de merito proferuntur, ſect. 4. 5.

3 Poſtremo, Scholaſticorum Semipelagianorum Sophiſmata refelluntur, 6. & 7. ſect.

4 Additur concluſio quæ orthodoxæ doctrinæ ſufficientem vſum detegit. ſectione vltima.

Eorū quę antedicta ſunt breuis repetitioni ſubnectitur quæſtio.

IAm quod præcipuum eſt in hac cauſa expediuimus: quia ſi operibus fulciatur iuſtitia, corruere protinus à conſpectu Dei neceſſe ſit: ſola Dei miſericordia, ſola Chriſti communicatione, ideóque ſola fide contineri. A cap. 11. huc vſq. Præcipuum autem hunc eſſe cauſæ cardinem diligenter animaduertamus, ne illa implicemur communi non vulgi modo, ſed doctorum etiam hallucinatione. Simul enim atque quæritur de fidei operúmque iuſtificatione, decurrunt ad eos locos qui aliquod operibus meritum coram Deo tribuere videntur: perinde verò acſi euicta foret operum iuſtificatio, ſi probatum fuerit alicuius eſſe apud Deum pretij. Enimuero ſuprà clarè oſtendimus, in perfecta tantummodo, abſolutáque Legis obſeruatione conſiſtere operum iuſtitiam.

An opera apud Deum gratiam mereantur, nec ne.

Vnde ſequitur, non iuſtificari operibus hominem niſi qui ad ſummum perfectionis euectus, nullius, vel minimæ tranſgreſſionis argui queat. Altera igitur & ſeparata eſt quæſtio, Vtcunque ad iuſtificandum hominem minimè ſufficiant opera, ánnon tamen illa apud Deum gratiam promereantur?

Prior reſpōſio. Meriti vocem expendens.

2 Primum de meriti nomine id mihi præfari neceſſe eſt: quicunque primus illud operibus humanis ad Dei iudicium comparatis aptauit, eum fidei ſynceritati peſſimè conſuluiſſe. Equidem à logomachiis libens abſtineo, ſed cuperem eam ſeruatam fuiſſe ſemper inter Chriſtianos ſcriptores ſobrietatem, ne vſurpare, quum nihil opus foret, extranea à Scripturis vocabula in animum induxiſſent quæ multum parerent offendiculi, fructus minimum.

Quæ vox operibus perperā eſt impoſita.

Quorſum enim obſecro, opus fuit inuehi nomen meriti, quum pretium bonorum operum ſignificanter alio nomine citra offendiculum explicari poſſet? Quantum autem ipſum offenſionis in ſe contineat, magno cum orbis detrimento patet. Certè vt eſt faſtuoſiſſimum, nihil quàm obſcurare Dei gratiam, & homines praua ſuperbia imbuere poteſt. Vſi ſunt (fateor) paſſim, vetuſti Eccleſiæ ſcriptores, atq; vtinam voculæ vnius abuſu erroris materiam poſteris non præbuiſſent. Quanquam nonnullis

ipſi

De Præ-deſt.ſanct.

Piam tamen ſenſum habuit.

ipſi quoque locis teſtantur, quam non præiudicare veritati voluerint. Sic enim alicubi loquitur Auguſtinus, Humana merita hic conticeſcant, quæ perierunt per Adam: & regnet Dei gratia, per Ieſum Chriſtum. Item, Meritis ſuis nihil tribuunt ſancti: totũ non-

In Pſ.139.

In Pſ.88.

Teſte Auguſtino.

niſi miſericordiæ tuæ tribuent ô Deus. Alibi, Et quum viderit homo quicquid boni habet, non ſe habere à ſe, ſed a Deo ſuo, videt id totum quod in eo laudatur, non de ſuis meritis, ſed de miſericordia Dei eſſe. Vides vt adempta homini bene agendi virtute, meriti quoque dignitatem proſternat. Chryſoſtomus autem, Noſtra ſiqua ſequuntur Dei gratuitam vocationem opera, retributio ſunt & debitum: at Dei munera, gratia & beneficentia & largitionis magnitudo. Omiſſo tamen nomine, rem potius cernamus.

Homi.33. in Geneſ.

Chryſoſtomo.

In Cant. Serm.98.

Bernardo.

citaui quidem antea ex Bernardo ſententiam, Vt ad meritum ſatis eſt de meritis non præſumere: ſic carere meritis, ſatis eſt ad iudicium. Sed continuò addita interpretatione, duritiem vocis ſatis emollit, quum dicit, Proinde merita habere cures: habita, data noueris: fructum ſperes Dei miſericordiam: & omne periculum euaſiſti, paupertatis, ingratitudinis, præſumptionis Fœlix Eccleſia cui nec merita ſine præſumptione, nec pręſumptio ſine meritis deeſt. Et paulo antè abundè oſtenderat quàm pio ſenſu vteretur. Nam de meritis, inquit, quid ſolicita ſit Eccleſia, cui de propoſito Dei firmior ſecutiórque exiſtit gloriandi ratio? Non poteſt ſeipſum negare Deus: faciet quod promiſit. Si non eſt quod quæras, quibus meritis ſperemus bona? præſertim quum audias, Nón propter vos, ſed propter mè. Sufficit ad meritum ſcire quod non ſufficiant merita.

Ezech.36 a.22.32.

Altera reſponſio perſpicua ad quaſtionẽ. primum per negationem.

3 Quid promereantur omnia opera noſtra, Scriptura oſtendit quum Dei conſpectum ferre poſſe negat quia immunditiæ ſint plena. quid deinde promeritura ſit perfecta Legis obſeruatio, (ſiqua reperiri poſſet) quum pręcipit vt nos inutiles ſeruos reputemus quum fecerimus omnia quæ præcipiuntur nobis: quia nihil gratuitum impenderimus Domino, ſed debitis obſequiis tantùm defuncti ſimus, quibus non eſt habenda gratia. Dominus tamen, quæ in nos contulit bona opera, & noſtra appellat, & non tantùm accepta ſibi eſſe teſtatur, ſed remunerationem etiam habitura. Noſtrum eſt viciſſim tanta promiſſione animari, animóſque colligere, ne bene agendo defatigemur, & tantam Dei benignitatem vera gratitudine proſequi. Gratiam Dei eſſe non dubium eſt quicquid in operibus eſt quod laudem meretur. nullam eſſe guttam quam propriè nobis adſcribere debeamus: id ſi re vera ſerióque agnoſcimus, euaneſcit quælibet meriti non fiducia tantùm, ſed opinio. Bonorum, inquam, operum laudem non (vt ſophiſtæ faciunt) inter Deum & hominẽ partimur: ſed totam, integram ac illibatam Domino ſeruamus. Tantùm hoc homini aſſignamus, quòd ea ipſa quæ bona erant, ſua impuritate polluit & contaminat. Nihil enim ab homine exit, quantumuis perfecto, quod non ſit aliqua macula inquinatum. Vocet igitur Dominus in iudicium quæ in humanis operibus optima ſunt: ſuam in illis quidem iuſtitiam agnoſcet, hominis verò dedecus & probrum. Placent itaque Deo bona opera, nec ſuis authoribus ſunt infructuoſa: quin magis ampliſſima Dei beneficia remunerationis loco referunt: non quia ita merentur, ſed quia diuina benignitas hoc illis ex ſeipſa pretium ſtatuit. Quæ autem iſta eſt malignitas, non contentos illa Dei largitate, quæ nihil tale merentia opera indebitis præmiis muneratur, ſacrilega ambitione vltrà contendere, vt operum meritis videatur rependi quod diuinæ totum eſt munificentiæ? Hic ſenſum communem vniuſcuiuſque appello. Si is qui vſumfructum in agro aliena liberalitate habet, proprietatis quoque titulum ſibi vendicet: annon huiuſmodi ingratitudine eam ipſam quam tenebat poſſeſſionem amittere meretur? Similiter ſi manumiſſus à domino ſeruus, diſſimulata libertinæ conditionis humilitate, pro ingenuo ſe venditet: annon dignus eſt qui in priſtinam redigatur ſeruitutem? Hic enim legitimus demum eſt fruendi beneficij vſus, ſi nec plus arrogamus nobis quàm datum eſt, nec boni authorem ſua laude fraudamus: quin potius ſic nos gerimus vt reſidere quodammodo apud eum videatur quod in nos tranſtulit. Hæc moderatio ſi erga homines præſtanda eſt, videant ſinguli & reputent qualis Deo debeatur.

Luc.17.10

Deinde, per conceſſionem.

Quid in operũ remuneratione Deo tribuendum ſit.

Quid homini.

Bona opera quare Deo placeãt & operantibus ſint fructuoſa.

In operibus iuſtitiam quærentium ingratitudo duplici ſimilitudine aperta.

4 Scio ſophiſtas abuti locis quibuſdam, vnde probent meriti nomen erga Deum in Scripturis reperiri. Citant ex Eccleſiaſtico ſententiam, Miſericordia faciet locum vnicuique ſecundum meritum operum ſuorum. Ex Epiſtola autem ad Hebræos, Beneficentiæ & communicationis nolite obliuiſci: talibus enim hoſtiis promeretur Deus. In repudianda Eccleſiaſtici authoritate ius meum nunc remitto. Nego tamen fideliter citare quod ſcripſit Eccleſiaſticus, quicunque fuerit ille ſcriptor. ſic enim habet Græcum

Eccl. 16. 14.

Heb.13.2.

Obiectio 1. ex Eccleſiaſtico.

Altera, ex epiſt. ad Hebr.

Reſponſio duplex, ad primã.

exemplar, πάσῃ ἐλεημοσύνῃ ποιήσει τόπον. ἕκαστος γὰρ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ εὑρήσει. Omni miſericordiæ faciet locum. vnuſquiſque enim ſecundum opera ſua inueniet. Atq; hanc eſſe germanam lectionem quæ in Latina verſione deprauata ſit, cum ex ſolo verborum iſtorum com-

Reſp. ad ſecundam obiectionem.

plexu, tum ex longiore ſuperioris orationis cõtextu liquet. In Epiſtola ad Hebræos non eſt cur decipulas in verbulo vno nobis tendant. quando in Græcis Apoſtoli verbis nihil aliud habetur quàm tales hoſtias placere acceptáſque eſſe Deo. Id vnum abundè ſufficere debeat ad compeſcendam retundendámq; noſtræ ſuperbiæ inſolentiam, ne quam

2. Reſponſio.

operibus dignitatem vltra Scripturæ formulam affingamus. Porrò Scripturæ doctrina eſt, aſperſa eſſe perpetuò ſordibus multis bona noſtra opera, quibus meritò Deus offendatur, ac nobis ſuccenſeat. tantum abeſt vt vel conciliare illum nobis queant, vel eius erga nos beneficentiam prouocare: quia tamen illa pro ſua indulgentia non iure ſummo examinat, perinde accipere acſi puriſſima eſſent, ideóque licet immerita infinitis

Diſtinctionis infirmæ refutatio.

beneficiis remunerari tum præſentis vitæ, tum etiam futuræ. Non enim à doctis alioqui ac piis viris poſitam diſtinctionem recipio, meritoria eſſe bona opera earum quę nobis in hac vita conferuntur gratiarum: ſolius fidei præmium eſſe æternam ſalutem. Mercedem enim laborum & certaminis coronam in cælo Dominus ſemper ferè collocat. Rurſum operum merito ſic tribuere, vt gratiæ adimatur quòd aliis ſuper alias gratiis à

Matt. 25. 21. & 29.

Domino cumulamur, eſt contra Scripturæ doctrinam. Tametſi enim dicit Chriſtus, habenti datum iri, & ſuper multa conſtitutum iri fidelem ac probum ſeruum, qui in paruis ſe fidelem geſſerit: ſimul tamen alibi oſtendit incrementa fidelium eſſe gratuitæ

Ieſa. 55. 1.

ſuæ benignitatis munera. Omnes, inquit, ſitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum, venite, emite abſque argento & abſque vlla commutatione vinum & lac. Quicquid ergo nunc in ſalutis adminiculum piis confertur, tum ipſa beatitudo, mera eſt Dei beneficentia. tamen & in hac & illis teſtatur ſe operum habere rationem: quia ad teſtandam erga nos dilectionis ſuæ magnitudinem, non modò nos, ſed quæ nobis largitus eſt dona tali honore dignatur.

Tertia reſponſio firmiſſima, ad Chriſtũ ſolum ut fundamentum, qui eſt perpetuam iuſtitiam vocans, nos reuocans.

5 Hæc ſi quo oportuerat ordine tractata digeſtáque eſſent antea ctis ſeculis, nunquam tantum turbarum ac diſſenſionum ortum eſſet. Paulus ait in architectura Chriſtianæ doctrinæ retinendum eſſe quod poſuerat ipſe fundamentum apud Corinthios, 1.Cor.3.11

præter quod uullum aliud poni queat: id autem eſſe Ieſum Chriſtum. Quale nobis in Chriſto fundamentum eſt? an quod initium nobis ſalutis fuit, vt complementum à nobis ſequeretur? & viam aperuit tantùm per quam ipſi noſtro marte pergeremus? Minimè verò, ſed quomodo paulo ante poſuerat, illum dum agnoſcimus nobis datum eſſe in iuſtitiam. Nemo ergo bene in Chriſto fundatus eſt niſi qui ſolidam habet in ipſo iuſtitiam: quando non dicit Apoſtolus miſſum eſſe quo ad iuſtitiam conſequendam nos

Quomodo ſit iuſtitia noſtra.

iuuet: ſed vt ipſe ſit noſtra iuſtitia. Nimirum quòd in ipſo electi ſumus ab æternitate ante mundi conſtitutionem, nullo noſtro merito, ſed ſecundum diuini beneplaciti propoſitum: quòd eius morte ipſi à mortis damnatione redempti ac liberati à perditione ſumus: quòd in ipſo adoptati ſumus in filios & hæredes a Patre cæleſti: quòd per ipſius ſanguinem huic ſumus reconciliati: quòd illi in cuſtodiam dati, pereundi excidendíque periculo eximimur: quòd illi ita inſerti, iam vitæ æternæ quodammodo ſumus participes, in regnum Dei per ſpem ingreſſi. Necdum finis: quòd talem eius participationem adepti, vtcunque ſimus adhuc in nobis ſtulti, ipſe nobis coram Deo ſapientia eſt: vt peccatores ſimus, ipſe nobis iuſtitia: vt immundi ſimus, ipſe nobis puritas: vt infirmi ſimus, vt inermes & Satanæ expoſiti, noſtra tamen eſt quæ ipſi data eſt in cælo & in terra poteſtas, qua pro nobis Satanam conterat, & inferorum portas confringat: vt corpus mortis adhuc nobiſcum circunferamus, ipſe tamen nobis vita eſt. Breuiter quòd omnia illius noſtra ſunt, & nos in illo omnia habemus, in nobis nihil. Super hoc inquam fundamentum ædificari nos conuenit, ſi volumus in templum Domino ſanctum creſcere.

1. Cor. 1. 30.

Eph. 1. 4.

Col. 1. 14.

20.

Ioh. 10. 28

Vnde liquidò conſtat, nos in Chriſto (cuius omnia noſtra ſunt) omnia habere, in nobis nihil.

Matt. 28. 18.

Mox deteſtanda ſophiſtæ.

6 At longè aliter iampridem inſtitutus eſt orbis. reperta ſunt moralia neſcio quæ bona opera, quibus gratioſi Deo reddantur homines antequam Chriſto inſerantur. Quaſi verò mentiatur Scriptura quum dicit, in morte eſſe omnes qui Filium non poſſederint. Si in morte ſunt, quomodo vitę materiam generarent? Quaſi nihil illud valeat, peccatum eſſe quicquid fit extra fidem. quaſi arboris malæ poſſint extare boni fructus. Chriſto verò vbi ſuam virtutem exerat quid peſtilentiſſimi ſophiſtę reliquerunt? Aiunt

1. Iohan. 5. 12.

Rom. 14. 23.

Qui Chriſti meritum abo-

mer

lenierunt, vt humanum ſtabilirent.

meruiſſe nobis primam gratiam, hoc eſt occaſionem merendi: eſſe iam noſtrarum partium, occaſioni oblatæ non deeſſe. O proiectam impietatis impudentiam. quis expectaſſet vt Christi nomen profeſſi, illum ita denudatum ſua virtute, tantùm non proculcare auderent? Hoc teſtimonium illi paſſim redditur, quòd iuſtificati ſint quicunque in eum credunt: iſti nihil aliud beneficij ab eo prouenire docent niſi vt ſingulis ad ſeipſos iuſtificandos aperta ſit via. Vtinam verò guſtarent quid ſibi velint iſtæ ſententię, Vitam habere quicunque Filium Dei habeant: Quicunque credit, tranſiiſſe a morte in vitam: Iuſtificatos eſſe nos illius gratia, vt hæredes efficeremur vitæ æternæ. Fideles Chriſtum habere in ſe manentem, per quem Deo adhæreant: participes vitæ eius, ſedere cum ipſo in cęleſtibus: traductos eſſe in regnum Dei, & ſalutem conſequutos: & ſimiles innumeræ. Non enim aut comparandæ iuſtitiæ, aut ſalutis tantùm acquirendæ facultatem fide Chriſti obtingere ſignificant, ſed vtrunq; nobis donari. Proinde ſimulatque per fidem inſertus es Chriſto, iam filius Dei factus es, cælorum hæres, iuſtitiæ particeps, vitæ poſſeſſor: ac (quo melius eorum mendacia coarguantur) non adeptus merendi opportunitatem, ſed omnia Chriſti merita: ſiquidem tibi communicantur.

1. Iohan. 5. 12. Ioh. 5. 24. Rom. 3. 24. 1. Ioh. 3. 23. Eph. 2. 6. Col. 1. 13.

Horum autem impietas illustribus scripturæ sententiis confutatur.

7 Ita Sorbonicæ ſcholæ, errorum omnium matres, iuſtificationem fidei, quæ pietatis eſt totius ſumma, nobis ſuſtulerunt. Fatentur quidem verbo iuſtificari fide formata hominem, ſed id poſtea interpretantur, quoniam à fide habent bona opera vt ad iuſtitiam valeant: vt penè per ludibrium videantur nominare fidem, quia ſine ingenti inuidia ſileri non poterat, quum toties a Scriptura repetatur. Nec dum etiam contenti, in laude bonorum operum Deo ſuffurantur quod ad hominem transferant. Quia vident parum valere ad hominem attollendum bona opera, ac ne merita quidem propriè vocari, ſi diuinæ gratiæ fructus cenſeantur: ex vi liberi arbitrij ea eliciunt, oleum ſcilicet ex lapide. Ac principalem quidem cauſam in gratia eſſe non negant: ſed eo tamen contendunt non excludi liberum arbitrium, per quod ſit omne meritum. Neq; id tradunt poſteriores modò Sophiſtæ, ſed eorum Pythagoras Lombardus: quem ſi cum iſtis compares, ſanum & ſobrium eſſe dicas. Miræ profectò cæcitatis fuit, quum Auguſtinum toties in ore haberet, non vidiſſe quanta ſolicitudine vir ille cauerit ne vlla ex bonis operibus glorię particula in hominem deriuaretur. Suprà, quum de libero arbitrio diſputatio eſſet, recitauimus aliquot in hanc rem ipſius teſtimonia, quibus ſimilia identidem in eius ſcriptis recurrunt. vt quum vetat ne merita noſtra vſquam iactemus, quia & ipſa Dei dona ſunt: & quum ſcribit, omne meritum noſtrum nonniſi à gratia eſſe, non parari per noſtram ſufficientiam, ſed per gratiam totum fieri, &c. Ad Scripturæ lucem excutiſſe, minus mirum: in qua non ita feliciter exercitatum fuiſſe apparet. Nihil tamen deſiderari poſſit aduerſus eum & eius diſcipulos clarius iſto Apoſtoli verbo. interdicta enim Chriſtianis omni gloriatione, rationem cur gloriari nefas ſit, ſubiungit, Quia Dei factura ſumus, creati ad bona opera, quæ præparauit vt in illis ambulemus. Quum ergo nihil à nobis boni prodeat niſi quatenus regenerati ſumus, regeneratio autem noſtra, tota citra exceptionem, Dei ſit: non eſt cur vnciam noſtris operibus vendicemus. Poſtremò dum aſſiduè inculcant bona opera, ſic interim conſcientias inſtituunt, vt confidere nunquam auſint Deum ſe propitium ac fauentem ſuis operibus habere. Nos autem contrà, nulla meriti mentione, ſingulari tamen conſolatione fidelium animos noſtra doctrina erigimus, dum eos docemus in ſuis operibus Deo placere, indubiéque acceptos eſſe. Quinetiam hic exigimus vt nullum quiſquam opus tentet aut aggrediatur ſine fide. hoc eſt niſi certa animi fiducia prius definiat Deo placiturum.

Iuniorum Sophiſtarum errores. Prior. Alter.

Lib. 2. ſent. diſt. 28. — Ex Lombardi lacunis hauſti. — Ab Auguſtino refutati. — In Pſ. 144. Epiſt. 105. — Item à ſcriptura. — Eph. 2. 10. — Tertius error. — Refutatur.

8 Quamobrem ab vnico illo fundamento nequaquam abduci nos ne latum quidem vnguem patiamur: quo iacto, ſapientes deinde architecti rectè atque ordine ſuperædificant. Nam ſiue doctrina & exhortatione opus eſt, admonent quòd in hoc Dei Filius apparuit vt diſſoluat opera diaboli: ne peccent qui ex Deo ſunt, ſufficere præteritum tempus implendis Gentium deſideriis: electos Dei vaſa eſſe miſericordiæ ſelecta in honorem, quæ à ſordibus emundari debeant. Sed omnia ſemel dicuntur, quum oſtenditur quòd tales velit Chriſtus diſcipulos, qui ſeipſis abnegatis, ac ſublata ſua cruce, ipſum ſequantur. Qui ſeipſum abnegauit, malorum omnium radicem exſecuit, ne amplius quærat quę ſua ſunt. Qui crucem ſuam ſuſtulit, ad omnem patientiam ac manſuetudinem ſe cōparauit. At Chriſti exemplum & hæc & alia omnia pietatis ac ſanctitatis officia complectitur. Ille ſe Patri obedientem præſtitit ad mortem vſq; ille totus fuit in

Concluſio, fundamentū quod poſitum eſt, abunde ſufficere, ad doctrinam & exhortationem.

1. Ioh. 3. 8. 1. Pet. 4. 3. 2. Tim. 2. 20. Luc. 9. 23.

operibus Dei perficiendis. ille Patris gloriam toto pectore ſpirauit. ille animam ſuam pro fratribus poſuit. ille hoſtibus ſuis bene & fecit & precatus eſt. Quòd ſi conſolatione opus fuerit, mirificam afferent conſolationem: quòd affligimur, non tamen anxij reddimur: laboramus, ſed non deſerimur: humiliamur, ſed non confundimur: deiicimur, ſed non perimus: mortificationem Ieſu Chriſti ſemper in corpore noſtro circunferentes, vt vita Ieſu manifeſtetur in nobis. quòd ſi commortui ſumus, & conuiuemus: ſi compatimur, & conregnabimus. quòd ita configuramur eius paſſionibus, donec perueniamus ad reſurrectionis ſimilitudinem: quando Pater prædeſtinauit conformes fieri imaginis Filij ſui, quos in ipſo elegit, vt ſit primogenitus inter cunctos fratres. Itaque qnòd neque mors, neque præſentia, neque futura ſeparabunt nos à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto: quin potius in bonum ac ſalutem cedent omnia. Ecce, non iuſtificamus hominem ex operibus coram Deo: ſed omnes qui ex Deo ſunt, dicimus regenerari, & nouam creaturam fieri: vt ex regno peccati, tranſeant in regnum iuſtitiæ, atque hoc teſtimonio certam facere ſuam vocationem, & tanquam arbores à fructibus iudicari.

Tum etiam ad conſolationem. — 2. Cor. 4. 8.
2. Tim. 2. 11. Philip. 3. 20. Rom. 8. 29. & 39.
Summa orthodoxæ doctrinæ de iuſtificatione. — 2. Petr. 1. 10.

CAPVT XVI.

Refutatio calumniarum quibus hanc doctrinam odio grauare conantur Papiſtæ.

Partes huius capitis.

1 Propoſitis Papiſtarum adu. orthodoxam de iuſtificatione doctrinam calumniis, has ad duas claſſes reuocat, quarum prior cum ſua appendice, ſect. 1. 2. & 3. refellitur.
2 Ad alteram calumniam, quæ a priori dependet, poſtrema ſectione reſpondetur.

Calumniæ Papiſtarum. 1. Nos abolere bona opera, atque ab eorum ſtudio abducere homines. 2. Eoſdem ad peccandum allicere.

HOc vno verbo refelli poteſt impiorum quorundam impudentia, qui calumniantur nos abolere bona opera, atque ab eorum ſtudio abducere homines, qnum dicimus eos non iuſtificari ex operibus, nec ſalutem mereri. deinde nimis facile ad iuſtitiam iter ſternere, quum in gratuita peccatorum remiſſione ipſam iacêre docemus, & hac illecebra homines, ſuapte ſponte plus nimio procliues, ad peccandum allicere. Hæ, inquam, calumniæ vno illo verbo ſatis refutantur. breuiter tamen reſpondebo ad vtranque. Per fidei iuſtificationem cauſantur deſtrui bona opera. Superſedeo dicere quales ſint bonorum operum zelotæ qui ita nobis obtrectant. Liceat illis tam impune conuiciari quàm licentioſè vitæ ſuæ obſcœnitate totum mundum inficiunt. Dolere ſibi ſimulant, dum tam magnificè extollitur fides, opera excidere ſuo gradu. Quid ſi magis erigantur & ſtabiliantur? Non enim aut fidem ſomniamus bonis operibus vacuam, aut iuſtificationem quæ ſine iis conſtet. hoc tantùm intereſt, quòd quum fidem & bona opera neceſſariò inter ſe cohærere fateamur, in fide tamen non operibus iuſtificationem ponimus. Id qua ratione fiat, explicare promptum eſt ſi ad Chriſtum modo conuertamur, in quem dirigitur fides, & vnde totam vim accipit. Quare ergo fide iuſtificamnr? quia fide apprehendimus Chriſti iuſtitiam, qua vna Deo reconciliamur. Hanc verò apprehendere non poſſis quin & ſanctificationem ſimul apprehendas. Datus eſt enim nobis in iuſtitiam, ſapientiam, ſanctificationem, redemptionem. Nullum ergo Chriſtus iuſtificat quem non ſimul ſanctificet. Sunt enim perpetuo & indiuiduo nexu coniuncta hæc beneficia, vt quos ſapientia ſua illuminat, eos redimat: quos redimit, iuſtificet: quos iuſtificat, ſanctificet. Sed quia de iuſtitia & ſanctificatione tantùm quæſtio eſt, in iis inſiſtamus. Inter ſe diſtinguamus licet, inſeparabiliter tamen vtranque Chriſtus in ſe continet. Vis ergo iuſtitiam in Chriſto adipiſci? Chriſtum antè poſſideas oportet. poſſidere autem non potes quin fias ſanctificationis eius particeps. quia in fruſta diſcerpi non poteſt. Quum ergo hæc beneficia, nonniſi ſeipſum erogando, fruenda nobis Dominus concedat, vtrunque ſimul largitur: alterum nunquam ſine altero. Ita liquet quàm verum ſit nos non ſine operibus, neque tamen per opera iuſtificari: quoniam in Chriſti participatione, qua iuſtificamur, non minus ſanctificatio continetur quàm iuſtitia.

Prioris calumniæ refutatio. 1. Quo ſint conſores iſti. 2. Iuſtificatio per fidem doctrinam de bonis operibus erigit & ſtabilit.
Ratio. Sanctificatio & iuſtificatio coherent, quanuis ſint diſtinctæ. — 1. Cor. 1. 30.

2 Illud quoque falſiſſimum eſt, abduci hominum animos ab affectu bene agendi quum illis merendi opinionem tollimus. Obiter hic monendi ſunt lectores, inſulsè eos ratiocinari à mercede ad meritum, vt poſtea clarius explicabo: quia ſcilicet principium illud ignorant, non minus liberalem eſſe Deum vbi mercedem operibus aſſignat, quàm dum rectè agendi facultatem largitur. Hoc tamen in ſuum locum differre malo. Nunc quàm infirma ſit eorum obiectio attingere ſatis erit, quod duobus modis fiet. Nam primò, quod aiunt nullam fore curam bene inſtituendæ vitæ niſi ſpe mercedis propoſita,

Duobus modis hic & ſequenti ſectione refellitur prioris calumniæ appendix, nempe abduci homines à bene agendo ſi merendi opinione tollamus.

tota via errant. Si enim hoc tantùm agitur vt homines mercedem ſpectent quum Deo *Primus modus refutationis, varius & quidem firmiſſimis argumentis confirmatus.*
ſeruiunt, & illi ſuas operas locent aut vendant, parum proficitur. gratis coli vult, gratis
amari: hunc, inquam, cultorem probat, qui præciſa omni ſpe recipiendæ mercedis, co-
lere tamen eum non deſinat. Porrò ſi incitandi ſunt homines, nemo poſſit acriores ad-
mouere ſtimulos quàm à redéptionis ac vocationis noſtræ fine: quales adhibet verbum
Domini quum tradit nimis impiam eſſe ingratitudinem nõ mutuò redamare eum qui
nos prior dilexit: ſanguine Chriſti emundari ab operibus mortuis conſcientias noſtras, Heb.9.14.
ad ſeruiendum Deo viuenti: indignum eſſe ſacrilegium ſi ſemel mũdati, nouis ſordibus
nos inquinantes, ſacrum illum ſanguinem profanamus. Liberatos eſſe nos è manu ho- Luc.1.74.
ſtium noſtrorum, vt ſine timore ſeruiamus illi in ſanctitate & iuſtitia coram ipſo omni-
bus diebus vitæ noſtræ: nos à peccato emancipatos eſſe, vt libero ſpiritu iuſtitiam cola- Rom.6.18. Ibid.6.
mus: crucifixum eſſe veterem noſtrum hominem, vt in vitę nouitaté reſurgamus. Item, Coloſ.3.1.
ſi mortui ſimus cum Chriſto (vt decet eius membra) quærenda eſſe quæ ſurſum ſunt, &
in mundo peregrinandum, vt in cælos adſpiremus vbi eſt theſaurus noſter. In hoc appa- Tit.2.11.
ruiſſe gratiam Domini vt abnegata omni impietate, & mundanis deſideriis, ſobriè, ſan-
ctè, & piè viuamus in hoc ſeculo, expectantes beatam ſpem, & apparitionem glorię ma
gni Dei & Saluatoris. Quare nos non eſſe conſtitutos vt iram nobis conciremus, ſed vt 1.Theſ.5.9.
ſalutem conſequamur per Chriſtum. nos eſſe templa Spiritus ſancti quæ profanari ſit 1.Cor.3.16.
nefas. nos tenebras non eſſe, ſed lucem in Domino, quos vt filios lucis ambulare opor- Epheſ.2.11, & 5.8.
teat. nos non ad immunditiem vocatos, ſed ad ſanctitatem. quia hæc ſit voluntas Dei, 2.Cor.16.
ſanctificatio noſtra, vt nos abſtineamus ab illicitis deſideriis: vocationem noſtram eſſe 1.Theſ.4.7, & 3.
ſanctam, ei non reſponderi niſi vitæ puritate. in hoc nos eſſe liberatos à peccato, vt iuſti- 2.Tim.1.9.
tiæ obediamus. An incitari ad charitatem vllo viuaciori argumento poſſimus quàm illo Rom.6.18.
Iohannis, vt mutuò inter nos diligamus, quemadmodum dilexit nos Deus? In hoc dif- Iohan.13.10. 1.Ioh.2.11.
ferre eius filios à filiis diaboli, filios lucis à filiis tenebrarum, quia in dilectione manent?
Illo item Pauli, Nos, ſi Chriſto adhæremus, vnius eſſe corporis membra, quæ inuicem 1.Cor.6.17, & 12.12.
adiuuari mutuis officiis conueniat? An ad ſanctitatem fortius prouocari, quàm dum rur 1.Ioh.3.3.
ſum ab Iohanne audimus, omnes qui habent hanc ſpem, ſanctificare ſeipſos, quoniam
Deus eorum ſanctus eſt? Item ex ore Pauli, Vt adoptionis promiſſione freti mundemus 2.Cor.7.1.
nos ab omni inquinamentu carnis & ſpiritus? quàm dum Chriſtum audimus ſe nobis
exemplar proponentem vt ſua veſtigia ſequamur?

3 Atque hæc quidem paucula tantùm in guſtum propoſui. Nam ſi ſingula perſequi *Meriti nulla mentio apud Apoſtolos, qui ad bona opera fideles adhortantur: quin potius meritis hominum excluſis, ad vnicam Dei miſericordiam nos reuocant.*
eſſet animus, longum volumen contexendum foret. Toti parænesibus, adhortationibus,
caſtigationibus pleni ſunt Apoſtoli, quibus hominem Dei ad omne opus bonum inſti-
tuant, idque citra meriti mentionem. Quin potius inde potiſſimas ducunt exhortatio-
nes, quòd nullo noſtro merito, ſola Dei miſericordia ſtet noſtra ſalus. Quemadmodum
Rom.12.1 Paulus, vbi tota epiſtola diſſeruit nullam eſſe nobis ſpem vitæ niſi in Chriſti iuſtitia, vbi
ad parænesеs deſcendit, per illam Dei miſerationem qua nos dignatus eſt obſecrat. Et
Mat.5.16. ſanè hæc nobis vna cauſa ſatis eſſe debuerat vt Deus in nobis glorificetur. Quòd ſiqui
Dei gloria non adeò vehementer afficiuntur, memoria tamen beneficiorum eius ſuffi-
Chryſoſtom. homil. in Geneſ. cientiſſima eſt, quę tales ad benefaciendum incitet. Verùm iſti quia ſeruilia fortè aliqua
coactáque Legis obſequia ingerendis meritis extundunt, mentiuntur nos nihil habere *Exceptio. Reſponſio.*
quo ad bona opera exhortemur, quia nõ eadem ingredimur via. Quaſi verò talibus ob-
2.Cor.9.7. ſequiis valde oblectetur Deus, qui profitetur ſe hilarem datorem diligere, & quicquam
dari quaſi ex triſtitia aut neceſſitate vetat. Neque id dico quod id vel reſpuam vel negli- *Alter modus refutationis, quadruplex.*
gam adhortationis genus quod Scriptura ſæpenumero vſurpat, ne vllam omittat nos vn
dique animandi rationem. Commemorat enim mercedem quam Deus redditurus ſit 1.
vnicuique ſecundum opera ſua: ſed illud vnicum atque etiam in multis præcipuum eſſe
nego. Deinde exordium inde ſumendum non concedo. Adhæc, nihil facere ad erigenda 2.
qualia iſti prædicant merita contendo: quemadmodum poſtea videbimus. Poſtremò 3.
neque vſui eſſe niſi doctrina illa præoccupauerit: Solo Chriſti merito, quod per fidem 4.
apprehenditur, nos iuſtificari, nullis autem operum noſtrorum meritis. quia nulli ad ſan
ctitatis ſtudium apti eſſe poſſunt niſi qui doctrinam hãc prius imbiberint. Quod & Pro-
pheta pulchrè innuit, dum ſic Deum alloquitur, Apud te eſt propitiatio Domine, vt ti- Pſal.130.4.
mearis. nullum enim eſſe Dei cultum oſtendit niſi agnita eius miſericordia, qua ſola &
fundatur & ſtabilitur. Quod apprime notatu dignum eſt, vt ſciamus non modò princi-
pium

pium Dei rite colendi eſſe fiduciam miſericordiæ eius, ſed timorem Dei (quem meritorium eſſe volunt Papiſtæ) ideo non poſſe meriti nomine cenſeri quia fundatus eſt in peccatorum venia & remiſſione.

Poſterioris calumniæ refutatio.

4 Longè verò futiliſſima calumnia, inuitari ad peccandum homines quum gratuitam peccatorum remiſſionem, in qua collocatam dicimus iuſtitiam, affirmamus. Tanti
1. enim eſſe dicimus vt nullo noſtro bono penſari poſſit: ideóque nunquam impetrãdam,
2. niſi gratuita foret. Porrò nobis quidẽ eſſe gratuitam, Chriſto non item, cui tam magno conſtitit: nempe ſuo ſacratiſſimo ſanguine, extra quem nullum ſatis dignum pretium
3. fuit quod Dei iudicio ſolueretur. Hæc quum docentur homines, admonentur per ipſos
4. non ſtare quominus toties ſacratiſſimus ille ſanguis effundatur quoties peccãt. Ad hoc, diſcimus eam eſſe noſtram fœditatem quæ niſi huius puriſſimi ſanguinis fonte nũquam
5. eluatur. Hæc qui audiunt annon maiorem debent concipere horrorem peccati, quàm ſi
6. bonorum operum aſperſione abſtergi diceretur? Et ſi quid Dei habent, quomodo non horreant ſemel purificati, denuò ſe in lutum prouoluere, quò huius fontis puritatem quantum in ſe eſt conturbent & inficiant? Laui pedes meos, (inquit fidelis anima apud Solomonem) quomodo rurſum inquinabo illos? Nunc palàm eſt vtri & viliorem peccatorum remiſſionem faciant, & iuſtitiæ dignitatem magis proſtituant. Illi Deum friuolis ſuis ſatisfactionibus, hoc eſt ſtercoribus, placari nugantur. nos grauiorem aſſerimus eſſe peccati noxam quàm quæ tam leuibus nugis expietur: grauiorem Dei offenſam quàm quæ his nihili ſatisfactionibus remittatur. proinde hanc ſolius ſanguinis Chriſti prærogatiuam eſſe. Illi iuſtitiam, ſicubi deficiat, inſtaurari dicunt ac reparari ſatisfactoriis operibus: nos pretioſiorem eſſe putamus quam vt ęquari vlla operum compẽſatione queat. ideo vt reſtituatur, ad ſolam Dei miſericordiam confugiendum eſſe. Cætera quæ ad peccatorum remiſſionem pertinent, ex capite proximo petantur.

Cant. 5.3.

Refelluntur huius calumniæ appẽdices, nimirum facile iter ad iniuſtum ſterni, quia ingratuitam peccatorum remiſſionem adſtruimus.

CAPVT XVII.

Promiſſionum Legis & Euangelij conciliatio.

Partes huius capitis, in quibus Sophiſtarum fidei iuſtificationem diruere aut deterere ſtudentium argumenta reuocantur ad duas claſſes, quarum prior eſt generalis, poſterior ſpecialis & quædam argumenta præcipua continet.

1 Prima claſſis, quæ generalis eſt, & omnium argumentorum veluti fundamentum, continet argumentum a legalibus promiſſionibus petitum, quod ſect. 1. 2. & 3. expenditur.
2 Altera, a priori fluens, & ſpecialia argumenta proponens: ſecundum autem, ex Cornelij hiſtoria hauſtum, explicatur ſect. 4. & 5.
3 Hac occaſione additur luculenta expoſitio locorum Scripturæ qui clemẽtem ac propitium iuſtitiæ cultoribus Deum affirmant, ſect. 6.
4 Tertium argumentum ex locis qui bona opera iuſtitiæ titulo inſigniunt, & hominem illis aſſerunt iuſtificari, ſect. 7. & 8. diluitur.
5 Deinde firmo dilemmate vrgentur aduerſarij, tollitúrque partialis eorum iuſtitia, ſect. 9. & 10.
6 Quartum argumentum, Apoſtolum Iacobum cum Paulo committens conſideratur, ſect. 11 & 12.
7 Ad quintum argumentum ex Apoſtoli loco, factores Legis non auditores iuſtificari, reſponſio, ſect. 13.
8 Sexti argumenti, ex locis quibus fideles ſuam iuſtitiam Dei iudicio examinandam audacter offerunt, ac ſecundum eam de ſe ſtatui cupiunt, conſideratio, ſect. 14.
9 Poſtremum, a teſtimoniis quę iuſtitiam & vitam viis fidelium adſcribunt, ſect. 15. excutitur.

Breuis ſumma, cap. 15. & 16.

Quomodo & cur operibus iuſtificatio detrahatur.

NVnc perſequamur alia quoque argumenta quibus Satan per ſuos ſatellites fidei iuſtificationem aut diruere aut deterere molitur. Illud iam excuſſum eſſe puto calumniatoribus, ne nobiſcum perinde agant atq; bonorum operum inimicis. ſiquidem operibus detrahitur iuſtificatio, non vt nulla bona fiant opera, aut bona eſſe negentur quæ fiunt: ſed ne illis fidamus, ne gloriemur, ne ſalutem adſcribamus. Fiducia enim hæc noſtra eſt, hęc gloria, & vnica ſalutis anchora, quòd Chriſtus filius Dei noſter eſt, ac nos in ipſo viciſſim filij Dei regníque cæleſtis hæredes, Dei benignitate, non noſtra dignitate, in ſpem æternæ beatitudinis vocari. Sed quia alijs præterea machinis, vt dictum eſt, nos impetunt: age, in illis quoq; propulſandis pergamus. Primùm redeunt ad legales promiſſiones, quas Legis ſuæ cultoribus edidit Dominus: & rogant velimúſne irritas eſſe prorſus an efficaces. Irritas dicere quoniam abſonum ac ridiculum fuerit, pro confeſſo aſſumunt, alicuius eſſe efficacię. Hinc ratiocinantur, non ſola fide nos iuſtificari. Sic enim Dominus loquitur, Eritq; ſi audieris præcepta & iudicia hæc, cuſtodieriſq; ea & feceris, cuſtodiet etiam tibi Dominus pactum & miſeric

1. Argumentum, a legalibus promiſſionibus petitũ.

Deut. 7.12. Leu. 7.3. & 13

ſericordiam quam iurauit patribus tuis: diliget te ac multiplicabit, & benedicet tibi, &c. Item, Si bene direxeritis vias veſtras & ſtudia veſtra, non ambulaueritis poſt deos alienos, iudicium feceritis inter virum & virum, nec in malitiam receſſeritis, ambulabo in medio veſtri. Nolo mille eiuſdem formæ fruſtra recitare, quæ quando nihil ſenſu differunt, iſtarum ſolutione explicabuntur. Summa, propoſitam teſtatur Moſes in Lege benedictionem & maledictionem, mortem & vitam. Sic ergo argumentantur, aut benedictionem iſtam otioſam infructuoſamque fieri, aut nõ ſolius eſſe fidei iuſtificationem. Iam ſuprà oſtendimus quomodo ſi in Lege hæreamus, omni benedictione defectis ſola nobis maledictio imminet, quę vniuerſis tranſgreſſoribus edicta eſt. Non enim promittit Dominus quippiam niſi perfectis Legis ſuæ cultoribus, qualis nemo reperitur. Manet igitur illud, totum hominum genus per Legem argui, maledictioni & iræ Dei obnoxium: à qua vt ſoluantur, è poteſtate Legis exire neceſſe eſt, & velut ab eius ſeruitute in libertatem aſſeri: non carnalem quidem illam, quæ ab obſeruatione Legis nos ſubducat, ad rerum omnium licentiam inuitet, concupiſcentiam noſtram, velut ruptis repagulis, aut effuſis habenis laſciuire permittat: ſed ſpiritualem, quæ perculſam & conſternatam conſcientiam ſoletur & erigat, liberam illam oſtendens à maledictione ac damnatione qua illam Lex vinctam ac conſtrictam premebat. Hanc à ſubiectione Legis liberationem, &, vt ita dicam, manumiſſionem aſſequimur quum per fidem, miſericordiam Dei in Chriſto apprehendimus, qua ſecuti certíque reddimur de peccatorum remiſſione, quorum ſenſu pungebat nos Lex ac mordebat.

Deut.11.26.
Huius argumenti ſumma.
Reſp. Quicunque iuſtificari coram Deo cupiunt, è poteſtate Legis exire neceſſe eſt.
Quo pacto id fiat.

2 Hac ratione, & quæ in Lege nobis offerebantur promiſſiones, inefficaces forent omnes & irritæ, niſi Dei bonitas per Euangelium ſuccurreret. Hæc enim conditio, vt Legem perficiamus, à qua ipſæ pendent, & à qua demum præſtandæ ſunt, nunquam implebitur. Sic autem opitulatur Dominus, non partem iuſtitiæ in operibus nobis relinquendo, partem ex ſua indulgentia ſufficiendo: ſed dum vnicum Chriſtum pro iuſtitiæ complemento aſſignat. Nam Apoſtolus præfatus ſe alióſque Iudæos, ſcientes quòd ex Legis operibus non iuſtificatur homo, in Ieſum Chriſtum credidiſſe: rationem ſubiicit, non vt adiuuarentur ad iuſtitiæ ſummam, ex fide Chriſti: ſed vt illa iuſtificarentur, non ex operibus Legis. Si fideles à Lege in fidem demigrant, vt in hac iuſtitiam inueniant, quam abeſſe ab illa vident: certè iuſtitiæ Legis renuntiant. Itaque amplificet nunc qui volet retributiones quæ Legis obſeruatorem manere dicuntur, modò ſimul animaduertat noſtra prauitate fieri ne fructum inde vllum ſentiamus donec aliam ex fide iuſtitiam fuerimus adepti. Sic Dauid, vbi retributionis meminit, quam præparauit ſeruis ſuis Dominus, ſtatim ad peccatorum recognitionem deſcendit, quibus illa exinanitur. Pſalmo etiam 19. 12, magnificè Legis beneficia deprædicat: ſed continuo exclamat, Delicta quis intelliget? ab occultis meis munda me Domine. Proſus hic locus cum ſuperiore congruit: vbi quum dixiſſet, Cunctas vias Domini bonitatem & veritatem rimentibus eum: ſubnectit, Propter nomen tuum Domine, propitiaberis prauitati meæ: multa eſt enim. Sic & nos recognoſcere debemus, expoſitam quidem eſſe nobis in Lege Dei beneuolentiam, ſi operibus eam demereri liceat: ſed illorum merito nunquam ad nos peruenire.

Confirmatio reſponſionis, ducta. Ab impoſſibili.
Galat.2.16. Ab Apoſtoli teſtimonio.
Item & Dauidis, Pſal.25.10.& 11.

3 Quid ergo? an datæ ſunt vt ſine fructu euaneſcerent? Iam nuper teſtatus ſum non eſſe id meæ ſententiæ. dico ſanè efficaciam ſuam ad nos non proferre quandiu ad operum merita reſpiciunt. quare ſi in ſe conſiderẽtur, quodammodo aboleri. Sic præclaram illam promiſſionẽ, Dedi vobis bona præcepta, quæ qui fecerit, viuet in ipſis: nullius momenti eſſe Apoſtolus docet ſi in ea re ſiſtamus, nec pilo plus profuturam quàm ſi data non eſſet: quia ne ſanctiſſimis quidem Dei ſeruis competit: qui procul omnes abſunt à Legis complemento, multis verò tranſgreſſionibus ſunt circundati. Sed dum promiſſiones Euangelicæ ſubſtituuntur, quæ gratuitam peccatorum remiſſionem denuntiant, non efficiunt modò vt ipſi Deo accepti ſimus, ſed vt operibus quoque noſtris ſit ſua gratia. neque hoc tantùm, vt ea Dominus grata habeat, ſed benedictionibus etiam, quæ ex pacto debebantur Legis ſuæ obſeruationi, proſequatur. Fateor ergo fidelium operibus rependi quæ iuſtitiæ & ſanctitatis cultoribus in Lege ſua Dominus promiſit: verùm in hac retributione, conſideranda ſemper eſt cauſa quæ gratiam operibus conciliet. Eam porrò triplicem eſſe cernimus. Prima eſt, quòd Deus auerſo à ſeruorum ſuorum operibus intuitu, quæ probrum magis quàm laudẽ perpetuò merentur, ipſos in Chriſto complect

Leuit. 18. 5. Ezech. 20.11. Ro.10.5.
Occurrit obiectioni, & ad quid hæ promiſſiones datæ ſint oſtendit: videlicet ſi in ſe cõſiderẽtur, vel ad operum noſtrorum merita reſpiciãt, efficaciam ſuã non proferre, & quodam modo aboleri: ſed dum Euangelicæ promiſſiones ſubſtituuntur, non modò efficere vt ipſi Deo accepti ſimus, ſed

... operibus quoque noſtris ſit ſua gratia: idque ex triplici cauſa diuinæ liberalitatis, qua fit vt accepta ſint fidelium opera.

plectitur, ac ſola fide intercedente, citra operum ſubſidium reconciliat ſibi. Altera quòd opera, non æſtimata eorum dignitate, paterna benignitate atque indulgentia, huc honoris attollit vt alicuius pretii habeat. Tertia, quod ea ipſa cum venia ſuſcipit, non imputata imperfectione, qua omnia inquinata, peccatis magis quam virtutibus accenſenda alioqui forent. Atque hinc apparet quantopere deluſi ſint ſophiſtæ, qui bellè ſe abſurda omnia euaſiſſe putarunt quum dicerent, non intrinſeca ſua bonitate valere opera ad ſalutem demerēdam, ſed ex pacti ratione: quia Dominus liberalitate ſua tanti æſtimauit.

Diſtinctio nus ſophiſtica de operum dignitate ex pacto, & intrinſeca, refutatur.

Atqui non obſeruabant interim, quæ meritoria opera eſſe volebant, quantum abeſſent à promiſſionum conditione, niſi & iuſtificatio ſola fide ſubnixa, & peccatorum remiſſio, per quam a maculis bona quoque opera abſtergi neceſſe habent, præcederet. Itaque ex tribus diuinæ liberalitatis cauſis, quibus fit vt accepta ſint fidelium opera, vnam tantùm annotabant: duas, & eas quidem præcipuas, ſupprimebant.

2. Argumentum, ex Cornelio ſumptum.

4 Citant Petri ſententiam quam Lucas in Actis recitat, In veritate comperio quòd Act.10.34
35. non ſit perſonarum acceptor Deus: ſed in omni gēte, qui facit iuſtitiam, acceptus eſt illi. Atque hinc, quod minimè dubium eſſe videtur, colligunt, ſi rectis ſtudiis conciliat ſibi homo Deum, non ſolius eſſe Dei beneficium quòd ſalutem conſequitur. Imo ſic pro ſua miſericordia Deum peccatori ſuccurrere, vt operibus ad miſericordiam flectatur. Verū Scripturas nullo modo conciliare poſſis niſi duplicē hominis apud Deum acceptionem obſerues.

Reſponſio, per diſtinctionem duplicis acceptionis. Prior.

Qualis enim naturâ eſt homo, nihil in eo reperit Deus quo ad miſericordiam inclinetur, præter vnicam miſeriam. Nudum ergo & egenum omnis boni, omni contrà malorum genere refertum & oneratum hominem ſi conſtat eſſe, vbi primùm à Deo ſuſcipitur: quam ob dorem, quæſo, dignum illum cæleſti vocatione dicemus? Faceſſat ergo inanis meritorum imaginatio vbi clementiam Deus tam euidenter commendat.

Exceptionis ſophiſtarum deluſio.

Nam quod ibidem Cornelio Angeli voce dicitur, orationes eius & eleemoſynas aſcendiſſe in Dei conſpectum: peſſimè detorquetur ab iis, præparari hominē ad recipiendam Dei gratiam, bonorum operum ſtudio. Iam enim Spiritu ſapientiæ illuminatum fuiſſe Cornelium oportuit, qui vera ſapientia, timore ſcilicet Dei, præditus erat: eodem Spiritu ſanctificatum, qui iuſtitię cultor erat: quam illius certiſſimum eſſe fructum Apoſtolus docet. Ea itaque omnia quæ Deo placuiſſe in eo referuntur, habebat ab illius gratia: tantum abeſt vt ad eam recipiendam illis ſuo marte ſe præpararet. Nulla ſanè Scripturę ſyllaba proferetur quæ non huic doctrinæ conſentiat: non eſſe aliam Deo cauſam hominis ad ſe recipiendi niſi quia modis omnibus perditum videt ſi ſibi relinquatur: perditum autem quia non vult, ſuam in ipſo liberando miſericordiam exercere. Nunc videmus vt iſta acceptio non hominis iuſtitiam ſpectet, ſed purum ſit diuinę erga miſeros, tantóque beneficio longè indigniſſimos peccatores bonitatis documentum.

Galat.5.5.

Poſterior.

5 Poſtquam verò Dominus hominem ex abyſſo perditionis reductum, ſibi per gratiam adoptionis ſegregauit: quia illum regenerauit ac reformauit in nouam vitam, iam vt nouam creaturam, cum Spiritus ſui donis amplectitur. Hęc illa eſt acceptio cuius meminit Petrus, qua poſt ſuam vocationem Deo fideles approbantur, operum quoque reſpectu: quia Dominus non amare & oſculari non poteſt quæ per Spirirū ſuum in illis efficit bona. Verùm id ſemper memoria repetendum eſt, non aliter operum ratione illos eſſe Deo acceptos niſi quia illorū cauſa & in gratiam, quicquid bonorū operum cōtulit, liberalitatem ſuam augendo, ſua quoq; acceptione dignatur. Vnde enim illis bona operā, niſi quòd Dominus illos, quemadmodū vaſa in honorem elegit, ita vult vera puritate exornare? Vnde etiam bona reputātur acſi nihil illis deeſſet: niſi quòd næuis & maculis, quæ illis adhæreſcunt, veniam benignus Pater indulget? In ſumma nihil aliud ſignificat hoc loco quàm gratos eſſe Deo & amabiles ſuos filios in quibus notas & lineamēta vultus ſui videt. Regenerationem enim alibi, imaginis diuinæ reparationē in nobis eſſe docuimus. Quoniam ergo vbicunq; faciem ſuam Deus contemplatur, & meritò amat, & in honore habet: nō ſine cauſa dicitur illi placere fidelium vita, ad ſanctitatem & iuſtitiam compoſita. Sed quia pij mortali carne circundati, adhuc ſunt peccatores, & opera eorum bona, inchoata duntaxat, & carnis vitium redolentia: neque illis neque his propitius eſſe poteſt niſi in Chriſto magis quàm in ſe ipſis amplexetur. In hunc modum accipiendi ſunt loci qui clementem ac miſericordē iuſtitiæ cultoribus, Deum teſtantur. Dicebat Moſes Iſraelitis, Dominus Deus tuus cuſtodiens pactum ac miſericordiam diligen Deut.7.9
tibus ſe, & cuſtodientibus præcepta ſua, in mille generationes. quæ ſentētia in frequentem

Ex hac diſtinctione liquet Cornelium prius gratuito fuiſſe acceptum quam bona opera eius accepta eſſe poſſent.

Atque hic eſt ſenſus ſimilium locorum qui clementem & propitium iuſtitiæ ...

tem formulam vſurpata poſtea à populo fuit. Sic Solomo in ſolenni precatione, Domi-
1.Reg.8.23. ne Deus Iſrael, qui cuſtodis pactum & miſericordiam ſeruis tuis qui ambulant coram
Nehe.1.5. te in toto corde ſuo. Eadem verba & a Nehemia repetuntur. Siquidem vt in omnibus
Deut.29.14 miſericordiæ ſuæ pactis integritatem ac ſanctimoniam vitæ viciſſim à ſeruis ſuis Deus
ſtipulatur ne ludibrio ſit ſua bonitas, néve quis inani ob eam exultatione turgidus, be-
nedicat animæ ſuæ, ambulans interim in prauitate cordis ſui: ita in fœderis communio-
nem admiſſos, vult hac via in officio continere. nihilo tamen minus fœdus ipſum & gra
tuitum initio ſeritur, & perpetuò tale manet. Secundum hanc rationem Dauid quanuis
prædicet ſibi redditam fuiſſe mercedem puritatis manuum: non tamen fontem illum
2.Sam.22 quem notaui præterit, quòd extractus fuerit ab vtero, quia Deus eum dilexit: vbi ita
commendat cauſæ ſuæ bonitatem, vt nihil detoget gratuitæ miſericordiæ, quæ dona o-
mnia, quorum origo eſt, præuenit.

culturibus Dei teſtantur.

6 Atque hic obiter notare profuerit quid diſtent iſtæ loquendi formæ à Legalibus promiſſionibus. Legales promiſſiones appello, non quæ vbique ſparſæ ſunt in libris Moſaicis: (quando in illis quoque Euangelicæ multæ occurrunt:) ſed quæ propriè ad Legis miniſterium pertinent. Eiuſmodi promiſſiones, quocunque nomine vocare libeat, ſub conditione, Si feceris quod tibi præcipitur, paratam eſſe remunerationem denuntiant. At quum dicitur, Dominum cuſtodire pactum miſericordiæ iis qui ſe diligunt, magis demonſtratur quales ſunt illius ſerui, qui bona fide eius fœdus ſuſceperint, quàm exprimatur cauſa cur illis Dominus benefaciat. Hæc porrò demonſtrationis ratio: Quemadmodum in hunc finem æternæ vitæ gratia nos dignatur Deus vt diligatur, timeatur, colatur à nobis: ita quæcunque miſericordiæ in Scriptura promiſſiones habentur, meritò ad hunc diriguntur finem, vt reuereamur & colamus beneficiorum authorem. Quoties ergo audimus ipſum benefacere iis qui Legem ſuam obſeruant, meminerimus Dei filios ab officio deſignari quod in illis perpetuum eſſe debet: hac ratione nos eſſe adoptatos vt ipſum patris loco veneremur. Ne ergo ipſi adoptionis iure nos abdicemus, huc ſemper enitendum quò tendit noſtra vocatio. Id tamen rurſum teneamus, non pendere ab operibus fidelium complementum miſericordiæ Domini: ſed ipſum ideo ſalutis promiſſionem adimplere iis qui vitæ rectitudine ſuæ vocationi reſpondent, quia in illis germana demum filiorum inſignia agnoſcit, qui Spiritu eius ad bonum reguntur. Huc referatur quod eſt in Pſalmo 15.1, de ciuibus Eccleſiæ, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, & quis requieſcet in monte tuo ſancto? Innocens manibus & mundo corde,
Ieſa.33.14 &c. Item apud Ieſaiam, Quis habitabit cum igne deuorante? Qui facit iuſtitiam, qui loquitur recta, &c. Non enim firmamētum quo fideles coram Domino ſubſiſtant, deſcribitur: ſed modus quo in ſuum conſortium eos clementiſſimus Pater introducit, & in ipſo tuetur & confirmat. Quia enim peccatum deteſtatur, iuſtitiam amat: quos ſibi coniungit, eos Spiritu ſuo purificat, vt ſibi regnóque ſuo reddat conformes. Ergo ſi prima cauſa quęratur vndè pateſiat ſanctis acceſſus in Dei regnum, vnde habeant vt conſiſtant in eo ac permaneant, prompta eſt reſponſio, Quia Dominus eos ſua miſericordia & adoptauit ſemel, & perpetuò tuetur. Si autem de modo quæſtio eſt, tum ad regenerationem eſt deſcendendum, eiúſque fructus qui Pſalmo illo recenſentur.

Expoſitio horū locorū, qui vt melius intelligantur, animaduertendū, ſit promiſſio Legalis an Euangelica.

Legalis enim ſemper ſub cōditione a nobis poſtulatur, ſi fecerimus: Euangelica verò, quanuis conditionē adhibet, ſi crediderimus, & Deum diligamus, tamen ad ſolam Dei miſericordiā nos deducit, cuius complementum ab operibus noſtris minimè pendet.

7 At verò plus longè difficultatis eſſe videtur in his locis qui & bona opera iuſtitiæ titulo inſigniunt, & hominem illis aſſerunt iuſtificari. Plurimi ſunt prioris generis, vbi mandatorum obſeruationes, iuſtificationes vocantur ſeu iuſtitię. Alterius generis exem
Deu.6.25 plum eſt quod apud Moſen habetur, Erit hæc iuſtitia noſtra, ſi cuſtodierimus præcepta
iſta omnia. At ſi promiſſionem eſſe legalem excipias, quæ adnexa conditioni impoſſi-
Deut.24.13. bili, nihil probet, ſunt alia de quibus idem reſpondere non poſſis, quale eſt illud, Eritque
tibi id pro iuſtitia coram Domino, reddere pauperi depoſitum, &c. Item quod Prophe-
Pſ.106.30 ta dicit, zelum in vindicando Iſraelis probro, imputatum fuiſſe Phinees in iuſtitiam. Itaque Phariſæi noſtri temporis amplam inſultandi materiam hîc ſe habere putant. Nam quum dicamus, erecta fidei iuſtitia cedere operum iuſtificationem, eodem iure argumentantur, Si ex operibus iuſtitia, ergo falſum eſt nos ſola fide iuſtificari. Vt dem legis pręcepta vocari iuſtitias, nihil mirum. ſunt enim re vera. Quanquam monendi ſunt Lectores, Græcos parum aptè vocem Hebraicam HVCIM vertiſſe δικαιώματα pro edictis. De voce tamen facilè litem remitto. Neque verò hoc denegamus Legi Dei quin perfectam iuſtitiam contineat. Tametſi enim, quia debitores ſumus omnium quæ præcipit, etiam

3. Argumētū, ex locis qui bona opera iuſtitiæ titulo inſigniunt, & hominem illis aſſerunt iuſtificari.

Reſponſio ad priorem partē huius argumēti, de bonorum operū nomine.

plena

plena eius obedientia defuncti, ſerui inutiles ſumus: quia tamen eam honore iuſtitiæ Dominus dignatus eſt, non detrahimus quod ille dedit. Fatemur ergo libenter, abſolutam Legis obedientiam eſſe iuſtitiam: mandati vniuſcuiuſque obſeruationem, eſſe iuſtitiæ partem: ſiquidem in reliquis etiam partibus tota iuſtitiæ ſumma conſtet. Sed extare vſquam talem iuſtitiæ formam negamus. Atque ideo Legis iuſtitiam tollimus, non quòd manca per ſe ſit ac mutila: ſed quòd ob carnis noſtræ debilitatem, nuſquam compareat.

Cur Sanctorũ opera vocantur iuſtitiæ.

Atqui non modò præcepta Domini ſimpliciter Scriptura iuſtitias vocat; ſed operibus quoque ſanctorum tribuit hoc nomen. Vt quum Zachariam & eius coniugem refert ambulaſſe in iuſtitiis Domini. ſanè dum ita loquitur, opera magis ex Legis natura æſtimat quàm propria ipſorum conditione. Etſi rurſus hic obſeruandum quod nuper dixi, ex incuria Græci interpretis non eſſe ſtatuendam Legem. Sed quia Lucas in recepta verſione nihil mutare voluit, neque ego contendam. Deus enim ea quæ Lege continentur mandauit hominibus in iuſtitiam: ſed eam iuſtitiam non exequimur niſi totam Legem obſeruando. qualibet enim tranſgreſſione corrumpitur. Quum ergo Lex nihil niſi iuſtitiam præſcribat, ſi in ipſam reſpicimus, iuſtitiæ ſunt ſingula eius mandata: ſi homines ſpectamus à quibus fiunt, iuſtitiæ laudem minimè conſequuntur ex vno opere, in multis tranſgreſſores, & ex eo opere quod aliqua ſemper ex parte propter imperfectionem vitioſum eſt. Luc.1.6.

Diſtinctio obſeruanda.

Ad ſecundam partem tertii arg. hominem operibus iuſtificari.

8 Sed venio ad ſecũdum genus, in quo præcipua eſt difficultas. Nihil magis firmum habet Paulus ad probandam fidei iuſtitiam, quàm quod de Abraham ſcribitur, fidem illi ſuam pro iuſtitia imputatam fuiſſe. Quum ergo editum facinus à Phinees imputatum illi fuiſſe ad iuſtitiam dicatur: quod de fide contendit Paulus, licebit nobis de operibus ratiocinari. Proinde aduerſarij noſtri, quaſi re euicta, conſtituunt nos quidem ſine fide non iuſtificari: ſed neque per eam iuſtificari ſolam. opera eſſe quæ iuſtitiam noſtram impleant. Gal.4.4. Pſ.106.31

Reſponſio.

Ego hic pios obteſtor, vt ſi veram iuſtitiæ regulam ex ſola Scriptura petendam norunt, mecum religioſè & ſeriò expendant quomodo Scriptura ſecum ipſa ſine cauillis ritè conciliari poſſit. Quum ſciret Paulus, fidei iuſtificationem ſuffugium eſſe iis qui propria iuſtitia deficiuntur: audacter infert, iuſtitia operum excluſos quicunque fide iuſtificantur. Quoniam verò conſtat omnium illam eſſe fidelium communem, ex eo pari fiducia conſtituit operibus neminem iuſtificari: quin magis contrà, nullo operum adminiculo iuſtificari. Sed aliud eſt diſputare quid per ſe valeant opera; aliud quo loco

Opera per ſe nihil valent, ſi deque ſola iuſtificamur.

poſt ſtabilitam fidei iuſtitiam habenda ſint. Si operibus ſtatuendum eſt pro dignitate ſua pretium, indigna eſſe dicimus quæ in conſpectum Dei prodeant. ideo nihil operum habere hominem quo apud Deum glorietur. inde omni operum adminiculo exutum, ſola fide iuſtificari.

Huius iuſtitiæ definitio.

Eam porrò iuſtitiam definimus, quòd in Chriſti communionem receptus peccator, eius gratia Deo reconciliatur: dum illius ſanguine purgatus peccatorum remiſſionem obtinet: & iuſtitia non ſecus ac propria veſtitus, coram cæleſti tribunali ſecurus ſubſiſtit.

Bonorum operum æſtimatio vnde.

Præpoſita peccatorum remiſſione, quæ iam ſequuntur bona opera aliam quàm à ſuo merito æſtimationem habent: quia quicquid in illis eſt imperfectum, Chriſti perfectione contegitur: quicquid næuorum eſt aut ſordium, eiuſdem puritate abſtergitur, ne in iudicij diuini quæſtionem veniat. Obliterata igitur omnium tranſgreſſionum culpa, quibus impediuntur homines ne quicquam Deo gratum profetant, ſepulto etiam imperfectionis vitio quod bona quoque opera fœdare ſolet: quæ fiunt à fidelibus bona opera, iuſta cenſentur: vel (quod idem eſt) in iuſtitiam imputantur.

Reſponſionis confirmatio, dilemmate ſumpto. Bona opera vel in iuſtitiã imputantur per ſe: vel ſingula & omnia ſimul: quod falſum eſt.

9 Nunc mihi ſiquis iſtud obiectet ad impugnandam fidei iuſtitiam, primùm interrogabo num homo iuſtus cenſeatur ob vnum aut alterum ſanctum opus, reliquis vitæ operibus Legis tranſgreſſor. Pluſquam abſurdum quidem eſt. Deinde requiram an ob multa quoque bona opera, ſi quidem præuaricationis aliqua in parte reus tenetur. Ne hoc quidem contendere audebit, reclamante Legis ſanctione, maledictóſque omnes proclamante qui non omnia Legis mandata ad vltimum impleuerint. Adhæc vltrà progrediar, ſitne vllum opus quod nullius impuritatis aut imperfectionis argui mereatur. Et quomodo eſſet coram iis oculis quibus nec ſtellæ ſatis mundæ ſunt, nec Angeli ſatis iuſti? Ita nullum extare bonum opus cõcedere cogetur quod non & appoſitis ſibi tranſgreſſionibus, & ſua ipſius corruptione pollutum ſit, ne iuſtitiæ honorem teneat. Deut.27.26. Iob.4.18.

Vel in iuſtitiam imputantur.

Quòd ſi conſtat a iuſtificatione fidei proficiſci vt opera impura alioqui, immunda, dimidiata indigna

ligna Dei conſpectu,nedum amore,iuſtitiæ imputentur:quid huius iactatione deſtruere illam moliuntur quæ ſi non eſſet, hanc fruſtra iactarent? Vipereúmne partum facere volunt? Eò enim tendunt impiorum dicta. Fidei iuſtificationem principium,fundamentum,cauſam,argumentum, ſubſtantiam operum iuſtitiæ eſſe non poſſunt inficiari:concludunt tamen fide non iuſtificari hominem, quòd bona quoque opera in iuſtitiam reputentur. Omittamus ergo iſtas ineptias,& quod res eſt fateamur. ſi à fidei iuſtificatione dependet qualiſcunque tandem cenſetur operum iuſtitia , non modò per hanc nihil imminui, ſed potius confirmari. quo nimirum vis eius potentior elucet. Neque etiam ſic putemus commendari poſt gratuitam iuſtificationem opera , vt & ipſa in locum iuſtificandi hominis poſtea ſuccedant,aut eiuſmodi officium cum fide partiantur. Niſi enim perpetuò maneat ſolida fidei iuſtificatio,illorum immundities detegetur. Nihil autem abſonum eſt,ſic fide hominem iuſtificari vt nō ipſe modò iuſtus ſit, ſed opera quoque eius ſupra dignitatem iuſta cenſeantur.

tur per fidem & propter iuſtitiam fidei, et ſingula & omnia ſimul.

Ergo ſola fides iuſtificat & totum hominem & omnia eius bona opera.

10 Hac ratione concedemus , non partialem modò in operibus iuſtitiam (quod ipſi aduerſarij volunt)ſed perinde approbari Deo acſi perfecta abſolutáque foret.Sed ſi meminerimus quo fundamento fulciatur,ſoluta erit omnis difficultas. Gratum enim opus tunc demum eſſe incipit vbi cum venia ſuſcipitur.Porrò vnde venia;niſi quia Deus nos & noſtra omnia in Chriſto intuetur? Quemadmodum ergo nos ipſi , vbi in Chriſtum inſiti ſumus,ideo iuſti apparemus coram Deo quia eius innocentia conteguntur noſtræ iniquitates : ſic opera noſtra iuſta ſunt & habentur , quia quicquid aliàs vitij in ipſis eſt, Chriſti puritate ſepultum,non imputatur. Ita meritò dicere poſſumus,ſola fide non tantùm nos ſed opera etiam noſtra iuſtificari. Iam ſi iſta qualiſcunque operum iuſtitia à fide & gratuita iuſtificatione pendet,& ab ea efficitur:debet ſub eam includi,& tanquam effectus cauſæ ſuæ (vt ita loquar) ſubordinari. tantùm abeſt vt erigi debeat ad illam vel deſtruendam vel obſcurandam. Sic Paulus , vt extorqueat , beatitudinem noſtram Dei miſericordia non operibus conſtare, vrget maximè illud Dauidis,Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates , & quorum tecta ſunt peccata. Beatus cui non imputauit Dominus peccatum. Siquis contrà obtrudat innumera elogia quibus videtur beatitudo operibus dari:qualia ſunt,Beatus vir qui timet Dominum,qui miſeretur pauperis,qui non ambulauit in conſilio impiorum,qui ſuffert tentationem : beati qui cuſtodiunt iudicium,immaculati pauperes ſpiritu , mites , miſericordes , &c. non efficient quominus verum ſit quod ait Paulus. Quoniam enim illa quæ prædicantur , omnia nunquam ſic ſunt in homine vt Deo propterea id approbetur,conficitur, miſerum ſemper eſſe hominem niſi à miſeria per veniam peccatorum eximatur. Quoniam ergo vniuerſa quæ Scripturis extolluntur beatitudinis genera, irrita concidunt , vt nullius fructum percipiat homo donec beatitudinem peccatorum remiſſione adeptus fuerit,quæ deinde illis locum faciat: ſequitur hanc eſſe non modò ſummam & præcipuam,ſed vnicam : niſi fortè velis ab illis eneruari quæ in ea ſola conſiſtunt. Multò iam minus rationis eſt cur nos conturbare debeat appellatio iuſtorum, quæ fidelibus plærunque tribuitur. Iuſtos certè à vitæ ſanctimonia nuncupari fateor: ſed quum in iuſtitiæ ſtudium magis incumbant quàm iuſtitiam ipſam impleant , qualemcunque hanc iuſtitiam , fidei iuſtificationi cedere par eſt, vnde habet id quod eſt.

Eo ſenſu fidelium partialis iuſtitia , id eſt imperfecta, ac accepta eſt: non illa autē qua aduerſariis gratuitæ iuſtitiæ per fidem ſomniant.

Rom. 4. 7.
Pſal. 32. 1.
Pſal. 112. 1.
Prou. 14. 21.
Pſal. 1. 1.
Iacob. 1. 12.
Pſal. 106. 3. & 119. 1.
Matth. 5. 3.

Concluſio refutationis tertij argumenti.

Iac. 2. 21. 11 Sed enim cum Iacobo plus adhuc negotij nobis reſtare aiunt , vt qui aperta voce nobis repugnet. Docet enim & Abraham ex operibus fuiſſe iuſtificatum , & nos quoque omnes operibus iuſtificari , non ſola fide. Quid igitur? pertrahéntne in certamen Paulum cum Iacobo? Si Iacobum pro Chriſti miniſtro habent , ſic accipienda eſt eius ſententia , ne à Chriſto per os Pauli loquente diſſentiat. Spiritus per os Pauli aſſerit, Abraham fide,non operibus iuſtitiam fuiſſe conſequutum : nos quoque fide docemus omnes ſine operibus Legis iuſtificari. Idem Spiritus per Iacobum tradit,& Abrahæ & noſtram iuſtitiam operibus,non fide tantùm conſtare. Spiritum ſecū non pugnare,certum eſt. Quæ erit ergo iſtorum concordia? aduerſariis abundè eſt ſi conuellerint quam nos altiſſimis radicibus ſtabilitam volumus fidei iuſtitiam: ſuam autem cōſcientiis tranquillitatem reddere,non magnæ curæ eſt. Vnde videas quidem eos fidei iuſtificationem arrodere,ſed nullam interim conſtituere iuſtitiæ metam vbi cōſcientiæ ſiſtantur. Triumphent ergo vt libet , modò non aliam iactare victoriam poſſint quàm omnem iuſtitiæ certitudinem ſe ſuſtuliſſe. Ac miſeram quidem hanc victoriam obtinebūt, vbi extincta

4. Argumentum, ex Epiſt. catholica Iacobi Apoſtoli.

Reſp. 1. Apoſtolum cum Apoſtolo non eſſe committendum.

Reſp. 2. aduerſariis, de conſcientiæ tranquillitate parū ſollicitis, ſatis eſſe

ſi inſtitiam fi-dei arrodere poſſint.

Reſp. 3. ſumpta ex ſcopo Iacobi.

veritatis luce, mendaciorum tenebras offundere illis Dominus permittet. Vbicunq; autem ſtabit Dei veritas, nihil proficient. Nego itaque Iacobi ſententiam, quam aſſiduè tanquam Achillis clypeum nobis obtẽdunt, illis vel tantillum ſuffragari. Id quo planum fiat, intuendus primùm erit Apoſtoli ſcopus: deinde obſeruandum vbi hallucinentur. Quoniam tum erant plerique (quod malum in Eccleſia perpetuum eſſe ſolet) qui infidelitatem ſuam manifeſtè prodebant, quæcunq; propria ſunt fidelium opera negligendo ac omittendo, falſo tamen fidei nomine gloriari non deſinebant: ſtolidam talium fiduciam hic eludit Iacobus. Nõ eſt ergo illi propoſitum veræ fidei vim vlla ex parte deterere, ſed oſtendere quàm ineptè nugatores iſti vacuæ eius imagini tãtum arrogarent, vt hac contenti, ſecurè diffluerent in omnem vitiorum licentiam. Hoc ſtatu concepto, facile erit animaduertere vbi peccent noſtri aduerſarij. Incidunt enim in duplicem paralogiſmum: alterum in fidei vocabulo, alterum in verbo iuſtificandi. Quòd fidem nominat Apoſtolus, inanem opinionẽ procul à fidei veritate diſſitam, conceſſionis ſit quæ nihil cauſæ derogat. quod ab initio ipſe demõſtrat his verbis, Quid prodeſt, fratres mei, ſiquis fidem dicat ſe habere, opera autem non habeat? non dicit, Si fidem quis habeat ſine operibus: ſed, Si iactet. Clarius etiam paulo pòſt, vbi deteriorẽ diabolica notitia per ludibrium facit: poſtremò vbi mortuam vocat. Sed a definitione ſufficienter deprehendas quid velit. Tu credis, inquit, quòd Deus eſt. ſanè ſi nihil in iſta fide continetur niſi vt credatur Deum eſſe, iam nihil mirum eſt ſi non iuſtificet. Nec verò dum hoc illi adimitur, quicquam derogari putemus fidei Chriſtianæ, cuius longè diuerſa eſt ratio. Quo enim modo vera fides iuſtificat, niſi dum nos Chriſto conglutinat, vt vnùm cum illo facti, participatione iuſtitiæ eius fruamur? non ergo eo iuſtificat quòd diuinæ eſſentiæ notitiam concipiat: ſed quòd in miſericordiæ certitudine recumbit.

Qui duplicem aduerſariorũ paralogiſmum detegit.

1. In fidei vocabulo, fides enim hic eſt inanis opinio, per conceſſionẽ: apud Paulum, inſtrumentum eſt quo Chriſtum iuſtitiam noſtram apprehendimus.

2. Alter paralogiſmus in verbo iuſtificandi. Paulus de cauſa, Iacobus de effectis iuſtificationis loquitur, agens de Abrahamo. Paulus de iuſtitiæ imputatione: Iacobus de iuſtitiæ cognitione & declaratione.

12 Nondum ſcopum attigimus, niſi diſcutiamus & alterum paralogiſmum. ſiquidem iuſtificationis partem in operibus Iacobus reponit. Si & reliquis Scripturis, & ſibiipſi conſentaneum Iacobum facere velis, neceſſarium eſt, Iuſtificandi verbum alio ſignificatu accipere quàm apud Paulum. Iuſtificari enim dicimur à Paulo, quum obliterata iniuſtitiæ noſtræ memoria, iuſti reputamur. Eò ſi ſpectaſſet Iacobus, præpoſterè citaſſet illud ex Moſe, Credidit Abraham Deo, &c. Sic enim contexit, Abraham operibus conſequutus eſt iuſtitiam quòd filium immolare, iubente Deo, non dubitauit. Atque ita impleta eſt Scriptura, quæ dicit illum credidiſſe Deo, & imputatum ei ad iuſtitiam. Si abſurdum eſt, effectum eſſe ſua cauſa priorẽ, aut falsò teſtatur Moſes eo loco, imputatam fuiſſe Abrahæ fidem in iuſtitiam, aut ex ea quam in Iſaac offerendo præſtitit obedientia, iuſtitiam non fuit promeritus. Nondum concepto Iſmaele, qui iam adoleuerat antequam Iſaac naſceretur, fide ſua iuſtificatus fuit Abraham. Quomodo igitur dicemus obedientia diu pòſt ſequuta iuſtitiam ſibi comparaſſe? Quare aut perperam ordinẽ inuertit Iacobus (quod cogitare eſt nefas) aut iuſtificatum noluit dicere, quaſi promeritus ſit vt iuſtus cenſeretur. Quid ergo? Certè de iuſtitiæ declaratione, nõ autem imputatione ipſum loqui apparet. acſi diceret, Qui vera fide iuſti ſunt, ij ſuam iuſtitiam obedientia boniſque operibus probant non nuda & imaginaria fidei larua. In ſumma, non diſputat qua ratione iuſtificemur: ſed iuſtitiam operatricem à fidelibus requirit. Et quemadmodum Paulus citra operum adminiculum iuſtificari contendit: ita hîc iuſtos haberi non patitur qui bonis careant operibus. Huius ſcopi conſideratio nos omni ſcrupulo extricabit. nam hinc præcipuè falluntur noſtri aduerſarij, quòd putant Iacobum iuſtificationis rationem definire: quum nihil aliud ſtudeat quàm prauam eorum ſecuritatẽ diruere qui excuſando bonorum operum contemptui fidem inaniter obtendebant. Ergo quoſlibet in modos Iacobi verba torqueant, nihil præter duas ſententias expriment, Inane fidei ſpectrum non iuſtificare, & fidelem, tali imaginatione non contentum, operibus bonis ſuam iuſtitiam declarare.

Summa diſputationis Apoſtoli Iacobi.

5. Argumentũ, ex Paulo.

13 Quod autem ex Paulo in eundem ſenſum citant, minimum eos iuuat, Factores Legis, nõ auditores iuſtificari. Nolo ſolutione Ambroſij euadere, ideo eſſe illud dictum quia complementũ Legis ſit in Chriſtum fides. Video enim merum eſſe effugium, quo nihil opus eſt vbi aperta patet via. Illic ſtolida confidentia Iudæos deijcit Apoſtolus, qui ſola Legis agnitione ſe venditabant, quum interim ſummi eſſent eius cõtemptores. Ne ergo nuda Legis peritia tantopere ſibi placerent: admonet, ſi ex Lege quæratur iuſtitia, non eius notitiam ſed obſeruationem quæri. Nos certè iſtud in dubium non vocamus Rom. 2.13

Reſponſio, ſenſum Apoſtoli explicans.

quin

quin Legis iuſtitia conſiſtat in operibus: ac ne illud quidem, quin conſiſtat in operũ dignitate & meritis iuſtitia. Sed nondum probatum eſt operibus nos iuſtificari, niſi vnum aliquem proferant qui Legem impleuerit. Non aliud autem ſenſiſſe Paulum erit ſatis amplo teſtimonio orationis contextus. Poſtquam Gentes ac Iudæos in commune iniuſtitiæ damnauerat, tum ad diſtributionem deſcendit, ac dicit eos qui ſine Lege peccauerunt, ſine Lege perire: quod ad Gentes refertur. qui verò in Lege peccauerunt, per Legem iudicari: quod Iudæorum eſt. Porrò quoniam illi ſuis præuaricationibus conniuentes, ſola Lege ſuperbiebant. adiungit quod optimè congruebat, non ideo latam eſſe Legem vt audita ſolummodo eius voce iuſti redderentur: ſed tum demum ſi obedirent. ac ſi diceret, In Lege quæris iuſtitiam? ne auditum eius prætexas, qui parui eſt per ſe ponderis: ſed afferas opera quibus declares Legem non tibi fruſtra poſitam. His quoniam deficiebantur omnes, ſequebatur, Legis gloriatione eſſe ſpoliatos. Itaq; contrarium potius ex mente Pauli argumentum formandum eſt, Iuſtitia Legis in operum perfectione ſita eſt. nemo iactare poteſt ſe per opera Legi ſatisfeciſſe. nulla ergo eſt à Lege iuſtitia.

Altera, aduerſarius ad impoſsibile deducens.

Cur hoc vſus eſt argumento Paulus.

Tertia, argumentum retorquens.

14 Iam & ex locis illis pugnant quibus ſuam iuſtitiam fideles examinandam Dei iudicio audacter offerunt, ac ſecundum eam de ſe ſtatui cupiunt. Quales ſunt, Iudica me Domine ſecundum iuſtitiam meam, & ſecundum innocentiam meam, quę ſunt in me. (Pſal. 7. 9.) Item, Exaudi Deus iuſtitiam meam. Probaſti cor meum & viſitaſti nocte, & non eſt inuenta in me iniquitas. (Pſal. 17. 1.) Item, Retribuet mihi Dominus ſecundum iuſtitiam meam, & ſecundum puritatem manuum mearum rependet mihi. Quia cuſtodiui vias Domini, nec impiè defeci à Deo meo. Et ero immaculatus, & obſeruabo me ab iniquitate mea. (Pſ. 18. 21.) Item, Iudica me Domine, quoniam in innocentia mea ambulaui. Non ſedi cum viris mendacibus, cum iniqua gerentibus non introibo. Ne perdas cum impiis animam meam, cum viris ſanguinum vitam meam. In quorum manibus iniquitates ſunt: dextera quorum repleta eſt muneribus. Ego autem innocenter ambulaui. (Pſal. 26. 1, & 9.) Dixi ſuprà de fiducia quam ſibi ſancti ſimpliciter ab operibus ſumere videntur. Quę autem huc adduximus teſtimonia nos non valde impedient ſi ſecũdum ſuam ὑπόθεσιν, hoc eſt complexum, vel, (vt vulgo loquuntur) circunſtantiam, accipiantur. Ea porrò duplex eſt. nam nec de ipſis in vniuerſum quæſtionem haberi volunt, vt pro totius vitæ tenore vel damnentur vel abſoluantur: ſed ſpecialem cauſam in iudicium diſceptandam afferunt: nec diuinæ perfectionis reſpectu, ſed ex improborum ac ſceleſtorum comparatione iuſtitiam ſibi arrogant. Primùm, quum de homine iuſtificando agitur, non tantùm quæritur vt bonam in re aliqua particulari cauſam habeat: ſed perpetuam quandã tota vita iuſtitiæ ſymmetriam. Atqui ſancti, dum ad comprobandam ſuam innocentiam Dei iudicium implorant, non ſeipſos omni noxa ſolutos & omni ex parte inculpatos offerunt: ſed quum in ſola eius bonitate ſalutis fiduciam defixerint, confiſi tamen eſſe vindicem pauperum præter ius & æquitatem afflictorum, profectò cauſam in qua innocentes opprimuntur, illi commendant. Dum verò ſecum aduerſarios ad tribunal Dei ſiſtunt, non iactant innocentiam quæ Dei puritati reſponſura ſit ſi ſeuerè conquiratur: ſed quia præ aduerſariorum malitia, improbitate, aſtutia, nequitia, ſynceritatem, iuſtitiam, ſimplicitatẽ, puritatẽmque ſuam Deo compertam gratámque eſſe norunt: non reformidant, inter ſe & illos iudicem inuocare. Sic quum Dauid Sauli dicebat, Reddat Dominus vnicuique ſecundum iuſtitiam & veritatem eius: non intelligebat vt Dominus vnumquenque per ſe examinaret ac muneraretur pro meritis: ſed Dominum atteſtabatur quanta eſſet ſua innocentia præ vt erat Saulis iniquitas. (1. Sam. 26. 23.) Ac ne Paulus quidẽ, quum hac gloriatione ſe iactat quòd bonum habeat conſcientiæ teſtimonium, ſe cum ſimplicitate & integritate verſatum eſſe in Eccleſia Dei, vult eiuſmodi gloriatione apud Deum niti: ſed coactus impiorum calumniis, fidem ac probitatem ſuam, quam diuinæ indulgentiæ acceptam eſſe ſciebat, aduerſus quamlibet hominum maledicentiam aſſerit. (2. Cor. 1. 12.) Videmus enim quid alibi dicat, ſe nihil eſſe ſibi malè conſcium, ſed non in hoc iuſtificari. Quia ſcilicet intelligebat, iudicium Dei humanam lippitudinem longè tranſcendere. (1. Cor. 4. 4.) Vtcunque ergo pij contra impiorum hypocriſin ſuam innocentiam Deo teſte ac iudice defendant: vbi tamen cum ſolo Deo negotium eſt, omnes vno ore clamant, Si iniquitatem obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebit? (Pſ. 130. 3, & 143. 2.) Item, Ne ingrediaris in iudicium cum ſeruis tuis: quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. ſuíſque operibus diffiſi, libenter canunt, Bonitas tua melior quàm vita. (Pſ. 63. 4.)

6. Argumentum ex locis quibus fideles ſuam iuſtitiam Dei iudicio examinandam audacter offerunt, ac ſecundum eam de ſe ſtatui cupiunt.

Reſponſio, per duplicem circunſtantiæ conſiderationem.

1. Speciale cauſam tantum in iudicium afferunt.

2. Ex improborum comparatione iuſtitiam ſibi arrogant.

Ita tamen vt coram Deo ſupplices miſericordiam petãt.

Poſtremũ argumentum, à teſtimoniis quæ iuſtitiam & vitam vno fidelium adſcribunt.

15 Sunt & alij non abſimiles ſuperioribus loci, in quibus ſubſiſtere etiamnum quis poſſit. Dicit Solomon, eum qui ambulắt in integritate ſua, iuſtum eſſe. Item, In ſemita iuſtitię eſſe vitam, ac in ea ipſa non eſſe mortem. Qua ratione Ezechiel perhibet vita victurum qui iudicium ac iuſtitiam fecerit. Nihil eorum vel inficiamur, vel obſcuramus. Sed prodeat vnus ex filiis Adam cum tali integritate. Si nemo eſt, aut pereant à conſpectu Dei oportet, aut ad miſericordiæ aſylum confugiant. Neque interim negamus quin fidelibus ſua integritas, dimidiata licet ac imperfecta, gradus ſit ad immortalitatem. Sed vnde id, niſi quoniam quos in fœdus gratiæ aſſumpſit Dominus, eorum opera non excutit pro meritis, ſed paterna benignitate oſculatur? Quo non tãtùm intelligimus quod tradunt Scholaſtici, à gratia acceptante habere opera ſuum valorem. Illi enim ſentiunt, imparia alioqui opera ex Legis pacto ſaluti comparandæ, in æqualitatis tamen pretium Dei acceptione euehi. Ego autem dico, ea, tum aliis tranſgreſſionibus, tum ſuis ipſorum maculis inquinata, non aliud valere niſi quòd Dominus veniam vtriſque indulget. quod eſt, gratuitam homini iuſtitiam largiri. Neque tempeſtiuè hîc obtruduntur illę Apoſtoli precationes, vbi tantam fidelibus perfectionem optat, vt ſint inculpati & irreprehenſibiles in die Domini. Hæc quidem verba Cæleſtini valde olim exagitabant, ad perfectionem iuſtitiæ in hac vita aſſerendã. Sed quod arbitramur ſufficere, breuiter poſt Auguſtinum reſpondemus: ad hanc quidem metam aſpirare pios omnes debere vt immaculati aliquando & inculpati appareant coram Dei facie. ſed quia optima & præſtantiſſima vitæ præſentis ratio nihil aliud eſt quàm profectus, ad eam metã nos tum demum peruenturos vbi hac peccati carne exuti, Domino ad plenum adhærebimus. Neque tamen pertinaciter cum eo litigabo qui perfectionis titulum ſanctis tribuere volet: modò eam quoque Auguſtini ipſius verbis definiat. Perfectam, inquit, ſanctorum virtutem quum nominamus, ad ipſam perfectionem pertinet etiam imperfectionis tum in veritate tum in humilitate cognitio.

Prou. 20.7, & 12.28. Ezech. 18.9.21. & 33.15.

Reſponſio, id ex paterna Dei benignitate procedit: non quod fidelium opera, vt Scholaſtici tradũt, in pretium æqualitatis Dei acceptione euehantur.

Eph. 1.4. 1. Theſſ. 3.13. & alibi.

Perfectio ſanctorum.

Lib. 3. ad Bon. c. 7.

CAPVT XVIII.

Ex mercede malè colligi operum iuſtitiam.

Partes huius capitis.

1 Solutio duarum generalium obiectionum quæ ad operum iuſtitiam ſtabiliendam proferuntur. 1. Deum vnicuique redditurum ſecũdum opera ſua. 2. Vitam æternam operum mercedem appellari, a prima ſectione ad ſextam.

2 Ad alias ſpeciales obiectiones inde deductas, & ex Scripturæ deprauatis teſtimoniis deſumptas, reſponſio, ſect. 6. 7. 8. 9.

3 Sophiſmatis, fidem opus vocari, ideo nos opere iuſtificari aſſerentis, dilutio, poſtrema ſectione.

Prima generalis obiectio.

TRanſeamus nunc ad eas ſententias quæ affirmant Deum vnicuique redditurum ſecundum opera ſua. cuiuſmodi ſunt, vnuſquiſque referet quod geſſit in corpore, ſiue bonum ſiue malum. Gloria & honor operanti bonum. tribulatio & anguſtia in omnem animam operantis malum. Et, Ibunt qui bona egerint, in reſurrectionem vitæ: qui malè fecerint, in reſurrectionem iudicij. Venite benedicti Patris mei: eſuriui, & dediſtis mihi cibum: ſitiui, & potum tribuiſtis, &c. Atq; illis quoque eas cõiungamus quæ mercedem operũ appellant vitam æternã: quo in genere ſunt, Retributio manuum hominis reſtituetur ei. Qui timet mãdatum, remunerabitur. Gaudere & exultate: ecce merces veſtra copioſa eſt in cælis. Vnuſquiſq; mercedem accipiet ſecundum laborem. Quòd vnicuiq; dicitur redditurus Deus ſecundum opera, paruo negotio diſſoluitur. Ordinem enim conſequentiæ magis quàm cauſam indicat loquutio. Extra dubium autem eſt, Dominum his miſericordiæ ſuæ gradibus ſalutem noſtrã conſummare dũ electos ad ſe vocat, vocatos iuſtificat, iuſtificatos glorificat. Tametſi ergo ſola miſericordia ſuos in vitam ſuſcipiat: quia tamen in eius poſſeſſionem ipſos deducit, per bonorum operũ ſtadium, vt quo deſtinauit ordine ſuum in illis opus impleat: nihil mirũ ſi ſecundum opera ſua dicuntur coronari: quibus haud dubiè ad recipiendam immortalitatis coronam præparantur. Quin hac ratione appoſitè dicuntur ſalutem ſuam operari, dũ bonis operibus incũbendo, vitam æternam meditantur. nempe ſicut alibi iubentur operari cibum qui non perit, dum in Chriſtum credẽdo ſibi vitam acquirunt: & tamen mox additur, Quem filius hominis daturus eſt vobis. Vnde apparet Operandi verbum nequaquam opponi gratiæ, ſed referri ad ſtudium: ac proinde non ſequitur, vel fideles ipſos eſſe ſalutis ſuę authores, vel ab ipſorum operibus eam emanare. Quid ergo? ſimul

Matt. 16.27. 2. Cor. 5.10. Rom. 2.6. Ioh. 5.29. Matt. 25.34.

Altera.

Prou. 12.14, & 13.13. Mat. 5.12. Luc. 6.23. 1. Cor. 3.8.

Primæ obiectionis ſolutio.

Eiuſdem explicatio.

Ro. 2.6. & 8.30.

Operandi verbum quid ſignificet.

Phil. 2.12. Ioh. 6.27.

ſimul atque per Euangelij notitiam,& Spiritus ſancti illuminationē adſciti ſunt in Chri-
Phil.1.6. ſti conſortium, inchoata eſt in illis æterna vita. Iam quod in illis bonum opus inchoauit Deus, & perfici oportet vſque in diem Domini Ieſu. Perficitur porrò, quum iuſtitia & ſanctitate Patrem cæleſtem referentes, ſe filios eius non degeneres eſſe probant.

Secunda obiectionis generalis ſolutio.

2 Ex mercedis nomine non eſt cur opera noſtra ratiocinemur cauſam eſſe ſalutis. Principio iſtud ſancitum ſit in cordibus noſtris, regnum cælorum non ſeruorum ſtipen-
Eph.1.18. dium, ſed filiorum eſſe hæreditatem: qua ſoli potientur qui à Domino in filios cooptati
Gal.4.30. fuerint: neque vllam aliam ob cauſam quàm ob hanc adoptionem. Non enim erit hęres filius ancillæ, ſed filius liberę. Adeóque in iis ipſis locis quibus gloriam æternam mercedem operibus fore pollicetur Spiritus ſanctus, hæreditatem nominatim exprimendo,
Matt.25.34. aliunde nobis prouenire demonſtrat. Sic Chriſtus opera recenſet, quæ cæli remuneratione compenſat dum in eius poſſeſſionem electos vocat: ſed ſimul adiungit, hæredita-
Col.3.24. tis iure poſſidendum. Sic Paulus iubet ſeruos, fideliter agentes quod officij ſui eſt, ſperare retributionem à Domino: ſed addit hæreditatis. Videmus vt quaſi præſcriptis verbis diligenter caueant ne acceptam feramus operibus æternam beatitudinem, ſed Dei ado-
Gen.15.5. & 17.1. ptioni. Cur ergo ſimul operum mentionem faciunt? Vno Scripturæ exemplo iſta quæſtio eluceſcet. Ante natiuitatem Iſaac, promiſſum erat Abrahę ſemen in quo benedicendæ erant omnes terræ nationes: ſeminis propagatio quæ æquatura eſſet ſtellas cæli, & a-
Gen.22.317. renas maris, aliáque ſimilia. Multis pòſt ànnis, vt erat oraculo iuſſus, Abraham ad filium immolandum ſe accingit. Iſta obedientia defunctus, recipit promiſſionem. Per memetipſum iuraui, dicit Dominus, quia feciſti hanc rem, & non pepeciſti proprio filio vnigenito: benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli & arenas maris: poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum, & benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ, quia obediſti voci meæ. Quid audimus? an obedientia ſua promeritus eſt benedictionem Abraham, cuius promiſſionem receperat antequam ederetur præceptum? Hic profectò citra ambages tenemus, iis bonis munerari Dominum fidelium opera quæ illis iam ante cogitata opera dederat: nihil dum cauſæ habens cur ipſis benefaceret niſi ſuam miſericordiam.

2. Inſignique exemplo confirmatur, iis bonis dominum remunerari fidelium opera, quæ illis ante cogitata opera dederat.

Prima cauſa cur vita æterna dicatur merces operũ: videlicet vt per ſanctæ vitæ ſtudium ad æternæ gratuita præmia alacrius contendamus.

3 Neque tamen fruſtratur aut ludit nos Dominus quum ait ſe operibus rependere quod gratis ante opera donauerat. Quia enim bonis operibus vult nos exerceri ad meditandam eorum quæ promiſit exhibitionem vel fruitionē, vt ita loquar, ac per ea decurrere, vt contendamus ad beatam ſpem nobis propoſitam in cælis, ritè & illis aſſignatur promiſſionum fructus, ad cuius maturitatem nos perducunt. Eleganter expreſſit vtrun-
Col.1.4. que Apoſtolus, quum diceret officiis charitatis ſtudere Coloſſenſes, propter ſpem in cęlis ſibi repoſitam, de qua antè audierant per ſermonem veracis Euangelij. Nam quum ait eos ex Euangelio cognouiſſe ſpem ſibi in cælis repoſitam, declarat ſolo Chriſto, nul-
1.Pet.1.5. lis autem ſuffultam operibus. cui concinit illud Petri, Cuſtodiri pios Dei virtute per fidem, in ſalutem quæ parata eſt manifeſtari ſuo tempore. Dum ipſos ait eius cauſa laborare, ſignificat currendum eſſe fidelibus toto vitæ ſpatio vt apprehendant. Ne verò pu-
Matt.20.1. taremus ad meriti modũ redigi quam nobis Dominus mercedē pollicetur, parabolam propoſuit, in qua ſe fecit patremfamiliâs, qui quoſcunque habet obuios, mittit in vineæ ſuæ culturam: alios quidem hora diei prima, alios ſecunda, alios tertia, quoſdam etiam vndecima: veſperi rependit omnibus æquale pretium. Cuius interpretationem breuiter & verè complexus eſt quicunque fuit ille randem vetuſtus ſcriptor, cuius liber de voca-
Lib.1.c.5. tione Gentium ſub Ambroſij nomine fertur. Eius verbis potius quàm meis vtar. Huius, inquit, comparationis regula Dominus multimodæ vocationis varietatem ad vnam gratiam pertinentem adſtruxit: vbi ſine dubio qui hora vndecima intromiſſi in vineam totius diei operariis exæquantur, eorum præferunt ſortem quos ad commendandam gratiæ excellentiam, in defectu diei, & concluſione vitæ, diuina indulgētia munerauit: non labori pretium ſoluens, ſed diuitias bonitatis ſuæ in eos, quos ſine operibus elegit, effundens: vt etiam qui in multo labore ſudarunt, nec amplius quàm nouiſſimi acceperunt, intelligant donum ſe gratiæ non operum accepiſſe mercedem. Poſtremò hoc quoq; notatũ dignum eſt, in his locis, vbi vita æterna merces operum vocatur, non ſimpliciter pro illa communicatione accipi quam habemus cum Deo ad beatam immortalitatem, quum nos paterna beneuolētia in Chriſto amplectitur: ſed pro beatitudinis poſſeſſione vel fruitione, vt vocant, ſicut etiam ſonant ipſa Chriſti verba, In futuro vitam æternam.

Teſtimoniis Scripturæ confirmatur.

Conſenſu Ambroſij.

Regulã obſeruandã.

Et alibi, Venite, poſſidete regnum, &c. Hac ratione & Paulus vocat adoptionem, reuelationem adoptionis quæ in reſurrectione fiet: ac poſtea interpretatur, redemptionem corporis noſtri. Alioqui autem quemadmodum alienatio à Deo æterna mors eſt, ſic quum homo in gratiam à Deo recipitur vt communicatione eius fruatur, vnúmq; cum eo fiat, transfertur à morte ad vitam. id quod fit ſolius adoptionis beneficio. Et ſi more ſuo pertinaciter vrgeant operum mercedem, regerere illud Petri licebit, vitam æternam fidei eſſe mercedem.

Marc. 10. 30. Matt. 25. 34. Ro. 8. 18.

Apoſtoli authoritate. 1. Pet. 1. 9.

Secunda cauſa, Deum noſtræ imbecillitati ſic occurrere, ne animis fatiſcamus.

4 Itaque ne cogitemus Spiritum ſanctum huiuſmodi promiſſione commendare operum noſtrorum dignitatem, acſi talem mercedem mereantur. Nihil enim nobis Scriptura reliquum facit quo in conſpectu Dei exaltemur. Quin potius tota in hoc eſt vt arrogantiam noſtram retundat, nos humiliet, deiiciat, & prorſus conterat. Verùm noſtræ imbecillitati ſic occurritur: quæ ſtatim alioqui collaberetur ac concideret, niſi hac ſe expectatione ſuſtineret ac ſolatio leniret ſua tædia. *Huius ſolatij prima neceſsitas.* Primùm quàm durum ſit, non modò ſua omnia, ſed ſe quoque ipſum relinquere & abnegare, reputent pro ſe quiſque ſinguli. *Altera.* Et tamen hoc tyrocinio diſcipulos ſuos, hoc eſt pios omnes, Chriſtus initiat. Deinde ſic per omnem vitam ſub crucis diſciplina erudit, ne cor adiiciant ad bonorum præſentium vel cupiditatem vel fiduciam. *Tertia.* Breuiter ſic ferè tractat, vt quocunque flectant oculos quàm longè hic mundus patet, nonniſi deſperationem ſibi vbique obuerſantem habeant. vt Paulus dicat, miſerabiliores eſſe nos omnibus hominibus, ſi in hoc mundo duntaxat ſperemus. (1. Cor. 15. 19.) In his tantis anguſtiis ne deficiant, adeſt illis Dominus, qui mooet vt altius caput exerant, & longius oculos coniiciant, beatitudinem, quam in mundo non vident, apud ſe repertutos. hanc beatitudioem, præmium, mercedem, retributionem vocat: non operum æſtimans meritum, ſed compenſationem eſſe ſignificans eorum preſſutis, paſſionibus, contumeliis, &c. *Quarta.* Quamobrem nihil obeſt quominus vitam æternam remunerationem, Scripturæ exemplo, vocemus: quòd in ea Dominus ſuos ex laboribus in quietem, ex afflictione in proſperum & optabilem ſtatum, ex mœſtitia in gaudium, ex paupertate io affluentiam, ex ignominia in gloriam recipiat. omnia deniq; quæ perpeſſi ſunt mala, bonis maioribus permutet. *Sanctitas via regni, non cauſa regnandi.* Sic & nihil erit incommodi ſi vitæ ſanctitatem, exiſtimemus eſſe viam, non quidem quæ aditum apetiat in gloriam cæleſtis regni, ſed qua electi à Deo ſuo in eius manifeſtationem ducantur: quando hæc booa eius voluntas eſt, glorificare quos ſanctificauit. (Rom. 8. 30.) Tantùm ne correlationem meriti ac mercedis imaginemur, in qua importunè hærent Sophiſtæ, quia iſtum quem exponimus finem non conſiderant. *Sophiſtarum elenchus.* Quàm autem præpoſterum eſt, vbi in vnum finem vocat nos Dominus, aliorſum reſpicere? Nihil clarius eſt quàm ad ſubleuandam aliquo ſolatio carnis noſtræ debilitatem, nō autem ad inflandos gloria animos, mercedem bonis operibus promitti. Qui ergo meritum operum inde colligit, vel appendit in trutina opus cum mercede, à recto Dei ſcopo longiſſimè aberrat.

Obiectio, Deus opera ſuorum coronat. *Reſp. 1. ex Auguſtino.*

5 Proinde quum Scriptura dicit, Deum iuſtum iudicem redditurum olim ſuis iuſtitiæ coronam, non tantùm cum Auguſtino excipio, Cui redderet iuſtus iudex coronam, ſi non donaſſet gratiam miſericors Pater? & quomodo eſſet iuſtitia niſi præceſſiſſet gratia quæ iuſtificat impium? quomodo iſta debita redderentur, niſi prius illa indebita darentur? ſed aliud etiam addo, Quomodo iuſtitiam imputaret noſtris operibus, niſi quod iniuſtitiæ in illis eſt, abſconderet ſua indulgentia? Quomodo cenſeret digna mercede, niſi quod in illis pœna dignum eſt, immenſa benignitate aboleret? Solet enim ille vir gratiam nominare vitam æternam, quia gratuitis Dei donis reddatur dum operibus rependitur. At Scriptura nos vltrà humiliat & ſimul erigit. Nam præterquam quòd in operibus gloriari vetat, quia ſunt gratuita Dei dona, ſimul fæcibus quibuſdam ſemper inquinata eſſe docet: vt Deo ſatiſfacere oon poſſint ſi ad iudicij eius regulam examinentur: ſed, ne concidat nobis alacritas, mera venia placere. Etſi autem paulo aliter Auguſtinus quàm nos loquitur: in re tamen non ita diſſentire conſtabit ex eius verbis, libro ad Booifacium tertio, cap. 5. Vbi quum inter ſe duos contuliſſet homines, alterum vitæ vſque ad miraculum ſanctæ & abſolutæ: alterum probum quidem & integris moribus, non tamen adeò perfectum quin deſiderari in eo multum queat: tandé infert, Nempe iſte qui moribus illo videtur inferior, propter rectam in Deum fidé ex qua viuit & ſecundū quam in omnibus delictis ſuis ſe accuſat, in omnibus bonis operibus Deum laudat, ſibi tribuens ignominiam, illi gloriam: atque ab ipſo ſumens & indulgentiam

2. Tim. 4. 8. Augu. ad Valēt. de gratia, & lib. arbit.

Altera, quæ Auguſtini mētem aperit. *Tertia, ex Scriptura.* *Quarta, ex eodem Auguſtino ſcripſum interpretante.*

peccat

peccatorum & dilectionem rectè factorum, de hac vita liberandus, in conſortium Chri
ſti migrat. Quare, niſi propter fidem? quæ licet ſine operibus neminem ſaluat (ipſa enim Habac.2.4.
eſt non reproba fides, quæ per dilectionem operatur) tamen per ipſam etiam peccata
ſoluuntur, quia iuſtus ex fide viuit. ſine ipſa verò quæ videntur bona opera, in peccata
vertuntur. Hic certè non obſcurè fatetur quod tantopere contendimus, inde pendêre
bonorum operum iuſtitiam quòd per veniam Deo approbantur.

Luc.16.9. 6 Superioribus locis proximum ſenſum habent iſti: Facite vobis amicos de mam-
mona iniquitatis: vt quum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Diuitibus
1. Tim.6.17. huius ſeculi præcipe non ſuperbè ſapere, neque ſperare in incertis diuitiis, ſed in Deo
viuo: bene agere, diuites fieri in bonis operibus, theſaurizare ſibi fundamētum bonum
in futurum, vt apprehendant vitam æternam. Opibus enim comparantur bona opera,
quibus in beatitudine vitæ æternæ fruamur. Reſpondeo, nos ad veram eorum intelli-
gentiam nunquam acceſſuros niſi oculos in ſcopum connectamus quò ſua verba Spiri-
Matth.6.21. tus dirigit. Si verum eſt quod ait Chriſtus, Ibi animum noſtrum reſidere vbi eſt theſau-
rus noſter: quemadmodum filij ſeculi intenti eſſe ſolent ad ea comparanda quæ ad præ-
ſentis vitæ delicias faciunt: ita fidelibus videndum eſt, poſtquam hanc vitā inſtar ſomnij
mox euanituram didicerunt, vt ea quibus verè frui volunt, cò tranſmittant vbi ſolidam
vitam ſunt habituri. Quod ergo faciunt qui dimigrare inſtituunt in locum aliquem, vbi
perpetuam vitæ ſedem elegerunt, nobis imitandum eſt. præmittunt illi ſuas facultates,
neque illis ad tempus ægrè carent: quia ſe beatiores eo putant quo plus habent bono-
rum vbi diu ſunt futuri. Nobis ſi cælum patriam eſſe credimus, illuc potius tranſmitte-
re opes noſtras conuenit, quàm hîc retinere vbi ſubita migratione peritura nobis ſint,
Quomodo autem tranſmittemus? nempe ſi pauperum neceſſitatibus communicamus:
Matt.25.40. quibus quicquid erogatur, ſibi datum Dominus imputat. Vnde egregia illa promiſſio:
Prou.19.17. Qui largitur pauperi, Domino fœneratur. Item, Qui benignè ſeminat, benignè metet.
2. Cor.9.6. Deponuntur enim in manum Domini quæ fratribus ex charitatis officio impendun-
tur. Ille, vt eſt bonæ fidei depoſitarius, olim reſtituet cum copioſo fœnore. Ergóne tan-
ti ſunt apud Deum noſtra officia vt ſint in eius manu quaſi reconditæ nobis opes? Et
quis horreat ita loqui, quum toties ac tam apertè id teſtetur Scriptura? Cæterùm ſiquis
à mera Dei benignitate tranſilire velit ad operum dignitatem, his teſtimoniis ad erro-
rem aſtruendum nihil iuuabitur. Nihil enim ritè inde colligas niſi meram diuinæ erga
nos indulgentiæ propenſionem: quandoquidem quo nos ad benefaciendum animet,
quamlibet vel ſolo eius intuitu indigna ſint quæ illi exhibemus obſequia, nullum ta-
men perditum ſinit.

Prima ſpecialis obiectio. In cælis theſaurizare iubemur.

Reſponſio. Nihil aliud ſignificant hi loci, quam vt noſtrum eſſe doceant, ſi cælum patriam eſſe credimus, illuc potius tranſmittere opes noſtras, quam hic retinere, vbi ſubita migratione amittenda ſunt.

Quomodo id fieri poteſt.

Summa totius reſponſionis.

2. Theſſ.1.5. 7 Sed magis vrgent Apoſtoli verba: qui dum Theſſalonicenſes in tribulationibus
conſolatur, eas immitti illis docet vt digni habeantur regno Dei pro quo patiuntur. Si-
quidem, inquit, iuſtum eſt apud Deum, reddere iis qui vos affligunt, afflictionem: vobis
autem relaxationem nobiſcum, quum reuelabitur Dominus Ieſus è cælo. Author verò
Heb.6.10 epiſtolæ ad Hebræos, Non eſt, inquit, iniuſtus Deus vt obliuiſcatur operis veſtri, & dile-
ctionis quam oſtendiſtis in nomine ipſius, quòd miniſtraſtis ſanctis. Ad priorem locum
Rom.8.29. reſpōdeo, Nullam illic meriti dignitatem ſignificari: ſed quia Deus pater vult nos, quos
Luc.24.26. elegit filios, Chriſto primogenito conformari: ſicut oportuit illum primò pati, & tum
demum intrare in gloriam ſibi deſtinatam: ita & nos per multas tribulationes oportet
Act.14.22 ingredi in regnum cælorum. Tribulationes ergo dum patimur pro Chriſti nomine,
quædam veluti notæ imprimuntur nobis quibus oues gregis ſui Deus ſignare ſolet. Hac
Gal.6.17. ergo ratione digni habemur regno Dei, quia ſtigmata Domini noſtri & magiſtri porta-
mus in corpore, quæ ſunt filiorum Dei ſigna. Huc & illæ ſententiæ pertinent, Nos cir-
2. Cor.4.10. cunferre mortificationem Ieſu Chriſti in corpore noſtro: vt vita ipſius manifeſtetur in
Philip.3.29. nobis. Nos paſſionibus eius conformari, vt perueniamus ad ſimilitudinem reſurrectio-
nis ex mortuis. Quę ſubiicitur ratio, non ad probandam vllam dignitatem, ſed ſpem re-
gni Dei confirmandam pertinet: acſi diceret, Vt iuſto Dei iudicio conuenit, vindictam
ab inimicis veſtris expetere earum quas vobis intulerint vexationum: ita vobis relaxa-
tionem & quietem à vexationibus impertiri. Alter locus, qui ſic iuſtitiam Dei decere
tradit ſuorum obſequia obliuioni non mandare, vt propè iniuſtum fore innuat ſi obli-
uiſcatur, hāc rationem habet: Deus, quo ſegnitiem noſtram acueret, fiduciam nobis fe-
cit, non irritum fore quem in gloriam nominis ſui ſuſcepeimus laborem, Semper me-
miner

Secunda obiectio. Per afflictiones ſiue quæ iniuſtā & charitatem exercuerunt digni habentur regno Dei.

Reſponſio ad priorē locum.

Digni, quomodo.

Reſp. ad alterum locum ex epiſt. ad Hebr. deſumptum.

minerimus, hanc promiſſionem, vt cæteras omnes, nihil fructus nobis allaturam niſi præcederet gratuitum miſericordiæ fœdus, cui tota ſalutis noſtræ certitudo incumberet. Eo autem freti, confidere ſecurè debemus, obſequiis etiam noſtris quamlibet indignis non defuturum à Dei liberalitate præmium. In ea expectatione vt nos confirmet Apoſtolus, Deum aſſerit non eſſe iniuſtum, quin conſtatutus ſit fidei ſemel datę. Iuſtitia igitur iſta magis ad diuinæ promiſſionis veritatem, quàm ad reddendam debiti ęquitatem refertur. In quem ſenſum inſigne eſt dictum Auguſtini: quod vt vir ſanctus repetere ſæpius pro memorabili non dubitauit, ita non indignum iudico quod aſſiduè memoria repetamus. Fidelis, inquit, Dominus, qui ſe nobis fecit debitorem: non aliquid à nobis accipiendo, ſed omnia promittendo.

Iuſtitia quid.

In Pſalm. 32. 109, & alibi ſæpe.

8 Adducuntur & illæ Pauli ſententiæ, Si habeam omnem fidem, ita vt montes loco dimoueam, charitatem autem non habeam, nihil ſum. Item, Nunc manent ſpes, fides, charitas: ſed maxima in his charitas. Item, Supet omnia habete charitatem, quę eſt vinculum perfectionis. Ex primis duobus contendunt noſtri Phariſæi charitate nos iuſtificari potius quàm fide: virtute nimirum, vt ipſi aiunt, potiore. At nullo negotio diluitur hæc argutatio. Expoſuimus enim alibi, ad vetam fidem nihil pertinere quæ primo loco dicuntur. Alterum nos quoque de vera fide interpretamur, qua maiorem eſſe charitatem dicit: non tanquam ſit magis meritoria, ſed quia magis fructuoſa eſt, quia latius patet, quia pluribus ſeruit, quia ſemper viget: quum fidei vſus ad tempus conſiſtat. Si excellentiam ſpectamus, meritò Dei dilectio primas teneat: de qua hic ſermo Paulo non eſt. Siquidem vnum iſtud vrget vt mutua charitate nos in Domino viciſſim ædificemus. Sed fingamus, modis omnibus charitatem fidei præcellere: quis tamē ſano iudicio, imò quis omnino ſano cerebro, ex eo ratiocinetur magis iuſtificare? Vis iuſtificandi quæ penes fidem eſt, non in dignitate operis locatur. Sola Dei miſericordia & merito Chriſti conſtat noſtra iuſtificatio, quam dum fides apprehendit, iuſtificare dicitur. Nunc ſi aduerſarios interroges quo ſenſu iuſtificationem charitati aſſignent: reſpondebunt, Quia officium eſt Deo gratum, eius merito, ex diuinæ bonitatis acceptatione iuſtitiam nobis imputari. Hinc vides quàm bellè procedat argumentum. Fidem iuſtificare dicimus, non quia iuſtitiam nobis ſua dignitate mereatur: ſed quia inſtrumentum ſit quo Chriſti iuſtitiam gratis obtinemus. Iſti, prætermiſſa Dei miſericordia, Chriſtóque præterito (vbi ſumma iuſtitię eſt) charitatis beneficio nos iuſtificari pugnant, quia ſupra fidem excellat. Perinde ac ſiquis aptiorem eſſe Regem diſputet conficiendo calceo quàm ſutorem, quia ſit infinito præſtantior. Hic vnus ſyllogiſmus amplo documento eſt ſcholas omnes Sorbonicas ne ſummis quidem labris deguſtare quid ſit fidei iuſtificatio. Siquis autem rixator adhuc interpellet cur fidei nomen tantulo interuallo apud Paulum variè accipiamus, huius interpretationis non leuis ratio mihi conſtat. Quum enim dona illa quæ enumerat Paulus, fidei & ſpei quodammodo ſubſint, quia ad cognitionē Dei ſpectant, ea omnia κατ᾽ ἀνακεφαλαίωσιν ſub nomine fidei & ſpei complectitur. acſi diceret, Et Prophetia, & linguæ, & interpretandi gratia & ſcientia hunc habent ſcopum vt nos ad cognitionem Dei deducant. Deum autem nonniſi per ſpem & fidem in hac vita agnoſcimus. Quum ergo fidem & ſpem nomino, hæc omnia ſimul comprehendo. Manent itaque hæc tria, Spes, Fides, Charitas: hoc eſt, quantacunque ſit donorum varietas, huc omnia referuntur. Inter hæc præcipua eſt charitas, &c. Ex tertio loco inferunt, Si perfectionis vinculum eſt charitas: ergo & iuſtitiæ, quæ nihil aliud eſt quàm perfectio. Primò, vt omittamus perfectionem illic à Paulo vocari dum probè conſtitutæ Eccleſiæ membra inter ſe bene cohærent, ac fateamur charitate nos coram Deo perfici: quid tamen noui afferunt? Ego enim ſemper contrà excipiam, ad perfectionem iſtam nunquam nos peruenire niſi charitatis numeros impleamus. indéque inferam, quum omnes à charitatis complemento ſint remotiſſimi, ſpem omnem illis perfectionis abſciſſam eſſe.

1\. Cor. 13. 2, & 13.

Col. 3. 14.

Tertia obiectio ex tribus Apoſtoli locis collecta.

Reſp. primus locus no loquitur de fide iuſtificāte: ſed de fide miraculorum.

Secūdus locus, transfert quæſtionis ſtatum. de iuſtificatione agitur, quæ fidei eſt: quoniam illa tanquam inſtrumentum Chriſti iuſtitiam apprehēdimus & gratis obtinemus, non autem charitate, etiamſi ma-[?] ... fructuoſa ſit.

Confirmatio à ſimili.

Item ab explicatione mentis Apoſtoli.

Tertius locus alio ſenſu perfectionis vinculum charitati tribuit: & vtcunque accipiamus, nihil tamen horum et verum omnes.

9 Nolo ſingula perſequi quæ hodie ſtulti Sorboniſtæ arrepta ex Scripturis temere (vt quodque primum obuium ſe tulit) teſtimonia aduerſum nos iaculantur. Sunt enim quædam ita ridicula vt nec cōmemorare ipſe poſſim, niſi velim haberi meritò ineptus. Itaque finem faciam, vbi Chriſti ſententiam explicuero, qua mirum in modum ſibi placent. Reſpondet enim Legiſconſulto roganti quid eſſet ad ſalutem neceſſarium, Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Quid vltrà, inquiunt, volumus, quum ab ipſo gratiæ auth

Quarta obiectio. Chriſtus mihi quidem per mandatoris obſeruationem regnū Dei acquirere.

Matt. 19. 17.

Reſponſio ex verbis ipſius interrogantis.

authore per mandatorum obſeruationem acquirere iubeamur regnum Dei? Quaſi verò non conſtet, Chriſtum iis reſponſa ſua attempetaſſe quibuſcum negotium eſſe ſibi videbat. Hic à Legis doctore interrogatur de ratione obtinendæ beatitudinis: neque id ſimpliciter, ſed quid faciendo ad ipſam peruenjant homines. Et loquentis perſona & ipſa interrogatio Dominum inducebat vt ſic reſponderet. Ille perſuaſione legalis iuſtitiæ imbutus, in operum fiducia cæcutiebat. Deinde non aliud quærebat niſi quæ eſſent opera iuſtitiæ, quibus ſalus compararetur. Ergo meritò remittitur ad Legem, in qua eſt abſolutum iuſtitiæ ſpeculum. Nos quoque clara voce prædicamus ſeruanda eſſe mandata, ſi in operibus vita quæritur. Atque hæc doctrina cognitu neceſſaria eſt Chriſtianis. quomodo enim ad Chriſtum confugerent, niſi ſe agnoſcerent à via vitæ in mortis præcipitium excidiſſe? Quomodo autem intelligerent quàm procul aberrarint à via vitæ, niſi prius qualis ſit illa intelligant? Tum igitur demum recuperandæ ſalutis aſylum in Chriſto eſſe admonentur, dum cernunt quantum ſit vitæ ſuæ cum diuina iuſtitia, quæ Legis obſeruatione continetur, diſſidium. Summa hæc eſt. ſi in operibus ſalus quæritur, ſeruanda eſſe mandata quibus inſtituimur ad perfectam iuſtitiam. Sed non eſt hic hærendum niſi velimus in medio curſu deficere. nemo enim noſtrum ſeruandis mandatis par eſt. Quoniam ergo Legis iuſtitia excludimur, ad aliud ſubſidium nos conferamus neceſſe eſt: nempe ad fidem Chriſti. Quamobrem vt hîc Dominus quem vana operum confidentia turgere nouerat Legis doctorem, ad Legem reuocat, vnde diſcat ſe eſſe peccatorem, tremendo æternæ mortis iudicio obnoxium Sic alios qui eiuſmodi ſui notitia iam humiliati ſunt, alibi omiſſa Legis mentione, gratiæ promiſſione ſolatur, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos: & inuenietis requiem animabus veſtris.

Summa expoſitionis horum Chriſti verborum.

Matth.11. 29.

10 Tandem, poſtquam Scripturam inuertendo defatigati ſunt, ad argutias & ſophiſmata delabuntur. Cauillantur in eo, quòd fides alicubi opus vocatur: atque inde colligunt nos perperam fidem operibus opponere. Quaſi verò fides, quatenus obedientia eſt diuinæ voluntatis, ſuo merito iuſtitiam nobis conciliet: ac non potius, quòd Dei miſericordiam amplectendo Chriſti iuſtitiam, ab ea nobis oblatam in Euangelij prædicatione, cordibus noſtris obſignat. Talibus ineptiis diluendis ſi nõ immoror, veniam dabunt lectores. ipſæ enim, ſine alieno impetu, ſuapte debilitate ſatis franguntur. Obiectionem tamen vnam, quæ ſpeciem habet aliquam rationis, obiter diſcutere libet, ne quibus non adeò exercitatis negotium faciat. Quum eandem eſſe contrariorum regulam dictet ſenſus cõmunis, ac peccata ſingula iniuſtitiæ nobis vertantur, conſentaneum eſſe aiunt, ſingulis quoque bonis operibus iuſtitiæ laudem tribui. Qui reſpondent, ab vna infidelitate propriè prodire hominum damnationem, non à particularibus peccatis, mihi non ſatisfaciunt. Equidem illis aſſentior, fontem ac radicem omnium malorum, incredulitatem eſſe. Eſt enim prima à Deo defectio, quam ſequuntur deinde particulares contra Legem tranſgreſſiones. Sed quòd videntur eandem ſtatuere bonorum & malorum operum rationem in æſtimanda iuſtitia vel iniuſtitia, in eo cogor ab ipſis diſſentire. Iuſtitia enim operum eſt perfecta Legis obedientia. Itaq; iuſtus operibus eſſe non potes niſi hanc velut rectam lineam perpetuo vitæ tenore ſequeris. Ab ea vbi primùm deflexiſti, in iniuſtitiam prolapſus es. Hinc apparet, iuſtitiam non ex vno aut paucis operibus contingere, ſed ex inflexibili indefeſſaque obſeruatione diuinæ voluntatis. At iudicandæ iniuſtitiæ multo diuerſiſſima eſt ratio. Qui enim ſcortatus eſt, aut furatus, vno delicto, mortis eſt reus: quia in Dei maieſtatem offendit. Impingunt ideo noſtri iſti argutatores, quòd ad illud Iacobi non aduertunt animum, Qui peccauerit in vno, factum omnium reum iam eſſe: quia qui vetuit occidere, vetuit & furari, &c. Proinde abſurdum videri non debet, quum dicimus, mortem iuſtum eſſe vniuſcuiuſque peccati ſtipendium: quia iuſta Dei indignatione ac vltione digna ſunt ſingula. Sed inſulſus eris ratiocinator ſi ex aduerſo inferas, vno opere bono conciliari poſſe hominem Deo, qui multis peccatis eius iram promeretur.

Poſtrema obiectio, ex eo quod Iohan. 6. 29. fides dicitur opus.

Reſp. fides non iuſtificat quatenus eſt opus.

Inſtantia, eandem eſſe cõtrariorum regulam.

Reſponſio 1.

Reſp. 2. per diſtinctionem bonorum contrariorum, quorũ diuerſiſſima eſt ratio.

Iacob.2.10.

CAPVT XIX.

De libertate Chriſtiana.

Partes huius capitis.

1 Neceſſitas doctrinæ de libertate Chriſtiana, ſect.1. eiuſdémque libertatis præcipuæ partes explicantur, ſect.2. vſque ad 9.

2 Huius libertatis natura & efficacia, aduerſus Epicureos, & alios qui infirmorum rationem minime habent, ſect. 9. & 10.
3 De ſcandalo, dato & accepto: eorũmque conſideratio prolixa nec non neceſſaria, a ſect. 11. ad capitis finem.

Cõnexio huius capitis cũ prioribus de iuſtificatione, & quam vtilis & neceſſaria ſit libertatis Chriſtianæ vera cognitio.

TRactandum nunc de Chriſtiana libertate: cuius explicatio prætermitti minimè ab eo debet cui ſummam Euangelicæ doctrinæ compendio complecti propoſitum ſit. Eſt enim res apprime neceſſaria, ac citra cuius cognitionem nihil ferè ſine dubitatione aggredi conſcientiæ audent: in multis hæſitant & reſiliunt, ſemper variant & trepidant. præſertim verò appendix eſt iuſtificationis, & ad vim eius intelligendam non parum valet. Imò qui Deum ſeriò timent, hinc *1. Conſcientias pacat.* fructum incomparabilem percipient eius doctrinæ quam impij & Lucianici homines lepidè ſuis dicteriis exagitant: quia in ſpirituali ebrietate, qua correpti ſunt, quæuis proteruia illis eſt licita. Quare nunc opportunè in medium prodibit: deinde planiorem eius diſputationem (nam leuiter aliquoties ſuprà à nobis attacta eſt) in hunc locũ reiicere vtile fuit: quia ſimulatque iniecta eſt aliqua mentio Chriſtianæ libertatis, ibi aut fer- *2. Laſciuia ingenia coercet.* uent libidines, aut inſani motus ſurgunt, niſi maturè obuiam eatur laſciuis ingeniis iſtis, quæ alioqui optima quæque peſſimè corrumpunt. Partim enim huius libertatis prętextu omnem Dei obedientiam excutiunt, & in effrænatam licentiam ſe proripiunt: partim indignantur, putantes omnem moderationem, ordinem, rerúmque delectum tolli. Quid hic agamus, talibus anguſtiis circunſepti? An Chriſtiana libertate valere iuſſa, hu- *3. Chriſti meritorum, Euãgelij veritatem, animique pacem tuetur.* iuſmodi periculis opportunitatem pręcidamus? Atqui, vt dictum eſt, niſi ea teneatur, nec Chriſtus, nec Euangelij veritas, neque interior pax animæ rectè cognoſcitur. Danda potius opera ne adeò neceſſaria doctrinæ pars ſupprimatur, & occurratur tamen interim abſurdis illis obiectionibus quæ inde enaſci ſolent.

Partes tres huius libertatis. 2 Chriſtiana libertas in tribus (vt ego quidem ſentio) partibus ſita eſt. Prima, vt fidelium conſcientiæ, dum fiducia ſuæ coram Deo iuſtificationis quærenda eſt, ſeſe ſupra *1. Prima eſt, vt legis iuſtitia omiſſa, fideles vnũ Chriſtum intueantur.* Legem erigant atq; efferant, totámque Legis iuſtitiam obliuiſcantur. Nam quum Lex (vt alibi iam demonſtratum eſt) neminem iuſtum relinquat: aut ab omni ſpe iuſtificationis excludimur, aut ab illa nos ſolui oportet: ac ſic quidem, vt nulla prorſus operum ratio habeatur. Nam qui vel tantillum operum ſe afferre debere ad obtinendam iuſtitiam cogitat, non poteſt modum aut finem præfigere: ſed debitorem vniuerſæ Legis ſe conſtituit. Sublata igitur Legis mentione, & omni operum cogitatione ſepoſita, vnam Dei miſericordiam amplecti conuenit quum de iuſtificatione agitur: & auerſo à nobis aſpectu, vnum Chriſtum intueri. Nõ enim illic quæritur quomodo iuſti ſimus: ſed quomodo, iniuſti licet ac indigni, pro iuſtis habeamur. Cuius rei ſi certitudinem aliquam aſſequi volunt conſcientiæ, nullum Legi dare locum debent. Neque hinc rectè quis col- *Obiectio.* ligat, Legem fidelibus ſuperuacaneam eſſe, quos non ideo docere & exhortari & ſtimulare ad bonum deſinit, tametſi apud Dei tribunal in eorum conſcientiis locum non *Reſponſio, per diſtinctionem iuſtitiæ legalis & Euangelicæ.* habet. Hæc enim duo vt multo diuerſiſſima ſunt, ita probè diligentérque ſunt à nobis diſtinguenda. Tota Chriſtianorum vita, quædam pietatis meditatio eſſe debet: quo- Eph. 1. 4.
niam in ſanctificationem vocati ſunt. In hoc ſitum eſt Legis officium, vt eos officij ſui 1. Theſſ. 4. 5.
admonendo, ad ſanctitatis & innocentiæ ſtudium exciret. At vbi conſcientię ſolicitantur quomodo Deum habeant propitium, quid reſponſuræ ſint, & qua fiducia conſtaturæ ſi ad eius iudicium poſtulentur: ibi nõ ſubducendum eſt quid Lex requirat, ſed vnus Chriſtus pro iuſtitia proponendus, qui omnem Legis perfectionem ſuperat.

Primam hanc partẽ tota ad Galatas epiſtola comprobari, ex tribus illius præcipuis capitibus, in quib. verſatur, manifeſtum eſt. 3 In hoc cardine totum ferè argumentum Epiſtolæ ad Galatas vertitur. Nam inſulſos eſſe interpretes qui docent Paulum in ea pro ceremoniarum tantùm libertate pugnare, ex locis argumentorum probari poteſt. Quales iſti ſunt, Quòd Chriſtus factus ſit Gal. 3. 13. & 5. 1.
pro nobis execratio, vt nos ab execratione Legis redimeret. Item, In libertate qua Chriſtus vos liberauit, ſtate, & ne rurſus iugo ſeruitutis implicemini. Ecce, ego Paulus dico, ſi circuncidamini, Chriſtus vobis nihil proderit. Et qui circunciditur, debitor eſt vniuerſæ Legis. Chriſtus vobis otioſus factus quicunque per Legem iuſtificamini: à gratia excidiſtis. Quibus certè aliquid ſublimius cõtinetur quàm ceremoniarum libertas. Equidem fateor Paulum illic de ceremoniis tractare: quia illi cum pſeudoapoſtolis pugna eſt, qui veteres Legis vmbras, Chriſti aduentu abolitas, reducere in Chriſtianam Eccleſiam moliebantur. Verùm ad hanc quęſtionem expediendam diſputandi erant altiores *Primũ caput.* loci, in quibus tota controuerſia poſita erat. Primùm, quia vmbris illis Iudaicis obſcu-

rabatur Euangelij claritas, oſtendit in Chriſto nos ſolidam eorum omnium exhibitionem habere quæ Moſaicis ceremoniis adumbrabantur. Deinde quia illi impoſtores *Secundum.* peſſima opinione imbuebant plebem, quòd hæc ſcilicet obedientia valeret ad promerendam Dei gratiam: hic plurimum inſiſtit, ne vllis Legis operibus, nedum minutis illis Gal.4.30. elementis, iuſtitiam ſe conſequi poſſe coram Deo exiſtiment fideles. Et ſimul docet damnatione Legis, quæ vniuerſis hominibus aliàs impendet, eſſe per crucem Chriſti liberos: vt plena ſecuritate in vno Chriſto acquieſcant. Qui locus huc propriè pertinet. Poſtremò conſcientiis fidelium ſuam aſſerit libertatem, ne qua religione in rebus non *Tertium.* neceſſariis obſtringantur.

4 Altera, quæ ex ſuperiore illa pendet, vt conſcientiæ non quaſi Legis neceſſitate coactæ, Legi obſequantur: ſed Legis ipſius iugo liberæ, voluntati Dei vltrò obediant. Quoniam enim in perpetuis terroribus verſantur quandiu ſub Legis dominio ſunt, alacri promptitudine in obedientiam Dei nunquam compoſitæ erunt niſi huiuſmodi prius libertate donatæ. Exemplo & breuius & magis perſpicuè aſſequemur quò hæc pertineant. *2. Altera pars libertatis Chriſtianæ, vt conſcientiæ a Legis iugo liberæ voluntati Dei vltrò obediant.*

Deut.6.5. Legis præceptum eſt vt diligamus Deum noſtrum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Id vt fiat, anima prius omni alio ſenſu & cogitatione eſt euacuanda, cor omnibus deſideriis expurgandum, vires in hoc vnum colligendæ & contrahendæ. Qui præ aliis multum progreſſi ſunt in via Domini, longiſſimè abſunt ab hac meta. Nam etſi Deum ex animo diligunt, & ſynceto cordis affectu: multam tamen adhuc cordis & animę partem occupatam habent carnis cupiditatibus, quibus retrahuntur & ſiſtuntur quominus citato ad Deum curſu pergant. Multo quidem conatu contendunt: ſed caro partim eorum vires debilitat, partim ad ſeſe applicat. Quid hic faciant, dum *Id fieri non poteſt, quandiu ſub Lege ſumus.* ſentiunt nihil ſe minus quàm Legem præſtare? Volunt, aſpirant, conantur: ſed nihil ea qua decet perfectione. Si Legem intuentur, quicquid tentant aut meditantur operis, maledictum eſſe vident. Nec eſt quòd ſe quiſque fallat, colligens opus eo ipſo non omnino malum eſſe quia imperfectum, & ideo quod in eo boni eſt Deo nihilominus acceptum eſſe. Nam Lex perfectam dilectionem exigens, omnem imperfectionem damnat, niſi rigore mitigato. Opus igitur ſuum conſideret, quod pro parte bonum videri volebat: & eo ipſo tranſgreſſionem Legis eſſe inueniet quia imperfectum eſt. *Ratio.*

5 En quomodo omnia noſtra opera Legis maledictioni ſubiacent ſi ad Legis modum exigantur. Quomodo autem tum ſe alacriter accingerent ad opus infœlices animæ, pro quo nonniſi maledictionem ſe referre poſſe confiderent? Rurſum ſi ab hac ſeuera Legis exactione, vel potius toto Legis rigore liberatæ, paterna lenitate ſe à Deo appellari audiant, hilares & magna alacritate vocanti reſpõdebunt, & ducentem ſequentur. In ſumma, qui Legis iugo aſtringuntur, ſeruis ſunt ſimiles quibus certæ in ſingulos dies operæ à dominis indicuntur. Hi enim nihil effectum putant, nec in conſpectum dominorum venire audent, niſi exactus operarum modus conſtiterit. Filij verò, qui liberalius, & magis ingenuè à patribus tractantur, eis non dubitant inchoata & dimidiata opera, aliquid etiam vitij habẽtia offerre, confiſi ſuam obedientiam & animi promptitudinem illis acceptam fore, etiamſi minus exactè effecerint quod volebant. *Vbi vero ab hac ſeuera Legis exactione (quæ perfectã obedientiam poſtulat) liberamur, hilares & magna alacritate Deo vocanti reſpondere poſſumus.* Tales nos eſſe oportet qui certò confidamus, obſequia noſtra indulgentiſſimo Patri probatum iri, quantulacunque ſint, & quantumuis rudia ac imperfecta. Qualiter etiam per Prophetam nobis confirmat, Parcam eis, inquit, ſicut ſolet Pater Filio parcere ſeruienti Mala.3.17. ſibi. vbi Parcere pro indulgere vel humanier ad vitia conniuere poſitum cõſtat, quũm ſimul obſequi meminerit. Neque hæc fiducia parum nobis neceſſaria eſt, ſine qua fruſtra omnia conabimur. ſiquidem nullo noſtro opere ſe coli reputat Deus, niſi quod in eius cultum verè à nobis fiat. Id autem qui poſſit inter illos terrores, vbi dubitatur offendatúrne Deus, an colatur noſtro opere?

6 Atque ea cauſa eſt cur author Epiſtolæ ad Hebræos quicquid in ſanctis Patribus *Probatio huius ſecũda partis, ex Apoſtolo.*
Heb.11.2. bonorum operum fuiſſe legitur, ad fidem referat, & ea duntaxat ex fide ęſtimet. De hac
Rom. 6. 12. libertate illuſtris eſt locus in Epiſtola ad Romanos, vbi Paulus ratiocinatur, peccatum non debere nobis dominari quia non ſumus ſub Lege, ſed ſub gratia. Quum enim fideles hortatus eſſet ne peccatum in eorum mortali corpore regnaret, néve exhiberent membra ſua arma iniquitatis peccato, ſed Deo ſe deuouerent tanquam ex mortuis viuentes, & membra ſua arma iuſtitię Deo: illi verò contrà obiicere poſſent, ſe adhuc carnem ſecum ferre, plenam concupiſcentiis, & peccatum in ſe habitare: ſubiicit eam conſolat *Finis enim eſt, hac libertate non ad malum*

accedit, ſed ad bonū animari.

ſolationem à Legis libertate. acſi diceret, Tametſi nondum extinctum peccatum, necdum iuſtitiam in ſe viuere planè ſentiant, non tamen eſſe cur formident, & animo deiiciantur quaſi Deum ſemper offenſum habeant ob peccati reliquias: quãdo per gratiam à Lege ſint manumiſſi, ne eius regula ſua opera examinentur. Qui verò peccandum inferunt, quia non ſimus ſub Lege, hanc libertatem nihil ad ſe pertinere intelligant: cuius finis eſt, nos ad bonum animare.

3. Tertia pars, rerum indifferentium liber vſus.

Huius partis cognitio neceſſaria, ad deſperationē & ſuperſtitionē vitandam.

7 Tertia, vt nulla rerum externarum, quæ per ſe ſunt ἀδιάφορα, religione coram Deo teneamur quin eas nunc vſurpare nunc omittere indifferẽter liceat. Atque huius etiam libertatis cognitio perquàm nobis neceſſaria eſt. quæ ſi aberit, nulla conſcientiis noſtris futura eſt quies, nullus ſuperſtitionum finis. Videmur hodie pleriſque inepti qui diſceptationem mouemus de libero eſu carnium, de libero feriarum veſtiúmque vſu, & ſimilibus, vt illis quidem videtur, friuolis nugis: ſed plus illis ineſt momenti quàm vulgo creditur. Nam vbi ſemel ſe in laqueum coniecerunt conſcientiæ, longum & inextricabilem labyrinthum ingrediuntur, vnde non facilis poſtea exitus patet. Siquis dubitare inceperit an ſibi in linteis, indnſiis, ſudariis, mantilibus, lino vti liceat: nec de canabe poſtea ſecurus erit, tandem & de ſtupis incidet dubitatio. ſecum enim volutabit annon ſine mantilibus cœnare poſſit, annon ſudariis carere.

Superſtitionis deſcriptio.

Sicui paulo delicatior cibus illicitus viſus fuerit, demum nec cibarium panem, ac vulgaria edulia tranquillus coram Deo comedet: dum in mẽtem venit, ſe vilioribus adhuc cibis poſſe corpus ſuſtentare. Si in ſuauiori vino hæſitauerit, deinde nec vappam, cum bona conſcientiæ pace bibet. poſtremò nec dulciorem mundioremque aliis aquam attingere audebit. Denique eò demum veniet vt ſuper tranſuerſam (quod dicitur) feſtucam incedere nefas ducat. Non enim hic leue certamen inchoatur: ſed hoc controuertitur an his aut illis nos vti Deus velit: cuius voluntas conſiliis noſtris ac factis omnibus præire debet. Hinc alios deſperatione in confuſam voraginem abripi neceſſe eſt: alios contempto Deo & abiecto eius timore, viam ſibi ruina facere quam expeditam non habeant. Quicunque enim tali dubitatione impliciti ſunt, quoquò ſe vertant, præſentem vbique conſcientiæ offenſionem vident.

Probatio huius tertiæ partis ex Apoſtolo ad Romanos.

.8 Scio, inquit Paulus, quia nihil commune eſt (per commune, profanum accipiens) Rom. 14. 14.
niſi qui exiſtimat aliquid commune, illi commune eſt. Quibus verbis res omnes externas libertati noſtræ ſubiicit: modò eius libertatis ratio animis noſtris apud Deum conſter. Verùm ſiqua ſuperſtitioſa opinio ſcrupulum nobis iniiciat, quæ ſuapte natura pura erant, nobis contaminantur. Quare ſubiicit, Beatus qui non iudicat ſeipſum in eo quod Rom. 14. 23.
probat. At qui diiudicat, ſi ederit, condemnatus eſt: quoniam non edit ex fide. Porrò

Hanc qui non obſeruant, tandem euadunt, 1. Dei contemptores. 2. Deſperabundi. 3. Ingrati.

quod eſt ex fide, peccatũm eſt. Inter huiuſmodi anguſtias qui omnia ſecurè nihilominus audendo, ſe animoſiores oſtendunt, nónne ſe tantundem à Deo auertunt? qui verò aliquo Dei timore penitus afficiuntur, quum & ipſi cogantur multa admittere auerſante conſcientia, formidine conſternantur ac concidunt. Omnes quotquot tales ſunt, nihil donorum Dei accipiunt cum gratiarum actione, qua tamen ſola nobis omnia in v- 1. Tim. 4. 5.
ſum noſtrum ſanctificari teſtatur Paulus. Intelligo autem gratiarum actionem ex animo profectam, qui Dei beneficentiam & bonitatem in ſuis donis agnoſcat. Nam multi quidem eorum Dei bona eſſe intelligunt quibus vtuntur, & Deum in operibus ſuis laudant: ſed quum ſibi data eſſe perſuaſum non habeant, quomodo gratias Deo agerent

Finis huius tertiæ partis.

tanquam datori? Videmus in ſumma, quorſum hęc tendat libertas, nempe vt Dei donis nullo conſcientiæ ſcrupulo, nulla animi perturbatione vtamur, in quem vſum nobis ab ipſo data ſunt: qua fiducia & pacem cum eo habeant animæ noſtræ, & eius erga nos largitatem agnoſcant. Hic enim comprehenduntur omnes liberæ obſeruationis ceremoniæ, ne qua neceſſitate ad eas obſeruandas conſcientiæ aſtringantur: ſed earum vſum Dei beneficio ſibi ad ædificationem ſubiectum eſſe meminerint.

Altera pars capitis, de natura & efficacia libertatis Chriſtianæ. 1. Aduerſus Epicureos.

9 Eſt autem diligenter obſeruandum, Chriſtianam libertatem omnibus ſuis partibus rem ſpiritualem eſſe: cuius tota vis in formidoloſis conſcientiis coram Deo pacificandis poſita ſit, ſiue de peccatorum remiſſione inquietæ ſint ac ſolicitæ, ſiue anxiæ ſint vtrum opera imperfecta & vitiis carnis noſtræ inquinata Deo placeant, ſiue de rerum indifferentium vſu torqueantur. Quare peruersè interpretantur, vel qui ſuis cupiditatibus ipſam prætexunt, vt bonis Dei donis abutantur in ſuam libidinem: vel qui nullam eſſe putant niſi coram hominibus vſurpatam: ideóque in ea vtenda nullam infirmorum

frat

fratrum rationem habent. Primo genere maiorem in modum hoc ſeculo peccatur. Nullus ferè eſt cui ſumptuoſo eſſe per facultates liceat, quem non delectet, in cœnarum apparatu, in cultu corporis, in extruendis domibus luxurioſus ſplendor: qui non omni lautitiarum genere inter alios eminere velit: qui non ſibi in ſuo nitore mirificè blandiatur. *Quorum ingenium deſcribitur.* Et hæc omnia ſub Chriſtianæ libertatis prætextu defenduntur. *Prætextus iſte & allegatio, quibus ſatisfit, & de vſu adiaphorῶν agitur.* Aiunt res eſſe indifferentes. fateor: modò iis indifferenter quis vtatur. Cæterùm vbi nimis cupidè appetuntur, vbi ſuperbè iactantur, vbi luxurioſè effunduntur, quæ per ſe licita alioqui erant, his vitiis fœdari certum eſt. *Tit. 1.15.* Inter res indifferentes optimè diſtinguit illud Pauli, Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum, quando polluta eſt eorum mens & conſcientia. *Luc. 6.24* Cur enim maledicuntur diuites, qui conſolationem ſuam habent, qui ſaturati ſunt, qui nunc rident, *Amos 6.1.* qui dormiunt in lectis eburneis, qui coniungunt agrum agro, *Ieſa. 5.8.* quorum conuiuia citharam, lyram, tympanum, & vinum habent? Certè & ebur, & aurum, & diuitiæ, bonæ Dei creaturę ſunt, hominum vſibus permiſſę: imò Dei prouidentia deſtinatæ. nec ridere, aut ſaturari, aut nouas poſſeſſiones veteribus atque auitis adiungere, aut concentu muſico delectari, aut vinum bibere, vſquam prohibitum eſt. Verum iſtud quidem. ſed vbi rerum copia ſuppetit, in deliciis volutari, ac ſe ingurgitare, mentem & animum inebriare præſentibus voluptatibus, nouíſque ſemper inhiare, hæc à legitimo donorum Dei vſu longiſſimè abſunt. *Abuſus item detegitur.* Tollant ergo immoderatam cupidinem, tollant immodicam profuſionem, tollant vanitatem & arrogantiam: *Quomodo ſit corrigendus.* vt pura conſcientia, Dei donis purè vtantur. Vbi ad hanc ſobrietatem animus compoſitus fuerit, habebunt legitimi vſus regulam. Deſit rurſum hæc moderatio, plebeię communéſque deliciæ nimiæ ſunt. Nam illud verè dicitur, In burto & rudi panno ſæpe animum purpureum habitare: interdum ſub byſſo & purpura ſimplicem humilitatem latere. Ita in ſuo quiſque ordine vel tenuiter, vel modicè, vel ſplendidè viuat: vt meminerint omnes ſe à Deo ali vt viuant, non vt luxurientur. ac legem hanc Chriſtianę libertatis putent ſi cum Paulo didicerint, in quibus ſunt, iis contenti eſſe: *Philip. 4.12.* ſi norint & humiles eſſe & excellere: ſi docti ſint vbique & in omnibus & ſaturari, & eſurire, & abundare, & penuriam pati.

10 Errant & in eo plerique, quòd perinde acſi ſua libertas incolumis ac ſalua non eſſet niſi teſtes haberet homines, promiſcuè & imprudenter ea vtuntur. *2. Aduerſus eos qui rationem infirmorum nullam habẽt.* Qua importuna vſurpatione infirmos fratres ſępenumero offendunt. Videas hodie quoſdam, quibus ſua libertas non videtur conſiſtere niſi per eſum carnium die Veneris in eius poſſeſſionem venerint. Quòd edunt non reprehendo: ſed exigenda eſt ex animis falſa iſthæc opinio. *Euiuſmodi hominum error refellitur.* ſiquidem cogitare debebant, nihil ſe ſua libertate nouum conſequi in hominum conſpectu, ſed apud Deum: & tam in abſtinendo conſtitutam eſſe, quàm in vtendo. Si coram Deo nihil referre intelligunt veſcatúrne carnibus an ouis, rubríſne an nigris veſtibus induantur: ſatis ſupérque eſt. Iam ſoluta eſt conſcientia, cui eius libertatis beneficium debebatur. Ergo etiamſi poſthac carnibus tota vita abſtineant, & colorem vnum perpetuò ferant, non minus liberi ſunt. Imò ideo quia liberi ſunt, libera conſcientia abſtinent. Pernicioſiſſimè verò labuntur quòd fratrum infirmitatem nullius penſi habent, *Lapſus pernicioſiſſimus detegitur.* quam ſic ſuſtineri à nobis decet ne quid temere admittamus cum eorum offendiculo. Verùm interdum quoque intereſt, coram hominibus aſſeri noſtram libertatem. *Obiectio.* Et hoc fateor. *Reſponſio.* modus tamen ſumma cautione tenendus eſt: ne infirmorum curam, quos nobis tantopere Dominus commendauit, abiiciamus.

11 Dicam hîc itaque de ſcandalis nonnihil, quo in diſcrimine habenda ſint, quæ cauenda, quæ item negligenda: *Reuocatio commoda & aptiſſima theſeos ad hypotheſin ſeu locum doctrinę de libertate Chriſtiana oppoſitum, videlicet de ſcandalis: quorũ duo ſunt genera.* vnde poſtea ſtatuere liceat quis ſit inter homines libertati noſtræ locus. Placet autem vulgaris illa partitio, quę ſcandalum aliud datum, aliud acceptum, tradit: quando & apertum Scripturæ teſtimonium habet, nec ineptè exprimit quod ſignificat. Siquid importuna aut leuitate, aut laſciuia, aut temeritate, non ordine, nec ſuo loco facias quo imperiti imbecilléſque offendantur, ſcandalum abs te datum dicetur: quoniam tua culpa factum fuerit vt eiuſmodi offenſio ſuſcitaretur. Ac omnino ſcandalum in re aliqua datum dicitur, cuius culpa ab authore rei ipſius profecta eſt. Scandalum acceptum vocatur, quum res alioqui non improbè nec importunè admiſſa, maleuolentia aut ſiniſtra quadam animi malignitate in offenſionis occaſionem rapitur. Non enim hic datum erat ſcandalum: ſed ſiniſtri illi interpretes ſine cauſa accipiunt. Priore illo ſcandali genere nonniſi infirmi offenduntur: hoc autem ſecundo *Scandalum datum.*

Acceptum. acerba ingenia & Phariſaica ſupercilia. Quare alterum vocabimus ſcandalum infirmo
rum, alterum Phariſæorum: ac ſic libertatis noſtræ vſum temperabimus, vt fratrum infir
morum ignorantiæ cedere debeat: Phariſæorum auſteritati nequaquam. Quid enim
De ſcãdalo dato, & accepto pauca comprehenſa. infirmitati dandum ſit, abundè multis locis oſtendit Paulus. Infirmos, inquit, in fide ſu- Rom. 14. 1, & 13.
ſcipite. Item, Ne poſthac alius alium iudicemus: verùm illud magis, ne offendiculum
ponatur fratri, aut lapſus occaſio. & multa in eum ſenſum, quæ ex eo loco peti ſatius eſt
quàm hic referri. Summa eſt, vt nos, qui robuſti ſumus, infirmitates impotentium ſuffe- Rom. 15. 1
ramus, nec placeamus nobis ipſis: ſed vnuſquiſq; noſtrûm proximo placeat in bonum,
ad ædificationem. Alibi, Sed videte ne quo modo facultas veſtra offendiculo ſit iis qui 1. Cor. 8. 9, & 10. 25
infirmi ſunt. Item, Omnia quę in macello venduntur edite, nihil interrogantes propter
conſcientiam. Porrò conſcientiam non veſtram dico, ſed alterius. Denique tales eſtote
vt nullum præbeatis offendiculum neque Iudæis, neque Græcis, neque Eccleſiæ Dei.
Alio etiam loco, In libertatem vocati eſtis, fratres, tantùm ne libertatem veſtram detis Gal. 5. 13.
in occaſionem carni, ſed per charitatem ſeruite vobis inuicem. Ita eſt ſanè. Libertas no-
ſtra non aduerſus imbecilles proximos data eſt, quorum nos per omnia ſeruos charitas
ſtatuit: ſed magis, vt pacem cum Deo in animis noſtris habentes, pacatè etiam inter ho
De ſcandalo Phariſæorum accepto. mines viuamus. Phariſæorum autem offenſio quanti ſit facienda, diſcimus ex verbis
Domini, quibus iubet omitti illos, quia cæci ſunt, duces cæcorum. Admonuerant diſci- Matth. 15. 14.
puli, eos ſermone ipſius offenſos fuiſſe. Reſpondet negligendos, nec curandam eſſe eo-
rum offenſionem.

Quinam ſint habendi infirmi & Phariſæi. 12 Res tamen adhuc incerta pendet, niſi teneamus qui nobis ſint habendi infirmi,
& qui Phariſæi. quo diſcrimine ſublato, non video quis prorſus reſtet inter offenſiones
libertatis vſus, qui nunquam ſine ſummo periculo foret. Verùm mihi clariſſimè defi-
niiſſe videtur Paulus tum doctrina tum exemplis quatenus vel moderanda ſit libertas
Exemplis & doctrina Pauli probatur. noſtra, vel offendiculis redimenda. Timotheum quum in conſortium ſuum aſſumeret, Act. 16. 3. Gal. 2. 3.
circuncidit: Titum vt circunciderет non adduci potuit. Diuerſa facta: nulla conſilij nec
animi mutatio. nempe in circuncidendo Timotheo, quum liber eſſet ab omnibus, om-
nibus ſemetipſum ſeruum fecit: & factus eſt Iudæis quaſi Iudæus, vt Iudæos lucriface-
ret: iis qui ſub Lege erant, quaſi eſſet ſub Lege, vt eos qui ſub Lege erant lucrifaceret: 1. Cor. 9. 19.
Ibid. 22. omnibus omnia, vt multos ſeruaret, quemadmodum alibi ſcribit, Habemus iuſtam li-
Vnde conſtat in hac Chriſtiana libertatis moderatio. bertatis moderationem, ſi cum fructu aliquo indifferenter contineri poſſit. Quid reſpe-
xerit quum Titum circuncidere fortiter abnuit, ipſe teſtatur, ſic ſcribens, Sed neque Ti
tus, qui mecum erat, quum eſſet Græcus, compulſus fuit circuncidi: propter obiter in-
greſſos falſos fratres, qui ſubintroierant ad explorandum libertatem noſtram quam ha
bemus in Chriſto Ieſu, quo nos in ſeruitutem adigerent, quibus ne ad tempus quidem
Quæ neceſſaria eſt vindicãda. Tum hypocritas negligendo. ceſſimus per ſubiectionem, vt Euãngelij veritas maneret apud vos. Habemus & neceſſi-
tatem vindicãdæ libertatis, ſi per iniquas exactiones pſeudoapoſtolorum, ea infirmis in
conſcientiis periclitatur. Vbiq; ſtudendum charitati, & ſpectanda proximi ædificatio.
1. Cor. 10. 23. Omnia, inquit alibi, mihi licent: at non omnia expediunt. omnia mihi licent: at nõ om-
nia ædificant. Nemo quod ſuum eſt quærat, ſed quod alterius. Nihil iam hac regula ex-
peditius, quàm vtendũ libertate noſtra, ſi in proximi noſtri ædificationem cedat: ſin ita
Tum infirmorum & proximorum ædificationem curãdo. proximo non expediat, ea tunc abſtinendum. Sunt qui Paulinam prudentiam ſimulant
in abſtinẽtia libertatis, nihil minus quàm in officia charitatis eam cõferentes. Suæ enim
quieti vt conſulant, omnem libertatis mentionẽ ſepultam optant: quum non minus in-
terſit proximorum libertatẽ in eorum bonum & ędificationẽ interdum vſurpare, quàm
pro ipſorum cõmodo, eam loco moderari. Pij autem hominis eſt cogitare, ſibi liberã in
reb. externis poteſtatẽ ideo eſſe conceſſã quò ſit ad omnia charitatis officia expeditior.

Ita tamen vt hæc doctrina ad res indifferentes referatur. 13 Quicquid autem de cauendis offendiculis docui, ad res medias & indifferentes
referri volo. Nam quæ neceſſaria ſunt factu, nullius offendiculi timore omittenda ſunt.
Quemadmodũ enim charitati ſubiicienda eſt noſtra libertas: ita ſub fidei puritate ſub-
ſidere viciſſim charitas ipſa debet. Equidem & hic charitatis rationem haberi decet, ſed
vſque ad aras: hoc eſt ne in gratiam proximi Deum offendamus. Non eſt probanda eo-
rum intemperies qui nihil niſi tumultuando agunt, & qui perrumpere omnia malunt
quàm diſſuere. Ac nec audiendi ſunt qui quum in mille impietatis formas duces ſe prę³-
bent, ſic ſibi agendum fingunt ne proximis ſint offendiculo. quaſi non interim proxi-
morum conſcientias in malum ædificent: pręſertim vbi nulla ſpe exitus in eodem ſem-

per

per hærent luto. Et ſuaues homines,ſeu doctrina,ſeu vitę exemplo ſit inſtituendus proximus,aiunt lacte paſcendum eſſe,quem peſſimis exitialibúſque opinionibus imbuunt. Lactis potu ſe aluiſſe Corinthios Paulus commemorat : ſed ſi tum inter eos fuiſſet Papalis miſſa,an ſacrificaſſet, ad præbendum ipſis lactis potum ? Minimè : nam lac venenum non eſt. Mentiuntur ergo ſe alere quos ſub blanditiarum ſpecie crudeliter necant. Atque vt demus probandam ad tempus iſtiuſmodi diſſimulationem : quouſque tandem pueros ſuos eodem potabunt lacte ? Nam ſi nunquam grandeſcunt, vt vel tenuem ſaltem aliquem cibum ferre poſſint : nec lacte fuiſſe vnquam educatos certum eſt. Cur nunc acrius cum illis non congrediar, duæ rationes impediunt:quia vix dignæ ſunt eorum ineptiæ quæ refutentur,quum apud omnes ſanos meritò ſordeant:deinde quia peculiaribus ſcriptis hoc abundè præſtiti, nolo actum agere. Tantùm hoc teneant lectores,quibuſcunque ſcandalis Satan & mundus auertere nos moliantur à Dei placitis, vel nos morari ne ſequamur quod ille præſcribit, ſtrenuè nihilominus pergendum eſſe: deinde quicquid diſcriminum impendeat, non tamen liberum eſſe vel latum vnguem deflectere ab eiuſdem Dei imperio, nec vllo prætextu fas eſſe quicquam tentare niſi quod permittit.

1.Cor.3.2.

Vide epiſt. de fugiēdis impiorū illicitis ſacris. Item epiſt. de abiiciendis vel ad miniſtrādis ſacerdotiis. Itē libellum de vitandis ſuperſtit.

Nam quæ neceſſaria ſunt ſactu,nullo offendiculi timore omittenda ſunt.

14 Iam verò quum hac libertatis prærogatiua, qualem antea deſcripſimus, donatæ fideles conſcientiæ id Chriſti beneficio conſequutę ſint,ne vllis obſeruationum laqueis in iis rebus implicentur in quibus eas eſſe liberas Dominus voluit : omnium hominum poteſtate exemptas eſſe conſtituimus. Eſt enim indignum aut Chriſto gratiam tantæ ſuæ liberalitatis perire aut conſcientiis ipſis fructum. Neque res leuicula exiſtimanda nobis eſt,quam videmus tanti Chriſto conſtitiſſe : vtpote quam non auro aut argento, ſed proprio ſanguine ęſtimauit. vt Paulus non dubitet dicere,irritam fieri eius mortem, ſi animas noſtras hominibus in ſubiectionem tradimus. Siquidem non aliud agit aliquot capitibus epiſtolæ ad Galatas, quàm Chriſtum nobis obſcurari, vel potius extingui,niſi in ſua libertate ſtent conſcientiæ noſtræ : à qua certè exciderunt, ſi poſſunt hominum arbitrio legum ac conſtitutionum vinculis illaqueari. Verùm,vt res eſt cognitu digniſſima,ita longiori magíſque perſpicua explicatione indiget. Statim enim atque de humanarum conſtitutionum abrogatione verbum factum eſt,ingentes turbæ partim à ſeditioſis, partim à calumniatoribus commouentur : quaſi vniuerſa ſimul tollatur ac ſubuertatur hominum obedientia.

1.Pet.1.18.
Gal.5.1.4

Refutatio iis qui in libertatis Chriſtianæ naturam & efficaciam peccant: conſcientias piorū, indifferentiū rerum reſpectu, traditionū humanarum laqueis liberas eſſe docetur.

15 Ad eum ergo lapidem nequis impingat, primùm animaduertamus duplex eſſe in homine regimen: alterum ſpirituale, quo conſcientia ad pietatem & ad cultum Dei inſtituitur:alterum politicum,quo ad humanitatis & ciuilitatis officia,quę inter homines ſeruanda ſunt,homo eruditur. Vulgò appellari ſolent iuriſdictio ſpiritualis & temporalis,non impropriis nominibus. quibus ſignificatur,priorem illā regiminis ſpeciem ad animæ vitam pertinere, hanc autem in his quæ præſentis vitæ ſunt verſari:non quidem in paſcendo tantùm aut veſtiendo,ſed in pręſcribendis legibus quibus homo inter homines vitam ſanctè,honeſtè modeſtéque exigat. Nam illa in animo interiori ſedem habet: hęc autem externos mores duntaxat componit. Alterum vocare nobis liceat,regnum ſpirituale:alterum,regnum politicum. Hæc autem duo,vt partiti ſumus,ſeorſum ſingula diſpicienda ſemper ſunt:& dum alterum conſideratur, auocandi auertendique ab alterius cogitatione animi. Sunt enim in homine veluti mundi duo, quibus & varij reges & variæ leges præeſſe poſſunt. Hac diſtinctione fiet ne quod de ſpirituali libertate docet Euangelium,perperam ad politicum ordinem trahamus:acſi minus ſecūdum externum regimen humanis legibus ſubiicerētur Chriſtiani,quia ſolutæ ſunt coram Deo ipſorum conſcientiæ : quaſi propterea eximerentur omni carnis ſeruitute,quòd ſecundum ſpiritum liberi ſunt. Deinde quia in iis etiam cōſtitutionibus quæ ad ſpirituale regnum videntur pertinere,poteſt aliqua eſſe hallucinatio,interet has etiam ipſas diſcernere oportet quæ legitimæ habendæ ſint,vt Dei verbo conſentaneæ:quæ rurſus locum apud pios habere non debeant. De ciuili regimine erit alibi dicendi locus. De legibus etiam Eccleſiaſticis dicere in præſentia ſuperſedeo:quia plenior tractatio quarto libro conuenient,vbi de Eccleſię poteſtate agetur. Huius autē diſputationis hæc ſit clauſula. Quæſtio (vt dixi) per ſe non adeo obſcura vel perplexa, pleroſq; ideo impedit quod inter externum(vt vocant)& conſcienrię forum non ſatis ſubtiliter diſcernunt. Præterea difficultatem auget quòd Paulus obediendum eſſe magiſtratui præcipit,non pœnę ſolùm metu,

Quod ita eſt intelligendum, vt regimen ſpirituale a politico diſcernatur.

Leges itē quæ priùs illud ſpectant conſiderāda ſunt, nec perperā ad poſterius pertrahenda.

Videndum etiam an ſint conſentanea verbo Dei,necne.

Libr. 4. cap.10.

Concluſio diſputationis.

Rom.13.1,& 5.

ſed propter conſcientiam. Vnde ſequitur, politicis quoque legibus obſtringi conſcientias. Quod ſi ita eſſet, caderet quicquid paulo antè diximus, ac iam dicturi ſumus de ſpirituali regimine. Vt hic nodus ſoluatur, primò operæpretium eſt tenere quid ſit conſcientia. ac definitio quidem ex etymo vocis petenda eſt. Nam ſicuti quum mente intelligentiáque homines apprehendunt rerum notitiam, ex eo dicuntur ſcire, vnde & ſcientiæ nomen ducitur: ita quum ſenſum habent diuini iudicij, quaſi ſibi adiunctum teſtem, qui ſua peccata eos occultare non ſinit quin ad iudicis tribunal rei pertrahantur, ſenſus ille vocatur conſcientia. Eſt enim quiddã inter Deum & hominem medium: quia hominem non patitur in ſeipſo ſupprimere quod nouit, ſed eouſque perſequitur donec ad reatum adducat. Hoc eſt quod intelligit Paulus, quum tradit, conſcientiam ſimul teſtari hominibus, vbi cogitationes eos accuſant vel abſoluunt in iudicio Dei. Simplex notitia in homine reſidere poſſet veluti incluſa. Ergo ſenſus hic qui hominem ſiſtit ad Dei iudicium, eſt quaſi appoſitus homini cuſtos, qui omnia eius arcana obſeruet ac ſpeculetur, ne quid in tenebris ſepultũ maneat. Vnde & vetus illud prouerbium, Conſcientia mille teſtes. Eadem ratione & Petrus bonæ erga Deum conſcientiæ interrogationem poſuit pro tranquillitate animi, quum perſuaſi de Chriſti gratia, nos intrepidè coram Deo offerimus. Et author epiſtolæ ad Hebræos, non habere amplius conſcientiam peccati: pro liberatos vel abſolutos eſſe, vt peccatum nos amplius non arguat.

Porrò vt clarius liqueat, quatenus humanis conſtitutionibus conſcientia alligetur: primum traditur conſcientiæ definitio.

Rom. 2.15.

Apoſtoli is teſtimonium explicata.

1.Pet.3.21

Heb.10.2

16 Itaque ſicut opera reſpectum ad homines habent, ita conſcientia ad Deum refertur. vt conſcientia bona nihil aliud ſit quàm interior cordis integritas. In quem ſenſum Paulus ſcribit complementum Legis eſſe charitatem ex pura conſcientia & fide non ficta. Poſtea etiam eodem capite quantum ab intelligentia differat, oſtendit, dicens quoſdam à fide naufragium feciſſe, quia bonam conſcientiam dereliquerant. His enim verbis, viuum eſſe colendi Dei affectum, ſincerúmque piè & ſanctè viuendi ſtudium indicat. Interdum quidem ad homines quoque extenditur, vt quum teſtatur apud Lucam idem Paulus, ſe operam dediſſe vt bona conſcientia ambularet erga Deum & homines. Sed hoc ideo dictum eſt, quòd bonæ conſcientiæ fructus ad homines vſque manant ac perueniunt. Propriè autem loquendo, ſolum Deum reſpicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obſtringere conſcientiam lex dicatur, quæ ſimpliciter hominem ligat, ſine hominum intuitu, vel non habita eorum ratione. Exempli gratia, Non modò caſtum ſeruare animum purúmque ab omni libidine, Deus præcipit, ſed quamlibet verborum obſcœnitatem & externam laſciuiam prohibet. Huius legis obſeruationi, etiamſi nullus in mundo homo viueret, conſcientia mea ſubiicitur. Ita qui ſe intemperanter gerit, non tantùm eo peccat quòd malum exemplum præbet fratribus: ſed conſcientiam reatu obſtrictam habet apud Deum. Alia in rebus per ſe mediis eſt ratio. Abſtinere enim debemus ſiquod pariant offendiculum: ſed libera conſcientia. Ita de carne idolis conſecrata Paulus loquitur. Siquis iniiciat ſcrupulum (inquit) noli attingere, propter conſcientiam. Dico autem conſcientiam, non tuam, ſed alterius. Peccaret homo fidelis, qui prius admonitus, eiuſmodi carnem nihilominus ederet. Sed vtcunque fratris reſpectu neceſſaria illi ſit abſtinentia, vt à Deo præſcribitur, non tamen conſcientiæ libertatem retinere deſinit. Videmus vt lex iſta externum opus ligans, conſcientiam ſolutam relinquat.

Deinde oſtenditur quam relationem habeat ad externam obedientiam: primum vt in rebus quæ per ſe aut bonæ ſunt, aut malæ: ſecundò, in mediis & indifferentibus.

1.Tim.1.5

Act. 24.16.

1.Cor.10.28.

CAPVT XX.

De Oratione, quæ præcipuum eſt fidei exercitium, & qua Dei beneficia quotidie percipimus.

Partes huius capitis præcipuæ.

1 Tractationis de oratione cum ſuperioribus connexio, quid item, & quam neceſſarium ſit illud Chriſtianorum exercitium, ſect.1. & 2.
2 Quis ſit orandus, addita obiectionis quæ nimium frequenter animis occurrit neceſſaria refutatione, ſect.3.
3 Leges quæ inter inuocandum ſunt obſeruandæ à piis hominibus, ſect.4. vſque ad 17.
4 Per quem eſt inuocandus, ſect.17.18. & 19.
5 Error aduerſus doctrinam de vnico Mediatore & interceſſore erectus excutitur, additis reſponſionibus ad præcipua argumenta quæ pro ſanctorum interceſſione proponuntur, à 20. ſect. ad 28.
6 Orationis ſpecies, & accidentia quædam, ſect.28.29.30.31.32. & 33.
7 Perfectæ inuocationis formula, ſeu Dominicæ orationis enarratio, à 34. ſect. ad 50. vſque.
8 Nonnullæ circa orationem obſeruandæ rationes de tempore, de perſeuerantia, de animi affectu & certa fidei perſuaſione, ſect.50.51.52.

Ex

I. *Summa eorum quæ expoſita ſunt ab operis initio, & tranſitio ad doctrinã de vera inuocatione.*

EX his quæ hactenus diſputata ſunt, non obſcurè perſpicimus, quam ſit homo bonorum omnium egenus ac inanis: vtque illi omnia deſint ſalutis adiumenta. Quare ſi præſidia quærit quibus inopiæ ſuæ ſuccurrat, extra ſe exeat oportet, & aliunde ea ſibi comparet. Hoc poſtea nobis explicatum eſt, Dominum ſeſe vltrò ac liberaliter in Chriſto ſuo exhibere, in quo pro noſtra miſeria omnem fœlicitatem, pro noſtra inopia opulentiam offert, in quo cæleſtes theſauros nobis aperit, vt dilectum Filium ſuum tota fides noſtra intueatur, ab ipſo tota noſtra expectatio pendeat, in ipſo tota ſpes noſtra hæreat & acquieſcat. Hæc quidem ſecreta eſt abſconditáq; philoſophia, & quæ ſyllogiſmis erui non poteſt: ſed ſcilicet eam perdiſcunt quibus oculos aperuit Deus, vt in ſuo lumine lumen videant. Poſtquam verò fide edocti ſumus, agnoſcere quicquid nobis neceſſe eſt, nobíſque apud nos deeſt, id in Deo eſſe ac Domino noſtro Ieſu Chriſto: in quo ſcilicet omnẽ ſuæ largitatis plenitudinem Pater reſidere voluit, vt inde (velut ex vberrimo fõte) hauriamus omnes: ſupereſt vt in ipſo quæramus, & ab ipſo precibus poſtulemus quod in ipſo eſſe didicimus. *Huius cum tractatu de fide connexio.* Alioqui ſcire Deum bonorum omnium dominum ac largitorem, qui nos ad ſe poſcendum inuitet: ipſum verò nec adire, nec poſcere adeò non prodeſſet, vt perinde id futurum ſit acſi quis indicatum theſaurum, humi ſepultum ac defoſſum, negligat. *Vſus.* Proinde Apoſtolus, vt oſtenderet otioſam à Dei inuocatione eſſe non poſſe veram fidem, hunc ordinem poſuit: Sicuti ex Euangelio naſcitur fides, ſic per eam ad inuocandum Dei nomen corda noſtra formari. Rom.10.14. Atque hoc ipſum eſt quod aliquanto antè dixerat, Spiritum adoptionis, qui teſtimonium Euangelij cordibus noſtris obſignat, erigere ſpiritus noſtros vt vota ſua exponere Deo audeant, excitare gemitus inenarrabiles, clamare cum fiducia, Abba, Pater. Rom.8.26. Hoc ergo poſtremum, quia obiter duntaxat antè dictum & quaſi leuiter attactum eſt, nunc fuſius tractari conuenit.

Orationis definitio.

2 Ergo id orationis obtinemus beneficio, vt ad eas quę nobis apud cęleſtem Patrem repoſitę ſunt opes penetremus. Eſt enim quędam hominum cum Deo communicatio: qua ſanctuarium cæli ingreſſi, de ſuis promiſſis illum coràm appellant: vt quod verbo duntaxat annuenti crediderunt non fuiſſe vanum, vbi neceſſitas ita poſtulat experiantur. Itaque nobis proponi nihil videmus, à Domino expectandum, quod non & precibus iubeamur poſtulare. adeo verum eſt, oratione effodi theſauros, quos Euangelio Domini indicatos fides noſtra intuita fuerit. *Neceſſitas.* Iam verò quàm neceſſaria ſit & quot modis vtilis ſit precandi exercitatio, nullis verbis ſatis poteſt explicari. Non abs re eſt profectò quòd cæleſtis Pater vnicum in ſui nominis inuocatione ſalutis præſidium eſſe teſtatur, qua ſcilicet præſentiam & prouidentiæ eius, per quam rebus noſtris curandis aduigilet: & virtutis, per quam nos ſuſtineat imbecilles & propè deficientes: & bonitatis, per quam miſerè peccatis oneratos in gratiam recipiat, aduocamus: qua denique totum ipſum, vt ſe nobis præſentem exhibeat accerſimus. *Vtilitas.* Hinc eximia conſcientiis noſtris requies ac tranquillitas naſcitur. ſiquidem neceſſitate, quæ nos premebat, Domino expoſita, vel in eo abundè quieſcimus, quòd illum nihil malorum noſtrorum latet, quem & optimè nobis velle & optimè conſulere poſſe perſuaſi ſimus.

II. *Obiectio. Exercitiũ illud inutile videtur: quãdoquidem Deus ſapiens & bonus nouit qua parte vrgeamur, & quid nobis expediat.*

3 Sed enim, dicet quiſpiam, annon ſine monitore etiam nouit & qua parte vrgeamur, & quid nobis expediat: vt ſuperuacuum quodammodo videri queat ipſum precibus noſtris ſolicitari, perinde atque conniuentem, aut etiam dormientem, donec voce noſtra expergefactus fuerit? Verùm qui ſic ratiocinantur, quem in finem ſuos ad orandum inſtituerit Dominus non animaduertunt. neque enim id tam ſua ipſius, quàm noſtra potius cauſa ordinauit. Vult quidem, vt æquum eſt, ſibi ius ſuum reddi, dum ei acceptum fertur quicquid expetunt homines, & ſentiunt ad ſuam vtilitatem facere, idq; votis teſtatum faciunt. Sed huius quoq; ſacrificij quo ipſe colitur vtilitas ad nos redit. *Reſponſio, ab orationis inſtitutione & fine.* Itaq; ſancti patres quò Dei beneficia apud ſe & alios confidentius iactarunt, eò acrius ad precandum fuerunt incitati. Vnum Eliæ exemplum nobis ſatis erit, qui de conſilio Dei certus, poſtquam regi Achab pluuiam non temere pollicitus eſt, anxiè tamen inter genua precatur, famulúmq; ſeptem vicibus mittit ad explorandum: non quòd oraculo fidem abroget, ſed quòd officij ſui eſſe nouit, ne ſomnolenta vel torpida ſit fides, ſua deſideria apud Deum deponere. 1.Reg.18.42. *Cõfirmatio ab exemplo.* Quare tametſi nobis ad miſerias noſtras ſtupidis & hebeſcentibus, ipſe pro nobis vigilat & excubat, ac interdum quoque ſuccurrit non rogatus: noſtra tamen plurimum intereſt aſſiduè ipſum à nobis implorari, vt ſerio ardentique eius *A neceſſario.*

ſemper quærendi, amandi, colendi deſiderio cor noſtrum inflammetur, dum aſſueſci-
Ab beneficio. mus ad ipſum, velut ad ſacram anchoram in omni neceſſitate confugere. Deinde vt nul
la cupiditas, nullúmque omnino votum animum noſtrum ſubeat, cuius ipſum teſtem
facere pudeat: dum vota noſtra omnia coram eius oculis ſiſtere, adeóque totum cor ef-
Ab officii noſtri perpetua recordatione. fundere diſcimus. Tum vt ad beneficia eius vera animi gratitudine atque etiam gratia-
rum actione excipienda comparemur: quæ ab eius manu nobis prouenire noſtra pre-
catione admonemur. Adhæc quod petebamus conſequuti, votis noſtris ipſum reſpon-
diſſe perſuaſi, hinc ad meditandam eius benignitatem ardentius feramur: & ſimul ma-
A diuina prouidentiæ meditatione. iori cum voluptate amplexemur quæ precibus agnoſcimus fuiſſe impetrata. Poſtremò
vt eius prouidentiam animis noſtris pro imbecillitatis noſtræ modo vſus ipſe & experi-
mentum confirmet, dum intelligimus ipſum non modò polliceri, ſe nunquam nobis
defuturum, & aditum vltrò ad ſe appellandum in ipſo neceſſitatis articulo patefacere:
ſed manum ſemper habere extentam ad ſuos iuuandos: nec lactare eos verbis, ſed præ-
ſenti ope tueri. Eas ob res clementiſſimus Pater, vtcunque nunquam vel dormiat vel
torpeat, dormientis tamen torpentiſque ſpeciem plærunque præbet, quo ita ad ſe pe-
tendum, rogandum, flagitandum magno noſtro bono nos, alioqui deſides & ignauos,
Concluſio, vtiliſſimũ eſſe inuocationis Dei exercitium, tribus teſtimoniis confirmata. exerceat. Nimium ergo inſulsè illi qui vt hominum animos ab oratione reuocent, Dei
prouidentiam, rerum omnium cuſtodiæ excubantem, fruſtra noſtris interpellationibus
fatigari garriunt: quum non fruſtrà Dominus contrà teſtetur ſe propinquum eſſe om- Pſal. 145. 18.
nibus inuocantibus nomen ſuum in veritate. Nihilo ſecius eſt quod alij nugantur, ſu-
perfluam eſſe eorum petitionem quæ vltrò largiri paratus ſit Dominus: quum ea ipſa
quæ à ſpontanea eius liberalitate nobis fluunt, precibus noſtris conceſſa velit agnoſci.
Quod teſtatur memorabilis illa ſententia Pſalmi, cui multæ ſimiles reſpondent, Oculi Pſal. 34. 18.
Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum. quæ Dei prouidentiam ſua ſponte
curandæ piorum ſaluti intentam ſic commendat, vt tamen non prætereat fidei exer-
citium, quo abſtergitur ſocordia ex hominum animis. Vigilant ergo Dei oculi vt cęco-
rum neceſſitati ſubueniat: ſed vult ipſe viciſſim audire noſtros gemitus, quo ſuum erga
nos amorem melius probet. Atque ita vtrunque verum eſt, non dormire neque dormi-
tare cuſtodem Iſraelis, & tamen ceſſare quaſi noſtri oblitum, vbi nos torpentes ac mu- Pſal. 121. 4.
tos videt.

III. Leges orationis Chriſtianę. Prima, vt Dei veneremur. 4 Porrò rite probéque inſtituendæ orationis eſto hæc prima lex, vt non aliter quàm
eos decet qui ad Dei colloquium ingrediuntur, mente animóque compoſiti ſimus.
Quod ſcilicet quantum ad mentem conſequemur, ſi carnalibus curis cogitationibúſq;
expedita, quibus a recto puróque Dei intuitu auocari aut deduci queat, non modò tota
intendat ſe in precationem, ſed etiam quoad fieri potuerit ſupra ſeipſam eleuetur ac fe-
Qualis eſſe debeat mentis Chriſtianæ compoſitio. ratur. Neque verò mentem hic requiro ita explicitam vt nulla ſolicitudine pungatur ac
mordeatur: quum oporteat contrà multa anxietate, orandi feruorem in nobis accendi
(qualiter ſanctos Dei ſeruos, ingentes cruciatus nedum ſolicitudines videmus teſtari,
quum è profunda abyſſo atque e mediis mortis faucibus querulam ſe ad Dominum ef-
ferre vocem dicunt) ſed alienas & extraneas omnes curas abigendas dico, quibus huc &
illuc vaga ipſa mens circunferatur, & è cælo detracta in terram deprimatur. Supra ſe ve-
rò ipſam eleuari oportere intelligo, ne quid eorum quæ cæca & ſtolida noſtra ratio com
mentari ſolet, in Dei conſpectum proferat, nec ſe intra vanitatis ſuę modulum conſtri-
ctam teneat, ſed ad puritatem Deo dignam aſſurgat.

Hic igitur videndum, 1. Vt leuitate omni depoſita, ſtudia ſenſúſque noſtros ſeriò ad orandum applicemus. 5 Vtrunque notatu apprime dignum, vt quiſquis ſe ad orandum comparat, illuc
ſuos ſenſus ſtudiáque applicet, neque (vt fieri ſolet) diſtrahatur erraticis cogitationibus:
quia nihil magis contrarium Dei reuerentiæ quàm leuitas illa teſtis licentiæ nimium
laſciuientis & ab omni metu ſolutæ. Qua in re tanto enixius laborandũ eſt quanto ma-
gis difficilem experimur. nemo enim ſic intentus eſt ad precandum quin multas obli-
quas cogitationes obrepere ſentiat, quę orationis curſum vel abrumpāt vel flexu aliquo
ac diuerticulo morentur. Hic verò nobis ſuccurrat quàm indignum ſit, vbi Deus nos
ad familiare alloquium admittit, abuti tanta eius humanitate, ſacra profanis miſcendo,
dum eius reuerentia mentes noſtras ſibi deuinctas non tenet: ſed perinde acſi nobis ſer
mo eſſet cũ homine vulgari inter orandum, omiſſo illo, huc vel illuc tranſuolamus. Sciā
mus ergo non alios rite probéque ſe accingere ad orandum, niſi quos afficit Dei maie-
ſtas, vt expediti terrenis curis & affectibus ad eam accedant. Atq; id ſibi vult ceremonia
eleuat

eleuationis manuum, vt meminerint homines ſe procul remotos eſſe à Deo, niſi ſenſus *Quod eleuatio nis manuum ceremonia confirmatur.*
Pſal.25.1. ſuos in ſublime tollant. Sicut etiam dicitur in Pſalmo, Ad te leuaui animam meam. Et
ſæpius hanc loquendi formam vſurpat Scriptura, orationem tollere: ne in ſuis fæcibus
deſideant qui cupiunt à Deo exaudiri. Hæc ſumma ſit, quo liberalius nobiſcum Deus
agit, comiter nos inuitans vt in ſinum ſuum curas noſtras exoneremus, minus nos eſſe
excuſabiles niſi tam præclarum & incomparabile eius beneficium rebus alijs omnibus
apud nos præponderat, nóſque ad ſe trahit, vt ſtudia ſenſúſque noſtros ſeriò ad orãdum
applicemus. quod fieri non poteſt niſi mens cum impedimentis fortiter luctando ſur-
Pſal.62.9 ſum emergat. Alterum propoſuimus, ne petamus niſi quantum nobis Deus permittit. *2. Ne petamus niſi quantũ nobis Deus permittit.*
Etſi enim iubet nos effundere corda noſtra, non tamen ſtultis ac prauis affectibus indif-
ferenter habenas laxat: & dum promittit ſe facturum ſecundum piorum voluntatem,
non eouſque procedit indulgẽtia, vt eorum arbitrio ſe ſubmittat. Atqui in vtroque paſ-
ſim grauiter delinquitur: neque enim modò temere ſine fronte, ſine reuerentia Deum
plerique de ſuis ineptiis interpellare audent, & quicquid per ſomnium adlibuerit, ad e-
ius tribunal impudenter proferre: ſed tanta vel ſtoliditas vel ſtupiditas eos tenet, vt ſpur
ciſſimas quaſque cupiditates obtrudere Deo auſint, quarum conſcios facere homines
vehementer pudeat. Audaciam hanc riſerunt atque etiam deteſtati ſunt quidam profa
ni homines, vitium tamen ipſum ſe... ... regnauit: atque hinc factum eſt vt ambitioſi
Iouem ſibi patronum aſciſcerent, auari Mercurium, Apollinem & Mineruam doctrinæ
cupidi, bellicoſi Martem, Venerem libidinoſi. Sicuti hodie (vt nuper attigi) maiorem li-
centiam illicitis ſuis cupiditatibus homines in precibus indulgent, quam ſi pares cum
1.Ioh.5.14 paribus iocosè fabularentur. Atqui non patitur Deus ſuam facilitatem ita haberi ludi-
brio, ſed ius ſuum ſibi vendicans, vota noſtra ſub imperio ſubijcit & fræno coercet. ideo
tenendum eſt illud Iohannis, Hæc eſt fiducia noſtra, quòd ſiquid petierimus ſecundum
voluntatem eius, audit nos. Cæterum quia tantæ perfectioni longè abeſt quin pares ſint *Hæc quia non poſſumus, vt noſtræ imbecillitati Deus opem ferat, Spiritũ ſuum in precibus nobis dedit magiſtrum.*
facultates noſtræ, quærendum eſt remedium quod ſubueniat. Quemadmodum mentis
aciem in Deum intendere conuenit, ita cordis affectum eódem ſequi neceſſe eſt. Vtrun
que verò longè infra ſubſiſtit, imò verius fatiſcunt & deficiunt, aut in contrarium ferun-
tur. Ideo vt huic imbecillitati ſuccurat Deus, ſpiritum in precibus nobis dat magiſtrum,
qui dictet quod rectum eſt, atque affectus noſtros moderetur. Quia enim quid orãdum
Ro.8.26. ſit quemadmodum oportet neſcimus, in ſubſidium ille ſubit, & pro nobis interpellat
gemitibus inenarrabilibus, non quòd ipſe reuera vel precetur vel ingemiſcat: ſed fidu-
ciam, vota, ſuſpiria in nobis excitat, quibus concipiendis haudquaquam ſufficerent na-
turæ vires. Neque abs re gemitus inenarrabiles Paulus vocat quos duce Spiritu emit- *Quale ſit illud magiſterium.*
tunt fideles: quia non ignorant qui verè exercitati ſunt in precibus, cæcis anxietatibus
ita ſe perplexos conſtringi vt vix reperiant quid profari expediat: imò dum conantur
balbutire, impliciti hæſitant. vnde ſequitur ſingulare eſſe rectè orandi donum. Hæc non *Non tamen vt ipſi interim officium precandi corde & ore negligamus.*
eo dicuntur quo nos ipſi propriæ deſidiæ fauentes, ad Dei Spiritum orandi prouinciam
relegemus, & torpeamus in illa incuria ad quam plus ſatis ſumus procliues: (qualiter im-
piæ quorundam voces audiuntur, oſcitanter eſſe expectandum donec ille mentes no-
ſtras alibi occupatas præueniat) ſed potius vt noſtram ignauiam ſocordiámque pertæſi,
1.Cor.14.16. tale Spiritus adminiculum expetamus. Nec verò Paulus quum iubet orare in Spiritu,
ideo deſinit ad vigilantiam hortari: ſignificans ita vigere Spiritus inſtinctum ad forman
das preces, vt conatum noſtrum minimè impediat vel retardet: quoniam hac in parte
vult Deus experiri quàm efficaciter corda noſtra impellat fides.

6 Eſto & altera lex, vt rogando ſemper inopiam noſtram verè ſentiamus, ac ſeriò co *Secunda Lex, inopiæ noſtræ ſenſus.*
gitantes omnibus quæ petimus nos indigere, ſerium imò ardentem impetrandi affe-
ctum iungamus cum ipſa precatione. Multi enim defunctoriè preces ex formula reci- *1. In eam peccans defunctorie & ex formula garrientes.*
tant, acſi penſum Deo ſoluerent: & quanquam fatẽtur neceſſarium ſuis malis remedium
hoc eſſe, quia Dei ope quam implorant carere exitiale ſit: apparet tamen hoc officio ip-
ſos defungi ex more: quia interim frigent animi, neque expendunt quid poſtulent. Ge-
neralis quidem & confuſus neceſſitatis ſuæ ſenſus illuc eos ducit: ſed non eos ſolicitat
quaſi in re præſenti, vt egeſtatis ſuæ leuamen petant. Porrò quid odioſius aut etiam Deo *2. Hypocritæ qui peccatorũ ſuorum ſenſu nullo modo tãguntur.*
magis execrãdum putamus hac fictione, vbi quis veniam peccatorum poſtulat, interim
aut ſe peccatorem non eſſe cogitans, aut certè peccatorem eſſe non cogitans? nempe
qua Deus ipſe planè ludibrio habetur. Atqui eiuſmodi prauitate, vt nuper dixi, refertum

eſt

eſt hominum genus, vt defungendi cauſa permulta ſæpe flagitent à Deo quæ citra eius
beneficentiam aut ſibi aliunde euenire, aut iam apud ſe reſidere pro certo iudicant. A-
3. Oſcitantes, qui nihil inter precandum cogitant. liorum leuius delictum eſſe videtur, ſed neque ipſum tolerabile: vt preces ſine medita-
tione demurmurent qui tantùm hoc principio imbuti ſunt, votis litādum eſſe Deo. Piis
autem maximè cauendum ne vnquam prodeant in conſpectum Dei quicquam poſtu-
laturi, niſi quod & ſerio animi affectu exardeſcunt, & ab ipſo ſimul obtinere cupiunt.
Remedia. Quinetiam tametſi in iis quæ in Dei gloriam duntaxat petimus, non videmur primo
intuitu neceſſitati noſtræ conſulere, ea tamen non minori deſiderij feruore & vehemen
tia peti conuenit. Vt quum poſcimus nomen eius ſanctificari, ardenter (vt ita dicam) eſu
rienda & ſitienda eſt illa ſanctificatio.

Obiectio. Non ſemper æquali neceſſitate vrgemur ad precandum. Reſponſio, ſemper eſt orandū. 7 Si quis obiiciat, non ſemper æquali neceſſitate vrgeri nos ad precandum, fateor id
quidem: atque hæc diſtinctio nobis ab Iacobo vtiliter traditur, Triſtatur quis inter vos? Iac.5.13.
oret. qui lætus eſt, canat. Ergo dictat ipſe communis ſenſus, quia nimium pigri ſumus,
prout res exigit, nos acrius à Deo pungi ad ſtrenuè orandum. Et hoc tempus opportu- Pſal.32.6
num nominat Dauid: quia (ſicuti pluribus aliis locis docet) quo nos durius premunt mo
leſtiæ, incommoda, timores, aliæque ſpecies tentationum, acſi nos Deus ad ſe accerſeret,
liberior patet acceſſus. Interea non minus verum eſt illud Pauli, omni tempore orādum Eph.6.18.
eſſe: quia vtcunque ex animi noſtri ſententia res proſperè fluant, & vndique nos circun
det lætitiæ materia, nullum tamen eſt punctum temporis quo nos ad precandum ino-
Huius reſponſionis confirmatio, ab enumeratione periculorum quæ ſingulis momētis vitæ & ſaluti noſtræ imminent. pia noſtra non hortetur. Abundat quiſpiam vino & tritico: quando buccella panis niſi
aſſidua Dei gratia frui non poteſt, non impedient cellæ vel horrea quominus panem
quotidianū poſtulet. Iam ſi reputemus quot ſingulis momentis diſcrimina immineant,
nullum ab orando immune nobis eſſe tempus docebit metus ipſe. Hoc tamen in ſpiri-
tualibus melius licet cognoſcere. Quando enim tot peccata, quorum nobis ſumus con-
ſcij, nos ſecuros ceſſare ſinent quin ſuppliciter & culpam & pœnam deprecemur? Quan
do nobis tentationes inducias concedunt quin ad auxilium properemus? Adhæc regni
Dei & gloriæ ſtudium non per interualla, ſed aſſiduè nos rapere ad ſe ita debet vt eadem
ſemper nos maneat opportunitas. Ergo non fruſtra toties nobis præcipitur orandi aſſi-
A Dei mandato. duitas. Nondum de perſeuerantia loquor, cuius poſtea fiet mentio: ſed Scriptura aſſiduè
orandum admonens, ſocordiam noſtram coarguit: quia non ſentimus quàm neceſſaria
ſit nobis hæc cura & ſedulitas. Hac regula hypocriſis & Deo mentiendi calliditas ab o-
Ab eiuſdem promiſſione. ratione arcetur, imò longè abigitur. Promittit Deus ſe propinquum fore omnibus qui
inuocauerint eum in veritate, & inuenturos denuntiat qui quæſierint in toto corde. eò
minimè aſpirant qui ſibi placent in ſuis ſordibus. Itaque pœnitentiam legitima oratio
A veræ pœnitentiæ natura, & impœnitentiæ conſideratione. poſtulat. Vnde illud tritum in ſcripturis, Deum ſceleratos non exaudire, & preces eo-
rum eſſe execrabiles, ſicuti & ſacrificia: quia æquum eſt vt Dei aures clauſas inueniant
qui obſerant corda ſua, nec Deum flexibilem ſentiant qui ſua duritie prouocant eius ri-
gorem. Apud Ieſaiam minatur in hunc modum, Quum multiplicaueritis preces veſtras, Ieſa.1.15.
non exaudiam: manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Item apud Ieremiam, Clama- Iere.11.7.
ui, & renuerunt audire: clamabunt ipſi viciſſim, & non audiam. quia ſummi probri loco 8,& 11.
ducit, iactari fœdus ſuum ab improbis, qui ſacrum eius nomen tota vita polluunt. Vnde
apud Ieſaiam conqueritur, quum labiis ad ſe Iudæi accedant, cor eorum eſſe longè remo Ieſa.29.13
tum. Non reſtringit quidem hoc ad ſolas preces: ſed fictionem in ſingulis cultus ſui par-
tibus ſe abominari aſſerit. Quò pertinet illud Iacobi, Petitis, & non accipitis: quia malè Iac.4.3.
petitis, vt in voluptates veſtras inſumatis. Verum quidē eſt (vt paulo poſt iterum vide-
bimus) non inniti dignitati piorum quas fundunt preces: non tamen ſuperuacua eſt Io-
hannis admonitio, Si quid petierimus, accipiemus ab eo, quia præcepta eius ſeruamus: 1.Ioh.3.
Concluſio. quandoquidem mala conſcientia ianuam nobis claudit. Vnde ſequitur nec ritè preca- 22.
ri, nec exaudiri niſi ſinceros Dei cultores. Diſpliceat igitur ſibi in ſuis malis quiſquis ſe
ad orandum comparat: & (quod ſine pœnitentia fieri non poteſt) induat mendici perſo-
nam & affectum.

Tertia lex, omnis ſuperbiæ abdicatio. 8 Huc & tertia accedat, vt omni propriæ gloriæ cogitatione ſe abdicet, omnem di-
gnitatis opinionem exuat, omni denique ſui fiducia decedat quiſquis ſe coram Deo ſi-
ſtit precandi cauſa, dans in abiectione ſui gloriam Deo in ſolidum. ne ſiquid, vel mini-
Exempla. mum, arrogemus nobis, cum inani noſtra inflatione ab eius facie concidamus. Huius
ſummiſſionis, quæ omnem altitudinem proſternit, frequentia exempla in Dei ſeruis
habem

habemus:quorum vt quiſque eſt ſanctiſſimus,ita quum in Domini conſpectum prodit,
Dan.9.18 plurimum proſternitur. Sic Daniel, quem tanto elogio Dominus ipſe commendauit, *Daniel.*
10. Non in iuſtitiis noſtris,dicebat,cbtam te fundimus preces:ſed in miſericordiis tuis ma-
gnis. Exaudi nos Domine,Domine propitius ſis nobis. Exaudi nos,& fac quæ petimus,
propter temetipſum: quia inuocatum eſt nomen tuum ſuper populum tuum, & ſuper
locum ſanctum tuum. Neque verò obliqua figura, vt fieri ſolet, quaſi vnus è populo ſe
turbæ permiſcet,quin potius ſeorſum reatum fatetur,ſuppléxque ad veniæ aſylum con-
fugit: ſicuti diſertè pronunciat, Quum ego confeſſus eſſem peccata mea & populi mei.
Pſ.143.2. Hanc quoque humilitatem ſuo exemplo præſcribit Dauid, Ne intres in iudicium cum *Dauid.*
ſeruo tuo: quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Tali forma precatur
Ieſa.64.5 Ieſaias,Ecce tu iratus es,quia peccauimus: in viis tuis fundatum eſt ſeculum,ideo ſerua- *Ieſaias*
bimur. Et fuimus omnes repleti immunditia: & quaſi pannus fœdatus, omnes iuſtitiæ
noſtræ.& emarcuimus nos omnes quaſi folium,& iniquitates noſtrę quaſi vétus diſper-
gunt nos. Et non eſt qui inuocet nomen tuum:qui ſe excitet vt apprehēdat te.Quoniam
abſcōdiſti faciem tuam à nobis,& tabeſcere nos feciſti in manu iniquitatis noſtrę Nunc
igitur Domine,tu es pater noſter,nos ſumus lutum: tu es formator noſter,& nos ſumus
opus manus tuæ. Ne iraſcaris Domine, neque in æternum recorderis iniquitatis. En re-
ſpice,agedum,nos omnes ſumus populus tuus. Vide vt nulla prorſus fiducia nitantur ni-
Iere.14.7 ſi hac vna quòd ſe Dei eſſe cogitantes, illi ſe fore curæ non deſperant. Non ſecus Iere- *Ieremias.*
mias,Si iniquitates noſtræ reſponderint contra nos,fac propter nomen tuum. Veriſſimè
enim ſimul ac ſanctiſſimè ſcriptum eſt(à quocunque tandem ſit)quod ab incerto autho
Baruch.2 re ſcriptum, Prophetæ Baruch tribuitur, Anima triſtis & deſolata ſuper magnitudine *Baruch.*
18. mali,curua, & infirma, anima famelica, & oculi deficientes dant tibi gloriam Domine.
Non ſecundum iuſtitias patrum fundimus preces in conſpectu tuo, & coram facie tua
petimus miſericordiam, Domine Deus noſter. ſed quia tu es miſericors, miſerere no-
ſtri,quia peccauimus coram te.

9 Denique rite precandi initium atque etiam præparatio eſt veniæ deprecatio cum *Huius abdica*
humili & ingenua culpæ confeſſione. Neque enim ſperandum eſt vt quicquam à Deo *tionis vilitas,*
impetret vel ſanctiſſimus quiſque,donec gratis reconciliatus ei ſit: nec fieri poteſt vt a- *veniæ ſcilicet*
liis Deus ſit propitius niſi quibus ignoſcit. Vnde non mirum ſi hac claue ianuam ſibi fi- *deprecatio cū*
deles aperiunt ad orandum. quod ex compluribus Pſalmorum locis diſcimus. Dauid e- *humili confeſ-*
Pſal.25.6 & 18. nim aliud poſtulans dicit, Peccatorum iuuentutis meæ & tranſgreſſionum mearum ne *ſione & certa*
memineris. ſecundum miſericordiam tuam reminiſcere mei propter bonitatem tuam *miſericordiæ*
Domine. Item,Reſpice afflictionem meam & laborem meum,& remitte omnia pecca- *fiducia commē*
ta mea. Vbi etiam videmus non ſatis eſſe ſi in ſingulos dies pro recentibus peccatis nos *data, Dauide*
ad calculum vocemus, niſi in memoriam nobis redeant quibus obliuio pridem inducta *teſte.*
Pſal.51.7. videri poterat. Nam & idem Propheta alibi ſcelus vnum graue confeſſus,hac occaſione
vſque ad vterum matris reuoluitur, in quo iam labem contraxerat: non vt culpam ex
naturæ corruptela extenuet, ſed vt totius vitæ peccata accumulans, quo ſeuerior eſt in
ſe damnando,magis exorabilem Deum reperiat. Etſi autem non ſemper expreſſis ver- *Quæ non ſem*
bis peccatorum remiſſionē poſtulant ſancti, ſi tamen diligenter expendimus quas Scri- *per expreſſis*
ptura refert eorum preces, facilè quod dico occurret, orandi animum ſumpſiſſe ex ſola *verbis concepta ſunt.*
Dei miſericordia, atque ita ſemper exordium feciſſe ab eo placando:quia ſi quiſq; ſuam
conſcientiam interroget,tantum abeſt vt audeat familiariter curas ſuas apud Deum de-
ponere,vt ad omnem acceſſum trepidet,niſi miſericordia & venia fretus. Eſt quidem & *Eſt præterea*
alia ſpecialis confeſſio, vbi pœnarum leuationem optant, vt ſimul orent peccata ſibi i- *ſpecialis piorū*
gnoſci:quia abſurdum eſſet effectum tolli velle,manente cauſa. Cauendum enim eſt ne *pœnitentium.*
ſtultos ægrotos imitemur, qui de curandis tantùm accidentibus ſoliciti, radicem ipſam
morbi negligunt. Quin prius danda opera eſt vt nobis propitius ſit Deus quàm vt fauo-
rem ſuum externis ſignis teſtetur: quia & hunc ordinem tenere vult ipſe,& parum no-
bis prodeſſet eum habere beneficum, niſi conſcientia placatum ſentiens, penitus ama-
bilem nobis redderet. Quod etiam monemur Chriſti reſponſo: nam quum paralyticum
Mat.9.2. ſanare decretum eſſet, Remittuntur(inquit)tibi peccata tua: erigens animos ſcilicet ad
id quod præcipuè optandum eſt,vt nos in gratiam recipiat Deus: deinde fructum recon
ciliationis in ope nobis ferenda proferat. Cæterùm præter ſpecialem illam præſentis *Generalem item*
reatus confeſſionem, qua fideles pro impetranda cuiuſque culpæ & pœnæ venia ſuppli- *præfatio quæ*
cant *precibus ſanct.*

non conciliat nunquam eſt omittenda.

cant, generalis illa præfatio, quæ conciliat precibus fauorem, nunquam omittenda eſt: quia niſi in gratuita miſericordia fundatæ nunquam Deum exorabunt. Quo referri poteſt illud Iohannis, Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & iuſtus vt nobis remittat, & nos emundet ab omni iniquitate. (1.Ioh.1.9.) Vnde preces ſub Lege ſanguinis expiatione conſecrari oportuit, vt acceptæ eſſent, atque ita commonefieret populus ſe tanta honoris prærogatiua indignum eſſe, donec à ſuis inquinamentis purgatus, ex ſola Dei miſericordia conciperet precandi fiduciam.

Obiectio aduersarium vera inuocationis Legem. De gratiarione ſanctorum.

Reſponſio.

10 Quòd autem propriæ iuſtitiæ ſuffragium interdum ad exorandum Deum citare ſancti videntur (vt quum Dauid dicit, Cuſtodi animam meam, quia bonus ſum. (Pſal.86.2) Item Ezechias, Recordare Domine obſecro, quòd ambulaui coram te in veritate, fecíque in oculis tuis bonum) (2.Reg.20 4.) talibus loquendi formulis nihil ſibi aliud volunt quàm ex ipſa regeneratione, ſeruos Dei ſe ac filios teſtari, quibus ipſe fore ſe propitium recipit. Per Prophetam docet (vt iam viſum eſt) oculos ſuos ſuper iuſtos eſſe, aures ſuas in preces eorú. (Pſ.34.16.) Rurſus per Apoſtolum, nos impetraturos quicquid petierimus, ſi mandata ſua obſeruemus. (1.Ioh.3. 22.)

Eiuſdē reſponſionis ratio ſeu confirmatio.

Quibus ſententiis pretium orationi non ſtatuit ab operum meritis: ſed ita ſtabilire vult eorum fiduciam qui ſibi non fucatæ integritatis & innocentiæ probè conſcij ſunt, quales oportet eſſe fideles vniuerſos. Siquidem ex ipſa Dei veritate ſumptum eſt quod dicit apud Iohannem cæcus illuminatus, nō exaudiri à Deo peccatores: (Ioh.9.31.) ſi peccatores modò recepto Scripturæ vſu intelligimus, qui citra iuſtitiæ deſiderium toti ſuis peccatis indormiunt & acquieſcunt: quando nullum cor in ſinceram Dei inuocationem vnquam prorumpet quod non ſimul ad pietatem aſpiret. Talibus ergo promiſſis reſpondent ſanctorum obteſtationes, quibus ſuæ vel puritatis vel innocentiæ mentionem iniiciunt, quò ſibi exhiberi ſentiant quod eſt omnibus Dei ſeruis expectandum.

A contrario.

A comparatione piorum cum impiis.

Deinde tum fere vſū reperiuntur hoc precationis genere dum ſe coram Domino cum ſuis hoſtibus comparant, è quorum iniquitate eius manu vindicari optarunt. In hac verò comparatione mirum non eſt ſi iuſtitiam ſuam & cordis ſimplicitatem protulerunt, quo ex cauſæ ipſius æquitate magis ad ferendas ſibi ſuppetias Dominum permouerent. Id ergo boni pio pectori non præripimus, quin ſuæ puritatis conſcientia coram Domino fruatur ad ſe confirmandum in promiſſionibus quibus veros ſuos cultores Dominus ſolatur & fulcit: ſed impetrandi fiduciam, depoſita proprij meriti cogitatione, ſola Dei clementia ſubniti volumus.

Quarta Lex ſiue conditio, certa ſiducia exauditionis nos ad precandum animans.

11 Quarta demum, vt ita proſtrati & ſubacti vera humilitate, nihilominus certa ſpe exorandi ad orandum animemur. Res quidem in ſpeciem contrariæ, cum ſenſu iuſtę vltionis Dei coniungere certam fiduciam fauoris: quæ tamen inter ſe optimè conueniunt, ſi propriis malis oppreſſos ſola Dei bonitas erigat. Sicuti enim antè docuimus pœnitentiam & fidem ſocias eſſe inſeparabili vinculo ſimul connexas, quarum tamen altera nos terret, altera exhilarat: ita in precibus mutuò eas occurrere oportet. Atq; hunc conſenſum paucis verbis exprimit Dauid, (Pſalm.5.8.) Ego, inquit, in multitudine bonitatis tuæ ingrediar domum tuam: adorabo in templo Sanctitatis tuæ cum timore. Sub Dei bonitate fidem complectitur timorem interea non excludens: quia non tantùm eius maieſtas ad reuerentiam nos cogit, ſed propria etiam indignitas omnis ſuperbiæ & ſecuritatis oblitos ſub metu nos continet.

Qualis fiducia a nobis requiratur: miſeria noſtra videlicet ſerius ſenſus cum certa ſpe coniunctus.

Fiduciam verò non intelligo, quæ ſolutam omni anxietudinis ſenſu mentem ſuaui & perfecta quiete demulceat. nam ita placidè acquieſcere, eorum eſt qui rebus cunctis ex voto fluentibus, nulla tanguntur cura, nullo deſiderio vruntur, nullo timore ęſtuant. Optimus autem ad inuocationem Dei ſtimulus ſanctis eſt, dum neceſſitate ſua diſtricti ſumma irrequietudine vexantur, & tantum non examinantur in ſeipſis, donec opportunè fides ſuccurrit: quia inter tales anguſtias ita ipſis affulget Dei bonitas, vt præſentium quidem malorum grauitate fatigari gemát, maiorum etiam timore laborent & crucientur, illa tamen freti, & tolerantiæ difficultatem ſubleuent ac ſolentur, & exitum liberationémque ſperent.

Inde pij hominis oratio emergit.

Ex vtroque ergo affectu emergat pij hominis oratio conuenit, vtrunque etiam contineat & repræſentet: nempe vt malis pręſentibus ingemat, & à nouis ſibi anxiè timeat: tamen confugiat ſimul ad Deum, minimè dubitans quin auxiliarem ille manum porrigere ſit paratus.

Quantum obſit nostra diffidentia.

Mirū enim quàm diffidētia noſtra irritetur Deus, ſi poſcamus à ſe quam non expectamus beneficentiam. Itaq; nihil magis conſentaneum precationum naturæ quàm legem hanc illis præſcribi & ſtatui, ne temere prorumpant, ſed fidem præeuntem ſequantur. Ad hoc principium nos omnes

Chriſtus vocat, hac ſententia, Dico vobis, quæcunque petitis, credite vos accepturos, & Matth.21.24.
euenient vobis. Idem & alibi confirmat, Quicquid petieritis in oratione credentes, &c. Matth.21.22
Cui concinit Iacobus, Si quis indiget ſapientia, poſtulet ab eo qui dat omnibus ſimplici- Iacob.1.5.
ter, nec exprobrat: poſtulet autem in fide, nihil hæſitans. Vbi hæſitationi fidem oppo-
nens, vim eius aptiſſimè exprimit. Non minus etiam notandum quod addit, nihil profi-
cere qui Deum perplexi & dubij inuocant, nec ſtatuunt in animis ſuis exaudiendi ſint
necne. Quos etiam fluctibus comparat qui variè mouentur à vento & circunferuntur.
Vnde alibi orationem fidei pro legitima nuncupat. Deinde quum Deus ſecūdum ſuam Iacob.5.15.
cuique fidem ſe daturum toties affirmet, citra fidem nihil cōſequi nos poſſe innuit. De- *In ſumma, fides requiritur.*
nique fides eſt quæ impetrat quicquid orando conceditur. Id ſibi vult celebris illa Pauli
ſententia, ad quam inſipidi homines parum attendunt, Quomodo inuocabit quiſpiam Rom.10.14.
in quem non credidit? quis autem credet niſi audierit? Fides autem ex auditu, auditus
ex verbo Dei. Nam precandi exordium ex fide gradatim deducens, apertè contendit
non poſſe Deum ab aliis ſyncerè inuocari, niſi quibus Euangelij prædicatione clemen-
tia eius & facilitas innotuerit, imò familiariter fuerit expoſita.

12 Hanc neceſſitatem minimè cogitant aduerſarij noſtri. Itaque quum certa animi *Hāc fidem & ſpem certam exerentis pro abſurdiſſima habens aduerſaris.*
fiducia fideles iubemus ſtatuere, Deum ſibi propitium eſſe ac beneuolū, rem omnium
abſurdiſſimam dicere nos putant. Atqui ſi vllum veræ precationis vſum haberent, intel-
ligerent profectò, ſine firmo illo diuinæ beneuolentiæ ſenſu, non poſſe Deum rite inuo
cari. Quum verò fidei vim bene perſpicere nemo queat niſi qui experimēto eam in cor
de ſuo ſentit: quid cum eiuſmodi hominibus diſputando proficias, qui apertè oſtendunt
nihil ſe vnquam præter vanam imaginationem habuiſſe? Quid enim valeat & quàm ne-
ceſſaria ſit illa, quam requirimus certitudo, ex inuocatione potiſſimum diſcitur. quod
qui non videt, valde ſtupidam habere ſe cōſcientiam prodit. Nos igitur, omiſſo hoc cæ- *Quantū error depingitur & refellitur variis Scripturæ teſtimoniis.*
corum genere, defixi in illa Pauli ſententia hæreamus, nō poſſe ab aliis inuocari Deum
niſi qui eius miſericordiam ex Euangelio cognitam habent, & eam ſibi paratam eſſe
certò perſuaſi ſunt. Qualis enim erit iſta oratio? O Domine, ego quidem an exaudire
me velis dubius ſum: ſed quia anxietate premor, ad te confugio, vt ſi dignus ſum mihi
ſuccurras. Non ita ſoliti ſunt omnes ſancti, quorum orationes in Scripturis legimus. Nec
Heb.4.16 Eph.3.12. ita nos inſtituit per Apoſtolum Spiritus ſanctus, qui iubet nos adire ad thronum cæle-
ſtem cum fiducia, vt gratiam conſequamur: & quum alibi docet nos habere audaciam
& aditum in fiducia per fidem Chriſti. Hanc ergo obtinendi quod petimus ſecuritatem
(quam & ſua voce Dominus mandat, & omnes ſancti exemplo ſuo docent) vtraque ma-
nu tenere nos oportet, ſi cum fructu orare volumus. Ea enim demum accepta Deo eſt *Orationē Deo acceptam certa fiducia & ſpe intrepida comitatam deſcribentibus.*
oratio quæ ex tali, vt ita loquar, præſumptione fidei naſcitur, & intrepida ſpei certitudi-
ne fundata eſt. Poterat ſimplici fidei nomine eſſe contentus: atqui non modò fiduciam
addidit, ſed eam quoque inſtruxit libertate vel audacia, vt hac nota diſcerneret à nobis
Pſ.33.22. incredulos, qui Deum promiſcuè quidem nobiſcum orant, ſed fortuitò. Qua ratione to-
ta Eccleſia in Pſalmo orat: ſit miſericordia tua ſuper nos, quemadmodum ſperauimus
Pſ.56.10. Pſal.5.5. in te. Eadem etiam cōditio alibi ponitur à Propheta, Quo die clamauero, hoc ſcio quòd
Deus mecum. Item, Mane diſponā tibi, & ſpeculabor. Ex his enim verbis elicimus pre-
ces in aerem fruſtra proiici, niſi ſpes ſit annexa, vnde velut è ſpecula Deum quieti expe-
ctemus. Quibus conuenit ſeries Paulinæ exhortationis. nam antequam fideles ad pre-
Eph.6.16 candum in ſpiritu ſolicitet omni tempore cum vigilantia & aſſiduitate, in primis iubet
aſſumere ſcutum fidei, galeam ſalutis, & gladium Spiritus, quod eſt verbum Dei. Memo
ria porrò hîc repetant lectores quod antè dixi, minimè labefactari fidem, vbi cum miſe- *Nec cum hac doctrina pugnat quod iſtæc certitudo cum miſeriæ, egeſtatis ſordiúmque noſtrarum agnitione connectitur.*
riæ, egeſtatis, ſordiúmque noſtrarum agnitione connectitur. Quantumuis enim graui
ſcelerum mole premi ſe vel laborare ſentiant fideles, nec modo rebus omnibus vacuos
quæ fauorem conciliare apud Deum queant, ſed oneratos multis noxis quæ eum meri-
tò formidabilem reddant: non tamen deſinunt ſe offerre, neq; terret eos hic ſenſus quo-
minus ad ipſum ſe conferant: quando non alius eſt ad eum ingreſſus. Neque enim in-
ſtituta eſt oratio qua nos arroganter coram Deo efferamus, aut quicquam noſtrum ma-
gno æſtimemus, ſed qua reatum noſtrum confeſſi, ærumnas noſtras apud eum deplore-
mus: quemadmodum filij apud parentes familiariter querelas ſuas deponunt. Quin po-
tius immenſa malorum noſtrorum congeries calcaribus vel ſtimulis referta eſſe debet
quæ nos ad precandum incitent. qualiter etiam nos ſuo exemplo docet Propheta, Sana Pſal.41.5.

anim

animam meam,quia peccaui tibi. Fateor quidem in iis aculeis mortiferas fore punctiones niſi Deus ſuccurreret:verùm pro incomparabili ſua indulgentia optimus Pater tem peſtiuum remedium addidit,quo perturbationem omnem ſedans,curas leniens,metus abſtergens,comiter nos ad ſe alliceret, imò ſcrupulos omnes tollens, nedum obſtacula, facilem viam ſterneret.

Huic noſtra indignitas opponitur.

1. Dei præceptum.

2. Promiſſionem.

13 Ac primò quidem orare nos iubens, ipſo præcepto nos coarguit impiæ contumaciæ,niſi obſequimur. Nihil magis præciſè mandari poterat quàm quod habetur in Pſalmo , Inuoca me in Die tribulationis. Sed quia inter pietatis officia nullum frequentius commendant Scripturæ,non eſt quòd longius hic immoter. Petite (inquit magiſter) & accipietis : pulſate , & aperietur vobis. Quanquam hîc præcepto adiungitur etiam promiſſio,vt neceſſe eſt. etſi enim præcepto eſſe obediendum fatētur omnes,maior tamen pars refugeret Deum vocantem, niſi ſe exorabilem adeóque obuium fore promitteret. His quidem duobus poſitis, certum eſt quicunque tergiuerſantur ne rectâ ad Deum veniant, non modò eſſe rebelles & immorigeros , ſed etiam incredulitatis conuinci : quia promiſſionibus diffidunt. Quod eo magis notandum eſt,quia hypocritæ,humilitatis & modeſtiæ prætextu , tam ſuperbè contemnunt Dei præceptum , quàm fidem benignæ inuitationi abrogāt:imò eum fraudant præcipua cultus ſui parte. Nam vbi ſacrificia repudiauit in quibus tunc videbatur ſita eſſe tota ſanctitas, hoc ſummum eſſe & ſibi præ aliis pretioſum declarat, inuocari in die neceſſitatis. Quare vbi quod ſuum eſt exigit, & ad parendi alacritatem nos animat , nulli ſunt tam ſpecioſi dubitādi colores qui nos excuſent. Quæcunque ergo paſſim occurrunt in Scripturis teſtimonia quibus nobis præcipitur Dei inuocatio , totidem ante oculos noſtros figuntur vexilla quæ nobis fiduciam inſpirent. Temeritatis eſſet prorumpere in Dei conſpectum , niſi ipſe anteuerteret nos vocando.itaq; viam nobis ſua voce patefacit:Dicam illis, Populus meus vos:dicent mihi,Tu Deus noſter. Videmus vt cultores ſuos præueniat,velitque ſubſequi, ideóque timendum non eſſe ne parum ſuauis ſit hæc melodia quam ipſe dictat. Inſigne præſertim illud Dei elogium nobis in mentem veniat,quo freti omnia obſtacula nullo negotio ſuperabimus,Tu Deus exaudiens precationem : ad te vſq; omnis caro veniet. Quid enim magis amabile vel blandum quàm Deum hoc titulo indui , qui certiores nos reddat nihil magis eſſe naturę eius proprium quàm ſupplicum votis annuere?Hinc ianuam patere colligit Propheta nō paucis ſed cunctis mortalibus: quia etiam omnes hac voce compellat,Inuoca me in die afflictionis : eruam te,& glorificabis me. Secundum hanc regulam Dauid promiſſionem ſibi datam obiicit, vt obtineat quod petit. Tu Deus reuelaſti in aurem ſerui tui:propterea inuenit ſeruus tuus cor ſuum vt oraret. Vnde colligimus pauidū fuiſſe niſi quatenus eum promiſſio erexerat. Sic alibi generali doctrina ſe inſtruit, Voluntatem timentium ſe faciet. Imò hæc in Pſalmis animaduertere licet, quaſi abrupto orandi contexu tranſitum fieri nunc ad Dei potentiam , nunc ad bonitatem , nunc ad fidem promiſſionum. Videri poſſet intempeſtiuè Dauid ſententias illas inſerens, preces mutilas reddere : ſed vſu & experientia compertum habent fideles langueſcere ardorem niſi adhibeant noua fomenta:ideóque minimè inter precandum ſuperuacua eſt tam naturæ Dei quàm verbi meditatio. Atque ita exemplo Dauidis inſerere ne pigeat quæ languidos animos nouo vigore reficiant.

Pſal.50.15. *Mat.7.7.*

Quod rebelles & hypocritas facit ſæpèque damnat.

Teſtimonia Scripturæ præceptum de inuocatione confirmantia.

Zach.13.9.

Pſal.65.3.

Pſal.50.15.

2.Sam.7.27.

Pſal.145.19.

Alia teſtimonia de promiſſionibus quæ ad pios Deum inuocantes pertinent.

14 Ac mirum eſt tanta promiſſionum dulcedine vel frigidè vel nullo ferè modo nos affici vt per ambages vagando bona pars malit relicto aquarum viuentium fonte ſibi fodere aridas ciſternas, quàm Dei liberalitatem vltro ſibi oblatam amplecti. Arx inexpugnabilis nomen Domini,(inquit Solomo)ad eam confugiet iuſtus,& ſeruabitur. Ioel verò,poſtquam de horribili quę inſtabat clade vaticinatus eſt,memorabilem illam ſententiam ſubiicit, Quiſquis inuocauerit nomen Domini,ſaluus erit:quam ſcimus propriè ad curſum Euangelij ſpectare. Vix centeſimus quiſque mouetur,vt in occurſum Deo prodeat. Clamat ipſe per Ieſaiam,Inuocabitis me,& exaudiam vos. Imò antequam clametis reſpondebo vobis. Hoc quoque eodem honore alibi totam Eccleſiam communiter dignatur:ſicuti ad omnia Chriſti membra pertinet. Clamauit ad me,exaudiam eum:cum ipſo ſum in tribulatione , vt eripiam eum. Neque tamen (vt iam dixi) locos omnes numerare propoſitum eſt : ſed eximios quoſque deligere, ex quibus guſtemus quàm humaniter ad ſe nos Deus alliciat, & quàm arctis vinculis conſtricta ſit noſtra ingratitudo, vbi inter tam acres ſtimulos adhuc pigritia noſtra cunctatur. Quare in auribus noſtris ſemp

Prou.18.10.

Ioel.2.32.

Ieſa.65.24.

Pſal.91.15.

ſemper reſonent hæ voces, Propè eſt Dominus omnibus inuocantibus ſe, inuocantibus Pſal.145.18.
in veritate. Item quas ex Ieſaia & Ioele citauimus: quibus affirmat Deus ſe intentum eſ-
ſe ad exaudiendas preces, adeóque oblectari quaſi grati odoris ſacrificio, vbi curas no-
ſtras in ipſum coniicimus. Hunc ſingularem percipimus promiſſionum Dei fructum, v-
bi non dubitanter & trepidè concipimus preces: ſed eius verbo freti cuius nos alioqui
terreret maieſtas, audemus eum inuocare Patrem, quando hoc ſuauiſſimũ nomen ſug-
gerere nobis dignatur. Reſtat vt talibus inuitamentis præditi, ſciamus inde ſatis eſſe no
bis materiæ ad exorandum: quando preces noſtrę nullo merito nituntur, ſed tota earum
dignitas & ſpes impetrandi fundata eſt in Dei promiſſionibus, atque ab eis pendet: vt
neque indigeat alia fultura, neque ſurſum hinc vel illuc circuoſpiciat. Itaque cum animis *Nec obſtat, quod nõ excellimus pari ſanctitate quæ in ſanctis al. Dei ſeruis commendatur, modo ſinamus fiducia nos vltrò ad Dei miſericordiam ſincero animo confugiamus.*
noſtris ſtatuendum eſt, etiamſi non excellimus pari ſanctitate quę laudatur in ſanctis pa
tribus, Prophetis & Apoſtolis, quia tamen commune eſt nobis orandi præceptum &
communis fides, ſi verbo Dei innitimur, nos in hoc iure eorũ eſſe ſocios. Deus enim (vt
antè viſum eſt) ſe facilem ac propitium omnibus fore denuntians, miſerrimis quibuſque
ſpem obtinendi quod petierint, facit. atque ideo notandæ ſunt generales formæ, quibus
nemo (vt vulgò dicunt) à primo ad vltimum excluditur: tantùm adſit cordis ſynceritas,
diſplicentia noſtri, humilitas, & fides ſine hypocriſis noſtra Dei nomen fallaci inuocatio-
ne profanet: non reſpuet optimus Pater, quos non modò ad ſe venire hortatur, ſed qui-
buſcunque poteſt modis ſolicitat. Hinc illa precandi ratio Dauidis quam nuper recita-
2.Sam.7.27. ui, En pollicitus es Domine ſeruo tuo: eam ob rem colligit animum hodie ſeruus tuus,
Pſ.119.76 & inuenit quod oraret coram te. Nunc ergo Domine Deus, tu es Deus, & verba tua ve-
ra erunt. Loquutus es ſeruo tuo de his beneficiis. incipe ergo & fac. Sicut etiam alibi, Prę
ſta ſeruo tuo ſecundum eloquium tuum. Et omnes ſimul Iſraelitę, quoties ſe fœdetis re-
cordatione muniunt, ſatis declarant non eſſe timidè orandum, vbi Deus ita præſcribit.
Gen.32.10. atque in hoc imitati ſunt Patrum exempla, præſertim Iacobi, qui poſtquam cõfeſſus eſt
ſe minorem eſſe tot miſericordiis quas ſuſceperat è manu Dei, ad maiora tamen poſtu-
landa ſe animari dicit, quia Deus ſe facturum promiſerat. Quoſcunque verò colores ob- *Ex aduerſo idololatræ ſunt quicunq; Deũ, vrgente neceſſitate, non inuocant.*
tendant increduli, vbi ad Deum non confugiunt quoties vrget neceſſitas; ipſum non re-
quirunt, nec eius opem implorant, nõ aliter defraudant eum legitimo honore, quàm ſi
fabricarent ſibi nouos Deos & idola: ſiquidem hoc modo Deum ſibi bonorum omnium
authorem eſſe negant. Contrà nihil validius ad pios omni ſcrupulo liberãdos, quàm ar-
mari hac cogitatione, non eſſe cur vlla remora impediat dum morem gerunt Dei man-
dato, qui obedientia nihil ſibi gratius eſſe pronuntiat. Hinc rurſus quod prius dixi cla- *Denique, quòd metus & fiducia in recta inuocatione concurrant, bene conueniunt hæ loquutiones, pro ſuas corã Deo preces proſternere & leuare.*
rius eluceſcit. probè cum metu, reuerentia, ſolicitudine quadrare intrepidum precandi
ſpiritum, neque verò abſurdum eſſe ſi proſtratos Deus erigat. Hoc modo bellè inter ſe
conſentiunt quæ in ſpeciem repugnant loquendi formæ. Dicuot Ieremias & Daniel ſe
Iere.42.9 proſternere preces coram Deo. Alibi Ieremias, Cadat oratio noſtra in conſpectu Dei, vt
Dan.9.18 miſereatur reſiduæ plebis ſuæ. Rurſus ſępe fideles dicuntur orationem leuare. Sic loqui-
Iere.42.2 2.Reg.20.10. tur Ezechias, Prophetam rogans vt intercedendi vices ſuſcipiat. Et Dauid precem ſuam
Pſ.141.2. aſcendere cupit ſicuti incenſum. Nempe quanuis de paterno Dei amore perſuaſi in eius
fidem ſe alacriter conferant, nec dubitent quam vltrò opem promittit implorare: non
tamen ſupina eos quaſi proiecta fronte ſecuritas attollit, ſed ita per gradus promiſſio-
num ſurſum aſcendunt, vt tamen ſupplices maneant in ſui deiectione.

15 Hic non vna obiicitur quæſtio: nam Scriptura refert votis quibuſdam Deum mo- *Obiectio, à quibuſdam exemplis petita. Effectũ conſequuta ſunt preces quorũdã, quæ non ad verbi præſcriptũ non eſſent formatæ.*
rem geſſiſſe, quæ tamen ex animo minimè ſedato vel compoſito erupetant. Iuſta qui-
Iud.9.20. dem de cauſa Ioathan incolas Sichẽ cladi quæ poſtea ſuperuenit deuouerat: ſed tamen
feruore iracundiæ & vltionis accenſus: morem execrationi gerens Deus, videtur impe-
Iud.16.28. tus malè ordinatos probare. Talis etiam feruor Samſonem rapuit, quum diceret, Robo-
ra me Deus vt ſumam vltionẽ de incircũciſis. Etſi enim aliquid fuit probi zeli admixtũ,
feruida tamen atque ideo vitioſa cupiditas vindictæ illic dominata eſt. Annuit Deus.
Vnde colligi poſſe videtur, quanuis ad verbi præſcriptum formatæ non ſint preces, ef-
fectum tamen conſequi. Reſpondeo, ſingularibus exemplis non aboleri perpetuam le- *Reſponſio 1.*
gem: deinde ſpeciales interdum motus inditos paucis hominibus fuiſſe, quibus factũ eſt *2.*
Luc.9.55. vt diſſimilis illorum eſſet atque vulgi ratiò. Notandum eſt enim reſponſum illud Chri-
ſti, quum diſcipuli exemplum Elię inconſideratè æmulati cuperent, eos neſcire quo ſpi-
ritu eſſent præditi. Cæterùm vltrà progredi neceſſe eſt, non ſemper placere Deo vota *3.*

Quanuis ad inuocationē nobis propoſita non ſint eiuſmodi exēpla, amplißimus tamen fructus inde ad nos procedit, nēpe inuocatio ex fide naſcens, orandi feruor, exauditio, gratiſsimo, &c.

quibus annuit: ſed quatenus ad exemplum pertinet, claris documentis palàm fieri quod Scriptura docet, eum ſcilicet miſeris ſuccurrere, & eorum exaudire gemitus qui iniuſtè afflicti opem eius implorant: ideo exequi ſua iudicia, dum ad eum ſurgũt inopum querimoniæ, quanuis indignæ quæ tãtillum impetrent. Quoties enim de impiorum ſæuitia, rapinis, violentia, libidine aliíſque ſceleribus pœnas ſumens, compeſcens audaciam & furorem, tyrannicam quoque potentiam euertens, indignè oppreſſis ſe opem ferre teſtatus eſt, qui tamen incertum numen orando aerem verberabant? Et Pſalmus vnus clarè docet non carere effectu preces quæ tamen fide in cælum non penetrant. Colligit enim quas incredulis non minus quàm piis neceſſitas extorquet preces ex naturæ ſenſu: quibus tamẽ Deum propitium eſſe ex euentu demonſtrat. An quia tali facilitate gratas ſibi eſſe teſtetur? imò vt ſuam miſericordiam amplificet vel illuſtret hac circunſtantia, quòd ne incredulis quidem negantur ſua vota: deinde vt probos ſuos cultores ad orandum magis extimulet, dum vident profanos eiulatus non carere interdum profectu. Non tamen eſt cur fideles deflectant à lege ſibi diuinitus impoſita, vel inuideant incredulis, quaſi magnum lucrum fecerint, vbi adepti ſunt quod volebant. Hoc modo diximus flexum fuiſſe Deum ficta pœnitentia Achab, vt hoc documento probaret quàm ſit exorabilis erga ſuos electos, vbi ad ipſum placandum vera affertur conuerſio. Ideóque in Pſalmo cum Iudæis expoſtulat, quòd experti ipſum votis ſuis facilem, ad ingenij ſui peruicaciam paulo pòſt reuerſi ſint. Quod etiam ex Iudicũ hiſtoria liquidò patet, quoties ſcilicet fleuerunt, etſi fallaces erant eorum lachrymæ, fuiſſe tamen ereptos ex hoſtium manibus. Sicut ergo promiſcuè Deus ſolẽ ſuum producit ſuper bonos & malos: ita nec fletus eorum contemnit quorum iuſta eſt cauſa, & auxilio dignæ ærumnę. Interea non magis hos in ſalutem exaudit, quàm bonitatis ſuæ contemptoribus alimẽta ſuppeditat. Difficilior videtur eſſe quæſtio de Abrahamo & Samuele: quorum alter nullo Dei verbo inſtructus pro Sodomitis, alter etiam contra manifeſtam prohibitionem pro Saule orauit. Eadem ratio Ieremiæ, qui vrbis excidium deprecatus eſt. quanuis enim repulſam paſſi fuerint, durum tamen videtur eos fide priuare. Arqui ſolutio hæc modeſtis lectoribus, vt ſpero, ſatisfaciet: generalibus principiis fultos, quibus iubet Deus indignos quoque miſericordia proſequi, non prorſus fide caruiſſe, quanuis in ipſa ſpecie fruſtrata eos fuerit opinio. Prudenter alicubi Auguſtinus, Quomodo (inquit) fide orant ſancti, vt petant à Deo contrà quàm decreuit? nempe quia ſecundum voluntatem eius orant, non illam abſconditam & incommutabilem, ſed quam illis inſpirat, vt eos exaudiat alio modo: ſicut prudenter diſtinguit. Rectè dictum: quia pro ſuo incomprehẽſibili conſilio ſic temperat rerum euentus, vt non irritæ ſint ſanctorum preces quæ fide & errore ſimul implicitæ ſunt. Neque tamen hoc ad imitationem magis valere debet quàm ſanctos ipſos excuſat: quos non inficior modum exceſſiſſe. Quare vbi non extat certa promiſſio, conditione interpoſita rogandus eſt Deus. Quò pertinet illud Dauidis, Euigila ad iudicium quod mandaſti: quia ad petendum temporale beneficium ſpeciali oraculo ſe inſtructum eſſe admonet.

1. Reg. 21. 29.
Pſal. 106. 43.

Obiectio. Effectum non ſunt conſequutæ preces quorundam piorum.

Gen. 18. 23.
1. Sam. 15. 11. & 16. 1.
Iere. 32. 16.

Reſponſio, Auguſtini præclaro dicto confirmata.

Lib. 22. de ciuit. Dei cap. 2.

Regula rectè orandi.

Pſal. 7. 7.

Quatuor antè dictas rectè precandi leges nō ita rigide exigi, vt preces quæ in eas regulas nõnihil peccant Deus repudiet: oſtenditur exēplo. 1. Dauidis.

16 Hoc etiam notare operæpretium eſt, quæ de quatuor rectè orandi legibus diſſerui, non ita exigi ſummo rigore, vt preces repudiet Deus in quibus non inueniet perfectam vel fidem vel pœnitentiam, vnà cum zeli ardore votíſque rectè compoſitis. Diximus, quanuis oratio familiare ſit piorum cum Deo colloquium, ſeruandam tamen eſſe reuerentiam & modeſtiam, ne habenas laxemus quibuſlibet votis, ac ne concupiſcamus niſi quantum Deus permittit. deinde, ne vileſcat nobis Dei maieſtas, tollendas eſſe surſum mẽtes ad puram caſtámque eius venerationem. Hoc nemo qua par fuiſſet integritate vnquam præſtitit. nam (vt de vulgo non loquar) quàm multæ Dauidis querimoniæ intemperiem ſapiunt! non quòd conſultò vel expoſtulare cum Deo velit, vel eius iudiciis obſtrepere: ſed quia prę infirmitate fatiſcens nõ aliud inuenit melius ſolatium quàm ſi dolores ſuos in illius ſinum coniiciat. Quinetiam toleratur à Deo noſtra balbuties, & inſcitię datur venia, quoties inconſideratè aliquid nobis excidit: vt certè ſine hac indulgentia nulla eſſet precandi libertas. Cæterùm quanuis Dauidi animus eſſet Dei ſe arbitrio totum ſubiicere, nec minore patientia quàm impetrandi ſtudio oraret, emergunt tamen, imò interdum ebulliunt turbulenti affectus, qui à prima quam poſuimus lege non parum diſtant. Maximè ex clauſula Pſalmi triceſimi noni conſpicere licet quanta doloris vehementia abreptus fuerit ſanctus vir, ne ſibi modum ſtatueret. Deſine (inquit) à me

Exemplum ex prima Lege precãdi, de qua ſect. 4.

Pſal. 39. 14.

à me, donec abeam,& non ſim. Diceres hominem deſperatum nihil aliud expetere niſi vt ceſſante Dei manu in ſuis malis putreſcat. Non quòd deuoto animo ruat in illam intemperiem, aut, vt ſolent reprobi, velit Deum faceſſere: ſed tantum conqueritur irã Dei ſibi eſſe intolerabilem. In illis etiam tentationibus ſæpe effluunt vota non ſatis bene formata ad regulam verbi Dei,& in quibus non ſatis expendunt ſancti quid fas ſit & expediat. His quidem vitiis quæcunque maculatæ ſunt preces repudiari merentur: modò tamen ingemiſcant ſancti, caſtigẽt ſeipſos,& ſtatim ad ſe redeant, ignoſcit Deus. Sic etiam in ſecunda lege peccant: quia & cum frigore ſuo illis ſæpe luctandum eſt, neque ſua illos egeſtas & miſeria ſatis acriter pungit ad seriò precandum. Iam ſæpe contingit corũ mentes dilabi & propè euaneſcere. venia igitur hac quoq; in parte opus eſt, ne languidæ vel mutilæ vel interruptæ & vagæ preces repulſam patiantur. Hoc naturaliter indidit Deus hominum mentibus, legitimas non eſſe preces niſi mentibus ſurſum ſublatis. Hinc ceremonia eleuationis manuum, vt antè diximus, quę omnibus ſeculis & gentibus trita fuit, ſicut adhuc viget: ſed quotuſquiſque, dum manus leuat, non ſibi conſcius eſt tarditatis? quia cor in terra ſubſidit. Quod ad petendam peccatorum remiſſionem ſpectat, quanuis hoc caput nemo fidelium prætereat, ſentiunt tamen qui verè ſunt in precibus exercitati, vix decimam eius ſacrificij partem ſe afferre de quo loquitur Dauid, Sacrificium Deo acceptum, ſpiritus afflictus. cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies. Ita ſemper duplex petenda eſt venia, quòd & ſibi conſcij ſint multorum delictorum, quorum tamen ſenſu non ita tanguntur vt ſibi quantum oportet diſpliceant: & quatenus in pœnitentia & timore Dei proficere illis datum eſt, iuſto mœrore ob ſuas offenſas proſtrati, iudicis vindictam deprecentur. Maximè fidei debilitas vel imperfectio fidelium preces vitiat niſi ſuccurreret Dei indulgentia: ſed nihil mirum eſt hunc defectum à Deo ignoſci, qui aſperis documẽtis ſæpe ſuos exercet, acſi data opera fidem eorum vellet extinguere. Duriſſima eſt hæc tentatio, vbi clamare coguntur fideles, Quouſque iraſceris ſuper oratione ſerui tui? acſi preces ipſæ Deum exacerbarent. Sic quum dicit Ieremias, Excluſit Deus orationem meam, non dubium eſt violenta perturbatione fuiſſe concuſſum. Innumera eius generis exempla occurrunt in Scripturis, ex quibus patet fidem ſanctorum ſæpe mixtam fuiſſe dubitationibus & agitatam, vt credendo & ſperando aliquid tamen infidelitatis proderent: ſed quia non perueniunt quò optandum eſt, eo magis eniti eos oportet vt correctis vitiis propius in dies ad perfectam orandi legem accedant, ac interea ſentire in quanta malorum profunditate ſint demerſi qui in ipſis remediis nouos ſibi morbos acceſſunt. quando nulla eſt oratio quam non meritò faſtidiat Deus, niſi ad maculas conniueat quibus omnes aſperſæ ſunt. Hæc non ideo commemoro vt ſibi quicquam fideles ſecurè condonent, ſed vt ſeipſos ſeuerè caſtigando contendant ſuperare hęc obſtacula: & quanuis omnes vias obſtruere conetur Satan vt eos ab orãdo prohibeat, nihilominus perrumpant, certò perſuaſi, vtcunque non omnibus remoris expediti ſint, conatus tamen ſuos Deo placere, votáque ſua probari, modò contendant & nitantur quò non ſtatim pertingunt.

Exemplum ex ſecunda Lege, de qua ſect.6.

Exemplum ex tertia, de qua ſect.8.

Pſal.51.19.

Exemplum ex quarta, de qua ſect.11.

Pſal.80.5.

Thren.3.8.

2. Ieremiæ.

3. Piorum omnium.

Concluſio ſiue ſumma huius ſectionis.

17 Quando verò nemo eſt hominum dignus qui ſe Deo repræſentet, ac in eius conſpectum prodeat: ipſe cæleſtis Pater, vt nos pudore ſimul & metu eximeret, qui noſtros omnium animos deiicere debebant, Filium nobis ſuum donauit Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum: qui apud ipſum nobis ſit aduocatus & mediator, cuius ductu ad ipſum ſecurè accedamus. tali interceſſione confiſi, nihil, quod eius nomine petierimus, nobis denegatum iri: vt illi à Patre nihil denegari poteſt. Atque huc omnino referri neceſſe eſt quicquid antehac de fide docuimus: quia ſicuti promiſſio Chriſtum mediatorem nobis commendat, ita niſi ſpes impetrandi eo ſubnixa ſit, orandi beneficio ſe priuat. Nam ſimulac in mentem venit horribilis Dei maieſtas, fieri non poteſt quin expaueſcamus, ac nos indignitatis propriæ agnitiò procul abigat, donec medius occurrat Chriſtus, qui ſolium formidabilis gloriæ in ſolium gratiæ commutet: ſicuti etiam docet Apoſtolus vt cum omni fiducia apparere audeamus, miſericordiam cõſequuturi & gratiam inuenturi in auxilio opportuno. Atque vt lex de inuocando Deo poſita eſt, vt promiſſio data, exauditum iri qui inuocauerint: ita in nomine Chriſti inuocare peculiariter iubemur: & promiſſionem habemus propoſitam, impetraturos quod in eius nomine petierimus. Hactenus, inquit, non petiiſtis quicquam in nomine meo: petite, & accipietis. In illo die in nomine meo petetis: & quicquid petieritis, faciam, vt glorificetur Pater in

IIII.

Per quẽ Deus ſit inuocãdus: ſcilicet, quis noſter apud Patrem cæleſtem mediator: nempe Ieſus Chriſtus, filius dilectus.

1.Tim.2.5

1.Ioh.2.1.

Ratio, à conſideratione diuinæ maieſtatis.

Heb.4.16

A Dei ipſius præcepto & promiſſione.

Ioh.14.13 & 16.24.

·deo non aliquam Chriſti nomine Deus eſt inuocãdus.

Filio. Hinc ſine cõtrouerſia clarum eſt, eos qui in alio quàm Chriſti nomine Deum in-
uocant, illius iuſſa contumaciter præuaricari, ac voluntatem pro nihilo reputare: nullam
verò promiſſionem habere quicquam impetrandi. Siquidem, vt ait Paulus, omnes Dei 2.Cor.1.
promiſſiones in Chriſto ſunt etiam & amen: id eſt confirmantur & implentur. 20.

Et ſi fideles omnes, ab initio, per hunc ſolum exauditi ſunt, tamen hęc gratia ad tempus quod aſcenſionem Chriſti in cælos eſt ſequutũ potiſſimum reſtringitur.

18 Ac diligenter notanda eſt circunſtantia temporis, dum Chriſtus diſcipulos ad
ſuam interceſſionẽ iubet confugere, poſtquam in cælum aſcenderit, In illa hora, inquit, Ioh.16.
petetis in nomine meo. Certum quidem eſt ab initio non fuiſſe exauditos quicunque 26.
precati ſunt, niſi Mediatoris gratia. Hac ratione inſtituerat in Lege Deus vt ſolus ſacer- Exo.28.9
dos ſanctuarium ingrediens geſtaret in humeris nomina tribuum Iſrael, & totidem an- & 11.21.
te pectus lapides pretioſos: populus autem procul ſtaret in atrio, atq; inde vota ſua con-
iungeret cum ſacerdote. Quinetiam huc valebat ſacrificium vt ratæ eſſent ac firmę pre-
ces. Ergo illa vmbratilis Legis ceremonia docuit arceri nos omnes à facie Dei, ideóque
mediatore opus eſſe, qui nomine noſtro appareat, nóſque geſtet in humeris, & pectori
alligatos teneat, vt in eius perſona exaudiamur: deinde ſanguinis aſperſione preces
mundari, quas alioqui nunquam ſordibus vacuas eſſe dictum eſt. Et videmus Sanctos,
quum impetrare aliquid cuperent, ſpem ſuam in ſacrificiis fundaſſe: quia ſciebant voto-
rum omnium eſſe ſanctiones. Recordetur oblationis tuæ (inquit Dauid) & holocauſtum Pſal.20.4.
tuum pingue reddat. Hinc colligitur, Deum ab initio Chriſti deprecatione fuiſſe placa-

Ratio huius reſtrictionis.

tum, vt piorum vota ſuſciperet. Cur ergo nouam horam aſſignat Chriſtus qua in ſuo
nomine orare incipient diſcipuli, niſi quia hæc gratia, vt eſt hodie illuſtrior, ita plus com
mendationis apud nos meretur? Et hoc eodem ſenſu paulo antè dixerat, Hactenus non
petiſtis quicquam in nomine meo: petite. Non quòd de Mediatoris officio nihil prorſus tenerent (quum his rudimentis imbuti eſſent omnes Iudæi) ſed quia nondum liqui-
dò cognouerant, Chriſtum ſuo in cælum aſcenſu certiorem quàm antè fore Eccleſiæ pa
tronum. Ergo abſentiæ ſuæ dolorem vt aliquo non vulgari fructu ſoletur, munus aduo-
cati ſibi vendicat, & docet præcipuo hactenus beneficio eos caruiſſe, quo frui illis dabi-
rut dum eius patrocinio fulti liberius Deum inuocabunt. ſicut dicit Apoſtolus, viam e- Heb.10.
ius recentem eius ſanguine dicatam eſſe. Quo minus excuſabilis eſt noſtra prauitas, niſi 20.
tam inæſtimabile beneficium, quod nobis propriè deſtinatum eſt, vtroque, (vt aiunt)
brachio amplectimur.

Ira Dei manet ſuper eos qui Chriſtum vnicum mediatorẽ deſerunt.

19 Porrò, quum ſit ipſe vnica via, ac vnus acceſſus quo ad Deum ingredi nobis datur:
qui ab hac via deflectunt, & hunc acceſſum deſerunt, iis neque via vlla neque acceſſus
ad Deum ſupereſt: nihil in eius throno reliquum fit præter iram, iudicium, ac terrorem.
Denique quum hunc pro capite ac duce pater nobis ſignauerit, qui ab eo vllo modo de-
clinant vel obliquant, conantur quantum in ſe eſt notam à Deo impreſſam delere &
adulterare. Ita vnus ſtatuitur Mediator Chriſtus, cuius interceſſione propitius & exo-
rabilis nobis reddatur Pater. Quanquam interim & ſuę ſanctis interceſſiones relinquun
tur, quibus alij aliorum ſalutem mutuò inter ſe Deo commendant, de quibus meminit 1.Tim.2.1
Apoſtolus: ſed tales quæ ab vnica illa dependeant: tantum abeſt vt delibent ex ea quip-
piam. Nam vt à dilectionis affectu ſcaturiunt, quo nos vltro citróque amplectimur, ceu
vnius corporis membra: ita etiam ad capitis vnitatem referuntur. Quum ergo illæ quo-
que in Chriſti nomine fiunt, quid aliud quàm teſtantur, neminem vllis omnino preci-

Hac tamen ratione mutua ſanctorum in terris interceſſio non excluditur.

bus, niſi Chriſto intercedente, poſſe adiuuari? Atque vt non obſtat ſua interceſſione
Chriſtus quominus in Eccleſia precibus alter alteri viciſſim patrocinemur: ita fixũ ma-
neat, omnes totius Eccleſiæ interceſsiones in illam vnicam eſſe dirigẽdas. Imò hoc ma-
ximè nomine cauenda nobis ingratitudo eſt, quòd Deus indignitati noſtræ ignoſcens,
non tantùm ſingulis pro ſe orare permittit, ſed etiam alios pro aliis admittit deprecato-
rẹs. Cuius enim ſuperbiæ eſſet, vbi Deus Eccleſiæ ſuæ patronos conſtituit qui meritò
repudiari merentur, ſi pro ſe quiſque priuatim oret, hac liberalitate abuti vt Chriſti ho-
norem obſcurent?

V. Errorũ, Chriſti interceſſionem obſcurantium refutatio.

1. Chriſtus eſt mediator redẽptionis: ſancti interceſſiones.

20 Porrò merum eſt nugamentum quod balbutiunt Sophiſtę, Chriſtum eſſe redem-
ptionis Mediatorem, fideles autem interceſsionis. Quaſi verò Chriſtus temporaria me-
diatione defunctus, æternam & nunquam intermorituram ad ſeruos ſuos reiecerit. Be-
nignè ſcilicet illum tractant, qui tantulam honoris portionem illi decidunt. Atqui lon-
gè aliter Scriptura, cuius ſimplicitate, omiſsis iſtis impoſtoribus, contentum eſſe pium
hominem conuenit. nam quum dicit Iohannes, Siquis peccauerit, aduocatum nos 1.Ioh.2.1.
hab

habere apud Patrem, Chriſtum Ieſum: an patronum olim nobis fuiſſe intelligit, ac non potius perpetuam illi interceſſionem aſſignat? Quid, quòd Paulus ſedentem ad Patris dexteram etiam pro nobis intercedere affirmat? Quum verò alibi vnicum Dei & hominum Mediatorem illum nuncupat, annon ad precationes reſpicit quarum antè paulò meminerat? Siquidem pro omnibus hominibus intercedendum prçfatus, in eius ſententiæ confirmationem mox ſubnectit, vnum eſſe omnium Deum, & vnum mediatorem. Neque verò aliter interpretatur Auguſtinus, quum ſic loquitur, Homines Chriſtiani inuicem ſe commendant orationibus ſuis. Pro quo autem nullus interpellat, ſed ipſe pro omnibus, hic vnus veruſque Mediator eſt. Paulus Apoſtolus, quanquam ſub capite præcipuum membrum, quia tamen membrum erat corporis Chriſti, & nouerat, non per figuram in interiora veli ad ſancta ſanctorum ſed per expreſſam & firmam veritatem in interiora cæli ad ſanctitatem non imaginariam ſed æternam intraſſe maximum & veriſſimum Sacerdotem Eccleſiæ, ſe orationibus fidelium ipſe quoque commendat. Nec mediatorem ſe facit inter populum & Deum: ſed rogat vt omnia corporis Chriſti membra inuicem pro ſe orent: quoniam inuicem ſolicita ſunt membra, & ſi patitur vnum membrum, reliqua compatiuntur. Ac ſic membrorum omnium adhuc in terra laborantium mutuæ pro ſe inuicem orationes aſcendant ad caput quod præceſſit in cælum, in quo eſt propitiatio pro peccatis noſtris. Nam ſi eſſet mediator Paulus, eſſent vtique & reliqui Apoſtoli. ac ſic multi mediatores eſſent, nec conſtaret ipſius Pauli ratio, qua dixerat, Vnus enim Deus, vnus mediator Dei & hominum, homo Chriſtus: in quo & nos vnum ſumus, ſi ſeruamus vnitatem fidei in vinculo pacis. Item alibi, At verò Sacerdotem ſi requiras, ſuper cælos eſt, vbi interpellat pro te, qui in terra mortuus eſt pro te. Neque verò ſomniamus illum, Patris genibus aduolutum, ſuppliciter pro nobis deprecari: verùm cum Apoſtolo intelligimus, ſic eum apparere corã facie Dei, vt mortis eius virtus ad perpetuam pro nobis interceſſionem valeat: ſic tamen vt ſanctuarium cæli ingreſſus, ad conſummationem vſque ſeculorum ſolus populi eminus in atrio reſidentis vota ad Deum deferat.

Ro.8.34. 1.Tim.2.5. — Lib.2.cõtra Parmen.c.8.

Reſponſio, clariſſima authoritate Scripturæ, & Auguſtini teſtimonio firmata. — Rom.15.30. Epheſ.6.19. Col.4.3. 1.Cor.12.25. — 1.Tim.2.5. Epheſ.4.3. In Pſal.94. — Qualis ſit Chriſti interceſſio.

21 Quantum ad Sanctos attinet, qui carne mortui, in Chriſto viuunt, ſiquam illis orationem attribuimus, ne iis quidem ipſis ſomniemus aliam eſſe rogandi Dei viam, quàm Chriſtum, qui ſolus via eſt: aut alio nomine Deo eſſe acceptas eorum preces. Itaq; poſtquam Scriptura nos ab omnibus ad Chriſtum vnum reuocat, poſtquam cæleſtis Pater vult omnia in ipſo recolligere: nimij ſtuporis fuit, ne dicam inſaniæ, nobis per ipſos acceſſum ſic velle moliri, vt ab illo abduceremur ſine quo nec eis aditus vllus patet. Id autem aliquot ſeculis factitatum quis neget, hodiéque vbicunque Papiſmus viget, factitari? Ad conciliandam Dei beneuolentiam eorum merita ſubinde obtruduntur: atque vt plurimum, Chriſto præterito, per eorum nomina Deus obſecratur. Annon hoc, quæſo, eſt, munus vnicæ illius interceſſionis quam Chriſto ſuprà aſſeruimus, ad illos traducere? Deinde quis vel Angelus, vel dæmon vlli hominum de eiuſmodi quam fingunt ipſorum interceſſione ſyllabam vnquam renuntiauit? in Scriptura enim nihil extat. Quę ergo eius comminiſcendæ fuit ratio? Certè dum humanum ingenium ſubſidia ſibi ita quæritat, quibus non munimur per Dei verbum, luculentè ſuam diffidentiam prodit. Quòd ſi conſcientia eorum omnium appelletur qui ſanctorum interceſsione oblectantur, reperiemus non aliunde id euenire, niſi quia anxietate laborant, perinde acſi hîc Chriſtus deficeret, aut nimium ſeuerus foret. Qua primùm perplexitate Chriſtum inhonorant, & ſolius Mediatoris titulo ſpoliant: qui vt illi in ſingularem prærogatiuam à Patre datus eſt, ita neque aliò transferri debet. Atque hoc quidem ipſo gloriam natiuitatis eius obſcurant, crucem euacuant: quicquid denique aut fecit, aut paſſus eſt, ſua laude exuunt ac defraudant. ſiquidem huc tendunt omnia, vt ſolus ſit & habeatur mediator. Simul Dei benignitatem abiiciunt, qui ſe illis in Patrem exhibebat. non enim illis Pater eſt, niſi Chriſtum ſibi fratrem eſſe agnoſcant. Quod planè abnegant, niſi fraterno eſſe erga ſe affectu (quo nihil mollius aut tenerius eſſe poteſt) cogitant. Quare illum vnicè Scriptura nobis offert, ad ipſum nos mittit, & in ipſo ſiſtit. Ipſe, inquit Ambroſius, os noſtrum eſt, per quod Patri loquimur: oculus noſter, per quem Patrem videmus: dextera noſtra, per quam nos Patri offerimus. Quo niſi intercedente, nec nobis nec ſanctis omnibus quicquam cum Deo eſt. Si excipiant, quas in templis concipiunt publicas preces finiri hac appendice, Per Chriſtum Dominum noſtrum, friuolum

2. De ſanctorum in cælis cum Chriſto viuentium, interceſſione. — Qualis fingatur ſub Papiſmo. — Refutatur primùm ab abſurdo. — Deinde, ab eo quod huius Scriptura non quã meminit. — Tertiò, ab appellatione conſcientiæ ſuperſtitioſorum. — Quartò, à blaſphemia, quibus redemptionis noſtræ myſteria, Dei benignitatẽ, Chriſti charitatem & officium obruunt. — Lib. de Iſaac & anima. — Exceptio. Reſponſio 1.

effugium eſt: quia non minus profanatur Chriſti interceſſio, dum mortuorum precibus
2. & meritis miſcetur, quàm ſi ea penitus omiſſa ſoli mortui in ore eſſent. Deinde in ſuis
omnibus litaniis, hymnis & proſis, vbi Sanctis mortuis nihil non honoris defertur, nulla
Chriſti mentio.

3. Errorum portenta, et ſ... ribus enata. 22 Eò autem vſque progreſſa eſt ſtoliditas, vt hic expreſſum habeamus ſuperſtitio-
nis ingenium, quæ vbi ſemel frænum excuſſit, nullum laſciuiendi finé facere ſolet. Nam
1. poſtquam cœptum fuerat in ſanctorum interceſſionem reſpicere, ſenſim ſua cuiq; pro-
curatio eſt attributa, vt pro negotij diuerſitate nunc hic nunc ille aduocaretur interceſ-
2. ſorum ſinguli peculiares ſibi diuos aſciuerunt, in quorum, non ſecus atque tutelarium
deorum, fidem ſe contulerunt. Neque modò (quod olim Iſraeli exprobrabat Propheta) Iere.2.28, & 11.13.
3. ſecundum vrbium numerum dij ſunt erecti, ſed ſecundum capitum multitudinem. At-
Refelluntur. qui, quum in vnam Dei voluntatem deſideria ſua omnia referant, hanc intueantur, in
ea acquieſcant: ſtolidè & carnaliter atque etiam contumelioſè de iis cogitat, qui aliam
ipſis orationem aſſignat, quàm qua Dei regnum aduenire expetant. à quo longiſſimè
abeſt quod illis affingunt, vnumquenque priuato affectu in ſuos cultores eſſe propen-
4. ſiorem. Tandem nec ab horrendo ſacrilegio abſtinuerunt plurimi, non vt ſuffragatores
iam, verùm vt ſalutis ſuæ præſides, inuocando. En quo recidant miſeri homines, dum à
5. legitima ſua ſtatione, hoc eſt Dei verbo, euagantur. Omitto craſſiora impietatis mon-
ſtra, in quibus tametſi Deo, Angelis & hominibus ſunt deteſtabiles, eorum tamen non-
dum ipſos pudet vel piget. Proſtrari ad ſtatuam aut picturam Barbaræ, Catharinæ, & ſi-
milium demurmurant Pater noſter. Hunc furorem tantum abeſt vt Paſtores ſanandum
Exceptio paſtorum tam impiæ ſuperſtitionis. vel cohibendum curent, vt quæſtus odore allecti, plauſu ſuo comprobét. Verùm vt tam
fœdi criminis inuidiam à ſe deriuent, hoc tamen quo colore defendent, rogari Eligium
vel Medardum vt ſeruos ſuos reſpiciant & iuuent è cælo? ſanctam Virginem vt Filium
Reſponſio. facere iubeat quod petunt? Olim vetitum fuit in concilio Carthaginenſi, ne ad altare di-
recta fieret precatio ad ſanctos: ac probabile eſt, quum ſancti viri impetum prauæ con-
ſuetudinis non poſſent in totum compeſcere, hanc ſaltem moderationem adhibuiſſe
ne hac forma vitiarentur publicæ orationes, Sancte Petre ora pro nobis. Quanto autem
longius euaſit diabolica eorum importunitas qui ad mortuos transferre non dubitant
quod Dei & Chriſti proprium erat?

Papiſtarũ argumenta pro interceſſione ſanctorum. 23 Quòd autem efficere ſtudent vt Scripturæ authoritate videatur ſubniti eiuſmo-
di interceſſio, fruſtra in eo laborant. Angelorum, inquiunt, orationes leguntur ſæpius.
neque id modò: ſed in Dei conſpectum per eorum manus perferri dicuntur fidelium
1. *Ab officio & munere Angelorum.* preces. Verùm ſi Angelis ſanctos præſenti vitæ defunctos conferre libet, probandum Heb.1.14.
fuerit eſſe adminiſtratorios Spiritus, quibus delegatũ ſit miniſterium curandæ noſtrę ſa- Pſ.91.11.
lutis, quibus demandata ſit prouincia cuſtodiendi nos in omnibus viis noſtris, qui nos Pſal.34.8.
Reſponſio. circumeant, qui moneant & conſolentur, qui pro nobis excubias agant. quæ omnia illis
deferuntur: his autẽ minimè. Quàm præpoſterè Angelis ſanctos mortuos inuoluant, ſa-
tis ſuperq; ex tot diuerſis muneribus patet, quibus alios ab aliis Scriptura diſtinguit. Cau-
ſidici partibus apud terrenũ iudicem fungi nemo audebit niſi admiſſus: Vnde ergo ver-
mibus tanta licentia vt Deo patronos obtrudant quibus munus iniunctum non legitur?
Voluit Deus Angelos curãdæ noſtræ ſaluti pręficere. vnde & ſacros cœtus frequentant,
& Eccleſia illis theatrum eſt, in quo mirantur variam & multiplicem Dei ſapientiam.
Quod illis peculiare eſt, ad alios qui transferunt, certè ordinẽ à Deo poſitum, qui inuio-
2. labilis eſſe debebat, confundunt ac peruertunt. Eadem dexteritate pergunt in citãdis a-
A Ieremia dicto, de Moſe et Samuele. liis teſtimoniis. Ieremiæ dicebat Deus, Si ſteterint Moſes & Samuel coram me, non eſt Iere.15.1.
anima mea ad populũ iſtum. Quomodo ſic de mortuis (inquiunt) loquutus foret, niſi pro
viuis intercedere illos nouiſſet? Ego verò contrà ſic colligo: quum inde appareat neque
Moſen neque Samuelem interceſſiſſe pro populo Iſraelitico, tunc nullam fuiſſe prorſus
Reſponſio, quæ argumentũ validiſſimè torquet in aduerſarios. mortuorum interceſſionem. Quis enim ſanctorum de populi ſalute laborare credendus
ſit, ceſſante Moſe, qui alios omnes in hac parte longo interuallo, dum viueret, ſuperauit?
Ergo ſi minutulas iſtas argutias ſectantur, Mortui pro viuentibus intercedunt, quoniam
dixit Dominus, Si interceſſerint: ego longè ſpecioſius argumentabor in hunc modum,
In extrema populi neceſſitate Moſes non intercedebat, de quo dicitur, Si interceſſe-
rit. Ergo neminem alium intercedere veriſimile ſit, quum omnes à Moſis humanita-
te, bonitate & paterna ſolicitudine procul abſint. Id ſcilicet cauillando conſequuntur,

vt iis

vt iis armis vulnerentur quibus ſe pulchrè munitos putabant. At verò ſimplicem ſen- *Senſus Prophetæ.*
tentiam ſic contorqueri valde ridiculum eſt: quia tantum pronuntiat Dominus populi
flagitiis ſe non parciturum, etiamſi Moſes aliquis patronus illis cōtingeret, aut Samuel,
Ezech.14 14. quorum precibus ſe tantopere indulgentem præſtiterat. Qui ſenſus ex ſimili Ezechie- *Simili Ezechielis loco confirmatus.*
lis loco luculentiſſimè elicitur, Si fuerint, inquit Dominus, iſti tres in ciuitate viri, Noha,
Daniel & Iob, filios & filias non liberabunt in ſua iuſtitia: ſed animas tantùm ſuas libe-
rabunt. Vbi dubium non eſt quin indicare voluerit, ſi reuiuiſcere duos ex illis contin-
gat. nam tertius eo tempore ſuperſtes erat, Daniel ſcilicet, quem tum conſtat in primo
adoleſcentiæ flore incomparabile dediſſe pietatis ſpecimen. Eos igitur omittamus *Item, Apoſtoli teſtimonio.*
quos Scriptura clarè demonſtrat, curſum ſuum conſummaſſe. Ideo Paulus, quum de Da
Act.13.36 uide loquitur, non docet precibus ipſum iuuare poſteritatem, ſed duntaxat ætati ſuæ
inſeruiſſe.

24 Excipiunt rurſum, Ergo eos omni pietatis voto exuemus, qui nihil toto vitę de- *3. A charitatis natura, quæ in ſanctis cū Chriſto viuentibus eſt perfectior.*
curſu quàm pietatem & miſericordiam ſpirarunt? Equidem, vt curioſius excutere no-
lim quid agant, aut quid meditentur, ita nequaquam eſt probabile variis & particulari-
bus votis huc illuc circunferri: ſed potius ſtata atque immota voluntate in Dei regnum
aſpirare. quod non minus impiorum interitu quàm fidelium ſalute conſtat. Quod ſi ve- *Reſponſio 1.*
rum eſt, eorum quoque charitatem in communione corporis Chriſti non dubium eſt
contineri, nec latius patere quam fert communionis illius natura. Iam verò tametſi in *2.*
hunc modum pro nobis orare concedam, non tamen ideo à ſua quiete diſcedunt vt di
ſtrahantur in terrenas curas: ac multo minus à nobis ideo protinus inuocandi erunt.
Neque id agendum ex eo conſequitur quòd qui in terris degunt homines, viciſſim alij *Inſtantia.*
aliorum precibus commendare ſe poſſunt. Hoc enim alendæ in ipſis charitati officium *Reſponſio.*
ſeruit dum ſuas inter ſe neceſſitates veluti partiuntur, & mutuò ſuſcipiunt. Atq; id qui-
dē faciunt ex Domini præcepto, neq; promiſſione deſtituuntur: quę duo ſemper in ora-
tione primas tenent. Omnes eiuſmodi rationes à mortuis abſunt: quos à noſtro contu-
Eccl.9 5. 6. bernio dum ſubduxit Dominus, nullum nobis cum illis reliquit commercium, ac ne il-
lis quidem nobiſcum, quantum aſſequi licet coniecturis. Quòd ſiquis cauſetur, fieri non *Secūda inſtantia.*
poſſe quin eandem erga nos charitatem retineant, vt ſunt vna nobiſcum fide coniun-
cti: quis tamen eouſque longas illis eſſe aures reuelauit quæ ad voces noſtras porrigan- *Reſponſio.*
tur? oculos etiam tam perſpicaces qui neceſſitatibus noſtris aduigilent? Nugantur qui- *Tertia, de Trinitatis ſpeculo.*
dem in ſuis vmbris neſcio quid de fulgore diuini vultus ipſos irradiante, in quo, ceu in
ſpeculo, res hominum ex alto deſpiciant. verùm id affirmare, qua præſertim confidēn-
tia illi audent, quid eſt niſi per temulenta cerebri noſtri ſomnia velle in abdita Dei iu- *Reſponſio.*
Rom.8.6 dicia, ſine eius verbo penetrare & perrumpere, ac Scripturam conculcare? quæ toties
carnis noſtræ prudentiam, ſapientiæ Dei inimicam eſſe pronuntiat: vanitatem ſenſus
noſtri in vniuerſum damnat: proſtrata omni noſtra ratione, ſolam Dei voluntatem à no
bis vult ſpectari.

25 Quæ verò alia Scripturę teſtimonia propugnando huic ſuo mendacio aſciſcunt, *4. A Moſis teſtimonio, de Patriarcharū nomine ſuper poſteros inuocando.*
Gen. 48. 16. peſſimè contorquent. Sed enim, inquiunt, Iacob vt ſuum patrúmque Abraham & Iſaac
nomen ſuper ſuam poſteritatem inuocetur rogat. Primùm videamus qualis iſta ſit in-
uocationis forma inter Iſraelitas. non enim patres ſuos ad ferendas ſibi ſuppetias implo
rant: ſed Deum obteſtantur quo ſeruorum ſuorum, Abraham, Iſaac & Iacob memine-
rit. Eorum ergo exemplum nihil iis patrocinatur qui ad ſanctos ipſos ſermonem habue
rint. Verùm quia ſtipites iſti, qua ſunt hebetudine, nec quid ſit nomen Iacob inuocare, *Reſponſio, per interpretationem loci illius cum Ieſaiæ ſimili dicto collati.*
nec cur inuocandum ſit capiunt: non mirum ſi in ipſa quoque forma ſic pueriliter titu-
Ieſa.4.1. bant. Loquutio hæc non ſemel in Scripturis occurrit. Ieſaias enim virorum nomen in-
uocari ſuper mulieres dicit, dum eos habent maritorum loco ſub quorum fide & tute-
la degant. Ergo inuocatio nominis Abraham ſuper Iſraelitas, in hoc ſita eſt dum gene-
ris ſui originem ad eum referunt, cúmque pro authore & parente ſuo memoria celebri
colunt. Neque verò id facit Iacob quòd ſit de propaganda nominis ſui celebritate ſoli-
citus: ſed quum totam poſterorum beatitudinem conſtare nouerit hæreditate fœderis
quod ſecum Deus pepigerat: quod illis bonorum omnium ſummum fore videt, com-
precatur vt genere ſuo cenſeantur. id enim aliud non eſt quàm fœderis ſucceſſionem
ad eos tranſmittere. Illi viciſſim, dum memoriam eiuſmodi precibus ſuis inducunt,
non ad interceſſiones mortuorum ſuffugiunt: ſed Domino fœderis ſui recordationem

obiic

obiiciunt, quo clementiſſimus Pater illis ſe propitium ac beneficum fore, in Abrahæ, *Secunda reſp. ex publica Eccleſiæ voce petita.* Iſaac & Iacob gratiam recepit. Alioqui quàm parum in Patrum merita ſancti reclinauerint, teſtatur publica vox Eccleſiæ apud Prophetam, Tu Pater noſter, & Abraham neſciuit nos, & Iſrael ignorauit nos. Tu Domine Pater noſter, & redemptor noſter. *Ieſa. 63. 16.* Ac dum ſic quidem loquuntur, ſimul addunt, Conuertere Domine propter ſeruos tuos. nullam tamen cogitantes interceſſionem, ſed ad fœderis beneficium animum aduertentes. Nunc verò quum Dominum Ieſum habeamus, in cuius manu non percuſſum modò, ſed confirmatum ſit nobis æternum miſericordiæ fœdus: cuius potius nomen in *Tertia, quæ ſit regeremio.* precibus noſtris prætendamus? Et quoniam boni iſti magiſtri his verbis Patriarchas volunt ſtatui interceſſores, ſcire ex ipſis velim cur in tanta turba ne minimum quidem apud eos locum obtineat Abraham, Eccleſiæ pater. Ex qua colluuie ſibi aduocatos ſumant minimè ignotum eſt. Abraham, quem Deus aliis omnibus prętulit, & quem euexit in ſummum honoris gradum, negligi ac ſupprimi quàm conſentaneum ſit mihi reſpondeant. Nempe quum palam eſſet talem vſum veteri Eccleſiæ fuiſſe incognitum, placuit, occultandæ nouitatis cauſa, de antiquis Patribus ſilere: acſi nominum diuerſitas *Obiectio.* recentem & adulterinum morem excuſaret. Quod autem obiiciunt quidam rogari Deum vt in Dauidis gratiam populi miſereatur, adeo non ſuffragatur eorum errori, vt *Reſponſio.* ad eius refutationem maximè ſit efficax. Nam ſi expendimus quam perſonam ſuſtinuerit Dauid: ſegregatur ab omni ſanctorum cœtu, vt quod in eius manu pactum Deus pepigit, ſtabiliat. Ita & fœderis potius quàm hominis habetur ratio, & ſub figura Chriſti interceſſio vnica aſſeritur. Nam quod ſingulare fuit Dauidi, quatenus Chriſti imago fuit, in alios non competere certum eſt.

5. Ab exauditis precibus quæ à ſanctis fiunt. 26 Sed hoc quoſdam ſcilicet mouet quòd ſanctorum orationes ſępe leguntur exauditæ. Cur? Nempe quia orarunt. In te ſperauerunt (inquit Propheta) & ſalui facti ſunt: *Pſal. 22. 5.* clamauerunt, & non ſunt confuſi. Oremus ergo & nos eorum exemplo, vt eorum inſtar exaudiamur. *Reſponſio.* Hi verò, contrà quàm decet, pręposterè ratiocinantur, non exauditum iri niſi qui ſemel exauditi ſunt. Quanto melius Iacobus? Elias (inquit) homo erat nobis *Iac. 5. 17.* ſimilis: & precatione precatus eſt, ne plueret, & non pluit ſuper terram annos tres & menſes ſex. Rurſum orauit, & cęlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum ſuum. Quid? An ſingularem aliquam Eliæ prærogatiuam colligit, ad quam ſit nobis confugiendum? Minimè vero. ſed vim pię puræque orationis perpetuam docet, vt nos ad ſimiliter orandum exhortetur. Nam Dei promptitudinem ac benignitatem in exaudiendis illis malignè interpretamur, niſi talibus experimentis confirmamur in certiorem promiſſionum eius fiduciam: quibus non vni aut alteri, aut etiam paucis inclinatam fore aurem ſuam pollicetur, ſed omnibus qui nomen ſuum inuocauerint. Atque eo minus excuſa- *Cõfirmatio reſponſionis, authoritate Scripturæ munita.* bilis eſt inſcitia hæc quòd tot Scripturæ admonitiones videntur quaſi ex profeſſo contemnere. Liberatus eſt ſæpius Dauid Dei virtute. an vt eam ad ſe traheret vt eius ſuffragio liberaremur? Longe aliter affirmat ipſe, Me expectant iuſti donec rependas mihi. *Pſ. 142. 8.* Item, Videbunt iuſti, & gaudebunt, & ſperabunt in Domino. *Pſal. 52. 8.* Ecce pauper iſte clamauit ad Deum, & reſpondit ei. *Pſal. 34. 7.* Multæ in Pſalmis ſunt eiuſmodi preces, quibus ad precãdum quod poſtulat hac ratione Deum prouocat, ne pudefiant iuſti, ſed ſuo exemplo erigantur ad bene ſperandum. Vno iam contenti ſimus, Propterea orabit ad te omnis ſanctus *Pſal. 32. 6.* in tempore opportuno. Quem locum eo libentius citaui quod non puduit rabulas, qui operam linguæ meritoriæ ad defenſionem Papatus locant, eum obtendere ad probandam mortuorum interceſſionem. Quaſi verò aliud velit Dauid quàm fructum oſtendere qui ex Dei clementia & facilitate proueniet vbi exauditus fuerit. Atque hoc in genere tenendum eſt, experientiam gratiæ Dei, tam erga nos quàm erga alios, non vulgare eſſe adminiculum ad confirmandam promiſſionum illius fidem. Non recito plurimos locos vbi Dauid Dei beneficia ſibi proponit in fiduciæ materiam, quia Pſalmorum *Et illuſtrata exemplis Iacobi.* lectoribus ſponte occurrent. Hoc idem ſuo exemplo prius docuerat Iacob, Minor ſum *Gen. 32. 10.* cunctis miſerationibus tuis & veritate quam præſtitiſti ſeruo tuo. In baculo meo tranſiui Iordanem iſtum: & nunc cum duabus turmis egredior. Promiſſionem quidem allegat, ſed non ſolam: quin ſimul effectum coniungit, quo animoſius in futurum confidat eundem erga ſe Deum fore. Neque enim ſimilis eſt mortalibus, quos liberalitatis ſuæ tædet, vel quorum exhauritur facultas: ſed à propria natura ęſtimandus eſt, ſicut pruden- *Dauidis.* ter facit Dauid, Redemiſti me (inquit) Deus verax. Poſtquam ſalutis ſuæ laudem Deo *Pſal. 31. 6.*

tribuit

tribuit, adiungit veracem eſſe: quia niſi perpetuò ſimilis ſui eſſet, non ſatis firma ſumi
poſſet fiduciæ & inuocationis ratio ex eius beneficiis. Vbi autem ſcimus, quoties nobis
auxiliatur, ſpecimen ac probationem dare bonitatis ſuæ & fidei, timendum non eſt ne
ſpes noſtra pudefiat, vel nos fruſtretur.

27 Summa hæc ſit, quum Scriptura in Dei cultu hoc nobis ſummum caput com- *Concluſio, ſan-*
mendet vt eum inuocemus (ſicuti poſthabitis omnibus ſacrificiis à nobis hoc pietatis *ctorum inuoca-*
officium exigit) non ſine manifeſto ſacrilegio orationem ad alios dirigi. Vnde etiam in *tione eſſe rem impiam.*
Pſal. 44. 21. Pſalmo dicitur, Si expandimus manus noſtras ad deum alienum, nónne Deus requiret *1. Quia Deo*
iſta? Deinde quum Deus nonniſi ex fide velit inuocari, & diſertè ad amuſſim verbi ſui *ſuam gloriam eripit.*
orationes formari iubeat: denique quum fides in verbo fundata, ſit rectæ orationis ma- *2. Fidem euer-*
ter: ſimulac à verbo deflectitur, orationem adulterari neceſſe eſt. Atqui iam oſtenſum *tit.*
eſt ſi conſulitur tota Scriptura, illic hunc honorem ſoli Deo vendicari. Quod ad inter- *3. Chriſti inter-*
ceſſionis munus pertinet, etiam vidimus Chriſto peculiare eſſe, nec vllam Deo gratam *ceſſionem abo-*
eſſe precationem niſi quam Mediator ille ſanctificat. Ac tametſi fideles vltro citróque *let.*
preces apud Deum pro fratribus offeruut, hoc nihil vnicæ Chriſti interceſſioni deroga-
re oſtendimus: quia omnes ſimul ea ſubnixi tam ſe quàm alios Deo commendant. Ad- *4. Verbo Dei*
hæc docuimus inſcitè hoc trahi ad mortuos, quibus nuſquam legimus mandarum eſſe *repugnat.*
vt pro nobis orent. Sæpe nos Scriptura hortatur ad mutuas huius officij vices: de mor-
tuis ne ſyllaba quidem. imò Iacobus hæc duo coniungens, vt confiteamur peccata no- Iac. 4. 16.
ſtra inter nos, & viciſſim alij pro aliis oremus, mortuos tacitè excludit. Proinde ad hunc *5. Ritè precan-*
errorem damnandum ſufficit vna illa ratio, exordium rite orandi naſci ex fide, fidem *di regulæ ad-*
verò eſſe ex auditu verbi Dei, vbi nulla fictitiæ interceſſionis mentio: quia temere pa- *uerſatur.*
tronos ſibi aſciuit ſuperſtitio, qui diuinitus dati non erant. Nam quum multis precandi *6. Exẽplis pro-*
formis referta ſit Scriptura, nullum reperitur exemplum huius aduocationis, ſine qua in *batis caret.*
Papatu nulla creditur eſſe oratio. Adhæc ſuperſtitionem hanc conſtat ex diffidentia *7. Ex diffiden-*
natam eſſe: quia vel Chriſto deprecatore contenti non fuerint, vel eum omnino ſpolia- *tia orta eſt.*
uerint hac laude. Atque hoc poſterius ex eorum impudentia facilè coarguitur: quia
non alio validiore argumento pugnant, opus nobis eſſe ſanctorum patrocinio, quàm *Poſtrema ob-*
dum obiiciunt nos eſſe indignos familiari ad Deum acceſſu. Quod nos veriſſimum qui- *iectio.*
dem eſſe fatemur, ſed inde colligimus nihil eos Chriſto reliquum facere qui pro nihilo *Reſponſio.*
ducunt eius interceſſionem, niſi accedant Georgius & Hippolytus, aut ſimiles laruæ.

28 Etſi autem oratio propriè ad vota & preces reſtringitur, tanta eſt tamen inter pe *VI.*
titionem & gratiarum actionem affinitas, vt commodè ſub nomine vno comprehendi *Orationis ſpe-*
queant. Nam quas Paulus enumerat ſpecies, ſub prius membrum huius partitionis re- *cies.* *Vota.*
cidunt. Rogando & precando deſideria noſtra apud Deum effundimus, poſcentes tam *Preces.*
quæ faciunt ad propagandam eius gloriam & illuſtrandum eius nomen, quàm benefi- *Petitiones.*
cia quæ vſui noſtro conducunt. Gratias agendo, benefacta eius erga nos iuſta laude ce- *Gratiarum a-*
lebramus, acceptum ferentes eius liberalitati quicquid ad nos bonorum peruenit. Ita- *ctiones.*
que duas iſtas partes ſimul complexus eſt Dauid, Inuoca me in die neceſſitatis: eruam Pſal. 50. 15.
te, & glorificabis me. Vtrunque nobis continenter in vſu eſſe non abs re præcipit Scri-
ptura. tantam enim noſtram eſſe inopiam alibi diximus, res verò ipſa clamat tot ac tan-
tis nos anguſtiis vndique vrgeri ac premi, vt ſatis ſit cauſæ omnibus cur aſſiduè gemant *Harum conne-*
& ſuſpirent ad Deum, ſupplicéſque eum implorent. Nam etſi à rebus aduerſis ſint im- *xio, perpetuus vſus, & neceſ-*
munes, ſanctiſſimos tamen quoſque ſtimulare debet ſcelerum ſuorum culpa, deinde *ſitas.*
innumeri tentationum inſultus ad expetendum remedium. In ſacrificio autem laudis
& gratiarum actionis nulla eſſe poteſt ſine ſcelere interruptio: quando non ceſſat Deus
alia aliis beneficia cumulare, vt nos, quanuis lentos & pigros, ad gratitudinem cogat.
Denique tanta ac tam effuſa benefactorum eius largitas nos penè obruit, tot ac tam in-
gentia eius miracula, quaquauerſum ſpectes, cernuntur, vt nunquam nobis deſit laudis
gratiarúmque actionis argumentum ac materia. Atque, vt hęc planius aliquãto expli- *Accuratior ex-*
centur, quum ſic in Deo ſpes omnes opéſque noſtræ ſitæ ſint (quod iam antea ſatis pro- *plicatio, ratio-*
batum eſt) vt neque nos, neque noſtra omnia proſperè habere niſi eius benedictione *nibus, teſtimo-*
poſſimus: aſſiduè nos ei noſtráque omnia oportet commendemus. Deinde quicquid *niis & exem-* *plis cõfirmata.*
Iac. 4. 14. deliberamus, loquimur, agimus, ſub eius manu ac voluntate, ſub ſpe denique auxilij e-
Ieſa. 30. 1. & 31. 1. ius deliberemus, loquamur, agamus. Omnes enim à Deo maledicti pronuntiantur qui
ſui alteriuſve cuiuſpiam fiducia, conſilia agitant ac ſtatuunt, qui extra eius voluntatem,

ipſóq

ipſiúque non inuocato, quicquam moliuntur, aut inchoare tentant. Et quum iam ali-
quoties dictum ſit, iuſto eum honore affici vbi bonorum omnium author agnoſcitur:
inde conſequitur, ſic ex manu eius ſuſcipienda eſſe illa omnia vt aſſidua gratiarum a-
ctione proſequamur: nullámque eſſe iuſtam rationem qua eius beneficia vſurpemus,
quæ non alio fine ab eius largitate nobis profluunt ac proueniunt, niſi etiam in laude e-
1.Tim.4.5. ius confitenda & gratiis agendis aſſidui ſimus. Paulus enim, dum teſtatur per verbum
& orationem ſanctificari, ſimul innuit, ſine verbo & oratione minimè ſancta & pura no
Pſal.40.4. bis eſſe. per verbum ſcilicet fidem metonymicè intelligens. Proinde eleganter Dauid,
dum percepta Domini liberalitate, datum ſibi in os canticum nouum prædicat. quo ſci-
licet innuit, malignum eſſe ſilentium, ſiquod eius beneficium ſine laude præterimus:
Ieſa.2.10. quum toties benedicendi materiam nobis exhibeat quoties benefacit. Sicut etiam Ie-
ſaias, ſingularem Dei gratiam prædicans, ad canticum nouum & non vulgare hortatur
Pſal.50.17. fideles. Quo ſenſu alibi Dauid, Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit lau-
Ieſa.38.20. dem tuam. Similiter Ezechias & Ionas hunc ſibi liberationis finẽ teſtantur fore, vt can-
Ionæ 2.10. Pſal.116.12. ticis Dei bonitatem in templo celebrent. Hanc eandem legem Dauid generaliter piis
omnibus præſcribit. Quid rependam Domino (inquit) pro omnibus quæ in me contulit?
Calicem ſalutum accipiam, & nomen Domini inuocabo. Et eam ſequitur Eccleſia alio
Pſal.106.47. Pſalmo, Saluos fac nos Deus noſter, vt confiteamur nomini tuo, & glorіemur in laude
Pſal.102.18. tua. Item, Reſpexit ad precem ſolitarij, & non contempſit preces eorum. Scribetur hoc
ad generationem poſteram, & populus creatus laudabit Dominum, vt annuntient in
Sion nomen eius, & laudem eius in Ieruſalem. Imò quoties obſecrant Deum fideles vt
faciat propter nomen ſuum: ſicuti indignos ſe profitẽtur qui obtineant quicquam pro-
prio nomine, ita ſe obligant ad gratias agendas: & hunc ſibi rectum beneficentiæ Dei
Oſeæ 14.3. vſum fore promittunt, vt eius ſint præcones. Sic Oſeas, de futura Eccleſiæ redemptione
loquens, Aufer (inquit) iniquitatem ô Deus, & attolle bonum: nos autem vitulos labio-
rum ſoluemus. Nec modò linguæ præconium ſibi vendicãt Dei beneficia, ſed amorem
Pſal.116.1. ſibi naturaliter conciliant. Dilexi (inquit Dauid) quia exaudiit Dominus vocem depre-
Pſal.18.1. cationis meæ. Item alibi quæ ſenſerat auxilia recitans, Diligam te Deus fortitudo mea.
Nec verò vnquam placebunt Deo laudes quæ non fluent ex hac dulcedine amoris.
Regula de precib. & gratiarum actione. Quinetiam tenẽdum eſt illud Pauli, vota omnia peruerſa & vitioſa eſſe quibus non an-
nexa eſt gratiarum actio. Sic enim loquitur, In omni oratione (inquit) & obſecratione Philip. 4.
cum gratiarum actione petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum. Nam quia multos 6.
impellit moroſitas, tædium, impatientia, doloris acerbitas, & metus, vt orando obmur-
murent, iubet ita temperari affectus, vt fideles antequam adepti ſint quod cupiunt, hi-
lariter nihilominus benedicant Deo. Quòd ſi hæc copula in rebus ferè contrariis vigere
debet, eo ſanctiore vinculo nos obſtringit Deus ad canendas ſuas laudes, quoties nos vo
Quo Christi intercessione Deo consecrantur. torum compotes facit. Sicuti autem docuimus Chriſti interceſſione conſecrari noſtras
preces, quæ alioqui pollutæ eſſent, ita Apoſtolus, iubens nos per Chriſtum offerre hn- Hebr. 13.
ſtiam laudis, nobis ad celebrandum Dei nomen os non ſatis purum eſſe admonet, niſi 12.
intercedat Chriſti ſacerdotium. Vnde colligimus prodigioſè faſcinatos fuiſſe homines
in Papatu, vbi maior pars Chriſtum vocari aduocatum miratur. Hæc ratio eſt cur præ- 1.Theſſ.5.
cipiat Paulus ſine intermiſſione & orare & gratias agere: volens ſcilicet quanta fieri po- 13.
teſt aſſiduitate, omni tempore, omni loco, omnibus in rebus ac negotiis erecta eſſe ad
Deum omnium vota, quæ & omnia ab eo expectent, & omnium ei laudem referant,
ſicuti perpetua laudandi orandique argumenta nobis offert.

Orationis assiduitas. Priuata videlicet & publica, assidua, statis horis, &c. 29 Hæc autem orandi aſſiduitas, etſi præſertim proprias ac priuatas cuiuſque reſpi-
cit, nonnihil tamen ad publicas quoque Eccleſiæ orationes pertinet. Atqui nec aſſi-
duę eſſe poſſunt, nec aliter etiam fieri debent quàm ex politia quę communi inter om-
nes conſenſu conuenerit. Fateor ſanè. Ideo enim & certæ horæ condicuntur ac præſti-
tuuntur, vt apud Deum indifferentes, ita hominum vſibus neceſſariæ, quo ſit omnium
commoditati proſpectum, & omnia decenter & compoſitè, iuxta Pauli ſententiam, in 1.Cor. 15.
Exceptio, tempore necessitatis. Eccleſia adminiſtrentur. Sed enim iſtud nihil obſtat quominus vnaquæque Eccleſia, 40.
cum ſubinde ad frequentiorem precationum vſum ſe extimulare, tum maiore aliqua
neceſſitate admonita acriore ſtudio flagrare debeat. De perſeuerantia autem, quę mul-
Qualis debeat esse continuatio, adu. tam cum aſſiduitate affinitatem habet, erit circa finem dicendi locus. Porrò hæc nihil Sect.51.52
ad βαττολογίαν qua interdictum nobis Chriſtus voluit. non enim diu, nec ſępe, nec multo Mat.6.7.

cum

cum affectu inſiſtere precibus vetat: ſed ne aliquid à Deo extorquere nos poſſe confi- *garrulam loquacitatē, Papiſtis etiamnū hodie familiarem.*
damus, garrula loquacitate eius aures obtundendo, acſi humano more perſuadendus
foret. Scimus enim hypocritas, quia non reputant ſibi negotium eſſe cum Deo, non ſe-
Luc.18. cus pompas ſuas in precibus agere quàm in triumpho. Nam Phariſæus ille qui gratias
Deo agebat quòd non eſſet aliis ſimilis, ſibi haud dubiè plaudebat in hominum oculis,
ac ſi vellet ex precatione captare ſanctitatis famam. Hinc βαττολογία illa quę hodie ſimi-
li de cauſa graſſatur in Papatu, dum alij preculas eaſdem iterando tempus fruſtra te-
runt, alij longa verborum congerie apud vulgus ſe venditant. Quum hæc garrulitas *Garrulitatis & hypocriſeos Phariſaicæ reſutatio.*
pueriliter illudat Deo, non mirum eſt ab Eccleſia prohiberi, nequid illic perſonet niſi
ſerium & profectum ex corde intimo. Huic corruptelę vicina eſt & ſimilis altera, quam
ſimul damnat Chriſtus: quòd ſcilicet hypocritæ oſtentationis cauſa venantur multos
teſtes, ac forum potius occupant ad orandum, quàm mundi laude careant ipſorum pre-
ces. Quando verò hunc eſſe orationis ſcopum iam prius dictum eſt, vt erecti in Deum *Orationis ſcopus & partes.*
animi ferantur, tum ad confeſſionem laudis, tum ad opem implorandam: ex eo intelli-
gere licet primas eius partes in mēte & animo poſitas eſſe. vel potius orationem ipſam, *Deſcriptio.*
eſſe propriè interioris cordis affectum, qui apud Deum, cordium ſcrutatorem, effundi-
tur & exponitur. Quamobrem (vt iam dictum eſt) cæleſtis magiſter, quum optimam o- *Matth.6.6.*
randi legem ferre vellet, iuſſit intrare in cubiculum, ibíque oſtio clauſo orare Patrem
noſtrum in abſcondito, vt Pater noſter qui eſt in abſcondito nos exaudiat. Nam vbi ab
hypocritarum exemplo abſtraxit, qui ambitioſa precum oſtentatione hominum fauo-
rem captabant, ſimul adiicit quod ſit melius: intrare ſcilicet cubiculum, & clauſo oſtio
ibi orare. Quibus verbis (vt ego interpretor) receſſum, qui nos eò iuuet vt tota cogita- *Orare clauſo oſtio, quid.*
tione in cor noſtrum deſcendamus & ingrediamur penitus, quærere nos docuit: pro-
pinquum nobis Deum animi affectibus promittens, cuius templa eſſe debent corpora
noſtra. Neque enim negare voluit quin aliis quoque locis orare expediat: ſed eſſe quid-
dam ſecretum oſtendit orationem, quæ & in animo potiſſimùm locata ſit, & eius tran-
quillitatem, procul omnibus curarùm turbis, requirat. Non ergo ſine cauſa ipſe quoque
Dominus, quum precibus incumbere vehemētius vellet, in receſſum procul hominum
tumultu ſe conferebat: ſed vt ſuo nos exemplo commonefaceret, non eſſe negligenda
iſtæc adminicula, quibus animus noſter per ſe nimium lubricus magis ad ſerium ora-
tionis ſtudium intenditur. Interim verò, quemadmodum neque in media hominum *Orare omnibus in locis.*
1. Tim. 2. turba, ſiquando ita tulerat occaſio, à precando abſtinebat: ſic nos in locis omnibus, qui-
8. bus opus fuerit, tollamus puras manus. Atque adeò ſic habendum eſt, quiſquis in ſacro
piorum conuentu orare detrectat, neſcire quid ſit orare ſeorſum, vel in receſſu, vel do-
mi. Rurſus qui ſolus & priuatim orare negligit, quantumuis ſedulò frequentet cœtus *Orare priuatum.*
publicos, ventoſas tantùm preces illic concipere: quia plus hominum opinioni defert
quàm arcano Dei iudicio. Interea, ne contemptui eſſent communes Eccleſię preces, eas *Precum publicarū elogium.*
Ieſa.56.7. ſplendidis elogiis olim Deus ornauit: præſertim vbi templum vocauit domum oratio-
nis. Nam & præcipuam cultus ſui partem hac voce docuit eſſe precandi officium: atque
vt in eo ſe fideles vno conſenſu exercerent, inſtar vexilli erectum illis fuiſſe templum.
Pſal.65.2. Addita etiam fuit inſignis promiſſio, Te expectat, Deus, laus in Sion: & tibi votum red-
detur. Quibus verbis admonet Propheta nūquam irritas eſſe Eccleſiæ preces: quia Deus
populo ſuo ſemper canendi materiam cum gaudio ſuppeditat. Etſi autem ceſſarunt le-
gales vmbræ, quia tamen hac ceremonia inter nos quoque fidei vnitatem Deus fouere
voluit, non dubium quin ad nos pertineat eadem promiſſio, quam & Chriſtus ore ſuo
ſanciuit, & Paulus perpetui vigoris eſſe docet.

30 Iam vt communes fidelibus preces Deus verbo ſuo edicit, ſic & templa publica *De locis publicis ſeu templis, vbi communes preces concipi debent.*
ipſis peragendis deſtinata eſſe oportet. vbi qui orationem cum Dei populo communi-
care reſpuunt, non eſt quòd iſto pretextu abutantur, cubiculum ſe ingredi, quo Domini
Matt. 18. 20. mandato pareant. Ille enim qui pollicetur ſe facturum quicquid duo aut tres petierint
in nomine ſuo congregati, palàm conceptas preces ſe minimè aſpernari teſtatur: modò
faceſſat oſtentatio & humanæ gloriolæ aucupium, modò adſit ſyncera veráque affectio
quæ in cordis arcano habitet. Si hic legitimus eſt templorum vſus (vt certè eſt) cauen- *Templorum legitimus vſus.*
dum eſt rurſum ne aut (quemadmodum ſeculis aliquot haberi cœperunt) propria eſſe
Dei habitacula ducamus, vnde propius aurem nobis admoueat: aut ſecretam neſcio
quam illis affingamus ſanctitatem, quæ ſacratiorem apud Deum orationem reddat. Ve-

ta enim Dei templa quum ſimus ipſi, in nobis oremus oportet, ſi in ſancto templo ſuo
Abuſus. Deum volumus inuocare. Illam verò craſsitiem Iudæis aut Gentibus relinquamus, qui
præceptum habemus de inuocando, citra loci diſcretionem, in ſpiritu & veritate Do- Iohan. 4. 23.
mino. Dedicatum quidem templum erat olim Dei iuſſu precibus ac victimis offeren-
dis: ſed quo tempore veritas ſub talibus vmbris figurata delitèſcebat, quæ nũc ad viuum
nobis expreſſa in nullo materiali templo hærere nos patitur. Ac ne Iudæis quidem ea
conditione commendatum fuit templum vt Dei præſentiam eius parietibus include-
rent, ſed quo ad contemplandam veri templi effigiem exercerentur. Itaque grauiter ab
Ieſaia & Stephano reprehenſi ſunt qui Deum in templis manufactis habitare vllo mo- Ieſa. 66. 1. Act. 7. 48.
do putarent.

De voce & cantu, quæ in oratione nullius ſunt momenti, niſi ex ſincero cordis affectu proficiſcantur.
31 Hinc præterea pluſquam clarum eſt, neque vocem neque cantum (ſi in oratione
intercedant) habere quicquam momenti, aut hilum proficere apud Deum, niſi ex alto
cordis affectu profecta. Quin eius iram aduerſus nos prouocant ſi è ſummis duntaxat
labris & gutture exeunt: quando id eſt ſacroſancto eius nomine abuti, ac eius maieſta-
tem deriſui habere. ſicuti ex Ieſaiæ verbis elicimus, quæ etſi latius patent, ad hoc quo-
Ieſa. 29. 13. que vitium coarguendum pertinent. Populus (inquit) iſte appropinquat mihi ore ſuo, &
Matth. 15. 8. labiis ſuis me honorat: cor autem eorum longè eſt à me: & timuerunt me mandato &
doctrina hominum. Propterea ecce faciam in populo hoc miraculum grande & ſtupen
dum. peribit enim ſapientia à ſapientibus eorum, & prudentia ſeniorum euaneſcet. Ne-
que tamen vocem aut cantum hîc damnamus: quin potius valde commendamus, mo-
dò animi affectum comitentur. Sic enim mentem in Dei cogitatione exercent, & in-
tentam retinent: quæ, vt lubrica eſt & verſatilis, facilè remittitur, & in varia diſtrahitur,
Vox autem, & lingua quoque vſus ad publicas preces magis quàm ad priuatas pertinere videtur.
niſi variis fulciatur adminiculis. Præterea, quum Dei gloria in ſingulis corporis noſtri
partibus elucere quodammodo debeat, conuenit præſertim linguam huic miniſterio
addictam eſſe ac deuotam tum canendo, tum loquendo: quæ peculiariter ad enarran-
dam prædicandámque Dei laudem, condita eſt. Potiſſimus tamen linguæ vſus eſt in o-
rationibus publicis, quæ in fidelium conuentu habentur: quibus hoc agitur, vt Deum,
quem vno ſpiritu eadémque fide colimus, communi vna voce & veluti eodem omnes
ore pariter glorificemus, idque palàm, vt omnes viciſſim, à ſuo quiſque fratre, confeſ-
ſionem fidei accipiant, ad cuius exemplum inuitentur & incitentur.

Canendi ritus eſt quidem vetuſtiſſimus.
32 Canendi vero in Eccleſiis ritum (vt id quoque obiter dicam) non modò vetuſtiſ-
ſimum eſſe conſtat, ſed Apoſtolis quoque in vſu fuiſſe, ex illis Pauli verbis colligere li- 1. Cor. 14. 15.
cet, Canam ſpiritu, canam & mente. Item ad Coloſſenſes, Docentes & commonefa- Col. 3. 16.
cientes vos mutuò in hymnis, pſalmis & canticis ſpiritualibus, canentes cum gratia in
cordibus veſtris Domino. Priore enim loco, voce & corde canendum eſſe præcipit: al-
tero cantilenas ſpirituales commẽdat, quibus ſe mutuò pij ædificent. Id tamen vniuer-
Non tamen fuit vniuerſalis. ſale non fuiſſe teſtatur Auguſtinus, qui refert ſub Ambroſio demum cœpiſſe canere Ec- Confeſſ. lib. 9. c. 7.
cleſiam Mediolanenſem: quum ſæuiente aduerſus fidem orthodoxam Iuſtina Valenti-
niani matre, populus ſolito magis aſſiduus in vigiliis eſſet: reliquas deinde occidentales
Eccleſias ſequutas. Paulo enim antè dixerat ab orientalibus profectum fuiſſe hunc mo-
rem. Indicat etiam lib. Retractationum 2, ſua ætate fuiſſe in Aphrica receptum. Hilarius
quidam, inquit, vir tribunitius, morem, qui tunc eſſe apud Carthaginem cœperat, vt
hymni ad altare dicerentur de Pſalmorum libro, vel ante oblationem, vel quum diſtri-
bueretur populo quod fuiſſet oblatum, maledica reprehenſione vbicunque poterat la-
cerabat. Huic reſpondi, iubentibus fratribus. Et certè ſi ad eam, quæ Dei & Angelorum
conſpectum decet, grauitatem attemperatus ſit cantus, cum dignitatem & gratiam ſa-
cris actionibus conciliat, tum ad excitandos in verum precandi ſtudium ardorémque
Quomodo ſit componendus. animos plurimum valet. Cauendum tamen diligenter ne ad modulationem intentio-
res ſint aures quàm animi ad ſpiritualem verborum ſenſum. Quo periculo ſe permo-
Confeſſ. lib. 10. cap. 33. tum fatetur alicubi idem Auguſtinus, vt interdum optarit inſtitui morem ab Athana-
ſio obſeruatum, qui lectorem tam modico vocis flexu iubebat ſonare, vt pronuntianti
vicinior foret, quàm canenti. Verùm, quum reminiſceretur quantam ſibi vtilitatem can
tus attuliſſent, in alteram partem inclinabat. Hac ergo adhibita moderatione, nihil du-
bium quin ſanctiſſimum ſit ac ſaluberrimum inſtitutum. Quemadmodum rurſus, qui-
cunque ad ſuauitatem duntaxat auriúmque oblectationem compoſiti ſunt cantus, nec
Eccleſiæ maieſtatem decent, nec Deo non ſummoperè diſplicere poſſunt.

33 Quo

Populari, non exotico, ſermone concipiendæ ſunt preces publicæ.

1. Ratio, ab Eccleſię conſideratione.

2. Ratio, ab Apoſtoli authoritate.

Adu. Papiſtas

1.Cor.14. 16. — 1.Cor.14. 15.

33 Quo etiam planè conſtat, non Græco inter Latinos, nec Latino inter Gallos aut Anglos (vt hactenus paſſim factitatum eſt) ſed populari ſermone concipiendas eſſe publicas orationes, qui vulgò à toto cœtu intelligi poſſit. quandoquidem in totius Eccleſię ędificationem fieri conuenit: ad quam ex ſono non intellecto nullus penitus fructus redit. Apud quos verò nulla eſt nec charitatis nec humanitatis ratio, ij ſaltem Pauli authoritate moueri aliquantulum debebant, cuius verba minimè ambigua ſunt. Si benedixeris, inquit, ſpiritu, is qui implet locum idiotæ, quomodo ad tuam benedictionẽ reſpondebit Amen, quandoquidem quid dicas neſcit? nam tu quidem gratias agis, ſed alius non ædificatur. Quis ergo effrænem Papiſtarum licentiam ſatis miretur, qui Apoſtolo palàm ſic reclamante, exotica lingua verboſiſſimas preces reboare non formidant, in quibus nec ſyllabam vnam ipſi interdum aſſequuntur, nec alios intelligere volunt? Nobis verò ſecus agendum præſcribit Paulus. Quid ergo? (inquit) orabo ſpiritu, orabo & mente: pſallam ſpiritu, pſallam & mente. Spiritus voce ſingulare linguarum donum ſignificans, quo nonnulli præditi abutebantur, quum à mente, hoc eſt intelligentia, illud auellerent. Sic tamen omnino ſentiendum, nulla ratione fieri poſſe: nec in publica oratione, nec in priuata, quin lingua ſine animo ſummopere Deo diſpliceat. Ad hoc, cogitationis ardore mentem eſſe debere incitatam, quo totum longè ſuperet quod lingua enuntiando exprimere poteſt. Poſtremò, ne eſſe quidem orationi priuatæ neceſſariam linguam, niſi quoad interior ſenſus vel ſibi ipſi ad incitationem ſufficere non valet, vel incitationis vehementia linguæ actionem ſecum rapit. Nam etſi optimæ interdum orationes voce carent, ſæpe tamen vſu venit, vt affectu mentis exultante, & lingua in vocem, & membra alia in geſticulationem ſine ambitione erumpant. Inde ſcilicet incertum iſtud Hannæ murmur, cuius ſimile quiddam ſancti omnes perpetuò in ſe experiuntur, dum in abruptas & conciſas voces proſiliunt. Corporis autem geſtus in precatione obſeruari ſoliti (quales ſunt geniculatio, & capitis detectio) exercitia ſunt, quibus ad maiorem Dei venerationem aſſurgere conamur.

Animus ſincerus affectus ſemper & in omnibus precationibus requiritur.

Nõ ſemper autem neceſſaria eſt lingua.

1. Sam. 1. 13.

Geniculatio & capitis detectio qualia exercitia.

VII. Forma orãdi à Chriſto propoſita duplici ratione immẽſam cœleſtis Patris bonitatem nobis depingit.

Mat.6.9. Luc.11.2.

34 Nunc certior orandi non modò ratio, ſed forma quoque ipſa diſcenda eſt: ea ſcilicet quam per dilectum Filium ſuum nobis cæleſtis Pater tradidit: vbi immenſam bonitatem ac manſuetudinem agnoſcere licet. Nam præterquam quod nos monet atque hortatur vt ſe in omni noſtra neceſſitate quæramus (qualiter filij in parentum fidem, quoties vlla anxietate affliƈtantur, confugere ſolent) quoniam videbat ne id quidem ſatis nos perſpicere, quàm anguſta eſſet noſtra paupertas, quid ęquum poſtulare, quid è re noſtra eſſet, huic etiam noſtrę ignorantiæ occurrit: & quod captui noſtro deerat, de ſuo ipſe ſuppleuit ac ſuffecit. Præſcripſit enim nobis formulam, qua velut in tabula propoſuit quicquid à ſe expetere licet, quicquid in rem noſtram conducit, quicquid poſtulare neceſſe eſt. Ex qua eius benignitate magnum conſolationis fructum percipimus, quòd nihil abſurdum, nihil alienum aut importunum, nihil denique non illi acceptum poſtulare nos intelligimus, qui penè ex eius ore rogamus. Plato quum hominum imperitiam videret in votis ad Deum perferendis, quibus conceſſis peſſimè illis ſæpius conſultum fuerit: optimam precandi rationem hanc eſſe pronuntiat, è veteri Poeta ſumptam, Iupiter rex, optima nobis & vouentibus & non vouentibus tribue: mala autem poſcentibus quoque abeſſe iube. Atque homo quidem ethnicus in eo ſapit, quòd iudicat quàm ſit periculoſum à Domino expetere quod cupiditas noſtra dictauerit: ſimul noſtram infœlicitatem prodit, qui ne hiſcere quidem ſine diſcrimine coram Deo poſſimus, niſi ad rectam orandi normam nos Spiritus inſtituat. Quo maiore in pretio cenſeri apud nos meretur hoc priuilegium, dum vnigenitus Dei filius verba nobis in os ſuggerit quæ mentem noſtram omni hæſitatione expediant.

Magnuſque conſolationis fructus à nobis inde percipitur.

In Alcib. 2. vel de voto.

Rom.8 26.

Orationis dominicæ diuiſio in ſex petitiones.

Vide ſinẽ ſect.43.

Auguſt. in Enchiri.ad Laurent. cap. 116. Chryſoſt. in opere imperf.

35 Hæc orandi ſeu forma, ſeu regula, ſex petitionibus conſtituta eſt. Nam ne iis accedam qui ſeptem capitibus diſtinguunt, facit quòd aduerſatiua dictione interiecta videtur Euangeliſta duo illa membra voluiſſe inter ſe colligere: acſi dixiſſet, Ne tentatione opprimi nos ſinas, quin potius noſtræ fragilitati opem feras, & liberes, ne ſuccumbamus. Nobiſcum etiam ſentiunt veteres Eccleſiæ ſcriptores. vt iam quod ſeptimo loco apud Matthæum additum eſt, exegeticè ad ſextam petitionem referendum ſit. Tametſi autem eiuſmodi eſt tota oratio, vt vbique gloriæ Dei ratio in primis habenda ſit: priores tamen tres petitiones Dei glorię peculiariter deſtinatæ ſunt: quam ſolam in illis intueri nos oportet, nullo commodi noſtri (vt aiunt) reſpectu. Tres reliquæ

Subdiuiſio in duas præcipuas partes: quarum prior

H noſt

Dei gloriam, poſterior ſalutem noſtram reſpiciunt.
noſtri curam gerunt, ac propriè iis quæ ex vſu noſtro ſunt poſtulandi ſunt aſſignatæ. Vt
quum nomen Dei ſanctificari petimus, quia probare vult Deus gratiſne an ſpe merce-
dis ametur à nobis & colatur, nihil tum de noſtro commodo cogitandum eſt: ſed eius
gloria nobis proponenda eſt, quam intentis oculis vnam intueamur: nec aliter in reli-
Partium iſtarum ordo.
quis huiuſmodi precibus affectos eſſe fas eſt. Atq; hoc quidem ipſum nobis in magnum
commodum cedit, quòd dum ita vt petimus ſanctificatur, fit etiam noſtra viciſſim ſan-
ctificatio. Sed ad huiuſmodi vtilitatem oculi noſtri (vt dictum eſt) cōniuere ac quodam-
modo cæcutire debent, ne in ipſam omnino reſpiciant. Vt ſi omnis ſpes priuati noſtri
boni præciſa eſſet, hæc tamen ſanctificatio, & alia quæ ad Dei gloriam pertinent, à no-
Exod.32.32. Rom.9.3.
bis optari & precibus poſtulari non deſinant. Vt in exemplis Moſis & Pauli ſpectatur,
quibus graue non fuit mentes & oculos à ſeipſis auertere, ac vehementi incenſóque ze-
lo ſuum ipſorum interitum expetere, vt vel ſuo diſpendio gloriam & regnum Dei pro-
mouerent. Rurſum quum panem noſtrum quotidianum nobis dari petimus: tametſi
optemus quod eſt noſtri commodi: tamen hic quoque Dei gloriam quærere præſer-
tim debemus. vt ne petituri quidem ſimus niſi in eius gloriam vergat. Nunc ad ipſam
orationis enarrationem aggrediamur.

Pater noſter, qui es in cælis.

Patris nomen exigit 1. vt in nomine Christi Deum precemur.
36 Primùm, in ipſo limine occurrit quod antea diximus, omnem à nobis orationem Suprà, ſect.17.18.19.
offerri Deo non aliter debere quàm in Chriſti nomine: vt nullo alio nomine illi com-
mendari poteſt. Nam ex quo Patrem vocamus Deum, nomen certè Chriſti prætendi-
mus. qua enim fiducia Deum aliquis Patrem nominaret? quis huc temeritatis prorum-
peret, vt ſibi vſurparet honorem filij Dei, niſi in Chriſto adoptati eſſemus in filios gra-
tiæ? Qui quum verus ſit Filius, nobis in fratrem ab ipſo datus eſt: vt quod natura ipſe
proprium habet, adoptionis beneficio noſtrum fiat, ſi tantam beneficentiam certa fide
2. Vt diffidentiam omnem excutiamus.
amplectimur. Quemadmodum Iohannes ait datam eſſe poteſtatem iis qui credunt in Ioh.1.12.
nomen vnigeniti Filij Dei, vt filij Dei ipſi quoque fiant. Itaque & Patrem ſe noſtrum
appellat, & ſic à nobis vocari vult: hac tanta nominis ſuauitate, omni nos diffidētia exi-
mens, quando nullus alibi maior amoris affectus quàm in Patre reperiri poſſit. Itaque
nullo certiore documento immenſam ſuam erga nos charitatē teſtificari potuit, quàm
3. Vt ab ipſo bona omnia expectemus, niſi eum egeſtatis ac ſæuitiæ, vel inopiæ, vel nimiæ auſteritatis accuſare velimus.
ex eo quòd filij Dei nominamur. Ipſius verò charitas tanto erga nos maior præſtantiór- 1. Iohan. 3.1.
que eſt omni parentum noſtrorum charitate, quanto ipſe omnes homines bonitate & Pſ.27.10.
miſericordia ſuperat. vt ſi quotquot in terra ſunt patres, omni paternæ pietatis ſenſu Ieſ.63.16.
exuti, filios deſtituerent: ipſe nobis nunquam defuturus ſit: quoniam ſeipſum negare 1. Tim. 2. 13.
non poteſt. Habemus enim eius promiſſum, Si vos, quum mali ſitis, noſtis bona dare fi- Matt.7.11
liis veſtris: quanto magis Pater veſter qui in cælis eſt? Item apud Prophetam, Poteſtne Ieſ.49.15.
mater obliuiſci filiorum? Etſi obliuiſcatur, ego tamen non obliuiſcar tui. Quòd ſi fi-
lij eius ſumus, vt filius in fidem extranei alieníque hominis ſe conferre non poteſt niſi
ſimul de patris vel ſæuitia vel inopia queratur: ita aliunde ſubſidia quàm ab ipſo quæ-
rere non poſſumus, niſi exprobrata illi egeſtate, ac facultatum inopia, vel ſæuitia nimiá-
que auſteritate.

Obiectio. Peccata nos arcere à conſpectu eius quem iudicem non Patrem reddidimus.
37 Nec cauſemur, nos meritò timidos reddi peccatorum conſcientia, quæ Patrem,
quanuis clementem ac manſuetum, tamen nobis offenſum quotidie reddant. Nam ſi
inter homines, nullo meliore patrono cauſam ſuam apud patrem filius agere poteſt, nul
lo meliore interprete perditam eius gratiam ſibi conciliare ac recolligere, quàm ſi ipſe
ſupplex ac demiſſus, culpam agnoſcens, patris miſericordiam imploret (non enim tum
Reſpōſio, à natura Dei, quæ ab Apoſtolo deſcribitur.
ſe paterna viſcera diſſimulare poſſunt quin ad tales preces commoueantur) quid ille Pa
ter miſericordiarum, & Deus totius conſolationis? annon potius filiorū pro ſe deprecan 2. Cor.1.3
tium lachrymas & gemitus exaudiet (quum præſertim ad id nos inuitet & exhortetur)
quàm quæuis aliorum patrocinia? ad quotum ſubſidium ideo pauidi ſuffugiunt, non ſi-
ne aliqua deſperationis ſpecie, quia de patris ſui manſuetudine ac clementia diffidunt.
Ab exemplo, ſeu parabola illuſtri.
Hanc paternæ manſuetudinis exuberantiam nobis in parabola pingit ac repræſentat: Luc. 15. 20.
vbi pater filium, qui ab eo ſe alienauerat, qui ſubſtantiam eius diſſolutè prodegerat, qui
modis omnibus grauiter in eum deliquerat, obuiis vlnis amplectitur: nec expectat do-
nec verbis veniam poſtulet, ſed ipſe anteuertit, redeuntem eminus agnoſcit, vltro illi
occurrit, ſolatur, in gratiam recipit. Hoc enim tantæ manſuetudinis exemplum in ho-
mine

mine ſpectandum proponens, docere nos voluit quàm effuſiorem expectare debeamus à ſe, non modò Patre, ſed patrum omnium longè optimo ac clementiſſimo: quamuis ingrati, rebelles ac improbi filij: modò tamen in eius miſericordiam nos coniiciamus. Ac quo certiorem fidem faceret ſe huiuſmodi Patrem nobis eſſe, ſi Chriſtiani ſumus, non modò Pater, ſed nominatim noſter dici voluit: acſi in hunc modum cum eo ageremus, Pater qui tanta in filios pietate es præditus, tanta ad ignoſcendum facilitate, nos filij tui te appellamus, ac poſcimus, ſecuri ac planè perſuaſi non alio te eſſe erga nos affectu quàm paterno, quantumuis indignos tali patre. Verùm quia tantam fauoris immenſitatem non capiunt cordis noſtri anguſtiæ, non modò adoptionis pignus & arrha nobis Chriſtus eſt, ſed eiuſdem adoptionis teſtem nobis dat Spiritum, per quem libera & ſonora voce clamare licet, Abba Pater. Quoties itaque nobis obſtabit aliqua cunctatio, petere ab ipſo meminerimus vt correcta noſtra timiditate, ſpiritum illum magnanimitatis ducem ad audacter orandum præficiat.

Poſtremò, ab eo quod Noſter dici voluit.

Cuius adoptionis Chriſtus eſt arrha, & teſtis Spiritus S.

Gal. 4. 6.

38 Quòd autem non ita inſtituimur vt ſuum quiſque patrem peculiariter nominet, ſed potius vt noſtrum in commune omnes vocemus: ex eo admonemur, quantum fraternæ dilectionis affectum inter nos intercedere oporteat, qui talis patris, eodem miſericordiæ & gratuitæ liberalitatis iure, pariter ſumus filij. Nam ſi vnus omnibus nobis communis eſt pater, à quo prouenit quicquid omnino boni obtingere nobis poteſt: nihil inter nos diuiſum eſſe decet quod non magna animi alacritate parati ſimus alter alteri communicare, quantum vſus poſtulat. Iam ſi ita vt par eſt, viciſſim manum porrigere atque opem ferre cupimus, non eſt in quo magis commodare fratribus poſſimus, quàm ſi optimi Parris curæ ac prouidentiæ commendemus, quo propitio ac fauente, nihil omnino deſiderari poteſt. Et ſanè hoc ipſum Patri etiam noſtro debemus. Vt enim qui patrem aliquem familiàs verè & ex animo diligit, totam ſimul eius domum amore ac beneuolentia complectitur: ad hunc modum, quo ſimus in hunc cæleſtem Patrem ſtudio atque affectu, erga eius populum, eius familiam, eius denique hæreditatem oſtendere conuenit: quam tantopere honorauit vt plenitudinem vnigeniti Filij ſui vocauerit. Ad hanc igitur legem Chriſtianus homo preces ſuas exigat, vt communes ſint, ac omnes complectantur qui illi ſunt in Chriſto fratres. Neq; ſolùm quos tales ad præſens videt atque cognoſcit, ſed omnes qui ſuper terram agunt homines: de quibus quid ſtatuerit Deus, extra notitiam eſt: niſi quòd illis optima optare & ſperare non minus pium quàm humanum eſt. Etſi præ aliis in domeſticos fidei ſingulari quodam affectu propenſos eſſe decet: quos Apoſtolus peculiariter nobis omni in re commendauit. In ſumma, ſic debent omnes eſſe orationes, vt in eam ſpectent communitatem quam Dominus noſter in regno ſuo ac domo ſua conſtituit.

Cur Noſter in commune dicatur.

Matth. 23. 9.

Simile, rationem ſuperiorē de charitate fraterna confirmans.

Epheſ. 1. 24.

Galat 6. 10.

39 Neque id tamen obeſt quominus & pro nobis & pro certis aliis orare ſpecialiter liceat: modò tamen animus ab huius communitatis intuitu non diſcedat, nec deflectat quidem, ſed omnia iſtuc referat. Nam quamuis ſingulariter concipiantur, quia tamen ad eum ſcopum diriguntur, communes eſſe non deſinunt. Id totum ſimilitudine facilè intelligi poteſt. Generale eſt Dei mandatum de ſubleuanda pauperum omnium egeſtate, & huic tamen obediunt qui in eum finem eorum inopiæ ſuccurrunt quos laborare aut norunt aut vident: etiamſi multos prætereunt qui non leuiori neceſſitate premuntur: vel quia non omnes noſſe, vel quia non omnibus ſufficere poſſint. In hunc modum neque ij voluntati Dei repugnant qui communem hanc ſocietatem Eccleſiæ ſpectantes & cogitantes, huiuſmodi particulares orationes concipiunt; quibus publico animo ſingularibus verbis ſe aut alios Deo commendant, quorum neceſſitatem propius ipſis innoteſcere voluit. Quanquam non omnia quidem in oratione & facultatum erogatione ſunt ſimilia. nam benignitas largiendi exerceri nonniſi erga eos poteſt quorum perſpecta eſt nobis inopia: iuuare autem oratione vel alieniſſimos & ignotiſſimos licet, quantumlibet longo terrarum interuallo à nobis diſſiti ſint. Id autem fit per generalem illam precationis formulam qua omnes filij Dei continentur, in quibus & illi ſunt. Huc referre licet quod Paulus ſuæ ætatis fideles hortatur vt puras manus vbique tollant abſque contentione: quia diſſidium precibus ianuam claudere admonens, vnanimes vota ſua in commune vult conferre.

Licet etiā pro nobis & pro certis aliis ſpecialiter orare, modò animus ad hanc communitatem per omnia ſeſe referat, quod ſimilitudine, ab eleemoſyna ad preces deducta, confirmatur.

1. Tim. 2. 8.

40 Adſcribitur, Ipſum eſſe in cælis. Ex quo non protinus ratiocinandum eſt, ipſum cæli circunferentia, quaſi cancellis quibuſdam, incluſum & circunſcriptum alligari.

Quo ſenſu dicatur Deus eſſe in cælis.

Siquidem & Solomon cõfitetur cælos cælorum eum capere non poſſe. Et ipſe per Pro- 1. Reg. 8. 27.
phetam ait, cælum ſuam ſedem eſſe, terram autem ſcabellum pedum ſuorum. Quo ſci- Ieſa. 66. 1.
licet ſignificat, non certa aliqua regione ſe limitari, ſed diffundi per omnia. Verùm quia Act. 7. 49
aliter inenarrabilem eius gloriam mens noſtra pro ſua craſſitie concipere non poterat, & 17. 24.
nobis per cælum deſignata eſt, quo nihil auguſtius aut maieſtate plenius ſub aſpectum
Triplex huius doctrinæ vſus ad noſtram conſolationem. noſtrum venire poteſt. Quando igitur vbicunque rem quampiam apprehendunt ſen-
ſus noſtri, affigere illic ſolent: extra omnem locum Deus ſtatuitur: vt dum quærere vo-
lumus ipſum, ſupra omnem corporis & animæ ſenſum attollamur. Deinde hac loquen-
di formula, ſupra omnem aut corruptionis aut mutationis aleam euehitur. demum v-
niuerſum orbem complecti & continere, ſuáque potentia moderari ſignificatur. Quare
hoc perinde eſt acſi dictus eſſet infinitæ magnitudinis aut ſublimitatis, incomprehenſi-
bilis eſſentiæ, immenſæ potentiæ, æternæ immortalitatis. Id verò dum audimus, exeren
Tria attendenda. da eſt altius noſtra cogitatio, quum de Deo ſermo eſt: ne quicquam terrenum aut car-
nale de eo ſomniemus: ne ipſum noſtris modulis metiamur, néve eius voluntatem ad
noſtros affectus exigamus. Simul erigenda eſt noſtra fiducia in ipſum, cuius prouidentia
Summa doctrinæ huius præfationis in oratione Domini. & virtute cælum & terram gubernari intelligimus. Summa ſit, ſub Patris nomine no-
bis in medio ſtatui Deum illum qui in imagine ſua nobis apparuit, vt certa fide inuoce-
tur: nec modò fiduciæ aptari familiare Patris nomen, verum etiam ad retinendas men-
1. tes valere ne ad dubios vel fictitios deos trahantur: ſed ab vnigenito Filio ad vnicum
2. Angelorum & Eccleſiæ Patrem conſcendant: deinde quod ſolium eius locatur in cęlis,
3. ex mundi gubernatione nos commonefieri non fruſtra ad eum nos venire qui præſenti
cura ſponte occurrit. Qui ad Deum accedunt (inquit Apoſtolus) eos primo credere o- Heb. 11. 6.
4. portet Deum eſſe: deinde remuneratorem omnibus qui ipſum quærunt. Vtrunque hic
5. Chriſtus Patri ſuo aſſerit, vt in ipſo ſiſtatur fides noſtra. deinde vt certò perſuaſi ſimus
ſalutem noſtrãm ab eo non negligi: quia ſuam ad nos vſque prouidentiam extendere
Cõfirmatio, ex Paulo & Dauide. dignatur. Quibus rudimentis Paulus nos ad ritè orandum comparat: nam antequam
iubeat petitiones noſtras coram Deo innoteſcere, præfatur hoc modo, De nulla re ſitis Philip. 4. 6.
ſoliciti: Dominus propè eſt. Vnde apparet, dubitanter & perplexè vota ſua in animo vol Pſal. 33. 18
uere qui hoc probè infixum non habent, Oculum Dei eſſe ſuper iuſtos.

Primę petitionis neceſſitas noſtram impietatem arguit. 41 Prima petitio eſt, Vt ſanctificetur Dei nomen, cuius neceſſitas magno cum no-
ſtro dedecore coniuncta eſt. Quid enim magis indignum quàm vt Dei gloriam obſcu-
ret partim noſtra ingratitudo, partim malignitas: audacia verò & furioſa proteruia,
quantum in ſe eſt, deleat? Crepent, licet, omnes impij cum ſacrilega ſua libidine, reful-
get tamen nominis Dei ſanctitas. Nec abs re exclamat Propheta, Sicut nomen tuum Pſal. 48. 11.
Nomen Dei, quid. Deus, ita laus tua in omnes fines terræ. Nam vbicunq; innotuerit Deus, fieri non poteſt
quin ſe proferant eius virtutes, potentia, bonitas, ſapientia iuſtitia, miſericordia, veritas,
qui in eius admirationem nos rapiant, & incitent ad celebrãdam eius laudem. Quia er-
go tam indignè ſua Deo ſanctitas eripitur in terris, ſi eam aſſerere nobis non datur, ſal-
Quomodo ſanctificetur. tem iubemur eius curam votis ſuſcipere. Summa eſt, vt optemus ſuum haberi Deo ho-
norem quo dignus eſt, vt nunquam de ipſo loquantur vel cogitent homines ſine ſum-
ma veneratione: cui opponitur profanatio, quę ſemper nimium in mundo vulgaris fuit,
vt hodie adhuc graſſatur. Atque hinc petitionis neceſſitas, quam, ſi mediocris inter nos
pietas vigeret, ſuperuacuam eſſe decebat. Quòd ſi Dei nomini ſua conſtat ſanctitas, vbi
ab aliis omnibus ſegregatum meram gloriam ſpirat, hic non tantùm petere iubemur
vt Deus ſacrum illud nomen ab omni contemptu & ignominia vindicet, ſed etiam vt
Partes huius ſanctificationis. ad eius reuerentiam ſubigat totum humanum genus. Iam quum Deus partim doctrina,
partim operibus ſe nobis manifeſtet, non aliter à nobis ſanctificatur quàm ſi vtraque in
parte tribuamus ei quod ſuum eſt, atque ita quicquid ab ipſo profectum erit, amplexe-
mur: nec laudem ſuam apud nos minus obtineat eius ſeueritas quàm clementia: quan-
do in multiplici operum diuerſitate gloriæ ſuæ notas inſculpſit, quæ confeſſionem lau-
dis meritò ex omnibus linguis eliciat. Ita fiet vt Scriptura iuſtam apud nos authorita-
tem obtineat, nec vllus euentus impediat benedictionem quam Deus in toto guberna
Deprecatio malorum quibus nomen Dei profanatur. tionis mundi curſu meretur. Huc etiam rurſum tendit petitio, vt omnis impietas quæ
ſanctum hoc nomen polluit, pereat atque aboleatur: quæcunque hanc ſanctificationem
obſcurant, aut diminuunt tam obtrectationes quàm ludibria faceſſant: ac dum ſacrile-
gia omnia compeſcit Deus, magis ac magis hinc clareſcat eius maieſtas.

Secundæ petitionis à prima diſtinctio.

42 Secunda petitio, Vt adueniat regnum Dei: quæ etſi nihil continet nouum, à prima tamen non ſine ratione diſtinguitur: quia ſi noſtram in re omnium maxima ſomnolentiam expendimus, quod per ſe notiſſimum eſſe debuerat, pluribus verbis inculcari operæpretium eſt. Poſtquam ergo Deum rogare iuſſi ſumus vt agat in ordinem, ac tandem prorſus deleat quicquid maculam aſpergit ſacro eius Domini: iam additur alterum ſimile & ferè idem votum, vt regnum eius adueniat.

Regnum Dei, quid.

Etſi autem regni huius definitio antè à nobis poſita eſt, breuiter nunc repeto, Deum regnare vbi homines tam ſui abnegatione quàm mundi terrenæque vitæ contemptu illius iuſtitiæ ſe addicunt, vt ad cæleſtem vitam aſpirent.

Huius partes.

Ita duæ ſunt huius regni partes: altera, vt Deus prauas omnes carnis cupiditates, quæ turmatim contra eum belligerantur, Spiritus ſui virtute corrigat: deinde vt ſenſus omnes noſtros formet ad imperij ſui obſequium. Itaque non alij legitimum ordinem tenent in hac prece, niſi qui à ſeipſis incipiunt, nempe vt purgentur corruptelis omnibus quæ tranquillum regni Dei ſtatum perturbant, & puritatem inficiunt.

Quomodo adueniat.

Iam quia verbum Dei inſtar ſceptri regij eſt, precari hic iubemur, vt omnium mentes & corda voluntariæ eius obedientiæ ſubiiciat. Quod fit vbi arcano Spiritus ſui inſtinctu efficaciam verbi ſui exerit, vt emineat in quo meretur gradu honoris. Poſtea ad impios deſcendere conuenit, qui peruicaciter & deſperato furore, eius imperio reſiſtunt. Regnum ergo ſuum erigit Deus totum mundum humiliando, ſed diuerſis modis: quia aliorum laſciuias domat, aliorum indomitam ſuperbiam frangit.

Peculiaris expoſitio huius petitionis.

Id quotidie fieri optandum eſt, vt ſibi Deus Eccleſias colligat ex omnibus mundi plagis: eas numero propaget atque augeat, donis ſuis locupletet, legitimum in illis ordinem ſtabiliat, ex oppoſito proſternat omnes puræ doctrinę & religionis hoſtes, diſſipet eorum conſilia, conatus deiiciat. Vnde apparet non fruſtra nobis præcipi ſtudium quotidiani progreſſus: quia nunquam tam bene agitur cum rebus humanis, vt diſcuſſis purgatiſque vitiorum ſordibus plena floreat ac vigeat integritas. Plenitudo autem eius ad vltimum Chriſti aduentum protenditur: quo Paulus Deum omnia in omnibus fore docet.

1.Cor.15.28.
Tria nos monet hęc petitio.

Atque ita hæc precatio retrahere nos debet à mundi corruptelis, quæ nos à Deo ſeparant quominus regnum eius intra nos vigeat: ſimul accendere ſtudium mortificandæ carnis: poſtremò ad crucis tolerantiam nos inſtituere: quãdo hoc modo vult Deus regnum ſuum propagari. Nec verò iniquè ferendum eſt exteriorem hominem corrumpi, modò interior renouetur. Hæc enim regni Dei conditio eſt, vt dum nos ſubiicimus eius iuſtitiæ, gloriæ ſuæ conſortes reddat.

Regni Dei in mundo aduentus.

Hoc fit dum lucem ac veritatem ſuam nouis ſemper incrementis illuſtrans, quibus Satanæ regníque eius tenebræ ac mendacia euaneſcant, extinguantur, pereant, ſuos protegit, Spiritus ſui auxilio in rectitudinem dirigit, & ad perſeuerantiam confirmat: impias verò hoſtium conſpirationes deiicit, inſidias & fraudes diſcutit, occurrit malitiæ, peruicaciam retundit, donec tandem Antichriſtum Spiritu oris ſui conficiat, omnémque impietatem illuſtratione aduentus ſui deleat.

Vide infra, cap. 24. ſect. 17
Tertię petitionis a ſecunda diſtinctio.

43 Tertia petitio eſt, Vt fiat voluntas Dei in terra ſicuti in cælo. Quod tametſi à regno eius dependet, neq; ab eo poteſt diſiungi, non fruſtra tamen ſeorſum additur propter noſtram ruditatem quæ non facilè vel ſtatim apprehendit quid ſit Deum in mundo regnare. Hoc ergo exegeticè ſumere abſurdum non erit: tunc Deum fore regem in mundo vbi ſe omnes eius voluntati ſubiicient.

Voluntas, de qua hic agitur, nõ arcana ſeu beneplacitũ.

Porrò non agitur hic de arcana eius voluntate qua omnia moderatur & in ſuum finem deſtinat. Quanuis enim tumultuosè Satan & homines contra ipſum feruntur, nouit tamen incomprehenſibili ſuo conſilio non ſolùm flectere eorum impetus, ſed in ordinem agere vt per eos faciat quod decreuit.

Sed patefacta in verbo, ſiue Signi, vt vocãt
Pſal. 103. 20.

Sed hic notatur alia Dei voluntas, nempe cui reſpũdet voluntarium obſequium: ideóque nominatim confertur cælum terræ: quia Angeli, vt in Pſalmo dicitur, ſponte obediunt Deo, & intenti ſunt ad exequenda eius iuſſa. Iubemur ergo optare, ſicut in cælo nihil geritur niſi ex Dei nutu, placidéque Angeli ad omnem rectitudinem compoſiti ſunt, ſic terram omni contumacia & prauitate extincta, eiuſmodi imperio ſubigi.

Quomodo fit in terra, ſicuti in cælo.

Atque id quidem poſtulantes, carnis noſtræ deſideriis renuntiamus: quia niſi quis affectus ſuos Deo reſignet ac permittat, eius voluntati, quantum in ſe eſt, ſe opponit, quando nihil ex nobis prodit niſi vitioſum. Atque iterum hac precatione ad noſtri abnegationem formamur, vt Deus pro ſuo arbitrio nos regat: neque id ſolùm, ſed etiam vt nouas mentes nouóſq; animos, noſtris in nihilum redactis creet, nequem ſen-

tiamus in nobis cupiditatis motum quàm merum conſenſum cum eius voluntate. in ſumma, nequid ex nobis velimus ipſi, ſed vt Spiritus eius corda noſtra gubernet, quo intus docente diſcamus amare quæ ei placent, odiſſe verò quæ diſplicent. Vnde hoc quoque ſequitur vt quicunque eius voluntati repugnant affectus, eos vanos & irritos

Cõcluſio trium priorum petitionum. vide ſupra ſect. 35.

reddat. En prima tria capita precationis, in quibus poſcẽdis ſolam Dei gloriam præ oculis habere conuenit, omiſſa noſtri ratione, nec ſpectata vlla noſtra vtilitate quæ tametſi larga inde nobis prouenit, hic tamen à nobis quærenda non eſt. Hæc autem omnia quamuis nec cogitantibus, nec optantibus, nec petentibus nobis, ſuo nihilominus tempore euenire oporteat, optanda tamen & poſcenda nobis ſunt. Idque facere non leue operæpretium eſt, vt ſic nos ſeruos eſſe ac filios Dei teſtemur & profiteamur, eius honori (quod Domino patríque debetur) quantum in nobis eſt ſtudentes, veréque & penitus addicti. Itaque qui hoc affectu ac ſtudio promouendæ Dei gloriæ non petunt vt nomen Dei ſanctificetur, vt eius regnum adueniat, vt fiat voluntas eius: ij neque inter filios & ſeruos Dei habendi ſunt: ac quemadmodum hæc omnia illis inuitis fient, ita in confuſionem illis cedent ac interitum.

Secũdæ partis dominicæ orationis ſumma.

44 Sequitur pars orationis ſecunda, in qua ad noſtras vtilitates deſcendimus: non quidem vt gloria Dei valere iuſſa (quæ teſte Paulo etiam in cibo & potu ſpectanda eſt) 1.Cor. 10. 31.
tãtùm quęramus quod nobis expedit: ſed hoc diſcrimen eſſe admonuimus, quòd Deus

Tres petitiones.
Prima, quid contineat.

peculiariter tria vota ſibi vendicans, nos ad ſe totos rapit, vt pietatem noſtram hoc modo probet. Deinde concedit etiam commodis noſtris proſpicere, hac tamen lege nequid nobis expetamus niſi in illum finem vt quæcunque nobis confert beneficia gloriam eius illuſtrent, quia nihil æquius eſt quàm nos ei viuere & mori. Cæterùm hac in genere omnia, quibus corporis vſus ſub elemẽtis huius mundi indiget, à Deo petimus: non modo quo alamur ac veſtiamur, verùm etiam quicquid omnino nobis conducere ipſe proſpicit, vt panem noſtrum in pace comedamus. Qua breuiter nos in eius curam

Nobis teſtatur Deus ſummam benignitatem.

tradimus, ac prouidentiæ committimus, vt nos paſcat, foueat, ſeruet. Non enim dedignatur optimus Pater corpus etiam noſtrum in fidem ac cuſtodiam ſuam ſuſcipere, vt fidem noſtram minutis iſtis in rebus exerceat: dum ab eo omnia, vſque ad micam panis, & guttam aquę, expectamus. Nam quum ſit neſcio qua noſtra iniquitate comparatum, vt maiori carnis quàm animæ ſolicitudine afficiamur ac torqueamur, multi qui

Diffidentiam noſtram.

audent Deo de anima fidere, ſunt tamen adhuc de carne ſoliciti, adhuc hæſitant quid edant, quid veſtiantur: & niſi præ manibus habeant vini, frumenti & olei copiam, trepidant. Tanto pluris nobis eſt huius momentaneæ vitæ vmbra, quàm æterna illa immortalitas. Qui verò Deo confiſi, illam de carnis cura anxietatem ſemel abiecerunt, ſimul ſtatim quæ maiora ſunt, etiam ſalutem & vitam æternam, ab eo expectant. Non ergo leue eſt fidei exercitium, ea de Deo ſperare quæ alioqui nos tantopere anxios habent: neq; parum profectum eſt, vbi hanc, quæ in omnium penè hominum oſſibus mor-

Panis, quid.

dicus hęret, infidelitatem exuimus. Quod porrò de pane ſuperſubſtantiali quidam philoſophantur, mihi videtur Chriſti ſententię perparum conuenire, imò niſi in hac etiam caduca vita tribueremus Deo nutritij partes, mutila eſſet precatio. Ratio quam afferunt nimis eſt profana: non eſſe conſentaneum vt filij Dei, qui ſpirituales eſſe debent, non modò adiiciant animum ad terrenas curas, ſed Deum quoque illis ſecum implicent. Quaſi verò non refulgeat etiam in victu benedictio eius & paternus fauor, aut de nihilo 1.Tim. 4. 8.
ſcriptum ſit pietatem habere promiſſiones non tantùm futuræ vitæ ſed etiam præſen-

Cur panis petitio remiſſionẽ peccatorũ præcedat.

tis. Etſi autem peccatorum remiſſio longè pluris eſt quàm alimenta corporis, quod tamen inferius erat priore loco poſuit Chriſtus, vt nos ad reliquas duas petitiones gradatim eueheret, quæ propriæ ſunt cæleſtis vitę: in quo tarditati noſtræ conſuluit. Iubemur autem petere panem noſtrum, vt contenti ſimus demenſo quod nobis erogare digna-

Noſter, quare dicitur.

tur cæleſtis Pater, neque artibus illicitis lucrum captemus. Interea tenendũ eſt noſtrum fieri donationis titulo, quia nec induſtria nec labor nec manus noſtræ (vt dicitur apud Leuit. 26. 20.
Moſen) nobis per ſe quicquam acquirunt niſi adſit Dei benedictio: imò ne panis quidem copia nobis tantillum proficeret niſi diuinitus in alimentum verteretur. Ac proinde non minus diuitibus quàm egenis neceſſaria eſt hæc Dei liberalitas: quia plenis

Hodie, vel quotidie, cur petendus.

cellis & horreis aridi & vacui deficerent niſi per eius gratiam pane ſuo fruerentur. Particula Hodie vel quotidie, vt eſt apud alterum Euangeliſtam: item epitheton quotidiani, frænum iniiciunt immodicæ rerum fluxarum cupiditati, qua ſolemus præter

modum

modum ardere,& cui accedunt alia mala:quia ſi largiot ſuppetit abundantia,ambitioſè in voluptatem,delicias, oſtentationem, aliáſque luxus ſpecies profundimus. Itaque petere iubemur duntaxar quantum neceſſitari noſtræ ſatis eſt, & velut in diem, hac fiducia,vbi nos hodie nutrierir cæleſtis Pater,neque craſtino defuturum.

Doctrina quæ ex hac petitione fluit.

Quantacunque igitur rerum copia nobis affluat, etiam vbi expleta fuerint horrea & plena cellaria:ſempet tamen panem quotidianum nos petere conuenit: quia certò tenẽdum eſt omnem ſubſtantiam nihil eſſe niſi quatenus effuſa ſua benedictione Dominus eam continuo progreſſu fœcundat:quę etiam in manu noſtra eſt,ne eam quidem noſtram eſſe,niſi quatenus in ſingulas horas portiunculam nobis largitur,vſúmque permittit.

Exemplo illuſtrata.

Id quia ęgerrimè ſibi perſuaderi patitur hominum ſuperbia, ſingulare in omnia ſecula documentum ſe

Deut.8.3. Matt.4.4

præbuiſſe teſtatur Dominus, quum manna in deſerto populum ſuum educauit, vt nos commonefaceret, non in ſolo pane viuere hominem, ſed in verbo potius quod ex ore ſuo egreditur. Quo indicatur,ſolam eius virtutẽ eſſe qua ſuſteotantur vira & vires:tametſi eam ſub corporeis inſtrumentis nobis adminiſtrat.

Et documento oppoſito.

Leuit.26. 26.

Quemadmodum & contrario documento nos erudire ſolet,quum tobur panis(&vt ipſe vocat,baculum)quoties libet confringit,quo ſcilicet edentes tabeſcant fame,& bibentes ſiti areſcant. Qui verò pane quotidiano non contenti, ſed effræni cupiditate infinitis inbiantes : aut qui abundantia ſua ſaturi,& diuitiarum ſuarum cumulo ſecuri,hac nihilominus precatione Deo ſupplicanr, nihil quàm ipſum irrident.

Duo hominum genera in hanc precationem parit peccantes.

Priores enim petunt quod impetratum nollent, imò quod maximè abominantur,nempe panem quoridianum duntaxat: quantumque poſſunt auaritiæ ſuæ affectum Deo diſſimulanr: quum vera oratio totam ipſam mentem & quicquid intus latet,apud ipſum effundere debeat. Alteri verò poſtulanr quod minimè ab eo expectant,nempe quod ſibi apud ſe eſſe arbitranrur.

Noſter, quo ſenſu panis dicatur.

In eo quod noſter dicitur,magis quidem,vt diximus, eminet Dei benignitas, quæ noſttum facit quod nullo iure nobis debetur. Neque tamen repudiandum eſt quod etiam attigi,ita deſignari iuſto labore & innoxio partum, non autem impoſturis quæſitum aut rapinis : quia alienum ſemper eſt quicquid cum aliqua noxa nobis acquirimus.

Cur eum nobis dari petimus.

Quòd dari nobis petimus, ſignificatur eſſe ſimplex ac gratuitum Dei donum, vndecunque nobis adueniat:etiam vbi maximè viſus fuerit arte atque induſtria noſtta quæſitus, ac manibus noſttis comparatus. quando ſola eius benedictione efficitur vt laboribus noſtris rectè ſuccedat.

Affinitas & coniunctio huius quintæ petitionis cum ſequente.

45 Sequitur, Remitte nobis debita noſtra : qua petitione & proxima breuiter amplexus eſt Chriſtus quicquid ad cæleſtem vitam facit. quemadmodum his tantùm duo-

Iere.31.33 & 33.8.

bus membris conſtat ſpirituale fœdus quod Deus in ſalutem Eccleſiæ ſuæ pepigit, Leges meas inſcribam cordibus ipſorum, & propitius ero eorum iniquitati. Hic à remiſſione peccatorum Chriſtus incipit,deinde mox adiunget ſecundam gratiam,vt nos Spiritus ſui virtute tueatur Deus & auxilio ſuſtineat,vt inuicti ſtemus contra omnes tentationes.

Peccata cur debita dicantur.

Peccata verò debita nuncupat quòd eorum pœnam debemus,nec ſatisfacere vllo modo poſſemus,niſi hac remiſſione ſolueremur. quæ venia eſt gratuitæ miſericordiæ eius, quum ipſe liberaliter hæc debita expungit, nullum à nobis pretium accipiens : ſed

Ro.3.24.

ſua ipſius miſericordia ſibi ſatisfaciens in Chriſto,qui ſemel in compẽſationem ſeipſum tradidit.

In hanc petitionem peccãt. 1. Qui ſuis aut aliorum meritis Deo ſatisfieri credunt.

Itaque qui ſuis aut aliorum meritis Deo ſatisfieri confidunt,hiſque ſatisfactionibus peccatorum remiſſionem penſari ac redimi,huic gratuitæ condonationi minimè communicant:ac dum in hanc formam Deum inuocant, nihil aliud quàm in ſuam accuſationem ſubſcribunt,adeóque damnationem obſignant ſuo ipſotum teſtimonio. fatentur enim ſe debitores niſi remiſſionis beneficio ſoluantur, quam tamen non accipiunt ſed magis reſpuunt, dum ſua merita ac ſatisfactiones Deo obtrudunt. ſic enim non eius

Vid.Calui. in Daniel. c. 9. 20.

miſericordiam implorant,ſed iudicium appellãt.

2. Qui ſibi perfectionem ſomniant quæ veniæ petendæ neceſſitatem tollat.

Qui verò ſibi perfectionem ſomniant quæ veniæ petendę neceſſitatem tollat,diſcipulos habeant quos aurium pruritus ad fallacias impellit : modò ereptos eſſe Chriſto conſtet quoſcunque ſibi acquirunt. quando omnes ille ad fatendum reatum inſtituens nullos admittit niſi peccatores : non quòd blanditiis foueat peccata, ſed quia fideles nunquam planè exui carnis ſuæ vitiis ſciebat, quin ſempet maneant Dei iuditio obnoxij.

Cur electi in hac vita perfectionem petitam non attingunt.

Optandum quidem eſt atque etiam enixè laborandum vt omnibus officij noſtri numeris defuncti, verè apud Deum nobis gratulemur nos eſſe puros ab omni macula.ſed quia Deo placet paulatim ſuam in nobis imaginem reſingere,vt ſemper aliquid contagionis in carne noſtra reſideat,remedium minimè negligendum fuit. Quòd ſi Chriſtus pro authoritate ſibi à Patre data iubet nos toto

to

Libertini iſti, perfectionis ſomniatores, refelluntur.

to vitæ curſu ad reatus deprecationem confugere, quibus tolerabiles erunt noui magiſtri, qui perfectæ innocentiæ ſpectro, ſimplicium oculos perſtringere conantur, vt ſe ab omni culpa reddi poſſe immunes confidant? Quod, teſte Iohanne, nihil aliud eſt quàm mendacem facere Deum. 1.Ioh.1.10 Eadem etiam opera nebulones iſti fœdus Dei, quo vidimus ſalutem noſtram contineri, capite vno inducto lacerant, atque ita funditus labefaciunt: non tantùm in eo ſacrilegi quòd ſeparant res adeo coniunctas, ſed etiam impij & crudeles quòd miſeras animas obruunt deſperatione: in ſeipſos quidem & ſibi ſimiles perfidi, quòd ſocordiam ſibi accerſunt Dei miſericordiæ ex diametro aduerſam.

Eorundem obiectio diluitur.

Quòd autem obiiciunt, regni Dei aduentum optando ſimul nos peccati abolitionem petere: nimis puerile eſt: quia in priore orationis tabula ſumma nobis perfectio, hic autem infirmitas proponitur. Ita duo hæc aptè inter ſe conueniunt vt aſpirando ad metam, quę neceſſitas noſtra remedia exigit non negligamus.

Quo ſenſu dicamur nos aliis remittere qui in nos peccarunt.

Petimus demum remiſſionē nobis fieri, vt ipſi debitoribus noſtris remittimus: hoc eſt, vt omnibus parcimus ac veniam damus à quocunque vlla in re læſi ſumus, aut facto iniquè tractati, aut dicto contumelioſè accepti. Non quòd delicti atque offenſæ culpam remittere noſtrum ſit, quod ſolius Dei eſt: Ieſa.43.25. verùm hæc noſtra eſt remiſſio, iram, odium, vindictæ appetentiam ex animo vltro deponere, & iniuriarum memoriam voluntaria obliuione conterere. Quamobrem peccatorum remiſſio à Deo petenda non eſt, niſi offenſas etiam ipſi noſtras omnibus remittamus qui nobis iniurij vel ſunt vel fuerunt. Siqua vero odia animis retinemus, vltiones meditamur, & qua noceamus occaſione cogitamus: imò verò niſi cum inimicis redire in gratiam ipſóſque omni officiorum genere demereri, nobíſque conciliare nitimur: hac precatione Deum obteſtamur ne peccatorum remiſſionem nobis faciat. Poſcimus enim vt nobis faciat, quam aliis facimus. Hoc verò eſt petere ne nobis faciat niſi ipſi facimus. Qui ergo huiuſmodi ſunt, quid cōſequuntur ſua petitione niſi grauius iudicium?

Hæc conditio quo ſenſu accipienda.

Poſtremò obſeruandum eſt, non hanc conditionem ideo adiici vt remittat nobis, ſicut debitoribus noſtris remittimus, propterea quòd noſtra quam alii facimus, remiſſione, eius remiſſionem mereamur, ac ſi notata eſſet cauſa: verùm hoc verbo ſolari partim voluit Dominus fidei noſtræ imbecillitatem. addidit enim hoc tanquam ſignum quo confirmemur tam certò nobis factam à ſe remiſſionem peccatorum, quàm certò conſcij ſumus aliis eam à nobis fieri: ſi tamen animus nobis omni odio, liuore, vindicta, vacuus purgatúſque eſt: partim hac veluti nota, è filiorum numero expungit qui ad vlciſcēdum præcipites, ad remittēdum difficiles, pertinaces inimicitias exercent, & indignationem quam à ſe deprecantur, ipſi aduerſus alios fouent, ne ſe pro Patre inuocare auſint. quod etiam diſertè in Chriſti verbis exprimitur apud Lucam.

Sexta petitionis ſenſus, ad tres articulos reuocatus.

46 Sexta petitio (vt diximus) promiſſioni reſpondet de Lege Dei cordibus noſtris inſculpenda: ſed quia non ſine continua militia duriſque & arduis certaminibus Deo paremus, hic petimus nos armis inſtrui & præſidio defendi, vt pares ſimus ad victoriam: quo monemur nōn tātùm nobis opus eſſe Spiritus gratia, quæ corda noſtra intus emolliat, flectat & dirigat in Dei obſequium, ſed etiam auxilio, quo nos inſuperabiles reddat contra omnes Satanæ tam inſidias quàm violentos conflictus.

1. Variæ tentationum formæ.
A prauis animi conceptionibus.
A Satana, vel à dextris, vel à ſiniſtris.

Iam verò multæ ſunt ac variæ tentationum formæ. Nam & prauæ animi conceptiones, in Legis tranſgreſſionem nos prouocantes, quas vel concupiſcentia noſtra nobis ſuggerit, vel diabolus excitat, tentationes ſunt: & quæ ſuapte natura mala non ſunt, diaboli tamen arte tentationes fiunt, quum ſic oculis noſtris ingeruntur, vt eorum obiectu à Deo abſtrahamur, aut declinemus. Iac.1.2,&14. Mat.4.1.3 1.Theſſ.3.5. Et hæ quidem tentationes ſunt vel à dextris vel à ſiniſtris. A dextris, vt diuitiæ, potentia, honores, quæ plerunque ſuo fulgore & boni ſpecie quam præ ſe ferunt, hominum aciem perſtringunt, & blanditiis ſuis ineſcant, vt talibus præſtigiis capti, vt tali dulcedine ebrij, Deum ſuum obliuiſcantur. A ſiniſtris, vt paupertas, probra, contemptus, afflictiones, & cætera id genus: quorum acerbitate difficultatéque offenſi animos

2. Quid ſit induci in tentationem.

deſpondeant, fiduciam ac ſpem abiiciant, demum à Deo prorſus alienentur. His tentationibus vtriſque, quæ vel concupiſcentia noſtra in nobis accenſæ, vel Satanæ vafritia nobis propoſitæ nobiſcum pugnant, ne cedere nos permittat, à Deo Patre noſtro precamur: verum vt potius manu ſua nos ſuſtentet ac erigat: quò eius virtute robuſti, contra omnes maligni hoſtis inſultus firmi ſtare poſſimus, quaſcunque cogitationes animis noſtris immittat: deinde quicquid nobis in vtranq; partem proponitur, in bonum vertamus. hoc eſt, ne inflemur proſperis, nec aduerſis deiiciamur. Neque tamen hic poſtulamus

lamus ne vllas omnino tẽtationes ſentiamus, quibus magis excitati,pungi,vellicati,ma *Non poſtula-*
Pſal.26.2 gnopere nobis opus eſt,ne nimium reſides torpeamus. Neque enim abs re Dauid rẽtari *mus non ten-*
Gen.22.1 optabat:nec citra cauſam electos ſuos quotidie rẽtat Dominus: ĕos per ignominiá, pau- *tari.* *A Deo.*
Deut.8.2 & 13.3. pertatem,tribulationem, & alias crucis ſpecies caſtigans. Sed aliter Deus tentat,aliter
Satan:hic vt perdat,damnet, confundat,præcipitet:Deus verò,vt ſuos probádo,experi- *Sed petimus*
mentum de eorum ſinceritate ſumat,& exercẽdo robur cõfirmet:eorum carnem mor- *ne nos inducat*
tificet,excoquat, adurat, quæ niſi in hunc modum coerceretur, laſciuiret, & ſupra mo- *in Satanæ ten*
dum exultaret. Præterea Satan inermes & imparatos adoritur, vt incautos opprimat: *tationes.*
1.Cor.10.13. Deus vnà cum tentatione facit euentum, vt ſufferre ſui patienter poſſint quicquid illis
2.Pet.2.9 immittit. Maligni nomine diabolum an peccatum intelligamus quàm minimũ refert. *3. Malignus, quis.*
1.Pet.5.8. Satan quidem ipſe hoſtis eſt qui vitæ noſtræ inſidiatur:peccato autem armatus eſt in no
ſtrum exitium. Hæc igitur noſtra eſt poſtulatio,ne vllis tentationibus vincamur ac ob-
ruamur,ſed Domini virtute cõtra omnes aduerſas virtutes, quibus oppugnamur, fortes *Summa huius*
ſtemus,quod eſt non ſuccumbere tentationibus:vt in eius cuſtodiam ac fidem ſuſcepti, *petitionis.*
ac protectione eius ſecuri,ſupra peccatum,mortem,inferorum portas,& totum diaboli
regnum inuicti duremus: quod eſt à maligno liberari. Vbi etiam diligenter animaduer-
tendum eſt, non noſtrarum eſſe virium cum diabolo tanto bellatore congredi, nec vim
eius atque impetum ferre. Alioqui fruſtra aut per ludibrium à Deo poſceretur quod do
mi apud nos eſſet. Sanè qui ſui fiducia ad talem ſe pugnam comparant,non ſatis intelli- *Quam neceſ-*
gunt cum quàm pugnaci atque inſtructo hoſte ſibi res ſit. Nunc petimus ab eius pote- *ſaria ſit.*
ſtate liberari, tanquam ab ore inſani ac rabidi alicuius leonis, ſtatim eius dẽtibus ac vn-
guibus diſcerpendi,eius faucibus deglutiendi, niſi nos Dominus è media morte eripiat:
Pſ.60.14. hoc tamen ſimul ſcientes quòd ſi Dominus adeſt, ac pro nobis tacentibus pugnabit, in
eius virtute faciemus virtutem. Confidãt alij vt volent propriis liberi arbitrij(quas à ſe *Superbiam ſu-*
habere ſibi videntur)facultatibus ac viribus : nobis ſatis ſit,quòd vna Dei virtute ſtamus *perſtitioſorum*
ac valemus. Plus autem iſta precatio complectitur quàm prima ſpecie præ ſe ferat. nam *damnat.*
ſi Dei Spiritus virtus noſtra eſt ad certamen cum Satana depugnãdum,victoriam refer- *Multa egre-*
re antè non poterimus quàm illo pleni omnem carnis noſtræ infirmitatem exuerimus. *gia complecti-*
A Satana igitur & peccato dum petimus liberari, nouis gratiæ Dei incremẽtis locuple- *tur.*
tari ſubinde expetimus : donec ad plenum iis referti,de omni malo triumphemus. Du-
rum & aſperum videtur quibuſdam, peti à Deo ne in tentationem nos inducat,quando *Quo ſenſu*
Iaco.1.13, & 14. eius naturæ cõtrarium eſt nos tentare,teſte Iacobo. Sed iam ex parte ſoluta quæſtio eſt, *Deus in tenta-*
quòd omnium tentationum quibus vincimur, concupiſcentia noſtra propriè cauſa eſt, *tionem induce*
ideóque culpam ſuſtinet. Neque aliud vult Iacobus quàm fruſtra & iniuſtè in Deum vi- *re dicatur.*
tia tranſcribi quæ nobis imputare cogimur:quia ſumus eorum nobis conſcij. Cęterùm
hoc non obſtat quominus nos Deus vbi ita viſum eſt Satanæ mancipet,proiiciat in ſen-
ſum reprobum fœdáſque cupiditates,atque ita in tentationes inducat, iuſto quidem iu-
dicio , ſæpe tamen occulto : quia ſæpe hominibus abſcondita eſt cauſa quæ tamen apud
eum certa eſt. Vnde colligitur non eſſe impropriam loquutionem, ſi perſuaſi ſumus non
abſque ratione ipſum toties minari,quum percutientur cæcitate & obduratione cordis
reprobi,hæc certa fore vindictæ ſuæ documenta.

Sect.38. & 39. 47 Tres iſtę precationes,quibus peculiariter nos ac noſtra omnia Deo commenda- *Porro tres iſtę*
mus, euidenter oſtendunt quod antea diximus , Chriſtianorum orationes publicas eſſe *poſtremæ peti-*
debere, ac in publicam Eccleſiæ ædificationem communionísque fidelium profectum *tiones oſtẽdunt*
ſpectare. Nõ enim ſibi quiſque priuatim dari quicquam poſtulat: verùm omnes in com *Chriſtianorũ*
mune, panem noſtrum, remiſſionem peccatorum, ne inducamur in tentationem, vt à *preces publicas*
maligno liberemur, poſcimus. Cauſa præterea ſubiicitur cur tanta ſit nobis & petendi *eſſe debere.*
Vide ſupra ſect. 11. 12. 13. 14. 36. 37. audacia,& fiducia obtinendi: quæ tametſi in Latinis exemplaribus non extat,magis ta- *Appendix ora*
men appoſitè hîc quadrat quàm vt omittenda videatur. nempe quòd eius eſt regnum, *tionis dominicę*
& potentia, & gloria in ſecula ſeculorum. Hæc ſolida tranquilláque eſt fidei noſtræ re- *petendi auda-*
quies.nam ſi noſtra dignitate noſtræ Deo orationes commendandę eſſent,quis vel mu- *ciam & obti-*
tire coram eo auderet? Nunc,vt miſerrimi ſimus,vt omnium indigniſſimi,vt omni com *nẽdi fiduciam*
mendatione vacui, nunquam tamen orandi nos cauſa deficiet, nunquam fiducia deſti- *parat.*
tuet:quando nec Patri noſtro regnum ſuum, potentia,gloria eripi poteſt. Ad finem ad-
ditur, Amen: quo ardor deſiderij exprimitur obtinendi quæ à Deo petita ſunt: & ſpes *Quo ſenſu ad-*
noſtra confirmatur,huiuſmodi omnia iam impetrata eſſe, & certò nobis conceſſum iri: *datur Amen.*
quando

quando à Deo promiſſa ſunt, qui fallere non poteſt. Atque hoc conuenit cum illa quam prius retulimus formula, Fac Domine propter nomen tuum, non propter nos, aut iuſtitiam noſtram: qua non tantùm finem votorum ſuorum exprimunt ſancti, ſed fatentur indignos ſe eſſe qui impetrent, niſi Deus cauſam à ſeipſo petat: ac ſibi exorandi eſſe fiduciam ex ſola Dei natura.

Quicquid à Deo petere debemus ac poſſumus hac formula deſcriptum eſt.

48 Habemus quicquid à Deo petere debemus, ac omnino etiam poſſumus, deſcriptum hac formula, & velut orandi regula ab optimo magiſtro Chriſto tradita: quem nobis Doctorem Pater præfecit, & quem vnum auſcultari voluit. Mat.17.a. Nam & æterna eius ſapientia ſemper fuit: & homo factus, Angelus magni conſilij hominibus datus eſt. Ieſa.11.a. Atque adeo numeris omnibus abſoluta eſt hæc oratio, vt quicquid illi extraneum alienùmque additur, quod ad eam referri non poſſit, impium ſit & indignum quod à Deo probetur. Hac enim ſumma præſcripſit quid ſe dignum, quid ſibi acceptum, quid neceſſarium nobis ſit, quid denique cócedere ipſe velit. *Qui vltra progrediuntur in ſpiritum peccat.* Vid. Auguſt. de orat. ad Probam. Quamobrem qui vltrà progredi audent, & præter hæc aliquid à Deo poſtulare, primùm quidem ſapientiæ Dei ex ſuo addere volunt (quod ſine inſana blaſphemia eſſe non poteſt) deinde ſub voluntate Dei non ſe continent: ſed ea contempta, longius cupiditate euagantur. Poſtremò nihil vnquam aſſequentur, quum ſine fide orent. Quin verò omnes eiuſmodi orationes citra fidem fiant nihil eſt dubium: quia hic abeſt verbum Dei, quo niſi fides ſemper nititur, ſtare nullo modo poteſt. Qui verò poſthabita magiſtri regula ſuis votis indulgent, non modò verbo Dei carent, ſed quantum omni conatu valent aduerſantur. Eleganter ergo non minus quàm verè Tertullianus legitimam orationem nuncupauit: alias omnes ex leges & illicitas eſſe tacitè indicans. De fuga in perſecutione.

Poſſumus tamen aliis verbis preces concipere, aliorū ſanctorū exemplo. Modò quoad ſenſum nulla fiat diſcrepantia.

49 Hæc ita nolumus accipi quaſi hac precandi formula aſtringamur, vt nec verbum aut ſyllabam mutare liceat. Multæ enim paſſim in Scripturis leguntur orationes, verbis ab iſta longè diuerſæ, eodem tamen Spiritu conſcriptæ, & quarum vſus valde vtilis nobis eſt. Multæ ab eodem Spiritu fidelibus aſſiduè ſuggeruntur, quæ verborum ſimilitudine non ita multum conueniunt. Id duntaxat ſic docendo agimus, nequis omnino aliud quærat, expectet, aut poſtulet, quàm quod hac oratione ſummatim comprehenſum eſt: & verbis licet diuerſiſſimis, ſenſu tamen non variet. Quo modo omnes & quæ in Scripturis habentur, & quæ ex piis pectoribus prodeunt orationes, in hanc conferri certum eſt. nullam ſanè reperire vſquam liceat, quæ huius perfectionem æquare, nedum ſuperare poſſit. Nihil hic omiſſum eſt quod in Dei laudes cogitari, nihil quod homini pro ſuis commodis in mentem venire debeat. & adeo quidem exactè, vt omnibus meritò ſpes ablata ſit melius aliquid tentandi. In ſumma, meminerimus hanc diuinæ ſapientiæ eſſe doctrinam: quæ quod voluit, docuit: voluit autem quod neceſſe fuit.

VIII. Circunſtantiæ quædam obſeruandæ. 1. De peculiaribus horis ad precandū conſtituendis.

50 Quanquam autem ſuprà iam dictum eſt, ſublatis ad Deum animis ſemper ſuſpirandum, & ſine intermiſſione orandum: quando tamen ea noſtra eſt imbecillitas quæ multis adminiculis ſuſtentari, is noſter torpor qui calcaribus excitari opus habeat: conuenit vt ſibi quiſque noſtrum exercitationis cauſa peculiares horas conſtituat quæ non ſine oratione effluant, & quæ totos animi affectus in hoc penitus occupatos habeant: nempe dum mane ſurgimus, antequam diurnam operam aggredimur, dum ad paſtum diſcumbimus, dum Dei benedictione paſti ſumus, dum ad quietem nos recipimus. Hęc modo ſit non ſuperſtitioſa horarum obſeruatio, quibus, ceu penſum Deo ſoluentes, in cæteras horas defuncti nobis videamur: ſed imbecillitatis noſtrę pedagogia, qua ſic exerceatur, & ſubinde ſtimuletur. *Quid tunc cauendum & curandum.*

1\. Præſertim ſolicitè curandum eſt, quoties aliqua rerum an-
2\. guſtia aut ipſi premimur, aut premi alios videmus, vt ad eum ſtatim citatis non pedibus
ſed animis recurramus: deinde ne quam aut noſtram aut aliorum proſperitatẽ præter-
3\. ire ſinamus, quin laude ac gratiarum actione manum eius agnoſcere nos teſtemur. Poſtremò, hoc in omni oratione diligenter obſeruandum eſt, ne certis circúſtantiis Deum alligare velimus, nec illi præſcribere, quo quid tempore, quo loco, qua ratione facturus ſit. Qualiter hac oratione docemur nullam illi legem figere, aut conditionem imponere: ſed eius arbitrio permittere, vt quæ facturus eſt, qua ſibi ratione, quo tempore, quo loco viſum fuerit, faciat. *Voluntas Dei votorum noſtrorum regula.* Propterea antequam vllam pro nobis precem concipimus, pręfamur vt eius voluntas fiat: vbi iam eius voluntati noſtram ſubiicimus. quo non ſecus ac iniecto fræno coercita, Deum in ordinem cogere ne præſumat, ſed eum vototum omnium ſuorum arbitrum ac moderatorem ſtatuat.

51 Si animis in hanc obedientiam compoſitis, prouidentiæ diuinæ legibus nos regi patimur, facilè diſcemus in oratione perſeuerare, ac ſuſpenſis deſiderijs patienter expectare Dominum: certi, etiamſi minimè apparet, nobis tamē ſemper adeſſe, ſuóque tempore declaraturum quàm non habuerit ſurdas aures precibus, quæ in hominum oculis neglectæ videbantur. Erit verò iſtæc præſentiſſima conſolatio, ne deficiamus, ac deſperatione concidamus, ſiquando ad prima noſtra vota Deus non reſpondeat. Quemadmodum ſolent qui dum ſuo tantùm ardore feruntur, ſic Deum inuocant, vt niſi ad primos impetus adfuerit, ac præſentem opem attulerit, ſtatim iratum ſibi infenſúmque fingant, & omni ſpe exorandi abiecta, inuocare deſinant. Quin potius ſpem noſtram bene temperata animi æquitate differendo, in eam perſeuerantiam inſiſtamus, quæ tantopere nobis commendatur in Scripturis. Nam in Pſalmis frequenter videre licet vt Dauid & reliqui fideles, dum precando fere laſſi videntur aerem verberaſſe, quia Deo ſurdo verba ſparſerint, non tamen à precando deſiſtunt: quia ſua verbo Dei authoritas non aſſeritur, niſi locatur eius fides ſupra omnes euentus. Deinde etiam ne Deum tētemus, & noſtra improbitate fatigatum, aduerſum nos prouocemus. quod multis ſolenne eſt, qui nonniſi certa cōditione cum Deo paciſcuntur, & perinde ac ſi ſuarum cupiditatum ſeruus eſſet, ſtipulationis ſuæ legibus adſtringunt. quibus niſi extemplo pareat, indignantur, fremunt, obloquuntur, murmurant, tumultuantur. Talibus ergo ſæpe in furore ſuo iratus concedit quod alijs in miſericordia propitius denegat. Documento ſunt filij Iſrael, quibus ſatius fuerat non exaudiri à Domino, quàm cum carnibus eius indignationem vorare. Num. 11. 18, & 33.

2. De perſeuerantia in precibus.

Nobis maximopere commendata, præceptis & exemplis Scripturæ.

Cui opponitur eorum fremitus qui Deo tēpus & modum exaudiendi præſcribunt.

52 Quòd ſi demum nec poſt longam expectationem aſſequatur ſenſus noſter quid orando profectum ſit, nec fructum inde vllum ſentiat: fides tamen noſtra, quod ſenſu percipi non poterit, nobis certum faciet, nos obtinuiſſe quod expediebat. quando toties ac tam certò ſibi curæ fore moleſtias noſtras Dominus recipit, ex quo ſemel in ſuum ſinum depoſitæ fuerint. Atque ita efficiet vt in paupertate abundantiam, in afflictione conſolationem poſſideamus. Nam vt deficiant omnia, Deus tamen nunquam nos deſtituet, qui expectationem ac patientiam ſuorum fruſtrari non poteſt. Erit ipſe vnus nobis pro omnibus: quando bona omnia in ſe complectitur quæ olim nobis reuelabit in die iudicij, quo regnū ſuum planè manifeſtabit. Adde quòd etiamſi nobis annuat Deus, non tamē ſemper ad diſertam voti formulam reſpondet: ſed in ſpeciem nos ſuſpēdens, modo tamen incognito preces noſtras non vanas fuiſſe oſtēdit. Hoc ſibi volunt Iohannis verba, Si nouimus quòd audit nos quum quid petierimus ab eo, nouimus quòd habemus petitiones quas petimus ab eo. 1. Iohan. 5. 15. Diluta videtur hæc verborum ſuperfluitas: ſed apprimè vtilis eſt declaratio, quòd ſcilicet Deus, etiam vbi nobis morem non gerit, precibus tamen noſtris facilis eſt ac propitius, vt ſpes verbo eius innixa nunquam nos fruſtretur. Hac verò patientia ſuſtentari eouſque opus habēt fideles, vt non diu conſtaturi ſint niſi in eam recumberent. Non enim leuibus experimentis ſuos probat Dominus, nec molliter exercet: ſed in extrema quæque ſæpe adigit, & adactos, diu in eo luto hærere ſinit, antequam guſtum ſuæ dulcedinis aliquem illis præbeat. Atque, vt ait Hanna, Mortificat, & viuificat: deducit ad inferos, & reducit. 1. Sam. 2. 6. Quid hic poſſent niſi linqui animis, & in deſperationem ruere: niſi afflictos, deſolatos, & iam ſemimortuos hæc cogitatio erigeret, ſe à Deo reſpici, & finem præſentibus malis affore? Vtcunque tamen eius ſpei ſecuritate conſiſtant, orare interea non deſinunt. quandoquidem, niſi adſit in oratione perſeuerandi conſtantia, nihil orando agimus.

3. De fidei dignitate, qua precibus noſtris ſemper obtinemus quicquid maximè expedit.

Quod quidem cognitu valde neceſſarium eſt, ne pij impatientia & deſperatione obruantur.

CAPVT XXI.

De electione æterna, qua Deus alios ad ſalutem, alios ad interitum prædeſtinauit.

Partes huius capitis.

1 Neceſſitate & vtilitate huius de electione æterna doctrinæ aperta, curioſis frenum inijcitur, ſect. 1. & 2.
2 Deinde nonnullis perperam modeſtis, qui tractationem de prædeſtinatione fugiunt, ſatisfit, ſect. 3. 4.
3 Poſtremò, orthodoxa doctrina traditur, ſect. 5. 6. & 7.

IAm verò quòd non apud omnes peræquè homines fœdus vitæ prædicatur, & apud eos quibus prædicatur, non eundem locum vel æqualiter vel perpetuò reperit: in ea diuerſitate mirabilis diuini iudicij altitudo ſe profert. Nec enim dubium quin æternæ Dei electionis arbitrio hæc quoque varietas ſer-

Doctrina de electione ac prędeſtinatione.

Eſt neceſſaria. uiat. Quòd ſi palàm eſt Dei nutu fieri vt aliis vltrò offeratur ſalus, alij ab eius aditu arceantur: hic magnæ & arduæ protinus emergunt quæſtiones, quæ aliter explicari nequeunt quàm ſi de electione at prædeſtinatione conſtitutum habeant piæ mentes quod tenere conuenit. Perplexa (vt multis videtur) quæſtio: quia nihil minus conſentaneum putant quàm ex communi hominum turba alios ad ſalutem, alios ad interitum prædeſtinari. *Vtilis item & ſuauiſſima.* Vt autem perperam ſe ipſi impediant, ex contextu poſtea liquebit. Adde quòd in ipſa quæ terret caligine, non modò vtilitas huius doctrinæ, ſed ſuauiſſimus quoq; fructus ſe profert. Nunquam liquidò vt decet perſuaſi erimus ſalutem noſtrã ex fonte gratuitæ miſericordiæ Dei fluere, donec innotuerit nobis æterna eius electio: quæ hac comparatione gratiam Dei illuſtrat, quòd non omnes promiſcuè adoptat in ſpem ſalutis, ſed *Multiplex illa vtilitas, huius ignoratio gloriam Dei imminuit.* dat aliis quod aliis negat. Huius principij ignorantia quantum ex gloria Dei imminuat, quantum veræ humilitati detrahat, palam eſt. Atqui quod ita cognitu neceſſarium eſt, cognoſci poſſe negat Paulus, niſi Deus, omiſſo prorſus operum reſpectu, quos apud ſe *Rom. 11.5.* decreuit eligat. In hoc (inquit) tempore reliquiæ ſecundum electionem gratuitam ſaluæ fuerunt. Quòd ſi per gratiam, non iam ex operibus: quandoquidem gratia iam nõ eſſet gratia. Si ex operibus, non ex gratia: quandoquidem opus nõ eſſet opus. Si ad electionis originem reuocandi ſumus, vt conſtet non aliunde quàm ex mera Dei liberalitate contingere nobis ſalutem, qui hoc extinctum volunt, malignè quantum in ſe eſt obſcurant *Humilitatis radicem euellunt.* quod magnificè ac plenis buccis celebrandum erat, & ipſam humilitatis radicem euellunt. Clarè teſtatur Paulus, vbi reſidui populi ſalus electioni gratuitæ aſcribitur, tunc demum cognoſci, Deum mero beneplacito ſeruare quos vult, non autem mercedem re- *Et ſuperbiam gignit ac fouet in mentibus hominum.* pendere, quæ nulla deberi poteſt. Qui fores occludunt, nequis ad guſtum huius doctrinæ accedere audeat, non minorem hominibus quàm Deo faciunt iniuriam: quia neque ad nos vt par eſt humiliandos quicquam aliud ſufficiet, nec quàm ſimus obſtricti Deo, ex animo ſentiemus. Nec verò alibi ſolidæ fiduciæ fultura, etiam Chriſto authore: qui vt *Contra, inde oritur certitudo ſalutis. Pax conſcientiæ.* nos inter tot diſcrimina, inſidias & lethales conflictus omni metu liberet, inuictóſque reddat, ſaluum fore promittit quicquid à patre accepit in cuſtodiam. Ex quo elicimus *Ioh. 10.29* continua trepidatione miſeros fore quicunque ſe peculium Dei eſſe ignorant: ac proinde eos peſſimè & ſibi & cunctis fidelibus conſulere qui ad tres quas notauimus vtilitates cæcutiendo, ſalutis noſtræ fundamentum è medio ſublatum cuperent. Quid quòd *Serm. in cant. 78.* *Eccleſia notitiam.* nobis inde emergit Eccleſia, quæ alioqui, vt rectè docet Bernardus, non poſſet inueniri, nec inter creaturas agnoſci: quia miro vtroque modo latet intra gremium beatæ prædeſtinationis, & intra maſſam miſeræ damnationis. Sed antequam rem ipſam ingredior, *Duplex autem hominum generi periculum occurrit.* cum duplici hominum genere mihi bifariam præfandum eſt. Diſputationem de prædeſtinatione, quum per ſe ſit aliquantum impedita, valde perplexam atque adeò periculoſam reddit hominum curioſitas: quæ nullis repagulis cohiberi poteſt quin & in veti- *1. Cor. 15.* tas ambages euagetur, & in ſublime ſe proripiat: nihil, ſi liceat, arcani, quod non ſcrutetur atque euoluat; Deo relicturа. In hanc audaciam & improbitatem quum multos videamus paſſim ruere, & in iis quoſdam alioqui non malos: opportunè admonendi ſunt *Quorum hac in parte officium.* quis ſit in hâc parte officij ſui modus. Primùm ergo meminerint, in prædeſtinationem dum inquirunt, ſe in diuinæ ſapientiæ adyta penetrare, quò ſiquis ſecurè ac confidenter prorumpat, nec quo ſuam curioſitatem ſatiet aſſequetur, & labyrinthum ingredietur cuius nullum reperiet exitum. Neque enim æquum eſt vt quæ in ſeipſo abſcondita eſſe voluit Dominus, impunè homo excutiat: & ſapientiæ ſublimitatem (quam adorari & non apprehendi voluit, vt per ipſam quoque admirabilis nobis foret) ab ipſa æternitate euoluat. Quæ nobis patefacienda cenſuit voluntatis ſuæ arcana, ea verbo ſuo prodidit. Cenſuit autem, quatenus noſtra intereſſe nobíſque conducere prouidebat.

Confirmatur ſententia Auguſtini. 2 Peruenimus in viam fidei, inquit Auguſtinus, eam conſtanter teneamus. Ipſa perducit ad cubiculum Regis, in quo ſunt omnes theſauri ſcientiæ & ſapientiæ abſconditi. *Homil. 15 in Iohan.* Nõ enim ipſe Dominus Chriſtus ſuis magnis & ſelectiſſimis diſcipulis inuidebat quum diceret, Multa habeo vobis dicenda: ſed non poteſtis portare nunc. Ambulandum eſt, *Ioh. 16.12.* *Admonitione ſobrius.* proficiendum eſt, creſcendum eſt: vt ſint corda noſtra capacia earum rerum quas capere modò non poſſumus. Quòd ſi nos vltimus dies proficientes inuenerit, ibi diſcemus quod hîc non potuimus. Hæc cogitatio ſi apud nos valeat, verbum Domini vnicam eſſe viam quæ ad inueſtigandũ quicquid de eo teneri fas eſt nos deducat, vnicum eſſe lumen quod ad perſpiciendum quicquid de ipſo cõſpici oportet nobis prælucеat: facilè nos ab omni

omni temeritate retinebit ac cohibebit. Sciemus enim, vbi primùm verbi fines exceſſerimus, nobis extra viam & in tenebris eſſe curſum, in quo errare, labi, impingere identidem, neceſſe ſit. Sit igitur primùm nobis hoc præ oculis, aliam prædeſtinationis notitiam appetere quàm quæ verbo Dei explicatur, non minoris eſſe inſaniæ, quàm ſiquis vel per inuium incedere, vel in tenebris cernere velit. Neque verò nos pudeat aliquid in ea re neſcire vbi eſt aliqua docta ignorantia. Quin potius libenter ab eius ſcientiæ inquiſitione abſtineamus, cuius eſt cum ſtulta tum periculoſa, atque adeò exitialis affectatio.

Prou.25.27. — *Dicto Solomonis.*

Quòd ſi nos ſolicitat ingenij laſciuia, ſemper illud, quo retundatur, opponere expediet, ſicut nimium mellis non bonum eſt, ita inueſtigationem gloriæ non cedere curioſis in gloriam. Eſt enim cur ab ea audacia abſterreamur quæ nihil quàm in ruinam præcipitare nos poteſt.

2. Occurrit aliis, perperam modeſtis, qui hanc doctrinā nullo modo attingi volunt.

3 Sunt alij, qui dum huic malo mederi volunt, tantum non ſepeliri iubent omnem prædeſtinationis mentionem. ſanè à qualibet eius quæſtione, non ſecus atque à ſcopulo, refugere docent. Quorum tametſi iure in eo laudanda eſt moderatio, quòd tanta ſobrietate delibanda cenſent myſteria: quia tamen nimis infra modum deſcendunt, parū proficiunt apud humanū ingenium, quod ſe coerceri non temerè patitur. Ergo, vt hac quoque in parte legitimum finem teneamus, redeundum erit ad verbum Domini, in quo habemus certam intelligētiæ regulam.

Quorum ſimulatæ moderationi adhibetur correctio prima.

Eſt enim Scriptura, ſchola Spiritus ſancti, in qua vt nihil prætermiſſum eſt ſcitu & neceſſarium & vtile, ſic nihil docetur niſi quod ſcire conducat. Quicquid igitur de prædeſtinatione in Scriptura proditur, cauendum eſt ne ab eo fideles arceamus: ne videamur aut illos malignè fraudare Dei ſui beneficio, aut Spiritum arguere ac ſuggillare qui ea vulgarit quę vtile ſit vllo modo ſupprimi.

Altera.

Permittamus, inquam, Chriſtiano homini cunctis qui ad eum dirigūtur, Dei ſermonibus mentem auréſque reſerare, modò cum hac temperātia, vt quum primùm Dominus ſacrum os clauſerit, ille quoque viam ſibi ad inquirendum præcludat.

Tertia.

Hic optimus ſobrietatis terminus erit, ſi non modò in diſcendo præeuntem ſemper ſequamur Deum, ſed ipſo finem docendi faciente, ſapere velle deſinamus. Neque tanti eſt quod timent periculum, vt à Dei oraculis auertere animos ideo debeamus.

Prou.25.2. — *Et obiectio ex Solomone petita diluitur Moſis teſtimonio.*

Celebre eſt Solomonis dictum, gloriam eſſe Dei celare verbum. Sed quum de re qualibet hoc promiſcuè non intelligi & pietas & ſenſus communis dictet: quærenda nobis diſtinctio eſt, ne modeſtiæ & ſobrietatis prætextu bruta inſcitia nobis placeat.

Deut.29.29.

Ea verò paucis à Moſe verbis dilucidè exprimitur: Arcana, inquit, ſua ſunt Deo noſtro: nobis autem & filiis noſtris hæc manifeſtauit. Videmus enim vt ſtudium doctrinæ Legis populo commēdet tantùm à cæleſti decreto, quia Deo placuit eam promulgare: populum verò eundem contineat in iis cancellis, hac ſola ratione quia fas non eſt mortalibus ſe in arcana Dei ingerere.

Secunda eorundem obiectio, profanos homines impingere in hanc doctrinam.

4 Arripiunt ſubitò, fateor, profani homines in prædeſtinationis materia quod vel carpant, vel cauillentur, vel allatrent, vel ſubſannent. At ſi nos abſterret eorum procacitas, celanda erunt præcipua quæque fidei dogmata, quorum ferè nullum à blaſphemia inuiolatum aut ipſi aut eorum ſimiles relinquunt.

1. Reſponſio, in multis aliis orthod. fidei capitib. idem facerent impii.

Refractarium ingenium non minus inſolenter ſe efferet quum audierit tres in Dei eſſentia ſubeſſe perſonas, quàm ſi audiat Deum præuidiſſe quid de homine futurum eſſet quum crearet. Nec abſtinebunt à cachinnis quum intellexerint paulùm ſupra quinque annorum millia effluxiſſe à creatione mundi. quærent enim cur tandiu otioſa fuerit ac ſopita Dei virtus. Nihil deniq; proferetur quod non ludibriis ſuis impetát. Quo hæc ſacrilegia compeſcamus, an de Filij & Spiritus diuinitate tacendum? an ſilendo tranſmittenda mundi creatio?

2. Dei veritas ſeipſam ſatis ſupérque tuetur.

Imò verò potentior eſt & in hac parte & vbique Dei veritas quàm vt impiorum maledicentiam reformidet. quemadmodū & Auguſtinus in opuſculo de bono perſeuerantiæ validè contendit.

Cap.15. vſque ad 20.

Videmus enim pſeudoapoſtolos non potuiſſe efficere, veram Pauli doctrinam infamando ac criminando, vt eum ipſius puderet.

Tertia obiectio, periculoſam eſſe hanc diſputationem.

Quod autem piis quoq; mentibus periculoſam eſſe dicunt totam hanc diſputationem, quia ſit exhortationibus aduerſa, quia fidem quatefaciat, quia cor ipſum conturbet atq; exanimet: inane eſt.

De bono perſeuerantiæ, cap.14. — *1. Reſpōſio, idē Auguſtino obiectum eſt.*

Has ob cauſas redargui ſe ſolitum non diſſimulat Auguſtinus quòd prædeſtinationem nimium liberè prædicaret. ſed, quod illi promptum erat abundè refellit. Nos autem, quia multæ & variæ huc ingeruntur abſurditates, vnamquanq; ſuo loco diluendam ſeruare maluimus.

2. Quæ Deus aperuit nō contemnamus.

Tantū illud in vniuerſum obtinere apud eos cupio vt quæ in occulto recōdita Dominus reliquit, ne ſcrutemur: quæ in apertum protulit, ne negligamus: ne aut vna ex parte nimiæ

curioſitatis: aut ex altera, ingratitudinis damnemur. Nam & illud ſcitè ab Auguſtino dictum eſt, nos tutò Scripturam ſequi poſſe, quæ velut materno inceſſu ſubmiſſius graditur, ne infirmitatem noſtram deſerat. Qui verò tam cauti ſunt vel timidi vt prædeſtinationem obrutam cupiant, ne debiles animas conturbet: quonam obſecro colore tegent ſuam arrogantiam, quum obliquè Deum inſimulent ſtultæ incogitantiæ, quaſi periculum, cui prudenter occurrere ſibi videntur, non præuiderit? Quiſquis igitur prædeſtinationis doctrinam inuidia grauat, apertè maledicit Deo: acſi inconſideratè ei elapſum foret quod eſt Eccleſiæ noxium.

Lib. 5. de Geneſ. ad liter.

3. Arrogantes eſſe huiuſmodi obiectores, & in Deum blaſphemos.

Quod ad rem ipſam attinet, ab omnibus recepiam, à quibuſdam cauillis inuoluitur. 1. Præſcientiæ nomine, quam Prædeſtinationis cauſam conſtituunt. Ideo quid ſit Præſcientia et Prædeſtinatio oſtenditur: nec præſcientiam ſed Dei beneplacitum prædeſtinationis eſſe cauſam. Id primùm ex gratuita electione ſobolis Abrahæ, & aliorū omnium reprobatione apparet.

5 Prædeſtinationem, qua Deus alios in ſpem vitæ adoptat, alios adiudicat æternæ morti, nemo, qui velit pius cenſeri, ſimpliciter negare audet: ſed eam multis cauillis inuoluunt, præſertim verò qui præſcientiam faciunt eius cauſam. Ac nos quidem vtranque in Deo ſtatuimus: ſed præpoſterè dicimus alterā alteri ſubiici. Præſcientiam quum tribuimus Deo, ſignificamus omnia ſemper fuiſſe ac perpetuò manere ſub eius oculis: vt eius notitiæ nihil futurum aut præteritum, ſed omnia ſint præſentia. & ſic quidem præſentia, vt non ex ideis tantùm imaginetur (qualiter nobis obuerſantur ea quorum memoriam mens noſtra retinet) ſed tanquam ante ſe poſita verè intueatur ac cernat. Atq; hæc præſcientia ad vniuerſum mundi ambitum & ad omnes creaturas extenditur. Prædeſtinationem vocamus æternum Dei decretum, quo apud ſe conſtitutum habuit quid de vnoquoque homine fieri vellet. Non enim pari conditione creantur omnes: ſed aliis vita æterna, aliis damnatio æterna præordinatur. Itaque prout in alterutrum finem quiſque conditus eſt, ita vel ad vitam vel ad mortem prædeſtinatum dicimus. Hanc verò Deus non modò in ſingulis perſonis teſtatus eſt, ſed ſpecimen eius in tota Abrahæ ſobole edidit, vnde palàm fieret, in eius arbitrio eſſe qualis cuiuſque gentis futura ſit conditio. Quum diuideret Altiſſimus gentes, & ſepararet filios Adam, pars eius fuit populus Iſrael, funiculus hæreditatis eius. Ante omnium oculos eſt ſegregatio: in Abrahæ perſona, quaſi in arido trunco, populus vnus aliis reiectis peculiariter eligitur: cauſa verò non apparet, niſi quòd Moſes, vt poſteris anſam gloriandi præcidat, gratuito tantùm Dei amore excellere eos docet. Liberationis enim hanc aſſignat cauſam, quòd Deus Patres dilexerit, & elegerit ſemen eorū poſt eos. Expreſſius alio capite, Non quia reliquas gentes ſuperaſtis numero, complacuit ei in vobis vt vos eligeret: ſed quia dilexit vos. Sæpius eadem apud ipſum admonitio repetitur, En Domini Dei tui cælum eſt, terra, & quæcunque in ea ſunt: & tantummodo complacuit ſibi in patribus tuis, & amauit eos, elegítque vos ſemen eorum. Item illis alibi ſanctificatio præcipitur, quòd electi ſint in populum peculiarem. Et alibi iterum dilectio aſſeritur eſſe protectionis cauſa. Quod etiam fideles vna voce prædicāt, Elegit nobis hæreditatem noſtram, gloriam Iacob quem dilexit. Dotes enim quibus ornati à Deo erant, omnes in gratuitum amorem transſcribunt: non modò quia ſciebant nullis eas meritis ſe adeptos, ſed ne ſanctum quidem Patriarcham ea fuiſſe virtute præditum vt ſibi & poſteris tantam honoris prærogatiuam acquireret. Et, quo validius conterat omnem ſuperbiam, exprobrat nihil tale fuiſſe promeritos, quum populus ſit contumax & duræ ceruicis. Sæpe etiam odioſè & probri loco hāc electionem Prophetæ Iudæis obiiciunt, quoniam ab ea turpiter deſciuerant. Quicquid ſit, nunc in medium prodeant qui Dei electionem volunt aſtringere vel dignitati hominum, vel operum meritis. Quum videant gentem vnā aliis omnibus præferri, audiant nullo reſpectu adductum fuiſſe Deum vt in paucos & ignobiles, deinde etiam prauos & immorigeros eſſet propenſior: cum eóne litigabunt, quia tale miſericordiæ documentum proferre voluit? Atqui neque obſtreperis ſuis vocibus opus eius impedient, nec conuiciorum lapides in cælum iactando, iuſtitiam eius ferient aut lædent: quin potius in eorum capita recident. Ad hoc etiam principium gratuiti fœderis reuocantur Iſraelitæ, vbi vel gratiæ Deo agendæ ſunt, vel ſpes in futurum tempus erigenda. Ipſe fecit nos, & non ipſi nos (inquit Propheta) populus eius, & oues paſcuorum eius. Non eſt ſuperuacua negatio, quę ad nos excludēdos adiicitur, vt ſciant bonorū omnium, quibus excellunt, Deum non modò eſſe authorem, ſed à ſeipſo cauſam ſumpſiſſe, quia nihil in ipſis erat tanto honore dignum. Mero etiam Dei beneplacito contentos eſſe iubet, his verbis, Semen Abrahæ, ſerui eius: filij Iacob, electi eius. Et poſtquam continua Dei beneficia recenſuit tanquam electionis fructus, tandem concludit, ita liberaliter egiſſe, quia recordatus eſt fœderis ſui. Cui doctrinæ reſpondet totius Eccleſiæ canticum, Dextra tua & lumen vultus

Deut. 32. 8.

Deut. 4. 37.
Deut. 7. 8.
Deut. 10. 14.
Deut. 23. 5.
Pſal. 47. 5.
Deut. 9. 6.
Pſal. 95. 7.
Pſal. 105. 6.
Pſal. 44. 4.

tus tui Patribus noſtris dedit terram:quia complacitum tibi eſt in illis. Notandum verò
eſt, vbi fit terræ mentio, ſymbolum eſſe viſibile arcanæ ſegregationis, in qua continetur
adoptio. Ad eandem gratitudinem populum hortatur alibi Dauid, Beata gens cuius Ie- Pſal.33.12.
houa eſt Deus, populus quem elegit in hæreditatem ſibi. Ad bonam ſpem verò animat
Samuel, Non deſeret vos Deus propter magnum nomen ſuum: quando placuit ei vos ſi- 1. Sam.12.22.
bi creare in populum. Quomodo & ſeipſum Dauid, dū impetitur eius fides, ad pugnam Pſal.65.5.
armat: Beatus quem elegiſti, habitabit in atriis tuis. Quia autem electio, in Deo abſcon-
dita, tam liberatione prima quàm ſecunda aliiſque intermediis beneficiis ſancita fuit, il-
luc transfertur verbum eligendi apud Ieſaiam. Miſerebitur Deus Iacob, & eliget adhuc Ieſa.14.1.
de Iſrael. quia futurum tempus deſignans, collectionem reſidui populi, quem viſus fue-
rat abdicaſſe, ſignum fore dicit ſtabilis firmæque electionis, quę ſimul excidiſſe viſa fue-
rat. Quum etiam alibi dicitur, Elegi te, & non abieci te: continuum inſignis liberalitatis Ieſa.41.9.
paternæ beneuolentiæ curſum commendat. Apertius apud Zachariam Angelus, Eliget Zach.2.12.
adhuc Deus Ieruſalem. quaſi eam durius caſtigando reprobaſſet, vel exilium fuiſſet ele-
ctionis interruptio: quæ tamen inuiolabilis manet, licet non ſemper appareant ſigna.

Deinde, quod ex Abraha ſecundū carnem filiis quoſdam repudiauit, quoſdam ſpeciali gratia Deus dignatus eſt.

6 Addendus eſt ſecundus gradus reſtrictior, vel in quo conſpicua fuit Dei gratia ma-
gis ſpecialis: quando ex eodem genere Abrahæ alios repudiauit Deus, alios in Eccleſia
fouendo, ſe inter filios retinere oſtendit. Iſmael parem initiò gradum cum fratre Iſaac
adeptus erat: quia ſpirituale fœdus in eo non minus obſignatum fuerat ſymbolo Circun-
ciſionis. Exciditur ille: deinde Eſau: poſtremò innumera multitudo & totus ferè Iſrael.
In Iſaac vocatum fuit ſemen: eadem vocatio in Iacob durauit. Simile exemplum edidit
Deus Saulem reprobando: quod etiam in Pſalmo magnificè prędicatur, Repulit tribum Pſal.78.69.
Ioſeph, & tribum Ephraim non elegit: ſed elegit tribum Iuda. Quod aliquoties ſacra hi-
ſtoria repetit, quo melius in iſta mutatione admirabile gratiæ Dei arcanum pateat. Vi-
tio ſuo & culpa, fateor, exciderunt ab adoptione Iſmael, Eſau, & ſimiles: quia appoſita e-
rat conditio, vt fideliter colerent Dei fœdus quod perfidè violarunt. Fuit tamen hoc ſin-
gulare Dei beneficium, quòd eos reliquis Gentibus præferre dignatus fuerat: ſicut dici-
tur in Pſalmo, Non ita fecit aliis nationibus, nec iudicia ſua manifeſtauit eis. Cæterùm Pſal.47.20.
hic duos gradus notandos eſſe non temere dixi: quia iam in totius gentis electione o-
ſtendit Deus ſe in mera ſua liberalitate nullis legibus aſtrictum: ſed liberum eſſe, vt mi-
nimè ab eo exigenda ſit æqualis gratię partitio: cuius inęqualitas ipſam verè eſſe gratui-
tam demonſtrat. Ideo Malachias Iſraelis ingratitudinem amplificat, quòd non tantùm
ex toto genere humano electi, ſed etiam ex ſacra domo in peculium ſegregati, perfidè
& impiè Deum tam beneficum Patrem ſpernant. Nónne frater erat Eſau Iacobi? inquit. Malac.1.2.
Atqui Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Sumit enim Deus pro confeſſo, quum vter-
que eſſet progenitus ex ſancto patre, & fœderis ſucceſſor, denique ramus ex ſacra radi-
ce: iam filios Iacob nō fuiſſe vulgariter obſtrictos, qui in illam dignitatem aſciti fuerant.
ſed quum reiecto Eſau primogenito, pater eorum, qui natura erat inferior, hæres factus
eſſet, bis ingratos coarguit, ac conqueritur duplici illo vinculo non fuiſſe retentos.

Poſtremò, quod in Chriſtianis quoque hoc ipſum factum eſſe Apoſtolus oſtēdat, vſque ad ſingulas perſonas.

7 Quanquam ſatis iam liquet Deum occulto conſilio liberè quos vult eligere, aliis
reiectis, nondum tamē niſi dimidia ex parte expoſita eſt gratuita eius electio, donec ad
Ro.9.8. ſingulas perſonas ventum fuerit, quibus Deus non modo ſalutem offert, ſed ita aſſignat
Gal.3.16. vt ſuſpenſa vel dubia non ſit effectus certitudo. Hi in ſemine illo vnico cenſentur cuius
19.20. meminit Paulus. nam etſi adoptio in manu Abrahæ fuit depoſita, quia tamen multi ex
poſteris quaſi putrida membra reſecti ſunt: vt efficax & verè ſtabilis ſit electio, neceſſe
eſt aſcendere ad caput in quo electos ſuos cæleſtis Pater inter ſe colligauit, & ſibi inſolu-
bili nexu deuinxit. Ita in adoptione generis Abrahæ enituit quidem liberalis Dei fauor,
quem aliis negauit. in Chriſti tamē mēbris longè præſtantior eminet vis gratiæ: quia ca-
piti ſuo inſiti nunquam à ſalute excidunt. Scitè itaq; Paulus ex Malachię loco quem nu- Malach.1.2.
per citaui ratiocinatur, vbi Deus, interpoſito vitæ æternæ pacto, populum quempiam ad Rom.9.27
ſe inuitat, ſpecialem electionis modum in parte ſubeſſe, vt non omnes promiſcua gratia
efficaciter eligat. Quod dicitur, Iacob dilexi, pertinet ad totam ſobolē Patriarchę, quam
Propheta illic opponit poſteris Eſau. Hoc tamen non obſtat quominus in perſona vnius
hominis ſpecimen electionis propoſitum nobis fuerit, quæ effluere non poteſt quin ad
metam ſuam perueniat. Hos Paulus vocari reliquias non fruſtra obſeruat: quia expe- Rom.11.5.
rientia oſtendit ex magna multitudine pleroſque dilabi & euaneſcere, vt ſæpius maneat

Cur generalis electio Iſraelis non ſemper ſit ſirma & rata ſit.

exigua tantùm portio. Quòd autem generalis electio populi non ſemper firma & rata ſit, in promptu ſe offert ratio: quia cum quibus paciſcitur Deus, non protinus eos donat ſpiritu regenerationis, cuius virtute vſque in finem in fœdere perſeuerent: ſed externa mutatio abſque interiori gratiæ efficacia, quæ ad eos retinendos valida eſſet, medium quiddam eſt inter abiectionem humani generis, & electionem exigui piorum numeri. Hæreditas Dei vocatus eſt totus populus Iſrael, ex quo tamen multi fuerunt extranei: ſed quia non de nihilo pepigerat Deus ſe patrem & redemptorem illius fore, gratuitum ſuum fauorem potius reſpicit quàm perfidam multorum defectionem: per quos etiam non abolita fuit illius veritas. quia vbi ſibi reſiduum aliquid ſeruauit, vocationem eius apparuit eſſe abſque pœnitentia. Nam quòd ſibi Deus Eccleſiam ſubinde ex filiis Abrahæ potius quàm ex profanis gentibus collegit, rationem habuit fœderis ſui: quod ab ipſa multitudine violarum ad paucos reſtrinxit, ne prorſus intercideret. Denique communis illa adoptio ſeminis Abrahæ, viſibilis quædã imago fuit maioris beneficij quo Deus aliquos ex multis dignarus eſt. Hæc ratio eſt cur tam ſedulò diſcernat Paulus filios Abrahæ ſecundum carnem à ſpiritualibus, qui exemplo Iſaac vocati ſunt: non quòd ſimpliciter eſſe Abrahæ filium res fuerit inanis & infructuoſa (quod non ſine fœderis contumelia diceretur) ſed quia immutabile Dei conſilium, quo ſibi prædeſtinauit quos voluit, efficax demum per ſe his ſolis poſterioribus in ſalutem fuit. Donec autem producti Scripturæ locis quid ſentiendum ſit liqueat, ne in vtranuis partem ſibi præiudicium afferant lectores moneo. Quod ergo Scriptura clarè oſtendit dicimus, æterno & immutabili conſilio Deum ſemel cõſtituiſſe quos olim ſemel aſſumere vellet in ſalutem, quos rurſum exitio deuouere. Hoc cõſilium quoad electos in gratuita eius miſericordia fundatum eſſe aſſerimus, nullo humanæ dignitatis reſpectu. quos verò damnationi addicit, his iuſto quidem & irreprehenſibili, ſed incomprehenſibili ipſius iudicio, vitæ aditum præcludi. Iam verò in electis vocationem ſtatuimus, electionis teſtimonium. Iuſtificationem deinde, alterum eius manifeſtandæ ſymbolum, donec ad gloriam in qua eius complementum extat peruenitur. Quemadmodum autem vocatione & iuſtificatione electos ſuos Dominus ſignat, ita reprobos vel à notitia ſui nominis, vel à Spiritus ſui ſanctificatione excludendo, quale maneat eos iudicium iſtis veluti notis aperit. Multa hic præteribo figmenta, quæ ad euertendam prædeſtinationem commenti ſunt ſtulti homines. Non enim refutatione indigent, quæ ſimulac proferuntur, ſuam ipſa falſitatem abundè redarguunt. In iis tantùm immorabor vel de quibus inter doctos diſceptatur, vel quæ difficultatem ſimplicibus adferre poſſint, vel quæ ſpecioſè ad ſuggillandam Dei iuſtitiam prætendit impietas.

Communis illa adoptio maioris beneficij imago.

Ex ſupradictis ſequitur, Deum immutabili conſilio de gratuita quorundam hominum electione & aliorum exitiali reiectione ſemel conſtituiſſe.

Sũma huius capitis & triũ ſequentium.

CAPVT XXII.

Confirmatio huius doctrinæ ex Scripturæ teſtimoniis.

Partes huius capitis.

1 Orthodoxæ doctrinæ, aduerſus duplex hominum genus, confirmatio, ex Pauli & Chriſti teſtimoniis, diligenter expoſitis, collecta, ſect. 1.2.3.4.5.6.& 7.

2 Quarundam obiectionum ex veteribus, Thoma Aquinate, & recentioribus, repetitarum, dilutio, ſect. 8.9.& 10.

3 De reprobatione, cuius fundamentum in Dei iuſta voluntate prorſus ſitum eſt, ſect. vlt.

Nonnulli exiſtimat Deum, prout cuiuſque merita fore preuidet, alios eligere, alios reprobare.

HÆc omnia quæ poſuimus controuerſia apud multos non carent, maximè gratuita fidelium electio: quæ tamen labefactari non poteſt. Vulgò enim exiſtimant Deum, prout cuiuſque merita fore præuidet, ita inter homines diſcernere. quos ergo ſua gratia fore non indignos præcognoſcit, eos in filiorum locum cooptare: quorum ingenia ad malitiam & impietatem propenſura diſpicit, eos mortis damnationi deuouere. Sic interpoſito præſcientiæ velo electionem non modò obſcurant, ſed originem aliunde habere fingunt. Neque hæc vulgò recepta opinio ſolius vulgi eſt: habuit enim ſæculis omnibus magnos authores. Quod ingenuè fateor, ne quis cauſæ noſtræ magnopere obfuturum confidat ſi eorum nomina contra opponantur. Certior eſt enim hic Dei veritas quàm vt concutiatur, clarior quàm vt obruatur hominum authoritate. Alij verò neque in Scriptura exercitati, neque vllo ſuffragio digni, maiori improbitate ſanam doctrinam lacerant quàm vt tolerabilis ſit eorum proteruia. Quia Deus eligens ſuo arbitrio quoſdam alios præterit, litem ei intendunt. Verùm ſi res ipſa nota eſt, quid proficient contra Deum iurgando? Nihil docemus quod vſu compertum non

Alij litem Deo intendũt quod quoſdã eligens alios prætereat.

ſit

fit, Deo quibus vult gratiam ſuam erogare liberum ſemper fuiſſe. Non quærá vnde aliis
poſteritas Abrahæ præcelluerit, niſi ex illa dignatione cuius extra Deum cauſa non in- *Vtrique refelluntur. 1. firmiſsimis ratio*
uenitur. Reſpondeant cur homines ſint magis quàm boues aut aſini. quum in manu Dei *nibus.*
eſſet canes ipſos fingere, ad imaginem ſuam formauit. Concedéntne brutis animalibus
de ſua ſorte cum Deo expoſtulare, quaſi iniuſtum ſit diſcrimẽ? Certè prærogatiua quam
nullis meritis adepti ſunt, eos potiri nihilo æquius eſt quàm Deum ſua beneficia pro iu-
dicij ſui menſura variè diſtribuere. Si ad perſonas tranſiliant, vbi magis odioſa illis eſt in-
æqualitas, ſaltem ad Chriſti exemplum debebunt expaueſcere, ne de ſublimi hoc myſte
rio tam ſecurè garriant. Cõcipitur ex ſemine Dauidis mortalis homo: quibus virtutibus *2. Auguſtini teſtimonio.*
prometitum fuiſſe dicẽt vt in ipſo vtero fieret caput Angelorum, vnigenitus Dei filius, *Aug. de cor.*
imago & gloria Patris, lux, iuſtitia & ſalus mundi? Hoc prudenter animaduertit Augu- *& gratia ad*
ſtinus, in ipſo Eccleſiæ capite lucidiſſimum eſſe gratuitæ electionis ſpeculũ, ne in mem- *Valent. c.15.*
bris nos conturbet, nec iuſtè viuendo factum eſſe Filium Dei, ſed gratis tanto honore *Item, De bo no perſeuerantiæ, c. vlt.*
fuiſſe donatum, vt alios poſtea faceret donorum ſuorũ conſortes. Hic ſiquis quærat cur
non alij quod ille, vel cur ab illo nos omnes tam longo interuallo diſtemus, cur nos om- *Et de verbis*
nes corrupti, ille puritas: non modò veſaniam ſuam, ſed impudentiam ſuam quoque ſi- *Apo. Serm. 8*
mul prodet. Quòd ſi pergunt velle Deo liberum ius eligendi ac reprobandi eripere, ſi- *3. Apoſtoli authoritate,*
mul etiam quod datum eſt Chriſto auferant. Iam quid de vnoquoque pronuntiet ſcri- *Epheſ. 1. 4.*
ptura operæpretium eſt attendere. Paulus quum docet nos in Chriſto electos fuiſſe ante
mundi creationem, omnem certè dignitatis noſtræ reſpectum tollit. perinde enim eſt
acſi diceret, quoniam in vniuerſo Adæ ſemine nihil electione ſua dignum reperiebat cæ
leſtis pater, in Chriſtum ſuum oculos conuertiſſe: vt tanquam ex eius corpore membra
eligeret quos in vitæ conſortium ſumpturus erat. Valeat igitur apud fideles hæc ratio,
ideo nos in Chriſto fuiſſe in cæleſtem hereditatem adoptatos, quia in nobis ipſis non e-
ramus tantæ excellentiæ capaces. Quod & alibi quoque notat, quum hortatur ad gra- *Coloſ. 1. 12.*
tiarum actionem Coloſſenſes, ex eo quòd diuinitus redditi fuerint idonei ad participan
dam ſortem ſanctorum. Si gratiam iſtam Dei, vt idonei ad gloriam futuræ vitæ obtinen
dam reddamur, præcedit electio: quid iam reperiet in nobis Deus ipſe quo ad nos eli-
gendos moueatur? Apertius etiamnum altera eius ſententia quod volo exprimetur. Ele-
git nos, inquit, antequam iacerentur mundi fundamenta, ſecundum beneplacitum vo- *Epheſ. 1. 4.*
luntatis ſuæ, vt eſſemus ſancti & immaculati, & irreprehenſibiles in conſpectu ipſius.
Vbi Dei beneplacitum quibuſlibet noſtris meritis opponit.

2 Quo ſolidior ſit probatio, ſingulas eius loci partes notare operæpretium eſt, quæ ſi- *Qui electi.*
mul connexæ nihil dubitationis relinquunt. Electos nominãs, minimè dubium eſt quin
fideles compellet, ſicuti etiam mox aſſerit. quare nimis fœdo commento deprauant no
men illud qui ad ætatem detorquent qua publicatum fuit Euangelium. Electos fuiſſe di- *Quando.*
cens ante creatum mundum, omnem dignitatis reſpectum tollit. Quæ enim diſcriminis
ratio inter eos qui nondum erant, & qui deinde in Adam pares futuri erãt? Iam ſi electi *In quo.*
in Chriſto, ſequitur non modò vnumquenque extra ſe, ſed etiam alios ab aliis ſegrega-
tos. quando videmus non omnes eſſe Chriſti membra. Quod additur, fuiſſe electos, vt eſ *Ad quid.*
ſent ſancti, errorem apertè refutat qui electionem ex præſcientia deducit. quando recla
mat Paulus, quicquid virtutis in hominibus apparet, electionis eſſe effectum. Iam ſi cau *Qua de cauſa.*
ſa ſuperior quæritur, reſpondet Paulus Deum ita prædeſtinaſſe, & quidem pro volunta-
tis ſuæ beneplacito. Quibus verbis euertit quæcunque in ſeipſis imaginantur homines
electionis ſuæ media. nam & quæcunque ad ſpiritualem vitam beneficia confert Deus,
ex hoc vno fonte manare docet, quia elegit quos voluit Deus, &, antequam nati eſſent,
gratiam qua dignari eos volebat, ſeorſum illis repoſitam habuit.

3 Vbicunque verò regnat hoc Dei placitum, nulla in conſiderationem veniunt ope- *Hæc cauſa,*
ra. Antitheſin quidem hîc non proſequitur, ſed ſubaudienda eſt, qualis alibi explicatur *1. Dei beneplacitum, ita in*
2. Tim. 1. 9. ab ipſomet. Vocauit nos, inquit, vocatione ſancta, non ſecundũ opera noſtra, ſed ſecun- *electione regnat, vt nulla*
dum propoſitum ſuum, & gratiam quæ data eſt nobis à Chriſto ante tempora ſecularia. *in conſideratio*
Et iam oſtendimus in eo quod ſequitur, Vt eſſemus ſancti & immaculati, ſcrupulum o- *nem veniant*
mnem adimi. Dic enim, Quoniam futuros præuidit ſanctos, ideo elegit: & ordinẽ Pauli *opera, nec præterita, nec fu-*
inuertes. Sic ergo colligere tutò potes, Si elegit nos vt ſancti eſſemus, non elegit quia fu- *tura, quod pro*
turos tales præuidebat. Pugnãt enim inter ſe hæc duo, habere pios ab electione vt ſancti *batur Pauli*
ſint, & ad eam ratione operum peruenire. Neque valet hîc cauillum quò ſubinde confu- *& Chriſti præ clarts teſtimo-*

 giunt *niis.*

giunt, nullis præcedentibus meritis Dominum rependere electionis gratiam, futuris tamen cōcedere. Quum enim dicitur electos fuiſſe fideles vt ſancti eſſent: ſimul innuitur, quæ in ipſis futura erat ſanctitas, ab electione habuiſſe exordium. Et quomodo quadrabit iſtud verbum, quæ ab electione deriuantur, electioni cauſam dediſſe? Idipſum quod
Ephes. 1. 5. dixerat, videtur magis poſtea confirmare, vbi ait, Secundum propoſitum volūtatis ſuæ, quod propoſuerat in ſemetipſo. ſiquidem Deum in ſemetipſo propoſuiſſe, perinde valet acſi diceretur nihil extra ſe conſideraſſe, cuius rationem in decernendo haberet. Itaque protinus ſubiicit huc pertinere totam electionis noſtræ ſummam, vt ſimus in laudem diuinæ gratiæ. Certè Dei gratia non ſola prædicari in electione noſtra meretur, niſi hæc gratuita ſit. Porrò hęc gratuita nō erit, ſi in ſuis eligēdis Deus ipſe qualia ſint futura cuiuſq; opera reputar. Proinde quod ſuis diſcipulis dicebat Chriſtus, in vniuerſum va
Iohan. 15. 16. lere inter omnes fideles comperitur, Non vos me elegiſtis: ſed ego elegi vos. Vbi nō præterita tantum merita excludit, ſed nihil habuiſſe in ſeipſis ſignificat cur eligerentur, niſi
Rom. 11. 35. ſua miſericordia anteuertiſſet. Quomodo & illud Pauli intelligendum, Quis prior dedit illi, & retributionem accipiet? Siquidem oſtendere vult ſic Dei bonitatem homines pręuenire, vt nihil apud ipſos nec præteritum, nec futurum reperiat, quo ipſis concilietur.

Deinde illuſtri diſputatione Apoſtoli ad Romanos. 4 Iam ad Romanos, vbi argumentum hoc & repetit altius, & fuſius proſequitur, negat omnes eſſe Iſraelitas qui progeniti ſunt ab Iſraele: quia etſi iure hæreditario omnes eſſent benedicti, ſucceſſio tamē non ad omnes peræquè tranſibat. Origo huius diſputationis erat ex ſuperbia fallaciq; gloriatione Iudaici populi. nam quum ſibi Eccleſiæ nomen aſſererent, volebant à ſuo arbitrio pendere fidem Euangelij. Sicuti hodie libenter Papiſtæ fictitio hoc colore ſe in Dei locum ſubſtituerent. Paulus, quanuis concedat ſanctam eſſe Abrahæ progeniem ratione fœderis, contendit tamē extraneos eſſe in ea pleroſque: neque id modò quia degenerent, vt fiant ex legitimis adulterini: ſed quia in ſummo faſtigio emineat ac regnet ſpecialis Dei electio, quæ ſola ratam illius adoptiōnem facit. Si alios ſua pietas ſtabiliret in ſpe ſalutis, alios abdicaret ſola ſua defectio: ſtultè profectò & abſurdè Paulus ad arcanam vſque electionem lectores eueheret. Iam ſi Dei voluntas (cuius cauſa extra ipſum neq; apparet neq; quærenda eſt) alios ab aliis diſcernit, vt *Ro. 9. 6.*
Cuius ſcopus & methodus aperitur. non omnes filij Iſrael ſint veri Iſraelitæ, fruſtra cuiuſque cōditio in ſeipſo initium habere fingitur. Lōgius deinde rem proſequitur ſub exemplo Iacob & Eſau. nam quum ambo eſſent filij Abrahę, pariter incluſi in vtero matris, primogeniturę honorem transferri ad Iacob, portento ſimilis fuit mutatio qua tamen Paulus contendit teſtatam fuiſſe electionem vnius, & alterius reprobationē. Quæritur origo & cauſa quam pręſcientię doctores in hominū virtutibus & vitiis expoſitā eſſe volunt. Hoc enim illis facile compendium eſt, Deum mōſtraſſe in perſona Iacob, ſe gratia ſua dignos eligere: in perſona Eſau, ſe repudiare quos præuidet indignos: ſiquidē audacter illi. Paulus autē quid? quum nondū nati eſſent, nec quippiam boni aut mali feciſſent, vt ſecundum electionē propoſitum Dei maneret, non ex operibus, ſed ex vocante dictū eſt, Maior ſeruiet minori: ſicut ſcriptū eſt, Iacob dilexi, Eſau autē odio habui. Si quid valeret pręſcientia in hoc fratrū diſcrimine, importuna certè fieret tēporis mētio. Demus Iacob fuiſſe electū, quia futuris virtutibus parta ei fuit dignitas: quorſum diceret Paulus nondū fuiſſe natū? Iam hoc inconſideratè additum foret, nihil dū boni feciſſe: quia in promptu erit exceptio, nihil Deum latere, atq; ita pietatem Iacob coram ipſo fuiſſe præſentem. Si opera conciliant gratiam, ſuum illis pretium meritò iam tunc conſtare debuit ante natum Iacob, perinde acſi adoleuiſſet. Arqui in expediendo nodo pergit Apoſtolus, docétq; adoptionem Iacob, nō ex operibus profectam eſſe, ſed ex vocatione Dei. In operibus futurum vel præteritū tempus non interpouit: deinde præciſè ea opponit Dei vocationi, vno poſito alterū diſertè euertere volens. acſi diceret: conſiderandum eſſe quid Deo placuerit, nō quid attulerint ex ſeipſis homines. Poſtremò certum eſt electionis & propoſiti vocibus, quaſcunq; comminiſci homines ſolent cauſas extra arcanum Dei conſilium, ab hac cauſa remoueri.

Hinc autē impugnant præſcientiæ doctores, quos Apoſtolus refellit, electionem ſpecialem & prorſus gratuitam aſſerens.

Vtrorum doctorum effugium. 5 Quidnam ad hæc obſcuranda prætexent qui operibus vel præteritis vel futuris locum aliquem in electione aſſignant? Hoc enim eſt prorſus eludere quod contendit Apoſtolus, non ex aliqua operum ratione, ſed ex mera Dei vocatione pendēre fratrum di-
Reſponſio. ſcrimen: quia inter nondum natos conſtitutū fuerit. Neque verò eum latuiſſet iſtorum argutia, ſi quid ſolidi habuiſſet: ſed quia optimè nouerat in homine Deum præuidere nihil boni poſſe, niſi quod electionis ſuę beneficio iam prius largiri ſtatuerit: non confugit

ad præpoſterum illum ordinem, vt opera bona cauſæ ſuæ præferat. Habemus ex verbis Apoſtoli, ſolius diuinæ electionis arbitrio fundatam eſſe fidelium ſalutem: neque illum fauorem operibus conciliari, ſed ex gratuita vocatione prouenire. Habemus & eius rei propoſitam quaſi ἀντίτυπον. Fratres ſunt Eſau & Iacob, iiſdem geniti parentibus, eodem adhuc vtero concluſi, nondum editi in lucem. In illis omnia paria, diuerſum tamen de illis Dei iudicium. Alterum enim aſſumit, alterum reiicit. Sola erat primogenitura, cuius iure alter alterum præcederet. Atqui, illa quoque præterita, iuniori defertur quod negatur maiori. Imò in aliis quoque deſtinato conſilio primogenituram videtur ſemper contempſiſſe Deus, vt omnem gloriandi materiam carni præcideret. Repudiato Iſmaele animum ad Iſaac adiicit. Poſtpoſito Manaſſe, Ephraim magis honorat. *Summa diſputationis Apoſtolicæ, eiuſdémque analyſis.*

6 Quod ſi quiſpiam interpellet, ab iſtis inferioribus & minutis beneficiis non ſtatuendum eſſe de ſumma futuræ vitæ: vt qui in primogenituræ honorem euectus fuerit, ideo reputetur in cæli hæreditatem cooptatus (ſunt enim plurimi qui ne Paulo quidem parcant, quaſi ad alienum ſenſum Scripturam detorſerit in his teſtimoniis citandis) Reſpondeo ſicut antehac, nec incogitantia lapſum fuiſſe Apoſtolum, nec Scripturæ teſtimoniis ſponte fuiſſe abuſum. Sed videbat (quod ipſi conſiderare non ſuſtinent) voluiſſe Deum ſpiritualem Iacobo electionem, quæ apud inacceſſum eius tribunal alioqui latebat, terreno ſymbolo declarare. Niſi enim conceſſam illi primogenituram ad futurum ſeculum referimus, inanis fuerit & ridicula benedictionis ſpecies, ex qua nihil ei acceſſerit præter multiplices ærumnas, incommoda, triſte exilium multáſque triſtitiæ & curarum acerbitates. Quum ergo Paulus citra dubitationem, Deum externa benedictione teſtificatum cerneret quam in regno ſuo ſpiritualem & minimè caducam ſeruo ſuo parauerat: non dubitauit, ad hanc comprobandam, ex illa petere argumentum. Tenendum etiam illud memoria, terræ Chanaan annexum fuiſſe cæleſtis domicilij pignus: vt dubitari minimè debeat Iacob cum Angelis inſitum fuiſſe in Chriſti corpus, vt eiuſdem vitæ ſocius eſſet. Eligitur ergo Iacob, Eſau repudiato, & Dei prædeſtinatione diſcernitur, à quo nullis meritis differebat. Cauſam ſi quæres, hanc reddit Apoſtolus, Quia Moſi dictum ſit, Miſerebor cuius miſerebor: & miſeratione dignabor quemcunque miſeratione dignabor. Et quid hoc, quæſo, ſibi vult? Nempè clariſſimè Dominus pronūtiat, nullam hominibus benefaciendi rationem in ipſis ſe habere: ſed à ſola ſua miſericordia ſumere, ideóque ſuum eſſe opus ſuorum ſalutem. Quum tuam in ſe vno ſalutem Deus ſtatuat, cur ad teipſum deſcendes? Quum vnam tibi ſuam miſericordiam aſſignet, cur ad propria merita decurres? Quum tuam cogitationem in ſua miſeratione contineat, cur ad operum tuorum intuitum partem reflectes? Itaque ad minorem illum populum venire neceſſe eſt, quem Paulus alibi præcognitum fuiſſe Deo ſcribit: non, qualiter iſti imaginantur, præſcire ex otioſa ſpecula quæ non facit: ſed quo ſenſu ſæpe legitur. Nam certè quum dicit Petrus apud Lucam, Chriſtum definito conſilio & præſcientia Dei fuiſſe morti addictum, non ſpeculantem Deum inducit, ſed ſalutis noſtræ authorem. Sic & idem Petrus, electos iuxta præcognitionem Dei fuiſſe dicens fideles ad quos ſcribit, propriè exprimit arcanam illam prædeſtinationem, qua Deus filios ſibi quos voluit ſignauit. Et propoſitum quod loco ſynonymi coniungit, quum vbique fixam (vt vulgò loquuntur) determinationem exprimat, Deum haud dubiè, dum author eſt noſtræ ſalutis, nō egredi extra ſeipſum docet. Quo ſenſu in eodem capite Chriſtum dicit agnum fuiſſe præcognitum ante mundi creationem. Quid enim inſulſius aut frigidius quàm Deum è ſublimi ſpectaſſe vnde ventura eſſet humano generi ſalus? Populus ergo præcognitus tantundem Paulo valet atque exigua portio turbæ permixta, quæ falsò Dei nomen obtendit. Alibi quoque Paulus, vt eorum iactantiam retundat qui ſibi larua tantùm obtecti, primas inter pios coram mundo arrogant, dicit Deum cognoſcere qui ſui ſint. Denique illa voce duplicem nobis populum deſignat Paulus, vnum ex toto genere Abrahæ: alterum verò inde ſegregatum, & qui ſub oculis Dei reconditus, hominum conſpectum latet. Nec dubium eſt ſumpſiſſe hoc ex Moſe, qui Deum quibus voluerit miſericordem fore affirmat (quamuis de electo populo ſermo eſſet, cuius æqualis erat in ſpeciem conditio) perinde ac ſi diceret, in communi adoptione incluſam eſſe apud ſe ſingularem erga aliquos gratiam inſtar ſanctioris theſauri: nec obſtare commune fœdus quominus paucitas illa communi ordine eximeretur: atque huius rei liberum diſpenſatorem & arbitrum facere ſe volens, præciſè negat ſe vni potius quàm alteri fore miſer

Exceptio. *Reſponſio.* 2. 3. Rom. 9. 15. *Efficacia autē electionis gratuitæ pertinet tantùm ad fideles, qui populus præcogniti appellantur.* Rom. 11. 2. Act. 2. 23. 1. Pett. 1. 2. *Porro hæc Dei præcognitio vel præſcientia, nō eſt ſpeculatiua, ſed actiua.* 2. Tim. 2. 19.

miſericordem niſi quia ita libuerit. quia vbi quærenti miſericordia occurrit, etſi repulſam non patitur ille quidem, fauorem tamen, cuius laudem ſibi vendicat Deus, aut præuenit, aut ex parte ſibi acquirit.

Postremo, hoc ipſum ex ipſius Christi verbis probatur. 7 Nunc de re tota pronuntiet ſupremus cognitor ac magiſter. Tantam in ſuis auditoribus duritiem cernens, vt apud turbam verba propè ſine fructu funderet, vt medeatur huic ſcandalo, exclamat, Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet. Hæc enim eſt voluntas Patris, vt quicquid dederit mihi non perdam ex eo quicquam. *Iohan. 6. 37.* Obſerua à Patris donatione fieri initium, vt in Chriſti fidem ac clientelam tradamur. *Exceptio.* Reuoluet hîc fortè quiſpiam circulum, atque excipiet, cenſeri in Patris peculio eos duntaxat quorum voluntaria ex fide fuit deditio. *Responſio.* Atqui in eo tantùm laborat Chriſtus, etiamſi defectiones ingentium turbarum totum mundum concutiant, firmum tamen cœliſque ipſis ſtabilius fore conſilium Dei ne vnquam labaſcat electio. Electi dicuntur antè fuiſſe Patris quàm eos donaret vnigenito Filio. Quæritur an natura: imò qui alieni erant, trahendo ſuos facit. Maior ineſt Chriſti verbis claritas quàm vt tergiuerſando vllis nebulis obduci queat. *Iohan. 6. 44.* Nemo (inquit) poteſt venire ad me, niſi Pater traxerit eum. Qui autem audiuit & didicit à Patre, ille ad me venit. Si promiſcuè omnes coram Chriſto genu flecterent, communis eſſet electio: nunc in paucitate credentium manifeſta apparet diuerſitas. Itaque poſtquam diſcipulos qui ſibi dati ſunt, aſſeruit Chriſtus fuiſſe Dei patris peculium, *Iohan. 17. 9.* paulo pòſt addit, Non pro mũdo rogo, ſed pro his quos dediſti mihi, quia tui ſunt. Vnde fit vt totus mundus ad ſuum creatorem non pertineat, niſi quòd a maledictione, & ira Dei ac morte æterna nõ multos eripit gratia, qui alioqui perituri erant: mundum autem in ſuo interitu, cui deſtinatus eſt, relinquit. Interea quamuis ſe medium Chriſtus inſerat, ſibi tamen ius eligendi communiter vendicat cum Patre. Non de omnibus, in- *Iohan. 13. 18.* quit, loquor: ſcio quos elegerim. Si quis roget vnde elegerit, alibi reſpõdet, Ex mundo, *Iohan. 15. 19.* quem à precibus ſuis excludit vbi diſcipulos Patri commendat. Hoc quidem tenendum eſt, vbi affirmat ſe ſcire quos elegerit, ſpeciem aliquam notari in genere humano: *[illegible] de Iuda ſolutio.* deinde non diſtingui qualitate ſuarum virtutum, ſed cæleſti decreto. Vnde ſequitur, nullos proprio marte vel induſtria excellere, quando ſe Chriſtus electionis facit authorem. Nam quod alibi Iudam inter electos numerat, quum Diabolus eſſet, hoc tantùm refertur ad munus Apoſtolicum, quod etſi illuſtre ſpeculum eſt fauoris Dei, (ſicuti in ſua perſona toties agnoſcit Paulus) non tamen ſpem in ſe continet æternæ ſalutis. Potuit ergo Iudas, quum perfidè Apoſtolatum gereret, Diabolo eſſe deterior: ſed quos inſeruit *Iohan. 10. 28.* ſemel Chriſtus in corpus ſuum, eorum neminem perire ſinet: quia in conſeruanda eorum ſalute quod pollicitus eſt præſtabit: nempe exeret Dei potentiam quæ maior om- *Iohan. 17. 12.* nibus eſt. Nam quod alibi dicit, Pater ex his quos dediſti mihi nemo periit niſi filius perditionis, etſi καταχρηστικὴ eſt loquutio, nulla tamen ambiguitate laborat. Summa eſt, Deum gratuita adoptione creare quos vult habere filios: eius verò intrinſecam eſſe in ipſo cauſam: quia arcano ſuo beneplacito contentus eſt.

1. Obiectio ex veteribus Patribus. 8 At Ambroſius, Origenes, Hieronymus cenſuerunt, Deum ſuam gratiam inter homines diſpenſare provt ea quenque bene vſum præuiderit. Adde & Auguſtinum in ea fuiſſe aliquando ſententia: *Lib. 1. Retract. ca. 11.* ſed quum melius in Scripturæ cognitione profeciſſet, non retractauit modo vt euidenter falſam, ſed fortiter confutauit. Quin & poſt retractatio- *Reſponſio ex Auguſtino melius edocto.* nem, Pelagianos præſtringens, quòd in eo errore perſiſterent: Quis iſtum, inquit, acutiſſimum ſenſum Apoſtolo defuiſſe non miretur? *Epiſt. 106 ad Sixtũ.* Nam quum rem ſtupendam propoſuiſſet de illis nondum natis, & deinde ſibi quæſtionem obiiceret: Quid ergo? nunquid eſt iniquitas apud Deum? erat locus vt reſponderet Deum præuidiſſe vtriuſque merita: non tamen hoc dicit, ſed ad Dei iudicia & miſericordiam confugit. Et alibi, quum omnia ante electionem merita ſuſtuliſſet: *Homil. in Iohan. 8.* Hic certè, inquit, vacat vana illorum ratiocinatio qui præſcientiam Dei defendunt contra gratiam Dei: & ideo dicunt nos electos ante mundi conſtitutionem, quia præſciuit Deus futuros nos bonos, non ſeipſum nos facturum bonos. Non hoc dicit qui dicit, Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos. *Iohan. 15. 16.* Nam ſi propterea nos elegiſſet, quia bonos futuros præſciuerat: ſimul etiam præſciuiſſet quòd eramus eum electuri, & quæ in eam rem ſequuntur. Valet Auguſtini teſtimonium a- *Ex Ambroſio quem citat Auguſtinus.* pud eos qui libenter in patrum authoritate acquieſcunt. Quanquam non patitur Auguſtinus ſe à reliquis diſiungi: ſed claris teſtimoniis diuortium hoc, cuius inuidia grauabant eum Pelagiani, oſtendit falſum eſſe. Citat enim ex Ambroſio (lib. de Præd. ſanct.

cap

cap.19.)Chtiſtus quem miſetatut vocat.Item,Si voluiſſet,ex indeuotis feciſſet deuotos.
ſed Deus quos dignatut vocat:& quem vult,teligioſum facit.Si ex Auguſtino integrum
volumen contexere libeat,lectoribus oſtendere promptum eſſet,mihi nonniſi eius vet
bis opus eſſe : ſed eos prolixitate onetare nolo. Sed age , fingamus ipſos non loqui : ad
tem ipſam intendamus. Difficilis quæſtio mota erat,Num iuſtè faceret Deus, qui cer- *Ex firmiſſima ratione Apoſtoli.*
tos homines ſua gratia dignaretut.quaſe vno verbo expedite Paulus poterat,ſi operum
teſpectum obtendiſſet. Cut ergo id non facit : quin ſermonem potius continuat qui in
eadem difficultate verſetur ? Cur,niſi quia non debuit? non enim obliuionis vitio labo-
tabat Spiritus ſanctus, qui pet os eius loquebatur. Nullis ergo ambagibus teſpondet,
Ideo ſuis electis fauere Deum,quia velit : ideo miſereri, quia velit. Perinde enim valet Exod.33.19.
oraculum, Miſerebor,cuius miſetebot : & miſetatione complectar,quem miſeratione
complectar : acſi dicetetut, Deum non alia tatione ad miſericordiam moueri, niſi quia
miſeteri velit. Vetum ergo manet illud Auguſtini , Gratiam Dei non inuenire eligen- *Cuius ſumma additur.*
dos,ſed facere.

In 1. Sēt. Tract. 25. quæſt.23. 9 Ac ne illam quidem Thomæ argutiam motamur , præſcientiam meritorum non *2. Obiectio ex Thoma Aquinate.*
ex parte quidem actus prædeſtinantis eſſe prædeſtinationis cauſam:ex parte autem no-
ſtra , quodammodo ſic vocari poſſe , nempe ſecundum particularem prædeſtinationis
æſtimationem. vt quum dicitur Deus prędeſtinare homini gloriam ex meritis,quia gra
tiam ei largiri decreuit qua gloriam mereatur. Quum enim nihil in electione niſi me- *Reſponſio 1.*
ram bonitatem velit nos intueri Dominus,ſiquis plus aliquid proſpicere hîc cupiat,prę-
poſtera erit affectatio. Quòd ſi certare ſubtilitate libeat , non deeſt quo iſtam Thomæ 2.
argutiolam tetundamus.Ipſe contendit,gloriam electis quodammodo prædeſtinari ex
meritis:quia grariam illis prædeſtinat Deus qua gloriam mereantur. Quid ſi contrà ex-
cipiam,prædeſtinationem ad gratiam electioni ad vitam ſubſeruite,eſſéque eius veluti
pediſſequam?grariam iis prædeſtinari quibus gloriæ poſſeſſio iam diu aſſignata ſit:quia
in iuſtificationem ex electione filios ſuos adducete Domino placeat? Inde enim ſeque-
tur, prædeſtinationem gloriæ cauſam porius eſſe prædeſtinationis gratiæ, quàm è con-
uetſo. Sed valeant hæc certamina,vt ſunt ſupetuacua inter eos qui ſatis ſapientiæ ſibi in 3.
Ambr.de Vocat. gent. lib. 1.cap.2. verbo Dei eſſe ducent. Verè enim illud ab Eccleſiaſtico ſcriptore olim dictum fuit,qui
Dei electionem meritis aſſignant,eos pluſquam oportet ſapete.

10 Obiiciunt nonnulli , Deum ſibi fore contrarium ſi vniuerſaliter omnes ad ſe in- *3. Obiectio recentiorum.*
uitet,paucos verò electos admittat.Sic promiſſionum vniuerſitas diſcretionem ſpecia-
lis gratiæ,ſecũdum eos,tollit. atque ita loquuntur moderati quidam homines,non tam
opprimendæ veritatis cauſa , quàm vt ſpinoſas quæſtiones arceant , ac frænent multo-
tum curioſitatem. Laudabilis voluntas : ſed conſilium minimè probandum:quia nun- *Reſponſio.*
quam excuſabilis eſt tergiuerſatio. Eorum vetò qui proteruius inſultant,nimis certè pu
tidum cauillum,vel nimis pudendus errot. Quomodo Scriptura hæc duo conciliet,ex- *Conciliatio locorũ ſpecie tenus pugnantium.*
terna prędicatione vocati omnes ad pœnitentiam & fidem,neque tamen omnibus da-
ri teſipiſcentiæ & fidei ſpiritum , alibi explicui , & mox aliquid tepetendum erit. Iam
quod poſtulant illis nego,vt duobus modis falſum eſt. nam qui minatut, dum ſuper vr- Amos 4.7.& 8.11.
bem vnam pluet , ſiccitatem fore ſuper alteram : qui famem doctrinæ alibi denuntiat,
non obſtringit ſe certa lege vt æqualiter vocet omnes. Et qui Paulum vetans in Aſia ver *Act.16.6.*
bum facere,& eundem à Bithynia auertens in Macedoniam trahit,ſui iuris eſſe demon
ſtrat,theſaurum hunc quibus viſum eſt diſtribuere.Per Ieſaiam tamen apertius demon- *Ieſa.8.16.*
ſtrat quomodo electis peculiariter ſaluris promiſſiones deſtinet. nam de illis tantùm,
non autem indifferenter de toto genere humano , prædicat ſibi fore diſcipulos. Vnde
conſtat perperam quibuſlibet proſtitui ſalutis doctrinam vt efficaciter proſit , quæ ſolis
Eccleſiæ filiis ſeorſum repoſita eſſe dicitur.Hoc in præſentia ſufficiat,quanuis generali- *Cur multi vocati,pauci ſint electi.*
ter omnes compellet vox Euangelij , ratum eſſe tamen fidei donum. Cauſam aſſignat
Ieſaias , quòd non omnibus pateſiat brachium Dei. Si diceret Euangelium malignè & *Ieſa.53.1.*
peruersè contemni , quia audire pertinaciter multi recuſant : valeret fortè hic color de
vniuerſali vocatione. Neque verò Prophetæ conſilium eſt extenuare hominum cul-
pam, vbi cæcitatis fontem eſſe tradit quòd Deus non dignetur illis brachium ſuum pa-
tefacere : tantùm admonet,quia fides ſingulare donum eſt,externa doctrina aures fru-
ſtra verberari. Scire autem ex doctoribus iſtis velim ſoláne prædicatio filios Dei faciat,
an fides. Certè quum dicatur Iohannis primo , Quicunque credunt in Filium Dei vni- *Iohan.1.12.*

genitum,filios Dei ipſos quoque fieri,non confuſa illic ponitur congeries: ſed ſpecialis ordo datur fidelibus, qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis neque ex voluntate viri ſed ex Deo nati ſunt. At fidei (inquiunt) mutuus eſt cum verbo conſenſus. Nempe vbicunque eſt fides. ſed ſemen inter ſpinas cadere, vel in locis lapidoſis, nouum non eſt: non ſolùm quia maior pars contumax teipſa apparet aduerſus Deum, ſed quia non omnes oculis & auribus ſunt præditi. Quomodo igitur conueniet, Deum ad ſe vocare quos ſcit non venturos? Reſpondeat pro me Auguſtinus. Diſputare vis mecum? Mirare mecum, & exclama, O altitudo. Ambo conſentiamus in pauore, ne in errore peteamus. Adde quòd ſi electio, teſte Paulo, fidei mater eſt, in eorum caput retorqueo argumentum, ideo non eſſe generalem fidem, quia ſpecialis eſt electio. Nam à ſerie cauſatum & effectuum facilè colligitur, vbi dicit Paulus nos eſſe refertos omni benedictione ſpirituali, ſicuti nos elegerat Deus ante mundi creationem: ideo non omnibus eſſe communes has diuitias, quia elegit Deus tantùm quos voluit. Hæc ratio eſt cur alibi fidem electorum commendet, ne quiſquam putetur fidem ſibi proprio motu acquirere, ſed penes Deum reſideat hæc gloria, illuminari ab eo gratis quos antè elegerat. Rectè enim Bernardus, Amici (inquit) ſeorſum audiunt, quibus & loquitur, Nolite timere puſille grex: quia vobis datum eſt noſſe myſterium regni cælorum. Qui ſunt hi? Vtique quos præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri imagini Filij ſui. Magnum ſecretúmque innotuit conſilium, Nouit Dominus qui ſui ſint: ſed quod notum erat Deo, manifeſtatum eſt hominibus: nec alios ſanè dignatur tanti participatione myſterij, niſi eos ipſos quos fore ſuos præſciuit & prædeſtinauit. Paulo pòſt concludit, Miſericordia Dei ab æterno vſque ad æternum ſuper timentes eum: ab æterno, ob prædeſtinationem: in æternum, ob beatificationẽ: altera principium, altera finem neſciens. Sed quid Bernardum citare teſtem opus eſt, quando ex magiſtri ore audimus, non alios videre niſi qui ſunt ex Deo? Quibus verbis ſignificat, eos omnes qui ex Deo non ſunt regeniti, ad ſplendorem vultus eius obſtupeſcere. Ac electioni quidem aptè coniungitur fides, modò ſecundum gradum teneat. Quem ordinem clarè exprimunt alibi Chriſti verba, Hæc eſt voluntas Patris, vt non perdam quod dedit. Hæc enim voluntas eius eſt vt quiſquis credit in Filium, non pereat. Si omnes vellet ſaluos, cuſtodem illis præficeret Filium, & omnes in eius corpus ſacro fidei vinculo insereret. Nunc conſtat fidem ſingulare eſſe paterni amoris pignus, filiis quos adoptauit reconditum. Ideò Chriſtus alibi dicit, oues ſequi paſtorem, quia nouerunt vocem eius: alienum verò non ſequi, quoniam non agnoſcunt vocem alienorum. Vnde autem iſta diſcretio, niſi quia diuinitus perforatæ ſunt illis aures? Nemo enim ſe ouem facit, ſed formatur cæleſti gratia. Vnde & ſalutem noſtram Dominus perpetuò certam & tutam fore docet: quia inſuperabili Dei potentia cuſtoditur. Proinde concludit, incredulos non eſſe ex ouibus ſuis: nempe quia non ſunt ex eorum numero quos Deus ſibi per Ieſaiam pollicitus eſt fore diſcipulos. Porrò quia teſtimoniis quæ citaui exprimitur perſeuerantia, inflexibilem electionis conſtantiam ſimul teſtantur.

1. Exceptionis de mutuo conſenſu fidei cum verbo ſolutio. — *2. Ad quam ſatisfit verbis Auguſtini, Pauli, & Bernardi.* — August. de verb. Apoſt. Serm.11. — Epes.1.3. — Tit.1.1. — *Ad Thomã præpoſitum Beneriæ, epiſt.107.* — *Item, Chriſti aperto teſtimonio.* — Iohan.6.46. — Ibid.39. — Iohan.10.4. — Ibid 29. — Ibid.26. — Rom. 9.13.

11 Nunc de reprobis, quos ſimul illic coniungit Apoſtolus. Vt enim Iacob, nihildum bonis operibus promeritus, aſſumitur in gratiam: ſic Eſau, nullo adhuc ſcelere inquinatus, odio habetur. Si ad opera conuertimus oculos, iniuriam irrogamus Apoſtolo, quaſi idipſum quod nobis perſpicuum eſt non viderit. Porrò non vidiſſe conuincitur, quando hoc nominatim vrget, quum nihildum boni aut mali deſignaſſent, alterũ electum, alterum reiectum: vt probet diuinæ prædeſtinationis fundamentum in operibus non eſſe. Deinde vbi obiectionem mouit num iniquus ſit Deus, illud quod certiſſimum & apertiſſimum fuiſſet iuſtitiæ eius patrocinium, non vſurpat, Deum rependiſſe Eſau ſecundum ſuam malitiam: ſed diuerſa ſolutione contentus eſt, quòd in hunc finem excitentur reprobi vt Dei gloria per illos illuſtretur. Demum ſubnectit clauſulam, Deum cuius vult miſereri, & quem vult indurare. Vides vt in ſolum Dei arbitrium vtrunque conferat? Ergo ſi non poſſumus rationem aſſignare cur ſuos miſericordia dignetur, niſi quoniam ita illi placet: neque etiam in aliis reprobandis aliud habebimus quàm eius voluntatem. Quum enim dicitur Deus vel indurare, vel miſericordia proſequi quem voluerit, eo admonentur homines nihil cauſæ quærere extra eius voluntatem.

De Reprobatione, quod ſit fundamentum. — Ibid.18. — *Cuius fundamentum in occulta voluntate ſit ſitum.*

CAP

CAPVT XXIII.

Refutatio calumniarum quibus hæc doctrina ſemper iniquè grauata fuit.

Conſtat hoc caput quatuor partibus, quæ pręcipuas obiectiones variaſque aduerſariorum inſtantias & exceptiones ab his obiectionibus pendentes, refellunt. His præmittitur 1. ſect. refutatio eorum qui electionem fatentur, reprobationem negant.

1 Primæ obiectionis adu. doctrinam de electione & reprobatione conſideratio, ſect. 2.3.4. & 5.
2 Ad ſecundam obiectionem reſponſio, ſect. 6.7.8. & 9.
3 Obiectionem tertiam, eiuſdemque confirmationem diluit ſect. 10. & 11.
4 Quarta refellitur ſect. 12. & 13. addita ſect. 14. vtili & neceſſaria cautione.

Vid. Bernard. in die aſcēſ. Serm. 2. *Falluntur qui reprobationem negant.*

HÆc verò dum audit humanum ingenium, contineri nequit eius proteruia quin velut ad cāticum claſſici, variè & ſupra modum tumultuetur. Ac multi quidem, acſi inuidiam à Deo repellere vellent, electionem ita fatentur vt negent quenquam reprobari. ſed inſcitè nimis & pueriliter: quando ipſa electio niſi reprobationi opposita non ſtaret. *1. Electio enim niſi reprobationi oppoſita non ſtat.* Dicitur ſegregare Deus quos adoptat in ſalutem: fortuitò alios adipiſci, vel ſua induſtria acquirere, quod ſola electio paucis confert, pluſquam inſulsè dicetur. Quos ergo Deus præterit, reprobat: neque alia de cauſa niſi quòd ab hæreditate quam filiis ſuis prędeſtinat, illos vult excludere. Nec verò tolerabilis eſt hominum proteruia, ſi Dei verbo frænari ſe non ſuſtinet, vbi agitur de incomprehenſibili eius conſilio quod Angeli ipſi adorant. *2. Proteruè agūt cum Deo, cuius conſilia Angeli ipſi adorant.* Atqui nunc audiuimus indurationem non minus in manu Dei & arbitrio eſſe quàm miſericordiam. *Rom. 9. 20.* Nec verò Paulus, horum quos dixi exemplo, anxiè laborat vt mendacij patrocinio Deum excuſet: tantùm admonet figmento nefas eſſe cum fictore ſuo rixari. Iam qui non admittunt, vllos à Deo reprobari, quomodo ſe expedient ab illa Chriſti ſententia, *Mat. 15. 13* Omnis arbor quam non plantauit Pater meus, eradicabitur? *3. Expreſſis Scripturæ teſtimoniis refelluntur.* Apertè exitio addici & deuoueri audiunt quoſcunque cæleſtis Pater dignatus non eſt quaſi ſacras arbores in agro ſuo plantare. Si hoc reprobationis ſignum eſſe negant, nihil eſt tam liquidum quod illis queat probari. Quòd ſi obſtrepere non deſinunt, contenta ſit fidei ſobrietas hac Pauli admonitione, *Rom. 9. 22.* non eſſe cauſam litigandi cum Deo, ſi ab vna parte volens oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuam, ferat in multa tolerantia & lenitate vaſa iræ apparata in interitum: ab altera autem notas faciat diuitias gloriæ ſuæ erga vaſa miſericordię quæ præparauit in gloriam. *4. Deo obſtrepunt, per Apoſtolum conſilia ſua aperiente.* Obſeruent lectores, vt anſam ſuſurris & obtrectationibus præcidat Paulus, ſummum dare imperium iræ & potentiæ Dei: quia iniquum eſt calculo noſtro ſubiici profunda illa iudicia quæ ſenſus omnes noſtros abſorbēt. Quod reſpondent aduerſarij friuolum eſt, Deum non prorſus reiicere quos in lenitate tolerat: ſed ſuſpenſo manere erga eos animo, ſi fortè reſipiſcant. *Exceptio 1.* Quaſi verò patientiam Deo tribuat Paulus, qua eorum conuerſionem expectet quos dicit aptatos eſſe ad interitum. *Reſponſio.* Rectè enim Auguſtinus locum hunc explicans, *Lib. 5. contra Iul. cap. 5.* vbi potentia tolerantiæ adiungitur, Deum non ſinere, ſed virtute ſua moderari. Addunt etiam non abs re vaſa iræ dici apparata ad interitum, vaſa autem miſericordiæ Deum pręparaſſe: *Exceptio 2.* quia hoc modo ſalutis laudem Deo adſcribit & vendicat: perditionis culpam reiicit in eos qui proprio arbitrio ipſam ſibi acceſſunt. Sed vt illis concedam diuerſa loquendi forma Paulum aſperitarem lenire prioris membri: *Reſponſio.* minimè tamen conſentaneum eſt, præparationem ad interitum aliò transferre quàm ad arcanum cōſilium Dei: quod etiam paulò antè in contextu aſſeritur, Quòd Deus excitauerit Pharaonem, deinde quos vult induret. Vnde ſequitur abſconditum Dei conſilium obdurationis eſſe cauſam. *Lib. 1. de prædeſt. Sanct. cap. 2.* Hoc ſaltem obtineo quod tradit Auguſtinus, vbi ex lupis Deus oues facit, gratia potentiore eos reformare, vt dometur eorum duritiès. *Auguſtini voce confirmata.* proinde obſtinatos ideo non conuertit quia potentiorem illam gratiam non exerit Deus, qua non deſtituitur ſi eam proferre vellet.

2 Hæc quidem piis & modeſtis abundè ſufficerent, & qui ſe homines reminiſcuntur. *1. Obiectio. Deū immeritò iraſci iis quos exitio, citra proprium meritū, deuouet.* Quia tamen non vnam ſpeciem virulenti iſti canes euomunt contra Deum, ad ſingulas, pro vt res feret, reſpondebimus. Multis modis cum Deo litigant ſtulti homines, quaſi eum teneant ſuis criminationibus obnoxium. Primùm ergo interrogant quo iure ſuis creaturis iraſcatur Dominus, à quibus nulla antè offenſa prouocatus fuerit. nam exitio deuouere quos placuerit, tyranni magis libidini, quàm legitimæ iudicis ſententię conuenire. Eſſe igitur cur cum Deo expoſtulēt homines, ſi nudo eius arbitrio, citra proprium meritum in æternam mortem prædeſtinantur. *Reſpōſio 1. à cōſideratione diuinę voluntatis.* Eiuſmodi cogitationes ſi quando piis hominibus in mentem veniant, ad frangendos earum impulſus, vel hoc vno ſatis armab

armabuntur, ſi reputent quantæ ſit improbitatis, cauſas diuinæ voluntatis duntaxat percontari: quum omnium quæ ſunt, ipſa ſit cauſa, & meritò eſſe debeat. Nam ſi vllam cauſam habet, aliquid eam antecedat oportet, cui veluti alligetur: quod nefas eſt imaginari.

Hoc ex Auguſt. ſumptū lib. 1. de Gen. contra Manich. cap 3.

Adeò enim ſumma eſt iuſtitiæ regula Dei voluntas, vt quicquid vult, eo ipſo quòd vult, iuſtum habendū ſit. Vbi ergo quæritur cur ita fecerit Dominus, reſpōdendum eſt, Quia voluit. Quòd ſi vltra pergas rogando cur voluerit, maius aliquid quæris, & ſublimius Dei voluntate, quod inueniri non poteſt. Compeſcat igitur ſe humana temeritas, & quod non eſt ne quærat: vt ne forte id quod eſt non inueniat. Hoc, inquam, fræno bene continebitur quiſquis de arcanis Dei ſui cum reuerentia philoſophari volet. Aduerſus impiorum audaciam, qui Deo palam maledicere non formidant, Dominus ipſe ſua iuſtitia, ſine noſtro patrocinio, ſatis ſe defendet, quum eorum conſcientiis omnem tergi-

Quæ ſit illa voluntas, & quomodo conſideranda.

uerſationem adimendo, conuictas ſtringet, reáſque peraget. Neque tamen commentum ingerimus abſolutæ potentiæ: quod ſicuti profanum eſt, ita meritò deteſtabile nobis eſſe debet. Non fingimus Deum exlegem, qui ſibiipſi lex eſt: quia (vt ait Plato) lege indigent homines qui cupiditatibus laborant: Dei autem voluntas non modò ab omni vitio pura, ſed ſumma perfectionis regula, etiam legum omnium lex eſt. Verùm negamus obnoxium eſſe reddendæ rationi: negamus etiam nos eſſe idoneos iudices, qui proprio ſenſu pronuntiemus de hac cauſa. Quare ſi tentamus vltrà quàm licet, metum

Pſal. 51.6.

incutiat illa comminatio Pſalmi, Deum fore victorem quoties ab homine mortali iudicabitur.

Reſp. 2. eiúſque trimembris.

3 Tacendo poteſt Deus ita cōpeſcere hoſtes ſuos. Sed ne illos ſacrum nomen ſuum impune ludibrio habere patiamur, arma quoque aduerſus eos nobis ex verbo ſuo ſuppeditat. Proinde ſiquis nos huiuſmodi verbis aggrediatur, cur ab initio Deus ad mortem aliquos prædeſtinarit, qui quum nondum eſſent, mereri iudicium mortis nondum

Deum nihil homini debet.

poterant: Nos, reſponſionis loco, viciſſim eos rogemus quid Deum homini debere exiſtiment, ſi eum à natura ſua æſtimare velit. Qualiter peccato vitiari ſumus omnes,

Aequiſſima iuſtitiæ ratione peccato corruptos odio proſequitur.

non poſſumus non eſſe Deo odioſi, idque non tyrannica ſæuitia, ſed æquiſſima iuſtitiæ ratione. Quòd ſi iudicio mortis obnoxij ſunt omnes naturali conditione, quos ad mortem Dominus prædeſtinat, de qua, obſecro, eius iniquitate erga ſe conquerantur? Veniant omnes filij Adam: cum ſuo creatore contendant ac diſceptent, quòd æterna illius prouidentia, ante ſuam generationem, perpetuæ calamitati addicti fuerint. Quid obſtrepere aduerſus hanc defenſionem poterunt, vbi Deus illos ad ſui recognitionem con-

Suæ ipſorū conſcientiæ ſenſu & iudicio reprobi omnes morti deſtinari iuſto Dei iudicio agnoſcunt.

trà vocabit? Ex corrupta maſſa ſi deſumpti ſunt omnes, non mirum ſi damnationi ſubiacent. Ne ergo Deum iniquitatis inſimulent ſi æterno eius iudicio morti deſtinati ſint, ad quam à ſua ipſorum natura ſponte ſe perduci, velint nolint, ipſi ſentiunt. Vnde apparet quàm peruerſa ſit obſtrependi affectatio, quòd data opera ſupprimunt quam in ſe agnoſcere coguntur damnationis cauſam, vt Dei prætextus eos liberet. Atqui vt centies Deum eſſe authorem confitear, quod veriſſimum eſt, non protinus tamen crimen eluunt quod eorum conſcientiis inſculptum ſubinde eorum oculis recurrit.

Exceptio. Ad peccatum reprobos præordinatos videri.

4 Rurſum excipiunt, Nónne ad eam quæ nunc pro damnationis cauſa obtenditur, corruptionem Dei ordinatione prædeſtinati antè fuerant? Quum ergo in ſua corruptione pereunt, nihil aliud quàm pœnas luunt eius calamitatis in quam ipſius prædeſtinatione lapſus eſt Adam, ac poſteros ſuos præcipites ſecum traxit. Annon itaque iniu-

Reſponſio.

ſtus, qui creaturis ſuis tam crudeliter illudit? Fateor ſanè in hanc qua nunc illigati ſunt, conditionis miſeriam, Dei voluntate decidiſſe vniuerſos filios Adam. atque id eſt quod principiò dicebam, redeundum tandem ſemper eſſe ad ſolum diuinæ voluntatis arbi-

Eiuſd. expoſitio.

Rom. 9.20.

trium, cuius cauſa ſit in ipſo abſcondita. Sed non protinus ſequitur, huic obtrectationi Deum ſubiacere. Occurremus enim cum Paulo in hunc modum, O homo? tu quis es qui diſceptes cum Deo? Num figmentum dicit ei qui ſe finxit, Cur me finxiſti ſic? Annon habet poteſtatem figulus, vt ex eadem maſſa faciat vas aliud in honorem, aliud in

Inſtantia.

contumeliam? Negabunt ita verè defendi Dei iuſtitiam, ſed ſubterfugium captari, quale habere ſolent qui iuſta excuſatione deſtituuntur. Quid enim hic aliud dici videtur quàm Deo eſſe potentiam quę impediri nequeat quominus, prout libitum fuerit, quid-

Solutio, textū Apoſtoli a calumniis propulſans vindicans.

uis agat? Verùm longè ſecus eſt. quæ enim potentior afferri ratio poteſt quàm dum iubemur cogitare quis ſit Deus? Quomodo enim vllam iniquitatem admitteret, qui iudex eſt orbis? Ad Dei naturam ſi propriè pertinet, iudicium facere, iuſtitiam igitur natural

tural

turaliter amat, iniuſtitiam auerſatur. Proinde non quaſi deprehenſus foret Apoſtolus, ad cuniculos reſpectauit: ſed indicauit altiorem eſſe iuſtitiæ diuinæ rationem quàm vt vel humano modo metienda ſit, vel ingenij humani tenuitate poſſit comprehendi. Fatetur quidem Apoſtolus, eam ſubeſſe diuinis iudiciis profunditatem, à qua mentes omnes hominum abſorbendæ ſint ſi conentur eò penetrare. Sed docet etiam quàm indignum ſit ad eam legem redigere Dei opera, vt ſimulac eorum ratio nobis non conſtiterit, improbare audeamus. Notum eſt dictum Solomonis (quod tamen pauci dextrè intelligunt) Magnus creator omnium mercedem reddit ſtulto, & mercedem tranſgreſ- Prou.26.10.
ſoribus. Exclamat enim de magnitudine Dei: in cuius arbitrio eſt pœnam ſumere de ſtultis & tranſgreſſoribus, quanuis eos Spiritu ſuo non dignetur. Ac prodigioſus eſt hominum furor dum ita rationis ſuæ modulo ſubiicere appetunt quod immenſum eſt. Angelos qui ſteterunt in ſua integritate, Paulus electos vocat: ſi eorum conſtantia in 1.Tim.5.21.
Dei beneplacito fundata fuit, aliorum defectio arguit fuiſſe derelictos. Cuius rei cauſa non poteſt alia adduci quam reprobatio, quæ in arcano Dei conſilio abſcondita eſt.

5 Age, adſit nunc Manichæus aliquis aut Cœleſtinus, diuinæ prouidentiæ calumniator, dico cum Paulo, rationem eius non eſſe reddendam: quia magnitudine ſua intelligentiam noſtram longè ſuperet. Quid mirum? aut quid abſurdum? velitne Dei potentiam ſic limitatam eſſe, vt ne quid plus ad agendum valeat quàm mens ſua capiat? Dico *Eadem ſolutio Auguſtini authoritate confirmatur.*
cum Auguſtino, eſſe à Domino creatos, quos in exitium ituros ſine dubitatione præ- Epiſt.106.
ſciebat. idq; ita factum quia ſic voluit. Cur autem voluerit, non eſſe noſtrum rationem exigere, qui comprehendere non poſſumus: neq; conuenire, vt diuina voluntas in controuerſiam apud nos deſcendat, de qua quoties habetur ſermo, ſub ipſius nomine ſuprema iuſtitiæ regula nominatur. Quid ergo de iniquitate quæſtio mouetur, vbi iuſtitia clarè apparet? Neque verò nos pudeat improborum ora, Pauli exemplo ſic obſtruere: *Proſopopœia hîc item egregia illuſtratur.*
ac quoties oblatrare audebunt, identidem repetere, Quinam eſtis miſeri homines, qui Deo accuſationem intentatis? & ideo intentatis, quia operum ſuorum magnitudinem ad ruditatem veſtram non attemperat? Quaſi verò ideo peruerſa ſint quia carni ſunt Pſal.36.7.
occulta. Immenſitas iudiciorum Dei claris experimentis vobis nota eſt. Scitis vocari profundam abyſſum. nunc ingenij veſtri anguſtias conſulite, an quod decreuit apud ſe Deus, capiant. Quid ergo iuuat veſana inquiſitione vos demergere in abyſſum, quam vobis exitialem fore ratio ipſa dictat? Cur non vos metus aliquis ſaltem cohibet quod de incomprehenſibili Dei ſapientia & terribili potentia tam hiſtoria Iob quam Prophetici libri prædicant? Si tumultuatur mens tua, ne pigeat Auguſtini conſilium amplecti. *Et præclaro Auguſt. dicto, de verbis Apoſt. Serm.20.*
Tu homo expectas à me reſponſum: & ego ſum homo. Itaque ambo audiamus dicentem, O homo tu qui es? melior eſt fidelis ignorantia quàm temeraria ſcientia. Quære merita: non inuenies niſi pœnam. ô altitudo! Petrus negat: latro credit. ô altitudo! Quæris tu rationem? Ego expaueſcam altitudinem. Tu ratiocinare, ego mirabor: tu diſputa, ego credam: altitudinem video, ad profundum non peruenio. Requieuit Paulus, quia admirationem inuenit. Vocat ille inſcrutabilia Dei iudicia: & tu ſcrutari veniſti? Ille dicit inueſtigabiles eius vias: & tu veſtigas? Vlterius procedendo nihil proficiemus. nam nec ſatisfiet eorum petulantiæ, nec alia eget defenſione Dominus, quàm qua per Spiritum ſuum vſus eſt qui per os Pauli loquebatur: & ipſi dediſcimus bene loqui vbi cum Deo loqui deſinimus.

6 Alterum quoque obiectum ab impietate emergit, quod tamen non tam ad Dei 2.
ſuggillationem quam ad peccatoris excuſationem rectà ſpectat. Etſi, qui à Deo damnatur peccator, nonniſi cum iudicis ignominia iuſtificari demum poteſt. Sic ergo profanæ linguæ obganniunt, Cur ea vitio Deus imputaret hominibus, quorū neceſſitatem ſua prædeſtinatione impoſuit? Quid enim facerent? an cum decretis eius luctarentur? At fruſtra id facturi ſint, quum omnino facere non poſſint. Non ergo iure ob ea puniuntur quorum præcipua in Dei prædeſtinatione cauſa eſt. Hic abſtinebo à defenſione ad quam ferè ſcriptores Eccleſiaſtici recurrūt, non impedire Dei præſcientiam quominus homo peccator reputetur: quandoquidem illius mala, non ſua Deus præuideat. Non enim hic ſubſiſteret cauillatio, ſed potius vrgeret, Deum tamen malis quæ præuiderit potuiſſe occurrere, ſi voluiſſet. quum non fecerit, deſtinato conſilio creaſſe hominem in eum finem, vt ſe in terra ita gereret. Quòd ſi Dei prouidentiâ in hanc conditionem homo creatus eſt, vt poſtea faceret quæcunque facit, non eſſe illi crimini vertendum quod *Obiectio. Deus imputare non debet hominibus peccata quorum neceſſitatē ſua prædeſtinatione impoſuit. Prima reſponſio, veterū, quæ infirma cenſetur. Ratio.*

K nec

nec effugere poſſit, & Dei voluntate conſtringatur. Ergo videamus quomodo rite no-
Prou.16.4. dus expediri debeat. Primum omnium conſtare inter omnes debet quod ait Solomon,
Deum omnia propter ſemetipſum condidiſſe, impium quoque ad diem malum. Ecce,
quum rerum omnium diſpoſitio in manu Dei ſit, quum penes ipſum reſideat ſalutis ac
mortis arbitrium, conſilio nutúque ſuo ita ordinat, vt inter homines naſcantur, ab vtero
Secũda reſponſio, etiam dilu ta. certæ morti deuoti, qui ſuo exitio ipſius nomen glorificent. Siquis cauſetur, nullam eis
inferri neceſſitatem ex Dei prouidentia, ſed potius ea conditione ab ipſo eſſe creatos,
quoniam futuram eorum prauitatem præuiderit: neque nihil dicit, neque totum. So-
lent quidem interdum hac ſolutione vti veteres, ſed quaſi dubitanter. Scholaſtici verò
in ea quieſcunt, acſi nihil contrà opponi poſſet. Equidem præſcientiam ſolam nullam
inferre neceſſitatem creaturis libenter conceſſero, tametſi non omnes aſſentiantur. ſunt
Tertia reſponſio, quam Valla propoſuit, probata. enim qui ipſam quoque cauſam rerum eſſe volunt. Verùm mihi acutius ac prudentius
videtur perſpexiſſe Valla, homo alioqui in ſacris non admodum exercitatus, qui ſuper-
uacuam eſſe hanc contentionem oſtendit: quoniam & vita & mors diuinæ magis vo-
luntatis quàm præſcientiæ ſint actiones. Si hominum euenta præuideret Deus dunta-
xat, non etiam ſuo arbitrio diſponeret ac ordinaret, tum non abs re agitaretur quæſtio,
ecquid ad eorum neceſſitatem valeat ipſius prouidentia. ſed quum non alia ratione quę
futura ſunt præuideat, niſi quia ita vt fierent decreuit: fruſtra de præſcientia lis moue-
tur, vbi conſtat ordinatione potius & nutu omnia euenire.

1. Exceptio, decretũ non fuiſſe à Deo vt Adam ſua defectione periret dilmittur multiplici ratione, à fine creationis, Dei omnipotẽtia, ſapientia, & iuſtitia incomprehenſibili. 7 Diſertis verbis hoc extare negant, decretum fuiſſe à Deo vt ſua defectione peri- *Vid. Caluin. lib. de prædeſt. plurib. in locis.*
ret Adam. Quaſi verò idem ille Deus, quem Scriptura prędicat facere quæcunque vult,
ambiguo fine condiderit nobiliſſimam ex ſuis creaturis. Liberi arbitrij fuiſſe dicunt vt
fortunam ipſe ſibi fingeret: Deum verò nihil deſtinaſſe niſi vt pro merito eum tracta-
ret. Tam frigidum commentum ſi recipitur, vbi erit illa Dei omnipotentia, qua ſecun-
dum arcanum conſilium, quod aliunde non pendet, omnia moderatur? Atqui prędeſti-
natio, velint nolint, in poſteris ſe profert. Neque enim factum eſt naturaliter vt à ſalute
exciderent omnes, vnius parentis culpa. Quid eos prohibet fateri de vno homine quod
inuiti de toto humano genere concedunt? Quid enim tergiuerſando luderent operam?
Cunctos mortales in vnius hominis perſona morti æternæ mancipatos fuiſſe Scriptura
clamat. Hoc quum naturæ adſcribi nequeat, ab admirabili Dei conſilio profectum eſſe
minimè obſcurum eſt. Bonos iſtos iuſtitiæ Dei patronos perplexos hærere in feſtuca,
altas verò trabes ſuperare nimis abſurdum eſt. Iterum quæro, Vnde factum eſt vt tot
gentes vnà cum liberis eorum infantibus æternæ morti inuolueret lapſus Adæ abſque
remedio, niſi quia Deo ita viſum eſt? Hic obmuteſcere oportet tam dicaces alioqui lin-
guas. Decretum quidem horribile, fateor: inficiari tamen nemo poterit quin præſciue-
rit Deus quem exitum eſſet habiturus homo, antequam ipſum conderet, & ideo præ-
ſciuerit quia decreto ſuo ſic ordinarat. In præſcientiam Dei ſiquis hic inuehatur, teme-
re & inconſultè impingit. Quid enim, quęſo, eſt cùr reus agatur cæleſtis iudex quia non
ignorauerit quod futurum erat? In prædeſtinationem competit ſiquid eſt vel iuſtæ vel
Item Auguſtini præclaro teſtimonio. ſpecioſæ querimoniæ. Nec abſurdum videri debet quod dico, Deum non modò primi
hominis caſum, & in eo poſterorum ruinam pręuidiſſe: ſed arbitrio quoque ſuo diſpen-
ſaſſe. Vt enim ad eius ſapientiam pertinet omnium quæ futura ſunt eſſe præſcium, ſic ad
potentiam, omnia manu ſua regere ac moderari. Et hanc quoque quæſtionem Augu-
Enchir. ad Laurent. ſtinus, vt alias, ſcitè expedit, Saluberrimè confitemur quod rectiſſimè credimus, Deum
Dominúmque rerum omnium, qui creauit omnia bona valde, & mala ex bonis exori-
tura præſciuit, & ſciuit magis ad ſuam omnipotentiſſimam bonitatem pertinere etiam
de malis bene facere quàm mala eſſe non ſinere: ſic ordinaſſe Angelorum & hominum
vitam, vt in ea prius oſtenderet quid poſſet liberum arbitrium, deinde quid poſſet gra-
tiæ ſuæ beneficium, iuſtitiæque iudicium.

2. Exceptio. Permittẽte nõ volente Deo perire impios. Reſponſio. 8 Hic ad diſtinctionem voluntatis & permiſſionis recurritur, ſecundum quam obti-
nere volunt, permittente modò non autem volente Deo perire impios. Sed cur permit-
tere dicemus niſi quia ita vult? Quanquam nec ipſum quidem per ſe probabile eſt, ſola
Dei permiſſione, nulla ordinatione hominem ſibi accerſiſſe interitum. Quaſi verò non
conſtituerit Deus qua conditione præcipuam ex creaturis ſuis eſſe vellet. Non dubita-
Lib.6. de Geneſ. ad literam, c.15. bo igitur cum Auguſtino ſimpliciter fateri, voluntatem Dei eſſe rerum neceſſitatem,
atq; id neceſſariò futurum eſſe quod ille voluerit: quemadmodum ea verè futura ſunt

quæ

quæ præuiderit. Nunc verò ſi pro ſua & impiorum excuſatione vel Pelagiani, vel Ma- *Inſtantia.*
nichæi, vel Anabaptiſtæ, vel Epicurei (nam cum iſtis quatuor ſectis nobis in hoc argu-
mento negotium eſt) neceſſitatem, qua ex Dei prædeſtinatione conſtringuntur, obii-
ciant: nihil afferunt ad cauſam idoneum. Si enim prædeſtinatio nihil aliud eſt quàm di- *Reſp. 1. à præ-*
uinæ iuſtitiæ, occultæ quidem, ſed inculpatæ, diſpenſatio: quia non indignos fuiſſe cer- *deſtinationis*
tum eſt qui in eam ſortem prædeſtinarentur, iuſtiſſimum quoque eſſe interitum quem *deſcriptione.*
ex prædeſtinatione ſubeunt, æquè certum eſt. Ad hoc, ſic ex Dei prædeſtinatione pēdet
eorum perditio, vt cauſa & materia in ipſis reperiatur. Lapſus eſt enim primus homo, *Reſp. 2. à vo-*
quia Dominus ita expedire cenſuerat. cur cenſuerit, nos latet. Certum tamen eſt non a- *luntario lapſu*
liter cenſuiſſe, niſi quia videbat nominis ſui gloriam inde meritò illuſtrari. Vbi mentio- *Adam & glo-*
nem gloriæ Dei audis, illic iuſtitiam cogita. Iuſtum enim eſſe oportet quod laudem me- *riæ Dei conſi-*
retur. Cadit igitur homo, Dei prouidentia ſic ordinante: ſed ſuo vitio cadit. Pronuntia- *deratione.*
uerat paulo antè Dominus, omnia quæ fecerat eſſe valde bona. Vnde ergo illa homini *Gen. 1. 31.*
prauitas vt à Deo ſuo deficiat? Ne ex creatione eſſe putaretur, elogio ſuo approbauerat
Deus quod profectum erat à ſeipſo. Propria ergo malitia, quam acceperat à Domino pu
ram naturam corrupit, ſua ruina totam poſteritatem in exitium ſecum attraxit. Quare *Pia exhorta-*
in corrupta potius humani generis natura euidentem damnationis cauſam, quæ nobis *tio.*
propinquior eſt, contemplemur, quàm abſconditam ac penitus incomprehenſibilem
inquiramus in Dei prædeſtinatione. Neque immenſæ Dei ſapientiæ ſubmittere hucuſ-
que ingenium pigeat, vt in multis eius arcanis ſuccumbat. Eorum enim quæ ſcire nec
datur, nec fas eſt, docta eſt ignorantia: ſcientiæ appetentia, inſaniæ ſpecies.

9 Dicet fortè quiſpiam me nondum attuliſſe quod ſacrilegam illam excuſationem *3. Exceptio.*
compeſceret. Ego verò ne id quidem effici poſſe fateor quin ſemper fremat impietas *Reſponſio 1.*
& obmurmuret. mihi tamen dixiſſe videor quod ad obloquēdi non rationem tantùm,
ſed prætextum quoque adimendum ſufficeret. Excuſabiles peccando haberi volunt re-
probi, quia euadere nequeunt peccandi neceſſitatem: præſertim quum ex Dei ordina-
tione ſibi iniiciatur huiuſmodi neceſſitas. Nos verò inde negamus rite excuſari, quan-
doquidem Dei ordinationi, qua ſe exitio deſtinatos conqueruntur, ſua conſtet æquitas:
nobis quidem incognita, ſed illa certiſſima. Vnde conſtituimus, nihil illos ſuſtinere ma-
li quod non iuſtiſſimo Dei iudicio infligatur. Deinde præpoſterè docemus agere ipſos, *2.*
qui ad quærendam ſuæ damnationis originem, in recondita diuini conſilij adyta oculos
intendant: ad naturæ corruptionem, vnde illa verè ſcaturit, conniueant. Hanc autem
imputare ne Deo poſſint obſtat quòd ſuæ creationi teſtimonium reddat. Tametſi enim
æterna Dei prouidentia, in eam cui ſubiacet calamitatem conditus eſt homo: à ſeipſo
tamen eius materiam, non à Deo ſumpſit. quando nulla alia ratione ſic perditus eſt, niſi
quia à pura Dei creatione in vitioſam & impuram peruerſitatem degenerauit.

10 Iam & tertia abſurditate Dei prædeſtinationem infamant eius aduerſarij. quum *Obiectio. [in]*
enim non aliò referamus quàm ad diuinæ voluntatis arbitrium, quòd vniuerſali exitio *prædeſtinatio-*
eximantur quos in regni ſui hæredes Deus aſſumit, ex eo colligunt apud ipſum ergo eſ- *nis doctrinam ſe-*
ſe acceptionem perſonarum: quod vbique Scriptura negat. Ergo vel Scripturam eſſe ſi- *qui Deum eſſe*
bi diſſentaneam, vel in electione Dei eſſe meritorū reſpectum. Primùm, alio ſenſu ne- *perſonarum ac-*
gat Scriptura Deum eſſe perſonarum acceptorem, quàm quo ipſi iudicant, ſiquidē Per- *ceptorem.*
ſonæ vocabulo non hominem ſignificat, ſed quæ in homine oculis conſpicua, vel fauo- *Reſp. quid ſit*
rem, gratiam, dignitatem conciliare, vel odium, contemptum, dedecus conflare ſolent. *perſonarū acce-*
Qualia ſunt, diuitiæ, opes, potentia, nobilitas, magiſtratus, patria, formę elegantia, & cę- *ptio.*
tera eiuſmodi. Item, paupertas, inopia, ignobilitas, ſordes, contemptus, & ſimilia. Sic Pe- *Act. 10. 34.*
trus & Paulus perſonarum acceptorem non eſſe Dominum docent, quia non diſcernat *Rom. 2. 10.*
inter Iudæum & Græcum, quo ſolius gentis ratione alterum reſpuat, amplectatur alte- *Gal. 3. 28.*
rum. Sic Iacobus iiſdem verbis vtitur, dum vult aſſerere Deum in ſuo iudicio diuitias *Iaco. 2. 5.*
nihil morari. Paulus autem alio loco de Deo ſic loquitur, quòd libertatis aut ſeruitutis *Col. 3. 25.*
in iudicando nullam habeat rationem. Proinde nihil repugnātiæ erit, ſi dicemus, Deum *Ephes. 6. 9.*
ſecundum beneplaciti ſui arbitrium eligere in filios, nullo merito, quos viſum fuerit,
Vide Augustin. epiſt. 105. aliis reiectis ac reprobatis. Res tamen ſic explicari poteſt, vt plenius ſatisfiat. Quærunt *Reſp. 2. oſtendens nihil repugnantiæ ubi meſſe.*
qui fiat vt ex duobus quos nullum meritum diſcriminat, alterum prætereat in electio-
ne ſua, alterum aſſumat Deus. Ego viciſſim rogo, puténtne in eo qui aſſumitur eſſe a-
liquid quod Dei animum ad ipſum inclinet. Si nihil fatebuntur (quod neceſſe eſt)

Vide Augu. lib. ad Bonif. 2. cap. 7. ſequetur Deum non hominem intueri, ſed à ſua bonitate rationem petere cur illi be-
nefaciat. Quòd igitur hominem vnum eligit Deus, altero reiecto, id non prouenit ab ho-
minis reſpectu, ſed à ſola eius miſericordia: cui liberum eſſe debet proferre ſe & exere-
1. Cor. 1. 26. re vbi & quoties placet. Nam & alibi vidimus non multos ab initio vocatos fuiſſe nobi-
les, vel ſapientes, vel ſplendidos, vt Deus humiliaret carnis ſuperbiam. tantum abeſt vt
perſonis deuinctus fuerit eius fauor.

Exceptio. Peccatores pereque ſunt puniendi: aut inæqualis eſt Dei iuſtitia. 11 Quare falsò & peſſimè Deum inæqualis iuſtitiæ inſimulant nonnulli quòd non
eundem erga omnes tenorem in ſua prædeſtinatione ſeruat. Si omnes (inquiunt) noxios
deprehendit, peræque omnes puniat: ſi inſontes, ab omnibus iudicij rigorem abſtineat.
Atqui perinde cũ ipſo agunt acſi vel interdicta illi foret miſericordia, vel, dum vult mi-
Reſponſio. ſereri, cogatur in totum iudicio renũtiare. Quid eſt quod flagitant? ſi omnes ſunt noxij,
vt ſimul eandem omnes luant pœnam. Fatemur communem noxam: ſed dicimus qui-
Inſtantiæ dilutio, teſtimonio Auguſtini firmata. buſdã ſuccurrere Dei miſericordiam. Succurrat, aiunt, omnibus. Sed excipimus, ęquum
eſſe vt puniendo ſe quoque ęquum iudicem oſtendat. Id dum non ſuſtinent, quid aliud
quàm vel miſerandi facultate Deum ſpoliare conantur, vel hac ſaltẽ lege ipſam permit-
tere vt iudicio ſe prorſus abdicet? Quare pulcherrimè quadrant iſtæ Auguſtini ſenten-
Epiſt. 106. De prædeſt. & gratia. De bono perſeu. cap. 12. tiæ, Quum in primo homine vniuerſa generis maſſa in cõdemnationem defluxerit, quę
fiunt ex ea vaſa in honorem, non propriæ iuſtitiæ, ſed Dei miſericordiæ vaſa eſſe. Quòd
verò alia fiunt in contumeliam, non iniquitati, ſed iudicio deputãdum, &c. Quòd Deus
iis quos reprobat, debitam pœnã rependit: iis quos vocat, immeritam gratiam largitur:
ab omni accuſatione liberari, ſimilitudine creditoris, cuius in poteſtate eſt, alteri remit-
tere, ab altero exigere. Poteſt igitur Dominus etiam dare gratiam quibus vult, quia mi-
ſericors eſt: non omnibus dare, quia iuſtus iudex. Dando quibuſdã quod non merentur,
gratuitã ſuam oſtendere gratiam: non omnibus dãdo, quid mereantur omnes declara-
Rom. 11. 32. re. Nã quum Deum ſcribit Paulus clauſiſſe omnia ſub peccato vt omnium miſereatur,
ſimul addẽdum eſt nemini eſſe debitorẽ: quia nemo illi prior dedit, vt mutuum exigat.

4. *Obiectio. hac doctrina ſecuritatem & impietate parit.* 12 Hoc quoque ad euertendam prædeſtinationem exagitant, quòd ipſa ſtante con-
cidat omnis ſolicitudo, & bene agendi ſtudium. Quis enim audiat, inquiunt, æterno &
immutabili Dei decreto ſibi fixam eſſe aut vitam aut mortem, quin protinus in men-
tem veniat, nihil intereſſe quomodo ſe gerat: quando ſuo opere nihil aut impediri aut
promoueri queat Dei prædeſtinatio? Ita omnes proiicient ſe, & deploratum in morem,
Reſp. 1. per confeſſionem, reproborũ quorundam reſpectu. quocunque libido tulerit præcipites ibunt. Et ſanè non in vniuerſum mentiuntur. ſunt
enim plærique porci qui prædeſtinationis doctinam impuris iſtis blaſphemiis conſpur
cant, atque hoc etiam obtentu admonitiones & obiurgationes quaſlibet eludunt, Scit
Deus quid de nobis agere ſemel ſtatuerit. ſi ſalutem decreuit, adducet nos ad eam ſuo.
2. *A fine Scripturę hanc doctrinam proponentis.* tempore: ſi mortem deſtinauit, fruſtra contrà tenderemus. At Scriptura, dum præcipit
quanto maiori & reuerentia & religione ſit de tanto myſterio cogitandum, tum pios
in longè diuerſum ſenſum inſtituit, tum ſceleſtam illorum intemperiem probè redar-
guit. Non enim prædeſtinationem eo commemorat vt in audaciam erigamur, & inac-
ceſſa Dei ſecreta excutere nefaria temeritate tentemus: ſed potius vt humiliati ac deie-
3. *Ab authoritate Apoſtoli.* cti, ad iudicium eius tremere, miſericordiam ſuſpicere diſcamus. Ad hunc ſcopum fi-
deles collimabunt. Ille autem fœdus porcorum grunnitus à Paulo ritè compeſcitur.
Securos ſe in vitiis pergere dicunt: quia ſi ſint è numero electorum, nihil obfutura ſint
Epheſ. 1. 4. vitia quominus tandem ad vitam perducantur. Atqui in hunc finem electos eſſe nos
4. *Ab electionis ſcopo.* Paulus admonet, vt ſanctam ac inculpatam vitam traducamus. Si electionis ſcopus eſt
vitæ ſanctimonia, magis ad eam alacriter meditandam expergefacere & ſtimulare nos
debet, quàm ad deſidiæ prætextum valere. Quantopere enim hæc inter ſe diſſident, à
bene agendo ceſſare, quia electio ad ſalutem ſufficiat, & electioni propoſitum eſſe fi-
nem vt in bonorum ſtudium incumbamus? Faceſſant ergo eiuſmodi ſacrilegia quæ to-
Inſtantia impia. tum electioois ordinem perperàm inuertunt. Quòd autem ſuas blaſphemias longius
extendunt, dum eum qui ſit à Deo reprobatus, perditurum operam dicunt ſi innocen-
Reſponſio. tia & probitate vitæ ſe illi approbare ſtudeat: in eo verò impudentiſſimi mendacij con-
uincuntur. Vnde enim tale ſtudium oriri poſſit niſi ex electione? Nam quicunque ſunt
ex reproborum numero, vt ſunt vaſa in contumeliam formata, ita non deſinunt perpe-
tuis flagitiis iram Dei in ſe prouocare, & euidentibus ſignis confirmare quod iam in ſe
latum eſt Dei iudicium. tantùm abeſt vt cum ipſo fruſtra contendant.

13 Mal

13 Malignè tamen atq; impudenter hanc doctrinam calumniatur alij, acſi omnes ad piè viuendum exhortationes euerteret. Qua de re magnam olim inuidiam ſuſtinuit Auguſtinus, quam abſterſit libro De correptione & gratia ad Valētinum: cuius lectio pios omnes & dociles facilè placabit. pauca tamen hic libabo, quæ (vt ſpero) probis & non contentioſis ſatisfacient. Quàm apertus & vocalis præco electionis gratuitæ fuerit Paulus, antè viſum eſt: an ideo monendo & hortando frigidus? Conferant boni iſti zelotæ eius vehementiam cum ſua, glacies in ipſis reperietur præ incredibili illius feruore. Et
1. Theſſ. 4. 7. certè principium illud ſcrupulos omnes tollit, non eſſe nos vocatos ad immunditiem,
Ephеſ. 2. 10. ſed vt quiſque vas ſuum poſſideat in honore, &c. deinde nos eſſe Dei figmentum, creatos ad bona opera quæ præparauit, vt in illis ambulemus. In ſumma qui medio criter exercitati ſunt in Paulo, abſque longa demonſtratione intelligent quàm aptè conciliet quæ iſti fingunt inter ſe pugnare. Præcipit Chriſtus vt in ſe credatur: neque tamen vel
Iohan. 6. 44. falſa eſt eius definitio, vel præcepto contraria, vbi dicit, Nemo poteſt venire ad me niſi cui datum fuerit à Patre meo. Curſum igitur ſuum habeat prædicatio, quę adducat homines ad fidem, & continuo profectu in perſeuerantia contineat. Neque tamen impediatur prædeſtinationis cognitio, vt qui obediunt non tanquam de ſuo ſuperbiant, ſed
Mat. 13. 9. in Domino glorientur. Non abs re dicit Chriſtus, Qui habet aures audiendi audiat. Ergo dum exhortamur & prædicamus, qui auribus prǣditi ſunt, libenter obediunt: qui ve-
Ieſa. 6. 9. rò carent, in illis impletur quod ſcriptum eſt, Vt audientes non audiant. Cur autem (inquit Auguſtinus) illi habeant, illi non? quis cognouit ſenſum Domini? nunquid ideo negandum eſt quod apertum eſt, quia comprehendi non poteſt quod occultum eſt? Hæc
Libr. de bono perſeu. cap. 15. fideliter ex Auguſtino retuli. ſed quia plus fortè authoritatis habebūt eius verba quàm mea, agedum prodeant in medium quæ apud ipſum leguntur. Nunquid ſi hoc audito nonnulli in torporem ſegnitiémque vertantur, & à labore procliues ad libidinem poſt concupiſcentias eant: propterea de præſcientia Dei falſum putandum eſt quod dictum eſt? Nónne ſi Deus illos bonos fore præſciuit, boni erunt, in quantalibet nunc malitia verſentur. &, ſi malos fore præſciuit, mali erunt, in quātalibet nunc bonitate cernantur? Nunquid ergo propter huiuſmodi cauſas, quæ de præſcientia Dei vera dicuntur, vel neganda ſunt vel tacenda? tunc ſcilicet quando, ſi non dicantur, in alios itur errores? Alia,
Cap. 16. inquit, ratio eſt verum tacendi, alia verum dicendi neceſſitas. Cauſas verum tacendi longum eſſet omnes quærere: quarum tamen eſt hæc vna, ne peiores fiant qui non intelligunt, dum volumus eos qui intelligunt facere doctiores: qui nobis tale aliquid dicentibus doctiores quidem non fiunt, ſed nec redduntur peiores. Quum autem res vera ita ſe habet, vt fiat peior, nobis eam dicentibus, qui capere non poteſt: nobis autem tacentibus, ille qui poteſt: quid putamus faciendum? nónne potius eſt dicēdum verum, vt qui poteſt capere, capiat: quàm tacendū, vt non ſolùm id ambo non capiant, verumetiam qui eſt intelligentior, ille ſit peior: qui ſi audiret & caperet, per eum etiam plures diſcerent? Et nos dicere nolumus, quod teſte Scriptura dicere licebat. Timemus enim videlicet ne loquentibus nobis offendatur qui capere non poteſt: non autem timemus ne tacentibus nobis, qui veritatem poteſt capere, falſitate capiatur. Quam ſententiam breuius tandem perſtringens, clarius etiam confirmat. Quamobrem ſi Apoſtoli & qui eos ſequuti ſunt Eccleſiæ doctores vtrunque fecerunt, vt de æterna Dei electione piè diſſererent, & ſub piæ vitæ diſciplina continerent fideles: quid eſt quòd inuicta concluſi violentia veritatis illi noſtri ſe rectè dicere exiſtimant, non eſſe populo prędicandum, etſi verum ſit, quod de prędeſtinatione dicitur? Imò prædicandum eſt prorſus: vt qui habet aures audiendi audiat. Quis autem habet, ſi non accepit ab eo qui ſe daturum promittit? Certè qui non accipit, reiiciat, dum tamen qui capit, ſumat & bibat, bibat & viuat. Sicut enim prædicanda eſt pietas, vt ritè colatur Deus: ita & prædeſtinatio, vt qui habet aures audiendi, de gratia Dei in Deo, non in ſe glorietur.

14 Et tamen vt ſingulare ædificationis ſtudium ſancto viro fuit, ſic docendi veri rationem temperat, vt prudenter caueatur quoad licet offenſio. Nam quę verè dicuntur, congruenter ſimul poſſe dici admonet. Siquis ita plebem cōpellet, Si non creditis, ideo fit quia iam diuinitus exitio deſtinati eſtis: is non modò ignauiam fouet, ſed etiam indulget malitiæ. Siquis in futurum quoque tempus ſententiam extendat, quòd non ſint credituri qui audiunt, quia reprobati ſunt: imprecatio erit magis quàm doctrina. Tales itaq; Auguſtinus non immeritò tāquam vel inſulſos doctores, vel ſiniſtros & ominoſos

Postrema obiectio ex ſuperiori pendens.

1. Reſponſio, ex ſcriptis Auguſtini Pauli methodū & libro ſuo doctrinam quæ refellit huiuſmodi obiectionem, collecta.

2. Reſp. Auguſtinum ipſum, calumniatores huius doctrinæ refellentem, inducens.

Cauſa verum tacendi.

Prædeſtinationis doctrina cur non tacenda, ſed prædicanda.

Eiuſdem lib. cap. 20. *Cōfirmatio, ab Apoſtolorū & Apoſtolic. virorum exemplo*

Quomodo prędicanda ſit & populo tradenda: ita videlicet vt ædificatio Eccleſiæ quæratur, & prudenter caueatur, quoad licet, offenſio.

Prophetas ab Eccleſia iubet faceſſere. Tenendum quidem vere alibi contendit, quòd tunc correctione proficit homo quum miſeretur atque adiuuat qui facit quos voluerit etiam ſine correptione proficere. Sed quare iſti ſic, illi aliter: abſit vt dicamus iudicium luti eſſe non figuli. Item poſtea, Quum homines per correptionem in viam iuſtitiæ ſeu veniunt ſeu reuertuntur, quis operatur in cordibus eorum ſalutem, niſi ille qui quolibet plantante & irrigante dat incrementum? cui volenti ſaluum facere nullum hominis reſiſtit liberum arbitrium. Non eſt itaque dubitandum, voluntati Dei (qui in cælo & in terra quæcunque voluit fecit, & qui etiam quæ futura ſunt fecit) humanas voluntates non poſſe reſiſtere, quominus faciat ipſe quod vult: quandoquidem de ipſis hominum voluntatibus quod vult facit. Item, quum vult adducere homines, nunquid corporalibus vinculis alligat? Intus agit, intus corda tenet, intus corda mouet: eóſque voluntatibus eorum, quas in illis operatus eſt, trahit. Sed quod continuò ſubiicit, minimè omitti debet: quia neſcimus quis ad prædeſtinatorum numerum pertineat, vel non pertineat, ſic nos affici decere vt omnes velimus ſaluos fieri. Ita fiet vt quiſquis nobis occurret, eum ſtudeamus facere pacis conſortem. Sed pax noſtra ſuper filios patris requieſcet. Ergo, quantum ad nos pertinet, omnibus, ne pereant, vel ne alios perdant, ſalubris & ſeuera inſtar medicinæ adhibenda erit correptio: Dei autem erit illis vtilem facere quos præſciuit & prædeſtinauit.

Summa orthodoxæ doctrinæ de prædeſtinatione, ab Auguſtino tradita.

CAPVT XXIIII.

Electionem ſanciri Dei vocatione: reprobos autem ſibi accerſere iuſtum, cui deſtinati ſunt, interitum.

Huius capitis duas eſſe partes vel ipſum argumentum oſtendit.

1 De electis, a prima ſectione ad duodecimam agitur.
2 De Reprobis a 12. ad finem capitis.

Dei arcana quidem eſt electio.

SEd vt res melius eluceſcat, tum de electorum vocatione, tum de excæcatione & induratione impiorum agendum eſt. Et de priore quidem iam aliquid diſſerui, eorum errorem refellens quibus generalitas promiſſionum videtur æquare totum humanum genus. Atqui non abſque delectu electionem, quam in ſeipſo alioqui abſcōditam habet, vocatione demum ſua Deus manifeſtat. quam ideo appellare propriè licet eius teſtificationem. Nam quos præſciuit, eos & præfiniuit conformes fieri imaginis Filij ſui: quos autem præfiniuit, eos & vocauit: quos vocauit, eos & iuſtificauit, vt olim glorificet. Quum ſuos eligendo iam in filiorum locum Dominus adoptarit: videmus tamen vt in tanti boni poſſeſſionem non veniant, niſi dum vocantur: contrà vt vocati, quadam iam fruantur electionis ſuæ communicatione. Qua ratione Spiritum, quem accipiunt, & adoptionis Spiritum, & ſigillum, & arrhabonem hæreditatis futuræ vocat Paulus. quia ſcilicet eorum cordibus futuræ adoptionis certitudinem ſuo teſtimonio ſtabilit & obſignat. Nam etſi Euangelij prædicatio ex fonte electionis ſcaturit, quia tamen reprobis etiam communis eſt, nō eſſet per ſe ſolida illius probatio. Deus autem efficaciter electos ſuos docet vt ad fidem adducat: ſicuti citauimus antè ex verbis Chriſti. Qui ex Deo eſt, hic vidit Patrem, non alius. Item, Manifeſtaui nomen tuum hominibus quos dediſti mihi. Quum alibi dicat, Nemo poteſt venire ad me niſi Pater meus traxerit eum. Quem locum prudenter expendit Auguſtinus: cuius verba ſunt, Si (vt dicit veritas) omnis qui didicit venit: quiſquis nō venit, profectò nec didicit. Non eſt igitur conſequens vt qui poteſt venire etiam veniat, niſi id voluerit atque fecerit: ſed omnis qui didicit à Patre, non ſolùm poteſt venire, ſed etiam venit. vbi iā & poſſibilitatis profectus, & voluntatis affectus & actionis effectus adeſt. Alibi etiam clarius, Quid eſt, Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me: niſi, nullus eſt qui audiat & diſcat à Patre, & non veniat ad me? Si enim omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit, profectò omnis qui non venit, non audiuit à Patre nec didicit. nam ſi audiſſet & didiciſſet, veniret. Valde remota eſt à ſenſibus carnis hęc ſchola, in qua Pater auditur & docet, vt veniatur ad Filium. Paulo pòſt, Hæc gratia quæ occultè humanis cordibus tribuitur, à nullo duro corde recipitur. ideo quippe tribuitur, vt cordis duritia primùm auferatur. Quando itaque Pater intus auditur, aufert cor lapideum, & dat cor carneum. Sic quippe facit filios promiſſionis & vaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriam. Cur ergo non omnes docet vt veniant ad Chriſtum, niſi quia omnes quos docet, miſericordia docet

Sed vocatione eſt ac demum manifeſtatur.

Qua ſit huius vocationis eſſe cauſas.

Cap. 22 ſect.10.& 11.
Rom. 8. 29.
Rom. 8. 15. Epheſ. 1. 13. & alibi.
Iohan. 6. 46.
Iohan. 17. 6.
Iohan. 6. 44.
Lib. 1. De gratia Chriſti cōtra Pelag. & Cæleſt. c. 14. & 31.
Lib. De prædeſt. ſanctorum. cap. 8.

docet: quos autem non docet, iudicio nô docet? quoniam cuius vult miſeretur, & quem
vult obdurat. Filios ergo ſibi deſignat, ac Patrem ſe iis deſtinat Deus quos elegit. Vocan
do porrò, in familiam eos ſuam aſciſcit, ac ſeipſum iis coadunat, vt ſimul vnû ſint. Quum
autem electioni vocatio ſubnectitur, in eum modum Scriptura ſatis innuit, in ea nihil
requirendum præter gratuitam Dei miſericordiam. Si enim quærimus quos vocet, &
qua ratione: reſpondet, quos elegerat. Ad electionem autem dum venitur, ſola illic miſe
ricordia vndecunque apparet. Atque adeo verè hic locum habet illud Pauli, Non eſſe
Ro.9.16. volentis neque currentis, ſed miſerentis Dei. Neq; id, quemadmodum vulgo accipiunt
qui inter Dei gratiam, voluntatem, curſúmque hominis partiuntur. Exponût enim, de-
ſiderium hominis ac conatum nihil per ſe quidem habere momêti, niſi Dei gratia pro-
ſperentur: ſed quum adiuuantur illius benedictione, habere ſuas quoque partes in com-
paranda ſalute contendunt. Quorum cauillum Auguſtini verbis refellere quàm meis Enchir. ad Lauren.c.32.
malo. Si nihil aliud voluit Apoſtolus, niſi non eſſe ſolius volentis aut currentis, niſi adſit
miſericors Dominus: retorquere è conuerſo licebit, non ſolius eſſe miſericordię, niſi ad-
ſit voluntas & curſus. Quod ſi apertè impium eſt, non dubitemus Apoſtolum omnia mi
ſericordię Domini dare, noſtris autem voluntatibus aut ſtudiis nihil relinquere. In hanc
ſententiam ille ſanctus vir. Nec pili æſtimo quam inducunt argutiolam, non fuiſſe id di-
cturum Paulum niſi aliquis in nobis foret conatus, & aliqua voluntas. Non enim quid
eſſet in homine reputauit: ſed quum videret quoſdam ſalutis partem hominum indu-
ſtriæ aſſignare, ſimpliciter eorum errorem damnauit priore membro, deinde totam ſa-
lutis ſummam Dei miſericordiæ vendicauit. Et quid aliud agunt Prophetæ quàm vt gra
tuitam Dei vocationem perpetuò deprædicent?

Quemadmodum autem electio ita & vocatio efficax in gratuita misericordia Dei fundata eſt.

Cauilla quorundam interpretum, refellitur Auguſt. verbis.

Exceptionis eorundem diſſolutio.

2 Adhęc ipſa quoque vocationis natura & diſpenſatio perſpicuè id demonſtrat: quę
nô ſola verbi prædicatione, ſed & Spiritus illuminatione côſtat. Quibus offerat verbum
Ieſa.65.1. ſuum Deus, habemus apud Prophetam, Repertus ſum à non quærentibus me: palam ap-
parui iis qui me non interrogabant. Populo qui non inuocauit nomen meum, dixi, Ecce
adſum. Ac ne Iudęi ad Gentes modò eam clementiam pertinere ducerent, ipſis quoque
in memoriam reducit vnde aſſumpſerit patrem eorum Abraham, quum ipſum ſibi con-
ciliare dignatus eſt. nimirum ex media idololatria, in qua cum ſuis omnibus demerſus
Ioſue 24.3. erat. Verbi ſui luce dum immerentibus primùm affulget, eo gratuitæ bonitatis ſuæ ſpe-
cimen ſatis luculentum exhibet. Hic ergo iam ſe exerit immenſa Dei bonitas, ſed non
omnibus in ſalutem: quia reprobos manet grauius iudicium, quòd teſtimonium amoris
Dei repudient. Atque etiam Deus, illuſtrandæ gloriæ ſuæ cauſa, Spiritus ſui efficaciam
ab illis ſubducit. Interior igitur hæc vocatio pignus eſt ſalutis quod fallere non poteſt.
1.Ioh.3.24. Quò pertinet illud Iohannis, Inde agnoſcimus nos eſſe eius filios, ex Spiritu quem dedit
nobis. Ac ne glorietur caro quòd vocanti & vltro ſe offerenti ſaltem reſponderit, nullas
ad audiendum eſſe aures, nullos ad videndum oculos affirmat, niſi quos ipſe fecerit. Fa-
cere autem non ſecundum cuiuſque gratitudinem, ſed pro ſua electione. Cuius rei inſi-
Act.13.48. gne habes exemplum apud Lucam, vbi Pauli & Barnabæ concionem audiunt commu-
niter Iudæi & Gentes. Eodem cum verbo quum edocti eſſent omnes, narrantur credi-
diſſe qui ad vitam æternam erant ordinati. Qua fronte gratuitam eſſe vocationem ne-
gemus, in qua ad vltimam vſque partem ſola regnat electio?

Vocationê eſſe gratuitam probat, 1. eius natura & diſpenſatio.

2. Dei ipſius vox.

3. Abrahæ patrem credentium vocatio.

4. Iohannis teſtimonium.

5. Et exemplis vocatorum.

3 Duo autem errores hîc cauendi ſunt: quia nonnulli cooperarium Deo faciunt ho-
minem, vt ſuffragio ſuo ratam electionem faciat. ita ſecundum eos voluntas hominis ſu
perior eſt Dei conſilio. Quaſi verò Scriptura doceat tantum nobis dari vt credere poſſi-
mus, ac non potius fidem ipſam. Alij, quanquam non ita eneruant gratiam Spiritus ſan-
cti: neſcio tamen qua ratione inducti electionem à poſteriori ſuſpendunt: quaſi dubia
eſſet atque etiam inefficax, donec fide confirmetur. Equidem confirmari, quoad nos,
minimè obſcurum eſt: eluceſcere etiam arcanum Dei conſilium quod latebat, antè vi-
dimus: modò hoc verbo nihil aliud intelligas quàm comprobari quod incognitû erat,
& velut ſigillo conſignari. Sed falsò dicitur electionem tûc eſſe demum efficacem poſt-
quam Euangelium amplexi ſumus, ſuúmque inde vigorem ſumere. Certitudo quidem
eius inde nobis petêda. quia ſi ad æternam Dei ordinationem penetrare tentemus, pro-
funda illa abyſſus nos ingurgitabit. Sed vbi eam nobis patefecit Deus, altius conſcende-
re oportet, ne effectus cauſam obruat. Quid enim magis abſurdum & indignum, quum
Scriptura doceat nos eſſe illuminatos, ſicuti nos Deus elegit, lucis huius fulgore oculos
noſtros

Porrò in ſinceram vocationis electionum doctrinam impingunt.

1. Qui nonniſi voluntati humanæ tribuunt.

2. Qui electionem à fide ſuſpendunt, quorum error multis argumentis retunditur.

noſtros perſtringi, vt attendere ad electionem recuſent? Neque interea inficior, vt certi de ſalute noſtra ſimus, initium à verbo fieri debere, eóque debere fiduciam noſtram eſſe contentam vt Deum Patrem inuocemus. Præpoſterè enim quidam vt de cõſilio Dei (quod nobis propè eſt in ore & corde) certiores reddantur, ſupra nubes volitare cupiunt. Cohibenda igitur eſt illa temeritas ſobrietate fidei, vt Deus occultæ ſuæ gratiæ nobis teſtis ſufficiat in externo verbo, modò ne impediat canalis, ex quo largè ad bibendum nobis aqua profluit, quominus ſcaturigo ſuum honorem obtineat. *Deut.30.14.*

Ea de cauſa, ſectione hac et quinque ſequentibus agitur de electionis certitudine adu. Satanæ inſultus.

Huius præcipua argumenta.

1. Vocatio efficax.

2. Chriſtus fide apprehenſus.

3. Protectio Chriſti electos cuſtodientis.

Non autem in abditos diuinæ ſapientiæ receſſus perrumpendum eſt, vt intelligamus quid ſit de nobis conſtitutum apud Dei tribunal.

4 Ergo vt perperam faciunt qui electionis vim ſuſpendunt à fide Euangelij, qua illam ad nos ſentimus pertinere: ita optimum tenebimus ordinem ſi in quærẽda electionis noſtræ certitudine, in iis ſignis poſterioribus, quæ ſunt certæ eius teſtificationes, hæreamus. Nulla tentatione vel grauius vel periculoſius fideles percellit Satan, quàm dum ipſos ſuæ electionis dubitatione inquietans, ſimul praua eius extra viam inquirendę cupiditate ſolicitat. Extra viam inquirere voco, vbi in abditos diuinæ ſapientiæ receſſus perrumpere homuncio conatur, &, quo intelligat quid de ſe ſit conſtitutum apud Dei tribunal, ad ſupremam vſque æternitatem penetrare. Tunc enim ſe in profundum immenſæ voraginis abſorbendum præcipitat: tunc innumeris atque inexplicabilibus laqueis ſe induit: tunc cæcæ caliginis abyſſo ſe adobruit. Sic enim æquum eſt horribili ruina ingenij humani ſtoliditatem puniri, vbi ſuopte marte aſſurgere ad diuinæ ſapientiæ altitudinem tentat. Eóque exitialior eſt hæc tentatio, quòd ad nullam aliam propenſiores ſimus ferè omnes. Rariſſimus enim eſt cuius non interdum animus hac cogitatione feriatur, Vnde tibi ſalus niſi ex Dei electione? Electionis porrò quæ tibi reuelatio? Quæ ſi apud quempiam ſemel inualuit, aut diris tormentis miſerum perpetuò excruciat, aut reddit penitus attonitum. Nullo ſanè certiore argumento confirmare velim quanta prauitate prædeſtinationem imaginentur huiuſmodi homines, quàm illa ipſa experientia. ſiquidem nullo peſtilentiori errore infici mens poſſit quàm qui ſua erga Deum pace ac tranquillitate conſcientiam diruit ac deturbat. Ergo naufragium ſi timemus, ſolicitè ab hoc ſcopulo cauendum, in quem nunquam ſine exitio impingitur. Et verò licet periculoſi maris inſtar habeatur prædeſtinationis diſputatio: patet tamen in ea luſtranda, tuta & pacata, addo & iucunda nauigatio, niſi quis periclitari vltro affectet. Nam quemadmodum in exitialem abyſſum ſe ingurgitant qui vt de ſua electione fiant certiores, æternum Dei conſilium ſine verbo percontantur: ita qui rectè atque ordine ipſam inueſtigant qualiter in verbo continetur, eximium inde referunt conſolationis fructum. Sit igitur hæc nobis inquirẽdi via, vt exordium ſumamus à Dei vocatione, & in ipſam deſinamus. Quanquam hoc non obſtat quin fideles quæ percipiunt quotidie beneficia ex Dei manu, ſentiant ex recondita illa adoptione deſcendere: ſicuti loquuntur apud Ieſaiam, Feciſti mirabilia: cogitationes tuæ antiquæ, veræ & fideles. quando ea ceu teſſera vult nobis confirmare Deus quantum de ſuo conſilio ſciri fas eſt. *Ieſa.25.1.* Ne cui autem videatur infirmum iſtud teſtimonium: reputemus quantum & claritatis & certitudinis nobis afferat. Qua de re appoſitè Bernardus. poſtquam enim de reprobis loquutus eſt, Stat (inquit) propoſitum Dei, ſtat ſententia pacis ſuper timentes eum, ipſorum & diſſimulans mala, & remunerans bona: vt miro modo eis non modò bona, ſed & mala cooperentur in bonum. *Serm. 23. ſuper cant.* Quis accuſabit electos Dei? Sufficit mihi ad omnem iuſtitiam, ſolum habere propitium cui ſoli peccaui. Omne quod mihi ipſe non imputare decreuit, ſic eſt quaſi non fuerit. Et paulo pòſt, O veræ quietis locus, & quem non immeritò cubiculi appellatione cenſuerim, in quo Deus non quaſi turbatus ira, nec velut diſtentus cura proſpicitur, ſed probatur voluntas eius in eo bona & beneplacens & perfecta. Viſio iſta non terret, ſed mulcet: inquietam curioſitatem non excitat, ſed ſedat: nec fatigat ſenſus, ſed tranquillat. Hic verè quieſcitur. Tranquillus Deus tranquillat omnia, & quietum aſpicere quieſcere eſt.

Sed a Dei vocatione exordium ſumendum eſt, & in ea deſinendum.

Quod Bernardi appoſito dicto confirmatur.

Vocationis autem huius vt & electionis fundamentum eſt Chriſtus.

5 Primùm, ſi paternam Dei clementiam propitiúmque animum quærimus, ad Chriſtum conuertendi ſunt oculi, in quo ſolo Patris anima acquieſcit. Si ſalutem, vitam, & regni cæleſtis immortalitatem, non aliò tum quoque confugiendum eſt: quando ipſe vnus & vitę fons eſt, & ſalutis anchora, & regni cęlorum hæres. *Mat.3.17.* Iam quorſum electio pertinet niſi vt in filiorum locum à cæleſti Patre cooptati, eius fauore ſalutem & immortalitatem obtineamus? Quantumlibet reuoluas & excutias, vltimum tamẽ eius ſcopum non vltrà tendere intelliges. Proinde quos Deus ſibi filios aſſumpſit, non in ipſis eos di- *Ephe.1.4*

citur

citur elegiſſe, ſed in Chriſto ſuo: quia nonniſi in eo amare illos poterat, nec regni ſui hæ-
reditate honorare niſi eius conſortes antè factos. Quòd ſi in eo ſumus electi, non in no- *In quem vnũ*
biſipſis reperiemus electionis noſtræ certitudinem: ac ne in Deo quidẽ Patre, ſi nudum *quis non recum-*
illum abſque Filio imaginamur. Chriſtus ergo ſpeculum eſt in quo electionem noſtram *bit, de electio-*
contemplari conuenit, & ſine fraude licet. Quum enim is ſit cuius corpori inſerere de- *ne ſua certus*
ſtinauit Pater quos ab æterno voluit eſſe ſuos, vt pro filiis habeat quotquot inter eius *eſſe non poteſt.*
membra recognoſcit, ſatis perſpicuum firmúmque teſtimonium habemus, nos in libro
vitæ ſcriptos eſſe ſi cum Chriſto communicamus. Porrò ille certa ſui communione nos
donauit, quum per Euangelij prædicationem teſtatus eſt ſe nobis à Patre datum, vt cum
ſuis omnibus bonis noſter eſſet. Illum induere dicimur, in ipſum coaleſcere vt viuamus:
quia ipſe viuit. Toties repetitur hęc doctrina, Filio vnigenito nõ pepercit Pater, vt quiſ- Rom.8.32.
quis credit in eum, non pereat. Qui verò in eum credit, dicitur tranſiiſſe à morte in vi- Iohan.3.15.
tam. Quo ſenſu vocat ſe panem vitæ, quem qui comederit, non morietur in æternum. Iohan.5.24. Iohan.6.35.
Ille (inquam) nobis teſtis fuit, filiorum loco habitum iri à Patre cæleſti omnes à quibus
fide receptus fuerit. Siquid plus appetimus quàm vt inter Dei filios cenſeamur & hære-
des, ſupra Chriſtum conſcendamus licet. Si hęc ſuprema nobis eſt meta, quantopere in-
ſanimus, extra ipſum quærendo quod & in ipſo iam cõſequuti ſumus, & in ſolo ipſo in-
ueniri poteſt? Præterea quum ſit æterna Patris ſapientia, immutabilis veritas, fixum con *Eſt enim æter-*
ſilium, non eſt timendum ne quod ſuo ſermone nobis enarrat, ab illa quam quærimus *ni conſilii de ſa-*
Patris voluntate vel minimum variet: quin potius eam fideliter nobis àperit qualis ab *lute noſtra fi-*
initio fuit, ac ſemper futura eſt. Huius doctrinę praxis in precibus quoque vigere debet. *dus interpres.*
Nam etſi ad Dei inuocationem nos animat electionis fides: vbi tamẽ vota concipimus,
eam obtrudere Deo præpoſterum eſſet, vel hac conditione paciſci, Domine, ſi electus
ſum, me exaudias. quando ſuis promiſſionibus vult nos eſſe contentos, neque alibi quæ-
rere an futurus ſit nobis exorabilis. Hęc prudentia nos à multis laqueis expediet ſi in re-
ctum vſum accommodare ſcimus quod rectè ſcriptum eſt: non autem inconſideratè
huc illuc trahamus quod reſtringi debuerat.

6 Accedit ad ſtabiliendam fiduciam alia, quam cum vocatione noſtra coniungi di- *Alia firmitu-*
ximus, electionis firmitudo. Quos enim nominis ſui cognitione illuminatos in Eccleſiæ *do electionis*
ſuæ ſinum Chriſtus aſciſcit, eos dicitur in fidem tutelámque ſuam recipere. Quoſcun- *noſtræ, Chriſti*
que autem recipit, ei à Patre commiſſi dicuntur ac concrediti vt in vitam æternam cu- *paſtoris noſtri*
Ioh.6.37. ſtodiantur. Quid nobis volumus? clamat alta voce Chriſtus, quotquot Pater ſaluos eſſe *protectio.*
39. & 17. velit, eos ſibi in protectionem tradidiſſe. Ergo ſi reſcire libet an Deo curæ ſit noſtra ſa-
6.12. lus, quæramus an Chriſto commendauerit: quem conſtituit vnicum ſuorum omnium
ſaluatorem. Iam ſi dubitamus an ſimus à Chriſto in fidem cuſtodiámque recepti, ille du *Quomodo no-*
Ioh.10.3. bitationi occurrit, dum ſe paſtorem ſponte offert, ac in ouium ſuarum numero nos fore *bis paueſit.*
pronuntiat ſi vocem ſuam audiamus. Chriſtum ergo benignè nobis expoſitum, & ob-
uiam prodeuntem amplectamur: ille autem nos in grege ſuo recenſebit, & inter ſua ſe-
Ro.8.30. pta cõcluſos tenebit. At ſubit futuri ſtatus anxietas. nam vt Paulus vocati docet qui ele- *Obiectio 1. de*
Matt.22.14. cti antè fuerint: ita Chriſtus oſtẽdit multos eſſe vocatos, paucos verò electos. Quinetiam *ſtatu futuro.*
1.Cor.10.12. ipſe quoque Paulus alibi à ſecuritate dehortatur, Qui bene ſtat, inquit, videat ne cadat.
Ro.11.20. Item, Inſertus es in populũ Dei? noli ſuperbire, ſed time. poteſt enim Deus rurſum ſuc-
cidere, vt alios inſerat. Denique ipſa experientia ſatis docemur, parui eſſe vocationem *2. De perſeue-*
ac fidem, niſi accedat perſeuerantia, quæ non omnibus contingit. Sed enim iſta ſollicitu- *rantia.*
dine liberauit nos Chriſtus. nam in poſterum certè reſpiciunt iſtæ promiſſiones, Omne *Solutio prioris obiectionis.*
Ioh. 6.37 & 40. quod dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venerit ad me non eiiciam foras. Item,
Hæc eſt voluntas eius qui miſit me Patris, ne quid perdam ex omnibus quæ dedit mihi:
Ioh.10.27. ſed reſuſcitem ea in nouiſſimo die. Item, Oues meæ vocem meam audiunt, & ſequun-
tur me. Ego cognoſco eas, & vitam æternam do eis, nec peribunt in ęternum, neque ra-
piet eas quiſquam de manu mea. Pater qui dedit mihi, maior omnibus eſt: & nemo po-
Mat.15.13 teſt rapere de manu Patris mei. Iam vbi pronuntiat, Omnis arbor quam non plantauit *Poſterioris ſo-*
Pater meus eradicabitur: ex oppoſito innuit nunquam poſſe à ſalute euelli qui radicem *lutio.*
1.Ioh.2.19. in Deo habent. Cui conſentit illud Iohannis, Si ex nobis fuiſſent, non exiſſent vtique à
Ro.8.38. nobis. Hinc etiam magnifica Pauli glorioatio contra vitam & mortem, præſentia & futu
ra: quam in dono perſeuerantiæ fundatam eſſe oportet. Nec dubium eſt quin ad electos
Phil.1.6. omnes ſententiam hanc dirigat. Alibi idem Paulus, Qui cœpit in vobis opus bonum,
perfic

perficiet vſque in diem Chriſti. Sicuti etiam Dauid, quum labaſceret eius fides, in hanc Pſ.138.8.
fulturam recubuit, Opus manuum tuarum non deſeres. Iam verò neque hoc dubium
eſt, quum orat Chriſtus pro omnibus electis, quin idem illis precetur quod Petro, vt Luc.22.
nunquam deficiat fides eorum. Ex quo elicimus, extra periculum defectionis eſſe, quia 32.
eorum pietati conſtantiam poſtulans Filius Dei, repulſam paſſus non eſt. Quid hinc nos
diſcere voluit Chriſtus, niſi vt confidamus perpetuò nos fore ſaluos, quia illius ſemel fa-
cti ſumus?

Inſtantia, in reſp. ad Lobe-ſtionē, qui videntur electi, aliquoties defi-ciunt. 7 At quotidie accidit, vt qui videbantur eſſe Chriſti, rurſum deficiant ab eo, & cor-
ruant. Imò eo ipſo loco, vbi aſſerit neminē periiſſe ex iis qui ſibi à Patre dati fuerant, ex-
cipit tamen filium perditionis. Verū eſt id quidem: ſed æquè etiam certum, núquam ea Ioh.17.12.
cordis fiducia tales Chriſto adhæſiſſe qua nobis electionis certitudinem ſtabiliri dico.
Reſponſio. Exierunt è nobis, inquit Iohannes, ſed è nobis nō erant. Si fuiſſent enim è nobis, permanſiſſent
Exceptionis dilutio. vtiq; nobiſcum. Nec inficior quin habeant vocationis ſimilia cū electis ſigna: ſed 1.Ioh.2.19.
illud certum electionis ſtabilimētum, quod fideles à verbo Euangelij petere iubeo, illis
minimè concedo. Quamobrē eiuſmodi exempla nequaquam nos permoueant quomi-
nus in Domini promiſſionem tranquilli recumbamus, vbi pronuntiat à Patre datos eſſe Ioh. 3.16.
ſibi omnes à quibus vera fide recipitur: quorū nemo, ſe cuſtode ac paſtore, periturus ſit. & 6.39.

Locus Pauli à ſecuritate de-hortantis ex-plicatur, & qualis timor requiratur ab electis. De Iuda mox dicetur. Paulus non ſimpliciter ſecuritatem Chriſtianis diſſuadet, ſed ſupi-
nam ac ſolutam carnis ſecuritatē, quæ faſtum, arrogantiam, aliorum contemptū ſecum
trahat, humilitatē extinguat, ac reuerētiam Dei, acceptæq; gratiæ obliuionem inducat.
Gentiles enim alloquitur, quos docet, non eſſe Iudæis ſuperbè & inhumaniter inſultan-
dum ideo quia ipſis abdicatis in eorum locum ſubſtituti eſſent. Timorem quoq; requi-
rit, non quo conſternati vacillent, ſed qui ad ſuſpiciendam humiliter Dei gratiam nos
inſtituens, nihil ex eius fiducia diminuat: quemadmodum alibi dictum eſt. Adde quòd
non ſingulos, ſed generatim ſectas ipſas alloquitur. Nam quum diuiſa eſſet Eccleſia in
duas partes, & æmulatio diſſidium pareret, admonet Paulus Gētiles, quòd ſubrogati ſunt
in locum peculiaris & ſancti populi, timoris & modeſtiæ debere illis eſſe cauſam. Atqui
inter eos multi erant ventoſi, quorum vtile fuit inanem iactantiam retundere. Cæterùm
alibi vidimus, ſpem noſtram in futurum tempus extendi, etiam vltra mortem, nec quic-
quam magis contrarium eſſe eius naturæ quàm ambigere quid de nobis futurum ſit.

Explicatio dicti, de multis vocatis & paucis electis. 8 Illa Chriſti ſententia de multis vocatis, paucis autem electis, peſſimè in eum mo- Matt. 22.
dum accipitur. Nihil erit ambiguum ſi tenemus quod debet ex ſuperioribus liquere, du- 14.
plicem eſſe vocationis ſpeciem. Eſt enim vniuerſalis vocatio, qua per externam verbi
prædicationem omnes pariter ad ſe inuitat Deus: etiam quibus eam in mortis odorem,
& grauioris condemnationis materiam proponit. Eſt altera ſpecialis, qua vtplurimum
Duplex vocatio. ſolos fideles dignatur: dum interiori ſui Spiritus illuminatione efficit vt verbum prædi-
catum eorum cordibus inſideat: Interdum tamen eos quoque facit participes quos ad
tempus duntaxat illuminat: deinde ſuæ ingratitudinis merito deſerit, & maiori percutit
cæcitate. Iam quum videret Dominus Euangelium latè longéque publicari, à plurimis
Matth.22.2. contemptui haberi, apud paucos iuſto in pretio eſſe: Deum ſub regis perſona nobis de-
ſcribit, qui conuiuium ſolenne inſtituens, vocatores ſuos circunquaq; mittat, ad magnam
turbam inuitandam, à pauciſſimis tamen impetrare queat: quia pro ſe quiſque impedi-
menta cauſetur, vt tandem recuſantibus illis cogatur è triuiis obuium quemlibet accer-
ſere. Hactenus de externa vocatione intelligēdam parabolam nemo non videt. Subiun-
git poſtea, Deum boni conuiuatoris inſtar agere, qui circumeat menſas, ad ſuos hoſpites
comiter excipiendos. Quòd ſiquem reperiat veſte nuptiali nō ornatum, minimè paſſu-
rum vt conuiuij feſtiuitatem ſuis ſordibus dehoneſtet. Hoc membrū fateor intelligen-
dum de iis qui fidei profeſſione in Eccleſiam ingrediuntur: ſed Chriſti ſanctificatione
nequaquam induti. Talia Eccleſiæ ſuæ dehoneſtamenta, & velut καθάρματα non ſuſti-
nebit perpetuò Deus; ſed prout meretur eorū turpitudo, extra proiiciet. Pauci ergo ele-
cti ſunt ex magno vocatorum numero: non tamen ea vocatione vnde fidelibus dicimus
æſtimādam ſuam electionem. Illa enim impiorum etiam communis eſt, hæc ſecum af-
fert Spiritum regenerationis, qui eſt arrhabo & ſigillum futuræ hæreditatis, quo in diem
Epheſ.1.13. 14. Domini obſignantur corda noſtra. In ſumma, quum hypocritæ nō ſecus ac veri Dei cul-
tores, pietatem iactent, pronuntiat Chriſtus eiectum tādem iri ex loco quem male oc-
Pſal.15.1. Pſal.24.6. cupant. ſicuti in Pſalmo dicitur, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Innocens
manib

manibus,& puro corde. Item alibi, Hæc eſt generatio quærentium Deum,quærentium faciem Dei Iacob. Atque ita ad tolerantiam hortatur Spiritus fideles, ne ægrè ferant Iſmaelitas ſibi miſceri in Eccleſia: quoniam tandem detracta larua cum dedecore eiicientur.

Explicatio eiꝰ dicti, neminē periiſſe niſi filium perditionis.

9 Eadem eſt ratio exceptionis nuper adductę, vbi ait Chriſtus neminem periiſſe niſi
Ioh.17.12 filium perditionis. eſt quidem impropria loquutio, ſed minimè obſcura. ille enim non reputabatur inter oues Chriſti, quia verè eſſet: ſed quia locum tenebat. Quod porrò ipſum alibi electum cum Apoſtolis à ſe fuiſſe aſſerit Dominus, id dũtaxat ad miniſterium
Ioh.6.70 refertur. Duodecim, inquit, elegi, & vnus ex eis diabolus eſt. Nempe in Apoſtoli munus eum elegerat. Quum autem de electione loquitur in ſalutem, eum procul ab electorum
Ioh.13.18. numero arcet, Non de omnibus loquor: ego ſcio quos elegerim. Siquis vocabulum electionis vtrobique confundat, miſerè ſe implicabit: ſi diſtinguat, nihil eſt expeditius. Peſ-

Exceptionis adductæ ratio nem de electione reſoluit.

Homi.38 ſimè ergo & pernicioſè Gregorius, dum vocationis tantùm noſtræ conſcios eſſe nos tradit, electionis incertos. vnde ad formidinem & trepidationem omnes hortatur: hanc etiam rationem vſurpans, quia etiamſi quales hodie ſimus ſciamus, quales tamen ſimus futuri, neſcimus. Verùm eo loco ſatis declarat quomodo in hunc ſcopum impegerit. Quoniam enim ab operum meritis electionem ſuſpendebat, deiiciendis animis plus ſatis illi ſuppetebat cauſæ: confirmare non poterat, qui à ſeipſis ad diuinæ bonitatis fiduciam non transferebat. Hinc qualemcunque eius quod initio poſuimus, guſtum habent fideles: prædeſtinationem, ſi ritè cogitetur, non fidei cõuulſionem, ſed optimam potius confirmationem afferre. Neque tamen inficior, Spiritum ad modulum ſenſus noſtri interdum accommodare ſermonem. Sicuti quum dicit, In arcano populi mei non erunt, Ezech.13.9.
& in catalogo ſeruorum meorum non ſcribentur. Acſi Deus ſcribere inciperet in libro vitæ quos recenſet in numero ſuorum: quum tamen ſciamus vel teſte Chriſto, ſcripta Philip.4.3.
eſſe filiorum Dei nomina in libro vitæ ab initio. Sed ſimpliciter his verbis eorum abdicatio notatur qui viſi ſunt inter electos præcipui. ſicut dicitur in Pſalmo, Deleantur è libro vitæ, & cum iuſtis non ſcribantur. Pſal.69.29.

Explicatio loci quo adu. electionis certitudinem proferuntur, de vocatione præſentia agitur hoc ſect. & ſequenti.

10 Enimuero electi, nec ſtatim ab vtero, nec eodem omnes tempore, ſed prout viſum eſt Deo ſuam illis gratiam diſpenſare, in ouile Chriſti per vocationem aggregãtur. Ante verò quàm ad ſummum illum Paſtorem colligantur, in cõmuni deſerto diſſipati aberrant: nec ab aliis quicquam differunt, niſi quòd ſingulari Dei miſericordia proteguntur, ne in vltimum mortis præcipitium ruant. In ipſos ergo ſi reſpicias, videbis Adæ progeniem, quæ communem maſſæ corruptionem redoleat. Quòd non in extremam & deſperatam vſque impietatem feruntur, id non fit aliqua illis ingenita bonitate: ſed quia in ipſorum ſalutem excubat Dei oculus, & manus extenta eſt. Nam qui ab ipſa natiuitate inſitum eſſe eorum cordibus ſemen neſcio quod electionis ſomniant, cuius virtute ſemper ad pietatem timorémque Dei ſint inclinati, nec Scripturæ authoritate adiuuantur, & ipſa redarguuntur experientia. Exempla quidem pauca proferunt, vnde probent, e-

Exẽpla, quib. quidam probare conantur, electionis ſemen ab ipſa natiuitate, electorum cordibus inſitum eſſe. 1. Reſponſio, exemplũ vnũ aut alterũ non conſtituit regulam: quod confirmatur ab oppoſito exẽplo. 2. Scriptura reclamat huic errori.

Phil.3.5. lectos ante illuminationem quoque, non fuiſſe à religione alienos: Paulum in ſuo Phari-
Act.10.2. ſaiſmo vixiſſe irreprehenſibilẽ: Cornelium eleemoſynis & orationibus fuiſſe acceptum Deo, & ſiqua ſunt ſimilia. De Paulo illis concedimus: in Cornelio dicimus hallucinari. iam enim tum illuminatum ac regeneratum fuiſſe apparet, vt nihil illi deeſſet præter perſpicuam Euangelij reuelationem Sed enim quid pauculis iſtis exemplis tandem extorquebunt: electóſne omnes pietatis ſpiritu ſemper eſſe præditos? Non magis quàm ſiquis demonſtrata Ariſtidis, Socratis, Xenocratis, Scipionis, Curij, Camilli, & aliorum integritate, inde colligat, omnes qui in cæcitate idololatriæ deſeruntur, ſanctimoniæ & probitatis fuiſſe ſtudioſos. Quinetiam Scriptura non vno in loco illis palàm reclamat.
Ephes.2.1 Qui enim deſcribitur à Paulo Epheſiorum ſtatus ante regenerationem, granum huius ſeminis nullum oſtendit. Eratis, inquit, delictis & peccatis mortui, in quibus ambulaſtis iuxta ſeculum mundi huius, iuxta principem aeris, qui nunc agit in filiis contumacibus: inter quos & nos omnes verſabamur aliquando in concupiſcentiis carnis noſtræ, facien-
Ibid.12. tes quæ carni & menti libebant. Et eramus natura filij iræ, ſicut & cæteri. Item, Memen-
Ephes.5.8 tote quòd ſine ſpe aliquando fueritis, & Deo carueritis in mũdo. Item, Eratis aliquando
Ephe.4.18 tenebræ: nunc autem lux in Domino: vt filij lucis ambulate. At ea fortè referri volent ad ignorantiam veri Dei qua electos antequam vocentur, detineri non negãt. Quanquam hoc eſſet impudenter calumniari, quum ex illis inferat, non iam amplius eſſe vel men-

Exceptionis dilutio.

tiend

2. Reſp. ab Apoſtoli expreſſo teſtimonio.

tiendum, vel furandum : quid tamen ad alios locos reſpondebunt? Qualis ille eſt ad Corinthios, vbi quum denuntiaſſet, neque ſcortatores, neque idololatras, neque adulteros, neque molles, neque pædicatores, neque fures, neque auaros regni Dei fore hæredes: continuò ſubiungit, illos iiſdem flagitiis fuiſſe, ante Chriſtum cognitum, implicitos: nūc vero & ſanguine eius ablutos, & Spiritu liberatos. Item alter ad Romanos, Quemadmodum præbuiſtis membra veſtra ſerua immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, nunc addicite illa in ſeruitutem iuſtitiæ. Quem enim fructum ex illis habuiſtis, in quibus nunc merito erubeſcitis? &c. 1.Cor.6.9.11. Ro.6.19.

Tertiæ reſponſionis explicatio & confirmatio.

11 Quale tunc, amabò, electionis ſemen in iis germinabat, qui tota vita multifariam contaminati, quaſi deſperata nequitia, volutabantur in flagitio omnium maximè nefando & execrabili? Secundum eos ſi loqui voluiſſet, debuerat oſtendere quantum Dei beneficentiæ deberent, per quam conſeruati eſſent ne in tantas fœditates prolaberentur. Sic & Petrus debuiſſet ſuos hortari ad gratitudinem, ob ſemen electionis perpetuum. Contrà autem admonet, ſuffeciſſe præteritum tempus Gentium libidinibus conſummandis. Quid ſi venitur ad exempla? Quale iuſtitię germen in Rahab meretrice ante fidem? in Menaſſe, quum Ieruſalem intingeretur, & propè immergeretur ſanguine Prophetarum? In latrone, qui inter vltimos tandem ſpiritus, de reſipiſcentia cogitauit? Faceſſant ergo hæc argumenta, quę ſibiipſis homines curioſuli temere ſine Scriptura excogitant. Maneat autem nobis quod habet Scriptura, Omnes pariter ouium perditarum inſtar aberraſſe, vnumquenque declinaſſe in viam ſuam, hoc eſt perditionem. Hoc perditionis gurgite quos aliquando eruere Dominus ſtatuit, eos in ſuam opportunitatem differt: tantùm conſeruat, in blaſphemiam irremiſſibilem ne deuoluantur.

1.Pet.4.3. Ioſue 2.1. 2.Reg.21.16. Luc.23.42. Ieſa.53.6.

Altera pars operum, quæ de reprobis agitur.

12 Quemadmodum ſuę erga electos vocationis efficacia, ſalutem, ad quam eos æterno cōſilio deſtinarat, perficit Deus: ita ſua habet aduerſus reprobos iudicia, quibus conſilium de illis ſuum exequatur. Quos ergo in vitę contumeliam & mortis exitium creauit, vt iræ ſuæ organa forent, & ſeueritatis exempla : eos, vt in finem ſuum perueniant, nunc audiendi verbi ſui facultate priuat : nunc eius prædicatione magis excæcat, & obſtupefacit. Prioris membri quum innumera ſint exempla, vnum tamen, quod eſt præ aliis illuſtre ac notabile, eligamus. Quatuor circiter annorum millia ante Chriſti aduentum effluxerunt, quibus ſalutiferæ doctrinæ lucem cunctis gentibus occultauit. Siquis reſpondeat, tanti beneficij compotes ideo non feciſſe quia indignos iudicarit; nihilo erunt digniores poſteri. cuius rei præter experientiam teſtis locuples eſt Malachias, qui incredulitatem craſſis blaſphemiis permiſtam coarguens, venturum tamen redemptorem denuntiat. Cur ergo his potius quàm illis datur? fruſtra ſe torqueat qui hîc cauſam requirat arcano & inſcrutabili Dei conſilio altiorem. Nec eſt timendū nequis Porphyrij diſcipulus Dei iuſtitiam impunè arrodat, nobis pro ea nihil reſpondentibus. Quum enim aſſerimus nullos perire immerentes, gratuitæ eſſe beneficentię Dei quòd nonnulli liberantur, abundè pro illuſtranda eius gloria dictum eſt, vt noſtra tergiuerſatione nequaquam indigeat. Prædeſtinationi igitur ſuæ viam facit ſummus ille arbiter, vbi quos ſemel reprobauit, lucis ſuæ communicatione orbatos deſerit in cæcitate. Alterius membri cùm extant quotidiana documenta, tum multa in Scripturis continentur. Apud centum eadem ferè habetur concio, viginti prompta fidei obedientia ſuſcipiunt: alij vel nullius penſi habent, vel rident, vel explodunt, vel abominantur. Siquis reſpondeat, diuerſitatem ex eorum prouenire malitia & peruerſitate, nondum ſatisfactum fuerit: quia & illorum ingenium eadē malitia occuparetur, niſi Deus ſua bonitate corrigeret. Ideóque ſemper implicabimur, niſi ſuccurrat illud Pauli, Quis te diſcernit? Quo ſignificat non propria virtutę, ſed ſola Dei gratia alios aliis præcellere.

Vtrumque quoſdam audiendi verbi ſui facultate priuat Deus. Malac.4.1. Alios vero prædicatione magis excæcat & obſtupefacit. 1.Cor.4.7.

Nec alia cauſa reddi poteſt cur Deus ita faciat, niſi quia reprobi ſunt vaſa iræ in contumeliam, & ad interitum aptata.

13 Cur ergo gratiam illis largiendo, hos prætermittit? De illis cauſam reddit Lucas, Quia ad vitam ſunt ordinati. De iis ergo quid ſentiemus, niſi quia ſunt vaſa iræ in contumeliam? Quare ne cum Auguſtino loqui nos pigeat, Poſſet (inquit ille) Deus malorum voluntatem in bonum conuertere, quia omnipotens eſt. Poſſet planè. Cur ergo non facit? Quia noluit. Cur noluerit, penes ipſum eſt. Debemus enim non plus ſapere quàm oportet. multóque id ſatius eſt, quàm tergiuerſari cum Chryſoſtomo, Quòd volentem trahat & manum porrigentem, ne diſcrimen in Dei iudicio, ſed ſolo hominum arbitrio ſitum videatur. Adeo quidem non ſitum eſt in proprio hominis motu accedere, vt piis quoque & Deum timentibus ſingulari adhuc inſtinctu Spiritus opus ſit. Lydia purpuraria

Act.13.48. Li. de Geneſi ad literam, c. 10. Homil. de conuer. Pauli. Act.16.14.

raria Deum timebat, & tamen cor eius aperiri oportuit, vt attenderet doctrinæ Pauli & in ea proficeret. Hoc non de vna muliere dictum eſt, ſed vt ſciamus profectum cuiuſque in pietate, opus eſſe arcanum Spiritus. Iſtud quidem in quæſtionem trahi non poteſt, multis verbum ſuum Dominum mittere, quorum cæcitaté magis velit aggrauari. Quorſum enim tot mandata deferri iubet ad Pharaonem? an quia ſæpius repetitis legationibus mitigatum iri ſperabat? Imò antequam inciperet exitum & nouerat & prædixerat. Ito (dicebat Moſi) & expone illi voluntatem meam. ego autem indurabo cor eius ne obtemperet. Sic quum Ezechielem ſuſcitar, præmonet ſe mittere ad populum rebellem & contumacem: ne terreatur ſi ſurdis ſe canere videat. Sic Ieremiæ prædicit, futuram eius doctrinam in ignem, vt populum inſtar ſtipulæ perdat & diſſipet. Sed magis etiamnum premit Ieſaiæ prophetia. ſic enim à Domino dimittitur, Vade, & dic filiis Iſrael, Audiendo audite, & ne intelligatis. Videndo videte, & neſciatis. Obſtina cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius obline: vt ne fortè videat oculis ſuis, & audiat auribus ſuis, & corde intelligat, quo conuerſus ſanetur. Ecce, vocem ad eos dirigit, ſed vt magis obſurdeſcant: lucem accendit, ſed vt reddantur cæciores: doctrinam profert, ſed qua magis obſtupeſcant: remedium adhibet, ſed ne ſanétur. Atque hanc prophetiam adducens Iohannes, Iudæos Chriſti doctrinæ non potuiſſe credere aſſerit quia in eos incumberet hæc Dei maledictio. Neque hoc quoque còtrouerti poteſt, quos Deus illuminatos non vult, illis doctrinam ſuam ænigmatibus inuolutam tradere: nequid inde proficiat, niſi vt in maiorem hebetudinem tradantur. Teſtatur enim Chriſtus ſe ideo ſolis Apoſtolis edifferere parabolas, in quibus apud multitudinem loquutus erat: quia his datum ſit noſſe myſteria regni Dei, vulgo non item. Quid, inquies, ſibi vult Dominus eos docendo, à quibus ne intelligatur curat? Conſidera vnde vitium, & deſines interrogare. In verbo enim qualiſcunque ſit obſcuritas, ſatis tamen ſemper eſt lucis ad conuincendam impiorum conſcientiam.

1. Confirmatio ab oppoſitis electorū exemplis.

2. Ab exemplo oppoſito Pharaonis.

Exo 4.21. Ezec. 2.3, & 12.2. Iere.1.10. Ieſa.6.9.

Et populi Iudaici ante & poſt Chriſtum in carne exhibitum.

Ioh.12.39

Mat.13.11

14 Reſtat nunc vt videamus cur id Dominus faciat quod eum facere palàm eſt. Si reſpondeatur, ſic fieri quia id impietate, nequitia, ingratitudine ſua meriti ſunt homines: bene id quidem & verè dicetur: ſed quia nondum patet iſtius varietatis ratio, cur aliis in obedientiam flexis, iſti obdurati perſiſtant: in ea excutienda, neceſſariò ad illud quod ex Moſe annotauit Paulus tranſeundum erit: nempe quòd ab initio eos excitarit Dominus vt oſtenderet nomen ſuum in vniuerſa terra. Quòd igitur ſibi patefacto Dei verbo non obtemperát reprobi, probè id in malitiam prauitatémque cordis eorum reiicietur, modò ſimul adnciatur, ideo in hanc prauitatem addictos quia iuſto, ſed inſcrutabili Dei iudicio ſuſcitati ſunt, ad gloriam eius ſua damnatione illuſtrandam. Similiter quum de filiis Heli narratur, quòd non auſcultarint ſalutaribus monitis, quia voluerit Dominus occidere eos: non negatur contumaciam à propria ipſorum nequitia profectam eſſe: verùm ſimul notatur cur in contumacia deſerti fuerint, quum potuerit eorum corda Dominus emolliro: quia ſcilicet eos ſemel exitio deſtinaſſet immutabile eius decretum. Eodem pertinet illud Iohannis, Quum tanta ſigna feciſſet, nemo credidit in eum: vt ſermo Ieſaiæ impleretur, Domine, quis credidit auditui noſtro? Etſi enim à culpa non liberat peruicaces, contentus eſt tamen illa ratione, quòd inſipida ſit hominibus Dei gratia, donec Spiritus ſanctus ſaporem afferat. Et Chriſtus Ieſaiæ vaticinium citans, Erunt omnes docti à Deo, non aliò tendit niſi Iudæos eſſe reprobos & ab Eccleſia extraneos: quia ſunt indociles. nec aliam cauſam affert niſi quòd ad eos non pertineat Dei promiſſio. Quod confirmat illud Pauli, Chriſtum, qui Iudæis eſt ſcandalum, & Gentibus ſtultitia, eſſe vocatis virtutem & ſapientiam Dei. Nam vbi dixit quid ferè contingat quoties prædicatur Euangelium, nempe vt alios exaſperet, ab aliis ſpernatur, dicit apud ſolos vocatos eſſe in pretio. Paulò antè quidem nominauerat credentes, ſed gratiæ Dei, quæ fidem præcedit, noluit gradum ſuum negare: quin potius hoc ſecundum correctionis vice addidit, vt Dei vocationi fidei ſuæ laudem adſcriberent qui Euangelium amplexi fuerant. Sicuti etiam paulo pòſt docet à Deo electos eſſe. Hæc dum impij audiunt, quiritantur Deum miſeris ſuis creaturis inordinata potentia in ſæuitiæ ſuæ ludum abuti. Sed nos, qui cunctos homines tot nominibus Dei tribunali obnoxios nouimus vt de mille interrogari ne in vno quidem ſatisfacere queant, confitemur nihil pati reprobos quod non iuſtiſſimo Dei iudicio conueniat. Quòd rationem ad liquidum non aſſequimur, aliquid neſcire non recuſemus, vbi ſe Dei ſapientia in ſuam ſublimitatem attollit.

Quæſtio. Cur Deus reprobos excæcat.

Reſponſ. 1.

Ro.9.17.

Reſp. 2. ad quā neceſſario eſt tranſeundum.

Confirmatio, à perſpicuo dicto & teſtimonio ex hiſtoria ſacra.

1.Sam.2.25.

Ioh.12.38

Ex Euangelico teſtimonio.

Ioh.6.45.

1.Cor.1.23.

Ex Pauli dicto.

Reproborum obiectio.

Reſponſio.

Aduerſus hæc de iuſta reproborum reiectione doctrinam obiectiones. Prima, ex Ezechiele. Reſponſio.

15 At quoniam obiici ſolent pauci Scripturæ loci, quibus videtur negare Deus ſua ordinatione fieri vt iniqui pereant, niſi quo ad ſe reclamáte ipſi mortem ſponte ſibi acceſſúnt: eos breuiter explicando demonſtremus nihil ſuperiori ſententię aduerſari. Profertur Ezechielis locus, quòd Deus nolit mortem peccatoris, ſed magis vt conuertatur & viuat. *Ezec. 34. 11.* Si hoc ad totum humanum genus extendere placet, cur plurimos ad reſipiſcentiam non ſolicitat, quorum animi ad obedientiam magis ſunt flexibiles quàm eorũ qui ad quotidianas eius inuitationes magis ac magis obdureſcunt? Apud Niniuitas & Sodomitas teſte Christo, *Mat. 13. 23* Euangelij prædicatio & miracula plus fructus attuliſſent quàm in Iudæa. Qui fit ergo, ſi vult Deus omnes ſaluos fieri, vt miſeris, qui ad gratiam recipiendam paratiores eſſent, ianuam pœnitentiæ non aperiat? Hinc videmus violenter torqueri locum, ſi Dei voluntas, cuius meminit Propheta, opponitur æterno eius conſilio, quo electos diſcreuit à reprobis. *Prophetæ locus explicatur.* Nunc ſi quæritur genuinus Prophetæ ſenſus, tantùm ſpem veniæ reſipiſcentibus facere vult. Atque hęc ſumma eſt, non eſſe dubitádum quin Deus paratus ſit ignoſcere, ſimulac conuerſus fuerit peccator. Ergo eius morté non vult, quatenus vult pœnitentiam. Experientia autem docet, ita velle reſipiſcere quos ad ſe inuitat, vt non tangat omnium corda. Neque tamen ideo dicendum eſt fallaciter ipſum agere: quia etſi vox externa tantùm inexcuſabiles reddit qui eam audiunt, neque obſequuntur, verè tamen cenſetur teſtimonium gratiæ Dei quo ſibi recóciliat homines. Teneamus ergò Prophetæ conſilium, non placere Deo mortem peccatoris: vt confidant pij, ſimulac pœnitentia tacti fuerint, ſibi paratam eſſe apud Deum veniam: impij verò ſentiant duplicarì crimen ſuum, quòd tantæ Dei clementię & facilitati non reſpondent. Pœnitentiæ igitur ſemper obuia Dei miſericordia occurret: ſed pœnitentia quibus detur tam omnes Prophetæ quàm Apoſtoli atque ipſe Ezechiel clarè docent.

Secunda, ex Paulo. Reſponſio.

16 Adducitur ſecúdò Pauli locus, vbi tradit Deum velle omnes ſaluos fieri: cuius etſi *1. Tim. 2. 4.* diuerſa eſt quàm ſuperioris ratio, aliquid tamen eſt commune. Reſpondeo, primùm ex contextu palàm fieri quomodo velit. vtrunque enim copulat Paulus, quòd velit ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire. Si hoc ęterno Dei conſilio fixum eſſe volunt, vt ſalutis doctrinam percipiant: quid ſibi vult illud Moſis, Quæ gens eſt tam inclyta, vt ad eam appropinquet Deus ſicut ad te? *Deut. 4. 7.* Qui factum eſt vt priuauerit Deus Euangelij luce multos populos, qua alij fruebantur? Qui factum eſt vt nunquam puta doctrinæ pietatis cognitio ad quoſdam peruenerit, alij vix obſcura quædam rudimenta guſtauerint? *Senſus Apoſtoli.* Hinc iam elicere promptum erit quorſum tendat Paulus. Præceperat Timotheo ſolennes in Eccleſia precationes pro regibus & principibus cócipere. quum autem abſurdum nonnihil videretur orationes ad Deum fundi pro genere hominũ propè deplorato (quia non tantùm à Christi corpore alieni omnes erant, ſed ad regnum eius opprimédum totis viribus enitebantur) ſubiicit, acceptum id eſſe Deo, qui velit omnes homines ſaluos fieri. Quo nihil aliud profectò ſignificat quàm nulli hominum ordini viam ad ſalutem præcluſiſſe: quin potius miſericordiam ſuam ſic effudiſſe vt nullum eius expertem eſſe velit. *Tertia, ex Scriptura dict. Deum velle omnium miſereri. Reſponſio.* Aliæ ſententiæ non declarant quid de omnibus occulto ſuo iudicio Dominus ſtatuerit: ſed paratam denuntiant omnibus peccatoribus veniam, qui modò ſe ad eam requirendam conuertunt. Nam ſi tenacius vrgeant quòd dicitur velle miſereri omnium, *Pſal. 115. 3.* ego contrà excipiam quod alibi ſcribitur, Deum noſtrum eſſe in cælo, vbi faciat quæcunque velit. Sic ergo exponendum erit hoc verbum, vt cum altero conueniat, Miſerebor *Exod. 33. 19.* cuius miſerebor, & commiſerabor quem fuero miſeratus. Qui deligit quos miſericordia proſequi debeat, eam non omnibus impertitur. Sed vbi clarè apparet non de ſingulis hominibus, ſed de hominum ordinibus illic agi, faceſſat longior diſputatio. Quanquam ſimul notandum eſt, Paulum non aſſerere quid ſemper & vbique & in omnibus faciat Deus: ſed liberum ei relinquere vt reges tandem & magiſtratus participes faciat *Quarta, ex Petro.* cæleſtis doctrinæ, quanuis aduerſus eam pro cæcitate ſua inſaniant. Videtur fortius vrgere obiecto Petri loco, Deum neminem velle perire, ſed omnes recipere ad pœnitentiam. *Reſponſio.* Verùm nodi ſolutio iam mox in ſecundo verbo occurrit: quia voluntas recipiendi ad pœnitentiam non alia intelligi poteſt niſi quæ paſſim traditur. *Ezec. 36. 26.* Sanè conuerſio in Dei manu eſt. an velit omnes conuertere, interrogetur ipſe: dum paucis quibuſdam ſe daturum promittit cor carneum, aliis cor lapideum relinquendo. Verum quidem eſt, niſi recipere paratus eſſet qui eius miſericordiam implorant, concidere illam ſententiam, *Zach. 1. 3.* Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. ſed dico neminem mortalium ad

Deum

Deum accedere niſi qui diuinitus præuenitur. Ac, ſi in hominis arbitrio eſſet pœni-
tentia, non diceret Paulus, Si fortè det illis pœnitentiam. imò niſi idem Deus qui ad *2.Tim.2.25.*
pœnitentiam omnes voce hortatur, arcano Spiritus motu electos adduceret, non dice-
ret Ieremias, Conuerte me Domine, & conuertar: vbi enim conuertiſti me, egi pœni- *Iere.31.18.*
tentiam.

17 Sedenim (inquies) ſi ita eſt, parũ erit fidei promiſſionibus Euangelicis, quæ quum *Quinta obiectio, duplicem voluntatem in Deo videri.*
de voluntate Dei teſtantur, eum velle aſſerũt quod inuiolabili eius decreto aduerſetur.
Minimè verò. quamlibet enim vniuerſales ſint ſalutis promiſſiones, nihil tamen à repro
borum prædeſtinatione diſcrepant: modò in earum effectum mentẽ dirigamus. Effica- *Reſponſio.*
ces nobis tum eſſe demum promiſſiones ſcimus vbi eas fide recipimus: vbi contrà exina
nita eſt fides, ſimul abolita eſt promiſſio. Ea ſi eſt natura ipſarum, videamus iam nunquid
inter ſe hæc diſſideant, quòd dicitur ab æterno Deus ordinaſſe quos amore complecti,
in quos iram exercere velit: & quòd ſalutem omnibus indiſcriminatim denũtiat. Equi-
dem dico optimè conuenire. ſic enim promittẽdo, nihil aliud vult quàm omnibus expo
ſitam eſſe ſuam miſericordiam, qui modò eam expetũt atque implorant. quod non alij
faciunt niſi quos illuminauit. Porrò illuminat quos prędeſtinauit ad ſalutẽ. His (inquam)
conſtat certa & inconcuſſa promiſſionum veritas, vt dici nequeat aliquid eſſe diſſenſio-
nis inter æternam Dei electionem, & quod fidelibus offert gratiæ ſuę teſtimonium. Sed *Exceptio 1.*
cur omnes nominat? Nempe quo tutius piorum conſcientiæ acquieſcant, dum intelli- *Salus omnib. offertur.*
gunt nullam eſſe peccatorum differentiam, modò adſit fides: impij autem non cauſen- *Reſponſio.*
tur ſibi deeſſe aſylum, quò ſe à peccati ſeruitute recipiant, dum oblatum ſibi ingratitu-
dine ſua reſpuunt. Ergo quum vtriſque Dei miſericordia per Euangelium offeratur: fi-
des eſt, hoc eſt Dei illuminatio, quæ inter pios & impios diſtinguit: vt Euangelij effica-
ciam illi ſentiant, hi verò nullum inde fructum conſequantur. Illuminatio quoque ipſa
Matt. 23. 37. electionem Dei æternam pro regula habet. Querimonia Chriſti quam citant, Ieruſa- *Exceptio 2.*
lem, Ieruſalem, quoties volui congregare pullos tuos, & noluiſti? nihil illis ſuffragatur. *Reſponſio.*
Fateor Chriſtum non tantùm in perſona hominis loqui, ſed exprobrare quòd ſeculis o-
mnibus repudiauerint ſuam gratiam. Sed definienda eſt illa Dei voluntas de qua agitur.
neque enim obſcurum eſt quàm ſedulò incubuerit Deus ad retinẽdum illum populum,
& quanta peruicacia à primis ad vltimos vagis ſuis cupiditatibus dediti collectionẽ re-
ſpuerint: ſed inde non ſequitur irritum fuiſſe conſilium Dei hominum malitia. Exci- *Exceptio 3.*
piunt, nihil minus eſſe conſentaneum Dei naturæ quàm vt ſit duplex in eo voluntas.
Quod ego illis concedo, modò dextri ſint interpretes. Sed cur non cõſiderant tot teſti- *Reſp. 1.*
Ieſa.65.2. monia, vbi Deus humanos affectus induens, infra ſuam maieſtatem deſcendit? Dicit ſe
protẽſis brachiis rebellem populum vocaſſe. manè & ſerò dediſſe operam vt eum ad ſe
reduceret. Hæc omnia ſi Deo aptare volent, ac figuram negligere, multæ ſuperuacuæ
contentiones emergent: quas vna hæc ſolutio componit, quod humanum eſt ad Deum
Lib.1.c.18 ſect. 3. & lib.4.c.20 ſect 43. Eph.3.10. transferri. Quanquam ſolutio alibi à nobis adducta abũdè ſufficit, quanuis multiplex ſit *Reſp. 2.*
Dei voluntas quo ad ſenſum noſtrum, non tamen eum hoc & illud in ſe velle, ſed pro ſa
pientia ſua variè multiplici (vt eam Paulus vocat) attonitos reddere ſenſus noſtros, do-
nec cognoſcere nobis dabitur mirabiliter eum velle quod nunc videtur eſſe voluntati
eius aduerſum. Cauillis etiam ludunt, quum Deus omnium ſit pater, iniuſtũ eſſe vt quen *Exceptio 4.*
quam abdicet niſi qui ſua culpa pœnam hanc antè fuerit promeritus. Quaſi verò non *Reſp. 1.*
vſque ad porcos & canes pateat Dei liberalitas. Quòd ſi de humano genere agitur, re- *2.*
ſpondeant cur Deus ſeſe deuinxerit vni populo, vt eius eſſet pater: cur etiam exiguum
inde numerum quaſi florem decerpſerit. Sed conuitiatores iſtos impedit ſua maledicen *3.*
Mat.5.45 di libido ne conſiderent Deum ita ſolem ſuum producere ſuper bonos & malos vt pau-
Matt.25. 34. cis repoſita ſit hęreditas, quibus olim dicetur, Venite benedicti Patris mei, poſſidete re-
gnum, &c. Obiiciunt etiam, Deum nihil odiſſe eorum quę fecit. quod vt illis concedam, *Sexta obiectio.*
ſaluum tamen manet quod doceo, reprobos Deo exoſos eſſe, & quidẽ optimo iure: quia *Reſp.*
eius Spiritu deſtituti nihil proferre queunt quàm maledictionis cauſam. Addunt non *Septima obiectio.*
eſſe diſcrimen Iudæi & Gentilis, ideóq; indiſcriminatim omnibus proponi Dei gratiam:
Ro.9.24. nempe modò admittant (ſicuti definit Paulus) tam ex Iudæis quàm ex Gentibus Deum *Reſp.*
Ro.11.32. pro ſuo beneplacito vocare, ita vt nemini ſit obſtrictus. Hoc etiam modo quod ex alio *Octaua.*
loco obtendunt diluitur, Deum clauſiſſe omnia ſub peccato, vt omnium miſereatur:
nempe quia omnium qui ſalui fiunt ſalutem miſericordiæ ſuæ vult adſcribi: quanuis *Reſp.*

Concluſio, breuiſſima, veriſſima, firmiſſima, ſanctiſſima.

non omnibus ſit commune hoc beneficium. Porrò vbi multa vltrò citróque adducta fuerint, ſit hæc nobis clauſula, ad tantam profunditatem cum Paulo expauefcere: quòd ſi obſtrepant petulantes linguæ, non pudefieri in hac eius exclamatione, O homo, tu quis es qui litigas cum Deo? Verè enim Auguſtinus peruerſè facere contendit qui iuſtitiæ humanæ modo diuinam metiuntur. Ro.9.20. De præd. & grat.c.2.

CAPVT XXV.

De reſurrectione vltima.

Partes huius capitis.

1 Orthodoxæ doctrinæ de reſurrectione vltima philoſophis ignota vtilitas, neceſſitas, veritas, adminicula immota proponuntur, ſect.1.2.3.& 4.
2 Atheorum, Sadducæorum, Chiliaſtarum, & aliorum fanaticorum ſinceram hanc doctrinam impugnantium blaſphemiæ refelluntur, ſect.5.6.& 7.
3 Explicatur reſurrectionis vltimæ modus, ſect.8.& 9.
4 De æterna tandem electorum felicitate, & ſempiterna reproborum miſeria, ſect.10.11.& 12. agitur.

Vt muniti ſub cruce in vocatione noſtra perſeueremus, beata ſpes nobis expectanda eſt, & aduentus gloriæ magni Dei.

ETſi Chriſtus, ſol iuſtitiæ, morte deuicta per Euangelium illucens, vitam nobis illuminauit, teſte Paulo, vnde & credendo dicimur tranſiiſſe à morte in vitam, non iam peregrini & aduenæ, ſed ciues ſanctorum & domeſtici Dei, qui nos cum ipſo vnigenito ſedere fecit in cæleſtibus, vt ad plenam fœlicitatem nihil deſit: ne tamen moleſtum ſit nobis exerceri adhuc ſub dura militia, ac ſi nullus victoriæ à Chriſto partæ fructus conſtaret, tenendum eſt quod alibi docetur de ſpei natura. Quoniam enim ſperamus quæ non apparent, atque, vt alibi dicitur, fides eſt demonſtratio rerum inuiſibilium: quandiu carnis ergaſtulo ſumus incluſi, peregrinamur à Domino. Qua ratione alibi dicit idem Paulus nos eſſe mortuos, & vitam noſtram cum Chriſto abſconditam eſſe in Deo: & quum ipſe, qui vita noſtra eſt, apparuerit, tunc & nos cum ipſo apparituros in gloria. Hæc igitur noſtra conditio eſt, vt ſobriè & iuſtè & piè viuendo in hoc ſeculo, expectemus beatam ſpem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Seruatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hic patientia non vulgari opus eſt, ne defatigati vel retroflectamus curſum, vel ſtationem noſtram deſeramus. Itaque quicquid hactenus de ſalute noſtra expoſitum fuit, mentes in cælum erectas flagitat, vt Chriſtum, quem non vidimus, diligamus, & in eum credentes exultemus lætitia inenarrabili & glorioſa, donec reportemus finem fidei noſtræ, vt Petrus admonet. Qua ratione Paulus fidem & charitatem piorum reſpicere dicit ad ſpem quæ in cælo eſt repoſita. Quum ita oculis in Chriſtum defixis è cælo pendemus, nec quicquam eos moratur in terra quo minus ad promiſſam beatitudinem nos ferant, impletur verè illud, cor noſtrum eſſe vbi eſt theſaurus noſter. Hinc tam rara in mundo fides, quòd tarditati noſtræ nihil magis difficile eſt quàm per innumera obſtacula tranſcendere pergendo ad palmam ſupernæ vocationis. Ad ingentem miſeriarum cumulum, quo ferè obruimur, accedunt profanorum hominum ludibria, quibus impetitur noſtra ſimplicitas: dum bonorum præſentium illecebris ſponte renunciantes, videmur beatitudinem, quæ nos latet, quaſi fugitantem vmbram captare. Denique ſurſum & deorſum, à fronte & à tergo violentæ nos tentationes obſident, quibus ſuſtinendis longè eſſent animi noſtri impares, niſi expliciti rebus terrenis, cæleſti vitæ, quæ in ſpeciem procul remota eſt, deuincti eſſent. Quare ille demum ſolidè in Euangelio profecit qui ad continuam beatæ reſurrectionis meditationem aſſuefactus eſt.

2. Tim.1.10. Ioh.5.24. Eph.2.6. & 19. Ro.8.26. Heb.11.1. 2.Cor.5.6. Col.3.3. Tit.2.12. 1. Pet.1.8. Col.1.5. Mat.6.21.

Idque ornati eximia quadam patientia.

Non obſtantibus tarditatis noſtræ dilationibus.

Profanorum ludibriis.

Violentis tentationibus.

Perfecta autē illa felicitas, philoſophis ignota.

Dei electis in vltima reſurrectione proponitur.

2 De ſummo fine bonorum anxiè diſputarunt olim philoſophi, atque etiam inter ſe certarunt: nemo tamen, excepto Platone, agnouit ſummum hominis bonum eſſe eius coniunctionem cum Deo. qualis autem hæc eſſet, ne obſcuro quidem guſtu ſentire potuit. nec mirum, vt qui de ſacro illius vinculo nihil didicerat. Nobis vnica & perfecta fœlicitas in hac quoque terrena peregrinatione nota eſt: ſed quę ſui deſiderio corda noſtra magis ac magis quotidie accendit, donec plena fruitio nos ſatiet. Ideo dixi ex Chriſti beneficiis fructum non percipere niſi qui ad reſurrectionē animos attollūt. Sicuti hunc ſcopum præfigit Paulus fidelibus, ad quem ſe eniti dicit, & omnia obliuiſci, donec eò perueniat. Quo nos quoque alacrius contendere oportet, ne ſi mundus hic nos occupet triſtes deſidiæ noſtræ pœnas demus. Proinde alibi fideles inſignit hac nota, quòd eorum cōuerſatio in cælis ſit, vnde & ſeruatorē ſuum expectant. Ac ne flaceſcant animis in hoc curſu, idem illis omnes creaturas adiungit ſocias. Nam quia vbique deformes

Phil.3.8. Ibid.20.

Ad quam attollendi ſunt animi.

conſp

conſpiciuntur ruinæ, dicit quęcunque in cęlo & terra ſunt eniti ad renouationem. Nam
Ro.8.19. quum Adam ſuo lapſu diſſipauerit integrum naturæ ordinem, ſua creaturis ſeruitus, cui
propter hominis peccatum ſubiectæ ſunt, moleſta & grauis eſt: non quòd prædıtæ ſint
aliquo ſenſu, ſed quia integrum ſtatum à quo exciderunt, naturaliter appetunt. Gemi-
tum ergo & parturitionis dolorem illis attribuit Paulus, vt nos, qui primitias Spiritus do
nati ſumus, pudeat in noſtra corruptione tabeſcere, ac non imitari ſaltem mortua ele-
menta, quæ alieni peccati pœnam ſuſtinent. Quo autem acrius nos pungat, vltimum
Chriſti aduentum vocat noſtram redemptionem. Verum quidem eſt, iam completos
Heb.10.14. eſſe omnes reſurrectionis noſtræ numeros: ſed quia Chriſtus ſemel oblatus eſt pro pec-
catis, iterum abſque peccato conſpicietur in ſalutem. Quibuſlibet ærumnis premamur,
hæc nos redemptio ad ſuum vſque effectum ſuſtineat.

Maxime, quū & omnes creatura ſuo quodam modo & more ſemetipſum bonum appetere videantur.

1.Cor.15.14. 3 Studium noſtrum acuet ipſum rei pondus. nec enim Paulus abs re contendit, niſi
mortui reſurgant, totum Euangelium inane & fallax eſſe: quia miſerior eſſet noſtra
quàm aliorum mortalium conditio, vtpote qui multorum odiis & probris expoſiti, in
ſingulas horas periclitamur, imò ſumus quaſi oues mactationi deſtinatæ. ac proinde con
cideret eius authoritas non vna in parte duntaxat, ſed in tota ſumma, quam & adoptio
& ſalutis noſtræ effectus complectitur. Atque ita in rem maximè omnium ſeriam ſi-
mus attenti vt nulla diuturnitas laſſitudinem afferat. Quo conſilio etiam in hunc locum
diſtuli quod de ea breuiter tractãdum erat, vt diſcant lectores, vbi Chriſtum receperint
perfectæ ſalutis authorem, altius aſſurgere, ſciántque cæleſti immortalitate & gloria
veſtitum, vt totum corpus capiti conforme reddatur. Quemadmodum etiam in eius
perſona Spiritus ſanctus reſurrectionis exemplum ſubinde proponit. Res eſt crẽditu dif
ficilis, vbi putredine conſumpta fuerint corpora, tandem ſuo tempore reſurrectura eſ-
ſe. Itaque quum multi ex philoſophis aſſeruerint immortales eſſe animas, carnis reſurre-
ctio à paucis probata fuit. in quo etſi nulla fuit excuſatio, inde tamen monemur rem eſſe
magis arduam quàm vt hominum ſenſus ad ſe trahat. Quo tantum obſtaculum ſuperet
fides, duo adminicula Scriptura ſuppeditat: alterum eſt in Chriſti ſimilitudine, alterum
2.Cor.4.10. verò in Dei omnipotẽtia. Iam quoties de reſurrectione agitur, occurrat Chriſti imago,
qui in natura quam à nobis ſumpſerat ſic peregit curſum mortalis vitæ vt nunc immor-
talitatem adeptus, ſit nobis pignus futuræ reſurrectionis. Nam in miſeriis quibus obſi-
demur mortificationem eius circunferimus in carne noſtra, vt vita eius manifeſtetur in
nobis. Et ſeparare eum à nobis non licet, ac ne poſſibile quidem eſt quin laceretur. Vn-
1.Cor.15.13. de illa Pauli ratiocinatio, Si mortui non reſurgunt, neque Chriſtus reſurrexit: quia ſcili-
cet confeſſum illud principium ſumit, Chriſtum non ſibi priuatim morti fuiſſe ſubie-
ctum, vel de morte adeptum eſſe victoriam reſurgendo, ſed inchoatum fuiſſe in capite
quod impleri in omnibus membris neceſſe eſt, ſecundum cuiuſque gradum & ordinem.
Pſal.16.10. Nam ei per omnia æquari ne rectum quidem eſſet. Dicitur in Pſalmo, Non permittes
manſuetum tuum videre corruptionem. Huius fiduciæ portio etſi ad nos pertinet ſecun
dum menſuram donationis, ſolidus tamen effectus non niſi in Chriſto apparuit, qui im-
munis ab omni putredine, integrũ corpus recepit. Iam ne ambigua ſit nobis beatæ cum
Phil.3.21. Chriſto reſurrectionis ſocietas, vt hoc pignore ſimus contenti, diſertè affirmat Paulus
ideo ſedere in cælis & venturum vltimo die iudicem, vt corpus noſtrum humile & ab-
iectum configuret corpori ſuo glorioſo. Alibi etiam docet, Deum non ſuſcitaſſe Filium
à morte, vt ſpecimen vnum ederet ſuæ virtutis: ſed vt eandem erga nos fideles Spiritus
efficaciam exerat: quem ideo vitam appellat, dum habitat in nobis, quia in hunc finem
datus eſt vt quod in nobis mortale eſt viuificet. Compendio perſtringo quæ & vberius
tractari poſſent, & mererentur ſplendidius ornari: & tamen in paucis verbis ſatis materiæ
pios lectores reperturos confido quod ad fidem eorum ædificandam ſufficiat. Reſurre-
xit ergo Chriſtus vt nos haberet ſocios futuræ vitæ. Suſcitatus eſt à Patre, quatenus erat
Eccleſiæ caput, à qua nullo modo patitur diuelli. Suſcitatus eſt virtute Spiritus, qui nobis
ad viuificandi munus communis eſt. Denique ſuſcitatus eſt vt eſſet reſurrectio & vita.
Sicut autem diximus in hoc ſpeculo conſpicuam nobis eſſe viuam reſurrectionis imagi
nẽ, ita ſit nobis ad fulciendos animos noſtros firma hypoſtaſis, modò ne longioris moræ
nos tædeat vel pigeat: quia noſtrũ nõ eſt proprio arbitrio temporũ articulos metiri, ſed
patienter quieſcere, dum pro ſua opportunitate Deus regnum ſuum inſtauret. Quò ſpe-
1.Cor.15.23. ctat illa Pauli exhortatio, Primitiæ Chriſtus: deinde qui Chriſti ſunt: quiſq; ſuo ordine.

Præcipuè verò huius doctrinæ veritas & neceſſitas erigere nos debet: quum niſi reſurgant mortui, totum Euangelium fallax & inane ſit.

Et quoniã hæc reſurrectio eſt creditu difficilis, duo adminicula nobis ſuppeditãtur.

1. Chriſti ſimilitudo,

2. Dei omnipotentia.

Primi adminiculi demõſtratio prima noſtra cum Chriſto, excitato à mortuis, inſeparabilis coniunctio. Caput reſurrexit: ergo membra reſurgent.

Altera. electorum corpora conformia debent eſſe capiti ſuo glorioſa carni. Eſt illa in cælis euecta. Ergo electorum corpora reſurgẽt & reſumptis animabus cũ Chriſto regnabunt in cælis.

Tertia. Reſurrectio Chriſti variis modis teſtata fidem futuræ noſtræ nobis facit.

Cæterùm ne qua de Chriſti reſurrectione, in qua fundata eſt noſtra omnium, moueretur quæſtio, videmus quot & quàm variis modis illam nobis teſtatam fecerit. Ridebunt naſuti homines quaſi puerile ludicrum, quæ ab Euangeliſtis refertur hiſtoriam. Cuius enim momenti erit nuntius quem pauidæ mulierculæ perferunt, & deinde confirmant diſcipuli ferè exanimes? Cur non potius in medio templo & foro illuſtria victoriæ ſuæ trophæa Chriſtus ſtatuit? Cur non formidabilis prodit in conſpectum Pilati? Cur non

Et quamuis quaſdam circumſtantias videant profani, admirabilis tamen ibi lucet Dei prouidentia, quæ tot teſtibus & tam variis noſtræ ſalutis complementum, reclamantibus aduerſariis potius, obſignauit.

etiam redinuiuum ſe ſacerdotibus & toti Hieroſolymæ probat? Teſtes verò quos ſeligit vix idoneos eſſe concedent homines profani. Reſpondeo, quanquam in illis exordiis contemptibilis fuerit eius infirmitas, admirabili tamen Dei prouidentia hoc totum fuiſſe gubernatum: vt qui nuper metu exanimati fuerant, eos partim amor Chriſti & pietatis zelus, partim ſua incredulitas ad ſepulchrum raperet: non tantùm vt oculati eſſent rei teſtes, ſed vt audirent idem ex Angelis quod oculis cernebant. Quomodo ſuſpecta erit nobis eorum fides qui fabulam eſſe putarunt quod audierant ex mulieribus, donec in rem præſentem ſunt adducti? Totum verò populum, & ipſum præſidem, poſtquam ſatis ſupérque conuicti fuerant, nihil mirum eſt tam Chriſti aſpectu quàm aliis ſignis fuiſſe priuatos. Obſignatur ſepulchrum, cuſtodes excubias agunt, non reperitur Matt. 27. 66, & 28. 11.
tertio die corpus. Pecunia corrupti milites rumorem ſpargunt fuiſſe à diſcipulis ſubreptum. Quaſi verò vel turmæ cogendæ facultas eſſet, vel arma ſuppeterent, vel etiam ad tale facinus audendum exercitati eſſent. Quòd ſi militibus ſatis non erat animi ad illos abigendos, cur non perſequuti ſunt, vt ope plebis adiuti aliquos deprehenderent? Verè ergo annulo ſuo Pilatus Chriſti reſurrectionem obſignauit: & qui appoſiti fuerunt ad ſepulchrum cuſtodes, tacendo vel mentiendo eiuſdem reſurrectionis præcones facti ſunt. Interea perſonuit vox Angelorum, Surrexit: non eſt hîc. Splendor cæleſtis non homines ſed Angelos eſſe palàm oſtendit. Poſtea Chriſtus ipſe ſiquid dubitationis adhuc hærebat, ſuſtulit. Viderunt eum non ſemel diſcipuli, atque etiam pedes & manus palparunt, & eorum incredulitas non parum ad confirmandam fidem noſtram profuit. Diſſeruit inter eos de myſteriis regni Dei, tandem ipſis videntibus aſcendit in cælum: nec vndecim modò Apoſtolis exhibitum fuit hoc ſpectaculum, ſed pluſquam quingentis fratribus ſimul viſus eſt. Iam miſſo Spiritu ſancto certum documentum edidit non tantùm vitæ, ſed etiam ſummi imperij: ſicuti prædixerat, Expedit vobis vt abeam, alioqui Spiritus ſanctus non veniet. Iam verò Paulus non mortui virtute proſtratus eſt in itinere, ſed eum quem oppugnabat, ſumma potentia pollere ſenſit. Stephano apparuit in alium finem, vt vitæ certitudine mortis timorem vinceret. Tot ac tam authenticis teſtimoniis fidem derogare, non diffidentiæ eſt, ſed prauæ adeóque furioſæ obſtinationis.

Luc. 24. 6. Ibid., 8. Act. 1. 3, & 9. 1. Cor. 15. 6. Iohan. 16. 7. Act. 9. 4. Act. 7. 55.

Secundi admiranda demonſtratio prima. Deus eſt omnipotens. Poteſt ergo mortuos excitare.

Altera. Ordo naturæ id nos docet.

4 Quod diximus in probanda reſurrectione ſenſus noſtros oportere dirigi ad immenſam Dei potentiam, hoc breuiter docet Paulus, Vt corpus noſtrum abiectũ (inquit) Phil. 3. 20
conforme reddat corpori claritatis ſuæ, ſecundum operationem virtutis ſuæ, qua poteſt ſibi ſubiicere omnia. Quare nihil minus conſentaneum quàm hîc reſpicere quid naturaliter fieri poſſit, vbi inæſtimabile miraculum nobis proponitur, quod ſenſus noſtros ſua magnitudine abſorbet. Paulus tamen, propoſito naturæ documento, ſocordiam eorum coarguit qui reſurrectionem negant. Stulte (inquit) quod ſeminas non vegetatur, niſi prius moriatur, &c. In ſemente reſurrectionis ſpeciem cerni dicit, quia ex putredine naſcitur ſeges. Nec verò res tam difficilis eſſet creditu ſi ad miracula quæ ſe per omnes mundi plagas oculis noſtris ingerunt, attenti vt par eſt eſſemus. Cæterũ meminerimus, neminem de futura reſurrectione verè eſſe perſuaſum niſi qui in admirationem raptus, Dei virtuti ſuam dat gloriam. Hac fiducia elatus Ieſaias exclamat, Viuent mortui tui: cadauer meum reſurget. Expergiſcimini & laudate habitatores pulueris. Rebus deſperatis Ieſa. 26. 19.
ſeſe attollit ad Deum vitę authoré, penes quem ſunt exitus mortis, vt dicitur in Pſalmo. Pſ. 68. 21.
Iob etiam cadaueri ſimilior quàm homini, fretus Dei potentia, non dubitat quaſi integer ad diem illum ſe attollere, Scio quod redemptor meus viuit: & in nouiſſimo die ſurget ſuper puluerem (nẽpe vt ſuam potentiam illic exerat) & rurſum, circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum, viſurus ſim ipſe, & non alius. nam etſi quidã ſubtilius detorquent locos iſtos, acſi de reſurrectione exponi non deberẽt, confirmãt tamen quod euertere cupiunt: quia non aliunde ſancti viri ſolatium petunt in ſuis malis quàm ex reſurrectionis ſimilitudine. Quod melius ex loco Ezechielis cognoſcitur. nam quum Ezc. 37. 8.
prom

Tertia. Piorũ omnium fides ante & poſt Chriſtum exhibitum, hanc gloriam Dei omnipotentiæ tribuit.

Iob. 19. 25.

promiſſionem reditus Iudæi reſpuerent, ac obiicerent, nihilo magis eſſe probabile ſibi *Quæſt. hanc*
aperiri viam quam mortuos exire è ſepulchro, viſio Prophetæ offertur campi pleni oſ- *potentiam gra-*
ſibus aridis: ea iubet Deus carnem & neruos recipere. Quanquam ſub figura illa popu- *tiam Deus vi-*
lum ad ſpem reditus erigit, materiam tamen ſperandi ſumit ex reſurrectione: ſicuti no- *ſibili ſymbolo*
bis præcipuum eſt exemplar liberationum omnium quas ſentiunt fideles in hoc mun- *teſtatus eſt.*
do. Sic Chriſtus, poſtquam vocem Euangelij viuificam eſſe docuit: quia hoc non reci- *Chriſtus eam-*
Iohan. 5. 28. piebant Iudæi, mox addit, Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui ſunt in *dem propoſuit.*
monumentis, audient vocem Filij Dei, & prodibunt. Ergo exemplo Pauli alacriter iam *Paulus reſpo-*
2. Tim. 4. 8. triumphemus inter medias pugnas, quòd potens ſit qui nobis promiſit futuram vitam, *ns, & nos id*
ſeruare depoſitum: atque ita gloriemur repoſitam eſſe nobis coronam iuſtitiæ, quam *facere docuit.*
reddet nobis iuſtus iudex. Sic fiet vt quicquid moleſtiarum perperimur, oſtenſio nobis
ſit futuræ vitæ, quia Dei naturæ conuenit rependere afflictionem impiis qui nos affli-
2. Theſſ. 1. 6. gunt, nobis verò qui iniuſtè affligimur, requiem, in manifeſtatione Chriſti cum Ange-
lis potentiæ ſuæ, in flamma ignis. Sed tenendum eſt quod paulo poſt adiungit, ventu-
rum vt glorificetur in ſanctis ſuis, & admirabilis fiat in omnibus qui crediderunt, quia
fides habita fuerit Euangelio.

5 Etſi autem hominum mentes in hoc ſtudio aſſiduè occupari decebat: quaſi ta- *Secundæ perv,*
men data opera abolere vellent omnem reſurrectionis memoriam, mortem vocarunt *quæ refellun-*
lineam rerum omnium, & interitum hominis. Nam certè de communi & recepta opi- *tur huius do-*
Eccl. 9. 4. nione loquitur Solomo, quum dicit canem viuum meliorem eſſe mortuo leone. Et ali- *ctrinæ hoſtes.* *1. Athei.*
Eccl. 3. 21. bi, Quis ſcit an hominis anima aſcendat ſurſum, & anima iumenti deſcendat deorſum?
Omnibus autem ſeculis graſſatus eſt hic brutus ſtupor, adeóque in ipſam Eccleſiam
Mar. 12. 18. perrupit: quia palam auſi ſunt profiteri Sadducæi nullam eſſe reſurrectionem, imò ani- *2. Sadducæi.*
Luc. 20. 27. mas eſſe mortales. Sed nequem leuaret craſſa hæc ignorantia, ipſo naturæ inſtinctu in-
Act. 2. 8. creduli ſemper effigiem reſurrectionis habuerunt ante oculos. Quorſum enim ſacer &
inuiolabilis mos ſepeliendi, niſi vt arrha eſſet nouæ vitæ? Neque excipere licet, ex erro- *Exceptio.*
re hoc eſſe natum: quia & ſepulturæ religio apud ſanctos Patres ſemper viguit, & Deus *Reſponſio.*
apud Gentes manere voluit eundem morem, vt obiecta reſurrectionis effigies, earum
torporem expergefaceret. Quanuis autem profectu caruerit ceremonia illa, vtilis ta-
men nobis eſt ſi prudenter finem ſpectamus: quia non leuis eſt incredulitatis refutatio,
omnes ſimul profeſſos eſſe quod nemo credebat. Atqui non modò obſtupefecit Satan
hominum ſenſus, vt ſepelirent vnà cum corporibus reſurrectionis memoriam: ſed par-
tem hanc doctrinæ variis figmentis corrumperé molitus eſt, vt tandem interciderer.
Omitto quòd iam Pauli tempore eam conuellere cœpit: ſed paulo pòſt ſequuti ſunt *3. Chiliaſtæ.*
Chiliaſtæ, qui mille annis finierunt Chriſti regnum. Ac eorum quidem commentum
Apoc. 20. 4. puerilius eſt quàm vt refutatione vel indigeat, vel dignum ſit. Nec illis ſuffrágatur Apo *Eorū effugium*
calypſis, ex qua errori ſuo colorem induxiſſe certum eſt: quando in millenario numero
non agitur de æterna Eccleſiæ beatitudine, ſed tantùm de variis agitationibus quæ Ec-
cleſiam adhuc in terris laborantem manebant. Cæterùm tota Scriptura clamat finem *Reſp. 1.*
nullum fore nec electorum beatitudini nec reproborum ſupplicio. Omnium porrò re- 2.
rum quæ & conſpectum nôſtrum fugiunt, & mentis captum longè ſuperant, aut fides 3.
ex certis Dei oraculis petenda eſt, aut prorſus abiicienda. Qui mille annos aſſignant fi- 4.
liis Dei, ad futuræ vitæ hæreditatem fruendam, non animaduertunt quantam contu-
meliam inurant & Chriſto & eius regno. Nam ſi immortalitate non induentur, ergo
nec Chriſtus ipſe, ad cuius gloriam transformabuntur, in gloriam immortalem rece-
ptus eſt. ſi aliquem habebit finem eorum beatitudo, ergo regnum Chriſti, cuius ſolidi-
tati innititur, temporarium eſt. Denique aut imperitiſſimi ſunt rerum omnium diui- 5.
narum, aut obliqua malignitate totam Dei gratiam Chriſtíque virtutem labefactare
moliuntur: quarum complementum non aliter conſtat niſi obliterato peccato, & ab-
ſorpta morte, vita æterna ad plenum inſtauretur. Quàm verò ſtolidè ineptiant qui ti- *4. Reprobo-*
mét nimiam Deo ſæuitiam adſcribere ſi æternis pœnis reprobi addicárur, vel cæcis per- *rum pœnam.*
ſpicuum eſt. Scilicet iniurius erit Dominus, ſi regno ſuo priuauerit qui eo ſe indignos
per ingratitudinem reddiderint. At peccata eorum temporaria ſunt. Fateor. ſed Dei *Exceptio 1.*
maieſtas atque etiam iuſtitia, quam peccando violarunt, æterna eſt. Meritò igitur non *Reſp.*
perit iniquitatis memoria. At ita pœna modum excedet delicti. Hæc verò eſt non feren *Exceptio 2.*
da blaſphemia, dum tam paruo æſtimatur Dei maieſtas, dum non pluris fit eius con- *Reſp.*
temp

temptus quàm animæ vnius exitium. Sed omittamus nugatores iſtos, ne contrà quàm præfati ſumus, videamur eorum deliramenta refutatione digna iudicare.

5. Curioſi quidam morte totũ hominem interire, & tandem animas cum corporib. reſurrecturas ſomniantes.

6 Duo præter hæc deliria inuecta ſunt ab hominibus perperam curioſis. Alij putarunt, quaſi totus homo intereat, animas reſurrecturas cum corporibus: alij, quum immortales eſſe ſpiritus concedant, nouis corporibus indutum iri: quo negant carnis reſurrectionem. De priore quoniam aliquid attigi in creatione hominis, ſatis mihi erit monere iterum lectores quàm belluinus ſit error, ex ſpiritu ad imaginem Dei formato flatum euanidum facere, qui in hac tantùm caduca vita corpus vegetet: & templum Spiritus ſancti redigere in nihilum: eam denique partem noſtri, in qua maximè refulget diuinitas, & inſignes ſunt immortalitatis notæ, hac dote ſpoliare: vt melior atque excellentior ſit corporis conditio quàm animæ. Longè aliter Scriptura, quæ corpus tugurio comparat ex quo nos migrare dicit quum morimur: quia ab ea parte nos æſtimat quæ nos à brutis animalibus diſcernit. Sic Petrus morti propinquus dicit tempus veniſſe quo tabernaculum ſuum deponat. 2. Petr. 1. 14. Paulus verò de fidelibus loquens, poſtquam dixit, 2. Cor. 5. 1 Vbi terreſtris domus noſtra diſſoluta fuerit, nobis eſſe ædificium in cælis: adiungit nos peregrinari à Domino quandiu manemus in corpore, ſed expetere Dei præſentiam in abſentia corporis. Niſi ſuperſtites eſſent animæ corporibus, quid eſt quod habet Deum præſentem vbi eſt à corpore ſeparatum? Dubitationem verò tollit Apoſtolus, dum tradit nos eſſe aggregatos ad ſpiritus iuſtorum. Hebr. 12. 23. quibus verbis intelligit, nos ſociari ſanctis Patribus, qui etiam mortui eandem pietatem nobiſcum colunt, vt non poſſimus eſſe Chriſti membra niſi cum ipſis coaleſcamus. Niſi etiam animæ corporibus exutæ retinerent ſuam eſſentiam, ac beatæ gloriæ capaces eſſent, non dixiſſet Chriſtus latroni, Hodie mecum eris in paradiſo. Luc. 23. 43. Tam claris teſtimoniis freti, ne dubitemus, Chriſti exemplo, morientes Deo commendare animas noſtras: vel, exemplo Stephani, tradere Chriſto in cuſtodiam, Ibid. 46. Act. 7. 59. qui non temere vocatur fidelis earum paſtor & epiſcopus. 1. Pet. 2. 25 Porrò de intermedio earum ſtatu curioſius inquirere neque fas eſt, neque expedit.

Varijs Scripturæ S. teſtimonijs refellantur, qui animas poſt corporum interitum ſuperesſe ad beatos ſpiritus & ad Chriſtum ipſum aggregari tradunt.

Quis ſit animarum ſtatus & locus à morte ad diem vltimum.

Valde ſe torquent multi diſputando quem locum occupent, & an cæleſti gloria iam fruantur néc ne. Atqui ſtultum & temerarium eſt de rebus incognitis altius inquirere quàm Deus nobis ſcire permittat. Scriptura, vbi dixit Chriſtum illis præſentem eſſe, & eas recipere in paradiſum, Matt. 5. 8. 26. vt conſolationem percipiant, reprobotum verò animas cruciatus quales meritæ ſunt perpeti, Iohan. 12. 32. non vltrà progreditur. quis iam doctor aut magiſter quod Deus celauit nobis patefaciet? De loco non minus inepta & futilis eſt quæſtio: quando ſcimus non eam eſſe animæ dimenſionem quam corporis.

De ſinu Abrahæ.

Quòd ſinus Abrahæ dicitur beata ſanctorum ſpirituum collectio, nobis abũdè eſt ex hac peregrinatione excipi à cõmuni fidelium Patre, vt nobiſcum fidei ſuæ fructum communicet. Interea quum Scriptura vbique iubeat pendere ab expectatione aduentus Chriſti, & gloriæ coronam eouſque differat, contenti ſimus his finibus diuinitus nobis præſcriptis: animas piorum militiæ labore perfunctas in beatam quietem concedere, vbi cum felici lætitia fruitionem promiſſæ gloriæ expectant: atque ita omnia teneri ſuſpenſa donec Chriſtus appareat redemptor. Reprobis verò eandem eſſe ſortem dubium non eſt quam Iudas Diabolis aſſignat, Iud. 6. vinctos catenis teneri, donec ad ſupplicium cui addicti ſunt trahantur.

6. Vaniloqui nonnulli & Manichæi, noua corpora fingentes, refelluntur varijs argumẽtis e Scriptura depromptis.

7 Æquè prodigioſus eſt eorum error qui animas non recepturas quibus nunc indutæ ſunt corpora, ſed nouis & aliis præditas fore imaginantur. Ac Manichæorum quidem perquam futilis ratio fuit, minimè conſentaneum eſſe vt caro quæ immunda eſt, reſurgat. Quaſi verò nulla ſit animarum immunditiès: quas tamen à ſpe cæleſtis vitæ non arcebant. Perinde igitur ſuit acſi dicerent, purgari diuinitus non poſſe quod peccati labe infectum eſt. nam illud delirium, quòd naturaliter immunda eſſet caro, quia à Diabolo creata, nunc prætereo. Tantùm oſtendo, quicquid nunc cælo indignum in nobis eſt, reſurrectioni non obſtare.

1. Corpora mundãda ſunt, & mũdabuntur.

Arqui primò quum iubeat Paulus fideles ſe mundare ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, 2. Cor. 7. 1 inde ſequitur quod alibi denuntiat iudicium, 2. Cor. 5. 10. vt reportet vnuſquiſque per corpus ſiue bonum ſiue malum. Cui conſentit quod ſcribit ad Corinthios, vt vita Ieſu Chriſti manifeſtetur in carne noſtra mortali. 2. Cor. 4. 10. Qua ratione alibi non minus precatur vt Deus integra corpora conſeruet vſque ad diem Chriſti, 1. Theſſ. 5. 23. quàm animas & ſpiritus. Nec mirum: quia corpora quæ ſibi in templa dicauit Deus, in putredinem ſine ſpe reſurrectionis decidere, abſurdiſſimum eſſet. 1. Cor. 3. 16. Quid quòd etiam membra ſunt Chriſti? 1. Cor. 6. 15. Quid quòd ſingulas eorum partes ſibi Deus ſanctificari

2. Vita Chriſti in iis manifeſtabitur.

3. Sunt membra Chriſti.

præc

1. Tim. 2. 8 præcipit? quòd vult linguis nomen ſuum celebrari, tolli ad ſe puras manus, ſacrificia of-
ferri? Quam igitur hominis partem tam præclaro honore dignatur cæleſtis iudex, cuius
amentiæ eſt ab homine mortali in puluerem redigi abſque vlla ſpe inſtaurationis? Si- *4. Ferunt Dominum.*
1. Cor. 6. 20. militer Paulus, quum nos ad ferendum Dominum hortatur tam in corpore, quàm in a-
nima, quia vtrunque Dei eſt: non patitur certè quod Deo tanquam ſacrum vendicat,
æternæ putredini adiudicari. Nec verò vlla de re clarior ſuppetit Scripturæ definitio,
1. Cor. 15. 53. quàm de carnis quam geſtamus reſurrectione. Oportet, inquit Paulus, corruptibile hoc *5. Induent incorruptionē & immortalitatē.*
induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Si noua corpora for-
maret Deus, vbi hæc qualitatis mutatio? Si dictum eſſet, oportere nos renouari, am-
bigua loquutio fortè occaſionem cauillo dediſſet: nunc vbi corpora, quibus ſumus cir-
cundati, digito monſtrans, incorruptionem illis promittit, noua fabricari ſatis apertè
Lib. de re ſurr. carnis. negat. Imò magis expreſsè (inquit Tertullianus) non poterat loqui, niſi cutem ſuam
manibus teneret. Nec vllo cauillo effugient quod alibi Chriſtum fore mundi iudicem *6. Coram tribunali Chriſti ſiſtentur.*
Rom. 14. 11. dicens, Ieſaiæ teſtimonium citat, Viuo ego, dicit Dominus, mihi flectetur omne ge-
Ieſ. 49. 18. nu: quando apertè obnoxios ad rationem vitæ reddendam quos alloquitur fore denun-
Dan. 12. 2 tiat. Quod non quadraret ſi noua corpora ad tribunal ſiſterentur. Porrò in verbis Da- *7. E terra pulueris ſuſcitabuntur.*
nielis nihil eſt perplexum, Multíque dormientium in terra pulueris expergiſcentur, hi
ad vitam æternam, & illi ad opprobria, & ad contemptum ſempiternum: quando non
ex quatuor elementis nouam materiam ad conflandos homines, ſed ex ſepulchris mor-
tuos euocat. Atque hoc dictat aperta ratio. Nam ſi mors, quæ originem habet à lapſu *8. Inſtauratio per Chriſtum ad corpora pertinet.*
hominis, accidentalis eſt: inſtauratio, quam attulit Chriſtus, ad idem illud corpus perti-
net quod mortale eſſe cœpit. Et ſanè quòd rident Athenienſes dum aſſeritur à Paulo
reſurrectio, hinc colligere licet qualis eius prædicatio fuerit: ac omnino riſus ille non
parum ad confirmandam fidem noſtram valet. Digna etiam obſeruatu eſt Chriſti ſen- *9. Hæc corporū reſurrectio ab Epicureis irriſa eſt.*
Matt. 10. 28. tentia, Nolite metuere eos qui occidunt corpus, animam occidere nō poſſunt: ſed eum
metuite qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam ignis. Neque enim ti-
mendi cauſa, niſi ſupplicio obnoxium eſſet quod nunc geſtamus corpus. Nec vero ob- *10. A Chriſto aſſeritur.*
Iohan. 5. 28. ſcurior eſt altera eiuſdem Chriſti ſententia, Venit hora, in qua omnes qui in monumen-
tis ſunt, audient vocem Filij Dei: & prodibunt qui bona fecerunt, in reſurrectionem vi-
tæ: qui verò mala egerunt, in reſurrectionem iudicij. An dicemus animas in ſepulchris
quieſcere, vt illinc Chriſtum exaudiant? ac non potius ad eius imperium corpora in vi-
Iohan. 2. 19. gorem à quo exciderant reditura? Adhæc ſi nouis corporibus donandi ſumus, vbi capi-
tis & membrorum conformitas? Reſurrexit Chriſtus: an nouum ſibi corpus fingendo? *11. Conformantur corpori Chriſti, quod verò reſurrexit: & ſi aliud corpus recepiſſet, Chriſtus rurſus ſaluti noſtræ.*
imò, vt prædixerat, Deſtruite templum hoc, & triduo erigam illud. Quod prius geſta-
uerat mortale corpus, iterum recepit. neque enim multum nobis profuiſſet, ſubrogato
nouo corpore, aboleri illud quod in ſacrificium expiationis oblatum fuerat. Tenenda
1. Cor. 15. 12. eſt etiam illa ſocietas quam prædicat Apoſtolus, Nos reſurgere, quia Chriſtus reſurre-
xit. quia nihil minus probabile quàm vt priuetur Chriſti reſurrectione caro noſtra, in
Matt. 27. 52. qua circunferimus mortificationem ipſius Chriſti. Quod quidem illuſtri documento *12. Reſurgent hæc noſtra, nō noua, corpora, vt Chriſti corpus mortuum in cruce, reſurrexit, & Sanctorū nō quorundā corpora.*
patuit, dum reſurgente Chriſto multa corpora Sanctorum exierunt è ſepulchris. Ne-
que enim negari poteſt, hoc vltimæ quam ſperamus reſurrectionis præludium fuiſſe,
Lib. de re ſurr. carnis. vel potius arrham: qualis antè in Henoch & Elia iam extabat: quos Tertullianus æter-
nitatis candidatos vocat: quia corpore & anima à corruptione exempti, in Dei cuſto-
diam recepti fuerint.

8 Pudet me in re tam clara tantum verborum conſumere: ſed hanc moleſtiam pla-
cidè mecum vorabunt lectores, ne qua rima ad decipiendos ſimplices peruerſis & au- *13. Sacramēta, corporibus noſtris percepta, ſunt nobis ſymbola reſurrectionis. quod non eſſent ſi ipſa corpora nō reſurgerent.*
dacibus ingeniis pateat. Cerebri ſui commentum proferunt volatici ſpiritus quibuſ-
cum nunc diſputo: in reſurrectione nouorum corporum fore creationem. Qua ratione
impulſi ita ſentiunt, niſi quia incredibile illis videtur, cadauer tam longa putredine con-
ſumptum poſſe in priſtinum ſtatum redire? Ergo ſola illis incredulitas huius ſenten-
tiæ eſt mater. Nos contra Spiritus Dei ad ſperandam carnis noſtræ reſurrectionem in
Col. 2. 12. Scriptura paſſim hortatur. Hac ratione Baptiſmus, teſte Paulo, ſigillum nobis eſt futu-
ræ reſurrectionis: nec minus ſacra Cœna ad eius fiduciam nos inuitat, dum ſymbola
2. Cor. 6. 4. 7. Spiritualis gratiæ ore percipimus. Et certè tota Pauli exhortatio, Vt membra noſtra *14. Viuificabuntur, quamuis ſint mortalia.*
exhibeamus arma in obedientiam iuſtitiæ, frigeret, niſi accederet quod poſtea ſubiun-
Rom. 8. 11 git, Qui ſuſcitauit Chriſtum a mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra. Quid
enim

enim iuuaret, applicare pedes, manus, oculos & linguas in obſequium Dei, niſi fructus
1. Cor. 6.13. & mercedis eſſent participes? Quod ſuis verbis apertè confirmat Paulus, Corpus non
15.19. ſcortationi, ſed Domino: & Dominus corpori. Qui vero ſuſcitauit Chriſtum, & nos
15. *Virtute Chriſti ſuſcitabuntur.* ſuſcitabit per virtutem ſuam. Clariora ſunt quæ ſequuntur, ea eſſe templa Spiritus ſan-
cti & membra Chriſti. Interea videmus vt reſurrectionem cum caſtitate & ſanctimo-
Gal.6.17. nia coniungat: ſicuti paulo pòſt pretium redemptionis ad corpora extendit. Iam ratio-
16. *Abiecta, & ſupplicio affecta, conformia corpori glorioſo ſeruatoris noſtri reddentur.* ni conſentaneum non eſſet, Pauli corpus, in quo ſtigmata Chriſti portauit, & in quo
magnificè Chriſtum glorificauit, orbari coronæ præmio. Vnde & illa gloriatio, Expe- Phil.3.21
ctamus redemptorem è cælis, qui corpus noſtrum abiectum, conforme reddet corpo-
ri claritatis ſuæ. Ac ſi verum eſt illud, per multas afflictiones oportere nos ingredi in
Act.14.22. regnum Dei, ab hoc ingreſſu corpora prohibere nulla ratio ſuſtinet, quæ & ſub crucis
vexillo exercet Deus, & victoriæ laude ornat. Itaque nulla eius rei dubitatio inter San-
ctos orta eſt quin ſe Chriſti comites fore ſperarent: qui omnes quibus probamur affli-
ctiones in perſonam ſuam transfert, vt viuificas eſſe doceat. Imò & ſanctos Patres ſub
17. *Externa ceremonia ſub Lege fideles de corporum ſuorum reſurrectione edocti ſunt, vt ex exemplis Abraham & Iacobi, ipſiuſque Chriſti dicto colligi poteſt.* Lege, externa ceremonia Deus in hac fide exercuit. Quorſum enim ſepeliendi ritus,
ſicuti ante viſum eſt, niſi vt reconditis corporibus ſcirent paratam eſſe nouam vitam?
Huc aromata quoque, aliáque immortalitatis ſymbola ſpectarunt, quibus ſub Lege
adiuta fuit non aliter quàm ſacrificiis, doctrinæ obſcuritas. Nec morem illum peperit
ſuperſtitio: quando videmus Spiritum in narrandis ſepulturis non minus diligenter
inſiſtere quàm in præcipuis fidei myſteriis. Et Chriſtus officium hoc tanquam non Matt.26.10.
vulgare commendat, non alia certè de cauſa niſi quia a ſepulchri, quod omnia corrum-
pit & abolet, intuitu in ſpectaculum renouationis oculos attollit. Præterea tam ſedu-
la obſeruatio ceremoniæ quæ laudatur in Patribus, ſatis comprobat rarum illis fuiſſe
& pretioſum fidei adminiculum. Neque enim adeò ſolicitè curaſſet Abraham vxo- Gen. 23.4.19.
ris ſepulchrum, niſi religio illi propoſita fuiſſet ante oculos, & vtilitas mundo ſuperior,
nempe vt mortuum vxoris corpus inſignibus reſurrectionis exornans, ſuam & fami-
liæ fidem confirmaret. Clarior verò huius rei probatio eminet in exemplo Iacob, qui Gen. 47.30.
vt poſteris teſtetur ne morte quidem ſpem terræ promiſſæ animo ſuo excidiſſe, iubet
oſſa ſua illuc referri. Quæſo, ſi nouo corpore induendus erat, nónne ridiculum dediſ-
18. *Scripturæ authoritas, reſurrectionis vox, & ſomnii dormiendi verbū ſuperiora argumenta confirmant.* ſet mandatum de puluere in nihilum redigendo? Quare ſiqua apud nos viget Scriptu-
ræ authoritas, nullius doctrinæ clarior vel certior deſiderari poteſt probatio. Hoc i-
pſum pueris ſonant reſurrectionis & ſuſcitandi voces. neque enim reſurgere dicemus
quod nunc primùm creatur: nec ſtaret illud Chriſti, Quicquid dedit mihi Pater non Iohan.6.39.
peribit, ſed ſuſcitabo illud in nouiſſimo die. Eódem tendit dormiendi verbum, quod
De reſurrectionis modo. nonniſi in corpora competit. Vnde & cœmeteriis nomen impoſitum. Supereſt vt de
reſurrectionis modo aliquid delibem. Hoc verbo vtor: quia Paulus myſterium vocans, 1. Cor.15.51.
ad ſobrietatem nos hortatur, & liberius argutiúſque philoſophandi licentiam frænat.
Qualitas corporum alia erit, non ſubſtantia. Primò tenendum eſt quod diximus, nos in eadem quam geſtamus carne reſurrecturos
quoad ſubſtantiam: ſed qualitatem aliam fore. ſicuti quum eadem Chriſti caro quæ in
victimam oblata fuerat, ſuſcitata fuerit, aliis tamen dotibus excelluit ac ſi alia prorſus fo-
ret. Quod Paulus familiaribus exemplis declarat. Nam ſicut humanæ & belluinæ car- Ibid.39.
nis eadem eſt ſubſtantia, non qualitas: ſtellis omnibus eadem eſt materia, claritas diuer-
ſa: ita quanquam retinebimus ſubſtantiam corporis, mutationem fore docet: vt longè
Id eſt, corpora integra, induēt incorruptionē. præſtantior ſit conditio. Corpus ergo corruptibile, vt ſuſcitemur, non peribit nec eua-
neſcet: ſed induet, depoſita corruptione, incorruptionem. Quoniam verò elementa
Deus omnia præſto habet ad ſuum nutum, nulla eum difficultas impediet quominus &
Suſcitabuntur autem virtute Dei omnipotentis. terræ & aquis & igni imperet, vt quod videtur ab illis conſumptum reddant. Quod e- Ieſ.26.21.
tiam, licet non abſque figura, Ieſaias teſtatur, Ecce Dominus egredietur de loco ſuo vt
viſitet iniquitatem terræ: & terra diſcooperiet ſanguinem ſuum, neque teget amplius
interfectos ſuos. Sed notandum eſt diſcrimen inter eos qui pridem mortui fuerint, &
At qui die reſurrectionis viui in terris reperientur in puncto temporis immutabuntur. quos dies ille ſuperſtites reperiet. Neque enim omnes dormiemus (teſte Paulo) ſed om- 1. Cor. 15.51.
nes immutabimur: hoc eſt, neceſſe non erit diſtantiam temporis inter mortem & ini-
tium ſecundæ vitę intercedere: quia in puncto temporis & nictu oculi penetrabit clan-
gor tubæ qui mortuos excitet incorruptibiles, & viuos ſubita mutatione reformet in
eandem gloriam. Sic alibi fideles quibus mors obeunda eſt conſolatur: quia non pręue- 1. Theſ.4.15.
nient mortuos qui tunc erunt ſuperſtites, quin potius reſurgent priores qui dormie-

runt

Hebr. 9. runt in Chriſto. Siquis obiiciat illud Apoſtoli, ſtatutum eſſe cunctis mortalibus ſemel
27. mori: facilis ſolutio eſt. vbi mutatur naturę ſtatus, ſpeciem eſſe mortis, & appoſitè ſic no
minari: ac proinde hæc inter ſe conueniunt, morte renouatum iri omnes dum exuent
mortale corpus: non fore tamen neceſſarium corporis & animæ diſſidium vbi erit ſubi-
ta immutatio.

9 Sed hic difficilior quæſtio exoritur, Quo iure communis ſit impiis & à Deo ma- *Quæſtio, An impii reſurgãt, quum reſurrectio ſit ſingulare Chriſti beneficium?*
ledictis reſurrectio, quæ ſingulare eſt Chriſti beneficium. Scimus omnes in Adam mor
ti fuiſſe addictos: venit Chriſtus reſurrectio & vita: an vt promiſcuè totum genus huma
Iohan.11. num viuificet? Sed quid minus conſentaneum quàm eos in obſtinata ſua cæcitate con-
25. ſequi, quod ſola fide recuperant pij Dei cultores? Manet tamen illud fixum, aliam fore
Matt. 25. iudicij, aliam vitæ reſurrectionem, & Chriſtum venturum vt ſegreget agnos ab hœdis.
32. Reſpondeo, non debere videri tam inſolitum, cuius ſimilitudinem in quotidiano vſu *Reſponſio 1.*
cernimus. Nos totius mundi hæreditate ſcimus in Adam fuiſſe priuatos: nec minus æ-
qua ratione ab alimentis communibus nos arceri, quàm ab eſu arboris vitę. Vnde igitur
Mat.5.45. fit vt Deus non ſolùm oriri faciat ſolem ſuum ſuper bonos & malos, ſed quoad præſen-
tis vitæ vſus, inæſtimabilis eius liberalitas larga copia aſſiduè profluat? Hinc certè cogno
ſcimus, quæ propria ſunt Chriſti & membrorum eius, ad impios quoque exundare:
non vt legitima ſit poſſeſſio, ſed quo magis reddantur inexcuſabiles. Sic Deum impij
ſæpe experiuntur beneficum, non vulgaribus documentis, ſed quæ omnes piorum be-
nedictiones interdum obſcurent, illis tamen cedant in maiorem damnationem. Siquis *Exceptio.*
excipiat, caducis & terrenis beneficiis reſurrectionem non aptè conferri: hic quoque
reſpondeo, vbi primùm alienati ſunt à Deo vitæ fonte, Diaboli interitum fuiſſe prome- *Reſponſio 1.*
ritos quo prorſus abolerentur: admirabili tamen Dei conſilio repertum fuiſſe medium
ſtatum, vt extra vitam in morte viuerent. Nihilo abſurdius videri debet, ſi accidentalis 2.
eſt impiis reſurrectio quæ inuitos trahat ad tribunal Chriſti, quem nunc audire magi-
ſtrum & doctorem recuſant. Leuis enim eſſet pœna, morte abſumi, niſi pœnas ſuę con- *Cur impii reſurgent.*
tumaciæ daturi coram iudice ſiſterentur, cuius in ſe vindictam ſine fine & modo pro-
Act.24.15 uocarunt. Cæterùm quanquam tenendum quod diximus, & quod celebris illa Pauli 3.
confeſſio apud Felicem continet, ſe futuram expectare reſurrectionem iuſtorum & im
piorum: ſæpius tamen Scriptura reſurrectionem ſolis Dei filiis vnà cum cæleſti gloria *Cur reſurrectio ſolis electis propoſita.*
proponit: quia non venit propriè Chriſtus in mundi exitium, ſed in ſalutem. Ideo & in
ſymbolo ſola fit mentio beatæ vitæ.

Oſe.13.14 10 Quoniam autem tum demum implebitur Prophetia de abſorpta per victoriam *Poſtrema pars capitis, de æterna fœlicitate.*
1.Cor.15. morte, ſemper nobis in mentem veniat æterna fœlicitas, reſurrectionis finis: de cuius
54. excellentia ſi omnia dicta fuerint quibus omnium hominum linguæ ſufficiant, vix ta-
men infima eius particula delibata fuerit. Nam vtcunque verè audiamus, regnum Dei *1. Huius excellentia captum noſtrum longè ſuperat.*
claritate, gaudio, fœlicitate, gloria fore refertum: illa tamen quæ nominantur, à ſenſu no
ſtro remotiſſima & quaſi ęnigmatibus inuoluta manent; donec venerit dies ille, quo no
1. Iohan. bis ſuam gloriam ipſe facie ad faciem conſpiciendã exhibebit. Scimus nos eſſe Dei filios
3.2. (inquit Iohannes) ſed nondum apparuit. Vbi autem ſimiles ei erimus, videbimus eum
qualis eſt. Quamobrem Prophetæ, quia ſpiritualem illam beatitudinem in ſeipſa nullis
verbis exprimere poterant, ſub rebus corporeis eam ferè delinearunt. Quia tamen rur-
ſum aliquo ſuauitatis illius guſtu accendi in nobis deſiderij feruorem oportet, in hoc
præcipuè cogitando immoremur, Si Deus bonorum omnium plenitudinem, ceu fons
quidam inexhauſtus, in ſe continet: nihil vltra eum expetendum iis qui ad ſummum
bonum & omnes fœlicitatis numeros contendunt. ſicuti pluribus locis docemur. Abra-
ham, ego merces tua magna valde. Cui ſententiæ ſuccinit Dauid, Portio mea Iehoua: Gen.15.1.
ſors mihi præclarè cecidit. Item alibi, Satiabor vultu tuo. Atqui Petrus denuntiat in Pſal.16.6.
hoc vocatos fideles vt diuinæ fiant conſortes naturæ: Quomodo iſtud? Quia glorifica- Pſal.17.15.
bitur in omnibus ſanctis ſuis, & admirabilis fiet in iis qui crediderunt. Si Dominus glo- 2.Petr.1.4.
riam, virtutem, iuſtitiam ſuam cum electis participabit, imò ſeipſum illis fruendum da-
bit, & quod præſtantius, quodammodo in vnum cum ipſis coaleſcet: meminerimus ſub
hoc beneficio omne fœlicitatis genus contineri. Et quum multum in hac meditatione *Regula obſeruanda.*
profecerimus, recognoſcamus tamen nos in imis adhuc radicibus ſubſidere, ſi mentis
noſtræ conceptio cum myſterij huius ſublimitate conferatur. Quo nobis in hac parte
magis colenda eſt ſobrietas, ne moduli noſtri immemores, quo maiore audacia in ſub-
lime

lime tranſuolabimus, fulgor cæleſtis gloriæ nos obruat. Sentimus etiam vti immodica cupido pluſquam fas eſt ſciendi nos titillet. vnde ſubinde & friuolæ & noxiæ quæſtiones ſcaturiunt. friuolas voco, ex quibus nulla poteſt elici vtilitas. Sed hoc ſecundum deterius, quòd qui ſibi in illis indulgent, pernicioſis ſpeculationibus ſeſe implicant. quamobrem voco noxias.

2. Non æqualem omnib. Dei filiis gloriæ modum futurum eſt.

Quod ſctipturæ docent, ab omni controuerſia exemptum apud nos eſſe debet: nempe ſicuti variè Deus ſua dona Sanctis in hoc mundo diſtribuens eos inæqualiter irradiat, ita non fore æqualem gloriæ modum in cælis, vbi dona ſua coronabit Deus. Neque enim competit indifferenter in omnes quod dicit Paulus, Vos eſtis gloria mea & corona in die Chriſti: Et illud Chriſti ad Apoſtolos, Sedebitis iudicantes

1. Theſſ. 2. 19. Matt. 19. 28.

duodecim tribus Iſrael. Sed Paulus (qui ſciebat, prout ſanctos locupletat Deus ſpiritualibus donis in terra, ita in cælo gloria decorare) peculiarem ſibi coronam pro laborum ratione repoſitam eſſe non dubitat. Chriſtus autem, vt Apoſtolis dignitatem muneris quo præditi erant commendet, fructum eius admonet in cælo eſſe recondirum. Sic &

Dan. 12. 3.

Daniel, Intelligentes autem fulgebunt vt ſplendor firmamenti: & iuſtificantes multos, tanquam ſtellæ in ſeculum & in æternum. Ac ſiquis attentè Scripturas conſideret: non modò vitam æternam promittunt fidelibus, ſed ſpecialem cuique mercedem. Vnde &

2. Tim. 4. 14. Matt. 19. 29.

illud Pauli, Rependat illi Deus in illa die. Quod promiſſio Chriſti confirmat, Centuplum recipietis in vita æterna. Denique ſicuti corporis ſui gloriam multiplici donorum varietate inchoat Chriſtus in mundo, & amplificat per ſuos gradus: ita etiam in cælo perficiet.

Spinoſis quæſtionibus explosis, ad quaſitam curioſis aduntur reſponſio.

11 Qiemadmodum autem hoc vno conſenſu recipient omnes pij, quia verbo Dei ſatis teſtatum eſt: ſic rurſum ſpinoſis quæſtionibus, quas ſibi obſtaculo eſſe cognoſcent, valere iuſſis, metas ſibi pt opoſitas non tranſilient. Quantum ad me ſpectat, non ſolùm priuatim mihi à ſuperuacua rerum inutilium inueſtigatione tempero: ſed cauendum mihi arbitror ne aliorum leuitatem reſpondendo foueam. Sciſcitantur vanæ ſcientiæ ieiuni homines quanta inter Prophetas & Apoſtolos, rurſus inter Apoſtolos & Martyres futura ſit diſtantia: quot gradibus different à coniugatis virgines: denique nullum

Prima, quorſum orbis reparatio, quando nullius rei erunt indigni fideles.

cæli angulum ab excutiendo intactum relinquunt. Deinde ſubit illis in mentem quorſum pertineat orbis reparatio: quando ex tanta & incomparabili copia nullius rei indigi erunt filij Dei: ſed erunt ſimiles Angelis, quorum inedia æternæ beatitudinis ſymbolum eſt. Ego autem reſpondeo, in ipſo aſpectu tantam fore amœnitatem, tantam ſine vſu ſuauitatem in ſola notitia, vt hæc felicitas omnia quibus nunc iuuamur adminicula longè exuperet. Fingamus in opulentiſſima & vbi nulla nos voluptas deficiat, mundi plaga eſſe poſitos: quem non ſui morbi ab vſu beneficiorum Dei ſubinde impediunt ac prohibent? cui non ſua intemperies curſum ſæpe abrumpit? Vnde conſequitur liquidam & puram ab omni vitio fruitionem, quanuis nullus ſit corruptibilis vitæ vſus,

Secunda, de reſtitutione verũ creatarum.

felicitatis eſſe cumulum. Alij ſe transferunt longius, & quærunt annon ſcoria & aliæ corruptelæ in metallis procul à reſtitutione abſint, & ab ea diſſideant. Quod vt illis aliquatenus concedam, expecto cum Paulo vitiorum reparationem quæ initium ſumpſerunt à peccato, ad quam gemunt & parturiunt. Rom. 8. 22.

Tertia, quanam melior conditio nos maneat, quum ſobolis benedictio finem tunc ſumptura ſit.

Longius iterum progrediuntur, quænam melior conditio maneat genus humanum, quum ſobolis benedictio finem tunc ſumptura ſit. Facilis eſt illius quoque nodi ſolutio. Quòd tam magnificè eam commendat Scriptura, ad incrementa pertinet quibus Deus aſſiduè naturæ ordinem prouehit ad ſuam metam: in perfectione verò ipſa aliam rationem eſſe notum eſt. Sed quia incautos ſtatim captant illecebræ, & labyrinthus deinde profundius trahit, tandem, vbi ſua

Pia admodum & neceſſaria admonitio.

cuique placita arrident, nullus eſt concertationum modus: hoc ſit nobis viæ compendium, contentos eſſe ſpeculo & ænigmate donec cernemus facie ad faciem. Nam pauci ex ingenti multitudine quâ in cælos eundum ſit curant: omnes autem quid illic agatur ſcire ante tempus appetunt. Omnes ferè ad obeundum certamina pigri & lenti, triumphos imaginatios ſibi iam depingunt.

A felicitate obeſſorum Dei ad miſeriam reprobonũ appoſita digreſſio.

12 Porrò quia diuinæ in reprobos vltionis grauitatem nulla deſcriptio æquare poteſt, per res corporeas eorum tormenta & cruciatus nobis figurantur: nempe per tenebras, fletum, & ſtridorem dentium, ignem inextinguibilem, vermem ſine fine cor arrodentem. Talibus enim loquendi modis certum eſt Spiritum ſanctum voluiſſe ſenſus omnes horrore cõturbare: vt quum dicitur præparatam eſſe ab æterno gehennam profundam, nutrimenta eius eſſe ignem & ligna multa: flatum Domini, ceu torrentem ſulphuris

Mat. 8. 12, & 22. Ibid. 3. 12. Mar. 9. 43. Ieſ. 66. 24. Ieſ. 30. 33.

phuris, eam ſuccendere. Quibus vt nos adiuuari oportet ad concipiendam vtcunque impiorum miſeram ſortem: ita nos in eo potiſſimum defigere cogitationem oportet, quam ſit calamitoſum alienari ab omni Dei ſocietate. neque id modò: ſed maieſtatem Dei ita ſentire tibi aduerſam, vt effugere nequeas quin ab ipſa vrgearis. Nam primùm eius indignatio inſtar ignis eſt violentiſſimi, cuius attactu omnia deuorentur & abſorbeantur. Deinde illi ad exercendum iudicium ſic ſeruiunt omnes creaturæ, vt cælum, terram, mare, animalia, & quicquid eſt, velut dira indignatione aduerſum ſe inflammata & in perniciem ſuam armata ſenſuri ſint: quibus iram ſuam ita Dominus palàm faciet. Quare non vulgare aliquid pronuntiauit Apoſtolus, quum dicit infideles daturos pœnas interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius. Et quoties metũ corporeis figuris incutiunt Prophetæ, quanuis nihil pro tarditate noſtra hyperbolicum afferant, præludia tamen admiſcent futuri iudicij in ſole & luna totóque mundi opificio. Quare nullam requiem inueniunt infelices conſcientiæ, quin diro turbine vexentur ac diſſipentur, quin ab infeſto Deo ſe diſcerpi ſentiant, & confixę mortiferis aculeis lancinentur, quin ad Dei fulmen expaueſcant, & conterantur onere manus eius: vt abyſſos & voragines quaſlibet ſubire leuius ſit quàm in illis terroribus ſtare ad momentum. quale hoc & quantum eſt, æterna & nuſquam deſitura illius obſidione vrgeri? Qua de re Pſalmus nonageſimus continet memorabilem ſententiam. quanuis ſolo aſpectu cunctos mortales diſſipet ac in nihilum redigat, cultores tamen ſuos, quo magis ſunt timidi in hoc mundo, vrgere, vt cruce oneratos ad properandum incitet, donec ſit ipſe omnia in omnibus.

Quæ miſeria erit ſumma & ſempiterna.

1. Theſſ. 1. 9.

Eiuſdem variæ deſcriptiones.

Huius doctrinæ vſus.

*

INSTITVTIONIS
Chriſtianæ Religionis
Liber Quartus.

DE EXTERNIS MEDIIS VEL ADMINICVLIS, QVIBVS DEVS IN CHRISTI SOCIETATEM nos inuitat, & in ea retinet.

ARGVMENTVM.

Prioribus libris Symbolici Apoſtolici de Deo creatore, redemptore, ſanctificatore, tres partes explicatæ ſunt. Quarta ſupereſt, de ſancta Eccleſia Catholica & ſanctorum communione, quæ poſtremo hoc libro abſoluitur.

Ad tres autem præcipuos locos viginti illa, quibus conſtat, capita commodè reuocabimus.

I. De Eccleſia.
II. De Sacramentis.
III. De Politica adminiſtratione.

Primus locus, qui vſque ad finem decimitertij capitis extenditur, multa continet: quæ tamen omnia ad quatuor præcipua capita referri poſſunt.

1 *De Notis Eccleſiæ, ſeu de ratione qua Eccleſia dignoſci poteſt, quoniam vnitas cum ea neceſſariò colenda nobis eſt, agitur cap.* I. & II.

2 *De regimine vel gubernatione Eccleſiæ, cap.* III. IIII. V. VI. VII.
Quis ſit ordo gubernandæ Eccleſiæ, cap. 3.
Quæ forma apud veteres in vſu fuerit, cap. 4.
Qualis ſit quæ ſub Papatu hodie viget, cap. 5. & *de Papæ primatu, cap.* 6.
& *quibus gradibus ſe in hanc tyrannidem extulit, cap.* 7.

3 *De poteſtate Eccleſiæ, cap.* VIII. IX. X. XI.
Quo ad dogmata fidei, quæ vel in ſingulis, cap. 8. *vel in vniuerſis; vtpote Conciliis, reſidet, cap.* 9.
Deinde in legibus ferendis, cap. 10.
Poſtremò in Eccleſiaſtica iuriſdictione, cap. 11.

4 *De diſciplina Eccleſiæ, cap.* XII. & XIII.
De huius præcipuo vſu, cap. 12.
De eiuſdem abuſu, cap. 13.

Secundus locus de Sacramentis res partes continet.

1 *De Sacramentis in genere, cap.* XIIII.

2 *De vtroque ſigillatim, cap.* XV. XVI. XVII. XVIII.
De Baptiſmo, cap. 15. *qua occaſione de Pædobaptiſmo ſeorſim, cap.* 16.
Deinde de Cœna Domini, cap. 17. & *eiuſdem profanatione, cap.* 18.

3 *De illis quinque quæ Sacramenta falſò habita ſunt, cap.* XIX.

Tertius

Tertius locus de politica administratione, cap. XX.

De hac primum in genere.
Deinde de ſingulis eius partibus,
Magiſtratu,
Legibus,
Populo.
} *Eodem capite.*

CAPVT I.

De vera Eccleſia cum qua nobis colenda eſt vnitas: quia piorum omnium mater eſt.

Partes huius capitis.

1 Articulus Symboli, de ſancta Eccleſia Catholica & ſanctorum cõmunione, breuiter explicatur, ſimúlq; oſtenditur quibus nominib. nobis cõmendata ſit Eccleſia, ſect. 1. 2. 3. 4. 5. & 6.
2 De Notis Eccleſiæ, ſect. 7. 8. & 9.
3 A ſancta Eccleſia Catholica & ſanctorum cõmunione non eſt vllo modo diſcedendum: ex-propter Nouatianorum, Anabaptiſtarum, ac eiuſmodi Schiſmaticorum & male feriatorum hominum circa hanc doctrinam errores a ſect. 10. ad fin. cap. abunde refelluntur.

FIDE Euangelij Chriſtum fieri noſtrum, & allatę ab eo ſalutis æternæq; beatitudinis nos fieri participes, proximo libro expoſitum fuit. Quia autem ruditas noſtra & ſegnities (addo etiam ingenij vanitatem) externis ſubſidiis indigent, quibus fides in nobis & gignatur & augeſcat, & ſuos faciat progreſſus vſque ad metam: ea quoque Deus addidit, quo infirmitati noſtræ conſuleret. atque vt vigeret Euangelij prædicatio, theſaurum hunc apud Eccleſiam depoſuit. Paſtores inſtituit ac doctores, quorũ ore ſuos doceret: eos authoritate inſtruxit. nihil denique omiſit quod ad ſanctum fidei conſenſum & rectum ordinem faceret. In primis ſacramenta inſtituit, quæ nos experimento ſentimus pluſquam vtilia eſſe adiumenta ad fouendam & confirmandam fidem. Nam quia ergaſtulo carnis noſtrę incluſi ad gradum Angelicum nondum peruenimus, Deus ſe ad captum noſtrum accommodans, pro admirabili ſua prouidentia modum præſcripſit quo procul diſiuncti ad eum accederemus. Quare poſtulat docendi ratio vt nunc de Eccleſia eiúſque regimine, ordinibus, poteſtate, item de ſacramentis tractemus, & poſtremò de politico etiam ordine: ac ſimul pios lectores reuocemus à corruptelis quibus Satan in Papatu adulterauit quæcunque Deus in ſalutem noſtram deſtinauerat. Incipiam autem ab Eccleſia: in cuius ſinum aggregari vult Deus filios ſuos, non modò vt eius opera & miniſteriò alantur quandiu infantes ſunt ac pueri, ſed cura etiam materna regãtur donec adoleſcant, ac tandem perueniant ad fidei metam. Hæc enim quæ Deus coniunxit ſeparari fas non eſt, vt quibus ipſe eſt Pater, Eccleſia etiam mater ſit: neque id ſub Lege modò, ſed etiam poſt Chriſti aduentum, teſte Paulo, qui nouæ & cæleſtis Hieroſolymæ nos eſſe filios docet.

De Eccleſia nunc neceſſariò agendum eſt.

Ephes. 4. 11.

Apud eam vnum Deus depoſuit quicquid ad fidẽ & rectum ordinem neceſſariũ ſuit.

Sũma & partes huius libri.

Cur ab Eccleſia incipias.

Marc. 10. 9. Gal. 4. 26.

2 In ſymbolo, vbi profitemur nos credere Eccleſiam, id non ſolùm ad viſibilem, de qua nunc agimus, refertur, ſed ad omnes quoque electos Dei, in quorum numero comprehenduntur etiam qui morte defuncti ſunt. Ideo & credendi verbum ponitur: quia nullum ſæpe diſcrimen inter filios Dei & profanos, inter proprium eius gregem & fera animalia notari poteſt. Nam quod particula IN à multis interponitur, probabili ratione caret. Fateor quidem eſſe vſitatius, & vetuſtatis etiam ſuffragio non deſtitui: quando & ſymbolum Nicenum, qualiter in Eccleſiaſtica hiſtoria recitatur, præpoſitionem addit. Simul tamen ex ſcriptis veterum animaduertere licet, fuiſſe olim citra controuerſiam receptum vt dicerent ſe Eccleſiam credere, non in Eccleſiam. Non enim ſic modò loquuntur Auguſtinus & quiſquis ille eſt vetuſtus ſcriptor cuius opuſculum extat ſub nomine Cypriani, De ſymboli expoſitione: ſed diſertè quoque annotant locutionem fore impropriam ſi præpoſitio attexatur: ac ſuam ſententiam ratione non friuola confirmant. Ideo enim credere in Deum nos teſtamur, quòd & in ipſum vt veracem animus noſter ſe reclinat, & fiducia noſtra in ipſo acquieſcit. quod in Eccleſiam non ita conueniret, quemadmodum nec in remiſſionẽ peccatorum, aut carnis reſurrectionem.

Quo ſenſu articulus ſymboli de Eccleſia ſit accipiendus.

Cur dicimus, Credo Eccleſiam, non in Eccleſiam.

Itaq; tametſi nolim de verbis litigare, malim tamen loquendi proprietatem ſequi, quæ aptior ſit rei exprimendæ, quàm formulas affectare quibus res ſine cauſa obſcuretur. *Finis huius articuli.* Finis autem eſt, vt ſciamus, quanuis ad diruendam Chriſti gratiam omnes lapides moueat Diabolus, & eodem etiam ferantur veſano impetu Dei hoſtes: non poſſe tamen extingui, nec ſterilem poſſe reddi Chriſti ſanguinem, quin fructum aliquem producat. Ita & arcana electio Dei & interior vocatio ſpectanda eſt: quia ſolus nouit qui ſui ſint, & ſub *Ephes.1.13.* ſignaculo (vt loquitur Paulus) incluſos tenet: niſi quòd inſignia eius geſtant, quibus dignoſcantur à reprobis. Sed quia exiguus numerus & contemptibilis latet ſub ingẽti turba, & grana tritici pauca teguntur paleę congerie, ſoli Deo permittenda eſt cognitio ſuę Eccleſiæ, cuius fundamentum eſt arcana illius electio. Nec verò ſatis eſt electorum turbam cogitatione animóq; complecti, niſi talem Eccleſiæ vnitatem cogitemus in quam nos eſſe inſitos verè ſimus perſuaſi. *Catholica, ſeu vniuerſalis, cur dicta.* Niſi enim ſub capite noſtro Chriſto coadunati ſimus reliquis omnibus mẽbris, nulla nos manet ſpes hæreditatis futuræ. Ideo catholica dicitur, ſeu vniuerſalis: quia non duas aut tres inuenire liceat quin diſcerpatur Chriſtus: quod fieri nõ poteſt. Quin ſic electi Dei omnes in Chriſto ſunt connexi, vt quemadmodum ab vno capite pẽdent, ita in vnũ velut corpus coaleſcant, ea inter ſe compage cohęrentes quo eiuſdem corporis mẽbra: verè vnum facti, qui vna fide, ſpe, charitate, eodem Dei Spiritu ſimul viuunt, non in eandem modò vitæ æternæ hæreditatem, ſed in vnius Dei ac Chriſti participationem etiam vocati. Quanuis ergo triſtis vaſtitas, quæ nobis vndique occurrit, nihil Eccleſiæ reſiduum eſſe clamet, ſciamus fructuoſam eſſe Chriſti *1.Reg.19.18.* mortem, Deúmque mirabiliter Eccleſiam ſuam quaſi in latebris ſeruare. Sicuti Eliæ dictum eſt, Seruaui mihi ſeptem millia virorum qui non flexerunt genu coram Baal.

Sanctorũ communio quid ſit. 3 Quanquam articulus ſymboli ad externam quoque Eccleſiam aliquatenus pertinet, vt ſe quiſque noſtrûm in fraterno conſenſu cum omnibus Dei filiis contineat: Eccleſiæ deferat quam meretur authoritatem, denique ſe ita gerat vt ouis ex grege. Atque ideo adiungitur ſanctorum communicatio. quæ particula licet a veteribus ferè prætermiſſa ſit, non tamen negligenda eſt: quia Eccleſiæ qualitatem optimè exprimit. quaſi dictum eſſet hac lege aggregari ſanctos in ſocietatem Chriſti, vt quæcunque in eos beneficia Deus confert, inter ſe mutuò communicent. *An tollat varia dona ſanctis collata, aut ordinem politicum.* Quo tamen non tollitur gratiarum diuerſitas: ſicuti ſcimus variè diſtribui Spiritus dona: neq; etiam cõuellitur ordo politicus, quo ſuas vnicuiq; facultates priuatim poſſidere licet, vt neceſſe eſt, pacis inter homines conſeruandæ cauſa, rerũ dominia inter ipſos propria & diſtincta eſſe. *Act.4.32.* Sed aſſeritur communitas qualem Lucas deſcribit, quòd multitudinis credentium eſſet cor vnum & anima vna: *Ephes.4.4.* & Paulus, quum hortatur Epheſios vt ſint vnum corpus, vnus ſpiritus, ſicuti vocati ſunt in vna ſpe. Neque enim fieri poteſt, ſi verè perſuaſi ſint Deum communem ſibi omnibus patrem eſſe, & Chriſtum cõmune caput, quin fraterno inter ſe amore coniuncti, vltrò citróque ſua communicent. *Quis fructus articuli de Eccleſia & ſanctorum communione.* Iam plurimum noſtra intereſt ſcire quis inde ad nos fructus redeat. Hac enim lege credimus Eccleſiam, vt certò perſuaſi ſimus nos eſſe eius membra. Hoc enim modo nititur ſalus noſtra certis ſolidiſq; fulcris, vt etiamſi tota orbis machina labefactetur, corruere ipſa & concidere nequeat.
1. Primùm ſtat cum
2. Dei electione, nec niſi cum æterna illius prouidentia variare aut deficere poteſt. Deinde quodammodo coniuncta eſt cum firmitudine Chriſti: qui non magis patietur à ſe di
3. uelli ſuos fideles, quàm membra ſua diſcerpi ac dilaniari. Accedit quòd veritatem, dum
4. in Eccleſiæ ſinu continemur, ſemper nobis conſtaturam ſecuri ſumus. Poſtremò quòd promiſſiones iſtas ſentimus ad nos pertinere, Salus erit in Sion: Deus in æternum commorabitur in medio Ieruſalem, ne vnquam cõmoueatur. *Ioel.2.32, Abd.17. Pſal.46.6* *Fructus. Communionis ſanctorum.* Tantum poteſt Eccleſiæ participatio vt nos in Dei ſocietate contineat. In ipſo quoq; nomine communionis plurimum eſt conſolationis: quòd dum ad nos pertinere fixum eſt quicquid membris ſuis ac noſtris largitur Dominus: omnibus eorum bonis ſpes noſtra confirmatur. *An Eccleſiam oporteat eſſe viſibilem vt vnitatem eius amplectamur.* Cæterùm ad amplexandam eo modo Eccleſiæ vnitatem, nihil (vt diximus) opus eſt Eccleſiam ipſam oculis cernere, vel manibus palpare: quin potius eo quòd in fide ſita eſt, admonemur nihilo minus cogitandam eſſe, dum intelligentiam noſtram præterit, quàm ſi palàm appareat. Neque ideo deterior eſt fides noſtra quòd incognitam apprehendit: quando hic non iubemur reprobos ab electis diſcernere (quod Dei eſt ſolius non noſtrum) ſed certò ſtatuere in animis noſtris, omnes eos qui Dei Patris clementia per Spiritus ſancti efficaciam in Chriſti participationem venerunt, in Dei peculium ac propriam poſſeſſion

ſionem ſegregatos, ac, quum ſimus in eorum numero, tantæ gratiæ nos eſſe conſortes.

Porrò quum de viſibili Eccleſia ſit ſermo, matris nomen oſtendit quam neceſſaria ſit Eccleſiæ cognitio: extra eam enim non eſt ſalus.

4 Verùm quia nunc de viſibili Eccleſia diſſerere propoſitum eſt, diſcamus vel vno matris elogio quam vtilis ſit nobis eius cognitio, imò neceſſaria: quando non alius eſt in vitam ingreſſus niſi nos ipſa concipiat in vtero, niſi pariat, niſi nos alat ſuis vberibus, Matt.22.30. deniquè ſub cuſtodia & gubernatione ſua nos tueatur, donec exuti carne mortali, ſimiles erimus Angelis. Neque enim patitur noſtra infirmitas à ſchola nos dimitti donec toto vitæ curſu diſcipuli fuerimus. Adde quòd extra eius gremium nulla eſt ſperanda peccatorum remiſſio, nec vlla ſalus, teſte Ieſaia & Ioele. quibus ſubſcribit Ezechiel, quum denuntiat in catalogo populi Dei non fore quos à cæleſti vita abdicat. Sicuti ex oppoſito dicuntur nomen ſuum inſcribere inter ciues Hieroſolymæ, qui ſe ad veræ pietatis cultum conuertunt. Qua ratione & alio Pſalmo dicitur, Memento mei Iehoua in beneplacito populi tui: viſita me in ſalute tua, vt videam beneficentiam electorum tuorum, læter in lætitia gentis tuæ, gaudeam cum hæreditate tua. Quibus verbis paternus Dei fauor & peculiare ſpiritualis vitæ teſtimonium ad gregem eius reſtringitur: vt ſem per exitialis ſit ab Eccleſia diſceſſio.

Ieſa.37.32. Ioel.2.32. Ezech.13.9. Pſal.106.4.

Matre autem nobis caſtigari, quatenus miniſterium ſacrum apud eam Dominus depoſuit, quod nobis abunde eſt, donec omnes canone in virilem ætatem adoleſcamus.

Eph.4.11. 5 Cæterum quod huius loci proprium eſt exequi pergamus. Scribit Paulus Chriſtum, vt impleret omnia, dediſſe alios quidem Apoſtolos, alios verò Prophetas, alios autem Euangeliſtas, alios autem paſtores ac doctores, ad inſtaurationem ſanctorum in opus adminiſtrationis, in ædificationem corporis Chriſti: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in menſuram ætatis plenè adultæ Chriſti. Videmus vt Deus, qui poſſet momento ſuos perficere, noluit tamen eos adoleſcere in virilem ætatem niſi educatione Eccleſiæ. Videmus modum exprimi: quia paſtoribus iniuncta eſt cæleſtis doctrinæ prædicatio. Videmus omnes ad vnum cogi in eundem ordinem, vt manſueto & docili ſpiritu regendos ſe doctoribus in hunc vſum creatis permittant. Et hac nota pridem regnum Chriſti inſignierat Ieſaias, Spiritus Ieſa.59.21. meus qui in te eſt, & verba quæ poſui in ore tuo, nunquam diſcedent neque ex ore tuo, neque ex ore ſeminis tui & nepotum. Vnde ſequitur dignos eſſe qui fame & inedia pereant, quicunq; ſpiritualem animæ cibum diuinitus ſibi per manus Eccleſiæ porrectum reſpuunt. Fidem nobis Deus inſpirat, ſed Euangelij ſui organo. ſicuti admonet Paulus Rom.10.17. fidem eſſe ex auditu. Sicuti etiam penes Deum ſua reſidet potentia ad ſeruandum: ſed eam in Euangelij prædicatione (eodem Paulo teſte) depromit atque explicat. Hoc conſilio voluit olim ſacros haberi conuentus ad ſanctuarium, vt fidei conſenſum aleret doctrina per os ſacerdotis prolata. Nec aliò ſpectant magnifici illi tituli, vbi templum vocatur requies Dei, ſanctuarium eius domicilium, vbi dicitur ſedere inter Cherubim: Pſal.132.14. Pſal.80.2. quàm vt pretium, amorem, reuerentiam ac dignitatē cæleſtis doctrinæ miniſterio concilient: quibus alioqui non parum derogaret mortalis & contempti hominis aſpectus. Ergo vt ſciamus ex vaſis teſtaceis nobis proferri ineſtimabilem theſaurum, Deus ipſe in 2.Cor.4.7. medium prodit, & quatenus huius ordinis author eſt, vult ſe præſentem in ſua inſtitutione agnoſci. Itaq; poſtquam auguriis, diuinationibus, artibus magicis, necromantię a- Leu.19.31. liiſq; ſuperſtitionibus ſuos vetuit dare operam, ſubiicit ſe daturū quod pro omnibus ſufficere debeat, nempe Prophetis nunquam deſtitutum iri. Sicuti autem veterem populum non ablegauit ad Angelos, ſed doctores excitauit è terra, qui verè præſtarēt munus Angelicū: ita & nos hodie humanitus vult docere. Ac ſicut olim non contentus fuit ſola Lege, ſed ſacerdotes addidit interpretes, ex quorum labiis populus inquireret verum illius ſenſum: ita hodie non tantùm vult nos eſſe lectioni attentos, ſed magiſtros etiam præficit quorum opera adiuuemur. Cuius rei duplex eſt vtilitas. nam ab vna parte optimo examine obedientiam noſtrā probat, vbi eius miniſtros, nō ſecus atq; ipſum, loquentes audimus: ex oppoſito etiam noſtræ infirmitati cōſuluit, dum per interpretes humano more nos mauult alloqui, vt ad ſe alliciat, quàm tonando à ſe abigere. Et certè quàm nobis expediat hæc familiaris docendi ratio, ſentiunt omnes pij ex formidine qua meritò illos conſternat Dei maieſtas. Quibus autem videtur ex hominum, qui ad docendum vocati ſunt, cōtemptu exinaniri doctrinæ authoritas, hi ingratitudinem ſuam produnt: quia inter tot præclaras dotes quibus ornauit Deus humanum genus, hæc prærogatiua ſingularis eſt, quòd dignatur ora & linguas hominum ſibi conſecrare, vt in illis ſua vox perſonet. Quare ne viciſſim & nos obedienter amplecti pigeat ſalutis doctrinam eius mandato & ore propoſitam: quia etſi externis mediis alligata non eſt Dei virtus, nos

Nec hic educationis modus eſt contemnendus.

Imo duplici ratione nobis eſt vtilis.

Qui vtilitatem tollūt qui Eccleſia commonent paſtores & doctores.

tamen ordinario docendi modo alligauit: quem dum recuſant tenere fanatici homi-
Horum contemptorum præter modum redditur, rationibus & Scripturæ S. testimoniis. nes, multis ſe exitialibus laqueis inuoluunt. Multos impellit vel ſuperbia, vel faſtidium, vel æmulatio, vt ſibi perſuadeant priuatim legendo & meditando ſe poſſe ſatis profi-cere, atque ita contemnant publicos cœtus, & prædicationem ſuperuacuam ducant. Quoniam autem ſacrum vnitatis vinculum quantum in ſe eſt ſoluunt vel abrumpunt: nemo iuſtam impij huius diuortij pœnam effugit quin ſe peſtiferis erroribus ac teterrimis deliriis faſcinet. Quare vt vigeat apud nos pura fidei ſimplicitas, ne vti grauemur hoc pietatis exercitio, quod Deus nobis ſua inſtitutione monſtrauit eſſe neceſſarium, & tantopere commendat. Deo qui aures diceret claudendas eſſe nemo vnquam vel ex petulantiſſimis canibus inuentus eſt: ſed omnibus ſeculis difficile fuit certamen Prophetis & piis doctoribus contra impios, quorum peruicacia nunquam iugum hoc ſubire poteſt vt ore & miniſterio hominum doceantur. Quod perinde eſt ac Dei faciem,
Pſal.105.4. quæ nobis in doctrina affulget, delere. Neque enim fideles olim alia de cauſa faciem Dei in ſanctuario quærere iuſſi ſunt, idque toties repetitur in Lege, niſi quia Legis do-
2.Cor.4.6. ctrina & Propheticæ exhortationes erant illis viua Dei imago. ſicuti Paulus in ſua prædicatione lucere aſſerit gloriam Dei in facie Chriſti. Quo magis deteſtabiles ſunt apoſtatæ, qui ſcindendis Eccleſiis inhiant, perinde acſi oues abigerent a caulis, ac proiicerent in fauces luporum. Nobis verò quod ex Paulo citauimus tenendum eſt, Eccleſiam non aliter ædificari quàm externa prædicatione, nec alio vinculo inter ſe retineri ſanctos, niſi dum vno conſenſu diſcendo & proficiendo ordinem Eccleſiæ à Deo præſcri-
In hunc finem, educationis ſi licet filiorum Eccleſiæ, iuſſi ſunt olim confluere ad ſanctuarium. ptum colunt. In hunc præcipuè finem, vt dixi, iuſſi ſunt olim fideles ſub Lege confluere ad ſanctuarium: quia dum Moſes de habitaculo Dei loquitur, ſimul locum nominis Dei Exod.20.24. appellat vbi Deus memoriam nominis ſui poſuit. Quo apertè docet nullum ſine pietatis doctrina eſſe illius vſum. Nec dubium eſt quin eadem etiam ratione Dauid ingenti Pſal.84.11. ſpiritus amaritudine queratur ſe tyrannica hoſtium ſæuitia prohiberi tabernaculi ingreſſu. Multis ferè videtur puerilis lamentatio, quòd minimum iacturę fieret, non multum etiam voluptatis periret carere templi atrio, modò ſuppeterent aliæ deliciæ. Hac tamen vna moleſtia, anxietate & mœſtitia ſe vri & cruciari & propè abſumi deplorat: nempe quòd fidelibus nihil pluris eſt hoc adminiculo, quo Deus ſuos gradatim in ſubli-
Pſal.132.7. me attollit. Nam & hoc notandum eſt, Deum in ſpeculo ſuæ doctrinæ ita ſemper ſe o-
Pſal.99.5.
1.Paral.28.2. ſtendiſſe ſanctis Patribus, vt ſpiritualis eſſet cognitio. Vnde & templum non modò facies eius, ſed (omnis ſuperſtitionis tollendæ cauſa) ſcabellum pedum vocatur. Atque hic eſt felix ille occurſus in vnitatem fidei, dum à ſummo vſque ad infimum omnes ad ca-
Templorū ante & poſt Chriſtum exhibitū abuſus, & legitimus vſus. put adſpirant. Quicquid templorum alio conſilio ædificarunt Deo Gentes, mera fuit cultus eius profanatio: ad quam etſi non pari craſſitie, aliqnatenus tamen prolapſi ſunt Iudæi. quod illis ex ore Ieſaiæ Stephanus exprobrat, Deum ſcilicet non habitare in tem Act.7.48. plis manufactis, &c. Quia ſolus Deus templa ſibi ſuo ſermone in legitimum vſum ſanctificat. Et ſiquid temere tentamus eius iniuſſu, protinus malo principio adhæreſcunt aduentitia figmenta, quibus malum ſiņe modo propagatur. Inconſideratè tamen Xer- Cic.lib.2 de legib. xes, dum conſilio magorum omnia Græciæ templa exuſſit, vel diruit: quòd abſurdum Strabo, lib.14. putaret deos, quibus omnia liberè patere debent, parietibus & tegulis includi. Quaſi verò non ſit in Dei poteſtate, vt nobis propinquus ſit, quodammodo ad nos deſcendere: & tamen neque mutare locum, neque nos affigere terrenis mediis: ſed potius vehiculis quibuſdam nos ſurſum efferre ad cæleſtem ſuam gloriam, quæ ſua immenſitate omnia replet, tum verò cælos altitudine ſuperat.

Miniſterium ſiquidem efficax eſt, non tamen a Spiritu Dei ſeparatū. 6 Porrò quia hoc tempore magna fuit concertatio de efficacia miniſterij, dum eius dignitatem hyperbolicè amplificant alij, alij contendunt perperam transferri ad hominem mortalem quod proprium eſt Spiritus, ſi miniſtros & doctores cenſemus penetrare ad mentes & corda, vt tam illarum cæcitatem quàm horum duritiem corrigant: recta huius controuerſiæ definitio tradenda eſt. Quod vtrinque diſceptant, nullo negotio
Teſtimonia. facilè transigetur, locos disertè obſeruando, vbi Deus author prædicationis Spiritum ſuum cum ea cõiungens, fructum inde promittit. vel rurſum vbi ſe ab externis ſubſidiis ſeparans, tam initia fidei quàm totum curſum ſibi vni vendicat. Officium ſecundi Eliæ
Malach.4.6. fuit, teſte Malachia, illuminare mẽtes, & conuertere corda patrum ad filios, & incredu-
Iohan.15.16. los ad prudentiam iuſtorum. Chriſtus ſe Apoſtolos mittere pronuntiat, vt fructum affe-
1.Petr.1.23. rant ex labore ſuo. quis autem ſit fructus ille breuiter definit Petrus, nos regigni dicens

ſemine

ſemine incorruptibili. Itaque gloriatur Paulus ſe per Euangelium genuiſſe Corinthios, 1.Cor.4.15.
eóſque apoſtolatus ſui ſigillum eſſe: imò ſe non eſſe literalem miniſtrum, qui tãtùm ſo- 1.Cor.9.2.
nitu vocis aures percuſſerit, ſed datam ſibi efficaciam Spiritus, ne inutilis ſit doctrina. 2.Cor.3.6. 1.Cor.2.4.
Quo ſenſu etiam alibi Euangelium ſuum fuiſſe negat tantùm in ſermone, ſed in virtu-
te. Affirmat etiam Galatas ex auditu fidei Spiritum accepiſſe. Denique pluribus locis Galat.3.2.
non modò ſe cooperarium Dei facit, ſed partes ſibi aſſignat conferendæ ſalutis. Hæc cer 1.Cor.3.9.
tè omnia nunquam eo protulit vt vel tantillum ſibi ſeorſum à Deo tribueret. ſicuti bre-
uiter alibi exponit, Labor noſter non fuit inutilis in Domino ſecundum potentiam eius 1.Theſſ.3.5.
potenter in me efficacem. Item alibi, Qui efficax fuit in Petro erga Circunciſionem, in Galat.2.8.
me etiam efficax fuit apud Gentes. Cæterùm quàm nihil ſeparatim miniſtris reſiduum
faciat, ex aliis locis patet, Qui plantat nihil eſt, & qui rigat nihil eſt: ſed Deus qui dat in-
crementum. Item, Plus omnibus laboraui: non ego, ſed gratia Dei quæ mihi aderat. Et 1.Cor.3.7.
certè retinere ſententias illas oportet, vbi Deus ſibi aſcribens mentis illuminationem
& renouationem cordis, ſacrilegium eſſe admonet ſiquam vtriuſque partem homo ſi-
bi arrogat. Interim ſi miniſtris, quos Deus præficit, ſe quiſque docilem offerat, ex fructu
cognoſcet non fruſtra placuiſſe Deo hunc docendi modum, nec fruſtra etiam fidelibus
iugum hoc modeſtiæ impoſitum eſſe.

7 Enimuero de Eccleſia viſibili, & quæ ſub cognitionem noſtram cadit, quale iudi- *Altera pars*
cium ferre conueniat, ex ſuperioribus iam liquere exiſtimo. Diximus enim bifariam *cap. de nota*
de Eccleſia ſacras literas loqui. Interdum quum Eccleſiam nominant, eam intelligunt *Eccleſiæ.*
quæ re vera eſt coram Deo, in quam nulli recipiuntur niſi qui & adoptionis gratia filij *Quæ eſt inui-*
Dei ſunt, & Spiritus ſanctificatione, vera Chriſti membra. Ac tunc quidem non tantùm *ſibilis, & quæ*
ſanctos qui in terra habitant comprehendit, ſed electos omnes qui ab origine mundi *reſpectu.*
fuerunt. Sæpe autem Eccleſiæ nomine vniuerſam hominum multitudinem in orbe dif- *Et viſibilis.*
fuſam deſignat, quæ vnum ſe Deum & Chriſtum colere profitetur: Baptiſmo initiatur
in eius fidem: Cœnæ participatione vnitatem in vera doctrina & charitate teſtatur: con
ſenſionem habet in verbo Domini, atque ad eius prædicationem miniſterium conſer-
uat à Chriſto inſtitutum. In hac autem plurimi ſunt permixti hypocritæ, qui nihil Chri- *Viſibilis Eccle*
ſti habent præter titulum & ſpeciem: plurimi ambitioſi, auari, inuidi, maledici, aliqui im *ſiæ ſtatus.*
purioris vitæ, qui ad tempus tolerantur: vel quia legitimo iudicio conuinci nequeunt,
vel quia non ſemper ea viget diſciplinæ ſeueritas quæ debebat. Quemadmodum ergo
nobis inuiſibilem, ſolius Dei oculis conſpicuam Eccleſiam credere neceſſe eſt, ita hanc,
quæ reſpectu hominum Eccleſia dicitur, obſeruare eiúſque communionem colere iu-
bemur.

8 Proinde, quatenus eam agnoſcere noſtra intererat, Dominus certis notis & quaſi *Deus ſolus no-*
2. Tim.2. 19. ſymbolis nobis deſignauit. Hæc quidem ſingularis eſt Dei ipſius prærogatiua, noſſe qui *uit qui ſui ſint.*
ſui ſint, vt ſuprà citauimus ex Paulo. Et certè ne hominũ temeritas eò ſe proriperet pro-
uiſum eſt, ipſo quotidie euentu admonente quàm longè ſenſum noſtrum ſuperẽt arca-
na illius iudicia. Nam & qui perditiſſimi videbantur, planéque deplorati fuerant, eius bo
nitate in viam reuocantur: & qui præ aliis ſtare videbantur, ſæpe corruunt. Itaque, ſecun
Hom.45. in Iohan. dum occultam Dei prædeſtinationem (vt inquit Auguſtinus) plurimæ ſunt foris oues,
plurimi lupi intus. Nouit enim ac ſignatos habet qui nec eum nec ſe norunt. Ex iis au-
tem qui palàm eius ferunt ſignũ, ipſius vnius oculi vident qui & ſine fictione ſancti ſint,
& in finem vſque perſeueraturi: quod demum eſt ſalutis caput. Rurſum tamen, quia ali- *Attamen no-*
quatenus expedire prouidebat vt ſciremus qui nobis habendi pro ipſius filiis eſſent, hac *tis deſignauit*
in parte ſe captui noſtro accommodauit. Et quoniam fidei certitudo neceſſaria nõ erat, *qui ſint pro fi-*
quoddam charitatis iudicium eius loco ſubſtituit: quo pro Eccleſiæ membris agnoſca- *liis habendi.*
mus qui & fidei confeſſione, & vitæ exemplo, & ſacramentorum participatione eun-
dem nobiſcum Deum ac Chriſtum profitentur. Ipſius autem corporis notitiam quo *Idque certis*
magis ſaluti noſtræ neceſſariam eſſe nouerat, eo certioribus notis commendauit. *notis.*

9 Hinc naſcitur nobis & emergit conſpicua oculis noſtris Eccleſiæ facies. Vbicunq; *Hæ notæ ſunt,*
enim Dei verbum ſyncerè prædicari atque audiri, vbi ſacramenta ex Chriſti inſtitu- *miniſteriũ ver*
to adminiſtrari videmus, illic aliquam eſſe Dei Eccleſiam nullo modo ambigẽdum eſt: *bi Dei & ſa-*
Matt.18. 20. quando eius promiſſio fallere non poteſt, Vbicunque duo aut tres congregati fuerint in *cramentorũ à*
nomine meo, ibi in medio eorum ſum. Sed vt ſummam huius rei liquidò teneamus, his *Chriſto inſtitu-*
veluti gradibus progrediendum eſt: Eccleſiam vniuerſalem, eſſe collectam ex quibuſ- *torum admini*
ſtratio.

cunq

Gradus in agnoſcenda Eccleſia.

cunque gentibus multitudinem, quæ interuallis locorum diſſita & diſperſa, in vnam tamen diuinæ doctrinæ veritatem conſentit, & eiuſdem religionis vinculo colligata eſt. Sub hac ita comprehendi ſingulas Eccleſias, quæ oppidatim & vicatim pro neceſſitatis humanæ ratione diſpoſitæ ſunt, vt vnaquæque nomen & authoritatem Eccleſiæ iure obtineat. ſingulos homines, qui pietatis profeſſione inter Eccleſias eiuſmodi cenſentur, etiamſi ab Eccleſia ſint reuera extranei, ad ipſam tamen quodammodo pertinere, donec publico iudicio exterminati fuerint. Quanquam paulò diuerſa eſt in priuatis hominibus atque in Eccleſiis æſtimandis ratio. Vſu enim venire poteſt vt quos non omnino putabimus dignos eſſe piorum conſortio, tractare tamen inſtar fratrum, & fidelium loco habere debeamus, propter communem Eccleſię conſenſum, quo feruntur & tolerantur in Chriſti corpore. Tales ſuffragio noſtro non approbamus eſſe Eccleſiæ membra: ſed quem in populo Dei locum tenent, illis relinquimus, donec legitimo iure adimatur. At de ipſa multitudine aliter ſentiendum eſt: quę ſi miniſterium habet verbi, & honorat, ſi ſacramentorum adminiſtrationem: Eccleſia procuidubio haberi & cenſeri meretur: quia ſine fructu illa non eſſe certum eſt. Ita & Eccleſiæ vniuerſali ſuam ſeruamus vnitatem, quam diſſecare ſemper ſtuduerunt diabolici ſpiritus: nec conuentus legitimos, qui pro locorum opportunitate diſtributi ſunt, ſua authoritate fraudamus.

Non eadem eſt in ſingulis hominibus, atque in Eccleſiis æſtimandis ratio.

Tertia pars, oſtendens ab Eccleſia his notis inſignita nullo modo eſſe diſcedendum.

10 Symbola Eccleſiæ dignoſcendæ, verbi prædicationem, ſacramentorúmque obſeruationem poſuimus. Nam hæc nuſquam eſſe poſſunt quin fructificent, & Dei benedictione proſperentur. Non dico, vbicunque prædicatur verbum, illic fructũ mox extiti: ſed nullibi recipi & ſtatam habere ſedem, niſi vt ſuam efficaciam proferat. Vtcunque, vbi reuerenter auditur Euangelij prædicatio, neque ſacramenta negliguntur, illic pro eo tempore neque fallax neque ambigua Eccleſiæ apparet facies: cuius vel authoritatem ſpernere, vel monita reſpuere, vel conſiliis refragari, vel caſtigationes ludere, nemini impune licet: multo minus ab ea deficere, ac eius abrumpere vnitatem. Tãti enim Eccleſiæ ſuæ communionem facit Dominus, vt pro transfuga & deſertore religionis habeat, quicunque ſe à qualibet Chriſtiana ſocietate, quæ modò verum verbi ac ſacramentorum miniſterium colat, contumaciter alienarit. Sic eius authoritatem commendat, vt dum illa violatur, ſuam ipſius imminutam cenſeat. Neque enim parui momẽti eſt, quòd vocatur columna & firmamentũ veritatis, & domus Dei. Quibus verbis ſignificat Paulus, ne intercidat veritas Dei in mundo, Eccleſiam eſſe fidam eius cuſtodẽ: quia eius miniſterio & opera voluit Deus puram verbi ſui prædicationem conſeruari, & ſe nobis oſtendere patremfamiliãs, dum nos Spiritualibus alimentis paſcit, & quæcunque ad ſalutem noſtram faciunt procurat. Non vulgaris etiam laus, quòd electa ſegregatáque dicitur a Chriſto in ſponſam, quæ eſſet ſine ruga & macula, corpus & plenitudo eius. Vnde ſequitur, diſceſſionem ab Eccleſia, Dei & Chriſti abnegationem eſſe: quo magis à tam ſcelerato diſſidio cauendum eſt: quia dum veritatis Dei ruinam, quantum in nobis eſt, molimur, digni ſumus ad quos conterendos toto iræ ſuæ impetu fulminet. Nec vllum atrocius fingi crimen poteſt, quàm ſacrilega perfidia violare coniugium quod nobiſcum vnigenitus Dei filius contrahere dignatus eſt.

Qui ſe ab Eccleſia ſubducunt, ſunt Apoſtatæ.

Veritatis & domus Dei deſertores.

1. Tim. 3. 15.

Eph. 1. 23. & 5. 27.

Dei & Chriſti abnegatores.

Coniugij ſacri violatores.

11 Quare notas illas diligenter animis impreſſas teneamus, & pro Domini arbitrio æſtimemus. Nihil eſt enim quod magis Satan moliatur quàm iſtorum alterutrum vel vtrunque tollere & abolere: nunc vt notis iſtis abolitis & deletis, veram germanámque tollat Eccleſiæ diſtinctionem: nunc vt iniecto earum contemptu, manifeſta defectione nos ab Eccleſia abripiat. Eius arte factum eſt vt pura verbi prædicatio aliquot ſeculis euanuerit: & nunc eadem improbitate incumbit ad labefactandum miniſterium: quod tamen ſic in Eccleſia Chriſtus ordinauit, vt illo ſublato, huius ædificatio pereat. Iam verò quam periculoſa, imò quam exitialis tentatio eſt, vbi vel in mentem venit diſceſſionem facere ab ea congregatione in qua ſigna conſpiciuntur, ac teſſeræ quibus ſufficienter Eccleſiam deſcriptam Dominus putauit? Videmus quanta vtrinque adhibenda ſit cautio. Nam ne ſub Eccleſiæ titulo impoſtura nobis fiat, ad illam probationem, ceu ad Lydium lapidem, exigenda eſt omnis congregatio quæ Eccleſiæ nomen obtendit. Si ordinem habet in verbo & ſacramentis à Domino commendatum, non fallet: ſecurè illi honorem Eccleſiis debitum deferamus. rurſum verò ſi abſque verbo & ſacramentis ſe venditat, à talibus preſtigiis non minus religioſè cauendum, quàm in altera parte temeritas ſuperbiaque fugienda.

Eo diligentius hæ notæ retinendæ ſunt, quod eas Satan molitur aut tollere, aut defectione nos ab Eccleſia eripere.

Duo errores.

1. Spernere veram Eccleſiam.

2. Reuereri falſam.

12 Quòd

12 Quòd dicimus purum verbi miniſterium & purum in celebrandis ſacramentis ritum, idoneum eſſe pignus & arrhabonem, vt tutò poſſimus ſocietatem in qua vtrunque extiterit, pro Eccleſia amplexari, vſque eò valet vt nuſquam abijcienda ſit quandiu in illis perſtiterit, etiamſi multis alioqui vitiis ſcateat. Quinetiam poterit vel in doctrinę vel in ſacramentorum adminiſtratione vitij quidpiam obrepere, quod alienare nos ab eius communione non debeat. Non enim vnius ſunt formæ omnia veræ doctrinæ capita. Sunt quædam ita neceſſaria cognitu vt fixa eſſe & indubitata omnibus oporteat, ceu propria religionis placita. qualia ſunt, Vnum eſſe Deum: Chriſtum Deum eſſe, ac Dei Filium: In Dei miſericordia ſalutem nobis conſiſtere, & ſimilia. Sunt alia, quæ inter Eccleſias controuerſa, fidei tamen vnitatem non dirimant. Quæ enim ob hoc vnum Eccleſiæ diſſideant, ſi altera citra contentionis libidinem, citra peruicaciam aſſerendi, animas à corporibus demigrantes in cælum conuolare putet: altera nihil auſit definire de loco,

Nec ſatis cauſæ eſt, vt quiſpiam ab Eccleſia viſibili deficiat, etiamſi vel communis profeſſio quibuſdam corruptelis inquinetur.

Quæ poſſunt eſſe tolerãda corruptela.

Phil.3.15. cæterùm viuere tamen Domino certo ſtatuat? Verba ſunt Apoſtoli, Quicunque perfecti ſumus, idem ſentiamus: ſiquid aliter ſapitis, hoc quoque vobis Dominus reuelabit. Annon ſatis indicat, diſſenſionem de rebus iſtis non ita neceſſariis, diſſidij materiam eſſe non debere inter Chriſtianos? Primum quidem eſt vt per omnia conſentiamus: ſed quoniam nemo eſt qui non aliqua ignorantiæ nubecula obuolutus ſit: aut nullam relinquamus Eccleſiam oportet, aut hallucinationem condonemus in iis rebus, quę & inuiolata religionis ſumma & citra ſalutis iacturam ignorari poſſint. Hîc autem patrocinari erroribus vel minutiſſimis nolim, vt blandiendo & conniuendo cenſeam fouendos: ſed dico, non temere ob quaſlibet diſſentiunculas deſerendam nobis Eccleſiam, in qua duntaxat ea ſalua & illibata doctrina retineatur qua conſtat incolumitas pietatis, & ſacramentorum vſus a Domino inſtitutus cuſtodiatur. Interim ſi nitimur emendare quod

Ratio huius obſeruationis.

Cautio neceſſaria.

1.Cor.14.30. diſplicet, facimus id ex officio noſtro. Et huc pertinet illud Pauli, Si melius quid ſedenti reuelatum fuerit, prior taceat. Vnde conſtat ſingulis Eccleſiæ membris demandatum publicæ ædificationis ſtudium pro menſura gratię ſuę, modo decenter & ſecundum ordinem: hoc eſt, ne vel Eccleſię communionem renuntiemus, vel in ea permanentes pacem & diſciplinam rite compoſitam turbemus.

Membrorum Eccleſiæ officium.

13 In vitæ autem imperfectione toleranda multò longius procedere indulgentia noſtra debet. hic enim valde lubricus eſt lapſus: neque vulgaribus machinamentis hic Satan nobis inſidiatur. Fuerunt enim ſemper qui falſa abſolutæ ſanctimoniæ perſuaſione imbuti, tanquam aerij quidam dæmones iam facti eſſent, omnium hominum conſortium aſpernarentur, in quibus humanum adhuc aliquid ſubeſſe cernerent. Tales olim erant Cathari, & (qui ad eorum veſaniam accedebant) Donatiſtæ. Tales hodie ſunt ex Anabaptiſtis nonnulli, qui ſupra alios volunt videri profeciſſe. Alij ſunt qui inconſiderato magis iuſtitiæ zelo quam inſana illa ſuperbia peccant. Dum enim apud eos quibus Euangelium annuntiatur, eius doctrinæ non reſpondere vitę fructum vident, nullam illic eſſe Eccleſiam ſtatim iudicant. Iuſtiſſima quidem eſt offenſio, & cui plus ſatis occaſionis hoc miſerrimo ſeculo præbemus. nec excuſare licet maledictam noſtram ignauiam, quam Dominus impunitam non ſinet: vt iam grauibus flagellis caſtigare incipit. Væ ergo nobis, qui tam diſſoluta flagitiorum licentia committimus ve propter nos vulnerentur imbecilles conſcientiæ. Sed in hoc viciſſim peccant illi quos diximus, quòd offenſioni ſuæ modum ſtatuere neſciunt. Nam vbi Dominus clementiam exigit, omiſſa illa, totos ſe immoderatæ ſeueritati tradunt. Quia enim non putant eſſe Eccleſiam vbi non eſt ſolida vitæ puritas & integritas, ſcelerum odio à legitima Eccleſia diſcedũt, dum à factione improborum declinare ſe putant. Allegant, Eccleſiam Chriſti ſanctam eſſe.

Nec recedendũ eſt ab Eccleſia, etiamſi quorundã vita plurimis vitiis referta ſit.

In hanc regulam peccant veteres & recentes Cathari.

Ratio.

Horum obiectio prima.

Matt.13.47. Verum, vt ſimul intelligant eſſe ex bonis & malis permixtam, illam ex ore Chriſti parabolam audiant, in qua reti comparatur, quo piſces omne genus colliguntur, neque ſeliguntur donec in litore ſint expoſiti. Audiant agri eſſe ſimilem, qui bona fruge conſitus, zizaniis, inimici fraude inficitur: quibus non expurgatur, donec in aream aducta fuerit

Reſp. ex tribus Chriſti parabolis.

Ibid.24. meſſis. Audiant denique aream eſſe, in qua ſic collectum eſt triticum vt ſub palea deli-

Mat.3.12. teſcat, donec vanno & cribro repurgatum, in horreum tandem reconditur. Quòd ſi hoc malo ad diem vſque iudicij laboraturam Eccleſiam pronuntiat Dominus, vt improborum permixtione oneretur, fruſtra nullo næuo inſperſam quærunt.

14 Sed enim rem intolerabilem eſſe clamant, quòd vitiorum peſtis ita paſſim graſſatur. Quid ſi Apoſtoli ſententia hîc quoque occurrit? Inter Corinthios non pauculi er-

Obiectio ſecunda.

tauer

Reſponſio à conſideratione ſtatus Eccleſiæ Corinthiacæ.

rauerant, ſed totum propè corpus labes occuparat: non vna erat peccati ſpecies, ſed plurimæ: neque leuia erant errata, ſed horrenda quędam flagitia: non ſola erat morum corruptio, ſed doctrinę. Quid hic ſanctus Apoſtolus? hoc eſt, cæleſtis Spiritus organum, cuius teſtimonio ſtat & cadit Eccleſia? an diuiſionem ab illis quęrit? an eos à Chriſti regno abdicat? an vltimo anathematis fulmine ferit? Non modò nihil horum agit: ſed Eccleſiam Chriſti ſanctorúmque ſocietatem & agnoſcit & prædicat. Si inter Corinthios manet Eccleſia, vbi feruent contentiones, ſectę, ęmulationes: vbi lites vigent & iurgia, cum habendi cupiditate: vbi palàm approbatur ſcelus quod Gentibus ipſis foret execrabile: vbi petulanter proſcinditur Pauli nomen, quem ceu patrem colere debuerant: vbi quidam mortuorum reſurrectionem ludibrio habent, cum cuius ruina totum corruit Euangelium: vbi Dei gratiæ ambitioni non charitati ſeruiunt: vbi permulta indecenter & inordinatè geruntur: & ideo manet quòd miniſterium verbi & ſacramentorum illic non repudiatur: quis audeat Eccleſiæ titulum eripere iis quibus decima pars iſtorum criminum impingi nequeat? Qui tanta moroſitate ſæuiunt in præſentes Eccleſias, quid queſo Galatis feciſſent tantum non Euangelij deſertoribus: apud quos tamen idem Apoſtolus Eccleſias repetiebat?

1. Cor. 1.11, & 3.3, & 5.1, & 6.7, & 9.1, & 15.12.

Et Eccleſiarum Galaticarum.

In principio epiſt.

Tertia obiectio.

15 Obiiciunt etiam quòd Paulus grauiter Corinthios obiurgat, quia flagitioſum hominem in ſuo contubernio ferant: deinde generalem ſententiam ponit, qua nefas eſſe pronuntiat cum homine probroſæ vitæ vel panem comedere. Hic exclamant, Si vulgarem panem comedere non licet, panem Domini comedere qui liceat? Fateor certè magnum probrum eſſe ſi inter filios Dei locum habeant porci & canes: multo etiam maius ſi illis proſtituatur ſacroſanctum Chriſti corpus. Neque verò, ſi bene moratæ erunt Eccleſiæ, ſceleratos in ſinu ſuo ferent: nec ad ſacrum illud epulum dignos ſimul ac indignos promiſcuè admittent. Verùm quia non ita ſedulò ſemper aduigilant paſtores, interdum etiam indulgentiores ſunt quàm oporteat, vel impediuntur quominus eam quam vellent ſeueritatem exercere poſſint: fit vt non ſemper ſubmoueantur etiam palàm mali à ſanctorum cõtubernio. Hoc vitium eſſe fateor: neque extenuare volo, quum Paulus acriter in Corinthiis reprehendat. Verùm etiamſi Eccleſia in officio ceſſet, non ideo protinus vniuſcuiuſque priuati erit iudicium ſeparationis ſibi ſumere. Non equidem nego quin pij hominis ſit ab omni priuata improborum conſuetudine ſe ſubducere, nulla ſe voluntaria cum ipſis neceſſitudine implicare. ſed aliud eſt malorum fugere contubernium: aliud, ipſorum odio, Eccleſiæ communionem renuntiare. Quòd autem ſacrilegium eſſe putát participare cum illis panem Domini, in eo rigidiores multò ſunt quàm Paulus. Nam quum ad ſanctam & puram participationem nos hortatur, non exigit vt vnus alium examinet, aut vnuſquiſque totam Eccleſiam: ſed vt ſinguli ſe probent. Si cum indigno communicare nefas eſſet, iuberet certè Paulus nos circunſpicere annon aliquis in multitudine eſſet cuius immunditia pollueremur. nunc quum probationem ſuipſorum ſolùm à ſingulis requirit, oſtendit minimè nobis obeſſe ſiqui indigni ſe nobiſcum ingerant. Nec aliò ſpectat quod poſtea ſubiicit, Qui indignè mãducat, iudicium ſibi manducat & bibit. Non dicit aliis, ſed ſibi. Et meritò: neque enim in ſingulorum arbitrio ſitum eſſe debet qui recipiendi & qui repellendi ſint. Totius Eccleſiæ hæc cognitio eſt, quæ exerceri ſine legitimo órdine non poteſt, vt fuſius poſtea dicetur. Iniquum ergo erit priuatum aliquem alterius indignitate pollui, quem arcere ab acceſſu nec poteſt nec debet.

1. Cor. 5.a

Reſponſ. 1. per conceſſionem.

Reſp. 2. per diſtinctionem.

Inſtantia diluta.

Vid. Caluini libellũ de cœna Domini: & inſtru. adu. Anabaptiſtas

1. Cor. 11.28.

Ibidem, 29.

Harum obiectionum origo, & ſchiſmaticorum pictura.

16 Quanquam autem ex inconſiderato iuſtitiæ zelo hęc tentatio bonis etiam interdum oboritur: hoc tamen reperiemus, nimiam moroſitatem ex ſuperbia magis & faſtu falſáque ſanctitatis opinione, quàm ex vera ſanctitate veróque eius ſtudio naſci. Itaque qui ad faciendam ab Eccleſia defectionem ſunt aliis audaciores, & quaſi anteſignani, ij vtplurimum nihil aliud cauſæ habent niſi vt omnium contemptu oſtentent ſe aliis eſſe meliores. Bene ergo & prudenter Auguſtinus, Quum pia (inquit) ratio & modus Eccleſiaſticæ diſciplinę vnitatem Spiritus in vinculo pacis maximè debeat intueri: quod Apoſtolus ſufferendo inuicem præcipit cuſtodiri, &, quo non cuſtodito, medicinæ vindicta non tantùm ſuperflua, ſed etiam pernicioſa, & proprerea iam nec medicina eſſe conuincitur: illi filij mali, qui non odio iniquitatum alienarum, ſed ſtudio contentionum ſuarum infirmas plebes, iactantia ſui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certè diuidere affectant, ſuperbia tumidi, peruicacia veſani, calũniis inſidioſi, ſeditionibus turbulẽti, ne

Lib. 3. contra Parm. cap. 1.

Ab Auguſtino iam olim depicta.

luce

luce veritatis carere oſtendantur, vmbram rigidæ ſeueritatis obtendunt: & quæ in Scri-
pturis ſanctis, ſalua dilectionis ſinceritate, & cuſtodita pacis vnitate, ad corrigenda fra-
terna vitia, moderatiori curatione fieri præcepta ſunt, ad ſacrilegium ſchiſmatis, & oc-
caſionem præciſionis vſurpant. Piis autem & placidis hominibus hoc conſilium dat, vt *Eiuſdem libri cap. 2.*
miſericorditer corripiant quod poſſunt: quod non poſſunt, patienter ferant, & cum di-
lectione gemant atque lugeant. donec aut emendet Deus ac corrigat, aut in meſſe era-
dicet zizania, & paleas ventilet. His armis præmunire ſe pij omnes ſtudeant, ne, dũ ſtre- *Pium aduerſus hæc ſcandala conſilium ac tutum remedium, idque multiplex.*
nui & animoſi iuſtitiæ vindices ſibi videntur, à regno cælorum, (quod eſt vnicum iuſti-
tiæ regnum) deſciſcant. Nam quia in hac externa ſocietate, Eccleſię ſuæ communionem
Deus coli voluit: qui odio improborum teſſeram eius ſocietatis frangit, viam ingredi-
tur qua procliuis eſt à ſanctorum communione lapſus. Cogitent, in magna multitudine 1.
complures eſſe verè ſanctos & innocentes coram oculis Domini, qui aſpectum ſuum fu
giant. Cogitent, & ex iis qui morbidi videntur, multos eſſe qui in vitiis ſuis nequaquam 2.
ſibi placent aut blandiuntur, ſed ſerio timore Domini identidem expergefacti, ad in-
tegritatem maiorem adſpirant. Cogitent non ferendum eſſe de homine iudicium ab 3.
vno facto: quando ſanctiſſimi interdum grauiſſimo caſu excidunt. Cogitent plus ſubeſ- 4.
ſe ad colligendam Eccleſiam momenti, tum verbi miniſterio, tum ſacrorum myſte-
riorum participationi, quàm vt quorundam impiorum culpa, vis illa tota euaneſcere
queat. Poſtremò reputent, in cenſenda Eccleſia pluris eſſe diuinum quàm humanum iu- 5.
dicium.

17 Quod etiam obtendunt non abs re ſanctam vocari Eccleſiam, perpendere con- *Quarta obiectio.*
uenit qua excellat ſanctitate: ne, ſi Eccleſiam nolimus admittere niſi numeris omnibus
Eph. 5. 25. abſolutam, nullam relinquamus. Verum quidem eſt quod ait Paulus, Chriſtum ſeipſum *Reſponſio 1.*
tradidiſſe pro Eccleſia, vt illam ſanctificaret: mundaſſe lauacro aquæ in verbo vitæ, vt ſi-
bi exhiberet glorioſam ſponſam, non habẽtem maculam aut rugam, &c. Nihilo tamen 2.
& iſtud verius eſt, Dominum quotidie operari in rugis eius expoliendis, maculiſque ab-
ſtergendis. Vnde ſequitur, nondum peractam eſſe eius ſanctitatem. Sic ergo ſancta eſt
Eccleſia vt quotidie proficiat, nondum perfecta ſit: quotidie procedat, nondum perue-
nerit ad ſanctitatis metam: quemadmodum alibi quoque fuſius explicabitur. Quòd er- *Inſtantia.*
go ſanctam fore Ieruſalem vaticinantur Prophetæ, per quam alieni non ſint tranſituri: *Ioel. 3. 17.*
ſacroſanctum templum, quò impuri non ſint ingreſſuri: non accipiamus perinde acſi *Ieſa. 35. 8.* *Reſponſio 1.*
nullus in Eccleſiæ membris næuus reſideret. ſed quia toto ſtudio ad ſanctimoniam &
ſolidam puritatem adſpirant, munditieſ illis quam nondum plenè conſequuti ſunt, Dei
benignitate tribuitur. Et quanquam rara ſæpius indicia eiuſmodi ſanctificationis extant 2.
inter homines, ſtatuendum tamen eſt, nullum fuiſſe ab orbe condito tempus quo Eccle
ſiam ſuam Dominus non habuerit: nullum etiam fore ad conſummationem vſque ſecu
li, quo non ſit habiturus. Nam etſi ſtatim à principio vniuerſum genus hominum Adæ
peccato corruptum ac vitiatum eſt: ex hac tamen ceu polluta maſſa ſemper vaſa aliqua
in honorem ſanctificat: ne vlla ſit ætas quæ non ſuam miſericordiam experiatur. Quod *Confirmatio, à Dei promiſſionibus.*
certis promiſſionibus teſtatum fecit, quales ſunt iſtæ, Ordinaui teſtamentum electis
meis: iuraui Dauid ſeruo meo, Vſque in æternum propagabo ſemen tuum: in genera- *Pſal. 89. 4.*
tione & generatione ædificabo ſedem tuam. Item, Elegit Dominus Sion, elegit eam in *Pſal. 132. 13.*
habitationem ſibi. hæc requies mea in ſeculum ſeculi, &c. Item, Hæc dicit Dominus qui *Iere. 31. 35.*
dat ſolem in lumen diei, lunam & ſtellas in lumen noctis. Si defecerint leges iſtæ coram
me, tunc & ſemen Iſrael deficiet.

18 Huius rei Chriſtus ipſe, Apoſtoli, & fere omnes Prophetæ exemplum nobis præ- *Cõfirmatio altera, ab exemplis Chriſti & fidelium Dei ſeruorum.*
buerunt. Horrendæ ſunt illæ deſcriptiones quibus Ieſaias, Ieremias, Ioel, Habacuc, & alij
Eccleſiæ Ieroſolymitanæ morbos deplorant. In plebe, in magiſtratu, in ſacerdotibus o-
Ieſa. 1. 10. mnia vſqueadeo corrupta erant, vt non dubitet Ieſaias æquare Ieroſolymam Sodomæ
& Gomorrhæ. Religio partim contempta, partim contaminata: in moribus paſſim re-
feruntur furta, rapinæ, perfidiæ, cædes, & ſimilia ſcelera. Neque tamen propterea aut no
uas ſibi Eccleſias erigebant, aut noua altaria extruebant Prophetę, in quibus ſeparata ſa-
crificia haberent: ſed qualeſcunque eſſent homines, quia tamen reputabant Dominum *Eccleſię facies, Prophetarum ſeculo.*
apud eos verbum ſuum depoſuiſſe, & ceremonias inſtituiſſe quibus illic colebatur, in
medio impiorum cœtu puras manus ad illum extendebant. Certè ſi putaſſent aliquid
inde contagionis ſe contrahere, centies potius mortui fuiſſent quàm paſſi fuiſſent illuc

ſe

ſe pertrahi. Nihil ergo eos tetinebat quominus diſceſſionem facerent, quàm ſeruandæ vnitatis ſtudium. Quod ſi teligio ſanctis Prophetis fuit, ob plurima & maxima ſcelera non vnius aut altetius hominis, ſed propemodum totius populi, ſe ab Eccleſia alienare: nimium nobis attogamus, ſi protinus audemus ab Eccleſiæ communione deficere vbi non omnium mores vel noſtro iudicio vel Chriſtianæ etiam profeſſioni ſatisfaciunt.

Conditio Chriſti & Apoſtolorum ætate.

19 Iam Chriſti & Apoſtolorum ſeculum quale fuit? Neque tamen impedire potuit deſperata illa Phariſæorum impietas, & quæ tunc paſſim regnabat diſſoluta viuendi licentia, quin iiſdem ſacris cum populo vterentur, & in vnum cum reliquis templum ad publica teligionis exercitia conuenirent. Vnde id, niſi quia ſciebant malorum ſocietate minimè pollui qui pura conſcientia iiſdem ſacris communicarent? Siquem parum mouent Prophetæ & Apoſtoli, ille ſaltem Chriſti authoritati acquieſcat. Bene ergo Cyprianus, Etſi videntur(inquit)in Eccleſia zizania, aut vaſa impura, non eſt tamen cur ipſi de Eccleſia recedamus: nobis modo laborandum vt frumentum eſſe poſſimus: nobis danda opera & quantum licet innitendum vt vas aureum vel argenteum ſimus. Cæterùm fictilia vaſa confringere, ſolius Domini eſt, cui & virga ferrea data eſt: nec quiſquam ſibi quod proprium eſt ſoli Filio vendicet, vt ad aream ventilandam & purgandam paleam ſufficiat, zizaniáque omnia humano iudicio ſegreganda. Superba eſt iſta obſtinatio, & ſacrilega præſumptio, quam ſibi furot prauus aſſumit, &c. Fixum igitur vtrúque iſtorum maneat, nihil excuſationis eum habere qui externam Eccleſiæ communionem ſponte deſerit, vbi Dei verbum prædicatur, & ſacramenta adminiſtrantut: deinde nihil obſtare vel paucorum vel multorum vitia quominus illic rite ceremoniis à Deo inſtitutis fidem noſtram profiteamut: quia nec alterius ſiue paſtoris ſiue priuati indignitate læditur pia conſcientia, nec minus puta ſunt ac ſalutaria myſteria homini ſancto & recto, quia ſimul ab impuris attrectentur.

Lib.3.Epi.5. Ex. Apoſtolicorum virorum.

Qui tamen externam Eccleſiæ communionem non deſeruerunt.

Quarta obiectio.

20 Vltrà etiam progreditur eorum moroſitas & faſtus: quia Eccleſiam non agnoſcunt niſi minimis quibuſque nęuis putam, imò probis doctoribus ſuccenſent: quia fideles ad profectum hortando, tota vita ſub vitiorum onere gemere doceant, & ad veniam confugere. Hoc enim modo iactant à perfectione abduci. Fateor quidé in vrgenda perfectione non lentè vel frigidè laborandum, ac multo minus ceſſandum eſſe: ſed eius fiducia, dum adhuc in curſu ſumus, imbuete animos, diabolicum eſſe commẽtum dico. Itaque in ſymbolo Eccleſiæ peccatorum remiſſio appoſitè ſubnectitur. hanc enim non conſequuntur niſi ſoli illius ciues ac domeſtici, quemadmodum legitur apud Prophetam. Præcedere etgo debet ædificatio cæleſtis Ieruſalem, in qua deinde indulgentia hæc Dei locum habeat, vt quicunque ad eam cõceſſerint, eorum deleatur iniquitas. Dico autem ædificari primùm oportete, nõ quòd Eccleſia ſine peccatorũ remiſſione vlla eſſe queat: ſed quia miſericotdiam ſuam Dominus non promiſit niſi in ſanctorum communione. Eſt ergo primus nobis in Eccleſiam ac regnum Dei ingreſſus, peccatorum remiſſio: ſine qua nihil eſt nobis cum Deo fœderis aut cõiunctionis. Sic enim per Prophetam loquitur, In illa die percutiam vobis fœdus cum beſtia agri, cum volucre cæli & reptili terræ. Arcum, gladium & bellum conteram de terra, & dormire faciam homines abſque terrore. Deſponſabo vos mihi in ſempiternum. Deſponſabo(inquam)in iuſtitia, in iudicio, in miſericordia & miſerationibus. Videmus qualiter per ſuam miſericordiam nos ſibi Dominus reconciliet. Sic & alibi, dum prædicit recolligendum populum, quem in ira diſſipauerat, Mundabo(inquit)eos ab omni iniquitate qua peccarũt mihi. Quare in Eccleſię ſocietatem ablutionis ſigno initiamut: quo doceamur non patere nobis in Dei familiam aditum niſi primùm eius bonitate ſordes noſtræ abſtergantur.

Reſponſio obſeruanda aduerſus veteres ac nouos Catharos & Nouatianos, de peccatorum remiſſione.

Ieſa.33.14.

Oſeæ 2.18.

Iere.33.8.

Reſpõſionis ad quintam obiectionem continuatio, per remiſſionem peccatorum perpetuã reddi manſionem piorum in Eccleſia.

21 Neque verò per peccatorum remiſſionem nos in Eccleſiam modò ſemel recipit & cooptat Dominus, ſed per eandem nos in ipſa conſeruat ac tuetur. Quorſum enim attineret, veniam nobis fieri quæ nulli vſui futura eſſet? Irritam autem & deluſoriam fore Domini miſericordiam, ſi ſemel duntaxat obtingeret, vnuſquiſque piorum ſibi teſtis eſt: quia nemo non ſibi conſcius eſt per totam vitam multarum infirmitatum, quæ Dei miſericordia indigent. Et ſanè non fruſtra ſuis domeſticis peculiariter hanc gratiam Deus promittit, nec fruſtra quotidie eundem reconciliationis nuntium illis deferri iubet. Itaque vt per totam vitam peccati reliquias circunferimus, niſi aſſidua in remittendis delictis Domini gratia ſuſtentemur, momentum vnum in Eccleſia vix perſiſtemus. Vocauit autem ſuos Dominus in æternam ſalutẽ. ſuis ergo illi peccatis veniam ſemper

paratam

paratam eſſe cogitare debent. Quare certò ſtatuendum, diuina liberalitate, intercedente Chriſti merito, per Spiritus ſanctificationem, peccatorum gratiam nobis factam eſſe ac quotidie fieri, qui in Eccleſiæ corpus aſciti & inſerti ſumus.

Matt. 16. 19, & 18. 18. Iohā. 20. 23. 2. Cor. 5. 20.

Id vel ex hoc uno ſatis liquet, quod claues Eccleſiæ in hunc finem præcipuè datæ ſint, vt quotidie hoc bonum nobis impertiant.

22 Ad hoc bonum nobis impartiendum claues Eccleſiæ datæ ſunt. Nō enim quum Apoſtolis mandatum dedit Chriſtus, & poteſtatem contulit remittēdi peccata, hoc tantùm voluit vt eos ſoluerent à peccatis qui ab impietate ad Chriſti fidem conuerterentur: ſed magis vt hoc officio fungerētur perpetuò inter fideles. Quod Paulus docet, quū ſcribit legationem reconciliationis depoſitam eſſe apud Eccleſiæ miniſtros, quo ſubinde populum nomine Chriſti exhortentur ad ſe recōciliandum Deo. Ergo in ſanctorum communione, ipſius Eccleſiæ miniſterio nobis aſſiduè remittuntur peccata, quum Preſbyteri vel Epiſcopi, quibus hoc munus cōmiſſum eſt, pias conſcientias Euangelicis promiſſionibus in ſpe veniæ & remiſſionis confirmant. idque tam publicè quàm priuatim, prout neceſſitas poſtulat. Sunt enim permulti, qui pro ſua infirmitate, ſingulari pacificatione indigent. Et Paulus non tantùm pro communi concione, ſed etiam per domos teſtificatum ſe refert fidem in Chriſtum, & vnumquenque ſigillatim admonuiſſe de ſalutis doctrina. Tria igitur hic nobis obſeruanda ſunt: Primùm, quantalibet ſanctitate polleant filij Dei, hac tamen conditione ſemper eſſe, quandiu in mortali corpore habitant, vt ſine peccatorum remiſſione conſiſtere nequeant coram Deo. Deinde, hoc beneficium ſic eſſe Eccleſiæ proprium, vt nō aliter eo fruamur quàm ſi permaneamus in illius communione. Tertiò, per Eccleſiæ miniſtros & paſtores nobis diſpenſari, vel Euangelij prædicatione, vel Sacramentorum adminiſtratione. atque hac in parte maximè eminere clauium poteſtatem quam Dominus fidelium ſocietati contulit. Proinde vnuſquiſque noſtrum hoc officij ſui eſſe cogitet, non alibi quærere remiſſionem peccatorum quàm vbi Dominus eam poſuit. De publica reconciliatione, quæ ad diſciplinam ſpectat, ſuo loco dicetur.

Act. 20. 20.

Sūma reſponſionū ad quartam obiectionem, & breuis refutatio Catharorum.

Sexta obiectio.

A Nouatianis olim propoſita, ab Anabaptiſtis renouata.

23 Quoniam autem phrenetici illi quos dixi ſpiritus hanc vnicam ſalutis anchoram eripere Eccleſiæ conantur: aduerſus tam peſtilentem opinionem fortius roborandæ ſunt conſcientiæ. Nouatiani olim iſto dogmate Eccleſias exagitarunt: ſed Nouatianis non multum diſſimiles noſtrum quoque ſeculum habet quoſdam ex Anabaptiſtis, qui ad eadem delitamenta relabuntur. Fingunt enim regenerari Dei populum in Baptiſmo in puram & Angelicam vitam, quæ nullis carnis ſordibus vitietur. Quòd ſi poſt Baptiſma quis delinquat, nihil præter inexorabile Dei iudicium illi relinquunt. Breuiter, peccatori poſt acceptam gratiam lapſo ſpem veniæ nullam faciunt: quia non aliam agnoſcunt peccatorum remiſſionem niſi qua primùm regeneramur. Etſi autem mendacium nullum à Scriptura clarius refutatur: quia tamen reperiunt iſti quibus imponant (quemadmodum & Nouatus olim plurimos habuit ſectatores) breuiter oſtendamus quantopere in ſuam aliorúmque perniciem inſaniant. Principiò, quum Domini iuſſu quotidie ſancti repetant hanc precem, Remitte nobis debita noſtra, ſe nimirum debitores confitentur. Neque fruſtra petunt. quia Dominus non aliud vbique petendum præſcripſit quàm quod ipſe daturus eſſet. Imò quum totam orationem exauditum iri à Patre ſit teſtatus, hanc tamen abſolutionem peculiari etiamnum promiſſione obſignauit. Quid vltrà volumus? peccatorum confeſſionem à ſanctis, & eam quidem aſſiduam, tota vita requirit Dominus, & veniam pollicetur. Quæ audacia eſt aut à peccato illos eximere: aut, ſi impegerint, à gratia prorſus excludere? Iam quibus vult nos condonare ſeptuageſies ſepties? annon fratribus? Quorſum præcepit niſi vt ſuam clementiam imitemur? Condonat igitur non ſemel aut bis: ſed quoties delictorum agnitione conſternati, ad eum ſuſpirant.

Reſponſio 1. forma precandi à Domino inſtituta hunc errorem manifeſtè conuellit.

Matth. 6. 12.

Matth. 18. 22.

Gen. 37. 18, & 28.

Reſp. 2. exemplis quibuſdam ex veteris Teſtamenti deſumptis, Moſis etiam & Dauidis teſtimonio comprobata.

24 Atque (vt ab ipſis penè incunabulis Eccleſiæ ordiamur) Patriarchæ circuncisi erant, in fœderis participationem allecti, edocti haud dubiè patris diligentia iuſtitiam & integritatem, quum in fratricidium conſpirarunt. ſcelus erat vel perditiſſimis latronibus abominandum. Tandem manſuefacti Iudæ monitionibus, vendiderunt. hæc quoque intolerabilis fuit immanitas. Simeon & Leui, nefaria vltione & patris quoque iudicio damnata, in Sichimitas ſæuierunt. Ruben cubile paternum ſpurciſſima libidine contaminauit. Iudas dum ſcortationi vult indulgere præter naturæ legem, ad nurum ingreditur. Atqui tantum abeſt quin expungantur è populo electo, vt potius in capita erigantur. Quid porrò Dauid? quum præſes eſſet iuſtitiæ, quanto cum flagitio, per in-

Gen. 34. 25, & 35. 22, & 38. 16.

Ibid.12.13.

nocentis ſanguinis effuſionem, viam cæcæ libidini patefecit? Iam regeneratus erat, ac inter regeneratos inſignibus elogiis Domini ornatus. quod tamen vel inter Gentes horribile eſt flagitium perpetrauit: & veniam tamẽ eſt cõſequutus. Et (ne ſingularibus exemplis immoremur) quot in Lege & Prophetis erga Iſraelitas extant diuinæ miſericordiæ promiſſiones, toties comprobatur Dominus ſe placabilem exhibere populi ſui offenſis. Quid enim Moſes promittit fore vbi populus in apoſtaſiam prolapſus redierit ad Dominum? Reducet te Deus è captiuitate, & miſerebitur tui, & congregabit te ex populis ad quos fueris diſperſus. Si ad cardines cæli fueris diſſipatus, inde ego te recolligam.

Deut.30.3.

Reſp. 3. teſtimonius perſpicuus Ieremiæ, Ezechielis, Salomonis firmata.

25 Sed nolo enumerationem inchoare quę nunquam finienda eſſet. pleni enim ſunt Prophetæ eiuſmodi promiſſionibus, quę populo infinitis ſceleribus cooperto miſericordiam tamẽ offerãt. Quod grauius eſt flagitium rebellione? diuortium enim inter Deum & Eccleſiam vocatur. at hoc Dei bonitate ſuperatur. Quis eſt vir (inquit per Ieremiam) cuius ſi vxor corpus ſuum adulteris proſtituerit, cum ea redire in gratiam ſuſtineat? Tuis autẽ ſcortationibus omnes viæ pollutæ ſunt Iuda, repleta fuit terra fœdis amoribus tuis. Reuertere tamen ad me, & ego te ſuſcipiam. Reuertere auerſatrix, non auertam à te faciem meam: quia ſanctus ſum, & non iraſcor in perpetuum. Et ſanè nõ alius eſſe affectus ejus poteſt, qui affirmat ſe nolle mortem peccatoris, ſed magis vt conuertatur, & viuat. Ideo quum templum Solomon dedicaret, in hunc quoq; vſum deſtinabat, vt orationes pro impetranda peccatorum venia factæ inde exaudirentur. Si peccauerint, dicebat, tibi filij tui (non eſt enim homo qui non peccet) & iratus tradideris eos inimicis ſuis, & egerint pœnitentiam in corde ſuo & conuerſi deprecati te fuerint in captiuitate ſua, dicentes, Peccauimus, iniquè egimus: & orauerint verſus terram quam dediſti patribus eorum, & verſus templum hoc ſanctum: exaudies in cœlo preces eorum, & propitiaberis populo tuo qui peccauit tibi, & omnibus iniquitatibus eorum quibus præuaricati ſunt in te. Nec fruſtra in Lege, quotidiana pro peccatis ſacrificia Dominus ordinauit. niſi enim aſſiduis peccatorum morbis populum ſuum laborare Dominus præuidiſſet, nunquam illi conſtituiſſet hæc remedia.

Iere.3.1, & 12.

Ezech.18.23, & 32.

1.Reg.8.46.

Reſp.4. à ſacrificiis petita, Num.28.3.

Reſp.5. ex Nouo teſtamento.

26 An aduentu Chriſti, quo plenitudo gratiæ exerta fuit, hoc ademptum eſt fidelibus beneficium, ne pro delictorum venia audeant ſupplicare? ne, ſi Dominum offenderint, vllam miſericordiam conſequantur? Quid hoc erit aliud quàm Chriſtum dicere in ſuorum perniciem veniſſe, non ſalutem, ſi quæ in Veteri teſtamento aſſiduè ſanctis parata erat Dei indulgentia in peccatis condonandis, nunc è medio ſublata dicitur? Quòd ſi Scripturis fidem habemus, diſertè clamantibus, in Chriſto demum gratiam & humanitatem Domini ad plenum apparuiſſe, effuſam miſericordiæ opulentiam, reconciliationem Dei & hominum adimpletam: ne dubitemus quin multo benignior nobis clementia cæleſtis Patris exuberet potius quàm abſciſſa aut decurtata fuerit. Neque verò deſunt illius documenta. Petrus, qui audierat abnegatum iri coram Angelis Dei qui apud homines nomen Chriſti non eſſet confeſſus, ter vna nocte, nec ſine execratione, abnegauit: non tamen à venia depellitur. Qui inordinatè viuebant apud Theſſalonicenſes, ſic caſtigantur vt inuitentur ad pœnitentiam. Ne ipſi quidem Simoni mago deſperatio iniicitur, quin potius iubetur bene ſperare, quum ad preces confugere ſuadet illi Petrus.

Ratione.

Teſtimoniis. Tit.1.9, & 3.4. 2.Tim.1.9. Matt.10.33. Mar.6.38. Matt.26.39. 2.Theſ.3.6. Act.8.22.

Exemplis ſpecialibus.

Generalibus item. Gal.1.6, & 3.1, & 4.9. 1.Cor.12.21.

27 Quid quòd totas interdum Eccleſias grauiſſima peccata occuparunt, à quibus tamen eas Paulus clementer potius extricauit quàm earum capita deuoueret? Galatarum defectio non mediocre erat delictum: Corinthij eo minus illis erant excuſabiles, quòd pluribus neque leuioribus flagitiis abundabant: neutri tamen à miſericordia Domini excluduntur. Imò illi ipſi qui prę aliis immunditia, fornicatione & impudicitia deliquerant, nominatim inuitantur ad pœnitentiam. Manet enim ęternúmque manebit inuiolabile pactum Domini, quod ſolenniter cum Chriſto vero Solomone, eiúſque membris ſanciuit his verbis, Si dereliquerint filij eius Legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint: ſi iuſtitias meas profanarint, mandata mea non cuſtodierint, viſitabo in virga iniquitates eorum, in verberibus peccata eorum: miſericordiam autem meam non auferam ab eo. Denique ipſa ſymboli diſpoſitione admonemur perpetuam reſidere in Eccleſia Chriſti delictorum gratiam: quòd Eccleſia velut conſtituta remiſſio peccatorum adhuc ſubiungitur.

Inſigni teſtimonio.

Pſal.89.31.

Et diſpoſitione Symboli.

Aliorum obie-

28 Quidam aliquanto prudentiores, vbi vident tanta Scripturę perſpicuitate Noua-

ti dogm

ti dogma refutari, non quodlibet delictum irremiſſibile faciunt, ſed voluntariam Legis tranſgreſſionem, in quam ſciens quis ac volẽs impegerit. Porrò ſic loquentes peccatum nullum venia dignantur, niſi ſicubi aberratum ignorantia fuerit. Verùm quum Dominus in Lege, alia pro expiandis fidelium voluntariis peccatis, alia pro ignorantiis redimendis mandarit offerri ſacrificia: quantæ eſt improbitatis voluntario peccato nullum concedere piaculum? Dico nihil eſſe apertius quàm vnicum Chriſti ſacrificium valere ad remittenda ſanctorum voluntaria peccata: quando Dominus carnalibus hoſtiis, veluti ſignaculis, id reſtatum fecit. Deinde quis ab ignorantia Dauidem excuſet, quem tantopere conſtat fuiſſe in Lege eruditum? An neſciebat Dauid quantum foret adulterij & homicidij crimen, qui quotidie ipſum in aliis puniebat? An fratricidium res legitima Patriarchis videbatur? An ita malè profecerant Corinthij, vt laſciuiam, impuritatem, ſcortationem, odia, contentiones placere Deo putarent? An Petrus tam diligenter admonitus ignorabat quanti eſſet magiſtrum eiurare? Ergo Dei miſericordiæ tam benignè ſe exerenti viam noſtra malignitate ne præcludamus.

…tio, voluntariam tranſgreſſionem peccatores ex Eccleſia eiicere.
Reſpõſio 1. ſumpta à ſacrificiorum conſideratione.
Leuit. 4.
2. A ſumma Euangelio.
3. Ab exemplis Dauidis.
Patriarcharum.
Corinthiorum.
Petri.

29 Equidem non me latet veteres ſcriptores peccata quæ quotidie remittuntur fidelibus interpretatos eſſe quæ ex infirmitate carnis obrepunt leuiora errata: pœnitentiam verò ſolennem, quæ pro grauioribus flagitiis tum exigebatur, illis viſam eſſe non magis iterandam quàm Baptiſmum. quæ ſententia non ita eſt accipienda quaſi aut præcipitare in deſperationem voluerint qui à prima pœnitentia iterum recidiſſent, aut illa errata eleuare, perinde atque coram Deo exilia. Sciebant enim infidelitate ſæpius titubare ſanctos, iuramenta ſuperuacua illis interdum excidere, in iram nonnunquam efferuere, imò prorumpere ad manifeſta vſque conuitia, aliis præterea malis laborare quæ Dominus non leuiter abominatur: ſed ita vocabant, vt diſtinguerent à publicis criminibus, quæ cum magno offendiculo in Eccleſiæ cognitionem veniebant. Quòd autem adeò difficulter ignoſcebant iis qui dignum aliquid animaduerſione Eccleſiaſtica perpetrarant, non ideò fiebat quòd difficilem illis apud Dominum veniam putarent: ſed hac ſeueritate volebant alios deterrere ne temere prorueerent in flagitia, quorum merito ab Eccleſiæ communione alienarentur. Quanquam verbum Domini, quod hîc pro vnica regula nobis eſſe debet, maiorem certè moderationem præſcribit. Siquidem eouſque intendendum docet diſciplinæ rigorem, ne abſorbeatur à triſtitia is cui præcipuè conſultum oportet: vt fuſius ſuprà diſſeruimus.

Poſtrema obiectio Nouatianorũ, ex Patribus, pœnitentiam ſolennem iterari nolentibus.
Reſpon. 1. quæ hanc ſententiam interpretatur.
Reſpon. 2. quæ moderationem laudatã huic ſeueritati opponit.

CAPVT II.

Comparatio falſæ Eccleſiæ cum vera.

Partes capitis.

1 Falſæ Eccleſiæ deſcriptio, accommodata ad Papiſmum, ſucceſſione perſonali tumentem, cuius refutatio ſubiicitur, ſect. 1. 2. 3. & 4.
2 Ad criminationes Papiſtarum de ſchiſmate & hæreſi Orthodoxarum Eccleſiarum nomine reſponſio, & quales hodie habendæ ſint Eccleſiæ ſub Papatu degentes, à quinta ſectione ad finem capitis.

QVanti apud nos valere verbi & ſacramentorum miniſterium, & quouſque procedere eius reuerentia debeat, vt ſit nobis perpetua teſſera dignoſcendæ Eccleſię, explicatum eſt. Nempe vbicunque integrum extat & illibatum, nullis morum vitiis aut morbis impediri quominus Eccleſiæ nomen ſuſtineat. Deinde, illud ipſum leuiuſculis erroribus non vitiari quominus legitimum æſtimetur. Porrò errores quibus talis debeatur venia, eos eſſe indicatũ eſt quibus præcipua religionis doctrina non læditur, quibus non opprimantur quæ inter fideles omnes conuenire debent religionis capita: in ſacramẽtis verò, qui legitimam authoris inſtitutionem non aboleant nec labefactent. Atqui, ſimul ac in arcem religionis mendacium irrupit, ſumma neceſſariæ doctrinæ inuerſa eſt, ſacramentorum vſus corruit: certè Eccleſiæ interitus conſequitur. perinde atq; de vita hominis actum eſt, iugulo transfixo, vel præcordiis lethaliter ſauciatis. Atque id ex Pauli verbis liquidò euincitur, quum docet Eccleſiam fundatam eſſe ſuper doctrinam Apoſtolorum & Prophetarũ, ipſo Chriſto ſummo angulari lapide. Si Eccleſiæ fundamentum eſt Prophetarum & Apoſtolorum doctrina, qua ſalutem ſuam in vno Chriſto reponere fideles iubentur, illam doctrinam tolle, quomodo amplius ædificium conſtabit? Corruat ergo Eccleſia neceſſe eſt vbi intercidit illa

Ἀνακεφαλαίωσις eorũ quæ ſuperiori capite dicta ſunt.
Sũma huius, vbi regnant falſitas et mendacium, illic non eſt Eccleſia.
Ephes. 2. 20.
Falſitas, vbi ſincera doctrina de Chriſto non viget.

1.Tim.3.15. religionis ſumma quæ ſola ſuſtinere eam poteſt. Deinde ſi vera Eccleſia columna eſt ac firmamentum veritatis, certum eſt non eſſe Eccleſiam vbi regnum occupauit mendacium & falſitas. Vide c.1. ſect. 3. & infra ſect. 10. & c.8. ſect.12.

Ea autem falſitas regnat ſub Papiſmo. Vnde ſequitur Papiſmum nõ eſſe Eccleſiam, quod a partiũ enumeratione probatur.

2 In eum modum quum res habeat ſub Papiſmo, intelligere licet quid Eccleſiæ illic ſuperſit. Vid. ſect. 11.& 12. Pro verbi miniſterio peruerſa & mendaciis cõflata illic regnat gubernatio, quę puram lucem partim extinguit, partim ſuffocat. In locum Cœnæ Domini, fœdiſſimum ſacrilegium ſubiit: cultus Dei varia & non ferẽda ſuperſtitionum congerie deformatus: doctrina (citra quam Chriſtianiſmus non conſtat) tota ſepulta & exploſa: publici conuentus, idololatriæ & impietatis ſcholæ. Quare nullum eſt periculum ne ab exitiali tot flagitiorum participatione deſciſcendo, ab Eccleſia Chriſti diuellamur. Eccleſiæ communio non ea lege inſtituta eſt vt vinculum ſit quo idololatria, impietate, ignorantia Dei aliiſque malorum generibus irretiamur: ſed potius, quo in timore Dei, & veritatis obedientia retineamur.

Papiſtæ tamẽ ſuam Eccleſiã magnificè commendant, ac ſe eius ſentientes ſchiſmaticos et hæreticos conſtituunt.

Magnificè illi quidem ſuam nobis Eccleſiam commẽdant, ne qua alia in mundo eſſe videatur: poſtea, quaſi re confecta, omnes ſchiſmaticos eſſę conſtituunt qui ab eius quam pingunt Eccleſiæ obedientia ſubducere ſe: omnes hæreticos, qui contra eius doctrinam mutire audent. vid. ſect. 5. Sed quibus rationibus veram ſe Eccleſiam habere confirmant? Allegant ex vetuſtis annalibus quid olim in Italia, in Gallia, in Hiſpania fuerit. A ſanctis illis viris, qui ſana doctrina fundarunt excitarúntque Eccleſias, doctrinámque ipſam & Eccleſię ædificationem ſuo ſanguine ſtabilierunt, ſe originem ducere. Eccleſiam verò ſic & ſpiritualibus donis, & Martyrum ſanguine apud ſe conſecratam, perpetua Epiſcoporum ſucceſſione conſeruatam fuiſſe ne intercideret.

Hinc commendationem ſucceſſionis perſonalis nomine ſuo conantur.

Cõmemorant quanti hanc ſucceſſionem fecerint Irenæus, Tertullianus, Origenes, Auguſtinus, & alij. Quam friuola ſint iſta & planè ludicra, faciam vt nullo negotio intelligant ij qui mecum ea paululum expendere volent. Equidem eos quoque hortarer vt huc animum ſeriò aduerterent, ſiquid docendo proficere me apud eos poſſe confiderem. ſed quando illis, omiſſa veritatis ratione, hoc vnum propoſitum eſt quacunq; poſſuut via rem ſuam agere, pauca tantùm dicam quibus ſeſe boni viri & veri ſtudioſi ab eorum captionibus expedire queant.

Sed nullius eſſe momenti probatur illa ſucceſſio, quæ a Chriſti veritate receſſit.

Primùm ab illis quæro cur non Aphricam citent, Ægyptum, & totam Aſiam. Nempe quia in omnibus illis regionibus deſiit ſacra hæc Epiſcoporum ſucceſſio, cuius beneficio ſe Eccleſias retinuiſſe gloriantur. Eò igitur recidũt, ſe ideo veram habere Eccleſiam, quia ex quo eſſe cœpit, non fuerit Epiſcopis deſtituta: perpetua enim ſerie alios aliis ſucceſſiſſe. Sed quid ſi Gręciam illis regeram? Quæro igitur iterum ab ipſis cur apud Græcos periiſſe Eccleſiam dicant, apud quos nunquam interrupta fuit illa Epiſcoporum ſucceſſio, vnica, eorum opinione, Eccleſiæ cuſtos & conſeruatrix. Græcos faciunt ſchiſmaticos. quo iure? quia à ſede Apoſtolica deſciſcendo, priuilegium perdiderunt. Quid? annon multo magis perdere merentur qui à Chriſto ipſo deficiunt? Sequitur ergo euanidum eſſe prætextum ſucceſſionis, niſi Chriſti veritatem, quam à patribus per manum acceperint, ſaluam & incorruptam poſteri retineant, ac in ea permaneant.

Cõfirmatio huius probationis.

3 Ergo non aliud hodie prætendunt Romanenſes quàm Iudæos olim obtendiſſe apparet, quum cæcitatis, impietatis, idololatriæ a Prophetis Domini arguerentur. Nam vt illi templum, ceremonias, ſacerdotia glorioſè iactabant, quibus rebus Eccleſiam, magno, vt ſibi videbantur, argumento metiebantur: ita pro Eccleſia externæ quædam larvæ ab his opponuntur, quæ longè ſæpe abſunt ab Eccleſia, & citra quas Eccleſia optimè conſtare poteſt.

1. Exemplo & teſtimonio petitis ex Ieremia.

Quare neque alio argumento refutandi nobis ſunt, quàm quo aduerſus ſtultam illam Iudæorum confidentiam pugnabat Ieremias. nempe ne glorientur in verbis mendacibus, dicentes, Templum Domini, templum Domini, templum Domini eſt.

Iere.7.4.

Quando nihil Dominus vſpiam ſuum agnoſcit niſi vbi verbum ſuum auditur, ac religio ſè obſeruatur. Ita quum gloria Dei inter Cherubim in ſanctuario ſederet, eámq; ſedem ſibi ſtatam fore pollicitus eſſet ipſis: vbi cultum eius prauis ſuperſtitionibus corrumpunt ſacerdotes, aliò tranſmigrat, & locum ſine vlla ſanctitate relinquit.

Ezech.10.4.

Si templum illud quod videbatur perpetuæ Dei habitationi conſecratum, derelinqui à Deo, ac profaneſcere potuit, non eſt quòd nobis iſti fingant Deum ita perſonis aut locis alligatum, & affixum externis obſeruationibus, vt manere apud eos oporteat qui titulum modò & ſpeciem Eccleſiæ habent.

Ex Apoſtolo.

Atque hæc eſt contentio quam habet Paulus in Epiſtola ad Romanos, à nono capite vſque ad duodecimum. Hoc enim vehementer turbabat infirmas conſcientias, quòd quum viderentur eſſe populus Dei, Euangelij doctrinam non modò

modò reſpuebant,ſed etiam perſequebantur. Poſtquam ergo doctrinam expoſuit,hanc difficultatem remouet: ac negat Iudæos illos,veritatis hoſtes,eſſe Eccleſiam: vtcunque nihil eis deeſſet quod poſſet ad externam Eccleſiæ formam aliàs deſiderari. Ideóq; negat,quia Chriſtum non amplecterentur. Aliquanto etiam expreſſius in Epiſtola ad Galatas: vbi Iſmaelem cum Iſaac comparando,multos dicit in Eccleſia tenere locũ ad quos non pertinet hæreditas:quia progeniti non ſunt ex libera matre. Vnde etiam ad comparationem duplicis Ieroſolymæ deſcendit: quia ſicuti in monte Sina Lex eſt lata, Euangelium vero ex Ieruſalem prodijt:ſic multi ſeruiliter nati & educati,filios Dei & Eccleſię ſe eſſe non dubitanter iactant:imò ſuperbè deſpiciunt genuinos Dei filios,quum ſint ipſi degeneres. Nos quoq; ex oppoſito, dum audimus ſemel è cælo pronuntiatum eſſe, Eijce ancillam & filium eius; hoc inuiolabili decreto freti fortiter ſpernamus inſipidas eorum iactantias. Nam ſi externa profeſſione ſuperbiunt,Iſmael quoq; circuncisus erat: ſi antiquitate pugnant,ille erat primogenitus, videmus tamen abdicari. Si cauſa quæritur, eam Paulus aſſignat, non cenſeri inter filios niſi qui geniti ſunt ex puro & legitimo doctrinæ ſemine. Secundum hanc rationem negat ſe Deus impijs Sacerdotibus obſtrictum eſſe, quia pepigerit cum patre eorum Leui ipſum ſibi Angelum vel interpretẽ fore: imò in eos retorquet falſam eorum gloriationem,qua ſolebant inſurgere cõtra Prophetas: quòd ſcilicet dignitas ſacerdotij in ſingulari pretio habẽda foret. Hoc ipſe libenter admittit,& hac conditione cum ipſis diſceptat,quia pactum ſeruare paratus ſit. dum autem ipſi mutuò non reſpondent,repudiari merẽtur. En quid valeat ſucceſſio,niſi imitatio etiam coniuncta ſit atque æquabilis tenor:nempe vt poſteri,ſimulac conuicti fuerint deſciuiſſe à ſua origine, omni honore priuẽtur. Niſi fortè quia Caiaphas multis pijs Sacerdotibus ſucceſſit (imò ab Aarone vſque ad illum continua fuit ſeries) ideò ſceleratus ille cœtus Eccleſiæ titulo dignus fuit. Atqui ne in terrenis quidem imperijs hoc ferri poſſet,vt vetus Reipublicæ ſtatus dicatur tyrannis Caligulæ,Neronis,Heliogabali,& ſimilium,quia Brutis,Scipionibus,& Camillis ſucceſſerint. Præſertim verò in Eccleſiæ regimine nihil magis friuolum,quàm omiſſa doctrina ſucceſſionem in ipſis perſonis locare. Nec verò quicquam minus Sanctis doctoribus,quos falsò nobis obtrudunt,propoſitum fuit,quàm præcisè quaſi hęreditario iure probare,eſſe Eccleſias vbicunque Epiſcopi alij alijs ſubrogati fuerant. Sed quum extra controuerſiam eſſet, nihil à principio vſq; ad illam ætatem mutatum fuiſſe in doctrina, ſumebant quod omnibus nouis erroribus conficiendis ſufficeret, illis oppugnari doctrinam ab ipſis vſque Apoſtolis conſtanter & vnanimi conſenſu retentam. Non eſt igitur cur fucum amplius facere pergant ex Eccleſiæ nomine, quam nos vt decet reuerenter colimus:ſed vbi ad definitionem vẽtum eſt, non modò aqua (vt dicitur) illis hæret, ſed hærent in ſuo luto: quia fœtidam meretricem ſubſtituunt pro ſacra Chriſti ſponſa. Quæ ſuppoſitio ne nos fallat, præter alias admonitiones hæc quoque Auguſtini nobis ſuccurrat. nam de Eccleſia loquens, Ipſa eſt, inquit, quę aliquando obſcuratur,& tanquam obnubilatur multitudine ſcandalorum: aliquando tranquillitate temporis quieta & libera apparet: aliquando tribulationum & tentationum fluctibus operitur atque turbatur. Exempla profert, quòd ſæpius firmiſſimæ columnæ vel pro fide exularent fortiter,vel toto orbe latitarent.

Galat.4.22.
Gen.21.10.
Rom.9.6.
Malach.2.
Ex Malachia.
Ex Iohanne Euangeliſta.
2. Ratione à pari, de imperiis ducta.
3. Auguſtini authoritate.
Ad Vincent. epiſt.48.

4 In hunc modum hodie nos vexant Romanenſes,ac imperitos terrefaciunt Eccleſię nomine,quum capitales ſint Chriſti aduerſarij. Quanuis igitur templũ, ſacerdotium, & reliquas huiuſmodi laruas obtẽdant, minimè permouere nos debet inanis hic fulgor quo ſimplicium oculi perſtringũtur, vt Eccleſiam eſſe recipiamus vbi verbum Dei non apparet. Hæc enim perpetua eſt nota, qua ſignauit ſuos Dominus noſter, Qui eſt ex veritate, inquit, audit vocẽ meam. Item, Ego ſum paſtor ille bonus, & cognoſco oues meas, & cognoſcor à meis. Oues meæ vocem meam audiunt,& ego cognoſco eas,& ſequuntur me. Paulo autem antè dixerat, Oues paſtorem ſuum ſequi,quia nouerunt vocẽ eius: alienum autẽ non ſequi,ſed effugere ab eo,quia non nouerunt vocem alienorum. Quid igitur ſponte in cenſenda Eccleſia inſanimus, quum eam minimè dubio ſymbolo deſignarit Chriſtus,quod vbicunque ſpectatur, fallere non poteſt quin illic Eccleſiam certò oſtendat. vbi verò abeſt, nihil reſtat quod veram Eccleſiæ ſignificationem dare poſſit? Non enim ſuper hominum iudicia, non ſuper ſacerdotia fundatam eſſe Eccleſiam, ſed ſuper doctrinam Apoſtolorum & Prophetarum, commemorat Paulus. Quin potius Ieruſalem à Babylone, Chriſti Eccleſia à Satanæ coniuratione hoc diſcrimine dignoſcẽda

Quicquid igitur obtendant Papiſtæ nulla eſt Eccleſia vbi verbũ Dei non apparet.
Iohan.18.37.
Iohan.10.14.
Ibidem,4.
Ratio, ex dictis Chriſti & Pauli.
Epheſ.2.20.
Iohan.8.47.

eſt quo eas inter ſe Chriſtus diſtinxit: Qui ex Deo eſt, inquit, verba Dei audit. Propterea non auditis quia ex Deo non eſtis. In ſumma, quum Eccleſia regnum ſit Chriſti, regnet autem ille nonniſi per verbum ſuum: an vllis iam obſcurum erit quin illa mendacij verba ſint, quibus Chriſti regnum abſque eius ſceptro (id eſt ſacroſancto ipſius verbo) eſſe fingitur?

Refutata obiectione ſucceſſionis perſonalis, altera de criminatione ſchiſmatis & hæreſeos, argumento a definitione ducto, tã ex Auguſtino quam ex Scriptura S. diluitur.

5 Iam verò quòd reos ſchiſmatis & hæreſeos nos agunt quia & diſſimilem prædicemus doctrinam, & ſuis legibus non pareamus, & ſeorſum cõuentus ad preces, ad Baptiſmum, ad Cœnæ adminiſtrationem, aliáſque ſacras actiones habeamus: grauiſſima quidem eſt accuſatio, ſed quæ nequaquam longa aut laborioſa defenſione opus habet. Hæretici & ſchiſmatici vocantur, qui diſſidio facto Eccleſię communionem dirimunt. Hęc porrò duobus vinculis continetur, ſanæ doctrinę conſenſione, & fraterna charitate. Vnde inter hæreticos & ſchiſmaticos hoc diſcriminis ponit Auguſtinus, quod illi quidem falſis dogmatibus fidei ſynceritatem corrumpant: hi autem interdum etiam in fidei ſimilitudine, ſocietatis vinculum diſrumpant. Verùm id quoque notandum eſt, hanc charitatis coniunctionem ſic à fidei vnitate pendere, vt hæc illius initium, finis, vnica denique regula eſſe debeat. Meminerimus ergo, quoties Eccleſiaſtica vnitas nobis commendatur, hoc quæri vt dum mentes in Chriſto conſentiunt, voluntates etiam noſtræ mutua in Chriſto beneuolentia inter ſe coniunctæ ſint. Itaque Paulus, dum ad illam nos hortatur, pro fundamento ſumit, vnum eſſe Deum, vnam fidem, & vnum Baptiſmum. Imò vbicunque nos idem ſentire & idem velle docet, continuò addit, In Chriſto, vel, ſecundum Chriſtum: ſignificans impiorum eſſe factionem, non cõſpirationem fidelium, quæ fit extra verbum Domini.

Li. quæſt. Euang. ſec. Matt.

Ephes. 4. 5.

Phil. 2. 1, & 5

Id diſſum Cypriani authoritate confirmatur.

6 Paulum quoque ſequutus Cyprianus totius Eccleſiaſticæ concordiæ fontem ab vnico Chriſti epiſcopatu ducit, poſtea ſubiicit, Eccleſia vna eſt, quæ in multitudinem latius incremento fœcunditatis extenditur: quo modo ſolis radij multi, ſed lumen vnum: & rami arboris multi, ſed robur vnum tenaci radice fundatum. Et quum de fonte vno riui plurimi defluunt, numeroſitas licet diffuſa videatur exundantis copiæ largitate, vnitas tamen manet in origine. Auelle radium ſolis à corpore, diuiſionem vnitas non capit. Ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit. A fonte præcide riuum, præciſus areſcit. Sic & Eccleſia Domini luce perfuſa, per totum orbem porrigitur: vnum tamen lumen eſt quod vbique diffunditur. Nihil elegantius dici potuit ad exprimendam indiuiduam illam connexionem quam habent inter ſe omnia Chriſti membra. Videmus vt ad caput ipſum perpetuò nos reuocet. Proinde hæreſes & ſchiſmata inde oriri pronuntiat, quòd ad veritatis originem non reditur, nec caput quæritur, nec cæleſtis magiſtri doctrina ſeruatur. Eant nunc, & clamitent hæreticos nos eſſe qui ab ipſorum Eccleſia receſſerimus: quum nulla alienationis cauſa fuerit niſi hæc vna, quòd puram veritatis profeſſionem nullo modo ferre poſſunt. Taceo autem quòd anathematibus & diris nos expulerunt. Quod tamen ipſum ſatis ſupérque nos abſoluit, niſi Apoſtolos quoq; ſchiſmatis damnare velint, quibuſcum ſimilem habemus cauſam. Prędixit, inquam, Chriſtus Apoſtolis ſuis, fore vt à ſynagogis propter nomen ſuum eiicerentur. Illæ porrò ſynagogæ de quibus loquitur, tunc habebantur legitimæ Eccleſiæ. Quum ergo eiectos eſſe nos conſtet, idque propter Chriſti nomen fuiſſe factum parati ſimus oſtendere, de cauſa certè prius quærendum eſt quàm aliquid de nobis in hanc vel illam partem definiatur. Sed hóc illis, ſi ita volunt, ſponte remitto. abundè enim mihi eſt, oportuiſſe nos ab ipſis recedere vt ad Chriſtum accederemus.

De ſimplicitate Prælatorum.

Vnde appareat anathemata papiſtica nullius eſſe momenti.

Ratio.

Iohan. 16. 2.

Eo enim loco habendę ſunt Eccleſiæ Papiſticæ quo Iſraeliticæ quæ ad ſuperſtitionem & idololatriam ſub Ieroboamo defecerunt.

7 Sed apparebit etiamnum certius quo loco nobis eſſe debeant Eccleſię omnes quas Romani illius idoli tyrannis occupauit, ſi cum Iſraelitica illa veteri, qualis apud Prophetas delineata eſt, conferatur. Verarum extabat apud Iudæos & Iſraelitas Eccleſia, quum in fœderis legibus perſtarent: ea ſcilicet obtinentes Dei beneficio quibus Eccleſia continetur. Doctrinam veritatis habebant in Lege, eius miniſterium penes ſacerdotes erat & Prophetas: Circunciſionis ſymbolo in religionem initiabátur, aliis ſacramentis exercebantur ad fidei confirmationem. Non dubium quin competerent in eorum ſocietatem elogia quibus Eccleſiam Dominus honorauit. Poſtquam deſerta Lege Domini, degenerarunt ad idololatriam & ſuperſtitionem, illa prærogatiua pro parte exciderũt. Quis enim auſit Eccleſiæ titulũ iis præripere apud quos verbi ſui prædicationem, & myſteriorum obſeruationẽ depoſuit Deus? Rurſum, quis auſit eum cœtũ nulla cum

excep

exceptione Eccleſiam appellare, vbi verbum Domini palam & impunè conculcatur? vbi eius miniſterium, præcipuus neruus, atque adeo anima Eccleſiæ, diſſipatur?

Quales fuerunt tunc Eccleſiæ Iſraeliticæ.

8 Quid ergo? (dicet quiſpiam) nulláne igitur reliqua erat in Iudæis Eccleſiæ particula ex quo ad idololatriam defecerunt? Facilis eſt reſponſio. Primùm dico in ipſa defectione fuiſſe gradus quoſdam, neque enim dicemus eundem fuiſſe lapſum Iudæ & Iſraelis, quo primum tempore vterque à puro Dei cultu deflexit. Iarobeam, quum vitulos fabricaret contra apertam Dei prohibitionem, & adorationi locum non licitum dedicaret, religionem prorſus corrupit, Iudæi prius ſe impiis moribus & ſuperſtitioſis inquinarunt quàm ſtatum in externa religionis forma perperam mutarét. Quanquam enim ſub Rechabeam multas iam peruerſas ceremonias vulgò ſibi aſciuerant, quia tamen Ieroſolymis manebant & Legis doctrina & ſacerdotium, & ritus quales Deus inſtituerat: habebant illic pij tolerabilem Eccleſiæ ſtatum. Apud Iſraelitas, vſque ad regnum Achab res minimè in melius reſtitutæ, tunc verò etiam in deterius prolapſæ ſunt. Qui poſtea ſucceſſerunt, vſque ad interitum regni, partim eius fuerunt ſimiles, partim (quum aliquando meliores eſſe vellent) exemplum Iarobeam ſequuti ſunt, omnes autem ad vnum impij & idololatræ. In Iudæa variæ ſubinde mutationes fuerunt, dum alij reges cultum Dei falſis & commentitiis ſuperſtitionibus peruertunt, alij diſſipatam religionem inſtaurant: donec ipſi quoque ſacerdotes templum Dei profanis abominandiſque ritibus polluerunt.

Vide lib. 1. & 2. hiſtoriæ Regum.

Inde liquet, Papiſtas nunquam ſinere, dum ad Eccleſiæ ſuæ communionem adigere nos volunt.

9 Age nunc, negent Papiſtæ ſi poſſunt, vt ſua vitia maximè extenuent, religionis ſtatum ita apud ſe corruptum viciatúmque eſſe vt fuit in regno Iſraelitico ſub Iarobeam. Atqui idololatriam habent craſſiorem: neque in doctrina, guttula vna ſunt puriores: niſi fortè in hac quoque ipſa magis ſint impuri. Deus, imò quicunque mediocri iudicio præditi ſunt, mihi erunt teſtes, & res etiam ipſa declarat quàm nihil hîc amplificem. Iam quum ad Eccleſiæ ſuæ communionem adigere nos volunt, duo poſtulant a nobis: primùm vt precibus, ſacriſque, & ceremoniis ſuis omnibus communicemus: deinde vt quicquid honoris, poteſtatis, iuriſdictionis Eccleſiæ ſuæ tribuit Chriſtus, id Eccleſiæ ſuę deferamus. Quod ad primum attinet, fateor Prophetas omnes qui Hieroſolymis fuerunt, quum res illîc eſſent admodum corruptæ, nec ſeorſum ſacrificaſſe, nec ſeparatos habuiſſe ab aliis ad orandum cœtus. Habebant enim Dei mandatum, quo in templum Solomonis conuenire iubebantur: ſacerdotes Leuiticos, quos, quia ſacrorum antiſtites ordinati erant à Domino, necdum abdicati, vtcunque indigni eo honore eſſent, locum illum iure adhuc tenere nouerant. Quod verò caput eſt totius quæſtionis, ad nullum ſuperſtitioſum cultum adigebantur: imò nihil ſuſcipiebant quod non eſſet à Deo inſtitutum. Apud hos autem, Papiſtas dico, quid ſimile? Vix enim vllum cum ipſis conuentum poſſumus habere in quo non aperta idololatria nos polluamus. Certè præcipuum communionis vinculum in Miſſa eſt, quam nos vt maximum ſacrilegium abominamur. Atque id meritò an temerè à nobis fiat, alibi videbitur. Nunc ſatis eſt oſtendere aliam in hac parte cauſam noſtram eſſe quàm fuerit Prophetarum, qui vt impiorum ſacris intereſſent, nullas ceremonias vel ſpectare vel vſurpare cogebãtur niſi à Deo inſtitutas. Ac, ſi exemplum omnino ſimile habere libet, ſumamus ex regno Iſraelitico. Secundum inſtitum Iarobeam manebat circumciſio, fiebant ſacrificia, Lex ſancta habebatur, inuocabatur Deus ille quem à Patribus acceperant: ſed propter commentitios ac vetitos cultus, quicquid illic agebatur, Deus improbabat ac damnabat. Cedò mihi Prophetam vnum, vel pium aliquem virum, qui ſemel adorauerit in Bethel, aut ſacrum fecerit. Nouerant enim ſe id non facturos quin aliquo ſacrilegio ſe contaminarent. Habemus ergo, non euſque ritus valere apud pios debere Eccleſiæ communionem, vt ſi illa ad profanos pollutóſque ritus degeneraret, ſequi protinus neceſſe ſit.

Duo poſtulant a Chriſtianis.

Ad primum, reſponſio.

Exod. 29. 9.

Caput quæſtionis.

Cur externo cultui Papiſtico intereſſe non poſſimus.

Cap. 18. huius 4. libri.

1. Reg. 12. 31.

10 Verùm de altera parte magis etiamnum contendimus. nam ſi Eccleſia ſecundum eum modum conſideratur, cuius reuereri iudicium, cuius authoritati deferre, cuius monitionibus parêre, cuius caſtigationibus commoueri, cuius communionem religioſè in omnibus colere oporteat: Eccleſiam illis concedere non poſſumus quin ſubiectionis & obedientię neceſſitas nos maneat. Libenter tamen eis concedemus quod Iudæis & Iſraelitis ſui ſeculi dederunt Prophetæ, quum res aut in pari ſtatu aut etiam meliore illic eſſent. Videmus autem vt paſſim clament profana eſſe conuenticula, quibus non magis conſentire liceat quàm Deum abnegare. Et certè ſi illæ Eccleſiæ fuerunt, ſe-

Ad ſecundum poſtulatũ Papiſtarũ, reſponſio. An eorum ſynagoga ſit Eccleſia necne.

Ieſa. 1. 14.

quit

quitur ab Eccleſia Dei alienos fuiſſe, in Iſraele quidem Heliam, Micheam, & ſimiles: in Iuda autem Ieſaiam, Ieremiam, Oſeam, & reliquos eius notæ, quos peius quibuſuis incircunciſis oderant & exercrabantur ſui ſeculi Prophetæ, Sacerdotes, & populus. Si illę
1.Tim 3.15.
Eccleſiæ, ergo Eccleſia non columna veritatis, ſed firmamentum mendacij: non tabernaculum Dei viuentis, ſed idolorum receptaculum. Neceſſe igitur habebant ab eorum cœtuum conſenſione deſciſcere, quę nihil aliud erat quam impia aduerſus Deum conſpiratio. Eadem ratione ſiquis præſentes cœtus idololatria, ſuperſtitione, impia doctrina contaminatos pro Eccleſiis agnoſcat, in quarum plena communione perſtandum ſit homini Chriſtiano vſque ad doctrinæ conſenſionem, valde errabit. Nam ſi Eccleſiæ ſunt, poteſtas clauium penes ipſas eſt. atqui claues indiuiduum habent nexum cum verbo, quod illinc profligatum eſt. Deinde ſi Eccleſiæ ſunt, valet apud eas Chriſti promiſſio, Quodcunque ligaueritis, &c. Contrà autem, abdicant à ſua communione quicunque ſe Chriſti ſeruos non fictè profitentur. Ergo aut euanida eſt Chriſti promiſſio, aut non ſunt, hoc ſaltem intuitu, Eccleſiæ. Denique pro verbi miniſterio habent ſcholas impietatis & errorum omne genus ſentinam. Proinde aut Eccleſiæ, ſecundum hanc rationem, non ſunt: aut nullum reſtabit ſymbolum quo legitimi fidelium cœtus à Turcarum conuentibus diſcernantur.

Matt. 16. 19, & 18.18. Iohan. 20.23

Etſi Papatus propter non poſſit dici Eccleſia, manſit tamen, immo in ipſo antichriſti, in Papatu aliquot Eccleſiæ veſtigium.

11 Vt tamen manebant olim inter Iudæos peculiares quædam Eccleſiæ prærogatiuæ, ita nec hodie Papiſtis adimimus quæ ſupereſſe ex diſſipatione veſtigia Eccleſiæ inter eos Dominus voluit. Cum illis fœdus ſuum ſemel pepigerat Deus, id ſua magis ipſius firmitate ſubnixum contra eorum impietatem eluctando perſiſtebat, quàm ab illis conſeruabatur. Quæ itaque certitudo eſt ac conſtantia diuinæ bonitatis, reſidebat illic fœdus Domini: nec obliterari illorum perfidia poterat eius fides: nec impuris eorum manibus profanari ita circuncìſio poterat, quin ſimul verum eſſet ſignum & ſacramentum eius fœderis. Vnde liberos qui illis naſcebantur, ſuos Dominus vocabat: qui niſi ſpeciali benedictione, nihil ad eum pertinerent. Sic quum fœdus ſuum in Gallia, Italia, Germania, Hiſpania, Anglia depoſuerit: vbi illæ prouinciæ Antichriſti tyrannide oppreſſæ ſunt, quo tamen fœdus ſuum inuiolabile maneret, Baptiſmum primùm illic conſeruauit, fœderis teſtimonium, qui eius ore conſecratus, inuita humana impietate vim ſuam retinet: deinde ſua prouidentia effecit vt aliæ quoque reliquię extarent, ne Eccleſia prorſus interiret. Ac quemadmodum ita ſæpe diruuntur ædificia vt fundamenta & & ruinæ maneant, ita non paſſus eſt Eccleſiam ſuam ab Antichriſto vel à fundamento ſuberti, vel ſolo æquari (vtcunque ad puniendam hominum ingratitudinem, qui verbum ſuum contempſerant, horribilem quaſſationem ac diſiectionem fieri permiſerit) ſed ab ipſa quoque vaſtatione ſemirutum ædificium ſupereſſe voluit.

Ezech. 16.20

Vt Baptiſmus, & alia quædam reliquia.

Et ita impleta eſt Pauli prophetia, Antichriſtum ſeſſurum in templo Dei.

12 Quum ergo Eccleſiæ titulum non ſimpliciter volumus concedere Papiſtis, non ideo Eccleſias apud eos eſſe inficiamur: ſed tantùm litigamus de vera & legitima Eccleſiæ conſtitutione, quæ in communione cùm ſacrorum, quæ ſigna ſint profeſſionis, tum verò potiſſimum doctrinæ requiritur. Antichriſtum in templo Dei ſeſſurum prędixerunt Daniel & Paulus: Illius ſcelerati & abominandi regni ducem & anteſignanum apud nos facimus Romanum Pontificem. Quòd ſedes eius in templo Dei collocatur, ita innuitur, tale fore eius regnum quod nec Chriſti nec Eccleſiæ nomen aboleat. Hinc igitur patet, nos minimè negare quin ſub eius quoque tyrannide Eccleſiæ maneant: ſed quas ſacrilega impietate profanarit, quas immani dominatione afflixerit, quas malis & exitialibus doctrinis, ceu venenatis potionibus, corruperit, & propemodum enecarit: in quibus ſemiſepultus lateat Chriſtus, obrutum Euangelium, profligata pietas, cultus Dei ferè abolitus: in quibus denique omnia ſic ſint conturbata, vt Babylonis potius quàm ciuitatis Dei ſanctæ facies illic appareat. In ſumma, Eccleſias eſſe dico quatenus populi ſui reliquias, vtcunque miſerè diſperſas ac diſiectas, illic mirabiliter Dominus conſeruat, quatenus permanent aliquot Eccleſiæ ſymbola: atque ea præſertim quorum efficaciam nec Diaboli aſtutia nec humana prauitas deſtruere poteſt. Sed quia è conuerſo deletæ ſunt illic notæ quas præcipuè in hac diſputatione reſpicere debemus, dico vnumquenque cœtum & totum corpus carere legitima Eccleſiæ forma.

Eccleſiæ nomē Papatui non conceditur: quãuis ſub eius tyrannide fuerint Eccleſiæ quædam.
Dan. 9 27.
2. Theſſ. 2. 4.
Quarũ deplorandus ſtatus ad viuum depingitur.
Summa huius capitis.

CAP

CAPVT III.

De Eccleſiæ doctoribus & miniſtris, eorum electione & officio.

Partes huius capitis.

1 In genere quædam de ordine Eccleſiæ, & de miniſterij Eccleſiaſtici fine, vtilitate, neceſſitate, dignitate, præmittuntur, ſect. 1. 2. 3.
2 Seorſim deinde agitur de perſonis miniſterio Eccleſiaſtico fungentibus, a ſect. 4. ad 10.
3 A decima ſectione ad finem capitis de ordinatione vel vocatione miniſtrorum Eccleſiæ.

Summa dicendorum.

IAm de ordine dicendum eſt quo Eccleſiam ſuam gubernari voluit Dominus. Tametſi enim ſolum ipſum regere ac regnare in Eccleſia, in ea quoque præeſſe vel eminere, & imperium hoc ſolo eius verbo exerceri atque adminiſtrari oportet: quia tamen viſibili præſentia inter nos non habitat, vt voluntatem nobis ſuam ore coràm declaret, hominum miniſterium in hoc adhibere diximus, & quaſi vicariam operam, non ad eos ius ſuum honorémque transferendo, ſed tantùm vt per os ipſorum ſuum ipſe opus agat. qualiter ad opus quoque faciendum inſtrumento vtitur artifex. Quæ iam antè expoſui, iterum repetere cogor. Poſſet id quidem vel per ſeipſum ſine alio quouis aut adminiculo aut organo, vel etiam per Angelos facere: ſed complures ſunt cauſæ cur per homines malit. Hoc enim modo primùm dignationem erga nos ſuam declarat, quum ex hominibus ſumit qui pro ſe in mundo legatione fungantur, qui arcanæ ſuæ voluntatis ſint interpretes, qui perſonam denique ſuam repræſentent. Sicque experimento comprobat non vanum eſſe quòd paſſim nos vocat templa ſua, dum ex ore hominum, velut ex ſanctuario, reſponſa hominibus reddit. Deinde hoc optimum ac vtiliſſimum ad humilitatem exercitium eſt, dum nos ad obedientiam verbo ſuo aſſuefacit, vtcúque per homines ſimiles nobis, interdum etiam dignitate inferiores, prædicetur. Si de cælo ipſe loqueretur, nihil mirum foret ſi ſacra eius oracula omnium auribus atque animis reuerenter ſine mora exciperentur. Quis enim præſentem eius poteſtatem non horreret? quis non ad primum tantæ maieſtatis aſpectum proſterneretur? quis non immenſo illo fulgore cōfunderetur? Verùm vbi homuncio quiſpiam ex puluere emerſus in nomine Dei loquitur, hic noſtram erga Deum ipſum pietatem & obſeruantiam optimo teſtimonio declaramus, ſi dociles nos exhibemus eius miniſtro, quum nulla tamen in re nos excellat. Hac igitur etiam cauſa cæleſtis ſuæ ſapientiæ theſaurum in vaſis fragilibus ac luteis abſcondit, quo certius experimentum capiat quanti à nobis fiat. Adhæc nihil ad fouendam mutuam charitatem aptius erat quàm hoc vinculo homines inter ſe colligari, dum vnus conſtituitur paſtor qui reliquos ſimul doceat: qui verò diſcipuli eſſe iubentur, communem ex vno ore doctrinam excipiunt. Si enim ſibi quiſque ſufficeret, nec indigeret alterius opera (quæ ſuperbia eſt humani ingenij) contemneret quiſque alios, & ab illis contemneretur. Quem igitur firmiſſimum retinendæ vnitatis nodum fore prouidit Dominus, eo Eccleſiam ſuam adſtrinxit, dum ſalutis ac vitæ æternæ doctrinam apud homines depoſuit, vt per eorum manus reliquis communicaret. Huc reſpexit Paulus, quum Epheſiis ſcriberet, Vnum corpus, vnus Spiritus, quemadmodum & vocati eſtis in vna ſpe vocationis veſtræ. Vnus Dominus, vna Fides, vnum Baptiſma. Vnus Deus & Pater omnium, qui eſt ſuper omnia, & per omnia, & in omnibus nobis. Verùm vnicuique noſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti. Quapropter dicit, Quum aſcendiſſet in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Qui deſcendit, idem ille eſt qui aſcendit vt impleret omnia. Et idem dedit alios quidem Apoſtolos, alios verò Prophetas, alios autem Euangeliſtas, alios Paſtores ac Doctores, ad inſtaurationem ſanctorum, in opus adminiſtrationis, in ædificationem corporis Chriſti: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis Filij Dei, in virum perfectum, in menſuram ætatis plenè adultæ: vt non amplius ſimus pueri, qui circunferamur omni vento doctrinæ: ſed veritaté ſectantes in charitate, adoleſcamus in illum per omnia, qui eſt caput, nempe Chriſtum, in quo totum corpus coagmentatum & compactum per omnem commiſſuram ſubminiſtrationi, iuxta actum in menſura vniuſcuiuſque partis, incrementum corporis facit, in ædificationem ſuiipſius per charitatem.

Matt. 26. 11.
Rationes cur Deus in Eccleſia gubernanda miniſterio hominum vtatur.

Capit. 1. ſect. 5.

1. Vt dignationem erga nos ſuam declaret.

Lege Auguſt. lib. 1. de doctr. Chriſt.

2. Vt ad humilitatem & obedientiam nos aſſuefaciat, noſtræ infirmitati appoſito remedio conſulens.

2. Cor. 4. 7.

3. Vt homines hoc vinculo conſtricti mutuā charitatē melius inter ſe ſouere diſcant.

Eph. 4. 4.

Cōfirmatio harum rationū, ex præclaro Apoſtoli teſtimonio deſumpta.

2 His verbis illud oſtendit hominum miniſterium, quo Deus in gubernanda Eccleſia vtitur, præcipuum eſſe neruum quo fideles in vno corpore cohæreant: tum verò etiam indicat, non aliter incolumem ſeruari Eccleſiam poſſe quàm ſi his præſidiis fulciatur

Quo teſtimonio appareat hominū illud miniſterium eſſe

vtiliſsimum eſſe ... Eccleſiæ. *Ratio ab enumeratione commodorum.* *A ſimili.*

tur in quibus ſalutem eius reponere Domino placuit. Aſcendit Chriſtus in altum (inquit) vt omnia impleret. Hæc autem implēdi ratio, quòd per miniſtros, quibus officium hoc mandauit, & muneris obeundi gratiam contulit, ſua dona diſpenſat ac diſtribuit Eccleſiæ: ſéque adeo ipſum præſentem quodammodo exhibet, Spiritus ſui virtutem in ſua hac inſtitutione exerendo, ne inanis ſit vel otioſa. Sic inſtauratio ſanctorum peragitur: ſic ædificatur corpus Chriſti: ſic adoleſcimus per omnia in eum qui eſt caput, & inter nos coaleſcimus: ſic redigimur omnes in vnitatem Chriſti, ſi prophetia inter nos viget, ſi Apoſtolos recipimus, ſi doctrinam nobis adminiſtratam non aſpernamur. Eccleſiæ ergo diſſipationem, vel ruinam potius & exitium molitur quiſquis ordinem hunc de quo diſputamus, & hoc genus regiminis vel abolere ſtudet, vel quaſi minus neceſſarium eleuat. Neque enim vel ſolis lumen ac calor, vel cibus ac potus tam ſunt præſenti vitæ fouendæ ac ſuſtinendæ neceſſaria, quàm eſt conſeruandæ in terris Eccleſiæ Apoſtolicum ac paſtorale munus. Eph.4.10 Eph.4.15.

In hunc finem miniſterio dignitas præclaris elogiis inſignitur. *Ieſa.52.7. Matt.5.13.14. Luc.10.16. 2.Cor.4.6. 2.Cor.3.9.* *Rurſum quæ neceſsitas multis exemplis a Deo commendatur.* *2.Cor.12.2.*

3 Proinde ſuprà admonui, Deum quibus potuit elogiis eius dignitatem nobis ſæpe commendaſſe: vt in ſummo honore ac pretio, tanquam res omnium præſtantiſsima, apud nos eſſet. Singulare beneficium ſe hominibus largiri, Doctores eis excitando, teſtatur, vbi iubet Prophetam exclamare, pulchros eſſe pedes, & beatum aduentum annuntiantium pacem: quum Apoſtolos lucem mundi & ſalem terræ nominat. Nec ſplendidius ornari poterat hoc officium quàm quum dixit, Qui vos audit, me audit: qui vos ſpernit, me ſpernit. Sed nullus eſt illuſtrior locus quàm apud Paulum in ſecunda ad Corinthios, vbi hanc quæſtionem velut ex profeſſo tractat. Contendit ergo nihil Euangelij miniſterio in Eccleſia magis præclarum aut glorioſum eſſe, quum ſit adminiſtratio Spiritus & iuſtitiæ & vitæ æternæ. Hæc & ſimilia eò pertinent ne illa gubernandæ ac retinendæ per miniſtros Eccleſiæ ratio, quam Dominus in perpetuum ſanciuit, apud nos vileſcat, ac ipſo tandem contemptu obſoleſcat. Ac eius quidem neceſsitas quanta ſit, non verbis modò, ſed exemplis quoque declarauit. Cornelio quum plenius affulgere vellet veritatis ſuæ luce, Angelum è cælo miſit qui ad eum Petrum amandaret. Paulum quum ad notitiam ſui vocare, ac in Eccleſiam inſerere vellet, non ſua ipſius voce alloquitur, ſed ad hominem remittit à quo & ſalutis doctrinam & Baptiſmi ſanctificationem percipiat. Si non temere fit quòd Angelus, qui Dei eſt interpres, ab enarranda Dei voluntate ipſe abſtinet, hominem verò iubet accerſiri qui eam enarret: quòd Chriſtus vnicus fidelium magiſter, hominis magiſterio Paulum committit, & Paulum illum quem in tertium cælum rapere & mirifica rerum ineffabilium reuelatione dignari conſtituerat: quis nunc contemnere miniſterium illud audeat, vel quaſi ſuperuacuum prætenire, cuius vſum talibus documentis teſtatum facere Deus voluit? Act.10.3. Act.9.6.

Altera pars capitis, de miniſtris Eccleſiaſticis ſpeciatim. *Horum alij, vt Apoſtoli, Prophetæ, Euangeliſtæ ad tempus fuerunt inſtituti.* *Apoſtoli.* *Epheſ.4.11.* *Prophetæ.* *Euangeliſtæ.* *Luc.10.1.*

4 Qui Eccleſiæ regimini ſecundum Chriſti inſtitutionem præſunt, nominantur à Paulo primum Apoſtoli, deinde Prophetæ, tertiò Euangeliſtæ, quartò Paſtores, poſtremo Doctores. Ex quibus duo tantùm vltimi ordinarium in Eccleſia munus habent: alios tres initio regni ſui Dominus excitauit: & ſuſcitat etiam interdum, prout tēporum neceſsitas poſtulat. Quæ ſit Apoſtolica functio ex mandato illo conſtat, Ite, prædicate Euangelium omni creaturæ. Non attribuuntur illis certi fines: ſed totus orbis aſsignatur redigendus in obedientiam Chriſti: vt Euangelium vbicunque gentium poterunt ſpargendo, regnum eius vbique erigant. Proinde Paulus, quum ſuum Apoſtolatum approbare vellet, ſe non vnam aliquam vrbem Chriſto acquiſiuiſſe, ſed longè latéque propagaſſe Euangelium commemorat: neque alienis fundamentis appoſuiſſe manus, ſed vbi inauditum fuerat Domini nomen, Eccleſias plantaſſe. Miſsi ergo ſunt Apoſtoli qui orbem à defectione in veram Dei obedientiam reducerent, regnúmque eius vbique Euangelij prædicatione conſtituerent: vel, ſi mauis, qui tanquam primi Eccleſiæ architecti, eius fundamenta in toto mundo iacerent. Prophetas vocat, non quoſlibet diuinæ voluntatis interpretes, ſed qui ſingulari reuelatione excellebant: quales nunc vel nulli extant, vel minus ſunt conſpicui. Per Euangeliſtas, eos intelligo qui quum dignitate eſſent Apoſtolis minores, officio tamen proximi erant, adeóque vices eorum gerebant. Quales fuerunt, Lucas, Timotheus, Titus, & reliqui ſimiles: ac fortaſsis etiam ſeptuaginta diſcipuli, quos ſecundo ab Apoſtolis loco Chriſtus deſignauit. Secundum hanc interpretationem (quæ mihi & verbis & ſententiæ Pauli conſentanea videtur) tres illæ functiones non ideo inſtitutæ in Eccleſia fuerunt vt perpetuæ forent, ſed ad id modò tempus Eph.4.11. Marc.16.15. Rom.15.19.20.

quo erigendæ erant Eccleſiæ vbi nullæ antè fuerant, vel certè à Moſe ad Chriſtum traducendæ. Quanquam non nego quin Apoſtolos poſtea quoque, vel ſaltem eorum loco Euangeliſtas interdum excitarit Deus, vt noſtro tempore factum eſt. Talib..s enim qui Eccleſiam ab Antichriſti defectione reducerent, opus fuit. Munus tamen ipſum nihilominus extraordinarium appello, quia in Eccleſiis ritè conſtitutis locum non habet. Sequuntur paſtores ac doctores, quibus carere nunquam poteſt Eccleſia: inter quos hoc diſcriminis eſſe puto quòd doctores nec diſciplinæ, nec ſacramentorum adminiſtrationi, nec monitionibus aut exhortationibus præſunt, ſed Scripturę tantùm interpretationi: vt ſyncera ſanáque doctrina inter fideles retineatur. Paſtorale autem munus hæc omnia in ſe continet.

Exceptio.

Alij autem, vt Paſtores & doctores functiones perpetuas retinent, nec iis vnquam carere poteſt Eccleſia.

5 Habemus quæ in Eccleſiæ regimine temporaria miniſteria fuerint, & quæ ideo inſtituta vt perpetuò durent. Quòd ſi Euangeliſtas Apoſtolis iungamus, reſtabunt nobis duo paria quodammodo inter ſe reſpondentia. Quam enim ſimilitudinem habent noſtri doctores cum veteribus Prophetis, eam habent cum Apoſtolis paſtores. Excellentius fuit propheticum munus, propter ſingulare reuelationis donum quo pollebant: ſed doctorum officium ſimilem ferè rationem & vnum prorſus finem habet. Ita duodecim illi quos Dominus elegit, vt nouam Euangelij prædicationem orbi promulgarent, ordine & dignitate cæteros antecesſerunt. Tametſi enim ex ratione & etymo verbi ritè Apoſtoli poſſunt vocari omnes miniſtri Eccleſiaſtici, quia à Domino omnes mittuntur, eiúſque ſunt nuntij: quia tamen magni referebat, certam haberi de eorum miſſione notitiam, qui rem nouam & inauditam afferrent, duodecim illos (quorum numero poſtea acceſſit Paulus) peculiari titulo ante alios inſigniri oportuit. Hoc nomen tribuit quidem alicubi Paulus ipſe Andronico & Iuniæ, quos dicit fuiſſe inſignes inter Apoſtolos: ſed quum propriè loqui vult, nonniſi ad primarium illum ordinem refert. Atque hic eſt communis Scripturæ vſus. Paſtores tamen (excepto quòd certas ſinguli Eccleſias ſibi attributas regunt) eandem ſuſtinent cum Apoſtolis prouinciam. Porrò quale illud ſit, clarius adhuc audiamus.

Euangeliſtæ ſi Apoſtolis iungantur reſtãt duo paria. Paſtores cum Apoſtolis: doctores cum Prophetis.

Luc.6.13.
Galat.1.1.

Cur ſpeciali Apoſtolorũ nomine duodecim illi ſunt inſigniti.

Rom.16.7.
Matth.10.1.

Mat.28.9
Luc. 22. 19.

6 Dominus, quum Apoſtolos mitteret, mandatum illis dedit (ſicut dictum eſt nuper) de prędicando Euangelio, & baptizandis credentibus in remiſſionem peccatorum. Antea autem mãdauerat vt ſacra ſymbola corporis & ſanguinis ſui ad exemplum ſuum diſtribuerent. En ſanctam, inuiolabilem, perpetuámque legem impoſitam iis qui in Apoſtolorum locum ſuccedunt, qua mandatum accipiunt de Euangelij prædicatione & ſacramentorum adminiſtratione. Vnde colligimus, eos qui vtrunque iſtorum negligunt, falsò prætexere Apoſtolorum perſonam. Quid autem paſtores? Paulus non de ſeipſo tantùm, ſed de omnibus illis loquitur, quum inquit, Sic nos æſtimet homo vt miniſtros Chriſti & diſpenſatores myſteriorum Dei. Item alibi, Oportet Epiſcopum tenacem eſſe eius qui ſecundum doctrinam eſt fidelis ſermonis: vt potens ſit exhortari per doctrinam ſanam, & contradicentes refellere. Ex his & ſimilibus locis qui paſſim occurrunt, colligere licet, in paſtorum quoque functione has eſſe duas præcipuas partes, Euangelium annuntiare, & ſacramenta adminiſtrare. Docendi autem ratio non in publicis tãtùm concionibus conſiſtit, ſed ad priuatas etiam admonitiones pertinet. Ita Paulus teſtes citat Epheſios, quòd nihil ſuffugerit eorum quæ in rem ipſorum erãt, quin annuntiaret ac doceret eos publicè & per ſingulas domos, teſtificans Iudæis ſimul ac Græcis pœnitentiam & fidem in Chriſtum. Item paulo pòſt, Quòd non deſtiterit cum lachrymis monere vnumquenque eorum. Neque tamen præſentis inſtituti eſt ſingulas boni paſtoris dotes perſequi, ſed tantùm indicare quid profiteantur qui ſe paſtores appellant: nempe ita ſe præeſſe Eccleſiæ non vt otioſam habeant dignitatem, ſed vt Chriſti doctrina populum ad veram pietatem inſtituant, ſacra myſteria adminiſtrẽt, rectam diſciplinam conſeruent atque exerceant. Quicunque enim ſpeculatores poſiti ſunt in Eccleſia, illis Dominus annuntiat, ſiquis per ignorantiam, eorum negligentia pereat, ſanguinem ſe de ipſorum manibus requiſiturum. In eos quoque omnes competit quod de ſe ait Paulus, Væ mihi, niſi euangelizem, quum diſpenſatio mihi ſit commiſſa. Denique, quod orbi vniuerſo præſtiterunt Apoſtoli, id gregi ſuo, cui deſtinatus eſt, debet paſtor vnuſquiſque.

Sicut Apoſtolis, ita & Paſtoribus verbi prædicatio & ſacramentorum adminiſtratio commiſſa eſt.

1.Cor.4.1.
Tit.1.9.

Verbi prædicatio, qualis eſſe debeat.

Act. 20. 20. & 31.

Ezech.3.17.

1.Cor.9.16.

7 Etſi dum ſingulis aſſignamus ſuas Eccleſias, interim non negamus quin alias Eccleſias iuuare is poſſit qui vni eſt alligatus, ſiue quid inciderit turbarum, quod eius præſent

Ordo autem poſtulat, vt paſtoribus ſinguli

Sua aſſignatur Eccleſiæ, non alio tamen vnumquemque alligatum eſſe, quin & alias iuuare poſsit, publica authoritate ita poſtulante, modo rite & ordine & publica authoritate fiat.

ſentiam requirat: ſiue ab ipſo petatur de re aliqua obſcuriore conſilium. Sed quia ad retinendam Eccleſiæ pacem neceſſaria eſt iſta politia, vnicuique eſſe propoſitum quod agat, ne ſimul omnes tumultuentur, ſine vocatione incerti diſcurrant, in vnum omnes locum temere confluant, & ne vacuas Eccleſias pro libidine deſerant, qui de ſua commoditate magis quàm de Eccleſiæ ædificatione ſunt ſoliciti: hęc diſtributio quoad licet obſeruari communiter debet, vt ſuis quiſque finibus contentus in alienam prouinciam non irrumpat. Nec humanum eſt inuentum, ſed Dei ipſius inſtitutum. Legimus enim, Paulum & Barnabam creaſſe per ſingulas Liſtrenſium, Antiochenorum, Iconium Eccleſias, Presbyteros: & Paulus ipſe Tito præcipit vt oppidatim Presbyteros conſtituat. Sic alibi Philippenſium Epiſcopos, & alibi Archippum Coloſſenſium Epiſcopum commemorat. Et extat inſignis eius concio apud Lucam, ad Presbyteros Eccleſię Epheſinę. Quiſquis ergo Eccleſiæ vnius regimen ac curam ſuſceperit, huic diuinæ vocationis legi obligatum ſe eſſe ſciat: non quòd veluti glebæ addictus (vt Iuriſconſulti dicunt) id eſt mancipatus & quaſi affixus, pedem inde mouere nequeat, ſi ita publica vtilitas poſtularit, modò id rite & ordine fiat. ſed is qui in vnum locum vocatus eſt, non debet ipſe de migratione cogitare, nec, prout ſibi commodum putarit, quærere liberationem. Deinde, ſi quem expediat aliò transferri, non tamen debet hoc priuato conſilio tentare, ſed expectare publicam authoritatem. Act. 14. 23. Tit. 1. 5. Philip. 1. 1. Col. 4. 17. Act. 20. 18.

Epiſcopi, presbyteri, paſtores & miniſtri apud Apoſtolos vnum idemque ſunt. Tit. 1. 5. Philip. 1. 1. Act. 20. 17.

8 Cæterùm quòd Epiſcopos, & presbyteros, & paſtores, & miniſtros promiſcuè vocaui qui Eccleſias regunt: id feci ex Scripturæ vſu, quæ vocabula iſta confundit. quicunque enim verbi miniſterio funguntur, iis titulum Epiſcoporum tribuit. Sic apud Paulum vbi iuſſus eſt Titus conſtituere Presbyteros oppidatim, continuò ſubiicitur, Oportet enim Epiſcopum eſſe inculpabilem, &c. Sic alibi plures in vna Eccleſia Epiſcopos ſalutat. Et in Actis refertur conuocaſſe Presbyteros Epheſinos, quos ipſe Epiſcopos ſua oratione nominat. Hic iam obſeruandum eſt, nos hactenus nonniſi ea officia recenſuiſſe, quæ in verbi miniſterio conſiſtunt. nec de aliis Paulus meminit illo quarto ad Epheſios capite quod citauimus. Verùm in epiſtola ad Romanos, & priore ad Corinthios, alia enumerat, vt poteſtates, donum ſanationum, interpretationem, gubernationem, pauperum curationem. Ex quibus quæ temporaria fuerunt omitto: quia nullum operępretium eſt in iis immorari. Duo autem ſunt quæ perpetuò manent: gubernatio, & cura pauperum. Gubernatores fuiſſe exiſtimo ſeniores è plebe delectos, qui cenſuræ morum & exercendæ diſciplinæ vnà cum Epiſcopis præeſſent. Neque enim ſecus interpretari queas quod dicit, Qui præeſt, id faciat in ſolicitudine. Habuit igitur ab initio vnaquæque Eccleſia ſuum Senatum, conſcriptum ex viris piis, grauibus & ſanctis: penes quem erat illa, de qua poſtea loquemur, iuriſdictio in corrigendis vitiis. Porrò eiuſmodi ordinem non vnius ſeculi fuiſſe, experientia ipſa declarat. Eſt igitur & hoc gubernationis munus ſeculis omnibus neceſſarium.

Rom. 12. 7. 1. Cor. 12. 28. Aliæ functiones temporariæ omittuntur. Duæ autem ſeniorum videlicet & Diaconorum reperiuntur ad miniſterium verbi pertinentes, & de quibus poſtea tractabitur. Rom. 12. 8.

Diaconorum gradus diſtincti ab Apoſtolo.

9 Cura pauperum diaconis mandata fuit. Quanquam ad Romanos duo ponuntur genera. Qui largitur (inquit illic Paulus) id faciat in ſimplicitate: qui miſeretur, in hilaritate, quum de publicis Eccleſiæ muneribus eum loqui certum ſit, oportet duos fuiſſe gradus diſtinctos. Niſi me fallit iudicium, priore membro diaconos deſignat, qui eleemoſynas adminiſtrabant. Altero autem eos qui pauperibus & ęgrotis curandis ſeſe dedicauerant. quales erant viduæ, quarum mentionem facit ad Timotheum. Nullum enim aliud publicum officium obire mulieres poterant, quàm ſi in obſequium pauperum ſe darent. Si hoc recipimus (vt omnino recipiendum eſt) duo erunt genera Diaconorum: quorum alteri in rebus pauperum adminiſtrandis, alteri in pauperibus ipſis curandis Eccleſiæ ſeruient. Tametſi autem nomen ipſum διακονίας latius patet, hos ſpecialiter tamen diaconos Scriptura nuncupat quos eleemoſynis diſpenſandis gerendæque pauperum curæ præficit Eccleſia & velut publici pauperum ærarij œconomos conſtituit: quorum origo, inſtitutio ac functio à Luca in Actis deſcribitur. Quum enim murmur à Græcis excitatum eſſet, quòd in pauperum miniſterio eorum viduæ negligerentur, Apoſtoli excuſantes ſe non poſſe ſufficere vtrique muneri, & prædicationi verbi & menſarum miniſterio, petierunt à multitudine vt eligerentur viri probi ſeptem, quibus id operæ demandarent. En quales habuerit diaconos Apoſtolica Eccleſia, quales ad eius exemplum habere nos conueniat. Rom. 12. 8.

1. Tim. 5. 10. Alteri eleemoſynarum, alteri pauperum infirmorum curam gerentes. Act. 6. 3.

Tertia pars capitis, de ordi-

10 Iam verò quum ordine omnia & decenter in ſacro cœtu gerenda ſint, nihil eſt in 1. Cor. 14. 40.

quo

quod id ſeruari diligentius oporteat, quàm in conſtituenda gubernatione: quia nuſquam maius periculum eſt ſiquid inordinatè geritur. Itaque, ne homines inquieti ac turbulenti (quod alias futurum erat) temere ſe ad docendum vel regendum ingererent, nominatim cautum eſt ne quis ſine vocatione publicum in Eccleſia munus ſibi ſumat. Ergo vt quis cenſeatur verus Eccleſiæ miniſter, primò rite vocatus ſit oportet: deinde vt ſuæ vocationi reſpondeat, id eſt iniunctas ſibi partes ſuſcipiat & exequatur. Hoc apud Paulum animaduertere ſæpius licet: qui vbi ſuum Apoſtolatum vult approbare, cum ſua in munere obeundo fidelitate vocationem ſemper ferè allegat. Si tantus Chriſti miniſter authoritatem ſibi arrogare non audet vt in Eccleſia audiatur, niſi quia & Domini mandato in hoc eſt conſtitutus, & fideliter peragit quod ſibi commiſſum eſt: quanta impudentia erit ſi quiſpiam mortalium, vtroque vel altero iſtorum deſtitutus, eiuſmodi honorem ſibi poſtulet? Verùm quia de obeundi muneris neceſſitate ſuperius attigimus, nunc de vocatione tantùm agamus.

[margin: De vocatione ſeu vocatione miniſtrorum Eccleſiæ.]

11 Eius autem tractatio in quatuor verſatur: vt ſciamus quales & qualiter & à quibus inſtituendi ſint miniſtri, & quo ritu quáve ceremonia initiandi. De externa & ſolenni vocatione loquor quæ ad publicum Eccleſiæ ordinem ſpectat: arcanam verò illam, cuius ſibi quiſque miniſter coram Deo conſcius eſt, Eccleſiam teſtem non habet, omitto. Eſt autem bonum cordis noſtri teſtimonium, quòd neque ambitione, neque auaritia, neque vlla alia cupiditate, ſed ſyncero Dei timore, & ædificandæ Eccleſiæ ſtudio oblatum munus recipiamus. Id quidem vnicuique noſtrûm (vt dixi) ſi volumus miniſterium noſtrum Deo approbare, neceſſarium eſt. Coram Eccleſia tamen ritè nihilo minus vocatus eſt qui mala conſcientia eò acceſſit, modò non ſit aperta eius nequitia. Solent etiam dicere ad miniſterium vocatos etiam priuatos homines, quos aptos & idoneos ad id obeundum vident: quia ſcilicet eruditio coniuncta cum pietate & reliquis boni paſtoris dotibus, quædam ſit ad ipſum præparatio. Quos enim tanto muneri deſtinauit Dominus, eos prius iis armis inſtruit quæ ad id implendum requiruntur, ne inanes & imparati veniant. Vnde & Paulus ad Corinthios, quum de ipſis officiis vellet diſputare, dona prius recenſuit quibus pollere debent qui officiis funguntur. Sed quia hoc eſt primum ex quatuor capitibus quæ poſui, eò iam pergamus.

[margin: Huius tractationis partes quatuor.]
[margin: Duplex vocatio, externa & interna: quomodo vtraque conſideranda.]
[margin: 1.Cor.12.7.]

12 Quales eligere Epiſcopos deceat, Paulus duobus locis copioſè exequitur. ſumma tamen huc redit, non eſſe eligendos niſi qui ſint ſanæ doctrinæ, & ſanctæ vitæ, nec aliquo vitio notabiles, quod & illis adimat authoritatem, & miniſterio ignominiam afferat. De diaconis & ſenioribus ſimilis prorſus eſt ratio. Videndum ſemper ne ad onus quod illis imponitur, ſuſtinendum impares ſint aut inepti, hoc eſt vt inſtructi ſint iis facultatibus quæ ad implendum ſuum munus erunt neceſſariæ. Sic Chriſtus, quum Apoſtolos miſſurus eſſet, eos armis & inſtrumentis quibus carere non poterant exornauit. Et Paulus, depicta boni ac veri Epiſcopi imagine, Timotheum admonet ne quem ab ea alienum eligendo ſeipſum contaminet. Particulam Qualiter non ad ritum eligendi, verùm ad religioſum timorem, qui in electione ſeruandus eſt, refero. Hinc ieiunia & orationes, quibus vſos fuiſſe fideles narrat Lucas quum Presbyteros crearent. Nam quum intelligerent ſe rem agere omnium maxime ſeriam, nihil tentare audebant niſi cum ſumma reuerentia & ſolicitudine. Potiſſimùm verò incubuerunt in preces, quibus Spiritum conſilij & diſcretionis à Deo peterent.

[margin: Tit.1.9.]
[margin: 1. Quales miniſtri Eccleſiæ ſint eligendi.]
[margin: 1.Tim.3.2.]
[margin: Luc.21.15 & 24.49. Marc.16.15. Act.1.8. 1. Tim. 5. 22.]
[margin: 2. Qualiter eligendi ſint.]

13 Tertium quod in partitione poſuimus, erat, A quibus eligendi ſint miniſtri. Huius autem rei certa regula ex Apoſtolorum inſtitutione peti non poteſt, quæ nonnihil habuit à communi reliquorum vocatione diſſimile. Quia enim extraordinarium miniſterium erat, vt aliqua inſigniori nota conſpicuum redderetur, ipſius Domini ore vocari & conſtitui oportuit qui ipſo fungerentur. Illi ergo nulla humana electione, ſed ſolo Dei & Chriſti mandato inſtructi, ſe ad opus accinxerunt. Hinc eſt quòd quum alium ſubſtituere in locum Iudæ volunt Apoſtoli, non audent vnum aliquem certò nominare, ſed duos in medium producunt, vt Dominus ſorte declaret vtrum ex iis velit ſuccedere. In hunc quoque modum accipere conuenit, quòd negat Paulus ſe ab hominibus vel per hominem creatum fuiſſe Apoſtolum, ſed per Chriſtum & Deum Patrem. Prius illud ſcilicet, Ab hominibus, cum piis omnibus verbi miniſtris commune habuit. neque enim potuit quiſpiam hanc adminiſtrationem rite ſuſtinere niſi qui eſſet à Deo vocatus. Alterum autem proprium & ſingulare illi fuit. Hoc ergo dum gloriatur, non tantùm

[margin: 3. A quibus.]
[margin: Apoſtoli tantùm à Chriſto ſolo electi.]
[margin: Act.1.23.]
[margin: Gal.1.1.]
[margin: De S. Pauli vocatione & electione.]

ſe habere iactat quod vero ac legitimo paſtori conueniat, ſed inſignia quoque ſui Apoſtolatus profert. Quum enim eſſent apud Galatas qui eius authoritatem ſtudentes eleuare, gregarium aliquem diſcipulum ipſum facerent à primariis Apoſtolis ſubrogatum: quo ſaluam prædicationi ſuę dignitatem vendicaret, cui inſidias iſtas intentari nouerat, omni ex parte nihilo ſe reliquis Apoſtolis inferiorem oſtendere neceſſe habuit. Proinde ſe non hominum iudicio, inſtar vulgaris vnius Epiſcopi, delectum eſſe affirmat, ſed ipſius Domini ore & manifeſto oraculo.

Paſtores ordinarii tamen ab aliis paſtoribus deſignantur.

14 At verò vt ab hominibus deſignentur Epiſcopi, omnino ex ordine legitimę vocationis eſſe, nemo ſóbrius inficiabitur: quando in hanc rem extant tot Scripturæ teſtimonia. Nec reclamat illud Pauli, vt dictum eſt, ſe non ab hominibus neq; per homines Gal.1.1. fuiſſe miſſum: quum de ordinaria miniſtrorum electione illic non loquatur, ſed quod erat ſpeciale Apoſtolis ſibi aſſerat. Quanquam ſic Paulum quoque ſingulari prærogatiua Dominus per ſeipſum deſignauit vt diſciplina Eccleſiaſticæ vocationis interim vteretur. ſic enim refert Lucas, Ieiunantibus & orantibus Apoſtolis, dicit Spiritus ſanctus,

Act.13.2.

Cur aliquando quidam ex Apoſtolis ab hominibus etiam ſint deſignati.

Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus ad quod ſelegi eos. Quorſum iſthæc ſegregatio & manuum impoſitio, poſtquam ſuam electionē teſtatus eſt Spiritus ſanctus, niſi vt Eccleſiaſtica diſciplina in deſignandis per homines miniſtris conſeruaretur? Nullo igitur illuſtriore documento eiuſmodi ordinem approbare Deus potuit, quàm dum Paulum Gentibus Apoſtolum ſe deſtinaſſe præfatus, eum tamen ab Eccleſia vult deſignari. Quod ipſum in Matthię electione cernere licet. Nam quia tanti erat munus Apoſtolicum vt vnum aliquem ſuo iudicio in eum gradum cooptare nō auſint, duos in medio conſtituunt, quorum in alterum ſors caſura ſit. vt ita & electio compertum è cælo teſtimonium habeat, neque tamen omnino prætereatur Eccleſiæ politia.

Act.1.23.

Porrò, iſta electio non ad vnum quempiam pertinet: ſed præeſſe huic debent alii paſtores, & accedere populi conſenſus ac approbatio, quod variis argumentis & teſtimoniis confirmatur.

15 Quæritur nunc à totáne Eccleſia eligi debeat miniſter, an à collegis tantùm & ſenioribus qui cenſuræ præſunt, an verò vnius authoritate conſtitui poſſit. Qui hoc ius ad vnum hominem deferunt, citant quod ait Paulus ad Titum, Propterea reliqui te in Tit.1.5. Creta, vt conſtituas oppidatim Presbyteros. Item ad Timotheum, Manus nemini citò 1.Tim.5.22. impoſueris. Sed falluntur, ſi putant vel Timotheum Epheſi, vel Titum in Creta regnum exercuiſſe, vt ſuo vterque arbitrio omnia diſponeret. Præfuerunt enim tantùm vt bonis & ſalutaribus conſiliis populo præirent: non vt ſoli, excluſis aliis omnibus, agerēt quod placeret. Ac nequid fingere videar, planum id faciam ſimili exemplo. Refert enim Lucas conſtitutos eſſe per Eccleſias Presbyteros à Paulo & Barnaba: ſed rationem vel mo- Act.14.23. dum ſimul notat, quum dicit factum id eſſe ſuffragiis. χειροτονήσαντες, inquit, πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίαν. Creabant ergo ipſi duo: ſed tota multitudo, vt mos Græcorum in electionibus erat, manibus ſublatis declarabat quem habere vellet. Nempe ſic Romani hiſtorici non raró loquuntur, Conſulem, qui comitia habuerit, creaſſe nouos magiſtratus, non aliam ob cauſam niſi quia ſuffragia receperit, & populum moderatus ſit in eligēdo. Non eſt certè credibile Paulum plus conceſſiſſe Timotheo & Tito quàm ſibi ipſe ſumpſerit. Videmus autem ipſum ex populi ſuffragiis Epiſcopos creare ſolitum. Sic ergo intelligendi ſunt ſuperiores loci, nequid de communi Eccleſiæ iure ac libertate imminuant.

Lib.1.epiſt.3. Bene ergo Cyprianus, dum contendit ex diuina authoritate deſcendere vt ſacerdos plebe præſente ſub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico iudicio ac

Leuit.8.6. Num.20.26. teſtimonio comprobetur. Siquidem hoc videmus iuſſu Domini in ſacerdotibus Leuiticis fuiſſe obſeruatum, vt ante conſecrationem in conſpectum populi producerentur.

Act.1.15, & 6.2. Non aliter aſcribitur Matthias Apoſtolorum collegio, nec aliter ſeptem Diaconi creantur quàm populo vidente & approbante. Hæc exempla, inquit Cyprianus, oſtendunt ſacerdotis ordinationem nonniſi ſub populi aſſiſtentis conſcientia fieri oportere: vt ſit ordinatio iuſta & legitima, quæ omnium teſtimonio fuerit examinata. Habemus ergo, eſſe hanc ex verbo Dei legitimam miniſtri vocationem, vbi ex populi conſenſu & approbatione creantur qui viſi fuerint idonei. Præeſſe autem electione debere alios paſtores, nequid per leuitatem, vel per mala ſtudia, vel per tumultum à multitudine peccetur.

4. Quo ritu miniſtri Eccleſiæ ſint ordinandi.

16 Supereſt ritus ordinandi, cui vltimum locum in vocatione dedimus. Conſtat autem Apoſtolos non alia ceremonia vſos eſſe, quum aliquem miniſterio admouebant, quam manuum impoſitione. Hunc autem ritum fluxiſſe arbitror ab Hebræorum more, qui quod benedictum ac conſecratum volebant, manuum impoſitione Deo quaſi

repr

repræſentabant. Sic Iacob benedicturus Ephraim & Manaſſe, eorum capitibus manus impoſuit. Quod ſequutus eſt Dominus noſter, quum ſuper infantes precationem faceret. Eodem (vt arbitror) ſignificatu Iudæi ex Legis præſcripto ſuis ſacrificiis manus imponebant. Quare Apoſtoli per manuum impoſitionem eum ſe Deo offerre ſignificabant quem initiabant in miniſterium. Quanquam vſi ſunt etiam ſuper eos quibus viſibiles Spiritus gratias conferebant. Vtcunque ſit, fuit hic ſolennis ritus, quoties ad miniſterium Eccleſiaſticum aliquem vocabant. Sic paſtores & doctores, ſic diaconos conſecrabant. Licet autem nullum extet certum præceptum de manuum impoſitione: quia tamen fuiſſe in perpetuo vſu Apoſtolis videmus, illa tam accurata eorum obſeruatio præcepti vice nobis eſſe debet. Et certè vtile eſt eiuſmodi ſymbolo cum miniſterij dignitatem populo commendari, tum eum qui ordinatur admoneri, ipſum iam non eſſe ſui iuris, ſed Deo & Eccleſiæ in ſeruitutem addictum. Præterea non erit inane ſignum, ſi in germanam ſuam originem reſtitutum fuerit. Nam ſi nihil fruſtra Spiritus Dei in Eccleſia inſtituit, hanc ceremoniam, quum ab eo profecta ſit, ſentiemus non eſſe inutilem, modò in ſuperſtitioſum abuſum non vertatur. Hoc poſtremò habendum eſt, non vniuerſam multitudinem manus impoſuiſſe ſuis miniſtris ſed ſolos paſtores. Quáquam incertum eſt an plures ſemper manus impoſuerint néc ne. Illud quidem in diaconis Paulo & Barnaba, & paucis quibuſdam aliis factum fuiſſe conſtat. Sed Paulus ipſe alibi ſe, non alios complures, Timotheo manus impoſuiſſe commemorat. Admoneo te (inquit) vt gratiam ſuſcites quæ in te eſt per impoſitionem manuum mearum. Nam quod in altera Epiſtola de impoſitione manuum presbyterij dicitur, non ita accipio quaſi Paulus de ſeniorum collegio loquatur: ſed hoc nomine ordinationem ipſam intelligo: quaſi diceret, Fac vt gratia quam per manuum impoſitionem recepiſti, quum te Presbyterum crearem, non ſit irrita.

Gen. 48. 14. Matth. 19. 15. — Act. 19. 6. — Huius ritus nullum extat præceptum, ſed vſus eius nobis commendatur. — A quibus imponebatur manus ordinato. — Act. 6. 6, & 13. 5. — 2. Tim. 1. 6. — 1. Tim. 4. 14.

CAPVT IIII.

De ſtatu veteris Eccleſiæ & ratione gubernandi quæ in vſu fuit ante Papatum.

Partes capitis.

1 Qualis fuerit hæc veteris Eccleſiæ gubernandi ratio, à ſect. 1 ad 10.
2 De ſolenni Epiſcoporum & Miniſtrorum veteris Eccleſiæ ordinatione, à decima ſect. ad finem capitis.

Hactenus de ordine gubernandæ Eccleſiæ, vt nobis ex puro Dei verbo traditus eſt, & de miniſteriis, vt ſunt à Chriſto inſtituta, diſſeruimus. Nunc quo iſta omnia clarius ac familiarius pateſiant, ac melius etiam in animis noſtris figantur, vtile erit in iis rebus veteris Eccleſiæ formam recognoſcere, quæ nobis diuinæ inſtitutionis imaginem quandam oculis repræſentabit. Tametſi enim multos Canones ediderunt illorum temporum Epiſcopi, quibus plus viderentur exprimere quàm Sacris literis expreſſum eſſet: ea tamen cautione totam ſuam œconomiam compoſuerunt ad vnicam illam verbi Dei normam, vt facilè videas nihil ferè hac parte habuiſſe à verbo Dei alienum. Verùm etiam ſiquid poſſit in ipſorum inſtitutis deſiderari, quia tamen ſincero ſtudio conati ſunt Dei inſtitutionem conſeruare, & ab ea non multum aberrarunt, plurimum conducet hic breuiter colligere qualem obſeruationem habuerint. Quemadmodum tradidimus triplices miniſtros nobis commendari in Scriptura, ita quicquid miniſtrorum habuit vetus Eccleſia, in tres ordines diſtinxit. nam ex ordine Presbyterorum partim eligebantur Paſtores ac Doctores: reliqua pars cenſuræ morum & correctionibus præerat. Diaconis commiſſa erat cura pauperum & eleemoſynarum diſpenſatio. Lectores autem & Acoluthi nomina non erant certorum munerum: verùm quos clericos vocabant, eos ab adoleſcentia certis exercitiis aſſuefaciebant ad ſeruiendum Eccleſiæ, quo melius intelligerent quorſum eſſent deſtinati, & paratiores in tempore ad officium accederent: vt copioſius mox oſtendam. Itaque Hieronymus, vbi quinque propoſuit Eccleſiæ ordines, enumerat Epiſcopos, Presbyteros, Diaconos, Fideles, Catechumenos: reliquo clero & monachis locum proprium nullum tribuit.

Veteris Eccleſiæ ratio gubernandi. — Non omni ex parte ad verbi Dei normam compoſita. — Miniſtros in tres ordines diſtinctos habuit: quorum duo explicantur: ſecundus, qui eſt ſeniorum omittitur, & de Eccleſiæ diſciplina agitur cap. 12. — In Ieſaiam. cap. 9.

2 Quibus ergo docendi munus iniunctum erat, eos omnes nominabant Presbyteros. Illi ex ſuo numero in ſingulis ciuitatibus vnum eligebant, cui ſpecialiter dabant titulum Epiſcopi: ne ex æqualitate, vt fieri ſolet, diſſidia naſcerentur. Neque tamen ſic ho-

1. Presbyteris, ſeu paſtores, quib. (ordinis conſeruandi gratia) Epiſcopus præerat.

nore & dignitate ſuperior erat Epiſcopus vt dominium in collegas haberet: ſed quas partes habet Conſul in ſenatu, vt referat de negotiis, ſententias roget, conſulendo, monendo, hortando, aliis præeat, authoritate ſua totam actionem regat, & quod decretum communi cõſilio fuerit exequatur: id muneris ſuſtinebat Epiſcopus in Presbyterorum

Epiſcopi vnde nati. Presbyter & Epiſcopus, idẽ.

cœtu. Atque idipſum pro temporum neceſſitate fuiſſe humano conſenſu inductum fatentur ipſi veteres. Ita Hieronymus in epiſtolam ad Titum, Idem (inquit) Presbyter qui Epiſcopus. Et antequam diaboli inſtinctu diſſidia in religione fierent, & in populis diceretur, Ego Pauli, ego Cephæ, communi conſilio Presbyterorum Eccleſiæ gubernabantur. Poſtea, vt diſſenſionum ſemina euellerentur, ad vnum omnis ſolicitudo eſt delata. Sicut ergo Presbyteri ſciunt ſe, ex Eccleſiæ conſuetudine, ei qui præeſt ſubiectos: ita Epiſcopi nouerint ſe magis conſuetudine quàm Dominicæ diſpoſitionis veritate Presbyteris eſſe maiores, & in commune debere Eccleſiam regere. Alibi tamen docet

Cõment. in epiſt. ad Tit. c. 1.

Ad Euagrium.

Huius ordinis inſtitutum, antiquum.

quàm fuerit antiquum inſtitutum. dicit enim Alexandriæ, à Marco Euangeliſta vſque ad Heraclam & Dionyſium, Presbyteros ſemper vnum ex ſe electum in excelſiori gradu collocaſſe, quem Epiſcopum nominabant. Habebant ergo ſingulæ ciuitates Presbyterorum collegium, qui Paſtores erant ac Doctores. Nam & apud populum munus docendi, exhortandi & corrigẽdi, quod Paulus Epiſcopis iniungit, omnes obibant: &, quo ſemen poſt ſe relinquerent, iunioribus qui ſacræ militiæ nomen dederant erudiendis nauabant operam. Vnicuique ciuitati erat attributa certa regio, quæ Presbyteros inde ſumeret, & velut corpori Eccleſiæ illius accenſeretur. Singula (vt dixi) collegia politiæ tantùm & pacis conſeruandæ gratia vni Epiſcopo ſuberant: qui ſic alios dignitate antecedebat vt fratrum cœtui ſubiiceretur. Quòd ſi amplior erat ager qui ſub eius epiſcopatu erat quàm vt ſufficere omnibus Epiſcopi muniis vbique poſſet, per ipſum agrum deſignabantur certis locis Presbyteri, qui in minoribus negotiis eius vices obirent. Eos vocabant Chorepiſcopos, quòd per ipſam prouinciam Epiſcopum repræſentabant.

Tit. 1. 9.

Epiſcopi & Presbyterorũ officium.

3 Sed quantum ad officium attinet de quo nunc agimus, tam Epiſcopũ quàm Presbyteros verbi & ſacramentorum diſpenſationi incumbere oportuit. Nam Alexandriæ tantùm (quoniam illic Arrius Eccleſiam turbauerat) inſtitutum fuit ne Presbyter concionem ad populum haberet, vt ait Socrates libro 9. Tripertitæ hiſtoriæ. Quod tamen ipſum Hieronymus ſibi diſplicere non diſſimulat. Certè inſtar portenti habitum eſſet, ſiquis ſe pro Epiſcopo venditaſſet, qui non etiam re ipſa exhibuiſſet verum Epiſcopum. Ea igitur fuit temporum illorum ſeueritas, vt miniſtri omnes ad implendum munus, quale ab ipſis Dominus requirit, adigerentur. Nec vnius tantùm ætatis morem refero: ſiquidem ne Gregorij quidem tempore, quo Eccleſia iam ferè collapſa erat (certè multum ab antiqua puritate degenerauerat) tolerabile fuiſſet Epiſcopũ aliquẽ à concionibus abſtinere. Sacerdos (inquit ipſe alicubi) moritur, ſi de eo ſonitus non audiatur, quia iram contra ſe occulti iudicis exigit, ſi ſine ſonitu prædicationis incedit. Et alibi, Quum teſtatur Paulus ſe mundum eſſe à ſanguine omnium, in hac voce nos conuincimur, nos conſtringimur, nos rei eſſe oſtendimur, qui Sacerdotes vocamur, qui ſuper ea mala quæ propria habemus, alienas quoque mortes addimus: quia tot occidimus quot ad mortem ire quotidie tepidi & tacentes videmus. Tacentes ſe & alios vocat, quia minus aſſidui eſſent in opere quàm conueniret. Quum ne iis quidem parcat qui officium dimidia ex parte agebant: quid facturum fuiſſe putas ſiquis in totum ceſſaſſet? Valuit ergo diu illud in Eccleſia, vt primæ Epiſcopi partes eſſent, populum verbo Dei paſcere, ſeu ædificare Eccleſiam publicè ac priuatim ſana doctrina.

Epiſt. ad Euagrium.

In veteri Eccleſia rigide conſeruatum.

Epiſt. 24.

Homil. in Ezech. 11.

Act. 20. 26.

De Archiepiſcopis & Patriarchis: quorum rariſſ. vſus.

4 Quòd autem ſingulæ prouinciæ vnum habebant inter Epiſcopos Archiepiſcopum: quòd item in Nicena ſynodo conſtituti ſunt Patriarchæ, qui eſſent ordine & dignitate Archiepiſcopis ſuperiores, id ad diſciplinæ conſeruationem pertinebat. Quanquam in hac diſputatione præteriri non poteſt quod rariſſimi erat vſus. Ob hanc igitur cauſam potiſſimum inſtituti ſunt illi gradus, vt ſiquid in Eccleſia qualibet incideret quod nõ poſſet bene à paucis expediri, ad ſynodum prouincialem referretur. Si magnitudo aut difficultas cauſæ maiorem quoque diſcuſſionem poſtularet, adhibebantur Patriarchæ vnà cum ſynodis, à quibus non eſſet prouocatio niſi ad vniuerſale concilium. Gubernationem ſic conſtitutam nonnulli hierarchiam vocarunt, nomine (vt mihi videtur) improprio: certè Scripturis inuſitato. Cauere enim voluit Spiritus ſanctus nequis principatum aut dominationem ſomniaret, quum de Eccleſiæ gubernatione agitur.

In quem finem inſtituti.

Hierarchia, nomẽ improprium, & Scripturis inuſitatum.

Verùm

Verùm ſi rem omiſſo vocabulo intuemur, reperiemus veteres Epiſcopos non aliam regendæ Eccleſiæ formam voluiſſe fingere ab ea quam Deus verbo ſuo præſcripſit.

Vid. cap. 3. ſect. 9.

5 Nec alia tunc fuit Diaconorum ratio quàm ſub Apoſtolis. Oblationes enim fidelium quotidianas & annuos Eccleſiæ prouentus recipiebant, vt cóferrent in veros vſus, id eſt, partim miniſtris, partim pauperibus alendis diſtribuerent: Epiſcopi tamen arbitrio, cui & œconomiæ ſuæ rationes quotannis reddebant. Nam quod Canones Epiſcopum vbique faciunt bonorum omnium Eccleſię diſpenſatorem, non ita intelligendum eſt quaſi ipſe per ſe eam ſolicitudinem geſſerit: ſed quia ipſius erat præſcribere Diacono qui in publicam Eccleſiæ alimoniam recipiendi eſſent, de eo quod reſiduum erat, quibus & quantum cuique erogandum eſſet: quia inſpectionem habebat an hic fideliter exequeretur quod officij ſui eſſet. ſic enim in Canonibus quos Apoſtolis adſcribunt, legitur, Præcipimus vt in ſua poteſtate res Eccleſiæ habeat Epiſcopus. Si enim animæ hominum pretioſiores illi creditæ ſunt, multò magis decet eum curam de pecuniis agere: ita vt eius poteſtate omnia pauperibus diſpenſentur per Presbyteros & Diaconos: vt cum timore & omni ſolicitudine miniſtrentur. Et in concilio Antiocheno decretum eſt vt coerceantur Epiſcopi, qui ſine Presbyterorum & Diaconorum conſcientia res Eccleſiæ pertractant. Sed de eo non eſt longius diſputandum, quum ex plurimis Gregorij epiſtolis conſtet, illo quoque tépore quo aliàs Eccleſiaſticæ ordinationes multum vitiatæ erant, hanc tamen obſeruationem duraſſe, vt Diaconi ſub Epiſcopo pauperum eſſent œconomi. Hypodiaconos veriſimile eſt fuiſſe initio Diaconis attributos, vt eorum opera circa pauperes vterentur: ſed illud diſcrimen paulatim confuſum fuit. Archidiaconi autem creari tunc cœperunt quum amplitudo facultatum nouam & exactiorem adminiſtrandi rationem poſtularet: quanquam Hieronymus iam ętate ſua fuiſſe commemorat. Erat autem penes eos ſumma redituum, poſſeſſionum, ſupellectilis, & quotidianarum oblationum procuratio. Vnde Gregorius Salonitano Archidiacono denuntiat reatu conſtrictum teneri ipſum, ſiquid ex bonis Eccleſiæ vel negligentia vel vllius fraude deperierit. Quòd autem Euangelij ad populum lectio illis dabatur, & exhortatio ad precandum: quod item ad porrigendum in ſacra Cœna calicem adhibebantur: id muneris ornandi cauſa fiebat, quo maiori religione ipſum obirent, quum admonerentur talibus ſymbolis non eſſe profanam aliquam villicationem quam gererent, ſed ſpiritualem & Deo dicatam functionem.

Diaconi, ſecundus ordo miniſtrorum veteris Eccleſiæ, vtrimque munus proprium.

Inſpectorē habebant Epiſcopum.

Cap. 35.

Hypodiaconos iis adiunxerunt & Archidiaconos præfectos.

Epiſt. ad Nepotianum.

Epiſt. 10. li. 2.

Euāgelij lectio Dia. cōmiſſa munus adiuentitium, honoris gratia.

6 Hinc etiam iudicare licet quis bonorum Eccleſiaſticorum vſus fuerit, & qualis diſpenſatio. Paſſim tum in ſynodorum decretis, tum apud vetuſtos ſcriptores reperias, quicquid poſſidet Eccleſia vel in fundis, vel in pecunia, pauperum eſſe patrimonium. Itaque ſubinde illic hæc cantilena Epiſcopis & Diaconis canitur, vt meminerint ſe non proprias opes ſed pauperum neceſſitati deſtinatas attrectare: quas ſi mala fide ſupprimant aut dilapident, rei ſanguinis futuri ſint. Vnde admonentur cum ſummo tremore & reuerentia, velut in conſpectu Dei, ſine perſonarum acceptione, eas diſtribuere quibus debentur. Hinc & illæ apud Chryſoſtomum, Ambroſium, Auguſtinum, & alios ſimiles Epiſcopos, graues obteſtationes, quibus ſuam integritatem apud populum aſſeuerant. Quum autem æquum ſit, & Domini etiam Lege ſancitum, vt qui ſuam Eccleſiæ operam impendunt, publicis Eccleſiæ ſumptibus alantur, & nonnulli etiam eo ſeculo Presbyteri patrimoniis ſuis Deo conſecratis, voluntarij pauperes facti eſſent: talis erat diſtributio vt nec miniſtris deeſſent alimenta, & pauperes non negligerentur. Cauebatur tamen interim ne miniſtri ipſi, qui frugalitatis exemplum dare aliis debent, tantum haberent vnde ad luxum aut delicias abuterentur: ſed duntaxat quo ſuam inopiam ſuſtinerent. Qui enim bonis parentum ſuſtentari poſſunt clerici, inquit Hieronymus, ſi quod pauperum eſt accipiunt, ſacrilegium committunt: & per abuſionem eiuſmodi iudicium ſibi manducant & bibunt.

Bonorum autē Eccleſiæ diſpenſatio hæc fuit olim.

1. Vt inde pauperes fideleſq; alerentur.

2. Miniſtris Eccleſiæ iuſta alimenta non deeſſent.

Refert. cap. Clericos. 1. & 2.

7 Principiò libera & voluntaria fuit adminiſtratio, quum ſponte fideles eſſent Epiſcopi ac Diaconi, & conſcientiæ integritas vitæq; innocentia pro legibus foret. Deinde quum ex quorundam cupiditate vel prauis ſtudiis naſcerentur mala exempla: ad hæc vitia corrigenda compoſiti ſunt Canones, qui Eccleſiæ reditus in quatuor partes diuiſerunt, quarum vnam aſſignarunt clericis, alteram pauperibus, tertiam ſacris ædibus & aliis ædificiis ſartis tectis tuendis, quartam verò aduenis pauperibus. Nam quòd hanc poſtremam Epiſcopo attribuunt alij Canones, id nihil variat ab ea quam dixi partitione.

Primò libera & voluntaria primùm fuit.

Deinde Eccleſiæ reditus in 4. partes diuiſi.

Neq; enim propriam eius eſſe volunt, vt vel ſolus ipſe ingurgitet, vel quo libuerit profundat, ſed vt hoſpitalitati, quam ab ordine ille Paulus exigit, ſufficiat. Atque ita interpretantur Gelaſius & Gregorius. non enim aliam rationem adducit Gelaſius cur ſibi quicquã Epiſcopus vẽdicet, niſi vt captiuis & peregrinis largiri queat. Et clarius etiamnum loquitur Gregorius, Mos eſt, inquit, Apoſtolicæ ſedis, ordinato Epiſcopo præcepta dare, vt de omni ſtipendio quod prouenit quatuor fiant portiones: vna videlicet Epiſcopo & familiæ eius, propter hoſpitalitatem atque ſuſceptionem: altera clero: tertia pauperibus: quarta reparandis Eccleſiis. Nihil ergo Epiſcopo in ſuum vſum capere licuit, niſi quod ad moderatum frugalémque victum ac veſtitum ſatis eſſet. Quod ſiquis inſoleſcere cœpiſſet, vel luxu, vel oſtentatione ac pompa, ſtatim à collegis reprimebatur: niſi paruiſſet, honore abdicabatur.

1. Tim. 3. 2. — Cap. Præſulis. 16. quæſt. 3. Refert. ca. Mos eſt, 12. quæſt. 2.

Et ſi tertia pars bonorum redituum inſtrumenti ſacrorum conferretur: ea tamen, quoties opus fuit, ceſſit pauperibus.

8 Porro quod in ornatum ſacrorum conferebant, perquam exiguum primò erat: deinde quum paulo ditior Eccleſia facta eſſet, ſeruarunt tamen ea in re mediocritatem. Et tamen quicquid pecuniæ illic collocabatur, ſaluum pauperibus manebat, ſiqua maior neceſſitas incidiſſet. Ita Cyrillus, quum fames Hieroſolymorum prouinciam occupaſſet, nec poſſet aliter inopiæ ſubueniri, vaſa & veſtes diſtraxit, ac inſumpſit in pauperum alimoniam. Similiter Acatius Amidæ Epiſcopus, quum magna Perſarum multitudo fame propemodum interiret, conuocatis clericis, & habita præclara illa oratione, Deus noſter neque diſcis neque calicibus opus habet, quia neque comedit neque bibit: vaſa conflauit vnde miſeris & cibum & redemptionis pretium conficeret. Hieronymus quoque, dum in nimium templorum ſplendorẽ inuehitur, honoris cauſa Exuperium Tholoſæ Epiſcopum ſui temporis refert, qui corpus Domini in caniſtro vimineo portabat, & ſanguinem in vitro: nullum vero pauperem eſurire patiebatur. Id quod nuper de Acatio dixi, Ambroſius de ſeipſo recitat. nam quum illum grauarent Arriani, quòd in redemptionem captiuorum ſacra vaſa confregiſſet, pulcherrima hac excuſatione vſus eſt, Qui ſine auro miſit Apoſtolos, & Eccleſias ſine auro congregauit. Aurum habet Eccleſia, non vt ſeruet, ſed vt eroget, & ſubueniat in neceſſitatibus. Quid opus eſt cuſtodire quod nihil adiuuat? An ignoramus quantum auri atque argenti de templo Domini Aſſyrij ſuſtulerint? Nónne melius conflat ſacerdos propter alimoniam pauperum, ſi alia ſubſidia deſint, quam ſacrilegus aſportat hoſtis? Nónne dicturus eſt Dominus, Cur paſſus es tot inopes fame emori? & certè habebas aurum, vnde miniſtraſſes alimoniam. Cur tot captiui abducti ſunt, nec redempti? Cur tot ab hoſte occiſi ſunt? Melius fuerat vt vaſa viuentium ſeruares quàm metallorum. His non poteris reſponſum dare. quid enim diceres? Timui ne templo Dei ornatus deeſſet. Reſponderet, Aurum ſacramenta non quærunt, neque auro placent quę auro non emuntur. Ornatus ſacramentorum, redemptio captiuorum eſt. In ſumma, videmus veriſſimum fuiſſe quod idem alibi dicit, quicquid tunc Eccleſia poſſideret, ſumptum fuiſſe egenorum. Item, Nihil Epiſcopum habere quod pauperum non eſſet.

Vide lib. 1. cap. 11. ſect. 7. 13. & lib. 3. c. 20. ſect. 30. & inf. ca. 5. ſect. 18.

Tripart. hiſt. lib. 5. & 11.

Ad Nepotian.

Præclara ad hanc rẽ dicta, teſtimonia & exempla ex Cyrillo, Acatio, Hieronymo, Exupero, Ambroſio.

De offic. lib. 2. c. 28.

Lib. 5. epiſt. cap. 31. & 33.

Clerici antiqui, inter quos Oſtiarii & Acoluthi, exercitiorũ nomina ac veluti tyronũ rudimenta fuerunt.

9 Hæc quæ recenſuimus, veteris Eccleſiæ miniſteria fuerunt. Alia enim, de quibus mentionem faciunt Eccleſiaſtici ſcriptores, magis exercitia fuerunt & quædam præparationes, quàm certa munera. Nam ſancti illi viri, vt Eccleſiæ ſeminarium poſt ſe relinquerent, adoleſcentes, qui ex parentum conſenſu & authoritate, militiæ ſpirituali nomen dabant, recipiebant in ſuam fidem ac tutelam, atque etiam diſciplinam: eóſque ſic formabant à tenera ætate, ne rudes ac noui ad obeundũ munus accederent. Omnes autem qui eiuſmodi tyrociniis imbuebãtur, generali nomine vocabantur Clerici. Vellem quidem aliud nomẽ magis proprium inditum illis fuiſſe. hac enim appellatio ex errore, vel certè praua affectione nata eſt: quum tota Eccleſia clerus, hoc eſt hæreditas Domini, à Petro dicatur. Ipſum tamen inſtitutũ ſanctum ac ſalutare imprimis fuit, vt qui ſe ac ſuam operam Eccleſiæ conſecrare vellent, ita ſub Epiſcopi cuſtodia educarẽtur, nequis niſi bene præformatus, Eccleſiæ miniſtraret, & qui à prima adoleſcentia tum ſanctã doctrinam imbibiſſet, tum ex ſeueriore diſciplina, grauitatis ſanctioriſq; vitæ habitũ quendam induiſſet, tum a curis profanis fuiſſet alienus, curiſq; ac ſtudiis ſpiritualibus aſſuefactus. Quemadmodum autẽ militię tyrones vmbratilibus pugnis inſtituuntur ad verum ſeriúmq; certamen, ſic erant certa rudimenta quibus exercebantur in clericatu, priuſquam ad ipſa munia promouerentur. Illis ergo primùm aperiendi claudendique templi curam mandabant, ac eos nominabant Oſtiarios. Poſtea vocabant Acoluthos, qui

1. Petr. 5. 3.

Epiſc.

Epiſcopo in domeſticis obſequiis adeſſent, eúmque perpetuò comitarentur, primùm honoris cauſa, deinde nequa ſuſpicio naſceretur. Præterea vt ſenſim populo innoteſcerent, & commendationem ſibi acquirerent: ſimul vt diſcerent ferre omnium conſpectum, & coram omnibus loqui: ne Presbyteri facti, quum ad docendum prodirent, pudore confunderentur, locus legendi ipſis dabatur in ſuggeſtu. In hunc modum gradatim promouebantur, vt ſuam ſedulitatem in ſingulis exercitiis approbarent, donec hypodiaconi fiebant. Hoc tantùm volo, fuiſſe hæc tyronum rudimenta magis, quàm functiones, quæ veris Eccleſiæ miniſteriis accenſerentur.

Cap.3. ſect.11.12. 10 Quod primum & ſecundum in miniſtrorum vocatione eſſe diximus, quales eligere, & quantam religionem in ea re adhibere oporteat: in eo Pauli præſcriptum & Apoſtolorum exempla vetus Eccleſia ſequuta eſt. Solebant enim ad eligendos paſtores cum ſumma reuerentia ac ſolicita nominis Dei inuocatione conuenire. Ad hęc formulam examinis habebant, qua eligendorum vitam & doctrinam ad illam Pauli amuſſim exigebant. Tantùm peccarunt hìc nonnihil immodica ſeueritate, quòd plus requirere *Altera pars capitis, de vocatione miniſtrorum agens.*

1.Tim.3.2 voluerit in Epiſcopo quàm Paulus requirat: ac præſertim ſucceſſu temporis cælibatum. Verum in cęteris conſentanea fuit ipſorum obſeruatio cum Pauli deſcriptione. In eo autem quod tertio loco poſuimus, quinam ſcilicet miniſtros inſtituere debeant, nō vnum ſemper tenuerunt ordinem. Antiquitus ne in clericorum quidem cœtum recipiebatur *Nonnihil hìc immodica ſeueritate, ſuc ceſſu temporis, cælibatu reſpecto, peccatum eſt.*

Lib.1.epiſt.5. quiſpiam ſine conſenſu totius plebis, vt Cyprianus diligenter excuſet quòd Aurelium quendam inconſulta Eccleſia lectorem conſtituerit: quia id præter morem, tametſi non ſine ratione factum fuerat. Sic autem præfatur, In ordinandis clericis, fratres chariſſimi, ſolemus vos antè conſulere, & mores ac merita ſingulorum communi conſilio ponderare. Verum quia in minoribus illis exercitiis non multum erat periculi: quòd ad diuturnam probationem & non magnam functionem aſſumerentur, rogari conſenſus plebis deſiit. Poſtea in reliquis quoque ordinibus, excepto Epiſcopatu, plebs Epiſcopo ac Presbyteris iudicium delectúmque ferè permiſit, vt cognoſcerent quinam idonei ac digni forent: niſi fortè quum parochiis noui Presbyteri deſtinabantur. tunc enim loci multitudinem nominatim conſentire oportuit. Nec mirum eſt quòd retinendo ſuo iure populus hac in parte minus ſolicitus fuerit. nemo enim Hypodiaconus fiebat qui non lōgum ſui experimentum in clericatu, ſub ea quæ tunc erat diſciplinæ ſeueritate, dediſſet. Poſtquam in eo gradu probatus fuerat, diaconus conſtituebatur: inde ad presbyterij honorem perueniebat, ſi fideliter ſe geſſiſſet. Ita nullus promouebatur de quo non re vera multis annis habitum eſſet ſub populi oculis examen. Et erāt multi Canones ad punienda eorum vitia: vt Eccleſia malis Presbyteris aut Diaconis non grauaretur, niſi remedia negligeret. Quanquàm in Presbyteris quoque ſemper exigebatur ciuium conſenſus. quod etiam teſtatur Canon primus diſtin. 67. qui Anacleto tribuitur. Denique omnes ordinationes ideo ſtatis anni temporibus fiebant, nequis clanculum ſine fidelium conſenſu obreperet, aut nimia facilitate abſque teſtibus promoueretur. *In tertio capite ordinationis miniſtrorum, quo ad conſenſum populi, non eadē ſemper fuit obſeruatio veteris Eccleſiæ: etſi populus minus ſollicitus fuerit in retinendo ſuo iure.* *Quo tempore ordinationes fierent.*

11 In eligendis Epiſcopis diu ſua populo libertas fuit conſeruata, nequis obtruderetur qui non omnibus acceptus eſſet. Hoc igitur in cōcilio Antiocheno vetitum eſt, ne- *At in ordinandis Epiſcopis populo diu ſua libertas ſeruata.*

Epiſt.90. cap.2. quis inuitis ingeratur. Quod & Leo primus diligenter confirmat. Hinc iſtæ ſententiæ, Is eligatur quem clerus & plebs aut maior numerus poſtularint. Item, Qui præfuturus eſt omnibus, ab omnibus eligatur. Qui enim ignotus & non examinatus præficitur, neceſſe eſt vt per vim intrudatur. Item, Is eligatur qui à clericis electus, à plebe expetitus fuerit: & à prouincialibus cum metropolitani iudicio conſecretur. Adeò autem cauerunt ſancti patres ne vllo pacto imminueretur hæc populi libertas, vt quum ſynodus vniuerſalis Conſtantinopoli congregata Nectarium ordinaret, id facere noluerit ſine totius cleri & populi approbatione: vt ſua ad ſynodum Romanam epiſtola teſtata eſt. Proinde quum Epiſcopus quiſpiam ſucceſſorem ſibi deſignaret, non aliter ratum erat quàm

Notatu digniſſ. narratio. ſi totus populus ſciſceret. Cuius rei non modò exemplum, ſed formulam quoque habes apud Auguſtinum in nominatione Eradij. Et Theodoritus, quum refert Petrum ab Athanaſio ſucceſſorem nominatum, continuò adiungit, ſacerdotalem ordinem ratum id habuiſſe, magiſtratum & primores populúmque vniuerſum ſua acclamatione approbaſſe. *Epiſt.110. Lib.4, c.20.*

Cap.13. 12 Eſt quidem & illud (fateor) optima ratione ſancitum in Laodicenſi concilio, ne turbis electio permittatur. Vix enim vnquam euenit tot capita vno ſenſu rem aliquam bene *Poſt verò conciliis quibuſdam incluſa*

Aſ, ne inconſiderata multitudinis arbitrio res permitteretur. bene componant. & ferè illud verum eſt, Incertum ſcindi ſtudia in contraria vulgus. Verum huic periculo adhibitum erat optimum remedium. Primùm enim ſoli clerici eligebant. quem elegerant, offerebát magiſtratui, vel ſenatui ac primoribus. Illi, habita deliberatione, electioñé, ſi iuſta videbatur, cõſignabant: ſin minus, eligebant alium quem magis probarent, tum ad multitudinem res deferebatur, quæ tametſi præiudiciis illis non alligaretur, minus tamen tumultuari poterat. Aut ſi à multitudine incipiebatur, tantùm id fiebat vt ſciretur quem potiſſimum expeteret. auditis popularium votis, clerici demum eligebant. Ita nec clericis licebat quem vellent præficere, nec tamen ſtultis populi deſyderiis obſequi neceſſe habebant. Hunc ordinem ponit alibi Leo, quum dicit, *Epiſt. 87.* Expectanda ſunt vota ciuium, teſtimonia populorum, honoratorum arbitrium, electio clericorum. Item, Teneatur honoratorum teſtimonium, ſubſcriptio clericorum, ordinis conſenſus ac plebis. aliter (inquit) fieri nulla ratio ſinit. Nec aliud ſibi vult illud decretum ſynodi Laodicenſis, quàm ne ab inconſiderata multitudine patiantur ſe abripi clerici & primores: ſed potius ſua prudentia & grauitate ſtultas eius cupiditates, ſiquando opus fuerit, reprimant.

Hæc eligendi ratio diu poſtea durauit. 13 Hæc eligendi ratio adhuc ætate Gregorij valebat, & veriſimile eſt diu poſtea duraſſe. Extant apud eum plurimæ epiſtolæ quæ luculentum huius rei teſtimonium dant. quoties enim de creando alicubi nouo Epiſcopo agitur, ſcribere ſolet ad clerum, ordinem & plebem, interdum etiam ad ducem, prout eſt regimen ciuitatis conſtitutum. Quòd ſi ob incompoſitum Eccleſię ſtatum vicino alicui Epiſcopo inſpectionem in electione mandat, ſemper tamen requirit ſolenne decretum, omnium ſubſcriptionibus ro- *Teſte Gregorio.* boratum. Quinetiam quum creatus Mediolani Epiſcopus eſſet Conſtantius quidam, & *Lib. 2. epiſt. 69.* ob incurſiones barbarorum multi Mediolanenſium Genuam confugiſſent: non aliter fore legitimam electionem putat quàm ſi ipſi quoque in commune conuocati aſſenſi *Diſt. 23. cap. In nomine.* fuerint. Imò nondũ anni quingenti effluxerunt ex quo Nicolaus Papa de Romani Pontificis electione in hunc modum ſtatuit, vt præirent Cardinales Epiſcopi, deinde reliquum clerum ſibi adiungerent, poſtremò plebis conſenſu electio firma eſſet. Et in fine *Et Nicolao.* recitat illud quod nuper citaui Leonis decretum, ac in poſterum valere præcipit. Quòd ſi ita inualuerit improborum malitia vt clerici ad puram electionem faciendam vrbe egredi cogantur: aliquos tamen è populo ſimul adeſſe iubet. Imperatoris verò ſuffragium, quantum intelligere licet, in duabus tantùm Eccleſiis requirebatur, Romana & Conſtantinopolitana: quòd illic duæ imperij ſedes eſſent. Nam quòd Mediolanum ad gubernandam noui Epiſcopi electionem miſſus fuit Ambroſius cum poteſtate à Valentiniano, id propter graues factiones quibus inter ſe ciues flagrabant, extraordinarium *Epiſt. 5. lib. 1.* fuit. Romæ autem tantum olim valuit Imperatoris authoritas in Epiſcopo creando, vt Gregorius ſe ipſius iuſſu in Eccleſiæ gubernaculis conſtitutum eſſe dicat: quum tamen ſolenni ritu à populo fuiſſet expetitus. Hoc autem moris fuit vt quum aliquem deſignaſſent ordo clerus ac populus, ad Imperatorem ſtatim referret ille, vt vel ſciſceret electionem ſua approbatione, vel improbando abrogaret. *Nec huic repugnant Gratiani decreta.* Neque huic conſuetudini repugnant decreta quæ à Gratiano colliguntur, vbi nihil aliud dicitur quàm nullo modo ferendum eſſe vt ſublata canonica electione, rex pro ſua libidine Epiſcopum conſtituat, & à Metropolitis non eſſe conſecrandum qui per violenta imperia ſic fuerit promotus. Aliud enim eſt, ſpoliare Eccleſiam iure ſuo, vt totum ad vnius hominis libidinem transferatur: aliud hoc honoris regi aut imperatori dare, vt ſua authoritate legitimam electionem confirmet.

Ritus huius ordinationis in veteri Eccleſia. 14 Sequitur iam vt tractemus quo ritu poſt electionem initiarentur veteris Eccleſię miniſtri in ſuum officium. Hanc Latini ordinationem vel conſecrationem, Græci χειροθεσίαν interdum etiam χειροτονίαν vocarunt: licet χειροτονία id genus electionis propriè dicatur vbi declarantur ſuffragia manuum eleuatione. Extat autem decretum Niceni concilij, vt Metropolites cum omnibus prouinciæ Epiſcopis conueniat ad eum qui electus fuerit ordinandum. Si autem itineris lõgitudine, aut valetudine, aut alia neceſſitate pars impeditur, vt tamen tres minimum conueniant: qui autem abſunt, ſuam conſenſionem per literas teſtentur. Atque hic Canon quum deſuetudine obſoleſceret, pluribus deinde ſynodis renouatus fuit. Omnes autem, aut ſaltem quicunque excuſationem non haberent, ideo adeſſe iubebantur quo grauius de doctrina & moribus ordinandi haberetur examen. neque enim ſine examine res peragebatur. Et apparet ex Cypriani verbis, non

poſt

poſt electionem vocari, ſed electioni intereſſe olim ſolitos: atque in eum finem vt eſſent quaſi moderatores, nequid in ipſa turba fieret turbulenti. Vbi enim dixit plebi eſſe poteſtatem vel dignos eligendi ſacerdotes, vel indignos recuſandi: aliquanto pòſt ſubiungit, Propter quod diligenter de traditione diuina atque Apoſtolica ſeruandum eſt & tenendum (quod apud nos quoque & ferè per prouincias vniuerſas tenetur) vt ad ordinationes rite celebrandas, ad eam plebem cui præpoſitus ordinatur, Epiſcopi eiuſdem prouinciæ proximi quiq; conueniant, & Epiſcopus deligatur plebe præſente. Sed quum tardius interdum cogerentur, & periculum eſſet ne illa mora abuterentur quidam ad ambiendi occaſionem, ſatis fore viſum eſt ſi deſignatione facta ipſi accederent, ac legitima inquiſitione probatum conſecrarent. *Epiſt. 4. lib. 1.*

15 Hoc quum vbique ſine exceptione fieret, paulatim mos diuerſus inoleuit, vt metropolim ad petendam ordinationem electi concederent. Quod ambitione magis & veteris inſtituti deprauatione factum eſt, quàm bona aliqua ratione. Nec multo pòſt, aucta iam Romanæ ſedis authoritate, obtinuit altera adhuc deterior conſuetudo, vt totius ferè Italiæ Epiſcopi conſecrationem inde peterent. Quod animaduertere licet ex epiſtolis Gregorij. Paucis tantùm ciuitatibus, quæ non ita facilè ceſſerant, antiquum ius ſeruatum erat. vt de Mediolano exemplum illic habetur. Fortaſſis ſolæ metropoles retinuerunt ſuum priuilegium. Solebant enim ad Archiepiſcopum conſecrandum omnes prouinciales Epiſcopi conuenire in ipſam primariam ciuitatem. Cæterùm ritus erat manuum impoſitio. Nihil enim præterea ceremoniarũ adhibitum lego: niſi quòd aliquem ornatum in ſolenni cœtu habebant Epiſcopi, quo à reliquis presbyteris diſtinguerentur. Presbyteros quoque & diaconos ſola manuum impoſitione ordinabant: ſed ſuos presbyteros quiſque Epiſcopus cum presbyterorum collegio ordinabat. Quanquam autem idem agebant omnes: quia tamen præibat Epiſcopus, & quaſi eius auſpicijs res gerebatur, ideo ipſius dicebatur ordinatio. Vnde veteres hoc ſæpe habent, non differre alia re ab Epiſcopo presbyterum niſi quia ordinandi poteſtatem non habeat. *Qui paulatim immutatus eſt.* *Lib. 1. Epiſt. 69, & 76.* *Qualis fuerit ille ritus.*

CAPVT V.

Antiquam regiminis formam omnino peſſundatam fuiſſe tyrannide Papatus.

Capitis huius duæ ſunt partes.

1 Qui, quales, & qua ratione ſub Papatu vocentur ad miniſterium Eccleſiaſticum, ſect. 1. 2. 3. 4. 5. 6. & 7.

2 Quam fideliter munus ſuum adimpleant, à ſect. 8 ad finem capitis.

NVnc ordinem gubernandæ Eccleſiæ, quem hodie tenet Romana ſedes ac omnes eius ſatellites, totámque hierarchiæ illius quam perpetuò in ore habent imaginem ob oculos ponere operæpretium eſt, ac cum illo quem deſcripſimus, primæ ac veteris Eccleſiæ conferre: quo ex comparatione eluceat qualem Eccleſiam habeant qui hoc ſolo titulo ad nos grauandos vel potius obruendos ferociunt. Præſtat autem à vocatione incipere, vt videamus qui & quales & qua ratione vocentur ad hoc miniſterium. Tum deinde conſiderabimus quàm fideliter munus ſuum impleant. Dabimus autem primum locum Epiſcopis: quibus vtinam hoc honori eſſe poſſet, in hac diſputatione primum tenere ordinem. Sed res ipſa non patitur me vel leuiter attingere hoc argumentum ſine ſummo ipſorum dedecore. Et tamen meminero in quo ſcripti genere nunc verſer: nec orationem meam, quæ ad ſimplicem doctrinam compoſita eſſe debet, vltra ſuas metas diffluere patiar. Sed tamen reſpondeat mihi quiſpiam eorum qui non prorſus frontem perdiderunt, quales hodie Epiſcopi paſſim eligantur. Sanè examen haberi de doctrina nimis obſoletum eſt. quòd ſi quis habetur doctrinæ reſpectus, iuriſconſultum aliquem deligunt, qui in foro magis litigare nouerit quàm in Eccleſia concionari. Hoc conſtat, à centum annis vix centeſimum quenq; fuiſſe electum qui ſacræ doctrinæ aliquid teneret. Superioribus ſeculis nõ ideo parco, quòd multo meliora fuerint, ſed quòd de præſenti modò Eccleſia nobis quæſtio eſt. Si de moribus fiat cenſura, paucos aut propemodum nullos fuiſſe reperiemus quos non indignos veteres Canones iudicaſſent. Qui non fuit ebrinſus, fuit ſcortator: qui ab hoc quoque ſcelere purus fuit, aut aleo fuit, aut venator, aut in aliqua parte vitæ diſſolutus Sunt enim leuiora vitia quę ſecundum vetuſtos Canones hominem ab Epiſcopatu excludunt. Hoc verò longè abſurdiſſimum, quòd pueri quoque vix decennes, Papæ conceſſione, Epiſcopi *Qui & quales Epiſcopi paſſim eligantur in Papatu.* *Nullum examen de doctrina habetur.* *2. Quod ad mores, eliguntur vel indocti. Vel diſſoluti.* *Aut pueri.*

Aut prodigioſe flagitioſi.

copi ſunt facti. Eò impudentiæ ac ſtuporis prouecti ſunt vt ne illud quidem extremum & adeò prodigioſum flagitium horrerent, quod ab ipſo naturæ ſenſu penitus abhorret. Hinc apparet quàm religioſæ fuerint electiones, vbi tam ſupina negligentia fuit.

3. Ius populi in eligendo ſublatum eſt, Leone, Cypriano & ſynodis reclamantibus.

2 Iam in eligendo totum illud ius populi ſublatum eſt. Vota, aſſenſus, ſubſcriptiones & omnia eiuſmodi euanuerunt. Ad ſolos Canonicos integra poteſtas tranſlata eſt. Illi in quem volunt, conferunt Epiſcopatum, eum mox in conſpectum plebis producunt: ſed adorandum, non examinandum. Atqui reclamat Leo, nullam rationem id ſinere, ac violentam impoſitionem eſſe pronuntiat. Cyprianus quum fluere ex iure diuino teſtatur ne fiat niſi ex conſenſu populi, pugnare diuerſum morem cum verbo Dei oſtendit. Tot ſynodorum decreta ne ſecus fiat ſeueriſſimè prohibent: ac, ſi factum ſit, iubent eſſe irritum. Si hæc vera ſunt, nulla hodie neque diuino neque Eccleſiaſtico iure Canonica electio in toto Papatu ſupereſt. Verùm etiamſi nihil aliud mali foret, qui tamen hoc excuſare poterunt quod ita ſpoliauerint ſuo iure Eccleſiam? Atqui ita, inquiunt, exigebat temporum corruptio, vt quoniam apud plebem & magiſtratus plus valebant odia & ſtudia in aſſumendis Epiſcopis, quàm rectum ſanumque iudicium, eius rei arbitrium paucis deferretur. Fuerit ſanè hoc extremum mali in rebus deploratis remedium. Verùm vbi medicina morbo ipſo nocentior apparuit, cur non & nouo huic malo ſuccurritur? Sed eſt, inquiunt, ipſis Canonicis exactè præſcriptum quid ſequi in electione debeant. Sed an dubitamus quin ſanctiſſimis legibus olim plebs ſe aſtringi intelligeret, quum videret ſibi regulam è verbo Dei propoſitam, dum ad Epiſcopum eligẽdum conueniret? Siquidem illa vna vox Dei qua deſcribit veram Epiſcopi effigiem, meritò pluris eſſe debebat quàm infinitæ Canonum myriades. Sed nihilominus, peſſimo affectu corrupta, nullam habebat legis aut æquitatis rationem. Sic hodie etſi optimæ ſcriptæ ſunt leges, manent tamen in chartis ſepultæ. Interim vt plurimum moribus receptum eſt, & (quaſi ratione fiat) etiam approbatum, vt ebrioſi, ſcortatores, aleones paſſim ad hunc honorem promoueantur. parum dico: vt Epiſcopatus adulteriorum & lenociniorum ſint præmia. Nam quum venatoribus & aucupibus dantur, præclarè res cecidiſſe exiſtimanda eſt. Tantam indignitatem vllo modo excuſare, nimis improbum eſt. Habebat, inquam, olim optimum canonem populus, cui præſcribebat Dei verbum, oportere Epiſcopum eſſe irreprehenſibilem, doctorem, non pugnacem, &c. Cur ergo eligendi prouincia à Paulo ad iſtos tranſlata eſt? Quia ſcilicet inter populi tumultus & factiones verbum Dei non exaudiebatur. Et cur hodie ab iſtis rurſum non transferatur, qui non modò leges omnes violant, ſed abiecto pudore, libidinoſè, auarè, ambitioſè humana diuinis commiſcent & confundunt?

Sequitur nullam, canonicam electionem ſupereſſe in Papatu.

Exceptio 1.

Reſponſio.

Exceptio 2.

Reſponſio.

Electiones Papiſticæ quales, & qui eligantur.

1. Tim. 3. 1.

Epiſt. 90. cap. 2.

Lib. 1. epiſt. 5.

Reſponſio ad priorem exceptionem plenior explicatio, quæ populi, Epiſcoporum (præcipuè Romanorum) & principum errata detegit.

3 Sed mentiuntur quum aiunt hoc remedij loco fuiſſe inuentum. Sæpe in Epiſcopis eligendis tumultuatas olim fuiſſe vrbes legimus: nemo tamen vnquam de auferendo ciuibus iure cogitare auſus eſt. Alias enim habebant vias quibus vel obuiarent his vitiis, vel iam admiſſa corrigerent. Verùm dicam quid ſit. Quum populus in delectu habendo negligentior eſſe cœpiſſet, & hanc curam, quaſi minus ſibi congruentem, in presbyteros reiiceret, illi hac occaſione ad tyrannidem ſibi vſurpandam abuſi ſunt: quam poſtea nouis canonibus editis ſtabilierunt. Ordinatio autem nihil aliud eſt quàm merum ludibrium. Species enim examinis, quam illic oſtentant, adeò inanis eſt & ieiuna, vt omni etiam fuco careat. Itaque quòd alicubi pactione impetrarunt principes a Romanis Pontificibus, vt nominarent ipſi Epiſcopos, in eo nihil noui damni fecit Eccleſia: quia canonicis duntaxat electio, quam nullo iure rapuerant, vel certè furati erant, adempta eſt. Eſt hoc ſanè fœdiſſimum exemplum, quòd ex aula mittuntur Epiſcopi ad occupandas Eccleſias, & piorum principum eſſet à tali corruptela abſtinere. Eſt enim impia Eccleſiæ ſpoliatio, quoties alicui populo ingeritur Epiſcopus quem non petierit, vel ſaltem libera voce approbarit. Verum inordinatus ille mos qui in Eccleſiis iampridem fuit, occaſionem principibus dedit vt præſentationem Epiſcoporum ſibi ſumerẽt. Maluerunt enim ſuum eſſe beneficium, quam eorum in quos nihilo plus id competebat, & qui non minus perperam eo abutebantur.

Electio presbyterorum & Diaconorum in Papatu nulla.

Quia in alium finem ordinantur.

4 En præclara vocatio, cuius cauſa Epiſcopi Apoſtolorum ſucceſſores ſe eſſe iactant. Presbyteros autem creandi ius ſibi ſolis competere dicunt. Sed in hoc peſſimè corrumpunt vetus inſtitutum, quòd non Presbyteros ſua ordinatione creant qui populum regant ac paſcant, ſed Sacerdotes qui ſacrificẽt. Similiter quum Diaconos cõſecrant, nihil

agunt de vero ac proprio ipſorum officio:ſed ad certas modò ceremonias circa calicem & patinam ordinant. At in Synodo Chalcedonenſi contrà ſancitum eſt,ne fiant abſolutæ ordinationes, hoc eſt, quin locus ſimul aſſignetur ordinaris vbi munus ſuum exerceant. Hoc decretum duplici nomine vtiliſſimum eſt, Ne oneientur Eccleſiæ ſuperuacuo ſumptu,& in homines otioſos expendatur quod erogari pauperibus debet. Deinde vt ij qui ordinantur,cogitent non ſe ad honorem promoueri, ſed munus ſibi mādari ad quod obeundum ſolenni teſtificatione obligentur. At Romanenſes magiſtri (qui nihil in religione curandum putant præter ventrem) primò titulum interpretantur reditum qui ad alimoniam ſufficiat:ſiue ex patrimonio ſit,ſiue ex ſacerdotio. Itaque quum Diaconum vel Presbyterum ordinant,nihil ſoliciti vbi debeant miniſtrare,ordinē illis conferunt,ſi modò ſatis diuites ſint ad ſe alendos. Verùm quis hominum hoc recipiat,vt titulus quem requirit concilij decretum, ſit annuus prouentus ad alimoniam? Iam verò quia recentiores Canones epiſcopos damnabant eorum alimonia, quos ſine idoneo titulo ordinaſſent, quo ſic reprimerent nimiam eorum facilitatem, etiam cautio excogitata eſt qua eluderent pœnam. Nam qui ordinatur, nominato qualicunque titulo promittit eo ſe fore contentum. Eo pacto ab alimentorum actione depellitur. Taceo mille fraudes quę hîc fiunt:vt quum alij inanes ſacerdotiorum titulos mentiuntur,vnde quinque aſſes annuatim conficere nequeant. alij ſub arcana ſtipulatione ſacerdotia commodatò accipiunt,quæ ſtatim reddituros ſe pollicentur, ſed interdum non reddunt. Et alia eius generis myſteria.

Diſt. 70. c. 1.

2. Contra inſtitutū verbo Dei & ſynodi, hos ordinariſ nullo loco aſſignantur.

3. Mille fraudibus nomen & rem ipſam conſumunt.

5 Verùm etiamſi illi abuſus craſſiores tollerentur,annon illud ſemper abſurdum eſt, Presbyterum conſtituere cui locum nullum aſſignes? nemine enim ordinant niſi ad ſacrificandum. Atqui legitima Presbyteri ordinatio eſt,ad Eccleſiæ gubernationē: Diaconi,ad eleemoſynæ procurationem vocari. Multis quidem pompis adumbrāt id quod agunt:quo ſpecie ipſa venerationem apud ſimplices habeat. ſed apud ſanos quid valere poſſunt iſtæ laruæ, vbi nihil ſolidi aut veri ſubeſt? Nam ceremonias adhibent vel ex Iudaiſmo acceſſitas, vel ex ſeipſis confictas: quibus abſtinere ſatius foret. De vero autem examine (vmbram enim illam quam retinent nihil moror) de populi conſenſu, de alijs rebus neceſſariis,nulla mētio. Vmbram voco ridiculas illas geſticulationes,ad ineptam ac frigidam vetuſtatis imitationem compoſitas. Habent Epiſcopi ſuos vicarios,qui ante ordinationem de doctrina inquirant. Sed quid? an legere ſuas miſſas poſſint:an vulgare aliquod nomen, quod in lectione occurret,declinare,an coniugare verbum,an vocis vnius ſignificationem, nouerint. neq; enim neceſſe eſt vt vel vnius verſiculi ſenſum reddere ſciant. Neque tamen adhuc ſacerdotio repelluntur qui in his quoque puerilibus elementis deficiunt,modò aliquam pecuniæ vel gratiæ commendationem attulerint. Eiuſdem farinæ eſt quòd quum ad altare admouentur ordinandi, quæritur ter voce non intellecta,ſintne digni honore. Reſpondet vnus(qui eos nunquam vidit,ſed nequid formulæ deſit, has partes habet in fabula) Digni ſunt. Quid in venerandis iſtis Patribus accuſes, niſi quòd in tam apertis ſacrilegiis ludendo, Deum & homines nullo pudore ridenr? At quia in diuturna eius rei poſſeſſione ſunt, putant id ſibi iam licere. Quiſquis enim contra hæc tam clara támque atrocia flagitia hiſcere audet, quaſi qui ſacra Cereris in apertum olim protulerat, ad capitale iudicium ab ipſis rapitur. An hoc facerent ſi quem putarent eſſe Deum?

Vlterius contra ſelectum reſuſcito.

Triuiae, de ordinationis redeo fine.

De examine, & alijs rebus neceſſariis.

Quibus vaniſſimam pompam & deplorandā caeruitatem opponerent impii & ſanguinarii homines.

6 Iam in beneficiorum collationibus (quæ res olim coniuncta erat cum ordinatione,nunc prorſus eſt ſeparata) quanto melius ſe gerunt? Eſt autem apud eos multiplex ratio. neque enim ſoli Epiſcopi conferunt ſacerdotia.& in his etiam quorum vocatur collatores,non ſemper plenum ius habent:ſed alij præſentationem habent, ipſi autem collationis titulum retinent,honoris cauſa. Accedunt etiam nominationes ex ſcholis, reſignationes,vel ſimplices,vel permutationis cauſa factæ:reſcripta commendatitia,præuentiones,& quicquid tale eſt. Verùm ita ſe omnes gerunt vt nullus eorū poſſit alteri quippiam exprobrare. Sic contendo:vix centeſimum quodque beneficium hodie in Papatu ſine ſimonia conferri:qualiter ſimoniam veteres definierunt. Non dico omnes numerato pretio emere: ſed cedo mihi vnum ex viginti qui nulla obliqua commendatione ad ſacerdotium perueniat. Alios cognatio vel affinitas promouet,alios parentum authoritas:alij obſequiis fauorem ſibi conciliant. Denique in hunc finem conferuntur ſacerdotia,non vt Eccleſiis ſit proſpectum,ſed iis qui accipiunt. Itaque beneficia appellant, quo nomin

Secunda correptio reformatio, de locorum aſſignatione, quam beneficiorum collationē nominant vbi multiplices abuſus paucis verbis exhibentur.

Sacerdotia cum Beneficia dicātur in Papatu.

nomine ſatis declarant ſe non alio loco ea habere quàm principum donatiua, quibus vel conciliant fauorem militum, vel eorum labores remunerantur. Omitto quòd in ton ſores, coquos, muliones, atque eius fæcis homines hæc præmia conferuntur. Iam verò nullis ferè litibus magis hodie perſtrepũt iudicia quàm ob ſacerdotia: vt dicas nihil aliud quam prædam eſſe canibus obiectam ad venationem. An hoc vel auditu tolerabile eſt, Paſtores vocari qui in Eccleſiæ poſſeſſionem, quaſi in hoſtile prædium irruperint? qui forenſibus iurgijs euicerint? qui pretio redemerint? qui ſordidis obſequiis emeruerint? qui pueri vix dum balbutientes, eam, ceu hæreditariam à patruis & cognatis, interdũ etiam a patribus ſpurij creuerint?

Vnde, quod vnus quinque aut ſex Eccleſijs gubernandis præficitur.

7 An vnquam eò progreſſa eſſet populi, quantumuis corrupti & ex legis, licẽtia? Sed hoc quoque maius portentum eſt, quòd vnus homo (non dico qualis, certe qui ſeipſum regere non poteſt) quinque aut ſex Eccleſiis gubernandis præficitur. Videre eſt hodie in aulis Principum adoleſcentes ter Abbates, bis Epiſcopos, ſemel Archiepiſcopos. Paſſim verò ſunt Canonici, quinque, ſex, ſeptem ſacerdotiis onuſti: quorum nullam prorſus niſi in recipiendo prouentu curam habent. Non obiiciam, verbum Dei vbique reclamare: quod iampridem deſiit apud eos habere tantillum momenti. Non obiiciam, multas ſeueriſſimas ſanctiones in pluribus Conciliis contra hanc improbitatem eſſe factas. nam has quoque quoties libet, fortiter contemnunt. Sed dico vtrunque eſſe prodigioſum flagitium, quod Deo, naturæ, & Eccleſiaſtico regimini prorſus aduerſetur, vt vnus prædo pluribus ſimul Eccleſiis incubet: vt Paſtor nominetur, qui gregi ſuo adeſſe, etiamſi velit, nequeat: & tamen (qua ſunt impudentia) tam abominandas fœditates Eccleſiæ nomine prætexunt, quo ab omni reprehenſione eximant. Quinetiam, ſi Deo placet, in iſtis nequitiis continetur ſacroſancta illa ſucceſſio, cuius merito effectum eſſe iactant ne Eccleſia periret.

Quæ corruptela fœdiſſima ſeuerißimis multorum Conciliorum ſanctionibus damnatur.

Altera pars capitis. Quàm fideliter munus ſuum exerceant.

8 Nunc (quæ ſecunda nota eſt in æſtimando legitimo Paſtore) videamus quàm fideliter munus ſuum exerceant. Ex ſacerdotibus, qui illic creantur, alij ſunt Monachi, alij quos vocant Seculares. Prior ille grex incognitus fuit veteri Eccleſiæ. & habere talem in Eccleſia locum, adeò cum monaſtica profeſſione pugnat, vt quum olim ex monaſteriis in clerum cooptarentur, monachi eſſe deſinerent. Atque adeò Gregorius, cuius tempus multum fæcis habuit, hanc tamen confuſionem fieri paſſus non eſt. Vult enim clericatu abdicari qui Abbates facti fuerint: quòd monachus ſimul eſſe & clericus ritè nemo queat: quum alterum alteri ſit impedimento. Nunc ſi interrogem quomodo munus ſuum bene impleat quem Canones non eſſe idoneum declarant: quid, obſecro, reſponſuri ſunt? Citabunt mihi ſcilicet abortiua illa decreta Innocentij & Bonifacij, quibus monachi ad ſacerdotij honorem & poteſtatem ſic recipiuntur, vt in monaſteriis ſuis maneant. Sed quæ iſta eſt ratio, vt indoctus quiuis aſinus, ſimulac Romanam ſedem occupauerit, totam antiquitatem verbulo vno euertat? Verùm de hac re poſtea. Iſtud nunc ſufficiat, pro magna abſurditate habitum eſſe in Eccleſia puriori, ſi monachus ſacerdotio fungeretur. Nã Hieronymus ſe officium ſacerdotis agere negat, quum inter monachos degit: ſéq; vnum ex plebe facit qui à ſacerdotibus regatur. Verũ vt hoc illis demus, quid tamen officij faciunt? Ex mendicantibus nonnulli concionantur: reliqui omnes monachi vel cantillant vel demurmurant Miſſas in ſuis latibulis. Quaſi ad hoc fieri Presbyteros, aut Chriſtus voluerit, aut muneris natura patiatur. Quum ſcriptura palam teſtetur, Presbyteri eſſe propriam Eccleſiam regere, annon impia eſt profanatio, aliò transferre, imò penitus immutare ſacrum Dei inſtitutum? Nam quum ordinantur, nominatim vetantur facere quæ Deus Presbyteris omnibus iniungit. Siquidem illis hæc cantilena canitur, Monachus ſuo clauſtro contentus, nec ſacramenta adminiſtrare, nec aliud quippiam publici muneris gerere præſumat. Negent, ſi poterunt, apertũ eſſe Dei ludibrium, in hoc aliquem Presbyterum fieri, vt a verò & germano officio abſtineat, & eum qui nomen habet, rem non poſſe habere.

Epiſt. 11. lib. 3. — *1. Monachi, nullum inter Presbyteros locum habentes.* — *Exceptio.* — *Reſponſio 1.* — *Altera.* — *Act. 20. 28.* — *Tertia.*

2. Presbyteri quorum alij beneficiarij, alij mercenarij. Beneficiarij. Epiſcopi. Parochi. Canonici.

9 Venio ad ſeculares: qui partim beneficiarij ſunt (vt loquuntur) id eſt, habent ſacerdotia quibus alantur: partim quotidianas operas locant miſſando vel canendo, & quaſi collecta inde ſtipe victitant. Beneficiarij aut curam animarum habẽt, vt Epiſcopatus & parochiæ: aut ſtipendia ſunt hominum delicatorum, qui cantillando victum acquirunt: vt præbendæ, canonicatus, perſonatus, ac dignitates, capellaniæ, & ſimilia. Quanquam, rebus ſurſum deorſum iam conuerſis, Abbatiæ & Prioratus non tantùm ſecularibus

Capellani. Abbates. Priores.

Presbyteris,ſed pueris quoque (priuilegio, id eſt vulgari & vſitata conſuetudine) conferuntur. Quantum ad mercenarios attinet,qui in diem victum quærunt,quid aliud facerent quàm quod faciunt? nempe vt illiberali ac pudendo modo ſeſe proſtituant ad quæſtum:præſertim in tanta multitudine quanta nunc orbis ſcatet.Itaq; quum palàm mendicare non audeant,vel hac via reputent ſe parum profecturos, velut canes famelici circumeunt, & ſua importunitate non ſecus ac latratu extorquent ab inuitis hominibus quod in aridum ventrem ingerant. Hic ſi verbis perſequi coner quantum ſit dedecus Eccleſiæ,eò rediſſe honorem & munus Presbyterij,nullus erit finis.Non eſt igitur cur à me expectent lectores orationem quæ tam flagitioſæ indignitati reſpondeat. Breuiter dico, Si Presbyteri officium eſt (quod & verbum Dei præſcribit,& vetuſti Canones requirunt) Eccleſiam paſcere, & ſpirituale Chriſti regnum adminiſtrare : tales omnes ſacrifici qui nullum niſi in Miſſarum nundinatione opus aut ſtipendium habent, non modò ceſſant in officio, ſed nullum quod exerceant legitimum habent officium. Locus enim docendi illis nullus datur:nullam plebem habent quam gubernent. Denique nihil illis reliquum eſt præter altare in quo Chriſtum ſacrificent. quod non eſt Deo, ſed dæmoniis litare,vt alibi videbimus.

Mercenarii. — *1.Cor.4.1.* — *A verbo Dei isti presbyteri damnantur.*

Cap.18. ſect.3.9. 14.

10 Non attingo hic extranea vitia, ſed duntaxat inteſtinum malum , quod in ipſorum inſtitutione radicitus hæret. Addam vocem , quæ malè ſonabit in eorum auribus: ſed quia vera eſt, dicere oportet , eodem loco habendos eſſe Canonicos, Decanos, Capellanos,Præpoſitos,& quicunque otioſis ſacerdotiis aluntur.Quale enim Eccleſiæ miniſterium præſtare queunt? Nam verbi prædicationem,curam diſciplinæ,& ſacramentorum adminiſtrationem,tanquam onera nimis moleſta à ſe depulerunt. Quid ergo habent reliquum quo ſe veros Presbyteros eſſe iactent?Cantum ſcilicet &ceremoniarum pompam.At quid hoc ad rem?Si conſuetudinem,ſi vſum,ſi longi temporis præſcriptionem allegant : ego contrà Chriſti definitionem regero,qua & veros Presbyteros nobis expreſſit,& quid habere debeant qui tales haberi volunt.Quòd ſi tam duram legẽ ferre 2. nequeunt vt ſe Chriſti regulæ ſubiiciant , patiantur ſaltem hanc cauſam ex authoritate primæ Eccleſiæ decidi. At nihilo melior erit ipſorum conditio,ſi ex vetuſtis Canonibus 3. de eorum ſtatu iudicetur. Qui in Canonicos degenerarunt , Presbyteri eſſe debuerant, vt fuerunt olim , qui Eccleſiam cum Epiſcopo in commune regerent , & veluti collegæ eius eſſent in munere paſtorali.Dignitates illæ capitulares quas vocant,nihil prorſus ſpectant ad veram Eccleſię gubernationem:multo minus Capellanię,& reliqua fex talium nominum. Quo igitur loco eos omnes habebimus?Certè & verbum Chriſti, & veteris Eccleſiæ obſeruatio eos à presbyterij honore excludit. Presbyteros tamen ſe eſſe contendunt : ſed detrahenda eſt larua : ſic reperiemus,totam eorum profeſſionem alieniſſimam eſſe ac remotiſſimam ab illo munere Presbyterorum quod & Apoſtoli nobis deſcribunt,& in prima Eccleſia requiſitum fuit.Omnes ergo eiuſmodi ordines quibuſcunque titulis inſigniantur,nouitij quum ſint, certè nec Dei inſtitutione,nec antiqua Eccleſiæ obſeruatione ſuffulti , locum nullum habere debent in deſcriptione regiminis ſpiritualis,quod ore Domini ipſius cõſecratum Eccleſia recepit. Aut(ſi rudius ac craſſius me loqui malunt)quando Capellani, Canonici,Decani,Præpoſiti,& eius farinæ otioſi ventres ne minimo quidem digito particulam vllam attingunt eius officij quod in Presbyteris neceſſariò requiritur, non eſt ferendum vt falsò ſibi honorem vſurpando, ſanctam Chriſti inſtitutionem violent.

Beneficiarios autẽ illos quibus otioſis ſacerdotiis alũtur nul lo Eccleſiæ miniſterio ſurgi probatur. — *Exceptio. Reſp.1.* — *Canonicos quales eſſe oporteat.* — *Altera exceptio. Reſponſio.* — *Concluſio,iſtos beneficiarios, non presbyteros eſſe, immo vero veneficiarios.*

11 Superſunt Epiſcopi & parochiarum rectores:qui vtinam de retinẽdo officio contenderent. Libenter enim illis concederemus, eos habere pium & eximium munus, ſi quidem eo defungerentur:ſed quum Eccleſias ſibi cõmiſſas deſerendo,earúmq; curam in alios reiiciendo haberi paſtores volunt,perinde faciunt ac ſi munus paſtoris eſſet nihil agere.Siquis fœnerator,qui nunquam pedem vrbe moueret,aratorem ſe aut vinitorem eſſe profiteretur:ſi miles,qui aſſiduus fuiſſet in acie & caſtris,forum aut libros nunquam vidiſſet,pro iuriſconſulto ſe venditaret, quis ferret tam putidas ineptias? Atqui aliquanto abſurdius iſti faciunt,qui videri volunt & nominari legitimi Eccleſiæ paſtores, & tamen eſſe nolũt. Quorus enim quiſq; eſt qui vel in ſpeciem Eccleſiæ ſuæ regimen obeat? plurimi Eccleſiarum reditus tota vita deuorant , ad quas ne inſpiciendi quidem cauſa vnquam accedunt. Alij ſemel quotannis aut veniunt ipſi, aut œconomũ mittũt,nequid in locatione depereat. Quum hæc corruptela primùm obreperet , priuilegiis ſe eximebant

Epiſcopi , & Parochiarum rectores, Eccleſias deſerẽtes, earúmque regimen abiicientes, vano nomine gloriantur.

bant qui frui volebant hoc genere vacationis: nunc rarum exemplum eſt vt quis in Eccleſia ſua reſideat. æſtimant enim non ſecùs ac villas, quibus vicarios ſuos tanquam villicos aut colonos præficiunt. Atqui hoc ipſe quoque naturæ ſenſus repudiat, paſtorem eſſe gregis, qui ouem ex eo nullam vnquam viderit.

Huius mali ſemina, ætate Gregorij, in mercenarios inuehentis.

12 Iam ætate Gregorij apparet quædam huius mali ſemina extitiſſe, vt Eccleſiarum rectores negligentiores in docendo eſſe inciperent: quia id grauiter alicubi conqueritur. Mundus (inquit) ſacerdotibus plenus eſt: ſed tamen in meſſe rarus inuenitur operator: quia officium quidem ſacerdotale ſuſcipimus, ſed opus officij non implemus. Item, Quia charitatis viſcera non habent, domini videri volunt: patres ſe minimè recognoſcunt. Humilitatis locum in elationem dominationis mutant. Item, Sed nos, ô Paſtores, quid agimus, qui mercedem conſequimur, & operarij non ſumus? Ad exteriora negotia delapſi ſumus: & aliud ſuſcipimus, aliud præſtamus. Miniſterium prædicationis relinquimus: & ad pœnam noſtram, vt video, Epiſcopi vocamur, qui honoris nomen non virtutis tenemus. Quum tanta verborum aſperitate vtatur aduerſus eos, qui tantùm erant in officio minus aſſidui vel ſeduli, quid, quæſo, dicturus eſſet ſi videret ex Epiſcopis ferè nullum, aut certè pauciſſimos, ex reliquis vix centeſimum quenque ſuggeſtum ſemel tota vita conſcendere? Nam eò furoris ventum eſt vt vulgò exiſtimetur res Epiſcopali dignitate inferior, concionem ad populum habere. Tempore Bernardi res aliquanto magis prolapſæ erant: ſed videmus etiam quàm acerbis obiurgationibus inuehatur in totum ordinem: quem tamen credibile eſt fuiſſe tunc non paulo integriorem quàm nunc ſit. Hom. 17.

Et Bernardi, acerbius eos obiurgantis.

Summa Papiſticæ adminiſtrationis deſcriptio.

13 Quòd ſiquis totam hanc gubernationis Eccleſiaſticæ faciem quæ hodie ſub Papiſmo eſt, rite perpendat ac excutiat, reperiet nullum eſſe ſpoliarium, in quo licètioſius ſine lege & modo latrones graſſentur. Certè omnia illic à Chriſti inſtitutione adeò diſſimilia ſunt, imò aliena, adeò ab antiquis Eccleſiæ inſtitutis ac moribus degenerarunt, adeò cũ natura & ratione pugnant, vt nulla maior Chriſto fieri iniuria poſſit quàm dum eius nomen ad defenſionem tam ordinati regiminis obtendunt. Nos (inquiunt) ſumus Eccleſiæ columnæ, religionis antiſtites, Chriſti vicarij, fidelium capita: quia poteſtas Apoſtolica per ſucceſſionem ad nos peruenit. Quaſi apud ſtipites loquantur, iſtis ineptiis perpetuò ſuperbiunt. Quoties verò iſtuc iactabunt, quæram ab iis viciſſim quid habeant cum Apoſtolis commune. Nõ enim de hæreditario aliquo honore agitur, qui dormientibus deferri queat: ſed de prædicationis munere, quod ipſi tantopere defugiunt. Similiter quum ipſorum regnum tyrannidem Antichriſti eſſe aſſerimus, continuò excipiunt, eſſe venerabilem illam toties à magnis & ſanctis viris laudatam hierarchiam. Quaſi verò ſancti Patres, quum Eccleſiaſticam hierarchiam aut ſpirituale regimen, vt ipſis per manus ab Apoſtolis traditum erat, commendarent, hoc deforme & vaſtitatis plenum chaos ſomniarent, vbi Epiſcopi vel rudes vtplurimum aſini ſunt, qui ne prima quidem & plebeia fidei rudimenta tenent: aut interdum pueri à nutrice adhuc recentes: & ſiqui doctiores ſunt (quod tamen rarum eſt exemplum) Epiſcopatum nihil aliud eſſe putant quàm ſplendoris & magnificentiæ titulum: vbi Eccleſiarum rectores non magis de paſcendo grege cogitant quàm ſutor de arando: vbi omnia pluſquam Babylonica diſſipatione ſic confuſa ſunt, vt nullum integrum veſtigium paternæ illius ordinationis amplius appareat.

Ridicula iſtorum Eccleſiæ pſeudominiſtrorum allegatio.

Reſponſio.

Eorundem exceptio.

Reſponſio.

Mores autem eorum ſunt longe omnium turpiſſimi.

14 Quid ſi ad mores deſcendamus? vbi erit illa lux mundi quam Chriſtus requirit? vbi ſal terræ? vbi illa ſanctitas quæ velut perpetua cenſura eſſe poſſit? Nullus hodie eſt hominum ordo magis infamis luxu, mollitie, deliciis, omni denique genere libidinum. nullo ex ordine aptiores aut peritiores omnis impoſturæ, fraudis, proditionis, perfidiæ magiſtri. nuſquam tantum ad nocendum vel ſolertiæ, vel audaciæ. Taceo faſtum, ſuperbiam, rapacitatem, ſæuitiam. Taceo diſſolutam in omnibus vitæ partibus licentiam. Quibus ferendis ita fatigatus eſt mundus vt verendum non ſit nequid nimium exaggerare videar. Vnũ dico quod inficiari ne ipſi quidem poterunt. Ex Epiſcopis ferè nullum: ex parochiarum præfectis non eſſe centeſimum quenque, cuius ſi de moribus ferenda ſit ſecundum veteres Canones ſententia, non ſit vel excommunicandus, vel minimum à munere abdicandus. Videor aliquid incredibile dicere, adeò priſca illa diſciplina, quæ exactiorem cenſuram de moribus cleri fieri præcipiebat, obſoleuit: ſed omnino ita res habet. Eant nunc qui ſub Romanæ ſedis vexillis & auſpiciis militant, & de ſacerdotali apud ſe ordin Mat. 5. 14.

Nec vllus ferè reperietur, qui ex veterũ Canonum ſententia non ſit vel excommunicandus, vel minimũ à munere abdicandus.

ordine glorientur. Certè quem habent, neque à Christo, neque ab eius Apoſtolis, neque à Patribus, neque ab Eccleſia veteri eſſe conſtat.

Vide ca. 19. ſect. 32

Quo ad Diaconatum, nulla prorſus in Papatu extat, licet quandam vmbram illius obtineant.

15 Prodeant nunc in medium Diaconi, & illa ſanctiſſima, quam habent bonorum Eccleſiaſticorum diſtributio. Quanquam Diaconos ſuos ad eam rē minimè iam creant. nihil enim aliud ipſis iniungunt niſi vt miniſtrent ad altare, Euangelium recitent aut cantent, & neſcio quas agant nugas. Nihil de eleemoſynis, nihil de cura pauperum, nihil de tota illa functione quam olim gerebant. De ipſa inſtitutione loquor. nam ſi ſpectemus quid faciunt, re ipſa non munus illis eſt, ſed gradus duntaxat ad presbyterium. Vna in re, qui locum Diaconi in Miſſa tenēt, inane ſimulachrum antiquitatis repræſentant. recipiunt enim oblationes ante conſecrationem. Fuit autem id antiqui moris vt ante Cœnæ communionem ſe mutuò oſcularentur fideles, & eleemoſynas ad altare offerrēt: ita ſymbolo prius, deinde ipſa beneficentia charitatē ſuam declarabāt. Diaconus, qui œconomus erat pauperum, recipiebat quod dabatur, vt diſtribueret. Nūc ex illis eleemoſynis nihilo plus peruenit ad pauperes quàm ſi in mare proijcerentur. Ludunt ergo Eccleſiam cum iſto mendacij diaconatu. Certè in eo nec cū Apoſtolica inſtitutione, nec cum veteri obſeruatione ſimile quippiam habent. Ipſam verò bonorum diſpenſationem aliò tranſtulerunt: & ita compoſuerunt vt nihil fingi queat magis inordinatum. Quemadmodum enim latrones, iugulatis hominibus, prædam inter ſe diuidunt: ita iſti poſt extinctum verbi Dei lumen, quaſi iugulata Eccleſia, putarunt expoſitum eſſe prædæ ac direptioni quicquid in ſanctos vſus dicatum erat. Itaque facta diuiſione, rapuit ad ſe quiſque quantum potuit.

Mos veteris Eccleſiæ à Diaconis Papiſticis corruptus.

Simile appoſitum.

Bona Eccleſiaſtica quæ à veteris Diaconis olim adminiſtrabantur, Epiſcopi & Canonici inter ſe diripuerunt, pauperibus defraudatis.

16 Hic totæ illæ veteres rationes quas expoſuimus, non tantū conturbatæ, ſed prorſus expunctæ & inductæ ſunt. Potiſſimam partem Epiſcopi & Presbyteri vrbani, qui facti hac præda ditiores, verſi ſunt in canonicos, inter ſe diripuerunt. Partitionem tamen fuiſſe tumultuariam ex eo apparet, quòd de finibus ad hunc vſque diem litigant. Quicquid ſit, hac deciſione prouiſum eſt ne obolus vnus ex omnibus Eccleſiæ bonis ad pauperes rediret, quorum dimidia ſaltem ex parte fuerant. Nominatim enim quartam partem canones illis attribuunt: alteram verò quartam, ideo deſtinant Epiſcopis, vt in hoſpitalitatem & alia benignitatis officia erogent. Taceo quid ſua portione facere clerici, & quem in vſum illam conferre debuerint. nam reliquum quod templis, ædificiis, & aliis ſumptibus deputatur, debere pauperibus in neceſſitate patere, ſatis demonſtratum eſt. Quæſo, ſi ſcintillam vnam timoris Dei in corde haberent, ſuſtinerentne hanc conſcientiam, quòd quicquid comedunt ac veſtiuntur, ex furto, imò ex ſacrilegio prouenit? Sed quia Dei iudicio parum commouentur, ſaltem cogitarent homines eſſe, ſenſu & ratione præditos, quibus perſuadere volunt ſe habere tam pulchros & diſpoſitos in Eccleſia ſua ordines quàm iactare ſolent. Reſpondeant mihi breuiter, an Diaconia ſit furandi ac latrocinandi licentia. Hoc ſi negant, fateri etiam cogentur, nullam ſe Diaconiam reliquam habere: quando apud eos tota opum Eccleſiaſticarum adminiſtratio in ſacrilegam deprædationem palàm conuerſa eſt.

Prædonū iſtorum blaſphema exceptio.

17 Sed hic vtuntur pulcherrimo colore. dicunt enim Eccleſiæ dignitatem non indecenter hac magnificentia ſuſtineri. Et habent ex ſua ſecta quoſdam ita impudentes vt audeant palàm iactare, ſic demū adimpleri vaticinia illa quibus ſplendorē regni Chriſti deſcribunt veteres Prophetæ vbi regius ille apparatus in ordine ſacerdotali viſitur. Non fruſtra, inquiunt, hæc Deus Eccleſiæ ſuæ promiſit: Venient Reges, adorabūt in conſpectu tuo, tibi afferent munera. Cōſurge conſurge, induere fortitudine tua Sion, induere veſtimentis gloriæ tuæ Ieruſalem. Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes. Omne pecus Cedar cōgregabitur tibi. In hac improbitate confutanda ſi multum inſiſtam, vereor ne ineptus videar. Proinde verba temerè perdere nō libet. Quæro tamē, ſi quis Iudæus iſtis teſtimoniis abuteretur, quam ſolutionem daturi eſſent? Nempe reprehenderent eius ſtuporem, quòd quæ de ſpirituali Chriſti regno ſpiritualiter dicta ſunt, ad carnem & mundum transferret. Scimus enim Prophetas ſub imagine rerum terreſtrium, celeſtem Dei gloriam, quę lucere in Eccleſia debet, nobis delineaſſe. His enim benedictionibus, quas exprimunt eorū verba, nunquam minus abundauit Eccleſia, quàm ſub Apoſtolis: & tamen vim regni Chriſti tunc maximè effloruiſſe omnes fatentur. Quid ergo ſibi volunt illæ ſententiæ? Quicquid vſpiam eſt pretioſum, ſublime, præclarum, id oportere Domino ſubiici. Quod autem nominatim

Pſal. 72. 10. Ieſa. 52. 1, & 60. 6.

Reſponſio 1.

Reſp. 2. teſtimonia allata incon ſtantia.

Reges Chriſtũ adorantes. *Theodoſius.*

de Regibus dicitur, faſces ſubmiſſuros Chriſto, diademata ſua proiecturos ad eius pedes, opes ſuas conſecraturos Eccleſię, quando verius ac plenius exhibitum fuiſſe dicent, quàm quum Theodoſius, abiecta purpura, relictis imperij inſignibus, tãquam vnus quilibet ex plebe coram Deo & Eccleſia ſe ad ſolennẽ pœnitentiam ſubmiſit? quàm quum ipſe & alij ſimiles pij Principes ſua ſtudia & ſuas curas ad puram in Eccleſia doctrinam cõſeruandam, ad fouendos & protegendos ſanos Doctores contulerũt? At verò quàm non luxuriarint tunc ſuperuacuis opibus Sacerdotes, vna illa vox Synodi Aquileienſis, cui præerat Ambroſius, ſatis declarat; Glorioſa in Sacerdotibus Domini paupertas. Habebant certè tunc Epiſcopi nonnullas facultates, quibus cõſpicuum Eccleſiæ decus reddere poterant, ſi putaſſent hæc eſſe vera Eccleſiæ ornamenta. Sed quum ſcirent Paſtorum officio nihil eſſe magis aduerſum, quàm menſarum deliciis, veſtium nitore, magno famulitio, magnificis palatiis ſplendere ac ſuperbire, humilitatem ac modeſtiam, imò paupertatem ipſam quam Chriſtus inter ſuos miniſtros conſecrauit, ſequebantur & colebant.

Ambroſii vox Prædonũ Papiſticorum infamiã arguẽs.

Altera vlterii exceptio, de tẽplorũ ornatu. Reſp. 1.

18 Verùm ne hic ſimus longiores, iterum in breuem ſummã colligamus, quàm procul abſit ea quæ nunc eſt opum Eccleſiaſticarũ vel diſpenſatio, vel diſſipatio, à vera Diaconia quam & verbum Dei nobis commendat, & vetus Eccleſia obſeruauit. Quod in templorum ornatum confertur, perperam collocari dico, ſi non adhibeatur is modus quem & ipſa natura ſacrorum præſcribit, & Apoſtoli aliique ſancti Patres, tum doctrina Vide lib. 1. cap. 11. ſect. 7. 13. & lib. 3. cap. 10. & ſup. cap. 4 ſect. 8.
2. tum exemplis præſcripſerunt. At quid tale hodie in templis conſpicitur? Quicquid, non dico ad priſcam illam frugalitatem, ſed ad honeſtam aliquam mediocritatem eſt com-
3. poſitum, reſpuitur. Nihil omnino placet, niſi quod luxum & temporum corruptelam ſapiat. Interim tantum abeſt vt viuorum templorum iuſtam habeant curam, vt potius multa pauperum millia fame perire paſſuri ſint, quàm minimum calicem aut vrceolum
4. confringant ad inopiam eorum ſubleuandam. Nequid grauius à meipſo pronuntiem, hoc tantùm pios lectores cogitare velim, ſi nunc Exupetium illũ Tholoſæ Epiſcopum, quem retulimus, ſi Acatium, ſi Ambroſium, aut ſimilem quempiam excitari à mortuis contingat, quidnam ſint dicturi. Certè non probabunt, in tanta pauperum neceſſitate, quaſi ſuperfluas opes aliò transferri. Vt taceam, hos vſus quibus impenduntur (etiam ſi
5. nulli ſint pauperes) multis modis noxios: vtiles verò nulla ex parte eſſe. Sed homines omitto. Bona hæc Chriſto ſunt dicata, eius itaque arbitrio diſpenſanda ſunt. Fruſtra autem partem hanc impenſam Chriſto ferent, quam præter eius mandatum profuderunt.
6. Quanquam (vt verum fatear) non multum de ordinario Eccleſiæ reditu his ſumptibus
7. deciditur. Nulli enim ſunt tam opulenti Epiſcopatus, nullæ tam opimæ Abbatiæ, nulla denique neque tam multa neque tam ampla ſacerdotia, quæ ad explendam ſacerdotum ingluuiem ſufficiant. Verùm dum ſibi volunt parcere, populum ſuperſtitione inducunt vt quod erat in pauperes erogandum, ad extruenda templa, ad erigendas ſtatuas, ad emenda vaſa, ad pretioſas veſtes comparandas conuertant. Ita hoc gurgite quotidianæ eleemoſynæ abſumuntur.

Poſtrema reſponſio, quæ prorſus euerſam Eccleſiaſticorum bonorũ Diaconiam ab impuris iſtis prædonibus, ventri ſuo ſeruientibus, fuiſſe oſtendit.

19 De reditu quem ex agris & poſſeſſionibus percipiunt, quid aliud dicã quàm quod iam dixi, & eſt ante omnium oculos? Maximam portionem videmus qua fide adminiſtrent qui Epiſcopi vocantur & Abbates. Quæ inſania eſt Eccleſiaſticum ordinem hic quærere? An in ſatellitij numero, ædium ſplendore, veſtitus & epularum deliciis, principum lautitias æmulari eos decebat, quorum vitam oportuerat ſingulare frugalitatis, modeſtiæ, continentiæ, humilitatis eſſe exemplar? Quantùm & hoc ab eorũ officio abhorrebat quos æternùm inuiolabiléque Dei edictũ turpis lucri appetentes eſſe vetat, & ſimplici victu contentos eſſe iubet, non modò vicis & arcibus manum inijcere, ſed in ampliſſimas ſatrapias inuolare, demum imperia ipſa occupare? Si verbum Dei contemnũt, Tit. 1. 7.

Concil. Carthag. 4. c. 14. & 15.

quid reſpondebunt ad vetuſta illa Synodorum decreta? quibus ſtatuitur vt Epiſcopus non procul ab Eccleſia hoſpitiolum habeat, vilem menſam, & ſupellectilem. Quid ad illud Synodi Aquileienſis elogium, quo in ſacerdotibus Domini glorioſa paupertas prædicatur? Nam illud fortè quod Hieronymus Nepotiano præcipit, vt menſulam eius pauperes & peregrini & cum illis Chriſtus conuiuia nouerit, tanquam nimis auſterum repudiabunt. Verùm quod ſtatim ſubiicit pudebit eos diffiteri, Gloriam eſſe Epiſcopi, pauperum opibus prouidere: ignominiam omnium ſacerdotum, propriis ſtudere diuitiis. Hoc autem recipere nequeunt quin ſe omnes ignominiæ condamnent. Sed non eſt neceſſe

durius hic eos perſequi, quum nihil aliud voluerim quàm demonſtrare ſublatum eſſe iampridem de medio apud ipſos legitimum Diaconatus ordinem: ne amplius hoc titulo ad Eccleſiæ ſuæ commendationem ſuperbiant. Quod me abunde feciſſe exiſtimo. *Summa & ſcopus huius tractationis de diaconatu.*

CAPVT VI.

De primatu Romanæ ſedis.

Partes huius capitis.

1 Statu quæſtionis propoſito, argumenti pro primatu Pontificis Rom. ex veteri Teſtamento deſumpti refutatio additur, ſect. 1. & 2.

2 Ad varia argumenta quæ ex noui Teſtamenti verbis, *Tu es Petrus*, &c. ad fulciendum hunc primatum proferuntur, reſponſiones a ſectione 3. vſque ad capitis finem.

HActenus eos recenſuimus Eccleſiæ ordines qui in veteris Eccleſiæ gubernatione fuerunt: ſed poſtea temporibus corrupti, magis deinde ac magis vitiati, nunc in Eccleſia Papali titulum duntaxat retinent, re vera nihil aliud ſunt quàm laruæ. vt ex comparatione iudicaret pius lector qualem habeant Eccleſiam Romanenſes, in cuius gratiam reos ſchiſmatis nos faciunt, quoniam ab ea diſceſſerimus. Caput autem ac faſtigium totius ordinis, hoc eſt primatum Romanæ ſedis, vnde probare contendunt penes ſe ſolos eſſe Catholicam Eccleſiam, non attigimus. quia neque ex Chriſti inſtituto, neque ex Eccleſiæ veteris vſu ſumpſit originem, vt illæ ſuperiores partes: quas oſtendimus ita ab antiquitate ortas eſſe, vt temporum vitio prorſus degenerauerint, imò prorſus nouam formam induerint. Et tamen perſuadere mundo conantur, hoc eſſe præcipuum ac propè vnicum Eccleſiaſticæ vnitatis vinculum, ſi Romanæ ſedi adhæreamus, ac in eius obedientia perſeueremus. Hac, inquam, fultura potiſſimùm nituntur, quum nobis Eccleſiam adimere & ſibi vendicare volunt, quòd retinent caput ex quo pendet Eccleſiæ vnitas, & ſine quo diſſilire eam ac diſrumpi neceſſe eſt. Sic enim exiſtimant, Eccleſiam corpus eſſe quodammodo mutilum ac truncum, niſi Romanæ ſedi, tanquam capiti, ſit ſubiecta. Itaque quum de hierarchia ſua diſputant, ab hoc ſemper axiomate ſumunt exordium: Romanum pontificem (tanquam Chriſti, qui caput eſt Eccleſiæ, vicarium) eius loco Eccleſiæ vniuerſali præſidere: nec aliter bene conſtitutam Eccleſiam, niſi ſedes illa ſuper alias omnes primatum teneat. Quamobrem hoc quoque quale ſit excutiendum eſt: nequid omittamus quod ad iuſtum Eccleſiæ regimen pertineat.

Breuis ἀνακεφαλαίωσις capitis 4. & 5. — *Cur de primatu ibi nulla mentio.* — *Quem tamen Papiſtæ vnitatis Eccleſiaſticæ fingunt eſſe vinculum.* — *Et ab hoc axiomate de ſua hierarchia diſputantes exordium ſumunt.*

Vid. Caluin. adu. cōcil. Trident. & Theologos Pariſienſes.

2 Hic igitur ſit quæſtionis ſtatus, Vtrum ad veram hierarchiæ (vt vocant) ſeu Eccleſiaſtici ordinis rationem neceſſe ſit ſedem vnam inter alias & dignitate & poteſtate eminere, vt ſit totius corporis caput. Nos verò nimis iniquis legibus ſubiicimus Eccleſiam, ſi hanc ei neceſſitatem ſine verbo Dei iniicimus. Ergo ſi volunt euincere aduerſarij quod poſtulant, oſtendere eos primùm oportet œconomiam hanc à Chriſto eſſe inſtitutam. In hanc rem citant ex Lege ſummum ſacerdotium, ſummum item iudicium, quod Deus Hieroſolymis inſtituit. At facilis eſt ſolutio, eáque multiplex, ſi quidem vna illis non ſatisfaciat. Primùm, quod in natione vna fuit vtile, id in vniuerſum orbem extendere nulla ratio cogit. imò gentis vnius & totius orbis longè diuerſa erit ratio. Quia vndique ab idololatris ſepti erant Iudæi, ne religionum varietate diſtraherentur, cultus ſui ſedem in medio terræ ſinu Deus collocauit. illic vnum antiſtitem præfecit, quem omnes reſpicerent, quo melius in vnitate continerentur. Nunc vbi vera religio in totum orbem diffuſa eſt, vni dari Orientis & Occidentis moderationem, quis non videat eſſe prorſus abſurdum? Perinde enim eſt ac ſiquis contendat totum mũdum à præfecto vno debere regi, quia ager vnus non plures præfectos habeat. Sed eſt altera etiamnum ratio cur illud in imitationem trahi non debeat. Summum illum Pontificẽ typum fuiſſe Chriſti nemo ignorat. nunc tranſlato ſacerdotio, ius illud transferri conuenit. Ad quem porro tranſlatum eſt? Non ad Papam ſanè (vt ipſe impudenter iactare audet) quum hoc ad ſe elogium trahit: ſed ad Chriſtum, qui vt ſolus munus ipſum ſine vicario aut ſucceſſore ſuſtinet, ita honorem alteri nemini reſignat. Non enim in doctrina modo, ſed in propitiatione Dei, quam morte ſua peregit Chriſtus, & illa interceſſione qua nunc apud Patrem fungitur, conſiſtit hoc ſacerdotium.

Status quæſtionis aſſcriptus. — *Cuius affirmatiuam partem aduerſarii ex ſummi ſacerdotii conſideratione probare contendunt.* — *Reſponſio, quæ huius inſtitutionis ſub lege cauſas aperit.* — *Secunda reſp. quæ ſummum ſacerdotium ad Pontifice Rom. transferri non poſſe demonſtrat.*

Heb. 7. 11.

3 Non eſt igitur quòd exemplo iſto, quod temporarium fuiſſe videmus, quaſi perpetua lege, nos obſtringant. Ex Nouo teſtamento nihil habent quod in ſententię ſuæ con- *Argumenta pro Primatu Rom. Pont. ex nouo Teſtamento.*

fitmationem proferant niſi quod vni dictum eſt, Tu es Petrus: & ſupet hanc petram æ- Matt. 16. 18.
Reſp. 1. in genere. dificabo Eccleſiam meam. Item, Petre amas me? paſce oues meas. Verum vt firmæ ſint Ioh. 21. 15.
iſtæ probationes, oſtendant in primis oportet, ei mádari poteſtatem in omnes Eccleſias
qui paſcere Chtiſti gregem iubetur: nec aliud eſſe ligate & ſoluere, quàm toti mundo
1. Pet. 5. 2. præſidere. Atqui vt mádatum Petrus à Domino acceperat, ita alios omnes Presbyteros
hortatur vt paſcant Eccleſiam. Hinc colligere licet aut illa Chriſti voce nihil ptæ aliis da
Reſp. 2. tum eſſe Petro: aut Petrum, ius quod acceperat, cum aliis ex æquo communicaſſe. Ve-
Iohan. 20. 23 rùm, ne fruſtra litigemus, habemus alibi claram ex ore Chriſti expoſitionem, quid ſit li-
gare & ſoluere: nempe retinete & remittete peccata. Modum verò ligandi & ſoluendi
2. Cor. 5. 18, cum Scriptura tota paſſim oſtendit, tum Paulus optimè declarat, quum dicit Euangelij
& 10. 16. miniſtros habere mandatum teconciliandi homines Deo, & ſimul poteſtatem habere
exetcendæ vindictæ in eos qui beneficium hoc reſpuerint.

Reſp. 3 fundamentum quo potiſſimum nituntur, vera ac genuina interpretatione promiſſionis Christi de clauibus, euertitur.
4 Quàm indignè torqueant locos illos qui ligandi & ſoluendi mentionem faciunt,
cum alibi perſtrinxi, tum fuſius paulo pòſt explicandum erit. Nunc tantùm quid ex ce-
lebri illo Chriſti ad Petrum reſponſo eliciant, videre operæpretium eſt. Promiſit ei cla- Matt. 16.
ues regni cælorum: dixit, quodcunq; ligaret in terra, ligatum fore in cælis. Si de clauium 19.
voce & ligandi modo inter nos conueniat, ſtatim ceſſabit omnis contentio. Nam & Pa-
pa libenter iniunctam Apoſtolis prouinciam omittet, quæ laboris & moleſtiæ plena
ſuas ei delicias abſque lucro excuteret. Quoniam Euangelij doctrina nobis cæli ape-
riuntur, eleganti metaphora inſignitur clauium nomine. Iam non alio modo ligantur
& ſoluuntur homines niſi dum fides alios reconciliat Deo, alios ſua incredulitas magis
conſtringit. Si hoc tantùm ſibi ſumeret Papa, neminem fore puto qui vel inuideat vel
certamen moueat. Sed quia hæc ſucceſſio laborioſa & minimè lucroſa nequaquam Pa-
pæ arridet, iam inde naſcitur litis principium, quid Petro Chriſtus promiſerit. Ego ex
reipſa colligo nonniſi muneris Apoſtolici dignitatem notari, quæ ab onete diſiungi
Quæ claues aliis Apoſtolis, vt & Petro, promiſſæ et datæ ſunt. non poteſt. Nam ſi recipitur illa quam poſui definitio (quæ nonniſi impudenter reiici
poteſt) nihil Petro hic datur quod non fuerit collegis etiam commune. quia alioqui non
modò perſonis fieret iniuria, ſed claudicaret ipſa doctrinæ maieſtas. Reclamant illi: ſed
quid iuuat, obſecro, ad hanc rupem impingere? Neque enim efficient quin ſicuti om-
nibus Apoſtolis eiuſdem Euangelij iniuncta fuit prædicatio, ita etiam communiter li-
2 Argumentum. gandi & ſoluendi poteſtare instructi fuerint. Chriſtus (inquiunt) Petrum Eccleſiæ vni- Matt. 18.
Reſp. uerſæ principem conſtituit, quum daturum ſe illi promiſit claues. Atqui quod vni tunc 20.
promiſit, alibi reliquis ſimul omnibus confert, & quaſi in manum tradit. Si idem iuris Ioh. 20. 23
3. Argumentũ. conceſſum eſt omnibus quod vni promiſſum, qua in re erit ille collegis ſuperior? In eo,
inquiunt, excellit, quòd & communiter & ſeorſum accipit: quod aliis non datur niſi
Reſp. ex verbis Cypriani & Auguſtini, quorum interpretationẽ confirmant. in commune. Quid ſi cum Cypriano & Auguſtino reſpondeam, non ideo id feciſſe De ſimpl.
Chriſtum vt hominem vnum aliis præferret, ſed vt Eccleſiæ vnitatem ſic commen- Prælat.
daret? Sic enim loquitur Cyprianus, In perſona vnius hominis Dominum dediſſe om-
nibus claues, vt omnium vnitatem denotaret. hoc itaque fuiſſe reliquos quod erat
Petrus: pari conſortio præditos & honoris & poteſtatis: ſed exordium ab vnitate fie-
ri, vt Eccleſia Chriſti vna monſtretur. Auguſtinus verò, Si in Petro non eſſet Eccleſiæ Homi. in
myſterium, non ei diceret Dominus, Tibi dabo claues. ſi enim hoc Petro dictum eſt, Ioh. 50.
non habet Eccleſia: ſi autem Eccleſia habet, Petrus quando claues accepit, Eccleſiam Homil. II.
totam deſignauit. Et alibi, Quum interrogati eſſent omnes, ſolus Petrus reſpondet, Repet.
Tu es Chriſtus: & ei dicitur, Tibi dabo claues, quaſi ligandi & ſoluendi ſolus acceperit Homil. 124.
poteſtatem: quum & illud vnus pro omnibus dixerit, & hoc cum omnibus, tanquam
perſonam gerens ipſius vnitatis, acceperit. Ideo vnus pro omnibus, quia vnitas eſt in
omnibus.

4 Argumentum. 5 At illud, Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, nuſquam Matt. 16.
Reſponſio. alteri dictum legitur. Quaſi verò aliud de Petro illic Chriſtus prædicet quàm quod 18.
Paulus & Petrus ipſe de omnibus Chriſtianis. Ille enim Chriſtum lapidem ſummum Ephe. 2. 20
& angularem facit, in quo ſuperſtruantur qui creſcunt in templum ſanctum Domino: 1. Pet. 2. 5.
hic autem nos lapides viuos eſſe iubet, qui illo electo & pretioſo lapide fundati, hac iun-
Inſtantia. ctura & compagine cum Deo noſtro & inter nos cohæreamus. Ille (inquiunt) præ aliis:
Reſp. 1. pro omnibus. quia peculiariter nomen habet. Hunc certè honorem Petro libenter concedo, vt in æ-
dificio Eccleſiæ inter primos collocetur: vel (ſi hoc quoque velint) primus omnium
fidelium

fidelium: verùm vt primatum in alios eum habere ex eo deducát, non permittam. Quę enim eſt iſthæc ratio colligendi: Alios feruore ſtudij, doctrina, animi magnitudine præcedit: ergo poteſtatem in eos habet. Quaſi verò non meliori prætextu colligere liceat, Iohan. 1. 40. & 41. Andream eſſe ordine priorem Petro, quia tempore ipſum anteceſſit, & Chriſto adduxit. ſed hoc omitto. Priores ſane habeat Petrus: multum tamen intereſt inter honorem ordinis & poteſtatem. Videmus Apoſtolos hoc ferè Petro detuliſſe vt in cœtu verba faceret, & quodammodo præiret, referendo, hortando, monendo: ſed de poteſtate nihil omnino legimus.

Reſp. 2. per diſtinctionem ordinis & poteſtatem.

6 Quanquam nondum in ea diſputatione ſumus, tantùm hoc in præſentia habere volo, nimis futiliter eos argumentari, quum ex ſolo Petri nomine imperium in Eccleſiam vniuerſam ſtruere volunt. Nam illæ veteres ineptiæ, quibus fucum initiò facere tentarunt, relatu quoque, nedum refutatione, indignæ ſunt, In Petro fundatam eſſe Eccleſiam: quia dictum ſit, Super hanc Petram, &c. At nonnulli ex Patribus ſic expoſuerunt. Sed quum reclamet tota Scriptura, quid eorum authoritas aduerſus Deum prætenditur? Imò quid de verborum iſtorum ſenſu, quaſi obſcurus ſit aut ambiguus, certamus: Matt. 16. 16. quum nihil dici queat magis liquidum nec certum? Confeſſus erat Petrus ſuo & fratrum nomine Chriſtum eſſe Filium Dei. Super hanc petram ædificat ſuam Eccleſiam 1. Cor. 3. 11. Chriſtus: quia vnicum eſt, vt ait Paulus, fundamentum, præter quod ſtatui aliud non poteſt. Neque hic Patrum authoritatem ideo repudio quia eorum teſtimoniis deſtituar ad probandum quod dico, ſi citare libeat: ſed, quemadmodum dixi, nolo de re tam clara diſceptando fruſtra moleſtus eſſe lectoribus: præſertim quum hęc res à noſtris hominibus ſatis diligenter pridem tractata & explicata fuerit.

5. Argumentum, in Petro fundata eſt Eccleſia, quia dicitur ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam.

Reſponſio, ſenſum verborum apertum.

7 Et tamen reuera nullus quæſtionem hanc ſoluere melius poteſt quàm Scriptura ipſa, ſi locos omnes conferamus vbi docet quid muneris & poteſtatis habuerit Petrus inter Apoſtolos, qualiter ſe geſſerit, qualiter etiam fuerit ab ipſis acceptus. Percurre quicquid extat: nihil aliud reperies quàm fuiſſe vnum ex numero duodecim, parem reliquis, & ſocium, non dominum. Act. 15. 5. Refert quidem ad concilium ſiquid faciendum eſt, & quid factu opus ſit admonet: ſed alios ſimul audit, nec locum tantùm concedit dicendæ ſententiæ, ſed arbitrium illis permittit: vbi ſtatuerunt, ſequitur & obtemperat. Quum 1. Petr. 5. 1. ad Paſtores ſcribit, non mandat ex imperio, quaſi ſuperior: ſed collegas ſuos facit, & comiter hortatur, vt inter æquales fieri ſolet. Quum accuſatur quòd ad Gentes ingreſſus fuerit, etiamſi id ſit immeritò, reſpondet tamen & ſeſe purgat. Act. 11. 3. Iuſſus à collegis ire cum Iohanne in Samariam, non detrectat. Ibid. 8. 14. Quòd eum mittunt Apoſtoli, eo declarant ſe minimè eum habere pro ſuperiori: quòd obſequitur & legationem ſibi mandatam ſuſcipit, eo fatetur ſibi cum illis eſſe ſocietatem, non aduerſus eos imperium. Quòd ſi nihil iſtorum extaret, vna tamen epiſtola ad Galatas omnem dubitationem eximere nobis facilè poteſt: Gal. 1. 18, & 2. 8. vbi duobus ferè capitibus nihil aliud contendit Paulus quàm ſe honore Apoſtolatus Petro eſſe parem. Hinc commemorat ſe ad Petrum veniſſe, non vt ſubiectionem profiteretur, ſed tantùm vt teſtatam omnibus faceret doctrinę conſenſionem. Petrum quoque ipſum nihil tale poſtulaſſe, ſed dediſſe ſibi dexteram ſocietatis, vt communiter in vinea Domini laborarent. Sibi non minorem gratiam collatam eſſe inter Gentes quàm Petro inter Iudæos. Denique quum minus fideliter ageret Petrus, fuiſſe à ſe correctum, & reprehenſioni paruiſſe. Hæc omnia palàm faciunt aut fuiſſe æqualitatem inter Paulum & Petrum, aut certè nihilo plus poteſtatis fuiſſe Petro in reliquos quàm ipſi in illum habuerint. Atqui id, ſicuti iam dixi, ex profeſſo agit Paulus, nequis ſibi in Apoſtolatu vel Petrum vel Iohannem anteferat, qui collegæ erant, non domini.

Huius rei aſſumtio, vna cum reliquæ Scripturæ teſtimoniis, quę euincant Petrum fuiſſe aliorum Apoſtolorum parem & ſocium, non dominum.

8 Verum vt de Petro illis concedam quod petunt, fuiſſe ſcilicet Apoſtolorum principem, & dignitate reliquos antecelluiſſe: non eſt tamen cauſa cur eſt ſingulari exemplo vniuerſalem faciant regulam, & quod ſemel factum fuit, ad perpetuitatem trahant: quum longè diuerſa ſit ratio. Vnus inter Apoſtolos ſummus fuit: nempe quia pauci erant numero. Si vnus duodecim hominibus præfuit, an propterea conſequetur, vnum debere centum millibus hominum præfici? Quòd duodecim vnum habuerint inter ſe qui omnes regeret, nihil mirum. Hoc enim fert natura, hoc hominum ingenium poſtulat, vt in quouis cœtu, etiamſi æquales ſint omnes poteſtate, vnus tamen ſit veluti moderator, in quem alij reſpiciant. Nulla eſt curia ſine conſule, nullus conſeſſus iudicum ſine prætore ſeu quæſitore, collegium nullum ſine præfecto, nulla ſine magiſtro ſocie-

Et quamuis aliqua dignitate reliquos Apoſtolos Petrus antecelluiſſet, id tamen Rom. Pontificis primatum in omnes orbis Eccleſias & Paſtores minimè iuuat.

tas. Sic nihil abſurdi eſſet ſi fateremur Apoſtolos detuliſſe Petro talem primatum. Sed quod inter paucos valet, non protinus trahendum eſt ad vniuerſum orbem terrarum, ad quem regendum nemo vnus ſufficit. Atqui illud (inquiunt) non minus in natiuę vniuerſitate quam in ſingulis partibus locum habet, vt ſit vnum ſummum omnium caput. Et huius rei, ſi Deo placet, probationem ſumunt a gruibus & apibus, quæ ſibi ducem vnum ſemper eligunt, non plures. Recipio ſanè quæ proferunt exempla: ſed an ex toto orbe confluunt apes vt regem vnum eligant? ſuis aluearibus contenti ſunt reges ſinguli. Ita in gruibus vnaquæq; caterua proprium regem habet. Quid inde aliud euincét quam ſingulis Eccleſiis debere ſuos Epiſcopos attribui? Ad ciuilia deinde exempla nos vocát. citant Homericum illud, Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη & quæ eodem ſenſu in monarchiæ commendationem leguntur apud profanos ſcriptores. Facilis eſt reſponſio. non enim hoc ſenſu vel ab Homerico Vlyſſe vel ab aliis laudatur monarchia, quaſi vnus debeat totum orbem imperio regere: ſed indicare volunt, regnum duos non capere: & poteſtatem (vt ait ille) impatientem eſſe conſortis.

6. Argumentũ a ſimili ſeu exemplo. — *Reſponſio, exemplum in pontifi. [illegible] apoſite [illegible].* — *7. Arg. a ciuilibus exemplis.* — *Reſponſio 1.* — Lucan. lib. 1.

9 Verum ſit ſanè, vt volunt, bonum atque vtile orbem totum monarchia contineri: quod eſt tamen abſurdiſſimum. ſed ita ſit: non tamen propterea concedam, idipſum in Eccleſiæ gubernatione valere. Habet enim illa Chriſtum vnicum ſuum caput, ſub cuius principatu omnes inter nos cohæremus, ſecundum eum ordinem & eam politiæ formam quam ipſe præſcripſit. Inſignem itaque iniuriam Chriſto faciunt quum eo prætextu volunt hominem vnum præeſſe Eccleſiæ vniuerſæ, quia hæc capite carere non poſſit. Chriſtus enim caput eſt, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam ſubminiſtrationis, ſecundum operationem in menſura cuiuſq; membri, augmentum corporis facit. Eph. 4. 15. Vides vt omnes mortales ſine exceptione in corpore collocet, honorem & nomen capitis relinquat vni Chriſto? Vides vt ſingulis membris tribuat certam menſuram, & finitam ac limitatam functionem: quo tum gratiæ perfectio tum ſumma gubernandi poteſtas penes Chriſtum vnum reſideat? Nec me latet quid cauillari ſoleant quum hoc illis obiicitur, Chriſtum ſcilicet propriè vocari vnicum caput, quia ſua authoritate ſuóque nomine ſolus regnet: ſed iſtud nihil obſtare quominus ſub ipſo ſit alterum caput miniſteriale (vt loquuntur) quod eius vices in terris gerat. Verùm hoc cauillo nihil proficiunt, niſi prius oſtenderint hoc miniſterium à Chriſto eſſe ordinatum. Apoſtolus enim totam ſubminiſtrationem per membra diffuſam eſſe docet, virtutem ab vno illo cæleſti capere fluere. Aut, ſi quid volunt apertius, quum Scriptura teſtetur Chriſtum eſſe caput, & hunc ei ſoli honorem vindicet, non debet, in alium transferri niſi quem Chriſtus ipſe vicarium ſuum fecerit. Atqui non modò id nuſquam legitur, ſed refelli abundè ex multis locis poteſt.

Reſp. 2. gubernationem politicam ab Eccleſiaſtica diſtinguens. In Eccleſia enim Chriſtus vnus non caput viget & viuit, omnes politiæ [illegible] verbo præſcripta omnes [illegible] aequi [illegible]. — *8. Arg. de capite miniſteriali.* — *Reſponſ. 1.* — Ephes. 1. 22, & 4. 15, & 5. 23. Col. 1. 18, & 2. 10.

10 Aliquoties viuam Eccleſię imaginem nobis Paulus depingit. De vno capite nulla illic mentio. Quin potius ex eius deſcriptione colligere licet a Chriſti inſtitutione id eſſe alienum. Chriſtus aſcenſu ſuo viſibilem ſui præſentiam nobis abſtulit: aſcendit tamen vt impleret omnia. Eph. 4. 10. nunc igitur ipſum adhuc præſentem habet Eccleſia, & ſemper habitura eſt. Rationem qua ſe exhibet dum vult Paulus oſtendere, ad miniſteria quibus vtitur nos reuocat. In omnibus nobis (inquit) eſt Dominus, ſecundum menſuram gratiæ quam vnicuique membro contulit. Ephes. 4. 7. & 11. Ideo conſtituit alios quidem Apoſtolos, alios vero Paſtores, alios Euangeliſtas, alios Doctores, &c. Cur non dicit, vnum omnibus præfeciſſe qui vices ſuas gereret? Id enim locus maximè poſtulabat, nec vllo modo debuit omitti, ſi verum eſſet. Chriſtus (inquit) nobis adeſt. Quomodo? Per miniſterium hominum, quos gubernandæ Eccleſiæ præfecit. Cur non potius, per caput miniſteriale, cui vices ſuas mandauit? Vnitatem nominat: ſed in Deo & in Chriſti fide. Hominibus nihil tribuit niſi commune miniſterium, & vnicuique modum particularem. Cur in illa commendatione vnitatis, poſtquam dixerat vnum corpus, vnum Spiritum, vnam ſpem vocationis, vnum Deum, vnam fidem, vnum Baptiſma, non etiam continuò addidit, vnum ſummum Pontificem, qui Eccleſiam in vnitate contineat? Eph. 4. 4. Nihil enim aptius dici poterat, ſi quidem ita res haberet. Expendatur diligenter locus ille. non dubium quin repræſentare illic penitus voluerit ſacrum & ſpirituale Eccleſiæ regimen, quod poſteri hierarchiam dixerunt. Monarchiam inter miniſtros non modo nullam ponit, ſed etiam indicat nullam eſſe. Non dubium eſt etiam quin modum coniunctionis exprimere voluerit, quo fideles cum Chriſto capite cohærent. Illic non modo nullum miniſteriale

Reſp. 2. Paulũ in depingenda Eccleſia mentione capitis miniſterialis [illegible]. — *Apoſtolũ in eo [illegible] labe [illegible] Pontificia.*

riale caput commemorat, ſed operationem ſingulis membris particularem attribuit, pro modo gratiæ vnicuique diſtributæ. Nec eſt quòd de comparatione cæleſtis & terrenæ hierarchiæ ſubtiliter philoſophentur. nam nec de illa tutum eſt vltra modum ſapere: & in hac conſtituenda non alium typum ſequi oportet quàm Dominus ipſe ſuo verbo delineauit.

11 Iam vt alterum illis largiar, quod nunquam apud ſanos homines obtinebunt, ſic conſtitutum in Petro Eccleſiæ primatum, vt perpetua ſucceſſione ſemper maneret: vnde tamen euincent, ſedem Romæ ita collocatam, vt quicunque ſit vrbis illius Epiſcopus, orbi vniuerſo præſideat? Quo iure hanc loco dignitatem alligant, quę ſine loci mentione data eſt? Petrus, inquiunt, Romæ vixit, & mortuus eſt. Quid Chriſtus ipſe? nónne Hieroſolymis functus eſt Epiſcopatu dum vixit, & moriendo ſacerdotij munus impleuit? Princeps paſtorum, ſummus Epiſcopus, caput Eccleſiæ, non potuit honorem loco acquirere: Petrus longe ipſo inferior potuit? Nonne ſunt ineptiæ iſtæ magis quàm pueriles? Chriſtus honorem primatus contulit Petro: Petrus Romæ ſedit: Ergo illic collocauit ſedem primatus. Nempe hac ratione ſedem primatus debuerunt olim Iſraelitæ conſtituere in deſerto, vbi Moſes ſummus doctor & princeps Prophetarum miniſterio ſuo functus erat, & mortuus. *Reſp. 3. Non conſequi Rom. Pontificem eſſe caput vniuerſale, etiam ſi Petro nomen hoc concederetur. Exceptio, Petrus Romæ vixit & mortuus eſt. Ergo Romana Eccl. Petri priuilegio gaudet, eiuſdem.* Deut. 34. 5.

12 Videamus tamen quàm eleganter ratiocinentur. Petrus, inquiunt, principatum habuit inter Apoſtolos. Ergo Eccleſia in qua ſedit hoc priuilegij habere debet. Vbi autem primùm ſedit? Antiochiæ, inquiunt. Ergo Antiochena Eccleſia primatum ſibi iure vendicat. Fatentur fuiſſe olim primam: ſed Petrum, inde migrando, Romam tranſtuliſſe quem ſecum honorem attulerat. Extat enim ſub nomine Marcelli Papæ ad presbyteros Antiochenos epiſtola, vbi ſic loquitur, Petri ſedes initio apud vos fuit, quę poſtea, iubente Domino, huc tranſlata eſt. Sic Antiochena Eccleſia, quæ olim prima erat, Romanæ ceſſit ſedi. Verùm quo oraculo habuerat bonus ille vir, Dominū ſic iuſſiſſe? Nam ſi iure definienda ſit hæc cauſa, neceſſe eſt reſpondeant, velintne priuilegium hoc perſonale eſſe, an reale, an mixtum. Vnum enim ex his tribus eſſe oportet. Si dixerint perſonale, nihil igitur ad locum: ſin reale, ergo vbi ſemel datum eſt loco, non adimitur propter perſonæ vel mortem, vel diſceſſum. Supereſt igitur vt mixtum eſſe dicant. tunc autem non ſimplex erit loci conſideratio, niſi perſona ſimul reſpondeat. Eligant quicquid volent, protinus inferam, & facilè euincam, Romam nulla ratione primatum ſibi arrogare. *Inſtantia. Reſp. quæ ex aduerſariorum hypotheſi Antiochenæ Eccleſiæ primatum deferendum eſſe probat.* 12. quæſt. 1. cap. Rogamus. *Altera reſp. dilemmatica.*

13 Eſto tamen: tranſlatus fuerit (vt nugantur) primatus Antiochia Romam. Cur tamen non retinuit Antiochia ſecundum locum? Nam ſi ideo primas habet Roma, quòd illic vſq; ad extremum vitæ ſedit Petrus: cui ſecundæ potius dabuntur quàm vbi ſedem primam habuerat? Qui factum eſt igitur vt Antiochiam Alexandria præcederet? Qui conueniat diſcipuli vnius Eccleſiam ſuperiorem eſſe ſede Petri? Si cuique Eccleſiæ pro fundatoris ſui dignitate honor debetur, quid de reliquis etiam Eccleſiis dicemus? Paulus nominat tres qui videbantur columnæ eſſe, Iacobum, Petrum & Iohannem. ſi in honorem Petri Romanæ ſedi primus locus tribuitur, nónne proximum & tertium merentur Epheſina & Hieroſolymitana, vbi ſederunt Iohannes & Iacobus? Atqui inter Patriarchias vltimum locum habuit olim Hieroſolyma. Epheſus ne vltimo quidem angulo hærere potuit. Præteritæ ſunt & aliæ Eccleſiæ, tum quaſcunque fundauit Paulus, tum quibus alij Apoſtoli præfuerunt. Sedes Marci, qui vnus tantùm ex diſcipulis fuit, honorem adepta eſt. Aut præpoſterum illum ordinem fateantur fuiſſe: aut nobis concedant, non eſſe hoc perpetuum, vt cuique Eccleſiæ debeatur honoris gradus quem quiſque fundator habuit. *Tertia reſponſio, Pontifices ad abſurda deducens.* Galat. 2. 9.

14 Quanquam quod de ſeſſione Petri in Romana Eccleſia referūt, non video quid fidei habere debeat. Certè quod eſt apud Euſebium, præfuiſſe illic 25. annos, nullo negotio refellitur. Conſtat enim ex primo & ſecundo capite ad Galatas, circiter viginti annos a Chriſti morte fuiſſe Hieroſolymis, veniſſe deinde Antiochiam: vbi quandiu fuerit incertum eſt. Gregorius ſeptem. Euſebius autem 25. annos numerat. Atqui à morte Chriſti vſque ad finem imperij Neronis (ſub quo ipſum cæſum fuiſſe memorant) reperientur tantùm triginta ſeptem anni. Paſſus enim eſt Dominus ſub Tiberio, anno imperij eius decimo octauo. Si viginti annos decidas, quibus habitaſſe Petrum Hieroſolymis teſtis eſt Paulus, reſtabunt ſeptemdecim ad ſummum: quos nūc inter duos Epiſcopatus *Quarta reſponſio, Petrū non fuiſſe Epiſcopum Romanæ euincens.*

Rom. 15. 25. *Rom. 16. 3.*

patus partiri oportet. Si diu Antiochiæ moratus eſt, non potuit Romæ ſedere, niſi per exiguum tempus. Quod ipſum clarius adhuc demonſtrare licet. Scripſit Paulus Romanis ex itinere, quum Hieroſolymam proficiſceretur, vbi captus fuit & Romam adductus. Veriſimile ergo eſt, epiſtolam hanc quadriennio antè ſcriptam eſſe quàm Romam veniret. Hic nulla adhuc Petri mentio: quæ minimè omittenda erat, ſi Eccleſiam illam rexiſſet. Quinetiam in fine, dum longum piorum catalogum recitat quos ſalutari iubet, vbi ſcilicet omnes ſibi notos colligit, de Petro prorſus adhuc ſilet. Neque hîc longa aut ſubtili demonſtratione opus eſt apud ſanioris iudicij homines, res enim ipſa & totum epiſtolæ argumentum clamat, non debuiſſe Petrum præterire, ſi Romæ fuiſſet.

Reſponſionis quarta continuatio. *Act. 28. 16.* *Philip. 2. 20.* *2. Tim. 4. 16.* *Exceptio.* *Reſponſio 1.* *Epiſt. 2. ad Ianuar.* *Reſp. 2. per conceſſionem.* *Reſp. 3. a conſideratione Apoſtolatus Petri.* *Concluſio.*

15 Adducitur deinde vinctus Romam. Exceptum fuiſſe a fratribus narrat Lucas. De Petro nihil. Scribit illinc ad multas Eccleſias. Alicubi etiam quorundam nomine ſalutationes adſcribit, non vno verbo indicat, Petrum illic tunc fuiſſe. Cui obſecro credibile erit, ſilere potuiſſe, ſi adfuiſſet? Imò ad Philippenſes, vbi dixit neminem ſe habere qui ita fideliter curet opus Domini vt Timotheus, conqueritur omnes quærere quæ ſua ſunt. Et ad eundem Timotheum grauior eſt querimonia, quòd nullus illi adfuerit in prima defenſione, ſed omnes eum dereliquerint. Vbi tunc igitur Petrus? Nam ſi Romæ fuiſſe aiunt, quantam illi ignominiam inurit Paulus, quòd deſertor fuerit Euangelij? Siquidem de fidelibus loquitur: quia ſubiungit, Deus illis non imputet. Quandiu igitur & quo tempore ſedem illam tenuit Petrus? At conſtans eſt ſcriptorum opinio, vſque ad mortem Eccleſiam illam gubernaſſe. At inter ipſos ſcriptores non conſtat quis fuerit ſucceſſor: quia alij Linum, alij Clementem faciunt. Et multas abſurdas fabulas narrant de diſputatione inter eum & Simonem magnum habita. Nec diſſimulat Auguſtinus, de ſuperſtitionibus diſputans, ex opinione temerè concepta morem Romæ inoleuiſſe, ne eo die ieiunarent quo palmam retulerat Petrus de Simone mago. Denique res illius temporis ita ſunt opinionum varietate implicitæ vt non temere adhibenda ſit fides, vbi aliquid ſcriptum legimus. Et tamen propter hunc ſcriptorum conſenſum, non pugno quin illic mortuus fuerit: ſed Epiſcopum fuiſſe, præſertim longo tempore, perſuaderi nequeo. Neque id etiam multum moror: quando teſtatur Paulus Petri Apoſtolatum peculiariter ad Iudæos pertinere, ſuum verò ad nos. Proinde vt ſocietas illa quam inter ſe pacti ſunt, rata apud nos ſit, imo, vt Spiritus ſancti ordinatio firma apud nos habeatur, in Pauli Apoſtolatum magis quàm Petri reſpicere nos conuenit. ſiquidem ita inter eos prouincias diuiſit Spiritus ſanctus, vt Petrum Iudæis, nobis Paulum deſtinaret. Nunc itaque ſuum primatum alibi quærant Romanenſes quàm in verbo Dei, vbi minimè fundatus inuenitur.

9. Arg. Vnitas Eccleſiæ aliter contineri non poteſt quàm ſi vnum ſit in terris ſupremum caput quod veteres Romanum Epiſcopum eſſe agnouerunt. *Reſponſio 1. oſtendens tres cauſas propter quas veteres magnum honorem Eccleſiæ Romanæ detulerunt.*

16 Veniamus nunc ad Eccleſiam veterem, vt palàm quoque fiat, eius ſuffragio non minus temere & falsò ſuperbire noſtros aduerſarios, quàm teſtimonio verbi Dei. Quum itaque ſuum illud axioma iactant, non aliter contineri Eccleſiæ vnitatem poſſe quam ſi vnum ſit in terris ſupremum caput, cui membra omnia pareant: ideóque Dominum Petro, & deinde ſucceſſionis iure ſedi Romanæ dediſſe primatum, vt in ea vſque ad finem reſideat: aſſerunt id fuiſſe ab initio ſemper obſeruatum. Quoniam autem multa teſtimonia perperam detorquent, hoc primum præfari volo, me non negare quin magnum Romanæ Eccleſiæ honorem vbique deferant veteres, reuerentérque de ea loquantur. Quod tribus maximè de cauſis fieri arbitror. Opinio enim illa, quæ neſcio quomodo inualuerat, fundatam & conſtitutam eam fuiſſe Petri miniſterio, ad conciliandam gratiam & authoritatem plurimum valebat. itaque in Occidente ſedes Apoſtolica, honoris cauſa vocabatur. Deinde quum illic eſſet caput imperij, & hac ratione credibile eſſet, præſtantiores tum doctrina, tum prudentia, tum peritia, & multarum rerum vſu, viros illic eſſe quàm alibi vſquam: eius rei meritò habebatur ratio, ne & vrbis nobilitas & alia etiam Dei dona multo excellentiora contemni viderentur. Acceſſit ad hæc & tertium, quòd quum Orientales & Græcæ Eccleſiæ, Africanæ etiam, multis opinionũ diſſenſionibus inter ſe tumultuarentur, hæc ſedatior alijs & minus turbulenta fuerit. Ita factum eſt vt pij & ſancti Epiſcopi, ſedibus ſuis pulſi, illuc ſe veluti in aſylum aut portum quendam ſæpe reciperent. Nam quo minus acuto & celeri ingenio ſunt Occidentales Aſiaticis & Afris, eo etiam ſunt rerum nouarum minus cupidi. Hoc ergo Romanæ Eccleſiæ plurimum addidit authoritatis, quòd non ita dubiis illis temporibus tumultuata eſt vt reliquæ, ac doctrinæ ſemel traditæ fuit alijs omnibus tenacior. quemadmodum

melius

melius ſtatim explicabimus. Has inquam tres ob cauſas non vulgari in honore habita fuit,& multis præclaris veterum teſtimoniis commendata.

17 Verùm quum primatum inde & ſummam in alias Eccleſias poteſtatem ei aſtruere volunt noſtri aduerſarij,nimis perperàm(vt dixi)faciunt. Quod vt melius conſtet,primùm breuiter oſtendam quid de hac, quam tantopete vrgent, vnitate ſenſerint veteres. Hieronymus ad Nepotianum,poſtquam multa vnitatis exempla recenſuit,deſcendit tandem ad Eccleſiaſticam hierarchiam.Singuli,inquit,Eccleſiarum Epiſcopi,ſinguli Archipreſbyteri, ſinguli Archidiaconi, & omnis ordo Eccleſiaſticus ſuis rectoribus nititur. Hic loquitur Romanus presbyter, vnitatem in ordine Eccleſiaſtico commendat. cur non commemorat, vno capite,tanquam vinculo, omnes inter ſe Eccleſias eſſe colligatas? Nihil erat quod præſenti cauſæ magis ſeruiret: nec dici poteſt obliuione factum vt prætererit.nihil enim feciſſet libentius ſi res paſſa eſſet. Vidit itaque proculdubio, illam eſſe veram vnitatis rationem quam Cyprianus pulcherrimè deſcribit his verbis, Epiſcopatus vnus eſt,cuius à ſingulis in ſolidum pars tenetur: & Eccleſia vna eſt, quæ in multitudine latius incremento fœcunditatis extenditur. Quo modo multi radij ſunt Solis,& lumen vnum:& rami arboris multi,robur autem vnum,radice tenaci fundatum:& quo modo de fonte vno riui plurimi defluunt,& numeroſitas licet diffuſa videatur exundãtis copiæ largitate,vnitas tamen ſeruatur integra in origine:ſic & Eccleſia Domini luce perfuſa per totum orbem radios ſuos porrigit, vnum lumen tamen eſt, quod vbique diffunditur, nec vnitas corporis ſeparatur: ramos ſuos per vniuerſum orbem extendit,perfluentes largitur riuos:vnum tamen caput eſt & vna origo,&c. Deinde, adulterari non poteſt ſponſa Chriſti: vnam domum nouit, vnius cubiculi ſanctitatem caſtò pudore cuſtodit. Vides vt Chriſti vnius Epiſcopatum vniuerſalem faciat,qui totam ſub ſe Eccleſiam capiat: illius partes in ſolidum ab omnibus teneri dicat qui ſub hoc capite Epiſcopatu funguntur. Vbi primatus ſedis Romanæ,ſi penes Chriſtum ſolum integer reſidet Epiſcopatus,à ſingulis pars eius in ſolidum tenetur?Hæc eò pertinent vt obiter intelligat lector, axioma illud quod Romanenſes pro confeſſo & induhio ſumunt,de vnitate terreni capitis in hierarchia,veteribus fuiſſe prorſus ignotum.

Reſp. 2. de vnitate Eccleſiæ quid ſenſerint veteres, nullũ tamen primatũ Eccleſiæ Romanæ in [illegible] tribuentes, ſed hunc honorem vni Chriſto, vniuerſalis Eccleſiæ capiti deferentes.

De ſimplic. Prælatorum.

CAPVT VII.

De exordio & incrementis Romani Papatus, donec ſe in hanc altitudinem extulit qua & Eccleſiæ libertas oppreſſa, & omnis moderatio euerſa fuit.

Partes huius capitis quinque.

1 Patriarchatus à ſynodo Nicena, deinde a Chalcedonenſe, Romano Epiſcopo tributus ac confirmatus,minime tamen probatus a cæteris Epiſcopis, fuit Papatus initium,ſect.1. 2.3.& 4.

2 Deinde Romana Eccleſia pios exules præſidij cauſa,impios etiam eò confugientes iniuſto patrocinio fouens, iniquitatis myſterio dedit incrementum:tametſi tunc neq; ordinatio Epiſcoporum,neque admonitiones vel cenſuræ,neque ius conuocandi ſynodos, neque ius audiendarum appellationũ ad Epiſcopos Romanos pertineret, & a Gregorio profana iſtotum πολυπραγμοσύνη damnaretur,a ſect.5.vſque ad 14.

3 Sequuta ſunt certamina poſt Taurinenſe concilium de Metropolitanorum authoritate, & turpes illæ conflictationes inter Conſtantinopolitanum & Romanum Patriarchas, quibus rixis impurus latro Phocas,Bonifacio procurante impoſuit,ſect.14.15.16.17.18.

4 Bonifacij malis artibus ſucceſſerunt horrendæ fraudes a recentioribus excogitatæ, & à veteribus, Gregorio præſertim ac Bernardo, expreſſis verbis damnatæ, ſect.19.20. 21.& 22.

5 Tandem numeris ſuis abſolutus prodiit Papatus Antichriſti ſedes, cuius ſedis impietas, execranda tyrannis,& ſcelerata capita viuis coloribus depinguntur a 23.ſectione vſque ad finem capitis.

QVantum ad primatus ſedis Romanæ vetuſtatem, nihil ad eam ſtabiliendam habetur antiquius decreto illo Synodi Nicenæ, quo & primus inter Patriarchas tribuitur locus Romano Epiſcopo,& ſuburbanas Eccleſias iubetur curare. Vbi Concilium ſic inter ipſum & alios Patriarchas diuidit,vt ſingulis ſuos fines aſſignet:certè non eum conſtituit omnium caput,ſed vnum ex præcipuis facit. Aderant Vitus & Vincentius Iulij nomine, qui Romanam Eccleſiam tunc gubernabat. iis datus eſt quartus locus. Obſecro ſi caput Eccleſiæ agnoſceretur Iulius,àn in quartam ſedem reiicerentur eius legati? An præſideret Athanaſius in concilio,vbi maximè elucere debet effigies ordinis hierarchici? In Synodo Epheſina apparet Cœleſtinum, (qui tunc pontifex erat Romanus) obliquo artificio vſum eſſe vt ſedis ſuæ dignitati caueret. Nam quum mitteret illuc ſuos, Cyrillo Alexandrino, qui alioqui præfuturus erat, vices ſuas

Prima pars capitis, qua Papatus Rom. exordium detegitur, in Synodo Nicena, vbi tamẽ primum locum minimè obtinet.

Imò in conſiliis ſequentib. aliã Epiſcopo primas tenuerũt.

ſuas mandauit. Quorſum iſtud mandatum, niſi vt quouis modo nomen ſuum in prima ſede hæreret? Sedent enim eius legati loco inferiore, ſententiam inter alios rogantur, ſuo ordine ſubſcribunt: interim Alexandrinus Patriarcha nomen eius ſuo admiſcet. Quid dicam de concilio Epheſino ſecundo: vbi quum adeſſent Leonis Legati, Alexandrinus tamen Patriarcha Dioſcorus velut ſuo iure præſidebat? Excipient non fuiſſe orthodoxum Concilium à quo & ſanctus vir Flauianus damnatus, & Eutyches abſolutus, eiúſque impietas improbata. At quum Synodus cogeretur, quum ſeſſiones inter ſe Epiſcopi diſtribuerent: illic certè inter alios Romanæ Eccleſiæ legati non aliter quàm in ſancto & legitimo Concilio ſedebant. Non contendunt tamen de primo loco, ſed eum alteri cedunt: nequaquam id facturi ſi ſuum iure eſſe crederent. Nunquam enim puduit Romanos Epiſcopos maximas quaſque contentiones pro ſuis honoribus ſuſcipere, & hanc ſolam ob cauſam multis ſæpe & pernicioſis certaminibus vexare & turbare Eccleſiam. ſed quia videbat Leo nimis improbum fore poſtulatum ſi legatis ſuis primam ſedem ambiret, eo ſuperſedit.

[illegible]

Nec tūc de prima ſede litem mouere auſi ſunt.

2 Sequutum eſt Chalcedonenſe concilium, in quo primam ſedem Imperatoris conceſſione occuparunt Romanæ Eccleſiæ legati. Sed hoc fuiſſe extraordinarium priuilegium Leo ipſe confitetur. nam quum id petit à Marciano Imperatore, & Pulcheria Auguſta, non contendit ſibi deberi, ſed tantùm prætexit, Orientales, qui Epheſino concilio præfuerant, turbaſſe tunc omnia, & ſua poteſtate malè abuſos. Quum itaque graui moderatore opus eſſet, nec eſſet veriſimile, eos qui tam leues & tumultuarij ſemel fuiſſent, ad hanc rem fore idoneos, rogat vt propter aliorum vitium & ineptitudinem, gubernandi vices ad ſe transferantur. Quod ſingulari priuilegio & extra ordinem petitur, non eſt certè ex communi lege. Vbi hoc tantùm prætexitur, opus eſſe nouo alio præſide, quia ſe malè geſſerant priores: conſtat neque antè fuiſſe factum, neque perpetuum eſſe debere: ſed præſentis duntaxat periculi intuitu fieri. Primum igitur locum habet in Chalcedonenſi concilio Pontifex Romanus, non quòd ſedi hoc debeatur, ſed quia Synodus graui & apto moderatore deſtituitur, dum ij quos præeſſe decuerat, per ſuam intemperiem & libidinem ſeſe loco excludunt. Atque id quod dico ſucceſſor Leonis re ipſa comprobauit. Siquidem quum ad quintam Synodum Conſtantinopolitanam, quę longo pòſt tempore eſt habita, legatos ſuos mitteret, non rixatus eſt de prima ſede, ſed Mennam Patriarcham Conſtantinopolitanum præſidere facilè paſſus eſt. Ita in concilio Carthaginenſi, cui interfuit Auguſtinus, videmus non legatos Rom. ſedis, ſed Aurelium loci Archiepiſcopum præfuiſſe: quum tamen lis eſſet de Rom. Pontificis authoritate. Quinetiam habitum in ipſa Italia fuit concilium vniuerſale, cui Rom. Epiſcopus non interfuit. Præerat Ambroſius, qui tunc inſigni authoritate pollebat apud Cæſarem. nulla illic Pontificis Romani fit mentio. Ergo tunc Ambroſij dignitate factum eſt vt illuſtrior eſſet Mediolanenſis ſedes quàm Romana.

Etſi autem in Chalcedonenſi primum locum occuparunt, id extraordinaria ratione factum eſt.

Nec à ſucceſſoribus in aliis Conciliis eſt impetratum.

Aquileienſe concilium.

3 Quantum ad ipſum titulum primatus, & alios ſuperbię titulos, quibus nunc mirabiliter ſe iactat, non eſt difficile iudicare quando & qualiter obrepſerint. Cyprianus ſæpe meminit Cornelij, non alio nomine ipſum inſignit quam fratris, aut coepiſcopi, aut collegæ. Ad Stephanum verò quum ſcribit, Cornelij ſucceſſorem, non modò eum ſibi & reliquis æqualem facit, ſed durius etiam compellat, nunc arrogantiam, nunc inſcitiam ei obiciens. Poſt Cyprianum habemus quid de ea re cenſuerit tota Eccleſia Africana. Vetuit enim concilium Carthaginenſe nequis Princeps Sacerdotum vocaretur, aut primus Epiſcopus: ſed tãtùm primę ſedis Epiſcopus. Quòd ſi vetuſtiora monumenta quis euoluat, repetiet communi fratris appellatione contentum tunc fuiſſe Rom. Epiſcopum. Certè quãdiu durauit Eccleſiæ vera & pura & facies, iſta omnia ſuperbię nomina, quibus inſoleſcere poſtea cœpit Romana ſedes, prorſus erant inaudita quid eſſet ſummus Pontifex, & vnicum Eccleſiæ in terris caput, neſciebatur. Quòd ſi tale quid ſumere ſibi auſus fuiſſet Romanus Epiſcopus, erant cordati viri qui mox eius ſtultitiam reprimerent. Hieronymus, quum Romanus eſſet Presbyter, non malignus fuit in prædicanda Eccleſiæ ſuæ dignitate, quantum res & temporum ſtatus patiebantur: videmus tamen qualiter ipſam quoque in ordinem redigat. Si authoritas quæritur (inquit) orbis maior eſt vrbe. Quid mihi profers vnius vrbis cõſuetudinem? quid paucitatem, de qua ortum eſt ſupercilium, in leges Eccleſię vindicas? Vbicunque fuerit Epiſcopus, ſiue Romæ, ſiue Eugubij, ſiue Conſtantinopoli, ſiue Rhegij, eiuſdem meriti eſt & eiuſdem ſacerd

Nec extollendo Rom. Epiſcop. dignati ſunt antiqui patres.

Lib. epiſt. 1. epiſt. 2. & lib. 4. epiſt. 6.

Cap. 47.

In epiſt. ad Euagrium.

cerdotij. Potentia diuitiarum,& paupertatis humilitas ſuperiorem vel inferiorem Epiſcopum non facit.

Contrà, Gregorius, cognomine Magnus, hunc titulum fortiter impugnauit, quem Iohannes Episcopus Constantinop. cum ambiret: nec eum ſibi nec iſſi, propriè ſedis iure, vendicans.

Lib. 4. epiſt. 76. Mauric. Auguſt. Cõſtãnt. Auguſt. epiſt. 78. eiuſd. lib

Eiuſ. lib. epiſt. 80.

4 De titulo vniuerſalis Epiſcopi, Gregorij demum tempore exorta eſt contentio: cui occaſionem præbuit ambitio Iohannis Conſtantinopolitani. Ille enim (quod nemo vnquam alius tentauerat) ſeſe volebat facere vniuerſalem. In ea contentione non cauſatur Gregorius ſibi ius adimi quod in ſe cõpeteret: ſed fortiter reclamat, appellationem eſſe profanam, imò ſacrilegam, imò Antichriſti prænuntiam. Corruit vniuerſa Eccleſia à ſtatu ſuo (inquit) ſi is qui vniuerſalis dicitur cadit. Alibi, Triſte valde eſt patienter ferre, vt omnibus deſpectis, frater & coepiſcopus noſter ſolus nominetur Epiſcopus. Sed in hac eius ſuperbia quid aliud niſi propinqua iam eſſe Antichriſti tempora deſignatur? Quia illum videlicet imitatur qui ſpreta Angelorum ſocietate, aſcendere conatus eſt culmen ſingularitatis. Alibi Eulogio Alexandrino, & Anaſtaſio Antiocheno, Nullus vnquam deceſſorum meorum hoc profano vocabulo vti voluit: quia videlicet ſi vnus Patriarcha vniuerſalis dicitur, Patriarcharum nomen cæteris derogatur. Sed abſit hoc à Chriſtiana mente, id ſibi velle quempiam arrogare, vnde fratrum ſuorum honorem ex quantulacunque parte imminuat. In iſto ſceleſto vocabulo conſentire, nihil aliud quàm fidem perdere eſt. Aliud eſt, inquit, quod conſeruandæ vnitati fidei, aliud quod debemus comprimendæ elationi. Ego autem fidenter dico quia quiſquis ſe vniuerſalem Sacerdotem vocat, vel vocari deſiderat, in elatione ſua Antichriſtum præcurrit: quia ſuperbiendo ſe cæteris præponit. Item, ruſum Anaſtaſio Alexandrino, Dixi pacem nobiſcum habere non poſſe, niſi elationem ſuperſtitioſi ac ſuperbi vocabuli corrigeret, quam primus apoſtata inuenit. atque (vt de honoris veſtri iniuria taceam) ſi vnus Epiſcopus vocatur vniuerſalis vniuerſa Eccleſia corruit vbi ille vniuerſus cadit. Quòd autem ſcribit, oblatum fuiſſe Leoni hunc honorem in ſynodo Chalcedonenſi, nullam habet veri ſpeciem. nec enim tale quippiam in actis illius Synodi legitur. Et Leo ipſe, qui multis epiſtolis decretum illic in honorem Conſtantinopolitanæ ſedis factum impugnat, non præteriſſet proculdubio hoc argumentum quod erat omnium maximè plauſibile, ſi verum fuiſſet ipſum repudiaſſe quod ſibi dabatur: & homo alioqui honoris plus ſatis cupidus non libenter omiſiſſet quod ad ſuam laudem faceret. Falſus eſt igitur in eo Gregorius quòd titulum illũ putauit ſedi Romanæ fuiſſe delatum à Synodo Chalcedonenſi. vt taceam ridiculum eſſe quod a ſancta Synodo profectũ teſtatur, & ſimul ſceleſtum, profanum, nefandum, ſuperbum & ſacrilegum nuncupat: imò a diabolo excogitatum, & ab Antichriſti præcone publicatum. Et tamen ſubiungit, præceſſorem ſuum recuſaſſe, ne dum priuatim aliquid daretur vni, ſacerdotes honore debito priuarentur vniuerſi. Alibi, Nullus vnquam tali vocabulo appellari voluit, nullus ſibi hoc temerarium nomen arripuit: ne ſi in Pontificatus gradu ſibi gloriam ſingularitatis arriperet, hanc fratribus omnibus denegaſſe videretur.

Aulano Dia. epi. 78. eiuſdem lib. Mauricio Augu. epiſt. 194. lib. 7.

Lib. 6. epiſt. 188.

Quamuis Conſtantinopolitanum eieciſſe videtur, vt Romanus ſedes conſertu impoſitum parere, non ſine horrendo Dei iudicio in Occidẽtis Eccleſias.

Lib. 4. epiſt. 76. ad Maur. Eulogio, ſupra. & epiſt. 76. lib. 7. Euſeb. Epiſt. Theſſaloni.

Pars ſecunda ambitionis Romanæ ſedis, vt Primatum ſibi acquireret, appetens.

5 Venio nunc ad iuriſdictionem quam ſine controuerſia ſe habere in omnes Eccleſias Pontifex Romanus aſſerit. Scio quantæ fuerint olim de hac diſceptationes. nullum enim fuit tempus quo non Romana ſedes imperium in alias Eccleſias appetiuerit. Atque hoc loco non erit intempeſtiuum, quibus modis ſenſim tunc emerſerit ad aliquam potentiam, inueſtigare. Nondum de hoc infinito imperio loquor, quod non ita pridem ſibi arripuit. nam id in ſuum locũ differemus. verùm hîc paucis indicare operæpretium eſt qualiter olim & quibus rationibus ſeſe extulerit, vt aliquid iuris ſibi in alias Eccleſias ſumeret. Quum Orientales Eccleſiæ diuiſæ eſſent ac turbatæ Arrianorum factionibus, ſub Conſtantio & Conſtante Cęſaribus Conſtantini magni filiis, ac ſede ſua pulſus eſſet Athanaſius fidei orthodoxæ præcipuus illic defenſor: eiuſmodi calamitas ipſum Romam venire coegit, vt Romanæ ſedis authoritate tum hoſtium ſuorum rabiem vtcunq; reprimeret, tum pios laborantes confirmaret. Suſceptus eſt ipſe honorifice à Iulio tunc Epiſcopo, ac obtinuit vt cauſæ ſuæ defenſionem Occidentales ſuſciperent. Quum ergo pij externo præſidio magnopere indigerent, in Romana autem Eccleſia cernerent ſibi optimum eſſe pręſidium, libenter ei deferebant quàm plurimum poterant authoritatis. Verùm id totum nihil aliud erat niſi vt magni æſtimaretur eius cõmunio, ab ea autem excommunicari ignominioſum duceretur. Poſtea mali & improbi multum ipſi quoq; addiderunt, nam vt legitima iudicia effugerent, ad hoc aſylum ſe conferebant. Itaque ſiquis Presbyter a ſuo Epiſcopo, ſiquis Epiſcopus à Synodo ſuæ prouinciæ damnatus

Pios exules honorificè excipiendo.

Horum prouocationes & appellationum …

Q erat

tiam querelas audiendo.

erat, ſtatim prouocabant Romá. Et has appellationes Romani Epiſcopi cupidius quàm par erat recipiebant: quòd videbatur eſſe ſpecies extraordinariæ poteſtatis, ſe longè latéque ita negotiis interponere. Sic quum Eutyches à Flauiano Conſtantinopolitano damnatus eſſet, apud Leonem conqueſtus eſt factam ſibi eſſe iniuriam. Ille nihil moratus, patrocinium malę cauſæ non minus temere quàm ſubitò ſuſcepit. in Flauianum grauiter inuectus eſt, quaſi in cognita cauſa hominem innoxium damnaſſet. atque hac ſua ambitione effecit vt Eutychiana impietas ſpatio temporis ſe confirmaret. In Africa id ſæpius accidiſſe conſtat. ſimul enim ac nebulo quiſpiam in ordinario iudicio ſuccubuerat, aduolabat Romam, multis calumniis ſuos grauabat: Romana autem ſedes interponere ſe ſemper erat parata. Quæ improbitas coegit Africanos Epiſcopos ſancire ne quis ſub pœna excommunicationis vltra mare prouocaret.

Quam ambitionem Eccleſiæ Africanæ obſeruarunt.

Interim poteſtate Eccleſiaſtica in ordinandis Epiſcopis, indicendis Conciliis, decidendis controuerſiis, caſtigandis contradicentibus, Epiſcopi Romani niſi in ſua patriarchia fruebantur.

6 Quicquid tamen fuerit, inſpiciamus quid iuris aut poteſtatis habuerit tunc Romana ſedes. Continetur autem poteſtas Eccleſiaſtica his quatuor capitibus, Ordinatione Epiſcoporum, Conciliorum indictione, Audiendis appellationibus, aut iuriſdictione, Monitionibus caſtigatoriis, aut cenſuris. Ordinari Epiſcopos à ſuis Metropolitis iubent omnes veteres Synodi. nuſquam aduocari Romanum Epiſcopum iubent niſi in ſua Patriarchia. Senſim autem mos obtinuit vt Italici Epiſcopi ad petendam conſecrationem omnes Romam venirent: exceptis Metropolitis, qui ſe in hanc ſeruitutem redigi paſſi non ſunt: ſed quum ordinandus erat aliquis Metropolita, mittebat illuc vnum ex ſuis presbyteris Romanus Epiſcopus, qui tantùm adeſſet, non autem præeſſet. Cuius rei exemplum extat apud Gregorium in conſecratione Conſtantij Mediolanenſis, poſt Laurentij obitum. Quanquam non puto illud fuiſſe vetuſtiſſimum inſtitutum: ſed quum honoris & beneuolentiæ cauſa initiò mitteret & vltro & citro legatos, qui teſtes forent ordinationis, ad communionem teſtandam: quod voluntarium erat, pro neceſſario haberi poſtea cœpit. Vtcunque ſit, conſtat ordinandi poteſtatem non fuiſſe olim Romano Epiſcopo niſi in prouincia ſuæ Patriarchiæ, hoc eſt in Eccleſiis ſuburbicariis, vt canon Synodi Nicenæ loquitur. Ordinationi annexa erat epiſtolæ ſynodicæ miſſio, in qua nihilo ſuperior erat aliis. Solebant Patriarchæ ſtatim poſt ſuam conſecrationem ſolenni ſcripto fidem ſuam conſignare, quo profitebantur ſe ſanctis & orthodoxis conciliis ſubſcribere. Ita, reddita fidei ſuæ ratione, mutuò ſe alij aliis approbabant. Si hanc confeſſionem recepiſſet ab aliis Romanus Epiſcopus, non dediſſet, eo fuiſſet agnitus ſuperior, ſed quum oportuerit non minus dare quàm ab aliis exigere, & communi legi eſſe ſubiectum: certè ſocietatis ſignum id fuit, non dominij. Eius rei exemplum habetur in epiſtola Gregorij ad Anaſtaſium & Cyriacum Conſtantinopolitanum, & alibi ad omnes ſimul Patriarchas.

Lib. 2. epiſt. 68. & 70.

Lib. 1. epiſt. 24. & 25. item lib. 6. epiſt. 169.

Si quos enim caſtigarunt admonitionibus, ab iiſdem vel aliis Epiſcopis grauiter correpti ſunt.

Epiſt. 13. lib. 3

7 Sequuntur admonitiones vel cenſuræ, quibus vt olim vſi ſunt Romani Epiſcopi erga alios, ſic eas viciſſim pertulerunt. Irenæus Victorem grauiter corripuit, quòd temere ob rem nihili pernicioſo diſſidio turbaret Eccleſiam. Paruit ille, non reclamauit. Ea libertas tunc vſitata fuit ſanctis Epiſcopis, vt fraterno iure vterentur in Romanum Prçſulem, admonendo & caſtigando, ſi quando peccaret. Ille viciſſim, vbi res poſtulabat, alios admonebat officij, & ſiquid erat vitij reprehendebat. Nam Cyprianus, quum Stephanum hortatur vt moneat Galliæ Epiſcopos, non ſumit argumentum ex ampliori poteſtate, ſed ex communi iure quod habent inter ſe ſacerdotes. Quæſo, ſi Galliæ tunc præfuiſſet Stephanus, annon dicturus erat Cyprianus, Coerceas iſtos, quia tui ſunt? ſed longè aliter loquitur, Hoc fraterna (inquit) ſocietas, qua inter nos deuincti ſumus, requirit, vt mutuò moneamus. Et videmus etiam quanta verborum acerbitate vir alioqui manſueti ingenij in ipſum Stephanum inuehatur, vbi nimis eum inſoleſcere exiſtimat. Ergo hac etiam in parte nondum apparet vlla iuriſdictione præditum fuiſſe Romanum Epiſcopum aduerſus eos qui ſuæ prouinciæ non eſſent.

Ad Pópeiũ cõtra epi. Stephani.

Neque iure conuocãdi prouinciales Synodos obtinuerũt, prę terquã in ſuis finibus. Concilii vniuerſalis inſtitio ad ſolum Imperatorẽ pertinebat.

8 Quantum ad ſynodos conuocandas, hoc erat Metropolitæ cuiuſque officium, vt prouincialem ſynodum ſtatis temporibus cogeret. Illic nihil iuris habuit Romanus Epiſcopus. vniuerſale autem concilium indicere ſolus imperator poterat. Siquis enim Epiſcoporum hoc tentaſſet, non modò vocationi non paruiſſent qui extra prouinciam erant, ſed tumultus ſtatim exortus eſſet. Ergo imperator omnibus ex æquo vt adeſſent denuntiabat. Refert quidem Socrates Iulium cum Orientalibus Epiſcopis expoſtulaſſe quòd ſe ad Synodum Antiochenam non vocaſſent, quum vetitum eſſet canonibus ſine

Tripart. hiſt. lib. 4.

Rom

Romani Pontificis conſcientia quidpiam decerni. Sed quis non videt hoc de iis decretis intelligendum quæ vniuerſam Eccleſiam obſtringunt? Porrò nihil mirum ſi cum vrbis antiquitati & amplitudini, tum ſedis dignitati id datur, ne abſente Romano Epiſcopo vniuerſale de religione decretum fiat, ſi quidem intereſſe non recuſet. Verùm quid hoc ad totius Eccleſiæ dominium? Neque enim vnum ex præcipuis fuiſſe negamus: ſed recipere nolumus quod nunc contendunt Romanenſes, habuiſſe in omnes imperium.

9 Supereſt quarta ſpecies poteſtatis, quæ appellationibus conſtat. Summum imperium penes eum eſſe conſtat ad cuius tribunal prouocatur. Multi ſæpe Romanum Pontificem appellarunt. ipſe quoque cauſarum cognitionem ad ſe trahere conatus eſt: ſed ſemper fuit deriſus, quoties ſuos fines exceſſit. Nihil dicam de Oriente aut Græcia: ſed conſtat Galliæ Epiſcopos fortiter reſtitiſſe quum ſibi imperium in eos ſumere videretur. In Africa diu fuit de ea re diſceptatum. nam quum in Mileuitano Concilio, vbi aderat Auguſtinus, excommunicati eſſent qui prouocarent vltra mare, conatus eſt Romanus Pontifex efficere vt id decretum corrigeretur. Legatos miſit qui id priuilegij ſibi à Niceno Concilio datum eſſe oſtenderent. Proferebant Legati acta Niceni Concilij, quæ ex Eccleſiæ ſuæ armario ſumpſerant. Reſtiterunt Africani, negarúntque fidem Romano Epiſcopo habendam eſſe in cauſa propria: proinde ſe Conſtantinopolim miſſuros, & in alias Græciæ vrbes, vbi exemplaria minus ſuſpecta haberentur. Compertum eſt nihil illic tale ſcriptum quale obtenderant Romani. Ita ratum fuit decretum illud quod Romano Pontifici ſummam cognitionem abrogauerat. Qua in re flagitioſa ipſius Romani Pontificis impudentia apparuit. nam quum fraude Sardicenſem Synodum pro Nicena ſuppoſuiſſet, turpiter in manifeſta falſitate deprehenſus fuit. Sed maior etiamnum ac impudentior fuit eorum nequitia qui fictitiam epiſtolam ad Concilium addiderunt, qua neſcio quis Epiſcopus Carthaginenſis, Aurelij deceſſoris ſui arrogantiam damnans quòd à ſedis Apoſtolicæ obedientia ſubducere ſe auſus eſſet, ac ſui ſuæque Eccleſiæ deditionem faciens, ſupplicirer veniam precatur. Hæc ſunt egregia vetuſtatis monumenta, quibus fundata eſt Romanæ ſedis maieſtas: dum ita pueriliter ſub prætextu antiquitatis mentiuntur vt vel cæci palpare queant. Aurelius (inquit) diabolica audacia & cõtumacia elatus, Chriſto & ſancto Petro rebellis fuit. proinde anathemate damnandus. Quid Auguſtinus? quid verò tot Patres qui Mileuitano Concilio interfuerunt? Sed quid opus eſt inſulſum illud ſcriptum multis verbis refellere, quod ne ipſi quidem Romanenſes, ſiquid frontis habent reliquum, ſine magno pudore inſpicere poſſint? Sic Gratianus, malitiáne an inſcitia neſcio, vbi decretum illud retulit, Vt communione priuentur qui trans mare prouocauerint, adiungit exceptionem, Niſi fortè Romanam ſedem appellarint. Quid facias iſtis beſtiis, quæ adeò ſenſu communi carent, vt illud vnum à lege excipiant cuius cauſa legem eſſe poſitam nemo non videt? Siquidem Concilium, quum tranſmarinas appellationes damnat, hoc tantùm prohibet nequis Romam prouocet. Hic bonus interpres Romam à communi lege excipit.

Nec Romanũ tribunal alii Epiſcopi agnouerunt.

Immò et fortiter Galliæ Epiſcopi reſtiterunt.

Vid. 1. volum. Concil.

Reſtiterunt & Africani.

Detectâ Rom. Pontificis impudẽtia & repetitâ falſitate.

2. q. 6. cap. Placuit.

Gratiani, item inſulſâ exceptione.

10 Verùm (vt ſemel quæſtionem hanc finiamus) qualis olim fuerit Romani Epiſcopi iuriſdictio, vna hiſtoria palàm faciet. Accuſauerat Cæcilianum Carthaginenſem Epiſcopum Donatus à caſis nigris. Damnatus fuerat reus indicta cauſa. Nam quum ſciret coniurationem contra ſe ab Epiſcopis factam, comparere noluit. Ventum inde eſt ad Conſtantinum Imperatorem. Ille quum vellet cauſam Eccleſiaſtico iudicio finiri, cognitionem mandauit Melciadi Romano Epiſcopo, cui addidit collegas nonnullos ex Italia, ex Gallia, ex Hiſpania Epiſcopos. Si id erat ex ordinaria Romanæ ſedis iuriſdictione, audire appellatioñe in cauſa Eccleſiaſtica, cur alios ſibi adiungi patitur Imperatoris arbitrio? imò cur ipſe iuſſu magis Imperatoris quàm ex officio ſuo ſuſcipit iudicium? Sed audiamus quid poſtea cõtigerit. Vincit illic Cæcilianus, Donatus à caſis nigris cadit actione calumnioſa. prouocat. Conſtantinus appellationis iudicium demãdat Epiſcopo Arelatenſi. ſedet ille iudex, vt poſt Rom. Pontificem quod viſum fuerit pronuntiet. Si Romana ſedes ſummã habet poteſtatem ſine prouocatione: cur ſibi tã inſignem ignominiam irrogari patitur Melciades, vt ſibi Epiſcopus Arelatẽſis præferatur? Et quis Imperator hoc facit? Conſtantinus ſcilicet, quẽ iactant non modo omne ſuum ſtudium, ſed omnes ferè Imperij opes contuliſſe ad amplificandã ſedis ſuæ dignitatem. Videmus ergo iam quantum modis omnibus abfuerit tunc Romanus Pontifex ab illa ſuprema

Iuriſdictionem p rrò in alias Eccleſias aut cauſas Epiſcopum Rom. minime habuiſſe ex probata hiſtoria liquet.

Aug. epi. 162 in breui. collat. cõtra Donat. & alibi.

Q 2 dom

dominatione quam ſibi in omnes Eccleſias datam eſſe à Chriſto aſſerit, & quam ſeculis omnibus ſe totius orbis conſenſu obtinuiſſe mentitur.

Nec Papatum vſurpatam in alias Eccleſias hac in parte iuuant, tametſi eam iactent Rom. Pontificum decretales epiſtolas, quarum vanitas & ambitio detegitur.

11 Scio quàm multæ ſint epiſtolæ, quàm multa reſcripta & edicta, quibus Pontifices ei nihil non tribuunt & confidenter vendicant. Sed hoc quoque omnes, qui vel minimum habent ingenij & doctrinæ, ſciunt ita inſulſa eſſe pleraque ex ipſis vt primo guſtu facile ſit deprehendere ex qua officina prodierint. Quis enim ſanus ac ſobrius Anacleti eſſe putet egregiam illam interpretationem, quæ ſub Anacleti nomine in Gratiano refertur, nempe quòd Cephas ſit caput? Plurimis eius farinæ nugis, quas ſine iudicio confarcinauit Gratianus, Romanenſes hodie contra nos abutuntur ad ſedis ſuæ defenſionem: & tales fumos, quibus imperitos olim in tenebris ludebant, adhuc in tanta luce vendere volunt. Sed ego multum operæ ponere in iis refellendis nolo, quæ ſeipſa propter nimiam inſulſitatem palàm refellunt. Fateor extare etiam veras epiſtolas priſcorum Pontificum, quibus ſedis ſuæ amplitudinem magnificis elogiis venditant: quales ſunt aliquæ Leonis. Fuit enim vir ille, vt eruditus ac facundus, ità gloriæ & dominationis ſupra modum cupidus: ſed an Eccleſiæ fidem tunc habuerint eius teſtimonio, dum ita ſe extollit, id verò eſt quod quæritur. Apparet autem multos eius ambitione offenſos, eiusque cupiditati reſtitiſſe. Alicubi vices ſuas Theſſalonicenſi Epiſcopo demandat per Græciam & alias regiones vicinas: alibi Arelatenſi, aut alteri cuipiam per Gallias. Sic Hormiſdam Epiſcopum Hiſpalenſem vicarium ſuum per Hiſpanias conſtituit: ſed vbique excipit, ea lege ſe dare eiuſmodi mandata vt ſalua & integra maneant antiqua priuilegia Metropolitis. Atqui hoc vnum eſſe ex illis priuilegiis declarat Leo ipſe, vt ſiqua de re inciderit dubitatio, Metropolitanus primo loco conſulatur. Hac ergo conditione erant iſtæ vices, ne aut Epiſcopus quiſpiam in ordinaria ſua iuriſdictione, aut Metropolita in cognoſcendis appellationibus, aut prouinciale Concilium in conſtituendis Eccleſiis impediretur. Hoc autem quid aliud erat quàm omni iuriſdictione abſtinere: ſed ſe ad ſedandas diſcordias interponere, duntaxat quantum fert lex & natura Eccleſiaſticæ communionis?

Dist. 22. capit. Sacroſancta.

Vide epiſt. 85. Epiſt. 83.

Epiſt. 89.

Et licet Gregorij ſeculo auctaeſſet Rom. Epiſcopi authoritas, ea tamé non alio tendebat quam vt alios Epiſcopos iuuaret, & quidem Imperatoris mandato, ac Epiſcopis ipſis aſſentientibus.

12 Gregorij tempore iam multum mutata erat priſca illa ratio. Conuulſo enim ac lacerato imperio, quum Galliæ & Hiſpaniæ multis ſubinde acceptis cladibus afflictæ eſſent, vaſtatũ Illyricum, vexata eſſet Italia, Africa verò aſſiduis calamitatibus ferè perdita: quo in tanta rerum ciuilium conuulſione fidei ſaltem integritas maneret, aut certè non prorſus interiret, omnes vndiq; Epiſcopi ſe ad Romanum Pontificem magis adiunxerunt. Eo factum eſt vt ſedis non modò dignitas, ſed etiam potentia vehementer creſceret. Quanquam non adeò moror quibus rationibus id factum ſit. Maiorem certè tunc fuiſſe conſtat quàm ſuperioribus ſeculis. Et tamen multum intereſt quin fuerit effrænis dominatio, vt imperare vnus aliis pro ſua libidine potuerit. Sed hanc reuerentiam habebat ſedes Romana vt improbos & contumaces, qui à ſuis collegis in officio contineri non poterant, ſua authoritate compeſceret ac reprimeret. ſiquidem hoc diligenter ſubinde teſtatur Gregorius: ſe nõ minus fideliter ſeruare aliis eorum iura, quàm ab aliis ipſe ſua requirat. Nec vllis, inquit, quod ſui iuris eſt, ambitu ſtimulante derogo: ſed fratres meos per omnia honorare cupio. Nulla eſt vox in eius ſcriptis, qua ſuperbius iactet primatus ſui amplitudinem quàm iſta, Neſcio quis Epiſcopus non ſubiectus ſit ſedi Apoſtolicæ, vbi in culpa inuenitur. Continuò tamen ſubiungit, Vbi culpa non exigit, omnes ſecundum rationem humilitatis æquales ſunt. Tribuit ſibi ius corrigendi eos qui peccarunt: ſi omnes faciunt officium, aliis ſe parem facit. Atque ipſe quidem id iuris ſibi tribuit. aſſentiebantur autem qui volebant: aliis autem quibus non placebat, licebat impune reclamare. quod feciſſe etiam pleroſque notum eſt. Adde quod illic de Primate Byzanceno loquitur: qui quum eſſet à prouinciali Synodo damnatus, repudiauerat totum iudicium. Hanc hominis contumaciam ad Imperatorem detulerant eius collegæ. Imperator Gregorium cognitorem eſſe voluerat. Videmus ergo eum nec tentare aliquid, quo violet ordinariam iuriſdictionem, & idipſum quod facit, vt aliis ſit ſubſidio, non niſi mandato Imperatoris facere.

Ad Mediola. clerũ, epiſt. 68 lib. 2. Ad Dominicum Carthag. Epiſcopum, epiſt. vlt. lib. 2. Epiſt. 64. lib. 7.

Præterea, quamuis Rom. Epiſcopus alios vt fratres alloqueretur, non tamen ſolus iudi-

13 Hæc igitur tunc tota fuit Romani Epiſcopi poteſtas, opponere ſe præfractis & indomitis capitibus, vbi extraordinario aliquo remedio opus erat: idque vt adiuuaret alios Epiſcopos, non impediret. Itaque nihilo ſibi plus in alios ſumit quàm omnibus in ſe alibi concedit, quum fatetur ſe paratum ab omnibus corrigi, ab omnibus emendari.

Lib. 2. epiſt. 37. et epiſt. 16.

Sic

Sic alibi Aquileienſem Epiſcopum iubet quidem Romam venire, ad cauſam dicendam in controuerſia fidei quæ inter ipſum & alios exorta erat: non tamen ex ſua poteſtate iubet, ſed quia id Imperator mandauerat. Neque ſe ſolum iudicem fore denuntiat: ſed Synodum ſe coacturum promittit, à qua negotium totum iudicetur. Quanquam antem ea adhuc erat moderatio, vt ſuos certos fines haberet poteſtas Romanæ ſedis, quos excedere non liceret, atque ipſe Romanus Epiſcopus non magis præeſſet alijs, quàm ſubeſſet: apparet tamen quantopere Gregorio diſplicuerit eiuſmodi ſtatus: ſubinde enim conqueritur, ſe ſub colore Epiſcopatus ad ſeculum fuiſſe reductum: ſeque magis implicitum eſſe curis terrenis, quàm in vita laica vnquam fuiſſet: premi ſe in illo honore tumultu ſecularium negotiorum. Alibi: Tanta me, inquit, occupationum onera deprimunt, vt ad ſuperna animus nullatenus erigatur. Multis cauſarum fluctibus quatior: & poſt illa quietis otia, tumultuoſæ vitæ tempeſtatibus affligor: ita vt rectè dicam, Veni in altitudinem maris, & tempeſtas demerſit me. Hinc collige quid dicturus fuerit ſi in hæc tempora incidiſſet. Officium Paſtoris ſi non explebat, faciebat tamen. Ab imperij ciuilis gubernatione abſtinebat: ac ſe vnà cum alijs fatebatur Imperatori ſubiectum. In curam aliarum Eccleſiarum non ſe ingerebat niſi neceſſitate coactus. Et tamen ſibi in labyrintho videtur eſſe, quia ſimpliciter Epiſcopi officio totus vacare nequit.

caret, horumque ſubiret iudicium, id tamē Gregorio valde diſplicuiſſe conſtat, quòd talibus curis ita diſtraheretur, vt ad meliora animum applicare nō poſſet.

Theoriſtæ, epiſt. 5. lib. 1.

Anaſt. Antioch. epiſt. 7. & 25. lib. 1.

14 Litigabat eo tempore de primatu Conſtantinopolitanus Epiſcopus cum Romano, vt iam dictum eſt. Poſtquam enim Imperij ſedes Conſtantinopoli firmata fuit, id poſtulare viſa eſt imperij maieſtas, vt Eccleſia quoque illa ſecundum à Romana honoris locum haberet. Et certè initio nihil magis valuerat ad primatum Romæ deferēdum, niſi quòd tunc illic erat Imperij caput. Extat apud Gratianum reſcriptum ſub nomine Lucini Papæ, vbi dicit non aliter diſtinctas eſſe vrbes, vbi Metropolitæ & Primates prę-ſidere debeant, quàm ex ratione ciuilis gubernationis, quæ antè fuerat. Alterum etiam ſimile ſub nomine Clementis Papæ, vbi dicit, In iis vrbibus quæ olim primos flamines habuerant, fuiſſe conſtitutos Patriarchas. Quod tametſi vanum eſt, tamen ex verò eſt ſumptum. Conſtat enim, quo minimum fieret mutationis, pro ſtatu rerum qui tunc erat, diſtributas fuiſſe prouincias, Primateſq; & Metropolitas in iis vrbib. collocatos quę honoribus & poteſtate reliquas antecedebant. Itaque in Concilio Taurinenſi decretum fuit, vt quæ in ciuili gubernatione primæ vrbes eſſent cuiuſque prouinciæ, primæ eſſent Epiſcoporum ſedes. Quòd ſi honorem ciuilis regiminis ex vna vrbe in alteram transferri contigiſſet, vt ius Metropoleos vnà illuc transferretur. Innocentius verò Romanus Pontifex: quum antiquam vrbis dignitatem obſoleſcere videret ex quo ſedes Imperij Conſtantinopolim translata erat, ſedi ſuæ metuens, contrariam legem ſanciuit: in qua negat neceſſe eſſe Metropoles Eccleſiaſticas mutari pront Imperatoriæ Metropoles mutantur. Verùm meritò Synodi authoritas, vnius hominis ſententiæ præferenda eſt. tum ſuſpectus eſſe nobis debet Innocentius ipſe in propria cauſa. Vtcunque ſit, ſua tamen cautione oſtendit, ab initio ſic fuiſſe comparatum, vt ſecundum externum Imperij ordinem Metropoles diſponerentur.

Tertia pars capitis, qua Primatus Romani crementum aperit, in Metropolitanorū deſtinatione limitibus.

Diſtinct. 80.

Cap. 1.

Vnde ſequentē eſt Concilii Taurinenſis decretum.

Ab Innocentio ambitiosè abrogatum.

15 Ex hoc veteri inſtituto ſancitum eſt in Synodo Conſtantinopolitana prima, vt ciuitatis illius Epiſcopus honoris priuilegia haberet poſt Romanū Pontificem, eo quòd eſſet noua Roma. Atqui longo pòſt tempore, quum ſimile decretum Chalcedone factum eſſet, Leo acriter reclamauit. Nec modò ſibi permiſit pro nihilo ducere quod ſexcenti Epiſcopi aut ſuprà decreuerant: ſed grauibus etiam conuitiis eos exagitauit, quòd aliis ſedibus derogaſſent id honoris quod in Conſtantinopolitanam Eccleſiam conferre auſi eſſent. Obſecro, quid aliud hominem incitare potuit ad turbandum orbem pro re tantula, niſi mera ambitio? Ait inuiolabile ſe oportere quod ſemel ſanciuit Nicena Synodus. Quaſi verò periclitetur fides Chriſtiana ſi vna Eccleſia alteri præferatur, aut quaſi in alium finem diſtinctæ illic eſſent Patriarchiæ quàm politiæ cauſa. Scimus autem politiam pro varietate temporum recipere, imò exigere varias mutationes. Futile igitur eſt quod obtendit Leo, non eſſe deferendum honorem Conſtātinopolitanæ ſedi qui Synodi Nicenæ authoritate, Alexandrinæ datus foret. Hoc enim dictat communis ſenſus, fuiſſe eiuſmodi decretum quod pro temporum ratione tolli poſſet. Quid quòd Orientalium nemo repugnabat, quorum intererat id maximè? Aderat certè Proterius, quē Alexandriæ in locum Dioſcori prǽfecerant: aderant alij Patriarchæ, quorum honor

Socrat. hiſt. tripart. lib. 9. cap. 13. Itē in Decret. 22. diſt. cap. Conſtantinopol.

Hinc magis certamen de primo & ſecundo loco inter Epiſcopos Conſtantinopolitanum & Romanum.

Et ſuperba Romanorū ambitio detecta, quæ nec ſuperiorem nec ſocium paſſa eſt.

imminuebatur. Illorum erat intercedere, non Leonis, qui ſuo loco integer manebat. Quum verò tacent illi omnes, imò quum aſſentiuntur, vnus Romanus reſiſtit: promptum eſt iudicare quidnam eum moueat: ſcilicet prouidebat quod non multo poſt accidit, decreſcente veteris Romę gloria, fore vt Conſtantinopolis, ſecundo loco non contenta, de primatu cum ea litigaret. Neque tamen clamando tantum profecit quin ratum eſſet Concilij decretum. Itaque ſucceſſores eius, quum fractos ſe viderent, ab illa prouincia placide deſtiterunt. tulerunt enim vt ſecundus Patriarcha haberetur.

Nihilominus tamen Conſtantinopolitanus multa molitus eſt vt Romanum de gradu deiiceret.

16 Verum paulo pòſt eouſque erupit Iohannes, qui Gregorij tempore Conſtantinopolitanam Eccleſiam regebat, vt ſe vniuerſalem Patriarcham diceret. Hic Gregorius, ne in optima cauſa, ſedis ſuæ defenſioni deeſſet, conſtanter ſe oppoſuit. Et erat certè intolerabilis cum ſuperbia tum inſania Iohannis, qui Epiſcopatus ſui fines æquare Imperij finibus volebat. Neque tamen quod alteri negat Gregorius, ſibi ipſi vendicat: ſed vocem illam à quocunque tandem vſurpetur, vt ſceleſtam, & impiam, & nefandam abominatur. Quinetiam Eulogio Alexandrino Epiſcopo alicubi ſuccenſet, à quo fuerat eiuſmodi titulo honoratus. Ecce, inquit, in præfatione Epiſtolæ, quam ad meipſum, qui prohibui, direxiſtis, ſuperbæ appellationis verbum, Papam me vniuerſalem appellando, imprimere curaſtis. Quod peto, ſanctitas veſtra vlterius non faciat: quia vobis ſubtrahitur, quod alteri pluſquam exigit ratio datur. Ego honorem non deputo, in quo fratrum meorum honorem minui video. Meus enim honor eſt honor vniuerſalis Eccleſiæ, fratrúmque meorum ſolidus vigor. Si autem vniuerſalem me Papam ſanctitas veſtra dicit, negat ſe hoc eſſe quod me fatetur vniuerſum. Bona quidem erat & honeſta Gregorij cauſa: ſed Iohannes, Mauritij Imperatoris fauore adiutus, dimoueri à propoſito non potuit. Cyriacus quoque eius ſucceſſor nunquam de ea re paſſus eſt ſe exorari.

Lib. 7. epiſt. 30.

Qui aſſiduus antagoniſtam euertit.

17 Tandem Phocas, qui cæſo Mauritio in eius locum ſuffectus eſt (neſcio qua de cauſa Romanis amicior, imò quia illic abſque certamine coronatus fuerat) Bonifacio tertio conceſſit quod minime poſtulabat Gregorius, vt Roma caput eſſet omnium Eccleſiarum. In hunc modum dirempta eſt controuerſia. Neque tamen adeò profuiſſet hoc Imperatoris beneficium ſedi Romanæ, niſi alia deinde acceſſiſſent. Nam Græcia, & tota Aſia paulo pòſt ab eius communione abſciſſæ ſunt. Gallia ſic ipſum verebatur, vt non parêret niſi quoad libebat. Tunc verò primùm in ſeruitutem redacta eſt vbi Pipinus regnum occupauit. Nam quum Zacharias Pontifex Romanus, ei adiutor fuiſſet ad perfidiam ac latrocinium, vt pulſo legitimo Rege, regnum quaſi prædæ expoſitum raperet: hoc mercedis tulit, vt in Eccleſias Gallicanas iuriſdictionem haberet Romana ſedes. Quemadmodum prædones commune ſpolium ſolent partiendo diripere, ita boni iſti viri inter ſe compararunt vt Pipino quidem cederet terrenum ac ciuile dominium, ſpoliato vero Rege: Zacharias autem caput fieret omnium Epiſcoporum, ac ſpiritualem poteſtatem haberet: quæ quum initio infirma foret, (vt ſolet vſu venire in rebus nouis) Caroli inde authoritate confirmata fuit, ſimili ferè de cauſa. erat enim ipſe quoque Romano Pontifici obnoxius, quòd eius ſtudio ad honorem Imperij peruenerat. Quanquam autē credibile eſt, prius valde deformatas fuiſſe vbiq; Eccleſias, conſtat tamen veterem Eccleſiæ formam tunc demum in Gallia & Germania fuiſſe prorſus obliteratam. Extant adhuc in archiuis Curię Pariſienſis breues illorum temporum commentarij, qui, vbi de rebus Eccleſiaſticis agitur, mentionem pactionum faciunt tum Pipini tum Caroli cum Romano Pontifice. Inde colligere licet, factam tunc fuiſſe veteris ſtatus mutationem.

Et tandem, interfecto Conſtantinopolitano patrono, à latrone Phoca mediante tandem aſſertum acceptum eſt.

Quod nullius fere momenti fuiſſet, niſi malis artibus in Gallis aut Eccleſiam Rom. Pontifices mutuo iuuaſſent.

18 Ex eo tempore quum res paſſim in deterius quotidie prolaberētur, ſtabilita quoque ſubinde & aucta eſt Romanæ ſedis tyrannis: idque Epiſcoporum partim inſcitia, partim ignauia. Nam quum vnus omnia ſibi ſumeret, ac ſine modo ſe contra ius & fas extollere magis magiſque pergeret: nec zelo quo debuerant, incubuerunt Epiſcopi ad arcendam eius libidinem: atque vt animus non debuiſſet, deſtituebantur tamen vera doctrina & peritia: vt ad tantam rem tentandam eſſent minimè idonei. Itaque videmus qualis fuerit & quàm prodigioſa Romæ omnium ſacrorum profanatio, & totius Eccleſiaſtici ordinis diſſipatio Bernardi ætate. Conqueritur ex toto orbe Romam confluere ambitioſos, auaros, ſimoniacos, ſacrilegos, concubinarios, inceſtuoſos, & quæque iſtiuſmodi monſtra, vt Apoſtolica authoritate vel obtinerent honores Eccleſiaſticos, vel retinerent: fraudem, & circumuentionem, & violentiam inualuiſſe. Eum iudicandi modum qui

Poſtea, paulatim ſtabilita eſt tyrannis pontificia, quam Bernardus ſuo tempore acerbis deflet querelis.

Lib. 1. De cōſider. ad Eugenium. Circa finem libri 4.

qui tunc vſitatus erat, execrabilem eſſe dicit: nec modò Eccleſiæ, ſed foro indecorum. Clamat plenam eſſe ambitioſis Eccleſiam: nec eſſe qui magis exhorreat flagitia perpetrare quàm latrones in ſpelunca quum ſpolia viatorum diſtribuunt. Pauci (inquit) ad os legiſlatoris: ad manus omnes reſpiciunt. Non immerito tamē. Omne Papale negotium illæ agunt. Quale eſt quod de ſpoliis Eccleſiarum emuntur, qui dicunt tibi, Euge, euge? Pauperum vita in plateis diutum ſeminatur: argentum micat in luto: accurritur vndique: tollit illud non pauperior, ſed fortior: aut qui fortè citius præcurrit. A te tamen mos iſte, vel potius mors iſta, non venit. vtinam in te deſinat. Inter hæc tu paſtor procedis, multo & pretioſo circundatus ornatu. Si auderem dicere, dæmonum magis quàm ouium paſcua hæc. Scilicet ſic factitabat Petrus: ſic Paulus ludebat. Curia tua recipere bonos magis quàm facere conſueuit. Mali enim illic non proficiunt, ſed boni deficiunt. Iam quos appellationum abuſus refert, nemo pius ſine magno horrore legat. Tandem ſic de effræni illa Romanæ ſedis cupiditate in iuriſdictione vſurpanda concludit, Murmur loquor & querimoniam communem Eccleſiarum. Truncari ſe clamitant ac demembrati. Vel nullæ vel paucæ admodum ſunt quæ plagam iſtam aut non doleant, aut non timeant. Quæris quam? ſubtrahuntur Abbates Epiſcopis, Epiſcopi Archiepiſcopis, &c. Mirum ſi excuſari huc queat. Sic factitando, probatis vos habere plenitudinem poteſtatis: ſed iuſtitiæ non ita. Facitis hoc quia poteſtis, ſed vtrum etiam debeatis quæſtio eſt. Ad honorem quibuſque ſuum gradúmque conſeruandum poſiti eſtis, non inuidendum. Hæc pauca ex multis referre libuit, vt partim videant lectores quàm grauiter tunc Eccleſia concidiſſet, partim etiam vt agnoſcant quanto in mœrore ac gemitu pios omnes tenuerit iſtæc calamitas.

Summa querelarum tanti viri, quæ à frequentib. Pontificibus contemptæ, imò ludibrio habitæ ſunt.

Lib.3.

Piorū in Bernardo querimoniæ ſub pontificali Babylone.

19 Iam verò vt Romano Pontifici hodie concedamus eminentiam illam & iuriſdictionis amplitudinem quam mediis temporibus, vt Leonis & Gregorij, habuit hæc ſedes: quid hoc ad præſentem Papatum? Nondum loquor de terreno dominio, nec de ciuili poteſtate, de quibus poſtea ſuo loco videbimus: ſed ipſum ſpirituale regimen quod iactant, quid ſimile cum illorum temporum conditione habet? Papam enim non aliter definiunt quàm ſummum in terris Eccleſiæ caput, & vniuerſalem totius orbis Epiſcopum. Ipſi verò Pontifices, quum de ſua authoritate loquuntur, magno ſupercilio pronuntiant penes ſe eſſe imperandi poteſtatem, alios manere obediendi neceſſitatem: ſic ſanctiones omnes ſuas habendas eſſe quaſi diuina Petri voce firmatas: prouinciales ſynodos, quia Papæ non habeant præſentiam, vigore carere: ſe poſſe de qualibet Eccleſia clericos ordinare: & qui alibi fuerint ordinati, eos poſſe ad ſedem ſuam vocare. Innumera eius generis habentur in farragine Gratiani, quæ non recenſeo, ne nimis moleſtus ſim lectoribus. Summa tamē huc redit, penes vnum Pontificem Romanum eſſe ſupremam Eccleſiaſticarum omnium cauſarum cognitionem, ſiue in diiudicandis definiendíſque doctrinis, ſiue in ferendis legibus, ſiue in conſtituenda diſciplina, ſiue in exercendis iudiciis. Priuilegia quoque quæ ſibi ſumunt in reſeruationibus (vt vocant) & longum eſſet recenſere & ſuperuacuum. Quod autem omnium maximè intolerabile eſt, nullum in terris iudicium relinquunt coercendæ ac refrænandæ ſuæ libidini, ſi tam immenſa poteſtate abutantur. Nemini (inquiunt) iudicium ſedis huius liceat retractare, propter Romanæ Eccleſiæ primatum. Item, Neque ab Auguſto, neque à Regibus, neque ab omni clero, neque à populo iudex iudicabitur. Id quidem plus ſatis imperioſè, quòd vnus homo omnium ſe iudicem conſtituit, nullius autem iudicio parêre ſuſtinet. Sed quid ſi tyrannidem in populum Dei exerceat? ſi diſſipet ac vaſtet regnum Chriſti? ſi totam Eccleſiam conturbet? ſi munus paſtorale in latrocinium conuertat? Imò vt ſit ſceleratiſſimus, ſe ad reddendam rationem aſtringi negat. Sunt enim iſtæ Pontificum voces, Aliorum hominum cauſas voluit Deus per homines terminare, ſed ſedis huius Præſulem ſuo ſine quæſtione ſeruauit arbitrio. Item, Facta ſubditorum iudicantur à nobis: noſtra autem à ſolo Deo.

Quarta capitis pars. Et ſi dignitas & eminentia hæc Gregoriani ſeculi Rom. Eccleſiæ concederetur, nihil tamen ad hodiernum primatum facit.

Capita eorum hominum tyrannidi alii in prorſus factum conſtant.

Nicolaus, cuius ſententia hæc in Decretis 17.q.3. c. Nemini. Innocentij 9. q.3.c. Nemo. Symmach. 9 q.3. c. Aliorum.

Antherius ibid. c. Facta.

20 Ac quo eiuſmodi edicta plus haberent ponderis, falsò ſuppoſuerūt veterum Pontificū nomina, quaſi res à primordio ſic fuiſſent inſtitutæ: quum certo certius ſit nouum eſſe & nuper fabricatū quicquid Romano Pontifici plus tribuit quàm ei à vetuſtis Conciliis datum fuiſſe retulimus. Quinetiam eò impudentiæ venerunt vt reſcriptum ediderint ſub nomine Anaſtaſij Patriarchæ Conſtantinopolitani, in quo teſtatur antiquis regulis fuiſſe ſancitum, nequid vel in remotiſſimis prouinciis ageretur quod non ad Romanam

Nec ea quæ poſtulant, a veteribus (vt ipſi mentiuntur) ſibi conceſſa ſunt.

Ibid. cap. Antiquis.

manam ſedem prius relatum foret. Preterquam quod vaniſſimum id eſſe conſtat, cui hominum credibile erit, tale Romanæ ſedis elogium ab aduerſario & honoris dignitatiſque æmulo profectum eſſe? Sed oportuit ſcilicet eò dementiæ ac cæcitatis prouehi iſtos Antichriſtos, vt omnibus ſanæ mentis hominibus, qui modò oculos aperire volunt, conſpicua eſſet ipſorum nequitia. Decretales autem epiſtolæ à Gregorio nono congeſtæ: item, Clementinæ, & Extrauagantes Martini, apertius adhuc & plenioribus buccis immanem ferociam, & veluti Barbarorum regum tyrannidem vbique ſpirant. Atqui hæc ſunt oracula ex quibus volunt Romanenſes Papatum ſuum æſtimari. Hinc orta ſunt præclara illa axiomata, quæ vim oraculorum paſſim hodie in Papatu obtinent, Papam errare non poſſe, Papam eſſe ſuperiorem Cōciliis, Papam eſſe vniuerſalem omnium Eccleſiarum Epiſcopum, & ſummum in terris Eccleſiæ caput. Taceo ineptias multo abſurdiores, quas ſtulti canoniſtæ in ſcholis ſuis deblaterant: quibus tamen Romanenſes theologi non modò aſſentiuntur, ſed etiam applaudunt vt idolo ſuo adulentur.

Nec iis acquieverunt Gregorius IX. Martinus & alij, qui alia prorſus magna & inſolentia conſcripſerunt.

Quorum inſolentiæ etſi opponi poſſet Cyprianus, concilia item, hiſtoriæ ac veterum Theologorum probata fides: hoc vno ſatis refelluntur, quod à Gregorio ſuis verbis expreſſis damnati ſunt.

Epiſt. 92. lib. 4. ad Iohan. Conſtantinopol.

21 Non agam cum illis ſummo iure. Hic tantæ inſolentiæ opponeret quiſpiam alius Cypriani ſententiam, qua vſus eſt apud Epiſcopos quorum concilio præſidebat, Nemo noſtrûm Epiſcopum ſe Epiſcoporum dicit, aut tyrannico terrore collegas ad obſequendi neceſſitatem adigit. Obiiceret quod aliquanto pòſt Carthagine decretum fuit, Nequis vocaretur princeps Sacerdotum, aut primus Epiſcopus. Colligeret ex hiſtoriis multa teſtimonia, ex Synodis canones, ex veterum libris multas ſententias, quibus Romanus Pontifex in ordinem cogeretur. Sed ego iſtis ſuperſedeo, ne videar nimis præcisè eos vrgere. Reſpondeant tamen mihi optimi patroni Romanæ ſedis: qua fronte titulum vniuerſalis Epiſcopi defendere audeant: quem vident toties anathemate damnari à Gregorio. Si valere debet Gregorij teſtimonium, eo declarant Antichriſtum eſſe ſuum Pontificem quod eum vniuerſalem faciunt. Nomen etiam Capitis nihilo magis fuit vſitatum. Sic enim alicubi loquitur, Petrus præcipuum in corpore membrum, Iohannes, Andreas, Iacobus particularium plebium capita. Omnes tamen ſub vno capite membra Eccleſiæ ſunt. imò ſancti ante Legem, ſancti ſub Lege, ſancti in gratia, omnes perficientes corpus Domini, in membris ſunt conſtituti: & nemo ſe vnquam vniuerſalem dici voluit. Quòd autem iubendi poteſtatem ſibi arrogat Pontifex, parum conſentaneum eſt cum eo quod alibi dicit Gregorius. Nam quum Eulogius Alexandrinus Epiſcopus ſe ab eo iuſſum dixiſſet, reſpondet in hunc modum, Hoc verbum iuſſionis, peto, à meo auditu remouete. ſcio enim qui ſim, & qui ſitis: loco mihi fratres eſtis, moribus patres. Non ergo iuſſi: ſed quæ vtilia viſa ſunt, indicare curaui. Quod iuriſdictionem ſuam ita ſine fine extendit, in eo grauem & atrocem facit iniuriam non tantùm reliquis Epiſcopis, ſed etiam ſingulis Eccleſiis: quas eo modo diſcerpit ac lacerat, vt ex earũ ruinis ſedem ſuam ædificet. Quòd autem omnibus ſe iudiciis eximit, ac tyrannico more ſic vult regnare, vt ſuam vnius libidinem pro lege habeat, id certè magis indignum eſt, & alienum ab Eccleſiaſtica ratione quàm vt ſuſtineri vllo modo queat. Prorſus enim abhorret non modò à ſenſu pietatis, ſed etiam humanitatis.

Lib. 7. epiſt. 28.

Ad ſummã autem impudentiam Papatus patronos perueniſſe oportet: quum Gregorius & Bernardus admodum flebiliter conqueſti ſint de ſuæ ætatis malitia, quam centuplo nunc ſuperatã eſſe & totis viribus foueri ac augeri a Rom. Pontifice, conſtat.

22 Verùm ne ſingula perſequi & excutere cogar, iterum iſtos appello qui hodie Romanæ ſedis patroni & optimi & fideliſſimi haberi volunt, ecquid pudeat ipſos præſentem ſtatum Papatus defendere: quem conſtat centuplo corruptiorem eſſe quàm Gregorij & Bernardi ſeculis fuerit: qui tamen tunc ſanctis illis viris tantopere diſplicebat. Conqueritur paſſim Gregorius, ſe alienis occupationibus ſupramodum diſtrahi: ſe ſub colore Epiſcopatus ad ſeculum eſſe reductum: vbi tantis terrę curis inſeruiret quantis ſe nunquã in vita laica deſeruiſſe reminiſceretur: ſe premi tumultu ſecularium negotiorum, vt ad ſuperna animus nullatenus erigatur: ſe multis cauſarum fluctibus quati, & tumultuoſæ vitæ tempeſtatibus affligi: vt meritò dicat, Veni in altitudinem maris. Certè inter illas terrenas occupationes poterat tamen plebem pro concionibus docere, priuatim admonere, & corrigere quos oportebat, Eccleſiam ordinare, collegis dare conſilium, eóſque ad officium hortari: ſuper hæc, reſtabat aliquid temporis ad ſcribendũ: & tamen calamitatem ſuam deplorat, quòd ſit in profundiſſimo mari demerſus. Si adminiſtratio illius temporis mare fuit: quid de præſenti Papatu dicendum erit? Quid enim ſimile inter ſe habent? Hic nullæ ſunt conciones, nulla diſciplinæ cura, nullum Eccleſiarum ſtudium, nulla ſpiritualis functio: nihil denique niſi mundus. Perinde tamen laudatur hic labyrinthus quaſi nihil inueniri queat magis ordinatum ac diſpoſitum. Bernardus verò

Epiſt. 5. li. 1. ad Theoctiſt. Epiſt. ad Anaſtaſ. item 25. & alibi.

quas

quas fundit querimonias, quos edit gemitus dum ſuæ ætatis vitia intuetur? Quid igitur, ſi hoc noſtrum ferreum ſeculum, & ſiquid eſt ferro deterius, inſpiceret? Quæ iſta eſt improbitas, non modo pertinaciter tueri velut ſacroſanctum ac diuinum, quod vno ore ſancti omnes ſemper improbarunt: ſed eorum quoq; teſtimonio abuti ad defenſionem Papatus, quem conſtat fuiſſe illis prorſus incognitum? Quanquam de tempore Bernardi fateor tantam fuiſſe tunc corruptionem rerum omnium, vt non fuerit multum noſtro diſſimile. Verum omni pudore carent qui ex medio illo ſeculo, Leonis ſcilicet & Gregorij & ſimilium, prętextum aliquem petunt. perinde enim faciunt ac ſi quis ad ſtabiliendam Cæſarum monarchiam, antiquum Romani Imperij ſtatum laudaret: hoc eſt libertatis laudes ad ornandam tyrannidem mutuaretur.

25 Poſtremò, etiamſi hæc darentur omnia, exoritur tamen illis nouum de integro certamen, quum negamus eſſe Romæ Eccleſiam, in qua eiuſmodi beneficia reſidere queant: quum negamus eſſe Epiſcopum qui hæc dignitatis priuilegia ſuſtineat. Sint igitur vera illa omnia (quæ tamen illis iam extorſimus) Petrum voce Chriſti conſtitutum fuiſſe vniuerſæ Eccleſiæ caput: ipſúmque honorem ſibi collatum in Romana ſede depoſuiſſe: id veteris Eccleſiæ authoritate fuiſſe ſancitum, longo vſu confirmatum: Romano Pontifici ſummam poteſtatem fuiſſe ſemper vno conſenſu ab omnibus delatam: ipſum fuiſſe omnium & cauſarum, & hominum iudicem, nullius iudicio ſubiectum fuiſſe. habeant etiam plura ſi velint: reſpondeo tamen vno verbo, nihil iſtorum valere niſi Romę ſit Eccleſia & Epiſcopus. Hoc mihi concedant neceſſe eſt, non poſſe Eccleſiarum matrem eſſe, quæ ipſa non ſit Eccleſia: non poſſe Epiſcoporum eſſe principem, qui ipſe non ſit Epiſcopus. Volunt igitur ſedem Apoſtolicam habere Romæ? Dent mihi verum & legitimum Apoſtolatum. Volunt habere ſummum Pontificem? Dent mihi Epiſcopum. Quid autem? vbi vllam Eccleſiæ faciem nobis oſtendent? Nominant quidem, & ſubinde in ore habent. Certè Eccleſia ſuis certis notis cognoſcitur: & Epiſcopatus, nomen officij eſt. Hic non de populo loquor: ſed de ipſo regimine, quod lucere in Eccleſia perpetuò debet. Vbi illic miniſterium, quale requirit Chriſti inſtitutio? Meminerimus quod de Presbyterorum & Epiſcopi officio antè dictum eſt. Si ad regulam illam exigemus officium Cardinalium, fatebimur nihil minus eſſe quàm Presbyteros. Ipſe verò Pontifex quid omnino habeat Epiſcopale ſcire velim. Primum in munere Epiſcopi caput eſt, plebem Dei verbo docere: Alterum & proximum huic ſacramēta adminiſtrare: Tertium, monere & hortari, corrigere etiam eos qui peccant, ac in ſancta diſciplina populum continere. Quid iſtorum facit: imò quid facere ſe ſimulat? Dicant igitur qua ratione velint haberi Epiſcopum, qui nullam officij partem minimo digito vel in ſpeciem ſaltem attingit.

Quinta & poſtrema pars capitis, quæ præcipuam continet reſponſionem. Papam videlicet non eſſe Epiſcopum in Dei Eccleſia.

Reſponſionis ſumma expoſita.

Cõfirmatio ab enumeratione partium eſſentialium epiſcopalis muneris.

24 Non ita de Epiſcopo eſt vt de Rege. hic enim, etſi non exequatur quod proprium eſt Regis, honorem nihilominus ac titulum retinet. At in Epiſcopo diiudicando reſpicitur Chriſti mandatum, quod ſemper in Eccleſia valere debet. Hunc ergo nodum mihi ſoluant Romanēſes. Nego ipſorum Pontificem, eſſe Epiſcoporum principem, quum non ſit Epiſcopus. Iſtud proximum neceſſe eſt probēt falſum eſſe, ſi vincere in illo priore volent. Quid quòd non modò nihil habet Epiſcopi proprium, ſed omnia potius contraria? Sed hic, ô Deus, vnde incipiam? à doctrináne, an à moribus? Quid dicam, aut quid tacebo? vbi deſinam? Hoc dico: quum mundus hodie tot peruerſis impiiſque doctrinis refertus ſit: tot ſuperſtitionum generibus plenus, tot erroribus excæcatus, in tanta idololatria demerſus: nihil vſpiam iſtorum eſſe quod non illinc vel emanarit, vel ſaltem fuerit confirmatum. Nec alia eſt cauſa cur tanta rabie ſerantur Pontifices in renaſcentem Euangelij doctrinam, ad eam opprimendam neruos omnes ſuos intendant, Reges omnes ac principes ad ſæuitiam accendant, niſi quòd collabi ac corruere totum ſuum regnum vident vbi primum Chriſti Euangelium obtinuerit. Crudelis fuit Leo: ſanguinarius Clemens: truculentus eſt Paulus. Sed non tam natura eos ad impugnandam veritatem impulit, quàm quòd vna hæc illis ratio erat tuendæ ſuæ potentię. Salui igitur quum eſſe non poſſint niſi profligato Chriſto, non aliter laborant in hac cauſa quàm ſi pro aris ac focis, ſuiſque ipſorum capitibus pugnarent. Quid ergo? num illic nobis erit ſedes Apoſtolica vbi nihil cernimus niſi horrendam apoſtaſiam? Erit Chriſti vicarius, qui furioſis conatibus Euangelium perſequendo, Antichriſtum ſe eſſe palàm profitetur? Erit Petri ſucceſſor, qui ad demoliendum quicquid ædificauit Petrus, ferro & igni graſſatur? Erit

Altera confirmatio, ab authoritate inſtitutionis Chriſti.

Tertia, à contrariis: quod in doctrinis & moribus ab Epiſcopi vero munere tota via diſtet Pontifex Romanus.

Concluſio, Romam non eſſe hodie ſedē Apoſtolicam, ſed Apoſtaſiæ: nõ eſſe Eccleſiarũ ſed errorũ matrē, & Antichriſti thronũ.

cap

caput Eccleſiæ, qui Eccleſiam à Chriſto ſolo vero capite reſciſſam ac truncatam, in ſeipſa diſcerpit ac lacerat? Fuerit ſanè olim Roma omnium Eccleſiarum mater: verùm ex quo Antichriſti ſedes fieri cœpit, deſiit eſſe id quod erat.

Probatio huius concluſionis, Papam videlicet eſſe Antichriſtum, ex Paulo & Daniele.
2.Theſſ.2.4.
Dan.7.25.
Quorum (præcipuè verò Apoſtoli) ſententia explicatur.

25 Videmur nonnullis nimis maledici ac petulantes, quum Romanum Pontificem vocamus Antichriſtum. Sed qui hoc ſentiunt, non intelligunt ſe Paulum immodeſtiæ inſimulare, poſt quem nos loquimur: imò ex cuius ore ſic loquimur. Ac nequis obiiciat, nos Pauli verba, quæ aliò pertineant, perperam torquere in Romanum Pontificem, breuiter oſtendam non aliter quàm de Papatu poſſe intelligi. Antichriſtum in templo Dei ſeſſurum Paulus ſcribit. Alibi quoque Spiritus deſcribens eius imaginem in Antiochi perſona, oſtendit regnum eius in magniloquentia & Dei blaſphemiis ſitum fore. Hinc colligimus tyrannidem eſſe in animas magis quàm in corpora: quæ aduerſus ſpirituale Chriſti regnum erigatur. Deinde talem eſſe quæ nec Chriſti nec Eccleſiæ nomen aboleat: ſed potius Chriſti prætextu abutatur, & ſub Eccleſiæ titulo velut larua deliteſcat. Tametſi autem omnes quæ ab initio extiterunt hæreſes ac ſectę ad regnum Antichriſti pertineant: quum tamen prædicit Paulus venturam defectionem, hac deſcriptione ſignificat, ſedem illam abominationis tunc erigendam vbi vniuerſalis quædam defectio Eccleſiam occuparit: vtcunque multa Eccleſiæ membra in vera fidei vnitate ſparſim perſeuerent. Quum verò addit ſuo tempore cœpiſſe moliri in myſterio opus iniquitatis, quod poſtea palàm facturus eſſet: ex eo intelligimus, calamitatem hâc, neque per vnum hominem fuiſſe inferendam, neque in vno homine finiendam. Porrò quum hac nota deſignet Antichriſtum, quòd ſuum Deo honorem prærepturus ſit vt ſibi ſumat: hoc pręcipuum indicium eſt quod ſequi debemus in quęrendo Antichriſto: præſertim vbi eiuſmodi ſuperbia ad publicam vſque Eccleſiæ diſſipationem procedit. Quum ergo conſtet, Pontificem Romanum impudenter ad ſe tranſtuliſſe quod Dei vnius & Chriſti maximè proprium erat, dubitandum non eſt quin impij & abominandi regni dux ſit & anteſignanus.

Cui quàm ſententia Pauli.

Nō igitur Romę alligandus eſt primatus, etſi olim hæc ſedes primariorum fuerit.

26 Eant nunc Romanenſes, & antiquitatem nobis opponant. Quaſi in tanta rerum omnium conuerſione ſedis honor ſtare poſſit vbi nulla eſt ſedes. Narrat Euſebius, Deum, vt vindictæ ſuæ locus fieret, Eccleſiam quę Hieroſolymis erat, Pellam tranſtuliſſe. Quod ſemel factum fuiſſe audimus, fieri ſæpius potuit. Proinde ſic loco alligare honorem primatus, vt qui re vera infeſtiſſimus eſt hoſtis Chriſti, ſummus Euangelij aduerſarius, maximus Eccleſiæ vaſtator ac diſſipator, crudeliſſimus ſanctorum omnium mactator & carnifex, vicarius nihilominus Chriſti, Petri ſucceſſor, primus Eccleſiæ antiſtes habeatur, tantummodo quia ſedem occupat quæ olim prima omnium fuit: id verò nimis ridiculum eſt ac ineptum. Taceo quantum ſit diſcriminis inter Papæ cancellariam, & bene compoſitum Eccleſiæ ordinem. Quanquam hæc vna res omnem de hac quæſtione dubitationem poteſt optimè tollere. Nemo enim ſanæ mentis Epiſcopatum in plumbo & bullis includet: multo minus in illo captionum omnium ac circumſcriptionum magiſterio, quibus rebus cenſetur ſpirituale Papæ regimen. Eleganter igitur à quodam dictum eſt, illam quæ iactatur, Romanam Eccleſiam pridem conuerſam fuiſſe in curiam, quæ ſola nunc Romæ viſitur. Neque hic accuſo hominum vitia: ſed Papatum ipſum ex diametro cum eccleſiaſtica ratione pugnare demonſtro. Lib.3.c.5.

Maximè quum Eccleſia Romana iampridem in Cancellariam & turpem negotiationem verſa ſit.

De re ipſa hactenus. Nunc ad perſonas. Et primum, quod ad religionem attinet, Pontifices Romanos nullum eſſe Deum, Euangelium & doctrinam de vita æterna meras eſſe fabulas iampridem profeſſi ſunt.
Luc.22.32.

27 Ad homines autem ſi veniamus, ſatis ſcitur quales reperturi ſimus Chriſti vicarios: Iulius ſcilicet, & Leo, & Clemens, & Paulus Chriſtianæ fidei columnæ erunt, primique religionis interpretes, qui nihil aliud de Chriſto tenuerunt niſi quod didicerant in ſchola Luciani. Sed quid tres aut quatuor Pontifices enumero? Quaſi verò dubium ſit qualem religionis ſpeciem profeſſi ſint iampridem Pontifices cum toto Cardinalium collegio, & hodie profiteantur. Primum enim arcanæ illius Theologiæ quæ inter eos regnat, caput eſt, Nullum eſſe Deum. Alterum, Quæcunque de Chriſto ſcripta ſunt ac docentur, mendacia eſſe & impoſturas. Tertium, Doctrinam de futura vita & vltima reſurrectione, meras eſſe fabulas. Non omnes ita ſentiunt, & pauci ita loquuntur. fateor. iampridem tamen hæc ordinaria eſſe cœpit Pontificum religio. hoc quum ſit notiſſimum omnibus qui Romam nouerunt, non ceſſant tamen Romanenſes theologi iactare, Chriſti priuilegio cautum eſſe ne Papa errare poſſit, quia Petro dictum ſit, Oraui pro te, ne deficiat fides tua. Quid obſecro, tam impudenter ludendo proficiunt, niſi vt totus mundus intelligat, eos ita ad extremum improbitatis veniſſe, vt neque Deum timeant,

neque homines reuereantur?

28 Sed fingamus latere eorum quos dixi Pontificum impietatem, quòd eam neque concionibus neque ſcriptis publicarint: ſed in menſa duntaxat, & cubiculo, aut ſaltem inter parietes prodiderint. Atqui ſi priuilegium quod obtendunt, ratum eſſe velint, expungant è numero Pontificum oportet Iohannem viceſimum ſecundum, qui palàm aſſeruit, animas eſſe mortales, vnáque cum corporibus interire vſq; ad diem reſurrectionis. Atque vt videas totam ſedem cum præcipuis ſuis fulturis tunc prorſus cõcidiſſe: nemo Cardinalium huic ſe tantæ inſaniæ oppoſuit, ſed ſchola Pariſienſis Regem Galliæ impulit vt ad palinodiam hominem cogeret. Rex eius communionem ſuis interdixit, niſi mox reſipiſceret: idque de more publicauit per præconem. Hac neceſſitate adactus ille, errorem abiurauit. Hoc exemplum facit ne me oporteat cum aduerſariis amplius de eo diſputare quod dicunt, ſedem Romanam eiúſque Pontifices labi in fide non poſ-

Luc. 22. 32. ſe, quia Petro dictum ſit, Oraui pro te, ne deficiat fides tua. Certè ille tam fœdo lapſus genere à recta fide excidit, vt ſit inſigne poſteris documentum, non omnes eſſe Petros qui Petro in Epiſcopatum ſuccedunt. Quanquam iſtud quoque magis per ſe puerile eſt quàm vt reſponſione egeat. nam ſi volunt ad Petri ſucceſſores trahere quicquid Petro dictum eſt, ſequetur omnes illos eſſe ſatanas, quum iſtud quoque Petro dixerit Domi-

Matt. 16. 23. nus, Vade retro Satan: quia offendiculum es mihi. Tam enim facile nobis erit retorquere hoc poſterius, quàm illis alterum obiicere.

Tũ etiam Iohannes 22. teſte Gerſone qui tunc viuebat, mortalitatem traxit in doctrina de immortalitate animarum.

Ac proinde expungendus eſt ex Pontificum catalogo, vel potius ineptũ eſt quod dicunt de firmitudine fidei ſedis Romanæ.

29 Verùm certare ineptiendo non libet: redeo igitur vnde digreſſus eram. Sic alligare locum & Chriſtum & Spiritum ſanctum, & Eccleſiam, vt quicunque illic præſideat, etiam ſi ſit diabolus, Chriſti tamen vicarius & caput Eccleſiæ cenſeatur, quia fuerit olim Petri ſedes: non modò impium & Chriſto contumelioſum, ſed nimis abſurdum, & à ſenſu communi alienum eſſe dico. Iam pridem Romani Põtifices aut omni prorſus carent

2. Theſſ. 2. 4. religione, aut maximi ſunt religionis hoſtes. Nihilo igitur magis fiunt, ob ſedem quam occupant, Chriſti vicarij, quàm idolum, vbi in templo Dei collocatur, pro Deo habendum eſt. Iam ſi de moribus fiat cenſura: ipſi pro ſe Pontifices reſpondeant quid omnino ſit in quo Epiſcopi agnoſci queant. Primùm, quòd Romę ſic viuitur, ipſis non modo conniuentibus, ac tacentibus, ſed tacito etiam quaſi nutu approbantibus, id prorſus indignum eſt Epiſcopis: quorum officium eſt plebis licentiam diſciplinæ ſeueritate coercere. Sed ego tam rigidus in eos non ero vt alienis delictis ipſos grauem. Quòd autem ipſi cum ſua familia, cum toto ferè Cardinalium collegio, cum toto cleri ſui grege, ad omnem nequitiam, obſcœnitatem, ſpurcitiam, ad omne ſcelerum & flagitiorum genus adeò ſunt proſtituti, vt monſtra referant magis quàm homines: in eo ſanè produnt ſe nihil minus eſſe quàm Epiſcopos. Neque tamen vereri debent ne ſuam turpitudinem vlterius detegam. Nam & in tam putido cœno verſari piget: & parcendum eſt pudicis auribus: & mihi videor ſatis ac ſuper demonſtraſſe quod volebam: etiam ſi caput Eccleſiarum olim fuiſſet Roma, non tamen hodie eſſe dignam quæ in minimis pedum digitis cenſeatur.

Deinde, quo ad mores, Romani Pontifices, athei, aut religionis hoſtes commerati, & ſuo & aliorũ ſcelere ſunt turpiſſimi.

Cardinaliũ & cleri Rom. pictura.

30 Quantum ad Cardinales (quos vocant) attinet, neſcio quid factum ſit vt ita ſubitò

Epiſt. 15. & 77. & 79. in tantam amplitudinem emerſerint. Hic titulus Gregorij ætate in ſolos Epiſcopos competebat. nam quoties meminit Cardinalium, non Romanæ Eccleſiæ, ſed aliis quibuſlibet eos attribuit. vt in ſumma, nihil aliud ſit Sacerdos Cardinalis, quàm Epiſcopus. A-

Lib. 2. Epiſt. 6. 25. & multis aliis. pud ſuperioris ſeculi ſcriptores nomen hoc non reperio. Video tamen fuiſſe tunc Epiſcopis minores, quos nunc longè antecellũt. Notum eſt illud Auguſtini, Quanquam ſe-

Epiſt. 19. ad Hieronym. cundum honorum vocabula, quæ iam Eccleſiæ vſus obtinuit, Epiſcopatus Presbyterio maior ſit, tamen in multis rebus Auguſtinus Hieronymo minor eſt. Hic certè Romanæ Eccleſiæ Presbyterum ab aliis minimè diſcernit: ſed omnes ex æquo poſtponit Epiſcopis. Idque eouſque fuit obſeruatum, vt in Concilio Carthaginenſi, quum duo adeſſent Legati Romanæ ſedis, vnus Epiſcopus, ſecundus Presbyter: hic in vltimum locum reiectus fuerit. Verùm ne nimis vetera perſequamur, extat Concilium ſub Gregorio habitum Romæ, in quo Presbyteri vltimo loco ſedent, & ſeorſum ſubſcribunt: Diaconi locum nullum in ſubſcriptione habent. Et ſanè nihil officij tunc habebant, niſi vt in doctrinæ & ſacramentorum adminiſtratione Epiſcopo adeſſent ac ſubeſſent. Nunc adeò mutata ſors eſt, vt facti ſint Regum & Cæſarum cognati. Nec dubium eſt quin vnà cum ſuo capite ſenſim creuerint, donec ad hoc dignitatis faſtigium euecti fuerunt. Verùm hoc

Cardinales antè nihil aliud quàm Presbyteri Romanæ Eccleſiæ olim fuerunt, ac Epiſcopis longè inferiores.

Lib. 4. regiſt.

Vt veri nunc ſunt nihil habent veri &

quoq

legitimi muneris in Eccleſia.

quoque paucis verbis quaſi obiter attingere placuit, quo melius intelligerent lectores, ſedem Romanam, qualis hodie eſt, plurimum differre ab illa veteri, cuius prætextu hæc ſe tuetur ac defendit. Verùm qualeſcunque fuerint olim, quando nihil habent veri ac legitimi in Eccleſia muneris, fucum duntaxat & inanem laruam retinent: imò quando omnia habent penitus contraria, neceſſe fuit illis euenire quod tam ſæpe ſcribit Gregorius. Flens, inquit, dico, gemens denuntio: quia quum Sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu ſtare non poterit. Quin potius impleri in illis oportuit quod de talibus ait Malachias, Vos receſſiſtis de via, & offendere feciſtis in Lege plurimos. Itaq; irritum feciſtis pactum Leui, dicit Dominus. Propterea ecce ego dedi vos cōtemptibiles ac viles omni populo. Iam relinquo piis omnibus cogitandum quale ſupremum ſit Romanæ hierarchiæ faſtigium: cui ipſum quoque Dei verbum, quod cælo & terræ, hominibus & Angelis venerabile ác ſacroſanctum eſſe oportuerat, ſubiicere nefaria impudentia Papiſtæ non dubitant.

Lib. 4. epiſt. 25, & 5.
Lib. 5. Epiſt. 7, & alibi.
Malac. 2. 8.
Concluſio huius tractationis.

CAPVT VIII.

De poteſtate Eccleſiæ quoad fidei dogmata: & quam effræni licentia ad vitiandam omnem doctrinæ puritatem tracta fuerit in Papatu.

Duabus præcipuis partibus conſtat hoc caput.

1 Nouem prioribus ſectionibus, quinam termini ſint, quos Eccleſia ſibi debet in huiuſmodi rebus conſtituere oſtenditur.

2 Deinde, coarguitur Eccleſia Romana quod hos limites transgredi auſa ſit, a ſectione decima vſque ad finem capitis.

De Nom & regimine Eccleſiæ acta eſt. 7. prioribus capitibus. Nunc de eiuſdem poteſtate agitur: cuius partes tres, nempe doctrina, legum latio, iuriſdictio, quæ administratio neceſſaria præcedit de fide totius diſputationis de hac poteſtate.

SEquitur nunc tertius locus, de Eccleſiæ poteſtate, quæ partim in Epiſcopis ſingulis, partim in Conciliis, & iis vel prouincialibus, vel generalibus ſpectatur. De ſpirituali tantùm poteſtate loquar, quæ propria eſt Eccleſiæ. Ea autē conſiſtit vel in doctrina, vel in iuriſdictione, vel in legibus ferendis. Locus de doctrina duas habet partes: authoritatem dogmatum tradendorum, & eorum explicationem. Antequam incipimus de ſingulis in ſpecie diſſerere, pios lectores volumus admonitos, vt quicquid de Eccleſiæ poteſtate docetur, meminerint ad eum finem referre, in quem, teſte Paulo, data eſt: nempe ad ædificationem, & non in deſtructionem: qua qui legitimè vtuntur, nihil plus ſe eſſe exiſtimant quàm miniſtros Chriſti, ſimúlque miniſtros populi in Chriſto. Porrò ædificandæ Eccleſiæ vna hęc ratio eſt, ſi miniſtri ipſi ſuam Chriſto authoritatem conſeruare ſtudent, quæ ſalua aliter eſſe non poteſt quam ſi id ei relinquatur quod à Patre accepit: nempe vt ſit vnicus Eccleſiæ magiſter. Non enim de alio quopiam, ſed de ipſo ſolo ſcriptum eſt, Ipſum audite. Eſt igitur Eccleſiaſtica poteſtas non malignè quidem ornanda, ſed tamen includenda certis finibus: ne pro hominum libidine huc atque illuc trahatur. Ad id plurimum proderit obſeruare qualiter à Prophetis & Apoſtolis deſcribatur. Nam ſi ſimpliciter hominibus concedimus quam ſumere ipſis viſum fuerit poteſtatem, omnibus in promptu eſt, quàm ſit procliuis in tyrannidem lapſus, quæ procul a Chriſti Eccleſia abeſſe debet.

2. Cor. 10. 8, & 13. 10
Mat. 17. 5.

Prima pars huius poteſtatis eſt doctrina, in cuius conſideratione illud primò occurrit, authoritatē & dignitatem a Scriptura S. miniſtris Eccleſiæ delatam, non hominibus ipſis, ſed miniſterio cui præfecti ſunt tribui. Id oſtenditur primum in Moſe & Sacerdotibus.

2 Proinde hic meminiſſe oportet, quicquid authoritatis ac dignitatis Spiritus in Scriptura, ſiue Sacerdotibus, ſiue Prophetis, ſiue Apoſtolis, ſiue Apoſtolorum ſucceſſoribus defert, id totum non propriè hominibus ipſis, ſed miniſterio cui præfecti ſunt dari: vel (vt expeditius loquamur) verbo, cuius miniſterium illis eſt commiſſum. Vt enim ordine omnes perſequamur, non reperiemus, vllâ docendi aut reſpondendi authoritate fuiſſe præditos, niſi in nomine & verbo Domini. Vbi enim vocantur ad munus, ſimul illis iniungitur nequid afferant ex ſeipſis: ſed loquantur ex ore Domini. Nec eos antè producit ipſe in medium vt a populo audiantur, quàm præceperit quidnā loqui debeant: nequid præter verbum ſuum loquantur. Moſes ipſe, Prophetarū omnium princeps, audiendus præ aliis fuit: ſed antè inſtruitur ſuis mandatis, nequid omnino nuntiare queat niſi a Domino. Itaque populus, doctrinam eius amplexus, in Deum & in eius ſeruum Moſen dicitur credidiſſe. Sacerdotum quoque authoritas ne contemptui foret, grauiſſimis pœnis ſancita eſt. Verùm ſimul oſtendit Dominus qua lege audiendi eſſent, quum dicit ſe percuſſiſſe fœdus ſuum cum Leui, vt Lex veritatis eſſet in ore eius. Et paulo poſt addit. Labia Sacerdotis cuſtodient ſcientiam. & Legem requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum eſt. Ergo ſi audiri velit Sacerdos, praeſtet ſe Dei nuntium: id eſt, mandata quæ ab authore ſuo accepit, fideliter referat. Atque vbi de iis audiendis agitur, nominatim

Exod. 3. 4
Ibi 14. 31.
Deu. 17. 9
Malach. 2. 4. & 6.
Deut. 17. 10.

minatim hoc ponitur, Vt ſecundum Legem Dei reſpondeant.

Ezec.3.17 3 Prophetarum qualis in vniuerſum fuerit poteſtas, eleganter apud Ezechielem de- *Deinde in Prophetis.*
ſcribitur: Fili hominis, ait Dominus, ſpeculatorem dedi te domui Iſrael. audies igitur ex
ore meo verbum, & annuntiabis illis ex me. Qui audire iubetur ex ore Domini, nónne
quicquam ex ſe comminiſci prohibetur? Quid verò eſt, nuntiare à Domino niſi ſic lo-
qui vt confidenter iactare auſit, non ſuum eſſe ſed Domini verbum quod attulerit? Tan
tundem eſt apud Ieremiam aliis verbis. Propheta, inquit, apud quem eſt ſomnium, nar- Ierem.23.28.
ret ſomnium: & qui habet verbum meum, loquatur verbum meum verum. Certè illis
vniuerſis legem dicit. Eſt autem eiuſmodi, quòd non patitur quempiam plus docere
quàm iuſſus fuerit. Et poſtea paleam vocat quicquid a ſe vno profectum non eſt. Itaque
nemo ex ipſis Prophetis os aperuit, niſi Domino verba præeunte. Vnde illa toties apud
eos occurrunt, Verbum Domini, Onus Domini, Sic ait Dominus, Os Domini loquutum Ieſa 6.5.
eſt. Et meritò: exclamabat enim Ieſaias, polluta ſibi eſſe labia: Ieremias ſe neſcire loqui Ierem.1.6.
fatebatur, quia puer eſſet. Quid ab illius polluto, ab huius fatuo ore prodire poterat niſi
immundum aut inſulſum, ſi ſuum ipſi ſermonem loquuti eſſent? Sancta verò & pura illis
labia fuerunt quum Spiritus ſancti cœperút eſſe organa. Vbi hac religione obſtricti ſunt
Prophetæ nequid tradant niſi quod acceperint, tunc inſigni poteſtate ac eximiis titulis
ornantur. Nam quum Dominus teſtatur ſe præfeciſſe illos Gentibus ac regnis, vt euel- Ibidem,10.
lant & extirpent, perdant & deſtruant, ædificent ac plantent: continuò ſubiungit cau-
ſam, Quia verba ſua in eorum ore poſuerit.

Mat.5.13. 4 Iam ſi in Apoſtolos reſpicias: multis quidem & inſignibus elogiis commédantur, *Poſtremò in Apoſtolis, & Chriſto ipſo.*
Luc.10.16. quòd lux ſint mundi, & ſal terræ: quòd pro Chriſto audiendi: quòd quæcunque in terra
Ioh.20.23. ligauerint aut ſoluerint ligata erunt aut ſoluta in cælo. Verùm ſuo nomine præ ſe ferunt
quantum ſibi in ſuo munere permiſſum ſit: népe ſi Apoſtoli ſunt, ne garriant quicquid
collibitum fuerit: ſed mandata eius à quo miſſi ſunt, bona fide perferát. Et ſatis clara ſunt
Chriſti verba, quibus eorum legationem terminauit: quum mandauit illis vt irent ac Matth.28.19
docerent omnes gentes, quæcunque præceperat. Quin ipſe quoque hanc in ſe legem
(necui eam detrectare fas eſſet) recepit, ſibíque impoſuit. Doctrina, inquit, mea non eſt Iohan.7.16.
mea: ſed eius qui me miſit, Patris. Is qui vnicus ac æternus Patris conciliarius ſemper
fuit, quique Dominus ac Magiſter omnium eſt conſtitutus à Patre, quia tamen docendi
miniſterio fungitur miniſtris omnibus ſuo exemplo præſcribit quam in docendo regu-
lam ſequi debeant. Non eſt igitur Eccleſiæ poteſtas infinita, ſed ſubiecta verbo Domini,
& in eo quaſi incluſa.

5 Atqui quum hoc ab initio in Eccleſia valuerit, hodiéque valere debeat nequid do *Vnde ſequitur, Eccleſiam verbo Dei ſemper eſſe alligatam.*
ceant ſerui Dei quod non ab ipſo didicerint: pro temporum tamen varietate diuerſas ha
buerunt diſcendi rationes. Ea verò quæ nunc eſt, plurimum à ſuperioribus differt. Prin-
Mat.11.17 cipiò, ſi verum eſt quod ait Chriſtus, quòd nemo Patrem viderit niſi Filius, & cui volue-
rit Filius reuelare: oportuit certè ab æterna illa Sapientia ſemper dirigi qui ad Dei noti- *Ratio. Chriſtus eſt vnicus doctor Eccleſiæ, à cuius ore miniſtri haurire tenentur quicquid alus ad ſalutẽ proponunt.*
tiam peruenire vellent. Quomodo enim Dei myſteria aut animo comprehédiſſent, aut
eloquuti eſſent, niſi docente eo cui ſoli patent arcana Patris? Deum igitur non aliter co-
gnouerút olim ſancti homines, quàm ipſum in Filio, velut in ſpeculo, intuiti. Hoc quum
dico, intelligo Deum non alia ſe vnquam ratione manifeſtaſſe hominibus quàm per Fi-
lium, hoc eſt vnicam ſuam ſapientiam, lucem ac veritatem. Ex hoc fonte hauſerunt A-
dam, Noe, Abraham, Iſaac, Iacob & alij, quicquid habuerunt cæleſtis doctrinæ. Ex eo- *Varios equidẽ modos illam docuit, qua tamẽ pios ad vnicũ doctorem ſemper deduxerunt.*
dem Prophetæ omnes hauſerunt & ipſi quoque quicquid cæleſtium oraculorum edi-
derunt. Enimuero hæc Sapientia non vno modo ſemper ſe exeruit. Apud Patriarchas ar
canis reuelationibus eſt vſus: ſed ſimul ad eas confirmandas eiuſmodi ſigna adhibuit, vt
minimè dubium illis eſſe poſſet, Deum eſſe qui loquebatur. Patriarchæ quod acceperát,
ad poſteros per manus tranſmiſerunt. ea enim lege apud ipſos depoſuerat Deus vt ita *Primum, per reuelationes, eas verò minimè dubias.*
propagarent. Filij verò ac nepotes, Deo intus dictante, ſciebant è cælo eſſe, non ex terra,
quod audiebant.

6 Vbi autem Deo viſum eſt illuſtriorem Eccleſiæ formam excitare, verbum ſuum *Deinde per Legem & Prophetas.*
mandari ſcripto ac conſignari voluit, vt inde peterét Sacerdotes quod populo traderét,
vtque ad eam regulam omnis quæ traderetur doctrina exigeretur. Itaque poſt Legis
promulgationem quum iubentur Sacerdotes docere ex ore Domini, ſenſus eſt, nequid Malac.2.7.
extraneum aut alienum ab eo doctrinæ genere doceant quod Deus in Lege compre-

henderet: addere verò ac minuere nefas illis fuit. Sequuti ſunt deinde Prophetæ: per quos noua quidem oracula publicauit Deus quæ ad Legem adderentur: non ſic tamen noua quin ex Lege manarent, & in ipſam reſpicerent. Quantum enim ad doctrinam, Legis duntaxat interpretes fuerunt: nec aliquid ad eam addiderunt niſi vaticinia de rebus futuris. His exceptis, nihil aliud prodiderunt quàm puram Legis explicationem. Verùm quia Domino placebat illuſtriorem extare doctrinam & ampliorem, quo melius infirmis conſcientiis ſatisfieret: Prophetias quoque ſcriptis mandari præcepit, & haberi verbi ſui partem. His ſimul acceſſerunt Hiſtoriæ, quæ & ipſæ Prophetarum ſunt lucubrationes, ſed dictante Spiritu ſancto compoſitæ. Pſalmos Prophetiis adnumero: quando his commune eſt quod illis tribuimus. Totum ergo illud corpus ex Lege, Prophetiis, Pſalmis, & Hiſtoriis compactum, verbum Domini fuit veteri populo, ad cuius regulam Sacerdotes & Doctores vſque ad Chriſti aduentum, ſuam doctrinam exigere debuerunt: nec fas illis fuit vel ad dexteram, vel ad ſiniſtram deflectere: quia totum ipſorum munus his finibus incluſum erat, vt ex ore Dei populo reſponderent. Quod ex inſigni loco Malachiæ colligitur, vbi iubet memores eſſe Legis, & ad eam attendere vſque ad Euangelij prædicationem. Nam ita eos arcet ab omnibus aduentitiis doctrinis, nec concedit vel tantillum à via deflectere quam Moſes fideliter illis monſtrauerat. Atque hæc ratio eſt cur tam magnificè prædicet Dauid Legis excellentiam, tótque eius encomia recenſeat: ne ſcilicet Iudæi quicquam appeterent extraneum, quum tota perfectio illic incluſa eſſet.

Qui Prophetæ, quo ad doctrinam, fuerunt Legis interpretes.

Horum ſcriptis hiſtoria ſacra & Pſalmi acceſſerunt.

Malac.4.4.

Poſtremò, per ſeipſum in carne manifeſtatum.

7 Verùm vbi demum in carne manifeſtata eſt Dei Sapientia, quicquid humana mente de Patre cæleſti comprehendi poteſt, & cogitari debet, pleno ore nobis edifferuit. Nunc itaque, ex quo illuxit ſol iuſtitiæ Chriſtus, perfectum habemus diuinę veritatis fulgorem, qualis in meridie claritas eſſe ſolet, quum antè ſubobſcura lux fuerit. Non enim profectò vulgare aliquid prædicare voluit Apoſtolus, quum ſcripſit, Deum olim multifariam multiſque modis Patribus loquutũ eſſe per Prophetas: at extremis his diebus nobis per dilectũ Filium loqui cœpiſſe. ſignificat enim, imò apertè declarat, Deum non poſthac, vt antea, per alios ſubinde atque alios loquuturum. nec prophetias additurum propheriis, aut reuelationes reuelationibus: ſed ſic omnes docendi partes in Filio compleuiſſe, vt hoc vltimum æternúmque ab eo habendum ſit teſtimonium. Qua ratione totum hoc Noui teſtamenti tempus, ex quo cum Euangelij ſui prædicatione nobis apparuit Chriſtus ad diem vſque iudicij, per Horam nouiſſimam, Nouiſſima tempora, Nouiſſimos dies deſignatur: quo ſcilicet doctrinæ Chriſti perfectione contenti, diſcamus nullam vltrà nouam aut nobis fingere, aut ab aliis confictam admittere. Itaq; non temere Filium ſingulari prærogatiua nobis doctorem Pater ordinauit: ipſum, non hominum quempiam præcipiens audiri. Paucis quidem verbis, eius nobis magiſterium commendauit, quum dicit, Ipſum audite: ſed quibus ineſt plus quiddam ponderis ac energiæ quam vulgò exiſtimetur. perinde enim eſt acſi ab omnibus hominum doctrinis abductos, huic vni nos ſiſteret: ab vno omnem ſalutis doctrinam petere iuberet: ab vno pendêre, in vno hærere: denique (quod verba ſonant) vnius voci auſcultare. Et ſanè quid iam ab homine aut expectari aut expeti debeat, vbi Verbum ipſum vitæ familiariter ſe nobis ac coràm explicauit? Quin omnium hominum ora clauſa eſſe conuenit poſtquam ſemel loquutus eſt ille in quo cæleſtis Pater omnes ſcientiæ & ſapientiæ theſauros voluit eſſe abſconditos, & ſic quidem loquutus eſt, vt & Dei ſapientiam (quæ nulla in parte hiulca eſt) & Meſſiam (à quo omnium reuelatio ſperabatur) decebat: hoc eſt, vt poſt ſe nihil aliis dicendum reliquerit.

Heb.1.1.

Quæ ſapientia hora nouiſſima, &c. nominatur, vt aliam perfectionem extra verbum Dei ſcriptum nemo quærat ſibimet.

Matth.17.5.

Coloſſ.2.3.

Iohan.4.25.

8 Eſto igitur hoc firmum axioma, Non aliud habendum eſſe Dei verbum, cui detur in Eccleſia locus, quàm quod Lege primùm & Prophetis, deinde ſcriptis Apoſtolicis continetur: nec alium eſſe rite docendi in Eccleſia modum niſi ex eius verbi præſcripto & norma. Hinc etiam colligimus: non aliud permiſſum fuiſſe Apoſtolis quàm quod olim habuerant Prophetæ: nempe vt veterem Scripturam exponerent, ac oſtenderent in Chriſto completa eſſe quæ illic traduntur: idipſum tamen non facerent niſi ex Domino, hoc eſt, præeunte & verba quodammodo dictante Chriſti Spiritu. Hac enim lege eorum legationem definiuit Chriſtus, quum iuſſit vt irent ac docerent, non quæ temere ipſi eſſent fabricati, ſed quæcunque ipſis præceperat. Et nihil apertius dici poterat quàm quod alibi dicit, Vos autem nolite vocari Rabbi. vnus enim magiſter veſter, Chriſtus.

Vnde certiſsima ſequitur, Neminem licere aliud in Eccleſia docere quàm quod in Prophetiis ac Apoſtolicis ſcriptis, à Chriſti Spiritu dictatis continetur.

Matt.28.20.

Matth.23.8.

Deinde

Deinde quo altius hoc eorum animis infigeret, bis eodem loco repetit. Et quia quæ au- *Iohan.14.26*
dierant ac didicerant ex ore magiſtri, capere pro ſua ruditate non poterant, Spiritus ve- *& 16.13.*
ritatis illis promittitur, à quo dirigantur in veram omnium intelligentiam. Illa enim re-
ſtrictio attentè notanda, vbi patres Spiritui ſancto aſſignat, ſuggerere quæcunque antè
ore docuit.

1.Pet.4.11 9 Proinde nihil aliud vel ſibi vel aliis reliquum facit Petrus, optimè à Magiſtro e- *Nec Apoſto-*
doctus quantum ſibi liceret, niſi vt traditam à Deo doctrinam diſpenſet. Qui loquitur *lis, nec Apoſto-*
(inquit) loquatur tanquam ſermones Dei. hoc eſt, non dubitanter, vt trepidare ſolent *licis viris li-*
ſibi malè conſcij, ſed alta confidentia, quæ ſeruum Dei certis mandatis inſtructum de- *cuiſſe nec vni-*
cet. Quid hoc aliud eſt quam omnes humanæ mentis inuentiones (à quocunque tan- *uerſæ Eccleſiæ*
dem capite profectæ ſint) arcere, vt purus Dei ſermo in fidelium Eccleſia doceatur ac *licere has me-*
diſcatur? omnium hominum (cuiuſcunque ſint ordinis) placita vel potius figmenta tol- *tas tranſgredi.*
lere, vt ſolius Dei decreta rata maneant? Hæc ſunt arma illa ſpiritualia potentia Deo ad *2.Cor.10.4.*
demolitionem munitionum: quibus conſilia demoliantur fidi Dei milites, & omnem
celſitudinem quæ extollitur aduerſus cognitionem Dei: & captiuam ducant omnem *1. Confirmatio*
cognitionem ad obediendum Chriſto. En ſummam poteſtatem, qua Eccleſiæ Paſto- *à Petri &*
res, quocunque demum nomine vocentur, præditos eſſe conuenit, nempe vt verbo Dei *Pauli teſtimo-*
confidenter omnia audeant: eius maieſtati omnem mundi virtutem, gloriam, ſapien- *nio.*
tiam, altitudinem cedere atque obedire cogant: eius potentia fulti, omnibus à ſummo
vſque ad nouiſſimum imperent: Chriſti domum ædificent, Satanę ſubuertant: oues paſ-
cant, lupos profligent: dociles inſtituant & exhortentur: rebelles & peruicaces arguant,
increpent, ſubigant: ligent ac ſoluant: fulgurent denique, ſi opus eſt, ac fulminent: ſed o-
mnia in verbo Dei. Quanquam inter Apoſtolos & eorum ſucceſſores hoc, vt dixi, inter- *2. Ab argumē-*
eſt, quòd illi fuerint certi & authentici Spiritus ſancti amanuenſes: & ideo eorum ſcri- *to, à maiori ad*
pta pro Dei oraculis habenda ſunt: alij autem non aliud habent officij niſi vt doceant *minus. Apoſto-*
quod ſacris Scripturis proditum eſt ac conſignatum. Conſtituimus igitur, non eſſe iam *li verbo Dei al-*
fidelibus miniſtris relictum vt nouum aliquod dogma excludant, ſed ſimpliciter inhæ- *ligati ſunt:*
rendum eſſe doctrinæ cui Deus omnes ſine exceptione ſubiecit. Hoc quùm dico, non *quanto magis*
tantùm oſtendere volo quid ſingulis hominibus liceat, ſed quid etiam vniuerſæ Eccle- *alios Eccleſiæ*
ſiæ. Quantum ad ſingulos attinet, Paulus certè Corinthiis ordinatus erat à Domino A- *miniſtros ab*
poſtolus: fidei tamen eorum dominari ſe negat. Quis iam dominium ſibi arrogare au- *eodem verbo*
deat quod ſibi non competere teſtatur Paulus? Quod ſi hanc docendi licentiam agno- *ſcripto pendere*
uiſſet, vt quicquid tradiderit Paſtor, in eo certam ſibi fidem haberi iure poſtulet: nun- *oportet?*
quam hanc diſciplinam tradidiſſet iiſdem Corinthiis, vt loquentibus Prophetis duobus *2.Cor.1.24.*
vel tribus, cæteri diiudicarent: quòd ſi alicui ſedenti reuelatum eſſet, primus taceret. Sic *1. Cor.14.29.*
enim nemini pepercit, cuius authoritatem, verbi Dei cenſuræ non ſubiiceret. At de v-
niuerſa Eccleſia, dicet quiſpiam, alia ratio eſt. Reſpondeo, Paulum huic quoque dubita- *Rom.10.17.*
tioni alibi occurrere, quum dicit fidem eſſe ex auditu, auditum autem ex verbo Dei. Sci- *Immò verò &*
licet ſi à ſolo Dei verbo pendet fides, ſi in illud ſolum reſpicit & recumbit. quis iam to- *vniuerſam Ec-*
tius mundi verbo locus relinquitur? Neque hîc hæſitare poterit quicunque bene noue- *cleſiam, expreſ-*
rit quid ſit fides. ea enim firmitudine ſubnixam eſſe oportet, qua aduerſus Satanam & *ſo ipſius Pauli*
omnes inferorum machinas, totúmque mundum inuicta & intrepida conſiſtat. Hanc *teſtimonio.*
firmitudinem nonniſi in vno Dei verbo reperiemus. Deinde vniuerſalis eſt ratio, quam
hic reſpicere conuenit: Deum idcirco adimere hominibus proferendi noui dogmatis *3. Ab authorita-*
facultatem, vt ſolus ipſe nobis ſit in ſpirituali doctrina magiſter: vt ſolus eſt verax qui *te ſummi ma-*
nec mentiri nec fallere poteſt. Hæc ratio non minus ad totam Eccleſiam, quàm ad v- *giſtri, 3. mo.*
numquenque fidelium pertinet.

10 Iſthæc verò quam diximus Eccleſiæ poteſtas, ſi cum ea conferatur qua ſe aliquot *Contrà, Ponti-*
iam ſeculis in populo Dei venditarunt Spirituales tyranni, qui Epiſcopos ſe & religionis *fices Romani,*
Præſules falsò vocarunt, nihilo melior erit conſenſus quàm Chriſto cum Belial. Neque *aliam doctrinā*
hîc mihi propoſitum eſt exponere qualiter & quàm indignis modis ſuam tyrannidem *tradiderunt.*
exercuerint: tantùm referam doctrinam, quam ſcriptis primùm, deinde ferro & igni ho-
die tuentur. Quoniam pro confeſſo ſumunt, vniuerſale Concilium eſſe veram Eccleſiæ *Sua Concilia*
imaginem, hoc principio ſumpto, ſimul abſque dubio ſtatuunt, regi immediatè à Spiri- *errare non poſ-*
tu ſancto eiuſmodi Concilia, ideóq; errare non poſſe. Quum verò ipſi Concilia regant, *ſe.*
imò conſtituant, re vera ſibi vendicant quicquid contendunt deberi Conciliis. Ergo

Ideo ſibi eſſe permiſſum noua dogmata cudere, negatiua & affirmatiua, quæ Chriſtiani omnes, tanquam fidei articulos amplecti teneantur.

igitur noſtram ſuo arbitrio ſtare volunt & cadere, vt quicquid ipſi vtranque in partem conſtituerint, firmum animis noſtris ſtatúmque ſit: vt ſiue quid probauerint, ipſum nobis nulla dubitatione probari: ſiue quid damnauerint, id quoque pro damnato eſſe oporteat. Interim ſua libidine contemptóque Dei verbo, cudunt dogmata, quibus poſtea fidem hac ratione haberi poſtulant. Nec enim Chriſtianum eſſe, niſi qui in omnia ſua dogmata, tam affirmatiua quam negatiua certò conſentiat: ſi non explicita fide, tamen implicita: quia penes Eccleſiam ſit, condere nouos fidei articulos.

Ad Papiſtarum argumenta pro Eccleſiæ authoritate.

1. Eccleſia ducitur in omnẽ veritatem.

Reſp. 1. Non modò vniuerſæ Eccleſiæ ſed ſingulis fidelibus hæc promiſſio facta eſt.

11 Primum audiamus quibus argumentis hanc Eccleſiæ datam authoritatem confirment: deinde videbimus quantum eos iuuet quod de Eccleſia allegant. Præclaras, inquiunt, promiſſiones habet Eccleſia, quòd nunquam à ſponſo ſuo Chriſto ſit deſerenda quin eius Spiritu ducatur in omnem veritatem. At verò ex promiſſionibus quas allegare ſolent, multæ non minus fidelibus ſingulis, quàm toti Eccleſiæ datæ ſunt. Nam tametſi duodecim Apoſtólis loquebatur Dominus, quum dicebat, Ecce ego vobiſcum ſum vſq; ad conſummationem ſeculi. Item, Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, Spiritum ſcilicet veritatis, non tantùm numero duodenario id promittebat, ſed illis quoq; ſingulis: imò aliis ſimiliter diſcipulis vel quos iam aſſumpſerat, vel qui poſtea acceſſuri erant. Quum autem eiuſmodi promiſſiones, eximiæ conſolationis plenas ſic interpretantur, quaſi nemini Chriſtianorum datæ ſint, ſed vniuerſæ ſimul Eccleſiæ: quid aliud quàm Chriſtianis omnibus fiduciam tollunt quæ inde ad ipſos animandos redire debuerat? Neq; hic nego quin tota fidelium ſocietas multiplici donorum varietate inſtructa, longè ampliori & vberiori cæleſtis ſapientiæ theſauro prędita ſit, quàm ſeorſum ſinguli: neque hoc ita fidelibus communiter dictum eſſe volo quaſi Spiritu intelligentię & doctrinæ ex æquo omnes polleant: ſed quia concedendum non eſt aduerſariis Chriſti, vt ad defenſionem malæ cauſæ Scripturam in alienum ſenſum detorqueant. Verùm hoc omiſſo, ſimpliciter fateor id quod res habet, Dominum perpetuò ſuis adeſſe, & eos Spiritu ſuo regere. Hunc Spiritum non eſſe erroris, ignorantiæ, mendacij aut tenebrarum: ſed certæ reuelationis, ſapientiæ, veritatis, ac lucis, à quo non fallaciter diſcant quæ ſibi donata ſint: hoc eſt, quæ ſit ſpes vocationis ſuæ, & quę diuitiæ glorię hęreditatis Dei in ſanctis. Verum quum primitias, & quendam duntaxat guſtum eius Spiritus percipiant in hac carne fideles, etiam qui excellentioribus gratiis præ aliis donati ſunt: nihil illis potius reſtat quàm imbecillitatis ſuæ conſcios, ſeſe intra verbi Dei fines ſolicitè continere: ne ſi proprio ſenſu longius euagentur, à recta via protinus aberrent, quatenus ſcilicet Spiritu illo adhuc vacui ſunt, quo ſolo docente, verum à falſo diſcernitur. Omnes enim cum Paulo fatentur, ſe nondum ad metam pertigiſſe. Itaq; ad quotidianum profectum magis contendunt quàm perfectione gloriantur.

Matt. 28. 20.
Ioh. 14. 16

Reſpon. 2 quæ conſilium aduerſariorũ euertit. Spiritus Dei non docet errores, verbo Dei ſcripto oppoſitos.

Reſp. 3. veritas in quam producuntur incluſa eſt in verbo Dei ſcripto.

1. Cor. 2. 12.
Eph. 1. 18.
Phil. 3. 12.

Exceptio aduerſariorum ad primam reſponſionem, per negationem diluta.

12 Sed excipient, quicquid partim ſanctorum vnicuique tribuitur, id penitus & ad plenum competere in ipſam Eccleſiam. Hoc tametſi habet nonnullam veri ſpeciem, verum tamen eſſe nego. Sic quidem ſingulis membris diſtribuit Deus dona Spiritus ſui ad menſuram, vt corpori vniuerſo nihil deſit neceſſarium, vbi dona ipſa in commune conferuntur. Verùm tales ſunt ſemper Eccleſiæ diuitiæ, vt multum deſit ad ſummam illam perfectionem quam aduerſarij noſtri iactant. Nec ideo vlla in parte deſtituitur Eccleſia quin ſemper habeat quantum ſatis ſit: nouit enim Dominus quid eius neceſſitas requirat. Verùm vt eam ſub humilitate & pia modeſtia contineat, non plus ei largitur quàm nouit expedire. Scio quid hic quoque obiectare ſoleant, Eccleſiam ſcilicet mundatam eſſe lauacro aquæ in verbo vitæ, vt eſſet ſine ruga & macula: & ideo alibi vocari columnam & firmamentum veritatis. Verùm priore loco magis docetur quid quotidie operetur in ea Chriſtus, quàm quid iam perfecerit. Nam ſi omnes ſuos in dies ſanctificat, expurgat, expolit, maculis abſtergit: certè adhuc næuis ac rugis quibuſdam aſperſos eſſe, eorúmque ſanctificationi deeſſe nonnihil conſtat. Eccleſiam verò ſanctã & immaculatam iam penitus ac omni ex parte cenſere, cuius membra omnia maculoſa & nonnihil impura ſint, quàm inane ac fabuloſum eſt? Verum eſt igitur, ſanctificatã eſſe Eccleſiam à Chriſto. at eius ſanctificationis initium hîc duntaxat viſitur: finis verò & ſolidum complementum extabit quum Sanctus ſanctorum Chriſtus ſua eam ſanctitate verè & in ſolidum implebit. Verum eſt etiam deletas eſſe eius maculas & rugas: ſed ita vt quotidie adhuc deleantur, donec ſuo aduentu Chriſtus quicquid reſiduũ eſt, penitus auferat. Niſi enim hoc recipimus, neceſſe erit vt cum Pelagianis aſſeramus, perfectam eſſe fidelium iuſtit

2. & 3. Argumentũ ex Pauli locis.

Ad 2. reſponſio, mentẽ Apoſtoli de Eccleſiæ puritate aperiens.

Eph. 5. 26.
1. Tim. 3. 15.

iuſtitiam in hac vita: cum Catharis & Donatiſtis nullam in Eccleſia infirmitatem ferramus. Alter locus, vt alibi vidimus, prorſus alium habet ſenſum quã intendunt. Vbi enim Timotheum inſtruit Paulus, & ad verum Epiſcopi officium formauit, dicit ſe ideo feciſſe, vt ſciat qualiter oporteat ipſum verſari in Eccleſia. Ac quo maiori religione & ſtudio in eam rem intentus eſſet, ſubiungit Eccleſiam ipſam eſſe columnam ac ſtabilimentum veritatis. Quid autem aliud ſibi volunt hæc verba, quam in Eccleſia conſeruari Dei veritatem, prædicationis ſcilicet miniſterio? Quemadmodum alibi docet, Chriſtum dediſſe Apoſtolos, Paſtores, atque Doctores, ne amplius circunferamur quolibet vento doctrinæ, aut ab hominibus deludamur: ſed vera Filij Dei cognitione illuminati, omnes ſimul occurramus in fidei vnitatem. Quòd ergo non extinguitur in mundo veritas, ſed ſalua perſtat, id fit quòd fidam habet cuſtodem Eccleſiam, cuius opera & miniſterio ſuſtinetur. Atqui ſi hæc cuſtodia in miniſterio Prophetico & Apoſtolico ſita eſt, ſequitur totam inde pendere, ſi verbum Domini fideliter conſeruetur, ſuámque puritatem retineat.

Reſp. ad 3. argumentũ, quo ſenſu Eccleſia veritatis columna ac ſtabilimentum dicatur.

Eph. 4. 11.

13 Atque vt melius intelligant lectores, in quo potiſſimùm cardine verſetur hæc quæſtio, quid poſtulent noſtri aduerſarij, & in quo ipſis reſiſtamus, paucis exponam. Quòd illi negant errare poſſe Eccleſiam, huc ſpectat, atque ita interpretantur, Quando Spiritu Dei gubernatur, tutò incedere ſine verbo poſſe: quocunque pergat, non poſſe ſentire aut loqui niſi verum. proinde ſiquid extra aut præter Dei verbum ſtatuerit, id habendum eſſe non alio loco, quàm certum Dei oraculũm. Nos ſi demus illud primum, errare nõ poſſe Eccleſiam in rebus ad ſalutem neceſſariis: hic ſenſus noſter eſt, ideo hoc eſſe quòd abdicata omni ſua ſapientia, à Spiritu ſancto doceri ſe per verbum Dei patitur. Hoc igitur eſt diſcrimen. Illi Eccleſiæ authoritatem extra verbum Dei collocant: nos autem volumus verbo annexam, nec ab eo ſeparari patimur. Et quid mirum, ſi ſponſa ac diſcipula Chriſti ſuo ſponſo magiſtróque ſubiicitur, vt ab eius ore aſſiduè ac ſedulò pendeat? Hæc enim eſt domus bene compoſitæ ratio, vt mariti imperio vxor obtemperet: hæc ſcholæ bene moratæ regula, vt magiſtri ſolius doctrina illic audiatur. Quamobrem non ex ſe ſapiat Eccleſia, non ex ſe cogitet quicquam: ſed ſapientiæ ſuæ terminum ſtatuat vbi loquendi finem ille fecerit. In hunc modum & omnibus rationis ſuæ inuentis diffidet: in quibus autem verbo Dei nititur, nulla diffidentia aut hæſitatione vacillabit, ſed magna certitudine firmáque conſtantia conquieſcet. Sic etiam earum quas habet, promiſſionum amplitudine confiſa, habebit vnde fidem ſuam præclarè ſuſtineat: vt nihil addubitet, Spiritum ſanctum ſibi ſemper adeſſe, optimum rectæ viæ ducem: ſed memoria ſimul tenebit quem è ſuo Spiritu vſum percipi Deus velit. Spiritus, inquit, quem à Patre mittam, ducet vos in omnem veritatem. Sed quomodo? Quia ſuggeret, inquit, omnia quæ dixi vobis. Nihil ergo plus ex ſuo Spiritu denuntiat expectandum, quàm vt mentes noſtras illuminet, ad percipiendam doctrinæ ſuæ veritatem. Proinde ſcitiſſimè Chryſoſtomus, Multi, inquit, Spiritum ſanctum iactant: ſed qui propria loquuntur, falsò illum prætendunt. Vt Chriſtus non à ſeipſo loqui ſe teſtabatur, quia ex Lege loquebatur & Prophetis: ita ſiquid prǽter Euangelium ſub titulo Spiritus obtruditur, ne credamus. Quia ſicut Chriſtus Legis & Prophetarum impletio eſt: ita Spiritus Euangelij. Hæc ille. Iam colligere in promptu eſt quàm perperam faciant noſtri aduerſarij, qui non alio fine iactant Spiritum ſanctum, niſi vt peregrinas & extraneas à verbo Dei doctrinas eius titulo commendent: quum ipſe indiuiduo nexu cum verbo Dei coniunctus eſſe velit, idque de eo profiteatur Chriſtus dum Eccleſiæ ſuæ eum promittit. Sic eſt ſanè. Quam ſobrietatem ſemel Eccleſiæ ſuæ præſcripſit Dominus, eam perpetuò vult obſeruari. Vetuit autem nequid verbo ſuo adderet, nequid ex eo detraheret. Hoc inuiolabile eſt Dei ac Spiritus ſancti decretum, quod abrogare conantur noſtri aduerſarij quum Eccleſiam ſine verbo regi à Spiritu fingunt.

4. Arg. à primo dependens. Eccleſia ducitur in omnem veritatẽ. Ergo errare non poteſt. Et quem ſenſum inde obtiam aduerſariis.

Reſponſio, quo ſenſu vera Eccleſia errare nõ poſſit oſtendens.

Confirmatio, à nominum Eccleſiæ conſideratione.

Item a Spiritus fidei conſtantia præſtantia.

Iohan. 16. 7. & 13.

Serm. de ſancto & adorãdo Spiritu.

Ioh. 12. 50, & 14. 10.

Rom. 10. 4.

Quàm abſurdũ & impium ſit conſequens quod ex ſuperiori antecedente Pontificij elicere conãtur.

14 Hic iterum obmurmurant, oportuiſſe Eccleſiam nonnulla addere ſcriptis Apoſtolorum, vel illos ipſos ſupplere poſtea viua voce quod minus clarè tradidiſſent: nempe quum illis dixerit Chriſtus, Multa habeo vobis dicenda, quæ non poteſtis portare modò. atque hæc eſſe placita, quæ ſine Scriptura, vſu duntaxat & moribus recepta fuerunt. At quænam iſthæc eſt impudentia? Rudes adhuc, fateor, & propè indociles erant diſcipuli quum iſtud à Domino audirent: verùm hácne tarditate tum etiam tenebantur, quum doctrinam ſuam ſcriptis commendarent, vt poſtea viua voce ſupplere neceſſe

Ioh. 16. 12

5. Arg. Oportuit Eccleſiam verbi ſcripti defectum traditionibus non ſcriptis ſupplere.

Reſponſio 1.

habuerint quod in ſcriptis ſuis ignorātiæ vitio omiſerant? Si verò iam à Spiritu veritatis ducti in omnem veritatem, ſua ſcripta ediderunt, quid obſuit quominus perfectam Euangelicæ doctrinæ cognitionem complexi ſint illic, conſignarámque reliquerint? Sed age, demus illis quod petunt: deſignent modò ea quæ reuelari ſine ſcripto debuerunt. id ſi tentare audeant, agam cum ipſis Auguſtini verbis, hoc eſt, Quum Dominus tacuerit, quis noſtrum dicat, Illa vel illa ſunt? aut ſi dicere audeat, vnde probat? Sed quid de re ſuperuacua contendo? Nam vel puero notum eſt, in ſcriptis Apoſtolicis quæ iſti mutila quodammodo & dimidia faciunt, fructum extare eius reuelationis quam tunc eis Dominus promittebat.

Homil. in Iohan. 96. — 3.

6. Arg. 15 Quid? inquiunt, ánnon extra controuerſiam poſuit Chriſtus quicquid docet ac decernit Eccleſia, quum iubet haberi pro ethnico & publicano qui cōtradicere audeat? *Mat. 18.* Primùm illic non fit doctrinæ mentio, ſed tantùm cenſuris aſſeritur ſua authoritas ad corrigenda vitia, ne ſe eius iudicio opponant qui admoniti vel obiurgati fuerint. At hoc omiſſo, valde mirum eſt, tam nihil eſſe frontis iſtis nebulonibus vt ferocire inde non dubitent. Quid enim tandem obtinebunt, niſi non ſpernendum Eccleſiæ conſenſum, quæ nunquam niſi in veritatem verbi Dei conſentit? Eccleſia audienda eſt, inquiunt. Quis negat? quandoquidem nihil pronunciat niſi ex verbo Domini. Si plus aliquid poſtulant, ſciant nihil ſibi in eo ſuffragari hæc Chriſti verba. Nec videri debeo nimis contentioſus quòd adeò vehementer in hoc inſiſto, Non licere Eccleſiæ condere vllam nouam doctrinam, hoc eſt, plus docere, & pro oraculo tradere, quàm quod Dominus verbo ſuo reuelauit. Vident enim ſani homines quantum ſit periculum ſi hominibus ſemel cōceſſum fuerit tantum iuris. Vident etiam quanta feneſtra aperiatur impiorum ſannis & cauillis, ſi dicamus id pro oraculo habendum eſſe inter Chriſtianos quod homines cenſuerint. Adde, quòd pro temporis ſui ratione loquēs Chriſtus, ſynedrio tribuit hoc nomen, vt poſtea diſcipuli ſui ſacros Eccleſiæ conuentus revereri diſcant. Ita fieret vt ſingulis vrbibus & pagis par eſſet in dogmatibus cudendis libertas.

Reſp. 1. — 2. — 3. — 4.

Cōfirmatio ſuperioris Argumenti 6. Pædobaptiſmus ex Eccleſiæ decreto emanauit: & dogma de filii ὁμουσίᾳ. Reſponſio, ad poſtremam illam partem. 16 Exempla quibus vtuntur, nihil eos iuuant. Aiunt pædobaptiſmum non tam ex aperto Scripturæ mandato, quàm ex Eccleſiæ decreto emanaſſe. At miſerrimum aſylum foret ſi pro defenſione pædobaptiſmi ad nudam Eccleſiæ authoritatem ſuffugere cogeremur: verùm ſatis alibi patebit, longè ſecus eſſe. Similiter, quòd obiiciunt nuſquam haberi in Scripturis quod in Synodo Nicena pronunciatum fuit, Filium eſſe conſubſtantialem Patri: eo graue faciunt Patribus iniuriam, quaſi temere damnarint Arrium quòd in ſua verba iurare noluerit, quum totam eam doctrinam profiteretur quæ Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis eſt comprehenſa. Non extat, fateor, hoc vocabulum in Scriptura: ſed quum illic toties aſſeratur vnum eſſe Deum, rurſum toties vocetur Chriſtus verus & æternus Deus, vnus cum Patre: quid aliud faciunt Patres Niceni, quum declarant eſſe vnius eſſentiæ, niſi quòd natiuum Scripturæ ſenſum ſimpliciter enarrant? Atque hac præfatione in eorum cœtu vſum fuiſſe Conſtantinum refert Theodoritus, In diſputationibus, inquit, rerum diuinarum, habetur præſcripta Spiritus ſancti doctrina: Euangelici & Apoſtolici libri, cum Prophetarum oraculis, plenè nobis oſtendunt ſenſum numinis. Proinde diſcordia poſita, ſumamus ex verbis Spiritus quæſtionum explicationes. His ſanctis monitionibus nemo tūc fuit qui refragaretur. Nemo excepit, Eccleſiam aliquid adiicere poſſe de ſuo: Spiritum non omnia reuelaſſe Apoſtolis, vel ſaltem ad poſteros non prodidiſſe, aut tale aliquid. Si verum eſt quod volunt noſtri aduerſarii, primùm perperam egit Conſtantinus, qui Eccleſiæ ſuam poteſtatem eripuit: deinde quòd nemo Epiſcoporum tum ſurrexit, vt eam contrà vindicaret, hoc ſilentium perfidia non carebat. ſic enim erant proditores iuris Eccleſiaſtici. Sed quum Theodoritus referat libenter amplexos eſſe quod dicebat Imperator, conſtat nouum hoc dogma tunc fuiſſe omnino incognitum.

Cap. eiuſ huius libri. — *Lib. 1. cap. 5. hiſt. Eccleſ.*

CAPVT IX.

De Conciliis, eorúmque authoritate.

Partes huius capitis.

Quoniam Eccleſię ſenſum & conſenſum, pręcipuè quod ad authoritatem dogmatum tradendorum & eorum explicationem, Papiſtæ Conciliis ſuis tribuunt: neceſſario fuit de illis priùs agendum, quam de priori illa parte poteſtatis Eccleſiaſticæ circa doctrinam verſantis tractanda eſſet tractatio.

1 Prima

1 Primùm igitur de Conciliorum authoritate in dogmatis tradendis habetur diſputatio, & oſtenditur Spiritum Dei Eccleſiæ Paſtoribus non eſſe ita alligatum vt aduerſarij ſentiunt, quorum obiectiones diluuntur, ſect. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.
2 Quorundam Conciliorum errores, ἀντιλογίαι, ἀδιαφορίαι deteguntur, & refellitur effugium illud, Præpoſitis ſine diſtinctione eſſe obediendum, ſect. 8. 9. 10. 11. 12.
3 Poſtremo de Conciliorum authoritate circa Scripturæ S. interpretationem agitur, ſect. 13. & 14.

Vid. Calum. adu. Theologos Pariſ. Itē ad Sadolet. & de neceſſit. refor. Eccleſiæ. Tū adu. Concil. Tridēt. & in ſcholiis ad Paternā Papæ admonit.

Sex illis pro Eccleſiæ authoritate prolata Sophiſmata, ſuperiori capite, nil iuuant Papiſtas.

NVnc vt omnia illis de Eccleſia concedam: pro ſua tamen intentione ne ſic quidem multum adhuc profecerint. Nam quicquid de Eccleſia dicitur, id mox ad Concilia transferunt, quum eorum opinione Eccleſiam repræſentent. Imò quòd tam pertinaciter contendunt de Eccleſiæ poteſtate, non alio conſilio faciunt, niſi vt Romano Pontifici, & eius ſatellitio totum deferant quod extorſerint. Antequam verò hanc quæſtionem expedire incipiam, duo hic mihi breuiter præfari neceſſe eſt. Quòd hîc rigidior ſum futurus, non ideo eſſe quòd vetuſta Concilia minoris faciam quàm decet. Veneror enim ea ex animo, ſuóque in honore apud omnes eſſe cupio. Sed hic eſt aliquis modus: vt nihil ſcilicet Chriſto derogetur. Porrò hoc eſt Chriſti ius, vt Conciliis omnibus præſideat, nec ſocium habeat hominem in iſta dignitate. Tunc autem demum præſidere dico, vbi totum conſeſſum verbo & Spiritu ſuo moderatur. Deinde quòd minus Conciliis tribuo quàm aduerſarij petunt, non ea cauſa facere quòd a Conciliis metuam, quaſi illorum cauſæ ſuffragentur, noſtræ verò ſint contraria. Nam ſicuti ad plenam doctrinæ noſtræ approbationem, & totius Papiſmi euerſionem abunde verbo Domini inſtructi ſumus, vt nihil præterea requirere magnopere opus ſit: ita ſi res flagitet, magna ex parte quod ſatis ſit ad vtrunq; vetera Concilia nobis ſubminiſtrant.

Occupatio, qua reſpondetur tacitæ obiectioni, ergo in appoſitione, qualia eſſe debeant Concilia, demonſtrans.

2 Iam de re ipſa loquamur. Si ex Scripturis quæ ſit Conciliorum authoritas quæritur, nulla extat illuſtrior promiſſio quàm in hac Chriſti ſententia, Vbi duo aut tres congregati in nomine meo fuerint, illic in medio eorum ſum. Verùm id nihilominus in particularem quemuis cœtum competit quàm in Concilium vniuerſale. Neque tamen in eo hæret quæſtionis nodus: ſed quod addita eſt conditio, ita demum fore Chriſtum in medio Concilij, ſi in ſuo nomine congregetur. Quare vt millies Epiſcoporum Concilia nominent aduerſarij, parum promouebunt: nec antè efficient vt credamus quod contendunt, regi à Spiritu ſancto, quàm fidem fecerint, congregari in Chriſti nomine. Siquidem tam poſſunt impij improbiq; Epiſcopi aduerſus Chriſtum conſpirare, quàm boni & probi in eius nomine coire. Huius rei luculento nobis documento ſunt plurima decreta quæ à talibus Conciliis prodiere. Sed hoc poſtea videbitur. Nunc tantùm vno verbo reſpondeo, Chriſtum nihil polliceri niſi iis qui in ſuo nomine cógregantur. Quid ergo illud ſit definiamus. Nego in Chriſti nomine congregari eos qui abiecto Dei mandato, quo vetat quicquā addi verbo ſuo aut detrahi, proprio arbitrio quiduis ſtatuunt: qui non contenti Scripturæ oraculis, hoc eſt vnica perfectæ ſapientiæ regula, de ſuo capite nouum aliquid comminiſcuntur. Certè quum non Conciliis quibuſlibet ſe adfuturum promiſerit Chriſtus, ſed peculiarem notam appoſuerit qua vera & legitima ab aliis diſcerneret: nos hanc diſcretionem minimè negligere conuenit. Hoc eſt pactum quod olim cum Leuiticis Sacerdotibus Deus pepigit: vt docerent ex ore ſuo. Hoc ſemper à Prophetis requiſiuit: hanc quoque legem videmus Apoſtolis fuiſſe impoſitam. Qui hoc pactum violant, eos nec honore ſacerdotij, nec vlla authoritate dignatur Deus. Hunc nodum mihi ſoluant aduerſarij, ſi velint fidem meam hominum placitis citra Dei verbum mancipare.

Matt. 18. 20.
Vnde Conciliorū authoritas.
Nempe, ſi in nomine Chriſti congregentur.
Quid hoc ſit.
Deut. 4. 2.
Apoc. 22. 18.
Nota perpetua legitimorū Conciliorum.
Malac. 2. 7.

3 Nam quòd in Eccleſia remanere veritatem non putant niſi inter Paſtores conſtet, nec Eccleſiam ipſam conſiſtere niſi in Cōciliis generalibus emineat: multum abeſt quin id verum ſemper fuerit, ſi vera de ſuis temporibus teſtimonia nobis reliquerunt Prophetæ. Erat Ieſaiæ tempore Eccleſia Hieroſolymis, quam Deus nondum deſeruerat. De Paſtoribus verò ſic loquitur, Speculatores eius cæci omnes, neque quicquam nouerunt. Omnes canes muti, nec valēt latrare. Iacentes dormiunt, & amant dormitionem: & Paſtores ipſi nihil ſciunt nec intelligunt: & in vniuerſum reſpiciunt ad vias ſuas. In eundem modum Oſeas, Speculator Ephraim cum Deo, laqueus aucupis, odium in domo Dei. Vbi ironicè eos Deo coniungens, euanidum ſacerdotij prætextum eſſe docet. Durabat quoque Eccleſia ad tempus Ieremiæ. Audiamus quid de Paſtoribus dicat, A Propheta vſque ad Sacerdotem quiſque ſectatur mendacium. Item, Prophetæ mendacium

Obiectio. In Eccleſia nō remanet veritas niſi inter Paſtores, i. Concilia.
Ieſ. 56. 10.
Reſp. 1. ex vet. teſtamēto oſtendens Paſtores vacuos fuiſſe Spiritu ſcientiæ & veritatis.
Oſe. 9. 8.
Ierem. 6. 13, & 14. 18.

cium prophetant in nomine meo: quum ego non miſerim eos, neque præceperim eis. Ac ne prolixi nimium in recitandis eius verbis ſimus, legantur quæ toto viceſimoter-

Ezech. 22. 25

tio capite & quadrageſimo ſcripſit. Tunc ex altera parte nihilo mitius in eoſdem inuehebatur Ezechiel. Coniuratio (inquit) Prophetarum in medio eius ſicut leo rugiens & qui rapit prædam. Sacerdotes eius violauerunt Legem meam, & profanauerunt ſancta mea: nec diſcrimen fecerunt inter ſanctum & profanum. & cætera quæ ſubiungit in eum ſenſum. Similes querimoniæ paſſim extant in Prophetis: vt nihil illic frequentius recurrat.

Reſp. 2. ex Nouo Teſtamēto, vbi prædictum eſt noſtrum ſeculum ab eo malo immune haud futurum.

4 Sed enim id fortè inter Iudæos valuerit: noſtrum verò ſeculum à tanto malo immune eſt. Vtinam quidem eſſet: verùm aliter fore Spiritus ſanctus denuntiauit. clara enim ſunt Petri verba, Quemadmodum (inquit) fuerunt in populo veteri pſeudoprophetæ: ſic & inter vos erunt falſi doctores, ſectas perditionis inſinuantes. Viden' vt non à plebeiis imminere periculum prædicat, ſed ab iis qui Doctorum & Paſtorum titulo ſe venditabunt? Præterea quoties à Chriſto & eius Apoſtolis eſt prædictū fore vt à Paſtoribus ſumma Eccleſię pericula impēderent? Imò palam oſtendit Paulus, non alibi ſeſſurum Antichriſtum quàm in templo Dei. Quo ſignificat, non aliunde venturam horrendam illam calamitatem, de qua ibi loquitur, niſi ab iis qui pro Paſtoribus in Eccleſia ſedebunt. Et alibi, tanti mali exordia iam propè inſtare demonſtrat. Nam dum Epheſinos Epiſcopos alloquitur, Scio (inquit) quòd poſt diſceſſum meum intrabunt in vos lupi rapaces, non parcētes gregi. Et ex vobiſipſis erunt qui loquantur peruerſa, vt abducant diſcipulos poſt ſe. Quantum inter Paſtores afferre corruptionis potuit longa annorum ſeries, quum tantulo temporis ſpatio degenerare ſic potuerint? Ac ne enumerando multum chartarum impleam: omnium ferè ſeculorum exemplis monemur, nec veritatem ſemper in ſinu Paſtorum ali, nec Eccleſiæ incolumitatem ab eorum ſtatu pendêre. Decebat quidem illos Eccleſiaſticæ pacis ac ſalutis, cui conſeruandæ deſtinati ſunt, præſides eſſe ac cuſtodes: ſed aliud eſt, præſtare quod debeas: aliud, debere quod non preſtes.

2. Pet. 2. 1.

Matth. 24. 11, & 24.

2. Theſſ. 2. 4.

Act. 20. 29.

Cōfirmatio ab exemplis omnium ferè ſeculorum.

Obiectionis occupatio: ne quiſquam neſciat, non omnes Paſtores eſſe qui ſe pro Paſtoribus venditant.

5 Neque tamen noſtra iſta verba in eam partem quis accipiat quaſi Paſtorum authoritatem paſſim ac temere, nullúque delectu labefactare velim. Tantùm inter eos ipſos delectum habendum eſſe moneo, ne qui dicuntur, eſſe quòque Paſtores continuò exiſtimemus. At Papa cum toto Epiſcoporum ſuorum grege, non alia ratiōne niſi quia Paſtores nuncupantur, excuſſa verbi Dei obedientia, voluunt omnia, verſántque pro libidine: interim perſuadere contendunt, ſeſe luce veritatis deſtitui non poſſe: Spiritum Dei perpetuò in ſe reſidere: Eccleſiam in ſe ſubſiſtere, & ſecum emori. Quaſi verò iam nulla ſint Domini iudicia: vt eodem pœnæ genere in mundum hodie animaduertat quo populi veteris ingratitudinem aliquando vltus eſt: nempe vt Paſtores percutiat cæcitate & ſtupore. Nec intelligunt ſtolidiſſimi homines, eandem ſe canere cantilenam quam canebant olim illi qui cum verbo Dei belligerabantur. Sic enim ſeſe contra veritatem inſtruebant hoſtes Ieremiæ, Venite, & cogitabimus contra Ieremiām cogitationes: quandoquidem non peribit lex à Sacerdote, nec conſilium à ſapiente, nec verbum à Propheta.

Zach. 12. 4.

Ierem. 18. 18.

Tertia obiectio, Concilia generalia repræſentant Eccleſiam, quę aliquo conſiſtere nequeat.

6 Hinc facile eſt reſpondere ad illud alterum de Conciliis generalibus. Quin Iudæi veram Eccleſiam ſub Prophetis habuerint, negari non poteſt. Quòd ſi generale Concilium tunc ex Sacerdotibus coactum fuiſſet, qualis appauruiſſet Eccleſiæ facies? Audimus quid Deus non vni aut alteri eorum, ſed ordini vniuerſo denuntiet, Obſtupeſcent Sacerdotes, & Prophetę terrebuntur. Item, Lex peribit à Sacerdote, & conſilium à Senioribus. Item, Nox vobis pro viſione erit, & tenebræ pro diuinatione: & occumbet ſol ſuper Prophetas, & obtenebrabitur ſuper eos dies, &c. Age, ſi coacti in vnum tunc fuiſſent omnes eiuſmodi, quis ſpiritus in eorum cœtu præfuiſſet? Eius rei inſigne ſpecimen habemus in eo Concilio quod conuocauit Achab. Aderant quadringenti Prophetæ. Sed quia non alio animo conuenerant niſi vt Regi impio adularentur: mittitur à Domino Satan, qui ſit Spiritus mendax in ore omnium. Illic omnium ſuffragiis damnatur veritas: Micha pro hæretico damnatur, percutitur, coniicitur in carcerem. Sic Ieremiæ factum eſt: ſic aliis Prophetis.

Ier. 4. 9.

Ezech. 7. 26.

Mich. 3. 6

Reſp. vanitatē huius obiectionis aperte demonſtrans exemplis quibuſdam ex veteri teſtamēto.

1. Reg. 22. 5. & 22.

Deinde ex Nouo.

7 Sed vnum exemplum, quod eſt prę aliis memorabile, pro omnibus ſufficiat. In eo Concilio quod collegerunt Pontifices & Phariſæi Hieroſolymis aduerſus Chriſtum, quid deſideres quod quidem ad externam ſpeciem attinet? Niſi enim tunc fuiſſet Hieroſol

Iohan. 11. 47.

roſolymis Eccleſia, nunquam ſacrificiis aliiſque ceremoniis communicaſſet Chriſtus. Fit ſolennis conuocatio: præibat ſummus Pontifex: totus ordo Sacerdotalis aſſidebat: damnatur tamen illic Chriſtus, & eius doctrina è medio profligatur. Hoc facinus documento eſt, incluſam minimè fuiſſe in illo Concilio Eccleſiam. At non eſt periculum *Exceptio.* nequid tale nobis eueniat: Quis nobis fidem fecit? Nam in re tanta nimis ſecuros eſſe, *Reſponſio.* ſocordiæ culpa non caret. Quin vbi diſertis verbis vaticinatur Spiritus per os Pauli, ven- *2.Theſſ.2.3.* turam defectionem (quæ venire non poteſt quin Paſtores Deum primi derelinquant) quid ſponte hic in exitium noſtrum cæcutimus? Quare nullo modo concedendum eſt, Eccleſiam in Paſtorum cœtu conſiſtere, quos Dominus nuſquam recepit bonos perpetuò fore, malos autem interdum fore pronuntiauit. Vbi autem de periculo admonet, ideo facit vt nos cautiores reddat.

8 Quid ergo? inquies, nullàne erit in definiendo Conciliorum authoritas? Imò verò. neque enim hic omnia Concilia damnanda, aut omnium acta reſcindenda, & (quod dicitur) vna litura eſſe inducenda diſputo. At cogis tamen (inquies) omnia in ordinem: vt cuilibet in medio poſitum ſit recipere vel repudiare quod ſtatuerint Concilia. Minimè verò. ſed enim quoties Concilij alicuius decretum profertur, expendi primùm diligenter velim quo tempore habitum ſit, qua de cauſa habitum, & quo conſilio, quales homines interfuerint: deinde illud ipſum de quo agitur, ad Scripturæ amuſſim examinari: idque in eum modum vt Concilij definitio pondus ſuum habeat, ſitque inſtar præiudicij: neque tamen examen, quod dixi, impediat. Vtinam eum omnes modum ſeruarent quem præſcribit Auguſtinus libro aduerſus Maximinum tertio. Nam quum hunc hæreticum de Synodorum decretis litigantem breuiter vult compeſcere, Nec ego (inquit) Nicenam Synodum tibi, nec tu mihi Ariminenſem debes tanquam præiudicaturus obiicere. Nec ego huius authoritate, nec tu illius detineris. Scripturarum authoritatibus, non quorunque propriis, ſed quæ vtriſque ſunt communes, res cum re, cauſa cum cauſa, ratio cum ratione certet. Sic fieret vt Conciliis ſua eſſet quæ eſſe debet maieſtas: interim tamen ſuperiore loco emineret Scriptura, nequid eſſet quod non illius regulæ ſubiiceretur. Sic priſcas illas Synodos, vt Nicenam, Conſtantinopolitanam, Epheſinam primam, Chalcedonenſem ac ſimiles, quæ confutandis erroribus habitæ ſunt, libenter amplectimur, reueremúrque vt ſacroſanctas, quantum attinet ad fidei dogmata. nihil enim continent quàm puram & natiuam Scripturæ interpretationem, quam ſancti Patres ſpirituali prudentia, ad frangendos religionis hoſtes qui tunc emerſerant, accommodarunt. In poſterioribus quoque nonnullis videmus elucere verum pietatis ſtudium, notas adhæc ingenij, doctrinę, prudentiæ non obſcuras. Sed quemadmodum ſolent res in deterius ferè prolabi, ex recentioribus Conciliis videre eſt quantum ſubinde Eccleſia à puritate illius aurei ſeculi degenerauerit. Nec dubito quin iſtis quoque corruptioribus ſeculis habuerint Concilia ſuos melioris notæ Epiſcopos. Sed in his accidit quod in Romanis ſenatuſconſultis non rectè fieri olim conquerebantur ipſi Senatores. Dum enim numerantur, non appenduntur ſententiæ, meliorem partem à maiore vinci ſæpius neceſſe fuit. Certè multas impias ſententias protulerunt. Neque hic opus eſt ſpecies colligere: vel quòd nimis longum foret, vel quòd hoc alij fecerunt diligentius quàm vt multum addere liceat.

Quarta obiectio. Attamen Concilia ſunt admittenda.

Reſponſio, per diſtinctionem. Admittenda quidem, ad Scripturę amuſſim quatenus conueniunt.

Teſte Auguſtino.

Exemplo ſint Nicenum, Conſtantinopolitanum, Epheſinum primum, &c.

Impia autem repudianda.

9 Porrò quid Concilia cum Conciliis pugnantia recenſeam? Nec eſt quòd mihi quiſpiam obmurmuret, ex his quæ pugnant, alterutrum non eſſe legitimum. Vnde enim id æſtimabimus? Nempe ex eo, niſi fallor, quòd ex Scripturis iudicabimus, non eſſe orthodoxa illius decreta. Hæc enim vna eſt certa lex diſcretionis. Iam nongenti circiter anni ſunt quum Synodus Conſtantinopolitana ſub Leone Imperatore congregata, ſubuertendas & confringendas imagines in templis collocatas, cenſuit. Paulo pòſt Concilium Nicenum, quod in eius inuidiam Irene coegit, reſtituendas decreuit. Vtrum ex duobus agnoſcemus pro legitimo? Vulgò obtinuit hoc poſterius, quod in templis locum imaginibus dedit. At Auguſtinus id fieri poſſe negat ſine præſentiſſimo idololatrię periculo. Epiphanius ætate ſuperior aſperius multo loquitur. nefas enim & abominationem eſſe tradit, aſpici in templo Chriſtianorum imagines. Qui ſic loquuntur, an approbarent Concilium illud ſi hodie eſſent ſuperſtites? Quòd ſi & vera narrant Hiſtorici, & actis ipſis creditur, non imagines tantùm ipſæ, ſed earum cultus illic receptus fuit. Tale verò placitum palàm eſt à Satana manaſſe. Quid quòd totam Scripturam deprauando

Pugnantia conciliãda, & quæ cum Dei veritate cõſentiunt amplectenda, quę ab ea diſſentiunt, reiicienda.

Cõfirmatio ab exemplo Concilij Conſtantinopol. & Niceni.

uando & lacerando, ludibrio eam ſibi fuiſſe demonſtrant? Quod ego ſuperius abundè planum feci. Quicquid ſit, non aliter diſcernere inter contrarias & diſſentientes Synodos, quæ multæ fuerunt, poterimus, niſi omnes illa quam dixi omnium hominum & Angelorum ſtatera, id eſt verbo Domini examinemus. Sic Chalcedonenſem amplectimur, repudiata Epheſina ſecunda, quòd in hac Eutychiana impietas confirmata fuit, quam illa altera damnauit. Eius rei iudicium nonniſi ex Scripturis fecerunt ſancti viri, quos ſic in iudicando ſequimur, vt Dei verbum quod illis præluxit, nobis nunc quoque præluceat. Eant nunc Romanenſes, & affixum alligarúmq; ſuis Conciliis Spiritum ſanctum pro more iactent.

Lib. 1. cap. 11. ſect. 14.

Chalcedonenſis ſecunda & Epheſina 2.

Puriorum Conciliorum errata & lapſus, quorum quatuor vel cauſæ vel occaſiones.

10 Quanquam in illis quoque antiquis & purioribus eſt quod iure deſideres, vel quod eruditi alioqui & prudentes viri qui tum aderant, præſentibus negotiis diſtracti, multa alia non proſpiciebant: vel quod grauioribus & magis ſeriis occupatos, nonnulla leuioris momenti ſubterfugiebant: vel quòd ſimpliciter, vt homines, imperitia falli poterant: vel quòd nimio affectu nonnunquam præcipites ferebantur. Huius poſtremi (quod omnium duriſſimum videtur) exemplum illuſtre extitit in Nicena Synodo: cuius dignitas omnium conſenſu ſumma veneratione, vt merebatur, excepta eſt. Nam quum primarium fidei noſtræ caput illic periclitaretur, adeſſet hoſtis Arrius in procinctu, quo cum manus conſerendæ eſſent, ſummum verò momentum in eorum concordia eſſet qui ad oppugnandum Arrij errorem parati venerant: ipſi nihilominus tantorum diſcriminum ſecuri, imò velut grauitatis, modeſtiæ, & omnis humanitatis obliti, omiſſo quod in manibus erat certamine, (quaſi ex deſtinato, Arrio gratificaturi, eò conceſſiſſent) inteſtinis diſſidiis ſeſe proſcindere cœperũt: & ſtylum qui in Arrium ſtringendus erat, in ſeipſos dirigere. Fœdæ criminationes audiebantur: libelli accuſatorij volitabant: nec contentionum finis vllus factus eſſet donec mutuis vulneribus ſe confodiſſent, niſi Imperator Conſtantinus occurriſſet, qui inquiſitionem in eorum vitam, rem eſſe ſupra ſuam cognitionem profeſſus, talem intemperiem laude magis quàm obiurgatione caſtigauit. Quàm multis partibus & alia quæ deinde ſequuta ſunt Concilia lapſa fuiſſe veriſimile eſt? Nec longa demonſtratione opus hæc res habet. ſiquis enim acta perlegat, multas illic infirmitates animaduertet: nequid dicam grauius.

Exemplum, in Synodo Nicena, vbi inteſtinis odiis Epiſcopi inter ſe conflixerunt.

Aliud exemplum in Synodo Chalcedonenſi, cui ambitionem & inconſultam temeritatem Leo Romanus obiicit.

11 Et Leo Romanus Pontifex non dubitat Synodo Chalcedonẽſi, quam in dogmatibus orthodoxam fatetur, ambitionem & inconſultam temeritatem obiicere. Legitimam quidem eſſe nõ negat: ſed errare potuiſſe palam aſſerit. Ineptus fortè alicui videar qui de commonſtrandis huiuſmodi erroribus laborem: quum fateantur aduerſarij, errare Concilia poſſe in iis quæ ad ſalutem non ſunt neceſſaria. Sed neque ſuperuacuus eſt hic labor. Tametſi enim coacti, verbo quidem id fatentur: quum tamen omnium Conciliorum determinationem, in re qualibet, nullo diſcrimine, pro Spiritus ſancti oraculo nobis obtrudant, plus exigunt quàm initio ſumpſerant. Quid ſic agendo contendunt, niſi errare non poſſe Concilia: aut ſi errant, nefas eſſe tamen verum cernere, aut non aſſentari erroribus? Neque aliud intendo, quàm inde poſſe colligi, Spiritum ſanctum ſic pias alioqui & ſanctas Synodos gubernaſſe, vt interim aliquid eis humanitus accidere fineret, ne nimium hominibus confideremus. Hæc multò melior eſt ſententia, quàm illa Gregorij Nazianzeni, Nullius vnquam Concilij ſe vidiſſe bonum finem. Nam qui aſſerit omnia ſine exceptione malè deſiiſſe, non multum authoritatis illis relinquit. De prouincialibus Conciliis mentionem ſeorſum facere, nihil iam neceſſe eſt: quando ex generalibus æſtimare promptum eſt quantum authoritatis ad condendos fidei articulos, & quodcunque viſum fuerit doctrinæ genus recipiendum habere debeant.

Quorſum eiuſmodi lapſus in medium proferantur.

Epiſt. 55. ad Procopium.

Prouincialium Conciliorum eadem ratio.

Pap. Aſylum & refugium, ex Heb. 13. 17.

12 At noſtri Romanenſes, vbi in cauſæ ſuæ defenſione omnia rationis præſidia labaſcere ſibi vident, ad extremum illud miſerúmq; ſuffugium concedunt, Etiamſi mente & conſilio ſtupidi ipſi ſint, animo verò & voluntate nequiſſimi: manere tamen verbum Domini, quod Præpoſitis obedire iubet. Itáne verò? quid ſi Præpoſitos eſſe negem qui tales ſunt? Non enim plus ſibi arrogare debent quàm habuerit Ioſue, qui & Propheta Domini fuit, & eximius paſtor. Audiamus autem quibus verbis inauguretur in ſuum munus à Domino: Nõ recedat, inquit, volumen Legis ab ore tuo: ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus. Neque ad dexteram neq; ad ſiniſtram declinabis: tunc diriges viam tuam, & intelliges eam. Illi igitur ſpirituales nobis erunt Præfecti qui a Lege Domini neque huc neque illuc deflectent. Quòd ſi nulla hæſitatione accipienda eſt quorumuis

Reſp. 1. Eorum Præpoſitos non eſſe verè Præpoſitos.

Ioſ. 1. 7. 8.

Reſp. 2. Pſeudoprophetas eſſe mandato Dei fugiendos.

Paſt

Paſtorum doctrina, quorſum attinebat toties támque ſolicitè Domini voce nos admoneri, ne pſeudoprophetarum ſermoni auſcultemus? Nolite (inquit per Ieremiam) audire verba Prophetarum, qui prophetant vobis. Vanitatem enim vos docent, & non ex ore Domini. Item, Cauete vobis à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtitu ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces. Fruſtra & Iohannes nos hortaretur, vt probemus ſpiritus nunquid ex Deo ſint. Cui iudicio ne Angeli quidem eximuntur, nedum Satan cum ſuis mendaciis. Quid autem iſtud, Si cæcus cæcum ducat, ambo in foueam cadent? ánnon ſatis declarat multum intereſſe quales Paſtores audiantur, nec temerè omnes audiendos? Quare non eſt quod ſuis nos titulis abſterreant, quo in participationem trahant ſuæ cæcitatis: quum videamus contrà, ſingularem Domino curam fuiſſe abſterrendi, ne alieno errore duci nos pateremur, ſub quacunque nominis larua lateat. Nam ſi verum eſt Chriſti reſponſum, cæci quique duces, ſiue Antiſtites, ſiue Præſules, ſiue Pontifices dicantur, nihil poſſunt quàm ſuos conſortes in idem rapere præcipitium. Quare nulla Conciliorum, Paſtorum, Epiſcoporum nomina (quæ tam falsò obtendi quàm vſurpari poſſunt) nos impediant quominus & verborum & rerum documentis moniti, omnes omnium ſpiritus ad diuini verbi regulam exigamus, quo probemus num ex Deo ſint.

Ier.23.16. *Mat.7.15.* *1. Iohan. 4.1.* *Matth.15.14.*

Reſp. Spiritus ſunt probandi, & cæci nō ſequendi.

Concluſio diſputationis de poteſtate Eccleſiæ circa dogmata.

13 Quoniam probauimus non eſſe datam Eccleſiæ poteſtatem erigendæ nouæ doctrinæ, dicamus nunc de poteſtate quam illi tribuunt in Scripturæ interpretatione. Nos certè libenter concedimus, ſi quo de dogmate incidat diſceptatio, nullum eſſe nec melius nec certius remedium, quam ſi verorum Epiſcoporum ſynodus conueniat, vbi controuerſum dogma excutiatur. Multo enim plus ponderis habebit eiuſmodi definitio in quam cōmuniter Eccleſiarum Paſtores, inuocato Chriſti Spiritu, conſenſerint, quàm ſi quiſque ſeorſum domi conceptam populo traderet, vel pauci homines priuatim eam conficerent. Deinde vbi collecti in vnum ſunt Epiſcopi, commodius in commune deliberant quid ſibi & qua forma docendum ſit, ne diuerſitas offendiculum pariat. Tertiò, hanc rationem præſcribit Paulus in diiudicandis doctrinis. Nam quum ſingulis Eccleſiis attribuat diiudicationē, oſtendit quis in grauioribus cauſis ſit ordo agendi: nempe vt Eccleſiæ inter ſe communem cognitionem ſuſcipiant. Atque ita nos ipſe pietatis ſenſus inſtituit, vt ſi quis turbet Eccleſiam dogmate inuſitato, atque eò res perueniat vt ſit periculum à grauiore diſſidio, conueniant primùm Eccleſiæ: quæſtionem propoſitam examinent: demum, iuſta diſcuſſione habita, definitionem ex Scriptura ſumptam proferant, quæ & dubitationem in plebe tollat, & os obſtruat improbis & cupidis hominibus, ne pergere amplius audeant. Sic exorto Arrio coacta eſt Nicena Synodus, quæ ſua authoritate & ſceleratos impij hominis conatus fregit, & pacem reſtituit Eccleſiis quas vexauerat, & ęternam Chriſti diuinitatem contra ſacrilegum eius dogma aſſeruit. Quum deinde nouas turbas mouerent Eunomius & Macedonius, ſimili remedio eorum inſaniæ occurſum eſt per Conſtantinopolitanam Synodum, Epheſino Concilio profligata eſt Neſtorij impietas. Hæc denique ab initio fuit ordinaria in Eccleſia ratio conſeruandæ vnitatis, quoties Satan aliquid machinari cœperat. Sed meminerimus, non omnibus ſeculis vel locis haberi Athanaſios, Baſilios, Cyrillos, & ſimiles veræ doctrinę vindices, quos tunc Dominus excitauit. Imò cogitemus quid Epheſi ſecunda Synodo acciderit, vbi Eutychiana hæreſis obtinuit: ſanctæ memoriæ vir Flauianus, in exilium eiectus cum aliquot piis viris: multa eiuſmodi flagitia deſignata. nempe quia illic Dioſcorus, homo factioſus & peſſimi animi, non autem Spiritus Domini præſidebat. At non erat illic Eccleſia. Fateor. Sic enim omnino ſtatuo, Non ideo interire in Eccleſia veritatem, etiamſi ab vno Concilio opprimatur: ſed mirabiliter à Domino ſeruari, vt iterum ſuo tempore emergat & ſuperet. Hoc autem perpetuum eſſe nego, vt vera ſit & certa Scripturæ interpretatio quæ Concilij ſuffragiis fuerit recepta.

Poſtrema pars capitis, de Eccleſiæ poteſtate circa Scripturæ interpretationem.

1.Cor.14.29.

Ex quo ſumenda eſt iſta interpretatio.

Conciliorū authoritas, & vis in conſeruāda vnitate in Eccleſia.

Ita tamē vt iſti Dei iudices, ſinceræ doctrinæ defenſores non ſemper appareant, & pſeudodoctorū artibus veritas ad tempus ſepeliatur.

14 Verùm aliò ſpectant Romanenſes, quum poteſtatem interpretandi Scripturam penes Concilia eſſe tradunt, & eam ſine prouocatione. Hoc enim colore abutuntur, vt Scripturæ interpretationem vocent quicquid in Conciliis ſtatutum ſit. De purgatorio, de Sanctorum interceſſione, de confeſſione auriculari, & ſimilibus, non reperietur vna ſyllaba in Scripturis. Verùm quia Eccleſiæ authoritate ſancita ſunt hæc omnia, hoc eſt (vt verius loquamur) opinione & vſu recepta: pro Scripturæ interpretatione vnumquodque habendum erit. Neque id modò: ſed ſiquid reclamante Scriptura ſtatuerit

Papiſtarū impudentia, vt ſua tandem ſomnia ſtabiliant, refutatur.

Ab eo quod Scripturæ pugnantia in eorum Conciliis ſanciuntur.

Conc

Teſte, prohibitione communionis ſub vtraque ſpecie, & coniugij.

Matt. 26. 26. *1. Tim. 4. 1* *Heb. 13. 4.*

Concilium, interpretationis babebit nomen. Iubet Chriſtus omnes de calice quem in Cœna porrigit, bibere: Conſtantienſe Concilium vetuit ne plebi daretur, ſed ſolum Sacerdoté bibere voluit. Quod ſic ex diametro pugnat cum inſtitutione Chriſti, pro eius interpretatione haberi volunt. Paulus coniugij prohibitionem vocat hypocriſin dæmoniorum: Sanctum verò in omnibus coniugium & honorabile Spiritus alibi pronuntiat. Quòd poſtea Sacerdotibus interdixerunt coniugium, id veram & natiuam Scripturæ interpretationem haberi poſtulant: quum nihil magis alienum fingi queat. Siquis hiſcere contrà auſit, hæreticus iudicabitur: quando ſine prouocatione eſt Eccleſiæ determinatio: & de eius interpretatione, quin vera ſit, dubitari nefas eſt. Tantam impudentiam quid inſecter? demonſtraſſe enim, viciſſe eſt. Quod de poteſtate approbandæ Scripturæ docent, prudens omitto. Subiicere enim in eum modum Dei oracula hominum cenſuræ, vt ideo rata ſint quia placuerint hominibus, blaſphemia indigna eſt quæ commemoretur: & ego iam ſuperius hoc ipſum attigi. Vnum tamen eos rogabo, Si in Eccleſiæ approbatione fundata eſt Scripturæ authoritas, cuius Concilij citabunt de ea re decretum? Nullum, opinor, habent. Cur igitur Nicææ vinci ſe patiebatur Arrius teſtimoniis ex Iohannis Euágelio adductis? Erat enim, ſecundum iſtos, liberum repudiare: quando nulla vniuerſalis Concilij præceſſerat approbatio. Allegant veterem catalogum, qui Canon vocatur: quem dicunt ex Eccleſię diiudicatione manaſſe. Sed rogo iterum, quo in Concilio Canon ille editus fuerit. Hic obmuteſcant oportet. Quanquam ſcire præterea cupio, qualem eſſe illum Canonem arbitrátur. Video enim inter veteres id parum conſtitiſſe. Et ſi valere debet quod ait Hieronymus, libri Machabæorum, Tobias, Eccleſiaſticus, & ſimiles in ordinem apocryphorum reiicientur: quod iſti nullo modo facere ſuſtinent.

Alia impudentia, approbationem Scripturæ hominũ placitis ſubiicere. Refutatio huius erroris.

Capit. 8. ſect. 9. plenißime autẽ lib. 1. cap. 7.

Exceptionis pariſica dilutio.

Præfat. in libros Solomonis.

CAPVT X.

De poteſtate in legibus ferendis, in qua ſæuißimam tyrannidem in animas & carnificinam exercuit Papa cum ſuis.

Partes præcipuæ huius capitis.

1 De conſtitutionibus humanis in genere, vbi de diſcrimine legum politicarum & Eccleſiaſticarum, de Conſcientia, cur & quo ſenſu miniſtri Eccleſiæ conſcientiis leges imponere nequeant. ſect. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. & 8.

2 De Traditionibus ſeu Conſtitutionibus Papiſticis, ceremonias & diſciplinam ſpectantibus, quas multis vitiis ſcatere probat a ſect. 9. ad 17. deinde refelluntur argumenta quibus ſe harum traditionum defenſores tueri ſolent, a 17. ſect. vſque ad 27.

3 Ab hac ſectione 27. vſque ad finem de bonis ac legitimis conſtitutionibus Eccleſiaſticis agitur.

Hæc ſecunda pars Eccleſiaſticæ poteſtatis, fons eſt humanarum traditionum.

Vide initium c. 8.

SEquitur pars ſecunda, quam in legibus ferendis ſitam eſſe volunt: ex qua ſcaturigine ortæ ſunt innumeræ traditiones humanæ, totidem ad ſtrangulandas miſeras animas laquei. Neque enim maior illis religio fuit quàm Scribis & Phariſæis, imponere aliorum humeris onera quæ digito noluiſſent attingere. Alibi docui quàm crudelis ſit carnificina quod de auriculari confeßione præcipiunt. In aliis legibus tanta violentia non apparet: ſed quæ videntur omnium maximè tolerabiles tyrannicè conſcientias premunt. Taceo quòd adulterant cultũ Dei, & Deum ipſum, qui vnicus eſt Legiſlator, ſuo iure ſpoliant. Hæc poteſtas tractanda nunc eſt, an Eccleſię liceat conſcientias obſtringere ſuis legibus. In qua diſputatione non attingitur ordo politicus, ſed tantùm hoc agitur vt rite colatur Deus ſecundum pręſcriptam à ſe regulam: & ſpiritualis libertas, quæ Deum reſpicit, ſalua nobis maneat. Vſus obtinuit vt traditiones humanæ vocentur quæcunque de cultu Dei præter eius verbum profecta ſunt ab hominibus edicta. Contra has nobis eſt certamen, non contra ſanctas & vtiles Eccleſiæ conſtitutiones, quæ vel ad diſciplinam vel honeſtatem vel pacem conſeruandam faciunt. Finis autem certandi, vt coerceatur immenſum & barbarum imperium, quod ſibi vſurpant in animas qui Paſtores Eccleſiæ haberi volunt, re autem vera ſæuiſſimi ſunt carnifices. Quas enim leges condunt, ſpirituales eſſe aiunt, ad animam pertinentes, & eas ad vitam æternam neceſſarias affirmant. Sic autem regnum Chriſti, vt nuper attigi, inuaditur: ſic libertas, ab ipſo fidelium conſcientiis data, opprimitur penitus ac diſiicitur. Taceo nunc quanta impietate legum ſuarum obſeruationem ſanciant, dum ex ipſa & peccatorum remißionem, & iuſtitiam & ſalutem quærere docent, dum totam religionis & pietatis ſummam in ipſa ſtatuunt. Hoc vnum contendo, neceßitatem imponi

Mat. 23. 4. Luc. 11. 46.

Lib. 3. c. 4. ſect. 4. & ſequẽtib. max. ſect. 17.

Quæſtionis ſtatus.

Contra ſuperſtitioſas Traditiones tantũ inſtituitur diſputatio.

Harum traditionũ impietas.

conſc

conſcientiis non debere in quibus rebus à Chriſto liberantur, nec niſi liberatæ, vt antea docuimus, quieſcere apud Deum poſſunt. Vnicum Regem agnoſcant, ſuum liberatorem Chriſtum: & vna libertatis lege. nempe ſacro Euangelij verbo regantur oportet, ſi gratiam quam in Chriſto ſemel obtinuerunt, retinere volunt: nulla ſeruitute teneantur, nullis vinculis aſtringantur.

Quæ, etſi Papiſtæ præclaris titulis exornent: tamen re vera, obſeruatu non modo ſunt difficiles, verum etiam impoſſibiles.

2 Fingunt quidem Solones iſti, ſuas cõſtitutiones leges eſſe libertatis, ſuaue iugum, onus leue: ſed meta eſſe mendacia quis non videat? Nullam ipſi quidem legum ſuarum grauitatem ſentiunt, qui abiecto Dei timore tam ſuas quàm diuinas leges ſecurè ac ſtrenuè negligunt. Qui verò aliqua ſalutis ſuæ cura tanguntur, plurimum abeſt quin ſe liberos exiſtiment quandiu his laqueis implicantur. Videmus quanta cautione verſatus ſit in hac parte Paulus, vt ne vna quidem in re laqueum iniicere auſus fuerit. neque id nulla cauſa. proſpiciebat certè quantum vulnus infligeretur conſcientiis, ſi earum rerum neceſſitas illis imponeretur quarum relicta eſſet à Domino libertas. Contrà numerari vix poſſunt conſtitutiones quas iſti grauiſſimè æternę mortis denuntiatione ſanxerunt, quas ſeueriſſimè exigunt tanquam ad ſalutem neceſſarias. Et in his permultæ ſunt obſeruatu difficillimę: omnes verò (ſi in turbam ſuam congerantur) impoſſibiles: tantus eſt aceruus. Qui ergo fieri poterit vt non extrema anxietate & terrore perplexi vrantur, quibus tanta difficultatis moles incumbit? Huius generis ergo conſtitutiones hîc impugnare animus eſt: quæ in hoc feruntur vt animas intus coram Deo ligent, & religionem iniiciant, acſi de rebus ad ſalutem neceſſariis præciperent.

1. Cor. 7. 35.

Vide lib. 3. cap. 19. ſect. 15.
Rom. 13. 1

Vt autem quæſtio commodius explicetur, à definitione Conſcientiæ initium ſumendum eſt.

3 Hæc quęſtio pleroſque ideo impedit quòd inter externum (vt vocant) & conſcientiæ forum non ſatis ſubtiliter diſcernunt. Præterea difficultatem auget quòd Paulus obediendum eſſe Magiſtratui præcipit, non pœnæ ſolùm metu, ſed propter cõſcientiam. Vnde ſequitur, politicis quoque legibus obſtringi conſcientias. Quòd ſi ita eſſet, caderet quicquid proximo capite diximus, ac iam dicturi ſumus de ſpirituali regimine. Vt hic nodus ſoluatur, primò operæpretium eſt tenere quid ſit conſcientia. Ac definitio quidem ex etymo vocis petenda eſt. nam ſicuti quum mente intelligentiáque homines apprehendunt rerum notitiam, ex eo dicuntur ſcire, vnde & ſcientiæ nomen ducitur: ita quum ſenſum habent diuini iudicij quaſi ſibi adiunctum teſtem, qui ſua peccata eos occultare non ſinit quin ad iudicis tribunal rei pertrahantur, ſenſus ille vocatur conſcientia. Eſt enim quiddam inter Deum & hominem medium: quia hominem non patitur in ſeipſo ſupprimere quod nouit, ſed eouſque perſequitur donec ad reatum adducat. Hoc eſt quod intelligit Paulus, quum tradit conſcientiam ſimul atteſtari hominibus, vbi cogitationes eos accuſant vel abſoluunt in iudicio Dei. Simplex notitia in hominibus reſidere poſſet veluti incluſa. Ergo ſenſus hic qui hominem ſiſtit ad Dei iudicium, eſt quaſi appoſitus homini cuſtos, qui omnia eius arcana obſeruet ac ſpeculetur, nequid in tenebris ſepultum maneat. Vnde & vetus illud prouerbium, Conſcientia mille teſtes. Eadem ratione & Petrus bonæ erga Deum conſcientiæ interrogationem poſuit pro tranquillitate animi, quum perſuaſi de Chriſti gratia, nos intrepidè coram Deo offerimus. Et author epiſtolæ ad Hebræos, non habere amplius conſcientiam peccati, pro liberatos vel abſolutos eſſe, vt peccatum non amplius nos arguat.

Quid ſit Conſcientia.

Rom. 2. 15.

1. Petr. 3. 21.

Hebr. 10. 2.

Definitionis expoſitio. Conſcientiæ adiuncta, diſcrimina, & relationes.

1. Tim. 1. 5.

4 Itaque ſicut opera reſpectum ad homines habent, ita conſcientia ad Deum refertur: vt conſcientia bona nihil aliud ſit quàm interior cordis integritas. In quem ſenſum Paulus ſcribit, complementum Legis eſſe charitatem, ex pura conſcientia & fide non ficta. Poſtea etiam eodem capite quantum ab intelligentia differat, oſtendit, dicens quoſdam à fide naufragium feciſſe, quia bonam conſcientiam dereliquerant. His enim verbis viuum eſſe colendi Dei affectum, ſincerúmque piè & ſanctè viuendi ſtudium indicat. Interdum quidem ad homines quoq; extenditur, vt quum teſtatur apud Lucam idem Paulus, ſe operam dediſſe vt bona conſcientia ambularet erga Deum & homines. Sed hoc ideo dictum eſt quòd bonæ conſcientiæ fructus ad homines vſquę manant ac perueniunt. Propriè autem loquendo, ſolum Deum reſpicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obſtringere cõſcientiam lex dicatur quæ ſimpliciter hominem ligat, ſine hominum intuitu, vel nõ habita eorum ratione. Exempli gratia, Non modò caſtum ſeruare animum purúmque ab omni libidine Deus præcipit, ſed quamlibet verborum obſcœnitatem & externam laſciuiam prohibet. Huius legis obſeruationi, etiamſi nullus in mundo homo viueret, conſcientia mea ſubiicitur. Ita ſe intemperanter gerit, non eo tantùm peccat

Act. 24. 16.

Exempla, quæ definitionem Conſcientiæ & eius ad Deum relationem illuſtrant.

quòd malum exemplum præbet fratribus: ſed conſcientiam reatu obſtrictam habet apud Deum. Alia in rebus per ſe mediis eſt ratio. Abſtinere enim debemus ſi quod pariant offendiculum: ſed libera cõſcientia. Ita de carne idolis conſecrata Paulus loquitur, Siquis iniiciat ſcrupulum (inquit) noli attingere, propter conſcientiam. dico autem conſcientiam, non tuam, ſed alterius. Peccaret homo fidelis, qui prius admonitus, eiuſmodi carnem nihilominus ederet. Sed vtcunque fratris reſpectu neceſſaria illi ſit abſtinentia vt à Deo præſcribitur, non tamen conſcientiæ libertatem retinere definit. Videmus vt lex iſta externum opus ligans, conſcientiam ſolutam relinquat.

1.Cor.10.28.

Quum autem hominum leges & traditionibus humanis conſcientiæ obſtringi non debeant, Paulus docens obediendum eſſe magiſtratib. propter conſcientiam (ut inimici aperiunt) errorem Papiſtarum de traditionibus conſcientias obligantibus minime ſequet.

5 Nunc ad humanas leges redeamus. Si in hunc finem latæ ſint vt religionem nobis iniiciant, quaſi per ſe neceſſaria ſit earum obſeruatio, dicimus conſcientię imponi quod fas non erat. Neque enim cum hominibus, ſed cum vno Deo negotium eſt conſcientiis noſtris. Quò pertinet illud vulgare diſcrimen, inter terrenum & conſcientiæ forum. Quum totus orbis denſiſſima ignorantiæ caligine obuolutus eſſet, hęc tamen exigua lucis ſcintilla reſidua manſit, vt humanis omnibus iudiciis ſuperiorem eſſe hominis conſcientiam agnoſcerent. Quanquam quod vno verbo fatebantur, poſtea reipſa labefactabant: voluit tamen Deus teſtimonium aliquod Chriſtianæ libertatis tunc quoque extare quòd ab hominum tyrannide conſcientias eximeret. Sed nondum expedita eſt illa difficultas quæ ex Pauli verbis naſcitur. Nam ſi principibus obediendum eſt nõ pœnæ tantùm, ſed conſcientiæ cauſa, inde conſequi videtur, in conſcientiam quoque dominari principum leges. Quod ſi verum eſt, idem & de Eccleſiaſticis dicendum erit. Reſpõdeo, primùm inter genus & ſpeciem hic eſſe diſtinguendum. Nam etſi leges ſingulæ conſcientiam non attingant, generali tamen præcepto Dei tenemur, quod magiſtratuum authoritatem nobis commendat. Atque in hoc cardine verſatur Pauli diſputatio, Magiſtratus, quoniam à Deo ſint ordinati, honore proſequendos eſſe. Interea minimè docet, quæ ab illis ſcribuntur leges, ad interiorem animæ gubernationem pertinere: quum vbique & Dei cultum, & ſpiritualem iuſtè viuendi regulam ſupra quælibet hominum placita extollat. Alterum quoque notatu dignum eſt (quod tamen ex ſuperioribus pendet) leges humanas, ſiue a magiſtratu, ſiue ab Eccleſia ferantur, tametſi ſint obſeruatu neceſſariæ (de probis & iuſtis loquor) ideo tamen non ligare per ſe conſcientiam, quia tota obſeruandi neceſſitas ad generalem finem reſpicit, non autem conſiſtit in rebus præceptis. Ab hoc ordine procul diſtant quæ & nouam formam præſcribunt colendi Dei, & neceſſitatem conſtituunt in rebus liberis.

Rom.13,1.

Altera ratio à ſuperiorib. pendens.

Ad ipſam quæſtioni [illegible] ſ[illegible].

6 Tales autem ſunt quę hodie vocantur Eccleſiaſticæ conſtitutiones in Papatu, quę pro vero ac neceſſario Dei cultu ingeruntur. Atque vt ſunt innumeræ, ita infinita ſunt ad captandas illaqueandáſque animas vincula. Etſi autem in Legis expoſitione nonnihil attigimus: quia tamen iuſtæ tractationi hic opportunior erat locus, nunc ſtudebo totam ſummam quo potero optimo ordine colligere. Et quia de tyrannide quam ſibi in licentia docendi quicquid libuerit arrogant pſeudoepiſcopi nuper diſſeruimus quantum ſatis eſſe videbatur, totam illam partem omittam: in explicanda tantùm quam ſe habere dicunt legum ferendarum poteſtate, hîc immorabor. Hoc igitur prętextu pſeudoepiſcopi noſtri conſcientias nouis lęgibus onerant, quòd ſint ſpirituales legiſlatores à Domino conſtituti, ex quo illis commiſſa eſt Eccleſiæ gubernatio. Itaque quicquid iubent ac præſcribunt, id neceſſariò obſeruandum eſſe contendunt à populo Chriſtiano: qui violauerit, eum duplicis inobedientiæ reum eſſe, quòd Deo & Eccleſiæ ſit rebellis. Sanè ſi veri epiſcopi eſſent, aliquid eis in hac parte authoritatis tribuerem, non quantum ſibi poſtulant, ſed quantum ad politiam Eccleſiæ ritè ordinandam requiritur. nunc quum nihil minus ſint quàm quod haberi volunt, non poſſunt tantillum ſibi ſumere quin modum excedant. Sed quia hoc quoque alibi viſum eſt, demus eis in pręſentia, quicquid poteſtatis habent veri Epiſcopi, id iure in eos competere. Nego tamen, propterea legiſlatores eſſe fidelibus impoſitos, qui præſcribere à ſeipſis poſſint viuendi regulam, vel ad ſua placita plebem ſibi commiſſam adigere. Quum hoc dico, intelligo ipſis minimè licere, quod ipſi à ſe abſq; Dei verbo excogitauerint, Eccleſiæ obſeruandum pro neceſſario mandare. Id ius quum & Apoſtolis fuerit incognitum, & toties Eccleſiæ miniſtris ore Domini ademptum: miror quinam præter Apoſtolorum exemplum, & contra manifeſtam Dei prohibitionem arripere auſi fuerint, & hodie defendere audeant.

Quis ſit diſputationis ſtatus.

Controuerſię breuis deciſio, per diſtinctionem & conceſſionē.

Item per negationem: nec enim Papiſtis licet leges cõtra Dei verbũ conſcientiis imponere.

7 Quod

7 Quod ad perfectam bene viuendi regulam pertinebat, id totum ſic complexus eſt Dominus Lege ſua, vt nihil hominibus reliquerit quod ad ſummam illam adderent. Idque eo effecit primum, vt, quia tota viuendi rectitudo in hoc ſita eſt, ſi omnia noſtra opera ad eius voluntatem (tanquam ad normam) exigantur vnicus vitæ magiſter ac director à nobis haberetur: deinde vt teſtatū faceret, ſe à nobis nihil magis requirere quàm obedientiam. Hac ratione Iacobus, Qui iudicat fratrem, inquit, iudicat Legem. qui Legem iudicat, non eſt obſeruator Legis, ſed iudex. Vnus autem Legiſlator, qui poteſt ſeruare & perdere. Audimus, Deum hoc ſibi vni velut proprium aſſerere, vt verbi ſui imperio ac legibus nos regat. Atque idipſum antè ab Ieſaia dictum fuerat, quanuis paulò obſcurius, Dominus Rex noſter, Dominus Legiſlator noſter, Dominus Iudex noſter, ipſe ſaluabit nos. Vtroque ſanè loco oſtenditur vitæ & mortis ei eſſe arbitrium qui ius habet in animam. Imò Iacobus hoc clarè pronuntiat. Id porrò ſibi nemo hominum ſumere poteſt. Deum igitur vnicum animarum Regem agnoſci oportet, pênes quem vnum ſeruandi perdendique poteſtas eſt, vt illa Ieſaiæ verba ſonant: & regem & iudicem & legiſlatorem & ſeruatorem. Itaque Petrus, dum Paſtores officij ſui admonet, ſic gregem paſcant hortatur ne dominium exerceant aduerſus cleros: quo nomine hæreditatem Dei, hoc eſt fidelium populum, ſignificat. Id ſi rite expendimus, nefas eſſe ad hominem transferri quod Deus ſuum vnius facit: intelligemus ita præciſum quicquid ſibi poteſtatis vendicant qui ſe ad aliquid in Eccleſia iubendum ſine verbo Dei efferre volunt.

Perfecta ſumma de bene viuendi regula in Lege Dei tradita eſt. . . deinde ipſe Deus eſt vnicus noſter Legiſlator.

Iac.4.11.

Ieſa.33.22.

1.Petr.5.2.

8 Porrò quoniam tota cauſa inde pendet, ſi Deus eſt vnicus Legiſlator, non licere hominibus id ſibi honoris ſumere: ſimul duas illas rationes quas poſuimus memoria retinere conuenit, cur hoc ſibi vni Dominus aſſerat. Prior autem eſt, vt eius voluntas perfecta ſit nobis omnis iuſtitiæ & ſanctitatis regula: atque ita in eius cognitione perfecta ſit bene viuendi ſcientia. Altera, vt ipſe vnus (vbi eius rite probéque colendi quæritur modus) imperium habeat in animas noſtras, cui parêre & à cuius nutu pendêre debeamus. His duabus rationibus obſeruatis, facilis erit diiudicatio quæ hominum conſtitutiones ſint verbo Domini contrariæ: Sunt autem eius generis omnes quæ ad verum Dei cultum finguntur pertinere, & quibus ſeruandis conſcientiæ obligantur, quaſi obſeruatu neceſſariæ eſſent. Hac ergo lance meminerimus ponderandas eſſe omnes humanas leges, ſi volumus habere certum examen, quod nuſquam aberrare nos ſinat. Priore contendit Paulus in Epiſtola ad Coloſſenſes, aduerſus pſeudoapoſtolos qui nouis oneribus premere Eccleſias tentabant. Secunda magis vtitur in Galatis, in ſimili cauſa. Hoc ergo in Epiſtola ad Coloſſenſes exequitur, non eſſe de vero Dei cultu petendam ab hominibus doctrinam: quia Dominus fideliter nos & ad plenum inſtituit qualiter ſit colendus. Quo hoc demonſtret, primo capite dicit in Euangelio contineri omnem ſapientiam, qua perfectus reddatur homo Dei in Chriſto. Initio ſecundi dicit omnes ſapientiæ & intelligentiæ theſauros in Chriſto eſſe abſconditos: inde poſtea concludit, caueant fideles ne per inanem philoſophiam abducantur à grege Chriſti, ſecundum conſtitutiones hominum. In fine autem capitis maiore adhuc fiducia damnat omnes ἐθελοθρησκείας, hoc eſt fictitios cultus, quos homines ſibi ipſi comminiſcuntur, vel ab aliis accipiunt, & quæcunque de cultu Dei tradere præcepta ex ſe audent. Habemus ergo, impias eſſe omnes conſtitutiones, in quarum obſeruatione cultus Dei ſitus eſſe fingitur. Loci verò quibus in Galatis vrget non eſſe laqueos conſcientiis induendos (quas à ſolo Deo regi conuenit) ſatis ſunt aperti: præſertim capite quinto. Ideo ſufficiat annotaſſe.

Prioris cauſæ conſideratio.

Poſterioris.

Vnde neceſſario ſequitur humanas traditiones, quales finguntur in Papatu, verbo Dei eſſe contrarias.

Coloſſ.2.8.

Galat.5.1.

9 Sed quia exemplis res tota melius patefiet, antequam vltià progredimur, operæpretium eſt hanc doctrinam ad noſtra tempora accommodare. Conſtitutiones quas vocant Eccleſiaſticas, quibus Papa cum ſuis onerat Eccleſiam, dicimus pernicioſas eſſe & impias: aduerſarij noſtri ſanctas eſſe & ſalutares defendunt. Sunt autem duo earum genera: nam aliæ ſunt de ceremoniis & ritibus, aliæ ad diſciplinam magis ſpectant. Eſtne igitur iuſta cauſa quæ nos ad vtraſque impugnandas moueat? Iuſtior certè quam vellemus. Primum nónne authores ipſi clara voce definiunt, ipſiſſimum (vt ita loquar) Dei cultum in ipſis contineri? In quem finem conferunt ſuas ceremonias, niſi vt per illas Deus colatur? Neque id fit ſolo errore imperitæ multitudinis: ſed eorum approbatione qui locum docendi habent. Nondum craſſas abominationes attingo, quibus totam pietatem moliti ſunt peſſundare: ſed apud eos nō tam atrox fingeretur crimen, in minima

Altera pars capitis, in qua ex vocant theſis ad hypotheſin, & de traditionib. Papiſticis agitur. Harum aliæ ceremonias, aliæ diſciplinam magis ſpectant.

Ceremonialium traditionum Papiſticarum impietas. 1. Pro vero Dei cultu habentur.

quaque traditiuncula eſſe lapſum, niſi Dei cultum ſuis commentis ſubiicerent. Quod ergo tolerabile non eſſe docuit Paulus, legitimum colendi Dei ritum ad hominum arbitrium redigi, ſi hodie ferre non poſſumus, quid peccamus? præſertim verò quum ſecundum elementa mundi huius colere præcipiunt, quod Paulus aduerſari Chriſto teſtatur. Rurſum quàm præciſa neceſſitate aſtringant cõſcientias ad ſeruandum quicquid iubent, non eſt ignotum. Hic dum reclamamus, cauſam habemus cum Paulo communem, qui nullo modo patitur fideles conſcientias in hominum ſeruitutem redigi.

Coloſſ. 2. 20.
Galat. 5. 1.

2. Propter has irritum fit Dei præceptum.

10 Porrò iſtud peſſimum accedit, quòd vbi talibus vanis figmentis definiri religio ſemel cœpta eſt, peruerſitatem illam perpetuò ſequitur & altera execrabilis prauitas, quam Phariſæis exprobrabat Chriſtus, vt irritum fiat præceptum Dei propter hominum traditiones. Nolo contra præſentes noſtros nomothetas verbis meis pugnare. vicerint ſanè, ſiquo modo ab hac Chriſti accuſatione purgare ſe poterunt. Sed quomodo excuſarent, quum immensò apud eos ſceleratius ſit auricularem confeſſionem vertente anno prætermiſiſſe, quàm nequiſſimam vitã in ſolidum annum produxiſſe? linguam die Veneris infeciſſe modico carnis guſtu, quàm totum corpus diebus omnibus ſcortando fœdaſſe? manum, die ſanctulis neſcio quibus conſecrato, admouiſſe honeſto operi, quàm peſſimis facinoribus aſſiduè membra omnia exercuiſſe? ſacrificum legitimo vno connubio copulari, quàm illigari mille adulteriis? votiuam peregrinationem non perſoluiſſe, quàm in promiſſis omnibus fidem fallere? in prodigioſos nec minus ſuperuacuos ac inutiles templorum luxus non aliquid profudiſſe, quàm defuiſſe vltimis pauperum neceſſitatibus? idolum ſine honore præteriiſſe, quàm hominum omne genus contumelioſè tractaſſe? non demurmuraſſe certis horis lõga ſine ſenſu verba, quàm legitimam orationem animo nunquam concepiſſe? Quid eſt irritum facere propter ſuas traditiones Dei præceptum, niſi hoc eſt? quum obſeruationes mandatorum Dei frigidè tantùm & defunctoriè commendantes, ſuorum exactam obedientiam nihilominus ſtudioſè & anxiè vrgent quam ſi totam pietatis vim in ſe continerent? quum diuinæ Legis tranſgreſſionem leuibus ſatisfactionum mulctis vlciſcentes, vnius ſui decreti vel minimam offenſionem nulla leuiore pœna plectunt quàm carcere, exilio, incendio, aut gladio. In Dei contemptores non ita aſperi & inexorabiles, ſuos contemptores implacabili odio ad extremum perſequuntur: ac eos omnes ſic inſtituunt, quorum ſimplicitatem captiuam tenent, vt æquiore animo vniuerſæ Dei Legem ſubuerſam viſuri ſint quàm apiculum in præceptis (vt vocant) Eccleſiæ violatum. Primùm grauiter in eo delinquitur quòd ob res leuiculas, &, (ſi Dei iudicio ſtaretur) liberas, alter alterum contemnit, iudicat, & abiicit. Nunc verò quaſi id parum mali eſſet, pluris appenduntur friuola illa huius mundi elementa (vt Paulus Galatis ſcribens nuncupat) quàm cœleſtia Dei oracula. Et qui propè in adulterio abſoluitur, iudicatur in cibo: cui ſcortum permittitur, interdicitur vxor. Hoc ſcilicet præuaricatrice illa obedientia proficitur, qui tantum à Deo auertitur quantum ad homines inclinat.

Huius 2. impietatis probatio ab enumeratione partium, & collatione iſtarum traditionum cũ Dei mandatis.

Matth. 15. 3.
Item ab eo quod non modo Dei mandata in Papatu negligantur, verum etiam traditionum iſtarum reſpectu nihili fiant & ſepeliantur.

Tanta immutatio refutatio.

Galat. 4. 9.

3. Sunt inutiles & ineptæ.

4. Immenſæ, & Iudaiſmũ inuehentes.

11 Sunt alia quoque duo non leuia vitia, quæ in iiſdem conſtitutionibus improbamus. Primùm quòd magna ex parte inutiles, interdum etiam ineptas obſeruationes præſcribũt: deinde quòd immenſa earum multitudine opprimuntur piæ conſcientiæ, & in Iudaiſmum quendam reuolutæ, vmbris ſic adhæreſcunt vt ad Chriſtum nequeant peruenire. Ineptas quòd dico & inutiles, ſcio carnis prudentiæ credibile non futurum: cui tantopere arrident vt Eccleſiam prorſus deformari putet vbi auferuntur. Sed hoc eſt quod Paulus ſcribit, habere ſpeciem ſapientiæ in commentitio cultu, in humilitate, & eo quòd auſteritate ſua valere ad domandam carnem videntur. Saluberrima certè admonitio, quæ excidere nobis nunquam debet. Fallũt, inquit, humanæ traditiones ſub ſpecie ſapientiæ. Vnde hunc colorem habent? Nempe quia cõfictæ ſunt ab hominibus, humanum ingenium quod ſuum eſt illic recognoſcit, & recognitum libentius amplectitur, quàm optimum aliquid quod ſuæ vanitati minus conueniret. Deinde quia videntur apta eſſe rudimenta ad humilitatem quòd hominũ mentes iugo ſuo depreſſas humi detinent, hinc alteram habent commendationem. Poſtremò quia videntur eò ſpectare vt carnis delicias cohibeant, & abſtinentiæ rigore illã ſubiugent, ideo videntur prudenter excogitatæ. Quid autẽ ad hęc Paulus? num laruas illas excutit, ne falſo prætextu ſimplices deludantur? Quoniam hoc ſatis ad refellendum eſſe cenſuerat, quòd dixerat eſſe hominum commenta, hæc omnia, tãquam pro nihilo habeat, ſine refutatione præterit.

Col. 2. 23.

Vnde inutiles & ineptæ traditiones ſapientiæ colorem habent.

Harum refutatio.

Imò

Imò quia nouerat in Eccleſia omnes commentitios cultus eſſe damnatos, & eo magis ſuſpectos eſſe fidelibus quo humanum ingenium magis oblectant: quia nouerat falſam illam externæ humilitatis imaginem à vera humilitate tantum diſtare vt facile diſcerneretur: quia denique nouerat illam pædagogiam non pluris æſtimari quàm corporis exercitationem: ea ipſa pro humanarum traditionum refutatione voluit eſſe fidelibus, quorum gratia illæ apud imperitos commendabantur.

Traditionum quæ ad Iudaiſmum & Gentiliſmum deflectunt, vanitas & impoſtura traducitur.

12 Sic hodie ceremoniarum ſpectaculo non modò vulgus indoctum, ſed vt quiſque mundana prudentia maximè inflatus eſt, mirificè capitur. Hypocritæ verò & fatuę mulierculæ nihil nec ſpecioſius nec melius cogitari poſſe exiſtimant. At qui penitius diſcutiunt & verius expendunt ſecundum pietatis regulam quid tot ac tales ceremoniæ valeant, intelligunt primùm nugas eſſe, quòd nihil vtilitatis habeant: deinde præſtigias, quòd ſpectantium oculos inani pompa deludunt. De iis ceremoniis loquor quibus ſubeſſe magna myſteria volunt Romanenſes magiſtri: nos nihil quàm mera ludibria experimur. Nec mirum eſt, earum authores eò delapſos eſſe vt friuolis ineptiis & ſe & alios luderent: quia partim ex Gentium deliriis exemplar ſibi ſumpſerunt, partim ſimiarum more temerè imitati ſunt veteres Moſaicæ Legis ritus, qui nihilo magis ad nos pertinebant quàm pecudum victimæ, & reliqua his ſimilia. Sanè etiamſi nullum aliud ſit argumentum, tamen ex farragine tam malè conſuta nemo ſanus aliquid boni ſperabit. Et res ipſa palàm demonſtrat, plurimas ceremonias non alium habere vſum niſi vt populū obſtupefaciant magis quàm doceant. Sic & in nouitiis iſtis Canonibus, qui diſciplinam inuertunt magis quàm conſeruant, multum momenti reponunt hypocritæ. ſiquis introſpiciat melius, reperiet nihil eſſe præter vmbratile & euanidum diſciplinæ ſpectrum.

4. In tantum numerū excreuerunt, vt nullo modo ſint tolerabiles. Quod ab Auguſtino, ſecundum Apoſtoli doctrinā, damnatum eſt.

13 Iam verò (vt ad alterum veniam) quis non videt traditiones, alias aliis coarceruando, in tantum numerum excreuiſſe vt Chriſtianæ Eccleſiæ nullo modo ſint tolerabiles? Hinc factum eſt vt in ceremoniis appareat Iudaiſmus neſcio quis, aliæ obſeruationes grauem piis animis carnificinam afferant. Conquerebatur Auguſtinus quòd ſuo tempore, neglectis Dei præceptis, tam multis præſumptionibus plena eſſent omnia, vt grauius corriperetur qui per octauas ſuas terram nudo pede terigerat, quàm qui mentem vinolentia ſepelierat. Conquerebatur, Eccleſiam quam Dei miſericordia liberam eſſe voluit, ſic premi vt tolerabilior fuerit Iudæorum conditio, Si in ſeculum noſtrum incidiſſet ſanctus ille vir, quibus querelis deploraſſet eam quæ nunc eſt, ſeruitutem? Nam & numerus eſt decuplo maior, & ſinguli apices centuplo rigidius quàm tunc, exiguntur. Ita fieri ſolet: vbi ſemel peruerſi iſti legiſlatores imperium occuparunt, nullum finem iubendi & vetandi faciunt, donec ad extremum moroſitatis perueniant. Quod Paulus etiam eleganter indicauit his verbis, Si mortui eſtis mundo, quid quaſi viuentes decretis tenemini? Ne manducâris, ne guſtaueris, ne attrectâris. Nam quum verbum ἅπτεσθαι & manducare & tangere ſignificet, in priore ſignificatu hic procul dubio accipitur, ne ſuperuacua ſit repetitio. Hic ergo pſeudoapoſtolorum progreſſus pulcherrimè deſcribit. Initium à ſuperſtitione eſt, quòd non tantùm edere vetant, ſed etiam tenuiter eſitare. vbi hoc obtinuerunt, iam guſtare etiam prohibent. Poſtquam hoc quoque illis conceſſum eſt, ne digito quidem contrectare fas eſſe ducunt.

Ad Ianuar. epiſt. 119.

Col. 2. 20.

Innumerus iſte traditionū numerus quàm fuerit Eccleſiæ noxius.

Supra in fine ſect. 12. Itē toto cap. 12. & nominatim in fine ſect. 21.

14 Hanc tyrannidem in humanis conſtitutionibus meritò hodie reprehendimus, qua factum eſt vt innumeris edictis & immodica eorum exactione miſeræ conſcientię mirabiliter torqueantur. De Canonibus ad diſciplinam pertinentibus, alibi dictum eſt. De ceremoniis quid dicam, quibus hoc perfectum eſt vt ſemiſepulto Chriſto ad Iudaicas figuras redierimus? Dominus noſter Chriſtus, inquit Auguſtinus, Sacramentis numero pauciſſimis, ſignificatione præſtantiſſimis, obſeruatione facillimis, noui populi ſocietatem colligauit. Ab hac ſimplicitate quantum abſit rituum multitudo & varietas quibus hodie implicari Eccleſiam cernimus, ſatis enarrari non poteſt. Scio quo artificio nonnulli acuti homines hãc peruerſitatem excuſent: Aiunt inter nos eſſe plurimos perinde rudes atque fuerunt in populo Iſraelitico: Illorum cauſa inſtitutam eſſe eiuſmodi pędagogiam, qua tametſi firmiores carere poſſunt, negligere tamē eam non debér, quum videant infirmis fratribus eſſe vtilem. Reſpõdeo, nos non neſcire quid fratrum infirmitati debeatur: ſed ex aduerſo excipimus, non eſſe hanc rationem qua conſulatur infirmis, vt magnis ceremoniarum aceruis obruantur. Non fruſtra hoc diſcrimen poſuit Deus inter nos & veterem populū quòd illum voluit pueriliter erudire ſignis & figuris,

Epiſt. 118. ad Ianua.

Nec excuſari poteſt, quòd dicant tot traditiones inſtitutas eſſe ad pædagogiam rudium.

Gal.4.1.

Ad Iudaiſmũ enim nos reducunt.

Iohan.4.23.

nos ſimplicius,ſine tanto externo appatatu.Quemadmodum,inquit Paulus,puer à pædagogo pro ætatis captu regitur, & ſub cuſtodia continetur: ita ſub Lege cuſtodiebantur Iudæi.Nos autem adultis ſimiles ſumus,qui à tutela & curatione liberati,puerilibus rudimentis opus non habent. Dominus certè quale futurum eſſet in Eccleſia ſua vulgus prouidebat,& qualiter regendum foret.Hoc tamen quo dictum eſt modo inter nos & Iudæos diſcreuit. Stulta igitut ratio eſt ſi volumus imperitis conſulere, Iudaiſmum à Chriſto abrogatum erigendo. Hanc quoque diſſimilitudinem veteris & noui populi notauit Chriſtus ſuis verbis,quum diceret mulieri Samaritanæ,veniſſe tempus quo veri cultores adorarent Deum in ſpiritu & veritate.Hoc profectò ſemper factum fuerat.ſed in hoc differunt noui cultores à veteribus.quod ſub Moſe ſpiritualis Dei adoratio multis ceremoniis adumbrata & quodammodo implicita erat,quibus abolitis nunc ſimplicius adoratur. Proinde qui hanc diſſimilitudinem confundunt, ordinem euertunt à Chriſto inſtitutum & ſancitum. Ergóne(inquies)nihil ceremoniarum rudioribus dabitur ad iuuandam eorum imperitiam? Id ego non dico. omnino enim vtile illis eſſe ſentio hoc genus adminiculi.Tantùm hic contendo vt is modus adhibeatur qui Chriſtum illuſtret,non obſcuret.Ceremoniæ ideo nobis diuinitus paucæ datæ ſunt,& minimè laborioſæ,quò præſentem Chriſtum demonſtrent.Iudæis plures datæ ſunt,quò eſſent abſentis imagines. Abſentem autem fuiſſe dico,non virtute,ſed ſignificandi modo. Proinde modus vt retineatur, illam in numero paucitatem,in obſeruatione facilitatem , in ſignificatione dignitatem quæ etiam claritate conſtat, retinere neceſſe eſt. Id non eſſe factum quid attinet dicere?res enim eſt in omnium oculis.

Spiritualẽ adorationem iſti carum ceremoniis obſcurant.

Chriſtum denique ita inuoluunt, vt agnoſci nequeat

5. Traditiones papiſticæ eo impellunt ſuperſtitioſos, vt exiſtiment eas ſacrificia eſſe & expiatoria & meritoria.

Huius erroris refutatio.

15 Hic præterea quàm pernicioſis opinionibus imbuantur hominum mentes,ſacrificia eſſe quibus rite litetur Deo,quibus expientur peccata,quibus iuſtitia & ſalus comparetur. Negabunt extraneis eiuſmodi erroribus vitiari res bonas: quum in operibus quoque à Deo præceptis hac parte non minus peccari queat. Hoc tamen plus indignitatis habet , operibus temere humano arbitrio confictis tantum honoris tribui vt meritoria vitæ æternæ credantur. Ideo enim opera à Deo mandata remunerationem habent,quòd Legiſlator ipſe obedientiæ reſpectu ea accepta habet. Non igitur à propria dignitate propriòve merito pretium accipiunt:ſed quòd Deus obedientiam erga ſe noſtram tanti æſtimat. De ea operum perfectione hic loquor quæ à Deo mandatur , non ab hominibus præſtatur. Ideo enim nec opera Legis quæ facimus,niſi ex gratuita Dei benignitate gratiam habent,quia in ipſis infirma & mutila obedientia eſt. Sed quia hic non diſputatur quid opera ſine Chriſto valeant , quæſtionem illam omittamus. Quod præſentis argumenti proprium eſt iterum repeto , quicquid in ſe commendationis habent opera, habere obedientiæ intuitu, quam ſolam Deus reſpicit, vt teſtatur per Prophetam , Non præcepi de ſacrificiis & victimis: ſed tantùm vt audiendo audiatis vocem meam. De fictitiis autem operibus alibi loquitur, Appenditis argentum veſtrum, & non in panibus.Item,Fruſtra me colunt præceptis hominum. Hoc itaque nullo modo excuſabunt, quòd patiuntur miſeram plebem in externis illis nugis iuſtitiam, quam Deo opponant,& qua ſe ante cæleſte tribunal ſuſtineant,quærere. Præterea ànnon hoc dignum inſectatione vitium eſt , quod non intellectas ceremonias , velut hiſtrionicam ſcenam aut magicam incantationem, oſtentant? Certum enim eſt ceremonias omnes corruptas eſſe & noxias,niſi per eas homines ad Chriſtum dirigantur.Quæ autem in vſu ſunt ceremoniæ ſub Papatu,à doctrina ſeparantur, vt homines ſignis omni ſignificatione carentibus retineant. Poſtremò (vt ingenioſus artifex eſt venter) apparet multas ab auaris ſacrificulis inuentas eſſe , vt eſſent captandæ pecuniæ aucupia. Quæcunque autem habeant originem,ſic omnes ſunt ad fœdum quęſtum proſtitutæ vt bonam partem reſcindere neceſſe ſit ſi efficere volumus quominus profana & ſacrilega nundinatio in Eccleſia exerceatur.

Ierem.7.22.

Ieſa.55.2. & 29.13.

Matth.15.9.

6. A doctrina ſeparatæ nil aliud quam hiſtrionicã oſtentationẽ aut incantationẽ magicã oſtentant.

7. Omnes ſunt ad fœdũ quæſtum proſtitutæ.

Ανάβασις & reuocatio hypotheſeos ad theſin. Aliæ omnes eiuſmodi traditiones ſimilib. vitiis ſunt obnoxiæ.

Reſpon. ex Ieſa. 29.13.

16 Tametſi videor non perpetuam doctrinam de humanis conſtitutionibus tradere,quòd ætati noſtræ prorſus accommodata eſt hæc oratio:nihil tamé dictum eſt quod non ſit omnibus ſeculis futurum vtile. Nam quoties obrepit hæc ſuperſtitio vt Deum ſuis figmentis colere homines velint , quæcunque in eum finem feruntur leges , ſtatim ad craſſos iſtos abuſus degenerant. Hanc enim maledictionem non vni aut alteri ætati, ſed omnibus ſeculis minatur Deus, quòd cæcitate & ſtupore percutiet eos à quibus colitur doctrinis hominum. Hæc excæcatio perpetuò facit vt nullum abſurditatis genus

fugiant

fugiant qui contemptis tot Dei monitis, ſponte ſe in exitiales iſtos laqueos induunt. Quòd ſi remotis circunſtantiis, ſimpliciter habere libet quæ ſint omnium temporum humanæ traditiones, quas ab Eccleſia repudiari & à piis omnibus improbari conuenit: erit illa, quam ſuperius poſuimus, certa & clara definitio, Eſſe omnes leges ſine Dei verbo in hunc finem ab hominibus poſitas vt vel modum colendi Dei præſcribant, vel conſcientias religione obſtringant, quaſi de rebus præcipiant ad ſalutem neceſſariis. Si ad alterum vel ad vtrunque iſtorum accedunt alia vitia, quòd ſua multitudine Euangelij claritatem obſcurent: quòd nihil ædificent, ſed inutiles ſint ac luſoriæ occupationes potius quàm vera pietatis exercitia: quòd ſint ad ſordes ac turpem quęſtum expoſitę: quòd ſint obſeruatu nimium difficiles: quòd ſint malis ſuperſtitionibus inquinatæ: hęc erunt adiumenta vt facilius deprehendamus quantum ſit in ipſis mali.

Quæ ſint traditiones, quæ ab Eccleſia profligari debent.

17 Audio quid ipſi pro ſe reſpondeant, ſuas traditiones non à ſe ſed à Deo eſſe. Eccleſiam enim, ne errare poſſit, à Spiritu ſancto regi: eius verò authoritatem penes ſe reſidere. Hoc impetrato, ſimul conficitur, eorum traditiones Spiritus ſancti eſſe reuelationes, quę niſi impiè ac contempto Deo contemni nequeant. Et nequid tentaſſe ſine magnis authoribus videantur, bonam ſuarum obſeruationum partem fluxiſſe ab Apoſtolis credi volunt. & ſatis vno exemplo oſtendi contendunt quid in aliis fecerint Apoſtoli: quando in vnum Concilium coacti, ex Concilij ſententia Gentibus omnibus denuntiarunt vt ſe ab idolothytis, ſanguine & ſuffocato abſtinerent. Iam alibi expoſuimus quàm falsò ad ſe venditandos ementiantur Eccleſiæ titulum. Quantum intereſt præſentis cauſæ, ſi detractis laruis ac fucis omnibus, id verè quod nobis curæ in primis eſſe debet, ac noſtra etiam potiſſimum refert, intuemur, qualem ſcilicet Eccleſiam habere velit Chriſtus, vt ad ipſius regulam nos formemus ac comparemus: facilè nobis conſtabit, Eccleſiam non eſſe quæ præteritis verbi Dei finibus, ferẽdis nouis legibus laſciuit ac luxuriat. Annon enim illa ſemel Eccleſiæ dicta lex æterna manet? Quod præcipio tibi, hoc obſeruabis vt facias: non addes quicquam nec detrahes. Et alibi, Non addas ad verbum Domini, neque minuas ex eo: ne te fortè arguat, inueniariſque mendax. Id quum Eccleſiæ dictum negare non poſſint, quid aliud quàm ipſius contumaciam prædicant, quam poſt talia interdicta addere nihilominus & admiſcere de ſuo doctrinæ Dei auſam fuiſſe iactant? Abſit autem vt eorum mendaciis aſſentiamur, quibus tantam Eccleſiæ contumeliam irrogant: ſed falsò Eccleſiæ nomen prætendi intelligamus, quoties de iſta humanæ temeritatis libidine agitatur quæ ſeſe intra Dei præſcripta continere non poteſt quin procaciter exultet, ac in ſuas inuentiones excurrat. Nihil in verbis iſtis inuolutum, nihil obſcurum, nihil ambiguum: quibus addere verbo Dei aut detrahere quicquam vetatur Eccleſia vniuerſa, quum de Domini cultu & ſalutaribus pręceptis agitur. Verùm de Lege ſola id dictum fuit, quam ſubſequutę ſunt Prophetię & tota Euangelij adminiſtratio. Fateor certè: & ſimul addo, quæ Legis complementa ſunt potius quàm additamenta, vel defectiones. Quòd ſi verò Dominus miniſterio Moſis plurimis inuolucris, vt ita dicam, obſcuro, nihil tamen addi nec detrahi ſuſtinet, donec per ſeruos ſuos Prophetas, ac tandem per dilectum Filium clariorem doctrinam adminiſtret: cur non multo nobis ſeueriusvetitum arbitremur nequid Legi, Prophetis, Pſalmis, Euangelio addamus? Non à ſemetipſo degenerauit Dominus, qui nulla re tantopere ſe offendi iampridem declarauit, quàm dum humanis inuentionibus colitur. Vnde illæ apud Prophetas præclarę voces, quæ auribus noſtris continenter inſonare debuerant, Non ſum loquutus Patribus veſtris, quo die eduxi eos ex Ægypto, verba de ſacrificio & holocauſto. Sed hoc verbum præcepi eis dicens, Audiendo audite vocem meam: & ero vobis Deus, & eritis mihi populus, & ambulabitis in omni via quam mandauero vobis. Item, Conteſtando conteſtatus ſum Patres veſtros, Audite vocem meam. Aliæque eiuſdem generis: ſed hęc præ aliis inſignis, Nunquid vult Dominus holocauſta & victimas, & non potius vt obediatur voci ſuæ? Melior enim eſt obedientia quàm victimæ, & auſcultare magis quàm offerre adipem arietum. Quoniam quaſi peccatum ariolandi, repugnare: & quaſi idololatrię iniquitas, non acquieſcere. Quicquid igitur humanarum inuentionum hac in parte Eccleſiæ authoritate defenditur, quum ab impietatis crimine excuſari nequeat, falsò Eccleſiæ id imputari, arguere promptum eſt.

Argumẽta Papiſtarum pro ſuis traditionibus.

1. Traditiones iſtas eſſe à Deo, & à non Eccleſia quæ errare non poteſt.

Cap.8. ſect.10.13

Act.15.20, & 29.

Reſp.1. Eam non eſſe Dei Eccleſiam, quæ verbo Dei nouas leges addere velit.

Deut.12.32.
Prou.30.6.

Reſp.2. In veram Eccleſiam iſti cõtumelioſè admodũ inſurgunt, quæ nihil addit aut detrahit verbo Dei ſcripto.

Reſp.3. A comparatione: Non licuit doctrinæ Legis addere: multo minus doctrinę Euangelio.

Ierem.7.22.

Idem 11.7.

1.Sam.15.22.

18 Hac ratione in iſtam humanarum traditionum tyrannidem, quæ ſub Eccleſiæ titulo ſuperciliosè nobis ingeritur, liberè inuehimur. Neque enim (quod noſtri aduerſarij ad

Reſp.4. Impudentiam eſſe non ferendam.

aſſiduè de Eccleſiæ poteſtate vociferari: interim verò quid illi à Domino ſit mandatum, & quam obedientiam huic mandato præſtare teneatur, diſsimulare.

ad faciendam nobis inuidiam iniquè mentiuntur) Eccleſiam ludibrio habemus: ſed obedientiæ laudem qua maiorem nullam agnoſcit, illi tribuimus. Ipſi potius vehementer ſunt Eccleſiæ iniurij, qui aduerſus Dominum ſuum contumacem illam faciunt, dum vltrà progreſſam fingunt quàm per verbum Dei licuerit. vt taceam inſignem eſſe impudentiam cum pari malitia coniunctam, aſſiduè de Eccleſiæ poteſtate vociferari: interim & quid illi à Domino mandatum ſit, & quam Domini mandato obedientiam debeat, diſſimulare. At ſi nobis, vt par eſt, animus fuerit cum Eccleſia conſentire, hoc magis ad rem pertinet, ſpectare ac meminiſſe quid nobis ac Eccleſiæ à Domino præcipiatur, vt illi vno conſenſu obediamus. Non enim dubium eſt quin cum Eccleſia optimè conſenſuri ſimus ſi nos Domino per omnia obedientes præſtemus. Iam verò referre ad Apoſtolos traditionum originem quibus hactenus oppreſſa eſt Eccleſia, meræ fuit impoſturæ: quando tota in hoc incumbit Apoſtolorum doctrina ne nouis obſeruationibus onerentur conſcientiæ, aut Dei cultus noſtris inuentionibus contaminetur: Deinde ſiqua hiſtoriis vetuſtiſque monumentis ineſt fides, Apoſtolis non ignotum modò, ſed inauditum fuit quod illis tribuunt. Nec garriant, pleraque eorum placita vſu & moribus recepta fuiſſe quæ ſcriptis tradita non fuerunt. Illa ſcilicet quæ Chriſto adhuc viuente intelligere non poterant: poſt eius autem aſcenſum Spiritus ſancti reuelatione didicerint. De eius loci interpretatione alibi viſum eſt. Quòd ad præſentem cauſam ſatis eſt, ridiculos profectò ſe faciunt, quum ingentia illa myſteria, quæ tanto tempore Apoſtolis incomperta fuerint, partim obſeruationes eſſe conſtet aut Iudaicas aut Gentiles (quarum illæ inter Iudæos, hæ verò apud Gentes omnes promulgatæ multo antè fuerant) partim ineptas geſticulationes & inanes ceremoniolas, quas inſulſi ſacrificuli, qui nec nare ſciunt, nec literas, perquam rite peragunt: imò quas pueri & moriones adeò appoſitè effingunt vt videri poſſit nullos eſſe magis idoneos talium ſacrorum antiſtites. Si nullæ eſſent hiſtoriæ, ex re tamen ipſa æſtimarent ſani homines, non ſubitò erupiſſe in Eccleſiam tantam rituum & obſeruationum congeriem, ſed ſenſim obrepſiſſe. Nam quum ſanctiores illi Epiſcopi, qui Apoſtolis ætate proximi fuerunt, nonnulla inſtituiſſent quæ ad ordinem ac diſciplinam pertinebant: ſubſequuti poſtea ſunt homines, alij poſt alios, neque ſatis conſiderati & nimis curioſi ac cupidi: quorum vt quiſque poſterior erat, ita ſtulta æmulatione cum ſuis deceſſoribus certauit ne rerum nouarum inuentione cederet. Et quia periculum erat ne breui obſoleſcerent ſua inuenta, ex quibus laudem ad poſteros affectabant, in exigenda eorum obſeruatione erant multo rigidiores. Hæc κακοζηλία bonam iſtorum rituum partem nobis peperit quos iſti pro Apoſtolicis nobis venditant. Atque id quoque hiſtoriæ teſtantur.

2. Secundũ argumentũ. Traditiones eſſe Apoſtolicas. Reſp. per negationem. Immo ſunt meræ impoſturæ.

Vel potius ſunt obſeruationes aut Iudaicæ, aut Gentiles, aut ineptæ & inanes geſticulationes & ceremoniolæ.

Quod ex diligenti hiſtoriarum Eccleſiaſticarum conſideratione liquet.

Confirmatio ſuperioris reſp. ad 2. arg. ab exemplo ceremoniarũ quæ ad cœnæ Domini adminiſtrationem paulatim acceſſerũt.

19 Ne omnium catalogum texendo ſimus nimium prolixi, vno exemplo contenti erimus. In Cœna Domini adminiſtranda fuit ſub Apoſtolis magna ſimplicitas. Proximi ſucceſſores ad ornandam myſterij dignitatem aliquid addiderunt quod non eſſet improbandum. Sed poſtea ſuperuenerunt ſtulti illi imitatores, qui varia fruſtula ſubinde conſuendo, hunc quem in miſſa videmus ſacerdotis veſtitum, hæc altaris ornamenta, has geſticulationes & totam rerum inutilium ſupellectilem nobis compoſuerunt. Atqui obuciunt fuiſſe hanc olim perſuaſionem, quæ in Eccleſia vniuerſa vno conſenſu fierent, ab ipſis Apoſtolis produſſe. Cuius rei Auguſtinum citant teſtem. Ego verò non aliunde quàm ex ipſius Auguſtini verbis ſolutionem afferam. Quæ toto (inquit) terrarum orbe ſeruantur, vel ab ipſis Apoſtolis, vel Conciliis generalibus, quorum eſt ſaluberrima in Eccleſia authoritas, ſtatuta eſſe intelligere licet: ſicuti quòd Domini paſſio, & reſurrectio & in cælum aſcenſus, & aduentus Spiritus ſancti, anniuerſaria ſolennitate celebrantur. Et ſiquid aliud tale occurrerit quod ſeruatur ab vniuerſa, quacunque ſe diffundit, Eccleſia. Quum tam pauca enumeret exempla, quis non videat eum ad authores fide & reuerentia dignos referre voluiſſe vſitatas tunc obſeruationes, nonniſi ſimplices illas & raras & ſobrias quibus Eccleſiæ ordinem contineri vtile eſt? Quantum autem hoc ab eo diſtat quod Romanenſes magiſtri extorquere volunt, vt nulla ſit apud eos ceremoniola quæ non pro Apoſtolica cenſeatur?

Exceptio ex Auguſtino. Epiſt. 118.

Reſponſio ad exceptionem.

Secunda confirmatio ab exemplo aquæ luſtralis.

20 Ne longior ſim, vnum tantùm exemplum proferam. Siquis eos interroget vnde aquam ſuam luſtralem habeant, protinus reſpondent, Ab Apoſtolis. Quaſi non hanc inuentionem neſcio cui Romano Epiſcopo tribuant hiſtoriæ, qui ſi Apoſtolos adhibuiſſet in conſilium, nunquam profectò contaminaſſet Baptiſmum alieno & intempeſtiuo ſymbolo

bolo. Etſi nec mihi veriſimile eſt, tam vetuſtam eſſe eius conſecrationis originem quàm illic ſcribitur. Quod enim dicit Auguſtinus quaſdam ſuo tempore Eccleſias ſolennem Chriſti imitationem in lotione pedum refugiſſe, ne ad Baptiſmum ritus ille pertinere videretur, ſubindicat nullum fuiſſe lotionis genus quod cum Baptiſmo vllam haberet ſimilitudinem. Quicquid ſit, hoc à ſpiritu Apoſtolico profectum fuiſſe minimè concedam, vt dum quotidiano ſigno Baptiſmus in memoriam reducitur, quodammodo repetatur. Nec moror quòd alibi ipſe idem Auguſtinus alia quoque Apoſtolis adſcribit. Nam quum nihil præter coniecturas habeat, non debet ab ipſis de re tanta iudicium fieri. Poſtremò, vt etiam demus, illa quæ commemorat ab ætate Apoſtolorum fluxiſſe, multum tamen intereſt inſtituáſne aliquod pietatis exercitium quo libera conſcientia vtantur fideles: ſi autem non erit illis vtilis vſus, abſtineant: an legem feras quæ conſcientias ſeruitute illaqueet. Nunc verò à quocunque authore emanarint, poſtquam videmus in tantum abuſum prolapſas eſſe, nihil obſtat quominus ſine vlla eius contumelia abrogemus: quando nunquam ita ſunt commendatæ vt perpetuò immobiles eſſe oporteat.

Epiſt. 118. ad Ianuar.

Altera reſp. ad 2. argumentum. Si quę ab antiquis Patribus inuentę ſunt ceremoniæ, multum differunt a Papiſticis.

21 Nec magnopere eos iuuat quòd ad excuſandam ſuam tyrannidem prætexunt Apoſtolorum exemplum. Apoſtoli, inquiunt, & Seniores primæ Eccleſiæ decretum præter Chriſti mandatum ſanxerunt, quo præcipiebant Gentibus omnibus, ſe abſtinere ab idolothytis, ſuffocato, & ſanguine. Id ſi illis licuit, cur non & ſucceſſoribus, quoties ita res poſtulat, idem imitari liceat? Vtinam verò cum ſemper aliàs, tum in hac re eos imitarentur. Nam (quod valida ratione confirmare promptum eſt) Apoſtolos nouum illic quicquam inſtituiſſe aut decreuiſſe nego. Siquidem quum in eo concilio Petrus tentari Deum pronunciet ſi iugum imponitur ceruicibus diſcipulorum, ſuam ipſe ſententiam ſubuerterit ſi iugum poſtea aliquod conſentit imponi. Imponitur autem, ſi ſua authoritate decernant Apoſtoli, prohibendum Gentibus ne idolothyta, ſanguinem & ſuffocatum attingant. Manet quidem adhuc ſcrupulus, quòd nihilo minus videantur prohibere. Atqui facilè diſſoluetur ſiquis propius decreti ipſius ſenſum animaduertat: cuius primum ordine, & momento præcipuum caput eſt, relinquendam eſſe Gentibus ſuam libertatem, nec illis obturbandum eſſe, aut de Legis obſeruationibus exhibendam moleſtiam. Hactenus nobis egregiè patrocinatur. Quæ autem proximè ſequitur exceptio, nec noua lex eſt ab Apoſtolis lata, ſed diuinum æternúmque Dei mandatum de non violanda charitate. nec punctum ex illa libertate delibat: ſed Gentes duntaxat admonet qua ratione ſeſe fratribus attemperent, ne ſua libertate in eorum offenſionem abutantur. Sit hoc igitur ſecundum caput, vt innoxia libertate vtantur Gentes, ac citra fratrum offenſionem. At certum tamen aliquid præſcribunt: nempe quatenus pro tempore expediebat, docent ac deſignant quibus rebus in fratrum offenſionem poſſint incurrere, quo ab illis caueant: nihil tamen nouum ad æternam Dei Legem, quę fratrum offenſionem prohibet, de ſuo afferunt.

3. Tertiū arg. a decreto Apoſtolorum. Act.15.20.

Reſp. 1. locum & hiſtoria explanans.

Primū caput huius decreti Apoſtolorum.

Alterū caput.

22 Quemadmodum ſiqui Eccleſiis nondum bene conſtitutis præſunt fideles paſtores, omnibus ſuis edicant ne, donec imbecilles quibuſcum viuunt adoleſcant, palam die veneris carnibus veſcantur, aut feriis in publico laborent, aut ſimile quidpiam. Hæc enim tametſi, ſepoſita ſuperſtitione, indifferentia per ſe ſint: vbi tamen accedit fratrum offenſio, ſine delicto admitti nequeunt. Sic autem ſunt tempora, vt ſpectaculum hoc infirmis fratribus proponere non poſſint fideles quin eorum conſcientias grauiſſimè vulnerent. Quis, niſi calumniator, ſic nouam ferri ab iis legem dicat, quos conſtat duntaxat ſcandalis occurrere, quæ ſunt à Domino ſatis diſertè prohibita? Nihilo autem magis & de Apoſtolis dici poteſt, quibus nihil aliud propoſitum erat, offenſionum materiam tollendo, quàm diuinam vrgere Legem de vitanda offenſione. acſi dixiſſent, Præceptum Domini eſt ne fratrem infirmum lædatis. quæ idolis oblata ſunt, ſuffocatum, & ſanguinem manducare non poteſtis quin offendantur infirmi fratres. Edicimus igitur vobis in verbo Domini, ne cum ſcandalo manducetis. Idque ipſum ſpectaſſe Apoſtolos, Paulus optimus eſt teſtis, qui certè nonniſi ex Concilij ſententia ſic ſcribit, De eſcis quæ idolis immolantur, ſcimus quia ſimulachrum nihil eſt. Quidam autem cum conſcientia idoli, quaſi idolis immolatum, manducant: & conſcientia eorum infirma quum ſit, polluitur. Videte ne facultas veſtra offendiculum fiat infirmis. Cui iſthæc probè perpenſa fuerint, ei poſthac fucus non fiet, qualem faciunt qui ſuæ tyrannidi Apoſtolos prætexunt, acſi

Applicatio huius loci, oſtendens quædam in Papatu recepta poſſe ad tempus a piis ſine ſuperſtitione, propter fratres infirmos.

1.Cor.8.1.

Eccl

Reſp. 2. ab aduerſariorum confeſſione petita. Si enim abrogare decretum Apoſt. cuiuſuis exemplo traditiones ſuas ſtabilire volunt.

Eccleſiæ libertatem ſuo decreto infringere cœpiſſent. Verùm, vt effugere nequeant quin ſua etiam confeſſione ſolutionem hanc approbent, reſpondeant mihi quo iure illud ipſum decretum auſi ſint abrogare. Nempe quia ab illis offenſionibus ac diſſidijs, quibus occurrere voluerant Apoſtoli, nihil amplius periculi erat: legem vero a ſuo fine æſtimandam nouerant. Quum igitur lex iſta reſpectu charitatis lata ſit, in ea nihil præſcribitur niſi quantū charitatis intereſt. Quum fatentur nihil aliud eſſe legis huius tranſgreſſionem quàm violationem charitatis, nónne ſimul agnoſcunt non commentitium aliquod eſſe additamentum ad Legem Dei, ſed germanam ſimplicémque accommodationem ad tempora & mores quibus deſtinabatur?

Reſp. 3. Eiuſmodi tyrannos Apoſtolorum exemplo minime admittendos, nominibus eſt improbanda. 1. Et corpora & conſcientias excruciat. 2. Deo ſuo dominium eripit, vnde horrenda ſequuntur iudicia.

23 At verò vt iniquæ centies ſint nobis & iniuriæ eiuſmodi leges, eſſe tamen ſine exceptione audiendas contendunt. non enim hic agi, vt erroribus conſentiamus: ſed tantùm vt dura præfectorum imperia ſubditi perferamus, quę detrectare non eſt noſtrum. Verùm hîc quoque optimè verbi ſui veritate occurrit Dominus, nóſque à tali ſeruitute in libertatem vendicat quam ſacro ſuo ſanguine nobis acquiſiuit: cuius beneficium verbo ſuo non ſemel obſignauit. Non enim (quod malitioſè fingunt) id ſolum agitur vt grauem aliquam oppreſſionem in corpore noſtro perferamus, ſed vt conſcientiæ libertate ſua, hoc eſt ſanguinis Chriſti beneficio ſpoliatæ ſeruiliter crucientur. Quanquam iſtud etiam, acſi parum ad rem faceret, omittamus. At quanti putamus referre, ſuum Domino regnum eripi, quod tanta ſeueritate ſibi aſſerit? Eripitur autem quoties humanarum inuentionū legibus colitur: quum ſolus ipſe cultus ſui velit haberi legiſlator. Ac ne rem

Ieſa. 29. 13.

eſſe nihili quis exiſtimet, audiamus quanti reputetur à Domino. Quoniam, inquit, timuit me populus iſte mandato & doctrinis hominum, ecce ego ſtupefaciam eum miraculo grandi & ſtupendo. peribit enim ſapientia à ſapientibus eius, & intelligentia à ſenioribus recedet. Alibi, Fruſtra me colunt, docentes doctrinas, præcepta hominum. Et

Matth. 15. 9.

ſanè quod ſe filij Iſrael pluribus idololatriis inquinarunt, totius mali cauſa adſcribitur impuræ huic mixturæ, quòd tranſgreſſi Dei mandata, cultus nouos fabricarint. Ideóque refert Sacra hiſtoria nouos aduenas qui ad incolendam Samariam traducti fuerant à Rege Babylonio, fuiſſe diſcerptos & conſumptos à feris beſtiis, eo quòd neſcirent iudicia vel ſtatuta Dei terræ illius. Quanuis in ceremoniis nihil peccaſſent, non tamen probata fuiſſet Deo inanis pompa: ſed interim cultus ſui violationē, quòd homines aliena à verbo ſuo commenta ingererent, vlciſci non deſtitit. Vnde poſtea dicitur, pœna illa territos, ritus in Lege præſcriptos ſuſcepiſſe: ſed quia nondum purè colebant verum Deum, bis repetitur, timuiſſe ipſum & non timuiſſe. Vnde colligimus, partem reuerentiæ quæ illi defertur, in eo eſſe poſitam dum in illo colendo ſimpliciter quod mandat, nullas noſtras inuentiones miſcendo ſequimur. Atque ideò ſæpius laudantur pij Reges, quòd fecerint ſecundum omnia præcepta, nec declinauerint vel ad dexteram vel ad ſiniſtram. Vltrà progredior, etiamſi in commentitio aliquo cultu palàm non apparet impietas: ſeuerè tamen à Spiritu damnatur, ex quo à Dei præcepto diſceſſum eſt. Altare Achaz, cuius exemplar è Samaria illatum erat, videri potuit augere templi ornatum, quum eius conſilium eſſet ſoli Deo illic ſacrificia offerre, quod ſplendidius factum erat quàm in primo & vetuſto altari: videmus tamen vt Spiritus audaciam illam deteſtetur non alia de cauſa niſi quòd hominum inuenta in Dei cultu impuræ ſunt corruptelæ. Et quo nobis clarius patefacta eſt Dei voluntas, minus excuſabilis, quicquam tentandi proteruia. Ac proinde meritò aggrauatur hac circunſtantia crimen Manaſſe, quòd altare nouum extruxerit in Ieruſalem: de qua pronuntiauerat Deus, Ponam illic nomen meum: quia nunc quaſi ex profeſſo reſpuitur Dei authoritas.

2. Re 17. 24. 32.

2. Reg. 22. 1, & alibi.

2. Reg. 16. 10.

2. Reg. 21. 5.

Res mirum. Deo enim diſplicens in cauſa religionis hominum inuenta.

24 Mirantur plerique cur adeò acriter interminetur Dominus ſe facturum ſtupenda populo à quo mandatis hominum colebatur, & ſe fruſtra coli pronuntiet hominum præceptis. At ſi ſpectarent quid ſit in religionis (hoc eſt cæleſtis ſapientiæ cauſa) ab vno Dei ore pendere, ſimul viderent non leuem eſſe rationem cur peruerſa huiuſmodi obſequia ſic abominetur Dominus, quæ pro humani ingenij libidine ſibi præſtantur. Nam tametſi ſpeciem habent quandam humilitatis in ſua hac obedientia, qui eiuſmodi legibus in Dei cultum parent: minimè tamen ſunt coram Deo humiles, cui eaſdem præſcribunt leges quas ipſi ſeruant. Hæc verò ratio eſt cur nos tam diligenter cauere vult Paulus ne decipiamur per traditiones hominum, & illam quam vocat ἐθελοθρησκείαν id eſt voluntarium cultum, & præter Dei doctrinam ab hominibus excogitatum. Sic eſt profe-

Ratio. Hæc ſapientia eſt ſuperba & hypocriſi profeſſore.

Coloſ. 2. 3. 4.

ctò: ſtulteſcere & noſtram nobis ipſis & omnium hominum ſapientiam oportet quo ſolum illum ſapere permittamus. Quam viam minimè tenent qui confictis hominum arbitrio obſeruatiunculis, illi ſe approbare meditantur, & quaſi inuito præuaricatricem erga eum obedientiam, quæ hominibus defertur, obtrudunt. Qualiter & aliquot antè ſeculis & noſtra memoria factum eſt, & fit hodie quoque in iis locis in quibus creaturæ pluris eſt quàm Creatoris imperium: vbi religio (ſi tamen religio vocari ea meretur) pluribus magiſque inſulſis ſuperſtitionibus conſpurcata eſt quàm vlla vnquam paganitas. Quid enim poſſet parere hominum ſenſus quàm carnalia fatuáque omnia, & quæ ſuos authores verè referant?

Exemplo confirmata.

25 Quod etiam obtendunt ſuperſtitionum patroni, Samuelem ſacrificaſſe in Ramatha, &, quamuis præter Legem id fieret, placuiſſe tamen Deo: facilis ſolutio eſt, non fuiſſe ſecundum aliquod altare quod vnico opponeret: ſed quia nondum arcæ fœderis deſtinatus erat locus, oppidum vbi habitabat ſacrificiis deſtinaſſe tanquam maximè commodum. Certè animus ſancti Prophetæ non fuit quicquam nouare in ſacris, vbi Deus tam arctè vetabat addi vel minui. Quod ad exemplum Menoha ſpectat, extraordinarium & ſingulare fuiſſe dico. Obtulit ille Deo ſacrificium homo priuatus, nec ſine Dei approbatione: nempe quia non temerario animi ſui motu, ſed cœleſti inſtinctu hoc ſuſcepit. Quantopere autem abominetur Deus quę mortales ex ſeipſis excogitant ad eum colendum alter non inferior Menoha Gedeon inſigni documento eſt, cuius ephod non modò rei & familiæ, ſed toti populo ceſſit in ruinam. Denique aduentitia quælibet inuentio, qua Deum homines colere appetunt, nihil aliud eſt quàm veræ ſanctimoniæ pollutio.

4. Quartum arg. ab exemplis. 1.Sam.7.17. *Reſp. ad 1. exemplum.* Iudic.13.19. *Ad ſecundum.* Iudic.8.27.

Matt.23.3. & 16.6. 26 Cur igitur, inquiunt, ferri voluit Chriſtus onera illa importabilia quæ alligabant Scribæ & Phariſæi? Imò cur alibi idem Chriſtus caueri voluit à fermento Phariſæorum? fermentum (interprete Matthæo Euangeliſta) appellans quicquid propriæ doctrinæ verbi Dei puritati admiſcerent. Quid apertius volumus, quàm quòd totam earum doctrinam iubemur fugere & cauere? Vnde nobis certiſſimum fit, neque altero loco Dominum voluiſſe ſuorum conſcientias propriis Phariſæorum traditionibus vexari. Et verba ipſa, ſi modò non torqueantur, nihil tale ſonant. Illic ſiquidem Dominus acerbè in Phariſæorũ mores inuehi inſtituens, ſimpliciter ſuos auditores antè erudiebat, vt quanquam nihil in illorum vita cernerent quod ſequerentur, non tamẽ ea facere deſinerent quæ verbo docebant, quum in cathedra Moſis (hoc eſt, ad enarrandam Legem) ſederent. Non ergo aliud voluit quàm præcauere ne malis docentium exemplis plebs ad contemptum doctrinæ induceretur. Verum quia nonnulli rationibus minimè permouentur, authoritatem ſemper requirunt, ſubiiciam Auguſtini verba, quibus idem prorſus dicitur, Habet ouile Domini præpoſitos partim fidos, partim mercenarios. Præpoſiti qui fidi ſunt, veri ſunt Paſtores. audite tamen, quòd & mercenarij neceſſarij ſunt. Multi quippe in Eccleſia, commoda terrena ſectantes, Chriſtum prædicant, & per eos vox Chriſti auditur: & ſequuntur oues non mercenarium, ſed Paſtorem per mercenarium. Audite mercenarios ab ipſo Domino demonſtratos. Scribæ, inquit, & Phariſæi cathedram Moſis inſident. quæ dicunt, facite: quę autem faciunt, facere nolite. Quid aliud dixit, niſi per mercenarios vocem Paſtoris audite? Sedendo enim in cathedra, Legem Dei docent. ergo per illos Deus docet. ſua verò ſi illi docere velint, nolite audire, nolite facere. Hæc Auguſtinus.

5. Poſtremum arg. Chriſtus eiuſmodi onera ferri voluit. *Reſponſio 1. conſilium Domini oſtendens.* *Reſp. 2.* Aug. in Ioh. tract. 46.

27 Quando verò imperiti plerique, dum humanis traditionibus impiè ligari hominum conſcientias, & fruſtra Deum coli audiunt, eadem litura leges omnes inducũt quibus Eccleſiæ ordo conſtituitur: illorum quoque errori commodum hic occurrendum eſt. Falli ſanè perquam eſt lubricum: quia nõ prima ſtatim facie apparet quantum inter illas & has interſit. Sed ego ita dilucidè rem totam paucis expediam, ne cui imponat ſimilitudo. Hoc primùm habeamus, ſi in omni hominum ſocietate neceſſariam eſſe politiam aliquam videmus, quæ ad alendam communem pacem, & retinendã concordiam valeat: ſi in rebus agendis vigere ſemper aliquem ritum, quem non reſpui publicæ honeſtatis intereſt, atq; adeò humanitatis ipſius: id in Eccleſiis præſertim obſeruandũ eſſe, quæ cum bene compoſita rerum omnium conſtitutione optimè ſuſtinentur, tum verò ſine concordia nullæ ſunt prorſus. Quamobrem ſi Eccleſiæ incolumitati bene proſpectũ volumus, diligenter omnino curandum eſt quod Paulus iubet, vt decenter omnia &

Tertia pars capitis, de legitimis conſtitutionibus Eccleſiaſticis. *Quarum fundamentũ ponitur generale axioma Apoſtoli, vt omnia fiant εὐσχημόνως & κατὰ τάξιν.* 1.Cor.14.40.

ſecund

ſecundum ordinem fiant. At quum in hominum moribus tanta inſit diuerſitas, tanta in animis varietas, tanta in iudiciis ingeniiſque pugna: neque politia vlla ſatis firma eſt, niſi certis legibus conſtituta: nec ſine ſtata quadam forma ſeruari ritus quiſpiam poteſt. Huc ergo quæ conducunt leges, tantum abeſt vt damnemus, vt his ablatis, diſſolui ſuis neruis Eccleſias, totáſque deformari ac diſſipari cōtendamus. Neque enim haberi poteſt quod Paulus exigit, vt decenter omnia & ordine fiant: niſi additis obſeruationibus, tanquam vinculis quibuſdam, ordo ipſe & decorum conſiſtat. Id tantùm ſemper in iſtis obſeruationibus excipiendum eſt, ne aut ad ſalutem credantur neceſſariæ, atque ita cōſcientias religione obſtringant: aut ad Dei cultum conferantur, atque ita in illis reponatur pietas.

In his autem duo extrema cauenda.

28 Habemus ergo optimam & fideliſſimam notam quæ inter impias illas conſtitutiones diſtinguat (quibus veram obſcurari religionem & conſcientias ſubuerti dictum eſt) & legitimas Eccleſiæ obſeruationes: ſi his meminerimus alterum ſemper ex duobus eſſe propoſitum, aut vtrunque ſimul, vt in ſacro fidelium cœtu decenter peragantur omnia, & qua conuenit dignitate: vt ipſa hominum communitas velut quibuſdam humanitatis & moderationis vinculis in ordine retineatur. Vbi enim ſemel publicæ honeſtatis cauſa poſita lex intelligitur, iam ſublata eſt ſuperſtitio, in quam incidunt qui humanis inuentis Dei cultum metiuntur. Rurſum vbi ad communem vſum ſpectare cognoſcitur, euerſa eſt falſa illa obligationis & neceſſitatis opinio, quæ ingentem terrorē conſcientiis iniiciebat, quum putarentur traditiones ad ſalutem neceſſariæ. Siquidem hîc nihil quæritur niſi vt communi officio alatur inter nos charitas. Sed operæpretium eſt clarius adhuc definire quid ſub illo decoro quod Paulus commendat, quid item ſub ordine comprehendatur. Ac decori quidem finis eſt, partim vt dum adhibentur ritus qui venerationem rebus ſacris concilient, talibus adminiculis ad pietatem excitemur: partim etiam vt modeſtia & grauitas, quæ in omnibus honeſtis actionibus ſpectari debet, illic maximè eluceat. In ordine hoc primum eſt, vt qui præſunt, regulam ac legem bene regendi nouerint: plebs verò quæ regitur, ad obedientiam Dei rectámque diſciplinam aſſueſiat. Deinde vt bene compoſito Eccleſiæ ſtatu, paci & tranquillitati conſulatur.

Ad hãc amuſſim ſi traditiones Papiſticæ examinamus, indecora & inordinata apparebunt.

Quid decori et ordinis nomine intelligat Paulus.

29 Decorum ergo non vocabimus in quo nihil præter inane oblectamentum inerit: quale exemplum videmus in illo theatrico apparatu quo vtuntur Papiſtæ in ſuis ſacris: vbi nihil quàm inutilis elegantiæ larua, & luxus ſine fructu apparet. Sed illud nobis decorum erit, quod ita erit ad ſacrorum myſteriorum reuerentiam aptum vt ſit idoneum ad pietatem exercitium: vel ſaltem quod ad ornatum faciet actioni congruentem: neq; idipſum ſine fructu: ſed vt fideles admoneat quanta modeſtia, religione, obſeruantia, ſacra tractare debeant. Porrò vt pietatis exercitia ſint ceremoniæ, ad Chriſtum rectà nos deducant neceſſe eſt. Similiter ordinē non conſtituemus in illis nugatoriis pompis quæ nihil habēt præter euanidum ſplendorem, ſed in ea compoſitione quę omnem confuſionem, barbariem, contumaciam, turbas omnes & diſſidia tollat. Prioris generis exempla ſunt apud Paulum, Vt ne prophana ſympoſia cum ſacra Domini Cœna cōmiſceantur: Ne mulieres in publicum niſi velatæ procedant: & alia plurima in quotidiano vſu habemus: quale eſt, Quòd flexis genibus nudóque capite oramus: Quòd Domini Sacramenta non ſordidè, ſed cum aliqua dignitate adminiſtramus: Quòd in ſepeliendis mortuis quandam honeſtatem adhibemus, & quæ alia eodem pertinent. In altero genere ſunt horæ publicis precationibus, concionibus & myſticis actionibus deſtinatæ: in ipſis concionibus quies ac ſilentium, loca deſtinata, hymnorum concentus, dies celebrandæ Domini Cœnæ præfixi, quod Paulus vetat ne mulieres in Eccleſia doceant, & ſiqua ſunt ſimilia. In primis verò quæ diſciplinam conſeruant, vt catecheſis, cenſuræ Eccleſiaſticæ, excommunicatio, ieiunia, & quæ in eundem catalogum referri poſſunt. Ita omnes Eccleſiaſticas conſtitutiones, quas pro ſanctis & ſalutaribus recipimus, in duo capita referre licet: alteræ enim ad ritus & ceremonias, alteræ ad diſciplinam & pacem reſpiciunt.

Decori nullũ in Papiſticis cæremoniis.
Veri decoris deſcriptio.

Nullus ordo in pompis Papiſticis.

Veri ordinis exempla.
1. Cor. 11. 21, & 5.

Chriſtiani decori exempla.

1. Cor. 14. 34.

Duo capita conſtitutionum Eccleſ.

30 Sed quia hic periculum eſt ne ab vna parte pſeudoepiſcopi prætextum inde capiant ad impias ſuas & tyrannicas leges excuſandas, ab altera ſint quidam nimis meticuloſi, qui ſuperioribus malis admoniti, nullū quamlibet ſanctis legibus locū relinquant: hic teſtari operæpretium eſt, eas demū humanas conſtitutiones me probare quę & Dei authoritate fundatæ, & ex Scriptura deſumptæ, adeóque prorſus diuinę ſint. Exemplum ſit in geniculatione quæ fit dum ſolennes habentur precationes. Quæritur ſitne humana trad

Porro nullæ conſtitutiones eiuſmodi ſunt, niſi quæ Dei authoritate fundatæ, & ex Scriptura deſumptæ ſunt.

na traditio, quam repudiare vel negligere cuiuis liceat. Dico ſic eſſe humanam vt ſimul ſit diuina. Dei eſt quatenus pars eſt decoris illius cuius cura & obſeruatio nobis per Apoſtolum commendatur: hominum autem, quatenus ſpecialiter deſignat quod in genere fuerat indicatum magis quàm expoſitum. Ab hoc vno exemplo æſtimare licet quid de toto hoc genere ſit ſentiendum: nempe quia Dominus & totam veræ iuſtitiæ ſummam, & omnes cultus numinis ſui partes, & quicquid ad ſalutem neceſſarium erat, ſacris ſuis oraculis tum fideliter complexus eſt, tum perſpicuè enarrauit: in his ſolus Magiſter eſt audiendus. Quia autem in externa diſciplina & ceremoniis non voluit ſigillatim præſcribere quid ſequi debeamus (quòd iſtud pendere à temporum conditione præuideret, neque iudicaret vnam ſeculis omnibus formam conuenire) confugere hîc oportet ad generales quas dedit regulas, vt ad eas exigantur quæcunque ad ordinem & decorum præcipi neceſſitas Eccleſiæ poſtulabit. Poſtremò quia ideo nihil expreſſum tradidit quia nec ad ſalutem hæc neceſſaria ſunt, & pro moribus vniuſcuiuſque gentis ac ſeculi variè accommodari debent ad Eccleſiæ ædificationem: prout Eccleſiæ vtilitas requiret, tam vſitatas mutare & abrogare quàm nouas inſtituere conueniet. Fateor equidem, non temerè, nec ſubinde, nec leuibus de cauſis ad nouationem eſſe decurrendum. Sed quid noceat vel ædificet, charitas optimè iudicabit: quam ſi moderatricem eſſe patiemur, ſalua erunt omnia.

1. Cor. 14. 40.

Secundum genus diuina eſſe debent: licet quoad ſpeciem humanitus ordinata ſint.

Optima verò iſtarum moderatrix charitas eſt, quæ Eccleſiæ ædificationem reſpicit.

31 Iam verò Chriſtiani populi officium eſt, quæ ſecundum hunc canonem fuerint inſtituta, libera quidem conſcientia, nullâque ſuperſtitione, pia tamen & facili ad obſequendum propenſione ſeruare, non contemptim habere, non ſupina negligētia prætererire: tantum abeſt vt per faſtum & contumaciam violare apertè debeat. Qualis (inquies) in tanta obſeruantia & cautione cõſcientiæ libertas eſſe poterit? Imò verò præclarè conſtabit vbi reputabimus, non fixas eſſe & perpetuas ſanctiones quibus aſtricti ſimus, ſed externa humanæ infirmitatis rudimenta: quibus tametſi non indigemus omnes, tamen omnes vtimur: quia alij aliis ad fouendam inter nos charitatem mutuò ſumus obnoxij. Hoc in exemplis ſuperius poſitis recognoſcere licet. Quid? an in mulieris carbaſo ſita religio eſt, vt nudo capite egredi ſit nefas? An ſanctum de eius ſilentio decretum, quod violari ſine ſummo ſcelere non poſſit? An aliquid in genuflexione, in humando cadauere myſterium, quod præteriri ſine piaculo non poſſit? Minimè. Nam ſi tali feſtinatione opus ſit mulieri in iuuando proximo quę velare caput non ſinat, nihil delinquit ſi aperto capite accurrat. Et eſt vbi loqui non minus opportunũ illi ſit quàm alibi tacere. Stantem quoque orare qui morbo impeditus curuare genua nequit, nihil vetat. Denique ſatius eſt maturè humare mortuum, quàm vbi linteum deeſt, vbi non adſunt qui deducant, expectare dum inhumatus putreſcat. Sed eſt nihilominus in iſtis rebus quod agendum aut cauendum mos regionis, inſtituta, ipſa denique humanitas & modeſtiæ regula dictet: vbi ſi imprudentia & obliuione quid erratum fuerit, nullum admiſſum crimen eſt: ſin contemptu, improbanda eſt contumacia. Similiter dies ipſi qui ſint, & horæ, quæ locorum ſtructura, qui quo die canantur Pſalmi, nihil intereſt. Verùm & certos dies & ſtatas eſſe horas conuenit, & locum recipiendis omnibus idoneum, ſiqua ſeruandæ pacis ratio habetur. Nam quantarum rixarum ſemen futura ſit earum rerum confuſio, ſi prout cuique libitum ſit, mutare liceat quæ ad communem ſtatum pertinent? quando nunquam futurum eſt vt omnibus idem placeat, ſi res velut in medio poſitæ, ſingulorum arbitrio relictæ fuerint. Quòd ſiquis obſtrepat & plus ſapere hîc velit quàm oportet, viderit ipſe qua moroſitatem ſuam ratione Domino approbet. Nobis tamen iſtud Pauli ſatisfacere debet, nos contendendi morem non habere, neque Eccleſias Dei.

Ideo Chriſtianorum eſt, eiuſmodi conſtitutiones neque cõtemnere, neque negligere, ſed fideliter obſeruare: idque liberâ conſcientiâ.

Exemplis, quæ frequenter occurrere poſſunt, hæc concluſio illuſtratur.

Regula obſeruanda.

Ratio.

1. Cor. 11. 16.

32 Porrò ſumma diligentia incumbendum eſt nequis irrepat error, qui purum hunc vſum vel inficiat vel obſcuret. Quod quidem obtinebitur ſi quæcunque erunt obſeruationes manifeſtam vtilitatem præ ſe ferant, ſi parciſſimæ admittantur: potiſſimum verò ſi accedat fidelis Paſtoris doctrina, quæ prauis opinionibus viam præcludat. Hæc autem cognitio facit vt ſua cuique in his rebus omnibus libertas conſtet, & quandam nihilominus ſuæ quiſque libertati neceſſitatem vltro imponat, quatenus aut illud quod diximus τὸ πρέπον, aut charitatis ratio exiget. Deinde vt & in earum rerum obſeruatione nulla ſuperſtitione verſemur ipſi, nec moroſè nimium ipſam ab aliis requiramus, ne potiorem Dei cultum ceremoniarum multitudine æſtimemus, ne Eccleſia Eccleſiam ob externæ diſciplinæ varietatem contemnat. Poſtremò vt nullam hîc perpetuam legem

Ex altera parte cauendum. 1. ne vnquã irrepat aliquis error qui has conſtitutiones inquinet.

2. Aut ſuperſtitio, quæ pietatem aut charitatem offendat.

…dus neceſſitas quadam, quæ libertatē … ſiarũ vo… lere velit.

nobis ſtatuentes, totum obſeruationum vſum & finem ad Eccleſię ædificationem referamus: qua poſtulante, non modò mutari aliquid, ſed quicquid antè in vſu nobis obſeruationum fuerit, inuerti nullá offenſione feramus. Hoc enim ferre temporum rationem vt ritus quoſdam, non impios alioquî nec indecoros, pro rei opportunitate abrogari conueniat, præſenti experimento eſt hæc ætas. Nam (quæ ſuperiorum temporum cæcitas fuit & ignorantia) tam corrupta opinione támque pertinaci ſtudio antehac in ceremoniis hæſerunt Eccleſiæ, vt vix ſatis repurgari à prodigioſis ſuperſtitionibus queant, quin multæ ceremoniæ tollantur nec abs re olim fortè inſtitutę, & nulla per ſe impietate notabiles.

CAPVT XI.

De Eccleſiæ iuriſdictione, eiúſque abuſu, qualis cernitur in Papatu.

Caput xi. ad duas partes præcipuas commodè reuocari poteſt.

1. Iuriſdictionis Eccleſiaſticæ neceſſitas, origo, deſcriptio, partes eſſentiales, nempe ſacri verbi miniſterium, & excommunicationis diſciplina perpetua, cuius ſcopus, vſus item ac abuſus declaratur, ſect. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. & 8.
2. Argumenta quæ Papiſtæ proferunt in defenſionem Pontificiæ tyrannidis, ius vtriuſque gladij, imperatoriam pompam ac dignitatem, ditiones alienas, & immunitatem (quam vocant) vſurpantis, refelluntur, a nona ſectione ad finem capitis.

Abſoluta tractatione de poteſtate Eccleſiaſtica circa doctrinam & leges ſcriptas, ſupereſt diſputatio de eadem poteſtate quo ad iuriſdictionem, quæ hoc capite & ſequenti abſoluitur. Huius autem iuriſdictionis neceſſitas, origo, & deſcriptio paucis oſtenditur & probatur Apoſtoli verbis.

REſtat tertia pars, & quidem in ſtatu bene compoſito præcipua, Eccleſiaſticæ poteſtatis, quam in iuriſdictione poſitam eſſe diximus. Tota autem Eccleſiæ iuriſdictio pertinet ad morum diſciplinam, de qua mox tractandum erit. Quemadmodum enim nulla vrbs nullúſve pagus ſine magiſtratu & politia ſtare poteſt: ſic Eccleſia Dei (quod iam docui, ſed nunc iterum cogor repetere) ſua quadam ſpirituali politia indiget: quæ tamen à ciuili prorſus diſtincta eſt, eámque adeò nihil impedit aut imminuit, vt potius multum iuuet ac promoueat. Iſta igitur iuriſdictionis poteſtas nihil aliud erit in ſumma quàm ordo comparatus ad ſpiritualis politiæ conſeruationem. In hunc finem fuerunt ab initio conſtituta in Eccleſiis iudicia quæ cenſuram de moribus agerent, animaduerterent in vitia, & exercendo clauium officio præeſſent. Hunc ordinem deſignat Paulus in epiſtola ad Corinthios, quum gubernationes nominat. Item ad Romanos, quum dicit, Qui præeſt, in ſolicitudine præſit. Non enim alloquitur magiſtratus (qui nulli tunc erant Chriſtiani) ſed eos qui ad ſpirituale Eccleſiæ regimen erant adiuncti Paſtoribus. Ad Timotheum quoque duplices facit Presbyteros: alios qui laborant in verbo, alios qui verbi prædicatione non funguntur, & tamen bene præſunt. Hoc poſteriore genere non dubium eſt quin eos intelligat qui ad inſpectionem morum & totum clauium vſum conſtituti erant. Nam poteſtas hæc, de qua loquimur, tota pendet à clauibus quas Chriſtus Eccleſiæ contulit, Matthæi decimooctauo capite: vbi iubet grauiter publico nomine admoneri eos qui priuatas monitiones contempſerint: quod ſi in ſua contumacia pergant, à ſocietate fidelium abdicandos docet. Porrò monitiones iſtæ & correctiones ſine cauſæ cognitione fieri nequeunt. proinde opus eſt & iudicio & ordine aliquo. Quamobrem niſi velimus irritam facere clauium promiſſionem, & excommunicationem, ſolennes monitiones, & quicquid tale eſt de medio tollere: aliquam Eccleſiæ iuriſdictionem demus neceſſe eſt. Obſeruent lectores non agi illo loco de generali doctrinæ authoritate, ſicuti Matthæi cap. 16, & Iohannis 21: ſed ius ſynedrij in poſterum transferri ad Chriſti gregem. Ad illum vſque diem Iudæis ſua fuerat gubernãdi ratio, quam in Eccleſia ſua ſtabilit Chriſtus quoad puram inſtitutionem, atque in graui ſanctione. Sic enim oportuit, quum Eccleſiæ ignobilis & contemptæ iudicium à temerariis & faſtuoſis hominibus ſperni alioqui poſſet. Ac ne lectores impediat quòd Chriſtus iiſdem verbis res aliquantulum inter ſe diuerſas notat, hunc nodum ſoluere vtile erit. Duo igitur ſunt loci qui de ligãdo & ſoluẽdo loquuntur. Alter eſt Matthæi decimoſexto, vbi Chriſtus, poſtquam ſe claues regni cælorũ Petro daturũ promiſit, continuò ſubiungit, Quodcunque ipſe in terra ligauerit aut ſoluerit, ratum in cælo fore. Quibus verbis nihil aliud ſignificat quàm aliis quæ habentur apud Iohannem, quum diſcipulos miſſurus ad prędicandum, poſtquam inſufflauit in eos, Quorum, inquit, remiſeritis peccata, remiſſa erunt: & quorum retinueritis, retenta erunt in cælo. Adferam interpretationem non argutam, non coactam, non detortam: ſed germanam, fluentẽ, obuiam. Hoc de remittendis & retinẽdis peccatis mandatum & illa de ligãdo & ſoluendo

Vide initium c. 8.

1. Cor. 12. 28.

Ro. 12. 8.

1. Tim. 5. 17.

Pendet hæc iuriſdictio à clauibus, Eccleſiæ conceſſis.

Clauium autem duplex eſt conſideratio.

Cuius explicatio ſubiungitur, ex duobus locis Euangeliſtarum deprompta.

Mat. 16. 19.

Ioh. 20. 23.

Petro

Petro facta promiſſio non aliò debent referri quàm ad verbi miniſterium, quod dum Apoſtolis committebat Dominus, ſimul & hoc ſoluendi ligandique munere ipſos inſtruebat. Quæ enim eſt ſumma Euangelij, niſi quòd omnes ſerui peccati & mortis ſoluimur ac liberamur per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu? qui verò Chriſtum liberatorem ac redemptorem non ſuſcipiunt nec agnoſcunt, eos æternis vinculis damnatos addictóſque eſſe? Hanc legationē quum Apoſtolis ſuis in omnes nationes perferendam traderet Dominus, vt ſuam eſſe & à ſe profectam approbaret, hoc præclaro teſtimonio eam honorauit: idque in eximiam confirmationem tum Apoſtolorum ipſorum, tū eorum quoque omnium ad quos peruentura erat. Referebat vt Apoſtoli conſtantem ac ſolidam ſuæ prædicationis certitudinem haberent: quam non modò infinitis laboribus, curis, moleſtiis, periculis obituri erant, ſed ſuo demúmſanguine obſignaturi. Ipſam, inquam, vt ſcirent non vanam eſſe nec inanem, ſed potentiæ plenam ac virtutis: referebat vt in tanta anxietate & rerum difficultate tantíſque diſcriminibus, Dei ſe negotium agere perſuaſi eſſent: vt toto mundo aduerſante & repugnante, Deum pro ſe ſtare cognoſcerent: vt Chriſtum doctrinæ ſuæ authorem, aſpectu in terra præſentem non habentes, ipſum eſſe in cælo intelligerent, ad firmandam eius quam ſibi tradiderat doctrinæ veritatem. Oportebat rurſum & auditoribus certiſſimè reſtificatum eſſe, illam Euangelij doctrinam Apoſtolorum eſſe ſermonem, ſed Dei ipſius: non vocem in terra natam, ſed è cælo delapſam. Non enim in hominis poteſtate hæc eſſe poſſunt, peccatorum remiſſio, promiſſio vitæ æternæ, ſalutis nuntium. Teſtificatus eſt ergo Chriſtus nihil in Euangelij prædicatione Apoſtolorum eſſe præter miniſterium: ſe eſſe qui per eorum ora, velut per organa, loqueretur omnia & promitteret. Itaque peccatorum remiſſionem quam annuntiarent, veram eſſe Dei promiſſionem: damnationem quam pronuntiarent, certum eſſe Dei iudicium. Hæc autem teſtificatio ſeculis omnibus data eſt, firmáq; manet, quæ certiores omnes ſecuróſque reddat, Euangelij verbum, à quocunque tandem homine prædicetur, ipſiſſimam eſſe Dei ſententiam, apud ſummum tribunal promulgatam, in libro vitæ ſcriptam, in cælo ratam, firmam, ac fixam. Habemus, poteſtatem clauium eſſe ſimpliciter in illis locis Euangelij prædicationem: nec tam poteſtatem eſſe quàm miniſterium, ſi ad homines reſpicimus. Non enim hominibus hanc poteſtatem propriè Chriſtus dedit, ſed verbo ſuo, cuius homines miniſtros fecit.

Matt.16.19.

Prior pars clauium, quæ miniſterium verbi reſpicit ad diſputationem de Eccleſiaſtica iuriſdictione non eſt referenda.

Eſt enim prædicatio & miniſterium, non iuriſdictio.

Matt.18.17 2 Alter, quem de ligandi & ſoluendi poteſtate extare diximus, locus Matthæi 18. habetur. vbi ait Chriſtus, Si frater aliquis Eccleſiam nōn audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus & Publicanus. Amen dico vobis, quæcunque ligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cælo: quæcunq; ſolueritis, ſoluta erūt. Hic locus non omnino eſt priori ſimilis, ſed paulo in diuerſam partem intelligēdus eſt. Non autem ſic diuerſos facio vt non multam habeant inter ſe affinitatem. Hoc primum vbique ſimile eſt, quòd vtraque eſt generalis ſententia, eadem ſemper ligandi ſoluendíque poteſtas (nempe per verbum Dei) idem mandatum, eadem promiſſio. Eo autem differunt, quòd prior locus peculiariter de prædicatione eſt qua verbi miniſtri funguntur: hic ad diſciplinam excommunicationis pertinet, quæ Eccleſiæ permiſſa eſt. Ligat autem Eccleſia quem excommunicat: non quòd in perpetuam ruinam ac deſperationem conticiat, ſed quia eius vitā ac mores damnat, ac, niſi reſipuerit, iam eum ſuæ damnationis admonet. Soluit quem in communionem recipit: quia velut participem eum facit vnitatis quam habet in Chriſto Ieſu. Nequis ergo cōtumaciter eccleſię iudicium contemnat, aut parui faciat ſe fidelium ſuffragiis damnatum: teſtatur Dominus tale fidelium iudicium non aliud eſſe quàm ſententiæ ſuæ promulgationem, ratúmque haberi in cælis quod illi in terra egerint. Habent enim verbum Dei, quo peruerſos damnent: habent verbum, quo reſipiſcentes in gratiam recipiant. Errare autem non poſſunt, nec à Dei iudicio diſſentire, quia nonniſi ex Lege Dei iudicāt, quæ non incerta eſt aut terrena opinio, ſed ſancta Dei voluntas, & cæleſte oraculum. Ex iſtis duobus locis, quos vt breuiter, ita & familiariter & verè enarraſſe mihi videor, furioſi illi, nullo diſcrimine, prout ſua vertigine feruntur, nunc confeſſionem, nunc excōmunicationem, nunc iuriſdictionē, nunc ius condendi leges, nunc indulgentias ſtatuere conantur. Priorem verò ad aſtruendum Romanæ ſedis primatum allegant. ita norunt claues ſuas quibus viſum eſt aptare ſeris & oſtiis: vt dicas tota vita eos artem fabrilem exercuiſſe.

Altera pars, quæ pertinet ad diſciplinam excommunicationis, ea eſt de qua hoc capite agitur.

Quibus nitatur fundamentis.

Quales eſſe debeant.

Duplicis vſus clauium abuſus in Papatu.

3 Nam quòd nonnulli omnia illa temporaria fuiſſe imaginantur: quum magiſtratus à religionis noſtræ profeſſione alieni adhuc forent: in eo falluntur, quòd non ani-

Porro diſciplina illa excommunicationis

eſt perpetua. Vnde ſequuntur falſi quo eorum ſtomata illi locum non eſſe vbi Chriſtiani ſunt magiſtratus.

D'iſtinctio ciuilis & Eccleſiaſticæ poteſtatis, exemplo illuſtrata, quæ iuriſdictionis Eccleſiæ neceſſitatem aperit.

maduertunt quantum ſit diſcrimen & qualis diſſimilitudo Eccleſiaſticæ & ciuilis poteſtatis. Neque enim ius gladij habet Eccleſia quo puniat vel coerceat, non imperium vt cogat, non carcerem, non pœnas alias quæ ſolent infligi à magiſtratu. Deinde non hoc agit vt qui peccauit, inuitus plectatur: ſed vt voluntaria caſtigatione pœnitentiam profiteatur. Eſt igitur longè diuerſa ratio: quia nec quicquam ſibi ſumit Eccleſia quod ſit proprium magiſtratus, neque hoc efficere poteſt magiſtratus quod ab Eccleſia peragitur. Exemplo fiet hoc facilius. Inebriatus eſt aliquis? in vrbe bene conſtituta, pœna erit carcer. ſcortatus eſt? aut ſimilis, aut potius maior. Ita erit ſatisfactum & legibus, & magiſtratui, & externo iudicio. At fieri poterit vt nullam det pœnitentiæ ſignificationem, quin potius vt obmurmuret vel fremat. An illic ceſſabit Eccleſia? At recipi ad Cœnam tales nequeunt quin fiat & Chriſto & ſacræ eius inſtitutioni iniuria. Et hoc poſtulat ratio, vt qui Eccleſiam offendit malo exemplo, ſolenni pœnitentiæ declaratione offendiculum, quod excitauit, tollat. Ratio quam adducunt illi qui contrà ſentiunt, nimis eſt frigida. Mandabat, inquiunt, Chriſtus has partes Eccleſiæ, quum non eſſet magiſtratus qui exequeretur. Sed accidit ſæpenumero vt ſit negligentior magiſtratus: imò nónunquam

Exceptio. Reſponſio 1.

2. fortè vt ſit ipſemet caſtigandus: quod & Theodoſio Cæſari contigit. Adhęc tantundem dici poterit de toto ferè verbi miniſterio. Nunc ergo ſecundum eos definant reprehendere Paſtores manifeſta flagitia: definant obiurgare, arguere, increpare. Sunt enim Chri-

3. ſtiani magiſtratus, qui legibus & gladio debent hæc corrigere. At quemadmodum magiſtratus, puniendo, & manu coercendo, purgare debet Eccleſiam offendiculis: ita verbi miniſter viciſſim ſubleuare debet magiſtratum, ne tam multi peccent. Sic coniunctæ debent eſſe operæ vt altera ſit adiumento alteri, non impedimento.

Cõfirmatio proximè præcedentis aſſertionis, excommunicationis diſciplinam eſſe perpetuam.

4 Et ſanè ſiquis propius expendat Chriſti verba facilè perſpiciet, ſtatũ & perpetuum Eccleſiæ ordinem, non temporarium illic deſcribi. Neq; enim conſentaneum eſt, vt qui monitionibus noſtris obtemperare noluerint, eos ad magiſtratum deferamus. quod tamen neceſſe foret ſi in vicem Eccleſiæ ille ſuccederet. Quid iſta promiſſio, an vnius anni dicenda erit, vel paucorum, Amen, amen dico vobis: quicquid ligaueritis in terra? Præterea Chriſtus nihil hîc nouum inſtituit: ſed conſuetudinem in veteri gentis ſuæ Eccleſia ſemper obſeruatam, ſequutus eſt: quo ſignificauit, non poſſe carere Eccleſiam ſpirituali iuriſdictione, quæ ab initio fuiſſet. Atque id omnium temporum conſenſu fuit confirmatum. Neque enim vbi cœperunt Imperatores & magiſtratus Chriſto nomen dare, protinus abrogata eſt ſpiritualis iuriſdictio: ſed ita duntaxat ordinata nequid ciuili derogaret, aut cum ea confunderetur. Et meritò. non enim magiſtratus, ſi pius eſt, eximere ſe volet communi filiorum Dei ſubiectione, cuius non poſtrema pars eſt, Eccleſiæ ſe verbo Dei iudicanti ſe ſubiicere: tantum abeſt vt iudicium illud tollere debeat. Quid enim honórificentius (inquit Ambroſius) quàm vt Eccleſiæ filius dicatur Imperator? Imperator enim bonus, intra Eccleſiam, non ſupra Eccleſiam eſt. Quare illi qui vt magiſtratum ornent, Eccleſiam ſpoliant hac poteſtate, non modò falſa interpretatione corrumpunt Chriſti ſententiam, ſed ſanctos omnes Epiſcopos, qui tam multi à tempore Apoſtolorum extiterunt, non leuiter damnant, quòd honorem officiúmq; magiſtratus falſo prætextu ſibi vſurpauerint.

Et ſub Imperatoribus & magiſtratib. Chriſtianis fuiſſe ordinatam.

Epiſt. 32. ad Valentianũ.

Quis ſcopus et vſus Eccleſiaſticæ iuriſdictionis, in vetere Eccleſia.

5 Sed hoc quoq; ex aduerſo operæpretium eſt videre, quis fuerit olim verus vſus Eccleſiaſticæ iuriſdictionis, & quantus abuſus obrepſerit: vt ſciamus quid abrogandum ſit, & quid ex antiquitate reſtituendũ, ſi volumus, euerſo regno Antichriſti, verum Chriſti regnum iterum erigere. Primùm hic ſcopus eſt, vt ſcandalis obuiam eatur: quòd ſiquid ſcandali exortum ſit, aboleatur. In vſu duo ſunt conſiderãda: Vt à iure gladij prorſus ſeparetur hæc ſpiritualis poteſtas: deinde ne vnius arbitrio, ſed per legitimum conſeſſum adminiſtretur. Vtrunq; in puriore Eccleſia obſeruatum fuit. Neq; enim vel mulctis, vel carceribus, vel aliis ciuilibus pœnis poteſtatẽ ſuam exercuerunt ſancti Epiſcopi: ſed ſolo Domini verbo, vt decebat, vſi ſunt. Seueriſſima enim Eccleſiæ vindicta, & quaſi vltimũ fulmen, eſt excommunicatio, quæ nonniſi in neceſſitate adhibetur. Illa porrò nec vim, nec manum deſiderat, ſed verbi Dei potentia contenta eſt. Deniq; veteris Eccleſiæ iuriſdictio nihil aliud fuit quàm practica (vt ita loquar) declaratio eius quod docet Paulus de ſpirituali Paſtorum poteſtate. Data eſt, inquit, nobis poteſtas, qua demoliamur munitiones, qua humiliemus omnem altitudinẽ quæ ſe extollit aduerſus cognitionem Dei, qua ſubigamus omnem cogitationem, & captiuam ducamus in obedientiam Chriſti, in promptu

1. Cor. 6. 4.

1. A iure gladii prorſus ſeparata fuit hæc ſpiritualis poteſtas.

2. Cor. 10. 4.

promptu verò habemus vindictam aduerſus omnem inobedientiam. Quemadmodum hoc fit prædicatione doctrinæ Chriſti: ita, ne doctrina ſit ludibrio, ſecundum idipſum quod docetur iudicari debent qui ſe profitentur fidei domeſticos. Id porrò fieri nequit niſi vnà cum miniſterio coniunctum ſit ius vocandi eos qui priuatim monendi ſunt, vel acrius corrigendi, ius etiam arcendi eos à Cœnæ communione qui recipi ſine tanti myſterij profanatione nequeunt. Itaque dum alibi negat non eſſe noſtrum extraneos iudicare, filios Eccleſiæ cenſuris ſubiicit quæ eorum vitia caſtigent, ac tunc viguiſſe iudicia innuit a quibus nemo fidelium eſſet immunis. 1.Cor.5.12.

6 Eiuſmodi verò poteſtas (vt propoſuimus) non penes vnum erat, vt pro ſua libidine quiduis ageret; ſed penes conſeſſum Seniorum, qui erat in Eccleſia quod in vrbe eſt Senatus. Cyprianus, quum meminit per quos ſuo tempore exerceretur, adiungere ſolet totum clerum Epiſcopo. Sed alibi quoque demonſtrat, ſic præfuiſſe clerum ipſum vt plebs interim à cognitione non excluderetur. ſic enim ſcribit, Ab initio Epiſcopatus mei ſtatui ſine cleri concilio, & plebis conſenſu, nihil agere. Verum hæc erat communis & vſitata ratio, vt per ſenatum Presbyterorum Eccleſiæ iuriſdictio exerceretur: quorum duo (vt dixi) erant genera. Alij enim ad docendum erant ordinati, alij morum cenſores duntaxat erant. Paulatim degenerauit hoc inſtitutum a ſuo primordio: vt iam Ambroſij ſeculo ſoli clerici in iudiciis Eccleſiaſticis eſſent cognitores. Quod ipſe conqueritur his verbis, Synagoga vetus, inquit, & poſtea Eccleſia Seniores habuit, quorum ſine conſilio nihil agebatur: quod qua negligentia obſoleuerit neſcio, niſi fortè doctorum deſidia, vel magis ſuperbia: dum ſoli volunt aliquid videri. Videmus quantopere ſanctus vir indignetur aliquid de meliore ſtatu concidiſſe: quum tamen adhuc illis ſtaret ordo ſaltem tolerabilis. Quid igitur ſi has deformes ruinas intueretur quæ nullum propè veſtigium referunt vetuſti ædificij? qua deploratione vteretur? Principiò contra ius & fas, quod Eccleſiæ datum erat, ſibi vni vendicauit Epiſcopus. Perinde enim eſt acſi Senatu expulſo Conſul imperium ſolus occuparet. Atqui, vt eſt reliquis honore ſuperior, ita in ipſo collegio plus eſt authoritatis quàm in vno homine. Fuit igitur facinus nimis improbũ, quòd vnus homo, tranſlata ad ſe communi poteſtate, & tyrannicę libidini patefecit aditum, & Eccleſiæ quod ſuum erat eripuit, & conſeſſum à Chriſti Spiritu ordinatum ſuppreſſit & abdicauit.

Epiſt.14. lib.3. & eiuſd. lib. epiſt.19. & alibi. Epiſt.10. lib.3.

In 5. cap. 1. ad Timoth.

2. Non vnius arbitrio, ſed penes communem conſeſſum adminiſtrabatur.

Sed paulatim ſublata eſt: Primùm enim ſoli clerus tractarūt iudicia Eccleſiaſtica.

Deinde Epiſcopus ad ſe vnū traxit quod toti Eccleſiæ datum erat.

7 Verùm (vt aliud malum ſemper ex alio naſcitur) Epiſcopi velut rem ſua cura indignam faſtidientes, ad alios ablegarunt. Inde creati Officiales, qui locum illũ ſuſtinerent: nondum dico quale genus hominum, hoc tantum dico, nihil differre à profanis iudicibus. Et tamen ſpiritualem iuriſdictionem adhuc vocant, vbi nonniſi de rebus terrenis litigatur. Vt nihil ſit aliud mali, forum litigioſum qua fronte vocare audent iudicium Eccleſiæ? At illic ſunt monitiones, eſt excommunicatio. Scilicet ita cum Deo luditur. Debet pauperculus aliquis pecuniam? Citatur. ſi comparet, damnatur. Damnatus niſi ſatiſfaciat, monetur: à monitione ſecunda gradus fit ad excommunicationem. ſi non comparet, monetur vt ſe ſiſtat iudicio. ſi moram facit, monetur, & mox excõmunicatur. Quæſo, quid omnino ſimile vel cum inſtituto Chriſti, vel cum more priſco, vel cum ratione Eccleſiaſtica? At fit etiam illic de vitiis cenſura. Nempe ſcortationes, laſciuias, ebrietates & eius generis flagitia non tantùm tolerant, ſed tacita quodammodo approbatione fouent ac confirmant: neque id in plebe modò, ſed in ipſis quoque clericis. Ex multis paucos ad ſe vocant, vel ne videantur nimis ſocordes in conniuendo, vel vt pecuniam emulgeant. Taceo prædas, rapinas, peculatus, ſacrilegia, quæ inde colliguntur. Taceo quales vt plurimum deligantur ad hoc munus. Hoc ſatis ſupérque eſt, quòd quum iuriſdictionem ſuam ſpiritualem iactant Romanenſes, oſtendere promptum eſt inſtitutæ à Chriſto rationi nihil eſſe magis contrarium: cum priſca verò conſuetudine nihilo plus habere ſimilitudinis quàm tenebras cum luce.

Tandem Epiſcopi quod ſibi ſoli vendicauerant, ad alios, quos Officiales vocant, ablegarunt, et ſpiritualem iuriſdictionem in profana iudicia conuerterunt.

Exempla, quæ impiam hanc diſciplinam traducunt.

8 Tametſi non omnia diximus quæ huc adferri poterant, & eá quoque ipſa quæ diximus, paucis perſtricta ſunt: ſic tamen debellatum eſſe confido vt nihil iam ſit cur quiſquam ambigat, ſpiritualem poteſtatem, qua Papa cum toto ſuo regno ſuperbit, impiam eſſe contra Dei verbum ac iniuſtam in eius populum tyrãnidem. Ac ſpiritualis quidem poteſtatis nomine tum audaciam cõplectot in fabricandis nouis doctrinis, quibus miſeram plebem a germana verbi Dei puritate auerterunt, tum iniquas traditiones quibus ipſam illaqueaturt, tum pſeudoeccleſiaſticam iuriſdictionem, quam per ſuffraganeos &

Repetitio eorũ quæ ab initio cap. 8. huc vſque dicta ſunt.

Summa eſt, Chriſtum voluiſſe verbi ſui miniſtros à ciuili dominatione ac terreno imperio arcere.

officiales exercent. Nam ſi Chriſto regnum inter nos permittimus, fieri nõ poteſt quin totum iſtud dominationis genus extemplo proſternatur ac corruat. Ius autẽ gladij quod ſibi quoque tribuunt, quia in conſcientias non exercetur, tractare præſentis negotij non eſt. Qua tamen etiam in parte animaduertere operæpretium eſt, ſui ſemper eſſe ſimiles: nihil ſcilicet minus quàm quod haberi volunt, Eccleſiæ paſtores. Nec peculiaria hominum vitia, ſed commune totius ordinis ſcelus, adeóque ipſam ordinis peſtem arguo: quando mutilus ille fore creditur, niſi opulentia & ſuperbis titulis ſpectabilis fuerit. Si hac de re Chriſti authoritatem quærimus, non dubium quin verbi ſui miniſtros à ciuili dominatione ac terreno imperio arcere voluerit, quum diceret, Reges Gentium dominantur illis: vos autem non ſic. Significat enim non modò paſtoris officium diſtinctum eſſe ab officio principis: ſed res eſſe magis ſeparatas quàm vt in vnum hominem coire queant. Nam quòd Moſes vtrunque ſimul ſuſtinuit, primùm raro id miraculo factum eſt: deinde fuit temporarium, donec res melius componerentur, Vbi autem certa forma à Domino præſcribitur, ciuilis gubernatio ei relinquitur: ſacerdotium iubetur fratri reſignare. & meritò. eſt enim ſupra naturam vt vnus homo vtrique oneri ſufficiat. idq; fuit ſeculis omnibus diligẽter in Eccleſia obſeruatum. Nec quiſquam extitit Epiſcoporum, quandiu durauit vera aliqua Eccleſiæ facies, qui de vſurpando iure gladij cogitaret: vt iſtud eſſet vulgare prouerbium Ambroſij ętate, Imperatores magis ſacerdotium optaſſe quàm imperium Sacerdotes. Erat enim in omnium mentibus infixum quod poſtea dicit, Ad Imperatorem pertinere palatia, ad Sacerdotem Eccleſias.

Mat. 20. 25. Luc. 22. 25. — *Exo. 18. 16.* — *Refert hoc homil. de baſilic. tradendis.*

Papiſtarum exceptiones.

9 Poſteaquam verò excogitata fuit ratio qua Epiſcopi titulum, honorẽ, opes ſui muneris tenerent ſine onere ac ſolicitudine: ne otioſi prorſus relinquerentur, ius illis gladij datum eſt, vel potius ipſi ſibi vſurparunt. Hanc impudentiam quo tandem prætextu defendent? An iudiciorum cognitionibus, ciuitatúmque & prouinciarum adminiſtrationibus ſeſe inuoluere, & occupationes à ſe tam alienas latiſſimè amplecti, id Epiſcoporum erat? quibus tantum in ſuo munere operæ ac negotij eſt, vt ſi illic toti aſſiduíque ſint, nec vllis auocamentis diſtrahantur, vix tamen ſufficere queant. At verò, qua ſunt peruicacia, iactare non dubitant, ſic pro dignitate florere gloriam regni Chriſti, nec ſe interim nimium abſtrahi à vocationis ſuæ partibus. Quantum ad prius illud attinet, ſi hoc decorum eſt ſacri muneris ornamentum, eò faſtigij euectos eſſe vt ſummis quibuſque monarchis ſint formidabiles: eſt cur cum Chriſto expoſtulent, à quo grauiter eo modo læſus eſt eorum honor. Quid enim contumelioſius, eorum quidem opinione, dici poterat iſtis verbis? Reges Gentium & Principes dominantur illis: vos autem non ſic. Nec tamen duriorem legem ſeruis ſuis imponit quàm ipſe primus ſibi tulit ac recepit. Quis me (inquit) iudicem conſtituit aut diuiſorem inter vos? Videmus iudicandi munus ſimpliciter à ſe reiicere, quod nõ faceret ſi res eſſet ſuo muneri cõſentanea. In ordinem cui ſe Dominus ſubiecit, non patientur ſerui ſe cogi? Alterum vellem tam experimento probarent quàm dictitare facile eſt. Atqui quum Apoſtolis viſum non fuerit, derelicto Dei ſermone, miniſtrare menſis: ex eo quia doceri nolunt, conuincuntur, non eiuſdem eſſe & bonum Epiſcopum præſtare & bonum Principem. Nam ſi illi qui pro donorum quibus præditi erant amplitudine, pluribus longè & grauioribus curis ſufficere poterant quàm vlli poſt eos nati homines, confeſſi ſunt tamen ſe verbi & menſarum miniſterio incumbere ſimul non poſſe quin oneri ſuccumberent: quomodo iſti præ Apoſtolis nihili homunciones poſſent eorum induſtriam centuplo ſuperare? Id quidem tentare impudentiſſimæ nimiúmque audacis confidentiæ fuit. Sed tamen factum videmus. quo ſucceſſu, palàm eſt. neque enim aliter euenire poterat quàm vt deſerta ſua functione in aliena caſtra commigrarent.

1. Hac pompa extolli & florere gloria Chriſti. 2. Se non abſtrahi à vocationis ſuæ partibus. — *Ad 1. reſp.* — *Mat. 20. 25. Luc. 22. 25. Luc. 12. 14.* — *Act. 6. 2.* — *Ad 2. reſpon.*

Huius tyrannidis initia & progreſſus, vbi etiam oſtenditur quibus gradibus huc vſque tandem conſcenderint.

10 Nec dubium quin ex tenuibus initiis paulatim tantos progreſſus fecerint. Neque enim primo paſſu hucuſque poterant conſcendere: ſed nunc vafritie & obliquis artibus ſeſe clanculum extulerunt, ita vt nemo futurum proſpiceret, donec factum eſſet: nunc per occaſionem, terrore & minis extorſerant à Principibus aliquod potentiæ ſuę auctarium: nunc quum viderent Principes ad largiendum non difficiles, ſtulta & inconſiderata eorum facilitate ſunt abuſi. Olim pij, ſiquid controuerſię inciderat, vt litigandi neceſſitatẽ eff‑gerent, Epiſcopo mandabant arbitrium: quòd de eius integritate non dubitabant. Talibus arbitriis ſępe implicabantur veteres Epiſcopi, quod ipſis quidem ſummopere diſplicebat (quemadmodum alicubi teſtatur Auguſtinus) ſed ne partes ad conten‑

Primus gradus, curioſitas.

tioſum iudicium proſilirent, hanc moleſtiam inuiti obibant. Iſti ex voluntariis arbitriis, quæ prorſus a forenſi ſtrepitu abhorrebant, fecerunt ordinariam iuriſdictionem. Quum *Secundus, ambitio.* vrbes ac regiones aliquanto poſt tempore variis difficultatibus premerentur, ad Epiſcoporum patrocinium ſe contulerunt, vt ipſorum fide protegerentur: iſti miro artificio ex patronis dominos ſe fecerunt. Quin violentis factionibus bonam partem occuparint *Tertius, violentia.* negari non poteſt. Qui verò Epiſcopis iuriſdictionem ſponte contulerunt Principes, va *Quartus, hypocriſis.* riis ad id ſtudiis impulſi ſunt. Verùm vt aliquam pietatis ſpeciem habuerit ipſorum indulgentia, non optimè tamen hac præpoſtera ſua largitate conſuluerunt Eccleſię commodis, cuius antiquam verámque diſciplinam ſic corruperunt: imò, vt verè dicam, penitus aboleuerunt. Qui verò tali Principum bonitate abuſi ſunt in ſuum commodum *Quintus, impietas.* Epiſcopi, hoc vno ſpecimine edito, ſatis ſupérque teſtati ſunt, ſe minimè eſſe Epiſcopos. Nam ſi quam ſcintillam habuiſſent Apoſtolici Spiritus, reſpondiſſent proculdubio ex ore Pauli, Arma militiæ noſtræ non carnalia, ſed ſpiritualia ſunt. *2.Cor.10.4.* Verum cęca cupiditate rapti, & ſe & poſteros & Eccleſiam perdiderunt.

11 Tandem Romanus Pontifex mediocribus ſatrapiis non contentus, regnis primùm, deinde imperio quoque manum iniecit. *Poſtremus, iniquitatis myſterium, & Antichriſti Satanicus furor regnis & imperio manus iniiciens.* Atque vt poſſeſſionem mero latrocinio occupatam, qualicunque colore retineat, nunc iure diuino ſe habere gloriatur, nunc *Lib.2.cõſider.2.* Conſtantini donationem, nunc alium titulum prætendit. Primùm cum Bernardo reſpondeo, Eſto vt alia quacunq; ratione hoc ſibi vendicet, non tamen Apoſtolico iure. Neque enim Petrus quod non habuit dare potuit: ſed dedit ſucceſſoribus quod habe- *Luc.12.14* bat, ſolicitudinem Eccleſiarum. Quum verò dicat Dominus ac Magiſter, ſe nõ eſſe conſtitutum inter duos iudicem, non debet ſeruo ac diſcipulo indignum videri ſi non iu- *Lib.de cõſid.2.* dicet vniuerſos. Loquitur autem Bernardus de iudiciis ciuilibus: ſubiungit enim, Ergo *Huic tyrannidi Bernardus ſuo ſeculo ſtrenuè reclamauit.* in criminibus, non in poſſeſſionibus poteſtas veſtra: quoniam propter illa, non propter has accepiſtis claues regni cælorum. Quænam tibi videtur maior dignitas, dimittendi peccata, an prædia diuidendi? Nulla comparatio. Habent hæc infima & terrena iudices ſuos, Reges & Principes terræ. Quid fines alienos inuaditis? &c. Item, Factus es ſuperior (Eugenium Papam alloquitur) ad quid? Non enim ad dominandum, opinor. Nos igitur, vt multum ſentiamus de nobis, meminerimus impoſitum miniſterium, non dominium datum. Diſce ſarculo tibi opus eſſe, non ſceptro, vt opus facias Prophetæ. Item, Planum eſt, Apoſtolis interdicitur dominatus. I ergo tu, & tibi vſurpare aude aut dominans Apoſtolatum, aut Apoſtolicus dominatum. Et continuo pòſt, Forma Apoſtolica hæc eſt, dominatio interdicitur: indicitur miniſtratio. Hæc quum ab homine ſic di- *Aſſumit ius vtriuſque gladii Papa ſibi tribuit.* cta ſint vt ipſam veritatem loqui omnibus palàm ſit, imò quum ſine vllis verbis res ipſa pareat: nihil tamen puduit Romanum Pontificem in Concilio Arelatenſi decernere, ſupremum ius vtriuſque gladij ſibi competere iure diuino.

12 Quantum ad Conſtantini donationem pertinet, qui mediocriter in illorum tem *Præterea donationem fictam Conſtantini allegauit, vt ſuam tyrannidem ſtabiliret.* porum hiſtoriis verſati ſunt, non opus habent doceri quàm ſit hoc non modò fabuloſum, ſed etiam ridiculum. Sed vt omittamus hiſtorias, vnus Gregorius huius rei & idoneus & locupletiſſimus eſt teſtis. Nam quoties de Imperatore loquitur, sereniſſimum dominum vocat: & ſe indignum eius ſeruum. Item alibi, Sacerdotibus autem non ex terrena poteſtate dominus noſter citius indignetur: ſed excellenti conſideratione, pro- *Epiſt.5.lib.2.* pter eum cuius ſerui ſunt, eis ita dominetur vt etiam debitam reuerentiam impendat. *Epiſt.20.li.3.* *Epiſt.61.li.2.* Videmus vt in ſubiectione communi velit haberi tanquam vnus è populo. Non enim *Epiſt.31.li.4.* alterius cuiuſpiam, ſed ſuam illic cauſam agit. Alibi, In omnipotenti Deo confido quòd *Epiſt.34.li.4* longam piis dominis vitam tribuet, & nos ſub manu veſtra ſecundum ſuam miſericordiam diſponet. Neque hæc ideo adduxi quod mihi propoſitum ſit hanc de Conſtanti- *Cuius donationis vanitas detegitur.* ni donatione quæſtionem penitus excutere: ſed tantùm vt obiter videant lectores quàm pueriliter mentiantur Romanenſes, quum terrenum imperium ſuo Pontifici aſſerere conantur. Quo fœdior Auguſtini Steuchi impudentia fuit, qui in cauſa tam deplorata operam ſuam & linguam Romano Pontifici venditare auſus eſt. Valla quod homini docto & acris ingenij difficile non erat, validè refutauerat fabulam illam. Neque tamen (vt homo parum in rebus Eccleſiaſticis exercitatus) omnia dixerat quæ ad rem factura erant. Irrumpit Steuchus, ac putidas nænias ſpargit ad claram lucem obruendam. Et certe nõ minus frigidè domini ſui cauſam agit quam ſi facetus quiſpiam, idem ſe agere ſimulãs, Vallæ ſuffragaretur: ſed digna eſt cauſa ſcilicet cui tales patronos mer-

cede

cede redimat Papa: æquè autem digni conductitij rabulæ quos ſpes lucri fruſtretur, ſicuti Eugubino contigit.

Quo tempore, & qua ratione ad eam imperatoriam dignitate Rom. Pontifices peruenerint.

13 Cæterùm ſi quis tempus requirat ex quo commentitium hoc imperium cœpit emergere, nondum elapſi ſunt anni quingenti quum in ſubiectione Principum adhuc manebant Pontifices, nec Pontifex ſine Imperatoris authoritate creabatur. Huius ordinis nouandi occaſionem præbuit Gregorio ſeptimo Imperator Henrichus, eius nominis quartus, homo leuis & temerarius, nullius conſilij, magnæ audaciæ, & vitæ diſſolutę. Nam quum Epiſcopatus totius Germaniæ haberet in aula ſua partim venales, partim prædæ expoſitos, Hildebrandus, qui laceſſitus ab eo fuerat, plauſibilem prætextum arripuit quo ſe vindicaret. Quia autem videbatur bonam & piam cauſam agere, multorum fauore adiuuabatur. Et erat alioqui Heurichus, propter inſolentiorẽ adminiſtrandi rationem, pleriſque Principum exoſus. Tandem Hildebrandus, qui ſe Gregorium ſeptimum vocabat, vt erat homo impurus & nequam, animi ſui malitiam prodidit: quę cauſa fuit vt à multis qui eum eo conſpirauerant, deſtitueretur. Hoc tamen profecit vt impune liceret ſucceſſoribus non modo iugum excutere, ſed Imperatores quoque obnoxios ſibi facere. Huc acceſſit quod multi deinde fuerunt Imperatores Henricho ſimiliores quàm Iulio Cæſari: quos ſubigere non fuit difficile, quum domi rerum omnium ſecuri & ignaui deſiderent, vbi maximè opus erat Pontificum cupiditatem virtute & legitimis modis reprimere. Videmus quo colore prætexta ſit egregia illa donatio Conſtantini qua imperium Occidentale Papa traditum ſibi fingit.

Quibus artibus vrbem Romam & alienas ditiones inuaſerint.

14 Interea temporis non ceſſarunt Pontifices, nunc fraude, nunc perfidia, nunc armis, in alienas ditiones inuadere: vrbem quoque ipſam, quæ tunc libera erat, ante annos centum circiter & triginta in poteſtatem ſuam redegerunt: donec in eam potentiam venerunt quam hodie obtinent: & pro qua vel retinenda vel augenda Chriſtianum orbem ita ducentis annis (cœperant enim antequam ſibi raperent vrbis dominatum) turbarunt vt propemodum perdiderint. Olim quum ſub Gregorio bonorum Eccleſiaſticorum cuſtodes manum iniicerent prædijs quæ cenſebant Eccleſiæ eſſe, ac fiſcali more titulos imprimerent in ſignum vendicationis, Gregorius coacto Epiſcoporum concilio, grauiter in morem illum profanum inuectus, rogauit annon pro anathemate haberent clericum qui ſua ſponte inſcriptione tituli poſſeſſionem aliquam occupare tentaret: ſimiliter Epiſcopum, qui id vel fieri præciperet, vel ſuo iniuſſu factum non plecteret. Omnes pronuntiarunt, Anathema. Si tituli inſcriptione fundum vendicare, facinus eſt anathemate dignum in Clerico: vbi totos ducentos annos nihil aliud meditantur Pontifices quàm prælia, ſanguinis effuſionem, exercituum interitus, vrbium direptiones, aliarum excidia, gentium clades, vaſtationes regnorum, tantummodo vt alienis dominiis manum iniiciant: quę talibus exemplis puniendis ſufficere poſſunt anathemata? Certè nihil eos minus quærere quàm Chriſti gloriam minime obſcurum eſt. Nam ſi in vniuerſum quicquid habent ſecularis poteſtatis ſponte reſignent, nullum gloriæ Dei, nullum ſanæ doctrinæ, nullum Eccleſiaſticæ ſalutis periculum vertitur. ſed vna dominandi cupiditate cæci ac præcipites feruntur: quia nihil ſaluum eſſe putant niſi cum auſteritate (vt Propheta ait) & cum potentia imperent.

Habetur lib. 4. Regiſtri. 28.

Quam illis de decreta ſalutem paciat.

Ezech. 34. 4.

Immunitas autem, quam vendicant, veteribus Epiſcopis ignota eſt.

15 Iuriſdictioni annexa eſt immunitas quam ſibi ſumunt Clerici Romanenſes. Rem enim indignam eſſe putant ſi in cauſis perſonalibus coram ciuili iudice reſpondeant: atque in eo poſitam eſſe arbitrantur Eccleſiæ tum libertatem tum dignitatem, ſi communibus iudiciis ac legibus eximantur. Atqui veteres Epiſcopi, qui aliàs in aſſerendo Eccleſiæ iure rigidiſſimi erant, nihil lædi ſe ac ſuum ordinem iudicarunt ſi ſubiicerentur. Pij quoque Imperatores, nullo reclamante, ad ſua tribunalia, quoties opus erat, Clericos ſemper vocarunt. Sic enim loquitur Conſtantinus in Epiſtola ad Nicomedenſes, Si quis Epiſcoporum inconſultè tumultuatus ſit, miniſtri Dei, hoc eſt, mea executione, illius audacia coercebitur. Et Valentinianus, Boni Epiſcopi potentiæ Imperatoris non obloquuntur: ſed ſyncerè, & Dei magni Regis mandata cuſtodiunt, & noſtris legibus parent. Hoc ſine vlla controuerſia tunc erat omnibus perſuaſum. Eccleſiaſticæ quidem cauſæ ad Epiſcopale iudicium referebantur. Quemadmodum ſiquis Clericus nihil in leges deliquiſſet, Canonibus tantum reus agebatur: non citabatur ad commune tribunal: ſed Epiſcopum habebat in ea cauſa iudicem. Similiter ſi fidei quæſtio agitabatur, aut quæ ad Eccleſiam propriè pertineret, cognitio deferebatur Eccleſiæ. Sic intelligendum

Refertur lib. 1. Theodori. cap. 20. lib. 4. Theodorit. cap. 8.

Vtcunque cauſas fidei vel quæcunque ad Epiſcopos propriè ſpectarent, b irreligioſis principibus ne

Epiſt.32. dum eſt quod ſcribit Ambroſius ad Valentinianum: Auguſtę memoriæ pater tuus non modò ſermone reſpondit, ſed legibus quoque ſanxit, in cauſa fidei eum iudicare debere qui nec munere ſit impar, nec iure diſſimilis. Item, Si Scripturas aut vetera exempla intuemur, quis eſt qui abnuat, in cauſa fidei, in cauſa (inquam) fidei Epiſcopos ſolere de Imperatoribus Chriſtianis, non Imperatores de Epiſcopis iudicare? Item: Veniſſem, Imperator, ad conſiſtorium tuum, ſi me vel Epiſcopi, vel populus ire paſſus foret: dicentes, cauſam fidei in Eccleſia coram populo debere tractari. Contendit quidem ſpiritualem cauſam, hoc eſt, religionis, ad ciuile forum non eſſe trahendam vbi profanæ controuerſiæ agitantur. Meritò in hac re eius conſtantiam laudant omnes. Et tamen in bona cauſa eò vſq; progreditur, vt ſi ad vim & manum ventum fuerit, ceſſurum ſe dicat. Volens, inquit, locum mihi commiſſum non deſeram: coactus repugnare non noui, arma enim noſtra preces ſunt & lachrymæ. Obſeruemus ſingularem ſancti hominis moderationem ac prudentiam cum animi magnitudine fiduciáque coniunctam. Iuſtina Imperatoris mater, quia in partes Arrianorum pertrahere eum non poterat, expellere ab Eccleſiæ gubernatione moliebatur. Atque id futurum erat ſi in palatium ad cauſam dicendam vocatus veniſſet. Negat igitur Imperatorem idoneum eſſe cognitorem tantæ controuerſię. Id quod & illius temporis neceſſitas poſtulabat, & ipſa etiam perpetua rei natura. Moriendum enim ſibi potius iudicabat quàm vt tale exemplum ad poſteros, ſe conſentiente, tranſmitteretur: & tamen ſi vis afferatur, de reſiſtendo non cogitat. Negat enim id epiſcopale eſſe, fidem & Eccleſiæ ius armis tueri. Cæterùm in aliis cauſis quiduis ſe facere paratum oſtendit quod iuſſerit Imperator. Si tributum petit, non negamus, inquit: agri Eccleſiæ tributum ſoluunt. Si agros petit, poteſtatem habet vendicandi: nemo noſtrûm interuenit. In eum modum loquitur & Gregorius, Sereniſſimi, inquit, domini animum non ignoro, quòd ſe in cauſis Sacerdotalibus miſcere non ſoleat: ne noſtris in aliquo peccatis grauetur. Non generaliter à Sacerdotibus iudicandis excludit Imperatorem: ſed certas cauſas eſſe dicit quas Eccleſiaſtico iudicio relinquere debeat.

patrocinatur ſua cognatione urpi.

Homil. de baſilic. tradendis.

Veterum Epiſcoporum, moderatio, fortitudo, conſtantia & prudentia, pontificiæ immunitati ex aduerſo repugnans.

Lib. 3. epiſt. 20.

16 Atque adeò hac ipſa exceptione nihil aliud quęſierunt ſancti viri, quàm ne Principes minus religioſi tyrannica violentia & libidine Eccleſiam in ſuo munere peragendo impedirent. Neque enim improbabant ſiquando ſuam authoritatem interponerent Principes in rebus Eccleſiaſticis, modò conſeruando Eccleſiæ ordini, non turbando, diſciplinæque ſtabiliendæ, non diſſoluendæ, hoc fieret. Nam quum Eccleſia cogendi non habeat poteſtatem, neque expetere debeat (de ciuili coercitione loquor) piorum Regum ac Principum partes ſunt, legibus, edictis, iudiciis religionem ſuſtinere. Hac ratione, quum Mauricius Imperator Epiſcopis quibuſdam mandaſſet vt vicinos collegas à Barbaris expulſos ſuſciperent: eam iuſſionem confirmat Gregorius, hortatúrque ipſos vt pareant. Ipſe verò ab eodem admonitus vt cum Iohanne Epiſcopo Conſtantinopolitano rediret in gratiam, rationem quidem reddit cur non debeat culpari: non tamen fori ſecularis immunitatem iactat, quin potius ſe obſequentem fore promittit, quoad licebit per conſcientiam: & ſimul hoc dicit feciſſe Mauricium quod religioſum Principem deceret, quum talia Sacerdotibus præceperat.

Quid conſtantia ſua quærebant veteres Epiſcopi.

Lib. 1. epiſt. 43.

Lib. 4. epiſt. 32, & 34.

Lib. 7. epiſt. 39.

CAPVT XII.

De Eccleſiæ diſciplina, cuius præcipuus vſus in cenſuris & excommunicatione.

Conſtat duabus præcipuis partibus hoc caput.

1 Prima pars diſciplinę Eccleſiaſticæ, plebem reſpiciens, & communis dicta, duas partes obtinet: quarum prior pendet a poteſtate clauium, de qua ſect. 1. vſque ad 14. poſterior in indicendis ieiuniis & oratione conſiſtit, de qua ſect. 14. vſque ad 22.

2 Altera pars eiuſdem diſciplinæ, ad clerum pertinens, explicatur a 22. ſectione vſque ad finem capitis.

DIſciplina Eccleſiæ, cuius tractationem in hunc vſque locum diſtulimus, paucis expedienda eſt: vt aliquando ad reliqua tranſeamus. Ea autem maxima ex parte à poteſtate clauium & ſpirituali iuriſdictione pendet. Quod vt facilius intelligatur, diuidamus Eccleſiam in duos ordines præcipuos: clerum ſcilicet & plebem. Clericos appello vſitato nomine qui publico miniſterio in Eccleſia funguntur. Loquemur primùm de communi diſciplina, cui ſubeſſe omnes debent: deinde veniemus ad clerum, qui pręter illam communem, ſuam propriam habet. Sed quia nónulli, in odium diſcip

Primæ partis prior pars, de poteſtate clauium, ſeu de communi Eccleſiæ diſciplina.

Nunc diſciplinæ neceſſitas. diſciplinæ, ab ipſo quoque nomine abhorrent, hi ſic habeant: Si nulla ſocietas, imò nulla
domus quæ vel modicam familiam habeat, contineri in recto ſtatu ſine diſciplina po-
teſt: eam eſſe multo magis neceſſariam in Eccleſia, cuius ſtatum quàm ordinatiſſimum
eſſe decet. Proinde quemadmodum ſaluifica Chriſti doctrina anima eſt Eccleſiæ, ita il-
lic diſciplina pro neruis eſt: qua fit vt membra corporis, ſuo quodque loco inter ſe co-
hæreant. Quamobrem quicunque vel ſublatam diſciplinam cupiunt, vel eius impe-
diunt reſtitutionem, ſiue hoc faciant data opera, ſiue per incogitantiam, Eccleſiæ certè
extremam diſſipationem quærunt. Quid enim futurum eſt ſi vnicuique liceat quod li-
buerit? Atqui id fieret, niſi ad doctrinæ prædicationem accederent priuatæ monitiones,
correctiones & alia eiuſmodi adminicula quæ doctrinam ſuſtinent & otioſam eſſe non
Vtilitas maxima. ſinunt. Diſciplina igitur veluti frænum eſt quo retineantur & domentur qui aduerſus
Chriſti doctrinam ferociunt: vel tanquam ſtimulus quo excitentur parum voluntarij:
interdum etiam velut paterna ferula, qua clementer & pro Spiritus Chriſti manſuetu-
dine caſtigentur qui grauius lapſi ſunt. Quum ergo iam imminere cernamus initia quæ-
dam horrendæ in Eccleſia vaſtitatis, ex eo quòd nulla eſt cura nec ratio continendi po-
Gradus. puli, ipſa neceſſitas clamat remedio opus eſſe. Porrò hoc vnicum eſt remedium quod &
Chriſtus præcipit, & ſemper vſitatum inter pios fuit.

1. Priuatæ monitiones. 2 Primum diſciplinæ fundamentum eſt, vt priuatæ monitiones locum habeant:
hoc eſt, ſiquis officium ſponte non faciat, aut inſolenter ſe gerat, aut minus honeſtè vi-
uat, aut aliquid admiſerit reprehenſione dignum, vt patiatur ſe moneri: atque vt quiſque
fratrem ſuum, dum res poſtulabit, monere ſtudeat. Præſertim verò in hoc aduigilent
Paſtores ac Presbyteri, quorum partes ſunt non modò concionari ad populum, ſed per
ſingulas domos monere & exhortari, ſicubi vniuerſali doctrina non ſatis profecerint.
Act.20.20.& 26. quemadmodum docet Paulus, quum refert ſe docuiſſe priuatim & per domos: & ſe mun
dum à ſanguine omnium atteſtatur, quia non ceſſauerit cum lachrymis nocte & die
monere vnumquemque. Tunc enim vim ac authoritatem obtinet doctrina vbi mini-
ſter non tantùm omnibus ſimul exponit quid Chriſto debeant, ſed ius & rationem ha-
bet idipſum exigendi ab iis quos vel parum doctrinæ obſequentes, vel ſegniores ani-
2. Coram teſtibus reprehenſiones. maduerterit. Siquis eiuſmodi monitiones vel peruicaciter reſpuat, vel pergendo in ſuis
vitiis contemnere ſe oſtendat: vbi ſecundò teſtibus adhibitis monitus fuerit, ad Eccle-
Matth.18.15. & 17. ſiæ iudicium, qui eſt Seniorum conceſſus, vocari Chriſtus præcipit: illic grauius admo-
3. Excommunicatio. neri, quaſi publica authoritate, vt ſi reuereatur Eccleſiam, ſubiiciat ſe & pareat. Si ne ſic
quidem frangatur, ſed in ſua nequitia perſeueret, tum iubet, tanquam Eccleſiæ contem
ptorem, à ſocietate fidelium abdicari.

Delictorũ gradus deinde conſiderandi. 3 Verùm quia de occultis modò vitiis illic loquitur, ponenda eſt iſta diuiſio: Pecca-
ta eſſe alia priuata, alia publica vel palam manifeſta. De prioribus dicit Chriſtus vnicui-
Matth.18.15. que priuato, Argue inter te & ipſum ſolum. De manifeſtis dicit Paulus Timotheo, Co-
1.Tim.5.20. ram omnibus argue: vt reliqui timorem habeant. Nam prædixerat Chriſtus, Si fecerit
tuus in te peccauerit. Quam particulam aliter (niſi contentioſus eſſe velis) accipere non
potes, quàm Sub tua conſcientia: ita vt non ſint plures conſcij. Quod autem Timotheo
Galat.2.14. præcipit Apoſtolus de arguendis palàm iis qui palàm peccant, ipſe in Petro ſequutus eſt.
nam quum ille ad publicum vſque offendiculum peccaret, non monuit ſeorſum, ſed in
Quomodo in vtriſque caſtigandis progrediendum. conſpectum Eccleſiæ produxit. Erit igitur hæc legitima agendi ſeries, ſi in occultis cor-
rigendis progrediamur ſecundum illos gradus à Chriſto poſitos: in manifeſtis ſtatim
procedamus ad ſolennem Eccleſiæ correptionem, ſi quidem offendiculum ſit pu-
blicum.

Diſtinguenda item delicta à flagitiis. 4 Sit altera quoque diſtinctio: Ex peccatis alia eſſe delicta, alia ſcelera vel flagitia.
His poſterioribus corrigendis non tantùm adhibenda eſt admonitio vel obiurgatio,
1.Cor.5.4. ſed ſeuerius remedium: quemadmodum demonſtrat Paulus, qui Corinthium ince-
ſtum non modò verbis caſtigat, ſed excommunicatione punit, ſimulatque de ſcelere fa
ctus eſt certior. Nunc ergo melius incipimus cernere quomodo ſpiritualis Eccleſiæ iu-
riſdictio, quæ ex verbo Domini in peccata animaduertit, optimum ſit & ſanitatis ſubſi-
Poſteriora, i. flagitia, ſeuerius caſtiganda. dium, & fundamentum ordinis, & vinculum vnitatis. Ergo dum Eccleſia manifeſtos
adulteros, ſcortatores, fures, prædones ſeditioſos, periuros, falſos teſtes, & eius generis
reliquos, item contumaces (qui de leuioribus etiam vitiis ritè admoniti, Deum & eius
iudicium ludibrio habent) è conſortio ſuo exterminat: nihil ſibi præter rationem vſur-
pat

pat, ſed iuriſdictione ſibi à Domino delata fungitur. Portò, nequis tale Eccleſiæ iudicium ſpernat, aut parui æſtimet ſe fidelium ſuffragiis damnatum, teſtatus eſt Dominus, iſtud ipſum nihil aliud eſſe quàm ſententiæ ſuæ promulgationem, ratúmque haberi in cælis quod illi in terra egerint. Habent enim verbum Domini quo peruerſos damnent: habent verbum quo reſipiſcentes in gratiam recipiant. Sine hoc, inquam, diſciplinæ vinculo qui diu ſtare poſſe Eccleſias confidunt, opinione falluntur: niſi fortè carere impunè poſſimus eo adminiculo, quod Dominus fore nobis neceſſarium prouidit. Et ſanè, quanta ſit eius neceſſitas, ex multiplici vſu melius perſpicietur.

Matt. 16. 19. & 18. 18. Iohan. 20. 23.

5 Sunt autem tres fines quos ſpectat Eccleſia in eiuſmodi correctionibus & excommunicatione. Primus eſt, ne cum Dei contumelia inter Chriſtianos nominentur qui turpem ac flagitioſam vitam agunt, acſi ſancta eius Eccleſia foret improborum & ſceleratorum hominum coniuratio. Nam quum ipſa Chriſti ſit corpus, eiuſmodi fœtidis & putridis membris inquinari non poteſt quin aliqua ignominia in caput recidat. Nequid ergo tale extet in Eccleſia vnde probrum ſacroſancto eius nomini inuratur, abigendi ſunt ex eius familia quorum ex turpitudine ad Chriſtianum nomen infamia redundaret. Atque hîc quoque habenda eſt Cœnæ Dominicæ ratio, ne promiſcua exhibitione profanetur. Veriſſimum eſt enim, eum, cui commiſſa eſt diſpenſatio, ſi ſciens ac volens indignum admiſerit quem repellere iure poterat, perinde reum eſſe ſacrilegij acſi corpus Domini canibus proſtitueret. Quamobrem Chryſoſtomus grauiter inuehitur in Sacerdotes, qui dum magnorum potentiam formidant, neminem audent arcere. Sanguis, inquit, è manibus veſtris requiretur. Si hominem timetis, ille vos deridebit. ſin Deum, eritis hominibus quoque ipſis venerabiles. Non faſces horreamus, non purpuram, non diademata, maior hic eſt nobis poteſtas. Ego certè corpus meum potius tradam in mortem, ac ſanguinem meum fundi patiar, quàm pollutionis iſtius fiam particeps. Ergo, ne ſacratiſſimum hoc myſterium afficiatur ignominia, in eo diſpenſando magnopere delectus requiritur: qui tamen haberi nequit niſi per Eccleſiæ iuriſdictionem. Alter finis eſt, ne aſſidua malorum conſuetudine, vt fieri ſolet, boni corrumpantur. Nam (quæ noſtra eſt ad deuiandum procliuitas) nihil facilius eſt quàm vt malis exemplis à recto vitę curſu abducamur. Hunc vſum notauit Apoſtolus, quum inceſtum à conſortio ſuo amandare Corinthiis præciperet. Modicum, inquit, fermentum totam maſſam corrumpit. Ac tãtum hîc periculum proſpiciebat vt vel ab omni ſodalitate interdiceret. Siquis, ait, frater inter vos nominatur vel ſcortator, vel auarus, vel idolorum cultor, vel ebrioſus, vel maledicus, cum huiuſmodi nec cibum ſumere permitto. Tertius, vt eos ipſos pudore confuſos ſuæ turpitudinis pœnitere incipiat. Ita conducit & illis ſuam nequitiam caſtigari, quo expergefiant ſenſu ferulæ qui indulgentia obſtinatiores futuri erant. Id ſignificat Apoſtolus quum in hunc modum loquitur, Siquis non obedit doctrinæ noſtræ, hunc notate: & ne commiſceamini cum illo, vt pudore ſuffundatur. Item alibi, quum ſe tradidiſſe ſcribit Corinthium Satanæ, vt ſpiritus ſaluus fieret in die Domini, hoc eſt (vt ego quidem interpretor) conceſſiſſe in damnationem temporaneam, vt æternùm ſaluus fieret. Ideo autem Satanæ tradere dicit, quia extra Eccleſiam Diabolus eſt, quemadmodum in Eccleſia Chriſtus. Nam quòd quidam ad certam carnis vexationem referunt, mihi videtur incertiſſimum.

Fines huius diſciplinæ. 1. Ne impuri ad mor. in ... Chriſti contumeliam aliquam inurant. — *Col. 1. 24.* — *Homil. in Matth. 3. Ezech. 3. 18. & 33. 10.* — *2. Ne alios corrumpant.* — *1. Cor. 5. 6. & 11.* — *3. Vt ipſi reſipiſcant. 2. Theſſ. 3. 14. 1. Cor. 5. 5.* — *Auguſt. De verb. Apoſt. Serm. 68.*

6 His finibus propoſitis, ſupereſt videre qualiter hanc partem diſciplinæ, quæ in iuriſdictione poſita eſt, Eccleſia exequatur. Principiò retineamus illam partitionem ſuperius poſitam, peccatorum alia eſſe publica, alia priuata vel occultiora. Publica ſunt quæ non vnum vel alterum modò teſtem habent: ſed palàm & cum totius Eccleſiæ offenſione deſignantur. Occulta voco, non quæ homines prorſus latent, qualia ſunt hypocritarum (nam illa ſub Eccleſiæ iudicium non cadunt) ſed medij generis, quæ ſcilicet teſtibus non carent: neque tamen ſunt publica. Prior ſpecies non requirit gradus illos quos Chriſtus enumerat. ſed Eccleſia, vbi tale quid emergit, facere officium ſuum debet in vocando peccatore, & corrigendo pro modo delicti. In ſecundo genere non venitur ad Eccleſiam donec acceſſerit contumacia, ſecundum illam Chriſti regulam. Vbi ad cognitionem ventum eſt, tunc obſeruanda eſt altera diuiſio inter ſcelera & delicta. Neq; enim in leuioribus peccatis adhibenda eſt tanta ſeueritas, ſed ſufficit verborum caſtigatio: eáque lenis & paterna, quæ non exaſperet peccatorem nec confundat, ſed reducat ad ſeipſum: vt magis gaudeat ſe correctum, quàm triſtetur. Flagitia autem acriore remedio

Qua moderatione corrigenda ſint peccata tam publica quam occulta. — *Lenia item & grauia.*

medio caſtigari conuenit. neque enim ſatis eſt ſi is qui edito mali exempli facinote, grauiter Eccleſiam læſit, verbis tantùm caſtigetur: ſed priuari ad tempus Cœnæ communione debet, donec reſipiſcentiæ ſuæ fidem fecerit. Neque enim Paulus in Corinthium verborum modò obiurgatione vtitur, ſed ab Eccleſia eliminat, reprehenditque Corinthios quòd tandiu eum tuliſſent. Hanc rationem tenuit verus ac melior Eccleſia, quum vigeret legitima gubetnatio. Siquis enim flagitium aliquod perpetrauerat vnde exortum eſſet offendiculum, primùm à ſacræ Cœnæ patticipatione abſtinere, deinde & coram Deo ſeſe humiliare, & coram Eccleſia pœnitentiam teſtari iubebatur. Erant autem ſolennes titus qui iniungi lapſis ſolebant, vt eſſent pœnitentiæ indicia. Vbi ſic defunctus erat vt ſatisfactum Eccleſiæ foret, tum per manuum impoſitionem tecipiebatur in gratiam, quæ receptio ſæpius à Cypriano pax vocatur, qui etiam eiuſmodi titum breuiter deſcribit. Pœnitentiam, inquit, agunt iuſto tempore: deinde ad exomologeſin veniunt, & per manuum impoſitionem Epiſcopi & cleri ius cõmunionis accipiunt. Quanquam ſic præerat reconciliationi Epiſcopus cum ſuo cleto, vt ſimul plebis conſenſum tequireret: quemadmodum alibi tradit.

1. Cor. 5. 5.

Epiſt. 2. lib. 1. Epiſt. 14. lib. 3. & eiuſdem lib. epiſt. 16.

7 Hac diſciplina adeò nemo eximebatur, vt principes quoque vnà cum plebeiis ſe ad eam ferendam ſubiicetent. Et meritò: quum Chriſti eſſe conſtaret, cui omnia Regum ſceptra & diademata ſubmitti æquum eſt. Sic Theodoſius, quum ab Ambroſio ob cædem Theſſalonicæ perpetratam iure communionis priuatus eſſet, ſtrauit omne quo circundatus erat inſigne regium: defleuit in Eccleſia publicè peccatum ſuum, quod aliorum fraude obrepſerat: gemitu & lachrymis orauit veniam. Neque enim dedecori id ſibi eſſe debent iudicare magni reges, ſi coram Chriſto Rege tegum ſupplicitet ſe proſternant, nec illis diſplicete debet quòd per Eccleſiam iudicentur. Nam quum in aula ſua nihil ferè audiant præter meras aſſentationes, pluſquam neceſſarium illis eſt per os Sacerdotum à Domino corripi. Quin potius optate debent ne ſibi Sacerdotes parcant, quo parcat Dominus. Hoc loco prætereo per quos exercenda iſthæc iuriſdictio ſit: quia alibi dictum eſt. Hoc tantùm addo, illam eſſe legitimam in excommunicando homine progreſſionem, quam demonſtrat Paulus, ſi non ſoli Seniores ſeorſum id faciant, ſed conſcia & approbante Eccleſia: in eum ſcilicet modum vt plebis multitudo non regat actionem, ſed obſeruet vt teſtis & cuſtos, nequid per libidinem à paucis geratur. Tota verò actionis ſeries, præter nominis Dei inuocationem, eam grauitatem habere debet quæ Chriſti præſentiam præ ſe ferat: vt dubium non ſit quin ipſe ſuo iudicio præſideat.

Nemo ab hac diſciplina, ne principes quidem, eximendus.

Ambroſ. lib. 1. epiſt. 3. in orat. habita in funere Theodoſ.

A quibus, & qua ferme actione exerceri debeat.

8 Hoc tamen præteriri non debet, talem ſeueritatem decere Eccleſiam quæ cum ſpiritu manſuetudinis coniuncta ſit. Semper enim diligenter cauendum eſt, quemadmodum præcipit Paulus, ne abſorbeatur à triſtitia is in quem animaduertitur. ſic enim ex remedio fieret exitium. Verùm ex fine melius ſumi poterit moderationis regula. nam quum hoc in excommunicatione quæratur vt ad pœnitentiam perducatur peccator, & mala exempla tollantur è medio, ne vel malè audiat Chriſti nomen, vel ad imitationem alij prouocentur, hæc ſi intuebimur, licebit facilè iudicare quouſque progredi & vbi deſinere debeat ſeueritas. Ergo vbi pœnitentiæ ſuæ teſtimonium Eccleſiæ dat peccator, & hoc teſtimonio ſcandalum, quantum in ſe eſt, obliterat: nequaquam vltrà vrgendus eſt. quòd ſi vrgetur, modum iam excedit rigor. Qua in parte excuſari nullo modo poteſt immodica veterum auſteritas, quæ & prorſus à Domini præſcripto diſſidebat, & erat mirum in modum periculoſa. Nam quum peccatori pœnitentiam ſolennem & priuationem à ſacra communione nunc in ſeptem, nũc in quatuor, nunc in tres annos, nunc in totam vitam indicerent: quid inde ſequi potuit niſi vel magna hypocriſis, vel maxima deſperatio? Similiter quòd nemo qui iterum lapſus eſſet, ad ſecũdam pœnitentiam admitteretur, ſed vſque ad finem vitæ eiiceretur ab Eccleſia, id nec vtile erat, nec rationi conſentaneum. Quicunque igitur ſano iudicio rem æſtimabit, deſiderabit hic eorum prudentiam. Quanquam publicum hic potius morem improbo quàm eos omnes accuſo qui eo vſi ſunt, quorum nonnullis diſplicuiſſe certum eſt: ſed ideo ferebant quia non poterant corrigete. Certè Cyprianus declarat quàm non ſponte fuerit tam rigidus. Patientia (inquit) & facilitas & humanitas noſtra venientibus præſto eſt. Opto omnes in Eccleſiam regredi: opto omnes commilitones noſtros intra Chriſti caſtra & Dei Patris domicilia concludi. Remitto omnia, multa diſſimulo: ſtudio & voto

collig

Quo animi affectu tractanda.

2. Cor. 2. 7.

Ratio, a fine ſumenda.

Qua in parte quidam ex veteribus nimiũ rigidi fuerunt.

Mores receptos magis quam proprio conſilio.

Ad Cornelium epiſt. 3. lib. 1.

colligendæ fraternitatis, etiam quæ in Deum commiſſa ſunt, non pleno iudicio examino: delictis pluſquam oportet remittendis penè ipſe delinquo: amplector prompta & plena dilectione cum pœnitentia reuertentes, peccatum ſuum ſatisfactione humili & ſimplici confitentes. Chryſoſtomus aliquanto durior, ſic tamen loquitur, Si Deus tam benignus eſt, vt quid Sacerdos eius auſterus vult videri? Scimus præterea qua facilitate vſus ſit Auguſtinus erga Donatiſtas, vt non dubitauerit in Epiſcopatum recipere qui a ſchiſmate redierant, idque ſtatim poſt reſipiſcentiam. Verùm quia contraria ratio inualuerat, coacti ſunt proprio iudicio cedere vt eam ſequerentur.

Cypriano, Chryſoſtomo, & Auguſtino, teſtibus.

9 Quemadmodum autem in toto Eccleſiæ corpore hæc manſuetudo requiritur, vt clementer nec vſque ad ſummum rigorem animaduertat in lapſos, ſed potius, ſecundum Pauli præceptum, charitatem in eos confirmet: ita pro ſe quiſque priuatus ad hanc clementiam & humanitatem attemperare ſe debet. Non ergo noſtrum eſt, tales qui ab Eccleſia ſunt expulſi expungere ex electorum numero, aut deſperare quaſi iam perditos. Alienos quidem ab Eccleſia iudicare fas eſt, & proinde à Chriſto: ſed pro eo tempore quo in diuortio manent. Quòd ſi tum quoque maiorem peruicaciæ quàm humanitatis ſpeciem præferunt, eos tamen iudicio Domini commendemus, meliora de iis in poſterum ſperantes quàm videmus in præſens: nec propterea deſinamus pro iis Deum precari. Et (vt verbo vno complectar) non perſonam ipſam, quæ in manu atque arbitrio Dei ſolius eſt, in mortem addicamus: ſed tantum qualia ſint cuiuſque opera æſtimemus ex Lege Domini. Quam regulam dum ſequimur, ſtamus potius diuino iudicio quàm noſtrum proferimus. Plus licentiæ ne nobis in iudicando arrogemus, niſi volumus Dei virtutem limitare, ac miſericordiæ eius legem dicere: cui quoties viſum eſt, peſſimi in optimos mutantur, alieni inſeruntur, extranei cooptantur in Eccleſiam. Idque Dominus agit vt ſic hominum opinionem eludat, & temeritatem retundat: quæ niſi coerceatur, ſibi iudicandi ius ſuprà quàm decet vſurpare audet.

Non tantum Eccleſia vniuerſa, ſed ſingula quoque mẽbra ad eam moderationem ſe accommodare debent: ne ex diſciplina ad carnificinã delabamur.

Matth. 18. 18.

10 Nam quòd promittit Chriſtus ligatum in cælo fore quod ſui in terra ligauerint, ligandi vim ad Eccleſiæ cenſuram limitat: qua non coniiciuntur in perpetuam ruinam ac damnationem qui excommunicantur, ſed vitam moréſque ſuos damnari audientes, ſuæ etiam ipſorum perpetuæ damnationis, niſi reſipuerint, certi fiunt. Siquidem hoc differt ab anathemate excommunicatio, quòd illud, adempta omni venia, hominem deuouet & addicit æterno exitio: hæc in mores magis vindicat atque animaduertit. Et quanquam plectit etiam ipſa hominem: ſic tamen plectit vt futuræ ſuæ damnationis ipſum præmonendo, in ſalutem reuocet. Quod ſi obtineatur, parata eſt reconciliatio & in communionem reſtitutio. Anathematis porrò aut perquam rarus aut nullus omnino vſus eſt. Proinde tametſi familiarius verſari aut interiorem conſuetudinem habere cum excommunicatis non liceat per Eccleſiaſticam diſciplinam: debemus tamen contendere, quibus poſſumus modis, vt ad meliorem frugem conuerſi, in ſocietatem ac vnitatem Eccleſiæ ſe recipiant. Quemadmodum Apoſtolus quoque docet, Nolite (inquit) exiſtimare quaſi inimicos, ſed corripite vt fratres. Hæc humanitas niſi tam priuatim quàm communiter ſeruetur, periculum eſt ne ex diſciplina mox delabamur ad carnificinam.

Nec aliò trahi poteſt quod de ligatione & ſolutione Chriſtus pronunciauit.

Anathematis rarus aut nullus omnino vſus.

2. Theſſ. 3. 15.

11 Hoc quoque ad diſciplinæ moderationem in primis requiritur quod Auguſtinus contra Donatiſtas diſputat, ne vel priuati homines, ſi viderint minus diligenter à ſeniorum Concilio vitia corrigi, diſceſſionem propterea continuò ab Eccleſia faciant: aut ipſi Paſtores, ſi nequeant ex animi ſui voto omnia repurgare quæ correctione indigent, ideo abiiciant miniſterium, vel inuſitata aſperitate totam Eccleſiam perturbent. Eſt enim veriſſimum quod ſcribit, Nempe quiſquis vel quod poteſt, arguendo corrigit: vel quod corrigere non poteſt, ſaluo pacis vinculo excludit: vel quod ſaluo pacis vinculo excludere non poteſt, æquitate improbat, firmitate ſupportat: hunc à maledictione liberum ac ſolutum eſſe. Rationem alibi reddit, quia omnis pia ratio, & modus Eccleſiaſticæ diſciplinæ, vnitatem Spiritus in vinculo pacis intueri ſemper debet: quod Apoſtolus ſufferendo nos inuicẽ præcipit cuſtodiri: & quo non cuſtodito, vindictę medicina non tantùm ſuperuacua, ſed etiam pernicioſa eſſe incipit: ideóq; medicina eſſe deſinit. Hæc (inquit) qui diligenter cogitat, nec in conſeruatione vnitatis negligit diſciplinæ ſeueritatẽ, nec intemperie correctionis diſrumpit vinculum ſocietatis. Fatetur quidem nõ Paſtores modò debere in hanc partẽ incumbere nequid in Eccleſia vitij rema-

Nimia quoque moroſitas tam in priuatis quàm in paſtoribus cauenda eſt.

Lib. 2. contra Parme. cap. 1.

Lib. 3. cap. 1.

Cap. 2.

Cap. 1.

neat,ſed vnicuique eodem enitendum pro ſua virili:nec diſſimulat, eum qui malos monere, arguere, corrigere negligit, etiamſi iis non faueat, nec cum iis peccet, reum eſſe coram Domino: quòd ſi talem gerit perſonam vt etiam à Sacramentorum participatione poſſit ſeparare,& non facit,iam non alieno malo peccare,ſed ſuo. Tantùm id fieri vult adhibita prudentia quam Dominus quoque requirit, ne dum eradicantur zizania,frumenta lædantur. Inde colligit ex Cypriano, Miſericorditer igitur corripiat homo quod poteſt: quod autem non poteſt, patienter ferat, & cum dilectione gemat atque luceat.

Matt.13.29.

In quam pertem Donatiſtæ peſſimè peccarunt. *Cap.1.*

12 Hoc autem dicit propter Donatiſtarum moroſitatem, qui quum cernerent in Eccleſiis vitia quæ verbis quidem reprehenderent Epiſcopi, ſed excommunicatione non plecterent (quia non putabant ſe hac vna quicquam profecturos) in Epiſcopos atrociter inuehebantur tanquam diſciplinę proditores:& à Chriſti grege,impio ſciſmate ſe diuidebant. Qualiter hodie faciunt Anabaptiſtæ, qui dum nullum cœtum Chriſti eſſe agnoſcunt niſi Angelica perfectione omni ex parte conſpicuum, ſub prætextu ſui zeli quicquid eſt ædificationis ſubuertunt. Tales(inquit Auguſtinus)non odio iniquitatis alienę,ſed ſtudio ſuarum contentionum,infirmas plebes iactantia ſui nominis irretitas,vel totas trahere,vel certè diuidere affectant:ſuperbia tumidi, peruicacia veſani,calumniis inſidioſi,ſeditionib.turbulenti,ne luce veritatis carere eos pateat,vmbrã rigidę ſeueritatis obtendunt: & quæ in Scripturis ſalua dilectionis ſinceritate,& cuſtodita pacis vnitate, ad corrigenda fraterna vitia moderatiori curatione fieri iubentur, ad ſacrilegium ſchiſmatis & occaſionem præciſionis vſurpant. Ita ſe transfigurat Satan in Angelum lucis, dum per occaſionem quaſi iuſtæ ſeueritatis crudelem ſæuitiam perſuadet, nihil aliud apperens niſi vt corrumpat atque dirumpat vinculum pacis & vnitatis: quo firmo inter Chriſtianos vires eius omnes inualidæ fiunt ad nocendum, muſcipulæ inſidiarum comminuuntur,& conſilia euerſionis euaneſcunt.

Et noſtro ſeculo Anabaptiſtæ, qui ab Auguſtino in Parmeniano ſuorum perſona vi uis coloribus depinguntur. *2.Cor.11.14.*

Porrò moderatio hæc tum omnium maximè adhibenda eſt, quum non tantùm paucos, ſed ipſam multitudinem inuaſit peccandi contagio.

13 Vnum iſtud præcipuè commendat, ſi contagio peccandi multitudinem inuaſerit,viuidæ diſciplinæ ſeueram miſericordiam eſſe neceſſariam. Nam & conſilia(inquit) ſeparationis inania ſunt, ac pernicioſa, ac ſacrilega: quia impia atque ſuperba fiunt: & plus perturbant infirmos bonos quàm corrigant animoſos malos. Ac quod aliis ibi pręcipit, ipſe quoq; fideliter ſequutus eſt. Nam Aurelio Epiſcopo Carthaginenſi ſcribens, *Epiſt.64.* conqueritur ebrietatem impune graſſari in Africa, quæ adeò grauiter in Scripturis damnatur: ſuadérque vt coacto Epiſcoporum Concilio remedium adhibeatur. Subiungit deinde, Non aſperè, quantum exiſtimo, non duriter, non modo imperioſo iſta tolluntur: magis docendo quàm iubendo, magis monendo quàm minando. Sic enim agendum eſt cum multitudine peccantium. Seueritas autem exercenda eſt in peccata paucorum. Neq; tamen intelligit conniuendum propterea aut tacendum Epiſcopis, quòd ſeuerius punire publica flagitia nequeant: quemadmodum ipſe poſtea exponit. Sed corrigendi modum ita vult temperari, vt quoad licet ſanitatem potius quàm exitium corpori afferat. Atque ideo ſic tandem concludit, Quamobrem & illud præceptum Apoſtoli nullo modo negligendum eſt, de malis ſegregandis, quum ſine periculo violandæ pacis fieri poteſt: quia nec aliter fieri voluit: & iſtud quoque ſeruandum eſt, vt ſufferentes inuicem ſtudeamus ſeruare vnitatem Spiritus in vinculo pacis.

Auguſtino teſte. *Cap.2.lib.3. cõtra Parm.* *2.Cor.5.7.* *Epheſ.4.2.*

Altera pars cõmunis diſciplinæ, ieiunia, ſolennes ſupplicationes, & alia ſancta exercitia reſpiciens.

14 Reliqua pars diſciplinæ, quæ clauium poteſtate propriè non continetur, in eo eſt vt pro temporum neceſſitate plebem exhortentur Paſtores vel ad ieiunia vel ad ſolennes ſupplicationes, vel ad alia humilitatis, pœnitentiæ, ac fidei exercitia: quorũ nec tempus nec modus nec forma præſcribitur verbo Dei, ſed in Eccleſiæ iudicio relinquitur. Huius quoque partis obſeruatio, ſicuti eſt vtilis, ita veteri Eccleſiæ ab ipſis vſque Apoſtolis ſemper fuit vſitata. Quanquam ne ipſi quidem Apoſtoli primi fuerunt authores, ſed exemplum ſumpſerunt ex Lege & Prophetis. Videmus enim illic quoties graue aliquod incidebat negotium, cõuocatam fuiſſe plebem, ſupplicationes indictas, indictum ieiunium. Id ergo ſequuti ſunt Apoſtoli quod & populo Dei nouum non erat, & vtile fore præuidebant. Similis eſt ratio de aliis exercitiis quibus plebs, vel ad officium excitari, vel in officio ac obedientia contineri poteſt. Exempla paſſim extant in Sacris hiſtoriis, quæ non opus eſt colligere. Sic in ſumma habendum eſt: quoties de religione incidit controuerſia quam vel Synodo, vel Eccleſiaſtico iudicio finire oportet, quoties de eligẽdo Miniſtro agitur, quoties deniq; tractatur res aliqua difficilis ac magni momenti: rurſ

Fidelibus Dei ſeculis ſub vtroque fœdere vſitata. *Ad quos vſus reuocanda.*

ti: rurſum quum apparent iudicia iræ Domini, vt ſunt peſtilentia, & bellum & fames, hoc ſanctum eſſe,& ſeculis omnibus ſalutare inſtitutum, vt Paſtores ad publicum ieiunium & extraordinarias preces plebem hortentur. Siquis teſtimonia quæ ex Veteri teſtamento adduci poſſunt, non recipiat, quaſi Chriſtianæ Eccleſiæ minus conueniant, conſtat Apoſtolos quoque ſic feciſſe. Tametſi de precibus vix puto reperietur *De ieiunio locus.* aliquis qui moueat quæſtionem. De ieiunio ergo dicamus nonnihil: quia plurimi dum non intelligunt quid vtilitatis habeat, non adeò neceſſarium eſſe iudicant: alij etiam vt ſuperuacuum, prorſus reiiciunt: & vſu eius non bene cognito, facilis eſt in ſuperſtitionem lapſus.

15 Sanctum ac legitimum ieiunium tres habet fines. Eo enim vtimur, vel ad macerandam ac ſubigendam carnem, ne laſciuiat, vel vt ad preces ac ſanctas meditationes *Huius tres fines.* melius ſimus comparati, vel vt teſtimonium ſit noſtræ coram Deo humiliationis, dum volumus reatum noſtrum coram ipſo confiteri. Primus finis, non ita ſæpe locum habet *Primus priuato ieiunio magis conuenit.* in publico ieiunio: quòd non vna eſt omnibus corporis conſtitutio, non vna valetudo. priuato itaque ieiunio magis conuenit. Secundus, vtriuſque communis eſt. tam enim v- *Secundus & tertius.* niuerſa Eccleſia eiuſmodi præparatione ad preces opus habet, quam priuatim fidelium vnuſquiſque. Tertius quoque ſimiliter. Fiet enim interdum vt bello, vel peſte, vel calamitate aliqua gentem vnam percutiat Deus. In hac communi ferula ream ſe tota plebs faciat oportet, ac reatum profiteatur. Siquem verò priuatum feriat manus Domini, idipſum faciat vel ſolus vel cum ſua familia. Id quidem præcipuè ſitum eſt in animi affectu. Sed enim vbi animus afficitur vt debet, fieri vix poteſt quin erumpat in externam teſtificationem: idque tum maximè ſi in communem ædificationem cedit, vt omnes ſimul peccatum ſuum palàm confitendo, laudem iuſtitię Deo reddant, & ſe mutuò ſinguli exemplo ſuo cohortentur.

16 Vnde ieiunium, vt eſt ſignum humiliationis, frequentiorem vſum habet in pu- *Publicum ieiunium cum oratione coniunctum indicere ſoliti Paſtores, quoties de re aliqua magna Deo ſupplicandum eſt.*
blico, quàm inter homines priuatos: vtcunque ſit commune, vt dictum eſt. Quod ergo
Act.13.3. ad diſciplinam, de qua nunc tractamus, pertinet: quoties de re aliqua magna Deo ſupplicandum eſt, ieiunium vnà cum oratione indicere expediret. Sic quum Paulo & Barnabæ manus imponunt Antiocheni, quo eorum miniſterium, quod tanti momenti e-
Ibidē 14.23. rat, melius Deo cōmendent, orationi ieiunium coniungunt. Sic ambo ipſi poſtea quum miniſtros præficerent Eccleſiis, ſoliti ſunt orare cum ieiunio. In genere hoc ieiunij non aliud ſpectarunt niſi vt redderentur alacriores & magis expediti ad precandum. Hoc certè experimur, ventre pleno mentem non ita eſſe in Deum erectam, vt & ſerio ardentique affectu ferri in precationem, & in ea perſeuerare poſſit. Sic intelligēdum eſt quod refert Lucas de Anna, eam ſeruiiſſe Domino ieiuniis & obſecrationibus. Neque enim *Luc.2.37.* cultum Dei reponit in ieiunio: ſed ſignificat ſanctam mulierem ſe hoc modo exercuiſſe ad precandi aſſiduitatē. Tale fuit ieiunium Nehemię, quum intentiore ſtudio Deum *Nehem.1.4.* pro liberatione populi ſui precaretur. Hanc ob cauſam dicit Paulus fideles rectè facere *1.Cor.7.5.* ſi ad tempus abſtineant à thoro coniugali, vt liberius vacent orationi & ieiunio: vbi ieiunium precationi vice adminiculi coniungens, nullius per ſe momenti eſſe admonet niſi quatenus refertur in hunc finem. Deinde quum præcipiat eo loco coniugibus, vt *Ibidem 5.* alij aliis mutuam beneuolentiam reddant, clarum eſt non de quotidianis precibus eum loqui, ſed quæ attentionem magis ſeriam exigunt.

17 Rurſum ſi graſſari incipit vel peſtilentia, vel fames, vel bellum, aut ſiqua clades *Id, quoties publica aliqua calamitas graſſari incipit.* imminere aliàs regioni ac populo videtur: Paſtorum tunc quoque officium eſt hortari ad ieiunium Eccleſiam, quo ſuppliciter iram Domini deprecetur. Se enim ad vltionem apparari & quodammodo armari denuntiat, vbi periculum apparere facit. Qualiter igitur promiſſa barba, impexo capillo, pulla veſte, ſuppliciter ſe olim demittere rei ſolebant ad conciliandam iudicis miſericordiam: ita nos, quum rei agimur coram Dei tribunali, eius ſeueritatem miſerabili habitu deprecari, tum eius gloriæ intereſt ac publicæ ædificationis, tum nobis quoq; ipſis vtile eſt ac ſalutare. Atque id quidem vſitatum *Exempla ſub lege.* fuiſſe in populo Iſraelitico, ex verbis Ioelis colligere promptum eſt. nam quum iubet ca- *Ioel.2.15.* ni tuba, conuocari cœtū, indici ieiunium, & ea quę ſequuntur, loquitur vt de rebus communi conſuetudine receptis. Paulo antè dixerat, de flagitiis populi cōſtitutam eſſe quęſtionem, ac iam imminere iudicij diem nuntiauerat, reóſque citauerat ad dicendam cauſam. deinde vociferatur vt properent ad ſaccum & cinerem, ad fletum & ieiunium:

hoc eſt, vt externis quoque teſtificationibus ſe coram Domino proſternant. Cinis quidem & ſaccus illis fortè temporibus magis conueniebant: ſed conuocatio & fletus & ieiunium, & quæ ſunt his ſimilia, non dubium quin ad noſtram quoque ætatem ſimiliter pertineant, quoties ita rerum noſtrarum conditio poſtulat. Nam quum ſanctum ſit exercitium cum ad humiliandos homines, tum ad humilitatem confitendam: cur eo minus vtamur quàm veteres in ſimili neceſſitate? Legimus ieiunaſſe in ſignum mœſtitiæ non modo Iſraeliticam Eccleſiam, verbo Dei formatam ac conſtitutam, ſed Niniuitas quoque, qui nihil doctrinæ præter vnicam Ionæ prædicationem habebant. Quid cauſæ eſt igitur cur non idem agamus? At externa eſt ceremonia, quæ finem in Chriſto vnà cum aliis accepit. Imò hodiéque optimum fidelibus adminiculum eſt (vt ſemper fuit) & vtilis admonitio, ad ſeipſos excitãdos, ne ſua nimia ſecuritate & ſocordia Deum magis ac magis prouocent, dum eius flagellis caſtigantur. Proinde Chriſtus, quum Apoſtolos ſuos excuſat quòd non ieiunent, non dicit abrogatum eſſe ieiunium: ſed calamitoſis temporibus ipſum deſtinat, & coniungit cum luctu, Veniet, inquit, tempus, quum auferetur ab illis ſponſus.

1.Sam.7.6.& 31.13. 2.Reg.1.12. Ionæ 3.5. Matth.9.15. Luc.5.34.

Ieiunium in tribus præcipue ſitum eſt: tempore, ciborum qualitate, & parſimonia.

18 Ne quis autem error ſit in nomine: definiamus quid ſit ieiunium. non enim ſimpliciter continentiam ac parſimoniam in victu hic intelligimus, ſed quiddam aliud. Piorum quidem vita frugalitate & ſobrietate temperata eſſe debet, vt quandam ieiunij ſpeciem, quoad fieri poteſt, toto ſuo decurſu præ ſe ferat. Sed eſt prætetea ieiunium aliud temporale, quum aliquid ex conſueta viuendi ratione retrahimus: vel ad diem vnum, vel ad certum tempus, & nobis continentiam indicimus in victu ordinaria illa arctiorem ac ſeueriorem. Hoc in tribus ſitum eſt, in tempore, in ciborum qualitate, & parſimonia. Tempus dico, vt ieiuni defungamur iis actionibus quarum cauſa inſtituitur ieiunium. Quemadmodum, exempli cauſa, ſi ob ſolennem precationem quis ieiunet, vt eò impranſus accedat. Qualitas in eo ſita eſt vt abſint omnes lautitiæ, ac plebeiis vilioribúſque cibis contenti, palatum delicatis non irritemus. Quantitatis ratio in hoc eſt, vt parcius ac leuius ſolito veſcamur: tantùm ad neceſſitatem, non etiam ad voluptatem.

Ne quid verò ſuperſtitionis obrepat, tria ſunt inculcanda.

19 At verò ſemper in primis cauendum ne quid obrepat ſuperſtitionis, quemadmodum antehac magno Eccleſiæ malo accidit. Multo enim ſatius fuerit nullum prorſus eſſe ieiuniorum vſum quàm diligenter obſeruari, & interim corruptum eſſe falſis perniciosíſque opinionibus, ad quas mundus ſubinde delabitur, niſi ſumma fide ac prudentia obuiam eant Paſtores. Primum eſt vt ſemper vrgeant quod docet Ioel, ſcindẽda eſſe corda, non veſtimenta: hoc eſt, admoneant plebem, non magni per ſe æſtimari à Deo ieiunium niſi adſit interior cordis affectus, vera peccati & ſuiipſius diſplicentia, vera humiliatio, verúſque dolor ex timore Dei. Imò ieiunium non aliam ab cauſam vtile eſſe niſi quòd iſtus accedit velut inferius adminiculum. Nihil enim magis execratur Deus quàm dum homines ſigna & externam ſpeciem pro cordis innocentia obiiciendo, fucum ſibi facere conantur. Itaque in hanc hypocriſin ſeueriſſimè inuehitur Ieſaias, quòd Iudæi ſatisfactum Deo putarent vbi ieiunauerant duntaxat, vtcunque impietatem & impuras cogitationes in animo fouerent. Nunquid tale eſt (inquit) ieiunium quod Dominus elegit? & quæ ſequuntur. Non igitur inutilis modò ac ſuperuacua fatigatio eſt hypocritarum ieiunium, ſed maxima abominatio. Alterum malum huic affine ſummopere cauendum eſt, ne pro opere meritorio aut ſpecie diuini cultus cenſeatur. Nam quum ſit res per ſe media, nec quicquam habeat momẽti niſi propter eos fines in quos reſpicere debet, pernicioſiſſima ſuperſtitio eſt, confundere cum operibus à Deo mandatis, & per ſe neceſſariis non alio reſpectu. Tale fuit olim delirium Manichæorum: quos dum refellit Auguſtinus, ſatis clarè docet, ieiunium non niſi ab iis quos dixi finibus æſtimandum, nec Deo aliter probari niſi eò referatur. Tertius error non adeò quidem impius, periculoſus tamen: tanquam vnum ex præcipuis officiis moroſius ac rigidius exigere, ac immodicis encomiis ſic extollere vt homines ſe aliquid eximium feciſſe putent quum ieiunauerint. Qua in parte nõ in totum excuſare audeo veteres quin & ſuperſtitionis quædam ſemina iecerint, & occaſionem præbuerint tyrannidi quę poſtea exorta eſt. Occurrunt quidem interdum ſanæ ac prudentes de ieiunio ſententiæ: ſed poſtea occurrunt ſubinde immodicæ ieiunij laudes, quæ ipſum inter præcipuas virtutes extollunt.

Ioel.2.13. 1.Scindẽda eſſe corda, non veſtimenta. Ieſa.58.5. 2. Cauendum ne pro opere meritorio, aut ſpecie diuini cultus cenſeatur. Li.2.De morib. Manich. cap.13.& lib. 30.cõtra Fauſtum. 3. Abſtinentiam illam non immodicè extollere.

Quod quum fuerit factum, annualem ieiunium quadrageſimalis obſeruatio ex κακοζηλίᾳ.

Mat.4.2.

20 Et tunc paſſim inualuerat ſuperſtitioſa quadrageſimæ obſeruatio: quia & vulgus eximium aliquod obſequium Deo ſe in ea præſtare exiſtimabat, & Paſtores eam commendabant pro ſancta Chriſti imitatione: quum planum ſit non ideo ieiunaſſe Chriſtum vt aliis exemplum præſcriberet, ſed vt Euangelij prædicationem ſic auſpicando, non humanam doctrinam eſſe, ſed è cælo profectam re ipſa comprobaret. Ac mirum eſt tam craſſam hallucinationem hominibus acuti iudicij obrepere potuiſſe: quæ tot ac tam claris rationibus refellitur. Non enim ſæpius ieiunat Chriſtus (quod fieri oportuit ſi anniuerſarij ieiunij legem tradere vellent) ſed ſemel tantùm, quum ſe ad Euangelij promulgationem accingit. Nec ieiunat humano more, vt par erat ſi homines ad imitationem prouocare vellet: ſed magis exemplum deſignat quo in ſui potius admirationem omnes rapiat quàm ad æmulandi ſtudium excitet. Denique non alia eſt iſtius ieiunij ratio quàm eius quo defunctus erat Moſes, quum Legem è manu Domini acciperet. Nam quum illud in Moſe editum eſſet miraculum ad ſtabiliendam Legis authoritatem, non debuit in Chriſto prætermitti: ne Legi Euangelium cedere videretur. Atqui ab eo tempore nemini vnquam venit in mentem, prætextu imitationis Moſis, talem ieiunij formam in populo Iſraelitico erigere. Nec vllus ex ſanctis Prophetis ac Patribus id ſequutus eſt, quum tamen ad omnes pias exercitationes ſatis animi ac zeli haberent. Nam quod de Elia habetur, eum ſine cibo & potu quadraginta dies tranſegiſſe, non aliò pertinebat quàm vt populus agnoſceret eum excitatum eſſe Legis vindicem, à qua vulgò propè totus deſciuerat. Fuit igitur mera κακοζηλία, & ſuperſtitionis plena, quòd titulo ac colore imitationis Chriſti, ieiunium ornabant. Quanquàm in modo ieiunij mira tunc erat diuerſitas, vt refert Caſſiodorus ex Socrate, hiſtoriæ ſuę libro nono. Romani enim (inquit) non niſi tres habebant ſeptimanas: ſed illis continuum erat ieiunium, excepto die Dominico & Sabbato. Illyrici & Græci ſex: alij ſeptem: ſed ieiunium per interualla. Nec minus in ciborum diſcrimine diſſidebant. alij non niſi pane & aqua veſcebantur, alij addebant olera: piſcibus alij & volatilibus non abhorrebant: alij nullum habebant in cibis diſcrimen. Huius etiam differentiæ meminit Auguſtinus, poſteriore epiſtola ad Ianuarium.

Quæ obſeruatio ſuperſtitioſa ſatis multis rationibus refellitur.

Exod.24.18. & 34.28.

1.Reg.19.8.

Vſitata quidē apud veteres, ſed diuerſa ratione.

Poſtea latæ ſunt leges de ciborū delectu, & varii abuſus irrepſerint, iā inde a Hieronymi ſeculo.

21 Sequuta ſunt deinde deteriora tempora, & ad præpoſterum vulgi ſtudium acceſſit Epiſcoporum tum inſcitia & ruditas, tum libido dominandi & tyrannicus rigor. Latæ ſunt impiæ leges quæ cōſcientias exitialibus vinculis ſtringunt. Interdictus carnium eſus quaſi hominem contaminaret. Additæ ſacrilegæ opiniones aliæ ſuper alias, donec in profundum omnium errorum ventum eſt. Ac nequid prauitatis omitteretur, ineptiſſimo abſtinentiæ prætextu cum Deo ludere cœperunt. Nam in exquiſitiſſimis quibuſque deliciis laus ieiunij quæritur. nullæ tunc lautitiæ ſufficiunt. nunquam maior ciborum vel copia, vel varietas, vel ſuauitas. In tali ac tam ſplendido apparatu putant ſe rite ſeruire Deo. Taceo quòd nunquam fœdius ſe ingurgitant qui volūt haberi ſanctiſſimi. In ſumma, his ſummus eſt Dei cultus, à carnibus abſtinere, & illis exceptis affluere omni genere lautitiarum. Rurſum hęc vltima eſt impietas, & vix morte expiabilis, ſiquis minimum laridi aut rancidæ carnis cum pane cibario guſtauerit. Narrat Hieronymus, iam ſuo ſeculo quoſdam extitiſſe qui talibus ineptiis cum Deo luderent: qui, ne oleo veſcerentur, cibos delicatiſſimos vndique aduehi ſibi curabant: imò vt naturæ vim inferrent, ab aquæ potu abſtinebant: ſed ſuaues pretioſáſque ſorbitiunculas fieri ſibi curabant: quas non ex calice hauriebant, ſed concha. Quod vitium tunc in paucis erat, hodie vulgare eſt inter omnes diuites: vt ſcilicet non alio fine ieiunent niſi vt lautius nitidiúſque epulentur. Sed nolo multum verborum profundere in re non adeò dubia. Hoc tantùm dico, cum in ieiuniis tum in omnibus aliis diſciplinæ partibus adeò nihil recti, nihil ſinceri, nihil beæ compoſiti ac ordinati habere Papiſtas, vt ſuperbiendi occaſionem vllam habeant, quaſi aliquid reliquum ſit apud eos laude dignum.

Ad Nepotianum.

Concluſio, nullam eſſe cōmunis diſciplinæ Eccleſiaſticæ praxin in Papatu.

Altera pars diſciplinæ Eccl. clerum reſpiciens.

22 Sequitur altera pars diſciplinæ, quæ ad clerum peculiariter pertinet. Ea Canonibus continetur quos ſibi veteres Epiſcopi ſuóque ordini impoſuerunt. Quales ſunt, Nequis clericus venationi, nequis aleæ, nequis comeſſationibus vacaret: nequis exerceret fœnus aut mercaturam: nequis laſciuis ſaltationibus intereſſet: aliique eius generis. Adiiciebantur & pœnæ, quibus ipſa Canonum authoritas ſanciebatur, nequis eos impune violaret. In hunc finem vnicuique Epiſcopo committebatur cleri ſui gubernatio, vt ſecundum Canones, ſuos clericos regeret, ac in officio retineret. In hunc finē in-

Qualis, quàmque ſeuera olim fuerit.

ſtitutæ erant annuæ inſpectiones ac Synodi, vt ſiquis foret in officio negligentior, admoneretur: ſiquis peccaſſet, pro modo delicti in eum animaduerteretur. Ipſi quoque Epiſcopi quotannis ſuas habebant prouinciales Synodos, antiquitus etiam binas, à quibus iudicabantur ſiquid præter officium admiſerant. Nam ſiquis Epiſcopus durior erat aut violentior in ſuum clerum, illic erat prouocatio, etiamſi vnus tantùm conquerebatur. Animaduerſio ſeueriſſima erat, vt deponeretur ab officio qui peccauerat, ac communione ad tempus priuaretur. Quia autem erat ille perpetuus ordo, Synodum dimittere nunquam ſolebant quin locum ac tempus proximæ indicerent. Nam vniuerſale cogere Concilium ſolius erat Imperatoris, quemadmodum teſtantur omnes vetuſtæ indictiones. Quandiu vigebat hæc ſeueritas, non plus verbo exigebant clerici à plebe quàm exemplo & operæ præſtarent. Quin multo rigidiores erant in ſeipſos quàm in vulgus. Et ſanè ita decet vt humaniore & laxiore (vt ita loquar) diſciplina plebs regatur: clerici inter ſe acriores exerceant cenſuras, minúſque longè ſibi quàm aliis indulgeant.

Quàm miſerè hodie obſoleuerit.

Iſtud totum vt obſoleuerit nihil opus eſt referre, quum nihil hodie fingi queat hoc ordine magis effrænę ac diſſolutum: ac eò licentiæ prorupit vt totus orbis vociferetur. Ne apud ipſos videatur prorſus ſepulta eſſe omnis antiquitas, vmbris, fateor, quibuſdam decipiunt ſimplicium oculos, ſed quę ad vetuſtos mores nihilo propius accedunt quàm ſimiæ æmulatio ad id quod ratione & conſilio faciunt homines. Memorabilis eſt apud

Lib. 8. Pæd. Cyri.

Exemplum Papiſtis accommodatum.

Xenophontem locus, vbi docet, quum turpiter degeneraſſent Perſę à maiorum inſtitutis, & ab auſtero viuendi genere ad molliriem & delicias prolapſi eſſent, vt tamen dedecus hoc tegerent, priſcos ritus ſedulò ſeruaſſe. Nam quum Cyri tempore euſque vigeret ſobrietas & temperantia vt emungi opus non eſſet, atque etiam probri loco duceretur: apud poſteros durauit religio nequis mucum è naribus traheret, ſorbere verò & intus alere ad putredinem vſque fœtidos humores quos ex ingluuie contraxerant, permiſſum. Ita ex vetere præcepto vrceos adferre ad menſam nefas: merum ingurgitare, vt ebrios auferri neceſſe foret, tolerabile. Semel comedere præſcriptum: hoc non abrogauerant boni iſti ſucceſſores, ſed vt à meridie vſque ad mediam noctem continuarent ſuas crapulas. Conficere diurnum iter ieiunos, quia lex iubebat, perpetui apud eos moris fuit: ſed laſſitudinis vitandæ cauſa, iter ad duas horas contrahere, liberum & viſitatum ex conſuetudine fuit. Quoties degeneres ſuas regulas obtendent Papiſtæ, vt ſe oſtendant affines eſſe ſanctis Patribus: ridiculam eorum imitationem hoc exemplum ſatis coarguet, vt nullus pictor magis ad viuum poſſit exprimere.

Locus de ſacerdotum cælibatu, in quo diſciplinæ Eccleſiaſticæ vim omnem Pontifices conſtituerunt.

Refutatio impiæ huius tyrannidis ex ſcriptura.

1. Tim. 3. 2. Tit. 1. 6.

1. Tim. 4. 3.

23 Vna in re pluſquam rigidi ſunt & inexorabiles, ne coniugium Sacerdotibus permittant. Quanta apud eos ſcortandi graſſetur impunitas dicere nihil attinet. ac fœtido ſuo cælibatu freti occalluerunt ad omnia flagitia. hæc tamen prohibitio clarè oſtendit quàm peſtiferæ ſint omnes traditiones: vtpote quæ non ſolùm orbauit Eccleſiam probis & idoneis Paſtoribus, ſed horrendam inuexit ſcelerum colluuiem, multáſque animas in gurgitem deſperationis proiecit. Certè quòd ſacerdotibus interdictum fuit coniugium, id factum eſt impia tyrannide, non modò contra verbum Dei, ſed etiam contra omnem æquitatem. Primùm vetare quod Dominus liberum reliquiſſet, nulla ratione hominibus licuit. Deinde nominatim Deum cauiſſe verbo ſuo ne hæc libertas infringeretur, clarius eſt quàm vt longa demonſtratione vti neceſſe ſit. Omitto quòd Paulus pluribus locis Epiſcopum vult eſſe vnius vxoris virum. ſed quid potuit vehementius dici quàm vbi ex Spiritu ſancto denuntiat, fore nouiſſimis temporibus homines impios qui coniugium prohibeant: eóſq; non modò impoſtores nuncupat, ſed dæmones? Hoc igitur vaticinium, hoc ſacrum oraculum eſt Spiritus ſancti, quo Eccleſiam ab initio pręmunire aduerſus pericula voluit, Doctrinam dæmoniorum eſſe coniugij prohibitionem.

Exceptionis Papiſticæ ad locum Apoſtolicum diluitio.

Verùm bellè ſe elapſos eſſe putant quum hanc ſententiam detorquent ad Montanum, Tatianos, Encratitas, alióſq; veteres hæreticos. Illi (inquiunt) ſoli matrimonium damnarunt: nos minimè damnamus, ſed Eccleſiaſticum ordinem tantùm ab eo arcemus, cui putamus non ſatis conuenire. Quaſi verò etiamſi in illis ſuperioribus completum ſit primo loco hoc vaticinium, non in iſtos etiam competat: aut quaſi auditu digna ſit puerilis iſta argutiola, quòd prohibere ſe negant, quia non omnibus prohibent. Perinde enim eſt acſi tyrannus iniquam non eſſe legem contendat, cuius iniquitate pars duntaxat ciuitatis prematur.

3. Argumentũ

24 Obiiciunt, aliqua nota differre oportere à plebe Sacerdotem. Quaſi non prouiderit

derit hoc quoque Dominus quibus ornamentis excellere deberent Sacerdotes. Ita A- *Papiſt. pro Sacerdotum cælibatu.*
poſtolum perturbati ordinis confuſiſque decoris Eccleſiaſtici inſimulant, qui quum ab-
ſolutam boni Epiſcopi ideam delinearet, inter reliquas dotes quas in eo requirebat, au- *Reſponſio.*
ſus ſit coniugium ponere. Scio qualiter hoc interpretentur, nempe eligendum non eſſe *Exceptio.*
qui ſecundam habuerit vxorem. Atque hanc interpretationem non eſſe nouam con- *Reſponſio 1.*
cedo: ſed falſam eſſe ex ipſo contextu palam eſt: quia ſtatim præſcribit quales Epiſcopo-
rum & Diaconorum vxores eſſe oporteat. Paulus inter Epiſcopi virtutes numerat con- Syricius ad
iugium: iſti intolerabile vitium in ordine Eccleſiaſtico eſſe docent. Et, ſi Deo placet, hac Epiſcopos
generali vituperatione non contenti, immunditiem & pollutionem carnis in ſuis Ca- Hiſpaniarũ.
nonibus vocant. Cogitet quiſque apud ſe ex qua officina hæc prodierint Chriſtus eo *Reſp. 2.*
honore dignatur coniugium vt imaginem eſſe velit ſacræ ſuę cum Eccleſia coniunctio-
nis. Quid ſplendidius dici poterit ad commendandam coniugij dignitatem? Qua igitur
fronte immundum vel pollutum vocabitur in quo ſimilitudo ſpiritualis Chriſti gratiæ
elucet?

25 Iam verò quum ita clarè cum verbo Dei pugnet eorum prohibitio, inueniunt ta- *2. Argumentum.*
men in Scripturis quo eam defendant. Sacerdotes Leuiticos, quoties ad eos miniſtran-
di vices redibant, oportuit ab vxoribus ſecubare, quo puri & immaculati ſacra tracta-
rent. Noſtra ergo ſacra, quum & multo nobiliora ſint & quotidiana, à coniugaris tracta-
ri valde fuerit indecorum. Quaſi verò eadem ſit Euangelici miniſterij perſona quæ fuit *Reſponſio.*
ſacerdotij Leuitici. Illi enim tanquam ἀντίτυποι, Chriſtum repręſentabant, qui mediator
Dei & hominum, abſolutiſſima ſua puritate reconciliaturus Patrem nobis erat. Quum
verò omni ex parte exhibere peccatores typum ſanctitatis eius nõ poſſent, quibuſdam
tamen lineamentis vt adumbratẽt, iuſſi ſunt vltra humanum morem ſe purificare, dum
ad Sanctuarium accederent: quia tunc ſcilicet propriè Chriſtum figurabant, quòd velu-
ti pacificatores, ad reconciliandum Deo populum apparebant ad tabernaculum, cæle-
ſtis tribunalis ſimulachrum. Hanc perſonam quia hodie non ſuſtinent Eccleſiaſtici Pa-
ſtores, fruſtra cum illis comparantur. Quare Apoſtolus citra exceptionem ſecurè pro-
nuntiat honorabile eſſe inter omnes coniugium, ſcortatores autem & adulteros mane-
re Dei iudicium. Et ipſi Apoſtoli ſuo exemplo comprobarunt nullius quamlibet excel- Heb. 13. 4.
lentis functionis ſanctitate indignum eſſe coniugium. Nam eos non tantùm vxores re-
tinuiſſe, ſed ſecum etiam circunduxiſſe teſtis eſt Paulus. 1. Cor. 9. 5.

26 Deinde mira fuit impudentia, quòd decorũ iſtud caſtitatis pro neceſſaria re ven- *3. Argumentum.*
ditarunt, in ſummam veteris Eccleſiæ ignominiam: quę quum abundarit eximia Dei e- *Reſponſio, A-*
ruditione, plus tamen ſanctimonia excelluit. Nam ſi Apoſtolos nihil morãtur (vt ſolent *poſtolorum au-*
eos interdum ſtrenuè cõtemnere) quid, amabo, facient omnibus vetuſtis Patribus, quos *thoritate, &*
certum eſt non modò coniugium in Epiſcoporum ordine toleraſſe, ſed etiam appro- *veteris Eccle-*
baſſe? Alebant ſcilicet fœdam ſacrorum profanationem, quando ita non ritè apud eos *ſiæ teſtimonio*
Domini myſteria colebantur. Agitatum quidem fuit in Nicena Synodo de indicendo *firmata.*
cælibatu: vt nunquam deſunt ſuperſtitioſuli, qui ſemper nouum aliquid comminiſcun-
tur vnde admirationem ſibi concilient. Sed quid conſtitutum fuit? nempe in ſentẽtiam Hiſt. tripart.
Paphnutij diſceſſum eſt, qui pronuntiauit caſtitatem eſſe cum propria vxore concubi- lib. 2. cap. 14.
tum. Manſit ergo inter ipſos ſacrum coniugium: neque aut ipſis dedecori ceſſit, aut ma-
culam vllam aſpergere miniſterio creditum eſt.

27 Sequuta ſunt deinde tempora quibus inualuit nimis ſuperſtitioſa cælibatus admi *4. Argumen-*
ratio. hinc illa ſubinde & ſine modo decantata virginitatis encomia: vt vix vlla aliâ vir- *tum, a virgini*
tus cum ea conferenda vulgo crederẽtur. Et quanquam non damnabatur impuritatis *tatis ſupra con*
coniugium, ſic tamen extenuabatur eius dignitas, & ſanctitas obſcurabatur, vt non vi- *iugium com-*
deretur ſatis forti animo ad perfectionem adſpirare qui non ab ipſo ſibi tẽperaret. Hinc *mendatione pe-*
illi Canones quibus primò vetitum eſt ne matrimonium contraherẽt qui perueniſſent *titum.*
ad ſacerdotij gradum: deinde ne in eum ordinem aſſumerentur niſi cælibes, aut qui tho
ro coniugali vnà cum vxoribus renuntiarent. Hæc, quia videbantur reuerentiam ſacer-
dotio cõciliare, magno plauſu etiam antiquitus recepta eſſe fateor. Sed ſi mihi antiqui- *Reſponſio 1.*
tatem obiiciant aduerſarii, primùm reſpondeo, hanc libertatem & ſub Apoſtolis & ali-
quot poſtea ſeculis extitiſſe, vt coniuges eſſent Epiſcopi. hac, ſine difficultate, vſos eſſe
ipſos Apoſtolos, & alios primariæ authoritatis Paſtores, qui in eorum locum ſucceſſe-
tunt. Illius antiquioris Eccleſiæ exemplum pluris meritò nobis debere eſſe quàm vt illi-

citum

citum vel indecorum nobis putemus quod tunc cum laude receptum vſitatúmque fuit.

Reſp.2. Deinde illam ætatem, quæ immodica virginitatis affectione cœpit eſſe coniugio iniquior; non ita impoſuiſſe Sacerdotibus legem cælibatus quaſi res per ſe neceſſaria eſſet, *Reſp.3.* ſed quia cælibes coniugatis anteferret. Poſtremò non ita exegiſſe vt neceſſitate ac vi adigeret ad continentiam qui ad eam ſeruandam idonei non eſſent. Nam quum ſeueriſſimis legibus in ſcortationes vindicaret: de iis qui matrimonium contraherent, hoc tantùm ſtatuebat vt à functione ſuperſederent.

Concluſio diſputationis de cælibatu, oſtendens quid ſit excipiendum, quoties antiquitatis prætextu commenta ſua defendunt Papiſtæ.

28 Ergo quoties cælibatui ſuo defendendo prætextum antiquitatis quærent nouæ iſtius tyrannidis defenſores, toties excipiendum erit vt veterem illam caſtimoniam in ſuis Sacerdotibus reſtituant, amoueant adulteros ac ſcortatores: ne eos, in quibus honeſtum ac pudicum thori vſum non ſuſtinent, in omne libidinis genus impune ruere ſinant: reuocent illam obſoletam diſciplinam, qua omnes laſciuiæ coercebantur: liberent Eccleſiam hac tam flagitioſa turpitudine, qua iamdiu deformata eſt. Vbi hoc conceſſerint, tum rurſus admonendi erunt ne eam rem pro neceſſaria venditent, quę per ſe libera ex Eccleſiæ vtilitate pendet. Neque tamen hæc dico quòd vlla omnino conditione dandum eſſe locum iis Canonibus cenſeam, qui vinculum cælibatus Eccleſiaſtico ordini iniiciunt: ſed vt intelligant cordatiores qua fronte hoſtes noſtri ſanctum coniugium, obiecto antiquitatis nomine, in Sacerdotibus infament. Quantú ad Patres attinet, quorum ſcripta extant, neque ipſi, quum ex ſuo iudicio loquebantur, excepto Hieronymo, tanta malignitate coniugij honeſtati obtrectarunt. Contenti erimus vno Chryſoſtomi elogio: quòd is, quum præcipuus fuerit virginitatis admirator, non poteſt in matrimonij commendationem videri fuiſſe aliis profuſior. Sic autem loquitur, Primus gradus caſtitatis eſt, ſyncera virginitas: ſecundus, fidele coniugium. Ergo ſpecies ſecunda virginitatis, eſt matrimonij caſta dilectio.

Veteres item hunc errorē nō prorſus ſaniſſe.

Hom. de inuentione Crucis.

CAPVT XIII.

De votis, quorum temeraria nuncupatione quiſque ſe miſerè implicuit.

Conſtat hoc caput duabus partibus.

1 Primùm in genere de votis agitur, a prima ſectione ad octauam.
2 Deinde verò vſque ad finem nominatim de votis monaſticis: nempe de monaſtica profeſſione & moribus, ſect. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. Poſtea de monachorum votis, & præcipue de voto cœlibatus, ſect. 17. 18. 19. 20. & 21.

Tranſitio à totæ ſuperiori tractatione de tyrannide pſeudopaſtorum ad hanc ſequentem.

DEploranda quidem res eſt, Eccleſiam, cui inæſtimabili ſanguinis Chriſti pretio empta erat libertas, crudeli tyrannide ſic fuiſſe oppreſſam, & ingenti traditionum congerie ferè obrutam: ſed priuata interim cuiuſque amentia oſtendit, non ſine iuſtiſſima cauſa tantum fuiſſe diuinitus Satanæ eiúſque miniſtris permiſſum. Neque enim ſatis fuit neglecto Chriſti imperio quælibet onera à falſis doctoribus impoſita perferre, niſi propria etiam ſinguli ſibi accerſerent: adeóque cauernas ſibi fodiendo ſe profundius demergerent. Id factum eſt dum certatim excogitant vota ex quibus ad communia vincula maior & arctior obligatio accederet. Quando itaque docuimus eorum audacia qui ſub Paſtorum titulo dominati ſunt in Eccleſia, vitiatum fuiſſe Dei cultum, vbi iniquis ſuis legibus miſeras animas illaquearunt: hic malum affine annectere non intempeſtiuum erit, vt appareat, mundum pro ingenij ſui prauitate, quibus potuit obſtaculis ſemper adiumenta repuliſſe quibus ad Deum adduci debuerat. Porrò quo melius pateat grauiſſimam perniciem ex votis coniunctam eſſe, principia iam antè poſita teneant lectores. Docuimus enim primùm, quicquid ad vitam piè ſanctéque inſtituendam deſiderari poteſt, in Lege eſſe comprehenſum. Docuimus rurſus Dominum, quo melius nos ab excogitandis nouis operibus reuocaret, totam iuſtitiæ laudem in ſimplici voluntatis ſuæ obedientia incluſiſſe. Hæc ſi vera ſunt, iudicare promptum eſt, fictitios omnes cultus, quos nobis ipſi ad promerendum Deum comminiſcimur, minimè eſſe illi acceptos, quantumuis nobis arrideant. Et certè Dominus ipſe multis locis non tantùm apertè eos reſpuit, ſed grauiter abominatur. Hinc exoritur de votis dubitatio quæ præter expreſſum Dei verbum fiunt, quo loco ſint habenda, an nuncupari rite poſſint ab hominibus Chriſtianis, & quatenus eos obſtringant. Nam quod inter homines dicitur promiſſio, id Dei reſpectu Votum appellatur. Hominibus autem pollicemur ea quæ vel putamus illis fore grata, vel quæ ex officio debemus. Longè igitur maiorem in

Ex generalibus quibuſdam fundamentis oſtenditur quo loco vota ſint habenda.

Lib. 2. c. 8. ſect. 5.

votis

votis obſeruantiam eſſe decet, quæ ad ipſum Deum, cum quo maximè ſeriò agendum eſt, dirigantur. Hic mirum in modum omnibus ſeculis graſſata eſt ſuperſtitio: vt homines ſine iudicio, ſine delectu, quicquid in mentem, vel etiam in buccam veniret, Deo protinus vouerent. Hinc illæ votorum ineptiæ, imo prodigioſæ abſurditates apud Ethnicos, quibus nimis inſolenter cum dijs ſuis luſerunt. Atque vtinam hanc illorum audaciam nõ imitati eſſent etiam Chriſtiani. Minimè id quidem decuit: ſed videmus aliquot ſeculis nihil fuiſſe hac improbitate vſitatius: vt populus contempta paſſim Dei Lege, vouendi quicquid per ſomnium attigiſſet, inſano ſtudio totus flagraret. Nolo odioſè exaggerare, nec ſigillatim recenſere quàm grauiter ac quot modis hîc peccatum ſit: ſed hoc obiter dicere viſum eſt, quo melius appareat, nos nequaquam de re ſupetuacua quæſtionem inſtituere quum de votis tractamus.

Quàm ſuperſtitioſe non tantum Ethnici, ſed etiam Chriſtiani, in votis nuncupandis peccarunt.

2 Porrò ſi nolumus errare iudicando quæ vota ſint legitima, quæ præpoſtera: tria expendere conuenit: nempe quis ſit is cui votum nuncupatur: qui ſimus nos qui vouemus: quo animo denique voueamus. Primum eò ſpectat vt cogitemus nobis cum Deo eſſe negotium: quem adeò delectat noſtra obedientia, vt ἐθελοθρησκείας omnes, quamlibet in oculis hominum ſpecioſæ ſint ac ſplendidæ, maledictas eſſe pronunciet. Si voluntarij omnes cultus, quos ipſi ſine mandato excogitamus, Deo ſunt abominabiles, ſequitur, nullum ei acceptum eſſe poſſe niſi qui eius verbo approbetur. Ergo ne tantum licentiæ nobis ſumamus, vt audeamus Deo vouere quod nullum teſtimonium habeat qualiter ab ipſo æſtimetur. Nam quod Paulus docet peccatum eſſe quicquid fit abſque fide, quum ad actiones quaſlibet extendatur, tunc certè præcipuè locum habet vbi cogitationem tuam rectà in Deum dirigis. Imò ſi in minimis quibuſque (vt illic de ciborum diſcrimine diſputat Paulus) labimur vel erramus vbi non prælucet fidei certitudo: quanto plus modeſtiæ adhibendum eſt vbi rem maximi ponderis aggredimur? Si quidem nihil magis ſerium eſſe nobis decet religionis officiis. Sit igitur hæc prima in votis cautio, vt nunquam ad aliquid vouendum deſcendamus quin certò prius conſcientia conſtituerit, ſe nihil temerè tentare. Tunc autem à temeritatis periculo tuta erit quum Deum ſibi habebit præeuntem, & quaſi ex verbo ſuo dictantem quid factu bonum ſit vel inutile.

Diſputatio de votis ad tres articulos reuocata. Col. 2.23. *1. Quis ille ſit cui votum nuncupatur, nempe Deus.* Rom. 14.23. *Huic nihil vouendum, niſi quod ipſe requirit.*

3 In altero quod hîc diximus conſiderandum, id continetur, vt metiamur vires noſtras, vt vocationẽ noſtram intueamur: ne beneficium libertatis, quod nobis Deus contulit, negligamus. Nam qui vouet quod vel non eſt ſuæ facultatis, vel cum vocatione ſua pugnat, temerarius eſt: & qui Dei beneficentiam, qua rerum omnium dominus conſtituitur, contemnit, ingratus. Quum ita loquor, non intelligo quicquam eſſe ſic in manu noſtra poſitum, vt propriæ virtutis fiducia ſubnixi, illud Deo promittamus. Veriſſimè enim in Arauſicano Concilio decretum fuit, nihil ritè Deo voueri niſi quod de manu eius acceperimus: quando omnia quæ illi offerũtur, mera ſunt eius dona. Sed quum Dei benignitate alia nobis data ſint, eius æquitate alia negata: menſuram collatæ ſibi quiſq; gratiæ (vt iubet Paulus) reſpiciat. Nihil ergo hîc aliud volo, quàm vota eſſe attemperanda ad eum modum quem tibi ſua donatione Deus præſcribit: ne ſi vltrà coneris quàm ille permittat, teipſum, nimis tibi arrogando, præcipites. Exempli gratia, Quum vouerent ſicarij illi quorum mentio fit apud Lucam, ſe nihil cibi guſtaturos niſi occiſo Paulo: etiamſi non fuiſſet ſceleratum conſilium, temeritas tamen ipſa minimè erat ferenda, quòd hominis vitam & mortem ſubiicerent ſuæ poteſtati. Sic Iephthe ſtultitiæ ſuæ pœnas dedit, quum præcipiti feruore inconſideratum votum concepit. In quo genere primatum veſanæ audaciæ tenet cælibatus. Sacrifici enim, Monachi & moniales ſuæ infirmitatis obliti, cælibatui ſe pares eſſe confidunt. Quo autem oraculo edocti ſunt, conſtaturam ſibi tota vita caſtitatem, in cuius finem eam vouent? Audiunt de vniuerſali hominum conditione Dei vocem, Non eſt bonum homini eſſe ſoli. Intelligunt, atque vtinam non ſentirent, peccatum in nobis manens non carere acerrimis aculeis. Illam generalem vocationem qua fiducia excutere audent in totam vitam? quum donum continentiæ ſæpius in certum tempus, prout opportunitas requirit, concedatur. In tali peruicacia ne Deum auxiliatorem expectent: ſed meminerint potius eius quod dictum eſt, Dominum Deum tuum non tentabis. Hoc verò Deum tentare eſt, contra inditam ab eo naturam niti, ac præſentia eius dona ſpernere acſi nihil ad nos pertinerent. Quod iſti non modò faciunt, ſed matrimonium etiam quod inſtituere nõ alienum ſua maieſtate cenſuit

2. Qui ſimus nos qui vouemus. Hîc primùm metiendæ vires noſtræ: Deinde vocationis noſtræ habenda ratio. Cap. 11. Rom. 12.3. 1. Cor. 12.11. *Alioqui facilè peccamus.* Act. 23.12. *Exemplis id probatur.* Iudic. 11.30. *Quæ cum clamant Papiſticis nõ animaduertentis fœdè & horrendum in modum lapſum eſt.* Gen. 2.18 *Cùm enim coniugiũ probris afficerent Papiſtæ horrendas pœnas Deo luerunt.* Deut. 6. 16.

ſuit

ſuit Deus, quod in omnibus honorabile pronuntiauit, quod Chriſtus Dominus noſter [Heb. 13. 4]
ſua præſentia ſanctificauit, quod primo ſuo miraculo cohoneſtare dignatus eſt, pollu- [Ioh. 2. 2 & 9.]
tionem vocare audent: tantùm vt qualemcunque cælibatum miris encomiis tollant. Quaſi verò non aliud cælibatum eſſe, aliud virginitatem. Luculentum ipſi documentum præbeant in ſua vita: quam tamen impudentiſſimè angelicam vocant. in hoc certè Angelis Dei nimiũ iniurij, quibus ſcortatores, adulteros, & aliquid multò peius ac fœdius comparant. Et ſanè argumentis hic minimè opus eſt, vbi re ipſa palàm reuincuntur. Videmus enim palam, quàm horrendis pœnis huiuſmodi arrogantiam, & ex præfidentia donorum ſuorum contemptum paſſim vlciſcatur Dominus. Et occultioribus prępudo-

Proinde nihil vouendũ quod vocationi noſtræ repugnet.

re parco: de quibus hoc ipſum quod intelligitur nimium eſt. Nihil eſſe vouendum quod nobis ſit impedimento quominus vocationi noſtrę ſeruiamus, extra controuerſiam eſt. Quemadmodum ſi paterfamilias voueat, relictis liberis & vxore, ſe alia onera ſuſceptu- rum: vel qui ad gerendum magiſtratum idoneus eſt, vbi eligitur, voueat ſe priuatum fore. Quid autem ſibi velit quod de libertate noſtra non ſpernenda diximus, nonnihil ha-

Nec libertas à Domino nobis acquiſita ſpernenda eſt.

bet difficultatis, niſi explicetur. Itaq; ſic paucis accipe. Quum rerum omnium dominos conſtituerit nos Deus, & eas ſic nobis ſubiecerit vt omnibus pro noſtra commoditate vteremur: non eſt quod ſperemus gratum Deo fore officium, ſi rebus externis, quæ nobis adminiculo eſſe debent, nos in ſeruitutem addicamus. Hoc ideò dico, quòd nonnulli laudem humilitatis ex eo captant ſi ſe illaqueent multis obſeruationibus, à quibus non fruſtra nos liberos atque immunes Deus eſſe voluit. Proinde ſi hoc periculum volumus effugere, ſemper meminerimus, ab ea œconomia, quam Dominus in Eccleſia Chriſtiana inſtituit, nobis minimè eſſe diſcedendum.

3. Quo animo votum eſt nuncupandum, ſi Deo ipſum approbare volumus.

4 Nunc venio ad illud quod tertio loco poſui: multum ſcilicet referre quo animo votum nuncupes ſi velis ipſum Deo approbari. Nam quia Dominus cor, nõ externam ſpeciem intuetur, fit vt eadem res, mutato animi propoſito, nunc placeat ei acceptáque ſit, nunc vehementer diſpliceat. Vini abſtinentiam ſi ita voues quaſi in ea ſubſit aliquid ſanctimoniæ, ſuperſtitioſus es: ſi in alium finem non peruerſum reſpicis, nemo poteſt im-

Sunt autẽ votorũ quatuor fines quorum duo tẽpus præteritum, reliqui futurũ ſpectant, & ſunt exercitia gratiarum actionis ac pœnitentiæ.

probare. Sunt autem, quantum poſſum iudicare, quatuor fines ad quos vota noſtra rite dirigentur: quorum duos, docendi cauſa, ad præteritum tempus refero: duos reliquos ad futurum. Ad præteritum tempus pertinent vota quibus vel noſtram erga Deum gratitudinem pro acceptis beneficiis teſtamur, vel ad iram eius deprecãdam, ipſi à nobis pœnam ob admiſſa delicta exigimus Priora vocemus, ſi placet, exercitia gratiarum actionis: altera, pœnitentię. Prioris generis exemplum habemus in decimis, quas vouebat Iacob, ſi Dominus eum incolumem ab exilio in patriam reduceret. Præterea in ſacrificiis [Gen. 28, 20]
veteribus pacificorum, quæ pij Reges ac duces, iuſtum bellum ſuſcepturi vouebant ſe reddituros ſi victoria potiti eſſent: aut certè quum maiori aliqua difficultate premebantur, ſi Dominus eos liberaſſet. Sic intelligendi ſunt omnes loci in Pſalmis qui de votis lo- [Pſal. 22. 26 & 56. 13. & 116. 14. 18.]

Votorum primi generis exempla & vſus.

quuntur. Eiuſmodi vota hodie quoque nobis in vſu eſſe poſſunt, quoties nos Dominus vel a clade aliqua, vel à morbo difficili, vel ab alio quouis diſcrimine eripuit. Neq; enim à pij hominis officio tunc abhorret, votiuam oblationem, velut ſolenne recognitionis

Votorũ ſecundi generis exẽpla, vſus & libertas.

ſymbolum Deo conſecrare: ne ingratus erga eius benignitatem videatur. Secundum genus quale ſit, vno duntaxat familiari exemplo oſtendere ſufficiet. Siquis in aliquod flagitium, gulæ vitio prolapſus ſit, nihil obſtabit quominus ad caſtigandam intemperiem lautitiis omnibus poſſit ad aliquod tempus renuntiare, idque facere voto adhibito, quo arctiore vinculo ſe aſtringat. Neque tamen ſic perpetuam legem iis ſtatuo qui ſimiliter deliquerint: ſed oſtendo quid facere illis liceat, qui tale votum ſibi vtile eſſe cenſuerint. Sic igitur eiuſmodi votum licitum facio vt liberum interim relinquam.

Finis votorum quæ in futurũ tempus conferuntur.

5 Quæ in futurum tempus conferuntur vota, partim, vt diximus, eò tendunt, vt reddamur cautiores: partim vt quibuſdam veluti ſtimulis, ad officium excitemur. Videt aliquis ſe adeò procliuem eſſe in certum vitium, vt in re aliàs non mala ſibi temperare nequeat quin protinus in malum delabatur: nihil abſurdum faciet, ſi eius rei vſum ad ali-

Exempla.

quod tempus ſibi voto præcidat. Quemadmodum ſiquis periculoſum ſibi eſſe hunc vel illum corporis ornatum agnoſcat, & tamen cupiditate illectus vehemẽter appetat, quid melius faciat quàm vt frænum ſibi iniiciendo, hoc eſt neceſſitatem abſtinendi imponendo, ſeſe omni dubitatione liberet? Similiter ſiquis vel obliuioſus ſit, vel piger ad neceſſaria pietatis officia, cur non ſuſcepto voto, & memoriam expergefaciat, & pigritiam ex-

eutiat?In vtroque ſpeciem eſſe pædagogiæ fateor:ſed eo ipſo quòd ſunt infirmitatis adminicula, à rudibus & imperfectis non ſine vtilitate vſurpantur. Proinde quæ ad vnum ex his finibus reſpiciunt vota, præſertim in rebus externis, legitima eſſe dicemus, ſi modo & Dei approbatione ſint ſuffulta, & vocationi noſtræ conueniant, & ad facultatem gratiæ nobis à Deo datæ ſint limitata.

6 Iam nec difficile eſt colligere quid de votis in vniuerſum ſentiendum ſit. Vnum eſt votum fidelium omnium commune, quod in Baptiſmo nuncupatum, Catechiſmo ac Cœnæ ſumptione confirmamus, & quaſi ſancimus. ſunt enim ſacramenta tanquam ſyngraphæ, quibus Dominus miſericordiam nobis ſuam atq; ex ea vitam æternam defert: nos viciſſim illi obedientiam pollicemur. Hæc tamen voti formula vel certè ſumma, quòd Satanæ renuntiantes, Deo nos in ſeruitutem addicimus, vt ſanctis eius mandatis obediamus, non autem obſequamur prauis carnis noſtræ deſideriis. Hoc votum quum à Scriptura teſtimonium habeat, imò à filiis Dei omnibus exigatur, quin ſanctum ſit & ſalutare dubitari non debet. Nec obſtat quòd perfectam legis obedientiam, quam exigit Deus à nobis, nemo in hac vita præſtat. Quando enim hæc ſtipulatio in fœdere gratiæ eſt incluſa, ſub quo & remiſſio peccatorum, & Spiritus ſanctificationis continetur: pollicitatio quam illic facimus, & cum veniæ deprecatione & cum auxilij poſtulatione coniuncta eſt. In iudicandis particularibus votis tres ſuperiores regulas memoria tenere neceſſe eſt: vnde tutò licebit, quale ſit vnumquodque votum æſtimare. Neque tamen ea ipſa vota, quæ ſancta eſſe aſſero, ſic cõmendare me putes, vt quotidiana eſſe velim. Nam etſi nihil præcipere de numero aut tempore audeo: ſiquis tamen conſilio meo obtemperet, nonniſi ſobria & temporaria ſuſcipiet. Si enim ad multa vota nuncupanda ſubinde erumpas, tota religio ipſa aſſiduitate vileſcet, & procliuis erit in ſuperſtitionem lapſus. Si perpetuo voto te obſtringas, aut magna moleſtia tædióque ſolues, aut etiam diuturnitate fatigatus, violare aliquando audebis.

De votis in vniuerſum doctrina.
Votum cõmune omniũ Chriſtianorum.
Et quidem ſanctum ac ſalutare.
Vota autẽ particularia ad tres ſuperiores regulas ſunt exigenda.

7 Iam nec obſcurum eſt, quanta ſuperſtitione in hac parte laborauerit mundus aliquot ſeculis. Alius ſe abſtemium fore vouebat: quaſi vini abſtinentia cultus eſſet per ſe Deo gratus. Alius ieiunio, alius carnis abſtinentiæ ſe adſtringebat ad certos dies, quibus ſingularem aliquam præ aliis religionem ſubeſſe ſibi vana opinione finxerat. Quædam etiam longè magis puerilia nuncupabantur: etſi non à pueris. Fuit enim hoc pro magna ſapientia habitum, votiuas peregrinationes ad ſanctiora loca ſuſcipere, ac interdum vel pedibus iter conficere, vel corpore ſeminudo, quo plus meriti ex laſſitudine acquireretur. Hæc & ſimilia, quorum incredibili ſtudio mundus aliquandiu æſtuauit, ſi ſecundum eas quas antea poſuimus regulas examinentur, non tantùm inania deprehendentur ac nugatoria, ſed plena manifeſtę impietatis. Vtcunque enim iudicet caro, nihil magis abominatur Deus quàm cultus fictitios. Accedunt pernicioſæ illæ & damnatæ opiniones, quòd hypocritæ, vbi talibus nugis defuncti ſunt, credunt ſe non vulgatem iuſtitiam ſibi comparaſſe: ſummam pietatis in externis obſeruationibus reponunt: alios omnes deſpiciunt qui apparent earum rerum minus curioſi.

Vnde ſatis conſtat quam miſera fuerit aliquot ſeculis hominum temerè & ſuperſtitioſè vouentium conditio: quod primùm in genere oſtenditur.

8 Singulas formas enumerare nihil attinet. Sed quia vota monaſtica maiori in veneratione habentur quòd videntur publico Eccleſiæ iudicio approbata: de iis breuiter dicendum eſt. Principio, nequis longi temporis præſcriptione defendat monachiſmum qualis hodie eſt, notandum eſt, fuiſſe olim in monaſteriis longè aliud viuendi inſtitutum. Qui ſe ad ſummam auſteritatem & patientiam volebant exercere, eò concedebãt. Qualem enim ſub Lycurgi legibus fuiſſe Lacedæmoniorum diſciplinam narrant, tunc talis erat apud monachos, ac multo etiam rigidior. Humi dormiebant: potus erat aqua: cibus, panis: herbæ ac radiculæ, præcipuæ lautitiæ in oleo & ciceribus. Ab omni delicatiore victu & corporis cultu abſtinebant. Hæc hyperbolica videri poſſent niſi ab oculatis & expertis teſtibus traderentur, Gregorio Nazianzeno, Baſilio & Chryſoſtomo. Talibus verò rudimentis ſe ad maiora munera preparabant. Monaſtica enim collegia fuiſſe tunc veluti ſeminaria ordinis Eccleſiaſtici, cum illi quos nuper nominauimus, ſatis claro documento ſunt (nam omnes in monaſteriis educati, illinc ad Epiſcopale munus vocati ſunt) tum alij complures eorum ætate magni ac præſtantes viri. Et Auguſtinus illud ſuo quoque tempore fuiſſe vſitatum oſtendit, vt Eccleſiæ clericos cœnobia miniſtrarent. nam monachos Caprariæ inſulæ ſic alloquitur, Vos autem fratres exhortamur in Domino vt propoſitũ veſtrum cuſtodiatis, & in finem perſeueretis: ac ſiquãdo operam veſtr

Deinde in ſpecie, in votis monachorũ. Atque ita ad 2. capitis partem deuenitur, & primùm qualis fuerit votorum monachorũ vita, quale inſtitutũ: vnde liquet quam diſſimilis & ridiculus ſit Papiſticus monachiſmus.
Epiſt 81.

veſtram mater Eccleſia deſideraverit, nec elatione auida ſuſcipiatis,nec blandiente deſidia reſpuatis: ſed miti corde obtempereris Deo. Nec veſtrũ otium neceſſitatibus Eccleſiæ præponatis:cui parturienti ſi nulli boni miniſtrare vellent, quomodo naſceremini non inueniretis. Loquitur autem de miniſterio quo fideles ſpiritualiter renaſcuntur.

Epiſt.76. Item ad Aurelium,Et ipſis lapſus occaſio,& ordini clericorum fit indigniſſima iniuria,ſi deſertores monaſteriorum ad militiam clericatus eliguntur: quum ex iis qui in monaſterio permanẽt, non tamen niſi probatiores ac meliores in clerum aſſumere ſoleamus. Niſi fortè, ſicut vulgus dicit, Malus choraules, bonus eſt ſymphoniacus: ita & de nobis iocabitur,Malus monachus,bonus clericus eſt. Nimis dolendum,ſi ad tam ruinoſam ſuperbiam monachos ſurrigamus,& tam graui cõtumelia clericos dignos putemus:quum aliquando etiam bonus monachus vix bonum clericum faciat, ſi adſit ei ſufficiens continentia, & tamen deſit neceſſaria doctrina. Ex his locis apparet pios homines ſeſe ad Eccleſiæ gubernationem monaſtica diſciplina ſolitos fuiſſe præparare, quo aptiores & melius formati tantum munus ſubirent. Non quòd omnes ad hunc finem peruenirent, aut etiam tenderent, quum maiori ex parte eſſent homines illiterati: ſed qui idonei erant,ſeligebantur.

Veterum monachorum ex Auguſtino pictura. 9 Duobus tamen præcipuè locis veteris monaſtices formam nobis depingit. Libro de moribus Eccleſiæ catholicæ,vbi aduerſus Manichæorum calumnias eius profeſſionis ſanctimoniam opponit:&altero,cui titulum fecit,De opere monachorum:vbi in degeneres quoſdam monachos, qui inſtitutum illud corrumpere cœperant, inuehitur. Ego hic eorum quæ tradit ſummam ita colligam, vt verbis quoque eius, quoad licebit, vtar: *Horum pietas.* Contemptis, inquit, mundi huius illecebris, in communem vitam caſtiſſimam ſanctiſſimámque congregati, ſimul ætatem agunt,viuentes in orationibus,lectionibus,diſputationibus: *Modeſtia.* nulla ſuperbia tumidi, nulla peruicacia turbulenti, nulla inuidentia liuidi. *De moribus Eccl. cath.c.31.* *Paupertas.* Nemo quicquam poſſidet proprium:nemo cuiquam oneroſus eſt. *Labor manuum.* Operantur manibus ea quibus & corpus paſci poſſit, & mens à Deo impediri non poſſit. *Oeconomia.* Opus autem ſuum tradunt eis quos Decanos vocant. *Inſtitutio.* Illi autem Decani cum magna ſolicitudine omnia diſponentes,rationem vni reddunt,quem Patrem vocant. Hi verò Patres non ſolùm ſanctiſſimi moribus,ſed etiam diuina doctrina excellentiſſimi, omnibus rebus excelſi,nulla ſuperbia conſulunt iis quos filios vocant, magna ſua in iubendo authoritate, magna *Conuentus.* ipſorum in obtemperando voluntate. Cõueniunt autem diei tempore extremo de ſuis quiſque habitaculis,dum adhuc ieiuni ſunt,ad audiendum illum Patrem:& conueniunt ad ſingulos Patres, terna vt minimum hominum millia (de Ægypto potiſſimum & O- *Victus ratio.* riente loquitur) corpus deinde reficitur, quantum ſaluti & ſalubritati ſat eſt: coercente vnoquoque concupiſcentiam ne ſe profundat vel in ea ipſa quæ præſto ſunt, parca & viliſſima. Ita non ſolùm à carnibus & vino abſtinent pro ſufficientia domandarum libidinum,ſed ab iis quæ tanto concitatius ventris & gutturis prouocant appetitum,quanto quaſi mundiora nonnullis videntur. *Amor erga pauperes.* Quo nomine ſolet turpe deſiderium exquiſitorum ciborum quod à carnibus alienum eſt,ridiculè turpitérque defendi. Quicquid neceſſario victui redundat(redundat autem plurimum ex operibus manuum,&epularum reſtrictione)tanta cura egentibus diſtribuitur quanta non ab ipſis qui diſtribuunt,comparatum eſt. Nullo enim modo ſatagunt vt hæc ſibi abundent:ſed omni modo agunt vt *Auſteritas.* non apud ſe remaneat quod abundauerit. Deinde commemorata auſteritate,cuius ipſe *Ibid.cap.33.* exempla & Mediolani & alibi viderat. Inter hæc (inquit) nemo vrgetur in aſpera, quæ ferre non poteſt: nulli quod recuſat imponitur: nec ideo condemnatur à cæteris,quòd *Tit.1.15.* in eorum imitatione ſe fatetur inualidum. meminerunt enim quantopere commendata ſit charitas: meminerunt omnia munda mundis,&c. Itaque non reiiciendis generibus ciborum,quaſi pollutis,ſed concupiſcentiæ perdomandę,& dilectioni fratrum retinen- *1.Cor.6.13.* dæ inuigilat omnis induſtria. Meminerunt,Eſca ventri,& venter eſcis,&c. *Abſtinentia.* Multi tamen firmi propter infirmos abſtinent. Multis non eſt cauſa iſta faciendi:ſed quòd viliore victu & minimè ſumptuoſo ſe ſuſtẽtare placet. Itaque iidem ipſi, qui ſani ſibi temperant, ſi ratio valetudinis cogat,ægroti ſine vlla formidine accipiunt. Multi vinum nõ bibunt: nec tamen ſe eo inquinari putant: nam languidioribus, & qui ſine ipſo nequeunt ſalu- *Humanitas.* tem corporis obtinere,humaniſſimè præberi faciunt:& nonnullos ſtultè recuſantes fra- *Superſtitionis odium.* ternè admonent ne vana ſuperſtitione debiliores citius quàm ſanctiores fiant. Ita pietatem ſedulò exercent: corporis verò exercitationem ad exiguum tempus pertinere nouerunt

uerunt. Charitas pręcipuè cuſtoditur:charitati victus,charitati ſermo,charitati habitus, *Charitas.* charitati vultus aptatur. Coitur in vnam conſpiratúrque charitatem: hanc violâte,tanquam Deum,nefas ducitur:huic ſiquis reſiſtit,eiicitur atque vitatur: hanc ſiquis offendit, vno die durare non ſinitur. Quoniam his verbis, veluti in tabula, qualis olim fuerit monaſtice, repræſentaſſe viſus eſt ſanctus ille vir,ea,tametſi longiora, huc inſerere non piguit: quòd me longiorem aliquanto fore cernebam, ſi ex diuerſis eadem colligerem, quantumuis ſtuderem compendio..

10 Hîc autem mihi propoſitum non eſt totum iſtud argumentum perſequi,ſed obiter tantùm indicare nō modò quales habuerit vetus Eccleſia monachos,ſed qualis tunc fuerit monaſtica profeſſio: vt ex comparatione iudicare poſſint ſani lectores quid frontis habeant qui ad ſuſtinendum præſentem monachiſmum,antiquitatem allegant. Auguſtinus dum ſanctum ac legitimum monachiſmum nobis deformat, omnem rigidam exactionem vult abeſſe earum rerum quę nobis verbo Domini liberę relinquuntur. Atqui nihil eſt quod hodie ſeuerius exigatur. Scelus enim inexpiabile eſſe ducunt ſiquis in colore aut ſpecie veſtis,ſiquis in genere cibi, ſiquis in aliis friuolis ac frigidis ceremoniis vel minimum à præſcripto deflexerit. Auguſtinus fortiter contendit non licere monachis de alieno otioſis viuere. Tale exemplum ſuo tempore extitiſſe negat bene constituti monaſterij. Noſtri præcipuam ſanctimoniæ ſuæ partem in otio collocant. Nam ſi otium illis tollas,vbi erit illa contemplatiua vita qua ſe alios omnes excellere,& ad Angelos propius accedere gloriantur? Auguſtinus denique monachiſmum requirit qui nihil aliud ſit quàm exercitium adiumentúmque ad pietatis officia, quæ Chriſtianis omnibus commendantur. Quid? quum ſummam,adeóque propè vnam eius regulam facit charitatem, an putamus conſpirationem laudare, qua pauci homines inter ſe deuincti, ab vniuerſo Eccleſiæ corpore ſeparentur? Imò verò eos exemplo ſuo reliquis vult prælucere ad ſeruandam Eccleſiæ vnitatem. In vtroque adeò diuerſa eſt præſentis monachiſmi ratio,vt vix quicquam magis diſſimile,ne dicam contrarium,reperias. Siquidem monachi noſtri non contenti ea pietate cuius vnius ſtudio ſuos eſſe perpetuò intentos Chriſtus iubet, nouam neſcio quam imaginantur, cuius meditatione ſint aliis omnibus perfectiores.

Quantum à veteri monachatu nouus defecerit.
1. Inconſiderato rigore.
De opere Monachorũ.
2. Inutili otio.
3. Falſa perfectionis venditatione.

11 Hoc ſi negant,ſcire ab illis velim cur ordinem ſuum perfectionis titulo vnum dignentur,& eundem omnibus Dei vocationibus adimant. Neque me latet illa ſophiſtica ſolutio non ideo ſic vocari quia perfectionem in ſe contineat, ſed quia ad acquirendam perfectionem ſit omnium optimus. Quum ſe apud plebem venditare,quum rudibus ac ignaris adoleſcentulis laqueum inricere, quum priuilegia ſua aſſerere, quum in aliorum contumeliam, ſuam dignitatem extollere volunt, iactant ſe eſſe in ſtatu perfectionis. Quum propius vrgentur quàm vt inanem hanc arrogantiam tueri queant,ad iſtum cuniculum ſuffugiunt, ſe nondum perfectionem eſſe conſequutos, in eo tamen ſtatu eſſe quo ad ipſam præ aliis aſpirant. Interim manet illa in plebe admiratio,quaſi ſola vita monaſtica ſit Angelica, perfecta, ab omni vitio repurgata. Hoc prætextu quæſtuoſiſſimas nundinas exercent. illa autem moderatio in paucis libris ſepulta manet. Hanc eſſe intolerandam ludificationem quis non videt? Sed perinde cum ipſis agamus acſi nihil plus tribuerent ſuæ profeſſioni quàm vocando ſtatum adipiſcendę perfectionis. Sanè hoc illis nomen deferendo,tanquam ſpeciali nota ab aliis vitæ generibus diſtinguunt. Et quis hoc ferat vt tantus honor transferatur ad inſtitutum,nuſquam vel vna ſyllaba approbatum: eodem indignæ cenſeantur omnes Dei vocationes, ſacro eius ore non modò præceptæ,ſed inſignibus elogiis ornatæ? Et quanta,obſecro,iniuria ſit Deo,quum omnibus vitæ generibus ab eo ordinatis, eius teſtimonio laudatis, commentitium neſcio quod anteferatur?

Imaginaria et falſiſſima huius perfectionis monaſticæ refutatio.
Exceptionis diluitio.
Ad rem ipſam acceſſus.

12 Age, calumniam eſſe dicant quòd antea tradidi non eſſe contentos præſcripta à Deo regula. Atqui etiamſi taceam, ipſi plus ſatis ſe accuſant. apertè enim docent ſe plus oneris ſuſcipere, quàm ſuis Chriſtus impoſuerit: quoniam ſcilicet Euangelica conſilia de diligendis inimicis,de non appetēda vindicta,de non iurando,&c. ſe ſeruaturos promittant: quibus non ſunt cōmuniter aſtricti Chriſtiani. In eo quam nobis antiquitatem obtendent? Nulli vnquam veterum hoc venit in mentem: omnes vna voce clamant, nullam penitus voculam à Chriſto emiſſam cui non ſit neceſſariò obtemperandum. Et hæc ipſa nominatim quæ iſti boni interpretes Chriſtum conſuluiſſe duntaxat nugātur,

1. Argumentũ pro monaſtica perfectione.
Matth.5.44.
Reſponſio.

iuſſa eſſe, nulla dubitatione vbique docent. Sed quia hunc peſtilentiſſimum errorem eſſe ſuprà docuimus, ſatis hîc ſit breuiter notaſſe, ea opinione fundatum eſſe monachiſmum qui nunc eſt, quam meritò pij omnes execrari debent: vt ſcilicet fingatur aliqua eſſe perfectior viuendi regula quàm iſta communis, vniuerſæ Eccleſiæ à Deo tradita. Huic fundamento quicquid ſuperſtruitur, non niſi abominabile eſſe poteſt.

2. Argumentum. Matth.19.21

13 Verùm aliud ſuæ perfectionis argumentum afferunt quod ſibi firmiſſimum eſſe putant. Dixit enim Dominus adoleſcẽti de perfectione iuſtitiæ interroganti, Si vis perfectus eſſe, vende omnia quę habes, & da pauperibus. Id an faciant ipſi, nondum diſputo. demus hoc illis in præſentia. Perfectos igitur ſe factos iactant, omnia ſua relinquendo. Si in hoc ſita eſt perfectionis ſumma, quid ſibi vult quod Paulus docet, eum qui omnia ſua diſtribuerit pauperibus niſi charitatem habet, nihil eſſe? Qualis iſta eſt perfectio, quæ ſi abeſt, charitas in nihilum cum homine redigitur? Hîc reſpõdeant neceſſe eſt, ſummum hoc quidem, ſed non vnicum eſſe perfectionis opus. Verùm hîc quoque reclamat Paulus, qui non dubitat charitatem ſine eiuſmodi renũtiatione facere vinculum perfectionis. Si certum eſt, inter magiſtrum & diſcipulum nihil eſſe diſſenſionis, alter autem clarè negat hominis perfectionem in eo conſiſtere vt ſuis omnibus renunciet, & rurſum ſine eo conſtare aſſerit: videndum eſt qualiter accipiendum ſit illud Chriſti, Si vis perfectus eſſe, vende omnia quæ habes. Porrò minimè obſcurus erit ſenſus, ſi expendamus (quod in omnibus Chriſti concionibus obſeruare ſemper conuenit) ad quem dirigantur hæc verba. Adoleſcens interrogat quibus operibus ingredietur in vitam æternam. Chriſtus quia de operibus rogabatur, eum remittit ad Legem: & meritò. eſt enim via æternæ vitæ, ſi in ſe conſideretur: nec aliunde inualida eſt ad ſalutem nobis afferendam, quàm ex noſtra prauitate. Hoc reſponſo declarauit Chriſtus, ſe non aliam vitæ formandæ rationem tradere quàm quæ in Lege Domini tradita olim fuerat. Ita & teſtimonium Legi diuinæ reddebat, quòd eſſet perfectę iuſtitię doctrina: & ſimul calumniis occurrebat, ne videretur noua aliqua viuendi regula, ad Legis defectionem populum incitare. Iuuenis non mali quidem animi, ſed vana confidentia tumidus, ſe omnia Legis præcepta à puero ſeruaſſe reſpondet. Certo certius eſt immenſo ſpatio procul ab eo abfuiſſe, quò ſe perueniſſe iactabat. Et ſi vera fuiſſet gloriatio, nihil illi defuiſſet ad ſummam perfectionem. Suprà enim demonſtratum eſt, quòd in ſe contineat Lex perfectam iuſtitiam: & hoc ipſum inde patet, quòd via æternæ ſalutis vocatur eius obſeruatio. Vt edoceretur quantulum in ea iuſtitia profeciſſet, quam ſe impleuiſſe nimis audacter reſponderat, operæpretium fuit familiare eius vitium excutere. Diuitiis autem quum abundaret, cor illis affixum habebat. Ergo quia vulnus hoc ſecretum nõ ſentiebat, à Chriſto lancinatur. Vade, inquit, vende omnia quæ habes. Si tam bonus fuiſſet cuſtos Legis quàm putabat, non diſcederet mœſtus, hoc verbo audito. Nam qui Deum diligit ex toto corde, quicquid cum eius dilectione pugnat, non tantũ habet pro ſtercore, ſed tanquam exitiale abominatur. Ergo quòd diuitẽ auarum relinquere iubet Chriſtus omnia quę habet, perinde eſt acſi ambitioſum omnibus honoribus, voluptuoſum omnibus deliciis, impudicũ omnibus libidinis inſtrumentis iuberet renuntiare. Sic ad particularem mali ſui ſenſum reuocandæ ſunt conſcientiæ, quæ nullo generalis admonitionis ſenſu tanguntur. Fruſtra igitur hypotheſin iſtam ad generalẽ interpretationẽ trahũt, acſi Chriſtus hominis perfectionẽ in renũtiatione bonorum ſtatueret: quum nihil aliud voluerit hoc dicto, quàm iuuenem ſibi vltra modum placentẽ, ad ſentiendũ vlcus ſuum adigere: vt intelligeret ſe longo adhuc interuallo abeſſe à perfecta Legis obedientia, quam ſibi aliàs falsò arrogabat. Fateor hunc locũ fuiſſe à quibuſdam ex Patribus malè intellectum, atq; hinc natam eſſe voluntariæ paupertatis affectationem: qua illi demum beati putabantur qui abdicatis omnibus rebus terrenis, nudi ſe Chriſto deuouerẽt. Sed cõfido bonis omnibus & nõ contentioſis ſatisfactum iri hac mea explicatione vt de mente Chriſti nihil ambigant.

Reſponſio 1. 1.Cor.13.3. Coloſ.3.14. Reſp. 2. dictũ Chriſti quo monachi abutuntur explanãs. Luc.10.25. Paralogiſmus monachorum.

14 Quanquam nihil minus cogitarunt Patres quàm ſtabilire eiuſmodi perfectionem quæ poſtea à cucullatis Sophiſtis fabrefacta fuit, vt duplicem Chriſtianiſmum ſic erigerent. Nondum enim natum erat ſacrilegum illud dogma quod profeſſionem monaſtices Baptiſmo comparat, imò palàm aſſerit, formã eſſe ſecundi Baptiſmi. Ab hac blaſphemia quis dubitet Patres toto animo abhorruiſſe? Iam illud extremũ quod apud veteres monachos fuiſſe dicit Auguſtinus, vt ſcilicet totos ſe ad charitatem accommodarent, quid opus eſt verbis demõſtrare eſſe ab hac nouitia profeſſione alieniſſimũ? Res ipſa loquitur

Quàm verò ipſorum verba (ſuam cucullã aſſerũ aliquod Baptiſma eſſe ſecundum) et res ipſa loquatur nouos monachos diſceſſionem a Deo

quitur

quitur, eos omnes qui in cœnobia concedunt, diſceſſionem ab Eccleſia facere. Quid enim? annon ſe à legitima fidelium ſocietate ſeparant, peculiare ſibi miniſterium & priuatam ſacramentorum adminiſtrationem aſciſcendo? Quid eſt Eccleſiæ communionem diſſipare, ſi hoc non eſt? Atque (vt eam quam cœpi facere comparationem perſequar, & ſemel claudam) quid ſimile hac in parte habent cum veteribus monachis? Illi tametſi ſeparatim ab aliis habitabant, non tamen habebant ſeparatam Eccleſiam: ſacramēta participabant cum aliis: ad ſolennes conuentus ſe ſiſtebant: illic pars plebis erant. Iſti priuatum ſibi altare erigendo, quid aliud quàm vinculum vnitatis abruperunt? Nam & ſe ab vniuerſo Eccleſiæ corpore excommunicarunt, & ordinarium contempſerunt miniſterium, quo pacem ac charitatem voluit Dominus inter ſuos conſeruari. Itaque quot ſunt hodie monaſteria, tot eſſe dico ſchiſmaticorum conuenticula, qui turbato Eccleſiaſtico ordine, à ſocietate fidelium legitima ſunt execti. Et ne obſcura eſſet iſta diſceſſio, varia factionum nomina ſibi indiderunt. Nec ipſos puduit in eo gloriari quod ſic execratur Paulus vt ſatis exaggerare non poſſit. Niſi fortè Chriſtum fuiſſe a Corinthiis diuiſum arbitramur, quum aliis alio doctore ſuperbiret: & nunc ſine vlla Chriſti iniuria fieri quòd pro Chriſtianis alios Benedictinos, alios Franciſcanos, alios Dominicanos vocari audimus: & ita vocari, vt ipſi dum affectant a vulgo Chriſtianorum diſtingui, hos titulos pro religionis profeſſione faſtuosè ſibi ſumant.

Eccleſiæ facere: iſtas quot ſunt hodie monaſteria tot eſſe ſchiſmaticorum conuenticula, ſicut ex variis ſectarū ſuarum nominibus & regulis apparet.

1. Cor. 1. 12. & 3. 4.

15 Hæc quæ hactenus inter veteres & noſtræ ætatis monachos diſcrimina recenſui, non in moribus ſunt, ſed in ipſa profeſſione. Proinde meminerint lectores, fuiſſe me de monachiſmo potius quàm de monachis loquutum, & ea vitia notaſſe non quæ in paucorum vita hærent, ſed quæ ab ipſo viuendi inſtituto ſeparari nequeunt. In moribus autem quanta ſit diſcrepantia, quid attinet ſigillatim exponere? Hoc conſtat, nullū eſſe hominum ordinem magis omnis vitiorum turpitudine inquinatum: nuſquam magis feruent factiones, odia, ſtudia partium, ambitus. In paucis quidē cœnobiis pudicè viuitur: ſi pudicitia vocanda eſt vbi eatenus reprimitur libido ne palàm ſit infamis: decimum tamen quodque vix reperias quod non lupanar ſit potius quàm caſtitatis ſacrarium. At in victu qualis frugalitas? Non aliter porci in haris ſaginantur. Sed ne querantur ſe nimis inclementer à me tractari, non vlterius pergo. Quanquam in his paucis quæ attigi, nihil eſſe accuſatoriè dictum fatebitur quicunque rem ipſam nouit. Auguſtinus, quum tanta caſtitate, ſecundum eius teſtimonium excellerent monachi, queritur tamen multos eſſe errones, qui malis artibus & impoſturis ſimpliciores pecunia emungant, qui reliquias Martyrum circunferendo turpes nundinationes exerceant, imò pro Martyrū reliquiis, quorumlibet mortuorum oſſa venditent: qui multis ſimilibus flagitiis ignominiam ordini inurant. Vt ſe nullos vidiſſe meliores prædicat, quàm qui in monaſteriis profecerint: ita deplorat nullos ſe deteriores vidiſſe quàm qui in monaſteriis defecerint. Quid diceret, ſi hodie cōſpiceret tot ac tam deploratis vitiis exundare, & quodammodo crepare omnia ferè cœnobia? Ego nihil niſi quod omnibus eſt notiſſimum dico. Neque tamen ad omnes ſine vlla prorſus exceptione pertinet hæc vituperatio. Quemadmodum enim nunquam adeò bene conſtituta fuit in monaſteriis ſanctè viuendi regula & diſciplina, quin extarent aliqui fuci longè aliis diſſimiles: ita non ſic hodie à ſancta illa antiquitate monachos degeneraſſe dico, quin aliquos in ſuo grege bonos adhuc habeant. ſed hi pauci & diſperſi in illa ingenti malorum & improborum multitudine deliteſcunt: nec contemnuntur modò, ſed etiam petulanter inceſſuntur, interdum etiam crudeliter tractantur ab aliis: qui (vt eſt in Mileſiorum prouerbio) nemini apud ſe bono locum eſſe debere credunt.

Nec tantum profeſſio ipſa hodie vitioſa eſt: ſed & mores eorum longe ſunt corruptiſſimi.

De opere Monachorum, in fine.

16 Hac veteris & hodierni monachiſmi comparatione effeciſſe me quod volui confido, vt appareat, cucullatos noſtros ad profeſſionis ſuæ defenſionem, primæ Eccleſiæ exemplum falsò prætexere: quandoquidem ab illis non minus differunt quàm ſimiæ ab hominibus. Interim non diſſimulo, vel in illa quam Auguſtinus commendat, priſca forma eſſe nonnihil quod mihi parum placeat. In externis rigidioris diſciplinæ exercitiis non fuiſſe ſuperſtitioſos concedo: at immodicam affectationem & κακοζηλίαν non abfuiſſe dico. 1. Pulchrum fuit, abdicatis facultatibus, omni terrena ſolicitudine carere: at pluris à Deo fit familiæ piè regendæ cura, vbi ſanctus paterfamiliàs, omni auaritia, ambitione, 2. aliiſq; carnis cupiditatibus ſolutus & liber, hoc habet ſibi propoſitū vt in certa vocatione Deo ſeruiat. Pulchrum eſt in receſſu, procul hominum conſuetudine, philoſophari: at 3.

Et in priſco illo monachiſmo nonnihil quoque eſt quod non admodum placere debeat: idque in 4. vitiis potiſſimū oſtenditur.

Chriſtianæ manſuetudinis non eſt, quaſi odio humani generis, in deſertum & ſolitudi-
4. nem confugere, & ſimul ea officia deſerere quæ Dominus in primis mandauit. Etiamſi demus nihil aliud fuiſſe mali in ea profeſſione, hoc certè nõ mediocre malum fuit, quòd exemplum inutile & periculoſum in Eccleſiam induxit.

Votorum monaſticorum refutatio generalis. 17 Nunc igitur videamus cuiuſmodi ſint vota quibus in præclarum hunc ordinem hodie initiantur monachi. Primùm, quia nouum & fictitium cultum promerendi Dei cauſa inſtituere illis animus eſt: abominationi eſſe apud Deum quicquid vouent, ex ſu-
Prima. perioribus concludo.
Secunda. Deinde quia nullo vocationis Dei intuitu, nullâque eius approbatione, viuendi genus quale libet ſibi ipſi comminiſcuntur: temerarium, ideóque illicitum
Rom.14.23. auſum eſſe dico: quia nihil habet ipſorum conſcientia quo ſe apud Deum ſuſtineat: &
Tertia. quicquid non eſt ex fide, peccatum eſt. Præterea quum ad multos ſimul peruerſos atque impios cultus, quos hodiernus monachatus ſub ſe continet, ſeipſos aſtringant: eos
Deut.32.17. non Deo conſecrari, ſed dæmonio, contendo. Cur enim Prophetæ dicere licuerit, Iſrae-
Pſal.106.37. litas filios ſuos immolaſſe dęmoniis & non Deo, tantùm ob id quòd verum Dei cultum profanis ceremoniis corruperant: idem de monachis dicere non liceat, qui vnà cum cu-
Specialis refutatio. cullo mille impiarum ſuperſtitionum laqueum ſibi induunt? Iam quæ votorum ſpecies? Virginitatem Deo perpetuam promittunt, quaſi cum Deo antè pepigerint vt ſe à con-
1. Voti continentiæ. iugij neceſſitate liberaret. Non eſt quòd cauſentur, ſe non niſi gratia Dei fretos votum
Matt.19.11. hoc nuncupare. nam quum ipſe non omnibus dari pronunciet, fiduciam ſpecialis doni concipere noſtrum non eſt. Qui habent, eo vtantur. ſiquando ſe à carne ſua inquietari ſentiunt, confugiant ad eius opem cuius ſola virtute poſſunt reſiſtere. Si non proficiunt,
1.Cor.7.9. ne remedium quod ipſis offertur contemnant. Certa enim Dei voce citantur ad coniugium quibus continendi facultas denegatur. Continentiam appello, non qua corpus ſolùm à ſcortatione purum ſeruatur, ſed qua mens impollutam caſtitatem ſeruat. Neque enim externam tantùm laſciuiam, ſed animi quoque vſtionem caueri Paulus præcipit.
Inſtantia 1. Hoc, inquiunt, ab vltima memoria fuit obſeruatum, vt ſe alligarent continentiæ voto
Reſponſio. qui toros ſe Domino dicare vellent. Fateor certè antiquitus quoque receptum fuiſſe hunc morem: ſed eam ætatem ſic ab omni vitio liberam fuiſſe non concedo vt pro regula habẽdum ſit quicquid tunc factum eſt. Et paulatim irrepſit inexorabilis illa ſeueritas,
Epiſt.11. vt poſt conceptum votum, nullus pœnitentiæ locus fieret. Quod ex Cypriano conſtat. Si ſe ex fide Chriſto dicauerunt virgines, pudicè & caſtè, ſine vlla fabula, perſeuerent. Ita fortes & ſtabiles præmium virginitatis expectent. Si autem perſeuerare nolunt, vel non poſſunt, melius eſt nubant, quàm in ignem deliciis ſuis cadant. Quibus probris non lacerarent nunc eum qui continentiæ votum tali æquitate temperare vellet? Longè ergo ab illo vetuſto more diſceſſerunt, qui non modo nullam admittunt moderationem aut veniam ſi quis præſtando voto impar deprehendatur: ſed grauius peccare nullo pudore pronunciant, ſi accepta vxore, carnis intemperantię medetur, quàm ſi ſcortando corpus & animam contaminet.

Inſtantia 2. pro continentiæ voto. 18 Verùm inſtant adhuc, & ſub Apoſtolis vſitatum fuiſſe tale votum oſtẽdere conantur: quia Paulus viduas, quæ ſemel in publicum miniſterium receptæ nuberent, primam
1.Tim.5.12. fidem abnegare dicat. Ego verò illis minimè nego, viduas quæ ſeſe ſuáſq; Eccleſiæ ope-
Reſponſio, locis Apoſtoli de viduis Eccleſiæ inſeruientibus explanans. ras addicerent, perpetui cælibatus legem ſimul ſuſcepiſſe: non quia in eo religionem aliquam ſtatuerent, vt poſtea fieri cœptum eſt: ſed quoniam niſi ſui iuris, & iugo maritali ſolutæ, functionem illam ſuſtinere non poſſent. Quòd ſi data fide ad nouas nuptias reſpectarent, quid hoc erat aliud, quàm Dei vocationem excutere? Nõ igitur mirum quòd talibus deſideriis laſciuire in Chriſtum eas dicit. Poſtea verò amplificandi cauſa ſubiungit, adeò ipſas quod Eccleſiæ pollicitæ ſunt non præſtare, vt primam quoque fidem in Baptiſmo datam violent ac irritam faciant: in qua hoc comprehenditur vt vocationi quiſque ſuæ reſpondeat. Niſi fortè hoc mauis intelligere, quòd veluti amiſſo pudore omnem deinde honeſtatis curam abiicerent, ad omnem laſciuiam & petulantiam ſe proſtituerent, licentioſa diſſolutáque vita nihil minus quàm Chriſtianas mulieres præ ſe ferrent. qui ſenſus mihi perplacet. Reſpondemus ergo, quæ tunc ad publicum miniſterium recipiebantur viduæ, eas ſibi perpetui cælibatus conditionem impoſuiſſe: ſi poſtea nuberẽt, facilè intelligimus accidiſſe quod dicit Paulus, vt proiecto pudore, inſolẽtiores fierent quam deceret mulieres Chriſtianas. Ita non ſolũ peccaſſe, fidem Eccleſiæ datam fallendo: ſed à communi piarum mulierum lege deſciuiſſe. Sed primũ nego, alia ratione profeſſ-

profeſſas eſſe cælibatum,niſi quia coniugium cum ea quam ſubibant functione minimè conueniret: ac omnino ſe ad cælibatum aſtrinxiſſe, niſi quatenus ferret vocationis ſuæ neceſſitas. Deinde ita obligatas non concedo fuiſſe quin illis tunc quoque ſatius eſſet nubere quam vel carnis aculeis ſolicitari, vel in aliquam prolabi obſcœnitatê. Tertiò eam ætatem dico à Paulo præſcribi quæ ſit communiter extra periculum: præſertim quum eas tantùm deligi iubeat quæ vnico matrimonio contentæ, continentiæ ſpecimen iam antè præbuerint. Votum autem cælibatus non alia ratione improbamus niſi quia & pro cultu perperam æſtimatur, & temerè ab iis nuncupatur quibus continendi poteſtas facta non eſt.

Inſtantia 2. locum Apoſtoli de viduis ad moniales pertrahens.

Reſpōſio, conſtans tribus antitheſibus.

19 Ad moniales verò qui trahere licuit hunc Pauli locum? Creabantur enim diaconiſſæ,non vt cantionibus aut murmure nõ intellecto Deum demulcerẽt,reliquum temporis viuerentocioſæ: ſed vt publico Eccleſiæ miniſterio erga pauperes defungerentur, vt omni ſtudio,ſedulitate, diligentia, in officia charitatis incumberent. Non vouebant cælibatum, vt cultum inde aliquem exhiberent Deo quòd à nuptiis abſtinerent:ſed tantùm quod eſſent ad exequendum ſuum munus expeditiores. Denique non vouebant vel ineunte adoleſcentia,vel medio adhuc ætatis flore,vt ſero poſtea experimẽto diſcerent quantum ſe in præcipitium dediſſent: ſed cum omne periculum ſuperaſſe viderentur,non minus tutum quàm ſanctum votum nuncupabant. Verùm vt duo priora nõ vrgeam, dico nefas fuiſſe ad vouendam continentiam recipi mulieres ante annum ſexageſimũ:quum Apoſtolus ſolas ſexagenarias admittat, iuniores nubere & liberos parere iubeat. Ergo nec illa primùm duodecim, deinde viginti, poſtea triginta annorum facta relaxatio vllo modo excuſari poteſt:& multo minus tolerabile eſt quòd miſeræ puellæ, antequam vel per ætatem ſe noſſe potuerint, vel vllum ſui experimentum capere, vt in illos maledictos laqueos ſe induant,non tantùm fraude inducuntur,ſed vi ac minis compelluntur. In reliquis duobus votis impugnandis non inſiſtam. Hoc tantùm dico:præterquam quòd non paucis ſuperſtitionibus ſunt implicita (vt hodie res habent)in hoc compoſita eſſe videntur, vt qui ea nuncupant, Deo illudant & hominibus. Sed ne videamur ſingulas particulas nimis malignè exagitare,illa generali,quæ ſuperius poſita eſt,confutatione contenti erimus.

In aduerſarios inſtantia retorquetur.

Hæc duo ſunt vota paupertatis & obedientiæ.

Vota temeraria facta de perpetuo cælibatu an conſcientias obligent.

Quæſtionis ſolutio.

20 Cuiuſmodi legitima ſint & accepta Deo vota,ſatis expoſitum eſſe arbitror. Quia tamen interdum rudes ac timidæ conſcientiæ, etiam vbi votum aliquod diſplicet ac improbatur,de obligatione nihilominus dubitant,& grauiter excruciantur,quum & violare datam Deo fidem horrent,& verẽtur econuerſo ne ſeruando magis peccent:hic ſuccurrendum illis eſt, quo ſe poſſint ab hac difficultate, eripere. Vt autem ſemel omnem ſcrupulum tollam:dico omnia non legitima nec ritè cõcepta vota, vt apud Deum nihili ſunt,ſic nobis irrita eſſe debere. Nam ſi in humanis contractibus ea tãtùm promiſſa nos obligant in quibus is cum quo contrahimus,vult nos habere obligatos:abſurdum eſt,ad ea præſtanda nos adigi quæ à nobis minimè Deus requirit: præſertim quum non aliter recta ſint opera noſtra niſi vbi Deo placent, & hoc conſcientiæ teſtimonium habent quòd placeant. Manet enim illud fixum, Quicquid nõ eſt ex fide, peccatum eſt. Quo intelligit Paulus, quod cum dubitatione ſuſceptũ eſt opus, propterea vitioſum eſſe, quòd omnium bonorum operum radix eſt fides,qua certi ſumus illa Deo accepta eſſe. Ergo ſi nihil niſi hac certitudine aggredi licet homini Chriſtiano,cur non,ſi quid temere ſuſceperint ignorationis vitio,ab errore poſtea liberari deſiſtãt? Eiuſmodi quum ſint vota inconſideratè ſuſcepta,non modò nihil obligant,ſed neceſſariò ſunt reſcindẽda. Quid autem,quòd non tantùm pro nihilo æſtimantur in conſpectu Dei,ſed abominationi quoque ſunt? vt prius demonſtratum eſt. Superuacuum eſt de re non neceſſaria longius diſſerere. Hoc vnum argumentum ad pacandas & omni ſcrupulo liberandas pias conſcientias abundè eſſe mihi videtur:quæcunque non ex puro fonte emanant opera, & in legitimum finem diriguntur,à Deo repudiari:& ita repudiari vt non minus in illis pergere, quam ipſa inchoare nos vetet. Inde enim conficitur,quę ab errore & ſuperſtitione profecta ſunt vota,& nullius eſſe apud Deum momenti,& à nobis deſerenda. Rom.14.23.

Ex ſuperiori ſolutione ſequitur immerito eos fractæ fidei accuſari qui à monachatu

21 Habebit præterea qui hanc tenebit ſolutionem, quo aduerſus improborum calumnias eos defendat qui ex monachiſmo ad honeſtum aliquod viuendi genus concedunt, Fractæ fidei & periurij grauiter accuſantur,quòd vinculũ(vt vulgò creditur)inſolubile,quo erat Deo & Eccleſiæ obligati,abruperint. At ego nullum fuiſſe vinculum di-

ad honeſtum viuendi genus concedimus.

Prima eorum defenſio, libertas Christiana.

co, vbi quod homo confirmat, Deus abrogat. Deinde vt demus fuiſſe obligatos, quum ignoratione Dei & errote impliciti tenerentur: nunc poſtquam veritatis notitia ſunt illuminati, ſimul Chriſti gratia liberos eſſe dico. Nam ſi tantá efficaciam habet crux Chri Gal.3.3.
ſti vt à Legis diuinæ maledictione qua vincti detinebamut, nos abſoluat: quanto magis ab extraneis vinculis (quæ nihil ſunt quàm captioſa Satanæ tetia) nos eruet? Quibuſcunque ergo Chriſtus Euangelij ſui luce affulget, non dubium eſt quin ab omnibus eos laqueis expediat quibus ſe per ſuperſtitionem induerant. Quanquam nec illis deeſt altera defenſio, ſi ad cælibatum non fuerunt idonei. Nam ſi votum impoſſibile certum eſt animæ exitium, quam ſeruatam vult Deus, non perditam: ſequitut in eo minimè eſſe permanendum. Quàm autem impoſſibile ſit votum continentiæ iis qui ſingulari dono præditi non ſunt, antea docuimus: & expetientia, me tacente, loquitut. neque enim eſt ignotum quanta obſcœnitate ſcateant omnia ferè monaſteria. Et ſiqua videntur honeſtiota magiſque verecunda eſſe aliis, non ideo tamen caſta ſunt quòd impudicitiæ malum intus premunt ac continent. Ita ſcilicet horrendis exemplis hominum audaciam vlciſcitur Deus, quum ſuæ infirmitatis immemores, repugnante natura id affectant quod eſt illis denegatum, & contemptis remediis quæ Dominus illis ad manum dederat, contumacia & obſtinatione incontinentiæ motbum ſuperare ſe poſſe confidunt. Quid enim aliud quàm contumaciam eſſe dicemus, vbi quis admonitus coniugio ſibi opus eſſe, ídque ſibi à Domino remedij loco dari, non modò id contemnit, ſed etiam ſacramento ſe adigit ad contemptum?

Alteram voto impoſſibili & animæ exitioſo non eſt permanendum.

CAPVT XIIII.

De Sacramentis.

Hoc caput conſtat duabus præcipuis partibus.

1 De ſacramentis in genere: vbi primùm doctrinæ ſumma proponitur ſect. 1. 2. 3. 4. 5. & 6. deinde contra aduerſarios vtrinque munitur, nempe adu. eos qui vim ſacramentorum enervant, ſect. 7. 8. 9. 10. 11. 12, & 13. tum adu. alios qui nimium ſacramentis tribuunt, ſect. 14. 15. 16. & 17.

2 De ſacramentis ſpeciatim, tum veteris tum noui Teſtamenti, de quorum ſcopo & re ſignificata agitur, refutatis iis qui aut veterum ſacramenta nimium extenuauerunt, aut noſtra nimium extulerunt, a ſect. 18. vſque ad finem capitis.

Prima pars capitis, agens de ſacramentis in genere.

PRædicationi Euangelij aliud affine eſt fidei noſtræ adiumentum in Sacramentis: de quibus certam aliquam doctrinam tradi, magnopere noſtra refert, vnde nos & quem in finem inſtituta fuetint, & quis eorum nunc vſus ſit, diſcamus.

Quid ſit Sacramentum.

Principio animaduertere conuenit quid ſit Sacramētum. Videtur autem mihi hæc ſimplex & propria fote definitio, ſi dixerimus externum eſſe ſymbolum, quo beneuolentię erga nos ſuæ promiſſiones conſcientiis noſtris Dominus obſignat, ad ſuſtinendam fidei noſtræ imbecillitatem: & nos viciſſim pietatem erga eum noſtram tam coram eo & Angelis quàm apud homines teſtamut. Licet etiam maiore compendio aliter definire: vt vocetur diuinæ in nos gratiæ teſtimonium externo ſigno confitmatum, cum mutua noſtrę etga ipſum pietatis teſtificatione. Vtramlibet ex his definitionibus eligas, ab illa Auguſtini, quæ ſacramentum eſſe tradit rei ſacræ viſibile ſignum, aut inuiſibilis gratiæ viſibilem formá, ſenſu nihil differt: tem verò ipſam melius ac certius explicat. Nam quum in illa breuitate ſit aliqua obſcuritas, in qua multi tudiores ballucinantur, volui pluribus verbis pleniotem teddere ſententiam, nequid dubitationis hæreret.

Alia definitio.

De ſignificatione vocis.

2 Qua ratione vocabulum hoc vſurpauerint veteres in eo ſenſu, non eſt obſcurum. Nam quoties Gręcam vocem μυστήριον Latinè reddere voluir Vetus interpres, pręſertim
Ephes.1.9, & 3.2. vbi de rebus diuinis agebatur, tranſtulit Sacramētum. Sic ad Epheſios, Vt notum faceret nobis ſacramentum voluntatis ſuæ. Item, Si ramen audiſtis diſpenſationem gratiæ Dei, quæ data eſt mihi in vobis, quoniam ſecūdum teuelationem notum mihi factū eſt ſacra
Coloſ.1.26. mentum. Ad Coloſſenſes, Myſterium quod abſconditum fuit à ſeculis & generationibus, nunc autem manifeſtatum eſt ſanctis eius, quibus voluit Dominus notas facere di-
1.Tim.3.16. uitias ſacramenti huius, &c. Item ad Timotheum, Magnum pietatis ſacramentum: Deus manifeſtatus eſt in carne. Noluit autem dicere arcanum, nequid rerum magnitudine inferius dicere videretur. Sacramentum ergo poſuit pro arcano, ſed rei ſacræ. In ea ſignificatione apud Eccleſiaſticos ſcriptores ſubinde occurrit. Et ſatis notum eſt, quæ ſacramenta vocantur apud Latinos, Græcis eſſe myſteria: quæ ſynonymia litem omnem

dirimit. Atque hinc factum eſt vt ad ſigna illa quę auguſtam ſublimium ac ſpiritualium rerum repræſentationem haberent, deduceretur. Quod etiam notat alicubi Auguſtinus, Longum, inquit, eſſet diſputare de varietate ſignorum: quæ quum ad res diuinas pertinent, Sacramenta appellantur.

Epiſt. 5. ad Marcellin.

Definitionis explicatio. 1. Cur Sacramēta promiſſiones ſuas Deus nobis obſignet.

3 Porrò ex hac quam poſuimus definitione intelligimus, nunquam ſine præeunte promiſſione eſſe ſacramentum, ſed ei potius tanquam appendicem quandam adiungi, eo fine vt promiſſionem ipſam confirmet ac obſignet, nobiſque teſtatiorem, imò ratam quodammodo faciat: quo modo noſtræ ignorantiæ ac tarditati primùm, deinde infirmitati opus eſſe Deus prouidet: neque tamen (propriè loquendo) tam vt ſacrum ſuum ſermonem firmet, quàm vt nos in ipſius fide ſtabiliat. Siquidem Dei veritas per ſe ſatis ſolida certáque eſt: nec aliunde meliorem confirmationem quàm à ſe ipſa accipere poteſt. Verùm vt exigua eſt & imbecilla noſtra fides, niſi vndique fulciatur, ac modis omnibus ſuſtentetur, ſtatim concutitur, fluctuatur, vacillat, adeóque labaſcit. Atque ita quidem hic ſe captui noſtro pro immenſa ſua indulgentia attemperat miſericors Dominus, vt quando animales ſumus, qui humi ſemper adrepentes, & in carne hærentes, nihil ſpirituale cogitamus, ac ne concipimus quidem, elementis etiam iſtis terrenis nos ad ſe deducere non grauetur, atq; in ipſa carne proponere bonorum ſpiritualium ſpeculum. Nam ſi incorporei eſſemus (vt Chryſoſtomus ait) nuda & incorporea nobis hæc ipſa daret. Nunc quia corporibus inſertas habemus animas, ſub viſibilibus ſpiritualia tradit. Non quia tales inditæ ſunt dotes naturis rerum quæ in ſacramentis nobis proferuntur: ſed quia in hanc ſignificationem à Deo ſignatæ ſunt.

Hom. 60. ad populum.

2. Quid ſit verbū illud quod accedere debet ad elementum: vnde ſit & conſtat ſacramentum.

4 Atque hoc eſt quod vulgò dicunt, conſtare ſacramentum verbo & externo ſigno. Verbum enim intelligere debemus, non quod ſine ſenſu & fide inſuſurratum, ſolo ſtrepitu, velut magica incantatione, conſecrandi elementi vim habeat: ſed quod prædicatum intelligere nos faciat quid viſibile ſignum ſibi velit. Quod ergo ſub Papæ tyrannide factitatum eſt, non caruit ingenti myſteriorum profanatione. putarunt enim ſatis eſſe ſi Sacerdos, populo ſine intelligentia obſtupente, conſecrationis formulam demurmuraret. Imò id data opera cauerunt, nequid doctrinæ inde ad plebem perueniret. omnia enim Latinè pronuntiarunt apud homines illiteratos. Poſtea euſque erupit ſuperſtitio, vt conſecrationem non niſi rauco murmure, quod à paucis exaudiretur, rite peragi crederent. At longè aliter de verbo ſacramentali docet Auguſtinus, Accedat, inquit, verbum ad elementum, & fiet ſacramentum. Vnde enim iſta tanta virtus aquæ vt corpus tangat, & cor abluat, niſi faciente verbo? nō quia dicitur, ſed quia creditur. Nam & in ipſo verbo aliud eſt ſonus trāſiens, aliud virtus manens. Hoc eſt verbum fidei quod prædicamus, inquit Apoſtolus. Vnde in Actis Apoſtolorum, Fide mundans corda eorum. Et Petrus Apoſtolus, Sic & nos Baptiſma ſaluos facit, non depoſitio ſordium carnis, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio. Hoc eſt verbum fidei quod prædicamus: quo ſine dubio, vt mundare poſſit, conſecratur & Baptiſmus. Vides vt prædicationem requirat vnde naſcatur fides. Nec eſt quòd in hac probatione laboremus, quando minimè obſcurum eſt quid Chriſtus fecerit, quid nobis facere mandauerit, quid ſequuti ſint Apoſtoli, quid purior Eccleſia obſeruauerit. Imò ab initio vſque mundi notum eſt, quoties ſignum aliquod obtulit Deus ſanctis Patribus, inſeparabilem fuiſſe doctrinæ copulam ſine qua attoniti nudo aſpectu ſenſus noſtri redderentur. Ergo quum de verbo ſacramentali fieri mentionem audimus, promiſſionem intelligamus quę clara voce à miniſtro prædicata, plebem eò manu ducat quò ſignum tendit ac nos dirigit.

Homil. in Iohannem 13.

Rom. 10. 8.
Act. 15. 9.
1. Petr. 3. 21.

Adu. eos qui verbū ſeu Dei promiſſionē ab elemento diuellere conantur.

5 Nec audiendi ſunt quidam qui contrà pugnare conantur arguto magis quàm ſolido dilemmate. Aut verbum, inquiunt, Dei, quod ſacramentum præcedit, ſcimus eſſe veram Dei voluntatem, aut neſcimus. Si ſcimus, nihil ex ſacramento, quod poſtea ſequitur, nouum diſcimus. Si neſcimus, neque id docebit ſacramentum cuius vis omnis in verbo ſita eſt. Quibus breuiter reſponſum ſit, Sigilla, quæ diplomatibus aliiſque publicis actis appenduntur, per ſe accepta nihil ſunt, vtpote quæ fruſtra appenſa forent ſi membrana nihil haberet deſcriptum. neque tamen ideo non confirmant atque obſignant quod ſcriptum eſt, dum ſcriptis adduntur. Neque hanc ſimilitudinem nuper à nobis confictam iactare poſſunt, quam Paulus ipſe vſurpauit, Circuncisionem vocans σφραγῖδα. vbi ex profeſſo contendit, non fuiſſe Circuncisionem Abrahæ in iuſtitiam, ſed eius pacti obſignationē cuius fide fuerat iam antè iuſtificatus. Et quid eſt obſecro, quod aliq

Rom. 4. 11.

Sacramenta ſunt ſigillula & σφραγῖδες, quorum adminiculo fides adiuuatur quæ in verbo ſcripta ſunt.

aliquem magnopere offendat, ſi promiſſionem docemus obſignari ſacramentis, quum ex ipſis promiſſionibus palàm ſit alteram altera confirmari? Nempe vt quæque eſt manifeſtior, ita eſt ad fulciendam fidem magis idonea. Sacramenta verò & promiſſiones afferunt clariſſimas: & hoc habent præ verbo peculiare, quòd eas veluti in tabula depictas nobis ad viuum repræſentant. Neque nos mouere debet quæ inter Sacramenta & diplomatum ſigilla obiectari ſolet diſtinctio. quòd quum vtraque carnalibus huius mundi elementis conſtent, illa ad promiſſiones Dei obſignandas ſufficere vel paria eſſe nequeant, quæ ſunt ſpirituales & æternæ: quemadmodum hæc ad obſignanda principum edicta de rebus fluxis ac caducis appendi ſolent. Siquidem vir fidelis, dum oculis ſacramenta obuerſantur, non in illo carnali ſpectaculo hæret: ſed illis quos indicaui analogiæ gradibus, ad ſublimia myſteria quæ in ſacramentis latent, pia conſideratione aſſurgit.

Idcirco ſymbola fœderum dicuntur.
Gen.6.18, & 9.9, & 17.22.

6 Et quando Dominus promiſſiones ſuas fœdera nuncupat: ſacramenta, ſymbola fœderum: ab ipſis hominum fœderibus ſimile adduci poteſt. Porca cæſa quid efficiat niſi verba intercederent? imò niſi præirent? Nam porcæ ſæpius cæduntur citra vllum interitus aut ſublimius myſterium. Quid dextera data, quum manus hoſtiliter non raro conſerantur? At vbi verba præierint, talibus ſanè ſymbolis fœderum leges ſanciuntur, quanuis prius verbis conceptæ, conditæ, decretæ. Sacramenta igitur exercitia ſunt quæ certiorem verbi Dei fidem nobis faciunt: & quia carnales ſumus, ſub rebus carnalibus exhibentur: vt ita pro tarditatis noſtræ captu nos erudiant, & perinde ac pueros pædagogi manu ducant. Hac ratione Auguſtinus ſacramentum, verbum viſibile nuncupat: quòd Dei promiſſiones velut in tabula depictas repræſentet, & ſub aſpectum graphicè atque εἰκονικῶς expreſſas ſtatuat. Aliæ quoque ſimilitudines afferri poſſunt quibus ſacramenta planius deſignentur, vt ſi vocemus fidei noſtræ columnas. Quo enim modo ædificium ſuo quidem fundamento ſtat & incumbit, ſubiectis tamen columnis certius ſtabilitur: ita fides in verbo Dei, non ſecus ac fundamento reſidet. ſed cum accedunt ſacramenta, ipſis adhuc ceu columnis, ſolidius innititur. Aut ſi dicamus ſpecula in quibus gratiæ Dei diuitias, quas nobis elargitur, contemplari liceat. illic enim ſeſe nobis (vt iam dictum eſt) manifeſtat quantum noſtræ hebetudini agnoſcere datum eſt, ſuámque erga nos beneuolentiam & amorem expreſſius quam verbo teſtatur.

In Iohan. homil. 89.
Lib 19. contra Fauſtum.
Et nobis ſunt veluti columnæ ac ſpecula.

Nec obſtat quod impiis porriguntur. Sunt enim nihilominus teſtimonia gratiæ Dei.

7 Nec ſatis appoſitè ratiocinantur, dum ex eo contendunt non eſſe teſtimonia gratiæ Dei, quia impiis quoque porriguntur, qui tamen Deum nihilo ſibi magis propitium inde ſentiunt, ſed grauiorem potius damnationem contrahunt. Nam eodem argumento nec Euangelium eſſet teſtimonium gratiæ Dei, quod a multis auditur ac ſpernitur: nec Chriſtus demum ipſe, qui à compluribus viſus eſt ac cognitus, quorum pauciſſimi eum receperunt. Simile etiam in diplomatibus ſpectare licet. ſiquidem bona pars multitudinis αὐθεντικὸν illud ſigillum, vtcunque à Principe ad conſignandam voluntatem ſuam profectum eſſe nouerit, irridet tamen atque eludit: alij velut rem ad ſe minimè pertinentem, ſúſque déq; habent: alij etiam execrantur, vt conſpecta hac tam pari amborum conditione magis ac magis illa ſuperius à me vſurpata ſimilitudo arridere debeat. Itaque certum eſt nobis à Domino miſericordiam, ac gratiæ ſuæ pignus cum ſacro ſuo verbo, tum ſacramentis offerri. verum non apprehenditur niſi ab his qui verbum & ſacramenta certa fide accipiunt: qualiter omnibus in ſalutem oblatus à Patre ac propoſitus Chriſtus, non tamen ab omnibus agnitus exceptúſque eſt. Id quum alicubi indicare Auguſtinus vellet, dixit, Verbi efficaciam in ſacramento proferri: non quia dicitur, ſed quia creditur. Proinde Paulus dum apud fideles verba facit, ſic de ſacramentis diſſerit vt in illis Chriſti communionem includat. vt quum dicit, Quicunque baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Item, Vnum corpus & vnus Spiritus ſumus omnes qui in Chriſto baptizati ſumus. Quum verò de præpoſtero ſacramētorum vſu loquitur, nihilo plus illis tribuit quàm frigidis & inanibus figuris. quo ſignificat, vtcunque impij ac hypocritæ ſua peruerſitate diuinæ gratiæ in ſacramentis effectum vel opprimant, vel obſcurent, vel impediant, id tamen minimè obſtare quominus vbi & quoties Deo placet, & verum de Chriſti communicatione teſtimonium afferant, & hoc ipſum quoque exhibeat præſtétque Spiritus ipſius Dei quod promittunt. Conſtituimus ergo ſacramenta verè nominari teſtimonia gratiæ Dei ac veluti quædam beneuolentiæ, qua erga nos affectus eſt, ſigilla: quæ ipſam nobis obſignando, fidē noſtram hoc modo ſuſtinent, alunt,

Quæ quidem non apprehenduntur niſi à fidelibus.
Gal.3.27.
1.Cor.12.13.

conf

confirmant, adaugent. Quæ verò contra hanc ſententiam obiectari à nonnullis ſolent 1. Obiectio adu. hanc ſententiam.
rationes, nimis friuolæ eneruéſque ſunt. Aiunt meliorem fidem nuſtram fieri non poſ-
ſe, ſi bona eſt. non enim eſſe fidem niſi quæ inconcuſsè, firmiter, indiſtractè Dei miſeri-
cordiæ innititur. Quibus ſatius fuerat cum Apoſtolis orare vt Dominus ſibi augeret fi- Luc. 17. 5.
dem, quam talem fidei perfectionem ſecurè obtendere, quam nemo vnquam ex filiis Reſponſio.
hominum aſſequutus eſt, nemo aſſequetur in hac vita. Reſpondeant qualem ei fuiſſe fi-
dem exiſtiment qui dicebat, Credo domine, adiuua incredulitatem meam. Nam & il- Mar. 9. 24.
la, vtcunque inchoata fides, bona erat, & melior ſublata incredulitate fieri poterat. Sed
nullo certiore argumento quàm ſua ipſorum conſcientia refelluntur. Nam ſi peccato-
res ſe fatentur (quod velint nolint, inficiari nequeunt) idipſum fidei ſuæ imperfectioni
imputent neceſſe eſt.

Act. 8. 37. 8 At reſpondit, inquiunt, Philippus Eunucho, Baptizari eum licere ſi ex toto corde 2. Obiectio.
crederet. Quem hic locum habet Baptiſmi confirmatio, vbi fides totum cor implet? Reſponſio 1.
Rurſum ipſos interrogo, annon bonam cordis ſui partem fide vacuam ſentiunt, annon
noua quotidie incrementa agnoſcunt? Gloriabatur ille, ſe diſcendo fieri ſenem. Nos igi
tur ter miſeri Chriſtiani, ſi nihil proficiendo ſenes ſimus, quorum fides per omnes æta-
tum gradus progredi debet, donec adoleſcat in virum perfectum. Itaque in hoc loco ex Epheſ. 4. 13.
toto corde credere, non eſt perfectè Chriſto credere: ſed ex animo duntaxat & ſyncera Reſp. 2. locum Lucæ explanans.
mente illum amplecti: non eo ſaturum eſſe, ſed ardenti affectu eſurire, ſitire, & ad eum
ſuſpirare. Hic mos eſt Scripturæ, vt toto corde fieri dicat quod ſincerè & ex animo fie-
ri ſignificat. Cuius rationis ſunt iſta, In toto corde meo exquiſiui te. Confitebor tibi in Pſal. 119. 10, & 111. 1, & 138.
toto corde meo, & ſimilia. Quemadmodum contrà, vbi fraudulentos ac fallaces obiur- 1.
gat, illis cor & cor exprobrare ſolet. Subiiciunt deinde, Si fides per ſacramenta augea- Pſal. 12. 2.
tur, fruſtra datum eſſe Spiritum ſanctum, cuius virtus atque opus eſt inchoare, tueri, con 3. Obiectio.
ſummare fidem. Quibus equidem fateor, proprium ac ſolidum Spiritus ſancti opus fi- Reſponſio.
dem eſſe, à quo illuminati, Deum ac benignitatis eius theſauros agnoſcimus, & ſine cu-
ius lumine mens noſtra adeò cæca eſt vt nihil conſpicere, adeò ſtupida, vt nihil ſubodo-
rari rerum ſpiritualium poſſit. Verùm pro vno Dei beneficio quod ipſi prædicant, nos
tria perpendimus. Nam primùm verbo ſuo nos docet & inſtituit Dominus: deinde ſa-
cramentis confirmat: poſtremò ſancti ſui Spiritus lumine mentibus noſtris illucet: & a-
ditum in corda noſtra verbo ac ſacramentis aperit, quæ alioqui aures duntaxat percel-
lerent, & oculis obuerſarentur, interiora minimè afficerent.

9 Quamobrem de confirmatione augmentóque fidei monitum velim lectorem Quod fides per ſacramenta confirmari & augeri dicitur non arcana aliqua ſacramentorum virtus, nec quouis modo ſacramentis hoc ita aſſignatur, quin totum id ab interiore S. Spiritus efficacia pendeat.
(quod iam minimè dubiis verbis expreſſiſſe mihi videor) id miniſterium ſic me ſacra-
mentis aſſignare, nō quaſi arcanam vim neſcio quam illis perpetuò inſitam putem, qua
fidem per ſe promouere aut confirmare valeant: ſed quia ſunt in hoc à Domino inſtitu-
ta, vt ſtabiliendæ augendæque fidei ſeruiant. Cæterùm munere ſuo tum ritè demum
perfunguntur, vbi interior ille magiſter Spiritus acceſſerit: cuius vnius virtute & corda
penetrantur, & affectus permouentur, & ſacramentis in animas noſtras aditus patet. Si
deſit ille, nihil ſacramenta plus pręſtare mentibus noſtris poſſunt quàm ſi vel ſolis ſplen
dor cæcis oculis affulgeat, vel ſurdis auribus vox inſonet. Itaque ſic inter Spiritum ſa-
cramentáque partior, vt penes illum agendi virtus reſideat, his miniſterium duntaxat
relinquatur: idque ſine Spiritus actione inane ac friuolum: illo verò intus agente, vím-
que ſuam exerente, multæ energiæ referrum. Nunc clarum eſt qualiter ſecundum hanc
ſententiam, pia mens in fide per ſacramenta confirmetur: nempe quo modo Solis ful-
gore vident oculi, vocis ſono aures audiunt: è quibus, neque illi quouis lumine quic-
quam afficerentur, niſi inditam haberent aciem quæ ſuapte ſponte illuſtraretur: & hæ
clamore quolibet nequicquam pulſarentur, niſi ad audiendum natæ aptæque forent.
Atqui ſi verum eſt quod ſemel inter nos definitum eſſe conuenit, quod in oculis noſtris
viſus efficit ad lucem conſpiciendam, quod in auribus auditus ad percipiendam vocem:
id eſſe in cordibus noſtris Spiritus ſancti opus, ad fidem & concipiendam, & ſuſtinen-
dam, & fouendam, & ſtabiliendam: vtrunque perinde conſequitur, Neque ſacramenta
hilum proficere ſine Spiritus ſancti virtute, & nihil obſtare quominus in cordibus iam
antè à præceptore illo edoctis, fidem & robuſtiorem & auctiorem reddant. Hoc tan-
tum intereſt, quòd audiendi videndique facultas naturaliter auribus & oculis indita eſt:
Chriſtus autem præter naturæ modum ſpeciali gratia idem in animis noſtris agit.

10 Quo

4. Obiectio, à tertia dependens.

Reſponſio.

10 Quo & illæ quæ nonnullos anxios tenent, obiectiones ſimul diſſoluuntur. Sic fidei ſeu incrementum ſeu confirmationem creaturis adſcribimus, iniuriam fieri Spiritui Dei, quem ſolum eius authorem agnoſcere decebat. Neque enim interim illi & confirmationis & incrementi laudem eripimus: quin potius idipſum quòd fidem auget atque firmat, nihil eſſe aliud aſſerimus quam interiori ſua illuſtratione mentes noſtras comparare ad ſuſcipiendam eam quæ à ſacramentis proponitur, confirmationem. Quod ſi adhuc nimium obſcurè dictum eſt, ſimilitudine hac quam adducam, fiet planè dilucidum.

Similitudine illuſtrata.

Siquem verbis ad aliquid agendum perſuadere inſtituas, rationes omnes excogitabis quibus in tuam ſententiam pertrahatur ac penè ſubigatur, conſilio tuo vt obtemperet. Verum nihil dum actum eſt, niſi ipſe viciſſim perſpicaci ſit acutóque iudicio, quo in rationibus tuis quantum inſit momenti expendere queat: niſi docili etiam ſit ingenio, & ad auſcultandum doctrinæ parato, niſi poſtremo eam de fide prudentiáque tua opinionem conceperit, quæ ad ſubſcribendum cuiuſdam ſit illi inſtar præiudicij. Nam & ſunt præfracta plurima capita quæ nullis vnquam rationibus flectas: & vbi ſuſpecta fuerit fides, vbi contempta authoritas, parum apud dociles proficitur. Adſint rurſum illa omnia: efficient profectò vt illis ipſis conſiliis auditor cui conſulis acquieſcat, quæ erat alioqui irriſurus.

Applicatio ſimilitudinis.

Id quoque operis agit in nobis Spiritus. nam ne verbum fruſtra aures percellat, ne fruſtra oculos ſacramenta verberent, Deum eſſe oſtendit qui nobis iſtic loquitur cordis noſtri peruicaciam emollit, atque ad eam quæ Domini verbo debetur obedientiam componit. Denique externa illa & verba & ſacramenta ab auribus in animam tranſmittit.

Concluſio, fidem confirmari verbo & Sacramentis.

Confirmant ergo fidem noſtram & verbum & ſacramenta, dum bonam Patris cæleſtis erga nos voluntatem nobis ob oculos ponunt, cuius cognitione & tota fidei noſtræ firmitudo conſiſtit, & robur augeſcit: confirmat Spiritus, dum eam animis noſtris confirmationem inſculpendo, efficacem reddit. Interea prohiberi non poteſt Pater luminum, quin ſicut corporeos oculos ſolis radiis, ita mentes noſtras ſacramentis, quaſi intermedio fulgore illuſtret.

De incremento fidei per verbi prædicationem, cum S. Spiritus eſſe actu coniuncta, non tamen confuſam, ſed diſtinctam.

11 Quam externo verbo proprietatem ſubeſſe docuit Dominus, quum in parabola ſemen appellauit. Quemadmodum enim ſemen ſi in deſertam neglectámque agri partem deciderit, nihil aliud quàm emorietur: ſi verò in ſegetem aptè laboratam atque excultam iactum fuerit, ſuum cum optimo fœnore fructum referet: ita verbum Dei, ſi in duram aliquam ceruicem inciderit, velut in arenam proiectum, ſterileſcet: ſi animam nactum fuerit cæleſtis Spiritus manu ſubactam, fructuoſiſſimum erit. Atqui ſi eadem eſt ſeminis verbíque ratio, vt è ſemine frumentum & naſci, & augeſcere, conſcendere ad maturitatem dicimus: cur non & fidem è verbo initium, incrementum, perfectionem accipere dicamus? Vtrunque Paulus diuerſis locis optimè explicat. Nam dum Corinthiis reducere in memoriam vult quàm efficaciter vſus ſit Deus ſua opera, gloriatur ſe habere miniſterium Spiritus: perinde acſi indiuiduo nexu cum ſua prædicatione coniuncta eſſet vis Spiritus ſancti, ad mentem intus illuminandam & permouendam. At verò quum alibi admonere vult quid per ſe valeat Dei verbum ab homine prædicatum, ipſos miniſtros agricolis comparat, qui vbi laborem ac induſtriam in excolenda terra poſuerint, nihil amplius quod faciant habent. Quid autem aratio & ſatio & rigatio prodeſſent niſi quod ſatum eſt, cæleſti beneficio vegetaretur? Itaque concludit, & eum qui plantat, & eum qui rigat, nihil eſſe: ſed omnia eſſe Deo adſcribenda qui ſolus dat incrementum. Spiritus ergo potentiam exerunt in ſua prædicatione Apoſtoli, quatenus Deus ordinatis à ſe organis ad ſpiritualis gratiæ ſuæ explicationem vtitur. Ea tamen retinenda eſt diſtinctio, vt quid homo per ſe valeat, quid Dei proprium ſit, meminerimus.

Matt.13.4. Luc.8.14.

1.Cor.2.4. 2.Cor.3.6.

1.Cor.3.6.

Quomodo & quatenus Sacramenta ſunt fidei noſtræ confirmationes.

12 Adeò autem Sacramenta confirmationes ſunt fidei noſtræ, vt nonnunquam Dominus, quando rerum ipſarum, quæ in Sacramentis ab eo promiſſæ erant, fiduciam tollere vult, Sacramenta ipſa auferat. Quum Adam immortalitatis dono ſpoliat & abdicat, Non colligat, inquit, de fructu vitæ, ne viuat in æternum. Quid audimus? an ſuam Adæ incorruptionem, à qua iam deciderat, reſtituere poterat fructus ille? Minimè. ſed hoc perinde eſt acſi dixiſſet, Ne vana fiducia fruatur ſi promiſſionis meæ ſymbolum teneat: excutiatur illi quod ſpe aliquam immortalitatis facere poſſet. Hac ratione quum Apoſtolus Epheſios hortatur vt ſe meminerint fuiſſe hoſpites teſtamentorum, alienos à conſortio Iſraelis, ſine Deo, ſine Chriſto, dixit non fuiſſe participes Circunciſionis.

Gen.3.22.

Epheſ.2.12.

Quo

Quo metonymicè ſignificat, à promiſſione ipſa excluſos qui teſſeram promiſſionis non accepiſſent. Ad eorum verò alterum obiectum, Dei gloriam ad creaturas deriuari, quibus tantum virtutis attribuitur, ſicque eatenus diminui, reſpondere promptum eſt, nullam in creaturis virturem à nobis reponi. Hoc duntaxat dicimus, Deum mediis ac inſtrumentis, quæ expedire ipſe proſpicit, vti: vt eius gloriæ omnia obſequantur, quando omnium ipſe Dominus eſt & arbiter. Ergo vt per panem cæteráque alimenta corpora noſtra paſcit.: vt per ſolem, mundum illuminat: vt per ignem calefacit: nec tamen aut panis, aut ſol, aut ignis aliquid ſunt niſi quatenus ſub iis inſtrumentis benedictiones ſuas nobis diſpenſat: ita ſpiritualiter per Sacramenta fidem alit, quorum vnicum officium eſt, eius promiſſiones oculis noſtris ſpectandas ſubiicere, imò nobis earum eſſe pignora. Et vt noſtrum eſt in cæteris creaturis, quæ Dei liberalitate & beneficentia vſibus noſtris deſtinatæ ſunt, quarumque miniſterio bonitatis ſuæ munera nobis largitur, nihil fiduciæ defigere, nec quaſi boni noſtri cauſas admirari & prædicare: ita neque in Sacramentis hærere fiducia noſtra debet, nec Dei gloria in ipſa transferri: ſed omiſſis omnibus, ad ipſum & Sacramentorum & rerum omnium authorem ſurgere & fides & confeſſio debent.

5. Obiectum. Reſponſio, ſimilitudine ſumpta à creaturis, illuſtrata.

13 Quòd autem ex ipſo demum Sacramenti nomine argumentum nonnulli afferunt, minimè firmum eſt. Sacramentum, inquiunt, quum multas habeat apud probatos authores ſignificationes, vnam tantùm habet quæ ſignis conueniat: nempe qua ſolenne illud iuramentum ſignificat quod miles Imperatori præſtat quum militiæ initiatur. Vt enim militari illo ſacramento fidem ſuam obſtringunt Imperatori noui milites, & militiam profitentur: ita noſtris ſignis Chriſtum Imperatorem profitemur, & ſub eius ſignis nos militare teſtamur. Addunt ſimilitudines quibus rem magis dilucidam reddát. Vt toga Romanos à palliatis Græcis diſcernebat: vt ipſi inter ſe ordines Romæ ſuis ſymbolis diſtinguebantur: Senatorius ab equeſtri, purpura & lunatis calceis: rurſum à plebeio Equeſter, annulo: ita nos ſymbola noſtra geſtamus quæ nos à profanis diſcernant. At ex ſuperioribus abundè liquet veteres qui Sacramentorum nomen ſignis indiderunt, minimè reſpexiſſe quis fuiſſet verbi huius vſus Latinis ſcriptoribus: ſed nouam hanc ſignificationem pro ſuo commodo affinxiſſe, qua ſimpliciter ſacra ſigna deſignarent. Quòd ſi altius argutari volumus, videri poſſunt eadem analogia nomen hoc ad eiuſmodi ſignificationem tranſtuliſſe qua nomen fidei ad eum ſenſum in quo nunc vſurpatur. Quum enim fides ſit in præſtandis promiſſis veritas: fidem tamen dixerunt certitudinem, ſeu certam perſuaſionem quæ de ipſa veritate haberetur. Ad hunc modum, quum ſacramentum ſit militis, quo ſe ſuo Imperatori vouet: fecerunt Imperatoris, quo milites in ordines recipiat. Dominus enim per Sacramenta ſe nobis in Deum fore pollicetur, & nos ſibi fore in populum. Verum tales argutias omittimus: quando ſatis planis argumentis probaſſe mihi videor, nihil aliud ſpectaſſe quàm vt ſignificarent ſigna hæc ſanctarum & ſpiritualium rerum eſſe. Similitudines quas afferunt de externis inſignibus, recipimus quidem, ſed non ferimus, quod poſterius eſt in Sacramentis, ab illis primum atq; adeò vnum conſtitui. Eſt autem hoc primum, vt fidei noſtræ apud Deum ſeruiant: poſterius, vt confeſſionem noſtram apud homines teſtentur. Secundum hanc poſteriorem rationem valent illæ ſimilitudines. Maneat interea prius illud: quia alioqui frigerent myſteria (vt viſum eſt) niſi fidei noſtræ adminicula eſſent, doctrinæque appendices in eundem vſum & finem deſtinatæ.

6. Obiectio eorum qui Sacramenta nihil volunt eſſe quam nuda quædam ſigna.

Reſponſio 1. à vocis explicatione.

Reſp. 2. à re ipſa.

Inſtantiæ dilutio.

14 Rurſum admonendi ſumus, vt iſti vim Sacramentorum eneruant, vſúmque prorſus euertunt: ita ab aduerſa parte ſtare alios qui arcanas neſcio quas virtutes Sacramentis affingunt quæ nuſquam illis à Deo inſitæ leguntur. Quo errore periculosè falluntur ſimpliciores & imperiti, dum & Dei dona quærere docentur vbi reperiri minimè poſſunt, & à Deo ſenſim abſtrahuntur, vt pro eius veritate meram amplexentur vanitatem. Magno enim conſenſu ſophiſticæ ſcholæ tradiderunt, Sacramenta nouæ Legis, hoc eſt quæ nunc in vſu ſunt Chriſtianæ Eccleſiæ, iuſtificare & conferre gratiam, modò non ponamus obicem peccati mortalis. Quæ ſententia, dici non poteſt quàm ſit exitialis & peſtilens, eóque magis quòd multis antè ſeculis magna Eccleſiæ iactura, in bona orbis parte obtinuit. Planè certè diabolica eſt. nam dum iuſtitiam citra fidem pollicetur, animas in exitium præcipites agit: deinde quia iuſtitiæ cauſam à Sacramentis ducit, miſeras hominum mẽtes, in terram ſuapte ſponte plus ſatis inclinatas, hac ſuperſtitione

Aduerſus eos qui Sacramentis plus æquo tribuunt.

Obiectio ſcholaſticorum, de vi ſacram. nouæ Legis.

Reſp. 1.

2.

illigat

illigat, vt in ſpectaculo rei corporeæ potius quàm in Deo ipſo acquieſcant. Quæ duo vtinam adeò comperta non haberemus: tantum abeſt vt longa probatione indigeant. Quid verò eſt Sacramentum citra fidem ſumptum, niſi certiſſimum Eccleſiæ exitium? Nam quum nihil inde extra promiſſionem ſit expectandum: promiſſio autem non minus iram incredulis minetur quàm fidelibus gratiam offerat: fallitur qui plus aliquid per Sacramenta ſibi conferri putat, quàm quod verbo Dei oblatum, vera fide percipiat. Ex quo alterum etiam conficitur, non pendêre ex Sacramenti participatione ſalutis fiduciam, acſi iuſtificatio ſita illic foret: quam in vno Chriſto repoſitam, nihilo minus Euangelij prædicatione quàm Sacramenti obſignatione, nobis communicari ſcimus: ac ſine hac poſſe in ſolidum conſtare. Vſqueadeò verum eſt quod ab Auguſtino quoque ſcribitur, Inuiſibilem ſanctificationem ſine viſibili ſigno eſſe poſſe, & viſibile rurſum ſignum ſine vera ſanctificatione. Induunt enim (vt ipſe quoque alibi ſcribit) homines Chriſtum aliquando vſque ad Sacramenti perceptionem, aliquando vſque ad vitæ ſanctificationem. Atque illud primum & bonis & malis poteſt eſſe commune: hoc autem alterum, proprium eſt bonorum ac piorum.

Libr. 3. de quæſt. Vet. teſt.

Lib. 5. de Baptiſ. contra Donat. cap. 24.

Cõfirmatio reſponſionis ex Auguſtino diſtinguente inter Sacramentum & rẽ Sacramenti.

15 Hinc illa ſi rite intelligatur, inter Sacramentum & rem Sacramenti ab eodem Auguſtino ſæpius notata diſtinctio. neque enim ſignificat duntaxat, figuram & veritatem illic contineri, ſed non ita cohærere quin ſeparari queant: ac in ipſa etiam coniunctione oportere ſemper diſcerni rem à ſigno, ne ad alterum transferamus quod alterius eſt. De ſeparatione loquitur quum ſcribit, in ſolis electis efficere Sacramenta quod figurant. Item, vbi de Iudæis ſic ſcribit, Sacramenta quum eſſent omnibus communia, non erat communis gratia: quæ virtus eſt Sacramentorum. ſic & nunc commune eſt omnibus lauacrum regenerationis: ſed ipſa gratia qua membra Chriſti cum ſuo capite regenerantur, non omnibus eſt communis. Rurſus alibi de Cœna Domini, Nos quoque viſibilem cibum hodie accipimus: ſed aliud eſt Sacramentum, aliud virtus Sacramenti. Quid eſt quod multi de altari accipiunt & moriuntur, & accipiendo moriuntur? Nam & buccella Dominica venenum fuit Iudæ: non quia malum accepit, ſed quia bonum malè malus accepit. Paulo pòſt, Huius rei Sacramentum, id eſt vnitatis corporis & ſanguinis Chriſti, alicubi quotidie, alicubi certis dierum interuallis in menſa Dominica præparatur: & de ea ſumitur quibuſdam ad vitam, quibuſdã ad exitium. Res verò ipſa, cuius & Sacramentum eſt, omnibus ad vitam, nulli ad exitium, quicunque eius particeps fuerit. Et aliquantò antè dixerat, Non morietur, qui manducauerit: ſed qui pertinet ad virtutem ſacramenti, non ad viſibile ſacramentum: qui manducat intus, non foris: qui manducat corde, non qui premit dente. Hic vbique audis, Sacramentum ſic à ſua veritate ſeparari indignitate ſumentis, vt nihil maneat præter inanem & inutilem figuram. Vt autem non ſignum veritate vacuum, ſed rem cum ſigno habeas: verbum quod illic incluſum eſt, fide apprehendas oportet. Sic quantum in Chriſti communicatione proficies per Sacramenta, tantum ex illis capies vtilitatis.

De Baptiſ. paruulorũ.

In Pſal. 78.

In Iohan. homil. 26.

Supra dictorũ plenior explicatio.

16 Id ſi eſt obſcurius propter breuitatem, pluribus verbis exponam. Chriſtum Sacramentorum omnium materiam, vel (ſi mauis) ſubſtantiam eſſe dico: quando in ipſo totam habent ſuam ſoliditatem, nec quicquam extra ipſum promittunt, quo minus tolerabilis error eſt Petri Lombardi, qui diſertè ea iuſtitiæ & ſalutis cauſas facit quorum partes ſunt. Itaque cauſis omnibus quas ſibi fingit hominis ingenium, valere iuſſis, nos in hac vnica retineri decet. Quantum igitur tum ad veram Chriſti notitiam in nobis fouendam, confirmandam, augendam, tum ad eum plenius poſſidendum, fruendáſque eius diuitias, illorum miniſterio adiuuamur, tantum apud nos efficaciæ habent. id autem fit vbi quod illic offertur, vera fide ſuſcipimus. Ergóne, inquies, id efficiunt ſua ingratitudine impij, vt irrita ſit Dei ordinatio, ac in nihilum cedat? Reſpondeo, non ſic intelligendum quod dixi, quaſi ab eius qui recipit conditione aut arbitrio vis & veritas Sacramenti pendeat. Manet enim firmum quod Deus inſtituit, naturámque ſuam retinet, vtcunque varient homines: ſed quum aliud ſit offerre, aliud recipere: nihil obſtat quo minus conſecratum verbo Domini ſymbolum ſit re vera quod dicitur, vímque ſuam conſeruet: nulla tamen inde vtilitas ad hominem ſceleſtum ac impium perueniat. Sed hanc quæſtionem paucis verbis bene ſoluit Auguſtinus, Si carnaliter (inquit) accipis, ſpirituale eſſe non deſinit: ſed tibi non eſt. Quemadmodum verò Sacramẽtum rem eſſe nihili, ſi a veritate ſua ſeparatur, ſuperioribus locis oſtendit Auguſtinus: ſic alibi in

Lib. 4. Senten. diſtinct. 1.

Obiectio 1.

Reſponſio, Auguſtini authoritate confirmata.

Homil. in Iohannem 26.

Lib. 3. De doctr. Chriſt. cap. 9.

ipſa

ipſa quoque coniunctione, diſtinctione opus eſſe admonet, ne in externo ſigno nimis hæreamus. Vt literam ſequi (inquit) & ſigna pro rebus accipere ſeruilis infirmitatis eſt: ſic inutiliter ſigna interpretari, male vagantis erroris eſt. Duo ponit vitia quę hîc cauenda ſunt: Alterum, dum ita accipimus ſigna acſi fruſtra data eſſent, noſtráque malignitate arcanas eorũ ſignificationes eleuando aut extenuando efficimus nequem nobis fructum afferant. Alterum, dum mentes vltra viſibile ſignum non erigẽdo, ad ipſum transferimus eorum bonorum laudem quæ nonniſi ab vno Chriſto nobis conferuntur, idq́ue per Spiritum ſanctum, qui nos facit Chriſti ipſius participes: & quidem adiuuantibus externis ſignis, quæ, ſi nos ad Chriſtum inuitant, vbi aliò torquentur, indignè euertitur tota eorum vtilitas.

Lib. 3. De doct. Christ. cap. 9.

17 Quamobrem fixum maneat, non eſſe alias Sacramentorum quàm verbi Dei partes: quę ſunt offerre nobis ac proponere Chriſtum, & in eo cęleſtis gratiæ theſauros: nihil autem conferunt aut proſunt niſi fide accepta. non ſecus ac vinum, vel oleum, vel alius liquor quamlibet largè infundas, effluet tamẽ ac peribit niſi aperto vaſis ore: vas autem ipſum vndiq; perfuſum, inane nihilominus ac vacuum manebit. Cauendum præterea ne in errorem huius affinem nos abducant quæ ad amplificandam Sacramentorum dignitatem paulo magnificentius à veteribus ſcripta ſunt: vt ſcilicet arbitremur latentem aliquam virtutem Sacramentis annexam affixámque eſſe, quo ipſa per ſe Spiritus ſancti gratias nobis conferant, quemadmodum vinum in cratere propinatur: quum hoc tãtùm illis diuinitus iniunctum ſit munus, teſtificari nobis ac ſancire Dei in nos beneuolentiam: nec vlterius proficiant niſi acceſſerit Spiritus ſanctus qui mentes ac corda noſtra aperiat, nóſque huius teſtimonij capaces reddat. vbi etiam variæ diſtinctęque Dei gratię luculenter eminent. Sacramẽta enim (vt ſuprà attigimus) id ſunt nobis à Deo quod ab hominibus rerum lætarum nuntij, vel arrhæ in pactis ſanciendis: vtpote quæ non à ſe quidem largiantur aliquid gratiæ, ſed renuntient & oſtendant, atq; (vt ſunt arrhæ & teſſeræ) rata apud nos faciant quæ diuina largitate nobis data ſunt. Spiritus ſanctus (quem non omnibus promiſcuè Sacramenta aduehunt, ſed quem Dominus peculiariter ſuis confert) is eſt qui Dei gratias ſecum affert, qui dat Sacramentis in nobis locum, qui efficit vt fructificent. Quanquam autem Deum ipſum præſentiſſima Spiritus ſui virtute, ſuę inſtitutioni adeſſe non inficiamur: ne infructuoſa ſit & inanis quam ordinauit Sacramentorum adminiſtratio, interiorem tamen Spiritus gratiam, vt ab externo miniſterio diſtincta eſt, ſeorſum reputandam & cogitandam aſſerimus. Præſtat igitur verè Deus quicquid ſignis promittit ac figurat: nec effectu ſuo carent ſigna, vt verax & fidelis probetur eorum author. Tantùm hîc quæritur, propriáne & intrinſeca (vt loquuntur) virtute operetur Deus, an externis ſymbolis reſignet ſuas vices. Nos verò contendimus, quæcunque adhibeat organa, primariæ eius operationi nihil decedere. Id quum docetur de Sacramentis, & eorum dignitas præclarè commendatur, & vſus apertè indicatur, & vtilitas abundè prædicatur, & modus in iis omnibus optimus retinetur, vt neque deferatur illis quicquam quod non oportet, neq; rurſum quod illis conuenit detrahatur. Interim illud tollitur figmentum quò iuſtificationis cauſa virtúſque Spiritus ſancti elementis ceu vaſculis ac plauſtris includitur: & præcipua illa vis quæ ab aliis prętermiſſa fuit, diſertè explicatur. Hîc quoque notandum eſt, quod externa actione figurat ac teſtatur miniſter, Deum intus peragere ne ad hominem mortalem trahatur quod Deus ſibi vni vendicat. Id etiam prudenter admonet Auguſtinus, Quomodo (inquit) & Moſes ſanctificat & Deus? non Moſes pro Deo? ſed Moſes viſibilibus Sacramentis per miniſterium ſuum, Deus autem inuiſibili gratia per Spiritum ſanctum: vbi totus etiam fructus eſt viſibilium Sacramentorum. Nam ſine iſta ſanctificatione inuiſibilis gratiæ, viſibilia iſta Sacramenta quid proſunt?

Rem Sacramēti ſemper Sacramento, quoties rite adminiſtratur, adeſſe apertiſsima ſimilitudine conſtat.

Hic porrò cauendum, ne Sacramentis plus quàm par eſt tribuamus.

Summa diſputationis de Sacramentorũ efficacia.

Quid præterea obſeruandum.

Quæſt. Vet. Teſt. lib. 3. c. 84.

18 Sacramenti nomen, vt de eius ratione hactenus diſſeruimus, omnia generaliter ſigna complectitur quæ vnquam hominibus mandauit Deus, vt certiores ſecuróſque de promiſſionum ſuarum veritate redderet. Ea verò in rebus naturalibus nonnunquam extare voluit, nonnunquam in miraculis exhibuit. Prioris generis exempla ſunt, vt quum Adæ & Heuæ arborem vitæ in arrhabonem immortalitatis dedit, vt eam ſecurè ſibi promitterent, quandiu ederent ex illius fructu. Et quum cæleſtem arcum, Noe & eius poſteritati in monumentum ſtatuit, poſthac ſe diluuio non diſſipaturum terram. hęc Adam & Noe pro Sacramẽtis habuerunt. Non quòd arbor pręſtaret illis immortalitat

Altera pars capitis, de Sacramentis in ſpecie.

Gen. 2.17. & 3.2.

Gen. 9.13.

Nominis Sacramenti late ſignificatio ge-

mnia generaliter ſigna complectens, quæ vnquam hominib. data ſunt, vt certiores de promiſſionum ſuarum veritate Deus eos redderet: ſiue ea in rebus naturalibus, ſiue in miraculis exhibuit: quorum exempla proponuntur.

litatem, quam ſibi ipſa dare non poterat: aut arcus coercendis aquis foret efficax (qui ſolaris duntaxat radij repercuſſio eſt in oppoſitas nubes) ſed quia notam à verbo Dei inſculptam habebant, vt documenta eſſent teſtamentorum eius ac ſigilla. Et antea quidem arbor erat arbor: arcus, arcus. vbi inſcripta fuerunt verbo Dei, indita eſt noua forma: vt inciperent eſſe quod prius non erant. Hęc ne fruſtra dici quis exiſtimet, arcus ipſe hodie quoq; nobis teſtis eſt eius fœderis quod pepigit Dominus cum Noe: quem quoties intuemur, hác Dei promiſſionem in eo legimus, terram diluuio nũquam perditum iri. Itaque ſiquis philoſophaſter, quo fidei noſtræ ſimplicitatem rideat, talem colorum varietatem ex reflexis radiis & oppoſita nube oriri naturaliter cõtendat: fateamur quidem, ſed ipſius ſtuporem rideamus, qui Deum naturæ dominum & præſidem non agnoſcat: qui pro ſuo arbitrio elementis omnibus in obſequium gloriæ ſuæ vtatur. Quòd ſi ſoli, ſtellis, terræ, lapidibus, huiuſmodi monumēta impreſſiſſet, illa omnia Sacramenta nobis forent. Cur enim rude ac ſignatum argentum non eiuſdem ſunt pretij, quum idem prorſus ſit metallum? nempe quia illud nihil habet præter naturam: forma publica percuſſum, nummus fit, & nouam taxationem recipit. Et Deus ſuas creaturas verbo ſuo ſignare non poterit, vt fiant Sacramenta, quæ prius nuda erant elementa? Secundi generis exempla fuerunt, quum Abrahæ lucem in clibano fumigante oſtendit: quum vellus rore irrigauit, ſicca terra: rurſum terram irrorauit, intacto vellere, ad pollicendam Gedeoni victoriam: quum vmbram horologij retrorſum decem lineis retraxit, ad promittendam Ezechiæ incolumitatem. Hæc quando fiebant ad ſubleuandam ac ſtabiliendam fidei illorum imbecillitatem, Sacramenta quoque erant.

Gen.15.17. Iudic.6.37. 2.Reg.20.9. Ieſa.38.7.

De Sacramentis ordinariis in Dei Eccleſia.

19 Verùm præſentis inſtituti eſt, de his Sacramentis peculiariter diſſerere quę Dominus ordinaria eſſe voluit in ſua Eccleſia, ad alendos in vnam fidem vniúſq; fidei confeſſionem ſuos cultores ac ſeruos. Nam (vt verbis Auguſtini vtar) in nullum nomen religionis, ſeu verum, ſeu falſum, coagulari homines poſſunt, niſi aliquo ſignaculorum vel Sacramentorum viſibilium conſortio colligentur. Hanc ergo neceſſitatem quum optimus Pater prouideret, certa pietatis exercitia inſtituit ab initio ſeruis ſuis: quæ poſtea Satan ad impios & ſuperſtitioſos cultus transferendo, multis modis deprauauit ac corrupit. Hinc illæ gentilium initiationes in ſua ſacra, & cæteri degeneres ritus: qui tametſi erroris erant ac ſuperſtitionis pleni, indicio tamen ipſi quoque ſimul erant, non poſſe in profeſſione religionis homines externis eiuſmodi ſignis carere. Verùm quia nec verbo Dei ſubnixa erant, nec ad eam veritatem referebantur quę omnibus ſignis propoſita eſſe debet, indigna ſunt quæ commemorentur vbi mentio fit de ſacris ſymbolis quæ à Deo ſunt inſtituta, nec à ſuo fundamento deflexerunt: nempe vt ſint veræ pietatis adiumenta. Conſtant autem non ſimplicibus ſignis, qualia erant arcus & arbor: ſed ceremoniis. aut (ſi mauis) ſigna quę hîc dantur, ceremoniæ ſunt. Quemadmodum autem ſuperius dictum eſt, eſſe à Domino teſtimonia gratiæ ac ſalutis: ita à nobis viciſſim ſunt profeſſionis notæ, quibus palàm in Dei nomen iuramus, fidem illi viciſſim noſtram obſtringentes. Scitè ergo Chryſoſtomus ipſa alicubi pactiones nuncupat, quibus & Deus nos ſibi confœderat, & nos in vitæ puritatem ac ſanctimoniam obſtringimur: quia hîc mutua inter Deum & nos interponitur ſtipulatio. Vt enim illic ſe pollicetur Dominus inducere ac delere ſiquid delinquendo noxæ ac pœnæ contractum à nobis fuerit, nóſq; ſibi reconciliat in Filio vnigenito: ita ad pietatis ac innocentiæ ſtudium hac profeſſione illi nos viciſſim obligamus. vt dicere meritò poſſis Sacramenta huiuſmodi, ceremonias eſſe quibus exercere vult populum ſuum Deus ad fidem intus primùm fouendam, excitandam, confirmandam: deinde teſtandam apud homines religionem.

Lib.9.contra Fauſtum Manich.cap.11.

Quàm ſint neceſſaria.

Quid ſint Dei reſpectu.

Quid etiã ſint noſtri reſpectu

Horũ vſus & ſcopus.

In duo genera diſtribuuntur.

Nempe in Sacramenta veteris & noui teſtamenti.

20 Hæc etiam ipſa diuerſa fuerunt pro varia temporis ratione, ſecundum diſpenſationem qua Domino viſum eſt his aut illis modis ſeſe hominibus exhibere. Abrahæ enim & eius poſteritati mandata eſt Circuncisio: cui poſtea purificationes & ſacrificia aliíque ritus ex Lege Moſaica addita ſunt. Hæc Iudæorum fuerunt Sacramenta ad Chriſti vſque aduentum: abrogatis illis, duo Sacramenta inſtituta, quibus nunc Chriſtiana Eccleſia vtitur, Baptiſmus & Cœna Domini. Loquor autem de iis quæ in vſum totius Eccleſiæ ſunt inſtituta. Nam impoſitionem manuum, qua Eccleſię miniſtri in ſuum munus initiantur, vt non inuitus patior vocari Sacramentum, ita inter ordinaria Sacramenta non numero. Reliqua autem quæ vulgò recenſentur, quo loco habenda ſint, mox videbimus. Quanquam in eundem, in quem nunc noſtra intendunt, ſcopum, & vetera illa

ſpect

ſpectarunt, nempe vt ad Chriſtum dirigerent, & penè manu ducerent: aut ipſum potius, ceu imagines repræſentarent, ac cognoſcendum proferrent. Quum enim iam antè docuerimus, eſſe quædam ſigilla quibus promiſſiones Dei obſignantur: ſit autem certiſſimum, nullam vnquam Dei promiſſionem hominibus oblatam niſi in Chriſto: vt de aliqua Dei promiſſione nos doceant, Chriſtum oſtendant neceſſe eſt. Quò pertinet cęleſte illud tabernaculi & legalis cultus exemplar, quod Moſi obiectum fuit in monte. Vnum duntaxat diſcrimen eſt, quòd illa Chriſtum promiſſum, quum adhuc expectaretur, adumbrarunt, hæc iam præſtitum & exhibitum repræſentant.

Vtraque verò eodem ſpectãt, nempe vt ad Chriſtũ veluti manu nos ducant.

21 Hæc vbi per partes ac ſigillatim declarata fuerint, multo clariora fient. Circuncиſio Iudæis ſymbolum erat quo admonerentur, quicquid ex hominis ſemine prodit, hoc eſt vniuerſam hominum naturam corruptam eſſe, putationéque habere opus. Prętterea documentum ac memoriale, quo ſeſe confirmarent in promiſſione Abrahæ data, de ſemine benedicto in quo benedicendæ eſſent omnes nationes terræ: à quo & ſua ipſis benedictio expectanda erat. Porrò ſalutare illud ſemen (quemadmodum à Paulo docemur) erat Chriſtus, in quo ſolo recepturos ſe confidebant quod in Adam perdiderant. Quare illis erat Circunciſio, quod Abrahæ fuiſſe tradit Paulus, ſignaculum ſcilicet iuſtitię fidei: hoc eſt ſigillum quo certius confirmarentur, ſuam fidem, qua ſemen ipſum expectabant, ſibi à Deo pro iuſtitia acceptam ferri. Sed nos meliore alibi occaſione Circunciſionis Baptiſmique comparationem longius proſequemur. Baptiſmata & purificationes ſuam illis immunditiem, ſpurcitiam, pollutionem ante oculos ponebant, qua in ſua natura contaminari erant: aliud verò lauacrum pollicebantur, quo omnes extergerentur & abluerentur eorum ſordes. Et hoc lauacrum Chriſtus erat: cuius ſanguine abluti, eius puritatem afferimus in conſpectum Dei, vt inquinamenta omnia noſtra tegat. Sacrificia illos ſuæ iniquitatis arguebant, ſimúlque docebant, neceſſariam eſſe aliquam ſatisfactionem quæ iudicio Dei ſolueretur. Fore ergo ſummum quendam Pontificem, inter Deum & homines mediatorem, qui Deo ſatisfaceret per ſanguinis effuſionem, ac hoſtiæ immolationem, quę in remiſſionem peccatorum ſufficeret. Hic ſummus Sacerdos fuit Chriſtus: proprium ipſe ſanguinem effudit, victima ipſe fuit. ſe enim Patri obedientem in mortem obtulit: qua obedientia, hominis inobedientiam aboleuit quæ Dei indignationem prouocauerat.

Quod apparet in Sacramẽtis veteris Teſtamenti. Gen.22.18. Gal.3.16. Rom.4.11. Hebr 9.1, & 14. 1.Iohan.1.7. Apoc.1.5. Heb.4.14, & 5.5, & 9.11. Philip.2.8. Rom.5.19.

22 Quantum ad noſtra attinet, Chriſtum eo clarius nobis efferunt quo propius manifeſtatus eſt hominibus: ex quo à Patre verè, qualis promiſſus fuerat, exhibitus fuit. Baptiſma enim nobis quòd purgati & abluti ſimus teſtificatur: Cœna euchariſtiæ, quòd redempti. In aqua figuratur ablutio: in ſanguine ſatisfactio. Hæc duo in Chriſto repeniuntur, qui (vt ait Iohannes) venit in aqua & ſanguine: hoc eſt, vt purgaret & redimeret. Cuius rei teſtis quoque eſt Spiritus Dei. Imò tres in vno ſunt teſtes, Aqua, Sanguis, & Spiritus. In aqua & ſanguine purgationis & redemptionis habemus teſtimonium: Spiritus verò primarius teſtis huiuſmodi teſtimonij certam nobis fidem facit. Sublime iſtud myſterium præclarè nobis in Chriſti cruce oſtenſum eſt, quum aqua & ſanguis effluxerunt ex ſacro eius latere: quod eam ob cauſam iure Auguſtinus Sacramentorum noſtrorum fontem vocauit. de quibus tamen paulo fuſius diſſerendum erit. Quin vberior etiam Spiritus gratia hic ſe profert, ſi tempus cum tempore cópares, non dubium eſt. Nam id ad regni Chriſti glóriam pertinet: ſicuti ex pluribus locis, ac præſertim ex ſeptimo Iohánis capite colligimus. Quo ſenſu accipere oportet illud Pauli, vmbras fuiſſe ſub Lege, corpus in Chriſto. Neque eius conſilium eſt exinanire ſuo effectu teſtimonia gratiæ in quibus olim Patribus ſe veracem probare Deus voluit, non ſecus ac hodie nobis in Baptiſmo & ſacra Cœna, ſed comparatiuè, magnificare quod nobis datum eſt, ne cui mirum eſſet Chriſti aduentu abolitas eſſe Legis ceremonias.

Deinde in Sacramentis noui Teſtamenti. 1.Iohan.5.6. Iohan.19.34. Homil. in Iohannem 20, & ſæpe alias. Coloſſ.2.17.

23 Scholaſticum autem illud dogma (vt hoc quoque obiter perſtrigam) quo tam longum diſcrimen inter veteris ac nouæ Legis Sacramenta notatur, perinde ac ſi illa non aliud quàm Dei gratiam adumbrarint, hæc verò præſentem conferant: penitus explodendum eſt. Siquidem nihilo ſplendidius de illis Apoſtolus quàm de his loquitur, quum docet Patres eandem nobiſcum ſpiritualem eſcam manducaſſe: & eſcam illam Chriſtum interpretatur. Quis inane auſit facere ſignum illud quod veram Chriſti communionem Iudæis exhibebat? Et ſtatus cauſæ quam illic agit Apoſtolus, pro nobis non obſcurè militat. nam ne quis frigida Chriſti cognitione, inanique Chriſtianiſmi ti-

1.Cor.10.3. *Ex ſuperioribus ſequitur impiũ eſſe ſcholaſticorum dogma de diſcrimine Sacramentorum Veteris & Noui Legis.*

tulo,ac externis inſignibus fretus,Dei iudicium contemnere audeat: diuinæ ſeueritatis
Huius erroris vindicta. exempla in Iudæis ſpectãda exhibet:vt eaſdem quas illi dederunt,pœnas ſciamus nobis
imminere, ſi iiſdem vitiis indulgeamus. Iam vt apta eſſet comparatio, oportuit oſten-
dere nihil eſſe inæqualitatis inter nos & ipſos in iis bonis quibus falsò gloriari nos veta-
bat. Ergo primùm in Sacramentis pares nobis facit:nec vllam prærogatiuæ particulam
nobis relinquit quæ animos ad ſpem impunitatis facere queat. Nec verò Baptiſmo no-
Rom.4.11. ſtro plus tribuere fas eſt quam ipſe alibi Circuncisioni tribuit, quum vocat ſigillum iu-
ſtitiæ fidei.Quicquid ergo nobis hodie in Sacramentis exhibetur,id in ſuis olim recipie
bant Iudæi,Chriſtum ſcilicet cum ſpiritualibus ſuis diuitiis.Quam habent noſtra virtu-
tem, eam quoque in ſuis ſentiebant: vt ſcilicet eſſent illis diuinæ erga ſe beneuolentiæ
Hebr.10.1. ſigilla in ſpem æternæ ſalutis.Si dextri fuiſſent interpretes epiſtolæ ad Hebræos,non ita
fuiſſent hallucinati:ſed quum illic legerent legalibus ceremoniis expiata non fuiſſe pec-
cata, imò veteres vmbras nihil habuiſſe momenti ad iuſtitiam, neglecta comparatione
quæ illic tractatur, dum hoc vnum arripiunt, Legem per ſe nihil profuiſſe ſuis cultori-
bus,putarunt ſimpliciter figuras veritate vacuas fuiſſe. Apoſtoli verò conſilium eſt Le-
gem ceremonialem in nihilum redigere donec ad Chriſtum ventum fuerit, à quo ſolo
1.Obiectio Scholaſticorum, de Circuncisione à Paulo extenuata. pendet tota illius efficacia.

24 At obiicient quæ de Circuncisione literæ apud Paulum leguntur,eam nullo lo-
co eſſe apud Deum, nihil conferre, inanem eſſe. Eiuſmodi enim ſententiæ illam longè
infra Baptiſmum noſtrum deprimere videntur. Minimè verò. Id enim ipſum de Ba-
1.Cor.10.5. ptiſmo iure diceretur. Quinetiam dicitur,primùm à Paulo ipſo,vbi oſtendit Deum ni-
hil morari externam ablutionem qua in religionem initiamur, niſi animus intus & re-
1.Petr.3.21. Coloſſ.2.11. purgetur, & in puritate ad vltimum perſeueret: deinde à Petro, dum Baptiſmi verita-
tem non in externa poſitam ablutione teſtatur, ſed bono conſcientiæ teſtimonio. At
videtur alio etiam loco Circuncisionem manu factam penitus contemnere, dum eam
Reſponſio, Apoſtoli conſilium explanans. cum Chriſti Circuncisione comparat. Reſpondeo, neque hoc loco aliquid extenuari
de eius dignitate. Illic contra eos diſputat Paulus qui eam velut neceſſariam require-
bant,quum eſſet iam abrogata. Monet igitur fideles vt omiſſis veteribus vmbris,in ve-
ritate inſiſtant. Vrgent(inquit)iſti magiſtri,vt corpora veſtra circuncidantur. Atqui ſpi-
ritualiter circuncisi eſtis ſecundum animam & corpus. Habetis igitur rei exhibitio-
nem,quæ longè potior eſt quàm vmbra. Poterat autem quiſpiam contrà excipere,non
ideo ſpernendam eſſe figuram quia rem haberent: quando & apud Patres fuiſſet illa
depoſitio veteris hominis de qua loquebatur, quibus tamen non fuiſſet externa Cir-
cuncisio ſuperuacua. Hanc obiectionem præuertit,quum addit continuò,fuiſſe Coloſ-
ſenſes Chriſto conſepultos per Baptiſmum. Quo ſignificat id hodie eſſe Baptiſmum
Chriſtianis quod veteribus erat Circuncisio. ideóque fine illius iniuria non poſſe hanc
iniungi Chriſtianis.

2. Obiectio, ex locis ſcripturæ ſumpta, quæ vniuerſam Legem cum omnibus ceremoniis & ſacrificiis ſuis in totũ tollere videntur. 25 At quod ſequitur,& iam nuper citaui,difficilius eſt ad ſoluendum,Iudaicas om-
nes ceremonias fuiſſe vmbras rerum futurarum,corpus eſſe in Chriſto: longè verò dif-
ficillimum quod multis capitibus epiſtolæ ad Hebræos tractatur, ſanguinem pecudum
non pertigiſſe ad conſcientias: Legem habuiſſe vmbram futurorum bonorum, non
imaginem rerum:cultores ex ceremoniis Moſaicis nihil perfectionis fuiſſe cõſequutos,
& ſimilia. Repeto quod iam attigi, Paulum non ideo vmbratiles facere ceremonias
quòd nihil haberent ſolidi, ſed quia eorum complementum, vſque ad Chriſti exhibi-
Reſponſio 1. tionem,quodammodo ſuſpenſum erat. Deinde non de efficacia,ſed potius de modo ſi-
2. gnificandi hoc intelligendum eſſe dico. Donec enim manifeſtatus eſt in carne Chri-
ſtus,omnia ſigna velut abſentem eum adumbrabant:vtcunque virtutis ſuę ſuique adeò
3. ipſius præſentiam fidelibus intus exereret. Sed hoc maximè obſeruare conuenit,in his
omnibus locis Paulum non ſimpliciter,ſed per contentionem loqui. Quoniam illi cer-
tamen erat cum pſeudo apoſtolis, qui in ceremoniis ſolis, nullo Chriſti reſpectu, pieta-
tem ſitam eſſe volebant: ad eos confutandos ſatis erat duntaxat tractare quid per ſe va-
4.Scopum authoris epiſtolæ ad Hebræos oſtendens. leant ceremoniæ. Hunc quoque ſcopum ſequutus eſt author epiſtolæ ad Hebræos. Me-
minerimus ergo hîc de ceremoniis,nõ in ſua vera & natiua ſignificatione acceptis, ſed
ad falſam prauámque interpretationem detortis,non de legitimo earum vſu,ſed de ſu-
perſtitionis abuſu diſputari. Quid igitur mirum ſi ſeparatæ à Chriſto ceremoniæ,om-
ni virtute exuuntur? In nihilum enim redigitur quicquid eſt ſignorum vbi res ſignata

Iohan.6.27.

5. *Quæ omnium ſummam continet, & ad tres articulos reuocat.*

tollitur. Sic Chriſtus, vbi negotium habebat cum iis qui manna nihil aliud quàm cibum ventris fuiſſe cogitabant, ſermonem accommodat craſſæ eorum opinioni, dicitque ſe meliorem cibum adminiſtrare qui animas ad ſpem immortalitatis paſcat. Quod ſi clariorem ſolutionem requiris, huc tendit omnium ſumma. Primò totum illum ceremoniarum apparatum, qui in Lege Moſaica fuit, niſi ad Chriſtum dirigatur, rem eſſe euanidam ac nihili. Deinde ſic in Chriſtum reſpexiſſe vt eo demum in carne manifeſtato, complementum ſuum habuerint. Poſtremò eius aduentu oportuiſſe abrogari, non ſecus atque vmbra in perſpicua ſolis luce euaneſcit. Sed quia longiorem adhuc de ea re ſermonem in eum locum differo quo Baptiſmum cum Circunciſione conferre inſtitui, parcius nunc attingo.

3. *Obiectio, ex Theologis veteribus nimium Sacramenta immodicè laudantibus.*

Reſp. illorum ſententias & hyperbolicas eſſe: & non de efficacia, ſed de modo ſignificandi intelligendas.

In procemio enarr. pſal. 73.

Quæſt. ſupra Num. cap.33. li. 19. cap.14

Lib.2.cōtra lit. Petil. cap.37

26 Fortè miſeros iſtos Sophiſtas deceperunt immodica etiam illa Sacramentorum encomia quæ de ſignis noſtris apud veteres leguntur. Quale eſt illud Auguſtini, Quòd veteris Legis Sacramenta Saluatorem tantùm promittebant: noſtra verò dant ſalutem. Has & ſimiles dicendi figuras quum non animaduerterent hyperbolicas eſſe, & ipſi hyperbolica ſua dogmata promulgarunt: ſed prorſus alieno ſenſu à veterum ſcriptis. Non enim aliud illic voluit Auguſtinus quàm quod idem alibi ſcribit, Sacramenta Moſaicæ Legis Chriſtum prænuntiaſſe: noſtra verò annuntiare. Et contra Fauſtum, Fuiſſe illas promiſſiones rerum cōplendarum: hæc indicia completarum. acſi diceret, illa figuraſſe quum adhuc expectaretur: noſtra velut præſentem exhibere qui iam præſtitus eſt. Potiùs de modo ſignificandi loquitur, ſicut & alibi indicat, Lex (inquit) & Prophetæ Sacramenta habebant prænuntiantia rem futuram: noſtri verò temporis Sacramenta veniſſe conteſtantur quod illa venturum prædicabant. Quid autem de re & efficacia ſenſerit, pluribus locis explicat. vt quum dicit, ſacramenta Iudæorum in ſignis fuiſſe diuerſa: in re quæ ſignificatur, paria. diuerſa ſpecie viſibili, paria virtute ſpirituali. Item, In ſignis diuerſis eadē fides: ſic in ſignis diuerſis, vt in verbis diuerſis: quia verba ſonos mutant per tempora: & vtique nihil aliud ſunt verba quàm ſigna. Bibebant Patres eundem ſpiritualem potum. nam corporalem non eundem. Videte ergo, fide manente, ſigna variata. Ibi petra Chriſtus: nobis Chriſtus quod in altari ponitur. Et illi pro magno ſacramento biberunt aquam profluentem è petra: nos quid bibamus norūt fideles. Si viſibilem ſpeciem intendas, aliud eſt: ſi intelligibilem ſignificationem, eundem potum ſpiritualem biberunt. Alibi, Idem in myſterio cibus & potus illorum qui noſter: ſed ſignificatione idem, non ſpecie. quia idem ipſe Chriſtus illis in petra figuratus, nobis in carne manifeſtatus. Quanquam hac quoq; in parte aliquid differentiæ eſſe concedimus. Vtraque enim paternam Dei in Chriſto beneuolentiam ac Spiritus ſancti gratias nobis offerri teſtantur: ſed noſtra illuſtrius ac luculentius. In vtriſque Chriſti exhibitio: ſed in his vberior ac plenior, nempe prout fert illud de quo ſupra diſſeruimus Veteris & Noui teſtamenti diſcrimen. Atq; id eſt quod voluit idem Auguſtinus (quem vt optimum ex tota antiquitate & fideliſſimum teſtem ſæpius citamus) quum tradit, Chriſto reuelato ſacramenta fuiſſe inſtituta, numero pauciora, ſignificatione auguſtiora, virtute præſtantiora. Huius quoque rei breuiter admonitos eſſe lectores expedit, quicquid de opere operato nugati ſunt Sophiſtæ, non modò falſum eſſe, ſed pugnare cum ſacramentorum natura, quæ inſtituit Deus vt fideles, vacui bonorum omnium & inopes, nihil præter mendicitatem eò afferant. Vnde ſequitur, ea recipiendo nihil iſtos agere vnde laudem mereantur, vel in hac actione (quæ eorum reſpectu merè paſſiua eſt) nullum illis poſſe opus adſcribi.

Homil. in Iohannem 26.

Homil. in Iohannem 45.

In Pſal. 77. lib. 19. cōtra Fauſtū, cap. 13.

De doctrina Chriſt. lib.3. Epiſt. ad Ianuarium.

CAPVT XV.

De Baptiſmo.

Duæ ſunt partes huius capitis.

1 De duobus finibus Baptiſmi diſſertatio. De priore a ſectione 1. ad 12. De poſteriore, ſectione 13.

2 Altera pars ad 4. capita referri poteſt. 1. De vſu Baptiſmi, 14 & 15. ſectione. 2. De miniſtri dignitate vel indignitate, 16.17.18. ſect.3. De corruptelis quibus hoc Sacramentum fuit inquinatum. 19. ſect. 4. Ad quos ſpectet eius adminiſtratio, ſect. 20.21. & 22.

Baptiſmi definitio.

Eiuſdem primus finis.

BAptiſmus ſignum eſt initiationis quo in Eccleſiæ cooptamur ſocietatem, vt Chriſto inſiti, inter filios Dei cenſeamur. Porrò in hunc finē nobis à Deo datus eſt (quod myſteriis omnibus commune eſſe docui) primùm vt fidei noſtræ apud ſe, deinde vt confeſſioni apud homines ſeruiret. Vtriuſque inſtitutionis

rationem ordine proſequemur. Tria autem affert fidei noſtræ Baptiſmus, quæ & ipſa

Qui in tribus Baptiſmi conſiſtat.

ſigillatim pertractanda ſunt. Hoc primum eſt quod nobis à Domino proponitur, vt ſymbolum ſit noſtræ purgationis ac documentum: vel (vt melius explicem quod volo) inſtar ſignati cuiuſdam diplomatis, quo nobis confirmet, peccata noſtra omnia ſic deleta, inducta, obliterata eſſe, ne vnquam in conſpectum ſuum veniant, ne commemorentur, ne imputentur. Vult enim omnes qui crediderint baptizari in remiſſionem peccatorum.

1. Quo teſtetur peccatorum remiſſionem.

Proinde quibus viſum eſt Baptiſmum non aliud eſſe quàm teſſeram ac notam qua religionem noſtram apud homines profitemur, quo modo imperatoris ſui inſignia præferunt milites, in ſuæ profeſſionis notam: ij quod primum erat in Baptiſmo non perpenderunt. Id verò eſt, quòd a nobis accipiendus ſit cum hac promiſſione, Quicunque crediderint, & baptizati fuerint, ſaluos fore.

Mar. 16. 16.

Hac remiſſio peccatorum quibuſdam Scripturæ teſtimoniis comprobatur

2 In hunc ſenſum intelligendum quod à Paulo ſcribitur, Eccleſiam à ſponſo Chriſto ſanctificatam eſſe, & mundatam lauacro aquæ, in verbo vitæ. Et alibi, Nos ſecundum eius miſericordiam ſaluos factos eſſe per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus ſancti. Et à Petro, quòd Baptiſma nos ſaluos facit. Non enim ſignificare voluit ille, ablutionem & ſalutem noſtram aqua perfici: aut, aquam purgandi, regenerandi, renouandi virtutem in ſe continere: neque hic ſalutis cauſam, ſed duntaxat talium donorum cognitionem & certitudinem in hoc ſacramento percipi. quod verbis ipſis ſatis euidenter explicatur. Nam verbum vitæ & baptiſmum aquæ ſimul connectit Paulus: acſi diceret, per Euangelium nobis noſtræ ablutionis & ſanctificationis nuntium afferri, per Baptiſmum huiuſmodi nuntium obſignari. Et ſubdit continuò Petrus, Baptiſma illud non eſſe depoſitionem ſordium carnis, ſed conſcientiam bonam apud Deum, quæ ex fide eſt. Imò non aliam nobis purificationem Baptiſmus pollicetur quàm per aſperſionem ſanguinis Chriſti: qui per aquam, propter mundandi abluendique ſimilitudinem, figuratur. Quis ergo nos aqua iſta mundari dicat, quæ certò teſtatur Chriſti ſanguinem verum eſſe atque vnicum noſtrum lauacrum? Vt non aliunde peti queat certior ratio ad refellendam eorum hallucinationem qui ad aquæ virtutem referunt omnia, quàm ab ipſius Baptiſmi ſignificatione: quæ tam ab elemento illo viſibili quod oculis noſtris obiicitur, abſtrahit, quam ab aliis omnibus mediis, vt vni Chriſto mentes noſtras deuinciat.

Eph. 5. 26.
Tit. 3. 5.
1. Pet. 3. 21.

Nec ea præteritorum tantum ſed etiam futurorum peccatorum eſt.

3 Neque verò exiſtimandum eſt, Baptiſma in præteritum duntaxat tempus conferri, vt nouis lapſibus, in quos à Baptiſmate recidimus, quærenda ſint alia noua expiationis remedia in aliis neſcio quibus ſacramentis, perinde acſi illius vis obſoleta eſſet. Hoc quidem errore olim factum eſt vt nonnulli niſi in vltimo vitæ diſcrimine, atque adeò inter vltimos ſpiritus, Baptiſmo initiari nollent, vt ſic totius vitæ obtinerent veniam. In quam præpoſteram cautionem veteres Epiſcopi toties in ſcriptis ſuis inuehuntur. Sic autem cogitandum eſt, quocunque baptizemur tempore, nos ſemel in omnem vitam ablui & purgari. Itaque quoties lapſi fuerimus, repetenda erit Baptiſmi memoria, & hac armandus animus, vt de peccatorum remiſſione ſemper certus ſecuruſq́ue ſit. Nam etſi ſemel adminiſtratus præteriiſſe viſus eſt, poſterioribus tamen peccatis non eſt abolitus. Puritas enim Chriſti in eo nobis oblata eſt: ea ſemper viget, nullis maculis opprimitur: ſed omnes noſtras ſordes obruit & extergit. Neq; hinc tamen peccandi in futurum licentia captanda eſt (vt certè hinc ad talem audaciam minimè inſtruimur) ſed hæc doctrina iis tantùm traditur qui vbi peccauerunt, ſub peccatis ſuis fatigati & oppreſſi gemunt, vt habeant quo ſe erigant ac conſolentur, ne in cõfuſionem ac deſperationem ruant. Sic Paulus ait, Chriſtum factum nobis eſſe propitiatorem, in remiſſionem præcedentium delictorum. Quo non negat perpetuam aſſiduámque peccatorum remiſſionem ad mortem vſque in eo obtineri: ſed datum eum à Patre miſeris tantùm peccatoribus ſignificat, qui conſcientiæ cauterio vulnerati, ad medicum ſuſpirant. His offertur miſericordia Dei. Qui peccandi materiam & licentiam ex impunitate aucupantur, nihil ſibi præter iram & iudicium Dei prouocant.

Hinc tamẽ peccandi licentia minimè captanda.

Rom. 3. 25.

Refutatur eorum error, qui aliter ſentiunt, & inter Baptiſmũ & Pœnitentiam ita garriunt, vt

4 Equidem ſcio aliud communiter receptum eſſe, pœnitentiæ & clauium beneficio nos obtinere poſt Baptiſmum remiſſionem, quæ prima regeneratione per ſolum Baptiſmum nobis datur. Sed qui hoc comminiſcuntur, in eo errant quòd non cogitant poteſtatem clauium, de qua loquuntur, à Baptiſmo ſic pendere vt nullo modo ſeparari debeat. Remiſſionem accipit peccator Eccleſiæ miniſterio, nempe non ſine Euangelij

præd

prædicatione. Qualis autem illa eſt? Nos ſanguine Chriſti emundari à peccatis. Atqui lauacri illius ſignum ac teſtimonium quod eſt niſi Baptiſmus? Videmus igitur vt ad Baptiſmum abſolutio illa referatur. Et hic error commentitium Pœnitentiæ ſacramentum nobis peperit: de quo aliquid antè attigi, & quod reſiduum eſt ſuo loco abſoluam. Nihil autem mirum ſi homines, qui pro ingenij ſui craſſitie rebus externis immodicè ſunt affixi, hac quoque in parte vitium illud prodiderunt: vt pura Dei inſtitutione non contenti, noua ſubſidia à ſeipſis conficta ingererent. Quaſi verò Baptiſmus ipſe non eſſet pœnitentiæ ſacramentum. Quòd ſi hæc in totam vitam nobis commendatur, vis quoque Baptiſmi ad eoſdem vſque fines extendi debet. Quare nec dubium quin pij omnes toto vitæ curriculo, quoties vitiorum ſuorum conſcientia vexantur, ſeſe ad Baptiſmi memoriam reuocare audeant, vt ſe inde confirment in illius vnicæ ac perpetuæ ablutionis fiducia quam habemus in Chriſti ſanguine.

remiſſionẽ priorum Baptiſmo, ſequentium vero pœnitentiæ aſſignent.

5 Alterum etiam fructum affert, quia noſtram in Chriſto mortificationem nobis oſtendit, & nouam in eo vitam. Siquidem (vt ait Apoſtolus) in mortem eius baptizati ſumus, conſepulti ipſi in mortem, vt in nouitate vitæ ambulemus. Quibus verbis non ad imitationem eius nos ſolùm exhortatur (acſi diceret, admoneri nos per Baptiſmum, vt quodam mortis Chriſti exemplo, concupiſcentiis noſtris moriamur, & exemplo reſurrectionis, vt in iuſtitiam ſuſcitemur) ſed rem longè altius repetit; nempe quòd per Baptiſmum Chriſtus nos mortis ſuæ fecerit participes vt in eam inſeramur. Et quemadmodum ſurculus ſubſtantiam alimentúmque ducit à radice cui inſitus eſt: ita qui Baptiſmum ea qua debent fide accipiunt, verè efficaciam mortis Chriſti ſentiunt, in mortificatione carnis ſuæ: ſimul etiam reſurrectionis, in viuificatione Spiritus. Inde exhortationis materiam deſumit: quòd ſi Chriſtiani ſumus, debemus mortui eſſe peccato, & iuſtitiæ viuere. Hoc eodem argumento alibi vtitur, Quòd circuncisi ſumus, & exuimus veterem hominem, poſtquam per Baptiſmum in Chriſto ſepulti ſumus. Et hoc ſenſu, eo quem antè citauimus loco, vocauit lauacrum regenerationis & renouationis. Itaque primùm gratuita peccatorum venia & iuſtitiæ imputatio nobis promittitur, deinde Spiritus ſancti gratia, quæ nos in vitæ nouitatem reformet.

Rom. 6. 3.

2. Secundus finis ſeu fructus Baptiſmi eſt, vt intelligamus nos in mortificationẽ & nouam vitam vnà cum Chriſto inſeri.

Col. 2. 11. Tit. 3. 5.

6 Poſtremò & hanc è Baptiſmo vtilitatem fides noſtra accipit, quòd certò nobis teſtificatur, non modo in mortem & vitam Chriſti nos inſitos eſſe: ſed ſic ipſi Chriſto vnitos vt omnium eius bonorum participes ſimus. Ideo enim Baptiſmum in ſuo corpore dedicauit & ſanctificauit, vt communem eum nobiſcum haberet, ceu firmiſſimum vinculum ac ſocietatis quam nobiſcum inire dignatus eſt, vinculũ. vt Paulus ex eo probet, nos eſſe filios Dei, quia Chriſtum in Baptiſmo induimus. Ita videmus Baptiſmi complementũ in Chriſto eſſe, quem etiam hac ratione vocamus proprium Baptiſmi obiectum. Proinde mirum non eſt ſi in eius nomen baptizaſſe narrantur Apoſtoli, qui tamen in Patris quoque & Spiritus nomen baptizare iuſſi fuerant. Quicquid enim in Baptiſmo proponitur donorum Dei, in Chriſto vno reperitur. Neque tamen fieri poteſt quin Patris ſimul & Spiritus nomen inuocet qui in Chriſtum baptizat. Ideo enim eius ſanguine emundamur, quia miſericors Pater nos pro ſua incomparabili clemẽtia recipere in gratiam volens, mediatorem hunc in medio ſtatuit, qui nobis fauorem apud ipſum cõciliet. Regenerationem verò ita demum ab eius morte & reſurrectione conſequimur, ſi per Spiritum ſanctificati imbuamur noua & ſpirituali natura. Quamobrem noſtræ tum purgationis tum regenerationis in Patre cauſam, in Filio materiam, in Spiritu effectum conſequimur, & quodammodo diſtinctè cernimus. Sic primùm Iohannes baptizauit, ſic deinde Apoſtoli, Baptiſmo pœnitentiæ, in remiſſionem peccatorum: pœnitentiæ verbo, huiuſmodi regenerationem intelligentes: remiſſione peccatorum, ablutionem.

Matt. 3. 13. Gal. 3. 27.

3. Vt ſciamus nos ſic ipſi Chriſto eſſe vnitos, vt omnium eius bonorum ſimus participes.

Act. 8. 16. & 19. 5.

Matt. 28. 19.

Secundus & tertius finis tã in Iohannis quam Apoſtolorum Baptiſmo eſt perſpicuus.

Mat. 3. 6. & 11. Luc. 3. 16. Ioh. 3. 23. & 4. 1. Act. 2. 38. & 41.

7 Quo etiam certiſſimum fit, idem fuiſſe prorſus Iohannis miniſterium, quod Apoſtolis poſtea delegatum eſt. Non enim alium Baptiſmum faciunt diuerſæ manus quibus adminiſtratur: ſed eundem eſſe eadem doctrina oſtendit. In vnam doctrinam Iohannes & Apoſtoli conſenſerunt: vtrique in pœnitentiam, vtrique in remiſſionem peccatorum, vtrique in nomen Chriſti, à quo pœnitentia & peccatorum remiſſio eſſet, baptizarunt. Iohannes dixit, agnum eſſe Dei per quam tollerentur peccata mundi: vbi eum hoſtiam fecit Patri acceptam, propitiatorem iuſtitiæ, ſalutiſque authorem. Quid ad hanc confeſſionem addere poterant Apoſtoli? Quare neminem perturbet quòd alterum ab altero diſcernere veteres contendunt, quorum non tanti eſſe nobis debet calculus vt Scripturæ cert

In hunc finem Baptiſmus Iohannis & Apoſtolorum vnus idemque prorſus eſt.

Iohan. 1. 29.

Homil. in Matt. 14. Luc. 3. 3.

ræ certitudinem quatefaciat. Quis enim Chryſoſtomo potius auſcultet, neganti in Iohannis Baptiſmo comprehenſam fuiſſe peccatorum remiſſionem, quàm Lucæ contra aſſerenti, Iohannem Baptiſmum pœnitentiæ prædicaſſe in peccatorum remiſſionem? Nec recipienda eſt illa Auguſtini argutia, in ſpe dimiſſa fuiſſe peccata Baptiſmo Iohannis, Chriſti Baptiſmo re ipſa dimitti. Quum enim Euangeliſta clarè teſtetur, Iohannem in ſuo Baptiſmo remiſſionem peccatorum pollicitum fuiſſe: quid extenuate hoc elogium opus eſt, quum nulla neceſſitas ad id cogat? Siquis autem differentiam è Dei verbo quærat, non aliam inueniet quàm quòd in eum qui venturus erat, Iohannes baptizabat: Apoſtoli in eum qui iam ſe exhibuerat.

Lib. 5. de Baptiſ. contra Donatiſt. cap. 10.

Luc. 3. 16. Act. 19. 4.

Obiectio eorũ qui Iohannis Baptiſmum ab Apoſtolorum Baptiſmo diuerſum eſſe ſtatuunt, diluitur.

8 Quòd luculentiores Spiritus gratiæ à Chriſti reſurrectione effuſæ ſunt nihil ad ſtatuendam baptiſmatum diuerſitatem attinet. Siquidem Baptiſmus quem ipſo adhuc in terris agente, Apoſtoli adminiſtrabant, eius vocabatur: neque tamen largiorem Spiritus opulentiam habebat quàm baptiſmus Iohannis. Quin ne poſt aſcenſionem quidem, Spiritu ſupra vulgarem priorum fidelium modum, donantur Samaritani, etiamſi in nomen Ieſu baptizati fuerint, donec ad eos Petrus & Iohannes mittuntur qui manus imponant. Hoc ſolum veteribus impoſuiſſe arbitror, vt hunc ad illum præparationem duntaxat eſſe dicerent, quòd legebant rurſum à Paulo baptizatos qui Iohannis baptiſmum ſemel ſuſceperant. Sed quã hic ſint hallucinati, alibi ſuo loco clariſſimè explicabitur. Quid ergo eſt quòd Iohannes dixit, ſe quidem aqua baptizare: venturum autem Chriſtum qui baptizaret Spiritu ſancto & igni? Paucis expediri hoc poteſt. Non enim Baptiſmũ à Baptiſmo diſtinguere voluit, ſed perſonã ſuam cum Chriſti perſona contulit, ſe miniſtrum eſſe aquæ, illum Spiritus ſancti datorem: & hanc virtutem viſibili miraculo declaraturum quo die Spiritum ſanctum Apoſtolis ſub linguis igneis mitteret. Quid Apoſtoli iactare vltrà potuerunt? Quid & qui hodie baptizant? ſunt enim exterioris duntaxar ſigni miniſtri, Chriſtus interioris gratiæ author. vt iidem illi veteres vbiq; docent, in primiſque Auguſtinus, cui hæc præcipua eſt fultura contra Donatiſtas, Qualiſcunque ſit qui baptizat, vnum tamen Chriſtum præeſſe.

Act. 8. 14. 17.

Act. 19. 3. 5.

Matth. 3. 11.

Act. 2. 3.

Denique Baptiſmi beneficia in populo Iſrael per tranſitum maris et refrigerium nubis adumbrata ſunt.

1 Hæc quæ tum de mortificatione, tũ de ablutione diximus, in populo Iſrael adumbrata ſunt: quem eam ob cauſam Apoſtolus dicit in nube & in mari fuiſſe baptizatum. Mortificatio figurata eſt quum Dominus è manu Pharaonis, & crudeli ſeruitute eos aſſerens, viam illis ſtrauit per Mare rubrum, & Pharaonem ipſum, & Ægyptios hoſtes, qui à tergo illis inſtabant, & ceruicibus imminebant, ſubmerſit. Nam & ad hunc modum in Baptiſmo pollicetur nobis, & dato ſigno oſtendit, nos ex Ægypti captiuitate, hoc eſt è peccati ſeruitute, ſua virtute eductos & vindicatos: ſubmerſum Pharaonem noſtrum, id eſt diabolum. quanquam nec ſic etiam exercere nos & fatigare deſinat. Verùm vt Ægyptius ille non in profundum maris deiectus fuerat, ſed in littore proſtratus, terribili aſpectu adhuc Iſraelitas terrebat, nocere tamẽ non poterat: ita hic noſter adhuc quidem minatur, arma oſtendit, ſentitur, ſed vincere non poteſt. In nube, purgationis ſymbolum fuit. Nam vt tum illos Dominus oppoſita nube operuit, & refrigerium præſtitit, ne inclementiore ſolis ardore deficerent, & tabeſcerent: ita in Baptiſmo nos Chriſti ſanguine opertos eſſe & protectos agnoſcimus, ne Dei ſeueritas, quæ verè eſt flamma intolerabilis, nobis incumbat. Etſi vero tunc obſcurum & paucis cognitum fuit myſterium: quia tamen non alia eſt ſalutis adipiſcendæ ratio quàm in illis duabus gratiis, noluit Deus vtriuſque teſſera vetuſtos patres, quos hæredes adoptauerat, priuare.

1. Cor. 10. 2.

Exo. 14. 21 & 26.

Num. 9. 14.

Obiectio aliorum, qui ſtatũ quendam perfectæ inſtaurationis poſt Baptiſmum ſomniant.

Reſponſio. Originalis prauitas remanet poſt Baptiſmũ.

10 Iam perſpicuum eſt quàm falſum ſit quod docuerunt pridem nonnulli, in quo alij perſiſtunt, per Baptiſmum ſolui nos & eximi ab originali peccato, & à corruptione quæ ab Adam in vniuerſam poſteritatem propagata eſt, atque in eandem iuſtitiam naturæque puritatem reſtitui quam obtinuiſſet Adam ſi in ea qua primùm creatus fuerat, integritate ſtetiſſet. Tale enim doctorum genus, nunquam quid peccatũ originale, quid iuſtitia originalis, quæ gratia Baptiſmi eſſet, aſſequutum eſt. Iam verò antè diſputatum eſt, peccatum originale eſſe naturæ noſtræ prauitatem ac corruptionem, quæ primùm reos facit nos iræ Dei, tum etiam opera in nobis profert quæ Scriptura vocat opera carnis. Hæc itaque duo diſtinctè obſeruanda: nempe quod ſic omnibus naturæ noſtræ partibus vitiati peruerſique, iam ob talem duntaxat corruptionem damnari meritò, conuictique coram Deo tenemur, cui nihil eſt acceptum niſi iuſtitia, innocentia, puritas. Atque adeò infantes quoque ipſi ſuam ſecum damnationem à matris vtero afferunt: qui

Gal. 5. 19.

Ea eſt in ipſis infantibus.

tametſi

tametſi ſuæ iniquitatis fructus nondum protulerint, habēt tamen in ſe incluſum ſemen. Imò tota eorum natura, quoddam eſt peccati ſemen: ideo non odioſa & abominabilis Deo eſſe non poteſt. Hanc damnationem ſublatam & à ſe depulſam eſſe certi per Baptiſmum fideles fiunt. quando (vt dictum fuit) Dominus hoc ſigno nobis pollicetur plenam ſolidámque remiſſionem factam eſſe, & culpæ quæ imputanda nobis erat, & pœnę quę ob culpam luenda: iuſtitiam quoque apprehendunt, ſed qualem in hac vita obtinere populus Dei poteſt, nempe imputatione duntaxat: quia pro iuſtis & innocentibus eos ſua miſericordia Dominus habet.

Iuſti autem ſunt electi Dei baptiſati, imputatione iuſtitia duntaxat in hac vita.

11 Alterum eſt, quòd hæc peruerſitas nunquam in nobis ceſſat, ſed nouos aſſiduè fructus parit, ea ſcilicet quæ antè deſcripſimus opera carnis: non ſecus atque incenſa fornax flammam & ſcintillas perpetuò efflat, aut ſcaturigo aquam ſine fine egerit. Nam concupiſcentia nunquam planè in hominibus interit & extinguitur, donec per mortem è corpore mortis liberati, ſemetipſos prorſus exuerint. Baptiſmus quidem promittit nobis ſubmerſum eſſe noſtrum Pharaonem & peccati mortificationem: non tamen ita vt amplius non ſit, aut nobis negotium non faceſſat: ſed tantùm ne ſuperet. Nam quandiu in hoc carcere corporis noſtri clauſi degemus, habitabunt in nobis reliquiæ peccati: ſed ſi promiſſionem in Baptiſmo nobis à Deo datam fide tenemus, non dominabuntur nec regnabunt. Nemo autem ſe fallat, nemo ſibi in ſuo malo blandiatur quum audit peccatum ſemper in nobis habitare. Non in hoc dicuntur iſta, vt peccatis ſuis ſecurè indormiant qui alioqui plus ſatis propenſi ſunt ad peccandum: ſed tantùm ne labaſcant, & animum deſpondeant, qui à carne ſua titillantur & punguntur. Magis cogitent ſe in via adhuc eſſe, & multum ſe profeciſſe credant, quum è ſua concupiſcentia aliquantulum minui in dies ſenſerint, donec eò pertigerint quò tendūt: nempe ad vltimum interitum carnis ſuę, qui in huius vitę mortalis interitu perficietur. Interea & ſtrenuè certare, & ad progreſſum ſe animare, & ad plenam victoriam ſtimulare non deſinant. Nam & hoc magis acuere debet eorum conatus, quòd ſibi poſtquam diu enixi fuerint nō parum adhuc negotij reſtare vident. Sic habendum eſt, baptizamur in mortificationem carnis noſtræ, quæ à Baptiſmo in nobis inchoatur, quam quotidie proſequimur: perficietur autem quum ex hac vita migrahimus ad Dominum.

Ea autem originalis corruptio toto vita huius curriculo pios negotium faceſſit.

Nec inde tamen peccandi licentiam arripiunt: imo cautius & tutius ambulant in via Domini.

12 Hic nihil aliud dicimus quam quod Apoſtolus Paulus ſexto & ſeptimo ad Rom. capite clariſſimè exponit. Poſtquam enim de gratuita iuſtitia diſputauerat, quia nonnulli impij inde inferebant viuendum eſſe pro libidine, quia non eſſemus operum meritis accepti Deo: ſubiungit, eos omnes qui iuſtitia Chriſti induuntur, ſimul Spiritu regenerari, & huius regenerationis nos arrham habere in baptiſmo. Hinc hortatur fideles, ne dominium peccato permittant in ſuis membris. Iam quia nouerat ſemper aliquid eſſe infirmitatis in fidelibus: ne propterea deijcerentur, adiicit conſolationem, quòd non ſint ſub Lege. Quia iterum videri poterat, inſoleſcere poſſe Chriſtianos, eo quòd non ſint ſub iugo Legis, tractat qualis ſit illa abrogatio: & ſimul quis ſit Legis vſus, quã quæſtionem iam ſecundò diſtulerat. Summa eſt, nos eſſe liberatos à rigore Legis vt Chriſto cohæreamus. Legis verò officium eſſe, vt prauitatis noſtræ conuicti, noſtram impotentiam & miſeriam confiteamur. Porrò quia prauitas illa naturę non tam facilè apparet in homine profano, qui ſine timore Dei cupiditatibus ſuis indulget: exemplum in homine regenerato ponit, hoc eſt in ſeipſo. Dicit igitur perpetuam ſibi luctam eſſe cum reliquiis carnis ſuæ, ſéque vinctum miſera ſeruitute detineri quominus ſe totum diuinę Legis obedientiæ conſecret. Itaque cum gemitu cogitur exclamare, Infelix ego, Quis me liberabit de corpore hoc morti obnoxio? Quòd ſi filij Dei captiui in carcere detinētur quan diu viuunt, magnopere anxios eſſe neceſſe eſt periculi ſui cogitatione, niſi huic timori obuiam eatur. Attexit ergo in hunc vſum conſolationem, nihil eſſe damnationis amplius iis qui ſunt in Chriſto Ieſu. Vbi docet, eos quos ſemel Dominus recepit in gratiam, in Chriſti ſui communionem inſeruit, in Eccleſię ſocietatem per baptiſmum cooptauit, dum in Chriſti fide perſeuerant, etiamſi à peccato obſideantur, atque adeò peccatum in ſe circunferant, reatu tamen & damnatione eſſe abſolutos. Hæc ſi ſimplex eſt ac genuina Pauli interpretatio, non eſt quòd inuſitatum aliquid tradere videamur.

Prauitatē illā piis faceſſere negotium exemplo & teſtimonio Pauli Apoſtoli oſtenditur.

Rom.6.14.

Rom.7.14.

13 Confeſſioni autem noſtræ apud homines ſic ſeruit Baptiſmus. Siquidem nota eſt qua palàm profitemur nos populo Dei accenſeri velle: qua teſtamur nos in vnius Dei cultum, in vnam religionem cum Chriſtianis omnibus conſentire: qua denique fidem

Secundus finis Baptiſmi, eſt vt noſtra apud homines

noſtr

confeſſionem ſermas: & quomodo ad ſas. Rom. 8.1.

noſtram publicè affirmamus, vt non modò laudem Dei ſpirent corda noſtra, ſed linguæ etiam & omnia corporis membra quibus poſſunt ſignificationibus perſonent. Ita enim, vt decet, noſtra omnia in obſequium glorię Dei conferuntur, qua nihil vacuum eſſe debet, & cæteri noſtro exemplo ad eadem ſtudia incitétur. Huc reſpiciebat Paulus, quum interrogaret Corinthios annon in Chriſti nomen baptizati fuiſſent. Innuens ſcilicet, eo ipſo quòd in eius nomen fuiſſent baptizati, ſeſe illi deuouiſſe, in eius nomen iuraſſe, & fidem illi ſuam apud homines obſtrinxiſſe, vt confiteri amplius alium non poſſent pręter ſolum Chriſtum niſi confeſſionem abnegare vellent quam in Baptiſmo ediderant.

Altera capitis pars in 4. partes diſtincta.

1. De vſu Baptiſmi, quatenus ad fidei confirmationem.

14 Nunc poſtquam enarratum eſt quid ſpectauerit Dominus noſter in inſtitutione Baptiſmi: quæ ſit nobis vtendi accipiendique ratio iudicare promptum eſt. Nam quatenus erigendæ, alendæ confirmandæque fidei noſtræ datur, ſumendus eſt quaſi è manu ipſius authoris: certum perſuaſúmque habere cõuenit, ipſum eſſe qui nobis per ſignum loquitur, ipſum eſſe qui nos purgat, abluit, delictorum memoriam abolet: ipſum eſſe qui mortis ſuæ participes facit: qui Satanæ regnum adimit, qui concupiſcentiæ noſtræ vires eneruat: imò qui in vnum coaleſcit nobiſcum, vt eum induti filij Dei cenſeamur. Hęc, inquam, tam verè certóque animæ noſtræ intus præſtare, quàm certò videmus corpus noſtrum extrà ablui, ſubmergi, circundari. Iſthæc enim ſiue analogia, ſiue ſimilitudo, certiſſima eſt ſacramentorum regula: vt in rebus corporeis ſpirituales conſpiciamus, perinde acſi coram oculis noſtris ſubiectæ forent, quando iſtiuſmodi figuris repræſentare Domino viſum eſt. non quia ſacramento tales gratiæ illigatæ incluſæque ſint, quo eius virtute nobis conferantur: ſed duntaxat quia hac teſſera voluntatem ſuam nobis Dominus teſtificatur: nempe ſe hæc omnia nobis velle largiri. Neque tantùm nudo ſpectaculo paſcit oculos: ſed in rem præſentem nos adducit, & quod figurat, efficaciter ſimul implet. 1.Cor.2. 4.

Confirmatio, Cornelii & Pauli exẽplo illuſtrata.

15 Huius documentum ſit Cornelius Centurio, qui peccatorum remiſſione, qui gratiis Spiritus ſancti viſibilibus iam antea donatus, baptizatus eſt: non largiorem remiſſionem è Baptiſmo petens, ſed certiorem fidei exercitationem: imò fiduciæ augmentum ex pignore. Obiecerit fortè aliquis, Cur igitur Paulo dicebat Ananias vt peccata ſua per Baptiſmum ablueret, ſi baptiſmi ipſius virtute peccata non abluuntur? Reſpondeo, Dicimur accipere, obtinere, impetrare, quod, quantum ad fidei noſtræ ſenſum, nobis à Domino exhibetur, ſiue id tum primum teſtatur, ſiue teſtatum magis ac certius confirmat. Hoc itaque tantùm voluit Ananias, Vt certus ſis, Paule, remiſſa tibi eſſe peccata, baptizare. Promittit enim Dominus in Baptiſmo remiſſionem peccatorum. hanc accipe, & ſecurus eſto. Quanquam mihi animus non eſt Baptiſmi vim extenuare, quin ſigno accedat res & veritas, quatenus per externa media Deus operatur. Cæterùm, ex hoc ſacramẽto, quemadmodum ex aliis omnibus, nihil aſſequimur niſi quantum fide accipimus. Si fides deſit, erit in teſtimonium ingratitudinis noſtræ, quo rei coram Deo peragamur, quia promiſſioni illic datæ increduli fuerimus. Quatenus verò confeſſionis noſtræ ſymbolum eſt, teſtari eo debemus fiduciam noſtram in Dei miſericordia eſſe, & puritatem noſtram in peccatorum remiſſione, quæ parta nobis eſt per Ieſum Chriſtum: nóſque in Eccleſiam Dei ingredi, vt vno fidei & charitatis conſenſu cum fidelibus omnibus viuamus vnanimes. Hoc poſtremum voluit Paulus, quum inquit in vno nos omnes Spiritu baptizatos eſſe, vt vnum corpus ſimus. Act.10. 48. Act.9.18.

De vſu Baptiſmi, quantum ad fidei confeſſionem.

1.Cor.12.13.

2. De indignitate ſiue dignitate miniſtri. Nihil hac Baptiſmo afferri vel auferri.

16 Porrò ſi verum eſt quod conſtituimus, ſacramentum non ex eius manu ęſtimandum eſſe à quo adminiſtratur, ſed velut ex ipſa Dei manu, à quo haud dubiè profectum eſt: inde colligere licet nihil illi afferri vel auferri eius dignitate per cuius manum traditur. Ac perinde atque inter homines, ſiqua miſſa epiſtola fuerit, modò ſatis & manus & ſignum agnoſcatur, minimè refert quis aut qualis tabellarius fuerit: ita nobis ſufficere debet manum & ſignum Domini noſtri in ſacramentis ſuis agnoſcere, à quocunq; tandem tabellario deferantur. His Donatiſtarum error pulchrè refutatur, qui vim ac pretium ſacramenti metiebantur miniſtri dignitate. Tales hodie ſunt Catabaptiſtæ noſtri, qui ritè nos baptizatos pernegant, quòd ab impiis & idololatris in regno Papali baptizati ſumus. itaque anabaptiſmum furioſè vrgent. Aduerſus quorum ineptias ſatis valida ratione muniemur, ſi cogitemus nos Baptiſmo initiatos, nõ in nomen alicuius hominis, ſed in nomen Patris, & Filij & Spiritus ſancti. ideóque Baptiſmum non eſſe hominis, ſed Dei: à quocunque tandem adminiſtratus fuerit. Vt maximè Dei & totius pietatis ignari

Matt.28.19.

aut

aut contemptores fuerint qui nos baptizabant:non tamen in ſuæ ignorantiæ vel ſacrilegij conſortium nos tinxerunt,ſed in fidem Ieſu Chriſti: quia non ſuum, ſed Dei nomen inuocauerunt, nec in aliud nomen nos baptizarunt. Quòd ſi baptiſma Dei erat, habuit certè incluſam promiſſionem de peccatorum remiſſione, mortificatione carnis, viuificatione ſpirituali, participatione Chriſti. Sic Iudæis nihil obfuit, ab impuris Sacerdotibus &apoſtatis fuiſſe circuncisos:neque propterea irritum fuit ſignum,vt iterari neceſſe foret,ſed ad genuinam originem redire ſatis fuit. Quod obiiciunt, in conuentu piorum debere Baptiſmum celebrari, non efficit vt totam eius vim quod in parte vitioſum eſt extinguat. Nam quum docemus quid fieri deceat vt purus ſit Baptiſmus, omníque inquinamento vacuus,non abolemus Dei inſtitutionem,quanuis eam idololatræ corrumpant. Nam quum olim multis ſuperſtitionibus vitiata eſſet circũciſio,pro gratiæ tamen ſymbolo haberi non deſiit. nec Ioſias & Ezechias, quum ex toto Iſraele colligerent qui defecerant à Deo,ad alteram eos circunciſionem vocarunt.

Vnde ſequitur rebaptizandos no eſſe qui ſub Papiſmo baptizati ſunt.

17 Iam verò quòd nos interrogant, quæ tamen fides noſtra Baptiſmum aliquot annis ſequuta ſit,vt inde euincant irritum eſſe Baptiſmum,qui nobis non ſanctificatur niſi verbo promiſſionis fide accepto: ad id poſtulatum reſpondemus, nos quidem cæcos & incredulos,longo tempore promiſſionem quæ in Baptiſmo nobis data erat,non tenuiſſe:promiſſionem tamen ipſam, quando à Deo erat,ſtatam ſemper & firmam veracémque manſiſſe. Etiamſi omnes homines mendaces & perfidi,Deus tamen verax eſſe non deſinit: etiamſi omnes perditi,Chriſtus tamen ſalus manet. Fatemur ergo Baptiſmum pro eo tempore nõ profuiſſe nobis hilum,quando in eo nobis oblata promiſſio,ſine qua Baptiſmus nihil eſt,neglecta iacebat. Nunc vbi,Dei gratia,reſipiſcere cœpimus,cæcitatem noſtram & duritiem cordis accuſamus,qui tantæ eius bonitati tam diu ingrati fuerimus. Cæterùm promiſſionem ipſam non euanuiſſe credimus: quin potius ſic reputamus, Deus per Baptiſmum peccatorum remiſſionem pollicetur, & promiſſam indubiè omnibus credentibus præſtabit. Ea promiſſio nobis in Baptiſmo fuit oblata: fide igitur amplectamur. Diu quidem nobis propter infidelitatem ſepulta fuit: nũc igitur eam per fidem recipiamus. Quamobrem vbi ad reſipiſcentiam Iudaicum populum Dominus inuitat, de altera circunciſione nil iis præcipit, qui impia (vt diximus) & ſacrilega manu circuncisi, eadem aliquandiu impietate impliciti vixerant: ſed ſolam cordis conuerſionem vrget. Quoniam,vtcunque fœdus ab illis violatum foret, ſymbolum tamen fœderis,ex Domini inſtitutione, firmum inuiolabiléque ſemper manebat. Sola ergo reſipiſcentiæ conditione in fœdus teſtituebantur, quod ſemel cum illis in circunciſione Deus percuſſerat:quam tamen per fœdifragi Sacerdotis manum acceptam, quantum in ſe erat,rurſum polluerant,& cuius effectum extinxerant.

Rom.3.3.

Nec ſatis firmum eſt quod Catabaptiſtæ ab effectu ducunt argumentum, quia poſt Baptiſmum aliquot annis cæci & increduli manſimus.

Nam Dei promiſſio firma permanet.

Et Deus Iudæos ad reſipiſcentiam reuocans iterū circuncidi non iubet.

18 Verùm igneum ſibi videntur telum vibrare quum allegant, Paulum rebaptizaſſe eos qui Iohannis Baptiſmo ſemel baptizati erant. Nam ſi noſtra cõfeſſione, idem prorſus fuit Iohannis Baptiſmus qui nunc noſter eſt:quemadmodum illi antea peruersè inſtituti,vbi rectam fidem edocti ſunt, in eam ſunt rebaptizati:ita Baptiſmus ille qui ſine vera doctrina fuit,pro nihilo reputandus eſt:& ex integro baptizari debemus in veram religionem qua nunc primùm imbuti ſumus. Nonnullis videtur,quempiam fuiſſe Iohannis κακόζηλον,qui priori Baptiſmate in vanam potius ſuperſtitionem illos initiaſſet. Cuius rei videntur hinc coniecturam ſumere quòd ſe ignaros prorſus Spiritus ſancti eſſe confitentur:cuius ſcilicet ruditatis nunquam diſcipulos à ſe Iohannes dimiſiſſet. Verùm nec veriſimile eſt Iudæos,etiamſi minimè fuiſſent baptizati,omni Spiritus cognitione fuiſſe deſtitutos,qui tot Scripturę teſtimoniis celebratur.Quòd ergo reſpondent ſe neſcire an ſit Spiritus, intelligendum eſt acſi dicerent ſe necdum audiuiſſe, an gratiæ Spiritus, de quibus rogabantur à Paulo,Chriſti diſcipulis datentur. Ego autem concedo,fuiſſe illud verum Iohannis Baptiſma, & vnum idémque cum Chriſti Baptiſmate:ſed rebaptizatos nego. Quid igitur ſibi volunt verba,Baptizati ſunt in nomine Ieſu?Quidam interpretantur, tantùm ſyncera doctrina eruditos à Paulo fuiſſe. ſed ſimplicius intelligere malim, Baptiſmum Spiritus ſancti,hoc eſt,gratias Spiritus viſibiles per manuum impoſitionem datas:quas Baptiſmi nomine ſignificari non nouum eſt. Qualiter in die Pentecoſtes,recordati Apoſtoli dicuntur verborum Domini de baptiſmo ignis & Spiritus. Et Petrus eadem ſibi in memoriam rediiſſe commemorat, vbi gratias illas in Cornelium eiúſque familiam & cognationem effuſas vidiſſet. Nec repugnat quod poſtea ſubditur, Quum impoſ

Act.19.3.

Illud etiā valde infirmum eſt, quod exemplo Pauli ſe muniunt, ac ſi ille diſcipulos quoſdam rebaptizaſſet.

Baptiſma Iohānis, & quid ſit baptizari in nomine Ieſu.

Act.1.5.
Act.11.16.

impoſuiſſet illis manus, deſcendebat Spiritus ſanctus ſuper eos. Non enim duo diuerſa narrat Lucas: ſed formam narrationis ſequitur Hebræis familiarē, qui primùm rei ſummam proponunt, deinde fuſius explicant. Quod ex ipſo verborum cōtextu animaduertere quiuis poteſt. Dicit enim, His auditis baptizati ſunt in nomine Ieſu. Et quum impoſuiſſet illis manus Paulus, Spiritus ſanctus deſcendebat ſuper illos. Hac poſteriori locutione deſcribitur qualis ille fuerit Baptiſmus. Quòd ſi priorem Baptiſmum ignorantia vitiat, vt ſit altero Baptiſmo corrigenda: primi omnium rebaptizādi erant Apoſtoli, qui toto poſt Baptiſmum ſuum triennio vix modicam ſincerioris doctrinæ particulam deguſtauerant. Iam & quæ inter nos flumina ſufficerent tot repetendis tinctionibus, quot ignorantiæ, Domini miſericordia, quotidie in nobis corriguntur?

3. De corruptelis quibus inquinatum fuit hoc ſacramentum.

19 Myſterij vis, dignitas, vtilitas & finis ſatis iam, niſi fallor, liquere debent. Quod ad externum ſymbolum pertinet, vtinam genuina Chriſti inſtitutio valuiſſet quantum par erat ad cohibendam hominum audaciam. Quaſi enim res eſſet contemptibilis, ex Chriſti præcepto, aqua baptizari, inuenta eſt benedictio, vel potius incantatio, quæ veram aquæ conſecrationem pollueret. Additus poſtea cereus cum chriſmate: exſufflatio verò ianuam ad Baptiſmum aperire viſa eſt. Etſi autem me non latet quàm vetuſta ſit aduentitiæ huius farraginis origo: reſpuere tamē mihi & piis omnibus fas eſt quicquid ad Chriſti inſtitutionem addere auſi ſunt homines. Quum autem videret Satan ſtulta mundi credulitate abſque negotio ferè inter ipſa Euangelij exordia receptas eſſe ſuas impoſturas, ad craſſiora ludibria prorupit. hinc ſputum & ſimiles nugæ palàm in Baptiſmi probrum effræni licentia inuectæ. Quibus experimentis diſcamus nihil vel ſanctius eſſe vel melius vel tutius quam vnius Chriſti authoritate contentos eſſe. Quanto igitur ſatius erat, omiſſis theatricis pompis, quæ ſimplicium oculos perſtringunt, & mentes hebetant, quoties baptizandus aliquis eſſet, in cœtum fidelium ipſum repræſentari, & tota Eccleſia, velut teſte, ſpectante & orante ſuper eum, Deo offerri: recitari fidei cōfeſſionem, qua ſit inſtituendus catechumenus: enarrari quæ in Baptiſmo habentur promiſſiones: catechumenum baptizari in nomen Patris & Filij & Spiritus ſancti: remitti demū cum precibus & gratiarum actione. Sic nihil omitteretur quod ad rem faceret, & vna illa ceremonia quæ à Deo authore profecta eſt, nullis exoticis ſordibus obruta, clariſſimè effulgeret. Cæterùm mergatúrne totus qui tingitur, ídque ter an ſemel, an infuſa tantùm aqua aſpergatur, minimum refert: ſed id pro regionum diuerſitate Eccleſiis liberum eſſe debet. Quanquam & ipſum baptizandi verbum mergere ſignificat, & mergendi ritum veteri Eccleſiæ obſeruatum fuiſſe conſtat.

Incantatio aquæ. Cereus. Chriſma. Exſufflatio.

Sputum & ſimiles nugæ quibus multifariam & miserum in modum, ſeculis aliquot antecedentibus, hominum inuentis Baptiſmus vitiatus eſt.

Chriſtiana ac ſinceri baptiſmi forma & ritus.

Immerſio libera eſſe debet.

4. Ad quos ſpectet Baptiſmi adminiſtratio. Non ad priuatos homines, non ad mulieres, ſed ad Eccleſiæ miniſtros.

20 Hoc etiam ſcire ad rem pertinet, perperam fieri ſi priuati homines Baptiſmi adminiſtrationem ſibi vſurpent: eſt enim pars Eccleſiaſtici miniſterij, tā huius quam Cœnæ diſpenſatio. Neque enim aut mulieribus aut hominibus quibuſlibet mandauit Chriſtus vt baptizarent: ſed quos Apoſtolos conſtituerat, iis mandatum hoc dedit. Et quum diſcipulos iuſſit facere in Cœnæ adminiſtratione quod fieri ab ipſo viderant, quum ipſe legitimi diſpenſatoris officio functus eſſet: voluit proculdubio vt in eo ſuum exemplum imitarentur. Quòd autem multis ab hinc ſeculis, adeóque ab ipſo ferè Eccleſiæ exordio vſu receptum fuit vt in periculo mortis laici baptizarent, ſi miniſter in tempore non adeſſet, non video quàm firma ratione defendi queat. Ne ipſis quidem veteribus, qui hunc morem vel tenebant, vel patiebantur, conſtabat an rectè id fieret. Hanc enim dubitationem pręſe fert Auguſtinus, quum dicit, Etſi laicus neceſſitate compulſus Baptiſmum dederit, neſcio an piè quiſquam dixerit eſſe repetēdum. Nulla enim cogente neceſſitate ſi fiat, alieni muneris vſurpatio eſt: ſi autem neceſſitas vrgeat, aut nullum aut veniale delictum eſt. De mulieribus porrò citra vllam exceptionem ſancitum fuit in Concilio Carthaginenſi, ne baptizare omnino præſumant. At periculum eſt ne is qui ægrotat, ſi abſque Baptiſmo deceſſerit, regenerationis gratia priuetur. Minimè verò. Infantes noſtros, antequam naſcantur, ſe adoptare in ſuos pronuntiat Deus, quum ſe nobis in Deum fore promittit, ſemínique noſtro poſt nos. Hoc verbo cōtinetur eorum ſalus. Nec quiſquam in Deum tam contumelioſus eſſe audebit, vt eius promiſsionē effectui ſuo ſufficere per ſe neget. Quantum damni inuexerit dogma illud malè expoſitum, Baptiſma eſſe de neceſſitate ſalutis, pauci animaduertunt: ideóque minus ſibi cauent. nam vbi inualuit opinio, perditos eſſe omnes quibus aqua tingi non contigit, noſtra conditio deterior eſt quàm veteris populi, quaſi reſtrictior eſſet Dei gratia quā ſub Lege. veniſſe enim Chriſtus

Vnde priuatorum & mulierum Baptiſmus.

Lib. contra epiſt. Parm. 2. cap. 13.

Cap. 100.

Hac profana corruptela refutatur.

ſtus cenſebitur non ad implendas promiſſiones, ſed abolendas; quando promiſſio, quæ tunc ante octauum diem ſaluti conferendæ per ſe erat ſatis efficax, nunc abſq; ſigni adminiculo rata non eſſet.

21 Qualis verò ante natum Auguſtinum conſuetudo fuerit, primùm ex Tertulliano colligitur, non permitti mulieri loqui in Eccleſia, ſed nec docere, nec tingere, nec offerre: ne vllius virilis, nedum ſacerdotalis officij ſortem ſibi vendicet. Eiuſdem rei locuples teſtis eſt Epiphanius, vbi Marcioni exprobrat quòd mulieribus daret baptizandi licentiam. Nec verò me latet eorum qui contrà ſentiunt reſponſio, multum ſcilicet differre communem vſum ab extraordinario remedio quum vltima vrget neceſſitas: ſed quum ludibrium eſſe pronuntians dare fœminis baptizandi licentiam nihil excipiat, ſatis apparet, corruptelam hanc ab eo damnari, vt nullo prætextu ſit excuſabilis. Libro etiam tertio, vbi ne ſanctæ quidem Chriſti matri fuiſſe permiſſum docens, nullam reſtrictionem addit.

A Tertulliano & Epiphanio etiam impiſa eſt. Lib. contra hæreſ. 1.

Exo. 4. 25

22 Intempeſtiuè citatur Sephoræ exemplum. Nam quòd placatus fuit Dei Angelus poſtquam illa arrepto lapide filium circuncidit, inde perperam colligitur factum illius probatum fuiſſe Deo. Alioqui dicendũ eſſet placuiſſe Deo quem Gentes ab Aſſyria traductę erexerant cultum. Sed alijs validis rationibus probatur, inſcitè ad imitationẽ trahi quod egit ſtulta mulier. Si dicerẽ; fuiſſe aliquid ſingulare quod in exemplum trahi non debet, ac præſertim quum nuſquam legatur olim circuncidendi ſpeciale datum fuiſſe Sacerdotibus mandatum, diſſimilem eſſe rationem Circuncifionis & Baptiſmi: hoc ad refutationem ſatis valeret. Aperta enim ſunt Chriſti verba, Ite, docete omnes gentes, ac baptizate. Quando eoſdem conſtituit Euangelij præcones & miniſtros Baptiſmi, nemo verò in Eccleſia, teſte Apoſtolo, honorẽ ſibi vſurpat, ſed qui vocatus eſt vt Aaron: quiſquis ſine legitima vocatione baptizat, in alienum inuolat munus. In rebus etiam minutiſsimis, vt in cibo & potu, quicquid dubia conſcientia aggredimur, Paulus apertè clamat eſſe peccatum. In muliebri igitur Baptiſmo multo grauius peccatur, vbi regulam à Chriſto traditam violari palàm eſt, quandoquidem diuellere quæ Deus coniungit, nefas eſſe ſcimus. Sed hoc totum omitto: tantùm lectores attendere velim, nihil minus Sephorę fuiſſe propoſitum quàm vt Deo miniſterium præſtaret. Filium periclitari videns, fremit, & obmurmurat, nec ſine indignatione præputium in terram proiicit: marito ſic conuitiatur, vt Deo quoq; ſuccenſeat. Denique hoc totum ab animi impotentia profectum eſſe palàm eſt: quia Deo & marito obſtrepit quòd filij ſanguinem fundere cogitur: Adde quòd ſi in alijs omnibus probè ſe geſsiſſet, hæc tamen eſt inexcuſabilis temeritas quòd præſente marito circuncidit filium, non priuato quopiam homine, ſed Moſe primario Dei Propheta; quo nullus vnquam maior in Iſraele ſurrexit: quod nihilo magis ei licebat quàm hodie mulieribus ſub Epiſcopi oculis. Sed hanc controuerſiam mox nullo negotio dirimet hoc principium, nõn arceri à regno cælorum infantes quos è præſenti vita migrare continget antequam aqua mergi datum fuerit. Atqui iam viſum eſt, fieri nõ leuem iniuriam Dei fœderi niſi in eo acquieſcimus, acſi per ſe infirmum eſſet: quum eius effectus neque à Baptiſmo neque ab vllis acceſsionibus pendeat. Accedit poſtea ſacramẽtum ſigilli inſtar, non quòd efficaciam Dei promiſsioni, quaſi per ſe inualidæ, conferat, ſed eam duntaxat nobis confirmet. Vnde ſequitur, non ideò baptizari fidelium liberos, vt filij Dei tunc primùm fiant qui antè alieni fuerint ab Eccleſia, ſed ſolenni potius ſigno ideo recipi in Eccleſiam, quia promiſsionis beneficio iam antè ad Chriſti corpus pertinebant. Proinde ſi in omittendo ſigno nec ſocordia eſt, nec contemptus, nec negligentia, tuti ab omni periculo ſumus. Multo igitur ſanctius eſt, hanc Dei ordinationi reuerentiam deferre, vt non aliunde ſacramenta petamus quàm vbi Dominus depoſuit. Vbi ab Eccleſia ſumere non licet, non ſic illis alligata eſt Dei gratia quin eam fide ex verbo Domini conſequamur.

Obiectio, Sephoræ exemplo confirmata. *Reſponſ. 1.* Matt. 28. 19. Hebr. 5. 4. Rom. 14. 23. *Reſp. 2.* *Reſp. 3. infantes non arceri a regno cælorum, quos mori contingat priuſquam aqua mergi datum fuerit, modò contemptus & neglectus abſint.* *Baptiſmus vbi detendus.*

CAPVT XVI.

Pædobaptiſmum cum Chriſti inſtitutione & ſigni natura optimè congruere.

Partes huius capitis.

1 Orthodoxæ de pædobaptiſmo doctrinæ confirmatio, ſect. 1. 2. 3. 4. 5. 6 7. 8. & 9.
2 Dilutio argumentorum quæ anabaptiſtæ aduerſus pædobaptiſmum proponunt, à ſect. 10. ad 30.
3 Serueti ſpeciales obiectiones refelluntur, ſect. 31. & 32.

Diſputationis de Pædobaptiſmi neceſſitas.

Vid. Caluin. in inſtruct. adu. Anabapt. artic.

QVoniam autem hoc ſeculo phrenetici quidam ſpiritus ob pædobaptiſmum graues excitarunt in Eccleſia turbas, nec tumultuari etiamnum deſinunt: facere nequeo quin ad cohibendas eorũ furias appendicem hic ſubiiciam. Quæ ſicui impendio prolixior fortè viſa fuerit, is, quæſo, ſecum reputet tãti eſſe nobis debere doctrinæ in re maxima puritatem vnà cum Eccleſiæ pace, vt nihil faſtidiosè ſit excipiendum quod ad vtranque redimendam conducat. Adde quod diſputationem hanc ita ſtudebo componere, vt myſterio Baptiſmi clarius explicando non parum habitura ſit momenti. Argumento ſanè in ſpeciem fauorabili pædobaptiſmum impugnant, nulla Dei inſtitutione fundatum eſſe iactando, ſed hominum duntaxat audacia, prauáque curioſitate inuectum, ſtulta deinde facilitate vſu temere receptum. Sacramentum enim niſi certo verbi Dei fundamento nitatur, de filo pendet. Verùm quid ſi re probè animaduerſa eiuſmodi calumniam falſo ac iniquè ſanctæ Domini ordinationi inuri apparebit? Diſquiramus ergo primùm eius ortum. Et ſi quidem conſtiterit, ſola hominum temeritate excogitatum, eò valere iuſſo, veram Baptiſmi obſeruationem ſola Dei voluntate metiamur. Sin verò certa eius authoritate nequaquàm deſtitui comprobatum fuerit, cauendum ne ſacroſancta Dei inſtituta conuellendo, in ipſum quoque authorem ſimus contumelioſi.

Vtilitas.

Pædobaptiſmi ortus à Deo.

Id ex promiſſionum conſideratione demonſtratur.

2 Principiò dogma eſt ſatis notum, & inter pios omnes confeſſum, rectam ſignorum conſiderationem, non in externis duntaxat ceremoniis ſitam eſſe: verùm à promiſſione pendêre potiſſimum, ác myſteriis ſpiritualibus, quibus figurandis ceremonias ipſas Dominus ordinat. Itaque qui perdiſcere voluerit quid valeat Baptiſmus, quorſum ſpectet, quid denique omnino ſit: ne cogitationem ſuam in elemento ſiſtat, & corporeo ſpectaculo: ſed eam potius ad Dei promiſſiones, quæ nobis illic offeruntur, & ad interiora, quę illic repræſentantur, arcana erigat. Hęc qui tenet, ſolidam Baptiſmi veritatem, & totam, vt ita loquar, eius ſubſtantiam eſt aſſequutus: atque inde etiam docebitur quæ ſit ratio & quis vſus externæ aſperſionis. Rurſum, qui his contemptim præteritis, viſibili ceremoniæ, mentem penitus affixam habuerit & alligatam, nec vim, nec proprietatem Baptiſmi intelliget: neque id quidem, quid ſibi aqua velit, aut quem vſum habeat. Quæ ſententia pluribus & luculentioribus Scripturæ teſtimoniis comprobata eſt quàm vt longius eam in præſens perſequi neceſſe ſit. Supereſt ergo iam vt ex promiſſionibus in Baptiſmo datis quæramus quę vis eius ſit & natura. Scriptura oſtendit, peccatorum purgationem, quam à Chriſti ſanguine obtinemus, hîc primò demonſtrari. Deinde carnis mortificationem, quæ mortis eius participatione conſtat, per quam in vitæ nouitatem regenerantur fideles, atque adeò Chriſti ſocietatem. Ad hanc ſummam referri poteſt quicquid in Scripturis de Baptiſmo traditum eſt: niſi quòd etiam præterea teſtandæ apud homines religionis eſt ſymbolum.

Gen. 17. 10.

Quæ pædobaptiſmi vim & naturam oſtendunt.

Quales autem ſint promiſſiones aquæ ſymbolo annexæ, nõ melius perſpici poteſt, quàm in circunciſionis inſtitutione.

3 Quoniam autem ante inſtitutũ baptiſmum, eius vice, populo Dei Circũciſio erat: quid inter ſe differant, & qua ſimilitudine conueniant hæc duo ſigna, inſpiciamus: vnde pateat quæ ſit alterius ad alterum anagoge. Vbi Dominus Circunciſionem Abrahæ ſeruandam mandat, præfatur ſe illi & ſemini illius in Deum fore: addens penes ſe affluentiam ſufficientiámq; eſſe rerum omnium, quo Abraham manũ eius, omnis boni ſcaturiginẽ fore ſibi duceret. Quibus verbis æternæ vitæ promiſſio cõtinetur: quemadmodum interpretatur Chriſtus, argumentum hinc ducens ad euincendam fidelium immortalitatem & reſurrectionem. Neq; enim (inquit) Deus mortuorũ eſt, ſed viuentium. Quare & Paulus Epheſiis demõſtrans ex quo exitio liberaſſet eos Dominus, ex eo quòd in Circunciſionis fœdus admiſſi non fuerant, eos ſine Chriſto, ſine Deo, ſine ſpe, extraneos à teſtamentis promiſſionis fuiſſe colligit. quæ omnia fœdus ipſum comprehendebat. Primus autem ad Deum acceſſus, primus ad immortalem vitam ingreſſus, eſt peccatorum remiſſio. Vnde conficitur, promiſſioni Baptiſmi de noſtra purgatione, hanc reſpondere. Pòſt ab Abrahamo Dominus ſtipulatur, vt ambulet coram ſe in ſinceritate & innocẽtia cordis: quod ad mortificationem pertinet ſeu regenerationẽ. Ac nequis ambigeret, ſignum mortificationis eſſe Circunciſionem, Moſes alibi clarius explicat, dum Iſraeliticum populum exhortatur ad præputium cordis Domino circuncidendum, propterea quòd ſelectus ſit in populum Dei ex omnibus terræ nationibus. Quemadmodum Deus, vbi Abrahæ poſteritatem in populum ſibi cooptat, circuncidi præcipit: ita Moſes corde circuncidi oportere pronuntiat, enarrans ſcilicet quę ſit iſtius carnalis circunciſionis veritas.

Matt. 22. 32.
Luc. 20. 38.
Epheſ. 2. 12.

Deut. 10. 16.
Deut. 30. 6.

ritas. Deinde nequis ad eam ſuis ipſius viribus eniteretur, opus gratiæ Dei eſſe docet. Hæc omnia toties à Prophetis inculcantur, vt multa huc teſtimonia congerere non ſit opus quę ſponte paſſim occurrunt. Habemus ergo ſpiritualem promiſſionem in Circuncisione Patribus editam qualis in Baptiſmo nobis datur: quandoquidem peccatorum remiſſionem & carnis mortificationem illis figurauit. Pręterea vt fundamentum Baptiſmi, Chriſtum eſſe docuimus, in quo vtrunque iſtorum reſidet: ita & circunciſionis eſſe conſtat. Ipſe enim Abrahę promittitur, atque in ipſo Gentium omnium benedictio. Cui gratiæ obſignandæ, Circunciſionis ſignum additur.

4 Iam nullo negotio videre eſt, quid ſimile ſit in his duobus ſignis, aut quid diuerſum. Promiſſio, in qua ſignorum virtutem conſiſtere expoſuimus, in vtroque vna eſt: nempe paterni Dei fauoris, remiſſionis peccatorum, vitæ æternæ. Deinde res figurata etiam vna & eadem, nempe regeneratio. Fundamentum quo iſtarum rerum cōplementum nititur, in vtroque vnum. Quare nihil in myſterio interiore eſt diſcriminis, è quo tota ſacramentorum vis & proprietas æſtimanda eſt. Quæ reſtat diſſimilitudo, ea in ceremonia exteriore iacet, quæ minima eſt portio: quum potiſſima pars à promiſſione & re ſignata pendeat. Itaque conſtituere licet, quicquid Circunciſioni conuenit, ad Baptiſmum ſimul pertinere, excepta viſibilis ceremoniæ differentia. Ad hanc anagogen & comparationem nos manu ducit Apoſtoli regula, qua omnem Scripturæ interpretationem ad proportionem fidei exigere iubemur. Et ſanè penè ſe palpandam hac in parte veritas præbet. Perinde enim ac Circunciſio, quia teſſera Iudæis quædam erat qua ſe in populum familiámque Dei adoptari fiebant certiores, ac ipſi etiam viciſſim nomen ſe Deo dare profitebantur, primus illis erat in Eccleſiam ingreſſus: nunc quoq; per Baptiſmum Deo initiamur, vt eius populo adſcribamur, & ipſi mutuò in eius nomen iuremus. Quo extra controuerſiam apparet, Baptiſmum in Circunciſionis locum ſubiiſſe, vt eaſdem apud nos partes obeat.

Atqui promiſſio & res figurata in Circunciſione & in Baptiſmo adeo vna idemque eſt, vt nulla diſſimilitudo, niſi in exteriore ceremonia, reperiatur.

Ro.12.3 & 6

5 Iam ſi veſtigare placet an iure infantibus Baptiſma communicetur: nónne nimium illum ineptire, imò delirare dicemus, qui in elemento aquæ duntaxat & externa obſeruatione immorari velit, ad ſpirituale verò myſterium mentem aduertere non ſuſtineat? Cuius ſiqua habeatur ratio, conſtabit proculdubio infantibus meritò adminiſtrari Baptiſmum, vt qui illis debeatur. Non enim dominus olim Circūciſione dignatus eſt quin eorum omnium participes faceret quæ per Circunciſionem ſignata tunc fuerunt. Aliqui meris præſtigiis ludificatus eſſet populum ſuum, ſi fallacibus ſymbolis eos lactaſſet. quod ſolo auditu horrendum eſt. Diſertè nanque pronuntiat, Circunciſionem infantuli, loco ſigilli futuram ad obſignandam fœderis promiſſionem. Quod ſi fœdus firmum & fixum manet: Chriſtianorum liberis nòn minus hodie competit, quàm ſub Veteri teſtamēto ad Iudæorum infantes ſpectabat. Atqui ſi rei ſignatæ ſunt participes, cur à ſigno arcebuntur? ſi veritatem obtinent, cur à figura depellentur? Quanquam ſignum exterius in ſacramento ita cum verbo cohæret, vt diuelli nequeat: ſi tamen diſcernatur, vtrum, quæſo, pluris cenſebimus? Sanè quum ſignum videamus verbo ſeruire, ſubeſſe illi dicemus, & inferiore loco ſtatuemus. Quum ergo ad infantes deſtinetur Baptiſmi verbum: cur ſignum, hoc eſt verbi appendix, ab illis prohibebitur? Hæc vna ratio, ſi nullæ alię ſuppeterent, abundè ſufficeret ad confutandos omnes qui reclamare voluerint. Quod obiicitur ſtatum fuiſſe diem Circunciſioni, planè tergiuerſatorium eſt. Nos iam certis diebus non eſſe Iudæorum inſtar alligatos concedimus: verùm quando Dominus, vtcunq; nullum diem præſcribat, declarat tamen ſibi placere vt ſolenni ritu in ſuum fœdus recipiantur infantes: quid vltra quærimus?

Vnde ſequitur, non minus Baptiſmum infantibus Chriſtianorū, quàm Circunciſionem Iudæorū liberis competere: nec a ſigno arceri debere, qui rei ſignatæ ſunt participes.

Obiectio, de ſtato die circunciſionis diluitur.

6 Quanquam Scriptura certiorem adhuc veritatis notitiam nobis aperit. Siquidem euidentiſſimum eſt, quod ſemel cum Abrahamo Dominus fœdus percuſſit, non minus hodie Chriſtianis conſtare, quàm olim Iudaico populo: adeóque verbum iſtud non minus Chriſtianos reſpicere, quàm Iudæos tum reſpiciebat. Niſi fortè arbitramur, Chriſtum ſuo aduētu, Patris gratiam imminuiſſe aut decurtaſſe. quod execrabili blaſphemia non vacat. Quamobrem & Iudæorum liberi, quòd eius fœderis hæredes facti ab impiorum liberis diſcernerentur, ſemen ſanctum vocabantur: eadem etiamnum ratione ſancti cenſentur Chriſtianorum liberi, vel altero duntaxat fideli parente geniti: & Apoſtoli teſtimonio differunt ab immūdo idololatrarum ſemine. Iam quum Dominus, ſtatim poſt fœdus cum Abrahamo percuſſum, ipſum in infantibus conſignari exteriori ſacra-

Alterum argumentum, ex fœdere quod cum Abrahamo Dominus pepigit.

1.Cor.7.14.
Gen.17.12.

mento præceperit, quid cauſæ dicent Chriſtiani quominus hodiéque ipſum teſtificentur, atque obſignent in ſuis liberis? Neq; mihi obiiciat quiſpiam, non alio quàm Circunciſionis ſymbolo quod iamptidem abolitum eſt, Dominum pręcepiſſe fœdus ſuum confirmari. Reſpondere enim promptum eſt, ipſum, pro Veteris teſtamenti tempore, Circunciſionem inſtituiſſe confirmando ſuo fœderi: ea verò abrogata, manere tamen ſemper eandem confirmandi rationem quam cum Iudæis communem habemus. Proinde diligenter perpetuò intueri conuenit quid vtriſque ſit commune, quid illi ſeparatum à nobis habeant. Fœdus commune eſt, communis eius confirmandi cauſa. Modus confirmandi tantùm diuerſus eſt, quòd erat illis Circunciſio, in cuius vicem Baptiſmus nobis ſucceſſit. Alioqui ſi teſtimonium quo Iudæi de ſeminis ſui ſalute confirmati fuerunt, nobis eripitur, Chriſti aduentu factũ fuerit vt obſcurior & minus teſtata ſit nobis Dei gratia quàm antè Iudæis erat. Id ſi dici non poteſt citra extremam Chriſti contumeliam, per quem infinita Patris bonitas luculentius ac benignius quàm vnquam in terras effuſa fuit, & hominibus declarata: fateri neceſſe eſt, non malignius ſaltem ſupprimẽdam, nec minore teſtimonio illuſtrandam quàm ſub obſcuris Legis vmbris.

Obiectionis diluitio.

Tertium arg. Chriſti aduentu factum non eſt vt obſcurior minuſque teſtata ſit nobis Dei gratia, quàm ante Iudæis erat.

7 Quamobrem Dominus Ieſus ſpecimen editurus, vnde mundus intelligat ipſum amplificandæ potius quàm limitandæ Patris miſericordię adueniſſe, comiter oblatos ſibi infantes amplectitur, diſcipulos obiurgás qui aditu illos prohibere conabantur: quando eos, quorum eſſet regnum cælorum, à ſe abducerent, per quem ſolum patet in cęlum ingreſſus. Verùm quid ſimile (dixerit quiſpiam) Baptiſmo cum hoc Chriſti amplexu? neque enim baptizaſſe illos narratur: ſed excepiſſe, amplexus eſſe, & illis bene precatus. Proinde ſi eius exemplum imitari libet, precibus infantes adiuuemus: non autem baptizemus. Verùm nos Chriſti geſta paulò attentius reputemus quàm tale genus hominum. Neq; enim hoc leuiter eſt prætereundum quòd infantes ſibi offerri Chriſtus iubet, addita ratione, Quoniam talium ſit regnum cęlorum. Ac poſtea voluntatẽ ſuam opere teſtatur, dum ipſos amplexus, precatione benedictioneq; ſua Patri commendat. Si adduci Chriſto infantes æquum eſt, cur non & ad Baptiſmum recipi, ſymbolũ noſtræ cũ Chriſto communionis ac ſocietatis? Si eorum eſt regnum cælorum, cur ſignum negabitur, quo velut aditus aperitur in Eccleſiam, vt in eam cooptati, hæredibus regni cæleſtis adſcribantur? Quàm iniqui erimus, ſi abigamus quos Chriſtus ad ſe inuitat? ſi quos ſuis donis ornat, ſpoliemus? ſi excludamus quos ipſe vltrò admittit? Quòd ſi diſcutere volumus quantũ à Baptiſmo abſit quod illic egit Chriſtus, quanto tamẽ maiore in pretio habebimus Baptiſmũ (quo teſtificamur infantes in Dei fœdere contineri) quá ſuſceptionẽ, amplexũ, manuũ impoſitionẽ, precationẽ, quibus Chriſtus ipſe præſens, & ſuos eſſe, & à ſe ſanctificari declarat? Aliis cauillis, quibus eludere hunc locum nitũtur, nihil quàm ſuam ignorãtiam produnt, argutãtur enim ex eo quod dicit Chriſtus, Sinite venire paruulos, iam grandiuſculos annis fuiſſe, qui ad ingrediendum iam eſſent idonei. Sed ab Euangeliſtis βρέφη καὶ παιδία nominantur: quibus verbis ſignificant Græci infantulos ab vberibus pendentes. Venire ergo poſitum eſt ſimpliciter pro accedere. En quales cogantur decipulas texere qui aduerſus veritatem obduruerunt. Porrò quòd iactant regnũ cælorum infantibus non eſſe attributum, ſed eorum ſimilibus, quoniam dicatur talium eſſe, non ipſorum nihilo eſt ſolidius. Id enim ſi recipitur, qualis futura eſt Chriſti ratio, qua oſtendere vult ætate infantes à ſe non alienos? Quum iubet vt ad ſe infantes accedere ſinãtur, nihil eſt clarius quàm veram infantiam notari. Quod ne abſurdum videretur, ſubiungit, Talium eſt regnum cælorum. Quòd ſi infantes comprehendi neceſſarium eſt, minimè obſcurum erit, per dictionem Talium, infantes ipſos ac eorum ſimiles deſignari.

Quartum arg. a facto Chriſti infantes comiter amplectentis. — *Mat.19.13*

Exceptio.

Reſponſio, Chriſti factum diligenter expendens, & ad pædobaptiſmum appoſitiſsime accommodans.

Inſtantia.

Reſponſio.

Alia inſtantia.

Reſponſio.

8 Nemo iam eſt qui non videat, pædobaptiſmum nequaquam humanitus fabrefactum fuiſſe, qui tanta Scripturæ approbatione fulciatur. Nec ſatis ſpecioſè nugantur qui obiiciunt nuſquam reperiri, vel infantem vnum per Apoſtolorum manus fuiſſe baptizatum. Etſi enim id nominatim ab Euangeliſtis non narratur, quia tamen neque rurſum excluduntur illi quoties familiæ alicuius baptizatæ incidit mẽtio: quis inde, niſi inſanus, ratiocinetur non fuiſſe baptizatos? Siquid valerent id genus argumẽta, mulieres pariter Cœna Domini interdicendæ eſſent, quas Apoſtolorum ſeculo ad eam fuiſſe admiſſas non legimus. ſed enim hîc fidei regula contẽti ſumus. Dum enim reputamus quid ferat Cœnæ inſtitutio, ex eo etiam quibus communicandus ſit illius vſus facile iudicium eſt, quod & in Baptiſmo obſeruamus. Siquidem vbi animaduertimus quem in finem inſti-

Obiectio, nullos infantes per Apoſtolorum manus fuiſſe baptizatos.

Reſponſio. Act.16.15, & 32.

tutus

tutus fuerit, euidéter conſpicimus & infantibus non minus competere quàm natu grandioribus. Eo itaque priuari nequeunt quin Dei authoris voluntati fraus manifeſta fiàt. Quòd autem apud ſimplicem vulgum diſſeminant, longam annorum ſeriem poſt Chriſti reſurrectionem prætetiiſſe, quibus incognitus erat pædobaptiſmus; in eo fœdiſſimè mentiuntur. ſiquidem nullus eſt ſcriptor tam vetuſtus qui non eius originem ad Apoſtolorum ſeculum pro certo referat.

Obiectio, Pædobaptiſmum eſſe rẽ nouam. Reſp. per negationem.

9 Supereſt vt breuiter indicemus quiſnam ex hac obſeruatione fructus redeat cum ad fideles qui liberos ſuos Eccleſiæ tingendos ſiſtunt: tum ad ipſos qui ſacra aqua tinguntur, infantes: nequis ceu inutilem ac otioſam aſpernetur. Quanquam ſicui in mẽtem venit, pædobaptiſmum hoc prætextu irridere, circuncisionis præceptũ à Domino poſitum ludibrio habet. Quid enim ad illum impugnandum proferent, quod non in hanc retorqueatur? Sic Dominus vlciſcitur eorum arrogantiam qui protinus damnant quod carnis ſuæ ſenſu non comprehendunt. Verùm aliis armis nos inſtruit Deus quibus eorum ſtoliditas retundatur. Neque enim ſancta hæc eius inſtitutio, qua fidem noſtram eximia conſolatione iuuari ſentimus, ſuperuacua meretur dici. Siquidem Dei ſignũ puero communicatum, velut impreſſo ſigillo, promiſſionem pio parenti datam cõfirmat, ac ratum eſſe declarat quòd Dominus non illi modò, ſed ſemini eius in Deum ſit futurus: neque eum modò bonitate gratiáque ſua proſequi velit, ſed eius poſteros in milleſimam vſque generationem. Vbi quum ingens ſeſe proferat Dei benignitas, primùm ampliſſimam gloriæ eius prædicandæ materiam ſuppeditat, & pia pectora lætitia non vulgari perfundit, qua ſimul ad redamandum tam pium Patrem vehementius incitantur: cui propter ſe poſteritatem ſuam curæ eſſe conſpiciunt. Neque moror ſi quiſpiam excipiat, confirmandæ filiorum noſtrorum ſaluti ſufficere debere promiſſionem: quando ſecus Deo viſum eſt, qui prout imbecillitatem noſtram perſpectam habet, tantum illi in hac re indulgere voluit. Proinde qui promiſſionem de miſericordia Dei in liberos ſuos propagandam amplexantur, officij ſui eſſe cogitent, ipſos miſericordiæ ſymbolo ſignandos Eccleſiæ offerre: atque inde ſe ad certiorem animare fiduciam, quòd præſenti oculo fœdus Domini filiorum ſuorum corporibus inſculptum cernunt. Nonnihil rurſum emolumẽti pueri è ſuo Baptiſmo capiunt, quòd in corpus Eccleſiæ inſiti, aliis mẽbris ſunt aliquanto commendatiores. Deinde vbi adoleuerint, eo ad ſerium Dei colendi ſtudium non mediocriter ſtimulantur, à quo in filios ſolenni adoptionis ſymbolo accepti fuerint, antequam per ætatem eum agnoſcere Patrem poſſent. Denique terrere nos ſummopere debet illa damnatio, vindicem fore Deum, ſiquis fœderis ſymbolo filium inſignire contemnat: quòd eo contemptu, oblata gratia reſpuatur & quaſi eiuretur.

Vſus & fructus duplex pædobaptiſmi.

1. Parentum reſpectu.

Exceptionis diluṫio.

2. Puerorum ipſorum baptizatorum.

10 Iam argumenta diſcutiamus quibus ſanctam hanc Dei inſtitutionẽ furioſæ quædam belluæ impetere non ceſſant. Principiò, quoniam ſimilitudine Baptiſmi & Circunciſionis vltra modum vrgeri ſe ac conſtringi ſentiunt, longo diſcrimine diſtrahere hæc duo ſigna contendunt, nequid alteri cum altero commune eſſe videatur. Nam & res ſignari varias, & fœdus omnino diuerſum, & appellationem puerorum non eandem eſſe dicunt. Atqui dum illud primum inſtituunt probare, Circunciſionem obtendunt mortificationis non Baptiſmi fuiſſe figuram. quod profectò libentiſſimè illis damus. Nobis enim optimè patrocinatur. Neque alia ſententiæ noſtræ probatione vtimur quàm Baptiſmum & Circunciſionem mortificationis eſſe ſigna. Hinc conſtituimus, in huius vicem illum eſſe ſuffectum, quo idipſum nobis repræſentet quod olim Iudæis ſignabat. In aſſerenda fœderis differentia quàm barbara audacia Scripturam diſſipant & corrumpunt! neque vno in loco. ſed ita vt nihil ſaluum aut integrum relinquant. Iudæos enim adeò carnales nobis depingũt vt pecudum ſimiliores ſint quàm hominum. Quibuſcum ſcilicet percuſſum fœdus vltra temporariam vitam non procedat, quibus datæ promiſſiones, in bonis præſentibus ac corporeis ſubſidant. Quod dogma ſi obtineat, quid reſtat niſi vt gentem Iudaicam fuiſſe ad tempus Dei beneficio ſaturatam (non ſecus ac porcorum gregem in hara ſaginant) vt æterno demum exitio periret? Simul enim ac Circunciſionem eique annexas promiſſiones citamus, Circunciſionem literale ſignum, promiſſiones eius carnales fuiſſe reſpondent.

Gen. 17. 14.

Secunda pars capitis, anabaptiſtarum argumenta proponens.

1. A diſsimilitudine Circunciſionis & Baptiſmi, quam conſtituunt triplicem. 1. Res ſignari varias 2. Fœdus eſſe diuerſum. 3. Puerorũ appellationẽ eſſe ſignatam.

Reſp. 1. res varias nõ ſignari, nec fœdus eſſe diuerſum.

11 Sanè ſi literale ſignum erat Circunciſio, nihilo ſecius de Baptiſmo cenſendum eſt. Quandoquidem Apoſtolus Coloſſ. 2. nihilo magis alterum altero ſpirituale facit. Dicit enim nos in Chriſto circunciſos Circunciſione non manu facta, depoſito corpore pec-

Col. 2. 11.

Reſpon. 2. amplior de fœdere quod in Baptiſmo & circunciſione non eſſe

diuerſum oſtenditur: ſiue ſigna ſiue res ſignificata ſpectentur.

cari quod in carne noſtra habitabat: quam Circunciſionem Chriſti vocat. Pòſt in eius ſententiæ explicationem ſubiungit, Nos per Baptiſmum Chriſto conſepultos. Quid ſibi vult iſtis verbis niſi Baptiſmi complementum & veritatem, eſſe veritatem ſimul & complementum Circunciſionis, quoniam rem vnam figurent? Demonſtrare enim contendit eſſe id Chriſtianis Baptiſmum quod antè fuerat Iudæis Circũciſio. Quoniam autem iam ad liquidum expoſuimus, promiſſiones vtriuſque ſigni & quæ illis repræſentantur myſteria inter ſe conuenire; longius in præſens non immorabimur. Tantùm fideles admonebo, me tacente vt ſecum reputent an terrenum ac literale habendum ſit ſignum cui nihil ſubeſt niſi ſpirituale & cæleſte. Verùm, ne fumos ſuos ſimplicibus vendant, obiectum vnum, quo impudentiſſimum hoc mendacium prætexunt, in tranſcurſu diluemus.

Gen.15,1. & 18.

Certo certius eſt, primarias promiſſiones, quibus cõtinebatur quod ſub Veteri teſtamento cum Iſraelitis fœdus Deus ſanciuit, ſpirituales fuiſſe, & ad æternam vitam reſpexiſſe: Tum viciſſim à Patribus ſpiritualiter, vt par erat, acceptas, quo fiduciam inde conciperent futuræ vitæ, ad quã toto animi affectu aſpirarent. Interim verò nequaquam inficiamur quin ſuam illis beneuolentiam terrenis ac carnalibus beneficiis teſtatus ſit: quibus etiam dicimus ſpem illam promiſſionum ſpiritualium fuiſſe confirmatam. Quo modo vbi æternam beatitudinem ſeruo ſuo Abrahæ pollicitus eſt, quo manifeſtum fauoris ſui indicium illi ob oculos ſubiiciat, addit alteram de poſſeſſione terræ Chanaan promiſſionem. In hunc modum accipere conuenit quæcunque genti Iudaicæ terrenæ promiſſiones datæ ſunt: vt ſpiritualis promiſſio, ceu caput, primas ſemper teneat quò illę referantur. Atque hæc quoniam vberius in diſcrimine Noui & Veteris teſtamenti tractaui, nunc leuius perſtringo.

Reſp.3. Puerorum appellationem non ſiguratam, ſed ſimplicem & eandem eſſe in vtroque ſacramento.

12 In puerorum appellatione hanc varietatem reperiunt, filios Abrahæ ſub Veteri teſtamento dictos qui ab eius ſemine originẽ ducerent: hoc nomine nunc appellari qui fidem eius imitantur. Ideo infantiam illam carnalem, quæ in ſocietatẽ fœderis per Circunciſionem inſerebatur, ſpirituales Noui teſtamenti infantes figuraſſe, qui Dei verbo regenerati ſint ad vitam immortalem. In quibus verbis exiguam quidem veritatis ſcintillam intuemur: ſed in hoc grauiter peccãt leues iſti ſpiritus, quòd dum arripiunt quicquid primò in manum illis venit, vbi vltra progrediendum foret, & multa inter ſe conferenda, in verbum vnum pertinaciter inſiſtunt. Vnde fieri aliter nequit quin ſubinde halluciuentur: quià in nullius rei ſolidam cognitionem incumbunt. Fatemur certè carnale

Gal.4.18. Rom.4.12.

Abrahæ ſemen locum ad tempus tenuiſſe ſpiritualis ſeminis quod per fidem illi inſeritur. Illius enim filij nuncupamur vtcũque nulla cum illo nobis naturalis cognatio intercedat. Verùm ſi intelligunt, quod non obſcurè demõſtrant, carnali Abrahę ſemini nunquam ſpiritualem Dei benedictionem promiſſam, hîc verò longè falluntur. Proinde in meliorem ſcopum collimare nos oportet: ad quem certiſſimo Scripturæ ductu dirigimur. Dominus ergo Abrahæ pollicetur futurum illi ſemen in quo benedicendæ ſint omnes terræ nationes: ac ſimul fidem dat, ſe illi & ſemini eius in Deum fore. Quicunque Chriſtum benedictionis authorem fide recipiunt, huius promiſsionis ſunt hæredes: ideóque Abrahæ filij nominantur.

Infantes Iudæi, vt & Chriſtiani in fœdere Dei comprehenſi ſunt.

13 Quanquam autem poſt Chriſti reſurrectionem, fines regni Dei longè latéque in quaſlibet nationes indiſcriminatim prorogari cœperunt, vt ſecundum Chriſti ſententiam vndequaq; fidęles colligerentur qui in gloria cęleſti accumberent cum Abraham, *Mat.8.* Iſaac, & Iacob: multis tamen antè ſeculis tanta illa miſericordia Iudæos cõplexus fuerat.

Exod.19.5.

Et quia cunctis aliis præteritis, vnam hanc gentẽ ſelegerat in quã grãtiam ſuam pro tempore contineret: peculium ſuum & populum acquiſitum dicebat. Ad teſtandam eiuſmodi beneficentiam data fuit circunciſio, cuius ſymbolo docerentur Iudæi, Deum ſibi eſſe ſalutis præſidem, qua cognitione in ſpem vitæ æternæ erigebantur eorum animi. Quid

Quod Circunciſionis ſigno teſtatum eſt.

Rom.4.10.

enim defuturum eſt ei quem ſemel in fidem Deus acceperit? Quare Apoſtolus, probaturus Gentiles vnà cum Iudæis eſſe Abrahæ filios, in hanc formam loquitur: Abraham, inquit, fide iuſtificatus fuit in præputio. Pòſt ſignum accepit circũciſionis, ſigillum iuſtitiæ fidei, vt pater eſſet omnium fidelium & præputij & circunciſionis, non eorum qui ſola circunciſione gloriantur, ſed qui ſequuntur fidem quam pater noſter Abraham in præputio habuit. Annon videmus dignitate vtroſque adæquari? Nam ad tempus Dei decreto conſtitutum, pater fuit Circũciſionis. Vbi, diruto pariete (quemadmodum alibi ſcribit Apoſtolus) quo Gentes à Iudæis ſecernebantur, illis quoque patefactus aditus fuit in

Teſte Apoſtolo.

Ephe.2.14.

rega

regnum Dei, factus eſt illarum pater. idque citra circunciſionis ſignum: quòd Baptiſmum vice circunciſionis habent. Quòd autem nominatim Abraham iis eſſe patrem negat qui ſunt ex circunciſione tantum, id poſitum eſt ad retundendum quorundam ſupercilium, qui omiſſa pietatis cura, ſolis ceremoniis ſe venditabant. Qualiter hodiéque refutari poſſit eorum vanitas qui in Baptiſmo nihil præter aquam quærunt.

Aduerſus ſuperiorem reſponſionem exceptio.

14 Sed alter Apoſtoli locus ex epiſt. Rom. 9. 7. contra profertur, vbi eos qui ex carne ſunt, non eſſe Abrahæ filios docet: ſed eos modo in ſemine cenſeri qui ſunt filij promiſſionis. Innuere nanque videtur, nihil eſſe carnalem Abrahæ cognationem, quam nos aliquo gradu ponimus. Atenim diligentius animaduertendum eſt quam illic cauſam tractet Apoſtolus. Nam Iudæis oſtenſurus quàm non eſſet alligata ſemini Abrahæ Dei bonitas, imò quam nihil per ſe conferat, eius rei documento Iſmaelem & Eſau profert: quibus reiectis non ſecus acſi extranei fuiſſent, tametſi ſecundum carnem germana erant Abrahæ progenies, in Iſaac & Iacob reſidet benedictio. Vnde conficitur id quod poſtea affirmat, pendêre ſalutem à Dei miſericordia, qua proſequitur quem illi viſum fuerit: cauſam verò non eſſe cur Iudæi fœderis nomine ſibi placeant aut glorientur, niſi fœderis legem ſeruent, id eſt, verbo obediant. Rurſum vbi vana generis ſui confidentia illos deiecit, quia tamen altera ex parte cernebat, fœdus quod ſemel cum Abrahæ poſteritate initum fuerat à Deo irritum nullo modo fieri poſſe, cap. xj. carnalem Abrahæ cognationem non eſſe ſua dignitate ſpoliandam diſſerit: cuius beneficio Iudæos docet primos ac natiuos eſſe Euangelij hæredes, niſi quatenus ſua ingratitudine, ceu indigni, abdicati fuerint: ſic tamen vt non penitus ab eorum gente cæleſtis benedictio demigrarit. Qua ratione illos quamlibet contumaces ac fœdifragos, ſanctos nihilominus appellat (tantum honoris defert ſanctæ generationi, quam Deus ſacro ſuo fœdere dignatus fuerat.) nos verò, ſi cum illis componamur, velut poſthumos, aut etiam abortiuos Abrahæ filios: idque adoptione, non natura: quemadmodum ſi defractus à ſua arbore ſurculus, in alienum ſtipitem inſeratur. Ergo ſua prærogatiua ne fraudarentur, Euangelium illis primo loco annuntiari oportuit. Sunt enim in Dei familia velut primogeniti. Quare hic honor deferendus illis fuit, donec oblatum reiecerunt, & ſua ingratitudine effecerunt vt ad Gentes traduceretur. Neque verò quantacunque contumacia cum Euangelio bellum gerere perſiſtant, ideo tamen nobis ſunt deſpiciendi: ſi reputamus, in promiſſionis gratiam, Dei benedictionem inter eos etiamnum reſidere: vt certè nunquam inde prorſus abſceſſuram Apoſtolus teſtatur: quoniam ſine pœnitentia ſunt dona & vocatio Dei. Rom. 11. 29.

Concluſio, Iudæos in Dei fœdere fuiſſe comprehenſos: vnde ſequitur inter Circunciſionem & Baptiſmũ, quod ad rem ipſam attinet, nullã eſſe diſſimilitudinem.

15 En quid valeat, & qua lance metienda ſit promiſſio, Abrahę poſteritati data. Proinde quanquam in diſcernendis regni hæredibus à ſpuriis & extraneis, vnam Dei electionem libero iure dominari nihil dubitamus: ſimul tamen perſpicimus ei placuiſſe, ſemen Abrahæ peculiariter miſericordia ſua complecti: ac quo teſtatior haberetur, circunciſione obſignare. Porrò eadem omnino eſt Chriſtianæ Eccleſiæ ratio. Nam vt illic Paulus ſanctificari à parentibus ſuis Iudæos diſputat: ita alibi docet, eandem à parentibus ſanctificationem Chriſtianorum liberos ducere. Vnde colligitur, ab aliis meritò ſegregari qui impuritatis econuerſo damnantur. Iam quis ambigere poſſit quin falſiſſimum ſit quod deinde ſubnectunt, qui olim infantes circuncidebantur, eos infantiam duntaxat ſpiritualem figuraſſe, quæ ex verbi Dei regeneratione emergit? Neque enim tam argutè philoſophatur Apoſtolus, vbi Chriſtum circunciſionis miniſtrum eſſe ſcribit, ad implendas quę Patribus editæ fuerant, promiſſiones, acſi in hunc modum loqueretur, Quandoquidem fœdus cum Abrahamo percuſſum ad ſemen eius reſpicit, Chriſtum vt fidem à Patre ſemel datam præſtaret ac ſolueret, in ſalutem adueniſſe gentis Iudaicæ. Vidéſne vt poſt Chriſti reſurrectionem quoque, promiſſionem fœderis non allegoricè tantùm, ſed vt verba ſonant, carnali Abrahæ ſemini implendam cenſeat? Eodem pertinet quod Petrus, Actorum 2. 39. Iudæis denuntiat, illis ac ſemini eorum, fœderis iure, Euangelij beneficium deberi: ac proximè ſequenti capite eos Teſtamenti filios, hoc eſt hæredes nuncupat. A quo etiam non longè abludit alter Apoſtoli ſupra citatus locus, vbi impreſſam infantibus circunciſionem pro teſtimonio eius quam cum Chriſto habent communionis ducit & ponit. Et verò, ſi eorum nænias auſcultamus, quid illa promiſſione fiet qua Dominus in ſecundo Legis ſuæ capite, ſeruis ſuis recipit ſe eorum ſemini propitium fore in milleſimam vſque generationem? hiccine ad alleg

Margin: 1. Cor. 7. 14. — Rom. 15. 8. *Concluſionis confirmatio ex verbis Apoſtoli.* — Act. 3. 25. — Epheſ. 2. 11.

allegorias confugiemus? at nimium nugatoria fuerit tergiuerſatio. An id dicemus abolitum? Verùm ita Lex diſſiparetur, cui potius ſtabiliendæ Chriſtus venit, quatenus in hominum ad vitam nobis cedit. Sit itaque extra controuerſiam, Deum ſuis adeò bonum eſſe ac liberalem vt in eorum gratiam liberos etiam, quos procrearint, populo ſuo accenſeri velit.

Appẽdix 1. argumenti, Anabaptiſtarum, quo ęquiualentiam circuncisionis & Baptiſmi, ad momentum temporis variam eſſe contendunt: & ideo eſſe diſſimilitudinem inter hæc Sacramenta.

16 Quæ præterea inter Baptiſmum ac circunciſionem iniicere diſcrimina moliuntur, non ridicula modò ſunt, & omni rationis ſpecie vacua ſed inter ſe pugnantia. Nam vbi Baptiſmum ad primum ſpiritualis certaminis diem ſpectare affirmarunt, circunciſionem autem ad octauum, iam peracta mortificatione: exemplo illius obliti, cantilenam inuertunt: ac circunciſionem quidem figuram appellant mortificandæ carnis: Baptiſmum verò ſepulturam, in quam nulli niſi iam mortui, tradendi ſint. Quæ phreneticorum deliria tanta leuitate diſſiliant? Nam priore ſententia, Baptiſmus circunciſioni præire debet: per alteram in poſteriorem locum relegatur. Neque tamen nouum exemplum eſt, vt hominum ingenia, vbi pro certiſſimo Dei verbo adorât quicquid ſomniarint, ſurſum deorſum ita volutentur. Nos ergo priorem illam differentiam, merum eſſe ſomnium dicimus. Si in octauo die libebat ἀλληγορεῖν, non tamen eo modo conueniebat. Multo ſatius fuerit poſt veteres numerum octonarium in reſurrectionem octauo die factam referre, vnde vitæ nouitatem pendêre ſcimus: aut ad totum præſentis vitæ curſum, quo procedere ſemper debet mortificatio, donec, eo peracto, ipſa quoque perfecta fuerit. Quanquam videri queat Deus ętatis teneritudini proſpicere voluiſſe, circunciſionem in diem octauum differendo: quoniam vulnus, recens natis & adhuc à matre rubentibus periculoſius futurum erat.

Reſp. etſi quo ad diem, circũciſionis tempus fuerit præfixũ, baptiſmi non item: quod ad rem nulla tamen eſt diſſimilitudo.

Quanto nero oſius eſt illud, nos iam antè mortuos per Baptiſmum ſepeliri: quum Scriptura diſertè reclamet, nos ea conditione in mortem ſepeliri vt emoriamur, ac mortificationem iſtam exinde meditemur? Iam eiuſdem eſt dexteritatis quòd fœminas non eſſe baptizandas cauillantur, ſi Baptiſmum circunciſioni conformari oporteat. Nam ſi compertiſſimum eſt circunciſionis ſigno teſtatam fuiſſe ſeminis Iſraelitici ſanctificationem: ex eo neque dubium eſt quin maribus pariter ac fœminis ſanctificandis datum fuerit. Sola autem maſculorum corpora ipſo imprimebantur, quæ per naturam poterant: ſic tamen vt fœminæ per eos, circunciſionis quodammodo ſociæ ac conſortes eſſent. Itaque talibus eorum ineptiis procul ablegatis, in Baptiſmi ac circunciſionis ſimilitudine hæreamus, quam ampliſſimè in myſterio interiori, in promiſſionibus, in vſu, in efficacia quadrare conſpicimus.

Rom. 6. 4.

Inſtantia, de non baptizandis mulieribus, quoniam ſub Lege non fuerunt circumciſæ.

Reſponſio.

3. Arg. ab hac 17 ſect. ad 22. Infantes nõ eſſe ad percipiendum Baptiſmũ idoneos: ideo nõ baptizãdos eſſe.

17 Rationem quoque firmiſſimam obtendere ſibi videntur cur arcendi ſint à Baptiſmo pueri, dum cauſantur, non eſſe per ætatem adhuc idoneos qui ſignatum illic myſterium aſſequantur. Id autem eſt ſpiritualis regeneratio, quæ cadere in primam infantiam non poteſt. Itaque colligunt, non alio loco habendos quàm pro Adæ filiis, donec in ætatem adoleuerint ſecundæ natiuitati congruentem. Atqui his omnibus vbique refragatur Dei veritas. Nam ſi inter filios Adæ ſinendi ſunt, in morte relinquuntur: quando in Adam nihil quàm mori poſſumus. Contrà verò Chriſtus ſibi adduci iubet. Quid ita? quia vita eſt. Eos ergo vt viuificet, ſui participes facit: quum interim iſti, longe abactos, morti adiudicant. Nam ſi tergiuerſantur, non ideo perire infantes ſi filij Adę reputentur, ſatis ſupérque Scripturæ teſtimonio eorum error reuincitur. Nam quum in Adam omnes mori pronũtiet, ſequitur nullam niſi in Chriſto vitæ ſpem reſtare. Quo igitur vitæ hæredes ſiamus, nos cum eo communicare oportet. Rurſum quum ſcriptum alibi ſit, natura nos iræ Dei omnes eſſe obnoxios, ac in peccato conceptos, cui damnatio perpetuò adhæret: è natura noſtra demigremus oportet antequam in regnum Dei aditus nobis pateat. Et quid dici clarius poteſt quàm carnem & ſanguinẽ regnum Dei poſſidere non poſſe? Aboleatur ergo quicquid noſtrum eſt (quod non citra regenerationem fiet) tum poſſeſſionem hanc regni cernemus. Denique ſi verè loquitur Chriſtus quum ſe vitam eſſe prædicat, nos in ipſum inſeri neceſſe eſt, quo è mortis ſeruitute aſſeramur. At quomodo, inquiunt, regenerantur infantes, nec boni nec mali cognitione præditi? Nos autem reſpondemus, opus Dei, etiam ſi captui noſtro non ſubiaceat, non tamen eſſe nullum. Porrò infantes qui ſeruandi ſint (vt certè ex ea ætate omnino aliqui ſeruantur) antè à Domino regenerari minimè obſcurum eſt. Nam ſi ingenitam ſibi corruptionem è matris vtero ſecum afferunt: ea repurgatos eſſe oportet, antequam in regnum Dei admittantur: quo nihil ingreditur pollutum aut inquinatum. Si peccatores naſcun-

Reſponſio.

Exceptio diluta.

1. Cor. 15. 22.
Epheſ. 2. 3.
Pſal. 51. 7.
1. Cor. 15. 50.

Iohan. 11. 25. & 14. 6.

Secundæ exceptio diluta.

Apoc. 21. 27.
Epheſ. 2. 3.

naſcuntur, quo modo & Dauid & Paulus affirmant: aut Deo ingrati inuiſique manent, aut iuſtificentur neceſſe eſt. Et quid vltrà quærimus quum palam ipſe iudex affirmet, nullis patere in vitam cæleſtem ingreſſum niſi renatis? Atque vt obloquutores hoc genus compeſceret, documentum præbuit in Iohanne Baptiſta, quem in matris vtero ſanctificauit, quid in reliquis poſſet. Nec qua hîc ludunt, tergiuerſatione quicquam proficiunt, id ſemel duntaxat factum: vnde non ſtatim conſequatur, Dominum ita ſolere paſſim cum infantibus agere. Neque enim nos eum in modum ratiocinamur. Tantùm oſtendere animus eſt, iniquè ac malignè intra eas anguſtias limitari ab eis Dei virtutem, quibus ipſa includi ſe non ſuſtinet. Tantundem habet ponderis & alterum ſuffugium. Vſitato Scripturæ more perinde valere allegant particulam Ab vtero, acſi diceretur, E pueritia. Sed videre perſpicuè licet, Angelum quum id Zachariæ denũtiaret, aliud voluiſſe: nempe nondum natum, Spiritu ſancto repletu iri. Ne ergo legem Deo imponere tentemus quin ſanctificet quos viſum fuerit quo modo hunc ſanctificauit, quando nihil eius virtuti deceſſit.

Pſal. 51. 7. Iohan 3. 3. Luc. 1. 15.
Tertia.
Quarta.

18 Et ſanè ideò à prima infantia ſanctificatus fuit Chriſtus, vt ex ætate qualibet ſine diſcrimine electos ſuos in ſeipſo ſanctificaret. Nam quemadmodum ad delendam inobedientię culpam, quę in carne noſtra perpetrata fuerat, eam ipſam carnem ſibi induit, in qua perfectam cauſa vicéque noſtra obedientiam præſtaret: ita ex Spiritu ſancto conceptus fuit vt eius ſanctitate in aſſumpta carne ad plenum perfuſus, ipſam ad nos transfunderet. Si abſolutiſſimum in Chriſto habemus gratiarum omnium exemplar quibus filios ſuos Deus proſequitur; hac quoque parte ſcilicet documento nobis erit, infantiæ ætatem non vſque adeo à ſanctificatione abhorrere. Vtcunque, hoc tamen extra controuerſiam ponimus, neminem electorum è pręſenti vita euocari qui non prius ſanctificetur ac regeneretur Dei Spiritu. Quòd contrà obiectant, Spiritum in Scripturis, nullam niſi ex incorruptibili ſemine, id eſt, Dei verbo regenerationem agnoſcere: perperam illam Petri ſententiam interpretantur, qua fideles modò comprehendit, qui Euangelij prædicatione edocti fuerant. Talibus quidem fatemur, verbum Domini ſpiritualis eſſe regenerationis ſemen vnicum: ſed ex eo negamus colligendum, non poſſe Dei virtute regenerari infantes: quæ illi tam facilis, & prompta eſt, quàm nobis incomprehenſa & admirabilis. Deinde non ſatis tutum fuerit hoc adimere Domino, ne ſeſe illis quoquo modo exhibere cognoſcendum queat.

Reſp. 2. ad 2. argumenta, Chriſti exemplo, a prima infantia, vt nos in ſeipſo ſanctificaret, ſanctificato, prima.
Quinta exceptio.
1. Petr. 1. 23.
Reſponſio.

19 At fides, inquiunt, per auditum, cuius nondum vſum adepti ſunt, nec Deo cognoſcendo pares eſſe queunt, quos boni ſimul & mali notitia deſtitutos docet Moſes. Verùm non animaduertũt Apoſtolum, quum auditum fidei principium facit ordinariam tantùm Domini œconomiam & diſpenſationem, quam tenere in vocandis ſuis ſolet, deſcribere: non autem perpetuam ei regulam præſtituere ne alia vti ratione poſſit. Quo modo certè in multorum vocatione vſus eſt: quos interiore modo, Spiritus illuminatione, nulla intercedente prædicatione, vera ſui cognitione donauit. Quoniam autem valde abſurdum fore putant, ſi infantibus tribuatur vlla cognitio Dei, quos boni & mali intelligentia Moſes priuat: reſpondeant quæſo mihi, quid periculi ſit ſi aliquam eius gratię partem nunc accipere dicantur, cuius plena largitate paulò pòſt perfruentur? Nam ſi vitę plenitudo perfecta Dei cognitione conſtat: quum eorum nonnulli, quos prima ſtatim infantia hinc mors abripit, in vitam æternam tranſeant, ad contemplandam certè Dei faciem præſentiſſimam recipiuntur, Quos ergo pleno lucis ſuæ fulgore illuſtraturus eſt, Dominus, cur non iis quoque in pręſens, ſi ita libuerit: exigua ſcintilla irradiaret: præſertim ſi non antè exuit ipſos ignorãtia, quàm eripit ex carnis ergaſtulo? Non quòd eadem eſſe fide præditos temerè affirmare velim quam in nobis experimur, aut omnino habere notitiam fidei ſimilem: (quod in ſuſpenſo relinquere malo) verùm vt iſtorum ſtolidam arrogantiam paululum coerceam, qui, prout inflata illis bucca fuerit, ſecurè quiduis aut negant aut aſſerunt.

Deu. 1. 39
Sexta exceptio, quum ſit de careant infantes, fidei ſymbolo minimè donandi ſunt.
Reſponſio 1.
Reſp. 2. de cognitione Dei qua imbuuntur infantes.
Quid de fide infantium in hac vita ſit ſentiendum.

20 Verùm quo adhuc validius hac parte inſiſtant, ſubnectunt, Baptiſmum pœnitentiæ ac fidei ſacramentum eſſe. quare quum neutra in tenellam infantiam cadat, cauendum ne, ſi in Baptiſmi communionem admittatur, inanis & euanida reddatur ſignificatio. Atenim hæc tela in Deum magis quàm in nos diriguntur. Siquidem & Circunciſionem fuiſſe pœnitentiæ ſignum, multis Scripturæ teſtimoniis compertiſſimum eſt. Deinde a Paulo nuncupatur ſigillum iuſtitiæ fidei. Ab ipſo itaque Deo ratio exigatur

Septima exceptio, Baptiſmum eſt pœnitentiæ & fidei Sacramentum, quibus quum priuentur infantes, ad ſigni
Rom. 14. 11.

participationē neque eo, qui admittendi debent. tur cum eam infantium corporibus inſcribi iuſſerit. Poſtquam enim in eadem ſunt cauſa Baptiſmus & Circunciſio, huic nihil dare poſſunt quod non alteri ſimul concedant. Si ad ſolitum cuniculum reſpectaor, figuratos tum fuiſſe per infantiæ ætatem ſpirituales

Reſpōſio 1. Circuncisi ſunt, ergo & baptizandi. infantes, iam obſtructa eſt illis via. Dicimus ergo, quum Circunciſionem pœnitentiæ fideique ſacramentum infantibus Deus communicarit, non videri abſurdum ſi nunc Baptiſmi participes fiant: niſi palàm in Dei inſtitutionem debacchari placet. Verùm cum in Dei factis omnibus tum in hóc quoque ipſo ſatis ſapientiæ, iuſtitiæ, ad retundendas impiorum obtrectationes relucet. Nam etſi infantes, quo circuncidebantur momento, quid ſibi vellet ſignum illud intelligentia non comprehendebant: verè tamen circuncidebantur in naturæ ſuæ corruptæ ac contaminatæ mortificationem, quam a-

Secunda. Baptizantur in futuram pœnitentiam & fidem, quarum ſemen in illis latet. dulti poſtea meditarentur. Denique nullo negotio ſolui poteſt obiectio hæc, Baptizari in futuram pœnitentiam & fidem: quæ etſi nondum in illis formatæ ſunt, arcana tamen Spiritus operatione vtriuſque ſemen in illis latet. Hac reſponſione ſemel euertitur quicquid aduerſum nos torquent à Baptiſmi ſignificatione petitum. Quale eſt elogium quo

Tit. 3. 5. à Paulo inſignitur, vbi vocat lauacrum regenerationis & renouationis. Vnde ratiocinan-

Inſtantia à baptiſmi elogio petita diluitur. tur nemini niſi earum rerum capaci conferendum. Sed enim nobis ex aduerſo excipere licet, neque Circunciſionem aliis quàm regeneratis fuiſſe conferendam, quæ regenerationem deſignabat. Atque ita Dei inſtitutum à nobis condemnabitur. Proinde (quod iam aliquoties attigimus) quæcunque ad quatefaciendam Circunciſionem argumenta

Inſtantia altera. inclinant, vim nullam habent in oppugnando Baptiſmo. Neque elabuntur ſi dixerint ſtatum eſſe nobis ac fixum quod Dei authoritate certò nititur, etiamſi nulla eius ratio extet: quæ reuerentia neque pædobaptiſmo debetur, neque aliis ſimilibus quæ expreſſo Dei verbo non ſunt nobis commendata: quando hoc dilemmate deprenſi ſemper te-

Reſp. dilemmate confirmand. nentur. Aut enim legitimum nulliſque cauillis obnoxium, aut reprehenſione dignum fuit de circuncidendis infantibus Dei præceptum. Si nihil abſoni nec abſurdi in illo fuit, nec in pædobaptiſmi obſeruatione quippiam abſurdi notari poterit.

Octaua exceptio, ab abſurdo. 21 Quam verò conantur hoc loco inurere abſurditatis maculam, ſic eluimus. Quos electione ſua dignatus eſt Dominus, ſi accepto regenerationis ſigno, præſenti vita antè

Reſponſio. demigrent quàm adoleuerint, eos virtute ſui Spiritus nobis incomprehenſa renouat, quo modo expedire ſolus ipſe prouidet. Si grandeſcere in ætatem contingat, qua Baptiſmi veritatem edoceri queant, hinc magis ad renouationis ſtudium accendentur, cuius teſſera ſe à prima ſtatim infantia donatos eſſe diſcent, quo eam toto vitæ decurſu

Rom. 6. 4. Coloſſ. 2. 12. meditarentur. Eodē referatur quod duobus locis Paulus docet, nos Chriſto per Baptiſmum conſepeliri. Nam eo non intelligit, conſepultum Chriſto iam prius eum eſſe oportere qui Baptiſmo ſit initiandus: ſed quæ Baptiſmo ſubeſt doctrina, ſimpliciter declarat: ídque iam baptizatis. vt ne inſani quidem Baptiſmo præire ex hoc loco pugnaturi ſint.

Galat. 3. 27. In hunc modum & Moſes & Prophetæ populum admonebant quid ſibi vellet Circunciſio, qua tamen infantes ſignati fuerant. Tantundem valet quod & Galatis ſcribit, Eos dum baptizati fuerunt, Chriſtum induiſſe. Quorſum id? Nempe vt Chriſto in poſterum viuerent: quia non antè vixiſſent. Et quanquam in natu grandioribus myſterij intelligentiam ſigni ſuſceptio conſequi debet: paruulos tamen alio loco ac numero haben-

Inſtantia. 1. Petr. 3. 21. dos, mox exponetur. Nec aliud ſtatuendum eſt de loco Petri, in quo ſibi magnum præſidium ſtatuunt: quum dicit non eſſe ablutionem ad abſtergendas corporis ſordes, ſed bonæ conſcientiæ teſtimonium coram Deo, per Chriſti reſurrectionem. Contendunt quidem illi ex eo nihil pædobaptiſmo reliquum fieri niſi vt inanis ſit fumus: nempe à

Reſponſio. quo longe ſepoſita ſit hæc veritas. Verùm hallucinatione iſta identidem peccant, quòd rem temporis ordine ſemper ſigno præire velint. Nam & Circunciſionis veritas eodem conſcientiæ bonæ teſtimonio conſtabat. Quòd ſi neceſſariò præcedere debuiſſet, nunquam infantes Dei mandato fuiſſent circunciſi. Verùm ipſe bonæ conſcientiæ teſtimonium circunciſionis veritati ſubeſſe oſtendens, ſimul tamen præcipiens paruulos circuncidi, ea parte in futurum tempus circunciſionem conferri ſatis indicat. Quare nihil plus in pædobaptiſmo præſentis efficaciæ requirendum eſt quàm vt fœdus cum illis à Domino percuſſum obfirmet & ſanciat. Reliqua eius ſacramenti ſignificatio, quo tempore Deus ipſe prouiderit, poſtea conſequetur.

3. Arg. Baptiſmum in peccatorū remiſſio- 22 Neminem iam eſſe puto qui non perſpicuè cernat omnes huius notæ rationes meras eſſe Scripturæ inuerſiones. Quæ ſuperſunt his affines, curſim perſequemur. Ba-

ptiſmum in peccatorum remiſſionem dari obiiciunt. Quod vbi conceſſum fuerit, ſententiæ noſtræ abundè patrocinabitur. Peccatores enim quum naſcamur, remiſſione & venia iam à matris vtero opus habemus. Porrò quum ſpem miſericordiæ huic ætati non præcidat Deus, ſed potius certam faciat: cur ſignum re ipſa mulro inferius præripere-mus? Quare quod in nos vibrare moliuntur, hoc ita retorquemus in eos ipſos. paruuli peccatorum remiſſione donantur: ergo ſigno priuandi non ſunt. Proferunt ſimul illud ex epiſtola ad Epheſios, Eccleſiam à Domino mundatam lauacro aquæ in verbo vitæ. Quo ad errorem eorum euertendum nihil aptius citari poterat. nam inde nobis facilis naſcitur probatio. Si teſtatam Bapriſmo vult Chriſtus ablutionem qua Eccleſiam ſuam emundat, æquum non videri vt ſuo in paruulis teſtimonio careat, qui in Eccleſiæ parte iure cenſentur, quum hæredes regni cæleſtis ſint nuncupati. Vniuerſam enim Eccleſiam Paulus complectitur, vbi dicit mundatam lauacro aquæ. Nihilo ſecius & ex eo quod alibi dicit, nos in Chriſti corpus per Baptiſmum eſſe inſertos, colligimus, infantes, quos membris ſuis annumerat, baptizandos eſſe, ne à ſuo corpore diuellantur. En quo impetu cum tot machinis in fidei noſtræ præſidia impreſſionem faciant.

...nē datur. Infantes mundum peccarunt. Ergo non baptizandi ſunt.

Reſp. argumentum retorquens.

Epheſ.5.26.

Apoſtoli authoritate (qua ab [illegible]) confirmata.

1.Cor.12.13.

23 Iam ad ſeculi Apoſtolici praxin atque conſuetudinem deſcendunt, quo nemo, niſi fidem antè pœnitentiámque profeſſus, ad Baptiſmum admiſſus comperitur. Nam vbi rogatur Petrus ab iis quibus erat reſipiſcendi animus, quid factu ſit opus: vt pœnitentiam primùm agant conſulit, deinde vt baptizentur in remiſſionem peccatorum. Similiter Philippus, quum baptizari eunuchus ille poſtularet, reſpondit id licere, modò toto corde crederet. Hinc ſibi obtinere poſſe videntur, Baptiſmum, niſi præeunte fide ac pœnitentia, cuiquam concedi minimè fas eſſe. Enimuero ſi huic rationi locum damus: prior locus, vbi nulla fidei mentio auditur, ſolam ſufficere pœnitentiam euincet: alter, quo pœnitentia minimè requiritur, ſolam ſatis eſſe fidem. Excipient, puto, locum alterum altero adiuuari, ideóque ſimul eſſe connectendos. Ego quoque viciſſim conferendos dico alios locos qui ad iſtius nodi ſolutionem aliquid valent. Quandoquidem multæ in Scriptura ſententiæ habentur, quarum intelligentia à loci circunſtantia pendeat. Quale in præſentia exemplum occurrit. nam quibus hæc dicuntur à Petro & Philippo, ætate ſunt ad pœnitentiam meditandam fidémque concipiendam idonea. Tales, niſi perſpecta eorum conuerſione & fide (ſaltem quantum hominum iudicio explorari poteſt) baptizandos eſſe fortiter negamus. Verùm in alium catalogum relegandos eſſe infantes, plus ſatis perſpicuum eſt. nam ſiquis olim ſe Iſraeli adiungebat in religionis communionem, antè & fœdus Domini edoceri & Lege erudiri oportebat quàm circuncisione ſignaretur: quòd natione erat ἀλλόφυλος, hoc eſt alienigena ab Iſraelitico populo, quocum fœdus, quod Circunciſio ſanciebat, percuſſum fuerat.

4. Arg. ab Apoſtolici ſeculi praxi.

Act.2.37.
Act.8.37.

Reſponſio ad vtrunque locum ab aduerſariis in alienum ſenſum detortum.

Reſp. 2. de infantibus in eo [illegible] non agi.

Gen.15.1.
24 Quemadmodum nec Dominus, quum Abrahamum ſibi cooptat, à Circunciſione ſumit exordium, interim quid illo ſigno ſibi velit diſſimulans: verùm quod ferire cum ipſo fœdus inſtituat, primùm denuntiat: tum deinde poſt fidem promiſſioni habitam, ſacramenti facit participem. Cur in Abrahamo fidem ſacramentum ſequitur, in Iſaaco filio intelligentiam omnem præcedit? Quoniam eum qui adulta demum ætate in fœderis ſocietatem recipitur à quo fuerat hactenus alienus, eius conditiones antea perdiſcere æquum eſt: infantem verò ex eo progenitum, non item: qui hæreditario iure, ſecũdum promiſſionis formulam, iam à matris vtero in fœdere continetur. Aut (quo res clarius ac breuius indicetur) ſi fidelium liberi, citra intelligentiæ adminiculum, fœderis ſunt participes, non eſt cur ob id à ſigno arceantur, quia in fœderis ſtipulationem iurare nequeunt. Hæc certè ratio eſt cur aliquoties Deus infantes qui ab Iſraelitis oriuntur, ſibi genitos & natos fuiſſe aſſerit. Nam filiorum haud dubiè loco habet eorum filios quorum ſemini in patrem ſe fore pollicitus eſt. Qui verò infidelis eſt, impiis ortus parentibus, donec per fidem Deo vniatur, à fœderis communione extraneus cenſetur. Itaque nihil mirum ſi nec ſigno communicet, cujus ſignificatio in eo fallax inaniſque foret. In eam ſententiam Paulus quoque ſcribit, Gentes, quandiu in ſua idololatria immerſæ fuerunt, extra teſtamentum fuiſſe. Hoc compendio, tota res, niſi fallor, perſpicuè expediri queat, Qui adulta demum ætate Chriſti fidem amplectuntur, eos, quum hactenus alieni à fœdere fuerint, non eſſe Baptiſmo inſigniendos niſi fide ac pœnitentia intercedente: quæ aditum illis in fœderis ſocietatem patefacere ſolæ poſſunt, qui verò à Chriſtianis originem ducunt infantes, vt in fœderis hæreditatem ſtatim ac nati ſunt, à

Gen. 17. 6.

Reſp.3. à conſideratione fœderis & circunciſionis Abrahami & Iſaaci.

Reſp. 4. A ſigno minimè arcendi ſunt, quia res ſignatæ, id eſt fœderis ſunt participes.

Ezech. 16. 20. & 23. 37.

Cur extra fœdus infantes non circuncidebantur ſub lege, nec ſub Euangelio baptizantur.

Eph.2.12.

Cur à Chriſtianorum liberi bap-

Deo

[ptiſmum recipiuntur.] Deo excipiuntur, ita in Baptiſmum recipiendos. Eò referendum eſt quod narrat Euangeliſta, baptizatos à Iohanne fuiſſe qui peccata ſua confiterentur: quod exemplum obſeruandum hodiéque cenſemus. Turca enim ſi ſe ad Baptiſmum offerat, non temerè à nobis intingeretur niſi confeſſione ſcilicet edita qua Eccleſiæ ſatisfaciat. Matt.3.6.

[5. Arg. ex dicto Chriſti ad Nicodemum.] 25 Adhæc, Chriſti verba quæ Iohannis tertio recitantur, proferunt, quibus præſentem in Baptiſmo regenerationem exiſtimant requiri, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non poteſt ingredi in regnum Dei. En (inquiunt) vt Baptiſmus, ore Domini [Iohan.3.5.] regeneratio vocetur. Quos igitur regenerationis minimè capaces eſſe ſatis ſupérque notum eſt, quo prætexto Baptiſmo initiamus qui ſine ipſa conſtare nequit? Primùm in eo [Reſp.1. mentio Baptiſmi nō fit hoc loco.] falluntur quòd Baptiſmi mentionem fieri hoc loco putant quia aquæ nomen audiunt. Poſtquam enim naturæ corruptionem Nicodemo expoſuit Chriſtus, ac renaſci oportere docuit: quia ille renaſcentiam corporalem ſomniabat, modum hic indicat quo regenerat nos Deus, nempe per aquam & Spiritum: quaſi diceret, Per Spiritum, qui purgando & irrigando fideles animas, vice aquæ fungitur. Aquam ergo & Spiritum ſimpliciter accipio pro Spiritu, qui aqua eſt. Neque hæc noua eſt locutio: prorſus enim cum [Matth.3.11.] illa quæ tertio Matthæi capite habetur conuenit, Qui ſequitur me, ille eſt qui baptizat in Spiritu ſancto & igni. Quemadmodum ergo Spiritu ſancto & igni baptizare, eſt Spiritum ſanctum conferre, qui in regeneratione ignis officium naturámque habet: ita renaſci aqua & Spiritu nihil aliud eſt quàm vim illam Spiritus recipere, quæ in anima id facit quod aqua in corpore. Scio alios aliter interpretari: ſed hunc eſſe germanum ſenſum non dubito: quia conſilium Chriſti non aliud eſt quàm vt doceat exuendum eſſe [Reſp.2. Bap. ſi ſumum præcedere fidem & pœnitentiam. Sed priori reſp. adhærendum eſſe.] proprium ingenium omnibus qui ad cæleſte regnum aſpirant. Quanquam ſi putidè eorum more cauillari libeat, te gerere illis promptum eſſet (vbi conceſſerimus quod volunt) Baptiſmum priorem eſſe fide & pœnitentia: quando in Chriſti verbis Spiritum præcedit. De ſpiritualibus donis hoc intelligi certum eſt: quæ ſi Baptiſmum ſequuntur, adeptus ſum quod volo. Sed omiſſis cauillis, tenenda ſimplex eſt interpretatio quam attuli, neminem, donec renouatus fuerit aqua viua, hoc eſt Spiritu, poſſe ingredi in regnum Dei.

[Nouus loci Iohan. 3.5. expoſitione eſt eorum error, quo omnes non baptizatos æternæ morti adiudicant.] 26 Iam & ex eo explodendum eſſe eorum commentum palàm eſt qui omnes non baptizatos æternæ morti adiudicant. Solis ergo adultis adminiſtrari Baptiſmū ex eorū poſtulato fingamus: quid puero fieri dicent qui pietatis rudimentis ritè probéque imbuitur, dum tinctionis dies appetit, ſi ſubita morte præter ſpem omnium abripi contingat? Clara eſt Domini promiſſio, Quicunque in Filium credidit, non viſurum mortem, nec in iudicium venturum, ſed tranſiiſſe à morte in vitam: nondum baptizatum nullibi damnaſſe comperitur. Quod in eam à me partem accipi nolo perinde ac ſi Baptiſmum contemni impune poſſe innuerem (quo contemptu violatum iri Domini fœdus affirmo: tantum abeſt vt excuſare ſuſtineam) tantùm euincere ſufficit, non eſſe adeò neceſſarium, vt periiſſe protinus exiſtimetur cui eius obtinendi adempta fuerit facultas. Atqui ſi eorum commento aſſentimur, eos omnes citra exceptionem damnabimus quos à Baptiſmo caſus aliquis prohibuerit, quantacunque alioqui fide præditos: per quam Chriſtus ipſe poſſidetur. Inſuper infantes omnes æternæ mortis reos peragunt, [Matth.19.14.] quibus baptiſmum negant, ſua ipſorum confeſſione, ad ſalutem neceſſarium. Viderint nunc quam bellè ſibi cum Chriſti verbis conueniat, quibus regnum cælorum illi ætati adiudicatur. Atque vt nihil illis non concedamus quantum ad huius loci intelligentiam attinet, nihil tamen inde elicient, niſi prius quod iam conſtitutum eſt à nobis dogma de infantium regeneratione euerterint. Vid. Caluin. contra Theolog. Par. art.1. Iohan.5.24.

[6. Arg. ex præcepto & exemplo Chriſti, prius docendū quàm baptizandum inſtituentis.] 27 Sed propugnaculum omnium munitiſſimum in ipſa Baptiſmi inſtitutione ſe habere gloriantur, quam ex capite Matthæi vltimo petunt. vbi Chriſtus Apoſtolos mittens ad gentes vniuerſas, de illis docendis primum, alterum de baptizandis mandatum dat. Tum & ex Marci vltimo iſtud annectūt, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Quid vltrà (inquiunt) quærimus, quum verba Domini apertè ſonent, prius docendum quam baptizandum, & Baptiſmo ſecundum à fide locum aſſignent? Cuius ordinis ſpecimen Dominus etiam Ieſus in ſe præbuit, qui anno demum triceſimo baptizari voluit. Hic verò quot modis, bone Deus, & ſe implicant, & inſcitiam ſuam produnt! Nam [Reſp.1. ex hiſ locis lex & regula Baptiſmi ſtatui perperàm.] in eo iam pluſquam pueriliter labuntur, quòd primam Baptiſmi inſtitutionem inde deriuant, quem ab exordio prædicationis ſuæ Apoſtolis Chriſtus adminiſtrandum mandauerat Matt.28.19. Marc.16.16. Mat.3.13. Luc.3.23.

dauerat. Non eſt igitur cur legem ac regulam Baptiſmi ex iſtis duobus locis petendam contendant, acſi primam inſtitutionem continerent. Hoc vt illis indulgeamus erratum, quam neruoſa tamen eſt iſthæc argumentatio? Equidem ſi tergiuerſari libeat, non latebra, ſed latiſſimus campus ad effugiendum ſe aperit. Nam quando ita mordicus verborum ordini inſiſtunt, vt quoniam dictum eſt, Ite, prędicate, & baptizate, Item, Qui crediderit & baptizatus fuerit: prędicandum prius quàm baptizandum: & credendum prius quàm Baptiſmum appetendum ratiocinentur: cur non & nos viciſſim excipiamus, baptizandum antequam docendam eorum quæ Chriſtus mandauit obſeruationem? nempe quum dicatur, Baptizate, docentes ſeruare quæcunque præcepi vobis. quod idem annotauimus in illa Chriſti ſententia quæ de aqua & Spiritus regeneratione nuper citata fuit. nam ſi ita intelligitur vt poſtulant, illic certè priorem ſpirituali regeneratione Baptiſmum eſſe conueniet, quando priore loco nominatur. Non enim nos ex Spiritu & aqua, ſed ex aqua & Spiritu regenerandos docet Chriſtus.

Reſp. 2. ad ſuperſtitios ampli. cans.

Marc. 16. 15.

28 Iam aliquantum concuſſa videtur inexpugnabilis hæc ratio, qua tantopere confidunt: verùm quia ſatis habet in ſimplicitate præſidij veritas, leuibus eiuſmodi argutiis elabi nolo. Solidam ergo reſponſionem ſibi habeant. Potiſſimum hic à Chriſto de prædicando Euangelio datur mãdatum: cui baptizandi miniſterium, inſtar appendicis ſubnectit. Deinde non aliter de Baptiſmo ſermo habetur, niſi quatenus docendi functioni eius adminiſtratio ſubeſt. Apoſtolos enim mittit Chriſtus ad Euangelium vniuerſis orbis nationibus promulgandum, vt vndique in regnum ſuum perditos antè homines, doctrina ſalutis colligant. Quos autem illos, aut quales? Certum, nullam niſi de iis qui doctrinæ recipiendæ pares ſint, eſſe mentionẽ. Poſt adiungit, tales, vbi inſtituti fuerint, eſſe baptizandos, addita promiſſione, Qui crediderint, & baptizati fuerint, ſaluos fore. An de infantibus toto illo ſermone vel vna eſt ſyllaba? Quæ igitur hæc qua nos impetunt argumentationis erit formula? Qui adulta ſunt ætate, antè inſtituendi ſunt, vt credant, quàm baptizandi. Baptiſmum ergo infantibus cõmunem facere nefas eſt. Non, ſi ſe rumpant, aliud ex hoc loco oſtendent, niſi antè prædicandum eſſe Euangelium iis qui ſunt audiendi capaces quàm baptizentur: quando de illis modò agitur. Inde, ſi poſſunt, obicem ſtruant impediendis à Baptiſmo infantibus.

Reſp. 3. de prædicando Euangelio datur præcipue mandatum, cui baptizandi miniſterium inſtar appendicis ſubnectitur.

Reſp. 4. de infantibus nulla hic mentio.

29 At verò quò cæcis quoque palpabiles ſint eorum fallaciæ, eas admodum perſpicua ſimilitudine indicabo. Siquis alimentis priuandos infantes cauilletur hoc prætextu quòd Apoſtolus non permittit vt edant niſi qui laborare volunt, nónne dignus erit qui ab omnibus conſpuatur? Cur ita? Quia quod de certo genere hominum ac certa ætate dictum fuerat, ad omnes indifferenter rapit. Nihiló iſtorum in præſenti cauſa maior eſt dexteritas. Quod enim ad adultam duntaxat ætatem pertinere nemo non videt, ad infantes trahunt: vt hæc quoque ætas ſubiaceat regulæ quæ nonniſi grandioribus poſita fuerat. Quantum ad Chriſti exemplum attinet, eorum cauſam nequaquam fulcit. Non ante triceſimum annum eſt baptizatus. Verum id quidẽ, ſed in promptu ratio eſt: quia tum ſolidum baptiſmi fundamentum, ſua prædicatione iacere inſtituebat, vel potius ſtabilire, quod paulo ante ab Iohanne iactum fuerat. Baptiſmum ergo quum ſua doctrina inſtituere vellet, quo maiorem ſuæ inſtitutioni authoritatem conciliaret, ſuo ipſius corpore ipſum ſanctificauit, idque qua maximè decebat temporis opportunitate, nempe quum ſuam prędicationem auſpicaretur. Denique nihil aliud conficient, niſi Baptiſmum originem & exordium ſumpſiſſe ab Euangelij prædicatione. Quòd ſi annum triceſimum præfigere libet, cur eum non obſeruant: ſed vt quiſque eorum iudicio ſatis profecit, cum ad Baptiſmum recipiunt? Quinetiam Seruetus vnus ex eorum magiſtris, quum tempus hoc pertinaciter vrgeret, iam viceſimoprimo ætatis anno cœperat Prophetam ſe iactare. Quaſi verò ferendus ſit qui doctoris locum in Eccleſia ſibi arrogat antequam ſit ipſius Eccleſiæ membrum.

Reſp. 5. quid [illegible] ſumit mas.

2. Theſſ. 3. 10.

Luc. 3. 23.

Reſp. 6. de baptiſmo Chriſti anno 30. ætati.

30 Tandem obiiciunt, non maiorem eſſe cauſam cur infantibus Baptiſmus communicetur, quàm Cœna Domini: quæ tamen illis minimè conceditur. quaſi verò Scriptura latum modis omnibus diſcrimen nõ notaret. Fuit quidem id in veteri Eccleſia factitatum, vt ex Cypriano & Auguſtino conſtat: ſed meritò mos ille obſoleuit. Nam ſi ingenium ac proprietatem Baptiſmi reputamus, quidam certè eſt in Eccleſiam ingreſſus ac veluti initiatio per quam in Dei populũ accenſemur: ſignũ ſpiritualis noſtræ regenerationis, per quã in filios Dei renaſcimur. quum è conuerſo Cœna grandiuſculis attributa

7. Arg. ad Bapt. ſmum, non eſſe admittendos infantes, quum Cœna Domini haud communicent.

Reſp. quæ viriuſque ſit.

crementi conimunionem distinctã eſſe oſtendit, temporis & perſonarum reſpectu. ſit, qui ſuperata teneriore infantia, iam ferẽdo ſint ſolido cibo. Quæ diſtinctio per quàm euidenter in Scriptura demonſtratur. Nam illic Dominus, quantum ad Baptiſmum attinet, nullum ætatum delectum facit. Cœnam verò non omnibus perinde participandam exhibet, ſed iis modò qui diſcernendo corpori ac ſanguini Domini, qui ſuæ ipſorũ examinandæ conſcientiæ, qui morti Domini annuntiandæ, qui virtuti eius expendendæ ſint idonei.

1.Cor.11.28. Volumus apertius quippiam, quàm quod Apoſtolus tradit, dum exhortatur vt ſe quiſque ipſum probet atque excutiat, tum edat ex hoc pane, & è calice bibat?

Ibid.29. Examen igitur præire oportet, quod ab infantibus fruſtrà expectetur. Item, Qui indignè manducat, damnationem ſibi manducat & bibit non diſcernens corpus Domini.

Confirmatio verbis Apoſtoli; infantes à menſa Domini manifeſte arcentur. Si dignè participare nequeunt, niſi qui ſanctitatem corporis Chriſti rite diſtinguere nouerint, cur venenum pro viuifico alimento tenellis noſtris liberis porrigamus? Quid illud Domini præceptum, In mei commemorationem facietis? quid alterum, quod inde Apoſtolus deducit, Quoties panem hunc manducabitis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat? Quam, obſecro, ab infantibus recordationem exigemus eius rei quam ſenſu nunquam aſſequuti ſunt? quam prædicationem crucis Chriſti cuius vim ac beneficium nondum mente comprehendunt? Nihil iſtorum in Baptiſmo præſcribitur quare inter hæc duo ſigna plurimum eſt diſcriminis, quod ſub Veteri quoque teſtamento,

Altera confirmatio, per collationem Circuncisionis & paſchæ cum noſtris Sacramentis. in ſimilibus ſignis animaduertimus. Circuncisio quidẽ, quam Baptiſmo noſtro reſpondere notum eſt, infantibus deſtinata erat. Paſcha verò, in cuius vicem nũc Cœna ſubiit, non quoſlibet promiſcuè conuiuas admittebat: ſed ab iis ritè demum edebatur qui de eius ſignificatione rogare per ætatem poſſent. Si mica ſani cerebri iſtis reſtaret, an ad rem vſque adeò perſpicuam & obuiam cæcutirent?

Poſtrema capitis pars Serueti argumenta refellens. 31 Tametſi nugarum congerie lectores onerare piget: quas tamen Seruetus non minimus inter Anabaptiſtas, imò huius cateruæ magnum decus, ad prælium ſe accingens, ſpecioſas rationes adducere ſibi viſus eſt, breuiter diluere operæpretium erit. Obtendit, Chriſti ſymbola, vt ſunt perfecta, exigere etiam perfectos, vel perfectionis capaces.

1. Argumentũ. Reſponſio. Atqui ſolutio eſt expedita: Baptiſmi perfectionem, quæ ad mortem vſque extenditur: perperam reſtringi ad vnum temporis articulum. Addo etiam, ſtultè primo die in homine quæri perfectionem ad quam Baptiſmus tota vita per continuos gradus nos inuitat.

2. Argumentum. Reſp. Obiicit Chriſti ſymbola ad memoriam inſtituta eſſe, vt quiſque recolat ſe Chriſto fuiſſe conſepultum. Reſpondeo, quod ex capite ſuo confinxit, refutatione non egere: imò quod ad Baptiſmũ trahit, ſacræ Cœnæ proprium eſſe oſtendunt Pauli verba, Vt ſe quiſque examinet. de Baptiſmo nuſquam aliquid tale. Vnde colligimus, rite baptizari, qui

Iohan.3.36. *3. Argumentum. Reſp.1.* nondũ pro ætatis modulo examinis ſunt capaces. Quod tertio adducit, Manere in morte omnes qui Filio Dei non credunt, & iram Dei manere ſuper eos: ideóq; infantes, qui credere nequeunt, iacere in ſua damnatione. Reſpondeo, Chriſtum illic non de generali reatu loqui quo impliciti ſunt omnes poſteri Adæ: ſed tantùm minari Euangelij contemptoribus, qui oblatam ſibi gratiam ſuperbè & contumaciter reſpuunt. Hoc verò nihil ad infantes.

2. Simul contrariam rationem oppono, Quemcunque benedicit Chriſtus, eum ab Adæ maledictione & ira Dei eximi. Quum ergo infantes ab eo benedictos eſſe notum ſit, ſequitur à morte exemptos eſſe. Falsò deinde citat quod nuſquam legitur,

Inſtantiæ ſolutio. Quiſquis natus eſt ex Spiritu, vocem Spiritus audire. Quod etſi demus eſſe ſcriptum, nihil tamen aliud eliciet quàm fideles, prout operatur in illis Spiritus, ad obſequium formari. Atqui quod de certo numero dictum eſt, ad omnes æquè trahere vitioſum eſt.

4. Argumentum. Reſp. Obiicit quarto, Quia præcedit quod animale eſt, expectandum eſſe tempus maturum 1.Cor.15.46. Baptiſmo qui eſt ſpiritualis. Ego autẽ, etſi fateor omnes poſteros Adæ ex carne genitos ab ipſo vtero geſtare ſuam damnationem, id tamen obſtare nego quominus ſtatim remedium Deus afferat. Neq; enim oſtendet Seruetus plures annos diuinitus fuiſſe præſcriptos quo incipiat ſpiritualis vitę nouitas. Paulo quidem teſte, licet natura perditi ſint 1.Cor.7.14.

5. Arg. allegoricum. qui naſcuntur ex fidelibus, ſupernaturali tamen gratia ſancti ſunt. Allegoriam deinde 2.Sam.5.8. profert, quòd Dauid in arcem Sion conſcendens, neq; cęcos nec claudos ſecum duxerit,

Reſp.1. ſed ſtrenuos milites. Quid autem ſi parabolam oppono, in qua Deus ad cæleſte epulum Luc.14.21.

2. inuitat cęcos & claudos, hoc ſe nodo quomodo expediet Seruetus? Quęro etiam annon

3. prius cum Dauide militaſſent claudi & mutili. Lõgius tamen in hac ratione inſiſtere ſupervacuum eſt, quam ex mera falſitate conflatam, ex Sacra hiſtoria deprehendent lectores.

6. Arg. allegoricum. Sequitur altera allegoria, Apoſtolos piſcatores hominum fuiſſe, nõ paruulorum. Mat.4.19.

Ego

Matt. 13. 47. Ego autem quæro quid ſibi velit illud Chriſti, In rete Euangelij colligi omne piſcium
genus. Sed quia allegoriis ludere non placet, reſpondeo, quum Apoſtolis iniunctum Reſp. 1.
fuit docẽdi munus, non fuiſſe tamen prohibitos ab infantibus baptizandis. Quanquam
ſcire adhuc velim, quum ἀνθρώπους nominet Euangeliſta (qua voce abſque exceptione 2.
1. Cor. 2. 14. comprehenditur humanum genus) cur infantes neget eſſe homines. Obtendit ſeptimò, Quum ſpiritualibus quadrent ſpiritualia, infantes qui ſpirituales non ſunt, neq; ad 7. Argumentum.
Baptiſmum aptos eſſe. Sed primò quàm peruersè torqueat locum Pauli planè liquet. Reſp.
Agitur de doctrina, Quum ſibi in vano acumine plus æquo placerent Corinthij, eorum
ſocordiam coarguit Paulus, quòd primis doctrinæ cæleſtis rudimentis adhuc imbuendi eſſent. Quis inde colliget, negandum eſſe infantibus Baptiſmum, quos ex carne progenitos Deus ſibi gratuita adoptione conſecrat? Quòd excipit, Paſcendos eſſe ſpirituali 8. Arg.
cibo, ſi noui ſunt homines, ſolutio facilis eſt, Baptiſmo eos admitti in Chriſti gregem, Reſp.
& ſufficere illis adoptionis ſymbolum, donec adulti pares ſint ferendo ſolido cibo. Expectandum ergo eſſe tẽpus examinis quod Deus in ſacra Cœna disertè flagitat. Obiicit 9. Arg.
poſtea, Chriſtum vocare omnes ſuos ad ſacram Cœnam. Atqui ſatis conſtat eum nullos admittere niſi qui ad celebrandam mortis ſuæ memoriam iam ſunt preparati. Vnde Reſp.
ſequitur, infantes, quos amplexu ſuo dignatus eſt, diſtincto & proprio in gradu ſubſiſtere donec adoleſcant, neque tamen exteros eſſe. Quòd excipit, portentum eſſe ſi homo Exceptio
poſtquam natus eſt non comedat: reſpondeo aliter paſci animas quàm externo Cœnæ Reſponſio 1.
eſu: ideóque Chriſtum infantibus cibum nihilominus eſſe, licet à ſymbolo abſtineant.
Baptiſmi diuerſam eſſe rationem quo illis tantùm ianua in Eccleſiam aperitur. Rurſum 2.
Matt. 24. 46. obiicit, bonum œconomum diſtribuere cibum familiæ tempore ſuo. Quod etſi libenter fateor, quo tamen iure definiet nobis Baptiſmi tempus, vt probet non dari tempeſtiuè infantibus? Exceptio altera. Reſp. 2.
Iohan. 4. 35. Adducit præterea illud Chriſti mandatum ad Apoſtolos, vt properent 10. Arg.
ad meſſem dum albeſcunt agri. Nempe hoc tantùm vult Chriſtus, vt Apoſtoli, præſentem laboris fructum cernentes, alacrius ſe ad docendum accingant. Reſp.
Act. 11. 26. Quis inde colliget ſolum meſſis tempus Baptiſmo eſſe maturum? Vndecima ratio eſt, quòd in prima Eccleſia idem erant Chriſtiani & diſcipuli: ſed iam vidimus eum inſcitè ratiocinari a parte 11. Arg. Reſp.
ad totum. Diſcipuli vocantur iuſtæ ætatis homines qui iá fuerant edocti, & Chriſto nomen dederant: ſicuti Iudæos ſub lege Moſis diſcipulos eſſe oportuit: nemo tamen inde
rectè inferet extraneos fuiſſe infantes, quos Deus teſtatus eſt pro domeſticis ſibi eſſe.
Adhæc obtẽdit, Chriſtianos omnes eſſe fratres, quo in numero infantes nobis non ſunt 12. Arg.
quandiu à Cœna eos repellimus. Ego verò ad principium illud redeo, non eſſe hæredes Reſp.
regni cælorum niſi qui Chriſti ſunt membra: deinde Chriſti amplexum veram fuiſſe teſſeram adoptionis, qua infantes adultis communiter iunguntur, nec abſtinentiam temporalem à Cœna obſtare quominus pertineant ad Eccleſiæ corpus. Nec verò latro in
cruce conuerſus deſiit eſſe frater piorum: quanuis ad Cœnam nunquam acceſſerit. Addit poſtea, neminem fieri fratrem noſtrum niſi per Spiritum adoptionis: qui tantùm ex 13. Arg.
auditu fidei confertur. Reſpondeo: ſemper in eundem relabi paralogiſmum: quia prępoſterè ad infantes trahit quod de ſolis adultis dictum eſt. docet illic Paulus húc eſſe Deo Reſponſio.
ordinarium vocationis modum, vt electos ſuos ad fidem adducat dum illis ſuſcitat fidos doctores, quorum miniſterio & opera manum porrigit. Quis inde legem imponere
Act. 10. 44. ei audeat quominus arcana alia ratione infantes Chriſto inſerat? Quòd obiicit, Cor- 14. Arg.
Ibid. 8. 27 nelium accepto Spiritu ſancto baptizatum fuiſſe, quàm perperam ex vno exemplo ge- Reſp.
neralem regulam eliciat, patet ex Eunucho & Samaritanis, in quibus diuerſum ordi-
Iohan. 10 39. nem Deus tenuit, vt Baptiſmus dona Spiritus præcederet. Decimaquinta ratio pluſquam inſulſa eſt. dicit nos regeneratione deos fieri: eſſe autem deos ad quos ſermo Dei 15. Arg. Reſp. 1.
factus eſt: quod non competit in pueros infantes. Quòd deitatẽ affingit fidelibus, vnum
eſt ex eius deliriis, quod excutere non eſt præſentis loci: ſed locum Pſalmi torquere in
tam alienum ſenſum, perditæ impudentiæ eſt. Dicit Chriſtus Reges & Magiſtratus vocari à Propheta Deos, quia munus ſuſtineant diuinitus ſibi iniunctum. Hic verò dexter 2.
interpres, quod de ſpeciali gubernandi mandato ad certos homines dirigitur, ad Euangelij doctrinam trahit, vt infantes ab Eccleſia exterminet. Obiicit rurſum, Infantes non 16. Arg.
poſſe nouos homines cenſeri: quia non gignuntur per ſermonem. Ego verò, quod ſæ- Reſp.
pius iam dixi nunc quoque repeto, ad nos regenerandos doctrinam ſemen eſſe incorruptibile, ſi quidem ad eam percipiendam ſumus idonei: vbi verò nondum per ætatem

17. Argu. Allegoricum. nobis ineſt docilitas, Deum tenere ſuos regenerandi gradus. Poſtea ad allegorias ſuas
redit, quòd ouis & capra in Lege non ſtatim ac egreſſæ erant ex vtero fuerint oblatæ in
Reſp. ſacrificium. Si figuras huc trahere libet, mihi promptum eſt regerere, primogenita om-
nia ſimulac vuluam aperuerant, fuiſſe Deo ſacra: deinde oportuiſſe agnum anniculum Exod. 13. 12.
mactari. Vnde ſequitur, virile robur minimè eſſe expectádum, quin potius & fœtus re- Exod. 12. 5.
18. Argumentum. centes & adhuc teneros à Deo in ſacrificia deligi. Contendit præterea, non poſſe venire
Reſp. ad Chriſtum niſi qui à Iohanne fuerint præparati. Quaſi verò non fuerit temporale Io-
hannis officium. Sed vt hoc omittam, illa certè præparatio non fuit in pueris quos am-
19. Argumentum. plexus eſt Chriſtus, ac benedixit. Quale valeat cum falſo ſuo principio. Patronos tádem
Reſp. accerſit Triſmegiſtum & Sibyllas, quòd ſacræ ablutiones non cõueniant niſi adultis. En
quàm honorificè ſentiat de Chriſti Baptiſmo, quem exigit ad profanos Gentium ritus,
ne aliter adminiſtretur quàm Triſmegiſto placuerit. Nobis verò pluris Dei authoritas,
cui viſum eſt infantes ſibi conſecrare, ac initiare ſacro ſymbolo cuius nondum per æta-
tem vim tenebant. Nec fas eſſe ducimus à Gentium expiationibus mutuari quod æter-
nam & inuiolabilem Dei legem, quam de circunciſione ſanxit, in Baptiſmo noſtro mu
20. Argumentum. tet. Vltimo loco ratiocinatur, Si infantes, liceat ſine intellectu baptizare, Baptiſmum à
Reſp. pueris ludentibus mimicè & per iocum poſſe adminiſtrari. Atqui de hac re cum Deo
litiget, ex cuius præcepto Circunciſio communis fuit infantibus antequam intelligen-
tiam adepti eſſent. Fuitne igitur res ludicra, vel obnoxia puerorum ineptiis, vt potue-
rint ſanctam Dei inſtitutionem euertere? Sed nihil mirum eſt, reprobos iſtos ſpiritus,
quaſi phrenitide agitarentur, craſſiſſimas quaſque abſurditates in errorum ſuorum de-
fenſionem ingerere: quia Deus eorum faſtum & pertinaciam tali vertigine iuſtè vlci-
ſcitur. Certè quàm debilibus ſuppetiis fraterculos ſuos Anabaptiſtas Seruetus adiuue-
rit, planum me feciſſe confido.

Cur tantis impetu Satan in pædobaptiſmũ ſtrauitur? Ratio 1. 32 Iam nemini ſobrio ambiguum fore arbitror quàm temere Eccleſiá Chriſti con-
turbent qui rixas ac contẽtiones mouent ob pædobaptiſmum. Sed enim operæpretium
eſt obſeruare quid tãta iſta vafritia Satan moliatur: nempe vt ſingularem fiduciæ & ſpi-
ritualis gaudij fructum, qui hinc colligendus eſt, nobis eripiat, ac de bonitatis etiam di-
2. uinæ gloria tantundem delibet. Quàm enim ſuaue piis animis, non verbo tantùm, ſed
oculari etiam ſpectaculo certiores fieri, tantum ſe gratiæ apud Patrem cæleſtẽ obtinere
vt poſteritas ſua illi curæ ſit? Hic enim videre eſt vt prouidentiſſimi erga nos patrisfami
liâs perſonam ſuſcipit qui ne poſt mortem quidem noſtram, ſolicitudinem noſtri depo
Pſal. 48. 11. nit quin liberis noſtris cõſulat ac proſpiciat. Annon hîc exemplo Dauidis toto corde ad
gratiarum actionem debemus exultare, vt tali bonitatis ſpecimine eius nomen ſanctifi
Ex hoc Anabaptiſtarum errore duo mala præcipua. 1. ingratitudo erga Deum. 2. Ignauia in liberis ad pietatem erudiendis. cetur? Hoc, hoc certè agit Satan pædobaptiſmum tantis copiis impetendo: quo ſcilicet
teſtificatione iſta gratiæ Dei è medio ſublata, quæ per ipſam oculis noſtris obuerſatur
promiſſio, ſenſim tandẽ euaneſcat. Vnde non impia tãtùm aduerſus Dei miſericordiam
ingratitudo naſceretur, ſed in liberis ad pietatem erudiendis ignauia quædam. Neq; e-
nim parum incitamur hoc aculeo ad eos in ſerio Dei timore Legiſque obſeruatione e-
ducandos, dum reputamus, ſtatim à partu, filiorum loco eſſe ab ipſo habitos & agnitos.
Concluſio hortatoria, vt infantes eos offeramus. Quamobrem, niſi malignè Dei beneficentiam obſcurare libet, infantes illi noſtros offe
ramus, quibus locũ inter ſuos familiares ac domeſticos, id eſt Eccleſiæ mẽbra, attribuit.

CAPVT XVII.

De ſacra Chriſti Cœna: & quid nobis conferat.

Conſtat hoc caput duabus præcipuis partibus.

1 Prima pars primùm oſtendit quidnam ſit quod Deus in S. Cœna exhibet, ſect. 1. 2. 3. 4. Deinde quomodo & quatenus id noſtrum fit, a ſect. 5. vſque ad 12.

2 Secunda pars continet potiſſimum refutationes errorum quos circa Cœnam Domini ſuperſtitio inuexit. Primùm autem Tranſſubſtantiatio refellitur, ſect. 12. 13. 14. 15. Deinde Conſubſtantiatio & Vbiquitas, ſect. 16. 17. 18. 19. Tertio, inſtitutionem ipſam contra hyperbolicos iſtos doctores facere oſtenditur, ſect. 20. 21. 22. 23. 24. 25. Quartò, aliis rationibus e verbo Dei deſumptis confirmatur orthodoxa ſententia, ſect. 26. 27. Quinto, authoritas Patrum aduerſariis excutitur, ſect. 28. Sextò, euertitur præſentia illa quam ipſi ſtatuunt, aliaque ſtabilitur, ſect. 29. 30. 31. 32. Septimo, agitur de communione noſtra, & qualis eſſe debeat. ſect. 33. 34. Octauo, refellitur adoratio ab aduerſariis inuecta, & oſtenditur quorſum inſtituta ſit Cœna Domini, ſect. 35. 36. 37. 38. 39. Poſtremo, de examine communicantium, ſect. 40. 41. 42. De externæ actionis ritibus, de frequenti communione, tum de communione ſub vtraque ſpecie inſtituitur diſceptatio, ſolutis aduerſariorum obiectis, ſect. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. & 50.

POſtquam nos ſemel in familiam ſuam recepit Deus, nec tantùm vt ſeruorum loco nos habeat, ſed filiorum: vt partes impleat optimi patris & de ſua progenie ſoliciti, continuo etiam vitæ curſu nos alendos ſuſcipit. Nec eo contentus, dato pignore nos huius continuæ liberalitatis certiores reddere voluit. In hunc ergo finem alterum Eccleſiæ ſuæ ſacramentum dedit per manum vnigeniti Filij, ſpirituale epulum ſcilicet, vbi ſe Chriſtus viuificum eſſe panem teſtatur, quo animæ noſtræ ad veram & beatam immortalitatem paſcuntur. Quoniam verò apprime neceſſaria eſt tanti myſterij cognitio, & pro ſua magnitudine accuratam explicationem poſtulat: & Satan, vt hoc inæſtimabili theſauro Eccleſiam priuaret, pridem nebulas, deinde tenebras obſcurandæ eius luci induxit, tum contentiones & pugnas mouit quæ ab huius ſacri alimenti guſtu alienarent ſimplicium mentes, & noſtra etiam ætate idem artificium tentauit: vbi ſummam pro rudium captu complexus fuero, nodos illos quibus mundum illaqueare Satan molitus eſt, expediam. Primò ſigna ſunt panis & vinum, quę inuiſibile alimentum, quod percipimus ex carne & ſanguine Chriſti, nobis repræſentant. Sicut enim in Baptiſmo nos regenerans Deus, in Eccleſiæ ſuæ ſocietatem inſerit, & adoptione ſuos facit: ita diximus officium prouidi patrisfamiliâs in eo pręſtare, quòd cibum aſſiduè miniſtrat, quo nos in ea vita ſuſtineat ac conſeruet in quam nos verbo ſuo genuit. Porrò vnicus animæ noſtræ cibus Chriſtus eſt, ideóque ad eum nos inuitat cæleſtis Pater, vt eius communicatione refecti, vigorem ſubinde colligamus, donec ad cæleſtem immortalitatem peruentum fuerit. Quoniam verò myſterium hoc arcanæ Chriſti cum piis vnionis natura incomprehenſibile eſt, figuram eius & imaginem in ſignis viſibilibus exhibet ad modulum noſtrum aptiſſimis: imò velut datis arrhis ac teſſeris tam certum nobis facit quàm ſi oculis cerneretur: quia in craſſiſſimas quaſque mentes hæc tam familiaris ſimilitudo penetrat, non ſecus animas Chriſto paſci quàm panis & vinum corporalem vitam ſuſtentant. Iam ergo habemus in quem finem ſpectet myſtica hæc benedictio, nempe quo nobis cõfirmet, corpus Domini ſic pro nobis ſemel eſſe immolatum vt nunc eo veſcamur, ac veſcendo, vnici illius ſacrificij efficaciam in nobis ſentiamus: ſanguinem eius ſic pro nobis ſemel fuſum, vt ſit nobis perpetuus potus. Atque ita ſonant verba promiſſionis illic additæ, Accipite: hoc eſt corpus meum quod pro vobis traditur. Corpus ergo quod oblatum ſemel eſt in ſalutem noſtram, iubemur accipere & comedere: vt dum huius fieri nos videmus participes, viuificæ illius mortis virtutem certò ſtatuamus in nobis efficacem fore. Vnde & calicem fœdus vocat in ſuo ſanguine. Fœdus enim quod ſanguine ſuo ſemel ſanciuit, quodammodo renouat, vel potius continuat, quantum ad fidei noſtræ confirmationem attinet, quoties ſacrum illum ſanguinem libandum nobis porrigit.

S. Cœna cur à Chriſto inſtituta. — Iohan. 6. 51. — *Huius myſterij cognitio quam neceſſaria.* — *Quæ ſint ſigna in hoc myſterio.* — *Quorſum nobis ea, & non alia, inſtituta ſint.* — *Cõfirmatio ab inſtitutione petita.* — Matt. 26. 26. Marc. 14. 17. Luc. 22. 19. 1. Cor. 11. 24.

2 Magnum verò fiduciæ ac ſuauitatis fructum ex hoc ſacramento colligere poſſunt piæ animæ, quòd teſtimonium habent in vnum corpus nos cum Chriſto coaluiſſe, vt quicquid ipſius eſt, noſtrum vocare liceat. Hinc ſequitur vt nobis ſecurè ſpondere audeamus, vitam æternam noſtram eſſe, cuius ipſe eſt hæres: nec regnum cælorum quò iam ingreſſus eſt, poſſe magis nobis excidere quàm ipſi: rurſum peccatis noſtris non poſſe nos damnari, à quorum reatu nos abſoluit quum ea ſibi imputari voluerit ac ſi ſua eſſent. Hæc eſt mirifica commutatio, qua pro immenſa ſua benignitate nobiſcum vſus eſt: quòd filius hominis nobiſcum factus, nos ſecum Dei filios fecerit: quòd ſuo in terras deſcenſu, aſcenſum nobis in cælum ſtrauerit: quòd accepta noſtra mortalitate, ſuam nobis immortalitatem contulerit: quòd ſuſcepta noſtra imbecillitate, ſuam in nobis virtutem confirmauerit: quòd noſtra in ſe recepta paupertate, ſuam ad nos opulentiam tranſtulerit: quòd recepta ad ſe, qua premebamur iniuſtitiæ noſtræ mole, ſua nos iuſtitia induerit.

Huius ſacramenti multiplex vſus & fructus, pœnâ reſpectu.

3 Horum omnium adeò ſolidam habemus teſtificationem in hoc ſacramento, vt certò ſtatuendum ſit, verè nobis exhiberi non ſecus ac ſi Chriſtus ipſe præſens aſpectui noſtro obijceretur, ac manibus attrectaretur. Hoc enim verbum nec mentiri nec illudere nobis poteſt, Accipite, edite, bibite: hoc eſt corpus meum, quod pro vobis traditur: hic eſt ſanguis, qui in remiſſionem peccatorum effunditur. Quòd accipere iubet, ſignificat noſtrum eſſe: quòd edere iubet, ſignificat vnam nobiſcum ſubſtantiam fieri: quòd de corpore prædicat pro nobis eſſe traditum, de ſanguine pro nobis effuſum, in eo docet vtrunque non tam ſuum eſſe quàm noſtrum: quia vtrunque non ſuo commodo,

Cœna Domini redemptionis noſtræ miranda beneficia & Chriſtum ipſum nobis exhibet. Quod ex inſtitutionis verbis clariſſimè conſtat.

ſed in ſalutem noſtram & ſumpſit & poſuit. Ac diligenter quidem obſeruandum eſt, potiſſimam & penè totam ſacramenti energiam in his verbis ſitam eſſe, Quod pro vobis traditur, Qui pro vobis effunditur. alioqui non magnopere nobis conduceret, corpus & ſanguinem Domini nunc diſtribui, niſi in redemptionem ac ſalutem noſtram expoſita ſemel fuiſſent. Itaque ſub pane & vino repræſentantur: quo diſcamus non modò noſtra eſſe, ſed nobis deſtinata in ſpiritualis vitæ alimentum. Id eſt quod antea admonuimus, à rebus corporeis quæ in ſacramento proferuntur, quadam analogia nos ad ſpirituales deduci. Sic quum panis nobis in ſymbolum corporis Chriſti datur, hæc ſtatim cõcipienda eſt ſimilitudo, Vt corporis noſtri vitam panis alit, ſuſtinet, tuetur: ita corpus Chriſti vegetandæ ac viuificandæ animæ vnicum eſſe cibum. Quum vinum in ſymbolum ſanguinis propoſitum intuemur: cogitandum quos corpori vſus vinum afferat, vt eoſdem ſpiritualiter afferri nobis Chriſti ſanguine reputemus: ſunt autem, fouere, reficere, confirmare, exhilarare. Nam ſi ſatis perpendimus quid nobis ſacroſancti huius corporis traditio, quid ſanguinis effuſio profuerit: non obſcurè perſpiciemus, hæc panis & vini attributa, ſecundum eiuſmodi analogiam, optimè illis erga nos conuenire dum nobis communicantur.

In quibus id præcipue ſit cõſideratione oſtenditur.

Signorũ et rerum ſignificatarum conuenientia.

Quæ ſint præcipuæ huius ſacramenti partes.

4 Non ergo præcipuè ſunt ſacramenti partes, corpus Chriſti ſimpliciter & ſine altiori conſideratione nobis porrigere: ſed magis promiſſionem illam qua carnem ſuam verè cibum teſtatur, & ſanguinem ſuum potum, quibus in vitam æternam paſcimur, qua ſe panem vitę affirmat, de quo qui manducauerit, viuet in æternum: illam (inquam) promiſſionem obſignare & confirmare: & quo id efficiat, ad Chriſti crucem mittere, vbi ea promiſſio verè præſtita, & numeris omnibus impleta fuit. Neque enim Chriſto rite & ſalutariter veſcimur niſi crucifixo, dum efficaciam mortis eius viuo ſenſu apprehendimus. Nam quòd ſe panem vitæ nuncupauit, non eam à ſacramento ſumpſit appellationem, vt quidam peruerſè interpretantur: ſed quia talis à Patre datus nobis fuerat, talémque ſeſe præſtitit: quum humanæ noſtræ mortalitatis particeps factus, nos diuinæ ſuæ immortalitatis cõſortes fecit: quum in ſacrificium ſe offerens, maledictionem in ſe noſtram ſuſtulit, vt ſua nos benedictione perfunderet: quum morte ſua mortem deglutiuit & abſorbuit: quum in ſua reſurrectione carnem hanc noſtram corruptibilem, quam induerat, in gloriam & incorruptionem ſuſcitauit.

Priore partis prima articulo explicato, ſequitur poſterior, nẽpe quomodo Chriſtus panis vitæ ſit à nobis recipiendus.

5 Reſtat vt applicatione id totum ad nos perueniat: id fit cum per Euangelium, tum illuſtrius per ſacram Cœnam, vbi & ſe ipſe cum bonis ſuis omnibus nobis offert, & nos fide eum recipimus. Non ergo facit ſacramẽtum vt Chriſtus panis vitæ eſſe primum incipiat: ſed dum in memoriam reuocat, panem vitæ eſſe factum, quo aſſiduè veſcamur, eiúſq; panis guſtum & ſaporem nobis præbet, vt vim panis illius ſentiamus facit. Pollicetur enim nobis, quicquid fecit aut paſſus eſt Chriſtus, id ad nos viuificandos factũ eſſe. Deinde hanc viuificationem, æternam eſſe, qua ſine fine alamur, ſuſtineamur & conſeruemur in vita. Siquidem vt panis vitæ nobis non fuiſſet Chriſtus, niſi nobis natus & mortuus fuiſſet, niſi nobis reſurrexiſſet: ita nũc minimè eſſet niſi eius natiuitatis, mortis, reſurrectionis efficacia & fructus res ętera foret ac immortalis. Quod totum eleganter his verbis expreſſit Chriſtus; Panis quem ego dabo, caro mea eſt, quam ego dabo pro mũdi vita. Quibus haud dubiè innuit, ſuum nobis corpus ideo pro pane futurum ad ſpiritualem animæ vitam quia in mortem pro ſalute noſtra exponendũ erat: nobis autem porrigi vt veſcamur, quum fide nos facit eius participes. Semel itaque ipſum dedit quo panis fieret, quum in mundi redemptionem crucifigendum expoſuit: quotidie dat, vbi participandum, quatenus crucifixum eſt, Euangelij verbo nobis offert: vbi eam exhibitionem ſacro Cœnæ myſterio obſignat: vbi idipſum intus complet quod exterius deſignat. Porrò nobis hic duo cauẽda ſunt vitia: ne aut in extenuandis ſignis nimij, à ſuis myſteriis ea diuellere quibus quodammodo annexa ſunt: aut in iiſdem extollendis immodici, myſteria interim etiam ipſa nonnihil obſcurare videamur. Chriſtum eſſe panem vitæ, quo in ſalutem æternam nutriãtur fideles, nemo eſt niſi prorſus irreligioſus, qui non fateatur. Sed hoc non perinde inter omnes conuenit, qualis ſit eius participandi ratio. Sunt enim qui manducare Chriſti carnem, & ſanguinẽ eius bibere, vno verbo definiunt nihil eſſe aliud quàm in Chriſtum ipſum credere. Sed mihi expreſſius quiddam ac ſublimius videtur voluiſſe docere Chriſtus in præclara illa concione, vt carnis ſuæ manducationem nobis commendat: nempe vera ſui participatione nos viuificari: quam

Iohan.6.51.

Fide manducamus.

Vbi duo vitia ſunt cauenda, ne videlicet ſigna nimis extenuentur aut attollantur.

Præterea non tantum ad ſi-

quam manducandi etiam ac bibẽdi verbis ideo deſignauit, ne quam ab ipſo vitam percipimus, ſimplici cognitione percipi quiſpiam putaret. Quemadmodum enim non aſpectus, ſed eius panis corpori alimentum ſufficit: ita verè ac penitus participem Chriſti animam fieri conuenit, vt ipſius virtute in vitam ſpiritualem vegetetur. Interim verò hanc non aliam eſſe quàm fidei manducationem fatemur: vt nulla alia fingi poteſt. Verùm hoc inter mea & iſtorum verba intereſt, quod illis manducare eſt duntaxat credere: ego credendo manducari Chriſti carnem, quia fide noſter efficitur, eámque manducationem fructum effectúmque eſſe fidei dico. Aut ſi clarius velis, illis manducatio eſt fides: mihi ex fide potius conſequi videtur. In verbis quidem paruum, ſed in re non mediocre eſt diſcrimen. Nam etſi docet Apoſtolus, Chriſtum in cordibus noſtris habitare per fidem, nemo tamen habitationem iſtam, fidem interpretabitur: ſed eximium fidei effectum explicari omnes ſentiunt, quòd per ipſam fideles conſequuntur vt Chriſtum in ſe habeant manentem. In hunc modum voluit Dominus, panem vitæ ſe nuncupando, non tantùm docere in mortis reſurrectioniſque ſuæ fide repoſitam eſſe nobis ſalutem: ſed vera etiam ſui communicatione fieri vt vita ſua in nos transſeat, ac noſtra fiat: non ſecus ac panis, dum in alimentum ſumitur, vigorem corpori adminiſtrat.

dem, ſed etiam ad fidei effectum receptio illa referenda eſt.

Manducare Chriſtum, quid.

Epheſ.3.17.
Iohan.6.51.

Chriſtus quo ſenſu panis vitæ.

6 Nec alio ſenſu Auguſtinus, quem illi patronum ſibi aduocant, credendo nos manducare ſcripſit, quàm vt manducationem iſtam fidei eſſe, non oris indicaret. Quod neq; ipſe nego: ſed ſimul tamen addo, nos fide complecti Chriſtum non eminus apparẽtem, ſed ſe nobis vnientem, vt ipſe caput noſtrum, nos verò eius membra ſimus. Neque tamen locutionem illam ſimpliciter improbo: ſed tantùm nego plenam eſſe interpretationem ſi definite volunt quid ſit Chriſti carnem edere. Alioqui video Auguſtinum hac loquendi forma ſæpius vſum eſſe. vt quum dicit libro De doctrina Chriſtiana 3, Niſi manducaueritis carnem filij hominis: figura eſt, præcipiens paſſioni Domini eſſe communicandum, & ſuauiter atque vtiliter recondendum in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata ſit. Item quum dicit, tria illa millia hominũ, qui Petri concione conuerſi ſunt, ſanguinem Chriſti, quem ſæuiendo fuderant, credendo bibiſſe. Verùm plurimis aliis locis illud fidei beneficium egregiè commendat, quòd per ipſam non minus reficiuntur carnis Chriſti communione animæ noſtræ quàm corpora pane quo veſcuntur. Atque idipſum eſt quod alicubi ſcribit Chryſoſtomus, Chriſtum non fide tantùm, ſed re ipſa nos ſuum efficere corpus. Neque enim aliunde quàm à fide tale bonum conſequi intelligit: ſed hoc tantùm vult excludere, nequis, dum fidem nominari audit, nudam imaginationem concipiat. Eos verò qui Cœnam volunt externæ ſolùm profeſſionis notam eſſe, nunc prætereo: quia ſatis eorum errorem refutaſſe mihi videor quum agerem de ſacramentis in genere. Hoc ſolùm obſeruent lectores, dum calix vocatur fœdus in ſanguine, promiſſionem exprimi quæ ad fidem confirmandam valeat. Vnde ſequitur, niſi in Deum reſpicimus, & amplectimur quod offert, nos ſacra Cœna rectè non vti.

Auguſtini & Chryſoſtomi authoritate confirmatur quod de manducatione ſupra dictum eſt.

Homil. in Iohan. 31, & 40 & alibi.
Act.2.41.

Homil. 60. & 61. ad popul. Ant. Homil. in Marc. 83.

Cap 14. ſect. 13.

Luc.22.20.

7 Neque enim præterea mihi ſatisfaciunt qui nonnullam nobis eſſe cum Chriſto communionem agnoſcentes, eam dum oſtendere volunt, nos Spiritus modò participes faciunt, prætcrita carnis & ſanguinis mentione. Quaſi verò illa omnia de nihilo dicta forent, carnem eius verè eſſe cibum, ſanguinem eius verè eſſe potum: non habere vitam niſi qui carnem illam manducauerit, & ſanguinem biberit: & quæ eodem pertinent. Quare ſi vltra eorum deſcriptionem (vt nimis reſtricta eſt) ſolidam Chriſti communionem progredi conſtat: quouſque pateat & ſeſe proferat, paucis perſtringere aggrediar antequam de cõtrario vitio exceſſus verba faciam. Erit enim mihi longior cum hyperbolicis doctoribus diſputatio, qui dum pro ſua craſſitie abſurdum edendi & bibendi modum fabricant, Chriſtum quoque carne ſua exutum in phantaſma transfigurant. ſi tamen vllis verbis complecti tantum myſterium liceat: quod ne animo quidem ſatis me comprehendere video, & libenter ideo fateor, nequis eius ſublimitatem infantiæ meæ modulo metiatur. Quin potius lectores hortor, ne intra iſtos nimium anguſtos fines, mentis ſenſum contineant: ſed multo altius aſſurgere contendant, quàm meo ductu poſſint. nam ego ipſe quoties hac de re ſermo eſt, vbi omnia dicere conatus ſum, parum adhuc mihi pro eius dignitate dixiſſe videor. Quanquam autem cogitando animus plus valet, quàm lingua exprimendo: rei tamen magnitudine ille quoque vincitur & obruitur. Itaque nihil demum reſtat niſi vt in eius myſterij admirationem prorumpam, cui nec mẽs

Nec ſatis eſt quod hanc communionẽ, nonnulli, præterita carnis & ſanguinis mentione, nihil quàm ſpiritualem eſſe agnoſcant.

Sect.12. & ſequentib.

Huius tamen communionis tantum eſt myſterium vt ſatis eam ſit, hominibus in hac vita non poſſe ſatis aſſequi, quomodo ſit de ea ſtatuendum.

planè

planè cogitando, nec lingua explicando par eſſe poteſt. Sententię tamen meæ ſummam exponam vtcunque: quam vt nihil dubito veram eſſe, ita piis pectoribus non improbatum iri confido.

Quod autem poſuit author, huiuſmodi eſt. 1. Nullam omnino vitam eſſe niſi in Chriſto. 2. Eum vero hanc habere duplici ratione: primùm à ſeipſo, vt eſt Deus: deinde transfundendo eam in carnem quam induit, vt inde ad nos vitæ communicatio promanaret.

8 Primùm omnium è Scripturis docemur, Chriſtum ab initio viuificum illud Patris verbum fuiſſe, vitæ fontem & originem vnde omnia vt viuerent ſemper acceperunt. Quare Iohannes nunc ſermonem vitæ nuncupat, nunc in ipſo vitam fuiſſe ſcribit, ſignificas illum etiam tum creaturas omnes influentem, vim ſpirandi ac viuendi eis inſtillaſſe. Idem tamen poſtea ſubiicit, manifeſtatam tunc demum fuiſſe vitam quum aſſumpta noſtra carne, Filius Dei ſe viſendum oculis, manibúſque palpandum præbuit. Nam etſi virtutem prius quoque ſuam in creaturas diffundebat: quia tamen homo, per peccatum à Deo alienatus, communicatione vitæ perdita, mortem vndique cernebat ſibi imminentem: vt ſpem immortalitatis reciperet, in eius verbi communionem recipi oportebat. Quantulam enim fiduciam inde concipias ſi Dei quidem verbum, à quo remotiſſimus ſis, vitæ plenitudinem in ſe continere audias, in te autem ipſo ac circunquaque nihil præter mortem occurrat & ante oculos verſetur? At verò vbi fons ille vitæ habitare in carne noſtra cœpit iam non procul nobis abſconditus latet, ſed coram ſe participandum exhibet. Quin & ipſam, in qua reſidet, carnem viuificam nobis reddit, vt eius participatione ad immortalitatem paſcamur. Ego ſum (inquit) panis vitæ qui de cælo deſcendi. Et panis quem ego dabo, caro mea eſt, quam ego dabo pro mundi vita. Quibus verbis docet, non modò ſe vitam eſſe, quatenus ſermo eſt Dei æternus qui è cælo ad nos deſcendit, ſed deſcendendo vim iſtam in carnem quam induit, diffudiſſe: vt inde ad nos vitæ communicatio promanaret. Hinc & illa iam conſequuntur, Quòd caro eius verè eſt cibus: ſanguis eius verè eſt potus: quibus alimentis in vitam ęternam fideles educantur. In hoc ergo ſita eſt piis eximia conſolatio, quòd vitam in propria carne nunc reperiunt. Sic enim non modò facili ad eam aditu penetrant, ſed vltro ſibi expoſitam & obuiam habent. Cordis ſinum tantùm protendant quo præſentem amplexentur, & eam obtinebunt.

Ioh.1.1.

Io.6.48.&58

Confirmatio, ex Cyrillo.

9 Etſi autem tãtam à ſeipſa virtutem non habet Chriſti caro vt nos viuificet, quæ & prima ſua cõditione mortalitati obnoxia fuit, & nunc immortalitate prædita per ſe non viuit: iure tamen viuifica dicitur quæ vitæ plenitudine perfuſa eſt, quam ad nos tranſmitteret. In quem ſenſum illud Chriſti dictum cum Cyrillo interpretor, Sicut Pater vitam habet in ſemetipſo, ita & Filio dedit vitam habere in ſemetipſo. Illic enim propriè de ſuis dotibus diſſerit, non quas ab initio apud Patrem poſſidebat, ſed quibus ornatus fuit in ea ipſa carne in qua apparuit proinde in ſua quoque humanitate, vitæ plenitudinem habitare oſtendit: vt quiſquis carni ſuæ ac ſanguini communicarit, vitæ participatione ſimul fruatur. Id quale ſit, familiari exemplo explicare licet. Quemadmodũ enim è fonte aqua nunc bibitur, nunc hauritur, nunc per canales irrigandis agris deducitur: qui tamen non à ſeipſo exuberat in tot vſus, ſed ab ipſa ſcaturigine, quæ perenni fluxu nouam ſubinde largitatem illi ſufficit ac ſubminiſtrat: ita Chriſti caro inſtar fontis eſt diuitis & inexhauſti, quæ vitam à diuinitate in ſeipſam ſcaturientem ad nos transfundit. Iam quis non videt, communionem carnis & ſanguinis Chriſti neceſſariam eſſe omnibus qui ad cæleſtem vitam aſpirent? Huc ſpectant illæ Apoſtoli ſententiæ, Eccleſiam corpus eſſe Chriſti & eius complementum, ipſum verò eſſe caput, ex quo totum corpus coagmentatum & compactum per commiſſuras, incrementum corporis facit: Corpora noſtra membra eſſe Chriſti. Quę omnia non poſſe aliter effici intelligimus quin totus ſpiritu & corpore nobis adhæreat. Sed arctiſſimam illam ſocietatem qua eius carni copulamur, ſplẽdidiore adhuc elogio illuſtrauit quum dixit, nos eſſe membra corporis eius, ex oſſibus eius, & ex carne eius. Tandem vt rem omnibus verbis maiorem teſtetur, ſermonem exclamatione finit, Magnum (inquit) iſtud arcanum. Extremæ ergo dementiæ fuerit, nullam agnoſcere cum carne & ſanguine Domini fidelium communionem: quam tantam eſſe declarat Apoſtolus, vt eam admirari quàm explicare malit.

Io.5.29.

Et familiari exemplo ſua ſimilitudine.

Ephe.1.23.& 4.15.
1.Co.6.15.

Vnde conſtat, & quomodo Chriſti caro ſit viuifica, et qualis ſit noſtra cum Chriſto communio.

Quæ nulla locorum diſtantia impediri poteſt.

10 Summa ſit, non aliter animas noſtras carne & ſanguine Chriſti paſci, quàm panis & vinum corporalem vitam tuentur & ſuſtinent. Neque enim aliter quadraret analogia ſigni, niſi alimentum ſuum animæ in Chriſto reperirent. quod fieri non poteſt niſi nobiſcum Chriſtus verè in vnum coaleſcat, nóſque reficiat carnis ſuæ eſu & ſanguinis potu. Etſi autem incredibile videtur in tanta locorum diſtãtia penetrare ad nos Chriſti

carnem vt nobis ſit in cibum, meminerimus quantum ſupra ſenſus omnes noſtros emineat arcana Spiritus ſancti virtus, & quàm ſtultum ſit eius immenſitatem modo noſtro velle metiri. Quod ergo mens noſtra non comprehendit, concipiat fides, Spiritum verè vnire quæ locis diſiuncta ſunt. Iam ſacram illam carnis & ſanguinis ſui communicationem, qua vitam ſuam in nos transfundit Chriſtus, non ſecus acſi in oſſa & medullas penetraret, In Cœna etiam teſtatur, & obſignat: & quidem non obiecto inani aut vacuo ſigno, ſed efficaciam Spiritus ſui illic proferens, qua impleat quod promittit. Et ſanè rem illic ſignatam offert & exhibet omnibus qui ad ſpirituale illud epulũ accumbunt. quanquam à fidelibus ſolis cum fructu percipitur, qui tantam benignitatem vera fide animíque gratitudine ſuſcipiunt. Qua ratione dixit Apoſtolus, Panem quem frangimus, communionem eſſe corporis Chriſti: calicem quem verbo & precibus in hoc conſecramus, communionem eſſe ſanguinis ipſius. Nec eſt quod obiiciat quiſpiam, figuratam eſſe locutionem, qua ſignatæ rei nomen ſigno deferatur. Fateor ſanè fractionem panis ſymbolum eſſe, non rem ipſam. Verùm hoc poſito, à ſymboli tamẽ exhibitione rem ipſam exhiberi, ritè colligemus. Niſi enim quis fallacem vocare Deum volet, inane ab ipſo ſymbolum proponi, nunquam dicere audeat. Itaque ſi per fractionem panis Dominus corporis ſui participationem verè repræſentat, minimè dubium eſſe debet quin verè præſtet atque exhibeat. Atque omnino iſthæc piis tenenda regula eſt, vt quoties ſymbola vident a Domino inſtituta, illic rei ſignatę veritatem adeſſe certò cogitent, ac ſibi perſuadeant. Quorſum enim corporis ſui ſymbolum tibi Dominus in manum porrigat, niſi vt de vera eius participatione te certiorem faciat? Quòd ſi verum eſt pręberi nobis ſignum viſibile, ad obſignandam inuiſibilis rei donationem: accepto corporis ſymbolo, non minus corpus etiam ipſum nobis dari certò confidamus.

Itáque ſic in S. Cœna conſignatur, vt in ea non inane ſymbolum, ſed rem ipſam percipiamus.

Teſte Apoſtolo.

1.Cor.10.16.

Obiectio, figuratam eſſe locutionẽ.

Reſponſio.

Regula, de Sacramentis, certiſſima.

11 Dico igitur (quod & ſemper in Eccleſia receptum fuit, & hodie docent quicunque rectè ſentiunt) duabus rebus conſtare ſacrum Cœnæ myſterium: corporeis ſignis, quæ ob oculos propoſita, res inuiſibiles ſecundum imbecillitatis noſtræ captum nobis repræſentant: & ſpirituali veritate, quæ per ſymbola ipſa figuratur ſimul & exhibetur. Ea qualis ſit, dum familiariter demonſtrare volo, tria ſoleo ponere: ſignificationem, materiam quæ ex ea dependet, virtutem ſeu effectum qui ex vtraque conſequitur. Significatio in promiſſionibus eſt ſita, quæ quodammodo ſunt ſigno implicitæ. Materiam aut ſubſtantiam voco Chriſtum cum ſua morte & reſurrectione. Per effectum autem, redemptionem, iuſtitiam, ſanctificationem, vitámque æternam, & quæcunque alia nobis beneficia affert Chriſtus, intelligo. Porrò tametſi fidem hæc omnia reſpiciunt: nullum tamen locum relinquo huic cauillo: quaſi dum fide percipi Chriſtum dico, intelligentia duntaxat ac imaginatione velim concipi. Offerunt enim illum promiſſiones, non vt in aſpectu modò nudáque notitia hæreamus: ſed vt vera eius communicatione fruamur. Et ſanè non video quomodo in cruce Chriſti redemptionem ac iuſtitiam, in eius morte vitam habere ſe quis confidat, niſi vera Chriſti ipſius communione in primis fretus. Non enim ad nos bona illa peruenirent, niſi ſe prius noſtrum Chriſtus faceret. Dico igitur, in Cœnæ myſterio per ſymbola panis & vini, Chriſtum verè nobis exhiberi, adeóque corpus & ſanguinem eius, in quibus omnem obedientiam pro comparanda nobis iuſtitia adimpleuit: quo ſcilicet primùm in vnum corpus cum ipſo coaleſcamus: deinde participes ſubſtantiæ eius facti, in bonorum omnium communicatione virtutem quoque ſentiamus.

Concluſio partis prime iſtius capitis: nempe duabus partibus conſtare Cœnæ ſacramentum, corporeis ſignis, & ſpirituali veritate. Quæ partes complectuntur ſignificationẽ, materiam, & effectum.

Per ſymbola Chriſtus nobis verè exhibetur.

12 Iam ad hyperbolicas mixturas quas ſuperſtitio inuexit, deſcendo. mira enim aſtutia hîc luſit Satan, vt mentes hominum è cælo abſtractas, peruerſo errore imbueret, acſi panis elemento affixus eſſet Chriſtus. Ac primò quidem præſentia Chriſti in ſacramento minimè talis ſomnianda nobis eſt qualem Romanę curiæ artifices confinxerunt: acſi locali pręſentia, corpus Chriſti manibus attrectandum, atterendum dentibus, ore deglutiendum ſiſteretur. Hanc enim palinodię formulam dictauit Berengario Nicolaus papa, quæ pœnitentiæ teſtis foret: verbis ſcilicet euſque prodigioſis, vt gloſſæ author exclamet, periculũ eſſe, niſi prudenter ſibi caueant lectores, ne hæreſin inde hauriant peiorem quàm fuerit Berengarij, Diſt. 2. c. Ego Berengarius. Petrus verò Lombardus etſi in excuſanda abſurditate multum laborat, magis tamen inclinat in diuerſam ſententiam. Siquidem vt finitum eſſe, pro perpetua corporis humani ratione, minimè ambigimus, cælóque contineri, quò ſemel receptum eſt, donec ad iudicium redeat: ita ſub hæc corrupt

Altera pars capitis, ad nouorum articulos reducta.

1. Tranſſubſtantiationis papiſtica conſideratio & refutatio.

Huius origo & abſurditas.

Cur explodenda.

ruptibilia elementa retrahere ipſum, aut vbique præſens imaginari, prorſus ducimus nefas eſſe. Neque id ſanè opus eſt, quo ipſius participatione fruamur: quando hoc beneficij per Spiritum ſuum nobis Dominus largitur, vt vnum corpore, Spiritu & anima, ſecum fiamus. Vinculum ergo iſtius coniunctionis eſt Spiritus Chriſti, cuius nexu copulamur: & quidam veluti canalis, per quem quicquid Chriſtus ipſe & eſt & habet, ad nos deriuatur. Nam ſi ſolem conſpicimus radiis in terram emicantem, ad generandos, fouendos, vegetandos eius fœtus ſuam quodammodo ſubſtantiam ad eam traiicere: cur inferior Spiritus Chriſti eſſet irradiatio, ad communionem carnis & ſanguinis eius in nos traducendam? Quapropter Scriptura, vbi de noſtra cum Chriſto participatione loquitur, vim eius vniuerſam ad ſpiritum refert. Pro multis tamen vnus locus ſufficiet. Paulus enim ad Rom. cap. octauo, Chriſtum non aliter in nobis quam per Spiritum ſuum habitare diſſerit: quo tamen illam de qua nunc ſermo eſt carnis & ſanguinis communionem non tollit, ſed ab vno Spiritu effici docet vt totum Chriſtum poſſideamus & habeamus in nobis manentem.

C[hry]ſo. Ser[mo]ne quoquam de Spiritu ſancto.

Confirmatio re ſ[...] a ſimili.

A Scripturæ ſenſu.

A Pauli teſtimonio.

13 Verecundius Scholaſtici, quos tam barbaræ impietatis horror tenuit: nihil tamen ipſi quoque quàm ſubtilioribus præſtigiis ludunt. Non circunſcriptiuè, nec corporali modo contineri illic Chriſtum concedunt. ſed rationem deinde comminiſcũtur, quam nec ipſi intelligunt, nec aliis poſſunt explicare. quæ tamen eò recidit, vt Chriſtus in ſpecie panis quam vocant quæratur. Quid enim? quum ſubſtantiam panis in Chriſtum conuerti dicunt, annon affigunt albedini, quam illic reliquam faciunt? At ſic continetur in ſacramento vt in cælo maneat, inquiunt: nec aliam quàm habitudinis præſentiam ſtatuimus. Verùm quæcunque faciendo fuco vocabula obtendant, hic omnium finis eſt, per conſecrationem Chriſtum fieri qui antea panis erat: vt deinde ſub illo panis colore lateat Chriſtus. Quod etiam diſertè exprimere eos non pudet. ſunt enim Lombardi verba, Corpus Chriſti, quod in ſe viſibile eſt, ſub ſpecie panis, facta conſecratione, latere & operiri. Ita illius panis figura nihil aliud quàm larua eſt, quæ carnis conſpectum auferat oculis. Neque verò multis coniecturis opus eſt vt deprehendamus quas iſtis verbis inſidias tendere voluerint, quum res ipſa clarè loquatur. Quanta enim ſuperſtitione iam ſeculis aliquot non tantùm hominum vulgus, ſed primores quoque ipſi detenti fuerint, ac hodie in Papiſticis Eccleſiis detineantur, videre eſt. Nam de vera fide parum ſoliciti (qua ſola & in Chriſti peruenimus ſocietatem, & cum ipſo cohęremus, modò carnalem eius præſentiam habeant, quam vltra verbum fabricarunt, ſatis illum præſentem habere ſe putant. Proinde hoc in ſumma profectum videmus iſta ingenioſa ſubtilitate, vt panis pro Deo haberetur.

Qualem tranſſubſtantiationem finxerint Scholaſtici.

Horum error reſ[...].

Li. 4. Diſt. 12.

Quas et quantas ſuperſtitiones hic error inuexerit.

14 Hinc prodiit fictitia illa tranſſubſtantiatio, pro qua hodie acrius depugnant quàm pro omnibus aliis fidei ſuæ capitibus. Neque enim ſe expedire primi localis præſentiæ architecti poterant quomodo Chriſti corpus panis ſubſtãtiæ permixtus foret, quin protinus occurrerent multa abſurda. Ergo ad hoc figmentum confugere neceſſe fuit, fieri conuerſionem panis in corpus: non quòd propriè ex pane corpus fiat, ſed quia Chriſtus, vt ſub figura ſe occultet, ſubſtantiam in nihilum redigit. Mirum autẽ eſt eò inſcitiæ imò ſtuporis fuiſſe prolapſos, vt non ſolum repugnante Scriptura, ſed etiam veteris Eccleſiæ conſenſu, monſtrum illud in medium proferrent. Fateor quidem nonnullos veterum conuerſionis voce interdum fuiſſe vſos: non quòd abolere vellent in externis ſignis ſubſtantiam ſed vt docerent panem myſterio dicatum longè à vulgari diſtare, ac iam alium eſſe. Vbique autem clarè prædicant omnes ſacram Cœnam duabus partibus conſtare, terrena & cæleſti: ac terrenam ſine controuerſia interpretantur panem & vinum. Certè quicquid garriant, vetuſtatis patrocinio, quod euidenti Dei verbo ſæpe opponere audent, in confirmando iſto dogmate deſtitui palàm eſt. nec enim ita pridem excogitatum fuit, ignoratum quidem non melioribus illis ſæculis modò, quibus purior adhuc vigebat religionis doctrina: ſed quum iam admodũ inquinata eſſet illa puritas. Nemo eſt veterum qui ſacra Cœnæ ſymbola non fateatur diſertis verbis panem & vinum eſſe: etſi, vt dictum eſt, variis epithetis illa interdum inſigniunt, ad commendandam myſterij dignitatem. Nam quod dicunt, in conſecratione fieri arcanam conuerſionem, vt iam aliud ſit quam panis & vinum, nuper admonui eo nõ ſignificare in nihilum ipſa redigi, ſed iam alio loco habenda eſſe quàm communes cibos, qui duntaxat ad paſcẽdum ventrem ſunt deſtinati: quum in iis nobis exhibeatur ſpiritualis animæ cibus ac potus.

Cur Tranſſubſtantiatio conficta.

Contra Scripturam S. & veterum conſenſum.

Nã & ſi conuerſionis voce quidã vſi ſunt, tranſſubſtantiationem penitus nunquam agnouerunt.

Id neq

Id neque nos negamus. Si conuerſio eſt, inquiunt iſti, neceſſe eſt aliud ex alio fieri. Si intelligunt, fieri aliquid quod prius non erat, aſſentior. Si ad ſuam illam imaginationem trahere volunt, reſpondeant mihi quam mutationem fieri ſentiant in Baptiſmo. Nam Patres hîc quoque mirificam conuerſionem ſtatuunt, quum dicunt ex corruptibili elemento fieri ſpirituale animæ lauacrum, aquam tamen manere nemo negat. At nihil, inquiunt, tale in Baptiſmo habetur quale illud eſt in Cœna, Hoc eſt corpus meum. Quaſi de verbis illis agatur, quæ ſatis expeditum ſenſum habent: ac non potius de illa voce conuerſionis, quæ nihil amplius in Cœna ſignificare debet quàm in Baptiſmo. Valeant igitur cum iſtis ſyllabarum aucupiis quibus nihil aliud quàm ſuam ieiunitatem produnt. Nec verò ſignificatio aliter quadraret, niſi veritas quæ illic figuratur, viuam effigiem haberet in externo ſigno. Voluit Chriſtus externo ſymbolo teſtari, carnẽ ſuam eſſe cibum. ſi inane duntaxat panis ſpectrum non panem verum proponeret, vbi analogia, vel ſimilitudo, quæ deducere nos a re viſibili ad inuiſibilem debet? Nam vt omnia inter ſe conueniant, non longius ſe extendet ſignificatio quá nos ſpecie carnis Chriſti paſci. Quemadmodum ſi in Baptiſmo figura aquæ oculos falleret, nobis certum non eſſet ablutionis noſtræ pignus: imò fallaci illo ſpectaculo vacillandi nobis occaſio daretur. Euertitur ergo ſacramenti natura niſi in modo ſignificandi terrenum ſignum rei cœleſti reſpondeat. Ac proinde perit nobis myſterij huius veritas niſi verus panis verum Chriſti corpus repræſentet. Iterum repeto, Quum Cœna nihil aliud ſit quàm conſpicua eius promiſſionis teſtificatio quæ Iohannis ſexto habetur, nempe Chriſtum eſſe panem vitæ qui è cœlo deſcendit: panem viſibilem intercedere oportet quo ſpiritualis ille figuretur: niſi nobis perire volumus omnem fructum quem in hac parte ſuſtinendæ noſtræ imbecillitati Deus indulget. Iam qua ratione colligeret Paulus, nos omnes panem vnum ac corpus vnum eſſe qui panem vnum ſimul participamus, ſi ſpectrum panis duntaxat, ac non potius naturalis veritas maneret?

Obiectio. Reſponſio 1.
2.
Inſtantia diuiſio.
Transſubſt. a proſtica ſolida refutatio, non poſſe quadrare ſignificationem Cœnæ, niſi maneat externorum ſignorũ ſubſtantia.
Confirmatio, ex verbis Chriſti, Io. 6. ex Apoſtolo.
1.Cor.10.17.

15 Nec verò Satanæ præſtigiis tam fœdè vnquam deluſi fuiſſent, niſi quia iam faſcinati erant illo errore, corpus Chriſti ſub pane incluſum ore corporeo in ventrem tranſmitti. Tam brutæ imaginationis cauſa fuit, quòd conſecratio tantundem apud eos valebat ac magica incantatio. Principium autem illud eos latebat, panem nõniſi hominibus ad quos dirigitur ſermo, eſſe ſacramentum: ſicuti aqua Baptiſmi in ſe non mutatur, ſed nobis eſſe incipit quod prius non erat ſimulátque annexa eſt promiſſio. Exemplo ſimilis ſacramenti hoc melius liquebit. Aqua è rupe profluens in deſerto eiuſdem rei teſſera & ſignum erat Patribus, quam nobis figurat vinum in Cœna. Docet enim Paulus, eundem potum ſpiritualem eos bibiſſe. Atqui iumentis populi & pecori communis erat aquatio. Vnde facilè colligitur, in elementis terrenis, dum ad ſpiritualem vſum adhibentur, non aliam fieri conuerſionem quàm hominum reſpectu, quatenus illis promiſſionum ſunt ſigilla. Adhæc quum Dei conſilium ſit, vt iam ſæpius inculco, nos commodis vehiculis ſurſum ad ſe tollere, illud impiè ſua peruicacia fruſtrantur qui ad Chriſtum quidem nos vocant, ſed ſub pane inuiſibiliter latẽtem. Neque enim fieri poteſt vt mens hominum, à locorum immenſitate ſe expediens, ad Chriſtum vſque ſupra cælos penetret. Quod illis negabat natura, magis noxio pharmaco corrigere tentarunt: vt manendo in terris, nulla cæleſti Chriſti propinquitate egeamus. En neceſſitas quæ ipſos adegit ad transfigurandum Chriſti corpus. Bernardi quidem ætate, etſi durior inualuerat loquendi ratio, tranſſubſtantiatio tamen nondum agnita erat. Ac omnibus retro ſeculis ſimilitudo illa in ore omnium volitabat, pani & vino rem ſpiritualem coniunctam eſſe in hoc myſterio. De vocibus acutè, vt ſibi videntur, reſpondent, ſed nihil afferẽdo cauſæ præſenti conſentaneum. Virga (inquiunt) Moſis in ſerpentem conuerſa, quamuis aſciſcat nomen ſerpentis, priſtinum tamen retinet, virgáque dicitur. Ita ſecundum eos æquè probabile eſt, quamuis in nouam ſubſtantiam tranſeat panis, [illegible], ſed tamen non ineptè vocari quod apparet oculis. Sed quid ſimile aut vicinum reperiunt inter illuſtre miraculum & fictitiam eorum illuſionem cuius nullus in terra oculus teſtis eſt? Præſtigiis luſerant magi, vt Ægyptiis perſuaſum eſſet, diuina virtute ad mutandas creaturas ſupra naturæ ordinem pollere. Prodit Moſes, ac profligatis eorum fallaciis, inſuperabilem Dei potentiam à ſua parte ſtare oſtendit: quia vna eius virga omnes reliquas abſumit. Sed quia ocularis fuit illa conuerſio, nihil ad præſentem cauſam, vt diximus: & exiguo pòſt tempore viſibiliter rediit virga ad ſuam formam. Adde quòd neſcitur ſubſtantiæne fuerit illa

2. Errorẽ illum transſubſt. prouenis conſecratio, quæ velut incantatio magica fuit.
Exod.17.6.
1.Cor.10.4.
At panis non eſt ſacramentum ſibi ſed hominibus ad quos dirigitur.
Exo.4.3, & 7. 10.
Obiectio de virga Moſis in ſerpentem conuerſa excutitur, non tranſſubſt. papiſticæ fauet.
Ibidem 12.
Vide Ambroſ. de iis qui initiantur, cap.9. &

extemp

Auguſt. lib. 3. de Trinit. cap. 10.
Nec aliquid ſimile habet cum verbis inſtitutionis Cœnæ.
1. Cor. 10.16, & 11.26. Act. 2.42.

extemporalis conuerſio. Spectanda etiam eſt alluſio ad virgas magorum: quas ideo colubros dicere noluit Propheta, ne videretur innuere conuerſionem quæ nulla erat: quia præſtigiatores illi nihil aliud quàm tenebras ſpectantium oculis offuderant. Quid autem cum eo ſimile habent iſtæ locutiones, Panis quem frangimus, Quoties ederitis panem hunc, Communicabant in fractione panis, & alia eiuſmodi? Incantatione quidem magorum oculos tantum fuiſſe deceptos certum eſt. Quòd ad Moſen, magis ambigua res eſt, per cuius manum Deo nihilo magis difficile fuit ex virga facere ſerpentem, & rurſus virgam ex ſerpente quàm induere Angelos carneis corporibus, & paulo poſt exuere. Si eadem vel affinis eſſet huius myſterij ratio, eſſet aliquis color eorum ſolutioni. Hoc igitur fixum maneat, non verè, nec aptè promitti nobis in Cœna carnem Chriſti verè eſſe in cibum, niſi vera externi ſymboli ſubſtantia reſpódeat. Atqui (vt error vnus ex alio naſcitur) locus Ieremiæ tam inſulsè detortus eſt ad probandam tranſſubſtantiationem vt referre pigeat. Conqueritur Propheta lignum poſitum in pane ſuo: ſignificans hoſtium ſæuitia panem ſuum infectum eſſe amaritudine. Quemadmodú Dauid ſimili figúra cibum ſuum fuiſſe felle corruptum, & potum aceto deplorat. Iſti allegoricè corpus Chriſti ligno crucis fuiſſe affixum volunt. At ita ſenſerunt nonnulli veterum. Quaſi verò non magis ignoſcendum ſit eorum inſcitiæ, & ſepeliendum dedecus, quàm addenda impudentia, vt cogantur cum genuino Prophetæ ſenſu hoſtiliter adhuc confligere.

2. Obiectio. *Ierem. 11.19.* *Reſponſio.* *Pſal. 69.22.* *Inſtantia.* *Reſp.*

2. Conſubſtantiationis error [illegible]

16 Alij qui vident non poſſe analogiam ſigni & rei ſignatæ conuelli quin myſterij veritas concidat, fatentur panem Cœnæ verè ſubſtantiam eſſe terreni & corruptibilis elementi, nec quicquam in ſe pati mutationis, ſed ſub ſe habere incluſum Chriſti corpus. Si ita ſenſum ſuum explicarent, dum panis in myſterio porrigitur, annexam eſſe exhibitionem corporis, quia inſeparabilis eſt a ſigno ſuo veritas: non valde pugnarem. Sed quia in pane corpus ipſum locantes, vbiquitatem illi affingunt naturæ ſuæ contrariam, addendo autem Sub pane, illi occultum latere volunt: tales aſtutias è ſuis latebris pauliſper extrahere neceſſe eſt. Neque enim adhuc ex profeſſo totam hác cauſam abſoluere in animo eſt: ſed tantùm vt diſputationis, quæ mox ſuo loco ſequetur, fundaméta iaciam. Volunt ergo Chriſti corpus inuiſibile eſſe & immenſum, vt ſub pane lateat: quia ſe cum eo communicare aliter non putant quàm ſi in panem deſcendat: modum verò deſcenſus, quo nos ad ſe ſurſum euehit, non comprehendunt. Obtendunt quoſcunque poſſunt colores: ſed vbi omnia dixerunt, ſatis apparet locali Chriſti præſentiæ inſiſtere. Vnde id? nempe quia non aliam carnis & ſanguinis participationem concipere ſuſtinent niſi quæ vel loci coniunctione atque contactu, vel craſſa aliqua incluſione conſtet.

Fictum erroris fomes.

Vbiquitariorum commenta naturis in Chriſto veritatem confundentia.

17 Ac quo errorem ſemel temere ſuſceptum obſtinatè tueantur, non dubitant aliqui ex ipſis iactare, non alias vnquam dimenſiones habuiſſe Chriſti carnem niſi quàm longè latéque cælum & terra patét. Quòd autem puer ex vtero natus ſit, quòd creuerit, quòd in cruce expanſus, quod ſepulchro incluſus, id diſpenſatione quadam factum, vt naſcendi, moriendi, cæteriſque humanis officiis defungeretur. quòd ſolita corporis ſpecie poſt reſurrectionem conſpectus fuerit, quod in cælum aſſumptus, quòd poſtremo etiam poſt aſcenſionem Stephano & Paulo viſus: eadem id diſpenſatione factum, vt regem in cælo conſtitutum hominum aſpectui pateret. Quid hoc eſt niſi Marcionem ex inferis excitare? Nemo enim dubitet, corpus Chriſti phantaſma vel phantaſticum fuiſſe, ſi ea conditione fuit. Alij paulò argutius elabuntur, Corpus hoc quod in ſacramento datur, glorioſum eſſe & immortale. itaque nihil eſſe abſurdi ſi pluribus in locis, ſi nullo loco, ſi nulla forma, ſub ſacramento continetur. Sed quæro, Quale dabat diſcipulis Chriſtus pridie quàm pateretur? an non verba ſonant, mortale illud quod paulò pòſt tradendum erat dediſſe? Iam antè, inquiunt, ſuam gloriam tribus diſcipulis in monte conſpiciendam præbuerat. Verum id quidem, ſed ea claritate guſtum immortalitatis ad horam præbere illis voluit. Interea non reperient illic duplex corpus, ſed vnum illud, quod Chriſtus geſtabat, noua gloria ornatum. Quum verò corpus ſuum in prima Cœna diſtribueret, imminebat iam hora quà à Deo percuſſus & humiliatus, ſine decore vt leproſus iaceret: tantum abeſt vt tunc gloriam reſurrectionis proferre vellet. Et hic quanta Marcioni feneſtra aperitur ſi Chriſti corpus vno in loco mortale & humile videbatur, in alio immortale & glorioſum tenebatur? Quanquam ſi valeat eorum opinio, idem quotidie accidit: quia fateri coguntur corpus Chriſti in ſe viſibile, inuiſibiliter latere ſub panis ſymbolo. Et tamen qui eiuſmodi portenta euomunt, adeo eos non pudet ſui dedecoris, vt nos vltro atroc

Act. 1.3, & 9. & 7.55, & 9.3
Aliorum argutiæ.
Reſponſio 1. Matth. 17.2.
Ieſa. 53.4.
Reſp. 2.
3.

tro atroc

tro atrocibus conuitiis impetant quia non ſubſcribimus.

18 Age, ſi corpus & ſanguinem Domini, pani ac vino affigere libet: alterum ab altero neceſſariò diuelletur. Nam vt panis ſeorſum à calice porrigitur, ita corpus pani vnitum, à ſanguine in calicem incluſo, diuiſum eſſe oportebit. Quum enim corpus in pane, ſanguinem in calice eſſe affirment, panis autem & vinum locorum ſpatiis inter ſe diſtent: nulla tergiuerſatione elabi poſſint quin à ſanguine corpus ſit ſecernendum. Quod autem obtendere ſolent, per concomitantiam (vt fingunt) in corpore eſſe ſanguinem, & in ſanguine viciſſim corpus, nimis ſanè friuolum eſt: quum ſymbola, quibus includuntur, ita diſtincta ſint. Cæterùm ſi oculis animiſque in cælum euehimur, vt Chriſtum illic in regni ſui gloria quæramus: quemadmodum ſymbola nos ad eum integrum inuitant, ita ſub panis ſymbolo paſcemur eius corpore, ſub vini ſymbolo diſtinctè eius ſanguine potabimur: vt demum toto ipſo perfruamur. Nam tametſi carnem ſuam à nobis ſuſtulit, & corpore in cælum aſcendit, ad dexteram tamen Patris ſedet: hoc eſt, in potentia & maieſtate & gloria Patris regnat. Hoc regnum nec vllis locorum ſpatiis limitatum, nec vllis dimenſionibus circunſcriptum, quin Chriſtus virtutem ſuam, vbicunque placuerit, in cælo & in terra exerat: quin ſe præſentem potentia & virtute exhibeat: quin ſuis ſemper adſit, vitam ipſis ſuam inſpirans, in iis viuat, eos ſuſtineat, confirmet, vegetet, conſeruet incolumes, non ſecus acſi corpore adeſſet: quin denique ſuo ipſius corpore eos paſcat, cuius communionem Spiritus ſui virtute in eos transfundit. Secundum hanc rationem, corpus & ſanguis Chriſti in ſacramento nobis exhibetur.

Abſurda quæ conſubſtantiationis errorem comitantur.

Exceptionis dilutio.

Orthodoxæ ſententiæ ingenua & pia expoſitio, & ſequenti ſectione 19.

19 Nos verò talem Chriſti præſentiam in cœna ſtatuere oportet quæ nec panis elemēto ipſum affigat, nec in panem includat, nec vllo modo circunſcribat (quę omnia derogare cæleſti eius gloriæ palam eſt) deinde quæ nec menſuram illi ſuam auferat, vel pluribus ſimul locis diſtrahat, vel immenſam illi magnitudinem affingat, quæ per cælum & terram diffundatur. hæc enim naturæ humanę veritati non obſcurè repugnant. Iſtas, inquam, duas exceptiones nunquam patiamur nobis eripi. Nequid cæleſti Chriſti gloriæ derogetur: quod fit dum ſub corruptibilia huius mundi elemēta reducitur, vel alligatur vllis terrenis creaturis. Nequid eius corpori affingatur humanæ naturæ minus conſentaneum: quod fit dum vel infinitum eſſe dicitur, vel in pluribus ſimul locis ponitur. Cæterùm his abſurditatibus ſublatis, quicquid ad exprimendam veram ſubſtantialémq; corporis ac ſanguinis Domini communicationem, quæ ſub ſacris cœnæ ſymbolis fidelibus exhibetur, facere poteſt, libenter recipio: atque ita vt non imaginatione duntaxat aut mentis intelligentia percipere, ſed vt re ipſa frui in alimentum vitæ æternæ intelligantur. Cur tam odioſa mundo ſit hæc ſententia & tam iniquis multorum iudiciis præripiatur eius defenſio, nihil cauſæ eſt, niſi quòd horribili faſcino Satan dementauit corū mentes. Certè quod docemus, Scripturis optimè per omnia conuenit: nihil continet vel abſurdi, vel obſcuri, vel ambigui: à vera pietate & ſolida ędificatione nō abhorret: nihil denique in ſe habet quod offendat, niſi quod ſeculis aliquot, quum in Eccleſia regnaret illa Sophiſtarum inſcitia & barbaries, indignè oppreſſa fuit tam perſpicua lux & expoſita veritas. Quia tamen Satan per turbulentos ſpiritus hodie quoque molitur quibuſcunq; poteſt calumniis & probris fœdare, nec in vllam aliam rem maiori conatu incumbit: accuratius eam tueri & aſſerere operæpretium eſt.

Qualis ſit in Cœna vera præſentia Chriſti.

Vera ſubſtantialiſque corporis ac ſanguinis Domini communicatio.

Orthodoxæ ſententiæ veritas & firmitas.

A turbulentis ingeniis oppugnata.

20 Porrò antequam vltra progredimur, tractanda eſt ipſa Chriſti inſtitutio: præſertim quia aduerſariis hæc maximè plauſibilis eſt obiectio, nos diſcedere à Chriſti verbis. Ergo vt falſa inuidia, qua nos grauant, leuemur, aptiſſimum exordium erit à verborum interpretatione. Narrant tres Euangeliſtæ, & Paulus, Chriſtum accepiſſe panem, fregiſſe gratiis actis, dediſſe ſuis diſcipulis, ac dixiſſe, Accipite, comedite: hoc eſt corpus meū quod pro vobis traditur, vel frangitur. De calice ita Matthæus & Marcus, Hic calix eſt ſanguis Noui teſtamenti, qui pro multis funditur in remiſſionem peccatorum. Paulus verò & Lucas, Hic calix nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine. Tranſſubſtantiationis patroni per pronomen HOC ſpeciem panis notari volunt: quia toto complexu orationis peragitur cōſecratio, & nulla eſt ſubſtantia quæ demōſtrari queat. Atqui ſi eos tenet verborū religio, quia Chriſtus quod in manū porrigebat diſcipulis, corpus ſuum eſſe teſtatus eſt, ab eorū ſanè proprietate alieniſſimum eſt iſtud commentū, quod fuit panis, iam eſſe corpus. Quod in manus ſumptum Apoſtolis præbet Chriſtus, corpus ſuum aſſeuerat, ſumpſerat verò panem; quis ergo non intelligat, panem etiamnum oſtendi?

3. Ab eorū calumniis vindicatur.

1. Verborū interpretatione adhibita.

Matt.16.26.
Marc.14.22.
Luc.22.17.19
1.Cor.11.24.

Quato tenetur aduerſus tranſſubſtantiatores gloſſemata.

acproinde nihil abſurdius quàm ad ſpeciem transferre quod de pane prædicatur. Alij, dum particulam EST pro tranſſubſtantiari poſitam interpretatur, ad gloſſam ſuffugiunt magis coactam & violenter detortam. Ideóque non eſt cur ſe verborum reuerentia moueri obtendant. Eſt enim hoc gentibus ac linguis omnibus inauditum, vt verbum EST in hunc ſenſum vſurpetur, nempe pro conuerti in aliud. Quantum ad eos ſpectat qui panem in Cœna relinquunt, & affirmát eſſe Chriſti corpus, multa illis eſt inter ſe varietas. Qui modeſtius loquuntur, quanquam præcisè vrgent literam, Hoc eſt corpus meum, poſtea tamen deflectunt à rigore: ac tantundem valere dicunt atque corpus Chriſti eſſe cum pane, in pane, & ſub pane. De re ipſa, quam affirmant, aliquid iam attigimus, & mox plura adhuc dicenda erunt. nunc tantùm de verbis diſputo, quibus ſe conſtringi dicunt ne admittant panem vocari corpus, quia ſignum ſit corporis. Atqui ſi tropum omnem refugiunt, cur à ſimplici Chriſti demonſtratione transſiliunt ad ſuas loquutiones longè diuerſas? multum enim differunt, panem eſſe corpus, & corpus eſſe cum pane. Sed quia videbant fieri non poſſe vt ſimplex hæc propoſitio ſtaret, panem eſſe corpus: per illas loquendi formas, quaſi per obliquos flexus, elabi tentarunt. Alij verò audaciores, aſſerere non dubitant, propriè loquendo, panem eſſe corpus: atque hoc modò verè ſe literales eſſe probant. Si obiicitur, panem igitur eſſe Chriſtum & eſſe Deum: negabunt id quidem, quia verbis Chriſti expreſſum non eſt. Sed nihil proficient negando: quando omnes conſentiunt totum Chriſtum nobis offerri in Cœna. Intolerabilis autem blaſphemia eſt, ſine figura prædicari de elemēto caduco & corruptibili, quòd ſit Chriſtus. Quæro iam ex ipſis idémne valeant duæ iſtæ propoſitiones, Chriſtus eſt Filius Dei, & Panis eſt Chriſti corpus. Si diuerſas eſſe concedant (quod ab inuitis extorquebitur) reſpondeant vnde differentia. Non aliam, arbitror, adducent, niſi quòd ſacramentali modo panis vocatur corpus. Vnde ſequitur, Chriſti verba non ſubiici communi regulæ, nec debere ad grammaticam exigi. Ex omnibus etiam moroſis & præfractis literæ exactoribus quæro, vbi Lucas & Paulus calicem dicunt teſtamentum in ſanguine, annon idem exprimant quod priore membro, vbi panem nominát corpus? Eadem certè religio fuit in vna parte myſterij, quæ in altera: & quia obſcura eſt breuitas, ſenſum melius elucidat longior ſermo. Quoties ergo ex verbo vno contendent, panem eſſe corpus: ego ex pluribus verbis commodam interpretationem afferam eſſe teſtamentum in corpore. Quid enim? an quærendus erit interpres Paulo & Luca fidelior aut certior? Neque tamen huc tendo, vt quicquam delibem de ea quam confeſſus ſum corporis Chriſti communicatione: ſtultam modò peruicaciam, qua tam hoſtiliter litigant de verbis, refellere propoſitum eſt. Panem, authoribus Paulo & Luca, corpus Chriſti eſſe intelligo: quia fœdus eſt in corpore. Quod ſi impugnant, non mecum, ſed cum Spiritu Dei certamen illis eſt. Vtcunque verborum Chriſti reuerentia tangi ſe queritentur quominus figuratè intelligere auſint quæ ſunt apertè dicta: non eſt tamen hic ſatis iuſtus prætextus cur omnes quas contrà obiicimus rationes ita reſpuant. Interea quale ſit iſtud, In Chriſti corpore & ſanguine teſtamentum, vt iam admonui, tenere conuenit: quia non aliter prodeſſet nobis fœdus ſacrificio mortis ſancitum, niſi accederet arcana illa communicatio qua in vnum cum Chriſto coaleſcimus.

Et ad verſus conſubſtantiatores.

Horū effugia deteguntur, & ad abſurda blaſphemas deducuntur.

Luc.22.20. 1.Cor.11.25.

Non diſcedūt igitur a Chriſti verbis qui ea interpretantur iuxta analogiam fidei: imò in Conſubſtantiatores id tud torqueri poteſt.

21 Reſtat igitur vt propter affinitatem quam habent cum ſuis ſymbolis res ſignatæ, nomen ipſum rei fateamur attributum fuiſſe ſymbolo: figuratè id quidem, ſed non ſine aptiſſima analogia. Allegorias & parabolas omitto, nequis ſubterfugia me quærere, & extra præſentem cauſam egredi cauſetur. Dico metonymicum eſſe húc ſermonem, qui vſitatus eſt paſſim in Scriptura, vbi de myſteriis agitur. Neque enim aliter accipere poſſis quod dicitur, Circuncīſionem eſſe fœdus, agnum eſſe tranſitum, ſacrificia Legis eſſe expiationes: denique petram, ex qua in deſerto aqua profluebat, fuiſſe Chriſtum, niſi tranſlatitiè dictum accipias. Nec modò à ſuperiore ad inferius nomen transfertur, ſed contrà, etiam rei ſignatę tribuitur nomen ſigni viſibilis: vt quum dicitur Deus apparuiſſe Moſi in rubo: arca fœderis vocatur Deus, & Dei facies: & columba, Spiritus ſanctus. Nam etſi eſſentiâ ſymbolum à re ſignata differt, quòd hæc ſpiritualis eſt & cæleſtis, illud corporeum & viſibile: quia tamen rem cui repræſentandæ conſecratum eſt, non figurat tantùm ceu nuda & inanis teſſera: ſed verè etiam exhibet: cur non eius appellatio in ipſum iurē competat? Quòd ſi humanitus excogitata ſymbola, quæ imagines ſunt rerum abſentium potius quam notæ præſentium, quas etiam ipſas fallaciter ſæpiſſimè adumbrant

Nomen rei ſignificatæ cum ſymbolis ſacramentalibus ſit attributum oſtenditur ex Scriptura locis.

Exod.17.6.

Exod.3.2. Pſal.84.8, & 42.3. Matt.3.16.

brant, earum tamen titulis interdum ornantur: quæ à Deo ſunt inſtituta, multo maiori ratione rerum nomina mutuantur quarum & certam miniméque fallacem ſignificationem ſemper gerunt, & adiunctam habent ſecum veritatem. Tanta igitur eſt ſimilitudo & vicinitas alterius ad alterum, vt prochuis vltro citróque ſit deductio. Deſinant itaque aduerſarij inſulſas facetias in nos congerere, Tropiſtas vocando: quando ex communi Scripturæ vſu ſacramentalem loquendi modum exponimus. Nam cum in multis ſacramenta ſimul conueniunt, tum in hac metonymia quædã eſt ipſis omnibus inter ſe communitas. Vt ergo lapidem, è quo Iſraelitis ſpiritualis potus ſcaturiebat, Chriſtum fuiſſe [1.Cor.10.4.] Apoſtolus docet, quòd viſibile ſymbolum foret ſub quo ſpiritualis ille potus verè quidem, ſed non ad oculum percipiebatur: ita corpus Chriſti panis hodie nũcupatur, quando ſymbolum eſt quo veram corporis ſui manducationem offert nobis Dominus. Neque aliter vel ſenſit vel loquutus eſt Auguſtinus: ne quis hoc aſpernetur tãquam nouum commentum. [*Item ex Auguſtino.* Epiſt. 23. ad Bonif.] Si ſacramenta (inquit) quandam ſimilitudinem earum rerum quarum ſacramenta ſunt, non haberent, vtique ſacramenta non eſſent. Ex hac autem ſimilitudine plerunq; etiam ipſarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo ſecundùm quendam modum ſacramentum corporis Chriſti, corpus Chriſti eſt: ſacramentum ſanguinis Chriſti, ſanguis Chriſti eſt: ita ſacramẽtum fidei, fides eſt. Multi ſunt apud eum ſimiles loci, quos ſuperuacuum foret congerere, quum vnus ille ſufficiat: niſi quòd monendi ſunt lectores idem à ſancto viro tradi in Epiſtola ad Euodium. Friuola autem tergiuerſatio eſt, vbi docet Auguſtinus frequentem ac tritam eſſe metonymiam in myſteriis, non fieri mentionem Cœnæ. [*Exceptio, Auguſtinum non loqui de Cœna. Reſponſio.*] quia hoc recepto, ratiocinari à genere ad ſpeciem non liceret, nec valeret argumentum, Omne animal motu præditum eſt. ergo bos & equus motu præditus eſt. Quanquam lõgior diſceptatio alibi eiuſdem ſancti verbis dirimitur, vbi dicit Chriſtum [*Confirmata ipſius Auguſtini duplici teſtimonio.*] non dubitaſſe vocare corpus ſuum quum ſignum daret corporis ſui: contra Adimantum Manichæum cap. 12. Et alibi in Pſal. 3, Miranda (inquit) Chriſti patientia, quòd Iudam adhibuit ad conuiuium, in quo corporis & ſanguinis ſui figuram diſcipulis commendauit & tradidit.

22 Si quis tamen moroſus, ad alia omnia cæcutiens, huic tantùm verbo inſiſtat, HOC EST, quaſi myſterium hoc ab omnibus aliis ſeparet, facilis ſolutio eſt. [*Obiectio, ex vocabulo* Hoc eſt, *conflata. Reſp.*] Verbi ſubſtantiui tantam eſſe emphaſim dicunt, vt nullũ ſchema admittat. Quod ſi illis concedimus, nempe in verbis Pauli ſubſtantiuum verbum legitur, vbi panem vocat κοινωνίαν corporis Chriſti. [1.Cor.10.16.] Aliud autem eſt communicatio quàm corpus ipſum. Imò fere vbi de ſacramentis agitur, idem verbum occurrit. Hoc erit vobis fœdus mecum. Agnus hic erit vobis Peſah. [Gen. 17.13. Exod.12.43.] Ne plura, quum dicit Paulus petram fuiſſe Chriſtum, cur illis minus emphaticum eſt eo loco ſubſtantiuum verbum quàm in Chriſti ſermone? [1 Cor.10.4.] Reſpondeant etiam, vbi dicit Iohannes, Nondum erat Spiritus ſanctus, quia Ieſus nondum erat glorificatus: quid valeat [Iohan.7.39.] ſubſtantiuum verbum. Nam ſi regulę ſuæ affixi manẽt, abolebitur æterna Spiritus eſſen- 2.
tia, quaſi initium acceperit à Chriſti aſcenſione. Reſpondeant demum quid ſignificet il- 3.
lud Pauli, Baptiſmum eſſe lauacrum regenerationis & renouationis: quem conſtat multis eſſe inutilem. [Tit.3.5.] Sed nihil ad eos refellendos validius eſt quàm illud Pauli, Eccleſiam eſſe Chriſtum. [1.Cor.12.12.] Nam ſimilitudine corporis humani adducta ſubnectit, Sic eſt Chriſtus. vbi 4.
non intelligit vnigenitum Dei Filium in ſe, ſed in membris. His iam me adeptum eſſe arbitror, vt ſanis & integris hominibus fœteant hoſtium noſtrorũ calumniæ, dum ſpargunt, fidem nos abrogare Chriſti verbis: quæ nos non minus obedienter amplectimur quàm ipſi, & maiori religione expendimus. Imò ſupina eorum ſecuritas indicio eſt non magnopere eos curare quid voluerit Chriſtus, modò clypeum illis ſuppeditet ad tuendam obſtinationem: ſicuti noſtra diſquiſitio teſtis eſſe debet quanti ſit nobis Chriſti authoritas. Odioſè iactant, humanum ſenſum nobis obſtare quominus credamus quod [*Obiect. 2. nos philoſophicè nõ theologice agere. Reſponſio.*] Chriſtus ſacro ſuo ore prótulit: ſed quàm improbè hanc ignominiam nobis inurant, magna ex parte iam planum feci, & clarius deinde liqueſcet. Nihil ergo nos impedit quominus loquenti Chriſto credamus, & ſimulac hoc vel illud annuerit, acquieſcamus. Tantùm hoc agitur, an nefas ſit de genuino ſenſu ſciſcitari.

23 Vetant boni iſti magiſtri, vt literati appareant, vel tantillum à litera diſcedere. [*Obiectio 3. A verbis Chriſti ne tantillum quidem eſſe diſcedendum.*] Ego contrà, vbi Scriptura Deum nominat virum bellicoſum: quia ſine tranſlatione nimis aſperam locutionem fore video, non dubito ſumptam eſſe ab hominibus comparationem. Et ſanè nõ alio prætextu moleſti olim fuerunt orthodoxis Patribus Anthropo-

Reſp. deducēs ad abſurda.

morphitæ, niſi quòd vocibus illis mordicus arreptis, Oculi Dei vident, Aſcendit ad eius aures, Manus eius extenta, Terra ſcabellum pedum eius: clamitabant eripi Deo corpus ſuum quod ei Scriptura aſſignat. Hac lege recepta, immanis barbaries totā fidei lucem obruet. Quæ enim abſurditatum monſtra fanaticis hominibus elicere non licebit, ſi illis permittitur ſingulos apices ſtabiliendis ſuis placitis obiicere? Quod obiiciunt, non eſſe veriſimile, quum Chriſtus Apoſtolis ſingulare pararet in rebus aduerſis ſolatium, ænigmaticè loquutum eſſe vel obſcurè, pro nobis facit. Niſi enim Apoſtolis veniſſet in mentem panem vocari figuratè corpus, quia ſymbolum eſſet corporis, turbati haud dubiè fuiſſent re tam prodigioſa. Eodem ferè momento narrat Iohannes in minimis quibuſque difficultatibus perplexos hæſiſſe. Qui ſecum diſceptāt quomodo iturus ſit Chriſtus ad Patrem, & quæſtionem mouent quomodo abiturus ſit è mundo: qui de Patre cœleſti nihil eorum quæ dicuntur intelligunt, donec eum viderint: quomodo tam faciles fuiſſent ad credendum quod repudiat omnis ratio, Chriſtum diſcumbere in menſa ſub conſpectu ſuo, & inuiſibilem includi ſub pane? Quòd ergo panem ſine dubitatione edendo, conſenſum ſuum teſtantur, hinc apparet eodem quo nos ſenſu accepiſſe Chriſti verba. quia illis occurrit quod in myſteriis non debet videri inſolens, nomen rei ſignatæ ſigno transſcribi. Certa igitur & dilucida fuit diſcipulis conſolatio, vt nobis eſt, nullo ænigmate implicitā. nec aliud cauſæ eſt cur à noſtra interpretatione quidam reſiliant, niſi quòd eos excæcauit diaboli incantatio, nempe vt ænigmatum tenebras ſibi fingant vbi obuia eſt concinnæ figuræ interpretatio. Præterea ſi in verbis præciſè inſiſtitur, perperam aliud ſeorſum de pane prędicaret Chriſtus quàm de calice. Panem vocat corpus, vinum vocat ſanguinem: aut confuſa erit battologia, aut erit partitio quę corpus à ſanguine diuidat. Imò tam verè dicetur de calice, Hoc eſt corpus meum, quàm de pane ipſo: & prædicari viciſſim poterit, panem eſſe ſanguinem. Si reſpondeant, ſpectandum eſſe in quem finem vel vſum inſtituta ſint ſymbola: fateor id quidē. ſed interea minimè ſe expedient quin eorum error abſurdum hoc ſecum trahat, Panem eſſe ſanguinē, & vinum corpus. Iam quid hoc ſibi velit, neſcio, quum res diuerſas eſſe concedant panem & corpus, aſſerere tamen alterum de altero propriè & ſine figura prædicari: acſi quis diceret veſtem quidem diuerſam eſſe ab homine, & tamen propriè vocari hominem. Interea quaſi in pertinacia & conuitiis victoria illis ſita eſſet, Chriſtum accuſari mēdacij dicunt, ſi quæritur verborum interpretatio. Iam lectoribus iudicare promptum erit quàm iniuſtam nobis iniuriam faciant iſti ſyllabarum aucupes, dum ſimplices imbuunt hac opinione, fidem nos detrahere Chriſti verbis, quæ furioſè ab illis peruerti ac confundi, à nobis autem fideliter ac dextrè explicari demonſtrauimus.

Obiect.4. Chriſtum in cœna perſpicuè eſſe loquutum.
Reſponſio.
Iohan. 14.5.8. & 16.17.

Cur interpretationem verborum S. Cœnæ reſpuant aduerſarii orthodoxæ doctrinæ.

Huius interpretationis perſpicua aſſertio ex ipſis verbis inſtitutionis collecta.

Obiect.5. Nos rationi humanæ eſſe addictos vt Dei omnipotentiæ derogemus.
Reſp.1.

24 Sed non poteſt huius mendacij infamia penitus abſtergi niſi diluto altero crimine. nos enim rationi humanæ ita addictos eſſe iactant, vt nihilo plus tribuamus Dei potentiæ quàm naturę ordo patitur, & dictat communis ſenſus. A tam improbis calumniis prouoco ad ipſam doctrinam quam tradidi: quæ ſatis dilucidè oſtendit, me hoc myſterium minimè rationis humanæ modo metiri, vel naturæ legibus ſubiicere. Obſecro, an ex phyſicis didicimus, Chriſtum perinde animas noſtras è cælo paſcere carne ſua atque corpora pane & vino aluntur? vnde hæc carni virtus vt animas viuificet? Naturaliter non fieri omnes dicent. Humanę rationi nihilo magis placebit penetrare ad nos Chriſti carnem, vt nobis ſit alimentum. Denique quiſquis doctrinam noſtram guſtauerit, rapietur in admirationem arcanæ Dei potentiæ. Iſti autem boni eius zelotæ miraculum ſibi fabricant, quo ſublato euaneſcit Deus ipſe cum ſua potentią. Lectores iterum admonitos cupio vt quid ferat noſtra doctrina diligenter æſtiment, pendeátne à ſenſu communi, an verò fidei alis, ſuperato mundo, tranſcendat in cælos. Dicimus Chriſtum tam externo ſymbolo quàm Spiritu ſuo ad nos deſcendere, vt verè ſubſtantia carnis ſuæ & ſanguinis ſui animas noſtras viuificet. In his paucis verbis qui non ſentit multa ſubeſſe miracula, pluſquam ſtupidus eſt: quando nihil magis præter naturam, quàm vt vitam ſpiritualem & cæleſtem animæ mutuentur à carne quæ originem ſuam è terra accepit, & quæ morti fuit ſubiecta. nihil magis incredibile quàm res toto cæli & terræ ſpatio diſſitas ac remotas, in tanta locorum diſtantia non ſolùm coniungi, ſed vniri, vt alimentum percipiant animæ ex carne Chriſti. Deſinant ergo præpoſteri homines inuidiam putida calumnia nobis facere, acſi de immenſa Dei potentia malignè aliquid reſtringeremus. Ipſi enim vel nimis ſtultè errāt, vel improbè mentiuntur. Non enim hic quęritur quid Deus potuer

Reſpon.2. quo obiectionē torquet in aduerſarios.

Heb.4.15.

De omnipoten-

potuerit, ſed quid voluerit. Affirmamus autem id factum eſſe quod illi placitū erat. Placuit autem Chriſtum fratribus per omnia ſimilem fieri, excepto peccato. Qualis eſt noſtra caro? nónne quæ certa ſua dimenſione conſtat, quæ loco continetur, quæ tangitur, quæ videtur? Et cur (inquiunt) non faciat Deus vt caro eadem plura diuerſáque loca occupet, vt nullo loco contineatur, vt modo & ſpecie careat? Inſane, quid à Dei potētia poſtulas vt carnem faciat ſimul eſſe & non eſſe carnem? Perinde acſi inſtes vt lucem faciat ſimul eſſe lucem & tenebras. At lucem vult eſſe lucem: tenebras, tenebras: carnem, carnem. Conuertet quidem quum volet tenebras in lucem, & lucem in tenebras: ſed quum exigis vt lux & tenebræ non differant, quid aliud quàm ordinem ſapientiæ Dei peruertis? Carnem igitur carnem eſſe oportet; ſpiritum, ſpiritum: vnumquodque qua à Deo lege & conditione creatum eſt. Ea verò eſt carnis conditio vt vno certóque loco, vt ſua dimenſione, vt ſua forma conſtet. Ea conditione carnem induit Chriſtus, cui, teſte Auguſtino, incorruptionem quidem & gloriam dedit, naturam & veritatem non abſtulit.

tia Dei non eſt quæſtio in hac diſputatione, ſed de voluntate.
Inſtantia.
Solutio, Auguſtini teſtimonio cōfirmata.
Epiſt. ad Dardanum.

25 Excipiunt, ſe verbum habere quo palàm facta eſt Dei voluntas: nempe ſi illis conceditur, donum interpretationis ex Eccleſia profligare quod lucē verbo afferat. Fateor illos habere verbum: ſed quale olim Anthropomorphitæ, quum Deum corporeum facerent: quale Marcion & Manichei, quum fingerent Chriſti corpus vel cæleſte, vel phantaſticum. Citabant enim teſtimonia, Primus Adam è terra terreſtris, ſecundus Adam è cælo cæleſtis. Item, Chriſtus ſeipſum exinaniuit forma ſerui accepta, & ſimilitudine repertus vt homo. Verùm craſſi comeſtores nullam Dei potentiam eſſe exiſtimant, niſi monſtro in cerebris ſuis fabricato euertatur totus ordo naturæ. quod potius eſt Deum circunſcribere, vbi figmentis noſtris appetimus experiri quid poſſit. Ex quo enim verbo ſumpſerunt, corpus Chriſti in cęlo viſibile eſſe, latere autem inuiſibile in terra ſub innumeris panis fruſtulis? Dicent neceſſitatem hoc flagitare, vt Chriſti corpus detur in Cœna. Nempe quia carnalem eſum ex Chriſti verbis elicere libuit, ſuo ipſorum præiudicio abrepti, neceſſe habuerunt argutiam hanc excudere, cui reclamat tota Scriptura. Quicquam verò à nobis imminui de potentia Dei, vſque eò falſum eſt vt noſtra doctrina apprime magnificū ſit eius elogium. Sed quia ſemper nos inſimulant, fraudari Deum ſuo honore, dum reſpuimus quod ſecundum communem ſenſum difficile eſt creditu, licet ore Chriſti promiſſum fuerit; iterum reſpondeo quod nuper, nos in fidei myſteriis ſenſum cōmunem non conſulere, ſed placida docilitate & ſpiritu manſuetudinis, quem commendat Iacobus, ſuſcipere profectam è cælo doctrinam. Sed in quo ipſi perniciosè errant, nos vtilem moderationem ſequi non diffiteor. Illi auditis Chriſti verbis, Hoc eſt corpus meum, miraculum ab eius mente remotiſſimum imaginātur. Vbi autem ex hoc commento emergunt fœdæ abſurditates, quia iam præcipiti feſtinatione laqueos induerunt, demergunt ſe in abyſſum omnipotentiæ Dei: vt hoc modo veritatis lucem extinguant. Hinc faſtuoſa illa moroſitas, Nolumus ſcire quomodo ſub pane lateat Chriſtus, hac ipſius voce contenti, Hoc eſt corpus meum. Nos verò, vt in tota Scriptura, ſanam huius loci intelligentiam non minore obedientia quàm cura conſequi ſtudemus: neque præpoſtero feruore temere arripimus & ſine delectu quod primum ſe mentibus noſtris ingerit: ſed ſedula meditatione adhibita, ſenſum amplectimur quem Spiritus Dei ſuggerit. quo freti, deſpicimus ex altò quicquid terrenæ ſapientiæ contrà opponitur. Imò captiuas tenemus mentes noſtras, ne verbulo duntaxat obſtrepere, ac humiliamus, ne inſurgere audeant. Hinc nata eſt expoſitio verborum Chriſti, quam ex perpetuo Scripturæ vſu ſacramentis communem eſſe, omnes in ea mediocriter verſati norunt. Nec verò nefas eſſe nobis ducimus, ſanctæ Virginis exemplo, in re ardua ſciſcitari quomodo fieri poſſit.

Obiectio 6. Se nos expreſſa Chriſti verba habere. Reſp. 1.
1.Cor.15.47.
Reſp. 2.
Exceptionis dilutio.
Obiect. 9. nos Chriſti dicta reſpuere. Reſp. 1.
Iacob 1.21.
2.
Obiect. 8. Miraculum ſubeſſe in hoc Sacramento, Dei omnipotentiæ innitens, vnde faſtuoſæ voces. Reſp. 1.
2.
Luc. 1.34.

26 Sed quia nihil ad confirmandam piorum fidem magis valebit, quàm vbi didicerint, quam poſuimus doctrinam ex puro Dei verbo ſumptam eſſe, eiúſque authoritati inniti: hoc quoq; qua potero breuitate planum faciam. Corpus Chriſti, ex quo reſurrexit, non Ariſtoteles, ſed Spiritus ſanctus tradit finitum eſſe, ac cælo comprehendi vſque ad vltimū diem. Nec me latet, locos, qui in hanc rem citantur, ſecurè ab ipſis eludi. Quoties dicit Chriſtus ſe abiturum relicto mundo, excipiunt, diſceſſum illum nihil aliud eſſe quàm mutationem mortalis ſtatus. Atqui hoc modo non ſubſtitueret Chriſtus Spiritum ſanctum, ſupplēdo, vt loquuntur, abſentiæ ſuæ defectui: quando in illius locum non ſuccedit, nec rurſum deſcendit Chriſtus ipſe ex cæleſti gloria, vt conditionem mortalis

4. Aliis rationibus è verbo Dei deſumptis Orthodoxæ ſententiæ confirmatio.
Prima, à conſideratione veritatis corporis Chriſti, ab aduerſariorū cauillis vindicata.
Ioh. 14.12 28.

vitæ ſuſciperet. Certè aduentus Spiritus & aſcenſus Chriſti antitheta ſunt: ideóque fieri non poteſt vt eodem modo ſecundum carnem nobiſcum habitet Chriſtus, quo Spiritum ſuum mittit. Adde quod diſertè exprimit, ſe cum diſcipulis nõ ſemper fore in mundo. Hoc etiam dictum pulchrè tibi diluere videntur: quaſi neget Chriſtus ſe pauperem & miſerum ſemper fore, vel neceſſitatibus caducæ vitæ obnoxium. Atqui circunſtantia loci palam reclamat: quando non agitur de egeſtate & inopia, vel miſero terrenæ vitæ ſtatu, ſed de cultu & honore. Vnctio diſcipulis nõ placebat, quòd putarẽt ſuperuacuum & inutilem eſſe ſumptum, & luxuriæ affinem: ideóque in pauperes impenſum maluiſſent pretium illud, quod malè profuſum fuiſſe putabant. Reſpondet Chriſtus ſe non ſemper fore præſentem vt tali honore colatur. Nec aliter expoſuit Auguſtinus, cuius hæc minimè ambigua ſunt verba, Quum diceret Chriſtus, Me non ſemper habebitis vobiſcum, loquebatur de præſentia corporis. Nam ſecundum maieſtatem ſuam, ſecundum prouidentiam, ſecundum ineffabilem & inuiſibilem gratiam, impletur quod ab eo dictum eſt, Ecce, ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. ſecũdum carnem verò quam verbum aſſumpſit, ſecundum id quod de Virgine natus eſt, ſecundũ id quòd à Iudæis comprehenſus eſt, quòd ligno confixus, quòd de cruce depoſitus, quòd linteis inuolutus, quòd in ſepulchro conditus, quòd in reſurrectione manifeſtatus: Non ſemper habebitis me vobiſcum. Quare? Quoniam conuerſatus eſt ſecundum corporis præſentiam quadraginta diebus cum diſcipulis ſuis, & deducentibus eis videndo non ſequendo aſcendit. Non eſt hic: ibi enim ſedet ad dexteram Patris. Et tamen hic eſt: quia non receſſit præſentia maieſtatis. Aliter ſecundum præſentiam maieſtatis, ſemper habemus Chriſtum. ſecundum præſentiam carnis rectè dictum eſt, Me autem non ſemper habebitis. Habuit enim Eccleſia ſecundum præſentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet, oculis non videt. Vbi (vt hoc quoque breuiter annotem) tribus modis eum nobis præſentem facit, maieſtate, prouidentia, ineffabili gratia, ſub qua mirificam iſtam corporis & ſanguinis eius communionem comprehẽdo: modò Spiritus ſancti virtute fieri intelligamus, non fictitia illa corporis ipſius ſub elemento incluſione. Siquidẽ carnem ſe habere & oſſa Dominus noſter teſtatus eſt quæ palpari & videri poſſent. Et Abire ac Aſcendere, non ſpeciem aſcendentis abeuntiſque dare ſignificant, ſed verè id facere quod verba ſonant. Ergóne, dicet quiſpiam, certam cęli regionem Chriſto aſſignabimus? Ego autem cum Auguſtino reſpondeo, curioſiſſimam eſſe hanc & ſuperuacaneam quæſtionem, modò tamen in cælo eſſe credamus.

Secunda, à dicto Christo, se non semper fore in mundo, Augustini expositione confirmatur.

Tract. in Iohan. 50.

Matt. 28. 20.

Sententia Augustini breuis explicatio.

Lib. de fide & sym. ca. 6.

27 Quid verò, toties repetitum aſcenſus nomen, annon migrationem ab vno loco in alterum ſignificat? Negant: quia per altitudinem ſecundum eos tãtùm notatur imperij maieſtas. Sed quid ipſe aſcendendi modus? annon ſpectantibus diſcipulis in ſublime euehitur? annon clarè narrant Euangeliſtæ receptùm fuiſſe in cælos? Excipiunt acuti iſti Sophiſtæ, nube interpoſita ſubductum fuiſſe è conſpectu: vt diſcerent fideles non fore poſtea in mundo viſibilem. Quaſi verò non debuerit potius momento euaneſcere, vt fidem faceret præſentiæ inuiſibilis: vel nubes eum colligere non debuerit antequam pedem moueret. Dum verò ſublimis fertur in aerem, & ſubiecta nube ſe amplius in terra quærendum non eſſe docet, tutò colligimus domicilium nunc ei in cælis eſſe: ſicut etiam aſſerit Paulus, & inde à nobis expectari iubet. Hac ratione admonent Angeli diſcipulos, fruſtra eos in cælum ſuſpicere: quia Ieſus qui aſſumptus eſt in cælum, ſic veniet quemadmodum eum viderant aſcendere. Hîc quoque faceta, vt ſibi videntur, tergiuerſatione effugiunt ſanæ doctrinæ aduerſarij, venturum tunc viſibilem, qui nunquam è terra diſceſſit quin apud ſuos inuiſibilis maneat. Quaſi verò Angeli duplicem illic præſentiam inſinuent, ac non ſimpliciter diſcipulos faciant oculatos teſtes aſcenſus, nequa ſuperſit dubitatio: perinde acſi dicerent, Vobis videntibus in cælum receptus, cæleſte ſibi imperium aſſeruit: ſupereſt vt patienter expectetis dum rurſus adueniat mundi iudex: quia nunc cælum ingreſſus non eſt, vt illud ſolus occupet, ſed vt ſecum vos & omnes pios colligat.

Tertia, ab aſcenſione Chriſti conſideratione, addita ſophiſmatũ ſcholaſticorum refutatione.

Act. 1. 9.

Mar. 16. 19.

Luc. 24. 51.

Philip. 3. 20.

Effugium de viſibili & inuiſibili præſentia refellitur.

28 Quoniam verò patronos adulterini dogmatis veterum ſuffragiis nihil pudet illud ornare, ac præſertim Auguſtini: quàm peruersè id conentur, paucis expediam. Nam quum à doctis & piis viris collecta fuerint eorum teſtimonia, nolo rem actam agere. ex eorũ lucubrationibus petat qui volet. Ne ex Auguſtino quidem cõgeram quæcunque ad rem facerent: ſed contentus ero paucis oſtendere, ſine controuerſia totum eſſe

5. Authoritas Patrũ aduerſariorũ erroribus de Chriſti præſentia non ſuffragatur.

Ad Bonif. epiſt. 23.

Nã aperta ſunt quæ dicit.

Lib. de Ciuit. Dei 16. cap. 27 in Pſ 26. & 46. tract. 13. 102. 106. 107. in Iohannem, & alibi.

eſſe noſtrum. Quod aduerſarij, vt eum nobis extorqueant, prætexunt, paſſim in eius libris occurrere, carnem & ſanguinem Chriſti diſpenſari in Cœna, nempe victimam ſemel in cruce oblatam: friuolum eſt: quum ſimul vocet vel euchariſtiam, vel ſacramentum corporis. Cæterùm quo ſenſu voces Carnis & ſanguinis vſurpet non eſt quod lógo circuitu quæramus: quando ſeipſum explicat, dicens ſacramenta ex ſimilitudine rerum quas ſignant nomina accipere: ideóque ſecundum quendam modum ſacramentum corporis eſſe corpus. Cui concinit alter locus ſatis vulgaris, Non dubitauit Dominus dicere, Hoc eſt corpus meum, quum ſignum daret. Iterum obiectant, diſertè ſcribere Auguſtinum, corpus Chriſti cadere in terram, & in os ingredi: népe eodem ſenſu quo conſumi affirmat: quia vtrunque ſimul coniungit. Nec obſtat quod dicit, peracto myſterio panem conſumi: quia paulo antè dixerat: quia hominibus hæc nota ſunt, quando per homines fiunt, honorem tanquam religioſa poſſunt habere: tanquam mira, non poſſunt. Nec alio ſpectat quòd aduerſarij nimis inconſideratè ad ſe trahunt, Chriſtum ſe quodammodo portaſſe manibus ſuis, quum panem myſticum diſcipulis porrigeret. Nam aduerbio ſimilitudinis interpoſito ſatis declarat, non verè nec realiter fuiſſe ſub pane incluſum. Nec mirum: quando alibi apertè contendit, corpora, ſi illis tollantur ſpatia locorum, nuſquam fore, & quia nuſquam erunt, penitus non fore. Ieiuna eſt cauillatio, illic non agi de Cœna, in qua Deus ſpecialem virtutem exerit: quia de Chriſti carne mota erat quæſtio, & ſanctus vir ex profeſſo reſpondens, Immortalitatem, inquit, carni ſuæ dedit Chriſtus, naturam non abſtulit. Secundum hanc formam non putandus eſt vbique diffuſus. cauendum enim ne ita diuinitatem aſtruamus hominis, vt veritatem corporis auferamus. Non eſt autem conſequens vt quod in Deo eſt ſit vbique vt Deus. Subiicitur mox ratio, Vna enim perſona Deus & homo eſt, & vtrunque vnus Chriſtus: vbique per id quod eſt Deus, in cælo per id quod eſt homo. Cuius ſocordiæ fuiſſet non excipere Cœnæ myſterium, rem adeo ſeriam & grauem, ſiquid doctrinæ quam tractabat illic fuiſſet aduerſum? Et tamen ſiquis attentè quod paulo pòſt ſequitur legat, reperiet ſub illa generali doctrina Cœnam quoque comprehendi, Chriſtum vnigenitum Dei Filium, eundémque Filium hominis, vbiq; totum præſentem eſſe, tanquam Deum: in templo Dei (hoc eſt in Eccleſia) eſſe tanquam inhabitantem Deum, & in loco aliquo cæli, propter veri corporis modum. Videmus vt ad Chriſtum cum Eccleſia vniendum, corpus eius è cælo nó eliciat. quod certe facturus erat, ſi corpus Chriſti verè cibus nobis nó eſſet niſi ſub pane incluſum. Alibi definiens quomodo fideles Chriſtum nunc poſſideant, Habes, inquit, per ſignum crucis, per Baptiſmatis ſacramentum, per altaris cibum & potum. Quàm rectè ſuperſtitioſum ritum inter ſymbola præſentiæ Chriſti numeret, non diſputo: ſed qui præſentiam carnis comparat crucis ſigno, ſatis oſtédit ſe Chriſtum bicorporem non fingere, vt occultus ſub pane lateat qui in cælo viſibilis ſedet. Quòd ſi explicatione indiget, continuo pòſt illic adiungitur, Secundum præſentiam maieſtatis nos ſemper habere Chriſtum: ſecundum præſentiam carnis rectè dictum eſſe, Me non ſemper habebitis. Excipiunt ſimul etiam hoc addi, Secundum ineffabilem & inuiſibilem gratiam impletur quod ab eo dictum eſt, Ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. Sed nihil in eorum commodum: quia hoc tandem ad maieſtatem reſtringitur, quæ ſemper opponitur corpori, ac nominatim caro à gratia virtutéque diſcernitur. Sicut alibi eadem antitheſis apud eum legitur, quòd reliquerit Chriſtus diſcipulos præſentia corporali, vt futurus ſit cum illis præſentia ſpirituali: vbi clarum eſt, carnis eſſentiam diſtingui à Spiritus virtute, quæ nos Chriſto coniungit, locorum alioqui diſtantia procul diſſitos. Eodem loquendi genere ſæpius vtitur, vt quum dicit, Venturus eſt ad viuos & mortuos præſentia itidem corporali, ſecundum fidei regulam ſanámque doctrinam. nam præſentia ſpirituali ad eos vtique erat venturus, & cum tota Eccleſia futurus in mundo vſque ad conſummationem ſeculi. Ergo ad credentes dirigitur hic ſermo, quos ſeruare iam cœperat præſentia corporali, & quos relicturus erat abſentia corporali, vt eos cum Patre ſeruaret præſentia ſpirituali. Corporale accipere pro viſibili, nugatorium eſt: quando & corpus opponit diuinæ potentiæ: & addens, Cum Patre ſeruare, clarè exprimit gratiam ſuam è cælo per Spiritum ad nos diffundere.

Auguſtinus ſibi eximit, vt ena eſt aduerſarius. Contra Adimantum Manich. lib. 12. Lib. 3. de Trinit. cap. 10. In Pſal. 33. Epiſt. ad Dardanum. *Preclarus Auguſtini locus, placidus ingenius ſatis ſuperque faciens.* Tract. 50. in Iohannem. *Auguſtinus ſeipſum explicat.* Matt. 26. 11. Matt. 28. 20. *Perſpicua eiuſdem ſententia, aduerſariorum errorem de carnali Chriſti præſentia euertens.*

29 Et quoniam tantum fiduciæ ponunt in hac latebra præſentiæ inuiſibilis, agedum videamus quam bene in ea ſe occultent. Primò ſyllabam non proferent ex Scripturis, qua probent inuiſibilem eſſe Chriſtum: ſed pro confeſſo ſumunt quod nemo ſanus illis dabit

6. Præſentia inuiſibilis ab aduerſ. confiſta refutatio. 1.

dabit

dabit, non poſſe aliter Chriſti corpus in Cœna dari niſi opertum panis larua. Atque hoc
2. ipſum eſt de quo nobiſcum litigant: tantum abeſt vt principij locum obtineat. Ac dum
ita garriunt, coguntur duplex facere Chriſti corpus: quia in ſe viſibile eſt in cælo ſecun-
3. dum eos, in cœna autem ſpeciali diſpenſationis modo inuiſibile. Quàm verò bellè hoc
conueniat, tum ex aliis Scripturæ locis tum Petri teſtimonio facile iudicium eſt. Dicit
Act. 3. 21. Petrus oportere Chriſtum in cælo capi vel comprehendi, donec iterum adueniat. Do-
Exceptionis diluti. cent iſti vbique locorum eſſe ſed abſque forma. Excipiunt, iniquum eſſe naturam glo-
rioſi corporis ſubiicere communis naturæ legibus. Atqui Serueticum illud delirium
(quod piis omnibus meritò deteſtabile eſt) abſorptum fuiſſe corpus à diuinitate, ſecum
trahit hæc reſponſio. Non dico eos ita ſentire. verum ſi inter dotes glorificati corporis
numeratur, inuiſibili modo omnia implere: corpoream ſubſtantiam aboleri palam eſt,
nec diſcrimen vllum relinqui deitatis & humanæ naturæ. Deinde ſi ita multiforme &
varium eſt Chriſti corpus, vt vno in loco appareat, in altero ſit inuiſibile: vbi ipſa corpo-
ris natura, quod ſuis dimenſionibus conſtat? & vbi vnitas? Longè rectius Tertullianus,
4. Refutatio ex Tertulliano. qui verum & naturale Chriſti corpus fuiſſe contendit: quia eius in myſterio cœnæ fi-
gura nobis proponitur in pignus ac certitudinem vitæ ſpiritualis. Et certè de corpore
Luc. 24. 39. glorioſo dicebat Chriſtus, Videte & palpate, quia Spiritus carnem & oſſa non habet.
5. Ex dicto Chriſti, etiam poſt reſurrectionem. Ecce ipſius Chriſti ore carnis veritas probatur, quia palpari poteſt ac videri. aufer iſta,
iam caro eſſe deſinet. Semper ad latibulum confugiunt ſuæ diſpenſationis quam ſibi fa-
bricarunt. Noſtrum verò eſt, quod abſolutè pronuntiat Chriſtus ita amplecti, vt ſine
exceptione apud nos valeat quod vult aſſerere. Se non ſpectrum eſſe probat: quia ſit in
6. A veri corporis definitione. carne ſua viſibilis. Tollatur quod tanquam proprium corporis ſui naturæ vẽdicat: nón-
ne excudenda erit noua corporis definitio? Iam quocunque ſe circumagat, in loco illo
Philip. 3. 21. Pauli fictitia eorum diſpenſatio locum non habet, vbi dicit, Nos expectare è cælo ſalua-
Exceptionis 2. dilutio. torem, qui corpus noſtrum humile cõfigurabit corpori ſuo glorioſo. Neque enim ſpe-
randa nobis eſt conformitas in illis, quas Chriſto affingunt, qualitatibus: vt cuique inui-
ſibile ſit ac immenſum corpus. Nec verò reperietur quiſquam tam bardus cui tantam
abſurditatem perſuadeant. Ne igitur corpori Chriſti glorioſo hanc adſcribant dotem,
7. Ab abſurdo. multis in locis ſimul eſſe, nullóque ſpatio contineri. Denique vel apertè negent carnis
reſurrectionem, vel concedant Chriſtum veſtitum cæleſti gloria, non exuiſſe carnem,
qui nos in carne noſtra, illius eiuſdem gloriæ facturus eſt conſortes ac ſocios, quando no
8. A Scriptura teſtimoniis expreſſis quę verã carnẽ Chriſto tribuunt. bis futura eſt communis cum eo reſurrectio. Quid enim clarius tradit tota Scriptura,
quàm Chriſtum, vt veram noſtram carnem induit quum è Virgine natus eſt, in vera
carne noſtra paſſus eſt, quum pro nobis ſatisfecit: ita eandem veram carnem & re ſur-
gendo recepiſſe, & in cælum ſuſtuliſſe? Hæc enim nobis noſtræ reſurrectionis & in cæ-
lum aſcenſionis ſpes eſt, quòd Chriſtus reſurrexit, & aſcendit: atque (vt ait Tertullianus)
9. A fidei noſtrę fundamento. arrham noſtræ reſurrectionis ſecum in cælos tulit. Porrò quàm infirma & fragilis foret
ſpes illa, niſi hæc ipſa noſtra caro in Chriſto verè ſuſcitata, & in regnum cælorum in-
greſſa eſſet? Atqui hæc eſt propria corporis veritas, vt ſpatio contineatur, vt ſuis dimen-
ſionibus conſtet, vt ſuam faciem habeat. Faceſſat igitur ſtultum illud commẽtum quod
10. Ab abſurdo. tam mentes hominum quam Chriſtum pani affigit. Quorſum enim occulta ſub pane
præſentia, niſi vt qui Chriſtum ſibi habere coniunctum cupiunt, in ſymbolo illo ſubſi-
Iohan. 20. 17. dant? Atqui Dominus ipſe non oculos tantùm, ſed omnes ſenſus noſtros è terra ſubdu-
11. Ab eo quod Chriſtus ſurſum vult quæri. cere voluit, ſe attingi à mulieribus vetans, donec aſcendiſſet ad Patrem. Quum pio re-
uerentiæ ſtudio Mariam videat properare ad oſculandos pedes, cur tactum hunc im-
probet ac prohibeat, donec in cælum receptus fuerit, nulla cauſa eſt, niſi quia nuſquam
alibi vult quæri. Quod obiiciunt, poſtea viſum fuiſſe Stephano, facilis ſolutio eſt. neque Act. 7. 55.
enim ideo neceſſe fuit Chriſto locum mutare, qui ſerui ſui oculis perſpicaciam dare po
Exceptio 3. & 4. (Chriſtus viſus eſt à Stephano & Paulo: exiit item è clauſo ſepulchro, & occluſis ianuis ad diſcipulos eſt ingreſſus. Ergo Chriſti corpus tuit quæ cælos penetraret. Idem & de Paulo dicendum. Quòd Chriſtum exiiſſe è ſepul- Act. 9. 4.
chro clauſo, & clauſis ianuis ad diſcipulos ingreſſum eſſe obiiciunt, nihilo magis eorum Mat. 28. 6
errori ſuffragatur. Nam ſicut aqua non ſecus ac ſolidum pauimentum Chriſto iter præ- Iohan. 20. 19.
buit ſuper lacum ambulanti: ita nihil mirum ſi ad eius occurſum ſe flexit lapidis duri- Matt. 14. 25.
ties. Etſi probabilius eſt, eius imperio amotum fuiſſe lapidem, & mox, tranſitu dato, in
ſuum locum rediiſſe. Nec ianuis clauſis intrare tantundem valet ac penetrare per ſoli-
dam materiam, ſed ſibi aditum patefacere diuina virtute, vt repente ſteterit inter ſuos
diſcipulos, planè admirabili modo, quum obſeratæ eſſent fores. Quod citant ex Luca, Luc. 24. 31.

Chriſt

Chriſtum ſubitò euanuiſſe ex Diſcipulorum oculis, quibuſcum Emaunta profectus e- *eſt in terra) diluuntur.*
rat, nihil illis prodeſt, & nos adiuuat. Nam vt ſui conſpectum illis auferret, non factus *Exceptionis ſ. dilutio.*
Ibid. 16. eſt inuiſibilis: ſed tantùm diſparuit. Sicuti, eodem Luca teſte, quum ſimul iter faceret,
non induit nouam faciem ne agnoſceretur: ſed tenuit eorum oculos. Iſti verò non mo- *12. Refutatio*
dò Chriſtum transformant, vt in terrâ verſetur: ſed alium alibi ſuique diſſimilem eſſe *huius commenti de inuiſibili*
fingunt. Denique ita nugando, non vno quidem verbo, ſed periphraſi, ex carne Chriſti *præſentia, quod*
ſpiritum faciunt. nec eo contenti, qualitates ei penitus contrarias induunt. Vnde neceſ- *duplicem corpus*
ſariò ſequitur duplicem eſſe. *fabricat.*

30 Iam vt illis demus quod garriunt de inuiſibili præſentia, nondum tamen proba- *Vbiquitas corporis Chriſti af-*
ta erit immenſitas, ſine qua fruſtra Chriſtum ſub pane includere tentabunt. Niſi vbique *fingẽda eſt ne-*
ſimul eſſe poſſit Chriſti corpus nulla loci circunferentia, ſub pane in cœna latere credi- *ceſſariò ab iis,*
bile non erit. Qua neceſſitate ab illis inducta eſt prodigioſa vbiquitas. Atqui firmis cla- *qui ſub pane*
riſque Scripturę teſtimoniis demonſtratum eſt circunſcribi humani corporis menſura: *corpus illud incluſum eſſe*
deinde ſuo in cælum aſcenſu palàm feciſſe non omnibus ſe eſſe in locis, ſed, dum in v- *ſomniant.*
num tranſit, priorem relinquere. Nec verò promiſſio quam adducunt, ad corpus trahen
Matt. 28. 20. da eſt, Ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. Primùm non ſtabit perpe- *Vbiquitariorũ ſophiſmata refel-*
tua coniunctio niſi extra cœnæ vſum Chriſtus in nobis corporaliter habitet. ideóque *luntur variis ar-*
iuſta ratio non eſt cur tam acerbè de verbis Chriſti litigent, vt Chriſtum in cœna inclu *gumentis.*
dant ſub pane. Deinde contextus euincit, Chriſtum nihil minus quàm de carne ſua lo- 1.
qui, ſed inuictum auxilium promittere diſcipulis, quo eos aduerſus omnes Satanæ mun 2.
dique inſultus tueatur & ſuſtineat. Nam quum difficilem prouinciam iniungeret, ne
eam aggredi dubitent, vel trepidè obeant, præſentiæ ſuæ fiducia eos confirmat. acſi di-
ceret non defore illis ſuum præſidium, quod inſuperabile erit. Niſi omnia confundere 3.
libêret, annon præſentiæ modum diſtinguere oportuit? Et certè quidam cum magno
dedecore prodere inſcitiam ſuam malunt quàm vel minimum de errore cedere. Non
loquor de Papiſtis: quorum tolerabilior, vel ſaltem magis verecunda eſt doctrina. ſed
quoſdam ita abripit contentio, vt dicant, propter vnitas in Chriſto naturas, vbicunque *Alterũ ſophiſ-*
eſt diuinitas Chriſti, illic quoque eſſe carnem, quæ ab illa ſeparari nequit. Quaſi verò v- *ma, quod affi-*
nio illa conflauerit ex duabus naturis medium neſcio quid, quod neque Deus eſſet, ne- *ne eſt hæreſi Eutychis &*
que homo. Sic quidem Eutyches, & poſt eum Seruetus. Verùm ex Scriptura apertè col- *Serueti.*
ligitur, ſic vnicam Chriſti perſonam conſtare ex duabus naturis vt cuique tamen ſua
maneat ſalua proprietas. Ac Eutychen iure fuiſſe damnatum negare eos pudebit: ad
damnationis cauſam mirum eſt eos non attendere: quòd diſcrimine inter naturas ſub-
lato, perſonæ vnitatem vrgens, ex Deo hominem faceret, & ex homine Deum. Cuius
ergo amentiæ eſt, cęlum terræ potius miſcere quàm non extrahere Chriſti corpus è cę-
leſti ſanctuario? Nam quòd pro ſe teſtimonia illa adducunt, Nemo aſcendit in cælum *Tertiũ ſophiſ-*
niſi qui deſcendit Filius hominis qui in cælo eſt. Item, Filius qui eſt in ſinu Patris, ipſe *ma ex Scripturis collectum.*
enarrauit: eiuſdem eſt ſtuporis ſpernere idiomatum κοινωνίαν, quæ non fruſtra olim à ſan- Iohan. 3.13.
ctis Patribus inuenta eſt. Certè quum Dominus gloriæ crucifixus dicitur, non intelligit Idem 1.18.
Paulus in ſua diuinitate quicquam fuiſſe paſſum: ſed quia Chriſtus, qui abiectus & con- 1. Cor. 2.8.
temptus in carne patiebatur, idem Deus erat & Dominus gloriæ. Ad hunc modum & *Idiomatũ κοι-*
Filius hominis in cælo erat: quia ipſe idem Chriſtus, qui ſecundum carnem filius homi- *νωνία ab vbiquitariis ſubla-*
nis habitabat in terris, Deus erat in cælo. Qua ratione eo ipſo loco deſcendiſſe dicitur *ta.*
ſecundum diuinitatem: non quòd diuinitas cælum reliquerit, vt in ergaſtulum corpo-
ris ſe abderet: ſed quia tametſi omnia impleret, in ipſa tamen Chriſti humanitate cor-
poraliter, id eſt naturaliter habitabat, & ineffabili quodam modo. Trita eſt in ſcholis di
ſtinctio, quam me referre non pudet, Quamuis totus Chriſtus vbique ſit, non tamen *Vera illa Scholaſticorum diſtinctio, Totus*
totum quod in eo eſt, vbique eſſe. Atque vtinam Scholaſtici ipſi vim huius ſententiæ *Chriſtus vbi-*
probè expendiſſent: quia ita occurſum fuiſſet inſulſo commento de carnali Chriſti pręſentia. *que, non tamen*
ſentia. Mediator ergo noſter quum totus vbique ſit, ſuis ſemper adeſt: & in cœna ſpe- *Totũ Chriſti.*
ciali modo præſentem ſe exhibet, ſic tamen vt totus adſit, non totum: quia, vt dictum
eſt, in carne ſua cælo comprehenditur donec in iudicium appareat.

31 Longè autem falluntur qui nullam carnis Chriſti præſentiam in cœna conci- *Hic imaginaria Papiſtarũ,*
piunt niſi in pane ſiſtatur. Ita enim arcanæ Spiritus operationi quę nobis Chriſtũ ipſum *conſul. Hominum*
vnit, nihil reliquum faciunt. Chriſtus præſens illis non videtur niſi ad nos deſcendat. *& vbi-*
Quaſi verò ſi ad ſe nos euchat, nõ ęquè potiamur eius præſentia. Ergo tantùm de modo *quitariorũ præ-*
quæſtio *ſentia, vera*

carnem Chriſti, arcanâ Spiritus S. virtute, præſentia opponunt.

quæſtio eſt: quia Chriſtum ipſi in pane locant, nobis autem non ducimus fas eſſe eum è cælo detrahere. Vtrum rectius ſit iudicent lectores. Tantùm faceſſat calumnia illa, auferri Chriſtum à ſua cœna niſi ſub panis integumento lateat. Nam quum myſterium hoc cæleſte ſit, neceſſe non eſt, Chriſtum elicere in terras vt nobis ſit coniunctus.

Et qualis ſit oſtenditur: ita tamen vt modus agnoſcatur incomprehenſibilis.

32 Porrò de modo ſiquis me interroget, fateri non pudebit, ſublimius eſſe arcanum quam vt vel meo ingenio comprehendi, vel enarrari verbis queat: atque, vt apertius dicam, experior magis quàm intelligam. Itaque veritatem Dei, in qua acquieſcere tutò licet, hic ſine controuerſia amplector. Pronuntiat ille carnem ſuam eſſe animæ meæ cibum, ſanguinem eſſe potum. Talibus alimentis animam illi meam paſcendam offero. In ſacra ſua cœna iubet me ſub ſymbolis panis ac vini corpus ac ſanguinem ſuum ſumere, manducare ac bibere. nihil dubito quin & ipſe verè porrigat, & ego recipiam. Tantùm abſurda reiicio quæ aut cæleſti Chriſti maieſtate indigna, aut ab humanæ eius naturæ veritate aliena eſſe apparet: quãdo & cum Dei verbo pugnare neceſſe eſt, quod & ſic in gloriam regni cęleſtis receptum fuiſſe Chriſtum docet vt ſupra omnem mundi conditionem eum euehat, nec minus diligenter in humana eius natura commẽdat quæ propria ſunt verè humanitatis. Neque hoc vel incredibile vel à ratione abſonum videri debet: quia vt ſpirituale eſt totum Chriſti regnum, ita quicquid agit cum ſua Eccleſia, ad rationem ſeculi huius minimè exigendum eſt. Vel, vt Auguſtini verbis vtar, per hominem hoc myſterium peragitur vt reliqua, ſed diuinitus in terra, ſed cælitus. Ea (inquam) eſt corporis pręſentia, quam Sacramenti ratio poſtulat: quam tanta virtute tantáque efficacià hic eminere dicimus, vt non modò indubitatam vitæ æternæ fiduciam animis noſtris afferat, ſed de carnis etiam noſtræ immortalitate ſecuros nos reddat. Siquidem ab immortali eius carne iam viuificatur, & quodammodo eius immortalitati communicat. Qui ſupra hæc ſuis hyperbolis euehuntur, nihil aliud quàm talibus inuolucris ſimplicem & planam veritatem obſcurant. Sicui nondum ſatisfactum fuerit, hîc velim paulìſper mecum reputet, de ſacramẽto nunc haberi ſermonem, cuius omnia ad fidem referenda ſunt. Fidem verò nos iſta quam enarrauimus corporis participatione non minùs lautè affluentérque paſcimus, quàm qui ipſum Chriſtum è cęlo detrahunt. Ingenuè interea confiteor, mixturam carnis Chriſti cum anima noſtra, vel transfuſionem qualis ab ipſis docetur me repudiare: quia nobis ſufficit Chriſtum è carnis ſuæ ſubſtãtia vitam in animas noſtras ſpirare: imò propriam in nos vitam diffundere, quamuis in nos non ingrediatur ipſa Chriſti caro. Adde quòd fidei analogiam, ad quam omnem Scripturę interpretationem exigere iubet Paulus, hac in parte mihi præclarè conſtare nihil dubium eſt. Qui veritati adeò perſpicuæ reclamant, ad quam fidei amuſſim ſe forment viderint. Qui non confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, ex Deo non eſt. Iſti, licet diſſimulent, vel non aduertant, ipſum carne ſua ſpoliant.

Abſurda reiicienda.

Luc.24.26.

Irenæus lib. 4.cap 34.

Aduerſariorũ hyperbolę quid efficiant.

Fide participamus reipſa Chriſtum.

Mixtura autẽ & transfuſiones, à carnis excogitatæ, repudiandę ſunt.

Rom.12.3.

1.Iohan.4.

7. Hactenus quę ad ſacram Cœnam à parte Dei exhibentis ſpectare videntur, ſunt propoſita: ſuperſunt ea quę nos propius reſpiciunt, explananda. In primis, noſtra cũ carne & ſanguine Chriſti communicatio.

33 De communicatione idem ſentiendum: quę nulla ab ipſis agnoſcitur niſi Chriſti carnem ſub pane deglutiant. Atqui Spiritui ſancto non leuis fit iniuria, niſi credimus fieri incomprehenſibili eius virtute vt cum carne & ſanguine Chriſti communicemus. Imò ſi vis myſterij qualis à nobis traditur, & cognita fuit veteri Eccleſiæ ab annis quadringentis, pro dignitate expenſa eſſet, ſatis ſupérque erat vnde nobis ſatisfieret: clauſa fuiſſet multis fœdis erroribus ianua, ex quibus accenſæ ſunt horrendę diſſenſiones, quibus tum olim, tum noſtra etiam ætate Eccleſia miſerè vexata eſt: dum hyperbolicum præſentiæ modum exigunt curioſi homines, quem Scriptura nunquam oſtendit. Ac de re ſtultè & temere concepta perinde tumultuantur acſi incluſio Chriſti ſub pane, prora & puppis (vt aiunt) pietatis eſſet. Quomodo Chriſti corpus, vt ſemel pro nobis traditum eſt, noſtrum fiat: quomodo ſanguinis effuſi participes fiamus, ſcire in primis referebat: quia id eſt totum Chriſtum crucifixum poſſidere, vt bonis eius omnibus fruamur. Núc his omiſſis, quibus tantum inerat momenti, imò neglectis & penè ſepultis, hæc vna ſpinoſa quæſtio illis placet, quomodo ſub pane, vel ſub ſpecie panis lateat Chriſti corpus. Falsò iactant, quicquid docemus de ſpirituali mãducatione, veræ & reali (vt loquuntur) opponi: quandoquidem nonniſi ad modum reſpicimus. qui apud eos carnalis eſt, dum Chriſtum pane includunt: nobis ſpiritualis, quia vis arcana Spiritus noſtræ cum Chriſto coniunctionis vinculum eſt. Nihilo verior eſt altera obiectio, nos fructum vel effectum duntaxat quem ex eſu carnis Chriſti capiunt fideles, attingere. Diximus enim antea Chriſtum ipſum cœnæ eſſe materiam: inde verò ſequi effectum, quòd ſacrificio mortis

Quæ ratione ſpiritualis, nõ realis, realis eſſe nõ definitur. Non quæritur vtrum an verè Chriſti corpus pro nobis crucifixum percipiatur.

mortis eius expiamur à peccatis, ſanguine abluimur, reſurrectione erigimur in ſpem cæleſtis vitæ. Sed ſtulta imaginatio, cuius author fuit Lombardus, peruertit eorum mentes, dum eſum carnis Chriſti Sacramentum eſſe putant. Sic enim ille, Sacramentum & non res, ſunt ſpecies panis & vini: Sacramentum & res, caro & ſanguis Chriſti: res & non Sacramentum, myſtica eius caro. Item paulò pòſt, Res ſignificata & contenta eſt propria caro Chriſti: ſignificata & non contenta, myſticum corpus. Quòd inter carnem Chriſti diſtinguit, & alendi efficaciam, qua prædita eſt, aſſentior: quòd autem Sacramentum eſſe fingit, & quidem ſub pane contentum, error eſt non ferendus. Hinc nata eſt Sacramentalis manducationis falſa interpretatio: quia putarunt impios quoque & ſceleratos edere Chriſti corpus, quamlibet ſint ab eo alieni. Atqui ipſa Chriſti caro in myſterio cœnæ non minus ſpiritualis res eſt, quàm æterna ſalus. Vnde colligimus, quicunque vacui ſunt Chriſti Spiritu, carnem Chriſti nihilo magis poſſe edere quàm vinum bibere cui non ſit cõiunctus ſapor. Certè nimis indignè laceratur Chriſtus, quum proſtituitur incredulis emortuum & nullius vigoris eius corpus: & repugnant aperta eius verba. Quiſquis ederit carnem meam, & biberit ſanguinem meum, in me manet, & ego in eo. Excipiunt, illic non agi de ſacramentali eſu: quod ego fateor, modò ne ad eundem ſcopulum ſubinde impingant, comedi carnem ipſam abſque vllo fructu. Scire autem ex ipſis velim quandiu eam contineant vbi manducarunt. Hic, meo iudicio, exitum non reperient. Sed obiiciunt, non poſſe hominum ingratitudine quicquam detrahi, vel intercidere de fide promiſſionum Dei. Fateor ſanè, & vim myſterij integram manere dico, quantumuis impij eam, quoad in ſe eſt, exinanire ſtudeant. Aliud tamen eſt offerri, aliud recipi. Spiritualem hunc cibum omnibus porrigit Chriſtus, potúmque ſpiritualem propinat: alij auidè veſcuntur, alij faſtidioſè reſpuunt. an horum reiectio faciet vt cibus & potus ſuam naturam perdant? Dicent hac ſimilitudine ſententiam ſuam iuuari, nempe carnem Chriſti, licet inſipida ſit, eſſe nihilominus carnem. Ego verò nego poſſe comedi abſque fidei guſtu: vel (ſi cum Auguſtino loqui magis placet) nego plus referre homines ex Sacramento quàm vaſe fidei colligunt. Ita Sacramento nihil decedit: imò illibata manet eius veritas & efficacia, quanuis ab externa eius participatione inanes diſcedant impij. Si rurſus obiiciant, derogari huic verbo, Hoc eſt corpus meum, ſi panem corruptibilem & nihil prætereà impij recipiunt: in promptu ſolutio eſt, Deum nolle veracem agnoſci in ipſa receptione, ſed in bonitatis ſuæ conſtantia, vbi indignis præſtare quod reiiciunt paratus eſt, imò liberaliter offert. Atque hæc eſt ſacramenti integritas, quam violare totus mundus non poteſt, carnem & ſanguinem Chriſti non minus verè dari indignis quàm electis Dei fidelibus: ſimul tamen verum eſt, non ſecus atque pluuia ſuper duram rupem decidens effluit, quia nullus in lapidem ingreſſus patet: ita impios ſua duritie repellere Dei gratiam quominus ad ipſos penetret. Adde quòd Chriſtum abſque fide recipi nihilo magis conſentaneum eſt quàm ſemen in igne germinare. Quòd autem quærunt quomodo in damnationem quibuſdam venerit Chriſtus niſi eum indignè recipiant, frigidum eſt: quando nuſquam legimus, Chriſtum indignè recipiendo mortem ſibi accerſere homines, ſed potius reſpuendo. Nec eos iuuat Chriſti parabola, vbi dicit ſemen enaſci inter ſpinas, & poſtea ſuffocatum corrumpi: quia illic diſſerit quid valeat temporalis fides, quam edendæ Chriſti carni, & bibendo ſanguini neceſſariam eſſe non putant qui Iudam hac in parte æqualiter faciunt ſocium Petri. Quin potius eadem parabolâ refellitur eorum error, vbi dicit Chriſtus aliud ſemen cadere ſuper viam, aliud ſuper lapides, ac neutrum agere radicem. Vnde ſequitur, incredulis ſuam duritiem eſſe obſtaculo quominus ad eos Chriſtus perueniat. Quiſquis ſalutem noſtram hoc myſterio adiutam cupit nihil aptius inueniet quàm vt fideles ad fontem deducti, vitam hauriant ex Dei Filio. Dignitas verò ſatis magnificè commendatur, vbi tenemus adminiculum eſſe quo inſeramur in corpus Chriſti, vel inſiti, magis ac magis coaleſcamus, donec ſolidè nos ſecum vniat in cæleſti vita. Obiiciunt, non debuiſſe fieri à Paulo reos corporis & ſanguinis Chriſti, niſi eorum eſſent participes. Ego autem reſpondeo, non ideo damnari quòd comederint, ſed tantùm quòd myſterium profanauerint, pignus ſacræ cum Deo coniunctionis, quod reuerenter ſuſcipere debebant, calcando.

pianus. (Idem eſt extra controuerſiam) ſed quo modo.
Lib. 4. Diſt. 8.
Falſa interpretatio Scholaſticorũ ſacramentalem & carnale corporis Chriſti manducationẽ aſſerentium refutatio.
Iohan. 6. 56.
Exceptio 1. pro manducatione orali.
Altera.
Tertia.
Quarta.
Quinta.
Sexta. ex Mat. 13. 7.
Ibid. 4. 5.
Septima.
1. Cor. 11. 29.

34 Porro quia Auguſtinus inter vetuſtos ſcriptores præcipuè aſſeruit caput illud doctrinæ, Sacramentis nihil decedere, nec euacuari quam figurant gratiam infidelitate vel

Obiectio, ex Auguſtino, contra hunc errori fa-

malitia

uiſſe falsò aſſerunt.

malitia hominum: vtile erit ex verbis eius clarè probare quàm inſcitè & perperam illud ad cauſam præſentem trahant qui canibus edendum proiiciunt Chriſti corpus. Sacramentalis manducatio, ſecundum iſtos, eſt qua impij Chriſti corpus & ſanguinem abſq; virtute Spiritus vel vllo gratiæ effectu recipiunt. Auguſtinus contra, verba illa prudenter expendens, Qui manducauerit carnem meam, & biberit ſanguinem meum, non morietur in æternum, Nempe (inquit) virtutem ſacramenti, non tantùm viſibile ſacramentum: & quidem intus, non foris: qui corde comedit, non qui premit dente. Vnde tandem concludit huius rei ſacramentum, id eſt vnitatis corporis & ſanguinis Chriſti, in cœna Dominica proponi, quibuſdam in vitam, aliis ad exitium: rem verò ipſam cuius ſacramentum eſt, omnibus ad vitam, nulli ad exitium, quicunque fuerit particeps.

Homil. in Iohannem 26. Iohan. 6.50.

Explicatio ſententiæ Auguſtini.

Ne quis hîc cauilletur, rem vocari non corpus, ſed quæ ab illo ſeparari poteſt Spiritus gratiam, has nebulas diſcutit antitheſis inter epitheta Viſibile & Inuiſibile: nam ſub priore comprehendi non poteſt Chriſti corpus. Vnde ſequitur, viſibili tantùm ſymbolo incredulos communicare. Ac, quo melius tollatur dubitatio, poſtquam dixerat panem hunc interioris hominis quærere eſuriem, ſubiicit, Moſes & Aaron, & Phinees, multique alij qui manna comederunt, placuerunt Deo. Quare? Quia viſibilem cibum ſpiritualiter intelligebant, ſpiritualiter eſuriebant, ſpiritualiter guſtabant, vt ſpiritualiter ſatiarentur. Nam & nos hodie accepimus viſibilem cibum: ſed aliud eſt ſacramentum, aliud virtus ſacramenti. Paulo pòſt, Ac per hoc, qui non manet in Chriſto, & in quo non manet Chriſtus, proculdubio nec manducat ſpiritualiter carnem eius, nec bibit ſanguinem, licet carnaliter & viſibiliter premat dentibus ſignum corporis & ſanguinis. Audimus rurſum opponi viſibile ſignum ſpirituali manducationi. Quo refellitur error ille, corpus Chriſti inuiſibile ſacramentaliter re vera comedi, quamuis non ſpiritualiter. Audimus etiam profanis & impuris nihil concedi præter viſibilem ſigni ſumptionem. Hinc celebre eius dictum, reliquos diſcipulos panem Dominum manducaſſe, Iudam verò panem Domini. quo incredulos clarè excludit à participatione corporis & ſanguinis. Nec aliò ſpectat quod alibi dicit, Quid miraris ſi datus eſt Iudæ panis Chriſti, per quem manciparetur diabolo: quum videas è contrario datum Paulo Angelum diaboli per quem perficeretur in Chriſto? Dicit quidem alibi, corpus Chriſti fuiſſe illis panem cœnæ quibus dicebat Paulus, Qui manducauerit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit: nec ideo nihil accepiſſe, quia malè acceperint. Sed quo ſenſu, plenius alio loco explicat. nam ex profeſſo definiendum ſuſcipiens quomodo improbi & ſcelerati, qui fidem Chriſtianam ore profitentur, factis autem abnegant, Chriſti corpus comedant (& quidem aduerſus quorundam opinionem, qui non ſolo ſacramento eos edere, ſed re ipſa putabant) Sed nec (inquit) dicendi ſunt manducare corpus Chriſti quia in membris Chriſti computandi non ſunt. Vt enim alia taceam, non poſſunt ſimul eſſe membra Chriſti & membra meretricis. Denique ipſe dicens, Qui manducat carnem meam, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in eo: oſtendit quid ſit, non ſacramento tenus, ſed re vera corpus Chriſti edere. hoc enim eſt in Chriſto manere, vt in illo Chriſtus maneat. Sic enim hoc dixit tanquam diceret, Qui non manet in me, & in quo ego non maneo, non ſe dicat aut exiſtimet manducare corpus meum, aut ſanguinem bibere. Expendant lectores antitheta, ſacramento tenus, & re uera edere: & nulla reſtabit dubitatio. Idem confirmat non minus clarè his verbis, Nolite parare fauces, ſed cor: inde commẽdata eſt iſta cœna. Ecce credimus in Chriſtum quum fide accipimus: in accipiendo nouimus quid cogitemus. modicum accipimus, & in corde ſaginamur. non ergo quod videtur, ſed quod creditur, paſcit. Hic quoque quod ſumunt impij, reſtringit ad ſignum viſibile: nec aliter Chriſtum quàm fide recipi docet. Sic etiam alio loco, diſertè pronuntians bonos & malos ſignaculis communicare, hos à vera carnis Chriſti manducatione excludit. Nam ſi rem ipſam perciperent, non tacuiſſet omnino quod cauſæ magis erat conſentaneum. Alio etiam loco de manducatione eiúſque fructu diſſerens, ſic concludit, Tunc vita vnicuique erit corpus & ſanguis Chriſti, ſi quod in ſacramento viſibiliter ſumitur, in ipſa veritate ſpiritualiter manducetur, ſpiritualiter bibatur. Ergo qui incredulos faciunt participes carnis & ſanguinis Chriſti, vt cum Auguſtino conſentiant, nobis repræſentent corpus Chriſti viſibile: quando tota veritas ſecundum eum ſpiritualis eſt. Et certò ex eius verbis colligitur, ſacramentalem eſum, vbi veritati aditum claudit incredulitas, tãtundem valere ac viſibilem vel externum. Quòd

Varia eiuſdem teſtimonia aduerſ. manducationem oralem

Exod. 16.14.

Homil. in Iohannem 59.

Homil. 62. 1. Cor. 12.7. Lib. 5. de Baptiſ. contra Donatiſt. 1. Cor. 11.29.

Quomodo impij corpus Chriſti comedant.

Iohan. 6.56. Li. De ciuit. Dei. 21. ca. 25.

Sacramẽto tenus, non re vera impij edunt corpus Chriſti.

Contra Fauſtũ li. 13. c. 16. Ser. 2. de ver. Apoſt.

ſi verè

ſi verè nec tamen ſpiritualiter comedi poſſet Chriſti corpus, quid ſibi vellet quod alibi tradit? Non hoc corpus quod videtis, manducaturi eſtis, & bibituri ſanguinem quem fundent qui me crucifigent. Sacramentum aliquod commẽdaui vobis: ſpiritualiter intellectum viuificabit vos. Negare certè noluit quin idem corpus quod in ſacrificium Chriſtus obtulit, in Cœna porrigatur: ſed manducationis modum notauit: quòd ſcilicet in cęleſtem gloriam receptum, arcana Spiritus virtute vitam nobis inſpiret. Fateor quidem, ſæpius apud eum occurrere iſtam loquendi formam, Comedi corpus Chriſti ab infidelibus: ſed ſeipſum explicat, addens, In ſacramento. Et alibi ſpiritualis manducatio ab eo deſcribitur, in qua gratiam morſus noſtri non conſumunt. Ac ne congerie me pugnare dicant aduerſarij, ſcire velim quomodo ab vna eius ſententia ſe expediant, vbi dicit Sacramenta in ſolis electis efficere quod figurant. Certè inficiari non audebunt quin figuret in Cœna panis, Chriſti corpus. Vnde ſequitur, reprobos ab eius participatione arceri. Cyrillum quoq; non aliter ſenſiſſe declarant hæc verba, Perinde ac ſi quis liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commiſceat: ita neceſſe eſt, ſiquis carnem & ſanguinem Domini recipit, cum ipſo coniungi, vt Chriſtus in eo & ipſe in Chriſto inueniatur. His verbis liquere arbitror, vero & reali eſu priuari qui ſacramentaliter tantùm Chriſti corpus comedunt, quod à ſua virtute ſeparari nequit: nec ideò labaſcere fidem promiſſionum Dei, qui non deſinit è cælo pluere, quanuis pluuiæ liquorem ſaxa & rupes non concipiant.

Spiritualiter & vere, idem Auguſtino.

Quo ſenſu dicat ab infidelibus comedi corpus Chriſti.

Cyrilli ſententia de manducatione carnis Chriſti.

35 Hæc cognitio nos facilè à carnali etiam adoratione abſtrahet, quam peruerſa temeritate quidam in ſacramento erexerunt: quòd ſecum ſubducerent, Si corpus eſt, & anima igitur & diuinitas ſunt vnà cum corpore, quæ iam diuelli non poſſunt. igitur illic adorandus Chriſtus. Primùm, ſi ſua illa quam obtendunt concomitantia ipſis negetur, quid facient? Nam vt maximè abſurditatem vrgeant ſi corpus ab anima & diuinitate ſeparetur, quis tamen ſanus & ſobrius Chriſti corpus Chriſtum eſſe ſibi perſuadeat? Videntur quidem ſibi ſuis id ſyllogiſmis pulchrè conficere. Verùm quum de corpore & ſanguine ſuo diſtinctè loquatur Chriſtus, modum autem pręſentiæ non deſcribat: quomodo ex re ambigua certò cõficient quod volunt? Quid ergo? nónne ſi grauiore aliquo ſenſu eorum conſcientias exercere contigerit, protinus cum ſuis ſyllogiſmis diſſoluentur ac liqueſcent? nempe vbi certo Dei verbo defici ſe videbunt, quo vno conſiſtunt animæ noſtræ quum ad rationem vocantur, & ſine quo primo quoque momento labaſcunt: vbi Apoſtolorum doctrinam & exempla ſibi aduerſari, ſe verò ſolos ſibi authores eſſe cogitabunt. Accedent ad tales impulſus & alij non leues ſtimuli. Quid? an res erat nullius momenti, Deum hac forma adorare vt nihil nobis præſcriberetur? An quum de vero Dei cultu ageretur, tanta leuitate fuerat tentandum de quo nullũ vſquam verbum legebatur? At ſi qua decet humilitate cogitationes omnes ſuas ſub Dei verbo cõtinuiſſent, auſcultaſſent certè quod ipſe dixit, Accipite, manducate, bibite: huícque mandato paruiſſent, quo accipi ſacramentum, non adorari iubet. Qui verò, vt à Deo mandatum eſt, ſine adoratione accipiunt, ſecuri ſunt ſe à mandato Dei non deflectere: qua ſecuritate nihil melius eſt quum quid operis inſtituimus. Habent Apoſtolorum exemplum, quos non legimus proſtratos adoraſſe, ſed, vt erant diſcumbentes, accepiſſe & manducaſſe. Habent Apoſtolicæ Eccleſiæ vſum, vbi fideles non in adoratione ſed in fractione panis communicaſſe, à Luca narratur. Habent Apoſtolicam doctrinam qua Paulus Corinthiorum Eccleſiam inſtituit, profeſſus ſe à Domino accepiſſe quod tradebat.

8. A communicatione tranſitio ad adorationem, ac primum oſtēditur quam infirma ſit aduerſariorum de concomitantia coniectura.

Deinde quanta temeritate ſuperbiáque inſurgant, dum ſigna adorant et Chriſti verbo addunt, & Eccleſiæ Apoſtolicæ vſum nominè ſequuntur.

Act.2.42.

1.Cor.11.23.

36 Atque hęc quidem eò tendunt, vt expendant pij lectores quàm non tutum ſit in rebus tam arduis à ſimplici Dei verbo ad cerebri noſtri ſomnia euagari. Quæ autem ſuperius dicta ſunt, omni hac in re ſcrupulo liberare nos debent. Nam vt Chriſtum illic rite apprehendant piæ animę, in cælum erigantur neceſſe eſt. Quòd ſi hoc ſacramenti officium eſt, mentem hominis infirmam alioqui adiuuare, vt ad percipiendam ſpiritualium myſteriorum altitudinem ſurſum aſſurgat: qui in ſigno externo detinentur, à recta quærẽdi Chriſti via aberrant. Quid ergo? ſuperſtitioſum eſſe cultum negabimus, quum ſeſe homines coram pane proſternunt vt Chriſtum illic adorent? Huic malo procul-dubio voluit obuiare Nicena Synodus, quum vetuit nos humiliter attentos eſſe ad propoſita ſymbola. Nec alia cauſa inſtitutum olim fuit vt ante conſecrationem populus alta voce admoneretur habere ſurſum corda. Ipſa quoque Scriptura, præterquam quòd Chriſti aſcenſionem diligenter nobis enarrat, qua corporis ſui præſentiam

Hic adorationis ſignorũ error damnatus eſt.

1. A Chriſto ipſo ſacramenti authore.

2. A Synodo Nicena.

3. A vetere conſuetudine.

4. Ab ipſa ſcriptura, qua Coloſſ.3.2. & alio-

... mentes noſtras in cælos erigi.

à conſpectu noſtro conſuetudinéque ſubduxit: quo nobis omnem de eo carnalem cogitationem excutiat, quoties ipſius meminit, mentibus ſurſum erigi iubet, & ipſum in cælo quærere ſedentem in Patris dextera. Secundum hanc regulam erat potius ſpiritualiter in cæleſti gloria adorandus, quàm excogitádum iſtud tam periculoſum adorationis genus, plenum carnalis craſſæque de Deo opinionis. Quare qui ſacramenti adorationem excogitarunt, eam non modò à ſeipſis ſomniarunt citra Scripturam, vbi nulla illius mentio oſtendi poteſt (quæ tamen non fuiſſet prætermiſſa ſi Deo accepta foret) ſed reclamante Scriptura, ſuæ ſibi libidinis arbitrio Deum fabricati ſunt, derelicto Deo viuente. Quid enim eſt idololatria, ſi hoc non eſt, dona pro datore ipſo colere? Vbi dupliciter peccatum eſt. nam & honor Deo raptus, ad creaturam traductus eſt: & ipſe etiam in polluto ac profanato ſuo beneficio inhonoratus, dum ex ſancto eius Sacramento factum eſt execrabile idolum. Nos è conuerſo, ne in eandem incidamus foueam, aures, oculos, corda, mentes, linguas penitus defigamus in ſacra Dei doctrina. Eſt enim ea Spiritus ſancti optimi magiſtri ſchola, in qua ſic proficitur, vt nihil ſit aliunde aſciſcendum: ignorandum verò libenter quicquid in ea non docetur.

Vnde ſequitur adoratione ſignorũ meram eſſe idololatriam.

Cui tantum opponitur remedium.

5. A Sacramẽti natura & inſtitutione, cui hæc adorationis forma minime congruit.

37 Iam verò (vt ſuperſtitio tectos fines ſemel egreſſa, nullum peccandi finem facit) longè vlterius prolapſi ſunt. ritus enim excogitarunt à Cœnæ inſtitutione prorſus extraneos: in hoc tantùm vt diuinis honoribus ſignum afficerent. Chriſto, inquiunt, hanc venerationem deferimus. Primùm ſi in Cœna hoc fieret, dicerem adorationem eam demum eſſe legitimam quæ non in ſigno reſidet, ſed ad Chriſtum in cælo ſedentem dirigitur. Nunc verò quo prætextu ſe Chriſtum in illo pane honorare iactant, quum nullam habeant huius rei promiſſioné? Conſecrant hoſtiam, vt vocant, quam circumferant in pompa: quam ſpectádam, colendá, inuocandam ſolenni ſpectaculo exhibeant. Quæro qua virtute putent eſſe ritè conſecratam. nempe verba illa proferent, Hoc eſt corpus meum. Ego verò contrà obiiciam, ſimul dictum eſſe, Accipite & manducate. Neque id de nihilo faciam. quum enim præcepto annexa ſit promiſſio, dico hanc ſub illo ita incluſam, vt ſeparata, fiat omnino nulla. Id ſimili exemplo fiet clarius. Mádatum dedit Deus quum diceret, Inuoca me. promiſſionem addidit, Exaudiam te. Pſal.50.15. Si quis inuocato Petro aut Paulo, hac promiſſione glorietur, nónne omnes clamabunt eum perperam facere? Et quid aliud quæſo, faciunt qui omiſſo mandato de máducatione, mutilam promiſſionem abripiunt, Hoc eſt corpus meum, vt ea in alienos à Chriſti inſtitutione ritus abutantur? Meminerimus ergo hanc promiſſionem iis eſſe datam qui mandatum cum ea coniunctum obſeruant, eos autem omni verbo deſtitui qui Sacramentum aliò transferunt. Antea diſſeruimus quomodo noſtræ apud Deum fidei ſeruiat ſacræ Cœnæ myſterium. Quando autem tantam hîc ſuæ bonitatis largitatem, quantam prius enarrauimus, non ſolum nobis in memoriam Dominus reuocat, ſed quaſi de manu in manum profert, & ad eam agnoſcendam nos excitat: ſimul admonet ne tam effuſæ beneficentiæ ingrati ſimus: quin potius eam quibus par eſt, laudibus prædicemus, & gratiarum actione celebremus. Itaque quum ſacramenti ipſius inſtitutum Apoſtolis traderet, vt id in ſui memoriam facerent docuit. Quod Paulus interpretatur, Mortem Domini nunciare. Id autem eſt publicè atque vno ſimul omnes ore palàm fateri, totam vitæ ac ſalutis fiduciam in morte Domini poſitam nobis eſſe: vt noſtra illum confeſſione glorificemus, & alios noſtro exemplo ad dandam illi gloriam exhortemur. Hic apparet rurſum quò ſacramẽti ſcopus ſpectet: nempe vt nos in mortis Chriſti memoria exerceat. Quod enim iubemur mortem Domini annuntiare, donec ad iudicandum veniat, non aliud eſt niſi vt oris confeſſione prædicemus quod fides noſtra in Sacramento agnouit: mortem ſcilicet Chriſti noſtram eſſe vitam. Hic ſecundus eſt Sacramenti vſus, qui ad externam confeſſionem attinet.

6. A promiſſione & mandato inſtitutionis, nullũ mandatum extat adorationis: ergo nullum Sacramentum habẽt adoratores ſignorum. Ratio, à ſimili Scripturę teſtimonio mãdato promiſſionem coniungentis.

Luc.22.19. 1.Cor.11.26. Non igitur in adorationẽ datum eſt hoc ſacramentum ſed in alios quoſdam fines.

1. Vt excitet nos ad gratiarum actionem.

2. Vt exerceat nos in recolenda mortis Chriſti memoria.

38 Tertiò & exhortationis vice nobis Dominus eſſe voluit: qua non alia vehementius cum ad puritatem & ſanctimoniam vitæ, tum verò ad charitatem, pacem, conſenſum animare nos inflammaréq; poſſet. Nam ſic ſuum illic corpus nobis Dominus communicat vt vnum prorſus nobiſcum fiat, nóſq; cum illo. Porrò quum nonniſi vnum illi corpus ſit, cuius nos omnes participes facit, neceſſe eſt & nos omnes vnum corpus huiuſmodi participatione fieri. Quam vnitatem repræſentat panis qui in ſacraméto exhibetur, qui velut ex multis granis confectus eſt, ſic inter ſe commixtis ne alterum ab altero diſcernere liceat: in hunc modum & nos tanta animorum conſenſione coniunctos 1.Cor.10.16.

3. Vt nos excitet ad vitę puritatẽ & ſanctimoniam.

4. Tũ ad charitatem & pacem erga proximos.

connexóſque eſſe decet,nequid diſſidij aut diuiſionis intercedat. Id Pauli verbis explicari malo: Calix (inquit) benedictionis cui benedicimus, communicatio eſt ſanguinis Chriſti:& panis benedictionis quem frangimus, participatio eſt corporis Chriſti. Itaque vnum corpus ſumus omnes, qui de vno pane participamus. Præclarè verò in Sacramento profecerimus ſi impreſſa inſculptáque animis noſtri fuerit hæc cogitatio, non poſſe à nobis quenquam ex fratribus lædi,contemni,reiici,violari,aut vllo modo offendi,quin ſimul in eo Chriſtum lædamus,ſpernamus,violemus noſtris iniurijs: non poſſe nos à fratribus diſſidere quin ſimul à Chriſto diſſideamus: Chriſtum à nobis diligi non poſſe quin diligatur in fratribus: qualem corporis noſtri curam gerimus,talem fratrum quoque gerendam, qui membra ſunt corporis noſtri: quomodo nulla corporis noſtri pars aliquo doloris ſenſu tangitur qui non in alias omnes diffundatur:ita non ferendum eſſe, fratrem malo aliquo affici,cuius non & ipſi compaſſione tangamur. Quamobrem non abs re Auguſtinus, toties ſacramentum hoc appellat charitatis vinculum. Quis enim acrior admoueri ſtimulus poterat ad excitandam mutuam inter nos charitatem, quàm dum Chriſtus ſeipſum nobis donans, non modò ſuo nos exemplo, vt alter alteri nos mutuò deuoueamus ac tradamus inuitat: ſed quatenus ſe facit omnium communem,nos quoque omnes vnum in ſe ipſo eſſe facit.

De hac charitate et pace cũ proximis colenda admodum neceſſaria admonitio.

Auguſtini teſtimonio comprobata.

39 Hic autem optimè confirmatur quod alibi dixi,rectam Sacramenti adminiſtrationem non abſque verbo conſtare. Quæcunq; enim ex Cœna nobis prouenit vtilitas, verbum requirit.ſiue in fide confirmandi ſumus,ſiue in confeſſione exercendi,ſiue excitandi ad officium, precatione opus eſt. Nihil ergo magis præpoſterum fieri in Cœna poteſt,quàm ſi vertatur in mutam actionem:quod ſub Papæ tyrannide factum eſt. Totam ſiquidem vim cõſecrationis à Sacerdotis intentione pendêre voluerunt, quaſi hoc nihil ad populum pertineret,cui myſterium maximè explicari oportuerat. Inde autem natus eſt hic error, quòd non obſeruabant promiſſiones illas quibus conficitur conſecratio,non ad elementa ipſa,ſed ad eos qui recipiunt,deſtinari. Arqui non panem alloquitur Chriſtus,vt corpus ſuum fiat:ſed diſcipulos iubet manducare atque illis corporis & ſanguinis ſui communicationem pollicetur. Nec alium ordinem docet Paulus, quàm vt vnà cum pane & calice promiſſiones fidelibus offerantur. Ita eſt ſanè. Non hîc magicam aliquam incantationem imaginari nos decet, vt ſatis ſit verba demurmuraſſe, quaſi ab elementis exaudiantur: ſed verba illa viuam prædicationem eſſe intelligamus, quæ auditores ædificet, quæ intus penetret in eorum animos, quæ cordibus imprimatur ac inſideat,quæ efficaciam in complemento eius quod promittit exerat. His rationibus clarè patet, repoſitionem Sacramenti, quam nonnulli vrgent vt ægrotis extra ordinem diſtribuatur, inutilem eſſe. Aut enim ſine recitatione inſtitutionis Chriſti accipient, aut miniſter vnà cum ſigno veram myſterij explicationem coniunget. In ſilentio eſt abuſus ac vitium. Si referuntur promiſſiones,& myſterium enarratur,vt cum fructu recipiant qui recepturi ſunt, non eſt quod dubitemus hanc eſſe veram conſecrationem. Quorſum igitur euadet altera, cuius vis ad ægrotos vſque non peruenit? Sed enim qui ſic faciunt, habent veteris Eccleſiæ exemplum. Fateor. verùm in re tanta, & in qua non ſine magno periculo erratur, nihil tutius eſt quàm ipſam veritatem ſequi.

Hinc liquet quàm longe à Sacramenti natura abſit, quod ſub Papatu.

1. Vertitur in mutam actionem.

2. Conſecratio ad elementa ipſa,non ad recipientes deſtinatur.

3. Verba ſine intellectu et ædificatione demurmurantur.

4. Fit inutilis repoſitio panis, vino omiſſo.

5. Vera conſecratio ignoratur.

6. Veteris Eccleſiæ exemplo abutuntur.

40 Portò quemadmodum ſacrum hunc panem Cœnæ Domini,ſpiritualem eſſe cibum videmus, ſuauem ac delicatum non minus quàm ſalutiferum piis Dei cultoribus, cuius guſtu ſentiunt Chriſtum ſuam eſſe vitam, quos ad gratiarum actionẽ erigit, quibus ad mutuam inter ſe charitatem exhortatio eſt: ita rurſum in nocentiſſimum venenum omnibus vertitur quorum fidem non alit & confirmat, & quos ad confeſſionem laudis charitatémque non excitat. Non enim aliter ac cibus corporalis, vbi ventrem offendit vitioſis humoribus occupatum, ipſe quoque vitiatus & corruptus nocet magis quàm nutrit: cibus etiam hic ſpiritualis, ſi in animam inciderit malitia nequitiáque pollutam, maiore illam ruina præcipitat. non ſuo id quidem vitio,ſed quia pollutis & infidelibus nihil eſt mundum,quamlibet alioqui ſanctificatũ Domini benedictione. Nam, vt ait Paulus, qui indignè manducant & bibunt, rei ſunt corporis & ſanguinis Domini, iudiciúmque ſibi manducant & bibunt, non diiudicantes corpus Domini. Tale enim hominum genus, quod ſine vlla fidei ſcintilla, ſine vllo charitatis ſtudio, ad vſurpandum Cœnam Domini, inſtar porcorum ſe proripit, minimè diſcernit corpus Domini.

Poſtremus articulus ſecundæ partis, agẽs primo loco de indignè ad menſam Chriſti accedentibus.

Tit.1.15.
1.Cor.11.29.
Quales illi ſint.

Nam quatenus corpus illud ſuam eſſe vitam non credūt, quia poſſunt contumelia ipſum afficiunt, omni ſua dignitate ſpoliantes: ac demum ſic accipiendo, profanant & contaminant. Quatenus verò alienati à fratribus ac diſſidentes, ſacrum corporis Chriſti ſymbolum cum ſuis diſſidiis commiſcere audent, non ſtat per eos quominus Chriſti corpus diſcerpatur, ac membratim dilanietur. Itaque non immeritò rei ſunt corporis & ſanguinis Domini, quod ſacrilega impietate fœdè adeò polluunt. Hac ergo indigna manducatione damnationem ſuam ſibi accipiunt. Nam quum nullam in Chriſto fidem repoſitam habeant, Sacramento tamen accepto, profitentur non alibi quam in eo eſſe ſibi ſalutem, omnémque aliam fiduciam abiurant. Quare ipſi ſibi ſunt accuſatores: teſtimonium ipſi aduerſum ſe pronuntiant, damnationem ipſi ſuam obſignant. Deinde quum odio ac maleuolentia diuiſi diſtractique à fratribus, hoc eſt Chriſti membris, partem in Chriſto nullam habeant: teſtificantur tamen hanc vnam ſalutem eſſe, Chriſto communicare, & illi vnitum eſſe.

Et quàm graue iudicium ipſis immineat.

Huic malo remedium propo nit Apoſtolus, nempe ſeriam vniuſcuiuſque examē: & qualè illud eſſe debeat.

Eam ob rem præcipit Paulus vt probet ſeipſum homo antequam de hoc pane edat, aut bibat è calice. Quo (vt ego quidem interpretor) voluit vnumquemque in ſe deſcendere, & ſecum reputare an interiore cordis fiducia in ſalutem à Chriſto partam recumbat: an oris confeſſione agnoſcat: deinde an innocentiæ ac ſanctitatis ſtudio ad Chriſti imitationem aſpiret: an eius exemplo ſeſe fratribus dare paratus ſit, ac ſe iis communicare quibuſcum Chriſtum communem habet: an vt ipſe à Chriſto cenſetur, ita viciſſim fratres omnes pro corporis ſui membris habeat: an eos inſtar membrorum ſuorum fouere, tueri, iuuare cupiat. Non quia hæc tum fidei tum charitatis officia nunc perfecta in nobis eſſe poſſint: ſed quia huc nos contendere & votis omnibus aſpirare oportet, vt inchoatam fidem magis in dies ac magis augeamus.

Falſum verò, à Papiſtis inductum examen, oſtenditur eſſe dirum tormentum, quod homines arcet à menſa Domini.

41 Vulgò dum homines ad eam manducandi dignitatem comparare volunt, miſeras conſcientias torſerunt ac diuexarunt diris modis: nec tamen quicquam eorum quæ in rem eſſent attulerunt. Dignè manducare eos dixerunt qui in ſtatu gratiæ eſſent. In ſtatu gratiæ eſſe interpretati ſunt purum purgatúmq; omni peccato eſſe. Quo dogmate omnes quotquot in terris vnquam fuerunt & ſunt homines, ab huius Sacramenti vſu arcebantur. Nam ſi hoc agitur vt noſtram à nobis dignitatem petamus, actum de nobis eſt: deſperatio tantum & exitialis ruina nos manet. Totis licet viribus adnitamur, non aliud proficiemus niſi vt tum denique indigniſſimi futuri ſimus quum de quærenda dignitate maximè laboratum à nobis fuerit. Quo huic vlceri mederentur, modum excogitarunt acquirendæ dignitatis: vt quantum in nobis eſt examine habito, repoſcitáque à nobis factorum omnium ratione, contritione, confeſſione, ſatisfactione, noſtram indignitatem expiaremus: quę expiandi ratio qualis ſit, dictum eſt vbi erat aptior dicendi locus.

Huius examinis Papiſtici refutatio.

Quod ad præſens inſtitutum attinet, dico hæc nimium eſſe ieiuna euanidáque ſolatia conſternatis deiectíſque conſcientiis, & peccati ſui horrore perculſis. 1. Nam ſi Dominus interdicto neminem in Cœnæ ſuæ participationem admittit niſi iuſtum & innocentem: non leui cautione opus eſt, quæ aliquem ſuæ iuſtitię ſecurum reddat, quam à Deo requiri audit. Vnde verò hæc nobis confirmatur ſecuritas, apud Deum defunctos 2. eſſe qui fecerunt quod in ſe eſt? Quod ſi etiam ita eſſet, quando tamen erit vt ſpondere quis ſibi audeat, ſe feciſſe quod in ſe erat? Ita quum nulla certa noſtræ dignitatis ſecuritas fiat, manebit ſemper clauſus aditus, horribili illo interdicto, quo edicitur iudicium ſibi manducare & bibere qui indignè manducant & bibunt.

Concluſio, examē à Papiſtis inuectum eſſe ſpiritus mendacis figmentum.

42 Nunc iudicare promptum eſt qualis ſit hæc quæ in Papatu regnat doctrina, & à quo authore profecta ſit, quę miſeros peccatores & trepidatione mœſtitiáque afflictos, huius ſacramenti conſolatione immani ſua auſteritate orbat & ſpoliat: in quo tamen omnes Euangelij deliciæ illis proponebantur. Certè diabolus nullo maiori cōpendio homines perdere poterat, quàm ſic eos infatuando, ne guſtum & ſaporē talis alimenti perciperent quo eos optimus Pater cæleſtis paſcere voluerat.

Cui opponitur Chriſtianū examen, cuius hæ ſunt partes.

Ne igitur in huiuſmodi præcipitium ruamus, meminerimus has ſacras epulas ægrotis eſſe pharmacum, peccatoribus ſolatium, pauperibus largitionem: quæ ſanis, iuſtis, & diuitibus, ſi qui reperiri poſſent, nullum afferrent operæpretium.

1. Dignitatis & efficaciæ Chriſti conſideratio.

Nam quum in illis Chriſtus nobis in cibum detur: intelligimus, nos ſine ipſo tabeſcere, liqui, deficere: qualiter inedia corporis vigorē extinguit. Deinde quum in vitam detur, intelligimus nos ſine ipſo in nobis planè mortuos eſſe. Quare ea eſt dignitas quam vnam & optimam afferre Deo poſſumus, ſi noſtram

ei vil

ei vilitatem,&(vt,ita loquar)indignitatem offeramus, vt ſua miſericordia nos ſe dignos faciat: ſi animos in nobis deſpondeamus,vt nos in ipſo conſolemur:ſi nos humiliemus, vt ab ipſo erigamur,ſi nos accuſemus,vt ab ipſo iuſtificemur. præterea ſi ad eam quam in ſua Cœna nobis commendat vnitatem aſpiremus:& quemadmodum nos omnes vnum in ſeipſo eſſe facit, ita vnam omnino animam, cor vnum,linguam vnam nobis omnibus optemus. Hæc ſi perpenſa & meditata habuerimus, nunquam nos illæ cogitationes,etiamſi concutiant,proſternent. Nos bonorum omnium egeni & nudi,nos peccatorum ſordibus inquinati,nos ſemimortui,quomodo corpus Domini dignè manducaremus? Magis cogitabimus nos pauperes venire ad benignum largitorem, ægros ad medicum, peccatores ad iuſtitiæ authorem: mortuos denique ad eum qui viuificat,dignitatem illam,quæ à Deo mandatur,fide præcipuè conſtare quę omnia in Chriſto,nihil in nobis reponit. deinde charitate,& ea quidem ipſa quam Deo imperfectam offerre ſatis ſit,vt ipſam in melius augeat:quando præſtari ſolida non poteſt. Alij nobiſcum in hoc conſentientes, dignitatem ipſam in fide & charitate poſitam eſſe: in modo tamen ipſo dignitatis longè aberrarunt, fidei perfectionem exigentes, cui nihil omnino accedere poſſit: & charitatem parem ei quam Chriſtus erga nos declarauit. At eo ipſo omnes ab huius Cœnæ ſacroſanctæ acceſſu, non ſecus ac priores illi, abigunt. Si enim obtineret eorum ſententia, nemo niſi indignè acciperet: quando ad vnum omnes rei conuictique ſuæ imperfectionis tenerentur. Et ſanè nimij ſtuporis, ne dicam ſtoliditatis, fuerit, eam perfectionem in recipiendo Sacramento requirere quæ Sacramentum irritum ſuperuacuúmque faciat: quod non perfectis inſtitutum eſt, ſed infirmis ac debilibus ad vellicandum, excitandum, ſtimulandum, exercendum fidei & charitatis affectum:defectum verò vtriuſque corrigendum.

2. Indignitatē noſtra ſentiat, qui nos ad Chriſtum deducat.

3. Fides & charitatis incrementum.

Ita tamen vt animus non deſpondeamus etiam ſi fides infirma, & charitas imperfecta ſit: quandoquidem perfectis & ſine labe credentibus non: ſi inſtituta Cœna Domini, ſed ægrotis, imbecillis in fide, & peccatorib. ad Christi perfectionem confugientibus.

43 Cęterùm quòd ad externum actionis ritum ſpectat,in manum accipiant fideles, néc ne:inter ſe diuidát, aut ſinguli quod ſibi datum fuerit,edant:calicem in Diaconi manu reponant,an proximo tradant: panis ſit fermentatus, an azymus:vinum rubrum,an album:nihil refert. Hæc indifferentia ſunt, & in Eccleſiæ libertate poſita. Quanquam certum eſt,veteris Eccleſiæ ritum fuiſſe vt omnes in manum acciperent. Et Chriſtus dixit, Diuidite inter vos. Fermentatum & vulgarem panem fuiſſe ante tempus Alexandri Romani Epiſcopi,narrant hiſtoriæ:qui primus azymo pane delectatus eſt:qua id ratione,non video niſi vt plebis oculos nouo ſpectaculo in admirationem traheret magis quàm vt animos proba religione inſtitueret. Omnes obiuro,qui vel leui aliquo pietatis ſtudio tanguntur, annon euidenter perſpiciant, & quanto præclarus Dei gloria hic reſplendeat,& quanto affluentior ſpiritualis cóſolationis ſuauitas ad fideles redeat, quàm in iſtis frigidis & hiſtrionicis nugis,quę nullum alium vſum afferunt niſi vt ſtupentis populi ſenſum fallant. Id populum religione contineri vocát,quum ſuperſtitione ſtolidus & infatuatus, quouis trahitur. Siquis vetuſtate tueri huiuſmodi inuentiones velit, nec ipſe ignoro quàm vetuſtus ſit chriſmatis & exufflationis in Baptiſmo vſus: quàm non longè ab ætate Apoſtolorum Cœna Domini tacta rubigine fuerit:ſed iſthæc ſcilicet humanæ confidentiæ procacitas eſt, quæ ſe continere nequit quin ſemper in Dei myſteriis ludat & laſciuiat. Nos verò meminerimus tanti eſſe Deo verbi ſui obedientiam, vt in ea & Angelos ſuos & orbem vniuerſum iudicare nos velit. Porrò tanta ceremoniarum congerie faceſſere iuſſa,ſic adminiſtrari decentiſſimè poterat,ſi ſæpiſſimè & ſingulis ad minimum hebdomadibus proponeretur Eccleſiæ. initium autem fieret à publicis precibus: haberetur deinde concio. tum miniſter,propoſito in menſa pane & vino, inſtitutionē Cœnę referret:deinde promiſſiones enarraret quę in ea nobis relictæ ſunt, ſimul eos omnes excommunicaret qui interdicto Domini ab ea arcentur: poſtea oraretur, vt qua Dominus benignitate ſacrum hoc alimentum nobis largitus eſt, nos quoque ad id ſuſcipiendum fide & animi gratitudine erudiret & formaret.& quádo ex nobis non ſumus, ſua miſericordia nos dignos faceret tali conuiuio. hic verò aut canerentur Pſalmi, aut aliquid legeretur, & quo decet ordine fideles ſacroſanctis epulis communicarent,miniſtris panem frangentibus,& populo præbentibus. finita Cœna,exhortatio haberetur ad ſynceram fidem & fidei confeſſionem,ad charitatem & mores Chriſtianis dignos.poſtremò gratiarum actio referretur,& laudes Deo canerentur. Quibus finitis Eccleſia dimitteretur in pace.

Luc. 22. 17.

Secūdo loco agitur de ritibus externis. Ibi multa ſunt indifferentia.

Alia autē noxia.

Nonnulla autem a ſuperſtitione introducta ſunt, & ad neceſſitatem quandam audacter ac malè reſtricta.

Quibus faceſſere iuſsis, externus S. Cœnę actionis ritus, vt quàm decentiſsime adminiſtrari queat, paucis & ex veteris Eccleſiæ inſtitutis, idque maiori ex parte, deſcribitur.

44 Quæ de Sacramento hoc hactenus diſſeruimus,abundè oſtendunt,non inſtitutum

Tertio loco, Ca

 tum

ne participatione Chriſtiana communi. frequente eſſe debere probatur purioris Eccleſiæ praxi.

tum ideo fuiſſe vt ſemel quotannis acciperetur, idque perfunctoriè (vt nunc communiter moris eſt) verùm quo frequenti in vſu Chriſtianis omnibus eſſet, vt frequenti memoria paſſionem Chriſti repeterent. qua recordatione & fidem ſuam ſuſtinerent ac roborarent, & ſeſe ad confeſſionem laudis Deo canendam bonitatemque eius prædicandam hortarentur, & qua poſtremò mutuam charitatem alerent, & ſibi etiam inter ſe teſtificarentur, cuius copulam in vnitate corporis Chriſti viderent. Quoties enim ſymbolo corporis Domini communicamus, velut data & accepta teſſera, alter alteri nos viciſſim obſtringimus ad omnia dilectionis officia, vt nequid admittat noſtrum quiſpiam quo fratrem lædat, nequid prætermittat quo eum iuuare poſſit, vbi neceſſitas poſtulat & facultas ſuppetit. Talem fuiſſe Eccleſiæ Apoſtolicæ vſum, Lucas in Actis commemorat, quum fideles ait perſeuerantes fuiſſe in doctrina Apoſtolorum, communicatione, fractione panis, & orationibus. Sic agendum omnino erat, vt nullus Eccleſiæ conuentus fieret ſine verbo, orationibus, participatione cœnæ & eleemoſynis. Hunc & apud Corinthios fuiſſe inſtitutum ordinem, ſatis ex Paulo conijcere licet: & multis poſtea ſeculis in vſu fuiſſe conſtat. Inde enim veteres illi Canones, quos Anacleto & Calixto tribuunt, vt peracta conſecratione omnes communicent, qui noluerint Eccleſiaſticis carere liminibus. Et in vetuſtis illis Canonibus quos Apoſtolorum vocant, habetur, Qui non perſeuerant vſque ad finem, & ſacram communionem non percipiunt, tanquam inquietudinem Eccleſiæ mouentes, corrigendos. In Antiocheno etiam Concilio decretum eſt vt qui Eccleſiam intrant, Scripturas audiunt, & à communione abſtinent, ab Eccleſia remoueantur, donec vitium hoc correxerint. Quod tametſi in Concilio Toletano primo vel mitigatum fuit, vel mitioribus ſaltem verbis propoſitum: tamen illic quoque ſtatuitur, vt qui audita concione nunquam communicare deprehenſi fuerint, admoneantur. Si poſt monitionem abſtineant, arceantur.

Act.2.42.

2. Veterum etiam Epiſcoporum inſtitutum.

Quibus ſocordiam populi ſeuerè damnarunt.

45 His ſcilicet conſtitutionibus volebant ſancti viri retinere ac tueri frequentem communionis vſum, ab ipſis Apoſtolis traditum: quem fidelibus maximè ſalutarem eſſe, vulgi autem negligentia ſenſim obſoleſcere videbant. De ætate autem ſua teſtatur Auguſtinus, Huius, inquit, rei ſacramentum vnitatis corporis Domini alicubi quotidie, alicubi certis interuallis dierum, in Dominica menſa præparatur, & de menſa illa ſumitur: quibuſdam ad vitam, alijs ad exitium. Et in Epiſtola ad Ianuarium priore, Alij quotidie communicant corpori & ſanguini Dominico, alij certis diebus accipiunt, alibi nullus dies intermittitur quo non offeratur, alibi Sabbatho tantùm & Dominico, alibi nonniſi Dominico. Quoniam autem, vt diximus, plebs interdum remiſſior erat, inſtabant ſancti viri ſeueris obiurgationibus, ne conniuere ad hanc ſocordiam viderentur. Tale exemplum eſt apud Chryſoſtomum in Epiſtolam ad Epheſios, Non eſt dictum ei qui conuiuium dehoneſtabat, Quare recubuiſti? ſed, Quare ingreſſus es? Quiſquis myſteriorum particeps non eſt, improbus eſt, & impudens quòd hîc adſtat. Quæſo, ſiquis ad conuiuium vocatus venerit, manus lauerit, diſcubuerit, viſus fuerit ſe ad edendum comparare, deinde nihil guſtet, nónne contumelia & conuiuium afficiet & conuiuatorem? Sic tu, inter eós ſtans qui oratione ſe ad ſumendum ſacroſanctum cibum præparant, te vnum eſſe ex eorum numero, eo ipſo quòd non abſceſſiſti confeſſus es, tandem non participas: nónne ſatius foret te non comparuiſſe? Indignus ſum, inquis. Ergo nec communione orationis dignus eras, quæ eſt ad ſumendum ſacrum myſterium præparatio.

In 6.cap. Iohan. tract.26

Frequens S. Cœnæ participatio Auguſtini ætate.

In cap.1. homil.26.

Matt.22.12.

Neglecta tempore Chryſoſtomi.

46 Et ſanè hæc conſuetudo quæ ſemel quotannis communicare iubet, certiſſimum eſt diaboli inuentum: cuiuſcunque tandem miniſterio inuecta fuerit. Aiunt Zepherinum eius decreti fuiſſe authorem, quod tale fuiſſe nequaquam credibile eſt quale nunc habemus. Ille enim, ſuo inſtituto, non fortè peſſimè Eccleſiæ conſulebat, vt tum erant tempora. Minimè enim dubium eſt quin tum ſacra Cœna proponeretur fidelibus quoties in cœtum conuenirent: nec dubium etiam quin bona eorum pars communicaret. ſed quum vix vnquam eueniret vt omnes ſimul communicarent, eſſet verò neceſſe eos qui permixti erant profanis & idololatris, externo aliquo ſymbolo fidem ſuam teſtari: diem illũ, ordinis & politiæ cauſa, vir ſanctus ſtatuerat, quo totus Chriſtianorũ populus fidei confeſſionẽ participatione Cœnæ Domini ederet. Probum alioqui Zepherini inſtitutum malè detorſit poſteritas, quum certa lex de vna quotannis cõmunicatione poſita eſt: qua factum eſt vt ferè omnes, quum ſemel communicauerũt, quaſi in reliquum anni tempus pulchrè defuncti, in vtramq; aurem ſecuri dormiant. Longè aliter factum

Papiſtica autem conſuetudo quotannis ſemel communicare iubens, execrabile eſt inuentum, licet eo ſenſu nõ prorſus impio primum promanaſſe putetur.

oportuit: ſingulis ad minimum hebdomadibus proponenda erat Chriſtianorum cœtui menſa Domini, declarandæ promiſſiones quæ nos in ea ſpiritualiter paſcerent: nullus quidem neceſſitate cogendus, ſed cohortandi omnes, & ſtimulandi: obiurgandus etiam ignauorum torpor. Omnes gregatim, vt famelici, ad tales lautitias conuenirent. Non iniuria igitur principio conqueſtus ſum, diaboli arte intruſam hanc conſuetudinem: quę dum vnum anni diem præſcribit, in totum annum ſocordes reddit. Videmus quidem peruerſum hunc abuſum Chryſoſtomi tempore iam obrepſiſſe: ſed videre ſimul licet quantopere ipſi diſplicuerit. Conqueritur enim grauibus verbis eo quem nuper citaui loco, tantam eſſe huius rei inæqualitatem, quòd aliis anni temporibus ſæpenumero, nec quum mundi eſſent, accederent: in Paſchate, etiam immundi. Deinde exclamat, O conſuetudinem, ô præſumptionem! Fruſtra ergo habetur quotidiana oblatio: fruſtra ſtamus ad altare. Nemo eſt qui ſimul participet. Tantùm abeſt vt authoritate ſua interpoſita comprobarit.

Hunc male remedium, etiam noſtro ſeculo neglectum.

A Chryſoſtomo deſideratum, non impetratum.

47 Ex eadem prodiit officina & altera conſtitutio, quæ dimidiam cœnæ partē meliori populi Dei numero vel furata eſt, vel eripuit: nempe ſymbolum ſanguinis, quod laicis & profanis (his ſcilicet titulis Dei hæreditatem inſigniunt) interdictum, paucis raſis & vnctis in peculium ceſſit. Edictum ęterni Dei eſt vt omnes bibant: quod homo noua & contraria lege antiquare & abrogare audet, edicens ne omnes bibant. Ac ne ſine ratione aduerſus Deum ſuum pugnent tales legiſlatores, pericula obtendunt quæ accidere poſſent ſi omnibus paſſim exponeretur ſacer hic calix. acſi ab æterna Dei ſapientia proſpecta ea & animaduerſa non eſſent. Deinde argutè ſcilicet ratiocinantur, vnum pro duobus eſſe ſatis. Nam ſi corpus eſt (inquiunt) totus Chriſtus eſt, qui à ſuo corpore iam diuelli non poteſt. Ergo & corpus ſanguinem per concomitantiam complectitur. En ſenſus noſtri cum Deo conſenſum, vbi vel tantillum laxis habenis laſciuire ferociréque cœpit. Dominus, panem oſtendens, corpus ſuum eſſe dicit: calicem dum oſtendit, ſanguinem vocat. Humanæ rationis audacia contrà reclamat, panem eſſe ſanguinem, vinum eſſe corpus. acſi Dominus nulla cauſa corpus ſuum à ſanguine & verbis & ſignis diſtinxiſſet: & vnquam fando auditum eſſet, corpus Chriſti, aut ſanguinem, Deum & hominem appellari. Sanè ſi deſignare ſe totum voluiſſet, dicere poterat, Ego ſum: qualiter loqui in Scripturis conſueuit: non autem, Hoc eſt corpus meum, Hic eſt ſanguis meus. Sed fidei noſtræ infirmitati ſuccurrere volens, calicem ſeorſum à pane ſtatuit, vt doceat ſe ad potum non minus quàm cibum ſufficere. Nunc tollatur pars vna, nonniſi dimidium alimentorum in eo reperiemus. Ergo, vt verum ſit quod obtendunt, ſanguinem eſſe in pane per concomitantiam, & corpus rurſum in calice: confirmatione tamen fidei, quam Chriſtus vt neceſſariam tradit, pias animas fraudant. Itaque, argutiis eorum valere iuſſis, retinenda nobis eſt vtilitas quę in duplici arrha ex Chriſti ordinatione percipitur.

Quorum loco, ſub vna tantùm ſpecie communio in Papatu Satanæ munus eſſe probatur.

Nec huius erroris patroni fatentur periculum & effugia quæ obtendunt: quorum etiam ſubnectitur refutatio.

Quare Chriſtus panem & vinum corpus & ſanguinem diſtinctè expreſſerit, non verbum.

48 Equidem ſcio, Satanæ miniſtros (vt ſoléne illis eſt Scripturas ludibrio habere) hìc cauillari. Primùm cauſantur, ex ſimplici facto non eſſe ducendam regulam qua Eccleſia ad perpetuam obſeruationem obligetur. At mentiuntur quum ſimplex factum eſſe dicunt: neque enim porrexit tantùm calicem Chriſtus: ſed inſtituit vt Apoſtoli ſic in poſterum facerent. Præcipientis enim verba ſunt, Bibite ex hoc calice omnes. Et Paulus ſic factum eſſe commemorat vt pro certo inſtituto commendet. Alterum effugium eſt, ſolos Apoſtolos in huius cœnæ participationem à Chriſto admiſſos, quos iam in ſacrificorum ordinem allegerat & cooptauerat. Velim tamen mihi ad quinque poſtulata reſpondeant: quibus elabi non poterunt quin facilè cum ſuis mendaciis reuincantur. Primùm, quo oraculo reuelatam habent hanc ſolutionem, tam alienam à verbo Dei? Scriptura duodecim recenſet qui accubuerint cum Ieſu: ſed non ita Chriſti dignitatem obſcurat, vt ſacrificos eos appellet. de quo nomine poſtea ſuo loco. Etſi duodecim tum dedit, præcepit tamen vt ſic facerent: nempe vt ſic inter ſe diſtribuerent. Secundò, cur meliore illo ſeculo, ab Apoſtolis ad mille vſque annos poſtea, ſine exceptione omnes fiebant vtriuſque ſymboli participes? ignorabátne vetus Eccleſia quos Chriſtus conuiuas ad cœnam ſuam admiſiſſet? Perditiſſimæ impudentiæ fuerit hic reſtitare & tergiuerſari. Extant Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, extant veterum libri, qui aperta huius rei teſtimonia ſuggerunt. Caro (inquit Tertullianus) corpore & ſanguine Chriſti paſcitur, vt anima de Deo ſaginetur. Quomodo huiuſmodi manibus (dicebat Ambroſius Theodoſio) ſacrum

Aliud Papiſtarum effugium.

Reſponſio.

Poſtremum, calicem ad ſolos ſacrificulos, Apoſtolorum ſucceſſores, pertinere.

1 Poſtulatum primum huic poſtremo cauillo oppoſitum reſponſionis loco.

2. Secundum poſtulatum, veterum Eccleſiæ teſtimonio et praxi firmatum.

Lib. De reſur. car.

Refert Theo

Dom

dorit. lib. 3. c.18. Hieron. in 1. Malach. Chryſoſt. in 2. Cor. cap. 8. homil. 18.

Domini corpus ſuſcipies? Qua audacia poculum ſanguinis pretioſi ore tuo participabis? Hieronymus, Sacerdotes, qui euchariſtiam conficiunt, & ſanguinem Domini populo diſtribuunt. Chryſoſtomus, Non ſicut in veteri Lege partem quidem ſacerdos comedebat, partem verò populus: verùm omnibus corpus vnum proponitur, & poculum vnum. Ea quæ ſunt euchariſtiæ, communia ſunt omnia inter Sacerdotem & populum. Id ipſum Auguſtinus plurimis locis teſtatur.

Secundi illius poſtulati amplior conſideratio, Gregorij, Gelaſij, Cypriani authoritate comprobata.

49 Sed quid de re notiſſima diſputo? Legantur omnes Græci & Latini ſcriptores: paſſim occurrent eiuſmodi teſtimonia. Neque obſoleuit hæc conſuetudo, dum aliqua integritatis gutta in Eccleſia ſuperfuit. Gregorius, quem vltimum Romæ Epiſcopum fuiſſe iure dicere poſſis, ſua ætate ſeruatum fuiſſe docet. Quis ſit ſanguis agni, iam non audiendo, ſed bibendo didiciſtis. Eius ſanguis in fidelium ora profunditur. Imò quadringentis poſt eius mortem annis, quum iam omnia degeneraſſent, adhuc durauit. Neque enim id pro more duntaxat, ſed pro lege inuiolabili habebatur. Vigebat enim tunc diuinæ inſtitutionis reuerentia: nec ſacrilegium eſſe dubitabant, ſeparare quæ eſſent à Domino coniuncta. Sic enim loquitur Gelaſius, Comperimus quòd quidam ſumpta tantummodo corporis ſacri portione, à calice abſtineant: qui proculdubio, quoniam neſcio qua ſuperſtitione videntur adſtricti, aut integra ſacramenta percipiant, aut ab integris arceantur. Diuiſio enim iſtius myſterij ſine grandi ſacrilegio non admittitur. Audiebantur illæ Cypriani rationes, quæ ſanè Chriſtianam mentem permouere debent. Quomodo, inquit, docemus aut prouocamus eos in confeſſione Chriſti ſanguinem fundere, ſi militaturis ſanguinem eius denegamus? Aut quomodo facimus ad martyrij poculum idoneos, ſi non eos ad bibendum Domini poculum prius in Eccleſia iure communionis admittimus? Quod autem ad ſacerdotes reſtringunt Canoniſtæ illud Gelaſij decretum, magis puerile eſt cauillum quàm vt refutari debeat.

Refertur De conſecr. diſt. 2. cap. Comperimus.

Serm. 5. De lapſis.

3. Tertium poſtulatum.
4. Quartum.

50 Tertiò, cur de pane ſimpliciter dixit vt ederent: de calice, vt omnes biberent? Acſi Satanæ calliditati ex deſtinato occurrere voluiſſet. Quartò, ſi ſua cœna Dominus ſolos ſacrificos (vt ipſi volunt) dignatus eſt, quis vnquam hominum auſus eſſet vocare in participationem extraneos, qui à Domino excluſi eſſent? & participationem quidem eius doni cuius penes ſe poteſtas non eſſet, nullo eius mandato qui ſolus dare poterat? Imò qua id fiducia hodie vſurpant, vt plebeculæ ſymbolum Chriſti corporis diſtribuant, ſi nullum habent Domini vel mandatum vel exemplum? Quintò, an mentiebatur Paulus, quum dicebat Corinthiis, ſe accepiſſe à Domino quod illis tradiderat? Nam poſtea traditionem declarat, vt omnes promiſcuè vtroque ſymbolo communicarent. Quòd ſi à Domino Paulus acceperat, omnes ſine diſcrimine admittendos: videant à quo acceperint qui vniuerſam penè Dei plebem abigunt. quando iam Deum authorem prætendere non poſſunt, apud quem non eſt Eſt & non. Et adhuc tales abominationes nomine Eccleſiæ prætexere audent, & hoc prætextu defendere. quaſi verò aut iſti Antichriſti Eccleſia ſint, qui Chriſti doctrinam & inſtitutiones tam facilè proterunt, diſſipant, abrogant: aut Apoſtolica Eccleſia, Eccleſia non fuerit, in qua tota vis religionis effloruit.

5. Quintum.

1. Cor. 1. 19.
Concluſio dilemmatica.

CAPVT XVIII.

De Miſſa Papali, quo ſacrilegio non modò profanata fuit Cœna Chriſti, ſed in nihilum redacta.

Partes huius capitis.

1 Miſſæ abominatio, ſect. 1. multiplex impietas quinque capitibus comprehenſa, ſect. 2. 3. 4. 5. 6. 7. eiuſdémque origo deſcribitur, ſect. 8. & 9.
2 De nomine ſacrificij, quod S. Cœnæ veteres tribuerunt, ſect. 10. 11. 12. & de ſacrificiis appoſita diſputatio, Papiſtarum pro Miſſatico ſacrificio argumenta refellens, ſect. 13. 14. 15. 16. 17. & 18.
3 Summa doctrinæ de Sacramentis Eccleſiæ Chriſti, qua viam ſibi munit author ad ſequentem tractationem de quinque falſo nominatis ſacramentis, ſect. 19. & 20.

Omnium abominationum adu. Cœnā Domini erectarū Miſſa Papalis eſt caput.

Huius deſcriptio.

HIs & ſimilibus inuentis conatus eſt Satan, velut offuſis tenebris, ſacram Chriſti cœnam infuſcare & inquinare: ne ſaltem eius puritas in Eccleſia retineretur. Sed horrendæ abominationis caput fuit, quum ſignum extulit, quo non modò obſcuraretur & peruerteretur, ſed penitus obliterata & abolita euaneſceret, & ex hominum memoria excideret: nempe quum peſtilentiſſimo errore totum penè orbem obcæcauit, vt crederet Miſſam ſacrificium & oblationem eſſe ad impetrandam peccatorum remiſſionem. Quomodo initio dogma iſtud acceperint ſaniores Scholaſtici, nihil

hil moror: valeant ipſi cum ſpinoſis ſuis argutiis: quæ vtcunq; cauillãdo defendi queant, ideo tamen repudiandæ ſunt bonis omnibus quòd nihil quàm cœnæ claritatem multis tenebris inducunt. Illis ergo valere iuſſis, congredi me hic lectores intelligant cum ea opinione qua Romanus Antichriſtus ac eius prophetæ totum orbem imbuerunt, nempe Miſſam eſſe opus quo ſacerdos qui Chriſtum offert & alij qui in oblatione participant, Deum promerentur: vel expiatoriam eſſe victimam, qua ſibi Deum reconcilient. *Deſcriptionis plenior tradi-tio.* Neque id communi tantùm vulgi opinione receptum eſt, ſed ipſa quoque actio ſic eſt inſtituta vt genus ſit placationis quo pro viuorum & mortuorum expiatione Deo ſatisfiat. Hoc quoque ſonant verba quibus vtuntur: nec aliud ex quotidiano vſu colligere licet. Quàm altas radices fixerit hæc peſtis, ſcio: quanta ſub ſpecie boni lateat, vt nomen Chriſti præferat, vt vno Miſſæ nomine totam fidei ſummam complecti ſe multi credãt. *Abominationis latens efficacia.* Sed vbi verbo Dei, clariſſimè comprobatum fuerit, hanc quantumuis fucatam & ſplendidam inſigni contumelia Chriſtum afficere, crucem eius ſepelire & opprimere, mortem eius in obliuionem tradere, fructum qui ex ea nobis proueniebat tollere, Sacramentum, quo mortis memoria relicta erat, eneruare & diſſipare: an erunt vllæ tam profundæ radices quas non validiſſima hęc ſecuris, verbum inquam Dei, conſcindat & euertat? An vlla tam ſpecioſa facies ſub qua latens malum lux hæc non prodat? *Impietas quintuplex.*

2 Oſtendamus ergo quod primo loco propoſitum eſt, intolerabilem illic blaſphemiam ac contumeliam Chriſto irrogari. Sacerdos enim & Pontifex à Patre conſecratus eſt, non ad tempus: quomodo illi in Veteri teſtamento conſtituti leguntur, quorũ quum vita mortalis eſſet, ſacerdotium immortale eſſe non poterat: quare & ſucceſſoribus opus erat qui ſubinde in demortuorum locum ſubrogarẽtur. At Chriſto, qui immortalis eſt, vicarium ſubſtitui minimè neceſſe eſt. Itaq; à Patre deſignatus eſt Sacerdos in ęternum, ſecundum ordinem Melchiſedec: vt æternum permanente ſacerdotio fungeretur. Hoc myſterium in Melchiſedec antè multò figuratum fuerat, quem vbi Scriptura ſemel induxit Sacerdotem Dei viuentis, nunquam poſtea eius meminit, acſi nullum vitæ finem habuiſſet. Hac ſimilitudine Chriſtus ſecundum eius ordinem Sacerdos dictus eſt. Iam verò qui quotidie ſacrificant, oblationibus ſacerdotes præficiant neceſſe eſt, quos Chriſto velut ſucceſſores & vicarios ſubrogent. Qua ſubrogatione non modò Chriſtum ſuo honore ſpoliant, & æterni ſacerdotij prærogatiuam illi rapiunt: ſed è dextera Patris deturbare ipſum conantur: In qua ſedere immortalis non poteſt quin ſimul ęternus Sacerdos maneat. *Hebr. 5. 5. 10, & 7. 17. 21, & 9. 11. & 10. 21. Pſ. 110. 4. Gen. 14. 18.* *1. Prima Miſſæ papalis impietas. Intolerabilis blaſphemia Chriſtum vnicum Eccleſiæ Sacerdotem aſſicit, Sacerdotes (acſi nullus eſſet) ei ſubſtituens.* Neque cauſentur non ſuffici ſuos ſacrificulos Chriſto quaſi demortuo, ſed ſuffraganeos duntaxat eſſe æterni eius ſacerdotij quod propterea ſtare non deſinit. *Exceptio Papiſtarũ diluitur.* Verbis enim Apoſtoli fortius conſtringuntur quàm vt ſic elabi poſſint: nempe alios plures eſſe factos ſacerdotes quia morte impedirentur permanere. *Heb. 7. 23.* Chriſtus ergo qui morte non impeditur vnus eſt, nec conſortibus indiget. Quæ tamen eorum eſt improbitas, ad impietatem ſuam tuendam, exemplo Melchiſedec ſe armant. *Exemplo Melchiſedec defenditur.* Quia enim obtuliſſe dicitur panem & vinum, colligunt fuiſſe præludium Miſſæ ſuæ, acſi inter eum & Chriſtum ſimilitudo eſſet in panis & vini oblatione. Quod magis ieiunum eſt ac friuolum quàm vt refutatione egeat. *Reſponſio, locũ Moſis explanans.* Panem & vinum dedit Melchiſedec Abrahæ & eius comitibus, vt laſſos ex itinere & prælio reficeret. quid hoc ad ſacrificium? Humanitas ſancti regis laudatur à Moſe: myſterium importunè iſti excudunt cuius nulla fit mentio. Fucant tamen ſuum errorem alio colore, quia ſequitur continuo pòſt, Et erat Sacerdos Dei altiſſimi. *Inſtantia.* Reſpondeo, perperam eos trahere ad panem & vinum quod Apoſtolus ad benedictionem refert. *Reſp. 1. verbis Apoſtoli.* Quum ergo Sacerdos eſſet Dei, benedixit Abrahæ. Vnde idem Apoſtolus (quo melior non eſt quærendus interpres) colligit eius præſtantiam: quia minor benedicitur à maiore. *Heb. 7. 7.* Quòd ſi oblatio Melchiſedec ſacrificij Miſſalis figura eſſet, an Apoſtolus, obſecro, qui minima quæque excutit, rem adeò ſeriam & grauem fuiſſet oblitus? *Altera.* Iam (quicquid nugentur) rationem quæ ab ipſo Apoſtolo adducitur, fruſtra conuellere tentabunt, ceſſare ius & honorem ſacerdotij inter homines mortales, quia Chriſtus, qui immortalis eſt, vnicus ac perpetuus eſt Sacerdos.

3 Altera Miſſæ virtus propoſita erat, quòd Chriſti crucem & paſſionem opprimit & obruit. *2. Secunda Miſſæ impietas. Chriſti crucem euertit, altare erigens.* Hoc quidem certiſſimum eſt, euerti Chriſti crucem ſimulac erigitur altare. nam ſi in cruce ſemetipſum in ſacrificium obtulit, quo nos in perpetuum ſanctificaret, & æternam redemptionem nobis acquireret: haud dubiè vis atque efficacia eius ſacrificij nullo fine perſtat. *Heb. 9. 11.* Alioqui nihilo honorificentius de Chriſto ſentiremus quàm de bobus

& vit

& vitulis qui ſub Lege immolabantur: quorum oblationes ex eo inefficaces arguuntur
Ratio firmiſſima. & imbecillæ, quòd ſæpius iterabantur. Quare aut Chriſti ſacrificio, quod in cruce imple
uit, purgationis æternę vim defuiſſe fatendum erit, aut vno ſemel ſacrificio Chriſtum in
Heb.9.18. & 10.10, & 14. & 16. omnia ſecula defunctum eſſe. Id eſt quod dicit Apoſtolus, Summum hunc Pontificem
Chriſtum ſemel, per immolationem ſui apparuiſſe, ſub cõſummationem ſeculi, ad pec-
cati profligationem. Item, Voluntate Dei nos ſanctificatos eſſe per oblationem corpo-
ris Ieſu Chriſti ſemel. Item, Chriſtum vna oblatione in perpetuum conſummaſſe ſancti-
Altera, Chriſti poſtrema voce confirmata. ficatos. Quibus inſignem ſentẽtiam ſubnectit, Acquiſita ſemel peccatorum remiſſione,
nullam amplius reſtare oblationem. Hoc & poſtrema ſua voce & inter vltimos ſpiritus
edita Chriſtus ſignificauit, quum dixit, Conſummatum eſt. Solemus extremas morien-
tium voces pro oraculis obſeruare. Chriſtus moriens teſtatur vno ſuo ſacrificio perfectũ
eſſe & impletum quicquid in ſalutem noſtram erat. Nobis huiuſmodi ſacrificio, cuius
perfectionem luculenter adeò commendauit, quaſi imperfecto, an innumera quotidie
Tertia. aſſuere licebit? Quando ſacroſanctum Dei verbum nõ affirmat modò, ſed clamat etiam
& conteſtatur, hoc ſacrificium ſemel peractum fuiſſe, eius vim æternam permanere: qui
Quarta, à Miſſæ ipſius inſtitutione. aliud poſtulant, nónne ipſum imperfectionis inſimulant & infirmitatis? At verò Miſſa
quæ hac lege tradita eſt vt millies centena ſacrificia in ſingulos dies peragantur, quò ſpe
ctat niſi vt Chriſti paſſio, qua vnicam hoſtiam ſe Patri obtulit, ſepulta ſubmerſáque ia-
ceat? Quis, niſi cæcus, non videat, Satanæ audaciam fuiſſe quæ veritati adeò apertę ac di-
Exceptio 1. lucidæ obluctaretur? Nec me latet quibus præſtigiis hanc ſuam fraudem prætexere ſo-
leat pater ille mendacij, non varia eſſe nec diuerſa ſacrificia, ſed vnum idem ſępius repe-
Reſponſio. ti. Verùm tales fumi nullo negotio diſcutiuntur. tota enim diſputatione contendit Apo
Ioh.10.30. ſtolus non modò nulla alia eſſe ſacrificia, ſed vnum illud ſemel oblatum fuiſſe, nec am-
Exceptio 2. plius iterandum. Subtiliores occultiore etiamnum rima effugiunt, non repetitionem eſ-
Reſponſio, Pauli teſtimonio comprobata. ſe, ſed applicationem. Sed nihilo difficilius hoc quoque ſophiſma confutatur. neq; enim
hac lege ſe obtulit ſemel Chriſtus, vt nouis quotidie oblationibus ratum fieret ſuum ſa-
crificium: verùm vt Euangelij prædicatione ac ſacræ cœnę adminiſtratione fructus eius
1.Cor.5.7. nobis communicetur. Sic Paulus dicit Chriſtum Paſcha noſtrum immolatum eſſe: ac
nos epulari iubet. Hæc (inquam) ratio eſt qua nobis ritè applicatur crucis ſacrificium,
dum fruendum nobis communicatur, & nos vera fide recipimus.

Exceptio 3. ex Malachiæ dicto. 4 Sed operæpretium eſt audire quo prætereà fundamẽto miſſarum ſacrificium ful-
ciant. Nam huc Malachiæ vaticinium trahunt, quo pollicetur Dominus futurum vt in- Malac.1.
Reſp. ſenſum Prophetæ aperiens. cenſum per orbem vniuerſum offeratur nomini ſuo, & oblatio munda. Quaſi verò no- 8.
uum ſit aut inſolitum Prophetis, quum de Gentium vocatione loquuntur, ſpiritualem
Dei cultum, ad quem illas hortantur, externo Legis ritu deſignare. quo familiarius ſecu-
Cõfirmatio, ex aliis locis petita. li ſui hominibus indicarent in veram religionis ſocietatem eſſe vocãdas. Qualiter etiam
in vniuerſum rerum veritatem, quæ per Euangelium exhibita fuit, ætatis ſuæ typis de-
ſcribere ſolent. Sic pro conuerſione ad Dominum, aſcenſum in Ieruſalem: pro Dei ado-
Ioel.2.28. ratione, munerum omne genus oblationẽ: pro ampliore eius notitia, qua in regno Chri
ſti fideles donandi erant, ſomnia & viſiones ponunt. Quod ergo citant, alteri Ieſaiæ va-
ticinio ſimile eſt, vbi Propheta de tribus altaribus in Aſſyria, Ægypto & Iudæa erigendis
Ieſa.19.21.23 24. prædicit. Primùm enim quæro annon huius prophetiæ complementum in regno Chri-
ſti eſſe concedant. Deinde vbi ſint aræ illæ, aut quando vnquam ſint erectę. Tertiò, num
exiſtiment ſingulis regnis deſtinari ſingula templa, quale illud Hieroſolymitanum fuit.
Hæc ſi perpendunt, fatebuntur, opinor, Prophetam ſub typis ætati ſuæ congruentibus,
de ſpirituali Dei cultu in totum orbem propagando vaticinari. Quam nos illis ſolutio-
nem damus. Huius tamen rei quia paſſim obuia exempla occurrunt, non ero in enume
Reſp.2. ratione longiori ſolicitus. Quanquam in hoc quoque miſerè hallucinãtur, quòd nullum
agnoſcunt ſacrificium niſi Miſſarum: quum re vera nunc ſacrificent Domino fideles, &
mundam offerant oblationem, de qua mox dicetur.

3. Tertia Miſſæ impietas. Mortẽ Chriſti ex hominum memoria excutit. 5 Nunc deſcendo ad tertias Miſſæ partes, vbi explicandum eſt quomodo veram &
vnam mortem Chriſti obliteret, & ex hominum memoria excutiat. Nam vt inter ho-
mines teſtamenti confirmatio à morte teſtatoris pendet: ita etiam teſtamentum, quo
nos peccatorum remiſſione & æterna iuſtitia donauit, morte ſua confirmauit Domi-
nus noſter. In hoc teſtamento qui variare quicquam aut innouare audent, mortem e-
ius abnegant, & tanquam nullius momenti habent. Quid verò eſt Miſſa niſi nouum &
proſſus

prorſus diuerſum teſtamentum? quid enim? annon ſingulæ Miſſæ nouam peccatorum remiſſionem, nouam iuſtitiæ acquiſitionem promittunt: vt iam tot ſint teſtaméta quot Miſſæ? Veniat ergo rurſum Chriſtus, & altera morte nouum hoc teſtamentum, vel potius infinitis mortibus innumera Miſſarum teſtamenta rata faciat. Annon igitur verum principiò dixi, vnicam & veram Chriſti mortem obliterari per Miſſas? Quid, quòd eò directè ſpectat Miſſa, vt rurſum ſi fieri poſſit, trucidetur Chriſtus? Nam vbi teſtamentum eſt (inquit Apoſtolus) mortem teſtatoris intercedere illic neceſſe eſt. Miſſa nouum Chriſti teſtamentum præ ſe fert: eius ergo mortem poſtulat. Præterea, hoſtiam quæ offertur, occidi & immolari neceſſe eſt. Si Chriſtus ſingulis Miſſis ſacrificatur: eum ſingulis momentis mille in locis crudeliter interfici oportet. Non id meum eſt, ſed Apoſtoli argumentum, Si neceſſe habuiſſet offerre ſæpius ſemetipſum, oportuiſſe illum frequenter pati ab origine mundi. Fateor eſſe illis in promptu reſponſum quo nos etiam calumniæ notant. aiunt enim ſibi obiici quod nec cogitarint vnquam, ac ne poſſint quidem. Nos verò ſcimus, mortem ac vitam Chriſti nequaquam in eorum manu eſſe. An ipſum interficere inſtituant, non reſpicimus: tantùm oſtendere animus eſt, quale abſurdum conſequatur ex impio ac ſceleſto eorum dogmate. Quod ipſum ex ore Apoſtoli demõſtro. Reclament centies licet, ſacrificium hoc eſſe ἀναίμακτον: negabo ex hominum arbitrio pendere, vt ſacrificia naturam mutent. quia hoc modo concideret ſacra & inuiolabilis Dei inſtitutio. Vnde ſequitur, firmum eſſe illud principium Apoſtoli, requiri ſanguinis effuſionem ne deſit ablutio.

Nam Chriſti teſtamentum obliterat.
Chriſtum iterum mactat, & cruci affigit.
Heb. 9. 16.
Exceptio Papiſtarum.
Reſponſio.
Exceptio 2. de incruento ſacrificio.
Reſponſio.

6 Iam quartum Miſſæ munus tractandum, vt ſcilicet fructum qui è morte Chriſti ad nos redibat, nobis præripiat: dum ne agnoſcamus & cogitemus, facit. Quis enim cogitet ſe morte Chriſti redemptum eſſe, vbi nouam in Miſſa redemptioné viderit? Quis peccata ſibi remiſſa confidat, vbi nouam remiſſionem viderit? Neque euadet qui dixerit, non alia cauſa nos peccatorum remiſſionem in Miſſa obtinere, niſi quia morte Chriſti iam acquiſita eſt. Non enim aliud affert quàm ſi iactet ea lege nos à Chriſto redemptos eſſe vt nos ipſi redimamus. huiuſmodi enim à Satanæ miniſtris doctrina ſparſa eſt, & talem hodie clamoribus, ferro, igni tuentur, Nos, quum Chriſtum Patri in Miſſa offerimus, hoc oblationis opere aſſequi peccatorum remiſſionem, & participes fieri paſſionis Chriſti. Quid iam paſſioni Chriſti supereſt niſi vt ſit exemplum redemptionis, quo diſcamus noſtri eſſe redéptores? Chriſtus ipſe, dum in cœna veniæ fiduciam obſignat, non iubet diſcipulos in actione illa hærere, ſed ablegat eos ad mortis ſacrificium: cœnam monumentum vel memoriale (vt vulgò loquuntur) eſſe ſignificans, ex quo diſcant victimam expiatricem, qua placandus erat Deus, nonniſi ſemel offerri debuiſſe. Neque enim ſufficit Chriſtum tenere vnicam eſſe victimam, niſi [illegible] vnica immolatio accedat: vt fides noſtra cruci eius affixa ſit.

4. Quarta Miſſæ impietas. Mortis Chriſti fructũ nobis præripit.
Exceptionis dilutio.
Impietatis huius vima delineatio.

7 Ad coronidem nunc venio, nempe ſacram cœnam, in qua Dominus paſſionis ſuę memoriam inſculptam formatámque reliquerat: erecta Miſſa, è medio ſublatam, inductam, & deperditam. Si quidem cœna ipſa donum Dei eſt, quod cum gratiarum actione accipiendum erat. Sacrificium Miſſæ pretium Deo numerare fingitur quod ipſe in ſatisfactionem accipiat. Quantum intereſt inter dare & accipere, tantum à Sacramento cœnæ ſacrificium differt. Atque hæc quidem miſerrima hominis ingratitudo eſt, quòd vbi agnoſcenda erat diuinæ bonitatis largitas, gratiæque agendæ, in eo Deum ſibi debitorem facit. Sacramentum promittebat, nos Chriſti morte non ſemel duntaxat reſtitutos in vitam: ſed aſſiduè viuificari, quia tunc omnes noſtræ ſaluris numeri impleti ſint. Miſſæ ſacrificium longè aliam cantilenam canit, Chriſtum oportere quotidie ſacrificari, vt aliquid nobis commodet. Cœna in publico Eccleſiæ cœtu diſtribuenda erat, quo nos de communione doceret qua omnes cohæremus in Chriſto Ieſu. Hanc communitatem diſſoluit ac diſtrahit Miſſæ ſacrificium. poſtquam enim error inualuit, oportere eſſe Sacerdotes qui pro populo ſacrificarent: quaſi relegata eſſet ad eos cœna, deſiit iuxta Domini mandatum, fidelium Eccleſiæ communicari. Aditus Miſſis priuatis eſt patefactus, quæ excommunicationem quandam magis referrent quàm communitatem illam à Domino inſtitutam quum ſacrificulus ſuam victimam ſeorſim voraturus, ſe à toto fidelium populo ſegreget. Miſſam priuatam voco, (nequis fallatur) vbicunque nulla eſt inter fideles Dominicæ cœnæ participatio, etiamſi aliàs magna hominum multitudo interſit.

5. Quinta Miſſa impietas. Cœnam Domini ſuſtulit.
In cœna enim Pater Chriſtũ nobis offert. In Miſſa ſacrificuli Chriſtum Patri offerũt.
Cœna Chriſtianis omnibus cõmunis eſt ſacramentum. Miſſa peculiaris eſt vnico ſacrificulo.

De Miſſæ origine.

8 Ac ipſum quidem Miſſæ nomen vnde narum ſit nunquam cettò potui iudicare: niſi qùùd mihi veriſimile eſt, ab oblationibus quæ confetebantur, fuiſſe ſumptum. Vnde & veteres plurali ferè numero vſurpant. Sed vt de nomine remittamus controuerſiam, dico priuatas Miſſas cum Chtiſti inſtitutione ex diametro pugnare: ideóque impiam eſſe ſacrę cœnę profanarionem. Quid enim maudauit nobis Dominus? nónne accipete & diuidete inter nos? Qualem mandati obſeruationem docet Paulus? nónne fractionem panis, quæ communio ſit corporis & ſanguinis? Quum igitur vnus ſine diſtriburione accipit, quid ſimile eſt? At ille vnus totius Eccleſiæ nomine facit. Quo mandato? annon hoc apertè illudere Deo eſt, quum vnus priuatim ad ſe rapit quod nonniſi inter plutes fieri debuerat? Sed quia ſaris clara Chriſti & Pauli verba ſunt, bteuiter conclndere licet: vbicunque non eſt fractio panis ad communionem fidelium, illic non cœnam Domini, ſed falſam & prępoſteram cœnæ imitationem eſſe. Falſa aurem imitatio, deprauatio eſt. Porrò d eprauatio tanti myſterij, impietate non caret. In Miſſis ergo priuatis impius eſt abuſus. Atque (vr vitium vnum in religione aliud ſubinde parit) poſtquam ſemel obrepſit ille mos ſine communione offerendi, paulatim cœperunt in ſingulis templorum angulis innumerabiles Miſſas facere, & populum huc arque illuc diſtrahere, quem in vnum cœtum coire oportuerat, vt ſuæ vnitatis myſterinm recognoſceret. Eant nunc, & idololatriam eſſe negent quòd panē in ſuis Miſſis oſtendunt pro Chriſto adorandum. fruſtra enim promiſſiones illas de Chriſti præſentia iactant: quæ vtcunque intelligantut, non ideo certè datæ ſunr vt homines impuri & ptofani, quoties velint & in quencunque libeat abuſum, corpus Chriſti conficiant: ſed vt fideles, dum religioſa obſeruatione ſequuntur Chriſti mandatum in cœna celebtanda, vera eius participatione fruantut.

Priuatas Miſſas impiam eſſe S. Cœnæ profanationem.

1.Cor.10.16.

Vnde tot Miſſæ, quæ tot locis demurmurantur, natæ ſunt, & quam multiplici impietate ſcateant.

Puriori autem Eccleſiæ hæc abominatio fuit incognita.

9 Adde quòd hæc peruerſitas putiori Eccleſiæ incognita fuit. Vtcunq; enim fucum hic facere conentur qui ſunt inter aduerſarios impudentiores, certo tamen certius eſt, rotam antiquitatem ipſis aduerſari: vt ſuperius in aliis demonſtrauimus, & certius ex aſſidua veterum lectione iudicari poterit. Verùm antequam finem dicendi faciam, Miſſarios noſtros doctores interrogo, quum ſciant potiorem eſſe Deo obedientiam, quàm victimas: & magis poſcere vt voci ſuę auſcultetur, quàm vt ſacrificia offeranrur: quomodo hanc ſacrificandi rarionem Deo acceptam credant, cuius nullū illis conſtat mandatum, & quam ne vna quidem Scripruræ ſyllaba probari vident? Præterea quum Apoſtolum audiant dicentem, neminem ſibi nomen atque honorem ſacerdotij vſurpare niſi qui vocatus eſt, vt Aaron: quin nec Chriſtum ipſum ſeſe ingeſſiſſe, ſed obediſſe Patris vocationi: aut ſacerdotij ſui authorem Deum inſtitutorémque proferant oportet: aut honorem non eſſe à Deo fateantur, in quem non vocati, imptoba temeritate irruperunt. Atqui ne apicem quidem literæ obtendere poſſunt qui ſuo ſacerdotio pattocinetur. Cur non igitur ſacrificia euaneſcent, quæ ſine ſacerdote offerri non poſſunt?

1.Sam.15.22.

Nec in Dei verbo fundata eſt.

Hebr.5.4.

Altera pars capitis, a 9. ſectione fluens.

10 Siquis binc inde conciſas veterum ſententias obrrudat, & eorum authoritate contendat alirer intelligendum eſſe quod in cœna peragitur ſacrificium, quàm nos exponamus: huic breuiter teſponſum ſit, Si de approbando ſacrificij commento, quale in Miſſa confinxerunt Papiſtæ, agitur, eiuſmodi ſacrilegio veteres nequaquam patrocinari. Vruntur quidem illi ſactificij vocabulo: verùm ſimul exponūt ſe aliud nihil intelligere, quàm memoriam veri illius & vnici ſacrificij quod in cruce petegit Chriſtus, vnicus (vt ipſi paſſim prædicant) noſter Sacerdos. Hebræi, inquit Auguſtinus, in victimis pecudum quas offerebant Deo, prophetiam celebrabant fururæ victimæ quam Chtiſtus obtulit: Chriſtiani iam peracti ſacrificij memoriam celebrant ſacroſancta oblatione & participatione corpotis Chtiſti. Hic certè penitus idem docet quod pluribus verbis in libro De fide ad Petrum Diaconum habetur, quicunque tandem ſit aurhor. Verba ſunt: Firmiſſimè tene, & nullatenus dubites, ipſum Vnigenitum, carnem pto nobis factum, ſe pro nobis obtuliſſe ſacrificium & hoſtiam Den in odorem ſuauitaris: cui cum Patre & Spiritu ſancto, tempore Veteris teſtamenti animalia ſacrificabantut: & cui nunc cum Patte & Spiritu ſancto (cum quibus vna eſt illi dininitas) ſacrificium panis & vini ſancta Eccleſia per vniuetſum otbem offerre non ceſſat. In illis enim carnalibus victimis figuratio fuit carnis Chriſti, quam pro peccatis noſtris ipſe etat oblaturus: & ſanguinis, quem erat effuſurus in remiſſinnem peccatorum. In iſto autem ſactificio, gratiarum actio atque commemoratio eſt catnis Chriſti, quam pro nobis obtulit: & ſanguinis, quem pro nobis idem

Veteres nonnullos Cœnam ſacrificium appellaſſe: ſed nō propitiatorium, vt ſuum Miſſaticum Papiſtæ ſomniant.

Lib.20. contra Fauſtū, cap.18.

Quod Auguſtini teſtimonio probatur.

effud

Cõtra aduerſarium Legis ſæpius.

effudit. Vnde Auguſtinus ipſe,pluribus locis nihil aliud quàm ſacrificium laudis eſſe interpretatur. Denique paſſim apud eum reperies,non alia ratione vocari Cœnam Domini ſacrificium,niſi quòd eſt memoria, imago teſtimonium illius ſingularis, veri & vnici ſacrificij quo nos Chriſtus expiauit. Memorabilis etiam locus eſt li.4. De Trinitate cap. 24,vbi poſtquam diſſeruit de vnico ſacrificio,ita concludit, Quoniam in ſacrificio quatuor conſiderantur,cui offeratur,& à quo,quid offeratur,& pro quibus: idem ipſe vnus verúſque Mediator per ſacrificium pacis nos reconcilians Deo , vnum cum ipſo manet cui obtulit.vnum in ſe fecit pro quibus offerebat.vnus ipſe eſt qui obtulit,& quod obtulit. In eundem quoque ſenſum loquitur Chryſoſtomus. Honorem verò ſacerdotij ita Chriſto vendicant,vt Antichriſti vocem fore teſtetur Auguſtinus ſiquis Epiſcopum inter Deum & homines interceſſorem faciat.

Lib.2.contra Parm.c.8.

Quidam tamẽ ex veteribus ad Legis vmbras nimium deflexiſſe videntur.

Gal.3.1.

11 Neque tamen diffitemur quin ita nobis monſtretur illic Chriſti immolatio,vt crucis ſpectaculum penè ob oculos ſtatuatur. qualiter in oculis Galatarum Chriſtum fuiſſe crucifixum dicit Apoſtolus,dum illis propoſita crucis prædicatio fuerat. Sed quia veteres quoque illos video aliò hanc memoriam detorſiſſe quàm inſtitutioni Domini conueniebat(quòd neſcio quam repetitæ aut ſaltem renouatę immolationis faciem eorum Cœna præ ſe ferebat)nihil tutius piis pectoribus fuerit quàm in pura ſimplicíque Dei ordinatione acquieſcere: cuius etiam ideo vocatur Cœna quoniam ſola hic eius authoritas vigere debet. Equidem quum pium atque orthodoxum de toto hoc myſterio ſenſum retinuiſſe eos videam , neque deprehendam voluiſſe vnico Domini ſacrificio vel minimũ detogare,vllius impietatis damnare eos non ſuſtineo. excuſari tamen non poſſe arbitror quin aliquid in actionis modo peccauerint. Imitati ſunt enim propius Iudaicum ſacrificandi morem quàm aut ordinauerat Chriſtus,aut Euangelij ratio ferebat. Sola igitur eſt præpoſtera illa anagoge in qua meritò eos quis redarguat, quòd non contenti ſimplici ac germana Chriſti inſtitutione,ad Legis vmbras nimis deflexerunt.

Proinde nihil tutius quam Dei verbo niti.

Quod non ſatis attente ab illis expenſum eſt.

Magnũ enim diſcrimen conſtituendum eſt inter Moſaica ſacrificia & Cœnam Domini in qua ſacrificium Eucharisticum dicitur.

12 Siquis diligẽter expendat,hoc diſcrimen inter Moſaica ſacrificia & euchariſtiam noſtram verbo Domini ſtatui obſeruabit , quòd quum illa eandem mortis Chriſti efficaciam populo Iudaico repræſentarint quæ nobis in Cœna hodie exhibetur, diuerſa tamen fuerit repręſentationis ſpecies. Siquidem illic ſacerdotes Leuitici quod peracturus erat Chriſtus ſacrificium iubebantur figurare: ſiſtebatur hoſtia,quæ vicem ipſius Chriſti ſubiret:erat altare,in quo immolaretur:ſic denique gerebantur omnia,vt ob oculos poneretur ſacrificij effigies quod Deo in expiationem offerendum erat. At peracto ſacrificio,aliam nobis rationem Dominus inſtituit : nempe vt fructum oblati ſibi à Filio ſacrificij, ad populum fidelem tranſmittat. Menſam ergo nobis dedit in qua epulemur, non altare ſuper quod offeratur victima.non ſacerdotes conſecrauit,qui immolent : ſed miniſtros,qui ſacrum epulum diſtribuant. Quo ſublimius eſt ac ſanctius myſterium,eo religioſius ac maiore reuerentia tractari cõuenit. Ergo nihil tutius quàm vt ablegata omni humani ſenſus audacia,in eo ſolo quod Scriptura tradit hęreamus. Et certè ſi cogitamus Domini non hominum Cœnam eſſe , non eſt cur vlla hominum authoritate vel annorum præſcriptione patiamur nos ab illa vel latum vnguem dimoueri. Itaque Apoſtolus, dum vult eam vitiis omnibus repurgare quæ iam in Corinthiorum Eccleſiam irrepſerant,quæ ad id expeditiſſima via erat,ad vnicam illam inſtitutionem reuocat:vnde perpetuam eſſe petendam regulam oſtendit.

Regula certa in hac diſputatione.

1.Cor.11.20.

Locus de ſacrificio & ſacerdote.

13 Porrò nequis rixator ex ſacrificij ac ſacerdotis nominibus nobis pugnam faciat, id quoque , ſed compendio, expediam, quid per ſacrificium, quid per ſacerdotem tota diſputatione ſignificauerim. Qui ſacrificij vocabulum ad ſacras omnes ceremonias & religioſas actiones extendunt,qua ratione id faciant non video. Nos perpetuo Scripturæ vſu ſacrificium appellari ſcimus quod Græci nunc θυσίαν, nunc προσφοράν, nunc τελετὴν dicunt. Quod generaliter acceptum,cõplectitur quicquid omnino Deo offertur. Quare diſtinguamus oportet: ſic tamen vt hæc diſtinctio anagogen à ſacrificiis Legis Moſaicæ habeat:ſub quorum vmbris vniuerſam ſacrificiorum veritatem populo ſuo repræſentare voluit Dominus. Illorum autem quanquam variæ fuerunt formę,tamẽ ad duo membra referri omnes poſſunt. Aut enim pro peccato fiębat oblatio quadam ſatisfactionis ſpecie,qua noxa coram Deo redimebatur : aut ſymbolum erat diuini cultus, religionísque teſtificatio:nunc vice ſupplicationis,ad fauorem Dei poſtulãdum : nunc gratiarum actionis , ad gratitudinem animi pro acceptis beneficiis teſtandam : nunc pro ſimplici

Sacrificii nomen.

Diſtinctio.
1.Propitiatorium.
2.Euchariſticum.

pietatis exercitatione, ad renouandam fœderis ſanctioné. ad quod poſterius membrum holocauſta & libamenta, oblationes, primitiæ, pacificæ victimæ pertinebant. Proinde & nos in duo genera diſtribuamus, ac alterum, docendi cauſa, vocemus λατρευτικὸν & σεβαστικὸν: quoniam veneratione cultúque Dei conſtat quem illi fideles & debent & reddunt. vel ſi mauis εὐχαριστικὸν: quandoquidem à nullis Deo exhibetur niſi qui immenſis eius beneficiis onuſti, ſe totos cum actionibus ſuis omnibus illi repédunt. Alterum propitiatorium, ſiue expiationis. Eſt autem expiationis ſacrificium, cui propoſitum eſt iram Dei placare, ipſius iudicio ſatisfacere, eóque peccata abluere & abſtergere: quo peccator eorum ſordibus repurgatus, & in iuſtitiæ puritaté reſtitutus, in gratiam cum Deo ipſo redeat. Sic vocabantur in Lege victimę quę pro peccatis expiandis offerebantur: nó quòd reconciliandæ Dei gratiæ aut delendæ iniquitati pares forent: ſed quòd verum huiuſmodi ſacrificium adumbrarent quod tandem ab vno Chriſto re ipſa peractum fuit. ab ipſo autem vno, quia ab alio nullo poterat. Et ſemel, quòd illius vnius à Chriſto peracti efficacia & vis æterna eſt, vt ſua ipſe voce teſtatus eſt, quum dixit perfectum eſſe & impletum: hoc eſt, quicquid reconciliandæ Patris gratiæ, impetrandæ peccatorum remiſſioni, iuſtitiæ, ſaluti neceſſarium erat, id totum vnica illa ſua oblatione præſtitum & conſummatum: adeóque nihil deeſſe, vt nullus poſtea locus alteri hodie relinqueretur.

Sacrificii Eucharistici alia nomina.

Propitiatorium quid.

Exod. 29. 36.

Nullũ aliud, niſi Christi mors.

Ioh. 19. 30.

14 Quamobrem conſtituo, ſceleratiſſimum probrum, & non ferendam eſſe blaſphemiam tam in Chriſtum quàm in ſacrificium quo per mortem ſuam in cruce pro nobis defunctus eſt, ſiquis, repetita oblatione, de redimenda peccatorum venia, de propitiando Deo, & obtinéda iuſtitia cogitet. At quid aliud miſſando agitur, niſi vt nouę oblationis merito, paſſionis Chriſti fiamus participes? Et ne vllus eſſet inſaniendi modus, parum eſſe putauerunt, ſi dicerent commune ex æquo fieri ſacrificium pro tota Eccleſia, niſi adderent, ſui arbitrij eſſe, huic aut illi, cui vellent, peculiariter applicare: vel potius cuicunque qui talem ſibi mercem numerato pretio emere vellet. Porrò quoniam ad Iudæ taxationem accedere non poterant: vt tamé vel aliqua nota authoris ſui exemplum referrent, numeri ſimilitudinem retinuerunt. Vendiderat ille triginta argenteis: hi, ſecundum Gallicam quidem ſupputationem, triginta nummulis æreis védunt. ſed ille, ſemel: hi, quoties emptor occurrit. Hoc ſenſu & Sacerdotes eſſe negamus, nempe qui tali oblatione apud Deum pro populo intercedant, qui propitiato Deo, peccatorum expiationem peragant. Nam Chriſtus, vnicus eſt Noui teſtaméti Pontifex & Sacerdos, in quem tranſlata ſunt omnia ſacerdotia, & in quo clauſa ac terminata. Et ſi nihil Scriptura de æterno Chriſti ſacerdotio meminiſſet: quia tamen Deus, abrogatis illis veteribus, nullum inſtituit, manet inuictum Apoſtoli argumentum, Neminem ſibi honorem vſurpare niſi qui à Deo vocatus ſit. Qua ergo fiducia ſacrilegi iſti, qui ſe iactant Chriſti carnifices, audent ſe Dei viuentis Sacerdotes appellare?

Vnde ſequitur, Cœnã Domini, multo minus Miſſam Papiſticã, ſacrificium propitiatorium dici poſſe.

Nec ſacerdotes dici poſſunt qui Miſſam demurmurant.

15 Eſt apud Platonem libro de Repu. ſecundo elegantiſſimus locus. Vbi quum de veteribus piaculis diſſerit, ſtultámque improborum ac ſceleſtorum hominũ confidétiam ridet, qui putarent his quaſi velis obtegi ſua flagitia ne à diis cernerentur, & tanquam facta cum diis pactione, ſecurius ſibi indulgerent: prorſus videtur ad Miſſariæ expiationis vſum, qualis hodie in mundo eſt, alludere. Fraudare alium & circunuenire, nefas eſſe omnes ſciunt. Vexare iniuriis viduas, pupillos expilare, moleſtiam inferre pauperibus, malis artibus aliorum bona ad ſe rapere, periuriis & fraudibus inuolare in cuiuſquam fortunas, vi ac tyrannico terrore opprimere quenquam, impium eſſe fatentur omnes. Quomodo igitur hæc omnia paſſim audent tam multi, tanquam impune auſuri? Sanè ſi ritè expendimus, non alia cauſa tátum illis animi facit, niſi quia Miſſario ſacrificio, tanquam ſoluto pretio, ſatisfacturos ſe Deo confidunt, aut ſaltem hanc ſibi cum eo tranſigendi facilem eſſe viam. Pergit deinde Plato craſſum eorum ſtuporem ridere qui talibus piaculis pœnas redimi opinantur, quas alioqui apud inferos ſubituri eſſent. Et quorſum hodie ſpectant anniuerſaria, & maior pars Miſſarum, niſi vt qui tota vita crudeliſſimi tyranni fuerunt, aut rapaciſſimi prædones, aut ad omne flagitium proſtituti, tanquam hac mercede redempti, purgatorium ignem euadant?

Quorũ vanitas, vel ab ipſo Platone ſatis arguitur, dum hos ſalsè ridet, qui expiationibus eiuſmodi nimis ſecurius agunt, quod talibus piaculis pœnas redimi opinentur.

16 Sub altero ſacrificij genere quod εὐχαριστικὸν diximus, cótinentur omnia charitatis officia, quibus dum fratres noſtros complectimur, Dominum ipſum in membris ſuis honoramus: omnes deinde noſtræ preces, laudes, gratiarũ actiones, & quicquid in Dei cultum à nobis agitur. Quæ demum omnia à maiore ſacrificio dependent, quo anima & corpore

Ad eucharisticum genus omnia pietatis in Deum & charitatis in proximum officia ſpectant.

corpore in templum ſanctum Domino conſecramur. Neq; enim ſatis eſt ſi externæ noſtræ actiones ad illius obſequium applicentur: ſed nos primò, deinde noſtra omnia conſecrari ac dedicari illi conuenit: vt quicquid in nobis eſt, gloriæ eius ſeruiat, & eius amplificandæ ſtudium ſpiret. Hæc ſacrificij ſpecies nihil ad iram Dei placandam, nihil ad impetrandam peccatorum remiſſionem, nihil ad promerendam iuſtitiam pertinet: ſed in magnificando duntaxat & exaltando Deo verſatur. Siquidem gratum acceptúmque Deo eſſe non poteſt niſi ex eorum manu quos iam accepta peccatorum remiſſione, ſibi aliunde reconciliauit, ideóque piaculo abſoluit. Eſt autem adeò Eccleſiæ neceſſaria vt abeſſe ab ea non poſſit. Itaq; æterna futura eſt quandiu ſtabit populus Dei, quemadmodum iam ex Propheta ſuperius viſum eſt: ſiquidem eo ſenſu accipere libet vaticinium iſtud, Quoniam a ſolis ortu vſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in Gentibus: & in omni loco incenſum offeretur nomini meo, atque oblatio munda: quoniam terribile eſt nomen meum in Gentibus, dicit Dominus. tantùm abeſt vt ſubmoueamus. Sic Paulus iubet nos offerre corpora noſtra, hoſtiam viuentem, ſanctam, acceptam Deo, rationalem cultum. Vbi ſignificanter admodum loquutus eſt, quum hunc eſſe rationalem noſtrum cultum ſubiecit. intellexit enim ſpiritualem colendi Dei ritum, quem carnalibus Legis Moſaicę ſacrificiis tacitè oppoſuit. Sic beneficentia & communicatio, victimę appellantur quibus placetur Deus. Sic Philippęſium benignitas qua Pauli inopiam ſubleuarant, hoſtia bonæ fragrantiæ. ſic omnia fidelium bona opera, ſpirituales hoſtiæ.

Quæ ſacrificij ſpecies nihil ad iram Dei placandam pertineat.
Nec poteſt ab Eccleſia ſeparari.
Malac.1.11.
Rom.12.1.
Quod Propheta & Apoſtoli teſtimoniis comprobatur.
Heb.13.16.
Phil.4.18.

17 Et quid multa perſequor? Subinde enim in Scripturis recurrit hæc loquendi forma. Quinetiam dum adhuc ſub externa Legis pędagogia Dei populus continebatur, ſatis tamen exprimebant Prophetæ, ſubeſſe illis carnalibus ſacrificiis veritatem, quæ Chriſtianæ Eccleſiæ cum Iudaica gente communis eſt. Qua ratione precabatur Dauid vt oratio ſua, ſicut incenſum, in conſpectum Dei aſcenderet. Et Oſeas gratiarum actiones dicebat vitulos labiorum, quas alibi Dauid ſacrificia laudis nuncupat. Quem Apoſtolus imitatus, hoſtias laudis etiam ipſe vocat: & interpretatur fructum labiorum cõfitentium nomini eius. Huius generis ſacrificio carere non poteſt Cœna Domini: in qua dum eius mortem annuntiamus, & gratiarum actionem referimus, nihil aliud quàm offerimus ſacrificium laudis. Ab hoc ſacrificandi munere, regale ſacerdotium nuncupamur omnes Chriſtiani: quòd per Chriſtum offerimus illam, de qua loquitur Apoſtolus, hoſtiam laudis Deo, fructum labiorum confitentium nomini eius. Neque enim nos cum noſtris muneribus, ſine interceſſore, in conſpectum Dei apparemus. Chriſtus eſt, quo mediatore intercedente, nos ac noſtra Patri offerimus. Ille Pontifex noſter, qui in ſanctuarium cæli ingreſſus, acceſſum nobis aperit. Ille altare, cui donaria noſtra imponimus: vt in illo audeamus quicquid audemus. Ille inquam eſt qui nos Patri regnum ac Sacerdotes fecit.

Orationes, gratiarũ actiones & eiuſmodi ſacra exercitia ideo ſacrificia dicta ſunt.
Pſal.141.2.
Oſeæ 14.3.
Pſal.51.21.
Heb.13.15.
Cœna Domini eodem ſenſu Euchariſtia nominatur.
1.Pet.2.9.
Hoc ſenſu fideles omnes ſunt ſacerdotes.
Apoc.1.6.

18 Quid ſupereſt niſi vt cæci videant, ſurdi audiant, pueri intelligant hanc Miſſæ abominationem? quæ in calice aureo propinata, omnes reges terrę & populos, à ſummo vſque ad nouiſſimum, ſic inebriauit, ſic percuſſit ſopore ac vertigine, vt brutis ipſis ſtupidiores, proram & puppim ſuæ ſalutis in hac vna exitiali voragine ſtatuerint. Certè nulla vnquam validiore machina Satan incubuit ad oppugnandum expugnandúmque Chriſti regnum. Hęc eſt Helena, pro qua veritatis hoſtes tanta hodie rabie, tanto furore, tanta atrocitate digladiantur. & verè Helena, cum qua ſpirituali fornicatione (quę omnium eſt maximè execrabilis) ita ſe conſpurcant. Non hic vel minimo digito attingo craſſos illos abuſus quibus ſacræ ſuæ Miſſæ profanatam puritatem prætendere poſſent: quàm turpes nundinas exerceant, quàm ſordidos quæſtus faciant ſuis miſſationibus, quanta rapacitate auaritiam ſuam expleant. Tantum indico, idque paucis & ſimplicibus verbis, qualis ſit ſanctiſſima ipſa Miſſæ ſanctitas: ob quam adeò ſpectabilis eſſe, tantáque in venaratione haberi aliquot ſeculis meruit. Nam & tanta hæc myſteria pro dignitate illuſtrari, maioris operis fuerit: & illas obſcœnas ſordes, quæ ante oculos oráque omnium verſantur, admiſcere nolo: vt omnes intelligant, Miſſam in ſelectiſſima ſua, & qua maximè venditari poteſt, integritate acceptam, ſine ſuis appẽdicibus à radice ad faſtigium, omni genere impietatis: blaſphemiæ, idololatriæ, ſacrilegij ſcatere.

Concluſio, Miſſa abominationem calicẽ eſſe quo inebriati ſunt reges terræ & populi, ac Helenam illam pro qua tanta atrocitate digladiantur.
Miſſæ elogia.

19 Habent lectores in compendium collecta ea ferè omnia quæ ſciri de duobus iſtis Sacramentis referre duximus: quorum vſus à primordio Noui teſtamenti ad cõſummationem vſq; ſeculi, Chriſtianæ Eccleſiæ eſt traditus: Vt ſcilicet Baptiſmus, quidam quaſi

Capitis poſtrema pars, ſummam eorũ repetens quæ de

S. Baptiſmo & Cœna tenere cõtentus: ſimulque oſtenditur cur Cœna ſæpius iteretur, Baptiſmus non item.

ingreſſus in ipſam eſſet, & fidei initiatio: Cœna verò, aſſiduum, velut alimentũ, quo Chriſtus fidelium ſuorum familiam ſpiritualiter paſcit. Quare vt non niſi vnus eſt Deus, vna fides, vnus Chriſtus, vna Eccleſia eius corpus: ita Baptiſmus non niſi vnus eſt, nec ſæpe iteratur: Cœna autem ſubinde diſtribuitur, vt intelligant ſe Chriſto aſſidue paſci qui ſemel in Eccleſiam allecti ſunt. Præter hæc duo vt nullum aliud à Deo inſtitutum eſt, ita nec vllum agnoſcere debet fidelium Eccleſia. Rem enim non eſſe humani arbitrij, erigere ac ſtatuere noua Sacramenta, facilè intelliget qui meminerit quod ſuprà ſatis planè explicatum fuit, Sacramenta in hoc à Deo poſita eſſe vt de aliqua eius promiſſione nos edoceant, & bonam erga nos voluntatem nobis reſtificentur: qui præterea cogitet, nullum fuiſſe Deo conſiliarium qui nobis certum aliquid de eius voluntate ſpondere poſſit, aut certiores ſecutóſque reddere quo ſit in nos affectu, quid dare, quid negare velit. Simul nanque conſtituitur, neminem ſignum proponere poſſe quod eius voluntatis & promiſſionis alicuius teſtimonium futurum ſit: ſolus ipſe eſt, qui ſigno dato, de ſe apud nos teſtari poteſt. Dicam breuius, & fortè rudius, ſed apertius: Sacramentum, ſine ſalutis promiſſione eſſe nunquam poteſt. Omnes homines in vnum ſimul coacti, nihil à ſe nobis polliceri de ſalute noſtra poſſunt. Ergo nec à ſe edere aut erigere Sacramentum.

Nec homo quiſpiam, poteſt erigere noua ſacramẽta.
Ieſa.40.13.
Rom.11.34.

Argumẽtum firmiſſ. ad demonſtratur.

Chriſtianos his ſic duobus contentos eſſe debere: quod collatione temporum ante & poſt Chriſtum probatur.
Exo.16.13, & 17.6.
1.Cor.10.3.
Num.21.8.
Iohan.3.14.
Col.2.3.
1.Ioh.3.2.
1.Ioh.2.18.
1.Pet.1.20.

20 His ergo duobus cõtenta ſit Chriſtiana Eccleſia: nec modò nullum aliud tertium ad præſens admittat aut agnoſcat: ſed ne appetat quidem, aut expectet, ad conſummationem vſque ſeculi. Nam quòd diuerſa aliquot Iudæis, pro varia temporum inclinatione, pręter ſua illa ordinaria data ſunt (vt man, aqua è petra profluens, ſerpens æneus, & ſimilia) hac variatione admonebantur ne talibus figuris inſiſterent, quarum ſtatus parum firmus eſſet: ſed melius aliquid à Deo expectarent, quod nullo interitu nullóq; fine perſtaret. Alia longè ratio nobis eſt, quibus reuelatus eſt Chriſtus: in quo theſauri omnes ſcientiæ & ſapientiæ ſunt abſconditi, tanta affluentia & vbertate, vt nouam aliquam acceſſionem ad hos theſauros ſperare vel poſtulare, verè Deum irritare ſit, & aduerſum nos prouocare. Vnum dũtaxat Chriſtum eſurire, quærere, ſpectare, diſcere, ediſcere nos oportet: donec magnus ille dies illuxerit quo gloriam regni ſui Dominus ad plenum manifeſtabit, & ſe qualis eſt, nobis ſpectandum oſtendet. Atque hac ratione noſtrum hoc ſeculum in Scripturis, per Nouiſſimam horam, nouiſſimos dies, nouiſſima tempora deſignatur, nequis vana nouæ alicuius doctrinæ aut reuelationis expectatione ſeſe fallat. Sæpenumero enim multíſque modis antea loquutus per Prophetas, vltimis his diebus loquutus eſt cæleſtis Pater in dilecto Filio ſuo, qui ſolus Patrem manifeſtare poteſt: & re vera ad plenum manifeſtauit, quantum noſtra intereſt, dum nunc per ſpeculũ eum conſpicimus. Iam verò vt hoc hominibus ablatum eſt, ne noua Sacramenta in Eccleſia Dei condere poſſint: ita optandum eſſet, iis ipſis quæ à Deo ſunt, quam minimum humanæ inuentionis admiſceri. Perinde enim atque infuſa aqua vinum fugit & diluitur: aſperſóque fermẽto tota farinæ maſſa aceſcit: ſic myſteriorum Dei ſinceritas nihil aliud quàm inquinatur vbi homo quicquam de ſuo adiicit. Et tamen videmus quantum à germana ſua puritate degenerarint Sacramenta, vt hodie quidem tractantur. Plus ſatis vbique pomparum, ceremoniarum, geſticulationum: at verbi Dei interim nulla neque ratio, neque mentio: ſine quo Sacramenta etiam ipſa, Sacramenta non ſunt. Quin nec ceremonię ipſę à Deo institutę in tanta turba caput exerere poſſunt, ſed tanquam oppreſſæ iacent. Quantulum in Baptiſmo aſpicitur quod vnum illic lucere & ſpectari debuerat, vt alibi iuſtè cõqueſti ſumus, nempe Baptiſmus ipſe? Cœna prorſus ſepulta eſt quum verſa fuit in Miſſam, niſi quòd ſemel quotannis, ſed concerpta & dimidiata laceráque forma viſitur.

Heb.1.2.
Luc.10.22.
1.Cor.13.12.

Quid efficiant ab hominibus excogitata ſacramenta, aut additamenta quæ S. Baptiſmum fœdarũt & Cœnam ſepeliverunt.

CAPVT XIX.

De quinque falſo nominatis Sacramentis: vbi Sacramenta non eſſe quinque reliqua quæ pro Sacramentis hactenus vulgò habita ſunt, declaratur, tum qualia ſint oſtenditur.

Duæ ſunt partes huius capitis.

1 In genere de his quinque Sacramentis diſſeritur, ſect. 1. 2. & 3.

2 Deinde ſpeciatim a ſectione 4. vſque ad finem capitis.

  1 De confirmatione, ſect. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. & 13.

  2 De Pœnitentia, ſect. 14. 15. 16. & 17.

  3 De extrema vnctione, ſect. 18. 19. 20. & 21.

  4 De ordine, ex quo ſeptem ſacramentula prodierunt, ſect. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. & 33.

  5 De matrimonio, ſect. 34. 35. 36. & 37.

Poterat

POterat ſuperior de Sacramentis diſputatio apud dociles & ſobrios hoc obtinere ne vltrà curioſius progrederentur, nec præter illa duo quæ à Domino inſtituta noſſent, vlla alia Sacramenta ſine Dei verbo amplecterétur. Verùm quoniam illa de ſeptem Sacramentis opinio, omnium ferè ſermone trita, ſcholáſque & conciones omnes peruagata, vetuſtate ipſa radices egit, ac hominum animis etiamnum inſidet: viſus ſum mihi operæpretium facturus, ſi quinque reliqua, quæ veris ac germanis Domini Sacramentis vulgò accenſentur, ſeorſum ac propius excuterem, omnique abſterſo fuco, ſimplicibus ſpectanda proponerem qualia ſint, & quàm falsò pro Sacramentis hactenus habita fuerint. Principiò hic teſtatum volo piis omnibus, me hanc de nomine contentionem minimè litigandi cupiditate ſuſcipere: ſed grauibus cauſis adduci ad impugnandum eius abuſum. Non me latet, Chriſtianos, vt verborum, ſic rerum omnium eſſe dominos. poſſe igitur pro ſuo arbitrio voces rebus accommodare, modò pius ſenſus retineatur, etiam ſiqua ſit in loquendo improprietas. Hoc totum concedo: etſi melius fuerit, verba rebus ſubeſſe quàm res verbis ſubiici. Sed in nomine Sacramenti alia eſt ratio. Nam qui ſeptem ponunt, ſimul illam definitionem omnibus tribuunt, vt ſint gratiæ inuiſibilis viſibiles formæ: omnia ſimul faciunt vaſa Spiritus ſancti, inſtrumenta conferendæ iuſtitiæ, cauſas obtinendæ gratiæ. Adeóque ipſe Magiſter Sententiarum, Moſaicæ Legis ſacramenta negat propriè vocari hoc nomine: quia non exhibuerint quod figurabant. Eſtne, obſecro, tolerabile, vt quæ ſymbola Dominus ore ſuo conſecrauit, quæ eximiis promiſſionibus inſigniuit, ea pro Sacramentis non cenſeantur: interim hic honor transferatur ad eos ritus quos homines vel à ſe excogitarunt, vel ſaltem ſine expreſſo Dei mandato obſeruant? Ergo aut definitionem mutent, aut hac verbi vſurpatione abſtineant, quæ falſas & abſurdas opiniones poſt generet. Eſt (inquiunt) extrema vnctio inuiſibilis gratiæ figura & cauſa, quia eſt Sacramentum. Quod inferunt ſi nullo modo concedere oportet, in ipſo certè nomine eſt occurrendum, ne ea mercede recipiamus vt eiuſmodi errori occaſionem præbeat. Rurſus quum probant Sacramentum eſſe, cauſam adiungunt: quia externo ſigno conſtet ac verbo. Si nec mandatum, nec promiſſionem inuenimus, quid aliud poſſumus quàm reclamare?

Præſentis diſputationis cũ tractatione de S. Baptiſmo & Cœna connexio.

Cauſa.

Neceſſitas, grauiſsimis rationibus innitens.

Quarum præcipua eſt doctorum Papiſtarum impietas hominum ritibus plus quam Dei verbis tribuentium.

Exemplo perſpicuo id probatur.

2 Iam apparet non de vocabulo nos rixari, ſed de re ipſa non ſuperuacuam controuerſiam mouere. Proinde hoc fortiter retinendum eſt quod inuicta ratione prius confirmauimus. Sacramenti inſtituendi arbitrium non niſi penes Deum vnum eſſe. Siquidem Sacramentum certa Dei promiſſione erigere fidelium conſcientias ac conſolari debet: quæ eam certitudinem nunquam ab homine acciperent. Sacramentum nobis teſtimonium eſſe debet bonæ erga nos Dei voluntatis: cuius nullus hominum aut Angelorum teſtis eſſe poteſt: quando nemo Dei conſiliarius fuit. Solus ergo ipſe eſt qui de ſe nobis per verbum ſuum teſtificatur legitima authoritate. Sacramentum, ſigillum eſt quo Dei teſtamentum ſeu promiſſio obſignatur. Obſignari verò non poſſet rebus corporeis & elementis huius mundi, niſi virtute Dei ad hoc formentur & deſignentur. Inſtituere ergo Sacramentum homo non poteſt: quia facere vt ſub rebus tam abiectis tanta Dei myſteria lateant, id verò humanæ virtutis non eſt. Verbum Dei præeat oportet quod Sacramentum eſſe Sacramentum faciat: vt Auguſtinus optimè docet. Præterea retineri aliquod diſcrimen vtile eſt inter Sacramenta & alias ceremonias, niſi volumus in multa abſurda incidere. Apoſtoli orarunt genibus flexis. genua igitur non flectentur ſine Sacramento. Diſcipuli feruntur oraſſe verſus Orientem. ſit nobis Sacramentum Orientis aſpectus. Paulus vult omni loco viros tollere puras manus, & eleuatis manibus oratio ſæpius à ſanctis facta memoratur. & manuum quoque extenſio Sacramentum fiat. omnes denique ſanctorum geſtus in Sacramenta tranſeant. etſi ne hæc quidem admodum morarer, modò non eſſent cum maioribus illis incommodis coniuncta.

Vnde liquet non de verbis ſed de rebus grauiſsimis agi.

Non poſſe homines ſacramẽta inſtituere.

Ieſa.40.13. Rom.11.34.

Homil.in Iohannem 80. Act 9.40. & 20.30. 1.Tim.2.8.

Deinde, vtile eſſe vt aliquod diſcrimen inter ſacramenta et alias ceremonias retineatur, ne omnia in Sacramenta impiè tranſeant.

3 Si veteris Eccleſiæ authoritate premere nos velint, dico eos fucũ facere. Nuſquam enim apud Eccleſiaſticos ſcriptores numerus hic ſeptenarius inuenitur. nec ſatis conſtat quo primùm tempore obrepſerit. Fateor quidẽ in vocabulo Sacramenti, eſſe interdum liberiores. ſed quid eo ſignificant? nempe ceremonias omnes & externos ritus, omniáq; pietatis exercitia. Quum autem de iis ſignis loquuntur quæ diuinæ in nos gratiæ teſtimonia eſſe debent, duobus iſtis, Baptiſmo & Euchariſtia, contenti ſunt. Nequis falsò iactari hoc à me putet, pauca Auguſtini teſtimonia hic referam. Ad Ianuarium, Primò (inquit) tenere te volo, quod eſt huius diſputationis caput, Dominum noſtrum Chriſtum

Nec apud Eccleſiaſticos ſcriptores ſeptem ſacramenta numerantur.

Epiſt.118.

Auguſtinus, qui inſtar omnium eſſe poteſt, duo tantũ diuinæ in nos gratiæ teſtimonia, & Chriſtianorum ſacramẽta agnouit.

(ſicut ipſe in Euangelio loquitur) leni iugo nos ſubdidiſſe & ſarcinæ leni. Vnde Sacramentis numero pauciſſimis, obſeruatione facillimis, ſignificatione præſtantiſſimis, ſocietatem noui populi colligauit. Sicuti eſt Baptiſmus Trinitatis nomine cõſecratus, & communicatio corporis & ſanguinis Domini, & ſiquid aliud in Scripturis canonicis commendatur. Item, De doctrina Chriſtiana, A reſurrectione Domini quædam pauca ſigna pro multis, eadémque factu facillima, intellectu auguſtiſſima, obſeruatione caſtiſſima ipſe Dominus & Apoſtolica tradidit diſciplina: ſicuti eſt Baptiſmus, & Celebratio corporis & ſanguinis Domini. Cur nullam hîc ſacri numeri, hoc eſt ſeptenarij, mentionem facit? An veriſimile eſt prætermiſſurum fuiſſe ſi tunc fuiſſet in Eccleſia inſtitutus: præſertim quum ſit aliâs in obſeruandis numeris curioſior quàm neceſſe foret? Imò quum Baptiſmum & Cœnam nominat, alia ſubticet: annon ſatis innuit, hæc duo myſteria ſingulari dignitate præſtare, alias ceremonias inferiore loco ſubſidere? Quare ſacramentarios iſtos Doctores non tantùm verbo Domini, ſed veteris etiam Eccleſiæ conſenſione deſtitui dico, vtcunque hoc prætextu maximè ſuperbiant. Sed iam ad ipſas ſpecies deſcendamus.

Lib.3.c.9

Sic & Ambroſ. lib. de iis qui init. myſteriis, & in ſex lib. de ſacrament.

Concluſio, verbo Dei & veteris Eccleſiæ cõſenſu Papiſtas ſeptem ſacramentorum carere.

DE CONFIRMATIONE.

Qualis olim fuerit confirmatio.

Vid. Caluin. adu. Concil. Trident. Item præfat. in Catechiſ. Latinum.

4 Hic mos olim fuit vt Chriſtianorum liberi, poſtquam adoleuerant, coram Epiſcopo ſiſterentur: vt officium illud implerẽt quod ab iis exigebatur qui ſe ad Baptiſmum adulti offerebant. Hi enim inter catechumenos ſedebant, donec rite fidei myſteriis inſtituti poterant fidei confeſſionem coram Epiſcopo ac populo edere. Qui ergo Baptiſmo initiati erant infantes, quia fidei cõfeſſione apud Eccleſiam tunc defuncti non erãt, ſub finem pueritiæ, aut ineunte adoleſcentia, repræſentabantur iterum à parentibus, ab Epiſcopo examinabantur ſecundum formulam catechiſmi quam tunc habebãt certam ac communem. Quò autem hæc actio, quæ alioqui grauis ſanctáque meritò eſſe debebat, plus reuerentiæ haberet ac dignitatis, ceremonia quoq; adhibebatur manuum impoſitionis. Ita puer ille, fide ſua approbata, cum ſolenni benedictione dimittebatur. Huius moris ſæpe mentionem faciunt veteres. Leo Papa, Siquis ab hæreticis redit, ne iterum baptizetur: ſed quod illic ei defuit, per Epiſcopalem manuum impoſitionem virtus Spiritus ei conferatur. Clamabunt hic noſtri aduerſarij, Sacramẽtum iure vocari in quo Spiritus ſanctus conferatur. Verùm ipſe Leo alibi explicat quid his verbis ſibi velit, Qui apud hæreticos baptizatus eſt, inquit, non rebaptizetur, ſed Spiritus ſancti inuocatione per manuum impoſitionem confirmetur: quia Baptiſmi tantùm formam ſine ſanctificatione accepit. Meminit & Hieronymus cõtra Luciferianos. Quanquam autem non inficior, in eo nonnihil hallucinari Hieronymum, quòd Apoſtolicam eſſe obſeruationem dicit: longiſſimè tamen ab iſtorum ineptiis abeſt. Et illud ipſum mitigat quum addit, hanc benedictionem ſolis Epiſcopis eſſe datam, magis in honorem ſacerdotij, quàm ex Legis neceſſitate. Talem ergo manuum impoſitionem, quæ ſimpliciter loco benedictionis fiat, laudo, & reſtitutam hodie in purum vſum velim.

Impoſitio manuum.

Epiſt.39.

Epiſt.77.

Hodie in purũ vſum reſtituenda.

Qualis poſt inducta ſit cõfirmatio.

5 Poſteriòr autem ætas, re propè oblitterata, fictitiam neſcio quam confirmationem pro Dei Sacramento poſuit. Confirmationis virtutem eſſe finxerunt, Spiritum ſanctum conferre ad gratiæ augmentum, qui in Baptiſmo collatus ſit ad innocentiam: confirmare eus ad pugnam qui in Baptiſmo regenerati ſint ad vitam. Peragitur hæc confirmatio vnctione, & hac verborum formula, Conſigno te ſigno ſanctæ crucis, & confirmo chriſmate ſalutis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Pulchrè omnia, & venuſtè. Sed vbi Dei verbum quod Spiritus ſancti præſentiam hic promittat? Ne iota quidem obtendere poſſunt. Vnde ergo nos certiores facient, chriſma ſuum eſſe vas Spiritus ſancti? Videmus oleum, craſſum ſcilicet & pinguem liquorem: præterea nihil. Accedat, inquit Auguſtinus, verbum ad elementum; & fiet Sacramentum. Hoc, inquam, verbum proferant, ſi quicquam nos intueri in oleo volunt aliud quàm oleum. Quòd ſi Sacramentorum ſe miniſtros, vt par eſt, agnoſcerent, non diutius pugnandum eſſet. Hæc prima miniſtri lex eſt nequid ſine mandato obeat. Age, mandatum huius miniſterij aliquod producant, & verbum non addam. Si mandato deficiuntur, ſacrilegam audaciam excuſare non poſſunt. Hac ratione Phariſæos Dominus interrogabat, eſſétne Baptiſmus Iohannis è cælo, an ex hominibus. Si reſpondiſſent, ex hominibus: obtinebat, friuolum eſſe & vanum: ſi è cælo, doctrinam Iohannis agnoſcere cogebantur. Itaque ne eſſent nimium in

Quàm falsò ſacramentum nominetur.

Verbo enim et mãdato caret.

Matt.21.25.

Iohann

Iohannem contumelioſi,non auſi ſunt fateri eſſe ex hominibus.Si itaque ex hominibus eſt confirmatio,vana & friuola eſſe conuincitur:ſi è cælo perſuadere volunt,probent.

Dilemma aduerſ. confirmationem hanc.

6 Tuentur ſe quidem Apoſtolorum exemplo,quos nihil temerè feciſſe exiſtimant. Rectè id ſanè: neque à nobis reprehenderentur ſi ſe Apoſtolorum imitatores oſtenderent. Sed quid fecerunt Apoſtoli? Narrat Lucas in Actis, Apoſtolos,qui Hieroſolymis erant, quum audiſſent Samariam recepiſſe verbum Dei, miſiſſe illuc Petrum & Iohannem:illos pro Samaritanis oraſſe vt Spiritum ſanctum acciperent,qui nondum in quenquam illorum venerat, ſed baptizati tantùm erant in nomine Ieſu: oratione facta, manus illis impoſuiſſe. per quam impoſitionem Spiritum ſanctum Samaritani acceperunt. Et de hac manuum impoſitione aliquoties meminit. Audio quid Apoſtoli fecerint: nempe ſuum miniſterium fideliter exequuti ſunt. Viſibiles illas & admirabiles Spiritus ſancti gratias, quas tunc in populum ſuum effundebat, voluit Dominus à ſuis Apoſtolis per manuum impoſitionem adminiſtrari & diſtribui. Huic autẽ impoſitioni manuum non altius ſubeſſe myſterium cogito:ſed huiuſmodi ceremoniam adhibitam ab illis interpretor,vt ipſo geſtu ſignificarent,ſe Deo commendare & velut offerre eum cui manus imponebant.Hoc miniſterium quo tunc Apoſtoli fungebantur,ſi adhuc in Eccleſia maneret,manuum quoque impoſitionem oporteret ſeruari: ſed vbi gratia illa conferri deſiit, quorſum pertinet manuum impoſitio? Adhuc certè adeſt populo Dei Spiritus ſanctus:quo niſi ductore & directore conſiſtere nequit Dei Eccleſia.Habemus enim æternam & perpetuo conſtaturam promiſſionem, qua Chriſtus ſitientes ad ſe vocat, vt bibant aquas viuas.Sed ceſſarunt illa virtutum miracula,& manifeſtæ operationes,quæ per manuum impoſitionem diſtribuebantur,nec niſi ad tempus eſſe debuerunt. Oportuit enim nouam Euangelij prædicationem,nouum Chriſti regnum,inauditis & inuſitatis miraculis illuſtrari & magnificari. A quibus vbi ceſſauit Dominus,non protinus Eccleſiam ſuam deſeruit: ſed,regni ſui magnificentiam, verbíque ſui dignitatem ſatis excellenter manifeſtatam docuit. Qua igitur in parte hiſtriones iſti Apoſtolos ſe imitari dicent? Hoc agendum erat manuum impoſitione, vt euidens Spiritus ſancti virtus ſtatim ſe exereret. Id non efficiunt. quid igitur pro ſe iactant manuum impoſitionem, quam Apoſtolis quidem in vſu fuiſſe legimus,ſed prorſus in alium finem?

1. Argumentum, pro confirm. papiſticayab Apoſtolorum exemplo, Act.8.15.

Reſponſio 1.

2.

Iohan.7.37.

Hiſtrionum papiſticorum vanitas.

7 Eiuſdem hoc rationis eſt acſi quis doceret flatum illum quo Dominus diſcipulos ſuos afflauit, Sacramentum eſſe quo detur Spiritus ſanctus. Atqui hoc ſemel Dominus quum fecit, non a nobis fieri etiã voluit. Ad eum modum & Apoſtoli manus imponebant, pro eo tempore quo viſibiles Spiritus ſancti gratias ad eorum preces adminiſtrari, Domino placebat: non vt poſteri vacuum & frigidum ſignum (quod ſimiæ iſtæ faciunt) mimiticè tantùm & ſine re effingerent. Quòd ſi manuum impoſitione Apoſtolos ſe imitari euincant (in qua nihil eum Apoſtolis ſimile habent præter neſcio quam præpoſteram κακοζηλίαν) vnde tamen oleum, quod vocant ſalutis? Quis eos in oleo ſalutem quærere docuit? quis vim roborandi illi attribuere? An Paulus, qui nos ab elementis huius mundi longè abſtrahit, qui nihil magis damnat quàm talibus obſeruatiunculis hærere? Hoc verò non à me,ſed à Domino audacter pronuntio, Qui oleum vocant oleum ſalutis,ſalutem quæ in Chriſto eſt abiurant,Chriſtum abnegant, partem in regno Dei non habent. Oleum enim ventri, & venter oleo: vtrunque Dominus deſtruet. Omnia enim iſta infirma elementa quæ vſu ipſo intereunt, nihil ad regnum Dei pertinent, quod ſpirituale eſt,& nunquam interiturum. Quid igitur? dixerit aliquis, eadem linea metiris aquam qua baptizamur: & panem ac vinum ſub quibus Cœna Domini exhibetur? Reſpondeo, in Sacramentis diuinitus traditis duo ſpectandà eſſe: ſubſtantiam rei corporeæ quæ nobis proponitur, & formam quæ illi à verbo Dei impreſſa eſt, in qua tota vis iacet. Quatenus ergo ſubſtantiam ſuam retinent panis,vinum,aqua,quæ aſpectui noſtro in Sacramentis offeruntur,valet ſemper illud Pauli, Eſca ventri,& venter eſcis: Deus vtrunque deſtruet. Prætereunt enim & euaneſcunt cum figura huius mundi. Quatenus autem verbo Dei ſanctificantur vt Sacramenta ſint:non in carne nos retinent,ſed verè & ſpiritualiter docent.

Reſponſio confirmatio, a ſimili exẽplo Chriſti, Iohan. 20. 22.

Galat.4.9. Coloſſ.2.20.

Reſp.3.ab abſurdo & impio dicto iſtorum, qui ſuum oleum vocant oleum ſalutis.

Exceptionis diluitio.

1.Cor.6.13.

8 Verùm propius adhuc inſpiciamus quot monſtra foueat alátque hæc pinguedo. Dicunt iſti vnctores, Spiritum ſanctum in Baptiſmo ad innocentiam dari:in confirmatione, ad gratiæ augmentum: in Baptiſmo nos regenerari ad vitam, in confirmatione nos ad pugnam inſtrui. Et adeò nihil eos pudet, vt negent Baptiſmum ritè ſine confir-

2. Arg. Baptiſmum ſine confirmatione ritè perfici nõ poſſe.

mat

Reſponſio. *Rom. 6. 4.*

matione perfici poſſe. O nequitiam! Annon igitur in Baptiſmo Chriſto conſepulti ſumus, facti participes mortis eius, vt & reſurrectionis ſimus conſortes? Hanc autem ſocietatem cum morte & vita Chriſti, Paulus interpretatur mortificationem carnis noſtræ & viuificationem Spiritus: quòd vetus homo noſter crucifixus eſt, quo nos in nouitate vitæ ambulemus. Quid eſt inſtrui ad pugnam, niſi hoc eſt? Quod ſi Dei verbum conculcare pro nihilo ducebant, cur non Eccleſiam ſaltem reuerebantur, cui tam vbique obſequentes videri volunt? Quid autem grauius in hanc ipſorum doctrinam proferri poteſt, quàm illud Mileuitani Concilij decretum? Qui dicit Baptiſmum in remiſſionem peccatorum dari tantùm, & non in adiutorium futuræ gratiæ, anathema ſit. Quòd autem Lucas, eo quem citauimus loco, dicit baptizatos in nomine Ieſu Chriſti fuiſſe, qui non accepiſſent Spiritum ſanctum: non ſimpliciter negat, vllo Spiritus dono præditos qui in Chriſtum corde crederent, & ipſum ore confiterentur: ſed acceptionem Spiritus intelligit, qua manifeſtæ virtutes, & viſibiles gratiæ percipiebantur. Sic dicuntur Apoſtoli Spiritum accepiſſe in die Pentecoſtes, quum longè antea illis à Chriſto dictum eſſet, Non vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis. Videte malitioſam & ſonticam Satanę fraudem, qui ex Deo eſtis. Quod verè in Baptiſmo dabatur, in ſua confirmatione dari mentitur: vt furtim incautos a Baptiſmo abducat. Quis iam dubitet, hanc Satanę eſſe doctrinam, quę promiſſiones Baptiſmi proprias, a baptiſmo abſciſſas aliò deriuat & transfert? Deprehenditur, inquam, quali nitatur fundamento præclara iſta vnctio. Dei verbum eſt, Omnes, qui in Chriſto baptizati ſunt, Chriſtum induiſſe cum ſuis donis. Verbum vnctorum, Nullam promiſſionem in Baptiſmo percepiſſe, qua in agonibus inſtruantur. Illa vox eſt veritatis: hanc mendacij eſſe oportet. Verius ergo definire hanc confirmationem poſſum quàm ipſi hactenus definierint: nempe inſignem eſſe Baptiſmi contumeliam, quæ vſum ipſius obſcurat, imò abolet: falſam eſſe diaboli pollicitationem, quæ nos à veritate Dei abſtrahit. Aut ſi mauis, Oleum diaboli mendacio pollutum, quod velut offuſis tenebris, ſimplicium mentes fallit.

Confirmatio neque ſcriptura, neque Mileuitani Concilij decreto per[...]. *Act. 2. 4.* *Matth. 10. 20.* *Reſp. 2. triplicem impietatem huius dogmatis retegens.* *Prima, ſine cõfirmatione Baptiſmum non prodeſſe.* *Galat. 3. 27.* *De conſecr. diſt. 5. c. ſp.* *Confirmationis huius deſcriptio.*

9 Addunt præterea, fideles omnes Spiritum ſanctum per manuum impoſitionem accipere debere poſt Baptiſmum, vt pleni Chriſtiani inueniantur: quia nunquam erit Chriſtianus niſi qui confirmatione Epiſcopali fuerit chriſmatus. Hæc illi ad verbum. Atqui putabam, quæcunque ad Chriſtianiſmum pertinent, omnia Scripturis perſcripta ac comprehenſa eſſe. Nunc, vt video, aliunde quàm ex Scripturis, vera religionis forma petenda diſcendáque eſt. Dei ergo ſapientia, cęleſtis veritas, tota chriſti doctrina, Chriſtianos duntaxat inchoat: oleum perficit. Hac ſententia damnantur omnes Apoſtoli, & tot Martyres, quos nunquam fuiſſe chriſmatos, certo certius eſt: quando nondum erat factum oleum, quo perfuſi, omnes Chriſtianiſmi numeros implerent, vel potius Chriſtiani fierent, qui nondum erant. Verùm vt taceam, abunde ſe ipſi refellunt. Quotam enim populi ſui partem poſt Baptiſmum perungunt? cur igitur patiuntur in ſuo grege tales ſemichriſtianos, quorum imperfectioni mederi facile erat? cur tam ſupina negligentia omittere eos ſinunt quod omitti ſine graui piaculo non licebat? cur non ſeuerius exigunt rem adeò neceſſariam & ſine qua ſalus obtineri non poteſt? niſi fortè quis ſubita morte prępeditus fuerit. ſcilicet, dum ita licenter contemni patiuntur, tacitè fatentur non tanti eſſe quanti venditant.

Secunda impietas, ſine confirmatione plene Chriſtianos eſſe non poſſe. *Verba ca. 1. De conſec. diſtin. 5.* *Con. Aure. ca. Vt ieiunij. De conſec. diſt. 5.* *Huius impietatis refutatio 1.* *2.* *Cap. De his vero eidem diſtinct.*

10 Poſtremò conſtituunt, ſacram hanc vnctionem maiori in veneratione habendam eſſe quàm Baptiſmum: quòd illa ſummorum Pontificum manibus peculiariter adminiſtratur, Baptiſmus ab omnibus vulgariter ſacerdotibus diſtribuitur. Quid hic dicas niſi planè furioſos eſſe, qui ſuis inuentionibus ita blandiuntur vt præ ipſis ſacroſanctas Dei inſtitutiones ſecurè contemnant? Os ſacrilegum, túne pinguedinem fœtore duntaxat anhelitus tui inquinatam, & verborum murmure incantatam, audes Chriſti Sacramento opponere, & conferre cum aqua verbo Dei ſanctificata? At parum hoc ipſum erat tuæ improbitati, niſi etiam præferres. Hæc ſunt ſanctæ ſedis reſponſa, hæc Apoſtolici tripodis oracula. Sed quidam eorum hanc, ſua quoque opinione, effręnem infamiam cœperunt paulùm moderari. Maiori, inquiunt, veneratione colenda eſt: fortè no ob maiorem virtutem & vtilitatem quam conferat: ſed quia à dignioribus datur, & in digniori parte corporis fit, id eſt in fronte: vel quia maius augmentum virtutum pręſtat, licet Baptiſmus plus ad remiſſionem valeat. Verùm prima ratione nónne ſe Donatiſtas

Tertia impietas, huic ſanam in confirmatione vnctionem præſtantiorem eſſe Baptiſmo, idque primum quod a dignioribus conferatur. *Lib. 4. Sent. diſtinct. 7. ca. 2.* *Huius impietatis refutatio 1.*

tiſtas produnt, qui vim Sacramenti à miniſtri dignitate æſtimant? Faxo tamen, vocetur
dignior confirmatio à dignitate Epiſcopalis manus. Sed ſiquis ab illis ſciſcitetur vnde 2.
tanta prærogatiua Epiſcopis delata fuerit, quam rationem afferent præter ſuam libidi-
nem? Soli Apoſtoli eo iure vſi ſunt, qui ſoli Spiritum ſanctum diſtribuerunt. An ſoli Epi 3.
ſcopi Apoſtoli? Imò an omnino Apoſtoli? Demus tamen & iſtud: cur non eodem argu-
mento contendunt, ſolis Epiſcopis Sacramentum ſanguinis in Cœna Domini attingen
dum eſſe? quod laicis ideo denegant quia ſolis Apoſtolis à Domino datum fuerit. Si ſo- 4.
lis Apoſtolis, cur non inferunt, Ergo ſolis Epiſcopis. Sed Apoſtolos eo loco ſimplices
presbyteros faciunt: nunc capitis vertigo aliò eos rapit vt ſubitò Epiſcopos creent. Po- Act.9.17.
ſtremò non erat Apoſtolus Ananias, ad quem tamen Paulus miſſus eſt vt viſum recipe- 5.
ret, baptizaretur, & impleretur Spiritu ſancto. Addam & hoc ad cumulum: Si iure diui-
no proprium hoc munus Epiſcoporum fuerat, cur auſi ſunt ad plebeios presbyteros Diſtinct. 95.
transferre? quemadmodum in quadam Gregorij epiſtola legitur. ca. Peruenit.

11 Altera ratio quàm friuola, inepta, & ſtolida eſt, Digniorem vocare ſuam confir- *Deinde, quod*
marionem, quàm Dei Baptiſmum: quia in ea frõs oleo inficiatur, in Baptiſmo cranium? *indigniore par*
quaſi verò Baptiſmus oleo, & non aqua peragatur. Teſtor verò pios omnes, an non hoc *te corporis fit.*
vnum admoliantur iſti nebulones, vt Sacramentorum puritatem fermento ſuo vitient. *Reſp.1. qua im puritatem iſto-*
Dixi hoc alibi, vix in Sacramentis per rimulas interlucere quod Dei eſt, inter humana- *rum nebulonum aperit.*
tum inuentionum turbam. Siquis eius rei tum fidem mihi non habebat, ſuis ſaltem ma
giſtris nunc habeat. Ecce præterita aqua, & nullo numero habita, vnum oleum in Ba-
ptiſmo magnifaciunt. Nos ergo contrà dicimus in Baptiſmo quoq; frontem aqua tin- 2.
gi. Præ hac, veſtrum oleum non vnius ſtercoris facimus, ſiue in Baptiſmo, ſiue in confir-
matione. Quòd ſi quis pluris vendi alleget, hac pretij acceſſione ſiquid boni alioqui in-
eſſet vitiatur, tantùm abeſt vt furto venditare liceat fœdiſſimam impoſturam. Tertia *Tertia, quod*
ratione impietatem ſuam traducunt, dum maius virtutum augmẽtum conferri in con- *maius virtutũ augmentũ con*
firmatione garriunt quàm in Baptiſmo. Impoſitione manuum Apoſtoli viſibiles Spiri- *ferat.*
tus gratias adminiſtrarunt. Qua in re iſtorum pinguedo ſe fœcundam oſtendit? Sed va- *Refutatio.*
leant iſti moderatores, qui ſacrilegium vnum multis ſacrilegiis operiunt. Nodus Gor-
dianus eſt: quem abrumpere ſatius ſit quàm in diſſoluendo tantopere laborarę.

12 Iam verò quum verbo Dei & probabili ratione defici ſe vident, prætexunt quod *3. Arg. à com-*
ſolent, vetuſtiſſimam eſſe hanc obſeruationem, & multorum ſeculorum conſenſu fir- *munionis ve-tuſtate.*
matam. Etiamſi id verum eſſet, nihil tamen efficiunt: non è terra eſt Sacramentum, ſed Reſp.1.
è cælo: non ex hominibus, ſed ab vno Deo. Deum ſuæ confirmationis authorem pro-
bent oportet, ſi Sacramentum haberi volunt. Sed quid vetuſtatem obiectant, quum ve- 2.
teres, dum propriè loqui volunt, nuſquam plura duobus Sacramentis recenſeant? Si ab
hominibus petendum eſſet fidei noſtræ præſidium, habemus arcem inexpugnabilem,
nunquam veteribus agnita fuiſſe pro Sacramentis quæ iſti Sacramenta ementiuntur. De
manuum impoſitione loquuntur veteres, ſed an Sacramentum vocant? Auguſtinus a- Lib.3. de Ba-
pertè affirmat nihil aliud eſſe quàm orationem. Neque hîc mihi putidis ſuis diſtinctio- ptiſmo, con-
nibus obganniant, non ad confirmatoriam Auguſtinum illud retuliſſe, ſed curatoriam tra Dona-
vel reconciliatoriam. Extat liber & in hominum manibus verſatur. ſi in alium ſenſum tiſt.cap.16. 3.
detorqueo quàm Auguſtinus ipſe ſcripſit, cedo, non conuitiis modò, pro ſolenni ſuo *Auguſtinus*
more, ſed ſputis me obruant. Loquitur enim de iis qui à ſchiſmate ad Eccleſię vnitatem *de cõfirmatio-*
redibant. Eos iteratione Baptiſmi opus habere negat: ſufficere enim manuum impoſi- *ne quid ſenſe-rit.*
tionem, vt per vinculum pacis Spiritum ſanctum illis Dominus largiatur. Quoniam au-
tem abſurdum videri poterat manuum impoſitionem repeti potius quàm Baptiſmum:
diſcrimen oſtendit. Quid enim (inquit) aliud eſt manuum impoſitio quàm oratio ſuper
hominem? Atque hunc eſſe ſenſum ex altero loco apparet, vbi dicit, Propter charitatis Lib.5.cap.23
copulationem, quod eſt maximum donum Spiritus ſancti, ſine quo non valent ad ſalu-
tem quæcunque alia ſancta in homine fuerint, manus hæreticis correctis imponitur.

13 Vtinam verò morem retineremus quem apud veteres fuiſſe admonui, priuſquam *Verum autem*
abortiua hæc Sacramenti larua naſceretur. non enim eſſet confirmatio talis qualem iſti *illa confirma-*
fingunt, quæ ſine Baptiſmi iniuria nec nominari poteſt: ſed catecheſis, qua pueri aut a- *tio fuit admo-dum laudabi-lis.*
doleſcentiæ proximi, fidei ſuæ rationem coram Eccleſia exponerent. Eſſet autem opti-
ma catechizandi ratio ſi formula in hunc vſum conſcripta eſſet, ſummam continens &
familiariter explicans omnium ferè religionis noſtræ capitum, in quę vniuerſa fidelium
Eccl

Et noſtro hoc ſeculo in Chriſtianis Eccleſiis retinenda.

Eccleſia conſentire ſine controuerſia deber. puer decennis Eccleſiæ ſe offerret ad edendam fidei confeſſionem: rogaretur de ſingulis capitibus, ad ſingula reſponderet: ſi quid ignoraret, aut minus intelligeret, doceretur. Ita vnicam, veram & ſinceram fidem, qua vnanimiter Deum vnum colit fidelium populus, teſte & ſpectante Eccleſia profiteretur. Hæc diſciplina ſi hodie valeret, profectò patentum quorundam ignauia acueretur, qui liberorum inſtitutionem quaſi rem nihili ad ſe pertinentem, ſecurè negligunt, quam tum ſine publico dedecore omittere non poſſent. maior eſſet in populo Chriſtiano fidei conſenſus, nec tanta multorum inſcitia & rudiras. non adeò temere quidam nouis & peregrinis dogmatibus abriperentur. omnibus denique eſſet quædam velut methodus doctrinæ Chriſtianæ.

14 DE POENITENTIA.

De Pœnitentia confuſè, incertè & inſulſè differunt Papiſtici doctores.

Lib. 3. ca. 3. & 4.

PRoximo loco ſtatuunt pœnitentiam: de qua ſic confusè & perturbatè differunt vt nihil certi nec ſolidi ex eorum doctrina referre poſſint conſcientiæ. Nos alio loco, quæ de pœnitentia didiceramus ex ſcripturis, tum deinde quid & illi doceant, prolixè enarrauimus, nunc id tantùm nobis attingendum erit, quid rationis habuerint qui opinionem de Sacramento, quæ in templis ac ſcholis diu antehac regnauit, excitarunt. Dicam tamen prius aliquid breuiter de veteris Eccleſiæ ritu, cuius prætextu abuſi ſunt illi ad ſtabiliendum ſuum commentum. Hunc ordinem in publica pœnitentia obſeruabant, vt qui iniunctis ſibi ſatisfactionibus defuncti erant, ſolenni manus impoſitione reconciliarentur. Symbolum illud erat abſolutionis, quo & ipſe peccator erigebatur coram Deo veniæ fiducia, & Eccleſia admonebatur vt eum benignè, abolita offenſæ memoria, in gratiam reciperet. Hoc Cyprianus ſæpenumero appellat, pacem dare. Quo autem & grauior eſſet, & plus commendationis apud populum haberet iſta actio, conſtitutum fuit vt ſemper Epiſcopi authoritas hic intercederet. Hinc illud decretum Concilij Carthaginenſis ſecundi, Reconciliare publicè pœnitentem in Miſſa presbytero non liceat. Et alterum Concilij Arauſicani, Qui pœnitentiæ tempore ex hac vita migrant, ſine reconciliatoria manus impoſitione ad communionem admittantur: ſi reualuerint ex morbo, ſtent in ordine pœnitentium: completóque tempore, reconciliatoriam manus impoſitionem ab Epiſcopo accipiant. Item Carthaginenſis tertij, Presbyter ſine authoritate Epiſcopi, non reconciliet pœnitentem. Hæc omnia eò ſpectabant, ne nimia facilitate ſeueritas quam ſeruari in ea re volebant, collaberetur. Epiſcopum ergo cognitorem eſſe voluerunt, quem veriſimile erat in examine habendo circunſpectiorem fore. Quanquam Cyprianus alicubi tradit, non ſolum Epiſcopum manum impoſuiſſe, ſed totum etiam clerum. ſic enim loquitur, Pœnitentiam agunt iuſto tempore: deinde ad communionem veniunt. & per manuum impoſitionem Epiſcopi & cleri, ius communionis accipiunt. Poſtea ſucceſſu temporis eò delapſa res eſt vt extra publicam pœnitentiam in priuatis quoque abſolutionibus hac ceremonia vterentur. Hinc illa diſtinctio apud Gratianum inter publicam & priuatam reconciliationem. Ego vererem illam obſeruationem, de qua Cyprianus meminit, ſanctam & Eccleſiæ ſalutarem fuiſſe iudico: ac hodie reſtitutam eſſe cuperem. Recentiorem hanc rametſi improbare, vel ſaltem acrius inſectari non audeo, minus autem neceſſariam arbitror. Vtcunque ſit, videmus tamen manuum impoſitionem in pœnitentia ceremoniam eſſe ab hominibus, non à Deo inſtitutam, quæ inter res medias & externa exercitia ponenda ſit: non illa quidem contemnenda, ſed quæ inferiore loco eſſe debeant quàm quæ Domini verbo nobis ſunt commendata.

Alii, quos primum oſtenditur quis apud veteres vſus fuerit ſolennis illius manuum impoſitionis.

Lib. epiſt. 1. epiſt. 2.

Cap. 31.

Lib. epiſt. 3. epiſt. 14.

In Decre. 26 quæſt. 6.

Quam illi ſi citius velut fundamentum ſacramenti Pœnitentiæ.

Deinde, mirè inter ipſos nō conuenit, qua ratione vel quo ſenſu Pœnitentia dicatur ſacramentum.

15 Romanenſes autem & Scholaſtici (quibus ſolenne eſt omnia perperam interpretando corrumpere) anxiè in reperiendo hîc Sacramento deſudant. nec mirum videri debet: nodum enim in ſcirpo quærunt. Quod tamen optimum habent, rem implicitam, ſuſpenſam, incertam, opinionúmque varietate confuſam ac turbatam relinquunt. Dicunt ergo, vel pœnitentiam exteriorem eſſe Sacramentum, & ſi ita eſt: exiſtimare debere ſignum eſſe interioris pœnitentiæ, id eſt contritionis cordis, quæ erit res Sacramenti: vel vtramq; ſimul eſſe Sacramētum: nec duo, ſed vnum completum. Verùm exteriorem eſſe Sacramentum duntaxat, interiorem, rem & Sacramentum. Remiſſionem autem peccatorum, rem tantùm, & non Sacramentum. Qui Sacramenti definitionē ſupra à nobis poſitam memoria tenent, ad eam exigant id quod dicunt eſſe Sacramētum, & inu

Porrò, quicquid obtēdat, definito ſacra-

& inueniẽt non eſſe ceremoniam externam à Domino inſtitutam ad fidei noſtrę confirmationem. Quòd ſi canſentut, definitionem meam legem non eſſe cui parêre nê ceſſe habeant: audiant Auguſtinum, quem ſacroſanctum ſe habere fingunt. Sacramenta (inquit) propter carnales, viſibilia inſtituta ſunt: vt ab iis quæ oculis cernuntur ad ea quæ intelliguntur, ſacramentorum gradibus transferantur. Quid tale aut ipſi vident, aut alius queunt oſtendere, in eo quod ſacramentum pœnitentiæ vocant? Idem alibi, ſacramentum ideo dicitur quia in eo aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, ſpeciem habet corporalem: quod intelligitur, fructum habet ſpiritualem. Neque vllo modo, ſacramento pœnitentiæ (quale fingunt ipſi) conueniunt hæc: vbi nulla ſpecies eſt corporalis quæ ſpiritualem fructum repræſentet.

[margin:] ... nulla modo ei conuenit. — Lib. 3. quæſt. Vet. teſtam. — In ſermone quodam de Baptiſ. infant.

16 Ac (vt iſtas belluas in ſua arena conficiam) ſi vllum hîc ſacramentum quæratur, nónne longè ſpecioſius iactari poterat abſolutionem ſacerdotis ſacramentũ eſſe, quàm pœnitentiam vel interiorem vel exteriorem? Promptum enim erat dicere, ceremoniam eſſe ad cõfirmandam fidem noſtram de peccatorum remiſſione, habereque promiſſionem clauium, vt vocant, Quodcunque ligaueritis aut ſolueritis ſuper terram, erit ſolutum & ligatum in cælis. Sed obieciſſet quiſpiam, pleroſque ſolui à ſacerdotibus, quibus nihil tale accedit tali abſolutione: quum ex eorum dogmate ſacramenta nouæ Legis efficere debeant quod figurant. Ridiculum. Vt in Euchariſtia duplicem manducationem ſtatuunt, ſacramẽtalem, quæ bonis æquè ac malis communis eſt: ſpiritualem, quæ bonorum tantùm eſt propria: cur non & abſolutionem bifariam percipi fingerent? Nec tamen hactenus intelligere potui quid ſibi vellent cum illo ſuo dogmate: quod quàm longè à Dei veritate diſſideat docuimus quum id argumẽtum ſeriò tractaremus. Tantùm hic oſtendere volo, hunc ſcrupulum nihil impedire quominus abſolutionem ſacerdotis ſacramentum nuncupent. Reſpondere enim per os Auguſtini licebat, Sanctificationem eſſe ſine viſibili ſacramento, & viſibile ſacramentum ſine interiori ſanctificatione. Item, ſacramenta in ſolis electis efficere quod figurant. Item, Induere Chriſtum alios vſque ad ſacramenti perceptionem, alios vſque ad ſanctificationem. Illud, bonos & malos pariter facere: iſtud, bonos ſolos. Sanè hallucinati ſunt pluſquam pueriliter, & cæci in ſole fuerunt, qui quum multa difficultate æſtuarent, rem planam adeò & cuiuis obuiam non perſpexerunt.

[margin:] Longè ſpecioſius abſolutionem Sacerdotis quam pœnitentiam Sacramentum dicere potuerunt. — *Non obſtante, quod Sacerdotes non ſemper efficaciter abſoluant quod illi contra obiici poſſe verentur.* — Lib. 3. quæſt. Vet. teſtam. — De Baptiſ. paruulorũ. — Lib. 5. De Baptiſm. cõtra Donatiſt.

17 Ne tamen animos tollant, quacunque in parte ſacramentum poſuerint, nego iure haberi pro ſacramento. Primùm quòd nulla Dei promiſſio ſingularis ad hanc rem extet, vnica ſacramenti hypoſtaſis. Deinde quòd quęcunque hic ceremonia proferatur, merum ſit hominum inuentum: quum ceremonias ſacramentorum nonniſi a Deo inſtitui poſſe iam definitum ſit. Mendacium ergo & impoſtura fuit quod de ſacramento pœnitentiæ commenti ſunt. Ementitum hoc ſacramentum ornarunt quo decebat elogio, ſecundam eſſe tabulam poſt naufragium: quia ſiquis veſtem innocentiæ in Baptiſmo perceptam peccando corruperit, per pœnitentiam reparare poteſt. Sed dictum eſt Hieronymi. Cuiuſcunque ſit, quín planè impium ſit excuſari nequit, ſi ex eorum ſenſu exponitur. Quaſi verò per peccatum deleatur Baptiſmus, & non potius in memoriam reuocandus ſit peccatori quoties de peccati remiſſione cogitat, vt illic ſeſe colligat, animúmque recipiat, & fidem confirmet, peccatorum remiſſionem ſe impetraturum quę ſibi in Baptiſmo promiſſa ſit. Quod autem durè & impropriè Hieronymus dixit, pœnitentia reparari Baptiſmum (à quo excidunt qui excommunicari ab Eccleſia merentur) boni iſti interpretes ad ſuam impietatem trahunt. Aptiſſimè itaq; dixeris ſi Baptiſmum vocaueris pœnitentiæ ſacramentum, quum in confirmationem gratiæ & fiduciæ ſigillum iis datus ſit qui pœnitentiam meditantur. Quod ne commentum eſſe noſtrum putes, præterquam quòd ſcripturæ verbis conforme eſt, apparet in veteri Eccleſia fuiſſe peruulgatum inſtar certiſſimi axiomatis. Nam in libello De fide ad Petrum, qui Auguſtino inſcribitur, Sacramentum fidei & pœnitentiæ dicitur. Et quid ad incerta confugimus? Quaſi verò apertius quippiam requirendum ſit, quàm quod recitat Euangeliſta: Iohannem prædicaſſe Baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum.

[margin:] Sed quacunque in parte Sacramentum poſuerint, non eſt verè ſacramentum. — Lib. 4. Sent. diſt 14. cap. 1. De pœniten. diſt. 1. cap. 2. — *Ideo licentius peccarunt, quòd Pœnitẽtiam appellarũt ſecundam tabulam poſt naufragium.* — *Baptiſmus eſt pœnitentiæ Sacramentum.* — Citatur Decret. 15. quæſtion. 1. cap. Firmiſſime. — Marc. 1. 4. — Luc. 3. 3.

18 DE VLTIMA, vt vocant, VNCTIONE.

[margin:] Vide Caluin. epiſt. de fugien... — *Extrema vnctionis deſcriptio.*

Tertium fictitium Sacramentum, eſt Extrema vnctio: quę nonniſi à Sacerdote perficitur, idque in extremis (ſic loquuntur) & oleo ab Epiſcopo conſecrato, atque hac

hac verborum forma, Per iſtam ſanctam vnctionem, & piiſſimam ſuam miſericordiam *dis illicitis ſacris.*
indulgeat tibi Deus quicquid peccaſti per viſum, per auditum, odoratum, tactum, gu-
Quam in Iacobi Apoſt. verbis ſtabilitam eſſe volunt.
ſtum. Eius duas eſſe virtutes fingunt, peccatorum remiſſionem, & corporalis morbi le-
uamen, ſi ita expediat: ſin minus, animæ ſalutem. Aiunt autem inſtitutionem ab Iacobo
Iacob.5.14. poſitam eſſe, cuius verba ſunt, Infirmatur quis inter vos? inducat presbyteros Eccleſiæ,
& orent ſuper eum, vngentes eum oleo in nomine Domini: fideiq; obſecratio ſaluum
Sed ab hiſtrionica hypocriſi oritur.
reddet laborantem, ac eriget eum Dominus: & ſi in peccatis fuerit, remittentur ei. Eiuſ-
dem rationis eſt iſta vnctio, cuius eſſe manuum impoſitionem ſuprà demonſtrauimus:
nempe hiſtrionica hypocriſis, qua citra rationem, & ſine fructu, Apoſtolos referre vo-
Marc.6.13. lunt. Refert Marcus, Apoſtolos in prima ſua miſſione, iuxta mandatum quod à Do-
mino acceperant, mortuos ſuſcitaſſe, dæmonia eieciſſe, leproſos mundaſſe, infirmos
Nec Papiſtis fauet locus D. Iacobi, quum vnctio Apoſtolica fuerit temporaria & miraculoſa.
ſanaſſe, in curatione autem ægrorum, oleum adhibuiſſe. Vngebant, inquit, oleo mul-
tos infirmos: & ſanabantur. Huc reſpexit Iacobus quum iuſſit accerſi presbyteros ad
vngendum infirmum. Talibus ceremoniis nullum altius ſubeſſe myſterium facilè iu-
dicabunt qui obſeruarint quanta libertate & Dominus & eius Apoſtoli verſati ſint in
rebus iſtis externis. Dominus cæco redditurus viſum, ex puluere & ſputo lutum compo
ſuit, alios tactu ſanauit, alios verbo. Ad hunc modum Apoſtoli alios morbos ſolo ver-
Iohan.9.6. bo, alios tactu, alios vnctione curarunt. At veriſimile eſt vnctionem iſtam non temerè
Matth.9.29. (vt nec omnia alia) fuiſſe vſurpatam. Fateor: non tamen vt eſſet curationis organum,
Luc.18.42. ſed ſymbolum duntaxat, quo imperitorum ruditas admoneretur vnde tanta virtus
Act.3.6, & 5.16, & 19.12. Pſal.45.8. prodiret: ne ſcilicet eius laudem Apoſtolis tribuerent. Oleo autem ſignificari Spiritum
ſanctum eiúſque dona, vulgare ac tritum eſt. Cæterum euanuit gratia illa curationum,
quemadmodum & reliqua miracula: quæ ad tempus edi voluit Dominus quo nouam
Euágelij prædicationem in æternum admirabilem redderet. Vt igitur maximè demus
vnctionem Sacramentum fuiſſe earum virtutum quæ tum per manus Apoſtolorum
adminiſtrabantur: nihil nunc ad nos pertinet, quibus virtutum adminiſtratio commiſſa
non eſt.

Deinde, nulla maiore ratione poſſimus ex hac vnctione facere Sacramentum, quàm ex aliis quibuſuis Symbolis in Scriptura commemoratis.
19 Et qua maiori ratione Sacramentum ex hac vnctione faciunt quàm ex aliis qui-
buſuis ſymbolis quæ nobis in Scriptura commemorantur? Cur non aliquam natato-
riam Siloah deſtinant, in quam certis temporum vicibus ſe immergant malè habentes? Iohan. 9. 7.
Fruſtra, inquiunt, id fieret. Certè non magis fruſtra quàm vnctio. Cur non mortuis in-
cubant, quoniam puerum mortuum, illi incubando, ſuſcitauit Paulus? Cur non lutum Act. 20. 10.
ex ſputo & puluere Sacramentum eſt? Sed alia ſingularia exempla fuerunt: hoc autem
ab Iacobo præcipitur. nempe pro eo tempore loquebatur Iacobus, quo adhuc huiuſmo
di Dei benedictione fruebatur Eccleſia. Affirmant quidem eandem etiamnum vim ſuę
vnctioni ineſſe: ſed aliter experimur. Nemo iam miretur quomodo animas, quas verbo
Dei, hoc eſt vita & luce ſua ſpoliatas, ſtupidas eſſe & cæcas ſciebant, tanta confidentia
ludificati ſint: quum nihil eos pudeat, corporis ſenſus viuos ac ſentientes velle fallere.
Tertiò, nulla vi ſuam illam vnctionem hodie pollere.
Ridiculos ergo ſe faciunt dum gratia curationum præditos ſeſe iactant. Adeſt ſanè ſuis
Dominus omnibus ſeculis: & eorum languoribus, quoties opus eſt, medetur, non mi-
nus quàm olim: manifeſtas tamen illas virtutes non ita exerit, nec miracula per Apoſto
lorum manus diſpenſat: quia & temporale fuit illud donum, & aliqua etiam ex parte
hominum ingratitudine ſtatim intercidit.

Quartò, iniurios eſſe Spiritui ſancto, qui putidũ & inutile oleum faciunt eius virtutem.
20 Itaque vt non abs re Apoſtoli gratiam curationum ſibi demandatam, olei ſym-
bolo, palàm teſtati ſunt, non ſuam, ſed Spiritus ſancti eſſe virtutem: ita rurſum Spiritui
ſancto ſunt iniurij qui putidum & nullius energię oleum faciunt eius virtutem. Perinde
id eſt ac ſiquis diceret, omne oleum virtutem eſſe Spiritus ſancti, quòd eo nomine in
Scriptura nuncupetur: omnem columbam eſſe Spiritum ſanctum, quòd ea ſpecie appa-
Matth.3.16. ruerit. Verùm de iis viderint. Quod nobis in præſentia abundè eſt, certo certius perſpi-
Iohan.1.32. cimus, eorum vnctionem Sacramentum non eſſe: quæ nec ceremonia eſt à Deo inſti-
Quintò, vtcunque ſit, vnctionem illam Sacramentum non eſſe, quum nec à Domino inſtituta ſit, nec promiſſionē habeat.
tuta, nec vllam promiſſionem habet. Siquidem quum duo iſta in Sacraméto exigimus,
vt ceremonia ſit à Deo inſtituta, vt Dei promiſſionem habeat: ſimul poſtulamus vt ce-
remonia illa nobis tradita ſit, & promiſſio ad nos ſpectet. Non enim Circunciſionem
iam Sacramentum Chriſtianæ Eccleſiæ quiſquam eſſe contendit, rametſi & Dei inſti-
tutum erat, & promiſſionem annexam habebat: quia nec nobis mandata fuit, nec pro-
miſſio quæ illi adiuncta fuerat, nobis eadem conditione data. Promiſſionem quam in

vnctione ferociter iactant, nobis non eſſe datam euidenter demonſtrauimus, & ipſi experientia declarant. Ceremonia vſurpari non debuit niſi ab iis qui curationum gratia præditi fuerant: non ab iſtis carnificibus, qui plus mactando ac trucidando valent, quàm ſanando.

Sextò, nullam eſſe conuenientiam inter vnctionē ab Apoſtolo præceptā & pinguedinē papiſticā, quanquã nullã omnibus oſtentant.

Iacob. 5. 14.

21 Quanquam etiamſi obtinuerint, huic ętati conuenire quod de vnctione ab Iacobo præcipitur, (à quo longiſſimè abſunt) nec ſic quidem adhuc multum promouerint in approbanda ſua vnctione qua hactenus nos illeuerunt. Iacobus omnes infirmos vult inungi: iſti non infirmos, ſed ſemimortua cadauera, ſua pinguedine inficiunt: quum iamiam anima in primoribus labris laborat, vel (vt ipſi loquuntur) in extremis. Si præſentem habent medicinam in ſuo ſacramento, qua vel morborum acerbitatem leniant, vel ſaltem aliquod animæ ſolatium adferant, crudeles ſunt qui nunquam in tempore medentur. 1. Iacobus vult infirmum vngi à ſenioribus Eccleſiæ: iſti vnctorem non admittunt niſi ſacrificulum. 2. Quòd apud Iacobum presbyteros interpretantur ſacerdotes, & pluralem numerum ad decorem poſitum nugantur, nimis friuolum eſt: quaſi verò Eccleſię eo tempore ſacrificorum examinibus abundarint, vt in longa pompa procedere potuerint ad ferendum ſacri olei ferculum. Iacobus dum ſimpliciter vngi infirmos iubet, non 3. aliam vnctionem mihi ſignificat, quàm vulgaris olei: nec aliud habetur in Marci narratione. Iſti oleum non dignantur niſi ab Epiſcopo conſecratum: hoc eſt, multo halitu calefactum, multo murmure incantatum, & nouies flexo genu ſalutatum: ter, Aue ſanctum oleum: ter, Aue ſanctum chriſma: ter, Aue ſanctum balſamum. A quo tales exorciſmos hauſerunt? 4. Iacobus dicit, Vbi vnctus oleo fuerit infirmus, & precatio concepta fuerit ſuper eum, ſi in peccatis fuerit, remiſſum iri: vt ſcilicet abolito reatu, pœnæ leuationem impetrent: nõ intelligens, pinguedine deleri peccata, ſed fidelium orationes, quibus afflictus frater Deo commendatus fuerit, non fore irritas: Iſti per ſacram ſuam, id eſt abominabilem vnctionem, peccata remitti, impiè mentiuntur. En quàm pulchrè proficient, vbi Iacobi teſtimonio pro ſua libidine prolixè abuti permiſſi fuerint. Ac ne diutius ſit nobis in probatione laborãdum, hac difficultate nos eorum quoque annales liberant. referunt enim Innocentium Papam, qui Auguſtini ętate Romanę Eccleſiæ præfuit, inſtituiſſe vt non presbyteri modò, ſed omnes etiam Chriſtiani oleo vterentur, in ſuam ſuorúmque neceſſitatem vngendo. Author Sigebert. in Chronic.

22 DE ORDINIBVS ECCLESIASTICIS.

De ſacramento ordinis, alterum ſacramento dicitur, duo diſcutienda propono.

QVartum locum in eorum catalogo tenet ſacramentum Ordinis: ſed adeò fœcundum, vt ſeptem ex ſe ſacramétula pariat. Eſt verò iſtud perquam ridiculum, quòd quum affirment ſeptem eſſe ſacramenta, dum recenſere ipſa volunt, tredecim enumerant. Neque verò cauſari poſſunt, vnum eſſe ſacramentum: quia omnia in vnum ſacerdotium tendunt, & velut quidam ad ipſum ſunt gradus. Siquidem quum in ſingulis diuerſas eſſe ceremonias conſtet, diuerſas eſſe gratias ipſi loquantur: nemo dubitet quin ſeptem ſacramenta dici debeant ſi eorum placita recipiuntur. Et quid, quaſi rèm ambiguam, controuertimus, quando ipſi planè diſtinctéque ſeptem declarant? Primùm autem obiter perſtringemus, quot & quàm inſulſas abſurditates nobis ingerant, dum nobis ſuos ordines pro ſacramentis commendare volunt: deinde an omnino ſacramẽtum dici debeat ceremonia qua vtũtur Eccleſiæ in ordinandis miniſtris, videbimus. Septem ergo ordines vel gradus Eccleſiaſticos faciunt: quos inſigniunt titulo ſacramenti. Sunt autem, Oſtiatij, Lectores, Exorciſtæ, Acoluthi, Subdiaconi, Diaconi, Sacerdotes. Et ſeptem quidem eſſe dicunt propter ſeptiformem Spiritus ſancti gratiam, qua præditi eſſe debent qui ad eos promouentur. Augetur autem illis & largius cumulatur in promotione. Iam numerus ipſe peruerſa Scripturæ interpretatione cõſecratus eſt: quòd videntur ſibi apud Ieſaiam legiſſe, ſeptem Spiritus ſancti virtutes, quum & verè plures non referantur ab Ieſaia quàm ſex: nec Propheta omnes eo loco cõcludere voluerit. tam enim alibi Spiritus vitæ, ſanctificationis, adoptionis filiorum dicitur, quàm illis ſapientiæ, intelligentiæ, conſilij, fortitudinis, ſcientiæ, & timoris Domini. Quanquam alij acutiores, non ſeptem ordines, ſed nouem faciunt, ad ſimilitudinem, vt aiunt, triumphantis Eccleſiæ. Atque inter eos etiam pugna eſt, quòd alij clericalem tonſuram volunt eſſe primum omnium ordinem, Epiſcopatum vltimum: alij excluſa tonſura, Archiepiſcopatum ordinibus annumerant. Iſidorus aliter diſtinguit, facit enim diuerſos, Pſalmiſtas &

1. Quot & quam inſulſas abſurditates nobis hic vrgerant.

2. An Ordo Eccleſiaſticus ſit ſacramentum.

Lib. 4. Sent. diſt. 34. cap. 9.

Ac primò, quod ſeptẽ faciunt, id ab inſulſa & omnia incogitãtia pro promanauit.

Ieſa. 11. 2. Eze. 1. 20. Rom. 1. 4. & 8. 15.

Opinio hæc eſt Hugonis: altera Guliel. Pariſien.

Secundò, non inter ipſos conuenit quot, qui ve ſint ordines.

Iſid. lib. 7. etym. al-

Lectores: illos cantionibus præficit, hos legendis Scripturis, quibus plebs erudiatur. Atque hæc diſtinctio Canonibus obſeruatur. In tanta varietate quid ſequi aut fugere nos volunt? Dicamúſne ſeptem eſſe ordines? Sic docet magiſter ſcholæ: ſed illuminatiſſimi doctores aliter determinant. Rurſum inter ſe ipſi diffident. Præterea ſacratiſſimi Canones aliò nos vocant. Sic ſcilicet conſentiunt homines quum de rebus diuinis ſine verbo Dei diſceptant.

legatur ca. Cleros, diſt. 21. & diſt. 33. cap. Lector, & cap. Oſtiarius.

Tertiò, inquiſſime in ſingulis illis ſuis ordinibus Chriſtum ſibi collegam faciunt, quo ſuas impias magic commendent.

23 Verùm hoc omnem ſtultitiam ſuperat, quòd in ſingulis Chriſtum ſibi collegam faciunt. Primùm, inquiunt, oſtiarij munere functus eſt, quando vendentes & ementes, flagello ex funiculis facto, è templo eiecit. Oſtiarium ſe eſſe ſignificat, quum dicit, Ego ſum oſtium. Lectoris munus aſſumpſit, quum in ſynagoga Ieſaiam legit. Exorciſtæ officio functus eſt, quum linguam & aures ſurdi & muti, ſaliua tangens, auditum reddidit. Acoluthum ſe eſſe his verbis teſtatus eſt, Qui ſequitur me, nõ ambulat in tenebris. Subdiaconi officio functus eſt, quum linteo præcinctus pedes diſcipulorum lauit. Diaconi perſonam ſuſtinuit, quum corpus & ſanguinem diſtribuit in Cœna. Sacerdotis partes impleuit, quum in cruce Patri ſe hoſtiam obtulit. Hæc abſque riſu adeò audiri non poſſunt vt mirer abſque riſu ſcripta eſſe: ſi tamen homines erant qui ſcribebant. Sed in primis ſpectabilis eſt argutia qua in acoluthi nomine philoſophantur, ceroferarium appellantes verbo (vt arbitror) magico, certè inaudito gentibus ac linguis omnibus. quum ἀκόλουθος Græcis ſimpliciter ſignificet pediſſequum: Quanquam ſi his ſeriò refellendis inhæream, iure & ipſe quoque rideat: adeò friuola ſunt & ludicra.

Iohan. 2. 15. Iohan. 10. 7. Luc. 4. 17. Marc. 16. 33. Iohan. 8. 12. Iohan. 13. 5. Matt. 26. 26. Matt. 27. 50.

Quartò, horũ ordinum maxima pars nihil aliud ſunt quàm vana, nullum certum munus ſecum trahentia.

24 Ne tamen mulierculis adhuc fucum faciant, traducenda eſt obiter eorum vanitas. Creant eximia pompa ac ſolennitate ſuos lectores, pſalmiſtas, oſtiarios, acoluthos, ad ea miniſteria exequenda quibus vel pueros, vel certè quos vocant laicos, præficiunt. Quis enim cereos vt plurimum accendit, quis vrceolo vinum & aquam infundit, niſi puer, aut ex laicis ſordidulus aliquis qui ex ea re quæſtum facit? Nónne idem canunt? nónne templorum ianuas claudunt & aperiunt? Quis enim in eorum templis vnquam vidit vel acoluthum, vel oſtiarium ſuis partibus fungentem? Quin potius qui puer acoluthi munere functus eſt, quum in ordinẽ acoluthorum cooptatur, deſinit eſſe id quod dici incipit. vt videantur ex profeſſo velle munus ipſum abiicere quum titulum aſſumunt. En cur Sacramentis conſecrari & Spiritum ſanctum accipere neceſſe habeant, nempe vt nihil agant. Si prætexant, hanc eſſe temporum peruerſitatem, quòd miniſteria ſua deſerunt ac negligunt, ſimul fateantur nullum hodie eſſe in Eccleſia vſum nec fructum ſacrorum ſuorum ordinum, quos mirificè deprædicant, totámq; Eccleſiam ſuam anathemate plenam: quandoquidem cereos & vrceolos à pueris & profanis attrectari permittat, quibus tangendis nulli digni ſunt niſi in acoluthos conſecrati: quando cantiones ad pueros ablegat, quæ niſi ab ore conſecrato audiri non debebant. Exorciſtas verò in quem tandem finẽ conſecrant? Audio Iudæis fuiſſe ſuos exorciſtas: ſed ab exorciſmis dictos video, quos exercebant. De ementitis iſtis exorciſtis quis vnquam fando audiuit quod ſpecimen vnum ſuę profeſſionis ediderint? Fingitur illis poteſtas data imponendi manus ſuper energumenos, & catechumenos, & dæmoniacos, ſed tali ſe poteſtate præditos dæmonibus perſuadere non poſſunt, non modò quia eorum imperiis non cedunt dæmones, ſed etiam quia ipſis imperant. Vix enim decimum quemque reperias qui non malo ſpiritu agatur. Quæcunque igitur de minutulis ſuis ordinibus balburiunt, conflata ſunt ex inſcitis inſulſiſque mendaciis. De veteribus acoluthis & oſtiariis & lectoribus, alibi dictum eſt, quum Eccleſiæ ordinem exponeremus. Nobis hîc propoſitum eſt duntaxat pugnare contra nouitium illud inuentum de ſeptemplici ſacramento in ordinibus Eccleſiaſticis: de quo nuſquam alibi quàm apud ineptos iſtos rabulas, Sorboniſtas & Canoniſtas, legitur.

Ridicula exceptio.

Exorciſtæ Papiſtici. Act. 19. 19.

Quid de iſta ordinum inordinatorum ταξίᾳ ſentiendum ſit.

2. Ad ſecundũ illud veniens, nempe an ordinis ceremonia qua vtuntur, dici debeat, primum oſtendit quanta vanitate clericos ſuos in vertice radant.

25 Iam de ceremoniis quas adhibent videamus. Principiò, quoſcunque in militiam ſuam adſcribunt, communi ſymbolo initiant in clericatum. Radunt enim eos in vertice, vt corona regale decus ſignificet: quia Reges debent eſſe clerici, vt ſe & alios regant. De iis enim ſic loquitur Petrus, Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis. At ſacrilegium fuit, quod vniuerſę Eccleſię tribuitur, ſolis ſibi arrogare, & titulo ſuperbè gloriari quem fidelibus præripuerant. Petrus totã Eccleſiam alloquitur: iſti ad pauculos raſos detorquent: quaſi ſolis illis dictum ſit, Sãcti eſtote: quaſi ſoli illi ſanguine Chriſti acquiſitj ſint: quaſi ſoli illi per Chriſtum facti ſint regnum & ſacerd

Ca. duo ſunt, 12. quæſt. 1. 1. Pet. 2. 9. Li. 4. Sẽt. diſt. 24. cap. Duo ſunt.

ſacerdotium Deo. Aſſignant deinde & alias rationes : ſummitas capitis denudatur, vt eorum mens ad Dominum libera demonſtretur, quæ reuelata facie, Dei gloriam contempletur. vel vt vitia oris & oculorum doceantur præcidenda. Vel raſura capitis eſt temporalium depoſitio : circunferentia verò coronæ reliquiæ ſunt bonorum quæ ad ſuſtentationem retinentur. Omnia in figuris : quia ſcilicet velum templi nondum ſciſſum eſt. Itaque perſuaſi ſe præclarè defunctos eſſe ſuis partibus quòd talia per coronam ſuam figurauerint, nihil eorum re ipſa præſtant. Quouſque nos talibus fucis & præſtigiis ludent? Clerici detonſis aliquot capillis ſignificant temporalium bonorum abundantiam ſe abieciſſe, gloriam Dei contemplari, aurium oculorúmque concupiſcentiam mortificaſſe : at nullum eſt hominum genus rapacius, ſtupidius, libidinoſius. Cur non magis ſanctitatem verè exhibent quàm falſis mendacibúſque ſignis ipſius ſpeciem ſimulant?

Deinde, quàm inſulſis & irrationalib. rationibus inſtitutũ illud inueniunt.
Lib. 4. Senten. diſtinct. 24. cap. 1.

26 Porrò quum dicunt coronam clericalem habere originem à Nazaræis, & rationem, quid aliud adferunt quàm ſua myſteria à Iudaicis ceremoniis nata eſſe, vel potius
Act. 18. 18 merum eſſe Iudaiſmum? Quòd autem addunt, Priſcillam, Acylam, & Paulum ipſum ſuſcepto voto ſibi raſiſſe caput, vt purificarêtur: craſſam ſuam ignorantiam produnt. Nuſquam enim legitur de Priſcilla: ac de Acyla etiam incertum eſt. ſiquidem tam ad Paulum referri poteſt tonſura illa quàm ad Acylam. Ne verò illis relinquamus quod petunt, exemplum eos habere à Paulo: obſeruãdum eſt ſimplicioribus, Paulum nunquam caput ſibi totondiſſe ad ſanctificationem aliquam : ſed duntaxat vt fratrum infirmitati ſeruiret. Soleo eiuſmodi vota appellare charitatis, non pietatis: hoc eſt, non ſuſcepta ad cultum aliquem Dei, ſed ad tolerandam infirmorum ruditatem : quemadmodum ipſe ait, Iudæis ſe Iudæum factum, &c. Ergo hoc fecit, & quidem ſemel, atque ad breue tempus, vt Iudæis ſe tantiſper accommodaret. Iſti quum Nazaræorum purificationes nullo vſu imitari volunt, quid aliud quam alterum Iudaiſmum erigunt dum veterem perperam æmulari affectant? Eadem religione decretalis illa epiſtola compoſita eſt, quæ prohibet clericis, iuxta Apoſtolum, ne comam nutriant, ſed inſtar ſphæræ radant. quaſi Apoſtolus, docens quid viris omnibus decorum ſit, de ſphærica clericorum raſura ſolicitus fuerit. Hinc lectores repútent qualis ſint energiæ ac dignitatis alia quæ ſequuntur myſteria, quibus talis eſt ingreſſus.

Tertiò, coronã hanc ſuam à Nazaræis, aut à Priſcilla, Acyla & Paulo deducentes, ineptè Iudaizare.
Cur Paulus ex voto caput ſibi abraſit.
1. Cor. 9. 10.
Num. 6. 18.
Cap. Prohibe. diſt. 23.
1. Cor. 11. 4.

Auguſt. de opere Monach. in fine. Itē in Retract. 27 Vnde originem habuerit clericorum tonſura, abundè vel ex vno Auguſtino conſtat. Quum illo ſeculo capillum non alerent niſi delicati, & qui nitorem elegantiámque non ſatis virilem affectabant: videbatur eſſe non boni exempli ſi clericis id permitteretur. Iubebantur ergo clerici vel tondere caput, vel radere, nequam effœminati cultus ſpeciem præ ſe ferrent. Adeò autem id vulgare erat, vt monachi quidam, quo magis ſuam ſanctimoniam notabili diſtinctióque ab aliis habitu venditarent, comam demitterent. Quum verò poſtea res ad crines rediiſſet, & ad Chriſtianiſmum accederent gentes quædam, quæ ſemper comatæ fuerant, vt Gallia, Germania, Anglia: veriſimile eſt clericos vbique raſiſſe caput, ne comæ ornamẽtum viderentur affectare. Tandem corruptiore ſeculo, quum priſca omnia inſtituta vel inuerſa forent, vel in ſuperſtitionem degeneraſſent, quia in raſura clericali nihil cernebant cauſæ (neque enim quicquam retinuerant præter ſtultam imitationem) ad myſterium confugerunt : quod nunc ſuperſtitioſè nobis obtrudunt pro Sacramenti ſui approbatione. Oſtiarij in conſecratione claues tẽpli accipiunt, quo ſibi mandari cuſtodiam intelligant. Lectores, ſacra Biblia. Exorciſtæ, formulas exorciſmorum, quibus ſuper energumenos & catechumenos vtantur. Acolythi, cereos & vrceolum. En ceremonię quibus (ſi Deo placet) tantùm ineſt arcanę virtutis vt eſſe poſſint gratiæ inuiſibilis non modò ſigna ac teſſeræ, ſed etiam cauſę. Hoc enim ſecundum ſuam definitionem poſtulant, quum inter Sacramenta haberi volunt. Verùm, vt paucis abſoluam, dico abſurdum eſſe quòd in ſcholis & canonibus minores iſtos ordines Sacramenta faciunt : quando eorum etiam qui hoc tradunt confeſſione, primitiuæ Eccleſiæ incogniti fuerunt, & multis poſtea annis excogitati. Sacramenta autem, quum Dei promiſſionem contineant, neque ab Angelis, neque ab hominibus, ſed à Deo ſolo inſtitui debent: cuius vnius eſt promiſſionem dare.

Hunc clericalis tonſuræ originem, ex Auguſtino.
Progreſſus.
Corruptio.
Lib. 4. Sent. diſt. 24. c. 8.
Aliæ ineptæ ceremoniæ quib. Oſtiarios, Lectores, Exorciſtas & Acolythos conſecrãt.
Indigna ſunt quę Sacramenti nomine inſigniantur.

28 Superſunt tres ordines, quos maiores vocant. Ex quibus Subdiaconatus (vt aiunt) in eum numerum trãſlatus eſt, ex quo turba illa minorum pullulare cœpit. Quia autem videntur pro his teſtimonium habere à verbo Dei, ſacros ordines, honoris cauſa, pecu-

Quod ad ſacerdotes attinet.

liariter nominant. Sed quàm obliquè Domini inſtitutis in prætextum ſuum abutantur, videndum eſt. Incipiemus autem ab ordine presbyterij ſiue ſacerdotij. His enim duobus nominibus rem vnam ſignificant, ac ſic appellant eos ad quos pertinere aiunt ſacrificium corporis & ſanguinis Chriſti in altari conficere, orationes concipere, ac benedicere dona Dei. Itaque in ordinatione patenam cum hoſtiis accipiunt, in ſymbola collatæ ſibi poteſtatis placabiles Deo hoſtias offerendi. manúſque illis inunguntur: quo ſymbolo docentur datam ſibi eſſe conſecrandi poteſtatem. Sed de ceremoniis poſtea. De re ipſa dico, adeò nullum apicem habet à verbo Dei quod obtendunt, vt non potuerint improbius ordinem à Deo poſitum deprauare. Principiò quidem pro confeſſo eſſe debet (quod de Miſſa papali tractando aſſeruimus) iniurios omnes eſſe Chriſto qui ſe Sacerdotes appellant, ad offerendam placationis hoſtiam. Conſtitutus ille & conſecratus à Patre ſacerdos cum iureiurando fuit, ſecúdum ordinem Melchiſedec, nullo fine, nullo ſucceſſore. Hoſtiam ſemel obtulit æternæ expiationis & reconciliationis: nunc etiam ſanctuarium cæli ingreſſus, intercedit pro nobis. In ipſo omnes ſumus ſacerdotes, ſed ad laudes & gratiarum actiones, ad nos denique noſtráque Deo offerenda. Illi vni ſingulare fuit, ſua oblatione Deum placare, & peccata expiare. Id quum ſibi iſti vſurpent, quid ſupereſt niſi eorum ſacerdotium impium eſſe ac ſacrilegum? Certè nimis improbi ſunt dum ſacramenti titulo inſignire audent. Quantum ad verum presbyterij munus attinet, quod ore Chriſti nobis eſt commendatum, libenter eo loco habeo. illic enim ceremonia eſt, primùm ex Scripturis ſumpta, deinde quam non eſſe inanem nec ſuperuacuam, ſed fidele ſpiritualis gratiæ ſymbolum, reſtatur Paulus. Quòd autem tertium in numero non poſui, eo factum eſt quòd non ordinarium nec commune eſt apud omnes fideles, ſed ad certam functionem ſpecialis ritus. Verùm quum hic honor Chriſtiano miniſterio tribuitur, non eſt propterea quòd ſuperbiant Papiſtici ſacerdotes. Euangelij enim ſui ac myſteriorum diſpenſatores ordinari iuſſit Chriſtus, non victimarios inaugurari. Mandatum de prædicando Euangelio paſcendóque grege, non de hoſtiis immolandis dedit. Spiritus ſancti gratiam promiſit, non ad peragendam peccatorum expiationem, ſed ad gubernationem Eccleſiæ rite obeundam ac ſuſtinendam.

Quorum nomine deſcribuntur.

1. Chriſti Sacerdotio ſunt iniurii, quod placationis hoſtiam ſe offerre profitentur.

Pſal.110.4. Hebr.5.6, & 7.3.

Vnde liquet eorum Sacerdotium non Sacramentū eſſe, ſed impietate ac ſacrilegium.

1.Tim.4.14.

2. Verba Dei deſtituitur eorum ordinatio.

Matt.28.19. Marc.16.15. Iohan.21.15.

29 Cum re ipſa optimè congruunt ceremoniæ. Dominus noſter quum Apoſtolos amandaret ad Euangelij prędicationem, inſufflauit in eos. Quo ſymbolo Spiritus ſancti virturem, qua illos donabat, repræſentauit. Hanc inſufflationem retinuerunt boni iſti viri, & quaſi Spiritum ſanctum è gutture ſuo egerant, ſuper ſuos quos formant ſacrificulos demurmurant, Accipite Spiritum ſanctum. Adeò nihil prętereunt quod non pręposterè effingant: non dico more hiſtrionum (qui nec ſine arte geſticulantur, nec ſine ſignificatione) ſed inſtar ſimiarum, quæ laſciuè & abſque vllo delectu quiduis imitantur. Seruamus (inquiunt) exemplum Domini. At multa egit Dominus, quæ nobis exempla eſſe noluit. Dixit Dominus diſcipulis, Accipite Spiritum ſanctum. Dixit & Lazaro, Lazare, veni foras. Dixit paralytico, Surge & ambula. Cur non eadē dicunt omnibus mortuis & paralyticis? Diuinæ ſuæ virturis ſpecimen edidit quum inſufflando in Apoſtolos, Spiritus ſancti gratia illos repleuit. Hoc ipſum ſi conantur efficere, Deum æmulantur, & tantum non ad certamen prouocant, ſed longiſſimè abſunt ab effectu, nec aliud inepto iſto geſtu quàm Chriſtum illudunt. Sunt quidem adeò effrontes vt aſſerere auſint conferri à ſe Spiritum ſanctum. ſed quàm id verum ſit, docet experientia, quæ clamat ex equis fieri aſinos, ex fatuis phreneticos quicunque in ſacerdotes conſecrantur. Nec tamen hinc pugnam illis facio: tantùm ceremoniam ipſam damno quæ in exemplum trahi non debuit, quandoquidem à Chriſto in ſingulare miraculi ſymbolum vſurpata eſt: tantum abeſt vt illis patrocinari debeat imitationis excuſatio.

3. Inſulſe & impiè Chriſti inſufflationem imitati ſunt.

Iohan.20.22.

Exceptionis dilutio.

Iohan.20.22. Iohan.11.43. Matth.9.5. Iohan.5.8.

Alia exceptio profana refellitur.

30 Vnctionem verò à quo tandem acceperunt? Reſpondent ſe accepiſſe à filiis Aaron, à quo & ſuus ordo ſumpſit initium. Peruerſis igitur exemplis perpetuò ſe tueri malunt quàm fateri à ſe excogitatum quod temere vſurpant. ſed interim non animaduertunt, dum ſucceſſores ſe profitentur filiorum Aaron, Chriſti ſacerdotio ſe eſſe iniurios: quod vnum omnibus veteribus ſacerdotiis adumbratum figuratúmq; fuit. In eo igitur omnia concluſa & impleta fuerunt, in eo ceſſarunt, vt iam aliquoties repetitum à nobis eſt, & epiſtola ad Hebræos nullis gloſſis adiuta teſtatur. Quòd ſi tantopere Moſaicis ceremoniis oblectantur, cur non boues, vitulos, agnos ad ſacrificia rapiunt? Habent quidem bonā partem antiqui tabernaculi & totius Iudaici cultus: ſed hoc tamē eorum religioni

4. Vnctio eorū improbatur.

Lib. 4. Sent. diſt. 24. cap. 8 & in Canon. diſt. 21. cap.1.

Nam Iudaiſmum, ſed imperfectum, inducunt.

ligioni deeſt, quòd vitulos & boues non immolant. Quis non videat hanc vnctionis obſeruationem Circuncifione multo eſſe pernicioſiorem: præſertim vbi accedit ſuperſtitio & Phariſaica opinio de dignitate operis? Iudæi in Circuncifione fiduciam iuſtitiæ reponebant: iſti in vnctione ſpirituales gratias. Ergo dum Leuitarum æmuli eſſe appetunt, apoſtatæ fiunt à Chriſto, ſéque Paſtorum munere abdicant.

Per cōſequens fiunt Apoſtatæ à Chriſto, & impii nō Paſtores.

31 Hoc eſt (ſi Deo placet) ſacrum oleum quod characterem indelebilem imprimit. Quaſi verò oleum puluere & ſale abſtergi non poſſit, aut (ſi tenacius adhæſit) ſapone. At character ille ſpiritualis eſt. Quid oleo cum anima? An obliti ſunt quod ex Auguſtino occinunt, Si detrahatur verbum ab aqua, nihil fore niſi aquam: habere autem à verbo vt ſit Sacramentum? Quod verbum oſtendent in ſua pinguedine? an quod Moſi mandatum eſt de filiis Aaron vngendis? At illic etiam mandantur de tunica, de ephod, de galero, de corona ſanctitatis, quibus ornandus erat Aaron, de tunicis, balteis, mitris, quibus erant veſtiendi eius filij. Mandatur de mactando vitulo, de adolendo eius adipe, de arietibus ſecandis & comburendis, de ſanctificandis auriculis & veſtimentis, alterius arietis ſanguine: & innumeræ aliæ obſeruationes, quibus prætermiſſis, miror cur vna vnctio olei illis placeat. Si autem aſpergi gaudet, cur oleo potius aſperguntur quàm ſanguine? Scilicet rem ingenioſam conantur: ex Chriſtianiſmo & Iudaiſmo & Paganitate, velut conſutis centunculis, religionem vnam conficere. Fœtet igitur eorum vnctio, quæ ſale, id eſt verbo Dei, deſtituitur. Supereſt impoſitio manuum, quam vt in veris legitimiſque ordinationibus Sacramentum eſſe concedo, ita nego locum habere in hac fabula, vbi nec Chriſti mandato obtemperant, nec finem reſpiciunt quò nos ducere debet promiſſio. Signum ſi non negari ſibi volunt, ad rem ipſam cui dedicatum eſt, accommodent oportet.

Exod. 30. 30.

5. Impoſitionē manuum nullum hîc locum habere oſtenditur, ſed eius vices ſupplente vnctione eius profanitas ridicula detegitur.

32 De ordine quoque Diaconatus nihil pugnarem ſi reſtitueretur in ſuam integritatem miniſterium illud quod ſub Apoſtolis & in puriore Eccleſia fuit. At verò quos iſti fingunt Diaconos quid habent ſimile? Non de hominibus loquor (ne querantur iniquè ex hominum viriis ſuam doctrinam æſtimari) ſed pro iis ipſis quos ſua doctrina nobis tradunt, teſtimonium ab eorum exemplo quos Apoſtolica Eccleſia Diaconos inſtituit, indignè peti contendo. Aiunt ad ſuos Diaconos pertinere, aſſiſtere ſacerdotibus, miniſtrare in omnibus quæ aguntur in Sacramentis, ſcilicet in Baptiſmo, in chriſmate, in patena, in calice: oblationes inferre & diſponere ſuper altare, componere menſam Domini, & veſtire: crucem ferre, prædicare & decantare Euangelium & Epiſtolam ad populum. An hic verbum vnum de vero Diaconorum miniſterio? Nunc inſtitutionem audiamus: Diacono qui ordinatur, ſolus Epiſcopus manum imponit. Orarium illi & ſtolam ſuper læuum humerum collocat, vt intelligat ſe accepiſſe iugum Domini leue, quo ad ſiniſtram pertinentia diuino timori ſubiiciat. Textum Euangelij præbet, vt ſe eius præconem agnoſcat. Et iſtæc quid ad Diaconos? Perinde verò faciunt ac ſiquis Apoſtolos ſe inſtituere diceret quos duntaxat adolendis thuribus, ſimulachris poliendis, conuerrendis templis, captandis muribus, fugandis canibus præficeret. Quis id hominum genus vocari Apoſtolos pateretur, & conferri cum ipſis Chriſti Apoſtolis? Poſthac ergo ne Diaconos eſſe mentiantur quos nonniſi ad hiſtrionicos ſuos ludos inſtituunt. Quinetiam ipſo nomine ſatis declarant quale ſit officium. Leuitas enim appellant, eorúmq; rationem ac originem ad filios Leui referri volunt. Quod per me quidem licet, modo ne alienis plumis eos poſtea veſtiant.

Quod ad Diaconos, ceremoniæ quibus ordinantur, eorumque occupationes à verorum Diaconorum inſtitutione & officio remotiſſimæ, damnantur, vtpote verbo Dei & Apoſtolicæ Eccleſiæ ordini ex diametro oppoſita.

33 De Hypodiaconis quid dicere attinet? nam quum re vera curæ pauperum olim præfuerint, nugatoriam neſcio quam functionē illis attribuunt, vt calicem ac patenam, vrceolum cum aqua, mantile ad altare deferāt, aquam fundant ad manus lauandas, &c. Iam verò quod de oblationibus recipiendis & inferendis dicunt, eas intelligunt quas velut anathemati deſtinatas ingurgitant. Huic muneri optimè reſpondet initiandi ritus. Vt ab Epiſcopo patenam & calicem, ab Archidiacono vrceolum cum aqua, manuale & huiuſmodi ſcruta accipiat. His ineptiis vt incluſum Spiritum ſanctum fateamur poſtulant. Quis pius hoc cōcedere ſuſtineat? Verùm, vt ſemel finiamus, licet de iis idem quod de reliquis ſtatuere. neque enim opus eſt longius repetere quæ ſuprà ſunt explicata. Hoc ſatis eſſe poterit modeſtis & docilibus (quales inſtituendos ſuſcepi) nullum eſſe Dei Sacramentum niſi vbi ceremonia oſtenditur annexa promiſſioni: aut certè potius niſi vbi promiſſio in ceremonia ſpectatur. Hic ne ſyllaba quidem habetur certæ

De Subdiaconis idē ſentiendū, ac de omnibus in vniuerſum, et in ſumma, Spiritum ſanctū illis minimè includi: ideo eas Sacramentorum nomine eſſe ſpoliandas.

alicuius promiſſionis: fruſtra igitur quæratur ceremonia ad confirmandam promiſſionem. Ruſum nulla ceremonia ex iis quas vſurpant, à Deo inſtituta legitur. Sacramentum igitur nullum eſſe poteſt.

34 DE MATRIMONIO.

Matrimonium Sacramentum non eſſe, vt euidentius appareat, primum aduerſariorum rationes tolluntur. & oſtēditur multa Sacramenta prodiitura fuiſſe, ſi perinde ac illi faciunt ratiocinari liceret.

1.Cor.15.41. Matt.13.31.& 33. Ieſa.40.11. Ieſa.42.13. 1.Theſſ.5.2. Iohan.15.1.5. Iohan.10.11.

POſtremum eſt matrimonium, quod vt à Deo inſtitutum fatentur omnes, ita pro Sacramento datum nemo vſque ad Gregorij tempora viderat. Et cui vnquam ſobrio in mentem veniſſet? Ordinatio Dei bona eſt & ſancta: & agricultura, architectura, ſutrina, tonſtrina, ordinationes ſunt Dei legitimæ, nec tamen Sacramenta ſunt. id enim non tantùm in Sacramēto quæritur vt Dei ſit opus, ſed vt ſit ceremonia exterior a Deo poſita ad confirmandam promiſſionem. Nihil tale eſſe in matrimonio pueri quoque iudicabunt. Sed ſignum eſt, inquiunt, ſacræ rei, hoc eſt ſpiritualis coniunctionis Chriſti cum Eccleſia. Si verbo ſigni, ſymbolum intelligunt à Deo nobis in hoc propoſitum vt fidei noſtræ certitudinem erigat, longè à ſcopo aberrāt: ſi ſignum ſimpliciter accipiunt, quod in ſimilitudinem adductum ſit, oſtendam quàm acutè ratiocinentur. Paulus ait, Sicut ſtella à ſtella differt in claritate, ſic erit reſurrectio mortuorum. En vnum Sacramentum. Chriſtus ait, Simile eſt regnum cælorum grano ſinapi. En alterum. Rurſum, Simile eſt regnum cælorum fermento. Ecce tertium. Ieſaias ait, Ecce Dominus gregem ſuum paſcet quaſi paſtor. Ecce quartum. Alibi, Dominus quaſi gigas egredietur. Ecce quintum. Et quis tandem finis aut modus: nihil hac ratione Sacramentum non erit. quot in Scriptura parabolę ſunt & ſimilitudines, tot erunt Sacramenta. Quinetiam furtum Sacramentum erit: quandoquidem ſcriptum eſt, Dies Domini ſicut fur. Quis ferat iſtos Sophiſtas tam inſcitè garrientes? Fateor quidem, quoties aſpicitur vitis, optimum eſſe in memoriam reuocari quod ait Chriſtus, Ego ſum vitis, vos palmites, Pater meus cultor. Quoties occurrit paſtor cum grege, & illud etiam occurrere bonum eſſe, Ego ſum paſtor bonus: oues meæ meam vocem audiunt. Verum ſiquis tales ſimilitudines Sacramentis annumeret, in Anticyram mittendus ſit.

Secūdò, locum Apoſtoli, cuius interpretatio additur, ad aduerſariorū errorem minime facere oſtenditur.

Gen.2.23. Galat.2.20.

35 Verba tamen Pauli obtrudunt, quibus Sacramenti nomen matrimonio attribui dicunt, Qui vxorem diligit ſeipſum diligit. Nemo vnquam carnem ſuam odio habuit: ſed nutrit & fouet eam, ſicut & Chriſtus Eccleſiam: quia membra ſumus corporis eius de carne eius, & de oſſibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carnem vnam. Sacramentum hoc magnum eſt: ego autem dico in Chriſto & Eccleſia. At ſic tractare Scripturas, terram cælo miſcere eſt. Paulus vt oſtenderet maritis quàm ſingulari amore vxores ſuas cōplecti debeant, Chriſtum illis in exemplar proponit. Vt enim ille viſcera pietatis effudit in Eccleſiam, quam ſibi deſponderat: ſic vnumquemque affectum eſſe vult erga propriam vxorem. Sequitur deinde, Qui vxorem diligit, ſemetipſum diligit: quemadmodum Chriſtus dilexit Eccleſiam. Porrò vt doceret quomodo Chriſtus dilexerit Eccleſiam perinde atque ſemetipſum, imò quomodo ſe vnum fecerit cum ſponſa ſua Eccleſia, refert ad eum quæ Moſes narrat Adam de ſe dixiſſe. Quum enim adducta eſſet in eius conſpectum Heua, quam è ſua coſta formatam ſciebat: Hæc, inquit, eſt os ex oſſibus meis, & caro de carne mea. Totum id ſpiritualiter impletum in Chriſto, & in nobis teſtatur Paulus, quum membra nos eſſe ait corporis eius, de carne eius, & de oſſibus eius, adeóque vnam cum ipſo carnem. Tandem epiphonema ſubnectit, Magnum hoc myſterium. & , nequis amphibologia falleretur, exprimit ſe non de carnali viri & mulieris coniunctione loqui, ſed de ſpirituali Chriſti & Eccleſiæ coniugio. Et ſanè verè magnum myſterium eſt, quòd ſibi Chriſtus coſtam detrahi paſſus eſt vnde formaremur: hoc eſt, quum fortis eſſet, debilis eſſe voluit, quo ſua fortitudine roboraremur: vt iam non viuamus ipſi, ſed viuat ipſe in nobis. Ephe.5.29

Erroris occaſio, ex amphibologia. Sacramenti enim vocem male intellexerunt: vnde multiplex oritur abſurditas, vt primùm concedi-

36 Impoſuit illis Sacramenti nomen. Verum æquúmne erat vt eorum inſcitiæ pœnas tota Eccleſia penderet? Myſterium dixerat Paulus: quam dictionem quum relinquere poſſet Interpres, Latinis auribus non infrequentem, vel arcanum vertere: Sacramentum ponere maluit, non tamen alio ſenſu quàm Græcè à Paulo myſterium dictum erat. Eant nunc, & linguarum peritiam clamoſè inſectentur, quarum ignorantia in re facili & cuiuis obuia tandiu fœdiſſimè hallucinati ſunt. Sed cur in vno hoc loco Sacramenti voculam tantopere vrgent, aliquoties neglectam prætereunt? Nam & in Epiſtola ad Timot

1.Tim.3.9 Ephe.1.9

Timotheum priore à vulgari Interprete poſita eſt:ac in eadem ipſa ad Epheſios Epiſtola, vbique pro myſterio. Condonetur tamen illis hic lapſus: ſaltem mendaces oportuerat eſſe memores. Matrimonium verò, Sacramenti titulo commendatum, immunditiem poſtea, & pollutionem, & carnales ſordes vocare quàm vertiginoſa eſt leuitas? Quàm abſurdum eſt arcere à Sacramento Sacerdotes? Si à Sacramento ſe arcere negent, ſed à coitus tantùm libidine: non ita mihi elabuntur. Nam & coitum ipſum partem eſſe Sacramenti tradunt. eóque demum figurari vnionem quæ nobis eſt cum Chriſto, in naturæ conformitate: quia vir & mulier nonniſi carnali copùla, vna caro fiant. Quanquam duo Sacramenta quidam eorum hic repererunt, alterũ Dei & animæ, in ſponſo & ſponſa: alterum Chriſti & Eccleſiæ, in marito & vxore. Vtcunque, coitus tamen Sacramentum eſt, à quo vllum Chriſtianum arceri nefas fuit. Niſi fortè Chriſtianorum ſacramenta adeò malè conueniunt, ſtare vt ſimul non poſſint. Eſt & altera in eorum dogmatibus abſurditas. In Sacramento conferri gratiam Spiritus ſancti affirmant: coitum tradunt eſſe Sacramentum: in coitu negant vnquam Spiritum ſanctum adeſſe.

…tur matrimonium eſſe ſacramentum.

Lib. 4. Sent. diſt. 27. c. 4, & in Dec. 27. q. 2. ca. Quum ſocietas. Gl. c. Lex diuina Ibidem Dec. lib. 4. Senté. diſt. 33. ca. 2. & in Decre. 32. quæſt. 2. c. Quicquid.

37 Ac ne ſimpliciter Eccleſiam luderent, quàm longam errorum, mendaciorum, fraudum, nequitiarum ſeriem vni errori attexuerunt? vt dicas nihil aliud quàm abominationum latebram quæſiiſſe, dum è matrimonio Sacramentum fecerunt. Vbi enim id ſemel obtinuere, coniugalium cauſarum cognitionem ad ſe traxerunt: quippe res ſpiritualis erat profanis iudicibus non attrectanda. Tum leges ſanxerunt quibus tyrannidem ſuam firmarunt, ſed partim in Deum manifeſtè impias, partim in homines iniquiſſimas. Quales ſunt, Vt coniugia inter adoleſcentulos, parentum iniuſſu contracta, firma ratáq; maneant. Ne inter cognatos, ad ſeptimum vſque gradum legitima ſint matrimonia: & quæ contracta ſunt, diſſoluantur. Gradus verò ipſos, contra Gentium omnium iura, & Moſis quoque politiam confingunt. Ne viro qui adulteram repudiauerit, alteram inducere liceat. Ne ſpirituales cognati matrimonio copulentur. Ne à Septuageſima ad octauas Paſchæ, tribus hebdomadibus ante natalem Iohannis, ab Aduentu ad Epiphaniam nuptiæ celebrentur. & ſimiles innumeræ, quas recenſere longum fuerit. Et ex eorum cœno aliquando emergendum eſt, in quo iam diutius hæſit oratio quàm animus ferebat. Aliquantulum tamen mihi profeciſſe videor, quòd leonis pellem iſtis aſinis quadam ex parte detraxi.

Poſtremò, vbi id ſemel obtinuere, ad ſe quoque traxerunt matrimonialium cauſarū cognitionem.

Tum leges ſanxerunt, partim impias, partim iniquiſſimas.

Deut. 18. 6.

Cõcluſio huius capitis.

CAPVT XX.

De politica adminiſtratione.

Conſtat hoc caput duabus præcipuis partibus.

1 Generalis eſt tractatio de politicæ adminiſtrationis neceſſitate, dignitate & vſu, aduerſus Anabaptiſtarum furores, ſect. 1. 2. 3.

2 Specialis additur explicatio trium partium quibus hæc adminiſtratio præcipuè conſtat, à ſectione 4. vſque ad finem capitis.

 1 Pars prima agit de Magiſtratuum functione, quorum authoritas & vocatio probatur, ſect. 4. 5. 6. 7. Deinde, tres formæ ciuilis regiminis adduntur, ſect. 8. Tertiò, de magiſtratus officio, pietatis & iuſtitiæ reſpectu diſſeritur, vbi de præmiis & pœnis, nempe de ſontibus plectendis, innocentibus tuendis, ſeditioſis reprimendis, pacis & belli artibus tractandis habetur diſputatio, ſect. 9. 10. 11. 12. 13.

 2 Altera pars, de legibus, earum vtilitate, neceſſitate, forma, authoritate, conſtitutione & ſcopo, ſect. 14. 15. 16.

 3 Poſtrema, eſt de populo, vbi primùm exponitur, quis legum, iudiciorum, magiſtratuum vſus ad communem Chriſtianorum ſocietatem redeat, ſect. 17. 18. 19. 20. 21. Secundo, quantum magiſtratibus priuati deferre teneantur, & quo vſque obedientia progredi debeat, à ſect. 22. vſque ad finem capitis.

PORro quum duplex in homine regimen ſuperius ſtatuerimus: & de altero illo, quod eſt in anima, ſeu interiori homine poſitum, æternámque vitam reſpicit, ſatis multa verba alibi fecerimus: de altero etiam, quod ad inſtituendam ciuilem duntaxat, externámque morum iuſtitiam pertinet, nonnihil vt diſſeramus, locus hic appetit. Etſi enim à ſpirituali fidei doctrina, quam tractandam ſuſcepi, ſeparata eſſe videtur huius argumenti ratio: progreſſus tamen oſtendet, meritò à me coniungi, imò neceſſitate me impelli vt id faciam: præſertim quoniam ab vna parte amentes & barbari homines ordinem hunc diuinitus ſancitum, furioſè euertere conantur: Principum verò adulatores eorum potentiam ſine modo extollentes, Dei ipſius imperio opponere non dubitant. Vtrique malo niſi obuiam eatur, peribit fidei ſinceritas. Adde quòd ſcire quam benignè hac in parte conſuluerit Deus generi humano non parum noſtrâ refert,

Altera & poſtrema pars totius operis, vitæ ciuilis inſtitutionem ſpectans.

Cuius tractatio eſt neceſſaria.

1. Vt Anabaptiſtæ refellantur.

2. Item Principum adulatores.

vt ad

3. Vt ad gratitudinem erga Deum excitemur.

Aduerſus Anabaptiſtarum errorem oſtẽdunt, politicam adminiſtrationẽ non aduerſari Chriſtianæ libertati.

vt ad gratitudinem teſtandam maius in nobis vigeat pietatis ſtudium. Principio, antequam in rem ipſam ingrediamur: tenenda illa eſt diſtinctio antè a nobis poſita, ne (quod multis vulgò accidit) hæc ſimul duo imprudenter permiſceamus quæ diuerſam prorſus rationem habent. Illi enim quum in Euangelio promitti libertatẽ audiunt, quæ nullum inter homines regem, nullúmq; magiſtratum agnoſcat, ſed in Chriſtum vnum intueatur: nullum libertatis ſuæ fructum capere ſe poſſe putant quandiu aliquam ſupra ſe eminere poteſtatem vident. Itaque nihil fore ſaluum exiſtimant niſi totus in nouam faciem orbis reformetur: vbi nec iudicia ſint, nec leges, nec magiſtratus, & ſiquid ſimile eſt quod officere ſuæ libertati opinantur. At verò qui inter corpus & animam, inter præſentem hanc fluxámque vitam, & futuram illam æternámque diſcernere nouerit: neque difficilè intelliget, ſpirituale Chriſti regnum, & ciuilem ordinationẽ, res eſſe plurimum ſepoſitas. Quum ergo Iudaica illa ſit vanitas, Chriſti regnum ſub elementis huius mundi quærere ac includere: nos magis quod perſpicuè Scriptura docet, ſpiritualem eſſe fructum cogitantes, qui ex Chriſti beneficio colligitur, totam hanc libertatem, quæ in ipſo nobis promittitur atque offertur, meminerimus intra ſuos fines continere. Nam quid eſt quod ipſe idem Apoſtolus, qui iubet vt ſtemus, nec ſubiiciamur iugo ſeruitutis, alibi ſolicitos eſſe ſeruos de ſtatu ſuo vetat: niſi quia ſpiritualis libertas cum politica ſeruitute optimè ſtare poteſt? In quem etiam ſenſum accipiendæ ſunt iſtæ eius ſententiæ, In regno Dei non eſt Iudæus, neque Græcus, non maſculus aut fœmina, non ſeruus aut liber. Item, Non eſt Iudæus, nec Græcus, præputium, circuncifio, Barbarus, Scytha, ſeruus, liber: ſed omnia in omnibus Chriſtus. Quibus ſignificat, nihil referre qua ſis apud homines conditione, cuius gentis legibus viuas, quando in rebus iſtis minimè ſitum eſt Chriſti regnum.

Etiamſi à ſpirituali regno Chriſti eam diſtingui oporteat.

Galat. 5. 1.
1. Cor. 7. 21.
Galat. 3. 28.
Coloſ. 3. 11.

1. Anabaptiſtarum obiectio, ciuilem adminiſtrationẽ homine Chriſtiano eſſe indignã.

2. Eiuſmodi in ſe eſſe, vt Chriſtianæ profeſſioni ex diametro repugnet.

Contra vtranque obiectionẽ oſtenditur, hac adminiſtratione eiuſmodi eſſe, vt vel in hac vita immortalitatem quodammodo auſpicetur.

2 Neque tamen eò iſta diſtinctio pertinet, quo totam politiæ rationem, rem eſſe pollutam reputemus, ad homines Chriſtianos nihil pertinentem. Sic quidem fanatici quos delectat effrænis licentia, vociferãtur ac iactant, Poſtquam mortui ſumus per Chriſtum elementis huius mundi, & tranſlati in regnum Dei, ſedemus inter cæleſtes: indignum hoc nobis eſſe, ac infra noſtram excellentiam longè poſitum, profanis iſtis ac impuris curis occupari quæ circa aliena à Chriſtiano homine negotia verſantur. Quorſum, inquiunt, leges ſine iudiciis & tribunalibus? Quid autem cum iudiciis ipſis homini Chriſtiano? Imò ſi occidere non licet, quò nobis leges & iudicia? Verùm vt diſtinctum iſtud regiminis genus à ſpirituali illo & interno Chriſti regno nuper monuimus: ita nec quicquam pugnare ſciendum eſt. Nam illud quidem, initia cæleſtis regni quædam iam nunc ſuper terram in nobis inchoat: & in hac mortali euanidáque vita, immortalem & incorruptibilem beatitudinem quodammodo auſpicatur: at huic deſtinatum eſt, quandiu inter homines agemus, externum Dei cultum fouere & tueri, ſanam pietatis doctrinam & Eccleſiæ ſtatum defendere, vitam noſtram ad hominum ſocietatem componere, ad ciuilem iuſtitiam mores noſtros formare, nos inter nos conciliare, communem pacem ac tranquillitatem alere. quæ omnia ſuperuacua eſſe fateor, ſi præſentem vitam extinguit regnum Dei quale nunc intra nos eſt. Sin ita eſt voluntas Dei, nos dum ad veram patriam aſpiramus, peregrinari ſuper terram. eius verò peregrinationis vſus talibus ſubſidiis indiget: qui ipſa ab homine tollunt, ſuam illi eripiunt humanitatem. Nam quod tantam in Eccleſia Dei perfectionem debere eſſe cauſantur, cui ſua pro lege moderatio ſatis ſit: eam ſtolidè ipſi imaginantur, quę in hominum communitate reperiri nunquam poſſit. Quum enim tanta ſit improborum inſolentia, nequitia tam contumax, quę multa legum ſeueritate coerceri vix poſſit: quid facturos expectamus ſi patêre ſuę improbitati videant impunitam licentiam? qui, ne malè faciant, neque vi ſatis coguntur.

Nobis item in Eccleſia & politica verſantibus ſit apprime neceſſaria.

Reſponſionis huius probatio: nẽpe hanc adminiſtrationẽ non tantùm in rebus terrenis nobis vſui eſſe, ſed etiam ad Chriſti regnũ & tuendũ, & propagandum.

3 Sed de politiæ vſu erit alius opportunior dicendi locus. Nunc iſtud tantùm intelligi volumus, de ea exterminanda cogitare, immanem eſſe barbariem: cuius vſus non minor inter homines quàm panis, aquæ, ſolis & aeris: dignitas quidem multò etiam præſtantior. Non enim (quæ illorum omnium commoditas eſt) huc ſpectat duntaxat vt ſpirent homines, edant, bibant, foueantur, (quanquam hęc certè omnia complectitur, dum efficit vt ſimul viuant) non tamen, inquam, huc ſpectat ſolùm: ſed ne idololatria, ne in Dei nomen ſacrilegia, ne aduerſus eius veritatem blaſphemiæ, aliæque religionis offenſiones publicè emergant ac in populum ſpargantur: ne publica quies perturbetur: vt ſuum cuique ſaluum ſit & incolume: vt innoxia inter ſe commercia homines agitent: vt honeſt

honeſtas & modeſtia inter ipſos colatur. Denique vt inter Chriſtianos publica religionis facies exiſtat, inter homines conſtet humanitas. Nec quenquam moueat quòd rectè conſtituendæ religionis curam ad hominum politiam nunc refero, quam extra hominum arbitrium poſuiſſe ſuprà videor. Siquidem nihilo hic magis quàm antea, leges de religione ac Dei cultu hominibus ſuo arbitrio ferre permitto quum politicam ordinationem probo, quæ in hoc incumbit ne vera religio, quæ Dei Lege continetur, palàm, publicíſque ſacrilegiis impunè violetur ac conſpurcetur. Verùm ipſa ordinis perſpicuitate adiuti lectores, melius quid de toto genere politicæ adminiſtrationis ſentiendum ſit, aſſequentur, ſi eius partes ſeorſum pertractemus. Sunt autem tres: Magiſtratus, qui præſes eſt legum ac cuſtos: Leges, ſecundum quas ipſe imperat: Populus, qui legibus regitur, & magiſtratui paret. Videamus ergo primùm de ipſa magiſtratus functione, num legitima ſit ac Deo probata vocatio, quale officium, quanta poteſtas: deinde quibus inſtituenda ſit legibus Chriſtiana politia: tum poſtremò, quis legum vſus ad populum tendeat, quæ magiſtratui obedientia debeatur.

Deinde, perſpicuitatis cauſa diſputatio ad tres partes præcipuas reuocatur. 1. De magiſtratu. 2. De legibus. 3. De populo.

4 Magiſtratuum functionem non modò ſibi probari acceptámque eſſe teſtatus eſt Dominus: ſed honorificentiſſimis inſuper elogiis eius dignitatem proſequutus mirificè nobis commendauit. Vt pauca commemorem: Quòd Dij nuncupantur quicunque magiſtratum gerunt, ne in ea appellatione leue ineſſe momẽtum quis putet. ea enim ſignificatur, mandatum à Deo habere, diuina authoritate præditos eſſe, ac omnino Dei perſonam ſuſtinere, cuius vices quodámodo agunt. Non meum hoc eſt cauillum, ſed Chriſti interpretatio. Si Scriptura, inquit, eos vocauit deos, ad quos verbum Dei factum eſt. Quid hoc eſt, niſi demandatum illis eſſe à Deo negotium, vt illi in ſuo munere ſeruiant? &(quod Iudicibus ſuis dicebant Moſes & Ioſaphat, quos per ſingulas ciuitates Iuda conſtituebant) iudicium exerceant non pro homine, ſed pro Deo? Eodem pertinet quòd Sapientia Dei per os Solomonis affirmat, ſuum eſſe opus, quòd Reges regnant, & conſiliarij decernunt iuſta: quòd principes principatum gerunt, & munifici omnes Iudices terræ. Perinde enim iſtud valet acſi dictum eſſet, non humana peruerſitate fieri vt penes Reges & Præfectos alios ſit in terris rerum omnium arbitrium, ſed diuina prouidentia & ſancta ordinatione: cui ſic viſum eſt res hominum moderari. quãdoquidem illis adeſt ac etiam præeſt in ferendis legibus & iudiciorum æquitate exercenda. Quod & Paulus apertè docet, dum præfecturas inter Dei dona enumerat, quæ ſecundum gratiæ diuerſitatem variè diſtributa, à ſeruis Chriſti in ædificationem Eccleſiæ conferri debeant. Tametſi enim illic propriè de ſenatu loquitur grauium virorum, qui in primitiua Eccleſia conſtituebantur vt conformandæ publicæ diſciplinæ præeſſent (quod munus in Epiſtola ad Corinthios κυβερνήσεις vocat) quia tamen videmus eodem tecidere finem ciuilis poteſtatis, non dubium quin omne iuſtæ præfecturæ genus nobis commendet. Multo verò clarius, vbi iuſtam ea de re diſputationem inſtituit. Nam & poteſtatem, Dei ordinationem eſſe tradit: nec poteſtates eſſe vllas, niſi à Deo ordinatas. Ipſos autem principes, miniſtros eſſe Dei bene agentibus, in laudem: malis, ad itam vltores. Huc accedunt & ſanctorum virorum exempla: quorum alij regnis, vt Dauid, Ioſias, Ezechias: alij ſatrapiis, vt Ioſeph, & Daniel: alij ciuilibus præfecturis in libero populo, vt Moſes, Ioſue, ac Iudices, functi ſunt: quorum functiones ſibi probatas eſſe, Dominus declarauit. Quare nulli iam dubium eſſe debet quin ciuilis poteſtas, vocatio ſit, non modò coram Deo ſancta & legitima, ſed ſacerrima etiam, & in tota mortalium vita longè omnium honeſtiſſima.

Magiſtratuum functio, Dei voce & elogiis probata. Exo.22.8. Pſal.82.1.& 6. *Dij vocantur.* Ioh.10.35. Deut.1.16. 2.Par.19.6. *2. A Dei ſapientia ordinatur.* Prou.8.14. Rom.12.8. 1.Cor.12.28. Rom.13.1. *Sanctorum item virorum, qui in ea functione piè verſati ſunt, exemplis confirmatur.*

5 Excipiunt qui anarchiam inducere cuperent, quanuis olim rudi populo præfuerint Reges ac Iudices, hodie tamen perfectioni quam Chriſtus cum Euangelio ſuo attulit, minimè quadrare ſeruile illud gubernandi genus. In quo non ſuam modò inſcitiam, ſed diabolicum faſtum produnt, dum perfectionem ſibi arrogant, cuius ne centeſima quidem pars in illis conſpicitur. Verùm qualeſcunque ſint, refutatio facilis eſt: quia vbi Dauid Reges & præfectos omnes ad oſculandum Dei Filium hortatur, non iubet imperio depoſito ad priuatam vitam concedere, ſed poteſtatem qua ſunt inſtructi, Chriſto ſubiicere: vt vnus ſupra omnes emineat. Similiter Ieſaias, dum promittit Reges fore Eccleſiæ nutritios, & Reginas nutrices, non abdicat eos honore: quin potius honorifico elogio patronos conſtituit piis Dei cultoribus. nam ad Chriſti aduentum pertinet vaticinium illud. Plurima teſtimonia ſciens omitto quæ paſſim occurrunt, ac præſertim in

Exceptio, Iudæis non Chriſtianis inſtitutam fuiſſe hãc politiam. Pſal.2.12. *Reſponſio, ex Dauide, Ieſaia & Paulo, magiſtratuum patrocinio & tutela ſtatũ Eccleſiæ hodie commendari.* Ieſa.49.23.

Pſalm

Pſalmis, quibus ſuum ius præfectis omnibus aſſeritur. Omnium verò maximè illuſtris eſt locus Pauli, vbi Timotheum admonens, in cœtu publico concipiendas eſſe preces 1.Tim.2.2 pro Regibus, rationem mox ſubiicit, Vt tranquillam vitam ſub ipſis agamus cum omni pietate & honeſtate. Quibus verbis eorum patrocinio & tutelæ ſtatum Eccleſiæ commendat.

Huius doctrinæ vſus, magiſtratuum reſpectu.

6 Quæ cogitatio magiſtratus ipſos aſſiduè exercere debet, quando ingentem illis ſtimulum addere quo ad officium excitentur, & ſingularem conſolationem afferre poteſt, qua muneris ſui difficultates (quæ multæ certè & graues ſunt) leniant. Quantum enim integritatis, prudentiæ, manſuetudinis, continentiæ, innocentiæ ſtudium ſibiipſis imperare debent qui diuinæ iuſtitiæ miniſtros ſe conſtitutos eſſe norunt? Qua fiducia iniquitatem in tribunal ſuum admittent quod Dei viuentis thronum eſſe audiunt? Qua audacia iniuſtam ſententiam pronuntiabunt eo ore quod diuinæ veritati deſignatum eſſe organum intelligunt? Qua conſcientia in impia decreta ſubſcribent ea manu quam ad perſcribenda Dei acta ſciunt ordinatam? In ſumma, ſi ſe Dei vicarios eſſe meminerint, omni cura, ſedulitate, induſtria inuigilent oportet, quo hominibus quandam diuinæ prouidentiæ, cuſtodiæ, bonitatis, beneuolentiæ, iuſtitiæ imaginem in ſe repræſentent.

1. Maxima cū pietate, æquitate, & diligētia, in ſuo munere verſari debent.

Ierem.48.11. Ac perpetuò illud ſibi ſubiiciant, Si maledicuntur omnes qui opus vindictæ Dei exequuntur in dolo, multo grauius maledici, qui in iuſta vocatione fraudulenter verſantur.

Deut.1.16. 2.Par.19.6. Itaque quum ſuos Iudices ad officium cohortari vellent Moſes & Ioſaphat, nihil habuerunt efficacius quo illorum animos afficerent quàm quod prius retulimus, Videte quid agatis. non enim pro homine exercetis iudicium, ſed pro Deo: quippe qui iuxta vos eſt in cauſa iudicij. Nunc igitur ſit pauor Domini ſuper vos. Videte, & agite: quoniam non

Pſal.82.1. Ieſa.3.14. eſt vlla peruerſitas apud Dominum Deum noſtrum. Et alio loco dicitur, Deum ſtetiſſe in ſynagoga deorum, & in medio deorum iudicem agere. quo ad officium animentur dum audiunt Dei ſe legatos eſſe, cui adminiſtratæ prouinciæ rationem aliquādo reddere oporteat. Et meritò apud eos plurimum hæc admonitio valere debet. nam ſiquid delinquunt, non hominibus modò ſunt iniurij quos ſceleratè vexant, ſed in Deum quoque ipſum contumelioſi, cuius ſacroſancta iudicia polluunt. Rurſum habent & vnde ſe præclarè conſolentur, dum ſecum reputant non in profanis nec à ſeruo Dei alienis occupationibus ſe verſari, ſed ſanctiſſimo munere: quippe qui Dei legatione funguntur.

2. Præclara ſalutaris conſolatione.

3. Anabaptiſtarum furores flocci facere debent: quum iſti non homines ſed Deum ipſum ne regnet, abiiciant.

7 Qui verò non mouetur tot Scripturę teſtimoniis quo minus ſacrum hoc miniſterium inſectari auſint, quaſi rem à religione & pietate Chriſtiana abhorrentem: quid aliud quàm Deum ipſum ſugillant: cuius ignominia cum miniſterij ſui probro non eſſe coniuncta non poteſt? Ac prorſus non magiſtratus reprobant, ſed Deum abiiciunt ne ſuper ſe regnet. Si enim iſtud verè de populo Iſrael à Domino dictum eſt, quod Samuelis imperium detrectaſſent: quî minus verè hodie de iis dicetur qui in præfecturas om-

1.Sam.8.7. nes à Deo inſtitutas debacchari ſibi permittunt? At quum diſcipulis dictum eſt à Domi-

Luc.22.25. no, Reges gentium dominari illis, inter ipſos verò non ita eſſe, vbi qui primus ſit, fieri minimum oporteat: hac voce interdictum eſt Chriſtianis omnibus ne regna aut præfecturas capeſſant. O dextros interpretes! Inter diſcipulos orta erat contentio quis alium præcelleret. hanc vanam ambitionem vt compeſceret Dominus, eorum miniſterium non eſſe regnis ſimile docuit, in quibus inter cæteros vnus eminet. Quæ collatio quid quæſo ad ignominiam regię dignitatis facit? imò quid omnino euincit, niſi regium munus, Apoſtolicum non eſſe miniſterium? Præterea inter ipſos magiſtratus tametſi variæ ſunt formæ, nullum tamen diſcrimen hac in parte eſt quin pro Dei ordinibus ſuſcipiendę à nobis omnes ſint. Nam & omnes ſimul complectitur Paulus, quum ait non eſſe poteſtatem niſi à Deo: & quæ omnium minimè arridebat, eximio præ aliis teſtimonio commendata eſt, nempe vnius poteſtas: quæ quia publicam omnium ſeruitutem ſecum fert (excepto vno illo cuius libidini omnia ſubiicit) heroicis & excellentioribus ingeniis minus olim approbari potuit. At Scriptura, quo iniquis iſtis iudiciis occurrat, diuinæ ſapientiæ prouidentiam eſſe nominatim affirmat quòd Reges regnant: & peculiariter Regem honorari præcipit.

Nec obſtat Chriſti dictum quod male intellectum peſſimo animo obiiciunt.

Nec refert quæ ſit gubernationis forma.

Rom.13.1.

Omnes enim à Deo ordinatæ ſunt.

Prou.8.15. 1.Pet.2.17.

Tres autem ſunt formæ regiminis ciuilis, Monarchia, Ariſtocratia, Democratia. Vtra

8 Et ſanè valde otioſum eſſet, quis potiſſimus ſit politiæ, in eo quo viuūt loco futurus ſtatus, à priuatis hominibus diſputari: quibus de cōſtituenda re aliqua publica deliberare non licet. Tum etiam ſimpliciter id definiri niſi temere non poſſet, quum magna huius diſputationis ratio in circunſtantiis poſita ſit. Et ſi ipſos etiam ſtatus citra circunſtantias

tias inter ſe compares, non facile ſit diſcernere quis vtilitate præponderet, adeò æquis conditionibus contendunt. Procliuis eſt à regno in tyrannidem lapſus: ſed non multo difficilior ab optimatum poteſtate in paucorum factionem. multo verò facillimus, à populari dominatione in ſeditionem. Equidem ſi in ſe conſiderentur tres illę quas ponunt Philoſophi, regiminis formæ, minimè negauerim vel ariſtocratiam, vel temperatum ex ipſa & politia ſtatum aliis omnibus longè excellere: non id quidem per ſe, ſed quia rariſſimè contingit Reges ita ſibi moderari, vt nunquam à iuſto & recto diſcrepet eorum voluntas: deinde tanto acumine & prudentia inſtructos eſſe vt vnuſquiſq; videat quantum ſatis eſt. Facit ergo hominum vitium vel defectus, vt tutius ſit ac magis tolerabile plures tenere gubernacula, vt alij aliis mutuò ſint adiutores, doceant ac moneant alij alios, ac ſiquis plus æquo ſe efferat, plures ſint ad cohibendam eius libidinem cenſores ac magiſtri. Id cum experimento ipſo ſemper fuit comprobatum, tum ſua quoque authoritate Dominus confirmauit quum ariſtocratiam politiæ vicinam apud Iſraelitas instituit, quum optima conditione eos habere vellet donec imaginem Chriſti produceret in Dauide. Atque vt libenter fateor nullum eſſe gubernationis genus iſto beatius, vbi libertas ad eam quam decet moderationem eſt compoſita, & ad diuturnitatem rite conſtituta: ſic & beatiſſimos cenſeo quibus hac conditione frui licet: & ſi in ea conſeruanda retinendáque ſtrenuè ac conſtanter laborant, eos nihil ab officio alienum facere concedo. Quinetiam huc ſumma diligentia intenti magiſtratus eſſe debent, nequa in parte libertatem, cuius præſides ſunt conſtituti, minui, nedum violari patiantur. ſi in eo ſunt ſegniores & parum ſoliciti, perfidi ſunt in officio, & patriæ ſuæ proditores. Verùm ſi hoc ipſum ad ſe transferant, quibus Dominus aliam gubernationis ſpeciem attribuit, vt inde ad commutationem expetendam ſolicitentur, non modò ſtulta erit & ſuperuacua, ſed prorſus noxia etiam cogitatio. Quòd ſi non in vnam duntaxat ciuitatem oculos defigas, ſed vniuerſum ſimul orbem circunſpicias ac contempleris, vel aſpectum in longiora ſaltem regionum ſpatia diffundas, comperies profectò diuina prouidentia illud non abs re comparatum vt diuerſis politiis regiones variæ adminiſtrentur. Nam quemadmodum nonniſi inæquali temperatura, elementa inter ſe cohærent: ita hæ ſua quadam inęqualitate optimè continentur. Quanquam hęc etiam omnia fruſtra his dicuntur quibus Domini voluntas ſatisfaciet. Nam ſi illi viſum eſt, Reges regnis præficere, liberis ciuitatibus ſenatores aut decuriones, quoſcunq; locis præfecerit in quibus degimus, noſtrum eſt iis nos morigeros ac obedientes præſtare.

melior ſit, definiri certo non poteſt.

Porrò, ariſtocratia, bene temperata potior videtur.

Experimento ipſo & Dei authoritate comprobata.

Tres verò illæ formæ à Deo ſunt, cuius prouidentiâ ſit vt diuerſis politiis variæ regiones adminiſtrentur.

9 Iam officium magiſtratuum, quale verbo Dei deſcribitur, ac quibus in rebus ſitum ſit, obiter hoc loco indicandum eſt. Extendi verò ad vtranque Legis tabulam ſi non doceret Scriptura, ex profanis ſcriptoribus diſcendum eſſet. nullus enim de magiſtratuum officio, ferendis legibus & publico ſtatu diſſeruit, qui non exordium faceret à religione & diuino cultu. Atque ita conſeſſi ſunt omnes nullam politiam fœliciter poſſe conſtitui, niſi prima cura pietatis ſit: & præpoſteras eſſe leges quæ neglecto Dei iure tantùm hominibus conſulunt. Quum igitur apud omnes Philoſophos religio primum gradum teneat, ac vniuerſali gentium omnium conſenſu ſemper id obſeruatum fuerit, Chriſtianos principes ac magiſtratus pudeat ſuæ ſocordiæ, niſi in hanc curam incumbant. Ac iam oſtendimus has illis partes à Deo ſpecialiter iniungi: ſicuti æquum eſt tuendo & aſſerendo eius honori operam impendere cuius vicarij ſunt, & cuius beneficio imperant. Hoc quoque nomine maximè laudantur ſancti Reges in Scriptura, quòd Dei cultum corruptum vel euerſum reſtituerint, vel curam geſſerint religionis, vt ſub illis pura & incolumis floreret. Contrà verò Sacra hiſtoria inter vitia anarchias ponit, quòd non eſſet Rex in Iſrael, ideóque faceret quiſque quod placebat. Vnde coarguitur eorum ſtultitia qui vellent, neglecta Dei cura, iuri inter homines dicundo tantùm intentos eſſe. Quaſi verò præfectos Deus ſuo nomine conſtitnerit qui terrenas controuerſias deciderent: quod verò longè grauioris momenti erat prætermiſerit, vt ipſe purè coleretur ex Legis ſuæ præſcripto. Sed huc turbulentos homines impellit impunè omnia nouandi cupiditas, vt omnes violatæ pietatis vindices è medio ſublatos cupiant. Quod ad ſecundam tabulam pertinet, Regibus denuntiat Ieremias vt faciant iudicium & iuſtitiam, liberét vi oppreſſum de manu calumniatoris, peregrinum & viduam & pupillum ne contriſtent, ne iniuriam faciant, & ſanguinem innocentem ne effundant. Eodem ſpectat quę in Pſalmo 82. exhortatio legitur: vt ius reddant pauperi & egeno, inopem & egenum abſoluant, eripiant

Vltimus locus primæ partis, de magiſtratuum officio.

Horum prima cura debet eſſe, Religionis Chriſtianæ & veræ pietatis conſeruatio. Id exemplis & teſtimoniis probatur.

Iudic.21.25.
Argumẽtũ vel à contrariis. Ab abſurdo.

Ierem.22.3.
Altera cura, iuſtitiæ adminiſtratio, quod teſtimoniis probatur.

Deut.1.16.
Ibid.17.16.
Ibid.16.19.

piant pauperem & egenum è manu oppreſſoris. Moſes verò principibus quos in vices ſuas ſuffecerat, edicit, Audiant cauſam fratrum ſuorum, & iudicent inter virum & fratrem eius, & peregrinum, neque facies agnoſcār in iudicio, tam paruum quàm magnum audiant, neque timeant ab vllo viro: quia iudicium Dei eſt. Illa autem omitto, Ne multiplicent ſibi equos Reges, ne ad auaritiam adiiciant animum, ne eleuentur ſuper fratres ſuos: vt in meditanda Lege Domini ſint aſſidui cunctis diebus vitæ ſuæ. Ne iudices quiuis declinent ad alteram partem, ne munera accipiant, & quæ paſſim in Scripturis ſimilia leguntur: quoniam in exponendo hîc magiſtratuum officio, non tam magiſtratus ipſos inſtituere conſilium eſt quàm alios docere quid ſint magiſtratus & quem in finem à Deo poſiti. Videmus ergo publicæ innocentiæ, modeſtiæ, honeſtatis & tranquillitatis protectores ſtatui ac vindices, quibus ſtudium vnum ſit communi omnium ſaluti ac paci proſpicere. Quarum virtutum exemplar ſe fore Dauid profitetur vbi in regale ſolium euectus fuerit: ne ſcilicet conſentiat vllis ſceleribus, ſed deteſtetur impios, calumniatores & ſuperbos: conſiliarios verò probos & fidos vndique accerſat. Id verò quum præſtare non poſſint, niſi viros bonos ab improborum iniuriis prohibeant, oppreſſis adſint ope ac præſidio, poteſtate quoque armati ſint, qua palàm maleficos ac facinoroſos (quorum nequitia perturbatur vel exagitatur publica quies) ſeuerè coerceant. Siquidem id prorſus experimur quod dicebat Solon, Præmio & pœna res omnes publicas conſiſtere: iis ſublatis, totam ciuitatum diſciplinam collabi ac diſſipari. Friget enim in multorum animis æqui iuſtique cura, niſi virtuti paratus ſit ſuus honos: nec contineri ſceleratorum hominum libido, niſi ſeueritate ac pœnarum animaduerſione poteſt. Atque hæ duæ partes comprehenſæ ſunt à Propheta, dum Reges alióſque præfectos iubet facere iudicium & iuſtitiam. Iuſtitia quidem eſt, innocentes in fidem ſuſcipere, complecti, tueri, vindicare, liberare. Iudicium autem, impiorum audaciæ obſiſtere, vim comprimere, delicta punire.

Pſalm.101.

Ob eam cauſam poteſtate armati ſunt.

Præmio ſcilicet & pœna, quibus Reſpu. omnes conſiſtunt.

Iere.21.12.& 22.3.

Aduerſus ſuperiorē doctrinam, qua magiſtratib. dat locum in Eccleſia Dei, Anabaptiſtarū obiectiones.

1. Lex Dei Chriſtianos ad effuſione ſanguinis Chriſtiani abſtinere iubet, & in Dei Eccleſia non erit qui affligat aut noceat, inquit Propheta. At magiſtratus ſanguinem effundunt: affligunt item & nocent. Ergo Magiſtratus, & qui magiſtratuum ordine cenſentur, in legem Dei & Prophetæ doctrinā peccant.

Reſp. Magiſtratus iudicia Dei exequuntur: & adeo nō peccant ſceleratos puniēdo, vt hæc ſit vna è regiis virtutib. pietatiſque eorum approbatio.

Id quod teſtimonio Scri-

10 Verùm ardua hîc, vt videtur, & difficilis naſcitur quæſtio, Si lege Dei occidere Chriſtiani omnes vetantur, & Propheta de monte ſancto Dei, hoc eſt Eccleſia, vaticinatur quòd non affligent in ea, neque nocebunt: quomodo magiſtratibus & piis ſimul & ſanguinariis eſſe licet? At ſi intelligamus, magiſtratum in exercendis ſuppliciis non à ſe agere quicquam, ſed ipſiſſima Dei iudicia exequi, nihil hoc ſcrupulo impediemur. Occidere Lex Domini prohibet. at ne impunita ſint homicidia, gladium in manum ſuis miniſtris dat ipſe Legiſlator, quem in homicidas omnes exerant. Affligere & nocere, piorum non eſt: atqui hoc nocere non eſt nec affligere, piorū afflictiones, Domini mandato, vlciſci. Vtinam iſtud ſemper animis noſtris obuerſaretur, nihil hic hominis temeritate, ſed Dei iubentis authoritate omnia fieri: qua præeunte, à recta via nunquam aberratur. Niſi fortè diuinæ iuſtitiæ iniectum eſt frænum ne de ſceleribus pœnas ſumat. Quòd ſi illi legem dicere fas non eſt, cur eius miniſtris calumniam intendemus? Non fruſtra gladium gerunt, inquit Paulus: nam Dei miniſtri ſunt ad iram, vltores malè agentibus. Itaque, ſi nihil Domino ſua obedientia fore acceptius norunt principes aliique præfecti, in hoc miniſterium incumbant, ſiquidem ſuam Deo pietatem, iuſtitiam, integritatem approbare ſtudent. Hoc ſcilicet affectu agebatur Moſes quum ſe deſtinatum Domini virtute populi ſui liberatorem cognoſcens, Ægyptio manus intulit. Deinde quum cæſis vno die tribus hominum millibus, in populi ſacrilegium vindicauit. Dauid quoque, quum ſub vitæ ſuæ finem Solomoni filio præcepit de occidendo Ioab & Semei. Vnde etiam inter regias virtutes hanc commemorat, perimere impios terræ, vt omnes operarii iniquitatis profligentur ex vrbe Dei. Quò etiam pertinet laus quæ Solomoni tribuitur, Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem. Quomodo lene illud & placidum Moſis ingenium in tantam truculentiam exardet, vt fratrum ſuorum ſanguine aſperſus ac madidus, per caſtra decurrat ad nouas ſtrages? Quomodo Dauid tanta in omni vita manſuetudine vir cruentum illud teſtamentum inter vltimos ſpiritus nuncupat? ne filius ſuus caniciem Ioab & Semei in pace ad ſepulchrum deducat? Verùm vterque manus ſuas, quas parcendo inquinaſſet, ſic ſæuiendo ſanctificauit, dum vltionem ſibi à Deo commiſſam exequutus eſt. Abominatio eſt apud Reges, inquit Solomo, facere iniquitatem: quoniam in iuſtitia ſolium firmatur. Rurſum, Rex qui ſedet in ſolio iudicii, ſpargit oculos in omnem malum. Item, Diſſipat impios Rex ſapiens, & conuertit eos ſuper rotam. Item, Aufer ſcoriam ab argento, & egredietur vas conflatori: aufer impium à conſpectu Regis

Exod.20.13.
Deut.5.17.
Mat.5.21.
Ieſa.11.9. & 65.25.
Ro.13.4.
Exo.2.12
Act.7.28.
Exo.32.
1.Reg.2.5
Pſal.45.3.
Prou.19.12.
Ibid.20.8
Ibi.20.26
Ibi.25.4.

Ibi.17.15. Regis, & ſtatuetur in iuſtitia ſolium eius. Item, Qui impium iuſtificat, & qui condem-
Ibi.17.11. nat iuſtum, vterque abominatio eſt Domino. Item, Rebellis acquirit ſibi malum, &
Ibi.24.24 mittitur ad eum nuntius crudelis. Item, Qui dicit impio, Tu es iuſtus: huic populi maledicunt & nationes. Nunc ſi vera eorum eſt iuſtitia, ſtricto gladio ſontes & impios perſequi: gladium recondant, & puras à ſanguine manus contineant dum perditi homines nefariè per cædes interim & ſtrages graſſantur: ſumma ſeſe impietate obſtringent, tantum abeſt vt bonitatis & iuſtitiæ laudem inde referant. Faceſſat modò abſciſſa ſæuáque aſperitas, & tribunal illud quod reorum ſcopulus iure nominetur. Non enim is ſum qui aut importunæ ſæuitiæ faueam, aut æquum iudicium pronuntiari poſſe cenſeam, niſi ſemper aſſidente optima illa Regum conſiliaria & certiſſima, vt Solomo affirmat, regij throni conſeruatrice, clementia: quam primam eſſe principum dotem verè à quodam olim dictum eſt. Vtrunque tamen magiſtratui videndum, ne aut animi ſeueritate vulneret magis quàm medeatur: aut ſuperſtitioſa clementię affectatione, in crudeliſſimam incidat humanitatem, ſi molli diſſolutáque indulgentia cum multorum pernicie diffluat. Eſt enim & iſtud non abs re quondam ſub Neruæ imperio iactatum: Malum quidem eſſe ſub principe viuere, ſub quo nihil liceat: ſed multo peius, ſub quo liceant omnia.

[margin:] pturæ, exemplis item Moſis, Dauidis, Solomonis, confirmatur.

[margin:] Tribunal Caſſij.

[margin:] Hic autem vitandi duo ſcopuli, nimia clementiæ affectatio, & nimius rigor.

[margin:] Apud Dionem.

11 Quando verò Regibus populíſque, ad exercendam huiuſmodi publicã vindictam arma capere interdum neceſſe eſt: ex hac ratione ſimul æſtimare licet, legitima eſſe quę ſic ſuſcipiuntur bella. Nam ſi tradita illis eſt poteſtas qua ditioni ſuæ quietem tueantur, qua inquietorum hominum ſeditioſos motus comprimant, qua vi oppreſſis opitulentur, qua in maleficia animaduertant: an maiore opportunitate proferre eam poſſint, quàm ad compeſcendum eius furorem, à quo & priuatim ſingulorum otium, & communis omnium tranquillitas perturbatur? qui ſeditioſè tumultuatur, à quo violentæ oppreſſiones & indigna maleficia perpetrantur? Si legum cuſtodes eſſe ipſos, & aſſertores conue- 2.
nit, omnium conatus pariter euertant oportet quorũ ſcelere legum diſciplina corrumpitur. Imò ſi iure eos latrones plectunt, quorum iniuriæ in paucos tantùm progreſſę fue- 3.
rint: an totam latrociniis regionem impunè affligi vaſtaríque ſinent? Siquidem nihil intereſt, réxne ſit, an infima de plebe, qui in alienam regionem, in quam iuris nihil habet, irruit, eámque hoſtiliter vexat: omnes æquè pro latronibus habendi ſunt, & puniendi. Hoc ergo & naturalis æquitas & officij ratio dictat, armatos eſſe principes non tantùm ad priuata officia iudiciariis pœnis coercenda, ſed ad ditiones quoque fidei ſuæ commiſſas, bello defendendas, ſiquando hoſtiliter impetantur. Et eiuſmodi bella Spiritus ſanctus multis Scripturæ teſtimoniis legitima eſſe declarat.

[margin:] Ex ſuperiori reſponſione ſequitur, omnia bella quæ ad exercendam publicam vindictam ſuſcipiuntur, eſſe legitima. Ratio 1.

[margin:] Concluſio.

12 Quòd ſi mihi obijcitur, in Nouo teſtamento nullum extare vel teſtimonium vel exemplum quod doceat bellum rem eſſe licitam Chriſtianis: primùm reſpondeo, rationem gerendi belli, quæ olim fuit, hodie quoque permanere: neque eſſe ex aduerſo cauſam quæ magiſtratus à ſuorum ſubditorum defenſione arceat. Deinde non eſſe quærendam in Apoſtolicis literis expreſſam iſtarum rerum enarrationem: vbi nõ politiam formare, ſed ſpirituale Chriſti regnum inſtituere, propoſitum eſt. Poſtremò illic quoque obiter indicari, Chriſtum ſuo aduentu nihil hac in parte mutaſſe. Nam ſi Chriſtiana diſciplina (vt Auguſtini verbis loquar) omnia bella damnaret, hoc potius militibus conſilium ſaluris petentibus diceretur, vt arma abiicerent, ſéque militia penitus ſubducerent. Dictum eſt autem eis, Neminem concuſſeritis, nemini iniuriam feceritis, ſufficiat vobis ſtipendium veſtrum. Quibus proprium ſtipendium ſufficere debere præcepit, militare vtique nõn prohibuit. Verùm magiſtratuum omnium fuerit ſummopere hic cauere, ne cupiditatibus ſuis vel tantillum obſequantur: quin magis, ſiue expetendæ ſunt pœnæ, non præcipiti iracundia ferantur, non rapiantur odio, non implacabili auſteritate ardeant, miſereantur etiam communem in eo naturam (vt Auguſtinus loquitur) in quo puniunt proprium delictum. Siue arma in hoſtem, hoc eſt armatum latronem, induenda ſunt, non ex facili occaſionem captent: imò nec oblatam accipiant niſi ſumma neceſſitate adacti. Nam ſi multò plus nobis præſtandum eſt quàm exegerit Ethnicus ille, qui
Cic. in li. de Offic. bellum videri voluit pacem quęſitam: omnia prius certè tentanda ſunt quàm armis decernendum. In vtroque demum genere, nullo priuato affectu patiantur ſe corripi, ſed publico duntaxat ſenſu ducantur. Alioquì poteſtate ſua peſſimè abutuntur: quæ non in ſuum illis commodum, ſed aliorum bonũ ac miniſterium data eſt. Ex eodem præterea

[margin:] 2. Obiect. Nullum exemplũ aut teſtimonium extat in Nouo teſtam. quod doceat bellum rem eſſe licitam Chriſtianis.

[margin:] Reſponſio trimembris Auguſtini teſtimonio ex epiſt. 5. ad Marcell. confirmata.

[margin:] Item Iohannis Baptiſtæ præcepto ad milites, Luc.3.14.

[margin:] Interea cauendum, ne cupiditatibus ſuis aut affectibus magis quã bono publico ſeruiant & armati magiſtratus ducantur.

Hinc etiam ſequuntur, præſidia, fœdera, et politica alia auxilia eſſe licita.

belligerádi iure pendet & præſidiorum, & fœderum, & ciuilium aliarum munitionum ratio. Præſidia autem voco quæ ad tuendos regionis fines, per ciuitates diſponuntur: fœdera, quæ à finitimis principibus in hanc legem feruntur vt ſiquid turbarum in agris ſuis inciderit, mutuam ſibi opem ferant; & vires in commune conferant ad opprimendos humani generis communes hoſtes: ciuiles muniriones, quarum in arte militari vſus eſt.

Tributa etiam & vectigalia.

Ezec.48.21. Rom.13.6.

13 Libet iſtud quoque poſtremò adiicere, tributa & vectigalia legitimos eſſe principum reditus: quos ad ſuſtinenda quidem potiſſimùm publica muneris ſui onera conferant: quibus tamen vti ſimiliter poſſint ad ſplendorem ſuum domeſticum, qui cum imperij quod gerunt, dignitate quodámodo cõiunctus eſt. Qualiter Dauidem, Ezechiam, Ioſiam, Ioſaphat, alióſque ſanctos Reges, Ioſeph etiam & Danielem, videmus pro perſonæ quam ſuſtinebant modo, inoffenſa pietate, fuiſſe ex publico ſumptuoſos, & ampliſſimum agri ſpatium Regibus attributum legimus apud Ezechielem. Vbi tametſi Chriſti ſpirituale depingit regnum, à legitimo tamen hominum regno ſimulachri exemplar petit.

Quamuis & his quoque magiſtratuum eſt cauere, vt quicquid audet, id bona cora Deo conſcientia audeant.

Sic quidem, vt viciſſim meminerint principes ipſi, fiſcos ſuos nõ tam priuatas eſſe arcas quàm totius populi æraria (ſic enim Paulus teſtatur) quæ prodigere aut dilapidare ſine manifeſta iniuria nõ poſſint. Vel potius ipſum penè eſſe populi ſanguinem, cui non parcere duriſſima ſit inhumanitas: ſuas autem indictiones & oblationes aliáque tributorum genera, nonniſi publicæ neceſſitatis ſubſidia eſſe reputent, quibus miſeram plebem abſque cauſa fatigare, tyrannica ſit rapacitas. Hæc principibus ad profuſionem & luxuriam ſumptuum non faciunt animos (vt certè facem eorũ cupiditatibus, plus iuſto ſponte accenſis, ſubiicere opus non eſt) ſed quum plurimum referat, ipſos pura coram Deo conſcientia audere quicquid audent, ne impia cõfidentia in Dei cõtemptum veniant, docendi ſunt quantum ſibi liceat.

Priuati autem a calumniis in principes & magiſtratus abſtinere debent.

Neque hæc doctrina priuatis hominibus ſuperuacua eſt, ne quoſuis principum ſumptus, tametſi vulgarem ciuilémque modum excedunt, temere ac procaciter ſugillare ſibi permittant.

Altera pars tractationis, de Legibus, earumque vtilitate & neceſſitate.

14 Proximæ ſunt magiſtratui in politiis leges, validiſſimi rerum publicarum nerui: vel (quo modo ſecundum Platonem à Cicerone vocantur) animæ, ſine quibus conſiſtere nequit magiſtratus, quemadmodum nec ipſæ rurſum ſine magiſtratu quicquam vigoris habent. Proinde nihil dici verius poterat, quàm mutum eſſe magiſtratum, legem: magiſtratum, legem eſſe viuàm. Quod autem dicturum me recepi, quibus legibus conſtituenda ſit Chriſtiana politia, non eſt cur longam de optimo legum genere diſputationem quis expectet: quæ & immenſa foret, nec præſentis eſſet argumenti & loci. paucis tantùm & quaſi in tranſcurſu, notabo quibus legibus piè coram Deo vti poſſit, & inter homines ritè adminiſtrari.

Sublato eorũ errore qui neglecta Moſis politia, Gentium Leges recipiunt.

Quod etiam ipſum protſus ſilentio tranſmittere maluiſſem, niſi intelligerem periculosè hic à multis aberrari. Sunt enim qui rectè compoſitam eſſe rempublicam negent, quæ neglectis Moſe politicis communibus Gentium legibus regitur. Quæ ſententia quàm periculoſa ſit & turbulenta, viderint alij, mihi falſam eſſe ac ſtolidam, demonſtraſſe ſatis erit. Eſt autem obſeruanda vulgaris illa partitio, quę vniuerſam Dei Legem per Moſen promulgatam in mores, ceremonias, iudicia diſtribuit: ac diſpiciendæ ſingulæ partes, vt habeamus quid ex iis ad nos pertineat, quid minus.

Diſtinctio Legis per Moſen promulgatæ in moralem, ceremonialem & iudicialem.

Nec interim quempiam moretur hic ſcrupulus, quòd ad mores etiam iudicia & ceremoniæ pertinent. Veteres enim qui partitionem hanc tradiderunt, tametſi duas iſtas poſteriores partes non ignorabant circa mores verſari, quia tamen ſaluis moribus mutari & abrogari poterant, morales non dixerunt. Primam illam partem peculiariter appellarunt eo nomine, citra quam non conſtet vera morum ſanctitas & immutabilis rectè viuendi norma.

Summa & ſcopus legis moralis.

Galat.4.4.

15 Lex itaque moralis (vt inde primùm incipiam) quum duobus capitibus contineatur, quorum alterum pura Deum fide & pietate colere, alterũ ſincera homines dilectione complecti ſimpliciter iubet: vera eſt æternáque iuſtitiæ regula, gentium omnium ac temporum hominibus præſcripta qui ad Dei voluntatem vitam ſuam componere volent. Siquidem hæc æterna eſt & immutabilis eius voluntas, vt à nobis ipſe quidem omnibus colatur, nos verò mutuò inter nos diligamus.

Ceremonialis.

Ceremonialis Iudæorum pædagogia fuit, qua populi illius quandam velut pueritiam exercere Domino viſum eſt, donec veniret tempus illud plenitudinis quo ſapientiam ſuam terris ad plenum manifeſtaret, ac veritatem exhiberet earum rerum quę tum figuris adumbrabantur.

Iudicialis.

Iudicialis, politię loco illis data, certas æquitatis & iuſtitiæ formulas tradebat, quibus innocẽter & quietè

inter

intet ſe agerent. Atque vt illa ceremoniarum exercitatio ad pietatis quidem doctrinam propriè pertinebat (vtpote quæ Iudæorum Eccleſiam retinebat in Dei cultu ac religione) ab ipſa tamen pietate diſtingui poterat: ita hæc iudiciorum forma (quanquam non aliò ſpectabat, quàm qui optimè ſeruari poſſet ea ipſa charitas, quæ æterna Dei Lege præcipitur) ab ipſo tamen dilectionis præcepto diſtinctum quiddam habebat. Quemadmodum ergo ſalua & incolumi pietate abrogari potuerunt ceremoniæ: ita & iudiciariis his conſtitutionibus ſublatis, perpetua charitatis officia & præcepta manere poſſunt. Quod ſi verum eſt, libertas certè ſingulis gentibus relicta eſt condendi quas ſibi conducere prouiderint leges: quæ tamen ad perpetuam illam charitatis regulam exigantur, vt forma quidem varient, rationem habeant eandem. Nam barbaras illas & feras leges, quales fuerunt quæ fures honore proſequebantur, quæ promiſcuos coitus permittebant, aliæque multo tum fœdiores tum abſurdiores, pro legibus habendas minimè cenſeo: quandoquidem abhorrent ab omni non iuſtitia modò, ſed humanitate etiam & manſuetudine.

Concluſio, ſingulis gentibus libertatem relictam eſſe condendi leges quas ſibi conducere prouiderint, modò ad perpetuam charitatis regulam exigantur.

16 Id quod dixi planum fiet ſi in legibus omnibus duo hæc, vt decet, intuemur, legis conſtitutionem & æquitatem, cuius ratione cōſtitutio ipſa fundata eſt ac nititur. Æquitas, quia naturalis eſt, non niſi vna omnium eſſe poteſt, ideo & legibus omnibus, pro negotij genere, eadem propoſita eſſe debet. Conſtitutiones, quia circunſtantias aliquas habent à quibus pro parte pendeant, modò in eundem æquitatis ſcopum omnes pariter intendant, diuerſas eſſe nihil obeſt. Iam quum Dei Legem quam moralem vocamus, conſtet non aliud eſſe quàm naturalis legis teſtimonium, & eius conſcientiæ quæ hominum animis à Deo inſculpta eſt, tota huius de qua nunc loquimur æquitatis ratio in ipſa præſcripta eſt. Proinde ſola quoque ipſa legum omnium & ſcopus, & regula, & terminus ſit oportet. Ad eam regulam quæcunque formatæ erunt leges, quæ in eum ſcopum directæ, quæ eo termino limitatæ, non eſt cur à nobis improbentur, vtcunque vel à Lege Iudaica, vel inter ſe ipſæ alias differant. Lex Dei furari prohibet. Quæ furtis conſtituta fuerit pœna in politia Iudæorum, videre eſt in Exodo. Aliarum gentium vetuſtiſſimæ leges furtum duplo puniebant. quæ poſtea ſequutæ ſunt, diſcreuerunt inter manifeſtum & non manifeſtum. Aliæ ad exilium progreſſæ ſunt, aliæ ad flagrum, aliæ denique ad capitis ſupplicium. Falſum teſtimonium talionis pœna inter Iudæos plectebatur: alibi graui tantùm ignominia, alibi ſuſpendio, alibi cruce. Homicidium omnes pariter leges ſanguine vlciſcuntur, diuerſis tamen mortis generibus. In adulteros alibi ſeueriores, alibi leuiores edictæ ſunt pœnæ. Videmus tamen vt eiuſmodi diuerſitate in eundem omnes finem tendant. Nam vno ſimul ore pœnam pronuntiant in ea quæ æterna Dei Lege damnata ſunt facinora: nempe homicidia, furta, adulteria, falſa teſtimonia: ſed in pœnæ modo non conueniunt. neque verò id neceſſe eſt, neque etiam expedit. Eſt regio quæ, niſi horrendis exemplis in homicidas ſæuiat, cædibus ſtatim & latrociniis perdenda ſit. Eſt ſeculum quod pœnarum acerbitatem augeri poſtulet. Siquid turbatum ſit in ſtatu publico, nouis edictis corrigenda ſunt quæ inde naſci ſolent mala. Belli tempore in armorum ſtrepitu concideret omnis humanitas niſi inſolito pœnarum metu iniecto. In ſterilitate, in peſtilentia, niſi adhibeatur maior ſeueritas, peſſum ibunt omnia. Eſt gens in vitium quoddam propenſior niſi acerrimè compeſcatur. Quam malignus fuerit, ac publico bono inuidus, qui tali diuerſitate offendetur, ad retinendam Legis Dei obſeruationem accommodatiſſima? Nam quod iactatur à quibuſdam, fieri contumeliam Legi Dei per Moſem latæ: quum abrogata illa, nouæ aliæ illi præferuntur, vaniſſimum eſt. neque enim aliæ illi præfetūtur dum magis probantur, non ſimplici collatione, ſed temporum, loci, gentis conditione: aut illa abrogatur quæ nobis lata nunquam fuit. Siquidem non eam Dominus per manum Moſis tradidit quæ in gentes omnes promulgaretur, & vbique vigeret: ſed quum Iudaicam gentem, in fidem, patrocinium, clientelam ſuam ſuſcepiſſet, illi etiam peculiariter legiſlator eſſe voluit: ac quod ſapientis legiſlatoris erat, ſingularem quandam eius rationem in ferendis legibus habuit.

Ideo in omnib. legibus vigere debent æquitas & conſtitutio: quarum prior immota eſſe debet: altera variare poteſt, pro ratione circumſtantiarum.

Id exēplis quibuſdā illuſtratur petitis ex legibus aduerſus fures, falſos teſtes, homicidas, adulteros.

Aequitas damnat apud omnes populos omnia ſcelera: conſtitutio ſuppliciorum varia eſt.

Alia conſtitutionis conſideratio, pro ratione temporis & perſonarum.

Lex politica Moſis quomodo etiamnum viget & abrogata eſt.

17 Supereſt nunc vt videamus quod poſtremo loco propoſitum erat; Quis legum, iudiciorum, magiſtratuum vſus ad cōmunem Chriſtianorū ſocietatem redeat. Cui etiam annexa eſt altera quæſtio, Quantum magiſtratibus debeant priuati homines deferre, & quouſque obedientia progredi debeat. Plurimis videtur ſuperuacaneum eſſe munus magiſtratus inter Chriſtianos, quòd ſcilicet implorare piè non poſſint, vtpote quibus

Poſtrema pars tractationis ſpecialis de adminiſtratione politica, populi reſpiciens. Huius ſumma

ad duo capita referuntur. 1. De vſu legum, reſpectu priuatorum.

vindicare, in iudicium poſtulare, litigare vetitum ſit. At quum Paulus contrà clarè teſte- Ro. 13. 4.
tur, miniſtrum Dei nobis eſſe in bonū: ex eo intelligimus, ita diuinitus ordinatum eſſe vt eius manu ac præſidiis aduerſus flagitioſorum hominū improbitatē & iniurias defenſi, quietam ac ſecuram vitam agamus. Quòd ſi fruſtra in præſidium nobis a Domino datus eſt, niſi tali nobis beneficio vti licet, ſatis apparet implorari quoque & appellari non

Stabilita magiſtratuum authoritate, in administranda ciuili & criminali (quam vocant) iuſtitia: primum in homines cum animi impotentia litigantes inuehitur.

impiè poſſe. Hic verò mihi cum duplici hominum genere agendum eſt. ſunt enim permulti qui tanta litigandi rabie æſtuant, vt quietem nunquam habeant apud ſe niſi cū aliis pugnent. Lites verò ipſas & capitali odiorum acerbitate, & inſana vindicandi nocendique cupiditate exequuntur, & implacabili pertinacia perſequuntur, ad ſui vſq; aduerſarij ruinam. Interim nequid niſi iure agere exiſtimentur, iudiciorum prætextu talem peruerſitatem defendunt. At ſi cum fratre iudicio agere permiſſum eſt, non protinus odiſſe ipſum licet, non furioſo nocendi ſtudio in illum ferri, non pertinaciter inſequi.

Et quæ ſit moderatio, ad cuius normam, eiuſmodi litigantes exigere ſe debeant oſtenditur.

18 Sic ergo tales habeant, Legitima eſſe iudicia ſiquis rectè vtatur. Rectū autem eſſe vſum, tum actori, agendi: tum defendendi, reo: ſi hic quidē poſtulatus ad condictā diem ſe ſiſtit, & qua poteſt exceptione cauſam defendit citra acerbitatem: ſed hoc tantū affectu, vt quod ſuum eſt iure tueatur: ille verò indignè ſiue in capite, ſiue in fortunis oppreſſus, in Magiſtratus fidem ſe cōferat, querimoniam exponat, quod æquum eſt ac bonum poſtulet: ſed omni procul nocendi vindicandive libidine, procul aſperitate & odio, procul contentionis ardore: quin potius paratus ſuo cedere, & quiduis perpeti, quàm inimico in aduerſarium animo ferri. Cōtrà vbi animi maleuolentia ſuffuſi ſunt, corrupti inuidia, iracundia incenſi, vltionem ſpirātes, aut ſic deniq; ardore certaminis inflammati vt de charitate aliquid remittant: tota etiā iuſtiſſimæ cauſæ actio non impia eſſe nō poteſt. Nam hoc conſtitutū eſſe axioma Chriſtianis omnibus conuenit: nunquam quantumuis æquam litē iuſtè tractari à quouis poſſe, niſi pari aduerſarium dilectione beneuolentiáq; proſequatur ac ſi iam amicè, quod cōtrouertitur negotium tranſactum ac compoſitum eſſet. Iniecerit fortè aliquis, talem moderationem adeò nunquam in iudicium afferri, vt inſtar ſit prodigij futura ſi qua reperta fuerit. Fateor ſanè, vt ſunt horum temporum mores, rarum extare probi litigatoris exemplum: ſed res tamen ipſa nullius mali acceſſione inquinata, bona eſſe & pura non deſinit. Cæterùm quum ſanctum eſſe Dei donum audimus, auxilium magiſtratus: eo diligentius cauendum eſt ne noſtro vitio polluatur.

Deinde refelluntur Anabaptiſtæ qui iudiciarias omnes diſceptationes prætiſe damnant.

19 Qui verò iudiciarias omnes diſceptationes præcisè dānant, intelligant ſe ſanctam Act. 22. 1.
Dei ordinationem ſimul repudiare, & donum ex eorum genere quæ mūdis munda eſ- & 24. 12.
ſe poſſint, niſi fortè Paulum flagitij inſimulare volēt, qui & accuſatorum calumnias, eo- & 25. 10.
rum quoque vafritiem & malitiam exponendo, à ſe depulit: & Romanæ ciuitatis prærogatiuam ſibi in iudiciis aſſeruit: & ab iniquo præſide, ad Cæſaris tribunal, quū opus fuit,

Obiect. 1. Chriſtianis interdictam eſſe vindictam.

prouocauit. Nec obeſt quòd Chriſtianis omnibus interdicta eſt vindictæ cupiditas, quā Num. 19. 18.
& nos à Chriſtianis ſubſelliis longiſſimè abigimus. Nam ſiue ciuiliter contenditur, non Mat. 5. 39.
recta incedit via niſi qui innoxia ſimplicitate, rem ſuam iudici tanquam publico tutori Deut. 32. 35.
commendat, nihil minus quàm mutuam mali vicem (qui eſt vindictę affectus) rependere Ro. 12. 19.

Reſponſio.

cogitans ſiue capitalis aut grauior aliqua intenditur actio, cum accuſatorem requirimus qui nullo vlciſcendi æſtu correptus, nulla priuatæ iniuriæ offenſione tactus, in forum accedat: ſed in animo duntaxat habens, pernicioſi hominis conatus impedire, ne reipublicæ noceant. Quòd ſi vindicem animum tollis, nihil in mādatum illud delinquitur quo vltio Chriſtianis interdicitur. At non ſolùm vindictam appetere vetantur, ſed manum quoque Domini iubentur expectare, qui ſe oppreſſis & afflictis adfuturum vltorem pollicetur: illam autem cęleſtis patroni vltionem omnem anteuertunt qui opem aut ſibi aut aliis ferri à magiſtratu poſtulant. Minimè id verò: ſiquidem magiſtratus vindictam, non hominis, ſed Dei eſſe cogitandum eſt, quam per hominis miniſterium in bonum noſtrum (vt ait Paulus) exerit atque exercet.

Obiect. 2. Chriſtiani iubētur expectare Dominum.

Reſponſio.

Rom. 13. 4.

Obiect. 3. Chriſtus reſiſtere malo prohibet, &c.

Reſponſio.

20 Nihilo etiam magis cum Chriſti verbis pugnamus, quibus reſiſtere malo prohi- Mat. 5. 39.
bet, & dexteram maxillā obuertere præcipit ei qui alapam in ſiniſtram impegerit: permitteréq; ei pallium qui tunicam auferat. Vult quidem illic ſuorum animos à retaliandi cupidine tantopere abhorrere, vt citius duplicari in ſe iniuriam laturi ſint quàm rependere eam appetant. à qua quidem patientia nec ipſi eos abducimus. Verè enim Chriſtianos eſſe oportet hominum genus ad contumelias iniuriáſque ferendas natum, peſſimorum hominum nequitiæ, impoſturis, ludibriis expoſitum. neque id modò: ſed eorum omnium

mnium malorum tolerantes eſſe oportet. hoc eſt, ſic totis animis compoſitos vt ſuſcepta vna offenſione ad alteram ſe comparent, nihil ſibi in totam vitã promittẽtes quàm perpetuæ crucis tolerantiam. Interim & iis qui ſibi iniurij ſunt, benefaciant, & maledicentibus bene precentur: & (quæ vnica eſt ſua victoria) bono malum vincere contendant. Sic affecti non quærent oculum pro oculo, dentem pro dente (qualiter ſuos diſcipulos inſtituebant Phariſæi, ad appetendam vltionem) ſed (quomodo à Chriſto erudimur) & corpus ſuum mutilari, & malitioſè ſua ſibi eripi ſic ferent, vt eas iniurias, ſimulac irrogatæ ſibi fuerint, remiſſuri ſint ac vltro condonaturi. Neque iſthæc tamen animorum æquitas & moderatio impediet quin integra in ſuos inimicos amicitia, magiſtratus ope ad rerum ſuarum conſeruationem vtantur: aut publici boni ſtudio, ſontem ac peſtilentem hominem ad pœnam poſtulent, quem emendari niſi morte non poſſe nouerint. Verè enim Auguſtinus hæc pręcepta omnia eò tendere interpretatur, vt paratus ſit homo iuſtus & pius eorum malitiam patienter ſuſtinere quos fieri bonos quærit: vt numerus potius creſcat bonorum, non vt pari malitia ſe quoque numero addat malorum: deinde ad præparationem cordis quæ intus eſt, magis pertinere quàm ad opus quod in aperto fit: vt teneatur in ſecreto animi patientia cum beneuolentia: in manifeſto autem id fiat quod illis videmus prodeſſe poſſe quibus bene velle debemus.

Rom.12.21. Matth.5.39.

Chriſtianum poſſe tum Chriſti dicto ſatisfacere & magiſtratus ope ſimul vti.

Epiſt. 5. ad Marcellinũ.

21 Quod autem obiectari ſolet, lites à Paulo in vniuerſum eſſe damnatas, id quoque falſum eſt. Intelligi ex eius verbis facilè poteſt, immodicum fuiſſe litigandi furorem in Corinthiorum Eccleſia: vſq; eò vt Chriſti Euangelium & totam quam profitebatur religionem, impiorum cauillis ac maledicentiæ exponerent. Id primum reprehendit in illis Paulus, quòd Euangelium apud infideles diſſenſionum ſuarum intemperie traducerent. Deinde & hoc ipſum, quòd eum in modum inter ſe diſſiderent fratres cum fratribus. Tam enim procul à ferenda iniuria alieni erant vt alij aliorum fortunis auidè inhiarent, vltro laceſſerent, & damnum inferrent. In illam ergo litigandi inſaniam inuehitur, non ſimpliciter in quaſuis controuerſias. At omnino vitium vel infirmitatem eſſe pronuntiat, quòd non potius damnum acciperent rerum ſuarum quàm pro his conſeruandis ad contentiones vſq; laborarent: nempe quum adeò facilè quibuſlibet damnis commouerentur, & minimis de cauſis ad forum & lites decurrerent, hoc indicio eſſe dicit quòd animo eſſent nimis irritabili, & ad patientiam minus comparato. Id ſanè Chriſtianis agendum eſt, vt de ſuo iure decedere ſemper malint quàm in forum progredi: vnde vix exire poſſint niſi commotiore animo & in fratris odium accenſo. Verùm vbi quis citra charitatis diſpẽdium rem ſuam ſe poſſe tueri viderit, cuius iactura graui ſibi diſpendio futura ſit, id ſi faciat, nihil in iſtam Pauli ſententiam delinquit. Denique (quod initio docuimus) optimum cuique conſilium dabit charitas: ſine qua quęcunque ſuſcipiuntur, & vltra quam quæ progrediuntur diſceptationes iniuſtas eſſe & impias, extra controuerſiam ponimus.

1.Cor.6.6.

Obiect. 4. Paulus in vniuerſum lites damnans.

Reſponſio, locũ Apoſtoli explanans.

Chriſtianorũ in litibus perſequendis officium.

22 Subditorum erga ſuos magiſtratus officium primum eſt, de eorum functione quàm honorificentiſſimè ſentire, quam ſcilicet velut delegatam à Deo iuriſdictionem agnoſcunt: eóſque ob id ſuſpicere ac reuereri vt Dei miniſtros ac legatos. Quoſdam enim reperias qui ſuis ſe magiſtratibus valde obſequentes præbeant, ac nolint quidem non eſſe quibus obſequantur, quòd bono publico ita expedire norunt: de ipſis tamen magiſtratibus non ſecus exiſtiment ac malis quibuſdam neceſſariis. Verùm plus quiddam à nobis requirit Petrus, quum Regem honorari, & Solomo, quum Deum & Regem timeri pręcipit. Ille enim ſub honorandi verbo ſinceram ac candidam exiſtimationem complectitur: hic Regem cum Deo coniungens, ſanctæ cuiuſdam venerationis ac dignitatis plenum eſſe oſtendit. Eſt & illud præclarum apud Paulum elogium, Vt obediamus non ſolùm propter iram, ſed propter conſcientiam. Quo intelligit, non terrore modò principum ac præfectorum adduci ſubditos debere vt in eorum ſubiectione contineantur (qualiter ſuccumbere hoſti armato ſolent qui vindictam fore promptam vident ſi reſtiterint) verùm quia Deo ipſi redduntur obſequia quæ iſtis præſtantur: quando eorum poteſtas à Deo eſt. De hominibus non diſputo, acſi larua dignitatis ſtultitiam, vel ignauiam, vel crudelitatem moréſque improbos & flagitij plenos tegeret, atque ita vitiis acquireret laudem virtutum: ſed dico ordinem ipſum honore & reuerentia dignum eſſe: vt quicunque præſunt, apud nos ſint in pretio, & venerationem obtineant præfecturæ ſuæ reſpectu.

1.Pet.2.17 Prou.24.21.

Rom.13.5

Alterũ caput poſtremæ partis de reuerentia & obedientia quam primari magiſtratibus debent.

Primum autẽ reuerentia erga, vt de magiſtratuũ functione primari quàm honorificentiſſimè ſentiant.

Deinde, vt obedientiam præſtent.

23 Ex eo & alterum deinde ſequitur, vt propenſis in eorum obſeruationem animis, ſuam illis obedientiam approbent: ſiue edictis parẽdum, ſiue tributa ſoluenda, ſiue ſubeunda publica munera atque onera quę ad communem defenſionem ſpectent, ſiue qua alia iuſſa capeſſenda. Omnis anima, inquit Paulus, poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. qui enim poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit. Admoneto illos (ſcribit idem Tito) vt principatibus ac poteſtatibus ſubditi ſint, vt magiſtratibus pareant, vt ad omne opus bonum ſint parati. Et Petrus, Subditi, inquit, eſtote cuiuis humanæ creaturæ (vel potius, vt ego quidem interpretor, ordinationi) propter Dominum, ſiue regi tanquam pręcellenti: ſiue præſidibus, qui per eum mittuntur, ad vindictam quidem nocentium, laudem verò rectè agentium. Porrò quo non ſubiectionem ſimulare, ſed ſincerè & ex animo ſubiectos ſe eſſe teſtentur, addit Paulus, vt eorum ſub quibus viuunt ſalutem ac proſperitatem Deo commendent. Adhortor inquit, vt fiant deprecationes, obſecrationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus in eminentia conſtitutis, vt placidam & quietam vitam degamus, cum omni pietate ac honeſtate. Neque hic ſe quiſquam fallat. Quando enim reſiſti magiſtratui non poteſt quin ſimul Deo reſiſtatur: etiamſi impunè contemni videtur poſſe inermis magiſtratus, Deus tamen armatus eſt qui ſui contemptum fortiter vlciſcatur. Sub hac præterea obedientia moderationem comprehendo, quam ſibi in publico imperare debent priuati homines, ne ſe vltro admiſceant publicis negotiis, aut temerè irrumpant in partes magiſtratus, ac nequid omnino publicè moliantur. Siquid in publica ordinatione corrigi intererit, non tumultuentur ipſi, nec admoueant operi manus, quas illis omnibus ligatas eſſe hac in parte decet: ſed ad magiſtratus cognitionem deferant, cuius vnius hîc ſoluta eſt manus. Intelligo autem, nequid iniuſſi audeant. nam vbi acceſſit præfecti imperium, iam ipſi quoque publica authoritate prędíti ſunt. Vt enim aures atque oculos principis vocare vulgò ſolent eius conſiliarios: ita non inſulsè principis manus quis dicat quos rebus agendis mandato ſuo præfecerit.

Rom.13.1.
Tit.3.1.
1.Pet.2.13.
Idque ſincero animi affectu.
1.Tim.2.1.
Magiſtratuũ ſalutem ac proſperitatẽ Deo commendãtes.
Moderatè viuentes & in officio ſe continentes.
Non tumultuantes.
Nec in partes magiſtratus temere irrumpentes.

Hęc bonis principibus & magiſtratibus vtcunque ſe debere fateãtur omnes, multi tamẽ ſunt quibus perſuaderi non poteſt ea ipſa tyrannis deberi.

24 Quoniam autem hactenus magiſtratum deſcripſimus qui verè ſit quod dicitur, ille ſcilicet patriæ pater, & (vt Poeta loquitur) paſtor populi, cuſtos pacis, præſes iuſtitiæ, innocentiæ vindex: inſanus meritò iudicandus ſit cui tale non probetur imperium. Ac quum omnium propè ſeculorum hoc exemplum ſit, vt principum alij, ſpretis omnium ſecuri quibus prouidẽdis intenti eſſe debuerant, procul omni ſolicitudine ſocordes delicientur: alij ad rem ſuam attenti, iura omnia, priuilegia, iudicia, diplomata, venalia proſtituant: alij plebeculam exhauriant pecunia quam poſtea inſanis largitionibus profundant: alij expilandis domibus, virginibus ac matronis violandis, mactandis innocentibus, mera latrocinia exerceant: eos verò pro principibus agnoſcendos eſſe, quorum imperio, quoad licet, parendum ſit, multis perſuaderi non poteſt. Siquidem dum in tanta indignitate ac inter tam aliena, non à magiſtratus modò, ſed hominis quoque officio, facinora, nullam ſpeciem imaginis Dei intuentur quæ in magiſtratu elucere debuerat: dum nullum conſpiciunt veſtigium eius miniſtri Dei, qui in laudem bonis, malis in vltionem datus erat: ita neque etiam præfectum illum agnoſcunt, cuius dignitatem atque authoritatem Scriptura nobis commendat. Et ſanè is ſemper hominum animis ingenitus fuit ſenſus, non minore tyrannos odio atque execratione inſectari, quàm dilectione & veneratione proſequi legitimos Reges.

At Dei verbũ iubet vt non tantùm bonis ſubditi ſimus, ſed & omnibus qui rerum potiuntur, etiãſi nihil minus præſtẽt, quàm quod ex officio erat principũ.

25 Verùm ſi in Dei verbum reſpicimus, longius nos deducet, vt non eorum modò principum imperio ſubditi ſimus qui probè, & qua debent fide, munere ſuo erga nos defunguntur: ſed omnium qui quoquo modo rerum potiuntur, etiamſi nihil minus præſtent quàm quod ex officio erat principum. Tametſi enim ſummum ſuæ beneficentiæ munus eſſe magiſtratum, ad ſalutem hominum conſeruandam, teſtatur Dominus, ac ſuos magiſtratibus ipſis fines præſcribit: ſimul tamen declarat, qualeſcunque ſint, nonniſi à ſe habere imperium. Eos quidem qui publico bono imperant, vera eius ſuæ beneficentiæ exemplaria eſſe & ſpecimina: qui verò iniuſtè & impotenter dominantur, eos ad vindicandam populi iniquitatem à ſe excitatos. omnes ex æquo ſancta illa maieſtate eſſe præditos qua legitimam poteſtatem inſtruxit. Non vltrà progrediar donec certa eius rei aliquot teſtimonia ſubiecero. Nec tamẽ quo furorem Domini ſuper terram eſſe impium Regem, confirmemus, laborandum eſt, quando neminem futurum arbitror qui reclamet, nec ſic de Rege plus dictũ fuerit, quàm de prædone qui rem tuam diripiat: & adult

Iob 34.30.
Oſeæ 13.11.

Ieſa.3.4. adultero,qui thorum tuum polluat:de ſicario,qui te ad cædem appetat:quum huiuſmo
Ieſa.10.5. Deut.28. di calamitates omnes, inter Dei maledictiones Scriptura recenſeat. Verùm in eo pro-
29. bando inſiſtamus magis,quod non ita facilè in hominum mentes cadit: in homine de-
terrimo honoréque omni indigniſſimo,penes quem modò ſit publica poteſtas,præcla-
ram illam & diuinam poteſtatem reſidere, quam Dominus iuſtitiæ ac iudicij ſui mini-
ſtris verbo ſuo detulit:proinde à ſubditis eadem in reuerentia& dignatione habendum,
quantum ad publicam obedientiam attinet, qua optimum Regem, ſi daretur, habitu-
ri eſſent.

26 Principiò velim animaduertant,ſedulóque obſeruent lectores illam quę non ſi- *Id vt admittatur, duo probantur ex Scriptura.*
ne cauſa toties nobis in Scripturis commemoratur, Dei prouidentiam, ac ſingularem
actionem in diſtribuendis regnis, ſtatuendiſque quos illi viſum fuerit Regibus. Apud *1. Nõ ſine Dei prouidentia ac ſingulari actione magiſtratus conſtitui.*
Dan.2.21 & 17. Danielem,Dominus mutat tempora & vices tẽporum,abiicit Reges & inſtituit. Item,
Vt cognoſcant viuentes quòd potens ſit Altiſſimus in regno hominum: & cui ipſe vo-
luerit,dabit illud. Cuiuſmodi ſentẽtiis quum paſſim abundet Scriptura, illa tamen pro-
phetia peculiariter ſcatet. Iam qualis rex fuerit Nebuchadnezar,is qui Ieruſalem expu-
gnauit,ſatis ſcitur:nempe ſtrenuus aliorum inuaſor ac populator. Dominus tamen apud
Ezechielem ſe illi terram Ægypti dediſſe affirmat pro obſequio quod ſibi in vaſtanda Ezech.29.19 Dan.2.37.
illa præſtiterat. Et illi dicebat Daniel, Tu Rex, Rex es Regum: cui Deus cælorum dedit
regnum potens ac forte atque glorioſum. tibi inquam, dedit & omnes terras vbi habi-
tant filij hominum,beſtiæ ſylueſtres,& volucres cæli: eas tradidit in manum tuam,ac fe-
cit te dominari eis. Rurſum eius filio Belſaſar, Deus altiſſimus dedit, Nebuchadnezar Dan.5.18.
patri tuo regnum & magnificentiam,honorem & gloriam:& propter magnificentiam
quam dedit illi,omnes populi,tribus,& linguæ fuerunt trementes & timentes à conſpe
ctu eius. Quum audimus, à Deo impoſitum eſſe Regem, ſimul illa de honorando & ti- *2. Ex eo admonitiones duci vt iis pareamus.*
mendo Rege, cæleſtia edicta animo repetamus: & nequiſſimum tyrannum non dubi-
tabimus eo habere loco quo Dominus ipſum dignatus fuerit. Samuel,quum populo Iſ-
rael denuntiaret qualia eſſet à Regibus ſuis paſſurus, Hoc ius erit Regis,dicebat,qui re- 1.Sam.8.11. *Ius regis, quid apud Samuelem.*
gnabit ſuper vos: filios veſtros tollet, & ponet eos ad currum ſuum,vt ponat eos pro e-
quitibus ſuis,& vt arent agros ſuos, & meſſem ſuam metant,& arma fabricentur. Filias
veſtras tollet,vt ſint pigmentariæ,coquæ,& piſtrices. Agros denique veſtros,vineas ve-
ſtras,& oliueta optima auferet,& dabit ſeruis ſuis. Semina veſtra,& vineas veſtras deci-
mabit,& dabit eunuchis & ſeruis ſuis. Seruos veſtros,ancillas & aſinos tollet: & adhi-
bebit operi ſuo,quin & greges veſtros decimabit:& vos eritis ſerui illius. Certè non id
iure facturi erant Reges,quos optimè ad omnem continentiam Lex inſtituebat:ſed ius
in populum vocabatur,cui parêre ipſi neceſſe eſſet,nec obſiſtere liceret. acſi dixiſſet Sa-
muel, Eò ſe proripiet licentiæ Regum libido,quam cohibere veſtrum non erit: quibus
hoc reſtabit vnum,iuſſa excipere,ac dicto audientes eſſe.

Ier.27.8. 27 In primis autem inſignis eſt & memorabilis apud Ieremiam locus,quem(tamet- *Ex Ieremia magiſtratuum authoritas, & obedientia illis debita, confirmatur.*
ſi prolixiorem) ideo non pigebit referre, quia totam hanc quæſtionem clariſſimè defi-
nit. Ego feci terram & homines,ait Dominus,& animalia quæ ſunt in ſuperficie terræ,
in fortitudine mea magna & brachio extento: & ipſam trado ei qui placuerit in oculis
meis. Et nunc itaque ego dedi omnes terras iſtas in manum Nebuchadnezar ſerui mei,
& ſeruient gentes ei omnes,& Reges magni: donec tempus veniet terræ eius. Eritque,
vt gens & regnum quæ non ſeruierit Regi Babel, viſitabo gentem illam in gladio,fame
& peſte. quare ſeruite Regi Babel,& viuite. Videmus quanta obedientia Dominus te-
trum illum ferocémque tyrannum coli voluerit, non alia ratione niſi quia regnum ob-
tinebat. Id autem ipſum erat cæleſti decreto, in ſolium regni impoſitum eſſe,ac in re-
giam maieſtatem aſſumptum:quam violare nefas eſſet. Hoc nobis aſſiduè ob animos &
oculos obuerſetur, eodem decreto conſtitui etiam nequiſſimos Reges quo Regum au-
thoritas ſtatuitur: nunquam in animum nobis ſeditioſæ illæ cogitationes venient, tra-
ctandum eſſe pro meritis regem: nec ęquum eſſe vt ſubditos ei nos pręſtemus qui viciſ-
ſim Regem nobis ſe non præſtet.

28 Fruſtra obiiciat quis mandatum illud fuiſſe Iſraelitis peculiare. Obſeruandum e- *Obiectio. Mandatũ illud fuiſſe Iſraelitis peculiare.*
Ier.27.17. nim eſt qua ratione ipſum Dominus ſtabiliat. Detuli,inquit,Nebuchadnezari regnum:
quare ſeruite illi,& viuite. Cuicunque ergo delatum fuiſſe regnum conſtabit,ei ſeruien- *Reſponſio, oſtendens fuiſſe ge-*
dum eſſe ne dubitemus. Atque ſimulac in regium faſtigium quempiam euehit Domi-
nus

nerale, quum omnes ex æquo doceat, cum nunque delatũ ſuis imperium eſt ſeruiendum eſſe.

nus, teſtatam nobis facit ſuam voluntatem, quòd regnare illum velit. De eo enim extant generalia Scripturę teſtimonia. Solomo, Propter iniquitatem terrę ſunt multi principes. Item Iob, Subiectionem tollit à Regibus, & rurſum accingit eos cingulo. Eo autem confeſſo, nihil reſtat niſi vt ſeruiamus & viuamus. Eſt apud Ieremiam Prophetam alterum quoque Domini mandatum, quo iubet populum ſuum quærere pacem Babylonis, in quam captiui abducti eſſent: & orare ad ſe pro ea: quoniam in pace eius futura eſſet pax eorum. Ecce, Iſraelitę fortunis omnibus exuti, è domibus ſuis auulſi, in exilium abacti, in miſeram coniecti ſeruitutem, pro victoris proſperitate orare iubentur: non quomodo iubemur aliàs perſecutoribus noſtris bene precari: ſed vt ſaluum illi regnum & tranquillum conſeruetur, vt ſub eo ipſi quoque proſperè agant. Sic Dauid, iam Rex Dei ordinatione deſignatus, ſanctóque eius oleo vnctus, quum nullo ſuo merito indignè à Saule impeteretur, inſidiatoris tamen ſui ſacroſanctum habebat caput, quod regni honore Dominus ſanctificauerat. Abſit à me (dicebat) vt coram Domino faciam rem iſtam, domino meo meſſiæ Domini, vt mittam manum meam in eum, quoniam Chriſtus Domini eſt. Item, Pepercit tibi anima mea: dixiq́; Non mittam manũ meam in dominum meum, quoniam Chriſtus Domini eſt. Item, Quis mittet manum ſuam in Chriſtum Domini, & innocens erit? Viuit Dominus, niſi Dominus percuſſerit eum, aut dies eius venerit vt moriatur, aut in prælium deſcenderit: abſit à me vt mittam manum meam in Chriſtum Domini.

Prou. 28. 2. — Iob. 12. 18. — Ier. 29. 7.

Teſtimoniis quibuſdam, necnon Dauidis exẽplo, reſponſio confirmatur.

1. Sam. 24. 7. 11. — 1. Sam. 26. 9.

Quibus cogitationibus impatientiam ſuam frenare debeãt qui ſub tyrannis viuunt.

29 Hunc reuerentiæ atque adeò pietatis affectum debemus ad extremum præfectis noſtris omnibus, qualeſcunque tandem ſint. Quod ſæpius ideo repeto, vt diſcamus non homines ipſos excutere: ſed ſatis habeamus, quòd eam, voluntate Domini, perſonam ſuſtineant cui inuiolabilem maieſtatem impreſſit ipſe & inſculpſit. At mutuas (inquies) ſubditis ſuis vices debent præfecti. Id iam confeſſus ſum. Verùm ſi ex eo ſtatuis, nonniſi iuſtis imperiis rependenda obſequia, inſulſus es ratiocinator. Nam & viri vxoribus, & liberis parentes, mutuis officiis aſtringuntur. Diſcedant ab officio parentes & mariti: illi liberis, quos prohibentur ad iracundiam prouocare, ſic ſe duros & intractabiles præbeant vt ſua eos moroſitate vltra modum fatigent: hi ſuas vxores, quas diligere, & quibus, ſeu vaſculis fragilibus parcere iubentur, contumelioſiſſimè accipiant: an minus tamen & parentibus liberi, & coniugibus mulieres obſequentes erunt? At improbis quoque & inofficioſis ſubiiciuntur. Quin, quum omnibus iſtud agendum ſit potius, ne in manticam à tergo pendentem reſpectent, hoc eſt ne alij in aliorum inquirant officia, ſed quod ſui eſt muneris, id ſibi vnum ſinguli ſubiiciant: id verò inter eos pręſertim valere debet qui ſub aliorum ſunt poteſtate poſiti. Quare ſi à ſęuo principe crudeliter torquemur, ſi ab auaro, aut luxurioſo rapaciter expilamur, ſi ab ignauo negligimur, ſi ab impio denique & ſacrilego vexamur ob pietatem: ſubeat primùm delictorum noſtrorum recordatio, quæ talibus haud dubiè Domini flagellis caſtigantur. Inde humilitas impatientiam noſtram frænabit. Succurrat deinde & hæc cogitatio, non noſtrum eſſe, huiuſmodi malis mederi. hoc tantùm eſſe reliquum, vt Domini opem imploremus, cuius in manu ſunt regum corda, & regnorum inclinationes. Ille Deus eſt qui ſtabit in ſynagoga deorum, & in medio deos diiudicabit: à cuius facie concident & contterentur Reges omnes, & Iudices terræ quicunque non oſculati fuerint Chriſtum eius: qui ſcripſerint leges iniquas, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent cauſæ humilium: vt viduas haberent in prædam, & pupillos diriperent.

Obſeruanu diſ lucio.

Epheſ. 6. 1. — Eph. 5. 26 — 1. Petr. 3. 7

Prima cogitatio.

Altera. Prou. 21. 1.

Tertia. Sperandum eſt, Iehouam in tempore affuturum qui tyrannorũ licentiam corrcebit: idque duobus modis.

30 Atque hîc mirabilis eius tum bonitas tum potentia tum prouidentia ſeſe profert. nam modò ex ſeruis ſuis manifeſtos vindices excitat, ac mandato ſuo inſtruit, qui de ſcelerata dominatione pœnas ſumant, & oppreſſum iniuſtis modis populum è miſera calamitate eximant: modò furorem aliud cogitantium & aliud molientium hominum eò deſtinat. Sic populum Iſrael è tyrannide Pharaonis per Moſen: è violentia Chuſam Regis Syriæ, per Othoniel: ex aliis ſeruitiis, per alios vel Reges vel Iudices, in libertatem aſſeruit. Sic Tyri ſuperbiam per Ægyptios: ſic Ægyptiorum inſolentiam, per Aſſyrios: Aſſyriorum ferociam, per Chaldæos: cõfidentiam Babylonis, per Medos & Perſas domuit quum iam Medos Cyrus ſubiugaſſet. Regum verò Iuda & Iſrael ingratitudinem & erga tot ſua beneficia impiam contumaciam nunc per Aſſyrios, nunc per Babylonios contudit & afflixit. quanquàm non eadem omnia ratione. Priores enim illi quando ad edenda talia facinora, legitima Dei vocatione accerſiti erant, in Reges arma

Ieſa. 10. 6.

Exod. 3. 7. Iud. 3. 9. & ſequentibus.

ſum

ſumendo, minimè violabant eam quæ diuina ordinatione Regibus indita eſt maieſtatem: ſed è cælo armati minorem poteſtatem maiore coercebant: perinde ac in ſuos ſatrapas Regibus animaduertere licet. Hi tametſi Dei manu, quo illi viſum erat, deſtinabantur, opúſque eius inſcientes peragebant: nihil tamen aliud animo quàm ſcelus volutabant.

31 Verùm vtcunque ipſa hominum facta cenſeantur, Dominus tamen per ea ſuum æquè opus exequebatur, quum ſanguinaria Regum inſolentium ſceptra confringeret, ac intolerandas dominationes euerteret. Audiant principes, & terreantur. Nobis autem interim ſummopere cauendum, ne illam plenam venerandæ maieſtatis magiſtratuum authoritatem, quam Deus grauiſſimis edictis ſanxit, etiamſi apud indigniſſimos reſideat, & qui eam ſua nequitia, quantum in ſe eſt, polluunt, ſpernamus aut violemus. Neque enim ſi vltio Domini eſt effrenatæ dominationis correctio, ideo protinus demandatam nobis arbitremur: quibus nullum aliud quàm parendi & patiendi datum eſt mandatum. De priuatis hominibus ſemper loquor. Nam ſiqui nunc ſint populares magiſtratus ad moderandam Regum libidinem conſtituti (quales olim erant, qui Lacedæmoniis Regibus oppoſiti erant, Ephori: aut Romanis Conſulibus, Tribuni plebis: aut Athenienſium ſenatui, Demarchi: & qua etiam fortè poteſtate, vt nunc res habent, funguntur in ſingulis regnis tres ordines, quum primarios conuentus peragunt) adeò illos ferocienti Regum licentiæ pro officio intercedere non veto, vt ſi Regibus impotenter graſſantibus, & humili plebeculæ inſultantibus conniueant, eorum diſſimulationem nefaria perfidia non carere affirmem: quia populi libertatem, cuius ſe Dei ordinatione tutores poſitos norunt, fraudulenter prodūnt. *Principibus, quantumuis iniqui ſint, ſeſe ſubiici oportet. hoc tamen non obſtat, quin populares quidam magiſtratus eſſe poſſint, penes quos ſit ferocienti Regū licentiæ intercedere, & populi libertatē tueri.*

32 At verò in ea quam præfectorum imperiis deberi conſtituimus obedientia, id ſemper excipiendum eſt, imò in primis obſeruandum, ne ab eius obedientia nos deducat, cuius voluntati Regum omnium vota ſubeſſe, cuius decretis iuſſa cedere, cuius maieſtati faſces ſubmitti par eſt. Et verò, vt hominibus ſatisfacias, in eius offenſionem incurrere propter quem hominibus ipſis obedias, quàm præpoſterum fuerit? Dominus ergo Rex eſt regum: qui vbi ſacrum os aperuit, vnus pro omnibus ſimul ac ſupra omnes eſt audiendus. iis deinde qui nobis præſunt hominibus ſubiecti ſumus: ſed nōniſi in ipſo. Aduerſus ipſum ſiquid imperent, nullo ſit nec loco nec numero. neque hic totam illam qua magiſtratus pollent dignitatem quicquam moremur: cui iniuria nulla fit dum in ordinem, præ ſingulari illa vereque ſumma Dei poteſtate, cogitur. Secundum hanc rationem Daniel ſe quicquam in regem peccaſſe negat vbi impio eius edicto non paruit: quia exceſſerat ille fines ſuos: nec modò iniurius fuerat in homines, ſed cornua tollendo aduerſus Deum, poteſtatem ſibi ipſe abrogauerat. Ex oppoſito damnantur Iſraelitæ quòd impio Regis edicto nimium fuerant morigeri. Nam quum Iarobeam vitulos aureos conflaſſet, relicto Dei templo in eius gratiam ad nouas ſuperſtitiones defecerant. Eadem facilitate poſteri ſeſe flexerant ad Regum ſuorū placita, hoc illis ſeuerè Propheta exprobrat, quòd Regis edicta amplexi fuerint. tantum abeſt vt laudem mereatur modeſtiæ prætextus, quo aulici adulatores ſe tegunt, & ſimplices decipiunt, dum ſibi fas eſſe negant quicquam abnuere à Regibus ſuis impoſitum. quaſi verò ius ſuum Deus reſignauerit mortalibus, eos generi humano præficiens: aut minuatur terrena poteſtas, dum ſuo authori ſubiicitur, coram quo cæleſtes etiam principatus ſupplices expaueſcunt. Scio quantum quámque præſens huic conſtantiæ periculum immineat, quòd indigniſſimè ſe contemni Reges ferant: quorum indignatio nuncius eſt mortis, inquit Solomon. Sed quum iſtud à cæleſti præcone Petro pronuntiatum ſit edictum, Obediendum Deo potius quàm hominibus: hac nos cogitatione conſolemur, illam tum nos præſtare quam Dominus exigit obedientiam, dum quiduis perpetimur potius quàm à pietate deflectamus. Et ne nobis labaſcant animi, alium etiam ſtimulum Paulus admouet, Nos ideo tanti à Chriſto redemptos eſſe quanti illi conſtitit noſtra redemptio, ne prauis hominum cupiditatibus nos mancipemus in obſequium: multo verò minus impietati ſimus addicti. *Exceptio autē, Regibus & aliis magiſtratibus obediendum eſt, quatenus vero placita cum verbo Dei conſentiunt. Siquid enim aduerſum imperant, occurrit regula, Obediendum Deo potius quàm hominibus.* Dan. 6.22. Oſee. 5.13. 1. Reg. 12.30. Act. 5.29. 1. Cor. 7.23.

LAVS DEO.

Quæ quatuor libris huius Inſtitutionis continentur.

LIBRO PRIMO, DE COGNITIONE DEI CREATORIS.

CAPITA XVIII.

1 *Dei notitiam & noſtri res eſſe coniunctas, & quomodo inter ſe cohæreant.* Pag. 1

2 *Quid ſit Deum cognoſcere, & quem in finem tendat eius cognitio.* 2

3 *Dei notitiam hominum mentibus naturaliter eſſe inditam.* 2

4 *Eandem notitiam partim inſcitia, partim malitia vel ſuffocari vel corrumpi.* 3

5 *Dei notitiam in mundi fabrica & continua eius gubernatione lucere.* 4

6 *Vt ad Deum Creatorem quis perueniat, opus eſſe Scriptura duce & magiſtra.* 7

7 *Quo teſtimonio Scripturam oporteat ſanciri, nempe Spiritus vt certa conſtet eius authoritas: atque impium eſſe commentum, fidem eius pendere ab Eccleſiæ iudicio.* 8

8 *Probationes, quatenus fert humana ratio, ſatis firmas ſuppetere ad ſtabiliendam Scripturæ fidem.* 10

9 *Omnia pietatis principia euertere fanaticos, qui poſthabita Scriptura, ad reuelationes tranſuolant.* 12

10 *Scripturam, vt omnem ſuperſtitionem corrigat, verum Deum excluſiue opponere diis omnibus Gentium.* 13

11 *Deo tribuere viſibilem formam nefas eſſe, ac generaliter deficere à vero Deo quicunque idola ſibi erigunt.* 13. 14

12 *Deum ab idolis diſcerni, vt ſolus in ſolidum colatur.* 17

13 *Vnicam Dei eſſentiam ab ipſa creatione tradi in Scripturis, quæ tres in ſe perſonas continet.* 18

14 *In ipſa etiam mundi & rerum omnium creatione Scripturam certis notis diſcernere verum Deum à fictitiis.* 26

15 *Qualis homo ſit creatus. Vbi de animæ facultatibus, de imagine Dei, libero arbitrio, & prima naturæ integritate diſſeritur.* 31

16 *Deum ſua virtute mundum à ſe conditum fouere ac tueri, et ſingulas eius partes ſua prouidentia regere.* 33

17 *Quorſum & in quem ſcopum referenda ſit hæc doctrina, vt nobis conſtet eius vtilitas.* 36

18 *Deum ita impiorum opera vti, & animos flectere ad exequenda ſua iudicia, vt purus ipſe ab omni labe maneat.* 40

LIB. II. DE COGNITIONE DEI REDEMPTORIS IN Chriſto, quæ Patribus ſub Lege primùm, deinde & nobis in Euangelio patefacta eſt.

CAPITA XVII.

1 *Adæ lapſu & defectione totum humanum genus maledictioni fuiſſe addictum, & à prima origine degeneraſſe. Vbi de peccato originali.* 42

2 *Hominem arbitrij libertate nunc eſſe ſpoliatum, & miſeræ ſeruituti addictum.* 45

3 *Ex corrupta hominis natura nihil niſi damnabile prodire.* 52

4 *Quomodo operetur Deus in cordibus hominum.* 56

5 *Obiectionum refutatio quæ pro defenſione liberi arbitrij afferri ſolent.* 58

6 *Homini perdito quærendam in Chriſto redemptionem eſſe.* 63

7 *Legem fuiſſe datam, non quæ populum veterem in ſe retineret, ſed quæ foueret ſpem ſalutis in Chriſto vſque ad eius aduentum.* 64

8 *Legis moralis explicatio.* 68

9 *Chriſtum, quamuis ſub Lege Iudæis cognitus fuerit, tamen Euangelio demum exhibitum fuiſſe.* 80

10 *De ſimilitudine Veteris & Noui teſtamenti.* 82

11 *De differentia vnius teſtamenti ab altero.* 86

12 *Chriſtum, vt Mediatoris officium præſtaret, oportuiſſe fieri hominem.* 89

13 *Chriſtum veram humanæ carnis ſubſtantiam induiſſe.* 92

14 *Quomodo duæ naturæ Mediatoris efficiant perſonam.* 93

15 *Vt ſciamus quorſum miſſus fuerit Chriſtus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potiſſimum ſpectanda in eo eſſe, munus Propheticum, Regnum & Sacerdotium.* 95

16 *Quomodo Redemptoris partes impleuerit Chriſtus, vt nobis ſalutem acquireret. Vbi de morte & reſurrectione eius agitur, & in cælum aſcenſu.* 97

17 *Rectè & propriè dici Chriſtum nobis promeritum eſſe gratiam Dei & ſalutem.* 103

LIB

LIB. III.

DE MODO PERCIPIENDÆ CHRISTI GRATIÆ,

& qui inde fructus nobis proueniant, & qui effectus conſequantur.

CAPITA XXV.

1 *Quæ de Chriſto dicta ſunt, nobis prodeſſe, arcana operatione Spiritus.* 104

2 *De fide. Vbi & definitio eius ponitur, & explicantur quæ habet propria.* 105

3 *Fide nos regenerari. Vbi de pœnitentia.* 116

4 *Quàm procul abſit ab Euangelij puritate quicquid de pœnitentia garriunt Sophiſtæ in ſuis ſcholis. Vbi de confeſſione & ſatisfactione agitur.* 122

5 *De ſupplementis quæ ad ſatisfactiones adijciunt, nempe indulgentiis & purgatorio.* 132

6 *De vita hominis Chriſtiani: ac primũ quib. argumentis ad eam nos hortetur Scriptura.* 135

7 *Summa vitæ Chriſtianæ. Vbi de abnegatione noſtri.* 136

8 *De crucis tolerantia, quæ pars eſt abnegationis.* 139

9 *De meditatione futuræ vitæ.* 141

10 *Quomodo vtendum præſenti vita, eiúſque adiumentis.* 143

11 *De iuſtificatione fidei, ac primò de ipſa nominis & rei definitione.* 144

12 *Vt ſeriò nobis perſuadeatur gratuita iuſtificatio, ad Dei tribunal tollendas eſſe mẽtes.* 150

13 *Duo eſſe in gratuita iuſtificatione obſeruanda.* 152

14 *Quale initium iuſtificationis & continui progreſſus.* 153

15 *Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in conferenda iuſtitia, quàm ſalutis certitudinem euertere.* 157

16 *Refutatio calumniarum quibus hanc doctrinam odio grauare conantur Papiſtæ.* 159

17 *Promiſſionũ Legis & Euãgelij cõciliatio.* 160

18 *Ex mercede male colligi operũ iuſtitiam.* 164

19 *De libertate Chriſtiana.* 167

20 *De oratione, quæ præcipuũ eſt fidei exercitiũ, et qua Dei beneficia quotidie percipimus.* 171

21 *De electione æterna, qua Deus alios ad ſalutem, alios ad interitum prædeſtinauit.* 186

22 *Confirmatio huius doctrinæ ex Scripturæ teſtimoniis.* 188

23 *Refutatio calumniarum quibus hæc doctrina ſemper iniquè grauata fuit.* 192

24 *Electionem ſanciri Dei vocatione: reprobos autem ſibi accerſere iuſtum, cui deſtinati ſunt, interitum.* 195

25 *De reſurrectione vltima.* 200

LIB. IIII.

DE EXTERNIS MEDIIS VEL ADMINICVLIS

quibus Deus in Chriſti ſocietatem nos inuitat, & in ea retinet.

CAPITA XX.

1 *De vera Eccleſia, cum qua nobis colenda eſt vnitas: quia piorum omnium mater eſt.* 206

2 *Comparatio falſæ Eccleſiæ cum vera.* 212

3 *De Eccleſiæ doctoribus & miniſtris, eorum electione & officio.* 215

4 *De ſtatu veteris Eccleſiæ, & ratione gubernandi quæ in vſu fuit ante Papatum.* 218

5 *Antiquam regiminis formam omnino peſſundatam fuiſſe tyrannide Papatus.* 221

6 *De primatu Romanæ ſedis.* 22[illegible]

7 *De exordio & incrementis Romani Papatus, donec ſe in hanc altitudinem extulit, qua & Eccleſiæ libertas oppreſſa, & omnis moderatio euerſa fuit.* 228

8 *De poteſtate Eccleſiæ quoad fidei dogmata: & quàm effræni licentia ad vitiandam omnem doctrinæ puritatẽ tracta fuit in Papatu.* 234

9 *De conciliis, eorúmque authoritate.* 238

10 *De poteſtate in legibus ferendis, in qua ſæuiſſimam tyrannidem in animas & carnificinam exercuit Papa cum ſuis.* 240

11 *De Eccleſiæ iuriſdictione, eiúſque abuſu qualis cernitur in Papatu.* 247

12 *De Eccleſiæ diſciplina, cuius præcipuus vſus in cenſuris & excommunicatione.* 251

13 *De votis quorum temeraria nuncupatione quiſque ſe miſerè implicuit.* 256

14 *De Sacramentis.* 261

15 *De Baptiſmo.* 267

16 *Pædobaptiſmum cum Chriſti inſtitutione & ſigni natura optimè congruere.* 271

17 *De ſacra Chriſti Cœna, & quid nobis conferat.* 27[illegible]

18 *De Miſſa Papali: quo ſacrilegio non modò profanata fuit Cœna Chriſti, ſed in nihilum redacta.* 292

19 *De quinque falsò nominatis Sacramentis: vbi Sacramenta non eſſe quinque reliqua, quæ pro Sacramentis hactenus vulgò habita ſunt, declaratur: tum qualia ſint oſtenditur.* 297

20 *De politica adminiſtratione.* 304